

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 865) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUIQUE
PATRUM, ARSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,
A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANter

SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliotheca Cleri universæ.

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA ; LATINA,
JAM INTEGRE EXARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEEDET NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE IN-
TRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTRORIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR,
COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AM-
PLI-TUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XXXVI.

S. GREGORIUS NAZIANZENUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

PATROLOGIE

CURSUS COMPLETUS

UNIVERSITÄT ZÜRICH, THEOLOGISCHE FAKULTÄT, DEUTSCHE ABTHEILUNG

ON THE PATRISTIC SCRIPTURES OF THE ECCLESIASTICAL

THE PATRISTIC, THE PATRISTIC

QUI AN ANNO 1800 IN PATRISTIA IN PATRISTIA IN PATRISTIA

RECEITIO CHRONOLOGICA

ON THE PATRISTIC SCRIPTURES OF THE ECCLESIASTICAL

THE PATRISTIC, THE PATRISTIC

RECEITIO CHRONOLOGICA

ON THE PATRISTIC SCRIPTURES OF THE ECCLESIASTICAL

THE PATRISTIC, THE PATRISTIC

RECEITIO CHRONOLOGICA

ON THE PATRISTIC SCRIPTURES OF THE ECCLESIASTICAL

THE PATRISTIC, THE PATRISTIC

RECEITIO CHRONOLOGICA

ON THE PATRISTIC SCRIPTURES OF THE ECCLESIASTICAL

THE PATRISTIC, THE PATRISTIC

RECEITIO CHRONOLOGICA

ON THE PATRISTIC SCRIPTURES OF THE ECCLESIASTICAL

THE PATRISTIC, THE PATRISTIC

RECEITIO CHRONOLOGICA

ON THE PATRISTIC SCRIPTURES OF THE ECCLESIASTICAL

THE PATRISTIC, THE PATRISTIC

RECEITIO CHRONOLOGICA

ON THE PATRISTIC SCRIPTURES OF THE ECCLESIASTICAL

THE PATRISTIC, THE PATRISTIC

RECEITIO CHRONOLOGICA

ON THE PATRISTIC SCRIPTURES OF THE ECCLESIASTICAL

THE PATRISTIC, THE PATRISTIC

SÆCULUM IV.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

SANCTI PATRIS NOSTRI

GREGORII THEOLOGI

VULGO NAZIANZENI, ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

OPERA QUÆ EXSTANT OMNIA,

AD MSS. CODICES GALlicANOS, VATICANOS, GERMANICOS, ANGLICOS, NEC NON AD ANTIQUIORES

EDITIONES CASTIGATA, MULTIS AUCTA ET ILLUSTRATA,

CURA ET STUDIO MONACHORUM ORDINIS S. BENEDICTI E CONGREGATIONE S. MAURI,

ACCEDUNT

VARIORUM COMMENTARII ET SCHOLIA IN OMNIA OPERA SANCTI GREGORII;

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS SECUNDUS.

VE NEUNT QUATUOR VOLUMINA 44 FRANCIS GALlicIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFERM NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1858

8118

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOC TOMO XXXVI CONTINENTUR.

Quæ stellula prænotantur, ea nunc primum inter opera S. Gregorii comparent.

S. GREGORIUS THEOLOGUS, ARCHIEPISCOPUS CONSTANTINOPOLITANUS.

Orationes XXVII-XLV.

Col. 9-623

APPENDIX.

Significatio in Ezechielem.	666
Metaphrasis in Ecclesiasten.	670
De fide orthodoxa.	674
* Fragmentum ex oratione contra astronomos.	675
* Liturgia duplex.	677
* Precatio et exorcismus ad imundos spiritus ejiciendos.	734
Rufini prologus in libros S. Gregorii.	736
* ELIÆ metropolitæ Cretæ commentarius in orationes S. Gregorii XIX, nunc primum ex codice Basileensi editus curis D. Alberti Iahnii theologi et philologi Bernatis-Helvetii.	738
* NICETÆ Serronii commentarius in orationem I et II S. Gregorii, ex editione Christ. Frid. Matthæi.	943
* NONNI abbatis historiæ, ex edit. Montacutii et card. Maii.	985
* BASILII minimi scholia in Gregorii orationem duplicem contra Julianum imp., et de Herone philosopho, edente Boissonadio, et ad orationem fonebrem in Cæsarium fratrem edente Lud. de Sinner.	1203
* ANONYMI scholia in easdem orationes contra Julianum imp., ex editione Montacutii.	1245

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΛΟΓΟΙ.

S. P. N. GREGORII THEOLOGI
ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI
ORATIONES.

486 MONITUM IN QUINQUE SEQUENTES THEOLOGICAS ORATIONES.

I. Devenimus tandem ad celebres illas Gregorii « De theologia » orationes, quæ ipsi merito quidem egregium « Theologi » cognomen compararunt. In dies enim, ut jam viderimus, increbrascebat Constantinopoli linguarum prurigo; ac timendum erat, ne effrenata impietatis et erroris audacia venerandam fidei ac Trinitatis doctrinam penitus exstingueret. Dudum autem desiderabatur vir, qui morum integritate, ingenii vi et acumine, pietatis et doctrinæ excellentia, cæcutientem populum ab errorum tenebris ad veritatis lumen benigne revocaret. Ad tale tamque arduum opus nemo Gregorio aptior, præstantior nemo; quippe qui, in sacrarum Litterarum studio apprime versatus, abstrusiora quæque circa res divinas mira ingenii facilitate interpretari ac enucleare posset. Jam enim, ex quo Constantinopolitanæ Ecclesiæ regimen susceperat, plurima sane præbuerat tum doctrinæ, tum pietatis argumenta; atque totus in id unum incubuerat, ut, profligata hæresi, labefactatam Trinitatis doctrinam instauraret. Idcirco nunquam in omnibus quas Constantinopoli habuit orationibus, aliquid de Trinitate intexere destitit, nec a labore et inito cum hæreticis prælio conquievit. At ne id quidem satis. Ipsi etiam cominus et aperta fronte cum hoste dimicandum erat; et quas anno præcedenti promiserat (1) « De theologia » orationes, nunc in lucem profert. Tanta fuit illarum vis, ut hæresis, valido prostrata ictu, nusquam exinde caput erigere potuerit.

II. Inter hæreticos quibuscum certamen inierat Gregorius, audaciores se præbebant Eunomiani. Eo enim impietatis ac stultitiæ proruperant, ut « se scire omnia, etiam profunda Dei », eaque docere profiterentur (2). Præterea, ornate dicendi cupiditate flagrant, tum rerum novitate, tum verborum lenocinio, sibi elegantiae laudem ambitiose affectabant. Eos primum oppugnat Gregorius, atque hortatur (3), ut, « frenata, si modo queant, aliquandiu lingua, » sibi aures præbeant. Tum in tota orationis serie unice docet, qualem esse oporteat rei theologicæ doctorem ac magistrum; atque assignat (4), « quando, et apud quos, et de quibus, et quousque » de Deo disserendum sit, ne, intempestive loquentes, et ipsi et nobis injuriam inferamus. Hæc est prior « De theologia » oratio, quæ, juxta eruditos, velut cæterarum procemium, seu præfatio habenda est. In altera vero (5), invocata Trinitate, de Deo ipso, licet trepidans, sermonem aggreditur. Dei existentiam invictissime statuit, quamvis ipsius naturam nullis quidem verbis explicari, multo minus intellectu comprehendi posse, fateatur. Deinde transit ad idololatriæ originem, qua cæci homines, omnia ad sensus referentes, sibi terrestres, cœlestes ac subterraneos deos stulte ac stolidè finxerunt, cum Deus sola rerum naturalium contemplatione cognosci possit. Tertia Theologica (6) « De Filio » inscribitur. Quæcunque ad Christi divinitatem et 487 humanitatem pertinent, fuse ac nervose tractantur. Idem argumentum in quarta (7) prosequitur Gregorius, ac plurima exequiens Scripturæ testimonia, quæ ad

¹ I Cor. ii, 10.

(1) Or. xxiii, n. 14.

(2) Or. xxvii, n. 2.

(3) Ibid., n. 2.

(4) Ibid., n. 5.

(5) Or. xxviii.

(6) Or. xxix.

(7) Or. xxx.

Christum referuntur, singulaque enumerans nomina quæ Christo, tum ut Verbo, tum ut homini conveniunt, ea omnia eorumque causas pie ac erudite exponit. In quinta denique (8), sancti Spiritus divinitatem ac processionem contra Arianos, Eunomianos et præcipue Macedonianos fortiter asserit; idque sapienter observat, non ideo plurima, ex quibus sancti Spiritus divinitas apertissime colligi possit, rejicienda esse, quod ipsa, certas ob causas, non ita expresse sacrarum Litterarum monumentis consignata sit, nec anxie de nominum sono litigandum, cum res ipsas Scripturæ auctoritate comprobatas esse constet.

III. Analyticam istarum orationum synopsis paucis quidem attigimus, ne fusiori sermone illarum aciem, si ita loqui fas est, obtunderemus. Consentiant eruditi eas Constantinopoli habitas fuisse anno 380. Gregorius ipse nobis hujus rei argumenta suppeditat. In oratione enim quadragesima secunda, sequenti anno pronuntiata, de Scripturæ testimoniis, quæ a Catholicis in hæreticos, vel ab istis in orthodoxos torquebantur, agens, sic loquitur (9): « Et quidem Scripturæ testimonia, quæ cæcutientibus molestiam exhibent, aliis relinquimus, cum a multis jam sæpe, tum etiam a nobis haud perfunctorie et negligenter litteris mandata fuerint. » Quæ verba, juxta interpretes, non solum theologicas orationes designant, verum eas etiam jam scriptas, summaque cum cura elaboratas indicant. Conjici quoque potest, singulas quidem ipsas, primo pro concione habitas, postea vero maturius digestas, ab ipso Gregorio fuisse litteris consignatas. Hinc illæ orationes non immerito visæ sunt Hieronymo libri formam referre. Scribit enim hac de re (10): « Adversus Eunomium liber unus, De Spiritu sancto liber unus. » Ex quibus manifestum est, quatuor saltem priores, utpote quæ secum artissime cohæreant, unica tantum oratione, seu libro, a sancto Doctore comprehendendi. Hanc etiam ob causam, neque vulgatum earum ordinem mutare, neque aliam ab alia separare volumus, licet aliæ interim orationes dictæ et interjectæ videri merito possint.

(8) Or. XXXI.

(9) Or. XLII, n. 48.

(10) De script. eccl., cap. 417, Opp. t. II, col. 707 ed. M.

ORATIO XXVII.

THEOLOGICA PRIMA.

Adversus Eunomianos prævia dissertatio.

I. Ad eos, qui ornate dicendi cupiditate flagrant, mihi sermo erit. Et ut Scripturæ verbis exordiar, *Ecce ego adversum te contumeliosam*², tam in docendo, quam in audiendo, et cogitando. Sunt enim, sunt quidam, quibus non **488** aures duntaxat, sed etiam lingua atque adeo manus quoque ipsæ, ut video, ad sermones nostros pruriant,³ quique inanibus verbis, et contentionibus falso nominatæ scientiæ, ac disputationum pugnis⁴, quæ nullam utilitatem afferunt, oblectantur. Sic enim, quidquid in verbis, vel supervacaneum, vel curiosum est, vocat Paulus, ille breviati verbi⁵ præco et assertor, ille piscatorum discipulus, ac præceptor. Hi vero de quibus orationem habemus, utinam, quemadmodum linguam volubilem habent, atque nobilioribus et probatoribus verbis insectandis

² Jer. I, 31. ³ II Tim. IV, 3. ⁴ I Tim. VI, 4.

⁵ Alias XXXIII. Quæ autem 27 erat, nunc 36. — Habita anno 380.

(11) *Κατὰ Εὐνομιανῶν*. Reg. a, Colb. 3. Ruf.: Πρὸς Εὐνομιανούς προδιάλεξις, καὶ ὅτι οὐ πάντες τὸ περὶ Θεοῦ διαλέγεσθαι, ἢ πάντες: « Prævia in Eunomianos dissertatio, et quod nec continuo, nec omnibus modis de Deo disserendum sit. » Reg. bm: Πρὸς Εὐνομιανούς. Combef.: Κατὰ Εὐνομιανῶν, καὶ περὶ θεολογίας προδιάλεξις: « Contra Eunomianos, et de theologia prædissertatio. » — Sic inscribitur, ait Leuv., propterea quod in ea quarundam rerum expositio quasi præmittatur. » Addunt nonnulli, ἐρρέθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, « Constantinopoli dicta. »

ΛΟΓΟΣ ΚΖ.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Κατὰ Εὐνομιανῶν (11) προδιάλεξις.

A'. Πρὸς τοὺς ἐν λόγῳ κομφοῦς ὁ λόγος. Καὶ ἴσα ἀπὸ τῆς Γραφῆς ἀρξώμαι. Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σὲ τὴν ὑβρίστριαν, καὶ παιδεύσω, καὶ ἀκοήν, καὶ διάνοιαν (12). Εἰσὶ γάρ, εἰσὶ τινες, οἱ τὴν ἀκοήν (13) προσκυνώμενοι καὶ τὴν γλῶσσαν, ἥδη δὲ, ὡς ὁρῶ, καὶ τὴν χεῖρα (14) τοῖς ἡμετέροις λόγοις, καὶ χαίροντες (15) ταῖς βεβήλοις κενοφωνίαις, καὶ ἀντιθέσει τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, καὶ ταῖς εἰς οὐδὲν χρήσιμον φερούσαις λογομαχίαις. Οὕτω γὰρ ὁ Παῦλος καλεῖ πᾶν τὸ ἐν λόγῳ περιττὸν καὶ περίεργον, ὁ τοῦ συντεταγμένου (16) λόγου κῆρυξ καὶ βεβαιωτής, ὁ τῶν ἀλειτουργῶν μαθητῆς καὶ διδάσκαλος. Οὗτοι δὲ, περὶ ὧν ὁ λόγος, εἴθε μὲν, ὥσπερ τὴν γλῶσσαν εὐστροφον ἔχουσι, καὶ δεινὴν ἐπιθέσθαι λόγοις εὐγενεστέροις τε καὶ δοκιμωτέροις, οὕτω τι καὶ περὶ τὰς πράξεις ἡσχολοῦντο. Μικρὸν οὖν, καὶ ἴσως ἥττον ἂν ἦσαν σοφισταὶ καὶ

⁵ Rom. IX, 28.

(12) *Καὶ παιδεύσω, καὶ ἀκοήν, καὶ διάνοιαν*. Hæc desunt in plerisque codd. Nec ea esse Gregorii putat Billius. Agnoscit tamen Elias.

(13) *τὴν ἀκοήν*. Forte, τῇ ἀκοῇ. Edit.

(14) *καὶ τὴν χεῖρα*. Designat hic Gregorius Eunomianorum improbitatem, qui, cum impares essent Gregorio, ipsum tamen male mulctandi cupiditate ardebant.

(15) *τοῖς ἡμετέροις λόγοις, καὶ χαίροντες*. Hæc desunt in Reg. a et Or. 2.

(16) *Συντεταγμένον*. Hic alludit ad hunc locum Rom. IX, 28, in quo Paulus Evangelium nominat, « brevium verbum, » quod res maximas paucis verbis complectatur.

κυβισται λόγων (17) ἄστοποι καὶ παράδοξοι, ἢ εἶπω A
τι καὶ γελοῖος περὶ γελοίου πράγματος.
in aleæ ludo, versarentur, ut ridicule de re ridicula loquar.

B. Ἐπεὶ δὲ πᾶσαν εὐσεβείας ὁδὸν καταλύσαντες,
πρὸς ἓν τοῦτο βλέπουν μόνον, ὃ τι δῆσουσιν ἢ λύ-
σουσι (18) τῶν προβαλλομένων (καθάπερ ἐν τοῖς θεά-
τροις οἱ τὰ παλαίσματα δημοσιεύοντες, καὶ τῶν πα-
λαισμάτων οὐχ ὅσα πρὸς νίκην φέρει κατὰ νόμους
ἀθλήσεως, ἀλλ' ὅσα τὴν ὅψιν κλέπτει τῶν ἀμαθῶν τὰ
τοιαῦτα, καὶ συναρπάζει τὸν ἐπαινέτην), καὶ δεῖ πᾶ-
σαν μὲν ἀγορὰν περιθωμῆσθαι τοῖς τούτων λόγοις,
πᾶν δὲ συμπόσιον ἀποκναίεσθαι φλυαρίᾳ καὶ ἀηδίᾳ,
πᾶσαν δὲ ἑορτὴν καὶ πένθος ἅπαν, τὴν μὲν ἀνέορτον
εἶναι καὶ μεστὴν κατηφείας, τὸ δὲ παραμυθεῖσθαι
συμφορᾷ μέλζονι (19) τοῖς ζητήμασι, πᾶσαν δὲ δι-
οχλεῖσθαι γυναικωνίτιν, ἀπλότῃ συντροφον, καὶ τὸ
τῆς αἰδοῦς ἄνθος ἀποσυλᾶσθαι τῇ περὶ λόγον ταχυ-
τῇ· ἐπειδὴ ταῦτα οὕτω, καὶ τὸ κακὸν ἄσχετον καὶ
ἀφόρητον, καὶ κινδυνεύει τεχνύδριον (20) εἶναι τὸ
μέγα ἡμῶν μυστήριον· φέρε, τοσοῦτον γούν ἡμῶν
ἀνασχέσθωσαν οἱ κατὰ σκοποὶ (21), σπλάγγνοις πα-
τρικοῖς κινουμένων, καὶ, ὃ φησιν ὁ θεὸς Ἱερεμίας,
σπαρσσομένων τὰ αἰσθητήρια, ὅσον μὴ τραχέως τὸν
περὶ τούτων δέξασθαι λόγον, καὶ τὴν γλῶσσαν μικρὸν
ἐπισχόντες, ἂν ἄρα καὶ (22) δύνηνται, τὴν ἀκοὴν
ἡμῶν ὑποθέτωσαν. Πάντως δὲ οὐδὲν ζημιωθήσεσθε.
Ἡ γὰρ εἰς ὧτα ἐλαλήσαμεν ἀκούοντων, καὶ τινα
καρπὸν ἔσχεν ὁ λόγος, τὴν ὠφέλειαν τὴν ὑμετέραν
(ἐπειδὴ σπείρει μὲν ὁ σπείρων τὸν λόγον ἐπὶ πᾶσαν
διάνοιαν, καρποφορεῖ δὲ ἡ καλὴ τε καὶ γόνιμος)· ἢ
ἀπῆλθετε καὶ τοῦτο (23) ἡμῶν διαπτύσαντες, καὶ
πλεῖον λαβόντες ὕλην ἀντιλογίας τε καὶ τῆς καθ'
ἡμῶν λουδορίας, ἵνα καὶ μάλλον ὠμὰς αὐτοὺς ἐστιά-
σητε. Μὴ θαυμάσητε δὲ, εἰ παράδοξον ἔρω λόγον,
καὶ παρὰ τὸν ὑμέτερον νόμον, οἱ πάντα εἰδέναι τε
καὶ διδάσκειν ὑπισχυρίσθε λίαν νεανιῶς καὶ γεν-
ναίως, ἵνα μὴ λυπῶ λέγων ἀμαθῶς καὶ θρασέως.
vestros pascatis. Nec vero mirum vobis videatur, si
dixero, qui scire vos omnia et docere profitemini,
stulte et temere, ne quid animos vestros offendam.

Γ. Οὐ παντὸς, ὡ οὔτοι, τὸ περὶ Θεοῦ φιλοσοφεῖν,
οὐ παντός· οὐχ οὕτω τὸ πρᾶγμα εὐωνον, καὶ τῶν
χαμαὶ ἐρχομένων. Προσθήσω δὲ, οὐδὲ πάντοτε, οὐδὲ
πᾶσιν, οὐδὲ πάντα, ἀλλ' ἔστιν ὅτε, καὶ οἷς (24), καὶ
ἐφ' ὅσον. Οὐ πάντων μὲν, ὅτι τῶν ἐξητασμένων καὶ
διαδεηκτότων ἐν θεωρίᾳ, καὶ πρὸ τούτων, καὶ ψυ-
χὴν καὶ σῶμα κεκαθαρμένον, ἢ καθαιρομένον, τὸ
μετριώτατον. Μὴ καθαρῶ γὰρ ἄπτεσθαι καθαροῦ τυ-
χὸν οὐδὲ ἀσφαλές, ὥσπερ οὐδὲ ὅψι σαθρᾷ ἡλιακῆς

* Jer. iv, 19. * Eccl. xxv, 12. * Matth. xiii, 4.

(17) Κυβισται λόγων. « Sermonum urinatores, »
id est, « qui se in sermones præcipites devolvunt. »
Sic designantur Eunomiani, qui, urinatorum in-
star, sursum ac deorsum argutando ferantur. In
nonnullis, κυβευται, « aleatores. »

(18) Δῆσουσιν ἢ λύσουσι. In quibusdam, δῆσω-
σιν ἢ λύσωσι.

(19) Παραμυθεῖσθαι συμφορᾷ μέλζονι. Id est,
θαυνεῖσθαι, « gravior, onerosior efficiatur. » Sic enim

II. Quoniam autem, omni pietatis via sublata et
deleta, hoc unum sibi proponunt, ut quæstiones
vel stringant, vel solvant (quemadmodum, qui in
theatris vulgi oculis certamina ostentant, et qui-
dem ejusmodi certaminum genera, quæ non juxta
palastræ leges victoriam comparant, sed imperi-
torum duntaxat oculos perstringunt, ac laudem a
spectatoribus captant); et res huc redit, ut horum
disputationibus, et forum omne circumstrepit, et
convivia omnia hujusmodi nugarum tædio obtun-
dantur, et festum omne infestum sit ac mœsitiae
B plenum, et luctus omnis majori calamitate, hoc
est, quæstionum argutiis, mitigetur, ac denique
gynæcea omnia, simplicitatis alumna, turbentur,
et pudoris flos præcipiti hac contendendi libidine
compiletur; quoniam, inquam, hæc ita se habent,
adeoque intoleranda est vis hujus mali, ut pericu-
lum sit, ne magnum fidei nostræ mysterium exi-
gua quædam articula esse videatur: age, nos pa-
ternis visceribus incitatos, atque, ut Jeremiæ ver-
bis utar *, sensoris distortos et laniatos, explora-
tores isti hactenus perferant, ut. quæ de his rebus
dicturi sumus, æquo animo excipiant; ac lingua,
si modo queant, aliquandiu frenata, nobis aures
præbeant. In qua re nihil profecto est, cur damni
quidquid metuatis. Aut enim ego in aures audien-
tium * loquar, atque ita fructum aliquem, hoc est,
utilitatem vestram. 489 oratio allatura est (quan-
quam enim is qui verbum Dei seminat *, in ani-
mos omnes seminat, tamen probi duntaxat atque
fecundi fructum ferunt); aut ita discesseritis, ut
hunc quoque sermonem nostrum explodatis, ube-
rioremque contradicendi, nobisque convitiandi ma-
teriam nanciscamini, quo plenius etiam animos
quid a vestra opinione, ac lege vestra alienum
perquam fortiter ac generose; non enim dicam

III. Non cujusvis est, o viri, de Deo disserere,
non, inquam, cujusvis; non adeo vilis ac protrita
hæc res est, et eorum, qui humi adhuc reptant.
Addam etiam non cujusvis temporis, nec apud
quosvis, nec de quibusvis; sed certo tempore, et
apud certos homines, et aliquosque hoc facien-
dum est. Non cujuslibet quidem, quoniam hoc mu-
neris his duntaxat incumbit, qui exactissime explo-
rati sunt, ac contemplando longe processerunt,

Job xvi, 2, « onerosos consolatores » amicos ap-
pellat.

(20) Τεχνύδριον. Billius in prima ed.: « arguta-
tricem quamdam artem. »

(21) Κατὰ σκοποὶ. Eo nomine falsos episcopos
significat.

(22) Καί. Deest in Regg. a, bm, et Or. 2.

(23) Τοῦτο. Or. 1, τοῦτον.

(24) Καὶ οἷς. Coisl. 1, καὶ ἐφ' οἷς.

priusque etiam, et corpus, et animus a vitiorum sordibus purgarunt, aut, ut parcissime loquar, jam hoc agunt, ut se a vitiorum labe purgent. Impuro enim rem puram attingere, ne periculo quidem fortasse caret, quemadmodum nec aegris oculis solis radios intueri. Quando autem? Tum videlicet, cum ab externo luto ac tumultu quietem agimus, nec princeps nostri pars improbis vagisque simulacris confunditur, dum velut deformibus litteris elegantes litteras, cœnoque unguentum admiscemus. Vacare enim haud dubie oportet, et Deum cognoscere: cumque tempus acceperimus, id agendum est, ut divinæ doctrinæ rectitudinem judicemus. Apud quos porro? Nempe apud eos, qui rem hujusmodi studiosè ac serio amplectuntur, quique non ut quidpiam aliud, sic hoc quoque inepta nugacitate prosequuntur, post circenses ludos et spectacula, post cantiones, post denique quam ventri, et iis, quæ sub ventre sunt, indulserint; qui quidem ita perditæ affecti sunt, ut hoc quoque in oblectamentorum parte numerent, nimirum de divinis rebus nugari, atque arguta disputatione concertare. Jam de quibus, et quousque disputandum? De his solum, quæ ingenii nostri **490** modulum, atque auditoris captum non excedunt: ne alioqui, ut nimia vocis intentio atque immodicus cibus, aures et corpora labefactat: aut, si mavis, sarcinæ viribus graviores bajulorum humeros, ac crebriores pluvie terram opprimunt: ita etiam auditores questionibus gravioribus ac durioribus oppressi atque confecti, pristinas quoque vires amittant.

IV. Neque vero nec quisquam ita accipiat, quasi Deum perpetua memoria colendum esse negem, ne rursus adversum nos irruant, qui omnia facile ac statim in calumniam trahunt. Nec enim tam sæpe spiritum ducere, quam Dei meminisse debemus: imo, si hoc etiam dici potest, nihil aliud quam hoc, faciendum. Nam et ego inter eos nomen meum profiteor, qui verbum illud probant, quod nos die ac nocte jubet meditari⁹, vespere, et mane, et meridie narrare¹⁰, ac denique benedicere Dominum in omni tempore¹¹; sive, ut verbis Moysis utar, dormiamus, sive consurgamus, sive iter faciamus¹², sive quid aliud agamus, atque hac ipsa recordatione ad puritatem informari. Quocirca, ne quis perpetuo Deum memoria teneat, haud veto, sed ne de Deo disputet: imo nec hoc prohibeo, ne de Deo disputes, velut quid impium, sed ne intempestive: nec hoc ago, ut docendi munus explodam, sed ne mediocritatis fines transiliat. An vero, cum mellis quoque ipsius, quantumvis dulcis, satietas vomitum moveat¹³, suumque cuique negotio destinatum sit tempus¹⁴, ut ego cum Salomone censeo; cumque ea quæ per se bona sunt, nisi bene tractentur, boni gratiam perdant (non aliter

Ἀ ἀκτῖνος. Ὅτε δέ; Ἦνίκα ἂν σχολὴν ἄγωμεν ἀπὸ τῆς ἑξωθεν ἰλύος (25) καὶ ταρχῆς, καὶ μὴ τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν συγγέται τοῖς μοχθηροῖς (26) τύποις καὶ πλανωμένοις, οἷον γράμματα πονηροῖς ἀναμιγνύντων κάλλη γραμμάτων, ἢ βορβόρῳ μύρων εὐφρίαν. Δεῖ γὰρ τῷ ὄντι σχολάσαι, καὶ γυνῶναι Θεόν (27)· καὶ ὅταν λάβωμεν καιρὸν (28), κρίνειν θεολογίας εὐθύτητα. Τίσι δέ; Οἷς τὸ πρᾶγμα διὰ σπουδῆς, καὶ οὐχ ὡς ἐν τι τῶν ἄλλων, καὶ τοῦτο φλουρεῖται ἡβῶς, μετὰ τοὺς ἱππικούς, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὰ ἄσματα, καὶ τὴν γαστέρα, καὶ τὰ ὑπὸ γαστέρα· οἷς καὶ τοῦτο μέρος τρυφῆς, ἢ περὶ ταῦτα ἐρεσχελία καὶ κομψείων ἀντιθέσεων. Τίνα δὲ φιλοσοφεῖτον, καὶ ἐπὶ πόσον; Ὅσα ἡμῖν ἐφικτά, καὶ ἐφ' ὅσον ἡ τοῦ ἀκούοντος ἑξὺς ἐφικνεῖται (29) καὶ δύναμις· ἵνα μὴ καθάπερ αἱ ὕπερβάλλουσαι τῶν φωνῶν ἢ τῶν τροφῶν, τὴν ἀκοὴν βλάπτωσιν (30) ἢ τὰ σώματα· εἰ βούλει δὲ, τῶν φορτίων τὰ ὑπὲρδύναμιν τοὺς ὑποβαίνοντας (31), ἢ τὴν γῆν τῶν ὕδατων οἱ σφοδρότεροι· οὕτω δὲ καὶ οὗτοι τοῖς στεῆροισι, ἐν' οὕτως εἶπω, τῶν λόγων καταπιεσθέντες, καὶ βαρυνθέντες ζημιωθεῖεν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν δύναμιν.

Jam de quibus, et quousque disputandum? De his solum, quæ ingenii nostri **490** modulum, atque auditoris captum non excedunt: ne alioqui, ut nimia vocis intentio atque immodicus cibus, aures et corpora labefactat: aut, si mavis, sarcinæ viribus graviores bajulorum humeros, ac crebriores pluvie terram opprimunt: ita etiam auditores questionibus gravioribus ac durioribus oppressi atque confecti, pristinas quoque vires amittant.

Δ'. Καὶ οὐ λέγω τοῦτο, μὴ δεῖν πάντοτε μεμνηθῆναι Θεοῦ· μὴ πάλιν ἐπιφουέσθωσαν ἡμῖν οἱ πάντα εὐκολοὶ καὶ ταχεῖς. Μνημονευτέον γὰρ Θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀναπνευστέον· καὶ εἰ οἶδ' ὅτε τοῦτο (32) εἰπεῖν, μὴδὲ ἄλλο τι ἢ τοῦτο πρακτέον. Κατὰ τῶν ἐπαινούντων εἰμὶ τὸν λόγον (33), ὅς μελετᾷ ἡμέρας καὶ νυκτὸς διακελεύεται. καὶ ἐσπέρας καὶ πρωὶ καὶ μεσημβρίας διηγείσθαι, καὶ εὐλογεῖν τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ· εἰ δὲ καὶ τὸ Μιουσιεύς εἰπεῖν, κοιταζόμενον, διανυστάμενον, ὁδοιποροῦντα, ὅ τι οὖν ἄλλο πράττοντα, καὶ τῇ μνήμῃ τυποῦσθαι πρὸς καθαρότητα. Ὅστε οὐ τὸ μεμνηθῆναι διηγεῖσθαι καλῶς, τὸ θεολογεῖν δέ· οὐδὲ τὴν θεολογίαν, ὥσπερ ἀσεβὲς (34), ἀλλὰ τὴν ἀκαίριαν· οὐδὲ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν. Ἡ μέλιτος μὲν πλησμονὴ καὶ κόρος ἐμετὸν ἐργάζεται, καίπερ ὄντος μέλιτος, καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι, ὡς Σολομῶντι κάμῳ δοκεῖ, καὶ τὸ καλὸν οὐ καλόν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται (ὥσπερ ἄνθος ἐν χειμῶνι παντελῶς ἄωρον, καὶ γυναιξὶ κόσμος ἀνδρείος, ἢ γυναικεῖος ἀνδράσι, καὶ πένθει γεωμετρία, καὶ πότῳ δάκρυον), ἐνταῦθα δὲ μόνον τὸν καιρὸν ἀτιμάσσομεν, οὐ μάλιστα τιμητέον τὸ εὐχαίρον;

D καλόν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται (ὥσπερ ἄνθος ἐν χειμῶνι παντελῶς ἄωρον, καὶ γυναιξὶ κόσμος ἀνδρείος, ἢ γυναικεῖος ἀνδράσι, καὶ πένθει γεωμετρία, καὶ πότῳ δάκρυον), ἐνταῦθα δὲ μόνον τὸν καιρὸν ἀτιμάσσομεν, οὐ μάλιστα τιμητέον τὸ εὐχαίρον;

⁹ Psal. i, 2. ¹⁰ Psal. liv, 18. ¹¹ Psal. xxxiii, 2. ¹² Deut. vi, 7. ¹³ Prov. xxv, 27. ¹⁴ Eccle. iii, 1.

(25) Ἐξωθεν ἰλύος. « Ab externo luto. » Id est, « a carnis studio et terrestribus negotiis. »

(26) Μοχθηροῖς. « Laboris ac molestiæ plenis. »

(27) Καὶ γυνῶναι Θεόν. Billius: « ut ad Dei cognitionem perveniamus. »

(28) Λάβωμεν καιρόν, etc. Alludit ad hæc verba psal. lxxiv, 3: « Cum accepero tempus, ego justitias judicabo. »

(29) Ἐφικνεῖται. Coisl. i, Or. i, etc., ἐφικνεῖται.

(30) Βλάπτουσι. Reg. bm, βλάπτουσι.

(31) Ὑποβαίνοντας. Reg. bm, ὑπερβαίνοντας.

(32) Τοῦτο. Deest in Reg. bm et Or. i.

(33) Λόγον. Duo Colb., νόμον, « legem. »

(34) Ὅσπερ ἀσεβὲς. Reg. bm, duo Colb., Coisl. 5, Or. i, ὅπερ εὐσεβὲς, « quod pius est. » Sic etiam legit Billius.

atque hieme intempestivi sunt flores, nec mulieribus virilis, nec viris muliebris ornatus convenit, nec luctui geometria, nec convivio lacrymæ, hic solum nullam temporis rationem habebimus, ubi maxima ejus ratio habenda est?

Ε'. Μηδαμῶς, ὦ φίλοι καὶ ἀδελφοί· ἀδελφοὺς γὰρ ἡμᾶς ἐτι καλῶ, καίπερ οὐκ ἀδελφικῶς ἔχοντας· μὴ οὕτω διανοόμεθα, μηδὲ καθάπερ ἱπποὶ οἱ θερμοὶ (35) καὶ δυσκάθεκτοι (36), τὸν ἐπιβάτην λογιζομένους ἀπορρίψαντες, καὶ τὴν καλῶς ἀγχοῦσαν εὐλάβειαν ἀποπίψαντες, πόρρω τῆς νύσσης θέωμεν· ἀλλ' εἴσω τῶν ἡμετέρων ὄρων φιλοσοφώμεν, καὶ μὴ εἰς Αἴγυπτον (37) ἐκφερώμεθα, μηδὲ εἰς Ἀσσυρίους κατασπυρώμεθα, μηδὲ ἄδωμεν τὴν ψόδην Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, πάσης ἀκοῆς λέγω, ξένης τε καὶ ἡμετέρας, ἐχθρᾶς καὶ φίλας (38), εὐγνώμονος καὶ ἀγνώμονος (39), ἥ λίαν ἐπιμελῶς τηρεῖ τὰ ἡμέτερα, καὶ βούλοιοτο ἂν τὸν σπινθῆρα τῶν ἐν ἡμῖν κακῶν γενέσθαι φλόγα, ἐξάπτει τε καὶ ἀναρρίπτει, καὶ εἰς οὐρανὸν αἶρει ταῖς παρ' ἐαυτῆς (40) αὖραις λανθάνουσα, καὶ ποιεῖ τῆς Βαβυλωνίας φλογὸς τὰ κύκλω καταφλεγούσης ὑψηλοτέραν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐν τοῖς ἐαυτῶν δόγμασιν ἔχουσι τὴν λαχόν, ἐν τοῖς ἡμετέροις σαθροῖς ταύτην θηρεύουσι, καὶ διὰ τοῦτο, ὥσπερ αἱ μυῖαι τοῖς τραύμασιν, οὕτω τοῖς ἡμετέροις ἐπιτίθενται, εἴτε ἀτυχήμασι χρὴ λέγειν, εἴτε ἀμαρτήμασιν. Ἀλλ' ἡμεῖς γε μὴ ἐπὶ πλεον ἡμᾶς αὐτοὺς ἀγνοήσωμεν, μηδὲ τὸ περὶ ταῦτα κόσμιον ἀτιμάσωμεν· ἀλλ' εἰ μὴ τὴν ἐχθρὰν καταλύσασθαι δυνατόν, ἐκείνῳ (41) γε συμβῶμεν ἀλλήλοις, μυστικῶς τὰ μυστικὰ φθέγγεσθαι, καὶ ἀγίως τὰ ἅγια, καὶ μὴ ῥίπτειν εἰς βεβήλους ἀκοῆς τὰ μὴ ἐκφορα, μηδὲ σεμνοτέρους ἡμῶν ὀπφοῖναι τοὺς προσκυνοῦντας τοῖς δαιμονίοις, καὶ τῶν αἰσχυρῶν μύθων καὶ πραγμάτων θεραπευτὰς, οἳ θάπτον ἂν τοῦ αἵματος, ἢ λόγων ἔστιν ὧν μεταβολὴν τοῖς ἀμυτήτοις· ἀλλ' εἰδῶμεν, ὥσπερ ἐσθῆτος, καὶ διαίτης, καὶ γέλωτος, καὶ βαδίσματος οὐσάν τινα κοσμιότητα (42). οὕτω καὶ λόγου καὶ σιωπῆς, ὅτι καὶ λόγον προσεδόμεν μετὰ τῶν ἄλλων τοῦ Θεοῦ προσηγοριῶν, καὶ δυναμέων· ἔστω καὶ τὸ φιλονεικῶν (43) ἡμῶν ἔννομον.

ne decorum tenendum esse, præsertim cum inter tot Dei virtutes ac nomina λόγον quoque, hoc est, Verbum, colamus; atque contingat, ut ipsa etiam contentio nostra legitima sit.

Γ'. Τί γέννησιν (44) ἀκούει Θεοῦ καὶ κτίσιν, καὶ Θεὸν ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τομῇν, καὶ διαίρεσιν, καὶ ἀνάλυσιν, ὁ πικρὸς τῶν λεγομένων ἀχροατῆς (45); Τί δικαστὴς τοὺς κατηγορούς καθίζωμεν; Τί τὰ ξίφη τοῖς ἐχθροῖς ἐγγεμίζωμεν; Πῶς, οἷαι, δέξεται τὸν περὶ τούτων λόγον, ἢ μεθ' οἷας τῆς διανοίας, ὁ τὰς

¹² Psal. cxxxvi, 4. ¹³ Dan. iii, 22.

(35) *Oi θερμοί*. Deest *oi* in Regg. a, bm, Coisl. 3, et Or. 1.

(36) *Καὶ δυσκάθεκτοι*. Sic Reg. bm, Coisl. 3, et Or. 1. In editis, καὶ δυσκάθεκτοι.

(37) *Εἰς Αἴγυπτον*. « In Ægyptum. » Id est, « ne aliena dogmata sectemur. »

(38) *Φίλας*. Duo Coisl., φίλας.

(39) *Εὐγνώμονος καὶ ἀγνώμονος*. Elias vertit, « recte ratiocinantem, et iudicii experientem. »

(40) *Ἐαυτῆς*. Or. 1, ἐαυτοῖς.

(41) *Ἐκεῖνο*. In nonnullis, ἐκείνο.

(42) *Κοσμιότητα*. Sic duo Regii. Alii *κοσμιότητα* [mendose].

(43) *Φιλονεικῶν*. Billius ad marginem Bas. scri-

V. Absit, o amici ac fratres : fratres enim adhuc vos appello, tametsi parum fraterno erga nos animo sitis : absit ut ita sentiamus, ac velut equi feroces et indomiti, ratione, quasi sessore, excussa, religioaque gravitate, qua præclare compescimur, repudiata, procul extra metam curramus ; verum finibus nostris disputationes nostras coerceamus, nec in Ægyptum precipites feramus, nec ad Assyrios peritrahamur, nec canticum Domini in terra aliena cantemus¹², hoc est, apud quosvis auditores, tam nostrates quam extraneos, tam hostes quam amicos, tam benignos quam malignos ac **491** præposteros, qui summo studio res nostras explorant, nihilque avidius expetunt, quam ut malorum nostrorum scintilla in flammam surgat, quam etiam furtim exsuscitant, atque accendunt, auræque suæ afflatu in cælum attollunt, et Babylonia flammia¹³, in orbem omnia populante, sublimiorem reddunt. Quoniam enim in suis dogmatibus nihil sibi præsidii roborisque constitutum vident, hoc in nostrarum rerum imbecillitate venantur. Ac proinde, quemadmodum muscæ vulneribus, ita nostris calamitatibus, aut, si mavis, erratis imminet. At nos quidem nosmetipsos diutius ne ignoremus, nec moderationem, quæ in his rebes tenenda est, aspernemur. Quod si inimicitias atque odia extinguere non possumus, illud saltem infer nos conveniat, ut mystica mystice, et sancta sancte proloquamur, nec in profanas aures, quæ in vulgus efferri nefas est, projiciamus, nec patiamur religiosiores quam nos videri eos, qui dæmones adorant, et turpium fabularum ac rerum cultum prolitentur ; quippe qui iis, qui non iisdem sacris initiati sunt, cruorem potius suum impertirentur, quam sermones, quibus mysteria sua detegerent. Agnoscamus, ut in vestitu, victu, risu, atque incessu, sic in sermone ac silentio modum quemdam tot Dei virtutes ac nomina λόγον quoque, hoc est,

VI. Cur Dei generationem et creationem, atque Deum ex nihilo ortum, cur sectiones, et divisiones, ac resolutiones ille audit, qui sævo atque infenso animo hujusmodi sermones expendit? Cur accusatores ipsos iudices constituimus? Cur hostibus in perniciem nostram gladios porrigimus? Quo pacto,

psit, τὸ φιλότιμον. Sic etiam legunt Elias et Leuven Combef. vero, φιλονεικεῖν ἡμῖν· « ipsum hoc quod contendimus, sit nobis legitimum. »

(44) *Γέννησιν*, etc. Gregorius hic perstringit Eunomianos, qui, apud gentiles, quibus non licebat talia audire, de Deo arroganter et cum ostentatione disserebant, cum ipsi in deorum suorum patrociniū sermones etiam adhibere possent. Nam Eunomiani creatum esse Filium Dei, ortumque de nihilo contendebant, sicque eundem a Patre quasi dissectum separabant.

(45) *Ἀχροατῆς*. « Auditor. » Coisl. 1, ἐξεταστής, « indagator. » Sic etiam legit Billius.

quove animo, eos hujusmodi sermonem accepturos A
censes, qui adulteria, et puerorum supra laudibus
efferrunt, qui vitia adorant, nec quidquam supra
corpus cogitare possunt, qui heri et nudius tertius
deos sibi condiderunt, eosque turpissimis facinori-
bus claros et nobiles? Annon crasse? Non foede?
Non inepte? Non suo denique more? Nonne deo-
rum suorum ac vitiorum 492 patrocinium a theo-
logia tua haurient? Nam cum his vocibus ipsi per
summam calumniam utamur, quo tandem modo
illos adducere queamus, ut philosophiam nostram
amplectantur? Cumque per se ipsi in commiscendis
malis solertes sint, quando tandem ab oblati absti-
neant? Hæc nobis bellum civile atque intestinum
attulit. Hæc illi, qui pro Verbo acrius, quam Verbo
ipsi gratum sit, depugnant; nec hominibus furore B
corruptis dissimiles sunt, qui suas domos incendunt, vel liberos dilacerant, vel parentes protru-
dunt, utpote qui pro alienis eos habeant.

VII. Jam vero posteaquam eos, qui a nobis alieni
sunt, a divinarum rerum auscultatione submovi-
mus, atque in porcorum gregem numerosam le-
gionem in profundum ruentem ablegavimus¹⁷, se-
quitur jam, ut nosmetipsos inspiciamus, ac, statuæ
cujusdam instar, theologum ad omnem elegantiam
expoliamus. Illud vero prius expendendum est, quæ
hæc tanta disputandi cupiditas, ac linguæ prurigo?
Quis novus hic morbus, aviditasque inexplebilis? Cur
manibus vinctis, linguam armavimus? Non hospitali-
tatem, non fraternam charitatem, non mutuam con-
jugii amorem, non virginitatem laudamus? Non pau-
perum alendorum curam, non psalmorum cantum,
non nocturnam stationem, non lacrymas admiramur?
Non corpus jejuniis premimus? Non per orationem
ad Deum peregrinamur? Non, ut eos facere par est,
qui justos se humano temperamento judices præ-
bent, deteriorem partem præstantiori, hoc est,
pulverem spiritui, subjicimus? Non præsentem
hanc vitam mortis meditationem facimus? Non,
nobilitatis divinitus inditæ memores, imperium in
animi perturbationes arripimus? Non iram intum-
escentem ac sævientem cicuramus, non dejicien-
tem superbiam, non mœrorem inconsideratum, non
stolidam voluptatem, non procacem et meretricium
risum, non præcipitem aspectum, non inexplebi-
lem audiendi, non immodicam loquendi libidinem,
non absurdas cogitationes, non denique quidquam
eorum quæ a nobis contra nos perversus ille hostis

¹⁷ Luc. viii, 30 seqq.

(46) *Εἰ γὰρ αὐτοί*, etc. Eunðmiani, audito « ge-
nerationis » Fili vocabulo, eam modo naturali et
corporeo factam esse objiciebant, ac proinde Chri-
stum creatum esse contendebant. Quod disputandi
genus plurimum favebat gentiliū erroribus, ipsis-
que scandalum erat, quominus catholicam fidem
amplexarentur.

(47) *Ὁ δευτέρον ἐστὶ*. Coisl. 1 addit, τοῦτο
ποιήσωμεν, « quod secundum est, id faciamus. »

(48) *Πρώτον*. Rgg. a. bn, πρότερον.

(49) *Ὡς ἂν οἱ τῷ κράματι*, etc. Leuv. : « Sicuti
debent qui justam de temperamento, quod est in
deum, sententiam ferunt. »

Z'. Ἐπεὶ δὲ ἀπεσκευασάμεθα τοῦ λόγου τὸ ἀλλό-
τριον, καὶ εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων ἀπεπεμφά-
μεθα τὸν πολὺν λεγεῶνα κατὰ βυθίων χωρήσαντα, δ
δευτέρον ἐστὶ (47), πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ἰδωμεν, καὶ
ἰσωμεν εἰς κάλλος, ὥσπερ ἀνδριάντα, τὸν θεολόγον.
Ἐκεῖνο δὲ πρῶτον (48) λογισάμεθα, τίς ἡ τοσαύτη
περὶ τὸν λόγον φιλοτιμία, καὶ γλωσσολογία; Τίς ἡ
καὶνὴ νόσος αὕτη καὶ ἀπληστία; Τί τὰς χεῖρας δέ-
σαντες, τὰς γλώσσας ὥπλισαμεν; Οὐ φιλοξενίαν
ἐπινοοῦμεν; Οὐ φιλαδελφίαν, οὐ φιλανδρίαν, οὐ
παρθενίαν, οὐ πτωχοτροφίαν θαυμάζομεν; Οὐ ψαλ-
μωδίαν, οὐ πάννυχον στάσιν, οὐ δάκρυον; Οὐ τὸ
σῶμα νηστείας ὑποπιέζομεν; Οὐ δι' εὐχῆς πρὸς
θεὸν ἐκδοχοῦμεν; Οὐ τῷ χρεῖττονι τὸ χεῖρον ὑπο-
C ζεύγνυμεν, τὸν χοῦν λέγω τῷ πνεύματι, ὡς ἂν οἱ τῷ
κράματι (49) δικαίως δικάζοντες; Οὐ μελέτην θανά-
του τὸν βίον ποιοῦμεθα; Οὐ τῶν παθῶν δεσπόται
καθιστάμεθα, μεμνημένοι τῆς ἀνωθεν (50) εὐγενείας;
Οὐ θυμὸν τιθαστεύομεν ἐξοιδούντα καὶ ἀγριαίνοντα;
Οὐκ ἐπαρσιν καταβάλλουσιν (51), οὐ λύπην ἀλό-
γιστον, οὐκ ἡδονὴν ἀπαίδευτον, οὐ γέλιον πορνικὸν,
οὐκ ὕπνιν ἀτακτον, οὐκ ἀκοήν ἀπληστον, οὐ λόγον
ἄμετρον, οὐ διάνοιαν ἔκτροπον, οὐκ ὅσα παρ' ἡμῶν ὁ
Πονηρὸς καθ' ἡμῶν λαμβάνει, τὸν διὰ τῶν θυρίδων,
ὡς ἡ Γραφὴ φησιν, εἰς τὸν αἰσθητηρίων, εἰς τῶν
θάνατον; Πᾶν μὲν οὖν τοῦναντίον, καὶ τοῖς ἄλλων
πάθεσιν ἐλευθερίαν δεδώκαμεν, ὥσπερ οἱ βασιλεῖς
τὰς ἐπινικίους ἀφέσεις (52), μόνον ἂν πρὸς ἡμᾶς
νεύσῃσι (53), καὶ κατὰ θεοῦ φέρωνται (54) θραύτε-

(50) *Τῆς ἀνωθεν*. « Nobilitatis quam e cœlo tra-
himus. »

(51) *Καταβάλλουσιν*. Leuvenk. legit, καταβάλ-
λομεν. Alludit forsā Gregorius ad hæc verba psal.
lxxii, 48, « Dejecisti eos dum allevarentur. »

(52) *Ἀφέσεις*. « Vacationes. » Id est, inquit Elias,
« quietem a laboribus militiæ, et liberationem ab
omni servitute. »

(53) *Νεύσῃσι*. Sic Reg. bn, Bas., et Comb. In
ed., νεύουσι.

(54) *Φέρωνται*. Sic Coisl. 1, Bas. In ed., φέρον-
ται.

ρον, ἢ ἀσθεστερον (55)· καὶ κακὸν οὐ καλὸς πρά-
γματος μισθὸν ἀντιδίδωμεν, τῆς ἀσθελείας τὴν παρέρ-
στην.

viliis libertatem damus (non secus ac parva victoria
reges militibus suis vacationes concedunt), hac
duntaxat lege et conditione, ut in nostras partes propendeant, atque adversus Deum majori cum
audacia et impietate ruant; ac malam non bonæ rei mercedem ipsis pendimus, pro impietate nimi-
rum peccandi licentiam ipsis persolventes.

Η'. Καίτοιγε, ὦ διαλεκτικὴ καὶ λάλε, ἐρωτήσω σέ
τι μικρόν· σὺ δὲ ἀπόκριναι, φησὶ τῷ Ἰωδὸς διὰ λαί-
λαπος καὶ νεφῶν χρηματίζων. Πότερον πολλὰι μο-
ναὶ (56) παρὰ τῷ Θεῷ, ὅπερ ἀκούεις, ἢ μία; Πολ-
λαὶ, δώσεις δηλαδὴ, καὶ οὐ μία. Πότερον δὲ πληρω-
θῆναι δεῖ πάσας, ἢ τὰς μὲν, τὰς δὲ οὐ, ὡς εἶναι κε-
νὰς, καὶ μάτην ἡτοιμασμένας; Ναὶ πάσας· οὐδὲν γάρ
εἰκὴ τῶν παρὰ Θεοῦ γενομένων. Ταύτην δὲ, ὅτι ποτε
θῆσεις τὴν μονήν, ἔχους ἂν εἰπεῖν; Ἄρα τὴν ἐκείθεν
ἀνάπαυσίν τε καὶ ὁδὸν τὴν ἀποκειμένην τοῖς μαχα-
ρίοις (57), ἢ ἄλλο τι; Οὐκ ἄλλο τι, ἢ τοῦτο. Ἐπειδὴ
τοῦθ' (58) ὠμολογήσαμεν, χάκειν προσεξετάσωμεν.
Ἔστι τι τὸ ταύτας προσενοῦν τὰς μονὰς, ὡς ὁ ἐμὸς
λόγος, ἢ οὐδέν; Ἔστι πάντως. Τί τοῦτο; Τὸ διαφό-
ρους εἶναι πολιτείας καὶ προαίρεσεις, καὶ ἄλλην ἀλ-
λαχοῦ φέρειν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, ὅπερ
καὶ ὁδοὺς ὀνομάζομεν. Πάσας οὖν ὁδευτέον, ἢ τινὰς
τῶν ὁδῶν τούτων; Εἰ μὲν οἷόν τε τὸν αὐτὸν, πά-
σας (59)· εἰ δὲ μὴ, ὅτι πλείστας· εἰ δὲ μὴ, τινὰς· εἰ
δὲ μὴδὲ τοῦτο, μέγα κἂν εἰ μίαν διαφερόντως, ὡς
γέ μοι φαίνεται. Ὅρθως τοῦτο ὑπολαμβάνεις. Τί
οὖν; Ὅταν ἀκούσης μίαν ὁδὸν εἶναι, καὶ ταύτην
στενὴν, τί σοι φαίνεται δηλοῦν ὁ λόγος; Μίαν μὲν,
διὰ τὴν ἀρετὴν· μία γάρ, κἂν εἰς πολλὰ σχίζεται·
στενὴν δὲ, διὰ τοὺς ἰδρώτας, καὶ τὸ μὴ πολλοῖς εἶναι
βατὴν, ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἐναντιῶν, καὶ ὅσοι διὰ
τῆς κακίας ὁδεύουσιν. Οὕτω κάμολ δοκεῖ. Τί οὖν, ὦ
βέλτιστε, εἴπερ τοῦτο οὕτως ἔχει, ὥσπερ τινὰ πανίαν,
καταγνῶντας τοῦ ἡμετέρου λόγου, πάσας τὰς ἄλλας
ὁδοὺς ἀφέντες, πρὸς μίαν ταύτην φέρεσθε καὶ ὠθεῖσθε
τὴν διὰ λόγου καὶ θεωρίας, ὡς αὐτοὶ οἴεσθε (60), ὡς
δὲ ἐγὼ φημι, ἀδολεσχίας καὶ τερατείας; Ἐπιτιμάτω
Παῦλος ὑμῖν, τοῦτε πικρῶς ὀνειδίζων μετὰ τὴν ἀπ-
αρίθμησιν τῶν χαρισμάτων, ἐν οἷς φησιν· Μὴ πάν-
τες ἀπόστολοι; Μὴ πάντες προφήται; καὶ τὰ
ἐξῆς.

Θ'. Ἐστω δὲ, ὑψηλός, σὺ, καὶ ὑψηλῶν πέρα, καὶ
ὕπερ τὰς νεφέλας εἰ βούλει, ὁ τῶν ἀθεάτων θεατῆς,
ut ipsi putatis, ut 494 autem ego, nugas et præstigias, teritur? Objurget vos Paulus, post gratiarum
enumerationem acriter his verbis invehens: Num omnes apostoli? Num omnes prophetae? et quæ
sequuntur.

Θ'. Ἐστω δὲ, ὑψηλός, σὺ, καὶ ὑψηλῶν πέρα, καὶ
ὕπερ τὰς νεφέλας εἰ βούλει, ὁ τῶν ἀθεάτων θεατῆς,

¹⁸ Jer. ix, 21. ¹⁹ Job xxxviii, 3. ²⁰ Joan. xiv, 2. ²¹ Matth. vii, 13. ²² I Cor. xii, 29.

(55) Ἀσθεστερον. Deest in Reg. a, duobus Colb.,
et Or. 1. Nec Billius vertit.

(56) Πολλαὶ moral. Mansiones multæ. « Non pro-
pter locorum discrimina, » inquit Elias, « sed pro-
pter domorum ordinem. Nam ut si unam domum
una tantum lucerna splendore suo collustret, qui-
libet seorsim lucem peculiarem percipit, quanquam
lumen in multas faces non dividatur. Sic in futuro
saeculo universi homines justī recipiunt eodem lo-
co et non separatim, singulis pro suo modo, et eo-

A accipit; per fenestras, ut Scriptura loquitur ¹⁸, hoc
est, per sensuum organa, mortem introducens?

Imo contra omnino facinus, atque 493 aliorum
reges militibus suis vacationes concedunt), hac
duntaxat lege et conditione, ut in nostras partes propendeant, atque adversus Deum majori cum
audacia et impietate ruant; ac malam non bonæ rei mercedem ipsis pendimus, pro impietate nimi-
rum peccandi licentiam ipsis persolventes.

VIII. Atqui, ὦ dialectice et loquax, nonnihil te
interrogabo: tu vero responde, ut inquebat ille,
qui ad Job per turbinem ac nubes oracula edebat ¹⁹.
Multane apud Deum mansiones sunt, quemadmo-
dum Scriptura docet ²⁰, an una tantum? Multæ,
inquires, non una. Recte. Age vero, easne omnes
impleri, an quasdam quidem, cæteras autem mi-
nime, ut inanes et frustra paratas? Utiq̃ue omnes.
Neque enim a Deo quidquam temere atque incas-
sum factum est. An porro hoc quoque dicere queas,
quid tandem sit hæc mansio? Num requies et glo-
ria, quæ beatis in cælo recondita est, an quid aliud?
Nihil aliud, quam hoc, inquires. De hoc igitur
quando inter nos constat, illud insuper expendi-
mus: Estne aliquid, quod nobis mansiones has con-
ciliet, ut mea est sententia, ac omnino nihil? Est
sane, inquis. Quidnam hoc? Hoc nimirum, quod
diversa sint vivendi genera et instituta, ita tamen
ut omnia sint fidei consentanea, quodque nos vias
appellamus. Quid ergo? Hisne omnibus incedere
necesse est, an quibusdam solum? Omnibus, si qui-
dem unus atque idem hoc possit; sin minus, com-
pluribus; aut certe quibusdam. Quod si ne hoc
quidem concedatur, amplum tamen, ut mihi vide-
tur, fuerit, vel unica duntaxat eximie incedere.
Recte hoc existimas. Quid igitur? Cum audis viam
unam esse, eamque perangustam ²¹, quid iis
verbis significari putas? Unam sane esse, si vir-
tutem spectes; hæc enim unica est, licet in multas
partes secetur; verum angustam propter sudores,
et quia non a multis teritur, si quidem multitu-
dinem eorum cogites, qui contrario itinere per
vitium gradiuntur. Ita mihi quoque videtur. Quid
ergo causæ est, vir optime, cum ita se res ha-
beant, quod, cæteras omnes vias repudiantes,
tanquam pauperiem, explosa nostra agendi ra-
tione, ferimini ac protrudimini omnes ad hanc unam, quæ per disputationes ac speculationes, ut
omnes apostoli? Num omnes prophetae ²²? et quæ

IX. Esto autem: sis ipse altus et sublimis, et
sublimibus sublimior, atque ipsis etiā nubibus, si

dem lumine spirituali splendorem haurientibus, ra-
tioneque sibi conveniente gaudium ac lætitiā cap-
ipientibus. »

(57) Μακαρίοις. Reg. bm, δικαίοις, « justis. »

(58) Ἐπειδὴ τοῦθ'. Reg. bm, et Or. 1, ἐπεὶ δὴ
τοῦτο.

(59) Πάσας. Reg. bm, et Or. 1, ἀπάσας.

(60) Ὅς αὐτοὶ οἴεσθε. Hæc desunt in duobus
Regg.

ita fuisset, auctor, rerum, quæ oculorum aspectum
superent, spectator, et arcanorum verborum audito-
r²², post Eliam in sublime raptus²³, post Moysen
Dei conspectu donatus²⁴, post Paulum in cœlum
evectus²⁵: quid tandem est, quod alios quoque
unius diei momento sanctos fingis, et theologos
creas, eruditionemque ipsis velut inspiras, et multa
imperite doctorum conciliabula facis? Cur aranea-
rum telis infirmiores illaqueas, ex eoque tibi scitum
aliquid ac præclarum facere videris? Cur adversus
fidem crabrones excitas? Cur dialecticorum agmen
nobis ex tempore producis, non aliter ac fabulæ
olim, gigantes? Cur levissimorum quosque viros, ac
virorum nomine indignos, velut colluviam quandam
in unam voraginem cogens, ac verborum illecebris
magis ac magis effeminans, novam ex ipsis impie-
tatis officinam condidisti, astute interim eorum
amentia ad utilitatem tuam abutens, atque ex ea
messem faciens? Num his refragaris? Num alia
pro nihilo reputas? Num linguam tuam omnino
nem reprimere potes? Habes etiam alia multa et
ad hæc utiliter converte.

X, Pythagoræ silentium, et fabas illas Orphicas insectare, recentemque horum verborum arrogantiam : *Ipse dixit*. Platonis ideas impete, animorumque nostrorum in alia atque alia corpora migrationes et circuitiones, et reminiscencias, ac denique non pulchros amores per pulchra corpora in animum subeuntes, Epicuri impium Numinis contemptum, et atomos, atque alienam philosopho voluptatem exagita ; Aristotelis præparcam et angustis finibus circumscriptam 495 Providentiam, et artificium, mortales de anima sermones, atque humana dogmata confuta ; Stoicorum supercilium, Cynicorum ingluviem et circumforaneam levitatem incesse. Vacuum item, et plenum, ac quæcumque illi de

Α ὁ τῶν ἀρρήτων ἀκροατῆς, ὁ μετα Ἥλιαν μετάρσιος, καὶ ὁ μετὰ Μωϋσέα θεοφανείας ἡξιωμένος, καὶ μετὰ Παῦλον οὐράνιος· τί καὶ τοὺς ἄλλους αὐθιμερὸν πλάττεις ἁγίους, καὶ χειροτονεῖς θεολόγους, καὶ ὅσοι ἐμπνεῖς τὴν παιδευσιν, καὶ πεποίηκας λογίαν ἀμαθῶν πολλὰ συνέδρια; Τί τοῖς ἀραχνεῖς ὑφάσμασι (61) ἐνδυσμεῖς τοὺς ἀσθενεστέρους, ὥς δὴ τι σφοδρὸν καὶ μέγα; Τί σφηκίας (62) ἐξείρεις κατὰ τῆς πίστεως; Τί σχεδιάζεις ἡμῖν διαλεκτικῶν ἀνάδοσιν, ὥσπερ οἱ μῦθοι πάλαι τοὺς γίγαντας; Τί τῶν ἄνδρῶν εἰς οὐκ οὐκον, καὶ ἄνανδρον, ὥσπερ τινὰ συρφετόν, εἰς μίαν χιρᾶδραν συναγαγῶν, καὶ κολακεῖν πλεόν ὀηλύνας, καὶνὸν ἐργαστήριον (63) ἐδημιουργήσας, οὐκ ἀσφως τὴν ἀνοιαν αὐτῶν ἐκκαρπούμενος, Ἄντιλέγεις καὶ τοῦτοις; καὶ οὐδαμοῦ σοι τᾶλλα; καὶ τὴν γλῶσσαν δεῖ δυναστεύειν πάντως, καὶ οὐ κατέχεις τὴν ὄδῳ τοῦ λόγου; ἔχεις (64) καὶ ἄλλας ὑποθέσεις πολλὰς· τε καὶ φιλοτιμίους· ἐκεῖ τρέψον μετὰ τοῦ χρησίσμου τὴν νόσον (65).

dominari necesse est, nec tu parturientem sermo-
nē honorifica disputationis argumenta. Mortuum hunc

Γ. Βάλλε μοι Πυθαγόρου (66) τὴν σωπὴν, καὶ τοὺς
καύμους τοὺς Ὀρρικοὺς, καὶ τὴν περὶ τὸ, Αὐτὸς ἔφαθ',
καινότεραν ἀλαζονείαν. Βάλλε μοι Πλάτωνος τὰς
ιδέας (67), καὶ τὰς μετενσωματώσεις, καὶ περιόδους
τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, καὶ τὰς ἀναμνήσεις, καὶ τοὺς
οὐ καλοὺς διὰ τῶν καλῶν σωματίων ἐπὶ ψυχῇ ἔρω-
τας. Ἐπικούρου τὴν ἀθείαν (68), καὶ τὰς ἀτόμους,
C καὶ τὴν ἀφελόσορον ἥδονήν. Ἀριστοτέλους τὴν μι-
κρολόγον Πρόνοιαν (69), καὶ τὸ ἐντεχνον, καὶ τοὺς
θηητοὺς περὶ ψυχῆς λόγους, καὶ τὸ ἀνθρωπικὸν τῶν
δογμάτων· τῆς Στοᾶς (70) τὴν ὀφρὺν, τῶν Κυνῶν (71)
τὸ λίχονν τε καὶ ἀγοραῖον. Βάλλε μοι τὸ κενὸν, τὸ
πλήρες τῶνληρημάτων, ὅσα περὶ θεῶν ἢ θυσίων (72),
περὶ εἰδωλῶν, περὶ δαιμονίων ἀγαθοποιῶν τε (73) καὶ

1. XXXIII, 22. ²⁶ II Cor. XII, 4.

¹³ II Cor. xii, 4. ¹⁴ IV Reg. ii, 11. ¹⁵ Exod. xxxiii, 22. ¹⁶ II Cor. xii, 4.

(61) *Ῥεάσματα*. Deest in duobus Regg., duobus Colb., et Or. 1.

(62) *Σφραλας*. « Crabrones, » id est « ethni-
cos. »

(63) Ἐπραστήριον. Coisl. 1, et Or. 1 addunt, ἀσεβειας, et impietatis. Sic legit Billius.

(64) *Ἐχεις*, etc. Ostendit Gregorius Eunomia-
nis, plura alia ac honorifica esse argumenta, ea scilicet quæ ex gentilium scriptis depromi possunt, tum ut loquendi prurigini satisfaciatur, tum ut sibi doctrinæ et eloquentiæ nomen comparent.

(65) *Thy rōsor.* « Morbum hunc; » loquendi scilicet ac contradicendi pruritus.

(66) *Πυθαγόρειον*, etc. Pythagoras discipulis suis silentium per quinquennium et a fabis abstinentiam præscribat. Cum autem interrogarentur de quodam ipsius doctrinæ dogmate, nihil aliud respondebant, quam, « Ipse dixit. »

(67) Ἰδέαιος τὰς ἰδέας. « *Platonis ideas*. Id est, inquit Billius, « rerum quæ sunt exemplaria, seu « exemplares rerum formas. » In hoc erravit Plato, quod ideas extra Deum statuebat, aiebatque Deum, in hæc quasi exempla respicientem, res sensibiles condidisse. Præterea docebat idem philosophus nostrum scire, nihil aliud esse, quam reminisci, quasi animus noster imbutus esset hujusmodi cognitione ac scientia, antequam in corpus immigraret.

ret. Vulgavit etiam animarum in alia ex aliis corporibus migrationem: Hoc autem dogma a Pythagora acceperat Plato.

(68) Ἐπικουρον τὴν ἀθεῖαν. « Epicuri atheismum. » Deum negavit Epicurus. Summum bonum in voluptate ponebat, id est in absentia omnium dolorum. Providentiam e rebus humanis sustulit.

(69) Ἀριστοτέλους τὴν μικρολόγον Πρόνοϊαν.
Aristoteles docuit cœlestia sola a Deo gubernari,
non autem humana, utpote quæ sint parvi mo-
menti. Tradidit etiam animam non esse immorta-
lem.

(70) *Τῆς Στοᾶς*. Athenis erat « porticus, » in qua Zeno philosophus discipulos docebat. Unde philosophi « Stoici » nuncupati sunt, qui antea a Zenone magistro « Zenonici » dicebantur.

(71) *Tōr Kyrōr*. Antisthenes primus novum hoc philosophiæ genus introduxit. Dicti sunt « Cynici, » sive a Cynosarge gymnasio, in quo Antisthenes profitebatur, sive a canina mordacitate, qua in hominum vitas nullo discrimine invehebantur.

(72) Ἡ θυσιαῶν. Or. 1, καὶ θυσιαῶν. Comb., περὶ
θυσιαῶν.

(75) Ἀγαθοποιῶν τε. Reg. hm, et duo Colb.,
ἀγαθῶν τε, « bonis et malis. »

•

κακοποιῶν, ὅσα περὶ μαντείας, θαυγαγία, ψυχαγωγίας, ἄστρον δυνάμειος, τερατεύονται. Εἰ δὲ σὺ ταῦτα μὲν ἀπαξιοῖς λόγου, ὡς μικρά τε καὶ πολλὰ· κίς ἐληγεμένα, περὶ δὲ τὰ σὰ στρέφη, καὶ ζητεῖς τὸ ἐν τούτοις (74) φιλότιμον· ἐγὼ σοὶ κἀνταῦθα (75) παρέξομαι πλατείας ὁδοῦς. Φιλοσόφει μοι περὶ κόσμου ἢ κόσμων, περὶ ὕλης, περὶ ψυχῆς, περὶ λογικῶν φύσεων βελτιόνων τε καὶ χειρόνων (76), περὶ ἀναστάσεως, κρίσεως, ἀναταπώσεως, Χριστοῦ παθημάτων. Ἐν τούτοις γὰρ καὶ τὸ ἐπιτυχάνειν οὐκ ἀχρηστον, καὶ τὸ διαμαρτάνειν (77) ἀκίνδυνον. Θεῶ δὲ ἐντευξόμεθα, νῦν μὲν ὀλίγα, μικρὸν δὲ ὑστερον ἴσως τελειότερον, ἐν αὐτῷ Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας (78). Ἀμήν.

At vero cum Deo, in hac quidem vita parcius, aliquantio post autem fortasse plenius, commercium habebimus, in ipso Christo Jesu Domino nostro, cui sit gloria in sæcula. Amen.

(74) Ἐν τούτοις. Or. 1, ἐν λόγοις.

(75) Κἀνταῦθα. Reg. hm, καὶ ἐντεῦθεν.

(76) Βελτιόνων τε καὶ χειρόνων. Elias id ē de bonis et malis angelis, exponit.

(77) Τὸ διαμαρτάνειν, etc. Scholium Regii codicis sic habet: Ἀξίον ἀπορῆται, πῶς περὶ Χριστιανῶν ζητημάτων εἶπεν εἶναι ἀκίνδυνον περὶ ταῦτα διαμαρτάνειν· τὰ γὰρ πολλὰ τῶν ζητημάτων πρὸς τοὺς αἰρετικούς περὶ τούτων ἡμῶν· «Mirandum sane, cur dixerit Gregorius periculosum non esse, si quis, in his questionibus, quæ inter Christianos versantur, a scopo aberret. Ille enim controversiæ sunt, ut plurimum, inter Catholicos et hæreticos.» Conjicimus

A diis, de sacrificiis, de simulacris, de demonibus, tum beneficiis, tum maleficiis, quæcunque de divinatione, de decorum et animarum evocatione, ac postremo de vi et facultate siderum vanissime disputant. Quod si tu quidem de his rebus, ut parvis, ac sæpe confutatis, disputationem instituere recusas, in tuis vero versari gestis, iisque gloriam ac nominis celebritatem affectas: hic ego quoque latissimum tibi campum aperiā. De mundo vel mundis philosophare, de materia, de anima, de naturis ratione præditis, tam bonis quam malis, de resurrectione, de judicio, de præmiis ac pœnis, de Christi cruciatibus. In his enim argumentis, et scopum assequi utile est, et aberrare minime periculosum. At vero cum Deo, in hac quidem vita parcius, aliquantio post autem fortasse plenius, commercium habebimus, in ipso Christo Jesu Domino nostro, cui sit gloria in sæcula. Amen.

B tamen difficultatis nodum solvi posse, si vox διαμαρτάνειν accipiatur, non pro «a scopo, a recta via aberrare,» circa quæstiones, quæ in controversiam vocantur, quod semper periculosum est; sed pro «spe frustrari,» circa eos quibuscum disputationes aggredimur, qui in erroribus obstinate perseverant, licet tum verbo, tum scriptis illorum error invicte confutetur. Sic enim recte dicitur «minime periculosum.» Leuvenklaius hunc contextum sic reddidit: «Nam ut in his est utile præstare quod cupias, sic expectationi votoque animi non satisfacere, periculo caret.»

(78) Αἰῶνας. Reg. hm, et Or. 1 addunt, τῶν αἰώνων.

ΛΟΓΟΣ ΚΗ΄.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Περὶ Θεολογίας (71).

Α΄. Ἐπειδὴ (80) ἀνεκαθάρσαμεν τῷ λόγῳ τὸν θεολόγον, οἷον τε εἶναι χρὴ διελθόντες, καὶ οἷσσι φιλοσοφητέον, καὶ ἡνίκα, καὶ ὅσον· ὅτι ὡς οἷον τε καθάρων (81), ἵνα φωτὶ καταλαμπάνηται φῶς· καὶ τοῖς ἐπιμελεστέροις, ἵνα μὴ ἄγονος ἢ εἰς ἄγονον χώραν ἐμπίπτων ὁ λόγος· καὶ ὅταν γαλήνην ἔχωμεν ἐνδον ἀπὸ τῆς ἐξω περιφορᾶς, ὥστε μὴ, καθάπερ οἱ λυτῶντες (82), τῷ πνεύματι διακόπτεσθαι· καὶ ὅσον ἐχωρήσαμεν, ἢ χωροῦμεθα. Ἐπειδὴ ταῦτα οὕτω, καὶ ἐνεώσαμεν ἑαυτοῖς θεῖα νεώματα (83), ὥστε μὴ σπεῖρειν ἐπ' ἀκάνθαις, καὶ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ὠμαλίσσαμεν, τῇ Γραφῇ τυπωθέντες τε καὶ τυπώσαντες· φέρε, τοῖς τῆς θεολογίας ἥδη προσθῶμεν λόγοις, προσθησάμενοι τοῦ λόγου τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, περὶ ὧν ὁ λόγος, ὥστε τὸν μὲν εὐδοκεῖν, τὸν δὲ συνεργεῖν, τὸ δὲ ἐμπνεῖν· μέλλον δὲ μίαν ἐκ τῆς μιᾶς θεότητος γενέσθαι τὴν

⁷¹ Matth. xiii, 5 et seqq. ⁷² ibid. 7. ⁷³ Jer. iv, 5.

⁷⁴ Alias XXXIV. Quæ autem 28 erat, nunc 26. — Habita anno 580.

(79) Περὶ Θεολογίας. Sic editi. Eadem inscriptione gaudet in plerisque codicibus.

(80) Ἐπειδὴ. Or. 1, ἐπειδὴ [f. pro ἐπεὶ δέ].

(81) Καθάρων. Coisl. 1, Or. 1, etc., καθαροῖς. Combefisius utramque vocem simul admittendam putat; qua admissa sic reddit: «ut purus puris auribus sermonem infundat.» Utrique enim, oratori

ORATIO XXVIII^a.

THEOLOGICA SECUNDA.

De theologia.

1. Quoniam sermone theologum repurgavimus, cum illud exposuimus, et qualem eum esse, et apud quos, et quando, et quatenus philosophari oporteat: nam et eum quam maxime purum esse necesse est, ut luce lucem percipiat, et apud studiosos, et diligentes auditores orationem habere, **496** ne aliqui in sterilem terram sermo incidens, sterilis quoque ipse sit⁷¹; et tum demum, cum ab externarum rerum jactatione tranquillum animum habuerimus, ne, quod singultientibus accidere solet, spiritus nobis interrumpatur; ac denique hactenus disserendum, quatenus vel ipsi concepimus, vel ab alienis concipimus. Quoniam, inquam, hæc ita se habent, ac, ne super spinas seramus⁷², nobis divina novalia novavimus⁷³, terræque superficiem complanavimus⁷⁴, Scriptura videlicet sacra, tum ipsi informati, tum alios informantes: age, jam ad

⁷⁵ Isa. xxviii, 25.

et auditori, puritas necessaria est, «ut lux luce» percipiat, ab iis scilicet «qui majorem curam attulerint,» τοῖς ἐπιμελεστέροις.

(82) Οἱ λυτῶντες. Bas., οἱ λύζοντες.

(83) Θεῖα νεώματα. Alludit profecto ad hæc Jerem. verba, iv, 3: «Novate vobis novale, et nolite serere super spinas.» Alludit etiam ad hæc Isaie xxviii, 25: «Nonne cum adæquaverit faciem ejus, seret,» etc.

theologiae sermones accedamus, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, de quibus dicere institimus, orationi nostrae praeficientes; ut et Pater propensa erga nos voluntate sit, et Filius adiutricem manum porrigat, et Spiritus vim suam afflet; vel, ut rectius loquar, unus ab una eademque divinitate ortus fulgor nos illustret, conjunctim distinctus, ac distinctim conjunctus, id quod valde mirandum est.

II. Mihi porro in montem alacriter ascendenti ²¹, aut, ut verius dicam, ascendere proponenti simul ac trepidanti, illud propter spem, hoc propter imbecillitatem, ut nubem penetrem, ac cum Deo commercium habeam (Deus enim ita jubet): si quis Aaron est, comitem se ascensus praebat, atque in propinquo stet, etiam si extra nubem sibi manendum sit, aequi bonique consulens. Si autem Nadab quispiam, aut Abiud, aut ex seniorum ordine, ascendat ille quidem, verum procul insistat, pro purgationis suae merito ac dignitate. Si vero quispiam e vulgo, atque huiusmodi sublimitate ac speculatione indignus, si quidem omnino impurus ac profanus sit, nullo modo accedat, neque enim ea res periculi experts est: si autem saltem ad horae tempus purgatus, infra subsistat, ac solum vocem et buccinam, hoc est, nuda pietatis verba audiat. Montem etiam fumo circumfusus ac coruscantem cernat, terrore simul eos et admiratione afficientem, quibus ascendere minime licet. Quod si quis mala et saeva bestia est, nec speculationis et theologiae ullo modo capax, ne, velut in silvis, versute ac malitiose latitet, ut impetu repente facto verbum aliquod, vel dogma rapiat, atque obtreccionibus et calumniis saluberrimam doctrinam discerpat, verum longius adhuc consistat, atque a monte recedat: aliqui lapidibus opprimetur, et obteretur, nialusque male perdetur ²². **497** (Lapides enim sunt belluini hominibus veri ac solidi sermones.) Sive pardus sit, simul cum variis suis notis et maculis morietur ²³: sive leo rapiens et rugiens, ac quærens quamnam animarum aut dictionum nostrarum devoret ²⁴; sive porcus, egregias et pellucidas veritatis margaritas conculcans ²⁵; sive lupus Arabicus ²⁶ et peregrinus, aut etiam his, quoad sophismata et captiosas disputationes, acutior; sive vulpes ²⁷, hoc est, versuta quædam anima, fideque anticipi prædita, et pro temporum varietate aliaque alia, novamque subinde, ut id rebus suis conducere arbitratur, formam assumens, quam mortua et fetida corpora nutriunt, aut humiles vineæ, cum ad altos aspirare nequeat; sive denique aliud quoddam

A. Ἑλλαμῖν ἐνικῶς διαιρουμένην (84), καὶ συναποτμήνῃν διαιρετῶς, ὃ καὶ παράδοξον.

B. Ἀνιόντι δέ μοι προθύμως ἐπὶ τὸ ὄρος, ἢ τὸ γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, προθυμουμένην τε ἅμα καὶ ἀγωνιῶντι, τὸ μὲν διὰ τὴν ἐλπίδα, τὸ δὲ διὰ τὴν ἀσθένειαν (85). ἵνα τῆς νεφέλης εἰς αὐτὴν γένωμαι (86), καὶ Θεῷ συγγένωμαι (τοῦτο γὰρ κελεύει Θεός): εἰ μὲν τις Ἀαρὼν, συνανίτω, καὶ στηκέτω πλησίον, κἄν ἔξω μέναι τῆς νεφέλης δέῃ, τοῦτο δεχόμενος. Εἰ δέ τις Ναδάβ, ἢ Ἀβιουδ, ἢ τῆς γερούσιας, ἀνιτῶ μὲν, ἀλλὰ στηκέτω πόρρωθεν, κατὰ τὴν ἀξίαν τῆς καθάρσεως. Εἰ δέ τις τῶν πολλῶν καὶ ἀναξίων ὕψους τοιοῦτου καὶ θεωρίας, εἰ μὲν ἀναγνος πάντῃ, μηδὲ προσίτω, οὐ γὰρ (87) ἀσφαλές: εἰ δὲ πρόσκαιρα γούν (88) ἡγνισμένος, κάτω μέντω, καὶ μόνῃς ἀκούετω τῆς φωνῆς καὶ τῆς σάλπιγγος, τῶν ψιλῶν τῆς εὐσεβείας ῥημάτων· καπνισζόμενόν τε τὸ ὄρος βλέπετω (89) καὶ κατασπαρπτόμενον, ἀπειλήν τε ὁμοῦ καὶ θαῦμα τοῖς ἀνιέναι μὴ δυναμένοις. Εἰ δέ τις θηρίον ἐστὶ πονηρὸν, καὶ ἀνήμερον, καὶ ἀνεπίδεκτον πάντῃ λόγων (90) θεωρίας καὶ θεολογίας, μὴ ἐμφωλευέτω ταῖς ὕλαις κακούργως καὶ κακοήθως, ἵνα τινὲς λάθῃται δόγματος ἢ ῥήματος, ὁθρῶς (91) προσπηδῇσαν, καὶ σπαρῇ τὸς ὑγιαίνοντας λόγους ταῖς ἐπιθρῆσιν: ἀλλ' εἰ πόρρωθεν στηκέτω, καὶ ἀποχωρεῖτω τοῦ ὄρους: ἢ λιθοβοληθήσεται, καὶ συντριβήσεται, καὶ ἀπολείπεται κακῶς κακός: λίθοι γὰρ τοῖς θηριώδεσιν, οἱ ἀληθεῖς λόγοι καὶ στερεοί. Ἐπεὶ πάρδαλις ἐστὶν, συναποθησκέτω τοῖς ποικιλιασίν: ἐπεὶ λέων ἀρπάξων καὶ ὠρυόμενος, καὶ ζῆτῶν ἡντινα βρῶσιν ποιήσεται τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἢ λέξεων: ἐπεὶ σὺς καταπατῶν τοὺς καλοὺς τε καὶ διαυγεῖς μαργαρίτας τῆς ἀληθείας: ἐπεὶ λύκος Ἀραβικός (92) καὶ ἀλόφυλος, ἢ καὶ τούτων ὀξύτερος τοῖς σοφισμασίν: ἐπεὶ ἀλώπηξ, ὁλερὰ τις ψυχῇ καὶ ἀπιστος, καὶ ἄλλοτε ἄλλῃ τούτοις καιροῖς καὶ ταῖς χρῆσιν συμμορφουμένη, ἣν νεκρὰ τρέφει καὶ ἐδωδῶτα σώματα, ἢ ἀμπελώνες μικροὶ, τῶν μεγάλων διαπεφυγόντων: ἐπεὶ τι ἄλλο τῶν ὠμοδύρων, καὶ ἀποβλήτων τῷ νόμῳ, καὶ οὐ καθαρῶν εἰς βρῶσιν τε καὶ ἀπολαυσιν. Βούλεται γὰρ τούτων ἀποχωρήσας ὁ λόγος, οὕτω πλατὺ στερεῖται καὶ λιθίνει ἐγγράφεσθαι, καὶ ταύταις ἀμφοτέρωθεν, διὰ τε τὸ φαινόμενον τοῦ νόμου, καὶ τὸ χρυστόμενον· τὸ μὲν τοῖς πολλοῖς (93) crudivorum animal, legisque edicto rejectaneum·

²¹ Exod. xix, 24. ²² Matth. xxi, 41. ²³ Jer. xiii, 23. ²⁴ Petr. v, 8. ²⁵ Matth. vii, 6. ²⁶ Habac. i, 8. ²⁷ Cant. ii, 15.

(84) Ἑνικῶς διαιρουμένην, etc. « Conjunctim distinctus, ac distinctim conjunctus, » id est, « sicut unus permanet, etiamsi distinguatur, ita quodammodo distinguitur, etsi cohaereat. »

(85) Ἀσθενεῖαι. Or. 1, ἀλγίζειν, « veritatem, » et ad marg., ἀσθενεῖαι.

(86) Γένωμαι. Reg. a, γένωμενος.

(87) Πρόσκειτω, οὐ γάρ. Or. 1, προσκίττω, οὐδὲ γάρ.

(88) Πρόσκαιρα γούν. « Saltem ad horae tempus. » Hac voce significat Gregorius tempus et horam, quibus lex a certis immunditiis abstinere ju-

bebat. Bill.: « leviter saltem. »

(89) Βλέπετω. In nonnullis, βλέπων.

(90) Λόγων. Comb., λόγου.

(91) Ἀθρῶς. Comb., καὶ ἀθρῶς.

(92) Λύκος Ἀραβικός. Alludit ad hæc verba Habacuc, i, 8: « Velociores lupis vespertinis. » In Septuaginta legitur: « lupis Arabiæ, » qui cæteris robore et proceritate sunt crudeliores.

(93) Τὸ μὲν τοῖς πολλοῖς, etc. Bill.: « illis plerisque, et humi manentibus, hoc paucis, sursumque tendentibus. »

καὶ κάτω μένουσι, τὸ δὲ τοῖς ὀλίγοις καὶ ἄνω φθά-
νουσιν.

Γ'. Τί τοῦτο ἔπαθον, ὦ φίλοι, καὶ μύστα, καὶ τῆς
ἀληθείας συναρασταί; Ἐτρεχον (94) μὲν, ὡς Θεὸν
καταληφόμενος, καὶ οὕτως ἀνῆλθον ἐπὶ τὸ ὄρος, καὶ
τὴν νεφέλην διέσχον, εἰσω γινόμενος ἀπὸ τῆς ὕλης
καὶ τῶν ὀλικῶν, καὶ εἰς ἑμαυτὸν, ὡς οἶόν τε, συστρα-
φεῖς. Ἐπεὶ δὲ προσέβλεψα, μόλις εἶδον Θεοῦ τὰ ὀπί-
σθια (95)· καὶ τοῦτο, τῇ πέτρᾳ σκεπασθεὶς, τῷ σαρ-
κωθέντι δι' ἡμᾶς Λόγῳ (96). Καὶ μικρὸν διακύψας,
οὐ τὴν πρώτην τε καὶ ἀκέραιον φύσιν, καὶ ἑαυτῇ,
λέγω δὴ τῇ Τριᾷδι, γινωσκόμενην, καὶ ὅση τοῦ πρῶ-
του καταπετάσματος εἰσω μένει, καὶ ὑπὸ τῶν χει-
ρῶν μου συγκαλύπτεται (97), ἀλλ' ὅση τελευταία καὶ
εἰς ἡμᾶς φθάνουσα. Ἡ δὲ ἐστίν, ὅσα (98) ἐμὲ γινώ-
σκειν, ἢ ἐν τοῖς κτίσμασι, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ προθε-
σθαιμένοις καὶ διοικουμένοις μεγαλειότης, ἢ, ὡς ὁ Θεὸς
Δαβὶδ ὀνομάζει, μεγαλοπρέπεια. Ταῦτα γὰρ Θεοῦ τὰ
ὀπίσθια (99), ὅσα μετ' ἐκείνων ἐκείνου γνωρίσματα,
ὥσπερ αἱ κατ' ὁδῶν ἡλίου σκιαί καὶ εἰκόνες ταῖς
σαθραῖς ὕψει παραδεικνύσαι τὸν ἥλιον, ἐπεὶ μὴ αὐτὸν
προσβλέπειν (1) οἶόν τε, τῷ ἀκραιφνεῖ τοῦ φωτὸς νικῶντα
τὴν αἰσθησιν. Οὕτως οὖν θεολογήσεις, κἂν ἦς Μωσῆς,
καὶ Φαραὼ Θεός, κἂν μέχρι τρίτου (2), κατὰ τὸν Παῦλον,
οὐρανοῦ φθάσης καὶ ἀκούσης ἀβρότητα ῥήματα· κἂν ὑπὲρ
ἐκείνους (3) γένη, ἀγγελικῆς τινοῦς ἢ ἀρχαγγελικῆς στά-
σεως τε καὶ τάξεως ἡξιωμένος. Κἂν γὰρ οὐράνιον (4)
ᾤπαι, κἂν ὑπερουράνιον τι, καὶ πολλὴ τὴν φύσιν ὑψηλό-
τερον ἡμῶν ἢ, καὶ ἐγγυτέρω Θεοῦ, πλεον ἀπέγει· Θεοῦ
καὶ τῆς πλειείας καταλήψεως, ἢ ὅσον ἡμῶν ὑπεραίρει τοῦ
συνθέτου, καὶ ταπεινοῦ, καὶ κάτω βριθέντος κράματος.
Creatum enim omne, sive caeleste sive supercaeleste, licet
sublimiori quam nos natura praeditum, Deoque vicinius,
longiori tamen intervallo a Deo, ac plena illa et absoluta
cognitione distat, quam quo compositam hanc nostram, et abjectam atque humi
vergentem massam superat.

Δ'. Ἀρκτέον οὖν οὕτω πάλιν· Θεὸν νοῆσαι μὲν, C
χαλεπὸν· φράσαι δὲ, ἀδύνατον, ὡς τις τῶν (5) παρ'
Ἑλλήσι θεολόγων ἐφιλοσόφησεν, οὐκ ἀτέχνως ἐμοὶ
δοκεῖ, ἵνα καὶ κατεληφέναι δόξῃ τὸ χαλεπὸν εἰπεῖν,
καὶ διαφύγῃ τῷ ἀνεκφράστῳ τὸν ἑλεγχον. Ἀλλὰ
φράσαι μὲν, ἀδύνατον, ὡς ὁ ἐμὲς λόγος· νοῆσαι δὲ,
ἀδυνατώτερον. Τὸ μὲν γὰρ νοηθῆναι, τάχα ἂν λόγος
δηλώσειεν, εἰ καὶ μὴ μετρίως, ἀλλ' ἀμυδρῶς γε τῷ
μὴ πάντῃ τὰ ὅτα διεσπαρμένῳ, καὶ νωθρῷ τὴν διὰ-

nec purum, ut iis et vesci et frui liceat. Vult enim
nostra doctrina ab his abscedere, atque ita solidis
et lapideis tabulis inscribi, idque utrinque, quod nimirum
lex partim perspicua sit, partim abdita et
abstrusa: illud quidem plerisque ad radices montis
subsistentibus, hoc autem paucis in montem ascen-

III. Verum quid mihi accidit, o amici, ac iisdem
sacris initiati, ejusdemque veritatis studiosi? Cur-
rebam hoc animo, quasi Deum percepturus, atque
in montem ascendi, ac nubem penetravi, a materia
rebusque materia constantibus reductus, atque in
meipsum, quoad ejus fieri poterat, collectus. Ut
autem oculorum aciem adjeci, vix hoc etiam sum
consecutus, ut Dei posteriora cernerem **, idque
petra, hoc est, Verbo nostrae salutis causa incar-
nato, contactus. Atque aliquantum prospiciens, non
primam illam et purissimam naturam, sibi quae ipsi,
id est Trinitati, notam, quaeque primo velo oblecta
manet, et a cherubim obtegitur, conspicatus sum,
verum postremam atque ad nos pertingentem. Ea
autem est, ut quidem ipse cognitione assequor, una
jestas illa, vel, ut David appellat, magnificentia **
†, quae in rebus ab eo creatis productivae et guber-
natis elucet. Dei quippe posteriora sunt ea, quae post
eum exstiterunt, nobisque ipsius numen declarant,
non secus videlicet ac solis in aquis umbræ atque
simulacra infirmis oculis solem representant, quan-
doquidem eum obtueri non possumus, utpote qui
lucis puritate 498 sensum omnem superat. Ad
hunc itaque modum theologi munus obibis, quam-
vis etiam Moyses sis, Deusque Pharaonis **, quam-
vis ad tertium usque caelum, instar Pauli **, abrep-
tus fueris, atque arcana verba audieris; quamvis
etiam supra illos evectus, angelicam quamdam aut
archangelicam sedem et ordinem sis consecutus.

IV. Esto igitur hoc alterum orationis exordium.
Deum intellectu percipere difficile est: eloqui autem
impossibile, ut profanorum theologorum quidam
docuit, meo quidem iudicio, non incallide, nempe
ut ex eo quod intellectu difficilem affirmat, opinio-
nem hominibus afferat, se eum cognitione perce-
pisse; ex eo autem quod nullis verbis eum explicari
posse ait, hoc agat, ne incitia sua prodi atque
convinci queat. Ego vero ita potius dicendum cen-

⁹⁴ Exod. xxxiii, 23. ⁹⁵ Psal. viii, 2. ⁹⁶ Exod. vii, 1. ⁹⁷ II Cor. xii, 2.

(94) Ἐτρεχον. Reg. a, tres Colb. et Or. 1, εἶχον. Sic etiam videtur legisse Leu., qui vertit: « Animus erat Deum comprehendere, » etc.

(95) Τὰ ὀπίσθια. Schel.: Οἰκονομίαν « Incarnationem. »

(96) Λόγῳ. Reg. a, Θεῷ Λόγῳ.

(97) Συγκαλύπτεται. Hoc propitiatorii velamen, de quo Exod. xxvi, 31, significat in sensu Gregorii prohibitionem contemplationis summæ illius naturæ.

(98) Ὅσα. Reg. a, ὡς.

(99) Τὰ ὀπίσθια. Quemadmodum « facies Dei » substantiam et deitatem, mundi creatione priorem, sic « posteriora » creationem et Providentiam indicant.

(1) Προσβλέπειν. Reg. a, βλέπειν.

(2) Τρίτον. Comb., τοῦ τρίτου.

(3) Ἐκείνους. Reg. hm, duo Colb. et Or. 1, ἐκείνων.

D (4) Κἂν γὰρ οὐράνιον, etc. Id intelligit Elias de « caelo, » et de « angelis, » qui super caelos sunt.

(5) Ὡς τις τῶν, etc. Plato hic intelligitur, qui in Timaeo ita habet: Τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦ παντὸς εὐρεῖν τὸ ἔργον, καὶ εὐρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. Quod Tullius lib. De universitate sic reddit: « Illum quidem quasi parentem hujus universitatis invenire difficile est, et, cum jam inveneris, indicare in vulgus, nefas. »

seo, Dei naturam nullis quidem verbis explicari posse; animo autem atque intellectu comprehendi multo minus posse. Nam quod quis animo et ratione complexus fuerit, id quoque fortasse sermone declarare queat, si ne mediocriter quidem, at saltem obscure, modo auditorem nactus sit non omnino surdum, tardique et stupidi ingenii. At rem tantam animo comprehendere, omnino impossibile est, non modo ignavis et languidis, deorsumque vergentibus, sed magnis etiam et excelsis viris Deique amore præditis, ac mortalibus persequi omnibus, quibus ad veri cognitionem caligo hæc et carnis crassities tenebras offundit. Atque haud scio an hoc quoque sublimioribus illis et intelligentibus naturis, negatum non sit; quæ quia Deo propius junctæ sunt, ac toto illo splendore collucent, cernere utique fortasse queant, si non prorsus, ac certe plenius quam nos et solidius, atque aliæ aliis, pro cuiusque ordine, vel uberius, vel parcius.

V. Sed de hac re hic sit finis. Quod autem ad nos attinet, non pax tantummodo Dei exsuperat omnem mentem et cognitionem⁴², nec quæcunque iis, qui iustitiam coluerint, 499 in divinis pollicitationibus recondita sunt, quæ nec oculis cerni, nec auribus excipi, nec animo cogitari ac perspicere⁴³, nisi tenuissime, possunt, nec exacta et absoluta rerum creaturarum cognitio (nam harum quoque te solas umbras tenere haud dubites, cum Scripturam ad hunc modum loquentem audieris: *Videbo cælos, opera digitorum tuorum, lunam et stellas*⁴⁴, eamque, quæ ipsis inest, firmam et stabilem rationem, perinde scilicet atque in hac vita ea minime videns, sed aliquando perspecturus): sed multo magis natura illa his sublimior, et ex qua hæc originem traxerunt, capium omnem et comprehensionem superat. Nec vero hæc verba ita accipi velim, quasi percipi non posse dicam, quod sit Deus, sed quid, et quale sit. Neque enim inanis est prædicatio nostra, nec vana fides nostra⁴⁵; nec id est, quod astruimus (ne rursus id quod probe candideque diximus, in impietatis et calumniæ argumentum trahas, ac nobis, ut ignorantiam confitentibus, arroganter insultes). Plurimum namque interest, certo tibi persuadeas aliquid esse, an, quid tandem illud sit, comperitum habeas.

VI. Etenim quod Deus sit, ac princeps quædam causa, quæ res omnes procreavit, atque conservet, tum oculi ipsi, tum lex naturalis docent; illi, dum rebus in aspectum cadentibus aciem affigunt, easque et pulchre fixas et stabiles esse, et progredi, atque immote, ut ita dicam, moveri volvique perspicunt: hæc autem, dum per res oculis subjectas, ac recto ordine collocatas, auctorem earum certo quidem ratiocinando assequitur. Quoniam enim modo universa hæc rerum moles vel producta unquam fuisset, vel consisteret, nisi Deus omnia in rerum

⁴² Philip. iv, 7. ⁴³ I Cor. ii, 9. ⁴⁴ Ps. viii, 4.

(6) Τοιοῦτο. Regg. a, bm et Or. 1, τοιοῦτο, «talem.»

(7) Καταβεβλακχυμένοις. Duo Colb., Or. 1 et Bud., κατεβλακχυμένοις.

(8) Γεννητῇ. Reg. a et Or. 1, γ-νητῇ.

(9) Οἷδα δέ. Sic Regii et Colbertini plures. Deest δέ in ed. Nullum certe est dubium, quin angeli Deum videant, eumque visuri sint homines, cum æternam beatitudinem adipiscuntur.

νοϊαν. Τὸ δὲ τοιοῦτο (6) πρῶγμα τῇ διανοίᾳ περιλαβεῖν, πάντως ἀδύνατον καὶ ἀμήχανον, μὴ ὅτι τοῖς καταβεβλακχυμένοις (7) καὶ κάτω νεύουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς λίαν ὑψηλοῖς τε καὶ φιλοθέοις, καὶ ὁμοίως πάσῃ γεννητῇ (8) φύσει, καὶ οἷς ὁ ἕσπερος οὗτος ἐπιπροσθεῖ, καὶ τὸ πικρὸν τοῦτο σαρκίον, πρὸς τὴν τοῦ ἀληθοῦς κατανόησιν· οὐκ οἶδα δὲ (9), εἰ μὴ καὶ ταῖς ἀνωτέροις καὶ νοεραῖς φύσεσιν· αἳ, διὰ τὸ πλησίον εἶναι Θεοῦ, καὶ ὅλην τῷ φωτὶ καταλάμπασθαι, τυχὸν ἂν καὶ τρανοῖντο, εἰ καὶ μὴ πάντῃ, ἀλλ' ἡμῶν γε τελειωτέρον τε καὶ ἐκτεπνότερον, καὶ ἄλλον ἄλλαι πλέον ἢ ἔλαττον, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς τάξεως.

E'. Τοῦτο μὲν οὖν ἐνταῦθα κείσθω· τὸ δὲ ἡμέτερον, οὐχ ἡ εἰρήνῃ τοῦ Θεοῦ μόνον ὑπερέχει πάντα νοῦν καὶ κατάληψιν, οὐδὲ ὅσα τοῖς δικαίοις ἐστὶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀποκείμενα, τὰ μῆτε ὀφθαλμοῖς (10) ὁρατὰ, μῆτε ὡσὶν ἀκουστὰ, μῆτε διανοίᾳ θεωρητὰ, κατὰ μικρὸν γοῦν, οὐδὲ ἡ τῆς κτίσεως ἀκριβοῦς κατανόησις (καὶ γὰρ καὶ ταύτης πείσθητι τὰς σικιάς ἔχειν μόνον, ὅταν ἀκούσῃς· *Ὁψομαι τοὺς οὐρανοὺς, ἔργα τῶν δακτύλων σου, σελήνην καὶ ἀστέρας*, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς πάχυν λόγον· ὡς οὐχὶ νῦν ὁρῶν, ὁβόμενος δὲ ἐστὶν ὅτι)· ἀλλὰ πολὺ πρὸ τούτων, ἡ ὑπὲρ ταῦτα, καὶ ἐξ ἧς ταῦτα, φύσις ἀληπτός τε καὶ ἀπερρίληπτος· λέγω δὲ, οὐχ ὅτι ἐστὶν, ἀλλ' ἡ τίς ἐστὶν. Οὐ γὰρ κενὸν (11) τὸ κήρυγμα ἡμῶν, οὐδὲ ματαία ἡ πίστις ἡμῶν, οὐδὲ τοῦτο ἐστὶν ὃ δογματίζομεν (μὴ πάλιν τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν ἀθείας λάθῃς ἀρχὴν καὶ συκοφαντίας, καὶ κατεπαρθῆς ὡς (12) ὁμολογούντων τὴν ἀγνοίαν). Πλείστον γὰρ διαφέρει τοῦ εἶναι τι πεπεισθαι, τὸ τί ποτὲ ἐστὶ τοῦτο εἰδέναι.

Γ'. Τοῦ μὲν γὰρ εἶναι Θεόν, καὶ τὴν πάντων ποιητικὴν τε καὶ συνεκτικὴν αἰτίαν, καὶ ὅπως διδάσκαλος, καὶ ὁ φυσικὸς νόμος· ἡ μὲν τοῖς ὁρωμένοις προσβάλλουσα, καὶ πεπηγόσι καλῶς, καὶ ὀδεύουσι, καὶ ἀκινήτως, ἵνα οὕτως εἴπω, κινουμένοις καὶ φερομένοις· ὃ δὲ, διὰ τῶν ὁρωμένων καὶ τεταγμένων, τὸν ἀρχηγὸν τούτων συλλογισόμενος. Πῶς γὰρ ἂν καὶ ὑπέστη τότε τὸ πᾶν, ἢ συνέστη, μὴ Θεοῦ τὰ πάντα καὶ οὐσιώσαντος καὶ συνέχοντος; Οὐδὲ γὰρ κιθάραν τις ὁρῶν κάλλιστα ἡσχημένην, καὶ τὴν ταύτης εὐαρμοσίαν καὶ εὐταξίαν, ἢ τῆς κιθαρωδίας αὐτῆς

⁴⁵ I Cor. xv, 14.

(10) Τὰ μῆτε ὀφθαλμοῖς, etc. Observat Elias Cretenensis hæc Apostoli verba mutuata fuisse ex apocrypho libro, qui ab Elia propheta scriptus dicitur. Quidni potius desumpta ex Isaiae lxiv, 4, «oculus non vidit, etc.»

(11) Κενόν. Par., κινόν, «nova.»

(12) Καὶ κατεπαρθῆς ὡς, etc. Id est, «et adversum nos insurgas, quasi nos profiteamur ignorare an sit Deus.»

ἀκούων, ἄλλο τι ἢ τὸν τῆς κιθάρας δημιουργόν, καὶ τὸν κιθαροῦδὸν ἐννοήσει, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναδραμεῖται τῇ διανοίᾳ, καὶ ἀγνοῶν τύχῃ ταῖς ὁφέσιν· οὕτω καὶ ἡμῖν τὸ ποιητικὸν ὄηλον, καὶ τὸ κινοῦν, καὶ τηροῦν τὰ πεποιημένα, καὶ μὴ διανοίᾳ περιλαμβάνηται· καὶ λίαν ἀγνώμων, ὃ μὴ μέχρι τούτων προῖων ἐκουσίως, καὶ ταῖς φυσικαῖς ἐπόμενος ἀποδείξεσιν· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο εἶναι Θεόν, ὅπερ ἐφαντάσθημεν, ἢ ἀνετυπωσάμεθα, ἢ λόγος (13) ὑπέγραψεν. Εἰ δὲ τις ἐν περινοίᾳ τούτου ποτὲ (14) καὶ ἐπὶ ποσὸν ἐγένετο, τίς ἢ ἀπόδειξις; τίς οὕτως εἰς ἔσχατον σοφίας ἀφίκετο; τίς τοσούτου χαρίσματος ἡξιώθη ποτέ; τίς οὕτω τὸ στόμα τῆς διανοίας ἥνοιξε, καὶ εἰλκυσε Πνεῦμα, ἵνα τῷ τὰ πάντα ἐρευνῶντι καὶ γινώσκοντι, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, Πνεύματι, Θεὸν καταλάβῃ, καὶ μηκέτι τοῦ πρόσω δῆται, τὸ ἔσχατον ὁρατὸν ἔχων ἥδη, καὶ εἰς ὃ πᾶσα σπεύδει καὶ πολιτεία τοῦ ὀφηλοῦ καὶ διάνοια;

argumento id probabit? Equis enim eo sapientiae pervenit? Equis unquam tantam gratiam divinitus consecutus est? Equis os mentis ita aperuit, ac Spiritum attraxit⁴⁶, ut Spiritus omnia perscrutantis, atque etiam Dei profunda cognoscentis⁴⁷ ope atque adjumento, Dei naturam comprehenderit, nec jam ulterius progredi necesse habeat, utpote qui extremum illud appetendum jam habeat, ad quod omnis sublimium virorum et vita et cogitatio contendit?

Z'. Τί γάρ ποτε ὑπολήψῃ τὸ Θεόν, εἰπερ ὅλαις (15) ταῖς λογικαῖς πιστεύεις ἐφ' ὅποις (16); ἢ πρὸς τί σε ὁ λόγος ἀνάξει βασιανιζόμενος (17), ὧ φιλοσοφώτατε σὺ, καὶ θεολογικώτατε, καὶ καυχώμενε εἰς τὰ ἄμετρα; Πότερον σῶμα; καὶ πῶς τὸ ἀπειρον, καὶ ἀόριστον, καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἀναφές, καὶ ἀόρατον; ἢ καὶ ταῦτα σώματα; ἢ τῆς ἐξουσίας! οὐ γὰρ αὐτῇ φύσις σωμάτων. Ἡ σῶμα μὲν, οὐχὶ ταῦτα δέ; ἢ τῆς παχύτητος (18)! ἵνα μηδὲν πλέον ἡμῶν ἔχῃ τὸ Θεῖον. Πῶς γὰρ σεπτὸν (19), εἰ περιγραπτόν; ἢ πῶς φεύζειται τὸ ἐκ στοιχείων συγκεῖσθαι; καὶ εἰς αὐτὰ πάλιν ἀναλύεσθαι, ἢ καὶ ὅλως λύεσθαι; Σύνθεσις γάρ, ἀρχὴ μάχης· μάχῃ δὲ, διαστάσεως· ἢ δὲ, λύσεως· λύσις δὲ ἀλλότριον πάντῃ Θεοῦ, καὶ τῆς πρώτης φύσεως. Οὐκοῖν διάστασις, ἵνα μὴ λύσις· οὐδὲ μάχῃ, ἵνα μὴ διάστασις· οὐδὲ σύνθεσις, ἵνα μὴ μάχῃ· διὰ τοῦτο οὐδὲ σῶμα, ἵνα μὴ σύνθεσις. Ἐκ τῶν τελευταίων ἐπὶ τὰ πρῶτα ὁ λόγος ἀνιών, οὕτως ἵσταται.

nullo modo in Deum ac primam illam naturam cadit. Quocirca nullum dissidium admittendum est, ne solutio consequatur : nec pugna, ne dissidium oriatur : nec quidem est, ne aliquo compositum quidem eum necesse sit.

H'. Πῶς δὲ καὶ σωθῆσεται τὸ διὰ πάντων διήκειν, καὶ πληροῦν τὰ πάντα Θεόν, κατὰ τὸ, Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει Κύριος καὶ, Πνεῦμα Κυρίου πεπληρώκε τὴν οἰκουμένην, εἰ τὸ μὲν περιγράφει (20), τὸ δὲ περιγράφειτο; Ἡ γὰρ διὰ κενοῦ χωρῆσει τοῦ παντός, καὶ τὰ πάντα οἰχίσε-

A naturam protulisset, atque conservaret? Quemadmodum enim quispiam citharam pulcherrime confectionem et elaboratam conspiciens, ejusque concinnitatem et constitutionem, aut etiam ipsius citharæ cantum audiens, nihil aliud quam ipsum citharæ conditorem et cihtarcedum mente reputat, atque ad eum cogitatione fertur, etiamsi de facie ignotum : eodem quoque modo nobis, is, qui res effecit, effectasque movet atque conservat, manifestus est, etiamsi mente minime comprehendatur. Ac nimis profecto hebes et stolidus est, quisquis non hucusque sponte sua progreditur, naturaliumque demonstrationum vestigiis insisit : atque adeo hoc sibi persuadet, ne id quidem Deum esse, quod vel imagine quadam animi concepimus, vel informavimus, vel orationis 500 penicillo utcumque descripsimus. Quod si quis unquam cogitatione Deum quoquo modo comprehendit, quoham, obsecro, ar-

argumentis a ratione petitis fidem omnino habes? Aut quo tandem te subvehet hæc disputatio, si accuratius examinetur? Te, inquam, appello, qui philosophiæ ac theologiæ principatum tibi vindicas, atque in immensum gloriaris. An corpus eum esse dicēs? Quonam ergo modo immensus, infinitus, figuræ expers est, ac denique ejusmodi, ut nec tangi, nec oculis cerni queat? An hæc quoque in corpora cadunt? O licentiam! Non enim hæc corporum natura est. An corpus quidem esse statues, immensum vero, atque infinitum, cæteraque hujus generis esse negabis? O crassitiem! ut nulla re Deus nobis præstet. Quid enim afferri potest, cur colatur atque adoretur, si circumscriptus est? Aut quid causæ esse dicemus, quin ex elementis conflatus sit, atque in eadem denuo redigatur, aut etiam prorsus intereat? Compositio quippe pugnae initium est, pugna autem dissidii, dissidium solutionis : solutio porro compositio, ne pugna exsistat. Ac proinde ne corpus quidem sit. Sic ab extremis ad prima recurrens oratio insisit.

VIII. Jam vero quomodo illud tueri poterimus, quod ait Scriptura, Deum omnia pervadere atque implere, juxta illud : Nonne cælum et terram ego impleo? dicit Dominus⁴⁸; et, Spiritus Domini replevit orbem terrarum⁴⁹; si Deus partim circumscribat, partim circumscribatur? Aut enim per va-

⁴⁶ Ps. cxviii, 131. ⁴⁷ I Cor. ii, 10. ⁴⁸ Jer. xxiii, 24. ⁴⁹ Sap. i, 7.

(13) Λόγος. Hic Elias « rationem », non « sermonem » intelligit.

(14) Ποτέ. Deest in Or. 1.

(15) Ὅλαις. Coisl. 3 et Or. 4, ὅλως, « omnino ».

(16) Ἐφ' ὅποις. Coisl. 4, ὅρμαϊς.

(17) Βασιανιζόμενος. Coisl. 2, βαλ' μένος.

(18) Ἡ τῆς ἐξουσίας!.. ὧ τῆς παχυτητος! Sic

Coisl. 4. Deest ὧ in ed.

(19) Πῶς γὰρ σεπτόν, etc. « Quomodo enim eum colamus, si circumscribi potest? Aut quomodo concedere detrectabimus, eum ex elementis conflatum esse, atque in eadem denuo redigendum, denique prorsus interiturum ».

(20) Περιγράφοι. Reg. 2, περιγράφει.

etiam universitatem grassabitur, et res omnes nobis A peribunt, ut sic Deus contumelia afficiatur, nimium et qui corpus sit, et iis quæ procreavit careat: aut corpus in corporibus erit, id quod fieri non potest: aut implicabitur, et opponetur, quemadmodum ea, quæ liquiditate prædita sunt, 501 inter se miscentur; atque alia secabit, et ab aliis rursus secabitur, quod ipsis etiam Epicuri atomis absurdius et anilius est; sicque nobis collabatur, nec corpus, nec solidi quidquam habebit hæc disputatio, quæ corpus Deo tribuere conamur. Quod si eum corpus materiæ expers esse contenderint, si quidem quintum illud, ut nonnulli censuerunt, et in orbem volubile: sit sane corpus quoddam quintum, et a materia semotum, atque etiam, si ipsis ita collibuerit, incorporeum; quandoquidem ita sermone comparati sunt, ut pro arbitrio in omnem partem sese versent, ac quidvis effingant; nihil enim hac de re in præsentia cum illis altercabor. Cæterum quo tandem in genere erit earum rerum, quæ motu cientur et agitantur, ut interim laceam, quam gravis sit contumeliæ, asserere, Creatorem eodem, quo res ab eo creatas, motu incitari, atque eum, cuius vi ac numine res conditæ voluntur, si tamen hoc etiam daturi sunt, eodem modo cum iis volvi ac circumferri? Quæro etiam, quidnam sit quod universum hoc moveat? Quidnam vero quod vicissim illud moveat, ac rursus a quo illud moveatur? Eodemque modo in infinitum progrediar. Qui etiam fieri potest, ut omnino non sit in loco, si quidem fertur, ac motu incitatur? Jam si aliud quoddam corpus, præter quintum illud, Deum esse statuunt, si quidem angelicum: unde probabunt angelos corpore constare, et quo tandem corpore? Quantum autem, si res ita se habeat, Deus angelum, quo ministro utitur, antecellet? Si corpus quoddam his sublimius esse dixerint, rursus corporum examen rationis expers inducetur, ac uugarum gurges adeo profundus, ut nusquam pes figi possit.

IX. Atque hinc constat, Deum corpus non esse. C Neque enim adhuc quisquam eorum, qui divinitus afflati sunt, hoc vel dixit, vel ab aliis dictum comprobavit, nec nostri ovis est hæc doctrina. Superest igitur, ut incorporeum esse Deum existimemus. Verum, utcumque incorporeum dicamus, nondum tamen hoc naturam illius essentiamque complectitur et declarat; quemadmodum nec ingenuum, nec anarchum, id est, principii expers, nec immutabile,

(21) Ὡς περ. Sic duo Regg., tres Colb., Coisl. 1, Or. 1, etc. In ed., ἢ ὥς περ.

(22) Γραωδέστερον. Coisl. 1 addit, ὥς οἱ περὶ ταῦτα ἐσχαλότες ἐλήρησαν, « anilius etiam iis deliramentis, quæ homines in hac disciplina versati fixerunt. » Hæc tamen desunt in plerisque codd. et ed., Elias autem agnoscit.

(23) Ὁ περὶ τοῦ σώματος λόγος. Hæc jungit Leuv. cum his superioribus verbis, καὶ οὕτω διαπιστίζεται ἡμῖν, sicque reddit: « Atque hoc modo ratio, quæ Deo corpus attribuit, subsistere nobis nequit; adeoque nec corpus, nec compagem ullam habebit. »

(24) Ὅς τισιν ἔδοξεν. Ex his fuit Aristoteles, qui præter quatuor rerum principia, seu elementa, quæ sunt « aqua, terra, ignis et aer, » quintum, nempe « celum, » e materia quadam efformatum, admittebat.

(25) Διόλομαι. Reg. a, διοίσμεν.

(26) Τί δαὶ τό, etc. Reg. b, m et Or. 1, τί δὲ τό. Totum hunc locum sic vertit Leuv.: « At enim, ob-

ται ἡμῖν, ἐν' ὁρίσθῃ Θεός, καὶ σῶμα γινόμενος, καὶ οὐκ ἔχων ὅσα πεποιήκεν· ἢ σῶμα ἐν σώματι ἔσται, ὅπερ ἀδύνατον· ἢ πλακῆσται καὶ ἀντιπαρεσθῆσται, ὥς περ (21) ὅσα τῶν ὕρῶν μίγνυται: καὶ τὸ μὲν τέμνει, ὅπῃ δὲ τοῦ τμηθῆσται, ὃ καὶ τῶν Ἐπικουρείων ἀτόμων ἀτοπώτερόν τε καὶ γραωδέστερον (22)· καὶ οὕτω διαπιστίζεται ἡμῖν, καὶ σῶμα οὐκ ἔξει, οὐδὲ πῆξιν τινα ὁ περὶ τοῦ σώματος λόγος (23). Εἰ δὲ αὐλὸν φήσομεν, εἰ μὲν τὸ πέμπτον, ὥς τισιν ἔδοξε (24), καὶ τὴν κύκλῳ φορὰν φερόμενον· ἔστω μὲν αὐλόν τι καὶ πέμπτον σῶμα, εἰ βούλονται δὲ, καὶ ἀσώματον, κατὰ τὴν αὐτόνομον αὐτῶν τοῦ λόγου φορὰν καὶ ἀνάπλασιν· οὐδὲν γὰρ νῦν περὶ τούτου διοίσμαι (25). Κατὰ τί δὲ τῶν κινουμένων ἔσται καὶ φερόμενων, ἵνα μὴ λέγω τὴν ὕδριν, εἰ τὰ αὐτὰ τοῖς πεποιημένοις, ὁ πεποιητὴς κινήθῃσται, καὶ τοῖς φερόμενοις ὁ φέρων, εἰ γε καὶ τοῦτο δώσουσι; Τί δαὶ τὸ (26) τοῦτο πάλιν κινεῖ; τί δὲ τὸ πᾶν κινεῖ; κάκεινο τί; καὶ τί πάλιν ἐκείνο; καὶ τοῦτο εἰς ἀπειρον. Πῶς δαὶ οὐκ ἐν τόπῳ πάντως, εἰ γε φερόμενον; Εἰ δὲ ἄλλο τι παρὰ τὸ πέμπτον φήσουσιν, εἰ μὲν ἀγγελικόν· πῶθεν οὖν οἱ ἄγγελοι (27) σώματα, καὶ τίνα ταῦτα; καὶ πόσον (28) ὑπὲρ ἄγγελον εἴη Θεός, οὗ λειτουργὸς ἄγγελος; Εἰ δὲ ὑπὲρ ταῦτα, πάλιν εἰσῆχθη σωμάτων ἐσθὺς ἀλόγιστος, καὶ φλυαρίας βυθός, οὗ δαμοῦ στήναι δυνάμενος.

Θ. Οὕτω μὲν οὖν (29) οὐ σῶμα ἡμῖν ὁ Θεός· οὐδὲ γὰρ ἦδη τις τοῦτο τῶν θεοπνευστῶν, ἢ εἶπεν, ἢ παρεδίδετο, οὐδὲ τῆς ἡμετέρας (30) αὐλῆς ὁ λόγος. Λεῖπεται δὴ ἀσώματον ὑπολαμβάνειν. Ἄλλ' εἰ ἀσώματον, ὅπῃ μὲν οὐδὲ τοῦτο τῆς οὐσίας παραστατικόν τε καὶ περιεχτικόν (31), ὥς περ οὐδὲ τὸ ἀγέννητον, καὶ τὸ ἀναρχον, καὶ τὸ ἀαλλοίωτον, καὶ τὸ ἀφθαρτον, καὶ ὅσα περὶ Θεοῦ, ἢ περὶ Θεῶν εἶναι λέγεται. Τί γὰρ ὅτι (32) αὐτῷ κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν

secro, quodnam erit a quo universum hoc movebitur? Quidnam illud vicissim movebit? Quid item illud? Idque adeo in infinitum. Sic Græca videtur legisse: Τί δὲ πᾶν κινεῖ; τί δὲ τοῦτο πάλιν κινεῖ; καὶ τί πάλιν ἐκείνο; καὶ τοῦτο εἰς ἀπειρον.

(27) Ἄγγελοι. Reg. a, οἱ ἄγγελοι.

(28) Πόσον. Duo Colb., et Or. 1 addunt, ἄν.

(29) Οὕτω. Deest in Reg. b, m et Or. 1.

(30) Οὐδὲ τῆς ἡμετέρας, etc. Bill.: « Atque ab huiusmodi sermone fides Ecclesie abhorret. »

(31) Περιεχτικόν. Deest in nonnullis codl.

(32) Τί γὰρ ὅτι, etc. Bill.: « Primum enim, huic quidem certe, qui Dei mentem vere habeat, atque in contemplatione perfectionis sit, considerandum et expendendum occurrit, quid Deus natura sua et substantia sit: ac postea hoc adiciendum superest, eum nec initium habere, nec a se unquam desciscere; nec fine ullo circumscribi ac definiri, sed, quidquid in rerum natura est, ambitu suo complecti atque coercere. »

ὑπόστασιν ὑπάρχει, τὸ μὴ ἀρχὴν ἔχειν, μηδὲ ἐξίστασθαι, μηδὲ περατοῦσθαι; Ἄλλ' ὅλον τὸ εἶναι περιλαμβάνειν λείπεται προσφιλοσοφεῖν τε καὶ προσεξετάζειν τῷ γε νοῦν Θεοῦ (33) ἀληθῶς ἔχοντι, καὶ τελωτέρῳ τὴν θεωρίαν. Ὡς γὰρ οὐκ ἀρκεῖ τὸ σῶμα εἰπεῖν, ἢ τὸ γεγεννηθῆναι, πρὸς τὸ καὶ τὸ, περὶ δ ταῦτα, παραστήσαι τε καὶ δηλῶσαι, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ ὑποκείμενον τούτοις εἰπεῖν, εἰ μέλλοι (34) τελείως καὶ ἀποχρώντως τὸ νοούμενον παραστήσεσθαι (ἢ γὰρ ἀνθρώπος, ἢ βοῦς, ἢ ἵππος τοῦτο τὸ ἐνσώματον, καὶ γεννῶμενον, καὶ φθειρόμενον) οὕτως οὐδὲ ἐκεῖ στήσεται μέχρι τοῦ εἰπεῖν ἃ μὴ ἔστιν, ὅ τινος τοῦ ὄντος πολυπραγμονῶν φύσιν· ἀλλὰ δεῖ πρὸς τῷ (35) εἰπεῖν ἃ μὴ ἔστι, καὶ ὃ ἔστιν εἰπεῖν· ὅσῳ καὶ ῥῶον ἔν τι περιλαβεῖν, ἢ τὰ πάντα καθ' ἕκαστον ἀπειπεῖν, ἵνα ἕκ τε (36) τῆς ἀναίρεσσεως ὧν οὐκ ἔστι, καὶ τῆς οὐ ἔστι θέσεως, περιληφθῇ τὸ νοούμενον. Ὁ δὲ, ἃ μὴ οὐκ ἔστι λέγων, σωπῶν δὲ ὃ ἔστι, ποιεῖ παραπλήσιον, ὥσπερ ἂν (37) εἰ τὰ πέντε δις ὅσα ἔστιν ἐρωτώμενος, ὅτι μὲν οὐ δύολέγοι (38), οὐδὲ τρία, οὐδὲ τέσσαρα, οὐδὲ πέντε, οὐδὲ εἴκοσι, οὐδὲ τριάκοντα, οὐδὲ τινα, ἵνα συνελὼν εἴπω, τῶν ἐντὸς δεκάδος, ἢ δεκαδικῶν ἀριθμῶν· ὅτι δὲ εἴη δέκα μὴ λέγοι, μηδὲ ἐρεῖδοι τὸν νοῦν τοῦ ἐρωτῶντος εἰς τὸ ζητούμενον. Πολλῷ γὰρ ῥῶον καὶ συντομώτερον ἕκ τοῦ ὃ ἔστιν ὅσα οὐκ ἔστι δηλῶσαι, ἢ ἕκ τοῦ ἀνελεῖν ἃ μὴ ἔστιν, ὃ ἔστιν ἐνδείξασθαι. Ἡ τοῦτο μὲν παντὶ ὅλῳ.

Ἡ τοῦτο μὲν παντὶ ὅλῳ, nec, ut brevi compectar, ullum numerum citra vel ultra denarium; cæterum quod decem sint, non dicat, nec mentem ejus, a quo interrogatur, ad id quod quaesitum est, affigat. Multo enim facilius et compendiosius est, ex eo, quod, quid sit, dixeris, quidquid non sit declarare, quam ex eorum, quid non est, ablatione atque inficiatione, quæ sit, demonstrare; quemadmodum cuiusque perspicuum esse arbitror.

I. Ἐπεὶ δὲ ἔστιν ἀσώματον ἡμῖν τὸ Θεῖον, μικρόν τι προσεξετάσωμεν. Πότερον οὐδαμοῦ τοῦτο, ἢ ἔστιν ὅπου; Εἰ μὲν γὰρ οὐδαμοῦ, ζητῆσαι τις ἂν τῶν ἀγαν ἐξεταστικῶν (39), πῶς ἂν καὶ εἴη. Εἰ γὰρ τὸ μὴ ὄν, οὐδαμοῦ, τὸ μηδαμοῦ, τυγχὼν οὐδὲ ὄν. Εἰ δὲ ἐστὶ που, πάντως ἐπείπερ ἔστιν, ἢ ἐν τῷ παντί, ἢ ὑπὲρ τὸ πᾶν. Ἄλλ' εἰ μὲν ἐν τῷ παντί, ἢ τινι, ἢ πανταχοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἐν τινι, ὑπ' ἐλάττωτος περιγραφῆσεται τοῦ τινος. Εἰ δὲ πανταχοῦ (40), ὑπὸ πλείονος καὶ ἄλλου πολλοῦ, λέγω δὲ, τὸ περιεχόμενον τοῦ περιέχοντος. Εἰ τὸ πᾶν ὑπὸ τοῦ παντὸς μέλλει (41) περισχευθῆσθαι, καὶ μηδὲνα τόπον εἶναι περιγραφῆς ἐλεύθερον. Ταῦτα μὲν (42), εἰ ἐν τῷ παντί. Καὶ τοῦ, πρὶν γενέσθαι τὸ πᾶν; Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρόν εἰς ἀπορίαν. Εἰ δὲ ὑπὲρ τὸ πᾶν, ἄρ' οὐδὲν ἦν τὸ διορίζον αὐτὸ τοῦ παντός; Ποῦ δὲ τὸ ὑπὲρ τοῦτο; Καὶ πῶς ἐνοήθη τὸ ὑπεραίρον καὶ ὑπεραιρόμενον, οὐκ ὄντος ὅρου τινὸς τοῦ τέμενοντος ταῦτα καὶ διορίζοντος; Ἡ χρὴ πάντως εἶναι τὸ μέσον, καὶ ὅ περατοῦται τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὑπὲρ τὸ

A nec incorruptibile, cæteraque omnia, 502 quæ de Deo, vel circa Deum, prædicantur. Quid enim prod-
est ad indicandam ipsius naturam et subsisten-
tiam qua existit, si dicas eum initium non habere,
nec a se unquam desciscere, nec ullis terminis inclu-
di? Verum totam ejus essentiam edisserendam et
inquirendam huic relinquimus, qui vere Dei noti-
tiam habet, atque in contemplando perfectior est.
Ut enim non satis est corpus dicere, aut procrea-
tum esse, ad hoc vel illud, cui hæc adjacent, expri-
mendum et indicandum, sed quid ipsa quoque res
subjecta sit, dicendum est, si modo volumus, in quod
cogitamus, plene atque abunde representare (po-
test enim vel homo, vel bos, vel equus esse, hoc
quod corporeum ac procreatum et corruptibile esse
pronuntiamus): ad eundem modum qui Dei natu-
ram curiosius inquirendam duxerit, non hic conquie-
scet, ut dicat, quid non sit Deus, sed hoc quoque
ipsi adjiciendum erit, ut, quid sit, exponat; idque
eo magis, quod minus difficile est unum quidpiam
animo complecti, quam omnia sigillatim inficiando
removere, ut rejectis iis, quæ non est, et consti-
tuto eo, quod sit, comprehendatur id quod cogita-
mus. Qui vero ita, quid res aliqua non sit, pronun-
tiet, ut interim, quid sit, taceat, non absimilis est ei
qui rogatus, bis quinque quot sint, respondeat qui-
dem ea nec duo esse, nec tria, nec quatuor, nec
quinque, nec viginti, nec triginta, nec, ut brevi compectar, ullum numerum citra vel ultra denarium;
cæterum quod decem sint, non dicat, nec mentem ejus, a quo interrogatur, ad id quod quaesitum est,
affigat. Multo enim facilius et compendiosius est, ex eo, quod, quid sit, dixeris, quidquid non sit declarare,
quam ex eorum, quid non est, ablatione atque inficiatione, quæ sit, demonstrare; quemadmodum cuiusque
perspicuum esse arbitror.

X. Quoniam igitur Deum corpore vacare nobis est exploratum, aliquanto ulterius in inquirendo progrediamur. Nusquamne ille est, an alicubi? Si enim nusquam, quaeret fortasse aliquis ex iis qui inquirendi ac disputandi subtilitate impensius gaudent, quomodo esse quoque possit. Nam si id quod non est, nusquam est: id quoque quod nusquam est, ne quidem fortasse est. Quod si alicubi esse dixeris, proculdubio, quandoquidem est, vel in universo est, vel supra universum. Si in universo; vel in quadam ejus parte est, vel 503 ubique. Si quadam in parte, ergo a minori hac parte circumscribetur. Sin ubique, ab ampliore alioque multo majore, id est, a continente continebitur. Hæc si dederimus, futurum est, ut universum universi complexu teneatur, nec ullus a circumscriptione liber exstet locus. In has absurditates incidant necesse est, qui eum in universo esse dixerint. Ac præterea, ubinam erat, antequam universa hæc rerum machina exstitisset?

(33) Θεοῦ. Deest in Or. 1.

(34) Μέλλοι. Reg. a, μέλλει.

(35) Τῷ. Coisl. 1, τῷ.

(36) Ἐκ τε. Deest τε in Reg. bm.

(37) Ὡς περ ἂν. Deest ἂν in Or. 1.

(38) Οὐ δύο λέγοι, etc. Regg. a, bm, tres Colb. et Or. 1, οὐ δύο λέγει, οὐδὲ τρεῖς, οὐδὲ τέσσαρας.

(39) Τῶν ἀγαν ἐξεταστικῶν. « Qui scire ac in-

vestigare omnia cupiunt. »

(40) Εἰ δὲ πανταχοῦ, etc. Bill. : « Sin ubique, ergo ab alio multo majore continebitur : si quidem futurum est, ut Deus totus universi complexu teneatur, nec ulla ex parte circumscriptionis experts sit. »

(41) Μέλλει. Reg. bm, tres Colb. et Comb. μέλλει.

(42) Ταῦτα μὲν, etc. « Hæc quidem consequentur, si in hac universitate Deus constituitur. »

Nam hoc quoque non levem difficultatem affert. Quod si eum supra universum esse dixerint, quid? Nihilne erat, quod eum ab universo dirimeret? Ubinam porro erat, quod supra universum erat? Aut quomodo internosci poterat id, quod sublimius erat, ab eo, quod inferius, cum nullus limes esset, qui hæc secerneret ac distingueret? Annon omnino necesse est medium quoddam esse, quo, velut termino, dirimatur universum ab eo, quod supra universum est? Quid autem aliud hoc fuerit, quam locus, quem jam ante exclusimus? Nondum enim commemoro, fieri omnino non posse, quin circumscriptus sit Deus, si animo et cogitatione comprehendi potest. Unum quippe circumscriptionis genus comprehensio quoque ipsa est.

XI. Quorsum autem hæc disserui, curiosiusque fortasse, quam vulgi aures ferant, ac pro ea, quæ hac tempestate viget, disputandi ratione (quæ, simplici atque ingenua rerum divinarum pertractatione contempta et pro nihilo habita, subdolum atque involutum dicendi genus inexit; ut nimirum ex fructibus arbor⁴³, hoc est, ater ille ac tenebrosus spiritus, hujusmodi dogmatum afflator, ex hac disputationis caligine agnoscatur)? Non enim hoc eo a me factum est, ut ipse quoque nova et ab hominum sensibus aliena proferre, atque eximia quadam et excellenti sapientia ornatus esse⁴⁴ videar, nodos nectens, atque astricta dissolvens; quod quidem magnum Danielis miraculum fuit; verum ut illud ostendam, quod orationis principio dicere instituebam, nimirum Deum extra humani ingenii captum esse, nec tolum, quantus est, cogitari atque animo informari posse; idque non ob invidiam (longe enim abest a divina natura invidiæ livor, utpote quæ omni perturbatione vacat, solaque bona et domina est, ac præsertim erga id, quod ex omnibus rebus a se conditis maximo in pretio habet. Quid enim apud Verbum priore loco ac numero est, quam quæ rationem ac sermonis⁵⁰⁴ facultatem acceperunt? Quandoquidem hoc quoque ipsum, quod procreata sunt, summæ cujusdam divinæ bonitatis argumentum est), nec ut inde ipsius, qui plenus est, honori gloriæque quidquam accederet, ut videlicet ex eo quod ad ejus cognitionem mortales pervenire nequeunt, major ad ipsum honor ac veneratio redeat. Sophisticum enim plane, atque alienum est, non dicam a Deo, sed ab homine, mediocri saltem probitate candoreque prædito, atque ingenuæ cujusdam honestatis sibi conscio, prohibendis aliis principatum sibi arrogare.

XII. Verum aliasne etiam quasdam ob causas, viderint ii, qui Deo propinquiore conjunctioresque sunt, atque impervestigabilius ipsius judiciorum⁴⁵ inspectores et contemplatores, si qui tamen sunt ad eam virtutis magnitudinem evecti, atque in abyssi vestigiis deambulantes⁴⁶, ut proverbio dici solet. Quantum tamen nos, qui exiguis modulis ea quæ ad contemplandum difficilia sunt, metimur, conjectura assequi possumus, tres hujus rei causæ afferri queant. Prima forsitan, ne, ob adipiscendi facilitatem, facilis

πάν; Καὶ τί ἄλλο τοῦτο ἢ τόπος ἐστίν, ὅνπερ ἐφύομεν; Καὶ οὕτω λέγω τὸ περιγραφτὸν πάντως εἶναι τὸ θεῖον, καὶ εἰ (43) διανοία καταληπτὸν ἔν γὰρ περιγραφῆς εἶδος καὶ ἡ κατάληψις.

eo, quod inferius, cum nullus limes esset, qui hæc secerneret ac distingueret? Annon omnino necesse est medium quoddam esse, quo, velut termino, dirimatur universum ab eo, quod supra universum est? Quid autem aliud hoc fuerit, quam locus, quem jam ante exclusimus? Nondum enim commemoro, fieri omnino non posse, quin circumscriptus sit Deus, si animo et cogitatione comprehendi potest. Unum quippe circumscriptionis genus comprehensio quoque ipsa est.

IA'. Τίνος οὖν ἔνεκεν ταῦτα διήλθον, καὶ περιεργότερον ἴσως ἢ κατὰ τὰς τῶν πολλῶν ἀκοάς, καὶ κατὰ τὸν νῦν (44) κεκρατηχότα τύπον τῶν λόγων (ὅς τὸ γενναῖον καὶ ἀπλὸν ἀτιμάσας, τὸ σχολιδὸν καὶ γριφοειδές (45) ἐπεισήγαγεν· ὡς ἐκ τῶν καρπῶν τὸ δένδρον γινώσκεισθαι; λέγω δὲ τὸ ἐνεργεῖν τὰ τοιαῦτα δόγματα σκότος ἐκ τοῦ ζόφου τῶν λεγομένων); Οὐ γὰρ ἵνα καὶ αὐτὸς παράδοξα λέγειν δόξω, καὶ περιττὸς φαίνομαι τὴν σοφίαν, πλέκων συνδέσμους (46), καὶ διαλύων κρατούμενα, τοῦτο δὴ τὸ μέγα θαῦμα τοῦ Δανιήλ· ἀλλ' ἵν' ἐκείνου δηλώσωμαι, ὃ μοι λέγειν ὁ λόγος ἀπ' ἀρχῆς ὥρμησε (47). Τοῦτο δὲ τί ἦν (48); Τὸ μὴ ληπτὸν εἶναι ἀνθρωπινῇ διανοίᾳ τὸ θεῖον, μὴ δὲ ὅλον ὅσον ἐστὶ φαντάζεσθαι; καὶ τοῦτο οὐτε διὰ φθόνου (μακρὰν γὰρ τῆς θείας φύσεως φθόνος, τῆς γε ἀπαθούς, καὶ μόνης ἀγαθῆς, καὶ κυρίας, καὶ μάλιστα τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων περὶ τὸ τιμωτάτων (49). Τί γὰρ Λόγῳ πρὸ τῶν λογικῶν· ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τὸ ὑποστῆναι τῆς ἀκρας ἀγαθότητος), οὐτε εἰς τιμὴν ἑαυτοῦ καὶ δόξαν τοῦ πλήρους (50), ἵνα τῷ ἀνεφύκτῳ τὸ τιμιον ἔχη καὶ τὸ σεβάσιμον. Τοῦτο γὰρ πάντως (51) σοφιστικὸν καὶ ἀλλότριον, μὴ θεοῦ, ἀλλ' οὐδὲ ἀνθρώπου μετρίως ἐπεικούς, καὶ τι δεξιὸν ἑαυτῷ συνείδότος, ἐκ τοῦ κωλύειν ἐτέρους τὸ πρῶτον πορίζεσθαι.

C ἴκτω τὸ τιμιον ἔχη καὶ τὸ σεβάσιμον. Τοῦτο γὰρ πάντως (51) σοφιστικὸν καὶ ἀλλότριον, μὴ θεοῦ, ἀλλ' οὐδὲ ἀνθρώπου μετρίως ἐπεικούς, καὶ τι δεξιὸν ἑαυτῷ συνείδότος, ἐκ τοῦ κωλύειν ἐτέρους τὸ πρῶτον πορίζεσθαι.

IB'. Ἄλλ' εἰ μὲν καὶ δι' ἄλλας αἰτίας, εἰδεῖν ἂν οἱ ἐγγυτέρω θεοῦ, καὶ τῶν ἀνεγκλημάτων αὐτοῦ κριμάτων ἐπόπται καὶ θεωροί, εἴπερ εἰσὶ τινες τοσοῦτοι τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐν ἔχνεσιν ἀδύσσου περιπατοῦντες, τὸ δὴ λεγόμενον· ὅσον δ' οὖν ἡμεῖς κατελιθώμεν, μικροῖς μέτροις μετροῦντες τὰ δυσθεώρητα· τάχα μὲν, ἵνα μὴ τῷ βιβλίῳ τῆς κτήσεως, ῥάστη γένηται καὶ ἡ τοῦ κτηθέντος ἀποβολή. Φίλει γὰρ τὸ μὲν πόνῳ κτηθὲν μέλλον κρατεῖσθαι· τὸ δὲ βιβλίως κτηθὲν, καὶ ἀποπτύεσθαι (52) τάχιστα, ὡς πάλιν ληφθῆ-

⁴³ Matth. vii, 20. ⁴⁴ Dan. v, 11. ⁴⁵ Rom. xi, 35.

(43) Καὶ εἰ. Deest εἰ in Reg. Cypr.

(44) Τὸν νῦν. Sic codd. In ed., τὸν νῦν.

(45) Γριφοειδές. Sic Reg. bm et Coisl. 1. In quibusdam, γριφώδες. In ed., γρυφοειδές. Schol., ἀνιγματοειδές, « ænigmatice, obscure. » Notat hic Gregorius Eunomianos, ac præcipue Aetium Eunomii magistrum.

(46) Συνδέσμους. Vulgata versio Dan. v, 12, habet, « obscura interpretari, et ligata dissolvere. »

(47) Ὁρμησε. In nonnullis, ὥρμητο.

⁴⁸ Job xxxviii, 16.

(48) Τοῦτο δὲ τί ἦν. Deest τί in Or. 1.

(49) Τιμωτάτων. Comb. præferi, οικειώτατον. « Maxima sibi necessitudine conjunctum, familiarissimum. »

(50) Τοῦ πλήρους. Alludit ad hæc Isaia verba i, 11: « Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus: plenus sum, » etc.

(51) Πάσας. Comb., πάντη.

(52) Ἀποπτύεσθαι. Or. 1 ἀποπτύεται.

ναι δυνάμενον· καὶ οὕτως (53) εὐεργεσία καθίσταται· τὸ μὴ πρόχειρον τῆς εὐεργεσίας, τοῖς γε νοῦν ἔχουσι. Τάχα δὲ, ὡς μὴ ταυτὸν ἡμᾶς τῷ περὶ τὸν ἑαυτοῦ πάσχειν (54), ἐκ τοῦ τὸ φῶς ὅλον χωρῆσαι· κατέναντι Κυρίου παντοκράτορος τραχηλιῶν, καὶ πίπτειν ἐκ τῆς ἐπάρεσως, πτώμα πάντων ἐλεεινότητων. Τυχὸν δὲ, ἵν' ἢ τι πλεον ἐκείθεν ἄλλον φιλοπονίας καὶ λαμπροῦ βίου τοῖς ἐνταῦθα κεκαθαρμένοις, καὶ μακροβυμοῖσι πρὸς τὸ πωθούμενον. Διὰ τοῦτο μέσος ἡμῶν τε καὶ Θεοῦ ὁ σωματικὸς οὗτος ἵσταται γνώρος, ὥσπερ ἡ νεφέλη (55) τοπάλαι τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ἑβραίων. Καὶ τοῦτό ἐστιν ἴσως, ὃ ἔθετο σκότος ἀποκρυφῆν αὐτοῦ, τὴν ἡμετέραν παχύτητα, δι' ἣν ὀλίγοι καὶ μικροὶ διακλύπτουσιν. Τοῦτο μὲν οὖν φιλοσοφεῖσθαι οἷς ἐπιμελὲς, καὶ ἀντίωσαν ἐπὶ πλείστον τῆς διασκεψέως· ἡμῖν δ' οὖν ἐκεῖνο γνώριμον τοῖς δεσπότης τῆς γῆς, ὃ φησὶν ὁ θεὸς Ἱερεμίας, καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ σαρκίον περιβεβλημένοις (56)· ὅτι ὥσπερ ἀδύνατον ὑπερβῆναι (57) τὴν ἑαυτοῦ σκιά, καὶ τῷ λίαν ἐπιγεομένῳ (φθάνει γὰρ αὐτὸ τοσοῦτον, ὅσον καταλαμβάνεται), ἢ τοῖς ὁρατοῖς πλησιάζει τὴν ὄψιν, διχα τοῦ ἐν μέσῳ φωτός καὶ ἀέρος. ἢ τῶν ὑδάτων ἐξω τὴν νηκτὴν φύσιν διολισθαίνειν· οὕτως ἀμύχανον τοῖς ἐν σώματι (58), διχα τῶν σωματικῶν, πάντῃ γενέσθαι μετὰ τῶν νοουμένων. Ἀεὶ γὰρ τι παρεμπεσέεται τῶν ἡμετέρων, κἄν ὅτι μάλιστα χωρίσας ἑαυτὸν τῶν ὁρωμένων ὁ νοῦς, καὶ καθ' ἑαυτὸν γενόμενος, προσβάλλειν ἐπιχειρῇ τοῖς συγγενέσι καὶ ἀοράτοις. Γνώσῃ δὲ οὕτως.

tevertit), aut oculus rebus in aspectum cadentibus citra intermediam lucem et aerem conjungatur, aut pisces extra aquas nalent; ita etiam impossibile est iis, qui corporibus inclusi sunt, sine corporearum ac sensibilibus rerum adminiculo, rebus iis, quæ animo ac ratione intelliguntur, omnino conjungi. Semper enim obiter sensibile aliquid rerum nostrarum incidit, quantumvis maxime nostra mens ab iis rebus, quæ in aspectum cadunt, abstracta, atque in seipsam collecta, res cognatas, et oculorum aciem fugientes assequi ac percipere contenderit. Quod quidem ita tibi clarum ac dilucidum erit.

II'. Οὐ πνεῦμα, καὶ πῦρ, καὶ φῶς, ἀγάπη τε καὶ σοφία, καὶ δικαιοσύνη, καὶ νοῦς, καὶ λόγος, καὶ τὰ τοιαῦτα (59), αἱ προσηγορίαι τῆς πρώτης φύσεως; Τί οὖν; Ἡ πνεῦμα νοήσεις διχα φορᾶς καὶ χύσεως; Ἡ πῦρ ἐξω τῆς ὕλης, καὶ τῆς ἀνω φορᾶς, καὶ τοῦ ἰδίου χρώματος τε καὶ σχήματος; Ἡ φῶς οὐκ ἀεὶ σύγκρατὸν τε καὶ ἀφῆτον τοῦ οἴου γεννῶντός τε καὶ φωτίζοντος; Νοῦν δὲ τίνα; Μὴ τὸν ἐν ἄλλῳ, καὶ οὐ κινήματα τὰ διανοήματα, ἡρεμούντα, ἢ προβαλλόμενα; Λόγον δὲ τίνα παρὰ τὸν ἡσυχάζοντα ἐν ἡμῖν, ἢ χεόμενον; ὁκνῶ γὰρ εἰπεῖν, λυόμενον. Εἰ δὲ καὶ σοφίαν, τίνα παρὰ τὴν ἔξιν, καὶ τὴν ἐν τοῖς θεωρήματι (60) εἶτε θείοις, εἶτε καὶ ἀνθρωπίνους; Δικαιοσύνην τε καὶ ἀγάπην, οὐ διαθεσεις ἐπαινουμένας;

⁵³ Isa. xiv, 12. ⁵⁵ Exod. xiv, 20. ⁵⁶ Psal. xvii, 12. ⁵⁷ Thren. iii, 34.

(53) Καὶ οὕτως, etc. id est, « ac sic ipsam benefici comparandi difficultatem pro beneficio habent cordati homines. »

(54) Πάσχειν. Comb., παθεῖν.

(55) Νεφέλη. Schol.: Νεφέλη λέγει τὸ ἐπιπροσθεν τῇ ψυχῇ σῶμα. Ἡμεῖς μὲν γὰρ τὴν ψυχὴν, ἡμέτερον δὲ τὸ σῶμα· « Nubem appellat corpus quod animæ obiectum est. Nos enim anima sumus, corpus vero nostrum est. »

(56) Περιβεβλημένοις. Sic Colb. 3. Alij, προβε-

PATROL. GR. XXXVI.

A quoque rei quasitæ jactura sit. Fit enim sere, ut quod non sine labore atque industria partum est, arctius quoque teneatur: quod autem nullo negotio comparatum est, citissime vilesceat, et abjiciatur, utpote quod recuperari possit; atque ita in beneficium cedit non obvia illa beneficentia, apud eos saltem, qui prudentes sunt. Altera, ne idem nobis, quod Lucifero illi prolapsus⁵³, accidat; hoc est, ne toto illo fulgore perfuncti cervicem adversus Dominum omnipotentem attollamus, atque ob elationem corruamus, casu omnium miserrimo et calamitosissimo. Postrema, ut pro industriae suæ illustrisque vitæ præmiū uberius aliquid habeant, qui hic sese a vitiorum labe perpurgarint, ac rem adamatam et expetitam patientibus animis expectarint. Idcirco media inter nos ac Deum corporea hæc caligo interjecta est; non secus ac nubes illa⁵⁵ olim inter Ægyptios et Hebræos. Ac fortasse huc spectat illud Scripturæ, Posuit tenebras latibulum sibi⁵⁶, hoc est, erasitiam nostram, qua sit, ut pauci omnino, lique parum admodum transpiciant. Sed de hac re accuratius philosophentur, altissimeque consideratione provehantur, quibus id studio et curæ fuerit. Nobis utique, qui terræ vinculis astricti tenemur⁵⁷, ut Jeremiæ verbis utar, crassaque hac carne obtegimur, hoc perspicuum est, quod quemadmodum nulla ratione fieri⁵⁰⁵ potest, ut quispiam, quamlibet gressum urgeat, umbram suam prætereat (quantum enim eam assequeris, tantum etiam illa semper ante-

C XIII. Nonne spiritus, et ignis, et lux, et charitas, et sapientia, et justitia, et mens, et verbum, atque similia, principis illius naturæ sunt nomina? Quid igitur? An spiritum animo concipies, qui motus ac diffusionis expertus sit? An ignem, qui materia careat, sursumque non feratur, nec proprio colore ac figura præditus sit? An lucem nullo aere permistam, atque a suo quasi parente eamque effundente segregatam? Jam mentem, quam tandem intelliges? An non eam, quæ in alio est, cujusque motus cogitationes sunt, vel tacitæ, vel sese profereutes? Quod item verbum? An non illud, quod vel in nobis quiescit, vel diffunditur? Vereor enim dicere, solvitur. Quam porro sapientiam, præter

ελημένους.

(57) Ἀδύνατον ὑπερβῆναι. Reg. Cypr., ἀδύνατον ἐστὶν ὑπερβαίνειν.

(58) Σῶματι. Reg. bm, σῶμασι.

(59) Καὶ τὰ τοιαῦτα, etc. Bill.: « Atque aliis natura nuncupatur? » In prima autem ed.: « Atque hujusmodi nominibus divina natura appellatur? »

(60) Ἐν τοῖς θεωρήματι. Reg. a, ἐν τοῖς νοήμασι; καὶ θεωρήματι, « in cogitationibus et contemplationibus. »

eam, quæ habitus est, atque, vel in divinis, vel in humanis rebus contemplandis versatur? Quam porro iustitiam et charitatem? Nonne præclaras et cum laude conjunctas affectiones (quarum altera injustitiæ, altera odio adversetur), nunc sese intendentes, nunc remittentes; nunc accedentes, nunc decedentes, ac certâ omnino qualitate nos afficientes et immutantes, haud secus ac colores corpora? An potius nobis faciendum est, ut ab his abscedamus, ac nomen ipsum sejunctim, quoad ejus fieri potest, perspiciamus, particularem quamdam speciem ex simulacris colligentes? Quenam igitur est hæc molitio, quæ et ex his velut confletur, et tamen hæc non sit? Aut quomodo id, quod unum est, ac suapte natura compositionis expers, nec ullis rerum simulacris adumbrari potest, hæc omnia et horum unumquodque perfecte fuerit? Ita mens nostra languet ac fatiscit, dum e corporeis et sensibilibus rebus excedere, 506 atque incorporeis citra ullius rei interventum jungi studet, quoad cum sua infirmitate, ea, quæ ipsius vires superant, speculatur. Etenim Deum, ac principem illam causam, natura quidem omnis rationis particeps appetit; ut autem eam assequatur, ob eas, quas dixi, causas, vires deficient. Languens autem desiderio, ac male omnino affecta, ægerrimeque hoc damnum ferens, secundam, ut dici solet, navigationem init, ut scilicet, vel ad res eas, quæ sub oculorum sensum cadunt, oculos flectat, ac quampiam earum pro numine colat, pessimo utique consilio labens (quid enim in omnibus rebus, quæ oculis cernuntur, eo, a quo cernuntur, excelsius et divinius est, ut illud adoretur, hoc vero adoret?); vel per aspectabilem rerum pulchritudinem et ordinem, Dei cognitionem assequatur, atque ad ea percipienda, quæ oculorum obtutum fugiant, ducibus oculis utatur, non autem per earum rerum, quæ oculis subjectæ sunt, magnificentiam, Dei iacturam faciat.

XIV. Hinc alii solem, alii lunam, alii siderum multitudinem, alii cælum quoque ipsum una cum illis, quibus pro motus qualitate vel quantitate mundi gubernationem administrationemque tribuerunt; alii rursus propter necessarium usum, terram, aquam, aerem, ignem, quod his sublatis humanæ vitæ incolumitas constare non possit; alii denique quidquid ex rebus aspectabilibus temere ipsis occurrit, coluerunt, pulcherrima quæque eorum, quæ cernebant, pro diis sibi constituentes. Nec defuerunt, qui statuas ac signenta divinis honoribus affecerint, primum quidem propinquorum et necessariorum, ii videlicet, qui vehementiori luctu afflictabantur, corporeisque rebus addictiores erant, atque homines vita functos monumentorum honore prosequerantur: post autem alienorum euo-

λογον, ἐπιτεινομένας τε καὶ ἀναιμένας (61), προσγινομένας τε καὶ ἀπογινομένας, καὶ ὅλως ποιοῦσας ἡμᾶς καὶ ἀλλοιούσας, ὥσπερ αἱ χροαὶ τὰ σώματα; Ἡ δὲ τούτων ἀποστάντας ἡμᾶς, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ θεῖον (62) ἰδεῖν, ὡς οἶόν τε, μερικὴν τινα φαντασίαν ἐκ τῶν εἰκασμάτων συλλεγομένους; Τίς οὖν ἡ μηχανὴ (63) ἐκ τούτων τε, καὶ μὴ ταῦτα; Ἡ πῶς ταῦτα πάντα, καὶ τελείως ἕκαστον, τὸ ἐν (64) τῇ φύσει ἀσύνθετον καὶ ἀνείκαστον; Οὕτω κάμνει ἐκδῆναι τὰ σωματικὰ ὁ ἡμέτερος νοῦς, καὶ γυμνοῖς ὀμιλῆσαι τοῖς ἀσωμάτοις, ἕως σκοπεῖ μετὰ τῆς ἰδίας ἀσθενείας τὰ ὑπὲρ δύναμιν. Ἐπεὶ ἐπιτεταται μὲν πᾶσα λογικὴ φύσις Θεοῦ, καὶ τῆς πρώτης αἰτίας καταλαβεῖν δὲ ἀδύναται, δι' ἃς εἶπον αἰτίας. Κάμνουσα δὲ τῷ πόθῳ, καὶ ὅλον σφραδάζουσα (65), καὶ τὴν ζημίαν οὐ φέρουσα, δεύτερον ποιεῖται πλοῦν (66), ἢ πρὸς τὰ ὀρώμενα βλέπει, καὶ τούτων τι ποιῆσαι Θεόν, κακίως εἰδυῖα (τί γὰρ τῶν ὁρατῶν τοῦ ὁρώντος, καὶ πόσον ἐστὶν ὑψηλότερόν τε καὶ θεοειδέστερον, ἢ τὸ μὲν προσκυνοῦν, τὸ δὲ προσκυνούμενον; ἢ διὰ τοῦ κάλλους (67) τῶν ὁρωμένων καὶ τῆς εὐταξίας, Θεὸν γνωρίσαι, καὶ ὁδηγῶ τῇ ὁφεί, τῶν ὑπὲρ τὴν ὅψιν χρῆσασθαι, ἀλλὰ μὴ ζημιωθῆναι Θεὸν διὰ τῆς μεγαλοπρεπειᾶς τῶν ὁρωμένων.

secundam, ut dici solet, navigationem init, ut scilicet, vel ad res eas, quæ sub oculorum sensum cadunt, oculos flectat, ac quampiam earum pro numine colat, pessimo utique consilio labens (quid enim in omnibus rebus, quæ oculis cernuntur, eo, a quo cernuntur, excelsius et divinius est, ut illud adoretur, hoc vero adoret?); vel per aspectabilem rerum pulchritudinem et ordinem, Dei cognitionem assequatur, atque ad ea percipienda, quæ oculorum obtutum fugiant, ducibus oculis utatur, non autem per earum rerum, quæ oculis subjectæ sunt, magnificentiam, Dei iacturam faciat.

IA'. Ἐντεῦθεν οἱ μὲν ἥλιον, οἱ δὲ σελήνην, οἱ δὲ ἀστέρων πλῆθος; οἱ δὲ οὐρανὸν αὐτὸν ἅμα τούτοις, οἷς καὶ τὸ πᾶν ἄγειν δεδωκασί κατὰ τὸ ποιεῖν ἢ ποιεῖν τῆς κινήσεως; οἱ δὲ τὰ στοιχεῖα, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ, διὰ τὸ χρειώδες, ὧν ἄνευ οὐδὲ συστήναι δυνατόν τὸν ἀνθρώπινον βίον; οἱ δὲ ὅτι τύχοιεν ἕκαστος τῶν ὁρατῶν ἐσεδάσθησαν, ὧν ἑώρων τὰ κάλλιστα θεοῦς προστηράμενοι. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ εἰκόνας, καὶ πλάσματα, πρῶτα μὲν τῶν οἰκείων, οἷγε περιπαθέστεροι, καὶ σωματικώτεροι, καὶ τιμῶντες τοὺς ἀπελθόντας τοῖς ὑπομνήμασιν. Ἐπειτα καὶ τῶν ξένων, οἱ μετ' ἐκείνων, καὶ μακρὰν ἀπ' ἐκείνων, ἀγνοῖα τῆς πρώτης φύσεως, καὶ ἀκολοιθία τῆς παραδοθείσης τιμῆς, ὡς ἐννόμου καὶ ἀναγκαίας. Ἐπειδὴ χρόνῳ τὸ θεὸς βεβαιωθὲν, ἐνομήσθη νόμος (68). Οἶμαι δὲ καὶ δυναστεῖαν (69) τινὲς θεραπεύοντες, καὶ ῥώμην ἐπαίνε-

gationem init. » Id proverbio dicitur, cum quis ad summa pertingere non valens, proxima consecratur. » Quemadmodum, » inquit Billius; « qui mari iter faciunt, cum eum, quem maxime optant, nequeunt, proximum illi tamen, quanquam non adeo commodum, cursum tenere conantur. »

(67) Ἡ διὰ τοῦ κάλλους, etc. Id est, ob eximiam pulchritudinem elegantissimumque rerum sensibilibus ordinem, divinitatem rebus ipsis sensibilibus tribuat, ac ita Deum amittat. »

(68) Ἐνομήσθη νόμος. Comb., νόμος ἐγενετο.

(69) Δυναστεῖαν. Sic duo Regg., tres Colb., Coisl. 1, Or. 1 et Par. In ed., δυναστείας.

(61) Ἀναιμένας. Coisl. 1 aliiqne, ἀναιμένας.

(62) Θεῖον. Duo Regg., tres Colb., Coisl. 1 et Or. 1 addunt, ἐκ τούτων.

(63) Μηχανή. Schol.: Ἐκ τούτων μὲν φανταζόμεθα τὴν θεῖαν φύσιν, οὗ ταῦτα δὲ ἐστὶν ἡ θεῖα φύσις. « Ex his divini naturam effingimus, quæ tamen divina natura minime sit. »

(64) Τὸ ἐν. Sic Reg. bm. Sic etiam legit Billius. In ed., τὸ ἐν.

(65) Σφραδάζουσα. Schol.: Χαλεπῶς φέρουσα. « Desiderio acrius stimulata, et sui imposita, quasi exæstuans. » Coisl. 1, πανουργέουσα.

(66) Δεύτερον ποιεῖται πλοῦν. « Secundam navi-

πάντας, καὶ κάλλος θαυμάσαντες, θεὸν ἐποίησαν τῷ χρόνῳ τὸν τιμώμενον, προσλαβόμενοι (70) τινα καὶ μῦθον τῆς ἐξαπάτης (71) ἐπικούρου.

quasi justī et necessarii. Consuetudo enim, temporis longinquitate confirmata, pro lege habita est. Nonnullos etiam fuisse arbitror, qui summam alicujus potestatem omni observantia colentes, et corporis robur laudibus effērentes, ac formæ venustatem admirantes, eum tandem, quem honorabant, in deorum numerum ascripserint, ad hujusmodi imposturæ subsidium et patrocinium, fabulas quasdam assumētes.

IE'. Οἱ ἐμπαθέστεροι δὲ αὐτῶν καὶ τὰ πάθη θεοῦ ἐνόμισαν, ἢ θεοὺς (72) ἐτίμησαν, θυμὸν, καὶ μαιφολίαν, καὶ ἀσέλγειαν, καὶ μέθην, καὶ οὐκ οἶδ' ὅ τι ἄλλο τῶν τούτοις παραπλησίων οὐ καλὴν, οὐδὲ δικαίαν ταύτην ἀπολογίαν εὐράμενοι τῶν οικείων ἀμαρτημάτων. Καὶ τοὺς μὲν ἀφῆκαν κάτω (73), τοὺς δὲ ὑπὸ γῆν ἐκρυψαν (74), τοῦτο συνेतῶς μόνον τοὺς δὲ ἀνήγαγον εἰς τὸν οὐρανόν (75). Ὡς τῆς γελοίας κληροδοσίας! Εἶτα ἐκάστω τῶν πλασματικῶν θνομάτων θεῶν ἢ δαιμόνων ἐπιφημίσαντες, κατὰ τὴν ἐξουσίαν καὶ αὐτονομίαν τῆς πλάνης, καὶ ἀγάλματα ἰδρυσάμενοι, ὧν καὶ τὸ πολυτελὲς δέλεαρ αἰμασί τε καὶ κνίσσαις, ἔστι δὲ οἱ γε (76), καὶ πράξεις λίαν αἰσχραῖς, μανίας τε καὶ ἀνθρωποκτονίας τιμᾶν τοῦτους (77) ἐνόμισαν· τοιαύτας γὰρ ἔπρεπε εἶναι θεῶν τοιούτων καὶ τὰς τιμὰς. Ἦδη δὲ καὶ κνωδάλοις (78), καὶ τετραπόδοις, καὶ ἑρπετοῖς, καὶ τούτων τοῖς αἰσχίστοις τε καὶ γελοιστάτοις ἑαυτοὺς καθύβρισαν, καὶ τοῖς φέροντες τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν προσέβηκαν· ὥς μὴ βέβαιον εἶναι κρίναι, ποτέρων (79) δεῖ καταφρονεῖν μᾶλλον, τῶν προσκυνοῦντων, ἢ τῶν προσκυνομένων· τάχα δὲ καὶ πολλὸ πλεόν τῶν λατρευόντων, ὅτι λογικῆς ὄντες φύσεως, καὶ χάριν Θεοῦ δεξάμενοι, τὸ χεῖρον ὥς ἀμεινον προεστήσαντο (80)· καὶ τοῦτο τοῦ πονηροῦ τὸ σόφισμα, τῷ καλῷ καταχρησαμένου πρὸς τὸ κακόν, οἷα τὰ πολλὰ τῶν ἐκείνου κακουργημάτων. Παραλαβὼν γὰρ αὐτῶν τὸν πῦθον πλανώμενον (81) κατὰ Θεοῦ ζήτησιν, ἔν' εἰς ἑαυτὸν (82) περισπᾶσθαι τὸ κράτος, καὶ κλέψῃ τὴν ἐφεσιν· ὥσπερ τυφλὸν χειραγωγῶν ὁδοῦ τινοῦ ἐπιέμενον, ἄλλους ἀλλὰ καὶ κατακρήμνισε, καὶ διέσπειρεν εἰς ἓν τι θανάτου καὶ ἀπωλείας βάραθρον.

tum ad se transferret, ac desiderium eorum eluderet, quasi cæcum viæ cujusdam cupiditate flagrantem manuducens, alios alio præcipites egit, atque in unum quoddam mortis exitique barathrum dispersit.

IC'. Οὗτοι μὲν δὴ ταῦτα ἡμᾶς δὲ ὁ λόγος δεξάμενος ἐπιέμενος Θεοῦ, καὶ μὴ ἀνεχομένου τὸ ἀνηγεμόνευτον τε καὶ ἀκυβέρνητον· εἶτα τοῖς ὁρωμένοις προσβάλλων (83), καὶ τοῖς ἀπαρχῇ ἐντυγχάνων, οὕτως

⁸³ Rom. 1, 25.

(70) Προσλαβόμενοι. Comb., προσλαβόντες.

(71) Ἐξαπάτης. Coisl. 1, ἐξαπατήσεως.

(72) Θεοῦς. Deest in Or. 1. In ed., θεοῖς.

(73) Καὶ τοὺς μὲν ἀφῆκαν κάτω, etc. Alludit Gregorius ad fabulosam partitionem, qua cælum Jovi, mare Neptuno, inferorum regnum Plutoni in sortem cessisse antiquitas.

(74) Ἐκρυψαν. Reg. Cypr., ἀπέβρυσαν, « abiecerunt ».

(75) Τὸν οὐρανόν. Deest τὸν in Or. 1.

(76) Ἔστι δὲ οἱ γε. Coll. 4. et Comb., ἔστι δὲ ἔτε.

(77) Τιμᾶν τοῦτους. Sic Reg. Cypr. In edit.

A que, nempe ii, qui multis post eos sæculis existerunt, ignorance videlicet primæ illius naturæ, ac serie per manus ipsis a majoribus traditi cultus,

libidinem, temulentiam, et cætera ejus generis, non æquam; nec honestam hanc scelerum suorum excusationem nacti. Atque eos partim in terrâ reli-

querunt, partim infra terram occultarunt, hoc unum satis consulte, partim in cælum evexerunt: o ridiculam hæreditatis partitionem! Ac deinde pro erroris libertate et licentia, sigmento cuique nomen aliquod, vel deorum, vel dæmonum indiderunt, statuasque insuper erexerunt, easque adeo magnificas et excellentes, ut pretio ipso vulgi animos inescerent. Ad hæc per cruores et carnum nidores, quidam etiam per actiones in primis fœdas, hoc est, furores ac cædes, hujusmodi numina rite coli existimarunt; tales quippe talibus diis honores haberi conveniebat. Eo etiam amentię quidam proruperunt, ut colendis avibus, et quadrupedibus, et reptilibus **, atque horum turpissimis quibusque maxi-

meque ridiculis, seipsos contumelia afficerent, iisque Dei gloriam attribuerunt: ut non sit facile constituere, utri magis contemnendi sint, iine qui adorabant, an qui adorabantur. Fortasse vero multo majori contemptu atque ignominia digni erant, qui res hujusmodi adorabant; quoniam, cum natura ratione prædita ornati essent, Deique gratiam accipissent, deterius meliori prætulērunt. Atque hæc fuit pravi illius calliditas et impostura, re bona ad malum abutentis; qualia sunt pleræque illius versuta facinora. Nam cum eorum cupiditatem ad Dei conquisitionem oberrantem accepisset, ut principatum ad se transferret, ac desiderium eorum eluderet, quasi cæcum viæ cujusdam cupiditate flagrantem manuducens, alios alio præcipites egit, atque in unum quoddam mortis exitique barathrum di-

persit.

D XVI. Atque hæc quidem illi. Nos autem, Dei desiderio flagrantēs, atque animis ita comparatos, ut universitatem hanc duce atque gubernatore carere nullo modo admittere queamus, ratio excipiens, ac

τοῦτο τιμᾶν.

(78) Κνωδάλοις. Elias « aves » intelligit. Budeus, « feras » iam terrestres, quam aquaticas et aerias.

(79) Ποτέρων. Sic Coisl. 1, et tres Coll. Alii, ποτέρον, prave. Edit.

(80) Προεστήσαντο. Reg. Cypr., προετιμήσαντο.

(81) Πλανώμενον. Coisl. 1, πλανωμένον.

(82) Εἰς ἑαυτόν. Sic duo Regg., tres Coll., Coisl. 1 et 3, Comb. In ed., εἰς ἑαυτὴν.

(83) Προσβάλλων. Reg. a, et Or. 1, προβαλὼν.

deinde in res oculis subjectas intuens, atque adeo ea, quæ ab initio condita sunt, considerans, ne hic quidem **508** gradum fixit. Neque enim rationis erat, iis, quæ, quantum ad sensum, pari nobiscum conditione sunt, principatum dare. Quin potius eorum ope atque adjumento nos ad id, quod his superius est, cujusque beneficio hæc sunt, ducit. Quid enim tandem illud est, quod cælestia et terrestria, quæque, vel per aerem, vel per aquam feruntur, vel potius ea, quæ his priora sunt, cælum, terram, aerem, aquam certo ordine collocavit? Quis hæc miscuit ac sejunxit? Quæ mutua horum societas naturæque cognatio et conspiratio? Hoc enim dictum, licet hominis a religione nostra alieni, mihi magnopere probatur: *Quis motum his attulit, ac perpetuo minimeque impedito cursu ea moderatur?* An non eorum artifex et qui rebus omnibus rationem eam indidit, qua universum fertur et gubernatur? Quis porro horum artifex? An non is, qui hæc procreavit atque in rerum naturam produxit? Neque enim proculdubio casui fortunæque hæc vis et facultas ascribenda est. Ut enim hoc demus, casu omnia exstitisse, cui tandem eorum constitutio ac dispositio tribuenda erit? Atque ut hoc quoque ipsum, si ita lubet, casui concedamus, cujusnam, quæso, fuerit, hæc, juxta eas rationes, quibus primum creata sunt, tueri atque conservare? Alteriusne cujuspiam, an casus? Alterius profecto, non casus. Hoc autem quid tandem aliud esse queat, quam Deus? Sic ratio, quæ ex Deo est, et cunctis insita, et prima in pectoribus nostris condita lex, cunctisque mortalibus innexa, nos ab iis rebus, quæ oculis cernuntur, ad Deum subvexit. Ac proinde hoc pacto rursus exordiamur.

XVII. Quid tandem Deus natura sua et essentia sit, nec hominum quisquam unquam invenit, nec invenire potest. An vero aliquando sit inventurus, quærat hoc qui volet, ac perscrutetur. Mea quidem sententia, tum demum hoc inveniet, cum deiforme hoc atque divinum, id est, mens nostra et ratio cum natura cognata conjuncta fuerit, et imago ad exemplum illud suum, cujus nunc desiderio tangitur, ascenderit. Atque illud mihi esse videtur, quod primum philosophiæ caput est, nempe nos aliquando autem cognituros, quantum cogniti sumus⁸⁸. At in hac mortali vita quidquid ad nos usque pertingit, aliud nihil est, quam exiguus quidam rivulus, ac velut **509** parvus magnæ lucis radius. Quamobrem si quis Deum cognovit, aut, Scriptura

⁸⁸.⁸⁹ I Cor. XIII, 12.

(84) Κατὰ τὴν αἰσθησιν. « Quantum ad sensum. » D In ed., ὁ κατὰ τὸν νοῦν. « Non quantum ad mentem. »

(85) Δ' οὐ. « Cujus. » Schol.: τοῦ Θεοῦ. « Dei. »

(86) Οὐδ' αὖτε. Deest τε in duobus Regg., et Or. 1.

(87) Τίς. Duo Regg. addunt, ἢ.

(88) Τὸν εἰρηκότα. Schol. τὸν Πλάτωνα. « Platonem. » Quod verisimiliter quidem dictum videtur de isto philosopho, quam de Oppiano, ut vult Bilius in notis.

(89) Τὶ τὸ ταῦτα... καὶ ἀκώλυτον. Hæc in Coisl. 5 ad marg. ascribuntur Platoni.

(90) Καὶ ἄγον, etc. Reg. Cypr. habet: καὶ ὅτι τὴν ἀληκτον φορὰν καὶ ἀκώλυτον ἀγαγόν.

(91) Ὁ πεποιηκώς. Sic tres Colb., Or. 1, et Par.

μέχρι τούτων ἔστησεν. Οὐ γὰρ ἦν λόγου δοῦναι τὴν ἡγεμονίαν τοῖς ὁμοτίμοις κατὰ τὴν αἰσθησιν (84). Καὶ διὰ τούτων ἀγει πρὸς τὸ ὑπὲρ ταῦτα, καὶ δι' οὗ (85) τούτοις τὸ εἶναι περιεστί. Τί γὰρ τὸ τάξαν τὰ οὐράνια τε (86) καὶ τὰ ἐπίγεια, ὅσα τε δι' αἴρος, καὶ ὅσα καθ' ὕδατος, μᾶλλον δὲ τὰ πρὸς τούτων, οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ αἶρα, καὶ φύσιν ὕδατος; Τίς ταῦτα ἐμίξε καὶ ἐμίρσεν; τίς (87) κοινωνία τούτων πρὸς ἄλληλα, καὶ συμφύτα, καὶ σύμπνοια; Ἐπαίνῳ γὰρ τὸν εἰρηκότα (88), καὶ ἀλλότριος ἢ (89) Τὶ τὸ ταῦτα πεποιηκός, καὶ ἄγον (90) τὴν ἀληκτον φορὰν καὶ ἀκώλυτον; Ἄρ' οὐχ ὁ τεχνίτης τούτων, καὶ πᾶσι λόγον ἐνδοίει, καθ' ὃν τὸ πᾶν φέρεται τε καὶ διεξάγεται; Τίς δὲ ὁ τεχνίτης τούτων; Ἄρ' οὐχ ὁ πεποιηκός (91) ταῦτα, καὶ εἰς τὸ εἶναι (92) παραγαγών; οὐ γὰρ δὴ τῷ αὐτομάτῳ δοτέον τοσαύτη δύναμις. Ἔστω γὰρ τὸ γενέσθαι τοῦ αὐτομάτου τίνος τὸ τάξει; Καὶ τοῦτο, εἰ δοκεῖ, δώμεν τίνος τὸ τηρεῖται καὶ φυλάττει καθ' οὗ; πρῶτον ὑπέστη λόγους; ἑτέρου τίνος, ἢ τοῦ αὐτομάτου; Ἐτέρου δηλαδὴ παρὰ τὸ αὐτόματον. Τοῦτο δὲ τί ποτε ἄλλο πλὴν Θεός; Οὕτως ὁ ἐκ Θεοῦ λόγος καὶ πᾶσι σύμφυτος, καὶ πρῶτος ἐν ἡμῖν (93) νόμος καὶ πᾶσι συνημμένος, ἐπὶ Θεὸν ἡμᾶς ἀνήγαγεν ἐκ τῶν ὁρωμένων. Καὶ δὴ λέγομεν (94) ἀρξάμενοι πάλιν.

IZ'. Θεὸν, ὃ τί ποτε μὲν ἔστι τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν, οὔτε τις εὗρεν ἀνθρώπων πώποτε, οὔτε μὴν (95) εὗρεν. Ἀλλ' εἰ μὲν εὗρήσει ποτὲ, ζητήσω τοῦτο, καὶ φιλοσοφείσω παρὰ τῶν βουλομένων εὐρήσει δὲ, ὡς ὁ ἐμὸς (96) λόγος, ἐπειδὴν τὸ θεοειδὲς τοῦτο καὶ θεῖον, λέγω δὲ τὸν ἡμέτερον νοῦν τε καὶ λόγον, τῷ οἰκείῳ (97) προσμίσξῃ, καὶ ἡ εἰκὼν ἀνέλθῃ πρὸς τὸ ἀργέτουπον, οὗ νῦν ἔχει: τὴν ἔρεσιν. Καὶ τοῦτο εἶναι μοι δοκεῖ τὸ πᾶν φιλοσοφούμενον, ἐπιγνώσασθαι ποτε ἡμᾶς, ὅσον ἐγνώσμεθα. Τὸ δὲ νῦν εἶναι (98), βραχεῖα τις ἀπορροή πᾶν τὸ εἰς ἡμᾶς φθάνον, καὶ οἷον μεγάλου φωτὸς μικρὸν ἀπαύγασμα. Ὡς καὶ εἰ τις ἐγὼ Θεὸν, ἢ ἐγνωκέναι μεμαρτύρηται, τοσαύτον ἐγὼ, ὅσον ἄλλον μὴ τὸ ἴσον ἐλλαμπθέντος φανῇ· ναὶ φωτεινέστερος· καὶ τὸ ὑπερβάλλον, τέλειον ἐνο-

D In ed., ὁ πεποιηκός.

(92) Εἰς τὸ εἶναι. Par., εἰς τὸ ἔν.

(93) Ἐρ ἡμῖν. Sic Or. 1. In ed., ἐν ὁμῖν.

(94) Λέγωμεν. Sic Combef. In ed., λέγομεν.

(95) Οὐτε μὴν. Reg. bm, Or. 1, Basil., οὔτε μὴ.

(96) Ὁς ὁ ἐμὸς. Sic duo Regg., et Or. 1. Alii, ὡς ἐμὸς, minus recte. Edit.

(97) Οἰκείῳ. Sic Reg. bm, Coisl. 3, etc., « cum Deo. » Etenim homo, cum sit ad imaginem Dei creatus, Deo quodam cognationis jure est conjunctus. In ed., οἰκείῳ.

(98) Τὸ δὲ νῦν εἶναι. Coisl. 3, et tres Colbert., Τὸ δὲ νῦν γινώσκειν, « Quod autem nunc cognoscimus, » etc.

μισθη, οὐ τῇ ἀληθείᾳ, τῇ δὲ τοῦ πλησίον δυνάμει· ἅτε

παράμετρούμενον.

sit, quam qui minus luminis divinitus accepit. Ita exsuperantia hæc, perfecta cognitio existimata est, non ad rei ipsius veritatem, sed ad aliorum modulum et facultatem perpensa.

III. Διὰ τοῦτο Ἐνώς μὲν ἠλπισεν ἐπικαλεῖσθαι (99) τὸν Κύριον· ἐλπὶς τὸ κατορθοῦμενον ἦν, καὶ τοῦτο οὐ γνώσεως, ἀλλ' ἐπικλήσεως. Ἐνώχ δὲ μετετέθη μὲν, οὕτω δὲ δῆλον, εἰ Θεοῦ φύσιν περιλαβὼν, ἢ περιληφόμενος. Τοῦ δὲ Νῶε, καλὸν ἡ εὐαρέστησις, τοῦ καὶ κόσμον ὅλον ἐξ ὁδάτων διασώσασθαι πιστευθέντος, ἢ κόσμου σπέρματα, ξύλων μικρῶν φεύγοντι (1) τὴν ἐπικλυσιν. Ἀβραάμ δὲ ἐδικαιώθη μὲν ἐκ πίστεως, ὁ μέγας πατριάρχης, καὶ θύει θυσίαν ξένην, καὶ τῆς μεγάλης ἀντίτυπον· Θεὸν δὲ οὐχ ὡς Θεὸν εἶδεν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον ἔβλεψε, καὶ ἐπληρώθη, σεβασθεὶς ὅσον κατέλαθεν. Ἰακώβ δὲ, κλίμακα μὲν ὕψλην ἐφαντάσθη τινὰ, καὶ ἀγγέλων ἄνδρον, καὶ στήλην ἀλείφει μυστικῶς (ἴσως ἵνα τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀλειφέντα λίθον παραδελώσῃ), καὶ οἶκος Θεοῦ (2) τόπῳ τινὶ προσηγορίαν δίδωσιν, εἰς τιμὴν τοῦ εὐφρόντος, καὶ ὡς ἄνθρωπῳ τῷ Θεῷ προσπαλαίει, ἢ τίς ποτὲ ἔστιν ἡ πάλη Θεοῦ πρὸς ἄνθρωπον, ἢ τάχα τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς πρὸς Θεὸν ἀντεξέτασις, καὶ σύμβολα τῆς πάλης ἐπὶ τοῦ σώματος φέρει, τὴν ἡτταν παραδεικνύοντα τῆς γεννητῆς (3) φύσεως, καὶ ἄθλον εὐσεβείας τὴν μεταβολὴν τῆς προσηγορίας λαμβάνει, μετονομασθεὶς, ἀντὶ Ἰακώβ, Ἰσραὴλ, τοῦτο δὲ τὸ μέγα καὶ τίμιον ὄνομα· ἐκεῖνο δὲ, οὔτε αὐτὸς, οὔτε τις ὑπὲρ αὐτὸν μέχρι σήμερον ἐκαυχῆσατο τῶν δώδεκα φυλῶν, ὃν πατὴρ ἦν, ὅτι Θεοῦ φύσιν ἢ ὅψιν ὅλην ἐχώρη-

σεν (4).

IV. Ἠλίᾳ δὲ, οὔτε πνεῦμα βίαιον, οὔτε πῦρ, οὔτε συσσεισμός, ὡς τῆς ἱστορίας ἀκούεις, ἀλλ' ἡ αἴρα τις ὀλίγη τὴν τοῦ Θεοῦ παρουσίαν, καὶ ταῦτα, οὐ φύσιν ἐσκαυγράφει. Ἠλίᾳ τίνι; ὃν καὶ ὄμμα πῦρὸς ἀνάγει πρὸς οὐρανὸν, δηλοῦν τοῦ δικαίου τὸ ὑπὲρ ἀνθρώπων. Μανὼθ δὲ τὸν κριτὴν πρότερον, καὶ Πάτρον τὸν μαθητὴν ὑστερον, πῶς οὐ θαυμάμακας; τὸν μὲν οὐδὲ ὅψιν φέροντα τοῦ φαντασθέντος Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο, Ἀπολόλαμεν, ὦ γῆραι, λέγοντα, Θεὸν ἐώρακαμεν, ὡς οὐ χωρητὴς ὁστος ἀνθρώποις, οὐδὲ φαντασίας θείας, μὴ ὅτι γε φύσεως· τὸν δὲ καὶ τὸν

⁹⁹ Gen. iv, 26. ¹ Gen. v, 24. ² Gen. vi, 15 sqq. ³ Gen. ix, 1 sqq. ⁴ Gen. xv, 6; Rom. iv, 5. ⁵ Gen. xxii, 2 seqq. ⁶ Gen. xviii, 2 sqq. ⁷ Gen. xxviii, 12. ⁸ Ill Reg. xix, 11 sqq. ⁹ IV Reg. ii, 11.

(99) Ἐπικαλεῖσθαι. Vocem hanc in activa significatione accepit Billius. Alii, post Theodoretum, in passiva accipiunt, et vertunt : « Speravit fore ut Dominus invocaretur. »

(1) Φεύγοντι. Savil. et Comb., διαφυγόντα. In aliis, διαφύγοντι.

(2) Καὶ οἶκος Θεοῦ. « Domus Dei. » Regg. a, hm, duo Colb. et Or. 1, εἶδος Θεοῦ, « facies Dei. » Fatetur Billius in notis se in priori editione sic vertisse auctoritate codicum; neque hanc lectionem improbandam iudicat. Sed in secunda ed. prætulit cum Elia, οἶκος Θεοῦ, « domus Dei, » quod

A teste, cognovisse dicitur, eatenus cognovisse censendus est, quatenus uberioris splendoris particeps sit, quam qui minus luminis divinitus accepit. Ita exsuperantia hæc, perfecta cognitio existimata est, non ad rei ipsius veritatem, sed ad aliorum modulum et facultatem perpensa.

XVIII. Quocirca Enos quidem spem habuit fore ut Dominum invocaret ⁹⁹ : ubi vides spem duntaxat in eo laudari, eamque non cognitionis; sed invocationis: Enoch autem, quamvis translatus fuerit ¹, nondum tamen constat, an Dei naturam comprehenderit, aut comprehensurus sit. Jam Noe, cui orbis universi ab aquarum periculo conservandi cura credita est ², vel potius orbis semina commissa, exiguo ligno oilivium fugientia ³, hinc solum laudem consecutus est, quod Deo gratus et acceptus fuisset. Magnus porro ille patriarcha Abraham, ex fide quidem justificatus est ⁴, ac novam et inauditam victimam, magnæque illius figuram gerentem, obtulit ⁵ : at Deum non ut Deum conspexit, sed ut hominem aluit ⁶; ac proinde laudatus est, quod, quantum percepit, tantum quoque veneratus est. Nam quid de Jacob dicam, qui licet sublimem quamdam scalam, et ascendentes angelos in somnis conspiciat ⁷, ac columnam non sine mysterio quodam unxerit (fortasse ut lapidem salutis nostræ causa unctum significaret), atque in ejus, quem conspexerat, honorem, loco cuidam domus Dei cognomentum imposuerit, ac cum Deo quasi cum homine luctam inierit, quæcunque tandem illa Dei cum homine lucta esse queat. His enim verbis for-

C tasse nihil aliud indicatur, quam humanæ virtutis cum divina comparatio, luctæque signa, quæ creatam naturam victam esse ostenderent, in corpore tulerit, ac denique pro pietatis præmio nominis commutationem acceperit, pro Jacob nimirum, magno illo et eximio Israelis nomine nuncupatus; hoc tamen nec ipse, nec quisquam eo sublimior, ad hunc usque diem in omnibus duodecim tribubus, quarum pater exstitit, gloriari magnificæque prædicare potuit, se totam Dei naturam animo percipisse.

XIX. Nec vero Eliæ, vel spiritus vehemens, vel ignis, vel terræ concussio, ut 510 historiæ sacræ monumentis proditum est, sed aura quædam tenuis Dei præsentiam, non autem naturam ipsam, adumbravit ⁹⁹. Ipsum Eliam dico, quem igneus quoque currus in cælum evexit ⁷⁹, significans, ut opinor, singularem quamdam hominis virtutem, atque humanum fastigium excedentem. Quid? Non te iudex ille Manue, ac Petrus apostolus, admiratione afficiunt? Quorum alter ne conspectum quidem Dei, per imaginem ipsi obversantis, ferre poterat, ac

Gregorii verba, de loci nuncupatione, Jacobi cum angelo luctam præcedant. Si lectionem οἶκος Θεοῦ prætuleris, lege Gen. xxviii, 12, 17 et 19. Sin alteram εἶδος Θεοῦ, lege Gen. xxxii, 24, 30. Si aperiendum sit quid hac de re sentiamus, aptior nobis videtur lectio « facies Dei, » quam « domus Dei, » quia hic præcipue de visione Dei disputatur.

(3) Γενητῆς. Reg. Cyp., γεννητῆς.

(4) Ἐχώρησεν. Non bene Bill. : « oculis usurpasse; » nec melius Leuv. « aspiciendo » percepisse, quasi natura divina res esset « oculis » et « aspectui » subjecta.

proinde dicebat : Perimus, uxor, Deum vidimus ⁷¹, A
tanquam videlicet homines, ne divini quidem in
imagine conspectus, nedum naturæ ipsius, capaces
sint : alter conspicuum etiam Christum in navicu-
lam admittente recusabat, atque ablegabat ⁷². Quodeo
quoque mirabilis videri debet, quod idem ad Christi
agnitionem animi ardore alios anteibat, eoque nomine
beatus prædicatus est ⁷³, resque maximas in fidem ac-
cepit. Quid Isaiam et Ezechielem rerum maximarum
spectatorem reliquosque prophetas commemorem?
Quorum alter Dominum Sabbath in gloriæ thro-
no sedentem vidit ⁷⁴, eumque a seraphim senis alis
præditis in orbem cinctum ac laudatum et lectum, se-
que ipsum carbone perpuratum, atque ad obeundum
prophetiæ munus adornatum. Alter vehiculum quoque
Dei ⁷⁵, hoc est, cherubinos describit, thronumque
ipsis excelsiorem, eoque sublimius firmamentum,
atque insuper eum, qui in firmamento sese utcu-
que conspiciendum præbebat, vocesque etiam quas-
dam, et impetus, atque actiones; idque, sive diur-
num quoddam hoc spectrum, solis sanctissimis
viris spectabile, sive minime fallax noctis visio,
sive prævia quædam mentis impressio, futura tan-
quam præsentia exhibens, sive arcanum quoddam
aliud prophetiæ genus, dicere nequeo; novit hoc
prophetarum Deus, et qui huiusmodi affatibus agitantur.
Cæterum neque hi, de quibus loquor, neque
quisquam alius ejusdem ordinis, in substantia et essentia Domini, ut Scriptura loquitur ⁷⁶, stetit, nec
Dei naturam, aut vidit, aut aliis prodidit et patefecit.

XX. Quod si Paulo ea, quæ tertium cælum ⁷⁷, C
atque ad illud usque progressio, vel ascensio, vel
assumptio exhibuit, mortalibus evulgare licuisset,
amplius quiddam **511** fortasse de Deo cognovisse-
mus, si modo arcana hæc causa erat, cur in cælum
raperetur. Quoniam autem hæc ei in vulgus efferre
nefas erat, faciamus nos quoque, ut ea silentio
commendemus. Atque hoc duntaxat Paulum dicen-
tem audiamus : Ex parte cognoscimus, et ex parte
prophetamus ⁷⁸. Hæc, atque ejusmodi fateri ille
dubitavit ille scientia nequaquam imperitus, ille
experimentum se daturum minitans loquentis
in se Christi, magnus, inquam, ille veritatis
propugnator et doctor. Eoque nomine omnem
quoque humanam ac terrenam scientiam nihil supra
specula et ænigmata ⁷⁹ esse statuit, utpote quæ

φαινόμενον Χριστὸν τῷ πλοῦ μὴ προσιέμενον, καὶ
διὰ τοῦτο ἀποπειρόμενον· καίτοιγε θερμότερος τῶν
ἄλλων εἰς ἐπίγνωσιν Χριστοῦ Πέτρος, καὶ διὰ τοῦτο
μαχαρίζόμενος, καὶ τὰ μέγιστα πιστεύόμενος. Τί
δ' ἂν εἴποις περὶ Ἠσαΐου, καὶ Ἑζεχίου τοῦ τῶν με-
γίστων ἐνόπτου, καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν; ὧν ὁ
μὲν τὸν Κύριον Σαββαῶθ (5) εἶδε καθήμενον ἐπὶ θρό-
νου δόξης, καὶ τοῦτον ὑπὸ τῶν ἑξαπτερύγων σερα-
φίμ κυκλοῦμενον, καὶ αἰνούμενον, καὶ ἀποκρυπτό-
μενον (6), ἑαυτὸν τε τῷ ἀνθρακί καθαιρόμενον, καὶ
πρὸς τὴν προφητείαν καταρτιζόμενον· ὁ δὲ καὶ τὸ
ἔργον τοῦ Θεοῦ τὰ χερουβίμ διαγράφει, καὶ τὸν
ὑπὲρ αὐτῶν (6') θρόνον, καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ στε-
ρέωμα, καὶ τὸν ἐν τῷ στερέωματι φανταζόμενον,
καὶ φωνὰς δὴ τινάς, καὶ ὁρμὰς, καὶ πράξεις (7)·
καὶ ταῦτα, εἰτε φαντασία τις ἦν ἡμερινή, μόνους
θεωρητῇ τοῖς ἁγίοις, εἰτε νυκτὸς ἀψευδὲς ὅτις, εἰτε
τοῦ ἡγεμονικοῦ τύπωσις συγγενομένη (8) τοῖς μέλ-
λουσιν ὡς παροῦσιν, εἰτε τι ἄλλο προφητείας εἶδος
ἀπόρρητον, οὐκ ἔχω λέγειν· ἀλλ' εἶδεν ὁ τῶν προφη-
τῶν Θεός, καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα ἐνεργοῦμενοι. Πλὴν οὐτε
οὗτοι περὶ ὧν ὁ λόγος, οὐτε τις ἄλλος τῶν κατ'
αὐτοὺς (9), ἔστι ἐν ὑποστήματι (10) καὶ οὐσίᾳ
Κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐδὲ Θεοῦ φύσιν ἢ
εἶδεν ἢ ἐξηγήσασεν.

K'. Παῦλος δὲ, εἰ μὲν ἐκφορὰ (11) ἦν ἀπερ-
ῆσεν (12) ὁ τρίτος οὐρανός, καὶ ἡ μέγρις ἐκείνου
πρόδος, ἢ ἀνάβασις, ἢ ἀνάληψις, τάχα ἂν τι περὶ
Θεοῦ πλέον ἐγνώμεν, εἴπερ τοῦτο ἦν τὸ τῆς ἀρπα-
γῆς μυστήριον· ἐπεὶ δὲ ἄρρητα ἦν, καὶ ἡμῖν σιωπῇ
τιμάζω. Τοσοῦτον δὲ ἀκούσωμεν αὐτοῦ Παύλου λέ-
γοντος, ὅτι· Ἐκ μέρους γινώσκωμεν, καὶ ἐκ μέρους
προφητεύομεν. Ταῦτα, καὶ τὰ τοιαῦτα ὁμολογεῖ ὁ
μὴ ἰδιώτης τὴν γνῶσιν, ὁ δοκιμὴν ἀπειλῶν τοῦ ἐν
αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ, ὁ μέγας τῆς ἀληθείας
προσ αγωνιστῆς, καὶ διδάσκαλος. Διὸ καὶ (13) πᾶσαν
τὴν κάτω γνῶσιν οὐδὲν ὑπὲρ τὰ ἑσπόμενα καὶ τὰ
αἰνίγματα τίθεται, ὡς ἐν μικροῖς τῆς ἀληθείας
ισταμένην ἰνδάλμασιν. Εἰ δὲ μὴ λίαν δοκῶ τισι πε-
ριττός καὶ περιεργός τὰ τοιαῦτα ἐξετάζων, οὐδὲ ἄλλα
τινὰ τυγχόν ἢ ταῦτα ἦν, ἢ μὴ δύνασθαι νῦν βαστα-

⁷¹ Judic. xiii, 22. ⁷² Luc. v, 8. ⁷³ Matth. xvi, 17. ⁷⁴ Isai. vi, 1. ⁷⁵ Ezech. i, 4 seqq. ⁷⁶ Jerem. xxiii, 18. ⁷⁷ II Cor. xii, 2. ⁷⁸ I Cor. xiii, 9. ⁷⁹ ibid. 12.

(5) Σαββαῶθ. Reg. bm, et Or. 1, Σαβᾶθ.

(6) Ἀποκρυπτόμενον. Colb. 1 et Or. 1, κρυπτό-
μενον

(6') Ὑπὲρ αὐτῶν. Reg. Cypr., ὑπὲρ αὐτοῦ. Com-
belf. putat legendum, ὑπὲρ αὐτό, nempe, ἔργον,
sicut et mox pro τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ. censet scribendum,
ὑπὲρ αὐτόν, scilicet, θρόνον.

(7) Πράξεις. Par., τάξεις, « ordines. »

(8) Συγγενομένη. Or. 1, συγγενομένου.

(9) Κατ' αὐτοὺς. Duo Regg. et Or. 1, κατὰ τοῦ-
τους.

(10) Ἐν ὑποστήματι. Vox est Jeremiæ xxiii,
18, cui subjungit Gregorius, καὶ οὐσίᾳ, explica-
tionis causa, quasi vox illa « essentiam, » sive « na-
turam Dei » significet; quod a vero sensu longius

abest. Vox enim Hebræa Jeremiæ « consilium »
sonat. Hinc Vulgata recte reddit : « Quis enim ad-
fuit consilio Domini? » Septuaginta et Theodotion
interpretantur, « substantiam, » seu « subsisten-
tiam; » Aquila, « secretum, » et Symmachus, « ser-
monem. » Verum voces ὑπόσθημα et ὑπόστασις
recte verti possunt, « statio » et « consessus, » sic-
que propius accederent ad genuinum Hebræicæ
vocis sensum.

(11) Ἐκφορὰ. Legendum videtur esse, ἐκ-
φορα. Edit.

(12) Ἐρχεν. Colb. 3, παρέσχεν, « exhibuit, sup-
peditavit. » Bill. : « continet. »

(13) Διὸ καί. Reg. a et duo Colb., ὁ καί.

χθῆναι, ὁ Λόγος αὐτὸς ὑπῆνίσσето, ὡς (14) ποτε βασταθησόμενα καὶ τρανωθησόμενα· καὶ ἄπερ (15) μηδ' ἂν αὐτὸν δυνήθηται χωρῆσαι τὸν κόσμον (16), Ἰωάννης ὁ τοῦ Λόγου πρόδρομος (17), ἡ μεγάλη τῆς ἀληθείας φωνή, διωρίζετο.

ip-e portari in hac vita posse negavit⁸⁰, velut aliquando portanda, et declaranda; et quæ ille Verbi præcursor Joannes, et magna veritatis vox, ne a

ΚΑ'. Πᾶσα μὲν οὖν ἀλήθεια, καὶ πᾶς λόγος δυσ-τέκμαρτός τε καὶ δυσθεώρητος· καὶ ὅσον ὄργανον μικρῶ μεγάλα δημιουργοῦμεν, τῇ ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ τὴν τῶν ὄντων γνώσιν θηρεύοντες, καὶ τοῖς νοη-τοῖς (18) προσβάλλοντες μετὰ τῶν αἰσθήσεων· ἢ οὐκ ἄνευ αἰσθήσεων, ὅφ' ὧν περιφερόμεθα καὶ πλανώμεθα, καὶ οὐκ ἔχομεν γυμνῶ τῷ νοῦ γυμνοῖς τοῖς πράγμασιν ἐντυγχάνοντες, μάλλον τι προσίεναι τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τὸν νοῦν τυποῦσθαι ταῖς καταλήψεσιν. Ὅ δὲ περὶ Θεοῦ λόγος, ὅσῳ τελειώτερος, τοσούτῳ δυσ-εφικτότερος, καὶ πλείους τὰς ἀντιλήψεις ἔχων καὶ τὰς λύσεις ἐργασιεστέρως. Πᾶν γὰρ τὸ ἐνιστάμενον, καὶ βραχύτατον ἦ, τὸν τοῦ λόγου δρόμον ἐπέσχε καὶ διεκώλυσε, καὶ τὴν εἰς τὸ πρόσω φορὰν διέκοψεν· ὡς περ οἱ τοῖς ἵππους τοῖς ρυτῆρσιν ἀθρόως μετέλ-κοντες φερομένους, καὶ τῷ ἄδοκῆτῳ τοῦ τιναγμοῦ περιτρέποντες. Οὕτω Σολομὼν μὲν ὁ (19) σοφισάμε-νος περισσὰ, ὑπὲρ πάντας τοὺς γενομένους ἐμπρο-σθεν, καὶ καθ' ἑαυτὸν, ὅ τὸ τῆς καρδίας πλάτος δῶρον Θεοῦ, καὶ ἡ ψάμμου θαυλεστέρως χύσις τῆς θεωρίας, ὅσῳ πλέον ἐμβατεύει τοῖς βάθεσι, τοσούτῳ πλέον διγύγῃ, καὶ τέλος τι ποιεῖται σοφίας εὐρεῖν ὅσον διέφυγεν (20). Παῦλος δὲ πειράται μὲν ἐφικέσθαι, οὐπω λέγω τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως, τοῦτο γὰρ ἤδει παντελῶς ἀδύνατον ὂν, ἀλλὰ μόνον τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων. Ἐπεὶ δὲ οὐχ εὐρίσκει διέξοδον, οὐδὲ στά-σιν τῆς ἀναβάσεως, οὐδὲ εἰς τι (21) φανερόν τελευ-τῇ πέρας ἢ πολυπραγμοσύνη τῆς διανοίας, ἀεὶ τινος ὑποφαινομένου τοῦ λείποντος· ὡ τοῦ θαύματος (ἵνα καὶ αὐτὸς πάθῃ τὸ ἴσον)! ἐμπλήξει περιγράφει τὸν λόγον, καὶ πλοῦτον Θεοῦ, καὶ βάθος τὸ τοιοῦτον καλεῖ, καὶ ὁμολογεῖ τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων τὸ ἀκατάληπτον, μονονοιχὶ τὰ αὐτὰ τῷ Δαβὶδ φεγγρόμενος, ποτὲ μὲν ἄδυσσον πολλὴν ὀνομάζοντι τὰ τοῦ Θεοῦ κριματά, ἥς οὐκ ἔστι τὴν ἔδραν ἢ μέτρῳ ἢ αἰσθήσει λαβεῖν, ποτὲ δὲ θαυμαστωθῆναι τὴν γνῶσιν ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ τῆς ἑαυτοῦ συστάσεως (22) λέγοντι, κεκραταιώ-σθαι τε πλέον ἢ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν καὶ περὶ-δραξιν.

cumscribit, idque Dei opes ac profundum appellat, ac Dei judicia nullius ingenio percipi et comprehendi posse ingenuè fatetur⁸¹, iisdem propemodum verbis cum Davide utens, qui nunc judicia Dei abyssum

⁸⁰ Joan. xvi, 12. ⁸¹ Joan. xxi, 25. ⁸² III Reg. iii, 12. ⁸³ II Par. i, 12. ⁸⁴ Eccle. vii, 24; viii, 17. ⁸⁵ Rom. xi, 33.

(14) Ὁς. Reg. Cyp., ἴσως. Reg. bm, Coisl. 1 et Or. 1, ἄπερ.

(15) Καὶ ἄπερ. Plures Regg. et Colb., καὶ ἄ μηδέ.

(16) Τὸν κόσμον. Duo Regg., tres Colb. et Or. 1, τὸν κάτω κόσμον. Sic legit Leuv., qui veritit, « mundum hunc inferum. »

(17) Πρόδρομος. Mirum videri potest Joannem Evangelistam, Verbi præcursorem a Gregorio appellari. Elias hanc, inter alias, affert causam, nempe, « quod et interpret fuerit doctrinæ de Deo. » Billius vero putat Gregorium hic « memorix lapsu

ultra exigua veritatis simulacra minime sese porri-
gat. Quod nisi me quispiam in hujus generis rebus
exquirendis nimis curiose et supervacaneè versari
existimet, dicere quoque non verear, nec alia qui-
dem fortasse, quam hæc, ea esse, quæ Christus
mundo quidem capi posse pronuntiavit⁸¹.

XXI. Verum enim vero cum veritas omnis et
disputatio plurimum difficultatis atque obscuritatis
habeat; ac nos velut parvo quodam instrumento
res magnas efficere moliamur, humanæ videlicet
sapientiæ adjumento rerum cognitionem aucupan-
tes, ac res, quæ animi tantum intelligentia compre-
henduntur, per sensus cognoscere aggredimur; aut
certe non sine sensibus, quibus undique jactamur
et in errorem pertrahimur, nec nuda mente cum
nudis rebus versari, atque inde ad veritatem propius
accedere, rebusque perceptis ac comprehensis men-
tem informare possumus. Tum vero disputatio ea,
quæ de Deo suscipitur, quo perfectior, eo quoque
difficilior est, pluribusque objectionibus patet, in
iisque diluendis ac dissolvendis plus negotii facessit.

Nihil enim tam levis exiguique ponderis nobis adver-
sari potest, quod non disputationis cursum interrup-
pat atque comprimat, impediaturque quominus
ultra progrediamur. Quemadmodum qui equos ad
cursum incitatos repente freno retrahunt, ac per
inopinatam et repentinam excussionem retrorsum
agunt. Sic nimirum Salomon, qui omnibus, cum
suar, tum superioris memoriæ hominibus sapientiæ
laude præstiiit⁸², et cordis latitudinem Dei bene-
ficio 512 accepit, ac tantam contemplationis
copiam et ubertatem⁸³, ut arenæ numerum excede-
ret, quo altius in has profunditates penetrat, hoc
magis æstuat, ac finem quemdam sapientiæ consti-
tuit, nimirum quod invenisset, quantum ea a se
fugeret⁸⁴. Consimili quoque modo Paulus, non dicam
Dei naturam, hoc enim prorsus supra humanas
vires esse perspectum habebat, sed Dei solum judi-
cia cognitione assequi conatur. Quoniam autem nec
exitum ullum, nec quo ascensum figere ac stabilire
posset, reperiebat, nec perspicuo ullo fine curiosa
ipsius animi perscrutatio claudebatur, quod videli-
cet subinde semper aliquid reliqui esse perspiceret:

o rem miram ac stupendam! (ut ipse quoque eodem
affectu commovear) orationem admiratione cir-
cumscriptibit, idque Dei opes ac profundum appellat, ac Dei judicia nullius ingenio percipi et comprehendi
posse ingenuè fatetur⁸¹, iisdem propemodum verbis cum Davide utens, qui nunc judicia Dei abyssum
errasse, quod eum Verbi præcursorem, et Veritatis
vocem appellet, quem tonitruū potius filium vocare
debuerat. Addit etiam ita sensisse Maximum.
(18) Καὶ τοῖς νοητοῖς, etc. Billius: « ac rebus
intellectibus animum una cum sensibus admo-
ventis. »
(19) Σολομὼν μὲν δ. Comb., Σολομὼν δ.
(20) Ὅσον διέφυγεν. Billius: « quantum ea a se
effugiet. »
(21) Οὐδὲ εἰς τι, etc., « nec ullam perspicuam
curiosæ animi perscrutationis metam habebat. »
(22) Συστάσεως. Billius: « creatione. »

o rem miram ac stupendam! (ut ipse quoque eodem
affectu commovear) orationem admiratione cir-

multam vocat⁸⁵, cujus fundum, nec mensura, nec sensu capi queat; nunc mirabilem factam esse scientiam ex seipso suiue ipsius constitutione pronuntiat⁸⁷, atque adeo robustam, ut viribus nostris eam capere et complecti nequeamus.

XXII. Ut enim missa alia faciens, inquit, ipsum omnemque humanam naturam et compagem intuear, quæ hæc mistio nostra est? Quis motus? Quomodo id quod immortale est, cum mortali copulatum est? Quomodo deorsum fluo, et sursum feror? Quomodo anima circumscriptur? Quomodo vitam impertitur, et affectuum sit particeps? Quomodo mens simul et circumscripta est, et nullis terminis inclusa, in nobis manet, et motus fluxionisque celeritate omnia perlustrat? Quomodo sermonis opera percipitur vicissim, et communicatur, ac per aerem grassatur, et cum rebus ipsis ingreditur? Quomodo cum sensibus consuetudinem habet, ac rursus seorsim a sensibus sese colligit? Atque, ut quæ priora sunt dicam, quæ prima nostri effictio et constitutio in naturæ officina? Quæ etiam postrema formatio ac perfectio? Quæ cibi appetitio ac distributio? Quis nos sponte ad primos illos fontes ac vitæ causas duxit? Quomodo corpus cibis, animus contra sermone ac doctrina pascitur? Quæ est illa naturæ vis mutuaque inter parentes et liberos affectio, ut quasi quodam philtro contineantur? Quomodo firmæ ac stabiles sunt species, et interim notis inter se distinctæ, 513 quarum proprietates, cum tanto numero sint, assequi non possumus? Quomodo idem animal mortale simul et immortale est; mortale quidem ratione migrationis, immortale autem ratione procreationis? Ut enim aliud morte subducitur, ita rursus ipsi aliud subrogatur, non secus atque in fluminis tractu, quod simul fluxum est et stabile. Multa de hominis membris et partibus adhuc commemorare possis, ac de mutua earum concinnitate; quippe quæ naturæ lege ac ratione, non minus ad elegantiam, quam ad utilitatem, conjungantur simul et

⁸⁵ Psal. xxxv, 7. ⁸⁷ Psal. cxxxviii, 6.

(23) *Σύμνηξιν*. Billius: « constitutionem. »
(24) *Περιγράφεται*. « Circumscribitur. » Sic Coisl. 1, aliique optimæ notæ codd. Hanc lectionem postulant mox opposita, *περιγραπτός* et *ἀόριστος*. In ed., *περιγράφεται*, « circumferitur. »

(25) *Ἀόριστος*. Sic Regg. a, bm, Coisl. 1 et Or. 2. In ed., *ἀόρατος*, « invisibilis. »

(26) *Ῥύσεως*. Reg. Cypr. et Or. 4, *ρύσεως*.

(27) *Ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ*. Id est, « alvo materna. »

(28) *Πηγὰς*. Elias: « fontes lactis. »

(29) *Τὸ μὲν τῇ μεταστάσει*, etc. Reg. Cypr., τὸ μὲν τῇ μεταποιήσει, etc., « mortale quidem ratione migrationis, » seu « immutationis, » aut « interitus; »

immortale autem ratione procreationis, » seu, « generationis. » Sic optime locum istum interpretantur Billius et Leuvenklaius; quamvis aliter sentiat Combefisius. Verit enim vir doctus: « Mortale natiuitate, immortale migratione. » Forsan ad hanc interpretationem adductus est auctoritate huius Schol.: Τῇ μὲν γεννῆσει θνητὸν, τῇ δὲ μεταστάσει ἀθάνατον. « Generatione quidem mortale, migratione autem, » seu, « ratione discussus e vita, immortale. » Fateatur tamen Billii interpretationem « veram esse de animalibus in genere, quod, uno

KB. Ἦνα γὰρ τὰλλα ἐάσας, φησί, πρὸς ἑμαυτὸν βλέψω, καὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ σύμνηξιν (23), τίς ἡ μίξις ἡμῶν; Τίς ἡ κίνησις; Πῶς τὸ ἀθάνατον τῷ θνητῷ συνεκράθη; Πῶς κάτω ρέω, καὶ ἄνω φέρομαι; Πῶς ψυχὴ περιγράφεται (24); πῶς ζῶην δίδωσι, καὶ πάθους μεταλαμβάνει; Πῶς ὁ νοῦς καὶ περιγραπτὸς καὶ ἀόριστος (25), ἐν ἡμῖν μένων, καὶ πάντα ἐφοδεύων τάχει φορᾶς καὶ ῥεύσεως (26); Πῶς μεταλαμβάνεται λόγῳ καὶ μεταδίδεται, καὶ δι' ἀέρος χωρεῖ, καὶ μετὰ τῶν πραγμάτων εἰσέρχεται; Πῶς αἰσθῆσι κοινωνεῖ, καὶ συστέλλεται ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων; Καὶ ἐτι πρὸ τούτων, τίς ἡ πρώτη πλάσις ἡμῶν, καὶ σύστασις ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ (27); Καὶ τίς ἡ τελευταία μόρφωσις καὶ τελειωσις; Τίς ἡ τῆς τροφῆς ἐφεσις καὶ διάδοσις; Καὶ τίς ἡ γαγεν ἐπὶ τὰς πρώτας πηγὰς (28), καὶ τοῦ ζῆναφορμᾶς αὐτομάτως; Πῶς σιτίσις μὲν σῶμα, λόγῳ δὲ ψυχὴ τρέφεται; Τίς ἡ τῆς φύσεως ὁλκή, καὶ πρὸς ἄλληλα σχέσις τοῖς γεννῶσι καὶ τοῖς γεννωμένοις, ἵνα τῷ φίλτρῳ συνέγγεται; Πῶς ἐσθηχότα τε τὰ εἶδη, καὶ τοῖς χαρακτῆρσι διεστηκότα, ὧν τοσούτων ὄντων, αἱ ἰδιότητες ἀνέφικτοι; Πῶς τὸ αὐτὸ ζῶον θνητὸν καὶ ἀθάνατον, τὸ μὲν τῇ μεταστάσει (29), τὸ δὲ τῇ γεννήσει; Τὸ μὲν γὰρ ὑπεξῆλθε, τὸ δὲ ἀνταιστῆλθεν, ὥσπερ ἐν ὁλκῷ ποταμοῦ μὴ ἐστῶτος καὶ μένοντος. Πολλὰ δ' ἂν ἐτι φιλοσοφήσας (30) περὶ μελῶν καὶ μερῶν, καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα τούτων εὐαρμοστίας, πρὸς χρεῖαν τε ὁμοῦ καὶ ἀλλῶς συνεστώτων τε καὶ διεστώτων, προσχόντων τε καὶ προεχομένων, ἐνουμένων τε καὶ σχιζομένων, περιεχόντων τε καὶ περιεχομένων νόμῳ καὶ λόγῳ φύσεως. Πολλὰ περὶ φωνῶν καὶ ἀκοῶν πῶς αἱ μὲν φέρονται διὰ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων, αἱ δὲ υποδέχονται (31), διὰ τῆς ἐν μέσῳ τοῦ ἀέρος πληγῆς καὶ τυπώσεως ἀλλήλαις ἐπιμιγνόμεναι. Πολλὰ περὶ ὕψεως ἀρρήτως κοινωνουσῆς τοῖς ὁρατοῖς. καὶ μόνῳ

se subducende, ejus loco subintrat aliud; » sed addit, « illud in homine singulare miraculum esse, quod sit mortali et immortalis mistus, terrena substantia et immortalis, nascens mortalis et migrans immortalis. » Verum, ipsius pace dixerim, non satis attendit ad Theologi mentem. Gregorius enim eo loci hominem respicit, non quatenus ex anima et corpore compositus est, sed tantum quatenus est animal, aut, juxta id quod cum ceteris animalibus commune habet. Porro ea ex parte, seu, habita tantummodo corporis ratione, homo, ad Gregorii mentem, « interitus mortalis est, immortalis vero procreatione; » quia videlicet, deficiente uno corpore, aliud nascendo succedit, ita ut nunquam desinat esse corpus humanum, « non secus atque, » ut ait ipse Gregorius, « in fluminis tractu, quod simul fluxum est et stabile. » Unde immortalitas hic a Gregorio sumitur pro speciei perpetuitate, id est, pro perpetua morientium et nascentium hominum successione.

(30) *Φιλοσοφῆσαις*. Coisl. 2, *σπερμολογήσαις*, « nugare, blaterare possis. »

(31) *Υποδέχονται*. Coisl. 1 et Comb., *ὕπηχονται*, « insonant, » seu, « resonant. »

τῷ βούλεσθαι, καὶ ὁμοῦ κινουμένης, καὶ ταυτὸ (32) τῷ νοί πασχούσης. Μετὰ γὰρ τοῦ ἰσοῦ τάχους, ἐκείνός τε μίγνυται τοῖς νουμένοις, καὶ αὕτη τοῖς ὁρωμένοις. Πολλὰ περὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, αἱ παραδοχαὶ τινές εἰσι τῶν ἔξωθεν, λόγῳ (33) μὴ θεωρούμεναι. Πολλὰ περὶ τῆς ἐν ὕπνῳ ἀναπαύσεως, καὶ τῆς δι' ὀνειράτων ἀναπλάσεως, μνήμης τε καὶ ἀναμνήσεως, λογισμοῦ τε καὶ θυμοῦ, καὶ ἐφέσεως, καὶ συντόμως εἰπεῖν, ὅσοις ὁ μικρὸς οὗτος κόσμος διοικεῖται, ὁ ἄνθρωπος.

celeritate, et hæc intellectibus, et illi visibilibus rebus junguntur. Multa præterea dereliquis sensibus, qui velut admittendis externis rebus desinati sunt, nec ratione percipiuntur. Multa denique de ea, qua in somnis fruimur, quiete atque insomniorum figmentis, de memoria et reminiscencia, de ratione, et ira, et cupiditate, reliquisque, ut uno verbo complectar, quibus parvus hic mundus, id est, homo, gubernatur.

ΚΓ'. Βούλει σοι καὶ τὰς τῶν ἄλλων ζῶων διαφο- ράς (34) πρὸς τε ἡμᾶς καὶ πρὸς ἄλληλα, φύσεις τε καὶ γενέσεις, καὶ ἀνατροφάς, καὶ χώρας, καὶ ἥθη, καὶ ὅσον πολιτείας καταριθμήσωμαι; Πῶς τὰ μὲν ἀγέλατα, τὰ δὲ μοναδικά; τὰ μὲν ποηφάγα, τὰ δὲ σαρκόφάγα; τὰ μὲν θυμοειδῆ, τὰ δὲ ἡμέρα; τὰ μὲν φιλόανθρωπα καὶ σύντροφα, τὰ δὲ ἐπίθασσα καὶ ἐλεούθερα; καὶ τὰ μὲν ὅσον ἐγγύτερα λόγου τε καὶ μαθησεως, τὰ δὲ παντελῶς ἄλογα καὶ ἀμαθέστατα (35); τὰ μὲν πλειόνων αἰσθήσεων, τὰ δὲ ἐλαττόνων; τὰ μὲν ἀκίνητα, τὰ δὲ μεταβατικά; τὰ μὲν ταχύτατα, τὰ δὲ παχύτατα (36); τὰ μὲν ὑπερβάλλοντα μεγέθει καὶ κάλλει ἢ τῷ ἑτέρῳ τούτων, τὰ δὲ βραχύτατα ἢ δυστετέστατα ἢ καὶ ἀμφοτέρω; τὰ μὲν ἀλκιμα, τὰ δὲ ἀσθενῆ; τὰ μὲν ἀμυντικά, τὰ δὲ ὑποπτα καὶ ἐπιβούλα; τὰ μὲν φυλακτά (37), τὰ δὲ ἀφυλακτά; τὰ μὲν φιλεργά καὶ οικονομικά, τὰ δὲ παντάπασιν ἀργά καὶ ἀπρονόητα; Καὶ εἰ πρὸς τούτων, πῶς τὰ μὲν ἐρποντικά (38), τὰ δὲ ὀρθία; τὰ μὲν φιλόχωρα, τὰ δὲ ἀμφίβια; τὰ μὲν φιλόκαλα, τὰ δὲ ἀκαλλώπιστα; συζυγῇ τε καὶ ἀζυγῇ; σὺμφρονά τε καὶ ἀκόλαστα; πολύγονά τε καὶ οὐ πολύγονα; μακρόβιά τε καὶ ἐλιγόβια; Κάμνοι ἂν ἡμῖν ὁ λόγος τοῖς κατὰ μέρος ἐπεζῶν.

degant? Alia elegantiae studiosa sint, alia cultum omnem respuant? Alia conjugata sint, alia a conjugio abhorreant? Alia pudica sint, alia libidini dedita? Alia fecundissima, alia parum secunda? Alia diuturnae vitae, alia brevis? Desiciet me sermo, si

ΚΔ'. Σκέψαι μοι καὶ νηχτὴν φύσιν τῶν ὑδάτων διολισθαίνουσιν, καὶ ὅσον ἱπταμένην κατὰ τῆς ὕψους φύσεως, καὶ τοῦ μὲν ἰδίου σπῶσαν ἀέρος, τῇ ἡμετέρῳ δὲ κινδυνεύουσιν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς ὕδασι· ἥθη τε καὶ πάθη, καὶ μίξεις, καὶ γονάς, καὶ μεγέθη, καὶ κάλλη, φιλοχωρίας τε καὶ πλάνας, συνόδους τε καὶ ἀποχωρήσεις, καὶ ἰδιότητας μικροῦ τοῖς ἐπιγελοις παραπλησίως, ἐστὶ δὲ ὧν καὶ κοινωvίας, καὶ ἰδιότητος ἀντιθέτους, ἐν τε εἰδеси καὶ ὀνό-

(32) Ταυτὸ. Reg. hm, duo Colb. et Or. 1, ταυ- τόν.

(33) Τῶν ἔξωθεν, λόγῳ, etc. Reg. Cypr., τῶν ἔξωθεν λόγων. « Vera lectio, » inquit Comb. qua admissa, sic vertit: « De reliquis sensibus, qui sunt quædam admissiones rationum, quæ extra in rebus sunt, cum minime oculis conspiciantur; » vel, « qui (sensus) veluti fenestras quædam sunt, excipiendis iis rationibus, quæ extrinsecus adveniunt, et quæ ratione conspiciuntur, desinati. »

(34) Διαφοράς. Reg. a, ἀνατροφάς.

A distinguantur, præcellunt et dignitate inferiores sint, uniantur et distrabantur, contineant et conti- neantur. Multa etiam de vocibus et auditu: nimirum quomodo illæ per vocalia instrumenta deferantur, hic vero eas excipiat, ac per intermedii aeris per- cussionem atque impressionem inter se jungantur. Multa item de oculis, qui modo quodam ineffabili cum iis rebus, quas cernimus, commercium habent, ac sola voluntate, simul etiam cum ea moventur, eodemque modo cum mente afficiuntur. Pari enim

celeratione, et hæc intellectibus, et illi visibilibus rebus junguntur. Multa præterea dereliquis sensibus, qui velut admittendis externis rebus desinati sunt, nec ratione percipiuntur. Multa denique de ea, qua in som- nis fruimur, quiete atque insomniorum figmentis, de memoria et reminiscencia, de ratione, et ira, et cu- piditate, reliquisque, ut uno verbo complectar, quibus parvus hic mundus, id est, homo, gubernatur.

XXIII. Visne aliorum quoque animantium discri- mina, quibus, tum a nobis, tum inter se differunt, naturas etiam et ortus, et educationes, et regiones, et mores, ac velut in republica vitæ officia enume- rem? Quonam modo alia societate delectantur, alia solivaga sunt? Alia herbis, alia carnibus nutriun- tur? Alia sæva et truculenta sunt, alia mansueta? Alia cum hominibus versari atque ali solent, alia indomita et libera sunt? Alia ad rationem et disci- plinam 514 propius accedunt, alia a ratione et disciplina prorsus abhorrent? Alia pluribus sensi- bus, alia paucioribus prædita sunt? Alia motu ca- rent, alia gradiendi facultatem habent? Alia celer- rima, alia tardissima sunt? Alia magnitudine, et pulchritudine, aut alterutro horum excellunt, alia autem perexigua sunt, aut deformissima, aut etiam utroque vitio laborant? Alia strenua sunt, alia im- becilla? Alia injuriam aperto impetu propulsant, alia suspecta et insidiosa sunt? Alia cauta, alia incauta? Alia industriæ rei que familiaris admini- strandi laude florent, alia prorsus inertia sunt et improvida? Quodque prius dicendum erat, quæ sit, ut alia humi serpent, alia corpore recto sint? Alia certa sede acquiescant, alia in utroque elemento omnem respuant? Alia conjugata sint, alia a con- jugio dedita? Alia fecundissima, alia parum secunda? Alia sigillatim omnia persequi tentem.

D - XXIV. Age piscium quoque naturam mihi consi- dera, per aquas labentium, et per liquidum elemen- tum, ut ita dicam, volantium, ac proprium quidem aerem tuto haurientium, in nostro autem pericli- tantium, quemadmodum nos quoque in aquis solemus: mores etiam eorum, et affectus, et coitus, et generationes, et magnitudines, et pulchritudines, certas item mansiones et oberrationes, congressus ac secessiones et proprietates terrestribus animan-

(33) Ἀμαθέστατα. In quibusdā, ἀμετάθετα, « immutabilia. »

(36) Τὰ μὲν ταχύτατα, τὰ δὲ παχύτατα. Sic legit Leuvenklaius, et ita legendum putamus. In ed. legitur tantum, τὰ δὲ ταχύτατα. Cætera desunt.

(37) Τὰ μὲν φυλακτά. Hæc desunt in ed. Sic tamen legendum arbitramur, quamvis deficiat hæc in re codicum auctoritas. Antithesis series id postulare videtur.

(58) Ἐρποντικά. Colb. 3 et Or. 1, ἐρποντι- κά.

tibus pene consimiles, nonnullorum etiam societates, et contrarias, tam in formis quam in nominibus, proprietates. Ad hæc greges avium tecum reputa, quamque varia et multiplici figura sint, variisque coloribus: qui fiat, ut alia muta sint, alia canora; quæque horum suavissimi cantus sit ratio, et a quo hanc facultatem acceperint? Quis lyram cicadis in pectore dedit, et cantus illos atque garritus, quos, cum meridiano solis æstu ad musicam incitantur, in arborum ramis fundunt, ac nemora sono implent, et viatorem vocibus prosequuntur? Quis cantum illum cum cygno contexit, quo tempore pennis in auram expansis ejusmodi sibilum edit, qui carminis instar sit? Mitto enim illas vi expressas voces, et quidquid artes adversus veritatem ingeniose comminiscuntur. Qui sit ut arrogans ille et Medicus pavo elegantiam gloriamque adeo affectet, ut quoties aliquem propius accedentem **515** viderit, aut etiam feminis, ut aiunt, sese ostentare voluerit (nec enim pulchritudinis sum ignarus est), confestim elata cervice, atque alis, quæ aureum quemdam fulgorem referunt, ac siderum splendorem imitantur, in orbem concinnatis, corporis sui pulchritudinem amasiis suis cum superbo quodam incessu, velut in theatro, spectandam proponat? Ac Scriptura quidem sacra mulierum in contemendis telis solertiam his verbis admiratur: Quis dedit mulieribus texturæ sapientiam, rerumque variandarum scientiam? Est enim hoc animantis ratione præditi, eximiaque sapientia instructi, atque ad cœlestia usque grassantis.

XXV. Tu vero mihi naturalem quoque animalium rationis expertum solertiam suspice, rationesque, si potes, declara. Quomodo volucres in pennis, et arboribus, ac tectis, non minus elegantes, quam tutos, et alendis pullis accommodatos nidos elaborat? Unde apibus et araneis tantus laboris atque industrie amor, ut illæ quidem favos construant, ac sexangularum fistularum, sibi invicem ex adverso respondentium, adjumento contineant, et per intermedium parietem, atque angulos rectis lateribus alternatim innexos domicilium suum fulciant, idque in tam caliginosis alvearibus obscuris figmentis: istæ autem rursus per usque adeo tenuia et subtilia stamina multipliciter intensa sinuosas telas contextant (et quidem ex tam exiguis initiis, ut vix ulla oculorum acie pervideri possint), quæ ipsis et pro eximio quodam domicilio sint, et venandis alimonie causa imbecillioribus

⁸⁰ Job xxxviii, 36.

(39) Ὀρνέων. Or. 1, ὀρνέων.

(40) Μαγάδα. Schol.: Μαγὰς κυρίως, ἡ τῆς κιθάρας καὶ τῆς λύρας ἡ τὰς νεύρας βαστάζουσα σάνις. « Proprie est tabulatum citharæ vel testudinis chordas sustinens. »

(41) Μηδικός. Sic pavo appellatur, quod e Medorum regione sit allatus.

(42) Ἡ ταῖς θηλείαις. Hic videtur deesse, ἐπιδείκνυσθαι βούληται, aut simile quid. Edit.

(43) Θεατρίζει. Sic Coisl. 1, Or. 1, etc. In ed., θεατρίζειν.

(44) Τοῖς. Forte, ταῖς. Edit.

(45) Οὐρανίων. In quibusdam, οὐρανῶν, « ad cœ-

μασιν. Ἐκείνοι μοι καὶ ὀρνέων (39) ἀγέλας καὶ ποι-
κίλλας, ἐν τε σχήμασι καὶ χρώμασι, τῶν τε ἀλάων,
καὶ τῶν φιδικῶν· καὶ τίς τῆς τούτων μελωδίας ὁ
λόγος, καὶ παρὰ τίνος; τίς ὁ θεὸς τέττιγι τὴν ἐπὶ
στήθους μαγάδα (40), καὶ τὰ ἐπὶ τῶν κλάδων ἄσματά
τε καὶ τερετίσματα, ὅταν ἡλὶν κινῶνται τὰ με-
σημβρινὰ μουσουργούντες, καὶ καταφωνῶσι τὰ ἄλση,
καὶ ὁδοιπόρον ταῖς φωναῖς παραπέμπωσι; Τίς ὁ κύ-
κνυρ συνυφαίνων τὴν φῶδην, ὅταν ἐκπετάσῃ τὸ πτερὸν
ταῖς αὖραις, καὶ ποιῇ μέλος τὸ σύριγμα; Ἐὼ γὰρ
λέγειν τὰς βιαίους φωνάς, καὶ ὅσα τέχνηαι σοφίζονται
κατὰ τῆς ἀληθείας. Πόθεν ταῦς, ὁ ἀλαζῶν ὄρνις καὶ
Μηδικός (41), οὕτω φιλόκαλος καὶ φιλότιμος; ὥστε
(καὶ γὰρ αἰσθάνεται τοῦ οἰκείου κάλλους) ὅταν ἴδῃ
τινὰ πλησιάζοντα, ἢ ταῖς θηλείαις (42), ὥς φασί,
καλλωπίζεται, τὸν αὐχένα διάρας, καὶ τὸ πτερὸν κυ-
κλοτερεῶς περιστήσας τὸ χρυσαυγές καὶ κατὰστερον,
θεατρίζει (43) τὸ κάλλος τοῖς (44) ἐρασταῖς, μετὰ
σοβαροῦ τοῦ βαδίσματος; Ἡ μὲν οὖν θεία Γραφή
καὶ γυναικῶν θαυμάζει σοφίαν τὴν ἐν ὑφάσμασιν,
Τίς ἔδωκε, λέγουσα, γυναιξὶν ὑφάσματος σοφίαν
καὶ ποιικιλτικὴν ἐπιστήμην; Ζῶου λογικοῦ τούτου,
καὶ περιττοῦ τὴν σοφίαν, καὶ μέχρι τῶν οὐρανίων (45)
δεδούοντος.

C KE'. Εὐ δέ μοι θαύμασον καὶ ἀλόγων φυσικὴν σύν-
εσιν (46), καὶ τοὺς λόγους, εἰ δύνασθαι (47), παρά-
στησον. Πῶς μὲν ὄρνις καλῶς, πέτραι τε καὶ δένδρα,
καὶ ὄροφοι, εἰς ἀσφάλειάν τε ὁμοῦ καὶ κάλλος ἐξ-
ησκημέναι, καὶ τοῖς τρεφομένοις ἐπιτηδεύει; Πόθεν
δὲ μελίσσαις τε καὶ ἀράχλαις τὸ φιλεργόν καὶ φιλό-
τεχνον, ἵνα ταῖς μὲν τὰ κηρία πλέκηται, καὶ συν-
έχῃται δι' ἐξαγῶνων συρίγγων καὶ ἀντιστρόφων, καὶ
τὸ ἐδραῖον αὐταῖς, διὰ τοῦ μέσου διατειχίσματος καὶ
ἀλλαγῆς ἐπιπλεοκρήμων ταῖς εὐθείαις τῶν γωνιῶν,
πραγματεύεται, καὶ ταῦτα ἐν ζοφεοῖς οὕτω τοῖς
σίμβλοις καὶ ἀοράτοις τοῖς πλάσμασιν (48)· αἱ δὲ (49)
διὰ λεπτῶν οὕτω καὶ ἀερῶν σχεδὸν τῶν νημάτων
πολυειδῶς διατεταμένων, πολυπλόκου τοὺς ἰστούς
ἐξυφαίνουσι (50) (καὶ ταῦτα ἐξ ἀφανῶν τῶν ἀρχῶν),
D οἷσιν τε ὁμοῦ τιμῶν, καὶ ὅθραν τῶν ἀσθενῶν (51),
εἰς τροφῆς (52) ἀπόλαυσιν; Ποῖος Εὐκλείδης ἐμιμή-
σατο ταῦτα, γραμμαῖς ἐμφιλοσοφῶν ταῖς οὐκ ὀυ-

los tendentis. »

(46) Συνέσιν. Tres Colb., Coisl. 1 et Comb., κί-
νησιν, « motum. »

(47) Εἰ δύνασθαι. Deest in pluribus codd.

(48) Πλάσματος. Legendum videtur, πλέγμα-
σι, « textis calathis. » Alveariorum enim hæc est
descriptio.

(49) Αἱ δέ. Or. 1, οἱ δέ.

(50) Ἐξυφαίνουσι. Or. 1, ἐξυφαίνουσι.

(51) Ἀσθενῶν. Reg. hm, et Or. 1, ἀσθενεστέ-
ρων.

(52) Τροφῆς. In quibusdam, τροφῆς, « delicia-
rum, »

σαις (53), καὶ κάμων ἐν ταῖς ἀποδείξεσιν; Τίνος Παλαμήδους (54) τακτικὰ κινήματά τε καὶ σχήματα γεράνων, ὡς φασι, καὶ ταῦτα παιδευόμενα κινουμένων ἐν τάξει, καὶ μετὰ ποικίλης τῆς πτήσεως; Ποιοὶ Φειδίαι, καὶ Ζεύξιδες (55), καὶ Πολύγνωτοι, Παρράσιοι τέ τινες καὶ Ἀγλαόφωντες, κάλλι μεθ' ὑπερβολῆς γράφειν καὶ πλάττειν εἰδότες; Τίς Κνώσιος (56) δαιδάλου χορὸς ἐναρμόνιος, νόμφη πονηθεὶς εἰς κάλλους περιουσίαν; ἢ λαβύρινθος Κρητικὸς δυσδιέξοδος καὶ δυσέλκτος, ποιητικῶς εἰπεῖν, καὶ πολλὰκις (57) ἀπάντων ἑαυτῷ τοῖς τῆς τέχνης σοφίσμασιν; Καὶ σιωπῶ μυρμηκῶν ταμεῖα (58) τε καὶ ταμίας, καὶ θησαυρισμὸν τροφῆς τῷ καιρῷ σύμμετρον, τάλλα τε ὅσα περὶ ὁδῶν καὶ περὶ (59) ἡγουμένων, καὶ τῆς ἐν τοῖς ἔργοις εὐταξίας ἔγνωμεν ἱστορούμενα.

hens, identidemque in sese per artis industriam incurrens? Taceo formicarum penuria eorumque custodes, et alimenti aggestionem, temporī respondentem, ac cetera ea quæ, et de earum viis ac ductibus, et eo ordine, quem in operibus servant, historiarum monumentis consignata sunt.

KΓ'. Εἰ τούτων ἐφικτὸς ὁ λόγος σοι, καὶ τὴν περὶ ταῦτα σύνεσιν ἔγνως, σκέψαι καὶ φυτῶν διαφορὰς, μέχρι καὶ τῆς ἐν φύλλοις φιλοτεχνίας, πρὸς τὸ ἥδιστόν τε ἅμα ταῖς ὁφείσι, καὶ τοῖς καρποῖς χρησιμώτατον. Σκέψαι μοι καὶ καρπῶν ποικίλιαν καὶ ἀρθονίαν, καὶ μάστιγα τῶν ἀναγκασιότατων τὸ κάλλιστον. Καὶ σκέψαι μοι καὶ δυνάμεις ριζῶν, καὶ χυμῶν, καὶ ἀνθέων, καὶ ὁσμῶν, οὐχ ἡδίστων μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὕγιαν ἐπιτηδείων, καὶ χρωμάτων χάριτας καὶ ποιότητας, ἔτι δὲ λίθων πολυτελείας καὶ διαυγείας· ἐπειδὴ σοι πάντα προῦθηκεν, ὥσπερ ἐν πανδαίσι κοινῇ, ὅσα τε ἀναγκαῖα καὶ ὅσα πρὸς ἀπόλαυσιν, ἢ φύσις· ἔν, εἰ μὴ τι ἄλλο, ἐξ ὧν εὐεργετῇ, γνωρίσῃς Θεόν, καὶ τῷ δεῖσθαι, γένῃ σαυτοῦ συνετώτερος. Ἐντεῦθεν ἐπελθέ μοι γῆς πλάτη καὶ μήκη, τῆς κοινῆς πάντων μητρὸς, καὶ κόλπους θαλαττίους, ἀλλήλοισ τε καὶ τῇ γῇ συνδεδεμένους (60), καὶ ἀλσῶν κάλλι, καὶ ποταμούς, καὶ πηγὰς θαψιλεῖς τε καὶ ἀενάους, οὐ μόνον ψυχρῶν καὶ ποτίμων ὕδατων, καὶ τῶν ὑπὲρ γῆς (61), ἀλλὰ καὶ ὅσαι ὑπὸ γῆν βέουσαι, καὶ σήραγγὰς (62) τινὰς ὑποτρέχουσαι, εἴτ' ἐξωθεύμεναι βιαίῃ τῷ πνεύματι καὶ ἀντιτυπούμεναι,

(53) Γραμμαῖς... οὐκ ὄνσαις. « Lineis nusquam exstantibus: vel quod, » inquit Elias, « in animi consideratione non hæreant, postquam, earum quasi simulacra evanuerint; vel quod, » addit Billius, « oculis cerni nequeant. » Quidni potius, addemus, quod non exsistit in rerum natura; quippe quæ a mathematicis sola longitudinis dimensione considerantur, nulla habita ratione latitudinis et profunditatis.

(54) Παλαμήδους. Primus Palamedes fertur, græcum compositos motus observando, figuras, secundum quas instruuntur acies, invenisse. Quid de grævis scripsit Plinius, lege lib. x, c. 24.

(55) Φειδίαι, καὶ Ζεύξιδες, etc. « Phidias » Atheniensis, nobilis statuarius, qui in ebore scalpendo citra æmulum claruit. « Zeuxis » Heracleotes pictor sua ætate maximus, « Polygnotus, » patria Thasius, et pictor, nonagesima Olympiade floruit. « Parrhasius, » pictor insignis, qui primus symmetriam picturæ dedit. « Aglaophon » pictor nobilissimus, cuius meminit Plinius l. xxxv, c. 9.

(56) Κνώσιος, etc. « Gnossus » urbs Crete cla-

animantibus inserviant? Ecquis Euclides hoc artificium unquam imitando expressit, de lineis pertractans nusquam exstantibus, atque in demonstrationibus anxio labore desudans? Ecquis Palamedes, qui etiam aciei instruendæ artem, ac motus et figuras, nullis aliis præceptoribus quam gruibus, usus didicisse fertur, cum videlicet eas ordine ac multiplici volatus genere moveri perspexisset? Quinam Phidias, et Zeuxides, et Polygnoti, Parrhasii etiam et Aglaophontes, qui incredibili quadam elegantium formarum pingendarum et sculpendarum peritia clauerunt? Quis Gnossius 516 Dædali chorus ad musicos numeros sese movens, in puellæ gratiam ad omnem artis pulchritudinem confectus et expolitus? Quis Cretensis labyrinthus, ut poeta-

B rum more loquar, difficiles exitus et ambages habens, identidemque in sese per artis industriam incurrens? Taceo formicarum penuria eorumque custodes, et alimenti aggestionem, temporī respondentem, ac cetera ea quæ, et de earum viis ac ductibus, et eo ordine, quem in operibus servant, historiarum monumentis consignata sunt.

XXVI. Quod si horum omnium rationes assequeris, ac prudentiam eam, qua gubernantur, cognitam et exploratam habes, confer jam animum ad varia stirpium genera, artificiumque etiam illud expende, quod foliis ipsis inest, simulque et maximam oculis voluptatem, et fructibus utilitatem affert. Considera, quæso, et fructuum varietatem et uberrimam copiam, ac præsertim eorum, quæ ad vitam degendam maxime necessaria sunt, summam pulchritudinem. Cogita etiam stirpium et succorum, et florum atque odorum, non modo suavissimorum, verum etiam ad corporis sanitatem aptissimorum, vires et facultates, colorum etiam elegantiam et qualitates, atque insuper gemmarum eximia pretia et splendores; quandoquidem omnia, tam quæ ad necessarios vitæ usus, quam quæ ad delicias spectant, velut in communi convivio natura proposuit; ut, si nihil aliud, ex ipsis saltem beneficiis Deum cognoscas, atque ob penuriam qua laboras, teipso prudentior efficiaris. Hinc mihi facito, ut terræ communis omnium parentis latitudinem longitudinemque percurras, et maris sinus,

rissima, Minois regia, olim « Ceratus » appellata a vicino ejusdem nominis fluvio. Ea fuit apud veteres de Dædalo opinio, quod statuis immobilibus oculis induxerit, atque effecerit, abditis quibusdam nervis, ut huc atque illuc moverentur, adeo scite, ut spectantibus vivere viderentur. Vide Diodorum Siculum lib. v, etc. Idem Dædalus labyrinthum in Creta construxit, multiplici intricata viarum perplexitate irremediabilem. Videt Virgil. Æn. v, et Ovid. Metam. viii.

(57) Καὶ πολλὰκις, etc. « Atque artificiosa fraude multoties reciprocatus? »

(58) Ταμεῖα. Combef., ταμεία.

(59) Περί. Deest in tribus Colb., et Or. 1.

(60) Συνδεδεμένους. Sic Reg. a. In ed., συνδεομένων.

(61) Καὶ τῶν ὑπὲρ γῆς, etc. « Quæque super terram, et quæ subius terram, » Forte significat Gregorius aquas calidas, et eas quæ ex metallis medicaminum vim hauriunt.

(62) Σήραγγας. In quibusdam, σήραγγας.

tum mutuo nexu, tum etiam cum terra velut vinculis quibusdam constrictos, et nemorum pulchritudines, et fluvios, et fontes uberes ac perennes, non modo gelidarum et potabilium aquarum, quæque in terra sunt, sed earum etiam, quæ infra terram fluentes, et specus quosdam subeuntes, ac deinde violento aliquo flatu impulsæ atque percussæ, postea per conflictus liquoris atque oblationis vehementiam inflammatæ, quæque fors tulerit, paulatim erumpunt, hincque calidiorum balneorum usum nobis plerisque terræ locis, et cum contraria facultate, suppeditant, gratuitam scilicet medicinam ac **517** sponte promanantem. Dic, obsecro, quomodo et unde hæc? Quænam magna hæc atque artis experta textura? Nec enim ob mutuum eam affectionem, quam inter se habent, minus laudis merentur, quam si seorsim unumquodque consideretur. Quo pacto terra firma et immota constitit? Quidnam pro vehiculo habet? Cujus rei adminiculo fulcitur? Quidque rursus fulturam illam sustinet? Neque enim rationi quidquam, cui innitatur, occurrit, si divinam voluntatem exceperis. Quo pacto ea, partim in montium vertices assurgens, partim in campos subsidens, idque varie et multipliciter, ac denique paulatim alternando commutata, tum ad hominum usus uberior, tum varietate ipsa jucundior? Qui sit, ut partim in domicilia divisa sit, partim inculta et inhabitabilis relinquatur, quantum nimirum excelssissimi quique montes ab ea absceindunt, atque alia ad alium quemdam orbis finem dissecta porrectaque divini opificii magnificentiam luculentissimo argumento declarat?

XXVII. Jam vero mare, si non magnitudine sua mirabile mihi occurreret, lenitatem utique et placiditatem admirarer, simulque quo pacto fiat, ut quamvis liberum ac solum, fluvibus tamen suis consistat: quod si non lenitatem, magnitudinem certe suspicerem. Quoniam autem utraque laude excellit, utramque vim et facultatem prædicabo. Quis tantam aquarum molem conjunxit? Quis quasi vinculis quibusdam astrinxit? Qui sit, ut attollatur, et tamen loco suo se contineat, perinde ac vicinam terram veritas? Qui sit, ut cum fluvios omnes excipiat, ob exuberantes tamen opes et copias, aut quo verbo id appellandum sit, nescio, nullam amplitudinis accessionem faciat, sed eadem semper sui que similis maneat? Qui sit, ut tantum elementum arenam pro termino habeat? Possuntne hoc expedire physici, atque inanis eruditionis laude celebres, ac vere cyathò mare, hoc est, res tantas ingenio suo metientes? An faciam ipse, ut paucissimis verbis hoc ex Scriptura sacra explicem, idque probabilius ac verius, quam ipsi cum prolixis suis

⁶³ Jerem. v, 22.

(63) *Μετὰ τῆς ἐναντίας.* « Cum aquis frigidis. » Plerumque enim scaturiunt e propinquo aquæ calidæ cum frigidis.

(64) *Ἀτεχνον.* Hoc universum dicitur « artis experta, » quod nullis sit fabricatum manibus, sed divinitus contextum. Scholium vero sic exponit: « Ὑφασμα, vel, ὑφασμὸν τὴν σύμπληξιν τῶν στοιχείων καλεῖ καὶ πρὸς ἄλληλα νεύσιν. » Texturam appellat elementorum compagem, et mutuum in se propensionem.

(65) *Τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως.* Leuv. « Non minus laudis merentur collata inter se. »

A εἴτε ἐκπυρούμεναι τῷ σφοδρῷ τῆς πάλης καὶ τῆς ἀντιθέσεως, ὅπῃ παρέρχονται κατὰ μικρὸν ἀναβρῆγγυνται, καὶ τὴν τῶν θερμῶν λουτρῶν χρεῖαν ἐνταῦθεν ἡμῖν χαρίζονται, πολλacha τῆς γῆς, καὶ μετὰ τῆς ἐναντίας (63) δυνάμεως, ἱατρικὰν ἄριστον καὶ αὐτόματον. Εἰπέ πῶς καὶ πόθεν ταῦτα; Τί τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἀτεχνον (64) ὑφασμα; Οὐχ ἦττον ἐπαινετὰ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως (65), ἢ καὶ ἕκαστον θεωρούμενα. Πῶς γῆ μὲν ἔστηκε παρὰ καὶ ἀκλινῆς; ἐπὶ τίνος ὀχουμένη; καὶ τίνος ὄντος τοῦ ὑπερῖδοντος; καὶ τίνος ἐκείνο πάλιν; Οὐδὲ γὰρ ὁ λόγος ἔχει, ἐφ' ὃ ἐρεισθῇ, πλὴν τοῦ θεοῦ θελήματος. Καὶ πῶς ἡ μὲν εἰς ὀρῶν κορυφὰς ἀνηγμένη, ἡ δὲ εἰς πεδία καθεζομένη, καὶ τοῦτο πολυειδῶς, καὶ ποικίλως, καὶ ταῖς κατ' ὀλίγον ἐναλλαγαῖς μεθισταμένη, πρὸς τε τὴν χρεῖαν ἐστὶν ἀφρονωτέρα, καὶ τῷ ποικίλῳ χαριστέρα; καὶ ἡ μὲν εἰς οἰκήσεις νενημημένη, ἡ δὲ ἀόκητος, ὅσπῃ αἱ ὑπερβολαὶ τῶν ὀρῶν ἀποτέμνονται, καὶ ἄλλη πρὸς ἄλλο τι πέρασ σχιζομένη καὶ ἀποδαίνουσα, τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλουργίας ἐναργέστατόν ἐστι γνώρισμα;

B KZ'. Θαλάττης δὲ, εἰ μὲν μὴ τὸ μέγεθος εἶχον θαυμάζειν, ἐθαύμασα ἂν τὸ ἡμερον, καὶ πῶς ἴσταιται λελυμένη τῶν ἰδίων ὀρων ἐντός· εἰ δὲ μὴ τὸ ἡμερον, πάντως τὸ μέγεθος. Ἐπεὶ δὲ ἀμφοτέρω, τὴν ἐν ἀμφοτέροις δύναμιν ἐπαινέσομαι. Τί τὸ συναγαγόν; Τί τὸ δῆσαν; Πῶς ἐπαίρεται καὶ καὶ ἴσταιται, ὥσπερ αἰδουμένη τὴν γείτονα γῆν; Πῶς καὶ δέχεται ποταμούς πάντας (66), καὶ ἡ αὐτὴ διαμένει διὰ πλήθους περιούσιαν, ἢ οὐκ οἶδ' ὅ τι (67) χρὴ λέγειν; Πῶς φάσμιος ὄριον αὐτῇ, τηλικούτῳ στοιχείῳ; Ἐχούσι τι λέγειν οἱ φυσικοὶ, καὶ σοφοὶ τὰ μάταια, καὶ κνῶθι μετροῦντες (68) ὄντως τὴν θάλασσαν, τὰ τηλικαῦτα ταῖς ἐαυτῶν ἐπινοαῖς; ἢ συντόμως ἐγὼ παρὰ τῆς Γραφῆς τοῦτο φιλοσοφῶ, καὶ τῶν μακρῶν λόγων πιθανώτερόν τε καὶ ἀληθέστερον; *Πρόσταγμα ἐγύρωσεν ἐπὶ πρόσωπον ὕδατος.* Τοῦτο τῆς ὕδατος φύσεως ὁ δεσμός. Πῶς δὲ τὸν χειρῶν ναυτίλον (69) ἄγει ὕψλῳ μικρῷ καὶ πνεύματι; (τοῦτο οὐ θαυμάσιος ὄρων; οὐδ' ἐξίσταται σου ἡ διάνοια;) ἵνα γῆ καὶ θάλασσα δεθῶσι ταῖς χρεῖαις καὶ ταῖς ἐπιμιξίαις, καὶ εἰς ἐν Ἑλθῇ (70) τῷ ἀνθρώπῳ τὰ τοσοῦτον ἄλλῃλων δι-

(66) *Πάντας.* Regg. a, bm, et Or. 1, ἀπαντας.

(67) *Ἡ οὐκ οἶδ' ὅτι,* etc. Leuv. « Equidem aut nihil habeo quod dicam, aut summam ob vastitatem maris, hoc fieri statuo. »

(68) *Μετροῦντες.* Combef., συµμετροῦντες.

(69) *Χειρῶν ναυτίλον.* « Terrestrem nauticum. » Sic hominem eleganter appellat Gregorius. « Nautilus » piscis est sic dictus, quod navis speciem praeferat.

(70) *Ἐλθῇ.* Combef., συνελθῇ.

εστιγκότα κατὰ τὴν φύσιν; Τίνες δὲ πηγῶν αἱ πρῶται πηγαί, ζήτησον, ἄνθρωπε, εἰ τί σοι τούτων ἐξιχνεύσαι ἢ εὐρεῖν δυνατόν; καὶ τίς ὁ ποταμοῖς (71) ὀνίστας καὶ πεδία καὶ ὄρη, καὶ δούς τὸν δρόμον ἀκώλυτον; καὶ πῶς ἐκ τῶν ἐναντίων τὸ θαῦμα, μήτε θαλάσσης ἐπεξιούσης, μήτε ποταμῶν ἱσταμένων; Τίς δὲ ἡ τῶν ὑδάτων τροφή (72), καὶ τί τὸ ταύτης διάφορον, τῶν μὲν ἀνυθὲν ἀρδομένων, τῶν δὲ ταῖς βίβλαις ποτιζομένων, ἵνα τι καὶ αὐτὸς κατατρυφήσω τοῦ λόγου, Θεοῦ τὴν τρυφὴν ἐξιγούμενος;

quis fluviis campos et montes dissecuit, ac liberum cursum eis concessit? Quo etiam pacto ex contrariis rebus miraculum existat, dum nec mare unquam regurgitat, nec fluvii subsistunt? Ad hæc quæ aquarum alimonia, quodque hujus discrimen, quippe res quædam sunt, quæ desuper rigantur, quædam rursus, quibus potus per radices suas suppeditatur, ut ipse quoque delicioso dicendi genere utar, dum Dei delicias oratione complector?

KH'. Ἀγε δὴ γῆν ἀφελς, καὶ τὰ περὶ γῆν, πρὸς τὸν ἀέρα κουφίσθητι τοῖς τῆς διανοίας πτεροῖς, ἵνα σοι καθ' ὁδὸν ὁ λόγος προῖη· κάκειθεν ἀνάξῃ σε πρὸς τὰ οὐράνια, καὶ τὸν οὐρανὸν αὐτὸν, καὶ τὰ ὑπὲρ οὐρανόν. Καὶ τοῖς ἐξῆς ὀκνεῖ μὲν προσθῆναι ὁ λόγος, προσθήσεται δὲ ὁμῶς ὅπως ἐξέστιν. Τίς ὁ χεῶς ἀέρα, τὸν πολὺν τοῦτον πλοῦτον καὶ ἄφρονον, οὐκ ἀξίαις, οὐ τύχαις μετρούμενον, οὐχ ὅροις κρατούμενον, οὐχ ἡλικίαις μεριζόμενον, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ μάννα διανομήν, αὐταρχεῖα περιλαμβανόμενον, καὶ ἰσομοιρία τιμώμενον; τὸ τῆς πτηνῆς φύσεως ὄχημα, τὴν ἀνέμων ἔδραν, τὴν ὥρῶν εὐκαιρίαν, τὴν ζῶων ψύχωσιν, μᾶλλον δὲ τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα συντήρησιν, ἐν ᾧ σώματα, καὶ μεθ' οὗ λόγος, ἐν ᾧ φῶς καὶ τὸ φωτισόμενον, καὶ ἡ ὕψις, ἡ δι' αὐτοῦ ῥέουσα; Σκόπει δέ μοι καὶ τὰ ἐξῆς· οὐ γὰρ συγχωροῦμαι τῷ ἀέρι δοῦναι τὴν ἅπασαν δυναστείαν τῶν τοῦ ἀέρος εἶναι νομιζομένων. Τίνα μὲν ἀνέμων ταμεία; τίνες θησαυροὶ χιόνος; Τίς δὲ ὁ τετονικὸς βῶλος (73) δρόσου, κατὰ τὸ γεγραμμένον; Ἐκ γαστρὸς δὲ τίνος ἐκπορεύεται κρύσταλλος; Τίς ὁ δεσμεύων ὕδωρ ἐν νεφέλαις, καὶ τὸ μὲν ἱστάς ἐπὶ τῶν νεφελῶν (ὡ τοῦ θαύματος!) λόγῳ κρατουμένην φύσιν (74) τὴν ῥέουσαν, τὸ δὲ ἐκχέων (75) ἐπὶ πρῶτον πάσης τῆς γῆς, καὶ σπεῖρων καιρίως καὶ ὁμοτίμως, καὶ οὐδὲ ἀφίεις ἅπασαν (76) τὴν ὑγρὰν οὐσίαν ἐλευθέραν καὶ ἄσχετον (ἀρκεῖ γὰρ ἡ ἐπὶ Νῶε κάθαρσις, καὶ τῆς ἑαυτοῦ διαθήκης οὐκ ἐπιλήσμων ὁ ἀψευδέστατος), οὐτε ἀνέγων παντάσας, ἵνα μὴ πάλιν Ἥλιου τινὸς δετηθῶμεν, τὴν ξηρότητα λύοντος; Ἐὰν κλείσῃ, φησὶ, τὸν οὐρανόν, τίς ἀνοίξει; ἐὰν δὲ ἀνοίξῃ τοὺς καταράκτας, τίς συνέξει; τίς ὀσει τὴν ἐπ' ἀμφοτέρα τοῦ ὑετιζόντος ἀμετρίαν, ἐὰν μὴ τοῖς ἑαυτοῦ μέτροις καὶ σταθμοῖς, διεξαγάγῃ (77) τὰ σύμπαντα; Τί μοι φιλοσοφῆσεις περὶ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν, ὧ βροντῶν ἀπὸ γῆς σὺ, καὶ οὐδὲ μικροῖς σπινθῆρσι

A disputationibus? Præceptum circumdedit super faciem aquæ⁷¹. Hoc humidæ naturæ vinculum est. Jam quomodo terrestrem nautilum exiguo ligno ac vento duci? (Hoc tu cum cernis, non admiratione desigeris? Non mens extra se rapitur?) Idque ut mare ac terra commoditatibus et commerciis inter se vinciantur, **518** ac ea, quæ natura adeo inter se dissident, ad hominis usum conjungantur? Qui porro fontium primi fontes, quæras velim, o homo, si quid horum investigare aut invenire potes: tum

B XXVIII. Sed jam missa facta terra, rebusque terrenis, indutis animi pennis in aerem convola, ut recto ordine progrediat oratio: ac deinde te illinc ad cælestia, cælumque adeo ipsum, et quæ cælo superiora sunt, eveham. Quamquam ad ea, quæ deinceps sequuntur, accedere refugit quidem ac reformidat oratio; sed tamen quantum licebit, accedet. Quis aerem fudit, uberem, inquam, hunc et copiosum thesaurum, non pro cuiusque dignitate atque fortunis varie dimensum, non finibus ullis inclusum ac circumscriptum, non pro ætatum ratione distributum, verum, quod olim in manna contigit⁷², quantum cuique sat sit, impertitum, atque æquabilitatis honore decoratum? Quis, inquam, hoc avium vehiculum, hanc ventorum sedem, hoc elementum, quo et anni partes temperantur, et animantur animantia, vel anima potius cum corpore conservatur, in quo corpora, et cuius ope atque adjumento loquimur, in quo lumen, et res lumine perfusæ, atque ipse etiam aspectus per eum fluens? Volve jam animo ea quæ sequuntur: nec enim mihi fas est aeri universum earum rerum imperium largiri, quæ aeris esse censetur. Quæ ventorum promptuaria? Qui nivis thesauri? Quis roris stillas, ut cum Scriptura loquar, peperit? E cuius utero glacies egressa est⁷³? Quis aquam in nubibus alligat⁷⁴, eamque (o rem admirandam!) partim in nubibus figit verbo compressam, tametsi natura sua fluxam et labilem, partim in totius terræ faciem effundit, ac tempestive et æquali modo spargit: ac neque humidam omnem substantiam liberam et solutam relinquit (sufficit enim purgatio illa, quæ tempore Noe contigit, pactique sui⁷⁵ memoriæ handquaquam est abjecit, qui ab omni mendacio est alienissimus), nec rursus omnino inhibet, ne iterum Elia quodam opus

⁷¹ Job xxvi, 10. ⁷² Exod. xvi, 13 seqq. ⁷³ Job xxviii, 28, 29. ⁷⁴ Psal. cxxxiv, 7. ⁷⁵ Gen. ix, 12.

(71) Ποταμοῖς. Sic codd. In ed., ποταμούς.

(72) Τροφή. « Alimonia, » non qua alantur aquæ, sed qua res alias ipsæ aquæ alunt.

(73) Βῶλους. Sic LXX, et Or. 1. In ed., βόλους.

(74) Φύσιν. Reg. Cyp., τὴν φύσιν.

(75) Ἐκχέων. Sic duo Regg., Or. 1 et Comb. In ed., ἐκχέον.

(76) Ἀπασαν. Reg. Cyp., ἅπασι, quasi, παντά-

πασι, « omnino, prorsus. »

(77) Διεξαγάγῃ. Reg. a, et Or. 1, διεξάγῃ.

habeamus, qui siccitatem **519** depellat? Si A clauserit cælum **, inquit Scriptura, quis aperiet? Si autem cataractas aperuerit **, quis continebit? Quis enim immodicam, vel pluviam, vel pluviae retentionem ferret, nisi ille pluviae parens **, mensuris suis ac bilancibus omnia regeret ac gubernaret? Quam vero rationem afferes de fulgetris ac tonitruis, tu, inquam, qui e terra tonas, ac ne tenuissimis quidem veritatis igniculis fulges? In quos vapores a terra excitatos hujus rei causam conferes, eosque nebularum parentes et velut architectos esse contendes, aut etiam aeris condensationem quamdam, vel rarissimarum nubium compressionem et fragorem, ut compressio quidem illa fulgur, fragor autem tonitruum tibi pariat? Quemnam etiam statum astrictum atque compressum, ac postea exitu carentem, ut et compressione ipsa fulgur, et perruptione tonitruum edat? Quod si aerem aereaque omnia cogitatione peragrasti, mecum jam cælum quoque ac coelestia continge. Cæterum ducem potius fidem, quam rationem sequamur, si modo ingenii tui imbecillitatem in propinquieribus didicisti, rationisque id esse cognovisti, ut, quænam sunt ea, quæ rationis humanæ capium excedant, cognoscas; ne alioqui prorsus terrenus sis, rebusque terrenis immersus, ipsam quoque ignorantiam tuam ignorans.

XXIX. Quis cælum circumegit ac tornavit? Quis stellas ordine collocavit? Immo vero, ut quæ priora sunt dicam, quid cælum ipsum est? Quid stellæ? An dicere hoc potes, o sublimis disputator; qui, cum ea, quæ ante pedes tuos sunt, ignores, ac ne te ipsum quidem metiri queas, ea tamen, quæ naturam tuam superant, curiose perscrutaris, hiantique ore in ea, quæ mensuram omnem excedunt, incumbis? Ut enim tibi concedam, te orbes ac conversiones, accessiones etiam et recessiones, perceptas habere, solis etiam et siderum exortus, gradusque quosdam, et minutias, cæteraque omnia, quibus tu eximiam tuam scientiam magnifice effers; nondum tamen hoc certa rerum comprehensio est, sed motus cujusdam observatio, quæ diuturniori exercitatione confirmata, posteaquam ea, quæ a pluribus observata sunt, in unum collegit, ac deinde rationem eorum excogitavit, ita demum scientiæ nomen est consecuta; quemadmodum lunæ affectiones, in multorum notitiam venere, qui scientiæ principium ab oculis acceperunt. At vero si insigni harum rerum cognitione instructus es, atque optimo jure in admiratione esse studes, **520** dic quæ ordinis hujus motusque causa sit? Unde hoc habeat sol, ut orbi universo, ac omnium oculis, tanquam chori cujusdam coryphæus, præluceat, sidera alia splendore suo magis obscurans, atque occultans, quam quædam illorum ab aliis obducantur? Cujus rei hoc argumentum est, quod cum ea velut certatim fulgeant, ipse tamen splendidius fulget, nec, quod una cum eo oriantur, cognosci sinat, pulcher ut sponsus,

τῆς ἀληθείας λαμπόμενε; Τίνας ἀτμούς ἀπὸ γῆς. (78) αἰτίαση νέφους δημιουργούς, ἢ ἀέρος πύκνωσιν τινα, ἢ νεφῶν τῶν μακρωτάτων θλίψιν, ἢ σύρρῃξιν, ἵνα ἡ μὲν θλίψις σοι τὴν ἀστραπὴν, ἡ δὲ ῥῆξις τὴν βροντὴν ἀπεργάσθῃ; ποῖον δὲ πνεῦμα στενοχωρούμενον, εἴτα οὐκ ἔχον διέξοδον, ἵνα ἀστράφη θλίβόμενον, καὶ βροντήσῃ ῥηγνύμενον; Εἰ τὸν ἀέρα διήλθες τῷ λογισμῷ, καὶ ὅσα περὶ ἀέρα, ψαῦσον ἤδη σὺν ἡμοῖς καὶ οὐρανοῦ καὶ τῶν οὐρανίων. Πίστις δὲ ἀγέτω πλέον ἡμᾶς ἢ λόγος, εἴπερ ἔμαθες τὸ ἀσθενὲς ἐν τοῖς ἐγγυτέρω, καὶ λόγον ἔγνως, τῷ γνῶναι τὰ ὑπερλόγον, ἵνα μὴ παντελῶς ἐπίγειος ᾖς, ἢ περιγίγῃς, B ἀγνοῶν καὶ αὐτὸ τοῦτο, τὴν ἀγνοίαν.

fulgur, fragor autem tonitruum tibi pariat? Quemnam etiam statum astrictum atque compressum, ac postea exitu carentem, ut et compressione ipsa fulgur, et perruptione tonitruum edat? Quod si aerem aereaque omnia cogitatione peragrasti, mecum jam cælum quoque ac coelestia continge. Cæterum ducem potius fidem, quam rationem sequamur, si modo ingenii tui imbecillitatem in propinquieribus didicisti, rationisque id esse cognovisti, ut, quænam sunt ea, quæ rationis humanæ capium excedant, cognoscas; ne alioqui prorsus terrenus sis, rebusque terrenis immersus, ipsam quoque ignorantiam tuam ignorans.

KΘ. Τίς περιήγαγεν οὐρανὸν, ἔταξεν ἀστέρας; μᾶλλον δὲ (79), τί πρὸ τούτων οὐρανὸς καὶ ἀστέρες, ἔχοι; ἂν εἰπεῖν, ὁ μετέωρος, ὁ τὰ ἐν ποσὶν ἀγνοῶν, καὶ οὐδὲ σεαυτὸν μετρήσαι δυνάμενος, τὰ δὲ ὑπὲρ τὴν σὴν φύσιν πολυπραγμονῶν, καὶ κεχνηὼς εἰς τὰ ἄμετρα; Ἔστω γάρ σε κύκλος, καὶ περιόδους, καὶ πλησιασμούς, καὶ ἀποχωρήσεις (80) καταλαμβάνειν, ἐπιτολὰς, καὶ ἀνατολὰς, καὶ μοίρας τινὰς, καὶ λεπτότητας, καὶ ὅσους σὺ τὴν θαυμασίαν σου ταύτην ἐπιστήμην ἀποσεμνύνεις· οὕτω τοῦτο κατάληψις τῶν ὄντων ἐστίν, ἀλλὰ κινήσεως τινος ἐπιτήρησις, ἢ C πλεονὶ γυμνασίᾳ βεβαιωθείσα, καὶ εἰς ἐν ἀγαθοῦσα τὰ τηρηθέντα πλεόσιν, εἴτα λόγον ἐπινοήσασα, ἐπιστήμη προσηγορεύθη· ὥσπερ τὰ περὶ σελήνην παθήματα (81), γνῶριμα γέγονε τοῖς πολλοῖς, τὴν δὲ ἄρχην λαβόντα τῆς γνώσεως. Σὺ δὲ, εἰ μὴ ἐπιστήμων εἶ τούτων, καὶ δικαίως ζητεῖς θαυμάζεσθαι, εἰπέ τίς ἡ τῆς τάξεως αἰτία καὶ τῆς κινήσεως. Πόθεν ἥλιος φρυκτωρεῖ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, καὶ πάσαις ὕψεσιν, ὥσπερ χοροῦ τινος κορυφαῖος, πλέον τοῦς ἄλλους ἀστέρας ἀποκρύπτων φαειρότητι, ἢ τινες ἐκεῖνων ἐτέρους; Ἀπόδειξις δὲ, οἱ μὲν ἀντιλαμβάνουσιν, ὁ δὲ ὑπερλάμπει, καὶ οὐδὲ ὅτι συνανίσχουσιν ἐξ γνωρίζεσθαι, καλὸς ὡς νυμφίος, ταχὺς ὡς γίγας καὶ D μέγας (οὐδὲ γὰρ ἀνέχομαι ἄλλοθεν ἢ τοῖς ἡμοῖς τοῦτον ἀποσεμνύνειν)· τοσοῦτος τὴν δύναμιν, ὥστε ἀπ' ἄλλων ἄκρων ἄλλα τῇ θερμότητι καταλαμβάνειν, καὶ μὴδὲν διαφεύγειν αὐτοῦ τὴν αἴσθησιν· ἀλλὰ πᾶσαν πληροῦσθαι καὶ δὴν φωτός, καὶ σωματικὴν φύσιν θερμότητος· θέροντος (82), ἀλλ' οὐ φλέγοντος, εὐκρασίας ἡμερότητι καὶ τάξει κινήσεως, ὡς

** Ill Reg. xviii, 44, 45. ** Deut. xi, 17. ** Gen. vii, 41. ** Job xxxviii, 28.

(78) Ἀπὸ γῆς. Or. I, ἐπὶ γῆς.

(79) Μᾶλλον δέ. Schol.: Τὸ ὑπερβατὸν οὕτως, μᾶλλον δὲ πρὸ τούτων ἔχοις ἂν εἰπεῖν, τί οὐρανὸς, καὶ ἀστέρες· ἢ Immo vero dicere habes, quid cælum, quid stellæ, etc.

(80) Ἀποχωρήσεις. Bas., ὑποχωρήσεις.

(81) Τὰ περὶ σελήνην παθήματα. «Lunæ affectiones, » id est « accretiones, diminutiones et defectus. »

(82) Θέροντος. Elias, θάλποντος, « calore foveatur, » quod sequitur Leuv.

πᾶσι παρόντος, καὶ πάντα ἐπίσης περιλαμβάνον-
τος (83).

coornem ac celebrem); tantam vim et facultatem habens, ut ab aliis extremis alia extrema calore suo complectatur, nec res ulla ejus sensum effugiat: quin potius, et oculus omnis luce, et corporea natura calore compleatur, ac leni quidem sua temperie, motuque ordinato calefaciens omnia, non urens, omnibus prius est, et omnia aequè comprehendit.

Α'. Ἐκεῖνο δέ σοι (84) πηλίκον, εἰ κατενόησας; Τοῦτο ἐν αἰσθητοῖς ἥλιος, ὅπερ ἐν νοητοῖς θεός, ἔφη τις τῶν ἀλλοτρίων (85). Αὐτὸς γὰρ ὤνιν φωτίζων, ὥσπερ ἐκεῖνος νοῦν· αὐτὸς καὶ τῶν ὁρωμένων, ἐπεὶ τὸ κάλλιστον, ὥσπερ ἐκεῖνος τῶν νοουμένων Ἄλλὰ τί τὸ κινήσαν αὐτὸν ἀπ' ἀρχῆς; Τί δαί (86) τὸ αἰετίνον καὶ περιάγον ἐστὼτα λόγῳ, καὶ μὴ κινούμενον, ὅντως ἀκάμαντα, καὶ φερέσδιον, καὶ φυσίζων, καὶ ὅσα ποιηταῖ; ὁμνῶνται κατὰ λόγον, καὶ μῆτε (87) τῆς αὐτοῦ φορᾶς ποτε, μῆτε τῶν εὐεργεσιῶν ἰσάμενον; Πῶς ἡμέρας δημιουργὸς ὑπὲρ γῆς, καὶ νυκτὸς ὑπὸ γῆν, ἣ οὐκ οἶδ' ὅ τι χρὴ λέγειν ἥλιον προσδεδέξαντα; Τίς ἡ τούτων (88) πρόκλησις τε καὶ ἀνθυπαίρεσις, καὶ ἡ τῆς ἀνισότητος ἰσότης, ἢν εἶπω τι καὶ παράδοξον; Πῶς δὲ ὥρων ποιητῆς τε καὶ μεριστῆς, εὐτάκτως (89) ἐπιγινομένων τε καὶ ἀπογινομένων, καὶ ὥσπερ ἐν χορῷ συμπλεκομένων ἀλλήλαις καὶ διεσταμένων (τὸ μὲν φιλίας νόμον, τὸ δὲ εὐταξίας), καὶ κατὰ μικρὸν κίρναμένων, καὶ ταῖς ἐγγύτησι κλεπτομένων ταυτὸν ἡμέραις τε καὶ νυξίν, ἵνα μὴ τῇ ἀθθείᾳ (90) λυπήσων; Ἄλλ' ἴτω μὲν ἥλιος· σὺ δὲ ἔγνως σελήνης φύσιν (91), καὶ πάθη, καὶ μέτρα φωτὸς, καὶ δρόμους; καὶ πῶς ὁ μὲν ἡμέρας ἔχει τὴν δυναστείαν, ἡ δὲ νυκτὸς προκαθίσταται; καὶ ἡ μὲν θηρίους δίδωσι παρῆρσιαν, ὁ δὲ ἀνθρώπων ἐπὶ τὸ ἔργον ἀνίστησιν, ἡ ὕψόμενος, ἡ ταπεινούμενος πρὸς τὸ χρησιμώτατον; Συνήκας δὲ δεσμὸν Πλειάδος, ἡ φραγμὸν Ὀρίωνος, ὥς ὁ ἀριθμῶν πλήθον ἀστέρων, καὶ πᾶσιν αὐτοῖς ὀνόματα καλῶν, καὶ δόξης ἑκάστου διαφορὰν, καὶ τάξιν κινήσεως, ἵνα σοι πιστεύσω διὰ τούτων πλέκοντι τὰ ἡμέτερα, καὶ κατὰ τοῦ κτίστου τὴν κτίσιν ὁκλήζοντι;

et, dum appositissime ad hominum utilitatem, vel sese attollit, vel deprimit? An tu Pleiadis vixculum, aut Orionis maceriam, instar illius, qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat, intelligis, ac cujusque gloriæ discrimen perspectum habes, motusque ordinem, ut sit causa, cur tibi fidem habeam, qui per eas humana contexens, creaturam adversus Creatorem armas?

ΑΑ'. Τί λέγεις; ἐνταῦθα στησόμεθα τοῦ λόγου, D
μέχρι τῆς ὕλης καὶ τῶν ὁρωμένων; ἡ ἐπειδὴ τοῦ

" Psal. XVIII, 6 sqq. ¹ Plato. ² Job XXXVIII, 31. ³ Psal. CXLVI, 4.

(83) Περιλαμβάνοντος. Tres Coll. et Coisl. 4, περιλάμποντος, « collustrat. »

(84) Ἐκεῖνο δέ σοι, etc. Billius: « Illud vero nescio an abs te animadversum, quanti tandem estimandum est, quod profanus quidem auctor scribit, idem in sensibilibus solem esse, quod Deum in intellectibilibus? »

(85) Τίς τῶν ἀλλοτρίων. « Profanus quispiam, » id est Plato. Hinc Schol. Coll. maximi: Πλάτωνος φασὶ τούτου, ὡς ἀνεγνωκότες τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, καὶ ἐκ τούτου λαβόντες τὴν περὶ τούτου θεολογίαν, καὶ ἕτερα πολλὰ. « Hoc Platonis esse aiunt, ut qui legem Moysis legerit, atque inde suam ea de

A magnus ac celer ut gigas " (neque enim facere possum, ut aliunde, quam ex meis libris, eum coornem ac celebrem); tantam vim et facultatem habens, ut ab aliis extremis alia extrema calore suo complectatur, nec res ulla ejus sensum effugiat: quin potius, et oculus omnis luce, et corporea natura calore compleatur, ac leni quidem sua temperie, motuque ordinato calefaciens omnia, non urens, omnibus prius est, et omnia aequè comprehendit.

XXX. Illud autem quantum tibi videtur, siquidem animadvertis? Idem in sensibilibus est sol, quod Deus in intellectibilibus, inquit profanus quispiam. Ut enim hic mentem, ita ille oculos illustrat: atque ut hic res eas omnes, quæ animo et ratione intelliguntur, pulchritudine vincit, ita etiam ille eas, quæ oculorum sensu percipiuntur: Sed quid tandem illi motum initio dedit? Quid eum perpetuo motu agitat ac circumducit, cum interim ratione stabilis sit et motus expertus, vere insatigabilis, vitæ dator, animantium pater, et quibuscunque laudum titulis eum non immerito poetæ prosequuntur, ac neque motui unquam suo, nec beneficiis finem constituens? Quomodo diem procreat, cum supra terram est, ac noctem, cum sub terra? Quibus verbis utendum sit, nescio, cum solem intueor. Quodnam hoc dierum ac noctium incrementum, et vicissim quæ diminutio? Quæ inæqualitatis æqualitas, ut novum aliquid et insolens dicam? Quomodo anni partes efficit, et ita dividit, ut certis et constitutis vicibus accedant, et recedant, ac veluti in chœrea, complexu quodam inter se hæreant, simulque distinguantur (illud amicitiae lege, hoc ordinis præscripto), sensimque intermisceantur, ac vicinitate ipsa, perinde atque in diebus ac noctibus fieri videmus, furtim quodammodo 521 irrepant, ac se proripiant? Quod quidem idcirco fit, ne ob insuetudinem molestiam afferant. Sed cursum suum sane sol obeat. Quid? Num lunæ naturam et affectiones, et luminis mensuram ac rursus pernasti? Et quomodo, ut sol diei principatum tenet, sic luna quodque nocti præsideat? Atque, ut hæc feris audaciam affert, ita vicissim ille hominem ad laborem excitet, dum appositissime ad hominum utilitatem, vel sese attollit, vel deprimit? An tu Pleiadis vixculum, aut Orionis maceriam, instar illius, qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat, intelligis, ac cujusque gloriæ discrimen perspectum habes, motusque ordinem, ut sit causa, cur tibi fidem habeam, qui per eas humana contexens, creaturam adversus Creatorem armas?

XXXI. Quid ais? Hic dicendi finem faciemus, nec ultra res eas, quæ materia constant, oculisque

re theologiam, aliaque plurima hauserit. »

(86) Τί δαί. Duo Regg., et Or. 1, τί δέ.

(87) Μῆτε. In quibusdam, μήποτε.

(88) Τίς ἡ τούτων, etc. Bill. « Quæ dierum ac noctium assumptio? Quæ detractio? »

(89) Εὐτάκτως. « Composite ac ordine. »

(90) Τῇ ἀθθείᾳ. Par. alique non pauci, τῇ ἀληθείᾳ. Hanc lectionem agnoscit Elias, quem sequitur Leuv. « Ne si palam ac vere hæc fierent, nonnihil molestie nobis crearetur. »

(91) Φύσιν. Reg. Cypr., λύσιν, « solutionem, » quod semper mutetur

corporis cernuntur, orationem diffundemus? An potius, quoniam Mosaicum illud tabernaculum, mundi totius figuram et imaginem exstitisse docet Scriptura (mundus porro ex visibilibus et invisibilibus constat), ideoque penetrato primo velo; transcendensque rebus illis, quæ sensum movent, in Sancta * prospiciemus, hoc est, in supercœlestem naturam, quæque non nisi ratione atque intelligentia percipitur? Sed ne hanc quidem, tametsi corporis expertem, incorporeo modo cernere possumus, quippe quæ ignis, et Spiritus appelletur, aut efficiatur. Deus enim, ut litteris sacris proditum est, angelos suos spiritus facit, et ministros suos flammam ignis *; nisi forte hoc loco, facere nihil aliud significet, quam eadem, qua primum procreati sunt, ratione tueri et conservare. Spiritus porro atque ignis angelus appellatur; illud quia intellectus natura est præditus, hoc, quia purgandis animis nostris adhibetur; quandoquidem primaria quoque illa essentia iisdem nominibus in Scriptura nuncupatur. Sed sint sane nobis illi incorporei, aut quam proxime ad hoc accedentes. Vides enim quomodo circa huiusmodi sermonem æstuemus, nec, quo progrediamur, habeamus; aut certe non ultra progredi possimus, quoniam quod angelos quosdam et archangelos scimus, thronos, potestates, principatus, dominationes, splendores, ascensus, intelligentes virtutes, vel mentes potius, puras naturas, minimeque adulterinas, ad malum immobiles, vel certe non facile mobiles, perpetuos choros circa principem illam causam agitanter; 522 aut (si quid aptius quisquam earum laudibus decantandis afferre queat), purissimo splendore illinc perfusas, aut pro naturæ et ordinis ejusque proportionem, alias alio modo collustratas; quæ a summa illa pulchritudine adeo informantur et imprimuntur, ut ipsæ alia quoque lumina efficiantur, ac per primi luminis influxiones et communicationes alios illuminare possint; quæ, cum divinæ voluntatis ministræ sint *, roboreque non modo naturali, sed etiam adventitio polleant, loca omnia peragant, omnibus ubique impigre adsunt, tum ob ministerii promptitudinem, tum ob naturæ levitatem; aliæ etiam aliam quamdam orbis partem complectuntur, aut certe aliis quædam pars commissa est, ut novit, qui hæc ordinavit ac distinxit; ad unum

* Hebr. ix, 24. * Psal. ciii, 4. * Hebr. i, 14.

(92) Παράκλῳμεν. Combefisius censet legendum παρακλῳμεν.

(93) Ἐπουράνιον. « Cœlestem, » id est « quæ in cœlo versetur. »

(94) Καθάρσιος. In quibusdam, κάθαρος.

(95) Ἐπελ. Reg. a, ἐπειδή.

(96) Ἡ δυσκινήτους. « Vel certe non facile mobiles. » Id refertur ad Luciferi lapsum. Nunc enim ad malum immobiles sunt angeli per concessam ipsis constantiæ ac perseverantiæ gratiam.

(97) Τοσοῦτον τῷ καλῷ, etc. « Quibus tanta pulchritudinis copia sit impressa, ut secundaria quædam lumina sint, ac, per primi luminis rivos et scaturigines ad se manantes, alios illustrare possint. »

(98) Ἐπικτήτω. « Adventitio robore, » id est

A κόσμου παντός ἀντίτυπον τὴν Μωσαϊκὴν σκηνὴν οἶδαν ὁ λόγος, τοῦ ἐξ ὁρατῶν τε καὶ ἀορατῶν λέγω συστήματος, τὸ πρῶτον καταπέτασμα διασχόντες, καὶ ὑπερβάντες τὴν αἴσθησιν, εἰς τὰ Ἁγία παρακλῳόμεν (92), τὴν νοητὴν φύσιν καὶ ἐπουράνιον (93); Οὐκ ἔχομεν οὐδὲ ταύτην ἀσωμάτως ἰδεῖν, εἰ καὶ ἀσώματος, πῦρ καὶ πνεῦμα προσαγορευομένην, ἢ γινομένην. Ποιεῖν γὰρ λέγεται τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα· εἰ μὴ ποιεῖν μὲν ἔστι τὸ συντηρεῖν τῷ λόγῳ, καθ' ὃν ἐγένοντο. Πνεῦμα δὲ ἀκούει καὶ πῦρ· τὸ μὲν ὡς νοητὴ φύσις, τὸ δὲ ὡς καθάρσιος (94)· ἐπελ (95) καὶ τῆς πρώτης οὐσίας τὰς αὐτὰς οἶδα κλήσεις. Πλὴν ἡμῖν γε ἀσώματος ἔστω, ἢ ἐπὶ ἐγγύτατα. Ὅρξες ὅπως ἡλιγγώμεν περὶ τὸν λόγον, καὶ οὐκ ἔχομεν οἱ προσελθώμεν, ἢ τοσοῦτον ὅσον εἰδέναι ἀγγέλους τινὰς καὶ ἀρχαγγέλους, θρόνους, κυριότητας, ἀρχὰς, ἐξουσίας, λαμπρότητας, ἀναβάσεις, νοεράς δυνάμεις, ἢ νόας, καθαρὰς φύσεις καὶ ἀκιδεῖλους, ἀκινήτους πρὸς τὸ χεῖρον, ἢ δυσκινήτους (96) περὶ τὸ πρῶτον αἰτίον ἀεὶ χορευούσας· ἢ πῶς ἂν τις αὐτὰς ἀνυμνήσειεν, ἔκασθεν ἑλλαμπομένης τὴν καθαρωτάτην ἑλλαμψιν, ἢ ἄλλως ἄλλην κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς φύσεως καὶ τῆς τάξεως· τοσοῦτον τῷ καλῷ (97) μορφουμένης καὶ τυπουμένης, ὥστε ἄλλα γίνεσθαι φῶτα, καὶ ἄλλους φωτίζειν δύνασθαι ταῖς τοῦ πρώτου φωτὸς ἐπιβροαῖς τε καὶ διαδόσεσιν· λειτουργοὺς θεοῦ δελήματος, δυνατὰς ἰσχυρῇ φυσικῇ τε καὶ ἐπικτήτῳ (98), πάντα ἐπιπορευομένης, πᾶσι πανταχοῦ παρούσας ἐτοιμῶς, προθυμίᾳ τε λειτουργίας, καὶ κορυφότητι φύσεως· ἄλλας ἄλλο τι τῆς οἰκουμένης μέρος διελθούσας, ἢ ἄλλῳ τινὶ (99) τοῦ παντὸς ἐπιτεταγμένας, ὡς οἶδεν ὁ ταῦτα τάξας (1) καὶ διορίσας· πάντα εἰς ἓν ἀγοῦσας, πρὸς μίαν σύννευσιν τοῦ τὰ πάντα δημιουργήσαντος· ὑμνωδούς θείας μεγαλειότητος, θεωροὺς δόξης αἰτίου καὶ αἰτίως, οὐχ ἵνα δοξασθῇ θεὸς (οὐ γὰρ ἔστιν ὁ προστεθῆσεται τῷ πλήρει, τῷ καὶ τοῖς ἄλλοις χορηγῷ τῶν καλῶν), ἀλλ' ἵνα μὴ λείπῃ τὸ εὐεργετῆσθαι καὶ ταῖς πρώταις μετὰ θεοῦ φύσει. Ταῦτα εἰ μὲν πρὸς ἄξίαν ὑμνῆται, τῆς Τριάδος ἢ χάρις, καὶ τῆς μῆδ' ἐν τοῖς τρισὶ θεότητος· εἰ δὲ τῆς ἐπιθυμίας (2) ἐνδεέστερον, ἔχει τὸ νικᾶν καὶ οὕτως ὁ λόγος. Τοῦτο γὰρ ἡγωνίζετο παραστήσαι, ὅτι νοῦ κρείττων, καὶ ἡ τῶν δευτέρων φύσις, μὴ· ὅτι τῆς πρώτης καὶ μόνης, ὅκνῳ γὰρ (3) εἰπεῖν, ὑπὲρ ἅπαντα (4).

D « Dei auxilio et gratia, quibus natura perficitur. Adventitium etiam dici potest, » inquit Combefisius, « quod angeli superiores illuminant subjectos, quod illi ipsi a Deo illuminantur, et sunt robustiores ad cognoscendas certas veritates. »

(99) Ἡ ἄλλῳ τινὶ, etc. « Sive alii cuiuspiam rerum Universi præpositas; » ejusmodi sunt angeli custodes, quod Billius non satis distinxit.

(1) Τάξας. Comb., ἐπιτάξας.

(2) Ἐπιθυμίας. « Μετὰ » scilicet « cupiditati, » vel « aliorum. » Utrouque modo Elias id intelligit.

(3) Ὅκνῳ γὰρ. Elias hunc locum ex aliorum sententia sic exponit: « Vult quidem Gregorius dicere naturam

(4) Ἄπαντα. Reg. Cyr., ἅπαντας.

οὐδεν
 συστή-
 , καὶ
 οὐφω-
 (93);
 εἰ καὶ
 ἡν, ἥ
 αὐτοῦ
 ῥλόγα-
 , καθ'
 ἐν ὧς
 5) καὶ
 Πλὴν
 ὅπως
 τροέλ-
 ας καὶ
 σίας,
 νόας,
 ῥος τὸ
 αἰτιον
 σιεν,
 μψιν,
 υς καὶ
 μένας
 αὶ δλ-
 ἐπιρ-
 λήμα-
 (98),
 οῦσας
 ῥότητι
 διει-
 μένας,
 α εἰς
 α ὃη
 θεω-
 θεὸς
 ῶ καὶ
 πη τὸ
 οὔσαι.
 ὅς ἡ
 δὲ τῆς
 οὔτως
 εἰ νοῦ
 εἰ τῆς
 ἀπαν-
 ριτνρ.
 σιουσ,
 quod
 es ad
 rum
 ustio-
 ti, ὁ
 elli-
 sen-
 cere
 ram

rerum omnium Conditoris nutum omnia in unum jungunt; divinæ majestatis laudes canunt, ac sempiternam illam gloriam sempiternè intuentur, non ut inde gloriæ Dei aliquid accrescat (nihil enim est, quod ei, qui plenus est, aliisque bonorum auctor, accrescere queat); sed ne etiam primæ illæ post Deum naturæ beneficio affici desinant. Hæc si pro rei dignitate a nobis prædicata sunt, Trinitati, atque uni in tribus personis divinitati gratia habenda est: sin autem cupiditati minus satis factum est, sic quoque orationi palma parata est. In hoc enim, omni dicendi contentione incubuimus, ut ostenderemus, ne ipsam quidem secundarum rerum naturam, hominis mente atque ingenio comprehendere posse, nedum primam illam ac solam, vereor enim dicere, omnibus rebus excelsiorem.

ΛΟΓΟΣ ΚΘ'.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

Περὶ Υἱοῦ.

A'. "Α μὲν οὖν εἰποι τις ἂν ἐπικόπτων τὴν περὶ τὸν λόγον (5) αὐτῶν ἐτοιμότητα, καὶ ταχυτητα, καὶ τὸ τοῦ τάχους ἐπισφαλές, ἐν πᾶσι μὲν πράγμασι, μά- λιστα δὲ ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις, ταῦτα ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν ἐπιτιμῶν, οὐ μέγα· ῥᾶστον γὰρ καὶ τοῦ βουλομένου παντός· τὸ δὲ ἀντείστασθαι τὴν αὐτοῦ γνώμην, ἀνδρὸς εὐσεβοῦς καὶ νοῦν ἔχοντος· φέρε, τῷ ἁγίῳ θαρρήσαντες Πνεύματι, τῷ παρ' αὐτῶν μὲν ἀτιμαζομένῳ, παρ' ἡμῶν (6) δὲ προσκυνουμένῳ, τὰς ἡμετέρας περὶ τῆς θεότητος ὑπολήψεις (7), αἰτινὲς ποτὲ εἰσιν, ὥσπερ τινὰ τόκον εὐγενῆ τε καὶ ὠριμον, εἰς φῶς προενέγκωμεν. Οὐδὲ ἄλλοτε μὲν σιωπήσαν- τε; (τοῦτο γὰρ μόνον ἡμεῖς νεανικοὶ τε καὶ μεγα- λόφρονες), νῦν δὲ καὶ μᾶλλον παρῥησιαζόμενοι τὴν ἀλήθειαν· ἵνα μὴ τῇ ὑποστολῇ (8), καθὼς γέγραπ- ται, τὸ μὴ εὐδοκῆσθαι (9) κατακριθῶμεν. Αἰτιοῦ δὲ ὅτος λόγος (10) παντός, τοῦ μὲν τὸ οὐκ εἶναι κατασκευά- ζοντος, τοῦ δὲ τὸ ἀντίπαλον ἀνατρέποντος (11)· καὶ ἡμεῖς τὸν οὐκ εἶναι ἐκθέμενοι πρότερον, οὕτω τὰ τῶν ἐναντίων ἀνατρέψαι πειρασόμεθα· καὶ ἀμφοτέ- ρα, ὡς οἶδόν τε διὰ βραχέων, ἐν εὐσύντοπτα γένη- ¹ Hebr. x, 38.

naturam divinam exsistere supra universa; sed, ne comparationem instituisse videri possit, veretur. Nani in comparationibus ea est lex, ut ea solum inter se conferantur, quæ sunt ejusdem generis. At increati ad creatum nulla institui potest comparatio, neque Creatoris ad creata. Quapropter ait, metu se impediri, quominus dicat naturam divinam supra universa exsistere, quanquam alioqui hoc verum sit; ne videlicet eum comparare cum aliis videri possit, qui extra comparationem omnem est pos- itus. » Billius vero putat, ὁκνῶ γὰρ εἰπεῖν, idem hic esse, ac si dixisset, ἵνα μὴ εἴπω, « ne di- cam. » Alias

^a Alias XXXV. Quæ autem 29 erat, nunc 20. — Habita anno 380.

(5) Τὸν λόγον. Coisl. 1, τῶν λόγων.

(6) Ἡμῶν. Or. 1 ad marg., ἡμῶν.

(7) Ὑπολήψεις. Vocem hanc plerisque in locis, pro « fide certa et persuasione » usurpat Gregorius. Quare non bene Leuvenk. « conjecturas. »

(8) Τῇ ὑποστολῇ. Schol. : Τὸ ὑποστῆλθαι δεῖν καὶ φόβῳ. « Quod metu ac timore nos subducimus. » Ubi autem Vulgata habet, Hebr. x, 38, « Quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ, » Græci legunt, ἐὰν ὑποστῇληται, id est, ut exponit Gregorius : « Si in pietatis causa prævaricatorem egerit, nec in ejus defensionem incubuerit, » etc.

PATROL. GR. XXXVI.

ORATIO XXIX'.

THEOLOGICA TERTIA

De Filio.

I. Hæc quidem sunt, quæ quispiam, ad compescendam eorum disputandi promptitudinem, præcipitemque celeritatem, cum in omnibus rebus, tum maxime in his disputationibus quæ de Deo habentur, periculosam, afferre possit. Quoniam autem objurgare hand magnum est; perfacile quippe, et cuiuslibet hominis : sententiam vero suam subrogare, pii viri est ac mente præditi : age, Spiritus sancti, quem nos 523 quidem adoramus, illi vero contemnunt ac pro nihilo habent, numine atque auxilio freti subnixique, nostram de divinitate fidem, quæcunque tandem illa est, perinde ac generosum quemdam et maturum setum in lucem producimus. Non quod alias unquam tacuerimus (hæc enim una duntaxat in re fortes et magnanimi sumus), sed quod nunc majori quoque libertate ac fiducia veritatem profiteamur : ne aliqui ob timi- ditatem, ut Scripturæ verbo utar', hæc poena multemur, ut Deo minime placeamus. Porro cum omnis sermo duplex sit, alter, quo dogmata nostra confirmamus, alter, quo adversaria subver-

(9) Εὐδοκῆσθαι. Coisl. 1, εὐδοκίμεισθαι.

(10) Αἰτιοῦ δὲ ὅτος λόγος. Similia leguntur apud Athenagoram lib. *De resurrectione mortuo- rum*, ad calcem operum S. Justini, novæ ed. p. 315, n. 1 : Ὅθεν, οἶμαι δεῖν τοῖς περὶ ταῦτα πονουμένοις λόγων διττῶν, τῶν μὲν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, τῶν δὲ περὶ τῆς ἀληθείας· καὶ τῶν μὲν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, πρὸς τοὺς ἀπιστοῦντας, ἢ τοὺς ἀμφιβάλλοντας· τῶν δὲ περὶ τῆς ἀληθείας, πρὸς τοὺς εὐγνωμονοῦντας, καὶ μετ' εὐνοίας δεχομένους τὴν ἀλήθειαν. « Hinc iis, qui operam in res hujusmodi insumunt, duplici arbitror opus esse sermone, altero pro veritate, altero de veritate : pro veritate quidem adversus incredulos, aut dubitantes ; de veritate autem a eos, qui æquo sunt animo, et veritatem libenter sus- ciipiunt. » Itaque Gregorius cum Athenagora du- plicem secernit disputationem, quæ duplicem postulat sermonem. In primo disputationis genere, dogmata credentibus explicantur ; in altero vero ve- ritatis defensio suscipitur, dogmata propugnantur, anticipatæ evelluntur opiniones, et adversariorum trices occurritur. Inter utramque disputationem istud est discrimen, ut cum eodem Athenagora loquar, quod in altera « mendacium refellitur, » in altera « veritas stabilitur. »

(11) Ἀνατρέποντος. Gloss., ἀνατρεχάζοντος, « confutamus. »

tūmus: nos quoque, posteaquam doctrinam nostram potius exposuerimus, ita demum adversariorum placita confutare ac profligare conabimur: et quidem utrumque, quam fieri poterit, brevissime, ut, quæ a nobis dicuntur, quasi uno quodam obtutu perspicere facile possint (quemadmodum quem illi isagogicum libellum, ad simpliciorum vel solidiorum potius fraudem excogitarunt), ac non ob

sermonis prolixitatem sensa dilabantur, haud secus atque aqua, quæ non canali coercetur, sed per campos diffunditur ac solvitur.

II. Ut igitur ad rem accedamus, tres antiquissimæ de Deo sententiæ sunt, anarchia, polyarchia et monarchia. Ac duæ quidem priores ab ethnicis lussæ sunt, et sane ludantur. Nam, et quod nullius imperio gubernatur, confusum est ac perturbatum: et quod a pluribus dominis et principibus administratur, factionibus dissidiis obnoxium est, ac proinde nec a quoquam gubernatur, nec ordine ullo et disciplina continetur. Ambo etiam ista eodem tendunt, nimirum ad ordinis perturbationem, hæc autem ad solutionem; perturbatio quippe solutionis meditatio est. At nos unius principatum colimus; unius autem principatum dico, non quem persona una circumscribit (fieri enim potest ut quod unum 524 est, si a seipso dissideat, secumque discordet, multa fiat), sed quem æqualis naturæ dignitas constituit, et voluntatis consensio, motusque identitas, atque ad unum, eorum, quæ ex ipso sunt, conspiratio (id quod in rebus procreatis fieri nequit), ita ut, etiamsi numero differant, essentia tamen et natura minime distinguantur. Quocirca unitas, principio in binarium mota, in Trinitate constituit. Atque hoc nobis est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus; Pater quidem genitor, et productor, citra tamen ullam passionem, ac tempus, atque incorporeo modo: horum autem, alter soboles, alter processio, aut quibus verbis hæc quispiam vocare queat, nescio, ab iis prorsus abstrahens, quæ sub aspectum cadunt. Neque enim bonitatis superfusionem dicere audebimus (tametsi quispiam eorum, qui apud ethnicos philosophiæ laude floruerunt, hoc vocabulo uti non dubitarit, cum de prima et secunda causa dissereret, perspicuis verbis ita loquens: *Velut poculum quoddam superfluxit* *), ne coactam quamdam generationem, ac velut naturalem quamdam superfuitatem quæ retineri nequeat, minimeque divinitati congruat, ingentium et genitum inducimus, et ex Verbo pronuntiavit.

* Plato. * Joan. xv, 26.

(12) *Εὐδύοντα γένηται*. Reg. Cypr., εὐδύοντα γένονται. Gloss., εὐδὴλα, καὶ γνώριμα, καὶ σαφῆ γένηται, « manifesta, et nota, et perspicua fiant. » Mox, εἰσαγωγικόν, « introductorium. »

(13) *Διαχεθῇ τὰ νοούμενα*. Reg. Cypr., διαχυθῇ τὰ λεγόμενα.

(14) *Ἀναρχία*, etc. « Nullius, » vel « plurium, » vel « unius imperium. »

(15) *Ἐπαίχθησαν*. *Λυαὶ sunt*. « Hoc verbo utitur Gregorius, » inquit Elias, « quod a rebus ludicris nihil differant ea, quæ ipsi introducerent, atque in deorum numerum referrent; vel quod omnino digna sint, quibus illudatur. »

(16) *Ταυτότης κινήσεως*. « Motum appellat potentiam et efficacitatem, » inquit Elias.

B. Τρεῖς αἱ ἀνωτάτω δόξαι περὶ Θεοῦ, ἀναρχία (14), καὶ πολυαρχία, καὶ μοναρχία. Αἱ μὲν οὖν δύο παισὶν Ἑλλήνων ἐπαίχθησαν (15), καὶ παιζέσθωσαν. Τό τε γὰρ ἀναρχον, ἀτακτον· τό τε πολὺ αρχον, στασιώδες, καὶ οὕτως ἀναρχον, καὶ οὕτως ἀτακτον. Εἰς ταῦτον γὰρ ἀμφοτέρω φέρει, τὴν ἀταξίαν· ἡ δὲ εἰς λύσιν· ἀταξία γὰρ μελέτη λύσεως. Ἡμῖν δὲ μοναρχία, τὸ τιμώμενον· μοναρχία δὲ, οὐ γὰρ ἦν ἐν περιγραφῇ πρῶτων (ἔστι γὰρ καὶ τὸ ἐν στασιάζον πρὸς αὐτὸ πολλὰ καθίστασθαι), ἀλλ' ἦν φύσεως ὁμοτιμία συνίστησι, καὶ γνώμης σύμπνοια, καὶ ταυτότης κινήσεως (16), καὶ πρὸς τὸ ἐν τῶν ἐξ αὐτοῦ σύννευσιν (ὅπερ ἀμύχανον ἐπὶ τῆς γεννητῆς (17) φύσεως), ὥστε καὶ ἀριθμῷ διαφέρη, τῇ γε οὐσίᾳ (18) μὴ τέμνεσθαι. Διὰ τοῦτο μονὰς ἀπ' ἀρχῆς εἰς διὰ δὲ κινήσεως, μέχρι Τριᾶδος ἔστι. Καὶ τοῦτό ἐστιν ἡμῖν ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ὁ μὲν γεννῆτωρ καὶ προβολεύς, λέγω δὲ ἀπαθὺς, καὶ ἀχρόνως, καὶ ἀσωμάτως· τῶν δὲ, τὸ μὲν γέννημα, τὸ δὲ πρόβλημα, ἡ οὐκ οὐδ' ὅπως ἂν τις ταῦτα καλέσειεν, ἀφελὼν πάντα τῶν ὁρωμένων. Οὐ γὰρ δὴ ὑπέρχυσιν ἀγαθότητος εἰπεῖν θαρβύσομεν (ὅ τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφούντων εἰπεῖν τις ἐτόλμησεν, *Οὐκ κρατῇ τις ὑπερβύνη* (19), σαφῶς οὕτως λέγων, ἐν οἷς περὶ πρῶτου (20) αἰτίου καὶ δευτέρου φιλοσοφεῖ), μήποτε ἀκούσιον τὴν γέννησιν εἰσαγάγωμεν (21), καὶ οἷον περίττωμά τι φυσικὸν καὶ δυσκἀθεκτον, ἥκιστα ταῖς περὶ θεότητος ὑπονοίαις (22) πρέπον. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ὅρων ἱστάμενοι, τὸ ἀγέννητον εἰσάγομεν, καὶ τὸ γεννητὸν, καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, ὡς πού φησιν αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ Λόγος.

C. *Ἐπερχυσιν ἀγαθότητος εἰπεῖν θαρβύσομεν* (ὅ τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφούντων εἰπεῖν τις ἐτόλμησεν, *Οὐκ κρατῇ τις ὑπερβύνη* (19), σαφῶς οὕτως λέγων, ἐν οἷς περὶ πρῶτου (20) αἰτίου καὶ δευτέρου φιλοσοφεῖ), μήποτε ἀκούσιον τὴν γέννησιν εἰσαγάγωμεν (21), καὶ οἷον περίττωμά τι φυσικὸν καὶ δυσκἀθεκτον, ἥκιστα ταῖς περὶ θεότητος ὑπονοίαις (22) πρέπον. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ὅρων ἱστάμενοι, τὸ ἀγέννητον εἰσάγομεν, καὶ τὸ γεννητὸν, καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, ὡς πού φησιν αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ Λόγος.

Patre procedentem ut quodam loco * Deus ipse ac

D (17) *Γεννητῆς*. Reg. bm, et Or. 1, γεννητῆς.

(18) *Τῇ γε οὐσίᾳ*. Sic Coisl. 1 et 3, alique melioris notæ codd. Quæ lectio profecto melior est, quam ἐξουσία, « potentia, » quæ in editis reperitur. Nam Nicæni Patres, ὁμοούσιον, « ejusdem naturæ, » seu « essentia, » non ὁμοεξούσιον, « ejusdem potentia, » Patri Filium esse definiunt.

(19) *Υπερβύνη*. Duo Regg., quinque Colb., Coisl. 1, et Or. 1, ὑπερβύνη.

(20) *Περὶ πρῶτων*, etc. Plato, primam causam. τὸ ἐν, « Unum » statuit; alteram vero, τὸ ἐκ, « Ens. »

(21) *Εἰσαγάγωμεν*. Nicet., εἰσάγομεν.

(22) *Υπονοίαις*. « Cogitationibus, » seu, « ideis de divinitate minime congruentem. »

Γ'. Πότε οὖν (23) ταῦτα; Ὑπὲρ τὸ πότε ταῦτα· εἰ δὲ δεῖ τι καὶ νεανικώτερον (24) εἰπεῖν, ὅτε ὁ Πατήρ. Πότε δὲ ὁ Πατήρ; Οὐκ ἦν, ὅτε οὐκ ἦν. Τοῦτο οὖν καὶ ἡ Ἰδις, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πάλιν ἐρώτα με, καὶ πάλιν ἀποκρινοῦμαι σοι. Πότε ὁ Ἰδις γεγέννηται; Ὅτε ὁ Πατήρ οὐ γεγέννηται. Πότε δὲ τὸ Πνεῦμα (25) ἐκπεπόρευται; Ὅτε ὁ Ἰδις οὐκ ἐκπεπόρευται, ἀλλὰ γεγέννηται ἀχρόνως, καὶ ὑπὲρ λόγον· εἰ καὶ μὴ δυνάμεθα τὸ ὑπὲρ χρόνον παραστήσαι, θέλοντες χρονικὴν ἐκφυγεῖν ἐμφασίν. Τὸ γὰρ ὅτε, καὶ πρὸ τοῦδε, καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ ἀπαρχῆς (26), οὐκ ἀχρονα, κἄν ἐτι μάλιστα βιαζώμεθα· πλὴν εἰ τὸ (27) παρεκτείνωμενον (28) τοῖς αἰδίοις διάστημα τὸν αἰῶνα λαμβάνοιμεν, τὸ μὴ κινήσει τι, μηδὲ ἡλίω φορᾶ μεριζόμενον καὶ μετρούμενον, ὅπερ ὁ χρόνος. Πῶς οὖν οὐ συνάναρχα, εἰ συναΐδια; Ὅτι ἐκείθεν, εἰ καὶ μὴ μετ' ἐκείνον (29). Τὸ μὲν γὰρ ἀναρχον, καὶ αἰδιον τὸ δὲ αἶδιον, οὐ πάντως ἀναρχον, ἕως ἂν εἰς ἀρχὴν ἀναφέρηται τὸν Πατέρα. Οὐκ ἀναρχα οὐν τῷ αἰτίῳ· ὁ γὰρ δὲ τὸ αἶτιον, ὡς οὐ πάντως πρεσβύτερον τῶν ὧν ἐστιν (30) αἶτιον· οὐδὲ γὰρ τοῦ φωτὸς, ἡλίου. Καὶ ἀναρχά πως τῷ χρόνῳ, κἄν σὺ μορμολύτῃ τοῦς ἀπλουστέρους· οὐ γὰρ ὑπὸ χρόνον τὰ ἐξ ὧν ὁ χρόνος.

est, non protinus quoque principio vacat, quandiu ad Patrem, velut ad principium et originem, refertur. Ergo illi, quantum ad causam, principio minime carent. Perspicuum autem est, causam non continuo antiquiorem esse iis, quorum causa est; neque enim sol lucem tempore antecedit. Quantum autem ad tempus, principii expertes sunt, licet tu verborum larvis simpliciores animos territes. Nec enim tempori subsunt ea, ex quibus tempus originem sumpsit.

Δ'. Πῶς οὖν οὐκ ἐμπαθὴς ἡ γέννησις; Ὅτι ἀσώματος. Εἰ γὰρ ἡ ἐνώματος ἐμπαθὴς, ἀπαθὴς ἡ ἀσώματος. Ἐγὼ δὲ σε ἀντερήσομαι· Πῶς Θεός, εἰ κτίσμα; Οὐ γὰρ Θεὸς τὸ κτιζόμενον· ἵνα μὴ λέγω, ὅτι κἀναΐδια πάθος, ἂν σωματικῶς λαμβάνηται, οἷον χρόνος, ἐφῆσις, ἀνατύπωσις, φροντίς, ἐλπίς, λύπη, κίνδυνος, ἀποτυχία, διόρθωσις· ἃ πάντα καὶ πλεῖω τοῦτων περὶ τὴν κτίσιν (31), ὡς πᾶσιν εὐδηλον. Θαυμάζω δὲ, ὅτι μὴ καὶ τοῦτο τολμᾷς, συνδυασμούς τινας ἐνοεῖν (32), καὶ χρόνους κυήσεως, καὶ κινδύνους ἀμβλώσεως, ὡς οὐδὲ γεννᾶν ἐγγυροῦν, εἰ μὴ οὕτω γεγέννηκεν· ἡ πάλιν πτηνῶν τινας, κατὰ χειρὸς αἰῶνα καὶ ἐνὶ ὄρωι γεννήσεις ἀπαριθμούμενος, τοῦτων (33) τινὲς τῶν γεννήσεων ὑπάγειν τὴν θείαν καὶ ἀνεκλάλητον, ἡ καὶ τὸν Ἰδὸν ἀναίρειν (34) ἐκ τῆς καινῆς (35) σοῦ ὑποθέσεως. Καὶ οὐδ' ἐκεῖνο δύνασαι συνιδεῖν, ὅτι ὁ διάφορος ἡ κατὰ σάρκα γέννησις (36)

A III. Sed quando hæc? inquit. Nimirum hæc supra quando sunt. Quod si etiam audaciuscule aliquid dicendum est, tum hæc erant, cum Pater erat. Quando autem Pater? Nunquam non fuit. Idem de Filio, idem de Spiritu sancto promptum est dicere. Quod si rursus me interrogas, rursus tibi respondebo. Quando Filius genitus est? Cum Pater genitus non est. Quando Spiritus processit? Tum cum Filius non processit, sed citra tempus ullum, ac supra omnem rationis humanæ captum genitus est: etiam si id quod supra tempus est, declarare cupientes, temporalem speciem ac significationem fugere nequeamus. Etenim hæc voces, quando, antehac, posthac, a principio, temporis neutiquam expertes sunt, quancunque vim illis inferamus; nisi forte ævum accipiamus, hoc est, intervallum illud, quod simul cum rebus æternis extenditur, nec ullo motu, aut solis cursu (quod quidem tempus est), definitur. Quid 525 ergo, inquires, si Filius et Spiritus sanctus Patri coæterni sunt, quid asserri potest, quin principii quoque, quemadmodum et ille, sint expertes? Quia ab ipso sunt, licet non post ipsum. Quod enim principio caret, æternum quoque est: quod autem æternum

B inferamus; nisi forte ævum accipiamus, hoc est, intervallum illud, quod simul cum rebus æternis extenditur, nec ullo motu, aut solis cursu (quod quidem tempus est), definitur. Quid 525 ergo, inquires, si Filius et Spiritus sanctus Patri coæterni sunt, quid asserri potest, quin principii quoque, quemadmodum et ille, sint expertes? Quia ab ipso sunt, licet non post ipsum. Quod enim principio caret, æternum quoque est: quod autem æternum

C IV. Quomodo ergo a passione immunis est hæc generatio? Quia incorporea. Si enim corporea generatio passionem conjunctam habet, expertis utique passionis erit incorporea generandi ratio. Atque ego ex te vicissim quæram: Quomodo Deus erit, si creatura est? Non enim Deus esse potest, quod creatur; ne dicam, quod hic quoque passio sit, si corporeo modo id accipiat, hoc est, tempus, cupiditas, informatio, cura, spes, mœror, periculum, spei frustratio, correctio: quæ omnia, atque his plura, circa creaturam accidere nemo est qui non facile perspiciat. Demiror autem, quin tu eo quoque audacia prorumpas, ut coitus quosdam, et prægnationis tempora, et abortus pericula cogites, perinde ac non aliter gignere potuerit Pater, si non ita genuerit: aut rursus avium quarumdam, aliorumque animalium, quæ vel in terra, vel in aquis

(23) Πότε οὖν, etc. Interrogantibus Eunomianis, ut designaretur tempus, in quo, vel « quando » genitus sit Filius, ac processerit Spiritus sanctus, acute respondet Gregorius, genitum fuisse Filium, et processisse Spiritum sanctum ante ipsorum « quando. » Sive, ut in prima editione interpretatur Billius: « priusquam tempus ullum exstillet. »

(24) Νεανικώτερον. Tres Regg., sex Colb., et Or. 1, νεανικώς.

(25) Πνεῦμα. Colb. 1 addit, τὸ ἅγιον, « sanctus. »

(26) Ἀπαρχῆς. Or. 1, divisim, ἀπ' ἀρχῆς, « a principio. »

(27) Εἰ τό. Coisl. 3, εἰ μὴ τό.

(28) Παρεκτείνωμενον. Reg. Cypr., συμπαρατείνωμενον.

(29) Ἐκείθεν. Or. 1, alique non pauci, ἐκεῖνο.

(30) Ἐστίν. Deest in pluribus.

(31) Περὶ τῇ κτίσει. Reg. Cypr., circa creaturam. Cum scilicet « gignitur aut parturit. » Billius, « circa creationem. »

(32) Ἐνοεῖν. Reg. Cypr., alique, ἐπινοεῖν.

(33) Τοῦτων. Or. 1 addit, δῆ.

(34) Ἀναίρειν. Reg. Cypr., ἐναίρειν.

(35) Καινῆς. Reg. Cypr., alique plures, καινῆς, « vanam. »

(36) Ἡ κατὰ σάρκα γέννησις. Elias, ἡ κατὰ γέννησις, « terrena generatio. »

degunt, generationes enumeras, ac cuiusdam harum generationum divinam illam et ineffabilem subjectionem, aut etiam Filium per hanc novam hypothese[m] de medio tollas. Ac ne illud quidem perspicere potes, cuius diversa sit carnalis generatio (alicubi enim apud homines Deiparam Virginem nosti), huius diversam quoque atque ab aliis discrepantem esse spirituale[m] generationem: vel, ut rectius dicam, cuius esse ipsum minime idem sit,

V. Quisnam ergo est Pater ille principii expers? Is nempe, cuius ne ulla quidem ipsius essentiae origo reperiri potest. Qui autem aliquando esse coepit, hic quoque paternitatis suae principium habuit. **526** Non igitur Pater postea exstitit, quandoquidem nec esse aliquando coepit: et Pater proprie est, quia non etiam Filius: quemadmodum vicissim Filius proprie filius, quia non etiam Pater. Nam quod ad nos attinet, neutro nomine proprie appellari possumus, quoniam utrumque sumus; neque hoc potius, quam illud; nec ex uno, sed ex utroque parente nascimur, ac proinde dividimur, paulatimque homines efficiimur; imo ne homines quidem fortasse, et quales noluimus, tum dimittentes, tum dimissi, adeo ut solae relationes rebus ipsis orbe relinquantur. At, inquires, ipsum hoc, *genuit et genitus est*, quid aliud quam generationis principium inducit? Ego vero ita respondeo: Quid si ne hoc quidem dixerimus, sed, a principio genitus erat, ut curiosas ipsas ac temporis amicas objectiones nullo negotio fugiamus? An tu crimen nobis inferes, quasi Scripturae ac veritatis aliquid adulteremur? Nonne cuiusvis perspicuum est, ac praesertim in Scripturae usu positum, ut pleraque ex his, quae temporaliter dicuntur, inversa temporum ratione proferantur, nec ea solum, quae praeteriti temporis sunt, aut praesentis, sed etiam quae futuri significationem habent? Quo in genere illud est: *Quare fremuerunt gentes* ¹⁰? (Nondum enim fremuerant.) Et, *In flumine pertransibunt pede* ¹¹, id est, pertransierunt. Nimis longum foret omnes huiusmodi voces recensere, quae a studiosis observatae sunt.

VI. Atque ad hunc modum se habet haec illorum obiectio. Jam quale illud eorum est, cuiusque rixandi libidinis et impudentiae? Vel volens, inquit, Filium genuit, vel nolens. Ac deinde nexibus, ut quidem ipsi putant, utrinque adversarios illigant, non tamen firmis, sed perquam etiam imbecillis. Si enim nolens, inquit, vis ergo ei allata est. Et quisnam est qui vim intulit? Et rursus,

¹⁰ Psal. 11, 1. ¹¹ Psal. 124, 6.

(37) *Τὸ εἶναι*. Sic Coisl. 2, sex Colb., Par., etc. In quibusdam, *τὸ εἶναι*. In ed., *τὸν εἶναι*.

(38) *ἤρξατο*, Coisl. 1, οὐκ ἤρξατο. « Cui, ut esset, nulla fuit origo, huic nec ut Pater esset. »

(39) *Πατήρ*. Reg. 2, et Coisl. 1, Πατήρ. Sed in Reg. 2, emendatum.

(40) *Ἄμω*. « Utrumque sumus, » id est, « filii, quia ab aliis gignimur, et parentes, quia alios gignimus. »

(41) *Μερίσσειν*. Id est, « ita ut dividamur in filiationem et paternitatem, in semen paternum et maternum. »

(42) *Καὶ ὥς οὐδὲ ἄνθρωποι*. Ne homines quidem, etc. « Quia nimirum, » inquit Elias, « abortus, vel monstra quandoque fiunt. » Mox καὶ ἀφιέντες, etc., idem Elias sic exponit: « Tum dimittentes,

A (ποῦ γὰρ ἐν τοῖς τοῖς ἔγνωσθε θεοτόκον Παρθένον), τούτῳ καὶ ἡ πνευματικὴ γέννησις ἐξαλλάττουσα μέλλον δὲ, ὅτι τὸ εἶναι μὴ ταυτὸν, τούτῳ καὶ τὸ γέννην διαφέρει.

(alicubi enim apud homines Deiparam Virginem nosti), huius diversam quoque atque ab aliis discrepantem esse spirituale[m] generationem: vel, ut rectius dicam, cuius esse ipsum minime idem sit, ejus diversam quoque esse generandi rationem.

E. Τίς οὖν ἐστὶ Πατήρ οὐκ ἡργμένος; Ὅστις οὐδὲ τοῦ εἶναι (37) ἤρξατο· ὅτι δὲ τὸ εἶναι ἤρξατο (38), τούτῳ καὶ τὸ εἶναι Πατρί (39). Οὐκοῦν Πατήρ ὅστερον, οὐ γὰρ ἤρξατο· καὶ Πατήρ κυρίως, ὅτι μὴ καὶ Υἱός· ὥστε καὶ Υἱὸς κυρίως, ὅτι μὴ καὶ Πατήρ. Τὰ γὰρ ἡμέτερα, οὐ κυρίως, ὅτι καὶ ἄμω (40)· οὐ γὰρ τότε μέλλον, ἢ τότε· καὶ ἐξ ἄμω ἐν ἡμῖν, οὐχ ἐνός, ὥστε μερίσσειν (41), καὶ κατ' ὀλίγον ἀνθρωποι· καὶ ὥς οὐδὲ ἄνθρωποι (42), καὶ οἳ μὴ τεβήμεθα, καὶ ἀφιέντες, καὶ ἀφιέμενοι, ὡς μόνως τὰς σχέσεις λείπεσθαι ὁρανάς τῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ τὸ ἐγγέννησε, φησὶν, αὐτό, καὶ τὸ γεγέννηται, τί ἄλλο ἢ ἀρχὴν εἰσάγει γεννήσεως; Τί οὖν ἂν μὴ δὲ τοῦτο λέγωμεν, ἀλλ' ἦν ἀπ' ἀρχῆς γεγεννημένος, ἵνα σου βαδίζω φύγωμεν τὰς περιέργους ἐνστάσεις, καὶ φιλοχρόνους; Ἄρα γραφὴν ἀπολείπεις καθ' ἡμῶν, ὡς παραχαρτόντων τι τῆς Γραφῆς καὶ τῆς ἀληθείας; Ἡ πᾶσιν ἐδὲλον, ὅτι πολλὰ τὸν χρονικῶς λεγομένων, ἐνηλλαγμένων τοῖς χρόνοις προφέρεται, καὶ μάλιστα παρὰ τῇ συνηθείᾳ (43) τῆς θείας Γραφῆς, οὐχ ὅσα τοῦ παρελθυθέντος χρόνου μόνον ἐστὶν, ἢ τοῦ παρόντος, ἀλλὰ καὶ ὅσα τοῦ μέλλοντος, ὡς τὸ, Ἵνα τί ἐφρῶντο ἐθνη; οὕτω γὰρ ἐφρῶντο καὶ, Ἐν ποταμῷ διελεύσονται ποδί· ὅπερ ἐστὶ, διαβεβήκασιν. Καὶ μακρὸν ἂν εἴη πάσας ἀπαριθμεῖν τὰς τοιαύτας φωνάς, αἱ τοῖς φιλοπόνους τετήρηται.

G. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον. Οἷον δὲ αὐτῶν κάκιστος ὡς λίαν δύσει καὶ ἀναίσχυντον; Βουλῆθε, φασὶ, γεγέννηκε τὸν Υἱόν, ἢ μὴ βουλόμενος. Εἴτα δασμοῦσιν, ὡς οἴονται (44), ἀμφοτέρωθεν ἄμωσιν, οὐκ ἰσχυροῖς, ἀλλὰ καὶ λίαν σαθροῖς. Εἰ μὲν γὰρ οὐ θέλων φασὶ, τετυράνηται. Καὶ τίς ὁ τυράνησας; Καὶ πῶς ὁ τυράνησας, Θεός; Εἰ δὲ θέλων, θελήσεως Υἱός, ὁ Υἱός· πῶς οὖν ἐκ τοῦ Πατρὸς· Καὶ καὶνήν (45)

tum dimissi, cum scilicet parentes filios deserunt, aut ab eis deseruntur; vel etiam, quando parentes, aut filii moriuntur.

(43) *Τῇ συνηθείᾳ*. Heinsius ubi. *Exercitationum sacrarum*, pag. 15, legit, *τῇ συνεχείᾳ*, sicque locum hunc interpretatur: « An vero notum omnibus multa, quae de temporibus dicuntur, cum mutatione temporum efferri, in ipsa praesertim sacrarum Scripturarum serie, non ea, quae praeteriti tantum sunt temporis, aut praesentis, sed et quae futuri? Ut cum dicitur: Quare fremuerunt gentes? Nondum enim tum fremuerant. Et, in flumine pertransibunt pede, id est, transierant. »

(44) *Ὅς οἴεται*. Duo Colb., et Bas., ὡς οἶατε, « quantum possunt. »

(45) *Καὶνή*. Reg. Cypr., καὶνήν, « vanam, »

τινα μητέρα τὴν θέλῃσιν ἀντὶ τοῦ Πατρὸς ἀναπλάτ-
 τουσιν. Ἐν μὲν οὖν τοῦτο χάριεν αὐτῶν, ἂν τοῦτο
 λέγωσιν, ὅτι τοῦ πάθους ἀποστάντες, ἐπὶ τὴν βούλη-
 σιν καταφεύγουσιν· οὐ γὰρ πάθος (46) ἡ βούλησις.
 Δεύτερον δὲ, ἴδωμεν τὸ ἰσχυρὸν αὐτῶν, ὅτι λέγουσιν·
 ἀριστον δὲ αὐτοῖς συμπλακῆναι πρότερον ἐγγυτέρω.
 Σὺ δὲ αὐτὸς ὁ λέγων εὐχερῶς ὅτι ἂν θέλῃς (47), ἐκ
 θέλοντος ὑπέστης τοῦ σοῦ πατρὸς, ἢ μὴ θέλοντος; Εἰ
 μὲν γὰρ ἐξ οὐ θέλοντος, τετυράννεται. Τῆς βίας!
 Καὶ τίς ὁ τυραννῆσας αὐτόν; Οὐ γὰρ δὴ τὴν φύσιν
 ἐρεῖς· ἐκείνη γὰρ ἔχει καὶ τὸ σωφρονεῖν. Εἰ δὲ θέ-
 λοντος, ἀπολαλεῖ σοι δι' ὀλίγας συλλαβὰς ὁ πατήρ·
 θελήσεως (48) γὰρ υἱὸς, ἀλλ' οὐ πατὴρ ἀναπέφηνας.
 Ἄλλ' ἐπὶ τὸν Θεὸν μέτειμι καὶ τὰ κτίσματα, καὶ
 τὸν ὄν ἐρώτημα προσάγω τῇ σῇ σοφίᾳ (49)· Θέλων
 ὑπέστησεν ὁ Θεὸς (50) τὰ πάντα, ἢ βιασθεὶς; Εἰ
 μὲν βιασθεὶς, κἀνταῦθα ἡ τυραννὶς καὶ ὁ τυραννῆσας·
 εἰ δὲ βουλόμενος, ἐστέρηται τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ κτί-
 σματα, καὶ σὺ μὲν πρὸ τῶν ἄλλων (51), ὁ τοιοῦτους
 ἀνευρίσκων λογισμοῦς, καὶ τοιαῦτα σοριζόμενος· θε-
 λήσει (52) γὰρ μέσῃ τοῦ κτίστου διατειγίσεται.
 Ἄλλ' ἕτερον, οἶμαι, θέλων ἐστὶ (53) καὶ θέλῃσις,
 γεννῶν καὶ γέννησις, λέγων καὶ λόγος, εἰ μὴ μεθύο-
 μεν· τὰ μὲν ὁ κινούμενος (54), τὰ δὲ ὄν ἡ κίνησις.
 Οὐκὼν θελήσεως, τὸ θεληθὲν (55) (οὐδὲ γὰρ ἔπεται
 πάντως)· οὐδὲ τὸ γεννηθὲν, γεννήσεως· οὐδὲ τὸ
 ἀκουσθὲν, ἐκφωνήσεως· ἀλλὰ τοῦ θέλοντος, καὶ τοῦ
 γεννῶντος (56), καὶ τοῦ λέγοντος. Τὰ τοῦ Θεοῦ δὲ
 καὶ ὑπὲρ ταῦτα πάντα, ᾧ γέννησις ἐστὶν ἰσως ἢ τοῦ
 γεννᾶν θέλῃσις· ἀλλ' οὐδὲν μέσον, εἰ γε καὶ τοῦτο
 δεξώμεθα (57) ὅπως, ἀλλὰ μὴ καὶ θελήσεως κρείττων
 ἢ γέννησις.
 enim hoc prorsus sequitur; nec generationis, quod genitum est, nec locutionis, quod auditum
 est, sed volentis, et gignentis, et loquentis. At quæ in Deo considerantur, supra hæc quoque omnia
 sunt, utpote cni generatio fortasse sit ipsa gignendi voluntas; verum nihil est intermedium, si modo
 hoc quoque omnino admittimus, ac non potius statuimus generationem hanc voluntate sublimiorem
 et prastantiorem esse.

Z'. Βούλει τι προσπαῖξω καὶ τὸν Πατέρα; Παρὰ
 σοῦ γὰρ ἔχω τὰ τοιαῦτα τολμᾶν· Θέλων Θεὸς ὁ Πα-
 τὴρ, ἢ μὴ θέλων. Καὶ ὅπως ἀπορεύξῃ τὸ ὄν περι-
 δέξιο. Εἰ μὲν δὴ θέλων, πότε τοῦ θέλειν ἡρμένους;
 Οὐ γὰρ πρὶν εἶναι· οὐδὲ γὰρ ἦν τὸ πρότερον. Ἡ δὲ
 μὲν αὐτοῦ θελήσαν, τὸ δὲ θεληθὲν; Μεριστὸς οὖν.
 Πῶς δὲ οὐ θελήσεως καὶ οὗτος, κατὰ σὲ, πρόβλημα;
 Εἰ δὲ οὐ θέλων, τί τὸ βιασάμενον εἰς τὸ εἶναι; Καὶ
 πῶς Θεός, εἰ βεβιάσται, καὶ ταῦτα οὐκ ἄλλο τι, ἢ
 αὐτὸ τὸ εἶναι Θεός; Πῶς οὖν, φησὶ (58), γεγέννη-
 ται; Πῶς ἔκτισται, εἰπερ ἔκτισται κατὰ σέ; Καὶ
 γὰρ καὶ τοῦτο τῆς αὐτῆς ἀπορίας. Τάχα ἂν εἰπῃς,

(46) Πάθος. Sic tres Regg., sex Colb., Or. 4, Par. In ed., πάθος, « passionis. »

(47) Θέλησ. Quinque Colb., ἐθέλησ.

(48) Θελήσεως. Tres Regg., quatuor Colb., et Or. 4, θελήματος.

(49) Τῇ σῇ σοφίᾳ. Hæc ironice dicta.

(50) Ὁ Θεός. Deest ὁ in pluribus codd.

(51) Πρὸ τῶν ἄλλων. Sic tres Regg., et sex Colb. Deest πρὸ in ed.

(52) Θέλῃσις. Coisl. θέλησις.

(53) Ἐτερον, οἶμαι, θέλων ἐστὶ. Sic tres Regg.,

A quomodo, cui vis allata est, Deus esse potest? Si
 autem volens, ergo Filius, voluntatis est Filius. Quo
 igitur modo ex Patre progenitus est? Ita novam
 quamdam matrem, voluntatem, patris loco commi-
 niscuntur. In hoc quidem argumento, primum hoc
 scitum ac lepidum est, quod a passione illa, quam
 tantopere urgebant, abscedentes, ad voluntatem
 confugiunt; non enim passio est voluntas. Deinde
 527 videamus, obsecro, quam vim habeat quod
 dicunt. Optimum autem fuerit, prius cum ipsis
 pedem propius conferre. Dic ergo ipse, quisquis es,
 qui temere, quidquid libido tua tulerit, effutis. Ex
 volente patre tuo procreatus es, an nolente? Si ex
 nolente, vis ergo ei allata est. O indignum facinus!
 Et quis tandem ei vim attulit? Non enim profecto
 naturam dixeris. Nam ei quoque sua constat casti-
 tas. Si autem ex volente patre, pater tibi propter
 paucas syllabas periit: voluntatis siquidem filius,
 ac non patris exististi. Sed ad Deum et creaturas
 transeo, ac tuammet quæstionem sapientiæ tuæ
 admoveo. Volensne Deus universam hanc rerum
 molem condidit, an nolens et coactus? Si coactus,
 hic quoque vis adhibita, et quidam qui vim adhi-
 buit. Si autem volens, orantur Deo, tum aliæ
 creaturæ, tum tu præ cæteris, qui tales ratiocina-
 tiones, talesque verborum captiones excogitas. In-
 termedia quippe voluntate a Creatore disjunguntur.
 Verum aliud, ni fallor, est volens, aliud voluntas:
 aliud gignens, aliud generatio: aliud qui loquitur,
 aliud sermo, nisi forte temulenti simus. Horum
 enim alterum est, is qui movet, alterum velut mo-
 tus ipse. Non ergo voluntatis est, volitum (neque

VII. Visne in Patrem quoque ipsum cavillis
 nonnihil ludam? Tu mihi ansam: talia audendi
 præbes. Pater itaque vel volens Deus est, vel no-
 lens. Ac vide qua tandem ratione scitum illud tuum
 et acutum argumentum effugies. Si volens, quando
 velle cœpit? Non enim priusquam esset. Neque
 enim prius quidquam erat. An partim in eo quid-
 dam fuit quod voluit, partim quiddam quod in vo-
 luntatem cecidit? Divisibilis igitur erit. Quid autem
 afferri poterit, quin juxta tuam argumentandi ra-
 tionem, ipse quoque voluntatis fetus sit? Quod si
 nolens, quis eum coegit ut esset? Quo etiam modo

et Or. 1. In ed., Ἐτερόν ἐστίν, οἶμαι, θέλων.

(54) Ὁ κινούμενος. Sic omnes codd. In ed., οὐ κινούμενος.

(55) Τὸ θεληθὲν. « Volitum. » Hac voce utuntur Scholastici, ad significandum voluntatis objectum. Bill. « Id quod in voluntatem cecidit. »

(56) Γεννώτορος. Sic Reg. a, aliique. In ed., γεννήτορος.

(57) Δεξώμεθα. Or. 1, Bas., etc., δεξώμεθα.

(58) Φησὶ. Deest in pluribus Regg., et Or. 1.

Deus, si coactus est; et coactus quidem non ad aliud quidquam, quam ad **528** hoc, ut Deus esset? Quomodo, inquis, Filius genitus est? Verum, tu quoque responde, quomodo creatus est? siquidem, ut ipse asseris, creatus est. Nam id quoque eadem sermone. At nondum rem totam expedis. Quomodo explicandum adhuc tibi superest. Neque enim homo

VIII. Quomodo ergo, inquires, genitus est? Haud magna esset hæc generatio, si a te percipi posset, quippe qui ne tuam quidem noris, aut certe exiguum quamdam partem percepisti, quantumque te dicere pudeat. Et postea eam plene tibi cognitam esse censes? Magnus tibi labor prius subeundus est, quam ut rationes eas invenias, quibus constitutus, formatus, ac manifestatus fueris, quibus etiam anima cum corpore, mens cum anima, ratio cum mente quasi vinculis quibusdam astringatur: tum quomodo corpus moveatur, et augeatur, atque alimentum ipsi assimiletur: ad hæc quæ sit sensuum ratio, quæ memoriæ, quæ reminiscentiæ, rerumque cæterarum, ex quibus constas: ac præterea quæ conjunctim utriusque partis sint, quæ divisa et separata, quæ rursus a se invicem accipiant. Quæ enim temporis progressu perfectionem suam consequuntur, eorum certe rationes ipsæ simul cum generatione exstiterunt. Dicas, velim, quæ sint hæ rationes; sed ne tum quidem de Dei generatione pertracta. Nec enim id periculo vacat. Si enim tuam cognoscis, non protinus sequitur, Dei quoque generationem tibi cognitam et exploratam esse. Si autem tua tibi ignota est, quo tandem modo Dei generatio tibi nota erit? Quanto enim difficilius est Dei naturam, quam hominis, indagare, tanto quoque difficilius percipi potest superna illa et divina generatio, quam tua. Quod si, quia eam cognitione assequi nequis, idcirco ne genitum quidem esse contendis, tempus jam tibi fuerit, multa, quæ tu minime percepisti, atque ante omnia Deum quoque ipsum, et rerum natura delere atque obliterare. Neque enim, quid tandem sit, explicare potes, quamlibet audax sis, atque in supervacaneis rebus strenuus et magnanimus. Tuas illas fluxiones, et divisiones, et sectiones prius abjice, ac de incorporea illa natura, quasi de corporea, disputare desine; atque ita fortasse dignum aliquid generatione divina concipere animo queas. Quomodo genitus est? Idem enim indignabundus repeto. **529** Dei generatio silentii honore decoretur. Abunde magnum tibi est scire, eum genitum esse. Quo autem modo genitus sit, ne ipsis quidem angelis, nondum tibi intelligere concesserim. Vis declarare quomodo? Ut scit Pater, qui genuit, et Filius qui genitus est. Quod supra hæc est, nube obtegatur, animique tui hebetudinem fugit.

IX. Sed argutari pergunt. Existentem, vel non existentem genuit Pater. O fuitiles nugas! Hæc enim mihi ac tibi conveniunt, qui partim eramus, ut Levi ille, in lumbis Abraham¹¹, partim procreati

¹¹ Hebr. vii, 10 sqq.

(59) Ὅτι. Deest in Or. 4, aliisque pluribus.

(60) Ἐτι. Sic tres Regg., quinque Coll., Or. 4, et Comb. In ed., ἐν τι.

(61) φιλοσοφίας. Reg. um, φιλοσοφείας. Or. 4, φιλοσοφίας.

(62) Δυσχεμαρτότερος. « Quanto enim difficilius est Deum per quasdam conjecturas, quam hominem comprehendere, » etc.

ἄτι (59) βουλῆσει καὶ λόγῳ. Ἄλλ' οὐπω λέγεις τὸ πᾶν. Πῶς γὰρ ἔργου δύναμιν ἔχεν ἡ βούλησις καὶ ὁ λόγος; Ἐτι (60) λείπεται λέγειν. Οὐ γὰρ οὕτως ἀνθρωπος.

difficultate laborat. Dices fortasse, voluntate et enim operis vim voluntas et sermo habuerint? Hoc ita fabricatur.

H'. Πῶς οὖν γεγεννηται; Οὐκ ἂν ἦν μεγάλη ἡ γέννησις, εἰ σοὶ καταλαμβάνετο, ὅς οὐδὲ τὴν ἰδίαν ἐπίστη γέννησιν, ἢ μικρόν τι ταύτης κατελήφας, καὶ ὅσον αἰσχύνη λέγειν. Ἐπειτα οἷσι τὸ πᾶν γινώσκεις; Πολλὰ ἂν κάμοις πρότερον, ἢ εὖροις λόγους συμπήξεως, μορφώσεως, φανερώσεως, ψυχῆς πρὸς σῶμα δεσμὸν, νοῦ πρὸς ψυχὴν, λόγου πρὸς νοῦν, κίνησιν, αὐξησιν, τροφῆς ἐξομοίωσιν, αἰσθησιν, μνήμην, ἀνάμνησιν, τῆλλα ἐξ ὧν συνέστηκας· καὶ τίνα μὲν τοῦ συναμφοτέρου, ψυχῆς, καὶ σώματος· τίνα δὲ τὰ μεμερισμένα, τίνα δὲ ἅ παρ' ἀλλήλων λαμβάνουσιν. Ἦν γὰρ ὕστερόν ἡ τελείωσις, τούτων οἱ λόγοι μετὰ τῆς γεννήσεως. Εἰπέ τίνας· καὶ μὴδὲ τότε φιλοσοφῆσης (61) Θεοῦ γέννησιν· οὐ γὰρ ἀσφαλές. Εἰ μὲν γὰρ τὴν σὴν γινώσκεις, οὐ πάντως καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ μὴδὲ τὴν σὴν, πῶς τὴν τοῦ Θεοῦ; Ὅση γὰρ Θεὸς ἀνθρώπου δυσχεμαρτότερος (62), τοσοῦτῃ καὶ τῆς σῆς γεννήσεως ἀληπτοτέρα ἡ αὐτοῦ γέννησις. Εἰ δὲ ὅτι μὴ σοὶ κατελήπται, διὰ τοῦτο οὐδὲ γεγεννηται (63), ὥρα σοὶ πολλὰ διαγράψαι τὸν ὄντων, ἃ μὴ κατελήφας, καὶ πρὸ γε πάντων (64) τὸν Θεὸν αὐτόν· οὐ γὰρ (65) ὁ τί ποτέ ἐστιν εἰπεῖν ἔχεις, καὶ εἰ λίαν τολμηρὸς εἰ, καὶ τὰ περιττὰ μεγαλόφυχος. Κατάβαλέ σου τὰς βεβύσεις, καὶ τὰς διαιρέσεις, καὶ τὰς τομὰς, καὶ τὸ ὡς περὶ σώματος διανοεῖσθαι τῆς ἀσωμάτου φύσεως· καὶ τάχα ἂν ἄξιόν τι διανοηθείης Θεοῦ (66) γέννησεως. Πῶς γεγεννηται; Πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ φθέγομαι δυσχεραίνων· Θεοῦ γέννησις σιωπῇ τιμάσθω. Μέγα σοὶ τὸ μαθεῖν, ὅτι γεγεννηται. Τὸ δὲ πῶς, οὐδὲ ἀγγέλοις, μὴ ὅτι γε σοὶ ἐννοεῖν συγχωρήσωμεν (67). Βούλει παραστήσω τὸ πῶς; Ὡς οἶδεν ὁ γεννήσας Πατὴρ, καὶ ὁ γεννηθεὶς Υἱός· τὸ δὲ ὑπὲρ ταῦτα, νέφει κρύπτεται, τὴν σὴν διαφεύγον ἀμβλυωπίαν.

rebus strenuus et magnanimus. Tuas illas fluxiones, et divisiones, et sectiones prius abjice, ac de incorporea illa natura, quasi de corporea, disputare desine; atque ita fortasse dignum aliquid generatione divina concipere animo queas. Quomodo genitus est? Idem enim indignabundus repeto. **529** Dei generatio silentii honore decoretur. Abunde magnum tibi est scire, eum genitum esse. Quo autem modo genitus sit, ne ipsis quidem angelis, nondum tibi intelligere concesserim. Vis declarare quomodo? Ut scit Pater, qui genuit, et Filius qui genitus est. Quod supra hæc est, nube obtegatur, animique tui hebetudinem fugit.

Θ'. Ὅντα οὖν γεγέννηκεν, ἢ οὐκ ὄντα. Τῶν ληρημάτων! Περὶ ἐμὲ καὶ σὲ ταῦτα, οἱ τὸ μὲν τι ἤμεν, ὥσπερ ἐν τῇ ὁσφύϊ τοῦ Ἀβραάμ, ὁ Αὐτοῦ· τὸ δὲ γεγόναιεν. Ὅστε ἐξ ὄντων, τόσπον τινὰ τὸ ἡμέτερον, καὶ

(63) Οὐδὲ γεγεννηται. Nempe, « Filius. »

(64) Πάντων. Reg. a, quinque Coll., πάντων.

(65) Οὐ γάρ. Plures coll., οὐδὲ γάρ.

(66) Θεοῦ. Comb., περὶ Θεοῦ.

(67) Συγχωρήσωμεν. Duo Regg., Or. 4, et Comb., συγχωρήσωμεν. Locus iste in Or. 4, aliisque pluribus sic legitur: οὐδὲ ἀγγέλοις ἐννοεῖν, μὴ ὅτι γέ σοι νοεῖν συγχωρήσωμεν.

οὐκ ὄντων· ἐναντίας περὶ τὴν ἀρχέγονον ὕλην ὑπο-
 στᾶσαν σαφῶς ἐξ οὐκ ὄντων, κἀν τινες (68) ἀγέννη-
 τον (69) ἀναπλάττωσιν. Ἐνταῦθα δὲ σύνδρομον τῷ
 εἶναι τὸ γεγενῆσθαι (70), καὶ ἀπ' ἀρχῆς. Ὡστε ποῦ
 θῆσεις (71) τὸ ἀμφέκρημον τοῦτο ἐρώτημα; Τί γάρ
 τοῦ ἀπ' ἀρχῆς πρεσβύτερον, ἢ ἐκεῖ ὄντων τὸ εἶναι
 ποτε τοῦ Υἱοῦ, ἢ τὸ μὴ εἶναι; Ἀμφοτέρως γὰρ τὸ,
 ἀπ' ἀρχῆς, λυθῆσεται· εἰ μὴ σοι καὶ ὁ Πατήρ, πάλιν
 ἐρωτῶντων ἡμῶν, ἐξ ὄντων, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, κινδυ-
 νεύσειεν ἢ οἷς εἶναι, ὃ μὲν προῶν, ὃ δὲ ὦν, ἢ ταυτὸν
 τῷ Υἱῷ παθεῖν, ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι, διὰ τὰ σὰ τῶν
 ἐρωτημάτων παίγνια, καὶ τὰς ἐκ ψάμμων (72) οἰκο-
 δομὰς, αἱ μὲν αὖραις ἴστανται. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐδέ-
 ἕτερον τούτων δέχομαι, καὶ τὴν ἐρώτησίν φημι τὸ
 ἄπορον ἔχειν, οὐχὶ τὸ ἄπορον τὴν ἀπάντησιν. Εἰ δὲ
 σοι (73) φαίνεται ἀναγκαῖον εἶναι τὸ ἕτερον ἀλη-
 θεύειν ἐπὶ παντός, κατὰ τὰς σὰς διαλεκτικὰς ὑπολή-
 φεις, δέξαι μοι τι μικρὸν ἐρώτημα· Ὁ χρόνος ἐν
 χρόνῳ, ἢ οὐκ ἐν χρόνῳ; Εἰ μὲν οὖν ἐν χρόνῳ, τί-
 νι τούτῳ; καὶ τί παρὰ τούτων ὄντι; καὶ πῶς περιέχοντι;
 Εἰ δὲ οὐκ ἐν χρόνῳ, τίς ἡ περιττὴ σοφία, χρόνον εἰς-
 ἀγειν ἄχρονον; Τοῦ δὲ, Νῦν· ἐγὼ ψεύδομαι, ὅς τὸ
 ἕτερον, ἢ ἀληθεύειν (74) μόνον, ἢ ψεύδειν· οὐ
 γὰρ ἀμφοτέρω δώσωμεν. Ἄλλ' οὐκ ἐνδύχεται. Ἡ γὰρ
 ψευδόμενος ἀληθεύσει, ἢ ἀληθεύων ψεύσεται· πᾶσα
 ἀνάγκη. Τί οὖν θαυμαστόν, ὥσπερ ἐνταῦθα συμβαί-
 νει τὰ ἐναντία, οὕτως ἐκεῖσε ἀμφοτέρω ψεύδειν, καὶ
 οὕτω σοι τὸ σοφὸν ἡλίθιον ἀναφανήσεται; Ἐν
 ἔτι μοι λίσσον τῶν αἰνιγμάτων· Σαυτοῦ δὲ γεννωμένην
 παρῆς; πάρει δὲ νῦν; ἢ οὐδέτερον; Εἰ μὲν γὰρ καὶ
 παρῆς, καὶ πάρει, ὥς τίς, καὶ τίς; καὶ πῶς ὁ εἰς
 ἀμφοῦ γεγόναι; Εἰ δὲ μᾶλλον τῶν εἰρημένων,
 πῶς σαυτοῦ (75) χωρίζῃ; καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς δια-
 ζεύξεως (76); Ἄλλ' ἀπαίδευτον τὸ (77) περὶ τοῦ ἐνός,
 εἰ αὐτοῦ πάρεστιν, ἢ οὐκ, πολυπραγμονεῖν. Ταῦτα
 γὰρ ἐπ' ἄλλων, οὐχ αὐτοῦ λέγεται. Ἀπαίδευτότερον,
 εὖ ἴσθι, τὸ ἀπ' ἀρχῆς γεγεννημένον (78), εἰ ἦν πρὸ
 τῆς γεννήσεως, ἢ οὐκ ἦν, διευθύνεσθαι. Οὗτος γὰρ
 περὶ τῶν χρόνων διαίρεσιν ὁ λόγος.

τίβι? An neutrum **530** horum? Si enim aderas, et ades, quisnam tandem, et cui? Et quomodo unus
 duo effectus es? Si autem neutrum horum quæ diximus, quomodo a teipso disjungeris? Et quæ
 disjunctionis hujusce causa? Sed ineptum est, inquires, cum de uno disputatur, adsitne sibi.
 necne, curiosius inquirere. Hæc enim de aliis, non de seipso dicuntur. Ineptius, mihi crede, est, id,
 quod a principio erat, utrum ante generationem erat, necne, in quæstionem vocare. Hæc enim
 disputatio iis demum convenit, quæ tempore dividi possunt.

Γ'. Ἄλλ' οὐ ταυτὸν, φησὶ, τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεν-
 νητόν. Εἰ δὲ τοῦτο (79), οὐδὲ ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ ταυ-
 τόν. Ὅτι μὲν φανερῶς ὁ λόγος οὗτος ἐκβάλλει τὸν
 Υἱὸν τῆς θεότητος, ἢ τὸν Πατέρα, τί χρὴ λέγειν; Εἰ
 γὰρ τὸ ἀγέννητον οὐσία Θεοῦ, τὸ γεννητὸν οὐκ οὐσία·
 εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἐκείνο. Τίς ἀντερεῖ λόγος; Ἐλοῦ τοι-

A sumus; ac proinde partim ex entibus, partim ex
 non entibus sumus: contra quam in primigena illa
 materia accidit, quæ haud dubie ex non ente pro-
 creata est, utcumque eam nonnulli æternam esse
 confingant. At hic generatio cum essentia ipsa con-
 currit, atque a principio exstitit. Ubi ergo anceps
 illud tuum, atque utrinque præceps argumentum
 pones? Quid enim eo, quod a principio erat, anti-
 quius esse potest, ut illic tempus collocemus, vel
 quo erat Filius, vel quo non erat? Utroque enim
 modo illud, a principio, dissolvetur et evetetur,
 nisi forte tibi quoque Pater, percunctantibus rursus
 nobis, ex entibusne, an ex non entibus sit, his
 esse periclitetur, alter nimirum præexistens, alter
 existens; aut certe propter ludicras tuas interro-
 gationes, atque ex arena constructas domos, quæ
 ne levibus quidem ventis resistere possunt, idem
 ei, quod Filio, accidat, hoc est, ex non ente sit.
 Ego quidem neutrum horum admitto, quæstionem-
 que hanc tuam absurditatis multum, difficultatis
 nihil habere aio. Quod si tu juxta tuas dialecticas
 sententias in omni argumento alterutram disjunc-
 tionem veram esse oportere existimas, parvam
 quamdam interrogatiunculam a me accipe. Tempus
 estne in tempore, annon? Si in tempore, quo tan-
 dem? Quidque supra hoc existente? Ac quomodo
 hoc continente? Si autem non in tempore, quæ
 hæc eximia sapientia, tempus temporis expers in-
 ducere? Age, hujus sermonis, Nunc ego mentior,
 da alterum, aut duntaxat verum esse, aut falsum:
 non enim utrumque habimus. Atqui nullo modo
 hoc fieri potest. Vel enim mentiens verum dicet,
 vel mentietur verum dicens. Ita prorsus necesse
 est. Quid igitur mirum, si quemadmodum hic con-
 traria concurrunt, ita etiam illic utraque pars a
 vero aberret, atque ita scitum illud et eruditum
 tuum argumentum stultum atque ineptum appa-
 reat? Ac velim mihi hoc etiam ænigma solvas:
 Aderasne tibi cum gignereris? Adesne etiam nunc
 tibi?

X. At enim, inquiunt, non idem sunt genitum
 et ingenitum; ac proinde, nec Filius cum Patre
 idem est. Quid opus est dicere, hoc argumento
 vel Patrem, vel Filium a divinitate manifeste sub-
 moveri? Si enim ingenitum essentia Dei est, pro-
 fecto genitum essentia non erit: aut si hoc, pro-

(68) *Τίτες*. Plato in *Timæo*, et Aristoteles hic designantur.

(69) *Ἀγέννητον*. Or. 1, ἀγέννητον.

(70) *Τῷ εἶναι τὸ γεγενῆσθαι*. Reg. a, τὸ εἶναι τῷ γεγενῆσθαι.

(71) *Θήσεις*. Or. 1, θέσεις.

(72) *Ψάμμων*. Comb., ψάμμων.

(73) *Εἰ δὲ σοι*, etc. « Si tibi necessarium esse

videtur alterum ubique verum, » etc.

(74) *Ἡ ἀληθεύειν*. Deest ἢ in duobus Regg.

(75) *Σαυτοῦ*. In nonnullis, ἑαυτοῦ.

(76) *Τῆς διαζεύξεως*. Sic plures Regg. et Or. 1. Deest τῆς in ed.

(77) *Τό*. Deest in pluribus codd.

(78) *Γεγεννημένον*. « Quod genitum erat. »

(79) *Εἰ δὲ τοῦτο*. « Quod si ita est. »

cul dubio non illud. Quis enim est qui contrarium A
disputando tueri queat? Quomobrem, utram e
duabus impietatibus malis, elige, o nove theologe,
siquidem impiam doctrinam omnino amplecti tibi
propositum est. Deinde, quomodo ingentum et ge-
nitum non idem esse dicis? Si per hæc verba nihil
aliud intelligis, quam id quod increatum et quod
creatum, in eadem ipse quoque sum sententia.
Neque enim natura idem est quod principio caret,
et quod procreatum est. Sin autem his verbis eum,
qui genuit, et eum, qui genitus est, accipis, haud-
quaquam recte id abs te dicitur. Idem enim
omnino esse necesse est. Hæc quippe geniti natura
est, ut idem, si naturam spectes, sit cum eo qui
genuit. Vel ad hunc rursus modum agamus: Quid
per ingentum ac genitum intelligis? Si ipsam in- B
genti et geniti proprietatem, non idem sunt. Sin
autem ea, quibus hæc insunt, quid vetat quominus
idem sint? Quandoquidem quod insipientis est, et
sapiens, inter se quidem non idem sunt; verum
circa eundem hominem considerantur: nec substantias scindunt, sed circa eandem substantiam
scinduntur. Quid? An etiam immortalitas, et innocentia, et immutabilitas, essentia Dei sunt? At si
ita est, multæ Dei essentiae erunt, non una: aut certe compositus ex his Deus erit. Neque enim
hæc citra compositionem esse queunt, si modo essentiae sunt.

XI. Hæc quidem haud dicunt. Communia quippe
aliorum quoque sunt. Quod autem solius Dei est,
ipsique proprie 531 convenit, hoc ipsi essentia
est. Atqui solius Dei ingentum esse, minime illi
concesserint, qui materiam quoque et formam, ut
ingentis, induxerunt. Manichæorum enim tenebras
longius adhuc projiciamus. Sed sit sane solius Dei
ingentum. Quid Adam? Nonne solus a Deo effictus
est? Maxime, inquires. Utrum ergo solus quoque
homo? Minime. Quare? Quia effictio humanitas
non est. Nam is quoque, qui progenitus est, homo
est. Eodem modo nec ingentum solum Deus est,
etsi solius Patris. Verum admitte etiam eum qui
genitus est, Deum esse. Ex Deo quippe est, quam-
libet tu ingento faveas. Ad hæc quomodo Dei essen-
tiam dicis, non ejus, quod est, positionem, sed
ejus, quod non est detractionem? Vox enim ingenti
significat, eum quidem generationis expertem esse,
non autem declarat quidnam natura sua sit id quod
generatione caret. Quænam ergo est Dei essentia?
Tux est dementia hoc dicere, qui generationem
quoque ipsam anxie perscrutaris: nobis autem

νυν τῶν ἀσθεειῶν ὀποτέραν βούλει, ὧ καὶνέ (80) θεο-
λόγε, εἴπερ ἀσθεῖν πάντως ἐσπούδακας. Ἐπειτα,
πῶς οὐ ταυτὸν λέγεις (81) τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεν-
νητὸν; Εἰ μὲν τὸ μὴ ἐκτισμένον, καὶ ἐκτισμένον, κά-
τῳ δέχομαι· οὐ γὰρ ταυτὸν τῇ φύσει τὸ ἀναρχον καὶ
τὸ κτιζόμενον. Εἰ δὲ τὸ γεγεννηκὸς, καὶ τὸ γεγεννη-
μένον, οὐ ταυτὸν λέγεις, οὐκ ὀρθῶς λέγεται. Ταυτὸν
γὰρ εἶναι πᾶσα ἀνάγκη· αὐτὴ γὰρ φύσις γεννήτορος
καὶ γεννήματος (82), ταυτὸν εἶναι τῷ γεγεννηκῷ
κατὰ τὴν φύσιν τὸ γέννημα (83). Ἡ οὕτω πάλιν·
Πῶς λέγεις τὸ ἀγέννητὸν καὶ τὸ γεννητὸν; Εἰ μὲν
γὰρ (84) τὴν ἀγεννησίαν αὐτὴν καὶ τὴν γέννησιν, οὐ
ταυτὸν (85)· εἰ δὲ οἷς ὑπάρχει ταῦτα, πῶς οὐ ταυ-
τόν; Ἐπεὶ καὶ τὸ ἄσophon, καὶ τὸ σοφὸν, ἀλλήλοισ μὲν
οὐ ταῦτα, περὶ ταυτὸν δὲ τὸν ἀνθρώπον· καὶ οὐκ οὐ-
σίας τέμνει, περὶ δὲ τὴν αὐτὴν οὐσίαν τέμνεται. Ἡ
καὶ τὸ ἀθάνατον, καὶ τὸ ἀκαχον, καὶ τὸ ἀναλλοιωτον
οὐσία Θεοῦ; Ἄλλ' εἰ τοῦτο, πολλὰ οὐσίαι Θεοῦ, καὶ
οὐ μία· ἡ σύνθετον ἐκ τούτων τὸ Θεῖον· οὐ γὰρ ἀσυν-
θέτως ταῦτα, εἴπερ οὐσίαι.

IA'. Ταῦτα μὲν οὐ φασί· κοινὰ γὰρ καὶ ἀλ-
λων (86). Ὁ δὲ μόνου Θεοῦ καὶ ἰδίου, τοῦτο οὐσία.
Οὐκ ἂν μὲν συγχωρήσαιεν εἶναι μόνου Θεοῦ τὸ ἀγέννη-
τον, οἱ καὶ τὴν ὕλην (87) καὶ τὴν ἰδέαν συνεισάγοντες,
ὡς ἀγέννητα. Τὸ γὰρ Μανιχαίων πορρωτέρω βέβωμεν
σχότος (88). Πλὴν ἔστω μόνου Θεοῦ. Τί δὲ ὁ Ἀδάμ;
οὐ μόνος πλάσμα Θεοῦ; Καὶ πάνυ, φήσεις. Ἀρ' οὖν
καὶ μόνος ἀνθρώπος; Οὐδαμῶς. Τί δὴ ποτε; Ὅτι
μὴ ἀνθρωπότης (89) ἡ πλάσις· καὶ γὰρ τὸ γεννηθὲν,
ἀνθρώπος. Οὕτως οὐδὲ τὸ ἀγέννητον μόνον Θεός, εἰ
καὶ μόνου Πατρός. Ἀλλὰ δέξαι καὶ τὸ γεννητὸν εἶναι
Θεόν· ἐκ Θεοῦ γὰρ, εἰ καὶ λίαν εἰ φιλαγέννητος.
Ἐπειτα, πῶς οὐσίαν Θεοῦ λέγεις, οὐ τὴν τοῦ ὄντος
θέσιν, ἀλλὰ τὴν τοῦ μὴ ὄντος ἀναίρεσιν; Τὸ γὰρ μὴ
ὑπάρχειν αὐτῷ γέννησιν, ὁ λόγος δηλοῖ, οὐχ ὃ τὴν
φύσιν ἐστὶ παρίστησιν, οὐδ' ὃ ὑπάρχει (90) τὸ μὴ
ἔχον γέννησιν. Τίς οὖν οὐσία Θεοῦ; Τῆς σῆς ἀπονοίας
τοῦτο λέγειν, ὃς πολυπραγμονεῖς καὶ τὴν γέννησιν·
ἡμῖν δὲ μέγα, κἂν (91) εἴποτε καὶ εἰς (72) ὑστερον
τοῦτο μάθοιμεν, λυθέντος ἡμῖν τοῦ ζῶπου καὶ τῆς πα-
χύτητος, ὡς ἡ τοῦ (93) ἀψευδοῦς ὑπόσχεται. Τοῦτο
μὲν οὖν καὶ νοεῖσθω, καὶ ἐλπίζεσθω τοῖς ἐπὶ τούτῳ

(80) *Kairé*. Tres Coll., *Coisl.* 1 et Or. 1, *zené*,
« vane. »

(81) *Ὁὐ ταυτὸν λέγεις*. Hæc desunt in pluribus
Regg. et Coll., ac in Or. 1.

(82) *Αὕτη γὰρ φύσις γεννήτορος καὶ γεννή-
ματος*. « Hæc quippe gignentis et proles natura est,
ut idem per naturam cum gignente sit: » quod natu-
ra scilicet, ratione generationis, utrique com-
munis sit. Deest *γεννήτορος* in tribus Regg., quin-
que Coll. et Or. 1, nec Billius agnoscit.

(83) *Τὸ γέννημα*. Deest in duobus Regg. et
quinque Coll.

(84) *Γὰρ*. Deest in duobus Regg. et Or. 1.

(85) *Ταυτὸν*. Comb., τὸ αὐτόν.

(86) *Κοινὰ γὰρ καὶ ἄλλων*. « Hæc quippe alii

etiam communia sunt, » nimirum, angelis, quibus
conveniunt quoque immortalitas, innocentia et im-
mutabilitas.

(87) *Οἱ καὶ τὴν ὕλην*. Platonem carpit.

(88) *Πέφυμεν σχότος*. Or. 1, secunda manu,
βέβωμεν. Manichæi, juxta Eliam, « tenebras ingeni-
tas » agnoscebant.

(89) *Μὴ ἀνθρωπότης*, etc. « Humanitas in hoc
sita non est, ut quis effictus sit. »

(90) *Οὐδ' ὃ ὑπάρχει*. Sic duo Regg., *Coisl.* 1, Or.
1, etc. Deest ὃ in ed.

(91) *Κἂν*. A Combefissio rejicitur.

(92) *Καὶ οἷς*. Deest εἰς in Reg. a.

(93) *Ὁς ἡ τοῦ*. *Coisl.* 1, ὡς, φησὶν, ἡ τοῦ.

καθαίρομενοις. Ἡμεῖς δὲ τοσοῦτον εἰπεῖν θαρρήσωμεν (94), ὅτι εἰ καὶ μέγα τῷ Πατρὶ, τὸ μηδαμόθεν ὠρμησθαι, οὐκ ἔλαττον τῷ Υἱῷ, τὸ ἐκ τοιοῦτου Πατρὸς. Τῆς τε γὰρ τοῦ ἀναιτίου δόξης μετέχοι ἂν, ὅτι ἐκ τοῦ ἀναιτίου, καὶ πρόσεστι τὸ τῆς γεννήσεως πρᾶγμα τοσοῦτον, καὶ οὕτω σεβάσιμον (95) τοῖς μὴ πάντῃ χαίμαιπετέσι (96) καὶ ὕλικοις τὴν διάνοιαν.

illius, qui causam a nullo habet, particeps est, quia ex eo est, accedit etiam generationis decus, res tanta, iamque veneranda, iis utique, qui non omnino humi provoluti sunt, crassoque animo præditi.

IB. 'Αλλ' εἰ ταυτὸν, φασί, ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ (97) κατ' οὐσίαν, ἀγέννητος δὲ ὁ Πατήρ, ἔσται τοῦτο καὶ ὁ Υἱός. Καλῶς, εἴπερ οὐσία Θεοῦ τὸ ἀγέννητον, ἢ ἢ τις καὶνὴ μίξις, γεννητοαγέννητον (98). Εἰ δὲ περὶ οὐσίαν ἡ διαφορὰ, τί τοῦτο, ὡς ἰσχυρὸν, λέγεις; ἢ καὶ σὺ πατήρ τοῦ πατρὸς, ἵνα μηδενὶ λείπῃ τοῦ σοῦ πατρὸς, ἐπειδὴ ταυτὸν εἰ κατ' οὐσίαν; Ἡ δὲ ὅλον, ὅτι, τῆς ἰδιότητος (99) ἀκινήτου μενούσης, ζητήσομεν οὐσίαν Θεοῦ, ἥτις ποτὲ ἔστιν, εἴπερ ζητήσομεν; Ὅτι δὲ οὐ ταυτὸν ἀγέννητον καὶ Θεός, ὧδε ἂν μάθοις. Εἰ ταυτὸν ἦν, ἔδει πάντως, ἐπειδὴ τινῶν Θεὸς ὁ Θεός, τινῶν εἶναι καὶ τὸ ἀγέννητον ἢ ἐπεὶ μηδενὸς τὸ ἀγέννητον, μηδὲ τὸν Θεὸν εἶναι τινῶν. τὰ γὰρ πάντῃ ταυτὰ, καὶ ὁμοίως ἐκφέρεται. Ἀλλὰ μὴ οὐ τινῶν τὸ ἀγέννητον, τινῶν γάρ; καὶ τινῶν Θεὸς ὁ Θεός, πάντων γάρ. Πῶς οὖν ἂν εἴῃ ταυτὸν Θεὸς καὶ ἀγέννητον; Καὶ πάλιν, ἐπειδὴ τὸ ἀγέννητον, καὶ τὸ γεννητὸν ἀντίκειται ἀλλήλοις, ὡς ἕξις καὶ στέρσις, ἀνάγκη καὶ οὐσίας εἰσαχθῆναι (1) ἀντικειμένους ἀλλήλαις, ὅπερ οὐ δέδοται. Ἡ, ἐπειδὴ πάλιν αἱ ἕξεις τῶν στέρσεων πρότεροι, καὶ ἀναιρετικαὶ τῶν ἕξεων αἱ στέρσεις, μὴ μόνον προσυτέραν εἶναι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας τὴν τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀναιρουμένην ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, ὅσον ἐπὶ ταῖς σαῖς ὑποθέσεσι.

Aut rursus, quoniam habitus privationibus priores sunt, ac privationes habitus ipsos extinguunt, non solum antiquior erit Filii essentia, quam Patris, sed etiam, juxta hypotheses tuas, a Patre exstinguetur, ac de medio tolletur.

II'. Τίς ἐστὶ λόγος αὐτοῖς τῶν ἀφύκτων; Τάχα ἂν ἐπ' ἐκεῖνο καταφύγειεν τελευταῖον, ὡς εἰ μὲν οὐ πέπαυται τοῦ γεννᾶν ὁ Θεός, ἀτελής ἡ γέννησις. Καὶ πότε παύσεται; Εἰ δὲ πέπαυται, πάντως καὶ ἤρξατο. Πάλιν οἱ σωματικοὶ τὰ σωματικά (2). Ἐγὼ δὲ, εἰ μὲν ἀίδιον αὐτῷ τὸ γεννᾶσθαι ἢ μὴ, οὕτω λέγω, ἕως ἂν τὸ, *Πρὸ πάντων βουνῶν γεννᾷ με*, ἀκριδέστερον (3) ἐπισκέψωμαι. Οὐχ ὁρῶ δὲ, τίς ἡ ἀνάγκη τοῦ λόγου. Εἰ γὰρ ἤρξεται κατ' αὐτοὺς τὸ παυσόμενον, οὐκ ἤρξεται πάντως τὸ μὴ παυσόμενον. Τί τοίνυν ἀποφανοῦνται περὶ ψυχῆς, ἢ τῆς ἀγγελικῆς φύσεως; Εἰ μὲν ἤρξεται, καὶ παύσεται· εἰ δὲ οὐ παύσεται, ὅλον, ὅτι κατ' αὐτοὺς οὐδὲ ἤρξεται. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἤρξεται,

¹³ I Joan. iii, 2. ¹⁴ Tit. i, 2. ¹⁵ Prov. viii, 25.

(94) *Θαρήσωμεν*. Duo Regg., Or. i et Comb., *θαρήσωμεν*.

(95) *Σεβάσιμον*. Reg. a, *σεμνόν*.

(96) *Χαίμαιπετέσι*. Coisl. i, *χαμπετέσι*.

(97) *Τῷ Πατρὶ*. Deest in Reg. bm.

(98) *Γεννητοαγέννητον*. Bill. ad marg., *γέννητα γέννητον*.

A abunde magnum atque amplum fuerit, si in posteram quoque discamus, soluta videlicet hac caligine et crassitie ¹³, ut pollicitus est is, qui non mentitur ¹⁴. Ergo hoc ab his, qui ad eam rem sese perpurgant, cogitetur, ac speretur. Nos autem hoc duntaxat dicere non dubitabimus, si magnum Patri est a nullo profectum esse, non minus illustre Filio esse, ex tali Patre prodiisse. Nam præterquam quod gloriæ

XII. Sed si Filius, inquam, essentia ratione idem cum Patre est, profecto, cum ingenuus sit Pater, ingenuus quoque Filius erit. Recte, si ingenuum essentia Dei esset, ut sic nova quædam mistio esset genito-ingenuum. Cum autem hoc discrimen circa essentiam consideretur, quid tu hoc quasi firmum quiddam profers? An tu quoque patris pater es, ut nulla re a patre tuo supereris, quandoquidem essentia idem cum eo es? Nonne perspicuum est, proprietate fixa et stabili permanente, quærendum nobis esse quæ sit Dei essentia, si tamen ea ullo modo quærenda est? Quod autem ingenuum et beus idem non sint, hinc fere intelliges. Si enim idem essent, prorsus **532** oporteret, quoniam Deus quorundam Deus est, quorundam quoque ingenuum esse: aut contra, quoniam ingenuum nullius est, nec Deum quoque quorundam esse. Nam quæ omnino eadem sunt, similiter etiam efferuntur. A ingenuum non quorundam est (quorum enim?), Deus vero quorundam Deus est, omnium quippe. Quo ergo modo idem erunt Deus et ingenuum? Ac rursus, quoniam ingenuum et genitum inter se opponuntur, ut habitus et privatio, substantias quoque inter se oppositas induci necesse est, quod nemo concesserit. Aut rursus, quoniam habitus privationibus priores sunt, ac privationes habitus ipsos extinguunt, non solum antiquior erit Filii essentia, quam Patris, sed etiam, juxta hypotheses tuas, a Patre exstinguetur, ac de medio tolletur.

XIII. Quid adhuc superest ex ineluctabilibus ipsorum, ut putant, argumentis? Fortasse ad illud postremum confugient: Si Deus gignendi finem non fecit, imperfecta est generatio. Et quando finem facturus est? Si autem gignere cessavit, omnino quoque cæpit. Sic rursus crassi et corporis rebus affixi homines corporeas ratiocinationes afferunt. Ego vero sic respondeo: Sempiternumne sit Filia nasci, necne, nondum dico, quoadusque illud Scripturæ: *Ante omnes colles gignit me* ¹⁵, accuratius expendero. Illud autem non video, quam necessarium sit hoc eorum argumentum. Si enim, ut ipsi aiunt, aliquando id cæpit, quod finem habiturum

(99) *Ἰδιότητος*. Par., *ἀιδιότητος*.

(1) *Εἰσαχθῆναι*. Comb., *ἀντεἰσαχθῆναι*.

(2) *Οἱ σωματικοὶ τὰ σωματικά*. «Corporei corporea».

(3) *Ἀκριδέστερον*. Reg. bm, quatuor Colb. et Or. i, *ἀκριδῶς*.

est, profecto id non cœpit, quod finem non est habiturum. Quid ergo de anima vel de angelica natura pronuntiabunt? Si principium habuit, finem quoque habebit: si autem sine carebit, secundum eos utique principio quoque hanc caruisse constat. Atqui et principium habuit, nec unquam esse desinet. Falsum est itaque quod aiunt, id, quod finem habiturum est, principium quoque habuisse. Enimvero doctrina nostra hæc est: Ut equi, et bovis, et hominis, ac denique uniuscujusque earum rerum, quæ sub idem genus cadunt, eadem est definitio; ac quidquid definitionis hujusce particeps est, hoc etiam proprie dicitur; quidquid autem particeps non est, hoc vel non dicitur, vel certe improprie dicitur: eodem modo unam quoque Dei essentialiam, et naturam, et appellationem esse, tametsi per co-

XIV. Cum autem hanc ipsis objectionem subiiciamus: Quid ergo? non proprie Deus est Filius, quemadmodum id quod pictum est, non est animal? Quomodo ergo Deus, si Deus proprie non est? Respondent: Quid prohibet, quominus, et hæc æquivoca sint, et proprie utrumque dicatur? Ac nobis, et terrestrem, et marinum canem proferent, qui, cum sub eodem nomine diversam significationem habeant, proprie tamen dicuntur. (Est enim hujusmodi quoque species quædam inter æquivoca; et si quid aliud, quod eadem appellatione utatur, ejusque peræque particeps sit, cum interim naturæ ratione dissideat.) At, vir optime, cum illic duas naturas sub eadem appellatione collocas, neutram altera præstantiorem introduces; nec alteram priorem, alteram posteriorem; nec denique alteram quæ magis, alteram quæ minus sit id quod esse dicitur. Neque enim quidquam conjunctum est, quod hanc ipsi necessitatem afferat. Non enim hic canis magis canis est, quam ille canis, hoc est, marinus magis quam terrestris, vel contra, terrestris magis quam marinus; cur enim, aut qua ratione? Sed in rebus, diversis quidem illis, verum pari honore præditis, communis est appellatio. Ille vero, cum Deo venerationem adjungas, eumque supra omnem essentialiam et naturam esse dicas (quod Dei solius est, et velut divinitatis natura), ac deinde Patri quidem hoc tribuas, Filium autem privas, atque subjicias, secundasque illi honoris et adorationis partes assignes, quamvis verborum syllabis æqua-

4) Λόγος. Tres Colb., ὁρος, « definitio. » Recte quidem; atque hic etiam λόγος eandem significationem habere debet.

(5) Λέγεσθαι. Bas. ed., λέγεται.

(6) Λόγῳ καὶ ταῖς μαρτυρίαις. « Ex Scriptura et auctoritatibus. » Putamus hic « Scripturam sacram » per vocem λόγῳ significari; non autem « rationem, » ut verit Bill., quæ profecto ad asserendam

A καὶ οὐ παύσεται. Οὐκ ἄρα ἔρχεται κατ' αὐτοὺς τὸ παυσόμενον. Ὁ μὲν οὖν ἡμέτερος λόγος· Ὡς περ ἱπποῦ, καὶ βοῦς, καὶ ἀνθρώπου, καὶ ἐκάστου τῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος, εἰς λόγος (4) ἐστίν· καὶ ὁ μὲν ἂν μετέχῃ τοῦ λόγου, τοῦτο καὶ κυρίως λέγεσθαι (5)· ὁ δ' ἂν μὴ μετέχῃ, τοῦτο ἢ μὴ λέγεσθαι, ἢ μὴ κυρίως λέγεσθαι· οὕτω δὲ καὶ Θεοῦ μίαν οὐσίαν εἶναι καὶ φύσιν, καὶ κλησίν, καὶ ἐπινοίας τισὶ διαιρουμέναις συνδιαίρηται καὶ τὰ ὀνόματα· καὶ ὁ μὲν ἂν κυρίως λέγεται, τοῦτο καὶ εἶναι Θεόν· ὁ δ' ἂν ἢ κατὰ φύσιν, τοῦτο καὶ ἀληθῶς ὀνομάζεσθαι· ἐπερ μὴ ἐν ὀνόμασιν, ἀλλ' ἐν πράγμασιν ἐστὶν ἡμῖν ἡ ἀλήθεια. Οἱ δὲ, ὥς περ δεδοκίματες, μὴ πάντα κινεῖν κατὰ τῆς ἀληθείας, Θεὸν μὲν εἶναι τὸν Υἱὸν ὁμολογοῦσιν, ὅταν βιασθῶσι τῷ λόγῳ καὶ ταῖς μαρτυρίαις (6)· ὁμώνυμον δὲ καὶ μόνης κοινωνοῦντα τῆς κλήσεως.

B τῆς κλήσεως. et quod quidem proprie dicitur, id etiam Deum esse; et rursus quod natura sua sit, hoc quoque proprie nuncupari: siquidem non in nudis nominibus, sed in rebus nobis veritas sita est. At isti perinde ac pertimescant, ne quid adversus veritatem immotum relinquant, Deum quidem Filium esse fatentur, cum Scripturæ ac auctoritatum testimoniis opprimantur; sed æquivoce Deum dici, ac nominis solius participem esse con-

533
C
D
IΔ'. Ὅταν δὲ ἀνθυποφέρωμεν αὐτοῖς, τί οὖν; οὐ κυρίως (7) Θεὸς ὁ Υἱὸς, ὥς περ οὐδὲ ζῶον τὸ γεγραμμένον; πῶς οὖν Θεός, εἰ μὴ κυρίως Θεός; τί γὰρ κωλύει, φασί, καὶ ὁμώνυμα ταῦτα εἶναι, καὶ κυρίως ἀμφοτέρω λέγεσθαι; Καὶ προσοίσουσιν ἡμῖν τὸν κύον, τὸν χερσαῖον, καὶ τὸν θαλάττιον, ὁμώνυμά τε ὄντα, καὶ κυρίως (8) λεγόμενα (ἐστὶ γὰρ τι καὶ τοιοῦτον εἶδος ἐν τοῖς ὁμώνυμοις· καὶ εἰτε τι ἄλλο τῇ αὐτῇ προσχρῆται (9) προσηγορίᾳ, καὶ μετέχει ταύτης ἐπίσης, τῇ φύσει διεστηκός). Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν, ὡ βέλτεστε, δύο φύσεις τιθεῖς ὑπὸ τὴν αὐτὴν προσηγορίαν, οὐδὲν ἀμείνω τὴν ἐτέραν τῆς ἐτέρας εἰσάγεις, οὐδὲ τὴν μὲν πρότερον, τὴν δὲ ὑστερον, οὐδὲ τὴν μὲν μᾶλλον, τὴν δὲ ἥττον οὖσαν τοῦθ' ὅπερ λέγεται. Οὐδὲ γὰρ τι συνέζευκται τὸ ταύτην παρέχον αὐταῖς τὴν ἀνάγκην. Οὐ γὰρ ὁ μὲν μᾶλλον κύων, ὁ δὲ ἥττον τοῦ ἐτέρου κύων, οἷον ὁ θαλάττιος τοῦ χερσαίου, ἢ ὁ χερσαῖος ἐμπάλιν τοῦ θαλαττίου· διὰ τί γὰρ, ἢ κατὰ τίνα λόγον; Ἀλλ' ἐν ὁμοτίμοις πράγμασι καὶ διαφόροις, ἢ κοινωνίᾳ τῆς κλήσεως. Ἐνταῦθα δὲ τῷ Θεῷ παραzeugνὺς τὸ σεβάσμιον, καὶ τὸ ὑπὲρ, πᾶσαν οὐσίαν εἶναι καὶ φύσιν, ὁ μόνου Θεοῦ καὶ οἰονεῖ φύσιν θεότητος, εἴτα τῷ Πατρὶ μὲν τοῦτο διδούς, τὸν Υἱὸν δὲ ἀποστερῶν καὶ ὑποτιθεῖς, καὶ τὰ δευτέρα νέμων αὐτῷ τῆς τιμῆς καὶ τῆς προσκυνήσεως, καὶ ταῖς συλλαβαῖς χαρίζῃ τὸ ὅμοιον, τῷ πράγματι τὴν θεότητα περικόπτεις, καὶ μεταβάλλεις κακούργως ἀπὸ τῆς τῷ Ἰσὺν ἐχούσης ὁμωονυμίας, ἐπὶ τὴν τὰ μὴ ἴσα συνδέουσιν. Ὅστε ὁ γραπτὸς σοι, καὶ ὁ ζῶν ἄνθρωπος μᾶλλον, ἢ ὁ τοῦ ὑποδείγματος κύων τῇ θεότητι πλησιάζουσιν. Ἡ δὲ (10) ἀμφοτέρω

Verbi divinitatem non est idonea.

(7) τί οὖν; οὐ. Sic Reg. b, Comb., etc. In ed., τί οὖν ὁ.

(8) Ὅρτα, καὶ κυρίως. Sic Or. 1, aliique codd. In ed., τὰ ὄντα κυρίως.

(9) Προσχρῆται. Comb., προστέχεται.

(10) Ἡ δὲ, etc. « Vel largire utrique æqualem naturæ dignitatem, » etc. Nempe, ex suppositione

ροῖς, ὥσπερ τὴν κοινωνίαν τῆς κλήσεως, οὕτω δὲ καὶ τὴν ὁμοτιμίαν τῶν φύσεων (14), εἰ καὶ διαφόρους ταύτας εἰσάγει· καὶ καταλέλυκας σου τοὺς κύνας, οὓς ἐξεύρες κατὰ τῆς ἀνισότητος. Τί γὰρ ὄφελος τῆς ὁμωνυμίας, εἰ τὸ ἰσότημον μὴ ἔχοιεν (12) οἱ παρὰ σοῦ διαιρούμενοι. Οὐ γὰρ ἴν' (13) ἰσότημα δείξης, ἀλλ' ἵνα ἀνισότημα, πρὸς τὴν ὁμωνυμίαν, καὶ τοὺς κύνας κατέφυγες. Πῶς ἂν τις ἐλεγχθεῖ μάλλον, καὶ ἑαυτῷ μαχόμενος, καὶ θεύῃ;

diversas eas inducis; atque ita canes illos tuos deleveris, quos ad probandam Patris ac Filii inæqualitatem **534** excogitasti. Quis enim homonymiæ fructus, si dignitate pares sint, qui a te dividuntur? Nec enim, ut eos honore æquales, sed ut dispares ostenderes, ad homonymiam illam, et canes confugisti. Quoniam modo quispiam magis convinci

IE'. Ἐὰν δὲ λεγόντων ἡμῶν, ὅτι τῷ αἰτίῳ μεῖζον ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, προσλαβόντες τὴν, τὸ δὲ (14) αἰτιον φύσει, πρότασιν· ἔπειτα, τὸ μεῖζον τῇ φύσει, συνάγωσιν· οὐκ οἶδα πότερον ἑαυτοὺς παραλογίζονται, ἢ τοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος. Οὐ γὰρ ἀπλῶς (15), ὅσα κατὰ τινος λέγεται, ταῦτα καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου τοῦτ' ῥηθήσεται· ἀλλὰ δῆλον κατὰ τίνος, καὶ τίνα. Ἐπεὶ εἰ κωλύει καμὲ ταύτην πρότασιν ποιησάμενον, τὴν, ὅτι Ὁ Πατὴρ μεῖζον τῇ φύσει, ἔπειτα προσλαβόντα τὸ, φύσει δὲ οὐ πάντως μεῖζον οὐδὲ Πατὴρ· ἐντεῦθεν συναγαγεῖν· τὸ μεῖζον οὐ πάντως μεῖζον· ἢ, Ὁ Πατὴρ οὐ πάντως Πατὴρ. Εἰ βούλει δὲ οὕτως· Ὁ Θεός, οὐσία· Ἡ οὐσία δὲ, οὐ πάντως Θεός· τὸ ἐξῆς αὐτὸς συνάγαγε (16)· Ὁ Θεός, οὐ πάντως Θεός. Ἄλλ' οἶμαι, παρὰ τὸ πῇ (17) καὶ ἀπλῶς ὁ παραλογισμὸς οὗτος, ὡς τοῖς περὶ ταῦτα τεχνολογεῖν σύνθηες. Ἡμῶν γὰρ τὸ μεῖζον τῇ τοῦ αἰτίου φύσει διδόντων, αὐτοὶ τὸ τῇ φύσει μεῖζον ἐπάγουσιν· ὥσπερ ἂν (18) εἰ καὶ λεγόντων ἡμῶν, ὅτι ὁ δεῖνα νεκρὸς ἀνθρώπος, ἀπλῶς ἐπῆγον αὐτοὶ τὸν ἀνθρώπον.

argumentatio, quod artis hujus studiosis usitatum est et familiare. Nam cum nos hanc vocem, *majus*, causæ naturæ tribuamus, inferunt ipsi, causam naturæ majorem esse. Quod perinde est, ac si dicentibus nobis. Hic mortuus homo; inferrent ipsi: Ergo homo.

IC'. Ἐκεῖνο δὲ πῶς παραδράμωμεν, οὐδενὸς ἤττον τῶν εἰρημένων ὃν ἀξιάγαστον; Ὁ Πατὴρ, φησὶν, οὐσία, ἢ ἐνεργείας ἕνομα· ὡς ἀμφοτέρωθεν ἡμᾶς δησάσας. Εἰ μὲν οὐσίας φήσομεν, συνθησομένους ἑτεροοῦσιον εἶναι τὸν Υἱόν· ἐπειδὴ μία μὲν οὐσία Θεοῦ, ταύτην δὲ, ὡς οὗτοι, προκατελήφεν ὁ Πατὴρ· εἰ δὲ ἐνεργείας, ποῖημα σαφῶς ὁμολογήσοντας, ἀλλ' οὐ γέννημα· οὐ γὰρ ὁ ἐνεργῶν, ἐκεῖ πάντως καὶ τὸ ἐνεργοῦμενον. Καὶ πῶς τῷ πεποιηχότι ταυτὸν τὸ πεποιημένον, θαυμά-

litem ipsi largiaris, re ipsa tamen divinitatem ei amputas, ac veteratorie ab hoc homonymiæ genere, quod æqualitatem complectitur, ad genus illud transis, quod res æquales minime connectit. Ac proinde, ut quidem argumentari instituis, pius ille ac vivus homo, ad divinitatem adumbrandam propius accedunt, quam canes, quos exempli causa proposuisti. Alioqui utrique, ut nomen commune, sic etiam parem naturæ dignitatem tribue, etiamsi

B XV. Jam si dicentibus nobis, Patrem, quantum ad causam, Filio majorem esse, ipsi hanc propositionem assumant: At causa natura; posteaque conclusionem hanc subnectant: Ergo major natura; haud scio, seipsosne potius, an eos, cum quibus disputant, captiosa hac argumentatione circumveniant. Neque enim simpliciter, quæcunque de aliquo dicuntur, etiam de eo, quod ipsi subjectum est, dicuntur; sed perspicuum est de quo, et quænam dicantur. Alioqui quid prohibet, quominus ipse quoque allata hac propositione: Pater major natura est; ac deinde assumpta altera: Natura autem non omnino major, neque Pater; ita postremo concludam: Majus igitur non omnino majus; vel, Pater non omnino Pater. Aut si mavis, ad hunc modum agam: Deus est essentia: Essentia non omnino est Deus; quod sequitur ipse conclude: Ergo Deus non omnino Deus. Verum, si fallor, ab eo, quod secundum rationem quamdam dicitur, ad id quod simpliciter dicitur, captiose progreditur hæc est et familiare. Nam cum nos hanc vocem, *majus*, ad causam naturæ majorem esse. Quod perinde est, ac si dicentibus nobis. Hic mortuus homo; inferrent ipsi: Ergo homo.

XVI. Quomodo autem istud, quod certe non minori admiratione dignum est, quam quæ superius dicta sunt, prætermittimus? Pater, inquit, vel essentia, vel actionis nomen est: sic enim nos utrinque ita astrictos putant, ut nulla ratione eorum vinculis elabi possimus. Si enim essentia nomen esse dixerimus, assentiemur, ut existimant, Filium diversam a Patre essentiam habere: quandoquidem una sit Dei essentia, quam Pater, ut

Eunomianorum, et exemplo canum quod afferebant.

(14) *Φύσεων*. Par., alique nonnulli codices, et Bas. ed., τῆς φύσεως.

(12) *Εἰ τὸ ἰσότημον μὴ ἔχοιεν*. « Delenda est, inquit Billius, particula negativa μή, quæ exstat in Hervagiano codice. » Combefisius primum repugnavit, sed deinde consensit. Nos vero negativam hanc particulam minime delendam censemus. Gregorius enim Eunomianos refellens, ostendit propositum ab ipsis ὁμωνυμίας exemplum, ad æqualitatem quamdam specie tenus in personis servandam, ineptum esse; et, quidquid nugentur, parem non habere honoris dignitatem, id quod ita dividunt; nec denique eo animo canum ὁμωνυμίαν ab ipsis inductam esse, ut vari dignitate esse personas ostenderent, sed ut

impares probarent.

(13) *Οὐ γὰρ ἴν'*. Sic Coisl. 4 et 3, Or. 4, Par., etc. Deest ἵνα in ed.

(14) *Δέ*. Deest in nonnullis.

(15) *Οὐ γὰρ ἀπλῶς*, etc. Schol.: Οὐ γὰρ ὅσα κατὰ τοῦ αἰτίου λέγεται, καὶ κατὰ τοῦ φύσει· « Non enim quæcunque de causa dicuntur, de eo etiam quod est natura dicuntur.

(16) *Συνάγαγε*. Duo Reg. et Or. 4, σύναγε.

(17) *Παρὰ τὸ πῇ*. Reg. a, παρατροπῇ. Coisl. 4, παρατροπήν.

(18) *Ὅσπερ ἄν*, etc. Sic exponit Elias: « Perinde scilicet faciebant (Eunomiani), ac si dicerent: Ille vel ille homo mortuus non respirat: ergo omnis homo non respirat. Vel, Æthiops albus est dentibus: ergo totus albus est. »

consent, jam ante occupavit. Sin autem actionis, creatum esse fatebimur, **535** non genitum. Ubi enim est agens, illic quoque omnino id quod agitur esse necesse est. Ac mirari se dicent, quo pacto factum cum factore idem esse queat. Me quoque ipsum vehementer hæc distinctio vestra permoveret, si mihi duorum alterutrum necessario admittendum esset, ac non potius, utraque disjunctionis parte vitata, tertium aliquid verius dicere liceret. Nec enim essentiae nomen est Pater, o viri acutissimi, nec actionis; sed relationem eam indicat, quam Pater erga Filium habet, vel Filius erga Patrem. Ut enim apud nos hæc nomina germanam quamdam conjunctionem et necessitudinem declarant: ad eundem modum illic quoque genitorem ac genitum eandem naturam habere significant. Sed sit sane, in vestri gratiam, Pater essentiae nomen: Filium utique simul introducet, non autem removebit, et alienabit, ut et communes notiones ferunt, et ipsa horum nominum vis ac facultas. Sit etiam actionis, si ita videtur: nec sic quidem causam obtinebitis. Eodem enim modo dicemus hoc ipsum egisse Patrem, ut consubstantialis ipsi Filius esset; etsi alioqui absurditate non caret hujusmodi actionis opinio. Videsne quo pacto, quamlibet improbe ac maligne pugnare studeatis, captiones tamen vestras effugiamus? Quoniam autem invictum illud tuum in ratiocinationibus et argutiis robur cognovimus, videamus jam quam vim in divinis oraculis positam habeas, si modo hinc quoque nobis dogma tuum persuadere non grave ducas.

XVII. Nos quippe ex magnis et excelsis vocibus Filii divinitatem percipimus, ac prædicamus. Quibus tandem? His nimirum, Deus, Verbum, quod in principio erat, et cum principio, et principium: ut in his locis: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*¹⁶; et, *Tecum principium*¹⁷; et, *Qui vocat eam a generationibus principium*¹⁸. Ad hæc Filius unigenitus dicitur: *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*¹⁹. Via, Veritas, Vita, Lux: *Ego sum via, veritas et vita*²⁰; et, *Ego sum lux mundi*²¹. Sapientia, Potentia; *Christus Dei potentia et Dei sapientia*²². Splendor, Character, Imago, Sigillum, ut in his verbis: *Qui cum sit splendor gloriæ*²³; et, *Character substantiæ ipsius*²⁴; et, *Imago bonitatis*²⁵; et alio loco: *Quem Pater signavit Deus*²⁶. Dominus, Rex, Ens, Omnipotens: *Pluit* **536** *Dominus ignem a Domino*²⁷; et, *Virga directionis virga regni tui*²⁸ et, *Qui erat, qui est, et qui venturus est omnipotens ille*²⁹. Quæ perspicue de Filio dicuntur, sicut et alia plura, quæ eandem vim habent, quorum

ἄξιον φησὺσιν. Σφόδρα ἂν ἡδέσθην ὑμῶν καὶ αὐτὸς τὴν διαίρεσιν, εἰ τῶν δύο τὸ ἕτερον δεῖξασθαι ἦν ἀναγκαῖον, ἀλλὰ μὴ τὰ δύο διαφυγόντα, τρίτον εἰπεῖν ἀληθέστερον· ὅτι οὔτε οὐσίας ὄνομα ὁ Πατήρ, ὡ σοφάτατοι, οὔτε ἐνεργείας· σχέσεως δὲ καὶ τοῦ πῶς ἔχει πρὸς τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, ἢ ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα. Ὡς γὰρ παρ' ἡμῖν αἱ κλήσεις αὐταὶ τὸ γνήσιον καὶ οἰκτεῖον γνωρίζουσιν, οὕτω καὶ ἐκ τῆς τοῦ γεγεννημένου πρὸς τὸ γεγεννητὸς ὁμοφυλῆν σημαίνουσιν. Ἐστω δὲ, ὑμῶν χάριν, καὶ οὐσίας (19) τις ὁ Πατήρ· συνεισάξει τὸν Υἱόν, οὐκ ἀλλοτριώσκει, κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας (20), καὶ τὴν τῶν κλήσεων τούτων δύναμιν. Ἐστω καὶ ἐνεργείας, εἰ τοῦτο δοκεῖ· οὐδὲ οὕτω ἡμᾶς αἰρήσετε (21). Αὐτὸ δὲ (22) τοῦτο ἐνηργητικῶς ἂν εἴη τὸ ὁμοούσιον, ἢ καὶ (23) ἀποπὸς ἄλλως ἢ τῆς περὶ τοῦτο ἐνεργείας ὑπολήψης. Ὁρᾷς ὅπως ὁμῶν, καὶ κομμάχειν ἐθελόντως, τὰς στροφὰς διαφεύγομεν; Ἐπεὶ δὲ σου τὸ ἐν ταῖς λογισμῶν καὶ ταῖς στροφαῖς ἄμαχον ἔγωμεν, ἰσχυμέν σου καὶ τὴν ἐκ τῶν θεῶν λογίων ἰσχύον, ἂν ἄρα δέξῃ κἀντεῦθεν πεῖθειν ἡμᾶς.

ipsam egisse Patrem, ut consubstantialis ipsi Filius esset; etsi alioqui absurditate non caret hujusmodi actionis opinio. Videsne quo pacto, quamlibet improbe ac maligne pugnare studeatis, captiones tamen vestras effugiamus? Quoniam autem invictum illud tuum in ratiocinationibus et argutiis robur cognovimus, videamus jam quam vim in divinis oraculis positam habeas, si modo hinc quoque nobis dogma tuum persuadere non grave ducas.

XVII. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐκ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν τῶν φωνῶν, τοῦ Υἱοῦ τὴν θεότητα καὶ κατελήφσαμεν, καὶ χρηρυσσομεν. Τίνων τούτων; Τῆς Θεός, τῆς Λόγος, ἐν ἀρχῇ, ὁ μετὰ τῆς ἀρχῆς, ἡ ἀρχὴ· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· καὶ, Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ· καὶ, Ὁ καλὼν αὐτὴν ἀπὸ γενεῶν ἀρχὴν (24). Ἐπειδὴ Υἱὸς μονογενὴς, Ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. Ὁδὸς, Ἀλήθεια, Ζωὴ, Φῶς· Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωὴ· καὶ, Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Σοφία, Δύναμις· Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία. Ἀπαύγασμα, Χαρακτήρ, Εἰκὼν, Σφραγίς· Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης· καὶ, Χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ, Εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος· καὶ, Τοῦτον γὰρ ὁ Πατήρ ἐσφράγισεν ὁ Θεός. Κύριος, Βασιλεὺς, ὁ ὢν, ὁ Παντοκράτωρ· Ἐβρεῖς Κύριος πᾶν παρά Κυρίον· καὶ, Πάθεος εὐθύτης, ἡ βέβδος τῆς βασιλείας σου· καὶ, Ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, καὶ ὁ παντοκράτωρ. Σαφῶς περὶ τοῦ Υἱοῦ λεγόμενα, καὶ

¹⁶ Joan. i, 1. ¹⁷ Psal. cix, 3. ¹⁸ Isa. xli, 4. ¹⁹ Joan. i, 18. ²⁰ Joan. xiv, 6. ²¹ Joan. viii, 12. ²² I Cor. i, 24. ²³ Hebr. i, 3. ²⁴ ibid. ²⁵ Sap. vii, 26. ²⁶ Joan. vi, 27. ²⁷ Gen. xix, 24. ²⁸ Psal. xlii, 7. ²⁹ Apoc. i, 8.

(19) *Οὐσίας*. « Est, Pater sit essentiae nomen. » Sic Reg. Cypr. Sic etiam legendum suadent, quæ sequuntur, *ἔστω καὶ ἐνεργείας*. In ed., *οὐσία*. Bill. : « essentia quædam. »

(20) *Κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας*. « Quis enim, inquit Elias, tam fatuus, ut cogitet Filium alterius esse quam Patris naturæ? »

(21) *Αἰρήσετε*. Sic plures Regg. et Colb., Or. 2 et Comb. In ed., *ἐναρτήσετε*.

(22) *Αὐτὸ δέ*. Reg. Cypr., aliique Reg. et Colb. αὐτὸ γάρ.

(23) *Ἡ καὶ*. Tres Regg. et Or. i, et καὶ.

(24) *Ὁ καλὼν αὐτὴν ἀπὸ γενεῶν ἀρχὴν*. In LXX legitur, ἀπὸ γενεῶν ἀρχῆς. « Qui vocat eam, nempe, δικαιοσύνην, « justitiam, a generationum principio. » Vulgata vero sic habet : « vocans generationes ab exordio. » — Adnotat Elias, inquit Billius, « in pluribus exemplaribus ἀρχῆς legi, non ἀρχὴν, ut idem sit, quod a generationibus sempiternis. Porro in ed. Bas. inseruntur sex lineæ quæ in nullis aliis codd. reperiuntur; et sane interpretem potius quam Gregorium ipsum redolent. »

ἅπα τῆς αὐτῆς τούτοις ἐστὶ δυνάμει, ὧν οὐδὲν ἐπι-
κρητον, οὐδὲ ὑστερον τῷ Υἱῷ προσγεγόμενον, ἢ τῷ
Πνεύματι, ὡς περ οὐδὲ αὐτῷ τῷ Πατρὶ· οὐ γὰρ ἐκ
προσθήκης τὸ τέλειον (23). Οὐ γὰρ ἦν, ὅτε ἀλογος
ἦν· οὐδὲ ἦν, ὅτε οὐ Πατὴρ· οὐδὲ ἦν, ὅτε οὐκ ἀληθής,
ἢ ἄσπορος, ἢ ἀδύνατος, ἢ ζωῆς ἐνδεής, ἢ λαμπρότη-
τος, ἢ ἀγαθότητος.

III. Σὺ δὲ μοι καταρτίθμει πρὸς ταῦτα, τὰ τῆς ἀγνώ-
μοσύνης (26) ῥήματα, τὸ Θεός μου, καὶ Θεὸς ὑμῶν, τὸ
μεῖζων, τὸ ἐκτίσας, τὸ ἐποίησας, τὸ ἡγίασεν. Εἰ βούλει
δὲ, καὶ τὸ δοῦλον, καὶ τὸ ὑπήκοον· τὸ δέδωκε, τὸ ἔμα-
θε, τὸ ἐντέταλται (27), τὸ ἀπέσταλται, τὸ μὴ δύνα-
σθαι ἀπ' ἐαυτοῦ τι ποιεῖν, ἢ λέγειν, ἢ κρίνειν, ἢ διω-
ρεῖσθαι, ἢ βούλεσθαι. Ἐτι δὲ καὶ ταῦτα· τὴν
ἀγωνίαν, τὴν ὑποταγὴν, τὴν εὐχὴν, τὴν ἐρώτησιν, τὴν
προκοπὴν, τὴν τελείωσιν. Πρόσθε, εἰ βούλει, καὶ
ἅπα τούτων τ. πεινότερα, τὸ ὑπνοῦν, τὸ πεινῆν, τὸ
κοπιᾶν, τὸ δακρύειν, τὸ ἀγωνιᾶν (28), τὸ ὑποδύεσθαι.
Τάχα δ' ἂν οὐκ ἐπιδοῖς καὶ τὸν σταυρὸν, καὶ τὸν θάνα-
τον. Τὴν γὰρ ἔγερσιν, καὶ τὴν ἀνάληψιν παρήσειν
μοι δοκεῖς, ἐπειδὴ τι καὶ πρὸς ἡμῶν ἐν τούτοις εὐρί-
σκεται. Πολλὰ δ' ἂν ἐτι πρὸς τούτοις σπερμολογή-
σαις, εἰ βούλοιο συντιθέναι τὸν ὁμῶνυμόν σοι (29)
Θεὸν καὶ πατέγγραπτον, ἡμῖν δὲ ἀληθινόν, καὶ ὁμό-
τιμον τῷ Πατρὶ (30). Τούτων γὰρ (31) ἕκαστον, οὐ
χαλεπὸν μὲν, καὶ κατὰ μέρος ἐπιξιόντα ἐξηγιῶσθαι
σοι πρὸς τὸ εὐσεβέστατον, καὶ ἀνακαθαίρειν τὸ ἐν
τοῖς γράμμασι πρόσκομμα, εἰ γε προσπατεῖς ὄν-
τως, ἀλλὰ μὴ ἐκὼν κακουργεῖς. Ἐν δὲ κεφαλῇ, τὰ
μὲν ὑψηλότερα πρόσαγε τῇ θεότητι, καὶ τῇ κρείττο-
νι φύσει παθῶν καὶ σώματος· τὰ δὲ ταπεινότερα τῷ
συνθέτῳ, καὶ τῷ διὰ σὲ κενωθέντι καὶ σαρκωθέντι,
οὐδὲν δὲ χεῖρον εἰπεῖν, καὶ ἀνθρωπισθέντι, εἴτα καὶ
ὑψωθέντι, ἵνα σὺ τὸ τῶν δογμάτων σου σαρκικὸν καὶ
χαμερπές (32) καταλύσας, μάθῃς ὑψηλότερος εἶναι,
καὶ συνανιέναι θεότητι, καὶ μὴ τοῖς ὁρμώμενοις ἐναπο-
μένους, ἀλλὰ συνεπαίρῃ τοῖς νοουμένοις, καὶ γινώ-
σκῃς (33). τίς μὲν φύσεως (34) λόγος, τίς δὲ λόγος
οἰκονομίας.

²³ Joan. x. 17. ²⁴ Joan. xiv. 28. ²⁵ Prov. viii. 22. ²⁶ Act. ii. 36. ²⁷ Joan. x. 36. ²⁸ Isa. xlii. 1.
²⁹ Phil. ii. 8. ³⁰ Joan. xviii. 9; Matth. xx. 23. ³¹ Joan. vi. 45. ³² I Cor. xv. 28. ³³ Joan. ix.
4. ³⁴ Joan. v. 19. ³⁵ Joan. xii. 49. ³⁶ Joan. viii. 15. ³⁷ Marc. x. 40. ³⁸ Matth. xxvi. 39. ³⁹ Matth.
viii. 24. ⁴⁰ Matth. iv. 2. ⁴¹ Joan. iv. 6. ⁴² Joan. xi. 35. ⁴³ Marc. xiv. 33.

(23) Οὐ γὰρ ἐκ προσθήκης τὸ τέλειον. « Neque enim, » inquit Elias, « Pater et Filius per accessionem et incrementum, sed natura, et ab initio, perfectionem suam habent. »

(26) Ἀγνωμοσύνης. Unus codex, εὐγνωμοσύνης, « grati animi; » sed perperam, nisi ironice dictum.

(27) Ἐντέταλται. Coisl. 1, ἐντέταλκε.

(28) Τὸ ἀγωνιᾶν, τὸ ὑποδύεσθαι. « Angi, dejecto esse animo. » Sic plures Regg., Par. et Comb. In ed., ὑποδέσθαι. Bill. : « ac velut tergiversari. »

(29) Σοι. Tres Regg., Coisl. 2 et Comb., σου.

(30) Τῷ Πατρὶ. Hæc desunt in pluribus codd.

(31) Τούτων γὰρ, etc. Præclara sunt in eam rem verba S. Leonis, serm. 45. De Quadragesima, pag. 228 : « Duplex in Christo formæ una est persona, et Filius Dei, idemque filius hominis... Cum itaque, dilectissimi, legentes, vel audientes Evangelium, quædam in Domino nostro Jesu Christo cognoscitis subjecta injuriis, quædam illustrata miraculis : ita ut in eodem nunc humana appareant, nunc divina

A nihil ascititium est, nec Filio, aut Spiritui sancto posterius accessit, quemadmodum nec Patri. Neque enim ex accessione perfectio ipsis comparata est. Non enim Pater Verbi unquam expers fuit; nec unquam fuit quin Pater esset; nec denique unquam veritate, sapientia, viribus, vita, splendore, aut bonitate caruit.

XVIII. Tu mihi contra, illas ingrati animi tui voces enumera, has videlicet : Deus meus et Deus vester ²³, major ²⁴, creavit ²⁵, fecit ²⁶, sanctificavit ²⁷; servum ²⁸ etiam, si ita lubet, et obedientem ²⁹ adjuuge; atque hæc etiam, dedit ³⁰, didicit ³¹, mandatum est ³², missus est ³³ : illud etiam, quod a seipso quidquam facere non possit ³⁴ aut loqui ³⁵, aut judicare ³⁶, aut donare ³⁷, aut velle ³⁸. Huc adde ignorationem, subjectionem, precem, interrogationem, profectum, consummationem. Adde etiam, si ita placet, quæ his adhuc abjectiora sunt : Dormire ³⁹, esurire ⁴⁰, fatigari ⁴¹, lacrymari ⁴², mortis pavore affici ⁴³, ac dejecto animo esse. Fortasse etiam probri causa crucem quoque ipsam et mortem objicies. Resurrectionem enim, ipsiusque in cælum ascensionem, consulto mihi prætermisurus videris : quoniam in his quidpiam, quod causæ nostræ saveat, reperitur. Multa etiam alia congerere queas, si componere velis æquivocum illum de tua sententia et ascriptitium Deum, ut autem ipsi statuimus, verum, Patrique honore æqualem. Horum enim unumquodque sigillatim persequi, pioque sensu explicare minime difficile est, atque offenculum illud, quod in litteris existit, repurgare et eximere, si modo vere offendis, ac non potius de industria peccas. Ut autem ⁵³⁷ rem summam contraham, hoc tibi faciendum est, ut sublimiores voces divinitati, ac illi naturæ, passionibus et corpore præstantiori, attribuas : humiliores vero, composito, et tua causa inanito atque incarnato, imo etiam (non enim minus commode hoc a me dicitur) humanato, ac deinde exaltato, ut in videlicet,

resplendeant; nolite quidquam ascribere falsitati, tanquam in Christo aut sola sit humanitas, aut sola divinitas, sed utrumque fideliter credite, utrumque humiliter adorate... Da homini, quod de muliere puer nascitur : da Deo, quod nec conceptu læditur virginitas materna, nec partu. Formam servi obvolutam pannis, jacentem in præsepio cognosce : sed annuntiatam ab angelis, declaratam ab elementis, adoratam a Magis formam Domini consistere... Nostra tibi innotescat affectio, cum mortuo amico fletus impenditur; divina potentis sentiatur, cum idem post quadriduanam jam fetidus sepulturam, solo vocis imperio vivificatus erigitur... Veri est hominis, fatigationem corpoream somni quiete relevare : sed veri Dei est, vim savientium præcellarum præcepti increpatione compescere, » etc.

(32) Χαμερπές. Plures codd., χαμαίπετές.

(33) Γινώσκῃς. Sic tres Regg., duo Colb. et Coisl. 2. In ed., γινώσκεις.

(34) Τίς μὲν φύσεως, etc. « Quæ naturæ ratio, quæ ratio dispensationis. » Videtur Gregorius idem

abjecta hac dogmatum humilitate et crassitie, sublimior esse, simulque cum divinitate ascendere, non autem rebus in aspectum cadentibus inhærescere; condiscas, imo potius cum intellectibilibus rebus assurgas, atque intelligas, quæ naturæ ratio, quæ ratio Incarnationis.

XIX. Hic enim, quem nunc aspernaris, quondam erat, et supra te erat: qui nunc homo est, compositionis expers erat. Quod erat, permansit: quod non erat, assumpsit. In principio sine causa erat. Quæ enim Dei causa afferri queat? At postea quæ certa de causa natus est. Ea autem erat, ut tu, insolens ac proterve, salutem consequeris, qui deitatem idcirco contemnitis, quia crassitiem tuam suscepit, per intermediam mentem cum carne conjunctus, atque inferior hic homo Deus effectus, posteaquam cum Deo coaluit, præstantiorique parte superante, unus factus est, ut ipse quoque tantum deus efficiat, quantum ille homo. Natus quidem est, sed etiam genitus erat: ex muliere quidem, sed etiam virgine. Illud humanum, hoc divinum. Patris expers hic, matris expers illic. Utrumque horum divinitatis est. Materno quidem utero gestatus est, verum a propheta cognitus est^{80, 81}, et quidem in utero adhuc assistente, atque coram Verbo, cuius causâ procreatus fuerat, exultante. Pannis quidem involutus est, at sepulchræ fascias redivivus excussit. In præsepio quidem reclinatus est, cæterum ab angelis celebratus est⁸², et a stella indicatus, et a Magis adoratus⁸³. Cur tu ad id, quod oculis cernitur, offendis, dum non id spectas, quod animo et intelligentia percipitur? In Ægyptum quidem pulsus est: verum Ægyptiorum errores in fugam vertit. Non erat illi species neque decor⁸⁴ apud Judæos: sed apud Davidem, speciosus erat forma præ filiis hominum⁸⁵, atque etiam in monte, fulguris instar, lucet, ac sole clarior efficitur⁸⁶, futurum videlicet splendorem adumbrans.

538 XX. Baptizatus⁸⁷ quidem est ut homo: sed peccata sustulit ut Deus; non quod lustrationibus indigeret, sed ut aquis ipsis sanctitatem afferret. Tentatus est ut homo: at victoriam adeptus est ut Deus; verum considerare nos jubet, ut qui mundum vicerit. Fame affectus est⁸⁸: sed multa hominum millia aluit⁸⁹, ipseque panis est vivificus ac celestis⁹⁰. Siti laboravit⁹¹, sed clamavit: Si quis sitit, veniat ad me, et bibat⁹²: atque etiam facturum se pollicitus est, ut qui fide præditi sunt, fontis instar, scaturiant. Fatigatus est⁹³: sed eorum, qui fatigantur, atque onerati sunt, est requies⁹⁴. Somno

A 10⁹. Οὗτος γὰρ ὁ νῦν σοι καταφρονούμενος, ἦν ὅτε καὶ ὑπὲρ σὲ ἦν· ὁ νῦν ἄνθρωπος, καὶ ἀσύνητος ἦν. Ὁ μὲν ἦν, διέμεινεν· ὁ δὲ οὐκ ἦν, προσέλαβεν. Ἐν ἀρχῇ ἦν ἀναίτιος (35)· τίς γὰρ αἰτία Θεοῦ; ἀλλὰ καὶ ὑστερον γέγονε δι' αἰτίαν. Ἡ δὲ ἦν, τὸ σὲ σωθῆναι τὸν ὀφεισθέν, ὃς διὰ τοῦτο περιφρονεῖς θεότητα, ὅτι τὴν σὴν παχύτητα κατεδέξατο, διὰ μέσου νοδὸς ὁμιλήσας σαρκί, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος ὁ κάτω (36), Θεὸς, ἐπειδὴ συνανεκράθη Θεῷ, καὶ γέγονεν εἰς (37), τοῦ κρείττονος ἐκνικήσαντος, ἵνα γένωμαι (38) τοσοῦτον Θεός, ὅσον ἐκεῖνος ἄνθρωπος. Ἐγεννήθη μὲν, ἀλλὰ καὶ ἐγεγέννητο· ἐκ γυναικὸς μὲν, ἀλλὰ καὶ παρθένου. Τοῦτο ἀνθρώπινον, ἐκεῖνο θεῖον. Ἀπάτωρ ἠντιθέθεν, ἀλλὰ καὶ ἀμήτωρ ἐκείθεν. Ὅλον τοῦτο θεότητα. Ἐκσυφορήθη μὲν, ἀλλ' ἐγνώσθη **B** προφήτῃ, καὶ αὐτῷ κυφορούμενῳ, καὶ προσκρινόμενῳ τοῦ Λόγου, δι' ὃ ἐγένετο. Ἐπαργανώθη μὲν, ἀλλ' ἀποσπαργανώται τὰ τῆς ταφῆς ἀνιστάμενος. Ἐν φάτῃ μὲν ἀνελθὼν, ἀλλ' ὑπ' ἀγγέλων ἐδοξάσθη, καὶ ὑπὸ ἀστέρος ἐμηνύθη, καὶ ὑπὸ Μάγων προσεκυνήθη. Πῶς σὺ προσπταῖς τῷ βλεπομένῳ, μὴ σκοπῶν τὸ νοούμενον; Ἐφυγάδεύθη μὲν εἰς Αἴγυπτον, ἀλλὰ ἐφυγάδευσεν τὰ Αἰγυπτίων. Οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος παρὰ Ἰουδαίους· ἀλλὰ τῷ Δαβὶδ ὥρατος ἦν κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ὄρους ἀστράπτει, καὶ ἡλίου φωτισιδέστερος γίνεται, τὸ μέλλον μυσταγωγῶν.

C K'. Ἐβαπτίσθη μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀμαρτίας ἔλυεν ὡς Θεός· οὐ καθαρῶν αὐτὸς δεόμενος, ἀλλ' ἐν ἁγιασμῷ τὰ ὕδατα. Ἐπειράσθη ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐνίκησεν ὡς Θεός· ἀλλὰ θαρρῆν διακελεύεται, ὡς κόσμον νενικηκώς. Ἐπεινήσεν (39), ἀλλ' ἐθρέψε χιλιάδας, ἀλλ' ἄρτος ἐστὶ ζωτικὸς καὶ οὐράνιος. Ἐδίψησεν, ἀλλ' ἐδόθησεν· Ἐάν τις διψῇ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω· ἀλλὰ καὶ πηγάζειν ὑπέσχετο τοὺς πιστεύοντας. Ἐκοπίασεν, ἀλλὰ τῶν κοπιούντων καὶ πεφορτισμένων ἐστὶν ἀνάπαυσις. Ἐδαρύνθη (40) μὲν ὕπνῳ, ἀλλ' ἐπὶ πελάγους κουφίζεται, ἀλλ' ἐπιτιμᾷ πνεύμασιν, ἀλλὰ Πέτρον κουφίζει βαπτιζόμε-

^{80, 81} Luc. i, 41. ⁸² Luc. ii, 7 sqq. ⁸³ Matth. ii, 2 sqq. ⁸⁴ Isa. lxi, 2. ⁸⁵ Psal. xlii, 3. ⁸⁶ Matth. xvii, 2. ⁸⁷ Matth. iii, 16. ⁸⁸ Matth. iv, 1, 2. ⁸⁹ Matth. xiv, 21. ⁹⁰ Joan. v, 41. ⁹¹ Joan. xix, 28. ⁹² Joan. vii, 37. ⁹³ Joan. iv, 6. ⁹⁴ Matth. xi, 28.

hic significare, quod postea Cyrillus, cum « unam Dei verbi naturam incarnatam » dixit. Per « naturam » enim intelligit id, quo est simpliciter et æqualis Patri; per « dispensationem » vero, carnem qua similis nobis homo exstitit.

(35) Ἀναίτιος. Par., ἀναίτιος. « Sine causa, propter quam esset. »

(36) Ἀνθρώπος ὁ κάτω, etc. « Homo terrenus factus est Deus: » non quod homo, in propria persona jam subsistens, divinitatem sit consecutus, ut a Nestorio postea dictum est; sed quia Verbum humanam naturam assumpsit, eamque in unitatem

D personæ sibi conjunxit. Sic enim locutiones istas: « Homo Deus effectus: Homo assumptus, » interpretantur theologi. Vide Estium lib. iii, dist. v, § 4.

(37) Καὶ γέγονεν εἰς. « Et factus est unus; » id est, « unus Deus-homo. »

(38) Ἴνα γένωμαι. Reg. Cypr., γενώμεθα, « ut pos dii efficiamur. »

(39) Ἐπεινήσεν. In Matth. iv, 2, Ἐπεινάσεν, « esurit. »

(40) Ἐδαρύνθη. Tres Regg. et quatuor Colb., ἐδαρήθη.

νον. Δίδωσι τέλος, ἀλλ' ἐξ ἰχθύος, ἀλλὰ βασιλεύει· πλὴν ἀπαιτούντων. Σαμαρείτης ἀκούει καὶ δαιμονῶν, πλὴν σώζει τὸν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καταβαίνοντα, καὶ λησταῖς περιπεσόντα, πλὴν ὑπὸ δαιμόνων ἐπιγινώσκειται, καὶ ἀπελαύνει δαίμονας, καὶ λεγεῶνας (41) πνευμάτων βυθίζει, καὶ ὡς ἀστραπὴν ὁρᾷ πίπτοντα τὸν ἀρχηγὸν τῶν δαιμόνων. Λιθάζεται, ἀλλ' οὐχ ἀλίσκεται. Προσεύχεται, ἀλλ' ἐπακούει· δακρύει, ἀλλὰ παύει δάκρυον· ἐρωτᾷ ποῦ τίθειται Λάζαρος, ἀνθρώπος γὰρ ἦν· ἀλλ' ἐγείρει Λάζαρον, Θεὸς γὰρ ἦν. Πωλεῖται καὶ λίαν εὐώους, τριάκοντα γὰρ ἀργυρίων· ἀλλ' ἐξαγοράζει κόσμον (42), καὶ μεγάλης τιμῆς, τοῦ ἰδίου γὰρ αἵματος· ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἄγεται, ἀλλὰ ποιμαίνει τὸν Ἰσραὴλ, νῦν δὲ καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Ὡς ἀμνὸς ἀφώνας, ἀλλὰ Λόγος ἐστὶ, φωνῇ (43) βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ καταγελλόμενος. Μεμαλάχισται, καὶ τετραυμάτισται, ἀλλὰ θεραπεύει πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν. Ἐπὶ τὸ εὐλογεῖν ἀνάγεται, προστήγνυται· ἀλλὰ τῷ εὐλογεῖν τῆς ζωῆς ἀποκαθίστησιν, ἀλλὰ σώζει καὶ ληστὴν συσταυρούμενον, ἀλλὰ σκοτίζει πᾶν τὸ ὀρώμενον· ὁδὸς ποτίζεται, χολὴν βρωματίζεται· τίς; ὁ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μεταβαλὼν, ὁ τῆς πικρᾶς γεύσεως καταλυτῆς, ὁ γλυκασμὸς, καὶ ὁλος ἐπιθυμία. Παραδίδωσι τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχει πάλιν λαβεῖν αὐτήν, ἀλλὰ καταπέτασμα ῥήγνυται (τὰ γὰρ ἄνω παραδείκνυται), ἀλλὰ πέτραι σχίζονται, ἀλλὰ νεκροὶ ἐγείρονται (44). Ἀποθνήσκει, ζωοποιεῖ δὲ, καὶ καταλύει τῷ θανάτῳ τὸν θάνατον. Ὀπίσται, ἀλλ' ἀνίσταται. Εἰς ἄδου κάτεισιν, ἀλλ' ἀνάγει ψυχάς, ἀλλ' εἰς οὐρανούς ἀνεισιν, ἀλλ' ἤξει χρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ τοὺς τοιοῦτους βασανίσαι λόγους. Εἰ ταῦτα ἐμποιεῖ σοι τῆς πλάνης τὴν ἀφορμὴν, ἐκεῖνά σου λυέτω (45) τὴν πλάνην.

ΚΑ'. Ταῦτα τοῖς αἰνιγματισταῖς (46) παρ' ἡμῶν, οὐχ ἐκόντων μὲν (οὐ γὰρ ἡδὺ τοῖς πιστοῖς ἀδολεσχία καὶ λόγων ἀντίθεσις, ἀρετὴ γὰρ καὶ εἰς ἀντικείμενος (47), πλὴν ἀναγκαίως διὰ τοὺς ἐμπέπτοντας, ἐπεὶ καὶ διὰ τὰς νόσους τὰ φάρμακα, ἢ εἰδῶσι μὴ πάντα ὄντες σοφοί, μηδὲ ἀήττητοι τὰ περιττὰ, καὶ κενούντα τὸ εὐαγγέλιον. Ὅταν γὰρ τὸ τοῦ λόγου δυνατόν προ-

A depressus est⁵⁵: sed in mari levis incedit, ac ventos increpat, Petrumque, cum jam mergeretur, sublevari⁵⁶. Vectigal pendit, sed ex pisce⁵⁷, sed exigentium Rex est. Samaritanus vocatur et daemniacus⁵⁸: at ei, qui ab Jerusalem descendens⁵⁹ in latrones inciderat, salutem affert, atque a daemonibus agnoscitur⁶⁰, et daemones fugat, et spirituum legiones in mare praecipites agit⁶¹, principemque daemonum, quasi fulgur, cadentem videt⁶². Lapidibus petitur, sed non arripitur⁶³. Orat, sed alios orantes exaudit. Collacrymat, sed lacrymas sedat; quaerit ubi positus sit Lazarus⁶⁴, homo enim erat; sed Lazarum a morte ad vitam excitat, Deus enim erat. Venditur, et quidem vili pretio, nempe triginta argenteis⁶⁵: sed interim mundum pretio magno⁶⁶, hoc est cruore suo, redemit. Ut ovīs ad occisionem ducitur⁶⁷: verum Israellem pascit, nunc autem universum quoque terrarum orbem. Ut agnus mutus est⁶⁸, sed idem Verbum est, illius in deserto clamantis voce⁶⁹ annuntiatum. Languore affectus ac vulneratus est⁷⁰, verum morbum omnem et languorem pellit⁷¹. In lignum tollitur, illicque affigitur, sed nos vitae ligno restituit, sed latronem etiam simul pendentem salute afficit, sed id omne, quod cernitur, obtenebrat. Aceto potatur, ac felle pascitur⁷²: sed quis? Is nempe, qui aquam in vinum commutavit⁷³, atque amarulentum illum gustum sustulit, ipsamet, inquam, dulcedo, totusque desiderium⁷⁴. Animam tradit: sed ejus rursus accipiendae potestatem habet⁷⁵; sed velum rumpitur (supera enim patefunt); sed petrae scinduntur; sed mortui resurgunt⁷⁶. Moritur, sed vitam imperitur, ac morte sua mortem exstinguit. Sepultura afficitur, sed resurgit. In infernum descendit, sed animas sursum ducit, atque in caelos ascendit, venturusque

539 ansam afferunt, haec errorem tuum discutiant.

XXI. Atque haec ad aenigmatum studiosos a nobis dicta sint, non lubenter quidem (nec enim piis hominibus jucunda est inepta loquacitas, verborumque contentio; satis enim superque est unus adversarius); ceterum necessario, propter eos, qui in haec incidunt (quandoquidem ob morbos quoque D medicamenta comparantur), ut intelligant se non

⁵⁵ Matth. viii, 24. ⁵⁶ Matth. xiv, 25 sqq. ⁵⁷ Matth. xvii, 25 sqq. ⁵⁸ Joan. viii, 48. ⁵⁹ Luc. x, 3 sqq. ⁶⁰ Marc. i, 24; Luc. iv, 34. ⁶¹ Marc. v, 7 sqq. ⁶² Luc. x, 18. ⁶³ Joan. viii, 59. ⁶⁴ Joan. xi, 24 sqq. ⁶⁵ Matth. xxvi, 15. ⁶⁶ I Pet. i, 19; I Cor. vi, 20. ⁶⁷ Isa. liii, 7. ⁶⁸ Psal. lxxvii, 71. ⁶⁹ Joan. i, 23. ⁷⁰ Isa. liii, 4, 5. ⁷¹ Matth. ix, 35. ⁷² Luc. xxiii, 35 sqq.; Matth. xxvii, 34 sqq. ⁷³ Joan. ii, 7. ⁷⁴ Cant. v, 16. ⁷⁵ Joan. x, 18. ⁷⁶ Matth. xxvii, 51 sqq.

(41) Λεγεῶνας. Tres Regg., totidemque Colb., λεγεῶνα.

(42) Κόσμος. Duo Regg., τὸν κόσμον.

(43) Φωνῇ. Sic codd. In ed., φωνή, « vox ».

(44) Ἐγείρονται. Sic optimaē notae Reg. Cypri. Hanc hujus codicis lectionem praetulimus, quamvis editi, ac plerique codices habeant, προεγείρονται, quia sacro textui, ut videre est apud Matth. xi, 5, aut xxvii, 53, concinit. Billius legit, προεγείρονται, ac reddidit: « prius ad vitam revocantur; » sed in notis ait: id est, ante Christum resurgunt; quod quidem sanctus Thomas et theologi negant.

Nam juxta Apost. ad Coloss. i, 18, Christus est « primogenitus ex mortuis. » Illi ergo dicendi sunt revocati ad vitam « ante communem mortuorum resurrectionem; » sed non ante Christum, qui primus ex mortuis surrexit, et istos excitavit, ut sibi comites essent resurgenti.

(45) Λυέτω. Reg. bm, λύει, « dissolvunt. »

(46) Αἰνιγματισταῖς. Schol.: Ὑμῖν « Ad vos aenigmatum studiosos. »

(47) Εἰς ἀντικείμενος. Schol.: Ἀδὸς δηλονότι: « Sermo scilicet. » Bill. in notis: « Satan. »

usquequaque sapientes et acutos esse, nec in super-
vacaneis disputationibus atque Evangelium eva-
cuanibus invicto quodam robore præstare. Cum
enim, relicta fide, vim facultatemque disserendi præ-
tendimus, Spiritusque certam auctoritatem per
quæstiones delemus, ac postea oratio rerum ma-
gnitudini cedit (cedet autem omnino, utpote ab
infimo organo, id est animo nostro, proficiscens),
quid efficitur? Orationis nimirum imbecillitas reli-
gioni nostræ ascribitur; atque ita sermonis ornatu
et elegantia crucis evacuatio declaratur⁴⁸, quem-
admodum ipsi quoque Paulo videtur. Fides quippe,
doctrinæ nostræ complementum est. Qui autem li-
gata exponit, et nexus dissolvit, ac nobis in men-
tem induxit, ut violentorum dogmatum obliquitates
solveremus, maxime quidem optarim, ut hos immu-
tet, ac pro argutatoribus pios, et pro iis, qui nunc
appellantur, Christianos efficiat. Hoc autem, roga-
mus, ac pro Christo obsecramus: Reconciliamini
Deo⁴⁹, ac Spiritum nolite extinguere⁵⁰: vel po-
tius, vobiscum Christus in gratiam redeat, et Spi-
ritus aliquando tandem vobis illucescat. Quod si
nimia contendendi libidine flagritis, at nos certe
Trinitate nobis ipsis servemus, atque a Trinitate servemur, manentes puri et inoffensi usque ad perfe-
ctionem eorum, quæ cupimus, ostensionem, in ipso Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula. Amen.

⁴⁸ I Cor. i, 17. ⁴⁹ II Cor. v, 20. ⁵⁰ I Thess. v, 19.

(48) Ἀναγγέλλω. « Qui annuntiat, » nimirum,
o Deus. »

(49) Βιάω. Reg. bm, τῶν βιῶων.

(50) Δογματῶ. Coisl. 1 et Par., συναλλαγμάτων.

A βαλλώμεθα, τὸ πιστεύειν ἀφέντες, καὶ τὸ τοῦ Πνεύ-
ματος ἀξιοπίστον ταῖς ζητήσεσι λύσωμεν, εἴτα ἡττη-
θῇ τοῦ μεγέθους τῶν πραγμάτων ὁ λόγος (ἡττηθήσε-
ται δὲ πάντως, ἀπὸ ἀσθενούς ὀργάνου τῆς ἡμετέρας
διανοίας ὀρμώμενος), τί γίνεται; Τὸ ἀσθενὲς τοῦ λό-
γου, τοῦ μυστηρίου φαίνεται· καὶ οὕτω κένωσις τοῦ
σταυροῦ, τὸ τοῦ λόγου κομψὸν ἀναδείκνυται, ὥς καὶ
Παῦλος δοκεῖ. Ἡ γὰρ πίστις, τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου
πλήρωσις. Ὁ δὲ ἀναγγέλλων (48) συνδέσμους, καὶ
λύων κρατούμενα, ὁ καὶ ἡμῖν ἐπὶ νοῦν ἀγαγὼν,
διαλύσαι στραγγαλίας βιῶων (49) δογμάτων (50),
μάλιστα μὲν καὶ τούτους μεταβαλὼν ποιήσειεν (51)
πιστοὺς ἀντὶ τεχνολόγων, καὶ Χριστιανούς ἀνθ' ὧν
(52) νῦν ὀνομάζονται. Τοῦτο δὲ καὶ παρακαλοῦμεν,
δεόμεθα, ὑπὲρ Χριστοῦ· Καταλλάγητε τῷ Θεῷ, καὶ
τὸ Πνεῦμα μὴ σθένετε· μάλλον δὲ, καταλλαγήν
Χριστὸς ὑμῖν, καὶ τὸ Πνεῦμα ὅψ' ἑοῦν ἀναλάβειεν.
Εἰ δὲ λῶν ἔχοιτε (53) φιλονεικίως, ἀλλ' ἡμεῖς γε σώ-
ζοιμεν ἡμῖν αὐτοὺς τὴν Τριάδα, καὶ ὑπὸ τῆς Τριάδος
σωζοίμεθα, μένοντες εἰληκρινεῖς καὶ ἀπρόσκοποι,
μέχρις ἀναδείξεως τελειωτέρας τῶν ποθομένων, ἐν
αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς
αἰῶνας. Ἀμήν

(51) Ποιήσεις. Sic plures Regg., Coisl. 1 et Par.
In Coisl. 2, ποιήσεις. In ed., ποιήσεις.

(52) Ἀνθ' ὧν. « Pro iis, » nempe, « Eunomianis »

(53) Ἐχέτε. In nonnullis, ἔχετε.

ORATIO XXX^a.

540 THEOLOGICA QUARTA.

De Filio.

I. Quoniam tibi ratiocinationum versutias nexusque
vi Spiritus abunde discussimus, eas autem a divinis
Scripturis petitas objectiones, quibus illi, litteræ
sacrilégi, ac Scripturæ sensum suffurantes, pleros-
que ad suas partes trahunt, ac veritatis viam tur-
bant, summam quidem, perspicueque, ut candi-
dissimo cuique visum iri persuasum habeo, dissol-
vimus (dum videlicet sublimiores voces, et quæ
Deo magis convenient, divinitati attribuiamus, hu-
miliores autem, et quæ hominis naturæ magis con-
gruunt, novo illi nostra causa Adamo, ac Deo ad-
versus peccatum patibili); cæterum, festinante
oratione, sigillatim eas haudquaquam prosecuti
sumus; ac tu earum quoque solutiones breviter a
nobis afferri postulas, ne speciosis et ad persua-
dendum accommodatis sermonibus in errorem abs-
traharis: idcirco nos has quoque brevi complecte-
mur, atque, ut facilius memoriæ hæreant, numeris

^a Alias XXXVI, quæ autem 50 erat, nunc 15.—
Habitæ anno 580.

(54) Τῇ δυνάμει. Reg. a, ἐν τῇ δυνάμει.

(55) Ἐνστάσεις τε καὶ ἀντιθέσεις. « Pugnares
instantias et oppositiones, » seu, « objectiones. »

ΛΟΓΟΣ Λ.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

Περὶ Υἱοῦ.

A'. Ἐπειδὴ σοι τὰς μὲν ἐκ τῶν λογισμῶν στροφὰς
καὶ πλοκαῖς ἱκανῶς διεσεύσαμεν τῇ δυνάμει (54) τοῦ
Πνεύματος, τὰς δὲ παρὰ τῶν θείων Γραφῶν ἐνστά-
σεις τε καὶ ἀντιθέσεις (55), αἷς οἱ τοῦ γράμματος ἱε-
ρόσυλοι, καὶ τὸν νοῦν τῶν γεγραμμένων κλέπτοντες,
τοὺς πολλοὺς σπερτερίζονται, καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀλη-
θείας παράσσουσι, συλλήδην μὲν ἤδη λελύκαμεν,
καὶ οὐκ ἀμυδρῶς, ὥς ἑμαυτὸν πείθω, τοῖς εὐγνωμο-
νεστέρους (τὰς μὲν ὑψηλοτέρας καὶ θεοπρεπεστέρας
φωνὰς προσνειμάντες τῇ θεότητι, τὰς δὲ ταπεινω-
τέρας καὶ ἀνθρωπικωτέρας τῷ νέφ' δι' ἡμᾶς Ἀδὰμ,
καὶ Θεῷ παθητῷ (56) κατὰ τῆς ἀμαρτίας)· τοῖς δὲ
καθ' ἕκαστον οὐκ ἐπεξελήλυθαμεν, ἐπειγομένου τοῦ
λόγου· σὺ δὲ καὶ τούτων ἐπιζητεῖς ἐν βραχεῖ (57)
τὰς λύσεις, τοῦ μὴ παρασύρεσθαι λόγοις πιθανότη-
τος· ἡμεῖς καὶ (58) ταύτας κεφαλαιώσομεν, εἰς ἀρι-
θμοὺς διελόντες διὰ τὸ εὐμνημόνευτον.

distinguemus.

(56) Θεῷ παθητῷ. « Deo patibili. » Human Clari-
tati natura hic intelligitur.

(57) Ἐν βραχεῖ. Duo Regg., ἐν βραχεί.

(58) Ἡμεῖς καὶ. In nonnullis, ἡμεῖς δὲ καὶ.

B. Ἔστι γὰρ ἐν μὲν αὐτοῖς ἐκεῖνο καὶ λίαν πρό-
χειρον τὸ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς
ἔργα αὐτοῦ. Πρὸς δὲ πῶς ἀπαντησόμεθα; Οὐ Σολο-
μώντος κατηγόρησομεν; οὐ τὰ πρὶν ἀθετήσομεν,
διὰ τὴν τελευταίαν παράπτωσιν; οὐχὶ τῆς σοφίας
αὐτῆς ἐρωῦμεν εἶναι τὸν λόγον, τῆς οἷον ἐπιστήμης
καὶ τοῦ τεχνίτου (59) λόγου, καθ' ὃν τὰ πάντα συν-
έστη; Πολλὰ γὰρ ἡ Γραφὴ προσωποποιεῖν οἶδε καὶ
τῶν ἀφύγων, ὡς τὸ, Ἡ θάλασσα εἶπε τάδε καὶ τάδε.
Καὶ, Ἡ ἀβύσσος εἶπεν· Οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοί· καὶ,
Οἱ οὐρανοὶ διηγούμενοι (60) δόξαν Θεοῦ. Καὶ πά-
λιν βρομφαί τι διακελεύεται, καὶ ὄρη καὶ βουνοὶ λό-
γους ἐρωτῶνται σκιρτήσεως. Τούτων οὐδὲν φαι-
νεται, εἰ καὶ τισι τῶν πρὸ ἡμῶν ὡς ἰσχυρὰ τέθειται. Ἀλλ'
ἔστω τοῦ Σατιρῆρος αὐτοῦ, τῆς ἀληθινῆς Σοφίας, ὁ λό-
γος. Μικρὸν δὲ συνδιασκεψόμεθα· τί τῶν ὄντων
ἀναίτιον; Θεότης. Οὐδεὶς γὰρ αἰτίαν εἰπεῖν ἔχει Θεοῦ·
ἢ τοῦτο ἂν εἴη Θεοῦ προσδύτης. Τίς δὲ τῆς ἀνθρω-
πότητος, ἢν δι' ἡμᾶς ὑπέστη Θεός, αἰτία; Τὸ σωθῆ-
ναι πάντως (61) ἡμᾶς. τί γὰρ ἕτερον; Ἐπειδὴ τοί-
νον ἐνταῦθα, καὶ τὸ ἔκτισε, καὶ τὸ γεννᾷ με, σα-
φῶς εὐρίσκομεν, ἀπλοῦς ὁ λόγος. Ὁ μὲν ἂν μετὰ τῆς
αἰτίας εὐρίσκωμεν, προσδύμεν τῇ ἀνθρωπότητι· δὲ
ἀπλοῦν καὶ ἀναίτιον, τῇ θεότητι λογιώμεθα. Ἀρ-
στὺν οὐ τὸ μὲν ἔκτισεν εἶρηται μετὰ τῆς αἰτίας;
Ἐκτίσας γὰρ με, φησὶν, ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς
ἔργα αὐτοῦ. Ἔργα δὲ χειρῶν αὐτοῦ, ἀλθρεία καὶ
κρίσις, ὧν ἕνεκεν ἐχρίσθη θεότητι. Χρίσις γὰρ αὕτη
τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ δὲ γεννᾷ με, χωρὶς αἰτίας
(62)· ἢ δεῖξόν τι τοῦτω προσκείμενον. Τίς οὖν ἀν-
τρεῖ λόγος, κτίσμα μὲν λέγεσθαι τὴν σοφίαν, κατὰ
τὴν κάτω γέννησιν, γέννημα δὲ, κατὰ τὴν πρώτην
καὶ πλεόν Ἀληπτον;

divinitate delibutus est. Hæc enim humanitatis unctio est. At illud, *gignit me*, causam non habet. Alioqui ostende quidnam ipsi adjunctum sit. Quis igitur inficias ibit, quin sapientia, secundum inferiorem quidem generationem, creata, secundum autem primam illam magisque incomprehensibilem genita dicatur?

Γ. Τοῦτω δὲ ἔπεται καὶ τὸ, δοῦλον ἀκούειν εὖ
δουλεύοντα πολλοῖς. Καὶ τὸ, μέγα εἶναι αὐτῷ κληθῆ-
ναι Παῖδα Θεοῦ (63). Τῷ ὄντι γὰρ ἐδούλευσε σαρκί,
καὶ γένεσται, καὶ πάθει τοῖς ἡμετέροις, διὰ τὴν ἡμε-
τέραν ἐλευθερίαν, καὶ πᾶσιν οἷς σέσωκεν ὑπὸ τῆς
ἀμαρτίας κατεχομένοις (64). Τί δὲ μείζον ἀνθρώπου
ταπεινότητι, ἢ Θεῷ πλακῆναι, καὶ γενέσθαι Θεὸν ἐκ
τῆς μίξεως, καὶ τοσοῦτον ἐπισκεφθῆναι Ἀνατολῇ ἐξ
ὕψους, ὥστε καὶ τὸ γεννώμενον ἄγιον ὕδον Ὑψίστου
κληθῆναι, καὶ χαρισθῆναι αὐτῷ ὄνομα (65) τὸ ὑπὲρ
πᾶν ὄνομα; Τοῦτο δὲ τί ποτε ἄλλο ἐστὶν ἢ Θεός;
Καὶ τὸ, πᾶν γόνυ κάμψαι τῷ κενωθέντι δι' ἡμᾶς,
καὶ τὴν θείαν εἰκόνα δουλικῇ μορφῇ συγκεράσαντι,
καὶ τῶναι πάντα ὅλον Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριος

⁵⁹ Prov. viii, 22. ⁶⁰ Job xxviii, 14. ⁶¹ ibid. ⁶² Prov. viii, 22. ⁶³ Psal. cx, 7. ⁶⁴ Isa. xlix, 6. ⁶⁵ Philipp. ii, 9.

(59) Τεχνίτου. Sic Coisl. 1 et Bas. In ed., τεχνικού.

(60) Διηγούμενοι. Coisl. 1, διηγούνται.

(61) Πάντως. Sic duo Regg., tres Colb. et Coisl. 1. In ed., πάντως.

(62) Χωρὶς αἰτίας. Bill. « sine causa dictum est ».

(63) Παῖδα Θεοῦ. Vulgata, « servum Dei ».

II. Illud quidem unum ipsis fere in promptu est : *Dominus creavit me principium viarum suarum ad opera sua* ⁵⁵. Cui argumento quo tandem modo occurremus? Num Salomonem accensabimus? Num pristina ipsius dicta ob postremum ipsius lapsum abrogabimus? Num ipsiusmet sapientiæ, ac velut scientiæ, artificisque rationis, secundum quam omnia condita sunt, hunc sermonem esse dicemus? Pleraque enim ex his, quæ anima carent, Scriptura per prosopopœiam loquentia inducere consuevit, juxta illud : *Mare hæc atque illa dixit* ⁵⁶; et, *Abyssus dixit : Non est in me* ⁵⁷; et, *Cæli enarrant gloriam Dei* ⁵⁸; et rursus, fræmæ aliquid imperatur ⁵⁹, et montes ac colles exultationis ⁶⁰ causam exposcuntur. Horum nihil proferre libet, etiamsi alioqui a nonnullis eorum, qui ante nos exstiterunt, pro firmis et validis allata sunt. Sed demus hoc sane Salvatoris ipsius, hoc est, veræ Sapientiæ, hæc verba esse. Illud vero aliquantisper una consideremus. Quid est ex omnibus rebus quod causæ sit expers? Divinitas. Nemo enim est, qui Dei causam dicere ⁵⁴¹ queat : alioqui id Deo antiquius esset. Quæ autem humanitatis a Deo propter nos susceptæ causa exstiterit? Profecto ut nobis salus pararetur. Quid enim aliud causæ afferri possit? Ergo quoniam hic aperte, et creavit, et gignit me, reperimus, hoc simpliciter dictum censeamus. Quod enim cum causa conjunctum invenimus, id humanitati assignandum est : quod autem simplex causæque expers, divinitati ascribendum. Age igitur, annon illud, *creavit*, adnexam causam habet? *Creavit enim me*, inquit, *principium viarum suarum ad opera sua* ⁵⁵. Opera autem ipsius, veritas et judicium ⁵⁶, quorum causa

III. Huic velut consecrarium est, quod etiam servus dicitur ⁵⁵, et multis bene serviens ⁵⁶; illudque item, quod inagnum atque amplum ipsi sit Filium Dei vocari ⁵⁷. Haud dubie quippe carni, et generationi, et affectionibus nostris, libertatis nostræ causa servivit, ac denique omnibus illis, per quæ eos, qui a peccato detinebantur, in salutem asseruit. Quid autem majus et honorificentius hominibus humilitati contingere queat, quam Deo copulari, atque ex illa mistione Deum effici, tantumque ab Oriente ex alto visitari ⁵⁸, ut illud etiam sanctum, quod gignebatur, Altissimi Filius vocaretur ⁵⁹, eoque nomine donaretur, quod est super omne nomen ⁶⁰? Quod porro aliud nomen illud est, quam

Psal. xviii, 1. ⁵⁷ Zach. xiii, 17. ⁵⁸ Psal. cxiii, 4. ⁵⁹ Isa. liii, 14. ⁶⁰ Luc. i, 35. ⁵⁵ ibid. 78. ⁵⁶ ibid.

bilis, « puerum Dei », sed eodem sensu.

(64) Κατεχομένοις. Reg. bm, Coisl. 1, Par., Bas., κατεχομένους. Mox τί δέ. In quibusdam τί δαι.

(65) Ὄνομα. Duo Regg. et tres Colb., τὸ ὄνομα.

Deus? Atque istud, omne genu ante eum flectatur⁹⁷, qui nostra causa exinanitus est, ac divinam imaginem servilli formæ conjunxit, sciatque omnis domus Israel, quia et Dominum eum, et Christum fecit Deus⁹⁸. Hæc enim factus est, opera quidem ejus, qui genitus est, bona autem voluntate genitoris.

IV. Quid secundo loco, tanquam maximi atque invicti cujusdam roboris, opponunt? Oportet enim illum regnare⁹⁹ hoc usque, et a cælo suscipi usque ad restitutionis tempora¹, et a dextris sedere², donec hostes in potestatem redegerit. Quid vero postea? Regnandi finem facere, aut e cælis expelli? Et quisnam, obsecro, eum e regno ejiciet? Aut quam ob causam? Quam audax enarrator es, nimiumque a regio jugo abhorrens! At regni illius nullum finem³ 542 fore audis. Verum hæc tibi erroris causa est, quod non intelligis hanc vocem, *ἕως* (id est, usque), non semper futuro tempori opponi, sed ita interjectum tempus statuere, ut interimi sequens tempus non excludat. Nam nisi ita res se habeat, quoniam modo illud, ut alia præteream, intelliges: *Ero vobiscum usque ad consummationem sæculi*⁴? An quasi postea minime futurus sit? Et quæ hæc ratio esset? Nec vero hac solum de causa in errorem incidis, sed etiam quia significationes ipsas non distinguis. Regnare enim duplici modo dicitur, uno, ut Omnipotens, ac volentium nolentiumque Rex: altero, ut subjectionem in nobis gignens, et sub imperium suum ac ditionem nos redigens, utpote qui lubenter ipsius regno colla submittimus. Quod ergo ad priorem significationem attinet, regni ipsius finis nullus erit. Quod autem ad secundam, quis erit finis? Ut nos subjectos teneat, servetque. Quid enim opus erit subjectionem in nobis moliri, cum jam ipsi subjecti fuerimus? Quod postquam effecerit, surrecturus est ad judicium de consequuntur, ab iis qui pereunt; stabitque Deus in medio eorum⁵, hoc est, beatorum hominum, ut diducet ac distinguat, quo quisque honoris gradu, quaque mansionem dignus sit.

V. Huic subjectionem quoque istam adijunge, qua Filium Patri subijcis. Quid ais, quasi jam nunc subjectus non sit⁶? Aut etiam omnino opus est, ut Deo subijciatur, qui et ipse Deus est? Ergo quasi de latrone quodam, aut Dei hoste, verba facis. Verum ita rem expende. Quemadmodum salutis meæ causa maledictum vocatus est⁷, qui maledictionem meam solvit; et peccatum, qui mundi peccatum delet⁸; ac pro veteri Adamo, novus Adamus efficitur⁹: ad eundem quoque modum contumaciam et rebellionem meam sibi asciscit, ut totius corporis

Α αὐτὸν καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησεν. Γέγονε γὰρ ταῦτα, ἐνεργεῖα μὲν τοῦ γεννήματος, εὐδοκία δὲ τοῦ γεννήτορος.

Hæc enim factus est, opera quidem ejus, qui genitus est, bona autem voluntate genitoris.

Δ'. Δεύτερον δὲ τί τῶν μεγίστων αὐτοῖς καὶ ἀμάχων; Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεῦν ἄχρι τοῦδε, καὶ ὑπ' οὐρανοῦ δεχθῆναι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως, καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν καθέδραν ἔχειν, ἕως τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπικρατήσεως. Τὸ μετὰ τοῦτο δὲ τί; Ἀἰεὶ τῆς βασιλείας; ἢ τῶν οὐρανῶν ἀποστῆναι (66); Τίνος παύσεως; ἢ δι' ἥτινα τὴν αἰτίαν (67); Ὡς τολμηρὸς ἐξηγητῆς (68) σὺ, καὶ λίαν ἀβασίλευτος! Καὶ μὴν ἀκούεις τῆς βασιλείας αὐτοῦ μὴ εἶναι πέρας. Ἀλλὰ τοῦτο πάγχεις, παρὰ τὸ μὴ γινώσκειν, ὅτι τὸ, ἕως, οὐ πάντως ἀντιδιαίρει τῷ μέλλοντι, ἀλλὰ τὸ μέχρι μὲν τοῦδε (69), τίθησι· τὸ ὑπὲρ τοῦτο (70) δὲ, οὐκ ἀναίανται. Ἡ πὺς νοήσεις, ἵνα μὴ τὰλλα λέγω, τό· *Ἔσομαι μεθ' ὑμῶν ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος*; Ἀρ' ὡς μετὰ τοῦτο οὐκ ἔτι (71) ἐσομένου; Καὶ τίς ὁ λόγος; Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸ μὴ διαίρειν τὰ σημερινά. Βασιλεῦν γὰρ λέγεται, καθ' ἑν μὲν, ὡς Παντοκράτωρ, καὶ θελόντων, καὶ μὴ, βασιλεὺς· καθ' ἕτερον δὲ, ὡς ἐνεργῶν τὴν ὑποταγὴν (72), καὶ ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν τιθεὶς ἡμᾶς, ἐκόντας δεχομένους τὸ βασιλεύεσθαι. Τῆς μὲν οὖν ἐκείνως νοουμένης βασιλείας οὐκ ἔσται πέρας· τῆς δευτέρας δὲ, τί (73); Τὸ λαβεῖν ἡμᾶς ὑπὸ χεῖρα (74) σωζομένους. Τί γὰρ δεῖ τὴν ὑποταγὴν ἐνεργεῖν ὑποταταγμένον; Μεθ' ἣν ἀνίσταται χρόνων τὴν γῆν, καὶ διαίρειν τὸ σωζόμενον, καὶ τὸ ἀπολλύμενον· μεθ' ἣν ἵσταται Θεὸς ἐν μέσῳ θεῶν, τῶν σωζομένων, διακρίνων καὶ διαστελλων, τίνος ἕκαστος τιμῆς καὶ μονῆς ἄξιος.

terra ferendum, et secernendos eos, qui salutem in medio eorum⁵, hoc est, beatorum hominum, ut diducet ac distinguat, quo quisque honoris gradu, quaque mansionem dignus sit.

Ε'. Τοῦτω σὺναπτε καὶ τὴν ὑποταγὴν, ἣν ὑποτάσεις τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν. Τί λέγεις, ὡς νῦν οὐχ ὑποταγμένου; δέχεται (75) δὲ ὅλως ὑποταγῆναι Θεῷ Θεὸς ὢν; Ὡς περὶ ληστοῦ τίνος, ἢ ἀντιθέου, ποιῇ τὸν λόγον. Ἄλλ' οὕτω σκόπει· ὅτι ὥσπερ κατάρρα ἤκουσε δι' ἐμὲ, ὃ τὴν ἐμὴν λύων κατάραν· καὶ ἁμαρτία, ὃ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ Ἀδὰμ ἀντὶ τοῦ παλαίου γίνεται νέος· οὕτω καὶ τὸ ἐμὸν ἀνυπότακτον ἑαυτοῦ ποιεῖται, ὡς κεφαλὴ τοῦ παντὸς σώματος. Ἔως μὲν οὖν ἀνυπότακτος ἐγὼ καὶ στασιώδης, τῇ τε ἀρνήσει τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῖς πάθε-

⁹⁷ Philipp. ii, 10. ⁹⁸ Act. ii, 36. ⁹⁹ I Cor. xv, 25. xxviii, 20. ¹ Psal. lxxxi, 1. ² I Cor. xv, 28. ³ Galat. iii, 13. ⁴ II Cor. v, 21. ⁵ I Cor. xv, 45.

(66) Ἀποστῆναι. Duo Regg., ἀποσθῆναι.

(67) Τὴν αἰτίαν. Deest τὴν in tribus Regg.

(68) Ἐξηγητῆς. Comb. addit, et.

(69) Μέχρι μὲν τοῦδε. Sic tres Regg. In ed., μέχρι τοῦδε μὲν.

(70) Τὸ ὑπὲρ τοῦτο. Plures Regg. et Colb., τὸ μετὰ τοῦτο.

(71) Τοῦτο οὐκ ἔτι. Deest ἔτι in tribus Regg. et Cypr. qui habet, τοῦτο μὴ.

(72) Ὡς ἐνεργῶν τὴν ὑποταγὴν. Leuvenk. sic

vertit: « Quod subjectionem præstet, nosque s b regnum suum ponat, quotquot volentes ipsius imperium admittimus. »

(73) Tl. Deest in quatuor Colb.

(74) Λαβεῖν ἡμᾶς ὑπὸ χεῖρα. Quatuor Colb. addunt, καὶ, quod commodè reddit Leuvenk., « ut nos scilicet ei subijciamur, et servemur. »

(75) Δέχεται, etc. Hæc per interrogationem legenda, etsi aliter exponat Elias.

σιν, ἀνυπότακτος (76) τὸ κατ' ἐμὲ καὶ ὁ Χριστὸς (77) λέγεται· ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, ὑποταγῇσται δὲ καὶ τῇ ἐπιγνώσει, καὶ τῇ μεταποιήσει, τότε καὶ αὐτὸς τὴν ὑποταγὴν πεπλήρωκε, προσάγων ἐμὲ τὸν σεσωσμένον. Τοῦτο γὰρ ἡ ὑποταγὴ Χριστοῦ, κατὰ γὰρ τὴν ἐμὸν λόγον, ἡ τοῦ Πατρικοῦ θελήματος πλήρωσις. Ὑποτάσσει δὲ καὶ Υἱὸς Πατρὶ, καὶ Υἱὸς Πατρί· ὁ μὲν ἐνεργῶν, ὁ δὲ εὐδοκῶν, ὁ καὶ πρότερον εἰπομεν· καὶ οὕτω τὸ ὑποτεταγμένον ὁ ὑποτάξας Θεῷ παρίστησιν, ἑαυτοῦ ποιούμενος τὸ ἡμέτερον. Τοιοῦτον εἶναι μοι φαίνεται καὶ τὸ· Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρόσχες μοι, ἵνα τί ἐγκατέλειπες με; Οὐ γὰρ αὐτὸς ἐγκατέλειπται, ἡ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, ἡ ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ θεότητος, ὁ δοκεῖ τισιν, ὡς ἂν φοβουμένης τὸ πάθος, καὶ διὰ τοῦτο συσταλλομένης ἀπὸ τοῦ πάσχοντος· (τίς γὰρ ἡ γεννηθῆναι κάτω τὴν ἀρχὴν, ἡ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀνελθεῖν ἠνάγκασεν;) Ἐν ἑαυτῷ δὲ, ὅπερ εἶπον, τυποῖ τὸ ἡμέτερον. Ἡμεῖς γὰρ ἦμεν οἱ ἐγκαταλειμμένοι καὶ παρεωραμένοι πρότερον, εἴτα νῦν προσειλημμένοι καὶ σεσωσμένοι τοῖς τοῦ ἀπαθοῦς πάθεσιν· ὥσπερ καὶ τὴν ἀφροσύνην ἡμῶν, καὶ τὴν πλημμελὲς οἰκειούμενος, τὰ ἐξῆς διὰ τοῦ ψαλμοῦ φησιν· ἐπειδὴ προδήλως εἰς Χριστὸν ὁ εἰκοστὸς πρῶτος ψαλμὸς ἀναφέρεται.

illius passiones, assumpti ac servati sumus; quemadmodum nostram quoque insipientiam ac peccatum sibi arrogavit, ut ea, quæ deinceps in psalmo sequuntur, pronuntiant. Si quidem vicesimus pri-

mus psalmus manifeste ad Christum refertur.

Γ'. Τῆς δὲ αὐτῆς ἔχεται θεωρίας, καὶ τὸ μαθεῖν αὐτὸν τὴν ὑπακοὴν ἐξ ὧν ἐπαθεν· ἡ τε κραυγὴ, καὶ τὰ δάκρυα, καὶ τὸ ἱκετεύσαι, καὶ τὸ εἰσκαουσθῆναι, καὶ τὸ εὐλαβέσθαι· ἃ δραματούργεϊται (78) καὶ πλέκεται θαυμασίως ὑπὲρ ἡμῶν (79). Ὡς μὲν γὰρ Λόγος, οὔτε ὑπήκουος ἦν, οὔτε ἀνήκουος. Τῶν γὰρ ὑπὸ χεῖρα ταῦτα, καὶ τῶν δευτέρων· τὸ μὲν τῶν εὐγνωμονεστέρων, τὸ δὲ τῶν ἀξίων κολάσεως. Ὡς δὲ δούλου μορφῇ, συγκαταβαίνει τοῖς ὁμοδόλοις καὶ δούλοις, καὶ μορφοῦται τὸ ἀλλότριον, ὅλον ἐν ἑαυτῷ ἐμὲ φέρων μετὰ τῶν ἐμῶν (80), ἵνα ἐν ἑαυτῷ δοκῇ τὸ χεῖρον (81), ὡς κηρὸν πῦρ, ἡ ὡς ἀτμίδα γῆς ἥλιος, καὶ γὰρ μεταλάβω τῶν ἐκείνου διὰ τὴν σύγκρασιν. Διὰ τοῦτο ἔργῳ τιμᾷ τὴν ὑπακοὴν, καὶ πειράται ταύτης (82), ἐκ τοῦ παθεῖν· οὐ γὰρ ἱκανὸν ἡ διάθεσις, ὥσπερ οὐδὲ ἡμῖν, εἰ μὴ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων χωρήσαιμεν· ἔργον γὰρ, ἀπόδειξις διαθέσεως. Οὐ χεῖρον δὲ ἴσως κακείνου ὑπολαβεῖν, ὅτι δοκιμάζει τὴν ἡμετέραν ὑπακοὴν, καὶ πάντα μετρεῖ (83) τοῖς ἑαυτοῦ (84) πάθεσι τέχνη (85) φιλανθρωπίας· ὥστε ἔχειν εἰδέναι

A caput. Proinde quandiu inobediens ipse sum ac turbulentus, tum per Dei abnegationem, tum per vitiosas animi permotiones, tandiu inobediens quoque, quantum ad me attinet, Christus dicitur. Cum autem ei omnia subjecta fuerint (subjicientur autem, et per agnitionem, et per immutationem), tum ipse quoque subjectionem impleverit, adducens me, salutem consecutum. Nec enim quidquam aliud est, mea quidem sententia, Christi subjectio, quam paternæ voluntatis expletio. Subjicit 543 autem, et Filius Patri, et vicissim Filio Pater: ille opera sua, hic beneplacito, quemadmodum ante a nobis dictum est. Atque ita eos, qui subjecti sunt, Deo sistit ac repræsentat is, qui subjecti, nostra videlicet sibi vindicans. Eodem in genere mihi illud quoque esse videtur: *Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti* 10? Neque enim, quod quidam opinantur, ipse, vel a Patre, vel a sua divinitate, quasi passionem extimisset, ac propterea sese a perpetiente corpore collegisset, derelictus est: (Quis enim eum, vel primum humanitus gigni, vel in crucem ascendere cogit?) Verum in seipso, ut dictum est, nostra repræsentavit. Nos enim eramus derelicti illi prius atque contempti; nunc vero per impatibilis

VI. Eiusdem speculationis illud etiam est, quod ex his, quæ passus est, obedientiam didicit; quod cum clamore et lacrymis supplicavit; quod exauditus sit pro sua reverentia 11; quæ omnia nomine nostro mirabiliter efficiuntur et contextuntur. Nam, ut Verbum, nec obediens erat, nec inobediens. Hæc namque iis, qui aliorum imperio tenentur, quique secundæ classis sunt, conveniunt; illud scilicet, probis atque honestis, istud vero, improbis ac supplicio dignis. Ut autem servi forma, ad conservos, imo ad servos sese demittit, atque alienam formam suscipit, totum me simul, cum iis quæ mea sunt, in seipso ferens, ut, quod deterius est, in seipso absumat, et conficiat, non secus ac ceram ignis, aut terræ vaporem solis radius, atque ipse ob hujusmodi conjunctionem honorum illius particeps flammæ. Quocirca re ipsa obedientiam honore afficit, eamque perpetiendis doloribus experitur; neque enim sufficiebat animi affectio, quemadmodum nec nobis, nisi manum quoque operibus admoveamus: opus

10 Psal. xxi, 1. 11 Hebr. v, 8, 7.

(76) Ἀνυπότακτος. Carpebant Monothelitæ hæc Gregorii verba, quasi Christum divideret, ut ex sexta synodo perspicuum est; sed audiendi non sunt.

(77) Ὁ Χριστός. Deest ὁ in nonnullis.

(78) Ἀ δραματούργεϊται, etc. Comb.: « Quæ nobis quasi in scena productis, nostroque nomine ac persona mirabiliter geruntur ac nectuntur, » partim scilicet vere, partim οἰκωῶσαι et attributione.

(79) Ὑπὲρ ἡμῶν. Sic Coisl. 1, etc. In ed., ὑπὲρ ἡμῶν.

(80) Μετὰ τῶν ἐμῶν. Bill.: « cum infirmitatibus meis. »

(81) Τὸ χεῖρον. « Quod deterius est, » id est, « peccatum. »

(82) Πειράται ταύτης. « Eiusque periculum patiendi facit. »

(83) Καὶ πάντα μετρεῖ, etc. Leuvenk.: « Atque omnia metiatur ex suis passionibus ars illa benignitatis. »

(84) Τοῖς ἑαυτοῦ. Coisl. 1, τοῖς οἰκείοις.

(85) Τέχνη. Hervag. τέχνη, « ars. »

enim, affectionis animi declaratio est. Nec forte pejus fuerit existimare, quod obedientiam nostram exploret, passionibusque suis omnia metiatur, arte quadam humanitatis et benevolentiae erga genus nostrum: ita ut ex suis nostra aestimare queat, quantumque, et a nobis exigi et condonari debeat, expensa nimirum **544** cum passionibus virium nostrarum imbecillitate. Nam cum lucem illam, propter corporis tegumentum, in tenebris, hoc est, in hac vita, lucentem, tenebrae aliae, hoc est, pravus ille ac tentator insectatus sit: quanto magis tenebras ipsas, utpote infirmiores? Et quid mirum, si cum ille hostiles laqueos omnino effugerit, nos quadam tenus saltem comprehendamur? majus quippe illi est, quod hostis eum persecutus sit, quam nobis, quod nos assequatur atque comprehendat, apud eos utique, qui hae recta ratione perpendunt. Ad dam illud quoque iis quae dicta sunt, locum hunc mecum reputans: *In quo enim passus est, ipse tentatus, potest iis, qui tentantur, auxiliari* ¹², quod perspicue ad eumdem sensum tendit. Sicut etiam: *Erit autem Deus omnia in omnibus* ¹³ illo restitutionis tempore; non utique Pater, resolutio videlicet in ipsum Filio, non secus ac si fax aliqua ad aliquod tempus ab ingenti rogo abstracta, in eum rursus adjungatur (neque enim Sabelliani his verbis abutantur), sed totus Deus; tum nempe, cum jam non multi erimus, sicut nunc sumus ratione motuum et affectionum, nihil omnino Dei gestantes in nobis, aut saltem parum, sed toti deiformes, totiusque ac solius Dei capaces: haec enim ea perfectio est, ad quam omni celeritate properamus; quod quidem Paulus ipse maxime conjicit: quod enim hic de Deo sigillatim attribuit. Quibus verbis? *Ubi est Graecus, non Judaeus, circumcisio et praepitium, barbarus et Scythia, servus et liber: sed omnia et in omnibus Christus* ¹⁴.

VII. Tertio loco vocem hanc, major ¹⁵, numerant: quarto item, *Deum meum et Deum vestrum* ¹⁶. Sane, si major quidem diceretur, non item aequalis, fortasse vim aliquam haberet quod asserunt. Cum autem utrumque inveniri liquido constet, quid tandem generosi homines dicent? Quid roboris habebunt? Quomodo convenient, quae convenire nequeunt? Idem enim seipso majus, pariterque sibi ipsi aequale, fieri non potest. Nonne ergo perspicuum est majoris vocem ad causam, aequalis autem ad naturam referendam esse? Ac nos istud ingenue admodum et candide confitemur. Fortasse autem

A τοῖς αὐτοῦ τὰ ἡμέτερα, καὶ πόσον μὲν ἀπαιτούμεθα, πόσον δὲ συγχωρούμεθα, λογιζομένης μετὰ τοῦ πάσχειν καὶ τῆς ἀσθενείας. Εἰ γὰρ τὸ φῶς ἐδιώχθη διὰ τὸ πρόδηλον φαῖνον ἐν τῇ σκοτίᾳ, τῷ βίῳ τούτῳ, ὑπὸ τῆς ἄλλης σκοτίας, τοῦ πονηροῦ λέγω καὶ τοῦ πειραστοῦ, τὸ σκότος πόσον, ὡς ἀσθενέστερον; Καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ ἐκεῖνου διαφυγόντος παντάπασιν, ἡμεῖς ποσῶς γε (86) καταληφθῆμεν; μεῖζον γὰρ ἐκεῖνῳ τὸ διωχθῆναι, ἢ περὶ ἡμῶν τὸ καταληφθῆναι, παρὰ τοῖς ὁρθῶς ταῦτα λογιζομένοις. Ἐτι δὲ προσθήσω τοῖς εἰρημίοις ἐκεῖνο, ἐνθυμηθεὶς τὸ, Ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν, αὐτὸς πειρασθεὶς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι, σαφῶς πρὸς τὴν αὐτὴν φέρων διάνοιαν. Ἐστὶ δὲ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀποκαταστάσεως (87). οὐχ ὁ Πατὴρ, πάντως εἰς αὐτὸν ἀναλυθέντος τοῦ Υἱοῦ, ὥστερ εἰς πυρὸν μεγάλην λαμπρόδος πρὸς καιρὸν ἀποσπασθείσης, εἰτα συναφθείσης, μηδὲ γὰρ Σαβέλλιοι τῷ ῥητῷ τούτῳ παραφθεϊρέσθωσαν (88), ἀλλ' ὅλος Θεός, ὅταν μῆκετι πολλὰ ὦμεν, ὥστερ νῦν (89) τοῖς κινήμασι καὶ τοῖς πάθεσιν, οὐδὲν ὅλος Θεοῦ, ἢ ὀλίγον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φέροντες, ἀλλ' ὅλοι θεοοιδεῖς, ὅλος Θεοῦ χωρητικοὶ καὶ μόνου· τοῦτο γὰρ ἡ τελειώσις, πρὸς ἣν σπεύδομεν· τεκμηριοὶ δὲ μάλιστα Παῦλος αὐτός· ὃ γὰρ ἐν τῷ θᾶ περὶ Θεοῦ φησιν ἀόριστος, ἀλλαχού σαφῶς περιορίζει Χριστῷ. Τί λέγων; Ὅπου οὐκ ἐνὶ Ἑλλήν, οὐδὲ Ἰουδαίος, περιτομή καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Ἰκθύης, δοῦλος, ἐλεύθερος· ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός.

ad quam omni celeritate properamus; quod quidem indefinitè ait, alio loco apertissimis verbis Christo

C Ζ'. Τρίτον, ἀριθμεῖ τὸ, μεῖζον (90)· τέταρτον τὸ, Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν. Εἰ μὲν οὖν μεῖζον (91) μὲν ἐλέγετο, μὴ ἴσος (92) δὲ, τάχα ἂν ἦν τι τοῦτο αὐτοῖς· εἰ δὲ ἀμφοτέρω σαφῶς εὐρίσκομεν, τί φήσουσιν οἱ γεννάδαι; τί τὸ ἰσχυρὸν αὐτοῖς; πῶς συμβήσεται τὰ ἀσύμβατα; τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ ὁμοῶς μεῖζον καὶ ἴσον εἶναι, τῶν ἀδυνάτων· ἢ δῆλον, ὅτι τὸ μεῖζον μὲν ἐστὶ τῆς αἰτίας, τὸ δὲ ἴσον, τῆς φύσεως; καὶ τοῦτο ὑπὸ πολλῆς εὐγνωμοσύνης ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς. Τάχα δ' ἂν εἴποι τις ἄλλος (93) τῷ ἡμετέρῳ (94) λόγῳ προσφιλονεικῶν (95), μὴ ἑλαττον εἶναι τὸ ἐκ τοιαύτης αἰτίας εἶναι τοῦ ἀναίτιου (96). Τῆς τε

¹² Hebr. ii, 18. ¹³ I Cor. xv, 28. ¹⁴ Galat. iii, 28. ¹⁵ Joan. xiv, 28. ¹⁶ Joan. xx, 17.

(86) Ποσῶς γε. Duo Regg., quinque Colb., ποσῶς D καί.

(87) Ἀποκαταστάσεως. « Restitutionis, » id est, « resurrectionis, » cum videlicet animæ suis corporibus restituantur.

(88) Παραφθεϊρέσθωσαν. Sav. aliique plures, παρελθούσθωσαν.

(89) Ὅστερ νῦν... φέροντες. Hæc a Billio, aut typographo omissa.

(90) Μεῖζον. Par., μεῖζων.

(91) Μεῖζον. Tres Regg. et tres Colb., μεῖζον.

(92) Ἴσος. Tres Regg. totidemque Colb., ἴσον.

(93) Ἄλλος. Unus Reg. et Oxon., ἄλλο.

(94) Ἡμετέρῳ. Sic Coisl. 1, Sav. et Comb. In ed.,

(95) Προσφιλονεικῶν. « Vox ista, » inquit Bill-

lius, « non significat eum, qui Gregorii rationem oppugnaret, sed qui acrius in eamdem causam incumberet, Filiique divinitatem tueretur. Nam quod Gregorius fateatur Filium, ratione duntaxat causæ, minorem esse Patre, contenderet fortasse aliquis in eamdem Filii defensionem acrius incumbens, ne in hac quidem ratione minorem eum esse dicendum; quod non satis animadvertisse videtur Elias. »

(96) Ἀναίτιον. Sic tres Regg., duo Coisl., Par., Comb., etc. Sic etiam legit Billius, licet editi habeant, ἐναντίον.

γάρ τοῦ ἀνάρχου δόξης μετέχοι ἂν, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνά-
ρχου καὶ πρόσεστιν ἡ γέννησις, πρᾶγμα τοσοῦτο (97),
τοῖς γε νοῦν ἔχουσι, καὶ οὕτω (98) σεβάσμιον. Τὸ
γὰρ δὴ λέγειν, ὅτι τοῦ κατὰ τὸν ἀνθρώπον νοουμένου
μεζῶν (99), ἀληθὲς μὲν, οὐ μέγα δέ· τί γὰρ θαυ-
μαστόν, εἰ μεζῶν ἀνθρώπου Θεός; Ταῦτα μὲν οὖν (1)
εἰρησθῶ πρὸς τοὺς τὸ μεζῶν κομπάζοντας.

quidem certe, qui mente præditi sunt. Nam, quod
sit, vere quidem dici potest, sed non perinde honorifice: quid enim mirum, Deum homine majorem
esse? Atque hæc mihi dicta sint adversus eos, qui

Η'. Θεὸς δὲ λέγοιτο ἂν, οὐ τοῦ Λόγου, τοῦ ὁρωμέ-
νου δέ· πῶς γὰρ ἂν εἴη τοῦ κυρίως Θεοῦ Θεός; Ὁσ-
περ καὶ Πατὴρ, οὐ τοῦ ὁρωμένου, τοῦ Λόγου δέ·
καὶ γὰρ ἦν διπλοῦς· ὥστε τὸ μὲν κυρίως ἐπ' ἀμ-
φοῖν (2), τὸ δὲ οὐ κυρίως, ἐναντίας ἡ ἐφ' ἡμῶν ἔχει.
Ἡμῶν γὰρ κυρίως μὲν Θεός ὁ Θεός (3), οὐ κυρίως
δὲ Πατὴρ. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὃ ποιεῖ τοῖς αἰρετικοῖς
τὴν πλάνην, ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίκεισις, ἐπαλλαττο-
μένων τῶν ὀνομάτων διὰ τὴν σύγχρυσιν. Σημεῖον δὲ,
ἡνίκα αἱ φύσεις (4) διίστανται ταῖς ἐπινοαίαις, συν-
διαίρειται καὶ τὰ ὀνόματα. Παῦλον λέγοντος ἄκουσον·
Ἦνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ
Πατὴρ τῆς δόξης. Χριστοῦ μὲν Θεός, τῆς δὲ δόξης
Πατὴρ· εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφοτέρον ἔν (5), ἀλλ' οὐ
τῇ φύσει, τῇ δὲ συνόδῳ τούτων. Τί ἂν γένοιτο γνω-
ριμώτερον;

riæ¹⁷. Vides quomodo Christi quidem Deus, gloriæ autem Pater dicatur: quamvis enim hæc duo unum
efficiant, id tamen non natura fit, sed eorum coitione. Quid his apertius et manifestius esse queat?

Θ'. Πέμπτον λεγέσθω τὸ, λαμβάνειν αὐτὸν ζωὴν, C
ἡ κρίσιν, ἡ κληρονομίαν ἔθνων, ἡ ἐξουσίαν πάσης
σαρκός, ἡ δόξαν, ἡ μαθητὰς, ἡ ὅσα λέγεται, καὶ τοῦ-
το (6) τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰ δὲ καὶ τῷ Θεῷ δοίης (7),
οὐκ ἄτοπον· οὐ γὰρ ὡς ἐπίκτητα εἰσεῖς, ἀλλ' ὡς
ἀπ' ἀρχῆς συνυπάρχοντα (8), καὶ λόγῳ φύσεως,
ἀλλ' οὐ χάριτος.

Ρ'. Ἐκτον τιθέσθω τὸ μὴ δύνασθαι τὸν Υἱὸν
ἀπ' ἑαυτοῦ ποιεῖν μηδὲν (9), ἔὰν μὴ τι βλέπῃ
τὸν Πατέρα ποιοῦντα. Τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ
τῶν καθ' ἑνα τρόπον λεγομένων, τὸ δύνασθαι, ἡ μὴ
δύνασθαι· πολὺσημον δέ. Τὸ μὲν γὰρ τι λέγεται
κατὰ δυνάμειος ἑλλειψιν, καὶ ποτὲ, καὶ πρὸς τι, ὡς
τὸ, μὴ δύνασθαι τὸ παιδίον ἀθλεῖν, ἡ τὸ σκυλάκιον
βλέπειν, ἡ πρὸς τόνδε διαγωνίζεσθαι· ἀθλήσει γὰρ
ἴσως ποτὲ, καὶ ὀψεται, καὶ διαγωνισέται πρὸς τόνδε,
κἂν πρὸς ἕτερον ἀδυνάτως ἔχη. Τὸ δὲ, ὡς ἐπὶ πλει-
στον, ὡς τό· Οὐ δύναται πόλις κρυθῆναι ἐπ' ἀνω-
δρους κειμένη. Τάχα γὰρ ἂν καὶ κρυφθεῖη τις, ἐπι-

¹⁷ Ephes. i, 17. ¹⁸ Joan. v, 26. ¹⁹ ibid. 27. ²⁰ Psal. ii, 8. ²¹ Joan. xvii, 2. ²² Apoc. v, 12. ²³ Joan.
v, 23.

(97) Τοσοῦτο. Tres Regg. τοσοῦτον.

(98) Οὕτω. Reg. bm, οὕτως.

(99) Μεζῶν. Duo Regg. μεζῶν. Sic etiam in se-
quenti μεζῶν.

(1) Ὁὐ. Reg. bm, Coisl. 1, etc., addunt,
ἡμῶν.

(2) Ἐπ' ἀμφοῖν. « De utroque, » id est, de Ver-
bo, quatenus est Deus, vel quatenus est homo.

(3) Ὁ Θεός. Deest ὁ in quatuor Regg., tribus
Colb., etc.

(4) Αἱ φύσεις. Sic tres Regg. Deest αἱ in col.

A dixerit alius quispiam, sermonem nostrum
acriori animi contentione prosequens, inferius ha-
bendum non esse, ab hujusmodi causa, causæ om-
nis experte, proficisci. Nam et quia ab eo, qui prin-
cipio caret, originem trahit, ejus quoque gloriæ
partem sibi vindicat: et accedit insuper generatio-
nis prærogativa, res tanta, tamque veneranda, iis
ratione humanitatis Pater Filio major intelligendus
sit, vere quidem dici potest, sed non perinde honorifice: quid enim mirum, Deum homine majorem
esse? Atque hæc mihi dicta sint adversus eos, qui
majoris vocem insolentius jactant.

VIII. Quod autem ad alteram partem attinet,
Deus dicitur, non ratione Verbi, sed partis quæ in
oculorum sensum cadit (quo enim modo illius,
qui proprie Deus est, Deus dici queat?). Quemad-
modum Pater, non humanitatis, sed Verbi respectu;
duplici quippe natura constabat; quo fit ut alterum
de eo proprie dicatur, alterum improprie: contra
quam in nobis se res habet. Deus enim proprie Deus
noster est, non autem proprie Pater. Atque hoc est
quod hæreticos in errorem inducit, nempe nomi-
num horum conjunctio, permutatis videlicet inter
se nominibus propter utriusque naturæ connexio-
nem. Argumento est, quod cum naturæ animò et
cogitatione distinguuntur, simul quoque nomina
dividuntur. Audi Paulum his verbis loquentem.

Ut Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater ille glo-

riæ autem Pater dicatur: quamvis enim hæc duo unum
efficiant, id tamen non natura fit, sed eorum coitione. Quid his apertius et manifestius esse queat?

IX. Quintum numeretur, quod vitam¹⁸, aut ju-
dicium¹⁹, aut gentium hæreditatem²⁰, aut carnis
omnis potestatem²¹, aut gloriam²², aut discipulos,
cæteraque ejusdem generis, accipere dicitur; hoc
quoque ad humanitatem spectat. Quanquam ut hæc
etiam Deo tribuamus, nulla inde absurditas conse-
quetur: non enim velut ascititia ei tribuemas, sed
velut quæ a principio una cum ipso exstiterint, non
ratione gratiæ, sed naturæ.

X. Sexto loco ponatur, quod Non potest Filius a
seipso facere quidquam, nisi id viderit Patrem facien-
tem²³. Quæ verba ejusmodi sensu explicanda sunt:
Posse, vel non posse, non uno modo dicitur; variam
enim ac multiplicem significationem habet. Non-
nunquam⁵⁴⁶ enim secundum virium defectum
dicitur, et certi temporis ac personæ ratione ha-
bita: ut quod puer luctari non possit, aut catulus
cernere, aut cum aliquo dimicare: luctabitur enim
fortasse aliquando, et cernet, et cum hoc dimica-
bit, etiamsi cum altero nequeat. Interdum de eo
dicitur, quod sæpenumero contingit, ut illud: Non

(5) Ἐν. Bill.: « personam unam. »

(6) Τοῦτο. Comb., ταῦτα.

(7) Δοίης. Reg. b, δῶς, « tribuas. »

(8) Συνυπάρχοντα. Bill.: « ipsi simul cum Patre
aduerint. » Non recte quidem; cum hic Filii dotes,
non cum Patris, sed cum ipsamet Filii existentiæ,
sunt componendæ. Filius enim, non gratiæ dono,
sed a nativitate, ipsaque vi naturæ, quod genitus
sit, a Patre accepit.

(9) Μηδὲν. Reg. a, οὐδέν

potest civitas abscondi supra montem posita ²⁵. Fieri enim potest, ut quaedam civitas abscondatur, majori nimirum aliquo monte ipsius aspectum impediendo. Impossibile etiam dicitur, quod minime æquum est, rationique consentaneum; cujus generis est illud: *Non possunt filii sponsi jejunare, quandiu præsens est sponsus* ²⁶; sive eum intelligas, qui corporeis oculis cernitur (neque enim ærumnæ atque afflictionis tempus erat illud tempus, quo Christus cum discipulis versabatur), sive eum ut Verbum spectes: quid enim eos corporeo modo jejunare necesse est, qui a Verbo purgantur? Quarta significatione hoc fieri non posse dicitur, a quo nostra voluntas abhorret; cujusmodi est illud: *Non poterat illic signa facere propter incredulitatem eorum* ²⁷, qui ea excipiebant: quoniam enim ad morborum depulsiones utrumque accedere necesse est, nempe ut et ægroti fidem, et medici vim et facultatem medendi afferant, ideoque alterum, deficiente altero, minime contingebat. Haud scio autem, an hoc quoque non adjungendum sit, ad id quod rationi consentaneum est: neque enim iis medicinam asserre conveniebat, quibus incredulitas detrimentum allatura erat. Quo etiam in ordine ponendum est illud: *Non potest mundus odisse vos* ²⁸; et, *Quomodo poteris bona loqui, cum sis mali* ²⁹? Quo enim pacto quidquam horum impossibile est, nisi quia voluntas repugnat? Jam illud quoque impossibile dicitur, quod natura quidem impossibile est, Deo autem volenti possibile; quo in genere est illud: *Eumdem hominem bis nasci non posse* ³⁰, nec acu camelum admitti ³¹: quid enim prohibeat quominus hæc fiant, si Dei voluntas ita tulerit?

XI. Præter hos omnes modos impossibile dicitur quod nulla omnino ratione fieri potest, ut quod nunc exquirimus. Ut enim impossibile esse dicimus Deum malum esse, aut omnino non esse (hoc enim Dei impotentiam potius atque imbecillitatem, quam potentiam arguerit); aut ut sit, quod non est, aut ut bis duo simul et quatuor **547** sint et decem: ita nec fieri ullo modo potest, ut Filius aliquid faciat, quod Pater non faciat. *Omnia enim quæ Pater habet, sunt Filii* ³²: quemadmodum rursus omnia, quæ Filius, Patris. Nihil ergo peculiare, quia communia omnia, quandoquidem ipsum quoque esse, commune atque æquale est ipsi cum Patre, licet alioqui hoc a Patre Filius habeat. Quo etiam sensu dictum est: *Ego vivo propter Patrem* ³³; non quod ab illo ipsius vita atque essentia sustineatur, verum quod ex illo citra tempus ullum atque causam exsistat. Sed quomodo illud acci-

A προσθύνται μελίζονος. Τὸ δὲ, ὡς οὐκ εὐλογον, ὡς τὸ *Οὐ δύναται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος νηστεύειν*, ἐφ' ὅσον ἐνδεήμος ὁ νυμφίος· εἴτε ὁ σωματικῶς ἐρώμενος (οὐ γὰρ κακοπαθείας, ἀλλ' εὐφροσύνης καιρὸς ὁ τῆς ἐπιδημίας), εἴτε ὡς ὁ Λόγος νοούμενος· τί γὰρ δεῖ νηστεύειν σωματικῶς τοὺς Λόγους καθαιρομένους (10); Τὸ δὲ, ὡς ἀδούλητον, ὡς τὸ, *Μὴ δύνασθαι ἐκεῖ σημεῖα ποιῆσαι, διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν δεχομένων*· ἐπειδὴ γὰρ τοῦ συναμφοτέρου χρεῖα πρὸς τὰς ἰάσεις, καὶ τῆς τῶν θεραπευομένων πίστεως, καὶ τῆς τοῦ θεραπευτοῦ (11) δυνάμεως, οὐκ ἐνεδέχετο τὸ ἕτερον τοῦ συζύγου ἐλλείποντος. Οὐκ οἶδα (12) δὲ, εἰ μὴ καὶ τοῦτο τῷ εὐλόγῳ προσθετέον· οὐ γὰρ εὐλόγος ἴσως τοῖς βλαβητομένοις ἐξ ἀπιστίας. Τοῦ δὲ αὐτοῦ λόγου, καὶ τὸ· *Οὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμᾶς*· καὶ, *Πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν, πορνῆοι ὄντες*; Πῶς γὰρ ἀδύνατόν τι τούτων, ἢ ὅτι ἀδούλητον; Ἔστι δὲ τι καὶ τοιοῦτον ἐν τοῖς λεγομένοις, ὃ τῇ (13) φύσει μὲν ἀδύνατον, Θεῷ δὲ δυνατὸν βουληθέντι, ὡς τὸ, μὴ δύνασθαι τὸν αὐτὸν γεννηθῆναι δευτέρον, καὶ ῥαφίς οὐκ εἰσδεχομένη κάμηλον· τί γὰρ ἂν καὶ κωλύσειε γενέσθαι ταῦτα, Θεοῦ θελήσαντος;

B etiam in ordine ponendum est illud: *Non potest mundus odisse vos* ²⁸; et, *Quomodo poteris bona loqui, cum sis mali* ²⁹? Quo enim pacto quidquam horum impossibile est, nisi quia voluntas repugnat? Jam illud quoque impossibile dicitur, quod natura quidem impossibile est, Deo autem volenti possibile; quo in genere est illud: *Eumdem hominem bis nasci non posse* ³⁰, nec acu camelum admitti ³¹: quid enim prohibeat quominus hæc fiant, si Dei voluntas ita tulerit?

IA' Τούτων δὲ πάντων ἐκτὸς, τὸ παντελῶς ἀδύνατον καὶ ἀνεπίδεκτον, ὡς ὃ νῦν ἐξετάζομεν. Ὡς γὰρ ἀδύνατον εἶναι λέγομεν, πορνῆρόν εἶναι Θεόν, ἢ μὴ εἶναι· τοῦτο γὰρ ἀδυναμίας ἂν εἴη μᾶλλον Θεοῦ, ἢ περ δυνάμεως· ἢ τὸ μὴ ὂν εἶναι, ἢ τὰ δις δύο καὶ τέσσαρα εἶναι καὶ δέκα (14)· οὕτως ἀδύνατον καὶ ἀνεγχώρητον ποιεῖν τι τὸν Υἱόν, ὃν οὐ ποιεῖ ὁ Πατήρ. *Πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστίν*· ὡς ἐμπάλιν τὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Πατρὸς. Οὐδὲν οὖν ἴδιον, ὅτι κοινά· ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι κοινὸν καὶ ὁμότιμον, εἰ καὶ τῷ Υἱῷ παρὰ τοῦ Πατρὸς. Καθ' ὃ καὶ λέγεται καὶ τὸ· *Ἐγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα*· οὐχ ὡς ἐκείθεν αὐτῷ τοῦ ζῆν, καὶ τοῦ εἶναι συνεχομένου, ἀλλ' ὡς ἐκείθεν ὑπάρχοντος ἀχρόνως καὶ ἀναίτιως. Βλέπει δὲ τὸν Πατέρα ποιοῦντα, πῶς, καὶ οὕτω ποιεῖ; Ἄρα ὡς οἱ τὰς μορφὰς γράφοντες, καὶ τὰ γράμματα, διὰ τὸ μὴ εἶναι τῆς ἀληθείας ἄλλως ἐπιτυχεῖν, εἰ μὴ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον βλέποντας, κάκειθεν χειραγωγούμε-

²⁵ Matth. v, 14. ²⁶ Matth. ix, 15. ²⁷ Matth. xiii, 58. ²⁸ Matth. xix, 24. ²⁹ Joan. xvi, 15. ³⁰ Joan. vi, 58.

(10) *Τοὺς Λόγους καθαιρομένους*. Bill.: «qui sermone purgantur.» Addit etiam in notis, Gregorium alludere ad hæc Christi verba, Joan. xv, 3: «Jami vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.» Fatetur tamen Eliam per Λόγον, Filium Dei intelligere; cujus sententia nobis etiam magis arridet.

(11) *Τοῦ θεραπευτοῦ*. De Christo enim singulariter hic sermo est, non universe de iis quæ ad morborum depulsiones ex parte ægrotorum ac medicorum requiruntur.

(12) *Οὐκ οἶδα*, etc. Bill.: «Quamquam haud scio, an hoc quoque genus tertio adjungendum sit, quo

58. ²⁷ Joan. vii, 7. ²⁸ Matth. xii, 34. ²⁹ Joan. iii, 4.

impossibile nihil aliud significat, quam quod minime rationi consentaneum est.» Sensit Billius legendum esse, οὐκ εὐλόγῳ, «rationi minime consentaneum,» quod nobis quoque visum est. Cum vero particula negans, οὐκ, ab omnibus cōd. tum exaratis, tum mss. absit, religioni fuit eam in textum introducere.

(13) *Ὁ τῇ*. Sic tres Regg. et quatuor Colb. In ed., ὅτι.

(14) *Καὶ τέσσαρα εἶναι καὶ δέκα*. Reg., Cypr., τέσσαρες καὶ δέκα εἶναι· «bis duo, quatuordecim esse.»

νοὺς (13); Καὶ πῶς ἡ Σοφία δεῖται τοῦ διδάσκοντος; ἢ οὐ ποιῆσαι τι μὴ διδασκομένην; Ποιεῖ δὲ πῶς ὁ Πατήρ, ἢ πεποίηκεν; Ἄρα ἄλλον προῦπέστησε κόσμον ἀντὶ τοῦ παρόντος, καὶ ὑποστήσει τὸν μέλλοντα, καὶ πρὸς ἐκεῖνα βλέπων ὁ Υἱός, τὸν μὲν ὑπέστησε, τὸν δὲ ὑποστήσει; Τέσσαρες οὖν κόσμοι (16) κατὰ τὸν λόγον τοῦτον, οἱ μὲν Πατὴρ, οἱ δὲ Υἱοῦ ποιήματα. Ὡς τῆς ἀλογίας (17)! Καθαίρει δὲ λέπρας, καὶ δαιμόνων, καὶ νόσων ἀπαλλάττει (18), καὶ ζωοποιεῖ νεκροὺς, καὶ ὑπὲρ θαλάσσης ὀδεύει, καὶ τὰλλα ποιεῖ ὅσα πεποίηκεν, ἐπὶ τίνος, ἢ πότε τοῦ Πατρὸς ταῦτα προσεργήσαντος; Ἡ δὲ ὁλὸν, ὅτι τῶν αὐτῶν πραγμάτων τοὺς τύπους ἐνημαίνεται μὲν ὁ Πατήρ, ἐπιτελεῖ δὲ ὁ Λόγος, οὐ δουλικῶς, οὐδὲ ἀμαθῶς, ἀλλ' ἐπιστημονικῶς τε καὶ δεσποτικῶς, καὶ οἰκειότερον εἰπεῖν, πατρικῶς; Οὕτω γὰρ ἐγὼ δέχομαι τὸ, ἅπερ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς γίνεται, ταῦτα καὶ τὸν Υἱὸν ὁμοίως ποιεῖν· οὐ κατὰ τὴν τῶν γινομένων ὁμοίωσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν (19) τῆς ἐξουσίας ὁμοτιμίαν· καὶ τοῦτο ἂν εἴη τὸ, ἕως ἄρτι καὶ τὸν Πατέρα ἐργάζεσθαι, καὶ τὸν Υἱόν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὴν, ὣν πεποίηκεν (20), οἰκονομίαν τε καὶ συντήρησιν, ὡς ὁλοῖ τὸ, ποιεῖσθαι τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ θεμελιοῦσθαι τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς· ἀπαξ ἡδραμμένα τε καὶ γενόμενα· καὶ στερεοῦσθαι βροντὴν, καὶ κτίζεσθαι πνεῦμα, ὣν ἀπαξ μὲν ὁ λόγος ὑπέστη, συν-εχῆς δὲ καὶ νῦν ἡ ἐνέργεια.

ratione gubernationis et conservationis eorum, quæ facta sunt, ut indicat illud: *Qui facit angelos suos spiritus* 22; et, *Qui fundat terram super stabilitatem* 23: cum semel et hæc firmata atque stabilita sit, et illi procreati. Quo etiam pertinet: quod firmare tonitru dicitur 27, et ventum creare 28: quorum ipsa quidem ratio semel condita est, cæterum nunc quoque perpetua vis est ac facultas.

IB'. Ἐβδόμην λεγέσθω τὸ καταβεβηκέναι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν Υἱόν, οὐχ ὅνα ποιῇ τὸ θέλημα τὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ τοῦ (21) πέμψαντος. Εἰ μὲν οὖν μὴ παρὰ τοῦ κατεληλυθότος αὐτοῦ ταῦτα ἐλέγετο, εἴπομεν ἂν ὡς παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τυποῦσθαι τὸν λόγον, οὐ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοουμένου (τὸ γὰρ ἐκεῖνου εἶλεῖν οὐδὲ ὑπεναντίον Θεῷ, θεωθὲν ὅλον) ἀλλὰ τοῦ καθ' ἡμᾶς, ὡς τοῦ ἀνθρωπίνου (22) θελήματος οὐ πάντως ἐπομένον τῷ θεῷ, ἀλλ' ἀντιπρόκτοντος, ὡς τὰ πολλὰ, καὶ ἀντιπαλαίοντος. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο οὕτως ἐνόησαμεν τὸ· *Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὁ ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τὸ σὺν ἰσχυρῶ θέλημα*. Οὕτε γὰρ, εἰ δυνατόν, ἢ μὴ, τοῦτο ἀγνοεῖν ἐκεῖνον εἰχὸς, οὔτε τῷ θελήματι ἀντισφῆρειν τὸ θέλημα. Ἐπεὶ δὲ (23), ὡς παρὰ τοῦ προσλαβόντος ὁ λόγος (τοῦτο γὰρ τὸ κατεληλυθὸς), οὐ τοῦ προσλήμματος, οὕτως ἀπαντησόμεθα· οὐχ ὡς ὄντος ἰδίου τοῦ Υἱοῦ (24) θελήματος παρὰ

A piendum, quod Patrem facientem videre dicitur, atque ita facere 22? an ut qui formas ac litteras pingunt, eo quod veritatem aliter assequi nequeant, nisi exemplar suum intueantur, atque inde velut manu ducantur? Qui vero quadrat, ut Sipientia magistro opus habeat? nihilne efficiet, nisi edocta? Quid, Paternè aliquid facit, aut fecit? Utrum tandem alium mundum ante hunc coagmentavit, atque alium rursus in posterum coagmentabit, quos Filius sibi ante oculos proponens, alterum quidem jam procreaverit, alterum autem procreaturus sit? Quatuor ergo hæc ratione mundierunt, duo a Patre, duo a Filio effecti? O supinam vecordiam! Age, cum lepras purgat, dæmones et morbos profligat, mortuos ad vitam revocat, mare pedibus peragrat, aliaque omnia facit, in quo tandem, aut quando Pater hæc ante fecit? Nonne perspicuum est, earumdem rerum formas a Patre quidem velut designari, a Filio autem peragi, non serviliter atque indocte, sed perite et heriliter, atque, ut aptius loquar, paternè? In hunc quippe sensum verba hæc accipio: *Quæcunque Pater facit, eadem et Filius similiter facit* 25; non quod similia sint utriusque opera, sed quod par sit utriusque potestas atque auctoritas; atque hoc fortasse esse queat, quod et Pater usque modo operari dicitur, et Filius 26; non autem hoc duntaxat nomine, sed etiam

ratione gubernationis et conservationis eorum, quæ facta sunt, ut indicat illud: *Qui facit angelos suos spiritus* 22; et, *Qui fundat terram super stabilitatem* 23: cum semel et hæc firmata atque stabilita sit, et illi procreati. Quo etiam pertinet: quod firmare tonitru dicitur 27, et ventum creare 28: quorum ipsa quidem ratio semel condita est, cæterum nunc quoque perpetua vis est ac facultas.

C XII. Septimum proferatur, quod Filius e caelo descendisse dicitur, non ut voluntatem suam faciat, sed ejus a quo missus est 29. Sanè nisi ab illo ipso, qui descendit, hic sermo haberetur, dicere possemus, hæc verba velut ab homine exprimi, non qui de Salvatore intelligatur (illius enim voluntas, cum tota deificata sit, Deo procul dubio non adversatur); sed qui nostræ conditionis sit. Humana quippe voluntas divinam non continuo sequitur, verum ut plurimum ei resistit atque oblectatur. Nam illud quoque eodem modo intelligimus: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste; verumtamen non mea, sed tua voluntas vincat* 30. Neque enim possibile esset, necne ipsum ignorasse verisimile est, nec voluntati voluntatem opposuisse. Sed quoniam partis illius, quæ assumpsit (hoc enim est, quod descendit), non autem partis assumptæ, hic sermo est, ad hunc modum respondebimus: hæc non ita

22 Joan. v. 19. 23 ibid. 33. 24 ibid. 17. 25 Psal. ciii. 4. 26 ibid. 5. 27 Job xxxviii, 25. 28 Amos iv, 13. 29 Joan. vi, 38. 30 Matth. xxvi, 39.

(15) *Βλέποντας*.... *χειραγωγούμενους*. Reg., Cyp., βλέποντες... χειραγωγούμενοι.

(16) *Κόσμοι*. Reg. a, οἱ κόσμοι.

(17) *Ὡς τῆς ἀλογίας*! « O amentium singularem! » Sic Reg. a, et Combefisius. Deest ω in editis.

(18) *Ἀπαλλάττει*. Deest in Reg. a.

(19) *Κατὰ τὴν*. Deest κατὰ in Reg. a.

(20) *Πεποίηκεν*. Duo Regg., πεποίησιν.

(21) *Τὸ τοῦ*. Sic plures Regg., plures Colb. et Or.

1. Deest τὸ in ed.

(22) *Ἀνθρωπίνου*. Comb., ἀνθρωπικῶ.

(23) *Ἐπεὶ δέ*, etc. « Sed quoniam hæc tanquam ab eo, qui assumpsit (is enim est qui descendit), non autem ab assumpto dicuntur, » etc.

(24) *Ἰδίου τοῦ Υἱοῦ*. Reg. b, Or. 1, et Bas., ἰδίου τῷ Υἱῷ. « Tanquam peculiaris sit voluntas Filio, a Patris voluntate distincta. »

dicī, quasi propriam voluntatem Filius habeat, atque a Patris voluntate separatam, sed potius quod non habeat; ut, quod colligitur, sit huiusmodi: *Non ut faciam voluntatem meam* ⁴¹: nec enim voluntas mea a tua disjuncta est, sed communis utriusque nostrum, quorum, ut una est deitas, ita una quoque voluntas. Per multa enim ex his, quæ ita dicuntur, a communi dicuntur, nec affirmationis modo, sed inficiationis, ut illud: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum* ⁴². Neque enim dat, nec mensura definitum: nec enim Deus Deum metitur. Ut item illud: *Neque iniquitas mea, neque peccatum meum* ⁴³. Non enim, quod in eo peccatum sit, hoc sermone ulitur, sed quod non sit. Ac rursus: *Non propter iustitias nostras, quas fecimus* ⁴⁴. Neque enim fecimus. Quod etiam perspicue colligi potest ex his quæ sequuntur. *Quæ est enim, inquit, voluntas Patris mei? Ut omnis qui credit in eum, salutem consequatur* ⁴⁵, ac postremæ resurrectionis compos fiat. An igitur Patris quidem hæc est voluntas, Filii autem minime? an invitus Evangelium prædicat, fideique apud homines nanciscitur? Quis vero hoc credat? quandoquidem illud quoque, quod ait Filius, sermonem, qui ab auditoribus excipitur, suum non esse, sed Patris ⁴⁶, eandem omnino vim habet.

Quomodo enim hoc cuiusquam proprium, aut solius esse queat, quod commune est, licet diu, multumque mecum consid. rem, perspicere nequeo, ac ne alius quidem quisquam, nisi mea me opinio fallit. **549** Si hoc modo voluntatem intelligis, recte intelligis pieque admodum et orthodoxe, ut quidem mea est sententia, imo etiam cuiusvis, modo recto iudicio præditus sit.

XIII. Octavo illud afferunt: *Ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum* ⁴⁷; et, *Nemo bonus, nisi solus Deus* ⁴⁸. Cujus argumenti perfacilis mihi videtur esse solutio. Si enim hæc verba, *Solum verum*, Patri duntaxat tribueris, ubi tandem Veritatem ipsam collocabis? Etenim si illud, *Soli sapienti Deo* ⁴⁹; aut illud, *Soli immortalitati habenti, lucemque inaccessibilem habenti* ⁵⁰; aut illud denique, *Regi sæculorum immortalis, invisibilis, soli sapienti Deo* ⁵¹, ad hunc modum intellexeris, peribit utique tibi Filius, vel morte, vel tenebris multatus, vel in hoc condemnatus, ut nec sapiens sit, nec rex, nec invisibilis, imo nec omnino Deus, quod caput est eorum, quæ diximus. Quid autem afferri poterit, quin simul cum cæteris rebus, bonitatis quoque, quæ maxime solius Dei est, jacturam faciat? Verum hæc verba: *Ut cognoscant te solum verum Deum*, ad eorum, qui, quanquam falso, dii tamen appellantur, sublatio-

A τὸ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ὡς οὐκ ὄντος ὁ λόγος· ἐν ᾧ (25) τε τοιοῦτον τὸ συναγόμενον· *Οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν*· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τὸ ἐμὸν τοῦ σου κεχωρισμένον, ἀλλὰ τὸ κοινὸν ἐμοῦ τε καὶ σου, ὡς μία θεότης, οὕτω καὶ βούλησις. Πολλὰ γὰρ τῶν οὕτω λεγομένων ἀπὸ κοινοῦ λέγεται (26), καὶ οὐ θετικῶς, ἀρνητικῶς δὲ, ὡς τό· *Οὐ γὰρ* (27) *ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα*. Οὕτε γὰρ δίδωσιν, οὕτε μεμετρημένον· οὐ γὰρ μετρεῖται παρὰ Θεοῦ Θεός. Καὶ τό· *Οὐτε ἡ ἀμαρτία μου, οὕτε ἡ ἀνομία μου*. Οὐ γὰρ ὡς οὐσης ὁ λόγος, ἀλλ' ὡς οὐκ οὐσης. Καὶ πάλιν τό· *Οὐ διὰ τὰς δικαιοσύνας ἡμῶν, ἀς ἐποιήσαμεν*· οὐ γὰρ ἐποιήσαμεν. Ἀπλὸν δὲ τοῦτο κἀν τοῖς ἐξῆς· *Τί γὰρ, φησὶ, τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς; ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν σώζηται*, καὶ τυγχάνῃ τῆς τελευταίας ἀναστάσεως (28). Ἀρ' οὖν τοῦ Πατρὸς μὲν τοῦτο θέλημα, τοῦ Υἱοῦ δὲ οὐδαμῶς; ἢ ἄκων εὐαγγελίζεται καὶ πιστεύεται; Καὶ τίς ἂν τοῦτο πιστεύσειεν; ἐπεὶ καὶ τὸ, τὸν λόγον τὸν ἀκούμενον μὴ εἶναι τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Πατρὸς δὲ, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν. Πῶς γὰρ ἰδιὸν πινος τὸ κοινόν, ἢ μόνου, τοῦτο συνιδεῖν οὐκ ἔχω, πολλὰ σκοπῶν· οἶμαι δὲ, οὐδὲ ἄλλος τις. Ἄν οὕτω διανοῆς (29) περὶ τοῦ θέλαι, ὁρθῶς νοήσεις (30) καὶ λίαν εὐσεβῶς, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, καὶ παντὸς τοῦ εὐγνώμονος.

esse queat, quod commune est, licet diu, multumque mecum quisquam, nisi mea me opinio fallit. **549** Si hoc modo voluntatem intelligis, recte intelligis pieque admodum et orthodoxe, ut quidem mea est sententia, imo etiam cuiusvis, modo recto iudicio præditus sit. XIIII. Octavo illud afferunt: *Ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum* ⁴⁷; et, *Nemo bonus, nisi solus Deus* ⁴⁸. Cujus argumenti perfacilis mihi videtur esse solutio. Si enim hæc verba, *Solum verum*, Patri duntaxat tribueris, ubi tandem Veritatem ipsam collocabis? Etenim si illud, *Soli sapienti Deo* ⁴⁹; aut illud, *Soli immortalitati habenti, lucemque inaccessibilem habenti* ⁵⁰; aut illud denique, *Regi sæculorum immortalis, invisibilis, soli sapienti Deo* ⁵¹, ad hunc modum intellexeris, peribit utique tibi Filius, vel morte, vel tenebris multatus, vel in hoc condemnatus, ut nec sapiens sit, nec rex, nec invisibilis, imo nec omnino Deus, quod caput est eorum, quæ diximus. Quid autem afferri poterit, quin simul cum cæteris rebus, bonitatis quoque, quæ maxime solius Dei est, jacturam faciat? Verum hæc verba: *Ut cognoscant te solum verum Deum*, ad eorum, qui, quanquam falso, dii tamen appellantur, sublatio-

⁴¹ Joan. vi, 38. ⁴² Joan. iii, 34. ⁴³ Psal. lvm, 5. ⁴⁴ Dan. ix, 18. ⁴⁵ Joan. vi, 40. ⁴⁶ Joan. xiv, 24. ⁴⁷ Joan. xvii, 3. ⁴⁸ Luc. xviii, 19. ⁴⁹ Joan. xvi, 27. ⁵⁰ I Tim. vi, 16. ⁵¹ I Tim. i, 17.

(25) *Ἴν' ᾧ*. Sic tres Regg., quatuor Colb., Or. 1, et Comb. In ed., ἐν ᾧ τε.

(26) *Ἀπὸ κοινοῦ λέγεται*. Elias, « ratione illius quod colligitur et intelligitur. »

(27) *Οὐ γὰρ*, etc. « Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum, » nempe, « Filio. » Spiritus enim semper adest Filio. Non ergo ipsi datur tanquam non habenti; quippe qui ejusdem est naturæ ac Pater: neque etiam Spiritus « secundum mensuram » datur ei, qui mensuram capere nequit, cum sit ipse Deus et infinitus.

(28) *Ἀναστάσεως*. Duo Regg., Coisl. 2, Or. 1, et Comb. addunt, εἰς τὸν ἀποκαταστάσεως, « sive in integrum restitutionis. » Sic etiam legit Billius.

(29) *Διανοῆς*. Plures Regg. et Colb., Or. 1, etc., νοῆς.

(30) *Νοήσεις*. Or. 1, νοῆς.

(31) *Καί*. Deest in quinque Regg., Or. 1, et Comb.

(32) *Πῶς δαί οὐκ*. Reg. hm, πῶς δ' οὐκ. « Qui non simul amittet, » etc. Mox ᾗ. Sic coisl. In ed. ᾗ.

(33) *Πρὸς ἐκείνους*. Coisl. 1, πρὸς τοῦτον.

μη κατὰ κοινού τῆς θεότητος ἦν ὁ λόγος. Τὸ δὲ, ὁδὲις ἀγαθός, ἀπάντησιν ἔχει πρὸς τὸν πειράζοντα νομικὸν, ὡς ἀνθρώπων, τὴν ἀγαθότητα μαρτυρήσαντα. Τὸ γὰρ ἀκρως ἀγαθὸν, φησὶ (34), μόνου Θεοῦ, καὶν τοῦτο καὶ ἀνθρώπος ὀνομάζεται (35), ὡς τὸ. Ὁ ἀγαθὸς ἀνθρώπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ προβάλλει τὸ ἀγαθόν· καὶ, δώσω τὴν βασιλείαν τῷ ἀγαθῷ ὑπὲρ σέ, τοῦ Θεοῦ λόγος (36) πρὸς τὸν Σαουλ περὶ τοῦ Δαβὶδ λέγοντος· καὶ τὸ, Ἀδάμνον, Κύριε, τοῖς ἀγαθοῖς· καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα λέγεται περὶ τῶν ἐν ἡμῖν ἐπαινουμένων, ἐφ' οὓς ἡ ἀπόρροια τοῦ πρώτου καλοῦ, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἐφθασεν. Εἰ μὲν οὖν πείθοιμεν (37) τοῦτο, ἀριστον· εἰ δὲ μή, τί φήσαις πρὸς τοὺς λέγοντας ἐτέρωθι, τὸν Υἱὸν μόνον εἰρησθαι Θεόν, κατὰ τὰς σὰς ὑποθέσεις. Ἐν τίσιν τοῖς ῥήμασιν; ἐν ἐκείνοις· Οὐτός σου Θεός (38), οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Καὶ μετ' ὀλίγα· Μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφη. Ὅτι μὲν γὰρ οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ (39) Υἱοῦ τὸ λεγόμενον, ἡ προσθήκη σαφῶς παρίστην. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ σωματικῶς ἐμνήσας ἡμῖν, καὶ μετὰ τῶν κάτω γενόμενος. Εἰ δὲ νικήσεις, κατὰ τοῦ Πατρὸς λέγεσθαι τοῦτο, μὴ τῶν νομιζομένων ἐσῶν, ἡτήθηθα τὸν Πατέρα, δι' ὧν τοῦ Υἱοῦ (40) κατεσπουδάσαμεν. Καὶ τί (41) ἂν τῆς νίκης ταύτης γένοιτο ἀθλιώτερον ἢ ζημιωδέστερον;

conjunctus est. Quod si illud obtineatur, hæc verba, *Et non æstimabitur alius*, adversus Patrem dici, non ad-

versus eos, qui falsa mortalium opinione dii habentur, quod ad Patrem attinet, per ea utique victi sumus, quibus adversus Filium obnixæ contendimus: Qua victoria quid calamitosius et perniciosius esse queat? **1Δ'.** Ἐναντον ἐκεῖνο φήσουσι τὸ, Πάντοτε ζῶν, **C** *eis τὸ ἐντυγχάνειν* (42) ὑπὲρ ἡμῶν. Εὖ γε καὶ λίαν μουσικῶς τε καὶ φιλανθρώπως. Τὸ γὰρ ἐντυγχάνειν, οὐχ, ὡς ἡ τῶν πολλῶν συνήθεια, τὸ ζητεῖν ἐκδίδωσιν ἔχει· τοῦτο γάρ πως καὶ ταπεινότητος (43)· ἀλλὰ τὸ προσεύχειν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ λόγῳ τῆς μεσιτείας· ὡς καὶ τὸ Πνεῦμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐντυγχάνειν λέγεται. Εἰς γὰρ Θεός, εἰς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρώπος Ἰησοῦς Χριστός. Προσεύχει γὰρ ἔτι καὶ νῦν, ὡς ἀνθρώπος, ὑπὲρ τῆς ἐμῆς σωτηρίας, ὅτι μετὰ τοῦ σώματος ἐστιν, οὐ προσέλαβεν, ἕως ἂν ἐμὲ ποιήσῃ Θεὸν τῇ δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως (44), καὶν μηκέτι κατὰ σάρκα γινώσκηται, τὰ σαρκικὰ λέγω πάθη, καὶ, χωρὶς τῆς ἁμαρτίας, ἡμέτερα. Οὕτω δὲ καὶ παράκλητον ἔχομεν Ἰησοῦν Χριστόν (45), οὐχ ὡς ὑπὲρ ἡμῶν προκαλινδούμενον τοῦ Πατρὸς, καὶ προσπίπτοντα δουλικῶς. Ἀπαγε τὴν

³¹ Luc. xviii, 19. ³² Matth. xii, 35. ³³ 1 Reg. xv, 28. ³⁴ Psal. cxxiv, 4. ³⁵ Baruch iii, 36. ³⁶ ibid. 58. ³⁷ Hebr. vii, 25. ³⁸ 1 Tim. ii, 5. ³⁹ 1 Joan. ii, 1.

(34) *Φησὶ*. Comb., φῶσι. « Natura summe bonum esse, solius Dei est. »

(35) *Ὀνομάζεται*. Comb., ὀνομάζεται.

(36) *Λόγος*. Deest in tribus Regg., quatuor Colb., Or. 1, etc.

(37) *Πείθοιμεν*. Duo Regg., quatuor Colb., Or. 1, etc., πείθομεν.

(38) *Οὐτός σου Θεός*. Duo Regg., οὗτος ὁ Θεός.

(39) *Ἀλλὰ τοῦ*. In nonnullis, ἀλλὰ περὶ τοῦ.

(40) *Δι' ὧν τοῦ*, etc. Leuvenklaius: « Quibus ad oppugnandum Filium utebamur. » Combessius vero: « Quibus Filio impense studuimus. » Putat enim vir doctus, Gregorium hic, non in Filium

A nem dici existimo: neque enim adjectum fuisset, *et quem misisti, Jesum Christum*, si, ad eum opposita distinctione submovendum, illa, *solum verum*, pertinerent, ac non de communi utriusque divinitate sermo esset. Illa autem Christi verba, *Nemo bonus*, eo spectabant, ut tentatori legisperito, qui bonitatem ipsi, tanquam homini, tribuebat, occurreret. Summe enim bonum esse, inquit, solius Dei est ³¹: tametsi hoc quoque nomine homo nuncupetur, ut illud: *Bonus homo de bono thesauro profert bonum* ³², et Deus ad Saulem de Davide verba faciens: *Dabo regnum tuum meliori te* ³³. Tum illud: *Benefac, Domine, bonis* ³⁴; ac denique ea id genus omnia, quæ de his dicuntur, qui hominum laude ac prædicatione florent, ad quos primi illius boni rivus secundo cursu dimanavit. Hæc si tibi persuasimus, commodissime se res habet. Sin minus, quid dicturus es ad eos, qui ex altera parte, juxta id, quod pro causæ tuæ fundamento posuisti, Filium solum Deum dictum esse contendunt. In quibus autem verbis? in istis nimirum: *Hic Deus tuus, et non æstimabitur alius præter eum* ³⁵. Et paucis interjectis: *Post hæc in terra visus est, et cum hominibus conversatus est* ³⁶. Nam **550** quod, non de Patre, sed de Filio, sermo habeatur, adjectio hæc aperte declarat. Hic enim est, qui corpoream nobiscum consuetudinem habuit, terrenisque rebus *Et non æstimabitur alius*, adversus Patrem dici, non ad-

XIV. Nono illud producent: *Semper vivens ad interpellandum pro nobis* ³⁷. Optime sane ac perquam mystice et benigne. Interpellatio namque non, vulgi more, id sonat, quod est vindictam querere (hoc enim humilitatis quodammodo esset); sed idem significat, quod pro nobis, mediationis ratione; supplicare; quemadmodum et Spiritus pro nobis intercedere dicitur. *Unus enim Deus, unus etiam mediator Dei et hominum, homo Jesus Christus* ³⁸. Intercedit enim nunc quoque, ut homo, pro mea salute; quoniam cum eo corpore est, quod assumpsit, donec me, assumptæ humanitatis virtute, Deum effecerit, tametsi non jam secundum carnem cognoscatur, hoc est, secundum carnales affectiones, ac, citra peccatum, nostras. Eodem modo *advocatum* quoque *habemus Jesum Christum* ³⁹, non ut nostra causa sese ad Patris pedes advol-

istud retorquere argumentum, sed in Patrem pro Filio, ut hac similitudine, seu, in simili, hæreticorum cavillationem elidat.

(41) *Kal*. Deest in Or. 1, aliisque pluribus.

(42) *Τὸ ἐντυγχάνειν*. « Ad interpellandum. » Sic Vulgata et Erasmus. Bill. « Ad intercedendum. »

(43) *Ταπεινότητος*. « Humilitatis. » Id est, ut ait Elias, « imbecillitatis est auxilium querere. »

(44) *Ἐνανθρωπήσεως*. Sic tres Regg., quinque Colb., Or. 1, etc. In ed., ἀνθρωπήσεως.

(45) *Ἰησοῦν Χριστόν*. Sic Or. 1. Deest Χριστόν in ed.

ventem, servilique modo abjicientem. Procul sit ista servilis sane suspicio, Spirituque indigna. Neque enim Patris est hoc exposcere, aut Filii pati: nec de Deo hoc cogitare pium atque æquum est. Sed ex his, quæ humanitus perpressus est, ad tolerantiam me, ut Verbum et exhortator, inducit. Sic ego advocacionem hanc intelligendam arbitror.

XV. Decimo loco ignorantiam ponunt, illudque, quod extremum diem atque horam nemo cognoscat, ac ne Filius quidem ipse, sed solus Pater⁶⁰. At qui fieri potest, ut Sapientia quidquam eorum, quæ sunt, ignoret, ille, inquam, sæculorum factor, ille consummator atque immutator, ille eorum quæ facta sunt finis, quique ea, quæ Dei sunt, **551** perinde novit, ac spiritus hominis ea, quæ in ipso sunt⁶¹? Quid enim hac cognitione plenius ac perfectius? Qui vero constat, ipsum, ea quidem, quæ horam illam antecedunt, ac quæ velut in ipso finis articulo sunt, exactissime scire, ipsam autem horam ignorare? Ænigmati quippe res hæc similis est: perinde videlicet ac si quis ea, quæ ante murum sunt, certissime se nosse affirmet, murum autem ipsum ignorare se fateatur: aut diei finem probe sciens, noctis principium minime cognoscat: ubi alterius cognitio alterum necessario secum ducit. Eccei igitur dubium esse potest, quin horam quidem, ut Deus, cognitam habeat, ignoret autem ut homo, si quis partem aspectabilem ab ea disjungat, quæ mente sola perspicui potest? Nam quia absolute hoc loco ac sine relatione, Filii nomen ponitur, nec adjungitur, cujus, idcirco hinc nobis ansa sensu maxime pio interpretemur, eamque humanitati,

XVI. Si igitur hæc ratio adversariis satisfacit, hic pedem figemus, nec quidquam amplius a nobis inquiratur. Sin secus, hanc secundam expositionem afferemus; quod quemadmodum singula alia, ita rerum quoque maximarum cognitio in Genitoris honorem ad causam ipsam referenda est. Quin ne exiguum quidem mihi intellecturus videtur, qui sic legerit, ut nostræ memoriæ vir quidam litterarum studiosus, nempe Filium non aliter diem illum vel horam nosse, quam ut Pater. Quid enim hinc colligitur? Quoniam Pater cognoscit, ideo etiam Filius: tanquam videlicet nemo hoc cognoscere ac percipere queat, præter principem illam naturam. Supererat jam de hoc verbo: Mandatum est, de eo etiam, quod Patris mandata servasse, et, quæ placita sunt ei, semper fecisse dicitur⁶²; ac insuper d: consummatione et exaltatione, ac de eo, quod ex

A δούλην ὄντως ὑπόνοιαν, καὶ ἀναξίαν τοῦ Πνεύματος. Οὐτε γὰρ τοῦ Πατρὸς τοῦτο ἐπιζητεῖν, οὔτε τοῦ Υἱοῦ πάσχειν, ἢ ὡς (46) περὶ Θεοῦ διανοεῖσθαι δίκαιον· ἀλλ' ὅς πεπόνθεν, ὡς ἄνθρωπος, παῖθει καρτερεῖν, ὡς Λόγος καὶ παραινέτης. Τοῦτο νοεῖται μοι ἡ παράκλησις.

B IE'. Δέκατον αὐτοῖς ἐστὶν ἡ ἀγνοία, καὶ τὸ μὴδενα γινώσκειν τὴν τελευταίαν ἡμέραν, ἢ ὥραν, μὴδὲ τὸν Υἱὸν αὐτὸν, εἰ μὴ τὸν Πατέρα. Καίτοι πῶς ἀγνοεῖ τι τῶν ὄντων ἡ Σοφία, ὁ ποιητὴς (47) τῶν αἰώνων, ὁ συντελεστής καὶ μεταποιητὴς, τὸ πέρας τῶν γενομένων, ὁ οὕτω τὰ τοῦ Θεοῦ (48) γινώσκων, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὰ (49) ἐν αὐτῷ; Τί γὰρ ταύτης τῆς γνώσεως τελεώτερον; Πῶς δαὶ (50) τὰ μὲν πρὸ τῆς ὥρας ἀκριβῶς ἐπίσταται, καὶ τὰ ὅλον ἐν χρόνῳ τοῦ τέλους, αὐτὴν δὲ ἀγνοεῖ (51) τὴν ὥραν; Αἰνίγματι γὰρ τὸ πρόβλημα ὅμοιον, ὥσπερ ἂν εἰ τις τὰ μὲν πρὸ τοῦ τείχους ἀκριβῶς ἐπίστασθαι λέγοι, αὐτὸ δὲ ἀγνοεῖν τὸ τεῖχος· ἢ τὸ τῆς ἡμέρας τέλος εὖ ἐπιστάμενος, τὴν ἀρχὴν τῆς νυκτὸς μὴ γινώσκειν· ἔνθα ἡ τοῦ ἑτέρου γνώσις, ἀναγκαιῶς συνεισάγει τὸ ἕτερον. Ἡ πᾶσιν εὐδὴλον, ὅτι γινώσκει μὲν, ὡς Θεός, ἀγνοεῖν δὲ φησιν, ὡς ἄνθρωπος, ἂν τις τὸ φαινόμενον χωρὶς τοῦ νοουμένου; Τὸ γὰρ ἀπόλυτον εἶναι τοῦ Υἱοῦ τὴν προσηγορίαν καὶ ἀσχετον (52), οὐ προσκειμένον τῷ Υἱῷ τοῦ τινός (53), ταύτην ἡμῖν διδῶσι τὴν ὑπόνοιαν, ὥστε τὴν ἀγνοίαν ὑπολαμβάνειν ἐπὶ τὸ εὐσεβέστερον, τῷ ἀνθρωπίνῳ, μὴ τῷ θεῷ ταύτην λογιζομένους.

porrigitur ita existimandi, ut ignorantiam hanc non divinitati ascribamus.

C IG'. Εἰ μὲν οὖν οὗτος αὐτάρχης ὁ λόγος, ἐνταῦθα σησώμεθα (54), καὶ μὴδὲν πλέον ἐπιζητεῖσθαι· εἰ δὲ μὴ, τὸ γε δεῦτερον, ὥσπερ τῶν ἄλλων ἕκαστον, οὕτω δὴ (55) καὶ ἡ γνώσις τῶν μεγίστων, ἐπὶ τὴν αἰτίαν ἀναφερέσθω τιμῇ τοῦ γεννήτορος. Δοκεῖ δὲ μοι τις, μὴδ' ἂν ἐκείνως ἀναγνούς, ὡς τῶν καθ' ἡμᾶς φιλολόγων τις (56), μικρὸν ἐννοῆσαι, ὅτι οὐδὲ ὁ Υἱὸς ἄλλως οἶδε τὴν ἡμέραν, ἢ τὴν ὥραν, ἢ ὡς ὅτι (57) ὁ Πατήρ. Τὸ γὰρ συναγόμενον, ὁποῖον; Ἐπειδὴ ὁ Πατήρ γινώσκει, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Υἱός, ὡς δὴλον, ὅτι μὴδὲν γνωστὸν τοῦτο, μὴδὲ ληπτὸν, πλὴν τῆς πρώτης φύσεως. Ἐλείπετο περὶ τοῦ ἐντετάλλθαι, καὶ τετηρηθῆναι τὰς ἐντολάς, καὶ τὰ ἀρεστά αὐτῷ· πάντοτε παποιηκέναι, διαλαβεῖν ἡμᾶς· ἔτι δὲ τελειώσεως, καὶ ὑψώσεως, καὶ τοῦ μαθεῖν, ἐξ ὧν ἐπαθε, D τὴν ὑπακοήν, καὶ ἀρχιερωσύνην τε καὶ προσφορὰς, καὶ παραδόσεως (58), καὶ δέξσεως τῆς πρὸς τὸν θυ-

⁶⁰ Marc. xiii, 32. ⁶¹ I Cor. ii, 11. ⁶² Joan. x, 48; xv, 10; viii, 29.

(46) Ἡ ὡς. Duo Regg. et quatuor Colbert., εἰ ὡς. Comb., οὐδ' ὡς.

(47) Ὁ ποιητὴς... τῶν γενομένων. Hæc et interjecta rejicit Combefisius; atque in iis vertendis male Billium desudasse pronuntiat.

(48) Ὁ οὕτω τὰ τοῦ Θεοῦ. Hæc de Spiritu sancto, non de Filio sunt dicta.

(49) Τὰ. Or. 1, τὸ.

(50) Πῶς δαί. Tres Regg. et Or. 1, πῶς δέ.

(51) Ἀγνοεῖ. Coisl. 3, ἀγνοεῖν.

(52) Ἀσχετον. Absque relatione, nulla illius,

cujus est Filius, facta mentione.

(53) Τοῦ τινός. Deest in Or. 1.

(54) Ἐνταῦθα σησώμεθα. Comb., σησώμεθα. Illic pedem figamus.

(55) Δῆ. Tres Regg. et Or. 1, δέ.

(56) Φιλολόγων τις. Putat Elias hic Basilium magnum intelligi.

(57) Ὅτι. Deest in duobus Regg. et duobus Collb.

(58) Παραδόσεως. Alludit ad hæc Apostoli verba, Rom. iv, 25, Traditus est propter delicta nostra.

νάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, καὶ ἀγωνίας, καὶ θρόμβων, καὶ προσευχῆς, καὶ εἰ τι ἄλλο τοιοῦτον· εἰ μὴ πᾶσι πρόδηλον ἦν, ὅτι περὶ (59) τὸ πάσχειν τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων, οὐ περὶ τὴν ἄτρεπτον φύσιν, καὶ τοῦ πάσχειν ὑψηλότεραν. Ὁ μὲν οὖν περὶ τῶν ἀντιθέτων λόγος, τοσοῦτον, ὅσον ῥίξα τις εἶναι καὶ ὑπόμνημα (60) τοῖς ἐξεταστικωτέροις τῆς τελειώσεως ἐξεργασίας. Ἄξιον δὲ ἔσως, καὶ τοῖς προσηρμένους ἀκολουθῶν, μὴδὲ τὰς προσηγορίας τοῦ Ἰησοῦ παρελθεῖν ἀθεωρήτους, πολλάς τε οὖσας (61), καὶ κατὰ πολλῶν κειμένας τῶν περὶ αὐτὸν νοουμένων· ἀλλ' ἐκάστην αὐτῶν, ὃ εἰ ποτε βούλεται, παραστήσαι, καὶ δεῖξαι τὸ τῶν ὀνομάτων μυστήριον.

plenius exactiusque pertractandam. Operæ pretium autem fortasse, minimeque ab iis, quæ prius diximus, alienum fuerit, cum multa sint Filii nomina, et multis, quæ de eo intelligantur, imposita, hæc sine speculatione non præterire; verum quid quæque appellatio sibi velit, declarare, ac mysticam vim nominum explicare.

IZ. Ἀρκτέον δὲ ἡμῖν ἐντεθεῖν. Τὸ Θεῖον ἀκατονόμαστον καὶ τοῦτο δηλοῦσιν, οὐχ οἱ λογισμοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἑβραίων οἱ σοφώτατοι καὶ παλαιότατοι, ὅσον εἰκάειν ἔδωκαν (62). Οἱ γὰρ χαρακτηριστὶν ἰδιοὶ τῷ Θεῷ τιμήσαντες, καὶ οὐδὲ γράμμασιν (63) ἀνασχόμενοι τοῖς αὐτοῖς ἄλλο τι γράφεσθαι τῶν μετὰ Θεὸν, καὶ Θεὸν, ὡς δέον ἀκοινώνητον εἶναι καὶ μέχρι τοῦτου τοῦ Θεοῦ τοῖς ἡμετέροις, πότε ἂν δέξαιτο λυομένην (64) φωνὴν δηλοῦσθαι τὴν ἄλυτον φύσιν καὶ ἰδιάζουσαν; Οὐτε γὰρ ἀέρα τις ἐπνευσεν ὅλον πῶποτε, οὔτε οὐσίαν Θεοῦ παντελῶς, ἢ νοῦς ἐχώρησεν (65), ἢ φωνὴ περιέλαθεν. Ἄλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν σκιαγραφοῦντες τὰ κατ' αὐτὸν, ἀμυδρὰν τινα καὶ ἀσθενή, καὶ ἄλλην ἀπ' ἄλλου (66) φαντασίαν συλλέγομεν. Καὶ οὗτος ἄριστος ἡμῖν θεολόγος, οὐχ ὅς εὑρε τὸ πᾶν, οὐδὲ γὰρ δέχεται τὸ πᾶν ὁ δεσμός (67), ἀλλ' ὅς ἂν (68) ἄλλου φαντασθῇ πλέον, καὶ πλεῖον ἐν ἑαυτῷ συναγάγῃ τὸ τῆς ἀληθείας ἰνδαλμα, ἢ ἀποσχίστασμα, ἢ ὃ τι καὶ ὀνομάσωμεν (69).

non qui in totum, quid Deus sit, invenerit; nec enim vinculum capere hoc totum potest; sed qui ampliore ipsius speciem mente conceperit, ampliusque veritatis simulacrum, vel adumbrationem, vel quocunque tandem alio vocabulo uti quis malit, in seipso collegerit.

III. Ὅσον δ' οὖν ἐκ τῶν ἡμῖν ἐρικτῶν, ὃ μὲν ὦν, καὶ ὁ Θεός, μᾶλλον πως τῆς οὐσίας ὀνόματα· καὶ τούτων μᾶλλον, ὁ ὦν· οὐ μόνον ὅτι τῷ Μωϋσεὶ χρηματίζων ἐπὶ τοῦ ὄρους, καὶ τὴν κλῆσιν ἀπαυτοῦμανος, ἢ (70) τίς ποτε εἶπεν, τοῦτο προσεῖπεν ἑαυτὸν, Ὁ ὦν ἀπέσταλκέ με, τῷ λαῷ κελεύσας εἰπεῖν· ἀλλ'

A his, quæ passus est, obedientiam didicisse scribitur⁶², de sacerdote⁶³ item, et oblatione⁶⁴, et traditione⁶⁵, et oratione ad eum qui a morte salvum eum facere poterat; ad hæc de agonia, et sanguineo sudore, atque oratione⁶⁷, et si quid aliud ejusdem est generis, pertractare: nisi cuivis exploratum esset, hujusmodi nomina perpetenti humanitati attribuenda esse, non autem immutabili illi naturæ, atque omni dolore et cruciatu sublimiori. Hæc habui, quæ ad diluendas adversariorum⁵⁵² objectiones afferrem, ut, velut radicis cujusdam, ac submonitionis instar; iis sint, qui majori inquirendi solertia præditi sunt, ad eandem materiem

B XVII. Hinc porro initium ducendum erit. Deus nullo nomine exprimi potest; idque declarant, non modo ratiocinationes, sed Hebræorum doctissimi atque antiquissimi quique, quantum quidem nobis conjiciendum dederunt. Nam qui propriis notis summum illud nomen honorandum duxerunt, ac ne iisdem quidem litteris aliud quiddam eorum, quæ post Deum sunt, ac Deum ipsum, scribi sustinuerunt (tanquam scilicet Deum huc etiam usque a rerum nostrarum commercio distinctum esse oporteat), equando tandem solutuli voce naturam illam insolubilem, nec cum aliis communem explicari paterentur? Quemadmodum enim nemo est, qui aerem totum unquam hauserit: ita Dei naturam, nec mens unquam ulla prorsus concepit, nec vox ulla complexa est. Verum ipsum ex his, quæ in ipso sunt, adumbrantes, obscuram quamdam et imbecilem, atque aliam ex alio speciem colligimus. Ac præstantissimus hic apud nos theologus censetur, enim vinculum capere hoc totum potest; sed qui ampliusque veritatis simulacrum, vel adumbrationem,

XVIII. Quantum ergo nobis assequi concessum est, *Ens*, et *Deus*, magis quodammodo essentialia nomina sunt; ex iisque etiam vox, *Ens*, ad eam indicandam aptior est; non hoc solum nomine, quod ipse, cum Moysi in monte oraculum ederet, quæreretque ille, quo nomine vocaretur, ita seipsum

⁶² Hebr. v, 9 et seq. ⁶³ Hebr. vii, 1 sqq. ⁶⁴ Rom. iv, 25. ⁶⁵ Galat. ii, 20. ⁶⁷ Luc. xxi, 44 seq.

(59) *Περὶ*. Deest in pluribus Regg. et Colb.

(60) *Υπόμνημα*. « Commemoratorium. »

(61) *Πολλάς τε οὖσας*, etc. Bill.: « Ne ipsa quidem Filii nomina, quæ et multa et multis rebus, quæ mente atque intelligentia percipimus, imposita sunt. » etc.

(62) *Ἐδωκαν*. Sic codd. Mendose in ed., *ἔδοκα*.

(63) *Γράμμασιν*. Hic *יְהוָה*, id est, « Jehova, » intelligitur. Nomen istud « tetragrammaton, » seu « quatuor litteris constans, » vocatur. Significat « ens, » vel « existens ab æterno et in æternum. » Tanta erat apud Hebræos istius nominis reverentia, ut ab ejus pronuntiatione abstinentes, pro eo legebant *אֲדֹנָי*, « Adonai. » Hunc locum sic reddit Leuvenhæius: « Ac ne quidem permiserit, ut ali-

D quid eorum, quæ sunt secundum Deum, iisdem litteris scriberetur, quibus Dei nomen. »

(64) *Ανομέρη*. « Vox, » inquit Elias, « dissolvitur in syllabas, vel elementa, vel in aerem spargitur. »

(65) *Ἐχώρησεν*. Plures Regg. et Colbert., *κεχώρησεν*.

(66) *Ἄλλην ἀπ' ἄλλου*. Coisl. 1, *ἄλλην ἀπ' ἄλλης*, « aliam ex alia. »

(67) *Δεσμός*. « Vinculum, » id est, « corpus, » inquit Elias, « cui animus quasi quodam vinculo est copulatus. »

(68) *Ὁς ἂν*. Tres Regg. ac tres Colb., *ὅς ἔάν*.

(69) *Ὀνομάσωμεν*. Tres Regg., *ὀνομάσωμεν*.

(70) *Ἢ*. Unus Reg., *εἰ*.

appellavit, edicens videlicet ei, ut ad populum his verbis uteretur : *Qui est, misit me*⁶⁸; sed etiam quia nomen illud magis proprium esse comperimus. Quamvis **553** enim *Dei* vox, vel a verbo *θέειν*, vel ab *αθεῖν*, ut putant qui in hoc genere sibi sciti atque arguti videntur, hoc est, a *currendo*, vel ab *urendo*, rationem originis suæ ducat, propter motus perpetuitatem, et quod vitiosos habitus consumat (nam hinc quoque ignis consumens dicitur⁶⁹), ex eorum tamen numero est, quæ ad aliquid referuntur, nec libera et absoluta est; quemadmodum nec vox ista, *Dominus*, quæ *Dei* quoque nomen esse dicitur. *Ego enim*, inquit, *Dominus Deus tuus: hoc meum nomen est*⁷⁰; et, *Dominus nomen ipsi*⁷¹. At nos naturam ejusmodi exquirimus, quæ ipsum esse per se habeat, ac non cum alio quopiam copuletur. Et s

ὅτι καὶ κυριωτέρην αὐτήν εὐρίσκομεν. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ *θέειν*, ἢ *αθεῖν*, ἡτυμολόγηται τοῖς περὶ ταῦτα κομφοῖς, διὰ τὸ ἀεικίνητον καὶ ἀπανητικὸν τῶν μοχθηρῶν ἔξεων, καὶ γὰρ πῦρ καταναλλίσκον ἐντεῦθεν λέγεται, ἀλλ' οὖν τῶν πρὸς τι λεγομένων ἐστὶ, καὶ οὐκ ἄφετος· ὥσπερ καὶ ἡ Κύριος φωνή, ὄνομα εἶναι Θεοῦ καὶ αὐτῇ λεγομένη· Ἐγὼ γάρ, φησὶ, Κύριος, ὁ Θεός σου· τοῦτό μου (71) ἐστὶν ὄνομα· καὶ, Κύριος ὄνομα αὐτῷ. Ἡμεῖς δὲ φύσιν ἐπιζητούμεν, ἥ (72) τὸ εἶναι καθ' ἑαυτὸ, καὶ οὐκ ἄλλῳ συνδεμένον· τὸ δὲ ὄν (73), ἴδιον ὄντως Θεοῦ, καὶ ὅλον, μήτε τῷ πρὸ αὐτοῦ, μήτε τῷ μετ' αὐτόν, οὐ γὰρ ἦν, ἢ ἔσται, περατούμενον ἢ περι- κοπτόμενον.

XIX. Alia autem nomina partim potestatis esse constat, partim œconomix, et quidem duplicis; alterius nimirum corpore sublimioris, alterius cum corpore conjunctæ. Exempli causa, Omnipotens⁷², et Rex, vel gloriæ⁷³, vel sæculorum⁷⁴, vel virtutum⁷⁵, vel dilecti⁷⁶, vel regnantium⁷⁷. Item Dominus vel Sabaoth⁷⁸, hoc est, exercituum, vel virtutum⁷⁹, vel dominantium⁸⁰. Hæc sine ulla dubitatione potentiam Dei ostendunt. Deus rursus, vel salvos faciendi⁸¹, vel ultionum⁸², vel pacis⁸³, vel justitiæ⁸⁴, vel Abrahæ, Isaac, et Jacob⁸⁵, universique spiritualis Israelis, ac Deum videntis. Hæc utique œconomix sunt nomina. Quoniam enim tribus his rebus gubernamur, nempe et supplicii metu, et salutis gloriæque spe, et cultu virtutum, quibus hæc comparantur; ultionum quidem nomine, metus procuratur; salutis autem, spes; virtutum denique, probitatis studium: ut qui aliquid horum assequitur, perinde ac Deum in seipso gerens, ad perfectionem et familiaritatem eam atque cognationem, qua nos virtus ipsi conciliat, majori celeritate festinet. Atque hæc vocabula Deitatis communia sunt. Proprium autem ejus, qui principii expertus est, nomen, Pater: ejus autem, qui citra ullum principium genitus est, Filius: illius denique, qui citra generationem processit, aut progreditur, Spiritus sanctus. Verum ad Filii nomina, de quibus nobis dicere propositum erat, accedamus.

XX. Primum ergo Filius⁸⁶ mihi dici videtur, quia D essentia idem est cum Patre: neque id solum, sed quia etiam ex illo est. **554** Unigenitus⁸⁷ autem,

B 10. Τῶν δ' ἄλλων προσηγοριῶν, αἱ μὲν τῆς ἐξουσίας εἶσι προφανῶς, αἱ δὲ τῆς οἰκονομίας (74), καὶ ταύτης διττῆς· τῆς μὲν ὑπὲρ τὸ σῶμα, τῆς δὲ ἐν σώματι· οἷον ὁ μὲν Παντοκράτωρ, καὶ ὁ Βασιλεὺς, ἢ τῆς δόξης, ἢ τῶν αἰώνων, ἢ τῶν δυνάμεων, ἢ τοῦ (75) ἀγαπητοῦ, ἢ τῶν βασιλευόντων· καὶ ὁ Κύριος, ἢ Σαβαώθ (76), ὅπερ ἐστὶ στρατιῶν, ἢ τῶν δυνάμεων, ἢ τῶν κυριεύοντων. Ταῦτα μὲν σαφῶς τῆς ἐξουσίας. Ὁ δὲ Θεός, ἢ τοῦ πῶζειν, ἢ ἐκδικήσεων, ἢ εἰρήνης, ἢ δικαιοσύνης, ἢ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ (77) παντὸς Ἰσραὴλ τοῦ πνευματικοῦ, καὶ ὁρῶντος Θεόν· ταῦτα δὲ τῆς οἰκονομίας. Ἐπειδὴ γὰρ τρισὶ τοῦτοις διοικούμεθα, δεῖ τε τιμωρίας, καὶ σωτηρίας ἐλπιδί, πρὸς δὲ καὶ δόξης, καὶ ἀσκήσεως τῶν ἀρετῶν, ἐξ ὧν ταῦτα· τὸ μὲν τῶν ἐκδικήσεων ὄνομα οἰκονομεῖ τὸν φόβον· τὸ δὲ τῶν σωτηριῶν, τὴν ἐλπίδα· τὸ δὲ τῶν ἀρετῶν, τὴν ἀσκησιν· ἢ ὡς τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτῷ φέρων, ὁ τοῦτων τι κατορθῶν, μᾶλλον ἐπιζητᾷ πρὸς τὸ τέλειον, καὶ τὴν ἐξ ἀρετῶν οἰκείωσιν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐστὶ (78) κοινὰ θεότητος τὰ ὀνόματα. Ἰδιον δὲ τοῦ μὲν ἀνάρχου, Πατρός; τοῦ δὲ ἀνάρχως γεννηθέντος, Υἱός· τοῦ δὲ ἀγεννήτως προελθόντος (79), ἢ προϊόντος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄλλ' ἐπὶ τὰς τοῦ Υἱοῦ κλήσεις ἐλθωμεν, ὅπερ ὠρμήθη λέγειν ὁ λόγος.

D K'. Δοκεῖ γὰρ μοι λέγεσθαι, Υἱὸς μὲν, ὅτι ταυτὸν ἐστὶ τῷ Πατρὶ κατ' οὐσίαν· καὶ οὐκ ἐκείνο μόνον, ἀλλὰ κακείθεν. Μονογενὴς δὲ, οὐχ ὅτι μόνος ἐκ μό-

⁶⁸ Exod. iii, 14. ⁶⁹ Deut. iv, 24. ⁷⁰ Isa. xlii, 8. xliii, 10. ⁷¹ I Tim. i, 17. ⁷² Psal. lxxvii, 45. ⁷³ xxiii, 10. ⁷⁴ Deut. x, 17. ⁷⁵ Psal. lxxvii, 21. ⁷⁶ Exod. iii, 6. ⁷⁷ Matth. xvii, 5. ⁷⁸ Joan. i, 18.

⁷¹ Amos ix, 6; Psal. lxxvii, 5. ⁷² Exod. xv, 3. ⁷³ Psal. lxxvii, 45. ⁷⁴ I Tim. vi, 15, 17. ⁷⁵ Rom. ix, 29. ⁷⁶ Psal. xciii, 1. ⁷⁷ Rom. xv, 33. ⁷⁸ Psal. iv, 2.

(71) *Τοῦτό μου*. Reg., Cyp., τοῦτό μοι.
(72) *Ἡ*. Sic codd. In ed., ἡ.
(73) *Τὸ δὲ ὄν*. Comb., τὸ δὲ ὄν.
(74) *Οἰκονομία*, etc. « Providentiæ, » id est, administrationis rerum humanarum, « quæ duplex est, » inquit Bill., « alia ante, alia post Incarnationem. »
(75) *Τοῦ*. Deest in quatuor Regg. et Or. 1.
(76) *Κύριος*, ἢ *Σαβαώθ*, etc. Sic plures Regg. et

Collb. In ed., Κύριος Σαβαώθ, ἢ ὅπερ, etc.
(77) *Καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ*, etc. Comb., ἢ Ἰσαάκ, ἢ Ἰακώβ, ἢ, etc.
(78) *Ἐστὶ*. Sic Par. et Bas. In ed., ἐστὶ.
(79) *Προελθόντος*, etc. « Processit, aut progreditur. » Hoc sic intelligendum est, inquit Elias, « quod non semel processerit, ac jam spatio quodam distet ab illo, ex quo processit; sed quod ei semper adsit. »

νοῦ καὶ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ μονοτρόπως, οὐχ ὡς τὰ σώματα· Λόγος δὲ, ὅτι οὕτως ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς πρὸς νοῦν λόγος (80)· οὐ μόνον διὰ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ συναφές, καὶ τὸ ἐξαγωγελτικόν (81)· τὰχα δ' ἂν εἴποι τις, ὅτι καὶ ὡς ὁρος πρὸς τὸ ὁριζόμενον, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο λέγεται λόγος. Ὁ γὰρ νεοσηκῶς, φησὶ, τὸν Υἱὸν (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ θεωρητικόν), νεώθηκε τὸν Πατέρα· καὶ σύντομος ἀπόδειξις καὶ βραδία τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως, ὁ Υἱός· γέννημα γὰρ ἅπαν τοῦ γεγεννηκότος, σωπῶν λόγος. Εἰ δὲ καὶ διὰ τὸ ἐνυπάρχειν τοῖς οὐσι λέγοι τις, οὐχ ἁμαρτήσεται τοῦ λόγου· τί γὰρ ἐστίν, ὃ μὴ Λόγῳ συνέστηκεν; Σοφία δὲ, ὡς ἐπιστήμη θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· πῶς γὰρ οἶόν τε τὸν πεποιηκότα, τοὺς λόγους ἀγνοεῖν, ὡν πεποίηκε; Δύναμις δὲ, ὡς συντηρητικὸς τῶν γενομένων, καὶ τὴν τοῦ συνέχεσθαι ταῦτα χορηγῶν δύναμιν. Ἀλήθεια δὲ, ὡς ἐν, οὐ πολλὰ τῇ φύσει· τὸ μὲν γὰρ ἀληθές, ἐν· τὸ δὲ ψεῦδός, πολυσχιδές· καὶ ὡς καθαρὰ τοῦ Πατρὸς σφραγίς, καὶ χαρακτήρ ἀψευδέστατος. Εἰκὼν δὲ (82), ὡς ὁμοούσιον, καὶ ὅτι τοῦτο ἐκείθεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦτου Πατὴρ· αὐτὴ γὰρ εἰκὼν φύσεως, μίμημα (83) εἶναι τοῦ ἀρχετύπου, καὶ οὗ λέγεται· πλὴν ὅτι καὶ πλεόν (84) ἐνταῦθα· ἐκεῖ μὲν γὰρ (85), ἀκίνητος κινουμένου· ἐνταῦθα δὲ, ζῶντος καὶ ζῶσα, καὶ πλεόν (86) ἔχουσα τὸ ἀπαράλλακτον, ἢ τοῦ Ἀδάμ ὁ Σῆθ (87), καὶ τοῦ γεννώντος πάντος τὸ γεννώμενον· τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν ἀπλῶν φύσις, μὴ τῷ μὲν εἰκέναι, τῷ δὲ ἀπεικέναι, ἀλλ' ὅλον ὅλου τύπον εἶναι, καὶ ταυτὸν μάλλον, ἢ ἀπομοίωμα. Φῶς δὲ, ὡς λαμπρότης ψυχῶν καὶ λόγῳ καὶ βίῳ καθαιρομένων. Εἰ γὰρ σκότος ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἁμαρτία, φῶς ἂν εἴη ἡ γνῶσις, καὶ ὁ βίος (88) ὁ ἔνθεος. Ζωὴ δὲ, ὅτι φῶς, καὶ πάσης λογικῆς φύσεως σύστασις καὶ οὐσίωσις (89)· Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν, κατὰ τὴν διπλὴν (90) τοῦ ἐμφυσήματος δύναμιν, καὶ ποσὴν· ἐκείθεν (91) ἐμφυσώμενοι πάντες, καὶ Πνεῦμα ἔχοντες οὗτοι χορηγικοί, καὶ τοσούτον, καθ' ὅσον ἂν τὸ σῶμα τῆς διανοίας ἀνοίξωμεν. Δικαιοσύνη δὲ, ὅτι τοῦ πρὸς ἀξίαν διαιρέτης, καὶ διαιτῶν δικαίως τοῖς ὑπὸ νόμον, καὶ τοῖς ὑπὸ χάριν, ψυχῇ καὶ σώματι, ὥστε τὸ μὲν ἄρχειν, τὸ δὲ ἄρχεσθαι, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἔχειν τὸ χρεῖστον κατὰ τοῦ χείρονος, ὡς μὴ τὸ χεῖρον ἐπανίστασθαι τῷ βελτίονι· Ἀγιασμὸς δὲ, ὡς

⁸⁰ Joan. i, 1. ⁸¹ Joan. xiv, 7, 9. ⁸² I Cor. i, 30. ⁸³ Hebr. i, 3. ⁸⁴ Gen. iv, 25. ⁸⁵ Joan. viii, 12. ⁸⁶ Joan. xiv, 6. ⁸⁷ Act. xvii, 28. ⁸⁸ Gen. ii, 7.

(80) Ὡς πρὸς νοῦν λόγος. « Ut sermo ad mentem; » quia Verbum est Patris imago naturalis, quæ totum Patrem, sicut sermo totam cogitationem, representat.

(81) Ἐξαγωγελτικόν. Id est, juxta Eliam, « propter interpretationem et enuntiationem paternæ voluntatis. »

(82) Εἰκὼν δὲ. « Imago. » Vere Christus est Patris « imago, » non imitatrix, sed naturalis.

(83) Μίμημα, etc. Billius: « Ut exemplar suum imitando referat. »

(84) Πλεόν. Duo Regg. et Or. 1, πλεόν.

(85) Ἐκεῖ μὲν γὰρ, etc. Iste locus in Coisl. 1, sic legitur: Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀκίνητος κινουμένου, ἐνταῦθα δὲ, etc.

(86) Πλεόν. Tres Regg. et Or. 1, πλεόν.

(87) Ἡ τοῦ Ἀδάμ ὁ Σῆθ. Quamvis enim Adam

A non quia solus ex solo, et solum; sed etiam quia unico modo, ac non ut corpora. Verbum⁸⁰ porro, quia ita se habet ad Patrem, ut sermo ad mentem, non modo propter generationem passionis omnis experientem, verum etiam propter conjunctionem ipsius cum Patre, vimque enuntiatricem. Fortasse etiam quis dixerit, eodem modo se ad Patrem habere, quo definitio ad definitum, quoniam definitio quoque λόγος dicitur. Qui enim Filium cognovit, ait Christus (hoc enim idem significat, ac, vidit), Patrem quoque cognovit⁸¹: ac brevis, et compendiosa facilisque paternæ naturæ declaratio est Filius. Omne enim quod genitum est, genitorem suum tacita quadam voce definit. Quod si quis etiam, quia rebus omnibus insit, Λόγον vocari contendat,

B a ratione non aberrabit. Quid enim est, quod non Verbo conditum sit? Sapientia⁸² vero, ut rerum divinarum et humanarum scientia. Qui enim fieri potest, ut conditor rerum a se conditarum rationes ignoret? Potentia⁸³, ut rerum creaturarum conservator, vimque iis suppedians ut contineantur. Veritas⁸⁴, ut natura unum, non multa. Verum quippe unum est; mendacium multiplex: atque etiam ut purum Patris sigillum, minimeque mendax character. Imago⁸⁵, ut ejusdem cum Patre substantiæ, et quia ex illo est, non autem ex hoc Pater. Hæc siquidem imaginis natura est, ut sit imitatio exemplaris, cujus imago dicitur; quanquam hic imago exemplar suum expressius refert. Illic enim rei vivæ ac motu præditæ mortua et motus expers imago est: hic autem vivi exemplaris viva quoque est effigies, multoque, minus a Patre differens, quam Seth ab Adamo⁸⁶, filiusque omnis a parente suo. Hujusmodi namque simplicium rerum natura est, ut non partim inter se similes sint, partim dissimiles, sed totæ totas representent, eademque potius sint, quam similes. Lux⁸⁷ etiam dicitur, ut animorum splendor, qui et vita et sermone purgantur. Nam si ignorantia et peccatum tenebræ sunt, lux profecto erit scientia, et vita divina. Vita⁸⁸, quia lux, totiusque ratione præditæ naturæ coagmentatio, et procreatio: In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus⁸⁹, secundum duplicem illam inspirationem⁹⁰ facultatem. Nam et illuc omnes vitalem spiritum⁹¹ accipi-

C

⁸⁰ Ephes. v, 19. ⁸¹ Joan. xiv, 6. ⁸² Coloss. i, 13. ⁸³ Joan. xiv, 6. ⁸⁴ Act. xvii, 28. ⁸⁵ Gen. ii, 7.

D et Seth naturæ humanæ participes fuerint, uterque tamen sibi propriam, et ab alio distinctam essentiam et substantiam habebant; ita ut non unus homo, sed duo homines essent: contra in divinis, Pater et Filius unius ejusdemque numero substantiæ sunt, ita ut non duo Dii, sed vere ac proprie unus Deus sint.

(88) Καὶ ὁ βίος. Sic plures Regg. et Colb. Deest ὁ in ed.

(89) Ὀδῶσις. « Essentiatio, » vel « substantiatio. »

(90) Διπλῆν. « Duplicem, » etc. Deus primo homini spiraculum vitæ inspiravit. Deinde Christus post resurrectionem discipulos afflavit, eisque Spiritum sanctum largitus est.

(91) Ἐκείθεν. Deest in pluribus codd.

mus, et Spiritum sanctum, quotquot ipsius capaces sumus, et quatenus os mentis aperuerimus. *Justitia* 11, quia pro merito præmia et poenas distribuit, æquumque judicem se præbet his, qui sub lege sunt, et his, qui sub gratia; corporique item et animæ, ut illud pareat, hæc præsit atque imperet, præstantiorque pars principatum adversus inferiorem teneat, nec id quod deterius est, adversus id, ritas, ut purum illud numen per puritatem capiatur. item asserit, seseque pro nobis, ut orbis terrarum nos hinc abductos suscitans, et a peccato morte

XXI. Atque hæc adhuc communia sunt, tam ei qui supra nos est, quam qui propter nos. Nunc ad ea veniamus, quæ proprie nostra sunt, humanitatisque assumptæ. Homo 12 itaque dicitur, non solum ut per corpus a corporibus capiatur, qui alioqui ob incomprehensibilem naturam suam capi non poterat; sed etiam ut per se hominem sanctitate afficiat, fermentique instar universæ massæ sit, sibi que uniens quod condemnatum fuerat, totum illud a condemnatione liberet, omnia pro nobis, quæ nos sumus, excepto peccato, factus, corpus, anima, mens (per quæ videlicet mors pervaserat); et, quod ex his commune est, homo, visibilis Deus, propter id quod animo atque intellectu comprehenderetur. Filius hominis 13, propter Adamum, ac Virginem, ex quibus exstitit, illo nimirum ut generis auctore, hac autem ut matre, juxta matris legem, et non juxta legem generationis. Christus 14, propter divinitatem: ea enim humanitatis unctio est, non operatione, ut in aliis christis, sed totius ungentis præsentia sanctificans: cujus hic effectus est, ut id, quod ungit, homo vocetur, et, quod ungitur, Deus fiat: *Via* 15, ut per se nos ducens; *Ostium* 16, ut introductor: *Pastor* 17, ut nos in loco pascuæ collocans, et aqua refectionis educans 18, atque hinc nobis itineris duces se præbens, necnon adversus belluas pro nobis dimicans: tum etiam, ut errantes revocans, et 556 perditos reducens, et contractos obligans, et infirmos roborans, et firmos ac validos custodiens, atque ad futuræ vitæ caulam, per pastoralis scientiæ rationes, colligans: *Ovis* 19 porro, ut victima: *Agnus* 20, ut perfectus:

A καθαρότης, ἵνα χωρηταὶ τὸ καθαρὸν καθαρότητι. Ἀπολύτρωσις δὲ, ὡς ἐλευθερῶν ἡμᾶς, ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατεχομένους, καὶ λύτρον ἑαυτὸν ἀντιτιδοὺς ἡμῶν τῆς οἰκουμένης καθάρσιον. Ἀνάστασις δὲ, ὡς ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἀπανιστῶν (92), καὶ πρὸς τὴν ζωὴν ἐπανάγων νεκρωμένους ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας (93).

quod melius est, insurgat, Sanctificatio 1, quia puri Redemptio 2, quia nos a peccato detentos in libertatem expiatur, liberationis pretium dat. Resurrectio 3, ut affectos ad vitam reducens.

ΚΑ'. Ταῦτα μὲν οὖν ἔτι κοινὰ τοῦ τε ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ τοῦ δι' ἡμᾶς (94) · ἃ δὲ ἰδίως ἡμέτερα, καὶ τῆς ἐντεῦθεν προσλήψεως (95). Ἀνθρώπος μὲν, οὐχ ἵνα χωρηθῇ μόνον διὰ σώματος σώμασιν, ἀλλὰ οὐκ ἂν χωρηθεὶς διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀληπτον (96) · ἀλλ' ἵνα καὶ ἀγίασθῃ δι' ἑαυτοῦ τὸν ἄνθρωπον, ὥστερ ζύμη (97) γενόμενος τῷ παντὶ φεράματι, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐνώσας τὸ κατακριθὲν, ὅλον λύσῃ τοῦ κατακρίματος, πάντα ὑπὲρ πάντων γενόμενος, ὅσα ἡμεῖς, πλὴν τῆς ἁμαρτίας, σῶμα, ψυχὴ, νοῦς, δι' ὅσον (98) ὁ θάνατος· τὸ κοινὸν ἐκ τούτων, ἄνθρωπος, Θεὸς ὁρώμενος, διὰ τὸ νοοῦμενον (99). Ὑἱὸς δὲ ἀνθρώπου, καὶ διὰ τὸν Ἀδὰμ, καὶ διὰ τὴν Παρθένον, ἐξ ὧν ἐγένετο· τοῦ μὲν, ὡς προπάτορος, τῆς δὲ, ὡς μητρός νόμῳ (1), καὶ οὐ νόμῳ γεννήσεως· Χριστὸς δὲ, διὰ τὴν θεότητα· χρίσις γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος, οὐκ ἐνεργεία κατὰ τοὺς ἄλλους χριστοὺς (2) ἀγιάζουσα, παρυσία δὲ ὁλοῦ τοῦ χρίστος· ἥς ἔργον, ἄνθρωπον ἀκούσαι (3) τὸ χρίον, καὶ ποιῆσαι Θεὸν τὸ χριζόμενον· Ὅδὸς δὲ, ὡς δι' ἑαυτοῦ φέρων ἡμᾶς· Θύρα δὲ, ὡς εἰσαγωγεὺς· Ποιμὴν δὲ, ὡς εἰς τόπον χλόης κατασκηνοῦν, καὶ ἐκτρέφον ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως, καὶ ἐντεῦθεν δηγῶν, καὶ προπολεμῶν κατὰ τῶν θηρίων· τὸ πλανώμενον ἐπιστρέφον, τὸ ἀπολωλὸς ἐπανάγων, τὸ συντετριμμένον καταδεσμῶν, τὸ ἰσχυρὸν φυλάσσειν, καὶ πρὸς τὴν ἐκεῖθεν μάνδραν συνάγων λόγοις ποιμαντικῆς ἐπιστήμης· Πρόβατον δὲ, ὡς σφάγιον· Ἀμνὸς δὲ, ὡς τέλειον· Ἀρχιερεὺς (4) δὲ, ὡς προσαγωγεὺς· Μεληχισδὲκ δὲ, ὡς ἀμῆτωρ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ ἀπάτωρ τὸ καθ' ἡμᾶς· καὶ ὡς ἀγενεαλόγητος (5) τὸ ἄνω· Τὴν γὰρ γενεὰν αὐτοῦ, φησὶ, τίς διηγήσεται; καὶ ὡς βασιλεὺς Σαλμὴ, εἰρήνη δὲ τούτου, καὶ

11 I Cor. i, 30. 12 ibid. 13 ibid. 14 Joan. xi, 25. 15 Joan. ix, 11. 16 Matth. xxiv, 27, 44. 17 Matth. i, 16. 18 Joan. xiv, 6. 19 Joan. x, 9. 20 Joan. x, 11. 21 Psal. xxii, 2. 22 Isa. lxi, 7. 23 Joan. i, 29.

(92) Ἀπανιστῶν. Tres Regg., ἀπανιστάς. Oxon., ἐπανιστάς.

(93) Ἀμαρτίας. Coisl. 1, γεύσεως.

(94) Δι' ἡμᾶς. Reg., Cypr., καθ' ἡμᾶς, « quam qui nobis similis. »

(95) Προσλήψεως. Reg. bm, προσλήψεως.

(96) Ἀληπτον. Bill. « Imperceptibilem. »

(97) Ζύμη. Divinitas intelligitur, quæ in Christo, « instar frumenti, » humanitati juncta est.

(98) Δι' ὅσον. Coisl. 2, quatuor Colb. et Or. 1, δι' ὅσον.

(99) Διὰ τὸ νοοῦμενον. « Propter id, » etc. Ratione divinitatis.

(1) Ὡς μητρός νόμῳ, καὶ, etc. Bill. legit, ὡς μητρός, νόμῳ καὶ, etc. « Ut matre, et juxta legem, et supra legem generationis. »

(2) Ἀλλους χριστοὺς. « Aliis christis, » id est,

D « regibus et pontificibus, » qui unctionis consortes, « uncti » dicuntur, juxta illud ps. xlv, « Unxit te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. » Verum isti non nisi per gratiam sanctificantur, cum unctionem sacram accipiunt; « in Christo autem, » ut ait Billius, « ipsissima divinitatis præsentia locum unctionis tenebat. »

(3) Ἀνθρώπου ἀκούσαι. Ob unionem divinæ ac humanæ naturæ in una persona, et « homo » vocatur « Deus, » et « Deus » appellatur « homo. »

(4) Ἀρχιερεὺς, etc. Talis est pontifex noster Christus, qui nos Patri conciliat, « per quem, » ut ait Apostolus, Rom. v, 2, « habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus, » etc.

(5) Ἀγενεαλόγητος, etc. « Cujus divina generatio est ineffabilis. »

ὡς βασιλεὺς δικαιοσύνης, καὶ ὡς ἀποδεκατῶν πα-
τριάρχας κατὰ τῶν πονηρῶν δυνάμεων ἀριστεύον-
τας. Ἐχεις τὰς τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας· βάδιζε δι' αὐ-
τῶν· ὅσαι τε ὑψηλαί, θεϊκῶς (6), καὶ ὅσαι σωματικάι,
συμπαθῶς· μᾶλλον δὲ ὅλον θεϊκῶς, ἵνα γένῃ Θεὸς
κάτωθεν ἀνελθὼν, διὰ τὸν κατελθόντα δι' ἡμᾶς ἀνω-
θεν. Ἐπὶ πᾶσι, καὶ πρὸ πάντων, ἐκείνο τήρει· καὶ
οὐκ ἂν σφαλεῖς ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις ἢ ταπεινοτέροις
δόγματιν. Ἰησοῦς Χριστὸς, γῆς καὶ σήμερον σωμα-
τικῶς, ὁ αὐτὸς πνευματικῶς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A Pontifex ¹³, ut oblator : Melchisedech ¹⁴, ut matris
expers, quod ad naturam illam nostra excelsiorem
attinet, patre autem carens, quantum ad nostram :
tum etiam quia sublimitus absque genealogia est.
(*Generationem enim illius, inquit, quis enarrabit* ¹⁵?)
Ac præterea, ut Rex Salem ¹⁶, hoc est, pacis, et Rex
justitiæ, ac denique ut a patriarchis adversus pe-
stiferas potestates strenue rem gerentibus, decimas
accipiens. Habes Filii appellationes. Per eas incede ;
per eas, inquam, omnes, quæ sublimes sunt,
divine, per corporeas autem, humane : imo vero
Deus propter eum, qui propter nos de supernis de-
scendit. Præter omnia. et ante omnia, illud serva : nec aut in sublimioribus, aut abjectioribus nomini-
bus errabis. Jesus Christus, heri et hodie corporaliter, idemque spiritualiter, et in sæcula sæculo-
rum. Amen.

¹³ Hebr. vi, 20. ¹⁴ Hebr. vii, 1. ¹⁵ Isa. liii, 8. ¹⁶ Hebr. vii, 2.

(6) Θεϊκῶς. « Divine, » id est, « ratione Deo consentanea. »

ΛΟΓΟΣ ΛΑ'.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Α'. Ὁ μὲν δὴ περὶ τοῦ Υἱοῦ λόγος, τοιοῦτος (7)·
καὶ οὕτω διαπέφυγε τοὺς λιθάζοντας, διελθὼν διὰ
μέσου (8) αὐτῶν. Ὁ λόγος γὰρ οὐ λιθάζεται, λιθο-
βολεῖ δὲ, ὅταν ἐθέλῃ, καὶ σφενδονᾷ θηρία, λόγους κα-
κῶς τῷ ὕρει προσβαίνοντας (9). Τί δ' ἂν εἴποις,
φασί, περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; πόθεν ἡμῖν ἐπεισ-
άγεις, ξένον θεὸν καὶ ἄγραφον; Τοῦτο ᾗδῃ καὶ οἱ
περὶ τὸν Υἱὸν μετριάζοντες. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ὁδῶν
εὐρεῖν ἔστι καὶ τῶν παταμῶν, σχίζονται τε ἀπ' ἀλ-
λήλων, καὶ εἰς ἄλληλα συναγόνται· τοῦτο κἀνταῦθα
συμβαίνει, διὰ τὸν πλοῦτον τῆς ἀσεβείας, καὶ τοὺς
τὰ ἄλλα διεστῶτας ἐν ἄλλοις συμφέρεσθαι, ὥστε μὴδὲ
γινώσκειν καθαρῶς δύνασθαι τὸ συμφέρον, ἢ τὸ μα-

C consentiant, ita ut ne plane quidem intelligi ac
qua contendant.

Β'. Ἐχει μὲν οὖν τι καὶ δυσχερὲς ὁ περὶ τοῦ Πνεύ-
ματος λόγος, οὐ μόνον ὅτι ἐν τοῖς περὶ τοῦ Υἱοῦ λό-
γοις ἀποκαμόντες οἱ ἄνθρωποι, θερμότερον τῷ Πνεύ-
ματι προσπαλαίουσι (χρὴ γὰρ ἐπὶ πάντως αὐτοὺς
ἀσεβεῖν, ἢ οὐδὲ βιωτὸς ἔστιν αὐτοῖς ὁ βίος), ἀλλ'
ὅτι καὶ ἡμεῖς τῷ πληθεὶ τῶν ζητημάτων ἀποκναι-
σθέντες (10), ταυτὸν (11) πάσχοντες τοῖς κακοσίοις·
οἱ ἐπειδὴν πρὸς τι τῶν βρωμάτων ἀηδισθῶσι, πρὸς
πάντα λόγον ὁμοίως, ὥσπερ ἐκεῖνοι πρὸς τροφήν,
δυσχεραίνοντες. Ὅμως διδόντω τὸ Πνεῦμα, καὶ ὁ λόγος
δραμεῖται, καὶ ὁ Θεὸς δοξασθήσεται. Τὸ μὲν οὖν
ἐπιμελῶς ἐξετάζειν καὶ διαιρεῖσθαι, ποσῶς ἢ τὸ

B

ORATIO XXXI^a.

THEOLOGICA QUINTA.

De Spiritu sancto.

I. Ac de Filio quidem talis est nostra oratio :
atque ad hunc modum lapidantium impetum effu-
git, per medium ipsorum transiens. Oratio quippe
non lapidatur : verum lapides ipsa, cum lubet, jacit,
ac belluas, hoc est, sermones, male ad montem
ascendentes ¹⁷, funda insectatur. Sed de Spiritu
sancto, inquirunt, quid dixeris? Unde nobis pere-
grinum Deum, nulloque Scripturæ loco proditum
introducis? Atque hoc illi quoque objiciunt, qui de
Filio moderatius sentiunt. Nam quod in viis et an-
viis reperire est, ut a se invicem secentur, ac rur-
sus inter se coeant; idem hic quoque (tanta est
impietatis ubertas et copia!) usu venit, ut, qui in
aliis rebus inter se dissident, in quibusdam rursus
perspici possit, vel qua in re consentiant, vel in

557 II. Et quidem in hac de Spiritu sancto dis-
putatione, nonnihil inest difficultatis et molestiæ,
non hoc solum nomine, quod homines in sermonibus
de Filio fracti ac debilitati, acrioribus animis ad-
versus Spiritum luctantur (omnino enim eos ali-
qua in re impios se præbere necesse est, aut ne
vitalis quidem, ut dici solet, ipsi vita est), verum
etiam quia nos quoque, quæstionum multitudine
fatigati et enecti, similes sumus iis, qui ciborum
fastidio laborant. Quemadmodum enim illi, postquam
alicujus cibi fastidium contraxerunt, omnes quoque
cibos aversantur, eodem quoque modo nos ex unius

¹⁷ Exod. xix, 12.

^a Alias xxxvii; quæ autem 31 erat, nunc 37. —
Habite anno 380.

(7) Τοιοῦτος. Or. 1, τοιοῦτος.

(8) Διὰ μέσου. Alludit ad hæc Lucæ, iv, 30, « Per
medium illorum ibat. »

(9) Προσβαίνοντας. Vulgata versio, « acceden-
tes. »

(10) Ἀποκναισθέντες. Budæus, « enecti, vexati,
gravati. »

(11) Ταυτόν. Duo Regg., τ' αὐτό.

disputationis tædio ad omnes disputationes æque A
nauseamus. Dei tamen Spiritus; et oratio curret,
Deique gloria celebrabitur. Enimvero quot modis,
vel Spiritus, vel Sanctus, apud Scripturam sacram
intelligatur et dicatur, accurate excutere atque
distinguere, commodumque cuique speculationi
testimonium adhibere, quodque etiam peculiari
quodammodo id, quod ex utroque connexum est,
nimirum Spiritus sanctus, accipiat, dicere superseebimus, aliisque, qui hæc et sibiipsis, et nobis,
quemadmodum nos quoque ista ipsis, pertractant, hoc muneris relinquemus. Nos autem ad ea,
quæ deinceps sequuntur, orationem convertemus.

III. Atque illi quidem, qui perinde ac si nos
peregrinum quemdam et ascriptitium Deum inve-
hamus, animo discruciantur, acriterque pro littera
contendunt; sciant se illic timere, ubi non est ti-
mor¹⁸, studiumque erga litteram suam nihil aliud,
quam impietatis obtentum esse aperte cognoscant,
ut paulo post ostendetur, cum objectiones eorum
pro virili nostra refutaverimus. Nos vero tanta dei-
tatis Spiritus sancti, quem colimus, fiducia nitimur,
ut hinc etiam a deitate orationis initium ducturi
simus, easdem Trinitati voces accommodantes,
etsi id audacius fortasse nonnullis videri queat:
Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem ve-
nientem in mundum, Pater. Erat lux vera, quæ illu-
minat omnem hominem venientem in mundum, Filius.
Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem ve-
*nientem in mundum*¹⁹, alius Paracletus. 558 *Erat,*
et erat; et erat: sed nunc erat. Lux, et lux, et lux:
sed lux una, Deus unus. Atque hoc illud est, quod
David quoque ipse ante animo informavit, cum diceret:
*In lumine tuo videbimus lumen*²⁰. Nunc
autem nos, et perspeximus, et prædicamus, ex luce
Patre, lucem Filium, in luce Spiritu sancto perci-
pientes, quæ est compendiaria ac simplex divinæ
Trinitatis confessio. Qui rejicit, rejiciat; qui inique
agit, inique agat²¹; nos, quod intelleximus, præ-
dicamus. In montem excelsum ascendemus²², et
clamabimus, si quidem ex inferiori loco minus au-

Γ'. Οἱ μὲν οὖν, ὡς ξένον τινὰ Θεὸν καὶ παρέγ-
γραφτον εισαγόντων ἡμῶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δυσ-
χεραίνοντες, καὶ σφόδρα προπολεμοῦντες τοῦ γράμ-
ματος, ἴστωσαν ἐκεῖ φοβούμενοι φόβον, οὐ μὴ ἔστι
φόβος, καὶ σαφῶς γινωσκέτωσαν, ὅτι ἐνδομα τῆς
ἀσεβείας ἐστὶν αὐτοῖς ἡ φίλια τοῦ γράμματος, ὡς
δειχθήσεται μικρὸν ὕστερον, ἐπειδὴν τὰς ἐνοστάσεις
αὐτῶν εἰς δύναμιν διελέγωμεν. Ἡμεῖς δὲ τοσοῦτον
θαρρόμεν τῇ θεότητι τοῦ Πνεύματος, ὃ πρεσβεύο-
μεν (17), ὥστε καὶ τῆς θεολογίας ἐντεῦθεν ἀρξέ-
μεθα (18), τὰς αὐτὰς τῇ Τριάδι φωνὰς ἐφαρμόζοντες,
κἂν τισι δοκῇ τολμηρότερον. Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀλη-
θινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς
τὸν κόσμον, ὁ Πατήρ. Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν,
ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κό-
σμον, ὁ Υἱός. Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει
πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ὁ ἄλ-
λος Παράκλητος. Ἦν, καὶ ἦν, καὶ ἦν· ἀλλ' ἐν ἦν.
C Φῶς, καὶ φῶς, καὶ φῶς· ἀλλ' ἐν φῶς, εἰς Θεός. Τοῦτο
ἐστὶν ὃ καὶ Δαβὶδ πρότερον ἐφαντάσθη, λέγων· Ἐν
τῷ φωτὶ σου ὀφύμεθα φῶς. Καὶ νῦν ἡμεῖς καὶ τε-
θεάμεθα, καὶ κηρύσσομεν, ἐκ φωτὸς τοῦ Πατρὸς,
φῶς καταλαμβάνοντες τὸν Υἱόν, ἐν φωτὶ τῷ Πνεύ-
ματι, σύντομον καὶ ἀπέριτον τῆς Τριάδος θεολο-
γίαν (19). Ὁ ἀθετῶν ἀθετεῖτω, ὁ ἀνομῶν ἀνομείτω·
ἡμεῖς δὲ νουθετοῦμεν, κηρύσσομεν (20). Ἐπ' ὅρας
ὑψηλὸν ἀναδησόμεθα, καὶ βοήσομεν, εἰ μὴ κάτωθεν
ἀκούμεθα. Ὑψώσομεν τὸ Πνεῦμα, οὐ φοβηθῶ-

¹⁸ Psal. xiii, 5. ¹⁹ Joan. i, 9. ²⁰ Psal. xxxv, 10.

²¹ Isa. xxi, 2. ²² Isa. xi, 9.

(12) Τὸ Πνεῦμα. Hunc locum sic exponit Elias:
« Spiritus vocatur et ipse Pater, ut cum dicitur,
Joan. iv, 24: « Spiritus est Deus, et eos, qui adorant
eum, in Spiritu et veritate oportet adorare. » Spi-
ritus etiam Filius, ut Thren. iv, 20: « Spiritus oris no-
stri Christus Dominus. » At maxime proprie Spiritus
vocatur, sanctus ille Spiritus, de quo Joan. xv,
26: « Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vo-
bis a Patre, Spiritus veritatis, qui a Patre procedit. »
Sumitur etiam hoc vocabulum pro dono, juxta
illud Pauli, Rom. viii, 15: « Accepistis Spiritum
adoptionis. » Angeli etiam spiritus dicuntur, ut ps.
ciii, 4: « Qui facis angelos tuos spiritus. » Animus
quoque spiritus vocatur, ut psal. xxx, 6: « In ma-
nus tuas commendo spiritum meum. » Usurpatur
item pro vento, ut psal. cxlvii, 7: « Flabit spiri-
tus tuus, et fluent aquæ. » Spiritus item dicitur id
quod litteræ opponitur, ut in hoc Apost. loco, II
Cor. iii, 6: « Littera enim occidit, spiritus autem
vivificat. » Diabolus quoque spiritus vocatur, ut
Matth. xii, 45: « Cum autem immundus spiritus ex-
ierit ab homine, etc. »

(13) Τὸ Ἅγιον. « Spiritus a Patre procedens, » in-
quit Elias, « proprie dicitur sanctus, utpote qui
sanctificet, ac sanctitatis fons sit. Per abusum vero,
et angelis, et sanctis tribuitur, itemque omnibus,
quæ per Spiritus sancti participationem sanctifican-
tur. Id quoque sanctum dicitur, quod segregatum
est, ut in isto loco Exodi xix, 6: « Vos eritis mihi
gens sancta, etc. »

(14) Μετὰ τῶν, etc. « Adhibitis convenientibus
huic disputationi testimoniis. »

(15) Ἐτέροις. Basilium et Gregorium intelligit
Elias.

(16) Ταῦτα ἐκεῖνοις. Hanc lectionem tuetur Bil-
lius. Savilius autem legendum contendit, ταυτά,
« eadem, » et subintelligit, φιλοσοφοῦμεν.

(17) Ὁ πρεσβεύων. Reg. a et Or. 1, ψ̄ πρε-
σβεύομεν.

(18) Ἀρξέμεθα. Comb., ἀρχόμεθα.

(19) Θεολογίαν. « Theologia. » Coisl. 1, ὁμολο-
γίαν, « confessio. » Sic legit Billius.

(20) Κηρύσσομεν. Plures codices præmittunt,
καί.

μεθα. Εἰ δὲ καὶ φοβηθῶμεθα, ἡσυχάζοντες, οὐ κη-
ρῶσσαντες.

Δ'. Εἰ ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ Πατήρ, ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ
Υἱός. Εἰ ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός, ἦν ὅτε οὐδὲ τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον (21). Εἰ τὸ ἐν ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ τὰ τρία
ἦν (22). Εἰ τὸ ἐν κάτω βάλλεις, τοῖς μὲν, καὶ λέγω,
μηδὲ τὰ δύο θῆς ἄνω (23). Τίς γὰρ ἀτελοῦς θεότητος
δυναμὶς; Μᾶλλον δὲ τίς θεότης, εἰ μὴ τελεία (24);
Τελεία δὲ πῶς, ἢ λαίπει τι πρὸς τελείωσιν; Λαίπει
δὲ πῶς, μὴ ἔχουσα τὸ ἅγιον. Ἐχοι δ' ἂν πῶς, μὴ
τοῦτο ἔχουσα; Εἰ γὰρ (25) ἄλλη τις παρὰ τοῦτο ἡ
ἀγιότης, καὶ ἥτις αὐτῇ νοεῖται, λεγέτω τις· ἢ εἴπερ
ἡ αὐτῇ, πῶς οὐκ ἀπ' ἀρχῆς; ὥσπερ (26) ἀμεινονὶ ὄν
τῷ Θεῷ, εἶναι ποτε ἀτελεῖ, καὶ δίχα τοῦ Πνεύματος.
Εἰ μὴ ἀπ' ἀρχῆς ἦν, μετ' ἐμοῦ τέτακται, καὶ εἰ μι-
κρὸν πρὸ ἐμοῦ· χρόνῳ γὰρ ἀπὸ Θεοῦ (27) τεμνόμεθα.
Εἰ τέτακται μετ' ἐμοῦ, πῶς ἐμὲ ποιεῖ θεόν; ἢ πῶς
συνάπτει θεότητι;

Εἰ ἀπ' ἀρχῆς ἦν, καὶ ἐμὲ ποιεῖ θεόν, ἢ πῶς
συνάπτει θεότητι;

Ε'. Μᾶλλον δὲ φιλοσοφῶ σοι περὶ αὐτοῦ μικρὸν
ἄνωθεν· περὶ Τριάδος γὰρ καὶ πρότερον διεληφθα-
μεν. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Σαδδουκαῖοι μὲν οὐδὲ
εἶναι τὸ παράπαν ἐνόμισαν· οὐδὲ γὰρ ἀγγέλους,
οὐδὲ ἀνάστασιν· οὐκ οἷδ' ὅθεν τὰς τοσαύτας περὶ
αὐτοῦ μαρτυρίας ἐν τῇ Παλαιᾷ διαπίπτουσιν. Ἐλ-
λήνων δὲ οἱ θεολογικώτεροι, καὶ μᾶλλον ἡμῖν προσ-
εγγίσαντες, ἐφαντάζθησαν μὲν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ· περὶ
δὲ τὴν κλήσιν διηγήθησαν, νοῦν τοῦ παντός, καὶ

τὸν θύραθεν νοῦν, καὶ τὰ τοιαῦτα προσαναγορεύσαντες.
Τῶν δὲ καθ' ἡμᾶς σοφῶν (28), οἱ μὲν ἐνέργειαν
τοῦτο ὑπέλαβον, οἱ δὲ κτίσμα, οἱ δὲ Θεόν, οἱ δὲ οὐκ
ἔγνωσαν ὁπότερον τούτων, αἰδοὶ τῆς Γραφῆς (29),
ὡς φασιν, ὡς οὐδὲν ἕτερον (30) σαφῶς δηλωσάσης.
Καὶ διὰ τοῦτο, οὔτε σέβουσιν, οὔτε ἀτιμάζουσι, μέ-
σως πῶς περὶ αὐτοῦ διακείμενοι, μᾶλλον δὲ καὶ λίαν
ἀθλῶς. Καὶ τῶν Θεῶν ὑπειληφότων, οἱ μὲν ἄχρι
διανοίας εἰσὶν εὐσεβεῖς, οἱ δὲ τολμῶνιν εὐσεβεῖν καὶ
τοῖς χεῖλεσιν. Ἄλλων δὲ ἡκούσα μετρούντων θεότητα
σοφωτέρων (31), οἱ τρία μὲν εἶναι καθ' ἡμᾶς ὁμολο-
γοῦσι τὰ νοούμενα, τοσοῦτον δὲ ἀλλήλων διέστησαν,
ὡς τὸ μὲν, καὶ οὐσία καὶ δυνάμει ποιεῖν ἀόριστον·
τὸ δὲ, δυνάμει μὲν, οὐκ οὐσία δὲ· τὸ δὲ ἀμφοτέροις
περιγραπτόν· ἄλλον τρόπον μιμούμενοι, τοὺς δη-
μιουργόν, καὶ συνεργόν, καὶ λειτουργόν ὀνομάζοντας,
καὶ τὴν ἐν τοῖς ὀνόματι τάξιν καὶ χάριν, τῶν πρα-
γμάτων (32) ἀκολουθίαν εἶναι νομίζοντας (33).

(21) Τὸ ἄγνον. Deest in duobus Regg. et Or. 1.

(22) Ἦν. Deest in duobus Regg. quinque Colb.
Comb. et Bas.

(23) Ἄνω. Par. ed. addit, λέγειν, quod auctoritate
melioris notae codicium erasimus.

(24) Τίς θεότης, εἰ μὴ τελεία; Coisl. 1 habet,
τίς θεότης ἡμιτελής; Quae deitatis imperfectio?

(25) Εἰ γὰρ. Plures Regg. quinque Colb. et
Comb. ἢ γὰρ. Aut enim est alia quaedam sanctitas.

(26) ὥσπερ. Sic codd. Mendose in ed., ὥσπερ.

(27) Ἀπὸ Θεοῦ. Duo Colb. ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

(28) Τῶν δὲ καθ' ἡμᾶς σοφῶν. « Nostrates sa-

A diamur. Spiritum effereamus, non metuemus. Quod
si etiam metuemus, id ita erit, ut quiescere, non
praedicare, metuamus.

IV. Si fuit tempus cum non esset Pater, fuit
quoque cum non esset Filius. Si fuit tempus
cum non esset Filius, fuit quoque cum ne
Spiritus quidem esset. Si unum a principio erat,
utique et tria. Si unum deiecis, audax hoc dicam,
ne duo quidem superiore loco colloces. Quae enim
imperfectae deitatis utilitas? Immo quae deitas, si im-
perfecta? Perfecta autem quomodo erit, in qua ad
perfectionem aliquid desideretur? Desideratur enim,
si sanctitate careat. Hanc porro quomodo habere queat
ni Spiritum habeat? Si enim alia quaedam praeter
illum sanctitas est, quae tandem illa intelligenda
sit dicat quispiam: aut, si quidem eadem haec est,
quid afferri potest, quamobrem non jam inde a
principio fuerit? Quasi vero praestiterit Deo, aliqua do
imperfectum exstitisse, ac Spiritus expertem. Si a

etiamsi me nonnihil antecedit. Temporis enim inter-
stitio a Deo dirimimur. Porro si ejusdem mecum classis est, quo pacto me deum efficit? aut quo
pacto cum deitate conjungit?

V. Sed operae pretium facturum me puto, si
de eo altius aliquanto disputationem repetam. Nam
de Trinitate prius jam a nobis est pertractatum. Spi-
ritum sanctum Sadducei penitus non esse consue-
runt; quemadmodum nec angelos, nec resurrectio-
nem: quibus haud scio quid acciderit, ut tot ac
tanta de eo in Instrumento Veteri testimonia pro
nihil habere. Qui autem apud ethnicos theologiae
laude magis excelluerunt, 559 propius iue ad nos
accesserunt, per imaginem quamdam ipsum, meo
quidem iudicio, conceperunt, tametsi in nomine
dissenserint, Universitatis nempe mentem, et ex-
trinsecam mentem, aliisque id genus nominibus eum
appellantes. Nostrates vero sapientes, partim vim
quamdam et facultatem ipsum existimarunt, partim
creaturam, partim Deum: partim, utro po-
tius nomine vocandus esset, minime certum
et exploratum habuerunt, ea, ut aiunt, ratione
ducti, quod Scriptura neutrum horum plane
aperteque demonstrasset. Ac proinde nec ipsum
venerantur, nec contemnunt, sed medio quodam
modo, vel potius misere perditque erga eum affi-
ciuntur. Ex his porro qui Deum ipsum credunt, alii
animo tenus pii atque orthodoxi sunt; alii labiis
quoque ipsis pietatem profiteri non verentur. Alios
etiam quosdam sapientiores audiui, qui divinitatem
metiuntur, ac tria quidem, perinde ac nos, intelli-
gentes.

pientes. » Bill. « nostrae aetatis. » Gregorius hic
ethnicis opponit sapientes, qui, etsi Christianam re-
ligionem profiteantur, erroribus tamen circa Trinita-
tem imbutuntur; non autem praeae aetatis sapientes.

(29) Αἰδοὶ τῆς Γραφῆς. « Ob S. S. reverentiam. »

(30) Οὐδὲν ἕτερον. Reg. b et quinque Colb. οὐδ'
ἕτερον.

(31) Σοφωτέρων. In nonnullis, σοφώτερον, « sa-
pientius. »

(32) Τῶν πραγμάτων. « Per res » significat Gre-
gorius « naturarum discrimen. »

(33) Νομίζοντας. Comb. νομίζοντες.

confitentur, sed ea ita inter se disjungunt, ut unum eorum et essentia et potestate, infinitum statuunt, alterum potestate, non item essentia, postremum utroque circumscriptum. Sic alio quodam modo eos imitantur, qui opificem, et cooperarium, et ministrum nominant, atque ordinem et gratiam, quæ nominibus inest, rerum quoque seriem esse arbitrantur.

VI. Nos vero, nec cum iis, qui ne Spiritum qui- A
dem esse censent, nec cum nugatoribus ethnicis verba illa commutabimus. Absit enim ut peccatorum oleo sermonem nostrum impinguemus ²². Cum cæteris autem ad hunc modum disputabimus: Spiritus sanctus, vel ex eorum numero, quæ per se subsistunt, omnino statuendus est, vel inter ea collocandus, quæ in alio considerantur; quorum alterum substantiam, alterum accidens vocant, qui harum rerum scientiam callent. Ac si quidem accidens, vis utique et facultas quædam Dei fuerit. Quid enim aliud, aut cuius? Hoc profecto magis consentaneum, compositionisque experts. Si vis et facultas, agetur haud dubie, non ager: simulque, ut actus fuerit, desinet. Ejusmodi quippe est actus natura. Qui fit ergo, ut agat ipse, atque B
hæc et illa dicat, et segreget ²³, et contristetur ²⁴, et ad iram incitetur, et quæcunque rei motu agitatæ perspicue sunt, non autem motionis ipsius? Sin autem substantia est, non accidens, vel creatura censebitur, vel Deus. Medium enim aliquid inter hæc, aut quod neutrius particeps sit, aut ex utroque compositum **560** atque conflatum, ne ii quidem, qui tragelaphos confinxerunt, intelligere queant. Si creatura, quomodo in eum credimus, aut in eo perficimur? Neque enim idem est, credere in aliquid, et credere de aliquo. Illud enim divinitati convenit, hoc cuilibet rei. Si autem Deus, certe nec creatura est, nec factura, nec conservus, nec denique ullum aliud humile atque abjectum nomen.

VII. Jam lingua tua ad disputandum prosiliat, C
fundæ jacentur, argumenta nectantur. Aut ingentus omnino est, inquis, aut genitus. Si ingentus, ergo duo erunt principii expertes. Si autem genitus, rursus subdividis: aut ex Patre genitus est, aut ex Filio. Si ex Patre, duo igitur sunt Filii ac fratres. Gemellos etiam finge, si lubet, aut alterum natu majorem, alterum minorem; cum ita corporeis rebus immersus es. Si autem ex Filio, jam nobis, inquis, nepos Deus exstitit. Quo quid absurdius fingi possit? Hæc homines ad malefaciendum sapientes ²⁵ et ingeniosi, bonæ autem scribere recusantes. Ego vero, si divisionem hanc necessariam viderem, res ipsas profecto excepissem, nomina nihil veritus. Non enim, quia secundum excelsiorem quamdam relationem Filius est Filius (quod videlicet aliter, quam hoc modo, indicare nequeamus id quod ex Deo est, essentiaque idem cum ipso), idcirco terrena quoque omnia cognationisque nostræ nomina ad Deum necessario transferenda esse putandum est. Alioqui, quid impedit, quomi-

²² Psal. cxi. 5. ²³ Act. xiii. 2. ²⁴ Ephes. iv. 30.

(34) Οὐδέεις. Duo Regg. οὐδέ εις.

(35) Διαλεξόμεθα. Comb. διαλεξόμεθα.

(36) Καθ' αὐτό. Comb. καθ' αὐτά.

(37) Δηλονότι. Comb. μάλλον, « potius. »

(38) Υποληφθήσεται. Or. 1, υπολειφθήσεται.

(39) Υποδιαίρει. Reg. Cyr. υποδιαίρῃσει.

Γ'. Ἡμῖν δὲ πρὸς μὲν τοὺς οὐδὲ εἶναι ὑπεληφ-
τας, οὐδέεις (34) λόγος, ἢ τοὺς ληροῦντας; ἐν Ἑλλη-
σιν. Μηδὲ γὰρ ἀμαρτωλῶν ἐλαίῳ πιανθεῖν μιν εἰς
τὸν λόγον. Πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους οὕτω διαλεξόμε-
θα (35)· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ τῶν καθ' αὐτὸ (36)
ὑπεστηκότων, πάντως ὑποθετόν, ἢ τῶν ἐν ἐτέρῳ
θεωρουμένων· ὧν τὸ μὲν, οὐσίαν καλοῦσιν οἱ περὶ
ταῦτα δεινοί, τὸ δὲ, συμβεβηκός. Εἰ μὲν οὖν
συμβέβηκεν, ἐνέργεια τοῦτο ἂν εἴη Θεοῦ. Τί γὰρ
ἕτερον, ἢ τίνας; τοῦτο γὰρ πῶς μάλλον, καὶ ψεύ-
γαι σύνθεσιν. Καὶ εἰ ἐνέργεια, ἐνεργηθήσεται
δηλονότι (37), οὐκ ἐνεργήσεται, καὶ ὁμοῦ τῷ ἐνε-
ργηθῆναι, παύσεται. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἐνέργεια. Πῶς
οὖν ἐνεργεῖ, καὶ τάδε λέγει, καὶ ἀφορίζει, καὶ λύ-
πεῖται, καὶ παροξύνεται, καὶ ὅσα κινουμένων σαφῶς
ἔστιν, οὐ κινήσεως; Εἰ δὲ οὐσία τις, οὐ τῶν περὶ τὴν
οὐσίαν, ἥτοι κτίσμα ὑποληφθήσεται (38), ἢ Θεός·
μέσον γὰρ τι τούτων, ἥτοι μηδετέρου μετέχον, ἢ ἐξ
ἀμφοῖν σύνθετον, οὐδ' ἂν οἱ τοὺς τραγελάφους πλάτ-
τοντες ἐνοήσασιν. Ἀλλ' εἰ μὲν κτίσμα, πῶς εἰς αὐτὸ
πιστεύομεν, ἢ ἐν αὐτῷ τελειούμεθα; οὐ γὰρ ταυτὸν
ἔστι πιστεύειν εἰς τι, καὶ περὶ αὐτοῦ πιστεύειν. Τὸ
μὲν γὰρ ἐστὶ θεότητος, τὸ δὲ παντὸς πράγματος.
Εἰ δὲ Θεός, ἀλλ' οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποίημα, οὐδὲ σύν-
δουλόν, οὐδ' ὅπως τι τῶν ταπεινῶν ὀνομάτων.

Z'. Ἐνταῦθα σὺς ὁ λόγος, αἱ σφενδόλαι πεμπέσθω-
σαν, οἱ συλλογισμοὶ πλεχέσθωσαν. Ἡ ἀγέννητον πάν-
τως, ἢ γεννητόν. Καὶ εἰ μὲν ἀγέννητον, δύο τὰ
ἀναρχα. Εἰ δὲ γεννητόν, ὑποδιαίρει (39) πάλιν· ἢ ἐκ
τοῦ Πατρὸς τοῦτο, ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἐκ τοῦ
Πατρὸς, Υἱοὶ δύο καὶ ἀδελφοί. Σὺ δέ μοι πλάττε καὶ
διδύμους, εἰ βούλει, ἢ τὸν μὲν πρεσβύτερον, τὸν δὲ
νεώτερον· ἐπειδὴ λίαν εἰ φιλοσώματος. Εἰ δὲ ἐκ τοῦ
Υἱοῦ, πέφηνε, φησί, καὶ υἱωνὸς ἡμῖν Θεός· οὐ τί ἂν
γένοιτο παραδοξότερον; ταῦτα μὲν οὖν οἱ σοφοὶ τοῦ
κακοποιῆσαι, τὰ δὲ ἀγαθὰ γράφειν οὐ θέλοντες. Ἐγὼ
δὲ εἰ μὲν ἑώρων ἀναγκαίαν τὴν διαίρεσιν, ἐδεξάμην
ἂν τὰ πράγματα, οὐ φοβηθείς τὰ ὀνόματα. Οὐ γὰρ,
ἐπειδὴ κατὰ τινα σχέσιν ὑψηλοτέραν Υἱὸς ὁ Υἱός (40),
οὐ δυνηθέντων ἡμῶν ἄλλως, ἢ οὕτως ἐνδείξασθαι τὸ ἐκ
τοῦ Θεοῦ καὶ ὁμοούσιον, ἦδη καὶ πάσας οἰητέον ἀναγ-
καίον εἶναι τὰς κάτω κλήσεις, καὶ τῆς ἡμετέρας
συγγενείας (41), μεταφέρειν ἐπὶ τὸ θεῖον. Ἡ τάχα
ἂν σύ γε καὶ ἄρρενα τὸν Θεὸν ἡμῖν ὑπολάβοις, κατὰ
τὸν λόγον τοῦτον, ὅτι Θεὸς ὀνομάζεται, καὶ Πατήρ;
καὶ θῆλύ τι (42) τὴν θεότητα, ὅσον ἐπὶ ταῖς (43) κλή-
²⁵ Jerem. iv. 22.

(40) Ὁ Υἱός. Montac. addit, λέγεται.

(41) Συγγενείας. « Cognationis nostræ nomina, »
ut sunt vocabula « fratris et nepotis. »

(42) Τί. Deest in Reg. a.

(43) Ταῖς. Coisl. 1 addit, σαῖς.

σεσι· καὶ τὸ Πνεῦμα οὐδέτερον, ὅτι μὴ γεννητικόν· αἱ δὲ σοὶ καὶ τοῦτο παιχθεῖν, τῇ αὐτοῦ θελήσει τὸν θεὸν συγγενόμενον, κατὰ τοὺς παλαιούς λήρους καὶ μύθους, γεννησάσθαι τὸν Υἱόν, εἰσέχθη τις ἡμῖν καὶ Μαρκίωνος, καὶ Βαλεντίνου (44) θεὸς ἀρβρόδηλος, τοῦ τοὺς καινοὺς αἰῶνας ἀνατυπώσαντος.

dicas, Deum cum voluntate sua congressum Filium genuisse, Marcionis quidem ac Valentini, qui novos æonas commentus est, hermaphroditum quemdam Deum induxeris.

Η'. Ἐπεὶ δὲ σου τὴν πρώτην διαίρεσιν οὐ δεχόμεθα, τὴν μηδὲν ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ μέσον ὑπολαμβάνουσιν, αὐτίκα οἰχῆσονται σοὶ μετὰ τῆς σεμνῆς διαιρέσεως οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ υἱοὶ, ὥσπερ τινὸς δεσμοῦ πολυπλόκου τῆς πρώτης ἀρχῆς διαλυθείσης (45), συνδιαλυθέντες, καὶ τῆς θεολογίας ὑποχωρήσαντες. Ποῦ γὰρ θῆσεις τὸ ἐκπορευτὸν, εἰπέ μοι, μέσον ἀναφανέν τῆς σῆς (46) διαιρέσεως, καὶ παρὰ Β κρίσσοнос ἢ κατὰ σὲ θεολόγου, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, εἰσαγόμενον (47); Εἰ μὴ τὴν φωνὴν ἐκείνην τῶν σῶν ἐξεῖλες Εὐαγγελίων, διὰ τὴν τρίτην σου Διαθήκην, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· ὃ καὶ ὅσον μὲν ἐκείθεν ἐκπορεύεται, οὐ κτίσμα· καὶ ὅσον δὲ οὐ γεννητὸν, οὐχ ὕψος· καὶ ὅσον δὲ ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ μέσον, Θεός. Καὶ οὕτω (48) σου τὰς τῶν συλλογισμῶν ἀρκυς διαφυγῶν (49), Θεὸς ἀναπέφηνε, τῶν σῶν διαιρέσεων ἰσχυρότερος (50). Τίς οὖν ἢ ἐκπόρευσις; Εἰπέ σὺ τὴν ἀγεννησίαν τοῦ Πατρὸς, καὶ γὰρ τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ φυσιολογήσω, καὶ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Πνεύματος, καὶ παρακλητίσομεν (51) ἄμφω εἰς Θεοῦ μυστήρια παρακλύποντες· καὶ ταῦτα τίνες; Οἱ μὴδὲ τὰ ἐν ποσὶν εἰδέναι δυνάμενοι, μὴδὲ ψάμμον θαλασσῶν, καὶ σταγόνας ὑετοῦ, καὶ ἡμέρας αἰῶνος ἐξαριθμῆσθαι, μὴ ὅτι γε Θεοῦ βάθεσιν ἐμβατεύειν, καὶ λόγον ὑπέχειν τῆς οὕτως ἀρρήτου καὶ ὑπὲρ λόγον φύσεως.

guitas, et dies sæculi enumerare possumus, nedum in Dei profunda penetrare, naturæque adeo arcanæ, atque omnem orationis facultatem usque adeo superantis rationes reddere.

Θ'. Τί οὖν ἐστίν, φησιν, ὃ λείπει τῷ Πνεύματι, πρὸς τὸ εἶναι Υἱόν (52); Εἰ γὰρ μὴ λείπον τι ἦν, Υἱὸς ἂν ἦν. Οὐ λείπειν φαμέν· οὐδὲ γὰρ ἐλλείπεις (53) Θεός· τὸ δὲ τῆς ἐκφάνσεως (54), ἐν οὕτως εἶπω, ἢ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως διάφορον, διάφορον αὐτῶν καὶ τὴν κλῆσιν πεποίηκεν. Οὐδὲ γὰρ τῷ Υἱῷ λείπει τι (55) πρὸς τὸ εἶναι Πατέρα (οὐδὲ γὰρ ἐλλείψεις ἡ υἰότης), ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο Πατὴρ. Ἡ οὕτω γε· καὶ τῷ Πατρὶ λείπει τι πρὸς τὸ εἶναι Υἱόν (56)· οὐ γὰρ Υἱὸς ὁ Πατὴρ. Ἀλλ' οὐκ ἐλλείψεως ταῦτά ποθεν, οὐδὲ τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν ὑφέσεως· αὐτὸ δὲ τὸ, Μὴ γεγενῆσθαι (57), καὶ τὸ γεγενῆσθαι, καὶ τὸ ἐκπορεύεσθαι, τὸν μὲν Πατέρα, τὸν δὲ Υἱόν, τὸ

nus eadem ratione masculum, Deum nostrum existimes, quoniam Deus et Pater nominatur? Ac femineum quiddam, Deitatem, quantum quidem ex vocis genere estimari potest? Et denique Spiritum, neutrum, quoniam nihil gignit? Quod si juxta veteres fabulas et nugæ hoc quoque modo luseris, ut dicas, Deum cum voluntate sua congressum Filium genuisse, Marcionis quidem ac Valentini, qui novos æonas commentus est, hermaphroditum quemdam Deum induxeris.

VIII. Quoniam porro divisionem tuam primam, qua inter ingenitum et genitum nihil medium esse arbitraris, haudquaquam admittimus, protinus tibi cum præclara tua divisione fratres illi et nepotes peribunt, ut qui, primo illo disputationis tuæ capite, quasi multiplicis ejusdem nexus initio primo soluto, simul quoque soluti ac dilapsi 561 sint, atque a divinitatis doctrina sese subdlexerint. Ubi enim, quæso, pones id, quod procedit, quod quidem inter duas divisionis tuæ partes interjectum esse constat, atque a theologo, multo te præstantiori, nimirum a Salvatore nostro, introducitur? Nisi forte, propter tertium tuum Testamentum, vocem illam ex Evangeliiis sustuleris, *Spiritus sanctus, qui a Patre procedit* 57; qui, quatenus ab illo procedit, creatura non est: quatenus rursus genitus non est, Filius non est: quatenus autem inter ingenitum et genitum medius est, Deus est. Atque ita vitæ syllogismorum tuorum laqueis, Deus manifeste apparuit, divisionibus tuis firmior et valentior. Quæ ergo est hæc processio? inquires. Dic tu quæ Patris ingenitura sit, et ego Filii generationem, et Spiritus processionem explicare aggrediar, quo fiet ut ambo deliremus, in Dei mysteria oculos injicientes: idque qui tandem? Nempe qui ne ea quidem, quæ ante pedes sunt, scire, nec arenam maris, aut pluvie in Dei profunda penetrare, naturæque adeo arcanæ,

IX. Quid ergo est, inquit, quod Spiritui deest, ad hoc ut sit Filius? Nisi enim aliquid deesset, Filius esset. Deesse nihil dicimus. Non enim Deo quidquam deest. Verum manifestationis, ut ita dicam, mutæque eorum relationis differentia, diversa quoque ipsis nomina procreavit. Neque enim Filio aliquid deest, ad hoc ut sit Pater (nec enim defectus est filiatio), nec propterea tamen Pater est. Alioqui eadem ratione Patri aliquid deerit, ad hoc ut sit Filius. Nec enim Pater Filius est. Sed hæc defectum procul dubio undequaque non arguunt, nec essentiae submissionem: quin potius ex his verbis: *Quod genitus non sit, et quod genitus, et quod procedat*, hoc

57 Joan. xv, 26.

(44) Βαλεντίνου. Coisl. 1, Οὐαλεντίνου.

(45) Διαλυθείσης. Plures codd. λυθείσης.

(46) Τῆς σῆς. Sic quatuor Regg., quatuor Colb., duo Coisl. et Or. 1. Deest σῆς in ed.

(47) Εἰσαγόμενον. Sic omnes codices. Mendose in Par. ed., εἰσαγόμενοι.

(48) Οὕτω. Reg. bm, 5 utw.

(49) Διαφυγῶν. Colb. 5 et Or. 4, διαφυγόν.

(50) Ἰσχυρότερος. Tres Colb., ὑψηλότερος.

(51) Παρακλητίσομεν. Tres Regg. et Coisl. 2,

παρακλητίσωμεν.

(52) Υἱόν. Coisl. 1, Υἱῷ.

(53) Ἐλλείπεις. Coisl. 1, ἐλλείπεις.

(54) Ἐκφάνσεως. Locutionis, enuntiationis.

(55) Λείπει τι. Sic tres Regg., quinque Colb. et Or. 1. In ed. deest τι.

(56) Λείπει... Υἱόν. Reg. bm, Coisl. 1, Or. 1, et Basil., λείπει... Υἱῷ.

(57) Γεγενῆσθαι. Reg. a, γεγενῆσθαι. Mox, ἐκπορεύεσθαι. Reg. Cypr., ἐκπεπορεύεσθαι.

effectum est, ut alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus appelletur, atque ita inconfusa trium personarum distinctio in una divinitatis natura et dignitate conservetur. Neque enim Filius est Pater (unus enim est Pater), sed est id quod Pater: nec Spiritus est Filius, quia ex Deo est (unus enim Unigenitus), sed est id quod Filius: tria hæc unum, si divinitatem **562** spectes, et unum tria, si proprietatum rationem habeas; ut nec unum Sabelio faveat, nec tria pestiferæ divisioni, quæ hac tempestate viget.

X. Quid ergo? Spiritus sanctus est Deus? Maxime. Consubstantialis igitur? Prorsus, siquidem Deus. Da igitur mihi, inquis, ex eodem aliud esse Filium, aliud, quod Filius non sit, et tamen ejusdem cum illo substantiæ, ac Deum, et Deum admittam. Da tu quoque mihi Deum alium, Deique naturam, et tibi eandem Trinitatem cum iisdem nominibus ac rebus dabo. Cum vero Deus unus, atque una suprema natura sit, unde tandem similitudinem tibi repræsentabo? An rursus postulas ex terrenis et humanis eam duci? Valde profecto turpe est, nec turpe modo, sed etiam valde stultum et inane, ex humilibus rebus, superarum cælestiumque simulacrum sumere, rerumque certarum atque constantium ex fluxa fragilique natura, quodque Isaias ait viventia in mortuis requirere⁵⁸. Et tamen adnitar, quando ita vis, hinc quoque nonnullam orationi nostræ opem asserre. Atque alia quidem prætermittenda duco, etsi multa de animalium historia commemorare queam, partim nobis nota, partim paucis cognita, quæ circa animantium ortus ac generationes natura miro artificio edidit. Gigni etenim dicuntur, non modo ex iisdem eadem, atque ex diversis diversa; sed etiam eadem ex diversis, ac diversa ex iisdem. Quod si etiam cuiquam fidem facit hic sermo, alius est generationis modus, ut idem animal a seipso consumatur et procreetur. Sunt etiam quæ, velut quadam naturæ magnificentia, a seipsis quodammo do desciunt, atque ex aliis animalibus in alia transeant atque immutentur. Quinetiam idem animal, partim non genitum, partim genitum, et tamen ejusdem substantiæ reperire est: quod quidem ad præsentis quæstionis similitudinem propius accedit. Unum quiddam ex nostris ubi commemoravero, quod etiam nemini ignotum est, alio postea transibit oratio.

XI. Quid tandem Adamus erat? Dei figmentum. Quid Eva? Figmenti segmentum. Quid Seth? Utrius-

⁵⁸ Isa. viii, 19.

(58) Τὸ δέ. Sic Reg. bm., Reg., Cypr. et quatuor Colb. In ed. τὸν δέ.

(59) Υἱός. Reg. bm., δ Υἱός

(60) Τῆς πονηρᾶς νῦν. Reg. Cypr., τῆς πονηρᾶς σου νῦν. Alii, detracto νῦν, habent ut in Reg. Cypr.

(61) Καὶ δέχομαι, etc. « Ac Deum et Deum admittam. » Id est, « tam illum, quam hunc, Deum admittam. »

(62) Καὶ δώσω, etc. « Et dabo tibi eandem Trinitatem, quæ iis scilicet nominibus rebusque respondeat. »

A δὲ (58), τοῦθ' ὅπερ λέγεται, Πνεῦμα ἅγιον προσηγόρευσεν, ἵνα τὸ ἀσύγχυτον σώζεται τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐν τῇ μιᾷ φύσει τε καὶ ἀξίᾳ τῆς θεότητος. Οὕτε γὰρ ὁ Υἱὸς Πατὴρ (εἰς γὰρ Πατὴρ), ἀλλ' ὅπερ ὁ Πατὴρ· οὕτε τὸ Πνεῦμα Υἱὸς (59), ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ (εἰς γὰρ ὁ Μονογενὴς), ἀλλ' ὅπερ ὁ Υἱός· ἐν τὰ τρία τῇ θεότητι, καὶ τὸ ἐν τρία ταῖς ἰδιότησιν· ἵνα μήτε τὸ ἐν Σαβέλλιον ᾗ, μήτε τὰ τρία τῆς πονηρᾶς νῦν (60) διαίρεσως.

P. Τί οὖν; Θεὸς τὸ Πνεῦμα; Πάνυ γε. Τί οὖν, ὁμοούσιον; Εἴπερ Θεός. Δὲς οὖν μοι, φησὶν, ἐκ τοῦ αὐτοῦ, τὸ μὲν Υἱὸν, τὸ δὲ οὐχ Υἱὸν, εἴτα ὁμοούσιον, καὶ δέχομαι (61) Θεὸν, καὶ Θεόν. Δός μοι καὶ σὺ ἄλλον Θεόν, καὶ φύσιν Θεοῦ, καὶ δώσω (62) σοὶ τὴν αὐτὴν Τριάδα μετὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων τε καὶ πραγμάτων. Εἰ δὲ εἰς ὁ Θεός τε καὶ (63) μία φύσις ἡ ἀνωτάτω, πόθεν παραστήσω σοὶ τὴν ὁμοίωσιν; Ἥ ζητεῖς (64) πάλιν ἐκ τῶν κάτω καὶ τῶν περὶ σέ; Λίαν μὲν αἰσχροῦν, καὶ οὐκ αἰσχροῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ μάταιον ἐπισικῶς, ἐκ τῶν κάτω τῶν ἄνω τὴν εἰκασίαν λαμβάνειν, καὶ τῶν ἀκινήτων ἐκ τῆς βευστοῆς φύσεως, καὶ, ὃ φησὶν Ἡσαΐας, ἐκζητεῖσθαι τὰ ζῶντα (65) ἐν τοῖς νεκροῖς. Ὅμως δὲ πειράσσομαι, σὴν χάριν, κἀντεῦθεν δοῦναι τινὰ τῷ λόγῳ (66) βοήθειαν. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα παρήσειν μοι δοκῶ, πολλὰ ἂν ἔχων ἐκ τῆς περὶ ζῶων ἱστορίας εἰπεῖν, τὰ μὲν ἡμῖν γινώριμα, τὰ δὲ τοῖς ὀλίγοις· ὅσα περὶ τὰς τῶν ζῶων γενέσεις ἡ φύσις ἐφιλοτεχνήσατο. Γεννᾶσθαι γὰρ λέγεται, οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν τὰ αὐτὰ μόνον, οὐδὲ ἐξ ἐτέρων ἕτερα (67), ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐτέρων τὰ αὐτὰ, καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν ἕτερα. Εἰ δὲ τῷ (68) πιστὸς ὁ λόγος, καὶ ἄλλος ἐστὶ τρόπος γεννήσεως, αὐτό τι ὅψ' αὐτοῦ δαπανώμενον καὶ τικτόμενον. Ἔστι δὲ ἃ καὶ ἐξίσταται πῶς αὐτῶν, ἐξ ἄλλων ζῶων εἰς ἄλλα μεριστάμενά τε καὶ μεταποιούμενα, φιλοτιμία φύσεως. Ἠὲ γὰρ δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ, τὸ μὲν οὐ γέννημα, τὸ δὲ γέννημα, πλὴν ὁμοούσιον· ὃ καὶ τῷ παρόντι πῶς μάλλον προσέκειν. Ἐν δὲ τι τῶν ἡμετέρων εἰπὼν, ὃ καὶ πᾶσι γινώριμον, ἐφ' ἕτερον μεταδίσσομαι λόγον.

D IA'. Ὁ Ἀδάμ τί ποτε ἦν; Πλάσμα Θεοῦ. Τί δαὶ ἡ Εὐά; Τμήμα τοῦ πλάσματος. Τί δαὶ ὁ Σάθ; Ἀμ-

(63) Ὁ Θεός τε καὶ. Plures Regg. et Colb., Θεός καὶ, alijctis ὁ et τε. Reg. Cypr., ὁ Θεός καὶ.

(64) Ἥ ζητεῖς. Reg. Cypr., Εἰ δὲ ζητεῖς· « Quod si rursus, » etc.

(65) Τὰ ζῶντα. Or. 4, τὸν ὄντα.

(66) Τῷ λόγῳ. « Oratori, » id est, « doctrinæ fidei. »

(67) Ἐξ ἐτέρων ἕτερα. « Ex diversis diversa, » ut ex asino et equa multi generantur.

(68) Εἰ δὲ τῷ, etc. Sic plures codd. In ed., εἰδέτω. Hic Gregorius ad phœnicem alludit.

φοτέρων γέννημα. Ἄρ' οὖν ταυτὸν (69) σοι φαίνεται ἡ πλάσμα, καὶ τμήμα, καὶ γέννημα; Πῶς οὖ; Ὁμοούσια δὲ ταῦτα, ἢ τί; Πῶς δ' οὖ; Ὁμολόγηται οὖν καὶ τὰ διαφόρως ὑποστάντα (70) τῆς αὐτῆς εἶναι οὐσίας ἐνδέχασθαι. Λέγω δὲ ταῦτα, οὐκ ἐπὶ τὴν θεότητα φέρων τὴν πλάσιν, ἢ τὴν τομήν, ἢ τι τῶν ὅσα σώματος (μὴ μοί τις ἐπιφύεσθαι πάλιν τῶν λογομάχων), ἐπὶ δὲ τούτων θεωρῶν, ὡς ἐπὶ σκηπῆς, τὰ νοούμενα. Οὐδὲ γὰρ οἶόν τε τῶν εἰκαζομένων οὐδὲν πρὸς πᾶσαν ἐξικνεῖσθαι καθαρῶς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ τί ταῦτα, φασίν; Οὐ γὰρ τοῦ ἐνδὲς, τὸ μὴ γέννημα, τὸ δὲ ἄλλο τι. Τί οὖν; Ἡ εἷς καὶ ὁ Σῆθ, οὐχὶ τοῦ αὐτοῦ τοῦ Ἀδάμ; Τίνος γὰρ ἄλλου; Ἡ καὶ ἀμφότεροι γενήματα; Οὐδαμῶς. Ἄλλα τί; Τὸ μὲν τμήμα, τὸ δὲ γέννημα· καὶ μὴν ἀμφότεροι ταυτὸν ἀλλήλοις· ἄνθρωποι γάρ· οὐδεὶς ἀντρεῖ. Παῦση (71) οὖν ἀπομαχόμενος (72) πρὸς τὸ Πνεῦμα, ὡς ἢ γέννημα πάντως, ἢ μὴ ὁμοούσιον, μηδὲ θεόν, καὶ ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων τὸ δυνατόν λαβὼν τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως; Ἐγὼ μὲν οἶμαι σοι (73) καλῶς ἔχειν, εἰ μὴ λίαν ἐγνωκας φιλονεικεῖν, καὶ πρὸς τὰ ὅλα μάχεσθαι.

praesertim cum ex humana quoque similitudine intellexeris? Equidem tibi jam belle esse existimo, nisi pervicaciter admodum contendere, manifestisque rebus oblucri deinceps.

IV. Ἀλλὰ τίς προσεκύνῃς τῷ Πνεύματι, φασίν; τίς ἢ τῶν παλαιῶν, ἢ τῶν νέων; τίς δὲ προσκύξατο; ποῦ δαί (74) τὸ χρῆναι προσκυνεῖν ἢ προσευχεσθαι γέγραπται; καὶ πόθεν τοῦτο λαβὼν ἔχεις; Τὴν μὲν τελειωτέραν αἰτίαν ἀποδύσσομεν ὑστερον, ἥτις ἂν περὶ τοῦ ἀγράφου διαλεγώμεθα· νῦν δὲ τοσούτον εἰπεῖν ἐξαρκέσει· Τὸ Πνεῦμά ἐστιν ἐν ᾧ προσκυνούμεν, καὶ δι' οὗ προσευχόμεθα. Πνεῦμα γάρ, φησιν, ὁ θεός, καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτὸν, ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· καὶ πάλιν· Τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα, καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει (75) ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις· καὶ, Προσεύξομαι τῷ Πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοῦ· τοῦτ' ἐστίν, ἐν νοῦ καὶ Πνεύματι. Τὸ οὖν προσκυνεῖν τῷ Πνεύματι, ἢ προσεύχεσθαι, οὐδὲν ἄλλο εἶναι μοι φαίνεται, ἢ αὐτὸ ἐαυτῷ τὴν εὐχὴν προσάγειν καὶ τὴν προσκύνειν. Ὁ τίς οὐκ ἂν ἐπαινέσειε τῶν ἐνθέων, καὶ τῶν εὐ εἰδῶτων, ὅτι καὶ ἢ τοῦ ἐνδὲς προσκύνῃς, τῶν τριῶν ἐστὶ προσκύνῃς, διὰ τὸ ἐν τοῖς τρισὶν ὁμότιμον τῆς ἀξίας, καὶ τῆς θεότητος; Καὶ μὴν οὐδὲ ἐκεῖνο φοβηθήσομαι (76), τὸ πάντα διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγονέναι λέγεσθαι, ὡς ἐνδὲς τῶν πάντων ὄντος καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Πάντα γὰρ ὅσα γέγονεν, εἰρηται, οὐχ' ἀπλῶς ἅπαντα· οὐδὲ γὰρ ὁ Πατήρ, οὐδ' ὅσα μὴ γέγονεν. Δεῖξον (77) οὖν,

A que soboles. Idemne porro tibi esse videntur, segmentum, segmentum, et soboles? Quidni? Age, ejusdemne hæc essentialiter inter se sunt, an **563** diversæ? Ejusdem. In confesso igitur est, ut, quæ varie exsistunt, eandem tamen essentialiter habeant. Nec vero hæc eo a me dicuntur, quod fictionem, aut sectionem, aut aliquid aliud ex his, quæ corporis natura fert, in divinitatem conferam (nec enim mihi rursus pugnax quispiam argutator insidiosè immineat), sed ut in his rebus ea, velut in scena, spectem, quæ non nisi intellecta percipiuntur. Neque enim fieri potest, ut imago ulla et similitudo, rei veritatem plane perfecteque assequatur. Sed dicunt, quorsum hæc? Nec enim unus ejusdemque, alter Filius, alter aliud quidquam. Quid igitur? Eva et B Seth, nonne ex eodem Adamo sunt? Ex quo enim alio? Utrum autem ambo ex eo geniti sunt? Minime. Quid ergo? Altera segmentum est, alter filius: atqui ambo inter se idem sunt: homines enim: nemo est qui inficietur. Desinesne igitur adversus Spiritum dimicare, quasi videlicet aut genitus omnino sit, aut consubstantialis non sit, nec Deus, sententiam nostram haudquaquam impossibilem esse nisi pervicaciter admodum contendere, manifestisque

XII. Sed quis, inquires, Spiritum adoravit? Quis, vel veterum, vel recentium? Quis eum oravit? Quo Scripturæ loco eum adorandum aut orandum esse proditum est? Unde hoc hausisti? Nos hujus rei pleniorē causam postea reddemus, cum de non scriptis dogmatibus disseremus. Nunc vero hoc dicere sufficiet. Spiritus est, in quo adoramus, et per quem oramus. Spiritus enim, inquit, est Deus: atque eos, qui ipsum adorant, in Spiritu et veritate oportet adorare ²⁹. Ac rursus, Quid enim oremus, quem admodum oportet, nescimus. Sed Spiritus ipse interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus ³⁰. Et alio loco: Orabo Spiritu, orabo et mente ³¹, id est, in mente et Spiritu. Ergo Spiritu adorare, vel orare, mihi nihil aliud esse videtur, quam ipsum sibi ipsi orationem vel adorationem offerre. Eamque sententiam quis est qui non comprobaturus sit, de magnis ac divinis viris loquor, quique probe norunt, D unus adorationem trium adorationem esse, propter æqualem trium personarum dignitatem ac divinitatem? Sed ne illud quidem extimescam, quod omnia per Filium facta esse dicuntur ³², tanquam in rerum universitatem Spiritus quoque sanctus aggregandus sit. Omnia enim, quæcunque facta sunt, dicit **564** evangelista ³³, non omnia simpliciter. Nam ne ipse quidem Pater, nec omnia ea, quæ facta non sunt.

²⁹ Joan. iv, 24. ³⁰ Rom. viii, 26. ³¹ I Cor. xiv, 15. ³² Joan. i, 3. ³³ ibid.

(69) Ταυτὸν. Regg. a, bm et Par., ταῦτα.

(70) Διαφόρως ὑποστάντα. Quæ diversimode nata, vel, producta exstiterunt, etc.

(71) Παῦση. Or. 1, παύσαι.

(72) Ἀπομαχόμενος. Sav., ἀντιμαχόμενος.

(73) Οἶμαι σοι. Quinque Regg., οἶμαι σε, et bene, vel recte affectum puto.

(74) Ποῦ δαί. In nonnullis, ποῦ δέ.

(75) Ὑπερεντυγχάνει. Sic textus sacer. In ed., ὑποεντυγχάνει (mendose).

(76) Φοβηθήσομαι. Sic duo Regg., Or. 1, Bas., Comb., etc. In ed., φοβήσομαι.

(77) Δεῖξον. Quatuor Regg., quatuor Colb., Or. 1, etc., δείξας. Cum demonstraveris.

Proba ergo Spiritum factum ac procreatum esse, ac in Filio eum da, et in creaturarum numero colloca. Quamdiu autem id probare atque ostendere nequiveris, nihil tibi ad impietatem adjumenti completio illa allatura est. Si enim factus est, per Christum utique : ne ipse quidem inficiis ivero. Si autem factus non est, quomodo, aut rerum universarum numero includetur, aut per Christum factus erit? Proinde desine, et Patrem, in Filii contumeliam male honorare (malus enim honor est, Patrem Filio privare, utcumque eum præstantiorem creaturam esse concesseris), et Filium in Spiritus sancti ignominiam. Non enim conservi opifex est, sed cum eo, qui pari dignitate est, glorificatur. Nihil Trinitati ex teipso tribue, ne a Trinitate excidas. Nullo modo unam illam naturam ac peræque venerandam trunca. Alioqui si quid ex tribus everteris, guum quoddam unionis illius simulacrum capere, proutem prurumpere.

XIII. Venit jam ad præcipuum disputationis caput oratio; ac quæstionem quidem, quæ jampridem oppressa est et exstincta, atque fidei cessit, hoc tempore renovari doleo et ingemisco : adversus rabulas tamen stare necesse est, ac providere, ne velut deserta causa vincamur, qui Verbum habemus, Spiritusque patrociniū suscipimus. Si Deus, inquit, et Deus, et Deus, quid causæ esse potest, quin tres sint dii, aut quin plurium deorum principatum colamus? Quinam hæc? Hi nempe, qui perfectiores in impietate sunt, aut etiam qui secundas partes tenent, hoc est, qui de Filio rectius sentiant. Sermo enim mihi, partim adversus ambos communis est, partim adversus hos proprius et peculiaris. Ac cum his quidem ad hunc modum agemus. Quid trideitis nobis dicitis, qui Filium colitis, etsi a Spiritu descivistis? Vos autem non bideitis? Nam si Unigeniti quoque cultum et adorationem abjuratis, haud dubie ab adversariorum partibus statis : ac proinde quid est, quamobrem lenius humaniusque vobiscum agamus, tanquam non omnino mortuis et exstinctis? Si autem colitis, atque **565** hactenus saltem salubriter affecti estis, ex vobis quæremus, qua ratione a bideitatis crimine vosmet vindicare queatis, si quis eam vobis objiciat? Si est vobis sermo prudentiæ, respondete, nobisque etiam respondendi ansam præbete. Illæ enim rationes, quibus bideitatis crimen propellendum sufficient. Atque ita causam obtinebimus, vos, qui accusatores estis, patros nos habituri. Quo quid fortius et generosius?

XIV. At vero quodnam nobis est cum utrisque certamen, et quænam oratio? Nobis Deus unus est,

Α ὅτι γέγονε, καὶ τότε τῷ Υἱῷ δὸς, καὶ τοῖς κτίσμασιν συναριθμησιν. Ἔως δ' ἂν μὴ τοῦτο δεικνύεις (78), οὐδὲν τῷ περιληπτικῷ βοηθῇ πρὸς ἀσέβειαν. Εἰ μὲν γὰρ γέγονε, διὰ Χριστοῦ πάντως· οὐδὲ αὐτὸς ἀρνήσωμαι (79). Εἰ δὲ οὐ γέγονε, πῶς· ἢ τῶν πάντων ἐν, ἢ διὰ Χριστοῦ; Παῦσαι οὖν καὶ τὸν Πατέρα κακῶς τιμῶν κατὰ τοῦ Μονογενοῦς (κακῇ δὲ τιμῇ κτίσμα διδόντα τὸ τιμιώτερον ἀποστρεῖν Υἱὸν), καὶ τὸν Υἱὸν κατὰ τοῦ Πνεύματος. Οὐ γὰρ ὁμοδόουλου δημιουργὸς, ἀλλ' ὁμοτίμῳ συνδοξαζόμενος. Μηδὲν μετὰ σεαυτοῦ θῆς τῆς Τριάδος, μὴ τῆς Τριάδος ἐκπέσης. Μηδὲν περικόψης τὴν μίαν (80) ὁμολίαν σεβάσμιον. Ὡς ὅτι ἂν τῶν τριῶν καθέλης, τὸ πᾶν ἐσθὶ καθηρηκῶς, μᾶλλον δὲ τοῦ παντὸς ἐκπεπτωκῶς. Βέλτιον μικρὰν τῆς ἐνώσεως φαντασίαν λαβεῖν, ἢ παντελῇ τολμῆσαι δυσσεβεῖαν.

totum everteris, imo a toto excideris. Præstat exitum quam profligata quadam audacia in omnem impietatem prurumpere.

II'. Ἦκει δὲ ἡμῖν ὁ λόγος ἐπ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιον· καὶ στένω μὲν, ὅτι πάλα τεθηκὸς ζήτημα, καὶ τῇ πίστει παραχωρήσαν, νῦν ἀνακαινίζεσθαι· στήναι δὲ ὅμως ἀναγκαῖον πρὸς τοὺς λογιόλεσχας, καὶ μὴ ἐρμηνὴν ἀλῶναι, λόγον ἔχοντας, καὶ συνηγοροῦντας Πνεύματι. Εἰ Θεὸς, φασί (81), καὶ Θεὸς, καὶ Θεὸς, πῶς οὐχὶ τρεῖς Θεοί; ἢ πῶς οὐ πολυαρχία τὸ δοξαζόμενον; Ταῦτα τινες; Οἱ τελειώτεροι (82) τὴν ἀσέβειαν, ἢ καὶ οἱ τῆς δευτέρας (83) μερίδος, λέγω δὲ τοὺς περὶ τὸν Υἱὸν πῶς εὐγνώμονας. Ὁ μὲν γὰρ κακὸς μοι πρὸς ἀμφοτέρους λόγος, ὁ δὲ πρὸς τοὺς ἴδιος. Ὁ μὲν οὖν πρὸς τοὺτούς, τοιοῦτος. Τί φαστε τοῖς τριθεῖταις (84) ἡμῖν, οἱ τὸν Υἱὸν σέβοντες, εἰ καὶ τοῦ Πνεύματος ἀφεστήκατε; Ὑμεῖς δὲ οὐ διθεῖσθαι (85); Εἰ μὲν γὰρ ἀρνεῖσθε καὶ τοῦ Μονογενοῦς τὴν προσκύνησιν, σαφῶς τέταχθε μετὰ τῶν ἐναντίων· καὶ τί φιλανθρωπεύομεθα πρὸς ὑμᾶς, ὡς οὐ πάντῃ νενεκρωμένους; Εἰ δὲ σέβεσθε, καὶ μέχρι τούτου διάκεισθε σωτηρίως (86), ὑμᾶς ἐρωτήσομεν. Τίς ὁ λόγος τῆς διθεῖας ὑμῖν, ἂν τοῦτο ἐγκαλῆσθε; Εἰ ἐστι λόγος συνέσεως, ἀποκρίθητε, ὅστε καὶ ἡμῖν ὁδὸν ἀποκρίσεως. Οἷς γὰρ ἂν ὑμεῖς τὴν διθεῖαν ἀποκρούσησθε λόγοις, οὗτοι καὶ ἡμῖν κατὰ τῆς τριθεῖας ἀρχέσουσιν· καὶ οὕτω νικῶμεν, ὑμῖν τοῖς κατηγοροῖς, συνηγόροις χρώμενοι· οὐ τί γενναιώτερον;

D crimen propulsabitis, eadem quoque nobis ad trideitatis crimen obtinebimus, vos, qui accusatores estis, patros nos habituri. Quo quid fortius et generosius?

IA'. Ὁ δὲ κοινὸς ἡμῖν πρὸς ἀμφοτέρους τίς ἀγὼν τε καὶ λόγος (87); Ἡμῖν εἰς Θεὸς, ὅτι μία θεότης·

(78) Δεικνύεις. Tres Regg. et Or. 1, δεικνύεις.
(79) Ἀρνήσωμαι. Reg. bni et alii duo, ἀρνήσωμαι.
(80) Μίαν. Sic quatuor Regg., totidem Collb., Or. 1, Par., etc. In ed., ἑλάν, « divinam. »
(81) Φασί. Duo Regg., quinque Collb., etc., φασί.
(82) Οἱ τελειώτεροι, etc. « Perfectiores in impietate. » Designat hic Gregorius Arianos et Eunomianos, qui in Filium et in Spiritum sanctum impii

erant.
(83) Οἱ τῆς δευτέρας, etc. « Secundas partes tenebant » Semiariani et Macedoniani, qui tantum in Spiritum sanctum blasphemii erant.
(84) Τριθεῖταις. « Trideitis, » id est, « trium deorum cultoribus. »
(85) Διθεῖται. « Duorum deorum cultores. »
(86) Διάκεισθε σωτηρίως. Bill. : « incolumi salute estis. »
(87) Λόγος. Coisl. 1 addit, ἐπὶ.

καὶ πρὸς ἐν τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν ἔχει, καὶ τρία πιστεύεται. Οὐ γὰρ, τὸ μὲν μᾶλλον (88), τὸ δὲ ἥττον θεός· οὐδὲ τὸ μὲν πρότερον, τὸ δὲ ὕστερον· οὐδὲ βουλῆσει τέμνεται, οὐδὲ δυνάμει μερίζεται, οὐδέ τι τῶν ὅσα τοῖς μεριστοῖς (89) ὑπάρχει, ἀνταῦθα λαθεῖν ἔστιν· ἀλλὰ ἀμέριστος (90) ἐν μεμερισμένοις, εἰ δὲ συντόμως εἰπεῖν, ἡ θεότης· καὶ ὅσον ἐν ἡλίοις τρισὶν ἐχομένοις ἀλλήλων, μία τοῦ φωτὸς σύγκρασις. Ὅταν μὲν οὖν πρὸς τὴν θεότητα βλέψωμεν, καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν, καὶ τὴν μοναρχίαν, ἐν ἡμῖν τὸ φανταζόμενον· ὅταν δὲ πρὸς τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, καὶ τὰ ἐκ τῆς πρώτης αἰτίας ἀκρόνως ἔκτεθεν ὄντα καὶ ὁμοδόξως, τρία τὰ προσκυνοῦμενα.

IE'. Τί δαί; οὐχὶ καὶ παρ' Ἑλλήσι, φαῖεν ἂν, μία θεότης, ὡς οἱ τὰ τελευτώτερα παρ' ἑκαίνους φιλοσοφοῦντες, καὶ παρ' ἡμῖν ἀνθρωπότης μία, τὸ γένος ἅπαν; Ἄλλ' ὅμως θεοὶ πολλοὶ, καὶ οὐχ εἷς, ὡς δὴ καὶ ἀνθρώποι; Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν ἡ κοινότης τὸ ἐν ἔχει μόνον ἐπινοία θεωρητόν (91)· τὰ δὲ καθ' ἑκάστον πλεῖστον ἀλλήλων, καὶ τῷ χρόνῳ, καὶ τοῖς πάθεσι, καὶ τῇ δυνάμει μεμερισμένα. Ἡμεῖς τε γὰρ οὐ σύνθετοί μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀντίθετοί, καὶ ἀλλήλοις, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, οὐδὲ ἐπὶ μιᾷ ἡμέρᾳ οἱ αὐτοὶ καθαρῶς μένοντες, μὴ ὅτι τὸν ἅπαντα βίον· ἀλλὰ καὶ σώμασι καὶ ψυχαῖς δὲ βέοντές τε καὶ μεταπίπτοντες. Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ μὴ καὶ ἄγγελοι (92), καὶ πᾶσα φύσις ἡ ἄνω, καὶ (93) μετὰ τὴν Τριάδα, καὶ ἀπὸ τοῖς τινες ὡσι, καὶ πρὸς τὸ καλὸν παγιώτεροι, τῇ πρὸς τὸ ἀκρον καλὸν ἐγγύτητι.

IG'. Οἱ τε παρ' Ἑλλήνων σεβόμενοι θεοὶ τε καὶ δαίμονες, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, οὐδὲν ἡμῶν δέονται κατηγόρων, ἀλλὰ τοῖς σφῶν αὐτῶν ἀλίσκονται θεολόγοις (94), ὡς μὲν ἐμπαθεῖς, ὡς δὲ στασιώδεις, ὅτων

(88) Οὐ γὰρ, τὸ μὲν μᾶλλον, etc. S. Leo serm. 8, in Nativ. Christi ait: « Gradus in vero divinitate esse non possunt. Quidquid Deo minus est, Deus non est. »

(89) Μεριστοῖς. « Dividuis. » Sic tres Regg., quinque Colb., Or. 4, Par., Comb. In ed., μεριστοῖς, « partitoribus. »

(90) Ἀμέριστος. Vide Damascen. De orthodoxa fide, cap. Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος. « De sancta Trinitate. »

(91) Ἐπινοία θεωρητόν. « Aliud est, » inquit Billius ex Elia, « re quidpiam considerari, aliud ratione et cogitatione. Atque in omnibus quidem rebus creatis, personarum divisio re consideratur. Nam re Petrus a Paulo separatus consideratur. Communitas autem, et conjunctio, et unitas considerantur ratione duntaxat et cogitatione. Nam mente intelligimus Petrum et Paulum ejusdem esse naturæ. Uterque enim animal est rationale, mortale, etc. Personæ autem in se invicem non sunt, sed quælibet earum peculiaris est, hoc est, separatim exsistit, et habet plurima, quæ eam ab alia distinguant. Nam et loco distant, et differunt tempore, voluntate, potestate, temperamento, etc. Eo fit ut duo vel tres homines dicantur et multi (sicut fit etiam in Græcorum diis), quod divisi sint, tempore, loco, judicii sententia, potestate, etc. At in Trinitate contrario

A quoniam una deitas; atque ad unum, ea quæ ex eo sunt, referuntur, etiamsi tres personas credamus. Neque enim hoc magis, illud minus est Deus, nec hoc prius, illud posterius. Nec voluntate scinduntur, nec potentia dividuntur, nec denique quidquam eorum, quæ dividuis rebus contingunt, hic quoque reperitur. Sed individua in dividuis, ut uno verbo dicam, est divinitas, ac velut in tribus solibus inter se coherentibus una lucis commistio et temperatio. Cum ergo ad divinitatem, primamque illam causam, uniusque principatum et imperium respexerimus, unum est quod mentis nostræ oculis observatur. Cum rursus ad ea, in quibus est divinitas, et quæ ex prima illa causa, citra ullam temporis intercapedinem, ac pari gloria sunt, tria sunt quæ adorantur.

B XV. Quid autem, dixerint fortasse, nonne apud ethnicos quoque deitas una est, ut docent qui plenius apud illos perfectiusque philosophantur, atque apud nos genus universum, humanitas una? Et tamen plures sunt dii, et non unus, sicut etiam multi homines? At illic communitas unitatem habet, quæ cogitatione sola considerari possit: singularia autem, et tempore, et affectionibus, atque adeo potentia et facultate plurimum inter se divisa sunt. Nam nos, non solum compositi sumus, sed etiam, tum inter nos mutuo, tum nobis etiam ipsis oppositi; ut qui ne 566 unius quidem diei spatio, nedum toto vitæ curriculo, plane iidem maneamus, verum, et corporibus, et animis, perpetuo diffluvimus et immutemur. Atque haud scio, num idem quoque in angelis locum habeat, ac in omni illa celesti natura, et Trinitati proxima; tametsi aliqui simplici quadam natura præditi sint, atque ob vicinitatem eam, quam ad summum bonum habent, in bonum firmitus defixi.

XVI. Jam deos illos, quos ethnici colunt, ac dæmones, ut ipsimet vocant, nihil a nobis accusari necesse est, cum a suismet theologis convincantur, quam scædis affectibus obnoxii, quam turbulentii

modo res se habet. Nam in ea, quod est commune, re consideratur, propter coæternitatem et identitatem essentiae, propter etiam efficacitatis, voluntatis et sententiæ conspersionem, et potentiae identitatem. Quod vero in eadem discrimen habet, id cogitatione intelligitur. Nam Deum unum agnoscimus, atque in solis proprietatibus paternitatis, filiationis, et processionis discrimen intelligimus. Nec enim distantiam localem in deitate statuere possumus. Personæ enim sunt in se invicem; non quod confundantur, sed quod cohereant, juxta illud Joan. x, 38, *Ego in Patre, et Pater in me est*. Non item statuere possumus in Trinitate, vel voluntatis, vel sententiæ, vel efficacitatis aut potentiae diversitatem, vel cujusquam alius rei, quæcunque realem ac totalem in nobis divisionem gignunt. Itaque nec tres deos dicimus, sed unum, sacrosanciam Trinitatem. »

(92) Καὶ ἄγγελοι. « Angeli, » inquit Billius, « ratione arbitrii, natura sua mutari possunt. Verum per gratiam id sunt assecuti, ut jam ne mutari quidem possint. »

(93) Καὶ. Deest in tribus Regg. et quinque Colb.

(94) Θεολόγοις. « Græcorum theologi, » inquit Elias, « sunt Hermes, Orpheus, Homerus, Plato et Aristoteles. Maximi tamen inter eos numerantur Plato et Aristoteles. »

sint, quot malis scateant, quot mutationes subeant, A atque non mutuo solum inter se, sed etiam primis illis causis adversentur, quos Oceanos, et Tethidas, et Phanetas, et nescio quo alio nomine appellant; ne postremo Deum quemdam ob principatus amorem liberis suis infestum, atque alios omnes prae inexplibili cupiditate devorantem, ut et hominum omnium Pater sit, et deorum, quos misere comederit, et evomerit. Quod si hæc ipsi, ut sermonis turpitudinem fugiant, fabulosa, atque allegorico sensu interpretanda esse contenderint, quid tandem ad illud dicent, *trifariam omnia divisa esse* ⁹⁵, aliumque alii cuiuslibet orbis parti præesse, atque et materiis et dignitatibus distinctos esse? At nostræ doctrinæ non eadem est ratio; nec pars hæc Jacob, ut inquit meus theologus ⁹⁶. Sed horum quodlibet unitatem habet, non minus ejus, cum quo conjungitur, quam suiipsius respectu, propter essentialiæ et potentie identitatem. Atque hæc unitatis hujus ratio est, quantum quidem ipsi percipimus. Ac si quidem firma est hæc ratio, Deo ob hujusmodi speculationem gratias ago; sin minus, firmiorem aliam conquiremus.

XVII. Tua porro argumenta, quibus nostram illam unionem evertere conaris, statuere nequeo, ludentisne potius, an serio agentis esse dicamus. Quodnam enim est hoc argumentum? Ea, quæ ejusdem essentialiæ sunt, connumerantur, inquis (connumerationem videlicet appellans in numerum **567** unum contractionem), quæ autem disparē substantiam habent, minime connumerantur. Unde vos quidē ex eo elabi non potestis, quin juxta hanc rationem, tres deos asseratis. Nobis autem nullum tale periculum imminet. Non enim ea consubstantialia esse profitemur. Respondet: Unica voce teipsum negotio ac molestia liberasti, malamque victoriam adeptus es: idemque tibi accidit, quod iis, qui mortis metu, sibiipsis laqueo vitam adimunt. Etenim, ne in defendendo unius principatu desudes, deitatem negasti, hostibusque id, quod quærebant, prodidisti. Ego vero, etiam si quid laboris subeundum sit, non tamen prodam id quod adoratur. Quanquam ne hic quidem video, quis labor suscipiendus sit.

XVIII. Connumerantur, inquis, ea, quæ eandem substantiam habent: quæ autem substantia inter se differunt, singularem indicationem habent. Unde hoc, et a quibus doctoribus aut fabulatoribus accepisti? Illudne te fugit, numerum omnem hanc vim habere, ut subjectorum quantitatem, non item rerum naturam, explicet? Ego vero ita simplex,

δὲ κακῶν γέμοντες, καὶ μεταβολῶν· καὶ οὐ πρὸς ἀλλήλους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς πρώτας αἰτίας ἀντιθέτως ἔχοντες· οὗς δὴ (95) καὶ Ὀκεανούς, καὶ Τηθύας, καὶ Φάνητας (96), καὶ οὐκ οἶδα οὕστινας ὀνομάζουσι· καὶ τελευταῖόν τινα θεὸν (97) μισότακτον διὰ φιλαρχίαν, πάντας καταπίνοντα τοὺς ἄλλους ἐξ ἀπληστίας, ἵνα γένηται πάντων ἀνδρῶν τε καὶ θεῶν τε πατήρ, ἑστυχῶς ἐσθιομένων καὶ ἐμουμένων. Εἰ δὲ τὰυτα μῦθοι, καὶ ὑπόνοιαί τινες, ὥς αὐτοὶ φασί, τὸ αἰσχροὺν τοῦ λόγου διαδιδράσκοντες, τί φήσουσι πρὸς τὸ, *Τριχθὰ δὲ πάντα δέδασται*, καὶ τὸ ἄλλον ἄλλῳ τινὶ τῶν ὄντων ἐπιστατεῖν, διηρημένους καὶ ταῖς ὕλαις (98), καὶ τοῖς ἀξιώμασι; Τὸ δὲ ἡμέτερον, οὐ τοιοῦτον· Οὐδὲ αὕτη μερὶς τῷ Ἰακώβ (99). φησὶν ὁ ἐμὸς θεολόγος· ἀλλὰ τὸ ἐν ἑκαστῷ αὐτῶν ἔχει πρὸς τὸ συγκείμενον, οὐχ ἦντον ἢ πρὸς ἑαυτὸ, τῷ ταυτῷ τῆς οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως. Καὶ οὗτος ὁ τῆς ἐνώσεως λόγος, ὅσον ἐφ' οἷς (1) ἡμεῖς κατελιθώμεθα. Εἰ μὲν οὖν ἰσχυρὸς οὗτος ὁ λόγος, τῷ θεῷ χάρις τῆς θεωρίας· εἰ δὲ μὴ, ζητῶμεν τὸν ἰσχυρότερον.

IZ'. Τοὺς δὲ σοὺς λόγους, οὐκ οἶδα πότερον παίζοντος εἶναι φήσομεν (2), ἢ σπουδάζοντος, οἷς ἀναιρεῖς ἡμῶν τὴν ἑνωσιν. Τίς γὰρ δὴ καὶ ὁ λόγος; Τὰ ὁμοούσια συναριθμεῖται (3), φῆς (συναριθμησιν λέγων τὴν εἰς ἀριθμὸν ἑνα συναίρεσιν)· οὐ συναριθμεῖται δὲ τὰ μὴ ὁμοούσια. Ὡστε ὑμεῖς μὲν οὐ φεύγετε τὸ λέγειν τρεῖς θεοὺς κατὰ τὸν λόγον τοῦτον· ἡμῖν δὲ οὐδὲ εἰς κίνδυνος· οὐ γὰρ ὁμοούσια λέγομεν. Σὺ μὲν οὖν ἀπῆλλαξας σεαυτὸν πραγμάτων μὲν φωνῇ, καὶ τὴν κακὴν νίκην νενίκηκας· ὁμοίον τι ποιήσας τοῖς διὰ θανάτου φόβον ἀπαγχονέοις. Ἴνα γὰρ μὴ κάμῃς τῇ μοναρχίᾳ συνιστάμενος, ἡρνήσω θεότητα, καὶ προέδωκας τοῖς ἐχθροῖς τὸ ζητούμενον. Ἐγὼ δὲ καὶ τὴν δέξω καμῖν, οὐ προήσομαι τὸ προσκυνούμενον. Ἐνταῦθα δὲ, οὐδὲ ὅρῳ τίς ὁ πόνος.

principatu desudes, deitatem negasti, hostibusque id, quod quærebant, prodidisti. Ego vero, etiam si quid laboris subeundum sit, non tamen prodam id quod adoratur. Quanquam ne hic quidem video, quis labor suscipiendus sit.

II'. Συναριθμεῖται, φῆς, τὰ ὁμοούσια· τὰ δὲ οὐχ (4) οὕτως ἔχοντα, μοναδικῇ ἔχει τὴν δῆλωσιν. Πόθεν σοι τοῦτο, καὶ παρὰ τίνων δογματιστῶν καὶ (5) μυθολόγων; Ἡ ἀγνοεῖς, ὅτι πᾶς ἀριθμὸς, τῆς ποσότητος τῶν ὑποκειμένων ἐστὶ δηλοτικὸς, οὐ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων; Ἐγὼ δὲ οὕτως ἀρχαίως ἔχω, μᾶλλον δὲ ἀμαθῶς, ὥστε τρία μὲν ὀνομάζω τὰ τσαῦτα τῷ

⁹⁵ Homer. *Iliad.* xiv, vers. 189. ⁹⁶ Jer. x, 16.

(95) *Οὗς δὴ*. Sic Reg. bm, Bas., aliique plures. In ed. deest δὴ.

(96) *Ὀκεανούς... Τηθύας... Φάνητας*. Per Oceanos, Tethydas et Phanetas, intelligit Gregorius deos, qui, juxta poetas, « mari, terræ vitalique facultati » præsidere finguntur.

(97) *Τὸν θεόν*, etc. Hic designatur Saturnus. Dicitur « filios devorans, » quod saxum fasciis involutum pro Jove devorasse fingitur.

(98) *Ἰακώβ*. « Materiis, » id est, « elementis. »

(99) *Μερὶς τῷ Ἰακώβ*. « Pars hæc Jacob. » Verba

sunt Jeremiæ x, 16, quem Gregorius suum appellat theologum, eumque Græcorum theologis opponit. « Pars Jacob, » juxta Eliam, designat « doctrinam eorum qui recte et orthodoxe sentiunt. »

(1) *Ἐφ' οἷς*. Bas., ἐν οἷς.

(2) *Φησόμεν*. Coisl. 1, φησάμεν.

(3) *Συναριθμεῖται*. Hoc argumentum cæteraquæ omnia, sanctus Basilii, in libro *De Spiritu sancto*, plenissime refellit.

(4) *Οὕχ*. Duo Regg., μὴ.

(5) *Καί*. Reg. a, ἢ.

ἀριθμῶ, κἄν διέστηκε τὴν φύσιν· ἐν δὲ, καὶ ἐν, καὶ ἐν, ἄλλως τὰς τοσαύτας μονάδας, κἄν τῇ οὐσίᾳ συναπώνται, οὐ πρὸς τὰ πράγματα μᾶλλον ἀφορῶν, ἢ τὸ ποσὸν τῶν πραγμάτων, καθ' ὧν ἡ ἀριθμησις (6). Ἐπεὶ δὲ λίαν περιέχῃ τοῦ γράμματος, καίτοιγε πολεμῶν τῷ γράμματι (7). ἐκείθεν μοι λάβε τὰς ἀποδείξεις· Τρία ἐν ταῖς Παροιμίαις ἔστιν, ἃ εὐ-
ὁδῶς πορεύεται· λέων, καὶ τράγος, καὶ ἀλεκ-
τρὼν· καὶ, βασιλεὺς δημηγορῶν ἐν ἔθνει (8), τὸ τέταρτον· ἵνα μὴ λέγω τὰς ἄλλας ἐκεῖ τετράδας ἀριθμουμένας, τῇ δὲ φύσει διηρημένας. Καὶ δύο τῷ Μωσεί χειροῦδι (9) εὐρίσκω μοναδικῶς ἀριθμουμέ-
ναν. Πῶς οὖν, ἡ ἐκεῖνα τρία, κατὰ τὴν σὴν τεχνολο-
γίαν, τοσοῦτον ἀλλήλων ἀτερέγγιμνα ταῖς φύσεσιν; ἢ ταῦτα μοναδικά, τοσοῦτον ἀλλήλοις ὁμοφυῇ καὶ
συγκείμενα; Εἰ γὰρ λέγοιμι Θεὸν καὶ Μαμωνᾶν, δύο
κυρίους εἰς ἐν ἀριθμουμένους, τοσοῦτον μακρὰν ὄντας
ἀλλήλων, τάχα ἂν καὶ μᾶλλον γελασέειν τῆς συν-
αριθμήσεως.

velim, quī numero uno efferuntur, cum usqueadeo ob hanc connumerationem ridendum propinarem.

10^a. Ἄλλ' ἐμοί, φησὶν, ἐκεῖνα συναριθμουμένα λέγεται, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, οἷς συνεκφωνεῖται καταλλήλως, καὶ τὰ ὀνόματα· οἶον, ἀνθρωποι τρεῖς, καὶ θεοὶ τρεῖς, οὐχὶ τρίατάδε, καὶ τάδε (10). Τίς γὰρ ἡ ἀντιδοσις (11); τοῦτο νομοθετοῦντός ἐστι τοῖς ὀνόμα-
σιν, οὐκ ἀληθεύοντος. Ἐπεὶ καὶ μοι Πέτρος, καὶ Παῦ-
λος, καὶ Ἰωάννης, οὐ τρεῖς, οὐδὲ ὁμοούσιοι. Ἔως ἂν
μὴ τρεῖς Πέτροι, καὶ τρεῖς Παῦλοι, καὶ Ἰωάννα το-
σοῦτοι λέγονται (12). Ὁ γὰρ σὺ τεττρήχας ἐπὶ τῶν
γενικωτέρων ὀνομάτων, τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἀπατήσο-
μεν ἐπὶ τῶν εἰδικωτέρων (13) κατὰ τὴν σὴν ἀνάπλα-
σιν· ἢ ἀδικήσεις, μὴ διδοὺς ὅπερ εἰληφας. Τί δαί ὁ
Ἰωάννης; Τρεῖς εἶναι τοὺς μαρτυροῦντας λέγων ἐν
ταῖς Καθολικαῖς, τὸ Πνεῦμα, τὸ ὕδωρ, τὸ αἶμα (14),
ἄρα σοι ληρεῖν φαίνεται; Πρῶτον μὲν, ὅτι τὰ μὴ
ὁμοούσια συναριθμῆσαι τετρίμηνον, ὁ τοῖς ὁμοουσί-
οις σὺ δίδως. (Τίς γὰρ ἂν εἴποι ταῦτα μιᾶς οὐσίας;) Δεύ-
τερον δὲ, ὅτι μὴ καταλλήλως ἔχων ἀπήνητησεν· ἀλλὰ
τὸ τρεῖς ἀρβενικῶς προθεῖς, τὰ τρία οὐδετέρως ἐπ-
ήνεγκε, παρὰ τοὺς σοὺς, καὶ τῆς σῆς (15) γραμματι-
κῆς ὁρους καὶ νόμους. Καίτοι τί διαφέρει, ἢ τρεῖς
προθέντα, ἐν, καὶ ἐν, καὶ ἐν ἐπενεγκεῖν, ἢ ἕνα, καὶ
ἕνα, καὶ ἕνα λέγοντα, μὴ τρεῖς, ἀλλὰ τρία προσαγο-
ρεῦσιν; ὅπερ αὐτὸς ἀπαξίους ἐπὶ τῆς θεότητος. Τί
δαί σοι ὁ καρκίνος, τὸ τε ζῶον, τὸ τε ὄργανον, ὃ τε
ἀστήρ; τί δαί ὁ κύων, ὃ τε χειρσαῖος, καὶ ὁ ἐνυδρος,
καὶ ὁ οὐράνιος; οὐ τρεῖς λέγεσθαί σοι δοκοῦσι καρ-
κῖνοι καὶ κύνες; Πάντως γε. Ἄρα οὖν παρὰ τοῦτο
καὶ ὁμοούσιοι; Τίς φήσει τῶν νοῦν ἔχόντων; Ὁρᾷς,

A vel imperitus potius sum, ut tria quidem ea nomi-
nem, quæ totidem numero sunt, etiamsi substantia
differant : unum autem, et unum, et unum, totidem
unitates, etiamsi substantia conjungantur, non ma-
gis videlicet res ipsas intuens, quam rerum quan-
tatem, juxta quam enumeratio ipsa sit. Quoniam
autem mordicus litteram retines, etsi alioqui lite-
ræ bellum inferens, illinc mihi probationes hasce
accipe. Tria in Proverbiis sunt, quæ recte incedunt,
leo, hircus, et gallus; et quarto loco, rex apud po-
pulares suos concionem habens³⁶; ut reliquas illas
natura distinctas quaternitates, quæ illic recen-
sentur, silentio præteream. Duos etiam cherubim
apud Moysem invenio, qui separatim numerantur³⁷.
Quomodo ergo, vel illa tria sunt, sicut ars tua præ-
scribit, cum natura atque substantia adeo inter se
discrepent : aut hæc singularia, quæ natura inter
se adeo æqualia sunt, et copulata? Nam si dominos
illos duos Deum et mammonam³⁸ commemorare
inter se disjuncti sint, magis quoque fortasse me

XIX. At, inquis, ea connumerari dicuntur, ejusdem-
que essentiæ esse, quibus nomina ipsa respondent,
cum efferuntur : 568 ut homines tres, et dii tres,
non autem tria hæc, aut illa. Quæ enim est hæc re-
lata responsio? Nimirum hoc jam hominis est legem
nominibus præscribentis, non verum dicere insti-
tuentis. Alioqui mihi quoque pari eadem ratione Pe-
trus, et Paulus, et Joannes non tres erunt, nec con-
substantialia, quandiu non tres Petri, aut tres
Pauli, aut totidem Joannes non dicentur. Quod
enim tu in generalibus nominibus retinuisti, hoc
nos quoque juxta commentum tuum in specialibus
postulamus. Injuste enim feceris, nisi, quod acce-
pisti, dederis. Quid Joannes? Cum in Catholicis
epistolis suis tres esse ait³⁹, qui testimonium dant,
Spiritus, aquam, et sanguinem, videtur tibi de-
lirare? Primum, quia res substantia diversas con-
numerare ausus est, quod tu consubstantialibus
tantum tribuis. Quis enim hæc unius ejusdemque
substantiæ esse dixerit? Alterum, quia modo mini-
me congruenti voces sequentes subjunxit; sed
cum tres masculino genere proposuisset, tria neu-
tro genere subjunxit, contra quam tuæ, atque ip-
sius etiam grammaticæ leges ferant. Verum quid
interest, aut cum tres masculino genere præposue-
ris, unum, et unum, et unum subijcere : aut cum
unum, et unum, et unum dixeris, non tres, sed
tria appellare? Id quod tu in deitate admittere gra-
varis. Jam, quid tibi cancer, qui et animal est, et

³⁶ Prov. xxx, 29, 30. ³⁷ Exod. xxxvii, 7 sqq. ³⁸ Matth. vi, 24. ³⁹ I Joan. v, 8.

(6) Ἡ ἀριθμησις. Coisl. 4, Par. et Comb., ἡ ἀπαρίθμησις.

(7) Γράμματι. Coisl. 4, πράγματι.

(8) Δημηγορῶν ἐν ἔθνει. Sic plerique codd. et Bas. Mendose in Par. ed., δημοσυργῶν ἔθνη.

(9) Χειροῦδι. Reg. hin, χειροβείμ.

(10) Τρία τάδε, καὶ τάδε. Sic quatuor Regg., quinque Colb., Or. 1, etc. Deest καὶ τάδε in ed.

(11) Ἀντιδοσις. Billius in interpretatione :

« redditio; » in notis : « congruentia. »

(12) Λέγονται. Duo Regg. et Or. 1, λέγωνται.

(13) Εἰδικωτέρων. Reg. a et Comb., ἰδικωτέ-
ρων.

(14) Τὸ ὕδωρ, τὸ αἶμα. In nonnullis, καὶ τὸ
ὕδωρ, καὶ τὸ αἶμα.

(15) Τῆς σῆς. Sic Coisl. 4. « Contra tuas, et
tuas ipsius grammaticæ definitiones et leges. » Deest
σῆς in ed.

organum, et sidus? Quid canis, qui terrestris est, et marinus, et cœlestis? Nonne tres cancri, aut canes tibi dici videntur? Ita profecto. An ergo proinde quoque consubstantialia sunt? Quis sanus hoc dixerit? Videsne quomodo tibi hoc connumerationis argumentum, tot tantisque rationibus confutatum, corruerit? Nam cum nec consubstantialia semper connumerentur, et quæ disparis essentiae sunt, interdum connumerentur, et tamen in utrisque nomina simul efferri perspicimus, ex tuis dogmatibus quid tibi accessit?

XX. Quin illud etiam expendo, nec fortasse temere atque absurde. Unum et unum, nonne composita duo constituunt? Duo rursus, nonne in unum et unum resolvuntur? Ita sane. Si ergo consubstantialia quidem sunt, quæ componuntur, ut ipse argutaris, diversæ autem substantiæ sunt, quæ secantur, quid ex eo consequetur? Nimirum res easdem, et ejusdem, et diversæ essentiae esse. Nec vero facere possum, 569 quin tuas prænumeraciones ac subnumeraciones rideam, quibus tu perinde gloriaris, ac si res ipsæ in vocabulorum ordine sitæ sint. Nam si ita est, quid impedit, quominus eadem ratione, quoniam eadem, propter æqualem naturæ præstantiam, in sacra Scriptura nunc priori, nunc posteriori loco numerantur, sint quoque ipsa seipsis, tum excellentiora, tum abjectiora? Quod idem dicendum etiam habeo de his vocibus, *Deus* et *Dominus*; atque insuper de his præpositionibus, *ex quo*, *per quem*, et in quo⁴⁰, quibus tu divinum illud nomen ad artis præscriptum exigis, primam scilicet Patri, alteram Filio, tertiam Spiritui sancto assignans. Quid enim fecisses, si quælibet ex his præpositionibus unicuique personæ constanter tribueretur; cum, tametsi omnes cum omnibus promiscue construantur, ut studiosis et accuratis lectoribus perspicuum est, tantam ipse per eas, et dignitatis, et naturæ diversitatem inducas? Sufficiunt hæc quidem hominibus non nimis iniquis ac præposteris. Sed quia tibi difficile est, cum semel in Spiritum sanctum insilieris, impetum comprimere, ac non potius, ferociorum aprorum instar, ad extremum usque pertinaciter contendere, teque in gladium ipsum impellere, quoad totum vulnus pectore exceperis: age, quæ tibi ratio supersit, videamus.

XXI. Identidem sæpiusque nobis inculcas, Spiritus sancti divinitatem nullo Scripturæ loco proditam haberi. Enimvero quod nec novus ac peregrinus, nec introductilius ipse sit, verum et a priscis, et hujus ætatis hominibus agnitus, ac patefactus, quanquam a compluribus jam ostensum est, qui de hac re disseruerunt, atque in divinis Scripturis, nec ignave nec perfunctorie versati sunt, sed litteram penetrantes, atque intro prospicientes, reconditam pulchritudinem divino beneficio viderunt, scientieque luce collustrati sunt: tamen nos quoque cursim, quantum res patitur, ostendemus; ne

⁴⁰ Rom. xi, 36.

(16) *Ἡ τε τῶν ὀνομάτων*, etc. « Et in utrisque vocabula similiter enuntiantur. »

(17) *Δῆλον ὅτι*. Sic plures Regg. et Colb. In ed. conjunctim, *δηλονότι*.

(18) *Ἐτερούσια*. Reg. bm et Hervag., *ἐτερούσια*.

(19) *Αἷς*. Comb., *ἐν αἷς*.

(20) *Θεία*. Deest in quibusdam.

(21) *Ἐπειδὴ δέ*. Duo Regg. et Comb., *ἐπεὶ δέ*.

ἄπως σοι διαπέπτωκεν ὁ περὶ τῆς συναριθμήσεως λόγος, τοσούτοις ἐληλεγμένος; Εἰ γὰρ μήτε τὰ ὁμοούσια πάντως συναριθμεῖται, καὶ συναριθμεῖται τὰ μὴ ὁμοούσια, ἢ τε τῶν ὀνομάτων (16) συνεκφώνησις ἐπ' ἀμφοῖν, τί σοι πλεον ὦν ἰδογμάτισας;

Κ'. Σκοπῶ δὲ καχεῖνο, καὶ ἴσως οὐκ ἔξω λόγου. Τὸ ἐν, καὶ τὸ ἐν, οὐκ εἰς δύο συντίθεται; τὰ δύο δέ, οὐκ εἰς ἐν, καὶ ἐν, ἀναλύεται; Δῆλον ὅτι (17). Εἰ οὖν ὁμοούσια μὲν τὰ συντιθέμενα κατὰ τὸν ὄν λόγον, ἑτερούσια (18) δὲ τὰ τεμνόμενα, τί συμβαίνει; Τὰ αὐτὰ ὁμοούσια τε εἶναι καὶ ἑτερούσια. Γελῶ σου καὶ τὰς προαριθμήσεις, καὶ τὰς ὑπαριθμήσεις, αἷς (19) σὺ μέγα φρονεῖς, ὥστερ ἐν τῇ τάξει τῶν ὀνομάτων, κειμένων τῶν πραγμάτων. Εἰ γὰρ τοῦτο, τί κωλύει κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἐπειδὴ τὰ αὐτὰ καὶ προαριθμεῖται, καὶ ὑπαριθμεῖται παρὰ τῇ θείᾳ (20) Γραφῇ, διὰ τὴν ἰσοτιμίαν τῆς φύσεως, αὐτὰ ἑαυτῶν εἶναι τιμιώτερά τε καὶ ἀτιμότερα; Ὁ δὲ αὐτός μοι, καὶ περὶ τῆς Θεοῦ φωτὸς καὶ Κύριος, λόγος· ἔτι δὲ τῶν προθέσεων, τῆς ἐξ οὗ, καὶ δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ, αἷς σὺ κατατεχνολογεῖς ἡμῖν τὸ θεῖον, τὴν μὲν τῷ Πατρὶ διδοῦς, τὴν δὲ τῷ Υἱῷ, τὴν δὲ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Τί γὰρ ἂν ἐποίησας, παγίως ἐκάστου τούτων ἐκάστῳ νενεμημένου· ὅποτε πάντων πᾶσι συντεταγμένων, ὡς δῆλον τοῖς φιλοπόνοις, τοσαύτην σὺ διὰ τούτων εἰσάγεις καὶ τῆς ἀξίας, καὶ τῆς φύσεως ἀνισότητά; Ἀπόρη καὶ ταῦτα τοῖς μὴ λίαν ἀγνώμοσιν. Ἐπειδὴ δέ (21) σε τῶν χαλεπῶν ἐστίν, ἀπαξ ἐπιπηδῶσαντα τῷ Πνεύματι, τῆς φορᾶς σχεθῆναι, ἀλλὰ μὴ, καθάπερ τῶν σῶν τοὺς θρασυτέρους, εἰς τέλος φιλονεικεῖν, καὶ πρὸς τὸ ἐξίφως ὠθιζέσθαι, μέχρις ἂν πᾶσαν εἰσω τὴν πληγὴν ὑπολάβῃς· φέρε, σκεψώμεθα τίς ἐτι σοι λείπεται λόγος.

ΚΑ'. Πάλιν καὶ πολλάκις ἀνακυκλεῖς (22) ἡμῖν τὸ ἀγραφον. Ὅτι μὲν οὖν οὐ ξένον τοῦτο, οὐδὲ παρείσ-ακτον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πάλαι καὶ τοῖς νῦν γνωρίζο-μενον καὶ παραγυμνούμενον, δέδεικται μὲν ἤδη πολλοῖς τῶν περὶ τοῦτο διεληφότων, ὅσοι μὴ βραθύμως, μὴδὲ παρέργως ταῖς θείαις Γραφαῖς ἐντυχόντες (23), ἀλλὰ διασχόντες τὸ γράμμα, καὶ εἰσω παρακύψαντες, τὸ ἀπόθετον κάλλος ἰδεῖν ἠξιώθησαν, καὶ τῷ φωτισμῷ τῆς γνώσεως κατηργάσθησαν· δηλώσωμεν (24) δὲ καὶ ἡμεῖς ἐξ ἐπιδρομῆς, ὅσον ἐνδέχεται, τοῦ μὴ δο-κεῖν εἶναι περιτοὶ τινες, μὴδὲ φιλοτιμότεροι τοῦ δέοντος, ἐποικοδομοῦντες (25) ἐπὶ θεμέλιον ἀλλό-

(22) *Ἀνακυκλεῖς*. Reg. b, *ἀνακύκλους* [f. pro ἀνακυκλούς].

(23) *Ἐντυχόντες*. Colb 3 et Comb., *ἐντυγχά-νοντες*.

(24) *Δηλώσωμεν*. Reg. b et Comb., *δηλώσο-μεν*.

(25) *Ἐποικοδομοῦντες*. Reg. b, Colb. 5, *οἰκοδο-μοῦντες*.

τριον. Εἰ δὲ τὸ μὴ λίαν σαφῶς γεγράφθαι θεόν, μὴ δὲ πολλὰ κινεῖς ὀνομασθί, ὥσπερ τὸν Πατέρα πρότερον, καὶ τὸν Υἱὸν ὕστερον, αἰτίον σοι γίνεταί βλασφημίας, καὶ τῆς περιττῆς ταύτης γλωσσεύσεως καὶ ἀσεβείας· ἡμεῖς σοι λύσομεν ταύτην τὴν βλάβην, μικρὰ περὶ πραγμάτων καὶ ὀνομάτων, καὶ μάλιστα παρὰ τῇ τῆς Γραφῆς συνθηκῇ φιλοσοφῆσαντες.

nos tibi hoc incommodum depellemus, posteaquam de rebus et nominibus, ac potissimum de Scripturæ more atque usu nonnihil dixerimus.

ΚΒ. Τῶν πραγμάτων, τὰ μὲν οὐκ ἔστι, λέγεται δὲ· τὰ δὲ ὄντα, οὐ λέγεται· τὰ δὲ οὐτε ἔστιν, οὐτε λέγεται· τὰ δὲ ἀμφω, καὶ ἔστι, καὶ λέγεται. Τούτων ἀπαιτεῖς με τὰς ἀποδείξεις· παρασχέιν ἔτοιμος. Ὑπνοὶ τῇ Γραφῇ θεός, καὶ γρηγορεῖ, καὶ ὀργίζεται, καὶ βαδίζει, καὶ θρόνον ἔχει τὰ χειροῦν καίτοι, πότε γέγονεν ἐμπαθής· πότε δὲ σῶμα θεὸν ἀνέκοας· Τοῦτο οὐκ ὄν ἀνεπλάσθη. Ὀνομάσαμεν γάρ, ὡς ἡμῖν ἐρικτὸν, ἐκ τῶν ἡμετέρων τὰ τοῦ Θεοῦ. Τὸ μὲν ἡρεμεῖν αὐτὸν ἀπ' ἡμῶν, καὶ οἷον ἀμειλίην, δι' ἃς αὐτὸς οἶδεν αἰτίας, ὑπνοῦν. Τὸ γὰρ ἡμέτερον (26) ὑπνοῦν τοιοῦτον, ἀνεπείρητον τε καὶ ἀπρακτόν. Τὸ δὲ ἀδρόως εὖ ποιεῖν ἐκ μεταβολῆς, γρηγορεῖν. Ὑπνου γὰρ λύσις, ἐγρηγόρσις, ὥσπερ ἀποστροφῆς, ἐπίσκεψις. Τὸ δὲ κολάζειν, ὀργίζεσθαι πεποικημένον· οὕτω γὰρ ἡμῖν ἐξ ὀργῆς ἡ κολασίς. Τὸ δὲ νῦν μὲν (27) τῇδε, νῦν δὲ τῇδε ἐνεργεῖν, βαδίζειν. Ἡ γὰρ ἀπ' ἄλλου πρὸς ἄλλο μεταβάσις, βαδισμός. Τὸ δὲ ἀναπαύεσθαι (28) ταῖς ἀγίαις δυνάμεσι, καὶ οἷον ἐμφιλοχερεῖν, καθέζεσθαι καὶ θρονιάζεσθαι, καὶ τοῦτο ἡμέτερον. Οὐδενὶ γὰρ οὕτως, ὡς τοῖς ἀγίοις τὸ θεῖον ἐναναπαύεται (29). Τὸ δὲ δξυκίνητον, πτῆσιν τὴν δὲ ἐπισκοπὴν, πρόσωπον τὸ δίδόναι δὲ καὶ προσίστασθαι (30), χεῖρα καὶ ἄλλη τις ὁκλὸς τῶν τοῦ Θεοῦ δυνάμεων ἡ ἐνεργειῶν, ἄλλο τι τῶν σωματικῶν ἡμῖν ἀνεξωγράφησεν.

Deus enim nulla in re perinde ut in sanctis, acquiescit. Jam levitatem ejus motusque celeritatem, volatum appellat Scriptura; visitationem, vultum, largitionem etiam et acceptionem, manum; atque, ut in summa dicam, alia quædam Dei vis et facultas, aliud quidpiam rerum corporearum nobis depinxit.

ΚΓ. Πάλιν σὺ πόθεν τὸ ἀγέννητον λαβὼν ἔχεις, ἡ τὸ (31) ἀναρχόν, τὰς σὰς ἀκροπόλεις, ἡ καὶ ἡμεῖς, τὸ ἀθάνατον; Δεῖξον ταῦτα ὀνομασθί, ἡ ἀθετήσομεν, ἐπειδὴ οὐ γέγραπται (32), ἡ διαγράφομεν. Καὶ τέθνηκας ἐκ τῶν σῶν ὑποθέσεων, καθαιρεθέντων σοι τῶν ὀνομάτων, καὶ τοῦ τείχους τῆς καταφυγῆς ἐφ' ᾧ (33) ἐπεπολεῖς. Ἡ δὲ ὁλόν, ὅτι ἐκ τῶν ταύτα συναγόντων,

²⁶ Psal. lxxvii, 65. ²⁷ Dan. ix, 14. ²⁸ Isa. v, 25. ²⁹ Gen. xi, 5. ³⁰ Isa. xxxvii, 16.

(26) Τὸ γὰρ ἡμέτερον, etc. « Talis est enim somnus noster, iners ac operationis experts. »

(27) Τὸ δὲ νῦν μὲν, etc. « Quod autem nunc hic, nunc illic operatur, » etc. Non bene Billius, « nunc hoc modo, nunc alio. » Nec enim de « modo » agitur; sed de « incessu. » « Incessus » vero « est ab uno ad aliud transitus. »

(28) Ἀναπαύεσθαι. Reg. bm et Or. 4, ἀναπαύεται.

(29) Ἀναπαύεται. Or. 1, ἐπαναπαύεται.

(30) Προσίστασθαι. Comb. et Sav., προῖστασθαι, « erogare, tribuere, largiri, » et quasi « projicere; » vox rite adjuncta voci δίδόναι, ejusque vim augens, quod Gregorio familiare est. Sic « manus » Dei, id est, « munificentia, largitionem » recte repræsentat.

Alioqui supervacaneam quamdam operam sumere, ac plus æquo ambitioni indulgere videamur, super fundamentum alienum ædificantes. Quod si, quia non admodum dilucide in Scriptura, nec sæpe nominatim Deus appelletur, quemadmodum Pater prius, et postea Filius, blasphemiar, ac supervacaneæ hujus loquacitatis et impietatis ansam præbet de rebus et nominibus, ac potissimum de Scripturæ

570 XXII. Rerum ergo aliæ non sunt, sed dicuntur; aliæ cum sint, minime dicuntur; aliæ nec sunt, nec dicuntur; aliæ denique et sunt et dicuntur. Horum probationes a me exposcis? Impiger exhibebo. Dormit ²⁶ in Scriptura Deus, et vigilat ²⁷, et irascitur ²⁸, et proficiscitur ²⁹, et pro throno cherubinos ³⁰ habet. Quid audio? Fuitne unquam ille affectionibus obnoxius? Quando Deum esse corpus audisti? Ergo hoc, cum non sit, effectum est. Ex nostris enim rebus ea, quæ Dei sunt, ut potuimus, nominavimus. Cum seorsim quidem a nobis quiescit, ac velut nostri curam, ob eas, quas ipse perspectas habet, causas, abijcit, dormire dicitur. Nam nos quoque, dum dormimus, omni agendi facultate caremus. Idem, cum repentina mutatione beneficiis nos afficit, vigilare dicitur. Somni enim depulsio est vigilia, quemadmodum aversationis visitatio. Jam cum in aliquem animadvertit, irasci eum sinimus. Sic enim nos ira ad puniendum incitatur. Quod autem nunc hic, nunc illic operatur, incedere dicitur. Ab alio enim ad aliud transitus, profectio est. Quod vero in sanctis illis et celestibus mentibus conquiescat, ac velut libenter immoretur, sedere atque in throno esse nuncupavimus; quod ipsum quoque nostrum est.

XXIII. Rursum undenam tu arces illas tuas, ingenitum aut anarchum (hoc est principii experts), accepisti, aut nos etiam immortalis vocem? Hæc nominatim et expresse ostende, ea vel rejiciemus, quia in Scriptura non exstant, vel expungemus. Atque ita tuismet ipse principii oppressus interibis, eversis nimirum tibi vocabulis illis, perfugique

(31) Ἡ τό. Sic plerique codd. et Bas. Deest ἡ in ed.

(32) Ἡ ἀθετήσομεν, ἐπειδὴ οὐ γέγραπται. Sic in ed. Par. 1609, et sic legendum putamus, licet plures eddii, cum Elia, verbis illis præponant particulam καί. Totum hoc membrum ex Elia refert Billius, et addit: « Quæ lectio mihi non admodum probatur. Etenim nullo modo quadrat copulativa, καί, cum his quæ præcedunt, et περιττολογίαν quamdam redolent hæc duæ disjunctivæ. » Billii conjuncturæ favet Reg. bm optimæ notæ, in quo desunt hæc verba: Καὶ ἡ ἀθετήσομεν, ἐπειδὴ οὐ γέγραπται.

(33) Ἐφ' ᾧ. Reg. om, ἐφ' ὧ.

mœnibus, in quibus confidebas. Nonne perspicuum est, hæc de iis sumpta esse, ex quibus colliguntur, tametsi minime dicantur? Quibus tandem? *Ego sum primus, et ego post hæc* ⁴⁵. Et, *Ante me non est alius Deus, et post me non erit* ⁴⁷. Totum enim illud est, meum est; nec principium habens, nec **571** finem habiturum. His a Scriptura acceptis, illud quidem, quod ante eum nihil sit, nec antiquiorem ullam ipse causam habeat, anarchum et ingentum appellasti: quod autem nunquam esse desiturus sit, immortale, atque interitus expers. Ac duo prima rerum genera ad hunc modum se habent. Quænam autem, nec sunt, nec dicuntur? Improbis Deus, quadrata sphaera, præteritum tempus præsens est, homo compositus non est. Ecquem enim unquam eo stuporis progressum cognovisti, ut aliquid tale, vel cogitare vel pronuntiare ausus sit? Reliquum est ut ostendam quæ sint ea quæ et sunt et dicuntur. Deus, homo, angelus, iudicium, vanitas, qua huiusmodi argumenta conficiuntur, fideique subversio, et mysteriorum evacuatio.

XXIV. Cum ergo in nominibus et rebus tantum discrimen reperitur, quid causæ est, cur litteræ tantopere servias, Judaicæque sapientiæ teipsum adjungas, relictisque rebus syllabas consectoris? Quod si te bis quinque, aut bis septem dicente, decem aut quatuordecim ex verbis tuis colligerem; aut ex eo, quod animal ratione præditum et mortale diceret, hominem esse concluderem, an tibi negari videret? Et quo pacto id fieri posset, cum tua dicam? Neque enim verba magis sunt ejus qui loquitur, quam illius qui loquendi necessitatem affert. Quemadmodum igitur hic, non ea magis quæ dicuntur, quam quæ intelliguntur, respicerem; eodem modo nec, si quid aliud eorum, quæ vel nullo modo, vel certe non satis aperte dicuntur, ex Scriptura tamen intelligi colligique reperirem, adeo te vocabulorum sycophantam pertimescerem, ut ab enuntiatione ipsa refugerem. Atque ad hunc modum adversus eos stabimus, qui dimidia ex parte recte sentiunt. Tibi enim, qui Filio quoque bellum indicis, ne hoc quidem dicere liceat. Nam qui tot tamque perspicuas ipsius appellationes abnegas, ne his quidem proculdubio movereris, Sed jam altius aliquanto sermonem repetens, vobis, sermonis causam explicabo.

XXV. Duæ ex omni ævo illustres vitarum mutationes exstiterunt, quæ etiam duo Testamenta, atque, ob rei celebritatem, *terræ motus* appellantur: altera a simulacrorum **572** cultu ad legem, altera a lege ad Evangelium. Ac tertium etiam

⁴⁵ Isa. xli, 4. ⁴⁷ Isa. xliiii, 10.

(54) Ἀνθρώπος. Deest in Or. 1.

(55) Ματαιότης. Reg. Cyr., ἀναπόδοσις, «retributio.» Vult Gregorius «vanitatem» vere esse et dici, eas ratiocinationes, quibus hæretici Spiritus sancti divinitatem impugnabant.

(56) Ζῶον. Sic Coisl. 1 et 2, Par., etc. In ed., ζῶν.

(57) Οὐδὲ εἰ τι. Or. 1, οὐδ' εἰ μή τι.

(58) Νοούμενον. Sic quatuor Colb. Sic etiam Bill. et Leuvenk. In ed., νοοῦμενον.

(59) Ἐφυγον ἂν τὴν ἐκφώνησιν, etc. «Non

κἀν μὴ ταῦτα λέγεται; Τίνων τούτων; Ἐγὼ εἰμι πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα καὶ, Πρὸ ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλος θεός, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται. Ὅλον γὰρ τὸ ἔστιν, ἐμὸν οὔτε ἡργόμενον, οὔτε παυσόμενον. Ταῦτα λαβὼν, τὸ μὲν, μὴ εἶναι τι πρὸ αὐτοῦ, μηδὲ πρεσβυτέραν αἰτίαν ἔχειν, ἀναρχὸν προσηγόρευσας, καὶ ἀγέννητον· τὸ δὲ, μὴ στήσεσθαι τοῦ εἶναι, ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον. Αἱ μὲν δὲ πρῶται συζυγίαι, τοιαῦται, καὶ οὕτως ἔχουσαι. Τίνα δὲ οὔτε ἔστιν, οὔτε λέγεται; Πονηρὸν τὸ θεῖον, ἡ σφαῖρα τετραγῶνος, τὸ παρελθὼν ἐνέστηκεν, οὐ σύνθετον ὁ ἄνθρωπος (54). Τίνα γὰρ εἰς τοσούτον ἐμπληξίς ποτὲ ἀφικόμενον ἔγνωσ, ὥστε τι τοιοῦτον, ἢ ἐνοῦσαι τολμῆσαι, ἢ ἀποφῆνασθαι; Λέγεται δὲ εἶναι τίνα καὶ ἔστι, καὶ λέγεται· θεός, ἄνθρωπος, ἄγγελος, χρίσις, ματαιότης (55), οἱ τοιοῦτοι συλλογισμοί, καὶ τῆς πίστεως ἀνατροπή, καὶ τοῦ μυστηρίου κένωσις.

dicuntur. Deus, homo, angelus, iudicium, vanitas, qua huiusmodi argumenta conficiuntur, fideique subversio, et mysteriorum evacuatio.

ΚΔ'. Τοσαύτης οὖν οὐσίας διαφορᾶς ἐν τοῖς ὀνόμασι καὶ τοῖς πράγμασι, πῶς οὕτω σὺ λίαν δουλεύεις τῇ γράμματι, καὶ γίνῃ μετὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς σοφίας, καὶ συλλαβαῖς ἀκολουθεῖς, ἀφαιρῇ τὰ πράγματα; Εἰ δὲ σοὺ τὰ δις πέντε λέγοντος, ἢ τὰ δις ἑπτὰ, τὰ δέκα συνήγον, ἢ τέσσαρες καὶ δέκα ἐκ τῶν λεγομένων· ἢ ἐκ τοῦ, ζῶον (56) λογικόν, θνητόν, τὸν ἄνθρωπον, ἄρα ἂν σοι ληρεῖν ἐνομίσθην; καὶ πῶς, τὰ σὰ λέγων; Οὐ γὰρ τοῦ λέγοντος μᾶλλον οἱ λόγοι, ἢ τοῦ λέγειν συναναγκάζοντος. Ὡςπερ οὖν ἐνταῦθα οὐκ ἂν τὰ λεγόμενα μᾶλλον ἐσκόπουν, ἢ τὰ νοούμενα· οὕτως οὐδὲ εἰ τι (57) ἄλλο τῶν μὴ λεγομένων, ἢ μὴ σαφῶς ἐκ τῆς Γραφῆς νοούμενον (58) εὗρισκον, ἐφυγον ἂν τὴν ἐκφώνησιν (59), φοβούμενος σὲ τὸν συκοφάντην τῶν ὀνομάτων. Οὕτω μὲν οὖν στησόμεθα πρὸς τοὺς ἐξ ἡμισείας εὐγνώμονας. Σοὶ γὰρ οὐδὲ τοῦτο ἔξεστι λέγειν. Ὁ γὰρ τὰς τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας, οὕτως ἐναργεῖς οὖσας καὶ τοσαύτας, ἀρνούμενος, οὐδ' ἂν ταύτας ἠδέσθης δηλονότι; καὶ εἰ πολλῶν σαφεστέρως καὶ πλείους ἐγίνωσκες. Ἥδη δὲ καὶ τὴν αἰτίαν δηλώσω τῆς πάσης ἐπικρύψεως, καίπερ σοφοῖς οὖσιν ὑμῖν, βραχύ τι τὸν λόγον ἀναγαγών.

etiam si multo plures apertioresque cognosceres. tametsi sapientibus et eruditis, omnis ænigmatici

D KE'. Δύο γέγονασι μεταθέσεις βίων ἐπιφανεῖς ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος, αἱ καὶ δύο διασθῆκαι καλοῦνται, καὶ σεισμοὶ γῆς, διὰ τὸ τοῦ πράγματος (40) περιβόητον· ἡ μὲν ἀπὸ τῶν εἰδώλων ἐπὶ τὸν νόμον, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ νόμου πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον. Καὶ τρίτον σεισμόν (41)

defugerem idipsum efferre, te vocabulorum sycophantam pertimescens. Id est, non abstinere Spiritum sanctum Deum aperte prædicare, etiamsi alioquin non ita fortasse dilucide in Scripturis Spiritus sanctus dicatur Deus, ut Pater et Filius; quandoquidem id pluribus Scripturæ locis colligi possit.

(40) Πράγματος. Sic tres Regg., quatuor Coisl., duo Coisl., etc. In ed., γράμματος.

(41) Τρίτον σεισμόν. Primus terræ motus fuit in monte Sina, cum lex Moysi data est (Exod. xix,

εὐαγγελιζόμεθα, τὴν ἐντεῦθεν ἐπὶ τὰ ἐκείσε μετά-
 σταςιν, τὰ μηκέτι κινούμενα, μηδὲ (42) σαλευόμενα.
 Ταυτὸν δὲ αἱ δύο διαθήκαι πεπόνθασιν. Τί τοῦτο; Οὐκ
 ἀθρόως μετεκινήθησαν, οὐδὲ ὁμοῦ τῇ πρώτῃ κινή-
 σει τῆς ἐγχειρήσεως. Τίνος ἕνεκα (43); (εἰδέναι γὰρ
 ἀναγκαῖον.) Ἵνα μὴ βιασθῶμεν, ἀλλὰ πεισθῶμεν. Τὸ
 μὲν γὰρ ἀκούσιον, οὐδὲ μόνιμον ὥσπερ ἂ βία κατ-
 ἔχεται τῶν ρευμάτων, ἢ τῶν φωτῶν. Τὸ δὲ ἐκούσιον,
 μονιμώτερόν τε καὶ ἀσφαλέςτερον. Καὶ τὸ μὲν τοῦ
 βιασαμένου, τὸ δὲ ἡμέτερον καὶ τὸ μὲν ἐπεικειας
 Θεοῦ, τὸ δὲ τυραννικῆς ἐξουσίας. Οὐκοῦν ᾤετο δεῖν
 ἄκοντας εὖ ποιεῖν, ἀλλ' ἐκόντας εὐεργετεῖν. Διὰ τοῦτο
 παιδαγωγικῶς τε καὶ ἱατρικῶς, τὸ μὲν ὑφαίρει τῶν
 πατρῶν, τὸ δὲ συγχωρεῖ, μικρόν τι τῶν πρὸς ἡδονὴν
 ἐνδιδοῦς ὥσπερ οἱ ἱατροὶ τοῖς ἀρρώστοις, ἵνα ἡ
 φαρμακεία παραδεχθῇ διὰ τῆς τέχνης φαρμακτομένη
 τοῖς χρηστοτέροις. Οὐ γὰρ ῥάστη τῶν ἐν εἰσι καὶ
 τῷ (44) μακρῷ χρόνῳ τετιμημένων μετὰθεσις. Λέγω
 δὲ τί; Ἡ πρώτη τὰ εἰσὼλα περικύψασα, τὰς θυσίας
 συνεχώρησεν ἢ δευτέρα τὰς θυσίας περιελοῦσα, τὴν
 περιτομὴν οὐκ ἐκόλυσεν· εἴτα ὡς ἅπαξ ἐδέξαντο τὴν
 ὑφαίρεσιν, καὶ τὸ συγχωρηθὲν συνεχώρησαν· οἱ μὲν
 τὰς θυσίας, οἱ δὲ τὴν περιτομὴν καὶ γεγόνασιν, ἀντὶ
 μὲν ἰδνῶν, Ἰουδαῖοι· ἀντὶ δὲ τούτων, Χριστιανοί,
 ταῖς κατὰ μέρος μεταθέσει κλαπέντες ἐπὶ τὸ εὐαγ-
 γέλιον. Παιθέτω σὲ τοῦτο Παῦλος, ἐκ τοῦ περιτέ-
 μναι (45) καὶ ἀγνίζεσθαι προελθὼν ἐπὶ τὸ λέγειν·
 Ἐγὼ δὲ, ἀδελφοί, εἰ περιτομὴν κηρύσσω, τί ἐτι
 διώκομαι; Ἐκεῖνο τῆς οἰκονομίας, τοῦτο τῆς τε-
 λειότητος

italiani facii sunt, per mutationes quasi furtim ad
 Paulus, qui ex eo quod circumcidebat ⁴², ac purificabatur ⁴³ eo tandem progressus est, ut diceret:
 Ego autem, fratres, si circumcisionem prædico, quid adhuc persecutionem patior ⁴⁴? Illud dispensationis
 erat; hoc perfectionis.

ΚΓ'. Τοῦτ' ἐκ τῆς θεολογίας εἰκάζειν ἔχω, πλὴν C
 ὅσον ἐκ τῶν ἐναντιῶν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐκ τῶν ὑφαίρε-
 σεων ἡ μετὰθεσις· ἐνταῦθα δὲ διὰ τῶν προσωτέρων ἡ
 τελειώσις. Ἐχει γὰρ οὕτως· ἐκέρυσσε φανερώς ἡ
 Παλαιὰ τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν ἀμυδρότερον. Ἐφάνε-
 ρωσεν ἡ Καινὴ τὸν Υἱὸν, ὥςδεῖξε τοῦ Πνεύματος τὴν
 θεότητα. Ἐμπολιτεύεται νῦν τὸ Πνεῦμα, σαφεστέραν
 ἡμῖν παρέχον τὴν αὐτοῦ δῆλωσιν. Οὐ γὰρ ἦν ἀσφα-
 λές, μήπω τῆς τοῦ Πατρὸς θεότητος ὁμολογηθείσης,
 τὸν Υἱὸν ἐκδήλως κηρύττεσθαι μηδὲ τῆς τοῦ Υἱοῦ
 παραδεχθείσης, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵν' εἴπω τι καὶ
 τολμηρότερον, ἐπιφορτίζεσθαι· μὴ καθάπερ τροφῇ,
 τῇ ὑπὲρ δύναμιν, βαρθιέντες (46), καὶ ἡλιακῷ φωτὶ
 σαθροτέραν ἐτι προσβάλλοντες (47) τὴν ἑλπίδα, καὶ εἰς τὸ
 κατὰ δύναμιν κινδυνεύσωσιν· ταῖς δὲ κατὰ μέρος
 προσθήκαις, καὶ ὡς εἶπε Δαβὶδ, ἀναβάσεις, καὶ ἐκ D
 δόξης εἰς δόξαν προόδους καὶ προκοπαῖς, τὸ τῆς Τριά-

terre motum Scriptura nobis annuntiat, ⁴² nempe
 migrationem ab hac vita ad alteram illam motus
 omnis et jactationis expertem. Idem porro duo-
 bus Testamentis accidit. Quid illud? Non subito,
 nec ad primam aggressionis impulsione commu-
 tata sunt. Quomobrem? (Id enim scire operæ pre-
 tium est.) Ut ne vi pertraheremur, sed persua-
 sione adduceremur. Quod enim voluntarium non
 est, ne diuturnum quidem est; quemadmodum nec
 fluenta, aut stirpes, quæ per vim retinentur.
 Quod autem voluntarium est, tum diuturnius est,
 tum certius. Atque alterum ejus est, qui vim intuli-
 lit; alterum nostrum. Alterum divinæ benigni-
 tatis; alterum tyrannicæ potestatis. Quocirca Deus
 minime faciendum sibi duxit, ut invitos beneficiis
 afficeret, sed ut de volentibus bene mereretur. Ac
 proinde pædagogi cujusdam et medici more patrios
 ritus, partim subtrahit, partim concessit, nonni-
 hil videlicet eorum voluptati indulgens, quemad-
 modum medici egrotantibus, ut medicamentum,
 suavioribus rebus arte temperatum et edulcatum,
 admittant. Neque enim facile est ab iis, quæ longo
 usu et diuturno tempore in honore ac pretio fue-
 runt, ad alia transilire. Ergo primo lex sublati
 idolis sacrificia permisit; secunda submoti sacrifi-
 ciis circumcisionem minime prohibuit: ac postea,
 ut semel subtrahi sibi aliquid æquo animo tole-
 runt homines, rebus etiam sibi concessis, hoc est,
 illi sacrificiis, hi circumcisione, abstinerunt,
 atque, ut ex ethnicis Judæi, ita ex Judæis Chri-
 stiani Evangelium perducti, Hujus rei tibi fidem faciat

XVI. Huic exemplo divinitatis doctrina com-
 parari potest, nisi quod contrario modo res proce-
 dit. Illic enim ex subtractione mutatio fiebat: hic
 autem ex accessione atque incremento ad perfe-
 ctionem ventum est. Sic enim se res habet: Vetus
 Testamentum Patrem aperte prædicabat, Filium
 obscurius. Novum autem nobis Filium perspicue
 ostendit, et Spiritus divinitatem subobscurè quo-
 dammodo indicavit. Nunc vero Spiritus ipse nobis-
 cum versatur, **573** seseque nobis apertius decla-
 rat. Neque enim tutum erat, Patris divinitate non-
 dum confessa, Filium aperte prædicari: nec, Filii
 divinitate nondum admissa, Spiritum sanctum,
 velut graviorem quamdam, si ita loqui fas est,
 sarcinam nobis ingeri: ne alioquin, velut cibus ultra
 vires gravati, ac solis radiis hebetes oculos adji-
 cientes, iis quoque, quibus præditi eramus, viribus

⁴² Hebr. xii, 26. ⁴³ Act. xvi, 3. ⁴⁴ Act. xxi, 26.

⁴⁵ Gal. v, 41.

48 et seqq.); secundus, cum, Christo moriente, lex gratiæ cessit (Matth. xxvii, 51); tertius denique ei postremus in fine mundi futurus est, de quo Apostolus (Hebr. xii, 26).

(42) Μηδὲ. Duo Regg., μήτε.

(43) Ἐρεκα. Tres Regg., quatuor Colb. et Or. 1,

ἐνεκεν

(44) Τφ. Deest in tribus Regg. et Or. 1.

(45) Περιτέμνειν. Comb., περιτεμεῖν.

(46) Βαρθιέντες. Hæsch., βαρυθέντες.

(47) Προσβάλλοντες. Or. 1, προβάλλοντες. In qui-
 busdam, προσβάλλοντες.

periclitaremur: quin tacitis potius accessionibus, A et, ut David loquitur, ascensionibus⁵², atque e claritate in claritatem progressionibus et incrementis, Trinitatis lumen splendidiorebus illucet. Ob hanc causam, ut opinor, ad discipulos quoque sigillatim se confert, ad excipientium videlicet captum modulumque sese impertiens⁵³; aimirum in Evangelii principio virtutes perficiens, post Christi passionem insufflatus⁵⁴, post ascensum in igneis linguis apparens⁵⁵. Quinetiam ab ipso Jesu paulatim declaratur, ut ipse quoque comperies, si animum diligentius advertaris. *Rogabo enim Patrem, inquit, et alium Paracletum mittet vobis, Spiritum veritatis*⁵⁶. Quæ quidem verba eo dixit, ne adversarius quispiam Dei esse, aut quasi de alia quadam potestate sermonem facere videretur. Hic, omissa voce, *rogabo, vocem, mittet, retinuit*. Tum denique, *veniet*⁵⁷: quo verbo Spiritus

XXVII. Vides illuminationes paulatim nobis affulgentes, theologiæque ordinem, quem nobis quoque tenere præstiterit, ut nec repente atque confertim omnia in lucem efferamus, nec in finem usque occultemus. Illud enim inconsultum atque ab arte alienum fuerit, hoc impium: illud alienos offendere ac vulnerare queat, hoc nostros a nobis abalienare. Enimvero id, quod quibusdam quoque aliis fortasse in mentem venit, ego tamen animi mei setum esse existimo, superioribus adjungam. Habebat quædam Salvator, quæ a discipulis, licet aliqui multiplici doctrina impleantur, tunc tamen portari posse negabat, ob eas fortasse, quas attuli, causas, atque idcirco ea ipsis occultabat. Ac rursus dicebat fore, ut ab adveniente Spiritu omnia edocerentur⁵⁸. Ergo unum ex eorum numero esse censeo, ipsam Spiritus sancti 574 Deitatem, in posterum apertius declarandam, tum videlicet, cum jam post Salvatoris in integrum restitutionem, matura et perceptibilis esset ipsius cognitio, utpote cui ob tam insigne miraculum fides non jam abrogaretur. Quid enim hoc majus, vel ille polliceri, vel Spiritus docere potuisset? Si modo magnum aliquid existimandum est, vel quod docebatur.

XXVIII. Ac de his ita sentio, utinamque sentiam, et quisquis mihi amicus est, colamusque Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, tres proprietates, unam divinitatem, nec gloria, nec honore, nec essentia, nec regno divisam, ut quispiam, divino numine afflatus, non ita pridem philosopha-

⁵² Psal. lxxxiii, 6. ⁵³ Luc. ix, 4. ⁵⁴ Joan. xx, 22. ⁵⁵ Act. ii, 3. ⁵⁶ Joan. xiv, 16, 17. ⁵⁷ ibid. 26.

(48) *Ἐκλάμψῃ*. Reg. Cypri., *σφῶς ἐκλάμπειν*. Comb., *ἐκλάμπειν*, vel, *ἐκλάμψαι*. (Splendidiorebus lucis suæ radiis coruscaret.)

(49) *ὑπὸ Ἰησοῦ*. Reg. Cypri., *ὑπὸ Χριστοῦ*. Coisl. 2. et sex Colb., *ὑπὸ Υἱοῦ*.

(50) *Ἐκφαίνεται*. Sav., *ἐμφαίνεται*.

(51) *Ἐπιστήσεις*. Comb., *ἐπιστήση*.

(52) *Τὸ μὲν γὰρ ἀτεχνον; τὸ δὲ ἄθεον*. Hæc de- sunt in Coisl. 1.

(53) *Ὁ δὲ Ἰωὼς μὲν ἦλθεν ἤδη τιςιν*. Tres Regg., et Or. 1, *Ὁ δὲ Ἰωὼς μὲν ἦδη τιςιν ἦλθεν*.

δος φῶς ἐκλάμψῃ (48) τοῖς λαμπροτέροις. Διὰ ταύτην, οἶμαι, τὴν αἰτίαν, καὶ τοῖς μαθηταῖς κατὰ μέρος ἐπισημῶν, τῇ τῶν δεχομένων δυνάμει παραμετρούμενον, ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου, μετὰ τὸ πάθος, μετὰ τὴν ἄνοδον, τὰς δυνάμεις ἐπιτελοῦν, ἐκφυσώμενον, ἐν γλώσσαις πυρίναις φαινόμενον. Καὶ ὑπὸ Ἰησοῦ (49) κατ' ὀλίγον ἐκφαίνεται (50), ὡς ἐπιστήσεις (51) καὶ αὐτὸς ἐντυγχάνων ἐπιμελέστερον *Ἐρωτήσω, φησὶ, τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας*· ἵνα μὴ ἀντίθεος εἶναι δόξῃ τις, καὶ ὡς ἀπὸ ἄλλης τι- νὸς ἐξουσίας ποιεῖσθαι τοὺς λόγους. Εἴτα, *πέμψει* μὲν, *ἐν δὲ τῷ ὀνόματί μου*. Τὸ ἐρωτήσω παρὲς, τὸ *πέμψει* τετήρηκεν· εἴτα, *πέμψω*, τὸ οἰκεῖον ἀξίωμα· εἴτα, *ἦξει*, ἡ τοῦ Πνεύματος ἐξουσία.

Postea, *mittet* quidem, cæterum *in nomine meo*⁵⁷. Mox, *mittam*⁵⁸: ut propriam auctoritatem ostendat potestas indicatur.

KZ. Ὁρᾷς φωτισμοὺς κατὰ μέρος ἡμῖν ἐλλάμποντας, καὶ τὰξιν θεολογίας, ἣν καὶ ἡμᾶς τηρεῖν ὀφείμην, μήτε ἀθρόως ἐκφαίνοντας, μήτε εἰς τέλος κρύπτοντας. Τὸ μὲν γὰρ ἀτεχνον, τὸ δὲ ἄθεον (52)· καὶ τὸ μὲν τοὺς ἄλλοτριους πληξάι δυνάμενον, τὸ δὲ ἄλλοτριώσαι τοὺς ἡμετέρους. Ὁ δὲ Ἰωὼς μὲν ἦλθεν ἤδη τιςιν (53) ἐπὶ νοῦν καὶ τῶν ἄλλων, ἐγὼ δὲ τῆς ἐμαυτοῦ (54) διανοίας ὑπολαμβάνω καρπὸν, προσθήσω τοῖς εἰρημένοις. Ἦν τινα τῷ Σωτῆρι, καὶ εἰ πολλῶν ἐνεπίμπαντο μαθημάτων, ἃ μὴ δύνασθαι τότε βασταχθῆναι τοῖς μαθηταῖς ἐλέγετο, δι' ἃς εἰπον Ἰωὼς αἰτίας, καὶ διὰ τοῦτο παρεκαλύπτετο. Καὶ πά- λιν, πάντα διδασκῶν εἶναι ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐνδουμήσαντος. Τούτων (55) ἐν εἶναι νομίζω, καὶ αὐτὴν τοῦ Πνεύματος τὴν θεότητα τρανομένην εἰς ὕστερον (56), ὡς τεχνικαῦτα ὥριμου καὶ χωρητικῆς ἤδη τυγχανούσης τῆς γνώσεως, μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆ- ρος ἀποκατάστασιν, οὐκέτι ἀπιστομένου (57) τῷ θαύματι. Τί γὰρ ἂν τοῦτο μείζον, ἢ ἐκεῖνος ὑπ- ἔσχετο, ἢ τὸ Πνεῦμα ἐδίδασκεν; εἴπερ τι μέγα οἰεσθαι χρὴ, καὶ Θεοῦ μεγαλοπρεπείας ἀξίον, τὸ ὑπισχνού- μενον, ἢ τὸ διδασκόμενον.

Deique magnificentia dignum, quod promittebatur,

KH. Ἔχω μὲν οὕτω περὶ τούτων, καὶ ἔχοιμι, καὶ ὅστις ἐμοὶ φίλος, σέβειν Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Υἱὸν, Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρεῖς ιδιότητας, θεότητα μίαν, δόξην, καὶ τιμὴν, καὶ οὐσίαν, καὶ βασι- λείαν μὴ μεριζομένην, ὥς τις τῶν μικρῶν πρόσθεν (58) θεωρῶν ἐφιλοσώφην· ἢ μὴ ἴδοι ἐωσφόρον ἀνατέλ- λον.

(54) *Τῆς ἐμαυτοῦ*. In nonnullis, *τῆς ἐμῆς*.

(55) *Τούτων*. Reg. hm, *τούτων*.

(56) *Εἰς ὕστερον*. Reg. Cyprian., *εἰς τοὺς ὕστε- ρον*.

(57) *Ἀπιστομένου*. Reg. a, *ἀπιστομένην* [i. pro ἀπιστομένην].

(58) *Ὅς τις τῶν μικρῶν πρόσθεν*. Tres Colb., *ὥς τις τῶν μικρῶν ἐμπροσθεν*. Juxta Eliam, Gregorius Thaumaturgus hic designatur, qui in sua Apocalypsi his verbis utitur.

λοντα, ὡς φησιν ἡ Γραφή, μηδὲ δόξαν τῆς ἐκείθεν A
λαμπρότητος, ὅστις οὐχ οὕτως ἔχει, ἢ συμφέρεται
τοῖς καιροῖς, ἄλλοτε ἄλλος γινόμενος καὶ περὶ τῶν
μεγίστων σαθρῶς βουλευόμενος. Εἰ μὲν γὰρ οὐ (59)
προσκυνητὸν, πῶς ἐμὲ θεοὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος;
εἰ δὲ προσκυνητὸν, πῶς οὐ σεπτόν; εἰ δὲ σεπτόν,
πῶς οὐ θεός; Ἐν ἡρτηται τοῦ ἐνός, ἢ χρυσή τις (60)
δυνως σειρὰ καὶ σωτήριος. Καὶ παρὰ μὲν τοῦ Πνεύ-
ματος ἡμῖν, ἢ ἀναγέννησις· παρὰ δὲ τῆς ἀναγεν-
νήσεως, ἢ ἀνάπλασις· παρὰ δὲ τῆς ἀναπλάσεως, ἢ
ἐπίγνωσις τῆς ἀξίας τοῦ ἀναπλάσαντος.

ΚΘ'. Ταῦτα μὲν οὖν εἰποι τις ἂν τὸ ἄγραφον ὑπο-
θέμενος (61)· ἥδη δὲ ἔξει σοι καὶ ὁ τῶν μαρτυριῶν
ἐσμός, ἐξ ὧν, ὅτι καὶ λίαν ἐγγραφος, ἢ τοῦ Πνεύμα- B
τος θεότης ἐπιδειχθήσεται τοῖς μὴ λίαν σκαιοῖς, μηδὲ
ἀλλοτριῶς τοῦ Πνεύματος. Σκόπει δὲ οὕτως· Γεννᾶ-
ται (62) Χριστὸς, προτρέχει· βαπτίζεται, μαρτυρεῖ·
πειράζεται, ἀνάγει (63)· δυνάμεις ἐπιτελεῖ, συμπαρ-
ομαρτεῖ· ἀνέρχεται, διαδέχεται. Τί γὰρ οὐ δύναται
τῶν μεγάλων, καὶ ὧν θεός; τί δα οὐ προσαγορεύε-
ται ὧν θεός, πλὴν ἀγεννησίας καὶ γεννήσεως; Ἐδεῖ
γὰρ τὰς ιδιότητας μείναι Πατρὶ καὶ Υἱῷ, ἵνα μὴ
σύγχυσις ἢ παρὰ τῇ θεότητι, τῇ καὶ τᾶλλα εἰς τάξιν
ἀγοσῇ καὶ εὐκοσμίαν (64). Ἐγὼ μὲν φρίττω τὸν
πλοῦτον ἐννοῶν τῶν κλήσεων, καὶ καθ' ὅσον ὀνομά-
των ἀναισχυνοῦσιν οἱ τῷ Πνεύματι ἀντιτίπτοντες.
Πνεῦμα Θεοῦ λέγεται, Πνεῦμα Χριστοῦ, νοῦς Χρι-
στοῦ, Πνεῦμα Κυρίου, αὐτὸ Κύριος, Πνεῦμα υιοθε-
σίας, ἀληθείας, ἐλευθερίας· Πνεῦμα σοφίας, συνέσεως, C
βουλῆς, ἰσχύος, γνώσεως, εὐσεβείας, φόβου Θεοῦ· καὶ
γὰρ ποιητικὴν τούτων ἀπάντων, πάντα τῇ οὐσίᾳ
πληροῦν, πάντα συνέχον, πληρωτικὸν κόσμου κατὰ
τὴν οὐσίαν (65), ἀχώρητον κόσμῳ κατὰ τὴν δύναμιν,
ἀγαθόν, εὐθὲς, ἡγεμονικὸν, φύσει οὐ θέσει ἀγίαζόμε-
νον, μετροῦν, οὐ μετρούμενον, μετεχόμενον, οὐ μετ-
έχον, πληροῦν, οὐ πληρούμενον, συνέχον, οὐ συνεχό-
μενον, κληρονομούμενον, δοξαζόμενον, συναριθμού-
μενον, ἐπαπειλούμενον, δάκτυλος Θεοῦ, πῦρ ὡς Θεός,
εἰς ἔμφρασιν, οἶμα, τοῦ ὁμοουσίου· Πνεῦμα τὸ ποιῇ-
σαν, τὸ ἀνακτίζον διὰ βαπτίσματος, δι' ἀναστάσεως·
Πνεῦμα τὸ γινώσκον ἅπαντα, τὸ διδάσκον, τὸ πνέον D

tus est. Nec luciferum exorientem, videat, ut
cum Scriptura loquar⁶¹, nec cœlestis splendoris
gloriam, quisquis aliter sentit, aut tempori ob-
sequitur, aliam aliamque subinde formam assumens,
putidumque de maximis rebus consilium capiens.
Si enim Spiritus adorandus non est, quomodo me
deum per baptismum⁶² effecit? Si autem adoran-
dus, annon colendus et venerandus? Si porro ve-
nerandus, annon Deus? Unum uni cohæret, ac vere
aurea quædam et salutaris est hæc catena. Et qui-
dem a Spiritu regenerationem habemus, a regene-
ratione instaurationem, ab instauratione cogniti-
onem dignitatis illius, a quo instaurati sumus.

XXIX. Hæc quidem sunt, quæ ab eo adferri
queant, qui spiritus divinitatem nullo Scripturæ
loco niti concesserit. Jam vero tibi auctoritatis
examen prodibit, ex quibus Scripturæ testimoniis
admodum confirmatam esse Spiritus divinitatem
ostendetur, iis quidem certe, qui non nimis sto-
lidi et obtusi fuerint, atque a Spiritu aversi. Sic
autem expende : Nascitur Christus⁶³ : præcurrit
Spiritus⁶⁴. Baptizatur ille⁶⁵ : hic testimonium af-
fert⁶⁶. Tentatur ille⁶⁷ : hic abducit⁶⁸. Miracula edit
ille⁶⁹ : hic comitatur⁷⁰. Ascendit ille⁷¹ : hic succe-
dit⁷². Quid enim adeo magnum et divinum est,
quod non ipse possit? Quod tam divinum nomen
est, quo non, excepto Ingenti et Geniti nomine,
appelletur? Patris enim et Filii proprietates inco-
lumes atque integras ipsis manere conveniebat, ne
alioqui apud divinitatem, quæ 575 alia quoque in
ordinem et concinnitatem adduxit, confusio exsi-
steret. Equidem ipse ad tantam nominum copiam,
adversus quam frontem perfirant, qui Spiritui ad-
versantur, totus cohorresco. Spiritus Dei⁷³ dicitur,
Spiritus Christi, mens Christi⁷⁴, Spiritus Domini⁷⁵,
ac Dominus ipse⁷⁶, Spiritus adoptionis⁷⁷, veri-
tatis⁷⁸, libertatis⁷⁹; Spiritus sapientiæ, prudentiæ,
consilii, fortitudinis, scientiæ, pietatis, timoris
Dei⁸⁰, utpote horum omnium efficiens, omnia es-
sentia sua implens, omnia continens, mundum
quantum ad essentiam implens, interim ipse major
quam ut mundus vim illius et potentiam capere
possit⁸¹ : bonus⁸², rectus, principalis⁸³, natura non

⁶¹ Job xi, 17. ⁶² Matth. xxviii, 19. ⁶³ Luc. ii, 7. ⁶⁴ Luc. i, 35. ⁶⁵ Luc. iii, 21. ⁶⁶ ibid. 25.
⁶⁷ Luc. iv, 1. ⁶⁸ ibid. 18. ⁶⁹ Matth. xii, 22. ⁷⁰ ibid. 28. ⁷¹ Act. i, 9. ⁷² Act. ii, 4. ⁷³ I Cor. ii,
11. ⁷⁴ Rom. viii, 9 sqq.; II Cor. iii, 18. ⁷⁵ Sap. i, 7. ⁷⁶ Thren. iv, 20. ⁷⁷ Rom. viii, 15. ⁷⁸ Joan.
xiv, 17; xv, 26; xvi, 15. ⁷⁹ II Cor. iii, 17. ⁸⁰ Isa. xi, 2 sqq. ⁸¹ Sap. i, 7-10. ⁸² Psal. cxlii, 10. ⁸³ Psal.
i, 10, 12.

(59) Οὐ. Or. 1, οὐδέ.

(60) Χρυσή τις. Reg. bm, χρυσίτις.

(61) Ὑποθέμενος. Reg. a, ὑποτίθεμενος.

(62) Γεννᾶται. « Generatur, concipitur. » Nam le-
gitur, Luc. i, 35. « Spiritus sanctus superveniet in
te, » etc.

(63) Ἀνάγει. Par., ἀγιάζει, « sanctificat. »

(64) Εὐκοσμία. Sic tres Regg., Coisl. 1, Orat.
1, etc. In ed., ἀκοσμία. Sic legit Billius, et vertit :
« Quæ alia quoque, atque adeo confusionem ipsam,
in ordinem adducit, confusio existeret. »

(65) Πληρωτικὸν κόσμον κατὰ τὴν οὐσίαν.
Schol. : Ὅρα μὴ ἐναλλάξει τὸ ῥῆγν κατὰ δύναμιν
καὶ οὐσίαν. Καὶ γὰρ ὁ Βασίλειος ἐν τῷ θ' τῶν πρὸς

Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ Πνεύματος οὕτω φησὶν· Πάντα
μὲν πληροῦν τῇ δυνάμει, μόνους δὲ ὅν μεθεκτός τοῖς
ἀξίοις. Καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος τάδε αὐταῖς λέξει
λέγει· Ἐκτός μὲν ἐστὶ τοῦ παντός κατ' οὐσίαν, ἐν πά-
σι δὲ ἐστὶ ταῖς ἐαυτοῦ δυνάμει· « Vide ne immuta-
tis vocibus scriptum sit, quantum ad potentiam et
essentiam. Etenim Basilus cap. 9 ad Amphilochoium,
de Spiritu sancto sic ait : Omnia virtute implens ac
potentia, sed ab iis solum, qui digni sunt, percipi
potest. Sanctus etiam Athanasius iisdem verbis lo-
quitur : Extra hanc rerum universitatem est, si
essentiam spectes ; in omnibus autem est, sua ipsius
potestate. »

gratia sanctificans⁸⁸, non sanctificatus, metiens, non dimensus, impertiens, non particeps, implens, non impletus, continens, non contentus, hæreditate acceptus⁸⁹, glorificatus, Patri et Filio connumeratus⁹⁰, minaciter denuntiatus, Dei digitus⁹¹, ignis⁹² tanquam Deus, ad ostendendum, ut opinor, quod ejusdem essentiae sit: Spiritus qui condidit, qui per baptismum et resurrectionem de novo creat⁹³: Spiritus omnia cognoscens⁹⁴, docens, ubi vult et quantum vult spirans⁹⁵, ducatum præbens⁹⁶, loquens⁹⁷, mittens⁹⁸, segregans⁹⁹: Spiritus qui ad iram incitatur, qui tentatur¹⁰⁰, qui revelat, qui lucem ac vitam affert; imo qui ipsamet lux et vita est: qui templa efficit, deificat, perficit ita ut, et baptismum antevertat, et post baptismum requiratur: qui omnia efficit, quæcumque Deus ipse, qui in igneis linguis dividitur¹⁰¹, qui dona distribuit, qui apostolos, prophetas, evangelistas, pastores et doctores facit: Spiritus intelligens, multiplex, apertus, clarus, incontaminatus, minimeque impeditus¹⁰² (quod idem valet ac si dicerem, sapientissimus, agendique facultate varius ac multiplex, omnia explicans ac declarans, arbitrii libertate præditus, et immutabilis), omnipotens, omnia lustrans, per omnes spiritus penetrans¹⁰³, intelligentes, puros, tenuissimos (hoc est, per angelicas, ut opinor, virtutes), quemadmodum et per propheticos et apostolicos, eodem temporis momento, nec tamen in iisdem locis (alii enim eorum alibi fusi ac sparsi erant), quod quidem perspicue ostendit, eum nullius loci circumscriptione coerceri.

576 XXX. Qui hæc dicunt, ac docent, atque insuper Paracletum alium¹, velut alium Deum, nominant, qui blasphemiam solum adversus eum prolatam inexpiabilem² esse sciunt, qui denique Ananiam et Saphiram, postquam Spiritui sancto mentiti essent perinde ac Deo, non homini, mentiti essent³, tam horribilem infamiae notam inusserunt; quid tandem tibi videntur, Spiritumne Deum prædicare, an aliud quid? Quam crassi es ingenii, atque a Spiritu procul remoti, si de hac re dubitas, ac doctore opus habes! Ac tot nominibus, tam vivis, et expressis, in Scriptura Spiritus appellatur. Quid enim testimonia ipsa tibi ad verbum producere attinet? Quæcumque autem hic quoque humiliter dicuntur, velut quod datur⁴, mittitur⁵, distribuatur⁶, charisma etiam⁷, donum⁸, insufflatio⁹, pollicitatio¹⁰, intercessio¹¹, ac si quid aliud huiusmodi, ne singula commemorem, ad primam causam referri debent, ut, ex quo sit, ostendatur, ac non tria principia divisa, proindeque plures dii admittantur.

Α'. Οἱ ταῦτα λέγοντες καὶ διδασκόντες, καὶ πρὸς γε (71) ἄλλον Παράκλητον, οἷον ἄλλον Θεόν, ὀνομάζοντες, οἱ τὴν εἰς αὐτὸν (72) βλασφημίαν μόνην εἰδότες ἀσυγχώρητον, οἱ τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάππειραν οὕτω φοβερῶς στηλιτεύσαντες, ἐπειδὴ ἐφεύσαντο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς Θεὸν ψευσαμένους, οὐκ ἀνθρώπων οὗτοι τί σοι δοκοῦσι, πότερον Θεὸν τὸ Πνεῦμα κηρύσσειν (73), ἢ ἄλλο τι; Ὡς λίαν ὄντως παχὺς τις εἶ, καὶ πόρρω τοῦ Πνεύματος, εἰ τοῦτο ἀπορεῖς, καὶ δέη τοῦ διδάξαντος (74). Αἱ μὲν οὖν κλήσεις, τοσαῦται, καὶ οὕτως ἐμφυχοί. Τί γὰρ δεῖ σοι τὰς ἐπὶ τῶν (75) ῥημάτων μαρτυρίας παρατίθεσθαι; Ὅσα δὲ κἀνταῦθα λέγεται ταπεινότερον τὸ διδοῖσθαι, τὸ ἀποστέλλεσθαι, τὸ μερίζεσθαι, τὸ χάρισμα, τὸ δώρημα, τὸ ἐμφύσημα, ἡ ἐπαγγελία, ἡ ὑπερέντευξις, εἴτε τι ἄλλο τοιοῦτον, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον (76) λέγω, ἐπὶ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀνεκτεῖν, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῇ, καὶ μὴ τρεῖς ἄρα καὶ μεμερισμέναι πολυθεῶς παραδεχθῶσιν (77). Ἰσὺν γὰρ εἰς ἀσέβειαν, καὶ Σαβελλίως

⁸⁸ Rom. viii, 14 sqq. ⁸⁹ Ephes. i, 13, 14. ⁹⁰ Matth. xxviii, 19. ⁹¹ Luc. xi, 20. ⁹² Act. ii, 3. ⁹³ Joan. iii, 5. ⁹⁴ I Cor. ii, 10-12. ⁹⁵ Joan. iii, 8. ⁹⁶ Psal. cxlii, 10. ⁹⁷ Act. x, 19. ⁹⁸ Act. xiii, 4. ⁹⁹ ibid. 2. ¹⁰⁰ Act. xvi, 6, 7. ¹⁰¹ Act. ii, 3. ¹⁰² Sap. vii, 22. ¹⁰³ I Cor. ii, 10. ¹ Joan. xiv, 16. ² Matth. xii, 31. ³ Act. v, 3 sqq. ⁴ Luc. xi, 13. ⁵ Joan. xvi, 7. ⁶ Hebr. ii, 4. ⁷ I Cor. xii, 30. ⁸ Act. ii, 38. ⁹ Joan. xx, 22. ¹⁰ Gal. iii, 14. ¹¹ Rom. viii, 26.

(66) Ἐπιζητεῖσθαι. Sic Regg. et Colb. plures, Coisl. 1, Or. 1, etc. In ed., ἐπιζητεῖται.

(67) Ὁπερ. Sic plures Regg., duo Coisl., Par., Comb., etc. In ed., ὅπερ.

(68) Τό. Duo Regg., τῷ.

(69) Αὐτεξούσιον. « Liber, » vel etiam, « cujus voluntati nihil resistit. »

(70) Ταυτόν. Or. 1, τοῦτο. In nonnullis, ταυ-
τό.

(71) Πρὸς γε. Reg. a, πρὸς ἐτι. Coisl. 1, πρὸς
ἐτι γε.

(72) Εἰς αὐτόν. Coisl. 1 aliique plures, εἰς
αὐτό.

(73) Κηρύσσειν. Reg. a et Coisl. 1, κηρύτ-
τουσι.

(74) Διδάξαντος. Reg. Cypr., διδάξαντος, « quasi
qui ejus juris causam disceptet. »

(75) Τὰς ἐπὶ τῶν. Reg. Cypr., τὰς ἐκ τῶν.

(76) Μὴ καθ' ἕκαστον. Comb., μὴ τὰ καθ'
ἕκαστον.

(77) Παραδεχθῶσιν. Reg. Cypr., παραδειχθῶ-
σιν.

συνάμει, καὶ Ἀρειανῶς διασπῆσαι, τὸ μὲν τῷ προσ-
ώπῳ, τὸ δὲ (78) ταῖς φύσεσιν.

ΑΔ'. Ὡς ἐγωγε πολλὰ διασχεψάμενος πρὸς ἐμαυ-
τὸν (79) τῇ φιλοπραγμοσύνῃ τοῦ νοῦ, καὶ πανταχό-
θεν τὸν λόγον εὐθύνας, καὶ ζητῶν εἰκόνα τινὰ τοῦ
τοσοῦτου πράγματος, οὐκ ἔσχον ὥτινι χρῆ τῶν κά-
τω (80) τὴν θεῖαν φύσιν παραβαλεῖν. Κἄν γὰρ μικρά
τις ὁμολοίῃς εὐρεθῇ, φεύγει με τὸ πλεόν, ἀφ' ἧν κά-
τω (81) μετὰ τοῦ ὑποδείγματος. Ὁφθαλμὸν τινα, καὶ
πηγὴν, καὶ ποταμὸν ἐνενόησα, καὶ γὰρ καὶ ἄλλοι (82),
μὴ τῷ μὲν ὁ Πατήρ, τῷ δὲ ὁ Υἱὸς, τῷ δὲ (83) τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀναλόγως ἔχη (84). Ταῦτα γὰρ οὔτε
χρόνῳ διέστηκεν, οὔτε ἀλλήλων ἀπέβληται τῇ συν-
ερείᾳ· κἄν δοκῇ (85) πως τρισὶν ἰδιότησι τέμνεσθαι.
Ἄλλ' ἔδεισα, πρῶτον μὲν ῥύσιν τινὰ θεότητος παρα-
βέβασθαι σάσιν οὐκ ἔχουσιν· δεύτερον δὲ μὴ τὸ ἐν
τῷ ἀριθμῷ διὰ τῆς εἰκασίας ταύτης εἰσάγῃται. Ὁφ-
θαλμὸς (86) γὰρ, καὶ πηγὴ, καὶ ποταμὸς ἐν ἑστίν
ἀριθμῷ, διαφόρως σχηματίζόμενα.

ΑΒ'. Πάλιν (87) ἥλιον (88) ἐνεθυμήθην, καὶ ἀκτίνα,
καὶ φῶς. Ἀλλὰ κἀνταῦθα δέος, πρῶτον μὲν, μὴ σύν-
θεσίς τις ἐπινοῆται τῆς ἀσυνθέτου φύσεως, ὥσπερ
ἡλίου καὶ τῶν ἐν ἡλίῳ· δεύτερον δὲ, μὴ τὸν Πατέρα
μὲν οὐσιώσωμεν, τᾶλλα δὲ μὴ ὑποστήσωμεν, ἀλλὰ
δυνάμεις Θεοῦ ποιήσωμεν ἐνυπαρχούσας, οὐχ ὑφ-
εστώσας. Οὔτε γὰρ ἀκτίς, οὔτε φῶς, ἄλλοις ἥλιος,
ἀλλ' ἡλιακαὶ τινες ἀπόρροιαί, καὶ ποιότητες οὐσιώδεις.
Καὶ ἅμα τὸ εἶναι, καὶ τὸ μὴ εἶναι, τῷ Θεῷ (89) δῶ-
μεν ἐν τοῦτοις, ὅσον ἐκ τοῦ ὑποδείγματος, ὃ καὶ
τῶν εἰρημένων (90) ἀτοπώτερον. Ἦκουσα δὲ τινος
καὶ τοιοῦτον ὑπογράφοντος λόγον· Μαρμαρυγὴν τινα
ἡλιακὴν τοίῳ προσαστράπτουσιν, καὶ περιτρεμέου-
σαν ἐξ ὑδάτων κινήσεως, ἣν ἡ ἀκτίς ὑπολαβοῦσα διὰ
τοῦ ἐν μέσῳ ἀέρος, εἰτα σχεθεῖσα (91) τῷ ἀντιτύ-
πῳ (92), παλμὸς ἐγένετο καὶ (93) παράδοξος. Ἄτ-
ται (94) γὰρ πολλαῖς καὶ πυκναῖς ταῖς κινήσεσιν,
οὐχ ἐν οὔσῃ μᾶλλον, ἢ πολλὰ, οὐδὲ πολλὰ μᾶλλον,
ἢ ἐν, τῷ τάχει τῆς συνόδου καὶ τῆς διαστάσεως, πρὶν
ῥεῖν κρατηθῆναι, διαδιδράσκουσα.

magis unum sit, quam multa, nec rursus magis
sim, et dissociatur, ut prius quam oculis teneatur, fuga se proripiat.

ΑΓ'. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο (95) θέσθαι δυνατόν ἐμοί, D
δ' ἐν μὲν, ὅτι τὴν μὲν τὸ κινήσαν (96) καὶ πάνυ δι-

A Paris enim impietatis est, vel Sabellii more perso-
nas connectere, vel Arii instar naturas distinguere ac
separare.

XXXI. Enimvero cum mentis curiositate multum
diuque mecum considerassem, atque orationem un-
decunque explorassem, rei tantæ imaginem quam-
dam exquirens, cui tandem rerum inferarum divina
illa natura comparanda sit, reperire non potui.
Quamvis enim exiguam aliquam similitudinem in-
venerim, major tamen me pars fugit, humique me
cum meo exemplo relinquit. Oculum quemdam, et
fontem, et fluvium mihi proposui, quemadmodum
alii quoque, ut viderem, num Pater cum oculo, Fi-
lius cum fonte, Spiritus cum fluvio proportionem qua-
dam conveniret. Hæc enim, nec tempore distin-
guuntur, nec ob continuitatem a se invicem abrum-
puntur : ac tribus insuper proprietatibus quodam-
modo scindi videntur. Sed subiti me timor, primum
ne fluxio quædam divinitatis stabilitatis expers ad-
mittatur. Deinde ne per hanc similitudinem unam
numero introducat. Oculum enim, et fons, et flu-
vius unum sunt numero, varie efformata.

XXXII. Solem rursus, et radium, et lucem 577
cogitavi. Verum hic quoque metendum est; pri-
mum, ne incompositæ naturæ compositio quædam
excogitetur, quemadmodum solis, et eorum, quæ
soli insunt; deinde, ne Patri quidem essentiam tri-
buamus, reliquos autem subsistere negemus, sed
facultates quasdam Dei constituamus, quæ ipsi qui-
dem insint, non autem per se subsistant. Neque
enim radius, aut lux, alii soles sunt, sed solis velut
rivi quidam, et substantiales qualitates. Ac præter-
ea, ne simul, et esse, et non esse, Deo in his de-
mus (quantum ex hoc exemplo colligi potest), id
quod superioribus etiam absurdius fuerit. Quin etiam
aliquem audivi huiusmodi similitudinem adumbran-
tem. Fingebat splendorem quemdam solarem pa-
rieti affulgentem, atque ex aquarum motu tremi-
scentem, quem, cum radius per intermedium aerem
susceperit, postea solido ac renitente corpore repres-
sus, mirabilis quædam subsultatio exsistit. Multis
enim crebrisque agitationibus subsilit, ita ut non
multa, quam unum; ac tanta celeritate coit vicis-

XXXIII. Sed ne hoc quidem ipse constituere pos-
sum : primum quoniam, quid splendori illi motum

(78) Τὸ μὲν... τὸ δέ. Tres Colb., τῷ μὲν... τῷ
δέ.

(79) Πρὸς ἐμαυτόν. Deest in Reg. a.

(80) Χρὴ τῶν κάτω. Sic tres Regg. et tres Colb.
In ed. deest τῶν.

(81) Φεύγει με τὸ πλεόν, ἀφ' ἧν κάτω. Plerique
codic., φεύγει τὸ πλεόν ἀφ' ἧν με κάτω.

(82) Καὶ ἄλλοι. Deest καὶ in Or. 1.

(83) Τῷ δέ. Duo Regg. et Coisl. 1, τῇ δέ

(84) Ἐχη. Regg. a, b, ἔχει.

(85) Κἄν δοκῇ. Reg. a, κἄν δοκῇ. Tres Colb.,
Bas., Bill. et Leuvenk., καὶ δοκῇ.

(86) Ὁφθαλμός. « Hoc loco, » inquit Bill. ex
Eliæ, « significat principium fontis, e quo, tanquam
ab oculo lux, promanat e terra prorumpens. »

(87) Πάλιν. Tres Regg. et Comb. ἢ πάλιν.

(88) Ἦλιον. Sic codic. Prave in ed., ἥλιος.

(89) Τῷ Θεῷ. Duo Coisl. addunt, μόνῳ, et Reg.
a, μόνῳ τῷ Πατρὶ.

(90) Εἰρημένων. Duo Coisl., προεξηρημένων

(91) Σχεθεῖσα. Eliæ, χεθεῖσα, « diffusa. »

(92) Ἀντιτύπῳ. Coisl. 1, ἀντιτοίχῳ, « pariete. »

(93) Ἐγένετο καὶ. Comb., ἐγένετο τις. Sic etiam
legit Bill.

(94) Ἄρται. Sic duo Coisl., Par., Comb., etc. In
ed., ἀπται.

(95) Τοῦτο. Tres Colb., τοῦτῳ,

(96) Τὸ κινήσαν. « Qui hunc splendorem moveat
(nempe ventus), notum est. »

afferat, admodum perspicuum est : at Deo nihil antiquius est, quod ipsi motum dederit. Ipse quippe omnium causa est, nec antiquiorem causam habet. Deinde quod hic eandem rerum suspicio occurrat, nimirum compositionis, diffusionis, incertæque et instabilis naturæ, quarum nihil de divinitate cogitandum est. In summa nihil est in quo mens mea gradum figere queat, dum, quod imaginor, in exemplis considero; ni forte quispiam ea animi æquitate sit, ut cum unum aliquid ex proposita imagine acceperit, reliqua projiciat. Postremo itaque hoc mihi consultissimum visum est, ut, missis factis imaginibus illis, atque umbris, ut fallacibus, plurimumque a veritate remotis, piam ipse cogitationem, fidemque mordacius retineam, atque in paucis verbis insistens, duceque Spiritu sancto utens, quemque hic splendorem accepi, hunc ad extremum usque, tanquam fidum socium et congerronem custodiens, ævum hoc trajiciam, aliosque pro viribus adducam, ut Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum adorent, unam divinitatem ac potentiam; quoniam ipsi omnis gloria, honor, imperium in sæcula sæculorum. Amen.

(97) *Κοινωνία*. Sic codd. Mendose in ed., *κοινωνία*.

(98) *Διατέμνοντα*. Deest in tribus Colb.

λον· Θεοῦ δὲ οὐδὲν πρεσβύτερον, ἐν ᾧ τι τὸ τοῦτον κεικηνός· αὐτὸς μὲν γὰρ πάντων αἰτία, αἰτίαν δὲ πρεσβυτέραν οὐκ ἔχει. Δεύτερον δὲ, ὅτι κἀνταῦθα τῶν αὐτῶν ὑπόνοια, συνθέσεως, χύσεως, ἀστάτου καὶ οὐ παγίας φύσεως, ὧν οὐδὲν ἐννοητέον περὶ θεότητος. Καὶ ὅπως οὐδὲν ἔστιν ὃ μοι τὴν διάνοιαν ἵστησιν ἐπὶ τῶν ὑποδείγματων θεωροῦντι τὸ φανταζόμενον· πλὴν εἰ τις ἐν τι λαβὼν τῆς εἰκόνος, ὑπ' εὐγνώμοσύνης, τὰ λοιπὰ βίβειεν. Τέλος οὖν ἰδοῦ μοι κράτιστον εἶναι, τὰς μὲν εἰκόνας χαίρειν ἰδῆσαι, καὶ σκιάς, ὡς ἀπατηλὰς, καὶ τῆς ἀληθείας πλείστον ἀποθεύσας, αὐτὸν δὲ τῆς εὐσεβεστέρας ἐννοίας ἐχόμενον, ἐπ' ὀλίγων ῥημάτων ἱστάμενον, ὁδηγῶ τῷ Πνεύματι χρώμενον, ἣν ἐντεῦθεν ἔλλαμψιν ἰδεξάμην, ταύτην εἰς τέλος διαφυλάσσοντα, ὡς γνησίαν κοινωνίαν (97) καὶ συνόμιλον, τὸν αἰῶνα τοῦτον διαπορεύεσθαι διατέμνοντα (98), καὶ τοὺς ἄλλους πείθειν εἰς δύναμιν, προσκυνεῖν Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, τὴν μίαν θεότητά τε καὶ δύναμιν (99)· ὅτι αὐτῷ πάντα ὁδὸς, τιμὴ, κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(99) *Καὶ δύναμιν*. Reg. a, καὶ βασιλείαν, καὶ δύναμιν, « et regnum, et potentiam. »

578 MONITUM IN ORATIONE XXXII.

I. Theologicis orationibus egregiam, « De moderatione in disputationibus servanda, » subjungimus orationem. Hæc siquidem ad theologicas, et argumento, et tempore proxime accedit. Dudum enim, ut jam sæpe in præcedentibus monitis vidimus, hæreticorum furor varios ac ingentes Constantinopoli tumultus excitavit. Sacra et pretiosa Christi tunica undequaque sacrilegis impiorum manibus dilacerabatur; atque adeo tristis et calamitosa erat his temporibus Ecclesiæ facies, ut confusa omnia et perturbata viderentur. Cum igitur Gregorius in theologicis orationibus dilucide ac invictissime Trinitatis doctrinam propugnasset, ac sæpe sæpius totis viribus linguarum pruritus penitus compescere tentasset, nunc demum de moderatione, quæ in disputationibus servanda est, tractare aggreditur. Ac primo quidem tumultuum et dissensionum originem ducit ab animorum petulantia, et a temeritate, quam « inscitia filiam » nominat (n. 3). Ex his enim fontibus dimanat quidquid tum in doctrina, tum in disputationibus vitiosum est. Idcirco ex rerum creaturarum ordine, pastores simul et gregem ad justitiæ ordinisque leges amanter invitat; atque ex eleganti corporis cum membris similitudine, ostendit diversos esse in Ecclesia ordinis gradus, et diversa membrorum officia. « Alii, inquit (n. 11), dominantur et præsumunt, alii parent ac reguntur; et quemadmodum inter eos qui subsunt permagnum reperitur discrimen, ita etiam inter præfectos non parva differentia est. » Quod quidem probat ex Apostolo, qui ait ¹¹: « Quosdam posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, » etc.

II. Deinde silentii donum eo magis extollit, quod nos ab ampliori et graviore periculo retrahat. Arduum quippe est ac perdifficile, non solum res divinas mente consequi, et verbis explicare, verum etiam purgatas aures nancisci. Non inde tamen ad omne disputationis genus aditum ocludendum putat; sed jubet a pertinaci contentione abstinere, ac præter legem et ordinem docere omnino vetat. Quemadmodum enim nimia in divinis rebus tarditas, ita nimia etiam festinatio eodem periculo laborat. Bona quidem spiritus alia, quæ tum in veteri, tum in nova lege reconduntur, sunt omnibus hominibus communia. Ex his unusquisque pro modulo haurire debet; sed maxime cavendum, ne quis animi elatione novitatem affectans, et ad cælum ascendere cupiens, præceptis in abyssum corruat. « Melior est » enim « pauper ambulans in simplicitate sua, » quam fatuus labiis quoque perversus, qui contentionibus et argumentis inepte atque imperite confidit ¹². Nam si quis linguam freno coercere non potest, ipsi certe furere ac insanire continget. Hinc omnes, et prælatos et subditos, ad humilitatis virtutem cohortatur, eosque stimulat, ut, in omni-

¹¹ I Cor. xii, 28. ¹² Prov. xix, 1.

bus de doctrina disputationibus, Christi veri pastoris mansuetudinem ac benignitatem imitentur; et sicut «in domo Patris mansiones multae sunt»¹⁴, ita unusquisque suam sibi propriam ac peculiarem gradiatur. Alia plura erudite pertractat, quae utinam omnium animis et cordibus essent inscripta, ac praecipue eorum, qui «philosophiae artificia et apparatus, velut Aegyptiacas plagas,» ut ait Theologus (n. 25), «in Ecclesiam inferunt.» Tunc namque contentiones, schismata et haereses procul facerent, ac pura veritas puris mentibus ab omnibus tractaretur.

III. Inconcussum videri debet, hanc orationem Constantinopoli, in frequenti hominum coetu habitam fuisse. Hac in re consentiunt eruditi. Verum non ita perspicuum est, utrum anno 380 aut sequenti; utrumne etiam in Anastasia, in qua primum conciones habuit Gregorius, aut in majori Constantinopolitanae urbis ecclesia, post redditas Catholicis ecclesias, ut conjectant nonnulli, pronuntiata fuerit. Hanc ultimam sententiam, ut verisimiliorem, secuti sunt Hermant (1) et Tillemontius (2). Idcirco orationem istam ad annum 381 referendam arbitrantur. Elias vero aliter sensisse videtur. Nam de hac oratione loquens, ait: «Haeretici ecclesias omnes Constantinopoli occupatas tenebant, ubi Gregorius hanc orationem pronuntiasset tradunt.» Hinc si rem aequa lance pendere volumus, Eliae opinioni ultro accedendum fatebimur. Id enim suadent haec istius orationis verba (n. 1): «Exiguus et pauper sum pastor, pastoribusque aliis, ut parce dicam, nondum gratus et acceptus; quod, recte iudicio, an animi malevolentia fiat, nescio.» Quae profecto non dixisset Gregorius, si, expulsis haereticis, ecclesiae jam a Theodosio Magno traditae Catholicis fuissent. Magnum argumentum est hac in re Theologi silentium. Praeterea idem prorsus in ista oratione, ac in theologica prima scopus declaratur. Gregorius enim utrobique ostendit, nec cuiusvis hominis, nec cuiusvis temporis esse de Deo disputare; sed qua moderatione id faciendum sit, in hac praecipue, tum suo ipsius, tum aliorum exemplo ac ratione demonstrat. Unde nobis verisimilior videtur hanc orationem, unam esse ex iis, quas in praecedenti monito «inter theologicas, dictas et interjectas» (3) monuimus; ac proinde Constantinopoli, in Anastasia, circa medium annum 380 habitam fuisse putamus.

¹⁴ Joan. xiv, 2.

(1) T. IX, art. 66, p. 461.

(2) T. II, l. ix, c. 12, p. 209.

(3) Monit. ad theol. or., n. 3.

ΛΟΓΟΣ ΑΒ΄.

ORATIO XXXII^a

Περὶ τῆς (4) ἐν διαλέξειν εὐταξίας, καὶ ὅτι οὐ παντὸς ἀνθρώπου, οὐτε παντὸς καιροῦ τὸ περὶ Θεοῦ διαλέγεσθαι.

Α΄. Ἐπειδὴ συνελθούσας προθύμως, καὶ πολυάνθρωπος ἡ πανήγυρις (5), καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα καιρὸς ἐργασίας (6), φέρε τι δῶμεν ὑμῖν ἐμπόρευμα, εἰ καὶ μὴ τῆς προθυμίας ἄξιον τῆς κοινῆς, ἀλλὰ γὰρ τῆς δυνάμεως τῆς ἡμετέρας μὴ ἐνδεέστερον. Ἡ μὲν γὰρ ἀπαιτεῖ τὰ μέγιστα, ἡ δὲ εἰσφέρει τὰ μέτρια· καὶ κρείσσον τὸ κατὰ δύναμιν εἰσνεγκεῖν, ἢ τὸ πᾶν ἐλλείπειν (7). Οὐ γὰρ ὁ μὴ δυνήθεις τὰ τοιαῦτα ὑπεύθυνος, ἀλλ' ὁ μὴ βουλευθείς ὑπαίτιος, καὶ τοῖς θεοῖς ὁμοίως, καὶ τοῖς ἀνθρωπίνους πράγμασιν. Εἰμὶ μὲν ποιμὴν ὀλίγος καὶ πένης, καὶ οὕτω τοῖς ἄλλοις ἀρέσκων ποιμένος· οὕτω γὰρ εἰπεῖν μέτριον, εἴτε τὴν εὐδοκίαν (8) καὶ τὴν ὀρθὴν λόγον, εἴτε διὰ μετριοφύλιαν καὶ ἔριν, οὐκ οἶδα τοῦτο· Ὁ Θεὸς οἶδε,

A De moderatione in disputationibus servanda, et quod non sit cuiusvis hominis, nec cuiusvis temporis de Deo disputare.

I. Quoniam prompto animo convenistis, ac dies hic festus maxima hominum frequentia celebratur, ob idque potissimum negotiandi occasio se offert, age, merces quasdam vobis offeramus, si minus communi huic vestrae animorum alacritati pares, viribus certe nostris haudquaquam inferiores. Illa enim majora postulat, haec autem mediocriter solum praestant atque afferunt. Porro satius est, id, quod per facultates licet, asserre, quam officio prorsus deesse. Non enim qui huiusmodi res non potuit, in iudicium vocandus est; sed, qui noluit, in culpa haeret, sive de divinis, sive de humanis loquamur. Atque ipse quidem exiguus et pauper sum pastor, pastoribusque aliis, ut parce dicam, nondum gratus atque ac-

* Alias XXVI. Quae autem 32 erat, nunc 42. — Habita anno 380.

(4) Περὶ τῆς, etc. Or. 2 alique nonnulli codices habent tantum: Περὶ τῆς εὐταξίας ἐν ταῖς διαλέξεσιν· «De moderatione in disputationibus.» In quibusdam: Περὶ θεότητος, «De divinitate.»

(5) Ἡ πανήγυρις. «Dies festus.» Haec oratio pronuntiata est in festo quopiam martyrum. Sed, quinam fuerint isti martyres, ignoratur. Eos enim nullibi in toto istius orationis decursu nominat Theologus.

(6) Καιρὸς ἐργασίας. «Negotiandi tempus. Mos est,» inquit Elias, «apud homines, in celebritatibus ac mercatibus publicis, quaedam inter se merci-

monia contrahere, de quibus aliquod ipsis lucrum accedit.»

(7) Ἐλλείπειν. In nonnullis, ἐλλίπειν, «quam prorsus delicere.»

(8) Εἴτε τὴν εὐδοκίαν, etc. Or. 1, εἴτε δι' εὐδοκίαν. Aptior Combelsio videtur vox εὐδοξίαν, «ob celebritatem.» Ego vero crediderim, Gregorium alludere ad haec verba Apostoli, Philipp. 1, 15: Τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνον καὶ ἔριν· τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν. «Quidam quidem et propter invidiam et contentionem; quidam autem propter bonam voluntatem,» etc. Unde haec verba, εἴτε τὴν εὐδοκίαν καὶ ὀρθὴν λόγον, sic reddenda censemus: «sive propter bonam voluntatem rectamque doctrinam.»

reptus; quod recte iudicio ac ratione, an animi A malevolentia et contentionis studio fiat, nescio: *Dens scilicet* ¹⁵, inquit Apostolus, idque revelationis dies perspicue declarabit, ignisque ille postremus ¹⁶, quo nostra omnia expendentur, aut purgabuntur. Euitar tamen, quantum potero, daboque operam, ne gratiam divinitus acceptam premam atque occultem, ac lucernam sub modio ponam ¹⁷, talentumque in terra defodiam ¹⁸ (hæc enim a vobis sæpe audiui, cum mihi cessionem atque desidiam probro verteretis, ac silentium nostrum graviter et iniquo animo ferretis), verum ut veritatis doctrina vos erudiam ac per Spiritum concordem reddam.

II. Unde igitur vos instruere incipiam, fratres mei? Aut qua oratione athletas, quorum est præsens hæc celebritas, ornabo? Quid primum dicam, aut quid maximum? Quid animabus vestris maxime profuturum? Aut quid huic tempori commodissimum? Id vero hæc demum ratione perspicimus. Quidnam in nostra doctrina præstantissimum est? Pax. Addam etiam utilissimum. Contra, quid turpissimum ac perniciosissimum? Discordia. Quoniam autem hanc questionem proposui, eique respondi, quod secundum est, insuper sciscitabor. Quidnam præcipue illam sustulit, et hanc invexit? Ut, quemadmodum in corporum morbis, causis prius circumcisis, ac turbulentarum animi permotionum fontibus obstructis aut exsiccatis, ita demum profluentes hinc rivulos effectusque simul amputemus. Neque enim fieri potest, ut, principiis non recte consideratis, quidquam de fine præclare cognoscamus. Vultis igitur vos ipsi utriusque rei causam proferre ac declarare? An mihi potius, medici munere fungenti, eam indicandam et corrigendam relinquitis? Ego enim, et **581** dicere paratus sum, si ita voluntas vestra ferat, et dicentes audire paratior. Sed nihil dubito, quin dicendi munus mihi concedatis; quem non omnino imperitum et contemnendum morborum huiusmodi medicum, aut in curandis animis ignarum fortasse existimatis: sive id recte, sive secus arbitrimini. Nec vero mirum vobis videatur, si novam, et ab animorum vestrorum sensibus alienam orationem attulero. Quanquam enim ab expectatione et opinione vestra, non tamen a veritate discrepabit, ut quidem ipse affirmo, ac vos assentimini, si ad extremum usque audire sustinueritis, ac non ipsum, quod obijcio, vobis usu veniat, nimirum ut præ animorum fervore, antequam ad calcem oratio pervenerit, exsurgatis.

III. Ingenia magna et ferventia tumultus istos, in quibus versamur, excitarunt, non illa quidem simpliciter magna et ferventia (nec enim ii sumus, qui animorum acrimoniam in vitio ponamus, sine qua nemo magnum aliquod pietatis aut cuiusquam alius

A φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, καὶ δηλώσει σαφῶς ἡ τῆς ἀποκαλύψεως ἡμέρα, καὶ τὸ τελευταῖον πῦρ, ᾧ πάντα κρίνεται ἡ καθαίρεται τὰ ἡμέτερα. Παιράσσομαι δ' ὁμῶς εἰς δύναμιν μὴ κατακρύπτειν τὸ χάρισμα, μὴδ' ὑπὸ τὸν μόδιον τιθέναι τὸν λύχνον, μὴδὲ κατὰ χωννύειν τὸ τάλαντον (ἃ πολλάκις ἤκουσα παρ' ὑμῶν τὴν ἀργίαν ὀνειδίζόντων, καὶ δυσχεραίνόντων τὴν σιωπὴν [9]), ἀλλὰ λόγους ἀληθείας ἐκπαιδεύειν καὶ συναρμύζειν τῷ Πνεύματι.

B. Πόθεν οὖν ἀρξομαι καταρτίζειν ὑμᾶς (10), ἀδελφοί; Καὶ τίσι λόγοις τιμήσω τοὺς ἀλητὰς (11), ὧν ἡ παρούσα πανήγυρις; Τί πρῶτον εἰπω (12), ἢ τί μέγιστον; Τί μάλιστα συμφέρον ταῖς ὑμετέραις (15) ψυχαῖς; Ἡ τί τῷ παρόντι καιρῷ χρησιμώτατον; Γνωίμεν δ' ἂν οὕτω. Τί τοῦ ἡμετέρου (14) λόγου τὸ κάλλιστον; Ἡ εἰρήνη· προσθήσω δ', ὅτι καὶ τὸ λυσιτελέστατον. Τί δαὶ τὸ ἀγχιύσιον καὶ τὸ βλαβερώτατον; Ἡ διχόνοια (15). Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἠρώτησα, καὶ ἀπεκρινάμην, προσεῆρθε μοι καὶ τὸ δεύτερον. Τί τὸ μάλιστα λύσαν ἔκεινην; Καὶ τί τὴ ταύτην εἰσαγαγόν; Ἰν', ὥσπερ ἐν τοῖς νοσήμασι, τὰ αἷτια περικόψαντες, καὶ τὰς πηγὰς τῶν παθῶν ἐμφοράξαντες, ἡ ἀποξηράναντες, οὕτω καὶ τὰ ἐκείθεν βρώματα καὶ ἀποτελέσματα συνεχκόψωμεν. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε γινῶναι τι (16) περὶ τῆς τελευτῆς; καλῶς, μὴ περὶ τῆς ἀρχῆς ὁρθῶς σκεψάμενους. Βούλεσθε οὖν ὑμεῖς τὴν αἰτίαν (17) εἰπεῖν καὶ γνωρίσαι; Ἡ ἐμοὶ τῷ θεραπευτῇ παραχωρεῖτε, καὶ δηλώσατε ταύτην, καὶ διορθώσασθαι; Καὶ γὰρ εἰπεῖν βουλομένῳ ἔτοιμος, καὶ ἀκούειν λεγόντων ἔτοιμότερος. Παραχωρεῖτε μὲν, εὖ οἶδ' ὅτι· καὶ γὰρ οὐ φαύλους λατροὺς ἡμᾶς τῶν τοιούτων ἰσως ὑπολαμβάνετε, οὐδ' (17') ἀμαθεῖς θεραπείας ψυχῶν· ἐπεὶ οὖν φαύλως, ἐπεὶ ὁρθῶς τοῦτο ὑπολαμβάνοντες. Μὴ θαυμάσητε δὲ, εἰ παράδοξον ἔρω λόγον· καὶ γὰρ ἐστὶ παράδοξος μὲν, ἀληθὴς δὲ, ὡς ἐγὼ γέ φημι, καὶ ὑμεῖς συμφήσετε, ἂν (18) διὰ τέλους μαθεῖν ἀναμνήνητε, ἀλλὰ μὴ, ὅ ἐγκαλῶ, πάθῃτε, καὶ προεξαναστήτε τοῦ λόγου διὰ θερμότητα.

et opinione vestra, non tamen a veritate discrepabit, ut quidem ipse affirmo, ac vos assentimini, si ad extremum usque audire sustinueritis, ac non ipsum, quod obijcio, vobis usu veniat, nimirum ut præ animorum fervore, antequam ad calcem oratio pervenerit, exsurgatis.

D Γ'. Φύσεις θερμαὶ καὶ μεγάλαι, τῆς ταραχῆς ταύτης αἰτίον (19)· οὐτίγε ἀπλῶς διάπυροι καὶ μεγάλαι (μήπω γὰρ καταγινώσκομεν τῆς θερμότητος, ἥς διχα μέγα τι κατορθοῦσθαι πρὸς εὐσέβειαν ἡ ἀρετὴν ἀλλήν ἀμήχανον), ἀλλὰ γενναῖα σὺν ἀλογίᾳ, καὶ

¹⁵ II Cor. xii, 2. ¹⁶ I Cor. iii, 13. ¹⁷ Matth. v, 15. ¹⁸ Matth. xxv, 18.

(9) Τὴν σιωπὴν. Coisl. 4, et Comb., τῇ σιωπῇ.

(10) Ὑμᾶς. Sic duo Regg. et Or. 1. In ed., ἡμᾶς.

(11) Ἀδελτὰς. « Martyres, » quorum dies festus celebrabatur magno populorum concursu.

(12) Εἰπῶν. Or. 1, εἰπὼν.

(13) Ὑμετέρας. Or. 1, ἡμετέρας.

(14) Τί τοῦ ἡμετέρου, etc. « Quid in Christiana professione pulcherrimum? Pax. »

(15) Διχόνοια. Bill., « Voluntatum disjunctio. »

(16) Τί. Dest in duobus Regg. et Or. 1.

(17) Αἰτίαν. « Utriusque rei causam, » id est, « pacis ablatae, et discordiae inductae. » Nam Gregorius hic utramque quærit. Billius: « contentiones huiusce causam. »

(17') Οὐδ'. Or. 1, οὐδέ. In quibusdam, οὐτε.

(18) Ἄν. Reg. b, ἐάν.

(19) Αἰτίον. Duo Regg. et Or. 1, τὸ αἰτίον, « huius perturbationis causa. »

ἀμαθίᾳ, καὶ τῷ ταύτης ἐκγόνῳ κακῷ, θράσει· θράσος γάρ (20) ἀμαθίας ἐκγονον. Αἱ μὲν γὰρ ἀσθενεῖς, καὶ πρὸς ἀρετὴν καὶ πρὸς κακίαν ὁμοίως νοθεῖς, (21) καὶ δυσκίνητοι, καὶ οὐδ' ἐτέρωσε μέγα νεύουσαι, οἷα τὰ τῶν ναρκώντων κινήματα. Αἱ γενναῖαι δὲ, λόγου μὲν αὐτὰς παιδαγωγοῦντος καὶ διευθύνοντος, μέγα τι χρῆμα πρὸς ἀρετὴν· ἐπιλειπούσης δὲ ἐπιστήμης καὶ λόγου, τὸ ἴσον εἰς κακίαν εὐρίσκονται. Ἐπεὶ καὶ ἱππον θυμοειδῆ μὲν εἶναι χρῆ καὶ γενναῖον, τὸν ἐσόμενον νικηφόρον, εἴτε πολεμιστήριον (22), εἴτε ἀμιλλητήριον· εἴη δ' ἂν ὁ αὐτὸς οὐδὲν (23) ἀγαθοῦ, μὴ χαλινῷ παιδευθεὶς, καὶ γυμνασίᾳ φιλοπονωτέρᾳ μαθὼν ἡμερότητα.

necesse est, qui quidem, sive in bellis atque acie, sive in ludicro cursu et certamine victor sit disces surus: at idem tamen nullum unquam egregium sui usum præbuerit, nisi freno eruditus, et accuratiori exercitatione domitus et cicuratus fuerit.

Δ'. Καὶ τοῦτο ἐστίν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὃ διέσπασε μέλη, διέστησεν ἀδελφοὺς, πόλεις ἐτάραξε, δῆμους ἐξέμηνεν. ὥπλισεν ἔθνη, βασίλεις ἐπανέστησεν, ἱερεῖς λαῷ καὶ ἀλλήλοις, λαὸν αὐτῷ καὶ ἱερεῦσι, γονεῖς τέκνοις, τέκνα γονεῦσιν, ἀνδρας γυναῖξί, γυναῖκας ἀνδράσι. Πάντα τὰ τῆς εὐνοίας ὀνόματα, δοῦλους καὶ δεσπότης ἀλλήλους (24), ἀλλήλους διδασκάλους καὶ μαθητάς, πρεσβύτας καὶ νέους, καὶ τὸν τῆς αἰδοῦς ἀτιμάσαν νόμον, τοῦ μεγίστου πρὸς ἀρετὴν βοηθήματος, τὸν τῆς αὐθαλείας εἰσὴνεγκεν· καὶ γεγόναμεν οὐ φυλὴ, καὶ φυλὴ καθ' αὐτήν, ὃ πάλαι ὁ Ἰσραὴλ ὠνειδίζετο· οὐδὲ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας, τὰ δύο καὶ ἓν ἐθνους καὶ μικροῦ τούτου τμήματα, κατ' οἴκους δὲ καὶ συζυγίας τὰς ἀναγκαίας, καὶ οἷον πρὸς αὐτὸν ἕκαστος, ἐμπερίσθημεν, ἡ οἰκουμένη πᾶσα, καὶ γένος ἅπαν ἀνθρώπων, ὅσον ὁ θεὸς λόγος ἐπέδραμεν· καὶ γέγονεν ἀναρχία, ἡ πολυαρχία, καὶ διεσκορπίσθη τὰ ὅσα ἡμῶν παρὰ τὸν θῆγον· καὶ ἐχρῆν (25), ἐπειδὴ τῶν ἐκτὸς ἐχθρῶν ἐκρατήσαμεν (26), ὅπ' ἀλλήλων ἡμᾶς καταλυθῆναι, καὶ καθάπερ τοὺς καινομένους, τῶν ἰδίων σαρκῶν ἀποτομένους, μὴδὲ αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ καὶ (27) χαίρειν τῷ κακῷ πλεόν, ἡ εἰρηνεύοντες ἕτεροι, καὶ κέρδος ποιεῖσθαι τὴν συμφορὰν, καὶ ἡγεῖσθαι λατρείαν εἰσφέρειν τῷ Θεῷ (28) τὴν κατάλυσιν, καὶ διαίρεθῆναι, καὶ ἐμπρησθῆναι, οὐ τὴν ἐπαίνετὴν διαίρεσιν, ἀλλὰ τὴν ψεκτὴν, οὐδὲ τὸν καθάρσιον ἐμπρησμόν, ἀλλὰ τὸν ὀλέθριον. Οὐ γὰρ ὁ τομὸς διαίρει λόγος, ἡ Χριστοῦ μάχαιρα, τοὺς πιστεύοντας ἀπὸ τῶν ἀπίστων, οὐδὲ πῦρ βάλλεται, καὶ ἀνάπτεται, ἡ δαπανώσα τὴν ὕλην καὶ ἐσθίουσα πίστις, καὶ ἡ ζέσις (29) τοῦ Πνεύματος· ἀλλ' ἐναντίως ἡ πρότερον, δαπανώμεθα καὶ τεμνόμεθα.

consumimur.

¹⁹ Psal. cxi, 7. ²⁰ Joan. xvi, 2. ²¹ Hebr. iv, 12. ²² Luc. xii, 49.

(20) Θράσος γάρ. Or. 1, θράσος δέ.

(21) Ὁμοίως νοθεῖς. In quibusdam, ὁμοίως εἰσὶ νοθεῖς.

(22) Πολεμιστήριον. Or. 1, πολεμητήριον.

(23) Οὐδέν. Reg. b, Or. 1 et Comb., μηδέν. In aliis, μηδενός.

(24) Ἀλλήλους. Duo Regg. et Or. 1, ἀλλήλους. Mox iterum, ἀλλήλους, pro ἀλλήλους.

A virtutis munus exsequi potest); sed quæ cum generositate imprudentiam, et inscitiam, et, qui malus ipsius fetus est, temeritatem conjunctam habeant; siquidem inscitia fetus, est temeritas. Infirmi enim et imbecilles animi, tam ad virtutem, quam ad vitium segnes et tardi sunt, neque in alterutram partem magnopere inclinantur: non secus scilicet atque hominum torpore laborantium incessus. At fortes et generosi, quemadmodum si ratione gubernentur et coercantur, magnum ad virtutem pondus afferunt; ita, si a scientia et ratione deserantur, non minus momenti ad vitium habituri sunt.

Sic nimirum equum acris esse ac generosæ naturæ sui usum præbuerit, nisi freno eruditus, et accur-

IV. Atque hoc, ut plurimum est, quod membra laceravit et distraxit, fratres divulsit, urbes perturbavit, populos in furorem præcipientes egit, gentes armavit, reges in mutuum exitium concitavit, sacerdotes cum plebe, et secum etiam ipsos, plebem rursus non minus ipsam secum, quam cum sacerdotibus commisit, parentes cum liberis, liberos cum parentibus, viros cum uxoribus, uxores cum viris. Hoc omnia benevolentia nomina permiscuit, atque confudit, 582 servos et dominos, discipulos et præceptores, senes et juvenes: convulsaque et proculcata pudoris lege, quo nullum majus adjumentum ad virtutem excogitari potest, contumaciæ arrogantiaque legem induxit: factique sumus, non jam tribus ac tribus separatim, quod olim Israeli objectabatur; nec Israel et Juda, duo, inquam, illa unius ejusque perangustæ gentis segmenta; verum per domos et familias; et necessaria sodalitia, velutque in se quisque, divisi sumus, universus orbis terrarum, universum hominum genus, quod Dei verbum fideique doctrina peragravit; multorumque imperium in effrenem quamdam atque imperii expertem licentiam recidit, atque ossa nostra seens infernum dissipata sunt¹⁹; quasi vero necessum esset, nos, exteris hostibus domitis, mutuo alios ab aliis opprimi, et furentium ritu in proprias carnes sævire, ac ne id quidem sentire, verum majorem ex hoc malo, quam alii ex pace et concordia, voluptatem capere, calamitatemque lucro ducere, atque existimare per eversionem nostram obsequium Deo præstari²⁰, ac dividi et incendi, non recta et laudabili divisione, sed turpi et vituperanda, nec incendio illo, quo animæ labes expiantur, sed funesto et exitiali. Non enim acutus ille sermo²¹, hoc est, Christi gladius, pios ab impiis dividit, nec ignis jacitur et accenditur²², hoc est, fides, et Spiritus fervor, id quod terrenum est absumentes ac devorans: sed contrario plane, ac prius, modo, scindimur et consumimur.

(25) Ἐχρῆν. Or. 1, χρῆν.

(26) Ἐκρατήσαμεν. Or. 1, κρατήσαμεν.

(27) Ἀλλὰ καὶ. Sic Or. 1. Deest ἀλλὰ in ed.

(28) Εἰσφέρειν τῷ Θεῷ. Sic Or. 1. In ed., προσφέρειν Θεῷ.

(29) Καὶ ἡ ζέσις. Or. 1, et Bill. ad marg. Edit. Bas., καὶ ζέσις.

V. Hoc nimirum est, quod Ecclesiam, quæ una est, in multas partes discidit, atque disjunct, non in unum Paulum, aut Cepham, aut Apollo²², aut aliquem plantatorem, vel rigatorem, sed in multos Paulos, et Cephas, et Apollones, a quibus jam ipsi, non ab eximio illo et novo Christi nomine appellamur, et eorum esse dicimur. Atque uinam mihi hoc solum dicere liceret. Verum, et multos Christos (horresco referens), pro uno produxit, genitum, creatum, a Maria incipientem, eo, unde in ortum prodit, relabentem, hominem mentis expertem, revera existentem, et specie tenuis adumbratum. Consimili modo multos quoque Spiritus, increatum, et creatum, et honore parem, et vim atque facultatem, et simplex ac nudum Spiritus nomen. At unum Deum Patrem **583** agnoscere oportebat principii expertem et ingenitum, et unum Filium ex Patre genitum, et unum Spiritum ex Deo substantiam habentem, concedentem Patri ingenti proprietatem, Filio vero generationem; de cætero autem ejusdem omnino naturæ, dignitatis, honoris, gloriæ. Hæc, inquam, agnoscere oportebat, hæc confiteri, hic gradum figere, prolixas autem nugæ ac profanas verborum novitates ad otiosos homines amandare. Quid hæc omnia excitavit? Animorum fervor, qui sine ratione ac scientia cohiberi nequit, fideique navigium gubernatore carens.

VI. Quod cum perspectum habeamus, fratres, demus operam, ut nec ad bonum pigri simus, sed Spiritu ferveamus, ne alioqui paulatim in mortem obdormiamus, aut, dormientibus nobis, prava zizania hostis superserat²³; pigritia enim somno conjuncta est; nec rursus cum temeritate et cæco nostri amore acres ac fervidi, ne alioqui in transversum abripiamur, viaque regia excidamus; atque in horum alterum necessario incidamus, ut vel calcaribus propter tarditatem opus habeamus, vel propter animorum fervorem in præceptis ruamus. Quin potius, cum ex utroque, id, quod utile ac fructuosum est, colligerimus, hoc est, ex illa mansuetudinem, ex hoc autem zelum; quod in utroque noxium ac perniciosum est, fugiamus, illius nempe pigritiam, hujus vero temeritatem; ut nec ob defectum steriles et infrugiferi simus, nec ob excessum periclitemur. Æque enim inutiles sunt, iners ac supina segnitie, et imperitus fervor: illa ad bonum minime accedens, hic autem ulterius cadens, ac dextro dexterius aliquid efficiens. Atque id probe cognitum et exploratum habens divinus Salomon: *Ne declines,*

²² I Cor. III, 4. ²³ Matth. XIII, 25.

(30) Ποτιστήν. Reg. hm, Or. 1, aliique nonnulli addunt, ἢ τὸν δαίνα, « aut alium quemdam. »

(31) Καὶρόν. Sic plures optimæ notæ codd. et ed. Regius tamen hm et Or. 1 habent, κοινόν. « commune; » sed ad marg. scribitur καὶρόν, « novum. » Hanc ultimam lectionem præfert Combefisius, utpote ab Isaia LXII, 2, expressam. Ea ratione ab Elia probata fuerat, ut a Billio adnotatur. Ipse tamen Billius, κοινόν, prætulit, et vertit: « communis Christi nomine. »

E. Τοῦτο ἐστὶν ὃ πολλὰ εἶναι μέρη τὴν μίαν Ἐκκλησίαν πεποίηκε, καὶ διέστεισεν, οὐκ εἰς ἓνα Παῦλον, ἢ Κηφᾶν, ἢ Ἀπολλῶν, ἢ τὸν δαίνα φυτευτήν, ἢ τὸν δαίνα ποτιστήν (30). πολλοὺς δὲ ἀνέδειξε Παύλους, καὶ Ἀπολλῶν, καὶ Κηφᾶς, ἀφ' ὧν ἀντὶ Χριστοῦ καλούμεθα, τὸ μέγα καὶ καινόν (31) ὄνομα, καὶ ὧν εἶναι λεγόμεθα. καὶ εἶθε τοσούτον εἶχον εἰπεῖν. ἀλλὰ καὶ πολλοὺς (ὃ φρίττει λέγων) Χριστοὺς ἀνθ' ἐνός, τὸν γεννώμενον, τὸν κτιζόμενον, καὶ τὸν ἀπὸ Μαρίας ἀρχόμενον, καὶ τὸν ἀναλύοντα θένει εἰς τὸ εἶναι προῆλθε, καὶ τὸν ἄνουν ἄνθρωπον, καὶ τὸν ὄντα, καὶ τὸν φαινόμενον. Ὡς δὲ καὶ πολλὰ Πνεύματα, τὸ ἄκτιστον (32), καὶ τὸ κτίσμα, καὶ τὸ ὁμοτίμον, καὶ τὸ ἐνέργημα, καὶ τὸ ψιλὸν ὄνομα. Δέον ἓνα Θεὸν Πατέρα γινώσκειν, ἀναρχον, καὶ ἀγέννητον, καὶ Υἱὸν ἓνα γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ Πνεῦμα ἓν ἐκ Θεοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχον, παραχωροῦν Πατρὶ μὲν ἀγεννησίας, Υἱῷ δὲ γεννήσεως. τὰ δὲ ἄλλα συμφυεῖς, καὶ σύμβρονον, καὶ ὁμόδοξον, καὶ ὁμοτίμον. ταῦτα εἰδέναι, ταῦτα ὁμολογεῖν, μέχρι τούτων ἵστασθαι, τὴν δὲ πολλὴν φλυαρίαν, καὶ τὰς βεβήλους κενοφωνίας τῶν λόγων, τοῖς σχολῇν ἀγούσιν ἀποπέμπεσθαι (33). Τί τὸ ταῦτα πάντα κεκινήκως; Θερμότης χωρὶς λόγου καὶ ἐπιστήμης ἀσχετος, καὶ πίστει πλοῦς ἀκυδέρητος.

Γ'. Τοῦτο οὖν εἰδότες, ἀδελφοί, μὴτε νοθεῖς ὦμεν πρὸς τὸ καλόν, ἀλλὰ τῷ Πνεύματι ζῶμεν, μήποτε ὑπνώσωμεν κατ' ὀλίγον εἰς θάνατον, ἢ, καθυψώσιν ἡμῖν, ἐπισπείρῃ τὰ πονηρὰ σπέρματα ὁ ἐχθρὸς. νοθεῖα γὰρ ψυφᾶ (34) σύζυγος. μὴτε διάπυροι σὺν ἀλογίᾳ καὶ φιλαυτίᾳ, ἵνα μὴ ἐκφερώμεθα, μηδὲ τῆς ὁδοῦ τῆς βασιλικῆς ἔξω πίπτωμεν. ἐν γέ τι πταίοντες πάντως, ἢ κέντρων δεδμένοι διὰ τὴν νοθεΐαν, ἢ κρημνιζόμενοι διὰ τὴν θερμότητα. Ἀμφοτέρων δὲ ὅσον χρησίμῳ ἐστὶ λαβόντες, τῆς μὲν τὸ πρᾶον, τῆς δὲ τὸν ζῆλον. ἀμφοτέρων ὅσον ἐστὶ βλαβερὸν διαφύγωμεν, τῆς μὲν τὸν ἔκνον, τῆς δὲ τὸ θράσος. ἵνα μὴτε τῷ ἐλλείποντι ὦμεν ἄκαρποι, μὴτε τῷ περιτεύοντι κινδυνεύωμεν. Ὁμοίως γὰρ ἀχρηστα, καὶ νοθρότης ἀπρακτος, καὶ θερμότης ἀπαίδευτος. ἢ μὲν οὐκ ἐγγίζουσα τῷ καλῷ, ἢ δὲ ὑπερπίπτουσα, καὶ τοῦ δεξιῷ ποιουμένη τι δεξιώτερον. Ὅπερ καὶ ὁ θεὸς Σολομὼν καλῶς (35) ἐπιστάμενος, Μὴ ἐκκλῆρης, φησὶν, εἰς τὰ δεξιὰ, μηδ' εἰς τὰ ἀριστερά. μηδὲ διὰ τῶν ἐναντιῶν εἰς κακὸν ἴσον ἐμπέσης (36), τὴν ἁμαρτίαν. Καίτοιγε τὸ φύσει δεξιὸν ἐπαινῶν, Ὅθους γὰρ, φησὶ, τὰς ἐκ δεξιῶν οἶδεν ὁ θεός.

(32) Ἄκτιστον, καὶ τὸ κτίσμα, καὶ τὸ ὁμοτίμον, καὶ τὸ ἐνέργημα. Sic Reg. hm et Or. 1. In ed., ἄκτιστον, καὶ τὸ ὁμοτίμον, καὶ τὸ κτίσμα, καὶ τὸ ἐνέργημα.

(33) Ἀποπέμπεσθαι. Bas. et Comb., ἀποτίθεσθαι.

(34) Ὑψω. Coisl. 1 et Comb., ὑπνου.

(35) Καλῶς. Deest in Or. 1.

(36) Ἐμπέσης. Duo Regg., πέσης.

διστραμμέναι δὲ εἰσιν αἱ ἐξ ἀριστερῶν. Πῶς οὖν ἔπαινε τὸ δεξιὸν, καὶ ἀπάγει πάλιν τοῦ δεξιοῦ (37); Τοῦτου δηλαδὴ τοῦ φαινομένου δεξιῦ, καὶ οὐκ ὄντος. Πρὸς δὲ βλέπων ἐτέρωθι, *Μὴ γίνου δίκαιος πολὺ, φησι, μηδὲ σοφίζου περισσά*. Τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ περὶ δικαιοσύνην, καὶ περὶ σοφίαν πάθος, θερμότης, περὶ πράξιν καὶ λόγον, ἔξω τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς δι' ὑπερβολὴν (38) πίπτουσα. Ἡ καὶ τὸ ἐνδόν καὶ τὸ ὑπερβάλλον ὁμοίως λυμάνεται, ὥσπερ καὶ τῷ κανόνι πρόσθεσις ἢ ὑφαίρεσις (39).

etenim justitiæ atque sapientiæ detrimentum affert acris, tam in 584 actione, quam in sermone, animi impetus, a bono nempe et a virtute propter excessum excidens. Hanc enim defectus et excessus, peræque labefactant, non secus ac regulam additio aliqua aut subtractio.

Z'. Μηδεὶς οὖν ἔστω πλέον ἢ καλῶς ἔχει σοφός, καὶ μηδὲ τοῦ νόμου νομιμώτερος, καὶ λαμπρότερος τοῦ φωτός (40), καὶ τοῦ κανόνος εὐθύτερος. καὶ τῆς ἐντολῆς ὑψηλότερος. Ἔσται δὲ τοῦτο πῶς; Ἐὰν εἰδῶμεν κόσμον (41), καὶ ἐπαινῶμεν φύσεως νόμον, καὶ ἐπώμεθα λόγον, καὶ μὴ ἀτιμάζωμεν εὐταξίαν. Ἐμβλέψατε εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ εἰς τὴν γῆν κάτω, καὶ ἐννοήσατε, πῶς συνέστη τὸ πᾶν, καὶ εἶπεν, καὶ τί πρὸ τῆς διακοσμήσεως ἦν, καὶ τί νῦν νομα τῷ παντί. Τάξει τὰ πάντα διακοσμήθη, καὶ, ὁ διακοσμήσας Λόγος· καίτοιγε ὡς ἐν τὰ πάντα καὶ ἀθρόως ὑποστήναι δυνατόν ἦν (ὁ γὰρ (42) τοῖς οὐκοῦσι τὸ εἶναι δοῦς, καὶ τοῖς γενομένοις τὰς ιδέας καὶ τὰ σχήματα, οὐδ' ὁμοῦ τὸ πᾶν ἀναδείξει· καὶ διακοσμήσαι ἀσθενής ἦν)· ἀλλὰ διὰ τοῦτο πρῶτον τι καὶ δεύτερον ἀριθμεῖται, καὶ τρίτον, καὶ τὰ ἐξῆς, ἵνα

τάξις εὐθὺς συνεισέλθῃ τοῖς κτισμασι.

H'. Τάξις οὖν τὸ πᾶν συνεστήσατο. Τάξις συν-έχει (43) καὶ τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια· τάξις ἐν νοητοῖς· τάξις ἐν αἰσθητοῖς· τάξις ἐν ἀγγέλοις· τάξις ἐν ἀστροῖς, καὶ (44) κινήσει, καὶ μεγέθει, καὶ σχέσει· τῇ πρὸς ἄλληλα, καὶ λαμπρότητι. Ἀλλή δόξα ἡλίον, καὶ ἄλλη δόξα σελήνην, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρας· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ· τάξις ἐν ὥραις καὶ καιροῖς, ἐν κόσμῳ (45) προϊούσι τε καὶ ὑπαπιούσι, καὶ διὰ τῆς μεσότητος τὸ αὐστηρὸν τιθασσεύουσι· τάξις ἐν ἡμέρας καὶ νυκτὸς μέτροις, καὶ διαστήμασι (46). Τάξις ἐν στοιχείοις, ἐξ ὧν τὰ σώματα· τάξις περιήγαγεν οὐρανὸν, ἥκλωσεν αἶρα, γῆν ὑπέβηκεν, ἥ καὶ ὑπερέβηκε, φύσιν ὑγρὰν ἔχει καὶ συνήγαγεν, ἀνέμους ἀφῆκε, καὶ οὐκ ἐπαφῆκεν (47), ὕδωρ ἔδραμεν ἐν νεφέλαις, καὶ οὐ κατέβηκεν, ἀλλ' ἔσπειρεν (48) ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς

A inquit²⁵, ad dexteram, neque ad sinistram: nec per contraria in æquale malum, hoc est, in peccatum, incidas. Quamquam alioqui, quod natura dextrum est, his verbis laudat: *Vias enim, quæ a dextris sunt, novit Deus: perversæ autem sunt, quæ a sinistris sunt*²⁶. Qui sit igitur, ut qui dextrum laudat, idem rursus a dextro nos abducatur? Intelligit profecto quod dextri speciem habet, cum revera tale non sit. Quod etiam spectans alio loco inquit: *Ne magnopere justus sis, nec supra modum sapiens*²⁷. Par

acris, tam in 584 actione, quam in sermone, animi impetus, a bono nempe et a virtute propter excessum excidens. Hanc enim defectus et excessus, peræque labefactant, non secus ac regulam additio aliqua aut subtractio.

B VII. Nemo igitur sapientior sit, quam conveniat, nec lege exactior, nec luce splendidior, nec norma rector, nec præcepto sublimior. Id vero qua tandem ratione consequemur? Nempe si ordinem noverimus, et naturæ leges comprobemus, et rationem ducem sequamur, et disciplinam non aspernemur. Respice in cælum sursum, et in terram deorsum²⁸, atque animadvertite, quo pacto tota hæc rerum moles, constructa et coagmentata fuerit, unde originem habuerit, quid ante earum concinnitatem erat, et quo jam nomine universum appelletur. Ordine omnia concinnata et distincta sunt, et quidem concinnatore Verbo: non quod, ut una res, ita omnes simul produci non possent (nam qui ea quæ non erant, in ortum produxit, productisque formam et speciem dedit, idem profecto nequaquam infirmitate prohibebatur, quominus omnia simul in lucem ederet et exornaret); verum ob hanc causam, aliud primum, aliud secundum, aliud tertium numeratur, ac sic ingreditur.

VIII. Ordo itaque omnia constituit, et colligavit; ordo cælestia et terrestria continet; ordo in iis, quæ ratione et animo intelliguntur, locum habet; ordo in iis, quæ sensibus percipiuntur; ordo in angelis; ordo in astrorum motu, magnitudine, mutua relatione, et splendore: *Alia enim solis claritas est, alia lunæ, alia stellarum. Stella enim a stella claritate differt*²⁹; ordo in anni partibus et temporibus, apte et distincte, tum progredientibus, et recedentibus, ac per mediocritatem asperitatem mitigantibus; ordo in diei et noctis mensuris et intervallis; ordo in elementis, ex quibus corpora constant. Ordo cælum in orbem duxit, aerem exporrexit, terram supposuit, aut etiam superposuit, humidam naturam fudit, atque in unum locum contraxit, ventos emisit, sed non ad hominum perniciem immisit, aquas in

²⁵ Prov. iv, 27. ²⁶ ibid. ²⁷ Eccle. vii, 17. ²⁸ Isa. li, 6. ²⁹ I Cor. xv, 41.

(37) Ἀπάγει πάλιν τοῦ δεξιῦ; Sic Reg. b, et Or. 1. In ed., ἀπάγει τοῦ δεξιῦ πάλιν.

(38) Δι' ὑπερβολὴν. Regg. b et bm δι' ὑπερβολῆς. Mox, ἢ καὶ. Bas., ἢ καὶ.

(39) Ὑφαίρεσις. Reg. b., ἀφαίρεσις.

(40) Μηδὲ λαμπρότερος τοῦ φωτός. Hæc desunt in duobus Regg.

(41) Ἐὰν εἰδῶμεν κόσμον. Bill.: « Si modesti et compositi esse curemus. »

(42) Ὁ γὰρ. Sic Or. 1. In ed., ὁ γὰρ.

(43) Τάξις συνέχει, etc. Reg. b et Or. 1, τάξις οὖν ἔχει καὶ τὰ οὐράνια.

(44) Καὶ. Deest in Or. 1.

(45) Ἐν κόσμῳ. In nonnullis, εὐκοσμίως.

(46) Καὶ διαστήμασι. Sic duo Regg., Or. 1, Comb. In edit. deest καὶ.

(47) Καὶ οὐκ ἐπαφῆκεν. Hæc desunt in Or. 1. Sic hunc locum exponit Elias: « Laxavit ventos, ut spirant utiliter, sed non ita laxavit, ut eis facta sit copia supra modum flandi. »

(48) Ἐσπείρεν. Schol.: Πηγὰς καὶ ποταμούς, ἴσως καὶ τῶν θαλασσῶν τὰ πελάγη. « Sparsit fontes et fluvios, fortassis et marium æquora. »

nubibus astrinxit, sed non retinuit, verum in totius A terræ faciem apte et æquabiliter sparsit : idque non ad exiguum tempus, vel 585 unum aliquem temporis articulum, verum ab ipsis mundi primordiis in finem usque, eandem viam recto cursu tenentia, et circumeuntia, fixaque simul et motu agitata ; illud vi Verbi et facultate, hoc rei fluxæ et caducæ natura : Statuit ea in æternum, et in sæculum sæculi : præceptum posuit, et non præteribit ⁵⁰. Illud fixationis et soliditatis : at si quid ortum habuit, aut habiturum est, hoc fluxionis. Atque vigente quidem ordine, stat mundus, id est, universum hoc ; ac ejus pulchritudo, certa et stabilis est. Contra autem, perturbatio et confusio, in aere procellas, in terra motus, in mari exundationes, in urbibus domibusque bella et dissidia, in corporibus morbos, in animis peccata, procreavit. Hæc enim omnia, non pacis nec ordinis, sed confusionis et perturbationis nomina sunt. Quin celebrem quoque illam, atque omnium æmone tritam, et in expectatione positam labem et corruptionem, haud quidquam, fratres, aliud esse existimemus, quam profusam quamdam et redundantem omnium rerum confusionem ; ut enim ordo constringit, ita perturbatio solvit ac dissipat ; cum videlicet, totam hanc rerum machinam dissolvere, aut in præstantiorem statum commutare, ei visum fuerit, a quo conjuncta, et tanquam vinculis quibusdam constricta est.

IX. Ordo cunctis animantibus ortum, et alimentum, ac sedes unicuique aptas et congruentes indixit, et quasi lata legē præscripsit. Ac nec delphinum quisquam arva sulcantem vidit, nec bovem per aquas lubricum iter carpentem ; quemadmodum nec solem noctu decrescentem vel augescientem, nec rursus lunam mortalibus interdictum prælucentem. Montes excelsi cervis : petra refugium herinacis. Fecit lunam in tempora, sol cognovit occasum suum ⁵¹. Simul atque nox terram caligine obduxit, statim homo somno contrahitur, feræ autem libere vagantur, ac pabulum a Creatore concessum quaerunt ; simul atque dies illuxit, statim bestię congregantur, atque homo ad opus properat. Ita ordine, et juxta naturæ legem atque rationem, nobis invicem cedimus. Addam, quod maximum est, maximeque proprium. Ordo ex mistura, partim ratione prædita, partim rationis experte, hominem, ratione utens animal, construxit ; atque arcano modo, et qui nullis verbis explicari queat, terram cum mente, mentem cum spiritu vinxit. Quin, ut mirabilis 586 aliquid in figmento suo atque opere patraret, idem ipsum et conserva-

⁵⁰ Psal. cxxviii, 6. ⁵¹ Psal. ciii, 18, 19.

(49) Τὸ μὲν τῷ Λόγῳ, τὸ δὲ. Sic Reg. b, Coisl. 2, et Or. 1. In ed., τῷ μὲν τῷ Λόγῳ, τῷ δὲ, etc. Schol. : Τῷ Λόγῳ τῆς οὐσίας. « Ratione essentiali, fixa ; ratione fluxionis, seu ortus et interitus, mota. »

(50) Ἡ γεννῆσται. Or. 1, καὶ γενῆσται.

(51) Ψεύματος. Coisl. 1, ῥήματος.

(52) Ἐπικλύσεις. Bill. : « naufragia. »

(53) Ἐκαινοτόμησε. « Quasi res novas moliendo introduxit. »

(54) Δέ. Deest in duobus Regg., et Or. 1.

(55) Καί. Duo Regg., ἡ.

(55*) Ἐκδοσῶ. In quibusdam, ἐκάστοις.

(56) Λαγωῖς. « Leporibus. »

γῆς, εὐτάκτως καὶ ὁμοτίμως· καὶ ταῦτα οὐκ ἐπ' ὀλίγον, οὐδὲ εἰς ἓνα καιρὸν ἢ χρόνον, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος, τὴν αὐτὴν ὁδὸν εὐθύνόμενα καὶ περιπορευόμενα, πεπηγότα τε καὶ κινούμενα, τὸ μὲν τῷ Λόγῳ, τὸ δὲ (49) τῇ βούλει· Ἐστῆσαν αὐτὰ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ἀρδισταγμία ἔθετο, καὶ οὐ παρελεύσεται. Τοῦτο τῆς πῆξεως· καὶ εἰ τι γέγονεν, ἢ γεννησεται (50), τοῦτο τοῦ βούματος (51). Καὶ τάξεως μὲν ἐπικρατούσης, κόσμος, τὸ Πᾶν, καὶ τὸ κάλλος ἀκίνητον. Ἀταξία δὲ καὶ ἀκοσμία, ἐν μὲν ἀέρι τοὺς σκηπτῶδες, ἐν δὲ γῇ τοὺς σεισμούς, ἐν δὲ θαλάσῃ τὰς ἐπικλύσεις (52), ἐν δὲ πόλεσι καὶ οἰκοῖς πολέμους, ἐν δὲ τοῖς σώμασι τὰς ἀρρώστιας, ἐν δὲ ταῖς ψυχαῖς τὰς ἀμαρτίας, ἐκαινοτόμησεν (53). Ταῦτα πάντα οὐ τάξεως, οὐδὲ εἰρήνης, ἀλλὰ ταραχῆς καὶ ἀταξίας ὀνόματα. Καὶ τὴν θρυλούμενὴν δὲ (54) φθορὰν καὶ (55) προσδοκιμὴν, μὴ ἄλλο τι, ἀδελφοί, ἢ πλεονασμὸν ἀταξίας εἶναι νομίζωμεν. Συνδέει μὲν γὰρ τάξις, λύσει δὲ ἀταξία, ὅταν λύσαι τὸ πᾶν ἢ μεταποιῆσαι παραστή τῷ συνδῆσαντι.

Θ. Τάξις καὶ τοῖς ζώοις ἅπασιν γένεσιν, καὶ τροφήν, καὶ τὰς καταλλήλους ἐκάστῳ (55*) χώρας ἐνομοθέτησε. Καὶ οὔτε δελφινὰ τις εἶδεν αὐλάκα τέμνοντα, οὔτε βῶν δι' ὕδατος ὀλισθαίνοντα· ὥσπερ οὐδ' ἥλιον ἐν νυκτὶ μειούμενον, ἢ πληρούμενον, οὔτε σελήνην ἐν ἡμέρᾳ πυρσεύουσαν· ὅρη τὰ ὄψηλά ταις ἐλάφοις, πέτρα καταφυγὴ τοῖς λαγωῖς (56). Ἐποίησε σελήνην εἰς καιρούς· ὁ ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ· νύξ, καὶ ἄνθρωπος ὕπνῳ συστέλλεται, καὶ τὰ θηρία παρρησιάζεται, καὶ ζητεῖ τροφήν· ἕκαστον τὴν δεδομένην παρὰ τοῦ κτίσαντος ἡμέρα, καὶ τὰ θηρία συνάγεται, καὶ ἄνθρωπος ἐπὶ τὴν ἐργασίαν ἐπιτίθεται· καὶ ἀλλήλοις ὑποχωροῦμεν ἐν τάξει (56*), νόμῳ καὶ λόγῳ φύσεως. Προσθήσω τὸ μέγιστόν τε (57) καὶ οικειότατον. Τάξις ἐκ λογικοῦ τε καὶ ἀλόγου κράματος, τὸν ἄνθρωπον (57*), ζῶον λογικόν, συνεστήσατο· καὶ συνέδησε μυστικῶς τε (58) καὶ ἀρρήτως τὸν χοῦν τῷ νοῦ, καὶ τὸν νοῦν τῷ πνεύματι. Καὶ ἵνα θαυματούργησιν τι μείζον ἐν τῷ ἑαυτοῦ πλάσματι, τὸ αὐτὸ καὶ διεσώσατο, καὶ διέλυσε. Τὸ μὲν γὰρ ἐπεισέγαγε (58*), τὸ δὲ ὑπεξήγαγεν (59), ὥσπερ ἐν βέματι, καὶ τῷ θνητῷ τὴν ἀθανάσιαν ἐπραγματεύσατο διὰ λύσεως (59*). Αὕτη καὶ τῶν ἀδόντων ἡμᾶς

(56*) Ἐρτάξει. Comb. rejicit ἐν, et vertit : « Ordini, naturæ legi et rationi cedimus. »

(57) Μέγιστόν τε. Deest τε in Or. 1.

(57*) Ἐκ λογικοῦ τε καὶ ἀλόγου κράματος, τὸν ἄνθρωπον. Hæc desunt in duobus Regg. et Or. 1.

(58) Μυστικῶς τε. Deest τε in duobus Regg., et Or. 1.

(58*) Ἐπεισέγαγε. Schol. : Τῇ γεννήσει· « Generatione, ortu. »

(59) Ὑπεξήγαγεν. Schol. : Τῇ μεταστάσει· « Migratione, » seu, « morte. »

(59*) Διὰ λύσεως. Schol. : Ὡς ὁδοῦ οὐσης τῆς λύσεως ἐπὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἐκείθεν ἀθανάσιαν.

διδότῃς, καὶ πόλεις ὥκισε, καὶ νόμους ἔθετο, καὶ ἀρετὴν ἐτίμησε, καὶ κακίαν ἐκόλασε, καὶ τέχνας εἰσέρετο, καὶ συζυγίαν (60) ἡρμόσατο, καὶ τῷ περὶ τὰ γεννώμενα φίλτρῳ τὸν βίον ἡμέρωσε, καὶ μαιζόν τι τοῦ κάτω πόθου καὶ τοῦ (60') σαρκικοῦ, τὸν περὶ Θεοῦ ἐνιδρύσατο.

θεῶν ἐνιδρύσατο, ac, per acrem erga susceptos liberos amorem, seram et agrestem vitam ad humanitatem excoluit, et, quod terreno hoc et nostris infixit.

Γ. Καὶ τί δεῖ καθ' ἕκαστον λέγειν; Τάξις, τῶν ὄντων ἐστὶ μῆτηρ, καὶ ἀσφάλεια· καὶ τὸ τοῦ Λόγου, μόνῃ καλῶς ἂν εἴποι, τοῦ πάντα δημιουργήσαντος, εἰ γε (61) λάβοι φωνήν· Ὅτε τὸ πᾶν οὐσιοῦτο τῷ Θεῷ καὶ ὑφίστατο, ἐγὼ ἤμην παρ' αὐτῷ ἀρμόζουσα· ἡνίκα ἡτοίμαζε τὸν ἑαυτοῦ θρόνον ἐπ' ἀνέμων, καὶ ἰσχυρὰ ἐποίει τὰ ἄνω νέφη· ἡνίκα ἐθεμελίωσεν τὴν γῆν, καὶ ὡς ἀσφαλεῖς ἐτίθει πηγάς· τὰς ὑπ' οὐρανὸν (61'), καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσαν δύναμιν ἐχαρίσατο. Ἄλλ' (οὗ χάριν ταῦτα πάντα διήλθον, καὶ πρὸς ὃ πάλαι ὁ λόγος ἡπείγετο), τάξις καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις, τὸ μὲν εἶναι τι ποίμνιον, τὸ δὲ ποιμένας διώρισε· καὶ τὸ μὲν ἄρχειν, τὸ δὲ ἄρχεσθαι· καὶ τὸ μὲν ὅλον εἶναι κεφαλὴν, τὸ δὲ πόδας, τὸ δὲ χεῖρας, τὸ δὲ ὀφθαλμὸν, τὸ δὲ ἄλλο τι τῶν μελῶν τοῦ σώματος, πρὸς τὴν τοῦ παντὸς εὐαρμοσίαν καὶ τὸ συμφέρον, ἢ προσχομένῳ, ἢ προσχόντων· καὶ, ὥσπερ ἐν τοῖς σώμασιν, οὕτε ἀπερίβηται ἀλλήλων τὰ μέλη, ἀλλ' ἐν σῶμα τὸ πᾶν ἐστὶν ἐκ διαφόρων συγκείμενον· οὕτε ταυτὸ (62) πάντων ἐνέργημα, εἰ καὶ ταυτὸ τὸ χρῆζειν (62') ἀλλήλων εἰς ἀνάγκην εὐνοίας τε καὶ συννεύσεως (63)· καὶ οὕτε ὀφθαλμὸς βαδίζει, ἀλλ' ὁδηγεῖ· οὕτε ποὺς προβλέπει, ἀλλὰ μεταβαίνει (63'), καὶ μετατίθῃσιν· οὕτε γλῶσσα δέχεται φωνάς, ἀκοῆς γάρ· οὕτε ἀκοή φθέγγεται, γλώσσης γάρ· καὶ ῥίς μὲν, ὀδῶν (64) αἰσθητήριον· λάρυγξ δὲ σῖτα ρεύεται, φωνὴν δὲ ἰσθμὸς· χεῖρ δὲ τοῦ διδόναι καὶ τοῦ λαμβάνειν ὄργανον· νοῦς δὲ τοῖς πᾶσιν ἡγεμὼν, παρ' οὗ τὸ αἰσθάνεσθαι, καὶ εἰς ὃν ἡ αἰσθησις. Οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν, τῷ κοινῷ Χριστοῦ σώματι.

Instrumentum est: mens denique omnibus praestitaeque imperat, 587 nimirum a qua vis sentiendi proficiscitur, et ad quam sensus omnes referuntur. Ad eundem quoque modum apud nos, hoc est, in communi Christi corpore, res se habet.

ΙΑ'. Οἱ γὰρ πάντες ἐν σῶμά ἐσμεν ἐν Χριστῷ· οἱ δὲ καθ' ἕνα Χριστοῦ, καὶ ἀλλήλων μέλη. Τὸ μὲν γὰρ ἄρχει καὶ προκαθίσταται, τὸ δὲ ἀγεται καὶ εὐθύνεται, καὶ οὕτε ταυτὸν ἀμφοτέρω ἐνεργεῖ, εἴπερ μὴ ταυτὸν ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι· καὶ γίνεται ἀμφοτέρω ἐν εἰς ἕνα Χριστὸν, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συναρμολογούμενα, καὶ συντιθέμενα Πνεύματος. Κἂν τοῖς ἀρχομένοις πάλιν, ὅσον τὸ μέσον καὶ παιδεύσει, καὶ ἀσκήσει, καὶ ἡλι-

³¹ Prov. viii, 50. ³² ibid. 27 sqq. ³³ Ps. xxxii, 6.

Quod dissolutio via sit ad resurrectionem, et ad ipsam, quae ex illa est, immortalitatem.

(60) Συζυγίαν. Duo Regg., συζυγίας.

(60') Τοῦ. Deest in duobus Regg.

(61) Εἰ γε. Sic plerique codd. Deest γε in ed.

(61') Πηγὰς τὰς ὑπ' οὐρανόν. Billius: « Supercaelestes fontes; » quod certe a Græco, et a Gregorii mente alienum est.

(62) Ταυτὸ. Reg. b, ταυτὸν.

A vii, et dissolvit. Alterum enim superinduxit, alterum subduxit, non secus atque in aquarum fluxu, corporique mortali immortalitatem per dissolutionem comparavit. Ordo nos a mutis animalibus distinguit, civitates condidit, leges instituit, virtutem honoribus, vitium poena affectit, artes excogitavit, susceptos liberos amorem, seram et agrestem vitam ad humanitatem excoluit, et, quod terreno hoc et carnali amore majus est, divinum amorem animis

X. Quid autem singula commemorare attinet? Ordo, omnium rerum pater et praesidium est; istudque Verbi, rerum omnium conditoris et architecti, solus recte dicere queat, si quidem vocem acceperit: Cum mundus a Deo crearetur ac produceretur, cum eo eram cuncta componens³²; cum adornaret thronum suum supra ventos, ac supernas nubes roboraret: cum fundamenta terræ jaceret, et velut firmos et tutos fontes, qui sub caelo sunt, statueret³³, ac Spiritu oris sui virtutem omnem illis largiretur³⁴. Verum (ut ad rem ipsam, cujus causa haec omnia disserui, et ad quam jampridem oratio nostra festinat, veniamus), ordo in Ecclesiis quoque constituit, ut alii oves sint, alii pastores, alii praesint, alii subsint ac pareant; alius velut caput sit, alius pes, alius manus, alius oculi, alius aliud quoddam corporis membrum, ad totius Ecclesiae concinnitatem et utilitatem, vel inferius vel praestantius. Et quemadmodum in corporibus, nec membra inter se divulsa sunt, verum cuncta unum corpus sunt ex diversis membris conflatum; nec rursum idem omnium munus est, tametsi alioquin ad benevolentiae concordiaeque necessitatem, honorisque parem in disparibus rationem, alia aliorum opera ex aequo indigeant; neque enim oculus ambulat, sed viam demonstrat: nec pes prospicit, sed progreditur ac loca permutat: nec lingua voces accipit, id enim aurium est: nec rursus auris loquitur, quod linguae officium est: et nasus quidem est odoratus organum; guttur autem, ut ait Job³⁵, cibos degustat: manus porro dandi atque accipiendi

Instrumentum est, 587 nimirum a qua vis sentiendi proficiscitur, et ad quam sensus omnes referuntur. Ad eundem quoque modum apud nos, hoc est, in communi Christi corpore, res se habet.

XI. Omnes enim corpus unum in Christo sumus, singuli autem Christi, atque alii aliorum membra³⁶. Alii enim dominantur et praesunt: alii parent ac reguntur. Et quamvis non eadem sit utrorumque actio, siquidem imperare, et imperio regi, non est idem; sunt tamen utraque unum in unum Christum, ab eodem Spiritu constructa atque compacta. Ac rursus, quemadmodum inter eos, qui subsunt, ³⁵ Job xxxiv, 3. ³⁶ Rom. xii, 5.

(62') Τὸ χρῆζειν. Sic Reg. bm, Coisl. 1 et 2, etc. Deest τὸ in ed.

(63) Συννεύσεως. Coisl. 1 addit, καὶ ἰσοτιμίας ἐν τοῖς ἀνίστοις, « et parem honoris in disparibus rationem. » Id est, « ad aequalitatem servandam in iis rebus quae dispares sunt. »

(63') Μεταβαίνει. Bill. : « ingreditur. »

(64) Ὀδῶν. Reg. b, et Comb., ὁδῶν.

permagnum discrimen reperitur, ut qui et doctri-
na, et usu atque exercitatione, et ætate inter
se differant: eodem modo inter præfectos quoque
non parva differentia est; ac spiritus prophetarum
prophetis subijci³⁷, cum Paulus ipse affirmet, non
est cur de ea re dubites. Et quosdam quidem, in-
quit, posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos,
secundo prophetas, tertio pastores et doctores³⁸:
primum propter veritatem, alterum propter um-
bram, postremum propter utilitatis et illuminationis
divinæ mensuram. Et spiritus quidem unus est, non
autem pares gratiæ: quandoquidem nec paria spi-
ritus conceptacula. Alii enim per Spiritum datur
sermo sapientiæ et speculationis, alii sermo scientiæ
et revelationis, alii fides certa minimeque dubia, alii
virtutum sublimiumque miraculorum operationes,
alii gratiæ curationum, opitulaciones, hoc est, de-
fensiones et patrocinia; gubernationes, hoc est,
carnis castigationes, genera linguarum, interpreta-
tiones linguarum³⁹, aliis denique præstantiores,

XII. Hunc ordinem revereamur, o fratres, hunc
tueamur et conservemus. Alius auris sit, alius lin-
gua, alius manus, alius aliud quiddam. Alius doce-
at, alius discat; alius propriis manibus bonum
operetur, ut habeat quod egentibus impertiatur⁴⁰:
alius præsit ac plebem moderetur: alius iustitiæ
laudem per ministerium consequatur. Qui docet, in
modestia doceat. Prophetæ enim duo aut tres lo-
quantur, idque revelissim, atque unus interpretetur.
Quod si alii revelatum fuerit, primus loco ipsi cedat⁴¹. Et qui discit, in obedientia: et qui tribuit,
in hilaritate: et qui ministrat, in alacritate⁴². Ne
linguæ munere, quod omnium promptissimum et
paratissimum est, omnes fungamur; 588 nec
omnes apostoli simus, nec omnes prophetæ, nec
omnes interpretes⁴³. Amplum et præclarum est de
Deo verba facere? At præclarior est seipsum Deo
purgare; quoniam in malevolam animam non in-
troibit sapientia⁴⁴. Atque ad iustitiam seminare, et
vitæ fructum metere jubemur⁴⁵, ut scientiæ lumine
perfundamur. Ac Paulus ipse nos per Domini amo-
rem⁴⁶ a Domino cognosci vult, per cognitionem
autem doceri: atque hanc ad cognitionem viam, me-
liorem esse censet, quam opinionem eam, quæ inflat.

XIII. Magnum et præclarum est docere? At dis-
cere periculo vacat. Quid pastoris munus tibi ar-
rogas, cum ovīs sis? Quid caput efficeris, cum pes
sis? Quid exercitum ducere aggredieris, in militum
ordinem ascriptus? Quid magna quidem illa, sed
incerta et periculosa maris lucra consecraris, cum

A κίρα διεστηκόσι· καν τοῖς ἀγούσι τὸ διάφορον ὅσον·
καὶ πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται,
Παύλου λέγοντος, μὴ ἀμφιβάλλε. Καὶ οὗτος μὲν
ἔθετο, φησὶν (64'), ὁ θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρῶ-
τον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον
ποιμένας (65) καὶ διδασκάλους· πρῶτον διὰ τὴν
ἀλήθειαν, δεύτερον διὰ τὴν σκάν, τρίτον διὰ τὸ
μέτρον τῆς ὠφελείας, καὶ τῆς ἐλλάμψεως. Καὶ τὸ
μὲν πνεῦμα ἐν, τὰ χαρίσματα δὲ οὐκ ἴσα, ὅτι μὴδὲ
τὰ δοχεῖα τοῦ πνεύματος. Ὁ μὲν (66) γὰρ διὰ τοῦ
Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας καὶ θεωρίας (67),
ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως ἢ ἀποκαλύψεως, ἄλλω (68)
πίστις βεβαία καὶ ἀνεκδοκίμος ἄλλω δὲ ἐνεργή-
ματα δυνάμεων καὶ θαυμάτων ὑψηλοτέρων, ἄλλω
δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, εἰσὶν προ-
στασίαι, κυβερνήσεις, εἰσὶν παιδαγωγίαι σαρκός,
γέννη γλωσσῶν, ἐρμηνεῖαι γλωσσῶν, τὰ μείζω
χαρίσματα, καὶ τὰ δεύτερα, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς
πίστεως

IB'. Ταύτην αἰδώμεθα τὴν τάξιν, ἀδελφοί, ταύτην
φυλάττωμεν. Ὁ μὲν ἔστω τις ἀκοή, ὁ δὲ γλῶττα, ὁ
δὲ χεὶρ, ὁ δὲ ἄλλο τι τοῦτων (69). Ὁ μὲν διδασκείτω,
ὁ δὲ μανθάνειτω· ὁ δὲ ἐργαζέσθω τὸ ἀγαθὸν ταῖς
ἰδίαις χερσὶν εἰς μετάδοσιν τοῦ δεομένου καὶ χρή-
ζοντος. Ὁ μὲν ἀρχέτω καὶ προεβλήσθω· ὁ δὲ δι-
καιούσθω διὰ τῆς ὑπουργίας· καὶ ὁ διδάσκων
ἐγκόσμως. Προφήται γὰρ δύο ἢ τρεῖς λαλεῖτωσαν,
καὶ ἀνὰ μέρος, καὶ εἰς διερμηνεύειτω. Ἄλλου δὲ τρα-
νωθέντος, ὁ πρῶτος ὑποχωρεῖτω. Καὶ ὁ μανθάνων,
ἐν εὐπειθείᾳ· καὶ ὁ χορηγῶν, ἐν ἰαρότητι· καὶ ὁ
ὑπουργῶν, ἐν προθυμίᾳ. Μὴ πάντες ὤμεν γλῶσσα,
τὸ ἐτοιμότατον· μὴ πάντες ἀπόστολοι, μὴ πάντες
προφῆται, μὴ πάντες διερμηνεύομεν. Μέγα τὸ περὶ
θεοῦ λαλεῖν; Ἀλλὰ μείζον τὸ ἑαυτὸν καθαίρειν
θεῷ· ἐπειδὴ εἰς κακότηχον (70) ψυχὴν σοφία οὐκ
εἰσσεύσεται. Καὶ σπείρειν ἐκτελεύσθημεν εἰς δικαιο-
σύνην, καὶ τρυγῆν καρπὸν ζωῆς, ἵνα (71) καὶ φωτι-
σθῶμεν τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως. Καὶ Παῦλος, διὰ τοῦ
ἀγαπᾶν ἡμᾶς τὸν Κύριον, ὑπὸ Κυρίου γινώσκεισθαι
βούλεται, διὰ δὲ τοῦ γινώσκεισθαι, τὸ διδάσκεισθαι,
καὶ ταύτην ὁδὸν βελτίονα οἶδεν εἰς γνῶσιν, τῆς φω-
σιούσης οἰήσεως.

D II'. Μέγα τὸ διδάσκειν; Ἀλλὰ τὸ μανθάνειν ἀκί-
νον. Τί σεαυτὸν ποιεῖς ποιμένα, πρόβατον ὢν; Τί
γίνῃ κεφαλὴ, ποὺς τυγχάνων; Τί στρατηγὴν ἐπιχει-
ρεῖς, τεταγμένος ἐν στρατιώταις; Τί τὰ μεγάλα καὶ
οὐκ ἀσφαλῆ κέρδη τῆς θαλάσσης ἐπιδιώκεις (72),
ἐνὸν ἀκινδύνως γεωργεῖν γῆν, εἰ καὶ (73) κερδαίνεις

³⁷ I Cor. xiv, 32. ³⁸ I Cor. xii, 28. ³⁹ ibid. 8. ⁴⁰ Ephes. iv, 28. ⁴¹ I Cor. xiv, 29 et seq.
⁴² Rom. xii, 8. ⁴³ I Cor. xii, 29. ⁴⁴ Sap. i, 4. ⁴⁵ Ose. x, 12. ⁴⁶ I Cor. viii, 3.

(64') Φησὶν. Deest in duobus Regg.

(65) Ποιμένας. Deest in Or. 1.

(66) Ὁ μὲν. Sic sacer textus, Coisl. 1, Or. 1, Comb., etc. Prave in ed., ὁ.

(67) Καὶ θεωρίας. Reg. b. ἢ θεωρίας.

(68) Ἄλλω. Reg. bm addit, δέ.

(69) Ὁ δὲ ἄλλο τι τοῦτων. Sic Reg. b. In ed

legitur tantum, ἄλλο τι.

(70) Εἰς κακότηχον. Sic quatuor Regg., et Or.

1. In edit., ὡς κακότηχον.

(71) Ἰνα. Reg. b, et Or. 1 addunt, καί.

(72) Ἐπιδιώκεις. Reg. bm, et Or. 1, διώκεις.

(73) Εἰ καί. Or. 1 ad marg., καὶ εἰ καί.

ἐλάσσονα; Καὶ εἰ μὲν ἄνθρωπος εἶ κατὰ Χριστὸν, καὶ γεγύμνασται σοὶ τὰ αἰσθητήρια, καὶ λαμπρὸν σοὶ τὸ φῶς τῆς γνώσεως, ἅλλει Θεοῦ σοφίαν τὴν λαλουμένην ἐν τοῖς τελείοις, καὶ τὴν ἀποκεκρυμμένην ἐν μυστηρίῳ· καὶ ταύτην, ὅταν καιρὸν λάβῃς, καὶ πιστευθῇς. Τί γὰρ ἔχεις παρὰ σεαυτοῦ, ὃ μὴ δέδοται, μὴδὲ ἐληφας; Εἰ δὲ ἔτι νήπιος εἶ (74), καὶ χαμερπῆς τὴν διάνοιαν, καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις προσθαίνειν οὐχ ἱκανὸς, γενοῦ Κορίνθιος, γάλακτι τράφηθι (75). Τί χρήσεις στερεωτέρας τροφῆς, ἣν οὐκ ἀναλίσκει τὰ μέλη, καὶ ποιεῖ τροφὴν δι' ἀσθένειαν; Φοβέγγου μὲν, εἰ τι κρεῖττον σωπῆς ἔχεις (καὶ γὰρ τὸ τάξιν σεπλάσθαι χεῖλεσιν ἐπαινούμενον, ἔγνωσ). ἀγάπα δὲ ἡσυχίαν, ἐνθα κρεῖττον λόγου τὸ σωπῆν· καὶ τὰ μὲν εἰπὲν, τὰ δὲ ἀκοῦσαι· καὶ τὰ μὲν ἐπαινέσαι, τὰ δὲ μὴ πικρῶς ἀποπέμψασθαι.

te fugit laudi duci, si quis ordinem labiis adhibeat⁵¹), at ubi silere præstat, quam loqui, silentium complectere. Atque alia dicere ames, alia audire; alia laudibus evehere, alia, non tamen acerbè, ablegare ac rejicere.

ΙΔ'. Οὐκ ἴστε τὸν ἀγῶνα τὸν ἡμέτερον, ἀδελφοί, τὼν σοβαρῶς ἐνταῦθα προκαθεζομένων, καὶ ταῦτα νομοθετοῦντων ὑμῖν τοῖς πολλοῖς. Τάχα δὲ οὐδὲ ἡμῶν αὐτῶν οἱ πλείους γινώσκουμεν (ὃ καὶ θαυμάζειν ἄξιον), ὅπως παρὰ Θεῷ ταλαντεύεται καὶ νόημα πᾶν, καὶ λόγος, καὶ πράξις· καὶ οὐ παρὰ Θεῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῖς πλείστοις· οἱ βραδεῖς μὲν εἰσι τῶν ἰδίων κριταί, ταχεῖς δὲ τῶν (76) ἀλλοτρίων ἐξετάσται, καὶ ῥᾶον ἂν ἄλλοις τὰ μέγιστα, ἢ τὰ ἐλάχιστα ἡμῖν συγχωρήσαιεν (77)· καὶ ὥςιν ἀμαθέστεροι, θάπτον ἂν ἡμῶν ἀσέβειαν καταγνοίεν, ἢ μετρίαν ἑαυτῶν ἀγνοίαν. Οὐκ ἴστε, πηλίκον ἐκ Θεοῦ δῶρον ἡ σωπῆ, καὶ τὸ μὴ ἀνάγκην (78) ἔχειν λόγου παντὸς, ὥστε κατ' ἐξουσίαν, τὸν μὲν αἰρεῖσθαι, τὸν δὲ (79) ἀποδιδράσκειν, καὶ ταμιεύειν ἑαυτῷ καὶ λόγον καὶ σωπῆν. Φύσει μὲν γὰρ (80) ἅπας λόγος σαθρὸς καὶ εὐκίνητος, καὶ διὰ τὸν ἀντιμαχόμενον λόγον ἐλευθερίαν οὐκ ἔχων· ὁ δὲ περὶ Θεοῦ, τοσούτω μᾶλλον, ὅσω μείζον τὸ ὑποκαίμενον, καὶ ὁ ζῆλος πλείων, καὶ ὁ κίνδυνος χαλεπώτερος. Καὶ τί φοβηθέντες, τί θαρβήσομεν; νοῦν, ἢ λόγον, ἢ ἀκοήν, ἐν τρισὶ τοῦτοις τοῦ κινδύνου σαλεύοντος; Καὶ γὰρ νοῆσαι (81) χαλεπὸν, καὶ ἐρμηνεύσαι ἀμύχανον, καὶ ἀκοῆς κεκαθαυμένης ἐπιτυχεῖν (82) ἐργωδέστερον. ex quo fiduciam concipiemus? Mensene, an sermo, an auditus, cum in tribus his rebus periculum versetur? Nam et res divinas mente consequi arduum, et verbis explicare perdifficile, et purgatas aures nancisci majoris laboris et difficultatis est.

ΙΕ'. Φῶς μὲν ὁ Θεός, καὶ φῶς τὸ ἀκρότατον, οὐδὲν βραχεῖά τις ἀπορροή, καὶ ἀπαύγασμα κάτω (83)

A terram sine periculo colere liceat, etiamsi minore cum quæstâ? Si vir secundum Christum es, et sensus exercitatus habes⁵², ac splendido scientiæ lumine præditus es, Dei sapientiam loquere, quæ apud perfectos⁵³ prædicatur, et quæ in mysterio abscondita est; idque ita demum, si commodum tempus nactus fueris, eamque fidei tuæ commissam habueris. Quid enim a teipso habes, quod tibi datum non fuerit, et quod non acceperis⁵⁴? Sin autem ætate adhuc tenera es, atque humilis et abjecto animo, viribusque infirmioribus, quam ut ad sublimiora progredi possis, Corinthius esto, satis tibi sit lacte nutriri⁵⁵. Quid solidiorem cibum expetis, quem membra præ imbecillitate conficere, atque in alimentum vertere nequeant? Loquere sane, si quid

B silentio melius et excellentius habes (neque enim te fugit laudi duci, si quis ordinem labiis adhibeat⁵¹), at ubi silere præstat, quam loqui, silentium complectere. Atque alia dicere ames, alia audire; alia laudibus evehere, alia, non tamen acerbè, ablegare ac rejicere.

XIV. Nescitis, fratres, qua difficultate premamur, nos, inquam, quibuscum pompa et fastu præsidemus atque hæc vobis, qui e plebe estis, quasi lata lege promulgamus. Ac fortasse nec nostrum plerique (quod etiam deplorandum est) intelligunt, quomodo apud Deum, et cogitatio omnis, et sermo, et actio velut ad lancem expendatur: nec apud Deum duntaxat, verum et apud omnes ferme homines; qui, cum rerum suarum tardi sint **589** judices, alienarum autem expediti sunt exploratores, citiusque aliis gravissima errata, quam nobis levissima, concesserint; ac, si imperitiores sint, nobis impietatis crimen potius impeerint, quam ut mediocrem suam inscientiam accusent. Nescitis, quantum Dei donum sit silentium, ac loquendi necessitate minime constrictum esse, ita ut pro arbitrato alterum eligere, alterum fugere liceat, sibi que, et sermonis, et silentii, velut dispensatorem esse. Nam cum omnis oratio suapte natura imbellis sit, facileque percellatur, ac propter repugnantem sermonem libertate careat; tum vero ea, quæ de Deo suscipitur, tanto plus habet difficultatis, quanto subjectum majus est, et zelus amplior, et periculum gravius. Quid autem metuemus? Aut quid erit

XV. Deus quidem lux est, atque adeo lux omnium sublimissima, cujus perexiguus quidam rivus,

⁵¹ Hebr. v, 44. ⁵² I Cor. ii, 6. ⁵³ I Cor. iv, 7. ⁵⁴ I Cor. iii, 2. ⁵⁵ Prov. x, 19

(74) *Εἰ δὲ ἔτι νήπιος εἶ*. Sic codd. Prave in ed., *εἰ δὲ ἔστι νήπιος, εἶ*, etc.

(75) *Γάλακτι τράφηθι*. «Lac cibum adhibe.

(76) *Ταχεῖς δὲ τῶν*, etc. Bill.: «in alienis tamen censoriam virgulam celerrime arripiunt.»

(77) *Συγχωρήσαιεν*. Sic tres Regg., Or. 1 et Comb. In ed., *συγχωρήσειεν*.

(78) *Καὶ τὸ μὴ ἀνάγκην*, etc. «Nec cujusvis sermonis necessitate constringi, ita ut liberam habeat facultatem, quem maluerit, eligendi aut cavendi, sibi que et sermonis, et silentii, velut dispensatorem esse.» De illo namque loquitur Gregorius, qui non

sedet in magistri cathedra, cui incumbit de rebus divinis sermonem habere, et fidem explicare.

(79) *Τὸν μὲν... τὸν δέ*. Sic tres Regg., Or. 1 et Comb. In ed., *τὸν μὲν... τὸν δέ*.

(80) *Γὰρ*. Deest in Reg. b et Or. 1.

(81) *Καὶ γὰρ νοῆσαι*, etc. Plato in *Timæo*, et Cicero *De universitate*, eandem sententiam habent.

(82) *Ἐπιτυχεῖν*. Plures Regg. et Or. 1, *τυχεῖν*.

(83) *Ἀπαύγασμα κάτω*. Sic Reg. bin, Coisl. 4 et 2, Or. 1, etc. Deest *κάτω* in ed.

ac radius ad inferiora pertingens, est lumen id omne quod cernimus, quantumvis splendidum videatur; sed, ut vides, caliginem nostram calcas, ac tenebras latibulum suum posuit⁸⁴, easque inter se ac nos, quemadmodum olim Moyses velamen inter se et obduratos Israelitas, interjecit⁸⁵, ne sepositam ac reconditam pulchritudinem, qua pauci digni sunt, caliginosa natura facile videat, facile quoque propter adipiscendi facilitatem amittat: verum lumen cum lumine, semper in sublime per appetitionem trahente, versetur, ac mens, vitiorum maculis repurgata, purissimæ menti jungatur, partimque nunc nobis aliquid appareat, partim autem postea, hoc scilicet virtutis, propensorisque in Deum animi, seu expressæ illius similitudinis præmium ferens. Videmus enim nunc, inquit, per speculum et in ænigmate: tunc autem **590** facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte: tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum⁸⁶. Quanta est vilitas nostra et abjectio! Quanta rursus pollicitatio! Deum perinde cognoscere, ut cogniti sumus. Hæc Paulus magnus ille veritatis præco, gentium in fide magister⁸⁷, qui amplissimum orbem Evangelio implevit⁸⁸; qui nulli alii, quam Christo, vixit⁸⁹, qui usque ad tertium cælum penetravit⁹⁰, qui paradisi spectator fuit⁹¹, qui denique perfectionis causa dissolutionis desiderio flagrabat⁹².

XVI. Ac Moyses quidem Dei posteriora per petram vix conspexit⁹³ (quæcunque tandem posteriora illa erant, et quæcunque petra), idque cum multum preceps esset, ac promissi compos factus: nisi quod non tantum, quantum exoptabat, vidit, plusque illud fuit, quod eum fugit, quam quod ipsius oculis sese objecit; Moyses, inquam, qui Pharaonis Deus erat, qui tantam hominum multitudinem ductabat, qui tantam miraculorum vim demonstrat. Tu vero, quosnam usquam cælitus aluisti? Quam aquam e petra extudisti⁹⁴? Quod mare virga dirupisti⁹⁵? Quem populum per aquas, tanquam per aridam, transmisisti? Quos hostes fluctibus obruisti? Quos per ignis et nubis columnam deduxisti⁹⁶? Quos Amalecitas per orationem, et manuum extensionem⁹⁷, ac crucem tanto ante mystice adumbratam, fudisti et profigasti, ut misere tecum et calamitose agi putes, quod plene ac perfecte Deum non comprehendas, atque ideo omnia tibi moveri, ac sursum deorsumque jactari videan-

A φθάνον, πῶς ἄπαν, καὶ ὑπερλαμπρον φαίνεται· ἀλλ' ὁρᾷς, γνόφον πατεῖ (84) τὸν ἡμέτερον, καὶ ἐθετο σκότος ἀποκοιμήν αὐτοῦ, μέσον αὐτοῦ (85) τε καὶ ἡμῶν θεῖς, ὥσπερ καὶ Μωϋσῆς πάλα τὸ κάλυμμα ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς πωρώσεως Τσαρῆλ, ἵνα μὴ βλάβως ἴδῃ σκοτεινὴ φύσις τὸ ἀπόθετον κάλλος, καὶ ὀλίγων ἀξίον, μὴδὲ βλάβως ἐπιτυχὸν (86), βλάβως καὶ ἀποβάλλῃ διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς κτήσεως· πῶς (87) δὲ ὁμιλήσῃ φωτὶ, ἀεὶ πρὸς τὸ ὕψος ἔλκοντι διὰ τῆς ἐφέσεως, καὶ νοῦς πλησιάζῃ τῷ καθαρωτάτῳ κεκαθαρμένος, καὶ τὸ μὲν ἄρτι φανῇ, τὸ δὲ ὑστερον, ἄθλον ἀρετῆς καὶ τῆς ἐντεῦθεν πρὸς αὐτὸ (88) νεύσεως, εἰ-
B τουν ἐξομοιώσεως. *Βλέπομεν γὰρ ἄρτι, φησί, δι' ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἕκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγινώσκωμαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην.* Καὶ τὸ ταπεινὸν ἡμῶν ὅσον! καὶ ἡ ἐπαγγελία πληλὴ! γινώ-
C ναι θεὸν τοσούτον, ὅσον ἐγνώσμεθα. Ταῦτα Παῦλος ὁ μέγας κήρυξ τῆς ἀληθείας, ὁ τῶν ἔθνων ἐν πίστει διδάσκαλος, ὁ τὸν πολὺν κύκλον τοῦ Εὐαγγελίου πλη-
D ρώσας, ὁ μὴ ἄλλῃ τινὶ ζῶν, ἢ Χριστῷ, ὁ μέχρι οὐ-
ρανοῦ τρίτου φθάσας, ὁ τοῦ παραδείσου θεατῆς, ὁ ποθὼν διὰ τὴν τελειότητα τὴν ἀνάλυσιν.

ΙΓ'. Καὶ Μωϋσῆς μὲν (89) μάλιστα εἶδε Θεοῦ τὰ ὀπίσθια διὰ τῆς πέτρας (ἅτινα ταῦτά ἐστι, καὶ ἦτις ἡ πέτρα), καὶ ταῦτα πολλὰ δεηθεὶς, καὶ τυχὼν ὑποσχέσεως· πλὴν ὅτι μὴ, ὅσον ἐπόθησεν, εἶδεν, ἀλλὰ πλέον (90) τοῦ φαντασθέντος ἦν ὁ διέφυγεν· Μωϋσῆς, ὁ τοῦ Φαραὼ Θεός, ὁ τοσούτον ἄγων λαὸν, ὁ τληκαύτην σημεῖων ἐπιδείξας δυνάμειν. Σὺ δὲ, τίνας ἐθρεψας ἐξ οὐρανοῦ; Ποῖον ὕδωρ ἐκ πέτρας δέδωκας (91); Ποῖαν ἐρρήξας θάλασσαν βάθωρ; Τίνα λαὸν διήγαγες ὡς διὰ ἡρᾶς τῆς ὕρᾶς; Τίνας ἐχθροὺς κατεπόντισας; Τίνας στύλῳ πυρὸς καὶ νεφέ-
C λης ὠδήγησας; Τίνα κατεπολέμησας Ἀμαλὴκ εὐχῇ, καὶ χειρῶν ἐκτάσας, καὶ τῷ σταυρῷ προσηκουμένῳ πόρρωθεν μυστικῶς, ἢ ἡ σοι συμφορὰ τὸ μὴ τελείως καταλαθεῖν (92) θεὸν, καὶ διὰ τοῦτο πάντα δονῆται, καὶ ἄνω καὶ κάτω φέρεται (93); Ἐπεὶ δὲ Μωϋσέως ἐμνήσθην, οὐκ ἔμαθες ἐντεῦθεν χάρισμα-
D τος ἀκολουθίαν αὐτὸν νόμον τάξεως; Εἰ μὲν εἰ Μωϋσῆς, καὶ τῆς νεφέλης εἰσω χώρησον, καὶ λάλει Θεῷ, καὶ φωνῆς ἀκούε, καὶ δέξαι νόμον, καὶ νομοθέ-

⁸⁴ Psal. xvii. 42. ⁸⁵ Exod. xxxiv. 33. ⁸⁶ I Cor. xiii. 12. ⁸⁷ II Tim. i. 11. ⁸⁸ Rom. xv. 19. ⁸⁹ Galat. ii. 20. ⁹⁰ II Cor. xii. 2. ⁹¹ ibid. 4. ⁹² Philip. i. 23. ⁹³ Exod. xxxiii. 22 sqq. ⁹⁴ Exod. xvii. 6. ⁹⁵ Exod. xiv. 16 sqq. ⁹⁶ Exod. xiii. 21. ⁹⁷ Exod. xvii. 10 seq.

(84) Ὁρᾷς, γνόφον πατεῖ. Sic Reg. bm et Coisl. 2. In Or. 4, ὅρα, «aspice.» In aliis, ὁρᾷς; «videsne?» In ed., ὁρᾷς, γνόφον πατεῖν. Schol.: Γνόφον, τούτεστι, τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν· «Caliginem, id est, infirmitatem nostram.»

(85) Αὐτοῦ. Duo Regg., ἑαυτοῦ.

(86) Ἐπιτυχόν. Reg. hu, Coisl. 1 et Bas., ἐπι-
τυχοῦσα.

(87) Φῶς. Schol.: Τούτεστι, νοῦς καθαρὸς καὶ ἅγιος τῷ ἀληθινῷ φωτὶ πλησιάζῃ. Σκοτεινὴν δὲ φύσιν λέγει τὴν ἁμαρτητικὴν κατάστασιν. Σκοτεινὴν γὰρ ἀνθρώπου φύσιν τὸν θεὸν ποιῆσαι ἀμήχανον· ἀγαθὸς γὰρ ὢν, καλὰ λαὸν πάντα ἐποίησεν· id est, mens

pura et sancta vero lumini appropinquet. Caliginosam autem appellat naturam, propensionem ad peccatum. Caliginosam enim conditam fuisse a Deo hominis naturam, dicere fas non est; quippe qui bonus cum sit, omnia valde bona creavit.

(88) Αὐτό. Reg. bm et Sav., αὐτόν.

(89) Μέν. Deest in duobus Regg. et Or. 1.

(90) Πλέον. Or. 1, πλέον.

(91) Δέδωκας. Duo Regg. et Or. 1, ἔδωκας.

(92) Καταλαθεῖν. Duo Regg. et Or. 1, καταλαμ-
δάνειν.

(93) Δονῆται... φέρεται. Reg. bm, et Comb., δο-
νεῖται... φέρεται.

τησον. Εἰ δὲ Ἀαρὼν, συνανέσθῃ μὲν, ἀλλὰ τῆς νεφέλης ἔξω στήθι πλησίον. Εἰ δὲ Ἰθάμαρ τις, ἢ Ἐλεάζαρ, καὶ τρίτος ἀπὸ Μωϋσέως, ἢ τῆς γερούσιας τις καὶ τῶν Ἑβδομήκοντα, ἐπὶ πόρρωθεν στήθι, καὶ τῇ στάσει (94) τὸ τρίτον ἔχων. Εἰ δὲ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν πολλῶν εἰς, οὐ προσίεται σε τὸ ὄρος, οὐ καὶ θηρίον θίγῃ, λιθοβοληθήσεται. Κάτω μένον, καὶ μόνῃς ἀκουε τῆς φωνῆς, καὶ ταύτης, ἀγνίσας σεαυτὸν καὶ καθάρας (95), ὡς διατέταξαι.

quamvis ordine tertius. Quod si plebeius quispiam, infimique ordinis, mons minime te admittit; quippe quem etiam si bestia tetigerit, lapidibus opprimitur. Infra remane, vocemque solam audi, idque etiam postquam teipsum, ut iussus es, expiaveris ac perpurgaveris.

IZ'. Καὶ ἵνα σε παιδεύσω διὰ πλειόνων, τίς τῶν ἱερῶν ἐτελείου τὰς χεῖρας; Μωϋσῆς. Τίς τῶν τελευτουμένων ὁ πρῶτος; Ἀαρὼν. Καὶ ἐπὶ τούτων, τίς τὰ πρὸς Θεὸν ἦν; Καὶ τίς ἀντὶ φωνῆς τῷ λαῷ; Εἰς δὲ τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσφεῖ τις, πλὴν ἐνός; Αἰὶ δὲ οὗτος; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ ἦν ὅτε. Ἐφερον δὲ τὴν σκηνὴν τίνες, πλὴν τῶν Λευιτῶν; Καὶ οὗτοι, καθὼς διετέτακτο, οἱ μὲν τὰ τιμιώτερα ταύτης, οἱ δὲ τὰ δεύτερα, καθὼς ἡ τῶν φερόντων ἀξία; Ἐπεὶ δὲ καὶ φυλάσσεσθαι ταύτην ἔδει, ἐφύλασσον τίνες, καὶ πῶς; Οἱ μὲν τότε τὸ κλίτος (96), οἱ δὲ τότε· καὶ οὐδὲ (97) ἀόριστον, οὐδὲ ἀτακτον, οὐδὲ τῶν ἐλαχίστων. Ἡμεῖς δὲ ἀν μικροῦ δοξαρίου τύχωμεν, ἢ οὐδὲ τούτου πολλάκις, ἀλλ' ὡς ἔτυχεν, ἢ δύο (98), ἢ τρία ῥήματα τῆς Γραφῆς ἐκμελετήσωμεν, καὶ ταῦτα περιεκομμένως καὶ ἀνοήτως (τοῦτο ἐκεῖνο, ἢ αὐθιμερινὴ σοφία, καὶ ὁ ἐν Χαλάνῃ (99) πύργος, ὃς καλῶς τὰς γλώσσας ἐμέρισεν)· καὶ ἀπονοηθῆναι δεῖ κατὰ Μωϋσέως, καὶ γενέσθαι Δαθάν καὶ Ἀθεριῶν τοὺς ὀβριστής καὶ ἀθέτους. Ὅν φύγωμεν τὴν αὐθάδειαν, καὶ μὴδὲ τὴν ἀπόνοιαν μιμησώμεθα, μὴδὲ τὸ τέλος δεξώμεθα.

sunt), jam et contumaciter atque insane adversus Moysen insurgendum est, et Dathan et Abironis contumelia et impietas imitanda. Quorum arrogantiam et amentiam, quaeso, fugiamus, ne hisdem poenis opprimamur.

IH'. Βούλει δὲ καὶ ἄλλην σοι παραστήσω τάξιν, καὶ ταύτην ἐπαινεθῇ, καὶ ταύτην ἀξίαν τῆς εἰς τὸ παρὸν μνήμης, καὶ νοουθεσίας; Ὅρξῃ τῶν Χριστοῦ μαθητῶν, πάντων ὄντων ὤφελων, καὶ τῆς ἐκλογῆς ἀξίω, ὁ μὲν Πέτρα καλεῖται, καὶ τοὺς θεμελίους τῆς Ἐκκλησίας πιστεύεται, ὁ δὲ ἀγαπᾷται πλέον, καὶ ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ (1) Ἰησοῦ ἀναπαύεται, καὶ φέρουσιν οἱ λοιποὶ τὴν προτίμησιν. Ἀναθῆναι δὲ εἰς τὸ ὄρος δεῖσαν, ἵνα τῇ μορφῇ λάμψῃ, καὶ τὴν θεότητα παραδείξῃ, καὶ γυμνώσῃ τὸν ἐν τῇ σαρκὶ χρυστόμενον, τίνες συναναβαίνουσιν (οὐ γὰρ πάντες ἐπὶ ὁπταί τοῦ θαύματος); Πέτρος, καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης, οἱ πρὸ τῶν ἄλλων καὶ ὄντες καὶ ἀριθμούμενοι. Παρεῖναι δὲ ἀγωνιῶντι, καὶ ἀναχωροῦντι μι-

tur? At quoniam Moyses mentionem feci, nonne hinc gratiae divinae seriem, ordinisque legem didicisti? Si Moyses es, nubem quoque ipsam ingredere, et Deum alloquere, et vocem audi, et legem accipe, ac leges statue. Si autem Aaron, simul quidem ascende: verum extra nubem in propinquo consiste. Si vero Ithamar quispiam, aut Eleazar, atque a Moyse tertius, ordinisque senatorii et ex Septuaginta unus, longius adhuc gradum fige,

XVII. Atque ut uberius te instruam, quis sacerdotum manus consecrabat? Moyses. Quis eorum, qui consecrabantur, primus erat? Aaron. Quis autem, quod ante a nobis dictum oportuit, ea, quae ad Deum spectabant, curabat? Quis rursus populo vocis instar erat? Jam, in Sancta sanctorum cui, praeterquam uni, aditus patebat? Semperne autem illi patebat? Nequaquam; sed semel per annum, et statuto tempore. Quinam porro arcam gestabant, nisi Levitae? Et ex iis, ut constitutum erat, alii quidem praestantiores ejus partes, alii autem inferiores minorisque pretii, prout cujusque dignitas ferebat? Et quoniam eam quoque custodiri oportebat, quinam eam, et quo pacto custodiebant? Alii videlicet aliud latius, alii aliud: nec quidquam non distinctum et ordinatum erat, ne minimarum quidem rerum. At nos si exigui quamdam gloriolam assecuti fuerimus, ac ne hanc quidem persæpe, verum temere duo aut tria Scripturae verba, eaque imperite et concise perdidicimus (illa videlicet sapientia est uno die parva, et Chalanæ turris, qua linguae praeclare divisa

XVIII. Vis aliud quoque ordinis et disciplinae exemplum in medium proferam, idque praeclarum et laudabile, ac praesenti commemoratione atque admonitione imprimis dignum? Vides quemadmodum ex Christi discipulis, magnis utique omnibus et excelsis, atque electione dignis, hic Petra vocetur, atque Ecclesiae fundamenta in fidem suam accipiat, ille impensius ametur, et supra pectus Jesu requiescat, ac reliqui discipuli eos sibi praeferrī aequo animo ferant. Jam, cum in montem ascendendum fuisset, ut Christus corporea forma splenderet, et divinitatem suam patefaceret, eumque, qui carne tegebatur, nudaret atque aperiret, quinam simul ascendunt (nec enim omnes ad hujus

⁹⁴ Exod. xix, 3 sqq. ⁹⁵ Exod. xxviii, 1 sqq. ⁹⁶ Exod. xxviii, 1 sqq. ⁹⁷ Levit. xvi, 2; Hebr. ix, 7.

⁹⁸ Matth. xvi, 18. ⁹⁹ Joan. xiii, 25. ¹ Matth. xvii, 1 sqq.

(94) *Kān τῇ στάσει*, etc. Bill.: «sedeque tertia acquiesce.»

(95) *Καθάρας*. Duo Regg. et Or. 1, καθήρας.

(96) *Τὸ κλίτος*. Schol.: Τὸ μέρος. «Alii hanc, alii illam partem.»

(97) *Οὐδέ*. Reg. bm, et Bas., οὐδέν.

(98) *Ἡ δύο*. Sic codd. deest ἡ in ed.

(99) *Χαλάνη*. Duo Regg. et Or. 4, Χαλάννη, «Chalanæ turris, id est, turris Babel.»

(1) *Τοῦ*. Deest in tribus Regg. et Or. 1.

miraculi spectaculum admittuntur)? Petrus, Joannes et Jacobus, qui ante alios, et erant, et numerabantur. Rursus cum in supremo agone versanti, et paulo ante passionem secedenti ⁷², ac precibus operam danti quosdam adesse oporteret, quinam ad eam rem asciti sunt? Idem illi. Atque hæc Christi prælatio et electio fuit Cæteroqui vero quanta concinnitas, et disciplina? Aliud Petrus interrogat ⁷³, aliud Philippus ⁷⁴, aliud Judas ⁷⁵, aliud Thomas ⁷⁶, aliud alius quispiam, neque aut idem omnes, aut omnia unus, sed vicissim quisque, ac sigillatim. Dicesne hic fortasse, hoc singulos quævisisse, quod cuique opus erat? **592** Istud autem, quale tibi videtur? Philippus quiddam dicere gestit, nec solus audet, verum Andream quoque adhibet ⁷⁷. Petrus aliquid percunctari cupit, et Joanni rem capitis nutu proponit ⁷⁸. Ubi hic morositas? Ubi dominandi libido? Ecquod illustrius argumentum edere potuissent, se Christi discipulos esse, mitis, inquam, illius et humilis corde ⁷⁹, et servi bus rebus gloriam ad Patrem transmittentis, ut ret? Quam tamen tantum abest, ut colamus et a si non omnes homines audacia et arrogantia superbus ostendamus.

XIX. An te fugit, humilitatem, non tam in parvis rebus levisque momenti (fieri enim possit, ut eam ostentatio, fictaque et adumbrata virtutis species pariat), quam in majoribus et gravioribus explorari? Ego certe humilitatis ac modestie laudem huic demum tribuerim, non qui de seipso pauca (idque apud paucos, et raro commemorat), nec qui inferiorem humiliter affatur, sed qui parce ac moderate de Deo loquitur; ac quædam proloqui, quædam premere et retinere, quorundam etiam in-scitiam sateri novit, atque ei sermone cedit, cui loquendi munus commissum est, ac nonnullos uberiori Spiritus gratia præditos, et contemplatione altius profectos esse æquo animo patitur. Turpe enim est profecto, in veste ac victus ratione, non sublimiorem, sed vilioiorem eligere, ac genuum callo, lacrymarum fontibus, jejuniis, vigiliis, chameæniis, labore, atque omni corporis maceratione humilitatem præ se ferre, ac propriam imbecillitatem agnoscere; in divinis autem disputationibus principatum et tyrannidem sibi vindicare, nec quicquam omnino cedere, verum supra omnes legis doctores gloriam, sed etiam securitatem habeat.

XX. Quid igitur (interpellabit quispiam ex iis, qui ferventioris animi sunt), an de Deo tacebimus, idque nobis indicis? Et de qua tandem re potius, quam de ipso loquemur? Aut quo loco illud ponemus: *Semper laus ejus in ore meo* ⁹⁹; et, *Benedi-*

Α κρὸν πρὸ τοῦ πάθους, καὶ εὐχομένῳ, τίνες; Οἱ αὐτοὶ πάλιν. Αὕτη μὲν ἡ τοῦ Χριστοῦ προτίμησις. Ἡ λοιπὴ δὲ εὐκοσμία καὶ τάξις, ὅση; Τὸ μὲν Πέτρος ἔρωσεν, τὸ δὲ Φίλιππος, τὸ δὲ Ἰούδας, τὸ δὲ Θωμᾶς, τὸ δὲ ἄλλος τις, καὶ οὐδὲ τὰ αὐτὸ πάντας, οὐδὲ τὰ πάντα εἰς, ἀλλ' ἕκαστος ἐν μέρει, καὶ καθ' ἑν. Οὐ-
περ (2) ἕκαστος ἔχρηζεν, εἰποὺς ἄν; Ἀλλ' ἐκεῖνός γε, τί σοι φαίνεται; Βούλεται τι Φίλιππος εἰπεῖν, καὶ οὐ θαρρῇ μόνος, ἀλλὰ καὶ Ἀνδρέαν προσλαμβάνει. Χρῆζει πιθεῖσθαι τι Πέτρος, καὶ Ἰωάννην προβάλλει-
ται διὰ νύματος. Ποῦ τὸ αὐστηρὸν ἐνταῦθα; Πεῦ δὲ τὸ φιλαρχον; Πῶς ἂν μάλλον ἐδείξαν ὄντες μαθη-
ται Χριστοῦ, τοῦ πράου καὶ ταπεινοῦ τὴν καρδίαν, καὶ δούλου δι' ἡμᾶς τοὺς αὐτοῦ δούλους, καὶ πᾶσαν τῷ Πατρὶ τὴν δόξαν ἐν πᾶσιν ἀναπέμποντος, ἵν' ἡμῖν
Β δι' τύπον εὐταξίας καὶ μετριότητος; Ἦν τοσοῦτον τιμᾶν ἀπέχουмен, ὥστε ἀγαποῦμεν ἂν, εἰ μὴ καὶ θρα-
σύτεροι πάντων εἴημεν, οἳ γε περὶ μεγίστων κἂν τοῖς
μεγίστοις ταύτην ἐπιδεικνύμεθα.

18. Οὐκ οἶσθα, ὅτι το ταπεινὸν, οὐκ ἐν τοῖς μικροῖς κρίνεται τοσούτον (γένοιτο γὰρ ἂν καὶ δι' ἐνδειξιν καὶ ψευδῇ μόρφωσιν ἀρετῆς), ὅσον ἐν τοῖς μεγέθοσι δοκιμάζεται; Καὶ ταπεινῶρων ἔμοι, οὐ ὅστις περὶ ἑαυτοῦ μικρὰ διαλέγεται, καὶ τοῦτο πρὸς ὀλίγους, καὶ ὀλιγάκις, οὐδ' ὅστις ταπεινῶς προσαγορεύει τὸν ἀτιμότερον, ἀλλ' ὅστις μετρίως περὶ Θεοῦ φθέγγεται· καὶ τὰ μὲν εἰπεῖν οἶδε, τὰ δὲ κατέχειν, τῶν δὲ ὁμολογεῖν (3) τὴν ἀγνοίαν, καὶ παραχωρεῖ (4) τοῦ λόγου τῇ πιστευθέντι, καὶ εἶναι τινα πνευματικώτερον δέχεται, καὶ διαβεβηκότες μάλλον ἐν θεωρίᾳ. Αἰσχρὸν γὰρ (5) ἐσθλὸς μὲν καὶ διαίτης, μὴ τὴν ὑψηλοτέραν αἰρεῖσθαι, ἀλλὰ τὴν εὐτελεστέραν, καὶ τούτοις γονάτων, καὶ δακρύων πηγαίς, ἐτι δὲ νηστεταῖς, καὶ ἀγρυπνίαις, καὶ χαμυνταῖς, κόπῃ καὶ πᾶσιν ὑποπίασμοις (6) τὸ ταπεινὸν ἐπιδείκνυσθαι (7), καὶ τὴν τῆς ἰδίας ἀσθενείας συναίσθησιν· αὐτοκράτορα δὲ εἶναι καὶ τύραννον ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις, καὶ μηδενὶ τὸ παράπαν ὑφίστασθαι, καὶ τὴν ὀφρὺν ἀφ' ἧς ὑπὲρ πάντα νομοδιδάσκαλον· ἐνθα τὸ ταπεινὸν μετὰ τῆς εὐδοξίας ἔχει καὶ τὴν ἀσφάλειαν.

supercilium efferre; cum ibi humilitas, non solum

Κ'. Τί οὖν; σιωπησόμεθα περὶ Θεοῦ, καὶ τοῦτο καλεῖται (ὑπέκρουε [8] τις τῶν θερμότερων); Καὶ περὶ τίνος μέλλον, ἢ τοῦτου φηγεσόμεθα; Καὶ ποῦ θήσομεν τὸ, Διὰ παντός ἡ αἰρεσις αὐτοῦ ἐν τῇ στόματι μου· καὶ, Εὐλογήσω τὸν Κύριον ἐν παντί

⁷³ Matth. xxvi, 37. ⁷⁵ Joan. xiii, 6. ⁷⁶ Joan.
⁷⁸ Joan. xiii, 24. ⁷⁹ Matth. xi, 29. ⁸⁰ Psal. xxxiii, 2

(2) Οὐπερ. Editi habent, καὶ οὐπερ, quod
καὶ delevimus auctoritate melioris notæ codicum.

(3) 'Ομολογεῖν. Duo Regg. et Or. 1, ὁμολόγη-
σαι.

(4) Παραχωρεῖ. Coisl. 1, παραχωρεῖν.

(5) Αισχροὺν γάρ. Sic Reg. hm. Deest γάρ in ed.

(6) Ὑπωπιασμοίς. Comb., ὑπωπιασμοῖς.

(7) Ἐπιδείκνυσθαι. Or. 1, ὑποδείκνυσθαι.

(8) Ὑπέκρουε. Duo Regg., Coisl. 1 et Or. 1, ὑπέκρουσι. Gloss., ἀντίεπε.

καὶ, Ἀλήθειαν μελετήσῃς ὁ λόρυξ μου (9)· καὶ, Ἰδοὺ, τὰ χεῖλη μου οὐ μὴ κωλύσω καὶ τοιαῦτα ἐρεῖ μεμελετημένα, καὶ ὠρισμένα ῥήματα; Πρὸς δὲ δεῖ πρῶτος καὶ μὴ χαλεπῶς ἀπαντήσαι τοῖς λόγοις, ἐντεῦθεν διδάσκοντας (10) εὐταξίαν. Οὐ σιωπῇ διακελεύομαι, ὡ σοφώτατε, ἀλλὰ μὴ φιλονεικῶς ἵστασθαι· οὐ κρύπτειν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ μὴ διδάσκειν παρὰ τὸν νόμον (11). Ἐγὼ πρῶτος τῶν ἐπαινοῦντων εἰμὶ σοφίαν, κἀν τοῖς θεοῖς λόγοις ἀσχολουμένων, ἢ ἀσχολεῖσθαι γε βουλομένων· καὶ μὴ ποτε πρὸ ταύτης τι θεῖν τῆς ἀσχολίας, μηδὲ ταλαίπωρος ὑπ' αὐτῆς ἀκούσαιμι τῆς Σοφίας, ὡς σοφίαν καὶ παιδείαν ἐξουθενῶν. Φεύγω δ' ὅμως τὸ ἄμετρον, καὶ κολάζω (12) τὴν ἀπλησίαν· καὶ ἀργὸς εἶναι μᾶλλον τοῦ δέοντος, ἢ περιεργὸς δέχομαι, ἂν μὴ ἀμφοτέρω διαφεύγειν ἐξῇ, καὶ τοῦ μετρίου (13) τυγχάνειν· καὶ δειλότερος μᾶλλον τοῦ δέοντος, ἢ θρασύτερος. Σὺ δὲ ποιεῖς παραπλήσιον, ὥσπερ ἂν εἰ κωλύοντά με τροφῆς ἀμετρίαν, καὶ καθόλου τροφὴν κωλύειν κατηγνῶ· ἢ καὶ τυφλότητα ἐπαινεῖν, σιωπρῶνος ὅρῃ ἐισηγοῦμενον.

At tu idem omnino mihi facere videris, nomine accusares, quasi ab omni universum alimento tibi abstinendum esse praecriberem; aut ad caste pudiceque cernendum hortantem, perinde criminareris, quasi cecitatem laudibus efferrem.

ΚΑ'. Εἰ (14) ἔστι σοι λόγος συντέσεως, ἀποκρίσθαι, φησί, καὶ οὐδεὶς ὁ κωλύων· εἰ δὲ μὴ, δεσπὸς κεῖσθαι σοὶ χεῖλεσί. Πόσω μᾶλλον ἀρμόζει τοῦτο τοῖς εἰς τὸ διδάσκειν ἐτοιμοῖς; Εἰ μὲν ἔστι σοι καιρὸς, δίδαξον· εἰ δὲ μὴ, τὴν γλῶσσαν πεδήσας, λίσσον τὴν ἀκοήν. Μελέτα μὲν ἐν τοῖς θεοῖς, ἀλλ' εἰσὼ τῶν ὄρων μένων. Φθέγγου μὲν τὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ, εἰ δυνατόν, μηδ' (15) ἄλλο τι· καὶ φθέγγου μᾶλλον ἢ ἀνάπναι· (καλὸν γὰρ τοῦτο καὶ ἐνθεον, τῇ μνήμῃ τῶν θεῶν, ἀεὶ (16) κεντρίζεσθαι πρὸς θεόν), ἀλλ' ἂ προσετάρχθης διανοοῦμενος. Μὴ περιεργάζου Πατρός φύσιν (17), Υἱοῦ (18) μονογενοῦς οὐσίωσιν. Πνεύματος δόξαν καὶ δύναμιν, τὴν μίαν ἐν τοῖς τρισὶ θεότητι καὶ λαμπρότητα, τὴν ἀμέριστον καὶ φύσιν, καὶ ὁμολογίαν, καὶ δόξαν, καὶ τῶν παπτεσκευότων ἐλπίδα. Ἐχοὺ τῶν συντρέφων ῥημάτων· ὁ λόγος ἔστω τῶν σοφωτέρων. Ἀρκεῖ σοι τὸν θεμέλιον ἔχειν· ἐποικοδομεῖται δὲ ὁ τεχνίτης. Ἀρκεῖ τῷ ἄρτῳ τὴν καρδίαν στηρίζεσθαι· τὰ ὅσα δὲ τοῖς πλουσίοις συγχώρησον. Οὐδεὶς κρίνει σε, μὴ τρέφοντα πολυτελῶς, τῶν νοῦν ἔχόντων· ἀλλ' ἐὰν μὴ παραθῇς ἄρτον, μηδὲ ποτίσης ὕδωρ, εἴτουν μαθητὴν Χριστοῦ (19), εἴτε ἄλλον τινὰ μέχρι τούτων δυνάμενος. Μὴ ἴσθαι ταχύς ἐν λόγοις, ἢ σοφία διακελεύεται σοι· μὴ συμπαρακτείνου, πένης ὢν, πλουσίῳ, μηδὲ ζῇται τῶν σοφῶν

cam Dominum in omni tempore²¹; et, Veritatem meditabitur guttur meum²²; et, Ecce labia mea non prohibebo²³; et alia quæ in eamdem sententiam meditata ac definita 593 testimonia producet? Cui leniter et sine acerbitate, ut hinc quoque animi moderationem doceamus, occurrendum est. Non te tacere jubeo, vir sapientissime, sed a pertinaci contentione abstinere: non veritatem occultare, sed præter legem non docere. Nam et ipse vel primus inter eos nomen profiteor, qui sapientiam et doctrinam laudibus efferunt, atque in divinis sermonibus sacrisque studiis tempus atque operam ponunt, aut certe ponere cupiunt: ac Deus faxit, ne quid unquam huic occupationi prævertendum ducam, ne alioqui ab ipsa Sapientia miser appeller, ut sapientiam et eruditionem spernens²⁴, ac pro nihilo ducens. Interim tamen excessum vitio, et inexplebilem cupiditatem coerceo; malimque, si mihi utrumque fugere, ac mediocritatem assequi non liceat, nimis ignavus esse, quam nimis curiosus; ac nimis timidus, quam nimis audax et temerarius. ac si me, immodico cibo tibi interdicientem, eo

XXI. Si est tibi sermo prudentiæ, inquit ille, responde: nec quisquam prohibebit: sin minus, hæreat vinculum labiis tuis²⁵. Quanto commodius hoc in eos, qui ad docendum prompti ac parati sunt, adhiberi queat? Si tibi tempus est, doce; sin minus, revincta lingua, aures solve. Meditare tu quidem, atque animo versare in rebus divinis, cæterum intra fines te continens. Loquere tu quidem ea quæ sunt Spiritus, ac, si fieri potest, ne aliud quidem quidquam loquere; imo etiam crebrius loquere, quam respices (pulchrum enim ac divinum est per divinarum rerum commemorationem ad Dei amorem perpetuo exstimulari); sed ita, ut ea, quæ tibi imperata sunt, cogites. Ne Patris naturam anxie inquiras, Unigeniti ortum, Spiritus sancti gloriam et potentiam; unam, inquam, et eandem in tribus personis deitatem et claritatem, individuum illam naturam, ac confessionem, et gloriam, et credentium spem. Verba ea, quibus simul cum laete imbutus es, mordicus retine; sermonis autem et disputationis curam eruditioribus manda. Satis superque tibi est fundamentum habere: superstruat architectus. 594 Sufficit tibi cor pane fulcire: olsonia copiosis et locupletibus relinque. Nemo sanus ac prudens te accusabit, si splendide ac

²¹ Psal. xxxiii, 2. ²² Prov. viii, 7. ²³ Psal. xxxix, 10. ²⁴ Sap. iii, 11. ²⁵ Eccl. v, 13

(9) Ἀλήθειαν μελετήσῃς ὁ λόρυξ μου. Hæc desunt in duobus Regg. et Or. 1.

(10) Ἐντεῦθεν διδάσκοντας. Coisl. 1, ἐνταῦθα. in quibusdam, διδάσκοντες.

(11) Παρὰ τὸν νόμον. Or. 1, ὑπὲρ τὸν νόμον.

(12) Κολάζω. Sic Reg. bm, Coisl. 1, Or. 1, Bas., Comb., etc. In ed., σχολάζω, «olior.»

(13) Τοῦ μετρίου. Sic tres Regg. et Or. 1. Deest tot. in ed.

(14) El. Or. 1 addit, μὲν.

(15) Μηδ'. Reg. lu, μηδέν.

(16) Θελω, ἀεὶ. Sic duo Regg., Or. 1, et Comb. Deest ἀεὶ in ed.

(17) Πατρός φύσιν. Schol.: Ἰδοὺ φύσιν ἐκάλεσε τὴν τοῦ Πατρὸς μίαν ὑπόστασιν· «Ecce naturam appellavit unam Patris subsistentiam, seu, personam.»

(18) Υἱοῦ. Deest in tribus Regg. et Or. 1.

(19) Εἴτουν μαθητὴν Χριστοῦ. Duo Regg., εἴτουν Χριστοῦ μαθητὴν.

magnifice cœnam non instruxeris : verum si, vel Christi discipulo, vel cuiquam alii panem non apposueris, aut aquæ poculum non porrexeris, cum id tibi per facultates tuas liceat, tum demum jure ac merito condemnaberis. *Noli celer esse in verbis*, admonet Sapiens⁶⁶; nec inopia laborans, te cum locuplete compara, nec sapientibus sapientior esse affecta. Sapientiæ quoque genus est, seipsum nosse, ac non immodice efferri, eodemque modo, quo voces, affici, quæ, si vehementius contenduntur, doctus sis, ob mansuetudinem et animi æquitatem insolentiam ac temeritatem altius efferri. Celeritas quando a te poscitur, ultra eam autem timidior te esse velim. Nam ut illic tarditas, ita hic festinatio periculosa est.

XXII. Quid autem est, quamobrem grave et acerbum putes, si non in omni disputatione domineris, atque in omni problemate aut questione primariam sedem obtineas, verum alii te, vel doctiores, vel audaciores inveniantur? Deo gratiæ habeantur, quod, ut eximia largitur, ita per communia saluti hominum consulere norit. Atque hoc miraculum non in doctrina tantum ac disputationibus, sed in ipsa quoque mundi effectione locum habere comperies, si animum adverteris. Neque enim in rebus creatis excellentissima quæque nonnullorum duntaxat, sed omnium sunt, atque ad unum idemque creaturarum genus communis Dei gratia dimanat: neque in fidei ratione, ea, quæ salutem afferunt, potentiorum sunt, sed volentium. Quid pulchrius aere, igne, aqua, terra, pluviiis, fructibus, sativis juxta et agrestibus, tecto, indumentis? Atqui hæc sunt ejusmodi, ut omnes iis communiter utantur; partim quidem omnino communiter, partim ad quamdam mediocritatem: nec quisquam adeo tyrannus est, ut communi beneficio solus fruatur. Deus enim solem suum æque omnibus oriri facit⁶⁷; divitiis ac pauperibus pluit; communis diei noctisque alternatio et vicissitudo, commune donum sanitas, communis vitæ terminus, communis mensura et gratia corporis, communis sensuum vis et facultas; ac fortasse hoc nomine, meliori quoque conditione pauper est, quod pro

his beneficiis **595** ampliores Deo gratias agat, jucundiusque communibus, quam potentiores superfluis minimeque ad vitam necessariis, fruatur. Atque hæc quidem communia, omnibusque exposita sunt, Deique justitiam perspicuo argumento testantur. At aurum, et pellucidi ac deamati lapides, et molles ac nimis exquisitæ vestes, et mensa deliciis turgens ac libidinem accendens, et redundantes opes, quæ dominos labore conficiunt, paucorum hominum ornamenta sunt.

XXIII. Hoc autem etiam circa fidem ipse animadverto. Communia sunt, lex, prophetæ, Testamenta, Testamentorum oracula, gratia, puerilis institutio, perfectio, Christi passiones, nova crea-

⁶⁶ Eccli. v, 1. ⁶⁷ Matth. v, 45.

(20) *Εἴ ποτε*. Reg. bm, *ἔποτε*.

(21) *Λόγους μόνον*. Duo Regg., *λόγον τὸ θαῦμα μόνον*.

(22) *Τὰ πρωτεία*. Or. 1, *τὰ πρῶτα*.

(23) *Κοινὸς ὅρος*. Reg. b, *κοινὸν ὅρος*. « Hoc dicit, » inquit Elias, « respectu necessitatis morientium. »

(24) *Πλεῖον*. Reg. b, *πλέον*.

εἶναι σοφώτερος. Σοφία, καὶ τὸ γινώσκειν ἑαυτὸν, ἀλλὰ μὴ ὑπεραίρεσθαι, μὴ δὲ ταυτὸν ταῖς φωναῖς πασχειν, αἱ παντελῶς ἐκλείπουσιν, ἐὰν ὑπερφωνῶνται δι' ἀμετρίαν. Κρεῖττον ὄντα σοφὸν, ὑφίστασθαι δι' εἰλικρίαν, ἢ ἀμαθῶς ἔχοντα διὰ θράσος ὑπερεκτείνεσθαι. Τὸ τάχος ἔστω σοι μέχρι τῆς θμολογίας, εἴ ποτε (20) ταύτην ἀπαιτηθεῖς· τὸ δὲ ὑπὲρ ταύτην εἶναι δειλότερος. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ βραδυτής, ἐνταῦθα δὲ ἡ ταχυτής ἔχει τὸν κίνδυνον.

propter excessum omnino deficient. Præstat, cum consulte cedere, quam, cum eruditione careas, per tua usque ad fidei confessionem progrediator, si te esse velim. Nam ut illic tarditas, ita hic

KB'. Τί σοι δεινόν, ἐὰν μὴ πᾶσι λόγους ἐνδυναστεύσης, καὶ τὴν προεδρίαν ἔχῃς ἐπὶ παντός προβλήματος, ἢ ζητήματος, ἀλλ' ἑτέροι σου φανῶσιν, ἢ σοφώτεροι, ἢ θρασύτεροι; Τῷ Θεῷ χάρις, ὅτι καὶ τὰ ἐξαίρετα δίδωσι, καὶ διὰ τῶν κοινῶν, σώζειν ἐπίσταται. Καὶ τοῦτο οὐ περὶ λόγους μόνον (21) τὸ θαῦμα, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν δημιουργίαν αὐτὴν, εἴ ποτε κατενόησας. Οὕτε ἐν τοῖς κτίσμασι τὰ πρωτεία (22) τινῶν ἐστίν, ἀλλὰ πάντων, καὶ κοινὴ χάρις τοῦ ἐνὸς πλάσματος· οὕτε ἐν τῇ πίστει τὰ σώζοντα τῶν δυνατωτέρων, ἀλλὰ τῶν βουλομένων. Τί κάλλιον ἀέρος, πυρὸς, ὕδατος, γῆς, ὑετῶν, καρπῶν ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων, στέγης, ἐνδύματος; Τούτων ἡ μετουσία κοινὴ, τῶν μὲν καὶ παντάπασιν, τῶν δὲ μετρίως· καὶ οὐδεὶς οὕτω τυράννος, ὥστε μόνος ἀπολαῦσαι τῆς κοινῆς χάριτος. Ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ὁμοτίμως, βρέχει πλουσίως καὶ πένησι· κοινὴ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐναλλαγὴ, κοινὸν δῶρον ὕγιεια, κοινὸς ὅρος (23) ζωῆς, κοινὸν μέτρον καὶ χάρις σώματος, κοινὸν αἰσθήσεων δύναμις· τάχα δὲ καὶ πλεῖον (24) ὁ πένης ἔχει, τὸ ἐπὶ τούτοις πλεονεῦχαριστεῖν, καὶ ἀπολαύειν ἥδιον τῶν κοινῶν, ἢ τῶν ἐκ περιουσίας οἱ δυνατωτέροι. Ταῦτα μὲν οὖν κοινὰ, καὶ ὁμοτίμα, καὶ Θεοῦ δικαιοσύνης γνωρίσματα· ὁ χρυσὸς δὲ, καὶ οἱ διαφανεῖς λίθοι καὶ ἀγαπώμενοι, καὶ τῆς ἐσθῆτος ὅση μαλακὴ καὶ περιεργός, καὶ ἡ φλεγμαίνουσα (25) καὶ ἐκμαίνουσα τράπεζα, καὶ τὰ περιττὰ τῆς κτήσεως, ὁ πόνος (26) τῶν κεκτημένων, ὅλγων ἐστὶν ἐγκαλλωπίσματα.

ΚΙ'. Τοῦτο καὶ περὶ τὴν πίστιν ἐγὼ θεωρῶ. Κοινὰ, νόμος, προφῆται, διαθήκαι, λόγια διαθηκῶν, χάρις (27), παράκλησις, τελειώσει, πάθη Χριστοῦ, κοινὴ κτίσις, ἀπόστολοι, εὐαγγέλια, διανομὴ Πνεύματος,

(25) *Καὶ ἡ φλεγμαίνουσα*. Sic duo Regg., Coisl. 1, et Comb. Desunt in ed., καὶ ἡ.

(26) *Πόνος*. Coisl. 2, Comb., etc., κόπος.

(27) *Χάρις*. « Gratia, » inquit Elias, « quæ a Deo proficiscitur, quam dividit in puerilem institutionem a lege profectam, et in perfectionem, quæ fit per Evangelium. »

πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη εἰς Θεόν τε καὶ ἐκ Θεοῦ, καὶ οὐ πρὸς μέτρον, ὡς ἡ τοῦ μάννα ποτὲ δωρεὰ τῷ ἀχαρίστῳ Ἰσραὴλ καὶ ἀγνώμονι· ἀλλὰ καθ' ὅσον ἑκαστός βούλεται, ἀνάβασις, ἑλλαμψίς, ὀλίγη μὲν ἢ ἐντεῦθεν, τρανότερα δὲ ἡ ἐλπίζομένη (28)· τὸ μέγιστον, ἡ Πατὴρ, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐπίγνωσις, καὶ ὁμολογία τῆς πρώτης ἡμῶν ἐλπίδος. Τοῦτων τί μέζον; τί δαὶ κοινότερον; Τὰ δὲ ὑπὲρ ταῦτα, καὶ τῷ σπανίῳ τὸ τιμωτέρον ἔχῃ, ἀλλὰ τῷ γε ἀναγκαίῳ τὸ δευτέρον· ὧν γὰρ ἄνευ τὸ (29) εἶναι Χριστιανὸν οὐχ οἶόν τε, ταῦτα τῶν ὀλίγοις ἐφικτῶν χρησιμότερα.

tamen, si necessitatem spectemus, posteriores partes Christianus, iis utiliora sunt, quæ a paucis duntaxat

ΚΔ'. Ὁ μὲν τις πλουτεῖ θεωρίᾳ, καὶ ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς αἰρεται, καὶ πνευματικὰ συγκρίνει πνευματικοῖς, καὶ ἀπογράφεται τρισσῶς (30), ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς καρδίας (31), τὸν πάντας οἰκοδομοῦντα λόγον, καὶ τὸν πολλοὺς, καὶ τὸν τινὰς ἀντὶ πλειόνων ἢ πάντων, καὶ οὐκ ἀνέχεται πένης ὧν, καὶ (32) ἐμβατεύει τοῖς βάθεσιν. Ἀνίτω, καὶ ὁδηγεῖσθω, καὶ ὑπὸ τοῦ νοῦ φερέσθω, καὶ, εἰ βούλεται, μέχρις οὐρανοῦ τρίτου, κατὰ τὸν Παῦλον· μόνον σὺν λόγῳ καὶ ἐπιστήμῃ, καὶ μὴ καταπιπτέτω διὰ τὴν ἔπαρσιν, μηδὲ περὶ ῥῥυμνέτω διὰ τὸ ὕψος τῆς πύτσεως. Τίς φθόγος ἐπαίνετῆς ἀναβάσεως; Καὶ τί πῦμα τοιοῦτο, οἷον ἐπάρσει περιπαρῆναι (33), καὶ μὴ γινώσκει τῆς ἀνθρωπίνης ἀνανέσεως (34) τὴν ταπεινῶσιν, καὶ ὅσον ἐτι λείπεται τοῦ ἀληθινοῦ ὕψους ὁ πάντων ἀνώτατος;

filius est, nec humanæ mentis, quæ ad cœlestia erigitur, humilitatem intelligit, quantumque adhuc a vero fastigio absit, qui mortales omnes sublimitate antecedit?

ΚΕ'. Ὁ δὲ ὀλίγος ἐστὶ τὴν διάνοιαν, καὶ πένης τὴν γλῶτταν, καὶ οὐκ οἶδε λόγων στροφάς, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα, καὶ τὰς Πύρρῳνος ἐνστάσεις, ἢ ἐφέξεις, ἢ ἀντιθέσεις, καὶ τὸν Χρυσίππου συλλογισμῶν τὰς διαλύσεις, ἢ τῶν Ἀριστοτέλους τεχνῶν τὴν κακοτεχνίαν, ἢ τῆς Πλάτωνος εὐγλωττίας (35) τὰ γοητεύματα, οἱ κακῶς εἰς τὴν Ἑκκλησίαν ἡμῶν εἰσέφησαν (36), ὥσπερ Αἰγυπτιακαὶ τινες μάστιγες. Ἐχει καὶ οὗτος ὅθεν σωθῇ. Καὶ διὰ τίνων ῥημάτων; Ὁδὲν τῆς χάριτος (37) πλουσιώτερον. Οὐδὲν δεῖ σοι, φησὶν, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναλεθεῖν, ἢ ἐκεῖθεν ἐλκύσῃς Χριστόν· οὐδὲ εἰς τὴν ἀβυσσὸν κατελεθεῖν, ἢ ἐντεῦθεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀνασπάσῃς (38), ἢ τὴν πρώτῃν πολυπραγμονῶν φύσιν, ἢ τὴν τελευταίαν οικονομίαν. Ἐγγὺς σου, φησὶ, τὸ ῥῥημα ἐστίν· ἡ διάνοια τοῦτον ἔχει τὸν θησαυρὸν, καὶ ἡ γλῶσσα· ἡ μὲν πιστεύουσα, ἡ δὲ ὁμολογοῦσα.

³⁰ Exod. xxi, 16. ³¹ Prov. xii, 20. ³² II Cor. xii, 2. ³³ Rom. x, 6, 7. ³⁴ ibid. 8. (28) Ἡ ἐλπίζομένη. Reg. bm, et Or. 1, ἣν ἐλπίζομεν.

(29) Τὸ. Deest in Reg. bm.

(30) Ἀπογράφεται τρισσῶς. « Trifariam describit. » Elias intelligit de triplici Scripturæ sensu, « historico » scilicet, « morali, et anagogico, » id est, « mystico. »

(31) Τὸ πλάτος τῆς καρδίας. Duo Regg., et Or. 1, πλάτος καρδίας.

(32) Καί. Reg. hu, et Or. 1, ἀλλά.

(33) Περιπαρῆναι. In nonnullis, περιπαρεῖναι.

PATROL. GR. XXXVI.

tio, apostoli, Evangelia, Spiritus distributio, fides, spes, charitas, eaque tum erga Deum, tum ex Deo, nec ea ad mensuram data, quemadmodum olim manna illud ingrato et improbo Israeli donatum³⁰, sed ad uniuscujusque voluntatem, ascensus item, illuminatio, subobscura quidem hæc, quæ in hac vita contingit, clarior autem illa, quam spe conceptam habemus; denique, quod maximum est, Patris, et Filii, et Spiritus sancti agnitio, ac primariæ nostræ spei confessio. Quid his majus ac sublimius? Quid rursus communius? At quæ ultra hæc sunt, tametsi ob raritatem præstantiora sint, tenent. Nam ea, sine quibus nullus potest esse attingi atque percipi possunt.

XXIV. Eumvero alius contemplationis opibus affluit, ac supra vulgus assurgit, et spiritualia cum spiritualibus comparat, atque in cordis latitudine tripliciter describit³¹, nimirum, et eam doctrinam, quæ omnes instruat, et eam quæ multos, et eam quæ non omnes, nec multos, sed paucos duntaxat; nec pauper esse sustinet, verum in altissima et abstrusissima quæque penetrat. Ascendat vero ille, ac viæ ducem se præbeat, atque a mente feratur, vel ad tertium usque cælum, si ita libeat, quemadmodum Paulo contigit³²: cæterum cum ratione et scientia, ne propter animi elationem cadat, peninisque propter volatus sublimitatem liquefactis, misere corruiat. Quid enim ob laudabilem ascensum cuiquam invidia consuetur? Quæ rursus foedior pro-

C lapsio, quam ejus hominis, qui animi elatione transerigitur, humilitatem intelligit, quantumque adhuc

596 XXV. Alius contra exiguo ingenio est, et lingua pauper, nec verborum flexus et captiones novit, nec sapientum dicta et ænigmata, nec Pyrrhonis instantias, aut assensus retentiones, aut oppositiones, nec syllogismorum Chrysippi solutiones, aut pravum artium Aristotelis artificium, aut Platonis facundiae præstigias; qui velut Ægyptiacæ quædam plagæ in Ecclesiam nostram irrepserunt. At hic quoque habet, unde salutem consequatur. Quibus tandem verbis? O mirificas divine gratiæ opes! Nihil, inquit, tibi necesse est in cælum ascendere, ut Christum illinc trahas: nec in abyssum descendere³³, ut hinc eum a mortuis extrahas, nimirum, vel primam ipsius naturam curiosius investigans, vel postremam carnis assumptæ dispensationem. Prope te, inquit³⁴, verbum est: mens et lingua thesaurum hunc habent; illa videlicet cre-

(34) Ἀναρῶσας. In quibusdam, ἀναβάσας.

(35) Εὐγλωττίας. Reg. Cyp., εὐτεχνίας, « sapientiæ et eruditionis. »

(36) Εἰσέφησαν. Orat. 1, alique, εἰσεφάρησαν. Quod interpretatur Scholiastes: « certa perniciæ irrepere. »

(37) Οὐδὲν τῆς χάριτος, etc. « Nihil gratia ditius. »

(38) Ἀνασπάσῃς. Or. 1, et Combefis., ἀναστῇ σῃς.

dendo, hæc confitendo. Quid his divitiis compendiosius? Quid hoc beneficio facilius et expromptius? Confitere Jesum Christum, eumque a morte ad vitam rediisse crede, et salutem consequeris. Etenim iustitia quidem est, vel solum credere; at perfecta salus in eo sita est, ut etiam confiteamur, ac cognitioni dicendi libertatem adjungamus. Tu majus ali- quid salute quæris, nempe alterius vitæ gloriam et splendorem; mihi vero salutem consequi maximum est, et futuras pœnas vitare. Tu viam minime tritam et inaccessam ingrederis; ego tritam atque calcatam, et qua multi ad salutem pervenerunt.

XXVI. Nihil fide nostra, fratres, iniquius fingi posset, si in eruditos tantum dicendique facultate ac logicis demonstrationibus præstantiores caderet; popularis autem multitudo, ut auro et argento, aliisque omnibus rebus, quæ hic in pretio habentur, atque a plerisque avidissime expetuntur, sic hac quoque frustraretur; ac Deus id, quod altum et excelsum est, atque ad paucos pertingit, gratum acceptumque haberet; contra, quod propinquius est, nec vulgi captum superat, aspernaretur et rejiceret. Nam ne in moderatiores quidem homines hoc cadit, ut non quales ipsis haberi honores possunt, exigant, sed excellentibus tantum eximisque delectentur, nedum in Deum; qui, cum multis nominibus admirabilis 597 nobis et suspiciendus occurrat, nihil tamen tam proprium habet, quam omnes beneficiis afficere. Usitata ne spernas, novitatem ne captes, ut nominis splendorem tibi apud vulgus concilies. Erudiat te consilio Salomon: *Melior est, inquit, exigua pars cum securitate, quam magna cum infirmitate et incertitudine* 598. Et, *Melior est pauper ambulans in simplicitate sua* 599 (nam insignis quoque et erudita est hæc paræmia), et qui sermonis ac scientiæ inopia laborat, simplicibusque verbis innititur, atque in illis, tanquam in parva et tenui rate, salutem assequitur, quam fatuus labiliis que perversus, qui disputationibus et argumentis inepte atque imperite confidit, ac Christi crucem, rem omni sermone sublimiorem, per disserendi facultatem evacuat, ubi probationis et argu- mentorum infirmitas veritatem imminuit et labefactat.

XXVII. Quid in cælum provolas, cum pedes sis? D Quid turrim extruis, cum iis rebus careas, quæ ad eam perficiendam requiruntur? 600 Quid ipse quoque manu aquam metiris, et cælum palmo 601, terramque omnem pugillo, elementa magna, et ejusmodi, ut ea Creator solus dimetiri possit? Primum teipsum cognosce: quæ in manibus sunt, intellectu

597 Prov. xvi, 8. 598 Prov. xix, 1. 599 Luc. xiv, 28.

(39) Ταύτης. Deest in duobus Regg., et Or. 1.

(40) Ἰησοῦν Χριστόν. Hæc desunt in duobus Regg., et Or. 1.

(41) Παντελής. Or. 1, παντελώς.

(42) Σὺ μείζον τι σωτηρίας ζητεῖς. Sic plerique codd. In ed., σὺ τί μείζον σωτηρίας ζητεῖς;

(43) Μόρον. Coisl. 1, μόνους.

(44) Δῆ. Deest in Or. 1.

(45) Τὸ κενόν. Coisl. 1, τὸ κενόν.

(46) Ἐβδοκιμήσης. Orat. 1, et Combef., εὐδοκιμήσης.

Τί τοῦτου συντομώτερον τοῦ πλούτου; τί ταύτης (39) τῆς δωρεᾶς εὐκολώτερον; Ὁμολόγησον Ἰησοῦν Χριστόν (40), καὶ πιστεύσον, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, καὶ σωθῆσθ. Δικαιοσύνη μὲν γάρ, καὶ τὸ πιστεῦσαι μόνον· σωτηρία δὲ παντελής (41), τὸ καὶ ὁμολογῆσαι, καὶ προσθεῖναι τῇ ἐπιγνώσει τὴν παρρησίαν. Σὺ μείζον τι σωτηρίας ζητεῖς (42), τὴν ἐκεῖθεν δόξαν τε καὶ λαμπρότητα· ἐμοὶ καὶ τὸ σωθῆναι μέγιστον, καὶ τὰς ἐκεῖθεν φυγεῖν βασάνους. Σὺ βαλίζεις τὴν ἀτριβὴ καὶ ἀπρόσιτον· ἐγὼ τὴν τετριμμένην, καὶ ἥ πολλοὺς ἔσωσεν.

Κτ'. Οὐδὲν ἂν ᾔην τῆς πίστεως ἡμῶν, ἀδελφοί, ἀδικώτερον, εἰ γὰρ εἰς τοὺς σοφοὺς ἐπιπτε μόνον (43), καὶ τοὺς περितτοὺς ἐν λόγῳ, καὶ ταῖς λογικαῖς ἀπο- B βέλξεσι· τοὺς πολλοὺς δὲ ἔδει, καθάπερ χρυσοῦ, καὶ ἀργύρου, καὶ τῶν ἄλλων, ὅποσα τίμια κάτω, καὶ περισπούδαστα τοῖς πολλοῖς, οὕτω δὴ (44) καὶ ταύτης ἀποτυγχάνειν· καὶ τὸ μὲν ὑψηλόν τε καὶ εἰς ὀλίγους φθάνον, φίλον ᾔην Θεῷ καὶ οἰκίῳ· τὸ δὲ ἐγ- γυτέρω, καὶ τοῖς πολλοῖς ἐφικτὸν, ἀπόπτυστον καὶ ἀπόδλητον. Οὐδὲ γὰρ τῶν ἀνθρώπων οἱ μετριώτεροι τοῦτο πάθον ἂν, ὥστε μὴ τὰς κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖν τιμὰς, ἀλλὰ χαίρειν μόνον ταῖς προεχοῦσαις, μήτιγε δὴ Θεός· οὐ πολλῶν ὄντων ἐφ' οἷς θαυμάζεται, οὐδὲν οὕτως, ὥς τὸ πάντας εὐεργετεῖν, ἰδιώτατον. Μὴ ἀτίμαζε τὸ εἰσθῆς, μὴ θήρευς τὸ καινὸν (45), ἢ εὐδοκιμήσης (46) ἐν τοῖς πλείοσι. Κρεῖσσων (47) μὴ κρὰ μέρος μετὰ ἀσφαλείας, ἢ μεγάλη μετὰ σαθρό- C τητος, παιδεύετω σε τῇ συμβουλῇ Σολομών· καὶ, Κρεῖσσων ἄπορος πορευόμενος ἐν ἀπλότῃ (48) αὐτοῦ (μὴ καὶ αὕτη τῶν παροιμιῶν σοφῶς ἔχουσα), ὁ πένης ἐν λόγῳ καὶ γνώσει, καὶ τοῖς ἀπλοῖς ῥήμασιν ὑπερειδόμενος, καὶ ἐπὶ τοῦτων ὥσπερ ἐπὶ λεπτῆς σχεδίας διασωζόμενος, ὑπὲρ στρεβλόχειλον ἄφρονα, τὸν ἀποδείξει λόγου θαρρόντα σὺν ἀμαθίᾳ, καὶ κενούντα (49) τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, πρᾶγμα τι λόγου κρείττον, διὰ τῆς ἐν λόγοις δυνάμεως, ἐνθα τὸ ἀσθενὲς τῆς ἀποδείξεως, τῆς ἀληθείας ἐστὶν ἐλάττωσις.

KZ'. Τί πρὸς οὐρανὸν ἀνίπτασαι, πεζὸς ὢν; Τί πύργον οἰκοδομεῖς, τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν οὐκ ἔχων; Τί καὶ σὺ μετρεῖς τῇ χειρὶ τὰ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δραχμῇ, στοιχεῖα με- γάλα, καὶ μόνον μετρητὰ τῷ ποιῆσαντι; Γνωθὶ σταυ- τὸν πρῶτον· τὰ ἐν χειρὶ κατανόησον· τίς εἰ, καὶ πῶς ἐπλάσθη, καὶ πῶς συνέστης, ἢ εἰκὼν ᾗς (50)

599 Isa. xl, 12.

(47) Κρεῖσσων. Sic duo Regg. In ed., κρείσ- σων.

(48) Ἀπλότῃ. In quibusdam, ταπεινότητι, « hu- militate. »

(49) Κενούντα. Schol.: Κένωσις τοῦ σταυροῦ, τὸ δυνατὸν τοῦ λόγου· « Crucis evacuatio, verbi poten- tia. » Alludit Gregorius ad hæc Apost. verba I Cor. i, 17, « Non in Sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi. »

(50) Ἦς. Sic cod. In ed., ἦ. Mox, κινήσαν. Or. 7, κινήσαν.

θεοῦ, καὶ τῷ χεῖρονι συνδεθῆς, καὶ τί τὸ κινῆσάν σε, τίς ἡ περὶ σὲ σοφία καὶ τί τῆς φύσεως τὸ μυστήριον· πῶς μετρή τόπων, καὶ νοῦς οὐχ ὀρίζεται (51), ἀλλ' ἐν ταυτῷ μένον πάντα ἐπέρχεται· πῶς ὄψις ὀλίγη, καὶ ἐπιπλεῖστον φθάνουσα, καὶ πότερον παραδοχὴ τίς ἐστὶ τοῦ ὀφθέντος, ἢ πρὸς ἐκεῖνο διάβασις· πῶς τὸ αὐτὸ καὶ κινεῖ (52), καὶ κινεῖται, διὰ βουλῆσεως κυβερνῶμενον· τίς δαὶ παῦλα κινήσεως· τίς ὁ τῶν αἰσθήσεων μερισμός, καὶ πῶς διὰ τούτων ὁ νοῦς ὁμιλεῖ (53) τοῖς ἔξω, καὶ τὰ ἔξωθεν παραδέχεται· πῶς ἀναλαμβάνει τὰ εἶδη· καὶ τίς ἡ τήρησις τοῦ ἀναληφθέντος, ἢ μνήμη· καὶ τίς ἡ τοῦ ἀπελθόντος ἀνάληψις, ἢ ἀνάμνησις· πῶς λόγος νοῦ γέννημα, καὶ γεννᾷ λόγον ἐν ἄλλῳ νοῖ, καὶ πῶς λόγῳ νόημα διαδίδεται (54)· πῶς τρέφεται (55) διὰ ψυχῆς σῶμα, καὶ πῶς ψυχὴ διὰ σώματος κοινώνει πάντους· πῶς πηγνυσι φόβος, καὶ λύει θάρος (56), καὶ συστέλλει λύπην, καὶ διαχεῖ ἡδονήν, καὶ τήκει φθόνος, καὶ μεταορίζει τύφος, καὶ κουφίζει ἐλπίς· πῶς ἐκμαίνει θυμός, καὶ αἰδώς ἐρυθραίνει δι' αἵματος, ὁ μὲν ζέσσαντος, ἡ δὲ ἀναχωρήσαντος· καὶ πῶς οἱ χαρακτῆρες τῶν παθῶν ἐν τοῖς σώμασι· τίς ἡ τοῦ λογισμοῦ προσδρία, καὶ πῶς πᾶσι τούτοις ἐπιστατεῖ καὶ ἡμεροῖ τὰ τῶν παθῶν κινήματα· πῶς αἵματι κρατεῖται καὶ πνοῇ τὸ ἀσώματον· καὶ πῶς ἡ τούτων ἐκλειψις, ψυχῆς ἐστὶν ἀναχώρησις. Ταῦτα, ἢ τούτων τι κατανόησον, ὦ ἄνθρωπε· οὕτω γὰρ λέγω φύσιν, ἢ κίνησιν οὐρανοῦ, καὶ τάξιν ἀστέρων, καὶ μίξιν στοιχείων, καὶ ζώων διαφορὰς, καὶ δυνάμεων οὐρανίων οὐραδασίς (57) καὶ ὑπερήσεις, καὶ πάντα εἰς ὅσα ὁ δημιουργικὸς (58) λόγος καταμερίζεται, καὶ λόγους προνοίας καὶ διοικήσεως· καὶ τότε οὕτω λέγω, θάρρησον· ἀλλ', "Εἰ φοβήθητι προσεῖναι τοῖς ὑψηλοτέροις, καὶ τοῖς μαλλόν ὑπὲρ τὴν σὴν δύναμιν.

quæ artifex ratio distribuitur, nec denique providentiæ gubernationisque rationes commemoro): ac tum nondum dicam, Aude; verum, Adhuc time ad ea, quæ sublimiora sunt, viresque tuas magis superant, accedere.

KH. Μάλιστα μὲν γὰρ (59). γυμνασία τῆς περὶ τὰ μέζω φιλονεικίας, ἅπας λόγος δὴ περὶ καὶ φιλότιμος (60)· καὶ δεῖ, καθάπερ τοὺς παῖδας πλάττομεν ἐν τοῖς πρώτοις ἡβείαις, ἵνα τὴν ὑστερον μοχθηρίαν φύγῃσιν· οὕτω δὲ καὶ (61) τῷ λόγῳ, μηδὲ περὶ τὰ μικρὰ φαίνεσθαι θρασὺν καὶ ἀπαίδευτον, ἵνα μὴ περὶ τὰ μέζω τῇ μελέτῃ καταχρησώμεθα. Ῥᾶον γὰρ ἀπ' ἀρχῆς μὴ ἐνδοῦναι κακίᾳ, καὶ προσιοῦσαν διαφυγεῖν, ἢ προβαίνουσαν ἀνακόψαι· καὶ φανῆναι ταύτης ἀνώτερον· ὥσπερ καὶ πέτρᾳν (62) ἀπ' ἀρχῆς ἐρεῖσαι καὶ κατασχεῖν, ἢ φερομένην ἀνώσασθαι (63). Εἰ δὲ ἀπληστότερος εἶ, καὶ κατέχειν τὴν

A assequere: quis sis, et quomodo effectus, ita ut simul et imago Dei sis, et deteriori astringaris; quid illud sit, quod tibi motum attulit, quæ in te sapientia eluceat, quod naturæ arcanum: quomodo loco circumscriberis, ac mens nullo limite includitur, sed in eodem loco manens, omnia lustrat ac pervagatur. Quomodo, cum tantillus sit oculus, tam longe pertingit; utrum quod rem visam admittat, an potius quod ad eam transeat: quomodo idem et movet et movetur, ac per voluntatem gubernatur: quæ motus quies, quæ sensuum partitio, quomodo mens eorum opera cum externis versatur, atque externa excipit: quomodo formas recipit: quæ assumptæ rei conservatio, vel memoria: quæ elapsæ recuperatio, vel reminiscencia: quomodo sermo mentis fetus est, atque in alia mente sermonem procreat, et quomodo cogitatio sermone distribuitur: quomodo corpus per animam alitur, et quomodo anima per corpus affectuum particeps sit: quomodo eam timor constringit, præsidencia solvit, mæror contrahit, lætitia diffundit, livor tabe afficit, 598 superbia effert, spes erigit: quomodo iracundia eam in furorem agit, et pudor rubore suffundit; hæc quidem, ebulliente sanguine, hic vero, recedente: quomodo perturbationum signa corporibus imprimuntur; quomodo ratio præsidet, quomodo hæc omnia regit et moderatur, affectuumque motus lenit ac sedat; quomodo a sanguine et spiratione, id, quod corpore vacat, tenetur; quomodo horum defectio, animæ discessio est. Hæc, aut horum aliquid, o homo, cognitione comprehende (nondum enim cæli naturam aut motum, nec siderum ordinem, nec elementorum permissionem, nec animantium discrimina, nec cælestium virtutum inferiores gradus et sublimiores, atque omnia, in

XXVIII. Ac maxime quidem, ita comparatum est, ut omnis sermo contentiosus et cum ambitione conjunctus, exercitatio quedam sit, qua ad contendendum de rebus gravius momenti provehamur. Proinde nobis curæ esse debet, ut quemadmodum pueros in primis moribus et prima institutione fingimus, ut insequentis ætatis improbitatem fugiant; ita nos quoque ne in levibus quidem parvique momenti disputationibus, atudaciæ atque ineptiæ significationem præbeamus, ne ea tandem diuturna consuetudine in majoribus abutamur. Minoris enim laboris est primum improbitati non cedere, ac eam

(51) Οὐχ ὀρίζεται. Sic plerique codd. In ed., οὐ χωρίζεται.

(52) Καὶ κινεῖ. Deest sic in Reg. bm.

(53) Ὁ νοῦς ὁμιλεῖ. Sic duo Regg., Coisl. 1 et 2, Or. 1, et Comb. In ed. deest, ὁ νοῦς.

(54) Διαδίδεται. Duo Regg., δίδεται.

(55) Τρέφεται. In nonnullis, στρέφεται, «vertitur, movetur.»

(56) Θάρος. Reg. bm, et Combef., θρᾶρος.

(57) Ὑποβάσεις. Sic plerique codd. In ed., καὶ

ὑποβάσεις.

(58) Δημιουργικός. Reg. b, δημιουργός.

(59) Γάρ. Deest in tribus Regg., et Or. 1.

(60) Φιλότιμος. Or. 1 ad marg., φιλονεικός, «contentiosus.»

(61) Καί. Reg. b, Gabr., et Comb., καὶ, «quamvis.»

(62) Πέτρᾳ. Sic plures Regg. Coisl. 1, et Or. 1. In ed., πέτραις.

(63) Ἀνώσασθαι. Coisl. 1, ἀνώσασθαι.

accedentem fugere, quam progressam excindere, A νόσον ἀδυνατεῖς, ταῦτα μελέτα, ἐν τοῖτοις ἰσθί· seque ea superiore praeberē: non secus videlicet ac facilius est petram initio firmare et retinere, quam ruentem sursum retrahere. Sin autem tam immodico et inexplibili disputandi studio flagras, nec morbum sistere ac reprimere potes, hanc meditare, in his esto: ambitionem istam in iis rebus, in quibus periculi nihil subest, effunde.

XXIX. Quod si hoc repudias, nec linguam freno coercere, animique impetum frangere ac comprimere potes, sed tibi furere atque insanire certum est, ac primis potestatibus minime cedere (nisi tamen iis quoque cognitionis modus est), aliusque 599 omnino assurgere, quam ex utilitate tua sit: at illud saltem tibi impera, ut fratrem non condemnēs, nec timiditati impietatis nomen imponas, nec temere ac praecipiti iudicio eum condemnēs, aut salutem ejus pro desperata habens discedas, qui animi facilitatem ac morum suavitatem proferis. Quin potius, hic humilem te praebe, dum licet: hic nullo cum tuo detrimento fratrem tibi antepone, ubi condemnare et contemnere, nihil aliud est, quam a Christo, ac sola spe ejicere, atque exturbare, occultumque triticum, et quidem triticum fortasse te praestantius, una cum zizaniis excindere⁹⁷. Hanc rationem tene, ut illum quidem corrigas, idque leniter et humane, non ut hostis, nec ut durus et rigidus medicus, nec ut sectionibus tantum et cauteriis adversus morbum grassari sciens; teipsum autem, ac tuam infirmitatem agnoscas. Quid enim si lippientibus oculis, aut alio quopiam morbo laborantibus, obscurum solem aspicias? Quid si omnia verti ac sursum deorsumque ferri putes, ipse nau-sea correptus, aut vino obrutus, ignorantiamque tuam aliis attribuas? Multum diuque ante versan-

XXX. Non idem est stirpem, aut brevem quemdam et caducum florem evellere, atque hominem excindere. Imago Dei es, et imaginem quoque Dei alloqueris, tuque qui judicas, ipse judicaberis⁹⁸; et quidem alienum servum judicas⁹⁹, et quem alius moderatur. Sic fratrem tuum explora, quasi ipse ad eandem mensuram expendendus. Quocirca, ne cito ac temere membrum seces ac projicias, cum incertum sit, an hac ratione partes quoque sanae perniciem aliquam contracturae sint. Verum argue, increpa, obsecra¹. Habes medicinae regulam. Christi discipulus es, mitis ac benigni², et qui nostras infirmitates portavit³. Si primum obluetur, leniter expecta: si secundo, ne spem abjicias; nondum enim curationis tempus effluxit; si tertio, be-

⁹⁷ Matth. xiii, 27. ⁹⁸ Matth. vii, 1. ⁹⁹ Rom. xiv, 4. ¹ II Tim. iv, 2. ² Matth. xi, 29. ³ Isa. liii, 4; I Petr. ii, 24.

(64) Σοι. Reg. b, et Or. 1, σου.

(65) Εἴπερ μὴ κάκισταις, etc. Beest μὴ in Coisl. 1, aliisque nonnullis. Id facit Billius; sed vulgata lectionem praefert. Elias vero censet Gregorium hic affirmanter pronunciare, et εἴπερ idem sonare, ac ἐπειδήπερ, « quandoquidem. » Hinc, si expungatur particula negativa, μὴ, locus isto sic verbi potest: « siquidem illae (potestates) certam cognitionis mensuram habent. »

(66) Πλέον. Duo Regg., πλεον.

(67) Συμμέρον. Duo Regg., Coisl. 1 et 2, aliiue,

KΘ'. Οὐ δέχη τοῦτο, οὐδὲ ἡ γλώσσά σου χαλινὸν ἔχει, οὐδὲ κρείττων εἰ τῆς φορᾶς, δεῖ δὲ ἀπονοεῖσθαι πάντως, καὶ ταῖς πρώταις δυνάμεσι μὴ ὑφεσθαι, εἴπερ μὴ κάκισταις (65) μέτρον ἐστὶ τῆς γνώσεως, καὶ πλεόν (66) εἶναι μέγαν, ἢ ὅσον συμμέρον (67)· σὺ δὲ μὴ κατακρίνης τὸν ἀδελφόν, μηδὲ τὴν δειλίαν ἀσέβειαν ὀνομάσης, μηδὲ ἀπέλθης προπετῶς καταγνοὺς, ἢ ἀπογνοὺς (68), ὁ τὴν ἐπισκεψίαν ὑπισχυόμενος. Ἀλλ' ἐνταῦθα μοι φάνηθι ταπεινός, ἕως ἔξεστιν· ἐνταῦθα τὸν ἀδελφόν προτίμησον, μὴ μετὰ τῆς σεαυτοῦ βλάβης, ἐνθα τὸ κατακρίναι καὶ ἀτιμάσαι, ἐκθαλεῖν ἐστὶ Χριστοῦ καὶ τῆς μόνης ἐλπίδος, καὶ τὸν λαμβάνοντα σίτον, καὶ σίτον ἰσως σου τιμώτερον, συνεκχῶσαι τοῖς ζιζανίοις. Ἀλλὰ τὸ μὲν, ἐκεῖνον διόρθωσαι, καὶ τοῦτο πρῶτως καὶ φιλανθρώπως, μὴ ὡς ἐχθρός, μηδὲ ὡς ἀπότομος ἱατρός, μηδὲ ὡς (69) ἐν τοῦτο μόνον εἰδὼς τὴν καὶ τὴν τομὴν· τὸ δὲ, σεαυτοῦ κατάργωθι, καὶ τῆς ἀσθενείας τῆς σῆς. Τί γὰρ εἰ λημῶν, ἢ ἄλλο (70) τι πάσχων τὰς ὕψεις, ἀμυδρὸν βλέπεις; τὸν ἥλιον; Τί δαί εἰ στρέφεσθαι σοι τὸ πᾶν δοκεῖ, ναυτιῶντι τυχόν, ἢ μεθύνοντι, καὶ τὴν σὴν ἀγνοίαν ἐτέρων ὑπολαμβάνεις; Πολλὰ δεῖ στραφῆναι καὶ παθεῖν, πρὶν ἄλλου καταγνώναι δυσσέβειαν.

C βειαν. tuam aliis attribuas? Multum diuque ante versan-

Α'. Οὐκ ἐστὶν ἴσον φωτὸν ἔκτεμεῖν, ἢ ἄνθος τι τὸν προσκαίρων, καὶ ἄνθρωπον. Εἰκὼν εἰ Θεοῦ, καὶ εἰκὼν Θεοῦ διαλέγῃ, καὶ κρίνῃ αὐτὸς (71) ὁ κρίνων· καὶ κρίνεις ἀλλότριον οἰκέτην, καὶ ὃν ὁ ἄλλος οἰκονομεῖ. Οὕτω δοκίμαζε τὸν ἀδελφόν σου, ὡς καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς αὐτοῖς μέτροις κρινόμενος. Διὰ τοῦτο μὴ ταχέως τέμης, μηδὲ ἀλλοτριώσης τὸ μέλος, ἀδελφόν, εἰ μὴ διὰ τοῦτο προσλυμανῇ τι (72) τῷ ὑγιαίνοντι· ἀλλὰ νοουθήτησον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον. Ἔχεις ἱατρείας κανόνα (73). Χριστοῦ μαθητὴς εἰ, τοῦ πρᾶτου καὶ φιλανθρώπου, καὶ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν βαστάσας. Κἂν τὸ πρῶτον ἀντιᾷ, μακροθύμησον· κἂν τὸ δεύτερον, μὴ ἀπελπίσης, ἔτι καιρὸς θεραπειᾶς· κἂν τὸ τρίτον, γενοῦ φιλανθρώπος γεωργός· ἐτι τοῦ Δεσπότου δεήθητι, μὴ ἐκχῶσαι,

συμφέροι.

(68) Ἡ ἀπογνοὺς. Tres Regg., et Orat. 1, καὶ ἀπογνοὺς.

(69) Μηδὲ ὡς. Sic Regius bm. In ed., μὴ ὡς.

(70) Ἡ ἄλλο. Sic tres Regg., et Or. 1. In ed., εἰ ἄλλο.

(71) Καὶ κρίνῃ αὐτόν. Sic plures codd. In ed., κρίνῃ καὶ αὐτός.

(72) Προσλυμανῇ τι. Duo Regg., Orat. 1, etc., προσλυμανεῖται.

(73) Κανόνα. Reg. bm, κανόνας.

μηδὲ μισῆσαι τὴν ἀκαρπὸν συκῇν καὶ ἀνόνητον, ἅλλ' ἐπιστρέφειν, καὶ θεραπεύσαι, καὶ (74) περιβαλεῖν κόπριαν, τὴν δὲ ἐξαγορεύσεως, καὶ τῆς εἰς τὸ φανερὸν αἰσχύνης, καὶ ἀτιμωτέρας ἀγωγῆς, ἐπανόρθωσιν (75). Τίς οἶδεν, εἰ μεταβαλεῖ, καὶ καρποφορήσει, καὶ θρέψει τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ Βηθανίας ἐπανερχόμενον;

ΛΑ'. Ἐνεγκέ τι τῆς τοῦ ἀδελφοῦ δυσωδίας, ἡ οὖσης, ἡ δοκούσης, ὃ τῷ πνευματικῷ μύρῳ συγχέχρισμένος, τῷ συνθεσθειμένῳ τέχνῃ μυρεψικῇ, ἵνα μεταδῶς τούτῳ τῆς σῆς εὐωδίας. Οὐκ ἔστιν ἐχίδνης ἰδς (76) ἡ κακία, ἐν ὅμοῦ τῷ πληγῆναι περιδληθῆς οἰδῆναι, ἡ καὶ διαφθορῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἡ σοὶ συγγνώμη φεύγοντι (77) τὸ θηρίον, ἡ ἀποκτείνοντι. Ἄλλ' εἰ μὲν εἰ δυνατός, κάκεινον θεράπευσον· εἰ δὲ μὴ, τό γε ἀσφαλὲς ἔχεις, ἐν τῷ μηδὲν αὐτὸς (78) τῆς μοχθηρίας μεταβαλεῖν. Ὅσμη τίς ἐστιν ἀγῆς τὸ ἐκείνου πάθος, ἣν ἀπελάσει τυχὸν τὸ σὸν εὐώδες ὑπερνηκῆσαν. Ταχὺ ἂν ἐδέξω τι τοιοῦτον ὑπὲρ τοῦ ὁμοδούλου καὶ συγγενοῦς, οἷον Παῦλος ὁ ζηλωτής, καὶ διανοηθῆναι, καὶ εἰπεῖν ἐτόλμησεν, ἑαυτοῦ, εἰ οἶόν τε, τὸν Ἰσραὴλ ἀντισταχθῆναι Χριστῷ, διὰ τὸ συμπαθὲς· ὅς γε καὶ ἐξ ὑπονοίας πολλάκις μόνης, ἀποτέμνεις τὸν ἀδελφόν. Ὅν ἰσως ἐκέρδανας ἂν τῇ χρηστότητι, τοῦτον ἀπολλύεις (79) τῇ θρασυτήτι, τὸ σὸν μέλος, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν. Εἰ τοίνυν καὶ ἰσχυρὸς εἶ, φησὶν ὁ Παῦλος περὶ βρωμάτων διαλεγόμενος, καὶ θαρρείς τῷ λόγῳ καὶ τῷ γενναίῳ τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀδελφὸν οἰκοδόμησον. Μὴ τῷ βρώματι σου κατὰ τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τῷ κοινῷ παθεῖ τιμιμημένον. Καὶ γὰρ εἰ τὸ πρῶγμα ἕτερον, ἀλλ' ὃ γε τῆς παραινέσεως λόγος ὁμοίως χρήσιμος.

Noli cibo tuo eum, quem Christus communi passione honestavit, evertere. Elsi enim res diversa est, consilii tamen admonitionisque ratio peraeque utilis est.

ΛΒ'. Χρῆν (80) δὲ καὶ νόμον καίσθαι παρ' ἡμῖν, καθάπερ τοῖς πάλαι σοφοῖς Ἑβραίων, ἔστιν ἄς τῶν ἱερῶν βίβλων μὴ ἀνείσθαι τοῖς νέοις, ὥς οὐ λυσιτελοῦσας ταῖς ἀστροφικαῖς ἔτι καὶ ἀπαλωτέραις ψυχαῖς· οὕτω καὶ μηδὲ παντὶ (81), μηδὲ πάντοτε, ἀλλ' ἔστιν ὅτε, καὶ οἷς, τὸν περὶ πίστεως συγχερεῖσθαι λόγον, τοῖς μὴ παντελῶς ὀλιγόροις (82) λέγω, καὶ νωθροῖς τὴν διάνοιαν, ἡ τοῖς μὴ λίαν ἀπλήστοις, καὶ φιλοτίμοις (83), καὶ θερμότεροις τοῦ δέοντος εἰς εὐσέβειαν· καὶ τοὺς μὲν τάττειν ἐνταῦθα, οὐ μήτε

A nignum illum et humanitate praeditum agricolam imitare, cum Domino adhuc age, ne inutilem et infructuosam sicut excindat¹ atque odio habeat, verum emendet et curet, ac stercus injiciat, hoc est, eam correctionem, quae per confessionem ac publicam ignominiam, contemptioremque viciis rationem efficitur. Quis scit, an mutabitur, ac fructum feret, 600 Jesumque a Bethania redeuntem pascet?

XXXI. Tu, qui spiritali illo unguento arte unguentaria confecto delibutus es, fraterni fetoris nonnihil perfer, sive verus sit fetor ille, sive ita tibi videatur: ut ipse vicissim boni tui odoris illi aliquid impertiaris. Viperae virus non est impronitas, ut simul atque ictus fueris, doloribus cruciaris, aut etiam intercas, ob eamque causam tibi, bestiam fugienti, vel interimenti, venia parata sit. Verum, si quidem a te fieri potest, eum quoque morbo libera; sin minus, ipse certe ita demum in tuto versaberis, si improbitatis illius particeps nequaquam factus fueris. Insuavis quidam odor est illius morbus, quem fortasse fragrantia tua vincet atque depellet. Libenter scilicet ac prompte hujusmodi quiddam conservi et cognati tui causa susciperes, quale Paulus ille zelo et emulatione flagrans, praecommissione, non modo cogitare, sed etiam dicere ausus est; nimirum ut, si fieri posset, Israel, in ipsius locum subrogatus, ad Christum introduceretur²; cum sola plerumque suspitione ductus, fratrem praescindas. Quem fortasse lucrari benignitate potuisses, eum audacia tua perimis, membrum tuum, pro quo Christus mortem oppetii³. Proinde, si firmus ac robustus es, ait Paulus de cibis disserens⁴, atque ob doctrinam fideique firmitatem confidis: fratrem quoque ut aedifices, cura.

XXXII. Ac profecto legem quoque apud nos constitutam esse oportebat, quae juberet, ut, quem admodum olim apud sapientes Hebraeos, a quibusdam Scripturae sacrae libris juvenes arcebantur, utpote tenerioribus adhuc minimeque firmis animis haudquaquam profuturis; eodem quoque modo, non quibuslibet, nec semper, sed certo tempore, ac certis hominibus, de fide disputandi potestas fieret, iis nimirum, qui nec ingenio sunt omnino segni et ignavo; nec rursum iis, qui inexplibili quadam

¹ Luc. xiii, 8. ² Rom. ix, 3. ³ 1 Cor. viii, 42. ⁴ Rom. xiv, 15.

(74) Ἐπιστρέφειν, καὶ θεραπεύσαι, καὶ, etc. Sic Reg. bm, et Or. 1. In ed., ἐπιστρέφειν, καὶ περιβαλεῖν κόπριαν, θεραπεύσαι τὴν, etc.

(75) Ἐπανόρθωσιν. Sic Reg. bm, Coisl. 1 et 2, etc. In ed., ἐπανόρθωσον.

(76) Ἐχίδνης ἰδς, etc. « Viperae virus non est improbitas. » Hinc Elias: « Frater tuus non est bellua venenosa, ut praemetu, ne quid mali tibi ab eo accidat, vel fugiendus sit, vel occidendus, quod certe fieret, si eum a pietate, aut ab Ecclesia, tanquam alienum excluderes. »

(77) Φεύγοντι. Plures codd., φεύγοντι καὶ ἀποκτείναντι.

(78) Αὐτός. Sic tres Regg., Coisl. 1, Comb., etc. In ed., αὐτόν.

(79) Ἀπολλύεις. Unus Reg., et duo Colb., ἀπολλύς.

(80) Χρῆν. Sic plures Regg., et Colb., Coisl. 2, et Or. 1. Billius autem ad marg. Bas. edit. scripsit, χρῆναι, quod secutus est Morellus. Par. ed.

(81) Οὕτω καὶ μηδὲ παντὶ. Sic tres Regg., Coisl. 1, Or. 1, etc. Prave in ed., οὐ τῷ μὴ παντὶ.

(82) Ὀλιγόροις. Gloss., ἀσθενεστέροις, « imbecillioribus. »

(83) Φιλοτίμοις. Gloss., ἤτοι φιλοδόξοις.

aviditate laborant, glorieque studio ducuntur, atque in pietate **601** ferventiores sunt quam par sit, atque hi quidem illic collocarentur, ubi nec sibi ipsis, nec aliis noxii essent; iis autem, qui in disputationibus modesti, ac vere compositi et temperantes essent, libera disputandi facultas daretur: promiscua vero multitudo ab hac via, et loquacitatis morbo hac tempestate vigente, abducta et aversa, et aliud virtutis genus minus periculosum detrimentum afferret, et insaturabilis aviditas pietatis laudem mereretur.

XXXIII. Etenim si, ut unus Dominus, una fides, unum baptismum, unus Deus, Pater omnium, et per omnia, et in omnibus^a, ita una quædam esset per disputationem et contemplationem ad salutem via, ut qui ab ea exciderent, iidem a toto quoque aberrarent, atque a Deo, ac spe salutis æternæ præcipites ejicerentur, nihil sane periculosius esset, quam vel huiusmodi consilium dare, vel huic parere. At si, ut in rebus humanis, multa et diversa sent viarum genera et instituta, alia majora, alia minora, alia illustriora, alia obscuriora, sic in divinis quoque, non una salutis ratio est, nec una quædam virtutis via, sed plures; atque huius per-vulgati dicti omniumque linguis celebrati, nimirum, multas apud Deum mansiones esse^b, nulla alia causa est, quam quod multæ sint viæ eo ferentes, quarum aliæ periculosiores et splendidiore sint, aliæ abjectiores et tutiores; cur, tutioribus relictis, ad unam hanc nos convertimus, adeo lubricam et periculosam, ac nescio quo ferentem? An idem quidem cibus non omnibus congruet, sed alius alii, pro diversa ætatum et constitutionum ratione; eadem autem vita, aut disputatio cunctis conducet? Hoc ipse quidem non dixerim, nec dicentibus assentiar. Quare si mihi obtemperandum duxeritis, juvenes et senes, præfecti et subditi, monachi et qui in sodalitis vivitis, supervacaneas et inutiles ostentationes valere jubebitis; atque id potius curabitis, ut per morum probitatem, et honestam vitæ rationem, ac sermones periculo vacuos ad Deum appropinquantem, ad alterius sæculi veritatem et contemplationem perveniat, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

^a Ephes. iv, 5, 6. ^b Joan. xiv, 2.

(84) *Βλάψωσι*. Plures codic., *βλάψουσι*.

(85) *Ἀπάγειν*. In nonnullis, *ἀπαγαγόντας*.

(86) *Kal*. Deest in pluribus Regg., et Or. 4.

(87) *Ἀπορρίψθῃναι*. Reg. bm, et Or. 4, *ἀπορρίψῃναι*.

(88) *Λαμπροτέρων καὶ ἀφανεστέρων*. Plures Regg., et Or. 4, *λαμπροτέρων τε καὶ σφαλεροτέρων*. Billius ad marg. Bas. ed., quæ habet, *σφαλεστέρων*, scripsit: « Putamus legendum, *ἀφανεστέρων*, ut opponatur *λαμπροτέροις*, quemadmodum τὰ ἡττω τοῖς μείζονσι, quod etiam satis ostendunt quæ sequuntur. »

(89) *Καὶ τοῦ*. Comb., καὶ τό.

A ταυτοὺς βλάψωσι (84), μήτε ἄλλους ταττόμενοι· καὶ τὴν ἐν λόγοις ἐλευθερίαν ἔχειν τοὺς μετρίους ἐν λόγῳ, καὶ ὡς ἀληθῶς κοσμίους καὶ σώφρονας· τοὺς πολλοὺς δὲ ἀπάγειν (85) τῆς ὁδοῦ ταύτης, καὶ τῆς νῦν κατεχούσης φιλοκαλιᾶς καὶ ἀρρώστιας, καὶ (86) ἐπ' ἄλλο τι τρέπειν ἀρετῆς εἶδος ἀκινδυνότερον, ἐνθα καὶ τὸ ὀλίγων ἦτον βλαβερόν, καὶ τὸ ἀπληστον εὐσεβέστερον.

traduceretur, ubi et segnitie minorem labem ac

ΑΓ'. Εἰ μὲν γάρ, ὥσπερ εἰς Κύριος, *μία πίστις, ἓν βάπτισμα*, εἰς Θεός, ὁ Πατήρ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν, οὕτω καὶ μία τις ἦν σωτηρίας ὁδός, ἣ διὰ λόγου καὶ θεωρίας, καὶ ταύτης ἐκπεσόντας, ἔδει τοῦ παντός ἀμαρτεῖν, καὶ ἀπορρίψθῃναι (87) Θεοῦ, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐλπίδος· οὐδὲν ἂν ἦν, οὔτε τοῦ συμβουλευέιν τὰ τοιαῦτα, οὔτε τοῦ πείθεσθαι σφαλερώτερον. Εἰ δὲ, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, πολλαὶ διαφοραὶ βίων καὶ προαιρέσεων, μειζόνων τε καὶ ἡττόνων, λαμπροτέρων καὶ ἀφανεστέρων (88), οὕτω καὶ τοῖς θεοῖς, οὐχ ἓν τι τὸ σωζόν ἐστιν, οὐδὲ μία τῆς ἀρετῆς ὁδός, ἀλλὰ πλείονες, καὶ τοῦ (89) πολλὰς εἶναι μόνας παρὰ τῇ Θεῷ, τοῦτου δὲ (90) τοῦ θρυλουμένου, καὶ ταῖς πάντων κειμένου γλώσσαις, οὐκ ἄλλο τι ἢ τοῦτο αἴτιον, τὸ πολλὰς εἶναι τὰς ἐκεῖσε φερούσας ὁδοὺς, τὰς μὲν ἐπικινδυνότερας τε καὶ λαμπροτέρας, τὰς δὲ ταπεινότερας τε καὶ ἀσφαλεστέρας· τί τὰς ἀσφαλεστέρας ἀφέντες, ἐπὶ μίαν ταύτην τρεπέμεθα, τὴν οὕτως ἐπισφαλῆ καὶ ὀλισθηρὰν, καὶ οὐκ οἶδ' ὅποι (91) φέρουσαν; Ἡ τροφή μὲν οὐχ ἡ αὐτῇ πᾶσι κατάλληλος, ἄλλω δὲ ἄλλῃ κατὰ τὴν διαφορὰν καὶ (92) τῶν ἡλικιῶν καὶ τῶν ἔξων· βίος δὲ ὁ αὐτὸς πᾶσι συμφέρων, ἢ λόγος; Οὐκ ἔγωγε τοῦτο εἶποιμ' ἂν (93), οὐδὲ προσβοίμην τοῖς λέγουσιν. Εἰ τι οὖν ἐμοὶ πείθεσθε, νέοι καὶ γέροντες, ἄρχοντες λαῶν (94) καὶ ἀρχόμενοι, μονασταὶ καὶ μυχᾶδες, τὰς μὲν περιττὰς καὶ ἀχρηστοὺς φιλοτιμίας χαίρειν ἐάσατε· αὐτοὶ δὲ διὰ βίου, καὶ πολιτείας, καὶ λόγων τῶν ἀκινδυνότερων τῷ Θεῷ πλησιάζοντες (95), τεύξεσθε τῆς ἐκεῖθεν ἀληθείας καὶ θεωρίας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα (96) εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

D (90) *Τούτου δέ*, etc. Sic Reg. hu, et Or. 4. Sic etiam Billius ad marg. Bas. edit. scripsit. Coisl. 4, τοῦτο δὲ τὸ θρυλλούμενον... κείμενον. In ed., τοῦτο δὲ τοῦ, etc.

(91) *Ὅποι*. Reg. bm, ὅπη.

(92) *Kal*. Deest in tribus Regg., et Or. 4.

(93) *Εἴποιμ' ἂν*. Regius bni, συμβουλευσάμεν, « suaserim. »

(94) *Λαῶν*. Hanc vocem respicit Combessinus.

(95) *Πλησιάζοντες*. In nonnullis, *πλησιάζαντες*.

(96) *ᾧ ἡ δόξα*. Plures codices sic desinunt: ᾧ πάντα δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν· « cui omnis gloria in sæcula. Amen. »

602 MONITUM IN ORATIONEM XXXIII.

I. Arianorum jactantiam, injurias et cavillationes in hac oratione, oratorie quidem, sed fortiter retundit Gregorius. Quasi ex abrupto sic exorditur: « Ubi tandem sunt, qui paupertatem nobis exprobrant, qui opes suas insolenter jactant, qui Ecclesiam multitudine definiunt, et pusillum gregem aspernantur, qui divinitatem meliuntur, et populum velut ad lancem appendunt? » Hinc ablegatam pacem, et exitiosas domesticarum in fide dissensionum calamitates deplorat; atque Arianorum persecutiones, facinora, cædes et sacrilegia, longa partium enumeratione, percurrens, ostendit quam longissime ipsi a suis et Catholicorum moribus ac lenitate distent. Deinde puerilibus ac ineptis respondet cavillationibus, quibus obtrectatores eum in contemptum adducere conabantur. Obiciebant enim, quod « ex ignobili oppido oriundus esset (n. 6), » quod « nec lapidus, nec urbanus, quod peregrinus et externus (n. 8), » aliaque permulta (n. 11), quæ profecto in adversariorum potius, quam Gregorii contumeliam recidebant. Tum profanam illorum multitudinem cum gregis sui exiguitate conferens, hunc extollit, illos deprimit. « Hi, inquit (n. 13), ædes habent, nos hospitem; hi templa, nos Deum; hi populos, nos angelos; hi aurum et argentum, nos repurgatam doctrinam; » quæ omnia merito vanis ac insulsis hæreticorum opibus pretiosiora et præstantiora erant. Nihil ergo mirum, si charissimum gregem, licet exiguum, ampliori præferat; utpote qui hunc facilius conspiciere, atque a luporum voracitate lueri ac servare posset. Verum interim prophético velut afflatus spiritu, non dubitat quin aliquando eum latiore visurus sit. « Multos enim, » addit (n. 15), « ex his, qui nunc in luporum numero sunt, inter oves, ac fortasse etiam inter pastores recensendos habeo. » Quod vaticinium eventus postea confirmavit. Demum ex baptismi forma, Arianorum et Eunomianorum errores, qui Filium et Spiritum sanctum creatos esse asserebant, coarguens, eleganti ac eximie orationi finem imponit.

II. Ex his quæ jam diximus, nemo est qui non fateatur hanc orationem Constantinopoli habitam fuisse anno 380. Plura etiam adhuc ex hac oratione ad id confirmandum colligi possunt. Nondum enim Gothos, a Deo « in solutæ Trinitatis pœnam » collectos et coadunatos (n. 2) debellarat Theodosius. Nondum ecclesiæ erant Catholicis restitutæ, cum agnoscat ipse Gregorius (n. 13), « exiguum adhuc esse gregem et caulam angustam. » Quæ quidem satis indicant annum 380, vel, ut cum Tillemontio loquar [97], illud temporis spatium quod « inter vicesimum Aprilis anni 379 et vicesimum sextum Novembris anni 380 intercedit. » Nulla enim est hac de re inter eruditos controversia. At idem quoque desideraretur animorum consensus, ad dignoscendum quis fuerit ille senex de quo sic loquitur Gregorius (n. 5): « Hesternam meam victimam posco, senem illum, quem exsilio redeuntem, 603 medio die, media in urbe, saxis excepistis. » Licet enim de isto facto apud scriptores mentio fiat, altamen incertum adhuc quidem est, ad quem senem id certo referri possit. Censet Elias Eusebium Samosatensem hic a Gregorio designari. Hæc revera Theodoretus ac Nicephorus [98] narrant de isto Eusebio, cui « Dolicham ingredienti, mulier quædam Ariana labe maculata, tegulam e superiori adium parte immisit, ejusque caput obtrivit. » Addunt etiam, quod ab ipso quoque Gregorio observatur, Eusebium morientem, eos qui aderant jurejurando obstrinxisse, ne a muliere pœnas hujus facti ullas exigerent. » Quamvis autem hæc non ignoraret Tillemontius, conjectit tamen vir eruditus [99], « senem illum fuisse Eustathium presbyterum, » a Valente imperatore in oppidum Thraciæ Bizum relegatum, quod anno 370 Evagrium Constantinopolitanæ Ecclesiæ episcopum præfici curasset. At Socrates et Sozomenus [1], qui Eustathii exsilium referunt, nihil tamen de ipsius in urbem Constantinopolim reditu ac inexpectata morte commemorant. Baronius etiam [2], qui hunc orationis locum sic exscripsit: « Hominem meum posco, quem hesterno die crucidastis, senem illum, quem ab exilio redeuntem, et huc appellentem, » etc., videtur quidem his ultimis verbis Constantinopolim designare voluisse; sed nihil de isto sene indicavit. Cum igitur historica monumenta Gregorii narrationi optime consonent, nos quoque cum Elia hunc locum de Eusebio Samosatensi intelligendum arbitramur.

(97) T. IX, pag. 728.

(98) Theodoret. *Hist.* lib. v, c. 3; Nicephor. *Hist.* lib. xii, c. 5.

(99) T. IX, not. xxix, p. 714.

(1) Socr. *Hist.* l. iv, c. 15, p. 226; Sozom. *Hist.* l. vi, c. 13, p. 635.

(2) Anno 380, § vi, p. 411.

ΛΟΓΟΣ ΑΓ΄.

Πρὸς Ἀρειανὸν, καὶ εἰς ἑαυτὸν.

A

Α΄. Ποῦ ποτὲ εἰσιν, οἱ τὴν πέναν ἡμῶν ἀναιδίζοντες, καὶ τὴν πλοῦτον κομπάζοντες; Οἱ πλῆθει τὴν

« Alias XXV quæ autem 33 erat, nunc 27. — Habita Constantinopoli circa medium annum 380.

ORATIO XXXIII^a.

Adversus Arianos, et de seipso.

I. Ubi tandem sunt qui paupertatem nobis exprobrant, opesque suas insolenter jactant? Qui

Ecclesiam multitudine definiunt, ac parvum gregem aspernantur? Qui et divinitatem metiuntur, et populum velut ad lancem appendunt? Qui arenam in pretio habent, et mundi lumina contumeliis afficiunt? Qui denique lapides aggerunt, et gemmas contemnunt? Non enim norunt, quod quanto arena stellis copiosior est, et lapides pellucidis lapidibus, tanto vicissim hæc illis puriora et præstantiora sunt. Rursus indignaris? Rursus arma induis? Rursus contumeliam inferis? Num nova fides? Parumper, quæso, minas istas comprime, ut loquar. Non injuriam inferemus, sed coarguemus: non minas intendemus, sed exprobrabimus: non seriemus, sed medicinam asseremus. 604 Istudne quoque tibi contumelia videtur? O insignem superbiam! Etiamne hic eum, qui tibi dignitate par est, in servilem ordinem cogis? Verum, si non ita se res feras. Nam et frater cum fratre expostulat, quoties ab eo æqua portione fraudatur.

II. Visne te verbis illis alloquar, quibus Deus rebellem et obdurum Israelæ affatur? *Popule meus, quid feci tibi*, aut quid te læsi, aut quid tibi molestus fui? Imo vero ad te, qui contumeliis in me uteris, orationem ipse habeo. Male omnino alii aliorum tempora observamus, ac soluta per sententiæ diversitatem animorum concordia, majori pene audacia et crudelitate nos ipsos mutuo insectamur, quam, qui nunc bello nos lacescunt, barbari, quos Trinitas soluta conjunxit. Quin hoc quoque nomine sceleratior sumus, quod non exterius exteri, nec ignotos ignoti (quæ res nonnihil etiam calamitatem levat), verum nosipsum mutuo, et quasi domestici domesticos, populamur, et incessimus; aut, si mavis, ejusdem corporis membra, consumimus invicem atque consumimus. Neque id grave est indignum est, quanquam alioqui pergrave; sed quod animis ita comparati sumus, ut imminutionem nostram, accessionem, atque incrementum esse existimemus. Quoniam autem ad hunc modum afficimur, atque ad temporum rationem fidem nostram accomodamus, age, tem-

¹⁰ Mich. vi, 6.

(3) *Ἐκκλησίαν*, etc. Ecclesiæ definitionem ex multitudine deductam irridet. Gregorius; non quod vera Christi Ecclesia, locorum et temporum universitate, ac membrorum multitudine, præ aliis societatibus, quæ Ecclesiæ titulo gloriantur, Catholica non sit; sed quia Ariani veram se Constantinopolis Ecclesiam esse jactabant. Risu id magis, quam consultatione dignum erat, cum Regiæ civitatis Orthodoxi, omni pene terrarum orbi, ejusdem communionis et fidei societate, jungerentur.

(4) *Θεότῃτα μετροῦντες*. Ariani Trinitatis personas in dispares gradus dividebant. Juxta illos, Spiritus sanctus erat « magnus, » Filius « major, » et Pater « maximus. »

(5) *Ὑπεροῦντες*. Or. 1, *περιοῦντες*. Reg. hu, *περιορίζοντες*. In quibusdam, *ὑπερορίζοντες*.

(6) *Πάλιν ὑβρίζεις*. Reg. hu, Or. 1, etc., *πάλιν ὑβρίζεις*.

(7) *Καυρή*. Reg. a, et Coisl. 2, *καυή*, « vana. »

(8) *Ἐλέγξομεν*. Reg. b, m, *ἐλέγξομεν*.

Ἐκκλησίαν (3) *ὕβριζοντες*, καὶ τὸ βραχύ διαπτύοντες ποίμνιον; οἱ καὶ θεότῃτα μετροῦντες (4), καὶ λαὸν σταθμίζοντες; οἱ τὴν ψάμμον τιμῶντες, καὶ τοὺς φωστῆρας ὑβρίζοντες; οἱ τοὺς κάλχηκας θησαυρίζοντες, καὶ τοὺς μαργαρίτας ὑπερορῶντες (5); Οὐ γὰρ ἴσασιν, ὅτι οὐ τοσούτον ψάμμος ἀστέρων ἀφθονότερα, καὶ λίθων διαυγῶν κάλχηκας, ὅσον ταῦτα ἐκείνων καθαρώτερα τε καὶ τιμιώτερα. Πάλιν ἀγανακτεῖς; πάλιν ὀπλίζῃ; πάλιν ὑβρίζεις (6); ἡ καὶ νῆ (7) πίστις; Μικρὸν ἐπίσχες τὴν ἀπειλὴν, ἵνα φθέγξωμαι. Οὐχ ὑβρίσομεν, ἀλλ' ἐλέγξομεν (8). οὐκ ἀπειλήσομεν, ἀλλ' ὀνειδίσομεν (9). οὐ πλῆξομεν, ἀλλ' ἱατρεύσομεν. Ὑβρις σοι καὶ τοῦτο δοκεῖ; Τῆς ὑπερηφανίας! Κάνταῦθα δοῦλον ποιεῖς τὸν (10) ὀμότιμον; Εἰ δὲ μὴ, δέξαι μου τὴν παρρησίαν. Καὶ ἀδελφὸς ἀδελφὸν ἐλέγχει πλεονεκτούμενος.

B habet, fac nostram dicendi libertatem æquo animo

B'. Βούλεις σοι τὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ φθέγξωμαι (11), τραχηλιῶντα καὶ σκληρυνόμενον; Λαός μου, τί ἐποίησά σοι, ἢ τί ᾔδικήσά σε, ἢ τί παρηνώχλησά (12) σοι; Μᾶλλον δὲ, πρὸς σέ μοι τὸν ὑβριστὴν ὁ λόγος. Κατῶς μὲν τοὺς ἀλλήλων ἐπιτηροῦμεν καιροὺς, καὶ τὸ σύμφυχον (13) τῷ ἑτεροδόξῳ λύσαντες, μικροῦ καὶ τῶν νῦν πολεμούντων ἡμῖν βαρβάρων (14), οὓς ἡ Τριάς λυομένη συνέστησεν. Γεγόναμεν ἀλλήλοις ἀπανθρωπότεροι καὶ θρασύτεροι, πλὴν ὅσον οὐ ξένοι βάλλομεν ξένους, οὐδὲ ἀλλογλώσσους ἀλλόγλωσσοι (8 καὶ βραχεῖα παραμυθία τῆς συμφορᾶς), ἀλλήλους δὲ, καὶ οἷον οἱ τῆς αὐτῆς οἰκίας, φερόμεν τε καὶ ἀγομεν. εἰ βούλεις δὲ, τὰ τοῦ αὐτοῦ σώματος μέλη δαπανῶμεν καὶ δαπανώμεθα. καὶ οὐχὶ τοῦτό που δεῖνόν (15), καίπερ θνητοῦτον, ἀλλ' ὅτι καὶ προσθήκην νομιζομεν τὴν ὑφ' αἵρεσιν. Ἐπεὶ δὲ οὕτως ἔχομεν, καὶ μετὰ τῶν καιρῶν πιστεύομεν, ἀντιῶμεν τοὺς καιροὺς ἀλλήλους. σὺ τὸν σὸν βασιλεῖα, κατὰ τοὺς ἐμούς. σὺ τὸν Ἀγαθὸν (16), ἐγὼ τὸν Ἰωσίαν (17). Διήγησάι μοι τὴν σὴν ἐπισκίαν, κατὰ τὴν ἐμὴν θρασυτητα. Μᾶλλον δὲ, τὴν μὲν σὴν, πολλὰ καὶ βίβλοι καὶ

(9) *Ὀνειδίσομεν*. Reg. b, m, *ὀνειδίζομεν*.

(10) *Ὀμότιμον*. Sic Regg. a, b, m. In ed. τό.

(11) *Φθέγξωμαι*. Comb., *φθέγξωμαι*.

(12) *Παρηνώχλησα*. In quibusdam, *παρηνώχλησα*.

(13) *Τὸ σύμφυχον*. Sic tres Regg., et quatuor Colb. In ed., *τὸν σύμφυχον*.

(14) *Βαρβάρων*. Gothos, ut arbitramur, intelligit, qui anno 377 Thraciam populati sunt; idque in pœnam solutæ pacis, ac errorum circa sanctissimam Trinitatem.

(15) *Καὶ οὐχὶ τοῦτό που δεῖνόν*. Sic plures codd. In Or. 1, Par., et Coisl. 1, καὶ οὐχὶ τοῦτό πως. Comb., οὐ τοῦτό πως δεῖνόν, εἰ καὶ δεῖνόν. Prave in ed., καὶ οὐχὶ τοῦ τόπου δεῖνόν.

(16) *Ἀγαθόν*. Schol.: *Θεοδόσιον λέγει*. « Valentem dicit. »

(17) *Ἰωσίαν*. Schol.: *Θεοδόσιον τὸν Μέγαν οἶμαι λέγειν*. « Theodosium Magnum, ut arbitror, intelligit. »

γλῶσσαι φέρουσιν, ἃς καὶ ὁ μέλλων ὑπολήφεται Ἀ πορὰ cum temporibus committamus. Regem tuum

χρόνος, ἔμοι δοκεῖν, ἡ ἀθάνατος στήλη τῶν πράξεων· profer : ego proferam meos. Tu Achab : ego Josiam. Tuam mihi humanitatem et mansuetudinem commemorata : ego item meam audaciam et importunitatem exponam. Quin potius, tuam quidem inhumanitatem, et multi libri, et linguae circumferunt, quas etiam posteritas omnis exceptura est, aeternam, nisi me opinio fallit, rebus a te gestis ignominiae notam iniusta : meam vero ipse oratione complectar.

Γ'. Τίνα δῆμον ἐπιγαγόν σοι θράσει φερόμενον; Τίνας ὀπλίτας παρέταξα; Τίνα στρατηγὸν θυμῷ ζέοντα (18), καὶ τῶν ἐπιτασσόντων (19) θρασύτερον, καὶ τοῦτον οὐδὲ Χριστιανὸν, ἀλλ' οἰκείαν θρησκείαν προσάγοντα τοῖς αὐτοῦ δαίμοσι, τὴν καθ' ἡμῶν ἀσέβειαν; Τίνας εὐχομένους ἐπολιόρχησα, καὶ τὰς χεῖρας πρὸς τὸν θεὸν αἵροντας; Τίνας ψαλμωδίας σάλπικτιν ἔστησα; Τίνας μυστικὸν αἷμα φονικαῖς αἱμασιν ἔμιξα; Τίτων οἰμωγὰς θρήνοις ἔπαυσα, πνευματικὰς ἐλευθέρους (19'), καὶ δάκρυσι τραγωδίας, δάκρυα κατανύξεις; Ποῖον (20) προσευχῆς οἶκον πεποίηκα πολυάνδριον; Ποῖα λειτουργικὰ σκευή, καὶ τοῖς πολλοῖς ἔβλουσα, χερσὶν ἀνόντων ἐξέδωκα, ἡ Ναβουζαρδάν τῷ ἀρχιμαγείρῳ, ἡ Βαλτάσαρ τῷ κακῶς ἐν τοῖς ἁγίοις τρυφῶσαντι, καὶ μέντοι καὶ δίχας εἰσπραχθέντι τῆς ἀπονοίας ἀξίας; Θυσιαστήρια ἡγαπημένα, ὥς φησὶν ἡ θεία (21) Γραφή, νυνὶ δὲ καθυβρισμένα· ὧμῶν δὲ ποῖον (22) δι' ἡμᾶς κατωρχήσατο μιμράκων ἀσελγῆς, αἰσχρὰ λυγίζμενον (23), καὶ καμπτόμενον; μᾶλλον δὲ, διὰ τίνος ἐγὼ τοιοῦτου (24) τοῦ μέγα μυστήριον καὶ θεῖον ἐξωρχησάμην (25); Καθέδρα τιμῆς, καὶ τιμίων ἀνδρῶν ἔδρυμα καὶ ἀνάπαυμα, καὶ πολλοὺς εὐσεβεῖς ἀμείψασα ἱερέας, ἀνορθὼν δὲ θεία μυσταγωγῆσαντας· ἐπὶ δὲ σὲ τίς ἀνέβη δημηγόρος Ἕλληνα, καὶ γλῶσσαις πονηρὰς, τὰ Χριστιανῶν στηλιτεύουσα; Παρθένων αἰδῶς καὶ σεμνότης, ὅφεις ἀνδρῶν μηδὲ σωφρόνων φέρουσα, σὲ δὲ τίς ἡμῶν ἥσχυσε καὶ καθύβρισε μέλχη τῶν ἀθεῶν, καὶ ἀσεβῶν ὅφεις προῦθηκε θέαν ἑλεεινὴν, καὶ τοῦ Σοδομιτικοῦ (26) πυρὸς ἀξίαν; Ἐγὼ γὰρ θανάτους λέγειν τῆς αἰσχύνῃς ἀνεκτοτέρους.

eas corporis partes, quas inspicere nefas erat, probro et contumelia vos affectit, atque impiorum oculis miserandum spectaculum proposuit, flammaque huiusmodi probro tolerabiliores.

Δ'. Τίνας ἐπαφῆκαμεν θήρας ἁγίων σώμασιν, ὥς Δ τινες τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν (27) δημοσιεύσαντες, ἐν ἐγκαλέσαντες μόνον, τὸ μὴ τῇ ἀσεβείᾳ συνθέσθαι,

11 IV Reg. xxv, 11. 12 Dan. v, 3. 13 Ose. viii, 11.

(18) Ζέοντα. Reg. bm, ζέοντα.

(19') Ἐπιτασσόντων. Schol.: Βασιλέων ἑτεροδόξων· « Imperatoribus Hæreticis crudeliorem. » Hic designatur Palladius Aegypti rector, qui, juxta Theodoretum, Hist. lib. iv, c. 22, post Athanasii obitum, Alexandriae, ac in tota Aegypto, Catholicos gravissime afflixit.

(19') Τίτων οἰμωγὰς θρήνοις ἔπαυσα, πνευματικὰς ἐλευθέρους. Sic Regg. bm, hu, et tres Colb. In ed., τίτων οἰμωγὰς ἔπαυσα πνευματικὰς θρήνοις ἐλευθέρους.

(20') Ποῖον. Tres Colb. et Comb., ὧμῶν δὲ ποῖον.

(21) Θεία. Deest in Or. 1.

(22) Ποῖον. Sic Regg. a, d, Coisl. 1, etc. In ed., ποῖον.

III. Quem populum audacia elatum in te immisi? Quos milites instruxi? Quem belli ducem ira inflammatum, iisque, qui imperabant, atrociorum, ac ne Christianum quidem ipsum, verum suam adversum nos impietatem, tanquam congruentem quemdam cultum dæmonibus suis offerentem? Quosnam precibus operam dantes, manusque ad Deum attolentes, obsidione cinxi? Quas psalmodiarum cantiones, tubarum clangore compressi? Quorum mysticum sanguinem cum cædium sanguine permiscui? Quos spirituales fletus, emorientium fletibus, et quas pœnitentiæ lacrymas, tragœdiæ lacrymis cohibui? Quam orationis domum in sepulcrum converti? Quæ vasa ministerio sacro destinata, nec vulgi manibus atrectanda, iniquorum manibus dedidi, nempe, vel Nabuzardæ coquo-

rum præfecto 11, vel Baltazaro 12, qui male in sanctis poculis perbacchatus est, atque adeo dignas amentia sua pœnas exsolvit? Altaria chara, ut ait Scriptura 13, nunc autem contumeliæ habita; quisnam impudicus adolescens, turpiter membra torquens ac infectens, nostra causa vobis insultavit? vel potius, per quem unquam huiusmodi nebulonem ego magnam et divinum mysterium ludibrio habui? O cathedra præclara, et præclarorum virorum sedes ac requies, quæque multos pios sacerdotes, qui jam olim res divinas docuerunt, commutasti; quisnam ethnicus concionator te consecndit, et improba lingua, Christianorum religionem invectiva oratione proscindens? O virginum pudor et castitas, ne pudicorum quidem virorum conspectum ferens, quisnam ex nostris, usque etiam ad et contumelia vos affectit, atque impiorum oculis Sodomitica vindicandum? Mitto enim cædes huiusmodi probro tolerabiliores.

IV. Quas feras in sanctorum corpora immisimus, ut nonnulli, qui humanam naturam publicarunt et prostituerunt, hoc unum crimini vertentes, quod

(23) Αἰσχρὰ λυγίζμενον. Sic plures codd. In Par. ed., αἰσχρὰ λογιζόμενον, quod Billius vertit : « turpiter canillans. » Nihil tamen de turpi cantu exstat in Petri Alexandrini epistola, apud Theodoretum lib. iv, c. 22, quamvis turpem et obscenam juvenis illius prædicationem memoret.

(24) Διὰ τίνος ἐγὼ τοιοῦτου. Jes., διὰ τίνος τοιοῦτων.

(25) Ἐξωρχησάμην. Sic plures Regg. et Colb., Or. 1, Par., Comb., etc. In ed., ἐξορχησάμενος.

(26) Σοδομιτικοῦ. Duo Regg., Σοδομιτών.

(27) Ἀνθρωπείαν φύσιν. Sic tres Regg., Coisl. 2 et Par. Sic etiam legit Billius. In ed. et uno cod., ἀνθρώπων, « crudelem naturam. » Or. 1, ἀπ' ἀνθρώπων. Hæc sensu simpliciori, et absque metaphora, de damnatis ad bestias intelligi possunt.

impiis dogmatibus assentiri, atque ipsorum communione contaminari recusassent, quam velut serpentis virus fugimus, non illam quidem corpus lædentem, verum intimos animæ sinus insipientem? Quibus crimini datum est, quod mortuos, qui feris etiam ipsis venerationi fuerunt, sepultura donassent? Et quidem quale hoc crimen iudicatum est? Alio scilicet theatro, atque aliis feris dignum. Quorum episcoporum, inspectantibus discipulis, nec præter lacrymas quidquam opis ipsis afferre valentibus, seniles carnes ferreis ungulis laceratæ sunt: 606 quæ cum Christo suspensæ fuerunt, et per cruciatum victoriam retulerunt, et populum pretioso sanguine asperserunt, ac postremo ad necem abductæ sunt, cum Christo et crucifigendæ, et sepeliendæ, et gloriæ adepturæ; cum Christo, inquam, qui per huiusmodi victimas et hostias de mundo triumphavit? Quosnam presbyteros ignis et aqua, elementa contraria, inter se dividerunt, novo et inaudito more navigantibus prælucentes, simulque cum ea navi, in qua e portu solverant, conflagrantes? Quinam (ut maiorem nostrorum malorum partem silentio contegam), ab ipsis etiam præfectis, qui ejusmodi officia illis præstabant, crudelitatis accusati sunt? Nam etsi cupiditatibus eorum obsequerentur, at servum tamen et crudele animi rationis et consilii; illud imperatorii sceleris, hoc animi agnoscentis, quid leges, ex quarum præscripto jus dicendum erat, postularent.

V. Atque, ut antiquiora commemoremus (ejusdem enim hæc quoque sodalitiis sunt), quibusnam, vel mortuorum, vel viventium, manibus præcis falsum crimen sanctis viris intuli, ut fidem per fraudem et calumniam oppugnarem? Quorum exilia tanquam beneficia numeravi, ac ne sacrorum quidem philosophorum sacros cætus veritus sum, in quibus supplices exquirebam; imo contra, illos quoque martyres effeci, virtutis causa periculum subeuntes? Quibusnam ego, cui sermonis petulantia objicitur, scorta immisi, et quidem ejusmodi

A μηδὲ τῇ κοινωνίᾳ χρανθῆναι, ἣν ὡς ἰδὼν ὁρεως φεύγομεν, οὐ σώμα βλάπτουσιν, τὰ δὲ βάθῃ μελαινουσιν τῆς ψυχῆς (28); τίσι καὶ τὸ θάψαι νεκροὺς ἔγκλημα γέγονεν, οὓς καὶ θῆρες ἠδέσθησαν; καὶ τὸ ἔγκλημα πόσον; Ἄλλου θεάτρου καὶ θηρῶν (29) ἄλλων ἄξιον. Τίνων ἐπισκόπων γηραιὰ σάρκες τοῖς θυεῖ κατεξάνθησαν, παρόντων τῶν μυηθέντων (30) καὶ βοηθεῖν οὐκ ἐχόντων, πλὴν τοῦ δακρύειν· μετὰ Χριστοῦ κρεμασθεῖσαι, τῷ παθεῖν νικήσασαι, καὶ τῷ τιμῇ αἵματι τὸν λαὸν θανάτῃσαι, καὶ τέλος ἀπαχθεῖσαι τὸν ἐπὶ θάνατον (31), Χριστῷ καὶ συσταυρωθῆσθαι (32), καὶ συνταφῆσθαι, καὶ συνοδοξασθῆσθαι, Χριστῷ τῷ τὸν κόσμον νικήσαντι διὰ τοιούτων σφαγίων τε καὶ θυμάτων; Τίνες πρεσβυτέρους ἐναντία φύσεις, ὕδωρ καὶ πῦρ, ἐμερίσαντο, πυρσὸν ἀραντας (33) ξένον ἐπὶ θαλάσσης (34), καὶ τῇ νηὶ συμπελεχθέντας ἐφ' ἧς ἀνήχθησαν; Τίνες (ἵνα τὰ πλείω συγκαλύψω τῶν ἡμετέρων (35) κακῶν) καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀρχόντων (36) ἀπανθρωπίαν ἐνεκλήθησαν, τῶν τὰ τοιαῦτα χαριζομένων; Καὶ γὰρ εἰ ταῖς ἐπιθυμίαις ὑπηρέτουν, ἀλλ' οὐκ ἐμίσησαν τῆς προαιρέσεως τὸ ὥμόν. Τὸ μὲν γὰρ ἦν τοῦ καιροῦ, τὸ δὲ τοῦ λογισμοῦ· καὶ τὸ μὲν τῆς τοῦ βασιλέως παρανομίας, τὸ δὲ τῆς τῶν νόμων (37), οὓς δικάζειν ἐχρῆν, συναισθησεως.

propositum oderant. Illud enim temporis erat, hoc animi agnoscentis, quid leges, ex quarum præscripto

C Ε'. Ἡ ἵνα τὰ παλαιότερα λέγωμεν (καὶ ταῦτα γὰρ τῆς αὐτῆς φρατρίας), τίνες περιελὼν χειρὰς, ἢ τεθνηκότων, ἢ ζώντων ἁγίων, κατεψεύσαμην, ἵνα τὴν πίστιν πολεμήσω διὰ τῆς ἐπιτηρείας; Τίνων ἐξορίας ὡς εὐεργεσίας ἠρίθμησα, καὶ οὐδὲ φιλοσόφων ἱερῶν ἠδέσθη ἱερὰ συστήματα, θέντες τοὺς ἱκέτας (38) ἐξήτουν. Τοῦναντίον μὲν οὖν, ἀκακίους ἐποίησα μάρτυρας, ὑπὲρ τοῦ καλοῦ κινδυνεύοντας. Τίσιν ἐπεισήγαγον πόρνας ἀσάρκους μικροῦ καὶ ἀνάμωστοι, τὴν περὶ τῶν λόγων (39) ἀσέλγειαν ἐγκαλούμενος; Τίνες (40) τῶν εὐσεβῶν τῆς πατρίδος ὑπερορίσας, ἀνδρῶν ἀνό-

(28) *Ψυχῆς*. Deest in duobus Regg. et Or. 1.

(29) *Θηρῶν*. Or. 1, *θηρῶν*. « Alio planctu dignum. » Sed ad marg., *θηρῶν*.

(30) *Τῶν μυηθέντων*. Schol. : *Τῶν ὁμοπίστων καὶ ὁμοδόξων*. « Eiusdem fidei et doctrinæ. »

(31) *Τὸν ἐπὶ θάνατον*. Tres Regg., Coisl. 1 et Or. 1, *τὴν ἐπὶ θανάτῳ*.

(32) *Χριστῷ καὶ συσταυρωθῆσθαι*. Sic Sav. et Comb. Deest in ed., καὶ συσταυρωθῆσθαι.

(33) *Ἀραντας*. Tres Regg. et Comb., *ἀραντας*.

(34) *Ἐπὶ θαλάσσης*. Duo Regg., ὑπὲρ θαλάσσης. In Schol. Colb. legitur : *Φασὶ δὲ π' εἶναι τοὺς καέντας, ὧν ἡγοῦντο Οὐρβανος, Θεόδωρος, καὶ Μελέτιος*. « Ajunt 80 esse, qui igne absumpti sunt, quorum duces erant Urbanus, Theodorus et Menedemos. » Verum incertum est de quibus presbyteris hic sermo sit. Narrat tamen Socrates in *Hist. trip.* lib. iv, c. 16, presbyteros 80 jussu Valentis a Mordeto præfecto in mari concrematos fuisse. Ad hanc sententiam accredit Elias. Billius autem innuit, Gregorium hic alludere ad presbyterum illum, cujus martyrium in or. xxv, n. 10, fuse describitur.

(35) *Ἡμετέρων*. Comb. legit, *ὁμετέρων*. « Malorum vestrorum, » id est, « malorum quibus nos vexastis, quæ nobis intulistis. »

(36) *Ἰπ' αὐτῶν τῶν ἀρχόντων*. Præfecti, quamvis et ipsi crudeles, et Valentis jussa exsequentes, nonnunquam tamen ipsius crudelitatem detestabantur.

(37) *Τῶν νόμων*. Or. 1, τῶν ἀνόμων, « impiorum. »

(38) *Ἰκέτας*. « Supplices, » id est, « qui obviam supplicaturi venirent. » Tales enim Ariani monachos existimabant. Agitur hic de vastatione monasteriorum, quam Socrates lib. iv, c. 22, enarrata Lucii Ariani persecutione, ita refert : « Eodem tempore monasteria vexata ab illis, atque exagitata et crudeliter oppugnata sunt. » Caterum plures Regg. et Colb., ac duo Coisl. habent, *ἱκέτας*. Sic etiam legit Bill. Gabr. vero, *οἰκέτας*, « domesticos. » In ed. oikéous, « familiares. »

(39) *Περὶ τῶν λόγων*. Reg. 2, Or. 1, Par., *περὶ τὸν λόγον*.

(40) *Τίνες*. Sic tres Regg. et Or. 1. In ed., *τίνας*.

μων χειρὶ παρέδωκα, ἡν ὡς θῆρες εἰρχθέντες ἐν A
ἀφεγγέειν οἰκοῖς, καὶ ἀλλήλων διαζευχθέντες (τοῦτο
γὰρ δὴ τὸ τῆς τραγωδίας βαρύτατον), λιμῶ καὶ διψῇ
κακοπαθῶσι, τροφὴν μετρούμενοι, καὶ ταύτην διὰ
στενῶν τῶν πόρων, καὶ οὐδὲ τοὺς συναλγούντας ὄρᾱν
ἐώμενοι (41); Καὶ ταῦτά, τίνας, (42); Ὃν οὐκ ἦν
ἀξιος ὁ κόσμος. Οὕτω τιμᾶτε πίστιν ὑμεῖς; οὕτω ξε-
νίζετε; Ἀγνοεῖτε τὰ πλείω τούτων· καὶ λίαν εἰκό-
τως, διὰ τὸ πλῆθος τῶν δραμάτων, καὶ τῆς ἐν τῷ
ποιεῖν τρυφῆς· ἀλλὰ τὸ πάσχον μνημονικώτερον. Τί
μοι τὰ πόρρω λέγειν; Ἀλλὰ τινες καὶ τοῦ καιροῦ γε-
γόνاسι βιαίτεροι (43), καθάπερ οἱ κατὰ φραγμῶν
ῥωθόμενοι σῦες. Ζητῶ μὴ τὸ χθὲς ὑμῶν σπάγιον,
τὸν γέροντα (44), καὶ Ἀβραμῆα πατέρα, ὃν ἐκ τῆς
ὑπερορίας ἀχθέντα, λίθοις ἐδεξώσασθε, μεσούσης
ἡμέρας, ἐν μέσῃ πόλει. Ἡμεῖς δὲ καὶ τοὺς φονεῖς, B
εἰ μὴ φορτικὸν εἰπεῖν, ἐζητησάμεθα (45) κινδυνεύον-
τας. Ποῖα τούτων λίως ἔσομαι σοι; φησί που τῆς
Γραφῆς ὁ Θεός. Τί τούτων ἐπαίνεσω; μᾶλλον δὲ, ἐκ
πολῶν ὁμᾶς ἀναδήσμαι;

media in urbe saxis excepistis. At nos (nisi hoc
etiam ipsos deprecatione nostra periculo mortis
ero? quodam Scripturæ loco ait Deus ¹¹. Quid horum laudabo? vel potius, ob quæ corona vos
cingam?

Γ. Ἐπεὶ δὲ τοιαῦτα τὰ σά, καὶ οὕτως ἔχοντα, C
λέγε μοι καὶ τὰς ἐμὰς ἀδικίας, ἢ ἢ παύσωμαι κακὸς
ὢν, ἢ αἰσχύνωμαι. Ὡς ἔγωγε μάλιστα μὲν εὐχομαι
μὴδὲν ἁμαρτεῖν· εἰ δ' οὐν, καὶ ἀδικῶν ἐπαναγέσθαι·
δευτέρα μερὶς αὕτη τῶν εὖ φρονούντων. Καὶ γὰρ εἰ
μὴ κατήγορος ἑμαυτοῦ κατὰ τὴν δίκαιον ἐν πρωτολο-
γίᾳ γίνομαι, χαίρω γε ὑπ' ἑλλου θεραπευόμενος. Mi-
κρά σοι, φησὶν, ἢ πόλις, καὶ οὐδὲ πόλις, ἀλλὰ
χωρίον ξηρόν, καὶ ἄχαρι, καὶ ἐλίγοις οἰκούμε-
νον. Τοῦτο πέπονθα μᾶλλον, ὧ βέλτεστε, ἢ πεποιή-
κα, εἴπερ ἔστι δεινόν· καὶ εἰ μὲν (46) ἄκων, ἀνέχο-
μαι δυστυχῶν (47) (λεγέσθω γὰρ οὕτως)· εἰ δὲ ἐκὼν,
φιλοσοφῶ. Πότερον τούτων (48) ἐγκλημα; Εἰ μὴ καὶ
τὸν δελφῖνα κακίζοντό τις (49), ὅτι μὴ χερσαῖος· καὶ
τὸν βοῖν, ὅτι μὴ πελάγιος· καὶ τὴν μύραιναν, ὅτι
ἀμφίβιος (50). Ἡμῖν δὲ, φησί, τέλχη καὶ θέατρα,
καὶ ἱππικά (51), καὶ βασιλεια, καὶ κάλλιπ στοῶν
καὶ μετέθη, καὶ τὸ ἀπιστον τοῦτο ἔργον, ὃ ὑπο-
χθόνιος (52) καὶ ἀέριος ποταμός, καὶ ὁ λαμπρὸς
στόλος (53) οὐτοσί καὶ ἀπόδλεπτος, καὶ ἀγορά

A viris, qui carne pene ac sanguine carebant? Quos-
nam pios viros, patriæ finibus pulsos, hominibus
iniquis dedidi, ut tenebrosis domibus ferarum in
modum inclusi, atque alii ab anis disjuncti (quod
in tota tragœdia gravissimum erat), fame ac siti
laborarent, certam cibi mensuram, eamque per
angustias rimas accipientes, ne facta quidem ipsis
potestate eos videndi, qui in iisdem doloribus ver-
sabantur? Atque hæc, quinam viri? Quibus dignus
non erat mundus ¹¹. Sic fidem honori habetis? Sic
hospitio excipitis? Majorem 607 horum partem
ignoratis; et merito sane propter rerum gestarum
multitudinem, miramque in faciendo voluptatem.
At is, qui patitur, tenaciori memoria esse solet.
Quid autem longinqua colligo? At nonnulli violenti-
ores etiam sese præbuerunt, quam temporis ra-
tio ferre videretur, non secus atque apri, qui per
septa quædam magno impetu feruntur. Hesternam
meam victimam posco, senem illum, et Abrahami-
cum patrem, quem ex exsilio redeuntem medio die,
dictu grave atque invidiosum sit), interemptores
liberavimus. Super quo horum tibi propitiū,

VI. Quoniam autem hæc atque hujusmodi faci-
nora tua sunt, age, jam iniquitates quoque meas
mihi narra, ut vel malus esse desinam, vel eru-
bescam. Etenim maxime id quidem optarim, omni
culpa vacare: sin autem hoc minime conceditur, at
illud saltem; ut si quid iniqui admittam, ad me-
liorem viam revocer; quæ secunda prudentum ho-
minum classis est. Nam etsi justi illius more, in
mei accusatione primas partes non occupo ¹², at
certe peccatis meis ab alio medicinam adhiberi gau-
deo. Parva tibi civitas est, inquis, ac ne civitas
quidem, sed aridus locus, et inanienus atque infre-
quens. Atque hoc, si in malis habendum est, vir
præclare, patior potius quam facio: et si qui-
dem invito animo, miser sum, liceat enim ita
loqui; si vero æquo ac libenti, philosophi laudem
obtineo. Utrum horum criminis rationem habet?
Nisi vero quis hoc nomine delphinum accusandum
putet, quod terrestre animal non sit: et bovem,
quod non in aquis degat: et murænam, quod in

¹¹ Hebr. xi, 38. ¹² Jerem. v, 7. ¹³ Prov. xviii, 17.

(41) Ὅρᾱν ἐώμενοι. Sic plures Regg., duo Coisl., D ed., δεινόν ὃ καὶ εἰ μὲν, etc.

(42) Τίνας; « Quinam viri? » Id Elias præcipue de Paulo episcopo Constantinopolitano intelligit.

(43) Βιαίτεροι. Arguit Gregorius Arianorum sævitiam, qui, ne quidem sub principe catholico (Theodosio), a crudelitate, et ab effundendo Catholico sanguine temperare poterant.

(44) Τὸν γέροντα. Putat Elias hunc senem esse Eusebium Samosatensem, qui ab Ariana muliere, tegula in ejus caput e tecto conjecta, interfectus est. Is moriens jurejurando amicos obstrinxit, ut feminam, quæ tantum facinus perpetrarat, a poena liberarent. Vide hujus orationis monitum, n. 2.

(45) Ἐζητησάμεθα. Duo Regg., ἐξητησάμεθα, « exposposcimus. »

(46) Δεινόν καὶ εἰ μὲν, etc. Sic plures codd. In

D ed., δεινόν ὃ καὶ εἰ μὲν, etc.

(47) Δυστυχῶν. Comb., δυστυχῶ.

(48) Τούτων. Sic duo Regg., Or. 1, Jes., etc. In ed., τούτων.

(49) Κακίζοντό τις. Sic Reg. bm, et Coisl. 1. In ed., κακίζοι τις.

(50) Ὅτι ἀμφίβιος. Or. 1, ὅτι μὴ ἀμφίβιος.

(51) Ἱππικά. Or. 1, ἱππικά.

(52) Ὑποχθόνιος, etc. « Loquitur, inquit Elias, de fluvio, quem Valens per ædificia cylindrica mirabili modo in urbem introduxit; qui fluvius Constantinopolim mediam intersecabat, et canalem totum replebat. »

(53) Στόλος. Hæc est columna, in qua Constantini Magni statua equestris collocata erat; quam ἀνθλίον, id est, « soli oppositam, » appellant.

utroque elemento vitam ducat. At nobis, inquis, et *A* πλῆθοντα, καὶ δῆμος κυμαίνων, καὶ ἀνδρῶν εὐ-
 mania sunt, et theatra, et circi, et palatia, et *γενῶν συνέδροι* ἐπαινούμενων.
 pulchræ atque ingentes porticus, atque hoc incredibile opus, *subterraneus nimirum, et aereus fluvius,*
 et illustris hæc ac visenda columna, et forum frequens, et vulgus exundans, et nobilium virorum præ-
 clarum concilium.

608 VII. Cur autem non commemoras commo-
 dissimum urbis situm, et terram ac mare velut
 certatim sibi urbem vindicantia, suisque bonis im-
 peratricem urbem ornantia? Ergo hæc injuria no-
 stra est, quod vos quidem magni et admodum
 splendidi estis, nos autem parvi atque a parvis ve-
 nientes? Nimirum, si ita est, multi quoque alii
 eandem vobis injuriam inferunt, atque adeo om-
 nes ii, quibus superiores estis. Num propterea
 morte mulctandi sumus, quod nec civitatem extru-
 ximus, nec muris cincti sumus, nec circis, nec
 stadiis et venationibus, atque insanis circa res
 hujusmodi studiis, nec balnearum venustate et
 splendore, nec marmorum excellentia, nec picturis
 et punctis auro fulgentibus, varioque opere con-
 fectis, naturæ solertiam propemodum imitantibus,
 gloriamur? Nec vero nobis adhuc mare in orbem
 obregimus, nec anni partes temperavimus (quod
 tu videlicet novus rerum fabricator effecisti), ut
 vitam jucundissime simul et tutissime traducamus.
 Adde, si placet, et alia crimina, qui dicis: *Meum*
est argentum, et meum est aurum ¹⁷, Dei voces
 usurpans. Nos nec divitias jactamus, quibus af-
 fluentibus cor ne apponamus, lex nostra vetat ¹⁸,
 nec annuos diurnosque proventus numeramus, nec
 turgida mensa stupidique ventris lenociniis gloria-
 mur. Nec enim quidquam eorum laudamus, quæ
 semel in fauces transmissa pari postea honore sunt,
 vel, ut rectius loquar, pari ignominia et ipsa reji-
 cienda. Verum simplici atque illaborato victus genere utimur, nec a bestiis, quarum vita supellecti-
 lis atque omnis apparatus expers est, multum dissidemus.

VIII. An mihi quoque detritam vestem objicis,
 vultusque situm haud satis elegantem? Nam his
 quoque rebus nonnullos eorum, qui valde abjecti
 animi sunt, efferrî perspicio. Quid? Caputne ipsum
 intactum relinques, nec fisdem cavillis, quibus
 Elisæum olim pueri illi, incesces? Nam quæ deinde
 sequuntur, tacebo. Quid? Rusticitatemne meam et
 insulsiatē non accusabis, quodque asperum quid-
 dam et agreste loqui videor? Jam vero quonam id

¹⁷ Agge. ii, 9. ¹⁸ Psal. lxi, 11.

(54) *Περιβαλλόμεθα*. Plures Regg., *περιβαλό-
 μεθα*.

(55) *Κεντήσας*. Sic vocat, juxta Eliam, puncta
 de lapillis facta, et in texturis aureis expressa. Vel
 etiam aureos argenteosve lapillos, qui ad rerum
 naturalium imitationem, in parietibus depicti erant.

(56) *Θάλασσαν*. « De eo mari loquitur, inquit
 Elias, quod a cornu magnæ urbis utrinque veluti
 cingitur. »

(57) *Ἔστι*. Deest in pluribus Regg. et Or. 1.

(58) *Τὰς τοῦ Θεοῦ*. Sic plures Regg. Deest
 τοῦ in ed.

(59) *Οὐδὲ γάρ*. Sic duo Regg. et Or. 1. In ed.,
 οὐδὲν γάρ. Eandem sententiam extulit Hieronymus
 in Epist. ad Paulinum, et in *Comment. in Eccles.*
 c. 6.

Z'. Πῶς δὲ οὐ λέγεις καὶ θέσεις εὐκαιρίαν, καὶ γῆν
 καὶ θάλασσαν, ὥσπερ ἀμιλλωμένας, ποτέρας ἂν εἴη
 μᾶλλον ἢ πόλις, καὶ τοῖς παρ' ἐαυτῶν ἀγαθοῖς τὴν
 βασιλίδι δεξιούμενας; Τοῦτο οὖν ἀδικοῦμεν, ὅτι με-
 γάλοι μὲν ὑμεῖς καὶ ὑπέραλμποι, μικροὶ δὲ ἡμεῖς
 καὶ ἐκ μικρῶν ἤκοντες; Πολλοὶ καὶ ἄλλοι τοῦτο ἀδι-
 κοῦσιν ὑμᾶς, μᾶλλον δὲ πάντες ὧν ὑπεραίρετε· καὶ
 δεῖ τεθνάναι ἡμᾶς, ὅτι μὴ πόλιν ἡγείραμεν, μηδὲ
 τείχη περιβαλλόμεθα (54), μηδὲ ἱππικοῖς μεγαλου-
 χοῦμεν, μηδὲ σταδίοις τε καὶ κυνηγεσίαις, καὶ ταῖς
 περὶ ταῦτα μανίαις, μηδὲ λουτρῶν χάρισι καὶ λαμ-
 πρότησι, καὶ μαρμάρων πολυτελείαις, καὶ γραφαῖς
 καὶ κεντήσας (55) χρυσαυγέσι τε καὶ πολυειδέσι μι-
 κροῦ μισοῦμέναις τὴν φύσιν; Θάλασσαν (56) δὲ οὕτω
 περιεβρόχθαμεν ἡμῖν αὐτοῖς, οὐδὲ τὰς ὥρας ἐκερασά-
 μεθα (ὅ σὺ δηλαδὴ πεποίηκας, ὁ νέος δημιουργὸς), ἐν
 ὧς ἡδιστὰ δὲ θεοῦ καὶ ἀσφαλίστατα βιοτεύομεν.
 Πρόσθε, εἰ βούλει, καὶ ἄλλας κατηγορίας, ὃ λέγων·
Ἐμὲν ἐστὶ τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὲν ἐστὶ (57) *τὸ χρυ-
 σίον*, τὰς τοῦ Θεοῦ (58) ζωνάς. Ἡμεῖς οὐτε πλούτω
 μέγα φρονούμεν, ὃ φέροντι μὴ προστίθεσθαι, τῆς ἡμε-
 τέρας ἐστὶ νομοθεσίας, οὐδὲ προσόδους ἀριθμοῦμεν
 ἐτησίας τε καὶ ἡμερησίας, οὐτε τραπέζης ὄγκῳ φι-
 λοτιμούμεθα, καὶ φαρμακείαις τῆς ἀνασθήτου γασ-
 τρός. Οὐδὲ γάρ (59) ἐπαινούμεν τι τῶν μετὰ τὸν
 λαμβὸν ὁμοτίμων, μᾶλλον δὲ, ἀτίμων ἐμείως καὶ ἀπο-
 βλήτων· ἀλλὰ ζῶμεν οὕτως ἀπλῶς καὶ σχεδὼς, καὶ
 μικρὸν (60) τι τῶν θηρίων, ὅς ὁ βίος ἀσκευὸς καὶ ἀν-
 επιτήδευτος, διαφέρωντες.

H'. Ἡ καὶ τῆς ἐσθῆτός μου τὸ τρύχινον αἰτία, καὶ
 τοῦ προσώπου τὴν θέσιν (61) οὐκ εὐφροῦς ἔχου-
 σαν; ἐπεὶ καὶ τοῦτοις ὁρῶ τινὰς τῶν λίαν ταπεινῶν
 αἰρομένων (62). Τὴν κεφαλὴν δὲ ἀφήσεις (63), καὶ
 οὐκ ἐπισκώψεις ἃ καὶ τὸν Ἐλισσαίον οἱ παῖδες; τὸ
 γὰρ ἐξῆς σιωπήσομαι. Ἀπαιδευσίαν δὲ οὐκ ἐγκαλέ-
 σεις, ἢ ὅτι τραχὺ σοι (64) δοκῶ καὶ ἄγροικον φθέγγε-
 σθαι; Τὸ δὲ μὴ στωμύλον (65) εἶναι, ποῦ στήσεις (66),
 μηδὲ γελοιαστὴν τινα, καὶ τοῖς συνοῦσι (67) κεχαρι-

(60) *Καὶ μικρόν*. Deest καὶ in Or. 1.

(61) *Τὴν θέσιν*. Coisl. 1 et Par., τὴν ἔξιν,
 « habitum. » Sic etiam Or. 1, sed ad marg., τὴν
 θέσιν.

(62) *Αἰρομένους*. Colb. 1, αἰρουμένους, « afflicti. »

(63) *Ἀφήσεις*. Sic plerique codd. In ed., ἀφ-
 ῆσεις.

(64) *Τραχὺ σοι*. Sic Or. 1, etc. In ed., *τραχὺς*
 σοι.

(65) *Στωμύλον*. Sic Reg. hm, Coisl. 2 et Jes. In
 ed., στωμύλων.

(66) *Στήσεις*. Tres Regg., Coisl. 1 et Or. 1,
 θέσεις.

(67) *Συνοῦσι*. Jes. et Comb., παροῦσι. Bill.
 « praesentibus. »

σμένον, μηδὲ ἀγοράζειν τὰ πολλὰ, μηδὲ λαλεῖν τε καὶ ἀπεριλαλεῖν οἷς ἔτυχε, καὶ ὡς ἔτυχεν, ὥστε ποιῆσαι φορτικούς καὶ τοὺς λόγους, μηδὲ τὴν νέαν Ἱερουσαλήμ, τὸν Ζεὺξίππον (68), ἐπισκέπτεσθαι, μηδὲ οἰκίαν ἐξ οἰκίας ἀμείβεσθαι θωπεύοντά τε καὶ γαστριζόμενον· ἀλλ' οἴκοι τὰ πολλὰ μένειν κατηφῇ τε καὶ σκυθρωπίζοντα, καὶ καθ' ἡσυχίαν ἐμαυτῷ συγγενόμενον (69), τῷ γνησίῳ τῶν πραττομένων ἐξεταστῇ, καὶ τοῦ δεθῆναι τυγὼν ἀξίῳ διὰ τὸ δύσχρηστον; Πῶς ταῦτα συγχωρεῖς ἡμῖν, καὶ οὐκ ἐγκαλεῖς; Ὡς ἡδύς (70) εἰ καὶ φιλόφρων;

tasse dignus sum, ut inutilis atque incommodus? Qui sit ut nobis ista condones, nec in criminum ordinem referas? Quam facilis es, et lenis atque humanus!

Θ. Ἐγὼ δὲ οὕτως ἀρχαίως ἔχω καὶ φιλοσόφως, B ὥστε ἓνα μὲν οὐρανὸν, καὶ κοινὸν ἅπασιν τὸν αὐτὸν, ὑπολαμβάνω, κοινήν δὲ ἡλίου καὶ σελήνης περίοδον, κοινήν δὲ ἀστέρων τάξιν καὶ θέσιν, κοινήν δὲ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἰσομοίριαν καὶ εὐχρηστίαν· ἔτι δὲ ὥρων ἀλλαγὰς, καὶ ὕετους, καὶ καρπούς, καὶ ἀέρος ζωτικήν (71) δύναμιν· ἔλκεσθαι δὲ ποταμούς, πᾶσιν ὁμοίως τὸν κοινὸν πλοῦτον καὶ ἀφθονον· μίαν δὲ καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι γῆν, μητέρα καὶ τάφον, ἐξ ἧς ἐλήφθημεν, καὶ εἰς ἣν ἀποστραφησόμεθα, μηδὲν πλεόν ἀλλήλων ἔχοντες· καὶ ἔτι πρὸ τούτων, κοινὸν λόγον (72), νόμον, προφήτας, αὐτὰ τὰ Χριστοῦ πάθη, δι' ὧν ἀνεπλάσθημεν, οὐχ ὁ μὲν, ὁ δ' οὐ (73), πάντες δὲ οἱ τοῦ αὐτοῦ Ἀδὰμ μετασχόντες, καὶ ὑπὸ τοῦ ὄψεως παραλογισθέντες, καὶ τῇ ἀμαρτίᾳ (74) θανατωθέντες, καὶ διὰ τοῦ ἐπουρανίου (75) Ἀδὰμ ἀνασυνθέντες, καὶ πρὸς τὸ εὖλον τῆς ζωῆς ἐπαναχθέντες, διὰ τοῦ εὖλου (76) τῆς ἀτιμίας, ὅθεν ἀποπεπτώκαμεν.

Ι. Ἠπάτα δὲ με καὶ ἡ τοῦ Σαμουὴλ Ἀρμαθαΐμ (77), ἡ μικρὰ τοῦ μεγάλου πατρὸς, οὐκ ἀτιμάσασα τὸν προφήτην, οὐδὲ παρ' ἐαυτῆς μᾶλλον, ἢ παρ' ἐκείνου γενομένη τιμιωτέρα· ἐξ ἧς ἐκεῖνος οὐδὲν ἐκωλύθη, καὶ Θεῷ δοθῆναι πρὸ γενέσεως, καὶ χρηματίσαι βλέπων τὰ ἐμπροσθεν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ χρεῖν βασιλείας καὶ ἱερέας, καὶ κρίναι τοὺς ἐκ τῶν λαμπρῶν πόλεων. Περὶ δὲ τοῦ Σαουλ ἤκουον, ὅτι τὰς δυνεὺς τοῦ πατρὸς ζητῶν, βασιλείαν εὗρατο (78). Καὶ Δαβὶδ αὐτὸς ἐκ τῶν ποιμνίων τῶν προβάτων ἀναλαμβάνεται, καὶ ποιμαίνει τὸν Ἰσραὴλ. Τί δα! Ἀμώς; οὐκ αἰπόλος (79) ὢν, καὶ κνίζων συκάμενα, προφήτειαν πιστεύεται; Καὶ πῶς τὸν Ἰωσήφ

A loco pones, quod nec lepidus sum, 609 nec factus quispiam, ac familiaribus gratus et jucundus, nec multum in foro versor, nec temere et cum quibuslibet garrio, adeo ut sermones quoque ipsos graves et molestos reddam, nec novam illam Jerusalem, hoc est, Zeuxippum, invisio, nec e domo in domum subinde commeo, hominibus blandiens, ventrique deditus; verum domi, ut plurimum, maneo, tristis ac tetricus, mecumque ipse tacitus, cum vero scilicet atque germano actionum mearum censore, consuetudinem habeo, vinculisque fortasse dignus sum, ut inutilis atque incommodus? Qui sit ut nobis ista condones, nec in criminum

IX. At ego ita priscorum hominum more, et philosophice affectus sum, ut unum idemque cœlum omnibus commune esse existimem, communem item solis et lunæ conversionem, communem siderum situm et ordinem, communem diei et noctis æquabilitatem et utilitatem; ac insuper communes anni partium vicissitudines, et pluvias, et fructus, vimque aeris vitalem; fluvia etiam, et communes scilicet et perennes divitias, æque omnibus fluere; unam præterea eandemque terram, et parentis, et sepulcri rationem habere, ex qua sumpti sumus, et ad quam revertemur, nulla jam re alii alios superantes; et, ut adhuc majora proferam, communem rationem, legem, prophetas, ipsos Christi cruciatus, per quos, omnes citra ullam exceptionem instaurati sumus, qui eidem Adamo participavimus, atque a serpente in fraudem inducti, et per peccatum morte affecti, ac per cœlestem Adamum saluti restituti, atque ad vitæ lignum, unde exceideramus, per ignominiam lignum revocati sumus

X. Me vero Samuelis quoque Ramatha fallebat, parva, inquam, magni illius viri patria¹⁹, quæ prophetæ dedecori minime fuit, nec a seipsa potius, quam ab eo honorem consecuta est; nec ei impedimento fuit, quominus Deo, prius etiam quam in lucem prodiret, donaretur, et oracula ederet, et futura prospiceret; ac præterea reges et sacerdotes ungeret, atque ex claris civitatibus ortos regeret ac gubernaret. 610 Tum autem illud de Saule audiebam, quod patris asinas quaerens, regnum invenisset²⁰. Atque ipso quoque David ex ovium gregibus ad pascendum Israellem assumitur²¹. Quid Amos? Nonne caprarius erat²², ac moros carpebat, cum

¹⁹ I Reg. i, 1 sqq. ²⁰ I Reg. ix, 3 seqq. ²¹ I Reg. xvi, 41 seqq. ²² Amos i, 4.

(68) Τὸν Ζεὺξίππον. Alii, juxta Eliam, intelligunt domum summo sumptu exstructam atque ornatam, in qua equos aurige jungebant, ad quam certaminum equestrium studiosi crebro confluabant. Alii locum, « in quo dogmata sua heretici disseminabant, » ut est in Schol. : Ἐν αὐτῷ γὰρ πολλοὶ συνιόντες ἐδογματίζον. Unde per ironiam Gregorius vocat hunc locum, « novam Jerusalem. » Alii denique celeberrimum Zeuxippi balneum.

(69) Συγγενόμενον. Plures Regg., συγγινόμενον.

(70) Ὡς ἡδύς. Sic tres Regg., Coisl. 2, Or. 1, etc. Deest ὡς in ed.

(71) Ζωτικήν. In nonnullis, ζωτικὸς.

(72) Κοινὸν λόγον. « Communem sermonem. » (73) Ὁ δ' οὐ. Quatuor Regg., ὅς ἐστι οὐ. « Non hic quidem, ille vero minime; sed omnes, » etc.

(74) Τῇ ἀμαρτίᾳ. Coisl. 1, τῇ αὐτῇ ἀμαρτίᾳ.

(75) Ἐπουρανίου. Sic quatuor Regg. et Coisl. 1. In ed., ὀπουρανίου, « qui sub cœlo est, » seu, « terrestrem. »

(76) Διὰ τοῦ εὖλου. Schol. : τοῦ σταυροῦ. « per lignum crucis. »

(77) Ἀρμαθαΐμ. Sic quinque Regg., quatuor Colb., Coisl. 2 et Or. 1. In ed., Ἀρμαθέμ.

(78) Εὗρατο. Sic tres Regg. et Coisl. 2. In ed., εὔρετο.

(79) Αἰπόλος. Reg. hm., ἀπωλός.

prophetæ munus ipsi commissum et delegatum est? A Quomodo Josephum præteriti, qui et servus fuit ²², et frumenti in Ægypto distributor ²³, et innumera- bilium illarum copiarum, quæ Abraham promissæ fuerant, pater? Jam Abraham, ut majora colligam, an non peregrinus ²⁴? Moyses autem, nonne prius expositus ²⁵, deinde legislator ²⁶, atque eorum, qui ad promissam terram contendebant, imperator, de quo tot tamque admiranda prædicantur? Enimvero me quoque Eliæ, qui igne curru abreptus est ²⁷, Carmelus fallebat: et Elisæi melote ²⁸, quæ plus virum habuit, quam fila serica, et aurum vestibus pervim assutum. Quin mihi quoque desertum illud, in quo Joannes, vir inter natos mulierum maxi- mus ²⁹, cum cibo illo, et veste, et zona degebat, imposturam faciebat. Nec vero ulterius progredi dubitabo, Deum rusticitatis meæ patronum nactus. Cum Bethleem collorabor, cum præsepi vilipen- dar, propter quod, cum Deum contempnas, quid mirum, si ob eandem causam præconem quoque despicias? Producam etiam tibi piscatores, et pau- peres, quibus Evangelium annuntiat, ac multis divitiis prælatis. Nunquamne de civitatibus glo- riosi desines? Nunquamne tibi despicabilem et infamem solitudinem venerationi habebis? Nondum dico aurum in arenis nasci, et pellucidos lapides a petris produci ac donari; quibus si quidquid in libertate haud satis commode utar.

XI. At etiam peregrinum et exterum præconem C habemus, dicit fortasse quispiam ex his, qui nimis circumscripti, et carni dediti sunt. Quid? Nonne apostoli peregrini fuerunt apud nationes multas et urbes in quas divisi sunt, ut Evangelium quaquaversum curreret, nec quidquam trini luminis expers esset, ac veritatis luce minime perfusum, adeo ut iis etiam, qui in tenebris ac mortis umbra sede- bant, **611** ignorantia caligo discuteretur? Audisti quid Paulus dicat: *Ut nos quidem, inquit, ad gen- tes, illi autem ad circumcisionem* ³¹. Sit sane Petri Judæa. Quid Paulo cum gentibus commune, Lucæ cum Achaia, Andrea cum Epiro, Joanni cum Epheso, Thomæ cum India, Marco cum Italia? Quid cæteris omnibus, ne sigillatim loquar, cum iis, ad quos profecti sunt? Quare, aut illos etiam objurga, aut mihi quoque ignosce, aut ostende, cum veram doctrinam potissimum astruas, ex insulsis nugis tibi calumniam strui. Quoniam autem de his rebus humiliter tecum hactenus et abjecte disserui, age,

παρέδραμον, ὃς καὶ δούλος ἐγένετο, καὶ σιτοδότης Αἰγύπτου, καὶ πατήρ πολλῶν μυριάδων, αἱ τῇ Ἀβραάμ προηγγέλθησαν (80); Ἀβραάμ δὲ, ἐν εἰ- πῶ τὸ μείζον, οὐ μετανάστης; Μωϋσῆς δὲ, οὐκ ἐκθετός πρότερον, εἰτα νομοθέτης, καὶ στρατηγὸς τῶν πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἐπειγομένων, οὗ τὰ μέγала καὶ θαυμαστά διηγῆματα; Ἡπάτα με καὶ ὁ Κάρμηλος ἡλίον, τὸ τοῦ πυρὸς ἄρμα δεξιόμενος· καὶ ἡ μηλωτὴ Ἑλισσαίου, πλείω δυνάμει, ἢ τὰ σερῶν νῆματα, καὶ ὁ βιασθεὶς εἰς ἐσθῆτα χρυσός. Ἡπάτα με καὶ ἡ ἔρημος Ἰωάννου, τὸν μέγιστον ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ἔχουσα, μετὰ τῆς τροφῆς ἐκεί- νης, καὶ τῆς ζώνης, καὶ τοῦ ἐσθῆματος. Ἐτόλμησά τι καὶ ὑπὲρ ταῦτα, θεὸν εὖρον τῆς ἐμῆς ἀγροικίας συνήγορον. Μετὰ Βηθλεὲμ ταχθήσομαι, μετὰ τῆς φάνης ἀτιμασθήσομαι, δι' ἣν οὐ θεὸν ἀτιμάζων, τί θαυμαστὸν, εἰ ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας περιφρονεῖς καὶ τὸν κήρυκα; Προσοίσω σοι (81) καὶ τοὺς ἀλμύρας, καὶ τοὺς εὐαγγελιζομένους πτωχοὺς (82), πολλῶν πλουσιῶν προτιμηθέντας. Παύση (83) ποτὲ ταῖς πό- λεσιν ἐπαυρόμενος; αἰδεσθήσῃ ποτὲ τὴν ἀπόπτυστόν σοι καὶ ἄτιμον ἐρημίαν; Οὐπω (84) λέγω χρυσὸν ἐν ψάμμοις τικτόμενον, καὶ λίθους διαφανεῖς, πετρῶν προβλήματα καὶ δωρήματα· οἷς εἰ ἀντιθεῖν (85) καὶ ὅσα ἐν πόλεσιν ἄτιμα, τάχα ἂν οὐκ εἰς καλὸν τῆς παύσεως ἀπολαύσαιμι

tribus vile est, opponere velim, vereor ne dicendi

IA'. Ἀλλὰ καὶ ξένος ἡμῖν (86) ὁ κήρυξ καὶ ὑπε- ὄριος, τάχα ἂν εἴποι τις τῶν σφόδρα περιγραπτῶν τε καὶ φιλοσάρκων. Οἱ ἀπόστολοι δὲ, οὐ ξένοι τῶν πολλῶν ἔθνων τε καὶ πόλεων, εἰς ἃς (87) ἐμερίσθησαν, ἵνα πανταχοῦ δράμῃ τὸ Εὐαγγέλιον, ἵνα μηδὲν ἀλαμπές ἢ τοῦ τρισσοῦ φωτός, καὶ τῆς ἀληθείας ἀφώτιστον, ὥστε καὶ τοῖς ἐν σκότῳ (88) καὶ σκιᾷ θανάτου καθ- ημένους λυθῆναι τὴν νύκτα τῆς ἀγνωσίας; Ἰν' ἡμεῖς μὲν, φησὶν, εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτο- μὴν, ἥκουσας Παύλου λέγοντος. Ἐστὼ Πέτρου ἡ Ἰουδαία· τί Παῦλος κοινὸν πρὸς τὰ ἔθνη, Λουκᾶ πρὸς Ἀχαίαν, Ἀνδρέα πρὸς τὴν Ἠπειρον, Ἰωάννη πρὸς Ἐφεσον, Θωμᾶ πρὸς Ἰνδιάν, Μάρκω πρὸς Ἰτα- λίαν; τί δαὶ (89) τοῖς ἄλλοις πᾶσιν, ἵνα μὴ τὰ καθ' ἑαυτὸν λέγω, πρὸς τοὺς οἷς ἐπεδήμησαν; Ὡστε, ἢ κάκεινους ἐπιτίμησον, ἢ κάμολι συγχώρησον, ἢ δεῖξον, ὅτι τὸν ἀληθῆ (91) λόγον προσθεύων, ἐπηρσεῖς τὴν φλυαρίαν. Ἐπεὶ δὲ μικροπρεπῶς διελέχθην σοι περὶ τούτων, φέρε, φιλοσοφῆσω καὶ μεγαλοπρεπέστερον, sublimius jam ac magnificentius disputabo.

²² Gen. xxxvii, 36.

²³ Gen. xli, 56.

²⁴ Gen. xii, 4 seqq.

²⁵ Exod. ii, 3.

²⁶ Exod. iii, 40 seqq.

²⁷ IV Reg. ii, 11.

²⁸ ibid. 14.

²⁹ Matth. xi, 11.

³⁰ Galat. ii, 9.

(80) Προηγγέλθησαν. Sic tres Regg., duo Coll. et Or. 1. In ed., παρηγγέλθησαν.

(81) Προσοίσω σοι. Sic duo Regg., quatuor Coll. et Or. 1. Deest σοι in ed.

(82) Εὐαγγελιζομένους πτωχοὺς. Bill.: «pau- peres Evangelizantes.» Non recte; passiva enim significatione, non activa, vox illa in Scripturis accipitur.

(83) Παύση. Tres Regg. et Jes. addunt, μοι.

(84) Οὐπω. Sic tres Regg., duo Coisl., Or. 1 et

Jes. In ed. οὕτω.

(85) Ἀντιθεῖν. Reg. bm, ἀντιτιθεῖν.

(86) Ἰμῖν. In quibusdam, ὑμῖν.

(87) Εἰς ἃς. Sic plures Regg. et Coll., Coisl. 2, Or. 1, Jes. Deest εἰς in ed.

(88) Ἐν σκότῳ. Comb., ἐν σκότει.

(89) Τί δαί. In nonnullis deest, δαί. Alii habent δε.

(90) Τὰ καθ'. Deest τὰ in tribus Regg. et Or. 2

(91) Ἀληθῶν. Reg. bm, ἀληθινόν.

ΙΒ'. Πᾶσι μία τοῖς ὑψηλοῖς πατρίς, ὧ οὗτος, ἡ Α
 ἄνω Ἱερουσαλὴμ, εἰς ἣν ἀποτιθέμεθα τὸ πᾶν λαόν. Πᾶσι γένος ἓν, εἰ μὲν τὰ κάτω βούλει σκοπεῖν, ὁ
 χεὺς· εἰ δὲ τὰ ὑψηλότερα, τὸ ἐμφύσημα, οὐ μετακί-
 φασκεν, καὶ ὁ τηρεῖν ἐκελεύσθημεν, καὶ μεθ' οὗ πα-
 ραστῆναί με δεῖ λόγον ὑφέποντα τῆς ἀνωθεν εὐγε-
 νείας καὶ τῆς εἰκότος. Πᾶς μὲν οὖν εὐγενής, ὁ τοῦτο
 φυλάξας ἐξ ἀρετῆς, καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀρχέτυπον νεύ-
 σεως· δυσγενής δὲ ἅπας, ὁ τῇ κακίᾳ συγγέας, καὶ
 μορφῇ ἐτέραν ἐπιβαλὼν ἑαυτῷ (92), τὴν τοῦ θρεῖος.
 Αἱ δὲ κάτω πατρίδες αὗται, καὶ τὰ γένη ταῦτα, τῆς
 προσκαίρου ζωῆς καὶ σκηνῆς ἡμῶν (93) γέγονε παί-
 γνια. Πατρίς τε γὰρ, ἣν προκατέλαβεν ἑκαστος, ἡ
 τυραννίδας (94), ἡ δυστυχίας, ἥς πάντες ὁμοίως
 ἔξοι καὶ πάροικοι, καὶ ἐπὶ πολλὰ τὰ ὀνόματα παίζω-
 μεν (95). Καὶ γένος εὐγενὲς μὲν, ἡ τὸ πάλαι πλού-
 σιον, ἡ τὸ νῦν φουσάμενον· δυσγενὲς δὲ, τὸ πενήτων
 πατέρων, ἡ δὲ συμφορὰν, ἡ δὲ ἐπισείκειαν. Ἐπεὶ
 πῶς ἀνωθεν εὐγενὲς, οὐ τὸ μὲν ἀρχεται νῦν, τὸ δὲ
 καταλύεται· καὶ τοῖς μὲν οὐ δίδεται, τοῖς δὲ γράφε-
 ται· Οὕτως ἐγὼ περὶ τούτων ἔχω. Καὶ διὰ τοῦτο, σὲ
 μὲν ἀφίμμι τοῖς τάφοις μεγαλοφρονεῖν (96), ἡ τοῖς
 μύθοις. Ἐγὼ δὲ περὶ οὐμῶν, ὡς οἶδόν τε, ἀνακαθαίρειν
 ἑμαυτὸν τῆς (97) ἀπάτης, ἵν' ἡ φυλάξω τὴν εὐγέ-
 νειαν, ἡ ἀνακαλέσωμαι.
 tem egentibus ducitur. Quonam enim pacto divinitus indita esse potest hæc nobilitas, quæ partim
 nunc incipit, partim exstinguitur; atque aliis quidem negatur, aliis autem principum rescriptis con-
 ceditur? Hæc de his rebus mea sententia est. Ac propterea, te quidem ob sepulcra vel fabulas
 magnifice de te existimare sino. Ego autem meipsum, quantum possum, a fraude atque impostura
 repurgare studeo, ut nobilitatem vel conservem, vel recuperem.

ΙΓ'. Οὕτω μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα, ἐπίστην ὑμῖν ὁ C
 μικρὸς ἐγὼ καὶ κακὸς πατρίς, καὶ τοῦτο, οὐχ ἑκόν,
 οὐδ' αὐτεπάγγελτος, κατὰ τοὺς πολλοὺς τῶν νῦν ἐπι-
 πιδόντων ταῖς προτάσεσιν, ἀλλὰ κληθεὶς, καὶ βια-
 σθεὶς, καὶ κατακολουθήσας φόβῳ καὶ Πνεύματι. Ἡ
 μικρότερα πολεμήθειν ἐνταῦθα διακενῆς, καὶ μη-
 δένα τῆς πλάνης ἐλευθερώσαιμι, ἀλλ' οἱ ἀτεχνίαν τῆς
 ἐμῆς κατευχόμενοι βυχτῆς ἐπιτύχοιεν, εἰ ψευδὴς ὁ λό-
 γος. Ἐπεὶ δὲ ἦλθον, καὶ Ἰησοῦς οὐ μετὰ φάουλῃς τῆς ἐξ-
 ουσίας (ἵνα μικρόν τι καυχῆσθαι τῶν τῆς ἀφροσύ-
 νης), τίνα τῶν ἀπλήστων ἐμιμησάμεν; τί τοῦ καιροῦ
 παρεζήλωσα, καίτοιγε τοιαῦτα ἔχων τὰ ὑποδείγματα,
 ὧν καὶ δίχα, μὴ κακὸν (98) εἶναι τῶν χαλεπῶν καὶ
 σπανίων; Τίνων Ἑκκλησιῶν ὑμῖν ἡμιφύσθησάμεν;
 Ποίων χρημάτων, καίτοιγε τοῖς ἀμφοτέροις πλουτοῦσιν
 ὑπὲρ τὴν χρῆσιν, οἱ δὲ ἐνδεεῖς ἀμφοτέροις; Ποίων βα-
 σιλικῶν ὄγμα (99) διαπτυσθὲν ἐξηλοτουπήσαμεν; Τί-
 νας ἀρχόντων ἐθεραπεύσαμεν καθ' ὁμῶν; Τίνων θρα-
 σύτητα κατεμηνύσαμεν; Τὰ δὲ εἰς (1) ἐμὲ, τίνα;

XII. Magnis omnibus et excelsis viris, o homo,
 patria una est, superna Jerusalem, in quam conver-
 sationem nostram recondimus²². Omnibus genus
 unum, si inferiora hæc spectare velis, pulvis²³;
 si superiora, spiraculum illud²⁴, ejus participes
 facti sumus, quodque conservare jubemur, et cum
 quo mihi ad tribunal sisti necesse est, ut divini-
 tus inditæ nobilitatis imaginisque rationem red-
 dam. Quisquis igitur per rectam vivendi rationem
 animique ad exemplar suum inclinationem, spiracu-
 lum illud conservaverit, hinc demum nobilitas
 constabit. Contra, qui illud per vitium sordaverit,
 formamque alteram, hoc est, serpentis formam,
 sibi ipsi induxerit, ille vere ignobilis et obscurus
 habendus erit. Terrenæ autem hæc patriæ, atque
 B hæc generum discrimina, brevis hujus et caducæ
 vitæ nostræ ac scenæ ludi sunt. Quam enim quisque
 terram, sive per tyrannidem, sive per calamitatem
 ante occupaverit, ea patria dicitur, ejus omnes
 æque hospites et advenæ sumus, quantumlibet
 vocatione appellamus. Jam, genus illud
 nobile censetur, quod vel olim opibus et copiis
 excelluit, vel quod nunc superbe intumescit:
 obscurum contra et ignobile, quod a parentibus,
 vel propter calamitatem, vel propter animi æquita-

612 XIII. Sic igitur, atque ob has causas parvus
 ego ille, et mala patria ortus, ad vos accessi, idque
 non sponte, nec memet offerens, ut multi eorum solent,
 qui nunc ad Ecclesiæ imperia prosiliunt, sed acci-
 tus et coactus, ac timori et Spiritui obsecundans.
 Quod si falsa loquer, non recuso, quominus hic
 diutius incassum oppugner, nec quemquam errore
 liberem, sed voti sui compotes fiant, qui animæ
 mex sterilitatem imprecantur²⁵. Postquam autem
 hic veni, ac fortasse cum potestate minime con-
 temnenda (libet enim ob ea, quæ insipientiæ
 sunt²⁶, nonnihil gloriari), quænam eorum, qui
 inexplibili cupiditate flagrant, imitandum mihi
 duxi? Quidnam ex hac temporis licentia perperam
 æmulatus sum, idque cum talia exempla ob oculos
 posita haberem, quibus etiam remotis, malum
 tamen non esse, difficile ac rurum est? De quibus
 Ecclesiis vobiscum contendimus? De quibus pecu-
 niis, idque, cum vos in utraque re, ultra quam

²² Philipp. iii, 20. ²³ Gen. iii, 19. ²⁴ Gen. ii, 7.

²⁵ Psal. xxxiv, 12. ²⁶ II Cor. xi, 17.

(92) Ἐαντῷ. Deest in Reg. bm.

(93) Ζωῆς καὶ σκηνῆς ἡμῶν. Sic quatuor Regg.

et Comb. In ed., ζωῆς ἡμῶν καὶ σκηνῆς.

(94) Ἡ τυραννίδας, etc. « Quidam, inquit
 Elias, sponte sua prævertunt alios adhibita vi, et
 per tyrannidem oppressis, qui prius locum obtine-
 bant. Quidam rursus, persequentibus aliis, ejecti e
 patria quam obtinebant, etiam inviti, aliam quærere
 coacti sunt. »

(95) Παίζωμεν. Reg. bm, παίζωμεν.

(96) Μεγαλοφρονεῖν. Plures Regg. et Or. 1, μεγα-
 φρονεῖν.

(97) Τῆς. Sic plerique codd. In ed., τοῖς.

(98) Μὴ κακόν. Sic plures R gg., Coisl. 1, Or. 2,
 Jes., etc. In ed., μὴ κακῶν.

(99) Ἀόγμα. In nonnullis, γράμμα, « scriptu-
 ra. »

(1) Τὰ δὲ εἰς, etc. Billius : « Quid autem ego? »

neceſſe eſſet afflueretiſ, noſ autem utriuſque inopia premeremur? Quodnam imperatoris edictum contemptum et pro nihilo habitum acerbis animis perſecuti ſumus? Quoſ præſectos in perniciem veſtram coluimus? Quorum audaciam denuntiavimus? At congeſta in me mala, quot et qualia fuere? peccatum ²⁷; (nam opportune Stephani verba in cimus, et benedicimus : perſecutionem patimur, et

XIV. Quod ſi propterea injuriam facio, quia tyrannide preſſus, æquo animo id fero, hanc injuriam mihi velim condonetis; nam etiam ab aliis tyrannice vexatus, patienti animo id tuli. Ac ſane gratiam vobis habeo, quod manuſuetudinem et facilitatem mihi tanquam amentiam objecistiſ. Sic enim, excelsius multo quam pro veſtro more, mecum reputo : Quota tandem pars hæc ſunt ſputorum et alarum Chriſti, pro quo et ob quem, pericula ſubeuntur? Omnia enimvero, unica ſpineæ corona, quæ victori noſtro coronam detraxit, et per quam me quoque vitæ aſperitate velut corona quadam redimiri ſentio, minoris duco : unica arundine, per quam infirmum et imbecille imperium ſublatoſt

est : unico ſelle, atque unico aceto, per **613** quæ amaruleſta noſtra deguſtatio ſanata eſt : unica in perferendo cruciatu animi æquitate ac lenitate. Si oſculo prodatur ²⁸, coarguit quidem, ſed non percutit : ſi ſubito comprehendatur, ita exprobrat, ut tamen ſequatur : ſi zelo inflammatus Malchi aurem gladio præcideriſ ²⁹, indigne feret, eamque loco ſuo reſtituet : ſi quiſ ſindone amictuſ profugiat ³⁰, eum conteget : ſi ignem Sodomiticum adverſus eoſ, a quibus abigitur, popoſceriſ ³¹, haudquaquam profundet : ſi latronem ob ſceluſ in crucem ſublatoſt

XV. Quin hæc quoque mecum cogitabam, atque etiam nunc cogito (quam recte, ipſi videte), de quibus etiam ipſiſ apud voſ ſæpe diſſerni. Hi domoſ habent, noſ hoſpitem : hi templa, noſ Deum : idque præterea, quod viva viventis Dei templa ſumus, victimæ vivæ, holocauſta ratione prædita, ſacrificia perfectæ, dii denique, Trinitatiſ adoratoſe ³² Act. vii, 59. ³³ I Cor. iv, 12. ³⁴ Matth. xxvi, 49. ³⁵ Joan. xvi, 10. ³⁶ Marc. xiv, 51, 52. ³⁷ Luc. ix, 54. ³⁸ Luc. xiii, 45.

(2) *Εἰ δὲ, ὅτι τυραννόμενος*, etc. Arbitratur Elias hæc Gregorii verba diriſi ad Catholicos, qui forſan Theologo objiciebant, quod, cum facultatem ulciſcendi ſe haberet, imperante Theodoſio, ea non uteretur.

(3) *Καὶ χάρις*, etc. « Gratiaſque Deo, quod lenitas et moderatio mihi, tanquam amentia, crimini data eſt. »

(4) *Καθ' ὑμᾶς*. Or. 1, καθ' ὑμᾶς.

(5) *Πόσον*. Tres Regg. et Comb., πόσον.

(6) *Ἀπαστεφάνωσε*. Comb., ἐστεφάνωσε. « victorem meum coronavit. » Elias tamen legit, ἀπαστεφάνωσε, ac interpretatur : « Omnia . . . tametsi multa ſint, non arbitror uni æquiparanda eſſe coronæ ſpineæ, qua Chriſtuſ diabolum noſtri generiſ victorem ſua corona ſpoliavit. »

(7) *Δι' οὗ καὶ μάρτυρω*, etc. « Per quam, vitæ

Α Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν ταύτην, καὶ τότε εἶπον (ἐμνήσθη γὰρ ἐν καιρῷ τῶν Στεφάνου ῥημάτων), καὶ νῦν προσεύχομαι. *Λοιδορούμενοι ἐδ' λογούμεν· διωκόμενοι ἀνεχόμεθα· βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν*

Tum autem dicebam : Domine, ne ſtaſis illiſ hoc mentem venerunt; et nunc idem precor. *Malediſtinemus : blaſphemamur, et obsecramus* ³⁸.

IA'. Et dē, ὅτι τυραννόμενος (2) φέρω, τοῦτο ἀδικῶ, χάριſαſθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην, καὶ ὑπ' ἄλλων ἔνεγχα τυραννόμενος : καὶ χάριſ (3), ὅτι τὴν εἰς κείαν ἐνεκλήθη, ὡς ἄνοιαν. Λογίζομαι γὰρ οὕτω, λίαν ὑψηλοτέρους ἢ καθ' ὑμᾶς (4) λογιſμοῖſ χρώμενος· Πόσον (5) μέρος ταῦτα τῶν ἐμπυſμάτων Χριſτοῦ καὶ βαπτισμάτων, ὑπὲρ οὗ καὶ δι' οὗ οἱ κίνδυνοι; Ἐνὸς οὗ τιμῶμαι πάντα τοῦ ἀκαθάρτου ſτεφάνου, ὃς τὸν νικητὴν ἡμῶν ἀπαστεφάνωσε (6), δι' οὗ καὶ μάρτυρω (7) τῇ τοῦ βίου τραχύτητι ſτεφανοῦμενος : ἐνὸς τοῦ καλάρου, δι' οὗ τὸ ſαθρὸν κράτοſ ἐπαύſατο : μιᾶſ τῆſ χολῆſ, ἐνὸς ἔξουσ, δι' οὗ τὴν πικρὰν γεῦſιν (8) ἐθεραπεύθημεν : μιᾶſ τῆſ ἐν τῷ πάθει μακροθυμίαſ. Ἄν φιλήματι προδοθῇ (9), ἐλέγχει μὲν, οὐ πλήττει δέ. Ἄν ἄρῳ ſυλληφθῇ, ὀνειδίζει μὲν, ἔπεται δέ : καὶ μαχαίρῃ (10) Μάλχου τέμνῃſ (11) τὸ ὥτιον διὰ ζῆλον, ἀγανακτῇſ, καὶ ἀποκαταſτήſει : καὶ ἐν ſινδόνι (12) τῆſ φεύγῃ, περιſτελεῖ : καὶ πῦρ αἰτήſηſ Σοδομιτικὸν ἐπὶ τοὺſ ἄγονταſ, οὐκ ἐπικλύſει : καὶ ληſτὴν λάβῃ διὰ κακίαν κρεμᾶμενον, εἰſ τὸν παράδειſον εἰſάγει διὰ χρηſτότητα. Πάντα ἔſτω τὰ τοῦ φιλανθρώπου φιλάνθρωπα, ὡſ δὲ καὶ τῶν Χριſτοῦ παθημάτων (13), οἷſ τί τῶν μειζόνων ἀνδοῖμεν, εἰ Θεοῦ καὶ θανατωθέντοſ ὑπὲρ ἡμῶν, αὐτοὶ τοῖſ ὁμοῖοιſ μὴ δὲ τὰ ſμικρὰ (14) ſυγχωρήſαιμεν;

Benigni denique benigna ſint omnia, itidemque Chriſti paſſioneſ, quibuſ quidnam tandem aliud majus ac præſtantiuſ ſalutiſ cauſa pertulerit, noſ contra, ne leveſ remittamur?

IE'. Πρὸſ δὲ καὶ ταῦτα ἐλογιζόμεν τε καὶ λογιζομαι, καὶ ſκοπεῖτε, εἰ μὴ καὶ λίαν ὀρθῶſ, ἀ καὶ πολὺ λάκιſ ὑμῖν ἐφιλοſόφηſα. Ἐχουſιν οὗτοι τοὺſ οἰκοῦſ, ἡμεῖſ τὸν ἔνοικον : οὗτοι τοὺſ ναοῦſ, ἡμεῖſ τὸν Θεόν : καὶ τὸ ναοὶ γενέſθαι Θεοῦ ζῶντοſ καὶ ζῶντεſ, ἱερῶν ἐμφυſα, ὀλοκαυτώματα λογικὰ, θύματα τέλεια, Θεοῖ (15) διὰ Τριάδοſ προſκυνούμενηſ. Οὗτοι δῆμοſ, ³⁹ Joan. xvi, 10. ⁴⁰ Marc. xiv, 51, 52. ⁴¹ Luc. ix, 54.

anterioriſ palaſtra, adipiſci me coronam intelliſgam. »

(8) *Γεῦσιν*. Sic duo Regg., Coiſl. 4, aliiſque pluſreſ. In ed., βεῦſιν, « fluxionem. »

(9) *Προδοθῇ*. Sic quatuor Regg., Or. 1, Baſ. In ed., προſδοθῇ.

(10) *Μαχαίρῃ*. Deeſt in Or. 1.

(11) *Τέμνῃſ*. Reg. bnn, τεμνῇſ.

(12) *Ἐν ſινδόνι*, etc. « Sindone amictuſ. » Sic interpretantur Elias et Billiuſ. Notandum tamen eſt, quod in ſaero textu Marc. xiv, 52, dicitur, adoleſcentem, « relicta ſindone, nudum profuſgiſſe. »

(13) *Παθημάτων*. Reg. a, Coiſl, 2, Or. 1, et Eliſa, μαθητῶν, « diſcipulorum. »

(14) *Σμικρὰ*. Reg. bnn, et Or. 1, μικρὰ.

(15) *Θεοί*. Reg. a, Θεοῦ.

ἡμεῖς ἀγγέλους· οὗτοι θράσος, πίστιν ἡμεῖς· οὗτοι τὸ ἀπειλεῖν, ἡμεῖς τὸ προσεύχεσθαι (16)· οὗτοι τὸ βάλλειν, ἡμεῖς τὸ φέρειν· οὗτοι χρυσὸν καὶ ἀργυρον, ἡμεῖς λόγον κεκαθαρμένον. Ἐποίησας σεαυτῷ διώροφα καὶ τριώροφα (γνώθι τὰ ῥήματα τῆς Γραφῆς), οἶκον ριπιστὸν, διεσταλμένον θυρίσιν; ἀλλ' οὕτω ταῦτα τῆς ἐμῆς πίστεως ὑψηλότερα, καὶ τῶν οὐρανῶν (17) πρὸς οὓς φέρομαι. Μικρόν μοι τὸ ποιμῖνιον; Ἄλλ' οὐκ ἐπὶ κρημνῶν (18) φερόμενον. Στενὴ μοι ἡ μάδρα, πλήν λύκοις ἀνεπίδατος, πλήν οὐ παραδεχομένη ληστήν, οὐδὲ ὑπερβαίνουμένη κλέπταις καὶ ξένοις. Ὁφθαί μοι ταύτην, εὖ οἶδα, καὶ πλατυτέραν. Πολλοὺς τῶν νῦν λύκων, ἐν προβάτοις ἀριθμῆσαι με δεῖ, τυχὸν καὶ ποιμῆσιν. Τοῦτο εὐαγγελίζεται μοι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, δι' ὃν ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων. Οὐ φοβούμαι τὸ μικρὸν ποιμῖνιον, εὐσύνωπτον γάρ· ὅτι γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκονται ὑπὸ τῶν ἐμῶν. Τοιαῦτα τὰ Θεὸν γινώσκοντα, καὶ Θεῷ γινωσκόμενα. Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, ἥς ἤκουσα παρὰ τῶν θείων λογίων, ἣν ἐδίδάχθην παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων, ἣν ἐδίδαξα (19) κατὰ πάντα καιρὸν ὁμιῶν, οὐ συμμορφούμενος (20) τοῖς καιροῖς, καὶ διδάσκων οὐ παύσομαι (21), μεθ' ἧς ἐγεννήθην, καὶ ἥ συναπέρχομαι.

atque aliam subinde formam assumens), nec unquam docere desinam, cum qua natus sum, et cum qua hinc discedam.

17. Ταῦτα καλῶ κατ' ὄνομα (οὐκ ἀνώνυμα γάρ, C ὡσπερ οὐδὲ ἀστέρες ἀριθμούμενοι καὶ ὀνομαζόμενοι), καὶ ἀκολουθοῦσί μοι, ἐκτρέφω γάρ ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως· ἀκολουθοῦσι (22) δὲ καὶ παντὶ τοιοῦτῳ ποιμένι, οὐ τὴν φωνὴν ὁρᾷτε, ὅπως ἡδέως ἤκουσαν· ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύζονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι διαγνωστικὴν ἔξιν ἔχουσιν ἥδη φωνῆς οἰκείας καὶ ἀλλοτρίας (23). Φεύζονται Οὐαλεντίνου τὴν τοῦ ἐνὸς εἰς δύο κατατομήν, οὐκ ἄλλον (24) τοῦ ἀγαθοῦ τὴν Δημιουργὴν πιστεύοντες, καὶ τὸν Βουθὸν, καὶ τὴν Σιγὴν, καὶ τοὺς μυθικοὺς Αἰῶνας, τὰ βουθὸ καὶ σιγῆς ὄντος ἔξια. Φεύζονται Μαρκίωνος τὸν ἐκ στοιχείων (25) καὶ ἀριθμῶν Θεόν· Μοντανοῦ τὸ πονηρὸν πνεῦμα καὶ γυναικεῖον· Μάνου τὴν ὕλην μετὰ τοῦ σκότους· Ναυάτου τὴν ἀλαζονείαν, καὶ τὴν ἐν ῥήμασι καθαρότητα· Σαβελλίου τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν σύγχυσιν, καὶ τὴν, ἐν οὕτως εἶπω, κατάποσιν, τὰ τρία εἰς ἓν συναυροῦντος (26), ἀλλ' οὐκ ἐν τρισὶν ὑφεστώσι τὸ ἐν ὀρίζοντος· Ἀρείου καὶ τῶν ὑπ' Ἀρείῳ τὴν τῶν φύσεων ἄλλο-

ficio. Hi populos habent, nos angelos; hi temeritatem et audaciam, nos fidem; hi minas, nos orationes; hi quod percutiunt, nos quod ferimus; hi aurum et argentum, nos repurgalam doctrinam. Fecisti tibi duplices et triplices contignationes (agnosce Scripturæ verba), domum perflatilem, fenestris distinctam⁴⁴? At hæc nondum fide mea sublimiora sunt, nec cælis, ad quos tendo. At mihi grex exiguus? Sed in præcipitia non fertur. At angusta mihi caula? Sed quæ lupis non pateat, sed quæ latronem non admittat, nec a furibus, et exteris transcendatur. Eam, pulchre scio, eam latiore videbo: multos enim ex his, qui nunc in luporum numero sunt, inter oves, ac fortasse etiam inter pastores, recensendos habeo. Hoc mihi fauste nuntiât Pastor ille bonus, ob quem ego animam meam pro ovibus pono⁴⁵. Exiguus grex timorem mihi non injicit, utpote facile conspicuus; quoniam oves meas cognosco, et a meis vicissim cognoscor⁴⁶. Tales sunt, quæ Deum cognoscunt, et a Deo cognoscuntur. Oves meæ vocem meam audiunt⁴⁷. quam a divinis oraculis audivi, 614 quam a sanctis Patribus didici, quam per omnem vitæ cursum eodem modo docui (nequaquam pro tempore aliam

XVI. Eas nominatim voco (nec enim nomine carent, quemadmodum nec sidera, quæ numero comprehenduntur, ac suo quæque nomine appellantur⁴⁸), et me sequuntur, utpote a quo super aquam refectionis educantur⁴⁹: quemvis etiam alium similem pastorem sequuntur, cujus vocem quanta cum voluptate audiverint, videtis: alienum autem minime sequuntur, verum ab eo diffugient, quandoquidem ad eum jam habitum pervenerunt, ut familiarem vocem ab aliena internoscant. Valentini unus in duo sectionem fugient, rerum opificem a bono diversum minime esse credentes; Bythum insuper et Sigen, et fabulosos Æones fugient, res sane profundo gurgite ac silentio dignas. Marcionis quoque conflatum ex elementis et numeris Deum fugient; Montani pravum et muliebrem spiritum; Manis una cum tenebris materiam; Novati arrogantiam, et sitam in verbis puritatem; Sabellii resolutionem et confusionem, atque, ut ita loquar, absorptionem, tres personas in unam contrahentis,

⁴⁴ Jerem. xii, 14. ⁴⁵ Joan. x, 11. ⁴⁶ ibid. 14.

⁴⁷ ibid. 27. ⁴⁸ ibid. 5. ⁴⁹ Psal. xii, 2.

(16) Προσεύχεσθαι. Duo Regg., εὐχεσθαι.

(17) Οὐρανῶν. Reg. b, οὐρανίων, «cœlestibus.»

(18) Ἐπὶ κρημνῶν. Tres Regg., alique, ἐπὶ κρημνῶν.

(19) Ἐδίδαξα. Sic codd. Mendose in ed., ἐδίδασκα.

(20) Συμμορφούμενος. Reg. b, συμμορφίζόμενος, et ad marg. ut in ed.

(21) Παύσομαι. Or. 1, παύομαι.

(22) Ἀκολουθοῦσι. Or. 1, ἀκολουθήσουσι.

(23) Ἀλλοτρίας. In editis sequitur ἄλλον, quod erasimus auctoritate plurimorum codicum.

(24) Οὐκ ἄλλον. Sic duo Regg., Comb., etc. in ed., οὐκ ἄλλου. Sectio unius in duo, quam hic Valentinus tribuit Gregorius, dogma fuit Marcionis. De Valentini Æonibus, legenda dissertatio novissimæ S. Irenæi operum editioni prævia. Cæterum Valentini et aliorum dogmata Epiph. et Aug. accurately exponunt.

(25) Τὸν ἐκ στοιχείων, etc. «Conflatum ex elementis et numeris Deum.» Errorem hunc, non Marcionis, sed Marco tribuunt Irenæus et Epiphanius.

(26) Εἰς ἓν συναυροῦντος. Sic tres Regg., Or. 1 et Comb. In ed., συναυροῦντος εἰς ἓν.

ac non unam in tribus personis essentiam constituentis; Arij, et eorum, qui Ario subsunt, naturarum diversitatem, ac novum Judaismum, solo videlicet Ingenito divinitatem circumscribentis; Photini terrenum Christum, atque a Maria ortus initium trahentem. Ipsi vero Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum adorabunt, deitatem unam; Deum Patrem, Deum Filium, Deum (nisi hoc tibi stomachum movet), Spiritum sanctum, unam naturam in tribus proprietatibus, intelligentibus, perfectis, per se ac separatim subsistentibus, numero quidem distinctis, divinitate autem non item.

XVII. Has voces mihi concedat quisquis mihi hodie minitatur: alias autem, qui volent, sibi vindicent. Pater Filio privari non sustinet, nec Filius Spiritu **615** sancto. Id autem contingat necesse est, si temporis subjiciantur, et si creati sunt. Neque enim Deus est, quod creatur. Ne ipse quidem perfectionis detrimento affici sustineo: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma* ⁹⁹. Hoc si mihi irritum reddatur, a quo tandem alterum habiturus sum? Quid ad hæc dicitis, qui submergitis, vel remergitis? An quisquam sine Spiritu spiritualis esse potest? An Spiritus particeps est, qui Spiritum non honorat? An honorat, qui in creatum et conservum baptizatur? Minime profecto; nec id, multa verba profundens, persuadere poteris. Fidem tibi datam non fallam, Pater, principii expers: fidem non fallam, Verbum unigenitum; fidem non fallam, Spiritus sancte. Scio quid professus fuerim, cui renuntiarem, et cui me adjunxerim. Non patior, cum fidelis hominis vocibus imbutus sim, ut infidelis sim, discere; cum veritatem confessus sim, mendacio jungi; cum perfectionis adipiscendæ causa descenderim, imperfectior ascendere; cum, ut victurus, baptizatus sim, in aquis emori, quemadmodum fetus qui inter ipsos partus dolores exstinguuntur, eodemque momento, quo nati sunt, morte opprimuntur. Quid me simul beatum et miserum, recenti luce percusum et lucis expertem, divinum et Deo orbatum facis, ut regenerationis quoque spem quasi naufragio amittam? Breviter dicam: Confessionem tuam memoria tene. In cujus nomine baptizatus es? Patris? Recte: verum id adhuc Judaicum. Filii? Præclare; hoc

A τριῶσιν, καὶ τὸν καινὸν Ἰουδαϊσμὸν, μόνῃ τῇ ἀγεννήτῳ τὴν θεότητα περιγράφοντος· Φωτεινοῦ (27) τὸν κάτω Χριστὸν, καὶ ἀπὸ Μαρίας ἀρχόμενον. Αὐτοὶ δὲ προσκυνοῦσι τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, μίαν θεότητα· Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Υἱόν, Θεὸν, εἰ μὴ τραχύνη, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μίαν φύσιν ἐν τρισὶν ἰδιότησι, νοεραῖς, τελείαις, καθ' ἑαυτὰς ὑφesiώσαις, ἀριθμῷ διαιρεταῖς, καὶ οὐ διαιρεταῖς θεότητι (28).

per se ac separatim subsistentibus, numero quidem

IZ'. Τούτων παραχωρεῖτω μοι τῶν φωνῶν πᾶς ὁ ἀπειλῶν σήμερον· τῶν δὲ ἄλλων μεταποιεσθωσαν οἱ βουλόμενοι. Οὐκ ἀνέχεται (29) Πατὴρ Υἱὸν ζημιούμενος, οὐδὲ Υἱὸς (30) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ζημιούται δὲ, εἰ ποτὲ, καὶ εἰ κτίσματα (31). Οὐ γὰρ Θεὸς τὸ κτιζόμενος. Οὐ φέρω ζημιούμενος, οὐδὲ ἐγὼ τὴν τελείωσιν. *Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα*. Εἰ τοῦτο ἀκυρωθεῖ μοι, παρὰ τίνος ἔξω τὸ δεύτερον; Τί φασὶ, οἱ καταβαπτίζοντες (32), ἢ ἀναβαπτίζοντες; Ἔστιν εἶναι πνευματικὸν δίχα Πνεύματος; Μετέχει δὲ Πνεύματος ὁ μὴ τιμῶν τὸ Πνεῦμα; Τιμᾷ δὲ ὁ εἰς κτίσμα καὶ ὁμοδουλον βαπτίζόμενος; Οὐκ ἔστιν, οὐχ οὕτω, πολλὰ ἔρεῖς (33). Οὐ ψεύσομαι σε, Πάτερ ἀναρχε· οὐ ψεύσομαι σε, μονογενὲς Λόγε· οὐ ψεύσομαι σε, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οἶδα τίνι ὁμολόγησα (34), καὶ τίνι ἀπεταξάμην, καὶ τίνι συνεταξάμην. Οὐ δέχομαι τὰς πιστοῦ φωνὰς διδαχθῆναι, καὶ μαθεῖν ἀπίστους (35)· ὁμολογῆσαι ἀλήθειαν, καὶ γενέσθαι μετὰ τοῦ ψεύδους (36)· ὡς τελειούμενος (37) καταλεῖν, καὶ ἀνελεῖν ἀτελέστερος· ὡς ζησόμενος βαπτισθῆναι, καὶ ἐννεκρωθῆναι τῷ ὕδατι (38), καθάπερ τὰ ταῖς ὁδίσι ἐναποθανόντα κυήματα, καὶ σὺνδρομον λαβόντα τῇ γεννήσει τὸν θάνατον. Τί με ποιεῖς μακάριον ἐν ταυτῇ καὶ ἄθλιον, νεοφώτιστον καὶ ἀφώτιστον, θεῖον καὶ ἄθεον, ἵνα ναυαγῇσω καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναπλάσεως; Βραχύς ὁ λόγος· μνήσθητι τῆς ὁμολογίας. Εἰς τί ἐβαπτίσθης; εἰς Πατέρα; Καλῶς· πλὴν, Ἰουδαϊκὸν ἔτι (39). Εἰς Υἱόν; Καλῶς· οὐκ ἔτι μὲν Ἰουδαϊκὸν, οὐπω δὲ τέλειον. Εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα; Ὑπέρευγε· τοῦτο (40) τέλειον. Ἀρ' οὖν ἀπλῶς εἰς ταῦτα, ἣ καὶ τὴν κοινὴν τούτων ὄνομα; Ναὶ κοινόν. Τί τοῦτο; Δηλαδὴ τὸ τοῦ Θεοῦ. Εἰς τοῦτο τὸ κοινόν

⁹⁹ Ephes. iv, 5.

(27) Φωτεινοῦ. Reg. a, Φωτινοῦ. Photinus Sirmii episcopus, ab Arianis simul et Catholicis ob hæresim suam damnatus.

(28) Οὐ διαιρεταῖς θεότητι. Sic tres Regg., Or. 1, Jes., Comb., etc. Deest διαιρεταῖς in ed.

(29) Οὐκ ἀνέχεται. Sic plures Regg. et Colb., Coisl. 1, Or. 1, Par., etc. In ed., οὐ δέχεται.

(30) Οὐδὲ Υἱός. Reg. bm, οὐδ' ὁ Υἱός.

(31) Εἰ κτίσματα. Sic Reg. bm. In ed., εἰ κτίσμα.

(32) Καταβαπτίζοντες. Combessius, ut vim vocis reddat, sic vertit: «In malam rem tingitis: certo exitio baptizatis,» etc. His verbis insectatur Eunomium, qui, teste Epiphanio, baptizatos iterum baptizabat, in nomine Dei increati, et in nomine Filii creati, et in nomine Spiritus a creato Filio creati.

(33) Οὐκ ἔστιν, οὐχ οὕτω, πολλὰ ἔρεῖς. Comb. «Non est, non ita, identidem dices.» Nicetas: Οὐκ

ἔστιν, οὐχ οὕτω, καὶ πολλὰ διαιρῆς: «Non est, non ita, quamvis multa dividas.»

(34) Οἶδα τίνι ὁμολόγησα, etc. «Scio cui professus sum, cui sponendi, cui pactus sum.» Coisl. 2 et Or. 1, οἶδα τί, etc.

(35) Ἀπίστους. Tres Regg., Coisl. 2, Par., Jes., etc., ἀπίστος.

(36) Τοῦ ψεύδους. Sic tres Regg. Deest τοῦ in ed.

(37) Τελειούμενος. Sic Regg. bm, Or. 2 et Comb. In ed., τελειόμενος.

(38) Καὶ ἐννεκρωθῆναι τῷ ὕδατι. Sic quatuor Regg., Coisl. 1 et 2, Par., etc. Deest καὶ ἐννεκρωθῆναι, in ed.

(39) Ἰουδαϊκὸν ἔτι. Sic quatuor Regg., Or. 1, Par. et Comb. Deest ἔτι in ed.

(40) Τοῦτο. Sequitur in ed. τό, quod auctoritate quatuor Regg. codicum delevimus

ὄνομα πίστεως, καὶ κατενοδοῦ, καὶ βασιλεὺς, καὶ με-
ταβῆση (41) ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἐκεῖθεν μακαριότητα. Ἡ
δὲ ἐστίν, ὡς ἐμοὶ γε (42) δοκεῖ, ἡ τοῦτων αὐτῶν ἐκτυ-
πωτέρα κατὰληψις· εἰς τὴν φθάσαιμεν καὶ ἡμεῖς, ἐν
αὐτῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ (43) ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ
κράτος, σὺν τῷ (44) ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ ζωοποιῷ
Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
νων. Ἀμήν.

beatitudinem transibis. Ea porro, ut mihi quidem videtur, in expressiore horum cognitione ac com-
prehensione sita est : ad quam utinam ipsi quoque perveniamus, in ipso Christo Deo nostro, cui gloria
et imperium cum Patre principii experte, et vivifico Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculo-
rum. Amen.

⁴¹ Psal. XLIV, 5.

(41) Μεταβῆση. Reg. bm, μετέβη.

(42) Γε. Deest in duobus Regg.

(43) Θεῷ. Reg. bm et Or. 1, Κυρίῳ, « Domino. »

(44) Κράτος, σὺν τῷ, etc. In Regg. a, b et Or. 1,
sic desinit hæc oratio : κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας.
Ἀμήν.

616 MONITUM IN ORATIONEM XXXIV.

I. Ex Ægypto numerosa classis, debitum, uti mos erat, imperatori frumentum advehens, Constantinopolim summo cum apparatu appulsa fuerat. Cum autem nautæ, seu classis gubernatores, Cæsari, quæ Cæsaris erant, persolvissent, spretis ac posthabitis Arianorum ecclesiis, ut, quæ Dei sunt, Deo redderent ⁴¹, Gregorium lædeunt. Ipse charitatis amans, ac veteris injuriæ immemor, eos benigne excepit, ac subinde in eorum laudem hanc publicam orationem habuit. Illis primum gratulatur orator, quod, devitatis hæreticorum scopulis, ad Catholicorum Ecclesiam, velut ad tutissimum portum feliciter appulerint. Ægypti, Nilo exundante, fertilitatem et uberrimos fructus prædicat, atque illius incolas laudibus effert, quod, ob nativam benignitatem, non solum corporeis cibis alias civitates nutrant, sed spiritualibus etiam alimentis universum prope terrarum orbem repleant. Hinc magni Athanasii laudes celebrat, qui, ut alter Joseph, Ægypto et omnibus pene terrarum regionibus spirituales cibum subministrarat. Deinde Petrum, ipsius in episcopali sede successorem, laudibus exornat; et ad Ægyptios orationem conver-
tens (n. 4) : « Vos estis, » inquit, « alumni et soboles illorum præstantium veritatis docto-
rum, quos nec tempus, nec princeps, nec invidia, nec metus, nec minæ, nec exilia multa, nec denique aliud quidquam terrenum adducere potuit, ut aliquid de Trinitate proderent. » Tum veteres ac fœdissimas Ægyptiorum impietates recensens, eas a Christo debellatas ac fugatas pronuntiat (n. 6). « Quocirca, » addit, « te complector et saluto, populorum optime Christique amantissime, popule meus; meum enim appello, qui eadem ac ego sentit, quique eandem fidem profitetur. Popule meus, » etc. Ac sæpe sæpius repe-
tita hac compellatione, prosequitur (n. 7) : « Ut autem vos haud frustra ad nos accur-
risse, neque ut ad externos et alienos, sed ad vestros portus appulisse, præclarumque itineris vestri ducem Spiritum sanctum exstitisse cognoscatis, pauca de Deo ad vos disseremus. » Quod quidem, ut in præcedentibus orationibus, summa ingenii vi, subli-
mitate et eloquentia exsequitur.

II. Verisimilius sane nobis videtur cum Tillemontio (45), hanc orationem habitam fuisse post excitatos a Maximo tumultus, eamque ad annum 380, mense Septembri vel Octobri, referendam putamus. Nec intelligere possumus, quibus argumentis ducti, Elias, Baronius, Billius et Bollandistæ istam orationem coram episcopis, qui ex Ægypto Constantinopolim Maximum consecraturi venerant, pronuntiatam contenderint. Ut cæteros omittamus, Baronium fusius hac de re loquentem audiamus (46) : « Petrus, » inquit, « favens Maximo adversus Gregorium, visus est, ut idem Maximus ordinaretur ejus sedis antistes : ad quod perficiendum septem legavit episcopos, alia tamen occasione prætensa, nempe ut frumentum debitum imperatori, 617 navigiis impositum, portarent Constansinopolim. Erant hæc episcoporum nomina, Ammon, Apamon, Harpocras, Stippas, Rhodon, Anubis et Hermanubis. Hi vero, quod Catholici essent, declinantes in urbe commu-
nionem Demophili Arianorum episcopi, Gregorio adhæserunt, a quo et benigne suscepti sunt, et ab eo laudati publica concione, cujus est exordium : « Vos qui ab Ægypto vene-
runt, » etc. Sic rem narrat Baronius. Verum, illius pace dixerim, si ad hanc orationem

⁴¹ Matth. xxii, 21.

(45) Tom. IX, not. 35 et 36, pag. 713.

(46) An. 379, n. 25, p. 480.

serius attendisset vir doctus, si singula, ut ita dicam, perpendisset verba, si quæ demum Gregorius *Carminē de vita sua* scripsit, studiosius animadvertisset, nunquam profecto talem sententiam protulisset. Quæ quidem ut refellatur, satis erit ea referre quæ in hanc rem adnotavit doctissimus Pagius (47). «Baronius,» inquit eruditus ille artis criticæ magister, «Baronius ait Petrum Alexandrinum septem episcopos Ægypti, ad perficiendam Maximi ordinationem, misisse: citatque hanc orationem Gregorii in Ægyptiorum adventum. Verum, qui in ea nominantur, non episcopi erant, sed nautæ, seu potius gubernatores classis Alexandrinæ, qui frumentum ex Ægypto Constantinopolim advexerant. Quo maxime argumento convincitur eos episcopos non fuisse; neque enim episcopali dignitati convenit frumenti advectio. Deinde in tota illa oratione eos nunquam episcopos, semper vero laicos Nazianzenus appellat, cum dicit toties, «Populus meus, populus Dei,» etc. Demum hæc verba Gregorii (n. 7): «Posteaquam Cæsari, quæ sunt Cæsaris, ut «par erat, contulisti, Deo etiam, quæ Dei sunt, tribuisti, illi nempe vectigal, huic timorem; et postquam cibis vestris populum aluisti, ipsi quoque, ut a nobis alimini huc «acceditis:» hæc, inquam, verba aperte laicos designant et nautas, qui frumentum, seu canonem urbi Constantinopolitanæ advexerant. Quæ observatio,» addit criticus, «est Valesii in notis ad lib. v Theodoretī, c. 8.»

III. Iisdem argumentis Baronii sententiam impugnant Hermant et Tillemontius (48); nec ipsis possibile videtur, eam ad Gregorii orationem accommodare. Ac merito quidem, et Baronio et Bollandistis obijciunt, quod nonnisi unam Ægyptiorum turmam agnoverint, cum Gregorius ipse geminam agnoscat ac distinguat. Primum etenim, ut in *Carminē de vita sua* legitur (vers. 834 et seqq.), missi sunt «Ammon, Apamon,» etc., quos Theologus «miseros nautas» appellat, et «catascopos,» id est, «exploatores,» qui venerant, ut res Constantinopolitanæ Ecclesiæ observarent. Deinde, «non multo post venerunt, qui prius eos miserant,» id est, episcopi a Petro Alexandrino delegati, ut Maximum episcopum consecrarent. Illi a Gregorio «pastorum» nomine designantur; et quamvis certe, ut facinoris auctores et duces, prioribus multo nocentiores essent, ipsis tamen, ob debitam sane episcopali dignitati reverentiam, parcere se profitetur Theologus. Cum igitur tempora ab ipso Gregorio tam præcise secernantur, nemini dubium esse potest, quin necessario duplex distinguenda sit Ægyptiorum turma, quæ diversis temporibus, non ad frumentum advehendum (nullam enim de frumenti advectione mentionem facit Gregorius), sed ad Maximi ordinationem perficiendam, Constantinopolim appulsa est. Nec movere nos debet, quod a Bollandistis in medium profertur, scilicet, 618 Hermant agnoscere (49), «nullum distinctionis vestigium in verbis Gregorii reperiri.» Id enim, ut observat Tillemontius, ac cuique legenti per se patet, librorum error est, qui procul dubio «Gregorium» scripserunt, ubi Hermant «Baronium» scripserat. Hinc merito conjici potest, primam Ægyptiorum turmam Constantinopolim advenisse, exeunte anno 379 vel ineunte 380, et alteram mense Februario ejusdem anni 380, ita ut Maximus consecrari potuerit mense Martio vel Aprili anni 380. Constat enim, ut vidimus in *Monito* in orationem vicesimam sextam, Maximum circa medium annum 380 e Constantinopoli ejectum fuisse. Ex quibus nihil vetat, quominus mensem Augustum vel Septembrem anni 380 assignemus, in quo Alexandrina classis frumentum advehens, Constantinopolim appulsa fuerit, ac proinde in quo pronuntiata fuerit hæc oratio. Huic opinioni favet frumenti advehendi tempus, quod profecto messem et æstatem antecedere non debuit.

IV. Nobis etiamnum superest ut aliam Bollandistarum difficultatem solvamus. Sic enim de hac oratione pronuntiant (50): «Est ea oratio xxiv, cui titulus: *In Ægyptiorum adventum*: quam cur aliqui velint post Maximi ordinationem dictam, nulla apparet ratio; cum absurdissimum sit vel cogitare, quod tam proluxa laudatio Petri potuerit ex Nazianzeni ore proficisci, post tam insignem injuriam ab eo illatam sibi et Ecclesiæ.» Siccine debita Gregorii charitati laus persolvitur? Siccine Petri penitentia, quæ, fatentibus adversariis, probabilis videtur, merces penditur? Quam longissime a nobis distant, qui talia loquuntur! Licet enim dubium esset, utrum Petrus Alexandrinus, publica reconciliatione, cum Gregorio in gratiam redierit, attamen tantum abest, ut «proluxa Petri laudatio,» quæ adversarios præcipue movet, innuat tempus, quod Maximi ordinationem præcesserit, ut contra inde concludamus, ea tempus subsequens designari. Constat enim Maximum Constantinopolitanæ sedis spe dejectum, ipsum Petrum ex throno Alexandrino exturbare ac dejicere præsumpsisse. Non igitur «absurdum,» ut volunt Bollandistæ, imo potius verisimile est, ac utriusque antistitis religione dignum, expulso a præfecto ex Alexandria Maximo, Petrum errorem agnovisse, et cum Gregorio in gratiam reddisse. Id merito ex religiosa eorum, qui frumentum advexerant, agendi ratione conjicitur. Præterea, quamvis incerta fidei circa Trinitatem depositum servarat, atque ideo jure laudari potuit ac debuit. Et posito, quod ipsius cum Gregorio reconciliatio ignota vel nulla fuerit, prædi-

(47) *Crit. in Bar.* n. 24 et seqq., pag. 479, nova Bar. ed.

(48) T. IX, p. 713.

(49) *Greg. vita.*, t. II, p. 188.

(50) *Greg. Vit.*, not. e, p. 406.

candus est ipse Gregorius, qui primus hac oratione ad pacem et amicitiam aditum aperit. « Popule meus, » inquit (n. 6); « meus enim es, etiamsi hominibus invidia laborantibus aliter videatur; atque ut magis feriantur, qui ita affecti sunt, en dexteras societatis præbeo coram tot testibus, visibilibus juxta et invisibilibus, veleremque calumniam nova 619 benignitate propello. » Quis non videat, præsertim ultimis verbis, perfectam reconciliationem, « ob velerem injuriam nova benignitate propulsatam, » hic exprimi. Neque enim necesse erat, ut mentem suam apertius declararet Theologus. Obstabant siquidem, tum ingens Gregorii charitas, tum debita Petro Alexandrino reverentia, tum denique solemnitas ac lætitiæ dies, quem lucuosa præteriti memoria turbare nullo modo consentaneum erat. Plura etiam, ad id confirmandum, colligenda superessent, tam ratione circumstantiarum, quam ex Gregorii carminibus, ac eruditorum scriptis; sed ne longius, quam par est, protrahatur hæc admonitio. hic finem imponimus. Qui plura desideraverit, loca citata adeat.

ΛΟΓΟΣ ΑΔ'.

Εἰς τοὺς Αἰγύπτου (51) ἐπιδημήσαντας.

Α'. Τοὺς ἀπ' Αἰγύπτου προσφθέζομαι, δίκαιον γάρ· ἐπειδὴ καὶ προθύμως συνεληλύθασι, τῷ (52) ζήλῳ τὸν φθόνον νικήσαντες, Αἰγύπτου ταύτης, ἣν πλουτίζει μὲν ποταμὸς ἐκ γῆς ὕδιν, καὶ πελαγίζων ὠρία (53)· ἵνα καὶ αὐτὸς μικρόν τι μιμησώμαι τοὺς περὶ ταῦτα κομψοὺς· πλουτίζει δὲ Χριστὸς ὁ ἐμὸς, πρότερον μὲν εἰς Αἴγυπτον φυγαδεύμενος, νυνὶ δὲ ἀπ' Αἰγύπτου χορηγούμενος (54)· τότε μὲν, ἐκ τῆς Ἡρώδου παιδοφονίας, νῦν δὲ, ἐκ τῆς τῶν πατέρων φιλοτεχνίας· Χριστὸς, ἡ καινὴ τροφὴ τῶν καλῶς πεινόντων, ἡ μελίζων (55) σιτοδοσία πάσης τῆς Ἰστροῦμένης τε καὶ πιστευομένης· ὁ ἄρτος, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, καὶ ζωὴν διδούς τῷ κόσμῳ, τὴν ἀνθρώπων τε καὶ ἀκατάλυτον, περὶ οὗ καὶ νῦν ἀκούειν δοκῶ μοι λέγοντος τοῦ Πατρὸς· Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν Υἱόν μου.

Β'. Ἀφ' ὧν γὰρ ἐξίχεται ὁ λόγος εἰς πάντας ἀνθρώπους, ὧς πιστευόμενός τε καὶ χρηρσόμενος· καὶ ὧς ἀριστοὶ καρποδοῦνται (56) πάντων, μάλιστα τῶν νῦν ὀρθῶς πιστευόντων, ὅσα ἐμὲ γινώσκουσιν, τὸν τῆς τοιαύτης τροφῆς, οὐκ ἔραστον μόνον, ἀλλὰ καὶ χορηγόν, καὶ οὐκ ἐνδομὸν μόνον, ἀλλ' ἡδὴ καὶ ὑπερόριον. Ὑμεῖς γὰρ τρέφετε μὲν σωματικῶς ὄνους καὶ πόλεις, ἐφ' ὅσον ἐξικνεῖται ὧν τὸ φιλόανθρωπον· τρέφετε δὲ πνευματικῶς, οὗ τὸν δεῖνα ὄνιον, οὐδὲ τήνδε, ἣ τήνδε τὴν πόλιν μικροῖς ὀρίοις περιγραφομένην (57), καὶ φρονέουσιν ὑπὲρ λαμπρον, ἀλλὰ μικροῦ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Καὶ θεραπεύετε, οὐ C λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀ καὶ λιμώττειν οὐ μέγα, καὶ μὴ λιμώττειν ῥάβδιον· ἀλλὰ λιμὸν τοῦ

“ Matth. II, 13. “ Joan. VI, 33. “ Ose. XI, 1.

• Alias XXIV; quæ autem 34 erat, nunc 28.—Hæbita Constantinopoli circa mensem Augusti an. 380.

(51) Εἰς τοὺς Αἰγύπτου, etc. Colb. 1 : Εἰς παρουσίαν τῶν Αἰγυπτίων στόλου καταπλευσάντων σιταγῶγος· In adventu Ægyptiorum, qui classe frumenta vehente navigaverant. In quibusdam : Εἰς τὸν κατάπλου τῶν Αἰγυπτίων· In Ægyptiorum arripuit. Alii addunt, ἐπισκόπων, episcoporum; sed perperam. Nihil enim in tota oratione reperias, unde eos episcopos fuisse colligi possit. Vide Monitum, n. 2.

(52) Τῷ. Coisl. 1, ἐν τῷ.

(53) Ὅρια. Sic Reg. bm, hn, etc. Schol. : Κατὰ

ORATIO XXXIV*.

In Ægyptiorum adventum.

I. Eos qui ex Ægypto venerant, ut par est salutato, atque alloquar; quandoquidem, superata per zelum invidia, prompte et alacriter convenerunt, ex hac, inquam, Ægypto, quam et fluvius ditat, e terra pluens, ac tempestive maris instar exundans (ut eos quoque nonnihil imiter, qui in hujusmodi rebus sciti et lepidi sunt); quamque item ditat Christus meus, qui antea quidem in Ægyptum fugabatur **, nunc autem ab Ægypto alitur; tum nempe ob Herodem pueris necem afferentem, nunc vero ob parentum erga filios charitatem: Christus, inquam, novus eorum, qui recte esuriunt, cibus, annona illa, illa major omni ea, quæ historiæ monumentis prodita est, ac creditur: panis, inquam, ille de celo descendens, vitamque ** finis omnis atque interitus expertem mundo afferens; de quo nunc mihi quoque Patrem audire videor dicentem: Ex Ægypto vocavi Filium meum **.

II. A vobis enim sermo ad omnes homines dimanavit, tum sincere creditus, tum predicatus: ac vos omnium, et præsertim eorum, qui nunc recta fide præditi sunt, optimi largitores estis, quantum quidem ipse cognosco, qui hujusmodi cibi, non modicum amator, sed etiam subministrator; nec in patrio duntaxat solo, sed etiam in externo. Vos enim corporeis 620 quidem cibis populos et urbes alitis, quacunque se benignitas vestra porrigit; spiritualibus autem, non certam quamdam plebem, aut certam civitatem, angustis finibus circumscriptas, quamlibet alte et splendide de se sentiant, verum universum prope terrarum orbem alitis. Atque adeo

καιρὸν, καὶ πρὸς ὥραν· Tempestive et statutis temporibus. In ed., ὅρια, « fines implens. »

(54) Χορηγούμενος. Hic indicare videtur Gregorius, frumenta illa ab Ægypto allata, cedere præsertim in usus Ecclesiarum et pauperum.

(55) Ἡ μελίζων. Sic codd. In ed., ἡ μελίζων.

(56) Ἀριστοὶ καρποδοῦνται. Optimi fructuum largitores. Sic appellat Ægyptios, quod in Ægypto maxime ὁμοουσίῳ, id est, consubstantialitatis fides vigeret ac fructificaret.

(57) Περιγραφομένην. Duo Regg. et Coisl. 1, περιγραφομένης.

non panis famem, aut aquæ sitim curatis, quibus nec premi admodum grave est, et iisdem mederi facile; sed famem audiendi verbum Domini ⁵⁸, quam et pati miserrimum, et curare hoc tempore perarduum et perdifficile; quoniam abundavit iniquitas ⁵⁷, ac paucos reperio, qui vere ac bona fide huic fami medeantur.

III. Talis enimvero erat Joseph, dispensator vester, ac proinde et noster, qui et pro eximia sua sapientia famem prospicere norat, et consilio ac prudentia curare, perpulchris nimirum et obesis bobus, deformes ac macie confectas sanans. Et quidem utrumvis Joseph intelligere volueris, sive illum immortalitatis amatorem et effectorem, et nomen ferentem; sive illius, et in throno et in doctrina, et in canitie successorem, novum, inquam, nostrum Petrum, non minus virtute quam nomine: a quibus id quod medium fuit, excisum et contritum est, tamen paululum adhuc et languide, velut serpentis intercisi cauda, palpitet: quorum alter in bona senectute post multas dimicationes et palæstras vita defunctus, nunc res nostras, ut persuasum habeo, cœlitus inspicit, ac virtutis causa laborantibus manum porrigit, eoque magis, quod corporis vinculis liberatus est; alter vero ad eundem vitæ finem aut resolutionem, post eadem certamina properat, et cœlitibus quidem jam propinquus est; cæterum hactenus adhuc in carne versatur, ut fidei doctrinæ postremam opem ferat, ac cum ampliori et copiosiori viatico iter capessat.

IV. Vos estis alumni et soboles illorum præstantium veritatis doctorum, et propugnatorum, et victorum; quos non tempus, non princeps, non sermo, non invidia, non metus, non accusator, non calumniator, non bellum aperte inferens, non clandestinas insidias struens, non in speciem noster, non alienus, non aurum, occultus ille tyrannus, per quem nunc **621** multa sursum deorsumque, velut in talorum ludo, jactantur, non blanditiæ, non minæ, non exsilia, et multa et diuturna (soli enim bonorum proscripti in eos propter magnas illas divitias, hoc est, inopiam, nihil licuit), non aliud quidpiam absentium aut præsentium, aut in expectatione positorum, extulit, aut adducere potuit, ut deteriores fierent, ac de Trinitate aliquid proderent, et divinitatis jacturam facerent. Imo contra, ex ipsis periculis robur collegerunt, atque ad pietatem ferventiores exstiterunt. Talia enim pro Christo pati, amoru

A ἀκούσαι λόγου (58) Κυρίου, ὃν καὶ πάσχειν ἐλεονέτατον, καὶ θεραπεύειν νῦν ἐργωδέστατον· ἐπειδὴ ἐπληθύνθη ἡ ἀνομία, καὶ ὀλίγους εὐρίσκω τοὺς γνησίους ταύτης θεραπευτάς.

Γ'. Τοιοῦτος Ἰωσήφ ὁ ὑμέτερος σιτομέτρης (59), ταυτὸν δὲ εἰπεῖν καὶ ἡμέτερος, ὅς καὶ προβλέπειν ἤδει λιμὸν ὑπὸ σοφίας ὑπερβαλλούσης (60), καὶ θεραπεύειν λόγοις οἰκονομίας, ταῖς καλαῖς τῶν βοῶν καὶ πίοσι, τὰς αἰσχρὰς καὶ ἀτρόφους ἰώμενος. Καὶ Ἰωσήφ ὁπότερον βούλει λαμβάνειν, εἴτε τὸν τῆς ἀθανασίας ἔραστὴν (61), καὶ δημιουργὸν, καὶ ἐπώνυμον (62)· εἴτε τὸν ἐκείνου καὶ θρόνον, καὶ λόγον, καὶ πολλὰ διάδοχον, τὸν νέον Πέτρον ἡμῖν, οὐχ ἦντον τὴν ἀρετὴν, ἢ τὴν κλήσιν· ὅφ' ὧν τὸ μέσον ἐξεκόπη καὶ συνεντρίβη, καὶ ἔτι σπάρῃ (63) μικρά τε καὶ ἀσθενῇ, καθάπερ τὸ οὐραῖον διακοπέντος τοῦ θρεψῆ· ὧν ὁ μὲν ἐν γῆρᾳ καλῶ καταλύσας τὸν βίον ἐπὶ πολλοῖς τοῖς ἀγωνίσμασι καὶ ἀθλήμασι, ἀνωθεν ἐποπτεύει, εὐοῖδα, νῦν τὰ ἡμέτερα, καὶ χεῖρα ὀρέγει τοῖς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ κάμνουσι, καὶ τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ τῶν δεσμῶν ἐστὶν ἐλεύθερος· ὁ δὲ ἐπὶ τὴν αὐτὴν κατάλυσιν (64), ἢ ἀνάλυσιν, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀθλοῖς (65) ἐπείγεται, καὶ πλησιάζει μὲν ἡδὴ τοῖς ἄνω, τοσοῦτον δὲ μετὰ τῆς σαρκὸς ἐστὶν ἔτι, ὅσον βοηθῆσαι τῷ λόγῳ τὰ τελευταῖα, καὶ τῇ ὁδοῦ γενέσθαι μετὰ δαψιλεστέρων τῶν ἐφοδίων.

C Δ'. Τούτων ὑμεῖς θρέμματα καὶ προβλήματα τῶν μεγάλων, καὶ δογματιστῶν, καὶ ἀγωνιστῶν τῆς ἀληθείας, καὶ νικητῶν· οὐς οὐ καιρὸς, οὐ δυνάστης, οὐ λόγος, οὐ φόβος, οὐ φθός, οὐ κατήγορος, οὐ συκοφάντης, οὐ φανερώς πολεμῶν, οὐ λαθραῖως ἐπιβουλεύων, οὐχ ἡμέτερος τῷ δοκεῖν, οὐκ ἀλλότριος, οὐ χρυσός, ὁ ἀφανὴς τύραννος, ὃ νῦν τὰ πολλὰ μεταβρίπτεται καὶ πεττεύεται, οὐ θεραπεῖαι, οὐκ ἀπειλαί, οὐκ ἐξορίαι· μακρὰ τε καὶ ἀριθμούμεναι (δημεύσει γὰρ οὐκ ἐγένοντο μόνον ἄλωτοι, διὰ τὸν μέγαν πλοῦτον, τὴν ἀκτιμωσύνην), οὐκ ἄλλο οὐδὲν τῶν ἀπόντων, ἢ τῶν παρόντων, ἢ τῶν προσδοκωμένων ἐπῆρεν, οὐδὲ ἀνέπεισε χεῖρους γενέσθαι, καὶ προδοῦναι τι τῆς Τριάδος, καὶ ζημιωθῆναι θεότητα (66). Τούναντίον μὲν οὖν ἐβρώσθησαν τοῖς κινδύνοις, καὶ φιλοτιμότεροι γέγοναν εἰς εὐσέβειαν. Τοιοῦτο γὰρ τὸ παθεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ, τῷ φίλτρῳ προστίθῃσι, καὶ οἷον ἀρβαῶν γίνεται τῶν ἐξῆς ἀθλῶν τοῖς μεγαλόφροσι

⁵⁸ Amos viii, 11. ⁵⁷ Matth. xxiv, 12.

(58) Λόγου. Reg. a, λόγον.

(59) Σιτομέτρης. Coisl. 4, σιτοδότης.

(60) Σοφίας ὑπερβαλλούσης. Sic Reg. hu. In ed., σοφίας ὑπερβαλλούσης.

(61) Ἐραστὴν. Duo Regg., καὶ ἔραστὴν.

(62) Καὶ ἐπώνυμον. « Et nomen ex ea ferentem. » Sic duo Regg. In ed. deest, καί. Intelligit Athanasium, cuius nomen ducitur ex Græco, ἀθανασία, « immortalitas. »

(63) Σπάρῃ. Reg. bm, σκαίρῃ, « tripudiet, saltat. »

(64) Ὁ δὲ ἐπὶ τὴν αὐτὴν κατάλυσιν, etc. « Alter vero ad eundem, » etc. Sic reddiderat Billius in prima editione: rectius quidem, quam in secunda, ubi sic verit: « Alter ad idem hospitium, vel ad supera migrationem post eadem certamina properat. »

(65) Ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀθλοῖς. Sic Regg. bm, hu et duo Coisl. In ed., ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀθλοῖς.

(66) Ζημιωθῆναι θεότητα. Bill. « divinitate multarentur. »

Τοιαῦτά σου, Αἴγυπτε, τὰ νῦν διηγῆμάτα τε καὶ θαύματα.

Ε. Σὺ δὲ μοι τοὺς τράγους ἐπήνεις τοὺς Μενδησίους, καὶ τὸν Μεμφίτην Ἄπιν, μόσχον σιτευτὸν τινα καὶ πολύσαρκον, καὶ τὰς Ἰσιδος τελεστὰς, καὶ τοὺς Ὀσίριδος σπαραγμοὺς, καὶ τὸν σεμνὸν σου Σάραπιν, ξύλον προσκυνούμενον μετὰ μύθου, καὶ χρόνου, καὶ τῆς τῶν προσκυνοῦντων ἀνοίας, ὡς ὕλην ἀγνωστὸν τινα καὶ οὐράνιον, πλὴν ὕλην, καὶ βοηθῆται τῷ ψεύδει· καὶ τὰ ἐπὶ τούτων αἰσχρότερα, κνωδάλων τινῶν καὶ ἑρπετῶν πολυειδῆ πλάσματα, ὧν πάντων ὑπερήρε Χριστὸς, καὶ οἱ Χριστοῦ κήρυκες· ἄλλοι τε ἄλλως κατὰ τοὺς ἑαυτῶν ἑκαστοὶ χρόνους ἐκλάμπαντες· καὶ δὴ καὶ οἱ νῦν μνημονευθέντες Πατέρες· ἀφ' ὧν σὺ γινώσκῃ μᾶλλον, ὦ θαυμασία, σήμερον, ἢ πάντων ἡμῶν πάντες, καὶ παλαιῶν καὶ νέων διηγημάτων.

Γ. Διὰ ταῦτά σε περιπτύσσομαι καὶ ἀσπάζομαι, λαὸν ἄριστε, καὶ φιλοχριστότατε, καὶ θερμώτατε τὴν εὐσέβειαν, καὶ τῶν ἀγόντων ἄξιε· οὐ γὰρ ἔχω τι τοῦτο μεῖζον εἰπεῖν, οὐδὲ ᾧ μᾶλλον ἂν ὑμᾶς ξενίσαιμι· καὶ δεξιούμαι, ὅλγῃ μὲν γλώσση, τὰ πολλὰ δὲ διανοίας κινήμασι. Λαὸς ἐμός· ἐμὸν γὰρ ὀνομάζω, τὸν ὁμόφρονα (67) καὶ ὁμόδοξον, καὶ παρὰ τῶν αὐτῶν Πατέρων, καὶ τῆς αὐτῆς Τριάδος προσκυνητήν. Λαὸς ἐμός· ἐμὸς γὰρ, καὶ μὴ δοκῇ τοῖς βασκαίνουσι· καὶ, ἵνα πληγῶσι μᾶλλον οἱ τοῦτο πάσχοντες, ἰδοὺ δίδωμι δεξιὰς κοινωνίας ἐπὶ τοσούτων μαρτύρων, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων· καὶ ἀπωθοῦμαι (68) παλαιὰν διαβολὴν νέῃ χρηστότητι. Λαὸς ἐμός· ἐμὸς γὰρ, εἰ καὶ τὸν (69) μέγιστον ὁ μικρότατος σφετερίζομαι. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις· ὁμοτίμους ποιεῖ τοὺς ὁμόφρονας. Λαὸς ἐμός· ἐμὸς γὰρ, εἰ καὶ πόρρωθεν· ἐπὶ θεϊκῶς συναπτόμεθα, καὶ τρόπον ἄλλον, ἢ ὅν αἱ παχύτες. Τὰ μὲν γὰρ σώματα τόπῳ συνάπτεται, ψυχὰ δὲ Πνεύματι συναρμόζονται. Λαὸς ἐμός (70), ὁ πρότερον μὲν φιλοσοφῶν τὸ πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ, νῦν δὲ τὸ μὴ ποιεῖν, ἐὰν ἐμοὶ πειθῇσθε, ἀλλ' αὐταρχες κέρδος τίθεσθαι τὴν τοῦ ποιεῖν ἐξουσίαν, καὶ ἡγεῖσθαι Χριστῷ λατρεῖαν εἰσφέρειν, ὥσπερ τότε τὴν καρτερίαν, οὕτως ἐν τῷ παρόντι τὴν ἐπιεικειαν. Λαὸς, ἐφ' ὃν παρατέτακται ὁ Κύριος τοῦ εὖ ποιῆσαι, ὥσπερ τοῦ κακοποιῆσαι τοὺς ἐναντίους. Λαὸς, ὃν ἐξελέξατο αὐτῷ Κύριος ἐκ πάντων ὧν προσεκαλέσατο. Λαὸς, ὁ ἐπὶ τῶν χειρῶν Κυρίου ἐξωγραφημένος, ᾧ, Σὺ γὰρ εἰ θέλημα ἔμὸν, λέγει Κύριος· καὶ, Αἱ πόλαι σου γλύμμα· καὶ ὅσα τοῖς σωζομένοις ὕστερον (71). Λαὸς, καὶ μὴ με θαυμάσῃς τῆς ἀπληστίας, εἰ (72)

⁶⁶ Joan. xvi, 2. ⁶⁷ Malach. i, 4. ⁶⁸ Zach. viii, 15.

(67) Τὸν ὁμόφρονα, etc. Bill. « qui eodem, quo ego, modo afficitur, et eadem sentit, et ab iisdem Patribus, » etc.

(68) Καὶ ἀπωθοῦμαι, etc. Schol. Ἰσως διαβεβλημένοι ἦσαν αὐτῷ πρότερον οἱ Αἰγύπτιοι· « For- san apud ipsum calumniam prius passi fuerant Ægyptii. » Alludit hic, ni fallimur, ad Maximi ordinationem. Vide Monumentum, n. 4.

(69) Εἰ καὶ τόν. Comb., καὶ τόν.

mulum affert, atque animi magnitudine præditis viris ad sequentia certamina velut arrha existit. Hæc sunt, Ægypte, quæ de te modo narrantur miracula.

V. At tu antea Mendesios hircos laudibus efferebas, et Memphiticum Apim, vitulum quemdam præpinguem et obesum, et Isidis sacra, et Osiridis lacerationes, et venerandum tuum Serapidem, lignum, fabula, et tempore, et adorantium amentia, adorat-um, velut incognitam quamdam et celestem materiam, cæterum materiam, quamlibet a mendacio adjuvetur; ac, quæ his etiam scediora et obscuriora sunt, varia quorundam animalium et reptilium signa, quæ omnia Christus superavit, et Christi præcones; tum alii omnes, qui sua quisque tempestate fulserunt; tum hi etiam Patres, quos modo commemoravi; a quibus, o admiranda regio, hodierno die magis agnosceris, quam omnes ab omnibus simul, tam priscis, quam recentibus historiis agnoscantur.

VI. Quocirca te complector et saluto, populorum optime Christique amantissime, ac pietate ferventissime, tuisque ducibus digne; neque enim majus quidquam, quod dicam, occurrit, nec quo magis vos excipiam. Et vero excipio, parum quidem lingua, multum autem animi affectibus. Popule mi, meum enim appello, eum, qui eadem ac ego sentit, et eandem fidem profitetur, et ab iisdem Patribus et doctoribus eruditus est, atque eandem Trinitatem adorat. Popule mi, meus enim es, etiamsi hominibus invidia laborantibus aliter videatur. Atque, ut magis adhuc feriantur, qui ita affecti sunt, en dexteras societatis præbeo coram tot testibus, visibilibus C juxta et invisibilibus; veteremque calumniam nova benignitate propello. Popule mi, meus enim es, etsi maximum minimus 622 vindico. Talis enim Spiritus gratia est: pares honore eos facit, qui idem sentiunt. Popule mi, meus enim es, etsi procul a me disjunctus, quoniam divinitus connectimur, alioque modo, quam quæ crassitie prædita sunt. Corpora etenim loco conjunguntur, animæ autem Spiritu conglutinantur. Popule mi, qui prius quidem pro Christo pati studio habebas, nunc autem, si consilio meo pareas, operam dabis, ne quid mali inferas, sed lædendi potestatem satis magnum lucrum ducas, ac te obsequium Christo offerre existimes ⁶⁶, ut tum patientiam, ita nunc mansuetudinem animique facilitatem. Popule, ad quem beneficiis ornandum accinctus est Deus ⁶⁷, quemadmodum ad male multandos adversarios ⁶⁸. Popule, quem Deus sibi elegit ⁶⁹ ex omnibus quos accivit. Popule in manibus Domini

⁶⁹ Psal. xxxii, 12.

(70) Λαὸς ἐμός. Deest ἐμός in pluribus codd. et in Elia.

(71) Ὅσα τοῖς σωζομένοις ὕστερον. « Quæcumque postea, » etc. Sic interpretatur Elias, et recte quidem, ut liquet ex toto capite lx Isaïæ unde ista mutuatus est Gregorius. Billius vero jungit ὕστερον cum σωζομένοις, et vertit: « Quæcumque ad eos, qui salutem postea consecuturi erant, referuntur. »

(72) Εἰ. Comb., εἰ καὶ.

scripte, cui, Tu enim es voluntas mea⁷³, dicit Dominus; et, Portæ tuæ sculptura⁷⁴, et quæcunque postea ad eos, qui salutem consecuturi sunt, referuntur. Popule, ac ne me, quæso, tanquam immodicum, admiremini, si vos identidem compello; incredibile enim ex vobis assidua huiusmodi appellatione lætitiæ capio, non secus videlicet, atque qui spectaculis quibusdam vel auditionibus insatiabili

VII. At, o Dei popule, et noster, pulchra quidem erat recens quoque illa vestra celebritas, quam in mari statuistis, et, si qua alia, oculis grata et jucunda, cum mare arboribus stratum, et manufacta nube oblectum vidi, et navium, velut ad pompam instructarum, elegantiam ac celeritatem, modicumque ad puppim ventum, nantem in mari civitatem, tanquam dedita opera stipantem, atque ad urbem transmittentem; pulchrior tamen et magnificentior hæc, quam nunc cernimus. Nec enim vos ipsos multitudini admiscuistis, nec hominum numero pietatem definivistis, nec inconditum potius vulgus esse sustinuvistis, quam populus, Dei verbo perpuratus; verum, posteaquam Cæsari quæ sunt Cæsaris⁷⁵, quantum officii ratio postulabat, contulistis, Deo etiam, quæ Dei sunt tribuistis; illi nempe vectigal, huic timorem⁷⁶; et postquam cibis vestris populum aluistis, ipsi quoque, ut a nobis alimini, hoc acceditis. Nam et nos etiam frumentum largimur, ac frumentum quidem vestro nequaquam fortasse deterius. Venite, comedite panem meum, et bibite vinum, quod miscui vobis⁷⁷: ad mensam meam vos cum Sapientia invito. Candorem **623** enim vestrum laudo, atque animi promptitudine vobis occurro, quoniam ad nos, tanquam ad vestrum portum appulistis, ad similem videlicet accurrentes, fideique cognitionem honore prosecuti estis, absurdumque esse censuistis, cum li qui res superas contumeliis insectantur, inter se consentiant atque concordent, ac privatam ejusque infirmitatem communi consensu et conspiratione, non secus ac funiculi illi, qui mutuo nexu roborantur, suffulciri putent, vos autem non una convenire, nec cum iis colligari, qui ejusdem sententiæ sunt, quibus tamen multo æquius est, cum ipsi deitatem quoque conjungamus. Atque ut vos haud frustra ad nos accurrissetis, neque ut ad externos et alienos, sed ad vestros portus appulissetis, præclarumque itineris vestri ducem Spiritum sanctum exstitisse cognoscatis, pauca de Deo ad vos disseremus. Ac facite, ut vestra agnoscatis, quemadmodum qui suos ex armorum signis agnoscunt.

VIII. Duas summās in iis, quæ sunt, differentias **D** reperio, dominationem nempe et servitutem: non quas apud nos, vel tyrannis scidit, vel paupertas disjunct; sed quas natura distinxit, si cui tamen hac voce uti libeat. Nam quod primum est, supra naturam quoque est. Harum autem altera effectrix est, et princeps, ac motus expers: altera effecta, et

⁷³ Isa. LXII, 4. ⁷⁴ Isa. LIV, 12; LX, 18. ⁷⁵ Matth.

(73) Καὶ ἡ πρώτη. Comb. detracto ἡ, vertit: « vestra nudius tertius celebritas, ac conventus. »

(74) Πόλιν πελάγιον. Bill. « marinam urbem. »

(75) Ὑβριστὰς τῶν ἀνθ. Schol. Κακοδοξούντας: « Hæreticos. »

(76) Οἰεσθαι. Sic Or. 2. In ed. οἰεσθαι.

(77) Αὐτοὶ δὲ μὴ συνείναι. « Vos autem non una

πολλάκις ὁμᾶς ἀναστρέφω· κατατρύχων γὰρ ὁμῶν τῇ συνεχείᾳ τῆς κλήσεως, ὥσπερ οἱ θαυμάτων τινῶν, ἢ ἀκουσμάτων ἀπλήστως ἐμφοροῦμενοι.

quadam aviditate fruuntur.

Z'. Ἄλλ', ὃ Θεοῦ λαὸς, καὶ ἡμετέρος, καλὴ μὲν ὁμῶν καὶ ἡ πρώτην (73) πανήγυρις, ἣν ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐστήσασθε, καὶ εἴπερ ἄλλη τις ὀφθαλμῶν χάρις, ἣν ἴκα εἶδον δενδρουμένην τὴν θάλασσαν, καὶ χειροποίητῳ νέφει κεκαλυμμένην, καὶ κάλλος νηῶν, καὶ τάχος, ὥσπερ εἰς πομπὴν ἐσταλμένων, καὶ πνεῦμα μέτριον κατὰ πρῶμναν ἰστάμενον, ὥσπερ δορυφοροῦν ἐξεπύτῃδες, καὶ παραπέμπον τῇ πόλει πόλιν πελάγιον (74)· καλλίων δὲ ἡ νῦν ὁρωμένη καὶ μεγαλοπρεπεστέρα. Οὐ γὰρ τοῖς πολλοῖς φέροντες ὁμᾶς αὐτοὺς ἀνεμίξατε, οὐδὲ πλῆθει τὴν εὐσέβειαν ἐμετρήσατε, οὐδὲ δῆμος γενέσθαι μᾶλλον ὀχλῶδες ἠέ ἐσχεσθε, ἢ λαὸς Θεοῦ λόγῳ κεκαθαρμένος· ἀλλ' ὅσον εἰκὸς, Καίσαρι τὰ τοῦ Καίσαρος εἰσενεγκόντες, τῷ Θεῷ τὰ τοῦ Θεοῦ προσενείματε· τῷ μὲν τὸ τέλος, τῷ δὲ τὸν φόβον· καὶ τὸν δῆμον τοῖς ὑμετέροις θρέψαντες, ἤχετε καὶ αὐτοὶ παρ' ἡμῶν τραφησόμενοι. Σιτοδοτοῦμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς, καὶ σιτοδοσίαν ἴσως τῆς ὑμετέρας οὐ φαυλοτέραν. Δεῦτε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίνετε οἶνον, ὃν κεκέραικα ὑμῖν· καλῶ μετὰ τῆς σοφίας ὁμᾶς εἰς τὴν ἐμήν τράπεζαν. Ἐπαίνῳ γὰρ τῆς εὐγνωμοσύνης, καὶ προστρέχω τῇ προθυμίᾳ, ὅτι ὡς ἐπὶ λιμένα ἴδιον ἡμᾶς κατηντήσατε, τῷ ὁμοίῳ προσδραμόντες, καὶ τὸ συγγενὲς τῆς πίστεως ἐτιμήσατε, καὶ τῶν ἀτόπων ἐνομίσατε, τοὺς μὲν ὕβριστὰς τῶν ἄνω (75) συμφρονεῖν ἀλλήλοις καὶ συναρμόζεσθαι, καὶ τὸ καθ' ἕκαστον σθερὸν οἰεσθαι (76) διορθοῦσθαι τῷ κοινῇ τῆς συστάσεως, καθάπερ τῶν σχολίων τὰ τῇ πλοκῇ δυναμούμενα, αὐτοὶ δὲ μὴ συνείναι (77), μηδὲ συνδεῖσθαι τοῖς ὁμογνώμοσιν, οἷς γε (78) εἰκὸς μᾶλλον· αὐτοὶ γὰρ συνάγομεν καὶ θεότητα. Καὶ ἵνα γε εἰδῇτε, μὴ μάτην προσδραμόντες ἡμῖν, μηδὲ ὡς ξένους καὶ ἀλλοτρίους, ἀλλ' ἐν ὑμετέροις καταχθέντες, καὶ καλῶς ὀδηγηθέντες ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, βραχέα περὶ Θεοῦ φιλοσοφήσωμεν ὑμῖν. Καὶ γνωρίσατε τὰ ὑμέτερα, ὥσπερ οἱ τοῖς ἐπισήμοις τῶν ὅπλων τὸ οἰκεῖον διαγινώσκοντες.

τῶν ὅπλων τὸ οἰκεῖον διαγινώσκοντες.

H'. Δύο διαφορὰς ἐν τοῖς οὗσι γινώσκω τὰς ἀνωτάτω, δεσποτεῖαν τε καὶ δουλείαν· οὐχ ἅς παρ' ἡμῖν, ἢ τύραννος ἐτεμεν, ἢ πενία διέστησεν, ἀλλ' ἅς φύσις διώρισεν, εἴ τῳ φῶλον οὕτω καλεῖν. Τὸ γὰρ πρῶτον, καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν. Τούτων δὲ, ἡ μὲν ποιητικὴ τέ ἐστι, καὶ ἀρχικὴ, καὶ ἀκίνητος· ἡ δὲ πεποιημένη, καὶ ὑπὸ χειρὸς, καὶ μεταπίπτουσα. Καὶ ἐτι συντομώ-

xxii, 21. ⁷⁸ Rom. xiii, 7. ⁷⁹ Prov. ix, 5

convenire. » Totā textus series postulat, ut sic hæc verba reddantur, repetendo συνείναι, a verbo σύν-εμι, « convenio. » Billius a Gregorii mente aberrat, dum a verbo συν-εμι, « intelligo, » repetit, ac vertit: « vos contra non intelligere. »

(78) Οἷς γε. Comb., οἷς γε. In quibusdam, καὶ οἷς γε.

ταρον εἶπειν, ἡ μὲν ὑπὲρ χρόνων, ἡ δὲ ὑπὸ χρόνον. Καλεῖται δὲ ἡ μὲν, Θεός, καὶ ἐν τρισὶ τοῖς μεγίστοις ἴσταιται, αἰτίῳ, καὶ δημιουργῷ, καὶ τελειοποιῷ· τῷ Πατρὶ λέγω, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Ἄ μῆτε οὕτως ἀλλήλων ἀπὴρτῆται (79), ὥς φύσει τέμνεσθαι· μῆτε οὕτως ἐστίνωται (80), ὥς εἰς ἐν πρόσωπον περιγράφεσθαι· τὸ μὲν γὰρ τῆς Ἀρειανῆς μανίας, τὸ δὲ τῆς Σαβελλιανικῆς (81) ἀθετίας ἐστίν· ἀλλ' ἐστὶ, τῶν μὲν πάντῃ διαιρετῶν ἐνικωτέρα, τῶν δὲ τελειῶς (82) μοναδικῶν ἀφθονωτέρα. Ἡ δὲ μεθ' ἡμῶν τέ ἐστι, καὶ καλεῖται κτίσις, καὶ ἄλλα ἄλλων ὑπεραίρη, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πρὸς Θεὸν (83) ἐγγύτης.

Θ'. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, ὅτῳ μὲν ἡ καρδία πρὸς Κύριον, ἴτω μεθ' ἡμῶν, καὶ προσκυνῶμεν τὴν μίαν ἐν τοῖς τρισὶ θεότητα, μηδὲν ταπεινότητος ὀνοματῇ ἀπροσίτῳ δόξῃ προσάγοντες, ἀλλὰ τὰς ὕψους τοῦ ἐνὸς Θεοῦ ἐν τοῖς τρισὶ διαπαντὸς ἐν τῷ λάρυγγι φέροντες. Ἦς γὰρ οὐδὲ μέγεθος φύσεως κυρίως ἐστὶν εἶπειν, διὰ τὸ ἀπειρον καὶ ἀόριστον, πῶς ταύτῃ ταπεινότητά ἐπιστάξομεν; Ὅστις δὲ ἀλλοτρίως ἔχει Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τέμνει τὴν μίαν καὶ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα (84) οὐσίαν εἰς ἀνίστητά φύσεων, θαυμαστὴν, εἰ μὴ τῇ βομφαίᾳ τμηθῆσεται, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων τεθήσεται, πονηρὸν δρεπομένου πονηρᾶς δόξης καρπὸν, καὶ νῦν καὶ ὕστερον.

Γ'. Περὶ μὲν γὰρ τοῦ Πατρὸς, τί χρὴ καὶ λέγειν, οὐ καὶ τὸ παρὰ πάντων συγκεχωρηκὸς φεῖδσθαι (85) ταῖς φυσικαῖς ἐννοίαις προκατελημμένων (86); Εἰ καὶ τῆς ὑπεριμίας τὰ πρῶτα ἡνέγκατο, πρῶτος τμηθεὶς εἰς Ἀγαθὸν καὶ Δημιουργόν (87) παρὰ τῆς ἀρχαίας καινοτομίας. Περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σκοπεῖτε εἰς ἀπλῶς καὶ συντόμως διαλεξώμεθα. Εἰ μὴ τις ἔχοι τούτων τι λέγειν (88) τρεπτόν ἢ ἀλλοιωτόν, ἢ χρόνῳ, ἢ τόπῳ, ἢ δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ μετρούμενον, ἢ οὐ φυσικῶς ἀγαθόν, ἢ οὐκ αὐτοκίνητον, ἢ οὐκ αὐτεξούσιον, ἢ λειτουργόν, ἢ ὁμνῶν, ἢ φοβούμενον, ἢ ἐλευθερούμενον, ἢ οὐ συναριθμούμενον· δεικνύτω τοῦτο, καὶ ἡμεῖς στέρξομεν, συνδούλων σεμνότητι δοξαζόμενοι, εἰ καὶ Θεὸν ζητούμεθα. Εἰ

A imperio subjecta et caduca. Atque, ut compendiosius adhuc loquar, altera supra tempus est, altera temporis subest. Vocatur autem illa quidem, Deus, et in tribus maximis consistit, in causa, in opifice, in perfectore; hoc est, in Patre, Filio et Spiritu sancto. Qui quidem nec ita inter se distracti sunt, ut natura scindantur: nec rursus ita in arcum redacta natura, ut in unam circumscribatur personam (illud enim est furoris Ariani, hoc Sabellianæ impietatis); sed ut magis singularis est, quam ea, quæ in divisionem omnino cadunt, ita copiosior, quam ea quæ prorsus singularia sunt. Hæc vero altera nobiscum est, ac creatura nominatur; tametsi inter res creatas aliis dignitate præstant, oritur videlicet quæque Deum propinquius attingit.

624 IX. Quæ cum ita se habeant, si quis cor ad Dominum habet, nobiscum jungatur⁸⁷, atque unam in tribus personis Deitatem adoremus, nullum humilitatis nomen inaccessibili gloriæ tribuentes, sed unius Dei in tribus personis exaltationes semper in guttore ferentes⁸⁸. Cujus enim ne magnitudinem quidem naturæ, propter infinitam et nullis terminis inclusam ipsius vim, proprie dicere possumus, quo tandem modo ipsi humilitatem inducimus? Quisquis autem a Deo alienus et aversus est, ob eamque causam, unam illam rebusque omnibus superiorem essentiam in dispares naturas dividit, mirum sane fuerit, si non ipse gladio dividatur, parsque ipsius eum infidelibus ponatur⁸⁹, pravum pravæ sententiæ fructum, et nunc, et postea percipientis.

X. Ac de Patre quidem, quid dicere necesse est, cui uno consensu omnes, naturalibus animi notionibus edocti atque imbuti, parcunt? Quanquam etiam primas ignominie tulit, utpote qui primus in Bonum et Opificem a priscis novatoribus dissectus est. De Filio autem et Spiritu sancto, videte quam simpliciter et breviter disseramus. Si quis horum alterutrum, vel conversioni aut mutationi subesse, vel in temporis, aut loci, aut potentie, aut operationis mensuram cadere, vel non natura bonum, vel non per se moveri, vel arbitrii libertate carere, vel ministrum, vel divinæ laudis cantorem, vel metuentem vel libertate donatum, vel non simul cum Patre numeratum, dicere potest; hoc ostendat, et acquiesce

⁸⁷ Exod. xxxii, 26. ⁸⁸ Psal. cxlix, 6. ⁸⁹ Luc. xii, 46.

(79) Ἀπὴρτῆται. Coisl. 1, διήρηται ὥς εἰς τρία ἐκφυλά καὶ ἀλλότρια τέμνεσθαι. « Non ita inter se dirimuntur, ut in tres diversas atque alienas dividantur naturas. » In nonnullis, ἀπὴρτῆται.

(80) Μῆτε οὕτως ἐστίνωται, etc. Nempе, δεσποτεία, « dominatio, » id est, « natura divina, » seu, « essentia. » Sic etiam ad naturam divinam, referenda sunt sequentia verba, ἐνικωτέρα, et ἀφθονωτέρα. Non bene Billius ad personas refert, quæ de natura, seu essentia divina intelligenda manifestum est; atque etiam, ut ita intelligantur, sana postulat theologia. Sic enim locum vertit: « Nec ita in arcum redacti, ut in unam personam includantur, et circumscribantur... sed ut magis singulares sunt, quam ea, quæ in divisionem omnino cadunt, ita rursus copiosiores sunt, quam ea, quæ prorsus singularia sunt. »

(81) Σαβελλιανικῆς. Duo Regg. et Comb., Σαβελλιανῆς.

(82) Τελειῶς. Coisl. 1 et Comb., παντελῶς.

(83) Πρὸς Θεόν. In nonnullis, πρὸς τὸν Θεόν.

(84) Τὰ ὄντα. Hæc desunt in Reg. a.

(85) Φεῖδσθαι. Reg. a, Coisl. 1 et Comb., φεῖδεται.

(86) Προκατελημμένων. In nonnullis, ἡττημένων, « victi. »

(87) Εἰς Ἀγαθὸν καὶ Δημιουργόν. « In Bonum et Opificem. » Duo principia veteres hæretici, maxime Marcionitæ, constituebant, alterum « bonum, » alterum « malum. » Per « malum, » rerum effectorem, δημιουργόν, intelligebant.

(88) Λέγειν. Sic plures codd. et quidem melioris notæ. In editis, λέγοι.

mus, nosque conservorum gloria et dignitate honorari feremus, Dei licet jacturam faciamus. At si, quidquid Pater habet, idem, præter causam, Filii est; quidquid item Filius habet, idem quoque Spiritus sancti est, præter filiationem, eaque omnia, quæ corporea ratione de eo prædicantur, propter me hominem, meamque salutem, ut, quod meum erat, accipiens quod suum est, mihi per novam hanc commistionem largiatur; tandem aliquando nugari desinite, o inanum verborum ac statim cadentium artifices. Et quare, ut ex Scriptura vos deplem, moriemini, domus Israel ?

XI. Ipse equidem, et Verbi appellationes tot scilicet tamque magnas et sublimes, 625 et quæ demonibus etiam pudorem incusserunt, revereor. Revereor etiam Spiritus sancti æqualitatem; ac constitutum in eos, qui blasphemis verbis eum impetunt⁷¹, comminationem pertimesco. Blasphemia porro est, non theologia, ei divinitatem auferre. In quo illud observandum, quod is, qui blasphemis vocibus incessebatur, Dominus erat; is autem, qui vindicabatur, Spiritus sanctus, procul dubio ut Dominus. Non sustineo, post illuminationem lucis expertus esse, quidpiam trium in quæ baptizatus sum, adulterans, ac vere in aquis sepeliri, non ad regenerationem, sed ad mortem initiatus.

XII. Audacius aliquid proloquar, o Trinitas; ac temeritati venia detur; nam de animæ salute periculum est. Dei quoque ipse sum imago, supernæ scilicet gloriæ, licet humi positus. Non adducor ut credam, mihi ab æquali salutem asferri. Si Spiritus sanctus Deus non est, Deus prius efficiatur, atque ita demum me, æqualem suum, Deum efficiat. At nunc, quæ hæc gratiæ impostura est, vel eorum potius, qui gratiam tribuunt, vel ut Deum credere, et Deo orbatum recedere? Aliud professum esse, et aliud doceri? Quales fortivæ verborum fraudes, per aliam interrogationem et confessionem, aliq ferentes? Me miserum splendoris hujus nomine, si post lava-
rum niger effectus sum, si eos qui nondum purgati sunt, splendidiore cerno, si per pravam initiatoris mei doctrinam, tanquam talis quibusdam deludor, si præstantiorem Spiritum quero, nec invenio. Da mihi alterum lavacrum, ac tum de priore male cogita. Quid mihi perfectam regenerationem invidet? Quid D
me, cum Spiritus, tanquam Dei, templum sim⁷², rei create domicilium facis? Quid ea, quæ mea sunt, partim honore, partim ignominia afficis, malum te

⁷⁰ Ezech. xvm, 51. ⁷¹ Matth. xn, 31. ⁷² I Cor. vi, 19.

(89) Πάντα τῆς αἰτίας. Coisl. 1, aliique non pan-
ci, πλὴν τῆς ἀγεννησίας, « præter ingenerationem »
quod scilicet, « solus a se sit. »

(90) Διὰ τὸν ἐμὸν ἄνθρωπον. « Propter meum
hominem. » Id est, propter naturam humanam
quam assumpsit, et quam mihi communicat, factus
homo.

(91) Κενῶν. Duo Regg., καινῶν, « novorum. »

(92) Φέρω. Comb. addit, δέ.

(93) Καὶ ὅτως. Reg., Cyprr., καὶ οὕτως.

(94) Πρώτον. Comb., πρότερον.

(95) Κλοπαί. Billius legit, πλοκαί, et vertit :
« Quales verborum nexus et captiones. »

(96) Φέρουσαι. Reg. d, φέρεσαι.

δὲ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ, πλὴν τῆς
αἰτίας (89)· πάντα δὲ ὅσα τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Πνεύ-
ματος, πλὴν τῆς υἰότητος, καὶ τῶν ὅσα σωματικῶς
περὶ αὐτοῦ λέγεται διὰ τὸν ἐμὸν ἄνθρωπον (90), καὶ
τὴν ἐμὴν σωτηρίαν, ἵνα τὸ ἐμὸν λαβὼν, τὸ αὐτοῦ
χαρίσται διὰ τῆς καινῆς ἀνακράσεως· παύσαθε
παρρηγοῦντες ὅψι γούν, ὡ σοφιστὰι κενῶν (91) ῥη-
μάτων, αὐτοῦ πιπτόντων. Καὶ ἵνα τί ἀποθνήσκετε,
οἶκος Ἰσραὴλ, ἵν' ἐκ τῆς Γραφῆς ὑμᾶς ὁδύρωμαι;
artifices. Et quare, ut ex Scriptura vos deplem,

IA'. Ὡς ἐγὼγε αἰδοῦμαι μὲν τὰς τοῦ Λόγου προσ-
ηγορίας, τοσαύτας τε οὐσας, καὶ οὕτως ὑψηλὰς
καὶ μεγάλας, ὥς καὶ δαίμονες ἐνετράπησαν· αἰδοῦ-
μαι δὲ τὴν ὁμοτιμίαν τοῦ Πνεύματος· φοβοῦμαι δὲ
τὴν ὀρισμένην ἀπειλὴν τοῖς εἰς αὐτὸ βλασφημοῦσι.
Β
Βλασφημία δὲ, οὐχ ἡ θεολογία, τὸ δὲ ἄλλοτριον τῆς
θεότητος. Καὶ τηρετέον ἐνταῦθα, ὅτι τὸ μὲν βλασφη-
μοῦμενον, ὁ Κύριος ἦν· τὸ δὲ ἐκδικούμενον, τὸ Πνεῦ-
μα τὸ ἅγιον, ὅλον ὡς Κύριος. Οὐ φέρω (92) ἀφώ-
τιστος εἶναι μετὰ τὸ φῶτισμα, παραχαράσσειν τι
τῶν τριῶν, εἰς ἃ βεβάπτισμαι, καὶ ὅτως (93) ἐντα-
φῆναι τῷ ὕδατι, οὐκ εἰς ἀναγέννησιν, ἀλλ' εἰς νέκρω-
σιν τελειούμενος

IB'. Τολμῶ τι φθέγξασθαι, ὡ Τριάς· καὶ συγγνώ-
μη τῇ ἀπονοίᾳ· περὶ ψυχῆς γὰρ ὁ κίνδυνος. Εἰκὼν
εἰμι καὶ αὐτὸς Θεοῦ, τῆς ἑνῆς δόξης, εἰ καὶ κάτω
τέθειμαι. Οὐ πείθομαι τῷ ὁμοτίμῳ σώζεσθαι. Εἰ μὴ
Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, θεωτήτω πρῶτον (94), καὶ
οὕτω θεοῦτω με τὸν ὁμοτίμον. Νῦν δὲ τίς ἡ ἀπάτη
τῆς χάριτος, μᾶλλον δὲ, τῶν διδόντων τὴν χάριν, ὡς
εἰς Θεὸν πιστεύσαι, καὶ ἀνελθεῖν ἄθρον; Ἄλλο καθο-
μολογῆσαι, καὶ ἄλλο διδάσκεισθαι; οἶμαι τῶν λόγων αἰ-
κλοπαί (95) καὶ ἀπάται, δι' ἄλλης ἐρωτήσεως καὶ
ὁμολογίας, εἰς ἄλλο φέρουσαι (96); Οἱμοὶ τῆς λαμ-
πρότητος, εἰ μετὰ τὸν λουτρὸν μεμελάνωμαι, εἰ
λαμπροτέρους ὁρῶ τοὺς οὐπὶ καθεαρμένους, εἰ τῇ
τοῦ βαπτιστοῦ κακοδοξίᾳ κυβεύομαι (97), εἰ ζητῶ
Πνεῦμα κρεῖττον, καὶ οὐχ εὐρίσκω! Δός μοι λου-
τρὸν δεύτερον, καὶ περὶ τοῦ πρώτου κακῶς ἐνόησον.
Τί μοι φθονεῖς τῆς τελείας ἀναγεννήσεως; τί με
ποιεῖς, ναὶν ὄντα τοῦ Πνεύματος ὡς Θεοῦ, κατοικη-
τήριον κτίσματος; τί τὸ μὲν τιμᾶς τῶν ἐμῶν (98),
τὸ δὲ ἀτιμάζεις κακῶς θεότητι διατιτῶν, ἵν' ἐμοὶ τέ-
μης (99) τὸ χάρισμα, μᾶλλον δὲ, αὐτὸν ἐμὲ τῷ χα-
ρίσματι (1); Ἥ τὸ πᾶν τιμήσον, ὡ καινὲ (2) θεολόγε,

(97) Εἰ τῇ τοῦ βαπτιστοῦ κακοδοξίᾳ κυβεύο-
μαι. Hæc in melioris notæ codicibus proxime legun-
tur post μεμελάνωμαι.

(98) Τί τὸ μὲν τιμᾶς τῶν ἐμῶν. Sic Regg. a, bm :
« Quid ea, quæ mea sunt, » id est, « quas colo Tri-
nitatis personas, » ut recte Elias, ac ipse textus
postulat, « partim honore, » etc. Bill. « Quid me,
partim, » etc. In ed., τί τὸ μὲν τιμᾶς, etc.

(99) Τέμης. Sic Regg., bm, hu. In ed., θέλεις,
« velis. »

(1) Τῷ χαρίσματι. Sic plures codd. In ed., τὸ
χαρίσματι.

(2) Ὡ καινὲ. Plures Regg., a inque optimæ notæ,
et Elias, ὡ κενέ, « o vane. »

ἢ τὸ πᾶν ἀτίμασον, ἵνα, κἂν ἀσεβῆς, ἀλλὰ σεαυτῷ A
γε ἀκολούθως ἦς, μὴ κρίνων ἀνίσως ψύσιν ὁμότι-
μον (3).

tum sperne, ut, etiamsi impius sis, tibi tamen ipse
pari modo expendens.

II'. Κεφάλαιον δὲ τοῦ λόγου· Μετὰ τῶν χειρου-
διμ (4) δόξασον, συναγόντων τὰς τρεῖς ἀγιότηας εἰς
μῆαν κυριότητα, καὶ τοσοῦτον παραδεικνύντων τῆς
πρώτης οὐσίας, ὅσον ὑπανοίγουσι τοῖς φιλοπόνοις αἱ
πτέρυγες. Μετὰ Δαβὶδ φωτίσθητι, πρὸς τὸ φῶς λέ-
γοντος· Ἐν τῷ φωτὶ σου ὁφθόμεθα φῶς, ὅσον ὥσπερ
ἐν τῷ Πνεύματι τὸν Υἱόν· οὐ τί ἂν γένοιτο τηλαυ-
γέστερον; Μετὰ Ἰωάννου βρόντησον, τοῦ υἱοῦ τῆς
βροντῆς, μηδὲν περὶ Θεοῦ ταπεινὸν ἤχυν, μηδ' ἀπὸ
γῆς, ἀλλ' ὀψήλῃν καὶ μετέωρον (τὸν ἐν ἀρχῇ τε
ὄντα, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὄντα, καὶ Θεὸν Λόγον, Θεὸν
γινώσκων, καὶ Θεὸν ἀληθινὸν ἐξ ἀληθινοῦ Πατρὸς,
ἀλλ' οὐ συνδουλὸν ἀγαθόν, υἱὸς προσηγορίᾳ μόνῃ (5)
τετιμημένον· καὶ τὸν ἄλλον Παράκλητον, δηλαδὴ
ἄλλον τοῦ λέγοντος· Θεοῦ δὲ (6) ὁ Λόγος)· καὶ ὅταν
μὲν, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν, ἀναγινώσκεις (7),
τὸ συναφές τῆς οὐσίας ἐνοπριζόμενος· ὅταν δὲ,
Πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μοῖρην παρ' αὐτῷ
ποιήσόμεθα, τὸ διηρημένον τῶν ὑποστάσεων λογι-
ζόμενος· ὅταν δὲ, τὸ Πατὴρ, καὶ Υἱός, καὶ ἁγίους
Πνεύματος ὄνομα, τὰς τρεῖς ἰδιότητας.

IA'. Μετὰ Λουκᾶ ἐμπνεύσθητι, ταῖς Πράξεσι τῶν
ἀποστόλων προσομιλῶν. Τί μετὰ Ἀνανίου τάττει καὶ
Σαπφείρας τῶν καινῶν (8) νοσφιστῶν (εἰ γε καινὸν (9)
ὠντας ἢ τῶν ἰδίων κλοπῇ), καὶ ταῦτα νοσφίζόμενος,
οὐκ ἀργύριον, οὐδ' ἄλλο τι τῶν εὐτελῶν καὶ μικρῶν,
ὅσον γλῶσσαν χρυσῆν, ἢ ψιλὴν (10), ἢ διδραχμον, ὡς
ποτε στρατιώτης ἀπληστος, ἀλλ' αὐτὴν κλέπτων θεό-
τητα, καὶ ψευδόμενος, οὐκ ἀνθρώπον, ἀλλὰ Θεόν,
ὅπερ ἤκουσας; Τί; Μηδὲ τὴν ἐξουσίαν αἰδῆς τοῦ
Πνεύματος, ἐφ' οὗ θέλει, καὶ ἡνίκα, καὶ ὅσον πνέον-
τος; Ἐπιδομεὶ τοῖς περὶ Κορνήλιον πρὸ τοῦ βαπτί-
σματος, ἄλλοις μετὰ τὸ βάπτισμα διὰ τῶν ἀποστόλων.
Ὡστε ἀμφοτέρωθεν, ἔκ τε ὧν ἐπιφοιτᾷ (11) δεσποτι-
κῶς, ἀλλ' οὐ δουλικῶς, καὶ ἐξ ὧν ἐπιζητεῖται πρὸς
τὴν τελείωσιν, τὴν θεότητα μαρτυρεῖσθαι τοῦ Πνεύ-
ματος

IE'. Μετὰ Παύλου θεολόγησον, τοῦ πρὸς τρίτον οὐ-
ρανὸν ἀναχθέντος· ποτὲ μὲν συναριθμοῦντος τὰς D
τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ τοῦτο ἐνηλλαγμένως, οὐ τετη-
ρημένως ταῖς τάξεσι, προαριθμοῦντος, ἐναριθμοῦν-

A divinitati arbitrum præbens, ut mihi baptismum,
vel me ipsum potius per baptismum, seces? Aut
totum honore proseguere, o nove theologe, aut to-
constes, naturam honore parem haudquaquam dis-

XHI. Sit autem hoc orationis caput: 626 divinam
gloriam cum seraphinis prædica, qui tres sanctitates
in unam dominationem⁷² contrahunt, primamque
essentiam hactenus indicant, quatenus eam studio-
sis hominibus eorum alæ paululum aperiant. Illumi-
nare cum Davide, qui sic lumen alloquitur: *In lu-
mine tuo videbimus lumen*⁷³, hoc est in Spiritu Fili-
um: quo quid fulgidius esse possit? Cum Joanne
illo, tonitruī filio⁷⁴, intona, nihil de Deo abjectum
ac terrenum insonans, sed excelsum et sublime
B (nempe Verbum illud, quod in principio erat, et
apud Deum erat, et Deus erat⁷⁵, Deum agnoscens,
et Deum verum ex Patre vero, non autem conservum
bonum, solo Filii nomine ornatum: atque alium Pa-
raclesum, alium, inquam, ab eo qui loquebatur; Dei
porro Verbum loquebatur); eamque rationem iniens
ut cum illa legis: *Ego et Pater unum sumus*⁷⁶, es-
sentia conjunctionem tibi ob oculos proponas: cum
autem illa: *Ad eum veniemus, et mansionem apud
eum faciemus*⁷⁷, personarum distinctionem cogites:
cum vero Patris, et Filii, et Spiritus sancti no-
men⁷⁸, tres proprietates species.

XIV. Cum Luca divinitus afflare; apostolorum
Acta legens. Quid te Ananias Saphiræque⁷⁹ adjungis,
novis illis pecuniæ furibus? (nova etenim haud du-
bie est propriarum rerum subreptio), idque non pec-
uniam, aut aliud quiddam leve et exigui prelii su-
surrans, ut linguam auream, paludamentum, aut
didrachma, ut quondam avarus miles⁸¹, sed ipsam
divinitatem subripiens, ac Deo non homini mentiens,
ut Scripturæ verbis utar⁸². Quid? Ne ipsam quidem
revereris Spiritus potestatem, qui, in quos, et quando,
et quantum vult spirat⁸³? Ad Cornelium ante ba-
ptismum accedit; ad alios, apostolorum opera
post baptismum⁸⁴. Ita utrinque, nempe et ex eo quod
herili, non autem servili modo accedit, et ex eo quod
ad baptismum omnibus numeris absolvendum requi-
ritur, Spiritus sancti divinitas testata relinquitur.

XV. Cum Paulo de rebus divinis dissere, cum illo,
inquam, qui ad tertium cælum evectus est⁸⁵; qui non-
nunquam tres 627 personas connumerat, idque varie,
nec nominum ordine servato, sed eandem personam

⁷² Isa. vi, 3. ⁷³ Psal. xxxv, 10. ⁷⁴ Marc. iii, 17. ⁷⁵ Joan. i, 1. ⁷⁶ Joan. x, 30. ⁷⁷ Joan. xiv, 23.
⁷⁸ Matth. xxviii, 19. ⁷⁹ Act. v, 1 et seqq. ⁸⁰ Jos. vii, 21. ⁸¹ Act. v, 4. ⁸² Joan. iii, 8. ⁸³ Act. x, 44;
xix, 2. ⁸⁴ II Cor. xii, 2.

(3) Φύσιν ὁμότιμον. Sic Reg. a, bu, Coisl. i, Comb., etc. In quibusdam, ἰσότητιον. In ed., ἀσώ-
ματον, « corporis expertem. »

(4) Χειροῦδιμ. In quibusdam, et in Isaia vi, 2, σερραφίμ.

(5) Μοῖρην. Addunt editi, τι, quod in pluribus Regg. non legitur: ideoque illud relegimus.

(6) Θεοῦ δέ. Sic tres Regg. Deest δέ, in ed.

(7) Ἀναγινώσκεις. Reg. bm, ἀναγινώσκεις.

(8) Καινῶν. In quibusdam, καινῶν.

(9) Καινόν. In nonnullis, καινόν.

(10) Ψιλήν. In quibusdam, ψέλλιον, vel ψέλιον, « armillam, » qua voce usi sunt LXX Interpretes, Job xi, 21. Verum ideo constare debet, ψιλήν, ve-
ram esse lectionem, quod Gregorius notat furtum Achan, qui furatus est ψιλήν ποικίλην, « vestem va-
riam, » ut legitur apud Septuaginta, Josue vii, 21. Quod autem Theodoretus σκολήν, « vestem, » inter-
pretatur, Cyrillus esse vult, στρατιωτικὴν σκολήν, « paludamentum, » Vulgata, « pallium coccineum. »
(11) Ἐπιφοιτᾷ. Comb., προσεπιφοιτᾷ, « supervenit. »

nunc prænumerans, nunc connumerans, nunc subnumerans. Quorsum hoc? Nempe ut naturæ æqualitatem ostendat: nonnunquam etiam trium, interdum duorum, aut unius mentionem facit, tanquam videlicet reliquæ personæ simul sequantur: atque etiam aliquoties, Dei operationem Spiritui tribuit⁸⁶, ut nulla in re diverso; aliquoties autem rursus pro Spiritu Christum infert⁸⁷: et quidem, cum personas distinguit, his verbis utitur: *Unus Deus, ex quo omnia, et nos in ipsum; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum*⁸⁸. Cum autem unam Deitatem colligit, ita loquitur: *Quia ex ipso, et per ipsum, et in ipsum omnia*⁸⁹, nimirum per Spiritum sanctum, ut multis Scripturæ locis demonstratur. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen. B

⁸⁶ I Cor. xii, 11. ⁸⁷ Rom. viii, 9 seqq.

⁸⁸ I Cor. viii, 6. ⁸⁹ Rom. xi, 36.

(12) *Ἰνα τί; Δηλώσῃ.* Comb., *Ἰνα δηλώσῃ.*

(13) *Ποτὲ δὲ τινῶν.* Sic Reg., Cypr. et Comb. In ed., *ποτὲ δὲ τῶν.*

(14) *Τὰ πάντα.* Sic Reg. et Colb. plures, etc.

Α τος, ὑπαριθμοῦντος τὸ αὐτό. Ἰνα τί; Δηλώσῃ (12) τὴν ἰσοτιμίαν τῆς φύσεως. Ποτὲ δὲ τῶν τριῶν μεμνημένου· ποτὲ δὲ τινῶν (13), ἢ τινός, ὡς ἐπομένου πάντως τοῦ λείποντος· καὶ ποτὲ μὲν τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ τῷ Πνεύματι διδόντος, ὡς οὐδὲν διαφέροντος· ποτὲ δὲ, ἀντὶ τοῦ Πνεύματος, τὸν Χριστὸν ἐπιφέροντος· καὶ ὅτε μὲν διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις, εἰς Θεός, λέγοντος, ἐξ οὗ τὰ πάντα (14), καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. Ὅτε δὲ συνάγει τὴν μίαν θεότητα· ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, δηλαδὴ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς πολλοῦ δείκνυται τῆς Γραφῆς. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων (15). Ἀμήν.

Deest τὰ, in ed.

(15) *Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.* Sic Reg. hm, aliique. In ed., *Αὐτῷ ὃ δόξα, εἰς αἰῶνας.*

628 MONITUM IN ORATIONEM XXXV.

I. Profectus e Macedonia Theodosius Magnus, Constantinopolim venit septimo Kalendas Decembris anni 380. Biduo post, ejectis hæreticis, singulas quasque regiæ urbis ecclesias Catholicis restituit. Tanto beneficio permoti Constantinopolitani cives, ac religiosa exsultantes lætitia, imperatoris pietatem et gloriam ad cælos usque evehunt. Gregorius ipse, ut par erat, publici gaudii se quoque participem præbens, grati erga Deum animi, hac brevi oratione, specimina dedit. Celebrabatur hac die quædam martyrum festivitas. Hinc Gregorius Deo gratias agit, et auditoribus gratulatur, quod, non ad arma movenda, sed ad festum agendum, prompti et alacres convenerint. Inopinatum istud miraculum martyrum patrocinii ascribit. « O martyres, » inquit (or. xxxv, n. 1), « vestrum hoc certamen est. Vos ingens bellum confecistis, sat scio. Hæc sudores vestri præstiterunt, » etc. Deinde hæreticos exhibet, velut nocturnas aves, quæ, lucis serenitatem fugientes, sese in tenebrarum latibula recipiunt. Tum ad calamitates quas anno præcedenti ab ipsis hæreticis perpassi fuerant, transit orator. Luctuosum illud tempus nativis quidem, sed atris ac tenebrososis, ut ita dicam, eloquentiæ coloribus exprimit. At statim oculos a tam injucunda pictura retrahit, ne tantæ festivitatis dies hac flebili et caliginosa imagine contaminetur; atque rursus ad exsultantis animi motus auditores revocat.

II. Putavit Leuvenklaius hanc orationem habitam fuisse sub initium imperii Theodosii, eoque tempore quo Theologus non ita pridem Constantinopolim advenerat. Verum errat vir doctus. Orationis initium et finis, imo tota ipsa oratio ei adversatur. Dictam credimus cum Tillemontio (16), septimo, vel paulo post, Kalendas Decembris anni 380, quo tempore restitutæ sunt Catholicis ecclesiæ. Ea est etiam oratio, quæ prima in majori ac sacratissima S. Sophiæ ecclesia pronuntiata est. Hanc primus vertit et Latine tantum edidit Leuvenklaius anno 1571. Excerptam admonet ex vetustissimo libro, qui Choniæ Acuminati historici manu exaratus erat. Hac oratione, non ex Leuvenklaii, sed ex Billii interpretatione, aucta est editio Latina Gregorii, quæ anno 1583, Chatardi et Genebrardi curis, prodit. Montacutius vero primus est qui transcriptam e bibliotheca illustrissimi comitis palatini electoris, et cum altero ibidem exemplari a Georgio Lingleshemio collatam, Græce tantum vulgavit anno 1610. Putat Montacutius hanc, non tam orationem, quam orationis fragmentum esse. Quæ sententia forsitan non omnino contemnenda videri potest. Absit tamen, ut eam cum nonnullis habeamus, velut quoddam fragmentum ex aliqua S. Chrysostomi oratione decerptum. Nam, ut ait Leuvenklaius (17), « esse germanum hunc Theologi nostri setum pronuntiare dubitaverit nemo, si dictionis modo characterem intueatur. » Sic etiam censet doctissimus Tillemontius. Et certe, ut observant eruditi, quæ in hac oratione tractantur, 629 nullatenus Chrysostomi, sed Gregorii temporibus eximie consonant. Etenim Theologus eadem hic describit quæ Carmine de vita sua et alibi passim leguntur.

(16) Tom. IX, pag. 728.

(17) Monit. in hanc orationem.

ΛΟΓΟΣ ΛΕ΄.

ORATIO XXXV^a.

Εἰς τοὺς μάρτυρας, καὶ κατὰ Ἀρειανῶν.

A

De martyribus, et adversus Arianos

A. Τί τοσούτον ἐστιν εἰπεῖν, ὅσον τοῖς ὀφθαλμοῖς πάρεστι βλέπειν; Τίς δὲ λόγος (18) τῶν φαινομένων ἀγαθῶν ἰσοστάσιος; Ἰδοὺ πρόκειται τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν τὸ ἀπαιτούμενον θέαμα, ὃ καὶ (19) ἰδεῖν μὲν πολλάκις ἠύδαμεθα, κρεῖττον δὲ ἦν ἢ κατ' εὐχὴν τὸ ποθοῦμενον. Πάλιν ἐνταῦθα μαρτύρων τιμαί, πολὺν ἤδη τὸν πρὸ τούτου χρόνον ἀμεληθεῖσαι· πάλιν ἱερῶν Θεοῦ συνδρομαί· πάλιν χοροστασίαι καὶ πανηγύρεις πνευματικάι. Ὁ σύλλογος πολὺν ἀνθρώπων ἐορτάζειν, οὐχ ὀπλομαχεῖν προθυμούμενος. Ὡ τοῦ θαύματος ἐρρίπται τῶν χειρῶν τὰ ὄπλα, λένεται ἡ παράταξις, ἀμελεῖται ὁ πόλεμος. Οὐκ ἐτι αἱ φωναὶ τῶν ἀλαλζόντων ἀκούονται· ἀντὶ δὲ τούτων ἐορταί, καὶ εὐφροσύναι, καὶ εἰρηνικαὶ θυμηδαὶ τὴν πόλιν πᾶσαν περιχορεύουσι· τὴν πόλιν μὲν οὖσαν τῶν μαρτύρων μητέρα, πολὺν δὲ τὸν ἐν τῇ μέσῳ χρόνον, ἀμοιρον γενομένην τῆς ἐπὶ τοῖς τέκνοις τιμῆς. Ἀλλὰ νῦν ἀπέχει πάντα καὶ περισσεύει, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Εὐγε, ὦ μάρτυρες· ὑμέτερος καὶ οὗτος ὁ ἄθλος· ὑμεῖς νενικήκατε τὸν πολὺν πόλεμον, εὖ οἶδα. Μόνα καὶ ταῦτα (20) τῶν ὑμετέρων ἰδρώτων τὰ καταρθώματα. Ὑμεῖς ἡγείρατε τῇ εἰρήνῃ τὸ τρόπαιον. Ὑμεῖς τοὺς ἱερέας τοῦ Θεοῦ ἐφ' ἑαυτοὺς ἐφειλύσαθε. Ὑμεῖς τοὺς χορευτὰς τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῷ συλλόγῳ τούτῳ προσεθήσαθε. Ὡ πόσῃ πεπόνθασι τὴν ζημίαν, οἷς ὁ χρόνος τῆς ζωῆς μέχρι τοῦ νῦν οὐ δῆρκετε θεάματος, ἵνα τῶν σκυθρωπῶν εἰς κόρον ἐλθόντες, τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης ἀπελαύσειεν (21)!

B. Οἴχεται μὲν, καὶ ἠφάνισται ἡ τῆς αἰρέσεως ἀπάτη, οἷον τις ὁμίλη, ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπεδόσθαι· καθαρὰ δὲ διέλαμψεν ἡ τῆς εἰρήνης αἰθρία, καὶ διαφαίνονται κατ' αὐτὴν οἱ τοῦ ἁστέως ἐν λαμπρῇ τῆς ἀληθείας φωτὶ μαρμαρύσσοντες ἀστέρες, οὐχὶ νυκτὶ ἀποκεκληρωμένοι· καὶ σκοτῶ, ἀλλ' ἡμεροφανεῖς οἱ πάντες, τῷ ἀληθινῷ φωτὶ τῆς δικαιοσύνης ἀναλάμψαντες. Καὶ ἐπειδὴ, καθὰ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἡ νύξ προέκοψε, μέλλον δὲ, τὸ παράπαν ἠφάνισται, τῷ δὲ φωτὶ (22) τῆς ἡμέρας ἅπαν καταφαιδρύνεται (23), φεύγει μὲν τὰ νυκτονόμα (24) τῶν θηρίων, καὶ συνελαύνονται πρὸς τοὺς δρυμοὺς καὶ τὰς σπηλυγγὰς· φεύγουσι δὲ νυκτερίδες αἰρετικάι τρύζουσαι, καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἀμβλυόπουσαι (25), καὶ εἰς τὰς τρώγλας τῶν πετρῶν κα-

¹⁰ Philipp. iv, 18. ¹¹ Rom. xiii, 12.

^a Alias XLVIII; quæ autem 35 erat, nunc 29. — Habita exeunte mense Novembri an. 580.

(18) *Τίς δὲ λόγος*. Sic legendum putamus cum Montacutius, quamvis codices quidam et ediii habeant, *τίς διάλογος*.

(19) *Kal. Deest* in Reg. bm.

(20) *Μόνα καὶ ταῦτα*. Leuvenklaius legit *μόνον*. Montac. melius putat *μόνων*.

(21) *Ἀπελάσσειεν*. Reg. bm, ἀπέλαυσαν. Comb., ἀπελάουσιεν. Montac. in textu, ἀπέλαυσαν, ad marg., *ἴσ. ἀπελάουσιεν*, et in notis *ἴσ. ἀπελάουσιεν ἔν*.

I. Quid tantum dici potest, quantum oculis usurpare licet? Quænam autem oratio, cum his bonis quæ conspiciamus, comparari potest? En oculis nostris incredibile proponitur spectaculum, quod sæpe quidem videre optavimus, expetitur autem, vota quoque excedit. Illic rursus deferitur martyribus honor, qui longo jam temporis spatio neglectus erat; rursus Dei sacerdotum concursus; rursus tripudia et spirituales celebritates. Frequens hic conventus, non ad arma movenda, sed ad diem festum agendum promptus ac paratus est. O ingens miraculum! Arma e manibus projecta sunt, soluta est acies, belli cura abjicitur. Non jam amplius ululantium voces audiuntur; contra vero, festa, et gaudia, et pacificæ animorum jucunditates totam civitatem, velut instituto choro, ambiunt: hanc, inquam, quæ olim martyrum parens erat, verum diuturnæ interea tempore, eo honore, quem ex filiis capiebat, orbata. At nunc, ut Apostoli verbis utar, omnia habet et abundat¹⁰. Euge, o martyres; vestrum hoc quoque certamen est: vos ingens bellum confecistis, sat scio. Hæc quoque sudores vestri præstiterunt. Vos paci tropæum istud erexitis. Vos Dei sacerdotes, ad vos ipsos attraxistis. Vos Spiritus sancti tripudiatōres, huic conventui præfecistis. O quanto affecti sunt damno, quibus vitæ tempus ad hoc usque spectaculum non pertractum est, ut molestiis ærumnisque saturati, pacis bonis fruerentur!

II. Abiit, et deleta est hæresis impostura, instar nebulae ejusdam, a Spiritu sancto dissipata. Pura autem effulsit pacis serenitas, ac per eam emicant urbis stellæ, in splendida veritatis luce radiantes; non 630 nocti ac tenebris attributæ, sed omnes interdiu lucentes, vero justitiæ lumine refulgentes. Et quoniam, ut ait Apostolus, nox præcessit¹¹, vel potius omnino evanuit, atque diei luce omnia hilarescunt, fugiunt quidem feræ, quæ pabula noctu quærunt, ac in saltus et speluncas se recipiunt, ita etiam fugiunt nyticoraces hæreticæ stridorem edentes; et ad veritatis lucem cæcantes, atque capitibus inter se hærentes, in petrarum scissuras se conjiciunt. Per hujus diei lucem cessarunt comessatorum ac temulentorum sodalitia. Fures, pa-

(22) *Τῷ δὲ φωτὶ*, etc. Bill. « Diei autem luce cuncta evitant. » Hinc Montacutius ait: « Quid Billius legerit divinare non possum. » Nos autem conjicimus librariorum errorem esse, qui « evitant, » pro « emicant, » scripserunt.

(23) *Ἄπαν καταφαιδρύνεται*. Reg. bm, καθ' ἅπαντα φαίδρύνεται. Montacut. ad marg. γρ. πάντα.

(24) *Νυκτονόμα*. Reg. bm, νυκτινόμα.

(25) *Ἀμβλυόπουσαι*. Montac. et Comb., ἀμβλύττουσαι.

rietum effossore, prædones, et s. quid aliud noctis opus est, exorto pacis lumine, latebras petiit. Quamdiu porro nox illa erat, erroris caligine cuncta obscurans, qualia tandem fuere quæ gerebantur? Hæc siquidem oblivione altoque digna silentio, ut ne tristitum rerum memoria præsens gaudium contaminetur. Quonam enim modo, quæ tum patrata sunt mala, quispiam dixerit? ac quonam rursus modo ea tacuerit? quis ad hunc modum ex tragedia commotus est? quæ fabula tantas calamitates effluxit? quis tragœdus rem tam luctuosam pro scena conclamarit? Sermonis facultatem calamitas superat: majora sunt mala, quam ut quis verbis ea enarrare possit.

III. Chorus ille, diaboli sedes et propugnaculum erat. Hic sibi exercitum constituerat, ac defensores et satellites in eo collocarat. Hic mendacii castra, erroris propugnatores, demonum expeditio, immundorum spirituum legiones; ac, si quid etiam externorum nominum usurpare licet, hinc prævus Furiarum exercitus adversus Ecclesiam debacchatus est. Sic enim adducor, ut eas feminas appellem, quæ supra naturam ad malum viriles sese præbuerunt. Una erat in diebus Eliæ Jezabel adversus prophetas Domini cædem anhelans²⁶; eamque inspirata divinitus Scriptura proscindit, ut, mea quidem sententia, omne deinceps sæculum, petulantis ac impudicæ mulieris recordatione, erudiat. Verum, quot Jezabeli huic similes, velut cicuta, ex agro repente pullularunt, majori **631** quoque sævitia eam, quam commemoravi, superantes. Quod si fidem sermoni meo non habeas, historiam inspicere. Illa quidem Naboth vineam inærenti Achab tradidit, ut ex vinea hortum faceret, luxuriam ornamentum, muliebres delicias; istæ autem, per seipsas hoc malum perpetrantes, vivam Dei vineam, id est, Ecclesiam, penitus vi delere ac evertere tentarunt. Quodnam ejus quod refero exemplum reperiam? æquam hujus pravitatis ac nequitie imaginem excogitabo? Vidi in dealbato pariete picturam (ignoscite animo malorum recordatione exulcerato; imo potius vos ipsi dolorem nostrum dolete; nostra quippe, non aliena mala narro). Quænam igitur illa erat pictura, quam rebus nostris comparo? procax ac præpudiosa quædam erat mulierum chorea, alia in aliam tripudii speciem ac gesticulationem sese distorquentes (tales feminas Menadas fabulæ vocant). Ad auræ flatum comæ involitabant: aspectus furoris aditus erat: accensæ faces manibus gestabantur, ex quibus flammæ, corporum volutatione, rotabantur: aura in sinu peplo- rum concinnam gravitatem ac modestiam deturpa-

²⁶ III Reg. xxi, 1.

(26) 'Ο χορός. Leuvenkl. legit, ἡ χώρα, « locus ille. »

(27) Οὕτως. Reg. bm, οὕτως.

(28) Φορώσα. Montacutius putat legendum, φόνον ὀδίνουσα, « cædes parturiens. » Budæus scripsit, φόνον idem valere, ac « cædis avidum esse. »

(29) Τοῦ Θεοῦ. Sic Rev. bm. In ed. deest τοῦ.

A ταῦθ' οὖν, ἐπὶ κεφαλῇ ἀλλήλων ἐχόμεναι. Πίπτουσι διὰ τῆς ἡμέρας ταύτης τὰ τῶν κοίμαστων καὶ τῶν μεθυόντων συντάγματα. Λιποπύονται, καὶ τοιχωρόχοι, καὶ κλέπται, καὶ εἴ τι ἄλλο τῆς νυκτὸς ἔργον ἐστὶ, τοῦ φωτὸς τῆς εἰρήνης ἐπανατελλαντος, κέκρυπται. Ἔως δὲ ἦν ἡ νύξ ἐκείνη τῷ τῆς ἀπάτης γνώφῳ τὰ πάντα κατασκοπεύουσα, οἷα ἦν τὰ πραττόμενα; Αἰθήρες δὲ καὶ βαθεῖαι σιγῆς, ὥς ἂν μὴ μνήμη τῶν ἀηδυστέρων, ἢ παρούσα χάρις καταμολύνειτο. Πῶς γὰρ ἂν τις εἴποι τὰ κατ' αὐτῆς κακά; πῶς δὲ ἂν τις καὶ σιωπήσει; τί πάθος ἐκ τραγῳδίας τοιοῦτον; τίς μῦθος συμφορὰς ἀναπλάσσει; τίς ποιητὴς δραμάτων τοιοῦτον ἐπὶ σκηνῆς πάθος ἐδόξεν; Ὑπὲρ λόγον ἢ συμφορὰ ὑπὲρ τὴν δύναμιν τῶν διηγουμένων τὰ πάθη.

B Γ. Ὁρμητήριον ἦν τοῦ διαβόλου ὁ χορός (26). Ἐνταῦθα τὸ στρατοπέδον ἑαυτῷ κατεστήσατο, καὶ τοὺς ἰδίους ὑπασπιστάς ἐν αὐτῷ καθιέρωσατο. Ἐνταῦθα ὁ στρατὸς τοῦ ψεύδους, οἱ τῆς ἀπάτης πρόμαχοι, ἢ τῶν δαιμόνων ἐκστρατεία, αἱ λεγεῶνες τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων· εἰ δὲ χρὴ καὶ τῶν ἐξωθεν ὀνομάτων εἰπεῖν, ἔντεθεν δὲ ποιητὴς τῶν δαιμόνων ἐρινύων στρατὸς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐκώμασεν. Οὕτω (27) γὰρ ὀνομάζειν τὰς γυναῖκας προάγομαι, αἱ ὑπὲρ τὴν φύσιν εἰς τὸ κακὸν ἠνθρίζοντο. Μία ἦν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡλιοῦ ἢ Ἰεζάβελ, κατὰ τῶν προφητῶν τοῦ Κυρίου φωνῶσα (28), καὶ στηλιτεύει αὐτὴν ἡ θεόπνευστος ἱστορία, ὥς ἂν οἶμαι, τῇ μνήμῃ τοῦ ἀκολάστου γυναικοῦ, πᾶς ὁ μετὰ ταῦτα βίος παιδεύοιτο.

C Τοσαῦτα τοίνυν κατὰ τὴν Ἰεζάβελ ἐκείνην, ὥσπερ τι κύνειον, ἐκ τῆς χώρας ἀθρόως ἐδλάσθησαν, νικῶσαι τὴν μνημονευθεῖσαν τῇ τῆς πικρίας ὑπερβολῇ. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς τῷ λόγῳ, τὴν ἱστορίαν ἐπίσχεσαι. Ἐκείνη τὴν ἀμπελον τοῦ Ναβουθαί τῷ ἐκλύτῳ Ἀχαάβ ἐχαρίζετο, ἵνα ποιήσῃ κῆπεν τὴν ἀμπελον, τρυφῆς ἐγκαλλώπισμα, γυναικεῖαν χλιδὴν· αὐτὰ τὴν ζῶσαν τοῦ Θεοῦ (29) ἀμπελον, τὴν Ἐκκλησίαν λέγω, εἰς παντελῇ ἀφανισμόν μετενεργεῖν ἐβιάσαντο, αὐταὶ δὲ ἑαυτῶν τὸ κακὸν ἐνεργήσαν. Ποῖον εὖρω τοῦ λόγου παράδειγμα; τίνα τῆς κακίας ταύτης ἐπινοήσω εἰκόνα; Εἶδον ἐπὶ κονιάματος (30) τοίχου τοιαύτην γραφὴν (31)· καὶ μου βαστάσατε τὴν καρδίαν ἐπὶ τῶν κακῶν μνήμῃ περιουδαίνουσιν· μᾶλλον δὲ, τῷ πόνῳ καὶ ὑμεῖς συναλγῆσατε· ἡμέτερα γὰρ, καὶ οὐκ ἄλλότρια διηγούμεθα πάθη· τίς τοίνυν ἡ γραφή, ἣν προσεικάζω τοῖς πράγμασι; χορεία τις ἦν γυναικῶν ἀσχημονούσα, ἄλλης κατ' ἄλλο τι σχῆμα ὀρχηστικὸν ἑαυτὴν διασπρεδίουσης. Μαινάδες οἱ μῦθοι τὰς τοιαύτας γυναῖκας καλοῦσιν. Κῆμαι ταῖς αὖραις ἀνασοδούμεναι, βλέμμα μανίας πάρεδον, πυρσοὶ διὰ χειρῶν φερόμενοι, καὶ φλόγες ἐκ τούτων τῇ περιτροπῇ τῶν σωμάτων ἐνεκλισόμεναι· αὖρα ἐν κόλποις τὴν εὐσχημοσύνην (32) τῶν πέπλων λυμαινομένη.

(30) Κονιάματος. Comb., κονιάματος.

(31) Γραφήν. Reg. bm, ἐπιγραφὴν, « inscriptio-nem. » Sic legit Billius.

(32) Τὴν εὐσχημοσύνην. Sic legit Leuvenklaius. Quæ lectio a Montacutio probatur. In edit., τῇ εὐσχημοσύνη.

πόδες ἀκροβατοῦντες καὶ ὑπαλλόμενοι· αἰδῶς εὐσχήμων (33) οὐδενὸς τῶν γινόμενων ἐφαπτομένη.

Δ'. Διὰ μέσου δὲ τῆς τοιαύτης χορείας, ἀνδρὸς εἰδωλον τοιοῦτον· μισθῶν τὴν φύσιν ἀμφιβολος, καὶ θηλυδρίας τὸ εἶδος, ἐν μεθορίῳ τῆς φύσεως κείμενος, λελυμένος τῷ σχήματι, οἶόν τινα κόματι καὶ μέθῃ παράφορος. Οὗτος ἐπὶ τινος ἀπηνῆς ἐξυπτιάζων, διὰ τοῦ χοροῦ τῶν Μαινάδων ὑπὸ θηρῶν (34) ἐκομίζετο. Πολλὸς δὲ περὶ αὐτὸν ἐκ κρατήρος ὁ ἀκράτος, καὶ τινες λάλοι, τὴν φύσιν ἀλλόκοτοι, περὶ τὸ εἰδωλον ἦσαν, τὰ πρόσωπα λάστοι, ἐπὶ σκελῶν τραγελίῳ περισκιρτῶντες τὸ εἰδωλον. Τοιαῦτα τῆς νυκτὸς ἐκείνης τὰ διηγήματα. Γυναῖκες ἐπ' ἀτιμῇ γνωρισθεῖσαι τοῦ γένους, κοινῇ κατηγορίᾳ τῆς φύσεως τὴν νενομισμένην ἐν γυναιξὶν εὐκοσμίαν ἐξοργισάμεναι, πομπὴν ἦγον διὰ μέσης τῆς πόλεως, θεατρίζουσαι δι' ἑαυτῶν ἀσχημονοῦσαν τὴν φύσιν, λίθοις τὰς χεῖρας ἀντὶ θυρῶν ὀπίσασαι, φόνιον (35) βλέπουσαι, ἀναιδέϊ τῇ τῶν ὀμμάτων βολῇ, ἐντὸς (36) τῶν θείων περιβάλλων γενόμεναι, ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καθέδρας ἀνέθηκαν ἑαυτῶν τὸν Κορύβαντα. Εἶτα μέθῃ, καὶ ἀκράτος, καὶ οἱ ἐκ τῶν ἀσκητηρίων Πάνες, καὶ νύξ, καὶ διαγωγή συμμικγῆς, καὶ πάντα ὅσα κωλύει ὁ Ἀπόστολος λέγειν, εἰπὼν, ὅτι *Τὰ κρυφὴ ὑπ' αὐτῶν γενόμενα, αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν*. Τίς γὰρ ἂν μετὰ ἀκριβείας διεξέλθοι τῷ λόγῳ τὸ πῦρ, τοὺς λίθους, τὰς σφαγὰς, τὰ τραύματα; Ὅπως ἐκ βάθρων ἀνατρέψαι τοὺς τῶν ἱερῶν οἶκων θεραπευτὰς ἐφιλονεύσαν; Ὡς διὰ μέσης τῆς πόλεως ζηλωτὴν τινὰ τῆς ἀληθείας ῥοπάλοις διεχειρίσαντο, καὶ τὸν (37) ἀληθὴ φόνον ὁ ὑπονοηθεὶς φόνος ἐκώλυσεν; Ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα, πῶς (38) τῆς πρεπούσης ἡδονῆς ἀπερρύθῃ ὁ λόγος, ἐμφιλοχωρήσας τοῖς γήϊνοις διηγήμασιν. Οὐκοῦν ἐπανιτέον ὅθεν ἐξέβημεν, ὥστε γλυκεῖ καὶ ποτίμῳ τῷ λόγῳ τὴν ἀλμυρὰν ἐκείνην (39) ἀκοῇ ἀποκλυσσασθαι. *Ἐν γὰρ ἡμέρᾳ* (40), φησὶν, *εὐφροσύνης ἀμνηστία* (41) *κακῶν*· πάλιν τοῖνον ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἐπανέρχομαι (42) λόγον, ὅτι ἡ νύξ ἐκείνη καὶ ὁ γνῶφος ἠφάνισται, αἱ δὲ τῆς εἰρήνης ἀκτῖνες διὰ καθαρὰς τῆς αἰθρίας τῷ τῆς ἀληθείας φωτὶ περιλάμπουσιν. Διὰ τοῦτο ἐκδέδλωται μὲν τῶν θείων περιβάλλων πᾶν ὃ τι δυσῶδες καὶ βέβηλον ἀντείσχεται δὲ πάσης εὐφροσύνης τῶν εὐσεβοῦντων οἱ οἶκοι, καὶ λείπει πρὸς εὐφροσύνην οὐδέν· οἱ δαιτυμόνες, οἱ ἐστιάτορες, ἢ τοῖς ἀγαθοῖς ἐδωδίοις πλήθουσα τράπεζα.

³³ Ephes. v, 12. ³⁴ Eccli. xi, 27.

(33) Αἰδῶς εὐσχήμων, etc. Leuvenk. « Nusquam honesta verecundia. »

(34) Ὑπὸ θηρῶν. Sic Reg. bm. In editi, ὑπὸ θυρῶν.

(35) Φόνιον. Montac. ad marg., γρ. φόνιον.

(36) Ἐντὸς. « Intra. » Sic Leuvenk. et Montac. Billius legit ἐκτός, « extra. »

(37) Καὶ τὸν. Reg. bm, οὐ καὶ τόν, « ejus, » etc.

bat : summis pedibus insiliebant ac saltitabant : honestus pudor nihil eorum, quæ fiebant, contingebat.

IV. Per medium autem hujusmodi choreæ, tale viri simulacrum adverti : semivir quidam erat, sexu dubius et vultu effeminatus, in naturæ confinio positus, gestu fractus ac dissolutus, velut comestatione quadam et temulentia, mentis captus. Hic in curru quodam resupinus per Mænadam chorum a feris gestabatur. Ingens autem circa ipsum meri copia erat, ac loquaces quidam natura monstrii simulacrum circumstabant, facie pilosi, in hircinis eruribus circa simulacrum tripudiantes. Talia sunt exposita hujus noctis spectacula. Femine in sexus sui dedecus et probum spectare, communi naturæ accusatione, consuetam mulieribus modestiam abjicientes, per mediam urbem pompam agebant, ostentantes naturam turpiter per ipsas ac indecore habitam; manus, scutorum loco, saxis armatæ, cædem occultam, impudenti 632 oculorum coniectu, minitantes, intra divina septa ingressæ, suum in sacra sede Corybantem collocarunt. Deinde crapula, et merum, et ex solitariis locis Panes, et nox, et promiscua consuetudo, et ea omnia, quæ Apostolus vel eloqui prohibet, dicens : *Quæ autem in occulto ab eis fiunt, turpe est dicere* ³³. Quis enim accurate verbis percurrere queat ignem, lapides, cædes, vulnera? Quo pacto certatim sacrarum ædium cultores funditus evertere tentarunt? Quomodo in media urbe virum quendam, veritatis zelo flagrantem, fustibus ceciderunt, quem scilicet cedere destiterunt, quod mortuum crederent? Verum haud scio, quomodo ab ea, quæ decebat, voluptate defluxit oratio, in terrenis immorata narrationibus. Itaque eo, unde digressi sumus, redeundum est, ut suavi grataque orationis potione, salsam et amarum eorum, quæ narrata sunt, potionem eluamus. *In die enim lætitiæ*, inquit, *malorum oblivio est* ³⁴. Quocirca ad eundem sermonem revertor, quod scilicet nox illa et caligo depulsa est, pacisque radii, per puram serenitatem, veritatis luce undique colucent. Quapropter e divinis septis ejectionum est quidquid male olens et profanum erat; contra vero omni piorum virorum lætitiæ ædes resonant, nec quidquam ad jucunditatem desideratur. Præsto sunt convivatores, convivæ, et exquisitis referta dapibus mensa.

(38) Οἶδα πῶς. Reg. bm, οἶδ' ὅπως.

(39) Ἀλμυρὰν ἐκείνην. Sic Reg. bm. Deest ἐκείνην in ed.

(40) Ἐν γὰρ ἡμέρᾳ. Sic LXX, et Reg. bm. In ed., ἐν γὰρ ἡμέραις.

(41) Ἀμνηστία. Sic LXX, Reg. bm, et Montac. ad marg. In ed., ἀμνηστίαν.

(42) Ἐπανέρχομαι. Reg. bm, ἐπανερχόμεθα.

633 MONITUM IN ORATIONEM XXXVI.

I. Quo die Theodosius Magnus Catholicis ecclesias, quæ tam diuturno tempore ab Arianis occupatæ fuerant, restituit, eo ipso die, ut ex Gregorii carminibus perspicuum est (43), unanimi consensu ab imperatore poposcerunt Constantinopolitani, ut episcopale solium conscenderet Theologus. Tunc vero expugnari non potuit ipsius modestia, ut assensum præberet. Victa tamen postmodum, imo potius coacta et oppressa est. Qui autem in eum odio flagrabant, ad id improbitatis et amentię venerunt, ut, vagis sermonibus, atque injusta ambitionis accusatione, undeque ipsius famæ dedecoris notam inurere tentarent. Eum namque, velut inanis gloriæ cupidum, ac simulata virtute, episcopalis sedis honores ambientem, exhibebant. Gregorius vero, tametsi minime aut parum his sermonibus moveretur, non dubitavit tamen hac oratione injustis adversariorum calumniis respondere. Primum causas inquit illius studii, quod sibi a Catholicis tam ardentem præstatur; et posthabitis his omnibus, ex quibus ipsius gloria præstantior videri posset, eas ad hæc tria capita revocat: vel quod a Constantinopolitanis accitus, ipse velut proprium illorum opus ac peculiare bonum haberetur: vel quod simplici et philosophica vivendi ratione utens, sibi inde eorum benevolentiam conciliaret: vel demum, quod invidia ac persecutionibus oppressus, ipse charior magisque civium amore dignus efficeretur. Deinde ambitionis notam a se modeste repellit. Cælum terramque attestatur, se nunquam Constantinopolim venisse, ut « episcopalem cathedram affectaret (n. 6); » sed hanc unam veniendi causam fuisse, ut fidei patrocinaretur, viduæque Ecclesiæ sponsum ea dignum procuraret. Hinc Catholicos hortatur, ut tales tamque iniquos adversariorum sermones parvipendant, ac soli Deo, qui omnium corda intuetur, hæc disceptanda relinquunt. Docet insuper improborum calumnias nunquam viro probo nocere posse; et ad auditores orationem convertens: « Vos, inquit (n. 10), gloria mea estote, defensioque mea apud eos, qui me judicant. Obrectatorum meorum maledicta superabo, modo Patris, et Filii, et Spiritus sancti confessionem firmam ac integram retineatis. »

II. « Baronius existimare videtur, » inquit Bollandistæ (44), « quod hæc oratio habita sit, postquam in thronum ab episcopis fuit evectus Gregorius. » Ipsi vero antea habitam, ut verisimilius arbitrantur; nec immerito quidem. Sed non ita recte conjiunt eruditi viri, cum hanc orationem ad mensem Aprilem pronuntiatam referunt. Sic enim rem exponunt (45): « In *Carmine de vita sua*, non meminit sanctus hujus violentiæ, eoque difficilior est statuere, quo tempore præcise ei illata fuerit... Sit igitur hæc res facta mense Februario aut Martio; oratio vero habita mense Aprili, » etc. Verum, non ita conjiciendum arbitramur. Nam quo magis ipsis difficilior videbatur rem statuere, eo magis singula quæque perpendenda erant; præsertim 634 cum adnotent, ipsum Hermant censere, id factum fuisse paucis post ecclesiarum restitutionem diebus. Quamvis enim nos quoque fateamur, Gregorium in supradicto carmine, non meminisse violentiæ sibi a populo illatæ, etsi meminerit illius quam episcopi in concilio coadunati ipsi postmodum intulerunt, non inde tamen hanc rem ad mensem Febrarium aut Martium remittendam concludimus. Constat siquidem, ipso die quo Catholicis restitutæ sunt ecclesiæ, plebem magnis clamoribus ab imperatore expostulasse, ut Gregorius episcopale solium conscenderet. Hunc multitudinis impetum ægre ferens Theologus, vix pro momento, collegæ ministerio ac voce utens, brevi oratione sedavit. Unde verisimillimum est, Gregorium non multo post, effervescentibus adhuc animis, atque ardentius iteratis apud imperatorem petitionibus, thronum conscendere coactus fuisse. Id colligitur sane ex his istius orationis verbis (n. 2): « Hoc perspicuum factum est, ex novo eo facinore, quod circa me haud ita pridem edidistis, cum vos, qui plebs estis, zelo et iracundia ferventes, clamantem me et lamentantem in hac sede collocastis. » Non enim rationi consentaneum est, pacata multitudine, plebem post tres subinde aut quatuor menses ad id violentiæ prorupisse. Nam si illata Gregorio vis ad mensem Febrarium aut Aprilem remittatur, culpandi sunt Constantinopolitani cives, culpandus et ipse Gregorius, quod episcoporum, qui convocabantur, adventum non expectarint. His ita perpensis, nobis cum Hermant et Tillemontio verisimilius videtur, violentiam Gregorio a plebe illatam contigisse paucis post ecclesiarum restitutionem diebus, hancque orationem fuisse non multo post pronuntiatam. Recte igitur medio circiter mense Decembri anni 380 collocari potest.

(43) *Carm. de vita sua*, vers. 1381 et seqq.

(44) 9 Maii not. d, p. 411.

(45) Ibid. not. e, p. 412.

ΑΟΓΟΣ ΑΓ.

ORATIO XXXVI.

Εἰς αὐτὸν· καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας ἐπιθυμεῖν αὐτὸν τῆς καθέδρας Κωνσταντινουπόλεως, καὶ εἰς τὴν τοῦ λαοῦ (46) προθυμίαν, ἣν ἐπεδείξατο εἰς αὐτόν.

A De seipso, et ad eos qui ipsum cathedram Constantinopolitanam affectare dicebant, et de populi alacritate, quam erga eum ostenderat.

Α'. Ἐγὼ θαυμάζω, τί ποτὲ ἐστὶν ὁ πρὸς τοὺς ἐμοὺς πεπόνθατε λόγους, καὶ πόθεν τοσοῦτον ἤτησθε τῆς ἡμετέρας φωνῆς, τῆς ὑπερορίου καὶ μικρᾶς ἰσως, καὶ οὐδὲν ἐχούσης ἐράσμιον, ὥστε ταυτὸν μοι δοκεῖτε πρὸς ἡμᾶς πεπονθέναι, ὃ πρὸς τὴν μαγνήτιν (47) λίθον τὰ σιδήρια. Ἐμοῦ τε γὰρ κρέμασθε (48), καὶ ἀλλήλων εἰς τοῦ ἐνὸς ἐχόμενοι, καὶ Θεοῦ πάντες, ἐξ οὗ τὰ πάντα (49), καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα. Ὡς τῆς θαυμασίας ἀλύτῃς, ἣν πληκεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δεσμοῖς ἀλύτοις συνηρτισμένην (50)! Τὸ δὲ αἶτιον, οὗτε τι οἶδα ἐγὼ τῶν ἄλλων σοφώτερον, ὅσα ἐμαυτῷ συνεπίσταμαι· εἰ μὴ τις τοῦτο αὐτὸ ἐμὴν σοφίαν ὑπολαμβάνει· (51) τὸ εἰδέναι, ὅτι μὴ σοφὸς εἶην, μηδὲ τῆς ἀληθινῆς καὶ πρώτης σοφίας ἐγγύς· ὁ πολλῷ (52) δέουσι περὶ αὐτῶν ὑπολαμβάνειν οἱ νῦν σοφοί· ἐπειδὴ ῥᾶστον αὐτὸν ἀπατᾶν, καὶ οἰεσθαι εἶναι τι, οὐδὲν ὄντα, ὑπὸ τῆς κενῆς δόξης φουσώμενον. Οὗτε πρῶτος ὤμην τὸν τῆς ὀρθοδοξίας λόγον ἐκήρυξα, οὗ μάλιστα περιέχεσθε, ἔχνεσι δὲ ἀλλοτρίοις ἐπικολοῦσθαι, καὶ τοῦτοις (53) ὑμετέροις· εἰρήσεται γὰρ τάλθες· ἐπερ ὑμεῖς Ἀλεξάνδρου (54) μαθηταὶ τοῦ πάνυ, τοῦ μεγάλου τῆς Τριᾶδος ἀγωνιστοῦ τε καὶ κήρυκος, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τὴν ἀσθεῖαν ἐξορίσαντος. Μέμνησθε γὰρ τῆς Ἀποστολικῆς ἐκείνης εὐχῆς (55), ἣ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀσεβείας κατέλυεν ἐν τόποις ἀξίοις τῶν τῆς γλώσσης ἀμαρηνμάτων (56), ἐν ὕβρις ὕβριν ἀμύνεται, καὶ στηλιτευθῇ θανάτῳ δικαίῳ θάνατος ψυχῶν ἀδικῶν. lingua dignis oppressit, ut nimirum contumelia contumeliam ulcisceretur, atque animarum injusta mors justa morte ad aeternam infamiam plecteretur.

Β'. Οὐ ξένην οὖν πηγὴν ὤμην ἐρρήξαμεν, ὥστερ ἦν Μωϋσῆς ἀνέδειξεν ἐν ἀνδρὶ τοῖς ἀπ' Αἰγύπτου διωκομένοις, κεκρυμμένην δὲ καὶ συγκεχωσμένην ἀνεστομώσαμεν, κατὰ τοὺς παῖδας Ἰσαὰκ τοῦ μεγάλου, μὴ ὀρύσσοντας (57) μόνον φρέατα ζῶντος ὕδατος, ἀλλὰ καὶ φρασσόμενα ὑπὸ τῶν Φυλιστιαίων ἀνακαθαίροντας. Ἀλλ' οὐδὲ τῶν κομψῶν τις καὶ ἡδύων

I. Demiror, quidnam tandem istud sit, quod vobis circa sermones meos accidit, et quam ob causam peregrina hac nostra voce, et exigua fortasse, quæque nihil amore dignum habeat, ita capiti sitis, ut eodem modo mihi erga me affecti esse videamini, quo ferrum erga magnetem. Nam et ex me pendetis, et alii ex aliis, mutuo nexu inter vos coherentes, et omnes ex Deo, ex quo omnia, et in quem omnia. O admirabilem catenam, quam Spiritus sanctus necit, firmissimis vinculis compactam et coaptatam! Cujus rei nullam equidem causam suspicari queo; neque enim alios sapientia ullo modo supero, quantum quidem mihi conscius sum; nisi quis hoc ipsum mihi sapientiæ ducat, quod, me sapientem non esse, nec ad veram et primariam sapientiam accedere, intelligam: quod permulctum abest, ut hujus temporis sapientes de se existiment; quandoquidem nihil facilius est, quam ut seipsum quis fallat, ac se aliquid esse putet, cum nihil sit, inani videlicet opinione inflatus. Nec vero rectæ fidei doctrinam, quam arctissimo complexu tenetis, vobis primus prædicavi, sed aliena vestigia secutus sum, et quidem vestra (vera enim loquar): vos siquidem eximii illius Alexandri discipuli estis, qui magnus fuit Trinitatis propugnator et præco, quique sermone, et rebus ipsis, impietatem exturbavit ac de medio sustulit. Neque enim memoria vobis excidit apostolica illa præcatio, quæ impietatis ducem in locis impurissima

II. Ergo non novum fontem vobis rupimus, quem admodum quem Moyses ab Ægypto profugientibus in arenti loco demonstravit: verum additum et obstructum aperuimus, ut olim servi Isaac, non puteos tantum aquæ vivæ fodientes, verum etiam quos Philisthiim obstruxerant, repurgantes. Sed nequæ facelus quispiam ac jucundus sum, atque ita

¹⁰ I Cor. viii, 6. ¹¹ Gal. vi, 3. ¹² Exod. xvii, 6.

¹³ Gen. xxi, 18.

* Alias XXVII Quæ autem 36 erat, nunc 30.—Habita Constantinopoli, medio circiter Decembri anni 380.

(16) Καὶ εἰς τὴν τοῦ, etc. Sic plures codd. Hæc et sequentia desunt in editis, quavis tamen a Bilio rellita.

(47) Μαγνήτιν, etc. Reg. a, μαγνήτιν τὰ σιδήρια.

(48) Κρέμασθε. Sic plures Regg. et Or. 2. In ed. xρεμασθέν.

(49) Τὰ πάντα. Sic duo Regg., etc., Deest in ed.

(50) Συνηρτισμένην. Tres Regg. et Or. 1, συνηρτημένην.

(51) Ἐπολαμβάνει. Or. 1, ὑπολαμβάνει.

PATROL. GR. XXXVI.

(52) Πολλῷ. Coisl. 1, πολλοί. Comb., πολλοῦ.

(53) Καὶ τοῦτοις. Comb., καὶ τοῦτο τοῖς.

(54) Ἀλεξάνδρου. Alexander ille est Constantinopolitanæ Ecclesiæ episcopus, vir sanctitatis insignis; qui cum accepisset, Eusebianos ab Imperatore Constantino extorsisse, ut Arius in Ecclesiam reciperetur, ad arma sanctorum confugiens, fisis lacrymis Deum precatus est, ne tale scandalum patetetur; eoque orante, horrenda morte sublatus est Arius.

(55) Εὐχῆς. In quibusdam, φωνῆς, « vocis ».

(56) Ἀμαρηνμάτων. Duo Regg., ἀμαρηνμάτων.

(57) Ὀρύσσοντας... ἀνακαθαίροντας. Reg. hwo et Coisl. 1, ὀρύσσοντας... ἀνακαθαίροντας.

comparatus, ut hominum benevolentiam blanditiis et assentatione subripere queam: quales multos eorum video, qui hoc tempore sacerdotii munus profitentur, qui fidei nostrae pietatem, quae prius simplex atque artis experta erat, artificiosam reddiderunt, ac novum quoddam politices genus, a foro ad sancta translatum, et a theatris ad sacrarium, vulgi oculis minime inspicendum: ita ut, si audacter hoc dicere oporteat, duae jam scenae sint, inter quas hoc duntaxat intersit, quod illa omnibus pateat, haec quibusdam; illa rideatur, haec in honore sit; illa theatra, haec spiritualis nominetur. Vos testes, et Deus, ut Apostoli verbis utar⁵⁵, nos ab hac parte minime stare, verum tales esse, ut morositatis potius et rusticitatis, quam adulationis ac servilis animi nota in nos cadat; quippe qui eos etiam, qui nostri **636** apprime studiosi sunt, asperius interdum accipiamus, si quid nobis non ut rationi consentaneum est, facere videantur. Atque hoc ex novo eo facinore perspicuum factum est, quod circa me haud ita pridem edidistis, cum vos, qui plebs estis, zelo et iracundia ferventes, clamantem me et lamentantem in hac sede collocastis, quam tyrannicam, an-episcopalem dicere debeam, incertum habeo; sed collocastis tamen, propter vim amoris erga me vestri, legem violantes. Quo quidem tempore nonnullis eorum, qui fervidiores erant, usque adeo succensuimus, ut amore in odium mutato, a nobis confesum recesserint. Non enim tam hominum

III. Quae igitur tanti erga nos sermonesque nostros desiderii et studii causa sit, vultisne ipsi expromere, atque in medium proferre, animique vestri affectum indicare, an potius per nos hoc declarare, quemadmodum et ad res alias exponendas nobis non illibenter uti soletis? Mihi vero non est dubium, quin hanc mihi dicendi provinciam imponatis, quantum quidem ex vestro silentio judicare licet. Audite igitur, atque expendite, num malus huiusmodi rerum sim conector. Primum, quia nos ipsi accivissimus, idcirco iudicio vestro opem subsidiumque ferre, ac velut praedam vestram fovere videmini. Est enim ita natura comparatum, ut suis quisque, tam praediis, quam liberis ac sermonibus faveat, spontaneaue benevolentia in suos fetus propendeat. Deinde, nulla re perinde moveri, quam quod nos, nec praecipites et importunos, nec violentos, nec ad theatrorum et festivitatum ostentationem compositos, sed modestos et submissos, atque in hominum frequentia et societate, velut ab hominum commercio remotos ac singulares, et, ut brevius adhuc loquar, philosophos esse perspicitis.

⁵⁵ I Thess. II, 10.

(58) *Οι τήν*. Haec desunt in Or. 1.

(59) *Μετενηνεγμένης*. Sic sex Regg., tres Colb., Or. 1, etc. In ed., *μετενηνεγμένην*.

(60) *Τολμήσαντος*. Sic plerique codd. In ed., *τολμήσαντος*.

(61) *Θάττω*. Comb., *μᾶλλον*.

(62) *Ἀρχιερατικόν*. Billius, « archiepiscopalem. » Non recte. Vox enim « archiepiscopalis » nondum ea aetate erat in usu.

(63) *Ὅτε ἀπεπήδησαν*. Leuvenklaius vertit:

ἐγὼ, καὶ οἷος καταλείψω κλέπτειν τὴν εὐνοίαν· οἷος ὁρῶ πολλοὺς τῶν νῦν ἱερατεύειν ὑποσχουμένων, οἱ τὴν (58) ἀπλὴν καὶ ἀτεχνὸν ἡμῶν εὐσέβειαν, ἐντεχνὸν πεποιθήκασιν, καὶ πολιτικῆς τι καινὸν εἶδος ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὰ ἅγια μετενηνεγμένης (59), καὶ ἀπὸ τῶν θεάτρων ἐπὶ τὴν τοῖς πολλοῖς ἀθέατον μυσταγωγίαν· ὡς εἶναι δύο σκηναί, εἰ δεῖ τολμήσαντα (60) τοῦτο εἰπεῖν, τοσοῦτον ἀλλήλων διαφερούσας, ὅσον τὴν μὲν πᾶσιν ἀνεῖσθαι, τὴν δὲ τισί· καὶ τὴν μὲν γελάσθαι, τὴν δὲ τιμᾶσθαι· καὶ τὴν μὲν θεατρικὴν, τὴν δὲ πνευματικὴν ὀνομάζεσθαι. Ὑμεῖς μάρτυρες, καὶ ὁ Θεὸς, φησὶν ὁ Θεὸς Ἀπόστολος, ὡς οὐ ταύτης ἡμεῖς τῆς μερίδος, ἀλλ' οἱ σκαιότητος ἂν ᾔδειν (61) καὶ ἀγροικίας, ἢ θωπείας; καὶ ἀνελευθερίας ἐγκλημα δέξασθαι· οἱ γὰρ καὶ πρὸς τοὺς λίαν ἀντεχομένους ἡμῶν ἔστιν ὅτε καὶ ὅπου φαινόμεθα τραχυόμενοι, ἂν τι μὴ κατὰ λόγον ἡμῖν ποιεῖν νομίζωνται. Καὶ τοῦτο εἰδείξεν ἡ πρῶτη γενομένη περὶ ἡμᾶς καινοτομία· ἡνίκα ζήλω καὶ θυμῷ ζῆσαντες ὑμεῖς ὁ λαὸς, βοῶντάς τε καὶ ὀδυρομένους ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦτον ἐβήκατε, τὸν οὐκ οἶδ' εἶπε τυραννικὸν χρὴ λέγειν, εἶπε ἀρχιερατικόν (62)· ἐβήκατε δ' οὖν, διὰ τὸν πόθον παρανομήσαντες. Ἐνθα τοσοῦτον τι τῶν θερμωτέρων ἐδυσχεράναμεν, ὥστε ἀπεπήδησαν (63) ἡμῶν, τὸ φιλερον εἰς ἐχθραν τρέψαντες (64). Οὐ γὰρ ἐξ ὧν χαριούμεθα σκοπούμεν μᾶλλον, ἢ ἐξ ὧν ὠφελήσομεν (65).

gratiam quam utilitatem spectamus.

Γ'. Τίς οὖν ἡ αἰτία τοῦ τοσοῦτου περὶ ἡμᾶς πόνου, καὶ τοὺς λόγους τοὺς ἡμετέρους, αὐτοὶ βούλεσθε δηλῶσαι ταύτην καὶ παραστήσαι, καὶ τὸ ὑμέτερον πάθος αὐτοὶ γνωρίσαι, ἢ δὲ ἡμῶν τοῦτο δημοσιεύσαι, ὡς (66) καὶ τῶν ἄλλων ἡμῖν χρῆσθε προθύμως ἐξηγηταί; Ἡμέτερον οἶδ' (67) ὅτι ποιήσθε τὸν λόγον, ὅσον ἐκ τῆς ἡσυχίας τεκμαίρομαι. Οὐκοῦν ἀκούσατε, καὶ σκοπεῖτε, μὴ φαῦλος ἐγὼ τῶν τοιοῦτων εἰκαστής. Ἐμοὶ δοκεῖτε μάλιστα μὲν, ὡς αὐτοὶ καλέσαντες ἡμᾶς, οἰκεία βοηθεῖν κρίσει, καὶ διὰ τοῦτο περιέπειν τὸ ὑμέτερον θήραμα. Φύσις δὲ αὕτη πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀπαν εὐμένως ἔχειν, εἶπε κτήμα, εἶπε γέννημα, εἶπε λόγον, καὶ δι' εὐνοίας ἐκουσίῳ χειροῦσθαι τοῖς ἐαυτῶν προβλήμασιν. Δεύτερον δὲ, οὐδὲν οὕτως αἰδεῖσθαι (68), ὡς τὸ μὴ ἱταμὸν ἡμῶν. μήτε βίαιον, μήτε θεατρικόν τε καὶ πανηγυρικόν, ἀλλ' ὑποχωρητικόν τε καὶ μέτριον, καὶ οἷον ἀκροῖον ἐν τῷ κοινῷ, καὶ μονότροπον, καὶ, συντομώτερον εἰπεῖν ἔτι (69), φιλόσοφον· ὅδὲ αὐτὸ τεχνικῶς, καὶ πολιτικῶς ἡμῖν ἀνευρημένον, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ πνευματικῶς τετιμημένον. Οὐ γὰρ, ἵνα ζητηθῶμεν, ἀποκρυπτόμεθα, οὐδ' ἵνα πλείονος ἀξιοὶ δοῶμεν τιμῆς, ὥσπερ οἱ τὰς

« a vobis discessimus; » quod quidem a Gregorii mente et verbis prorsus alienum est.

(64) *Τρέψαντες*. Duo Regg., *στρέψαντες*.

(65) *Ἀφελήσομεν*. R. g. hm, *ὠφελήσωμεν*.

(66) *Ἄς*. In nonnullis, ὥσπερ.

(67) *Ἡμέτερον οἶδ'*. Comb., *ἡμέτερον εὖ οἶδα*.

(68) *Αἰδεῖσθαι*. Tres Regg. et quatuor Colb., *αἰδεῖσθε*.

(69) *Εἰπεῖν ἔτι*. Tres Regg., Or. 1 et Comb., *εἰπεῖν τι*.

ῥας μικρὸν προφαίνοντες, εἰθ' ὑποστέλλοντες· ἀλλ' ἵνα (70) τὸ φεῦγειν τὰς προεδρίας, καὶ μὴ μεταποιεῖσθαι τῶν τοιούτων τιμῶν, τῷ ἡσυχίῳ δείξωμεν. Τρίτον, ὁρῶντες ἡμᾶς οἷα πάσχομεν ὑπὸ τῶν ἔξωθεν πολεμούντων, καὶ τῶν ἐνδοθεν ἐπιβουλευόντων· ἐπειδὴ, κατὰ τὸν Δανιὴλ, ἐξῆλθεν ἀνομία ἐκ πρεσβυτέρων ἐκ Βαβυλῶνος, οἱ ἐδόκουν κρίνειν τὸν Ἰσραὴλ· σχετλιάζειν μὲν καὶ δυσχεραίνειν, καὶ οὐκ ἔχειν ὅπως ἐπαμύνητε (71) τυραννουμένῳ, μόνον δὲ ἀντὶ πάντων εἰσφέρειν τὸν ἔλεον. Ὁ οὖν οἰκτος τῇ αἰδοῦ συγκαταθείς φίλτρον ἐγένετο. Καὶ τοῦτο τῆς περὶ ἐμὲ τιμῆς τὸ μυστήριον.

molientibus, afficiamur, exploratum habeatis (quandoquidem, juxta Danielelem, *egressa est iniquitas a senioribus Babyloniciis, qui Israellem regere existimabantur*); idcirco conquiri quidem atque animis angī videmini, nec, quoniam modo opem iniqua vi oppresso feratis, habere; ac proinde, quod unum licet, vicem nostram fortunamque miserari. Misericordia porro pudori conjuncta amorem procreavit. Atque has demum honoris mihi habitū arcanas causas esse censeo.

Δ'. Ἐπεὶ δὲ οἱ λόγοι τὸ πολεμούμενον, καὶ ἡ περιττὴ καὶ ἐπιφθονος αὕτη γλῶττα, ἣν ἐν τοῖς ἔξωθεν παιδευθεῖσαν λόγοις, τοῖς θεοῖς ἐξευγενίσασμεν (72), καὶ τὴν πικρὰν καὶ ἀποτόν Μετρήαν τῷ τῆς ζωῆς ξύλῳ κατεγλυκάνασμεν, πεπνυμέναι τε πάθος ἱκανῶς ἔλεωθέριον· τοῦτο στέργετε, δι' ὃ πολεμούμεθα. Τί γὰρ οὐ τὴν κωφὴν (73) ἡσπασάμεθα παιδεύειν; τί δὲ οὐ τὴν ξηρὰν τε καὶ κάτω βαίνουσαν; τί δαὶ ταύτῃ χαίροντας τοὺς πολλοὺς ὁρῶντες, ἐφιλοσοφοῦμεν ξένα καὶ ἐκφυλά, καὶ πρὸς τὰς ἀντιθέτους γλώσσας ἰστάμεθα; δέον θρασυτέτῃ φεῦγειν τοὺς λογισμοὺς, καὶ πίστιν ὀνομάζειν τὴν ἀλογίαν, ἣν ἡγάπησα ἂν καὶ αὐτὸς, εὐ ἴστα, ἀλγεὺς ὢν· ἐπειδὴ τοῦτο πρόχειρον τοῖς πολλοῖς εἰς ἀπολογίαν τῆς ἀμαθίας· εἰ λόγον εἶχον τῶν σημείων τὴν δύναμιν. Ὡς ἀποδοίκοι ἐξ ἀνθρώπων ὁ φθόνος, ἡ δαπάνη τῶν ἐχόντων, ὁ τῶν πασχόντων ἰδὲ, τὸ μόνον τῶν παθῶν ἀδικώτατον τε ἔμα καὶ δικαιοτάτον· τὸ μὲν, ὅτι πᾶσι διοχεῖ τοὺς καλοὺς· τὸ δὲ (74), ὅτι τῇκει τοὺς ἔχοντας. Οὐ γὰρ τοῖς πρώτως (75) ἐπαίνεσσαν ἡμᾶς καταράσσομαι· οὐ γὰρ ᾤδισαν τῶν ἐπαίνων τὸ τέλος· ὡς τάχα ἂν τι καὶ λοιδορίας προσέθησαν, ἵνα τὸν φθόνον ἐπίσχωσιν.

vilio laborant, conficit. Non enim iis, qui nos laudibus primi extulerant, mali quidquam imprecabor. Neque enim, quis laudum finis futurus esset, perspectum habebant. Nam aliqui nonnihil quoque maledicentiæ adjunxissent, ut invidiam reprimerent.

Ε'. Οὗτος, καὶ τὸν ἑωσφόρον ἐσκότισε, καταπεσόντα δι' ἐπαρσιν· οὐ γὰρ ἤνεγκε, θεός ὢν, μὴ καὶ θεὸς νομισθῆναι· καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐξέβαλε τοῦ παραδείσου, δι' ἡδονῆς κλέψας καὶ γυναικός. Ἐπείσθη γὰρ, ὡς θεὸς εἶναι βασκαίνεται, τοῦ τῆς γνώσεως ἔξουλου τῶς εἰργόμενος. Οὗτος καὶ τὸν Κάιν ἀδελφόν· Dan. xiii. 5. Exod. xv. 23.

(70) Ἀλλ' ἵνα. Sic codd. Deest ἀλλὰ in ed.

(71) Ἐπαμύνητε. Coisl. 1, ἐπαμύνηται.

(72) Ἐξευγενίσασμεν. Tres Colb. et Comb. ἐξευγενίσασμεν.

(73) Τί γὰρ οὐ τὴν κωφὴν, etc. « Obscurissima, inquit Billius, est hæc periphrasis. Hujus tamen sensum, nisi nos opinio fallit, expressimus. Obiter hic eos notat Gregorius, qui, vel inscitiae suæ conscientia, vel invidiæ metu, ab omni disputationum contentione refugiebant, ac lupos impune in Domini gregem impetum facere patiebantur, atque

A Philosophiam autem dico, non callide, et politico artificio excogitatum atque accersitam, sed simpliciter ac spiritualiter cultam et observatam. Non enim, ut quæramur, latebras petimus, nec ut præstantiori honore digni appareamus, quemadmodum qui eximias quasdam formas paululum ostensas statim ex oculis subducunt; sed ut per quietam et e medio reductam vitæ rationem, illud planum faciamus, 637 nos a præfecturis sacris abhorre, nec hujusmodi honores ambire atque aucupari. Tertio, cum, quibus malis, tum ab externis aperto nos bello lacescentibus, tum ab internis et domesticis insidias

B IV. Quoniam autem non aliam ob rem bello petimur, quam propter eloquentiam, et supervacaneam hanc et invidiosam linguam, quam, in profanis doctrinis eruditam, divinis postea nobilitavimus, salsamque illam et amarulentam Maram, per vitæ lignum dulcem reddidimus, affectum sane animis ingenuis et liberalibus dignum indoistis: hoc amatis, Job quod oppugnatur. Cur enim mutam eruditionem amplexi non sumus? cur non aridam et humi reptantem? cur, cum ea plerosque delectari conspiceremus, in peregrina quædam et aliena studia incubuimus, atque adversariis linguis obstitimus? cum contra oportuerit ratiocinationes audacter defugere, ac mutæ inscitiae fidei nomen imponere, quam ipse quoque, mihi credite, complexus essem, ut piscator (quandoquidem hoc multis ad inscitiae excusationem in promptu est); si sermonis ac doctrinæ loco, signorum et miraculorum vim habuissem. Utinam ex hominum vita interiret livor, hæc invidiorum tæbes, hoc venenum eorum, qui eo laborant, solus ex omnibus affectibus iniquissimus simul et æquissimus: illud, quia bonis omnibus infestus est; hoc, quia eos, qui hoc

V. Hæc, et Luciferum obscuravit, ob mentis elationem prolapsam; indignum enim atque intollerandum ducebat, se, cum divinus esset, non deum quoque existimari; Adamum quoque, per voluptatem et mulierem circumventum, e paradiso expulsi. 638 Adductus est enim, ut deitatem sibi

etiam turpissimam suam ignaviam honestissimo fidei pietatisque nomine obvelabant... Quod si cui mirum videatur, quod, ἀλογίαν, non temeritatem, sed inscitiam verterim, mirari profecto desinet, si sciat Gregorium aliis quoque nonnullis locis eadem significatione hanc vocem extulisse.

(74) Τὸ δὲ, etc. Billius: « Hoc, quia dominos suos exest et conficit. »

(75) Πρώτως. Unus Reg., πρώτοις. Hæc de uno presbyteris, qui ab ipso defecerant, possunt intelligi.

invideri crederet, dum a scientiæ ligno hactenus arceretur. Hæc, et Cain ad inferendam fratri necem impulit, quod purius sanctiusque ejus sacrificium æquo animo ferre non potuisset. Hæc, et mundum immunde atque incomposite se gerentem aquis textit, et Sodomitas igne obruit. Hæc, et Dathan, et Abiron, adversus Moysen furore elatos, in terram defodit, et Mariam, quæ adversus fratrem tantummodo murmuraverat, lepra infecit. Hæc, et prophetarum cruore terram contaminavit, et sapientissimum illum Salomonem per mulieres perculit. Hæc, et illum laqueo dignum Judam, exigua pecunia illectum, proditorem exhibuit, et Herodem puerorum interfectorem, et Pilatum Christicidam effecit. Hæc, et Israelem ventilavit, ac dispersit, ne nunc quidem adhuc e peccato suo emergentem. Hæc, et apostatam tyrannum in nos excitavit, ejus carbones adhuc molestiam inferunt, licet flammam ipsam effugerimus. Hæc, et præclarum Ecclesiæ corpus discidit, in diversa et contraria studia dissectum. Hæc, et Jeroboam illum peccati servum in nos concitavit, et linguae vinculum imponit. Disrumpitur enim splendentem Trinitatem cernens, ac tota divinitate collucentem, eosque, a quibus sincere prædicatur vobis charos reddentem. Utrum tandem vobis nugari atque ineptire videmur, ita conjectantes? An vero perquam egregie vestri erga me amoris causas orationis penicillo expressimus? Ac de his quidem rebus ita judico.

VI. Quoniam autem nonnullos contumelias quoque nobis inostas molesto animo ferre, atque ignominiam nostram, calamitatem suam ducere conspicio, age, de eo quoque paucis disseramus. Etenim si humanum aliquid abjectumque cogitans, atque hanc cathedram affectans, aut huc primum cum senectute hac cana, et his membris, tum vitæ diuturnitate, tum morbo rugatis atque contractis venissem, aut nunc has ignominias ferrem, profecto cælum et terram (quæ veteribus attestari³ moris erat) erubescerem: erubescerem etiam hanc cathedram, et sacrum hoc concilium, et sanctam hanc recensque coagmentatam plebem, adversus quam tot sceleratorum hominum copiarum aciem instruxerunt, **639** ut, priusquam conjuncta sit, dissolvatur, et priusquam in lucem prodeat, exstinguatur, jam secundum Christum formari incipiens. Ad hæc laborum meorum et ærumnarum me puderet, et asperæ hujus vestis, et secessus ac solitudinis, quam familiarem semper habuimus, et vitæ facilis

A φοκτόνον ἐποίησεν (76), οὐκ ἐνεγκόντα θυσίαν ὁσωτέραν. Οὗτος καὶ ὕδατι κόπτον ἐκάλυψεν ἀκοσμοῦντα, καὶ Σοδομίτας πυρὶ κατέκλυσεν (77). Οὗτος καὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν κατέκωψε κατὰ Μωϋσέως μανέντας, καὶ Μαριάμ ἐλέπτωσε κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ μόνον γογγύσασαν. Οὗτος καὶ προφητῶν αἱμασί τὴν γῆν ἐμίανε, καὶ Σολομῶντα γυναιξὶ κατέσεισε τὸν σοφώτατον. Οὗτος καὶ Ἰούδαν προδότῃν ἀνέδειξεν, ἀργυρίῳ μικρῷ κλαπέντα, τὸν ἀγχόνῃς ἄξιον· καὶ Ἡρώδην παιδοφόνον, καὶ Χοιστοκτόνον Πιλάτον ἐδημιούργησεν. Οὗτος καὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐλίχμησε καὶ διέσπειρεν, ἐξ ἧς οὕτω καὶ νῦν ἀνανεύουσιν ἀμαρτίας. Οὗτος καὶ τὸν ἀποστάτην ἡμῖν ἐπανάστησε τύραννον, οὗ καὶ νῦν ἐτι παραλυποῦσιν οἱ ἀνθρακες, εἰ καὶ τὴν φλόγα διαπεφεύγαμεν. Οὗτος καὶ τὸ καλὸν σώμα τῆς Ἐκκλησίας κατέτεμεν, εἰς διαφόρους καὶ ἀντιπάλους σπουδὰς μερίσας. Οὗτος καὶ ἡμῖν τὸν Ἰεροδοάμ (78) ἐπανάστησε τὸν δοῦλον τῆς ἀμαρτίας, καὶ τῇ γλώσσῃ δεσμὸν ἐπιτίθησιν· οὗ γὰρ φέρεται τὴν Τριάδα λαμπρυνομένην, καὶ ὅλη θεότητι λάμπουσαν, καὶ τιμίους ποιοῦσαν ὡμῖν (79) τοὺς γνησίους αὐτῆς κήρυκας. Ἄρα φλαρῆν ὡμῖν δοκοῦμεν, οὕτως εἰκάζοντες; ἢ καὶ λίαν ὀρθῶς τοῦ πόθου τὰς αἰτίας ὁ γραφεὺς λόγος ἀνεζωγράφησεν; Περὶ μὲν δὲ τούτων οὕτω γινώσκω.

C Γ'. Ἐπεὶ δὲ καὶ ταῖς ὕβρεσιν ὁρῶ τινας δυσχεραίνοντας, καὶ συμφορὰν ἑαυτῶν ποιοῦμένους, τὴν ἀτιμίαν τὴν ἡμετέραν (80), φέρε, καὶ περὶ ταύτης βραχέα φιλοσοφῶμεν. Ἐγὼ γάρ, εἰ μὲν ἀνθρώπινόν τι καὶ μικρὸν ἐννοῶν, ἢ τῆς καθέδρας ταύτης μεταποιούμενος, ἢ (81) τὴν ἀρχὴν ἐπέστην ὡμῖν, μετὰ τῆς πολιᾶς ταύτης, καὶ τῶν ἐβρίκνωμένων τούτων καὶ χρόνῳ καὶ νόσῳ μελῶν, ἢ νῦν ταύτας φέρω τὰς ἀτιμίας, αἰσχυνοίμην μὲν ἂν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἃ καὶ τοῖς παλαιοῖς ἔθος μαρτυρεῖσθαι· αἰσχυνοίμην δ' ἂν τὴν καθέδραν ταύτην, καὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο συνέδριον, καὶ τὸν ἅγιον τοῦτον καὶ νεοπαγῇ λαὸν, ἐφ' ὃν τοσαύτη τῶν πονηρῶν δυνάμεων ἡ παράταξις, ἵνα πρὶν συστῆναι λυθῇ, καὶ πρὶν γεννηθῆναι νεκρωθῇ, κατὰ Χριστὸν ἤδη μορφοῦμενος. Αἰσχυνοίμην δ' ἂν τοὺς ἐμοὺς καμάτους καὶ πόνους, καὶ τὸ ἔσθημα τοῦτο τὸ τρυχίνον, καὶ τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ἀταχώρησιν ἣ συνεζήσαμεν, καὶ τὸν ἀσχευὸν βίον, καὶ τὴν εὐτελεὲς τράπεζαν, μικρὸν (82) τῶν πτηνῶν ἀποδέουσαν. Ἀληθεύετσαν δὲ καὶ τινες περὶ ἡμῶν, ὅτι γυ-

³ Deut. xxxii, 1.

(76) Ἐποίησεν. Regg. bm. duo Colh. et Comb., πεποίηκεν.

(77) Κατέκλυσεν. Combef., κατέκλυσεν.

(78) Τὸν Ἰεροδοάμ. Hæc de Maximo dicta censet Elias, quem sequitur Billius. Aliter tamen nobis videtur. Nullatenus enim Maximo conveniunt, quæ narrat Gregorius, de isto Jeroboam, qui ferre non poterat, ut Trinitas splenderet. Maximus quidem adversus Gregorium insurrexit: sed nunquam ei obiectum est a Gregorio eum circa fidem errare. Credimus igitur per istum Jeroboam rectius intelligendum esse

vel Demophilum, vel Eudoxium, qui tum Constantinopoli Arianorum erat antistes, a quo Valens imperator hapi zatus et heresi imbutus fuit.

(79) ὡμῖν. Reg. bm in textu, et Or. 1, ad marg., ὡμᾶς.

(80) Τὴν ἡμετέραν. Hæc desunt in Or. 1.

(81) Ἡ. Combefisius defendendum putat.

(82) Μικρὸν, etc. Sic loquitur Gregorius, quod, ut aves semina colligunt, quibus pascantur, ipse quoque seminibus, leguminibus et quibusvis cibis vesceretur.

ναϊκὸς ἀλλοτριὰς (83) ἐπεθυμήσαμεν, οἱ μὲν ἰδίαν ἔχειν θελήσαντες. Ἐχέτωσαν (84) δὲ ἡμῶν καὶ Γαβαωνίται πλεόν, οὓς οὐδὲ εἰς ἐυλοκόπους (85) καὶ ὀφροφόρους οἶδ' ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παραδέχεται, μέχρις ἂν προσίωσι τοῖς ἱεροῖς μετὰ τοιούτων τοῦ βίου καὶ τοῦ λόγου στιγμάτων. Εἰ δὲ τῷ λόγῳ συνηγορήσοντες ἤκομεν, καὶ τῇ χήρᾳ καὶ τῇ ἀνάνδρῳ τέως Ἑκκλησίᾳ τὰ δυνατὰ (86) συνεισίστοντες, οἷόν τινες ἐπίτροποι καὶ κηδεμόνες, ἄλλῃ νυμφαγωγῆσαντες, ὅς ἂν ἄξιός τοῦ κάλλους φανῇ, καὶ πλειονα (87) τὰ ἐξ ἀρετῆς ἔδνα προσενέγκῃ τῇ βασιλίδι, πότερον, ἐπαινετοὶ τῆς προθυμίας, ἢ ψεκτοὶ τῆς ὑπονοίας; ὅτι τοῖς ἀλλοτρίοις κρινόμεθα πάθειν. Ὡς δὲ σὺ γε, ὦ βέλτιστε, καὶ εἰ νῆι χειμαζομένη χεῖρα ὀρέγομεν (88) ἢ πολιορκουμένη πόλει, ἢ ὑπὸ πυρὸς οἰκίᾳ δαπανωμένη, ἢ σκάφει βοηθούντες, ἢ ἐλάγξιν, ἢ σβεσθηρίοις ὄργανοις, πάντως ἂν ἢ καταποντιστὰς ἡμᾶς ὠνόμασας, ἢ τῆς πόλεως, ἢ τῆς ἰκίας ἐραστὰς (89), ἀλλ' οὐ προστάτας καὶ κηδεμόνας.

aut urbi obsidione cinetæ, aut ædibus flammæ ardore conflagentibus manum porrexissemus, partim videlicet scaphis, partim exercitu, partim instrumentis ad extinguendam flammam accommodis opem ferentes, procul dubio nos, aut prædones, aut urbis vel domus amatores vocasses, non autem patronos et procuratores.

Z'. Ἀλλ' οὐχ οὕτω, φησί, δοκεῖ (90) τοῖς πολλοῖς.

Τί δέ μοι διαφέρει, ὅ τοῦ εἶναι πλεῖον (91) ὁ λόγος, μᾶλλον δὲ πᾶς; Τοῦτο γάρ, ἢ κατέκρινεν, ἢ ἐδικαίωσεν· ἢ ἄθλιον πεποίηκεν, ἢ μακάριον. Τὸ δὲ δοκεῖν, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, ὥσπερ οὐδὲ ὕναρ ἀλλότριον. Οὐχ οὕτω, φησί, δοκεῖ τοῖς πολλοῖς, ἀνθρώποι. Ἡ γῆ δὲ δοκεῖ τοῖς λίγιγῶσιν ἐστάναι; τοῖς δὲ μεθύουσι νῆφειν οἱ νήφοντες, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ κεφαλῇ βαδίζειν, ἢ περιτρέπεσθαι; τὸ μέλι δὲ, οὐ πικρὸν ἐστίν, ὅτε καὶ οἷς νομίζεται, νοσοῦσι τε καὶ κακῶς (92) διακειμένοις; Ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τὰ πράγματα οὕτως ἔχει, ὡς δοκεῖ τοῖς πάσχουσιν. Δειξέτω οὖν ὑγιαίνοντες τοὺς οὕτως ὑπεληφότες, καὶ τότε ἡμῖν παραίνεσον (93) μετατίθεσθαι· ἢ καταγίνωσκε, μὴ πειθόμενων, ἀλλ' ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἰσταμένων κρίσεως. Οὐχ οὕτω δοκῶ τοῖς πολλοῖς, Θεῷ δὲ οὕτω· καὶ οὐ δοκῶ, παφανερῶμαι δὲ τῷ εἰδότε τὰ πάντα (94) πρὶν γενέσεως αὐτῶν, τῷ πλάσσαντι (95) καταμόνας τὰς καρδίας ἡμῶν, τῷ συνιέντι εἰς πάντα τὰ ἔργα ἡμῶν, τὰ κινήματα, καὶ τὰ διανοήματα, μεθ' ὧν τὰ πραττόμενα, ὅν λανθάνει τῶν ὄντων οὐδὲν, οὐδὲ λαθεῖν δύναται, ὅς ἐτέρως ὁρᾷ τὰ ἡμέτερα, ἢ ὡς ὁρῶσιν ἀνθρώποι. Ἀνθρώπος μὲν γὰρ εἰς πρόσωπον, ὁ δὲ

et expeditæ, et simplicis ac frugalis mensæ, avium vita haud multo inferioris. In gratiam porro cum veritate redeant, qui nos alienam uxorem expetivisse aiunt, cum ne propriam quidem habere voluerimus. Sint etiam meliores, quam nos conditione Gabaonitæ, quos tamen ne ad id quidem munus Spiritus sanctus admissurus est, ut ligna et aquam portent, quandiu cum huiusmodi et sermonis et vitæ maculis ad sacra accesserint. Sin autem ea nobis huc veniendi causa fuit, ut fidei patrocinium suscipereamus, Ecclesiæque viro interrim orbatæ, haud secus ac tutores quidam et curatores, operam pro virili nostra navaremus, alteri, qui præstanti ipsius forma dignus videretur, ac plura virtutum tanquam sponsalia reginæ obtulisset, eam collocaturi, utram tandem nobis huiusmodi animi alacritas laudem, an hominum suspicio reprehensionem asserre debet (quandoquidem ex alienis affectibus iudicamur)? Eodem igitur modo, vir optime, si navi tempestate factatæ ac periclitanti,

VII. At plerisque secus videtur, inquires. Quid vero mea interest, qui rei veritatem magis curo, imo solum curo? Hoc enim vel me condemnaverit, vel absolverit: hoc vel miserum vel beatum reddiderit. At, quid aliis videatur, nihil ad nos, quemadmodum nec alienum somnium. Non ita aliis videtur, ais. Quid vero? An iis, qui vertigine correpti sunt, terra fixa et stabilis esse videtur? an ebriis sobrii integra mente esse, ac non potius in caput incedere, ac sursum deorsumque moveri? 640 annon quibusdam interdum hominibus mel amarum est, nempe morbo laborantibus, maleque affectis? At non propterea res sic se habent, ut, qui ita affecti sunt, arbitrantur. Quocirca ostende prius eos, qui de nobis ita sentiunt, sanos esse; ac tum nos admone, ut meliorem mentem induamus: aut condemnata, si consilio tuo non pareamus, sed in eadem sententia perstemus. Non ita multis videor, at Deo ita: imo non videor, sed perspicuus atque manifestus sum ei, qui omnia, priusquam dorianitur, novit⁶; qui corda nostra sigillatim fingit⁶; qui in omnia opera nostra, omnes motus et cogitationes, quibuscumque utraque nobis geruntur, intelligit;

⁶ Dan. xiii, 42. ⁷ Psal. xxxii, 15.

(83) Γαβαωνίτης ἀλλοτρίας. Gregorius per mulierem alienam intelligit Constantiopolitanaam Ecclesiam; et per propriam, Sasima.

(84) Ἐχέτωσαν, etc. «Potior sit Gabaonitarum conditio, quam nostra.» Hæreticos significat, qui licet opibus et gratia florerent, ne quidem digni erant, qui vel minimum sacerdotii munus obirent.

(85) Ἑυλοκόπους. Sic LXX et permulti Regg. codd., «lignorum cæsores.» Leuenklaius pro «lignu» et «laxis» accipit. In ed., Ἑυλοφόρους.

(86) Τὰ δυνατὰ. Or. 1, κατὰ δύναμιν.

(87) Πλειονα. Duo Regg. et quinque Colb. addunt τὰ.

(88) Ὀρέγομεν. Duo Regg., ὠρέξαμεν. Or. 1, ὠρέγομεν.

(89) Ἐραστὰς. «Amatores, cupidos.» Leuenklaius verit., «eversores.» Forte legit, ἑδαφιστὰς, ut scripsit Billius ad marg. ed. Bas., quamvis in interpretatione non sit secutus.

(90) Δοκεῖ. Reg. bm alique plures, δοκεῖς. «At enim, dicat aliquis, plerisque non videris.»

(91) Πλεῖον. Legendum videtur, πλειον. Sic scriptum reperimus in uno e Regiis codicibus.

(92) Κακῶς. Savil. et Comb., πικρῶς.

(93) Παραίνεσον. Tres codd., παραίνετι.

(94) Τὰ πάντα. Sic tres codd. Deest τὰ in ed.

(95) Πλάσσαντι. Bas., πλάσαντι. Sic in psal. xlii, 15: «Ὁ πλάσας καταμόνας τὰς καρδίας αὐτῶν.» Qui finxit sigillatim corda eorum.

quem nihil eorum, quæ sunt, latet, aut latere potest; qui aliter res nostras intuetur, atque mortales solent. *Homo enim videt in faciem: Deus autem intuetur cor* *. Audisti Scripturam hæc dicentem: ac fidem adhibe. Cujus judicium cordatis hominibus plaris faciendum, magisque curandum est, quam omnium aliorum in unum coactorum. An tu, duos quidem homines, quorum alter acutior et sagacior, alter imperitior et hebetior esset, de eodem negotio in consilium adhibens, haud recta mente præditus esse videris, si, relicto prudentis consilio, judicium imperitii sequereris? Neque enim Roboam ex eo laudem est consecutus, quod, pro nihilo habita senum sententia, juvenum consiliis paruit *. Cum autem Deus et homines inter se expendantur, judicia hominum potiora duces, quam Dei? Nequaquam certe id facies, si me audias, recteque sentias.

VIII. At, inquis, tuarum contumeliarum nos pudet. Me vero vestri, quos ob eam rem pudeat. Nam si hæc juste patimur, nobis potius ipsis, quam vobis nostra causa, erubescendum est; non quia contemnimur, sed quia contempta et ignominia dignos nos præbemus: si autem inique, crimen eorum est, qui contumeliam inferunt; ac proinde illorum potius, quam nostri causa indignari et stomachari debetis, quoniam ii sunt, quibuscum male agitur. Quod si me, cum malus essem, optimum virum existimares, quid mihi faciendum esset? Improbiorne ut essem, quo magis tibi placerem? Haudquaquam sane id mihi consilii dedissem. Eodem modo nec si me, recte et cum virtute incedentem, offendere ac labi putes, a **641** recta vivendi ratione propter te desistam. Nec enim tibi magis, quam mihi ipsi vivo: atque in omnibus rebus consiliarii loco, rationem Deique justificationes habeo, a quibus plerumque, etiam nullo accusante, vincor; et rursum, condemnantibus multis, absolvor. Atque hoc unum tribunal nemo effugere potest, internum nempe atque in nobis situm, idque solum ob oculos propositum habentes, rectum vitæ iter tenere debemus. Quod autem ad hominum de nobis exiimationem attinet, ita animo comparati sumus, ut, siquidem ea contingat, non illibenter accepturi simus, ut humani etiam aliquid dicam; sin autem in contrarium cadat, valere jubebimus, nec quidquam de rei veritate propter hominum opinionem detrahemus.

IX Sic enim comparatum est: qui honestum alius causa studiose sectatur, is profecto neutiquam firmas in virtute radices egit. Simul enim atque res ea effluerit, recti quoque studium deponet; quemadmodum qui quæstus causa navigat, nisi lucrum præsto sit, navigare desistet. At qui bonum ipsum propter se colit et amplectitur, quoniam rem fixam et stabilem amat, certam quoque et constantem erga illud animi alacritatem habet; adeo ut divinum aliquod sentiens, his quoque Dei verbis uti possit: *Ego idem sum, et non mutior* *. Quamobrem nec ab animo suo migrabit, nec immutabitur atque a se desciscet, nec cum temporibus

A Θεός (96) εἰς καρδίαν. Ἦκουσας τῆς Γραφῆς λεγούσης, καὶ πίστευε. Οὐ φροντιστέον μᾶλλον, ἢ πάντων ὁμοῦ τῶν ἄλλων, τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν. Ἡ δὲ δύο μὲν ἀνθρώποις περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος συμβούλοις χρώμενος, συνεωτέρῳ τε καὶ ἀμαθεστέρῳ, οὐκ ἂν εὖ φρονεῖν ἔδοξας, εἰ τὸν συνεωτέρον παρῆς, τῷ ἀμαθεστέρῳ κατηκολούθησας; οὐδὲ γὰρ ὁ Ῥοβοὰμ ἐπηνέθη, ὅτι τὴν βουλὴν τῶν πρεσβυτέρων ἀτιμάσας, τὴν τῶν νεωτέρων ἔστησε. Θεοῦ δὲ καὶ ἀνθρώπων ἐξεταζομένων, προτιμήσεις τὰ τῶν ἀνθρώπων; Οὐ σύ γε, ἂν ἐμοὶ πείθῃ, καὶ φρονῆς ἀμεινον.

B H'. Ἀλλ' αἰσχυνόμεθά σου, φησὶ, ταῖς ὕβρεσιν. Ἐγὼ δὲ ὑμῖν, ὅτι αἰσχυνέσθε. Εἰ μὲν γὰρ ὁρθῶς ταῦτα πάσχοντες, αἰσχυντέον ἡμῖν μᾶλλον, ἢ ὑμῖν ἐφ' ἡμῖν· οὐχ ὅτι (97) ἀτιμαζόμεθα μᾶλλον, ἢ ὅτι ἐσμὲν ἀτιμίας ἄξιοι· εἰ δὲ ἀδικῶς, τῶν ὀβριζόντων τὸ ἐγκλημα, καὶ ὑπὲρ ἐκείνων μᾶλλον, ἢ ὑπὲρ ἡμῶν ἀγανακτῆτέον· ἐκεῖνοι γὰρ οἱ κακῶς πάσχοντες. Εἰ δέ με θντα κακὸν, ἀριστον ὑπελάμβανες, τί με ποιεῖν ἐχρῆν; Εἶναι μᾶλλον κακὸν, ἵνα πλέον ἀρέσκω σοί; Οὐκ ἂν τοῦτο ἐμαυτῷ συνεβούλευσα. Οὕτως οὐδὲ, εἰ κατορθοῦντά με πταίειν ὑπολαμβάνεις (98), τοῦ κατορθοῦν διὰ σὲ μεταθῆσθαι (99). Ζῷ γὰρ, οὐ σοὶ μᾶλλον ἢ ἐμαυτῷ· καὶ σύμβουλον ἔχω περὶ πάντων τὸν λόγον, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ δικαιώματα, ὧν ὡν ἀλλισκομαι μὲν πολλάκις, οὐδενὸς κατηγοροῦντος· ἀφίεμαι δὲ, πολλῶν κατακρινόντων. Καὶ τοῦτο μόνον οὐκ ἔστι διαφυγεῖν, τὸ ἐνδον καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς δικαστήριον, πρὸς ὃ βλεπόντας μόνον, τὴν εὐθεΐαν ὁδὸν ἱτέον· τὸ δοκεῖν δὲ, ἂν μὲν ὑπάρχη (1), δεξόμεθα, ἵν' εἴπω τι καὶ ἀνθρώπινον· ἂν δὲ ἀντιπίπτῃ, χαίρειν ἔασομεν (2), καὶ οὐδὲν τοῦ εἶναι διὰ τὸ δοκεῖν ἀραιρήσομεν.

D Θ'. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει· ὁ μὲν τινος ἐνεκεν τὸ καλὸν ἐπιτηδεύων, οὐ βέβαιος εἰς ἀρετὴν. Ὁμοῦ τε γὰρ παρῆλθεν ἐκεῖνο, καὶ τοῦ καλοῦ στήσεται· ὥσπερ ὁ χέρδους ἐνεκεν πλέων, τοῦ πλεῖν, ἂν μὴ παρῆ τὸ κερδαίνειν. Ὁ δὲ αὐτὸ δι' ἑαυτὸ τιμῶν τε καὶ περιέπων, ἐπειδὴ τοῦ ἐστῶτος ἐρᾷ, ἐστῶσαν ἔχει καὶ τὴν περὶ αὐτὸ προθυμίαν· ὥστε θεῖόν τι πάσχων, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ δύνασθαι λέγειν· Ἐγὼ δὲ, ὁ αὐτός εἰμι, καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι. Οὐχοῦν μεταποιηθῆσεται, οὐδὲ μετατεθῆσεται, οὐδὲ συμμεταπέσεται (3) τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς πράγμασιν, ἄλλοτε ἄλλος γινώμενος, καὶ πολλὰς μεταλαμβάνων χρόας, ὥσπερ τὰς τῶν πετρῶν οἱ πολύποδες, αἷς ἂν ὁμιλήσωσι· μενεῖ

* I Reg. xvi, 7. * III Reg. xii, 8 seqq. * Malach. iii, 6.

(96) Ὁ δὲ Θεός. Duo Regg. et Or. 1, Θεός δὲ.

(97) Οὐχ ὅτι. Comb., οὐδ' ὅτι. « Non tam quia contemnimur, quam, » etc.

(98) Ὑπολαμβάνεις. Reg. hm, ὑπολαμβάνεις.

(99) Μεταθῆσθαι. Sic tres Regg., Or. 1 et Comb. In ed., μετασθῆσθαι.

(1) Ὑπάρχη. Comb., ὑπάρχη.

(2) Ἐάσομεν. Reg. hm, ἔασομεν.

(3) Συμμεταπέσεται. Reg. hm, συμπεσεται.

ὅς ὁ αὐτὸς ἀεὶ, πάγιος ἐν οὐ πενηρόσι, καὶ ἐν στρε-
φομένοις ἀστροφός· πέτρα τις, οἶμαι, πρὸς ἐμβολὰς
ἀνέμων τε καὶ κυμάτων, οὔτε τινασσομένη, καὶ δα-
πανῶσα περὶ ἑαυτὴν τὰ προσπίπτοντα. Ταῦτα μὲν
εἰς τοσοῦτον· οὐδὲ γὰρ μοι σχολὴ ταῖς γλώσσαις μά-
χεσθαι, καὶ ταῦτα (4) ἴσως πλείω τοῦ δέοντος.

pes, quæ ventorum fluctuumque impetu non modo non conculitur, sed etiam incursantes undas circa se frangit atque absumit. Verum de his hactenus: nec enim mihi vacat cum linguis pugnare; atque etiam fortasse plura diximus, quam conveniret.

Γ. Ἦδη δέ μοι πρὸς ὑμᾶς ὁ λόγος, τὸ ἐμὸν πολ-
μιον. Ὑμεῖς γένεσθε (5) μοι, φησὶν ὁ Παῦλος, *δόξα, καὶ χαρὰ, καὶ καυχήσεως στέφανος*·
ὁμοίως ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσιν· Ἐν' ὥσπερ
τοῖς τεκτονικοῖς (6) ἢ γραφικοῖς ἀπαιτούμενοις λό-
γον, ἐξαρκεῖ δεῖξαι τὸ τεκτονηθὲν ἢ γραφὲν ἀπηλ-
λάχθαι πραγμάτων (ἔργον γὰρ λόγου, φησὶν, ἰσχυ-
ρότερον), οὕτως (7) καὶ αὐτὸς ὑμᾶς ἐπιδείξας, ὑπερ-
ῖξω (8) τὰς λοιδορίας. Ὑπερέξω δὲ πῶς; Πρῶτον
μὲν, ἐὰν τὴν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα
ὁμολογίαν ἀκλινῇ καὶ (9) βεβαίαν φυλάττητε, μηδὲν
προσθεῖντες, μηδὲ ἀφαιροῦντες, μηδὲ σμικρύνοντες
τῆς μιᾶς Θεότητος (τὸ γὰρ ἐλαττωθὲν, τοῦ παντός
ἐστὶν ἐλάττωσις)· τοὺς δὲ ἄλλοι τι φρονούντας, ἢ
λέγοντας, ἢ φύσεων μέτροις τὸ ἐν διαλύοντας, ἢ δια-
τειχίζοντας, ὡς λόμην τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῆς ἀλη-
θείας ἰδὼν, ἀποπέμποισθε, μὴ μισοῦντες, ἀλλ' ἑλεού-
ντες τοῦ πτώματος. Δεύτερον δὲ, εἰ τὴν πολιτείαν
ἀκολουθοῦν τῷ ὀρθῷ λόγῳ παρέχοντες, Ἐν' ἥτε περι-
δέξιοι τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ μὴ τῷ ἐτέρῳ λειπόντες.

visos habentes, sed eorum potius casum miserantes. Deinde, si vitam recte doctrinæ consentaneam præstetis, ut æqua utriusque virtutis laude floreatis, ac non altera parte deficiatis.

ΙΑ. Οἱ βασιλεῖς, αἰδεῖσθε τὴν ἀλουργίδα· νομοθε-
τῆται γὰρ καὶ νομοθέταις ὁ λόγος. Γινώσχετε ὅσον
τὸ πιστευθὲν ὑμῖν, καὶ τί τὸ μέγα περὶ ὑμᾶς μυστή-
ριον. Κόσμος ὅλος ὑπὸ χεῖρα τὴν ὑμετέραν, διαδή-
ματι μικρῷ καὶ βραχεῖ ῥαχὶν κρατούμενος. Τὰ μὲν
ἄνω, μόνου Θεοῦ· τὰ κάτω δὲ, καὶ ὑμῶν. Θεοὶ γέ-
νεσθε (10) τοῖς ὑπ' ὑμᾶς, Ἐν' εἴπω τι καὶ τολμηρότε-
ρον. Καρδία βασιλεῶς ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ εἴρηται,
καὶ πιστεύεται. Ἐνταῦθα ἔστω τὸ κράτος ὑμῖν, ἀλλὰ
μὴ τῷ χρυσῷ καὶ ταῖς φάλαγξιν. Οἱ περὶ τὰ βασι-
λεῖα καὶ τοὺς θρόνους, μὴ σφόδρα ταῖς ἐξουσίαις
ἐπαίρεσθε, μηδὲ ἀθάνατα διανοεῖσθε περὶ τῶν οὐκ
ἀθανάτων. Πιστοὶ μένετε τοῖς βασιλεῦσι, Θεῷ δὲ πρό-
τερον, δι' ὃν καὶ τοῦτοις οἷς ἐπιστεύθητε, καὶ οἷς
παρεδόσθε. Οἱ τὸ γένος κομπάζοντες, τὸν τρόπον
ἐξευγενίσαστε· ἢ φθέζομαι τι τῶν ἀγῶν μὲν, εὐγε-
νῶν δέ. Τότε γὰρ ἀληθὲς (11) εὐγενέστατον ἦν ἂν
εἰ τὸ ὑμέτερον, εἰ μὴ καὶ δέλοι τοὺς δυσγενεῖς ὑμῖν
ἐνέγραπτον (12).

sium, at nobile tamen et generosum. Nam tum vere nobilissimus esset ordo vester, si ignobiles tabellis vestris non ascriberentur.

* I Thess. II, 19, 20. ¹⁰ Tit. III, 14. ¹¹ Prov. XXI, 1.

(4) Ταῦτα. Reg. bm, ταύταις.

(5) Γένεσθε. Reg. bm, γενέσθαι.

(6) Τοῖς τεκτονικοῖς. Regg. a, b, tres Colb., Coisl. 1, etc., τοῖς τεκτονικῆς ἢ γραφικῆς.

(7) Οὕτως. Or. 1, οὕτω.

(8) Ὑπερέξω. Reg. bm, quatuor Colb. et Or. 1,

A ac rebus collabatur, alias alios mores induens, ac
novos subinde colores assumens, non secus ac po-
lypi, petrarum, ad quas accesserint, colores refe-
runt: verum idem semper sui que similis permane-
bit, fixus in rebus minime fixis, immotus in in-
certis et fluctuantibus, non aliter, opinor, ac ru-
pes, quæ ventorum fluctuumque impetu non modo non conculitur, sed etiam incursantes undas circa
se frangit atque absumit. Verum de his hactenus: nec enim mihi vacat cum linguis pugnare; atque
etiam fortasse plura diximus, quam conveniret.

X. Jam ad vos, o mi grex, se convertit oratio.
Vos estote, quemadmodum ait Paulus, *gloria mea, et gaudium, et gloriæ corona**: vos estote defen-
sio mea apud eos qui me judicant: ut, quemad-
modum iis, qui fabricandi aut pingendi artem pro-
ficientur, cum artis rationem exposcuntur, fabrilis
aut pictorii opus ostendere sufficit, ut negotio omni ac molestia liberentur (opus enim, inquit ille¹⁰,
sermone fortius est), sic ipse quoque, vobis

in medium productis, obrectatorum meorum ma-
ledicta superem. Quomodo autem ea superabo?
Primum, si Patris, et Filii, et Spiritus sancti con-
fessionem firmam et constantem retineatis, nihil
uni Deitati addentes, nec detrahentes, nec immi-
nuentes (nam si quid imminutum fuerit, totum
quoque simul imminuetur); eos autem, qui aliud
quiddam sentiunt, aut profitentur, aut per diversos
naturarum gradus diversasque mensuras unitatem
evertunt aut dirimunt, tanquam Ecclesiæ labem et
perniciem, ac veritatis virus ablegatis, non eos in-
Deinde, si vitam recte doctrinæ consentaneam præ-
stetis, ut æqua utriusque virtutis laude floreatis, ac non altera parte deficiatis.

XI. Imperatores, purpuram vereamini; nam
sermo noster legislatoribus quoque leges statuet.
Cognoscite quantum id sit, quod vestræ fidei com-
missum est, quantumque circa vos mysterium. Or-
bis universus sub manu vestra est, diademate parvo,
atque exiguo panno coercitus. Supera quidem, so-
lius Dei sunt; infera autem, vestra etiam sunt.
Subditis vestris deos vos præbete, ut audacius ali-
quid dicam. *Cor regis in manu Dei est, ut ex*
*Scriptura audimus*¹¹, ac credimus. Hic imperium
vestrum sit, non autem in auro et in exercitiis.
Aulici, procures ac sullimibus thronis et dignita-
tibus insignes, ne ob potentiam magnopere animos
efferatis, nec de mortalibus rebus tanquam im-
mortalibus cogitetis. Fidem imperatoribus servate,
sed prius Deo, propter quem his etiam quibus com-
missi et traditi estis. Qui generis splendorem ja-
ctatis, date operam ut mores quoque nobilitetis:
aut aliquid dicam, injucundum quidem et mole-
stissimum esset ordo vester, si ignobiles tabellis

ὁπέργω. Bas., ὑπερέγω.

(9) Ἀκλινῇ καὶ. In nonnullis, ἀκλινῇ τε καὶ.

(10) Γένεσθε. Or. 1, γίνεσθε.

(11) Ἀληθές. Forte, ἀληθώς. Edit.

(12) Ἐνέγραπτον. Sic Reg. hu, Coisl. 1 et Comb.

Sic etiam legit Billius. In ed., ἔγραπτον.

XII. Sapientes, et philosophi, et barba ac pallio A venerandi, vosque sophistæ et grammatastæ, publicique plausus captatores, haud scio quonam pacto sapientes appellari possitis, primario sermone ac doctrina carentes. Qui opibus studetis, audite Prophetam dicentem : *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere* ¹³ : scitote vos re incerta et fragili niti et confidere. Navem paululum exonera, ut levius naviges. Hosti fortasse aliquid eripueris, ad quem facultates tuæ devolventur. Qui deliciis indulgetis, aliquid **643** genio et ventri subtrahite, ac spiritui date. In propinquo est pauper : morbo succurre : aliquid eorum, quæ tibi redundant, in hunc eructa et evome. Cur uterque vestrum premitur, tu cruditate, ille fame? tu crapula, ille aqua intercutie? Tu saturitatem saturitate gravans, ille morbo vacillans? Ne Lazarum tuum hic asperneris ¹⁴, ut ne te ipse in futuro ævo diviti illi similem reddat. Vos magnæ urbis cives, qui primi statim post primam estis, aut ne id quidem ei conceditis, ostendite vos mihi primos esse, non improbitate, sed virtute; non morum dissolutione ac mollietate, sed optimis legibus. Turpe enim fuerit, si hæc urbs ita urbibus aliis præstet, ut tamen voluptatibus cedat; aut cætera quidem gravis et moderata sit, verum circa ludos circenses, et spectacula, et cursus ac venationes adeo insaniat, ut hæc pro vita et serio quodam instituto habeat, atque urbs, inter urbes principatum tenens, ludantium urbs sit, quam aliis quoque virtutum omnium exempla præbere multo æquius erat, et congruentius. Utinam hæc abjiciatis, utinam Dei civitas sitis, atque in manibus Domini depingamini, ac tandem nobiscum magno urbium Conditori splendidi splendide astetis! Hunc vobis lætum nuntium affero, in ipso Christo Domino nostro : cui gloria, honor et imperium in sæcula. Amen.

¹³ Psal. lxi, 11. ¹⁴ Luc. xvi, 20 seqq.

(13) *Κληθείητε*. Sic codd. Mendose in Par. ed., κληθείητε.

(14) *Τὸν πρῶτον λόγον*. « Primarium sermonem, » id est, « veræ fidei doctrinam. »

(15) *Τρυφήν*. Sic duo Regg., quinque Colb., Coisl. 1, Comb., etc. In ed., τροφήν, « alimentis. »

(16) *Γαστήρος*. Duo Regg. et Coisl. 1, σαρκός, « carnis. »

(17) *Κόρῳ κόρον*. Sic tres Regg., Coisl. 1 et Or. 1. Deest κόρον in ed.

(18) *Μεγάλη πόλις*. Schol. : Μεγάλη καὶ πρώτη ἡ Κωνσταντινούπολις, μετὰ τὴν πρώτην εὐθύν, ἔτοι τὴν Ῥώμην, ἥ διὰ τὸ εἰς αὐτὴν μεταθεῖναι τὰ βα-

IB. Οι σοφοί, καὶ φιλόσοφοι, καὶ σεμνοὶ τὴν ὀπὴ- νην καὶ τὸ τριβώνιον, οἱ σοφισταί, καὶ γραμματισταί, καὶ τῶν δημοσίων θηρευταὶ κρότων, οὐκ οἶδα πῶς ἂν σοφοὶ κληθείητε (13), τὸν πρῶτον λόγον (14) οὐκ ἔχοντες. Οἱ περὶ τὸν πλοῦτον, ἀκούσατε τοῦ λέγοντος· Πλοῦτος ἐὰν ῥέῃ, μὴ προστίθῃθε καρδίᾳ· ὅτε θαβρῶντες ἀδεδαίω πράγματι. Ἀποφόρτισαί τι τῆς νηὸς, ἵνα πλήρης κορυφώτερος. Ἐχθροῦ τι τυχὸν ὑφαιρήσεις, εἰς ὃν τὰ σὰ περιστήσεται. Οἱ περὶ τὴν τρυφήν (15), ὑφέλετέ τι τῆς γαστρός (16), ὅτε τῷ πνεύματι. Ἐγγὺς ὁ πένης· τῇ νόσῳ βοηθήσον· εἰς τοῦτον ἀπέρευθαί τι τῶν περιττῶν. Τί καὶ σὺ κάμνεις ἀπεπτῶν, καὶ οὗτος πεινῶν; καὶ σὺ κραιπαλῶν, καὶ οὗτος ὑδερῶν; καὶ σὺ κόρῳ κόρον (17) βαρύνων, καὶ οὗτος περιτρεπόμενος νόσῳ; Μὴ παρίδῃς τὸν σὸν Λάζαρον ἐνταῦθα, μὴ σε ποιήσῃ τὸν ἐκείθεν πλούσιον. Ὑμεῖς ἡ μεγάλη πόλις (18), οἱ πρῶτοι μετὰ τὴν πρώτην εὐθύως, ἡ μὴδὲ (19) τοῦτο παραχωροῦντες, φάνητέ μοι πρῶτοι, μὴ τὴν κακίαν, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν· μὴ τὴν ἐκλυσιν, ἀλλὰ τὴν εὐνομίαν. Ὡς ἔστιν αἰσχρὸν, τῶν μὲν πόλεων κρατεῖν, τῶν δὲ ἡδονῶν ἡττᾶσθαι· ἢ τὰ μὲν ἄλλα σωφρονεῖν, περὶ δὲ τοὺς ἱππικοὺς, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὰ στάδια, καὶ τὰ κυνηγέσια τοσοῦτον μεμνηνέαι, ὥστε ταῦτα ποιεῖσθαι βίον, καὶ πόλιν εἶναι παιζόντων τὴν πρώτην ἐν πόλεσιν, ἣν καὶ ταῖς ἄλλαις τύπον εἶναι καλοῦ παντὸς πρεπωδέστερον. Ταῦτα διαπτύοιτε (20), Θεοῦ πόλις εἴητε. ἐπὶ τῶν χειρῶν τοῦ Κυρίου ζωγραφηθείητε, καὶ παραστήσασθε (21) σὺν ἡμῖν τῷ μεγάλῳ πολιστῇ λαμπροὶ λαμπρῶς ὕστερον. Τοῦτο ὑμᾶς εὐαγγελίζομαι ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ὃ ἡ δόξα, τιμὴ, κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

C ^D Domini nostri : cui gloria, honor et imperium in

σάββα, οὐδὲ τῇ Ῥώμῃ τῶν πρωτείων παρεχώρητ' ἄλλον δὲ καὶ τούτων ὡς προσχόντων ἀντεποιεῖτο· « Magna primaque Constantinopolis, post primam statim, id est, Romam, quæ, propterea quod in eam imperii sedes translata erat, ne Romæ quidem primas concedebat; imo eas sibi quasi sui juris vindicabat. »

(19) *Ἡ μὴδὲ*. Coisl. 1, οἱ μὴδὲ.

(20) *Ταῦτα διαπτύοιτε*. Coisl. 1, Ταῦτα διατύποιτε. Comb. et Leuv., Ἄν ταῦτα διαπτύοιτε. In aliis, Ἄν ταῦτα διαπράττοιτε.

(21) *Παραστήσασθε*. Duo Colb., παραστήσεσθε. In nonnullis, παραστήσεσθαι.

644 MONITUM IN ORATIONEM XXXVII.

I. Hæc est unica Gregorii in evangelicum textum oratio seu homilia. Conjectarunt eruditi, nullatenus verisimile esse, Theologum ex tam multis ad populum familiariter edocendum concionibus, hæc unam litteris mandasse. Imo Tillemontius existimat, nullum esse dubium, quin plures hujus generis orationes a Gregorio prolatae fuerint. Ista etiam, de qua agimus, iōsi videtur esse velut quædam series seu continuatio cujusdam

amplioris in Matthæi Evangelium expositionis. Dolendum prorsus, quod tam pretiosa pietatis ac doctrinæ Theologi nostri monumenta exciderint; vel potius, quam maxime exoptandum, ut amissi, aut pulvere delitescerent tam excellentis ingenii fetus, ad Ecclesiæ gloriam et ædificationem recuperentur, ac in lucem prodeant. In hac igitur oratione aggreditur Gregorius interpretari quæque in evangelico textu juxta Matthæum, a versu primo capitis decimi noni, usque ad duodecimum inclusive continentur. Primum Evangelii verba refert, moxque singula pertractans, ea mirum in modum ac erudite amplificat. Diutius autem immoratur in his Phariseorum verbis: « Si licet homini quæcunque ex causa dimittere uxorem suam ¹⁴. » Ostendit quam iniqua sit Cæsarum lex, quæ mulierem adulterii piaculo constringit, dum vir, qui fidem uxori datam per adulterium violaverit, nulli supplicio obnoxius est. « Hanc legem, inquit [n. 6], haudquaquam probō, hanc consuetudinem minime laudo. Viri erant, qui hanc legem sanxerunt, ac propterea adversus mulieres lata est. » Et ad virum paulo post orationem convertens, addit [n. 7]: « Qua igitur fronte pudicitiam exigis, quam ipse vicissim non præstas? Quomodo corpori, pari honore prædito, imparem legem statuis? » Hinc divinam legem humanis legibus præstantiorem exhibet, et virum ac mulierem ad æqualem conditionem revocat. Alia bene multa edocet, ex quibus conjugati plurimum fructum percipere possunt. Tum ad istud a Christo dictum: « Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est ¹⁵. » transit; quo quidem fuse ac dilucide pertractato, Trinitatis doctrinam breviter exponit, et omnibus salutaria monita tradit.

II. Visum est Tillemontio (22), nec immerito quidem, hanc orationem Constantinopoli, post redditas Catholicis ecclesias, coram præfectis et ingenti hominum frequentia habitam fuisse. Ad id probandum, citat hæc Gregorii verba, qui de Christi divinitate locutus, sic addit [n. 4]: « Rursus linguas incito ac provoco: rursus adversus Christum quidam insaniant, vel adversum me potius, qui dignus habitus sum, ut Verbi præco fierem. Ut Joannes efficer, vox clamantis in deserto, deserto quidem prius loco, nunc autem valde habitabili et frequenti. » Verum, nisi nostra nos fallit opinio, adicere potuisset vir doctus, Theodosium 645 huic orationi interfuisse. Id enim colligi potest ex his Theologi verbis [n. 23]: « Hæc præscribo iis quibus imperium creditum est; » quæ tam imperatorem quam præfectos designare videntur. Sed ad rem nostram plurimum valent sequentia verba: « Non tantas vires sermo meus habiturus est pro sancta Trinitate bellum gerens, quantas edictum tuum, si perversis dogmatibus imbutos compresseris, si persecutione oppressis auxilium tuleris, si, » etc., quibus, utpote singulari numero prolati, præsentem imperatorem significari conjicimus. Cum enim, ob quædam monita imperatoribus et præfectis sub finem tricesimæ sextæ orationis data, Tillemontio videatur (23) orationem illam, coram præfectis, imo et ipso imperatore præsentem, habitam esse, quamvis ad plebem Constantinopolitanam plerumque dirigatur, quanto magis id de hac oratione ex verbis citatis conjiciendum est. Præterea, constat ex dictis, ante habitam esse orationem, quam edictum de restituendis ecclesiis, fuerit ab imperatore propositum. Demophilus siquidem, Arianorum antistes, cum Nicænâ fidem ratam habere noluisse, ecclesiis excedere coactus est, sexto Kalendas Decembris 380, ut ait Socrates (24). Edictum vero nonnisi decimo Januarii 381 sancitum tradit Theodosianus Codex (25). Verisimile igitur videri potest, Gregorium hac oratione ansam præbuisse, ut tale edictum adversus hæreticos promulgaretur. Unde probabilius arbitramur, hanc orationem Constantinopoli, præsentem imperatore, ac labente anno 380 pronuntiatam fuisse.

¹⁴ Matth. xix, 5. ¹⁵ ibid. 11.

(22) T. IX, art. 67, p. 463 et 464.

(23) T. IX, art. 65, p. 461.

(24) Hist. lib. v, cap. 7.

(25) T. VI, lex vi, p. 117.

ΛΟΓΟΣ ΑΖ.

ORATIO XXXVII^a.

Εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Ἐὐαγγελίου: « Ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἀ In dictum Evangelii: « Cum consummasset Jesus hos Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, » καὶ τὰ ἐξῆς. sermones ¹⁴, » etc.

Α'. Ὁ τοὺς ἀλλεῖς προελέμενος Ἰησοῦς, καὶ αὐτὸς σαγηνεύει, καὶ τόπους ἐκ τόπων ἀμείβει. Τίνος ἔνεχεν; Οὐ μόνον ἵνα κερδάῃ πλείονας τῶν φιλοθεῶν διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως (26), ἀλλ' ἕμοιγε δοκεῖ, ἵνα (27) καὶ τόπους ἀγιάσῃ πλείονας. Γίνεται τοῖς

I. Jesus, qui prius piscatores elegerat, ipse quoque piscatur, ac loca subinde commutat: idque non ea tantum causa, ut majorem piorum hominum multitudinem, suam ipsis præsentiam exhibendo, lucraretur: sed etiam, quemadmodum mihi videtur, ut

¹⁴ Matth. xix, 1 sqq.

^a Alias XXXI. Quæ autem 57 erat, nunc 31. — Habita Constantinopoli labente anno 380.

(26) Διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως. Duo Coll., τῇ ἐπιφοιτήσῃ.

(27) Ἐμοιγε δοκεῖ, ἵνα. Sic unus Regius codex. Quæ lectio nobis plenior et planior videtur. In ed. leuitur tantum, εὐλοῖ δοκεῖ.

plura loca sanctificet. Fit Judæis tanquam Ju-
deus, ut Judæos lucrificet : his, qui sub lege sunt,
tanquam legi subjectus, ut eos, qui sub lege sunt,
redimat : infirmis, tanquam infirmus, ut infirmis sa-
lutem afferat. Omnia omnibus efficitur, ut omnes
lucrificet¹⁷. Quid dico, *omnibus omnia*? Imo vero,
quod Paulus de seipso dicere non sustinuit, hoc Sal-
vatori contigisse reperio. Non enim Judæus tantum
efficitur, nec quidquid absurdorum et improborum
nominum est, in se recepit : sed, quod his **646**
omnibus absurdus est, ipsummet etiam peccatum,
et ipsamet maledictio; non quod peccatum sit, sed
quod ita nominetur. Quo enim modo peccatum esse
quest, qui nos etiam a peccati servitute in liberta-
tem asserit¹⁸? Quomodo maledictio, qui a legis
maledicto nos redimit¹⁹? Nimirum ut, tanto humi-
litis edito argumento, nos ad animi submissio-
nem, quæ sublimitatem parit, instituat. Fit igitur,
quemadmodum dixi, piscator, ad omnes se demittit,
everriculo uilitur, omnia perfert, ut piscem e pro-
fundo extrahat, aque in altum efferat, hominem

natantem.
II. Quocirca nunc quoque, *postquam consummavit*
hos sermones, migravit a Galilæa, et venit ad fines
Judææ trans Jordanem. In Galileam se confert, ut
populus, qui sedebat in tenebris, lucem magnam
videat²⁰. In Judæam migrat, quo illud nobis persua-
deat, ut a littera exurgamus, ac spiritum sequa-
mur. Nunc in monte docet²¹, nunc in planis locis
disserit²², nunc in naviculam transit²³, nunc tem-
pestatem increpat²⁴. Quin hæc quoque fortasse
ratione somnum capit²⁵, ut somnum benedicat :
fortasse etiam fatigatur²⁶, ut fatigationem sanctifi-
cet : fortasse etiam lacrymas fundit, ut lacry-
mas laudabiles reddat. Ex locis in loca transit, qui
nullo loci spatio continetur, ille, inquam, temporis,
et corporis, et circumscriptionis expers. Idem, et
erat et fuit : et supra tempus erat, et sub tempus
venit ; et invisibilis erat, et videtur. *In principio*
*erat, et apud Deum erat, et Deus erat*²⁷. Tertio re-
peritur hoc verbum, *erat*, ut numero ipso confirme-
tur. Id quod erat, exinanivit : id, quod non erat,

¹⁷ I Cor. ix, 20-22. ¹⁸ Rom. vi, 18. 22.
²⁰ Luc. vi, 17. ²¹ Marc. iv, 58. ²² ibid. ²³ Joan. iv,

(28) Ὡς ὑπὸ νόμον. Sic duo Regg. et Coisl. 3. D
Hæc desunt in ed.

(29) Ὁ μὴδὲ Παῦλος. Coisl. 4, ὅπερ καὶ Παῦ-
λος.

(30) Ἐαυτοῦ. Sic Reg. bm, Or. 1 et Comb. In
ed., αὐτοῦ.

(31) Τοῦτο εὐρίσκω. Coisl. 4, τούτου γὰρ πλεον
εὐρίσκω, « plenius adhuc reperio. »

(32) Οὐκ ἔστι μέν, etc. Illi : « tametsi falso,
nominatur. » Probare non possumus hanc viri docti
interpretationem. Christus quidem nec peccatum
fecit, nec facere potuit ; sed Deus illum pro nobis
peccatum fecit. Metaphorice igitur peccatum fuit
Christus, seu hostia pro peccato ; quod excludere
videtur Billius.

(33) Ὁ ἐξαγοράζων. Sic Reg. bm. Deest ὁ in
ed.

(34) Σαγηνεῖ, πάντα στέγει, ἴν', etc. Coisl. 4,
σαγηνεῖ πάντας, ἵνα.

Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδάνῃ·
τοῖς ὑπὸ νόμον, ὡς ὑπὸ νόμον (28), ἵνα τοὺς ὑπὸ
νόμον ἐξαγοράσῃ· τοῖς ἀσθενέσιν, ὡς ἀσθενῆς, ἵνα
τοὺς ἀσθενεῖς σώσῃ. Γίνεται πάντα πᾶσιν, ἵνα τοὺς
πάντας κερδάνῃ. Τί δὲ λέγω, τοῖς πᾶσι πάντα ; Ὁ
μὴδὲ Παῦλος (29) περὶ ἑαυτοῦ (30) ἠγέσχετο εἰ-
πεῖν, τοῦτο εὐρίσκω (31) τὸν Σωτῆρα πάσχοντα.
Ὁ γὰρ Ἰουδαῖος γίνεται μόνον, οὐδ' ὅσα τῶν ἀτό-
πων καὶ μοχθηρῶν ὀνομάτων εἰς ἑαυτὸν ἀναδέχεται,
ἀλλὰ καὶ ὁ τούτων πάντων ἀτοπώτερον, καὶ αὐτο-
αμαρτία καὶ αὐτοκατάρτα· οὐκ ἔστι μὲν (32), ἀκούει
δέ. Πῶς γὰρ ἀμαρτία, ὁ καὶ ἡμᾶς τῆς ἀμαρτίας
ἐλευθερῶν ; πῶς δὲ κατάρτα, ὁ ἐξαγοράζων (33) ἡμᾶς
ἐκ τῆς κατάρτας τοῦ νόμου ; Ἀλλ' ἵνα καὶ μέχρι
τούτων τὸ ταπεινὸν ἐπιδείξῃται, τυπῶν ἡμᾶς εἰς
B ταπεινώσιν τὴν ὕψους πρόξενον. Ὅπερ οὖν εἶπον,
ἀλιεὺς γίνεται, πᾶσι συγκαταβαίνει, σαγηνεῖ,
πάντα στέγει, ἴν' (34) ἐκ βάθους τὸν ἰχθὺν ἀνενέγκῃ,
τὸν νηρόμενον ἐν τοῖς ἀσάτοις καὶ ἁλμοῖς τοῦ
βίου κύμασιν ἀνθρωπίνων.

scilicet in instabilibus et salsis hujus vitæ fluctibus

B. Διὰ τοῦτο (35) καὶ νῦν, *ὅτε ἐτέλεσε* (36) τοὺς
λόγους τούτους, *μετῆρεν* (37) ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας,
καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὄρια τῆς Ἰουδαίας πέραν τοῦ Ἰορ-
δάνου. Γαλιλαίας ἐπιδημεῖ καλῶς, ἵνα ὁ λαὸς, ὁ καθ-
ήμενος ἐν σκότει, ἴδῃ φῶς μέγα (38). Εἰς τὴν Ἰου-
δαίαν μεθίσταται, ἵνα πείσῃ τοῦ γράμματος ἐξανα-
στάντας, ἀκολουθήσαι τῷ πνεύματι. Νῦν μὲν ἐπ'
C ὅρους διδάσκει, νῦν δὲ ἐν πεδίοις διαλέγεται, νῦν δὲ
εἰς πλοῖον μεταβαίνει, νῦν δὲ ἐπιτιμᾷ ζῆλαις. Τάχα
καὶ ὕπνον δίδωται, ἵνα καὶ ὕπνον εὐλογῇ· τάχα
καὶ κοπιᾷ, ἵνα καὶ τὸν τόπον ἀγιάσῃ· τάχα καὶ δα-
κρύει, ἵνα τὸ δάκρυον ἐπαινετὸν ἀπεργάσῃται. Με-
ταβαίνει τόπον ἐκ τόπου (39) ὁ μὴδὲν τόπον χωροῦ-
μενος, ὁ ἀχρονος, ὁ ἀσώματος, ὁ ἀπεριληπτος. Ὁ
αὐτὸς, καὶ ἦν, καὶ γίνεται· καὶ ὑπὲρ χρόνον ἦν, καὶ
ὑπὸ χρόνον ἔρχεται· καὶ ἀόρατος ἦν, καὶ ὁράται.
Ἐν ἀρχῇ ἦν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἦν, καὶ Θεὸς
ἦν. Τρίτον τὸ, ἦν, τῷ ἀριθμῷ βεβαιούμενον. Ὁ ἦν
ἐκένωσε (40), καὶ ὁ μὴ ἦν προσέλαβεν· οὐ δύο γε-
νόμενος (41), ἀλλ' ἐν ἐκ τῶν δύο γενέσθαι ἀνασχό-
6. Galat. iii, 13. ²⁰ Isa. ix, 2. ²¹ Matth. v, 1.
²² Luc. vi, 17. ²³ Marc. iv, 58. ²⁴ ibid. ²⁵ Joan. i, 1.

(35) Διὰ τοῦτο. Duo Coisl., quatuor Colb., Or. 1,
etc., διὰ τούτων.

(36) Ὅτε ἐτέλεσε. Sic plures Regg. et Colb., Or.
1, etc. Deest ὅτε in ed.

(37) Μετῆρεν. Reg. bm, μετῆλθεν.

(38) Φῶς μέγα. Duo Coisl. et duo Colb. addunt,
τῆς ἐπιγνώσεως, « magnam lucem notitiæ Dei ac
fidei. »

(39) Ἐκ τόπου. Sic Coisl. 3 et Or. 1. In ed., ἐκ
τόπων.

(40) Ὁ ἦν ἐκένωσε. « Quod erat exinanivit. »
Hujusmodi locutionum explicationem vide in libello
Leporii, *Concil.* tom. II, pag. 1681 et in celeberrima
S. Leonis ad Flavianum epist., cap. 3.

(41) Ὁ δὲ δύο γενόμενος, etc. « Non duo factus, »
quasi seorsim et duo filii. Vere etenim Christus,
cum in ipso duæ sint naturæ, compositus est ; sed
unus tantum ex utriusque naturæ compositione effi-
citur Christus.

μενος. Θεὸς γὰρ ἀμφοτέρα, τὸ τε προσλαβὼν, καὶ τὸ προσληφθέν· δύο φύσεις εἰς ἓν συνδραμοῦσαι, οὐχ υἱοὶ δύο· μὴ καταφευδέσθω ἡ σύγκρασις (42). Οὗτος ὁ τηλικούτος, ὁ τοσοῦτος· ἀλλὰ τί πέπονθα; Πάλιν ἐμπέπτωκα εἰς ἀνθρώπινα βήματα. Πῶς γὰρ τὸ ἀπλοῦν τοσοῦτον; πῶς δὲ τὸ ἀπῶσον τηλικούτον; Ἀλλὰ ὅτε συγγνώμην τῷ λόγῳ· ὀργάνῳ βραχεῖ περὶ τῶν μεγίστων φέγγομαι. Καὶ τοῦτο οἶσει ὁ πολὺς, ὁ μακρόθυμος, ἡ ἀνείδεος φύσις καὶ ἀσώματος, τοὺς ὡς περὶ σώματος καὶ τῆς ἀληθείας λόγους ἀσθενεστέρους (43). Εἰ γὰρ σάρκα ἐδέξατο, καὶ τὸν τοιοῦτον φέρεται (44) λόγον.

quod, velut de corpore loquens, infirmioribus verbis suscepit, utique et huiusmodi sermonem perferet.

Γ'. Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ (45), καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς ἐκεῖ, ἔθθα πλείων ἡ ἐρημία. Εἰ ἐπὶ τῆς ἰδίας ἔμεινε περιωπῆς, εἰ μὴ συγκατέδη τῇ ἀσθενείᾳ, εἰ ἔπερ ἦν ἔμεινεν, ἀπρόσιτον αὐτὸν φυλάττων καὶ ἀπεριληπτον, ὀλίγοι ἂν ἠκολούθησαν τυχόν· οὐκ οἶδα δέ, εἰ καὶ ὀλίγοι, τάχα μόνος Μωϋσῆς, καὶ οὗτος τοσοῦτον, ὥστε μόλις ἰδεῖν Θεοῦ τὰ ὁσιόθια. Τὴν μὲν γὰρ νεφέλην διέσχεν, ἐξω τοῦ σωματικοῦ βάρους γενόμενος, ἡ συσταλὴς ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων· Θεοῦ δὲ λεπτότητα, ἡ ἀσωματότητα, ἡ οὐκ οἶδα ὅπως (46) ἂν τις ὀνομάσειε, πῶς ἂν ἐθεάσατο σῶμα τε ὢν, καὶ αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς προσβάλλων; Ἀλλ' ἐπειδὴ κενοῦται δι' ἡμᾶς, ἐπειδὴ κατέρχεται (κένωσιν δὲ λέγω τὴν τῆς δόξης οἶον ὑφ' ἑσῶν τε καὶ ἐλάττωσιν), διὰ τοῦτο χωρητὸς γίνεται.

missionem et imminutionem), idcirco perceptibilis

Δ'. Δότε δέ (47) μοι συγγνώμην μεταξὺ, καὶ πάθος τι ἀνθρώπινον πάλιν πάσχοντι. Θυμοῦ πληροῦμαι καὶ λύπης ἐπὶ τῷ ἐμῷ Χριστῷ, συμπάσχετε δέ (48) καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδω διὰ τοῦτο ἀτιμαζόμενον μου τὸν Χριστόν, δι' ὃ μάλιστα τιμᾶσθαι δεῖκαίος ἦν. Διὰ τοῦτο γὰρ αἷμος, εἰπέ μοι, ὅτι διὰ σὲ ταπεινός; Διὰ τοῦτο κτίσμα, ὅτι τοῦ κτισματος κήβεται; Διὰ τοῦτο ὑπὸ χρόνον, ὅτι τοὺς ὑπὸ χρόνον ἐπισκέπτεται; Πλὴν πάντα φέρει, πάντα δέχεται. Καὶ τί θαυμαστόν; Παύματα ἤνεγκεν, ἐμπυσμάτων ἠνέσχeto, χολῆς ἐγεύσατο διὰ τὴν ἐμὴν γεῦσιν. Φέρει καὶ νῦν λιθαζόμενος, οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἐμπηραζόντων, ἀλλὰ καὶ ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν τῶν εὐσεβεῖν δοκούντων. Τὸ γὰρ περὶ ἀσωμάτου διαλεγόμενον, σωματικοῖς κεχρησθαι ὀνόμασι, τυχὼν ἐμπηραζόντων ἐστὶ καὶ λιθαζόντων (49)· ἀλλὰ συγγνώμη, πάλιν λέγω, τῇ ἀσθενείᾳ. Λιθαζόμεν γὰρ οὐχ ἐκόντες, ἀλλὰ τὸ φέγγεσθαι ἄλλως οὐκ ἔχοντες, ὃ δὲ ἔχομεν χρώμενοι. Λόγος ἀκούεις, καὶ ὑπὲρ λόγον εἰ· ὑπὲρ

A assumpsit: non duo factus, sed unum ex duplici natura fieri sustinens. Ambo enim Deus, nimirum, quod assumpsit, et quod assumptum est: duæ naturæ in unum concurrentes, non duo filii ne falsi nota prematur unio. Hic qui tantus est, tamque magnus: sed quid ago? Rursus in humana verba prolapsus sum. Quo enim modo, quod simplex est, tantum esse potest? Quo item modo, quod quantitatē nescit, tantæ magnitudinis? Sed dictis nostris, quæso, ignoscite: organo exiguo de rebus maximis 647 loquor. Atque hoc feret multus ille et longanimis, natura illa formæ et corporis expers, utar, quam veritas ipsa postulet. Nam cum carnem

B III. Et secutæ sunt eum turbæ multæ, et curavit eos illic, ubi vastior solitudo erat. Si in specula sua mansisset, si ad hominum infirmitatem minime se demisisset, si, quod erat, mansisset, inaccessibilem seipsum et incomprehensibilem custodiens, pauci fortasse secuti fuissent: atque haud scio an pauci, fortasse Moyses solus; idque etiam hactenus, ut Dei posteriora ægre videret 22. Etenim nubem quidem ille penetravit 23, extra corporis pondus positus, aut a sensibus collectus ac reductus; Dei vero tenuitatem, aut a corpore vacuitatem, aut quocunque tandem alio nomine res ea appellanda sit, quo tandem modo perspicere potuisset, qui et corpus erat, et corporeis oculis cernebat? Verum, quoniam nostra causa exinanitur, quoniam descen-

C dit (exinanitionem autem voco, quasi gloriæ subdit et comprehensibilis efficitur.

IV. Ac mihi velim ignoscatis, affectum quemdam humanum rursus sentienti. Ira et mœrore impleor propter meum Christum, (utinam ipsi quoque simul doleatis!) cum eum hac de causa contemni ac pro nihilo haberi conspicio, propter quam eum maxime honorari par erat. An idcirco, dic mihi, humilis et abjectus est, quia propter te humilis? An ileo creatura, quia de creatura sollicitus est? An ideo tempori subest, quia eos, qui tempori subsunt, invisit? Verumtamen omnia fert, omnia excipit. Et quid mirum? Alapas tulit 24, sputis aspergi sustinuit, propter gustum meum fel gustavit 25. Nunc etiam se lapidibus incessi patitur 26, non modo ab obtrectantibus et vexantibus, sed a nobis etiam ipsis, qui fidei pietatem profitemur. Etenim de incorporeo disputantem, corporeis nominibus uti, vexantibus fortasse fuerit, et lapidantis; sed infirmitati nostræ, iterum dicam, venia concedatur. Lapidamus enim haud lubenter: sed quia aliter loqui

22. 23 Exod. xxxiii, 23. 24 Exod. xi, 21. 25 Marc. xiv, 65. 26 Joan. xix, 29. 27 Joan. x, 31.

(42) Μὴ καταφευδέσθω ἡ σύγκρασις. «Ne falsi nota prematur unio.» Sic loqui maluere theologi, post natum Eutycheis errorem, quam συγκράσεως, id est, «communionis,» voce uti, licet familiaris sit Gregorio.

(43) Ἀσθενεστέρους. Deest in Reg. b.

(44) Φέρεται. Comb., φέρετω.

(45) Πολλοί. Nonnulli addunt, ψηφί.

(46) Οὐκ οἶδα ὅπως. Sic tres Colb. In ed., οὐκ οἶδα πῶς.

(47) Δέ. Deest in Or. 1.

(48) Δέ. Deest in Reg. b.

(49) Ἐμπηραζόντων ἐστὶ καὶ λιθαζόντων. Sic duo Colb. et Comb. In ed., ἐμπηραζόντων, τυχὼν λιθαζόντων.

non possumus, quibus possumus verbis utimur. Verbum diceris, et verbo omni superior es; lucem superas, et lux nominaris; ignis vocaris, **648** non quod in sensum cadas, sed quia levem et improbam materiam expurgas: gladius, quia rectum a malo scindis: ventilabrum, quia aream repurgas, ac, quidquid leve et ventosum est, rejiciens, id omne, quod grave et plenum est, in superna horrea recondis; securis, quia diuturna patientia et lenitate usus, infrugiferam ficum tandem excindis, quia improbitalis radices amputas; ostium, propter introductionem; via, quia recto itinere gradimur; ovis, quia victima; pontifex, quia corpus offers, Filius, quia Patris. Rursus linguas incito ac provoco; rursus adversus Christum quidam insaniunt, vel adversum me potius, qui, ut Verbi fierem præco, dignus habitus sum. Ut Joannes efficior: *Vox clamantis in deserto* ²⁴, deserto quidem prius loco, et frequentii.

V. Cæterum, ut ad rem redeam, sermonemque meum repetam, ideo sequebantur eum turbæ multæ, quia ad infirmitatis nostræ captum se demittit. Quid postea? *Et accesserunt, inquit, ad eum Pharisei, tentantes eum, et dicentes: Si licet homini quæcumque ex causa dimittere uxorem suam?* Rursus Pharisei tentant; rursus, qui legem legunt, legem non intelligunt; rursus, qui se legis interpretes profitentur, magistris aliis opus habent. Parum erat Sadduceos de resurrectione tentasse, legisperitos de perfectione interrogasse, Herodianos de censu, alios de potestate. Adhuc de matrimonio quispiam eum, qui tentari non potest, qui matrimonium creavit, qui ex prima causa universum hoc hominum genus condidit, percunctatur. Ipse autem **C** respondens, dixit eis: *Non legis, quia is qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos?* Christus quasdam quæstiones solvere atque explicare solet, quasdam velut obstructo interrogantium ore comprimere. Cum ex eo queritur: *In qua potestate hæc facis?* Propter ingentem eorum qui interrogaverant, ineptiam, vicissim ipse quoque interrogat: *Baptismus Joannis de celo erat, an ex hominibus?* **649** Atque utrinque interrogatores suos premit ac constringit. Unde etiam nobis nunquam ad Christi imitationem eos, qui curiosa

²⁴ Matth. iii, 3. ²⁵ Luc. xx, 2. ²⁶ ibid. 4.

(50) *Ὅσος βαρὺ καὶ πληρὺς*. Sic nonnulli codd. D Deest πληρὺς in e. l.

(51) *Τὰς ἀνω*. Hæc desunt in pluribus.

(52) *Ἐναποτίθεσθαι*. Coisl. 3, ἀποτιθέμενος.

(53) *Ἀξίην, ὅτι*. Sic Or. 1. Deest ὅτι in ed.

(54) *Ἠκολούθουν*. Reg. hm addit, μέν.

(55) *Οἱ ἐξηγηταί*. Deest in duobus Regg. et Or. 1. (56) *Ὅν ἤρκεσαν Σαδδουκαῖοι*. Hæc desunt in duobus Regg. In duobus aliis hic locus sic legitur: *Δέονται, καὶ οἱ πειράζοντες, etc.*

(57) *Ἐρωτῶ*. Comb. legit, ἐρωτῶσι, «interrogant»; eamque lectionem præfert, quæ Christi responsione confirmatur. Non uni siquidem, sed pluribus respondet, cum dicit: «Non legis, quia is qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos?»

A φῶς εἶ, καὶ φῶς ὀνομάζῃ· κύρ ἀκούεις, οὐκ αἰσθη-
τὸς ὢν, ἀλλ' ὅτι τὴν κούφην καὶ μόχθηρὰν ἀνα-
καθαίρεις ὕλην· μάταιρα, ὅτι τέμνεις τὸ χεῖρον ἀπὸ
τοῦ κρείττονος· πύον, ὅτι ἀνακαθαίρεις τὴν ἄλω,
καὶ ὅσον κούφον τε καὶ ἀνεμαῖον ἀποτελεσόμενος,
ὅσον βαρὺ καὶ πληρὺς (50) ἐπὶ τὰς ἀποθήκας τὰς
ἀνω (51) ἐναποτίθεσαι (52)· ἀξίην, ὅτι (53) τὴν ἀκαρ-
πον ἐκκόπτεις συκὴν ἐπὶ πολὺ μακροθυμήσας, ὅτι
τὰς ρίζας ἐκτέμνεις τῆς πονηρίας· θύρα, διὰ τὴν
εἰσαγωγὴν· ὁδὸς, ὅτι εὐθυποροῦμεν· πρόβατον,
ὅτι θύμα· ἀρχιερεὺς, ὅτι προσφέρεις τὸ σῶμα·
Υἱὸς, ὅτι Πατρός. Πάλιν κινῶ τὰς γλώσσας· πάλιν
κατὰ Χριστοῦ τινες μαίνονται, μᾶλλον δὲ, κατ'
ἐμοῦ, ὃς ἡσιώθην τοῦ Λόγου γενέσθαι κήρυξ. Ὡς
Ἰωάννης γίνομαι· Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ.
B ἐρήμῳ ποτὲ καὶ ἀνύδρῳ, νῦν δὲ καὶ λίαν οἰκου-
μένην.

siccitate laboranti, nunc autem valde habitabili et

E'. Πλὴν ὅπερ ἔλεγον, ἵνα πρὸς τὸν ἐμὸν ἀνα-
δράμω λόγον, διὰ τοῦτο ἠκολούθουν (54) αὐτῷ ὄχλοι
πολλοί, ὅτι ταῖς ἀσθενείαις συγκαταβαίνει ταῖς ἡμε-
τέραις. Εἰτα τί; Καὶ προσῆλθορ αὐτῷ, φησὶν, οἱ
Φαρισαῖοι, πειράζοντες αὐτὸν καὶ λέγοντες· Εἰ
ἔστιν ἀνθρώπων κατὰ πᾶσαν αἰτίαν ἀπολύσαι
τὴν γυναῖκα αὐτοῦ; Πάλιν Φαρισαῖοι πειράζουσι·
πάλιν οἱ τὸν νόμον ἀναγινώσκοντες, τὸν νόμον οὐ
γινώσκουσι· πάλιν οἱ ἐξηγηταί (55) τοῦ νόμου τυγ-
χάνοντες, ἄλλων διδασκάλων δέονται. Οὐκ ἤρκεσαν
Σαδδουκαῖοι (56) πειράζοντες περὶ ἀναστάσεως, καὶ
νομικοὶ πυνθανόμενοι περὶ τελειότητος, καὶ Ἰρω-
διανοὶ περὶ κήνσου, καὶ περὶ ἐξουσίας ἑτεροὶ. Ἀλλὰ
καὶ περὶ γάμου τις πάλιν ἐρωτᾷ (57) τὸν ἀπείρα-
στον, τὸν κτίστην τῆς συζυγίας, τὸν ἐκ τῆς πρώτης
αἰτίας (58) τὸ πᾶν τῶν ἀνθρώπων γένος τοῦτο
συστησάμενον. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐκ
ἀνέγγρατε, ὅτι ὁ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς, ἄρρεν καὶ
θῆλην ἐποίησεν αὐτούς; Οἶδε τινὰς μὲν τῶν ἐρω-
τήσεων διαλβεῖν, τινὰς δὲ ἐπιστοιμίζειν. Ὅτε ἐρω-
τᾶται, Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; διὰ τὸ
ἄγαν ἀπαλθευτὸν τῶν ἐρωτησάντων, καὶ αὐτὸς ἀν-
ερωτᾷ· Τὸ βάπτισμα τὸ Ἰωάννου (59), ἐξ οὐ-
ρανῶν ἦν, ἢ ἐξ ἀνθρώπων; Καὶ ἀμφοτέρωθεν
συμποδίζει τοὺς ἐρωτῶντας. Ὅστε δυνάμεθα καὶ
ἡμεῖς μιμούμενοι Χριστὸν, ἔστιν ὅτε τοὺς (60) πε-

(58) *Τὸν ἐκ τῆς πρώτης αἰτίας*. Comb. legit: ἐκ τῆς πρώτων τὸ πᾶν, etc., «qui limo primum universum hominum genus condidit.» Quæ lectio planiorem sensum efficit. Nam ex his verbis, «limo primum,» Adamus intelligitur, qui limo formatus est, et sic totius humani generis radix evasit. Verba tamen quæ editi libri exhibent, intelligi possunt, quemadmodum ista Pauli, Act. xvii, 26: Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων, etc.: «Fecitque ex uno (sanguine) omne genus hominum,» etc.

(59) *Τὸ Ἰωάννου*. Deest τό in Or. 1.

(60) *Ἐστὶν ὅτε τοῦς*. Sic duo Colb. Quam lectionem sequitur Combefissius, et ipse secutus vide tur Billius. Alii, ὅτε μὲν περὶ τοῦς, nullo sensu.

πρίτως ἡμῖν διαλεγόμενους ἐπιστομίζειν, καὶ ἀτομωτέρους ἀντερωτήμασι (61) λύειν τὴν ἀτομίαν τῶν ἐρωτήσεων. Ἐσμὲν γὰρ καὶ ἡμεῖς σοφοὶ τὰ μάταια ἔστιν ὅτε, ἵνα τὰ τῆς ἀπροσύντης καυχώσονται. Ὅτε δὲ ἐρώτησιν ὁρᾷ λογισμοῦ δεομένην, τότε οὐκ ἀπαξιοῖ τοὺς ἐρωτῶντας· συνετῶν ἀποκρίσεων.

Γ'. Τὸ ἐρώτημα, δὲ ἐρώτησας, τοῦτο σωφροσύνην τιμᾷ μοι δοκεῖ, καὶ ἀποκρίσιν ἀπαιτεῖν φιλόφρονων· σωφροσύνην, περὶ ἣν ὁρῶ τοὺς πολλοὺς κακῶς διακειμένους, καὶ τὸν νόμον αὐτῶν ἀνίσουν, καὶ ἀνώμαλον. Τί δήποτε γὰρ, τὸ μὲν θῆλυ ἐκόλασαν, τὸ δὲ ἀρρεν ἐπέτρεψαν (62); Καὶ γυνὴ μὲν κακῶς βουλευσαμένη περὶ κοίτην (63) ἀνδρὸς μοιχᾷται, καὶ πικρὰ ἐντεῦθεν τὰ τῶν νόμων ἐπιτίμια· ἀνὴρ δὲ καταπορεύων γυναικὸς, ἀνεύθυνος; Οὐδέχομαι ταύτην τὴν νομοθεσίαν, οὐκ ἐπαινῶ τὴν συνθήκειαν. Ἄνδρες ἦσαν οἱ νομοθετοῦντες, διὰ τοῦτο κατὰ γυναικῶν ἡ νομοθεσία· ἐπεὶ καὶ τοῖς πατράσιν ὑπ' ἐξουσίαν δεδωκεν τὰ τέκνα, τὸ δὲ ἀσθενέστερον (64), ἀθεράπευτον εἶασαν. Θεὸς δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ, *τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου*, ἥτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη, ἵνα εὖ σοι γένηται, ἐν ἐπαγγελίαις (65) κειμένη. Καὶ, *Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω*. Ὁμοίως καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐτίμησε (66), καὶ το καλὸν ἐκόλασεν. Καὶ, *Εὐλογία πατρὸς στήριζει οἶκον τέκνων· κατάρα δὲ μητρὸς ἐκριζοῖ θεμέλια*. Ὅρατε τὸ ἴσον τῆς νομοθεσίας. Εἰς ποιητῆς ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, εἰς χοῦς ἀμφοτέροι (67), εἰκῶν μία, νόμος εἷς, θάνατος εἷς, ἀνάστασις μία. Ὁμοίως ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς γεγόναμεν· ἐν χρέος παρὰ τῶν τέκνων τοῖς γονεῦσιν (68) ὀφείλεται. Unus viri et mulieris Creator, pulvis unus uterque, Aequē ex viro et muliere procreati sumus: unum idemque parentibus debitum filii persolvendum habent.

Ζ'. Πῶς οὖν σὺ σωφροσύνην μὲν ἀπατεῖς, οὐκ ἀντισπέρεις δέ; πῶς, δὲ μὴ δίδως, αἰτεῖς; πῶς ὁμότιμον σῶμα ὢν, ἀνίσως (69) νομοθετεῖς; Εἰ δὲ τὰ χεῖρω σκοπεῖς· ἡμαρτεν ἡ γυνή, τοῦτο καὶ ὁ Ἀδάμ· ἀμφοτέρους δὲ ὅρις ἡπάτησεν. Οὐ τὸ μὲν ἀσθενέστερον εὐρέθη, τὸ δὲ ἰσχυρότερον. Ἀλλὰ τὸ βαλτικὸν λογίζῃ; ἀμφοτέρους σώζει Χριστὸς τοῖς πάθεσιν. Ὑπὲρ ἀνδρὸς σὰρξ ἐγένετο· τοῦτο καὶ ὑπὲρ γυναικὸς. Ὑπὲρ ἀνδρὸς ἀπέθανε; καὶ ἡ γυνὴ τῷ θανάτῳ σώζεται. Ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ὀνομάζεται· τιμᾶσθαι Δαβὶδ οἶει τὸν ἄνδρα; ἀλλὰ καὶ ἐκ Παρθένου γενναίται, τοῦτο καὶ ὑπὲρ γυναικῶν. *Ἐσονται μὲν οὖν*

A disputatione nos lacescent, comprimere, quæstionumque absurditatem absurdioribus interrogationibus solvere licet. Nam ipsi quoque interdum in rebus vanis sciti atque ingeniosi sumus: ut in his, quæ sunt insipientiæ, gloriæ. At cum quæstionem ratiocinatione ac iudicio indigentem videt, tum eos, a quibus interrogatur, prudenti responso nequaquam indignos censet.

VI. Quæstio hæc, inquit, quam proposuisti, ad pudicitiae cultum et honorem spectare mihi videtur, responsionemque humanam et commodam postulare. Circa hanc enim plerosque male affectos cerno, ac legem eorum iniquam, nec sibi constantem. Quid enim causæ fuit, cur mulierem coererent, marito contra indulgerent, eumque liberum relinquerent? B Et mulier quidem, quæ improbum consilium adversus viri sui cubile susceperit, adulterii piaculo constingatur, acerbissimisque legum pœnis excrucietur; vir autem, qui fidem uxori datam per adulterium violaverit, nulli supplicio obnoxius sit? Hanc legem haudquaquam probo, hanc consuetudinem minime laudo. Viri erant, qui hanc legem sauxerunt, ac propterea adversus mulieres lata est; quandoquidem et filios paternæ potestati subjecerunt, infirmiore sexum incultum atque incuratum relinquunt. Ac Deus non sic; verum: *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene tibi sit* 27, quod est primum mandatum, in pollicitationibus situm 28. Et: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur* 29. Aequē, et virtuti honorem ac præmia, et accleri pœnam constituit. Item alio loco: *Benedictio patris firmat domos filiorum; maledictio autem matris eradicat fundamenta* 30. Legis æquabilitatem videtis, imago una, lex una, mors una, resurrectio una.

650 VII. Qua igitur fronte pudicitiam exigis, quam ipse vicissim non præstas? Quomodo, quod non das, petis? Quomodo corpori pari honore prædito, imparem legem statuis? Si deteriora expendis: peccavit mulier; eodem quoque modo *Adam peccavit*: utrumque serpens decepit atque in fraudem impulit 41. Non altera infirmior inventa est, alter fortior. At meliora consideras? Utrumque Christus passione sua salute donavit. Pro viro caro factus est? Pro muliere item. Pro viro mortem subiit? Ipsius item morte mulieris salus parata est. At ex semine David nominatur 42, atque hinc forsitan

27 Exod. xx, 12. 28 Ephes. vi, 2. 29 Exod. xxi, 17.

(61) Ἀντερωτήμασι. Reg. b et Or. 1, ἐρωτήμασι.

(62) Ἐκόλασαν... ἐπέτρεψαν. Sic Coisl. 1. in ed., ἐκόλασε... ἐπέτρεψε. Sic observandum, Gregorium loqui de civili Romanorum lege. Unde Hieronymus epist. 50, ait: « Aliæ sunt leges Cæsarium, aliæ Christi. Aliud Papinianus, aliud Christus noster præcipit. Apud illos quod non licet feminis, æque non licet viris, et eadem servitus pari conditione censetur. »

(63) Κοίτην. Coisl. 1 et Or. 1. κοίτης.

41 Eccli. iii, 11. 42 Gen. iii, 6 sqq. 43 Rom. i, 3.

(64) Τὸ δὲ ἀσθενέστερον. Nonnulli, τὸ δ' ἀσθενέστερον.

(65) Ἐν ἐπαγγελίαις. In quibusdam, ἐν ἐπαγγελίαις.

(66) Ἐτίμησε. Duo Colb. et Coisl. 1, ἐτίμησε, et laudes constituit.

(67) Ἀμφοτέροι. Coisl. 1, ἀμφοτέροις.

(68) Γονεῦσι. Or. 1, γονεῖς (i. γονεῖς). In quibusdam, γονεῖς et γονεῖς. In aliis ad marg., γονεῖς.

(69) Ἀνίσως. Sic duo Regg. et Or. 1. in ed., ἀνίσως.

viros honore præferri colligis? Audio, sed ex Virgine quoque nascitur⁴³, quod et pro mulieribus valet. *Erunt igitur, inquit, duo in carne una*⁴⁴: proinde caro, quæ una est, æqualem honorem habeat. Jam vero Paulus exemplo quoque castitatem velut lege præscribit. Quo tandem modo, et qua ratione? *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia*⁴⁵. Pulchrum est mulieri Christum per virum revereri: pulchrum quoque viro Ecclesiam per uxorem non aspernari. *Mulier, inquit, ut virum timeat*⁴⁶, quippe et Christum. At vir etiam, ut uxorem foveat atque complectatur⁴⁷; nam et Christus Ecclesiam. Quin etiam hæc verba studio-

VIII. *Mulge lac*, ait ille, *et erit butyrum*⁴⁸: sedulo exquire, et fortasse in iis succulentius aliquid invenies. Hoc enim sermone secundas nuptias mihi dissuadere videtur. Si enim duo Christi sunt, duo quoque viri sint, et duæ uxores: si autem unus Christus, unum Ecclesiæ caput, una etiam caro sit, secunda autem respuatur. Quod si secundam prohibeat, de tertia quid dicendum est? Primum lex est, secundum venia et indulgentia, tertium iniquitas. Qui autem hunc numerum excedit, porcinus plane est, utpote ne multa quidem vitii exempla habens. Enimvero lex omnes ob causas libellum dat repudi. At Christus non ob omnes, sed ab impudica tantum et adultera uxore viro separari permittit: reliquis autem omnibus in rebus animi æquitate ac patientia uti jubet. Ergo impudicam quidem, quia genus corrumpit et adulterat, expellamus: cætera autem omnia patienter et moderate ac sapienter 651 seramus; aut, ut rectius loquar, sapienter et moderate ferte, quicumque matrimonii jugum subilistis. Si illitus fuco et cerusa colores et pigmenta perspexeris, eam hoc ornatu spolia: si procacem et petulantem linguam, coerce: si meretricium risum, verecundiam et gravitatem compone: si sumptum aut potum immodicum, contrahe: si intempestivos progressus, domi cohibe: si oculum elatum et vagum, reprime. At eam ne temere a te divellas et abstrahas. Incertum est, utra pars in discrimine versetur, eam, quæ secatur, an ea quæ secatur. *Fons aquæ*, ait ille, *sit tibi proprius: nec ullus extraneus tecum sit particeps*⁴⁹. Et: *Pullus*

οὐ δύο, φησὶν, εἰς σάρκα μίαν· καὶ ἡ μία (70-71) σὰρξ ἔχεται τὸ ὁμοίωμα. Παῦλος δὲ καὶ τῷ ὑποδείγματι τὴν σωτηρίαν νομοθετεῖ. Πῶς, καὶ τίνα τρόπον; Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν (72) Ἐκκλησίαν. Καλὸν τῇ γυναικὶ Χριστὸν αἰδεσθαι διὰ τοῦ ἀνδρός· καλὸν καὶ τῷ ἀνδρὶ τὴν Ἐκκλησίαν μὴ ἀτιμάζειν διὰ τῆς γυναικός. Ἡ γυνή, φησὶν, ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα· καὶ Χριστὸν γάρ. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνὴρ, ἵνα περιέπη τὴν γυναῖκα· καὶ γὰρ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Μᾶλλον δ' ἐστὶ (73) καὶ προσφυλοποιήσωμεν τῷ ῥητὶ.

et Christus Ecclesiam. Quin etiam hæc verba studio- B H. *Ἀμελῆς γάλα, καὶ ἔσται βούτυρον*: ἐξέταξε, καὶ τυχὸν ἂν εὖροις τι ἐν αὐτῷ τροφιμώτερον. Δοκεῖ μοι γάρ (74) παρατεῖσθαι τὴν διγαμίαν ἐνταῦθα ὁ λόγος. Εἰ μὲν γὰρ δύο Χριστοὶ, δύο καὶ ἄνδρες, δύο καὶ γυναῖκες· εἰ δὲ εἰς Χριστὸς, μία κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μία σὰρξ· ἡ δευτέρα δὲ ἀποπτύεσθαι. Τὸ δεύτερον δὲ ἂν καλώσῃ, τοῦ τρίτου τίς λόγος; Τὸ πρῶτον νόμος, τὸ δεύτερον συγχώρησις, τὸ τρίτον παρανομία. Ὁ δὲ ὑπὲρ τοῦτο, χοιρώδης (75), οἷος οὐδὲ πολλὰ ἔχων τῆς κακίας τὰ παραδείγματα. Ὁ μὲν νόμος κατὰ πᾶσαν αἰτίαν τὸ ἀποστάσιον δίδωσι· Χριστὸς δὲ οὐ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν· ἀλλὰ συγχωρεῖ μὲν μόνον χωρίζεσθαι τῆς πόρνης, τὰ δὲ ἄλλα πάντα φιλοσοφεῖν κελεύει. Καὶ τὴν πόρνην, ὅτι νοθεύει τὸ γένος· τὰ δ' ἄλλα πάντα (76) καρτερώμεν καὶ φιλοσοφώμεν· μᾶλλον δὲ καρτερεῖτε καὶ φιλοσοφεῖτε, ὅσοι τὸν τοῦ γάμου συζυγὸν ἰδέεσθε. Ἐὰν ἐπιγραφὰς ἴδῃς ἢ ὑπογραφὰς (77), ἀποκόσμησον· κἀν γλῶσσαν προσηπῇ, σιφφρόνισον· ἂν γέλωτα πορνικὸν, κατηφῇ ποιήσῃ· ἔαν σαπίνην, ἢ ποτὲν ἀμετρον (78), σύστειλον· ἔαν προδότους ἀκαίρους, πέθῃσιν· ἔαν ὀφθαλμὸν μετέωρον, κόλασον. Μὴ τέμης δὲ προπετῶς, μὴ (79) χωρίσῃς. Ἀθλῶν, τί κινδυνεύει (80), τὸ τέμνον, ἢ τὸ τεμνόμενον. Ἡ πηγὴ, φησὶ, τοῦ ὕδατος ἔστω σοὶ ἰδία, καὶ μηδεὶς ἀλλότριος μετασχέτω σοι· καὶ, Πῶλος σὼν χαρίτων, καὶ ἐλαφὸς σῆς φιλλὰς ὀμλεῖτω σοι. Σὺ τοίνυν μὴ γίνου ποταμὸς ἀλλότριος, μηδὲ ἄλλαις ἀρέσκειν σπούδαζε μᾶλλον, ἢ τῇ σῇ γυναικί. Εἰ δὲ ἀλλαχοῦ φέρῃ, καὶ τῷ σὺ μέλει (81) νομοθετεῖς τὴν ἀσέλγειαν. Οὕτω μὲν ὁ Σωτὴρ.

⁴³ Matth. i, 25. ⁴⁴ Gen. ii, 24. ⁴⁵ Ephes. v, 32. ⁴⁶ ibid. 33. ⁴⁷ ibid. 33. ⁴⁸ Prov. xxx, 33. ⁴⁹ Prov. v, 17.

(70-71) *Ἡ μία*. Comb. legit, εἰ μία, « si una caro, eundem sortiatur honorem. »

(72) *Καὶ εἰς τὴν*. Sic sacer textus, Reg. om, Comb., etc. Deest εἰς in ed.

(73) *Μᾶλλον δ' ἐστὶ*. Reg. b, Or. 1, μᾶλλον δὲ τι.

(74) *Δοκεῖ μοι γάρ*, etc. Sic Coisl. 1, Gabr., etc. Deest γάρ in ed. Cæterum ex hoc contextu nullatenus concludendum, secundas nuptias a Gregorio prorsus damnari. Quamvis enim Ecclesia Græca sese severiorem hac in re, quam Latina, præbuerit, secundas tamen nuptias non omnino prohibuit. Quod quidem manifestum est ex his Chrysostomi verbis, *Homil. xiv* in primam ad Timoth. Epist.: « Cur incitat et admonet (Ecclesia), ne ad secundas nuptias transeant? Num rem hanc damnavit? Nequaquam. Hoc enim hæreticorum est. »

(75) *Χοιρώδης*. Nonnulli addunt, βίος « vita porcina. »

(76) *Ἄλλα πάντα*. Sic Collb. 1. Deest πάντα in ed., quamvis a Billio expressum.

(77) *Ἐὰν ἐπιγραφὰς ἴδῃς, ἢ ὑπογραφὰς*. Sic legendum docet Combefisus. Illud probat ex Chrysost. lib. *de Sacerdotio*, apud quem sic legitur: « Ὀφθαλμῶν ὑπογραφαί, καὶ παρειῶν ἐπιγραφαί. » Fuci subtus oculis adhibiti, et genis impositi. In ed., *Ἐὰν ἀπογραφὰς ἴδῃς*, etc.

(78) *Ἀμετρον*. Reg. b et Or. 1, ἀμέτρητον.

(79) *Μή*. Or. 1, μηδέ.

(80) *Κινδυνεύει*. In nonnullis, κινδυνεύουσι.

(81) *Καὶ τῷ σὺ μέλει*, etc. Coisl. 1, πῶς οὐχὶ τῷ σὺ μέλει, « quomodo non axori tue, » etc.

gratiarum tuarum, et cervus amicitiae tuae, consuetudinem vitae tecum habeat⁸⁰. Quocirca tibi cavendum est, ne fluxius alienus efficiaris; atque aliis potius, quam uxori tuae, placere studeas. Quod si alio feratur cupiditas tua, parti quoque tuae libidinem praescribis. Atque ad hunc quidem modum Salvator locutus est.

Θ. Τί δὲ οἱ Φαρισαῖοι; Τραχὺς τοῦτοις ὁ λόγος A φαίνεται (82). Καὶ γὰρ καὶ ἄλλα τῶν καλῶς ἐχόντων ἀπαρέσκει, καὶ τοῖς τότε Φαρισαίοις, καὶ τοῖς νῦν Φαρισαίοις. Φαρισαῖον γὰρ, οὐ τὸ γένος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος ἐργάζεται. Οὕτω καὶ Ἀσσύριον οἶδα, καὶ Αἰγύπτιον, τὸν τῇ προαιρέσει μετὰ τούτων ταπτόμενον. Τί οὖν οἱ Φαρισαῖοι; Εἰ οὕτω, φασίν (83), ἐστὶν ἡ αἰτία μετὰ τῆς γυναικὸς, οὐ συμφέρει γαμήσθαι. Νῦν δὲ τοῦτο καταμανθάνεις, ὦ Φαρισαῖε, τὸ, Οὐ συμφέρει γαμήσθαι; πρότερον δὲ οὐκ ἠπίστασο, ἦνίκα τὰς χηρείας ἐώρας, καὶ τὰς ὀρφανίας, καὶ τοὺς ἄωρους θανάτους, καὶ τὰ διάδοχα τῶν κρῶτων πένθη, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς θαλάμοις (84) τάφους, καὶ τὰς ἀτεκνίας, καὶ τὰς κακοτεκνίας, καὶ τοὺς ἀτελεῖς τόκους καὶ ἀμήτορας, καὶ πᾶσαν τὴν περὶ ταῦτα κωμῳδίαν ἢ τραγῳδίαν; Ἀμφότερα γὰρ εἰπεῖν οἱ-καυώτατον. Συμφέρει γαμήσθαι; καὶ γὰρ δέχομαι. Τι-μιοις (85) γὰρ ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη (86) ἀμίαντος· συμφέρει δὲ τοῖς μετρίοις, οὐ τοῖς ἀπλήστοις, καὶ πλείον ἢ δεῖ τὴν σάρκα τιμᾶν βουλομένοις. Ὅταν τοῦτο μόνον ὁ γάμος ᾖ, ἢ γάμος (87), καὶ συζυγία, καὶ παιδων διαδοχῆς ἐπιθυμία, καλὸς ὁ γάμος· πλείωνας γὰρ εἰσάγει τοὺς εὐαρεστούοντας Θεῷ. Ὅταν δὲ ὕλην ἐξάπτῃ, καὶ ταῖς ἀκάνθαις περιβάλλῃ, καὶ οἷον κακίας ὁδὸς εὐρίσκηται, τότε καγὼ φθέγγομαι· Οὐ συμφέρει γαμήσθαι.

Γ. Καλὸν ὁ γάμος· ἀλλ' οὐκ ἔχω λέγειν, ὅτι καὶ ὑψηλότερον παρθενίας. Οὐδὲ γὰρ ἂν (88) ἦν τι μέγα ἢ παρθενία, μὴ καλοῦ καλλίων τυγχάνουσα. Μὴ δὴ (89) χαλεπαίνετε, ὅσαι ὑπὸ ζυγόν. Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. Πλὴν ἀλλήλαις συνδεσμεῖθε, καὶ παρθένοι, καὶ γυναῖκες, καὶ ἐν ἑστέ ἐν Κυρίῳ, καὶ ἀλλήλων καλλώπιμα. Οὐκ ἂν ἦν ἄγαμος, εἰ μὴ γάμος. Πόθεν γὰρ εἰς τοῦτον παρῆλθε τὸν βίον παρθένος; Οὐκ ἂν ἦν γάμος σεμνὸς, εἰ μὴ παρθένον καρποφορῶν καὶ τῷ Θεῷ καὶ τῷ βίῳ. Τίμησον καὶ σὺ τὴν μητέρα τὴν σὴν, ἐξ ἧς γέγονας. Τίμησον καὶ σὺ τὴν ἐκ μητρὸς, καὶ μητέρα (90). Μη-τηρ μὲν οὐκ ἔστι, Χριστοῦ δὲ νόμφη ἐστὶ. Τὸ μὲν φαινόμενον κάλλος οὐ κρύπτεται (91)· τὸ δὲ ἀφανὲς Θεῷ βλέπεται. Πᾶσα ἡ δοῦσα τῆς θυγατρὸς τοῦ Βασιλέως ἔσωθεν, ἐν χρυσοστοίς χρυσοῖς περιδε-δλημένη, λεποικιλημένη, εἴτ' οὖν πράξει, εἴτε καὶ

⁸⁰ Prov. v, 19. ⁸¹ Joan. vi, 61. ⁸² Hebr. xiii, 4.

(82) Τοῦτοις... φαίνεται. In quibusdam, αὐτοῖς... καταφαίνεται.

(85) Φασίν. Tres Reg., φησίν. Memoria lapsus est hic Gregorius. Non enim Phariseorum sunt haec verba, sed Christi discipulorum.

(84) Τοῖς θαλάμοις. Reg. bm, τοὺς θαλάμους.

(85) Τιμιοις. In nonnullis, τιμιον.

(86) Καὶ ἡ κοίτη. Sic duo Regg., Coisl. 2 et Comb. In ed., καὶ οἱ κοίτη.

(87) Ὁ γάμος ἦ, ἢ γάμος. Sic Coisl. 1. Deest ἦ in ed.

IX. Quid autem Pharisei? Durus illis hic sermo⁸⁰ videtur⁸¹. Nec mirum, cum et aliis honestis et praeclaris rebus offendantur, tum illius temporis Pharisei, tum etiam nostrates. Phariseum enim, non solum genus, sed etiam morum vitaeque ratio efficit. Sic Assyrium quoque et Aegyptium, cum censeo, qui animi instituto et voluntate ipsis adiungitur. Quid igitur Pharisei? Si ita est, inquit, causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Nunc demum, o Pharisee, illud agnoscis: Non expedit nubere? An prius id nesciebas, cum viduitates atque orbitates videres, et praematuras mortes, et luctus plausibus succedentes, et funera thalamos ex-cipientia, et sterilitates, et infelices liberorum procreations, et imperfectos partus ac matris exper-tes, atque omnem huiusmodi rerum comœdiam sive tragœdiam? Utrumque enim appositissime dici po-test: Expedit nubere? Id ipse quoque proba; Hono-rabile enim connubium, et torus immaculatus⁸²; sed moderatis expedit, non petulantibus et libidine per-ditis, quique plus aequo carnem colere in animum inducunt. Cum matrimonium nihil aliud est quam matrimonium, et conjunctio, et prolis ac successio-nis cupiditas, tum bonum est matrimonium. Plures enim introducitur, qui Deo placeant. At cum carnis molem inflammat, 652 et spinis circumdat, vitii-que quasi via invenitur, tum ipse etiam dico: Non expedit nubere.

X. Bonum est matrimonium: sed, quod virginitate praestantius sit, dicere non possum. Neque enim magnum aliquid esset virginitas, nisi re aliqua bona melior et praeclarior esset. Nolite hoc moleste ferre, quæ matrimonii iugo subjectæ estis. Obedire oportet Deo magis quam hominibus⁸³. Cæ-terum facite, ut inter vos quasi vinculo constringa-mini, et virgines et uxores, atque unum sitis in Domino, mutuamque aliæ aliarum ornamentum. Non esset caelebs, nisi matrimonium esset. Unde enim in hanc vitam virgo prodisset? Non esset hono-rificum et venerandum matrimonium, nisi virgi-nem proferret, tum Deo, tum vitæ. Honora etiam eam, quæ ex matre est, et mater. Non quidem ma-ter est, sed Christi sponsa. Pulchritudo quidem ea, quæ in oculos cadit, non occultatur: quæ autem

⁸³ Act. v, 29.

(88) Ἄν. Deest in Reg. bm.

(89) Μὴ δὴ. Deest δὴ in Reg. bm.

(90) Καὶ μητέρα. Combefisius legit, καὶ μὴ μη-τέρα, « tametsi mater non sit. » Sic legendum censet vir doctus, ob hæc verba proxime sequentia: Μη-τηρ μὲν οὐκ ἔστι, « non quidem mater est; » quod scilicet Virgo Maria, de qua non hic sermo est, sola ab hac regula excepta sit.

(91) Κρύπτεται. Combefisius legit, ὀρύπτεται: « Conspicius oculis decor, nihil fractum, nihil molle et effeminatum praefert. »

oculorum aciem fugit, a Deo perspicitur. *Omnia gloria filia Regis ab intus, in fimbriis aureis circumdata* ⁹², sive actionibus, sive etiam contemplationibus. Quae sub iugo est, aliqua ex parte Christi sit: quae virginitatem amplexa est, tota Christi sit. Illa mundo non prorsus alligetur: haec nullo modo animo mundo addicat. Quod enim conjugatae est pars, id virgini totum est. Angelorum vitam elegisti? In eorum ordinem te aggregasti, qui jugum nesciunt? Ne in carnem prolaberis, ne in materiam deiciaris, ne cum materia matrimonio jungaris, etiamsi aliqui in celibatu perstes. Oculi lascivi et impudici virginitatem minime servat: lingua impudica diabolo miscetur: pedes vacillantes, aut morbum, aut imminenti morbi periculum produnt. Virginitatem animus quoque ipse colat: ne vagetur, ne ferat (nam libidinis quoque pars, impressa in animo in anima effingat).

653 XI. At ille dixit eis: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.* Videtis rei huius subtilitatem? Propemodum etiam talis reperitur, ut ne concipi quidem et comprehendi queat. Annon enim praestantius est, quam pro carnis fragilitate, id, quod ex carne creatum sit, in carnem non gignere? Annon plane angelicum, eam, quae carnis vinculis alligata sit, non secundum carnem vivere, sed natura ipsa excelsiorem esse? Caro mundo devinxit, sed ratio ad Deum subvexit. Caro depressit, sed ratio extulit, eique velut pennas addidit. Caro vinculis astrinxit, sed amor solvit. Tota anima, o virgo, ad Deum intensa esto (hoc autem ipsum et viris et mulieribus praescribo), nec quidquam tibi ex omnibus aliis rebus pulchrum videatur, quae vulgo videri solent: non generis splendor, non opes, non alta subellia, non principatus et potentia, non pulchritudo ea, quae in coloris elegantia et apta membrorum compositione animo fingitur, temporis utique et morbi ludibrium. Si vim totam amoris in Deum effudisti, si tu non duplicis rei amore flagras, fluxa nimirum, et immota, visibilibus, et oculorum obtutu fugientis, profecto usque adeo electa una sagitta sauciata es, sponsique pulchritudinem cognovisti, ut illud quoque sponsalis dramatis et cantici dicere queas: *Dulcedo es, et totus desiderabilis* ⁹³.

XII. Videtisne aquarum profluvia, plumbeis canalibus inclusa, quae, propterea quod nimium comprimuntur, atque ad unum feruntur, adeo ple-

A θεωρήμασιν. Καὶ ἡ ὑπὸ ζυγὸν ἐστὼ τι (92) Χριστοῦ· καὶ ἡ παρθένος ὅλη Χριστοῦ. Ἡ μὲν μὴ παντελῶς ἐνδεσμεῖσθαι τῷ κόσμῳ (93)· ἡ δὲ μὴ ὅλως γινέσθαι τοῦ κόσμου. Ὁ γὰρ ἐστὶ τῇ ὑπὸ ζυγὸν τὸ μέρος, τοῦτο παντελὲς τῇ παρθένῳ. Ἀγγέλων ἐπανήρησαι (94) πολιτείας; μετὰ τῶν ἀδύγων ἐτάχθης; μὴ κατενεχθῇς εἰς σάρκα, μὴ κατενεχθῇς (95) εἰς ὕλην (96), μὴ τῇ ὕλῃ γαμηθῇς, καὶ ἄλλως ἀγάμος μένης. Ὁφθαλμοὶ πορνεύουν οὐ φυλάσσει τὴν παρθενίαν, γλῶττα πορνεύουσιν τῷ πονηρῷ μίγνυται. Πόδες ἀτακτα βαίνοντες ἐγκαλοῦνται νόσον, ἢ κίνδυνον (97). Παρθενεύετω (98) καὶ ἡ διάνοια· μὴ βεμβέσθω, μὴ (99) πλανάσθω, μὴ τύπους ἐν αὐτῇ (1) φερέτω πονηρῶν πραγμάτων· καὶ ὁ τύπος μέρος πορνείας ἐστὶ· μὴ εἰδωλοποιεῖται τῇ ψυχῇ τὰ μισούμενα.

obherret, ne meretriciarum rerum formas in seipso forma est), ne odio insectanda rerum simulacra

IA. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον, ἀλλ' οἷς ἐδόθη. Ὅρατε τοῦ πράγματος τὸ ὕψιλον; Μικροὶ καὶ ἀχώρητον εὐρίσκονται. Πῶς γὰρ οὐ κρεῖττον σαρκὸς, τὸ ἐκ σαρκὸς γενόμενον μὴ γενεῖν εἰς σάρκα; Πῶς γὰρ οὐκ ἀγγελικὸν τὸ σαρκὶ συνεδεμένην μὴ κατὰ σάρκα ζῆν, ἀλλ' εἶναι τῆς φύσεως ὑψηλοτέραν; Ἡ σὰρξ τῷ κόσμῳ προτέθηκεν, ἀλλ' ὁ λογισμὸς πρὸς Θεὸν ἀνήγαγεν· ἡ σὰρξ ἐδάρησεν, ἀλλ' (2) ὁ λογισμὸς ἐπέρωσεν· ἡ σὰρξ ἐδῆσεν, ἀλλ' ὁ πόθος ἔλυσεν. Ὅλη τέτασσο πρὸς Θεὸν, ὡ παρθένη, τῇ ψυχῇ· τοῦτο γὰρ αὐτὸ καὶ ἀνδράσι νομοθετῶ καὶ γυναιξί· καὶ οὐ μὴ (3) τί σοι φανῇ τῶν ἄλλων καλὸν (4), ὅσα τοῖς πολλοῖς· οὐ γένος, οὐ πλοῦτος, οὐ θρόνος, οὐ δυναστεία, οὐ τὸ ἐν εὐχρόῃ καὶ συνθέσει μελῶν φανταζόμενον κάλλος, χρόνου καὶ νόσου παύσιον. Εἰ ὅλην ἐκένωτας πρὸς Θεὸν τοῦ φίλτρου τὴν δύναμιν, εἰ μὴ δύο σοι εἴη τὰ ποθούμενα, καὶ τὸ βέρον, καὶ τὸ ἀόρατον· ἅρα τοσοῦτον ἐτρῶθης τῷ ἐκλεκτῷ βέλει, καὶ τοῦ νομφίου τοῦ κάλλος κατέμαθες, ὥστε καὶ δύνασθαι λέγειν ἐκ τοῦ νομφικοῦ δράματός τε καὶ ἔσματος, ὅτι Γλυκασμὸς εἶ. καὶ ὁλος (5) ἐπιθυμία.

IB. Ὅρατε τὰ ἐμπεριλαμβανόμενα τοῖς μολεδδίοις ὀχετοῖς ρεύματα, ὅτι τῷ λίαν στενωχωρεῖσθαι, καὶ πρὸς ἐν φέρεσθαι, τοσοῦτον ἐκβαίνει τὴν ὕδατος

⁹² Psal. XLIV, 14. ⁹³ Cant. v, 16.

(92) *TL*. Deest in Or. 1.

(93) *Τῷ κόσμῳ*. Sic Reg. hm, Or. 1 et Comb. Deest τῷ in ed.

(94) *Ἐπανήρησαι*. Sic Reg. bm, Bas, et Comb. In ed., ἤρησαι.

(95) *κατενεχθῇς*. Duo Coisl., καταπίσης.

(96) *Εἰς ὕλην*. In materiam, id est, in carnales affectus, et quidquid virginem a Christo retrahit.

(97) *Πόδες ἀτακτα βαίνοντες ἐγκαλοῦνται νόσον, ἢ κίνδυνον*. Pedes inhoneste ambulantes, morbum, aut periculum indicant. Sic Coisl. 1, alique melioris notae codices. In nonnullis: Πόδες ἀτακτα βαίνοντες ἐγκαλοῦνται νόσον, ἢ κίνδυνον τῷ

D vñ· «Mollis et fractus incessus morbum, aut periculi opinionem menti injicit.» In ed., Πόδες ἀτακτα βαίνοντες ἐγκαλοῦνται νόσον, ἢ κινεῖνται νόσῳ. Quod Billius sic reddit: «Pedes temere gradientes morbum accusant, aut morbo moventur.»

(98) *Παρθενεύετω*, etc. Coisl. 1, Colb. 1 et Comb. *Τῷ νῷ παρθενεύετω*, καὶ μὴ διανοίᾳ βεμβέσθω· «Mente sit virgo, nec cogitatione vagetur.»

(99) *Μή*. In nonnullis, μηδέ. In quibusdam, καί.

(1) *Αὐτῇ*. Duo Regg., ἐαυτῇ.

(2) *Ἀλλ'*. Deest in duobus Regg. et Or. 1.

(3) *Καὶ οὐ μὴ*. In nonnullis, καὶ μὴ.

(4) *Καλόν*. Reg. bm, καλὸν.

(5) *Ὅλος*. Duo Regg., ὅλος.

πολλάκις φύσιν, ὥστε καὶ πρὸς τὸ ἄνω χωρεῖν ἀεὶ τὸ κατόπιν ὠθοῦμενον (6). Οὕτως ἐὰν σφίγγῃς τὸν πόθον, καὶ ὅλη Θεοῦ συναφθῇς (7), ἄνω χωρίσῃς (8). οὐ μὴ κάτω πέσῃς, οὐ μὴ διαχυθῇς, ὅλη Χριστοῦ μενεῖς, μέγρις ἂν καὶ Χριστὸν ἴδῃς τὸν σὸν νομφίον. Ἀπρὸς αὐτὴν φύλαττε, καὶ λόγῳ, καὶ ἔργῳ, καὶ βίῳ, καὶ διανοήματι, καὶ κινήματι. Πανταχόθεν ὁ Πονηρὸς περιεργάζεται σε, πάντα κατασκοπεῖ, ποῦ βάλῃ, ποῦ τρώσει, μὴ τι παραγυμνούμενον εὖρη καὶ πρὸς πληγὴν ἔτοιμον. Ὅσῳ καθαρωτέραν ὁρᾷ, τοσούτῳ μᾶλλον σπιλῶσαι φιλονεικεῖ· καὶ γὰρ ἐσθῆτος λαμπρὰς οἱ σπιλοὶ περιφανέστεροι. Μὴ ὀφθαλμοῦς ὀφθαλμὸν ἐκίετω, μὴ γέλως γέλωτα, μὴ συνήθεια νύκτα (9), μὴ νύξ ἀπώλειαν. Τὸ γὰρ κατὰ μέρος ὑφελκόμενον καὶ κλεπτόμενον, ἀνεπαίσθητον μὲν τῇ πρὸς τὸ παρὶν ἔχει βλάβην, εἰς τὸ κεφάλαιον δὲ τῆς κακίας ἀπαντᾷ.

II'. Οὐ πάντες, φησὶ, χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ' οἷς δέδοται. Τὸ δέδοται, ὅταν ἀκούσῃς, μηδὲν αἰρετικὸν πάθῃς, μὴ τὰς φύσεις εἰσαγάγῃς, μὴ τοὺς χοίκοις (10), καὶ τοὺς πνευματικοὺς (11), καὶ τοὺς μέσους. Εἰσὶ γὰρ οὕτω τινὲς διακείμενοι κακῶς, ὥστε οἰεσθαι, τοὺς μὲν πάντῃ ἀπολλυμένους (12) εἶναι φύσεως, τοὺς δὲ σωζόμενους, τοὺς δὲ οὕτως ἔχειν, ὅπως ἂν ἡ προαίρεσις ἀγῇ πρὸς τὸ χεῖρον, ἢ βελτίον. Ἐπιτηδεύοντα μὲν γὰρ ἄλλον ἄλλου μᾶλλον, ἢ ἑαυτοῦ ἔχειν, κάγῳ δέχομαι· οὐκ ἀρκεῖν δὲ μόνῃν (13) τὴν ἐπιτηδεύοντα πρὸς τελείωσιν· λογισμὸν δὲ εἶναι τὸν ταύτην ἐκκαλούμενον, ἵνα ἡ φύσις εἰς ἔργον προέλθῃ, καθάπερ λίθος πυρίτης σιδήρῳ χρουσθεῖς, καὶ οὕτω πῦρ γέννηται (14). Ὅταν ἀκούσῃς, οἷς δέδοται, πρόσθε, δέδοται μὲν τοῖς καλουμένοις (15) καὶ τοῖς οὕτω νεύουσιν. Καὶ γὰρ ὅταν ἀκούσῃς, οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ, συμβουλευώ σοι ταυτὸν ὑπολαβεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰσὶ τινες οἱ τοσούτον μεγαλοφρονούντες ἐπὶ τοῖς (16) κατορθώμασιν, ὥστε τὸ πᾶν ἑαυτοῖς διδόναι, καὶ μηδὲν τῷ ποιήσαντι, καὶ σοφίσαντι, καὶ χορηγῷ τῶν καλῶν, διδάσκει τούτους ὁ λόγος, ὅτι καὶ τὸ βούλεσθαι καλῶς, δεῖται τῆς παρὰ Θεοῦ βοηθείας· μᾶλλον δὲ, αὐτὸ (17) τὸ προαιρεῖσθαι τὰ δέοντα, θεῖον τι καὶ ἐκ Θεοῦ δῶρον φιλανθρωπίας· δεῖ γὰρ, καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν εἶναι, καὶ τὸ ἐκ Θεοῦ σῶζεσθαι (18). Διὰ τοῦτό φησιν· Οὐ τοῦ θέλοντος· τοῦτ'

¹⁰ Rom. ix, 16.

⁶ Τὸ κατόπιν ὠθοῦμενον. Reg. hm, Coisl. 1 et Comb., τῷ κατόπιν ὠθοῦμενα.

⁷ Συναφθῇς. Savil., συναφθεῖσα.

⁸ Χωρίσῃς. Duo Regg., Or. 1 et Comb., χωρήσεις.

⁹ Νύκτα. Or. 1, νύκτας.

¹⁰ Τοὺς χοίκοις, etc. Hic Valentinianos intelligit, de quibus vide Irenaeum, lib. 1 Adversus haereses, cap. 1.

¹¹ Καὶ τοὺς πνευματικοὺς. Sic Or. 1. Deest τοῖς in ed.

¹² Πάντῃ ἀπολλυμένης. Colb. 4, πάντως ἀπολλυμένης.

¹³ Μόνῃ. Duo Regg. et Or. 1, μᾶλλον.

¹⁴ Καὶ οὕτω πῦρ γέννηται Sic legendum cen-

PATROL. GR. XXXVI.

A rumique aquae naturam excedunt, ut, quod retro impellitur, sursum semper tendat? Consimili modo si amorem strinxeris, totaque Deo conjuncta fueris, sursum tendes, nunquam humi prolaberis, nec diffues, tota Christi manebis, quousque Christum quoque sponsum tuum videas. Inaccessibilem te ipsam custodi, et verbo, et opere, et vita, et cogitatione, et motu atque impulsione. Undequaque pravus ille te perscrutatur, atque explorat, ubi feriat, ubi vulneret, num nudum quid et apertum plagaeque obvium reperiat. Quō puriorem cernit, eo enixius te commaculare atque inquinare contendit: splendidae etiam vestis manifestiores sunt sordes. Ne oculus oculum trahat, ne risus risum, ne familiaritas noctem, ne nox interitum et exitium. Nam quod paulatim attrahitur, ac tanquam subripitur, tametsi eam rationem ⁶⁵⁴ habeat, ut damnum in praesenti minime sentiat, tamen in vitii summam occurrit.

XIII. Non omnes, inquit, capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Cum audis hoc, datum est, nec haeretico ullo affectu tenearis, nec multiplices naturas introducas, nec terrenos, et spirituales, et medios. Sunt enim quidam ita male affecti, ut alios omnino perditae esse naturae putent, alios salutem accepturæ, alios denique, ut eos vel ad virtutem vel ad vitium voluntas duxerit, ita se habere. At vero, aptitudinem quidem alios aliis, vel majorem, vel minorem habere, ipse quoque concedo: cæterum ad adipiscendam perfectionem, aptitudinem solam minime sufficere contendō; rationem enim esse, quæ eam excitet, ut natura in opus prodeat, quemadmodum silex ferro pulsatus, atque ita ignis excutitur. Cum audieris, quibus datum est, adde: Vocatis datum est, atque iis, qui ea animi propensione sunt. Et enim cum illud audis: Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei¹⁰; idem tibi existimandum censeo. Quoniam enim nonnulli sunt, qui ob recte facta ita animis efferuntur, ut id totum sibi ipsis ascribant, nec quidquam Creatori, et sapientiæ eorum auctori, ac bonorum omnium suppeditatori acceptum ferant, his verbis eos docet Paulus, quod ipsum etiam recte velle, divino auxilio indigeat; imo, ut rectius loquar, voluntas quoque ipsa et electio eorum, quæ recta et cum officio conjuncta sunt, divinum quoddam beneficium est, atque a Dei

semus, quamvis hic deficiat codicum auctoritas. Editi habent: καὶ οὕτω σιδήρος γέννηται, « atque ita ferrum fiat, » ut verit Bill. Quæ lectio nec rationi, nec experientiae consentanea est. Quis enim dixerit, lapidem. vel silicem ferro pulsatum, ferrum fieri?

¹⁵ Καλουμένοις. « Vocatis. » Duo Regg., duo Coisl., tres Colb. et Or. 1 habent, βουλομένοις, « volentibus. » Sic etiam legit Billius.

¹⁶ Μεγαλοφρονούντες ἐπὶ τοῖς. Tres Colb., μεγαφρονούντες τοῖς.

¹⁷ Αὐτό. Reg. hm, καὶ αὐτό.

¹⁸ Δεῖ γὰρ, καὶ τὸ ἐφ' ἡμῶν εἶναι, καὶ τὸ ἐκ Θεοῦ σῶζεσθαι. Hæc a Billio aut typographo omissa.

benignitate manans. Quod enim salvamur, id et a nobis, et a Deo esse oportet. Idecirco ait: *Non volentis*, id est, non solum volentis, nec currentis solum, sed etiam miserentis Dei. Ita, quoniam velle quoque ipsum a Deo est, optimo jure totum Deo assignavit. Quantumlibet curras, quantumlibet ceteris, opus habes eo, qui det coronam. *Nisi Dominus edificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui edificaverint eam. Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilanti, qui custodiunt eam*⁸⁷. Scio, inquit, quod nec velocium cursus est, nec fortium bellum, nec pugnantium victoria⁸⁸, nec prospere navigationum portus: sed Dei est, **655** victoriam asserere, et incolumem scapham in portum perducere.

XIV. Jam illud quoque, quod alio loco dicitur, atque intelligitur, mihi in mentem venit, superioribus adjungere fortasse necessarium fuerit, ut meas opes vobis etiam largiar. Postulavit mater filiorum Zebedei, materno quodam affectu impulsam, atque eorum, quae petebat, modum ignorans, digna tamen, cui, propter immodicam vim amoris ac benevolentiam filiis debitam, ignosceretur⁸⁹. Neque enim quidquam est materno affectu mollius: idque eo commemoro, ut matrum honori quasi lata lege consulam. Postulavit ergo a Jesu mater illorum, ut alterum ad dexteram, alterum ad sinistram collocaret. Quid ad haec Salvator? Primum quaerit, an calicem bibere queant, quem ipse bibiturus erat. Ut autem id quoque professi sunt atque affirmarunt, ac Salvator ipse assensus est (futurum enim norat, ut illi quoque eundem calicem haurirent, ac martyrio perfungerentur); quid si junxit? *Calicem quidem bibent: collocare autem eos ad dexteram et sinistram, non est meum hoc dare, sed quibus datum est*⁹⁰. Nihil igitur mens dux et gubernatrix? nihil labor? nihil ratio? nihil philosophia? nihil jejunesse? nihil noctes insomnes duxisse? nihil humum pro strato habuisse? fontes lacrymarum profudisse? Nihil quidquam horum profuerit, sed forte quadam ac lege fatali, et Jeremias sanctificatur⁹¹, et alii ab

XV. Vereor, ne absurda etiam ac praepostera cogitatio cuiquam obrepit, tanquam anima alibi usquam versata sit, ac deinde corpori huic astricta fuerit; atque, prout illic se gesserit, alii prophetiam accipiant, alii, qui improbe vixerunt, condemnentur. Sed quoniam hoc existimare nimis stultum et absurdum est, atque ab ecclesiastica fide et doctrina alienum (alii enim de hujusmodi dogmatibus, si velint, ludant; nobis autem hujusmodi ludis animos oblectare minime tutum est); illic quoque his ver-

est, οὐ μόνον τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ. Εἴτα, ἐπειδὴ καὶ τὸ βούλεσθαι παρὰ Θεοῦ, τὸ πᾶν εἰκότως ἀνέθηκε τῷ Θεῷ. Ὅσον ἂν δράμης, ὅσον ἂν ἀγωνίσῃ, χρήζης (19) τοῦ διδόντος τὸν στέφανον. Ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασάν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν. Ἐὰν μὴ Κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἡγρύπνησαν οἱ φυλάσσοντες αὐτήν. Οἶδα, φησὶν, ὅτι οὐ τοῖς κούφοις ὁ ἐρμός, οὐδὲ τοῖς δυνατοῖς ὁ πόλεμος, οὐδὲ (20) τῶν μαχομένων ἡ νίκη, οὕτε τῶν ἐπλοῦντων οἱ λιμένες· ἀλλὰ (21) Θεοῦ, καὶ νίκην ἀπεργάσασθαι, καὶ εἰς λιμένας ἀποσῶσαι τὸ σκάφος.

ΙΔ'. Καὶ τοῦτο ἀλλαχοῦ λεγόμενον, καὶ νοούμενον, καὶ ἴσως ἀναγκαῖον προσθεῖναι καὶ τὸ ἐπελθὼν τοῖς εἰρημένοις, ἵνα τὸν ἐμὸν πλοῦτον καὶ ὑμῖν χαρίσωμαι. Ἥτησεν ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου φιλοτάκην τι παθοῦσα (22), καὶ τὸ μέτρον ἀγνοῦσα τῶν αἰτουμένων, πλὴν συγγνωστῇ δι' ὑπερβολὴν φίλτρου, καὶ ὀφειλομένην εὖνοιαν τέκνους. Οὐδὲν γὰρ μητρὸς εὐσπλαχνώτερον· καὶ τοῦτο λέγω, ἵνα τιμᾶσθαι νομοθετήσω (23) τὰς μητέρας. Ἥτησεν οὖν τὸν Ἰησοῦν ἡ μήτηρ ἐκείνων, ἵνα ἐκ δεξιῶν καθίσαι, καὶ ἕνα ἐξ ἀριστερῶν. Ἀλλὰ τί ὁ Σωτὴρ; Ἐρωτᾷ τὸ πρῶτον, εἰ τὸ ποτήριον δύνανται πίνειν, ὃ αὐτὸς πίνειν ἤμελλεν. Ὡς δὲ καὶ τοῦτο ὁμολογήθη, καὶ ὁ Σωτὴρ ἐδέξατο (ᾗδεν γὰρ [24] κακέλους τῷ αὐτῷ τελειούμενους, μᾶλλον δὲ, τελεωθήσεσθαι [25] μέλλοντας), τί φησι; Τὸ μὲν ποτήριον πίνονται, τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου (26) καὶ ἐξ ἀριστερῶν, οὐκ ἔστιν ἐμὸν, φησὶ, τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' οἷς δέδοται. Οὐδὲν οὖν ὁ ἡγεμὼν νοῦς; οὐδὲν ὁ πόνος; οὐδὲν ὁ λόγος; οὐδὲν ἡ φιλοσοφία; οὐδὲν τὸ νηστεῦσαι; οὐδὲν τὸ ἀγρυπνεῖν; τὸ χαμευνῆσαι; τὸ πηγὰς στάζειν διακρύων; Τούτων οὐδὲν, ἀλλὰ κατὰ τινα ἀποκλήρωσιν, καὶ ἱερεμίας ἱγιάζεται, καὶ ἄλλοι ἐκ μήτρας ἀλλοτριούνται; Nihil quidquam horum profuerit, sed forte quadam ipsa vulva rejiciuntur?

ΙΕ'. Φοβοῦμαι μὴ καὶ ἀποπός τις εἰσέλθῃ λογισμός, ὡς τῆς ψυχῆς (27) ἀλλαχοῦ πολιτευσασμένης, εἴτα τῷ σώματι τοῦτ' ἐνδοθείσης· καὶ ἐκ τῆς ἐκείθεν (28) πολιτείας, τῶν μὲν λαβόντων τὴν προφητείαν, τῶν δὲ κατακρινόμενων, ὅσοι κακῶς βεβώκασιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ὑπολαβεῖν λίαν ἄτοπον, καὶ οὐκ ἐκκλησιαστικὸν (ἄλλοι μὲν γὰρ περὶ τῶν τοιούτων [29] δογμάτων παιζέτωσαν, ἡμῖν δὲ τὰ τοιαῦτα παίζειν οὐκ ἀσφαλές), κάκει τῷ, Καὶ οἷς δέδοται, πρόσθε τὸ, τοῖς οὖσιν ἀξίοις· οἱ τὸ εἶναι τοιοῦτοι, οὐ μόνον παρὰ

⁸⁷ Psal. cxxvi, 1. ⁸⁸ Eccle. ix, 11. ⁸⁹ Matth. xx, 20. ⁹⁰ ibid. 23. ⁹¹ Jerem. i, 5

(19) Χρήζης. Or. 1, χρήζεις.

(20) Οὐδέ. Reg. hm, οὕτε.

(21) Ἀλλὰ. Or. 1, καί.

(22) Τι παθοῦσα. Comb., τι πάθος παθοῦσα.

(23) ἵνα τιμᾶσθαι νομοθετήσω. Coisl. 1, Colb. 1, Comb., ἵνα τιμᾶσθαι διδάξω, καὶ νομοθετήσω, « ut matres colere doceam, et quasi lege statuam. »

(24) ᾗδεν γὰρ, etc. « Noverat enim illos consummari, imò vero fore ut consummarentur. »

(25) Τελεωθήσεσθαι. Or. 1, τελειωθήσεσθαι.

(26) Μον. Deest in nonnullis.

(27) Ὡς τῆς ψυχῆς, etc. Pythagoricum dogma de animabus hic carpit Gregorius.

(28) Ἐκείθεν. Tres Colbert. et Or. 1, ἐκείσε.

(29) Τοιούτων. Deest in Reg. b, Or. 1 et Colbert.

τοῦ Πατρὸς εἰλήφασιν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῖς δεδώκα-
σιν (30).

17. *Εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι, οἵτινες ἐκ κοιλίας μη-
τρὸς εὐνοχίσθησαν, καὶ τὰ ἐξῆς. Σφόδρα ἐβουλό-
μην ἀνδρικὸν τι περὶ τῶν εὐνούχων (31) εἶπαι.*
Μὴ μέγα (32) φρονεῖτε, οἱ ἐκ φύσεως εὐνοῦχοι. Τὸ
γὰρ τῆς σωφροσύνης, ἰσως ἀκούσιον. Οὐ γὰρ ἤλθεν
εἰς βάσανον, οὐδὲ τὸ σωφρονεῖν ἐδοκιμάσθη διὰ τῆς
πειράς. Τὸ μὲν γὰρ ἐκ φύσεως ἀγαθὸν, ἀδόκιμον· τὸ
δ' ἐκ προαιρέσεως, ἐπαινετόν. Τίς πυρὶ χάρις τοῦ
καίειν; τὸ γὰρ καίειν ἐκ φύσεως ἔχει. Τίς ὕδατι (33)
τοῦ κάτω φέρεσθαι; τοῦτο γὰρ ἔχει παρὰ τοῦ θε-
μιουργήσαντος. Τίς χιόνι τῆς ψυχρότητος χάρις; ἢ
τῷ ἡλίῳ τοῦ φαίνειν; φαίνει γὰρ ἅν μὴ βούληται.
Χαρίζου μοι τὸ βούλεσθαι τὰ βελτίονα. Χαρίζῃ δὲ,
ἔάν σὰρξ γενόμενος, πνευματικὸς γένῃ· ἔάν τῃ μοι-
θεῖ (34) τῆς σαρκὸς ἐλκόμενος, πτερωθῇς ὑπὸ τοῦ λό-
γου· ἔάν οὐράνιος εὐρεθῇς, ταπεινὸς γεγόνως· ἔάν
σαρκὶ συνδεδεῖς, ὑπὲρ σάρκα φανῇς (35).

17. *Ἐπειδὴ οὖν τὸ σωματικὰ φρονεῖν (36) οὐκ*
ἐπαινετόν, ἄλλο τι αἰτῶ τοὺς εὐνούχους. Μὴ πορνεύ-
σητε περὶ θεότητα. Χριστῷ συεχθέντες, Χριστὸν
μὴ ἀτιμάσητε. Ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τελειούμενοι, μὴ
ὁμότιμον ἑαυτοῖς τὸ Πνεῦμα ποιήσητε. Εἰ ἔτι ἀνθρώ-
ποις ἡρεσκον, ὁ Παῦλός ῥησι, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ
ἂν ἦμην. Εἰ κτίσματι ἐλάτρευον, οὐκ ἂν Χριστιανὸς
ὠνομαζόμεν. Εἰς τί (37) γὰρ ὁ Χριστιανὸς τίμιον;
Οὐχ ὅτι θεὸς ὁ Χριστός; Εἰ μὴ τι τοῦ ὡς ἀνθρώπος
πάθω (38), φίλῃ πρὸς αὐτὸν συγκεκραμένος. Καίτοι καὶ
Πέτρον τιμῶ, ἀλλ' οὐκ ἀκούω Πετριανός· καὶ Παῦλον,
Παυλιανὸς δὲ οὐκ ἤκουσα. Οὐδέχομαι παρὰ ἀνθρώπων
ὀνομαζέσθαι, παρὰ Θεοῦ γεγόνως. Οὕτως εἰ μὲν, ὅτι Θεὸν
ὑπελήφας, διὰ τοῦτο καλῇ Χριστιανός, καὶ καλοῖτο, καὶ
μένοις ἐν τῷ ὀνόματι, ἢ τῷ (39) πράγματι. Εἰ δὲ, ὅτι
στεργεῖς Χριστὸν, διὰ τοῦτο ἐξ αὐτοῦ καλῇ, οὐδὲν πλεόν
νέμεις αὐτῷ. (40) τῶν ἄλλων κλήσεων, αἱ ἀπὸ τινος
ἐπιτηδεύματος ἢ πράγματος τίθενται.

Christo nomen ducis, quam quod enim amore complecteris, nihil amplius ipsi tribuis, quam aliis no-

minibus, quæ a studio quodam et instituto, aut re aliqua constituuntur.

18. *Ὁρᾶτε τοὺς περὶ τὰς ἱπποδρομίας ἐσπουδα-
σάσας τούτους. Οἱ ἀπὸ τῶν χρωμάτων (41) ὀνομά-*

⁶¹ Gal. 1, 10.

(30) *Ἐαυτοῖς δεδώκασιν.* « Sibi ipsis dederunt, »
nempe, gratiæ excitanti ac moventi libere consen-
tiente. Reg. bm habet, ἑαυτοὺς δεδώκασιν, « se
ipsos dederunt. »

(31) *Περὶ τῶν εὐνούχων.* « De eunuchis. » Gre-
gorius passim eunuchos insectatur, utpote qui ma-
xima ex parte, Ariana, vel Macedoniana peste con-
taminarentur.

(32) *Μέγα.* Reg. bm. et Or. † addunt, τι.

(33) *Ὑδατι.* Colb. † addit, χάρις.

(34) *Μοιθεῖ.* Forte, μοιθεῖτιδι. Edit.

(35) *Φανῇς.* Reg. bm, φανεῖς.

(36) *Τὸ σωματικὰ φρονεῖν.* Coisl. 1, τὸ σωφρο-
νεῖν. Quam lectionem optimam censet Combefisius.
« Quandoquidem igitur laudem non meretur pudici-
tia, quæ sit a natura, non a libera voluntate. » Pu-
dicitia enim in eunuchis, non virtutis, sed necessi-

A bis, Et quibus datum est, hoc adjunge, qui digni
sunt; quique, ut tales sint, non modo a Patre acce-
perunt, sed sibi ipsis etiam dederunt.

XVI. *Sunt enim eunuchi, qui ex utero matris ca-*
strati sunt, etc. Vehementer cuperem 656 virile
aliquid de eunuchis proloqui posse. Ne admodum
magnifice de vobis sentiat, qui a natura eunuchi
estis. Fortasse enim pudicitia hæc minime volun-
taria est. Non enim explorata est, nec castimonia
periculo facto comprobata. Bonum enim quod a
natura proficiscitur, laudem non meretur: quod
autem a libera voluntate animique instituto fluit, id
laude dignum existimandum est. Quæ igni gratia
est, quod urit? Urere enim a natura habet. Quæ
aquæ, quod deorsum fertur? Hoc enim a summo
rerum omnium opifice habet. Quæ nivi gratia ha-
benda est, quod frigida sit? aut soli, quod luceat?
Lucebit enim etiam invitus. Hoc mihi largire, ut,
quæ recta sunt, velis. Largieris autem, si caro
factus, spiritualis efficiaris; si a plumbea carnis
subleveris; si humilis creatus, celestis inveniaris; si
carne appareas.

XVII. Quoniam igitur corporea sapere, carnali-
busque affectibus duci, haudquaquam laudabile est,
aliud quiddam ab eunuchis postulo. Ne circa divi-
nitatem scortemini. Qui Christo conjuncti estis,
Christum ne contemnatis. Qui a Spiritu perfectio-
nem accipitis, ne parem vobis Spiritum faciatis. Si
adhuc hominibus placerem, inquit Paulus 62, Christi
servus non essem. Si creaturam colerem, Christianus
utique non appellarer. Cur enim Christiani nomen
venerabile est? Annon quia Christus Deus? Nisi
fortasse hoc humano more facio, amicitia nimirum
cum eo conglutinatus. At et Petrum honore prose-
quor, nec tamen Petrianus vocor: et Paulum, nec
tamen Paulianus nominatus sum. Non fero me ab
hominibus nomen ducere, qui a Deo sum creatus.
Proinde si, quia Deum ipsum existimas, ideo Chri-
stianus vocaris: voceris sane, et maneat in nomine,
atque adeo in re. Sin autem non aliam ob causam a
Christo nomen ducis, quam quod enim amore complecteris, nihil amplius ipsi tribuis, quam aliis no-

D XVIII. Videtis hos, qui in cursibus equestribus
studium atque operam posuerunt. 657 Illi a colo-

tatis est. Hos ad aliam pudicitiam hortatur Grego-
rius, ad fidei scilicet integritatem, qua laudem me-
reantur. Lectio vulgata et Billii interpretatio, nec
commodum efficiunt sensum, nec cum Gregorii pro-
posito conveniunt. Crediderim scripsisse, σώματι
σωφρονεῖν.

(37) *Εἰς τί.* Coisl. 1, διὰ τί.

(38) *Ὡς ἀνθρώπος πάθω.* Coisl. 1, Or. 1, Gabr.,
ὡς ἀνθρώπων ἀγαπῶν. Combefisius censet ex utra-
que lectione, sic sarciendam esse litteram: ὡς ἀν-
θρώπος πάθω, ἀνθρώπων ἀγαπῶν. « Humano more
afficior hominem diligens, » id est, « homo sum,
hominem amo. »

(39) *Ἡ τῷ.* Com., καὶ τῷ.

(40) *Νέμεις αὐτῷ.* Coisl. 1, νέμεις αὐτῷ, « tibi
tribuis. »

(41) *Οἱ ἀπὸ τῶν χρωμάτων.* In circo quadrigarii

ribus nominantur, atque ab iis partibus, cum quibus steterunt. Vos nomina ipsa tenetis, etiam si non dixeris. Si ad eundem modum Christianus vocaris, parvum admodum ac leve hoc cognomen est, eo licet glorieris, tibi que placeas. Sin autem, quia Deum credis, rebus ipsis quod credas, ostende. Si Filius creatura est, nunc quoque creaturam colis præter Creatorem. Si Spiritus sanctus creatura est, incassum baptizatus es, ac duabus quidem partibus sanus es, imo ne illis quidem: una autem omnino periclitaris. Finge Trinitatem esse margaritam quamdam, undique sibi similem, atque æque fulgentem. Quæcunque margaritæ pars fuerit oblata, tota lapidis gratia exstincta fuerit. Eodem modo cum Filium contemnis, ut Patrem honore afficias, tuum honorem non recipis. Ad contemptum Filii, Pater haudquaquam glorificatur. Si filius sapiens lætificat patrem⁴³, quanto magis Filii honor, Patris quoque honor fuerit? Quod si hoc etiam probas: *Fili, ne glorieris de ignominia patris*⁴⁴: eodem modo nec Pater ob ignominiam Filii glorificatur. Si Spiritum sanctum aspernaris, honorem tuum Filius repudiat. Tamen si enim non eodem, quo Filius, modo ex Patre est, tamen ex eodem Patre est. Aut totum honore affice, aut totum contemne, ut saltem tibi ipsi constes. Dimidiatam istam pietatem improbo. Totum quidem te pius esse volo, sed quemadmodum volo. Ignosce affectui. Eorum quoque vicem doleo, qui me oderunt. Membrum meum eras, etsi nunc abscinderis: membrum quoque fortasse sis: atque ob hanc causam humane ac benigne loquor. Hæc eunuchorum causa se gerant.

XIX. Non enim peccatum illud solum, quod in corpore admittitur, fornicatio et adulterium dicitur, sed et quodvis aliud flagitium, ac præsertim scelus id, quod in divinum nomen perpetratur. Unde id ostendamus, fortasse quæris? *Fornicati sunt, inquit, in adinventionibus suis*⁴⁵. Videsne et impudens fornicationis facinus? Et alio loco: *Adulterium committebant in ligno*⁴⁶. Videsne et adulterinum quemdam cultum? Quocirca ne animo adulterium committas, corpore castitatem colens. Alioqui perspicuum facies, te, quoad carnem attinet, invite pudicum esse, quoniam in iis rebus, in quibus scortari tibi licet, pudicitiam non præstas. Quid

ζονται, καὶ τῶν μερίδων, αἷς συνεστήκασιν. Ὑμεῖς δὲ ἴστε τὰ ὀνόματα, καὶ ἐγὼ μὴ λέγω. Εἰ οὕτως ἀκούεις Χριστιανὸς, μικρὰ ἴαν ἢ προσηγορία, καὶ ἐπ' αὐτῇ καλλωπίῃ· εἰ δὲ, ὅτι καὶ Θεὸν ὑπελάμβας, δείξον τοῖς ἔργοις ὡς ὑπελάμβας. Εἰ χτίσμα ὁ Υἱὸς (42), ἔτι καὶ νῦν λατρεύεις τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίστην (43). Εἰ χτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μάτην ἔβαπτίσθης, καὶ τοῖς μὲν δυοῖ (44) μέρεσιν ὕγιαίνεις, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκείνοις· τῷ δὲ ἐνὶ, παντελῶς κινδυνεύεις. Ὑποθεοὺ μαργαρίτην ἓνα εἶναι τὴν Τριάδα, πανταχόθεν ὁμοιον, καὶ ἴσον στιλβοντα. Ὅτι ἂν πάθῃ (45) τοῦ μαργαρίτου, ἢ πάσα τοῦ λίθου χάρις ἡφάνισται. Οὕτως ὅταν ἀτιμάζῃς Υἱὸν, ἢνα τιμήσῃς Πατέρα, οὐδέχεται σου τὴν τιμὴν. Ἐπ' ἀτιμίᾳ τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ οὐ δοξάζεται. Εἰ σοφὸς υἱὸς εὐφραίνει πατέρα, πόσω μᾶλλον ἡ τοῦ Υἱοῦ τιμὴ, τιμὴ τοῦ Πατρὸς (46) γένηται; Εἰ δὲ καὶ τοῦτο δέξῃ (47)· τὸ τέκνον, μὴ δοξάζον ἐπ' ἀτιμίᾳ Πατρὸς· οὕτως οὐδὲ Πατὴρ ἐπ' ἀτιμίᾳ τοῦ Υἱοῦ δοξάζεται. Εἰ ἀτιμάζεις τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδέχεται σου τὴν τιμὴν ὁ Υἱός. Εἰ γὰρ καὶ μὴ ὡς Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὖν ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς. Ἡ τὸ πᾶν τίμησον, ἣ τὸ ὅλον ἀτίμασον, ἢνα ἀκούσῃς νοῦς (48) σεαυτοῦ τυγχάνῃς. Οὐδέχομαι σου τὸ ἐξ ἡμισείας (49) εὐσεβέας. Ὅλον εὐσεβῆ μὲν εἶναι σε βούλομαι, ἀλλὰ καθὼς βούλομαι. Σύγγνωθι τῷ πάθει. Ἀλγὼν καὶ ὑπὲρ τῶν μισούντων. Μέλος ἦς ἐμὸν, καὶ εἰ νῦν ἀποτέμνῃ· μέλος καὶ γενήσῃ τυχόν· διὰ τοῦτο καὶ φιλήνθρωπα φέγγομαι. Ταῦτα διὰ τοὺς εὐνούχους, ἢνα περὶ θεότητα σωφρονώσιν.

nobis dicta sint, ut circa divinitatem pudice et caste

19. Οὐ γὰρ ἡ (50) περὶ σῶμα μόνον ἁμαρτία, πορνεία καὶ μοιχεία λέγεται, ἀλλὰ καὶ ὅτιον ἡμαρτίας, καὶ μάλιστα ἡ περὶ τὸ θεῖον παρανομία. Πόθεν παράσχωμεν (51); τοῦτο τυχὸν ἀπαιτεῖς (52)· *Ἐπόρνευσαν*, φησὶν, ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν. Ὅρᾳ καὶ πρᾶξιν πορνείας ἀναίσχυντον (53); Καί, *Ἐμοιχώρτο*, φησὶν, ἐν τῷ ξύλῳ. Ὅρᾳ καὶ ὀρθοκλίαν τινὰ μοιχαλίδα; Μὴ τοίνυν μοιχεύσῃς κατὰ ψυχὴν, σωφρονῶν τῷ σώματι· μὴ δέλεις (54) τὸ ἀκουσίως τῇ σαρκὶ σωφρονεῖν ἐξ ὧν οὐ σωφρονεῖς, ἐν οἷς πορνεύειν δυνατός εἰ. Τί πεποιθήκατε τὴν ἀσέβειαν ὑμετέραν; Τί πάντες ἐπὶ τὸ χεῖρον φέρεσθε, ὡς ταυτὸν εἶναι λοιπὸν, ἢ εὐνούχον, ἢ ἀσεβῆ καλεῖ-

⁴³ Prov. x, 1. ⁴⁴ Eccl. iii, 12. ⁴⁵ Psal. cv, 39. ⁴⁶ Jerem. iii, 6.

pannos variis coloribus distinctos gestabant, alii albo, alii æruleo, etc. Plebs vero quæ circumstabat, scissa in contraria studia, alia aliis coloribus favebat, suo quæque colori.

(42) Ὁ Υἱός. Sic legendum manifestum est ex sequentibus, non vero, ὁ Θεός, ut mendose in editis legitur.

(43) Κτίστην. Duo Colb., κτίσαντα.

(44) Ἀντί. Reg. bii, duo Colb. et Or. 1 δύο.

(45) Ὅτι ἂν πάθῃ. Sic Comb. in ed., Ὅτι ἂν τι πάθῃ.

(46) Ἡ τοῦ Υἱοῦ τιμὴ, τιμὴ τοῦ Πατρὸς, etc. Sic Coisl. 1 et Or. 1, sed secunda manu. Prave in ed., ἡ τοῦ Υἱοῦ τιμὴ, μὴ τοῦ Πατρὸς.

(47) Εἰ δὲ καὶ τοῦτο δέξῃ. Comb., Εἰ δὲ καὶ

τοῦτο, δέξαι τό· «Quod si hoc etiam, illud probalo.»

(48) Νοῦς. Hæc vox supervacanea videtur.

(49) Τὸ ἐξ ἡμισείας. Sic duo Regg. quorum auctoritate delevimus μὴ, quod sic in editis legitur: τὸ μὴ ἐξ ἡμισείας.

(50) Οὐ γὰρ ἡ. Sic Reg. b, tres Colb. et Or. 1. Deest ἡ in ed.

(51) Παράσχωμεν. In nonnullis, παράσχωμαι.

(52) Ἀπαιτεῖς. In quibusdam, ἀπαιτήσεις.

(53) Πόρνης ἀναίσχυντον. Nonnulli habent, πόρνην ἀναίσχυντον. «Vides actionem impudens esse scortum?»

(54) Μὴ δέλεις. Reg. b, duo Colb. et Or. 1, μὴ οσίξης [opime], «ne perspicua facias.»

σθαι; Γένεσθε μετὰ τῶν ἀνδρῶν, ὅτε ἰοῦν ἀνδρικόν τι φρονήσατε, φύγετε τὰς γυναικωνίτιδας, μὴ προστεθῇτω τῷ αἰσχροῦ τοῦ ὀνόματος τὸ αἰσχρὸν τοῦ κηρύγματος (55). Βούλεσθε μικρὸν ἔτι τῷ λόγῳ προσκαρτηρήσωμεν (56); Ἡ κόρον ἔχει τὰ εἰρημένα; Πλὴν τιμηθῆτωσαν καὶ οἱ εὐνούοι τοῖς ἐξῆς· ἐπαινετὸς γὰρ ὁ λόγος.

ciunt, quæ diximus? Verum per hæc, quæ seruiuntur, eunuchi quoque honorentur. Laudabilis enim hic sermo est.

K'. Εἰσὶ γὰρ εὐνούχοι, φησὶν, οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως· καὶ εἰσὶν εὐνούχοι, οἵτινες εὐνούχισθησαν παρὰ τῶν ἀνθρώπων· καὶ εἰσὶν εὐνούχοι (57), οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω. Δοκεῖ μοι τῶν σωμάτων ἀποστὰς ὁ λόγος, τυποῦν διὰ τῶν σωμάτων (58) τὰ ὑψηλότερα. Τὸ μὲν γὰρ μέχρι τῶν σωματικῶν εὐνούχων ὁμοῖα τὸν λόγον, τυχὼν μικρὸν τε καὶ λίαν ἀσθενὲς καὶ ἀνάξιον λόγου· δεῖ δὲ ἡμᾶς ἐπινοῆσαι τι τοῦ Πνεύματος ἄξιον. Δοκοῦσι τοίνυν οἱ μὲν ἐκ φύσεως νεύειν πρὸς τὸ ἀγαθόν. Φύσεως δὲ ὅταν εἴπω, οὐκ ἀτιμάζω τὴν προαίρεσιν, ἀλλ' ἀμφοτέρω τιθῆμι, τὴν τε πρὸς τὸ καλὸν ἐπιτηδεύουσαν, καὶ τὴν εἰς ἔργον ἀγούσαν τὸ ἐκ φύσεως ἐπιτηδεύουσαν. Ἕτεροι δὲ εἰσὶ τινες, οὓς ὁ λόγος καθαίρει, τῶν παθῶν ἐκτέμνων. Τούτους ἡγοῦμαι εἶναι τοὺς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων εὐνούχιστομένους, ὅταν ὁ διδασκαλικὸς λόγος διελὼν τὸ κρείττον ἀπὸ τοῦ χείρονος, καὶ τὸ μὲν ἀποπεμφάμενος, τὸ δὲ νομοθετήσας (ὡς τὸ, Ἐκκλινον ἀπὸ κακῆς, καὶ ποιήσον ἀγαθόν), τὴν πνευματικὴν σωφροσύνην δημιουργήσῃ. Ἐπαινῶ καὶ τοῦτον τὸν εὐνούχισμὸν, καὶ λίαν ἐπαινῶ τοὺς τε διδασκάλους ὁμοίως καὶ τοὺς διδασκομένους, ὅτι οἱ μὲν καλῶς ἐξέτεμον, οἱ δὲ κάλλιον ἐξετεμήθησαν.

KA'. Καὶ εἰσὶν, οἵτινες ἑαυτοὺς εὐνούχισαν διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἄλλοι διδασκάλων μὲν οὐκ ἐπέτυχον, ἑαυτῶν δὲ γεγονότα ἐπαινετοὶ διδασκαλοὶ. Οὐκ ἐδίδαξε σε μήτηρ τὸ δέον, οὐκ ἐδίδαξε σε πατήρ, οὐκ πρεσβύτερος, οὐκ ἐπίσκοπος, οὐκ ἄλλος τις τῶν τὸν διδάσκειν πεπιστευμένων. Ἀλλὰ τὸν ἐν σοὶ λόγον κινήσας (59), ἀλλὰ τὸν σπινθῆρα τοῦ καλοῦ διὰ τῆς προαίρεως ἀνάψας, σαυτὸν εὐνούχισας, τὴν βίαν ἐξέτεμες, τὰ ὄργανα τῆς κακίας ἐξώρισας, τοσαύτην ἐκτέκνω τῆς ἀρετῆς, ὥστε καὶ σχεδὸν ἀδύνατόν σοι γενέσθαι τὴν περὶ τὰ χεῖρα φορὰν. Διὰ τοῦτο ἐπαινῶ καὶ τοῦτον τὸν εὐνούχισμὸν, καὶ τυχὼν ἁλλων τῶν ἄλλων. Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω. Ἦν βούλει δέξαι μερίδα, ἣ ἐπακολούθησεν τῷ διδασκάλῳ, ἣ γενοῦ σαυτοῦ διδασκαλός. Ἐν αἰσχροῖν μένων, μὴ τιμηθῆναι τὰ πάθη. Περὶ δὲ τοῦ τιμηθῆναι τὰ πάθη, μηδὲν διαφέρου. Καὶ ὁ διδάσκων, πλάσμα Θεοῦ, καὶ σὺ γέγονας

⁶⁷ Psal. xxxvi, 27.

(55) Αἰσχρὸν τοῦ κηρύγματος. His verbis Gregorius monet eunuchos, ne nominis turpitudini hæresis quoque turpitudinem adjungant.

(56) Προσκαρτηρήσωμεν. Sic Reg. b et Or. 1. In ed., προσκαρτερήσωμεν.

A impietatem vestram effectistis? Quid omnes in vitium præcipites ferimini, ut deinceps idem sis, aut eunuchum, aut impium vocari? Tandem aliquando viris vos adjungite, virilem aliquem affectum habete, gynæcea fugite, ne ad nominis turpitudinem prædicationis turpitudine accedat. Vultis in hac oratione nonnihil adhuc immoremur? An potius sufficiunt, quæ diximus? Verum per hæc, quæ seruiuntur, eunuchi quoque honorentur. Laudabilis enim hic sermo est.

XX. Sunt eunuchi, inquit, qui ex utero matris ita nati sunt: et sunt eunuchi, qui castrati sunt ab hominibus: et sunt eunuchi, qui castraverunt seipsos propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat. Videtur mihi Scriptura, a corporibus abducens, per corporum figuram sublimiora significare. Etenim, in corporeis quidem eunuchis consistere, atque orationem figere, parvum fortasse, valdeque infirmum et Scripturæ majestati indignum fuerit. Decet autem nos quidpiam Scriptura dignum excogitare. Alii quidem videntur naturæ indole ad virtutem tendere. Naturam porro cum dico, liberam voluntatem haudquaquam sperno, sed utrumque statuo, nimirum et naturæ ad bonum facilitatem atque aptitudinem, et animi voluntatem, naturalem illam aptitudinem ad bonum ducentem. Quidam autem alii sunt, quos doctrina expurgat, vitiososque animi affectus abscindit. Hos esse existimo, qui ab hominibus castrantur, cum videlicet magistri præcepta et sermones, virtutem a vitio distinguentes, atque alterum rejicientes, alterum præscribentes (juxta illud, Declina a malo, et fac bonum ⁶⁷), spirituales pudicitiam effecerint. Quod etiam exsectionis genus probo, atque et doctores, et discipulos imprimis laudo, quoniam et illi pulchre exsecuerunt, et hi pulchrius exsecti sunt.

XXI. Et sunt, qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum. Alii, cum nullos magistros nacti essent, prohi sibi ipsis magistri exstiterunt. Non docuit te mater quid officii esset, non docuit te pater, ⁶⁵⁹ non presbyter, non episcopus, non alius quispiam ex iis, quibus docendi cura commissa est. At tu, rationem tibi insitam movens, ac virtutis igniculum per arbitrii libertatem exsuscitans, teipsum exsecuisti, radicem excidisti, vitii instrumenta depulisti, tantum tibi virtutis habitum comparasti, ut jam ad vitium ferri propemodum nequeas. Quamobrem hanc quoque exsectionem laudandam censeo, magisque etiam fortasse, quam duas superiores. Qui potest capere, capiat. Quam libuerit partem accipe, aut magistrum sequere, aut tibi ipsi magister esto. Hoc unum turpe est, affectus exsectos non habere. De his autem excindendis ne

(57) Εἰσὶν εὐνούχοι. Sic tres Colb. Deest in ed., εὐνούχοι.

(58) Τῶν σωμάτων. Colb. 1 et Bas., τῶν σωματικῶν.

(59) Κινήσας. Tres Colb., ἐκίνησας

quid litus crees. Et qui docet, figmentum Dei esi, A ἐκείθεν· καὶ τε ὁ διδάσκαλος ἀρπάσῃ τὴν χάριν, καὶ
et tu eundem orium habuisti: sive præceptor gra- τε γένηται σὸν τὸ καλὸν, καλὸν ὁμοίως ἐστί.
tiam hanc rapias, sive hoc bonum tuum fiat, bonum perinde est.

XXII. Hoc tantum nobis curæ sit, ut nosipsos ab
animi perturbationibus abscindamus, ne qua radix
amarulentæ sursùm germinans⁶⁰ turbas moveat.
Hoc tantum curemus, ut imaginis divinæ vestigiis
insistamus, ut exemplar nostrum revereamur. Cor-
poreos affectus amputa, amputa etiam spirituales.
Quanto enim anima corpus antecellit, tanto præ-
stantius est animam purgare, quam corpus. Quod
si corporis purgatio laudabilis esi, cogita, quæso,
quanto major atque sublimior sit animæ purgatio.
Exscinde Arianam impietatem, exscinde pravam
Sabellii sententiam. Nec plus, quam æquum est,
conjungas, nec scelerate dividas: nec in unam per-
sonam tria contrahas, nec tres naturarum diversi-
tates efficias. Et unum laudabile est, cum recte B
intelligitur: et tria, cum recte distinguuntur; nempe,
cum personarum distinctio facta fuerit, non divi-
nitatis.

XXIII. Hæc et laicis præscribo, hæc et presbyte-
ris mando, hæc et iis, quibus imperium creditum
est. Omnes rectæ doctrinæ opem ferte, qui, Dei be-
neficio, opem ferre potestis. Magnum est cædem
comprimere, adulterium coercere, furtum castigare;
multo majus pietatem sancire, ac sanam doctrinam
largiri. Non tantas vires sermo meus habiturus est,
pro sancta Trinitate bellum gerens, quantas edi-
ctum tuum, si perversis dogmatibus imbutos com-
presseris, si persecutione oppressis auxilium tuleris,
si interfectores 660 represseris, si interfici
prohibueris. De corporea autem cæde non tantum
loquor, sed etiam de spirituali. Omne enim pecca-
tum, animæ mors est. Atque hic finem habeat ora-
tio.

XXIV. Reliquum est, ut pro iis, qui huc conve-
nerunt, votum faciamus. Viri simul et uxores, prin-
cipes et subditi, senes et adolescentes ac virgines,
omnes cujusvis ætatis, dispendium quidem ac de-
trimentum omne, tum in pecuniis et facultatibus,
tum in corporibus æquo animo ferite: hoc autem
unum nunquam patiamini, ut divinitatis jacturam
faciatis. Adoro Patrem, adoro Filium, adoro Spi-
ritum sanctum; vel, ut rectius dicam, adoramus, ego,
qui hæc loquor, et ante omnes, et post omnes, et
cum omnibus, in ipso Domino Christo nostro, cui
gloria et imperium in sæcula. Amen.

⁶⁰ Hebr. xii, 15.

(60) Ἐροχ. 17. Sic duo Regg., tres Colb., Or. 1 et
Comb. In ed., ἐνοχλεῖ.

(61) Ἀρειανιστῶν. Reg. bm, ἀρειανέιν.

(62) Νομοθετῶ. Reg. b et Or. 1, νουθετῶ.

(63) Ὅσοις. In quibusdam, οἷς.

(64) Σωφρονιστῶν. Reg. bm, σωφρονήσαι.

(65) Ἐπέχης ... καλύψης. In nonnullis, ἐπέχης

KB. Μόνον ἐκτέμνωμεν ἑαυτοὺς τῶν παθῶν,
μὴ τις βίζα πικρίας ἀνω φύουσα ἐνοχλῇ (60). Μόνον
ἀκολουθῶμεν τῇ εἰκόνι, μόνον αἰδῶμεθα τὸ ἀρχέτυ-
πον. Ἐκτεμνε τὰ σωματικὰ πάθη, ἔκτεμνε καὶ τὰ
ψυχικὰ. Ὅσῳ γὰρ ψυχὴ τιμιώτερον σώματος, το-
σοῦτις τιμιώτερον καθάρα ψυχὴν, ἢ σῶμα. Εἰ δὲ ἡ
τοῦ σώματος καθάρσις τῶν ἐπαινετῶν, σκόπει μοι
πόσον ἡ τῆς ψυχῆς μεῖζον τε καὶ ὑψηλότερα.
Ἐκτεμνε τὴν Ἀρειανὴν (61) ἀσέβειαν, ἔκτεμνε τὴν
Σαβελλίου κακοδοσίαν. Μῆτε συνάφης πλεόν ἢ καλῶς
ἔχει, μῆτε διέλης κακῶς, μῆτε εἰς ἓν πρόσωπον συ-
νέλης τὰ τρία, μῆτε ἐργάσῃ τρεῖς ἀλλοτριότητας
φύσεων. Καὶ τὸ ἐν ἐπαινετῶν, καλῶς νοούμενον, καὶ
τὰ τρία καλῶς διαιρούμενα, ὅταν προσώπων. ἀλλὰ
B μὴ θεότητος, ἡ διαίρεσις ἥ.

cum personarum distinctio facta fuerit, non divi-

KΓ. Ταῦτα καὶ λαϊκοῖς νομοθετῶ (62), ταῦτα καὶ
πρεσβυτέροις ἐντέλλομαι, ταῦτα καὶ τοῖς ἀρχεῖν πε-
πιστευμένοις. Βοηθήσατε τῷ λόγῳ πάντας ὅσοις (63)
τὸ δύνασθαι βοηθεῖν ἐκ Θεοῦ. Μέγα φόνον ἐπισχεῖν,
καὶ μοιχεύειν κολάσαι, καὶ κλοπὴν σωφρονισαί (64).
πολλῶ μᾶλλον εὐσέβειαν νομοθετῆσαι, καὶ ὑγιὲ λό-
γον χαρίσασθαι. Οὐ τοσοῦτον ὁ ἐμὸς λόγος δυνήσε-
ται πολεμῶν ὑπὲρ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὅσον τὸ πρόσ-
ταγμα, ἐὰν ἐπιστομίζῃ τοὺς κακῶς ἔχοντας, ἐὰν
βοηθῇ τοῖς διωκομένοις, ἐὰν τοὺς φονευτὰς ἐπέχῃς,
ἐὰν καλύψῃ (65) τὸ φονεύεσθαι. Λέγω δὲ, οὐ τὸν σω-
ματικὸν μόνον (66), ἀλλὰ καὶ τὸν ψυχικόν. Πᾶσα γὰρ
ἀμαρτία, θάνατός ἐστι ψυχῆς. Μέχρι τούτων ὁ λό-
γος στήτω.

C

ΚΔ. Λοιπὸν (67) δὲ ἔστω ὑπὲρ τῶν συνεληλυθότων
εὐχή. Ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, ἀρχόμενοι τε καὶ
ἀρχοντες, πρεσβύτεαι καὶ νεανίσκοι μετὰ παρθένων,
πᾶν γένος ἡλικίας, πᾶσαν μὲν φέρετε ζημίαν, τὴν
εἰς χρήματα, τὴν εἰς σώματα· ἐν δὲ μὴ δέξησθε
μόνον, τὴν θεότητα ζημιούμενοι. Προσκυνῶ Πατέρα,
προσκυνῶ τὸν Υἱὸν, προσκυνῶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον·
μᾶλλον δὲ προσκυνούμεν, ἐγὼ καὶ πρὸ πάντων, ὁ
ταῦτα λέγων, ἐγὼ καὶ μετὰ πάντας καὶ σὺν πᾶσιν,
ἐν αὐτῷ τῷ Κυρίῳ τῷ Χριστῷ (68) ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα
καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

D

... καλύψης.

(66) Σωματικὸν μόνον. Sic Reg. bm et Comb.
Sic etiam legit Billius. Gabriellus vero legit, λέγω
δὲ φόνον, οὐ τὸν σωματικὸν μόνον. Deest μόνον in
ed.

(67) Λοιπὸν. In quibusdam, τὸ λοιπὸν.

(68) Τῷ Χριστῷ. Reg. bm addit, καὶ τῷ θεῷ.

661 MONITUM IN ORATIONEM XXXVIII.

I. Christi nativitatem celebrat in hac oratione Gregorius. Ac primo quidem, exultat ipse ob tam singulare beneficium a Deo hominibus concessum; atque ad eosdem lætitiæ motus cælum et terram invitans, exclamat (n. 1 et 2): « Lætentur cæli, et exsulet terra... quoniam vetera transierunt, et nova facta sunt omnia. » Nam qui in sinu Patris sine matre erat, is in sinu Matris sine patre efficitur. Nec quemquam movere debet, quod ex tanto tamque ineffabili mysterio, offendantur Judæi, Græci derideant, et linguarum prurigne afficiantur hæretici. Arcet ab hac solemnitate quidquid profanæ gentilitatis mores redolet. Idcirco vetat, ne ædium vestibula coronis cingantur, ne agitentur chori, ac tantæ festivitatis dies in comensationibus et ebrietate transigatur. Puram et spiritualem lætitiæ, ut decet sanctos, ab omnibus exigit; atque insanos risus et nefanda gaudia, ethnicis, qui deos sibi ipsis similes, ac pravis affectibus obnoxios venerantur, relinquenda suadet. Ipse vero in hac solemnitate, convivoris munere perfungi delectatur. Epulas, id est, sermonem de Christi Incarnatione, in qua veræ reconduntur Christianorum deliciæ, ministrare gestit. Hinc sublimi volatu usque ad Dei essentiam ipsiusque immensitatem, « quæ omnem, tum temporis, tum naturæ cogitationem superat, ac mente sola, et quidem perexigue, non ex iis quæ in ipso, sed quæ circa ipsum sunt, adumbrari potest, » evehitur (n. 7). Tum de ipsius æternitate, « quæ nec tempus est, nec in temporis mensuram eadit, » breviter eloquitur (n. 8); unde ad Dei benignitatem transit (n. 9). « cui nequam satis fuit, sua ipsius solum contemplatione moveri; » sed, ut plura essent, quæ beneficio afficerentur, creata omnia excogitavit; quæ cogitatio opus fuit. Hinc angelicarum virtutum ac mundi hujus visibilis originem ducit. Hinc hominem ad Dei imaginem formatum, arbitrii libertate donatum, in paradiso collocatum exhibet; atque, ut inde ad Christi nativitatem progrediatur, eundem hominem diaboli fraude deceptum, et a paradisi deliciis non multo post, ob inobedientiam expulsum, flebili oratione representat. Hic autem præsertim ostendit, quantæ sint divitiæ sapientiæ et scientiæ Dei; ac, quo pacto pœna ipsa in misericordiam cesserit, eleganter commonstrat. Percurrens denique præcipua, quæ Christi nativitas hominibus contulit, beneficia, omnes hortatur ut tantæ benignitatis memores, cum Christo vivant ac moriantur, ut simul cum ipso resurgere possint.

II. Inscripta est hæc oratio : « In Theophania, seu Natalitia Salvatoris. » Unde nata hæc apud eruditos controversia, utrum ista oratio dicta sit 25 Decembris 380, an 6 Januarii 381. Qui nodus ut facilius solvatur, duo præcipue notanda sunt : primum, quid præeise significet vox « Theophania, » et quo sensu fuerit a Græcis Patribus usurpata; deinde, utrum ab omnibus Christianis hæc solemnitas uno eodemque die celebrata sit. Quod ad primum spectat, ex interpretibus manifestum videtur, vocem 662 « Theophania » nihil aliud significasse, nisi « Divinitatis apparitionem, » quoquo tandem modo Deus aliquis præsentia suæ signum dedisse crederetur. Plura hujus rei testimonia ex gentiliis scriptis referunt Casaubonus et Suicerus (69) qui contendunt etiam e paganorum ritibus in ecclesiasticam observationem, ut alia multa, ita quoque Theophaniorum appellationem derivatam esse. Ecclesiastici autem scriptores, voce « Theophania, » seu « Epiphania » (quæ voces apud eos idem sonant), intelligunt præsertim « Christi in carne apparitionem, » seu, « nativitatem. Epiphania, » inquit Suidas (70), « est Salvatoris Jesu Christi Incarnatio. » Et Epiphanius (71) : « Dies Epiphaniarum est dies quo natus est Christus secundum carnem. » Eadem in aliis reperias. Hæc siquidem communis fuit Græcorum Patrum sententia de Theophaniorum et Epiphaniarum appellatione. Gregorius quoque noster in hac oratione Christi nativitatem, « Theophania, » seu, « Natalitia » appellat (n. 3). « Utroque enim modo, » inquit, « appellatur hæc celebritas, duobus scilicet nominibus uni eidemque rei impositis. Deus namque per nativitatem hominibus apparuit. » Hieronymus vero intelligit baptisma, in quo aperti sunt Christo cæli. Ait enim (72) : « Epiphaniarum dies huc usque venerabilis est, non, ut quidam putant, natalis in carne; tunc enim absconditus est, et non apparuit; quod huic temporis congruit, quando dictum est : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* » Negat igitur Hieronymus Epiphania dici posse nativitatis diem, quia tum Christus latuerit; ac proinde « Gregorio præceptori suo, » ut cum Casaubono loquar (73), « ex proposito contradicit. » Verum, ut refellatur Hieronymi sententia, satis est probasse ex scriptoribus jam citatis, Theophaniorum et Epiphaniarum voces, pro Christi « in carne apparitione, » seu, « nativitate, » passim a Græcis Patribus usurpatas fuisse. Idem dicendum de Chrysostomo, qui, homilia *De baptismo Christi*, sic loquitur (74) : « Qui fit, ut non ea dies, qua natus es, sed ea, qua baptizatus es, Epipha-

(69) Casaub. *Exercit. in Annal. Bar.*, v. 166;
Suicer. voce *Ἐπιφάνεια*.

(70) Voce *Ἐπιφάνεια*.

(71) *Har. l. iii.*

(72) *Lib. i Comm. in Ezechiel.*

(73) *Exercit. in Annal. Bar.*, p. 169

(74) *T. II novæ ed.*, p. 369, n. 2.

nia, seu *Apparitio* appelletur?... Quia nimirum non omnibus manifestus est redditus, cum partu est editus, sed cum est baptizatus. Nam ad hunc usque diem vulgo erat ignotus.» At notandum, hanc homiliam a Savilio (75) aliisque inter spuria Chrysostomi opera rejici.

III. Facili autem negotio solvi potest hæc altera quæstio, utrum scilicet nativitatis Christi solemnitas uno eodemque die ab omnibus Christianis celebrata sit. Diversus enim fuit, ut concors universorum sententia est, Græcorum et Latinorum hujus festi celebrandi ritus. Apud Latinos quidem eadem quæ nunc est, primitivis etiam temporibus fuit diei et temporis ratio; atque distinctis semper nominibus, festo ac tempore, Natalis et Epiphania celebrata sunt; illa 25 Decembris; ista 6 Januarii. Præterea Latini, per vocem, «Epiphania», numero plerumque singulari, quamvis a Græcis plurali numero expressam, designabant, et stellam quæ in Oriente apparens, magos ad Christi præsepe perduxit, et ejusdem baptismi, in quo cæli aperti sunt, ac Christus cælesti voce manifestatus, hominibus innotuit. Aliter autem se res habuit apud Græcos. Nam, ut ab Ægyptiis incipiamus, eos uno eodemque die, 6 scilicet Januarii, natalis ac baptismi festa celebrasse, luculenter docet Cassianus his verbis (76): «Intra Ægypti regionem, mos iste antiqua traditione servatur, ut, peracto 663 Epiphaniarum die, quem provinciæ illius sacerdotes, vel Domini baptismatis, vel secundum carnem nativitatis esse definiunt: et ideo utriusque sacramenti solemnitatem, non bifarie, ut in occiduis provinciis, sed sub una diei hujus festivitatem concelebrant,» etc. Hæc autem scribebat Cassianus anno circiter 420 aut 425. Viguit etiam idem ritus apud reliquos Orientales, non quidem ad Cassiani tempora, sed tantum ad medium circiter sæculum quartum, in quo, ut ex Chrysostomo discimus (77), «ex occiduis regionibus» in Orientem invecta est consuetudo illa celebrandi natalem Domini die 25 Decembris. At ne quis forte existimet, Chrysostomum de Antiochena tantummodo provincia locutum fuisse, quod Antiochiæ homiliam, in qua hæc leguntur, habuerit, Gregorii etiam Nysseni nostrique Gregorii testimonia referamus. Gregorius quidem Nyssenus, in Cappadociæ provincia episcopus, de natali Domini agens (78), sic loquitur: «Nunc per totum orbem habitatum (modo tamen, ut ex Cassiano vidimus, Ægypti regionem excipias), diem festum celebrantium concors sorus auditur.» Quibus profecto, non antea pari concordia celebratum, significatur. Idem Nyssenus, oratione *De baptismo*: «Natus igitur est Christus,» inquit (79), «velut ante paucos dies... Baptizatur hodie,» etc. Hæc autem optime consonant cum his quæ a Gregorio nostro referuntur, tum in hac oratione, tum in ea quæ *In sancta lumina* inscribitur. In hac enim oratione, de Christi nascentis divinitate locutus, addit (n. 16): «Et quidem paulo post Jesum purificationis meæ causa in Jordane purgari videbis; vel potius, aquas purificatione sua purificare.» In altera autem (or. xxxix, n. 14) ait: «Christi quidem nativitas congrua solemnitate prius, tum a me festi duce, tum a vobis... celebrata est. Cum stella cucurrimus, cum magis adoravimus.... Nunc vero alia Christi actio, aliudque mysterium sequitur... Christus illuminatur, Christus baptizatur,» etc. Ex quibus non immerito sane colligimus, jam Gregorii temporibus, Christi nativitatem ab ejusdem baptismo apud plerosque Orientales distinctam esse, atque ab universa fere Ecclesia 25 Decembris celebratam, cum isto tamen discrimine, quod magorum adoratio, quæ apud Latinos, una cum baptismo 6 Januarii celebratur, natali Domini apud Græcos annexa sit. Qui mos, ut observat Tillemontius (80), «etiamnum adhuc in his regionibus perseverat.» Nobis igitur ex dictis concludendum videtur, orationem istam Constantinopoli, 25 Decembris anni 380 pronuntiatam fuisse.

(75) T. V, p. 523.

(76) Coll. x, c. 2.

(77) Hom. de Christi Nativitate, t. II ed. Bened., p. 352.

(8) T. III, p. 552.

(79) Ibid. p. 368.

(80) T. IX, art. LXVI, p. 462.

ORATIO XXXVIII.

ΛΟΓΟΣ ΛΗ

In Theophania, sive Natalitia Salvatoris.

Α Εἰς τὰ Θεοφάνια (81), εἰς τὴν γενέθλια τοῦ Σωτῆρος.

I. Christus gignitur, glorificate; Christus e cælis, obviam prodite; Christus in terra, subvehimini. *Cantate Domino, omnis terra* 69-70. Atque, ut hæc duo in unum contraham: *Latentur cæli, et 664 exsultet terra* 71, propter cælestem, ac postea terrestrem.

69-70 Psal. xcv, 1. 71 ibid. 44.

* Alias et nunc XXXVIII. — Habita 25 Decembris anni 580.

(81) Εἰς τὰ Θεοφάνια. Sic plures codices. Regg. c et ph: Εἰς τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν. «In sanctam Christi nativitatem.» Or. 1, Εἰς τὴν κατὰ

Α'. Χριστὸς γεννᾶται, δοξάζετε· Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντῆσατε· Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε. Ἄσατε τῷ Κυρίῳ, πᾶσα ἡ γῆ· καὶ, ἐν ἀμφοτέροις συνελθὼν εἰπω, Εὐχαριστέωσαί τοι οὐρανοί, καὶ ἀναλλύσθω ἡ γῆ, διὰ τὸν ἐπουράνιον, εἰς τὰ ἐπὶ

σάρκα γέννησιν τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. «In nativitatem Domini, et Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, secundum carnem.»

γειον. Χριστός ἐν σαρκί, τρόμῳ καὶ χαρᾷ ἀγαλλισθε· τρόμῳ, διὰ τὴν ἁμαρτίαν· χαρᾷ, διὰ τὴν ἐλπίδα. Χριστός ἐκ Παρθένου· γυναῖκες παρθενεύετε, ἵνα Χριστοῦ γένησθε μητέρες. Τίς οὐ προσκυθεὶ τὸν ἀπ' ἀρχῆς; τίς οὐ δοξάζει τὸν τελευταῖον;

Β. Πάλιν τὸ σκότος (82) λύεται, πάλιν τὸ φῶς ὑφίσταται, πάλιν Αἴγυπτος σκότῳ κολάζεται, πάλιν Ἰσραὴλ στύλῳ φωτίζεται. Ὁ λαὸς, ὁ καθήμενος ἐν σκότει τῆς ἀγνοίας, ἰδέτω (83) φῶς μέγα τῆς ἐπιγνώσεως. Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινὰ. Τὸ γράμμα ὑποχωρεῖ, τὸ πνεῦμα πλεονεκτεῖ, αἱ σκiai παρατρέχουσιν, ἡ ἀλήθεια ἐπισηρῆται. Ὁ Μελχισεδέκ (81) συνάγεται· ὁ ἀμήτωρ, ἀπάτωρ γίνετα· ἀμήτωρ τὸ πρότερον, ἀπάτωρ τὸ δεύτερον. Νόμοι φύσεως καταλύονται. Πληρωθῆναι δὲ τὸν ἅνω κόσμον. Χριστός (85) κελεύει· μὴ ἀντιτείνωμεν. Πάντα τὰ ἔθνη, κροτήσατε χεῖρας· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ (86) ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐκ τοῦ ὁμοῦ αὐτοῦ (τῷ γὰρ σταυρῷ συνεπαίρεται), καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγαλῆς βουλῆς, τῆς τοῦ Πατρὸς, Ἄγγελος. Ἰωάννης βοάτω· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. Κάγω (87) βοήσομαι τῆς ἡμέρας τὴν δύναμιν· Ὁ ἄσαρκος σαρκούται, ὁ Λόγος παρύνεται, ὁ ἀόρατος ὁράται, ὁ ἀναφής ψηλαφᾶται, ὁ ἀχρονος (88) ἄρχεται, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἀνθρώπου γίνετα, Ἰησοῦς Χριστός, χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοῦς αἰῶνας. Ἰουδαῖοι σκανδαλίζεσθωσαν, Ἕλληνες διαγελᾶσθωσαν, αἰρετικοὶ γλωσσαλγείτωσαν. Τότε πιστεύουσιν (89), ὅταν ἴδωσιν (90) εἰς οὐρανὸν ἀναρχόμενον· εἰ δὲ μὴ τότε, ἀλλ' ὅταν ἐξ οὐρανῶν ἐρχόμενον, καὶ ὡς κριτὴν καθεζόμενον.

Γ. Ταῦτα μὲν ὕστερον. Τὰ δὲ νῦν Θεοφάνια, ἡ πανήγυρις, εἰσὺν Γενέθλια· λέγεται γὰρ ἀμφότερα, δύο κειμένων προσηγοριῶν ἐνὶ πράγματι. Ἐφάνη γὰρ Θεὸς ἀνθρώποις διὰ γεννήσεως· τὸ μὲν ὄν, καὶ αἰεὶ ὄν ἐκ τοῦ αἰεὶ ὄντος (91), ὑπὲρ αἰτίαν καὶ λόγον (οὐδὲ γὰρ ἦν τοῦ Λόγου λόγος ἀνυπόθετος)· τὸ δὲ, δι' ἡμᾶς γενόμενος ὕστερον, ἐν ὃ τὸ εἶναι δοῦς, καὶ τὸ εἶναι χαρίσθαι· μᾶλλον δὲ, βεβούστας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ εἶναι διὰ κακίαν, πρὸς αὐτὸ (92) πάλιν ἐπαγαγῆναι διὰ σαρκώσεως. Ὀνομα δὲ, τῷ φανῆναι (93) μὲν, Θεοφάνια· τῷ δὲ γεννηθῆναι, Γενέθλια.

Idem rursus Incarnationem suam revocaret. Theophania igitur ob eam causam hoc festum appellatur, quod apparuerit; Nativitas vero, quod natus sit.

A Christus in carne, tremore et gaudio exsultate; tremore, propter peccatum; gaudio, propter spem. Christus ex Virgine; mulieres, virginitatem colite, ut Christi matres sitis. Quis eum, qui a principio est, non adorat? Quis eum, qui postremus est, non laudat ac celebrat?

II. Rursus tenebrae solvuntur, rursus lux creatur, rursus Aegyptus tenebris vexatur⁷³, rursus Israel per columnam illuminatur⁷⁴. Populus, qui in ignorantiae tenebris sedet⁷⁵, magnam cognitionis et scientiae lucem inspicit. *Vetera transierunt: ecce facta sunt omnia nova*⁷⁶. Littera cedit, spiritus superat, umbrae praetereunt, veritas ingreditur. Melchisedech colligitur: qui sine matre erat, sine patre efficitur; prius quidem sine matre, post autem sine patre. Naturae leges evertuntur. Supernum mundum impleri oportet. Christus jubet: ne obstinamus. *Omnes gentes, plaudite manibus*⁷⁷, quoniam parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, *cujus principatus super humerum ejus* (cum cruce etenim extollitur, ac vocatur nomen ejus, magni consilii, hoc est, paterni, Angelus⁷⁸). Clamet Joannes: *Parate viam Domini*⁷⁹. Ego quoque diei hujus vim ac potentiam clamabo; carnis expers incarnatur; Verbum crassescit; invisibilis cernitur; in tactilis tangitur; tempore vacans initium sumit; Dei Filius, hominis Filius efficitur, *Jesus Christus heri, et hodie, ipse et in saecula*⁸⁰. Judaei offendantur, Graeci derideant, haeretici linguae prurigne afficiantur. Tum credent, cum in caelum ascendentem viderint: quod si ne tum quidem, at certe cum e caelo descendentem, atque ut judicem sedentem aspexerint.

III. Verum haec posterius. Nunc autem Theophania, sive Natalitia, praesens celebritas: utroque enim modo appellatur, duobus scilicet nominibus uni eidemque rei impositis. Deus enim per natiuitatem hominibus apparuit, alterum quidem jam existens, et quidem sempiternum 665 ex sempiterno, supra causam omnem ac rationem (neque enim causa ulla Verbo superior erat); alterum, nostrae salutis causa, postea factus, ut, qui vitam dederat, idem beatam quoque vitam largiretur; vel potius, ut nos per vitium a beata vita prolapsos, ad eamdem rursus Incarnationem suam revocaret. Theophania igitur ob eam causam hoc festum appellatur, quod apparuerit; Nativitas vero, quod natus sit.

⁷³ Exod. i, 21. ⁷⁴ Exod. xiii, 21. ⁷⁵ Isa. ix, 2. ⁷⁶ II Cor. v, 17. ⁷⁷ Psa. xlii, 1. ⁷⁸ Isa. ix, 6. ⁷⁹ Matth. iii, 3. ⁸⁰ Hebr. xiii, 8.

(82) Τὸ σκότος. Per «tenebras» intelligit Gregorius «errorem» et «peccatum»; per «lucem» autem, «veram fidei doctrinam et virtutem».

(83) Ἰδέτω, etc. In Isaia ix, 2, juxta LXX, legitur: Ἰδε τὸ φῶς μέγα· «Vidit lucem magnam».

(84) Μελχισεδέκ. Melchisedech sine patre et sine matre fuit Christi typus. Quod quidem in Christi nativitate completum est. Hinc Aug. tract. 8 in Joan. ait: «Christus singulariter natus de patre sine matre, de matre sine patre; sine matre Deus, sine patre homo», etc.

(85) Χριστός. Reg. c, Κύριος, «Dominus».

(86) Υἱὸς καὶ, etc. Sic LXX et melioris notae codd. In ed., Υἱὸς, καὶ. Quod sic vertit Billius: «Paryu-

D lus natus est nobis filius, et datus est nobis.»

(87) Κάγω. Quinque Regg., ἐγώ.

(88) Ἀχρονος. Αναρχος legit Niciphorus in Antirrha. adv. Const. Copronym. ap. Mai, Biblioth. nova V, 11, 65. Edit.

(89) Πιστεύουσιν. Sic sex Regg., Coisl. 2 et Or. 2. In ed., πιστεύουσιν, «credunt».

(90) Ἰδωσιν. Duo Colb. addunt, αὐτόν.

(91) Ἐκ τοῦ αἰεὶ ὄντος. Haec desunt in nonnullis.

(92) Αὐτό. Reg. ph, sed recentiori manu, ἐνυτόν.

(93) Τῷ φανῆναι. Chrys., τὸ φανῆναι. Mox idem, τὸ δὲ γεννηθῆναι.

IV. Hoc festum nostrum est, hoc hodierno die celebramus, Dei nimirum ad homines adventum, ut ad Deum accedamus, aut (id enim aptius dicitur), revertamur; ut, deposito veteri homine, novum induamus; et quemadmodum in veteri Adamo mortui sumus, ita in Christo vivamus, dum nimirum cum Christo et nascimur, et cruci affligimur, et sepelimur, et resurgimus. Pulchra enim in contrarium mutatio mihi subeunda est, ut, quemadmodum ex secundis rebus molestæ venerunt, sic etiam ex molestis lætæ et jucundæ redeant. *Ubi enim abundavit peccatum, superabundavit et gratia*⁹⁴; et, si gustus condemnavit, quanto magis Christi passio justificavit? Quocirca non ut in publicis festis fieri solet, sed divine; non mundane, sed supra mundane; non quæ nostra sunt, sed ejus qui noster est, vel, ut rectius loquar, ejus qui Dominus est; non quæ infirmitatis sunt, sed quæ curationis; non quæ creationis, sed quæ regenerationis, celebremus.

V. Id autem qua ratione consequemur? Nempe, si nec domus vestibula coronis cingamus, nec choros agitemus, nec vicos ornemus, nec oculum pacamus, nec aurem cantu mulceamus, nec olfactum muliebriter deliniamus, nec gustui lenocinemur, nec tactui gratificemur, promptis, inquam, illis ad vitium viis, et peccati januis, nec delicatis et circumfluentibus vestibus emolliamur, quarum quod pulcherrimum est, nulli usui est, nec gemmarum splendoribus, nec auri fulgoribus, nec colorum artificii nativam pulchritudinem emementibus, atque adversus divinam imaginem excogitatis; nec comensationibus et ebrietatibus⁹⁵, quibus cubilia et impudicitias adjuncta esse scio; quandoquidem malorum magistrorum malæ doctrinæ sunt, vel potius, malorum seminum malæ segetes. Ne altos e frondibus toros ligamus, ventri umbracula **666** delicata fabricantes. Nec fragrantia vina, nec coquorum lenocinia, nec exquisitissima unguenta in pretio habeamus. Nec terra et mare pretiosum nobis stercus dono offerant (hoc enim honore delicias afficere soleo); nec alius alium intemperantia superare contendamus. Mihi enim intemperantia est, quidquid superfluum est, ususque necessariis excedit; idque esurientibus aliis, atque inopia laborantibus, iis, inquam, qui ex eodem luto et temperamento constant.

VI. Verum hæc gentilibus, ac gentilitiis pompis, D festisque relinquamus: qui etiam iis, quos sacrificiorum nidus oblectat, deorum nomen tribuunt, apteque proinde divinum numen ventre colunt, mali utique malorum dæmonum, et fictores, et sacerdotes, et cultores. At nos, a quibus Verbum adoratur, si quid deliciis dandum est, in sermone deli-

A Δ'. Τοῦτό ἐστιν ἡμῖν ἡ πανηγυρίς, τοῦτο ἐορτάζομεν σήμερον, ἐπιδημῶν θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους, ἵνα πρὸς θεὸν ἐνδημήσωμεν (94), ἢ ἐπανέλθωμεν (οὕτω γὰρ εἰπεῖν οἰκαιότερον), ἵνα τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον ἀποθέμενοι, τὸν νέον ἐνδυσώμεθα· καὶ ὥσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀπεθάνομεν, οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ ζήσωμεν, Χριστῷ καὶ συγγεννώμενοι (95), καὶ συσταυρούμενοι, καὶ συνθαπτόμενοι (96), καὶ συνανιστάμενοι. Δεῖ γὰρ με παθεῖν τὴν καλὴν ἀντιστροφήν· καὶ ὥσπερ ἐκ τῶν χρηστοτέρων, ἦλθε τὰ λυπηρὰ, οὕτως ἐκ τῶν λυπηρῶν, ἐπανελθεῖν τὰ χρηστότερα. Οὐ γὰρ ἐπιδόρασεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερεπερίσσειεν ἡ χάρις· καὶ εἰ ἡ γεῦσις κατέκρινε, πόσω μᾶλλον τὸ Χριστὸν παθεῖν ἰδικαίωσιν; Τοιγαροῦν ἐορτάζωμεν, μὴ πανηγυρικῶς, ἀλλὰ θεϊκῶς· μὴ κοσμικῶς, ἀλλ' ὑπερκοσμικῶς· μὴ τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ τὰ τοῦ ἡμετέρου, μᾶλλον δὲ τὰ τοῦ δεσπότου· μὴ τὰ τῆς ἀσθενείας, ἀλλὰ τὰ τῆς ἰατρείας· μὴ τὰ τῆς πλάσεως, ἀλλὰ τὰ τῆς ἀναπλάσεως.

E. Ἔσται δὲ τοῦτο πῶς; Μὴ πρόθυρα στεφανώσωμεν, μὴ χοροὺς συστήσωμεθα, μὴ κοσμήσωμεν ἀγυῖας, μὴ ὀφθαλμὸν ἐστίασωμεν, μὴ ἀκοὴν καταλίσσωμεν, μὴ ὀφρῆσιν ἐκθελόνωμεν, μὴ γεῦσιν καταπορνεύσωμεν, μὴ ἀπὸ χαρισώμεθα, ταῖς προχείροις εἰς κακίαν ὁδοῖς, καὶ εἰσόδους τῆς ἀμαρτίας, μὴ ἐσθῆτι μαλακισθῶμεν, ἀπαλῇ τε καὶ περιβρέουσῃ, καὶ ἥς τὸ κάλλιστον ἀχρηστία, μὴ λίθων διασυγείας, μὴ χρυσοῦ περιλάμψεσι, μὴ χρωμάτων σοφίσμασι ψευδομένων τὸ φυσικὸν κάλλος, καὶ κατὰ τῆς εἰκόνος ἐξευρημένων· μὴ κόμοις καὶ μέθαις, οἷς κολῆται καὶ ἀσελγείας οἶδα συνευγμένης· ἐπειδὴ κακῶν διδασκάλων κακὰ τὰ μαθήματα, μᾶλλον δὲ πονηρῶν σπερμάτων πονηρὰ τὰ γεώργια. Μὴ σιτιβάδας ὕψηλὰς πηξώμεθα σκηνοποιούντες τῇ γαστρὶ τὰ τῆς θρύψεως. Μὴ τιμῶμεν οἶνων τοὺς ἀνθοσμίας, ὀφοποιῶν μαγγανείας, μύρων πολυτελείας. Μὴ γῆ καὶ θάλασσα τὴν τιμίαν ἡμῖν κόπρον δωροφορεῖτωσαν· οὕτω γὰρ ἐγὼ τιμῶν οἶδα τρυφῆν. Μὴ ἄλλος ἄλλον ἀκρασίᾳ νικᾶν σπουδάζωμεν. Ἀκρασία γὰρ ἐμοί, πᾶν τὸ περιττὸν καὶ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν· καὶ ταῦτα πεινῶντων ἄλλων καὶ δεομένων, τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ πληοῦ τε καὶ κρᾶματος.

C Γ'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν Ἑλλῆσι παρῶμεν, καὶ Ἑλληνοῖς κόμποις, καὶ πανηγύρεσιν· οἱ καὶ θεοὺς ὀνομάζουσι (97) κνίσσαις χαίροντας, καὶ ἀκολούθως τὸ θεῖον τῇ γαστρὶ θεραπεύουσι, πονηροὶ πονηρῶν δαιμόνων, καὶ πλάσται, καὶ μυσταγωγοί, καὶ μύσται (98) τυγχάνοντες. Ἡμεῖς δὲ, οἱ Ἀδύος τὸ προσκυνούμενον, καὶ τι δέη (99) τρυφᾶν, ἐν λόγῳ (1)

Rom. v. 20. ⁹⁴ Rom. xiii. 13.

(94) Ἐνδημήσωμεν. «Præsentes sinus, accedamus.» Sic plerique codd. In ed., ἐκδημήσωμεν, «excedamus.»

(95) Συγγεννώμενοι. «Nascimur.» Sic Comb. Sic etiam legit Billius. In ed., συγγενόμενοι, «conversamur.»

(96) Συνθαπτόμενοι. Chrys. et Par. addunt, προθύμως, «alacriter.»

(97) Ὀρομάζουσι. Or. 4, νομίζουσι, «Deos arbitrantur nidore sacrificiorum delectari.»

(98) Μυσταγωγοὶ καὶ μύσται. «Erroris ac dæmonum doctores et discipuli.»

(99) Δέη. Quatuor Regg., octo Colb., Chrys., δέοι.

(1) Ἐν λόγῳ. Coisl. 4, ἐν λόγοις.

τρυφήσωμεν, καὶ θεῖον νόμον, καὶ διηγήμασι (2), τοῖς τε ἄλλοις, καὶ ἐξ ὧν (3) ἡ παρούσα πανηγυρίς· ἢ οἰκεῖον ἢ (4) τὸ τρυφῆν, καὶ μὴ πόρρω τοῦ συγκαλέσαντος. Ἡ βούλεσθε (καὶ γὰρ ἐγὼ σήμερον ἐστίατωρ ὑμῖν) ἐγὼ τὸν περὶ τούτων παραθῶ λόγον τοῖς καλοῖς ὑμῖν δαιτυμόσιν, ὡς οἷόν τε θαυμάσιος τε καὶ φιλοτίμως, ἢ εἰδῆτε, πῶς δύναται τρέφειν ὁ ξένος τοὺς ἐγγυρλοῦς, καὶ τοὺς ἀστικοὺς (5) ὁ ἀγροίκος, καὶ τοὺς τρυφῶντας ὁ μὴ τρυφῶν, καὶ τοὺς περιουσίᾳ λαμπροὺς, ὁ πένης τε καὶ ἀνέστιος; Ἄρξομαι δὲ ἐντεῦθεν· καὶ μοι καθήσασθε, καὶ νοῦν, καὶ ἀκοήν, καὶ διάνοιαν, ὅσοι τρυφᾶτε τὰ τοιαῦτα· ἐπεὶ περὶ Θεοῦ, καὶ θεὸς ὁ λόγος· ἢ ἀπέλθῃτε τρυφῆσαντες (6) ὄντως τὰ μὴ κενούμενα. Ἔσται δὲ ὁ αὐτὸς πληρέστατός τε ἅμα καὶ συντομώτατος· ὡς μήτε τῷ ἐνδεεῖ λυπεῖν, μήτε ἀγῆδης (7) εἶναι διακρίνον.

Z. Θεὸς ἦν μὲν ἀεὶ, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται· μᾶλλον δὲ ἔστιν ἀεὶ. Τὸ γὰρ ἦν, καὶ ἔσται, τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου τμήματα, καὶ τῆς ρευστῆς φύσεως· ὁ δὲ ὢν ἀεὶ, καὶ τοῦτο αὐτὸς ἑαυτὸν ὀνομάζει, τῷ Μωϋσεὶ χρηματίζων (8) ἐπὶ τοῦ ὄρους. Ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὴν, ἔχει τὸ εἶναι, μήτε ἀρξάμενον, μήτε παυσόμενον (9), οἷόν τε πέλαγος οὐσίας ἀπειρον καὶ ἀόριστον, πᾶσαν ὑπερεκπύπτον ἐννοίαν, καὶ χρόνον καὶ φύσεως· νῦν μόνον σχηματίζομενος, καὶ τοῦτο (10) ἴδιον ἀμυδρῶς καὶ μετρίως, οὐκ ἐκ τῶν (11) κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης, εἰς ἓν τι τῆς ἀληθείας ἰνδαλμα, πρὶν κρατῆσθαι, φεῦγον, καὶ πρὶν νοηθῆναι, διαδιδράσκον· τοιαῦτα περιλάμπτον ἡμῶν τὸ ἡγεμονικόν, καὶ ταῦτα κεκαθαρμένον, ὅσα καὶ ὅψιν ἀστραπῆς τάχος οὐκ ἴσταμένης· Ἐμοὶ δοκεῖν, ἵνα τῷ ληπτῷ μὲν ἔλθῃ πρὸς αὐτὸ (12) (τὸ γὰρ τελέως ἀληπτον, ἀνέλπιστον, καὶ ἀνεπιχειρήτον), τῷ δὲ ἀληπτῷ θαυμάζηται, θαυμαζόμενον δὲ ποθῆται πλέον, ποθοῦμενον δὲ καθαίρῃ, καθαίρων δὲ θεοειδεῖς ἀπεργάζηται (13), τοιοῦτοις δὲ γενομένοις, ὡς οἰκεῖος, ἤδη προσομιλῇ, τομᾶ τι νεανικὸν ὁ λόγος, Θεὸς θεοῖς ἐνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος, καὶ τοσοῦτον ἴσως, ἔσον ἤδη γινώσκαι τοὺς γινωσκομένους. Ἀπειρον οὖν τὸ θεῖον καὶ δυσθεώρητον· καὶ τοῦτο πάντῃ καταληπτὸν αὐτοῦ μόνον, ἢ ἀπειρία· καὶ τις οἴηται τῷ ἀπλῆς (14) εἶναι φύσεως, ἢ ὅλον ἀληπτον εἶναι, ἢ τελέως ληπτὸν. Τί γὰρ ὅς ἀπλῆς ἐστὶ φύσεως, ἐπιζητήσωμεν. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο φύσις αὐτῷ ἢ ἀπλό-

²² Exod. iii, 14.

(2) Καὶ διηγήμασι. Sic Regg. bm, ph, Chrys., etc. In ed., καὶ διηγήματα.

(3) Ἐξ ὧν, etc. Ex quibus praesens solemnitas constat; in qua scilicet agitur de homine creato, lapso et instaurando per mysterium Incarnationis.

(4) ἢ οἰκεῖον ἢ. Sic Regg. b, c, o, om, ph, Chrys., Coisl. 1, Or. 4, etc. In ed., ἢ οἰκεῖον ἢ.

(5) Ἀστικός. Sic tres Regg. et totidem Colb. ac Or. 1. In ed., ἀστυικός.

(6) Τρυφῆσαντες. Comb., τρυφῆσαντες.

(7) Ἀγῆδης. Or. 1, ἀγῆδης.

A ciemur, atque in lege divina, et narrationibus, cum aliis, tum iis praesertim, quae praesenti festo consentaneae sunt; ut apte, minimeque ab eo, a quo convocati sumus, alienae sint deliciae nostrae. An vero placet, ut, quandoquidem hodierno die convivoris apud vos munere perfungor, vobis, praeclearis convivis, sermonem de his rebus, quam fieri poterit, lautissimum et copiosissimum apponam, ut noscatis, quam belle, et indigenas peregrinus, et urbanos rusticus, et deliciis operam dantes homo a deliciis alienus, et opibus claros pauper ac domo carens, alere queat? Hinc autem exordiar: ac vos, quaeso, et mentem, et aures, et animum purgatum afferte, quicumque huiusmodi deliciis studetis (quandoquidem quae de Deo habetur, divina quoque ipsa est oratio); ut deliciis haudquaquam evanescentibus revera affecti discendatis. Erit autem eadem simul et plenissima, et maxime compendiosa; ut nec ob defectum molestiam, nec ob saturitatem tedium afferat.

VII. Deus, et erat semper, et est, et erit: vel, ut rectius loquar, semper est. Nam erat, et erit, nostri temporis, fluxueque naturae segmenta sunt. Ille autem semper est, atque hoc modo seipsum nominat, cum in monte Moysi oraculum edit²². Unumquodque enim id, quod est, in se complectitur, nec principium habens, nec 667 finem habiturum, velut pelagus quoddam essentiae immensum et interminatum, omnem, tum temporis, tum naturae cogitationem superans; mente sola adumbratus is, et quidem perexiguum ac perobscurum, non ex his quae in ipso sunt, sed quae circa ipsum: alia ex alio collecta specie ad unum quoddam veritatis simulacrum, priusquam teneatur, effugiens, et priusquam intellectui percipiatur, se ipsum fuga proripiens: tantum principem nostri partem, eamque a vitiorum labe purgatam, collustrans, quantum oculorum aciem fulguris celeritas minime consistentis. Hoc autem, mea quidem sententia, idcirco fit, ut quatenus comprehendere possit, nos ad se trahat (quod enim percipi omnino nequit, id nec sperat quisquam, nec assequi conatur); quatenus autem capi non potest, admirationem sui excitet, atque ex ipsa admiratione vehementius expetatur, expetitus purget, purgans autem divinos efficiat, talesque cum redditus sunt, cum iis jam, velut cum familiaribus, consuetudinem habeat (metuo ne hoc audacius a me dictum videri possit), Deus diis unitus et cognitus, ac tantum fortasse, quantum iam eos, qui ipsi noti sunt, cogno-

(8) Χρηματίζων. Sic Comb. ex duobus codd. et Bas. In ed., σχηματίζων, «efficiens.»

(9) Ἀρξάμενον ... παυσόμενον. Or. 1, ἀρξάμενος ... παυσόμενος.

(10) Τοῦτο. Sic Reg. ph, etc. In ed., τούτω.

(11) Οὐκ ἐκ τῶν, etc. Non ex iis quae in ipso sunt, sed ex iis quae sunt circa ipsum, nempe, «ex creaturis.»

(12) Ἐαυτό. Reg. ph, ἑαυτόν.

(13) Ἀπεργάζηται. Tres Regg. ἐργάζηται.

(14) Τῷ ἀπλῆς. Sic tres Regg. et decem Colb. In ed., τὸ ἀπλῆς.

scit. Immensus igitur et infinitus est Deus, et ad A της· εἴπερ μὴδὲ τοῖς συνθέτοις, μόνον τὸ εἶναι συν-
contemplandum difficilis : atque hoc solum omnino θέτοις.
de ipso comprehendendi potest, nempe quod immensus, et infinitus sit : etsi quispiam existime, eum, quia
simplicis naturæ sit, rationem hanc habere, ut, vel prorsus incomprehensibilis sit, vel prorsus ac perfecte
comprehendi queat. Quid enim ille sit, qui naturam simplicem habet, exquiramus. Neque enim simplicitas
illi natura est : quandoquidem nec compositis sola compositio.

VIII. Jam vero, cum immensitas bifariam conside-
retur, nempe et principii, et finis ratione (nam
quod supra hæc est, ac non in his, immensum est) ;
cum in superius profundum mens aspexit, non ha-
bens ubi consistat, formisque illis, quas de Deo concipit
innitatur, immensum hoc et inextricabile, anarchum, hoc est, principio carens, appellavit :
cum autem ad inferiora et posteriora, immortale
atque interitus expers ; cum vero utrumque con-
traxit et collegit, æternum. Æternitas enim, nec
tempus, nec temporis pars ulla est (nec enim in
mensuram cadit) ; sed quod nobis tempus est, sol-
lis motu definitum, hoc æternis ævum est, nimirum
ille quasi temporalis quidam motus, et inter-
vallum, quod simul cum æternis extenditur. Atque
hæc nobis 668 in præsentia de Deo dicta sint.
Neque enim plura disserere hujus est temporis,
quandoquidem nobis hoc loco non de divinitate,
sed de œconomia instituta est oratio. Deum porro
cum dico, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum
dico ; nec ultra hæc diffusa divinitate, ne deorum
turbam inducamus ; nec rursus infra hæc finita et
restricta, ne deitatis inopia premi judicemur, vel
propter unius principatum in Judaismum, vel
propter deorum multitudinem in gentilismum inci-
dentes. Nam utrobique malum æquale est, tametsi
in contrariis reperiatur. Sic nimirum Sancta sanctorum, quæ etiam a seraphinis obteguntur, ac tri-
bus sanctificationibus celebrantur²³, in unam dominationem ac deitatem coeuntibus : ovemadmo-
dum et alius quidam ante nos pulcherrime et sublimissime philosophatus est.

IX. Quoniam autem bonitatis nequaquam satis erat
sua ipsius solum contemplatione moveri, sed bonum
diffundi ac propagari oportebat, ut plura essent,
quæ beneficio afficerentur (id enim summæ bonita-
tis erat), primum angelicas et cœlestes virtutes co-
gitavit : atque illa cogitatio opus erat, quod Verbo
conficiebatur, ac Spiritu explebatur. Atque ita se-
cundi splendoris procreati sunt, primi splendoris
administri ; sive intelligentes spiritus, sive ignem
velut materiæ expertem et incorporeum, sive aliam
quamdam naturam, quam proxime ad has acce-

²³ Isa. vi, 2 seqq.

(15) Εἰς τὸν ἄνω βυθόν. Gloss., εἰς τὰ παρελ-
θόντα, « ad præterita. »

(16) Εἰς τὰ κάτω. Reg. ph, εἰς τὸν κάτω, nempe,
βυθόν. Gloss., εἰς τὰ μέλλοντα, « ad futura. »

(17) Ὁπερ ἡμῖν. Reg. c, ὃ παρ' ἡμῖν.

(18) Περιλογοῦσθω. Reg. bni, περιλογοῦσθω.
σθω. Mox, οἰκονομία, « œconomia, » id est, « In-
carnatio, » seu, « Nativitas. »

(19) Εὐρίσκειται. Comb., εὐρίσκειται.

(20) Ὁ καὶ ἄλλω τιρῖ. etc. Schol. : Οἶμαι αὐ-
τὸν Ἀθανάσιον λέγειν ἐν τῷ δ' πρὸς τὰς αἱρέσεις,
εἰκὼν κατὰ Ἀρειανῶν. « Credo Athanasium ab eo
significari, in quarto adversus Hæreses, seu, ad-
versus Arianos libro. » Nec aliter sentit Nicetas,

H'. Αἰχὴ δὲ τοῦ ἀπείρου θεωρουμένου, κατὰ τε
ἀρχὴν καὶ τέλος (τὸ γὰρ ὑπὲρ ταῦτα, καὶ μὴ ἐν τού-
τοις, ἀπειρον), ὅταν μὲν εἰς τὸν ἄνω βυθὸν (15) ὁ
νοῦς ἀποβλέψῃ, οὐκ ἔχων ὅποι στή καὶ ἀπαρῆται
ταῖς περὶ Θεοῦ φαντασίαις, τὸ ἐνταῦθα ἀπειρον καὶ
ἀνέκβατον, ἀναρχον προσηγόρευσεν· ὅταν δὲ εἰς τὰ
κάτω (16) καὶ τὰ ἐξῆς, ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον·
ὅταν δὲ συνέλῃ τὸ πᾶν, αἰώνιον. Αἰὼν γάρ, οὔτε χρό-
νος, οὔτε χρόνου τι μέρος· οὐδὲ γὰρ μετρητόν· ἀλλ'
ἁπλοῦς (17) ὁ χρόνος, ἡλίου φορὰ μετρούμενος, τοῦτο
τοῖς αἰδίοις, αἰὼν, τὸ συμπαρεκτεινόμενον τοῖς εὖσιν,
οἷόν τι χρονικὸν κίνημα, καὶ διάστημα. Ταῦτά μοι
περὶ Θεοῦ περιλογοῦσθω (18) ταῦν. Οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ
ταῦτα καιρὸς, ὅτι μὴ θεολογία τὸ προκείμενον ἡμῖν,
ἀλλ' οἰκονομία. Θεοῦ δὲ ὅταν εἰπω, λέγω Πατὴρ,
καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος· οὔτε ὑπὲρ ταῦτα
τῆς θεότητος χρομένης, ἵνα μὴ δῆμον θεῶν εἰσαγά-
γωμεν· οὔτε ἐντὸς τούτων ὀριζομένης, ἵνα μὴ πενίαν
θεότητος κατακρίνωμεν, ἥ διὰ τὴν μοναρχίαν Ἰου-
δαϊζόντες, ἥ διὰ τὴν ἀφρονίαν Ἑλληνίζοντες. Τὸ γὰρ
κακὸν ἐν ἀμφοτέροις ὁμοῖον, καὶ ἐν τοῖς ἐναντίοις
εὐρίσκειται (19). Οὕτω μὲν οὖν τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων,
καὶ τοῖς σεραφίμ συγκαλύπτεται, καὶ δοξάζεται
τρισὶν ἁγιασμοῖς, εἰς μίαν συνιοῦσι κυριότητα καὶ
θεότητα· ὃ καὶ ἄλλω τιρῖ (20) τῶν πρὸ ἡμῶν περι-
λοοῦσθω καλλίστ' αὖτε καὶ ὑψηλότατα.

Θ'. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔρχεται τῇ ἀγαθότητι τοῦτο, τὸ
κινεῖσθαι μόνον τῇ ἐκουστῇ θεωρίᾳ, ἀλλ' ἔδει χεθῆναι
τὸ ἀγαθὸν καὶ δεῦσθαι, ὥς πλείονα εἶναι τὰ εὐεργε-
τούμενα (τοῦτο γὰρ τῆς ἀκρας ἦν ἀγαθότητος), πρῶ-
τον μὲν ἔννοεῖ (21) τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις καὶ
οὐρανίους· καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν, λόγῳ συμπλη-
ρούμενον (22), καὶ Πνεύματι τελειούμενον. Καὶ
οὕτως ὑπέστησαν λαμπρότερες δευτεραί, λειτουργοὶ
τῆς πρώτης λαμπρότητος· εἴτε νοερά πνεύματα,
εἴτε πῦρ οἷον αἶθρ' καὶ ἀσώματον, εἴτε τινὰ φύσιν
ἄλλην, ὅτι ἐγγυτάτω τῶν εἰρημένων, ταύτας ὑπο-

quamvis locum non asserat. Budæus verò in com-
mentariis, de quodam Dionysio sic interpretatur :
« De hoc magno auctore Dionysio, » inquit, « qui-
cunque ille fuerit, mihi locutus esse videtur Ma-
gnus Gregorius, » ἐν τῷ εἰς τὰ Γενέθλια λόγῳ, his
verbis : Θεοῦ ὅταν εἰπω, λέγω Πατὴρ, etc.

(21) Πρῶτον μὲν ἐννοεῖ, etc. Schol. : Ὅτι· πρὸ
παντὸς τοῦ ὁριζομένου τούτου τοῦ κόσμου, ταύτας ὑπο-
στήναι φησι. « Ait cœlestes virtutes, ante hunc
mundum oculis subjectum, fuisse conditas. » Hæc
est communis omnium Græcorum opinio.

(22) Λόγῳ συμπληρούμενον. « Verbo completum,
et Spiritu perfectum ; » quod Nicetas, « sanctifica-
tum, » exponit.

ληπτέον. Βούλομαι μὲν εἰπεῖν, ὅτι ἀκινήτους πρὸς τὸ κακὸν, καὶ μόνην ἐχούσας τὴν τοῦ καλοῦ κίνησιν, αἵτε περὶ Θεὸν οὖσας, καὶ τὰ πρῶτα ἐκ Θεοῦ λαμπομένας· τὰ γὰρ ἐνταῦθα, δευτέρας ἐλλάμψεως Πείθει δέ με, μὴ ἀκινήτους, ἀλλὰ δυσκινήτους, καὶ ὑπολαμβάνειν ταύτας, καὶ λέγειν, ὁ διὰ τὴν λαμπρότητα Ἑωσφόρος, σκότος διὰ τὴν ἔπαρσιν καὶ γενόμενος, καὶ λεγόμενος, αἱ τε ὑπ' αὐτὸν ἀποστατικάι δυνάμεις, δημιουργοὶ τῆς κακίας, τῇ τοῦ καλοῦ φυγῇ, καὶ ἡμῖν πρόξενοι.

Γ. Οὕτω μὲν οὖν ὁ νοητὸς αὐτῷ, καὶ διὰ ταῦτα ὑπέστη κόσμος, ὡς ἐμὲ γοῦν περὶ τούτων φιλοσοφῆσαι, μικρῷ λόγῳ τὰ μέγιστα σταθμώμενον. Ἐπεὶ δὲ τὰ πρῶτα καλῶς εἶχεν αὐτῷ, δευτέρον ἐννοεῖ κόσμον ὕλικον καὶ ῥωμένον· καὶ οὗτος ἐστὶ τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν μέσῳ σύστημα τε καὶ σύγκριμα, ἐπαινετὸν μὲν τῆς κατ' ἑκάστον εὐφύας, ἀξιεπαινετώτερον δὲ τῆς ἐξ ἀπάντων εὐαρμοστίας καὶ συμφωνίας, ἄλλου πρὸς ἄλλο τι καλῶς ἔχοντος, καὶ πάντων πρὸς ἅπαντα, εἰς ἐνὸς κόσμου συμπλήρωσιν· ἵνα δείξῃ, μὴ μόνον οἰκεῖν ἑαυτῷ φύσιν, ἀλλὰ καὶ πάντῃ ξένῃν ὑποστήσασθαι δυνατός ὢν. Οἰκεῖον μὲν γὰρ θεότητος, αἱ νοερὰ φύσεις, καὶ νῦν μόνῃ ληπτὰ· ξένον δὲ παντάπασιν (23), ὅσαι ὑπὸ τὴν αἴσθησιν, καὶ τούτων αὐτῶν ἔτι πορρωτέρω, ὅσαι παντελῶς ἄψυχοι καὶ ἀκίνητοι· Ἀλλὰ τί τούτων ἡμῖν, τάχα ἂν εἴποι τις τῶν λίαν φιλεόρτων καὶ θερμωτέρων; Κέντει τὸν πῶλον (24) περὶ τὴν νύσαν. Τὰ τῆς ἑορτῆς ἡμῖν φιλοσόφει, καὶ οἷς προκαθεζόμεθα σήμερον. Τοῦτο δὲ καὶ ποιήσω, καὶ εἰ μικρὸν ἀνωθεν ἡρξάμην, οὕτω τοῦ πόθου καὶ τοῦ λόγου βιασαμένους (25).

ex his, qui festis impensius delectantur, ac fervidiori animo sunt? Equum ad metam stimula. De iis, quæ ad festum attinent, et ob quæ hodie assidemus, philosophare. Hoc equidem faciam, etsi paulo alius exorsus sum, cum desiderium et orationis series ad id cogant.

ΙΑ'. Νοῦς μὲν ἐν ᾗδῃ καὶ αἰσθησί (26), οὕτως ἀπ' ἀλλήλων διακριθέντα, τῶν ἰδίων ὄρων ἐντὸς εἰστῆκεισαν, καὶ τὸ τοῦ δημιουργοῦ Λόγου μεγαλεῖον ἐν ἑαυτοῖς ἔφερον, σιγῶντες ἐπαινέται τῆς μεγαλουργίας, καὶ διαπρύσινοι κήρυκες. Οὕτω δὲ ἦν κρᾶμα ἐξ ἀμφοτέρων, οὐδὲ τις μίξις τῶν ἐναντίων, σοφίας μελλόνος γνῶρισμα, καὶ τῆς περὶ τὰς φύσεις πολυτελείας· οὐδὲ ὁ πᾶς πλοῦτος τῆς ἀγαθότητος γνῶριμος. Τοῦτο δὲ βουλευθεὶς ὁ τεχνίτης ἐπιδείξασθαι Λόγος, καὶ ζῶον ἐν ἐξ ἀμφοτέρων, ἀοράτου τε λέγω καὶ ὁρατῆς φύσεως, δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον· καὶ παρὰ μὲν τῆς ὕλης λαβὼν τὸ σῶμα ᾗδῃ προϋποστάσης, παρ' ἑαυτοῦ δὲ πνοὴν (27) ἐνθεὶς (δ) δὲ νοερὰν ψυχὴν καὶ εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ λόγος),

(23) *Ξένον δὲ παντάπασιν*, etc. Hæc sic exponit Nicetas: « Nature quæ in sensus cadunt, alienæ sunt a Deo ratione naturæ, eo quod nullam cum eo similitudinis rationem habeant. Verum, quantum ad creationis et Providentiæ rationem, nulla natura est a Deo aliena. »

(24) *Κέντει τὸν πῶλον*, etc. Rufinus proverbium istud sic vertit: « Quid hæc ad causam? Quid currus agis extra metam? Illa nobis, quæ ad solemnem pertinent, disserie. »

A dentem, eas existimare oportet. Gestit quidem animus dicere ad malum immobiles, atque ad bonum duntaxat agitationem habentes, utpote Deum circumstantes, ac primario Dei fulgore collucentes (hæc enim inferiora secundariæ illuminationis sunt); verum ut non omnino immobiles, sed ægre mobiles existimem ac dicam, mihi persuadet ille ob splendorem Lucifer, qui propter superbiam caligo, et effectus est, et nominatur, ac subjectæ ipsi rebelles potestates, quæ per boni fugam vitium effecerunt, illudque nobis contraxerunt.

X. Sic igitur, atque ob has causas, intellectibilis mundus ab eo creatus est, quantum quidem ipse de his rebus philosophari queo, exigua oratione res magnas 669 expendens. Posteaquam autem primas creationis partes præclare constitutas vidit, alterum mundum materia constantem et aspectabilem rogavit; hanc nimirum ex cælo et terra, et his rebus, quæ eorum complexu continentur, coagmentationem et concretionem, laudandam; illam quidem, ob singulorum partium elegantiam, verum laudabiliorem ob eam, quæ ex universis exsistit, concinnitatem atque concordiam, alia re videlicet cum alia quadam pulchre quadrante, atque omnibus cum universis, ad unius mundi ornatum omnibus numeris absolvendum: ut illud ostenderet, se non modo sibi ipsi cognatam et propinquam naturam, sed etiam omnino alienam posse procreare. Divinitatis enim propinquæ sunt naturæ mente præditæ, et quæ mente sola percipi possunt: alienæ autem prorsus, quæcunque sub sensus cadunt, hisque ipsis longius adhuc remotæ, quæ anima prorsus et motu carent.

Sed quorsum hæc ad nos, dixerit fortasse quispiam. Equum ad metam stimula. De iis, quæ ad festum attinent, et ob quæ hodie assidemus, philosophare. Hoc equidem faciam, etsi paulo alius exorsus sum, cum desiderium et orationis series ad id cogant.

XI. Enimvero mens jam et sensus, sic inter se discreti, finibus suis se continebant, opificisq; Verbi maiestatem in seipsis ferebant, taciti laudatores insignis opificii, et celebres præcones. Nondum autem utriusque temperatio ulla erat, aut contrariorum mistura, quæ sublimioris sapientiæ ac circa naturarum creationem varietatis et excellentiæ specimen exhiberet; nec omnes bonitatis divitiæ notæ atque spectatæ erant. Cum igitur artificii Verbo istud ostendere placuisset, animal unum ex utroque, hoc est, ex invisibili ac visibili natura hominem fabricatur; atque a materia, quæ prius jam creata erat, corpus accipiens, a se autem spiraculum inserens (quod quidem intellectualem ani-

(25) *Οὕτω τοῦ πόθου καὶ τοῦ λόγου βιασαμένων*. « Desiderio, et orationis serie cogentibus. » Hæc a Billio omissa.

(26) *Νοῦς ... καὶ αἰσθησίς*. Gregorius, juxta Nicetam, per « mentem » intelligit « angelos; » per « sensum » vero, « mundum, » qui sensu percipitur.

(27) *Πνοήν*. « Spiraculum » Sic tres Regg., quatuor Colb., Coisl. f., Chrys. Sic etiam legit Billius. In ed. « ζωήν, « vitam. »

mam, Deique imaginem Scriptura vocat), velut alterum quemdam mundum, in parvo magnum, in terra collocat, angelum alium, mistum adoratorem, visibilis naturæ spectatorem, intellectilis mystem, eorum quidem, quæ in terra sunt, regem, superis autem subditum, terrenum et cœlestem, caducum et immortalem, visibilem et intelligibilem, medium **670** inter magnitudinem et humilitatem; eundem, spiritum et carnem; spiritum, propter gratiam; carnem, ob superbiam: illud, ut maneant, ac benefactoris gloriam prædicet; hoc, ut vexetur, ac per vexationes admonetur, et ob magnitudinem glorians erudiat et castigetur; animal hic gubernatum, atque alio demigrans, est, quod mysterii extremum est, per animi ad Deum propensionem divinitatem consequens. Eo enim mihi veritatis ille splendor, quem hic exigue haurimus, tendit, ut Dei claritatem et videam, et sentiam, dignam eo, qui, et constrinxit, et dissolvit, ac rursum sublimius colligabit.

XII. Hunc arbitrii libertate donatum (ut bonum non minus illius esset, qui elegisset, quam ejus, qui semina præbisset), in paradiso, quicunque tandem erat paradisi ille, collocavit, plantarum immortalium cultorem, hoc est, fortasse divinarum cogitationum, tam simpliciorum, quam perfectiorum, nudum, quantum ad simplicitatem et vitam arte et fūco carentem, atque omnis integumentum et munimentum expertem. Talem enim eum esse conveniebat, qui primum esset creatus. Ac legem, quasi materiam, libero arbitrio tradidit. Lex autem illa præceptum erat, quo præscribatur, tum quibus arboribus ei utendum esset, tum a qua manus abstinendæ. Ea porro erat scientiæ arbor, non illa quidem, aut male a principio consita, aut per invidiam interdicta (ne illuc linguas suas Dei hostes injiciant, nec serpentem imitentur), sed bona quidem, tempestive præcepta. (contemplationis enim, ut ipse contemplando assequor, hæc arbor erat, ad quam iis solis tutus est ascensus, qui animi habitu perfectiori sunt); haudquaquam autem bona simplicioribus adhuc animis, atque appetitu avidiori præditis; quemadmodum nec perfectus ac solidus cibus iis conducit, qui tenera adhuc sunt ætate lacteque opus habent. Postquam autem diaboli invidia, et mulieris injuria, quam et ut mollior passa est, et ut ad persuadendum accommodatior, admovit (o infirmitatem meam! meam enim duco primi parentis infirmitatem); accepti mandati memoriam abiecit, et ab acerba esca victus est: tum vero simul et a ligno vitæ, et a paradiso, et ab ipso Deo propter peccatum expellitur, et pelliceas tunicas induit, hoc est, fortasse crassiorē carnem, et mortalem ac renitentem; sicque primum suam scditatem agnoscit, Deoque se abscondit. Illic **671**

A οὖν τινὰ κόσμον δεύτερον, ἐν μικρῷ μέγαν, ἐπὶ τῆς γῆς ἱστέουσιν, ἀγγελὸν ἄλλον, προσκυνήτην μικτόν, ἐπόπτην τῆς ὁρατῆς κτίσεως, μύστην τῆς νοουμένης, βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς, βασιλευμένον ἄνωθεν, ἐπίγειον καὶ οὐράνιον, πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον, ὁρατὸν καὶ νοούμενον, μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος· τὸν αὐτὸν, πνεῦμα καὶ σάρκα· πνεῦμα διὰ τὴν χάριν, σάρκα διὰ τὴν ἐπαρσιν· τὸ μὲν, ἵνα μένη καὶ δοξάζῃ τὸν εὐεργέτην· τὸ δὲ, ἵνα πάσῃ, καὶ πάσῃ (28) ὑπομιμνήσκηται καὶ παιδεύεται τῷ μεγέθει φιλοτιμούμενος (29)· ζῶον ἐνταῦθα οἰκονομούμενον, καὶ ἀλλαγῶ μετιστάμενον, καὶ πέρας τοῦ μυστηρίου τῇ πρὸς Θεὸν νεύσει θεούμενον. Εἰς τοῦτο γὰρ ἐμὸι φέρει τὸ μέτριον ἐνταῦθα φέγγος τῆς ἀληθείας, λαμπρότητα Θεοῦ καὶ ἰδεῖν καὶ παθεῖν, ἀξίαν τοῦ καὶ B συνδήσαντος, καὶ λύσοντος (30), καὶ αὖθις συνδήσαντος ὑψηλότερον.

IB. Τοῦτον (31) ἔθετο μὲν ἐν τῷ παραδείσῳ, ὅστις ποτὲ ἦν ὁ παράδεισος οὗτος, τῷ αὐτεξουσίῳ τιμήσας, ἵν' ἡ τοῦ ἐλομένου τὸ ἀγαθὸν οὐχ ἦτοτον ἢ τοῦ παρὰ σχόντος τὰ σπέρματα, φυτῶν ἀθανάτων γεωργόν, θεῶν ἐννοιῶν ἰσως, τῶν τε ἀπλουστέρων καὶ τῶν τελειωτέρων, γυμνὸν τῇ ἀπλότητι καὶ ζωῇ τῇ ἀτέχνῳ, καὶ δίχα παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος. Τοιοῦτον γὰρ ἔπρεπε εἶναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς. Καὶ δίδωσι νόμον, ὅλην τῷ αὐτεξουσίῳ. Ὁ δὲ νόμος ἦν ἐντολὴ, ὣν τε μεταληπτέον αὐτῷ φυτῶν, καὶ οὐ μὴ προσαπτέον. Τὸ δὲ ἦν τὸ ἐξ ὅλου τῆς γνώσεως, οὔτε φυτευθὲν ἀπ' ἀρχῆς κακῶς, οὔτε ἀπαγορευθὲν φθονερῶς (μὴ πεμπτέωσαν ἐκεῖ τὰς γλώσσας οἱ θεομάχει, μὴδὲ τὸν δρῖν μιμεῖσθωσαν)· ἀλλὰ καλὸν μὲν εὐκαίρως μεταλαμβάνον (θεωρία γὰρ ἦν τὸ φυτὸν, ὡς ἡ ἐμὴ θεωρία, ἥς μόνους ἐπιβαίνειν ἀσφαλὲς τοῖς τὴν ἐξὶν τελειωτέροις), οὐ καλὸν δὲ τοῖς ἀπλουστέροις ἐτι, καὶ τὴν ἔρεσιν λιχνότεροις, ὥστερ οὐδὲ τροφὴ τελεία λυσιστελής τοῖς ἀπалоῖς ἐτι καὶ θεομνοῖς γάλακτος. Ἐπεὶ δὲ φθὸν διὰ βόλου, καὶ γυναικὸς ἐπηρεῖα, ἦν τε ἐπαθεν ὡς ἀπαλωτέρα, καὶ ἦν προσήγαγεν ὡς πιθανωτέρα (φεῦ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας! ἐμὴ γὰρ ἡ τοῦ προπάτορος), τῆς μὲν ἐντολῆς ἐπαλάθετο τῆς δοθείσης, καὶ ἠτήθη τῆς πικρᾶς γεύσεως· ὁμοῦ δὲ (32) τοῦ τῆς ζωῆς ξύλου, καὶ τοῦ παραδείσου, καὶ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν κακίαν ἐξέριστος γίνεται, καὶ τοὺς δερματίνους ἀμφιέννυται χιτῶνας, ἰσως τὴν παχυτέραν σάρκα, καὶ θνητὴν, καὶ ἀντίτυπον· καὶ τοῦτο πρῶτον γινώσκει τὴν ἰδίαν αἰσχύνην, καὶ ἀπὸ Θεοῦ D κρύπτεται. Κερδαίνει μὲν τι (33) κἀνταῦθα· τὸν θάνατον, καὶ τὸ διακοπῆναι τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἦ τὸ κακόν· καὶ γίνεται φιλανθρῶπια ἢ τιμωρία. Οὕτω γὰρ ἐγὼ (34) πείθομαι κολάειν Θεόν

(28) Πάσῃ. Septem Colb., πάσῃ.

(29) Φιλοτιμούμενος. Reg. hm, Coisl. 1, Or. 1, Par., φιλοτιμούμενος.

(30) Λύσοντος. Sic plures Regg. et Co'b. Par. Comb., etc. In ed., λύσαντος.

(31) Τοῦτον. Sic tres Regg., novem Colb., Or. 1,

Par., Comb. Mendose in ed., τοῦτο.

(32) Ὁμοῦ δὲ. Sic quinque Regg. In ed., ὁμοῦ τε.

(33) Μὲν τι. Sic septem Regg., tres Colb. Coisl. 1, etc. In ed., μὲν τοι.

(34) Ἐγὼ. Deest in quinque Regg.

tamen aliquid elucatur; et ipsum aliquid, ipsa esset. Ita poena ipsa in misericordiam cessit. Sic

Π'. Πολλοὶς δὲ παιδεύθεις πρότερον, ἀντὶ πολλῶν τῶν ἁμαρτημάτων, ὧν ἡ τῆς κακίας ῥίζα ἐβλάστησε κατὰ διαφόρους αἰτίας καὶ χρόνους, λόγῳ (35), νόμῳ, προφῆταις, εὐεργεσίαις, ἀπειλαῖς, πληγαῖς, ὕδασι, ἐμπρησμοῖς, πολέμοις, νίκαις, ἡτταῖς, σημείοις ἐξ οὐρανοῦ, σημείοις ἐξ αἵρος, ἐκ γῆς, ἐκ θαλάττης, ἀνδρῶν, πόλεων, ἐθνῶν ἀνεπίστοις μεταβολαῖς (36), ὅφ' ὧν ἐκτριβῆναι τὴν κακίαν τὸ σπουδαζόμενον ἦν. Τέλος ἰσχυροτέρου δεῖται φαρμάκου ἐπὶ δεινότεροις τοῖς ἁρρωστήμασιν, ἀλληλοφρονίαις (37), μοιχείαις, ἐπιπορκαῖς (38), ἀνδρומανίαις, τὸ πάντων ἔσχατον τῶν κακῶν καὶ πρῶτον, εἰδωλολατρεῖαις, καὶ τῇ μεταθέσει τῆς προσκυνήσεως ἀπὸ τοῦ παπιορχάτος ἐπὶ τὰ κτίσματα. Ταῦτα ἐπειδὴ μείζονας εἶδετο τοῦ βοηθήματος, μείζονας καὶ τυγχάνει. Τὸ δὲ ἦν αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος (39), ὁ προαιώνιος, ὁ ἀόρατος, ὁ ἀπερίληπτος, ὁ ἀψύματος, ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή, τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀθανασίας, τὸ ἐκμαγεῖον τοῦ ἀρχετύπου κάλλους (40), ἡ μὴ κινουμένη σφραγίς, ἡ ἀπαράλλακτος εἰκών, ὁ τοῦ Πατρὸς ὅρος καὶ λόγος· ἐπὶ τὴν ἰδίαν εἰκόνα χωρεῖ, καὶ σάρκα φορεῖ διὰ τὴν σάρκα, καὶ ψυχὴν νοσεῖ διὰ τὴν ἐμὴν ψυχὴν μίγνυται, τῷ ὁμοίῳ τὸ ὁμοῖον ἀνακαθαίρων. Καὶ πάντα γίνεσθαι (41), πλην τῆς ἁμαρτίας, ἀνθρωπος· κυθηθεὶς μὲν ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ ψυχὴν καὶ σάρκα προκαταρθείσης τῷ Πνεύματι (ἔδει γὰρ καὶ γέννησιν τιμηθῆναι, καὶ παρθενίαν [42] προτιμηθῆναι)· προσελθὼν δὲ Θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως, ἔν ἐκ δύο τῶν ἐναντίων, σαρκὸς καὶ Πνεύματος (43)· ὧν, τὸ μὲν ἐθέωσε, τὸ δὲ ἐθέωθη. Ὁ τῆς καινῆς μέξεως! ὃ τῆς παραδόξου κράσεως! ὃ ὧν γίνεσθαι, καὶ ὁ ἄκτιστος κτίσεται, καὶ ὁ ἀχώρητος χωρεῖται, διὰ μέσης ψυχῆς νοσεῖς μεσιτευσούσης θεότητι, καὶ σαρκὸς παχύτητι. Καὶ ὁ πλουτίζων, πτωχεύει· πτωχεύει γὰρ τὴν ἐμὴν σάρκα, ἵν' ἐγὼ πλουτήσω τὴν αὐτοῦ θεότητα. Καὶ ὁ πλήρης, κενούται· κενούται γὰρ τῆς ἐκτουτο δόξης ἐπὶ μικρὸν (44), ἵν' ἐγὼ τῆς ἐκείνου μεταλάβω πληρώσεως. Τίς ὁ πλοῦτος τῆς ἀγαθότητος; Τί τὸ περὶ ἐμὲ τοῦτο (45) μυστήριον; Μετέλαβον τῆς εἰκόνης, καὶ οὐκ ἐφύλαξα· μεταλαμβάνει τῆς ἐμῆς σαρκὸς, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα σώσῃ, καὶ τὴν σάρκα ἀθανάτισῃ (46). Δευτέραν κοινωνεῖ κοινωνίαν, πολλὴ τῆς πρώτης παραδοξοτέραν· ὅσω τότε μὲν τοῦ κρείττονος μετέδωκε, νῦν δὲ μεταλαμβάνει τοῦ χειρόνος. Τοῦτο τοῦ προτέρου θεοειδέστερον· τοῦτο τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὑψηλότερον. ἵτι· ἀτὸν ἵππε εἰς, quod deterius est, particeps efficitur. Hoc priori illo divinius; hoc apud cordatos et prudentes viros multo sublimius.

³⁵ Hebr. iv, 15.

(35) Λόγῳ. «Sermone, alloquio, et insita nobis ratione.» Sic exponit Nicetas.

(36) Μεταβολαῖς. Par., ἐπιβολαῖς.

(37) Ἀλληλοφρονίαις. Sic codd. in ed., ἀλληλοφρονίαις.

(38) Ἐπιπορκαῖς. Sic codd. Mendose in ed., ἐπιπορκαῖς.

(39) Τοῦ Θεοῦ Λόγος. «Dei Verbum.»

(40) Κάλλους. Deest in pluribus codicibus.

mors est, ac peccati praecisio, ne maium immortale enim Deum supplicia inferre persuasum habeo.

A XIII. Multis autem prius modis, ob multa peccata, quae ex vitii radice pullularunt, secundum diversas causas et tempora castigatus, sermone, lege, prophetis, beneficiis, comminationibus, plagis, aquis, incendiis, bellis, victoriis, cladibus, signis e caelo, signis ex aere, ex terra, ex mari, hominum, urbium, gentium insperatis mutationibus; quae omnia eo tendebant, ut malitia contereretur. Validiori tamen medicamento propter graviores morbos opus habere coepit, nimirum ob mutuas caedes, adulteria, perjuria, furiosos masculorum amores, et, quod omnium malorum extremum ac primum est, idololum cultum, atque adorationis a Creatore ad creaturas translationem. Quae quoniam majus auxilium requirebant, majus etiam acceperunt. Istud autem erat ipse Dei Filius, ille saeculis antiquior, ille invisibilis, ille incomprehensibilis, ille incorporeus, illud ex principio principium, illud ex lumine lumen, ille fons vitae et immortalitatis, illa archetypi expressio, illud immotum sigillum, illa per omnia similis imago, ille Patris terminus et ratio, ille, inquam, ad imaginem suam se confert, et carnem ob carnem gerit, et cum intellectuali anima propter animam meam jungitur, ut simile per simile repurget. Atque humana omnia excepto peccato suscipit³⁵; conceptus quidem ex Virgine, animo et corpore a Spiritu praepurgata (nam et generationem honore affici, et virginitatem praeferrī oportebat); progressus autem Deus cum humanitate, unum ex duobus inter se contrariis, carne nimirum et Spiritu; quorum alterum deificavit, alterum deificatum est. O novam misionem! o admirandam temperationem! Qui est, sit: qui creatus non est, creator: qui nullo loco contineri potest, per interventum animae intellectualis, inter divinitatem et carnis crassitiam, continetur. Qui locuples alios ditat, paupertate afficitur: carnis enim meae paupertatem subit, ut ego divinitatis ipsius opes consequar. Qui plenus est, exinanitur: sua enim gloria nonnihil exinanitur, ut ego plenitudinis ipsius particeps efficiar. Quenam haec bonitatis divitiarum? Quodnam me circumstat mysterium? Divinam imaginem accepi, 672 nec custodivi: ille carnis meae particeps sit, ut, et imagini salutem, et carni immortalitatem afferat. Secundum consortium nobiscum iniiit, et quidem priori longe admirabilis; tum enim id, quod praestantius erat, nobis imperficiat. Hoc priori illo divinius; hoc apud cordatos et prudentes viros multo sublimius.

(41) Γίγνεται. Tres Regg. γίνεται.

(42) Παρθενίαν. Or. 1, παρθενηίαν.

(43) Σαρκὸς καὶ Πνεύματος. «Humanitate et Deitate.»

(44) Ἐπὶ μικρὸν. Billius: «ad breve tempus.»

(45) Τοῦτο. Non agnoscat Combefisius

(46) Ἀθανάτισα. Reg. c et Coisl. 1, ἀθανάτισα.

XIV. Quid ad hæc nobis sycophantiæ dicunt, A acerbi, inquam, isti divinitatis expensores, rerum laudandarum reprehensores, circa lucem tenebrosi, circa sapientiam imperiti, pro quibus Christus gratis mortuus est, ingrata creaturæ, diaboli signimenta? Siccine Deo beneficium ut crimen objicis? An propterea parvus est, quia propter te humilis, quia bonus ille Pastor, qui animam suam pro ovibus ponit⁸⁸, ad errantem ovem venit, ad montes et colles, in quibus sacrificabas, et vagantem invenit, et inventam iisdem humeris⁸⁹, quibus et crucis lignum, sustulit, sublatamque ad supernam vitam reduxit, reductamque eodem, quo eas quæ nunquam a grege aberrarunt, loco numeroque habuit? Quia lucernam, hoc est, carnem suam, accendit, et domum everrit, mundum scilicet a peccato repurgans, et drachmam, hoc est, regiam imaginem vitiosis affectibus obrutam, conquisivit, atque angelos amicos suos, ea inventa, convocat, lætitiæque participes facit, quos etiam œconomiz suæ consocios habuerat? Quia præviam lucernam splendidissima illa lux sequitur, et vocem Verbum, et pronubum sponsus, Domino peculiarem populum comparantem, ac per aquam ad Spiritum præpurgantem? Hæccine Deo objicis? Atque ideo cum inferiorem esse censes, quia linteo præcingitur, ac discipulorum pedes abluit⁹⁰, optimumque ad sublimitatem iter humilitatem ostendit? Quia propter bumi inclinatum animam se dejecit, ut ob peccatum deorsum vergentem secum erigat? Illud autem quin tu item reprehendis, quod cum publicanis, et apud publicanos edit, et publicanos in discipulos convertit⁹¹, ut ipse quoque aliquid lucratur? Quid tandem? Peccatorum salutem; nisi quis forte eo nomine medicum accuset, quod ad morbos se inclinet, fetoremque sustineat, ut sanitatem ægrotis donec: atque eum etiam, qui humanitatis et commiserationis affectu permotus in foveam seipsum demittit, ut prolapsum jamentum⁹² iuxta legis præscriptum, servet.

XV. Missus quidem est, verum ut homo (duplici enim natura erat); siquidem, juxta corporis legem, et fatigatus est, et fame ac siti laboravit, et angore affectus est, et lacrymas fudit. Quod si etiam ut Deus, quid propterea? Beneplacitum Patris missionem esse existima, cui sua quoque ascribit, tum ut principium temporis expers honore afficiat, tum ne Dei adversarius esse videatur. Quandoquidem ut traditus fuisse dicitur; ita se ipsum quoque tradidisse scribitur: atque ut a Patre ad vitam revocatus, et ad supera susceptus fuisse; ita seipsum quoque a mortuis excitasse, rursusque in calum

IA'. Πρὸς ταῦτα τί φασιν ἡμῖν οἱ συκοφανταί, οἱ μικροὶ τῆς θεότητος λογισταί, οἱ κατήγοροί τῶν ἐπαινουμένων, οἱ σκοτεινοὶ περὶ τὸ φῶς, οἱ περὶ τῆν σοφίαν ἀπαίδευτοι, ὑπὲρ ὧν Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανε, τὰ ἀχάριστα κτίσματα, τὰ τοῦ Πονηροῦ πλάσματα; Τοῦτο ἐγκαλεῖς Θεῷ, τὴν εὐεργεσίαν; Διὰ τοῦτο μικρὸς, ὅτι διὰ σὲ ταπεινός; Ὅτι ἐπὶ τὸ πλανώμενον ἦλθεν ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων, ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνούς, ἐφ' ὧν ἐθυσίαζες, καὶ πλανώμενον εὑρεῖ καὶ εὐρών, ἐπὶ τῶν ὠμων ἀνέλαθεν, ἐφ' ὧν καὶ τὸ ξύλον καὶ λαθὼν, ἐπανήγαγεν ἐπὶ τὴν ἀνω ζωὴν καὶ ἀναγαγὼν, τοὺς μένουσι συνηριθμήσεν; Ὅτι λύχον ἤφε τὴν αὐτοῦ σάρκα, καὶ τὴν οἰκίαν ἐσάρωσε, τῆς ἀμαρτίας τὸν κόσμον ἀποκαθαίρων, καὶ τὴν δραχμὴν ἐζήτησε, τὴν βασιλικὴν εἰκόνα συγκεχυμένην τοῖς πάθεσι, καὶ συγκαλεῖ τὰς φίλας αὐτῷ δυνάμεις (47) ἐπὶ τῇ τῆς δραχμῆς εὐρέσει, καὶ κοινωνοὺς ποιεῖται τῆς εὐφροσύνης, ἃς καὶ τῆς (48) οἰκονομίας μυστίδας πεποιήτο; Ὅτι τῷ προδρόμῳ λύχῳ τὸ φῶς ἀκολουθεῖ τὸ ὑπέρλαμπρον, καὶ τῇ φωνῇ ὁ Λόγος, καὶ τῷ νομαγωγῷ ὁ νομφίος, κατασχευάζοντι Κυρίῳ λαὸν περιούσιον, καὶ προκαθαίρουντι ἐπὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ ὁδοῦ; Ταῦτα ἐγκαλεῖς τῷ Θεῷ (49); Διὰ ταῦτα ὑπολαμβάνεις χεῖρωνα, ὅτι λεντίῳ διαζώνουται, καὶ νίπτει τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ δείκνυσιν ἀρίστην ὁδὸν ὠφείσεως, τὴν ταπεινῶσιν; Ὅτι διὰ (50) τὴν συγκύπτουσαν χαμαὶ ψυχὴν ταπεινοῦται (51), ἵνα καὶ συνανυψώσῃ τὸ κάτω νεῦσον ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας; Ἐκεῖνο δὲ πῶς οὐ κατηγορεῖς, ὅτι καὶ μετὰ τελόνων ἐσθίει, καὶ παρὰ τελώναις, καὶ μαθητεύει τελώνας, ἵνα καὶ αὐτός τι κερδάνῃ; Τί τοῦτο; Τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν σωτηρίαν· εἰ μὴ καὶ τὸν ἱατρὸν αἰτιώτῃ τις, ὅτι συγκύπτει ἐπὶ τὰ πάθη, καὶ δυσωδίας ἀνέχεται, ἵνα δῶ τὴν ὑγίειαν (52) τοῖς κάμνουσι· καὶ τὸν ἐπικλινόμενον βόθρῳ διὰ φιλανθρωπίαν, ἵνα τὸ ἐμπεπτωχὸς κτήνος, κατὰ τὸν νόμον, ἀνασώσῃται.

IE'. Ἀπετάλη μὲν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος· διπλοῦς γὰρ ἦν· ἐπεὶ καὶ ἐκοπίασε, καὶ ἐπείνησε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἠγωνίασε, καὶ ἐδάκρυσε νόμῳ σώματος (53)· εἰ δὲ καὶ ὡς Θεός, τί τοῦτο; Τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς; Ἀποστολὴν εἶναι νόμισον, ἐφ' ᾧ ἄναφίρει τὰ αὐτοῦ, καὶ ὡς ἀρχὴν τιμῶν ἀχρονον, καὶ τοῦ μὴ δοκεῖν εἶναι ἀντίθεος. Ἐπεὶ καὶ παραδεδοσθαι λέγεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν παραδεδωκέναι γέγραπται· καὶ ἐγγέρεθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀνελήφθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἀναστακέναι, καὶ ἀνελθυθέναι πάλιν· ἐκεῖνα τῆς εὐδοκίας, ταῦτα τῆς ἐξουσίας. Σὺ δὲ τὰ μὲν ἐλαττοῦντα λέγεις, τὰ

⁸⁸ Joan. x, 11. ⁸⁹ Luc. xv, 4 sqq. ⁹⁰ Joan. xiii, 4. ⁹¹ Luc. v, 27 sqq. ⁹² Deut. xii, 4.

(47) Φίλας αὐτῷ δυνάμεις. « Amicas suas virtutes. »

(48) Ἀς καὶ τῆς, etc. Gabr. : « quas nec ipsum Incarnationis mysterium latuerat. »

(49) Τῷ Θεῷ. Deest τῷ in pluribus.

(50) Ὅτι διὰ. Sic tres Regg., tres Coll., Par.,

Comb. In ea., τί διὰ.

(51) Ταπεινοῦται. Sic codd. In Par. ed., ταπεινοῦνται.

(52) Ὑγίειαν. Comb., ὠγέλιαν.

(53) Νόμῳ σώματος. Coll. b, νόμῳ φύσεως, « lege naturæ. »

ὁφούντα δὲ παρατρέχεις· καὶ ὅτι μὲν ἔπαθε, λογίζῃ· ὅτι δὲ ἐκὼν, οὐ προστίθης (54). Οἷα πάσαι καὶ νῦν ὁ Λόγος! Ὑπὸ μὲν τῶν, ὡς Θεός, τιμᾶται καὶ συναλείφεται· ὑπὸ δὲ τῶν, ὡς σὰρξ, ἀτιμάζεται καὶ χωρίζεται. Τίσιν ὀργισθῇ πλέον; Μᾶλλον δὲ τίσιν ἀφῇ; Τοῖς συναυροῦσι κακῶς, ἢ τοῖς τέμνουσι; Καὶ γὰρ κακείνους διαιρεῖν ἔδει, καὶ τούτους συνάπτειν· τοὺς μὲν τῷ ἀριθμῷ, τοὺς δὲ τῇ θεότητι. Προσκόπτεις τῇ σαρκί; Τοῦτο καὶ Ἰουδαῖοι. Ἡ καὶ Σαμαρείτην ἀποκαλεῖς; καὶ τὸ ἐξῆς; σωπῆσομαι. Ἀπιστεῖς τῇ θεότητι; Τοῦτο οὐδὲ οἱ δαίμονες. Ὁ δαιμόνων (55) ἀπιστότερος, καὶ Ἰουδαίων ἀγνωμονέστερος! Ἐκεῖνοι τὴν τοῦ Υἱοῦ προσηγορίαν, ὁμοτιμίας φωνὴν ἐνόμισαν· οὗτοι τὸν ἐλαύνοντα Θεὸν ἤθεσαν. Ἐπεὶ οὖν γὰρ ἐξ ὧν ἔπασχον. Σὺ δὲ, οὐδὲ (56) τὴν ἰσότητά δέχῃ, οὐδὲ ὁμολογεῖς τὴν θεότητα. Κρεῖττον ἦν σοι περιτεμῆσθαι καὶ δαιμονεῖν, ἢ εἶναι καὶ γελοῖος, ἢ ἐν ἀκροβυστία καὶ ὕψει διακεῖσθαι πονηρῶς καὶ ἀθέως.

17. Μικρὸν (57) μὲν οὖν ὑστερον ὕψι καὶ καθαίρομενον Ἰησοῦν ἐν (58) τῷ Ἰορδάνῃ τὴν ἐμὴν καθάρσιν· μᾶλλον δὲ ἀγνίζοντα τῇ καθάρσει τὰ ὕδατα (οὐ γὰρ δὴ αὐτοὺς ἔδειτο (59) καθάρσεως, ὁ αἰρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου), καὶ σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς Πνεύματος μαρτυρούμενον, καὶ πειραζόμενον, καὶ θιγόντα (60), καὶ ὑπὸ ἀγγέλων ὑπηρετούμενον, καὶ θεραπεύοντα πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, καὶ ζωοποιούντα νεκροὺς (ὡς ὅτε καὶ καὶ σὲ τῇ κακοδοξίᾳ νεκρωμένον), καὶ δαίμονας ἀπελαύνοντα, τὰ μὲν δι' αὐτοῦ, τὰ δὲ διὰ τῶν μαθητῶν, καὶ ἄρτοις ὀλίγοις τρέφοντα μυριάδας, καὶ πεζεύοντα πέλαγος, καὶ προδιδόμενον, καὶ σταυρούμενον, καὶ συσταυρούμενον τὴν ἐμὴν ἁμαρτίαν· ὡς ἄμυν προσαγόμενον, καὶ ὡς ἱερεῖα προσάγοντα, ὡς ἄνθρωπον θαπτόμενον, καὶ ὡς Θεὸν ἐγειρόμενον, εἶτα καὶ ἀνερχόμενον, καὶ ἤξοντα μετὰ τῆς αὐτοῦ δόξης. Πόσαι μοι πανηγύρεις καθ' ἑκάστον τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων! Ὅν ἀπάντων κεφάλαιον ἐν, ἡ ἐμὴ τελείωσις καὶ ἀνάπλασις, καὶ πρὸς τὸν πρῶτον Ἀδάμ ἐπάνοδος.

12. Νυνὶ δέ μοι δέξαι τὴν κύσιν (61), καὶ προσκίρτησον· εἰ καὶ (62) μὴ ὡς Ἰωάννης ἀπὸ γαστρὸς, ἀλλ' ὡς Δαβὶδ ἐπὶ τῇ καταπαύσει τῆς κιβωτοῦ. Καὶ τὴν ἀπογραφὴν αἰδέσθῃ, δι' ἣν εἰς οὐρανοὺς ἐγράψης (63)· καὶ τὴν γέννησιν σεβάσθῃ, δι' ἣν ἐλύθης τῶν δεσμῶν τῆς γεννήσεως (64)· καὶ τὴν Βηθ-

Joan. viii, 48. ¹¹ Matth. iii, 13. ¹² II Reg. vi, 14.

(54) Προστίθης. Reg. d, προστίθεις.

(55) Ὁ δαιμόνων. Sic tres Regg. et tres Colb. In ed., ὡ καὶ δαιμόνων.

(56) Οὐδέ. Regg. bm. ph et plures Colb., οὐτε.

(57) Μικρὸν. « Paulo post. » Id est, duodecimo a Christi nativitate die, in quo ejus baptismi memoria celebratur.

(58) Ἐρ. Deest in pluribus Regg. et Or. 1.

(59) Ἐδείτο. Par. δέτα.

(60) Καὶ θιγόντα. Coisl. 4, Or. 4, Comb. ad-

PAUL. GR. XXXVI.

A ascendisse prædicatur. Illa beneplaciti, hæc potestatis. At tu ea quidem, quæ minuendi vim habent, profer; quæ autem efferendi, præteris: atque id quidem expendis, quod passus sit; quod autem sponte, non adjungis. Proh qualia etiamnum patitur Verbum! Ab aliis ut Deus honoratur atque contrahitur; ab aliis ut caro contemnitur, ac separatur. Utris tandem gravius irascetur? Vel potius, utris plus condonabit, iisne qui male contrahunt, an qui scindunt? Nam et illos dividere, et hos conjungere oportebat: illos, inquam, numero, hos divinitate. Offendis ad carnem? Et Judæi etiam. Num Samaritanum quoque vocas? (nam quod sequitur, tacebo)? Deitati fidem abrogas? Hoc ne dæmones quidem ipsi fecerunt. O dæmonibus incredulior, et Judæis insipientior! Isti quidem Filii nomen, æqualitatis vocem esse censebant: illi autem eum, a quo fugabantur, Deum norant. Illis enim ea, quæ patiebantur, fidem faciebant. At tu, nec æqualitatem admittis, nec divinitatem confiteris. Proinde satius tibi fuerat circumcisis esse, atque a dæmone obsideri, ut ridicule aliquid dicam, quam in præputio et incolumi valetudine, tam prave et impie affici.

XVI. Ac quidem paulo post, et Jesum, purificationis meæ causa, in Jordane¹¹ purgari videbis, vel potius, aquas purificatione sua purificare (neque enim ipse purificatione opus habebat, qui peccata mundi tollit); et cælos scindi, et cognati Spiritus testimonio celebrari, et tentari, et victoriam referre, et angelorum ministerio uti, et morbos omnes ac languores **674** curare, et mortuos ad vitam lucemque revocare (quemadmodum utinam te quoque, fidei pravitate mortuum), et dæmones, partim per seipsum, partim etiam per apostolos, in fugam agere, et paucis panibus multa hominum millia nutrire, et pedibus per mare iter facere, et prodi, et in crucem tolli, ac peccatum meum cruci secum affligere: ut agnum offerri, et ut sacerdotem offerre; ut hominem sepultura affici, et ut Deum resurgere, ac postea in cælum ascendere, tandemque cum gloria sua venturum esse. Papæ, quot mihi festos dies, hæc singula Christi mysteria suppeditant! Quorum omnium unum hoc caput est, atque unus hic scopus, nimirum mea perfectio et instauratio, atque ad primum illum Adamum reditus.

XVII. Nunc autem conceptum accipe, ac præ-sulta: si minus ut Joannes ab utero, ac certe ut David ob requiem Arcæ¹². Descriptionem reverere, propter quam in cælis ipse describeris: et nativitatem celebra, ob quam nativitatis vinculis solutus es, et parvam illam Bethleem honora, quæ te in-

dunt, τὸν πειράζοντα, « et de tentatore victoriam referre. »

(61) Τὴν κύσιν. « Conceptum, fetum » in utero. Non enim partu effuso, sive Christo nato, exsultavit Joannes, sed priusquam nasceretur. Billius « partum. »

(62) Εἰ καὶ. Tres Regg. et Or. 1, εἰ τοι.

(63) Ἐγράψης. Quatuor Regg. et Or. 1, γράψῃ.

(64) Γεννήσεως. Regg. c, ἀμαρτίας, « peccati. »

paradisum reduxit : et praeſepe adora, propter A
quod, cum rationis expers esses, a Verbo nutritus es. Cognosce, ut bos, possessorem tuum, Isaias te admonet, et, ut asinus, praeſepe domini sui⁹³; sive mundus quispiam sis ac legi subjectus, rectamque doctrinam ruminans, atque ad sacrificium idoneus : sive etiam adhuc immundus, ac cibo et sacrificiis inutilis, ethnicaeque partis. Cum stella curre, cum Magis dona offer, aurum, thus et myrrham, ut regi, ut Deo, et ut tua causa mortuo. Cum pastori- bus Deum laudibus celebra; cum angelis hymnum dicit; cum archangelis choros ducto. Sit coelestium et terrenarum virtutum communis celebratio. Nam eas quoque hodierno die simul festum celebrare, ac lætitia gestire confido : siquidem hominum Deique amore præditæ sunt, quemadmodum illæ, quas David inducit post passionem, cum Christo simul ascendentes, ac simul occurrentes, sequæ invicem ad portas attollendas⁹⁴ inhortantes.

XVIII. Unum hoc duntaxat ex iis omnibus, quæ circa Christi nativitatem **675** contigerunt, odio habere, ac detestare, nimirum puerorum eadem ab Herode perpetrata. Imo vero hanc quoque venerare, hanc, inquam, coetaneam Christo victimam, quæ pro nova victima mactata est. Si in Ægyptium profugial, alacri animo te ipsi fugæ comitem ad- iunge. Præclarum est cum Christo persecutionem patiente fugere. Si diuturniorem in Ægypto moram faciat, ex Ægypto eum voca, qui rite illic adoratur et colitur. Per omnes Christi ætates ac virtutes, ut Christi discipulus, sine reprehensione incede. Purificare, circumcidere, velum a nativitate contractum abscinde. Postea in templo doce, sacrilegos mundi- natores ejice : lapidibus, si ita necesse sit, in- cessi te pater. Lapidatores, mihi crede, fallas, ac per medium ipsorum, ut Deus, fugies. Verbum enim lapidibus non feritur. Si ad Herodem adduc- tus fueris, plerumque ne verbum quidem unum respondeas. Silentium tuum magis venerabitur, quam proluxus aliorum sermones. Si flagello cæsus fueris, quæ supersunt, exposce. Fel gusta propter gustum; aceto potare, sputa require, alapas et co-

⁹³ Isa. i, 3. ⁹⁴ Psal. xliii, 7, 9.

(65) Μετὰ ἀγγέλων ὑμνησον· μετὰ ἀρχαγγέ- λων χόρευσον. Sic tres Regg., decem Colb., Or. 1, Comb. Sic etiam legunt Nicetas et Rufinus. In ed., μετὰ ἀγγέλων χόρευσον· μετὰ ἀρχαγγέλων ὑμνη- σον.

(66) Προσπαντώσας. Sic quatuor Regg. et novem Colb. In ed., προσπαυτώσας.

(67) Τοῦ καινοῦ, etc. « Pro nova victima. » Hoc profecto nomine infantes martyres celebrantur, quod pro Christo victima cæsi sunt. Hinc optime Nicetas : « Ὅτι ἀνῆρέθησαν, καὶ πρὸ αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ. » Quod ante ipsum et pro ipso sublatis sunt. Singularis namque innocentium laus ea est, quod odio Christi ab Herode occisi sint, qui, ipsis qui- dem mortem inferendo, ipsum Christum e vivis tol- lere volebat. Innocentes igitur hic a Gregorio præ- cipue considerantur, quasi occisi « pro Christo, » non « ante Christum, » ut verit Billius. Sic ipse Gregorius, Or. xv, n. 3, de Eleazaro loquens, vo-

λεῖν τιμήσον τὴν μικρὰν, ἥ σε πρὸς τὸν παράδεισον ἐπανήγαγε· καὶ τὴν φάτινν προσκύνησον, δι' ἣν λόγος ὢν, ἐτάρκεις ὑπὸ τοῦ Λόγου. Γνωθί, ὡς βοῦς, τὸν κτησάμενον, Ἡσαΐας διακελεύεται σοι, καὶ, ὡς ὄνος, τὴν φάτινν τοῦ κυρίου αὐτοῦ· εἴτε τῶν καθαρῶν τις εἴ, καὶ ὑπὸ τὸν νόμον, καὶ μηρυ- κισμὸν ἀναγόντων τοῦ λόγου, καὶ πρὸς θυσίαν ἐπι- τηδεῖων· εἴτε τῶν ἀκαθάρτων τῶς, καὶ ἀδρώτων, καὶ ἀθύτων, καὶ τῆς ἐθνικῆς μερίδος. Μετὰ τοῦ ἀστέρος δράμε, καὶ μετὰ Μάγων δωροφόρησον, χρυσὸν, καὶ λίθον, καὶ σμύρναν, ὡς βασιλεῖ, καὶ ὡς Θεῷ, καὶ ὡς διὰ σὲ νεκρῷ. Μετὰ ποιμένων δόξα- σον, μετὰ ἀγγέλων ὑμνησον, μετὰ ἀρχαγγέλων χό- ρευσον (65). Ἔστω κοινὴ πανήγυρις οὐρανίων καὶ ἐπι- γείων δυνάμεων. Πείθονται γὰρ κακείνας συναγά- λεσθαι καὶ συμπανηγυρίζειν σήμερον· εἴπερ εἰσὶ φιλόανθρωποι καὶ φιλόθεοι, ὥστερ ἄς Δαβὶδ εἰσάγει μετὰ τὸ πάθος συναγιούσας Χριστῷ, καὶ προσπαν- τώσας (66), καὶ διακέλευομένας ἀλλήλαις τὴν τῶν πῶλων ἑπαρσιν.

III. Ἐν μίσησον τῶν περὶ τὴν Χριστοῦ γένναν, τὴν Ἡρώδου παιδοκτονίαν· μᾶλλον δὲ καὶ ταύτην αἰδέσθαι, τὴν ἡλικιωτὶν Χριστοῦ θυσίαν, τοῦ και- νοῦ (67) σφαγίου προθυομένην. Ἄν εἰς Αἴγυπτον φεύγῃ, προθύμως συμψυγαδεύηται. Καλὸν τῷ Χριστῷ συμφεύγειν (68) διωκομένῳ. Ἄν ἐν Αἴγυπτῳ βραδύνη, κάλειον αὐτὸν ἐξ Αἴγυπτου, καλῶς ἐκεῖ προσκυνώ- μενον (69). Διὰ πασῶν ὀδεύσον ἀμέμπως τῶν ἡλι- κιωτῶν Χριστοῦ καὶ δυνάμεων, ὡς Χριστοῦ μαθητῆς. Ἀγνίσθητι, περιτμήθητι, περιελού το ἀπὸ γενέσεως κάλυμμα. Μετὰ τοῦτο δίδαξον ἐν τῷ ἱερῷ, τοὺς θεοκα- πῆλους ἀπέλασον· λιθάσθητι, ἂν τοῦτο δέη (70) παθεῖν· λήσῃ τοὺς βάλλοντας, εὐ οἶδα, φεύξῃ καὶ διὰ μέσου αὐτῶν, ὡς Θεός. Ὁ Λόγος γὰρ οὐ λιθάζεται. Ἄν Ἡρώδῃ (71) προπαχθῇ, μηδὲ ἀποκριθῇ τὰ πλεῖω. Αἰδεσθήσεται σου καὶ τὴν σιωπὴν πλεον (72) ἢ ἄλλων τοὺς μακροὺς λόγους. Ἄν φραγελλωθῇ (73), καὶ τὰ λειπόμενα ζητήσῃ. Γεῦσαι χολῆς, διὰ τὴν γεῦ- σιν· ὅρος ποτίσθητι, ζητήσῃ ἐμπύσματα, δέξαι βαπίσματα, κολαφίσματα· ἀκάνθαις στεφανώθητι, τῷ τραχεῖ τοῦ κατὰ Θεὸν βίου· περιβαλοῦ (74) τὸ κόκκινον, δέξαι κάλαμον, προσκυνήθητι παρὰ τῶν παιζόντων τὴν ἀλήθειαν· τέλος συσταυρώθητι, συν-

cem hanc προθυόμενος sensu jam exposito accipit. Ait enim : Πρότερον μὲν καὶ προθυόμενος τοῦ λαοῦ, καὶ προσεχόμενος· Prius quidem pro populo sa- crificia ei preces adhibens.

(68) Συμφεύγειν. Reg. ph, συμψυγεῖν.

(69) Κάλειον αὐτὸν ἐξ Αἴγυπτου, καλῶς ἐκεῖ προσκυνώμενον. « Voca eum ex Ægypto, rite illic adoratum. » Sic optime Gabr. Nam Gregorius hic Ægyptiorum fidem commendat. Billius vero sic verit : « Ex Ægypto eum voca. Quod quidem fit, si eum pulchre atque honorifice illic adoraris. »

(70) Δέη. Tres Regg. et Or. 1, δέοι.

(71) Ἡρώδῃ. Coisl. 1, Πιλάτῳ, « Pilato. »

(72) Πλεον. Drest in Or. 1.

(73) Φραγελλωθῇ. Sic Or. 1. In ed., φλαγελλω- θῇ.

(74) Περιβαλοῦ. Sic duo Regg. et undecim Colb. In ed., περιλαβοῦ.

νεκρώθητι, συντάξῃθι προθύμως, ἵνα καὶ συνα-
στῇς, καὶ συνδοξασθῇς, καὶ συμβασιλεύῃς, Θεὸν
ὁρῶν ὅσον ἐστὶ (75), καὶ ὁρώμενος, τὸν ἐν Τριάδι
προσπυκνούμενον τε καὶ δοξαζόμενον, ὃν καὶ νῦν
τρανοῦσθαί ἡμῖν (76) εὐχόμεθα, ὅσον ἐφικτὸν τοῖς
δεσμοῖς τῆς σαρκὸς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ
ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας (77). Ἀμήν.

A laphos accipe, fac spin's, hoc est, pie vitæ asperi-
tate, coroneris. Coccinum induas, arundinem acci-
pias, ab iis, qui veritatem ludibrio habent, adoraris.
Denique prompto animo simul crucifigaris, simul
moriare, simul sepeliaris, ut simul quoque
resurgas, et gloria doneris ac regnes, Deum, quan-
tus est, conspiciens, vicissimque conspectus ab
eo, qui in Trinitate adoratur, et glorificatur, quem nunc quoque nobis, quantum carnis vinculo con-
strictis licet, declarari optamus, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula. Amen.

(75) Ὅσον ἐστὶ. Coisl. 1, tres Colb. et Comb.,
ὅσον ἐστὶν ἐφικτόν, « quantum possibile est. »

(76) Ἡμῖν. Sic plures codl. In ed., ὑμῖν.

(77) Αἰῶνας. iteg. e et Comb. addunt, τῶν αἰώ-
νων, « sæculorum. »

676 MONITUM IN ORATIONES XXXIX ET XL.

I Novum mysterium, sacrum scilicet Christi baptisma, in ista ac sequenti oratione celebrat Gregorius. Quamvis autem prior « in sancta Lumina » inscribatur, non inde tamen concludendum putamus, ut quidam eruditi (78) censuerunt, hanc orationem ad « Luminum. » seu « Purificationis » festum, 2 Februarii in Ecclesia celebratum, referendam esse. Ne verbum quidem in ista oratione reperire est, quod Mariæ purificationem designet. Totus incumbit orator in prædicando Christi baptismo, a quo Luminum festivitatis ortum habuit. Ac ne sit ullus hac de re erroris metus, Theologum sic loquentem audiamus (n. 1) : « Sanctus Luminum dies ad quem pervenimus, quemque hodie divino beneficio celebravimus, a Christi mei baptismo originem ducit. » Præterea, ut recte observat Tillenontius (79), baptismus apud Græcos « illuminatio » dicebatur, quod nimirum catechumeni per baptismum a peccati et vitiorum caligine, ad justitiæ et veritatis lucem convolarent. Christus igitur in hac priori oratione a Gregorio prædicatur, ut lux vera illuminans mundum, ac in tenebris etiam lucens. Unde primum catechumenos hortatur, ut, abjectis tenebris, ad puram et perfectam regenerationis lucem per baptismum accedant. Deinde mysterium istud, tam cum nefandis ethnicorum mysteriis, quam cum legalibus Judæorum institutis, ac impiis hæreticorum dogmatibus conferens, illorum omnium doctrinam nostra longe inferiorem demonstrat. Nominatim demum Novatianus exagitat, qui solam agnoscentes purgationem, quæ baptismo comparatur, nequaquam amplius semel post baptismum lapsos ad poenitentiam admitterent.

II. Quod autem ad alteram orationem, « in sanctum baptisma » inscriptam, attinet, nullum ferme potest esse dubium, quin paratus accesserit Gregorius, ut uno die, unaque conjunctim oratione, totam hanc, tum de Christi, tum de Christianorum baptismo disputationem absolveret. Exorditur enim (n. 1) : « Quoniam heri splendidum Luminum diem celebravimus... hodie de baptismo breviter disseremus; etenim hesternæ luce a nobis oratio paucis expressa fuit, tum quia temporis angustia premebatur, tum quia sermo saturitatem ac fastidium fugiebat. » Hinc merito quidem hæc oratio, velut altera præcedentis orationis pars haberi debet. In priori namque Christus baptismum suscipiens, consideratur ut vera lux illuminans hominem venientem in hunc mundum; in ista vero consideratur homo, quatenus est a Christo per baptismum illuminatus. In pertractando autem tam ineffabili mysterio, tanta erat rerum copia, ut nequaquam mirum videatur, si Gregorius, quamvis orationis initio se « breviter dicturum » promiserit, fusa tamen de baptismatis excellentia loquatur. Baptismi donum mirifice amplificans, 677 ipsum creationis dono præstantius declarat. Idcirco, modo blande, modo fortiter catechumenos urget, ut prompto et alacri animo ad baptismatis lavacrum accedant; et prolixiori sermone ostendens quantum sit in mora periculum, varia cunctantium ac procrastinantium argumenta invicte refellit. Ex his autem quæ tum in præcedenti Monito, tum in isto argumento diximus, non male nobis concludendum videtur, orationem « in sancta Lumina » Constantinopoli habitam fuisse 6 Januarii 381, alteram vero « De Baptismo, » die sequenti, id est 7 Januarii ejusdem anni.

(78) Pamelius in annot. in Cyp. ; Gelas. in suo Martyrolog.

(79) T. IX, art. LXV, p. 465.

ORATIO XXXIX^a.

In sancta Lumina.

I. Rursum Jesus meus, et rursum mysterium; mysterium non fallax, nec indecorum, nec gentilitii erroris ac temulentiae (sic enim veneranda illorum mysteria voco, atque etiam, ut arbitror, omnes mente praediti); sed mysterium excelsum et divinum, ac supernum splendorem concilians. Etenim sanctus Luminum dies, ad quem pervenimus, quemque hodie divino beneficio celebravimus, originem quidem a Christi mei baptismate ducit: Christi, inquam, qui est lux vera, illuminans omnem hominem venientem in mundum²²: meam autem quoque purgationem operatur, ac lumini ei adjumentum affert, quod ab eo sublimitas ab initio acceptum, peccati caligine obduximus atque confudimus.

II. Quocirca divinam vocem audite, mihi quidem huiusmodi rerum et discipulo et magistro, atque utinam etiam vobis vehementer insonantem: *Ego sum lux mundi*²³. Ac proinde: *Accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestrae*. vero lumine consignatae, *minime confundentur*²⁴. Tempus regenerationis; nascamur denuo. Tempus instaurationis; primum Adamum recipiamus. Ne in eo statu, quo sumus, maneamus; verum ad pristinum redeamus. *Lux in tenebris*²⁵, hoc 678 est in hac vita et carne, *luceat*; ac tenebrae quidem eam persequuntur, sed non comprehendunt, adversaria, inquam, potestas, quae, dum pro sua impudentia in visibilem Adamum impetum facit, in Deum incurrit, ac superatur; ut nos, abjectis tenebris, ad lucem accedamus, ac deinde lux quoque perfecta efficiamur, a perfecta luce prodeuntes. Videtisne huius diei gratiam? Videtisne huius mysterii vim et facultatem? An non a terra in altum sublatis estis? An non in caelo perspicue positi, nostra videlicet voce ac contemplatione in sublime elati? Ac multo etiam magis collocati ac stabiliti eritis, cum Verbum sermoni nostro prosperum cursum dederit.

III. Ecqua talis est legalis atque umbratilis purgatio, quae per temporarias aspersiones utilitatem affert, ac pollutos per vitulae cinerem lustrat? Ecquid ejusmodi gentiles celebrant? Quorum ego caeremonias omnes et mysteria, meras nugas esse

²² Joan. 1, 9.²³ Joan. viii, 12.²⁴ Psal. xxxiii, 6.²⁵ Joan. 1, 5.

^a Alias et nunc XXXIX. — Habita Constantinopoli 6 Januarii anni. 581.

(80) *Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα*. Sic melioris notae codices. Reg. ph: *Εἰς τὰ ἅγια Ἐπιφάνια*. In nonnullis, Θεοφάνια. Or. 1: *Λόγος εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα, καὶ κατὰ δογματῶν Ἑλληνικῶν*. «Oratio in sanctum Baptisma, et adversus Graecorum dogmata.» In ed.: *Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα τῶν Ἐπιφανίων*.

(81) *Γεννηθῶμεν ἄνωθεν*. «Nascamur denuo.» Sic Joan. iii, 5: «Ἐάν τις γεννηθῇ ἄνωθεν.» «Nisi quis renatus fuerit denuo.» Sic etiam veritatis Niceitas; et Bedaeus reprehendit eos, qui aliter interpretantur. Billius: «desuper gignamur.»

(82) *Πρῶτον Ἀδάμ*. «Primum Adamum,» qui

ΛΟΓΟΣ ΙΖ'.

Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα (80).

A'. Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμὸς, καὶ πάλιν μυστήριον μυστήριον οὐκ ἀπατηλὸν, οὐδ' ἀκοσμον, οὐδὲ τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης, καὶ μέθης (οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ τὸ ἐκείνων σεμνὰ, οἶμαι δὲ, καὶ τῶν εὐφρονούντων ἑκαστός), ἀλλὰ μυστήριον ὑψηλὸν τε καὶ θεῖον, καὶ τῆς ἀνω λαμπρότητος πρόξενον. Ἡ γὰρ ἁγία τῶν Φῶτων ἡμέρα, εἰς ἣν ἀφίγμεθα, καὶ ἣν εὐορτάζειν ἡξιώμεθα σήμερον, ἀρχὴν μὲν τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ βάπτισμα λαμβάνει, τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, τοῦ φωτίζοντος πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· ἐνεργεῖ δὲ τὴν ἐμὴν κάθαρσιν, καὶ βοηθεῖ τῇ φωτὶ, ὃ παρ' αὐτοῦ λαβόντες ἄνωθεν ἀπ' ἀρχῆς, ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἐξοφώσμεν τε καὶ συνεχέμεν.

B. Τοιγαροῦν ἀκούσατε θείας φωνῆς, ἐμοὶ μὲν καὶ λίαν σφοδρῶς ἐνηχοῦσης, τῇ μύσῃ καὶ μυσταγωγῇ τῶν τοιούτων, εἴη δὲ καὶ ὑμῖν· Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Καὶ διὰ τοῦτο, *Προσέλθετε πρὸς αὐτόν, καὶ φωτισθήτε, καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ κατασχυρῶνθῇ*, τῇ ἀληθινῇ φωτὶ σημειούμενα. Καίριος ἀναγεννήσεως· γεννηθῶμεν ἄνωθεν (81). Καίριος ἀναπλάσεως· τὸν πρῶτον Ἀδάμ (82) ἀναλάβωμεν. Μὴ μείνωμεν ὅπερ ἐσμὲν, ἀλλ' ὅπερ ἦμεν γενώμεθα. *Τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει* (83), τῷ βίῳ τούτῳ, καὶ τῷ σαρκίῳ· καὶ ὑπὸ τῆς σκοτίας διώκεται μὲν, οὐ καταλαμβάνεται δὲ, τῆς ἀντικειμένης λέγω δυνάμεως, τῷ φαινομένῳ μὲν Ἀδάμ προσπηδύσεως ἐξ ἀναιδείας, τῷ θεῷ δὲ περιπιτούσης καὶ ἡττωμένης· ἴν' ἡμεῖς τὸ σκοτὸς ἀποθέμενοι, τῷ φωτὶ πλησιάζωμεν (84), εἰτα καὶ φῶς γενώμεθα τέλειον, τελείου φωτός γεννήματα. Ὅρατε τῆς ἡμέρας τίν' χάριν; ὁρατε τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν; οὐκ ἀπὸ γῆς ἤρθητε; οὐκ ἄνω τῆθεισθε σαφῶς ὑψωθέντες ὑπὸ τῆς ἡμετέρας φωνῆς καὶ ἀναγωγῆς (85); Καὶ ἔτι μᾶλλον τεθήσεσθε, ἐπειδὴν εὐδοίῃ (86) τὸν λόγον ὁ Λόγος.

Γ. Μὴ τις τοιαύτη κάθαρσις νομικὴ καὶ σκώδης, προκαίριος βαντίσμασιν ὠφελοῦσα, καὶ στομῶν δαμάλεως βαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους; μὴ τι τοιοῦτο μυσταγωγούσιν Ἕλληνας; ὧν λῆρος ἐμοὶ πᾶσα τελετὴ καὶ μυστήριον, δαιμόνων εὐρημα σκοτεινὸν (87),

nimirum in iustitia conditus fuerat. «Adamum,» ante percatum.

(83) *Φαίνει*. Coisl. 1, φαίνω.

(84) *Πλησιάζωμεν*. Duo Regg. et Coisl. 1, πλησιάζωμεν.

(85) *Ἀναγωγῆς*. «Meditatione, contemplatione.» Pro θεωρίας enim ponitur. Bill. in prima ed.: «sublimi Oratione.» In altera vero, «subvectione.» Agitur autem hic de sublimiori Mysteriorum expositione.

(86) *Εὐδοίῃ*. Reg. ph. εὐδοίσει.

(87) *Εὐρημα σκοτεινόν*. Duo Regg., εὐρεμα σκοτεινόν.

καὶ διανοίας ἀνάπλασμα κακοδαίμονος, χρόνῳ βοη-
θούμενον, καὶ μύθῳ κλεπτόμενον (88). Ἄ γὰρ ὡς
ἀληθῆ προσκυνοῦσιν, ὡς μυθικὰ συγκαλύπτουσιν·
δεῖν, εἰ μὲν ἀληθῆ, μὴ μύθους δορυμάζεσθαι, ἀλλ' ὅτι
μὴ αἰσχροὶ δεικνύσθαι· εἰ δὲ ψευδῆ, μὴ θαυμάζεσθαι,
μὴδ' οὕτως ἱταμῶς ἐναντιωτάτας ἔχειν δόξας περὶ
τοῦ αὐτοῦ πράγματος· ὥσπερ ἐν ἀγορᾷ μειρακίων
παίζοντας, ἢ ἀνδρῶν κακοδαίμωνων ὡς ἀληθῶς, ἀλλ'
οὐκ ἀνδράσι διαλεγόμενους νοῦν ἔχουσι, καὶ λόγου
προσκυνήταις· καὶ τὴν ἐντεχνόν ταύτην, καὶ ὅσα
πάν πικανότητα διαπτύουσιν.

sus virorum, non autem cum sapientibus viris, ac Verbi adoratoribus disputant; tametsi artificiosum istud et spurcum verborum lenocinium aspernentur.

Δ'. Οὐ Διὸς ταῦτα γοῦναι (89) καὶ κλοπαί, τοῦ Κρη-
τῶν τυράννου, καὶ Ἑλλήνες ἀπαρέσκωνται (90)· οὐ-
δὲ Κουρήτων ἥχοι, καὶ κρότοι, καὶ ὀρχήσεις (91) ἔν-
οπλοι, θεοῦ κλαίοντος ἤχην συγκαλύπτουσιν, ἵνα πα-
τέρα λάθῃ μισότεκνον· δεινὸν γὰρ ἦν ὡς παιδίον
κλαυθμυρίζεσθαι, τὸν ὡς λίθον καταποθέντα· οὐδὲ
Φρυγῶν (92) ἔκτομαί, καὶ αἰόλοι, καὶ Κορύβαν-
τες (93), καὶ ὅσα περὶ τὴν Ῥέαν ἀνθρωποι μαίνον-
ται, τελούντες τῇ μητρὶ τῶν θεῶν, καὶ τελοῦμενοι,
ὅσα τῇ μητρὶ τῶν τοιοῦτων εἰκός· οὐδὲ κόρη τις
ἡμῖν ἀρπάζεται, καὶ Δημήτηρ (94) πλανᾶται, καὶ
Κελεὺς τινὰς ἐπεισάγει, καὶ Τριτολέμους, καὶ
δράκοντας, καὶ τὰ μὲν ποιεῖ, τὰ δὲ πάχει. Αἰσχρὸν
μαί γὰρ ἡμέρᾳ δοῦναι τὴν (95) νυκτὸς τελετὴν, καὶ
ποιεῖν τὴν ἀσχημολογίαν μυστήριον. Οἷον Ἐλευσίς
ταῦτα, καὶ οἱ τῶν σιωπομένων, καὶ σιωπῆς ὄντως
ἀξίων ἐπὶ τοῖς. Οὐδὲ Διόνυσος ταῦτα, καὶ μηρὸς (96),
ὠδίνων ἀτελὲς κύημα, ὥσπερ ἄλλο τι κεφαλὴ (97)
πρότερον· καὶ θεὸς ἀνδρόγυνος, καὶ χορὸς μεθυόν-
των, καὶ στρατὸς ἔχλυτος, καὶ Θηβαίων ἀνοία τοῦ-
τον τιμῶσα, καὶ Σεμέλης κεραυνὸς προσκυνούμενος.
Οὐδὲ Ἀφροδίτης πορνικὰ μυστήρια, τῆς αἰσχρῶς, ὡς
αὐτοὶ λέγουσι, καὶ γεννωμένης (98) καὶ τιμωμένης.
Οὐδὲ Φαλλοὶ τινες καὶ Ἰθούφαλλοι, αἰσχροὶ καὶ τοῖς
σχήμασι καὶ τοῖς πράγμασιν· οὐδὲ Ταύρων (99) ξενο-
κτονίαι, καὶ Λακωνικῶν (1) ἐφθίων ἐπιδῶμιον αἶμα,

A censeo, tenebrosum dæmonum invēitum, ac per-
ditæ mentis figmentum, temporis ope ac præsidio
fultum, et fabulis furtim obiectum. Nam, quæ ut
vera adorant, eadem ut fabulosa obvolvunt et oc-
cultant. Oporteret potius, si quidem vera sunt,
quæ prædicant, non ea fabulas nuncupare, sed
ostendere, quod ab omni turpitudinis obscenitatis-
que nota vindicentur: si autem falsa, non ea su-
spicere, nec ita impudenter de una eademque re
maxime oppositas sententiâs tenere; perinde ac ii,
qui in cœtu puerorum ludant, aut amentium prorsus

Verbi adoratoribus disputant; tametsi artificiosum

IV. Non hæc Jovis partus et furta, illius, in-
quam, Cretensium tyranni (molestie licet hoc genti-
les ferant), nec Curetum soni ac plausus, armatæ-
que saltationes, Dei vagientis clamorem obruentes,
ut crudelem patrem effugeret. Grave enim profe-
cto atque indignum erat, eum, qui ut lapis devora-
tus fuerat, ut infantem ejulare. Nec Phrygum ex-
sectiones, et tibiz, atque Corybantes, et quæcun-
que 679 circa Rheam homines furore capti per-
agunt, ejusmodi sacra Deorum matri obeuntes, atque
ipsi vicissim ita initiati, ut par est in talium Deorum
parentis mysteriis. Nec puella quædam apud nos
rapitur, nec Ceres vagatur, ac Celeos quosdam,
et Triptolemos, et dracones inducit, multaque alia
et facit, et patitur. Pudet enim me nocturnum sa-
crum in lucem proferre, ac turpitudinem myste-
rium facere. Novit hæc Eleusis, atque illi tacito-
rum, ac profecto silentio dignorum sacrorum spec-
tatores. Nec Bacchus hæc nostra mysteria sunt,
nec semur, inchoatum setum parturiens, quemad-
modum caput alium quendam setum prius partu-
rierat: nec semivir Deus, et ebriorum chorus,
exercitusque mollis et dissolutus, et Thebanorum
amenia, hunc colens, ac Semelæ tonitruum adora-
tum. Nec meretricia Veneris mysteria, turpiter,
ut ipsi narrant, et procreant, et cultæ: nec Phalli

88) Μύθος κλεπτόμενος. «Fabularum involnere
sensim auctoritatem et fidem acquisivit apud im-
prudentes.»

(89) Διὸς ταῦτα γοῦναι, etc. Saturnus, Jovis pa-
ter, cum ab oraculo didicisset, ut Græci fabulan-
tur, fore ut ab uno filiorum suorum regno pelleretur,
mares omnes, qui ipsi nascebantur, devorabat.
Cum igitur Rhea Jovem peperisset, ejus pulchritu-
dine permota, furtim sublatum in Cretam misit, ei-
que Curetes quosdam adjunxit, qui gravem sonum
atque armorum crepitum excitarent, ut tali strepitu,
infantis dei vagitum et vastum sonum tegere pos-
sent, ne forte Saturnus e cælo vagitum audiens,
ipsam quoque devoraret. Lapidem autem fasciis in-
volutum, nati loco, Saturno devorandum reliquit.

(90) Ἀπαρέσκωνται. Reg. bm, ἀπαρέσκονται.

(91) Ὀρχήσεις. Sic tres Regg., duodecim Colb.,
etc. In ed., ὀρχήσεις.

(92) Οὐδὲ Φρυγῶν, etc. In Phrygia, Rheæ dela-
brum erat, in quo Phryges festum celebrantes geni-
tali membro excidebantur.

(93) Κορύβαντες. «Corybantes.» Cybeles, seu
Rheæ Sacerdotes, qui tympanis et saltationibus
hæc festa agitabant.

(94) Δημήτηρ. Sic Regg. bm, ph. Comb. In ed.,
Δημήτηρ. Sic vocatur «Ceres, quæ puellam, seu
Proserpinam» filiam, a Plutone raptam, per totum
orbem vagando conquisivit. Eleusina etiam cogno-
minatur ab Eleusis oppidi nomine, in quo Ceres a
Rege Celeo Triptolemi patre liberalissime hospitio
excepta est. Quamobrem ei omnem agriculturæ ra-
tionem commonstravit.

(95) Τῆς. Reg. ph, τῆς.

(96) Μηρὸς. Sic tres Regg. et tres Colb. In ed.,
μηρὸν. Alludit ad fabulam Bacchi, qui ex Jovis fe-
more natus fingitur.

(97) Ἄλλο τι κεφαλὴ. Minervam intelligit, e Jo-
vis capite natam, juxta poetas.

(98) Γεννωμένης. Tres Colb. et Sav., γεννω-
μένης.

(99) Οὐδὲ Ταύρων, etc. Apud Tauros in Scythia,
erat delubrum Dianæ consecratum, in quo omnes
Græci, qui peregrinando ad ea loca divertebant,
immolabantur.

(1) Καὶ Λακωνικῶν, etc. Apud Lacædæmonios in
honorem Dianæ festum celebrabatur, in quo adole-
scentes verberibus corpus proscindentes, aram san-
guine profundebant.

quidem et Ilyphalli, formis et actibus obsceni. Nec atrox Taurorum in hospites feritas, nec aræ affusus Spartanorum adolescentum cruor, flagris sese lacerantium, atque hac una in re male viriles animos gerentium, a quibus dea colitur, eaque et audaciam venerati sunt.

V. Jam Pelopis dilanationem, esurientes deos satiantem, ac sævam et inhumanam hospitalitatem, quo tandem loco pones? Quo item loco horrenda et caliginosa Hecataë spectra, Trophonique subterranea ludicra et vaticinia, aut Dodonææ quereus deliramenta, aut Delphicæ tripodis præstigia, aut fatidicos Castalii fontis latices? Quæ omnia hoc unum vaticinari minime potuerunt, nimirum silentium suum. Nec Magorum **680** ars sacrificandi, atque ex victimarum incisione futurorum præsensio: nec Chaldæorum astrologia et nativitatum observatio, res nostras eodem cum sideribus motu volvens, cum tamen ipsi, nec quid sint, aut futuri sint, cognitum habere queant. Nec Thracum orgia hæc sunt, a quibus et religionem natam esse aiunt: nec Orphei sacra et mysteria, quem Græci sapientie nomine adeo suspexerunt, ut etiam lyram, quæ fidium pulsibus omnia pertraheret, ipsi effluerint. Nec Mithræ justum adversus eos supplicium, qui hujusmodi sacris initiari sustinent. Nec Osiridis lacerationes, alia calamitas, quæ apud Ægyptios colitur. Nec Isidis infortunia, atque hirci Mendesiis ipsis venerabiliores; nec Apidis præsepe, hoc est, vituli, Memphitarum vecordia ad luxum abutentis. Nec omnes ii honores, quibus Nilum dedecorant, illum, inquam, frugum parentem, tem, atque ubertatem rubitis metientem.

VI. Mitto enim repulim et vilium animalculorum honores, ac profusam obscenitatem; quorum privatim quidem sua cuique sacra et festa

(2) *Ξαινομένων*. Nicetas, quem sequitur Billius, le, it, παρ' ἀλλήλων, « invicem; » quamvis desit in codicibus.

(3) *Πέλοπος*, etc. Tantalus deos quondam hospitio exceperisse dicitur, filiumque Pelopem mactatum, ac ferventi aqua coctum, iis apposuisse.

(4) *Ποῦ δὲ Ἑκάτης*. Nonnulli per Hecaten, Lunam intelligunt. Alii deam noctu obambulantiem, leonum curru vectam, ac serpentibus et draconibus undique cinctam.

(5) *Τροφονίου*, etc. Trophonius gloriæ cupidus, et deus apud homines haberi cupiens, in subterraneam quamdam specum se abdidit, ibique vitam huius. Dæmon quidam in ea specu sibi domicilium constituens, seque Trophonium esse mentiens, oraculis homines fellebat.

(6) *Δωδωναίας ὄρυος*. Dodona, Chaonia in Epiro civitas, juxta quam erat Dodonia silva, Jovi sacræ, et tota querebus consita, quæ vocales fuisse dicuntur oracula reddidisse.

(7) *Τρίποδος Δελφικοῦ*. Delphi in Bæotia, juxta Parnassum montem, erat oraculum toto terrarum orbe celeberrimum, quod, nato Christo, prorsus obmutuit.

(8) *Κασταλλας*. Fons ad Parnassi radicem, Apollini et Musis sacer.

(9) *Μάγων*. Magi, genere Medi sunt. Hi autem animalia mactabant, atque ex jecoris fibris, ipsiusque sanguinis eruptione, futurorum conjecturam faciebant.

A ξαινομένων (2) ταῖς μάστιγι, καὶ τοῦτο μόνον κακῶς ἀνδριζομένων, οἷς τιμᾶται θεὰ, καὶ ταῦτα παρθένος. Οἱ γὰρ αὐτοί, καὶ μαλακίαν ἐτίμησαν, καὶ θρασύτητα ἐσεβάσθησαν.

virgo. Nam iidem, et molliem honori habuerunt

E'. Ποῦ δὲ θήσεις τὴν Πέλοπος (3) κρεουργίαν, πεινῶντας θεοὺς ἐστιῶσαν, καὶ φιλοξενίαν πικράν καὶ ἀπάνθρωπον; ποῦ δὲ Ἑκάτης (4) τὰ φοβερά καὶ σκοτεινὰ φάσματα, καὶ Τροφονίου (5) κατὰ γῆς παύγια καὶ μαντεύματα, ἢ Δωδωναίας ὄρυος (6) ληρήματα, ἢ τρίποδος Δελφικοῦ (7) σοφίσματα, ἢ Κασταλλίας (8) μαντικὸν πόμα; Τοῦτο μόνον οὐ μαντεύσασθαι, τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν. Οὐδὲ Μάγων (9) θυτικῇ, καὶ πρόγνωσης ἐντομος· καὶ Χαλδαίων (10) ἀστερονομία καὶ γενεθλιαλογία, τῇ τῶν οὐρανίων κινήσει συμφέρουσα (11) τὰ ἡμέτερα, τῶν μὲν ἑαυτοὺς ὁ τί ποτε εἶσιν, ἢ ἔσονται, γινῶναι δυναμένων· οὐδὲ Θρακῶν ὄργια (12) ταῦτα, παρ' ὧν καὶ τὸ θρησκαεύειν, ὡς λόγος· οὐδὲ Ὀρφεῶς τελεταὶ καὶ μυστήρια, ὃν τοσούτων Ἑλλήνες ἐπὶ σοφίᾳ ἐθαύμασαν, ὥστε καὶ λύραν αὐτῶ ποιῶσι; πάντα τοῖς κροῦμασιν ἐλκυσσαν· οὐδὲ Μίθρου (13) κόλασι; ἐνδικος, κατὰ τῶν μυεῖσθαι τὰ τοιαῦτα ἀνεχομένων· οὐδὲ Ὀσίριδος σπαραγμοί, ἄλλη συμφορὰ τιμωμένη παρ' Αἰγυπτίοις· οὐδὲ Ἰσιδος (14) ἀτυχήματα, καὶ τράγοι Μενδησίων (15) αἰδεσιμώτεροι, καὶ Ἀπίδος φάνη, μόσχου κατατρυφῶντος τῆς Μεμφιτῶν εὐθελίας· οὐδ' ὅσα τὴν Νεῖλον ταῖς τιμαῖς καθυβρίζουσι, τὴν καταρρόδην, ὡς ἀνυμνοῦσιν αὐτοί, καὶ εὐσταχυν (16), καὶ μετροῦντα τὴν εὐδαιμονίαν τοῖς πῆχσιν.

ut ipsi prædicant, spicisque copiosum et locuple-

G'. Ἐὼ γὰρ λέγειν ἐρπετῶν καὶ κνωδάλιον τιμὰς καὶ τὸ τῆς ἀσχημοσύνης φιλότιμον· ὧν καθ' ἑκάστον ἰδία τις τελετὴ καὶ πανηγυρίς (17), καὶ κοινὸν τὸ τῆς

(10) *Χαλδαίων*. Chaldaei celebres, utpote qui ex astrorum contemplatione plurima observabant et conjectabant.

(11) *Συμφέρουσα*. Reg. c, Nicet. et Comb., συμπεριφέρουσα.

(12) *Θρακῶν ὄργια*. Thracæ primi fuerunt, qui Deos colere didicerunt. Unde θρησκαία, « religio, » a Thracibus nomen duxit. Ipsi etiam Thracibus: « Orgia », id est, mysteria et sacra festa tradidit Orpheus.

(13) *Μίθρου*· « Mithræ, » id est, « Solis, » qui præcipue apud Chaldæos colebatur. Qui ejus sacris initiandi erant, per duodecim suppliciorum genera ducebantur, per famem scilicet, ignem, frigus, aliaque hujusmodi.

(14) *Ὀσίριδος* ... « Ἰσιδος. Isis Ægyptiorum dea, prius Io apud poetas vocabatur. Finxit Fabula Isidem a Jove deamatam, in juveneam mutatam fuisse. Juno autem fraude cognita, æstro pellici immisso, summis eam doloribus exagitavit. Tandem pristinae formæ restituta, in Ægyptum fugit, ubi Osiridi nupsit. Quibus mortuis, Isin et Osiridem inter deos annumerarunt Ægyptii.

(15) *Τράγοι Μενδησίων*, etc. Mendesium urbs est Ægypti, in qua hircus pro deo habebatur.

(16) *Εὐσταχυς*. Sic plerique codd. In ed., ἀστραχύν.

(17) *Πανηγυρίς*. Sic quatuor Regg., decem Colb., duo Coisl. Or. 1, etc. In ed., ἀσπύριον

κακοδαιμονίας ἐφ' ἅπανιν· ὥς εἴπερ ἀσεβεῖν αὐτοὺς ἔδει πάντων, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἀποπνεῖν, εἰς εἰδωλα κατενεχθέντας, καὶ τέχνης ἔργα, καὶ χειρῶν πλάσματα, μὴ ἂν ἄλλο τι κατ' αὐτῶν εὐξασθαι τοὺς γε νοῦν ἔχοντας, ἢ τοιαῦτα σεβασθῆναι, καὶ οὕτω τιμῆσαι, ἵνα τὴν ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει τῆς πλάνης, ὥς φησι Παῦλος, ἀπολαμβάνωσιν, ἐν οἷς σέβονται· οὐ μᾶλλον τιμῶντες, ἢ δι' ἐκείνων (18) ἀτιμαζόμενοι. Βδελυκτοὶ τῆς πλάνης, βδελυκτότεροι τῆς εὐτελείας τῶν προσκυνουμένων καὶ σεβομένων, ἵνα καὶ αὐτῶν τῶν τιμωμένων ὡσιν ἀναισθητότεροι, τοσοῦτον ὑπερβάλλοντες ἀνοίξῃ, ὅσον εὐτελεῖ τὰ προσκυνούμενα.

vilitatem; ita ut iis etiam, quæ colunt, stupidiore se præbeant, tantumque ea dementia et stoliditate superent, quantum ab iis, quæ adorant, vilitate superantur.

Ζ'. Ταῦτα μὲν οὖν παίζετ' ὡσαν Ἑλλήνων παῖδες, καὶ δαίμονες, παρ' ὧν ἐκείνοις ἡ ἀνοία, τὴν τοῦ Θεοῦ τιμὴν εἰς ἑαυτοὺς μεθελκόντων, καὶ ἄλλους ἄλλως κατατεμνόντων εἰς αἰσχρὰς δόξας καὶ φαντασίας, ἀφ' οὗ τοῦ ἐξύλου τῆς ζωῆς ἐκβαλόντες ἡμᾶς, τῷ ἐξύλῳ τῆς γνώσεως οὐ κατὰ καιρὸν, οὐδ' ἐπιτηδεύως μεταληφθείσης (19), ὥς ἀσθενεστέρους ἤδη κατέδραμον, τὸν ἡγεμόνα νοῦν συναρπάσαντες, καὶ τοῖς πάθεσι θύραν ἀνοίξαντες. Οὐ γὰρ ἔφερον, ψύσις ὄντες φθονερὰ καὶ μισάνθρωπος, μᾶλλον δὲ διὰ τὴν ἑαυτῶν κακίαν γενόμενοι, τοὺς κάτω τῶν ἂνω τυχεῖν, αὐτοὶ πεσόντες ἐπὶ γῆς ἀνωθεν, οὐδὲ τοσαύτην μετάστασιν γενέσθαι τῆς δόξης, καὶ τῶν πρώτων φύσεων. Τοῦτό ἐστιν ὁ διωγμὸς τοῦ πλάσματος· διὰ τοῦτο ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ καθυβρίσθη· καὶ καθὼς οὐκ ἔδοκιμάσαμεν φυλάξαι τὴν ἐντολὴν, παρεδόθημεν τῇ αὐτονομίᾳ τῆς πλάνης (20)· καὶ καθὼς ἐπλανήθημεν, ἡττημάσθημεν ἐν οἷς ἐσεβάσθημεν. Οὐ γὰρ τοῦτο μόνον δεῖνόν, τὸ πεποιημένους ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις (21), εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον τοῦ πεποιηκῆτος, καὶ Θεοῦ μίμησιν, ὅσον ἐπιχρὸν, ὁρμητήριον γενέσθαι παντοίων παθῶν, βοσκομένους κακῶς καὶ δαπανώντων τὸν ἐντὸς ἀνθρώπον· ἀλλὰ τὸ (22) καὶ θεοὺς στήσασθαι (23) συνηγόρους τοῖς πάθεσιν, ἵνα μὴ μόνον ἀνεῦθυνον τὸ ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ καὶ θεῖον νομίζηται, εἰς τοιαύτην καταφεύγον ἀπολογίαν, τὰ προσκυνούμενα.

facti sumus; sed etiam quod Deos vitiorum patronos effinximus, ut peccatum, non modo crimine careat, sed etiam divinum censeatur, ad ea videlicet, quæ pro diis adorantur, defensionis causa confugiens.

Η'. Ἡμῖν δὲ ὡς περ ἔχαρισθη το φυγεῖν τὴν δεῖναιμινα πλάνην, μετὰ τῆς ἀληθείας γενέσθαι, καὶ δουλεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ τὴν κτίσιν ὑπερανιδῆναι, πάντα περάσαντι, ὅσα ὑπὸ χρόνον καὶ πρώτην κίνησιν· οὕτω καὶ εἰδωμεν (24), καὶ φιλοσοφῶμεν τὰ περὶ Θεοῦ καὶ τὰ θεῖα. Φιλοσοφῶμεν δὲ, ἀρχόμενοι (25), ὅθεν ἀρχεσθαι ἄμεινον· ἀμει-

⁹⁹ Rom. i, 23 sqq.

(18) Τιμῶντες, ἢ δι' ἐκείνων. Quingue Regg., tres Collb., duo Coisl., τιμῶντες τὰ σεβάσματα, ἢ δι' αὐτῶν. Sic legit Billius.

(19) Μεταληφθείσης. Sic quingue Regg., octo Collb., Or. 1 et Bas. ed. Unus Collb. habet, μεταληφθέντι. Sic legit Bill. Prave in Par. ed., μεταληφθέντος.

(20) Αὐτονομία τῆς πλάνης. Bill. : « erroris li-

berant, communiter tamen omnia ad horrendum perditamque impietatem tendebant; adeo ut, si quidem omnino eos impietate constringi, atque ad simulacra et artis opera manuumque signimenta prolapsos, a Dei gloria deijci oportebat, nihil aliud ipsis cordati homines imprecaari possent, quam ut talia venerarentur, talibusque honoribus afficerent, ut erroris mercedem, quam decebat, ut ait Paulus ⁹⁹, per huiusmodi venerationem reciperent; non magis ea numina per seipsos honorantes, quam ipsi per ea dedecus atque infamiam sibiipsis iniurentes. Exsecrabiles quidem illi ob errorem, exsecrabiliores autem ob eorum, quæ venerantur atque adorant,

VII. Atque hæc quidem ludant gentiles, ac demones, a quibus illi in hanc amentiam impelluntur, dum nimirum Dei 681 honorem ad seipsos detraherent, atque in turpes sententias, et rerum scientias, alios alio modo discindunt, ex quo nos per scientiæ lignum minus tempestive et commode perceptum, vitæ ligno exturbatos, velut jam infirmiores, exagitarunt, gubernatrice mente abrepta, Januaque vitiosis animi affectionibus patefacta. Nec enim ferre poterant, cum invidia atque odio adversus hominem suapte natura flagrant, vel, ut rectius loquar, propter vitium suum in hunc habitum degenerassent, terrenos homines supernis bonis frui, cum ipsi e cælo in terram corruissent, nec tantam gloriæ, pristinaque ipsorum naturæ mutationem fieri. Idcirco persecutio adversus Dei augmentum excitata est; idcirco Dei imago probro et dedecore affecta. Et quemadmodum mandato parere recusavimus, ita licentiæ erroris traditi sumus; et quemadmodum aberravimus, ita vicissim in iis, quibus cultum et venerationem adhibuimus, probro et ignominia perfusi sumus. Nec enim hoc solum grave et indignum est, quod, cum ad bona opera, in opificis laudem et gloriam, Deique, quantum fas est, imitationem, creati essemus, omnis generis vitiorum, quæ intestinum hominem misere depascunt atque consumunt, sedes et propugnaculum

VIII. At vero, quemadmodum nobis divino beneficio concessum est, ut, superstitioso errore fuga relicto, a veritate stemus, ac Deo vivo et vero serviamus, et supra creaturam assurgamus, omnia, quæ temporis primæque motioni subjacent, trajicientes; ita etiam faciendum est, ut ea, quæ de Deo, ac divina sunt, cognoscamus, de iisque disse-

bertati. »

(21) Ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις, etc. Bill. : « propter bona opera, hoc est, ad opificis laudem, » etc.

(22) Ἀλλὰ τὸ. Comb., ἀλλὰ καὶ τὸ.

(23) Στήσασθαι. « Constituiamus. »

(24) Εἰδωμεν. Sic Regg. bm, ph, tres Collb., etc.

In ed., εἰδωμεν.

(25) Ἀρχόμενοι. Deest in duobus Regg. et Or. 1.

ramus. Disseremus autem, hinc, unne satius est, A
initium ducentes. Hinc porro satius est, unde Sa-
lomon nobis legem statuit. *Principium sapientiae*,
inquit, *posside sapientiam* ¹. Quidnam hoc vocat
principium sapientiae? Timorem ². Neque enim
ea nobis ratio inennda est, ut a contemplatione
auspicantes, in timorem desinamus (effrenata enim
contemplatio in praecepta quoque fortasse nos im-
pulerit); verum ut timoris rudimentis imbuti, et
purgati, atque, ut hoc verbo utar, attenuati, in
altum efferamur. Ubi enim timor est, illic quoque
682 mandatorum observatio: ubi autem manda-
torum observatio, illic etiam carnis, quæ, nubis
eiusdem instar, animæ lumen obscurat, nec divini
Porro ubi purgatio, illic illuminatio; illuminatio
marum rerum, vel potius maximæ rei, atque adeo
grant.

IX. Quocirca se quemque prius purgare oportet, B
atque ita nemum cum puro consuetudinem habere;
ne alioqui nobis idem quod Israeli, accidat, vul-
tus Mosaii gloriam non ferenti, ac propterea vela-
mine opus habenti ³: aut eodem, quo Manue, modo
afficiamur, ac dicamus: *Peritimus, mulier, Deum vi-
dimus* ⁴, cum videlicet Dei species ipsi objecta esset;
aut, Petri instar, Jesum a navicula ⁵ submovea-
mus, utpote tali præsencia indigni (Petrus autem
cum dico, quem virum dico? Eum, qui super
fluctus ambulavit). Aut oculorum sensu orbemur,
quemadmodum Paulo accidit, cum, priusquam a
persecutionibus expiatus esset, colloquium cum eo,
quem persequebatur, miscuisset, vel potius, exiguo
magis illius luminis splendore perstrictus fuisset ⁶:
aut denique, ut centurio ille, medicinam ita requi-
ramus, ut tamen laudabili timore perterriti, medi-
cum in ædes nostras non admittamus. Proinde di-
cat quoque ex nobis quispiam, quandiu nondum
purgatur, sed adhuc centurio est, in multos vitii
principatum tenens, ac Cæsari, hoc est, mundi
principi, eorumque, qui humi volutantur, domino
militat: *Non sum dignus, ut intres sub tectum
meum* ⁷. Cum autem Jesum conspexerit, quamvis
spirituali statura parvus, ut Zachæus ille, ac super
sycomorum evectus fuerit ⁸, mortificatis videlicet
membris, quæ super terram sunt ⁹, atque humilitatis
corpore superato, tum vero Verbum excipiat, et
audiat: *Hodie salus huic domui* ¹⁰, salutemque accipiat, ac perfectiores fructus ferat, præclare spar-
gens et effundens, quæ ex telonii lucris male collegerat.

X. Idem enim Verbum, et propter naturam D
suam indignis formidolosum est, et propter beni-
gnitatem capi potest, iis quidem certe, qui in hunc
modum fuerint præparati; qui, impuro spiritu de-
pulsio, animas agnitione mundarint et exornarint,

¹ Prov. iv, 7. ² Eccli. i, 16. ³ Exod. xxxiv, 50 sqq. ⁴ Jud. xiii, 22. ⁵ Luc. v, 8. ⁶ Act. ix,
4 sqq. ⁷ Matth. viii, 8. ⁸ Luc. xix, 2 sqq. ⁹ Coloss. iii, 5. ¹⁰ Luc. xix, 9.

(26) *Κεῖσαι*. Bill. : « collige. »

(27) *Τοῖς τῶν μεγίστων*. Schol. : Τὰς τρεῖς ὑπο-
στάσεις διὰ τὸ κατ' οὐσίαν ἐν, καὶ ταυτὸν, καὶ μο-
ναδικὸν τῆς θεότητος. « Tres personas ob essentialē
unitatem, eandemque ac singularem deitatem. »

(28) *Ἐαυτὸν*. Deest in Reg. ph, Or. 1 et aliis.

(29) *Μεγάλου*. Deest in duobus Regg.

νον δὲ, ὅθεν Σολομὼν ἡμῖν ἐνομοθέτησεν. Ἀρχὴ σο-
φίας, φησὶ, κτῆσαι (26) σοφίαν· τί τοῦτο λέγων ἀρχὴν
σοφίας; Τὸν φόβον. Οὐ γὰρ ἀπὸ θεωρίας ἀρξαμένους,
εἰς φόβον χρὴ καταλήγειν (θεωρία γὰρ ἀγαθίνωτος
τάχα ἂν καὶ κατὰ κρημνῶν ὤσειεν)· ἀλλὰ φόβῳ στοι-
χειουμένους, καὶ καθαιρομένους, καὶ, ἐν οὕτως εἰπω,
λεπτυνόμενους, εἰς ὕψος αἵρεσθαι. Οὐ γὰρ φόβος,
ἐντολῶν τήρησις· οὐ δὲ ἐντολῶν τήρησις, σαρκὸς
κάθαρσις, τοῦ ἐπιπροσθούτος τῇ ψυχῇ νέφους, καὶ
οὐκ ἑδῶτος καθάρως ἰδεῖν τὴν θείαν ἀκτίνα· οὐ δὲ
κάθαρσις, Ἐλλαμψις· Ἐλλαμψις δὲ, πόθου πλήρωσις,
τοῖς τῶν μεγίστων (27), ἢ τοῦ μεγίστου, ἢ ὑπὲρ τὸ
μέγα ἐπιειμένοις.

radii splendorem pure intueri sinit, purgatio est.
autem, desiderii summa est, iis utique qui maxi-
magnitudinem omnem superantis, cupiditate fla-

Θ'. Διὰ τοῦτο καθαρτέον ἑαυτὸν (28) πρῶτον, εἴτα
τῷ καθαρῷ προσομιλητέον· εἴπερ μὴ μέλλομεν τὸ
τοῦ Ἰσραὴλ πείσεσθαι, μὴ φέροντος τὴν δόξαν τοῦ
προσώπου Μωσέως, καὶ διὰ τοῦτο δεομένου καλύμ-
ματος· ἢ τὸ τοῦ Μανωὲ, καὶ πείσεσθαι, καὶ λέξειν·
Ἀπολώλαμεν, ὡτ' οὐρα, θεὸν ἐωράκαμεν, ἐν φαν-
τασίᾳ θεοῦ γενομένου· ἢ, ὡς Πέτρος, τοῦ πλοῦτου τὸν
Ἰησοῦν ἀποπέμφασθαι, ὡς οὐκ ἄξιοι τοιαύτης ἐπι-
δημίας. Πέτρον δὲ ὅταν εἴπω, τίνα λέγω; Τὸν κατὰ
κομάτων πεζεύσαντα. Ἡ, ὡς Παῦλος, τὴν ὅλιν πλη-
γῆσθαι, πρὶν καθαρθῆναι τῶν διωγμῶν, τῷ διωκο-
μένῳ προσομιλήσας, μάλλον δὲ βραχεία τοῦ μεγά-
λου (29) φωτὸς λαμπρόν· ἢ, ὡς ὁ ἐκατόνταρχος,
τὴν μὲν θεραπείαν ἐπιζητήσιν, τῇ οἰκίᾳ (30) δὲ τὸν
θεραπευτὴν οὐκ εἰσδέξασθαι διὰ δειλίαν ἐπαινουμέ-
νην. Λεγέτω τις καὶ ἡμῶν, ἕως οὕτω καθαίρεται (31),
ἀλλ' ἔστιν ἐκατόνταρχος ἐστὶ, πλείονων ἐν κακίᾳ κρα-
τῶν, καὶ στρατεύεται Καίσαρι, τῷ κοσμοκράτορι
τῶν κάτω συρομένων· Ὅχι εἰμὶ κυνὸς, ἵνα μου ὑπὸ
τὴν στέγην εἰσέλθῃς. Ὅταν δὲ Ἰησοῦς θεάσῃται,
καίτοι μικρὸς ὢν τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν, ὡς ὁ (32)
Ζαχαρίας ἐκεῖνος, καὶ ὑπὲρ τὴν συκομωραλίαν ἀρῇ,
νεκρώσας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὑπερναδὺς
τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως, τότε καὶ εἰσδεχέσθω τὸν
Λόγον, καὶ ἀκούετω· Σήμερον σωτηρίᾳ τῷ οἴκῳ τού-
τῳ, καὶ λαμβανέτω τὴν σωτηρίαν, καὶ καρποφορεῖτω
τὰ τελεώτερα, σκορπίζων καὶ διαχέων καλῶς, ἃ κα-
κῶς ἐτελώνησεν.

P. Ὁ γὰρ αὐτὸς Λόγος, καὶ φοβερὸς τοῖς οὐκ ἄξιους
διὰ τὴν φύσιν, καὶ χωρητὸς διὰ φιλανθρωπίαν τοῖς
οὕτως ὑπηρεπισμένοις (33)· ὅσοι (34) τὸ ἀκάθαρτον
καὶ ὀλικὸν πνεῦμα τῶν ψυχῶν ἀπελάσαντες, καὶ τὰς
ἑαυτῶν ψυχὰς τῇ ἐπιγνώσει σαρώσαντες καὶ κοσμή-
σιν.

(30) *Οἰκία*. Sic plures Regg. In ed., οἰκεία.

(31) *Καθαίρεται*. In nonnullis, κεκάθαται.

(32) *Ὡς ὁ*. Sic septem Regg. Deest ὁ in ed.

(33) *ὑπηρεπισμένοις*. Regg. bm, ph et Colb. 5,
εὐτρεπισμένοις.

(34) *Ὅσοι*. Plures Colb., ὡς, οἱ.

σαντες, μηδὲ ἀργῆν, μηδὲ ἀπρακτὸν εἶσαν, ὥστε μετὰ πλείονος τῆς παρασκευῆς, αὐθις καταληφθῆναι ὑπὸ τῶν ἐπτὰ τῆς κακίας πνευμάτων, ὅσα καὶ τῆς ἀρετῆς ἀπηριθμῆται (τὸ γὰρ δυσμαχύτερον, περισπούδαστότερον)· ἀλλὰ πρὸς τῷ (35) φεύγειν τὴν κακίαν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐργάζονται, ὅλον τὸν (36) Χριστὸν, ἢ ὅτι μάλιστα, ἑαυτοῖς εἰσοικίζαντες, ὥστε μηδενὶ κενῷ τὴν πονηρίαν δύναμιν ὀμιλήσαν, ἑαυτῆς πάλιν πληρῶσαι, καὶ γενέσθαι τὰ ἐσχάτα χειρόνα τῶν πρώτων, διὰ τὸ τῆς (37) καταδρομῆς σφοδρότερον, καὶ τὸ τῆς φρουρᾶς ἀσφαλέστερον καὶ δυσάλωτότερον. Ὅταν δὲ πάσῃ φυλακῇ τηρήσαντες τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν, καὶ ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ διαθέμενοι, καὶ νεώσαντες ἑαυτοῖς νεώματα, καὶ σπείραντες εἰς δικαιοσύνην, ὡς Σολομῶντι, καὶ Δαβὶδ, καὶ Ἱερεμίᾳ δοκεῖ, φωτίσωμεν ἑαυτοὺς φῶς γνώσεως· τινικαῦτα λαλῶμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκλάμπωμεν. Τέως δὲ καθαιρώμεθα (38) καὶ προτελώμεθα τῷ Λόγῳ, ἐν οἷς μάλιστα αὐτοὺς ἡμᾶς εὐεργετούμεν, θεοειδεῖς ἐργαζόμενοι, καὶ ἔχοντα τὸν Λόγον ὑποδεχόμενοι· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ κρατοῦντες, καὶ τοῖς ἄλλοις προφαίνοντες.

ΙΑ'. Ἐπεὶ δὲ ἀνεκαθίσταμεν (39) τῷ Λόγῳ τὸ θεάτρον, φέρε τι περὶ τῆς ἑορτῆς ἡδὴ φιλοσοφώμεν, καὶ συνορτάσωμεν ταῖς φιλεόροις καὶ φιλοθεοῖς ψυχαῖς. Ἐπεὶ δὲ κεφάλαιον ἑορτῆς μνήμη Θεοῦ, Θεοῦ μνημονεύσωμεν. Καὶ γὰρ τὸν ἐκείθεν τῶν ἑορταζόντων ἦχον, ἐνθα εὐφραϊνομένου πάντων ἡ κατοικία (40), οὐκ ἄλλο τι ἢ τοῦτο εἶναι νομίζω, θεὸν ὑμνούμενον τε καὶ δοξαζόμενον τοῖς τῆς ἐκείσε πολιτείας ἡξιώμενοις. Εἰ δέ τι τῶν ἡδὴ προειρημένων ὁ νῦν ἔξει λόγος, θαυμάζετω μηδεὶς. Οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ καὶ (41) φθέγγομαι μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν, φρίττων καὶ γλώσσαν, καὶ νοῦν (42), καὶ διάνοιαν, ὅταν περὶ Θεοῦ φθέγγωμαι καὶ ὅμιν ταυτὸ τοῦτο συνευχόμενος τὸ ἐπαινετὸν πάθος καὶ μακάριον. Θεοῦ δὲ ὅταν εἴπω, ἐνὶ φωτὶ περιαστράφθη καὶ τρισὶ· τρισὶ μὲν, κατὰ τὰς ἰδιότητας, εἰπουν (43) ὑποστάσεις, εἰ τι φιλον καλεῖν, εἴτε πρόσωπα (οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν ὀνείματων ζυγομαχῶμεν, ἕως ἂν πρὸς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν αἱ συλλαβαὶ φέρωσιν)· ἐνὶ δὲ, κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, εἰπουν θεότητος. Διαιρεῖται γὰρ ἀδιαιρέτως, ἐν οὕτως εἴπω, καὶ συνάπτεται διηρημένως. Ἐν γὰρ ἐν τρισὶν (44) ἡ θεότης, καὶ τὰ τρία ἐν· τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, ἢ, τό γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἢ ἡ θεότης. Τὰς δὲ ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις ἐλλείψω.

¹¹ Matth. xii, 45. ¹² Prov. iv, 25. ¹³ Psal. lxxiii, 6. ¹⁴ Jerem. iv, 3. ¹⁵ I Cor. ii, 7. ¹⁶ Psal. lxxvi, 7.

(35) Πρὸς τῷ. Or. 1, Jes., Par., πρὸς τό.

(36) Τὸν. Deest in tribus Regg. et Or. 1.

(37) Καὶ τὸ τῆς. Sic sex Regg., tres Collb. et Or. 1. Deest τό in ed.

(38) Καθαιρώμεθα, etc. Budæus : « Expiemus nos, purosque et idoneos reddamus. »

(39) Ἀνεκαθίσταμεν, etc. Nicetas exponit : « Auditorum animas sermone præparavimus. »

(40) Πάντων ἡ κατοικία. Sic sex Regg. et Or. 1. Deest ἡ in ed.

(41) Καὶ. Deest in Regg. bni, ph.

nec eas desides et otiosas **683** reliquerint, ita ut cum majori apparatu a septem vitii spiritibus, hoc est, totidem, quot virtutis numerati sunt, rursus occupetur (quod enim difficilior expugnatur, studiosius atque ardentius appetitur); verum ad vitii fugam virtutis cultum adiungunt, totum Christum, vel certe quam maxime, in animi domicilium admitlentes, ne prava potestas, vacuum aliquid offendens, domum rursus impleat, ac novissima prioribus deteriora fiant ¹¹, tum propter acriorem ac vehementiorem incursionem, tum propter majorem arcis firmitatem, ejusque expugnandæ difficultatem. Posteaquam autem, anima nostra omni custodia servata ¹², atque ascensionibus in corde dispositis ¹³, novalibusque in nobisipsis innovatis ¹⁴, ac denique semine ad justitiam sparso, quemadmodum, et Salomen, et David, et Jeremias admonent, scientiæ lumen nobis excitaverimus; tum demum in mysterio absconditam Dei sapientiam loquamur ¹⁵, aliisque præluceamus. Interim vero purgemur, ac Verbo ante initiemur, ut quam præclarissime de nobis ipsis mereamur, Deo similes nosippos reddentes, ac Verbum veniens suscipientes: nec solum suscipientes, verum etiam retinentes, aliisque præmonstrantes.

XI. Quoniam autem sermone theatrum repurgavimus, age, jam de festo nonnihil disseramus, et cum piis animis festique celebrandi studiosis, diem hunc sacrum celebremus. Et quoniam Dei memoria præcipuum festi caput est, Deum memoria colamus. Nam nec sonum eorum, qui in altera sæculo, in quo latantium omnium habitatio est ¹⁶, festum celebrant, quidquam aliud esse existimo, quam laudes eas, quibus Deus ab illis, qui in rempublicam illam admissi sunt, celebratur. Quod si quid eorum, quæ jam a nobis dicta sunt, hæc oratio habitura est, id nemini mirum videatur. Neque enim eadem solum proloquar, sed de iisdem quoque rebus, et quidem lingua, et mente, et cogitatione horrescens, quoties de Deo sermonem habeo; quem etiam præclarum ac beatum affectum vobis inesse optarim. Deum porro cum dico, uno eodemque triplici lumine perstringamini: triplici quidem, quantum **684** ad proprietates, sive hypostases, si cui hoc verbum magis arridet, sive personas (neque enim de vocabulis dissidebimus, quandiu syllabæ ad eandem sententiam ferent); uno autem, quantum ad substantiæ, hoc est, Divinitatis rationem. Distinguitur enim indistinctim, ut sic loquar, et

(42) Καὶ νοῦν. Hæc desunt in quinque Regg. Alii autem, et quidem optimæ notæ, habent, καὶ ἀκοήν, « et aures. »

(43) Εἰπουν. Sic tres Regg., sex Collb. et Or. 1. In ed., ἢ γοῦν.

(44) Ἐν γὰρ ἐν τρισὶν. Observat hic scholiastes accuratam loquendi rationem Gregorii, qui nunquam Deum, τρία, vel, τὸ ἐν τρία dixerit; sed τὸ ἐν ἐν τρισὶ, καὶ τὰ τρία ἐν, id est, τὰ τρία τὴν θεότητα εἶναι, non e converso, ἐν τὰ τρία.

distinctim connectitur. Unum enim in tribus, divinitas est, et tria unum; ea, inquam, in quibus, divinitas est, vel, ut magis proprie dicam, quæ, divinitas est. Excessus autem ac defectus missos faciamus, nec per unionem confusorem. nec ursus per divisionem sejunctionem efficientes. Aequo enim intervallo a nobis absint, et Sabellii contractio, et

A μεν (45)· οὐτε τὴν ἔνωσιν (46) σύγχυσιν ἐργαζόμενοι, οὐτε τὴν διαιρέσιν, ἀλλοτρίωσιν. Ἀπίστω γὰρ ἡμῶν ἐξ Ἰσοῦ, καὶ ἡ Σαβελλίου συναίρεσις, καὶ ἡ Ἀρείου διαίρεσις, τὰ ἐκ διαμέτρου κακὰ, καὶ ὁμότημα τὴν ἀσέβειαν· τί γὰρ δεῖ Θεόν, ἢ συναλείφειν κακῶς, ἢ κατατέμνειν εἰς ἀνισότητα; Arii divisio, mala ex diametro opposita, et impie contrahere, vel in inæqualitatem scindere?

XII. Nobis quippe unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia¹⁷, et unus Spiritus sanctus, in quo omnia. In quibus hæ particulae, ex quo, per quem, ei in quo, non naturas secant (alioqui enim propositiones istæ nominumque ordines nonquam immutarentur); verum unius et inconfusæ naturæ proprietates exprimunt. Idque ex eo perspicue constat, quod rursus in unum contrahuntur, si modo quis illud apud eundem apostolum non neglectum atque oscitanter legat: Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæcula, Amen¹⁸. Pater pater est, et principii expers: neque enim ex ullo est. Filius filius est, ac non principii expers: ex Patre siquidem. Quod si temporis principium accipis, principio etiam caret; neque enim temporum effector temporis subest. Spiritus sanctus vere spiritus est, procedens quidem ex Patre, non tamen filiationis modo, ut nec generationis, verum processionis; liceat enim perspicuitatis causa nova nomina fingere. Neque enim Pater eo ingenuus esse destitit, quia genuit; nec Filius genitus esse desinit, quia ex ingenito est. Quoniam enim modo desineret? Nec Spiritus idcirco, vel in Patrem, vel in Filium migrat, quia processit, ac Deus est, etiam si impiis hominibus aliter videatur: proprietas enim moveri non potest. Nam alioqui quonam pacto proprietas maneret, si moveretur et mutaretur? Qui autem ingenuitatem, et generationem, deorum homonymorum naturas esse statuunt, iidem, 685 credo, Adamum quoque et Seth (quoniam ille, non ex carne, utpote a Deo efficius, hic autem ab Adamo et Eva pro-

IB. Ἡμῖν δὲ, εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν Πνεύμα ἁγίον, ἐν ᾧ τὰ πάντα· τοῦ ἐξ οὗ, καὶ δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ, μὴ φύσεις τεμνόντων (οὐδὲ γὰρ ἂν μετέπιπτον αἱ προθέσεις, ἢ αἱ τάξεις τῶν ὀνομάτων), ἀλλὰ χαρακτηριζόντων μίαν καὶ ἀσυγχύτου φύσεως ἰδιότητος. Καὶ τοῦτο δῆλον, ἐξ ὧν εἰς ἐν συναγονται πάλιν, εἰ τῷ μὴ παρέργως ἐκείνο ἀναγινώσκειται (47) παρὰ τῷ αὐτῷ ἀποστόλῳ, τὸ, Ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα· αὐτῷ ἢ δοξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Πατὴρ ὁ πατήρ, καὶ ἀναρχος· οὐ γὰρ ἐκ τινος. Υἱὸς ὁ υἱός, καὶ οὐκ ἀναρχος· ἐκ τοῦ Πατρὸς γάρ. Εἰ δὲ τὴν ἀπὸ χρόνου λαμβάνοις ἀρχὴν, καὶ ἀναρχος· ποιητὴς γὰρ χρόνων, οὐκ ὑπὸ χρόνον (48). Πνεῦμα ἅγιον ἀληθὺς τὸ πνεῦμα, προὖν μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐκ οὐκῶς δὲ, οὐδὲ γὰρ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς· εἰ δὲ τι καὶ καινοτομήσαι περὶ τὰ ὀνόματα σαρκινείας ἐνεκεν. Οὐτε τοῦ Πατρὸς ἐκστάντος τῆς ἀγεννησίας, διότι γεγέννηκεν· οὐτε τοῦ Υἱοῦ τῆς γεννήσεως, ὅτι ἐκ τοῦ ἀγεννητοῦ. Πῶς γὰρ; οὐτε τοῦ Πνεύματος, ἢ εἰς Πατέρα μεταπίπτοντος, ἢ εἰς Υἱόν, ὅτι ἐκπεπόρευται, καὶ ὅτι Θεός, καὶ μὴ δοκῇ τοῖς ἀθέοις· ἢ γὰρ ἰδιότης ἀκίνητος. Ἡ πὼς ἂν ἰδιότης μένοι, κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα; Οἱ δὲ τὴν ἀγεννησίαν, καὶ τὴν γέννησιν φύσεις Θεῶν ὁμωνύμων τιθέμενοι, τάχα ἂν καὶ τὸν Ἀδὰμ, καὶ τὸν Σηθ (ὅτι ὁ μὲν (49) οὐκ ἀπὸ σαρκὸς· πλάσμα γάρ· ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὕας) ἀλλήλων κατὰ τὴν φύσιν ἀλλοτριώσουσιν. Εἰς οὖν Θεός ἐν τρισὶ, καὶ τὰ τρία ἐν, ὥσπερ ἔφαμεν.

a Deo efficius, hic autem ab Adamo et Eva pro-

D II'. Ἐπεὶ δὲ οὕτω ταῦτα, ἢ τοῦτο, εἶδει δὲ μὴ τοῖς ἄνω μόνον τὴν προσκύνῃν περιγράφεσθαι, ἀλλ' εἶναι τινὰς καὶ κάτω προσκυνητάς, ἵνα πληρωθῇ τὰ πάντα δόξης Θεοῦ, ἐπεὶ καὶ Θεοῦ· καὶ διὰ τοῦτο κτίζεται ἄνθρωπος, χειρὶ Θεοῦ τιμηθεὶς καὶ εἰκόνη. Τοῦτον δὲ φθόνῳ διαβόλου, καὶ πικρᾷ γέυσει τῆς ἁμαρτίας, Θεοῦ τοῦ πεποιηκότος ἐλευσινὸς (50) χωριζόμενον παριδεῖν, οὐ Θεοῦ. Τί γίνεται; καὶ τί τὸ μέγα περὶ ἡμᾶς μυστήριον; Καινοτομοῦνται φύσεις, καὶ Θεὸς ἀνθρώπος γίνεται· καὶ ὁ ἐπιθεδικῶς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολῆς τῆς ἰδίας

¹⁷ 1 Cor. viii, 6. ¹⁸ Rom. xi, 36.

(45) Ἐλλείψωμεν. Sic Reg. bm, tres Colb., etc. In ed., ἐλλείψομεν.

(46) Οὐτε τὴν ἔνωσιν, etc. «Nec quod unius confundentes, nimirum, et personas; nec, distinguendo Inter se personas, alienas inducamus naturas.»

(47) Ἀναγινώσκειται. Reg. ph, et Or. 1, ἀναγι-

νώσκειται.

(48) Χρόνον. Reg. ph, χρόνων.

(49) Ὅτι ὁ μὲν. Sic quatuor Regg., novem Colb., Coisl. 1, Or. 1, etc. Deest ὅτι in ed.

(50) Ἐλευσινός. Sic quatuor Regg., novem Colb., duo Coisl. et Or. 1. In ed., ἐλευσινόν.

δύξης τε καὶ λαμπρότητος, ἐπὶ δυσμῶν δοξάζεται τῆς ἡμετέρας εὐτελείας καὶ ταπεινότητος, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δέχεται καὶ υἱὸς ἀνθρώπου γενέσθαι τε καὶ κληθῆναι· οὐχ ὃ ἦν μεταβαλὼν (ἄρρεπτον (51) γάρ), ἀλλ' ὃ οὐκ ἦν προσλαβὼν (φιλόανθρωπος γάρ), ἵνα χωρηθῇ ὁ ἀχωρητός, διὰ μέσης σαρκὸς, ὁμιλήσας ἡμῖν, ὡς (52) παραπετάσματος· ἐπειδὴ καθαράν αὐτοῦ τὴν θεότητα φέρειν, οὐ τῆς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ φύσεως. Διὰ τοῦτο τὰ ἄμικτα μίγνυται· οὐ γενέσει μόνον Θεός, οὐδὲ σαρκὶ νοῦς, οὐδὲ χρόνῳ τὸ ἄχρονον, οὐδὲ μέτρῳ τὸ ἀπερίγραπτον· ἀλλὰ καὶ παρθενία γέννησις, καὶ ἀτιμία τῇ καὶ τιμῇ ἀπάσης ὑψηλοτέρῳ, καὶ πάθει τὸ ἀπαθές, καὶ τῷ φθαρτῷ τὸ ἀθάνατον. Ἐπειδὴ γὰρ φετο ἀήτητος εἶναι τῆς κακίας ὁ σοφιστής, θεότητος ἐλπίδι δολοῦσας ἡμᾶς, σαρκὸς προβλήματι δολοῦσας· ἵν', ὡς τῷ Ἀδάμ προσβαλὼν, τῷ Θεῷ περιπέσῃ, καὶ οὕτως ὁ νέος Ἀδάμ τὸν παλαιὸν ἀνασώσῃται, καὶ λυθῇ τὸ κατὰ κριμα τῆς σαρκὸς, σαρκὶ τοῦ θανάτου θανατωθέντος.

ideo se invicto quodam robore impræditum esse quam illecebra quadam, in fraudem induxerat; ideo ipse quoque carnis prætextu inescatur, ut, dum quasi in Adamum impetum facit, in Deum incurrat, atque ita novus Adamus pristinae salutis et incolumitati veterem æsserat, sententiaque nimirum a carne oppressa et interempta.

ΙΔ'. Τῇ μὲν οὖν (53) γεννήσει τὰ εἰκότα προσορτάσαμεν (54), ἐγὼ τε ὁ τῆς ἐορτῆς ἑξαρχος, καὶ ὑμεῖς, καὶ πᾶν ὅσον ἐγκόσμιόν τε καὶ ὑπερέσμιον. Μετὰ ἀστέρος ἐδράμομεν, καὶ μετὰ Μάγῶν προσεκυνήσαμεν, μετὰ ποιμένων (55) περιελάμψθημεν, καὶ μετὰ ἀγγέλων ἰδοῦσάμεν, μετὰ Συμῶν ἐνηγαλισάμεθα, καὶ μετὰ Ἀννῆς ἀνωμολογησάμεθα (56), τῆς γεραίας καὶ σώφρονος· καὶ χάρις τῷ εἰς τὰ ἴδια ἐλθόντι ἁλλοτρίως, ὅτι τὸν ξένον ἐδίδαξεν. Νυνὶ δὲ πρᾶξις ἄλλη Χριστοῦ, καὶ ἄλλο μυστήριον. Οὐ δύναμαι κατέχειν τὴν ἡδονήν, ἔνθεος (57) γίνεμαι, μικρὸν καὶ, ὡς Ἰωάννης, εὐαγγελίζομαι, εἰ καὶ μὴ πρόδρομος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐρημίας. Χριστὸς φωτίζεται, συναστράφωμεν (58)· Χριστὸς βαπτίζεται, συγκατέλωμεν, ἵνα καὶ συνανέλθωμεν. Βαπτίζεται Ἰησοῦς· τοῦτο μόνον; ἢ καὶ τὰ ἄλλα (59) τηρεῖν ἐπιμελῶς ἀναγκαῖον; Τίς ὢν; καὶ παρὰ τίνος; καὶ κατὰ πηνίκα; Ὁ καθαρὸς, καὶ πῦρ Ἰωάννου, καὶ τῶν σημείων ἀρχόμενος; Ἴνα τί μάθωμεν, καὶ τί παιδευθῶμεν; Προκαθαίρεσθαι, καὶ ταπεινοφρονεῖν, καὶ κηρύσσειν ἐν τελειότητι, καὶ τῆς πνευματικῆς, καὶ τῆς σωματικῆς ἡλικίας. Ἐκείνῳ πρὸς τοὺς τὸ βάπτισμα σχεδιάζοντας, καὶ μὴ προευντρεπίζομένους, μηδὲ τὸ ἀσφαλές τῇ λυτρώσει

¹⁹ Ps. LXVII, 54.

²⁰ Matth. II, 1 sqq.

²¹ Luc. II, 9 sqq.

²² Joan. I, 11. ²³ Marc. I, 8 sqq.

(51) Ἀρρεπτον. Tres Regg., Coisl. I et Or. I, ἀρρεπτος.

(52) Ὡς. Reg. ph, sex Coll. et Or. I addunt, ἔν.

(53) Τῇ μὲν οὖν, etc. Billius in prima editione, sic magis ad litteram reddiderat: « At Christi quidem Nativitatem congruenti solemnitate prosecuti sumus, tum ego festi dux et auspex, tum vos, » etc.

(54) Προσορτάσαμεν. Or. I, προσορτάσαμεν.

(55) Μετὰ ποιμένων. Plur. codl., καὶ μετὰ ποι-

A natura, ac Deus homo efficitur: et qui super cælum cæli ad gloriæ suæ et splendoris orientem ascendit ¹⁹, in villitatis et humilitatis nostræ occasu celebratur, Deique Filius, hominis quoque filius et esse et vocari sustinet; non, quod erat, immutans (neque enim mutatio in eum cadit), sed pro suo erga homines amore, id, quod non erat, assumens, ut qui natura sua comprehendi non potest, comprehendatur, intermedia carne, tanquam velo quodam interjecto, nobiscum versans: quandoquidem procreata natura et interitui obnoxia, imbecillior est, quam ut puram ipsius divinitatem ferre queat. Idcirco ea, quæ a mixtione aliena erant, miscentur; ac non modo Deus nativitati, et mens carni, et temporis expers temporis, et id quod circum-

B cumscribi non potest, mensuræ jungitur; sed virginitati quoque procreatio; et ei, quod omni honore præstantius est, ignominia; et affectibus, id, quod affectibus vacat; et corruptibili, id, quod immortale est. Quoniam enim ille viii parens et effector, existimabat, quia nos, spe divinitatis objecta tan-

XIV. Jam Christi quidem Nativitas 686 congrua solemnitate prius, tum a me festi duce et auspice, tum a vobis, atque adeo ab omnibus, tam qui in mundo versantur, quam qui mundo sublimiores sunt, celebrata est. Cum stella curcurimus, cum Magis adoravimus ²⁰, cum pastoribus luce circumfusi sumus, cum angelis divinam gloriam prædicavimus, cum Simeone in ulna accepi-mus, cum Anna, illa, inquam, vetula et casta femina, confessi sumus ²¹; ei quoque, qui ut alienus in propria venit ²², gratia habeatur, quod exterum hominem et peregrinum gloria affecit. Nunc vero alia Christi actio, aliudque mysterium sequitur. Animi voluptatem tenere nequeo, divino furore corripior; propemodum etiam, Joannis instar, faustum nuncium profero, non præcursor quidem, ut ille, cæterum a solitudine veniens. Christuz illuminatur, simul illustremur; Christus baptizatur ²³, simul descendamus, ut simul etiam ascendamus. Jesus baptizatur. Num id solum spectandum est? Nonne et alia etiam sedulo observare juvat? Nimirum quis, et a quo, et quando? Purus videlicet, et a Joanne, et tum, cum signorum edendorum initium faceret? Quid ut inde discamus

μένον.

(56) Ἀνωμολογησάμεθα, etc. « Cum Anna vicissim et veluti succinendo Simeoni confessi sumus, » Vel etiam, ut exponit Nicetas, « pro acceptis beneficiis gratias egimus. »

(57) Ἐνθεος. Quinque Regg. et tres Coll., ἔνθεος.

(58) Συναστράφωμεν. Plures optimæ notæ codl. et Bas., συναστράφωμεν.

(59) Ἡ καὶ τὰ ἄλλα. Sic sex Regg. Deest τὰ ἰα ed.

et do eamur? Nempe purgationem, animique summisionem prius adhibendam esse, nec concionandi provinciam, ante suscipi debere, quam ad spiritualis et corporae ætatis perfectionem ventum fuerit. Hoc ad eos dictum velim, qui subito et temere ad baptismum accedunt, nec ad eum præparantur, nec per animi constitutionem, ad virtutis habitum perductam, id agunt, ut redemptio ipsis certa atque incolumis maneat. Quanquam enim hoc gratia æstet, ut præteritæ noxæ remittantur (gratia enim est), hinc magis cavendum, ne ad eundem vomitum redeamus. Hoc quoque in eos valet, qui adversus mysterii dispensatores insolentius efferruntur, si dignitate quadam præsent. Tertium ad eos spectat, qui juvenili ætate confidunt, atque quodvis tempus ad docendum, aut antistitis munus obennidum, idoneum esse arbitrantur. Jesus purgatur; et tu purgationem contemnis? A Joanne; et tu adversus præconem tuum insurgis? Tricesimum annum agens; et tu ante lanuginem senes doces, aut fortasse, auctoritatem habens? Ac deinde hic ætate iudices, et hæc exempla in ore versantur. Quisquis enim inique agit, ad sui defensionem promptus et paratus est. **687** Sed non habetur ut Ecclesie lex, quod raro accidit: quandoquidem nec hirundo una ver efficit, nec geometram una linea,

XV. Cæterum baptizat Joannes, Jesus accedit; forsitan quidem ut ipsum quoque, a quo baptizatur, sanctitate afficiat; proculdubio autem, ut totum veterem Adamum in aquis sepeliat: ante hos vero, et propter hos, Jordanem sanctificans; ut, quemadmodum spiritus et caro erat, sic etiam per Spiritum et aquam initiaret. Baptista non admittit: Jesus ceriat. Tum: *Ego a te baptizari debeo* ¹⁸, inquit lucerna Soli, vox Verbo, amicus Sponso, major inter omnes natos mulierum ¹⁹, omnis creaturæ Primogenito ²⁰, is, qui a materno ventre præsultrat, ei qui in ventre adoratus fuerat, præcursor et præcursorus, ei qui apparuerat atque apparebit. *Ego a te baptizari debeo*: adde, et pro te. Exploratum enim habebat fore, ut martyrio baptizaretur; aut, ut Petrus, non pedibus duntaxat purgaretur. *Ei tu venis ad me*? Hoc quoque propheticum. Futurum enim norat, ut quemadmodum post Herodem Pilatus fureret, ita eum quoque prius vita functum Christus sequeretur. Quid autem Jesus? *Sine nunc* ²¹. Hoc enim certo consilio et dispensatione fit. Sciebat namque paulo post futurum, ut ipse Baptistam baptizaret. Jam, quid ventilabrum significat ²²? Purgationem. Quid ignis ²³? Levitatis consumptionem, et Spiritus fervorem. Quid securis ²⁴? Insanabilis animi, etiam post adhibitum finem, excisionem. Quid gladius ²⁵? Verbi divini sectionem, bonum a malo dividentem, atque fidelem

A χαριζομένους, διὰ τῆς εἰς τὸ καλὸν ἐξέως. Καὶ γὰρ εἰ ἀρεσιν ἔχει τῶν παρελθόντων τὸ χάρισμα (χάρισμα γὰρ), ἀλλὰ τότε μᾶλλον εὐλαβείας ἄξιον, μὴ πρὸς τὸν αὐτὸν ἔμμετον ἐπανέλθωμεν. Τοῦτο πρὸς τοὺς ἐπαυρομένους κατὰ τῶν οἰκονόμων τοῦ μυστηρίου, ἂν ἀξίᾳ τιμὴ προέχουσιν. Τὸ τρίτον πρὸς τοὺς θαρρόυντας νεότητι, καὶ πάντα καιρὸν οἰομένους εἶναι διδασκαλίας, ἢ προσδρίας. Ἰησοῦς καθαίρεται· καὶ σὺ καταφρονεῖς τῆς καθάρσεως; Ὑπὸ Ἰωάννου· καὶ σὺ κατεξάνιστασαι τοῦ σοῦ κήρυκος; Τριακονταετῆς ὢν· καὶ σὺ πρὸ τῆς γενεάδος διδάσκεις τοὺς γέροντας, ἢ τὸ διδάσκειν (60) πιστεύεις, οὕτε παρὰ τῆς ἡλικίας, οὕτε παρὰ τὸν τρόπον τυγχὼν ἔχων τὸ αἰδέσιμον; Εἶτα ὁ Δαυτὴλ ἐνταῦθα, καὶ ὁ δεῖνα, νέει κριταί, καὶ τὰ παραδείγματα ἐπὶ γλώσσης. Πᾶς γὰρ ἀδικῶν εἰς ἀπολογίαὺν ἔτοιμος. Ἀλλ' οὐ νόμος Ἐκκλησίας, τὸ σπάνιον· εἴπερ μὴτὲ μία χελιδὼν ἔαρ ποιεῖ, μὴδὲ γραμμὴ μία τὸν γεωμέτρην, ἢ πλοῦς εἰς τὸν θαλάττιον.

docere te posse credis, nec ab ætate, nec a moribus Daniel profertur, tum iste, tum ille, in juvenili ætate iudices, et hæc exempla in ore versantur. Quisquis enim inique agit, ad sui defensionem promptus et paratus est. **687** Sed non habetur ut Ecclesie lex, quod raro accidit: quandoquidem nec

IE'. Πλὴν Ἰωάννης βαπτίζει, πρόσεισι Ἰησοῦς· ἀγιάσων τυγχὼν μὲν καὶ τὸν βαπτιστὴν· τὸ δὲ πρόδηλον, πάντα τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ, ἔν' ἐνθάφῃ τῷ ὕδατι· πρὸ δὲ τούτων καὶ διὰ τούτους (61), τὸν Ἰορδάνην· ὥσπερ ἦν πνεῦμα καὶ σὰρξ, οὕτω Πνεύματι τελειῶν καὶ ὕδατι. Οὐ δέχεται ὁ Βαπτιστὴς· ὁ Ἰησοῦς ἀγωνίζεται· Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, ὁ λύχνος τῷ Ἠλίῳ φησὶν, ἢ φωνὴ τῷ Λόγῳ, ὁ φίλος τῷ Νυμφίῳ, ὁ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὑπὲρ πάντας, τῷ Πρωτοτόκῳ πάσης κτίσεως, ὁ προσκίρτησας ἀπὸ γαστρὸς, τῷ ἐν γαστρὶ προσκυνῶντι, ὁ προδραμῶν (62) καὶ προδραμούμενος, τῷ φανέντι καὶ φανησομένῳ. Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι· πρόσθε καὶ τὸ, ὑπὲρ σοῦ. Ἦδει γὰρ τῷ μαρτυρίῳ βαπτισθῆσθαι· ἢ, ὡς Πέτρος, μὴ τοὺς πόδας μόνον καθαρῆσθαι. Καὶ σὺ ἐρχῇ πρὸς μέ; Καὶ τοῦτο προφητικόν. Ἦδει γὰρ ὡς μετὰ Ἡρώδην, Πιλάτον μανησόμενον, οὕτως αὐτῷ προσπελθόντι Χριστὸν ἐφόμενον. Τί δὲ Ἰησοῦς; Ἀρεὰς ἀρετῶν τοῦτο γὰρ ἡ οἰκονομία. Ἦδει γὰρ μετ' ὀλίγον, αὐτὸς τὸς βαπτίσων τὸν Βαπτιστὴν. Τί δὲ τὸ πτόον; Ἡ κάθαρσις. Τί δὲ τὸ πῦρ; Ἡ τοῦ κόφου δαπάνη, καὶ ἡ ζέσις τοῦ Πνεύματος. Τί δὲ ἡ ἀξίνη; Τῆς ἀθεραπέτου ψυχῆς ἡ ἐκτομή, καὶ μετὰ τὴν κόπρον. Τί δὲ ἡ μάχαιρα; Ἡ τομὴ τοῦ Λόγου, ἡ διαιρούσα τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρείττονος, καὶ διχοτομοῦσα τὸν πιστὸν καὶ τὸν ἀπιστον, καὶ ἐπαγείρουσα τὸν υἱὸν, καὶ τὴν θυγατέρα, καὶ τὴν νόμφην, τῷ πατρὶ, καὶ τῇ

¹⁸ Matth. iii, 14. ¹⁹ Matth. xi, 11. ²⁰ Coloss. i, 15. ²¹ Matth. iii, 14. ²² ibid. 12.

²³ ibid. 10. ²⁴ ibid. ²⁵ Matth. x, 34.

(60) Ἡ τὸ διδάσκειν. Sic tres Regg., Chrys., Par., etc. In ed., ἡ τῷ διδάσκειν.

(61) Διὰ τούτους. Nicetas, διὰ τούτων. « Per hos » sanctificans Jordanem; vim scilicet aquis impertiendo.

(62) Ὁ προδραμῶν. Sic sex Regg. Deest ὁ in ed.

Schol.: Προδραμῶν ἐν τῷ κόσμῳ, προδραμούμενος ἐν τῷ ᾧ τῷ φανέντι Χριστῷ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ φανέντι ἐν τῷ ᾧ. « Præcursor in mundo, præcursor in inferno Christo, qui suam mundo præsentiam exhibuit, eamque etiam inferno erat exhibiturus. » Sic etiam concludit Elias.

μητρὶ, καὶ τῇ πενθερᾷ, τὰ νέα καὶ πρόσφατα. τοῖς παλαιοῖς καὶ σκυώδεσι. Τί δὲ ὁ σφαιρωτὴρ τοῦ ὑποδήματος, ὃν οὐ λύεις ὁ βαπτίζων Ἰησοῦν, ὁ τῆς ἐρημίας καὶ ἀτροφος, ὁ νέος Ἠλίας, ὁ προφῆτου περισσότερος, ὅσῳ (63) καὶ τὸν προφητεύμενον εἶδες, ὁ Παλαιᾶς καὶ Νέας μεσότης; Τί τοῦτο; Τυχὸν ὁ τῆς ἐπιδημίας λόγος, καὶ τῆς σαρκὸς (64), οὐ μὴδὲ τὸ ἀχρότατον εὐδαλντον, μὴ ὅτι τοῖς (65) σαρκικοῖς ἐτι, καὶ νηπίοις ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς κατὰ Ἰωάννην τῷ Πνεύματι.

atque explicari possunt, non dicam ab iis, qui adhuc crassi et carnales sunt, atque in Christo parvuli, sed ne ab iis quidem, qui Spiritu Joannem referunt.

ΙΓ'. Ἀλλὰ καὶ ἀνείσιν Ἰησοῦς ἐκ τοῦ ὕδατος. Συναναφέρει γὰρ ἑαυτῷ τὸν κόσμον, καὶ ὁρᾷ σχιζόμενους τοὺς οὐρανοὺς, οὓς ὁ Ἀδὰμ ἐκλείσεν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν, ὥσπερ καὶ τῇ φλογίνῃ ρομφαίᾳ τὸν παράδεισον. Καὶ τὸ Πνεῦμα μαρτυρεῖ τὴν θεότητα· τῷ γὰρ ὁμοίῳ προστρέχει· καὶ ἡ ἐξ οὐρανῶν φωνή· ἐκείθεν γὰρ ὁ μαρτυρούμενος· καὶ ὡς περιστέρα, τιμᾷ γὰρ τὸ σῶμα, ἐπεὶ καὶ τοῦτο τῇ θεώσει θεός, σωματικῶς ὀρωμένη. Καὶ ἅμα πόρρωθεν εἰθίσται περιστέρα κατακλυσμοῦ λύσιν εὐαγγελίζεσθαι. Εἰ δὲ θγκοὺς καὶ σταθμοὺς κρίνεις θεότητα, καὶ διὰ τοῦτο μικρὸν σοὶ τὸ Πνεῦμα, ἐπὶ ἐν εἶδες περιστέρα, ὧ μικρόλογε περὶ τὰ μέγιστα, ὅρα σοὶ καὶ βασιλεῖαν οὐρανῶν ἀτιμάζειν, ἐπὶ κόκκῳ σινάπεως ἀπεικάσεται· καὶ τῆς Ἰησοῦ μεγαλειότητος ὑπεραίρειν τὸν ἀντικείμενον, ἐπὶ ὁ μὲν ὄρος μέγα καλεῖται, καὶ λευγαθὸν, καὶ βασιλεὺς τῶν ἐν τοῖς ὕδασι· ὁ δὲ ἄμυνός, καὶ μαργαρίτης, καὶ σταγὼν, καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύεται.

et rex eorum quæ in aquis degunt³³: ille autem agnus³⁴, et margarita³⁵, et gutta, atque id genus nominibus appellatur.

ΙΖ'. Ἐπεὶ δὲ βαπτίσματος ἡ πανήγυρις, καὶ δεῖ μικρὸν τι προσκακοπαθῆσαι τῷ (66) δι' ἡμᾶς μορφωθέντι, καὶ βαπτισθέντι, καὶ σταυρωθέντι, φέρε, τί περὶ διαφορὰς βαπτισμάτων φιλοσοφώμεν, ἐν' ἀπέλθωμεν ἐντεῦθεν κεκαθαρμομένοι. Ἐβάπτισε Μωϋσῆς, ἀλλ' ἐν ὕδατι· καὶ πρὸ τούτου, ἐν νεφέλῃ καὶ ἐν θαλάσῃ (67). Τυπικῶς δὲ τοῦτο ἦν, ὡς καὶ Παῦλος δοκεῖ· ἡ θάλασσα, τοῦ ὕδατος· ἡ νεφέλη, τοῦ Πνεύματος· τὸ μάννα, τοῦ τῆς ζωῆς ἄρτου· τὸ πόμα, τοῦ θείου πόματος. Ἐβάπτισε καὶ Ἰωάννης, οὐκ ἐτι μὲν Ἰουδαϊκῶς· οὐ γὰρ ἐν ὕδατι μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς μετάνοιαν· οὕτω δὲ ὅλον πνευματικῶς· οὐ γὰρ προστίθῃσι τὸ, ἐν Πνεύματι. Βαπτίζει καὶ Ἰησοῦς, ἀλλ' ἐν Πνεύματι. Τοῦτο ἡ τελείωσις. Καὶ πῶς οὐ θεός, ἵνα τι παραθάρρῃσω (68) μικρὸν, ἐξ οὗ καὶ σὺ

A ab infideli secantem, ac filium, et filiam, et nurum, adversus patrem, et matrem, et socrum excitantem³⁶, novaque et recentia, adversus prisca et umbratica. Quid autem calceamenti corrigia³⁷, quam non solvis, qui Jesum baptizas, tu, inquam, solitudinis alumne, ac nullius cibi homo, tu nove Elia, plus quam propheta³⁸, utpote qui eum etiam, qui prædicebatur, vidisti, tu inter Vetus et Novum Testamentum interjecte? Adventus forsan et carnis rationem, cujus ne extrema quidem facile solvi

688 XVI. At etiam Jesus ex aquis ascendit; mundum enim secum in altum effert, ac cælos, quos Adamus, et sibi, et posteris, quemadmodum et flammeo gladio paradysum, clauserat³⁹, findi atque aperiri cernit. Ac Spiritus deitatem testatur, nimirum ad parem accurrens; et vox cœlitus mittitur⁴⁰; illinc enim is erat, cui testimonium dicebatur; et ut columba⁴¹, corpus enim honore afficit, quandoquidem hoc etiam per deificationem Deus est, corporeo modo conspecta. Ac simul multis retro sæculis columba diluvii finem nuntiare consuevit⁴². Quod si mole ac pondere deitatem æstimas, ac propterea Spiritum parvum esse censes, quia in columbæ forma cernitur, o homo in maximis rebus minute ac jejune, jam tibi regnum quoque cœlorum contemnendum et pro nihilo putandum est, quia sinapis grano comparatur⁴³, ac majestati Jesu præferendus adversarius⁴⁴, quoniam hic quidem mons magnus vocatur⁴⁵, et leviathan,

XVII. Quoniam autem baptismi hoc festum est, pro eo qui nostra causa formatus, et baptizatus, atque in crucem sublatus est, nonnihil ærumnæ sufferre convenit, age, de variis baptismorum generibus aliquid disseramus, ut hinc purgati discedamus. Baptizavit Moyses, verum in aqua, priusque etiam in nube et in mari⁴⁶. Cæterum hoc per figuram agebatur, quemadmodum et Paulo placet. Mare enim aquam, nubes Spiritum, manna panem illum vitæ, potio divinam potionem adumbrabat. Baptizavit etiam Joannes, non jam ille quidem Judaico more, non enim in aqua solum, sed etiam ad pœnitentiam; nondum tamen prorsus spiritua-liter, nec enim addit, in Spiritu. Baptizat quoque D Jesus, sed in Spiritu. Quandoquidem perfectum

³³ Matth. x, 35.

³⁴ Matth. iii, 41.

³⁵ Matth. xi, 9.

³⁶ Gen. iii, 24.

³⁷ Matth. iii, 47.

³⁸ Luc. iii, 22.

³⁹ Gen. viii, 10.

⁴⁰ Matth. xiii, 31.

⁴¹ Zach. iv, 7.

⁴² Dan. ii, 45.

⁴³ Job iii, 8.

⁴⁴ Joan. i, 29.

⁴⁵ Matth. xiii, 46.

⁴⁶ Exod. xiii, 25. 1 Cor. x, 1 sqq.

(63) Ὁσφ. Coisl. 2, ὅσον.

(64) Σαρὰς. Reg. c. σαρκώσεως.

(65) Μὴ δὲ τοῖς. Reg. c, μὴ ὅτι γε ἡμῖν τοῖς, « non quidem a nobis, qui adhuc carnales sumus, » etc.

(66) Προσκακοπαθῆσαι τῷ, etc. Badaeus in Comment. p. 75, sic interpretatur: « Est in contemplatione et commemoratione humanitatis a Christo Salvatore sumptæ, affici dolore, et macerari, et pene intabescere. » Unde sic verti potest hic locus:

« Quoniam igitur baptismi festum est, operæ pretium fuerit, ut in ejus contemplatione, qui nostra causa humanam naturam assumpsit, et baptizatus ac crucifixus est, non nihil laboris atque ærumnarum patiamur, » etc.

(67) Ἐκ θαλάσσης. Deest ἐν in quinque Regg.

(68) Παραθάρρῃσω. Plures Regg., plures Colb., duo Coisl., Oxon., etc., παραθεωρήσω. Sic etiam legit Billius ac vertit: « ut obiter illud considerem, »

numerisque omnibus absolutum baptismum reddit. Quid autem, ut paulo fidentius obiter aliquid dicam, afferri potest, quin ille Deus non sit, per quem tu Deus efficeris? Quartum etiam baptismi genus novi, nempe quod martyrio et sanguine comparatur, quo ipse quoque Christus baptizatus est, et quidem eo cæteris augustius, quod nullis postea sordibus contaminatur. Quintum locum lacrymarum baptismus tenet: verum martyrio asperior et laboriosior est, utpote 689 qui per singulas noctes lectum suum ac stratum lacrymis lavat⁴⁷, cui ipsæ quoque vitii cicatrices fectent⁴⁸; qui lugens et contristatus ingreditur⁴⁹, et qui Manassis resipiscentiam⁵⁰, ac Ninivitarum humilitatem⁵¹, cui misericordia imperitita est, imitatur; qui Publicani verbis in templo utitur⁵², ac supra insolentem et superbum instat⁵³, deprimitur, et misericordiam implorat, ac exposcit.

XVIII. Ipse quidem (nam hominem me esse fateor, animal mutabile, fluxaque et fragilis natura), hunc quoque baptismum libenter amplector, ejusque datorem adoro, aliisque tribuo, ac misericordiam erogo, ut misericordiam consequar. Nam me quoque infirmitate circumdatum esse scio, illudque fore, ut qua mensura mensus fuero⁵⁴, eadem quoque mihi vicissim Deus remetiat. Tu vero quid ais? Quam legem statuis, o nove Pharisæe, ac nomine, non autem animi proposito, pure, ac Novati dogmata cum eadem infirmitate nobis efflans? Pœnitentiam non admittis? Luctibus locum negas? Lacrymas lacrymis non prosequeris? Utinam talem tibi judicem experiri non contingat. Jesu benignitate non moveris, qui infirmitates nostras suscepit, et morbos nostros portavit⁵⁵, qui non venit vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam⁵⁶, qui misericordiam mandavit, quam sacrificium⁵⁷, qui septuagies septies peccata condonat⁵⁸? Quam beata esset sublimitas tua, si puritas ea esset, non autem fastus, leges supra hominis caput instituens, ac morum correctionem per desperationem tollens. In eodem enim vitio sunt, indulgentia non corrigens, et severitas non condonans: illa omnes habenas laxat, hæc ob vehementiam strangulat. Puritatis specimen ede, et tum audaciam tuam probabo. At nunc vereor, ne ipse ulceribus scatens, medendi impossibilitatem inducas. Quid? Ne pœnitentem quidem Davidem admittis, cui propheticam quoque gratiam pœnitentia conservavit⁵⁹? Nec magnum illum Petrum, qui circa Salvatoris passionem humani ali-

A γίνη Θεός; Οἶδα καὶ τέταρτον βάπτισμα, τὸ διὰ μαρτυρίου καὶ αἵματος, ὃ καὶ αὐτὸς Χριστὸς ἐβαπτίσαστο, καὶ πολὺ γε τῶν ἄλλων αἰδεσιμώτερον, ὅσω δευτέρως ῥύποις οὐ μολύνεται. Οἶδα καὶ πέμπτον ἐστὶ, τὸ τῶν (69) δακρύων· ἀλλ' ἐπιπονιώτερον, ὡς ὁ λούων καθ' ἐκάστην νύκτα τὴν κλίνην αὐτοῦ καὶ τὴν στρωμνὴν τοῖς δάκρυσιν, ᾧ τῆς κακίας προσώζεσαν (70) καὶ οἱ μώλωπες· ὃς πενθῶν καὶ σκυθρωπάζων πορεύεται, καὶ ὃς (71) μιμεῖται τὴν ἐπιστροφὴν Μανασσῆ, καὶ τὴν τῶν (72) Νινευιτῶν ἡλεημένην (73) ταπεινώσιν· ὃς φθέγγεται τὰς τοῦ τελώου φωνὰς ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ δικαιούται παρὰ τὸν μεγάλαρχον Φαρισαίων· ὃς συγκύπτει κατὰ τὴν Χαναναίαν, καὶ ζητεῖ φιλανθρωπίαν, καὶ ψίχας, κυνὸς τροφὴν ἄγαν λιμώτοντος

Pharisæum justificatur; qui denique, Chananaea micas, hoc canis vehementi fame correpti pabulum,

B III. Ἐγὼ μὲν οὖν (ἄνθρωπος εἶναι γὰρ (74) ὁμολογῶ, ζῶν τρεπτὸν καὶ ῥευστῆς φύσεως), καὶ δέχομαι τοῦτο προθύμως, καὶ προσκυνῶ τὸν δειδωκότα, καὶ τοῖς ἄλλοις μεταδίδωμι, καὶ προεσφέρω τοῦ ἐλέου τὸν ἔλεον. Οἶδα γὰρ καὶ αὐτὸς ἀσθένειαν περικείμενος, καὶ ὡς ἂν μετρήσω, μετρηθήσόμενος. Εὐ δέ τι λέγεις, τί νομοθετεῖς, ὦ νέε Φαρισαίε, καὶ καθαρὲ τὴν προσηγορίαν, οὐ τὴν προαίρεσιν, καὶ φυσῶν ἡμῖν τὰ Ναυαίου μετὰ τῆς αὐτῆς ἀσθενείας; Οὐ δέχῃ μετάνοιαν; οὐ δίδως ὀδυρμοῖς χώραν; οὐ δακρύεις; (75) δάκρυον; Μὴ σὺ γε τοιοῦτου χριτοῦ τύχοις. Οὐκ αἰδῶ τὸ Ἰησοῦ φιλανθρωπον, τοῦ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν λαβόντος (76), καὶ τὰς νόσους βασιτάσαντος, τοῦ μὴ δικαίως ἐλθόντος, ἀλλ' ἁμαρτωλοῖς εἰς μετάνοιαν, τοῦ ἔλεον θέλοντος πολλοὺς ἢ C θυσίαν, τοῦ ἐβδομηκοντάκις ἐπὶ ταύτην συγχωροῦντος τὰ ἁμαρτήματα; Ὡς μακάριόν σου τὸ ὕψηλόν, εἰ καθαρότης ἦν, ἀλλὰ μὴ τύφος, νομοθετῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων, καὶ λύων τῇ ἀπογνώσει τὴν ἐπανόρθωσιν. Ὁμοίως γὰρ ἐστὶ κακὸν, καὶ ἀνεῖς ἀσωφρόνιστος, καὶ κατὰ γνώσιν ἀσυγχώρητος· ἡ μὲν ὅλην ἐφείσα τὴν ἡνίαν, ἡ δὲ τῷ σφοδρῷ καταγγούσα. Δειξόν μοι τὴν καθαρότητα, καὶ δέχομαι σου τὴν θρασυτητα. Νῦν δὲ δέδοικα, μὴ βρύων ἔλκεσιν, εἰσάγῃς τὸ ἀνιάτρευτον (77). Οὐδὲ τὸν Δαβὶδ δέχῃ μετανοοῦντα, ᾧ καὶ τὸ προφητικὸν χάρισμα ἡ μετάνοια συνετέρησεν; Οὐδὲ Πέτρον τὸν μέγαν παθόντα τὴν ἀνθρώπων περὶ τὸ σωτήριον πάθος; Ἰησοῦς δὲ ἐδέξατο, καὶ τῷ τρισσῷ τῆς ἐρωτήσεως καὶ τῆς ὁμολογίας, τὸ τρισσὸν τῆς ἀρνήσεως ἐθεράπευσεν. Ἡ οὐδὲ τελειωθέντα δέχῃ D δι' αἵματος; Ἔστι γὰρ καὶ τοῦτο τῆς (78) σῆς ἀπο-

⁴⁷ Psal. vi, 7. ⁴⁸ Ps. xxxvii, 5. ⁴⁹ ibid. 7. ⁵⁰ II. Paral. xxxiii, 15. ⁵¹ Jon. iii, 5. ⁵² Luc. xiii, 15. ⁵³ Matth. xv, 22 sqq. ⁵⁴ Matth. vii, 2. ⁵⁵ Isa. liii, 4. ⁵⁶ Luc. v, 52. ⁵⁷ Ose. vi, 6. ⁵⁸ Matth. xviii, 22. ⁵⁹ II Reg. xii, 15.

(69) Ἐτι, τὸ τῶν. Sic quinque Regg., Tres Coll. et Or. 1. Deest τὸ in ed.

(70) Προσώζεσαν. Quinque Regg., duo Coisl., etc., προσέζουσι.

(71) Καὶ ὃς. Sic Regg. bm, ph, Or. 1, Nicet. et Comb. Deest καὶ in ed.

(72) Τῶν. Deest in quinque Regg. et Or. 1.

(73) Ἠλεημένην. Or. 1, ἡλεημένων.

(74) Γὰρ. Deest in quatuor Regg.

(75) Οὐ δακρύεις, etc. Nicet.: « Non lacrymas lacrymis pœnitentium misces, vicem eorum dolens? »

(76) Λαβόντος. Reg. c, ἀναλαβόντος.

(77) Ἀνιάτρευτον. Bill.: « Medendi imbecillitatem. » Verterat tamen in prima editione: « Ne immedicabilis peccati doctrinam inducas. »

(78) Καὶ τοῦτο τῆς. Sic quinque Regg., Or. 1, etc. Deest τοῦτο in ed.

νοίας. Οὐδὲ τὸν ἐν Κορίνθῳ παρανομήσαντα (79); Αὐτὸς δὲ καὶ ἀγάπην ἐκύρωσεν, ἐπειδὴ τὴν διόρθωσιν εἶδε· καὶ τὸ αἶτιον· *Ἦνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ* (80) *καταποθῇ ὁ τοιοῦτος* (81), βαρῆθεις τῇ ἀμετρίᾳ τῆς ἐπιπλήξεως. Οὐδὲ τὰς νέας γαμίζεις χήρας, διὰ τὸ τῆς ἡλικίας εὐάλωτον; Παῦλος δὲ τοῦτο ἐτόλμησεν, οὗ αὐθιγὰ διδάσκαλος, ὡς ἐπὶ τέταρτον οὐρανὸν φθάσας, καὶ ἄλλον παράδεισον, καὶ ἀποβήτοτερον ἀκούσας ῥημάτων (82), καὶ μέλζονα κύκλον τῷ Εὐαγγελίῳ περιλαβών.

oppessus. An ne juvenibus quidem viduis, propter ætatis lubricum, ineundi matrimonii potestatem facis? At Paulus hoc facere minime dubitavit, ejus te scilicet magistrum prosteris, perinde atque ad quartum cælum, aliumque paradisum perveneris, ac verba magis arcana audiveris, majoremque circum Evangelio comprehenderit.

18. Ἄλλ' οὐ μετὰ τὸ βάπτισμα ταῦτα (83). Τίς ἡ ἀπόδειξις; ἢ δεῖξον, ἢ μὴ κατάκρινε. Εἰ δὲ ἀμφίβολον, νικῶ τὸ φιλόανθρωπον. Ἀλλὰ Ναυάτος, φησὶν, οὐκ ἐδέξατο τοὺς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεσόντας. Τί τοῦτο (84); Εἰ μὲν οὐ μεταγόνους, δικαίως· οὐδὲ ἐγὼ δέχομαι τοὺς, ἢ μὴ καμπτομένους, ἢ μὴ ἔξω, μὴδὲ ἀντιστοιχοῦντας τῷ κακῷ τὴν διόρθωσιν· καὶ ὅταν δέξωμαι, τὴν προσήκουσαν αὐτοῖς ἀπονέμω χάριν. Εἰ δὲ τοὺς ἐκτακέντας τοῖς δάκρυσιν, οὐ μιμήσομαι. Καὶ τίς μοι νόμος ἡ Ναυάτου μισανθρωπία, ὅς πλεονεξίαν μὲν οὐκ ἐκόλασε, τὴν δευτέραν εἰδωλολατρίαν· πορνείαν δὲ οὕτω πικρῶς κατεδίκασεν, ὡς ἄσκαρος καὶ ἀσώματος; Τί φατε; Πείθομεν ὑμᾶς τοῖς λόγοις τούτοις; Δεῦρο, στήτε μεθ' ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. Μεγαλύνωμεν ἅμα τὸν Κύριον. Μὴ τις ὑμῶν εἰπεῖν τολμήσῃ, μὴδὲ εἰ λανθάνω τεθάρρηκε· *Μή μου ἂπτου, καθαρὸς γάρ εἰμι*, καὶ τίς οὕτως ὥσπερ ἐγώ; μετὰδοτε καὶ ἡμῖν τῆς λαμπρότητος. Ἄλλ' οὐ πείθομεν; καὶ ὑπὲρ ὑμῶν (85) δακρύσομεν. Οὗτοι μὲν οὖν, εἰ μὲν βούλοιντο (86), τὴν ἡμετέραν ὁδὸν καὶ Χριστοῦ, εἰ δὲ μὴ, τὴν ἑαυτῶν πορεύσασθαι. Τυχὸν ἐκεῖ τῷ πυρὶ βαπτισθῆσονται, τὴν τελευταίαν βαπτίσματι, τῷ ἐπιπονωτέρῳ τε (87) καὶ μακροτέρῳ, ὃ ἐσθίει ὡς χόρτον τὴν ὕλην (88), καὶ θάπανται πάσης κακίας κουφότητα.

Christi, via, sin minus, sua insistant. In altero ævo baptismus, nec solum acerbior sed et diuturnior, qui crassam materiam instar feni depascitur, ac omnis vitii levitatem absumit.

K'. Ἡμεῖς δὲ τιμῶμεν τὸ Χριστοῦ βάπτισμα δήμερον, καὶ καλῶς ἐορτάσωμεν, μὴ γαστρὶ τρυφῶντες, ἀλλὰ πνευματικῶς εὐφραίνόμενοι. Τρυφῶμεν (89) δὲ πῶς; Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε. Εἰ μὲν φοινικιοὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐστέ, καὶ ἤττον αἱματώδεις, λευκάνθητε ὡς χιών· εἰ δὲ κόκκινοι καὶ ἄνδρες αἱμάτων τέλειοι, κἂν εἰς ἐρίου λευκότητα φθάσατε. Πάντως δὲ καθάρητε καὶ καθαίρεσθε. Ω;

A quid perpressus est? At Jesus eum suscepit, ac per triplicem interrogationem et confessionem⁶¹, triplicem abjurationem sanavit. Quid? Ne martyrio quidem perfunctum admittis? (Nami id quoque tuæ arrogantiae est). Nec eum, qui scelere sese in Corintho devinxit⁶²? At Paulus charitatem etiam erga eum firmavit, 690 simul atque eum ad meliorem vitæ frugem rediisse perspexit; istamque causam assert: *Ne abundantiori tristitia absorbeatur, qui ejusmodi est*⁶³, immodica objurgatione gravatus et

XIX. Verum, inquis, hæc minime post baptismum. Quo argumento id confirmas? Aut rem ita se habere proba: aut, si id nequis, ne condemnes. Quod si res dubia est, vincat humanitas et facilitas. At Novatus, inquis, persecutionis tempore lapsos non recepit. Quid hoc? Si quidem illi pœnitentia minime ducebantur, optimo jure eos repulit (nam ne ipse quidem eos recipio, qui vel nullo modo, vel non satis deprimuntur, nec patrato crimini parem vitæ emendationem afferunt; eumque recipio, convenientem ipsis locum assigno); sin autem lacrymis confectos, haudquaquam istud imitabor. Quid autem Novati crudelitatem pro lege habeam, qui avaritiam quidem, alterum scilicet idololatriæ genus⁶⁴, nulla pœna vindicavit; stuprum autem ita sæpe acerbè condemnavit, quasi ipse carnis et corporis expertus esset? Quid dicitis? An vos his verbis permovemus? Agendum, a nobis, hoc est, ab hominum partibus, state. Dominum una magnificemur. Ne quis vestrum, quantilibet virtute sua fretus, eo audacia prorumpat, ut dicat: *Noli me tangere, purus enim sum*⁶⁵, et quis mihi par? Facite ut nos quoque in splendoris vestri partem veniamus. At non flectimus? Lacrymas pro vobis fundemus. Atque hi quidem nostri, si velint, atque a læo igni fortasse baptizabuntur; qui postremus est

XX. Nos autem hodie Christi baptismum honore complectamur, ac festum honeste celebremus, non ventris deliciis operam dantes, sed spiritualiter nosipos oblectantes. Quonam autem modo deliciis indulgebimus? *Lavamini, mundi estote*⁶⁶. Si 691 peccato rubri estis, minusque sanguinei, quasi nix dealbemini⁶⁷: si autem coccinei ac perfecti viri sanguinum, etiam usque ad lææ candorem perve-

⁶⁰ Matth. xxvi, 70.

⁶¹ Joan. xxi, 15.

⁶² I Cor. v, 1 et sqq.

⁶³ II Cor. ii, 7.

⁶⁴ Ephes. v, 5.

⁶⁵ Isa. lxi, 5.

⁶⁶ Isa. i, 16.

⁶⁷ ibid., 18.

(79) *Παρανομήσαντα*. Or. 1, πεπορευμένα.

(80) *Λύπη*. Plures Regg. et Colb. addunt, βαρῆ-
θεις.

(81) *Ὁ τοιοῦτος*. Deest in Regg. bm, ph.

(82) *Ἀκούσας ῥημάτων*. Sic Reg. ph. Deest ῥη-
μάτων in ed.

(83) *Ταῦτα*. Reg. c et Or. 4 addunt, ψησί τις.

(84) *Τί τοῦτο*. Reg. c et Comb., Καί τι τοῦτο.

(85) *Ἐμῶν*. Plures Colb., ἡμῶν. Mox, δακρύσο-
μεν. Duo Regg., δακρύσωμεν.

(86) *Βούλοιντο*. Reg. bm, βούλονται.

(87) *Ἐπιπονωτέρῳ τε*. Sic quatuor Regg. et duo
Colb. Deest τε in e i.

(88) *Χόρτον τὴν ὕλην*. Nicet. « terrenos et car-
nales affectus » intelligit.

(89) *Τρυφῶμεν*. Tres Regg., τρυφῶμεν.

nite. Omnino autem purgati sitis, ac purgemini. Nulla enim re Deus perinde delectatur, ut hominis, pro quo omnis sermo et omnia mysteria, resispiscencia et salute; ut efficiamini, sicut luminaria in mundo⁹², vis quædam vitalis reliquis hominibus, quo perfecta lumina magno illi lumini astantes, ejus ipsius, quæ in cælo est, lucis splendoribus imbuamini, purius et clarius a Trinitate illuminati, cujus nunc radium unum ex una deitate manantem minus plene accepistis, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

⁹² Philip. II, 15.

(90) Ὑποδέδεχθε. Bas., ὑποδεέμεθα, « accepimus. »

A οὐδὲν τοσούτον χαίρει Θεός, ὅσον ἀνθρώπου διορθώσει καὶ σωτηρίᾳ, ὑπὲρ οὗ λόγος ἅπας καὶ ἅπαν μυστήριον· ἵνα γέντῃσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, ζωτικῇ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις δύναμις, ἵνα φῶτα τέλει αὐτῷ μεγάλῳ φωτὶ παραστάντες, καὶ τὴν ἐκείσε μυηθῆτε φωταγωγίαν, ἀλλαμπόμενοι τῇ Τριάδι καθάρωτερον καὶ τρανότερον, ἧς νῦν μετρίως ὑποδέχεσθε (90) τὴν μίαν αὐγὴν ἐκ μιᾶς τῆς θεότητος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος (91) εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(91) Καὶ τὸ κράτος. Sic Coisl. 2 et Or. 1. Sic etiam legit Billius. Hæc desunt in ed.

ORATIO XL^a

In sanctum baptisma.

I. Quoniam heri splendidum Luminum diem celebravimus (salutem etenim nostram lætitia prosequi conveniebat, ac multo quidem magis, quam carnis amici, qui dies eos quotannis celebrant, quibus vel nati, vel matrimonio juncti sunt, vel nomen acceperunt, vel certe inter juvenes censerī cœperunt, vel locum aliquem primum incoluerunt, vel quacunq; tandem alia de causa, quæ ab hominibus celebratur); hodie de baptismo, ac beneficio hinc ad nos manante, breviter disseremus: tametsi hesternæ luce nos oratio effugerit, tum quia temporis angustia premebatur, tum quia sermo saturitatem ac fastidium fugebat. Sermonis quippe saturitas non minus auribus inimica est, quam immodicus cibus corpori. Operæ prelium autem fuerit vos ad ea, quæ dicturi sumus, animum attentum asserre, atque orationem de tantis rebus institutam, non perfunctorie et oscitanter, sed prompte et alacriter excipere: quandoquidem hoc quoque habere.

692 II. Triplex nativitas genus agnoscit Scriptura: primum ex corporibus, alterum ex baptismo, tertium ex resurrectione. Horum primum, nocturnum et servum est, ac cum libidine conjunctum; alterum, diurnum et liberum, ac depellendarum vitiosarum affectionum vim habens,

^a Alias, et nunc «L. — Habita Constantinopoli 7 Januarii 381.

(92) Πολλῷ μᾶλλον. Quatuor Regg., Coisl. 2, Par., Oxon., etc., πολὺ πλεον. Reg. d., πολὺ πλέον.

(93) Κουρόσυρα. Schol.: «Ὅτε τοὺς ὀδόντας ἐκφέρωσι τὰ νήπια, ἐορτὴν ἐπιτελοῦν.» Cum infantes dentes efferunt, festum agebant. Nicetas sic exponit: «Quando, decursa et exacta adolescentia, in juvenum ordinem ascripti sunt;» aut, «quando primum ipsis coma in superfluum excrescens attonsa est.» Suidas interpretatur κουρόσυρον, «acrificium olim pro comæ primitiis offerri solitum,» τὸ ὑπὲρ κουράς θυόμενον. Gregorius forsitan hac voce, tam «barbæ» quam «comæ» primitias significat. Barbatoriarum antiquitatum ritum, πωγωνοκουρίων, erudite explicat Adrianus Valesius in suis ad Berengarii panegyricum notis, pag. 194; sed tamen

ΛΟΓΟΣ Μ'.

Εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα.

A. Χθὲς τῇ λαμπρᾷ τῶν Φῶτων ἡμέρᾳ πανηγυρίσαντες (καὶ γὰρ ἐπῆρπε χαρμόσυνα θέσθαι τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, καὶ πολλῷ μᾶλλον (92) ἡ γαμήλια, καὶ γενέθλια, καὶ ὀνομαστήρια, τοῖς σαρκοῦς φίλοις, κουρόσυρὰ (93) τε καὶ κατοικέσια (94), καὶ ἐτήσια (95), ὅσα τε ἄλλα πανηγυρίζουσιν ἄνθρωποι), σήμερον περὶ τοῦ βαπτίσματος βραχεία διαλεξόμεθα (96), καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἡμῖν ὑπαρχούσης εὐεργεσίας· εἰ καὶ χθὲς ἡμᾶς ὁ λόγος παρέδραμε, τῆς ὥρας κατεπιγούσης, καὶ ἅμα τοῦ λόγου τὸν χρόνον φεύγοντος. Κόρος δὲ (97) λόγου, πολέμιος ἀκοαῖς, ὡς υπερβάλλουσα τροφὴ σώμασι (98). Προσέχειν δὲ ἄξιον τοῖς λεγομένοις, καὶ μὴ παρέργως, ἀλλὰ προθύμως τὸν περὶ τηλικούτων διέξασθαι λόγον· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἐστὶ φωτισμός, τὸ γνῶναι τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν.

B. Τριστὴν γέννησιν ἡμῖν ὁ Λόγος τὴν ἐκ σωμάτων, τὴν ἐκ βαπτίσματος, καὶ (99) τὴν ἐξ ἀναστάσεως. Τούτων δὲ (1), ἡ μὲν νυκτερινὴ τέ ἐστι, καὶ δοῦλη, καὶ ἐμπαθής· ἡ δὲ ἡμερινή, καὶ ἐλευθέρα, καὶ λυτικὴ παθῶν, πᾶν τὸ ἀπὸ γενέσεως κάλυμμα περιτέμνουσα, καὶ πρὸς τὴν ἀνω ζωὴν ἐπαν-

D primus non est habendus, qui, ut ipse sibi videtur, ritum hunc comam tondendi et dedicandi animadverterit.

(94) Κατοικέσια. Schol.: Τὰ τοῦ οἴκου ἐγκαταστάσεις. «Habitationis enclenia, novæ domus habitatio.»

(95) Ἐτήσια. «Quæ annua celebritate recurring.» Nonnulli etiam interpretantur de præludio, seu tirocinio consulatus, nilitaris præfecturæ, etc. Nicetas id intelligit de die, quo quis maximum periculum effugit.

(96) Διαλεξόμεθα. Duo Regg., διαλεξώμεθα. Alii duo, φιλοσοφήσομεν.

(97) Κόρος δὲ. Reg. ph, κόρος γάρ.

(98) Σώμασι. In nonnullis, σώματι.

(99) Καί. Deest in pluribus.

(1) Δέ. Deest in tribus Regg. et Or. 1.

ἀγούσα (2) · ἡ δὲ φοβερωτέρα καὶ συντομωτέρα, πῖν τὸ πλάσμα (3) συνάγουσα ἐν βραχεὶ τῷ πλάστῃ πικραστηρόμενον, καὶ λόγον ὑφέξον τῆς ἐνταῦθα δουλείας, καὶ πολιτείας, εἴτε τῇ σαρκὶ μόνον ἐπικολούθησεν, εἴτε τῷ Πνεύματι συνανήλθε (4), καὶ τὴν χάριν ἡδέσθη τῆς ἀναπλάσεως. Ταύτας δὲ τὰς γεννήσεις ἀπάσας παρ' αὐτοῦ τιμήσας ὁ ἐμὸς Χριστὸς φαίνεται · τὴν μὲν, τῷ ἐμφυσήματι (5) τῷ πρώτῳ καὶ ζωτικῷ · τὴν δὲ, τῇ σαρκώσει, καὶ τῷ βαπτίσματι, ὅπερ αὐτὸς ἐβαπτίσματο · τὴν δὲ, τῇ ἀναστάσει, ἧς αὐτὸς ἀπῆρξατο · ὡς ἐγένετο πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, οὕτω καὶ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν γενέσθαι καταξιώσας.

cionem⁷³, quam ipse auspicatus est; nimirum sicut primogenitus in multis fratribus⁷³ exstitit, ita primogenitus quoque ex mortuis⁷⁴ fieri non dedignatus.

Γ'. Περὶ μὲν δὴ τῶν δύο γεννήσεων, τῆς πρώτης τέ φημι, καὶ τῆς (6) τελευταίας, φιλοσοφεῖν, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ · περὶ δὲ τῆς μέσης, καὶ τῆς νῦν ἡμῖν ἀναγκαίας, ἧς ἐπώνυμος ἡ τῶν φώτων ἡμέρα, φιλοσοφήσωμεν (7) · Τὸ φῶτισμα, λαμπρότης ἐστὶ ψυχῶν, βίου μετὰθεσις, ἐπερώτημα (8) τῆς εἰς Θεὸν συνειδήσεως · τὸ φῶτισμα, βοήθεια τῆς ἀσθενείας τῆς ἡμετέρας · τὸ φῶτισμα, σαρκὸς ἀπόθεσις, Πνεύματος ἀκολουθήσις, Λόγου κοινωνία, πλάσματος ἐπανόρθωσις, κατακλισμὸς ἀμαρτίας, φωτὸς μετουσία, σκότους κατάλυσις · τὸ φῶτισμα, ὄχημα πρὸς Θεόν, συνεκδήμια Χριστοῦ (9), ἔρεισμα πίστεως, νοῦ τελευταίσις, κλεῖς οὐρανῶν βασιλείας, ζωῆς ἀμειψίς, δουλείας ἀναίρεσις, δεσμῶν ἑλυσίς, συνθέσεως μεταποίησις (10) · τὸ φῶτισμα (τί δεῖ πλεῖον καταριθμεῖν), τῶν τοῦ Θεοῦ δώρων (11) τὸ κάλλιστον καὶ μεγαλοπρεπέστατον. Ὡς περ γὰρ (12) Ἅγια ἁγίων καλεῖται τινα, καὶ Ἄσματα (13) ἁσμάτων (ἐμπερικτικώτερα γὰρ ἐστὶ καὶ κυριώτερα) · οὕτω καὶ αὐτὸ παντὸς ἄλλου τῶν παρ' ἡμῖν φωτισμῶν ὃν ἁγιώτερον.

Δ'. Καλεῖται ἡ, ὥς περ Χριστὸς ὁ τούτου δοτήρ, πολλοῖς καὶ διαφόροις ὀνόμασιν, οὕτω δὲ καὶ τὸ δώρημα · εἴτε διὰ τὸ περιχαρὲς τοῦ πράγματος τούτου παθόντων ἡμῶν (φιλοῦσι γὰρ οἱ σφόδρα περὶ τι ἐρωτικῶς διακείμενοι, ἡδέως συνεῖναι καὶ τοῖς ὀνόμασιν), εἴτε τοῦ πολυειδοῦς τῆς εὐεργεσίας πολλὰς καὶ τὰς κλήσεις ἡμῖν δημιουργήσαντος (14). Δῶρον καλοῦμεν, χάρισμα, βάπτισμα, χρίσμα, φῶτισμα, ἀφθαρσίας ἔνδυμα, λουτρὸν καλιγγενεσίας, σφραγίδα, πᾶν ὃ τι τιμιον · δῶρον μὲν, ὡς καὶ μηδὲν προεισενεγκούσι

A omne, quod a nativitate contractum est, velamen amputans, et ad supernam vitam nos revocans: postremum, formidabilius ac brevius, omne hominum genus temporis momento in unum cogens, ut Creatori sistantur, suaeque servitutis, et vitae actae rationem reddant, sive carnem solum secutae fuerint, sive sese una cum Spiritu in altum evexerint, atque instaurationis gratiam coluerint. Has porro cunctas nativitates honore a Christo meo affectas fuisse constat; primam quidem, per primam illam et vitalem insufflationem⁶⁹; secundam vero, per incarnationem⁷⁰ et baptismum⁷¹, quo ipse baptizatus est; tertiam denique, per resurrectionem⁷², quam ipse auspicatus est; nimirum sicut primogenitus in multis fratribus⁷³ exstitit, ita primogenitus quoque ex mortuis⁷⁴ fieri non dedignatus.

III. Ac de duabus quidem nativitatibus, hoc est, de prima et ultima, non est nunc disputandi locus: verum de media, et hoc tempore nobis necessaria, a qua luminum dies nomen accepit, tractabimus. Baptismus igitur, splendor est animarum, vitae in melius mutatio, conscientiae ad Deum interrogatio⁷². Baptismus, infirmitatis nostrae adjumentum. Baptismus, carnis est abjectio, Spiritus assectatio, Verbi participatio, signenti correctio, peccati diluvium, lucis communicatio, tenebrarum oppressio. Baptismus, vehiculum ad Deum, peregrinatio cum Christo, fidei adminiculum, mentis perfectio, caelestis regni clavis, vitae commutatio, servitutis depulsio, vinculorum solutio, compositionis in meliorem statum conversio. Quid plura commemorare attinet? Baptismus, omnium Dei beneficiorum praeclearissimum est et praestantissimum. Etenim, ut quaedam Sancta sanctorum vocantur, et Cantica canticorum (quod scilicet latius pateant ac plura complectantur, praecipuamque dignitatem habeant); eodem modo baptismus quoque illuminatio dicitur, quod omnes alias illuminationes sanctitate superet.

693 IV. Quemadmodum autem Christus, hujus doni dator, multis ac diversis nominibus appellatur, ita ipsum quoque donum varia nomina sortitur: sive id nobis ob miram quamdam rei laetitiam accidat (sit enim fere, ut qui rem aliquam impensissime amant, nomina quoque ipsa libenter usurpent); sive quod multiplex hujus beneficii utilitas, multas quoque appellationes nobis pepererit. Donum vocamus, gratiam, baptismum, unctionem, illuminationem, incorruptionis indumentum, rege-

⁶⁹ Gen. II, 7. ⁷⁰ Luc. II, 7. ⁷¹ Luc. III, 21. ⁷² Marc. XVI, 6. ⁷³ Rom. VIII, 29. ⁷⁴ Coloss. I, 18. ⁷⁵ I Petr. III, 21.

(2) *Επαράγουσα*. Reg. c. παραπέμπουσα.

(3) *Πᾶν τὸ πλάσμα*. « Omnes homines, universum hominum genus. » Non recte Bill., « res omnes creatas. » Homo singulariter πλάσμα vocatur, Dei manu formatus, solusque Creatori anteactae vitae rationem in extremo die redditurus.

(4) *Συνανήλθε*. Coisl. I, Bas., Comb., συναπῆθε.

(5) *Τῷ ἐμφυσήματι*. Gen. II, 7: « Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae, et factus est homo in animam viventem. »

(6) *Τῆς*. Beest in duobus codd.

(7) *Φιλοσοφήσωμεν*. Or. I, φιλοσοφήσωμεν.

(8) *Ἐπερώτημα*. Reg. c. ἐπερώτησις.

(9) *Συνεκδήμια Χριστοῦ*. « Mors cum Christo. » Sic alibi Gregorius, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἐκδήμια, « post mortem. »

(10) *Συνθέσεως μεταποίησις*. « Totius hominis instauration, in meliorem statum mutatio. »

(11) *Δῶρον*. Plures codd., δωρεῶν.

(12) *Ὡς περ γάρ*. Sic Reg. hm. Sic etiam legit Billius. Deest γάρ in ed.

(13) *Ἄσματα*. Tres Regg., ἄσμα.

(14) *Δημιουργήσαντος*. Basiliën., δημιουργοῦντος.

nerationis lavacrum, sigillum, ac denique excellentissimo quovis nomine appellamus. Donum dicitur, quia iis, qui nihil prius contulerunt, datur; gratia, quia etiam debentibus; baptismus, quia peccatum in aqua sepelitur; unctio, quia sacer et regius (hæc enim erant, quæ ungebantur); illuminatio, quia splendor et claritas; indumentum, quia ignominie nostræ velamen est; lavacrum, quia abluit; sigillum, quia conservatio est, ac dominationis obsignatio. Huic gratulantur cæli; hunc angeli propter splendoris cognitionem celebrant: hic beatitudinis illius imaginem gerit; hunc laudibus quidem et hymnis celebrare volumus, verum pro rei dignitate non possumus.

V. Ac quidem Deus summum et inaccessible ac ineffabile lumen est, quod nec mente percipi, nec verbis explicari potest, naturam omnem ratione præditam illuminans. Hoc in intelligibilibus, quod sol in sensibilibus; eo se magis contemplandum nobis præbens, quo accuratius animos purgaverimus; eo rursus magis amandum, quo magis contemplati fuerimus; eo denique magis cognoscendum, quo magis amaverimus, sese ipse speculans et comprehendens, ac perexigue ad externa diffundens. Lumen porro hoc dico, quod in Patre, et Filio, et Spiritu sancto consideratur: quorum opulentia, naturæ identitas est, atque una eademque splendoris proslutatio. Secundum lumen est angelus, primi illius luminis velut rivulus quidam aut participatio, per propensionem ad illud ac ministerium, illuminationem habens: de quo statuere nequeo, utrum pro classis suæ ordinisque ratione splendor ei impertiat, an potius pro divinæ illuminationis modo hanc vel illam sedem accipiat. Tertium lumen homo est, quod externis etiam perspicuum et manifestum est. Φως enim, id est, *lumen*, hominem **694** vocant, propter rationis nobis insitæ vim et facultatem. Quo etiam rursus nomine ii inter nos appellantur, qui Deo similiores sunt, propiusque ad Deum accedunt. Aliud quoque lumen agnosco, nempe illud, quo primigenæ tenebræ depulsæ, aut certe intercisæ sunt, quod ante res eas omnes creatas, quæ aspectu sentiuntur, productum est; circularemque item illam siderum conversionem, et supernum splendorem, universum orbem illustrantem.

VI. Jam lumen etiam erat primigenum illud mandatum, quod primigeno homini datum est (quandoquidem *legis mandatum lucerna et lumen est*⁷⁶; et rursus, *Lumen præcepta tua in terra*⁷⁷); tametsi invida illa caligo irrepens vitium procrearit. Lumen etiam typicum, atque ad modulum eorum, qui excipiebant, admensum, Lex scripta erat, veritatem adumbrans, ac magni illius luminis mysterium: quippe et Moysis vultus, eo perfusus, gloria affici-

διδομενον· χάρισμα δὲ, ὡς καὶ ὀφείλουσι (15)· βάπτισμα δὲ, ὡς συνβαπτομένης (16) τῇ ὕδατι τῆς ἀμαρτίας· χρίσμα δὲ, ὡς ἱερὸν καὶ βασιλικὸν (ταῦτα [17] γὰρ ἦν τὰ χρίόμενα)· φωτισμα δὲ, ὡς λαμπρότητα· ἐνδύμα δὲ, ὡς αἰσχύνης κάλυμμα (18)· λουτρὸν δὲ, ὡς ἐκπλυσιν· σφραγίδα δὲ, ὡς συντήρησιν, καὶ τῆς δεσποτίας σημείωσιν. Τούτῳ συγκαίρουσιν οὐρανοί· τοῦτο δοξάζουσιν ἄγγελοι, διὰ τὸ συγγενὲς τῆς λαμπρότητος· τοῦτο εἰκὼν τῆς ἐκείθεν μακαριότητος· τοῦτο ἡμεῖς ἐξυμνεῖν βουλόμεθα μὲν, οὐ δυνάμεθα δὲ ὅσον ἄξιον.

B. Εἴ. Θεὸς μὲν ἐστὶ φῶς τὸ ἀκρότατον, καὶ ἀπρόσιτον, καὶ ἀρρήτον (19), οὐτε νῦν καταληπτὸν, οὐτε λόγῳ ῥητὸν, πάσης φωτιστικὸν λογικῆς φύσεως. Τοῦτο ἐν νοητοῖς, ὅπερ ἐν αἰσθητοῖς ἥλιος· ὅσον ἂν καθαιρώμεθα, φανταζόμενον· καὶ ὅσον ἂν φαντασθῶμεν, ἀγαπώμενον· καὶ ὅσον ἂν ἀγαπήσωμεν, αὖθις νοοῦμενον· αὐτὸ ἐαυτοῦ θεωρητικὸν τε καὶ καταληπτικὸν, ὀλίγα τοῖς ἐξω χέμενον. Φῶς δὲ λέγω, τὸ ἐν Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρούμενον· ὃν πλοῦτος ἐστὶν (20) ἡ συμφοία, καὶ τὸ ἐν ἔξαλμα τῆς λαμπρότητος. Δεύτερον δὲ φῶς ἄγγελος, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπορόφη τις, ἡ μετουσία, τῇ πρὸς αὐτὸ νεύσει καὶ ὑπουργίᾳ τὸν φωτισμὸν ἔχουσα· οὐκ οἶδα, εἴτε τῇ τάξει τῆς στάσεως μεριζομένη τὸν φωτισμὸν, εἴτε τοῖς μέτροις τοῦ φωτισμοῦ τὴν τάξιν λαμβάνουσα. Τρίτον φῶς ἄνθρωπος, ὃ καὶ τοῖς ἐξω δῆλόν ἐστι. Φῶς γὰρ τὸν ἄνθρωπον ὀνομάζουσι, διὰ τὴν τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου δύναμιν· καὶ ἡμῶν αὐτῶν πάλιν οἱ θεοειδέστεροι, καὶ μᾶλλον θεῶ πλησιάζοντες. Οἶδα καὶ ἄλλο φῶς, ὃ τὸ ἀρχέγονον ἡλάσθη σκότος, ἢ διεκόπη, πρῶτον ὑποστὰν τῆς ὁρατῆς κτίσεως, τὴν τε κυκλικὴν τῶν ἀστέρων περίοδον, καὶ τὴν ἄνωθεν φρυκτωρίαν, κόσμον ὅλον αὐγάζουσιν.

conversionem, et supernum splendorem, universum orbem illustrantem.

D. Γ'. Φῶς μὲν ἦν καὶ ἡ τῷ πρωτογόνῳ δοθεῖσα πρωτόγονος ἐντολή (ἐπειδὴ, *Λύχνος ἐντολὴ νόμου καὶ φῶς*· καὶ διότι [21], *Φῶς τὰ προστάγματα σου ἐπὶ τῆς γῆς*), εἰ καὶ τὸ φθονερὸν σκότος ἐπεισελθὼν τὴν κακίαν ἐδημιούργησεν· φῶς δὲ τυπικὸν καὶ σύμμετρον τοῖς ὑποδεχομένοις, ὁ γραπτὸς νόμος, σκιαγραφῶν (22) τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ τοῦ μεγάλου φωτὸς μυστήριον· εἴπερ καὶ τὸ Μωυσέως πρόσωπον τούτῳ δοξάζεται. Καὶ ἵνα πλείονα φῶτα δώμεν τῷ

⁷⁶ Psal. cxviii, 105. ⁷⁷ Prov. vi, 23.

(15) Ὁφείλουσι. Plerique codd., ὀφλουσι.

(16) Συνβαπτομένης. Plures Regg. et Colb., Or. 1, etc., ἐνθαπτομένης.

(17) Ταῦτα. Sic quinque Regg., decem Colb., Or. 1, Bas., Comb. « Hæc erant, » etc., nempe sacerdotes et reges. « Sacerdotes enim et reges, » inquit Nicetas, « juxta Moysen legem ungebantur. » In ed., τοιαῦτα. Quod vertit Bill. « Hujusmodi enim ea erant, » etc.

(18) Κάλυμμα. Tres Regg., συνκάλυμμα. In aliis, συγκάλυμμα.

(19) Καὶ ἀρρήτον. Deest in quinque Regg., octo Colb., Or. 1 et Combef., nec vertit Billius.

(20) Ἐστὶν. Deest in tribus Regg. et Or. 1.

(21) Διότι. Reg. ph, δι' ὅτι.

(22) Σκιαγραφῶν. Reg. hm, et Or. 1, σκιογραφῶν.

λόγω, φῶς μὲν ἦν ἐκ πυρὸς τῷ Μωϋσεῖ (23) φαντα-
ζόμενον, ἥνικα τὴν βάτον ἔκαie μὲν, οὐ κατέκαie δέ,
ἵνα καὶ τὴν φύσιν παραδείξῃ, καὶ γυνώσκῃ τὴν δύ-
ναμιν· φῶς δέ, τὸ ἐν στήλῃ πυρὸς ὁδηγήσαν τὸν
Ἰσραὴλ, καὶ ἡμερώσαν τὴν ἔρημον· φῶς, τὸ Ἡλίαν
ἀρπάσαν ἐν τῷ τοῦ πυρὸς ἄρματι, καὶ μὴ συμφλέξαν
τὸν ἀρπαζόμενον· φῶς, τὸ τοὺς ποιμένας περιστρά-
ψαν, ἥνικα τὸ ἄχρονον φῶς τῇ χρονικῇ ἐμίγνυτο (24)·
φῶς, τὸ τοῦ προδραμόντος (25) ἀστέρος ἐπὶ Βηθλεὲμ
κάλλος (26), ἵνα καὶ Μάγους ὁδηγήσῃ, καὶ δορυφο-
ρήσῃ (27) τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς φῶς, μετ' ἡμῶν γενόμενον
φῶς, ἡ παραδειγθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῖς μαθη-
ταῖς, μικροῦ στερότερά δέ (28) ὅψεως· φῶς, ἡ Παῦ-
λον περιστράψασα φαντασία, καὶ πληγῇ (29) τῶν
ὀφθαλμῶν, τὸν σκότον τῆς ψυχῆς θεραπεύσασα (30)·
φῶς, καὶ ἡ ἐκεῖθεν λαμπρότης, τοῖς ἐνταῦθα κεκα-
θαρμένοις, ἥνικα ἐκλάμψουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος,
ὃν ἰστάται ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ, θεῶν ὄντων καὶ βασι-
λέων, διαστέλλων καὶ διαίρων τὰς ἀξίας τῆς ἐκεῖθεν
μακαριότητος· φῶς (31) παρὰ ταῦτα ἰδιότροπως,
ὁ τοῦ βαπτίσματος φωτισμὸς, περὶ οὗ νῦν ἡμῖν ὁ λό-
γος, μέγα καὶ θαυμαστὸν τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν
περιέχων (32) μυστήριον.

rum utique deorum ac regum, in medio stat Deus, beatitudinis illius atque dignitatis gradus distinguens et
dividens. Lumen postremo, præter hæc omnia, propiori et peculiari modo, est baptismi splendor,
de quo nunc oratio nobis instituta est, quo magnum 695 atque admirandum salutis nostræ mysterium
continetur.

Z'. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ μὲν μηδὲν ἁμαρτεῖν ἐστὶ Θεοῦ,
καὶ τῆς πρώτης καὶ ἀσυνθέτου φύσεως· ἀπλότης
γὰρ εἰρηναία καὶ ἀστασίαστος· θαρρῶ δὲ εἰπεῖν, C
ὅτι καὶ τῆς ἀγγελικῆς, ἡ ὅτι ἐγγυάτω τούτου, διὰ
τὴν πρὸς Θεὸν ἐγγύτητα. Τὸ δὲ ἁμαρτάνειν, ἀνθρώ-
πινον, καὶ τῆς κάτω συνθέσεως· σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ
διαστάσεως· οὐκ ἔμετο δεῖν ἀδοξήθητον τὸ ἐαυτοῦ πλά-
σμα καταλιπεῖν ὁ Δεσπότης, οὐδὲ περιθεῖν κινδυνεύον
τὴν ἀπ' αὐτοῦ διδάσασιν (33). Ἀλλ' ὥσπερ οὐκ ὄν-
τας ὑπέστησεν, οὕτως ὑποστάντας ἀνέπλασε, πλάσιν
θειοτέραν τε καὶ τῆς πρώτης ὀψηλοτέραν· ἡ τοῖς
μὲν ἀρχομένοις ἐστὶ σφραγίς, τοῖς δὲ (34) τελειότε-
ροις, τὴν ἡλικίαν, καὶ χάρισμα, καὶ τῆς πεσούσης (35)
εἰκόνας, διὰ τὴν κακίαν, ἐπανόρθωσις· ἵνα μὴ τῇ
ἀπογνώσει χεῖρους γινόμενοι, καὶ ἀεὶ πρὸς τὸ χεῖρον
καταφερόμενοι, τελείως (36) ἔξω τοῦ καλοῦ καὶ τῆς
ἀρετῆς δι' ἀπόγνωσιν πίπτωμεν· μηδὲ εἰς κακῶν

tur. Atque, ut plura lumina orationi demus, lumen
igne conflatum id erat, quod Moysis oculos in monte
perstrinxit, tum videlicet cum ignis flagrantem
rubum perurere atque absumere non poterat⁷⁸,
ut, et naturam suam indicaret, et divinam poten-
tiam declararet. Lumen præterea id erat, quod in
ignis columna Israeli præibat⁷⁹, ac deserti asperi-
tatem mitigabat; lumen item, quod Eliam in igneo
curru rapuit⁸⁰, nec raptum exussit; lumen insuper,
quod tum pastores circumfulsit⁸¹, cum lumen
temporis expers temporali miscebatur; lumen quo-
que pulchrum illud sidus in Bethlehem præcurrrens,
ut et magis viæ dux esset⁸², et lumen illud nobis
sublimius, ad nos demissum, nobisque conjunctum
velut stiparet. Præterea lumen erat Divinitas illa,
B discipulis in monte velut per transennam ostensa,
et quidem ita firma, ut vix eam oculorum acies
ferre posset⁸³. Lumen item visio illa, quæ Paulum
fulgore circumfudit⁸⁴, ac per oculorum plagam
tenebris animæ medicinam attulit; lumen etiam
illius vitæ claritas, his utique, qui animos suos a
peccati sordibus in hac vita perpurgarint: quo
tempore nimirum justī fulgebunt sicut sol⁸⁵, quo

VII. Quoniam enim omni peccati labe carere, Dei
est, primæque et incompositæ naturæ (simplicitas
enim pacata est, atque ab omni dissidio remota);
audacter etiam addam, et angelicæ, quia profecto,
ob propinquitatem quam ad Deum habet, ad id
proxime accedit. Peccare autem, humanæ ac ter-
renæ compositionis (compositio siquidem dissidii
origo est); idcirco Dominus minime sibi faciendum
putavit, ut signum suum auxilio destitutum re-
linqueret, et periclitans ab eo separari, despiceret.
Quin potius, quemadmodum nos primum creavit,
ita creatos instauravit ac refinxit, et quidem ſig-
mento diviniore, primumque signum superanti
(quod, ut vitæ cursum ineuntibus signaculum est,
ita iis, qui adultiori ætate sunt, gratia etiam est,
ac collapsæ imaginis erectio); ne alioqui ob despe-
rationem peiores efficeremur, et in graviora quo-

⁷⁸ Exod. iii, 2. ⁷⁹ Exod. xiii, 21. ⁸⁰ IV Reg. ii, 11. ⁸¹ Luc. ii, 9. ⁸² Matth. ii, 9. ⁸³ Matth. xvii, 1 sqq. ⁸⁴ Act. ix, 3. ⁸⁵ Sap. iii, 7.

(23) Μωϋσεῖ. Quatuor Regg. et Comb., Μωϋ. D
(24) Ἐμίγνυτο. Reg. b ad marg., γρ. μίγνυ-
ται.

(25) Προδραμόντος. Sic Regg. bm, ph, etc. In
ed., προδραμώντος.

(26) Κάλλος. Sic omnes codd. et Nicet. Mendose
in Par. ed., καὶ ἄλλως.

(27) Δορυφορήσῃ. In nonnullis, δωρυφορήσῃ [f.
pro δωρυφορήσῃ].

(28) Στερότερα δέ. Regg. bm, ph et Comb.
στερότερα καὶ.

(29) Πληγῇ. « Plaga. » Sic tres Regg. Sic etiam
legit Bill. In ed., πληγῇ, « plaga. »

(30) Θεραπεύσασα. Regg. ph, θεραπεύουσα.

(31) Φῶς. Gabrielius his luminibus addit aliud

lumen a Gregorio omissum, nimirum, « linguas
igneas disperitis apostolis die Pentecostes. » Φῶς,
inquit, τὸ τοῖς ἀποστόλοις μεριζόμενον πυρίγλωσ-
σον.

(32) Περιέχων. Quatuor Regg., duo Coisl. et
Comb., περιέχον.

(33) Διδάσασιν. Bas. ed., διὰπλάσιν, « formatio,
signum. »

(34) Τοῖς δέ. Sic quinque Regg. et septem Colb.
Deest δέ in ed.

(35) Πεσούσης. Plures Regg., septem Colb.,
Coisl. 2, Or. 1 et Comb., παθούσης. « Vitii labe la-
borantis, læsæque imaginis instauratio. »

(36) Τελείως, etc. Or. 1, τέλειον. « Ab honesti et
virtutis tramite. »

tidie flagitia ruentes, penitus tandem a summo bono, atque a virtute, propter desperationem laboremur, sicque in profundum malorum, ut Scripturæ verbis utar, gurgitem⁶⁶ prolapsi, contemneremus: verum potius, ut qui longum iter emetiuntur, in diversoriis interquiescunt, fessaque labore membra recreant, ita nos, quod superest viæ, vegeti et impigri conficiamus. Atque hæc baptismi gratia et facultas est, non orbem terrarum, ut olim, aquis obruens, sed uniuscujusque hominis peccatum purgans, easque obstructions vel maculas, quæ vitio contrahuntur, prorsus abstergens.

VIII. Quandoquidem autem duabus partibus, hoc est, animo et corpore, constamus, quarum altera in aspectum cadit, altera oculorum sensum fugit: duabus quoque rebus constat baptismus, aqua scilicet et Spiritu, illa visibili et corporeo modo accepta, hoc vero incorporeo et invisibili concurrente: illa typica, hoc vero, et intimos animi fines purgante. Qui primæ nativitatis opem et adjumentum ferens, ex veteribus novos, ex humanis divinos efficit, absque igne nos rursus conflât, et absque contractione rursus effingit. Nam ut compendiò dicam, nihil aliud esse vim et facultatem baptismi existimare debemus, quam secundæ vitæ ac purioris **696** vivendi rationis pactum cum Deo initum. Ac proinde vel maximo in metu omnes esse, atque omni custodia nostras animas servare debemus, ne mendacio fidem pactumque violasse comperiamur. Nam cum ad mutua hominum pacta firmanda Deus medius adhiberi soleat, quantum, quæso, periculum est, ne fœdera cum Deo ipso contracta perfregisse reperiamur; ac, præter alia peccata, ipsius quoque mendacii apud veritatis tribunal rei peragamur? Idque cum nulla jam posthac altera regeneratio sit, nec instauratio, nec in veterem statum restitutio, quamlibet maxime eam multis cum gemitibus et lacrymis requiramus: quibus licet cicatrix ægre tandem obducatur, ut quidem ipse statuo (obducitur enim, idque persuasum habemus, ac præclare mecum agi putarem, si ipsæ quoque vulnere notæ delerentur, quandoquidem et ipse misericordia opus habeo); præstat tamen secunda purgatione minime indigere, verum in prima consistere, quæ omnibus communis est, et labore vacua, cunctisque ex æquo patet, tam servis quam heris, tam egentibus quam copiosis, tam abjectis quam sublimibus, tam genere claris quam ignobilibus et obscuris, tam ære alieno obstrictis quam aeris haustus, et lucis profusio, et temporum illius omnibusque communis oblectamenti, spectaculum, ac denique æqua fidei portio.

⁶⁶ Prov. xviii, 5.

(37) *Ὁ δὲ λέγεται.* Alludit ad hæc Proverbio- rum xviii, 5, verba: « Impius, cum in profundum malorum venerit, contemnit. »

(38) *Διττῇ καὶ ἡ κάθαρσις.* « Duplex quoque purgatio est, quæ scilicet per aquam, et quæ per Spiritum. » Unde Aug.: « Corpus tangit, et animam abluit. »

(39) *Χωρὶς.* Com., *δὲχα.*

A βάθος ἐμπειρόντες, ὃ δὲ λέγεται (37), καταφρονῶμεν· ἀλλ' ὥσπερ οἱ μακρὰν ὁδὸν τέμνοντες, καταλύματι τοὺς πότους διαναπαύσαντες, εὖτω τὸ ἐξῆς τῆς ὁδοῦ νεαρὸι καὶ πρόθυμοι διανύσωμεν. Αὕτη μὲν ἡ τοῦ βαπτίσματος χάρις καὶ δύναμις, οὗ κόσμου κατα- κλυσθῆναι ὡς πάλαι, τῆς δὲ τοῦ καθ' ἑαυτὸν ἀμαρ- τίας κάθαρσιν ἔχουσα, καὶ παντελῇ ῥύσιν τῶν ἀπὸ κακίας ἐπιεισθόντων συγχωσμάτων ἢ μολυ- σμάτων.

H'. Διττῶν δὲ ὄντων ἡμῶν, ἐκ ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, καὶ τῆς μὲν ὁρατῆς, τῆς δὲ ἀοράτου φύ- σεως· διττῇ καὶ ἡ κάθαρσις (38), δι' ὕδατος τέ- φημι καὶ Πνεύματος, τοῦ μὲν θεωρητικῶς τε καὶ σω- ματικῶς λαμβανομένου, τοῦ δὲ ἀσωμάτως καὶ ἀθεω- ρήτως συντρέχοντος· καὶ τοῦ μὲν τυπικοῦ, τοῦ δὲ ἀληθινοῦ, καὶ τὰ βάθη καθαιρόντος· ὃ τῆς πρώτης γενέσεως ἐπικουρία τυγχάνον, καινοῦς ἀντὶ παλαιῶν, καὶ θεοειδεῖς ἀντὶ τῶν νῦν ὄντων ἐργάζεται, χι- ρίς (39) πυρὸς ἀνακαυθεῖον, καὶ ἀνακτίζον δίχα συν- τρέψεως. Εἰ γὰρ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, συνθήκας πρὸς Θεὸν δευτέρου βίου καὶ πολιτείας καθαρωτέρας, ὑπο- ληπτέον τὴν τοῦ βαπτίσματος δύναμιν. Ὁ δὲ καὶ μάλιστα φοβητέον, καὶ πάσῃ φυλακῇ (40) τηρητέον τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἑαυτὸν, μὴ ψεύσται· τῆς ὁμολο- γίας ταύτης φαινόμεθα. Εἰ γὰρ τὰς πρὸς ἀνθρώπους ὁμολογίας ἐμπεδοὶ Θεὸς μέσος παραληφθεὶς, πόσος ὁ κίνδυνος, ὧν πρὸς αὐτὸν ἐθέμεθα τὸν Θεὸν συνθη- κῶν, τοῦτων παραβάτας εὐρίσκεισθαι· καὶ μὴ μόνον τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύ- δους ὑποδίκους εἶναι τῇ ἀληθείᾳ; Καὶ ταῦτα οὐκ οὐσης δευτέρας ἀναγεννήσεως, οὐδὲ ἀναπλάσεως, οὐδὲ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκαταστάσεως, κἀν οἷοι μά- λιστα ἐπιζητῶμεν ταύτην ἐν πολλοῖς στεναγμοῖς τε καὶ δάκρυσιν, ἐξ ὧν συνοῦλως μὲν ἔρχεται μόγις κατὰ γὰρ τὸν ἐμὸν ὅρον καὶ νόμον (ἐρχεται γὰρ καὶ πιστεύομεν· εἰ δὲ καὶ τὰς οὐλὰς ἐξαλείφωμεν [41], ἀγαπήν ἂν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς χρῆζω φιλανθρωπίας)· πλην μὴ δευτέρας δεηθῆναι καθάρσεως, ἀλλὰ στήναι μέχρι τῆς πρώτης ἄμεινον, ἣν κοινήν οἶδα πᾶσι καὶ ἄμοχθον καὶ ὑμῶσιμον, δοῦλοις, δεσπόταις, πένησι, πλουσίοις, ταπεινοῖς, ὑψηλοῖς, εὐγενεστέροις, ἀγε- νεστέροις, ὀφειλοῦσιν (42), οὐκ ὀφειλοῦσιν, ὡς ἄερος πνεῦσιν, καὶ φωτὸς χύσιν, καὶ ὠρῶν ἀλλαγὰς, καὶ κτίσεως θέαν, τοῦ μεγάλου καὶ κοινοῦ πᾶσιν ἡμῖν ἐντροφῆματος, καὶ ἰσομοιρίαν πίστεως (43).

iis qui nihil æris alieni conflareunt, non secus atque vicissitudines, et rerum creaturarum, id est, magni

(40) *Πάσῃ φυλακῇ.* In Prov. iv, 23, « Omni cu- stodia serva cor tuum. »

(41) *Ἐξαλείφωμεν.* Reg. ph, Coisl. 4 et Comb., *ἐξαλείφωμεν.*

(42) *Ὀφειλοῦσιν.* Plerique codd., *ὄφλουσιν.*

(43) *Πίστεως.* « Fidei. » Forte, ut cum doctissi- mo censore conjiciamus, φύσεως, « naturæ. »

Θ. Δεινὸν γὰρ ἀντὶ λατρείας ἀπονωτέρας, τὴν Ἀ ἐπιπονωτέραν ἐργάσασθαι, καὶ ἀπορρέβαντας χάριν οὐκ οὐ χρεωστῆν κόλασιν, καὶ ἀντιμετρεῖν ἁμαρτίαν διόρθωσιν. Πόσον γὰρ εἰσίοισμεν δάκρυον, ἐν ἀντισωθῇ τῇ πηγῇ τοῦ βαπτίσματος; τίς δὲ ὁ ἐγγυητής, ὅτι μενεῖ τὴν θεραπείαν τὸ τέλος, ἀλλ' οὐκ ὀφειλοντας ἡμᾶς (44) ἐστὶ τὸ κριτήριον ὑποδέξεται, καὶ τῆς ἐκείσε δεομένους πυρώσεως; Σὺ μὲν δεήσῃ (45) τοῦ Δεσπότης τοῦ τυχοῦν, ὁ καλὸς καὶ φιλόανθρωπος γεωργός, ἐστὶ φείσασθαι τῆς συκῆς, καὶ μήπω ταύτην ἐκτεμεῖν ἐγκαλουμένην τὸ ἀκαρπὸν, ἀλλὰ συγχωρηθῆναι περιβαλεῖν κόπρια, δάκρυα, στεναγμούς, ἀνακλήσεις (46), χαμευνίας, ἀγρυπνίας, τῆξιν ψυχῆς καὶ σώματος, τὴν δι' ἐξαγορεύσεως, καὶ ἀτιμωτέρας ἀγωγῆς ἐπανόρθωσιν. ἀπλὸν δὲ, εἰ φείσεται ταύτης ὁ Δεσπότης, ὡς καταργούσης τὸν τόπον, ἄλλου (47) δεομένου φιλανθρωπίας, καὶ γινομένου χείρονος ἐκ τῆς εἰς τοῦτον μακροθυμίας. Συνταφῶμεν οὖν Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἵνα καὶ συναναστῶμεν· συγκατέλωμεν, ἵνα καὶ συνωλυθῶμεν· συνανέλθωμεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν.

τῷ Χριστῷ, deterior fiat. Proinde, cum Christo per baptismum sepeliatur, ut et cum eo resurgamus⁸⁷; cum eo descendamus, ut simul etiam extollamur, cum eo ascendamus, ut simul quoque gloria afficiamur.

Γ. Ἐάν σοι προσβάλῃ μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ τοῦ φωτός διώκτης καὶ πειραστής (προσβάλεῖ δὲ· καὶ γὰρ, καὶ (48) τῷ Λόγῳ, καὶ Θεῷ μου προσέβαλε διὰ τὸ κάλυμμα, τῷ χρυτῷ φωτὶ διὰ τὸ φαινόμενον), ἔχεις ὃ νικήσεις· μὴ φοβηθῇς τὸν ἀγῶνα. Προβαλοῦ τὸ ὕδωρ, προβαλοῦ τὸ Πνεῦμα, ἐν ᾧ πάντα τὰ βέλη τοῦ Πονηροῦ (49) τὰ πεπωρωμένα σθεσθήσεται. Πνεῦμα μὲν ἐστίν, ἀλλὰ διαλύον ὄρη· ὕδωρ μὲν ἐστίν, ἀλλὰ πυρὸς σθεσθήριον. Ἐάν προσβάλῃ (50) τὴν χρεῖαν (καὶ γὰρ χἀκείνῳ τετόλμηκε), καὶ ζητῇ τοὺς λίθους ἄρτους γενέσθαι, τὸ πεινεῖν (51) ἐπιθέμενος· μὴ ἀγνοήσης αὐτοῦ τὰ νοήματα. Διῶξον ἃ μὴ μαμάθηκε· τὸν λόγον ἀντίθεος τὸν ζωτικὸν, ὃς ἐστίν ἐξ οὐρανοῦ πεμπόμενος ἄρτος, καὶ τῷ κόσμῳ τὸ ζῆν χαρίζόμενος. Ἐάν (52) διὰ κενοδοξίας ἐπιβουλεύῃ (53) σοι (καὶ γὰρ ἐκείνῳ [54], ἀνάγων ἐπὶ τὸ τοῦ ἱεροῦ πεπερύγιον, καὶ, βάλε σεαυτὸν κάτω, λέγων, εἰς ἐπίδειξιν τῆς θεότητος), μὴ κατενεχθῇς διὰ τῆς ἐπαρσεως. Ἄν τοῦτο (55) λάβῃ, οὐ μέχρι τούτου στήσεται. Ἀπληστός ἐστίν, εἰς πάντα ἐπέρχεται. Σαίνει μὲν τῷ χρηστῷ (56), τελευταῖα δὲ εἰς πονηρόν. Οὐτός αὐτοῦ τῆς μάχης ὁ τρόπος. Ἀλλὰ καὶ Γραφῶν ἔμπειρος ὁ ληστής. Ἐκείθεν τὸ, *Γέγραπται*, περὶ τοῦ ἄρτου· ἐντεῦθεν τὸ, *Γέγραπται*, περὶ τῶν ἀγγέλων. *Γέγραπται* γάρ,

IX. Grave enim est facilioris medicinæ loco, difficiliorem et molestiorem adhibere, ac projecta misericordiæ gratia, supplicis seipsum obnoxium reddere, atque ex delicti ratione emendationem æquare. Quantam enim lacrymarum vim impendemus, ut ea cum baptismi fonte exæquari possit? Quis autem sponsor erit, fore, ut vitæ finis curationem expectet, ac non potius adhuc ære alieno pressos, atque ignis illius ardore opus habentes, tribunal illud suscipiat? Tu quidem fortasse, bone et humane agricola, Dominum supplex rogabis, ut scilneæ adhuc parcat⁸⁷, nec eam sterilitatis accusatam adhuc succidat, verum tibi permittat, ut stercora undique in eam injicias, hoc est, lacrymas, gemitus, preces, chameunias, vigiliis, animæ et corporis macerationem, ac denique correctionem eam, quæ ex peccati confessione, contemplatione⁶⁹⁷ vitæ genere existit; at incertum est, an Dominus illi parcat, utpote quæ etiam locum otiose occupet, cum interim alius misericordia egeat, atque ob longanimitatem, quæ ipsi exhibetur.

X. Si te luminis persecutor et tentator post baptismum adortus fuerit (et certe adoriatur; nam et Verbum, et Deum meum, propter carnis velamen oppugnare aggressus est, lumen, inquam, illud absconditum, propter humanitatem quæ in aspectum cadit); habes quo eum superes; ne certamen reformides. Aquam adversus eum oppone, oppone Spiritum, in quo ignita omnia pravi illius tela extinguuntur⁸⁸. Spiritus quidem est, verum qui montes dissolvat. Aqua quidem est, sed quæ ignis extinguendi vim habeat. Si inopiam tibi proposuerit (nam hoc quoque Christo proponere non dubitavit), ac famem ob oculos ponens, postulari, ut lapides panes fiant⁸⁹; ne illius cogitationes ignores. Doce quæ non didicit; oppone vitalem illum sermonem, qui panis est cælitus missus, ac mundo vitam largitur⁹⁰. Si tibi per inanem gloriam insidias moliat (quemadmodum et illi, cum in templi pinnaculum eum sustulit ac dixit: *Projice te deorsum*⁹¹, ut divinitatis specimen edas), ne per animi elationem dejiciaris. Nam si hoc evicerit, nequaquam hic consistet. Inexplebilis est, ad omnia grassatur. Benignitatis quidem specie lenocinatur, verum in malum desinit. Hæc est illius pugnandi ratio. Atque etiam Scripturarum peritus est hic latro. Hinc illud, *Scriptum*

⁸⁷ Luc. xiii, 8. ⁸⁸ Rom. vi, 4. ⁸⁹ Ephes. vi, 16.

⁹⁰ Matth. iv, 5. ⁹¹ Joan. vi, 35. ⁹² Matth. iv, 6.

(44) *Ἡμᾶς*. Deest in pluribus Regg. et Colb.

(45) *Δεήσῃ*. Reg. c, δεηθήσῃ.

(46) *Ἀνακλήσεις*. Coisl. 1, ἀνακλήσεις.

(47) *Ἄλλου*. In quibusdam, ἀλλ' οὐ.

(48) *Καί*. Deest in tribus Regg.

(49) *Βέλη τοῦ Πονηροῦ*. Sic quatuor Regg., novem Colb., duo Coisl., etc. Prave in ed., μέλη τοῦ πονηροῦ.

(50) *Προσβάλεῖ*. Regg. hm, ph et Comb., προσβάλλῃ.

(51) *Τὸ πεινεῖν*. Sic Reg. ph et Coisl. 1. In ed., τῷ πεινῆν.

(52) *Ἐάν*. Or. 1 addit, ἐάν.

(53) *Ἐπιβουλεύῃ*. In nonnullis, ἐπιβουλεύῃ.

(54) *Καὶ γὰρ ἐκείνῳ*. Sic plures codi. Reg. c, χἀκείνῳ. Nonnulli, χἀκείνον. In ed., καὶ γὰρ ἐκείνο.

(55) *Τοῦτο*. Reg. ph, τούτου.

(56) *Χρηστῷ*. Tres Colb., Χριστῷ.

est, de pane : hinc istud, *Scriptum est*, de angelis. *A* *Scriptum est enim*, inquit, *quia angelis suis mandavit de te, et in manibus portabunt te*⁵⁷. O vitii sophista ! Quomodo id, quod sequitur, suppressisti ? (Hoc enim probe intelligo, etiamsi ipse reticueris) ; nimirum, quod super aspidem te et basiliscum ascendam, et calcabo super serpentes et scorpiones, Trinitate videlicet septus et communitus. Si per avaritiam te oppugnet, uno temporis momento atque obtutu, regna omnia, velut ad se attinentia, ostendens, atque adorationem a te **698** exigens, ut pauperem contemne. Dic, signaculo fretus : Ipse quoque Dei imago sum : nondum, ut tu, a superna gloria propter superbiam dejectus sum : Christo indutus sum : Christum mihi per baptismum vindicavi : tu me ipse adora. His verbis, mihi crede, ut a Christo primo lumine, ita ab iis, qui ab ipso illuminati sunt, victus ac pudefactus recedet. Hæc beneficia lavacrum afferri iis, qui ipsius vim agnoscunt : has iis, qui laudabili fame laborant, epulas proponit.

XI. Baptizemur itaque, ut victoriam assequamur : lustralium aquarum participes simus, quæ et hysopum extergendi facultate superant, et legalem sanguinem puritate, et vitulæ cinerem sanctitate, inquinatos homines aspergentis⁵⁸, ac brevem corporis purgationem afferentis, non autem peccatum prorsus de medio tollentis. Quid enim purgatione iis opus esset, qui semel purgati fuissent ? Baptizemur hodie, ne cras vi aliqua cogamur. Ne beneficium tanquam injuriam differamus ; nec expectemus ut plura peccata congeramus, quo plura nobis condonentur : nec Christo, cauponem et negotiatorum ritu, abutamur ; nec graviore sarcina oneremur, quam vires nostræ ferre queant ; ne simul cum ipsa navi demergamur, ac gratiar naufragio amittamus ; sicque, dum plura spe atque animo concipimus, omnia perdamus. Ad donum accurre, quandiu mentis adhuc compos es : quandiu nondum es et corpore et animo æger, vel certe sic astantibus videris, etiamsi mente sis integra : quandiu bonum tuum non in aliis situm est, verum in tua ipsius potestate : quandiu lingua non titubat, nec frigore confecta est ; nec, ut nihil amplius dicam, sacræ initiationis pronuntiandæ vim et facultatem amisit : quandiu fidelis effici potes, non hominum opinione et conjectura,

⁵⁷ Matth. iv, 6. ⁵⁸ Hebr. x, 4.

(57) Ὡ σοφιστὰ τῆς κακίας. Sic plures codd. Reg. bm, ὡς. In ed., ὁ σοφιστὰ τῆς κακίας. Deest τῆς in duobus Regg.

(58) Πάνν γὰρ νῶν τοῦτο. Codex Mazar. et Colb. maximus, πάνν γὰρ ἀγνῶν τοῦτο. « Maxime et hoc ignoro. » Et ad marg., εἰρωνεία, « Ironice dictum. »

(59) Ἀποσιωπῆσης. In nonnullis, ἀπεσιώπησας.

(60) Καταπατήσω. Regg. bm et ph, περιπατήσω.

(61) Σαφῶς οἶδα. Sic plerique codd. In ed., σαφῶς εὖ οἶδα.

(62) Βιασθῶμεν. « Vi aliqua cogamur, » id est, urgente morbo, vel periculo.

φησὶν, ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀρῶσι σε. Ὡ σοφιστὰ τῆς κακίας (57)· πῶς τὸ ἐξῆς ὑπεκράτησας ; Πάνν γὰρ νῶν τοῦτο (58), κἂν αὐτὸς ἀποσιωπήσης (59) ὅτι ἐπὶ τὴν ἀπὸ πῶς σε καὶ τὸν βασιλίσκον ἐπιδήσομαι, καὶ καταπατήσω (60) ἐπάνω ὄρων καὶ σκορπίων, τῇ Τριάδι τεταγισμένος. Ἐάν ἐξ ἀπληστίας καταπαλήῃ σε, πάσας ὑποδεικνύων τὰς βασιλείας, ὡς αὐτῷ διαπερούσας, ἐν μιᾷ καιροῦ τε βοῇ καὶ βίῳ, ἀπαιτῶν τὴν προσκύνησιν· ὡς πένητος καταφρόνησον. Εἰπέ, τῇ σφραγίδι θαρρήσας· Εἰκὼν εἰμι καὶ αὐτὸς Θεοῦ· τῆς ἀνω δόξης οὕτω δι' ἐπαρσιν, ὥσπερ σὺ, καταβέβλημαι· Χριστὸν ἐνδεδυμαι· Χριστὸν μεταπεποίημαι τῷ βαπτίσματι· σὺ με προσκύνησον. Ἀπαλεῖνεται, σαφῶς οἶδα (61), τοῖς ἡττημένοις καὶ ἡγχυμένοις, ὥσπερ ἀπὸ Χριστοῦ τοῦ πρώτου φωτὸς, οὕτω τῶν ἀπ' ἐκείνου πεφωτισμένων. Τοιαῦτα τὸ λουτρὸν τοῖς ἡσθημένοις αὐτοῦ χαρίζεται· τοιαύτην ποιεῖν τοῖς καλῶς πεινῶσι τὴν πανδαίσιαν.

ΙΑ'. Βαπτισθῶμεν οὖν, ἵνα νικήσωμεν· μετασχωμεν καθαρσίῳν ὕδατων, ὕσώπου ρυπτικωτέρων, αἵματος νομικοῦ καθαρωτέρων, σποδοῦ δαμάλως ἱερωτέρων, βαντιζούσης τοῦς ἱεροκωμένους, καὶ πρόσκαιρον ἐχούσης σώματος καθαρσιν, οὐ παντελῆ τῆς ἁμαρτίας ἀναίρεισιν. Τί γὰρ ἔδει καθαίρεσθαι τοῦς ἅπας κεκαθαμένους ; Βαπτισθῶμεν σήμερον, ἵνα μὴ αὐριον βιασθῶμεν (62). Καὶ μὴ ἀναβαλόμεθα τὴν εὐεργεσίαν, ὡς ἀδικίαν· μὴδὲ ἀναμείνωμεν πλεῖον γενέσθαι κακοῖ, ἵνα πλεῖον (63) συγχωρηθῶμεν· μὴδὲ γενώμεθα Χριστοκάπηλοι (64) καὶ Χριστέμποροι (65)· μὴδὲ φορτισθῶμεν πλεόν (66) ἢ δυνάμεθα φέρειν, ἵνα μὴ αὐτάνδρῳ τῇ νηὶ βαπτισθῶμεν, καὶ τὸ χάρισμα ναυαγίσωμεν, ἀνθ' ὧν τὸ πλεῖον (67) ἡλπίσαμεν, τὸ πᾶν ἀπολέσαντες. Ἔως ἔτι· τῶν λογισμῶν κύριος εἰ πρόσδραμε τῷ δωρηματι· ἔως οὕτω νοσεῖς καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν διάνοιαν, ἢ δοκεῖς (68) οὕτω τοῖς παροῦσι, κἂν σφραγῇς· ἔως οὐκ ἐπ' ἄλλοις κείται τὸ σὸν ἀγαθόν, ἀλλ' αὐτὸς εἰ τοῦτο κύριος· ἔως οὐ παράφορος ἡ γλῶσσα, οὐδὲ καταφυγμένη, οὐδὲ ζημιούται, ἵνα μὴ πλεῖον τι λέγω, τὰ τῆς μυσταγωγίας ῥήματα· ἔως δύνασαι γενέσθαι πιστός, οὐκ εἰκαζόμενος, ἀλλ' ὁμολογούμενος· οὐκ ἐλεούμενος, ἀλλὰ μακαριζόμενος· ἔως δὴλόν σοι τὸ δῶρον, ἀλλ' οὐκ ἀμφίβολον· καὶ τοῦ

(63) Πλεῖον. In nonnullis, πλείονα.

(64) Χριστοκάπηλοι. Hi sunt qui « Christum, » id est « baptismum » vendunt, eum per voluptatibus illecebras prodentes.

(65) Χριστέμποροι. Qui baptismi gratiam pretio redimunt, eamque morbi, vel alicujus periculi occasione acquirunt.

(66) Πλεον. Quatuor Regg. et Or. 1, πλείον.

(67) Τὸ πλεῖον. Deest τὸ in pluribus codd.

(68) Ἢ δοκεῖς, etc. Bill. « Aut his, qui adsunt, ita esse videris, » etc. Bas. exponit : « Ὅμως δοκῇ τοῖς ἐφεστώσι παραπαλεῖν. » Cum tamen astantibus delirare videaris. Multi enim, » ait Elias, « ex febris aestu insaniam contraxerunt. »

βάθους ἡ χάρις ἀπτεται, ἀλλ' οὐ τὸ σῶμα ἐπιτάφια λούεται· ἕως οὐ δάκρυα περὶ σὲ τῆς ἐξόδου μηνύματα, καὶ ταῦτα εἰς τὴν χάριν τυγνὸν ἐπεχόμενα (69), καὶ γυνή, καὶ παῖδες τὴν ἐκδημίαν μετέλκοντες (70), καὶ ζητοῦντες ἐξόδια ῥήματα· ἕως οὐκ ἱατρὸς ἀτεχνος περὶ σὲ, ὥρας σοι χαρίζομενος, ὧν οὐκ ἔστι κύριος, καὶ νεύματι ταλαντεύων τὴν σωτηρίαν, καὶ φιλοσοφῶν περὶ τῆς νόσου μετὰ τὸν θάνατον, ἢ τοὺς μισθοὺς βαρύνων ταῖς ὑποχωρήσεσιν, ἢ τὴν ἀπόγνωσιν αἰνιττόμενος· ἕως οὐ μάχη βαπτιστοῦ καὶ χρηματιστοῦ, τοῦ μὲν, ὅπως ἐφοδιάσῃ φιλονεικοῦντος, τοῦ δὲ, ὅπως γραφῇ κληρονομός, ἀμφοτέρω (71) τοῦ καιροῦ μὴ συγχωροῦντος.

gens, aut deploratum morbum esse significans : quandiu inter eum, qui baptizandi munere fungitur, et quaestuarium nulla pugna est ; dum ille morientem viatico instruere, hic haeres scribi contendit, nec utrumque per tempus licet.

IB'. Τί πυρετὸν ἀναμένεις εὐεργέτην, ἀλλ' οὐ Θεόν ; τί καιρὸν, ἀλλ' οὐ λογισμόν ; τί φίλον ἐπιβουλον, ἀλλ' οὐ πόθον σωτήριον ; τί μὴ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ τὴν βίαν ; τί μὴ τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ τὴν στενωγῶραν (72) ; τί παρ' ἄλλου δέῃ μαθεῖν τὴν ἐξοδόν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἡδὴ παρούσης διανοήσῃ ; τί φάρμακα ἐπιζητεῖς (73), τὰ μηδὲν ὀνήσοντα ; τί κριτικὸν ἰδρύωτα, ἵσως παρ-εστῶτος τοῦ ἐξοδίου ; Σαυτὸν πρὸ τῆς ἀνάγκης ἱάτρευσον· σαυτὸν ἐλέησον, τὸν γνήσιον τῆς ἀσθενείας θεραπευτήν· σαυτὸν προσάγαγε (74) τὸ σωτήριον ὄντως φάρμακον. Ἔως ἐξ οὐρίας πλεῖς, ἠδὲ θητι τὸ ναυάγιον· καὶ ἤττον ναυαγήσεις, τῇ δειλίᾳ βοηθῶ χρίμενος. Πανηγυρισθῆτω τὸ δῶρον, ἀλλὰ μὴ ὀργνηθῆτω· ἐπεργασθῆτω τὸ τάλαντον, ἀλλὰ μὴ συγχωσθῆτω. Γενέσθω τι μέσον (75) τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀναλύσεως, ἵνα μὴ ἐξαλειφθῇ τὰ πονηρὰ γράμματα μόνον, ἀλλὰ καὶ μετεγγραφῇ τὰ βελτίονα· ἵνα μὴ τὸ χάρισμα μόνον ἔχης, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντίδοσιν· ἵνα μὴ τὸ πῦρ φύγῃς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς δόξης κληρονομήσῃς, ἣν τὸ ἐπεργάσασθαι τῷ δώρῳ (76) χριζέται. Ἔστι γὰρ τοῖς μὲν μικροφύχοις μέγα, τὸ φυγεῖν βάσανον· τοῖς δὲ μεγαλοφύχοις, τὸ καὶ τυχεῖν ἀντιδόσεως.

goliatio dono adjuncta conciliat. Nam parvis quidem atque abjectis animis amplum ac praeclarum videtur, poenam vitare : at qui magno et excelso animo praediti sunt, ad mercedem quoque aspirant.

II'. Τρεῖς γὰρ οἶδα τάξεις τῶν σωζομένων, δουλείαν, μισθαρνίαν, υἰότητα. Εἰ δούλος εἶ, τὰς πληγὰς φοβήθητι· εἰ μισθωτὸς, πρὸς τὸ λαβεῖν ρέιπε' μόνον. Εἰ δὲ ὑπὲρ (77) τούτους, καὶ υἱὸς, ὡς πατέρα αἰδέσθητι. Ἐργασαι τὸ καλὸν, ὅτι καλὸν τῷ πατρὶ πισθεσθαι, καὶ εἰ σοι μηδὲν ἔσσεσθαι μέλλοι. Τοῦτο αὐτὸ μισθός, τὸ τῷ πατρὶ (78) χαρίζεσθαι.

(69) *Ἐπεχόμενα*. Colb. f et Jes., *ἐπιχεόμενα*, « profuse. »

(70) *Ἐκδημίαν μετέλκοντες*. « Discessum retrahentes, » id est, a baptismo aegrotantis animum avocantes, ut extrema ejus verba excutiant. non iam aegro ; quam sibi ipsi consulentes.

(71) *Ἀμφοτέρω*. In ed. sequitur μή, quod aucto-ritate codd. delevimus.

(72) *Στενωγῶραν*. Sic plures codd. In ed., *στενωγῶραν*.

(73) *Ἐπιζητεῖς*. Regg. b, c, d, Or. 1, etc., *ζητεῖς*.

sed argumento certo et explorato ; non miseratio- nem movens, sed gratulationem : quandiu perapi- cum tibi donum est, non autem obscurum et du- bium ; ac gratia intimos animae sinus attingit, non autem corpus funebri aqua abluitur : quandiu non circum te lacrymae, discensus indices, ac fortasse etiam ipse in tui gratiam compressa, atque uxor et liberi discessum retrahentes, et extrema verba requirentes : quandiu lateri tuo non haeret imperitus medicus, horas tibi largiens, quarum potestas penes eum non est, capitisque nutu salutem velut ad lancem expendens, ac de morbo post mor- tem disputans, aut recessibus suis mercedem augens, quandiu inter eum, qui baptizandi munere fungitur, et quaestuarium nulla pugna est ; dum ille morientem viatico instruere, hic haeres scribi contendit, nec utrumque per tempus licet.

XII. Quid febrim, quae te beneficio afficiat, exspectas, non autem Deum? Quid tempus, non autem rationem? Quid insidiosum amicum, non autem salutare desiderium? Quid vim potius, quam potestatem? Quid rerum angustiam potius, quam libertatem? Quid opus est, ut de exitu tuo ab alio certior fias, ac non ipse potius de eo, tanquam jam praesenti, cogitas? Quid medicamenta quaeris, nihil profutura? Quid criticum sudorem, cum fortasse lethalis adsit? Tibi ipsi, priusquam urgeat necessitas, medere; tui ipsius miserere, qui verus et germanus infirmitatis es medicus; tibi ipsi revera salutare medicamentum adhibe. Dum secundo vento navigas, naufragium time; et tutior a naufragio eris, adiutorem ac socium tibi timorem asciscens. Laete atque hilariter domum celebretur, non autem desiccat; negotiatione accrescat talentum, non autem terra obruatur. Inter gratiam ac mortem, temporis aliquid intercedat, ut non solum pravae litterae deleantur, verum etiam earum loco meliores inscribantur; nec solum gratiam habeas, verum etiam praemium consequaris; ne ignis tantum supplicium effugias, verum etiam gloriae hereditatem percipias, quam negotiatio dono adjuncta conciliat. Nam parvis quidem atque abjectis animis amplum ac praeclarum videtur, poenam vitare : at qui magno et excelso animo praediti sunt, ad mercedem quoque aspirant.

XIII. Tres enim eorum, qui salutem consequuntur, classes esse scio, servorum videlicet, mercenariorum et filiorum. Si servus es, plagas metue. Si mercenarius, mercedem duntaxat specta. Sin autem supra hos assurgis, ac filius es, ut patrem reverere. Bonis operibus stude, quia bonum est patri obtemperare, etiamsi ex ea re nihil quaeris,

(74) *Προσάγαγε*. Quatuor Regg., *πρόσαγε*.

(75) *Γενέσθω τι μέσον*. « Inter baptismum et mortem, » inquit Nicetas, « aliquid temporis intercedat; ut non modo sacramentum et peccatorum remissionem, quam affert baptismus, habeas; verum etiam mercedem ac remunerationem accipias, ut qui virtutem excolueris. »

(76) *Τῷ δώρῳ*. Par., *τὸ δῶρον*.

(77) *Εἰ δὲ ὑπὲρ*. Sic quatuor Regg. Deest δὲ in ed.

(78) *Τῷ πατρὶ*. Deest τῷ in tribus Regg. et Or. 1.

ad te reditum sit. Hoc ipsum merces est, patri obsequi. Quæ utinam ne contemnamus. Absurdum enim **700** fuerit, cum pecuniis auide præripias, sanitatem in longius differre atque extrahere; cum corpus præpurges, animæ purgationem in aliud tempus reservare; cum ex hac terrena servitute in libertatem vindicari studeas, supernæ libertatis cupiditate minime tangi; cum studium et diligentiam omnem adhibeas, ut magnificas ædes incolas, aut splendidas vestes geras, nihil curæ suscipere, ut ipse summo pretio dignus sis; cum ad bene de aliis merendum promptus sis, de teipso bene mereri nolle. Et quidem si tibi pretio hoc bonum comparare liceret, nullis omnino pecuniis parceres: nunc autem, quia gratuita misericordia proponitur, idcirco tibi prompta et exporrecta beneficentia et liberalitas contemptum parit. Omne tibi tempus ad ablutioem idoneum est, quandoquidem nullum tempus, mortis periculo vacat. Cum Paulo, id est, cum magna illa voce, ad te clamo: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* ⁹⁵. Quo loco particula, *Nunc*, non certum aliquod tempus, sed tempus omne designat. Et rursus: *Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus* ⁹⁶, peccati noctem discutiens: quandoquidem in nocte

A Ὅν ἡμεῖς μὴ καταφρονούντες φαινοίμεθα (79). Ὡς ἔστιν ἄτοπον, χρήματα μὲν προαρπάζειν, ὕγιαν (80) δὲ ἀναβάλλεσθαι· καὶ σώματα μὲν προκαθαίρειν, ψυχῆς δὲ κάθαρσιν ταμיעῖσθαι· καὶ τῆς μὲν κάτω δουλείας ἐλευθερίαν ζητεῖν (81), τῆς ἀνω δὲ μὴ ἐφίεσθαι· καὶ ὅπως μὲν οἰκήσεις (82) μεγαλοπρεπῶς, ἢ ἀμφίεση, πᾶσαν ποιεῖσθαι σπουδὴν, ὅπως δὲ αὐτὸς πλείστου ἀξίος ἔσῃ, μὴδὲν (83) φροντίζειν· καὶ ἄλλους μὲν εὖ ποιεῖν πρόθυμον εἶναι, σαυτὸν (84) δὲ μὴ βούλεσθαι. Καὶ εἰ μὲν ὥνιον ἦν σοι τὸ ἀγαθόν, μὴδενὸς ἂν φεῖδεσθαι χρήματος· εἰ δὲ πρόκειται τὸ φιλόανθρωπον, καταφρονεῖς τῷ ἐτοίμῳ τῆς εὐπορίας. Πᾶς σοι καιρὸς ἐκπύσεως, ἐπειδὴ πᾶς ἀναλύσεως. Μετὰ Παύλου βοῶ σοι, τῆς μεγάλης φωνῆς· Ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπερόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας· οὐχ ἓνα καιρὸν, ἀλλὰ πάντα τοῦ Νῦν ὀρίζοντος. Καὶ πάλιν· Ἐγείραι, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφανέσῃ σοι ὁ Χριστὸς, λύων τὴν νύκτα (85) τῆς ἀμαρτίας· ἐπειδὴ, Ἐν νυκτὶ ἐλπίς πονηρὰ, κατὰ τὸν Ἡσαΐαν, καὶ τῷ πρωτῷ (86) ληφθῆναι λυσitelεστερον.

XIV. Sere, cum serendi tempus fuerit, et fruges comporta, et horrea solve, cum tempus hoc postulerit, et tempestive planta, et uvam maturam de-
C tonde, et veris temperie fretus navem e portu solve, rursusque oriente hieme, marique saviente, fac eam in portum subducas. Quin tibi quoque, et belli, et pacis tempus sit, et matrimonii ineundi, et a matrimonii opere abstinendi, et amicitiae, et dissidii, si quidem ita necesse sit, atque omnis denique rei, si Salomoni auscultandum est ⁹⁷. Auscultandum est autem; utile enim consilium proponit. At vero salutis tuæ negotium semper age, ac qualibet occasio sit tibi tempus suscipiendi baptismatis. Si autem semper hodiernum diem præteriens, crastinum observes, paulatim differendo, non animadvertis te a pravo illo deludi, ut ita fert illius consuetudo. Da mihi præsens, inquit, futurum Deo; mihi juveniles annos, Deo seniles; mihi voluptates, Deo corpus effectum, nullisque usibus aptum. Verum, quanto in periculo versaris? Quot quamque inopinati rerum casus? Vel bellum **701** oppresserit, vel terræ motus obruerit, vel mare exceperit, vel bellua ra-

ΔΔ. Σπείρε (87) μὲν ὅτε καιρὸς, καὶ συγκόμισε (88), καὶ λύσε τὰς ἀποθήκας, ὅτε τούτου καιρὸς, καὶ φύτευε καθ' ὥραν, καὶ κείρεσθω σοι βότρυς ὥριμος, καὶ ἀνάγωθαι θάρσυνος ἔαρ, καὶ ἀνέλκε τὴν ναῦν, πάλιν ἀρχομένου χειμῶνος, καὶ τῆς θαλάσσης ἀγριουμένης. Καὶ πολέμου καιρὸς ἔστω σοι, καὶ εἰρήνης, καὶ γάμου, καὶ τῶν οὐ γάμου, καὶ φιλίας, καὶ διαστάσεως, ἂν ταύτης δεήσῃ, καὶ παντὸς ὅπως πράγματος, εἰ τι τῷ Σολομῶντι πιστέιον. Πιστέιον (89) δέ· καὶ γὰρ ὠφέλιμος ἡ παραίνεσις. Ἀεὶ δὲ τὴν σωτηρίαν ἐργάζου, καὶ πᾶς ἔστω σοι καιρὸς τοῦ βαπτισματος ὁροῦ. Ἐὰν αἰεὶ τὸ σήμερον παρατρέχων, ἐπιτηρῆς τὸ εἰς αὐριον, λανθάνεις (90) ταῖς κατὰ μικρὸν ἀναβολαῖς ὑπὸ τοῦ Πονηροῦ κλεπτόμενος, ὥσπερ (91) ἐκείνου τρόπος. Ἐμοὶ δὲς τὸ παρόν, θεῶ τὸ μέλλον· ἐμοὶ τὴν νεότητα, θεῶ τὴν γῆρας· ἐμοὶ τὰς ἡδονὰς, ἐκείνῃ τὴν ἀχρηστίαν. Ὅσος ὁ περὶ σὲ κίνδυνος! ὅσα τὰ παρ' ἐλπίδα (92) συμπτώματα! Ἡ πόλεμος παρανάλωσεν, ἡ σεισμὸς συνέχυσεν, ἡ θάλασσα ὑπεδέξατο, ἡ θηρίον ἤρπασεν, ἡ νόσος ἀπόλεσεν, ἢ ψίξ (93) παραδραμούσα, τὸ φανότατον (τί γὰρ τοῦ ἀποθανεῖν ἀνθρώπου εὐκολώ-

⁹⁵ II Cor. vi, 2. ⁹⁶ Ephes. v, 14. ⁹⁷ Isa. xxxviii, 15. ⁹⁸ Eccle. iii, 1 sqq.

(79) *Φαινοίμεθα*. Regg. bm et ph, φαίνώμεθα.

(80) *Ὑγιαν*. Tres Regg., ὕγιαν.

(81) *Ἐλευθερίαν ζητεῖν*. Par., ἐλευθεριάζειν ζητεῖν.

(82) *Οἰκήσεις*. Tres Regg., octo Colb. et Or. 1, οἰκήσεις.

(83) *Μηδέν*. Sic quatuor Regg. et decem Colb. In ed., μηδέν.

(84) *Σαυτὸν*. Sic quatuor Regg. et duodecim Colb. In Regg. bm et in ed., σαυτὸν.

(85) *Τὴν νύκτα*. Reg. ph, τὸ σκότος, « tenebras ».

(86) *Τῷ πρωτῷ*. Tres Regg., tres Colb. et Or. 1,

τὸ πρωτῷ.

(87) *Σπείρε*. Regg. ph et Par., σπείραι.

(88) *Καὶ συγκόμισε*. Sic quinque itegg. et tres Colb. Deest καὶ in ed.

(89) *Πιστέιον*. Reg. bm, πιστέιον.

(90) *Λανθάνεις*. Sic Coisl. 1, Jes. et Gabr. Sic etiam legit Billius. Deest in ed.

(91) *Ὅσπερ*. Regg. b, c, d, ὅσπερ. Regg. ph, ὅπερ. Mox, τὸ μέλλον. Sic codd. Prave in ed., τῷ μέλλον.

(92) *Ἐλπίδα*. Reg. b, ἐλπίδας.

(93) *Ἡ ψίξ*. Budæus, « aut unica aberrans. »

τερον, καὶ μέγα φρονῆς τῇ εἰκόνι;), ἡ πότος (94) A πλεονάσας, ἡ ἀνεμος κρημνίσας, ἡ ἵππος συναρπά-
σας, ἡ φάρμακον (95) ἐκ προνοίας ἐπιβουλεύσαν, τυγὼν δὲ καὶ ἀντὶ σωτηρίου φανὲν δηλητήριον, ἡ
δικαστὴς ἀπάνθρωπος, ἡ δῆμιος (96) ἀπαράιτητος, ἡ
τι τῶν ὅσα ταχίστην ποιεῖ τὴν μετάστασιν, καὶ
βοηθείας ἰσχυροτέραν.

IE. Εἰ δὲ προκαταλάβοις σεαυτὸν τῇ σφραγίδι, καὶ
τὸ μέλλον ἀσφαλίσαι τῷ καλλίστῳ τῶν βοηθημάτων
καὶ στερεότατῳ, σημειωθείς καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα,
τῷ χρίσματι καὶ τῷ Πνεύματι, ὡς ὁ (97) Ἰσραὴλ
πάλαί τῷ νυκτερινῷ καὶ φυλακτικῷ τῶν πρωτοτό-
κων αἵματι (98)· τί σοι συμβήσεται, καὶ τί σοι πε-
πραγμάτευται; Τῶν Παροιμιῶν ἀκουσον· Ἐὰν γὰρ
ἀκόη, φθῇ, ἀρεὸς ἔσῃ· Ἐὰν δὲ καθεύδῃς,
ἡθέως ὑπνώσῃς. Καὶ παρὰ τοῦ Δαβὶδ εὐαγγελισθη-
ται· Οὐ φοβηθήσῃ ἀπὸ φόβου νυκτερινοῦ, ἀπὸ
συμπτώματος, καὶ δαιμονίου μεσημερινοῦ. Τοῦ-
τό σοι καὶ ζῶντι μέγιστον εἰς ἀσφάλειαν. Πρόβατον
γὰρ ἐσφραγισμένον οὐ βλάβως ἐπιβουλεύεται, τὸ δὲ
ἀσήμενον κλέπτει εὐλόγων· καὶ ἀπαλθόντι δεξιὴν
ἐντάφιον, ἐσθῆτος λαμπρότερον, χρυσοῦ τιμιώτερον,
τάφου μεγαλοπρεπέστερον, ἀγώνων χοῶν εὐσεβέστε-
ρον (99), ἀπαργμάτων ὥρων καιριώτερον, ὧν τοῖς
νεκροῖς οἱ νεκροὶ χαρίζονται, νόμον ποιησάμενοι τὴν
συνήθειαν. Πάντα οἰχέσθω σοι, πάντα διαρπαζέσθω,
κρήματα, κτήματα, θρόνοι, λαμπρότητες, ὅσα τῆς
κάτω περιφορᾶς· οὐ δὲ (1) κατὰλυσον ἐν ἀσφαλείᾳ
τὸν βίον, μηδὲν ζημιωθείς (2) τῶν ἐκ Θεοῦ σοι δοθέν-
των εἰς σωτηρίαν βοηθημάτων.

et tranquilla mente diem ultimum claude, nullo ex
cessa sunt, auxilio destitutus.

IG. Ἀλλὰ φοβῆ, μὴ διαφθείρῃς τὸ χάρισμα, καὶ
διὰ τοῦτο ἀναβάλλῃ τὴν κάθαρσιν, ὡς δευτέραν οὐκ
ἔχων; Τί δαί; Οὐ φοβῆ, μὴ διώκτῃ κειρὶ κινδυνεύ-
σῃ, καὶ τὸ μέγιστον ὧν ἔχεις, ἀφαιρεθῇς Χριστόν;
Ἀρ' οὖν διὰ τοῦτο φέυξῃ καὶ τὸ γενέσθαι Χριστιανός;
Ἀπαγε! Οὐχ ὑγιαίνοντος ὁ φόβος (3), παραφρο-
νούντος ὁ λογισμός. Ὁ τῆς ἀνευλαβοῦς εὐλαβείας, εἰ
δεῖ τοῦτο εἰπεῖν! Ὡ τῶν τοῦ πονηροῦ σοφισμάτων!
Ὅντως σκότος ἐστὶ, καὶ φῶς ὑποκρίνεται. Ὅταν μη-
δὲν ἰσχύσῃ πανερῶς πολεμῶν, ἀφανῶς ἐπιβουλεύει.

" Prov. iii, 21. ' Psal. xc, 5.

(94) Πότος. In nonnullis, et quidem optimæ D
noīæ, ποταμός, «fluvius exundans.» Sic etiam legit
Nicetas.

(95) Ἡ φάρμακον, etc. Nicetas id exponit de
pharmaco consulto temperato, seu veneno, vel de
pharmaco ad purgationem quidem et salutem, me-
dicorum opinione, porrecto; verum ipso eventu,
exitiale ac lethale invento.

(96) Ἡ δῆμιος, etc. Nicet. ἡ δῆμιος, «vel factio
plebis inexorabilis,» qua sæpe contigit, ut viri insi-
gnies perierint.

(97) Ὡς ὁ δ. Sic quinque Regg. et novem Colb.
Deest ὁ in ed.

(98) Αἵματι. Sic plures Regg. et Colb. Or. 1, etc.,
quorum auctoritate delevimus, καὶ χρίσματι, «et
unctionibus,» quæ in ed. immediate sequuntur.
Has etiam voces nec Nicetas nec Billius agnoscunt.

A puerit, vel morbus exstinxerit, vel mica panis, res
villissima, transverse per fauces currens (quid
enim hominis interitu facilius, quantumvis ob di-
vinam imaginem gloriæ?), vel immodica erapula,
vel ventus in præceps agens, vel equus sessorem se-
cum abripiens, vel pharmacum de industria ad in-
sidias comparatum, fortasse etiam pro salutari pe-
stiferum inventum, vel inhumanus iudex, vel inexorabilis carnifex, vel denique quidpiam eorum, quæ
celerem mortem, atque omni ope et auxilio validiorem, efficiunt.

XV. At si per baptismum teipsum præmunieris,
ac pulcherrimo et firmissimo auxilio tibi in futurum
caveris, animum scilicet et corpus unctione et Spi-
ritu consignans, quemadmodum olim Israel noctur-
no illo cruore, qui primigenos tuebatur; quid tibi
accidet, et quod tibi præsidium comparatum erit?
Audi Salomonis Proverbia: Si sederis, ait, in-
trapidus eris; si dormieris, suavem somnum carpes⁹⁹.
Audi etiam quid tibi læti nuntiet David: Non time-
bis, inquit, a timore nocturno, ab incursu, et de-
monio meridiano¹. Hoc tibi et viventi, maximum ad
securitatem momentum afferet (pecus enim signata
non facile insidiis appetit, quæ autem minime
signata est, a furibus facile capi potest); et vita
perfuncto, commodum quoddam, tanquam funebre
munus, futurum est, veste splendidius, auro præ-
stantius, tumultu magnificentius, infructuosis libami-
nibus religiosius, maturorum fructuum primitiis
tempestivius, iisque omnibus rebus, quas mortui
mortuis largiuntur, consuetudinem pro lege obser-
vantes. Omnia tibi pereant, omnia diripiantur, pe-
cuniæ, prædia, throni, splendores, ac cætera; quæ
vagæ atque incertæ hujus vite sunt: tu vero securā
omnibus, quæ Dei beneficio tibi ad salutem con-

XVI. At metuis, ne gratiam corumpas, ac pro-
inde purgationi moram producis, utpote nullam al-
teram jam ultra habens? 702 Quid autem? Non
vereris, ne persecutionis tempore in periculum ad-
ducaris, ac Christo, possessione omnium, quas
habet, præstantissima, spoliæ? Num igitur ob
hanc causam a suscipiendo Christianismo refugies?
Absit! Non est sani hominis hic metus: desipien-
tis est hæc cogitatio. O incautam, ut ita loquar,
cautionem! O ingentes pravi illius versutias! Vere

(99) Ἀγώνων χοῶν εὐσεβέστερον. Schol. Τῶν
τοῖς νεκροῖς δεδομένων· «Libamina quæ mortuis
offerebantur.» Illa porro constabant vino, melle,
lacte et oleo, ac mortuorum sepulcris a parentibus
et propinquis infundebantur. Dicuntur «infructuosa,»
quod cadaveribus impenderentur. In his autem erat
quædam pietas, idque spectat Gregorii comparatio.
Billius in notis cum Hervagio, commodius legi
ἀγώνων, «certamina» arbitratur, quia scilicet olim
varia certamina in funeribus clarissimorum viro-
rum proponebantur. Sed nihil opus est Gregorii
similitudinem ad hæc certamina detorqueere, ut recte
Combesius contra Billium observat.

(1) Σὺ δέ. Reg. ph addit, μοί.

(2) Ζημιωθείς. Colb. 1, ζημιωθείς.

(3) Φόβος. Comb., λόγος, «sermo.»

Ille caligō est, et lucem ementitur. Cum aperto Marte nihil perficit, insidias obscure tendit; et cum pravus sit, quasi humanus ac bene affectus, consilium dat, ut alterutro certe modo superior omnino discedat, nec ulla ratione ipsius insidias effugiamus. Id quod hic quoque perspicue molitur. Nam cum tibi in animum inducere nequeat, ut baptismum palam aperteque contemnas ac pro nihilo ducas, per fictam cautionem te eo mulctat, ut in eam fraudem, quam metuis, imprudens per metum incidas; et dum times, ne donum corrumpas, ea ipsa de causa ab hoc prorsus excidas. Atque ille quidem hoc ingenio est, nec unquam versutiae suae finem statuet, quandiu nos ad cœlum properantes videbit, unde ipse dejectus est. Tu autem, o homo Dei, fac adversarii insidias cognitās habeas. Etenim adversus habentem, et de rebus maximis, certamen initur. Ne hostem in consilium adhibeas; ne fidelis fieri ac nominari parvipendas. Quandiu in catechumenorum numero es, in pietatis vestibulo versaris. Intrare te oportet, atrium pertransire, saneta contueri, in Sancta sanctorum prospicere, cum Trinitate conjungi. Magna sunt ea, ob quae oppugnaris; magno quoque praesidio opus habes. Quocirca fidei clypeum adversus eum obijce. Timet te cum armis dimicantem; ac propterea te charismate spoliāt, ut inermem et incautum facilius opprimat. Omnes aetatum gradus, omnia vitae genera et instituta attingit.

XVII. Juvenis es? Contra pravos affectus, in acie cum subsidio sta, in Dei phalange nomen proficere, adversus Goliath strenue pugna, mille, vel decies totidem hostes cape, ac tibi subijce. Ita flore aetatis frui; nec tuam juventutem marcescere sustine, imperfecta fide mortuam et extinctam. Senilem aetatem agis, nec a necessario praestituto die longe abes? Canos reverere; prudentiam, quae a te requiritur, pro ea, qua nunc teneris, infirmitate, praesta; paucis his diebus, quos reliquos habes, succurre; purgationem senectutis committe. Quid in effusa senectute atque extremo vitae spiritu, juvenilis aetatis vilia pertimescis? An tu etiam expectas, dum mortuus, non jam misericordiam magis, quam tui odium movens, abluaris? An voluptatum reliquias in his vitae reliquiis expetis? Turpe est, cum aetate consenueris ac deflueris, libidine tamen te minime consenuisse; sed, vel ea affici, vel eam certe opinionem, per baptismi dilationem, homini-

A Καὶ γίνεται σύμβουλος ὡς χρηστὸς (4), ὃν πονηρὸς· Ἰν' ἐνί γε τῇ τρόπῳ πάντως ἰσχύει, καὶ μηδαμῶθεν αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν διαφύγωμεν. Ὅπερ οὖν κἀνταῦθα σαφῶς τεχνάζεται. Τὸ γὰρ φανερώς καταφρονεῖν τοῦ βαπτίσματος πείθειν οὐκ ἔχων, ζημιολογεῖ διὰ τῆς πλᾶστῆς ἀσφαλείας, Ἰν' ὁ φοβῇ γε (5), τοῦτο λάθῃς παθῶν διὰ τοῦ φόβου· καὶ τὸ φεβεῖν τὴν δωρεὰν δεδοικώς, αὐτῷ τούτῳ (6) τῆς δωρεᾶς ἐκπέσῃς. Ὅ μὲν οὖν τοιοῦτός ἐστι, καὶ οὐποτε παύσεται τῆς ἐαυτοῦ διπλῆς, ἕως ἂν βλέπῃ πρὸς οὐρανὸν ἐπαιγομένους ἡμᾶς, ὅθεν αὐτὸς ἐκπέπτωκεν (7). Σὺ δὲ, ὦ ἄνθρωπε (8) τοῦ Θεοῦ, γνῶθι τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ ἀντικειμένου. Πρὸς γὰρ τὸν ἔχοντα (9), καὶ ὑπὲρ τῶν μεγίστων, ἡ μάχη. Μὴ λάθῃς σύμβουλον τὸν ἐχθρὸν· μὴ καταφρονήσῃς τοῦ ἀκοῦσαι καὶ γενέσθαι πιστός. B Ἔως εἰ κατηχούμενος, ἐν προθύροις εἰ τῆς εὐσεβείας. Εἴσω γενέσθαι σε δεῖ, τὴν ἀλλήν διαδύναμι, τὰ ἅγια κατοπτεῦσαι, εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων παρακύψαι, μετὰ τῆς Τριάδος γενέσθαι. Μεγάλα ἐστὶν ὑπὲρ ὧν πολεμῇ (10)· μεγάλης δεῖ σοι καὶ τῆς ἀσφαλείας. Προβαλὸν τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως. Φοβεῖται σε μετὰ τοῦ ὅπλου μαχόμενον· καὶ διὰ (11) τοῦτο γυμνοῖ σε τοῦ χαρίσματος, ἵνα κρατήσῃ βῆδόν σου ἀόπλου καὶ ἀφυλάκτου. Πάσης ἡλικίας ἀπτεται, πάσης ιδέας βίου. Διὰ πάντων ἀποκρουσθήτω.

inermem et incautum facilius opprimat. Omnes aetatum gradus, omnia vitae genera et instituta attingit. Quare omni studio propulsetur.

C IZ'. Νέος εἰ; Στῇθι κατὰ τῶν παθῶν μετὰ τῆς συμμαχίας (12), εἰς Θεοῦ παράταξιν ἀριθμήθητι, ἀρίστευσον (13) κατὰ τὸ Γολιάθ, λάβε τὰς χιλιάδας, ἢ τὰς μυριάδας. Οὕτω τῆς ἡλικίας ἀπόλαυσον· ἀλλὰ μὴ ἀνάσῃ μαρτυροῦναι σου τὴν νεότητα, τῷ ἀτελεῖ τῆς πίστεως νεκρωθεῖσαν. Γηραιὸς εἰ, καὶ τῆς ἀναγκαίας ἐγγύς προθεσμίας; τὴν πολιὴν αἰδέσθητι· ὅς ἦν ἀπαυτῇ (14) φρόνησιν, ἀνθ' ἧς νῦν ἔχεις ἀσθενείας· ταῖς ὀλίγαις ἡμέραις βοήθησον· πιστεύουσιν τῷ γῆρᾳ τὴν κάθαρσιν. Τί φοβῇ τὰ νεότητος ἐν βαθεῖ γῆρᾳ, καὶ ταῖς ἐσχάταις ἀναπνοαῖς; Ἡ καὶ σὺ μένεις, νεκρὸς λουθῆναι, οὐ μᾶλλον ἐλευόμενος, ἢ μισούμενος; Ἡ ποθεῖς τῶν ἡδονῶν τὰ λείψανα (15), βίου λείψανον ὢν; Αἰσχρὸν τὴν μὲν ἡλικίαν παρακμάσαι, μὴ παρακμάσαι δὲ τὴν ἀσέλγειαν· ἀλλ' ἡ πάσχειν τοῦτο, ἢ δοκεῖν, διαμέλλοντα (16) πρὸς τὴν κάθαρσιν. Νήπιον ἐστὶ σοι; Μὴ λαβέτω καιρὸν ἡ κακία· ἐκ βρέφους ἁγιασθήτω, ἐξ ὀνύχων καθιερωθήτω τῷ Πνεύματι. Σὺ (17) δέδοκας τὴν σφραγίδα διὰ τὸ τῆς

(4) Ὡς χρηστὸς. Sic Reg. bm. Coisl. 1 et Comb. Deest ὡς in ed.

(5) Φοβῇ γε. Deest γε in sex Regg.

(6) Αὐτῷ τούτῳ. Sic plures Regg. et Colb. In ed., αὐτὸ τούτῳ.

(7) Ἐκπέπτωκε. Regg. a et bm, ἐπέσεν.

(8) ὦ ἄνθρωπε. Sic tres Regg. et tres Colb. Deest ὦ in ed.

(9) Πρὸς γὰρ τὸν ἔχοντα. Forte legendum, ἐχθραίνοντα, «inimicum» quamvis Nicetas innuat, haec verba, πρὸς γὰρ τὸν ἔχοντα ἔρπει ὁ φόβος, «habentem enim invidia persequitur», ex Sophocle in Ajacis tragedia, a Gregorio mutuata fuisse.

(10) Πολεμῇ. Reg. bm, πολεμεῖ.

(11) Καὶ διὰ. Sic quatuor Regg., etc. In ed. deest, καὶ.

(12) Μετὰ τῆς συμμαχίας. «Cum subsidio, nempe baptismatis. Bill., «Cum auxiliaribus copiis.» Minus apte quidem; David enim, non «auxiliaribus copiis,» sed Dei praecipue auxilio munitus, pugnavit adversus Goliath. Ea certe Gregorii mens est, ut Christianus baptismatis auxilio fretus, adversus diabolum in acies et.

(13) Ἀρίστευσον. Sic quinque Regg., Coisl. 1 et Or. 1. In ed., ἀρίστευε.

(14) Ἀπαυτῇ. Regg. bm, ph et Or. 1, ἀπαυτεῖ.

(15) Τὰ λείψανα. Sic quatuor Regg. Deest τὰ in ed.

(16) Διαμέλλοντα. Comb., ἐμδραδύνοντα.

(17) Σὺ. Coisl. 1, σὺ δέ.

φύσεως ασυνεπες· ὡς μικροψυχος ἡ μήτηρ (18), καὶ ὀλιγόπιστος! Ἡ Ἄννα δὲ, καὶ πρὶν ἢ (19) γεννηθῆναι τὸν Σιμουῦλ, καθυπέσχετο τῷ Θεῷ, καὶ γεννηθέντα, ἱερὸν εὐδὺς ποιεῖ, καὶ τῇ ἱερατικῇ στολῇ συνανέτρεψεν, οὐ τὸ ἀνθρώπινον φοβηθεῖσα, τῷ δὲ Θεῷ πιστεύουσα. Οὐδὲν δὲ σοι περιαιμάτων καὶ ἐπαιμάτων, οἷς ὁ πονηρὸς συνεισέρχεται, κλέπτων εἰς αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸ σέβας, ἐν τοῖς κουφοτέροις. Δὸς αὐτῷ τὴν Τριάδα, τὸ μέγα καὶ καλὸν φυλακτήριον.

in leviorum hominum animos simul irrepit, venerationem Deo debitam furtim ad se transferens. Trinitatem ipsi da, magnum, inquam, illud et pulchrum amuletum.

ΙΗ'. Τί ἐτι; Παρθενία δοκεῖς; Τῇ (20) καθάρσει σφραγισθῆναι ταύτην ποιῆσαι (21) τοῦ βίου κοινωνόν, καὶ συνόνιον· αὕτη (22) βυθμιζέτω σοι, καὶ βίον, καὶ λόγον, πᾶν μέλος, πᾶν κίνημα, πᾶσαν αἵσθησιν. Τίμησον αὐτήν, ἵνα σε κοσμήσῃ, ἵνα δῶ τῇ σὴ κεφαλῇ στέφανον χαρίτων, στεφάνῳ δὲ τρυφῇ ὑπερασπίσῃ (23) σου. Δίδεσθαι γάμῳ; Καὶ τῇ σφραγίδι συνδέσθῃ· ταύτην συνοικισσον σεαυτῷ τῆς σωρροσύνης φύλακα· πόσων (24) εὐνούχων οἶει, πόσων θυρῶν οὖσαν ἀσφαλεστέραν; Οὐπω σαρκὶ συνεζύχθης (25); μὴ φοβηθῇς τὴν τελειωσιν. Καθαρὸς εἶ, καὶ μετὰ τὸν γάμον· ἐμὸς ὁ κίνδυνος, ἐγὼ τοῦτου συναρμωστής, ἐγὼ νυμφοστόλος. Οὐ γάρ, ἐπεὶ (26) ἡ παρθενία τιμιωτέρα, ἐν τοῖς ἀτίμοις ὁ γάμος. Μιμησμαι Χριστὸν, τὸν καθαρὸν νυμφαγωγόν, καὶ νυμφόν, ὃς καὶ θαυματουργεῖ γάμῳ, καὶ τιμᾷ συζυγίαν τῇ παρουσίᾳ. Μόνον ἔστω γάμος καθαρὸς (27), καὶ πόθοις ῥυπαροῖς ἀνεπίμιχτος. Ἐν αὐτῷ μόνον· λάβε παρὰ τοῦ δώρου τὴν ἀσφάλειαν, καὶ δὸς τῷ δώρῳ τὴν ἀγγελίαν κατὰ καιρὸν, ἕως εὐχῆς πρόκειται προθεσμία, καὶ ἀρχολίας (28) τιμιωτέρα, καὶ ταύτην ἐκ κοινῆς ὁμολογίας καὶ συναίνεσεως. Οὐ γὰρ νομοθετοῦμεν, ἀλλὰ παραινούμεν, καὶ τῶν σὺν τι λαβεῖν ὑπὲρ σου βουλόμεθα, καὶ τῆς κοινῆς ὑμῶν ἀσφαλείας ἔνεκεν (29). Ἐν κεφαλῇ δὲ εἰπεῖν, οὐκ ἔστιν οὐ βίος, οὐκ ἐπιτηδεύμα, ὃ μὴ τοῦτο λυσitelέστερον. Δέξαι, ὁ ἐν ἔξουσίᾳ (30), τὸν χαλινόν· ὁ ἐν δουλείᾳ, τὴν ἰσοτιμίαν· ὁ ἀθυμῶν, τὴν παραμυθίαν· ὁ ἐν εὐθυμίᾳ, τὴν παιδαγωγίαν, ὁ πένης, τὸν ἀσυλον πλούτον· ὁ εὐπορῶν, τὴν καλὴν ὥν ἔχεις οἰκονομίαν. Μηδὲν σοφίσῃ, μηδὲν τεχνάσῃ κατὰ τῆς σεαυτοῦ (31) σωτηρίας. Κἂν γὰρ τοὺς ἄλλους παραλογιζώμεθα,

Abus præbere. Infans tibi est? Ne occasionem improbitas arripiat: ab infantia sanctificetur, ab ipsis unguiculis Spiritui consecratur. At propter naturæ imbecillitatem sigillum metuis? Quam imbecillis animi mater es pusillæque fidei! Anna vero Samuelem, prius etiam quam procreatus esset, Deo vovit; atque in lucem editum statim consecravit, ac cum sacerdotali stola educavit, nihil humani verita, sed Deo fidem habens. Nihil tibi amuletis, nec incantamenti opus est, quibuscum pravius ille

XVIII. Quid præterea? Virginitatem colis? Baptismo consignare: hunc tibi vitæ socium et familiarem ascisce. Hic tibi, et vitam, et verba moderetur, omnia membra, omnes animi motus, omnes sensus. Honore eum complectere, ut te ornet, caputque tuo gratiarum coronam necat, et corona deliciarum te protegat. Matrimonii vinculis strictus es? Baptismo quoque constringere: hunc tibi contubernalem adjuuge pudicitiae custodem, innumeris eunuchis et janitoribus tutiorem. Non dum carni copulatus es? Ne baptismi perfectionem extimescas. Purus ac mundus es, inito etiam matrimonio; in me hoc periculum recipio, ego harum nuptiarum conglutinator, ego auspex. Nec enim, quia honoratior est virginitas, ideo turpe et ignominiosum est matrimonium. Christum imitabor, purum, inquam, illum pronubum et sponsum, qui et miraculum in nuptiis edit, et 704 conjugium præsentia sua honestat. In id tantum incumbe, ut purum sit matrimonium, atque ab obscenarum cupiditatum contagione liberum. Hoc unum posco; a dono securitatem accipe, ac vicissim istud dono repende, ut certo tempore, quandiu scilicet assignatum fuerit orationi tempus, omni negotio præstabilius, a re uxoria abstineas, idque ex communi pacto et consensu. Non enim legem sancimus, sed consilium damus; ac quidpiam eorum, quæ tua sunt, ad utilitatem tuam communemque utriusque vestrum securitatem, accipere volumus. Ut autem in summa dicam, nullum vitæ genus est, nullum studium et institutum, cui non hoc conducibilis sit. Qui conditione libera gaudes, frenum ac-

¹ Reg. i, 11 sqq. ² Eccli. xxxii, 3. ³ Joan. ii, 1 sqq.

(18) Μικρόψυχος ἡ μήτηρ. Plures Regg., μικρόψυχος εἰ μήτηρ.

(19) Πρὶν ἢ. Deest ἢ in pluribus codd.

(20) Τῇ. Reg. ph, καὶ τῇ.

(21) Ποιῆσαι. Duo Regg., ποιήσον.

(22) Αὕτη. Nempe, καθάρσις, «lavacrum vitam tibi et sermones componat.»

(23) Ὑπερασπίσῃ. Savil., ὑπερασπιεῖ, «proteget.»

(24) Πόσων, etc. «Quot putas eunuchis, quot janitoribus tutiorem?»

(25) Συνεζύχθης. Comb., συνεδέτης.

(26) Ἐπεὶ. Quinque Regg. et Or. i, et.

(27) Καθαρός. Reg. hm, Chrys. et Or. i, λαμπρός, «splendidum matrimonium.»

(28) Ἀρχολίας. Coisl. i, ἀρχολία.

(29) Ἐρεξερ. Deest in tribus Regg., Coisl. i et Or. i.

(30) Ὁ ἐν ἔξουσίᾳ. Bill. «Qui in potestate et imperio es.» Quantum conjicere possumus, non agitur hic de iis qui imperio potiuntur, sed de iis qui conditione libera, gaudent, seu, qui sui juris sunt, quibus opponuntur, qui conditione «servili» premuntur, juxta illud Apost. ad Galat. iii, 28, «Non est servus neque liber; omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.»

(31) Σεαυτοῦ. Quatuor Regg., tres Colb. et Or. i, σὴς. «Nihil adversus animæ tuæ, etc. Id est, nihil callidioris consilii adversus tuam ipsius salutem excogita, fingens scilicet te propter baptismi reverentiam procrastinatione uti, cum revera eam differendi sacramenti causam habeas, ut liberius tuis indulgeas voluptatibus. Nam quamvis alios fefellerimus, conscientiae tamen nostræ fucum facere non poterimus.»

cipe; qui servili premeris, æqualem honoris gradum; qui in mœnore versaris, solatium; qui læto atque hilari es animo, disciplinam; qui rerum inopia laboras, opes lutas, nec direptioni obnoxias; qui divitiis affluis, præclaram facultatum tuarum administrationem. Nihil adversus animæ tuæ salutem captiose comminiscere, nihil machinare. Nam quam poterimus. Ac profecto adversus seipsum

XIX. At in media hominum frequentia versaris, ac publicarum rerum cura et administratione inquinariis: atque idcirco metuis, ne misericordia, quam per baptismum consecutus es, depereat? Simpliciter oratione tecum agam. Forum quoque ipsum, si fieri potest, cum pulchro comitatu fuge, aquilæ, vel, ut magis apposite dicam, columbæ pennis tibi ipsi impositis. (Quid enim tibi cum Cæsare, aut Cæsaris rebus?) Atque ita fuge, ut non ante con-

quiescas, quam eo perveneris, ubi nec peccatum est, nec infuscatio, nec serpens in via mordens, piosque tuos gressus impediens. Abripe animam tuam ex hoc mundo; fuge Sodomam; incendium fuge; irretorto oculo gradere, ne in salis lapidem concreascas. In montem salutis causa te confer, ne simul corripiaris. Quod si jam occupatus es, ac necessariis vinculis strictus, ita tecum ipse disputa, vel ego potius tecum disputabo. Præstat quidem, et bonum consequi, et purgationem tueri ac conservare: verum si utrumque non datur, illud certe præstat, **705** in rerum publicarum administratione nonnihil interdum sordium contraxisse, quam omnino a gratia excidere: quemadmodum scilicet a patre et hero quandoque objurgari satius est, quam domo ejici: et exiguo splendore perstringi, quam prorsus obscurari. Prudentum porro et cordatorum virorum est, ut in bonis meliora et excellentiora, ita in malis minora et leviora eligere. Quocirca ne tantopere purgationem formides. Ea enim, quæ recte et cum laude gerimus, a justo et benigno rerum nostrarum iudice semper ad vitæ nostræ studia atque instituta, tanquam ad amussim quamdam, exiguntur. Atque ita plerumque accidit, ut qui in civili vita et in medio posita, aliquid honeste et ex virtute fecerit, in meliori causa sit, quam qui a publicis muneribus feriatus, officio suo non usquequaque perfunctus fuerit: quemadmodum, ut mea fert opinio,

mirabilius est hominem compedibus vinctum nonnihil progredi, quam nullo onere impeditum, currere: mirabilius item, eum, qui per cœnum incedat, leviter aspergi, quam eum, qui pura via iter faciat, purum ab omni macula manere. Argumento est Raab meretrix, cui, alioqui parum laudate, hospitalitatis sola iustitiæ laudem attulit; et publicanus, quem una tantum humilitas extulit, nullo alio nomine commendatum; ut tibi documento sit, ne de tuâ salute temere desperes.

XX. Verum, dicit quispiam, quid mihi ex ea re accesserit, si per baptismum præoccupatus fuero, atque omnes vitæ suavitates mihi ipsi ob hujusmodi celeritatem præclusero, cum voluptatibus interim indulgere liceat, atque ita demum gratiam assequi?

(32) Καταπαύσης. Duo Regg., καταπαύσεις. Coisl. et Jes., καταλύσης.

(33) Σεαυτοῦ. In nonnullis, εαυτοῦ.

(34) Προκατέχη. Or. 1, προκατέχεις.

(35) Καλ τυχεῖν. Sic sex Regg. et tres Colb. Deest καί in ed.

(36) Οὕτω καί. Sic Reg. pl. et Comb. Deest

A ἡμᾶς γε αὐτοὺς οὐ θυνησόμεθα· ὥς τό γε καθ' ἑαυτοῦ παίζειν, λίαν ἐπισηφαλές καὶ ἀνόητον.

αὐτοῦ παίζειν, λίαν ἐπισηφαλές καὶ ἀνόητον. administrationem. Nihil adversus animæ tuæ salutem licet aliis fucum faciamus, nobis quidem ipsis nunquam ludere, admodum periculosum et stolidum est:

10'. Ἄλλ' ἐν μέσῳ στρέφῃ, καὶ μολύνῃ τοῖς δημοσίοις· καὶ δεινὸν, εἰ σοὶ δαπανηθήσεσθαι τὸ φιλόανθρωπον; Ἀπλοῦς ὁ λόγος· Εἰ μὲν οὖν τε, φύγε καὶ τὴν ἀγορὰν μετὰ τῆς καλῆς συνοδίας, πτέρυγας αὐτοῦ σεαυτῷ περιθείς, ἢ περιστερὰς, ἢ οικειότερον εἰπω (τί γὰρ σοὶ καὶ Καίσαρι, ἢ τοῖς Καίσαρος;).

Ἔως οὐ καταπαύσης (32), οὐ μὴ ἔστιν ἀμαρτία, μὴ δὲ μελάνωσις, μὴ δὲ δάκνων ὄφις ἐφ' ὁδοῦ, κυλῶν σου τὰ κατὰ Θεὸν διαθήματα. Ἀρπασσον τὴν σεαυτοῦ (33) ψυχὴν ἐκ τοῦ κόσμου· φύγε Σόδομα· φύγε

τὸν ἐμπρησμόν· ὀδεύσον ἀμεταστρεπτι, μὴ παγῆς λίθος ἄλός· εἰς τὸ ἕρος σώου, μὴ συμπαρηγηθῆς. Εἰ δὲ προκατέχη (34), καὶ δίδεσσαι δεσμοῖς ἀναγκαίοις, ἐκεῖνο σεαυτῷ διαλέχθῃ, μᾶλλον δὲ σοὶ αὐτὸς διαλεχθήσῃ.

Κρεῖσσον μὲν καὶ τυχεῖν (35) τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ φυλάσσειν τὴν κάθαρσιν· εἰ δὲ ἀμφοτέρα μὲν ἐνδέχεται, κρεῖσσόν ποτε μικρὰ μολυνθῆναι τοῖς σοῖς δημοσίοις, ἢ παντάπασιν ἐκπεσεῖν τῆς χάριτος· ὥσπερ, οἶμαι, κρεῖσσον ἐπιτιμηθῆναι τι παρὰ πατρός καὶ δεσπότου, ἢ ἀπωσθῆναι· καὶ μικρὸν αὐγάζεσθαι, ἢ παντελῶς σκοτιζέσθαι. Σωφρόνων δὲ, ὥσπερ τῶν ἀγαθῶν τὰ μέζω καὶ τελευτέρα, οὕτω καὶ (36) τῶν κακῶν αἰρεῖσθαι τὰ ἐλάττω τε καὶ

κουφότερα. Διὰ τοῦτο μὴ λίαν φοβηθῆς τὴν κάθαρσιν. Κρίνεται γὰρ δεῖ μετὰ τῶν ἐπιτηδεύματων τὸ κατορθούμενον, παρὰ τοῦ δικαίου καὶ φιλανθρώπου τῶν ἡμετέρων κριτοῦ. Καὶ μικρὸν κατορθώσας πολλάκις ὁ ἐν τῷ μέσῳ, πλέον (37) ἔχει τοῦ ἐν ἐλευθερίᾳ μὴ τὸ πᾶν κατορθώσαντος· ὥσπερ, οἶμαι, παραδοξότερον ἐν πείλαις μικρὰ προβαίνειν, ἢ τρέχειν μηδενὶ βαρούμενον· καὶ διὰ φοβόρου μικρὰ θαντίζεσθαι, ἢ καθαρόν εἶναι διὰ καθαρὰς ὁδοῦ φερόμενον. Τεκμήριον δὲ τοῦ λόγου, καὶ Ῥαββ. τὴν πόρνην ἐν ἐδικαίωσε μόνον (38), ἢ φιλοξενία, τῆλλα οὐκ ἐπαινουμένην· καὶ τὸν τελώνην ἐν ὕψωσεν, ἢ ταπεινώσας, οὐδὲν ἄλλο μαρτυρηθέντα· ἵνα οὐ μάθης, σεαυτοῦ μὴ βλάβως (39) ἀπογινώσκειν.

προγredi, quam nullo onere impeditum, currere: mirabilius item, eum, qui per cœnum incedat, leviter aspergi, quam eum, qui pura via iter faciat, purum ab omni macula manere. Argumento est Raab meretrix, cui, alioqui parum laudate, hospitalitatis sola iustitiæ laudem attulit; et publicanus, quem una tantum humilitas extulit, nullo alio nomine commendatum; ut tibi documento sit, ne de tuâ salute temere desperes.

XX. Verum, dicit quispiam, quid mihi ex ea re accesserit, si per baptismum præoccupatus fuero, atque omnes vitæ suavitates mihi ipsi ob hujusmodi celeritatem præclusero, cum voluptatibus interim indulgere liceat, atque ita demum gratiam assequi?

K'. Ἄλλὰ τί μοι πλέον, φησί, προκατασχθέντι διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὸ τερπνὸν τοῦ ζῆν ἑμαυτῷ διὰ τοῦ τάχους ἀποκλείσαντι, ἐνὸν ἐφεῖναι ταῖς ἡδοναῖς, καὶ τῇνικαῦτα τυχεῖν τῆς χάριτος; Οὐδὲ γὰρ τοῖς ἐν τῷ ἀμπελῶνι προκεκμηχόσιν ὑπῆρξέ τι καὶ in ed.

(37) Πλέον. Quatuor Regg., πλείον.

(38) Ἐν ἐδικαίωσε μόνον. « Unum solum, » nempe, « hospitalitas. » Sic tres Regg. et tredecim Colb. In ed., ἐνεδικαίωσε μόνον.

(39) Μὴ βλάβως. Sic tres Regg. In ed., βλάβος μὴ.

πλέον, ἰσου τοῦ μισθοῦ δοθέντος καὶ τοῖς τελευταίοις. Ἀπῆλλαξας ἡμᾶς πραγμάτων, ὅστις ποτὲ εἰ, ὁ ταῦτα λέγων, μόγις τῆς ἀναβολῆς ἐξεῖπὼν τὸ ἀπόρρητον· καὶ ἐκ τῆς κακούργιας (40) οὐκ ἐπαινῶν, ἐπαινῶ τῆς ἐξαγορεύσεως. Ἀλλὰ δεῦρο, καὶ τὴν παραβολὴν ἐρμηνεύηται, ὡς ἂν μὴ βλάβη (41) τοῖς γεγραμμένοις ἐξ ἀπειρίας. Πρῶτον μὲν, οὐ περὶ τοῦ βαπτίσματος ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ τῶν κατὰ διαφόρους καιρῶν πιστευόντων, καὶ εἰς τὸν καλὸν ἀμπελῶνα εἰσ-ερχομένων, τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀφ' ἧς γὰρ ἡμέρας καὶ ὥρας ἐπίστευσεν ἕκαστος, ἀπ' ἐκείνης καὶ (42) ἀπαιτεῖται τὴν ἐργασίαν. Ἐπειτα, εἰ καὶ τῷ μέτρῳ τοῦ μόχθου (43), πλέον εἰσῆνεγκαν οἱ προεισελθόντες (44), ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῷ μέτρῳ τῆς προαιρέσεως· καὶ τυχὸν τοῖς τελευταίοις, ἐκ ταύτης καὶ πλέον ὠφελετο, εἰ καὶ παράδοξός πως ὁ λόγος. Τοῦ μὲν γὰρ ὑστερον εἰσελθεῖν, τὸ καὶ ὑστερον κληθῆναι πρὸς τὴν ἀμπελοργίαν αἴτιον· τῶν ἄλλων δὲ τὸ διάφορον (45) ὅσον ἐπισκεψόμεθα· οἱ μὲν οὐ πρότερον ἐπίστευσαν, οὐδὲ εἰσῆλθον, πρὶν ἢ συμφωνηθῆναι αὐτοῖς τὸν μισθόν· οἱ δὲ ἀσύμφωνοι τῇ ἐργασίᾳ προσ-ῆλθον, ὁ μείζονός ἐστι γνῶρισμα πίστεως. Καὶ οἱ μὲν φθονερᾶς, καὶ γογγυστικῆς εὐρέθησαν ὄντες φύσεως (46)· οἱ δὲ οὐδὲν ἐγκαλοῦνται τοιοῦτον. Καὶ τοῖς μὲν μισθὸς ἦν τὸ διδόμενον, καίπερ οὐσίαι πονηροῖς, τοῖς δὲ ἡ χάρις (47)· ὥστε καὶ ἀνοίαν ἐγκαλήθεντες, εἰκότως τοῦ πλείονος ἐστερήθησαν. Τί δ' ἂν καὶ (48) αὐτοῖς ὀφισθεῖσιν ἐγένετο, καταμάθωμεν· τὸ ἴσον τοῦ μισθοῦ δηλοῦναι. Πῶς οὖν αἰτιῶνται τὸν ἐργοδότην, ὡς διὰ τὸ τῆς ἰσότητος ἀνιστον; Ταῦτα πάντα τὴν τοῦ Ἰερῶτος ὑπαίρει (49) χάριν τοῖς πρώτοις, καὶ εἰ προ-κεκμήκασιν. Ἐξ ὧν συμβαίνει καὶ (50) δικαίαν εἶναι τὴν τοῦ ἰσου διανομήν, ἀντιμετρομένης (51) τῷ πό-νῳ τῆς προαιρέσεως.

venerant factum sit, consideremus. Certe æqualem rerum conductorem criminantur, velut in æquæ omnia sudoris gratiam primis subtrahunt, etiamsi prioribus labore fatigati sint. Ex eoque efficitur, ut æquali huic mercedis distributioni æquitas sua consiet, nimirum animi voluntate cum labore com- pensata.

ΚΑ'. Εἰ δὲ καὶ τὴν τοῦ λουτροῦ δύναμιν ἡ παρα-βολὴ σκιαγραφεῖ (52), κατὰ τὴν σὴν ἐξηγήσιν· τί κωλύσεις (53) καὶ προεισελθόντα, καὶ καυσωθέντα, μὴ βασκαίνειν τοῖς τελευταίοις, ἢ αὐτῷ τούτῳ (54) πλέον ἔχης τῷ φιλανθρώπῳ, καὶ χρέος, ἀλλὰ μὴ χά-ριν λαβεῖν τὴν ἀντίδοσιν· Ἐπειτα εἰσελθόντας ἐκεῖ

Matth. xx, 1 sqq.

(10) Τῆς κακούργιας. Sic plures Regg. et duo- decim Colb. Deest τῆς in ed.

(41) Βλάβη. Reg. ph, Coisl. 1, Or. 1, Comb., βλάβη. « Ne quid damni per imperitiam ex litte- ra accipias. »

(42) Καί. Deest in duobus Regg. et Or. 1.

(43) Μόχθου. Jes., κόπου.

(44) Οἱ προεισελθόντες. Sic quinque Regg. et Or. 1. Deest οἱ in ed.

(45) Διάφορον. Sic sex Regg., septem Colb., Coisl. 2, etc. in ed., ἀδιάφορον.

(46) Φύσεως. Coisl. 2 et Or. 1, γνῶμης.

(47) Ἡ χάρις. Deest ἡ in sex Regg., tribus Colb., etc.

(48) Τί δ' ἂν καί, etc. Bill. « Quid autem ipsi quoque accepturi erant, si serius ipsis venire con-

Neque enim, qui priores in vinea laborarunt, meliori- deinceps conditione fuerunt, æqua nempe mercede postremis quoque persoluta. Negotio me liberasti, quisquis tandem es, qui talia profers, dum procrastinationis istius arcanum ægre tandem extulisti: et quamvis consilii tui perversitatem improbem, eo tamen nomine te laudo, quod eam aperte confessus es. Verum adesdum, et parabole expositionem ac- cipe, ne ex hoc Scripturæ loco per imperitiam in fraudem incidas. Primum hic de baptismo non agi- tur, sed de his, qui aliis atque aliis temporibus fidem amplectuntur, atque in pulchram vineam, hoc est, Ecclesiam, ingrediuntur. Nam ex qua die atque hora ad fidem quisque accessit, ab eadem quoque hoc ab eo exigitur, ut operi manum admoveat.

Deinde, tametsi quantum ad laboris modum, plus contulerint, qui priores ingressi sunt, non tamen, quantum ad bonæ voluntatis mensuram. Ea etiam ratione, postremis fortasse amplior merces debebatur, etsi quodammodo absurdum videri pos- sit, quod dico. Nam quod posterius ingressi sint, ea causa fuit, quia posteriores ad vitis excolendæ ope- ram vocati sunt. In cæteris autem rebus quantum alios antecelluerint, videamus. Illi quidem non prius crediderunt, nec ingressi sunt, quam ipsis ex con- ventu merces constituta fuisset: hi autem nulla condita mercede ad laborem accesserunt, quod quidem majoris fidei argumentum est. Præterea, illi invidæ, et ad murmurandum proclivis naturæ esse inventi sunt: his nihil tale objicitur. Tum etiam, illis merces erat quod dabatur, etiamsi im- probis et malignis: his gratia. Quamobrem stolidi- tatis etiam et amentię damuati, ampliori mercede merito privati sunt. Quid autem et iis qui tarde ipsi mercedem acceperunt. Qua igitur fronte ope- mercedis persolutione ab æquitate recedentem? Hæc prioribus labore fatigati sint. Ex eoque efficitur, ut æquali huic mercedis distributioni æquitas sua consiet, nimirum animi voluntate cum labore com-

XXI. Sed demus, lavaeri quoque vim et faculta- tem, juxta hanc expositionem tuam parabola desi- gnari; quid prohibet, quominus ipse, et prior in- gressus, et diei æstum perpessus, postremis non invidas, ut humanitate quoque ipsa et animi facili- tate ac benignitate superior sis, atque remuneratio-

tigisset? Æquam utique mercedem. Non recte, cum hæc ad murmuratores detorqueat, quæ ad eos, qui tarde venerant, referenda sunt.

(49) Ὑπαίρει. Sic Regg. hm, ph, tres Colb., duo Coisl. et Or. 1. In ed., ὑπαίρειν.

(50) Ἐξ ὧν συμβαίνει, καί. In nonnullis, ἐξ ὧν τί συμβαίνει; καί, etc.

(51) Ἀντιμετρομένης. Coisl. 1, ἀντιμετρο- μένην.

(52) Σκιαγραφεῖ. Duo Regg. et Or. 1, σχια- γραφεῖ.

(53) Τί κωλύεις. Tres Regg., tres Colb. et duo Coisl., τί κωλύει γε. Or. 1, τί κωλύει καί γε.

(54) Ἐν αὐτῷ τούτῳ. Duo Coisl., ἐν αὐτῷ τούτῳ.

nem, non beneficii et gratiæ, sed debiti loco accipias? Huc etiam accedit, quod ita demum operarios mercedem accipere vult parabola, si in vineam ingressi fuerint, ac non ab ea aberraverint; quod quidem tibi periculum imminet. Quamobrem si tibi exploratum esset fore, ut ita sentiens, ac de labore aliquid malitiose subtrahens, baptismum consequeris, ignoscendum tibi esset ad huiusmodi rationes confugienti, ac nonnihil lucri ex Domini benignitate facere cupienti; ut illud non dicam, hoc ipsum amplius laborare, amplioris mercedis loco habendum **707** esse, his quidem certe, qui animo sunt non omnino illiberali et sordido. Cum autem periculum tibi sit, ne, dum huiusmodi lucra consecraris, a vinea prorsus excidas, et dum parva et exigua obiter colligis, sorte ipsa mulcteris; age, verbis meis oppositionibus missis factis, simplici animo, et citra argutationem, ad donum accede, ne, antequam spei tue compos fias, ex hac vita abripiaris, atque imprudens in perniciem tuam huiusmodi captiones et argutias comminiscaris.

XXII. Quid autem? Nonne, inquires, benignus et facilis est Deus? Nam et cogitationes humanas cognoscit, et animi nostri desiderium explorat, baptismique votum pro baptismo ducit. Enigmata simile quiddam narras, si apud Deum, propter ipsius benignitatem, is pro illuminato habetur, qui luminis expertus est, aut etiam intra regnum cælorum est, qui eo frui expetit, cum interim ea minime faciat, quæ ad celeste regnum iter aperiunt. Ego vero, quid de his rebus sentiam, libere dicam; ac futurum arbitror, ut prudentes viri sententiæ meæ calculum suum addant. Eorum, qui donum consecuti sunt, alii quidem prius a Deo et salute sua prorsus aversi erant, qui videlicet per omnia flagitiorum genera grassabantur, et de industria vitium amplexabantur. Alii quodammodo semimili, ac medio inter virtutem et vitium loco positi; ii nempe, qui tametsi malum perpetrarent, id tamen, quod perpetrabant, minime probabant, quemadmodum nec morbum suum qui febri divexantur. Alii etiam ante lustricam initiationem honeste et cum laude vivebant; illi quidem ex bona indole, isti vero quod ad baptismum seipsos sedulo ac studiose præpurgarent: qui etiam post baptismum præstantius adhuc cautiusque vitam instituant: illud, ut bonum consequerentur; hoc, ut tuerentur atque conservent. In his porro, ut meliores illi iudicandi sunt, qui de improbitate quidpiam remiserunt, quam qui omino improbi et scelerati

A λαμβάνειν τοὺς ἐργάτας, οὐ διαμαρτόντας τοῦ ἀμπελῶνος· ὃ σοι παθεῖν, κήδυνος. Ὅστε εἰ μὲν ἦν δῆλον, ὅτι τεύξη τῆς δωρεᾶς, οὕτω φρονῶν, καὶ ὑποκρατῶν τι κακούργως τῆς ἐργασίας, συγγνωστὸν ἦν σοι πρὸς τοὺς τοιοῦτους καταφεύγοντι λογισμοὺς, καὶ παρακερδαίνειν τι βουλομένῳ τῆς τοῦ δεσπότου φιλανθρωπίας· ἵνα μὴ λέγω, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ καμῆν πλεόν, πλείων μισθὸς τῷ μὴ πάντῃ καπηλικῷ τὴν δianoian. Εἰ δὲ κίνδυνός σοι, τοῦ ἀμπελῶνος παντελῶς ἐκπσεῖν διὰ τῆς ἐμπορίας, καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον ζημιοὶ τὰ μικρὰ παρεκλέγων· φέρε, τοῖς ἐμοῖς πείσθῃτι λόγοις· ἀφείλε τὰς τοιαύτας (55) παρεξηγήσεις καὶ ἀντιθέσεις, ἀσυλλογιστως τῷ δώρῳ πρόσθετο, μὴ προαναρπασθῆς (56) τῶν ἐλπίδων, καὶ κατὰ σεαυτοῦ λάθῃς (57) τὰ τοιαῦτα σοφίζομενος.

obtempera, pravisque hisce interpretationibus et argutationem, ad donum accede, ne, antequam spei

B KB. Τί δαί; Οὐχὶ φιλόανθρωπον, φησὶ, τὸ θεῖον; Καὶ γνωστικὸν γὰρ ἐννοιῶν, δοκιμάζει τε τὴν ἐφελον, καὶ ἀντὶ βαπτίσματος, ποιεῖται τὴν ὁρμὴν τοῦ βαπτίσματος. Αἰνίγματι λέγεις ὁμοιον, εἰ περὶ τοῦ ἐστι Θεῷ (58), διὰ τὸ φιλόανθρωπον, ὃ ἀφώτιστος, ἢ καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὃ ταύτης τυχεῖν σπουδάζων, δίχα τοῦ πράττειν τὰ τῆς βασιλείας. Ἐγὼ δὲ, ὡς ἔχω περὶ τούτων, εἰπεῖν θαρρήσω· οἶμαι δὲ καὶ τῶν ἄλλων συνθήσεσθαι τοὺς νοῦν ἔχοντας. Τῶν τυχόντων τῆς δωρεᾶς, οἱ μὲν παντελῶς ἦσαν ἄλλοτριοι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σωτηρίας, πᾶν εἶδος κακίας διεξελθόντες, καὶ εἶναι κακοὶ σπουδάζοντες (59)· οἱ δὲ ἡμιμόλῃστοι πως, καὶ μέσως ἔχοντες ἀρετῆς καὶ κακίας· οἱ τὸ μὲν κακὸν ἐπραξαν, τῷ πραττομένῳ δὲ οὐ συνήνεσαν, καθάπερ οἱ πυρῆτοντες τῷ αὐτῶν ἀρρώστῃματι. Οἱ δὲ καὶ πρὸ τῆς τελειώσεως (60) ἦσαν ἐπαινετοί· οἱ μὲν ἐκ φύσεως (61), οἱ δὲ κατὰ σπουδὴν προκαθαίροντες ἑαυτοὺς τῷ βαπτίσματι· καὶ μετὰ τὴν τελειότητα πεφῆναι κρείττους καὶ ἀσφαλέστεροι· τὸ μὲν, ἵνα τύχῃσι τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ δὲ, ἵνα φυλάξωσιν. Ἐν τούτοις, βελτίους μὲν τῶν (62) παντάπασι πονηρῶν, οἱ τῆς κακίας τι ὑφίμενοι· βελτίους δὲ τῶν μικρῶν (63) ὑφιεμένων, οἱ σπουδαιότεροι καὶ προσάρωσαντες (64) ἑαυτοὺς τοῦ βαπτίσματος· ἔχουσι γὰρ τι πλεόν (65), τὴν ἐργασίαν. Οὐ γὰρ, ὥσπερ τῶν ἀμαρτημάτων ἐξάλειψιν ἔχει τὸ λουτρὸν, οὕτω καὶ τῶν κατορθωμάτων ἀναίρεσιν. Τούτων δὲ αὐτῶν

(55) Τὰς τοιαύτας. Sic quinque Regg., plerique Colb. et Or. 1. Deest τοιαύτας in ed.

(56) Προαναρπασθῆς. Quinque Regg., προαρπασθῆς.

(57) Ἀδός. Sic tres Regg., decem Colb., Or. 1, etc. In ed., μάθος, « perdiscas. »

(58) Θεῷ. Reg. ph, τῷ Θεῷ.

(59) Σπουδάζοντες. Quinque Regg., Or. 1 et Comb., σπουδάζαντες.

(60) Τελειώσεως. Regg. bm, ph, Or. 1 et Comb., τελειότητος.

(61) Ἐκ φύσεως, « Bona indole, » seu, « a natura. » Id est, inquit Nicetas, « ea indole præditi, quæ

ægre ad malum propendeat. » Vetus Schol. interpretatur: « ἐπιτηδεύοντα, » « propria ac naturali qualitate; » simulque observat, Gregorium non multum curare verborum proprietatem, præsertim cum eorum, de quibus est sermo, sensus est manifestus.

(62) Μὲν τῶν. Sic quinque Regg., tres Colb., Or. 1, etc. Deest τῶν in ed.

(63) Μικρὸν τι. Sic quatuor Regg. In quibusdam, μικρὸν τε. In ed., μικρὸν τι.

(64) Προαράωσαντες. Sic Regg. bm, ph et Colb. 1. Sic etiam legit Billius. In ed., προαράσαντες, « quasi aratro proscindentes et excolentes. »

(65) Πλεόν. Duo Regg., πλείων.

βελτίους, οἱ καὶ γεωργοῦντες τὸ χάρισμα, καὶ ὅτι A fuerunt. ita iis, qui non omnino effrenate ac pro-

malitiam eis collatis seipsum ante baptismum velut scopis quibusdam purgant (habent enim quiddam præter cæteros, nimirum superioris vitæ studia et labores; non enim, quemadmodum 708 lavacrum hanc vim habet, ut peccata deleat, ita etiam recte facta exstinguit). Atque his rursus anteponendi sunt, qui et gratiam excolunt, et seipsos ad omnem virtutis elegantiam quam maxime expoliunt.

KΓ. Ὅστε καὶ τῶν ἀποτυχάνοντων, οἱ μὲν εἰσι παντελῶς κτηνώδεις (67), ἢ θηριώδεις, ὡς ἂν (68) ἀνοίας ἢ πονηρίας ἔχωσιν· οἷς μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν, οὐδὲ τὸ χάρισμα, οἶμαι, σφόδρα αἰδέσιμον, ἀλλ' ὄντως χάρισμα· εἰ μὲν δοθεῖ, στεργόμενον· εἰ δὲ μὴ δοθεῖ, περιφρονούμενον (69). Οἱ δὲ γινώσκουσι μὲν, καὶ τιμῶσι τὴν δωρεάν· ἀναβάλλονται δὲ, οἱ μὲν διὰ ῥαθυμίαν, οἱ δὲ δι' ἀπληστίαν (70). Οἱ δὲ οὐδὲ εἰσὶν ἐν δυνάμει τοῦ δέξασθαι, ἢ διὰ νηπιότητα τυχόν, ἢ τινα τελῶς ἀκούσιον περιπέτειαν (71), ἢ ἔξ ἧς οὐδὲ βουλομένοις αὐτοῖς ὑπάρχει τυχεῖν τοῦ χαρίσματος. Ὅσπερ οὖν ἐν ἐκείνῳ κλειστόν διαφοράν εὐρομεν (72), οὕτω καὶ τούτοις. Χείρους μὲν οἱ παντάπασι καταφρονεῖται τῶν ἀπληστοτέρων (73) ἢ ῥαθυμοτέρων· χείρους δὲ οὗτοι, τῶν ἐξ ἀγνοίας καὶ τυραννίδος ἀποπιπτόντων τῆς δωρεᾶς. Τυραννὶς γὰρ οὐκ ἄλλο τι, ἢ ἀκούσιος διαμαρτία. Καὶ ἡγοῦμαι, τοὺς μὲν καὶ δίχας ὑφέξειν, ὥσπερ καὶ τῆς ἄλλης πονηρίας, οὕτω καὶ τῆς τοῦ λουτροῦ περιφρονήσεως· τοὺς δὲ ὑφέξειν μὲν, ἤττον (74) δὲ, ὅτι μὴ κακίᾳ μᾶλλον ἢ ἀνοίᾳ τὴν ἀποτυχίαν εἰργάσαντο· τοὺς δὲ, μὴτε δοξασθῆσθαι, μὴτε κολασθῆσθαι παρὰ (75) τοῦ δικαίου κριτοῦ, ὡς ἀσφραγίστους μὲν, ἀπότηρους δὲ, ἀλλὰ παθόντας μᾶλλον τὴν ζημίαν, ἢ δράσαντας. Οὐ γὰρ ὅστις οὐ κολάσεως ἄξιός, ἤδη καὶ τιμῆς· ὥσπερ οὐδὲ ὅστις οὐ τιμῆς, ἤδη καὶ κολάσεως. Σκοπῶ (76) δὲ κάκεινο· Εἰ κρίνεις φόνον τὸν φονικὸν ἐκ μόνου τοῦ βούλεσθαι, καὶ δίχα τοῦ φόνου, βεβαπτίσθω σοι καὶ ὁ θελήσας (77) τὸ βάπτισμα, δίχα τοῦ βαπτίσματος· εἰ δὲ οὐκ ἐκεῖνο, πῶς τοῦτο, συνιδεῖν (78) οὐκ ἔχω. Εἰ βούλει δὲ οὕτως· εἰ ἀρχεῖ σοι πρὸς δύναμιν τοῦ βαπτίσματος ὁ πόθος (79), καὶ διὰ τοῦτο δικαίᾳ περὶ τῆς δόξης, ἀρκεῖτω σοι καὶ πρὸς δόξαν, ἢ τῆς δόξης ἐπιθυμία. Καὶ τίς σοι βλάβη, τὸ μὴ τυχεῖν (80) ταύτης, τὴν ἔφεσιν ἔχοντι;

(66) Ἀποξέοντες. In nonnullis, ἀποξέσαντες.

(67) Κτηνώδεις. Gloss., ἄλογοι, « rationis expertes. »

(68) Ὡς ἂν. Sic sex Regg., tres Colb., etc. Deest ἂν in ed.

(69) Περιφρονούμενον. In nonnullis, καταφρονούμενον.

(70) Δι' ἀπληστίαν. « Ob infinita et irrita desideria. » Sic Tullius « spes infinitas » appellat « irritas spes. » Billius interpretatur : « ob inexplabilem peccandi libidinem ; » quod certe nobis a Gregorii mente alienum videtur. Loquitur enim Theologus de iis, quibus baptismi desiderium inerat, sed inexpleretur adhuc et inefficax ; quique cunctando, alias ex aliis neciendo moras, morte demum præoccupati, gratia baptismi excidebant. Præterea eosdem Gregorius ait, « leviores pœnas daturos, ut qui non tam animi pravitate, quam stultitia a baptismo aberrarent. » An vero id dicere licuisset de iis, qui baptismi gratia excidissent « ob inexplabilem peccandi libidinem, » qui contra pœna quam maxima profecto essent digni?

XXIII. De iis autem, qui baptismum non assequuntur, alii quidem pecudum omnino, vel ferarum vitam imitantur, prout vel amentia, vel animi pravitate laborant ; qui scilicet ad cætera mala hoc quoque adjunxerunt, ut nec baptismum ipsum, ut opinor, magnopere venerentur, eoque sint animo, ut, si quidem detur, eum non gravatim accipiant ; si vero non detur, susque deque ferant. Alii donum quidem agnoscunt, atque honore prosequuntur : verum moras producunt, illi ob ignaviam, isti ob infinita et irrita desideria. Alii ne accipere quidem possunt, vel propter infantiam fortasse, vel propter inopinatum prorsus et violentum aliquem casum, quo efficitur, ut ne cupientibus quidem gratia potiri liceat. Quemadmodum igitur in illis permagnum delictum invenimus, ita etiam inter istos. Nam qui plane baptismum aspernantur, sceleratiores sunt iis, qui ob infinita ac irrita desideria, vel ob socordiam, a baptismo suscipiendo retardantur. Atque hi rursus in graviore crimine sunt, quam illi, qui per ignorantiam ac tyrannidem a baptismo exciderunt. Tyrannis enim nihil aliud est, quam rei alienius consequendæ inopinato erepta facultas. Ac futurum existimo, ut primi quidem, cum aliorum scelerum, tum etiam baptismi contempti pœnas luant : alii autem pœnas quidem, leviores tamen pendant, ut qui non tam animi pravitate, quam stultitia, a baptismo aberrarint : postremi denique, nec cœlesti gloria, nec suppliciis a justo iudice afficiantur, utpote qui licet signati non fuerint, improbitate tamen careant, atque hanc jacturam passi potius fuerint, quam fecerint. Neque enim quisquis dignus supplicio non est, protinus honorem quoque meretur ; quemadmodum ne quisquis honore indignus est, statim etiam pœnam promeretur. Quin ad hunc quoque modum rem expendo. Si eum, qui animo tantum et volun-

(71) Περιπέτειαν. Gloss., σύμπτωμα, ἥτοι σύμβασμα.

(72) Ἐτρομεν. Reg. bm, ἡύρομεν.

(73) Ἀπληστοτέρων. Or. 1, ἀπλοστοτέρων.

(74) ἤττον. Coisl. 1, ἥττονα. Orat. 1, ἡσσονα.

(75) Παρά. Sic omnes optimæ notæ codd. Mendose in ed., περὶ.

(76) Σκοπῶ. Comb., σκοπῶμεν.

(77) Ὁ θελήσας. Sic plures Regg., quatuor Colb. et Or. 1. In ed., ὁ ποθέσας.

(78) Συνιδεῖν. In nonnullis, συνιδεῖν.

(79) Πόθος. Coisl. 1, Jes. et Oxon. addunt : καὶ διὰ τοῦτο νομίζεις, καὶ δίχα βαπτίσματος ζήσασθαι, περιττὴ λίαν ἢ τῆς δόξης ἀπόλαυσιν· καὶ εἰ διὰ τοῦτο· « eamque ob rem arbitraris, te, etiam absque baptismo, vitam consecuturum, frustranea valde est gloriæ iuenditas. Quod si idcirco de gloria, » etc.

(80) Τίς σοι βλάβη, τὸ μὴ τυχεῖν. Quatuor Regg., undecim Colb. et Or. 1, τί σοι μὴ τυχεῖν.

tate, non autem reipsa, eadem perpetravit, cædis damnandum putas, sit sane is quoque apud 709
te pro baptizato, qui baptismum citra baptismi susceptionem expetivit: sin autem illud non admittis,
quoniam pacto hoc admittas, haud sane perspicio. Aut si magis placet, hoc modo agamus. Si ad vim ba-
ptismi obtinendam, ipsius desiderio teneri satis esse censes, ac propterea de gloria contendis, tibi quo-
que ad gloriam, gloriæ desiderium sufficiat. Quid enim tua interfuerit, ea carere, modo eam habere
concupiscas?

XXIV. Ergo, posteaquam hos sermones audivistis, A
accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestrae non
confundentur⁹, baptismum videlicet non assecutæ.
Atque illuminationem suscipite, quandiu per tempus
licet, ne vos a baptismo disjunctos tenebræ compre-
hendant⁷. Venit nox⁸, quando nemo potest operari,
nimirum post discessum ex hac vita. Illa Davidis
vox est; hæc veræ illius lucis, quæ omnem hominem
in mundum venientem illuminat⁶. Existimate Salo-
monein his verbis inertiam ac socordiam vestram
acriter insectari: Quousque tandem piger jacebis?
Quando consurges e somno¹⁰? Hoc et illud causa-
ris, atque excusas excusationes in peccatis¹¹. Lu-
minum diem expecto; Paschatis festum pluris fa-
cio; Pentecosten expectabo. Cum Christo baptizari
præstat; cum Christo in resurrectionis die ad vitam
redire; Spiritus adventum honorare. Quid postea?
Veniet repente vitæ finis in die quam non exspe-
ctas, et in hora quam ignoras: ac tum adveniet,
quasi malus viator, gratiæ inopia atque in tantis
bonitatis opibus fame laborabis. Sed faciendum tibi
est, ut contraria per contraria colligas, messem
nempe per diligentiam et industriam, sitisque restin-
ctionem per fontem, atque, instar cervi gravissima
siti laborantis, magna celeritate ad fontes¹² accurras
contractamque currendo fatigationem aqua exsting-
guas; non autem, ut Ismaeli accidit¹³, aque ino-
pia exarescas; aut, quod poetæ fabulantur, in me-
dio fonte siti crucieris. Miserum est, cum nundinæ
effluerint, tum demum negotiationem querere. Mi-
serum est, cum manna præterierit, tum cibum ap-
petere. Miserum est, serum consilium capere, ac
tum damni sensu affici, cum nulla jam ratione ac-
ceptum incommodum sarciri potest, hoc est, post-
quam hinc excesserimus, acerbique conclusa fue-
rint, quæ quisque in hac vita gessit, atque, et scele-
rati homines, supplicio, et qui animos 710 purga-
rint, splendore affecti fuerint. Quocirca vobis pro-
videndum est, ne ad gratiam eunctantem accedatis;
verum summam celeritatem adhibeatis, ne latro vo-
bis antevertat, ne adulter vos prætereat, ne avarus
superiori conditione sit, ne sicarius bonum illud D
præcipiat, ne publicanus, ne scortator, ne denique quisquam ex iis, qui per vim in regnum irrumpunt,
illudque rapiunt¹⁴. Ultro enim vim patitur, ac propter bonitatem tyrannidem suffert.

⁹ Psal. xxxiii, 6. ⁷ Joan. xii, 35. ⁸ Joan. ix, 4. ¹⁰ Joan. i, 9. ¹¹ Prov. vi, 10. ¹² Psal. cxl, 4.
¹³ Psal. xli, 2. ¹⁴ Gen. xxi, 45-49. ¹⁵ Matth. xi, 12.

(81) Ἐργάσασθαι. Reg. ph et Or. 1, ἐργά-
ζεσθαι.

(82) Ὁλεσθε δέ. Deest δέ in tribus Regg.

(83) Πότε. In nonnullis, ἕως πότε.

(84) Ἐρ τοσούτω. Sic quinque Regg., tres Colb.
et Or. 1. In ed., ἐν τοιούτω.

(85) Διψητικώτατον. Tres Regg., διψικώτα-
τον.

ΚΑ'. Τοιγαροῦν, ἐπειδὴ τούτων ἡκούσατε τῶν φω-
νῶν, Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτισθήτε, καὶ
τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ κατασχυρῶν, διαμαρ-
τόντα τῆς χάριτος. Καὶ δέξασθε τὸν φωτισμὸν ἕως
καίρης, ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταδιώξῃ, καὶ κατα-
λάβῃ χωρίσασα τοῦ φωτισματος. Ἐρχεται γὰρ, ὅτε
οὐδεὶς δύναται ἐργάσασθαι (81), μετὰ τὴν ἐνθύνει
ἀπαλλαγὴν. Ἐκείνη Δαβὶδ ἡ φωνή· αὕτη τοῦ ἀλη-
θινοῦ φωτός, τοῦ φωτίζοντος πάντα ἄνθρωπον
ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ὁλεσθε δὲ (82) καὶ τὸν
Σολομῶντα πικρῶς ὑμῖν ἐνδεικνύειν τοῖς ἀργυροῖς ἢ
νωθεστέροις· Ἐως πότε (83), ἀκηρῆ, κατὰπεισαι,
λέγοντα; Πότε δὲ ἐξ ὕπνου ἀναστήσῃ; Τὸ καὶ τὸ
σκήπητι. καὶ προφασίζῃ προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις.
Μένω τὰ Φῶτα· τὸ Πάσχα μοι τιμώτερον· τὴν Πεν-
τηκοστὴν ἐκδέχομαι· Χριστῷ συμφωτισθῆναι βέλτιον.
Χριστῷ συναναστῆναι κατὰ τὴν ἀναστάσιμον ἡμέ-
ραν· τοῦ Πνεύματος τιμῆσαι τὴν ἐπιφάνειαν. Εἶτα
τί; Ἦξει τὸ τέλος ἐξαίφνης ἐν ἡμέρᾳ, ἢ οὐ προσδο-
κᾶς, καὶ ἐν ὥρᾳ ἢ οὐ γινώσκεις· εἶτα παραγίνεται
σοι, ὥσπερ κακὸς ὁδοπόρος, ἢ πενία τῆς χάριτος,
καὶ λιμώξεις ἐν τοσούτῳ (84) πλούτῳ τῆς ἀγαθό-
τητος· δέον τὰ ἐναντία τῷ ἐναντίῳ καρποῦσθαι, τῷ
δόκνῳ τὸν ἀμνητον, καὶ τῇ πηγῇ τὴν ἀνάβυσσον, ὥσπερ
τὸν διψητικώτατον (85) ἑλαφον, σπουδῇ ταῖς πηγαῖς
προστρέχοντά, καὶ σθενύνοντα τὸν τοῦ δρόμου κόπον·
τῷ ὕδατι· ἀλλὰ μὴ τὸ τοῦ Ἰσμαὴλ παθεῖν, ἀνυδρίᾳ
ξηραίνεσθαι· ἢ τὸ τοῦ μύθου (86), ἐν μέσῃ πηγῇ
δίψῃ (87) κολάζεσθαι. Δεινὸν παρελθεῖν πανήγυριν,
καὶ τῆνικαῦτα τὴν πραγματείαν ἐπιζητεῖν (88).
Δεινὸν τὸ μάννα παραδραμεῖν, καὶ τῆνικαῦτα τροφῆς
ἐφίεσθαι. Δεινὸν ὑπεροβολῆς, καὶ τὸ τῆνικαῦτα τῆς
ζημίας αἰσθάνεσθαι (89), ὅτε οὐκ ἔστι (90) λύσις
ζημίας, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἐκδημίαν, καὶ τὸν πικρὸν
συγκλεισμὸν τῶν ἐκάστῳ βεβιωμένων, καὶ τὴν τῶν
ἁμαρτωλῶν κόλασιν, καὶ τὴν τῶν κεκαθαρμένων
λαμπρότητα. Διὰ τοῦτο μὴ μέλλετε πρὸς τὴν χάριν·
ἀλλ' ἐπαίγεσθε, μὴ ληστές ὑμᾶς προλάβῃ, μὴ μοιχὸς
παραδράμῃ, μὴ ἀπληστος πλεονεκτήσῃ, μὴ φονεὺς
προαρπάσῃ τὸ ἀγαθόν, μὴ τελώνης, μὴ πόρνος, μὴ
τις τῶν βιαστῶν τῆς βασιλείας καὶ ἀρπακτῶν. Βιά-
ζεται γὰρ ἐκούσα, καὶ τυραννεῖται δι' ἀγαθότητα.

(86) Τοῦ μύθου. Alludit ad Tantali fabulam.

(87) Δίψῃ. Quinque Regg., δίψει.

(88) Ἐπιζητεῖν. Duo Regg. et Or. 1, ζητεῖν.

(89) Αἰσθάνεσθαι. Tres Regg. et Comb., ἐπαίσθά-
νεσθαι.

(90) Οὐκ ἔστι. Regius bm, οὐκ ἔτι, « non ad-
huc. »

ΚΕ. Βραδὺς ἴσθι πρὸς κακούργιον, ὦ οὗτος, ταχύς δὲ πρὸς σωτηρίαν, ἐμοὶ παιθόμενος· Ἰσὺν γάρ ἐστι κακὸν, ἐτοιμότης τε πρὸς τὸ χεῖρον, καὶ μέλλησις πρὸς τὸ βέλτιον. Ἐὰν ἐπὶ κώμον κληθῇς, μὴ ταχύνης· ἐὰν ἐπ' ἀρνησιν, ἀποπήδησον· ἐὰν εἴπῃ (91) σοὶ πονηρὸν ἐργαστήριον· Ἐλθέ μεθ' ἡμῶν, κοινώησον αἵματος, κρύψωμεν δὲ εἰς γῆν ἄνδρα δικαίον ἀδίκως· μηδὲ τὰς ἀκοὰς ὑπόσχῃς. Δύο γὰρ τὰ μέγιστα καρδανεῖς· ἐκείνην τε γνωριεῖς (92) τὴν ἁμαρτίαν, καὶ σαυτὸν ἐξαίρῃσεις πονηρὰς κοινωνίας. Ἄν δέ σοι λέγῃ (93) Δαδὶδ ὁ μέγας· Δεῦτε, ἀγαλλισώμεθα τῷ Κυρίῳ· ἐὰν δὲ προφήτης ἄλλος· Δεῦτε, ἀναβώμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου· ἐὰν δὲ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κατὰ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἦ, Ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν, λαμπροὶ λαμπρῶς ὑπὲρ χιόνα λαμψάντες, ὑπὲρ γάλα τυρωθέντες, ὑπὲρ λίθον σάπφειρον αὐγασθέντες· μὴ ἀντιτείνωμεν, μὴ βραδύνωμεν. Γενώμεθα Πέτρος καὶ Ἰωάννης· ὡς ἐπὶ τὸν τάφον ἐκείνῳ καὶ τὴν ἀνάστασιν, οὕτως ἐπὶ τὸ λουτρὸν (94) αὐτοὶ σπεύδωμεν, συντρέχοντες, ἀντιτρέχοντες, ὅπως ἂν τὸ ἀγαθὸν προλάβωμεν ἀγωνιζόμενοι. Καὶ μὴ εἴπῃς, Ἀπελθὼν (95) ἐπάνηκε, καὶ αὐριον βαπτισθῆσμαι, δυνατὸς ὢν σήμερον εὖ παθεῖν· παρίστω μοι μήτηρ (96), παρίστω μοι πατήρ, ἀδελφοί, γυνή, τέκνα, φίλοι, πᾶν δ' εἰ μοι τιμιον, καὶ τηνικαῦτα σωθῆσμαι· νῦν δὲ οὕτω μοι καιρὸς λαμπρύνεσθαι (97). Ἄχος γάρ, μὴ κοινωνοὺς λάβῃς πένθους, οὓς εὐφροσύνης κοινωνοὺς ἤλπισας. Ἐὰν μὲν παρῶσιν, ἀγαπτήσιν· ἐὰν δὲ ἀπίωσι (98), μὴ ἀναμείνῃς. Ἀσυχρὸν γάρ (99) εἰπεῖν· Ποῦ δέ μοι τὸ καρποφοροῦμενον ἐπὶ τῷ βαπτισματι (1)· Ποῦ δὲ ἡ ἐμφώτειος (2) ἐσθῆς, ἢ λαμπρυνθήσμαι· Ποῦ δὲ τὰ πρὸς δεξιῶσιν τῶν ἐμῶν βαπτιστῶν, ἵνα κἂν τούτοις εὐδοκίμησω· Πάνυ γάρ, ὡς ὁρᾷς, ἐστὶ ταῦτα τῶν ἀναγκαίων, καὶ παρὰ (3) τοῦτο ἡ χάρις ἐλαττωθήσεται. Μὴ μικρολογοῦ (4) περὶ τὰ μεγάλα· μηδὲν ἀγεννὲς (5) πάθῃς. Μεῖζον τῶν ὁρωμένων ἐστὶ τὸ μυστήριον· σαυτὸν καρποφόρησον· Χριστὸν ἐνδύσαι, θρέψον με πολιτεία· οὕτως ἐγὼ χαίρω φιλοφρονούμενος· οὕτω καὶ θεός, ὁ τὰ μέγιστα χαριζόμενος. Οὐδὲν τῷ θεῷ μέγα, ὃ μὴ καὶ πένης διδῶσιν, ἵνα μὴ κἀναυθῆ παρωδῶνται (6) οἱ πένητες· οὐ γὰρ ἔχουσιν, ὅπως τοῖς πλουστοῖς ἀμιλληθῶσιν. Ἐν ἄλλοις μὲν, ἢ διαφορὰ τοῦ

XXV. Enimvero, si mihi auscultandam putabis, ad aëcelus quidem et fraudem tardus eris, celer autem ad salutem. Pari enim in vitio sunt, promptitudo ad vitium, et segnitias ad virtutem. Si ad comessionem vocatus fueris, ne festines; si ad fidei abjuramentum, fac pedem retro celerrime referas; si tibi flagitiosorum ac perditorum hominum sodalium dixerit: *Veni nobiscum, particeps esto sanguinis, virum justum iniuste in terram abscondamus*¹²; ne auribus quidem hos sermones admittes. Ita duas maximas utilitates consequeris; nam et illis peccatum suum indicabis, et teipsum a prava societate eximes. At si tibi magnus David dicat: *Venite, exultemus Domino*¹³; si alius propheta: *Venite, ascendamus in montem Domini*¹⁴; si ipse salutis nostræ vindex: *Venite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis et ego vos reficiam*¹⁵; aut, *Surgite, abeamus hinc*¹⁶, nive splendidius effulgentes, et super lac coagulati, et super sapphirum collustrati¹⁷; ne in contrarium nitamur, ne moram faciamus. Petrum et Joannem æmulemur; ad baptismum, ut illi ad sepulcrum¹⁸ et resurrectionem, omni festinatione properemus, simul currentes, certatim currentes, omni contentione in id incumbentes, ut hoc bonum priores occupemus. Ne dixeris: *Abi et redi, et cras baptizabor, cum hodie beneficio affici queas*. Adsit mihi mater, adsit mihi pater, fratres, uxor, liberi, amici, atque omnes quos charos habeo, et tum salutem accipiam: nunc autem nondum mihi splendidum fieri vacat. Verendum enim est, ne luctus socios accipias, quos te letitiae socios habiturus speraveras. Quamobrem, si quidem adsint, pulchre tecum agi puta; sin autem absint, ne eos exspectes. Turpe est enim dicere: *Ubi est munus, quod propter baptismum offeram?* **¶** *Ubi splendida vestis, in qua exsplendescam?* *Ubi ea, quæ ad initiatores meos excipiendos requiruntur, ut in his quoque rebus nominis celebritatem consequar?* Valde enim, uti vides, hæc necessaria sunt; ac propterea gratia imminuetur. Ne in magnis rebus minuta et levicula in rationem mittas: ne turpialiquæ et abjecto affectu te duci patiaris. Istud mysterium sublimius est rebus iis, quæ in oculorum aspectum cadunt. Teipsum offer, Christum indue, honesta et laudabili vita me ale: sic ego excipi letor; sic etiam Deus, qui

¹² Prov. i, 11. ¹³ Psal. xciv, 1. ¹⁴ Mich. iv, 2. ¹⁵ Matth. xi, 28. ¹⁶ Joan. xiv, 31. ¹⁷ Thren. iv, 7. ¹⁸ Joan. ix, 5.

(91) Ἐὰν εἴπῃ. Or. 1, ἐὰν εἴποι.

(92) Γνωριεῖς. In nonnullis, γνωρίζεις, et, γνωρίζεις.

(93) Λέγει. Reg. ph, λέγει.

(94) Τὸ λουτρὸν. Sic quinque Regg., plures Colb. etc. In ed., τὸν λουτρὸν.

(95) Ἀπελθὼν. Sex Regg. et Comb., ἐπανελθὼν.

(96) Μήτηρ. In quibusdam, πατήρ.

(97) Λαμπρύνεσθαι. Sic codd. In ed., λαμπρυνθῆναι.

(98) Ἀγαπητέον ἐὰν δὲ ἀπίωσι. Sic quinque Regg., decem Colb., duo Coisl., Jes., etc. Græca hæc desunt in Par. ed. quamvis a Billio Latine redidit.

(99) Ἀσυχρὸν γάρ. Sic Reg. bm, alique plures.

D Deest γάρ in ed.

(1) Βαπτισματι. Quinque Regg., duo Coisl., etc., φωτισματι, « illuminationi. »

(2) Ποῦ δὲ ἡ ἐμφώτειος. Sic Regg. bm, ph et Comb. Deest ἡ in ed. et in aliis nonnullis, qui etiam pro ἐμφώτειος habent ἐμφώτεος, « vestis candida, » id est, « Baptismalis. »

(3) Καὶ παρὰ. Sic plures Regg. et Colb., Coisl. 1, Par. et Comb. Mendose in ed., περὶ.

(4) Μικρολόγου. Sic Regg. bm, ph, duo Coisl. et Comb. In ed., μικρολόγει.

(5) Ἀγεννὲς. In quibusdam, ἀγενής.

(6) Παρωδῶνται. Sic quinque Regg., plures Colb., Coisl. 1, Jes., Comb., etc. Præter in ed., παραδῶνται.

maxima quæque beneficia nobis elargitur. Nihil apud A Deum magnum est, quod non pauper quoque donare possit, ut ne hac quoque in re tenuiores propellantur; cum siquidem non habeant, quomodo cum locupletibus certent. Etenim in cæteris quidem rebus inter divitias et pauperitatem interest: hic autem, qui promptior atque alacrior est, idem quoque ditior evadit.

XXVI. Nihil progressum tuum inhibeat: nihil animi alacritatem reprimat. Quandiu vehemens est desiderium, id quod desideras arripe. Quandiu calet ferrum, frigida obduretur, ne quid interim accidat quod animi cupiditatem infringat. Philippus sum; esto Candaces. Dic ipse quoque: *Ecce aqua, quid me prohibet baptizari*⁷⁷? Temporis occasionem arripe: ob bonum lætitiā concipe: atque hæc locutus, baptizare; baptizatus, salutem accipe; et quamvis corpore Æthiops sis, animo dealbare. Salutem consequere, qua nihil sublimius præstantiusque est, apud eos certe, qui mente præditi sunt. Ne dicas: Baptizet me episcopus, atque is metropolitanus, aut Jerosolymitanus (non enim locorum est gratia, sed Spiritus); isque etiam sit claro et nobili genere ortus; grave enim fuerit, nobilitati meæ ob ejus, qui baptizat, obscuritatem, labem ac dedecus inferri; aut, si presbyter, saltem qui cælebs sit, qui continentiae laude atque angelica vivendi ratione floreant; grave enim fuerit, si in purgationis tempore inficiar atque commaculare. Ne concionatoris aut baptizantis auctoritatem inquiras. Alius horum judex est, ac rerum obscurarum explorator: quando quidem homo faciem, Deus autem cor intuetur⁷⁸.

712 Tibi autem quisvis ad purgationem satis idoneus est, modo inter probatos censeatur, ac non aperte condemnatus sit, atque ab Ecclesia alienus. Qui curatione indiges, in iudices iudicium ne arripe; nec eorum, a quibus purgaris, dignitates excute, nec inter genitores delectum habe. Est quidem alius alio præstantior, vel inferior: te autem quisvis est superior. Sic tecum reputa. Sint duo annuli, alter aureus, alter ferreus, atque ambo eandem Imperatoris imaginem insculptam habeant, ac deinde ceram imprimant. Quid tandem hoc signum ab illo signo differet? Nihil. Materiam in cera internosce, quamlibet singulari solertia sis? Dic, utrum e duobus signis, aureo scilicet annulo, an ferreo expressum sit, et quomodo unum idemque signum existat? Discrimen enim in materia est, non in signo. Sic D tibi quoque omnes, qui baptizandi munere funguntur, idonei habeantur. Quamvis enim alius alium vitæ probitate antecellat, eadem tamen baptismi fide informatus est.

XXVII. Ne tua dignitate alienum putes, simul cum paupere baptizari, qui dives es, patricius cum ignobili, herus cum eo qui hactenus tibi servus

⁷⁷ Act. viii, 36. ⁷⁸ I Reg. xvi, 7.

(7) Γενού Καρδάκης. «Est Candaces, id est, Eunuchus Reginæ Candacis a Philippo baptizatus.

(8) Περιχάρθῃ. Sic codd. Mendose in ed., περιχάρθῃ.

(9) Ἡ. Sic quinque Regg., quatuor Colb., Comb. Sic etiam legit Billius. In ed., καί.

(10) Εἰς τὴν. In nonnullis, πρὸς τὴν.

πλουτεῖν καὶ τοῦ πένεσθαι· ἐνταῦθα δὲ, ὁ προθυμότερος, πλουσιώτερος.

ΚΖ. Μὴ δὲν ἐπεχέτω σε τοῦ πρόσω· μὴ δὲν ἀνθελκῶ σου τὴν προθυμίαν. Ἔως σφοδρὸς ὁ πόθος, λαβοῦ τοῦ ποθομένου· ἔως θερμὸς ὁ σίδηρος, τῷ ψυχρῷ στομωθῆτω, μὴ τι παρεμπέσῃ μέσον, καὶ διακόψῃ τὸν πόθον. Φιλιππὸς εἰμι· γενοῦ (7) Καρδάκης. Εἰπέ καὶ αὐτός· Ἰδοὺ τὸ ὕδωρ· τί κωλύει με βαπτισθῆναι; Ἀρπασον· τὸν καιρὸν· τῷ ἀγαθῷ περιχάρθῃ (8) καὶ εἰπὼν, βαπτισθῆτι, καὶ βαπτισθεὶς σώθητι· κἂν ἢς Ἀθιόφθ τοῦ σώμα, τὴν ψυχὴν λευκάνῃτι.

Τύχε τῆς σωτηρίας, ἥς οὐδὲν ὑψηλότερον, οὐδὲ τιμιώτερον τοῖς γε νοῦν ἔχουσι. Μὴ εἴπῃς· Ἐπίσκοπος βαπτισάτω με, καὶ οὗτος μητροπολίτης, ἢ (9) Ἱεροσολυμίτης (οὗ γὰρ τόπων ἡ χάρις, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος), καὶ οὗτος τῶν εὖ γεγενημένων. Δεινὸν γάρ, εἰ τῷ βαπτιστῇ τὸ εὐγενές μου καθυβρισθῆσεται· ἢ πρεσβύτερος μὲν, ἀλλὰ καὶ οὗτος τῶν ἀγάμων, καὶ οὗτος τῶν ἐγκρατῶν καὶ ἀγγελικῶν τὴν πολιτείαν δεινὸν γάρ, εἰ ἐν καιρῷ καθάρσεως ρυπωθῆσομαι. Μὴ ζητεῖ ἀξιοπιστίαν τοῦ κηρύσσοντος, μὴ δὲ τοῦ βαπτίζοντος. Ἄλλος ὁ τοῦτων κριτής, καὶ τῶν ἀφανεστέρων δοκιμαστής· ἐπειδὴ. Ἀνθρώπος μὲν εἰς πρόσωπον, θεὸς δὲ εἰς καρδίαν. Σοὶ δὲ πᾶς ἀξιόπιστος εἰς τὴν (10) κάθαρσιν· μόνον ἔστω τις τῶν ἐγκρίτων, καὶ μὴ τῶν προδῆλως κατεγνωσμένων, μὴ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλότριος. Μὴ κρίνῃ τοὺς κριτὰς, ὁ χρῆζων τῆς ταπεινότητος· μὴ δὲ φιλοκρίνῃ (11) μοι τὰς ἀξίας τῶν σὲ καθαιρόντων, μὴ δὲ διακρίνῃ πρὸς τοὺς γεννητόρας. Ἄλλος μὲν ἄλλου κρείττων, ἢ ταπεινότερος· σοὺ δὲ πᾶς ὑψηλότερος. Σκόπει δὲ οὕτως· Ἔστω χρυσοῦς, ἔστω σίδηρος, δακτύλιοι δὲ ἀμφοτέρω, καὶ τὴν αὐτὴν ἐγκεχαράχθωσαν εἰκόνα βασιλικήν, εἰτα κηρὸν ἐντυπούτωσαν (12)· τί διοίσει ἡ σφραγὶς (13) αὐτῆς σφραγίδος ἐκείνης; Οὐδὲν. Ἐπὶ γνοῖ τὴν ὕλην ἐν τῷ κηρῷ, κἂν ἢς σοφώτατος· εἰπέ, τί μὲν τοῦ σιδήρου, τί δὲ τοῦ χρυσοῦ τὸ ἐκσφράγισμα, καὶ πῶς ἐν ἐστὶ· τῆς γὰρ ὕλης τὸ διάφορον, οὐ τοῦ χαρακτῆρος. Οὕτως ἔστω σοι πᾶς βαπτιστής. Κἂν τῇ πολιτείᾳ προέχῃ (14), ἀλλ' ἢ γε τοῦ βαπτίσματος δύναμις ἴση· καὶ τελειοποιῶς σοι πᾶς ὁμοίως, ὁ τῇ αὐτῇ πίστει μεμωμένος.

ΚΖ. Μὴ ἀπαξίωσης συμβαπτισθῆναι πένητι, πλούσιος ὢν, ὁ εὐπατριδὲς τῷ δυσγενεῖ, ὁ δεσπότης τῷ δούλῳ μέχρι τοῦ νῦν. Οὐπω τοσοῦτον ταπεινοφρονή-

(11) Φιλοκρίνει. Regg. hm, ph et Or. 1, φιλοκρίνει.

(12) Ἐντυπούτωσαν. Tres Regg. et Or. 1, ἐκτυπούτωσαν.

(13) Ἡ σφραγίς. Sic quatuor Regg. et Oral. 1. Deest ἡ in ed.

(14) Προέχῃ. In nonnullis, πρόσχῃ.

σεις, ὅσον Χριστὸς, ὃ σὺ βαπτίσῃ σήμερον, ὃς διὰ τὸ Α exstilit. Nondum tantum te demittes, quantum Christus, cui hodierno die baptizaris, qui salutis tuae causa servilem quoque formam accepit. Ex quo die per baptismum immutaris, veteres omnes notae cesserunt: una forma omnibus Christus impositus est. Ne peccatum tuum confiteri grave ducas, sciens quo pacto Joannes baptizaverit, ut per hujus vitae pudorem, futuri saeculi pudorem ignominiamque fugias (nam hoc quoque sempiterni illius supplicii pars est); ac perspicuum facias, te serio atque ex animo peccatum odiasse ac detestari, dum illud tanquam contumelia dignum traducas, ac velut ludibrio exponis, de eoque triumphum agis. Ne exorcismi medicinam respuas, nec ob illius prolixitatem animo concidas. Nam id quoque velut lapis quidam Lydius est, ad quem exploratur quam sincero quisque pectore ad baptismum accedat. Equando tantum laboris susceperis, quantum *Aethiopum regina, quae ab extremis terrae finibus perrexit, ut Salomonis* 713 *sapientiam videret? Et ecce plus quam Salomon hic* 714, saltem apud eos, qui rem perfecte considerant. Ne viae longinquitatem reformides, nec maris spatia, nec ignem, si adhibeatur, nec aliud quodcunque impedimentum, quo gratiam consequaris. Cum autem tibi, nec labore ullo, nec opera ulla suscepta, rei expetitae compotem fieri liceat, quae tandem stultitia est, donum in aliud tempus rejicere? *Sitientes, inquit, venite ad aquam* (sic te hortatur Isaias); *et qui non habetis argentum, isto et emite, ac vinum, nullo persoluto pretio, bibite* 715. O ingentem benignitatis celeritatem! O facilem contrahendi rationem! Hoc bonum sola voluntate veniale tibi proponitur; ipsum animi desiderium Deus ingentis pretii loco habet. Sicut sitiri: bibere volentibus potum praebet; cum ab eo beneficium petitur, ipse beneficio afficitur: in promptu est ipsius munificentia ac liberalitas: jucundius dat, quam alii accipiant. Hoc unum caveamus, ne jejuni ac minuti animi notam subeamus, parva, Deique munificentia parum digna postulantes. Beatus ille, a quo, ut ab illa Samaritana, potum Christus poscit, *fontemque dat aquae in vitam aeternam salientis* 716. *Beatus, qui seminat super omnem aquam* 717, et omnem animam, crastino die aratro perstringendam et irrigandam, quam hodie bos et asinus calcant, utpote vastam, incultam et aridam, ac bruta stoliditate laborantem.

Beatus, qui licet juncorum torrens sit, de domo tamen Domini rigatur 718, atque ex juncifero frumenti ferax efficitur, pastumque eum, qui hominibus aptus sit, profert, non autem asperum et inutilem. Ac proinde omni cura et studio nobis est providendum, ne communi hac gratia careamus.

714 Matth. xii, 42; III Reg. x, 1 sqq.

715 Isa. lv, 1.

716 Joan. iv, 7.

717 Isa. xxxiii, 20.

718 Joel iii, 18.

(15) *Μεταποιή.* «Immutaris,» id est, «renasceris.»
(16) *Μία μορφή.* Comb. praefert, *μία μορφή*, in nominativo casu.

(17) *Ἐπιτέθειται.* Coisl. 1, τέθειται.

(18) *Ἐκείσε.* Or. 1, ἐκείθεν.

(19) *Αὐτήν.* Tres Regg., ταύτην.

(20) *Ἀπαναστάσα.* Tres Regg. et Comb., ἀναστάσα.

(21) *Ἀργυρίου.* Deest in quinque Regg. Videtur

Combefisio glossema esse, aut alia lectio.

(22) *Τούτο.* Deest in quinque Regg. et Or. 1.

(23) *Μόρον.* Reg. hm, μόνον.

(24) *Τού.* Plures Regg. et Colb., Jes., Comb., etc., τῷ.

(25) *Σαμαρείται.* Or. 1, Σαμαρείτην.

(26) *Χειμάρρους.* In nonnullis, χειμάρρος.

(27) *Τραχιδάρ τε.* Sic tres Regg. et tres Colb. Deest τε in ed.

XXVIII. Sint hæc sane, dixerit aliquis, quantum ad eos attinet, qui baptismum requirunt. Quid autem de iis dices, qui tenera adhuc ætate sunt, nec aut damnum aut gratiam sentiunt? An eos quoque baptizabimus? Ita prorsus, si quod periculum urgeat. Præstat enim absque sensu sanctificari, quam sine sigillo et initiatione abscedere. Atque hujus rei ratio nobis est circumcisio, die octavo peragi solita²², quæ baptismi figuram quodammodo gerebat, atque iis, qui rationis adhuc expertes erant, offerebatur; sicuti etiam postium unctio, quæ, rebus sensu carentibus adhibita, primogenitis salutem afferebat. De reliquis ita censeo, ut triennio expectato, aut aliquanto breviori vel longiori temporis spatio (nam tum, et mystici quiddam audire, et respondere possunt, ac si minus plene et exacte intelligunt, imbuuntur tamen et informantur); ita demum, magno perfectionis sacramento, et animas et corpora sanctificent. Etenim res ita se habet. Vitæ quidem actionibus referendis tum demum obnoxii esse incipiunt, cum et ratio ad plenum accrevit, et mysterium didicerunt (ætatis enim beneficio hoc habent, ut peccatorum, quæ per ignorantiam admiserint, rationem reddere minime ruculorum impetus, quique nulla ope atque auxilio ducibilis est.

XXIX. At dices: Christus trigésimo anno baptizatur²³, idque cum Deus esset: tu vero me baptismum urgere jubes? Cum Deum dixisti, questio abs te soluta est. Nam ille purgatio ipsamet erat, nec purgationis indigebat; verum tua causa purgabat, quemadmodum et carnem serebat, cum carnis expers esset. Nec vero ei quidquam periculi metuendum erat, baptismum proroganti; quippe qui passionis quoque suæ arbiter esset, quemadmodum et nativatis. Tibi autem non leve periculum imminet, si hinc, corruptioni soli genitus, nec incorruptibilitate indutus, excesseris. Quin illud etiam animadverto, quod illi quidem tempus hoc baptismi necessarium erat; tua autem non eadem est ratio. Idcirco enim ille trigésimo denique anno, ac non prius, sese indicavit, tum ne ostentator aliquis esse videretur (quo affectu inepti homines ducuntur); tum quia hæc ætas plenum virtutis argumentum, docendique maturitatem habet. Jam quoniam ei saluterum mundo supplicium subeundum erat, omnia profecto, quæ ad passionem spectabant, ad passionem concurrere oportebat, nimirum ostensionem, baptismum, cæleste testimonium, prædica-

²² Gen. xvii, 12. ²³ Luc. iii, 23.

(28) Τῶν ἐτι νηπίων. In Or. 1 deest τῶν. In nonnullis, νηπίων ὄντων.

(29) Βαπτίζομεν. In quibusdam, βαπτίζομεν.

(30) Ἐπειγοί. Reg. bm. ἐπείγει.

(31) Ἀποκρίνεσθαι. Quatuor Regg., ἀποκρίνεσθαι.

(32) Ὑπέχειν. Coisl. 1, παρέχειν.

(33) Ἀνεύθυνον. Schol. Ἀτιμώρητον. « Nullo reatu obnoxii teneantur. »

(34) Τετειχίσθαι δέ. Sic quatuor Regg., Or. 1 et Comb. In ed., τετειχίσθαι τε.

KH. Ἔστω ταῦτα, φησί, περὶ τῶν ἐπιζητούντων τὸ βάπτισμα. Τί δ' ἀνέλποις περὶ τῶν ἐτι νηπίων (28), καὶ μῆτε τῆς ζημίας ἐπαιθανομένων, μῆτε τῆς χάριτος; ἢ καὶ ταῦτα βαπτίζομεν (29); Πάνυ γε, εἴπερ τις ἐπείγοι (30) κίνδυνος. Κρεῖσσον γὰρ ἀναισθήτως ἀγιασθῆναι, ἢ ἀπελθεῖν ἀσφράγιστα καὶ ἀτέλεστα. Καὶ τούτου λόγος ἡμῖν, ἡ ὀκταήμερος περιτομή, τυπικὴ τις οὕσα σφραγίς, καὶ ἀλογίστοις ἐτι προσαγομένη· ὥς δὲ καὶ ἡ τῶν φιλῶν χρίσις, διὰ τῶν ἀναισθήτων φυλάττουσα τὰ πρωτότοκα. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων δίδωμι γνώμην, τὴν τριετίαν ἀναμείναντας, ἢ μικρὸν ἐντός τούτου, ἢ ὑπὲρ τούτου (ἡνίκα καὶ ἀκούσαι τι μουσικῶν, καὶ ἀποκρίνεσθαι (31) δυνατόν, εἰ καὶ μὴ συνιέντα τελῶς, ἀλλ' ὅν τυπούμενα), οὕτως ἀγιάζειν καὶ ψυχὰς καὶ σώματα τῷ μεγάλῳ μουσῆρι τῆς τελειώσεως. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει· Τοῦ μὲν βίου τὰς εὐθύνας τηλικαῦτα ὑπέχειν (32) ἄρχονται, ἡνίκα ἂν ὅτε λόγος συμπληρωθῇ, καὶ τὸ μουσῆριον μάθωσι (τῶν γὰρ ἐξ ἀγνοίας ἁμαρτημάτων παρὰ τῆς ἡλικίας αὐτοῖς τὸ ἀνεύθυνον (33)); τετειχίσθαι δὲ (34) τῷ λουτρῷ, παντὶ λόγῳ λυσitelέστερον, διὰ τὰς ἐξαίφνης συμπτειπούσας (35) ἡμῖν προσβολὰς τῶν κινδύνων, καὶ βοηθείας ἰσχυροτέρας.

cogantur); at propter inopinatos et repentinis periculis propulsari queant, lavacro communiri omnino con-

KΘ. Ἀλλὰ Χριστὸς, φησί, τριακονταέτης βαπτίζεται, καὶ ταῦτα Θεὸς ὢν καὶ οὐ κελεύεις ἐπισπεύδειν τὸ βάπτισμα; Θεὸν εἰπὼν, ἄλλωκα τὸ ζητούμενον. Ὁ μὲν γὰρ αὐτοκάθαρσις ἦν, καὶ οὐκ εἰδέτο καθάρσεως· ἀλλὰ σοὶ καθαίρεται, ὥσπερ καὶ σάρκα φορεῖ σοὶ (36), σαρκὸς ὢν. Οὐδέ τις κίνδυνος ἦν αὐτῷ τὸ βάπτισμα παρατείνοντι· αὐτὸς γὰρ καὶ τοῦ παθεῖν ἦν αὐτῷ ταμίης, ὥσπερ καὶ (37) τῆς γεννήσεως. Σοὶ δὲ, οὐδὲ περὶ μικρῶν ὁ κίνδυνος, εἰ ἀπέλθοις τῇ φθορᾷ γεννηθεὶς μόνῃ, καὶ μὴ τὴν ἀφάρσιν ἀμφιστάμενος (38). Σκοπῶ δὲ κάκεῖνο, ὅτι τῷ μὲν ἀναγκαῖος ἦν οὗτος ὁ καιρὸς τοῦ βαπτίσματος· σοὶ δὲ οὐχ ὁ αὐτὸς λόγος. Ἀνεδείχθη μὲν γὰρ τριακοστὸν γεγονῶς ἔτος, οὐ πρότερον, τοῦ τε (39) μὴ δοκεῖν ἐπιδεικτικὸς εἶναι τις (τῶν γὰρ ἀπειροκάλων τὸ πάθος), καὶ ὡς τελείαν βράσανον ἀρετῆς, καὶ τοῦ διδάσκειν καιρὸν ταύτης ἐχούσης τῆς ἡλικίας. Ἐπεὶ δὲ (40) παθεῖν εἶδει τὸ τοῦ κόσμου σωτήριον πάθος, πάντα συνδραμεῖν εἶδει πρὸς τὸ πάθος ὅσα τοῦ πάθους, τὴν ἀνάδειξιν, τὸ βάπτισμα, τὴν ἀνωθεν μαρτυρίαν, τὸ κήρυγμα, τὴν συνδρομὴν τοῦ πλήθους, τὰ θαύματα, καὶ ὥσπερ ἐν σῶμα γενέσθαι, μὴ διεσπασμένον, μηδὲ ἀπέρρηγμένον τοῖς διαστήμασιν. Ἐκ μὲν γὰρ

(35) Συμπτειπούσας. In nonnullis, προσπιπτούσας.

(36) Σοὶ. « In tui gratiam. » Deest in tribus Regg., etc.

(37) Ὅσπερ καὶ. Sic plerique codd. Deest καὶ in ed.

(38) Ἀμφιστάμενος. Or. 1, ἀμφιστάμενος.

(39) Τοῦ τε. Jes., τῷ τε.

(40) Ἐπεὶ δέ. Sic quatuor Regg. et Comb. In ed., ἐπειδὴ δέ.

τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ κηρύγματος, ὁ τῶν συντρέ-
χόντων σεισμός (41) (οὗτος γὰρ ἡ Γραφή καλεῖ τὸν και-
ρὸν ἐκείνους), ἐκ δὲ τοῦ πλήθους, ἡ τῶν σημείων ἐπι-
δείξεις, καὶ τὰ θαύματα τῷ Εὐαγγελίῳ προσάγοντα.
Ἐκ δὲ τούτων, ὁ φόβος· ἐκ δὲ τούτου, τὸ μίσος· ἐκ
δὲ τοῦ μίσους, τὸ τῆς ἐπιβουλῆς, καὶ τῆς προδοσίας·
ἐκ τούτου δὲ, ὁ σταυρὸς, καὶ ὁ οὐρανὸς σεισώμεθα. Τὰ
μὲν δὲ τοῦ Χριστοῦ τοιαῦτα, καὶ οὕτως ἔχοντα, ὅσον
ἡμῖν ἐφικτόν· τάχα δ' ἂν τις καὶ ἄλλος εὐρεθῇ λό-
γος τούτων ἀπορρήτοτερος.

eaque omnia, quæ nobis salutem pepererunt. Ac Christi quidem res ita se habent, quantum quidem nobis assequi licet: atque etiam fortasse alia quædam ratio iis, quas commemoravimus, reconditior inveniri queat.

Α'. Σοὶ δὲ τίς ἀνάγκη, τοῖς ὑπὲρ σὲ ὑποδείγμασιν B
ἐπομένῳ, κακῶς βουλευέσθαι· ἐπεὶ καὶ ἄλλα πολλὰ
τῶν τινικαῦτα ἱστορουμένων ἐτέρως ἢ ὡς τὰ νῦν
ἔχοντα φαίνεται, καὶ οὐ συμβαίνοντα τοῖς καιροῖς;
Οἷον, ἐνήστευσε μικρὸν πρὸ τῆς πέρας, ἡμεῖς πρὸ
τοῦ Πάσχα· τὸ μὲν τῶν νηστειῶν ἐν, οὐ μικρὸν δὲ (42)
ἀμφοτέρων τῶν καιρῶν τὸ διάστημα. Ὁ μὲν γὰρ
κατὰ τῶν πειρασμῶν ταύτας προβάλλεται· ἡμῖν δὲ
τὴν συνέκρωσιν Χριστοῦ τοῦτο δύναται, καὶ κάθα-
ρσις ἐστὶ προέορτος. Καὶ ὁ μὲν νηστεύει τεσσαράκοντα
ἡμέρας (θεὸς γὰρ ἦν), ἡμεῖς δὲ τῇ δυνάμει τοῦτο
συνμετρήσαμεν, εἰ καὶ τινὰς φτνει ὁ ζῆλος πείθει
καὶ ὑπὲρ δύναμι. Πάλιν μυσταγωγεῖ τὸ Πάσχα τοὺς
μαθητὰς ἐν ὑπερώῳ, καὶ μετὰ τὸ δεῖπνον (43), καὶ
πρὸ μῆδος τοῦ παθεῖν ἡμέρας· ἡμεῖς ἐν προσευχῇς ὁ-
κοις, καὶ πρὸ τοῦ δεῖπνου, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. C
Ἀνίσταται τριήμερος, ἡμεῖς μετὰ πολλὸν χρόνον· καὶ
οὕτε ἀπέρρηχται τῶν ἐκείνων τὰ ἡμέτερα, οὕτε συν-
έζευκται χρονικῶς· ἀλλ' ὅσον τύπος τις εἶναι τῶν
ἡμετέρων παραδοθέντα (44), τὸ πάντῃ παραπλήσιον
διαφέρειν. Τί οὖν θαυμαστόν, καὶ (45) τὸ βάπτι-
σμα παρελθῆναι μὴ δι' ἡμᾶς, τῷ χρόνῳ δὲ διαφέ-
ρειν; Ὁ σὺ μοι δοκεῖς ὡς μέγα τι καὶ θαύμαστόν
οἷον προβάλλεσθαι κατὰ τῆς αὐτοῦ (46) σωτη-
ρίας.

similitudinem fugiunt. Quid igitur mirum, eum, temporis tamen ratione a nobis differre? Quod tu quidem mihi, velut magnum aliquid et admirandum, adversus tuam ipsius salutem opponere videris.

ΑΑ'. Εἰ τι οὖν ἐμοὶ πείθεσθε, τοὺς μὲν τοιούτους λό- D
γους χαίρειν ἔδασατε· αὐτοὶ δὲ τῷ ἀγαθῷ προσπηδή-
σατε, καὶ διπλοῦν ἀγῶνα ἀγωνισάθε· τὸν μὲν προ-
καθαίρειν ὑμᾶς αὐτοὺς τοῦ βαπτίσματος, τὸν δὲ
συντηρεῖν τὸ βάπτισμα· ἐπειδὴ τῆς αὐτῆς ἐστὶ δυσχε-
ρείας, καὶ κτήσασθαι τι τῶν ἀγαθῶν οὐχ ὑπάρχον,
καὶ κτηθὲν διασώσασθαι. Πολλάκις γὰρ ὁ μὲν σπουδῇ
προσελάβε, βάθυμια διέφθειρεν· ὁ δὲ ὀκνος ἀπίωλε-
σεν, ἀνεκαλέσατο ἐπιμέλεια. Καλὸν σοὶ βοήθημα πρὸς
τὸ τυχεῖν, ὧν ἐπιποθεῖς, ἀγρυπνία, νηστεία, χαμευ-

⁴¹ Matth. xxi, 10.

(41) Ὁ τῶν συντρέχόντων σεισμός. « Confluen-
tis multitudinis terræ motus. » Id autem Nicetas sic
exponit: « Ingens mortalium multitudo confluit,
atque, ut inquit Matthæus, commota est, et velut
tremore concussa est universa civitas, concurrente
videlicet populo ac sese commovente. » Vid. or.
xxi, num. 25.

(42) Μικρὸν δέ. Sic plures codd. In ed., μικρὸν

tionem, multitudinis concursum, miracula, et velut
corpus unum fieri, non divulsum, nec temporum
intervallis disjunctum et interruptum. Etenim ex
baptismo et prædicatione excitatus est ille confluen-
tis multitudinis terræ motus⁴¹; sic enim tempus
illud Scriptura vocat, Rursus ex populi multitudine
et frequentia, **715** signorum editio, et miracula,
quæ homines ad Evangelium adducebant, exstite-
runt. Ex his porro invidia nata est, ex invidia odium,
ex odio insidiæ, et proditio. Hinc postremo crux,
Christi quidem res ita se habent, quantum quidem

XXX. Tibi autem quid necesse est, ut dum exem-
pla, quæ te sublimiora sunt, sequeris, malum con-
siliū capias; præsertim cum, permulta quoque
alia ex iis, quæ tum ab eo gesta esse historię pro-
ditum est, a nostro ritu discrepare, ac tempore dis-
sidere, constet? Exempli causa: Christus paulo
ante tentationem jejunavit; nos ante Pascha. Jeju-
nium unum idemque est; at utriusque temporis non
parva est differentia. Ille enim jejunium adversus
tentationum impetus objicit; nobis autem jejunium
hoc præstat, ut cum Christo commoriāmur, ac fe-
stum præcedat purgatio. Jam ille totos quadraginta
dies a cibo abstinuit (Deus enim erat); nos autem
ad virium nostrarum modulum jejunium attempera-
vimus, etiamsi quidam, zelo impulsī, ultra virium
facultatem in jejunando prosiliant. Præterea, ille
Paschatis mysterium discipulis in cenaculo tradit,
et a cæna, et unico ante passionem die; nos in
templis, et ante cœnam, et post Resurrectionem.
Ille tertio die a morte ad vitam rediit; nos post
diuturnum tempus. Ita ipsius res, nec a nostris
penitus distractæ atque abruptæ sunt, nec rursus
temporibus inter se coherent; verum hactenus no-
bis traditæ, ut ad earum exemplar ritus nostros
conformemus, plenam omnibusque modis perfectam
quamvis salutis nostræ causa baptismum suscepit,
quidam mihi, velut magnum aliquid et admirandum,

XXXI. Quare, si quid me audiendum putatis,
hujusmodi rationes valere jubete, atque ipsi ad bo-
num hoc prosilite, ac duplex certamen inite; alte-
rum, ut vos ipsos ante baptismum emundetis; alte-
rum, ut acceptam baptismum conservetis: quando-
quidem ejusdem est difficultatis, et bonum aliquod,
quo prius carebas, adipisci, et, cum adeptus fueris,
conservare. Fit enim plerumque, ut, quod **716**
studio et industria partum est, socordia labefacto-
tur; quod autem inertia amissum est, labore et di-

τῶν δέ.

(43) Μετὰ τὸ δεῖπνον. Sic Reg. ph et duo Colb.
Deest τό in ed.

(44) Παραδοθέντα. Par., παραδεδόχεντα.

(45) Καλ. Duo Regg., et καλ.

(46) Ἐαυτοῦ. In nonnullis, σεαυτοῦ, et, σεα-
τοῦ.

ligentia recuperetur. Magnum tibi ad ea, quæ cupis, A
 assequenda et retinenda, subsidium attulerint vigi-
 liæ, jejunia, chameuniæ, orationes, lacrymæ, com-
 miseratio erga pauperes, largitio. His rebus, partim
 pro his, quæ accepisti, gratias age, partim etiam ea
 tuere ac custodi. Habes beneficium, quod te multorum
 mandatorum submoneat: ne contemptum prætereas.
 Pauper accessit? In mentem tibi veniat, ex quam
 gravi paupertate ad quantas divitias proventus es.
 Pane carens, aut potu, atque etiam fortasse Laz-
 rus quispiam ad domus tuæ fores provolutus? ²²
 Moveat te mystica mensa, ad quam accessisti;
 panis ille, cujus particeps factus es; calix ille,
 quem accepisti, cum Christi passionibus initiareris.
 Peregrinus ad genua tua procubuit, domo carens,
 advena? Per hunc eum excipe, qui propter te pere-
 grinatus est, idque in propriis, quique per gratiam
 ad te immigravit, teque ad cæleste domicilium per-
 traxit. Zachæum imitare ²³, illum, inquam, heri pu-
 blicanum, hodie magnificum: facultates omnes
 tuas ingredienti Christo offer ut, licet corporali
 statura pusillus, animo tamen eveharis, Christum
 egregie conspicatus. Ægrotus prostat, ac saucius?
 Moveat te sanitas tua, et vulnera, quibus te Chri-
 stus liberavit. Si *videris nudum, operi eum* ²⁴, tuum
 incorruptionis indumentum, hoc est Christum,
 honore-prosequens: *Quotquot enim in Christum ba-
 ptizati sumus, Christum induimus* ²⁵. Si debitorem
 nactus sis, ad pedes tuos sese abjicientem, syngra-
 pham omnem, tam justam, quam injustam, re-
 scinde ²⁶. Decem illa talentorum millia, quæ tibi C
 Christus remisit, in memoriam revoca. Noli te acerbum minoris debiti exactorem præbere, et quidem
 conservis, cum tibi a Domino major summa condonata sit, ne humanitatis quoque illius, quam tibi in
 exemplum propositum haudquaquam imitatus es, poenæ a te expetantur.

XXXII. Sic te compara, ut lavacrum non modo
 corpus, sed imaginem quoque abluit: non modo
 peccata eluit, sed mores etiam emendat: non modo
 pristinas vitæ sordes abstergat, verum fontem quo-
 que ipsum expuret: non hoc **VI** tantum in
 animo tibi inculpat, ut bona honeste acquiras; sed
 ut etiam bene parta amittas, aut, quod levissimum
 est, male parta deponas. Quid enim tibi profuerit,
 ita peccati veniam impetrasse, ut tamen ei, quem
 læseris, damnum non scarciatur; cum tu duplici
 scelere constrictus tenearis, altero, quia sceleratis
 artibus facultates tuas auxisti, altero, quia partas

νλαι, προσευχαί, δάκρυον, οίκτος τῶν δεομένων, με-
 τάδοσις. Τοῦτό σοι γενέσθω (47), ὡν τετύχηκας, εὐ-
 χαριστήριόν τε ἅμα καὶ φυλακτήριον. Ἐχεις πολλῶν
 ἐντολῶν ὑπόμνημα, τὴν εὐεργεσίαν μὴ παραδρά-
 μης. Πένης προσῆλθε; μνήσθητι πόσον (48) πτω-
 χεύων, πόσον ἐπλούτησας. Ἄρτου δεόμενος, ἢ πόμα-
 τος, Ἀδάμας ἰσως τις ἄλλος τοῖς σοῖς πυλῶσι προσ-
 ἐρριμμένος; Αἰδέσθητι τὴν μυστικὴν τράπεζαν, ἢ
 προσῆλθες τὸν ἄρτον, οὗ μεταληφας τὸ ποτήριον,
 οὗ κεκοινώνηκας τοῖς Χριστοῦ (49) πάθει τελειούμε-
 νος. Ἔσως προσέπεσεν, δοίκος, παρεπίδημος; Ὑπό-
 δεξαι διὰ τοῦτον τὸν διὰ σὰ ξενιτεύσαντα, καὶ ταῦτα
 ἐν τοῖς ἰδίοις (50), καὶ εἰσοικισθέντα σοι διὰ τῆς χά-
 ριτος, καὶ πρὸς τὴν ἀνω κατοικίαν ἐλκύσαντα. Γενοῦ
 Ζαχαρίας, ὁ χθὲς τελώνης, καὶ σήμερον μεγαλόφυκος·
 πάντα τῇ εἰσόδῳ τοῦ (51) Χριστοῦ καρποφόρησον,
 ἵνα μέγας (52) ἀναφανῇς, κἂν μικρὸς ᾦς τὴν σωμα-
 τικὴν ἡλικίαν, καλῶς Χριστὸν θεασάμενος. Ἀρρώστος
 πρόκειται καὶ τραυματίας; τὴν σὴν ὑγίειαν (53) αἰ-
 δέσθητι, καὶ τὰ τραύματα, ὧν σε Χριστὸς ἡλευθέ-
 ρωσεν. Ἐὰν ἴδῃς γυμνὸν, περιβάλε, τὸ σὸν τιμὼν
 ἐνδύμα τῆς ἀφθαρσίας· Χριστὸς δὲ (54) τοῦτό ἐστιν·
 Ἐπειδὴ ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, Χριστὸν
 ἐνδεδύμεθα. Ἐὰν χρεωφειλέτῃ λάβῃς πρόσπιπτοντα,
 πᾶσαν συγγραφὴν ἀδικῶν καὶ (55) δικαίαν διάσπασον.
 Μνήσθητι τῶν μυρίων ταλάντων, ὧν σοι Χριστὸς
 ἐχαρίσατο. Μὴ γένη πράκτωρ πικρὸς τοῦ ἐλάττονος
 χρέους. Καὶ ταῦτα τίσι; Τοῖς ὁμοδοῦλοις, ὁ τὸ
 πλέον (56) παρὰ τοῦ δεσπότου συγχωρηθεὶς, μὴ καὶ
 τῆς ἐκείνου φιλανθρωπίας ὑπόσχῃς δίκην, ἣν οὐκ
 ἐμιμήσω λαβὼν ὑπόδειγμα.

AB. Γενέσθω σοι τὸ λουτρὸν, μὴ τοῦ σώματος μό-
 νον (57), ἀλλὰ καὶ τῆς εἰκόνος· μὴ τῶν ἀμαρτημά-
 των ἐκπλυσίς (58) μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ τρόπου διόρ-
 θωσις· μὴ τὸν προλαβόντα (59) βόρβορον ἀποκλυζέτω
 μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πηγὴν καθαιρέτω· μὴ τὸ καλῶς
 κτάσθαι τυπούτω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ καλῶς ἀποκτά-
 σθαι, ἢ, τό γε κουφότατον, τὸ κακῶς κτηθὲν ἀποτίθε-
 σθαι. Τί γὰρ ὄφελος σοὶ μὲν συγχωρηθῆναι τὴν ἀμαρ-
 τίαν, τῷ δὲ ἡδικομένῳ μὴ λυθῆναι τὴν παρὰ σοῦ ζη-
 μίαν· δύο σοι κακῶν ὄντων, τοῦ τε κτήσασθαι μὴ
 δικαίως, καὶ τοῦ τὸ κτηθὲν (60) κατέχεσθαι; Τοῦ μὲν
 ἄφεσιν εἰλαβες, τὸ δὲ σήμερον ἀδικεῖς. Σήμερον γάρ

²² Luc. xvi, 20 sqq. ²³ Luc. xix, 2 sqq. ²⁴ Isa. lviii, 7. ²⁵ Galat. iii, 27. ²⁶ Matth. xviii, 26.

(47) Γενέσθω. Regg. bm et ph, γινέσθω.

(48) Πόσων. Coisl. 1, πόσων. Mox etiam, πό-
 σων.

(49) Τοῖς Χριστοῦ. Sic quinque Regg., etc. In
 ed., τοῦ Χριστοῦ. Mox, ἕνος. Sic Coisl. 2. In ed.,
 εἰ ἕνος.

(50) Ἐν τοῖς ἰδίοις. « In propriis. » Sic Vulga-
 ta. Billius, « in suis regionibus. »

(51) Τοῦ. Deest in quinque Regg.

(52) Μέγας. Sic plures optimæ notæ codd. In ed.,
 μέγας.

(53) Ὑγίειαν. Reg. bm, ὑγίαν.

(54) Δέ. Deest in tribus Regg.

D (55) Καί. Reg. bm, ἢ. Reg. ph, ἢ καί.

(56) Πλέον. Regg. b, c, d, πλέον.

(57) Μόνον. Tres Regg., Coisl. 1 et Comb. ad-
 dunt, ἐκπλυσίς. « Non corporis tantum ablutio sit,
 sed animæ, » sive « imaginis. »

(58) Ἀμαρτημάτων ἐκπλυσίς. Tres Regg., Coisl.
 1 et Combef., ἀμαρτημάτων λύσις, « delictorum so-
 lutio. »

(59) Προλαβόντα. Quatuor Regg., novem Col-
 bert., duo Coisl. et Or. 1, προελθόντα, « præteritas
 sordes. »

(60) Τὸ κτηθὲν. Sic plerique codd. In quibusdam
 tamen, et in ed., τὰ κτηθέντα.

ἐστὶ παρὰ σοὶ τὸ ἀλλότριον· καὶ οὐκ ἀνῆρέθῃ τὸ ἁμάρτημα, τῷ χρόνῳ δὲ διεκόπη. Τὸ μὲν πρὸ τοῦ βαπτίσματος τολμηθὲν, τὸ δὲ μετὰ τὸ βάπτισμα· τῶν γὰρ ἡμαρτημένων, οὐ τῶν ἁμαρτανομένων τὸ λουτρὸν ἔχει συγχώρησιν. Δεῖ δὲ μὴ σοφισθῆναι τὸν καθαρμὸν, ἀλλ' ἐνσημανθῆναι· λαμπρυνθῆναι σε τελείως, ἀλλὰ μὴ χρωσθῆναι· μὴδὲ ἐπικάλυφιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλλ' ἀπαλλαγὴν ἔχειν τὸ χάρισμα. *Μακάριοι, ὧν ἀφῆθησαν αἱ ἀνομίαι*· τοῦτο τῆς παντελοῦς καθάρσεως· καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι· τοῦτο τῶν οὐκ ἐν βάθος καθαρευμένων. *Μακάριος ἄνθρωπος, ὃς οὐ μὴ λογισθῇ Κύριος ἁμαρτίαν*· τρίτη τις αὐτῇ τάξις τῶν ἁμαρτανομένων· ὧν ἡ μὲν πρῆξις οὐκ (61) ἐπαίνεται, τὸ δὲ τῆς γνώμης ἀνεύθυνον.

animi partes nondum purgatæ sunt. *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum* 22: tertia quedam hæc est peccantium classis; quorum scilicet, tametsi actio minime laudabilis est, mens tamen culpa et crimine vacat.

ΑΓ. Τί οὖν φημι, καὶ τίς ὁ ἐμὸς λόγος; χθὲς ἦσα Β Χαναana ψυχῇ, καὶ διὰ τῆς (62) ἁμαρτίας συγκύπτουσα· σήμερον ἀνωρθώθης ὑπὸ τοῦ Λόγου. Μὴ συγκύψῃς πάλιν, καὶ εἰς γῆν κλιθῇς (63), ὥσπερ κύβωνι (64) παρὰ τοῦ πονηροῦ βαρθηθεῖσα, καὶ δυσανάκλητον ἔχῃς (65) τὴν ταπεινότητα. Χθὲς ἐξηραίνου θάλλουσα τῇ αἰμορροΐᾳ (ἐπηγάδες γὰρ τὴν φοινικὴν (66) ἁμαρτίαν)· σήμερον ἀνέθῃς (67) ἐξηρανηθεῖσα. Ἦψω γὰρ τῶν Χριστοῦ κρασπέδων, καὶ τὴν ῥύσιν ἔσθῃς. Φύλασσε μοι τὴν κάθαρσιν, μὴ πάλιν αἰμορροῆσθαι, καὶ οὐκ ἰσχύσης (68) λαβέσθαι Χριστοῦ, ἵνα κλέψῃς τὴν σωτηρίαν. Οὐ γὰρ πολλάκις φιλεῖ Χριστὸς κλεπτόμενος, καὶ εἰ λαν ἐστὶ φιλόανθρωπος. Χθὲς ἐπὶ κλίνῃς ἔρριψο παρειμένος καὶ λελυμένος, καὶ οὐκ εἶχες ἄνθρωπον, ἵνα, ὅταν παραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλλῃ (69) σε εἰς τὴν κολυμβήθραν· σήμερον εὗρες ἄνθρωπον, τὸν αὐτὸν καὶ Θεόν, μᾶλλον δὲ, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον (70). Ἦρθες ἀπὸ τοῦ κραββάτου (71), μᾶλλον δὲ ἦρας τὸν κράββατον, καὶ ἐστη-
λτευσας τὴν εὐεργεσίαν· μὴ πάλιν ἐπὶ κραββάτου ῥιφῇς ἁμαρτήσας, τῆς κακῆς (72) τοῦ σώματος ἀναπαύσεως παρειμένου ταῖς ἡδοναῖς· ἀλλ' ὡς ἔχεις (73), βάδιζε μεμνημένος τῆς ἐντολῆς· Ἰδοὺ ὁ γέγονας· *μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται*, κακῷ φανέντι μετὰ τὴν εὐποιαν. *Λάzarε, δεῦρο ἔξω*, ἤκουσας τῆς μεγάλης φωνῆς ἐν τάφῳ κείμενος (τί γὰρ τοῦ Λόγου μεγαλοφωνώτερον;) καὶ προῆλθες, οὐ τετραήμερος νεκρὸς, ἀλλὰ πολυήμερος, τῷ τριμέρῳ συνασπασθῆς, καὶ τῶν ἀνταφίων δεσμῶν ἐξελεύθης. Μὴ νεκρωθῇς πάλιν, καὶ γένῃ μετὰ τῶν

A opes retines? Ita, quamvis illa tibi noxa condonata sit, hac tamen hodierno die adhuc implicaris. Hodie enim apud te aliena res est; ideoque minime sublatum et extinctum est peccatum, sed tempore solum interdictum. Illud quidem ante baptismum perpetratum est, istud vero post baptismum manet. Lavacrum enim admissorum peccatorum veniam habet, non eorum, quæ admittuntur. Porro non fucanda est purgatio, sed imprimenda; tibique hoc agendum, ut plene ac perfecte splendesca, non ut leviter atque in superficiem illinaris; ut gratia non peccata tantum obducatur, sed ab iis omnino te vindicet. *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates*: hoc plenæ et cumulatæ purgationis est; et *quorum tecta sunt peccata* 22: hoc iis congruit, quorum intimo

XXXIII. Quid igitur dico, et quo mea spectat oratio? Hæc Chanaanæ anima eras 22, et per peccatum in terram inclinata 22: hodie a Verbo erecta es. Ne rursus curveris, ac, velut ligneo collari a diabolo depressa, in terram propendeas, atque ita afficiaris, ut vix erigi et assurgere queas. Hæc sanguinis profluvio tabescebas 22: rubrum enim et cruentum peccatum ex te manabat; hodie siccato profluvio ad pristinum florem redisti. Contacta quippe vestis Christi fimbria, fluxum compressisti. Fac purgationem serves, ne aliqui sanguinis defluvio rursus labores, Christumque jam, surripientis salutis causa, prehendere nequeas. Neque enim Christus sæpius sibi aliquid surripi amat, tametsi

C mire benignus et faciliis. Hæc in lecto jacebas, corpore fractus et solutus, nec hominem præsto habebas, qui, cum turbaretur aqua, te in piscinam injiceret 22; hodie 718 nactus es hominem, eundemque Deum, vel ut rectius loquar, Deum et hominem. Elatus es e grabato, imo grabatum exstulisti, ac beneficium acceptum, velut in columna incisum, omnibus spectandum proposuisti. Cave, ne admissæ peccato rursus in grabato, id est, in pessima corporis voluptatibus fracti quiete, jaceas. Verum, ut es, proficiscere, præcepti hujus memor: *Ecce sanus factus es; jam noli peccare, ne deterius aliquid tibi accidat* 22, si post acceptum beneficium malus inveniaris. Magnam hanc vocem, *Lazare, veni foras* 22, in sepulcro jacens audisti (quid enim Verbi voce præstantius?) Ac prodisti, non quadriduo, sed multis

27 Psal. xxi, 1. 28 ibid. 2. 29 Matth. xv, 22. 30 Luc. xiii, 41. 31 Luc. viii, 43 seq. 32 Joan. v, 7. 33 ibid. 14. 34 Joan. xi, 43

(61) Οὐκ. Sic quinque Regg. In ed., οὐδέ.
(62) Διὰ τῆς. Colis. 1, διὰ τῆς.
(63) Κλιθῇς. Sic plures codd. In nonnullis, κλιθεῖς. In ed., κριθῇς.
(64) Κύβωνι. Schol.: Δεσπονητρία κυρτώματι· « Carceribus numellis. » Hesychius et Suidas id intelligunt de « ligneo collari, » δεσμὸς ξύλινος, unde dicitur, δεδέσθω ἐν κύβωνι, « vinciat in ligneo collari. » Non igitur recte Billius, « catenis ferreis. »
(65) Ἐχῃς. Reg. c et Or. 1, ἔχεις.
(66) Φοινικὴν. Sic tres Regg. et tres Coll. In

D ed., φοινικὴν.
(67) Ἀνέθῃς. Bas. ed., ἀνέθαλλες.
(68) Ἰσχύσης. Sic quinque Regg., tres Coll. et Or. 1. In ed., ἰσχύσεις.
(69) Βάλλῃ. Quatuor Regg., βαλῇ.
(70) Καὶ ἄνθρωπον. Sic Regg. huius et ph. Deest et in ed.
(71) Κραββάτου. In pluribus scribitur, κραβάτου.
(72) Τῆς κακῆς. In nonnullis, κακίστης.
(73) Ὡς ἔχεις. « Ut es, » id est, inquit Nicetas, « sanus et incolomis. »

diebus mortuus, cum triduo illo simul ad vitam A rediens, atque funebribus vinculis solutus es. Cave, ne rursus emoriaris, iisque, qui in sepulchris habitant⁴⁴, aggregeris, ac peccatorum tuorum funibus constringaris; cum incertum sit, an rursus e sepulchro ad vitam excitaberis, usque ad postremam illam et communem resurrectionem, quæ, quidquid sed ut judicetur, rationemque eorum reddat, quæ recte vel male concervavit.

XXXIV. Si lepra, hoc est deformi pravitate, prius infectus eras, ac deinde abrasa ejectaque hac vitiosa materia, salvam et incolumem imaginem recepisti, purificationem mihi, sacerdoti tuo, ostende⁴⁵, ut cognoscam, quantum ea legalem purificationem antecellat. Novem illis ingratiss⁴⁶ ne te adjungas, verum decimum tibi imitandum propone; qui, quamquam Samaritanus esset, alios tamen grati animi officio vicit. Da operam, ne mala vitiligio rursus erumpat, atque ita afficiaris, ut corporis tui vitio vix ulla medicina possit adhiberi. Nuper avaritia et tenacitas manum tuam siccabat⁴⁷; hodie eam largitio et beneficentia extendat. Præclara ægræ manus curatio est, dispergere, dare pauperibus, ea, quibus circumfluimus, ubertim exhaurire, quoad fundum quoque ipsum attigerimus (fortasse ex eo quoque alimentum tibi manabit, velut olim Sarephthæ, ac præsertim si Eliam alueris⁴⁸); egregias opes existimare, inopia propter Christum, qui nostra causa paupertatem sublit, laborare. Si surdus ac mutus eras⁴⁹, auribus tuis Verbum insonet; vel potius eum, qui insonuit, retine. Ne 719 ad Domini disciplinam et admonitionem, quem modum aspis ad incantationes, oclusas aures habeas. Si cæcus⁵⁰, et luminis expertus, illumina oculos tuos, ne unquam in mortem obdormias⁵¹. In Domini lumine lumen perspicere⁵², in Spiritu Dei Filium innuere, trinum inquam, illud et simplex atque indivisum lumen. Si Christum totum admiseris, universas ipsis curationes, quibus sigillatim unusquisque ad sanitatem revocatus est, in animam tuam congeres. Illud modo caveas, ne gratiæ mensuram ignores, neve tibi somno dedito, ac male securo, zizania hostis superseminet⁵³. Illud modo provideas, ne, puritate tua diaboli invidiam subiens, te ipsum rursus per peccatum miserabilem reddas. Illud modo videas, ne propter bonum opus effusiori lætitia gestiens, atque immodice elatus corruas, dum in altum efferris. Illud modo cures, ut purificationem summo studio excolere nunquam intermitas, ascensionem in corde tuo disponens⁵⁴; atque acceptam Dei beneficium et gratia veniam, cura et diligentia tuearis; ut peccatorum quidem tuorum remissio a Deo proficiatur, verum remissionis conservatio, ex te quoque sit.

⁴⁴ Psal. lxxvii, 7. ⁴⁵ Luc. xviii, 12 sqq. ⁴⁶ Luc. vi, 6. ⁴⁷ III Reg. xviii, 9. ⁴⁸ Marc. vii, 32. ⁴⁹ Luc. xlviii, 35. ⁵⁰ Psal. xii, 4. ⁵¹ Psal. xxxv, 10. ⁵² Math. xiii, 25. ⁵³ Psal. lxxxiii, 6.

(74) Κατασφγγής. Sic quatuor Regg., Or. 1, etc. In ed., κατασφγγής.

(75) Γνώ. Coisl. 1, γνός.

(76) Έξες. Duo Regg., Έχης.

(77) Έξήραυς. Reg. ph et Basilien. edit., Έξή-pave.

(78) Τύχοις. In nonnullis, τυχής.

(79) Περιχαρής. Reg. hm, περιχαρής.

(80) Τιθέμενος. Reg. hm, επιτιθέμενος.

(81) Καί παρὰ σοῦ γένηται. Deest καί in Reg. ph. Billius in prima editione: « tibi ex parte ascribatur. » In secunda: « tum (tua) quoque aliqua ex parte sit. » Nihil necesse erat addere, « aliqua ex parte. » Non enim Deus nos salvat sine nobis. Prima gratia sine nobis; altera non prorsus sine nobis, sed etiam a nobis.

ΑΕ. Γενήσεται δὲ πῶς; Ἀεὶ τῆς παραβολῆς ἐκείνης μέμνησο, καὶ σεαυτῷ βοηθήσεις ἀριστὰ τε καὶ τελειώτατα. Ἐξῆλθεν ἀπὸ σοῦ τὸ ἀκάθαρτον καὶ ὕλικόν πνεῦμα, διωχθὲν τῷ βαπτίσματι. Οὐ φέρει τὸν διωγμὸν· οὐ δέχεται (82) δοικὸν εἶναι καὶ ἀνέστιον. Πορεύεται δι' ἀνδρῶν τόπων, καὶ ξηρῶν θείας ἐπιβροχῆς· ἐκεῖ φιλοχωρεῖσαι βούλεται· πλανᾶται ζητοῦν ἀνάπαυσιν, οὐχ εὐρίσκει· βεβαπτισμέναις ἐντυγχάνει ψυχαῖς, ὧν τὴν κακίαν τὸ λουτρὸν ἐξέκλυσεν· φοβεῖται τὸ ὕδωρ· ἐμπνίγεται τῇ καθάρσει, καθάπερ ὁ Λαγέων τῇ θαλάσῃ. Πάλιν ὑποτρέφει πρὸς τὸν (83) οἶκον, ὅθεν ἀνεχώρησεν. Ἀναίσχυτον ἐστὶ, φιλόνοικόν ἐστι, προσβάλλει· πάλιν, πειράται· πάλιν. Ἐὰν μὲν εὐρῇ Χριστὸν εἰσοικισθέντα, καὶ πληρώσαντα τὴν χώραν ἣν αὐτὸς ἐκένωσεν· ἀπεκρούσθῃ πάλιν, ἀπῆλθεν ἀπρακτὸν, ἐλεινὸν (84) ἐγένετο τῆς περιπλανήσεως. Ἐὰν δὲ σεσαρωμένον καὶ κεκοσμημένον τὸν ἐν σοὶ τόπον εὐρῇ, κενὸν καὶ ἀπρακτὸν, ἐτοιμοὺς ἐπίσης πρὸς ὑποδοχὴν τοῦδε ἡ τοῦδε τοῦ προκαταλαβόντος, εἰσπηδῇσιν, εἰσφύσῃσιν μετὰ πλεονος τῆς παρὰσκευῆς, καὶ γίγεται (85) τὰ ἔσχατα χεῖρονα τῶν προτέρων (86), ὅσῳ τότε μὲν ἐλπίς ἦν διορθώσεώς τε καὶ ἀσφαλείας (87)· νῦν δὲ ἡρόδης ἡ κακία, τῇ φυγῇ τοῦ καλοῦ τὸ πονηρὸν ἔλκουσα· καὶ διὰ τοῦτο βεβαιότερα (88) τῷ οἰκῆτορι ἢ κατάσχεσις.

est pravitatis, per boni fugam malum attrahens; ob

ΑΓ'. Πάλιν ὑπομνήσω σε τῶν φωτισμῶν, καὶ πολλὰκις ἐκ τῶν θείων λογίων τούτους ἀναλεγόμενος. Αὐτὸς τε γὰρ ἠδίωνέσομαι τῇ τούτων μνήμῃ, (τί γὰρ φωτὸς ἡδύτερον, τοῖς φωτὸς (89) γευσάμενοις;) καὶ σὲ περιστρέψω τοῖς λεγομένοις. Φῶς μὲν ἀνέτειλε τῷ δικαίῳ, καὶ ἡ τούτου σύζυγος εὐφροσύνη· Φῶς δὲ δικαίῳ διὰ παντός. Φωτίζεις δὲ σὺ θαναστῶς ἀπὸ ὁρέων αἰωνίων, πρὸς τὸν Θεὸν λέγεται· ἀγγελικῶν, οἶμαι, δυνάμεων, αἱ συνεργοῦσιν ἡμῖν πρὸς τὰ χρεῖστονα. Κύριος δὲ φωτισμὸς μου, καὶ σωτήρ μου· εἴνα φοβηθῇσομαι; Τοῦ Δαβὶδ ἤκουσας λέγοντος· καὶ ποτε μὲν αἰτούντος (90) ἐξαποσταλῆναι τὸ φῶς αὐτῷ καὶ τὴν ἀλήθειαν· ποτε δὲ εὐχαριστοῦντος, ὅτι καὶ (91) τούτου μετελήφεν, ἐν τῷ σημειωθῆναι τὸ τοῦ Θεοῦ φῶς ἐπ' αὐτὸν, τούτεστιν ἐνοσημανθῆναι καὶ γνωρισθῆναι (92) τὰ σημεῖα τῆς δεδομένης (93) ἐλλάμψεως. Ἐν μόνον φῶς φεύγωμεν, τὸ τοῦ πικροῦ πυρὸς ἔχγονον. Μὴ πορευθῶμεν (94) τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ἡμῶν, καὶ τῇ φλογὶ ἣ ἐξεκαύσαμεν. Οἶδα γὰρ πῦρ (95) καθαρτήριον, ὃ Χριστὸς

A XXXV. Quomodo autem ad assequeris? Fac tibi parabola illa semper in animo hæreat, et tibi optime ac præstantissime consulueris. Excessit a te impurus et crassus spiritus, per baptismum eiecitus ac profligatus. Disrumpitur se in fugam conjectum; non patitur se domo et tecto carere; ambulat per loca inaquosa, divinoque rore minime perfusa; illic commorari gessit; vagatur, querens requiem, non invenit⁸²; animas baptismo consignatas offendit, quarum vitia lotionem obruta sunt; aquam perhorrescit; lustricis undis, non secus ac Legio marinis, suffocatur⁸³. Rursus, in domum, e qua recesserat, revertitur. Impudens est, perversa est, rursus impetum facit, rursus tentat. Ac si quidem Christum in ea inhabitantem invenerit, et locum quem vacuum reliquerat, ab eo impletum; rursus propellitur et propulsatur, infectis rebus discedit, oberrationisque nomine miser et calamitosus existit. Sin autem animæ tuæ sedem, scopis quidem mundatam et ornatam, cæterum vacuum et inertem, atque ad hunc aut illum excipiendum, uter tandem prior invaserit, æque comparatam repererit, in eam insiliet, 720 et cum majori apparatu immigrabit, sientque novissima tanto pejora prioribus, quanto quidem tum emendationis et præsidii a baptismo spes erat: nunc autem perspicua et manifesta

C XXXVI. Rursus enimvero, ac sæpius tibi Lumen memoriam refreico, ex litterarum sacrarum monumentis ea colligens. Nam et ipse iis commemorandis exillarescam. (Quid enim lumine dulcius et jucundius, his qui lumen degustarunt?) Et oculos tuos his verbis perstringam: *Lux orta est justo*, et huic conjuncta lætitia⁸⁹; et *Lux justis omni tempore*⁹⁰. Quin etiam quidam Deum ad hunc modum affatur: *Illuminas tu mirabiliter a montibus æternis*^{91,92}; hoc est, ut opinione assequor, ab angelicis virtutibus, quæ nobis ad optima quæque adjumento sunt. Jam Davidem quoque his verbis utentem audis: *Dominus illuminatio mea, et Salvator meus, quem timebo*⁹³? Qui etiam nunc sibi lucem et veritatem emitti postulat⁹⁴; nunc ob eam sibi imperitam gratias agit, cum lumen Dei super se signatum esse ait⁹⁵. hoc est, impressa et cognita esse datæ illuminationis signa. Unum illud lumen fugiamus, quod ex sævo igne nascitur. Ne in ignis nostri lumine ambulemus, et in flamma quam accendimus.

⁸² Luc. xi, 24 sqq. ⁸³ Marc. v, 9 sqq. ⁸⁴ Psal. xcvi, 11. ⁸⁵ Isa. lx, 19. ^{86,87} Psal. lxxv, 5. ⁸⁸ Psal. xvi, 1. ⁸⁹ Psal. xlii, 5. ⁹⁰ Psal. iv, 7.

(82) Δέχεται. Reg. Maz., καταδέχεται.

(83) Πρὸς τὸν. In nonnullis, εἰς τὸν.

(84) Ἀπρακτὸν, ἐλεινόν. Sic duo Colb. et Coisl. 1. In ed., ἀπρακτος, ἐλεινός.

(85) Καὶ γίγεται. Sic plures Regg. et Comb. Deest καὶ in ed.

(86) Προτέρων. In nonnullis, πρώτων.

(87) Ἀσφαλείας. Jes., ἐπιμελείας.

(88) Βεβαιότερα. Coisl. 1 addit, πῶς.

(89) Φωτός. Deest in Par.

(90) Αἰκούντος. Sic tres Regg., etc. In ed. et quibusdam codd., ἐξακούντος.

(91) Ὅτι καὶ. Sic plures Regg., etc. Deest καὶ in ed.

(92) Γνωρισθῆναι. Reg. ph, γνωσθῆναι.

(93) Δεδομένης. Sic sex Regg. In ed., δεδομένης.

(94) Μὴ πορευθῶμεν, etc. Alludit ad Isaiæ verba L, 11: « Ambulate in lumine ignis vestri, et in flammis quas succendistis. »

(95) Οἶδα γὰρ πῦρ. Sic Regg. bm, ph et Comb. Deest γὰρ in ed.

Ignem etiam purgantem novi, ad quem mittendum Christus in terram venit⁹², qui et ipse mystice ignis appellatur. Hujus porro ignis ea vis est, ut crassiorrem materiam, ac vitiosam animi affectionem assumat, eumque proinde celerrime Christus accendi vult. Cupit enim nos quamprimum beneficio affici; utpote qui nobis quoque ignis carbonibus auxilii causa porrigat. Est alter ignis non purgans, sed scelerum vindex; sive Sodomiticus ille⁹³, quem sulphure et procella permistum⁹⁴, Deus in peccatores omnes fundit; sive ille, qui diabolo ejusque angelis paratus est⁹⁵; sive etiam ille, qui ante faciem Domini procedit, et in circuitu inimicos ejus inflamat⁹⁶; sive denique ille omnibus his formidabilior; qui cum insomni illo verme conjunctus est, nec unquam exstinguitur, verum in sceleratorum hominum⁷²¹ B poenam perennis est et sempiternus. Hi enim omnes eam vim habent, ut perdant ac delegant; nisi tamen hoc quoque loco quispiam ignem mitiorem, et ut Deo vindice dignum est, intelligendum putet.

XXXVII. Quemadmodum porro duplex ignis genus est, ita duplex quoque lumen est: alterum, quo princeps animi nostri pars illustratur, ac nostri secundum Deum gressus reguntur; alterum, fallax et curiosum, veroque lumini oppositum, atque interim tamen illius speciem præ se ferens, ut nos externa specie fallat, et in fraudem impellat. Hoc, et caligo est, et merities esse videtur, id est, clarissima luminis pars. Sic enim illud Scripturæ audio, *is qui semper in meridianis tenebris fugiunt*⁹⁷. Hoc, et nox est, et splendor existimatur, his utique, qui deliciis et voluptatum illecebris corrupti sunt. Quid enim ait David! Nox me miserum circumstabat, et nesciebam: *delicias enim lumen esse arbitrabar*⁹⁸. Atque illi quidem tales sunt, animoque ita affecti: nos vero scientiæ lumen nobisipais excitamus; quod quidem nobis hac ratione continget, si ad *justitiam seminemus*⁹⁹, et vitæ fructum vindemiemus (actio quippe contemplationem parit); ut cum alia, tum hoc quoque, nempe quod verum lumen, quod rursus fictum et ementitum sit, intelligamus, nec in malum, tanquam in bonum, per imprudentiam labamur. Lumen efficiamur, ut discipuli a magno Lumine vocati sunt, his verbis: *Vos estis lux mundi*¹. Efficiamur luminaria in mundo, verbum vitæ sustinentes, hoc est, vitalis aliis hominibus vis et facultas. Arripiamus deitatem, arripiamus primum et purissimum Lumen. Ad ipsius splendorem incedamus, priusquam pedes nostri ad tenebrosos et hostiles

ἤλθε βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς! (96), πῦρ καὶ αὐτὸς ἀναγωγῆς λόγοις (97) καλούμενος. Ἀναλωτικὸν τοῦτο τῆς ὕλης καὶ τῆς πονηρᾶς ἐστὶν ἔξωτος, ὃ καὶ ἀναφθῆναι τάχιστα βούλεται. Ποθεῖ γὰρ τῆς εὐεργεσίας τὸ τάχος· ἐπεὶ καὶ πυρὸς ἀνθρακας δίδωσιν ἡμῖν εἰς βοήθειαν. Οὐδα καὶ πῦρ οὐ καθαρτήριον, ἀλλὰ καὶ (98) κολαστήριον· εἴτε καὶ Σοδομιτικὸν, ὃ πᾶσιν ἁμαρτωλοῖς ἐπιδράχει θείῳ καὶ καταιγίδι μὴνύμενον· εἴτε τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· εἴτε ὃ πρὸ προσώπου Κυρίου πορεύεται, καὶ φλογιεῖ κύκλῳ τοὺς ἔχθρους αὐτοῦ· καὶ τὸ (99) τούτων ἐτι φοβερώτερον· ὃ τῷ ἀκοιμήτῳ σκώληκι (1) συντάσσεται, μὴ σθεννύμενον, ἀλλὰ διαωνίζον (2) τοῖς πονηροῖς. Πάντα γὰρ ταῦτα τῆς ἀφανιστικῆς ἐστὶ δυνάμεως· εἰ μὴ τῷ φίλῳ κἀναυθῶ νοεῖν τοῦτο φιλανθρωπότερον (3), καὶ τοῦ κολάζοντος ἐπαξίως.

AZ'. Ὡςπερ δὲ πῦρ οὐδα διπλοῦν, οὕτω καὶ φῶς· τὸ μὲν, τὴν τοῦ ἡγεμονικοῦ λαμπράδα, κατευθύνον ἡμῖν τὰ κατὰ θεὸν διαθήματα· τὸ δὲ, ἀπατηλὸν καὶ περιεργόν, καὶ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἀντίθετον, ἐκείνο (4) εἶναι ὑποκρινόμενον, ἵνα κλέπτῃ τῷ φαινομένῳ· τοῦτο καὶ σκοτία ἐστὶ, καὶ μεσημέρια δοκεῖ, τὸ τοῦ φωτὸς ἀκμαϊότατον. Οὕτως ἀκούω τοὺς διαπαντὸς ἐν μεσημβρίῃ σκοτία φεύγουσι. Τοῦτο καὶ νῦς ἐστὶ, καὶ φωτισμὸς νομίζεται (5) τοῖς ὅπῃ τῆς τρυφῆς διεφθαρμένοις. Τί γὰρ φησιν ὁ Δαβὶδ; Νῦς ἦν περὶ ἐμὲ τὸν δέιλαιον καὶ ἡγνόουν· φωτισμὸν γὰρ εἶναι τὴν τρυφήν ὑπελάμβανον. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν τοιοῦτοι, καὶ οὕτως ἔχοντες· ἡμεῖς δὲ φωτίζομεν ἑαυτοὺς φῶς γνώσεως· ἐστὰι δὲ τοῦτο, ἐκ τοῦ σπείρειν εἰς δικαιοσύνην, καὶ τρυγᾶν καρπὸν ζωῆς (πράξις γὰρ, θεωρίας πρόθεσις), ἵνα τὰ τε ἄλλα καὶ τοῦτο μάθωμιν, τί μὲν τὸ ἀληθινὸν φῶς, τί δὲ τὸ ψευδόμενον, καὶ μὴ λάθωμιν περιπεσόντες, ὡς καλῶ, τῷ χεῖρονι. Γενώμεθα φῶς, ὥςπερ οἱ μαθηταὶ παρὰ τοῦ μεγάλου φωτὸς ἤκουσαν, Ὑμεῖς ἐστέ τὸ φῶς τοῦ κόσμου, λέγοντες. Γενώμεθα φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, τούτῳσι ζωτικῇ τοῖς ἄλλοις δύναμις. Λαβώμεθα θεότητος, λαβώμεθα τοῦ πρώτου καὶ ἀκραυφνεστάτου φωτὸς. Ὁδεύομεν πρὸς τὴν λάμψιν αὐτοῦ, πρὸ τοῦ προσκοφῆναι τοὺς πόδας ἡμῶν ἐπ' ὅρη σκοτεινὰ καὶ πολέμια. D Ὡς ἡμέρα ἐστίν, ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις, ἀ νυκτὸς ἐστὶ κλέμματα.

⁹² Luc. xii, 49. ⁹³ Gen. xix, 24. ⁹⁴ Psal. x, 7. ⁹⁵ Psal. cxxviii, 11, seqq. ⁹⁶ Ose. x, 12. ¹ Matth. v, 14.

(96) Ἐπὶ τῆς γῆς. Tres Regg. et Or. 1, ἐπὶ τὴν γῆν.

(97) Ἀναγωγῆς λόγοις. «Anagogice, » id est «mystice.»

(98) Ἀλλὰ καὶ. Sic duo Regg. Deest καὶ in ed.

(99) Καὶ τὸ. Sic sex Regg., tres Colb. et Comb. Deest τὸ in ed.

(1) Ἀκοιμήτῳ σκώληκι. Alludit ad hæc verba Isaia, lxi, 24, vel Marc. ix, 43: «Vermis eorum non moritur.»

(2) Διαωνίζον. Sic duo Colb., etc. In ed., διαω-

νίζων.

(3) Φιλανθρωπότερον. «Ignem mitiorem, » qui videlicet non perdat ac delect, ut Sodomiticus, et qui reprobis destinatus est; sed qui malos in tempore ulciscatur, et a peccatis emundet. De quo Aug. «Hic ure, hic seca, modo in æternum parcas.»

(4) Ἐκεῖνο. Sic Par. et Hervag. In ed., ἐκείνον.

(5) Νομίζεται. In Reg. bm, γρ. ὀνομάζεται, «nominatur.»

montes offendant. Quamdiu dies est, sicut in die honeste ambulemus non in comensationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudiciis², quæ noctis furta sunt,

ΑΗ'. Πᾶν μέλος καθαρισθῶμεν (6), ἀδελφοί, πᾶσαν ἀγνίσωμεν αἰσθησιν· μηδὲν ἀτελὲς ἡμῖν ἔστω, μηδὲ τῆς πρώτης γενέσεως, μηδὲν ἀφύτιστον καταλείπωμεν (7). Φωτισθῶμεν τὸν ὀφθαλμόν, ἐν ὁρᾷ βλέπωμεν, καὶ μηδὲν εἰδωλὸν πορνικὸν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φέρωμεν (8) ἐκ φιλοπόνου θέας καὶ περιέργου. Κἂν γὰρ τῷ πάθει μὴ προσκυνήσωμεν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἐμολύνθημεν. Εἰ τις δοκᾷ ἐν ἡμῖν, εἰ τι κάρφος, ἀνακαθαίρωμεν· ἵνα καὶ τὰ τῶν ἄλλων ὀρεῖν δυνώμεθα. Φωτισθῶμεν ἀκοήν, φωτισθῶμεν γλῶσσαν· ἵνα ἀκούσωμεν, τί λαλήσει Κύριος ὁ Θεός, καὶ ἀκουστὸν ἡμῖν γένηται τὸ πρῶτον ἔλεος, καὶ ἀκουτισθῶμεν ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνῃν, ἀκοαῖς θείαις ἐνηχοιμήν· ἵνα μὴ ὤμεν μάχαιρα ὀξεῖα, μηδὲ ἔϋρον ἡκονημένον, μηδὲ ὑπὸ τὴν γλῶσσαν στρέφωμεν κόπον καὶ πόνον, ἀλλὰ λαλῶμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, τὰς πυρίνας γλώσσας αἰδοῦμενοι. Ἰαθῶμεν ὁσπρησιν, (9) ἵνα μὴ θηλυνώμεθα, μηδὲ ἀντὶ ὁσμῆς (10) ἡδέας κοινοτρώμεθα· ἀλλ' ὁσφραίνώμεθα (11), τοῦ ἐκκενωθέντος δι' ἡμᾶς μύρου πνευματικῶς ἀντιλαμβάνόμενοι, καὶ τοσοῦτον ἐξ αὐτοῦ ποιούμενοι καὶ μεταποιούμενοι, ὥστε καὶ αὐτῶν (12) ἡμῶν ὁσφραίνεσθαι ὁσμὴν εὐδίας. Καθαρθῶμεν ἀφὴν, γεῦσιν, λάρυγγα, μὴ μαλακῶς ἐπαρώμενοι, καὶ λειότησι χαίροντες, ἀλλὰ τὸν σαρκωθέντα δι' ἡμᾶς Λόγον ψηλαφῶντες, ὥς ἄξιον, καὶ Θωμᾶν κατὰ τοῦτο μερούμενοι· μὴ χυμοῖς καὶ ὕλοις γαργαλιζόμενοι, τοῖς ἀδελφοῖς τῶν πικροτέρων (13) γαργαλισμῶν, ἀλλὰ γεύόμενοι καὶ γινώσκοντες, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος τὴν κρεῖττον γεῦσιν καὶ μένουσαν· μηδὲ μικρά (14) τὸν πικρὸν καὶ ἀχάριστον ἀγωγὸν ἀναψύχοντες, τὸν παραπέμποντα, καὶ οὐ κατέχοντα τὸ διδόμενον, ἀλλὰ τοῖς γλυκύτεροις μέλιτος λόγοις τοῦτον εὐφραίνοντες.

retinent, paululum recreantes, sed divinis sermonibus, ovi melle dulciores sunt¹⁰, eas oblectantes.

ΑΘ'. Καὶ πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἔτι (15) καλὸν, τὴν κεφαλὴν καθαιρομένους, ὡς καθαίρεται κεφαλὴ, τὸ τῶν αἰσθήσεων ἐργαστήριον, κρατεῖν τὴν Χριστοῦ κεφαλὴν (16), ἐξ ἧς πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογεῖται καὶ συμδιδάζεται· καὶ τὴν ὑπεραίρουσαν ἡμῶν ἀμαρτίαν κάτω βάλλειν, ὑπεραιρομένην τῷ κρείττονι. Καλὸν καὶ ὡμον ἀγιάζεσθαι καὶ καθαίρεσθαι, ἵνα δυνηθῇ τὸν σταυρὸν ἀφρεῖν Χριστοῦ, μὴ παντὶ βλάβει.

² Rom. xiii, 13. ³ Psal. lxxiv, 9. ⁴ Psal. cxlii, 8. ⁵ Psal. lvi, 5. ⁶ Psal. li, 4. ⁷ Psal. x, 7. ⁸ I Cor. ii, 7. ⁹ Psal. xxxiii, 9. ¹⁰ Psal. xviii, 11. ¹¹ Coloss. ii, 19.

(6) Καθαρισθῶμεν. In nonnullis, καθαρίσωμεν. D
« Omnia membra purificemus. »

(7) Καταλείπωμεν. Plures Regg. et Comb., καταλείπωμεν.

(8) Φέρωμεν. Comb., περιφέρωμεν. Ita videtur legisse Bill.

(9) Ὀσπρησιν. Sic plerique codd. In ed., ὁσπρησιν.

(10) Ἀντὶ ὁσμῆς. Sic quatuor Regg., Coisl. 1, Par., Comb., etc. Sic etiam legit Billius. In ed., ἀντὶ τιμῆς, « honoris loco. »

(11) Ὀσφραίνώμεθα. Tres Regg., Coisl. 1, Or. 1 et Jes., εὐφραίνώμεθα, « letemur. »

XXXVIII. Omnibus membris purificemur, fratres, omnes sensus purgemus; nihil in nobis sit imperfectum, nihil quod primam nativitatem oleat, nihil denique luminis expers relinquamus. Illuminemur oculis, ut recte cernamus, nec meretricium ullum et obscenum simulacrum, ex studioso et curioso aspectu conflatum, in nobis circumferamus; alioqui enim, etiamsi libidinem non adoremus, 722 anima tamen ipsa sordes contraxerit. Si qua in nobis trabes, si qua festuca, eam evellamus; ut et aliorum trabes et festucas perspicere queamus. Illuminemur auribus, illuminemur lingua: partim ut, quid loquatur Dominus Deus², audiamus, et auditam faciat nobis mane misericordiam suam³, atque exultatio illa, et lætitia, quæ sanctis et divinis

ribus insonat, auditui nostro infundatur: partim ne gladius acutus⁴, aut novacula acuta⁵ simus, ac sub lingua laborem et dolorem⁶ versemus, sed Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, loquamur⁷, igneus linguas reveriti. Olfactu curemur, ut ne effeminemur, suavisque odoris loco, pulvere conspergamur; verum unguentum illud, nostra causa effusum, odoremur, spirituali modo illud percipientes, atque ab eo ita efformati, et commutati, ut ex nobis quoque suavis odor affletur. Purgemur tactu, gustu, faucibus, non mollior tan-gentes, nec rebus lævibus et politis gaudentes, sed Verbum, salutis nostræ causa incarnatum, ut decet, attractantes, ac Thomam hac in re imitantes; nec succis cupidisque titillati, acriorum titillationum

fratribus, sed gustantes et agnoscentes, quoniam suavis est Dominus⁸, præstantiori gustu ac permanente; nec denique acerbis illas et ingratas fauces, quæ id, quod datur, transmittunt, nec unquam ac purgari, ut Christi crucem tollere queant, quam

XXXIX. Præclarum insuper fuerit, purgato capite, ut pars ea, quæ sensuum domicilium et officina est, purgari solet, Christi caput, ex quo corpus omne construitur¹¹ et conglutinatur, tenere; ac peccatum, supra nos sese efferens, atque in præstantiorem nostri partem imperium sibi arrogans, consternare. Præclarum etiam humeris sanctificari ac purgari, ut Christi crucem tollere queant, quam

(12) Ἀδτῶν. Regg. pb, septem Colb. et Comb., αὐτόν. « Ut et ipsum (unguentum) ex nobis suavi odore affletur. »

(13) Τοῖς ἀδελφοῖς τῶν πικροτέρων. Sic omnes codd. In ed. desunt τοῖς ἀδελφοῖς.

(14) Μικρά. Hanc vocem delevit Billius in ed. Bas.

(15) Εἰρημένοις ἔτι. Sic plures Regg. et Colb. Sic Coisl. 1, Or. 1, etc. Deest ἔτι in ed.

(16) Χριστοῦ κεφαλὴν, etc. Comb., Χριστὸν, « Christum, qui, » ut optime exponit Nicetas, « caput est, et principatum habet in mystico Ecclesie corpore, et caput nostrum est. »

non facile, quilibet ferre potest. Præclarum item manibus et pedibus lustrari : illæ nempe, ut in omni loco puræ attollantur, Christique disciplinam, ne irascatur Dominus, apprehendant ¹², ac per opera divinum sermonem sibi creditum probent, quemadmodum ille qui datus est, in manu cuiusdam prophetae ¹³ : his autem, ne ad fundendum **723** sanguinem ¹⁴ præcipites ruant, atque ad vitium cursu ferantur; verum ad Evangelium, supernæque vocationis ¹⁵ palmam prompti ac parati sint, Christumque abluentem atque purgantem suscipiant. Quod si qua ventris quoque illius, qui cibos e Verbo procedentes capit ac distribuit, purgandi ratio est, præclarum etiam fuerit cavere, ne cum lux et diffuentibus cibis Deum efficiamus; quin potius illum accuratissime purgemus et extenuemus, ut Verbum Domini intimo sinu suscipiat, ac pro peccante Israele in honesto et laudabili dolore versetur. Jam cordi quoque et intestinis honorem haberi comperio. Hoc mihi David persuadet, cum cormundum in seipso creari, ac Spiritum rectum in visceribus innovari ¹⁶, postulat. Quibus verbis, ut opinor, ius molis aut cogitationis significatur.

XL. Quid lumbi? Quid renes? Nam ne hoc quidem prætereundum est. Attingat hæc quoque purgatio. Sint lumbi nostri succincti, ac per continentiam restricti, quemadmodum Israeli olim, ex legis præscripto ¹⁷, pascha comedenti. Nemo enim pure ac perfecte ex Ægypto excedit, nec exterminatorem fugit, nisi hæc domuerit ac frenaverit. Renes autem laudabilem immutationem sentiant, vim totam appetitus ad Deum transferentes, ut dicere queamus : *Domine, ante te omne desiderium meum* ¹⁸. Et, *Diem hominis non desideravi* ¹⁹. Viros etenim spiritualium desideriorum ²⁰ nos esse convenit. Nam ita demum draconem illum, cuius vires maxima ex parte in umbilico et lumbis sitæ sunt, oppresserimus, extincta videlicet eversaue ea potentia, quam in his partibus obinet. Nec vero tibi mirandum accidat, quod minus honestis corporis partibus uberiorem honorem ²¹ tribuo, eas sermone mortificans et castigans, atque adversus materiam stans in procinctu. Omnia membra, quæ sunt super terram, Deo demus, omnia consecremus; non autem libram solum hepatis, non renes cum adipe,

αἰρόμενον. Καὶ τὰς χεῖρας τελειοῦσθαι, καὶ τοὺς πόδας· τὰς μὲν, ὡς ἐν παντὶ τόπῳ ὁσίας (17) ἀλρεσθαι, καὶ δράσσεσθαι τῆς Χριστοῦ παιδείας, μὴ ποτε ὀργισθῇ Κύριος, καὶ πιστεῦσθαι λόγον διὰ τοῦ πρακτικοῦ, ὡς τὸν ἐν τῇ χειρὶ τοῦδε τοῦ προφήτου (18) δεδομένον· τοὺς δὲ, μὴ ὀφείει εἶναι πρὸς τὸ ἐκχεῖν αἷμα, μηδὲ εἰς κακίαν τρέχοντας· ἀλλ' ἐτοιμοὺς εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως, καὶ Χριστὸν ὀπνίζοντα καὶ καθαίροντα δέχεσθαι. Εἰ τις ἐστὶ καὶ κοιλίας κάθαρσις, χωρητικῆς (19) καὶ ἀναδοτικῆς τῶν ἐκ τοῦ Λόγου τροφῶν (20), καὶ τὴν μὴ θεοποιεῖν ἐκ τρυφῆς καὶ τῆς καταργουμένης βρώσεως· ἀλλὰ καθαίρειν ἐντὶ μέλιστα, καὶ ποιεῖν λεπτοτέραν, ὥστε τὸν Λόγον Κυρίου ἐν μέσῃ δέχεσθαι, καὶ ἀλγεῖν καλῶς ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ πταίνοντος. Εὐρίσκω καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ ἐντὸς (21), τιμῆς ἀξιόμικτα. Πείθει με τοῦτο Δαβὶδ, καρδίαν καθαρὰν ζητῶν ἐν αὐτοῦ κτερίζεσθαι, καὶ Πνεῦμα εὐθὲς ἐν τοῖς ἐγκάτοις ἐγκαινίζεσθαι. Τὸ διανοητικὸν, οἶμαι, τοῦτ' (22) δηλῶν, καὶ τὰ τοῦτου κινήματα, ἢ διανοήματα.

M. Τί δὲ ἡ ὀσφύς; Τί δὲ οἱ νεφροί; Μηδὲ γὰρ τοῦτο παρὲλθωμεν. Ἀπτεσθαι καὶ τούτων ἡ κάθαρσις· ἔστωσαν ἡμῶν (23) αἱ ὀσφύες περιεζωμέναι, καὶ ἀνεσταλμέναι (24) δι' ἐγκράτειας, ὥστε τῷ Ἰσραὴλ πάλαι, κατὰ τὸν νόμον, τοῦ πάσχα μεταλαμβάνοντι (25). Οὐδεὶς γὰρ καθαρῶς Ἀγρυπτον ἐξέρχεται, οὐδὲ φερούει τὸν ὀλοθεύοντα, μὴ ταῦτα παιδαγωγήσας· οἱ δὲ τὴν καλὴν ἀλλοίωσιν ἀλλοιοῦσθωσαν, ὅλον τὸ ἐπιθυμητικὸν πρὸς θεὸν μεταφέροντες, ὥστε δύνασθαι λέγειν· Κύριε, ἐναντίον σου πάντα ἡ ἐπιθυμία μου· καὶ, Ἡμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθύμησα. Δεῖ γὰρ γενέσθαι ἀνδρὰ ἐπιθυμῶν τῶν τοῦ Πνεύματος. Οὕτως ἂν ἡμῖν (26) καὶ ὁ τὸ πλεῖστον τῆς ἰσχύος ἐπὶ τοῦ ὀμφαλοῦ καὶ τῆς ὀσφύος φέρων δράκων καταλυθῇ, τῆς περὶ ταῦτα δυναστείας αὐτῷ νεκρωθείσης. Μὴ θαυμάσης δέ, εἰ καὶ τοῖς ἀσκήμοσιν ἡμῶν, τιμὴν περισσοτέραν τίθημι (27), λόγῳ νεκρῶν ταῦτα καὶ σωφρονίζων, καὶ κατὰ τῆς ὕλης ἰσάμενος. Πάντα δώμεν θεῷ τὰ μέλη ἐπὶ τῆς γῆς, πάντα καθιερώσωμεν. Μὴ λοβὸν ἥπατος, μηδὲ νεφροῦς μετὰ τῆς τιμῆς, μηδὲ τὸ (28) μέρος τοῦ σώματος, μηδὲ τὸ καὶ τό. Διὰ τί γὰρ τὰ ἄλλα ἡμῖν ἀτιμαστά; Ὅλους δὲ

¹² Psal. II, 12. ¹³ Jerem. L, 4. ¹⁴ Psal. XIII, 3.

¹⁵ Psal. XXXVII, 10. ¹⁶ Jerem. XVII, 16. ¹⁷ Dan. IX, 25.

¹⁸ Psal. LII, 1. ¹⁹ Psal. LII, 1. ²⁰ Psal. LII, 1.

²¹ Psal. LII, 1. ²² Psal. LII, 1. ²³ Psal. LII, 1.

²⁴ Psal. LII, 1. ²⁵ Psal. LII, 1. ²⁶ Psal. LII, 1.

²⁷ Psal. LII, 1. ²⁸ Psal. LII, 1. ²⁹ Psal. LII, 1.

³⁰ Psal. LII, 1. ³¹ Psal. LII, 1. ³² Psal. LII, 1.

³³ Psal. LII, 1. ³⁴ Psal. LII, 1. ³⁵ Psal. LII, 1.

³⁶ Psal. LII, 1. ³⁷ Psal. LII, 1. ³⁸ Psal. LII, 1.

³⁹ Psal. LII, 1. ⁴⁰ Psal. LII, 1. ⁴¹ Psal. LII, 1.

⁴² Psal. LII, 1. ⁴³ Psal. LII, 1. ⁴⁴ Psal. LII, 1.

⁴⁵ Psal. LII, 1. ⁴⁶ Psal. LII, 1. ⁴⁷ Psal. LII, 1.

⁴⁸ Psal. LII, 1. ⁴⁹ Psal. LII, 1. ⁵⁰ Psal. LII, 1.

⁵¹ Psal. LII, 1. ⁵² Psal. LII, 1. ⁵³ Psal. LII, 1.

⁵⁴ Psal. LII, 1. ⁵⁵ Psal. LII, 1. ⁵⁶ Psal. LII, 1.

⁵⁷ Psal. LII, 1. ⁵⁸ Psal. LII, 1. ⁵⁹ Psal. LII, 1.

⁶⁰ Psal. LII, 1. ⁶¹ Psal. LII, 1. ⁶² Psal. LII, 1.

⁶³ Psal. LII, 1. ⁶⁴ Psal. LII, 1. ⁶⁵ Psal. LII, 1.

⁶⁶ Psal. LII, 1. ⁶⁷ Psal. LII, 1. ⁶⁸ Psal. LII, 1.

⁶⁹ Psal. LII, 1. ⁷⁰ Psal. LII, 1. ⁷¹ Psal. LII, 1.

⁷² Psal. LII, 1. ⁷³ Psal. LII, 1. ⁷⁴ Psal. LII, 1.

⁷⁵ Psal. LII, 1. ⁷⁶ Psal. LII, 1. ⁷⁷ Psal. LII, 1.

⁷⁸ Psal. LII, 1. ⁷⁹ Psal. LII, 1. ⁸⁰ Psal. LII, 1.

⁸¹ Psal. LII, 1. ⁸² Psal. LII, 1. ⁸³ Psal. LII, 1.

⁸⁴ Psal. LII, 1. ⁸⁵ Psal. LII, 1. ⁸⁶ Psal. LII, 1.

⁸⁷ Psal. LII, 1. ⁸⁸ Psal. LII, 1. ⁸⁹ Psal. LII, 1.

distribuit, » etc.

(21) Ἐνδύς. Coisl. I, ἐνδύσθαι.

(22) Τούτο. Quinque Regg., etc., οὕτω.

(23) Ἡμῶν. In nonnullis, ὁμῶν.

(24) Ἀνεσταλμέναι. Unus codex addit : καὶ οἱ λόχοι καίωμεν δι' ἐγκράτειαν· « et lucernæ ardentes per continentiam. »

(25) Τῷ Ἰσραὴλ... μεταλαμβάνοντι. Bas. ed., τοῦ Ἰσραὴλ... μεταλαμβάνοντος.

(26) Ἡμῖν. Sic quinque Regg., novem Colb. et Comb. In ed., ὁμῖν.

(27) Τίθημι. Duo Colb., Bas., Hervag. et Paulus, I Cor. XII, 25, περιτίθημι.

(28) Μηδὲ τό. Comb., μηδέ τι.

(29) Μηδὲ τό. Comb., μηδέ τι.

(30) Μηδὲ τό. Comb., μηδέ τι.

(31) Μηδὲ τό. Comb., μηδέ τι.

(32) Μηδὲ τό. Comb., μηδέ τι.

(33) Μηδὲ τό. Comb., μηδέ τι.

(34) Μηδὲ τό. Comb., μηδέ τι.

(35) Μηδὲ τό. Comb., μηδέ τι.

(36) Μηδὲ τό. Comb., μηδέ τι.

(37) Μηδὲ τό. Comb., μηδέ τι.

(38) Μηδὲ τό. Comb., μηδέ τι.

ἡμᾶς αὐτοὺς ἀνεγέγκωμεν· γενώμεθα ὀλοκαυτώματα λογικά, θύματα τέλεια· μηδὲ τὸν βραχίονα μόνον, μηδὲ τὸ στηθύνιον μόνον, ἀφαίρεμα (29) ἱερατικὸν ποιώμεθα (30) (μικρὸν γὰρ τοῦτο)· ἀλλ' ὅλους διδόντες ἡμᾶς αὐτοὺς, ὅλους ἀντιλαμβάνωμεν· ἐπειδὴ τοῦτο ἐστὶ λαβεῖν καθαρῶς, τὸ τῷ Θεῷ δοθῆναι, καὶ ἱεουργῆσαι τὴν ἡμῶν αὐτῶν σωτηρίαν (31).

MA'. Ἐπὶ πᾶσι, καὶ πρὸ πάντων, φύλασέ μοι τὴν καλὴν παρακαταθήκην, ἥ ζῶ (32) καὶ πολιτεύομαι, ἣν καὶ συνέκδημον λάβοιμι, μεθ' ἧς καὶ ἀλγεῖνὰ πάντα φέρω, καὶ τερπνὸν ἅπαν (33) διαπτύω, τὴν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ὁμολογίαν. Ταύτην πιστεύω σοι σήμερον ταύτῃ καὶ συμβαπτίσω καὶ συνανάξω (34) σε. Ταύτην δίδωμι παντὸς τοῦ βίου κοινωνὸν καὶ προστάτην (35), τὴν μίαν θεότητά τε καὶ δύναμιν ἐν τοῖς τρισὶν εὐρισκομένην ἐνικῶς, καὶ τὰ τρία συλλαμβάνουσιν μεριστῶς· οὕτε ἀνώμαλον οὐσίαις ἡ φύσιν, οὕτε αὐξομένην (36), ἡ μειουμένην ὑπερβολαῖς καὶ ὑφέσει, πάντοθεν ἴσην, τὴν αὐτὴν πάντοθεν, ὥς ἐν οὐρανῷ κάλλος καὶ μέγεθος· τριῶν ἀπειρῶν ἀπειρὸν συμφύταιν, Θεὸν ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον, ὡς Πατέρα καὶ Υἱόν, ὡς Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα (37), φυλάσσομένης ἑκάστης τῆς ἰδιότητος. Θεὸν τὰ τρία σὺν ἀλλήλοις νοούμενα, ἕκαστον διὰ τὴν ὁμοουσιότητα, τοῦτο διὰ τὴν μοναρχίαν. Οὐ φθάνω τὸ ἐν νοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπωμαι· οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἐν ἀναφέρειμαι (38). Ὅταν ἐν τι τῶν τριῶν φαντασθῶ, τοῦτο νομίζω τὸ πᾶν, καὶ τὴν ὅλην πεπληρωμαι, καὶ τὸ πλεονὲς διέφυγεν. Οὐκ ἔχω τὸ μέγεθος τοῦτου καταλαβεῖν, ἵνα δῶ τὸ πλεον τῷ λειπομένῳ. Ὅταν τὰ τρία συνέλω τῇ θεωρίᾳ, μίαν ὁρῶ λαμπάδα, οὐκ ἔχον διελεῖν ἢ μετρησαι τὸ φῶς ἐνιζόμενον.

tribuum. Quod si rursus tria hæc animi consideratione contraxero, unum splendorem cerno, utpote qui lumen unitum distinguere aut dimetiri nequeam.

MB'. Φοβῇ σὺ γέννησιν, ἵνα μὴ τι πάθῃ Θεός, ὁ μὴ πάσχων; Ἐγὼ φοβοῦμαι τὴν κτίσιν, ἵνα μὴ Θεὸν ἀπολέσω διὰ τῆς ὑβρείως, καὶ τῆς ἀδίκου (39) κατατομῆς, ἣ τὸν Υἱὸν τέμνω ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἣ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν τοῦ Πνεύματος. Τὸ γὰρ παράδοξον, ὅτι μὴ κτίσις ἐπάγεται μόνον Θεῷ παρὰ τοῖς κακῶς θεότητα ταλαντεύουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ πάλιν ἢ κτίσις εἰς αὐτὴν τέμνε-

³² II Tim. 1, 14.

(29) Ἀφαίρεμα. Schol. Ἀνάθημα, δῶρον, ἐξέ-
νιον, « munus, » seu « donum, quod Deo vel hospiti
datur. »

(30) Ποιῶμεθα. Bas., ποιησώμεθα.

(31) Ἱεουργῆσαι τὴν ἡμῶν αὐτῶν σωτηρίαν,
« quasi rem sacram salutem nostram operari, »
Paulus, Rom. xv, 16, habet ἱεουργοῦντα τὸ εὐαγγέ-
λιον, « sanctificans Evangelium; » id est, « quasi
rem sacram Evangelium pertractans. » Billius:
« eique salutem suam velut sacrificium quoddam
obtulisse. »

(32) Ἡ ζῶ, etc. Billius: « cui vivo et munere
meo fungor. »

(33) Ἀπαν. Deest in nonnullis. In aliis, πᾶν.

A non partem quamdam corporis, non hoc, aut illud.
Cur enim alia contemnamus? Verum nos totos of-
feramus. Simus holocausta ratione prædita, victimæ
perfectæ; nec brachium solum, aut pectusculum
724 sacerdoti attribuamus; nimis enim parvum
hoc fuerit; verum nos ipsos totos Deo in munus
offeramus, ut nos totos recipiamus; quandoqui-
dem hoc est plane accipere, Deo donatum esse, et
quasi rem sacram salutem nostram operari.

XLI. Præter hæc omnia, imo ante hæc omnia, bo-
num depositum custodi ³², cui vivo, et pro quo milito,
et quod utinam meæ hac vita discedentem comitetur,
cum quo et omnes vitæ molestias perfero, et jucundi-
tates omnes contemno ac pro nihilo duco; fidem, in
quam, et confessionem in Patrem, et Filium, et Spi-
ritum sanctum. Hanc tibi hodierno die committo;
cum hac te, et lustricis aquis immergam, et in al-
tium extraham. Hanc tibi de totius vitæ sociam, et
patronam, unam deitatem et potentiam, quæ in tri-
bus conjunctim invenitur, et tria divisim compre-
hendit, nec substantiis aut naturis inæqualis est,
nec præstantiis aut submissionibus augeatur vel mi-
nuitur, sed undequaque æqualis est, undequaque
eadem, non secus ac una cæli pulchritudo et ma-
gnitudo: trium infinitorum infinitam conjunctio-
nem, Deum unumquemque, si separatim considero-
tur, ut Patrem sic Filium, ut Filium sic et Spiritum
sanctum, servata sua cuique proprietate: Deum
rursus tria hæc, si simul cogitentur; illud, propter
eamdem essentiam: hoc, propter unum principatum.
C Vix unum animo concerni, cum statim tribus circum-
fulgeo. Vix tria distinguere incipio, cum ad unum redu-
cor. Si unum quoddam trium appareat, id totum mihi
esse videtur, atque implentur oculi, majorque etiam
pars oculorum aciem fugit. Hujus magnitudinem com-
prehendere nequeo, ut ei, quod reliquum est, plus

XLII. Num tu generationem metuis, ne quid pa-
tialur Deus, qui ab omni perpassione alienus est?
Ego contra creationem metuo, ne per contumeliam
D et iniquam 725 sectionem Deus mihi pereat, si
vel Filium a Patre, vel Spiritus essentiam a Filio
distraxero. Nam, quod mirum et absurdum est, non
modo creatura Deo ab iis inducitur, qui deitatem
male trutinant, verum ipsa quoque creatura in

(34) Συνανάξω. Sic tres Regg., plures Colb.,
Coisl. 2, etc. Prave in ed. Par., συναύξω.

(35) Προστάτην. Or. 4, προστάτην.

(36) Ὅτε αὐξομένην. Plures Regg. et Colb., οὐ-
τε δὲ αὐξανόμενην.

(37) Τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Quinque Regg., τὸ Πνεῦ-
μα τὸ ἅγιον.

(38) Εἰς τὸ ἐν ἀναφέρειμαι. Bill. « ad unum
statim sublimis feror. » Hanc interpretationem re-
spuendam putamus, quia supponit « unum » in Deo
esse « trino » sublimius.

(39) Καὶ τῆς ἀδίκου. Sic sex Regg., etc. Deest
τῆς in ed.

seipsam iterum secatur. Quemadmodum enim humiles et abjecti homines Filium a Patre sejungunt, atque inferiori loco ponunt; sic Spiritum rursus a Filio separant, inferioremque faciunt: ita ut, per novam hanc theologiam, et Deo, et creaturæ, contumelia infertur. Nihil, o viri, in Trinitate servum est, nec creatum, nec adventitium, ut ex cuiusdam docti viri sermone accepi. Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem, inquit divinus Apostolus²². Si adhuc creatum aliquid adorarem, aut in rei creatæ nomine baptizarer, divinitatem minime consequerer, nec primam procreationem in melius immutarem. Quid ad eos dicam, qui Astartem adorant, aut Chamos, Sidoniorum idolum, aut sideris formam, Dei quidem paulo majoris, apud idololatrias illos, sed tamen facti atque creati, cum ipse, aut hos duos, in quorum nomine baptizatus sum, non adorem, aut conservos adorem? Conservi enim utique erunt, utcumque nobis aliquantulum honore præstent; quandoquidem inter conservos quoque discrimen et præstantia reperitur.

XLIII. Cupio Patrem majorem dicere, ex quo id æquales habent, quod æquales sunt, et quod sunt. Hoc enim ab omnibus mihi concedetur. Verum, principium vereor, ne minorum principium illud faciam, ac per huiusmodi prælationem contumelia afficiam. Neque enim Patri gloria est, eorum, quæ ex ipso sunt, depressio. Ac præterea inexplebilem tuam aviditatem suspectam habeo, ne, arrepta hac voce, major, naturam secus, atque hac voce ad omnia abutaris. Non enim hæc dictio, major, ad naturam, sed ad causam referenda est. Neque enim quidquam eorum, quæ eandem substantiam habent, substantia majus aut minus est. Cupio Filium, ut Filium, Spiritui anteferre; sed mihi hoc non permittit baptismus, per Spiritum sanctum me perficiens. At enim vereris, ne tibi Trithæie crimen impingatur? Habe tu tibi hoc bonum, hanc, **726** inquam, in tribus conjunctionem; certamen ad me transmute. Sine me navis exstructorem esse, tu nave utere. Quod si alius est navis exstructor, domus architectum me accipe; tu animo habita, etsi nihil laboris exantlasti. Non minus prospere navigabis, aut domum habitabis, quam ego, qui hæc fabricatus sum, quamvis in iis nihil elaboraveris. En quo animi candore tecum ago! En Spiritus benignitatem! Meum sit bellum: tua sit palma. Ego telis feriar: tu tranquillus et pacatus sede, propugna-

²² Galat. 1, 10.

(40) 'Ο Υἱός. Sic quinque Regg., etc. Deest δ in ed.

(41) Καὶ ἡ. Coisl. 1 et Jes., καὶ ἡ, « inani, vana. »

(42) Οὐδέ. Plurimi codd., οὐτε.

(43) ἤκουσα, etc. Reg. ph, ἤκουσας, « accepisti, audivisti. » Schol. Τὸν Θaumaturγὸν Γρηγόριον ἐν Ἀποκαλύψει. « Gregorium Thaumaturgum in Apocalypsi. » Id confirmatur a Basilio Scholiasta, qui ait: Οὗτος γὰρ ἐν Ἀποκαλύψει ταῦτά φησι. « Ipse enim hæc dicit in Apocalypsi. »

(44) Εἰ ἐτι. Sic codd. Prave in ed., εἰ τι.

ται. Ὅσπερ τοῦ Πατρὸς ὑποστέλλεται ὁ Υἱός (40) τοῖς ταπεινοῖς καὶ κάτω καίμενοις. οὕτως ὑποστελλομένης πάλιν καὶ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀξίας τοῦ Πνεύματος· ὥς ἂν καὶ Θεός, καὶ κτίσις ὑβρίζηται τῇ καινῇ (41) ταύτῃ θεολογίᾳ. Οὐδὲν τῆς Τριάδος, ὧ οὔτοι, δοῦλον, οὐδέ (42) κτιστὸν, οὐδέ ἐπιστάκτον, ἤκουσα (43) τῶν σοφῶν τινος λέγοντος. Εἰ ἐτι (44) ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην, φησὶν ὁ Θεὸς ἀπόστολος. Εἰ ἐτι κτίσματος προσεκύνοιν, ἢ εἰς κτίσμα ἐβαπτίζομην, οὐκ ἂν ἐθεοῦμην, οὐδέ τὴν πρώτην μεταποιούμην γέννησιν. Τί φῆσω πρὸς τοὺς τὴν Ἀστέριτην προσκυνοῦντας, ἢ τὸ Χαμῶς βδελύγμα Σιδωνίων, ἢ τοῦ ἀστρου τὸν τύπον, τοῦ μικροῦ ὑπὲρ ταῦτα Θεοῦ τοῖς εἰδωλότα- τραις, πλὴν κτίσματος καὶ ποιήματος· αὐτὸς, ἢ μὴ προσκύνω τὰ δύο, εἰς ἃ συμβεβήπισμαι, ἢ προσκύνω τὰ ὁμόδουλα (45); Ὁμόδουλα γάρ, καὶ εἰ μικρὸν τιμωτέρα· ἐπεὶ καὶ ἐν ὁμοδόλοις ἐστὶ τις διαφορὰ καὶ προτίμησις.

ΜΓ'. Θέλω τὸν Πατέρα μεῖζω (46) εἰπεῖν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἴσους (47) εἶναι, τοῖς ἴσοις ἐστὶ, καὶ τὸ εἶναι. Τοῦτο γὰρ παρὰ πάντων δοθῆσεται. Καὶ δέδοικα τὴν ἀρχὴν, μὴ ἐλαττώων ἀρχὴν ποιῆσω, καὶ καθυβρίσω διὰ τῆς προτιμήσεως· οὐ γὰρ ὅδεα τῇ ἐξ οὗ ἢ τῶν ἐξ αὐτοῦ ταπεινώσεις. Πρὸς δὲ καὶ ὑποφώμαι τὴν σὴν ἀπληστίαν (48), μὴ τὸ μεῖζον λαβὼν διχοτομήσης τὴν φύσιν, κατὰ πάντα τῷ μεῖζονι χρώμενος. Οὐ γὰρ κατὰ τὴν φύσιν τὸ μεῖζον, τὴν αἰτίαν δέ. Οὐδὲν γὰρ τῶν ὁμοουσίων τῇ οὐσίᾳ μεῖζον ἢ ἐλαττον. Θέλω τὸν Υἱὸν προτιμῆσαι τοῦ Πνεύματος, ὥς Υἱόν· καὶ οὐ συγχωρεῖ (49) τὸ βάπτισμα τελειοῦν με διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἀλλὰ δέδοικας, μὴ τριθεῖαν ὀνειδισθῆς: Ἔχε σὺ τὸ ἀγαθόν, τὴν ἐν τοῖς τρισὶν ἑνωσιν· ἐμοὶ τὴν μάχην παράπεμψον. Ἐσόν με ναυπηγὸν εἶναι, σὺ χρῶ τῇ νηϊ. Καὶ εἰ ναυπηγός ἐστιν ἕτερος, ἐμὲ λάβε τῆς οἰκίας ἀρχιτέκτονα· σὺ ταύτην οἰκεῖ μετὰ (50) ἀσφαλείας, καὶ εἰ μὴδὲν ἐμὸχθήσας. Οὐχ ἤττον εὐπλοήσεις, ἢ οἰκήσεις τὴν οἰκίαν, ἐμοῦ τοῦ ταῦτα κατασκευάσαντος, εἰ καὶ μὴδὲν περὶ ταῦτα πεφιλοπόνηκας. Ὅρξ τὴν εὐγνωμοσύνην ὅση; ὁρξ τοῦ (51) Πνεύματος τὴν χρηστότητα; Ἐμὲ δὲ πόλεμος, ἔστω σὺν τὸ ἐκνίκημα. Ἐγὼ βαλλοίμην, σὺ δὲ εἰρήνευε, τῷ προπολεμοῦντι συνευχόμενος· χεῖρα δίδου (52) διὰ τῆς πίστεως. Ἐχω τρεῖς λίθους οἷς σφενδονήσω τὸν ἀλλόφυλον. Ἐχω τρεῖς ἐμπνεύσεις, κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς Σαραφθίας, αἷς ζωοποιήσω νε-

(45) Ὁμόδουλα. Sic plures codd. In ed., δοῦ- λα.

(46) Μεῖζω. Or. 1 et alii, μεῖζονα. Nonnulli ad- dunt, τοῦ Υἱοῦ, « Filio majorem. »

(47) Ἰσοίς. Reg. ph, ἴσων.

(48) Ἀπληστία. Reg. bm, ἀπληστειάν.

(49) Συγχωρεῖ. Regg. bm, ph et alii addunt, μοι Or. 1, ἔγχωρεῖ μοι.

(50) Μετὰ. Or. 1 addit, τῆς.

(51) Τοῦ. Deest in Bas. et Hervag.

(52) Δίδου. Bas., δίδους.

νεκρωμένους. Ἐχω τρεῖς (53) ἐπικλήσεις κατὰ τῶν σχεδίων, αἷς καθιερώσω τὴν θυσίαν, ὕδατι πῦρ ἐγείρων, τὸ παραδοξότατον· καὶ τοὺς προφήτας καταβαλὼ τῆς αἰσχύνης (54), μυστηρίου δυνάμει χρώμενος.

assulas proluiones habeo **, quibus victimam consecrabo, aqua scilicet ignem excitans, quod quidem maxime mirandum est; atque ignominiosos prophetas mysterii viribus prosternam.

ΜΑ'. Τί μοι δεῖ μακροτέρων λόγων; διδασκαλίας γὰρ ὁ καιρὸς (55); οὐκ ἀντιλογίας. Μαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ (56) Θεοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, μετὰ ταύτης βαπτισθήσῃ τῆς πίστεως. Εἰ μὲν ἄλλως ἐγγέγραψαι, ἢ ὡς ὁ ἐμὸς ἀπαιτεῖ λόγος, δεῦρο, καὶ μετεγγράφηθι. Ἐγὼ τοῦτων οὐκ ἀφύης καλλιγράφος, γράφων ἂν γέγραμμαι, καὶ διδάσκων ἂν καὶ μεμάθηκα, καὶ τετήρηκα ἐξ ἀρχῆς εἰς τῆςδε τὴν πολὺν. Ἐμὸς ὁ κίνδυνος, ἐμὸν καὶ τὸ γέρας, τοῦ τῆς σῆς ψυχῆς οἰκονόμου, καὶ τελειοῦντός σε διὰ τοῦ βαπτίσματος. Εἰ δὲ οὕτως ἔχεις, καὶ καλοῖς ἐνεσημάνθης τοῖς γράμμασι, φύλαστέ μοι τὰ γεγραμμένα, ἐν καιροῖς τρεπτοῖς ἀτρεπτος μένων περὶ ἀτρέπτου πράγματος. Μίμησαι τὸν Πιλάτον ἐπὶ τὸ κρεῖττον, κακῶς γράφοντα, καλῶς γεγραμμένους (57). Εἰπέ τοι; μεταπίθουσί σε· Ὁ γέγραφα, γέγραφα. Καὶ γὰρ ἂν αἰσχυνοίμην, εἰ, τοῦ κακοῦ μένοντος ἀκλινοῦς, τὸ καλὸν ῥῆστα μετακλινόιτο (58)· δέον εὐμετακινήτους μὲν εἶναι πρὸς τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χειρόνος, ἀκινήτους δὲ πρὸς τὸ χειρόν ἀπὸ τοῦ βελτίονος. Εἰ οὕτως βαπτίζῃ, καὶ κατὰ ταύτην τὴν μαθητείαν, Ἰδοὺ τὰ χεῖρά μου οὐ μὴ καλύψω, Ἰδοὺ κίχηρμι τὰς χεῖρας πρὸ Πνεύματι. Ταχύνωμεν τὴν σωτηρίαν, ἀναστῶμεν ἐπὶ τὸ βάπτισμα· σφύζει τὸ Πνεῦμα, πρόθυμος ὁ τελειωτής, τὸ δῶρον ἔτοιμον. Εἰ δὲ σκάδεις ἔτι, καὶ μὴ καταδέχηται τὸ τέλος τῆς θεότητος, ζῆτει σὺν βαπτιστῇ, ἢ καταβαπτιστῇ. Ἐμοὶ δὲ οὐ σχολὴ τέμνειν θεότητα, καὶ νεκρὸν σε ποιεῖν ἐν καιρῷ τῆς ἀναγεννήσεως· ἵνα μήτε τὸ χάρισμα ἔχῃς, μήτε τὴν ἐλπίδα τῆς χάριτος, ἐν ὁλίγῳ ναυαγῆσας τὴν σωτηρίαν. Ὡς ὁ τι ἂν ὑπέλθῃς τῶν τριῶν τῆς θεότητος, τὸ πᾶν ἔσῃ καθηρηκῶς, καὶ σεαυτῷ τὴν τελειώσιν (59). beas, nec gratiae spem, salute nimirum brevi tempore naufragio amissa. Si cui enim ex his tribus divinitatem detraxeris, totum everteris, tibi que ipsi perfectionem ademeris.

ΜΕ'. Ἄλλ' οὐπω τύπος οὐδεὶς ἐν τῇ σῇ ψυχῇ, οὕτε D χεῖρονος (60) γράμματος, οὐδὲ βελτίονος· σήμερον δὲ σε γραφῆναι δεήσει, καὶ παρ' ἡμῶν (61) τυπωθῆναι πρὸς τελειότητα; Εἰσω τῆς νεφέλης χωρήσωμεν· δὸς μοι τὰς πλάκας τῆς σῆς καρδίας· γίνομαι σοι Μωσῆς, εἰ καὶ τολμηρὸν εἰπεῖν· ἐγγράφω δακτύλῳ Θεοῦ νέαν δεκάλογον· ἐννοῶσαι σύντομον σωτηρίαν.

** I Reg. xvii, 40. ** III Reg. xvii, 21. ** III Reg. xviii, 34. ** Joan. xix, 22. ** Psal. xxxix, 10.

(53) Ἐχω τρεῖς, etc. « Adversus assulas habeo tres proluiones; » hoc est, ut exponit Nicetas, « tres baptismi demersiones. » Billius: « Tres adversus ligna proluiones habeo. »

(54) Τοὺς προφήτας... αἰσχύνης. « Prophetas confusionis. » Nobilius et Vulgata: « Prophetas Baal. »

(55) Ὁ καιρὸς. Reg. d, ὁ παρὼν καιρὸς, « præsens tempus. »

(56) Τοῦ. Beest in Regg. bm, ph, etc.

(57) Καλῶς γεγραμμένους. « Recte conscriptus. »

Atorem tuum precibus juvans; manum per fidem porrige. Tres lapides habeo **, quibus Phillistæum funda petam et percutiam. Tres adversus Sarephthæ filium insuflationes habeo **, quibus homines morte sublato ad vitam revocem. Tres adversus

XLIV. Quid longiori oratione opus est? Doctrinæ etenim hoc tempus est, non altercationis et disputationis Testificor coram Deo et electis angelis, quod cum hac fide baptizaberis. Si alio modo inscriptus es, quam mea doctrina exposcit, veni ac transcribere. Ego horum non inscitus atque ineptus sum scriptor, scribens ea quæ mihi inscripta sunt, et docens quæ didici, atque a prima ætate ad hanc usque canitiem servavi. Meum sit periculum, meum quoque præmium, qui animæ tuæ sum dispensator, ac per baptismum te perficio. Sin autem ita te habes, ac pulchris litteris notatus atque inustus es, quæ scripta sunt serva, in obnoxilis mutationi temporibus circa rem minime mutabilem immutabilis manens. Tu, qui recte conscriptus es, Pilatum, qui male scripserat, in meliorem partem imitare. Dic iis, qui te a sententia deducere student: Quod scripsi, scripsi **. Puderet enim me profecto, si, cum malum stabile ac firmum maneat, bonum contra facile in deterius flecteretur; cum nos ita comparatos esse vitæ ratione oporteat, ut a vitio quidem ad virtutem facili motu impellamur, a virtute autem ad vitium nullo modo incitemur. Si cum hac sententia et doctrina ad baptismum accedis, ecce labia mea non prohibebo **, ecce manus meas Spiritui commodo. Salutem acceleremus, 727 ad baptismum exurgamus; exsili Spiritus, præsto est initiator, in promptu est baptismus. Sin vero adhuc claudicas, nec Deitatis perfectionem suscipis, quære qui te tingat, vel in malam rem tingat. Mihi enim non vacat Deitatem secare, atque in regenerationis tempore tibi mortem inferre; ut sic nec gratiam habes, nec gratiæ spem, salute nimirum brevi tempore naufragio amissa. Si cui enim ex his tribus

XLV. At nondum ulla in animo tuo, vel melior, vel deterior littera impressa est; verum hodierno die inscribi te oportet, atque a nobis ad perfectionem informari? Nubem ingrediamur; da mihi pectoris tui tabulas; Moyses tibi ero, etsi hoc insolentius a me dictum videri queat; Dei digito novum Decalogum inscribam; compendiosam salutis

Hinc sane colligendum videtur, aut fidei formulam ex integro conscriptam, aut sane a baptizandis esse subsignatam.

(58) Μετακλινόιτο. Bas., κλινόιτο.

(59) Ὡς δ... τὴν τελειώσιν. Hæc et interjecta desunt in Reg. bm.

(60) Οὕτε χεῖρονος. Sic quatuor Regg. et Or. 1. In ed., οὐ χεῖρονος.

(61) Καὶ παρ' ἡμῶν. Sic sex Regg., plures Colb., Or. 1, Par., etc. Deest καὶ in ed.

doctrinam insculpam. Quod si qua bellua haeretica, A et a ratione aversa sit, inferiori loco maneat; aut periculum erit, ne veritatis doctrina tanquam lapidibus obruatur. Baptizabo te, docens, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Nomen porro unum tribus commune, Deitas. Intelliges, tum ex ipsa rerum specie, tum ex verbis ipsis, te omnem impietatem rejicere, et cum tota Deitate conjungi. Crede, mundum universum, tam qui oculis cernitur, quam qui oculorum obtutum fugit, a Deo ex nihilo creatum esse, et Creatoris providentia gubernari, foreque aliquando, ut in praestantiorum statum immutetur. Crede, nullam mali essentiam esse, nec regnum, aut principii expers, aut a se ipso subsistens, aut a Deo creatum, sed nostrum opus hoc esse, et Pravi illius, malum ex incuria et socordia ad nos irrepsisse, non autem a Creatore. Crede, Dei Filium, Verbum illud omnibus saeculis antiquius, atque citra ullum temporis principium, et incorporeo modo a Patre genitum, hunc, inquam, Dei Filium, extremis diebus, hominis quoque filium tua causa factum esse, arcano modo, ac sine ulla spurcitie ex Virgine Maria progressum (nihil enim spurcum, ubi **728** Deus est, et cujus beneficio et opera salus paratur); totum hominem, eundem et Deum, pro toto homine laeso ut, tota peccati condemnatione rescissa, tibi toti salutem afferat; impatibilem divinitate, patibilem assumptione humanitatis ratione; tantum hominem propter te effectum, quantum tu propter illum Deus efficeris; hunc propter iniquitates nostras ad mortem ductum, in crucem sublatum, et sepultura affectum fuisse (hactenus scilicet, ut mortem gustaret), tertio demum die ad vitam rediisse, atque in coelos ascendisse, ut te humi jacentem secum ducat; ac denique gloriosum et illustrem rediturum, ut de vivis ac mortuis iudicium ferat; non jam illum quidem carneum, nec corpore tamen vacantem, sed augustius diviniusque corpus habentem; qualem ipse solos novit ut, et ab his qui eum pupugerunt ²², videatur, et Deus, omnis molis et crassitiei expers, maneat. Crede praeterea resurrectionem, iudicium, mercedem ad justam Dei lancem exigendam. Hanc porro iis, qui animo et mente purgati fuerint, lucem esse, hoc est, Deum, sese cuique, pro purita-

²² Apoc. 1, 7.

(62) *Κάτω μενίστω.* *Λεγ. πρ.* κατὰ μενίστω.

(63) *Ὅνομα δὲ κοινὸν τῶν τριῶν ἔν. Reg. Ma-*

(64) *Σχήμασι.* Uno codd., πρᾶγμασι. Porro per vocem σχήμασι, Gregorius, ut opinor, significat ritum externum ac baptismi caeremonias, quas sic describit Nicetas: Γυμνούμενος, καὶ ἀποστρεφόμενος ἐπὶ δυσμὰς, καὶ ἀνω τὰς χεῖρας ἔχων, ἀνήσεις τὴν Σατανάν· καὶ ὁμολογήσεις ὅτι Θεὸς, στρεφόμενος πρὸς ἀνατολὰς, καὶ κάτω τὰς χεῖρας ἔχων· « Vestibulus nudatus, corporeque ad occusum inversus, ac manus erectas habens, Satanam abjurabis; rursusque ad orientem te convertens, manusque depressas habens, Deum tuum confitebere. »

(65) *Δέξασθαι.* Billius legit, δέξασθαι. Ita scripsit ad marg. Bas. ed. Placet haec lectio Combefisio, quae

El δὲ τι θηρίον αἰρετικὸν καὶ ἀλόγιον, κάτω με-
νάτω (62)· ἢ κινδυνεύσει· λιθοβολούμενον τῷ λόγῳ
τῆς ἀληθείας. Βαπτίσω σε μαθητεύων, εἰς ὄνομα Πα-
τρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ὅνομα δὲ
κοινὸν τῶν τριῶν ἐν (63), ἡ θεότης. Γνώση καὶ τοῖς
σχήμασι (64) καὶ τοῖς ῥήμασι, ὡς ἄλην ἀποπέμψῃ
τὴν ἀθείαν, οὕτως ἄλη θεότητι συντασσόμενος. Πί-
στευε, τὸν σύμπαντα κόσμον, ὅσος τε ὁρατός, καὶ
ὅσος ἀόρατος, ἐξ οὐκ ὄντων παρὰ Θεοῦ γενόμενον,
καὶ προνοίᾳ τοῦ ποιήσαντος διοικούμενον, δέξασθαι (65)
τὴν εἰς τὸ κρεῖττον μεταβολήν. Πίστευε, μὴ οὐσίαν
εἶναι (66) τινὰ τοῦ κακοῦ, μήτε βασιλείαν, ἢ ἀναγ-
χον, ἢ παρ' ἐαυτῆς ὑποστᾶσαν, ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ
γενομένην, ἀλλ' ἡμέτερον ἔργον εἶναι τοῦτο καὶ τοῦ
πονηροῦ, ἐκ τῆς ἀπροσεξίας ἐπεισελθὼν ἡμῖν, ἀλλ'
B οὐχὶ τοῦ κτείναντος. Πίστευε, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν
προαιώνιον Λόγον, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς
ἀχρόνως καὶ ἀσωμάτως, τοῦτον ἐπ' ἐσχάτων τῶν
ἡμερῶν, γεγενῆσθαι (67) διὰ σὲ καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου,
ἐκ τῆς Παρθένου προσελθόντα Μαρίας, ἀρρήτως καὶ
ἀρुπάτως (οὐδὲν γὰρ ῥυπαρὸν οὐ Θεός, καὶ δι' οὐ
σωτηρία [68]), ὅλον ἀνθρώπον, τὸν αὐτὸν καὶ Θεὸν,
ὕπὲρ ὧν τοῦ πεπονηθέντος, ἵνα ὅλη σοὶ τὴν σωτηρίαν
χαρίσεται, ὅλον τὸ κατὰ κράτος λύσας τῆς ἁμαρτίας·
ἀπαθῇ θεότητι, παθῇ τὸν τῷ (69) προσλήμματι· το-
σοῦτον ἀνθρώπον διὰ σὲ, ὅσον σὺ γίνῃ δι' ἐκεῖνον
Θεός· τοῦτον ὑπὲρ τῶν ἀνομῶν ἦχθαι εἰς θάνατον,
σταυρωθέντα τε (70) καὶ ταφέντα, ὅσον θανάτου γεύ-
σασθαι, καὶ ἀναστάντα τριήμερον, ἀνελθόντα εἰς
τοὺς οὐρανοὺς, ἵνα σε συναγάγῃ κάτω καίμενον·
C ἦξιν τε (71) πάλιν μετὰ τῆς ἐκδόξου αὐτοῦ παρου-
σίας, κρίνοντα ζῶντας καὶ νεκρούς· οὐκ ἔτι μὲν σάρ-
κα, οὐκ ἀσωμάτων δὲ, οἷς αὐτὸς οἶδε λόγοις, θεοσι-
δεστέρου σώματος, ἵνα καὶ ὁρθῇ ὑπὸ τῶν ἐκκεντη-
σάντων, καὶ μείνῃ Θεός ἐξω παχύτητος. Δέχου πρὸς
τούτοις ἀνάστασιν, κρίσιν, ἀνταπόδοσιν τοῖς δικαίοις
τοῦ Θεοῦ σταθμοῖς. Ταύτην δὲ εἶναι πῶς τοῖς κεκα-
θαρμένοις τὴν διάνοιαν, τοῦτέστι Θεὸν ὁρώμενόν τε
καὶ γινωσκόμενον, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς καθαρό-
τητος, ὃ δὴ καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ὀνομάζομεν·
σκοτός δὲ τοῖς τυφλώττοις τὸ ἡγεμονικόν, τοῦτέστιν
ἀλλοτριώσιν Θεοῦ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐντεῦθεν
ἀμβλυωπίας. Δέχατον (72), ἐργάζου τὸ ἀγαθὸν ἐπὶ
τούτῃ τῷ θεμελίῳ τῶν δογμάτων· ἐπειδὴ, Πίστις
D χωρὶς ἔργων νεκρά, ὡς ἔργα δίχα πίστεως. Ἐχεις

utique, licet codicum auctoritate destituta, melior videtur.

(66) *Ὀὐσίαν εἶναι.* Sic plerique codd. In ed., εἶναι ponitur post κακοῦ.

(67) *Γεγενῆσθαι.* Sic plures Regg. codd. Sic legit Nicetas et Bill. In ed., γεγενῆσθαι, « natum esse; » quae lectio magis aridet Combefisio.

(68) *Σωτηρία.* Sic duo Coisl., etc. In Par. ed., σωτηρίαν.

(69) *Παθῇ τὸν τῷ.* Sic tres Regg., Or. 1, Comb. Deest τὸν in ed.

(70) *Σταυρωθέντα τε.* Sic plures codd. Deest τε in ed.

(71) *ἦξιν τε.* Sic Regg. bm, pl, etc. In ed., ἦξιν δέ.

(72) *Δέχατον.* Sic codd. In Par. ed., δεχτόν.

τοῦ μυστηρίου τα ἔκφορα, καὶ ταῖς τῶν πολλῶν ἀκοαῖς οὐκ ἀπόρρητα (75). Τὰ δὲ ἄλλα (74) εἰσω μαθήσῃ, τῆς Τριάδος χαρίζομένης, ἃ καὶ κρύψεις παρὰ σεαυτῷ σφραγίδι κρατούμενα.

Deo, pro hebetudinis ac cæcæ scientiæ modo, qua quisque in hac vita affectus fuerit. Decimo ac postremo loco, super hoc dogmatum fundamentis bona opera exstrue; quandoquidem *fides sine operibus mortua est* ²⁰, quemadmodum et opera, si fides absit. Habes quæ de mysterio foras exportare, atque ad vulgi aures efferre licet. Cætera intus, Trinitate largiente, addisces, quæ etiam ipsa apud teipsum legas, velut ea quæ sub sigillo tenentur.

ΜΓ'. Ἠλὴν ἐκεῖνο εὐαγγελίζομαι σοι (75). Ἡ στάσις, ἣν αὐτίκα στήσῃ μετὰ τὸ βάπτισμα πρὸ τοῦ μεγάλου βήματος, τῆς ἐκεῖθεν (76) δόξης ἐστὶ προχάραγμα. Ἡ ψαλμωδία, μεθ' ἧς δεχθήσῃ, τῆς ἐκεῖθεν ὑμνωδίας προοίμιον. Αἱ λαμπάδες, ἅσπερ ἀνάψεις, τῆς ἐκεῖθεν φωταγωγίας μυστηρίων, μεθ' ἧς ἀπαντήσομεν (77) τῷ νομφίῳ φαίδρα καὶ παρθένῳ ψυχῇ, φαίδραῖς ταῖς λαμπραῖς τῆς πίστεως, μήτε καθυβόουσαι διὰ βλάβειαν, ἵνα μὴ λάθῃ παρὼν ἀδοκῆτως ὁ προσδοκώμενος, μήτε ἄτροφοι, καὶ ἀνέλαιοι, καὶ καλῶν ἔργων ἐπιδείξει, ἵνα μὴ τοῦ νομφῶνος ἐκπέσωμεν. Ὅρῳ γὰρ τὸ πάθος, ὡς ἔλεεινόν. Ὁ μὲν παρέσται, ἀπαιτούσης τῆς κραυγῆς τὴν ἀπάντησιν· αἱ δὲ ἀπαντήσονται, ὅσαι φρόνιμοι, μετὰ λαμπροῦ τοῦ φωτός, καὶ θαψιλεστέρας τῆς τοῦτου τροφῆς· αἱ δὲ παραθήσονται ζητούσαι τὸ ἔλαιον οὐκ ἐν χειρὶ παρὰ τῶν ἐχόντων. Ὁ δὲ εἰσελεύσεται δρομαῖος· αἱ δὲ συνεισλεύσονται· αἱ δὲ ἀποκλεισθήσονται, τὴν τοῦ εἰσελθεῖν καιρὸν εἰς τὸ παρασκευάσασθαι δαπανήσασαι, καὶ πολλὰ μεταχλαύσονται, ὅψε μαθοῦσαι τὴν ζημίαν τῆς βλάβειας, ὅταν μὴκέτι ὁ νομφῶν αὐταῖς εἰσιτῇ ἡ, καὶ πολλὰ δεομέναις, ἐν κακῶς ἑαυταῖς ἀπέκλεισαν (78). Ἄλλον τρόπον μιμησάμεναι τοὺς ὑστεροῦντας τοῦ γάμου, ὃν ὁ καλὸς πατήρ ἐστι· τῇ τῷ καλῷ νομφίῳ, διὰ τὴν γυναικα τὴν νεόνυμφον, ἡ διὰ τὸν ἀγρόν τὸν νεώνυχον, ἡ τὸ ζεύγος τῶν βοῶν, ἢ κακῶς ἐκτίσαντο, διὰ τῶν μικρῶν τὰ μέλιστα ζητούμενοι. Οὐδεὶς γὰρ ἐκεῖ τῶν ὑπεροπτικῶν καὶ βλαβύμων, οὐδὲ τῶν βυπαρῶς (79), ἀλλ' οὐ νομφικῶς ἐστολισμένῳ, καὶ ἐντεῦθεν ἑαυτὸν ἀξιώσῃ (80) τῆς ἐκεῖθεν λαμπροφωρίας, καὶ λαθὼν ἑαυτὸν παρενέσῃ, κενὰς ἐλπίσιν ἐξαπατῶμενος. Εἰτα τί; Ὅταν ἐνδὸν γενώμεθα, τότε οἶδεν ὁ νομφίος ἃ διδάξει, καὶ ἃ συνέσται ταῖς συνεισελούσαις ψυχαῖς. Συνέσται δὲ, ὡς οἶμαι, διδάσκων τὰ τελευτέρα τε καὶ καθαρώτερα· ὧν καὶ ἡμεῖς μεταλάβομεν, οἱ τε διδάσκοντες ταῦτα καὶ οἱ μανθάνοντες, ἐν αὐτῷ-Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος (81) εἰς τοὺς αἰῶνας· (82). Ἀμήν.

²⁰ Jac. II, 20. ²¹ Matth. xxv, 1 sqq. ²² Luc. xiv, 18 sqq.

(75) Ἀπόρρητα. Sic codd. Prave in Par. ed., ἀπόρρηται.

(74) Τὰ δὲ ἄλλα. Drest δὲ in pluribus Regg. et Or. I. In nonnullis, τ' ἄλλα δέ.

(75) Σοι. Plures Regg., Orat. I et Combefis., σε.

(76) Ἐκεῖθεν. Quinque Regg., ἐκεῖσε.

(77) Ἀπαντήσομεν. Coisl. I, ἀπαντήσομεν.

(78) Ἀπέκλεισαν. « Præcluserunt. » Sic Billius in prima ed., vel, si mavis « excluderunt. » In secunda vero, « incluserunt. »

A tis ratione, spectandum cognoscendumque præbeantem, id quod regnum quoque cælorum appellamus; iis contra, qui animi cæcitate laborant, tenebras esse, hoc est, abalienationem atque aversionem a

XLVI. Cæterum illud ex me intelligas velim. Statio hæc, qua confestim a baptismo ante magnum sacrarium stabis, futuræ vitæ gloriam præsignat. Psalmorum cantus, cum quo accipieris, illius hymnodicæ præludium est. Lampades, quas accendes, illius luminum gestationis figuram gerunt, cum qua splendidæ et virgines animæ, splendidis fidei lampadibus, Christo sponso obviam prodibimus, nec per ignaviam et socordiam dormientes, ne, inscientibus nobis, is, cuius adventus expectatur, inopinato adsit, nec alimento et oleo, **729** bonisque operibus carentes, ne a nuptiali thalamo excludamur. Prospicio enim animo tristem et miseram calamitatem. Aderit ille, cum clamor exortus, ut ei obviam procedatur, exigit: hæc quidem, quotquot prudentes sunt animæ, cum splendido lumine, et uberiori ejus alimonia ipsi occurrunt; cæteræ autem in magna perturbatione erunt, oleum ab iis quibus suppetit, intempestive auferentes. Ille porro festinanter ingreditur: prudentes autem simul introibunt; fatuæ vero, quæ tempus illud, quo ingrediendum erit, in lampadum adoratione consumpserunt, ab ingressu arceantur, multumque et graviter ingemiscunt, damnum negligentia sua desidiaque contractum sero intelligentes, cum jam ipsis, quamlibet obnixæ petentibus atque obsecrantibus, nequaquam ultra ad nuptialem thalamum aditus patebit, quem sibi ipsis male præcluserunt ²¹; alio quodam modo illos imitatur, qui nuptiis, quas bonus ille pater bono sponso celebrat, interesse recusant, vel propter uxorem recens ductam, vel propter agrum nuper emptum, vel propter par bonum ²², quæ male acquisierunt, per exiguarum leviumque rerum studium majoribus bonis sese multantes. Nec enim illic cuiquam superbo et arroganti homini locus est, nec segni et inerti, nec sordida nuptiisque indigna veste contacto, etiamsi in hac vita splendore illo dignum se censuerit, furtimque se aliis inseruerit, inani spe

(79) Τῶν βυπαρῶς. Coisl. I et Or. I, τῶν βυπαρῶν.

(80) Ἐαυτὸν ἀξιώσῃ, etc. Nicetas sic exponit: « Etsi vestem illam splendidam ac nuptialem sibi arrogaverit, ac seipsum cum ornate splendideque vestibus admiscuerit. » Supplevit, recte quidem, λαμπροφωρίσῃ.

(81) Καὶ τὸ κράτος. Hæc desunt in tribus Regg. et Or. I.

(82) Αἰῶνας. Reg. om addit, τῶν αἰώνων « sculorum. »

animum lactans. Quid postea? Cum eo ingressi fuerimus, tum novit sponsus quæ docebit, et quo modo cum animabus iis, quæ ingredientem comitatus fuerint, versabitur. Cum iis porro, ut quidem opinor, versabitur. excellentiora et puriora mysteria docens; quorum utinam ipsi quoque participes fiamus, tam qui hæc docemus, quam qui discitis, in ipso Christo Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

730 MONITUM IN ORATIONEM XLI.

I. Festum Pentecostes, et a Christo promissi Spiritus sancti adventum, in hac eximia oratione, quæ ab Augustino (83) et Eulogio Alexandrino (84) laudatur, pertractandum suscipit Gregorius. Primum (n. 1) Catholicos hortatur, ut, in festivitatum celebrationibus, alienos se præbeant a Judæorum et gentilium more; quorum alii ad «solam litteram,» seu, ad externam legis superficiem attendunt; alii vero «vitiosis deorum suorum affectionibus,» suam quoque festorum agendorum rationem accommodant. Variis deinde exemplis ostendit (n. 2), quanto in honore fuerit apud veteres, ac præcipue apud Hebræos, «septenarius numerus,» ex quo festum Pentecostes nominis originem duxit. Hæc quidem, quamvis paucis pertractata, considerari tamen possunt velut prima orationis pars. In altera vero parte, novo præliandi genere utens, manus cum Macedonianis conserit, ipsisque Spiritus sancti divinitatem, præcipuas ejus in toto terrarum orbe operationes recensendo, invicte demonstrat. Eos enim, non vehementiori stylo, ut in theologicis orationibus vidimus, sed blande ac modeste compellat. «O viri, inquit (n. 7), spiritualiter ac fraterna charitate inter nos hanc controversiam transigamus. Vim divinitatis ac potentiam nobis date, et nos vicissim divinitatis vocem concedemus... Trinitatem unius Deitatis esse fateamini (n. 8), aut, si magis placet, unius naturæ... Non enim victoriam ambimus, sed ut fratres, quorum disjunctione cruciamur, ad nos redeant, laboramus.» Tum illorum abstinenciam, hospitalitatem, modestiam, morum puritatem, aliaque id genus, ita effusiori animi affectu celebrat (n. 8), ut pro eorum salute «anathema quoque esse» vehementer exoptet. Denique, sublimiter et erudite pertractatis iis omnibus, quæ Spiritus sancti divinitatem firmare et stabilire possunt, auditores excitat, ut spirituali modo spirituale mysterium peragant.

II. Hanc orationem credimus cum Tillemontio (85) habitam fuisse die Pentecostes anni 381, ac proinde 16 Maii, eum Pascha hoc anno celebratum reperiamus 28 Martii. Eam autem, non Nazianzi, sed Constantinopoli pronuntiatam affirmat codex Colbertinus 4242, in quo sic legitur: «Ἐπὶ τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλεως. Idem asserunt scholiastæ vetustiores. Et certe, minime Nazianzi, ubi nulli erant hæretici, sed potius Constantinopoli, in qua per multos annos invaluerat hæreticorum furor, sperare poterat Gregorius noster, se Spiritus sancti divinitatis futurum martyrem. Nam fuscè enumeratis variis prodigiis, quæ Spiritus sanctus in patriarchis et prophetis operatus fuerat, statim subjungit (n. 14): «Hic (Spiritus) me quoque hodierno die præfidentem et audacem præconem reddit. Si nihil propterea perpessus sum, Deo sit gratia; si autem perpessus, sit quoque Deo gratia: alterum, ut iis, qui nobis infesti sunt, parcat, et a peccato liberet; alterum, ut nos sanctificet, hoc nimirum evangelici ministerii præmium consecutos, ut cruentam mortem subeamus.» Quibus verbis, 731 Constantinopolim designari conficimus. Quamvis autem «cruenta morte» non sit defunctus Gregorius, irrita tamen non omnino fuere ipsius vota. In se enim, ob libere prædicatam Filii ac Spiritus sancti divinitatem, hæreticorum præcipue odia excitavit; nec piissimæ imperatoris Theodosii patrociniū eum ab invidiæ telis et ictibus defendere potuit. Imo eo crevit hæreticorum rabies, ut Gregorius, ni divino fuisset mirabiliter protectus clypeo, ipse, veræ doctrinæ victima, sicarii manu occubuisset. Hinc merito de illo dicendum, quod si martyrii palma non fuerit reipsa laureatus, animi tamen affectu, martyrii quoddam genus subierit, quod forsan alteri non impar videri potest.

(83) Aug. *De dono pers.*, c. xix, n. 49.

(84) Phot. c. ccxxvii, p. 772.

(85) T. IX, p. 463.

ORATIO XLI.

Ejusdem in Pentecosten.

I. De hoc festo pauca disseramus, ut spirituali modo festum diem agitemus. Aliud namque alii

* Alias XLIV; quæ autem 41 erat, nunc 1. — Habita Constantinopoli in festo Pentecostes anni 381.

(86) Τοῦ αὐτοῦ, etc. Sic plures Regg., plures Colb. et Par. Unus Reg. addit, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ

ΛΟΓΟΣ ΜΑ'.

Τοῦ αὐτοῦ (86) εἰς τὴν Πεντηκοστήν.

A. Περὶ τῆς ἑορτῆς βραχέα φιλοσοφήσωμεν (87), ἵνα πνευματικῶς ἑορτάσωμεν. Ἄλλη μὲν γὰρ ἄλλῃ

ἅγιον, «et in Spiritum sanctum.» Alter codex habet: Τοῦ αὐτοῦ ὁμίλια εἰς τὴν Πεντηκοστήν. In ed. Εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν.

(87) Φιλοσοφήσωμεν. Nicet., φιλοσοφήσωμεν.

πανηγυρις· τῷ δὲ θεραπευτῇ τοῦ λόγου λόγος, καὶ λόγων (88) ὁ τῷ καιρῷ προσφορώτατος. Καὶ οὐδὲν οὕτως εὐφραίνει καλὸν τῶν φιλοκάλων οὐδένα, ὥς τὸ πανηγυρίζειν πνευματικῶς τὸν φιλόστονον. Σκοπῶμεν δὲ οὕτως· Ἑορτάζει καὶ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ κατὰ τὸ γράμμα· τὸν γὰρ σωματικὸν διώκων νόμον, εἰς τὴν πνευματικὴν νόμον οὐκ ἔφθασεν. Ἑορτάζει καὶ Ἕλλην, ἀλλὰ κατὰ τὸ σῶμα (89), καὶ τοὺς αὐτοῦ θεοὺς τε καὶ δαίμονας· ὧν οἱ μὲν εἰς παθῶν δημιουργοὶ κατ' αὐτοὺς ἐκείνους, οἱ δὲ ἐκ παθῶν ἐτιμήθησαν. Διὰ τοῦτο ἐμπαθὲς αὐτῶν καὶ τὸ ἑορτάζειν· ἢ τὴν τιμὴν τοῦ θεοῦ τὸ ἀμαρτάνειν, πρὸς ὃν καταφεύγει τὸ πάθος, ὥς σεμνολόγημα. Ἑορτάζομεν (90) καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' ὥς δοκεῖ τῷ Πνεύματι. Δοκεῖ δὲ, ἢ λέγοντάς τι τῶν δεόντων, ἢ πράττοντας. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ ἑορτάζειν ἡμῶν, ψυχῇ τι θησαυρίζαι τῶν ἐστώτων καὶ κρατούμενων, ἀλλὰ μὴ τῶν ὑποχωρούντων καὶ λυομένων, καὶ μικρὰ σαινόντων τὴν αἰσθησιν, τὰ πλείω δὲ, λυμαινομένων τε καὶ βλαπτόντων, κατὰ γὰρ τὸν ἑμὸν λόγον. Ἀρχεὶν γὰρ (91) τῷ σώματι ἡ κακία αὐτοῦ. Τί· δὲ δεῖ τῇ φλογὶ πλείονος ὕλης, ἢ τῷ θηρίῳ θαψιλεστέρας τροφῆς, ἵνα μᾶλλον δυσκάθεκτον γένηται (92), καὶ τοῦ λογισμοῦ βιαώτερον;

quidem iudicio, et labefactant, et noxam inferunt. Sufficit enim corpori malitia sua ³³. Quid flammæ ampliore materia opus est, aut bellæ **732** copiosiori alimento, ut effrenator, ac ratione violentior reddatur?

B'. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν ἑορταστέον πνευματικῶς. Ἀρχὴ δὲ τοῦ λόγου (ῥητέον γὰρ, καὶ εἰ μικρόν τι παρεκβατικώτερος ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ φιλοπονητέον τοῖς φιλολόγοις, ἢ ὥσπερ ἡδυσμά τι τῇ πανηγύρει συγκαταμίσχουμεν)· τὴν ἐβδομάδα τιμῶσιν Ἑβραίων παῖδες, ἐκ τῆς Μωυσέως νομοθεσίας, ὥσπερ οἱ Πυθαγόριοι (93) τὴν τετρακτὴν ὑπερον, ἣν δὲ (94) καὶ ὅρκον πεποιήνται· καὶ τὴν ὀγδοάδα καὶ τριακάδα, οἱ ἀπὸ Σίμωνος, καὶ Μαρκίου, οἷς δὲ καὶ ἱσαριθμούς τινας Αἰῶνας ἐπονομάζουσι, καὶ τιμῶσιν. Οὐκ οἶδα μὲν οἷσται λόγους ἀναλογίας, ἢ κατὰ τίνα τοῦ ἀριθμοῦ τοῦτου δύναμιν. τιμῶσι δ' οὖν. Τὸ μὲν πρόδηλον, ὅτι ἐν ἑξ ἡμέραις ὁ θεὸς τὴν ὕλην ὑποστήσας τε καὶ μορφώσας, καὶ διακοσμήσας παντοίως εἶδеси καὶ συγκρίμασι, καὶ τὸν νῦν ὁρώμενον τοῦτον κόσμον ποιήσας, τῇ ἐβδόμῃ κατέπαυσεν (95) ἀπὸ τῶν ἔργων, ὥς δηλοῖ καὶ ἡ τοῦ Σαββάτου προσήγορα (96), κατὰπαντα Ἑβραϊκῶς σημαίνουσα. Εἰ δέ τις καὶ ὑψηλότερος· περὶ ταῦτα λόγος, ἄλλοι φιλοσοφεῖωσαν. Ἡ τιμὴ δὲ αὐτοῖς, οὐκ ἐν ἡμέραις μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐνιαυτοὺς φθάνουσα. Ἡ μὲν οὖν τῶν

³³ Matth. vi, 34. ³⁴ Gen. i, 4 sqq. ³⁵ Gen. ii, 3.

(88) Λόγων. Savil., λόγος.

(89) Κατὰ τὸ σῶμα. Nicetas sic exponit: « Secundum corporeos animi motus, et voluptates, ac secundum obscenos affectus eorum, qui ab ipsis pro diis coluntur, a nobis autem pro dæmonibus habentur. »

(90) Ἑορτάζομεν. Reg. bin, ἑορτάζομεν.

(91) Γάρ. Deest in Reg. ph.

(92) Γέννηται. Coisl. i addit, τὸ κακόν, « malum. »

A festum est: Verbi autem cultori, sermo; et ex sermonibus, is, qui tempori maxime congruit. Nec uila pulchritudo perinde pulchritudinis amantem oblectat, ut festorum amantem spiritualis celebrandorum festorum ratio. Sic autem consideremus: Festos dies Judæus etiam agit, verum juxta litteram; legem enim corpoream consecretans, ad spirituale legem non pervenit. Festos quoque dies gentilis agit, verum juxta corpus, deosque suos et dæmones; quorum alii vitiosarum affectionum effectores atque architecti sunt, quemadmodum ipsinet asserunt, alii ex vitiosis affectionibus honorem consecuti sunt. Quamobrem modus etiam ille, quo festa celebrant, cum vitiosis affectionibus conjunctus est; ut hoc ipsum quod peccant, in Dei honorem cedat, ad quem vitium, quasi res quædam honesta et prædicanda, confugit. Festos dies nos quoque agimus, verum ut Spiritui gratum est. Gratum est porro, eam a nobis rationem iniri, ut eorum, quæ ad festum pertinent, vel aliquid dicamus vel agamus. Nec feriari nostrum quidquam est aliud, quam animæ aliquid eorum aggerere, quæ firma et stabilia sunt, ac tenentur, non ea autem quæ suffugiunt et dilabuntur, leviterque duntaxat sensum demulcent, magna vero ex parte, meo

Sufficit enim corpori malitia sua ³³. Quid flammæ

II. Quocirca nobis spiritualiter feriandum est. Orationis porro exordium erit hujusmodi (liceat enim hinc auspicari, etiamsi ab instituto argumento hic sermo nonnihili digredi videatur, atque in studiosorum gratiam elaborare, ut velut condimentum quoddam hujus diei solemnitati admisceamus): Septenarium numerum, ex legis Mosaicæ præscripto, Hebræi in honore habent, quemadmodum postea Pythagorei quaternarium, per quem etiam jurare consueverant; atque octonarium et tricenarium Simoniani ac Marcionitæ, quibus etiam ei parem Æonum numerum assignant et colunt. Et quidem, qua proportionis ratione, aut propter quam hujus numeri vim ac potentiam, eum in pretio habeant, haud scio, sed tamen habent. Quanquam ea perspicua causa afferri potest, quod cum Deus sex dierum spatio materiam produxisset et informasset, atque omnis generis speciebus et commistionibus exornasset, mundumque hunc, quem nunc cernimus, condidisset ³⁴, septimo die ab operibus conquievit ³⁵, velut ipsum quoque Sabbati nomen indicat, quietem Hebræa lingua si-

(93) Οἱ Πυθαγόριοι. Sic tres Regg., quatuor Colb., Or. 1, etc. Deest oi in ed.

(94) Γάρ. Deest in Reg. bm et Or. 1.

(95) Κατέπαυσε. Regg. bm, ph, alique plures, καταπαύει.

(96) Ἡ τοῦ Σαββάτου προσήγορα. « Ipsum Sabbati nomen. » In Hebræa lingua שַׁבָּת significat « quievit, » ex quo derivatur vox Sabbatum, id est, « quies. »

gnificans. Quod si circa hæc sublimior quædam est ratio, alii eam explicant. Porro hic honor apud eos, non in diebus tantum est, sed ad annos quoque porrigitur. Ac dierum quidem honor, Sabbatum est²⁵; hoc declarat, quod apud ipsos in perpetuo honore est; cui etiam fermenti sublatio atque submotio pari dierum numero respondet. Annorum autem honor, septenarius ille remissionis annus²⁷. Nec vero in hebdomadis solum, sed etiam in hebdomadarum hebdomadis, in diebus juxta atque annis. Enimvero dierum hebdomades Pentecosten pariunt, sanctum diem apud illos nuncupatum: annorum autem septimanæ, Jubileum annum sicut ipsi nominant, æque, tum terræ remissionem, tum servorum manumissionem obtinentem, et prædiorum emptores possessione sua excedere cogentem²⁸. Nam hæc natio, non modo frugum et primogenitorum, sed dierum etiam et annorum primitias Deo consecrat. Eo cultu venerabilis septenarius numerus, Pentecostes cultum una secum invexit. Septenarius enim in seipsum ductus, quinquagenarium gignit, uno die excepto, quem ex futuro sæculo assumpsimus, octavum eundem et primum; vel, ut rectius loquar, unum **733** et sempiternum. Illic desinat necesse est, ut detur pars, illis septem, et illis octo²⁹, quemadmodum jam nonnulli majorum nostrorum hunc Salomonis locum exposuerunt.

III. Quanquam autem de septenarii honore multa sint nobis Scripturæ testimonia, pauca tamen e multis producere satis erit. Septem itaque pretiosi Spiritus nominantur. Isaias enim, ut opinor, Spiritus operationes, Spiritus appellare solet³⁰. Eloquentia item Domini, juxta Davidem, septulum purgata sunt³¹. Ac justus a necessitatibus sexies liberatur³², in septimo autem ne quidem percutitur. Peccatori autem, non septies tantum, sed septuagies etiam septies noxa remittitur³³. Ac rursus ex adversa parte (nam improbitatis quoque poena laudabilis est), de Cain quidem septies supplicium sumitur³⁴, hoc est, fraternæ cordis ab eo pœnæ repetuntur; de Lamech autem septuagies septies³⁵, quia, post legem et condemnationem, eadem perperavit. Eodem pertinet, quod de pravis vicinis scriptum est, eos septuplum in sinum suum recipere³⁶; quod etiam de septem columnis³⁷, quibus Sapientiæ domus nititur; quod de totidem oculis, quibus Zorobabelis lapis ornatur³⁸. Quin etiam,

A ἡμερῶν, τὸ Σάββατον, τοῦτο δηλοῖ τὸ (97) συνεχῶς παρ' αὐτοῖς τιμώμενον, καθὼς καὶ ἡ τῆς ζύμης ἀρσις ἰσάριθμος· ἡ δὲ τῶν ἐτῶν, ὁ ἐβδοματικὸς ἐνιαυτὸς τῆς ἀφύσεως. Καὶ οὐκ ἐν ἐβδομάσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐβδομάσιν ἐβδομάδων, ὁμοίως ἐν τε ἡμέραις καὶ ἔτεσιν. Αἱ μὲν οὖν τῶν ἡμερῶν ἐβδομάδες γεννῶσι τὴν Πεντηκοστὴν, κλητὴν ἁγίαν παρ' αὐτοῖς ἡμέραν· αἱ δὲ τῶν ἐτῶν, τὸν Ἰωθουλαῖον (98) παρ' αὐτοῖς ὀνομαζόμενον, ὁμοίως γῆς τε ἀφῆσιν ἔχοντα, καὶ δούλων ἑλευθερίαν, καὶ κτήσεων ὠνητῶν ἀναχώρησιν. Καθιεροῦσι γάρ, οὐ γεννημάτων (99) μόνον, οὐδὲ προτοτόκων, ἀλλ' ἡδὴ καὶ ἡμερῶν καὶ ἐτῶν ἀπαρχὰς τῷ Θεῷ τοῦτο τὸ γένος. Οὕτως ὁ ἐπὶ τιμώμενος ἀριθμὸς τὴν τιμὴν τῆς Πεντηκοστῆς συνεισέγαγεν. Ὁ γὰρ ἐπὶ ἐπὶ ἑαυτὸν συντιθέμενος, γεννᾷ τὸν πεντήκοντα, μιᾶς δεούσης ἡμέρας, ἣν ἐκ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προσειλήφαμεν, ὁδῶν τε οὖσαν τὴν αὐτὴν καὶ πρώτην, μέλλον δὲ μίαν καὶ ἀκατάλυτον. Δεῖ γὰρ ἐκείσε καταλῆσαι τὴν ἐνταῦθα Σαββατισμὸν τῶν ψυχῶν, ὡς δοθῆναι μερίδα, τοῖς ἐπὶ (1), καὶ γε τοῖς ὅκτω, καθὼς ἡδὴ τινὲς τῶν πρὸ ἡμῶν τὸ Σολομώντειον (2) ἐξελέγησαν.

enim præsens animarum nostrarum Sabbatismus enim desinat necesse est, ut detur pars, illis septem, et illis octo²⁹, quemadmodum jam nonnulli majorum nostrorum hunc Salomonis locum exposuerunt.

Γ. Τῆς δὲ τοῦ (3) ἐπὶ τιμῆς, πολλὰ μὲν τὰ μαρτύρια, ὀλίγα δὲ ἐκ πολλῶν ἡμῖν ἀρκέσει. Ὡς ἐπὶ (4) μὲν ὀνομαζόμενα τίμια Πνεύματα. Τὰς γὰρ ἐνεργείας, οἶμαι, τοῦ Πνεύματος, Πνεύματα φῶλον τῷ Ἰσαΐα καλεῖν. Καθααρμένα δὲ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, κατὰ τὸν Δαβὶδ, ἐπταπλασίως. Καὶ ὁ μὲν δίκαιος, ἐξάκις μὲν (5) ἐξ ἀναγκῶν ἐξαιρούμενος, ἐν δὲ τῷ ἐξόμῳ μὴδὲ πληροῦμενος. Ὁ δὲ ἀμαρτωλὸς, οὐχ ἐπτάκις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐβδομηκοντάκις ἐπὶ συγχωρούμενος. Καὶ μέντοι πάλιν ἐκ τῶν ἐναντιῶν (ἐπαινετὴ γὰρ καὶ [6] ἡ τῆς κακίας κόλασις), Κάιν μὲν ἐκδικούμενος ἐπτάκις, τοῦτέστι δίκας εἰσπραττόμενος τῆς ἀδελφοκτονίας· ὁ δὲ Λάμεχ ἐβδομηκοντάκις ἐπὶ, ὅτι φοβεὺς ἦν μετὰ τὸν νόμον καὶ τὸ κατὰκριμα. Οἱ δὲ πονηροὶ γείτονες ἐπταπλασίονα εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν (7) ἀπολαμβάνοντες· ἐπὶ δὲ στόλοις ὁ τῆς Σοφίας οἶκος ὑπερειδόμενος· τοσοῦτοις δὲ ὀρθαλμοῖς ὁ τοῦ Ζοροβάβελ λίθος κοσμούμενος. Ἐπτάκις δὲ τῆς ἡμέρας ὁ Θεὸς αἰνούμενος. Καὶ μὴν

²⁵ Exod. xvi, 26. ²⁷ Levit. xxv, 4. ²⁸ ibid. 8 sqq. ²⁹ Job v, 19. ³⁰ Math. xviii, 21, 22. ³¹ Gen. iv, 15. ³² Zach. iii, 9.

(97) Τοῦτο δηλοῖ τὸ. Tres Regg., nonnulli Colb., Or. 1, Comb. et Bas., τοῦτο δὴ τὸ. Sic etiam legitur Billius.

(98) Ἰωθουλαῖον. Quinque Regg., Ἰωθουλαῖον.

(99) Γεννημάτων. Flores Regg., γεννημάτων.

(1) Τοῖς ἐπτά, etc. Hæc de Eccles. xi, 2, mutuata sunt a Gregorio; et a Patribus explanata, præsertim ab Ambrosio, lib. v in Luc., c. vi.

(2) Σολομώντειον. Savil., Σολομώντιον.

(3) Τῆς δὲ τοῦ. Reg. hm et Pass., τῆς μὲν οὖν.

(4) Ὡς ἐπτά, etc. « Ut septem venerandi Spiritus, » etc. « Non quo, » inquit Nicetas, « septem

³³ Eccle. xi, 2. ³⁴ Isa xi, 2. ³⁵ Psal. xi, 7. ³⁶ ibid. 24. ³⁷ Psal. lxxviii, 12. ³⁸ Prov. ix, 1.

sint Spiritus; unus enim est Spiritus sanctus; sed divinas omnes actiones quæ ipsi insunt, Spiritus, ut opinor, appellat propheta.

(5) Ἐξάκις μὲν. Deest μὲν in Reg. ph et Savil. Alludit Gregorius ad hæc Jobi, v, 19, « In sex tribulationibus liberabit te, et in septima non tanget te malum. »

(6) Γὰρ καὶ. Sic quatuor Regg. et novem Colb. Deest καὶ in ed.

(7) Αὐτῶν. Deest in pluribus Regg. Alludit ad hæc psal. lxxviii, 12: « Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum. »

καὶ στείρα τίκτουσα ἑπτὰ (8), τὸν τέλειον ἀριθμὸν, ἢ τῆς ἀτελοῦς (9) ἐν τέκνοις ἀντίθετος.

Δ'. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τὰς παλαιὰς ἱστορίας σκοπεῖν, ἐννοῶ μὲν τὸν ἔβδομον ἐν προγόνοις Ἐνῶχ, τῇ μεταθέσει τετιμημένον. Ἐννοῶ δὲ τὸν εἰκοστὸν πρῶτον Ἀβραάμ, τῇ πατριαρχίᾳ δεδοξαμένον, μυστηρίου προσθήκῃ μέζονος. Τρισσομένη γὰρ ἡ ἔβδομάς (10) τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐργάζεται. Τολμήσεις δ' ἂν τις τῶν πάντα νεανικῶν, καὶ ἐπὶ τὸν νέον Ἀδὰμ ἐλθεῖν, τὸν Θεὸν μου καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν Ἀδὰμ, ἔβδομηκοστὸν ἔβδομον ἀριθμοῦμενον, κατὰ τὴν τοῦ Λουκᾶ γενεαλογίαν ἀναποδίζουσαν. Ἐννοῶ δὲ καὶ τὰς ἑπτὰ σάλπιγγας Ἰησοῦ τοῦ Ναυτῆ, καὶ περιόδους τοσαύτας, καὶ ἡμέρας, καὶ ἱερέας, ἐξ ὧν τὰ Ἰερουσόμια τελεῖται κατασίσταται. Ὡς δὲ καὶ τὴν ἑβδόμην ἀναστροφὴν (11), ὥσπερ δὲ μυστικὴν τὴν τριστὴν ἐμφύσησιν (12) Ἰακώβ τοῦ προφήτου, τῷ τῆς Σαραφθίας χήρας υἱῷ τὸ ζῆν ἐμπνεύσασαν (13), καὶ τοῦ αὐτοῦ τὴν ἰσάριθμον κατὰ τῶν σχιδᾶκων ἐπίκλησιν, ἡνίκα πυρὶ θεοπέμπτῳ τὴν θυσίαν ἀνέφλωσε (14), καὶ τοὺς τῆς αἰσχύνης προφῆτας κατέκρινε, τὸ ἴσον οὐ δυνηθέντας ἐκ τῆς προκλήσεως (15). Οὕτω δὲ καὶ τὴν ἑβδόμην κατασκοπὴν τοῦ νέφους τῷ παιδαρίῳ προστεταγμένην, Ἐλισσαίου τε τὴν ἴσην διάκαμψιν (16) ἐπὶ τὸν παῖδα τῆς Σουναμίτιδος (17), τὴν πνοὴν ζωπυρίσασαν (18). Τοῦ δὲ αὐτοῦ, οἶμαι, δόγματος (ἵνα μὴ λέγω τὴν ἐπτάκαυλον καὶ ἐπτάλυχον τοῦ ναοῦ λυχνίαν) ἐν ἑπτὰ μὲν ἡμέραις ὁ ἱερεὺς τελειούμενος, ἐν ἑπτὰ δὲ ὁ λεπρὸς καθαίρομενος, ἐν τοσαύταις δὲ ὁ ναὸς ἐγκαινιζόμενος. Ἐβδομηκοστῷ δὲ ἔτει ὁ λαὸς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπαναγόμενος, ἵν' ὅπερ ἐστὶν ἐν μονάσι, τοῦτο ἐν δεκάσι γένηται, καὶ ἀριθμῷ τελειωτέρῳ (19) τὸ τῆς ἑβδομάδος τιμηθῇ μυστήριον. Τί μοι τὰ πόρρω λέγειν; Ἰησοῦς αὐτὸς, ἡ καθαρά τελειότης, οἷδε τρέφειν μὲν ἐν ἐρημίᾳ καὶ πέντε ἄρτοις πεντακισχιλίους, οἷδε δὲ καὶ ἑπτὰ (20) πάλιν τετρακισχιλίους. Καὶ τὰ τοῦ κόρου λείψανα, ἐκεῖ μὲν δώδεκα κόφινοι, ἐνταῦθα δὲ σπυρίδες ἑπτὰ.

⁹⁹ Psal. cxviii, 161. ¹⁰⁰ I Reg. ii, 5. ¹⁰¹ Gen. v, 24. ¹⁰² Gen. xii, 1 sqq. ¹⁰³ Luc. iii, 23. ¹⁰⁴ Jos. vi, 3 sqq. ¹⁰⁵ III Reg. xviii, 18 sqq. ¹⁰⁶ III Reg. xviii, 34 sqq. ¹⁰⁷ ibid. 43 sqq. ¹⁰⁸ IV Reg. iv, 53. ¹⁰⁹ Exod. xxv, 31. ¹¹⁰ Levit. viii, 33; Exod. xix, 30. ¹¹¹ Levit. xiv, 38 sqq. ¹¹² III Reg. viii, 65. ¹¹³ Jerem. xxv, 11; xxix, 10. ¹¹⁴ Matth. xiv, 19. ¹¹⁵ Matth. xv, 34.

(8) Τίκτουσα ἑπτὰ. «Peperit septem;» nempe D Samuelem, qui matri suæ fuit instar numerosæ prolis.

(9) Τῆς ἀτελοῦς. «Imperfectæ,» id est. «Phœnixe.»

(10) Γὰρ ἡ ἑβδομάς. Sic Regg. bm, ph, Coisl. 1, Or. 1, Par., Savil., Comb., etc. In ed., γὰρ ἑβδόμη ἑβδομάς.

(11) Ἐβδόμην ἀναστροφὴν. «Septenam Eliæ incurvationem.» Non legitur septies se incurvasse Eliam super puerum Sareptianæ viduæ, ut eum a morte revocaret: ait enim Scriptura, III Reg. xvii, 21, «Et expandit se, atque mensus est super puerum tribus vicibus.»

(12) Ὡσπερ δὲ μυστικὴν τὴν τριστὴν ἐμφύσησιν. Hæc desunt in pluribus codd.

A septies in die laudatur Deus ⁹⁹. Atque adeo sterilis septem filios ¹⁰⁰, qui perfectus est numerus, parit, illa, inquam, quæ imperfectæ in filiis opposita erat.

IV. Quod si veteres etiam historias considerare oportet, animadverto septimum inter primævos homines Enoch translationis honore affectum ¹⁰¹. Animadverto item vicesimum primum Abraham patriarchatu ornatum, mysterii majoris accessione ¹⁰². Septenarius enim, ter in se ductus, numerum hunc efficit. Ausit autem fortasse quispiam, juvenili animi impetu fervens, ad novum quoque Adamum venire, Deum, inquam, meum, et Dominum Jesum Christum ¹⁰³, qui, juxta retrogradam Lucæ descriptionem, a veteri et sub peccato constituto Adamo, septuagesimus septimus numeratur. Tum septem illas Jesu filii Nave tubas mecum reputo, totidemque **734** circumitus, et dies, et sacerdotes a quibus muri Jericho quatuntur ¹⁰⁴. Consimili modo septenam Eliæ prophetæ conversionem, mysticamque illam triplicem insufflationem ¹⁰⁵, qua Sareptianæ viduæ filio vita inspirata est, ejusdemque numero parem super assulas proluviem, tum cum igne divinitus immissio sacrificium assumpsit, atque infames prophetas, qui, ab eo provocati, idem facere nequiverant, obruncavit ¹⁰⁶. Quo etiam in genere ponenda est septenaria illa nubes speculatio puerulo imperata ¹⁰⁷, et æqualis Elisei circum Sunamitidis filium inflexio, qua vitalis halitus suscitatus est ¹⁰⁸. Ad eandem quoque, ni fallor, doctrinam pertinet (ut septem hastilibus et lucernis instructum templi candelabrum præteream ¹⁰⁹), quod, et sacerdos septem diebus initiatur ¹¹⁰, et septem item leprosus purgatur ¹¹¹, ac totidem diebus templum dedicatur ¹¹². Eodem denique referendum, quod septuagesimo anno populus ex captivitate reducitur ¹¹³, ut quam vim in unitatibus hic numerus habet, eandem quoque in decadibus habeat, ac perfectiori numero septenarii mysterium honoretur. Quid autem longinqua colligo? Jesus ipse, qui pura perfectio est, quinque panibus in deserto quinque hominum millia nutrire novit ¹¹⁴, ac rursus septem panibus quatuor millia ¹¹⁵. Atque sa-

(13) Τὸ ζῆν ἐμπνεύσασαν. Jes., τὴν ζωὴν ἐμπνεύσασαν.

(14) Ἀνέφλωσε. Quatuor Regg. et Jes., ἀνάλωσε.

(15) Προκλήσεως. Reg. bm, προσκλήσεως.

(16) Ἰσην διάκαμψιν. «Æqualis inflexio,» seu, «septenaria incurvatio.» Non ait Scriptura, IV Reg. iv, 53, Eliseum se septies incurvasse super puerum, sed ait tantum, «puerum septies oscitasse.»

(17) Σουναμίτιδος. Quatuor Regg., etc., Σουναμίτιδος.

(18) Ζωπυρίσασαν. Novem Colb., Coisl. 1, Or. 1, etc., ζωπυρίσαντα. In nonnullis, ζωπυρίσαντα.

(19) Τελειωτέρῳ. Regg. bm et ph, τελειωτέρῳ.

(20) Καὶ ἑπτὰ. Sic Regg. bm, ph, Pass., Savil., etc. Deest et in edit.

turitatis reliquæ, illic quidem duodecim cophini, hic autem septem sportæ: neutrum, opinor, temere, nec aliter, quam Spiritu dignum erat. Quin per te quoque ipse Scripturas pervolvens, multos numeros observaveris, qui profundius aliquid habeant, quam quod prima fronte præ se ferunt. Quod autem præsentī temporī commodissimum est, ob has fortasse, vel his proximās, vel etiam sublimiores quasdam, ac diviniore rationes, Pentecostes diem Hebræi colunt, ac nos item colimus; quemadmodum et nonnullos alios Hebraicos ritus observamus, qui apud illos quidem typice celebrabantur, a nobis autem mystice peraguntur. Cum hæc a nobis de die dicta sint, ad ea quæ sequuntur progrediamur.

735 V. Pentecosten celebramus, ac Spiritus adventum, et præstitutum pollicitationi exsequendæ diem, speique impletionem. Ac, bone Deus, quantum est hoc mysterium! Quam magnum et venerandum! Corporea Christi finem habent, vel, ut rectius dicam, ea, quæ ad corporeum ipsius adventum spectabant; vereor enim dicere res ad corpus pertinentes, quoad mihi ejusdem oratio persuaserit, præclarius esse corpus deposuisse. Spiritus autem actiones initium sumunt. Quænam porro ea erant, quæ ad Christum spectabant? Virgo, natiuitas, præsepe, incunabula, angeli divinam gloriam prædicantes, pastores accurrentes, stellæ cursus, Magorum adoratio, et munus oblatio, infantium cædes ab Herode patrata, ipse in Ægyptum fugiens, ex Ægypto rediens, circumcisis, baptizatus, supernum testimonium consecutus, tentatus, lapidibus propter nos impetitus, utpote quibus afflictionis pro fide ac recta doctrina subeundæ exemplum dari oportebat, proditus, clavis affixus, sepultus, vitæ restitutus, ascendens; quorum nunc etiam plurima patitur: ab impiis quidem, ea, quæ ignominiam habent, pro sua quoque lenitate patienter tolerat: a piis autem et Christi amore præditis, ea, quæ cum honore conjuncta sunt. Atque ut illis iram, eodem modo nobis quoque benignitatem differt; hoc fortasse consilio, ut et illis poenitentiae spatium concedat, et desiderium nostrum exploret; num scilicet in calamitatibus et certaminibus pietatis causa susceptis, animis frangemur: quemadmodum jam olim divinæ dispensationis et impervestigabi-

(21) Ἐγγύτατα. Coisl. 2 et Savil., ἐγγυτάτω.

(22) Ἐστὶ καὶ ἄλλα τινά. Sic plures optimæ notæ codd. In ed., ἐστὶ τινα ἂν καὶ ἄλλα.

(23) Παρ' ἐκείνους. « Apud illos quidem figurate celebrabantur; a nobis autem, re figurata in mysterio exhibita, peraguntur. » Sic tres Regg., decem Colb., Pass., etc. In ed., γὰρ ἐκείνους. Bill. in prima ed.: « Apud illos quidem figura tenus celebratos (ritus), a nobis autem mystice restitutos et perfectos. » Nicetas: « A nobis autem mystice et vero restituuntur et perficiuntur. Quo in genere est illorum circumcisio et noster baptismus, illorum Pascha, agnus sensibilis, et nostrum Pascha, Christus. »

(24) Ἐπιδημιᾶν. Plures optimæ notæ codd., ἐνδημιᾶν, « Spiritus præsentiam. »

(25) Σελάσµωρ. In nonnullis, θαυμάσιον.

(26) Τὰ μὲν δὴ. Sic Reg. ph. Alii, τὰ μὲν οὖν.

οὐδέτερον ἀλόγως, οἶμαι, οὐδὲ ἀναξίως τοῦ Πνεύματος. Καὶ σὺ δ' ἂν κατὰ σαυτὸν ἀναλεγόμενος, πολλοὺς τηρήσεις ἀριθμοὺς, ἔχοντάς τι τοῦ φαινομένου βαθύτερον. Ὅ δὲ τῷ παρόντι καιρῷ χρησιμώτατον, ὅτι κατὰ τοῦτους ἰσως τοὺς λόγους, ἢ ὅτι ἐγγύτατα (21) τούτων, ἢ καὶ θειοτέρους τινάς, τιμῶσι μὲν Ἑβραῖοι τὴν Πεντηκοστὴν ἡμέραν, τιμῶμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ὥσπερ ἐστὶ καὶ ἄλλα τινὰ (22) τῶν Ἑβραϊκῶν, τυπικῶς μὲν παρ' ἐκείνων (23) τελούμενα, μυστικῶς δὲ ἡμῖν ἀποκαθιστάμενα. Τοιαῦτα περὶ τῆς ἡμέρας προδιαλεχθέντες, ἐπὶ τὸ ἐξῆς τοῦ λόγου προΐωμεν.

E. Πεντηκοστὴν ἑορτάζομεν, καὶ Πνεύματος ἐπιδημιᾶν (24), καὶ προθεσμίαν ἐπαγγελίας, καὶ ἐλπίδος συμπλήρωσιν. Καὶ τὸ μυστήριον ὅσον! ὥς μέγα τε καὶ σεβάσμιον (25)! Τὰ μὲν δὲ (26) σωματικὰ τοῦ Χριστοῦ πέρας ἔχει, μᾶλλον δὲ τὰ τῆς σωματικῆς ἐνδημίας (27)· ὁκνῶ γὰρ εἰπεῖν τὰ τοῦ σώματος, ἕως ἂν μηδεὶς πείθῃ (28) με λόγους, ὅτι κάλλιον ἀπεσκευάσθαι τοῦ σώματος (29). Τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος ἀρχεταί. Τίνα δὲ ἦν τὰ τοῦ Χριστοῦ; Παρθένος, γέννησις, φάτνη, σπαργάνωσις, ἀγγελοὶ δοξάζοντες, ποιμένες προστρέχοντες, ἀστέρος (30) δρόμος, μάγων προσκύνησις καὶ δωροφορία, Ἡρώδου παιδοφορία, φεύγων Ἰησοῦς εἰς Αἴγυπτον, ἐπανιών ἐξ Αἰγύπτου, περιτεμνόμενος, βαπτιζόμενος, μαρτυρούμενος ἄνοθεν, πειραζόμενος, λιθαζόμενος (31) δι' ἡμᾶς, οἷς τύπον εἶδει δοθῆναι τῆς ὑπὲρ τοῦ λόγου κακοπαθείας, προσληγόμενος, προσηλούμενος, θαπτόμενος, ἀνιστάμενος, ἀνερχόμενος, ὃν καὶ νῦν πάσχει πολλὰ· παρὰ μὲν τῶν μισοχρίστων, τὰ τῆς ἀτιμίας καὶ φέρις (μακρόθυμος γάρ)· παρὰ δὲ τῶν φιλοχρίστων, τὰ τῆς ἐπιτιμίας. Καὶ ἀναβάλλεται, ὥσπερ ἐκείνους τὴν ὀργὴν, οὕτως ἡμῖν τὴν χρηστότητα· τοῖς μὲν ἰσως μετανοίας διδοὺς καιρὸν, ἡμῶν δὲ δοκιμάζων τὸν πόθον, εἰ μὴ ἐκκαχοῦμεν (32) ἐν ταῖς θλίψεσι καὶ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνι· ὥσπερ (33) ἄνοθεν θείας οἰκονομίας λόγος, καὶ τῶν ἀνεφίκτων αὐτοῦ κριμάτων, οἷς εὐθύνει σοφῶς τὰ ἡμέτερα. Τὰ μὲν δὲ Χριστοῦ τοιαῦτα· καὶ τὰ ἐξῆς ὀφόμεθα ἐνδοξότερα, καὶ ὀφείθημεν. Τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος, παρέστω μοι τὸ Πνεῦμα, καὶ διδότω λόγον, ὅσον καὶ βούλομαι· εἰ δὲ μὴ τοσοῦτον, ἀλλ' (34) ὅσος γὰρ τῷ καιρῷ σύμμετρος. Πάντως δὲ

Deest δὲ in ed.

(27) Ἐνδημίας. Sic quatuor Regg., Oxon., etc. In ed., ἐκδημίας, « discessum. »

(28) Πείθῃ. Duo Colb., πείθει. « Quoad mihi cuiuspiam oratio persuaserit. Nunquam autem persuadebit, » inquit Nicetas. Hic Gregorius perstringit Origenem, qui animas corpore detineri docebat, nec nisi eo exutas nativam assequi perfectionem.

(29) Τοῦ σώματος. Tres Regg., Coisl. 1, Or. 4, etc., τῷ σώματι.

(30) Ἀστέρος. Savil., ἀστέρων.

(31) Λιθαζόμενος. Sic codd. Prave in ed., λιπαζόμενος.

(32) Ἐκκαχοῦμεν. Sic plures Regg., Coisl. 4, Par. In nonnullis, ἐκκαχώμεν. In ed., ἐκκαμώμεν, « succumbamus. »

(33) Ὅσπερ. Comb., ὅσπερ.

(34) Ἀλλ'. Deest in quinque Regg., Or. 4 et Savil.

παρέσται δεσποτικῶς, ἀλλ' οὐ δουλικῶς, οὐδὲ ἀναμέ-
νον ἐπίταγμα, ὡς τινες οἶονται. Πνεῖ γὰρ ὁποῦ θέλει,
καὶ ἐφ' οὗς (35) βούλεται, καὶ ἡνίκα, καὶ ὅσον. Οὐ-
τως ἡμεῖς καὶ νοεῖν καὶ λέγειν ἐμπνεόμεθα περὶ (36)
τοῦ Πνεύματος.

explicanda, Spiritus ipse mihi adsit, tantamque dicendi facultatem tribuat, quantam cupio : aut si
non tantam, at certe quæ huic festi celebritati par sit. Ac profecto aderit heriliter, non serviliter, nec
jussum atque imperium, ut quibusdam videtur, exspectans. Spirat enim ubi vult, et super quos vult,
et quando, et quantum. Ex divino nobis est afflatu, ut sic de Spiritu sentiamus et loquamur.

Γ'. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οἱ μὲν εἰς κτίσμα κατ-
άγοντες (37), ὀδρίσται, καὶ δούλοι κακῶν, καὶ κακῶν
κάκιστοι. Δούλων γὰρ κακῶν, ἀθετεῖν δεσποτείαν,
καὶ ἐπανίστασθαι κυριότητι, καὶ ὁμόδουλον ποιεῖν
ἑαυτοῖς τὸ ἐλεύθερον. Οἱ δὲ θεὸν νομίζοντες, ἐνθεοὶ
καὶ λαμπροὶ τὴν διάνοιαν. Οἱ δὲ καὶ ὀνομάζοντες, εἰ
μὲν εὐγνώμοσιν, ὕψηλοι· εἰ δὲ ταπεινοί, οὐκ οἰκονο-
μικοί· πληρῶς μαργαρίτην πιστεύοντες, καὶ ἀκοῇ σα-
θρᾷ βροντῆς ἤχον, καὶ ὀφθαλμοῖς ἀσθενεστέροις ἥλιον,
καὶ τροφὴν στερεὰν τοῖς ἔτι γάλα ποτιζομένοις (38).
δέον κατὰ μικρὸν προάγειν (39) αὐτοὺς εἰς τὸ ἐμπρο-
σθεν, καὶ προδιδάξαι τοὺς ὕψηλοτέροις, φωτὶ φῶς
χαριζομένους, καὶ ἀληθείᾳ προξενούντας ἀλήθειαν·
ὧδὲ καὶ ἡμεῖς τὸν τελειώτερον τέως (40) ἀφέντες λόγον
(οὐπω γὰρ καιρὸς), οὕτως αὐτοῖς διαλεχόμεθα.

conveniat, luminī lumen largiendo, ac veritati veritatem conciliando. Quocirca nos quoque, perfectiori
interim sermone misso facto (nondum enim tempus id postulat), ad hunc modum (cum ipsis dissere-

Ζ'. Εἰ μὲν οὐδὲ ἀκτιστον, ὧς οὗτοι, ὁμολογεῖτε τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδὲ ἀχρονον, τοῦ ἐναντίου πνεύ-
ματος σαφῶς ἡ ἐνέργεια· ὁδὲ γὰρ τῷ ζῆλῳ τι καὶ
παρὰ τολμῇσαι μικρὸν. Εἰ δὲ τοσούτον γοῦν ὑγιαίνετε,
ὥστε τὴν πρόδηλον φεῦγειν ἀσέθειαν, καὶ τῆς δου-
λείας ἔξω τιθέναι τὸ καὶ ἡμᾶς (41) ποιοῦν ἐλευθέ-
ρους, τὸ ἐξῆς αὐτοὶ σκέψασθε, μετὰ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος, καὶ ἡμῶν. Πείθομαι γὰρ ποτὶς τούτου μετ-
έχειν ὑμᾶς, καὶ ὡς οἰκείοις ἤδη συνδιασκέφωμαι (42).
Ἦ ὁδὲ μοι τὸ μέσον τῆς δουλείας (43), καὶ τῆς δε-
σποτείας, ἢ ἐκεῖ ὧς τὴν ἀξίαν τοῦ Πνεύματος· ἢ
τὴν δουλείαν φεύγοντες, οὐκ ἀδύλον, ὅποι τάξετε τὸ
ζητούμενον (44). Ἀλλὰ ταῖς συλλαβαῖς δυσχεραίνετε,
καὶ προσπαταῖτε τῇ φωνῇ, καὶ λίθος προσκόμματος
ὕμιν τοῦτο γίνεται, καὶ πέτρα σκανδάλου, ἐπεὶ καὶ
Χριστὸς τισὶν. Ἀνθρώπων τὸ πάθος. Συμβῶμεν
ἀλλήλοις πνευματικῶς. Γενόμεθα φιλάδελφοι μάλ-
λον, ἢ φίλοι. Δότε τὴν δύναμιν τῆς θεότητος, καὶ
δώσωμεν ὑμῖν (45) τῆς φωνῆς τὴν συγχώρησιν· ὁμο-

“ Isa. viii, 14 ; Rom. ix, 33.

(35) Ἐφ' οὗς. Reg. d. ad marg., ἐφ' ὅσους.

(36) Περὶ. Sic plerique melioris notæ codd. In
Par. ed., παρὰ. « Sic nos, Spiritu afflati, et cogita-
mus et loquimur. »

(37) Κατάγοντες. In nonnullis, καταβάλλοντες.
Ita olim legebatur in Regg. bn et ph. Sed nunc, al-
tera manu, ut in editis.

(38) Γάλα ποτιζομένοις. In quibusdam, γαλακτι-
ζομένοις.

(39) Προάγειν. Sic magno consensu codices. In
ed., προάγειν.

(40) Τελειώτερον τέως. Sic quinque Regg., sex
Colb., Or. 1 et Pass. Deest τέως in edit.

Alium ipsius iudiciorum, quibus res nostras sapienter
moderatur, est ratio. Atque huiusmodi quidem
sunt, quæ ad Christum pertinent ; et quæ postea
sequentur, splendidiore conspiciemus, utinamque
et ipsi conspiciamur. Ad Spiritus autem mysteria

736 VI. Qui Spiritum sanctum in rerum creatu-
rum ordinem dejiciunt, contumeliosi sunt et mali
servi, atque adeo malorum pessimi. Malorum enim
servorum est, imperium rejicere, et adversus do-
minationem insurgere, atque id, quod liberum est,
in eandem secum servitutis classem redigere.

Qui autem Deum eum censent, divini profecto viri
sunt, ac splendido animo præditi. Qui vero etiam
appellant, si quidem apud viros probos, sublimes
et excelsi sunt : sin autem apud abjectos et humi
provolutos, haud satis prudenter agunt ; utpote qui
luto margaritam, et imbecillæ auri tonitruī sonum,
et solem infirmis oculis, et lacte adhuc utentibus
solidum cibum committant ; cum eos paulatim ad
ulteriora promovere, atque ad sublimiora provehere

VII. Si quidem, o viri, nec increatum, nec tem-
poris expertem Spiritum sanctum creditis, spiritu
adversario haud dubie afflaminī : dabitis enim veni-
am, si zelo commotus, asperius aliquod verbum
extulero. Quod si hactenus saltem recte sentitis, ac
belle valetis, ut manifestam impietatem fugiatis,
atque eum, qui nos quoque liberos efficit, a servili
ordine eximatis, quod sequitur, una cum Spiritu
sancto ac nobis, expendite. Vos quippe quadamte-
nus ipsius participes esse confido, ac jam velut
cum nostris simul rem considerabo. Aut mihi ali-
quid, quod inter servitutem et dominationem in-
terjectum sit, date, ut illic Spiritus dignitatem col-
lorem : aut, cum servitutis nomen fugiatis, non
obscurum erit, quo loco atque ordine id, quod ex-
quiritur, ponetis. At syllabas moleste fertis, atque
ad vocem impingitis, lapisque offensionis et petra
scandali hinc vobis efficitur, nec mirum, cum
Christus quoque nonnullis scandalo fuerit. Humanus

(41) Ἡμᾶς. Sic Nicetas. Sic etiam legit Billius.
In ed., ὑμᾶς.

(42) Συνδιασκέφωμαι. Sic Regg. bn, ph, Sa-
vil., etc. Comb., συνδιασκέψομεθα. In ed., συνδια-
σκέφωμαι.

(43) Τῆς δουλείας. Deest τῆς, sicut et mox ante
δεσποτείας, in pluribus Regg.

(44) Ὅποι τάξετε τὸ ζητούμενον. Sav., ὅποι.
Deest τὸ in Coisl. 1. « Quod quaeritur, » nempe « Spi-
ritus. » de quo quaestio est.

(45) Δώσωμεν ὑμῖν, etc. « Dabimus vobis vocis
veniam ; nequaquam, » ut ait Nicetas, « eam a vo-
bis exigentes. »

is quidem affectus. Verum spiritualiter inter nos hanc controversiam transigamus : fraternæ potius charitatis studium, quam nostri amorem præ nobis feramus. Vim divinitatis ac potentiam nobis date, et nos vicissim divinitatis vocem vobis concedemus. Naturam aliis vocibus, quibus plus 737 tribuitis, confiteamini; ac vos, ut infirmos curabimus, nonnulla vobis grata et jucunda suffurantes. Etenim turpe quidem illud est, turpe, inquam, ac perabsurdum, cum animo valeatis, circa vocis sonum jeunos et minutos vos præbere, ac thesaurum occultare, quasi aliis eum invidentes, aut metuentes, ne linguam quoque vestram sanctificetis; turpius autem nobis est, eodem vitio teneri, quod vobis obijcimus, atque, cum vestram de minutis rebus contentionem damnemus, minute etiam de litteris disputare.

VIII. Trinitatem, o viri, unius Deitatis esse fateamini, aut, si magis placet, unius naturæ; atque hanc vocem, *Deus*, a Spiritu vobis postulabimus. Dabit enim profecto secundum, qui primum dedit, idque potissimum, si id de quo pugnatur, spiritualis quedam timiditas fuerit, non autem diabólica contentio. Atque, ut apertius et compendiosius loquar, sic inter nos agamus, ut nec vos, sublimioris vocis causa, nos in crimen vocetis (nec enim invidia et reprehensione premi debet hujusmodi ascensus); nec nos vicissim eam vocem, cujus modo capaces estis, vobis obijcimus, quandiu alio itinere ad idem hospitium feremini. Non enim victoriam ambimus, sed, ut fratres, quorum disjunctione cruciamur, ad nos redeant, laboramus. Atque hæc ad vos dicta sint, apud quos vitale quidpiam reperimus, quippe qui sane atque integre de Filio sentiat; quorum, cum vitam mirifice probemus, doctrinam tamen non omni ex parte laudamus; qui cum ea, quæ sunt Spiritus, habeatis, Spiritum quoque insuper assumite, ut non solum certetis, sed etiam legitime, cum hinc quoque coronæ decus comparetur. Hoc vobis morum et vitæ præmium detur, ut Spiritum plene perfecteque confiteamini, ac nobiscum, imo etiam ante nos, quantum æquum est, prædicetis. Atque etiam majus quiddam vestra causa dicere, illudque Apostoli proloqui non dubitabo. Adeo vos amplector atque exosculator; adeo concinnam hanc vestram et compositam vestem reverere, et contractum ex continentia colorem, et sacros hos cœtus, et venerandam virginitatem ac purgationem, et noctes, quas in psalmorum cantione insomnes transigitis, et

λογήσατε τὴν φύσιν ἐν ἄλλαις φωναῖς, αἷς αἰδεῖσθε μᾶλλον (46)· καὶ ὡς ἀσθενεῖς ὑμᾶς ἰατρεύσομεν (47)· ἔστιν ἂν καὶ τὸν πρὸς ἡδονὴν παρακλέψαντες. Αἰσχρὸν μὲν γὰρ, αἰσχρὸν, καὶ ἱκανῶς ἄλογον, κατὰ ψυχὴν ἐβρωμένους (48), μικρολογεῖσθαι περὶ τὸν ἦχον, καὶ κρύπτειν τὸν θησαυρὸν, ὥσπερ ἄλλοις βασκαίνοντας, ἢ μὴ (49) καὶ τὴν γλῶσσαν ἀγιάσητε δεδοικότες· αἷσχον δὲ ἡμῖν ὃ ἐγκαλοῦμεν παθεῖν, καὶ μικρολογίαν καταγινώσκοντας, αὐτοὺς μικρολογεῖσθαι περὶ τὰ γράμματα.

H'. Μιὰς Θεότητος, ὡδοῦται, τὴν Τριάδα ὁμολογήσατε, εἰ δὲ βούλεσθε, μιᾶς φύσεως· καὶ τὴν Θεὸς φωνὴν παρὰ τοῦ Πνεύματος ὑμῖν αἰτήσομεν. Δώσει γὰρ, εὖ οἶδα, ὃ τὸ πρῶτον δούς, καὶ τὸ δεύτερον, καὶ μάλιστα, εἰ δεῖλα τις εἴη πνευματικὴ, καὶ μὴ (50) ἐνστάσις διαβολικὴ, τὸ μαχόμενον. Ἐτι σαφέστερον εἶπω καὶ συντομώτερον· Μήτε ὑμεῖς (51) ἡμᾶς εὐθύνητες τῆς ὑψηλοτέρας φωνῆς (φθόνος γὰρ οὐδεὶς ἀνάβσεως), οὕτε ἡμεῖς τὴν ἐφικτὴν τάως ὑμῖν ἐγκαλέσομεν (52), ἔως ἂν καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ πρὸς τὸ αὐτὸ φέρησθε καταγώγιον. Οὐ γὰρ νικήσαι ζητοῦμεν, ἀλλὰ προσλαβεῖν ἀδελφούς, ὧν τῷ χωρισμῷ σπαρασσόμεθα. Ταῦτα ὑμῖν, παρ' οἷς τι καὶ ζωτικὸν εὐρίσκομεν, τοῖς περὶ τὸν ὕψιν ὑγιαίνουσιν· ὧν τὸν βίον θαυμάζοντες, οὐκ ἐπαινοῦμεν πάντῃ (53) τὸν λόγον· οἱ τὰ τοῦ Πνεύματος ἔχοντες, καὶ τὸ Πνεῦμα προσλάβετε, ἵνα μὴ ἀθλήτε μόνον, ἀλλὰ καὶ νομίμως, ἐξ οὗ καὶ ὁ στέφανος. Οὗτος ὑμῖν δοθεῖ τῆς πολιτείας μισθός, ὁμολογήσαι τὸ Πνεῦμα τελείως, καὶ κηρύξαι σὺν ἡμῖν τε καὶ πρὸ ἡμῶν ὅσον ἄξιον. Τολμῶ τι καὶ μείζον ὑπὲρ ὑμῶν, τὸ τοῦ Ἀποστόλου φθέγγεσθαι. Τοσοῦτον ὑμῶν περιέχομαι, καὶ τοσοῦτον ὑμῶν αἰδοῦμαι (54) τὴν εὐκοσμίαν ταύτην στολήν, καὶ τὸ χρῶμα τῆς ἐγκρατείας, καὶ τὰ ἐπὶ ταῦτα συστήματα, καὶ τὴν σεμνὴν παρθενίαν καὶ κάθαρσιν, καὶ τὴν πάννουχον ψαλμῳδίαν, καὶ τὸ φιλόπτωχον, καὶ φιλάδελφον, καὶ φιλόξενον, ὥστε καὶ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ, καὶ παθεῖν τι, ὡς κατὰκριτος, δέχομαι· μόνον εἰ σταίητε μετ' ἡμῶν, καὶ κοινῇ τὴν Τριάδα δοξάσαιμεν. Περὶ γὰρ τῶν ἄλλων, τί χρὴ καὶ (55) λέγειν, σαφῶς τεθνηκότων (ὅς Χριστοῦ μόνου [56] ἐγείραι, τοῦ ζωοποιούontos τοὺς νεκρούς [57] κατὰ τὴν αὐτοῦ

(46) Αἷς αἰδεῖσθε μᾶλλον. « Quibus plus tribuitis; » id est, inquit Nicetas, « quas magis honoratis ac veneramini. »

(47) Ἰατρεύσομεν. « Curabimus, » more medicorum, qui dulcia quedam indulgent, ut ægri medicamina admittant, nonnulla etiam grata furtim elargientes.

(48) Κατὰ ψυχὴν ἐβρωμένους. Bill.: « cum animo optime valeatis. » Non certe « optime » animo valebant quos alloquitur Gregorius.

(49) ἢ μὴ. Sav., εἰ μὴ. Mox, δεδοικότος. Sic codd. In Par. ed., δεδοίκα.

(50) Καὶ μὴ. Sic plures Regg. et Colb., Or. 4, etc. In ed., ἀλλὰ μὴ.

(51) Ὑμεῖς. Deest in pluribus Regg. et Colb., in Coisl. 1, Or. 1, etc.

(52) Ἐγκαλέσομεν. Reg. bm, ἐγκαλέσωμεν.

(53) Πάντῃ. Deest in Regg. bm, ph, etc.

(54) Τοσοῦτον ὑμῶν αἰδοῦμαι. Macedonios hic alloquitur, qui revera, licet de Spiritu sancto non recte sentirent, plurima tamen modestiæ, abstinentiæ, charitatis aliarumque virtutum exempla dabant.

(55) Καὶ. Deest in Regg. bm, ph.

(56) Μόνου. Sic Regg. bm, ph, alique plures. In ed., μόνον.

(57) Τοὺς νεκρούς. Sic quatuor Regg., quatuor Colb., Or. 1, Pass. Deest τοὺς in edit.

δύναμιν, « οὐ κακῶς (58) τῷ τόπῳ χωρίζονται, τῷ λόγῳ συνδεμένοι, καὶ τοσοῦτον πρὸς ἀλλήλους ζυγομαχοῦσιν, ὅσον ὀφθαλμοὶ διάστροφοι, τὸ ἐν βλέποντες, καὶ οὐ τῇ ὄψει, τῇ θέσει δὲ στασιάζοντες· εἴ γε καὶ διαστροφήν αὐτοῖς ἐγκλητέον, ἀλλὰ μὴ τύφλωσιν; Ἐπεὶ δὲ μετρίως ἐθέμην τὰ πρὸς ὑμᾶς, φέρε, καὶ πρὸς τὸ Πνεῦμα πάλιν ἐπανέλθωμεν· οἶμαι δὲ καὶ ὑμεῖς ἤδη συνέψετε.

doctrinae vinculo constricti sint, tantumque inter se contendunt, quantum distorti oculi, unam eandemque rem cernentes, ac non obtutu, sed situ duntaxat inter se dissidentes; si tamen illis distortio et perversitas, non autem cæcitas obijcientia est? Postquam autem ad vos utcumque disserui, agendum, ad Spiritum jam ipsum redeamus; ac vos jam, ut opinor, dicentem sequimini.

Θ. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν μὲν αἰεὶ, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται, οὔτε ἀρξάμενον, οὔτε παυσόμενον, ἀλλ' αἰεὶ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συντεταγμένον (59), καὶ συναριθμούμενον· οὐδὲ γὰρ ἔπρεπεν ἕλλεπειν ποτὲ, ἢ Υἱὸν Πατρὶ, ἢ Πνεῦμα Υἱῷ. Τῷ μεγίστῳ γὰρ ἂν ἦν ἄδοξος ἢ θεότης, ὥσπερ ἐκ μεταμελείας ἐλθοῦσα εἰς συμπλήρωσιν τελευτήτος. Ἦν οὖν αἰεὶ μεταληπτὸν, οὐ μεταληπτικόν· τελειοῦν, οὐ τελειούμενον· πληροῦν, οὐ πληρούμενον· ἀγιάζον, οὐχ ἀγιαζόμενον· θεοῦν, οὐ θεοδύμενον· αὐτὸ ἐαυτῷ ταυτὸν αἰεὶ, καὶ οἷς συντέτακται· ἀόρατον, ἀχρόνον, ἀχώρητον, ἀναλλοίωτον, ἄποστον, ἄποστον, ἀνείδεον, ἀναφῆς, αὐτοκίνητον, αὐκίνητον, αὐτεξούσιον, αὐτοδύναμον, παντοδύναμον (εἰ καὶ πρὸς τὴν πρώτην αἰτίαν, ὥσπερ τὰ τοῦ Μονογενοῦς ἅπαντα, οὕτω δὲ καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος ἀναπέμπεται)· ζωὴ, καὶ ζωοποιόν· φῶς, καὶ χορηγὸν φωτός· αὐτοαγαθόν, καὶ πηγὴ ἀγαθότητος· Πνεῦμα εὐθὲς, ἡγεμονικόν, κύριον, ἀποστέλλον, ἀφορίζον, ναποιοῦν ἐαυτῷ, ὁδηγοῦν, ἐνεργοῦν ὡς βούλεται, διαίρουν χάρισμα· Πνεῦμα υιοθεσίας, ἀληθείας, σοφίας, συνέσεως, γνώσεως, εὐσεβείας, βουλήs, ισχύος, φόβου, τῶν ἀπριθμητῶν (60)· δι' οὗ Πατὴρ γινώσκειται (61), καὶ Υἱὸς δοξάζεται, καὶ παρ' ὧν μόνων γινώσκειται, μία σύνταξις, λατρεία μία, προσκύνησις, δύναμις, τελειότης, ἁγισμός. Τί μοι μακρολογεῖν; Πάντα ὅσα ὁ Πατὴρ, τοῦ Υἱοῦ, πλὴν τῆς (62) ἀγεννησίας. Πάντα ὅσα ὁ Υἱὸς, τοῦ Πνεύματος, πλὴν τῆς γεννήσεως. Ταῦτα δὲ οὐκ οὐσίας ἀφορίζει, κατὰ γε τὸν ἑμὸν λόγον, περὶ οὐσίαν δὲ ἀφορίζεται.

quam 739 quodvigenitus non est. Omnia quæcunque Filius, Spiritus sancti sunt, si generationem exceperis. Hæc porro substantiam non secernunt, ut quidem ipse sentio, verum circa substantiam secer-

νuntur. I. Ὡδίνεις τὰς ἀντιθέσεις (63); ἐγὼ δὲ τοῦ λόγου D τὸν δρόμον. Τίμησον τὴν ἡμέραν τοῦ Πνεύματος· ἐπίσχες μικρὸν τὴν γλῶτταν, εἰ δυνατόν. Περί ἔλλων γλωσσῶν ὁ λόγος· ταύτας αἰδέσθητι, ἢ φοβήθητι,

⁶⁷ Rom. ix, 5. ⁶⁸ Isa. xi, 12.

(58) *Oὐ κακῶς*. etc. Ruf., « qui male loco discedunt, cum perfidia consonent.

(59) *Συντεταγμένον*. Regg. o, c, Cypr. et Par. addunt, καὶ συνημμένον. « Quibuscumque ejusdem est ordinis, iisque conjunctus et connumeratus.

(60) *Τῶν ἀπριθμητῶν*. Nicetas addit, παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ, « qui apud Isaiam numerati sunt. » Sic passim loquuntur Patres. Minus recte Billius: « Quemadmodum superius commemoravimus. » Nihil enim superius commemoratum est. Gregorius refert

A propensum in pauperes, et fratres, et hospites studium atque amorem, ut anathema etiam a Christo 738 esse ⁶⁷, ac nonnihil, ut damnatus, perpeti non recusem; modo nobiscum adjungamini, communibusque animis Trinitatem celebremus. Nam quid de aliis dicam, perspicue mortuis (quos ad vitam revocare, Christi solius est, qui sua potentia mortuos vivificat); qui loco male atque improbe distrahuntur, cum contendunt, quantum distorti oculi, unam eandemque rem cernentes, ac non obtutu, sed situ duntaxat inter se dissidentes; si tamen illis distortio et perversitas, non autem cæcitas obijcientia est? Postquam autem ad vos utcumque disserui, agendum, ad Spiritum jam ipsum redeamus; ac vos jam, ut opinor, dicentem sequimini.

IX. Spiritus sanctus semper quidem erat, et est, B et erit, nec ullo ortu generatus, nec finem habiturus, sed semper cum Patre et Filio conjunctus, atque connumeratus: nec enim conveniebat ut vel Pater Filio, vel Filius Spiritu sancto unquam careret. Nam alioqui maximum divinitati dedecus conflaretur, ut quæ ad perfectionem tanquam ex pœnitentia venisset. Erat igitur semper perceptibilis, non particeps; perficiens, non ab alio perfectus; explens, non expletus; sanctificans, non sanctificatus; deificans, non deificatus: ipse semper, et secum, et cum iis, quibus adjunctus est, idem et æqualis; invisibilis, temporis expers, nullo loco inclusus, immutabilis; qualitate, quantitate, forma et tactu carens, seipsum movens, ac sempiternum motum habens, arbitrii liber, per se potens, omnipotens C (tametsi ad primam causam, ut omnia ea quæ Unigeniti sunt, ita etiam quæ Spiritus sancti sunt, referantur); vita, et vivificans; lux, et lucis largitor; bonitas ipsa, et fons bonitatis; Spiritus rectus, principalis, dominus, mittens, segregans, templum sibi exstruens, viam præmonstrans, arbitratu suo operans, gratiasque dividens; Spiritus adoptionis, veritatis, sapientiæ, intellectus, scientiæ, pietatis, consilii, fortitudinis ⁶⁸, timoris, quemadmodum numerantur; per quem Pater cognoscitur, et Filius glorificatur, et a quibus solis ipse cognoscitur, una classis, unus cultus, una adoratio, potentia, perfectio, sanctitas. Quid pluribus verbis opus est? Omnia, quæcunque Pater habet, sunt Filii, præter-

X. Parturis objectiones? At ego orationis cursum. Diem Spiritui sacrum honori habe; linguam paululum, si fieri potest, comprime. De aliis linguis sermo nobis institutus est; has venerare, aut

quæ de Christo vaticinans Isaias enumeravit, nempe, « et requievit super eum Spiritus sapientiæ, » etc.

(61) *Γινώσκειται*. Tres Coll. et Pass., γνωρίζεται.

(62) *Τῆς*. Deest in plerisque codd. tum ante ἀγεννησίας, tum ante γεννήσεως.

(63) *Τὰς ἀντιθέσεις*. Bill. ad marg., ἀντιλογίας, « refutationes. »

metue, utpote quæ cum igne appareant. Hodie doceamus; cras argute et artificiose disseremus. Hodie festum agamus; cras inhoneste et indecore nos geremus. Hæc mystice, illa theatrice; hæc ecclesiis, illa foro; hæc sobriis, illa temulentis; hæc serio agentium sunt, illa adversus Spiritum ludentium. Posteaquam autem aliena submovimus, age, nostra componamus.

XI. Primum igitur Spiritus sanctus in angelicis, et cœlestibus virtutibus, iisque, quæ post Deum primæ sunt, eumque circumstant, vim suam exercebat. Neque enim aliunde perfectionem et splendorem habent, idque prætere, ut ad malum ægre, vel nullo prorsus modo moveri queant, quam a Spiritu sancto. Deinde in Patribus et prophetis, quorum alii Deum per imaginem viderunt, aut cognoverunt, alii autem etiam res futuras præseverunt, impressam nimirum per Spiritum sanctum principem animi partem habentes, et cum futuris tanquam cum presentibus versantes. Huiusmodi quippe Spiritus vis ac potentia est. Tum in Christi discipulis (Christum enim prætermittito, cui aderat, non ut operans, sed ut æqualem comitans); iisque trifariam, prout ipsorum captus ferebat, tribusque temporibus: nempe, antequam Christus per Passionem glorificatus esset: postquam per Resurrectionem glorificatus fuit: ac denique post ejus ad cœlos Ascensionem, sive restitutionem, sive quocunque alio nomine res ea sit appellanda. Hoc autem perspicue ostendit, tum prima illa morbo- rum spirituumque depulsio, quæ scilicet non absque Spiritus numine fiebat; tum illa post confectum salutis nostræ **740** negotium insufflatio, quæ divini- oris proculdubio inspirationis specimen habebat; tum postremo præsens hæc ignearum linguarum divisio, quam etiam solemnæ festo celebramus. Verum primo quidem, obscure; deinde, expressius; nunc vero, perfectius, utpote qui non jam operatione sola præsens sit, ut prius, sed essentiali, ut sic loquar, modo adsit, simulque versetur. Nam cum Filius corpoream nobiscum consuetudinem habuisset, Spiritum quoque corporeo modo cerni conveniebat; et cum Christus ad sese reversus esset, eum ad nos descendere et quidem ita, ut ef, tanquam Dominus, veniret, et, tanquam Deo nequaquam oppositus, mitteretur. Etenim huiusmodi voces non minus concordiam declarant, quam natu- ram distrahunt.

XII. Idcirco, post Christum quidem accedit, ne Paracletus nobis desit: *Alius* enim, ut tu honoris æqualitate cogites. Quod enim ait, *alius*, alium,

(64) *Ὁρωμένρας*. Unus Colb., *ὀρωμένης*. « Utpote cum igne prolapsas. » Bill. « Ut quæ conspiciantur. »

(65) *Δογματίζωμεν*. Billius in prima ed. « Hodie fidei dogmata proponamus. » Id est, ut exponit Nicetas, « fideliter doctrina de Spiritu sancto, quam Scriptura nobis offert, utamur; cras autem artificiose disseremus, et ab honesto et decore recedemus: id est, argute et sophistice, et ex dialecticæ artis legibus et methodo disputationem instituemus. » Addit Nicetas: « Hæc verba, » doceamus et festum agamus, « consulendi animo dicuntur; hæc autem, » artificiose disseremus et ab honesto et decore recedemus, « sunt ironice loquentis, atque huiusmodi res aversantis. Unde et turpitudinem et temulentiam eas vocat, atque ad forum et theatra rejicit. »

μετὰ πυρὸς ὀρωμένης (64). Σήμερον δογματίζωμεν (65), αὐριον τεχνολογήσωμεν· σήμερον ἐορτάσωμεν, αὐριον ἀσημονήσωμεν. Ταῦτα μυστικῶς, ἐκείνα θεατρικῶς· ταῦτα ταῖς ἐκκλησίαις, ἐκείνα ταῖς ἀγοραῖς· ταῦτα τοῖς νήφουσιν, ἐκείνα τοῖς μεθύουσιν· ταῦτα σπουδαζόντων, ἐκείνα παιζόντων κατὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐπεὶ δὲ ἀπεσκευασάμεθα τὸ ἄλλοτριον, φέρε. καταρτίσωμεν (66) τὸ ἡμέτερον.

IA'. Τοῦτο ἐνέργει, πρότερον μὲν ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς καὶ οὐρανίοις (67) δυνάμει, καὶ ὅσαι πρῶται μετὰ Θεοῦ, καὶ περὶ Θεοῦ. Οὐ γὰρ ἄλλοθεν αὐταῖς ἡ τελείωσις καὶ ἡ ἑλλάμις, καὶ τὸ πρὸς κακίαν δυσκίνητον, ἢ ἀκίνητον, ἢ παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐπειτα ἐν τοῖς Πατράσι, καὶ ἐν τοῖς προφήταις, ὧν οἱ μὲν ἐφαντάσθησαν Θεοῦ, ἢ ἔγνωσαν, οἱ δὲ καὶ τὸ μέλλον προέγνωσαν τυπούμενοι τῷ Πνεύματι τὸ ἡγεμονικόν, καὶ ὡς παροῦσι συνόντες τοῖς ἐσομένοις. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος δύναμις. Ἐπειτα ἐν τοῖς Χριστοῦ μαθηταῖς (ἐὼ γὰρ Χριστὸν εἰπεῖν, ᾧ παρῆν, οὐχ ὡς ἐνεργούν, ἀλλ' ὡς ὁμοτίμῳ συμπαραμαρτοῦν): καὶ τοῖς τρισσῶς, καθ' ὅσον οἱ τοῖς ἑσῶν χωρεῖν, καὶ κατὰ καιροῦς τρεῖς· πρὶν δοξασθῆναι Χριστὸν τῷ Πατρὶ· μετὰ τὸ δοξασθῆναι τῇ Ἀναστάσει (68)· μετὰ τὴν εἰς οὐρανούς· Ἀνάβασιν, ἢ ἀποκατάστασιν, ἢ ὅ τι χρὴ λέγειν. Ἀπλοῖ δὲ ἡ πρώτη τῶν νόσων, καὶ ἡ τῶν πνευμάτων κάθαρσις, οὐκ ἀνευ Πνεύματος δηλαδὴ γενομένη· καὶ τὸ μετὰ τὴν οἰκονομίαν ἐμφύσημα, σαφῶς ὅν ἐμπνευσίς θεϊοτέρα· καὶ ὁ νῦν μερισμὸς τῶν πυρίνων γλωσσῶν, ὃ καὶ πανηγυρίζομεν (69). Ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον, ἀμυδρῶς· τὸ δὲ δεύτερον, ἐκτυπώτερον· τὸ δὲ νῦν, τελειώτερον, οὐκ ἔτι ἐνεργεῖα παρὸν, ὡς (70) πρότερον, οὐσιωδῶς δὲ, ὡς ἂν εἴποι τις, συγγινώμενον τε καὶ συμπολιτευόμενον. Ἐπερπε γὰρ, Υἱοῦ σωματικῶς ἡμῖν ὁμιλήσαντος, καὶ αὐτὸ φανῆναι σωματικῶς· καὶ Χριστοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἐπανεληθόντος, ἐκείνο πρὸς ἡμᾶς καταλθεῖν· ἐρχόμενον μὲν ὡς Κύριον, πεμπόμενον δὲ ὡς οὐκ ἀντίθεον. Αἱ γὰρ τοιαῦται φωναὶ οὐχ ἤττον τὴν ὁμόνοιαν δηλοῦσιν, ἢ φύσεις (71) χωρίζουσιν.

IB'. Διὰ τοῦτο, μετὰ Χριστὸν μὲν, ἵνα Παράκλητος ἡμῖν μὴ λείπῃ· Ἄλλος δὲ, ἵνα σὺ τὴν ὁμοτιμίαν (72) ἐνθυμηθῇς. Τὸ γὰρ, ἄλλος, ἄλλος ὅς (73)

(66) *Καταρτίσωμεν*. « Componamus. » Sic magno consensu codd. In ed., *καταρτίζωμεν*, « instruamus. »

(67) *Ὀυρανίοις*. Regg. *dm*, *ph*, *Or*. 1, *Savil*, *οὐρανίαις*.

(68) *Τῇ Ἀναστάσει*. Sic plures Regg., novem Colb., *Coisl*. 1, etc. *Deest* τῇ in ed.

(69) *Ὁ καὶ πανηγυρίζομεν*. *Or*. 1, ᾧ καὶ πανηγυρίζομεν. « Cui etiam festum diem consecramus. »

(70) *Ἦς*. *Pass*. addit, *τό*.

(71) *Φύσεις*. Sic plures Regg., octo Colb., *Coisl*. 2, etc. In ed., *φύσιν*.

(72) *Ὁμοτιμίαν*. Quinque Regg., decem Colb., etc., *ἰσοτιμίαν*.

(73) *Ἄλλος ὅς*. « Alium, qualis ego sum. » Sic *Coisl*. 1, *Nicet*. et *Comb*. *Deest* ὅς in ed.

ἐγώ, καθίσταται. Τοῦτο δὲ συνδεσποτείας, ἀλλ' οὐκ
ἀτιμίας ὄνομα. Τὸ γὰρ, ἄλλος, οὐκ ἐπὶ τῶν ἄλλο-
τρίων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὁμοουσίων οἶδα λεγόμενον. Ἐν
γλώσσῃς δὲ, διὰ τὴν πρὸς τὸν Λόγον οἰκείωσιν. Πυ-
ρίναις δὲ, ζητῶ πότερον διὰ τὴν κάθαρσιν (οἶδε γὰρ
ὁ λόγος ἡμῶν καὶ πῦρ καθαρτήριο, ὡς πανταχό-
θεν [74] βουλομένοις ὑπάρχει μαθεῖν) · ἢ διὰ τὴν
οὐσίαν. Πῦρ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πῦρ καταναλίσκον
τὴν μογθηρίαν, καὶ πάλιν ἀγανακτῆς τῷ ὁμοουσίῳ
στενοχωρούμενος. Μεριζομένοις δὲ, διὰ τὸ τῶν χα-
ρισμάτων διάφορον · καθεζομένοις δὲ, διὰ τὸ βασιλι-
κὸν, καὶ τὴν ἐν τοῖς (75) ἁγίοις ἀνάπαυσιν· ἐπεὶ καὶ
Θεοῦ θρόνος τὰ χερουβίμ. Ἐν ὑπερώῳ δὲ (εἰ μὴ τῷ
περιεργότερος εἶναι δοκῇ τοῦ δέοντος), διὰ τὴν ἀνά-
βασιν τῶν δεχομένων, καὶ τὴν χαμέθεν ἔπαρσιν· ἐπεὶ
καὶ ὕδασι θεοῖς ὑπερῷά τινα στεγάζεται, δι' ὧν
ὑμνεῖται Θεός. Καὶ Ἰησοῦς αὐτὸς ἐν ὑπερώῳ τοῦ
μυστηρίου κοινωνεῖ τοῖς τὰ ὑψηλότερα τελουμένοις,
ἵνα ἐκεῖνο παραδειχθῇ, ὅτι τὸ μὲν τι καταβῆναι δεῖ
Θεὸν πρὸς ἡμᾶς, ὃ καὶ πρότερον ἐπὶ Μωϋσέως οἶδα
γενόμενον, τὸ δὲ ἡμᾶς ἀναβῆναι, καὶ οὕτω γενέ-
σθαι (76) κοινωνίαν Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους, τῆς ἀξίας
συγκιρναμένης ἕως δ' ἂν ἐκάτερον ἐπὶ τῆς ἰδίας
μένῃ, τὸ μὲν περιωπῆς (77), τὸ δὲ ταπεινώσεως,
ἄμικτος ἢ ἀγαθότης, καὶ τὸ φιλόανθρωπον ἀκονῶν-
τον· καὶ χάσμα (78) ἐν μέσῳ μέγα καὶ ἀδιάβατον,
οὗ τὸν πλοῦσιον τοῦ Λαζάρου μόνον, καὶ τῶν ὀρεκτῶν
Ἀβραὰμ κόλπων διείργον, τὴν δὲ γεννητὴν φύσιν καὶ
ρέουσιν, τῆς ἀγενήτου (79) καὶ ἐστηκυίας.

ῥέουσιν, Deus scilicet in sua specula, et homo in humilitate sua, nec bonitas miscbitur, nec benignitas communicabitur; sed erit magnum et inextricabile chaos interjectum⁷⁸, non modo divitem a Lazaro, et expetendo illo Abrahæ sinu dirimens, verum etiam procreatam et fluxam atque caducam naturam, ab increata et stabili.

II'. Τοῦτο ἐκηρύχθη μὲν ὑπὸ τῶν προφητῶν, ὡς ἐν C
τῷ (80), Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ (81)· καὶ, Ἀρα-
παύσεται ἐπ' αὐτὸν ἐπὶ Πνεύματα· καὶ, Κατέβη
Πνεῦμα Κυρίου (82), καὶ ὠδήγησεν αὐτούς· καὶ,
Πνεῦμα ἐπιστήμης ἐμπλήσαν Βεσελεὶλ τὸν ἀρχιτέκ-
τονα τῆς σκηνῆς· καὶ, Πνεῦμα παρουνόμενον·
καὶ, Πνεῦμα ἐξῆραν Ἠλὶαν ἐν ἄρματι, καὶ ζητηθὲν
παρὰ Ἐλισσαίου διπλάσιον· καὶ, πνεύματι ἀγαθῷ
καὶ ἡγεμονικῷ Δαβὶδ ὁδηγούμενός τε καὶ στηριζόμε-
νος. Ἐπηγγέθη δὲ, ὑπὸ μὲν Ἰωήλ πρότερον· Καὶ
ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, Λέγοντος· Ἐκ-
χεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα D

A qualis ego sum, constituit. Hoc porro nomen pa-
rem imperii gradum indicat, non ignominiam. Vox
enim, *alius*, non de alienis, sed de iis, quorum
eadem substantia est, usurpatur. Jam vero in lin-
guis apparet, propter cognationem eam, quam
cum Verbo habet. Cur autem in linguis igneis⁷⁹?
Utrum propter purgationem (ignis autem purgan-
tis Scriptura meminit, quemadmodum cuius dis-
scere promptum est); an vero propter essentiam?
Deus enim noster ignis est⁷⁹, et quidem ignis im-
probitatem absument, discrucieris rursum licet
propter consubstantialiem in angustias reductus.
Atque in disperitis quidem linguis apparet⁷⁹, ob
gratiarum diversitatem; sedentibus autem⁷⁹,
propter regæ dignitatis excellentiam, ejusque su-
per sanctos requiem; quandoquidem Deus quoque
pro throno cherubinos habet⁷⁹. In cœnaculo vero⁷⁹
(nisi forte curiosius quam par sit, ista persequi
videor), propter eorum qui accepturi sunt, ascen-
sionem, atque a terra subvectionem: nam et
cœnacula quædam divinis aquis, a quibus Dei quo-
que laudes celebrantur, regi audivimus⁷⁹. Atque
ipse Jesus, cum sublimioribus rebus discipulos ini-
tiaret, mysterium ipsis in cœnaculo imperit⁷⁹,
ut illud indicetur, et Deum ad nos descendere opor-
tere, quemadmodum olim in Moyse contigisse sci-
mus⁷⁹, et nos ad eum ascendere, sicque Deum
cum hominibus consortium inire, 741 dignitate com-
mista. Quandiu autem uterque in propriis manse-
rit, nec bonitas miscbitur, nec benignitas communicabitur; sed erit magnum et inextricabile chaos interjectum⁷⁸, non modo divitem a Lazaro, et expetendo illo Abrahæ sinu dirimens, verum etiam procreatam et fluxam atque caducam naturam, ab increata et stabili.

XIII. Hic a prophetis quidem prædicatus est, quemadmodum ex his Scripturæ locis patet: *Spiritus Domini super me*⁷⁹: et, *Requiescent super eum Spiritus septem*⁸⁰: item, *Descendit Spiritus Domini, et deduxit eos*⁸¹: ad hæc, Spiritus scientiæ a quo Beseleel, tabernaculi architectus, impletus est⁸²: ac præterea, Spiritus ad iracundiam provocatus⁸³: insuper, Spiritus qui Eliam in curru extulit, ac duplex ab Eliseo postulatus est⁸⁴: adde spiritum bonum et principalem⁸⁵, quo David deducitur et confirmatur. Promissus autem est; prius quidem a Joele his verbis utente: *Et erit in no-*

⁷⁹ Act. II, 3 sqq. ⁷⁹ Dent. IV, 24. ⁷⁹ Act. II, 3. ⁷⁹ ibid. ⁷⁹ Isa. XXXVII, 46. ⁷⁹ Act. I, 13. ⁷⁹ II Reg. XVIII, 33; Act. IX, 37. ⁷⁹ Luc. XXII, 22 sqq. ⁷⁹ Exod. III, 2. ⁷⁹ Luc. XVI, 26. ⁷⁹ Isa. LXI, 1. ⁸⁰ Isa. XI, 2. ⁸¹ Isa. LXIII, 14. ⁸² Exod. XXXV, 30 sqq. ⁸³ Isa. LXIII, 10. ⁸⁴ IV Reg. II, 9 sqq. ⁸⁵ Psal. I, 14.

(74) Πανταχόθεν. Regg. bm, ph, decem Colb., etc., πολλὰχόθεν.

(75) Ἐν τοῖς. Reg. ph et sex Colb., ἐπὶ τοῖς.

(76) Καὶ οὕτω γενέσθαι, etc. Nicet. Συγκιρνωμένου τοῦ θεοῦ ἀξιώματος τῇ εὐτελείᾳ: « Divina maiestate se nostræ vilitati commiscente. » Non bene Billius: « sicque inter Deum et homines consortium iniri, utriusque videlicet dignitate inter se commista; » quasi aliqua esset hominis dignitas cum Deo collata.

(77) Περιωπῆς. Sic Bas. ed. et Comb. Alii, περισπῆς, male. Edit.

(78) Χάσμα, etc. « Vorago, hiatus magnus et impermeabilis. » Plures codices hoc ordine legunt: χάσμα μέγα ἐν μέσῳ.

(79) Γεννητῆρ... ἀγενήτου. Sic plerique optimæ notæ codd. In ed., γεννητὴν... ἀγεννήτου.

(80) Ὡς ἐν τῷ. Sic Regg. et Colb. plures. In nonnullis, ὡς ἐν τῷ. In ed., ὡς ἐν τῷ.

(81) Ἐπ' ἐμέ. Nonnulli codd. addunt, οὗ ἐλεχεν Ἐγώ· ἐπὶ με. « Propterea unxit me. » Sic etiam legerat Billius.

(82) Πνεῦμα Κυρίου. In quibusdam, παρὰ Κυρίου.

vissimis diebus : Effundam de Spiritu meo super omnem carnem (scilicet fide præditam), et super filios vestros et super filias vestras⁸⁵, et quæ sequuntur ; postea autem ab ipso quoque Jesu, qui, ut a Spiritu glorificatur⁸⁷, ita vicissim quoque ipsum glorificat ; quemadmodum et Patrem glorificat, et a Patre glorificatur⁸⁸. Et hæc quidem promissio, quam larga et copiosa est, fore ut in æternum permaneat⁸⁹ ; sive nunc cum his qui per tempus digni erunt ; sive in posterum cum his, qui alterius ævi bonis digni habebuntur ; posteaquam videlicet ipsum per honestam et præclaram vitam rationem integrum servaverimus, ac non hactenus amiserimus

XIV. Hic Spiritus cum Filio quidem rerum creationem et resurrectionem fabricatur. Suadeat tibi istud : Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritui oris ejus omnis virtus eorum⁹⁰ ; et, Spiritus divinus, qui fecit me : Flatus omnipotentis, qui docet me⁹¹ ; et rursus, Emitte Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ⁹². Est etiam ille spiritalis regenerationis auctor. Hujus rei tibi fidem faciat, quod Christus ait : Neminem regnum videre aut accipere posse, nisi qui per Spiritum de super renatus fuerit⁹³, ac per diurnam et lucidam creationem, qua per sese quisque fingitur, a priori generatione, quæ noctis arcanum est, purificatus fuerit. Hic Spiritus, utpote sapientissimus, atque hominum amantissimus, si pastorem nactus fuerit, psalter efficit, oravos spiritus incantantem, atque Israelis regem designat⁹⁴. Si caprarium moros vellicantem, prophetam reddit. Davidem⁹⁵ et Amos⁹⁶ cogita. Si adolescentem pulchræ indolis acceperit, presbyterorum judicem constituit, idque supra quam ætatis ratio ferre videtur. Testis est Daniel⁹⁷, qui leones in lacu superavit. Si piscatores invenerit, Christo irretit, ut orbem universum sermonis reibus cunctantur. Petrum mihi atque Andream accipe, tonitruique filios⁹⁸, qui spiritualia intonuerunt. Si publicanos, ad discipulatum eluatur, atque animarum negotiatores efficit. Testis Mattheus⁹⁹, heri publicanus, hodie evangelista. Si feroces persecutores, zelum commutat, ac Paulus pro Saulis facit, nec minus pios reddit, quam impios offenderat¹. Hic et lenitatis est Spiritus ; et tamen in eos, qui peccant, incitatur. Proinde lenem ipsum et clementem, non autem iracundum experiamur, dignitatem ipsius constantes, ac blasphemiam fugientes, nec eum implacabiliter irascen-

A (δηλατῇ τὴν πιστεύουσιν [83]), καὶ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς ὁμῶν, καὶ ἐπὶ τὰς θυγατέρας ὁμῶν, καὶ τὰ ἐξῆς ὑπὸ δὲ Ἰησοῦ καὶ ὕστερον, δοξαζομένου τε καὶ ἀντιδοξάζοντος, ὡς τὸν Πατέρα, καὶ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς. Καὶ ἡ ἐπαγγελία, ὡς δαφίλης, συνδιακονῶν (84) καὶ συμπαραμένειν, εἴτουν νῦν τοῖς κατὰ καιρὸν (85) ἀξίοις, εἴτε ὕστερον τοῖς τῶν ἐκείσε ἀξιουμένοις, ὅταν ὁλόκληρον αὐτὸ τῇ πολιτείᾳ φυλάξωμεν, ἀλλὰ μὴ τοσοῦτον ἀποβάλλωμεν, καθ' ὅσον ἂν ἁμαρτάνωμεν.

ΔΑ'. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα συνδημιουργεῖ μὲν γὰρ καὶ τὴν κτίσιν καὶ τὴν ἀνάστασιν. Καὶ περὶ τὸ, τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Πνεῦμά τε θεῖον τὸ ποιῆσάν με Ἰησοῦ δὲ παντοκράτορος ἡ διδάσκουσά με καὶ πάλιν Ἐξαποστειλεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαιριεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Δημιουργεῖ δὲ (86) τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν καὶ περὶ τὸ, Μηδένα δύνασθαι τὴν βασιλείαν ἰδεῖν ἢ λυεῖν, ὅς τις μὴ ἄνωθεν ἐγεννηθῇ Πνεύματι, καὶ τὴν προτέραν ἐκαθαρίσθη γέννησιν, ἣ νυκτός ἐστι μυστήριον, ἡμερινῇ καὶ φωτεινῇ διαπλάσει, ἣν καθ' ἑαυτὸν (87) ἕκαστος διαπλάττεται. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα (σοφώτατον γὰρ καὶ φιλανθρωπότατον), ἂν ποιμένα λάβῃ, ψάλτην ποιεῖ, πνευμάτων κωνηρὸν κατεπάδοντα, καὶ βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ ἀναδείκνυσιν (88). Ἐὰν αἰπῶλον συκάμιναν κνίζοντα, προφήτην ἐργάζεται. Τὸν Δαβὶδ καὶ τὸν Ἀμώς ἐνθυμήθητι. Ἐὰν μεράκιον εὐφρὺς λάβῃ, πρεσβυτέρων ποιεῖ κριτὴν καὶ παρ' ἡλικίαν. Μαρτυρεῖ Δανιὴλ, ὁ νικήσας ἐν λάκκῳ λέοντας. Ἐὰν ἀλιεὺς εὐρῇ, σαχηγεύει Χριστῷ, κόσμον ὅλον τῇ τοῦ λόγου πλοκῇ συλλαμβάνοντα. Πέτρον λάβε μοι, καὶ Ἀνδρέαν, καὶ τοὺς υἱοὺς τῆς βροντῆς, τὰ πνευματικὰ βροντήσαντας. Ἐὰν τελώνας, εἰς μαθηταίαν κερδαίνει, καὶ ψυχῶν ἐμπόρους δημιουργεῖ. Φησὶ Ματθαῖος, ὁ χθὲς τελώνης, καὶ σήμερον εὐαγγελιστής. Ἐὰν ὀδώκτα, θερμεύει Χριστῷ, καὶ τὸν ζῆλον μετατίθῃσι, καὶ ποιεῖ Παύλους ἀντὶ Σαύλων, καὶ τοσοῦτον εἰς εὐσέβειαν, ὅσον εἰς κακίαν κατέλαθεν. Τοῦτο καὶ Πνεῦμά ἐστι πρῶτης τοῦ καὶ παροξύνεται τοῖς ἁμαρτάνουσιν. Τοιγαροῦν D πειραθόμεν ὡς πρῶτος, καὶ μὴ ὀργίλου, τὴν ἀξίαν ὁμολογούντες, καὶ τὸ βλάσφημον (89) φεύγοντες, καὶ μὴ βουλθόμεν ἰδεῖν ὀργιζόμενον ἀσυγχώρητα. Τοῦτο κάμει ποιεῖ σήμερον ὑμῖν τολμηρὸν κήρυκα ἢ μὲν

⁸⁵ Joel ii, 28. ⁸⁷ Joan. xvi, 14. ⁸⁸ Joan. viii, 54. ⁸⁹ Joan. xiv, 16. ⁹⁰ Psal. xxxiii, 6. ⁹¹ Job xxxiii, 4. ⁹² Psal. ciii, 50. ⁹³ Joan. iii, 5. ⁹⁴ I Reg. xvi, 12 sqq. ⁹⁵ ibid. 11. ⁹⁶ Amos i, 1. ⁹⁷ Dan. xiii, 45. ⁹⁸ Matth. iv, 18-21. ⁹⁹ Matth. ix, -9. ¹ Act. viii, 5 sqq.

(85) *Πιστεύουσιν*. Regg. bm, ph, etc., πιστεύουσαν.

(84) *Συνδιακονῶν*. Sic Regg. bm, ph, Coisl. 1, etc. In ed., συνδιακονῶν.

(85) *Κατὰ καιρὸν*. « Pro tempore, per tempus. » Minus apte Bill. « ad tempus, » quasi Spiritus gratia ex se « ad tempus » sit.

(86) *Δημιουργεῖ δὲ*. Sic plures Regg. et Colb., Comb., etc. Derst δὲ in ed.

(87) *Ἦν καθ' ἑαυτὸν*, etc. « Supte proposito

animique voluntate, » ut ait Nicetas. « Nam baptismi regeneratio libera, » etc.

(88) *Ἀναδείκνυσιν*. Dno Colb. et Jes. addunt : Ἐὰν νέον ἐκ ποιμένων, ἀριστεὰ κατ' ἀλλοφύλων ἐργάζεται. Ἐχει τὴν κατὰ τοῦ Γολιάθ νίκην τοῦ Δαβὶδ μαρτυροῦσαν τῷ λόγῳ. « Si ex pastoribus juvenem, extraneum prestantiorem efficit. Testis est victoria quam David adversus Goliath reportavit. » Verum Nicetas ista non agnoscit, nec Rufinus

(89) *Βλάσφημον*. Pass., βλασφημῆν.

ὄν (90) οὐδὲν πεισόμενον, τῷ Θεῷ χάρις· εἰ δὲ πει-
σόμενον, καὶ οὕτω χάρις· τὸ μὲν, ἵνα φείσῃται τῶν
μισούντων ἡμᾶς· τὸ δὲ, ἵν' ἡμᾶς ἀγιάσῃ, μισθὸν τοῦ-
τον (91) λαβόντας τῆς ἱερουργίας τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ
τελειωθῆναι δι' αἵματος.

parcat : alterum, ut nos sanctificet, hoc videlicet

tem videre in animum inducamus. Hic me quoque
hodierno die praesidentem et audacem praecone
reddit : si nihil propterea perpessus sum, Deo
sit gratia ; si autem perpessus, sic quoque
Deo gratia : alterum, ut iis, qui nobis infesti sunt,
evangelici ministerii premium consecutos, ut cruenta

IE'. Ἐλάλουν μὲν οὖν ξέναις γλώσσαις, καὶ οὐ πα-
τρίοις (92), καὶ τὸ θαῦμα μέγα, λόγος ὑπὸ τῶν οὐ
μαθόντων λαλούμενος· καὶ τὸ σημεῖον (93) τοῖς ἀπί-
στοις, οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἵν' ἡ τῶν ἀπίστων κατήγο-
ρον, καθὼς γέγραπται· «Οἱ ἐν ἑτερογλώσσοις (94),
καὶ ἐν χειλέσιν ἑτέροις, λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ,
καὶ οὐδ' οὕτως εἰσακούσονται μου (95), λέγει Κύ-
ριος. Ἦκουον δὲ. Μικρὸν ἐνταῦθα ἐπίσχεις, καὶ δια-
πόρησον, πῶς διαιρήσεις τὸν λόγον. Ἐχει γάρ τι ἀμ-
φιβολὸν ἡ λέξις (96), τῇ στιγμῇ διαιρούμενον. Ἄρα
γὰρ ἤκουον ταῖς ἐαυτῶν διαλέκτοις ἑκαστος (97), ὡς
φέρει εἰπεῖν, μίαν μὲν ἐξηγεῖσθαι φωνήν, πολλὰς δὲ
ἀκούεσθαι, οὕτω κτυπούμενον τοῦ ἀέρος, καὶ, ἵν'
εἴπω σαφέστερον, τῆς φωνῆς φωνῶν γινομένων (98)
ἢ τὸ μὲν, Ἦκουον, ἀναπαυστὴν, τὸ δὲ, Λαλοῦντων
ταῖς ἰδίαις φωναῖς, τῷ ἑξῆς προσθετέον, ἵν' ἡ, Λα-
λοῦντων φωναῖς, ταῖς ἰδίαις τῶν ἀκούοντων, ὅπερ
γίνεται, ἀλλοτρίαις· καθὰ καὶ (99) μάλλον τίθεται.
Ἐπειὶ μὲν γὰρ τῶν ἀκούοντων ἀν εἴη μάλλον, ἢ
τῶν λεγόντων, τὸ θαῦμα· οὕτω δὲ τῶν λεγόντων· οἷ
καὶ μέθην καταγινώσκονται, ὅλον ὡς αὐτοὶ θαυμα-
τουργοῦντες περὶ τὰς φωνὰς τῷ Πνεύματι.

ciebant, hoc miraculum fuerit ; in isto autem, eorum qui loquebantur ; utpote qui etiam temulen-
tiae insimulantur, haud dubie, quia ipsi Spiritus operatione novum quoddam miraculum circa voces
designabant.

IC'. Πλὴν ἐπαινετὴ μὲν καὶ ἡ παλαιὰ διαιρέσις C
τῶν φωνῶν (ἦνικα τὸν πύργον φιλοδόμουν εἰ κακῶς
καὶ ἀθέως ὁμοφωνοῦντες, ὥσπερ καὶ τῶν νῦν τολ-
μῶσι τινες)· τῇ γὰρ τῆς φωνῆς διαστάσει συνδιαλυ-
θὲν τὸ ὁμόγνωμον, τὴν ἐχειρήσιν ἔλυσεν· ἀξίπαι-
νετωτέρα δὲ ἡ νῦν θαυματουργουμένη. Ἀπὸ γὰρ
ἐνδὸς Πνεύματος εἰς πολλοὺς χυθεῖσα (1), εἰς μίαν
ἀρμονίαν πάλιν συνάγεται. Καὶ ἔστι διαφορὰ χαρι-
σμάτων, ἄλλον (2) δεσμένη χάρισματος, πρὸς διά-
κρισιν τοῦ (3) βελτίονος· ἐπειδὴ πᾶσαι τὸ ἐπαινετὸν
ἔχουσι. Καλὴ δ' ἂν κἀκείνη λέγοιτο, περὶ ἧς Δαβὶδ
λέγει· Καταπόντισον, Κύριε, καὶ καταδίελε τὰς

² Act. II 4. ³ Isa. xxviii, 11 ; I Cor. xiv 21. ⁴ Act. II, 6. ⁵ Gen. xi, 1 sqq.

(90) Οὐδ'. Deest in Or. 1.

(91) Τοῦτον. Sic Regg. bm, ph et Savil. In ed.,
τοῦτο.

(92) Πατρίοις. Sic sex Regg., quatuor Colb.,
duo Coisl., Par., etc. Mendose in ed., μετρίοις.

(93) Τὸ σημεῖον. Apostolus, I Cor. xiv, 22, ait :
« Linguae in signum sunt, non fidelibus, sed infide-
libus. »

(94) Ἐν ἑτερογλώσσοις, etc. Chrysostomus haec
verba Isaiae tribuit. Habet enim Isa. xxviii, 11 : Διὰ
φουλισμὸν χειλέων, διὰ γλώσσης ἑτέρας, ὅτι λαλή-
σουσι τῷ λαῷ τούτῳ. Quod Vulgata sic vertit : « In
loquela enim labii, et lingua altera, loquetur ad
populum istum. » Legitur etiam I Cor. xiv, 21 : Ἐν
τῷ νόμῳ γέγραπται· Ἐν ἑτερογλώσσοις, καὶ ἐν χει-
λέσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ· « In Lege scri-
ptum est : Quoniam in aliis linguis et labiis aliis

XV. At vero lingua externis, non autem verna-
culis, apostoli loquebantur¹, singularique miraculo
sermo ab his, qui non didicerant, proferebatur ;
signumque illud infidelibus erat, non fidelibus, ut
infidelium accusator esset, sicut scriptum est : Quo-
niam in aliis linguis, et in labiis aliis, loquar populo
huic, nec sic exaudient me, dicit Dominus². Audie-
bant³ autem. Verum hic paululum consiste,
atque ambige quo modo distinguenda sit oratio.
Textus enim nonnullam ambiguitatem habet, in-
terpunctione dirimendam. Utrum enim audiebant
sua quisque dialecto, ita ut, verbi gratia, vox qui-
dem una emitteretur, multae autem audirentur, sic
videlicet pulsato ac perstrepente aere, pluribusque
vocibus, et, ut magis perspicue dicam, ex una voce
effectis : an potius in hoc verbo, Audiebant, punctum
statuendum est ; atque haec verba, Loquentes suis
linguis⁴, cum his, quae sequuntur, iungenda sunt,
ut sic legatur, loquentes linguis, propriis scilicet
audientium, hoc est, externis ; qui etiam sensus
mibi magis arridet. Nam in primo quidem sensu,
eorum potius, qui audiebant, quam qui verba fa-
ciebant, hoc miraculum fuerit ; in isto autem, eorum qui loquebantur ; utpote qui etiam temulen-
tiae insimulantur, haud dubie, quia ipsi Spiritus operatione novum quoddam miraculum circa voces
designabant.

XVI. Quanquam autem laudabilis quoque fuit
vetus illa linguarum divisio (cum scilicet male
atque impie inter se concordantes erant, qui turrim
exstruebant⁵, quemadmodum nunc quoque quidam
facere non verentur), dissoluta simul, cum lin-
guarum divortio, animorum concordia, susceptum
negotium abruptit ; laudabilior tamen est ea, quae
nunc insigni miraculo patrat. Ab uno enim Spi-
ritu in multos diffusa, ad unum concentum rursus
connectitur. Atque gratiarum diversitas est, alia
gratia opus habens, ad discernendum quatenam sit
praestantior ; quandoquidem nulla est, quae laude

D loquar populo huic. » Alludit Apostolus ad Isaiae
contextum jam citatum. Mirum igitur videtur, Nice-
tam de verbis istis pronuntiasse : « Apud Isaiaem non
reperiuntur... vel malitiose subpota sunt, vel per
oblivionem transmissa. »

(95) Μοῦ. Deest in Reg. ph. »

(96) Ἡ λέξις. Deest in Or. 1.

(97) Ἐκαστος. Sic plures codd. In ed., ἑκα-
στοι.

(98) Γινόμενων. Savil. et Comb., γινομένης.

(99) Καθὰ καὶ. Jes., ὅ καὶ.

(1) Χυθεῖσα. Plures Regg. et Colb., χυθεῖσα.

(2) Ἄλλον. Reg. bm, ἀλλ' οὐ. Intelligit Gregorius
« linguarum » donum, quod alio, nempe « inter-
pretationis » dono, opus habet

(3) Τοῦ. Reg. bm, Par., Pass., τῆς.

careat. Quin præclara quoque illa divisio dici possit, de qua loquitur David : *Præcipita, Domine, et divide linguas eorum* *. Quid ita? Quoniam dilexerunt omnia verba præcipationis, linguam dolosam?; tantum non aperte hujusce loci ac tempestatis linguas accusans, quæ divinitatem scindunt. Ac de his quidem hactenus.

XVII. Quoniam autem habitantibus Jerusalem religiosissimis Judeis, Parthis, Medis et Elamitis, Ægyptiis et Libycis, Cretensibus et Arabibus, Mesopotamitis et Cappadocibus meis, linguæ loquebantur, atque ex omni gente, quæ sub cælo est, Judæis, illic (si cui sic cogitare placet) congregatis, operæ pretium fuerit videre, tum quinam hi erant, tum ejus captivitatis. Nam illa Ægyptiaca et **744** Babylonica, præterquam quod circumscripta et certo loco definita erat, jam etiam olim per captivorum reditum soluta fuerat. Illa autem Romana, qua temeritatis et audaciæ adversus salutis auctorem poena expetebatur, nondum acciderat, sed imminabat. Relinquitur igitur, ut hanc captivitatem Antiochicam esse censeamus, iis temporibus non multo antiquiore. Quod si cui hæc expositio minus probatur ut curiosius alieniusque petita (neque enim captivitatem hanc veterem esse, neque in multas orbis partes diffusam); ac probabilior quærit, illud fortasse rectius fuerit existimare, quod cum sæpe, atque a multis, hæc natio exilii causa solum vertere coacta sit, quemadmodum Esdras litterarum monumentis prodidit, aliæ quidem tribus in patriam restitutæ fuerint, aliæ vero in exilio relictæ; quibus, ut verisimile est in multas nationes dispersis, tum temporis quidam adfuerint, et Spiritus miraculi participes exstiterint.

XVIII. Atque hæc a nobis perpensa et considerata sint, quæ etiam ejusmodi esse arbitramur, ut doctrinæ studiosi, ea pro superfluis supervacaneisque nequaquam habituri sint. Quod si quis aliud quidpiam ad hujus diei solemnitatem contulerit, nobis quoque id collegerit. Sed jam concio quidem solvenda est (satis enim longe se porrexit oratio); festi autem celebratio nunquam abrumpenda. Quin potius festum agendum est, nunc quidem corporeo quoque modo, paulo post autem omnino spirituali; illic nimirum, ubi rationes harum rerum purius apertiusque cognoscemus, in ipso Verbo, et Deo, et Domino nostro Jesu Christo, vero eorum, qui salutem consequuntur, festo et exultatione; cum quo gloria et veneratio Patri cum sancto Spiritu, nunc et in sæcula sæculorum. Amen.

* Psal. LIV, 10. * Psal. LI, 6.

(4) *Móvov oúxι*. Sic Coisl. 1, Jes., Savil., Pass., etc. In ed., *μονοῦ*.

(5) *Τίτεc*. Plures codd. addunt *τε*. In aliis, *δέ*.

(6) *Περίγραπoc*. Savil., *περιγράφη*.

(7) *ὑπολαβεῖν*. Reg. ph et Or. 1, *ὑπολαμβάνειν*.

(8) *Ὁὐ περιέρχoc*. Nicet. : « non superflue. »

(9) *Ἀν ἄλλο συνεισφέρη*. Sic plures Regg. et

γλώσσας αὐτῶν. Διατί; «Οτι ἠγάπησαν πάντα τὰ ῥήματα καταποντισμοῦ γλώσσαν δολίαν· μόνον οὐχί (4) φανερώς τὰς ἐνταῦθα γλώσσας κατατιώμενος, ἀλλ' ἐθεότητα τέμνουσιν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοσούτων.

IZ'. Ἐπὶ δὲ τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ εὐλαβεστάτοις Ἰουδαίοις, Πάρθοις, καὶ Μήδοις, καὶ Ἑλαμίταις, Αἰγυπτίοις, καὶ Αἰθίοις, Κρησί τε καὶ Ἀραβί, Μεσοποταμίταις τε καὶ τοῖς ἑμοῖς Καππαδόκαις, ἐλάλουν αἱ γλώσσαι, καὶ τοῖς ἐκ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν Ἰουδαίοις (εἰ τῷ φίλον οὕτω νοσῖν), ἐκείσε συνειλεγμένοις, ἄξιον ἰδεῖν, τί-
νες (5) ἦσαν οὗτοι, καὶ τῆς ποίας αἰχμαλωσίας. Ἡ μὲν γὰρ εἰς Αἴγυπτον καὶ Βαβυλῶνα περιγράφτος (6) τε ἦν, καὶ πάσαι τῇ ἐπανόδῳ λείλυτο. Ἡ δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων οὕτω γεγένητο, ἐμελλε δὲ, εἰσπραξίς οὖσα τῆς κατὰ τοῦ Σωτῆρος θρασυτήτος. Λέγεται δὲ τὴν ὑπ' Ἀντιόχου ταύτην ὑπολαμβάνειν, οὐ πολλὸν τούτων οὖσαν τῶν καιρῶν προεσφύεραν. Εἰ δὲ τις ταύτην μὲν οὐ προσίεται τὴν ἐξήγησιν, ὥς περιεργότεραν (οὕτε γὰρ παλαιὰν εἶναι τὴν αἰχμαλωσίαν, οὐτ' ἐπὶ πολλὴ τῆς οἰκουμένης χεθεῖσαν), ζητεῖ δὲ τὴν πιθανωτέραν, ἐκεῖνο ἴσως ὑπολαβεῖν (7) ἄμεινον, ὅτι πολλάκις, καὶ ὑπὸ πλείονων, τοῦ ἔθνους μεταναστάντος, ὥς τῷ Ἑσδρά ἱστορεῖται, αἱ μὲν τῶν φυλῶν ἀνέσωθησαν, αἱ δὲ ὑπελείφθησαν· ὧν εἰκὸς διασπαρυσθῶν εἰς ἔθνη πλείονα, τῇνικαῦτα παρῆναι τινὰς, καὶ μετέχειν τοῦ θαύματος.

III'. Καὶ ταῦτα προεξηγῶνται τοῖς φιλομαθέσιν, ἴσως οὐ περιέρχως (8). Καὶ οἱ ἂν ἄλλο συνεισφέρη (9) τις εἰς τὴν παρούσαν ἡμέραν, καὶ ἡμῖν τοῦτο ἔσται συνειλωχός (10). Ἡμῖν δὲ τὸν μὲν σύλλογον ἤδη διαλυτόν (ἱκανὸς γὰρ ὁ λόγος), τὴν δὲ πανήγυριν οὐδέποτε. Ἄλλ' ἑορταστέον (11), νῦν μὲν (12) καὶ σωματικῶς, μικρὸν δὲ ὕστερον ὅλον πνευματικῶς· ἐνθα καὶ τοὺς λόγους τούτων εἰσόμεθα καθαρώτερον καὶ σαφέστερον, ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ, καὶ Θεῷ, καὶ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῇ ἀληθινῇ τῶν σωζομένων ἑορτῇ, καὶ ἀγαλλιᾶσαι· μεθ' οὗ ἡ δόξα καὶ τὸ εἶδος τῷ Πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ (13) εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων (14). Ἀμήν.

nunc et in sæcula sæculorum. Amen.

Coisl. 1. In ed., *ἀν συμπέρη*.

(10) *Συνειλωχός*. Sic Bas., Savil. et Pass. In ed., *συνειληγός*.

(11) *ἑορταστέον*. Pass. addit, *ἡμῖν*, « festum nobis agendum est. »

(12) *Μέρ*. Deest in Or. 1.

(13) *Καί*. Nonnulli addunt, *ἀεὶ*, « semper. »

(14) *Τῶν αἰώνων*. « Sæculorum. » Sic Reg. ph et Coisl. 2. Deest in ed

745 MONITUM IN ORATIONEM XLII.

I. Jam medio circiter Maio anni 381 plerique Orientales episcopi, ad concilium a Theodosio imperatore vocati, Constantinopolim advenerant. Damnata primum in synodo Maximi Cynici ordinatione, Gregorius, licet clamans et reluctans, unanimi Patrum suffragio Constantinopolitanæ Ecclesiæ præficitur. Non multo post moritur Meletius, Antiochenæ sedis antistes, vir sanctitate et doctrina conspicuus, qui paulo ante, concordiae magis, quam propriæ utilitati consulens, Paulinum una secum in episcopali sede collocari permiserat, ea tamen lege, ut, extincto altero, alter solus Antiochenæ sedis episcopus agnosceretur. Verum post Meletii mortem, juniores præsules litem hac de re movere cœperunt, et de eligendo successore, magno cum tumultu, in synodo tractare aggressi sunt. Gregorius vero, pacis et æquitatis studiosissimus, quique, defuncto Meletio, primas in concilio tenebat, ad sanio rem mentem blandis sermonibus turbarum artifices revocare conatur. Ob omnium oculos ponit, quanta Ecclesiæ mala pepererit præcedens Antiochenum schisma, cujus causa Oriens simul et Occidens in duas jam adversas partes miserabiliter scissi fuerant, et quam graviora adhuc imminerent, si præsul alter Meletii loco subrogaretur. Eos igitur amanter hortatur, ut Paulinum jam senio gravatum, solum absque collega sedere sinant, ac deinde, cum iste e vita excesserit, alterum more majorum eligant. At irrita plane fuere illius vota; imo Gregorium obnixè rogant amici, ut cæteris assentiat; quod perhorrescens Theologus, secum tandem abdicandi consilium iniiit, ac de synodo recessit. Interea Constantinopolim adveniunt Ægyptii ac Macedones episcopi, qui minus Gregorio quam Orientalibus præsulibus infensi, ipsius electoribus negotium facessunt, quod, contra Ecclesiæ leges et canones, Gregorium jam Sasimorum episcopum Constantinopolitanæ Ecclesiæ præfēcissent, aliaque permulta moventes, majus discordiarum incendium excitarunt. In tanta rerum confusione, Gregorius, solitudinis amore flagrans, ac « veluti generosus quidam equus, ut ipse loquitur (15), vinculorum, quibus adhuc tenebatur, impatiens, » arrepta dissidiorum occasione, in mediam prosiliens synodum, plura, quæ carmine de vita sua (16) intexuit, præfatus, sese, ut alter Jonas, ad sedandam tempestatem offert, ac discedendi facultatem exposcit. Turbatus ab tale propositum episcopis, quidve agerent incertis, licet nondum consentientibus, evasit Gregorius, eandem discedendi licentiam ab imperatore petiturus. Quam ubi obtinuit, hanc subinde præclarissimam ac celeberrimam orationem coram centum quinquaginta episcopis, universo clero ac toto fidelium grege habuit.

II. In hac autem oratione, « quæ, » ut loquitur Baronius, « sicis oculis legi non potest, » Constantinopolitanæ Ecclesiæ supremum vale dicturus accedit orator. Primum concilii Patres modeste compellat, ac leviter 746 indicans, eos sane, non errantem ovem in viam reducturos, sed pastorem peregre agentem invisuros, accessisse, administrationis suæ ac doctrinæ rationem reddere, judiciumque publice apud omnes subire non erubescit. Quamobrem gregem sibi creditum contestatur, ut, si falsa loquatur, coarguat; sin autem vera, testimonio suo confirmet. Deinde tragica oratione describit, quo in statu Constantinopolitanum gregem repererit, cum illius regimen sibi fuit commendatum. « Hic grex, inquit (n. 2), exiguus erat et imperfectus, ac ne grex quidem, sed parvum quoddam ac tenue gregis vestigium, incompositus, pastore carens, nullis inclusus terminis, nec caula cinctus, oberrans in montibus et speluncis, huc illuc dispersus atque disiectus. » Harum calamitatum causas, ad Christianorum flagitia, ad crudelia præcedentium imperatorum edicta, ad hæreticorum invidiam et persecutiones refert; qui omnes ita Dei benignitatem ad iracundiam provocaverant, ut parum abfuerit, quin totus Christianus orbis in pristinas tenebras, multo sane nona Ægyptiaca plaga graviores, mergeretur. Sed talia fando, horrescit Gregorii mens, ac ideo tam flebile spectaculum ab auditorum oculis retrahit, ut totus in celebranda Dei bonitate et misericordia immoretur. Hinc hæreticos objurgat, qui, numerosa prole inflati, pusillum Gregorii gregem superbe aspernabantur. Ostendit, quam perexiguus incrementis Constantinopolitanæ Ecclesiæ grex, instar populi Israelitici, ad hanc perfectionem, quæ obrectatorum ora premit, mirabiliter evectus sit; nec dubitat quin, Dei auxilio, altius etiam progrediatur. « Multo enim mirabilius est, inquit (n. 6), quod ex tantillo ad tantam magnitudinem pervenerit, quam ut, ex eo statu, quo nunc est, ad summum splendoris gloriæque gradum provehatur, » quod scilicet Deus, non copiosam impietatem aut infinitum pulverem, sed electionis vasa computet. Hunc igitur electum gregem, veritatis pabulo enutritum, curis omnibus conservatum, concilii Patribus, velut præstantissimum donum, offert Gregorius; eosque rogat, ut oculos per circuitum tollant, et videant venerabile presbyterorum cætum, diaconorum modestiam, lectorum concinnitatem, totiusque plebis descendit studium, quibus, veluti floribus, gloriæ coronam, ipsorum oriaturam caput, intexuit.

(15) Carm. De vita sua, vers. 1818 sqq.

(16) Ibid., vers. 1858 sqq.

III. Quamvis sola Constantinopolitani gregis praesentia et inspectio, maximum, ac velut in columna insculptum, tanti pastoris doctrinae apud concilii Patres esset argumentum, nihilominus tamen fidem suam circa sanctissimam Trinitatem apertius declarare non dubitat Theologus, ut agnoscant praesules, ac iudicent, utrum merito necne ipsi invideatur. Patris igitur, et Filii, et Spiritus sancti divinitatem, non multis quidem, sed luce clarioribus argumentis demonstrat. Veneratos Sabellii Ariique errores obiter carpit; et ipse, media ac regia incedens via, Trinitatem in unitate, et unitatem in Trinitate profiteatur. Observat tamen Filii generationem et Spiritus sancti processione, nec intellectum comprehendendi, nec ullis verbis explicari posse, atque contendit, temere adversus divinitatem insurgere, quisquis eas curiosius scrutari praesumat. Tum, eo utens argumento, quo Samuel olim apud Israelitas*, iterum gregem suum contestatur, num in aliqua re infidelem Christi dispensatorem sese exhibuerit, num illius 747 damno, privatae utilitati consuluerit, num eum molestia affecerit. At cum illius agendi ratio, tam in administrando quam in docendo, omnis prorsus vitii ac reprehensionis expertus reperiatur, bonae dispensationis premium a concilii Patribus efflagitat. « Levate nos, inquit (n. 20), diuturnis laboribus fessos, ac recreate. Moveat vos haec canities nostra. Alium subrogate, qui voce non inerudita, qui puris sit manibus, ac curas ecclesiasticas vobiscum simul perferre possit... Cernite hoc corpus meum, senio scilicet, morbo et labore confectum. » Eosdem obtestatur per ipsam Trinitatem, quam colunt, ut votis non abnuant, sed ipsi missionis libellum praesent. Hoc unum tantum exposcit, ut successorem eligant, qui aemulationem potius quam misericordiam moveat; ac de sufficiendi pastoris dotibus pauca praefatus, extremum tandem vale Anastasiae suae, magno S. Sophiae templo caeterisque sacris illius urbis aedibus dicit. Valedicit etiam ipsi episcopali cathedrae, pontificum concilio, sacerdotum coetui, ac reliquis deinceps Ecclesiae ministris, monachis, virginibus, conjugatis, viduis, pauperibus, imperatoribus, aulicis, Orienti simul et Occidenti, « pro quibus, inquit, et a quibus oppugnamur. » Demum exclamans ait: « Valet, angeli hujus Ecclesiae praesides; vale, Trinitas sancta, meditatio mea et decus meum. His velim serveris, et hos serves, meum scilicet hunc populum. Et vos, filii, depositum, quaeso, custodite: mementote lapidationum mearum, » etc.

IV. Hic siluit Theologus, manu deinceps et atramento pugnaturus; nec amplius tanti veritatis praconis vox Constantinopoli personuit. Longius forsitan quam par erat, hanc analyticam synopsim, protraxisse videbimur; sed plurimum nobis arrisere, tum ornatisimae hujus orationis argumentum et sublimitas, tum praclarissimum istud ac inauditum Gregorii factum, quod Sozomenus admirationis quam maxime dignum merito iudicavit. « Mihi quidem, inquit (17), sapientissimum hunc virum, tum ob alia multa, tum maxime in hoc negotio mirari subit. Nam neque fastu elatus est propter facundiam, nec inanis gloriae studio ei Ecclesiae praesidere concepivit, quam pene extinctam et mortuam ipse regendam susceperat; sed repositibus (melius dixisset, consentientibus) episcopis depositum reddidit; nihil de multis laboribus suis conquestus, nihil de periculis quae, adversus haereses decertans, subierat. » Et certe hac in re eximia humilitatis, modestiae et charitatis specimina praebuit Gregorius; unde posteris pretiosissimam sui memoriam summo jure reliquit. Existimasse videtur Baronius hanc orationem pronuntiatam fuisse antequam ab imperatore Theologus discedendi licentiam postulasset. Verum huic sententiae non favet communis eruditorum opinio. Ipsi etiam Bollandistae ei manifeste contradicunt. « Ea est, inquit (18), oratio tricesima secunda, [nunc quadragesima secunda,] quam praecessit congressus cum imperatore, sine cujus licentia non potuisset hanc tam solemnem abdicationem facere. » Idem sentit Tillemontius (19). Praeterea tunc temporis Constantinopoli debebat pius imperator, qui Gregorium benigne exceperat, eumque suffragio suo in Constantinopolitanam sedem ab episcopis evectum, magno plausu confirmarat. Nullatenus igitur Gregorio licuisset ante discedere, quam ipsius discessum probasset Theodosius. Ac mirum sane videri potest, quod tam 748 cito Gregorii votis annuerit. Hinc certo constat Gregorium, Theodosii consensu munitum, istud ultimum vale Constantinopoli pronuntiasse labente Junio anni 381. Perseverabat adhuc synodus. Nam, ut manifestum est ex epistola synodica (20), septimo Idus Julii ejusdem anni ad Theodosium data, Nectarius, post Gregorii discessum, a concilii Patribus Constantinopolitanæ Ecclesiae praefectus est.

* I Reg. xii, 2 sqq.

(17) Hist. lib. vii, c. 7, p. 712.

(18) Act. SS. ad 9 Maii, p. 420, col. 2.

(19) T. IX, pag. 485.

(20) Concil., t. II, pag. 946.

ΛΟΓΟΣ MB.

ORATIO XLII^a.

Συντακτήριος (21), εἰς τὴν τῶν ρη' ἐπισκόπων A *Supremum vale, coram centum quinquaginta*
παρουσίαν (22). *episcopis.*

A'. Πῶς ὑμῖν τὰ ἡμέτερα, ὦ φίλοι ποιμένες καὶ συμποιμένες· ὧν ὦρατοι μὲν οἱ πόδες, εὐαγγελιζομένων εἰρήνην καὶ ἀγαθὰ, μεθ' ὧν ἐληλύθατε· ὦρατοι δὲ τὰ πρὸς ἡμᾶς, οἷς εἰς καιρὸν ἐληλύθατε, οὐχ ἵνα πρὸς αὐτὸν πλανώμενον ἐπιστρέψετε, ἀλλ' ἵνα ποιμένα ἐκδημον (23) ἐπισκέψῃσθε; Πῶς τὰ τῆς ἐκδημίας ὑμῖν ἔχει τῆς ἡμετέρας; καὶ τίς ὁ ταύτης καρπὸς, μᾶλλον δὲ, τοῦ ἐν ἡμῖν Πνεύματος, ὃ κινούμεθά τε αἶ, καὶ νῦν κακινήμεθα, μὴδὲν ἴδιον ἔχειν ἐπιθυμούντες, μὴ· ἰσως ἔχοντες; Ἀρὰ γε συνίετε παρ' ὑμῶν αὐτῶν, καὶ καταμανθάνετε, καὶ λογισαὶ τῶν ἡμετέρων ἐστὲ χρηστότεροι; ἢ δεῖ, καθάπερ τοὺς στρατηγίας, ἢ δημοκρατίας, ἢ διοικήσεως χρημάτων λόγον ἀπαιτούμενους (24), δημοσίᾳ καὶ αὐτοὺς ὑποσχεῖν ὑμῖν τὰς εὐθύνas, ὧν διωκόμεν; Οὐ γὰρ αἰσυνόμεθα κρινόμενοι, οἷτι καὶ κρίνομεν ἐν τῷ μέρει, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀγάπης ἀμφοτέρω. Παλαιὸς δὲ ὁ νόμος· ἐπεὶ καὶ Παῦλος τοῖς ἀποστόλοις ἐκινουῦτο τὸ Εὐαγγέλιον· οὐχ ἵνα φιλοτιμησῇται (πρόβω γὰρ τὸ Πνεῦμα πάσης φιλοτιμίας), ἀλλ' ἵνα, ἢ βεβαιωθῇ τὸ κατορθούμενον, ἢ διορθωθῇ τὸ ὑστερούμενον, εἰ ἄρα τι καὶ τοιοῦτον ἦν ἐν τοῖς ὑπ' ἐκείνου λεγομένοις, ἢ πραττομένοις, ὡς αὐτὸς παραδελὸς περὶ ἐαυτοῦ γράφων· Ἐπειδὴ καὶ πνεύματα προφητῶν προσήκουσιν ὑποτάσσονται, κατὰ τὴν εὐταξίαν (25) τοῦ πάντα καλῶς οἰκονομοῦντος καὶ διαιρουῦντος Πνεύματος. Εἰ δὲ ἐκεῖνος μὲν ἴδια καὶ τινα, ἐγὼ δὲ δημοσίᾳ καὶ πᾶσιν ὑπέχω λόγον, μὴδὲν θαυμάσητε. Καὶ γὰρ χρῆζω μᾶλλον ὠφελῆσθαι τῇ τῶν ἐλέγχων ἐλευθερίᾳ, ἢ περ ἐκεῖνος, εἰ τι φανοίμην ἐλλείπων τοῦ δέοντος, μὴ πως εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον. Καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως ἀπολογῆσθαι (26), ἢ ἐν εἰδόσι τοὺς λόγους ποιοῦμενον.

ego autem publice et apud omnes iudicium subeo, ne id vobis mirandum accadat. Nam ego ea, quæ ex libera reprehensione percipitur, utilitate magis opus habeo, quam ille, si qua in re officii partes deseruisse videar, ne alioqui frustra curram, aut cucurrerim¹². Nec vero aliter defensionis munus recte suscipi potest, quam si apud eos, quibus administrationis meæ ratio cognita est, sermo habeatur.

B'. Τίς οὖν ἡ ἀπολογία; Καὶ εἰ μὲν ψευδής, ἐλέγξατε· εἰ δὲ ἀληθής, μαρτυρήσατε ὑμεῖς, ὑπὲρ ὧν, καὶ ἐν οἷς ὁ λόγος. Ὑμεῖς γάρ μοι καὶ ἀπολογία, καὶ

I. Quo pacto res nostræ vobis se habere videntur, o chari pastores et collegæ; quorum et speciosi pedes sunt, annuntiantium pacem et bona⁹, quibuscum huc venistis; et, quantum ad nos attinet, speciosi, utpote, ad quos opportune vos contulistis, non ut errantem ovem in viam reducat, verum ut pastorem peregrinum invisatis? Quo pacto peregrinatio nostra iudicio vestro se habet? Et quis hujus fructus¹⁰, vel, ut rectius loquar, Spiritus in nobis habitantis¹¹, quo et semper movemur¹², et nunc moti sumus, nihil proprium habere cupientes, nec fortasse habentes? Utrum tandem per vosmetipsos intelligitis, et percipitis, ac benigniores rerum nostrarum censores estis? An contra nobis faciendum est, ut, quemadmodum qui militaris imperii, aut gubernationis popularis, aut pecuniarum administrationis rationem exposcuntur, sic nos quoque eorum, quæ a nobis administrata sunt, rationes publice vobis reddamus? Nec enim subire iudicium erubescimus; quandoquidem etiam vicissim iudicamus, atque utrumque cum pari charitate. Velis autem hæc lex est. Nam etiam Paulus Evangelium cum apostolis communicabat¹³; non ut ambitiose se ostentaret; procul enim ab omni gloriæ cupiditate remotus est Spiritus; sed ut, vel confirmaretur quod recte et cum laude gerebat, vel corrigeretur quod officio deerat; si quid tamen hujusmodi erat in iis, quæ ab eo dicebantur, vel agebantur, quemadmodum ipse ostendit, cum de seipso ad hunc modum scribit: *Quoniam et spiritus prophetarum prophetis subjiciuntur*¹⁴, juxta constitutum Spiritus ordinem, 749 qui omnia recte dispensat et dividit. Quod si ille quidem privatim et apud quosdam,

II. Quæ igitur est nostra defensio? Ac si quidem falsa, coarguite; si autem vera, testimonio vestro confirmate, vos, inquam, quorum causa, et

⁹ Isa. lvi, 7; Rom. x, 15. ¹⁰ Galat. v, 22. ¹¹ II Tim. i, 14. ¹² Act. xvii, 28. ¹³ Galat. ii, 2.

¹⁴ I Cor. xiv, 32. ¹⁵ Galat. ii, 2.

^a Alias xxxii, quæ autem 42 erat, nunc 45.

(21) *Συντακτήριος*. Hæc vox, ut exponit Nicetas, idem sonat, ac ἀποκατακτικός, id est, si loqui fas est, « valedictoria oratio. » In hac enim oratione Constantinopolitane plebi supremum vale dicit Gregorius, et ab episcopis centum quinquaginta in concilio conadunatis discedendi facultatem efflagitat. Quod ipsi concessum est. Reg. Henrici codex habet συνακτηριος, pro συντακτήριος. Utraque vox deest in pluribus codd.

(22) *Παρουσία*. Duo Colb. addunt, ἐν τῷ μαρτυρίῳ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας λεχθείς, « ad tamulum

sanctæ Anastasiæ dicta. »

(23) *Ἐκδημον*. Plures codd., συνέκδημον, quod sequitur Billius, et vertit: « peregre, ut vos, agentem. » Nicetas: τὸν ἀπόδημον τῆς πατρίδος ποιμένα· « pastorem a patria peregrinantem. »

(24) *Ἀπαιτούμενους*. In quibusdam, ἀπέχοντας, « recipientes. »

(25) *Κατὰ τὴν εὐταξίαν*, etc. Bill.: « juxta Spiritus constitutionem. » Comb.: « juxta Spiritus disciplinam. »

(26) *Ἀπολογῆσθαι*. Reg. ph. addit, ἔκχατως, « juste, merito. »

apud quos hæc habetur oratio. Vos enim mihi estis defensio, et testes, et gloriæ corona¹⁶, ut ego quæ ex Apostoli verbis aliquid audacter usurpem. Hic grex exiguus quondam erat et imperfectus, quantum quidem oculorum sensu judicari poterat, ac ne grex quidem, sed parvum quoddam et tenue gregis vestigium, aut reliquie, incompositus, pastore carens, nullis terminis inclusus, nec pascui liberi jus habens, nec caula cinctus, oberrans in montibus, in speluncis et cavernis terræ¹⁷, huc illuc dispersus atque disiectus, eoque redactus, ut, qua quamque ovem sors tulisset, contegeretur ac pabularetur, præclareque secum agi duceret, si salutem suam subriperet; non secus videlicet ac grex ille, quem leones expulerunt, aut tempestas dissolvit, aut caligo dissipavit; quem et prophetae lugent, populi Israelitici gentibus traditi calamitatem adumbrantes; et nos etiam luximus, quandiu lucuoso statu res nostræ fuerunt. Nam ipsi quoque revera expulsi et projecti fuimus, atque in montes omnes et colles ob pastoris inopiam dispersi; ac dira quædam tempestas Ecclesiam invasit, et horrendæ belluæ in nos impetum fecerunt, quæ ne nunc quidem, reddita serenitate, nobis parcunt; verum, qua sunt impudentia, potentiores etiam et atrociores, quam tempus ferat, se præbent; atque tristis quædam caligo cuncta occupavit et contexit, multo sane nona illa Ægyptiorum plaga¹⁸, hoc est, alii alios videre potuimus.

750 III. Aique, ut aliquid, quod majorem commiserationem redoleat, dicam, eo scilicet, qui nos afflixi, tanquam parente, fretus: Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos: at tu Pater noster¹⁹: in te oculos conjicimus; præter te alium non novimus; nomen tuum invocamus. Propterea causam dicam, inquit Jeremias, cæterum judicia loquar ad te²⁰. Facti sumus ut a principio, cum non imperantes nobis²¹, et oblitus es testamenti sancti tui, ac misericordias tuas nobis oclusisti. Propterea opprobrium facti sumus dilecto tuo; nos, inquam, Trinitatis adoratores, perfecti perfectæ divinitatis clientes et supplices; nec eo audaciæ prorumpentes, ut quidquam eorum, quæ supra nos sunt, ad nos detrahamus et dejiciamus; nec ita superbi et arrogantes, ut, quod impiæ linguæ ac

μάρτυρες, καὶ καυχῆσεως στέφανος, ἵνα τολμῆσω καγὼ τι τῶν τοῦ Ἀποστόλου νεανιεύσασθαι (27). Τοῦτο τὸ ποίμνιον ἦν, ὅτε μικρὸν τε καὶ ἀτελὲς ἦν, ὅσον ἐπὶ τοῖς ὁρωμένοις, καὶ οὐδὲ ποίμνιον, ἀλλὰ ποίμνης τι μικρὸν ἔχον, ἡ λείψανον, ἀσύντακτον (28), καὶ ἀνεπίσκοπον, καὶ ἀόριστον, μὴτε νομὴν ἐλευθέραν ἔχον, μὴτε μάνδρην περιεχόμενον, πλανώμενον ἐν ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς, ἄλλο ἀλλαχοῦ διεσπαρμένον τε καὶ διεβριμμένον, ὡς ἕκαστον ἔτυχε σκεπόμενον (29), ἡ νεμώμενον, καὶ διακλῆπτον ἀγαπητικῶς (30) τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν· οἷον ἐκεῖνο τὸ ποίμνιον, ὃ λέοντες ἐξώσαν, ἡ ζάλη διέλυσεν, ἡ σκοτόμαινα διεσκέδασεν· ὃ θρηνοῦσι μὲν προφῆται (31), τοῖς τοῦ Ἰσραὴλ ἀπεικάζοντες πάθεσι, παραδεδομένου (32) τοῖς ἔθνεσιν· ἐθρηνήσαμεν (33) δὲ καὶ ἡμεῖς, ἐφ' ὅσον θρήνων ἐπράττομεν ἄξια. Τῷ ὄντι γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐξώσθημεν καὶ ἀπεβρίφημεν, καὶ ἐπὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸν διεσάρχημεν, ὡς ἐν ἐρημίᾳ ποιμένος (34)· καὶ πονηρὸς τις χερμῶν κατέσχε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ δεινοὶ θῆρες ἐπιπεπώκασιν, οἱ μὴδὲ νῦν μετὰ τὴν αἰθρίαν ἡμῶν φειδόμενοι· ἀλλ' ἀναισχυνοῦντες (35) εἶναι, καὶ τοῦ καιροῦ δυνατώτεροι· καὶ σκυθρωπὴ τις σκοτόμαινα ἐπέλαζε πάντα καὶ συνεχάλυψε, πολὺ τῆς ἐνάτης τῶν Αἰγυπτίων πληγῆς βαρυτέρα, τοῦ ψηλαφητοῦ λέγω σκότους, ὅφ' οὐ μικροῦ δεῖν μὴδὲ ἀλλήλους ἰδεῖν ἐδυνήθημεν (36).

Γ'. Καὶ, ἵν' εἴπω τι συμπαθέστερον (37), ὡς πατρὶ τῷ παραδεδωκῆτι θαρρήσας· Ἀβραάμ οὐκ ἔγνω ἡμᾶς, καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἐπέγνω ἡμᾶς· ἀλλὰ σὺ Πατὴρ ἡμῶν εἶ· καὶ πρὸς σὲ βλέπομεν· ἐκτός σου ἄλλον οὐκ οἶδμεν· τὸ νομᾶ σου ὀνομάζομεν. Διὰ τοῦτο ἀπολοῦντοίς, πληρὴ κρίματα λαλήσω πρὸς σὲ, φησὶν Ἱερεμίας, ἐγενόμεθα ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε οὐκ ἤρξας ἡμῶν, καὶ ἐπελάθου διαθήκης ἀγίας σου, καὶ ἀπέκλεισας ἀφ' ἡμῶν τὰ ἐλέη (38) σου. Διὰ τοῦτο ἐγενήθημεν νειδῆος τῷ ἀγαπητῷ σου, οἱ τῆς Τριάδος προσκυνηταί, οἱ τέλειοι τῆς τελείας θεότητος πρόσφυγες· καὶ μὴ τολμῶντές τι τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς εἰς ἡμᾶς κατάγειν (39)· μὴδὲ τοσοῦτον ἐπαίρεσθαι κατὰ τὰς ἀθέους γλώσσας καὶ θεομάχους, ὥστε τὴν δεσποτείαν ποιεῖν ὁμόδουλον· ἀλλὰ παρεδόθημεν δηλαδὴ διὰ τὰς ἄλλας (40) ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ τὸ μὴ

¹⁶ I Thess. II 19. ¹⁷ Hebr. XI 38. ¹⁸ Exod. X, 21.

¹⁹ Isa. LXIII, 16. ²⁰ Jerem. XII, 1. ²¹ Isa. LXIII, 19.

(27) *Νεανιεύσασθαι*. Or. 2, παρρησιάζεσθαι, «cum fiducia loqui.»

(28) *Ἀσύντακτον*. Reg. ph, ἀσύντακτον.

(29) *Σκεπόμενον*. «Contegeretur.» Sic Reg. ph, Coisl. 2, Or. 2, etc. Nicetas exponit, κρυπτόμενον, «absconderetur.» In ed., σκεπόμενον, quod vertit Bill. «regeretur.»

(30) *Διακλῆπτον ἀγαπητικῶς*. Sic unus Colb., Gabr., Comb. Sic etiam videtur legisse Nicetas. Deest ἀγαπητικῶς in ed.

(31) *Προφῆται*. In sacro textu Ezech. XXXIV, 12, ποιμένες, «pastores.»

(32) *Παραδεδομένου*. Sic plures codd. In ed., παραδεγομένου.

(33) *Ἐθρηήσαμεν*. Sic Or. 2 et Comb. In ed., ἐθρηνώσαμεν.

(34) *Ὡς ἐν ἐρημίᾳ ποιμένος*. Or. 2, ὡς ἐν ἐρημίᾳ ποιμένες, «quasi in vastitate dispersi pastores.»

(35) *Ἀναισχυνοῦντες*. Hic significare videtur Gregorius hæreticorum impudentiam ad id audaciæ prorupisse, ut, ne quidem a pio imperatore Theodosio, comprimī possit.

(36) *Ἐδυνήθημεν*. Tres Colb. et Comb., ἔδυνήθημεν.

(37) *Συμπαθέστερον*. Par., συντομώτερον, «brevius.»

(38) *Τὰ ἐλέη*. In nonnullis, τὸ ἔλεος.

(39) *Κατάγειν*. In quibusdam, καταγαγεῖν.

(40) *Ἀλλας*. In nonnullis, πολλάς, «multa.»

ἀξιως τῶν ἐντολῶν σου ἀναστραφῆναι· ἀλλ' ἐπίσω τῆς διανοίας ἡμῶν τῆς πονηρίας (41) πορευθῆναι. Διὰ τί γὰρ ἕτερον ἀνδράσιν ἀδικωτάτους καὶ πονηροτάτους παρὰ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν; Ὁ πρῶτος (42) Ναβουχοδονόσορ ἐξέβληψεν ἡμᾶς, ὁ μετὰ Χριστὸν κατὰ Χριστοῦ μανείς, καὶ διὰ τοῦτο μισήσας Χριστὸν, ὅτι δι' αὐτοῦ σέσωστο· καὶ τῶν ἱερῶν βιβλίων τὰς ἀθέους θυσίας ἀντιλαμβάνων. Κατέφαγε με, ἐμερίσατό (43) με, ἐκάλυψέ με σκότος λεπτὸν, ἵνα μὴ ἀποστῶ, μηδὲ θρηγῶν, τῆς Γραφῆς. Εἰ μὴ ὅτι Κύριος ἐδόθησέ μοι, καὶ χερσὶν ἀνθρώπων δικαίως αὐτὸν παρέδωκεν (44), ἐκτοπίσας εἰς Πέρσας, (οἷα τὰ τοῦ Θεοῦ (45) κρίματα!) καὶ ὑπὲρ αἱμάτων ἀνθρώπων αἷμα ἐχέθη δικαίον, ἐνταῦθα μόνον οὐδὲ μακροθυμῆσαι ἀνασχομένης (46) τῆς δίκης, παραβραχὺ παρόψκησε τῷ ᾧδῃ ἢ ψυχῇ μου. Ὁ δεύτερος, οὐδὲν (47) ἐκείνου φιλανθρωπότερος, ὅτι μὴ καὶ βαρύτερος, ὅσω τοῦ (48) Χριστοῦ φέρων ὄνομα, ψευδοχριστός ἦν, καὶ Χριστιανοῖς βάρος ὁμοῦ τε καὶ ὄνειδος (49), οἷς καὶ τὸ ποιεῖν ἄθεον, καὶ τὸ πάσχειν ἄδοξον· τῷ μηδὲ ἀδικεῖσθαι δοκεῖν, μηδὲ τὸ μεγαλοπρεπὲς ὄνομα τῷ πάσχειν προσεῖναι (50) τὴν μαρτυρίαν· ἀλλὰ κἀνταῦθα κλέπτεσθαι τὴν ἀληθειαν, πάσχοντας ὡς Χριστιανούς, ὡς ἀσεβεῖς κολάζεσθαι. Οἱμοι, ὅτι ἐπλουτήσαμεν ἐν τοῖς κακοῖς, ὅτι πῦρ κατέφαγε τὰ ὥραία τῆς οἰκουμένης. Τὰ κατάλοιπα τῆς κάμψης κατέφαγεν ἡ ἀρχὴ, καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς ἀκρίδος κατέφαγεν ἡ ἐρυσίλη· εἶτα ὁ βροῦχος, εἶτα οὐκ οἶδ' ὅ τι πρὸς τοῦτοις, καὶ (51) ἄλλο ἐπ' ἄλλω κακῷ φυόμενον. Τί ἂν τις ἐκτραγυδοίη πάντα τὰ τοῦ καίρου κακὰ, καὶ τὴν τότε κατασχούσαν ἡμᾶς, εἴτε εἰσπραξὶν χρὴ λέγειν, εἴτε δοκιμασίαν καὶ πύρωσιν; Πλὴν ὅτι διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ προήλθομεν εἰς ἀναψυχὴν εὐδοκίᾳ τοῦ σώζοντος Θεοῦ.

oriens. Quid autem omnia illius temporis mala tragica oratione prosequi attinet, eamque, quæ tum nos invasit, sive penam dicere convenit, sive explorationem ac purgationem? Cæterum transivimus per ignem et aquam²², ac benigna Salvatoris voluntate in refrigerium prodiiimus.

Δ'. Ἄλλ' ὁ μοι λέγειν (52) ἀπ' ἀρχῆς ὁ λόγος ὤρμητο· τοῦτο τὸ γεώργιον ἦν, ὅτε μικρόν τε καὶ πενιχρόν ἦν, καὶ (53) οὐχ ὅπως Θεοῦ, τοῦ τὸν κόσμον ὅλον γεωργήσαντός τε καὶ γεωργούντος τοῖς καλοῖς τῆς εὐσεβείας σπέρμασι τε καὶ δόγμασιν, ἀλλ' οὐδὲ πένητος ἐνδὲ τῶν ἐνδεῶν καὶ μετρίων, ὡς γε ἐδόκει· ἀλλ' οὐδὲ (54) γεώργιον ὅλως, οὐδὲ ἀποθηκῶν, οὐδὲ ἄλλω τυγόν, οὐδὲ δρεπάνης ἄξιον· οὐδὲ θημῶν (55), οὐδὲ δράγματα, ἢ δράγματα μικρά τε καὶ ἄσπρα, καὶ οἷα τὰ ἐκ δωμάτων, μήτε χεῖρα πληροῦντα τοῦ

A Deitatis hostes faciunt, dominium in servilem ordinem nobiscum redigatus; sed scilicet propter alia scelera nostra, et quia non, ut mandatis tuis dignum erat, vitæ nostræ rationes instituiamus; verum post pravam nostram mentem et cogitationem ambulavimus. Quænam enim alia causa proferri potest, cur hominibus iniquissimis, atque omnium, quos terra fert, sceleratissimis dediti sumus? Primus Nabuchodonosor nos obtulit, ille, inquam, qui post Christum adversus Christum furore flagravimus, atque ob eam causam Christum invisum habuit, quia per eum salutem consecutus fuerat; ac sacros libros eum impiis sacrificiis commutavit. *Devoravit me, in partes distraxit me*²³: contexerunt me tenebræ tenues²⁴, ut, ne lugens quidem, a verbis Scripturæ recedam. Nisi quia Dominus adjuvit me²⁵, atque ipsum (qualia Dei judicia!) in Persidem ejectum, iniquorum manibus, ut merebatur, tradidisset, imo sceleratus cruor in ultionem innoxii sanguinis juste effusus fuisset (hic solum justitia quidem longanimitate uti non sustinuit), *propemodum habitasset in inferno anima mea*²⁶. Secundus nihilo humanior illo fuit, imo eo etiam acerbior, quod Christi nomen ferens, pseudochristus erat, Christianisque onus simul et dedecus, quibus et facere impium, et pati inglorium erat; quod ne injuriam quidem accipere viderentur, nec illustre martyrii nomen cruciatibus accederet; verum hic quoque fucus veritati fieret, ut qui tanquam Christiani patiebantur, tanquam impij cruciatu afficerentur. Heu me! quia **751** in malis divites et copiosi exstitimus, quia *ignis speciosa terræ comedit*²⁷. *Residuum erucæ comedit locusta, et residuum locustæ comedit rubigo*²⁸; tum bruchus, ac postea nescio quod aliud atque aliud malum subinde ex-

IV. Enimvero, ut eo se, unde digressa est, oratio referat: hæc segēs parva quondam et inops erat, ac non modo Deo, qui pulchris pietatis seminibus et doctrinis totum orbem terrarum excoluit, atque excolit, sed ne paupere quidem, ac tenui homunculo digna, ut quidem videbatur: imo nec segēs omnino, nec horreis, nec area fortasse, nec falce digna: nec etiam acervi, nec manipuli, aut certe parvi et immaturi, et quales sunt tectorum, nec messoris manum implentes, nec eorum, qui pei-

²² Jer. LI, 34. ²³ Psal. LIV, 6. ²⁴ Psal. XCIII, 17. ²⁵ ibid. ²⁶ Joel I, 19. ²⁷ ibid. 4. ²⁸ Psal. LXV, 12.

(41) Πονηρίας. Deest in Or. 2.

(42) Ὁ πρῶτος. Julianum imperatorem intelligit.

(43) Ἐμερίσατο. In quibusdam, ἐμερίσατο.

(44) Παρέδωκεν. Or 2, παραδίδωκεν.

(45) Τὰ τοῦ Θεοῦ. Sic quinque Regg. Deest totū in ed.

(46) Ἀνασχομένης. In alijs, ἀνεχομένης.

(47) Οὐδέν. Sic plures codd. In ed., οὐδέ.

(48) Ὅσω τοῦ. Reg. bm et tres Colb., ὅσω τό.

(49) Χριστιανοῖς. βάρος ὁμοῦ τε καὶ ὄνειδος.

Sic Reg. bm, aliique plures. In ed., Χρ. ὄνειδος.

(50) Ὁρῶμα τῷ πάσχειν προσεῖναι. Sic Regg. bm, ph, Par. et Gabr. Deest τῷ πάσχειν in ed.

(51) Καλ. Rejicit Combelsius.

(52) Ὁ μοι λέγειν. Sic plerique codd. In ed., ὁ μὴ λέγειν.

(53) Καλ. Deest in nonnullis.

(54) Ἄλλ' οὐδέ. Sic plerique codd. Deest ἄλλ' in ed.

(55) Θημῶν. Reg. bm, θημωνίων.

transeunt, benedictionem illicientes ³⁰. Talis seges, A
taptilla messis nostra erat; magna tamen, et spicis
copiosa, et pinguis, apud eum, qui abscondita in-
tuetur, et tali agricola digna habebatur illa, quam
animarum valles multiplicanti, cum recta doctrina
excoluntur; quamvis nec in vulgus notā esset, nec
in unum cogeretur, sed paulatim colligeretur, non
secus ac stipula in messe, et racemulus in vinde-
mia, cum nullus est botrus ³¹. Quin illa quoque, et
quidem admodum tempestive, mihi videor adjectu-
rus, ut sicut præmaturam in deserto Israellem in-
veni ³², et ut unum aut alterum acinum in immatu-
ro botro maturum, Domini quidem benedictione
servatum ³³, ac primitiis consecratum, adhuc ta-
men parvum et rarum, nec os comedentis implem-
tem: atque etiam, ut signiferum lignum in colle, et
malum navis in monte ³⁴, aut si quid aliud est sin-
gulare, nec multis conspicuum. Atque hæc quidem
pristina nostra paupertas et mœstitia fuit.

V. Ex quo autem tempore Deus, qui pauperem
facit et ditat, qui mortificat et **752** vivificat ³⁵,
qui sola voluntate omnia facit atque immutat, qui
ex nocte diem facit, ex hieme ver, ex tempestate
tranquillitatem ³⁶, ex siccitate pluviam ³⁷; idque
plerumque unius iusti, diuturna persecutione ve-
xati precibus permotus; qui denique mansuetos in
altum suscipit, ac peccatores usque ad terram hu-
miliat ³⁸, illud secum dixit: *Videns vidi afflictionem
Israelis* ³⁹: nec luto, nec laterum conficiendorum
labore diutius opprimuntur; ac locutus visitavit, et
visitans salutem attulit, populumque suum eduxit
in manu potenti et brachio excelso, in manu Moysis
et Aæron electorum suorum ⁴⁰. Quid sit, et quid
mirum perpetrat? Ecce nimirum, quæ memoriæ
proditæ, et litterarum monumentis commendata
circumferuntur. Nam et miracula in via edita,
magnumque illum strepitum taceam, ac rem uno
verbo complectar; Joseph unus in Ægyptum profi-
ciscitur ⁴¹, ac sexcenta hominum millia non multo
post ex Ægypto excedunt ⁴². Quid hoc admirabilius
aut illustrius divinæ magnificentiae argumentum,
cum ex rebus perditis ac deploratis, iter secundis
aperire voluerit? Promissionis terra per unum ho-
minem odio habitum sorte distribuitur, atque is,
qui venditus fuerat, gentes sedibus pellit, ipseque
in gentem magnam constituitur, ac parva illa pro-

A
θερίζοντος (56), μητε τῶν παριόντων εὐλογίαν προ-
καλοῦμενα. Τοιοῦτον ἡμῶν τὸ γεώργιον, τοσοῦτον τὸ
θέρος· μέγα μὲν, καὶ εὐσταχὺ, καὶ πῶν τῷ θεωρητῇ
τῶν κρυπτῶν, καὶ τοιοῦτου γεωργοῦ πρέπον εἶναι,
ὃ πληθύνουσι κοιλάδες φυγῶν καλῶς τῷ λόγῳ γεωρ-
γουμένων (57)· οὐ μὴν γνωρίζομενον τοῖς πολλοῖς,
οὐδὲ εἰς ἐν συναγόμενον, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν συλλεγό-
μενον, ὡς καλὰ μὲν (58) ἐν ἀμνητῷ, καὶ ὡς ἐπιφυλλῆς
ἐν τρυγητῷ, μὴ ὑπάρχοντος βότρου. Προσθήσειν
μοι δοκῶ κάκεινα, καὶ λίαν κατὰ καιρὸν, ὡς συ-
κῆν (59) ἐν ἐρήμῳ εὗρον τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ὡς βάγα-
μίαν (60) ἣ δευτέραν ὤριμον ἐν ὁρίῳ τῷ βότρου,
εὐλογίαν μὲν Κυρίου τετηρημένην, καὶ ἀπαρχὴν καθ-
ιερωμένην, πλὴν ὀλίγην ἔτι καὶ σπάνιον, καὶ οὐ
πληροῦσαν στόμα ἐσθοντος (61)· καὶ ὡς σημαίαν ἐπὶ
B
βουνού, καὶ ὡς ἱστὸν ἐπ' ὄρους, ἣ εἴ τι ἄλλο τῶν
μοναδικῶν τε καὶ οὐ πλείοσι θεωρουμένων. Ταῦτα
μὲν τὰ τῆς προτέρας τενίας καὶ κατηφείας.

E'. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ πτωχίζων καὶ πλουτίζων θεός, ὁ
θανατῶν καὶ ζωγονῶν, ὁ ποῖων πάντα καὶ μετα-
σκευάζων μόνῳ τῷ βούλεσθαι, ὁ ποῖων ἐκ μὲν νυκτὸς
ἡμέραν, ἐκ δὲ χειμῶνος ἔαρ, ἐκ δὲ ζέλης γαλήνην,
ἐκ δὲ αὐγῶν ἐπομβρίαν· καὶ τοῦτο δι' ἐνὸς δικαίου
πολλάκις εὐχὴν ἐπὶ πολὺ διασχθέντος· ὁ ἀναλαμβάνων
πραεὶς εἰς ὕψος, καὶ ταπεινῶν ἀμαρτωλοῦς ἕως γῆς,
ἐκεῖνο πρὸς αὐτὸν (62) εἶπεν· Ἰδὼν εἶδον τὴν κά-
κωσιν τοῦ Ἰσραὴλ (63)· καὶ οὐ μὴ προσθῶσιν ἔτι
τῷ πλητῇ καὶ τῇ πληνθείᾳ ταρακτωρεῖν· καὶ εἰπὼν,
ἐπεσκέψατο, καὶ ἐπισκεψάμενος ἔσωσε, καὶ ἐξήγαγε,
C
τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν χειρὶ κραταιῇ (64), καὶ ἐν βρα-
χίονι ὀψήλῳ ἐν χειρὶ Μωσῆ καὶ Ἀαρὼν (65) τῶν
ἐκλεκτῶν αὐτοῦ. Τί γίνεται, καὶ τί θαυματουργεῖται;
Ἄ βίβλοι καὶ μνήμαι φέρουσιν. Ἐκτὸς γὰρ τῶν
κατὰ τὴν ὁδὸν θαυμασιῶν, καὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης
βομβήσεως, ἐν εἰπω τι συντομώτατον, Ἰωσήφ εἰς
Αἴγυπτον εἰς, καὶ μυριάδες ἐξήκοντα μετ' ὀλίγον (66)
ἐξ Αἰγύπτου. Τί τοῦτου θαυμασιώτερον, ἢ μεῖζον τῆς
τοῦ Θεοῦ μεγαλονοίας τεκμήριον, ὅταν ἐκ τῶν ἀπό-
ρων θέλῃ πόρον δοῦναι τοῖς πράγμασι; καὶ γῆ τῆς
ἐπαγγελίας κληροδοτεῖται δι' ἐνὸς μισθθέντος, καὶ ὁ
πραεὶς ἔθνη μεθίστησι, καὶ εἰς ἔθνος καθίσταται
μέγα, καὶ ἡ μικρὰ παραφύας ἐκείνη, ἀμπελος εὐ-
κληματοῦσα γίνεται, καὶ τοσαύτη, ὡς ἐπεμβαίνειν
D
μὲν ποταμοῖς, ἐκτείνεσθαι δὲ μέχρι θαλάσσης, ἐξ
ὁρίων (67) εἰς ὅρια πλατυνομένην (68), καλύπτειν δὲ

³⁰ Psal. cxxviii, 6 seqq. ³¹ Mich. vii, 1. ³² Ose. ix, 10. ³³ Isa. lxxv, 8. ³⁴ Isa. xxx, 17. ³⁵ I Reg. ii, 6. ³⁶ Amos v, 8. ³⁷ III Reg. xviii, 45. ³⁸ Psal. lxxvi, 21. ³⁹ Gen. xxxvii, 28. ⁴⁰ Exod. xii, 57.

(56) Τοῦ θερίζοντος. Sic codd. In Par. ed., ὀφ-
ζοντος.

(57) Γεωργουμένων. In nonnullis, γεωργούμενα.

(58) Καλὰ μὲν. Reg. bm, καλὰ μὲν.

(59) Ὡς συκῆ. Tres Regg., Or. 2, etc., ὡς σκο-
πὸν, « ut scopum. » Ose. ix, 10: ὡς σκοπὸν ἐν
συκῇ πρόμιον· « ut scopum in sicu temporaneum. »

(60) Βάγα μίαν. Sic plerique codd. Reg. bm,
βῶγα μίαν. In Isa. lxxv, 8: Ὁν τρόπον εὐρεθήσεται
« ὥς ἐν τῷ βότρου· » Quomodo invenietur acinum
in botro. » In ed. conjunctim, βαγαμίαν.

(61) Ἐσθοντος. In nonnullis, ἐσθοντος.

(62) Ἰδὼν. Duo Regg., quatuor Colb. et Or. 2,

ἐαυτὸν. Mox, εἶπεν. iteg. bm, εἰπὼν.

(63) Τοῦ Ἰσραὴλ. Or. 2, τοῦ λαοῦ μου, « populi
mei. »

(64) Κραταιῇ. Coisl. 2 et Or. 2, κραταιᾷ.

(65) Ἐν χειρὶ Μωσῆ καὶ Ἀαρὼν. Schol.: Ἐαυ-
τὸν ἀνιττέται καὶ μέγαν Βασιλεῖον· « Significat
seipsum et magnum Basilium. » Non probamus
scholiastæ sententiam. Id certe alienissimum est a
Gregorii mente.

(66) Μετ' ὀλίγον. Reg. bm, μετὰ μικρόν.

(67) Ἐξ ὁρίων, etc. Bill. « a montibus ad
montes. »

(68) Πλατυνομένην. Tres Regg., πλατυνομένην.

ὅρη τῷ ὕψει τῆς δόξης, κέδριον δὲ ὑπεραίρεσθαι, καὶ ταῦτα τῶν τοῦ Θεοῦ ἄτινα δὴ τὰ ὅρη ταῦτα, καὶ ἄστινας τὰς κέδρους ὑποληπτέον.

ad fines dilatetur⁴¹, et gloriæ sublimitate montes operiat, et cedrorum magnitudinem superet, et quidem cedros Dei quicumque tandem montes illi, et quæcunque cedri existimandæ sunt.

ζ'. Τοιοῦτον ποτε τοῦτο τὸ ποίμνιον, καὶ τοιοῦτον νῦν, οὕτως εὐεχτοῦν τε καὶ πλάτυνόμενον· εἰ δὲ μήπω τελείως (69), ἀλλ' εἰς τοῦτο γε ταῖς κατὰ μέρος (70) ὀδεύον προσθήκαις· προφητεύω δὲ (71), ὅτι καὶ ὀδεύσον. Τοῦτό μοι τὸ Πνεῦμα προλέγει τὸ ἅγιον, εἰ τι προφητικὸς ἐγὼ, καὶ βλέπων τὰ ἐμπροσθεν· καὶ ἅμα τοῖς προλαβοῦσιν ἔχω θαρβεῖν (72), καὶ λογισμῷ γινώσκειν, ὡς λόγῳ σύντερος. Πολὺ γὰρ παραδοξότερον, ἐξ ἐκείνου τοσαύτην γενέσθαι, ἢ τὴν νῦν οὖσαν εἰς ἄκρον προσιθεῖν λαμπρότητος. Ἐξ οὗ γὰρ συνάγεσθαι ἤρξατο παρὰ τοῦ ζωογονούντος τοὺς νεκροὺς, ὅτι ἄ πρὸς ὅτι, καὶ ἁρμονία πρὸς ἁρμονίαν, καὶ τοῖς ξηροῖς (73) ἐδόθη Πνεῦμα ζωῆς καὶ παλιγγενεσίας, πᾶσαν, εὐ οἶδα, πληρωθῆναι δεῖ τὴν ἀνάστασιν· ὥστε μὴ ὑψούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς οἱ παραπικραίνοντες· μηδὲ σκιάν κρατοῦντες, ἢ ἐν- ὑπνιον ἐξεγειρομένων (74), ἢ ἄβυσς διαπνεούσας, ἢ νῆος ἵχνη καθ' ὕδατος, ἔχριν τι νομιζέτωσαν. Ὀλο- λυζέτω (75) αἶτις, ὅτι πέπτωκε κέδρος. Τοῖς τῶν ἄλλων κακοῖς παιδευέσθωσαν, καὶ μανθάνετωσαν, ὅτι οὐκ εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχός· οὐδὲ ἀνέξε- ται, μὴ ἐν ἐκστάσει διακόβῃ κεφαλὰς δυναστῶν, ὡς ὁ Ἀμβακούμ φησιν, ἢ διακοπτομένη (76) θεότης, καὶ διαρουμένη κακῶς εἰς τε τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχό- μενον· ὡς ἂν μάλιστα καὶ θεότης ὀβριθεῖ καταγο- μένη, καὶ βαρῆθῃ κτίσις ὁμοτιμία θεότητος.

καὶ διαρουμένη κακῶς εἰς τε τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχό- μενον· ὡς ἂν μάλιστα καὶ θεότης ὀβριθεῖ καταγο- μένη, καὶ βαρῆθῃ κτίσις ὁμοτιμία θεότητος.

πρæstet, et quod subest; ut sic maxime, et Deitas contumelia afficiatur, in creaturarum ordinem red- acta, et res creatæ gravetur, Deitati honore adæquatæ.

Ζ'. Δοκῶ μοι κάκεῖνης ἀκούειν τῆς φωνῆς, παρὰ τοῦ συνάγοντος τοὺς συντετριμένους, καὶ τοὺς πε- πιασμένους εἰσδεχομένου· Πλάτυνον τὰ σχοιρίσματά σου ἐτι· ἐκπέτασον εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀρι- στερά· πῆξον, τῶν αὐλαῶν μὴ φέισῃ. Ἐγὼ πα- ραδόξωκά σε, καὶ ἐγὼ βοηθήσω σοι. Ἐν θυμῷ μι- κρῷ ἐπάταξά σε, καὶ ἐν ἐλέῳ αἰωνίῳ δοξάσω σε. Μείζον τὸ μέτρον τῆς φιλανθρωπίας, ὑπὲρ τὸ μέτρον τῆς παιδαγωγίας. Ἐκεῖνα, διὰ τὴν πονηρίαν· ταῦτα, διὰ τὴν Τριάδα (77) προσκυνουμένην. Ἐκεῖνα, διὰ τὴν κάθαρσιν· ταῦτα, διὰ τὴν ἐμὴν δόξαν· ὧς Δο- ξάζω τοὺς δοξάζοντας, καὶ παραζηλῶ τοὺς παρα- ζηλοῦντας. Ἰδοὺ ταῦτα ἐσφράγισται παρ' ἐμοί, καὶ οὗτος ἄλυτος νόμος ἀντιμετρήσεως. Σὺ δὲ μοι περιέχου τῶν τοίχων, καὶ τῶν πλακῶν, καὶ τῆς κ-

A pago vinea lata et palmitibus abundans efficitur, in eamque magnitudinem evadit, ut et supra fluvios ascendat, et usque ad mare extendatur, et a sinibus operiat, et cedrorum magnitudinem superet, et qui-

VI. Talis quondam hic grex erat, talisque rursum nunc, tamque succulentus, lateque se porrigens; ac si nondum perfectionem assecutus, ad eam tamen quotidianis incrementis progrediens, atque etiam, ut auguror, progressurus. Hoc mihi prædicit Spiritus sanctus, si quid vaticinandi arte valeo, futuraque prospicio. Ac simul ex iis, quæ præcesserunt, spem non dubiam concipio, atque ratiocinatione id percipio, utpote rationis alumnus.

B Multo enim mirabilius est, quod ex tantillo ad tantam magnitudinem pervenerit, quam ut ex eo statu, quo nunc est, ad summum splendoris gloriæ- que gradum provehatur. Posteaquam enim semel ab eo, qui mortuos 753 ad vitam revocat, ossa cum ossibus, et commissuræ cum commissuris jungi cœperunt, ac aridis ossibus Spiritus vitæ et regenerationis datus est⁴², resurrectionem per- fectæ expleri necesse est: ac proinde, qui exaspe- rant, non exaltentur in semetipsis⁴³; nec umbram, aut somnium exsurgentium⁴⁴, aut auram persantem, aut navis vestigia aquis impressa tenentes, quid- quam se habere existiment. Ululet pinus, quia ce- cidit cedrus⁴⁵. Ex aliorum malis documentum sibi capiant, ac discant, pauperem nequaquam in finem usque oblivioni fore⁴⁶; nec Divinitatem sese diu- tius cohibituram, quin procerum capita, ut Ha- bacuc loquitur⁴⁷, cum stupore dissectet, utpote quæ ipsa quoque dissecta sit, et male divisa in id quod contumelia afficiatur, in creaturarum ordinem red-

VII. Quin illam quoque ejus, qui contritos colli- git, et oppressos ad se recipit, vocem mihi audire videor: Dilata adhuc locum funiculorum tuorum: extende ad dextram et ad sinistram: fige, atrii ne par- cas⁴⁸. Ego tradidi te, et ego auxiliabor tibi. In parva ira percussi te, in sempiterna autem misericordia glo- rificabo te. Major est mensura benignitatis, quam men- sura correptionis. Priora illa, propter flagitia; hæc, propter Trinitatem adoratam. Illa, ob purgationem; hæc, ob gloriam meam; utpote qui glorifico glorificantes me⁴⁹, et ad iram provoco provocantes me⁵⁰. Ecce hæc signata sunt apud me⁵¹, atque hæc remunerationis inviolabilis lex est. At tu parietes, et tabulas, et scite atque eleganter incisos lapides, et longas por- ticus et ambulacra avide complectebaris, atque

⁴¹ Psal. LXXXIX, 19 seqq. ⁴² Ezech. XXXVII, 7, 10: ⁴³ Psal. LXV, 7. ⁴⁴ Psal. LXXII, 20. ⁴⁵ Zach. XI, 2. ⁴⁶ Psal. IX, 19. ⁴⁷ Habac. III, 13. ⁴⁸ Isa. LIV, 2. ⁴⁹ I Reg. II, 50. ⁵⁰ Deut. XXXII, 21. ⁵¹ ibid. 34.

(69) Τελείως. Duo Regg. et Or. 2, τελείως, « per- fecte. »

(70) Μέρος. Savil., μικρόν, « parvis incrementis. »

(71) Προφητεύω δέ. Sic duo Regg., tres Colb., duo Coisl., etc. Sic legit Bill. In ed., καὶ προφητεύ- σαι δέ.

(72) Θαρβεῖν. Regg. bm, ph, θαρσεῖν.

(73) Τοῖς ξηροῖς. « Aridis ossibus. » Sic Nicetas. Bill. : « siccis rebus. »

(74) Ἐξεγειρομένων. Sic Reg. bm, duo Coisl., Or. 2, Comb. Sic etiam legit Bill. In ed., ἐξαγειρο- μένων, « congregantium. »

(75) Ὀλολυζέτω, etc. « Ululet pinus : » id est, prolapsis majoribus hæreticis, minores lugeant.

(76) Ἡ διακοπτομένη. Sic duo Coisl. In ed., ἡ διακοπτομένη.

(77) Διὰ τὴν Τριάδα, etc. « Propter Trinitatem adoratam, » id est, « propter Trinitatis cultum. »

auro fulgebant, et collucebant, illudque partim aqua instar spargebant, partim quasi arenam aggrebant; nimirum ignorans, præstantiorem esse fidem sub dio degentem, quam copiosam et magnificam impietatem, ac tres in nomine Domini congregatos⁷⁷, plures apud Deum censeretur, quam multos divinitatem abnegantes. An tu universos etiam Chananæos Abrahamo uni antepones⁷⁸? An Sodomitæ uni Lot⁷⁹? An Madianitis Moysi⁸⁰? Peregrinis, inquam, his et hospitibus? Quid? An trecentos illos viros⁸¹, qui cum Gedeone lambebant; tot hominum millibus, qui terga verterunt, inferiores esse contendes? An Abrahamæ vernaculos⁸², numero haud multo plures, multis illis regibus, atque innumerabilibus copiis, quas, quamvis ipsi pauci essent, persecuti tamen sunt atque fugaverunt? Illud autem quomodo intelligendum esse censet: Si fuerit numerus filiorum Israel ut arena maris, reliquæ salvæ fient⁸³? Quo item modo illud: Reliqui mihi septem millia virorum, qui non flexerunt genu ante Baal⁸⁴? Non est ita, non, inquam, ita est. Non in pluribus beneplacitum est Deo⁸⁵.

VIII. Tu quidem myriades numeras, at Deus eos, qui salutem consequuntur; tu infinitum pulverem, ego electionis vasa. Nihil enim apud Deum ita amplum et magnificum est, ut doctrina perpurgata, et anima veritatis dogmatibus instructa atque perfecta. Etenim Deo quidem, qui omnia creavit, et a quo omnia, et in quem omnia⁸⁶, nullum satis dignum munus offerri potest; non modo si unius hominis opus et divitiæ in eam rem impendantur, sed neque si, omnibus omnium hominum operibus et facultatibus in unum cumulatis, eum quispiam honore afficere velit. Nonne cælum et terram ego improbo? dicit Dominus⁸⁷. Et: Qualem domum edificabitis mihi? Aut quis locus requiescit meæ⁸⁸? Quoniam autem infra ipsius dignitatem nobis necessario subsistendum est, quod secundum est, pietatem a vobis postulo, communes illas apud me, ac æquales divitias quibus etiam fortasse splendidissimum quemque superabit, qui gravi inopia premitur, si animi magnitudine præstet. Voluntatis enim est hæc liberalitas et munificentia, non opum et copiarum. Accipiam quidem hæc quoque, ne dubitetis, de manibus vestris. Calcare aulam meam non adjicietis, sed calcabunt eam pedes mansuetorum⁸⁹, qui recte atque sincere me agnoverunt, Verbumque meum Unigenitum, et Spiritum sanctum. Quousque montem sanctum meum hæreditate possidebitis? Quousque arca apud Philistæos? Nunc autem aliquantulum adhuc in alienis luxu-

κομφευσμένης ψηφίδος, καὶ τῶν μακρῶν δρόμων καὶ περιδρόμων, καὶ χρυσῷ κατελάμπου καὶ περιελάμπου, τὸν μὲν, ὡς ὕδωρ ἐσπείρες, τὸν δὲ, ὡς ἄμμον ἐθησαύριζες· ἀγνοῶν, ὅτι κρείσσων (78) ὑπαίθρος πίστις πολυτελοῦς ὁσπεδείας, καὶ πλείους Θεῷ τρεῖς συνηγμένοι ἐν ὀνόματι Κυρίου, πολλῶν μυριάδων (79) ἀρνούμενων θεοῦ ἔτα. Ἡ καὶ τοὺς Χαναναίους ἅπαντας προτιμήσεις ἐνὸς τοῦ Ἀβραάμ; ἢ καὶ τοὺς (80) Σοδομίτας ἐνὸς τοῦ Λώτ; ἢ καὶ Μαδιανίους Μωσέως, τῶν παροίκων καὶ ξένων; Τί δαὶ τοὺς μετὰ Γεδεὼν τριακοσίους, τοὺς λάψαντας ἀνδρικῶς (81), τῶν ἀποστραφεισῶν χιλιάδων (82); τί δαὶ τοὺς οἰκογενεῖς Ἀβραάμ, τοὺς μικρὸν ὑπὲρ τούτους τῷ ἀριθμῷ τῶν πολλῶν βασιλέων, καὶ τῶν τοῦ στρατοῦ μυριάδων, ἄς, καίπερ ὄντες ὅλγιοι, κατεδίωξαν καὶ ἐτρέψαντο; ἐκείνο δὲ πῶς νοεῖς, ὅτι Ἐὰν γένηται ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος (83) τῆς θαλάσσης, τὸ καταλείμμα σωθήσεται; τί δαὶ τὸ, Κατέλιπον ἐναντὶ ἐπακισχυρίλους ἀνδρας, οἵτινες οὐκ ἐκαμψαν γόνυ τῇ Βαβυλῶνι; οὐκ ἐστὶ τοῦτο, οὐκ ἐστίν. Οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν εὐδόκησεν ὁ Θεός.

Η'. Σὺ μὲν ἀριθμεῖς τὰς μυριάδας, Θεὸς δὲ τοὺς σωζομένους· καὶ σὺ μὲν τὸν ἀμέτρητον χοῦν, ἐγὼ δὲ τὰ σκευὴ τῆς ἐκλογῆς. Οὐδὲν γὰρ οὕτω Θεῷ μεγαλοπρεπὲς ὡς λόγος κεκαθαρμένος, καὶ ψυχὴ τελεία τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασιν. Ἄξιον μὲν γὰρ οὐδὲν ἐστὶ τοῦ τὰ πάντα πεποιηκέντος, καὶ παρ' οὐ τὰ πάντα, καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα, δοῦναι Θεῷ καὶ προσενεγκεῖν· μὴ ὅτι μιᾶς χειρὸς ἔργον ἢ περιουσίας, ἀλλ' οὐδ' εἰ πᾶσαν τις τὴν ἐν ἀνθρώποις εὐπορίαν ἢ χεῖρα εἰς ἐν συνενεγκὼν, τιμῆσαι θελήσειεν. Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἔγῳ πληρῶ; λέγει Κύριος· καὶ, Ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετε μοι; ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; ἐπεὶ δὲ τῆς ἀξίας διαμαρτεῖν ἀναγκαῖον, ὁ δευτέρων ἐστίν, αἰτῶ παρ' ὑμῶν τὴν εὐσέβειαν, τὸν κοινὸν πλοῦτον ἐμοὶ καὶ ὁμότιμον, ἐν ᾧ τυγχὼν ὑπερβαλεῖται καὶ τὸν λίαν λαμπρὸν ὁ πᾶν πένης, ἂν ἢ μεγαλόψυχος. Προαιρέσεως γὰρ, οὐκ εὐπορίας ἢ τοιαύτης φιλοτιμίας. Αἰτῶμαι μὲν (84) καὶ ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, εὐ ἴστε. Πατεῖν τὴν αὐλὴν μου οὐ προσθήσετε, ἀλλὰ πατήσουσιν αὐτὴν πόδες πρᾶτων, τῶν ἐπεγνοκώτων ἐμὲ, καὶ τὸν μονογενῆ μου Λόγον, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁγιῶς καὶ γνησίως. Μέχρι τίνος κληρονομήσετε τὸ ὅρος τὸ ἅγιόν μου; μέχρι τίνος ἡ κιδωτὸς παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις; Νῦν δὲ μικρὸν ἐτι ἐντροφέησατε τοῖς ἀλλοτρίοις, καὶ τοῦ βούλεσθαι ἀπολαύσατε. Ὅτι ὃν τρόπον ἐβουλεύσαθε τοῦ ἀποσταθεῖ με, καὶ γὰρ ἀπόσωμαι ὑμᾶς, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

⁷⁷ Matth. xviii, 20. ⁷⁸ Gen. xii, 6 sqq. ⁷⁹ Gen. xix, 1 sqq. ⁸⁰ Exod. ii, 15. ⁸¹ Judic. vii, 5. ⁸² Gen. xiv, 14. ⁸³ Isa. x, 22; Rom. ix, 27. ⁸⁴ III Reg. xix, 18; Rom. xi, 4. ⁸⁵ I Cor. x, 5. ⁸⁶ I Cor. viii, 6. ⁸⁷ Jer. xxxiii, 24. ⁸⁸ Isa. lxxvi, 1. ⁸⁹ Isa. xvi, 10; xxvi, 6.

(78) Κρείσσων. Or. 2, κρείσσων.

(79) Πολλῶν μυριάδων. Sic Reg. bm, quatuor Colb. et Par. Deest μυριάδων in ed.

(80) Τούτ. Deest in quatuor Reg. et Or. 2.

(81) Ἀνδρικῶς. «Forti ac virili proposito.»

(82) Χιλιάδων. Sex Colb., μυριάδων.

(83) Ὡς ἡ ἄμμος. Or. 2, ὥστε ἄμμος.

(84) Αἰτῶμαι μὲν. In nonnullis, αἰτῶμαι γὰρ.

«Hæc accipiam.» Alludit ad ecclesias, quas Arianii occupaverant

riate, ac libidinem vestram explete. Quemadmodum enim me repellendi consilium cepistis, sic ego quoque vos repellam, dicit Dominus omnipotens ⁶⁵.

Θ. Ταῦτα καὶ ἀκούειν λέγοντος ἐδόκουν, καὶ ποι- A οὔτως αἰσθάνεσθαι· καὶ ἐτι πρὸς τοῦτοις, πρὸς μὲν τὸν λαὸν βοῶντος, τὸν ἐξ ὀλίγου πολὺν ἤδη, καὶ συγκείμενον ἱκανῶς ἐκ διεσπαρμένου, καὶ ἐξ ἐλευ- μένου (85) τυχὸν καὶ ἐπιφθονον. Πορεύεσθε διὰ τῶν πυλῶν μου, καὶ πλατύνετε. Μὴ διαπαντὸς δεῖ κάμνειν ὑμᾶς ἐν σκηναῖς κατοικοῦντας, καὶ τοὺς θλίβοντας ὑμᾶς ὑπερφυραίνεσθαι; Πρὸς δὲ τοὺς ἐρεστώτας ἀγγέλους (πειθόμεναι γὰρ ἄλλους ἄλλης προστατεῖν Ἐκκλησίας, ὡς Ἰωάννης (86) διδάσκει με διὰ τῆς ἀποκαλύψεως)· Ὁδοποιήσατε τῷ λαῷ μου, καὶ τοὺς λίθους ἐκ τῆς ὁδοῦ διαφύψατε, ἵνα μὴδὲν ᾖ σκῶλον, μὴδὲ κώλυμα τῷ λαῷ τῆς θείας ὁδοῦ καὶ εἰσόδου· νῦν μὲν ἐπὶ (87) τὰ χειροποίητα, μικρὸν δὲ ὑστερον ἐπὶ τὴν ἀνω Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰ ἐκεῖσε Ἅγια τῶν ἁγίων, ἃ τέλος οἶδα τῆς ἐνταῦθα B κακοπαθείας καὶ συντονίας τοῖς καλῶς ὀδεύουσιν. Ἐν οἷς ἔστε καὶ ὑμεῖς, κλητοὶ ἅγιοι, λαὸς περιούσιος, βασίλειον ἱεράτευμα, σχοίνισμα (88) Κυρίου τὸ κράτιστον, ἀπὸ σταγόνος ποταμῆς ὁλος, ἀπὸ σπινθή- ρος λαμπρᾶς οὐράνιος (89), ἀπὸ κόκκου νάπυος (90) δένδρον, πτηνῶν ἀνάπαυμα.

mini fortissimus, a gutta fluvius integer, a scintilla pis grano arbor ⁷¹, avium requies.

Γ. Τοῦτους δωροφοροῦμεν ὑμῖν, ὦ φίλοι ποιμέ- νες (91), τοῦτους προσάγομεν, τοῦτοις δεξιούμεθα τοὺς ἡμετέρους φίλους, καὶ ξένους, καὶ συνεκδήμους. Τοῦτων οὐδὲν κάλλιον προσενεγκεῖν εἶχομεν (92) ὑμῖν, οὐδὲ λαμπρότερον, ὃν ἔχομεν τὸ μεῖζον ἐπιζη- τέσαντες· ἴν' εἰδῇτε καὶ ξένους ἦντας ἡμᾶς καὶ οὐκ ἐνδεεῖς· ἀλλὰ πτωχοὺς μὲν, πολλοὺς δὲ πλουτιζοντας. Ταῦτα εἰ μὲν μικρὰ καὶ οὐδενὸς ἀξία λόγου (93), πει- σθῆναι βούλομαι, τίνα τὰ μεῖζω καὶ λόγου πλείονος. Εἰ γὰρ τὸ πόλιν τῆς οἰκουμένης ὀφθαλμὸν, γῆς καὶ θαλάσσης οὗτι κράτιστον, ἑφ' ἧς τε καὶ ἐσπερίου λή- ξεως οἶον σύνδεσμον, εἰς ἣν τὰ πανταχόθεν ἄκρα συν- τρέχει, καὶ ὅθεν ἀρχεται, ὡς ἀπὸ (94) ἐμπορίου κοι- νοῦ τῆς πίστεως· εἰ τὸ ταύτην στηρίζει τε καὶ σθε- νῶσαι (95) τοῖς ὑγιαίνουσι λόγοις, τῶν οὐ μεγάλων, καὶ ταῦτα, τοσαύταις δονουμένην γλώσσαις, καὶ οὕτω πανταχόθεν, σχολῇ γ' ἂν ἄλλο τι φανεῖν μέγα καὶ σπουδῆς ἄξιον. Εἰ δὲ τῶν ἐπαινουμένων (96) (ὅτε τι καὶ ἡμῖν τῆς ἐπὶ τοῦτοις φιλοτιμίας), καὶ αὐτοὶ με- ρίδα τινὰ τοῖς ἁρωμένοις τοῦτοις συνεισηγήκαμεν.

IX. Hæc, et loquentem audire, et facientem sen- tire mihi videbar; atque insuper ad populum cla- mantem, ad hunc, inquam, ex parvo magnum jam et copiosum, et ex disperso satis jam coadunatum, et ex miserabili fortassis invidiosum: **755 Incedite per portas meas, et dilatamini** ⁶⁶. An vos in perpetua ærumna versari oportet, in tentoriis commorantes, eosque, qui vos opprimunt, immodica lætitia ef- ferri? Tum etiam ad angelos, quibus hujus urbis cura commissa est, his verbis utentem (nec enim mihi dubium est, quin alii aliarum Ecclesiarum præsides ac patroni sint, quemadmodum in Apo- calypsi Joannes me docet ⁷²): **Sternite viam populo meo, lapidesque e via projicite** ⁶⁷, ne quod offendi- culum aut impedimentum existat quod divinum populi mei iter atque ingressum remoretur, nunc quidem ad manufacta templa, paulo post autem ad supernam Jerusalem, atque illa Sancta sancto- rum, quæ ærumnarum hujus vitæ contentionisque animi finem esse scio, iis, qui rectum iter tenent. Quo in numero vos quoque estis, vocali sancti ⁶⁸, populus eximius, regale sacerdotium ⁶⁹, funiculus Do- flamma sublimis, et in cælum tendens, a sina-

X. Hos vobis largimur, chari pastores, nos offe- rimus, his amicos nostros et hospites ac peregrina- tionis socios excipimus. His nihil pulchrius et illu- strius habemus, quod vobis offeramus, cum id, C quod in bonis nostris præstantissimum est, exqui- sissemus; ut intelligatis, nos, licet externos ac peregrinos, inopia tamen minime laborare; verum pauperes quidem esse, sed multos locupletare ⁷³. Quæ si parva nulloque in pretio habenda sunt, lubens sane audierim quænam majora sint, atque amplioris pretii. Etenim, si civitatem, orbis ocu- lum, terra marique potentissimam, orientalis atque occidentæ oræ velut nodum et vinculum, ad quam, extremi totius terræ fines concurrunt, et a qua, velut a communi fidei emporio, incipiunt; si hanc, inquam, civitatem salutifera doctrina fulcisse ac firmasse haud magnum atque amplum censeri debet, idque cum tot linguis omni ex parte agigaretur, vix certe aliud quidquam magnum ac studio dignum D videri poterit. Si autem præclarum ac laudabile

⁶⁵ Ose. iv, 6. ⁶⁶ Isa. lxii, 10. ⁶⁷ Apoc. ii, 1. ⁶⁸ Isa. lxii, 10; lvii, 14. ⁶⁹ Rom i. 6. ⁷⁰ I Petr. ii, 9. ⁷¹ Math. xiii, 31. ⁷² II Cor. vi, 10.

(85) Ἐξ ἐλευμένου. In quibusdam, ἐξηλεμένου. (86) Ὁς Ἰωάννης. Angeli, de quibus loquitur Joannes, sunt episcopi.

(87) Νῦν μὲν ἐπὶ, etc. Tunc scilicet, ob edictum a Theodosio 10 Januarii 581 promulgatum, Catho- lici, pulsus hæreticis, Ecclesias occupabant.

(88) Σχοίνισμα, etc. « Funiculus Domini fortis- simus, » id est, « pars, » seu « hereditas Domini præstantissima. »

(89) Λαμπρὰς οὐράνιος. Nicetas exponit, πυρρὸς μέγας καὶ ἀέριος, « flamma ingens accensa et in aerem sublata. »

(90) Νάπυος. Reg. ph et Or. 2, σινάπυος.

(91) Ποιμένες. Gabr. et Bill. addunt, καὶ συμποι- μένες, « et collegæ. »

(92) Εἶχομεν. Sic tres Regg., quatuor Coll. et Or. 2. In ed., ἔχομεν.

(93) Οὐδένος ἀξία λόγου. Sic plerique eodd. Deest ἀξία in ed.

(94) Ὁς ἀπὸ. Sic Reg. hm. Deest ἀπὸ in ea.

(95) Σθενώσαι. Duo Coll., Gabr., alique non- nulli, ἐνδυναμῶσαι, « confortasse. »

(96) Ἐπαινουμένων. Reg. hm, Or. 1, Gabr., Comb. addunt, καὶ τιμωμένων.

existimandum est (liceat mihi quoque per vos nonnihil hoc nomine gloriari), aliquam ipsi quoque partem his, quæ videtis, contulimus.

XI. Tolle per circuitum oculos tuos, **756** et A vide, quisquis es, qui doctrinæ nostræ censuram facis. Vide textam hanc gloriæ coronam, pro mercenariis Ephraim, et corona contumeliæ ⁷³. Vide presbyterorum concilium, canitiæ et prudentiæ ornatorum, diaconorum modestiam, non procul ab eodem Spiritu remotorum, lectorum concinnitatem, plebis discendi studium, tam in viris, quam in feminis, virtutis honore paribus; ac rursus virorum, tam in philosophis, quam in simplicioribus, omnibus divinarum rerum sapientiæ præditis; tam in præfectis, quam in subditis, hic videlicet omnibus recte subjectis; tam in militibus, quam in nobilibus, ac studiosis et litteratis, omnibus Dei militibus, cætera quidem placidis et mansuetis, pro Spiritu autem bellicosis, omnibus superiorem senatum B honore afficientibus (ad quem non vilis et abjecta littera, sed vivificans Spiritus aditus aperit), omnibus vere doctis et eruditis, ac Verbi cultoribus; tum etiam feminis, tam quæ in matrimonii fugo Deo magis quam carni astrictæ sunt, quam quæ nuptiarum expertes et liberæ, Deo sua omnia consecrarunt; ac denique tam in juvenibus, quam in senibus, quorum alii ad senectutem præclare gradiuntur, alii vim adhibentes ad comparandam immortalitatem, per meliores spes animo conceptas renouantur.

XII. Hujus coronæ (quod loquor, non secundum Dominum loquor, sed tamen loquar), textoribus nonnihil ipse quoque adjumento sui. Horum quispiam sermonum quoque nostrorum opus est; non eorum quos temere jactavimus, sed, quos amore C complexi sumus; nec meretriciorum (ut quidam nos proscindens dixit, homo, et sermone, et moribus meretriciis), verum admodum etiam gravium et pudicorum. Horum quispiam mei quoque Spiritus fetus ac fructus est, quemadmodum Spiritus eos, qui animum a corpore abduxerunt, gignere conquevit. Hujus rei non dubito quin candidissimos quosque vestrum testes habiturus sim, aut etiam omnes, quandoquidem labore nostro omnes exultis: et Trinitatis confessio, sola est merces, quam a vobis expeto. Non enim aliud quidquam querimus, aut quæzivimus. Virtutem enim mercedis expertem esse oportet, ut virtus maneat, nihil sibi præter bonum ipsum proponens.

XIII. Vultis juvenilius aliquid adjiciamus? Videtisne adversarias linguas **757** mitescentes, atque eos, qui Divinitati bellum indixerunt, nihil jam turbarum nobis facessentes? Id quoque Spiritus, id quoque agriculturæ nostræ est. Non enim sine disciplina docemus, nec adversarios contumeliis et

IA'. Ἄρον κύκλω τοὺς ὀφθαλμοὺς σου, καὶ ἴδε, πᾶς ὁ τῶν ἐμῶν λόγων ἐξεταστής. Ἴδε τὸν στεφάνου τὸν πλακέντα τῆς δόξης, ἀντὶ τῶν μισθωτῶν Ἐφραΐμ, καὶ τοῦ στεφάνου (97) τῆς ὕβρεως. Ἴδε πρεσβυτέρων συνέδριον, πολιὰ καὶ συνέσει τετιμημένων (98), διακόνων εὐταξίαν, οὐ πόρρω τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος, ἀναγνωστῶν εὐκοσμίαν, λαοῦ φιλομάθειαν, ὅσον ἐν ἀνδράσιν, ὅσον ἐν γυναιξί, τὴν ἀρετὴν ὁμοτίμοις· καὶ ἀνδρῶν, ὅσον ἐν φιλοσόφοις, ὅσον ἐν ἀπλουστέροις, πᾶσι σοφοῖς τὰ θεῖα· ὅσον ἐν ἀρχουσιν, ὅσον ἐν ἀρχομένοις, ἐνταῦθα πᾶσι καλῶς ἀρχομένοις· ὅσον ἐν στρατιώταις, ὅσον ἐν εὐγενέσιν, ὅσον ἐν λόγοις καὶ περὶ λόγους, πᾶσι Θεοῦ στρατιώταις, ἡμέροις τάλλα (99), πολεμικοῖς ὑπὲρ Πνεύματος (1), πᾶσι τὴν ἄνω τιμῶσι σύγκλητον (εἰς ἣν οὐ τὸ γράμμα εἰσάγει τὸ πρῶτον, ἀλλὰ τὸ ζωοποιεῖν Πνεῦμα), ἅπανι λογίσις ὡς ἀληθῶς, καὶ τοῦ ὄντως Λόγου θεραπευταῖς· καὶ γυναικῶν, ὅσον ὑπὸ ζυγόν, Θεῷ μᾶλλον ἢ σαρκὶ συνδεμένον (2), ὅσον ἄζυγον καὶ ἐλευθέρων, Θεῷ τὸ πᾶν καθιερωμένον· ὅσον ἐν νέοις, ὅσον ἐν γέροισιν, ὧν τὸ μὲν ἐπὶ γῆρας καλῶς ὀδεύει, τὸ δὲ βιάζεται μένει ἀθάνατον, ταῖς χρεῖταισι τῶν ἐλπίδων ἀνακαινούμενον.

IB'. Τοῦτου τοῦ στεφάνου (ὁ λαλῶ, οὐ κατὰ Κύριον λαλῶ, λαλήσω δὲ ὁμῶς) κάγω τι συνεβαλόμεν (3) τοῖς πλέκουσι. Τοῦτων τις καὶ τῶν ἐμῶν λόγων ἔργον, οὐχ οὕς ἐβρέψαμεν, ἀλλ' οὕς ἡγαπήσαμεν· οὐδὲ τῶν πορνικῶν, ὡς τις ἔφη διασύρουν ἡμᾶς τῶν πόρνων καὶ λόγον καὶ τρόπον, ἀλλὰ καὶ λίαν σωφρόνων. Τοῦτων τις καὶ τοῦ ἐμοῦ Πνεύματος γέννημα καὶ καρπός, ὡς γεννᾷν οἶδε Πνεῦμα τοὺς ἀπανισταμένους σώματος (4). Μαρτυρήσουσιν (5), εὐ οἶδ' ὅτι, καὶ ὑμῶν οἱ ἐγγινώσκοντες, ἢ καὶ πάντες, ἐπεὶ καὶ πάντας ἐγεωργήσαμεν· καὶ μισθός, ἡ ὁμολογία μόνη. Οὐ γὰρ ἄλλο τι ἐπιζητούμεν, ἢ ἐξηγήσαμεν (6). Ἀμισθοῦ γὰρ ἡ ἀρετὴ, ἔνα καὶ ἀρετὴ μέλην, πρὸς τὸ καλὸν μόνον βλέπουσα.

II'. Βούλεσθε προσθῶμέν (7) τι καὶ νεανικώτερον; Ὅρατε τὰς ἐναντίας γλώσσας ἡμερουμένας, καὶ τοὺς θεότητι πολεμοῦντας ἡμῖν ἡσυχάζοντας; Καὶ τοῦτο τοῦ Πνεύματος, καὶ τοῦτο τῆς γεωργίας τῆς ἡμετέρας. Οὐ γὰρ ἀπαιδεύτας παιδεύομεν, οὐδὲ ταῖς ὕβρεσι βάλλομεν, ὅπερ πάσχουσιν οἱ πολλοί, μὴ τῷ

⁷³ Isa. xxviii, 1.

(97) Τοῦ στεφάνου. Bas., τοὺς στεφάνους. Alladit Gregorius ad hæc verba Isaiaæ xxviii, 1: « Væ coronæ superbia ebriis Ephraim. »

(98) Τετιμημένοι. Or. 2 et Comb., τετιμημένοι, « ornatum. »

(99) Τάλλα. In Coisl. 4, τ' ἄλλα.

(1) Πνεύματος. Reg. hm, τοῦ Πνεύματος.

(2) Συνδεμένον. Sic. nonnulli codd. In ed.,

συνδεμένον.

(3) Συνεβαλόμεν. Tillem., συνελαβόμεν.

(4) Σώματος. In quibusdam, τοῦ σώματος.

(5) Μαρτυρήσουσιν, εὐ οἶδα. Sic plures codd. Alii, μαρτυρήσωσιν. In pluribus etiam deest εὐ.

(6) Ἐξηγήσαμεν. In nonnullis, ἐπιζητήσαμεν.

(7) Προσθῶμεν. Reg. hm, προσθῶ.

λόγῳ μαχόμενοι, τοῖς δὲ λέγουσι, καὶ τὴν ἀσθένειαν ἔστιν ὅτε τῶν λογισμῶν ταῖς ὑβρεσι συγκαλύπτοντες· ὥσπερ τὰς σηπίας λόγος ἡμεῖν τὸ μέλαν πρὸ ἐαυτῶν, ἵνα τοὺς θηρεύοντας διαφύγῃσιν, ἢ τῷ λανθάνειν θηράσῃσιν (8). Ἀλλὰ τὸ περὶ Χριστοῦ πολεμεῖν δείκνυμεν, ἐν τῷ μάχεσθαι κατὰ Χριστὸν, τὸν εἰρηνικόν τε καὶ πρῶτον, καὶ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν βασιτάσαντα. Οὕτε εἰρηνεύομεν κατὰ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ὑφιέντες τι διὰ δόξαν ἐπικεικίας· οὐ γὰρ κακῶς τὸ καλὸν θηρεύομεν· καὶ εἰρηνεύομεν ἐν νόμῳ μαχόμενοι, καὶ εἰσω τῶν ἡμετέρων ὅρων (9), καὶ κανόνων τοῦ Πνεύματος. Περὶ μὲν οὖν τούτων οὕτω γινώσκω, καὶ νόμον τίθημι πᾶσι τοῖς ψυχῶν οἰκονόμοις, καὶ τοῦ λόγου ταμίαις (10)· μήτε τῷ σκληρῷ τραχύνειν, μήτε τῷ ὑπεσταλμένῳ καταπαίρειν· ἀλλ' εὐλόγους εἶναι περὶ τὸν λόγον, μηδετέρῳ τὸ μέτρον ὑπερβαίνοντας.

arbitris legem statuo; ut nec per duritiam hominum animos exasperent, nec per submissionem elatos et insolentes efficiant; sed ut prudentes et consulte in fidei causa se gerant, nec in horum alterutro mediocritatem excedant,

ΙΔ'. Αἰεὶ δὲ ἰσως ποθοῦσιν ὑμῖν καὶ τὸν τῆς πίστεως αὐτῆς ἐπιδείξασθαι λόγον, ἥτις ποτὲ ἔστιν ἡ καθ' ἡμᾶς. Ἐγὼ τε γὰρ ἀγιασθήσομαι τῷ συνεχεῖ τῆς μνήμης· ὃ τε λαὸς οὕτως ὀνήσεται, χαίρων, εἴπερ (11) ἄλλω τινι, τοῖς τοιούτοις λόγοις· καὶ ὑμεῖς ἐπιγνώσεσθε, εἰ μὴ μάτην φθορούμεθα (12), τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας, τοῖς μὲν ἀμιλλώμενοι, τοὺς δὲ φθάνοντες (13). Ὅσπερ γὰρ τῶν βρυχίων (14) ὕδατων, τὰ μὲν ἐν βάθει κρύπτεται παντελῶς, τὰ δὲ παφλάζει στενωπορούμενα, καὶ τὴν ἐκρηξιν ὑπσχέεται μὲν ταῖς ἀκοαῖς, μέλλει δὲ εἶτι, τὰ δὲ καὶ ἀναβρῆγγυται· οὕτω καὶ τῶν φιλοσοφούντων (15) περὶ Θεοῦ, ἵνα μὴ λέγω τοὺς παντελῶς ἀγνώμονας, οἱ μὲν πάντῃ κρύφον καὶ λανθάνουσιν ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς (16) τὴν εὐσέβειαν· οἱ δὲ τῆς ὠδίνος ἔγγυς, ὅσοι τὸ μὲν ἀσεβὲς φεύγουσι, τὸ δὲ εὐσεβὲς οὐ παρῆρσιάζονται, εἴτε οἰκονομίᾳ τινὶ χρώμενοι περὶ τὸν λόγον, εἴτε δειλία πρὸς τοῦτο καταφεύγουσιν· ἀλλὰ τὴν μὲν διάνοιαν ὑγιαίνουν, ὥς φασι, τὸν λαὸν δὲ οὐχ ὑγιαίνουν, ὥσπερ ἑαυτῶν οὐκ ἄλλων προστασίαν ἐγχειρισθέντες· οἱ δὲ καὶ δημοσιεύουσι τὸν θησαυρὸν, οὐ στέγοντες τὴν ὠδὴν τῆς εὐσεβείας, οὐδὲ τὸ μόνον σώζεσθαι σωτηρίαν νομίζοντες, εἰ μὴ καὶ ἄλλοις τὸ καλὸν ὑπερβλύσειεν. Μεθ' ὧν ἐγὼ ταῖς τοῖς, ἢ οἷτινες μετ' ἐμοῦ τὴν καλὴν τολμᾶν τολμῶντες ὁμολογεῖν τὴν εὐσέβειαν.

commissos habeant; alii vero thesaurum quoque in medium proferunt, pietatis setum, parturientium instar, retinere nequeunt, nec, quod soli ipsi salutem consequantur, salutem existimantes, nisi

⁷⁶ Matth. xi, 29. ⁷⁷ Isa. liii, 4.

(8) Ἡ τῷ λανθάνειν θηράσῃσιν. «Aut ipsæ latendo veniuntur;» ac sic escam rapiant, cui ipsæ venatu insidiantur. Billius legit, τὸ λανθάνειν, ac reddit: «aut conspectum sui eis (piscatoribus) eripiant.»

(9) Ὅρων. Plures codd., νόμων. In quibusdam, ὅρων, καὶ νόμων, καὶ κανόνων. «Intra limites, et leges, et regulas.»

(10) Λόγου ταμίαις. «Verbi ministris,» quibus eroganda doctrinae munus commissum est.

(11) Εἴπερ. Duo Regg. et tres Colb., ἥπερ.

(12) Φθορούμεθα. Reg. bm, ἐφθορούμεθα.

(13) Φθάνοντες. Or, 2, φθάνοντας.

(14) Βρυχίων. In quibusdam, ὑποβρυχίων.

(15) Φιλοσοφούντων. Hæc exponit Nicetas, quasi de omnibus in universum Christianis a Gregorio dicta. Verum de pastoribus ac præfatis ecclesiasticis tantum dicta esse liquido constat, et cuique legenti manifestum est.

(16) Ἐν ἑαυτοῖς. Sic permulti codd. Deest tv in edit.

A convivii incessimus, quemadmodum plerique faciunt, non cum sermone, sed cum loquentibus confilientes, ac rationum et argumentorum infirmitatem maledictis interdum obtegentes; non aliter ac sepias atramentum ante se vomere aiunt, ut piscatores effugiant, aut ipsæ latendo veniuntur. Verum nos pro Christo bellum gerere hoc argumento planum facimus, quod secundum Christum, qui mitis ac pacatus est ⁷⁶, atque infirmitates nostras portavit ⁷⁷, dimicamus. Nec enim, veræ doctrinæ detrimento, paci studemus, nonnihil remittentes, ut facilitatis et mansuetudinis famam colligamus; non enim quod bonum est male aucupamur: et rursum pacem colimus, legitime pugnautes, atque intra limites nostros Spiritusque regulam nosmet continentes. Ac de his quidem ita sentio, cunctisque animarum dispensatoribus rectæque doctrinæ

XIV. Sed jam fortasse operæ pretium est ipsius quoque fidei doctrinam, quæcunque tandem illa apud nos est, cupientibus vobis indicare. Nam, et ipse per commemorationis assiduitatem sanctitate afficiat: et populus hic utilitatem consequetur, ex huiusmodi sermonibus, si qua alia ex re, mirificam voluptatem capiens: et vos agnoscetis, an non frustra nobis invideatur, dum in manifestanda veritate, illos quidem equare, alios vero antevertere contendimus. Quemadmodum enim subterraneæ aquæ, partim in imo prorsus occultantur; partim in angustias redactæ ebulliunt, atque eruptionem jamjam quidem auribus pollicentur, cæterum adhuc morantur; partim denique in altum erumpunt: ad eundem modum eorum, qui de Deo philosophantur (ut eos, qui omnino improbi ac perfidi sunt, missos faciam), alii abditam omnino atque occultam sibi ipsis pietatem habent; alii a partus doloribus non longe absunt, ii nimirum, qui impietatem ⁷⁵⁸ quidem fugiunt, sed pietatem libero atque intrepido animo minime prædicant, sive consilio quodam in fidei doctrina utentes, sive ob metum atque ignaviam eo confugientes; verum animo quidem et mente sani sunt, ut affirmant, cæterum plebis sanitati minime consulunt, perinde atque ipsi sese, non item alios, suæ curæ ac fidei

in alios quoque bonum hoc redundet. Quo in numero utinam ipse collocet, ac si qui mecum laudabili audacia præditi, et piam doctrinam profiteri non verentur!

XV. Atque unum quidem, idque breve, doctrinæ nostræ argumentum, ac velut in columna insculptum, omnibusque notum, est hic populus, adeo verus ac sincerus Trinitatis adorator, ut ab hac potius vita divelli se passurus sit, quam ut trium horum aliquid a divinitate disjungat. eadem omnes fidei sententia præditi, eodem zelo flagrantes, una et eadem fidei doctrina, et inter se, et nobiscum, et cum Trinitate conjuncti atque connexi. Ut autem brevi singula percurram, quod principii expertus est, et principium, et id quod cum principio est, unus est Deus. Nec vero, principio carere, ejus, quod principio caret, natura est; aut etiam ingenuum esse. Nullius enim rei natura ex eo declaratur, quod dicamus, quid non sit, sed quid sit. Est enim ejus, quod est, positio; non autem ejus, quod non est, sublatio: nec principium, eo quod principium est, ab eo, quod principio caret, dirimitur; non enim principium ipsi natura est, quemadmodum nec illi, quod principii expertus sit. Circa naturam enim hæc considerantur, non autem natura ipsa sunt. Eodem modo id, quod cum principii experte, et cum principio est, nihil omnino est aliud, quam quod illa. Nomen autem principii experti, Pater: principio, Filius: ei autem, quod cum principio est, Spiritus sanctus. Una autem his tribus natura Deus est. Unio vero est Pater, ex quo, et ad quem ea, quæ einceps sequuntur, referuntur, non ut confundantur ac permisceantur, sed ut cohæreant; utpote quæ, nec tempore, nec voluntate, nec potentia secernantur ac distinguantur. Hæc enim tria, ut multa simus, effecerunt, singulis nempe, et æcum, et cum aliis, dissidentibus. At quibus et simplex natura, et eadem essentia est, his proprie quoque *unius* vox convenit.

759 XVI. Ac contentiosas quidem et pertina- C ces fidei in alterutram partem deflexiones et compensationes valere sinamus; nec per unum, ut Sabellius, tria convellentes, et per nefariam contractionem, divisionem tollentes; nec rursus per tria, Arii instar, unum oppugnantes, ac per improbam divisionem, unum evertentes. Neque enim id a nobis queritur, ut malum malo permitemus, sed ut a bono minime aberremus. Nam profecto diaboli ludi hæc sunt, perniciose res nostras ponderantis. Nos vero media et regia incedentes via, in qua virtutes quoque, ut harum peritis placet, sitæ sunt, credimus in Patrem, et Filium, et Spiritum san-

(17) Ὁμολοιοι. Sic Reg. ph, plures Colb., duo D Colb., duo Coisl., etc. In ed., ὁμολοιοι, eadem opinione, pari gloria præditi.

(18) Ἀναρχοι. Reg. hm addit, καὶ ἀρχήν.

(19) Οὐχὶ τοῦ. Regg. hm, ph et Or. 2, οὐχ ἡ τοῦ.

(20) Τοῦ ἀναρχοῦ. Sic tres Regg., quindecim Colb., duo Coisl. et Or. 2. Deest τοῦ in ed.

(21) Περὶ γὰρ τὴν φύσιν, etc. Observat schol. Colb. « Trithēitas, » seu, « trium deorum cultores, hic a Gregorio impugnari, cum doceat Theologus « personarum, » seu, « hypostaseων proprietates » non esse « naturam; » sed considerari περὶ φύσιν, id est, « circa naturam, » quæ ipsa unica est in tribus personis ac proinde unum Deum efficit.

(22) Τῷ δέ. Duo Regg. et Or. 2, τῷ δέ.

(23) Θεός. Deest in Or. 2. Gabr., μία θεότης, « una

IE. Ἐν μὲν οὖν καὶ σύντομον πρόγραμμα τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου, καὶ οἶον στηλογραφία τις πᾶσι γνώριμος, ὁ λαὸς οὗτος, γνήσιος ὢν τῆς Τριάδος προσκυνητῆς, ὡς θάπτον ἂν τινα διαφευχθῆναι τῆς ζωῆς ταύτης, ἥ τι τῶν τριῶν ἐν διαφεύξαι τῆς θεότητος, σύμφρονες, ὁμολοιοι (17), ἐνὶ λόγῳ πρὸς τε ἀλλήλους καὶ πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὴν Τριάδα κρατοῦμενοι· τὰ δὲ καθ' ἕκαστον, ἐν ἐπέλω συντόμως, ἀναρχον (18), καὶ ἀρχή, καὶ τὸ μετὰ τῆς ἀρχῆς, εἰς Θεός. Οὕτε τοῦ ἀναρχοῦ τὸ ἀναρχον φύσις, ἥ τὸ ἀγέννητον· οὐδεμία γὰρ φύσις ὅ τι μὴ τότε ἐστίν, ἀλλ' ὅ τι τότε. Ἡ τοῦ ἔντος θέσις, οὐχὶ τοῦ (19) μὴ ἔντος ἀναιρέσις. Οὕτε ἡ ἀρχή, τῷ ἀρχῇ εἶναι, τοῦ ἀναρχοῦ (20) διαίργεται. Οὐ γὰρ φύσις αὐτῇ ἡ ἀρχή, ὥσπερ οὐδ' ἐκείνῳ τὸ ἀναρχον. Περὶ γὰρ τὴν φύσιν (21), οὐ ταῦτα φύσις. Καὶ τὸ μετὰ τοῦ ἀναρχοῦ, καὶ τῆς ἀρχῆς, οὐκ ἄλλο τι, ἢ ὅπερ ἐκεῖνα. Ὄνομα δὲ, τῷ μὲν ἀναρχῷ, Πατὴρ· τῇ δὲ ἀρχῇ, Υἱός· τῷ δὲ (22) μετὰ τῆς ἀρχῆς, Πνεῦμα ἅγιον. Φύσις δὲ τοῖς τρισὶ μία, Θεός (23). Ἐνωσις δὲ, ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ, καὶ πρὸς ὃν ἀνάγεται τὰ ἑξῆς· οὐχ ὡς συναίρεσθαι, ἀλλ' ὡς ἔχεισθαι, μῆτε χρόνον διαίργοντος, μῆτε θελήματος, μῆτε δυνάμεως. Ταῦτα γὰρ ἡμᾶς πολλὰ εἶναι πεποίηκεν, αὐτοῦ τε ἑκάστου πρὸς ἑαυτὸ, καὶ πρὸς τὸ ἕτερον στασιάζοντος. Οἷς δὲ ἀπλῇ φύσις καὶ τὸ εἶναι ταυτὸν. τούτοις καὶ τὸ ἐν κύριον.

17. Τὰ μὲν οὖν φιλονεικοῦς ἐπὶ θάτερα μετακλίσεις τοῦ λόγου καὶ ἀντιστοχώσεις (24), χαίρειν ἑάσωμεν· οὕτε τῷ ἐνὶ Σαβελιζόντες κατὰ τῶν τριῶν, καὶ συναίρεσει κακῇ τὴν διαίρεσιν λύοντες· οὕτε τοῖς τρισὶν Ἀρειανίζοντες κατὰ τοῦ ἑνὸς, καὶ πονηρᾷ διαίρεσει τὸ ἐν ἀνατρέποντες (25). Οὐ γὰρ κακοῦ τὸ κακὸν ἀλλάξασθαι τὸ ζητούμενον, ἀλλὰ τοῦ καλοῦ μὴ διαμαρτεῖν. Ὡς ταῦτ' αὖτε τοῦ πονηροῦ παίγνια, κακῶς τὰ ἡμέτερα ταλαντεύοντος. Αὐτοὶ δὲ τὴν μέσῃν βαδίζοντες καὶ βασιλικῇ, ἐν ᾗ καὶ τὸ τῶν ἀρετῶν ἔστηκεν, ὡς δοκεῖ τοῖς ταῦτα (26) δεινοῖς, πιστεύομεν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, ὁμοουσίᾳ τε καὶ ὁμόδοξ'· ἐν οἷς καὶ τὸ βάπτισμα τὴν τελειώσιν

divinitas.)

(24) Ἀντιστοχώσεις. Nicet.: πονηρὰς διορθώσεις· « inversis quasi ponderibus, » ut in in laucibus; « librationes » nimirum Sabellianam inter et Arianam impietatem. Gregorius hic admonet cavendum, ne, in disceptationibus circa fidei dogmata, his utamur vocibus et argumentis, quæ alterutri errori faveant.

(25) Ἀνατρέποντες. Οὐ γὰρ κακοῦ τὸ κακὸν ἀλλάξασθαι τὸ ζητούμενον, ἀλλὰ τοῦ καλοῦ μὴ διαμαρτεῖν. Ὡς ταῦτα, etc. Sic duo Coisl., duodecim Colb., alique plures. In Par. ed. ita hic locus depravatus legitur: ἀνατρέποντες· ἀλλὰ τοῦ καλοῦ τὸ μὴ διαμαρτεῖν. Ὡς ταῦτα, etc.

(26) Ταῦτα. In quibusdam, περὶ ταῦτα.

ἔχει, ἐν τῷ ὀνόματι καὶ πράγματι (οὐδὰς ὁ μυηθεὶς)· ἀρνήσις δὲ ἀθέλει, καὶ ὁμολογία θεότητος, καὶ οὕτω καταρτιζόμεθα· τὸ μὲν ἐν, τῇ οὐσίᾳ γνωσκόντες, καὶ τῷ ἀμερίστῳ τῆς προσκυνήσεως· τὰ δὲ τρία, ταῖς ὑποστάσεσιν, εἰσὶν προσώποις, ὅ τισι φίλον. Μηδὲ γὰρ οἱ περὶ ταῦτα ζυγομαχοῦντες ἀσχημονεῖωσαν, ὥσπερ ἐν (27) ὀνόματι κειμένης ἡμῖν τῆς εὐσεβείας, ἀλλ' οὐκ ἐν πράγμασι. Τί γὰρ φάτε οἱ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις εἰσφέροντες; μὴ τρεῖς οὐσίας ὑπολαμβάνοντες τοῦτο λέγετε (28); Μέγα ὁδὸν, ὅτι βοηθεῖτε κατὰ τῶν οὕτως ὑπεκληρότων (29). Μίαν γὰρ καὶ τὴν αὐτὴν τῶν τριῶν δογματίζετε. Τί δαὶ οἱ τὰ πρόσωπα; μὴ ἐν, οἷόν τι σύνθετον, ἀναπλάσσετε, καὶ τριπρόσωπον (30), ἢ ἀνθρωπόμορφον ὄλω; Ἄπαγε, καὶ ὑμεῖς ἀντιβοήσετε, μηδὲ πρόσωπον, ὃ τί ποτὲ ἔστιν, ἰδοὺ Θεοῦ, ὃς οὕτως ἔχει. Τί οὖν ἡμῖν αἱ ὑποστάσεις βούλονται, ἢ ὑμῖν τὰ (31) πρόσωπα; προσεῖρησομαι γάρ. Τὸ τρία εἶναι τὰ διαιρούμενα, οὐ φύσεσιν, ἀλλ' ἰδιότησιν. Ὑπέρευγε (32). Πῶς ἂν τινες συμφοροῖεν (33) μᾶλλον καὶ τὸ αὐτὸ λέγοιεν, ἢ οὕτως ἔχοντες, καὶ ταῖς συλλαβαῖς διαφέρουσιν; Ὅρατε ὅσος ἐγὼ διαλλαχῆς ὑμῖν, πρὸς τὸν νοῦν ἄγων ἀπὸ τοῦ γράμματος, ὥσπερ τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Νέαν. tria esse, quæ dividantur, non naturis, sed proprietatibus. Optime. An fieri potest, ut quidam magis inter se concordent, atque idem dicant, quam cum ita sentiunt, tametsi alioqui syllabis discrepent? Videte qualem vobis pacificatorem me præbeam; a littera ad mentem traducens, quemadmodum si quis Vetus Testamentum et Novum componat et conciliet.

IZ. Ἄλλ' ἐπανιτέον μοι πάλιν πρὸς (34) τὸν αὐτὸν λόγον. Τὸ μὲν οὖν ἀγέννητον, καὶ τὸ γεννητόν, καὶ τὸ ἐκπορευτὸν λεγέσθω τε καὶ νοεῖσθω, εἰ τῶν φίλων δημιουργεῖν ὀνόματα· οὐ γὰρ δεῖσμεν, μὴ ποτε νοῆται (35) σωματικῶς τὰ ἀσώματα (36), ὅπερ δοκεῖ τοῖς ἐμπροσφάτοις (37) θεότητος. Κτίσμα δὲ, Θεοῦ μὲν λεγέσθω· μέγα γὰρ ἡμῖν καὶ τοῦτο· Θεὸς δὲ, μηδὲ μὴ. Ἡ τότε δέξομαι κτίσμα εἶναι Θεόν, ὅταν καὶ γὼ γένωμαι κυρίως Θεός. Ἐχει γὰρ οὕτως. Εἰ μὲν Θεός, οὐ κτίσμα· μεθ' ἡμῶν γὰρ τὸ κτίσμα, τῶν οὐ Θεῶν. Εἰ κτίσμα δὲ, οὐ Θεός· ἤρξατο γὰρ χρονικῶς. Ὅ δὲ ἤρξατο, ἦν ὅτε οὐκ ἦν (38). Οὐ δὲ προσβύτερον τὸ οὐκ ἦν, τοῦτο οὐ κυρίως ἐν. Τὸ δὲ μὴ κυρίως ἐν, πῶς Θεός; Οὕτε οὖν κυρίως τῶν τριῶν, οὐδὲ ἐν· οὕτε, ὃ τοῦτο χειρὸν, δι' ἐμὲ γινόμενον· ἵνα μὴ κτίσμα ἢ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν ἀτιμότερον. Εἰ γὰρ ἐγὼ μὲν εἰς ὄψαν Θεοῦ, τοῦτο δὲ (39) δι' ἐμὲ (ἢ πυράγρα (40) διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἢ ὁ πρίων διὰ τὴν θύραν), νικῶ τῇ αἰτίᾳ. Ὅσῳ γὰρ κτισμάτων Θεός

et eum, ejusdem substantiæ et gloriæ; in quibus et baptismo sua perfectio constat, tam in nominibus, quam in rebus (hæc non ignoras, quisquis eo initiatus es); quippe quod impietatis abjuratio, et divinitatis confessio sit, atque ita perficimur; unum quidem, quoad essentialiam ac divisionis omnis expertem adorationem, credentes; tria autem, quantum ad hypostases, sive personas, ut nonnulli malunt. Desinant enim, qui de his inter se contendunt, ineptire, perinde ac si fidei nostræ pietas in nominibus, non in rebus, consistat. Quid enim dicitis, qui tres hypostases assertis? An hoc eo dicitis, quod tres essentialias existimetis? Non est apud me dubium, quin adversus eos, qui ita existimant, ingentem clamorem excitaturi sitis. Unam enim et eandem horum trium essentialiam profitemini. Quid vos, qui personas dicitis? Num unum, velut quiddam compositum, animo fingitis, ac tres facies, aut humanam ompino formam habens? Absit! ipsi quoque inclamabitis, nec faciem quidem Dei, quæcunque tandem illa est, unquam ille videat, qui ita sentit. Quid igitur, ut interrogare pergam, vobis hypostases volunt, aut vobis personæ? Nimirum

760 XVII. Sed eo, unde digressi sumus, redeundum est. Ingenitus quidem, et genitus, et procedens, dicantur sane et intelligantur, si cui nomina fingere libeat: non enim verebimur, ne ea, quæ corpore carent, corporeo modo intelligantur, quemadmodum iis placet, qui Deitati calumniam inferunt. At creatura, Dei quidem dicitur; nam id quoque nobis amplum et honorificum est: Deus autem, nequaquam. Alioqui, tum Deum creaturam esse admittam, cum ipse quoque proprie Deus fuero. Sic enim se res habet. Si Deus est, creatura non est; creatura enim nobiscum est, qui dii non sumus. Si autem creatura est, utique Deus non est; temporis enim ratione ortum habuit. Quod autem ortum habuit, aliquando non erat. Quod vero in ea causa est, ut id, quod non erat, eo antiquius sit, hoc certe, proprie non est. Quod autem proprie non est, quo tandem modo Deus esse queat? Ergo nec quidquam horum trium creatura est; nec, quod

(27) Ὅσπερ ἐν. Sic duo Regg., duo Coisl., Or. 2, etc. In ed., ὥσπερ ἄν.

(28) Τοῦτο λέγετε. Sic plures Regg. et Colb., duo Coisl., Gabr. et Comb. Deest τοῦτο in ed.

(29) Ὑπεκληρότων. Reg. bm, συνεκληρότων.

(30) Τριπρόσωπον. «Tres facies habens.» Ludit Gregorius in æquivocatione Græci nominis, eo quod πρόσωπον Græce faciem simul et personam significet.

(31) Ἡ ὑμῖν τὰ. Sic tres Regg. et duo Coisl. Sic etiam legit Billius. Deest ὑμῖν in ed.

(32) Ὑπέρευγε. Sic plures Regg. et Colb. duo Coisl., etc. In ed. divisim, ὑπὲρ εὐγέ.

(33) Συμφοροῖεν. Sic Reg. ph, quinque Colb., Coisl. 2, Bas., Comb. In ed., σωφροῖεν, «modeste

se gerant.»

(34) Πρὸς. Reg. bm, ἐπί.

(35) Νοῆται. In nonnullis, νοῆτε.

(36) Ἀσώματα. «Incorporea.» Sic duo Coisl., etc. Sic etiam legit Bill. et ita legendum ex Gregorii scopo. Mendose in ed., σώματα, «corpora,» vel, «ea quæ corpore constant.»

(37) Ἐμπροσφάτοις. Sic Reg. bm, etc. In ed., ἐμπροσφάτοις.

(38) Ἦν ὅτε οὐκ ἦν. «Erat cum non erat.» Ironice dictum.

(39) Τοῦτο δι'. Sic Reg. ph, Or. 2, etc. Deest δι' in ed.

(40) Πυράγρα. In nonnullis, περίγρα, ex verbo

eo deterius, propter me creatum est. Alioquin non A modo creatura esset, sed etiam nobis abjectior atque contemptior. Nam si ego ad Dei gloriam conditus sum, hoc autem propter me (forceps utique propter curram efficitur, aut sera propter januam), sequitur profecto, ut respectu causæ sim superior. Quanto enim Deus rebus creatis est sublimior, tanto id, quod mea causa creatum est, me, qui propter Deum effectus sum, vilius atque ignobilius est.

XVIII. Propterea, Moabitis quidem et Ammonitis nec aditus ad Ecclesiam Dei pateat, hoc est, dialecticis et impiis sermonibus, qui Dei generationem ac processionem, quæ nullis verbis explicari potest, curiosius scrutantes, adversus Divinitatem temere insurgunt; perinde scilicet, ac si ea, quæ vim omnem et facultatem verborum superant, ab ipsis solis percipi posse oporteat; vel omnino non esse, quoniam ipsi ea intellectu assequi nequeant. Nos autem Scripturæ divinæ vestigiis hærentes, atque obscura loca, quæ cæcutientibus molestiam exhibent, submoventes, consertis manibus salutem retinebimus, priusque omnia audacter perferemus, quam ut adversus Deum temere atque arroganter aliquid aggrediamur. Et quidem Scripturæ testimonia aliis relinqueamus, cum a multis jam sæpe litteris mandata, tum etiam a nobis haud perfuntorie et negligenter. Ac simul, mea quidem sententia, turpe admodum fuerit, nunc 761 earum rerum, quæ jampridem certo exploratæ sunt, argumenta colligere. Neque enim optimus ordo est prius docere, ac postea discere; non dicam divina, et usque adeo magna et sublimia, sed ne aliud quidem quidquam parvum et contemnendum. Offendicula etiam e Scripturis objecta solvere, et explanare, non est præsentis temporis, sed majoris et perfectioris studii atque operæ, quam pro præsentis instituto. At fidei quidem nostræ doctrina, ut summatim complectar, talis est. Atque etiam hæc ipsa non eo commemoravi, ut cum adversariis conflicerem (jam enim sæpe confliximus, etsi moderate); verum ut doctrinæ meæ formam vobis ostenderem, an non vestrorum dogmatum propugnator ego sim, atque adversus eosdem, et pro iisdem in acie stem.

XIX. Habetis, o viri, nostri in hanc urbem adventus apologiam: quæ si quidem laudem meretur, Deo, et vobis, quorum accitu huc veni, gratiam habeo; sin autem spem vestram minus implevi, sic quoque gratiam habeo. Non enim omnino vituperanda est, ut mihi persuadeo, ac vobis id affirmantibus fidem haud abrogo. Nunquid populum hunc per avaritiam circumvenimus? Nunquid privatis utilitatibus consulimus, quemadmodum multos facere video? Nunquid Ecclesiam molestia affecimus? Alios quidem fortasse, quibus, cum se indicta causa vi-

περιγράφειν, «circuli figuram describere.» Instrumentum est quo utuntur plaustorum opifices.

(41) Τοσούτον. In quibusdam, τοσούτω.

(42) Πάρτα τολμώτερος πρότερον. Non pauci eodd., πᾶν τολμώτερος πρότερον. Bill.: «priusque in omnem audaciam prorumpemus.» Nicetas sic recte exponit: «Quodlibet periculum adire audentes, quaslibet æruminas pati potius, quam adversus Deum aliquid arroganter dicere.»

(43) Οὐδὲ ἄλλο. In quibusdam, οὗτε ἄλλο.

(44) Ἐκ τῆς Γραφῆς. Regg. b, c, d, tres Colb. et Or. 2, ἐκ τῶν Γραφῶν.

(45) Et καὶ μετρίως. Bill.: «etsi leviter et minus

ὀφειλότερος, τοσούτον (41) τοῦ διὰ Θεοῦ ὑποστάντος ἐμοῦ, τὸ δὲ ἐμὲ γινόμενον, ἀτιμότερον.

μηδὲ εἰσιτῆρὸν εἰς Ἐκκλησίαν ἔστω Θεοῦ, λόγοις διαλεκτικοῖς τε καὶ κακοπράγμοσιν, οἱ γέννησιν Θεοῦ πολυπραγμονοῦντες, καὶ πρόδοον ἀβήρτον, κατεξανίστανται τολμῶς θεότητος· ὡς δέον, ἢ ἐφικτὰ μόνοις εἶναι τὰ ὑπὲρ λόγον, ἢ μηδὲ εἶναι, ὅτι μὴ αὐτοὶ κατειλήφασιν. Ἡμεῖς δὲ ταῖς θείαις Γραφαῖς ἐπόμενοι, καὶ τὰ ἐγκείμενα σκόλα τοῖς τυφλώττουσι λύοντες, τῆς σωτηρίας ἐξόμεθα, πάντα τολμῶντες.

B πρῶτερον (42), ἢ κατὰ Θεοῦ τι νεανιεῦσθαι. Τὰς μὲν δὲ μαρτυρίας ἄλλοις παρήσομεν, πολλοῖς τε λογογραφηθείσας ἥδη πολλάκις, καὶ ἡμῖν οὐ παρέργως. Καὶ ἅμα λίαν αἰσχυρὸν ἐμοὶ γοῦν, νῦν τὰς πίστει συλλέγειν τῶν πάλαι πεπιστευμένων. Τάξις γὰρ οὐκ ἀρίστη διδάσκειν πρότερον, εἰτα μανθάνειν, μὴ ὅτι τὰ θεῖα καὶ τηλικαῦτα τὸ μέγεθος, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλο (43) τι τῶν μικρῶν καὶ τοῦ μηδενὸς ἀξίως. Καὶ τὰ ἐκ τῆς Γραφῆς (44) προσκόμματα λυεῖν καὶ διαρθροῦν, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ, σπουδῆς δὲ τελευτέρας καὶ μείζονος, ἢ κατὰ τὴν παρούσαν ὁρμὴν τῆς υποθέσεως. Ὁ δ' οὖν λόγος ἡμῶν, ὡς ἐν κεφαλῇ περιλαβεῖν, ἔστιν οὗτος. Καὶ ταῦτα διήλθον, οὐχ ἵν' ἀγωνίσωμαι πρὸς τοὺς ἀντιθέτους (πολλάκις γὰρ ἥδη διηγωνισάμεθα, εἰ καὶ μετρίως [45]), ἀλλ' ἵν' ὁμῖν ἐπαδείξω τὸν χαρακτήρα τῶν ἐμῶν διδασμάτων, εἰ μὴ τῶν ὑμετέρων ἐγὼ συναγωνιστῆς, καὶ κατὰ τῶν αὐτῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἰστάμενος.

D ΙΘ'. Οὗτος ὁμῖν, ὦ ἄνδρες, ὁ τῆς ἐμῆς ἀπόλογος παρουσίας· εἰ μὲν ἐπαινετῶς ἔχων, τῷ Θεῷ χάρις, καὶ ὁμῖν τοῖς καλέσασιν· εἰ δὲ τῆς ἐλπίδος ἐνδεέστερον, καὶ οὕτω χάρις. Οὐ γὰρ πάντῃ πεκτώς, εὖ οἶδα, καὶ ὁμῖν οὐκ ἀπιστῶ λέγουσιν. Μὴ τι τὸν λαὸν τοῦτον ἐπλεοναχτήσαμεν; μὴ τι τῶν ἡμετέρων ὥκονομήσαμεν, ὃ τοὺς πολλοὺς ὀρῶ πάσχοντας; μὴ τι τὴν Ἐκκλησίαν παρελुπήσαμεν; Ἄλλους μὲν ἴσως, οἷς ἐρήμην ἤμας (46) ἤρηκναι νομίζουσι, τὸν ἡμέτερον ἀντεστήσαμεν λόγον· ὁμας δὲ οὐδὲν, ὅσα ἐμαυτῷ συνεπίσταται. Οὐ βοῦν ὁμῶν εἰλησα, φησὶ Σα-

perfecte. Hanc interpretationem respuunt theologice orationes, in quibus Gregorius, non «leviter, et minus perfecte,» sed fortiter, moderate tamen, Patris, et Filii, et Spiritus sancti divinitatem adversus hæreticos asseruit.

(46) Οἷς ἐρήμην ἤμας. Coisl. 2 et Bas., οἷς ἐρήμην ὁμας. «Quibus nos causam dereliquisse existimantibus, nostrum opposuimus sermonem.» Comb. putat etiam legendum ὁμας, et verit.: «Cum se deserto vadimonio, nullo scilicet ex vobis fidei causam suscipiente, victoriam adversarii vos obtinuisse arbitrentur.

μουτὴ ὁ μέγας, πρὸς τὸν Ἰσραὴλ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως διαφερόμενος· οὐ ψυχῶν ὁμῶν ἐξέλασμα (47), μάρτυς Κύριος ἐν ὑμῖν· οὐ τὸ καὶ τὸ, πλείονα λέγων, ἵνα μὴ αὐτοὺς ἀπαριθμῶμαι καθ' ἕκαστον· ἀλλὰ καθάρην καὶ ἀκίδετλον τὴν ἱερωσύνην ἐφύλαξαι. Εἰ δὲ δυναστεῖαν ἠγάπησα, ἢ θρόνων ὕψος, ἢ βασιλείων πατεῖν αὐλάς, μηδὲ ἄλλο τι λαμπρὸν ἔχοιμι, ἢ ῥήμαιμι κεκτημένος.

minimeque adulterinum sacerdotium custodiri. Quod si principatus, aut sublimium thronorum studio ductus sum, aut imperatorum aulas calcare appeti, nunquam aliud quidquam splendoris consequi mihi contingat, aut, si consecutus fuero, statim illud projiciam atque amittam.

K'. Τί οὖν ἐστίν ὁ φημι; Οὐ γὰρ ἀμύσθος ἐγὼ τῆς ἀρετῆς ἐργάτης, οὐδ' εἰς τοσοῦτον ἀρετῆς ἀφικόμην. Δότε μοι τῶν πόνων μισθόν. Τίνα τοῦτον; Οὐχ ὃν ἂν τινας ἐπολάβοιεν τῶν πάντων ῥαβδίων· ἀλλ' ὃν ἐμοὶ ζητεῖν ἀσφαλές. Ἀναπαύσατε τῶν μακρῶν πόνων ἡμᾶς· αἰδέσθητε τὴν πολιὰν ταύτην· τιμήσατε τὴν ξενίτειαν· ἄλλον ἀντεισαγάγετε, τὸν ὑπὲρ ὑμῶν (48) διωκόμενον, ὅστις καθαρὸς χεῖρας, ὅστις φωνὴν οὐκ ἀσύνετος, ὅστις ἱκανὸς τὰ πάντα ὑμῖν χαρίζεσθαι, καὶ συνδιαφέρειν τὰς ἐκκλησιαστικὰς φροντίδας (49)· ἐπεὶ δὲ τούτων (50) μάλιστα νῦν ὁ καιρὸς. Ἐμοὶ δὲ ὁρᾶτε καὶ τὸ σῶμα ὡς ἔχει τοῦτο, καὶ χροῖον, καὶ νόσον, καὶ πόνον δαπανηθέν. Τί δεῖ γέροντος ὑμῖν δειλοῦ, καὶ ἀνάνδρου, καὶ καθ' ἑκάστην, ὡς εἰπεῖν, ἀποθνήσκοντος τὴν ἡμέραν, οὐ τῷ σώματι μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς φροντίσιν· ὅς μάλιστα καὶ ταῦτα ὑμῖν διαλέγομαι (51); Μὴ ἀπιστήσητε φωνῇ διδασκάλου· καὶ γὰρ οὐδὲ ἠπιστήσατε πώποτε. Κέκμηκα, τὴν ἐπισκίειαν ἐγκαλούμενος. Κέκμηκα, καὶ λόγον, καὶ φθόνον μαχόμενος, καὶ πολεμίους, καὶ ἡμετέροις. Οἱ μὲν τὰ στέρνα παλοῦσι, καὶ ἥττον ἐπιτυγχάνουσι· τὸ γὰρ προδήλως ἐχθρόν, εὐφύλακτον. Οἱ δὲ, τὰ νῦν τατηροῦσι, καὶ μᾶλλον εἰσι λυπηροί· τὸ γὰρ ἀνυποκτον, καὶ κριώτερον. Εἰ δὲ καὶ κυβερνήτης (52) ᾔην, καὶ τῶν λίαν ἐπιστημόνων· εἴτα πολλὴ μὲν ἦν περὶ ἡμᾶς ἡ θάλασσα (53), καὶ περὶ τὴν ναῦν ζέουσα· πολλὴ δὲ τῶν ἐμπλεόντων ἡ στάσις, ἄλλων περὶ ἄλλου ζυγομαχοόντων, καὶ ἀντικτυπούντων ἀλλήλους τε καὶ τοῖς κύμασι, πόσον ἀνέσχον ἂν ἐπὶ τῶν οἰάκων καθήμενος, ὥστε καὶ θαλάσση καὶ τοῖς ἐμπλέουσιν μάχεσθαι, καὶ διασώζειν ἀκινδύνως τὴν ναῦν ἐκ διπλοῦ τοῦ κλύδωνος; Ἄν γὰρ παντὶ τρόπῳ συναγωνιζομένων, χαλεπὸν ᾔην τὸ τῆς σωτηρίας, τούτων πῶς οἶόν τε ἀνταγωνιζομένων μὴ καταδύεσθαι;

atque ex duplici tempestate navem sine periculo eriperem? Quibus etenim omni ratione connitentibus et adjuvantibus, salutem tamen consequi difficile esset; iisdem inter se dissidentibus et confligentibus, qui tandem fieri posset, ut navis pessum non iret?

KA'. Τί τέλλα δεῖ λέγειν; Ἀλλὰ πῶς οἶσω τὸν ἱερὸν τοῦτον (54) πόλεμον; Λεγέσθω γάρ τις καὶ πόλεμος

etioram adversum nos obtinuisse arbitrantur, sermonem nostrum objecimus: at vos nihil profecto, quantum quidem mihi conscius sum. *Non bovem vestrum accepi*, ait magnus Samuel, cum, Israele propter regem contendens: *non animarum vestrarum piaculum, testis inter vos Deus*⁷⁶: non hoc atque aliud, plura commemorans, ne singulis enumerandis longius orationem producam; verum purum

XX. Quid igitur est, quod dico? Non enim gratuitus virtutis sum cultor, nec in eam virtutis magnitudinem perveni. Laborum præmium mihi date. Quod tandem? Non quod nonnulli fortasse ex iis, qui ad quidvis suspicandum adducuntur, existimarint; sed quod mihi tuto postulare licet. Diuturnis laboribus nos levate, ac recreate. Moveat vos hæc canities; sit apud vos honori nostra peregrinatio. Alium subrogate, qui pro vobis vexeatur, qui puris sit manibus, qui voce non inerudita, qui omnibus in rebus vobis obsequi, curasque ecclesiasticas simul perferre possit; quandoquidem tales præsertim hoc tempus flagitat. At mihi cernitis quo modo corpus etiam hoc se habeat, nimirum et tempore, et morbo, et labore confectum. Quid vobis timido et ignavo sene opus est, atque in dies singulos, ut ita loquar, non corpore tantum, sed etiam curis moriente? Qui vix hæc quoque ad vos loquor? Ne magistri voci fidem denegetis; neque enim unquam denegastis. Lassus sum, dum mihi toties mansuetudo crimini vertitur. Lassus sum, dum, et cum sermone, et cum invidia, et cum hostibus, et cum nostris pugno. Illi pectora feriunt, et minus, quod cupiunt, assequuntur; nam qui apertas inimicitias gerit, facile caveri potest. Hi autem terga observant, et magis molesti sunt; nam qui minime suspectus est, lethalis vulnus infert. Quod si etiam navis erus, et quidem peritissimus essem: atque hinc effusum mare in nos sæviret, ac circum navem æstuarret; hinc vero gravi seditione vectores laborarent, alique de alia re contenderent, atque, et sibiipsis mutuo, et fluctibus obstreperent, quandiu tandem ipse obluctari possem ad gubernacula sedens, ut si mul, et cum mari, et cum vectoribus pugnarem,

XXI. Quid alia commemorare attinet? Quo tandem modo sacrum hoc bellum feram? Dicatur enim

(47) Ἐξέλασμα. Sacrificium pro animabus in peccatum lapsis.

(48) Ὑμῶν. In nonnullis, ἡμῶν.

(49) Τὰς ἐκκλησιαστικὰς φροντίδας. Curas ecclesiasticas. Hæc videntur ironice dicta. Unde Nicetas « pecuniarias curas » interpretatur.

(50) Τούτων. Reg. bn, τούτου.

(51) Διαλέγομαι. Hervag. φθέγγομαι.

(52) Κυβερνήτης. Coisl. 2 addit, τις.

(53) Ἡ θάλασσα, etc. Per « mare, » intelligi possunt hæreticorum impetus; per « navem, » Ecclesia; per « vectores, » partim populi, partim episcopi, quibus omnibus valide restitit Gregorius.

(54) Τὸν ἱερὸν τοῦτον. Alludit ad bellum Phœnice, quod quidem, quia pro fano Delphico direpto et expilato gerebatur, « sacrum » est dictum. Istud

⁷⁶ I Reg. xii, 2 sqq.

etiam quoddam bellum sacrum, quemadmodum et barbaricum. Quomodo hos adversis thronis insidentes, atque adversas in pascendo grege partes foventes connectam, atque in unum adducam, populumque simul cum ipsis abruptum, studiisque contrariis distractum; quemadmodum in iis hiatibus, qui ex terræ motibus **763** accidunt, vicinæ et propinquæ partes simul moveri solent; aut in pestiferis morbis famuli ac domestici simul abripiuntur, morbo nimirum ab aliis ad alios facile dimanante. Nec populum solum, sed etiam orbis terræ segmenta, eodem cum dissidentibus affectu commota, ita ut jam in duas contrarias partes Oriens et Occidens secreti atque divisi sint, nec jam minus animorum et voluntatum, quam finium segmenta esse videantur? Quousque enim hæc audientur, meus et tuus, antiquus et novus, facundior aut spiritualior, nobilior aut ignobilior, multitudine opulentior aut tenuior? ab aliis nomen ducerem.

XXII. Non fero circos vestros, et theatra, atque æmulum hunc tam in sumptibus, quam in animorum studiis, furorem. Equos transjungimus, contra jungimus, certatim fremimus, propemodum etiam aerem ipsum verberamus, ut illi, pulveremque in cælum tanquam insani jacimus; ac sub alienis personis contentiones nostras explemus, malique ambitionis et munificentiae arbitri efficitur, atque iniqui et absurdi rerum iudices. Iidem enim homines hodie pari nobiscum sacrorum fideique commercio communicantes, si ita nos duces et antisites nostri tulerint; cras contrariæ sedis et sententiæ sunt, si ventus reflaverit. Odium atque amicitiam nomina comitantur; nec, quod gravissimum est, apud eosdem auditores contraria loqui erubescimus; nec nobis ipsis constamus, cum subinde nos contentio immutet. Dicis Euripos quosdam esse, nunc exundantes, nunc reciproco fluctu subsidentes. Quemadmodum igitur si adolescentuli in medio foro luserent, turpe admodum esset, nobisque indignum, relictis nostris studiis, vitæque institutis, cum illis ludere (neque enim puerorum ludi senectutem decet); eodem modo nec si, aliis mutuo sese versantibus atque jactantibus, melius quiddam ipse quam vulgus sentiam, unus eorum esse malim, quam, ut sum, cum obscuritate liber. Ac præterea ita que-

A ιερὸς, ὥσπερ καὶ (55) βαρβαρικὸς. Πῶς συνάψω, καὶ εἰς ἓν ἀγάγω τοὺς ἀντικαθεζομένους τούτους καὶ ἀντιποιμαίνοντας, καὶ τὸν (56) συναπεβρωγῶτα τούτοις λαὸν καὶ ἀντίθετον· ὥσπερ ἐν τοῖς (57) χάσμασι τῶν σεισμῶν, τὰ γειτονοῦντα καὶ πλησιάζοντα· ἢ ταῖς λοιμικαῖς νόσοις τοὺς θεραπευτὰς καὶ οἰκείους, ἀλλοῖς (58) ἀπ' ἄλλων διαδομένης εὐκόλως τῆς ἀβρῶστίας· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς οἰκουμένης τμήματα συμπεπνοῦντα τοῖς στασιάζουσιν, ὥστε καὶ εἰς ἀντίπαλον μοῖραν ἀποκριθῆναι τότε Ἐϋῶν καὶ τὸ Ἑσπέριον, καὶ κινδυνεύειν τῆς γνώμης οὐχ ἥττον ἢ τῶν περάτων ταῦτα γενέσθαι τμήματα; Μέχρι τίνος γὰρ ὁ ἔμδς καὶ ὁ σὸς, καὶ ὁ παλαιὸς καὶ ὁ νέος, ὁ λογιώτερος ἢ ὁ πνευματικώτερος, ὁ εὐγενέστερος ἢ ὁ δυσγενέστερος, ὁ τῷ πληθεὶ πλουσιώτερος ἢ ὁ πενέστερος; **B** Αἰσχύνομαι τὸ γῆρας (59), ἄλλων καλούμενος, ὑπὸ Χριστοῦ σεσωσμένος.

Erubescerem canitiem meam, si, a Christo salvatus,

KB. Οὐ φέρω τοὺς ἱππικούς ὁμῶν, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὴν ἀντίβροπον ταύτην μανίαν ἐν τε δαπανήμασι καὶ σπουδαῖσιν. Μεταζεύγνυμεν, ἀντιζεύγνυμεν, ἀντιφρουασόμεθα, μικροῦ καὶ τὸν ἀέρα παίνομεν, ὥσπερ ἐκεῖνοι, καὶ βάλλομεν κόνιν εἰς οὐρανόν, ὥσπερ οἱ ἐξεστιακότες· καὶ ὅπ' ἄλλους προσώποις τὰς ἡμετέρας ἐκπληροῦμεν φιλονεικίας, κακοὶ (60) γινόμεθα τῆς φιλοτιμίας διατηρεῖται, καὶ κριταὶ (61) τῶν πραγμάτων ἀγνώμονες. Σήμερον σύνθρονοι (62) καὶ ὁμόδοχοι, ἀν' οὗτω φέρωσιν ἡμᾶς οἱ ἀγοντες (63)· αὐριοι ἀντίθρονοι (64) καὶ ἀντίδοχοι, ἐὰν ἀντιπνεύσῃ τὸ πνεῦμα. Μετὰ τῆς ἐχθρας καὶ τῆς φιλίας (65), καὶ τὰ ὀνόματα· καὶ, τὸ δεινότερον, οὐκ αἰσχυνόμεθα τοῖς αὐτοῖς χρώμενοι τῶν ἐναντίων ἀπροαίτις· οὐδὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν βεβήκαμεν, ἀλλοτε ἄλλους ποιοῦσης ἡμᾶς τῆς φιλονεικίας. Εὐρίπων μεταβολαὶ τινες, ἢ ἀμψώτιδες. Ὅσπερ οὖν εἰ μερικῶν ἐν ἀγορᾷ παιζόντων ἐν μέσῳ καὶ παιζομένων, αἰσχροὺν ἀν' ἑνὶ λαῶν καὶ οὐχ ἡμῶν, καταλιπόντας τὰς οἰκείας διατριβὰς, ἐκείνοις συμφέρεσθαι (οὐ γὰρ ὥρατον γῆρας, παίδων ἀθύρματα)· οὕτως οὐδ' εἰ, φερόντων καὶ (66) φερόμενων τῶν ἄλλων, αὐτὸς τι βέλτιον τῶν πολλῶν γινώσκων, δεξαμένην ἀν' ἐκείνων εἰς εἶναι μέλλον, ἢ, ὅπερ εἰμὶ, μετὰ τῆς ἀφανίας (67) ἐλεύθερος. Πρὸς γὰρ αὐ τοῖς ἄλλοις πάσχω τι καὶ τοιοῦτον, οὐ τὰ πολλὰ συμφέρομαι τοῖς πολλοῖς, οὐδὲ τὴν αὐτὴν βα-

autem «sacrum» est appellatum a Gregorio, quia **D** ab episcopis et sacerdotibus de rebus sacris et divinis committebatur.

(55) *Kal.* Deest in quatuor Regg. et Or. 2.

(56) *Tor.* Deest in Reg. bm.

(57) *Ὅσπερ ἐν τοῖς.* Sic Reg. bm, tres Colb., Or. 2, etc. In ed., ὥσπερ αὐτοῖς.

(58) *Ἄλλοις.* Hervag., ἄλλης.

(59) *Αἰσχύνομαι τὸ γῆρας*, etc. Bill.: «Senectutis me pudet, cum aliorum nomine censor, qui a Christo salutem accepi.» Percheimerus: «Pudet me honoris, si ab aliis nomen sortior, cum a Christo salvatus sim.» Videtur legisse, γῆρας, «honor, præmium,» pro γῆρας, «senectus.»

(60) *Κακοὶ.* Or. 2, καὶ καχοὶ.

(61) *Κριταί.* Duo Colb., λογιταί.

(62) *Σύνθρονοι.* Eos intelligit, qui, vel episcopi, vel presbyteri in sacratio sedentes, una sacris cum proprio episcopo operam dabant.

(63) *Οἱ ἀγοντες.* Nicetas exponit, προεστηκότες, «superiores.» Qua voce imperatores maxime sunt intelligendi, qui, ut tradit idem Nicetas, sunt potissimum «ventus reflans,» quo inferiores, velut calami, inflectantur.

(64) *Ἀντίθρονοι.* «Contrarix sedis,» id est, qui studiis divisi, oppositos conventus cognunt.

(65) *Ἐχθρας καὶ τῆς φιλίας.* Id est, quemdam vel hæreticum vel orthodoxum nominamus, prout erga ipsum amore vel odio afficiuntur.

(66) *Kal.* Reg. bm, ἢ.

(67) *Ἀφανίας.* Quatuor Regg. et Or. 2, ἀφανείας.

δίλιν ἀνέχομαι· θρασέως μὲν ἰσως καὶ ἀμαθῶς, ἅπασω δ' οὖν ὁμῶς. Ἀνίψ με τὰ τῶν ἄλλων τερπνὰ, καὶ τέρπομαι τοῖς ἐτέρων ἀνιαιροῖς. Ὡς οὐκ ἂν θαυμάσαιμι οὐδὲ τοῦτο, εἰ καὶ θεβείην, ὡς δύσκλητος, καὶ ἀνοηταίνειν δόξαιμι τοῖς πολλοῖς, ὅ τις (68) λέγεται τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφούντων παθεῖν, ἐγκληθεὶς ὡς μανίαν τὴν σωφροσύνην, ὅτι διεγέλατὰ πάντα, γέλως ὁρῶν ἄξια τὰ τοῖς πολλοῖς σπουδαζόμενα· ἢ καὶ γλεύκους νομισθεῖν εἶναι μετὸς, ὡς ὕστερον οἱ Χριστοῦ μαθηταὶ τῷ λαλεῖν γλώσσαις· ἀγνοηθέντες, ὅτι Πνεύματος δύναμις ἦν, οὐ φρενῶν (69) ἔκστασις.

illis summo studio expetuntur: aut etiam musto linguis loquerentur⁷⁷; ignorante scilicet multitudine id

A dammodo afficior, ut non admodum mihi cum vulgo conveniat, nec eandem viam ingredi sustineam; rusticius id quidem fortasse atque imperitius, **764** sed tamen ita afficior. Ea, quæ aliis voluptatem gignunt, mihi molesta sunt; quæ autem aliis tristitia e' injucunda videntur, ea animum meum oblectant. Quocirca, ne hoc quidem mihi mirum fuerit, si vinctulis etiam astringar, ut incommodus et morosus, ac plerisque desipere videar, quemadmodum ethnico cuidam philosopho accidit, cui prudentia quasi insaniam vitio vertebatur, quoniam omnia irridebat, risu videlicet ea digna esse perspicuens, quæ a multo plenus esse censear, ut postea Christi discipuli, cum id Spiritus vi et facultate fieri, non mentis aberratione.

ΚΓ'. Σκοπεῖτε γὰρ καὶ ἡμῶν τὰ ἐγκλήματα. Τοσοῦτος χρόνος, φησὶν, ἐξ οὗ τὴν Ἐκκλησίαν ἄγεις, μετὰ τῆς τοῦ καιροῦ ῥοπῆς, καὶ τῆς τοῦ κρατοῦντος ὁρμῆς, τοσοῦτο πράγματος· τί τῆς μεταβολῆς ἡμῖν ἐπιστήμη; Πόσοι καθ' ἡμῶν ἐμπροσθεν γεγόνασιν ὀδρισταί; Τίθειν οὐ παρόνθα; Οὐχ ὕβρεις; Οὐκ ἀπειλὰς; Οὐ φυγὰς; Οὐ χρημάτων ἀρπαγὰς; Οὐ δημούσεις; Οὐ πρεσβυτέρων ἐμπροσθεν (70) θαλαττίους; Οὐ ναοὺς βεβηλωμένους (71) ἁγίων αἵματι, καὶ γενομένους ἀντὶ ναῶν πολυάνδρια; Οὐ πρεσβυτέρων ἐπισκόπων, οἰκειότερον δὲ πατριαρχῶν εἰπεῖν, σφαγὰς δημοσίας; Οὐ τὰ πάντα τόπον ἄβυσσος εἶναι τοῖς εὐσεβεῖσι μόνοις; Οὐχ ὅ τι ἀν εἴποι τις τῶν δεινῶν; Ἄν τί τοῖς παποῖσιν ἀντιδεδώκαμεν, ἐπειδὴ τὸ ἐξεῖναι ποιεῖν εἰς τοιοῦτον ἀντεστράφη, καὶ παιδεύειν ἔδει τοὺς ὀδριστάς; Ἐὼς ἄλλα· τὰ δὲ ἡμέτερα, ἵνα μὴ τὰ σὰ λέγωμεν, οὐ δεδιώγμεθα; Οὐχ ὀδρισμεθα; Οὐκ ἀπειληλάμεθα ἐκκλησιῶν, οἰκῶν, ἐρήμων (72) αὐτῶν, τὸ δεινότερον; Οὐκ ἡνέγκραμε δῆμον μαινόμενον; Ὑπάρχουσιν ὀδρίζοντες; Βασιλεὺς ὀδριζόμενος (73), καὶ μετὰ τῶν προσταγμάτων; Εἴτα τί; Γεγόναμεν ἰσχυρότεροι, καὶ διαπεφύγασι οἱ διώκοντες. Τοῦτο γάρ· αὐτάρχεις ἐμοὶ τιμωρία κατὰ τῶν ἀδικούντων (74), ἢ τοῦ ἀντιδρῶν ἐξουσία. Τοῖς δὲ οὐχ οὕτω δοκεῖ· λίαν γὰρ εἶναι ἐντελεῖς καὶ δίκαιοι περὶ τὴν ἀντίδοσιν· καὶ διὰ τοῦτο (75) ἀπαιτοῦσι τὰ τοῦ καιροῦ. Τίς ὑπαρχος, φησὶν, ἐζημιώται; Τίς δῆμος σεσωφρονιστάς; Τίνας δῆμον ἀνάπτει; Τίνα φόβον ἡμῖν αὐτοῖς καὶ (76) πρὸς τὸ μέλλον ἐχαρισάμεθα;

765 potestas. At istis aliter videtur; perquam enim exacti ac iusti sunt ad ulciscendum; atque idcirco ea, quæ temporis sunt, exigunt. Quis præfectus multatus est, inquit? Quis populus castigatus? Qui plebis inflammatores? Quem nostri terrorem adversariis in posterum injecimus?

⁷⁷ Act. II, 4 sqq.

(68) Ὁ τις. In nonnullis, ὡς τις. «Democritum» intelligit.

(69) Φρενῶν. Reg. bm, φρενός.

(70) Πρεσβυτέρων ἐμπροσθεν. Alludit ad 80 presbyteros, quos Valens imperator Nicomediae navi impositos in medio mari crudeliter exussit.

(71) Βεβηλωμένους. Or. 2, βεβηλωμένους.

(72) Ἐρήμων. Plures Regg., plures Colb. et Or. 2 ἐρημῶν.

(73) Βασιλεὺς ὀδριζόμενος, etc. Hæc de Theodosio intelligit Nicetas. «Pertulimus», inquit, «Valentem, qui adversus nos aliquid edixerat... Gravissimum autem et maxime calamitosum es»

XXIII. Jam crimina quoque nostra, quæso, expendite. Tanto jam tempore, inquit, Ecclesiæ præes, temporis auxilio sultus, atque imperatoris favore, tanta re, ac tanti momenti. Ecquod mutationis signum nobis affulsit? Quot homines contumellis nos prius affecerunt? Quid non acerbitatis passi sumus? An non injurias? An non minas? An non exsilia? An non pecuniarum direptiones? An non bonorum proscriptiones? An non presbyteri in medio mari combusti? An non templa sanctorum cruore contaminata, et ex templis in sepulcra immutata? An non publicas senum episcoporum, aut, ut aptiore verbo utar, patriarcharum cædes? An non illud, ut piis solis inivius omnis locus esset? An non denique quidquid calamitatis ullis verbis quisquam consequi possit? Quorum quidnam iis, qui hæc fecerunt, rependimus? Quandoquidem versis, ut par erat, rerum vicibus, rependendi potestas nobis facta est, atque eos, a quibus per summam contumeliam vexati fueramus, castigari oportebat. Et, ut omissis aliis, nostra, ne dicam tua, commemoremus, nonne persecutionem passi sumus? Nonne contumeliis omnibus affecti? Nonne ecclesiis, domibus, et quod acerbissimum est, solitudinibus ipsis pulsi sumus? Nonne furentem populum tulimus? Contumeliosos præfectos? Imperatores simul cum edictis suis contumeliose spreto? Quid postea? Fortiores existimus, et persecutores nostri pœnam effugerunt. Ita sane est, inquam. Mihi enim adversus eos, qui injuriam

D intulerunt, satis gravis pœna est, referendæ injuriæ

ferre imperatorem contumelia affectum. Et certe, Catholici ac Gregorius ipse, quamvis Theodosii ipsiusque edictorum auctoritate et patrocinio fuit, gravia tamen ac plurima mala ab hæreticis pertulerant.

(74) Ἀδικούντων. In quibusdam, ἀντιδρῶν, «adversariorum.»

(75) Καὶ διὰ τοῦτο, etc. Quidam e Catholicis Gregorio objiciebant, quod, Theodosii favore protegius, acceptas ab hæreticis injurias non ulcisceretur.

(76) Καί. Reg. bm, xāv.

XXIV. Quin hæc quoque fortasse nobis exprobraverint (jam enim exprobrarunt); quod nec lauta et opipara mensa, nec magnifica veste utimur, nec splendide in publicum prodimus, nec eos, qui nos adeunt, graviter ac fastuose excipimus. Nesciebam scilicet, nobis cum consulibus, et præfectis, clarissimisque belli ducibus, qui tot opibus copiisque circumfluent, ut, quo sua projiciant, non habeant, æmulationem et certamen esse; illudque oportere, ut et nobis, pauperum bonis ad luxum et deliciis abutentibus, venter undique comprimatur, et necessaria in res superfluas effundantur, atque altaria ipsa ructibus nostris contaminentur. Nesciebam, nos equis insignibus et lascivis ferri, sellisque et curribus magnifice attolli, ac cum fastu et pompa deduci, velutque blanda manu demulceri oportere, atque omnes nobis, perinde ac belluis, de via decedere, et in utramque vix partem scindi ac distrahi, aut etiam tantam præcuntium turbam esse, ut procul inaccessus noster magnificus appareat. Si hæc gravia vobis et acerba fuere, præterierunt: hanc injuriam mihi condonate. Antistitem alium, qui multitudini placeat, create: mihi autem date solitudinem, et rusticitatem, et Deum, cui soli etiam per tenue victim cultumque placebimus. At grave est concionibus, et cælibus, et publicis conventibus, et plausibus his, a quibus quasi penis in sublime ferimur, et familiaribus, et amicis, et honoribus, et urbis pulchritudine ac magnitudine, et hoc denique fulgore, qui eos, qui hæc intuentur, nec oculorum aciem intro collectam habent, circumfundit et illuminat, privari. Verum hoc mihi minus grave fuerit, quam si diutius in tumultu versem, ac civilis vitæ turbis et fervoribus commaculer, atque ad vulgi mores meipsum inflectere necesse habeam. Non enim sacerdotes, sed rhetores quærant; nec animarum dispensatores, sed pecuniarum custodes; nec puros sacrificos, sed fortes ac robustos defensores. Nonnihil eos excusabo: sic eos erudivimus, qui omnibus omnia efficimur⁷⁶, haud scio utrum, ut omnes

⁷⁶ I Cor. ix, 22.

(77) *Τραπέζης φιλότιμον*. Familiaris Gregorio hæc ironia.

(78) *ἔχουσι*. Reg. ph et Coisl. 1, ἔχωσι.

(79) *πλήθουσι*. Duo Coisl. et Or. 2, ῥέχουσι.

(80) *Κατατρυφῶσι τῶν πτωχικῶν*. Coisl. 2, καὶ κατατρυφῶσι τῶν ψυχικῶν, i spiritualibus bonis.

(81) *Χαρίσασθε*. Or. 2, χαρίζασθαι.

(82) *Προστήσασθε*. In quibusdam, προστήσασθαι.

ΚΑ'. Τὰς δ' ἂν καὶ τὰς ἡμῖν ἐνεδείξαιεν (καὶ γὰρ ἐνεδείκασιν)· τὸ δὲ τῆς τραπέζης φιλότιμον (77), τὸ δὲ τῆς ἐσθῆτος αἰδέσιμον, αἱ δὲ πρόδοι, τὸ δὲ σοβαρὸν πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας. Ἦγνόνουν γὰρ, ὅτι πρὸς ὑπάτους ἡμῖν καὶ ὑπάρχους ἡ ἄμιλλα, καὶ στρατηγῶν τοὺς εὐδοχιμωτάτους, οἱ μὴ ἔχουσιν (78), ὅποι τὰ ἑαυτῶν ῥέχουσι (79). Καὶ δεῖ περιστίνειν μὲν ἡμῖν τὴν γαστέρα κατατρυφῶσι τῶν πτωχικῶν (80), ὥς δὲ εἰς τὰ περιττὰ κεχρῆσθαι τοῖς ἀναγκαίοις, καὶ τῶν θυσιαστηρίων κατερεύεσθαι. Ἴπποις δὲ φέρεσθαι τρυφεροῖς, καὶ δίφρων ὑπεραίρεσθαι περιλάμπρως, προπομπεύεσθαι τε καὶ περιπομπεύεσθαι, καὶ πάντας ὑποχωρεῖν ἡμῖν, ὥσπερ θηρίοις, καὶ περισχιζεσθαι, ἥ καὶ πόρρωθεν εἶναι δόλους ἐπερχομένους. Εἰ τὰς δεινὰ γέγονε, παρέλθλυθε· χαρίσασθε (81) μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην. Ἄλλον προστήσασθε (82) τὸν ἀρέσοντα τοῖς πολλοῖς· ἐμοὶ δὲ δότε (83) τὴν ἐρημίαν, καὶ τὴν ἀγροικίαν, καὶ τὸν Θεόν, ὃ μόνον, καὶ διὰ τῆς εὐτελείας, ἀρέσομαι (84). Δεινὸν, εἰ στερησόμεθα λόγων, καὶ συλλόγων, καὶ πανηγύρεων, καὶ τῶν χρότων τούτων ὅν' ὦν περὶ μεθ᾽, καὶ οἰκείων, καὶ φίλων, καὶ τιμῶν, καὶ κάλλους πόλεως καὶ μεγέθους, καὶ τῆς πανταχόθεν περιλαμπρύσεως ἀστραπῆς (85) τοὺς πρὸς αὐτὰ βλέποντας, ἀλλὰ μὴ εἶσω συννενευχόμενος· ἀλλ' οὕτω τοσοῦτον ὅσον (86) εἰ θορυβήσομαι καὶ χρανθήσομαι τοῖς ἐν μέσῳ ταραχοῖς καὶ βράσμασι, καὶ ταῖς πρὸς τοὺς πολλοὺς μετακλίσεις. Οὐ γὰρ ζητοῦσιν ἱερεῖς, ἀλλὰ ῥήτορας· οὐδὲ ψυχῶν οἰκονόμους, ἀλλὰ χρημάτων φύλακας· οὐδὲ θύτας καθαρούς, ἀλλὰ προστάτας ἰσχυρούς. Ἀπολογησόμεθα περὶ αὐτῶν· οὕτως ἡμεῖς αὐτοὺς ἐπαιδεύσαμεν, οἱ πᾶσι πάντα γινόμεθα, οὐκ οἶδα πότερον, ἵνα σώσωμεν πάντας, ἢ ἀπωλέσωμεν.

KE. Τί φάτε; Πείθομεν ὅμας τοῖς λόγοις τούτοις, καὶ νενικήκαμεν; Ἥ δεῖ καὶ στερρότερον λόγων ἡμῖν πρὸς τὸ πείθειν; Ναί, πρὸς τῆς Τριάδος αὐτῆς, ἣν προσεδύομεν καὶ προσεδύετε, πρὸς τῆς κοινῆς ἡμῶν ἐλπίδος, καὶ τῆς τοῦ λαοῦ τοῦδε (87) συμπίψεως, δότε μοι τὴν χάριν ταύτην· μετὰ εὐχῶν ἡμεῖς ἀποπέμψατε· αὕτη γενέσθω μοι τῆς ἀθλήσεως ἡ ἀνάβησις· δότε μοι (88) τὸ γράμμα τῆς ἀφέσεως, ὥσπερ τοῖς στρατιωτικοῖς οἱ βασιλεῖς· καὶ, εἰ βούλεσθε, μετὰ δεξιᾶς τῆς μαρτυρίας, ἵν' ἔχω τὸ ἐπιτίμιον· εἰ δὲ μὴ, ὅπως βούλεσθε· οὐδὲν περὶ τούτου διοίσο-

(83) *Ἐμοὶ δὲ δότε*. Sic Coisl. 2, etc. Deest δότε in ed.

(84) *Ἀρέσομαι*. Reg. bm et Comb., ἀρέσομαι.

(85) *Ἀστραπῆς*. Regg. bm et ph addunt, καὶ φωτισούσης, i coruscante fulgore.

(86) *Ὅσος*. Deest in nonnullis codd.

(87) *Τοῦδε*. Coisl. 2 addit, ἡμῶν.

(88) *Μοι*. Deest in Reg. bm.

μαι, ἕως ἂν θεὸς ἴδῃ (89) τὰ ἡμέτερα ὅπως ἂν ἔχῃ. Αἱ τῶν ἀντιεισάξωμεν; Ὁφείκει αὐτοῦ Κύριος ποιμένα εἰς προστασίαν, ὡς πρόβατον εἶδεν εἰς ὀλοκάριον. Ἐν τούτῳ (90) ἐπιζητῶ μόνον, τῶν φθονομένων (91) ἔστω τις, μὴ τῶν ἐλευσμένων· μὴ τῶν πάντων (92) πᾶσι χαριζομένων, ἀλλ' ἔστιν ἡ καὶ προσκρούειν εἰδότων ὑπὲρ τοῦ βελτίονος· τὸ μὲν γὰρ ἐνταῦθα ἡδίστον, τὸ δὲ ἐκεῖθεν λυσιτελέστατον. Ὑμεῖς μὲν οὖν τοὺς προπεμπητούς (93) ἡμῖν μελετήσατε λόγους· ἐγὼ δὲ ὑμῖν ἀποδώσω τὸν συντακτήριον (94).
enim in praesens jucundissimum est; alterum in posterum utilissimum. At vos quidem orationes discussui meo congruentes parate; ego autem his verbis extremum vos salutabo.

ΚΓ'. Χαίροις. Ἀναστασία μοι τῆς εὐσεβείας ἐπώνυμο. Σὺ γὰρ τὸν λόγον ἡμῖν ἐξανέστησας ἐπὶ καταφρονούμενον· τὸ τῆς κοινῆς νίκης χωρίον, ἡ νέα Σηλώμ (95), ἐν ἣ πρώτων τὴν σκηνὴν ἐπέβλαψεν, τεσσαράκοντα ἐτη περιφερομένην (96) ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ πλανωμένην (97). Σὺ τε ὁ μέγας ναὸς οὗτος καὶ περιβόητος, ἡ νέα κληρονομία (98), τὸ νῦν μέγας εἶναι παρὰ τοῦ Λόγου λαβὼν (99), ὃν Ἰησοῦς πρότερον ὄντα, Ἰερουσαλὴμ πεποιθήκαμεν· ὑμεῖς τε ὅσοι μετὰ τοῦτον εὐθὺς τοῖς κάλλεσιν, ἄλλος ἄλλο τι τῆς πόλεως μέρος διεληφότες, ὥσπερ σύνδεσμοι τινες καὶ τὸ γειτονοῦν (1) οἰκούμενοι· οὗς μετὰ τῆς ἀσθενείας ταύτης, οὐχ ἡμεῖς, ἡ χάρις δὲ σὺν ἡμῖν ἐπέκρωσε τοῖς ἀπεγνωσμένοις. Χαίρετε, ἀπόστολοι (2), ἡ καλὴ μετωπία, οἱ ἐμοὶ διδάσκαλοι τῆς ἀθλήσεως, εἰ καὶ μὴ πολλάκις ὑμῖν ἐπανηγύρισα, ἴσως τὸν τοῦ ὑμετέρου Παύλου Σατάν (3) περιφέρων ἐν τῷ (4) σίματι πρὸς τὸ συμφέρον, δι' ὃν νῦν ὑμῶν ἀποικίζομαι. Χαίρε μοι, ὡ καθέδρα, τὸ ἐπιφθονον ὕψος τοῦτο καὶ ἐπικίνδυνον, ἀρχιερέων συνέδριον, ἱερῶν αἰδοὶ καὶ χρῶναι τιμημένον (5), ὅσον τε ἄλλο περὶ τὴν ἱερὰν τράπεζαν λειτουργικὸν Θεοῦ, καὶ ἐγγίζον Θεῷ τῷ ἐγγίζοντι. Χαίρετε, Ναζαράων (6) χοροστασίαι, ψαλμοῦδων ἁρμονίαι, στάσις πάννουχοι, παρθένων σεμνότης, γυναικῶν εὐκοσμία, χηρῶν, ὀρφανῶν συστήματα, πτωχῶν ὀφθαλμοί, πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἡμᾶς βλέποντες. Χαίρετε, οἶκοι φιλόξενοι (7) καὶ

A monio, ut honori meo consulatur; sin minus, ut-
cunque vobis collibuerit: nihil ea re altercabor,
quandiu Deus rerum nostrarum statum inspectabit.
Dicet aliquis: Quem igitur tibi substituemus? Vi-
debit sibi Dominus pastorem ad praefecturam, quem-
admodum ovem vidit ad holocaustum. Hoc unum
requiro, ut talis sit, qui aemulationem, non misera-
tionem provocet; qui non in omnibus rebus cunctis
obsequatur, sed qui in quibusdam etiam ob recti
studium in hominum offensionem incurrat. Alterum
enim in praesens jucundissimum est; alterum in posterum utilissimum. At vos quidem orationes dis-
cussui meo congruentes parate; ego autem his verbis extremum vos salutabo.

B XXVI. Vale, Anastasia, nomen a pietate habens.
Tu enim nobis fidei doctrinam, quae adhuc con-
temptui erat, excitasti. Vale, inquam, communis
victoriae sedes, nova Silo⁷⁹, in qua primum arcam
fiximus, quadraginta annis in deserto circumactam
incertisque sedibus vagantem. Vale tu quoque, o
magnum hoc et nobile templum, nova haereditas,
quod magnitudinem, quam nunc habes, a Verbo
suscepisti, quodque nos, cum prius Iebus esses, Jeru-
salem effecimus. Valetate vos etiam, aliae sacrae
aedes, huic dignitate proximae, alia aliam quamdam
urbis partem complectentes, quasi vincula quaedam
et compages, propinqua etiam loca connectentes;
quas cum hac corporis imbecillitate, non nos, sed
Dei gratia 767 nobiscum⁸⁰, qui pro perditis ac
desperatis habebamur, implevit. Valetate, apostoli,
praeclara colonia, certaminis mei magistri, etsi mi-
nus saepe festa vestra celebravi, fortasse Pauli ve-
stri Satanam⁸¹ ad utilitatem meam in corpore cir-
cumferens, ob quem nunc a vobis abscedo. Vale,
cathedra, invidiosum hoc et periculosum fastigium,
pontificum concilium, sacerdotum non minus ma-
jestate quam aetate ornatum, et quicumque tandem
alii circa sacrosanctam mensam Deo ministratis,
atque ad appropinquantem Deum appropinquatis.
Valetate, Nazaraeorum chori, psalmodiarum concentus,
nocturnae stationes, virginum sanctimonia, mulie-

⁷⁹ Jos. xviii, 1. ⁸⁰ I Cor. xv, 10. ⁸¹ II Cor. xii, 7.

(89) Θεὸς ἴδῃ. In quibusdam, εἰδῇ Θεός.

(90) Ἐν τούτῳ. «Hoc unum.» Sic Regg. et Colb. plures, Coisl. 2, etc. In ed., Ἄν τούτο.

(91) Τῶν φθονομένων, etc. Id est, qui virtutibus aemulationem, non autem villis miserationem provocet.

(92) Μὴ τῶν πάντα. Sic quinque Regg. et Or. 2. Deest τῶν in edit.

(93) Προπεμπητούς. Hi sunt sermones, quibus hominem discedentem aut discessurum prosequi-mur.

(94) Συντακτήριον. Sic sermo discedentis apellatur. Dicitur etiam ἀποχειρητικός, ut qui extremum vale dicit.

(95) Ἡ νέα Σηλώμ. Sic plerique codd. In ed., ἡ Σηλώμ, «aut Silo.»

(96) Περιφερομένην. Or. 2, φερομένην. Par., πε-
ριφρομένην.

(97) Καὶ πλανωμένην. Deest in Or. 2.

(98) Νέα κληρονομία. «Nova haereditas.» Intel-
ligitur magnum Sanctae Sophiae templum, quod per
multos annos ab haereticis occupatum fuerat, quod-
que Theodosius nonita pridem Catholicis restituerat.

(99) Τὸ νῦν μέγας εἶναι παρὰ τοῦ Λόγου λα-
βὼν. Bill. «Quod magnitudinem, quam nunc ha-
bes, ab orthodoxa doctrina suscepisti.» Hanc in-
terpretationem mutuatus est ex Niceta, qui hunc
locum sic exponit: Κυρίως μέγας ὑπάρχων, διὰ τὸν
λόγον τῆς ὀρθοδοξίας. Verum arbitramur rectius,
παρὰ τοῦ Λόγου, de «Verbo», tum palam et libere
praedicato, intelligi.

(1) Τὸ γειτονοῦν. Comb., τὰ γειτονοῦντα, «pro-
pinqua loca vobis adiungentes.»

(2) Ἀπόστολοι. Intelligit vel altare, vel templum
in quod Constantius imperator sanctorum Andreae,
Luciae et Timothei reliquias transtulerat. Vide Thil.
t. IX, p. 485.

(3) Σατάν. Nicetas exponit, σκόλοπ, «stimu-
lum.» Billius intelligit episcoporum invidiam, quae
Gregorium excedere coegit.

(4) Ἐν τῷ. Sic sex Regg. et Par. Deest ἐν in ed.

(5) Τιμημένον. Sic plures codd. In ed., τιμη-
μένων.

(6) Ναζαράων. Quinque Regg., Or. 2 et Comb.,
Ναζαράων. «Monachos» intelligit.

(7) Οἶκοι φιλόξενοι. In quibusdam, οἶκοι φιλόπαιχοι.

rum modestia, viduarum et orphanorum cœtus, A pauperum oculi, in Deum et in nos intuentes. Valete, domus hospitales et Christi amantes, infirmitatisque meae adiutrices. Valete, sermonum meorum amatores, et cursus, et concursiones, et styli, tam perspicui, quam occulti, atque hujus suggesti cancelli, a multitudine compressi hominum, audiendi studio sese mutuo protrudentium. Valete, imperatores, et palatia, omnesque imperatoris famuli et cubicularii: si quidem imperatori fideles, handquaquam certum habeo; Deo autem magna ex parte infidi. Manibus plaudite, acute clamate, rhetorem vestrum in sublime tollite. Siluit vobis improba et loquax lingua; nec tamen omnino silebit. Pugnabit enim manu et atramento. Cæterum in præsentia

XXVII. Vale, civitas magna, et Christi amore prædita (vera enim testabor, etsi non secundum scientiam hic zelus est²²; benigniores nos disjunctio reddidit). Ad veritatem accedite; ad meliorem frugem tandem aliquando vos convertite; Deum, amplius quam consuevistis, colite. Non turpe est sententiam mutare; sed in malo perseverare, funestum et exitiosum. Vale, Oriens et Occidens, pro quibus et a quibus oppugnamur; testis ille est, qui pacatos vos reddet, si nonnulli secessionem neiam imitentur. **768** Non enim Dei quoque jacturam facient, qui thronis cesserint; sed supernam cathedram habebunt, his multo sublimiorem et tutiorem. Præter omnia et ante omnia clamabo: Valete, angeli, hujus Ecclesiæ præsides, meæque præsentis ac peregrinationis, si modo in manu Dei res nostræ sunt. Vale, Trinitas, meditatio mea, et decus meum. His velim serveris, et hos serves, meum hunc populum (meus enim est, etiam si aliter gubernemur); atque audiam te quotidie, tum sermone, tum vita et moribus augeri, et in sublime attolli. Filiioli, depositum, quæso, custodite²³: memores estote lapidationum mearum²⁴. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum omnibus vobis. Amen.

²² Rom. x, 2. ²³ 1 Tim. vi, 20. ²⁴ Coloss. iv, 18.

καὶ φιλόξενοι, « domus pauperum et hospitales. »

(8) *Εὐνδρομαί*. Reg. bm, *συνδρομαί*.

(9) *Γραφίδες*. « Styli, graphia, » non « calami, » ut vertit Bill., qui hisce temporibus nondum erant in usu; sed in cereis tabulis styli vel graphii opescribebant.

(10) *Ἀπίστοι*. Eunuchos significat, qui magna ex parte Ariano et Macedoniano errore infecti erant. Unde subjungit, *ὧς βοήσατε*, « acute clamate. »

(11) *Ῥήτορα*. Intelligit propugnatorem erroris.

(12) *Παντάπασιν*. Deest in nonnullis. In aliis, *παντελώς*.

(13) *Γάρ*. Reg. ph addit, καὶ

(14) *Ζήλος* « Zelus » nimirum injurias ulciscendi.

φιλόχριστοι, καὶ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας ἀντιλήπτορες. Καίρετε, τῶν ἐμῶν λόγων ἑρασταί, καὶ δρόμοι, καὶ συνδρομαί (8), καὶ γραφίδες (9) φανεραὶ καὶ λαμβάνουσαι, καὶ ἡ βιαζομένη κιχλὶς, αὕτη τοῖς περὶ τὸν λόγον ὠθιζομένοις. Καίρετε, ὦ βασιλεῖς, καὶ βασίλεια, ὅσον τε περὶ τὸν βασιλέα θεραπευτικὸν καὶ οἰκίδιον· εἰ μὲν καὶ βασιλεῖ πιστὸν, οὐκ οἶδα· Θεῷ δὲ τὸ πλεῖον ἀπιστὸν (10). Κροτήσατε χεῖρας, ὧς βοήσατε, ἄρατε εἰς ὕψος τὸν ῥήτορα (11) ὡμῶν. Σείγηκεν ὡμὴν ἡ πονηρὰ γλώσσα καὶ λόλος· οὐ μὴν σιγήσεται παντάπασιν (12)· μαχήσεται γάρ (13) διὰ χειρὸς καὶ μέλανος· τὸ δ' οὖν παρὸν σεσιγήκαμεν.

B KZ. Καίρε, ὦ μεγαλόπολι καὶ φιλόχριστε (μαρτυρήσω γὰρ τάληθῆ, καὶ εἰ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ὁ ζήλος (14)· πεποίηκε χρηστοτέρους ἡμᾶς ἡ διάζευξις). Πρόσπετε τῇ ἀληθείᾳ· μετασκευάζεσθε ὅψε γούν· τιμήσατε Θεὸν (15), πλεόν τῆς συνθείας. Οὐχ ἡ μετὰθεσις τὸ αἰσχρὸν ἔχει, ἀλλ' ἡ τοῦ κακοῦ τήρησις τὴν ἀπωλείαν. Καίροις, Ἀνατολὴ καὶ Δύσις, ὅπερ ὦν, καὶ ὅφ' ὦν πολεμούμεθα· μάρτυς ὁ εἰρηνεύσων ὡμᾶς (16), ἃν ὀλίγοι μιμήσωνται τὴν ἐμὴν ὑποχώρησιν. Οὐ γὰρ καὶ τὸν Θεὸν ἀπολοῦσιν οἱ τὸν θρόνον παραχωρήσαντες, ἀλλ' ἔξρουσι τὴν ἄνω καθέδραν, ἣ πολλὸν τούτων ἐστὶν ὑψηλότερα τε καὶ ἀσφαλεστέρα. Ἐπὶ πᾶσι τε (17) καὶ πρὸ πάντων βοηθήσομαι· Καίρετε, ἄγγελοι, τῆσδε τῆς Ἐκκλησίας ἑφοροί, καὶ τῆς ἐμῆς παρουσίας καὶ ἐκδημίας, εἴπερ ἐν χειρὶ Θεοῦ τὰ ἡμέτερα. Καίρε μοι, ὦ Τριάς, τὸ ἐμὸν μελέτημα καὶ καλλώπισμα· καὶ σώζοιο τοῖσδε, καὶ σώζοις τοῖσδε, τὸν ἐμὸν λαὸν (ἐμὸς γάρ, κἂν ἄλλως (18) οἰκονομώμεθα)· καὶ ἀγγέλοιό (19) μοι διαπαντὸς ὑφουμένη, καὶ αὐξουμένη, καὶ λόγῳ, καὶ πολιτείᾳ. Τεκνία, φυλάσσοιτέ μοι τὴν παρακαταθήκην· μέμνησθέ μοι τῶν λιβασμῶν. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὡμῶν. Ἀμήν.

(15) *Θεόν*. Regg. bm et ph, τὸν Θεόν.

(16) *Τμᾶς*. Sic plures Regg., Coisl. 2 et Or. 2. In ed., ἡμᾶς. Videtur hic Gregorius alludere ad schisma Antiochenæ Ecclesiæ, Meletii morte renovatum. Vide Monitum n. 1. Idcirco ait Theologus, « Orientem et Occidentem pacatos fore, si nonnulli secessionem suam imitentur. » Magna siquidem fuit inter præsules de hujus Ecclesiæ episcopatu contentio; ac demum, post Gregorii discessum, concilii Patres Flavianum Meletii loco in Antiochena sede collocarunt.

(17) *Πᾶσι τε*. Deest τε in Reg. ph et Or. 2.

(18) *Ἀλλως*. Reg. bm, ἄλλος.

(19) *Ἀγγέλοις*. Reg. bm, ἀγγέλλοις.

769 MONITUM IN ORATIONEM XLIII.

I. Basilii Magnus, cujus virtutes ac pretiosa mors in hac funebri oratione celebrantur, jam, juxta probabiliorē sententiam, Cæsareā obierat Kalendis Januarii anni 379. Inter ea Gregorius Constantinopolim, ut periclitanti fidei patrocinaretur, accitus, tunc debitum pietatis et amicitiae tributum tam charo capiti minime solvere potuit. Ut autem primum ex urbe Constantinopoli discedendi licentiam obtinuit, Nazianzum revertitur. « Non multo post, » ut optime observat doctissimus Tillemontius [20], « Cæsaream venit, » ut sacros amici cineres suis irrigaret lacrymis, ac publice ipsius laudes flebili oratione prosequeretur.

II. « Illustris est, inquit Billius [21], hæc oratio, ac princeps inter eas quæ in demonstrativo genere versantur. In ea enim, tanquam optimi artifices in pulcherrima materia, omnes ingenii et industriæ vires effudisse videtur, perspicuumque omnibus facere voluisse, quantas secum opes ex Ægypto ad terram sanctam deportasset. » Hanc eruditissimi viri opinionem libenti animo amplectimur. Etenim, quoquo modo inspicatur hæc oratio, cæteris nullatenus inferior reperitur. In ea quippe Basilii vitam, historica quidem, sed ornatissima serie percurrit Theologus. Undequaque nativos pietatis et eloquentiæ flores ita profuse spargit, ut simul, et amici tumulum exornare, et remotissimæ posteritati Basilii nomen consecrare videatur.

III. Cæterum, nullo modo culpandus Gregorius, si quasdam huic charitatis officio moras attulerit, eum, ut ipse loquitur (n. 2), « pulchre coacti, nec sine Dei numine forsā peregre profecti, in veræ doctrinæ periclitantis negotio interim occupati fuerimus. » Quam excusationem ipsimet Basilio in cælis probandam sibi pollicetur; quippe qui, cum nihil « nisi veritatem, nisi salutarem doctrinam spiraverit, » eam periclitantem defendi potius malit, quam se funebri oratione ab amico celebrari. Hinc non immerito censent eruditi, hanc orationem dictam fuisse post ipsius in Constantinopolitana sede abdicationem, in celeberrima Cæsariensis ecclesiæ concione, mense Augusto vel Septembri anni 381.

(20) T. IX, p. 511.

(21) Arg. hujus Or.

ΛΟΓΟΣ ΜΓ'.

ORATIO XLIII'.

Εἰς τὸν μέγαν (22) Βασιλεῖον, ἐπισκοπὸν Καίσα- A 770 Funebris oratio in laudem Basilii Magni Cæsareæ in Cappadociaepiscopi.
ρείας Καππαδοκίας, ἐπιτάφιος.

A. Ἐμελλεν ἄρα (21), πολλὰς ἡμῖν ὑποθέσεις τῶν λόγων ἀεὶ προτιθεῖς (24) ὁ μέγας Βασιλεῖος (καὶ γὰρ ἐφικονομεῖτο τοῖς ἡμῶς λόγοις, ὡς οὕτω τοῖς ἑαυτοῦ τῶν πάντων οὐδεὶς), ἑαυτὸν νῦν ἡμῖν (25) προθήσειν, ὑποθέσιν ἀγώνων μεγίστην τοῖς περὶ λόγους (26) ἐσπουδαχόσιν. Οἴμαι γὰρ, εἰ τις τῆς ἐν λόγοις δυνάμεως πείραν ποιούμενος, ἔπειτα πρὸς μέτρον κρίναι ταύτην θελήσει, μίαν ἐκ πασῶν ὑποθέσιν προσητάμενος, καθάπερ οἱ ζωγράφοι τοὺς ἀρχετύπους πίνακας, ταύτην ἂν ὑφελὼν μόνην, ὡς λόγου χρεῖστον, τῶν ἄλλων ἐλέσθαι τὴν πρώτην. Τοσοῦτον ἔργον ἢ τοῦ ἀνδρὸς εὐφημία, μὴ ὅτι γε ἡμῖν τοῖς πάλαι πᾶν τὸ φιλότιμον καταλύσασιν· ἀλλὰ καὶ οἷς βίος ἐστὶν ὁ λόγος, ἐν τούτῳ ἐσπουδαχόσι καὶ μόνον, ταῖς τοιαύταις (27) ἐνευδοκίμειν ὑποθέσειςιν. Ἐχὼ μὲν οὕτω

I. Hoc profecto supererat, ut, cum magnus ille Basilii multa nobis orationum argumenta proposuisset (sic enim meis orationibus gloriabatur, ut nemo unquam omnium perinde suis), seipsum nunc nobis proponeret, argumentum certaminum omnium maximum, iis, qui litteris et eloquentiæ operam dederunt. Nam existimo, si quis suam in dicendo facultatem experiri, eamque postea velut ad normam exigere vellet, materiam unam ex omnibus sibi proponens, quemadmodum pictores eas tabulas, ex quibus exempla petunt, eum, hæc sola submota, velut oratoriam omnem vim superante, cæterarum primam quamque delecturum. Tam arduum opus est hujus viri encomium, non nobis solum, qui jam olim omne gloriæ studium deposuimus; verum

* Alias 20. Quæ autem 43 erat, nunc 44. — Habita Cæsareæ circa mensem Augustum vel Septembrem anni 381.

(22) Εἰς τὸν μέγαν, etc. Sic plures codices. in quibusdam, εἰς τὸν ἄγιον, etc. In aliis, sicut in editis, desunt τὸν μέγαν, et τὸν ἄγιον.

(23) Ἐμελλεν ἄρα. Ita prorsus Lucianus in philosophi Demonactis laudem exorsus: Ἐμελλεν ἄρα μὲν ὁ καθ' ἡμᾶς βίος, etc. Unde Muretus, penultimo variarum lectionum libro, ait: « Fortasse a vero non longe aberraturus sit, si quis sanctissi-

mum eundemque eloquentissimum virum a summe impio, sed culto tamen ac polito scriptore aliquid sumpsisse credat. »

(24) Προτιθεῖς. Regg. a, c, d, προθεῖς.

(25) Ἡμῖν. Sic Regg. a, c, d, ἡμ, etc. Deest in edit.

(26) Περὶ λόγους. Pass., περὶ λόγων.

(27) Ταῖς τοιαύταις. In nonnullis, τὸ τοιαύταις.

etiam illis, quibus vita est oratio, quique etiam in id unum operam suam contulerunt, ut huiusmodi argumentis, nominis sui laudam celebrent. Hac de re quidem sic existimo, et, ut mihi persuadeo, admodum recte. Cæterum nescio, qua tandem alia in re sermonibus uti queam, si nunc iis minime usus fuero; aut quid ipse gratius facere possim, vel mihi, vel iis qui virtutem laudibus efferunt, vel ipsis denique sermonibus, quam si huius viri laudes prædicem. Ita enim me primum ipse velut ære quodam alieno utcumque liberavero. Debetur quippe, ut si quid aliud, viris, cum cætera egregiis, tum in dicendo copiosis, oratio. Deinde, illos simul, et voluptate efficiet hic sermo, et ad virtutis studium exstimulabit. Quarum enim rerum laudes novi, earum quoque haud dubie incrementa explorata habeo; nec quidquam omnino est, quod non hac ratione augeatur. Postremo, quod ad sermones attinet, utrovis modo res præclare se habitura est. accesserint, vim suam et 771 facultatem ostendent; sin autem ab illius præstantia longe abfuerint (quod omnino iis, qui cum laudare instituerint, accidere necesse est), re ipsa se succubuisse declarant, eumque de cuius laudibus agitur, omnem vim orationis superare.

II. Hæc quidem sunt, quæ me ad dicendum, et ad suscipiendum hoc certamen impulerunt. Quod si multo serius, quam tempus postulabat, ac post tot alios, qui res illius privatim publiceque laudibus ornarunt, ad hoc munus accessi, nemini mirum videatur. Verum ignoscat mihi, velim, divina anima, mihiq; et nunc, et ante veneranda. Quemadmodum autem omnino, cum apud nos ageret, multa mea errata pro amicitie iure ac præstantiori lege corrigebat (non enim dicere vereor, quod cunctis esset lex et norma virtutis); sic nunc quoque supra nos positus, facilem se mihi ac exorabilem præbebit. Ignoscant etiam, queso, quicumque ex vobis ferventiores illius laudatores sunt; si qui tamen alii alius ferventiores sunt, ac non potius omnes hac una in re, hoc est, in ipsius laude et prædicatione, pares sumus. Non enim negligentia et contemptu officium prætermisimus; absit enim, ut aut virtutem, aut amicitie officium usque adeo negligamus, nec quod hoc laudationis munus cuiquam alii potius, quam nobis convenire arbitremur. Sed primum, ut verum fatear, sermonem habere detrectabam, quemadmodum qui ad sacra accedunt, priusquam vocem animumque perpurgassem.

(28) *Μάλλον* ἢ. Sic Regg. lm, ph, Pass., etc. Deest ἢ in ed.

(29) *Ἀρετῆς*. Comb., τῆς ἀρετῆς.

(30) *Ὅτι γὰρ τοὺς ἐπαίρους*, etc. Obscura profecto sententia. Hanc Nicetas sic exponit: « Quarum rerum laudes celebrantur, eas quoque progressum et incrementum accipere compertum habeo. In nulla igitur re ex omnibus aliter accidit, quin incrementum, ex eo quod laudetur, accipiat. » Coniungimus Gregorium hic indicare, quod, quo magis quidquam, sive virtus, sive vitium, sive alia res, laudatur, eo magis ipsius amor et desiderium in auditorum animis infigitur. Unde generatim dicendum, quod quidquid laudatur, ipsa laudatione, incrementa accipere necesse sit.

(31) *Κρείττον*. Regg. a, c, d, sex Colb., Chrys., etc., κρείττω.

A περὶ τούτων, καὶ, ὡς ἑμαυτὸν πείθω, λίαν ὀρθῶς. Οὐκ οἶδα δὲ, εἰς ὃ τι ἂν ἄλλο χρηταίμην τοῖς λόγοις, μὴ νῦν χρησάμενος· ἢ ὃ τί ποτ' ἂν μάλλον ἢ (28) ἑμαυτὸν χαρισαίμην, ἢ τοῖς ἀρετῆς (29) ἐπαινέταις, ἢ τοῖς λόγοις αὐτοῖς, ἢ τὸν ἄνδρα τούτου θαυμάσας. Ἐμοὶ τε γὰρ ἔσται τοῦτο χρέος ἱκανῶς ἀρωστωμένον. Χρέος δὲ, εἴπερ ἄλλο τι, τοῖς ἀγαθοῖς τὰ τε ἄλλα καὶ περὶ τὸν λόγον, ὁ λόγος. Ἐκείνους θ' ἅμα μὲν ἡδονὴ γένοιτο, καὶ ἅμα παράκλησις· εἰς ἀρετὴν, ὁ λόγος. Ὡν γὰρ τοὺς ἐπαίνους (30) οἶδα, τούτων σαφῶς καὶ τὰς ἐπιδόσεις· ἐπ' οὐδενὸς οὖν τῶν ἀπάντων, οὐκ ἔστιν ἐφ' ὧν οὐχὶ τῶν ἀπάντων. Τοῖς τε λόγοις αὐτοῖς ἀμφοτέρωθεν ἂν ἔχοι τὸ πρᾶγμα καλῶς. Εἰ μὲν ἐγγὺς ἔλθοιεν τῆς ἀξίας, τὴν ἑαυτῶν ἐπιδοειγμένους δύναιμιν· εἰ δὲ πλείστον ἀπολειφθεῖν (ὃ πάντα πείθειν B ἀνάγκη τοῖς ἐκείνους ἐγκωμιάζουσιν), ἔργων δεδουλευκότες τὴν ἥτταν, καὶ τὸ κρείττον (31) ἢ κατὰ λόγου δύναιμιν εἶναι τὸν εὐφημούμενον.

Nam si ad ipsius dignitatem et meritum propius accesserint, vim suam et 771 facultatem ostendent; sin autem ab illius præstantia longe abfuerint (quod omnino iis, qui cum laudare instituerint, accidere necesse est), re ipsa se succubuisse declarant, eumque de cuius laudibus agitur, omnem vim orationis superare.

B. Ἄ μὲν οὖν πεποίχη μοι τὸν λόγον, καὶ δ' ἃ τὸν ἀγῶνα τούτου ἐνεστησάμην, ταῦτά ἐστιν. Εἰ δὲ τοσοῦτον ἀπήντηχα τοῦ καιροῦ δεύτερος, καὶ μετὰ τοσοῦτους ἐπαινέτας, *οἶδα* τε καὶ *δημοσίᾳ* τὰ ἐκείνου σεμνύναντας (32), μηδεὶς θαυμάζειτω. Ἀλλὰ συγγνωσκέτω μὲν ἡ θεία ἡ ψυχὴ, καὶ πάντ' ἐμοὶ σεβασμία καὶ νῦν καὶ πρότερον. Πάντως δὲ ὡς οὖν ἡμῖν ὢν, ἐπηνώρθου πολλὰ τῶν ἑμῶν, ὅρι τι φίλιας καὶ νόμῳ κρείττονι (οὐ γὰρ αἰσχύνομαι τοῦτο λέγειν, C ὅτι καὶ πᾶσι νόμος ἦν ἀρετῆς)· οὕτω καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς γενόμενος, συγγνώμων ἔσται τοῖς ἡμετέροις. Συγγνωσκέτωσαν δὲ καὶ ὁμῶν ὅσοι θερμότεροι τοῦ ἀνδρὸς ἐπαινέται· εἴπερ τίς ἐστιν ἄλλου (33) θερμότερος, ἀλλὰ μὴ τοῦτο μόνον πάντες ὁμῶν τιμοὶ τὴν τοῦ ἀνδρὸς εὐφημίαν. Οὐ γὰρ ὀλιγωρεῖς (34) τὸ εἰκὸς ἐνελεῖσθαι (35)· μὴ ποτε τοσοῦτον ἀμειψάσαιομεν (36), ἢ ἀρετῆς, ἢ τοῦ φιλικοῦ καθήκοντος· οὐδὲ τῶ νομίζω ἄλλοις μᾶλλον ἡμῶν προσήκειν τὸν ἐπαινον. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὠκύνουν τὸν λόγον, εἰρήσεται γὰρ τάληθες, ὥσπερ οἱ τοῖς ἱεροῖς (37) προσιόντες, πρὶν καθαρθῆναι καὶ φωνὴν καὶ διάνοιαν. Ἐπειτα, οὐκ D ἀγνοοῦντας μὲν, ὑπομνήσω δ' οὖν ὁμιος, ὧν μεταξὺ (38) περὶ τὸν ἀληθῆ λόγον ἡσυχάζεμεθα κινδυνεύοντα, καλῶς βιασθέντες, καὶ κατὰ θεὸν ἰσως ἐκ-

(32) *Σεμνύναντας*. Reg. a et Comb., σεμνύνοντας.

(33) Ἄλλου. Comb., ἄλλος ἄλλου.

(34) *Ὀλιγωρεῖς*. In quibusdam, βραθυρία.

(35) *Ἐνελεῖσθαι*. Sic Or. 2. in ed., ἐνελεῖσθαι.

(36) *Ἀμειψάσαιομεν*. Reg. c, ἀμειψασάμεν.

(37) *Οἱ τοῖς ἱεροῖς*. « Qui ad templa accedunt. » Apud Orientales, ad sacrarum aedium porticus, fontes et phiales præsto erant, ut accedentes possent sordes extergere.

(38) *Ὅτι μεταξὺ*. Schol. Ἔοικε τὸν παρόντα λόγον, μετὰ τὸ κατελθεῖν ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκδεσχεῖναι· « Videtur hanc orationem, postquam Constantinopolim reliquit, edidisse. »

δημοί γεγόνότες, καὶ οὐδ' ἀπὸ γνώμης ἐκείνων τῶ
γενναίῳ τῆς ἀληθείας ἀγωνιστῇ, καὶ μηδὲν ἑτερον
ἀναπνεύσαντι, ὅτι μὴ λόγον εὐσεβῆ καὶ κόσμου παν-
τὸς σωτήριον. Τὰ γὰρ τοῦ σώματος ἰσως οὐδὲ θαρ-
βῆσαι χρή λέγειν ἀνδρὶ γενναίῳ καὶ ὑπὲρ τὸ σῶμα,
πρὶν ἐνθὺνδε μεταναστῇ (39), καὶ μηδὲν ἀξιοῦναι τῶν
τῆς ψυχῆς καλῶν ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ (40) παραβλάπτε-
σθαι. Τὰ μὲν δὲ τῆς ἀπολογίας ἐνταῦθα κείσθω. Καὶ
γὰρ οὐδὲ μακροτέρας οἶμαι ταύτης δεῖσθαι ἡμῖν,
πρὸς ἐκείνους γε ποιοῦμένους τὸν λόγον (41), καὶ τοὺς
εἰδότες σαφῶς τὰ ἡμέτερα. Ἦδη δὲ πρὸς αὐτὴν ἡμῖν
ἰτέον τὴν εὐφημίαν, αὐτὸν προστασιμένους (42) τοῦ
λόγου τὸν ἐκείνου θεόν· μὴ καθυβρίσαι· τὸν ἀνδρα τοῖς
ἐγκωμίοις, μηδὲ πολλὸν δευτέρον τῶν ἄλλων ἐλθεῖν
κἀν ἐκείνους πάντας ἴσον ἀπολειπόμεθα, καθάπερ
οὐρανοῦ καὶ ἡλιακῆς ἀκτίνος, οἱ πρὸς αὐτὰ βλέπον-
τες.

Deum orationi nostræ præficientibus; ne nostris laudibus huic viro dedecus inferamus, ab iisque, qui
jam in hoc argumento versati sunt, longo intervallo prætereamur; quanquam fortasse omnes ab illo
pari intervallo distemus, non secus atque a cælo solisque radiis, qui ea contuentur.

Γ. Εἰ μὲν οὖν ἐτέρων αὐτὸν γένει καὶ τοῖς ἐκ γέ-
νους φιλοτιμούμενον, ἢ τινι τῶν μικρῶν ὅλως, καὶ
οἷς οἱ χαμαὶ βλέποντες (43), ἄλλος ἢ ἡρώων ὠφθῇ
κατάλογος. Ὅσα τῶν ὑπὲρ ἐκείνων τοῖς χρόνοις ἐκείνῳ
συνεισενεγκεῖν (44) εἴχομεν! Καὶ οὐδ' ἂν ταῖς ἱστο-
ρίαις παρήκαμεν ἔχειν τι πλεον τῶν ἐκείνῳ γε
πλέον ἔγοντες πάντως, τὸ μὴ πλάσσειν, μηδὲ μύ-
θοις, αὐτοῖς δὲ τοῖς πράγμασι καλλωπίζεσθαι, καὶ
ὧν πολλοὶ μάρτυρες. Πολλὰ μὲν γὰρ ὁ Πόντος ἡμῖν
ἐκ τοῦ πατρὸς προβάλλει τὰ διηγήματα, καὶ οὐδενὸς
ἐλάττω τῶν πάλαι περὶ αὐτὸν θαυμάτων, ὧν πλὴ-
ρης (45) πᾶσα συγγραφὴ τε καὶ ποίησις· πολλὰ δὲ τὸ
ἐμὸν ἔδωκεν τοῦτο, οἱ σεμνοὶ Καππαδόκαι, τὸ μηδὲν
ἤττον κουροτρόφον (46), ἢ εὐτίπων. Ὅθεν τῷ πα-
τρίῳ γένει τὸ μητρόφον ἡμεῖς ἀντανίσχομεν. Στρατη-
γίαι τε καὶ θημαγωγίαι, καὶ κράτος ἐν βασιλείῃς
αὐλαῖς· ἔτι δὲ, περιουσίαι, καὶ θρόνων ὕψη, καὶ τιμαὶ
θημαστίας, καὶ λόγων λαμπρότητες, τίνων, ἢ πλείους,
ἢ μέζους; Ὅν ἡμῖν εἰ βουλομένοις εἰπεῖν ἐξῆν,
οὐδὲν ἂν ἦσαν (47) ἡμῖν οἱ Πελοπίδαι (48), καὶ Κε-
κροπίδαι (49), καὶ οἱ Ἀλκμαῖνες (50), Αἰακίδαι (51)

A Deinde, tametsi enim id non ignoretis, in memo-
riam tamen vobis revocabo, in verze doctrinæ peri-
clitantis negotio interim occupati fuimus, pulchre
coacti, nec sine Dei numine fortasse peregre pro-
fecti, nec præter voluntatem ac consilium eximii
illius veritatis propugnatoris, quique nil unquam
aliud quam piam orbique universo salutarem doctri-
nam spiravit. Nam de corporis mei imbecillitate
forsan ne sermonem quidem facere audendum est,
ad strenuum virum, corporeque, etiam antequam
hinc migraret, sublimiorem, ac illud asserentem,
nihil ex animæ bonis a vinculo impediri. Atque hic
excusatio nostra finem habeat. Neque enim longio-
re alia mihi opus fore arbitror, cum sim duntaxat
apud eum, ceterosque, quibus res nostræ probe
B cognitæ sunt et exploratæ, locuturus. Jam igitur ad
laudationem nobis accedendum 772 est, illius

III. Enimvero si eum genere, ac generis splendo-
re gloriari perspicere, aut ulla re ex iis, quæ om-
nino parvæ sunt, et quibus ii, qui humi defixos
oculos habent, efferri solent, alius utique heroum
catalogus appareret. Quanta a majoribus illius ad
eum ornandum accipere possemus! Nec historiis
quidem quidquam hæc parie cederemus; hoc certe
nomine superiores futuri, quod non commentitiis
fictisque narrationibus, sed rebus ipsis, quarum
multi testes sunt, ornaremur. Multa enim nobis
narratu digna ex paterno latere Pontus suppediat,
et quidem præcis suis prodigiis, quibus, et histori-
corum, et poetarum volumina plena sunt, nuntiis
inferiora: multo etiam veneranda hæc mea patria
Cappadocia, non minus juvenum, quam equorum
bona nutritrix. Unde paterno generi materni generis
splendorem opponimus. Quorumnam autem et mili-
taria imperia, et populorum gubernationes, et in
imperatorum aulis potentia et auctoritas; ac præter-
ea, opes, et excelsi throni, et publici honores, ac
sermonum splendores, vel plures, vel majores exsti-

(39) *Μεταναστῇ*. In nonnullis, μεταναστῆναι.

(40) *ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ*. «A vinculo,» id est, «a corpore.» Gregorius plerumque morbis fractus, agerrime ferebat, se non posse omnibus officiis de-
fungi.

(41) *Ποιοῦμένους τὸν λόγον*. Sic plures codd. In ed. deest τὸν λόγον, et pro ποιοῦμένους, legitur, ποιοῦμενος.

(42) *Προστασιμένους*. In quibusdam, προστασο-
μένοις.

(43) *Καὶ οἷς οἱ χαμαὶ βλέποντες*. Sic quatuor Regg., quinque Colb., Chrys., Or. 2, Par., Pass., etc. In ed., καὶ ὅσων οἱ χαμαὶ βαίνοντες, «et quotquot super terram gradiuntur.»

(44) *Συνεισενεγκεῖν*. Sic plures Regg. In ed., συνεισενεγκεῖν.

(45) *Ὅν πλὴρης*, etc. De rebus, quæ in Ponto gesta fuerant, ut observat Nicetas, historiam edidit Xenophon et Polybius; Apollonius vero poema conscripsit.

(46) *Κουροτρόφον*. «Alludit,» inquit Nicetas, «ad istud Homeri *Odyss.* ix, vers. 27: Τρυχεῖ, ἀλλ'

ἀγαθὴ κουροτρόφος· Aspera, sed bona juvenum nu-
trix.» Hic observandum, quod Basilii pater e Ponto erat oriundus, ejusque mater e Cappado-
cia.

(47) *Οὐδὲν ἂν ἦσαν*. Sic Regg. a, c, duo Coisl., plures Colb., Or. 2 et Pass. Deest ἦσαν in ed. et in aliis nonnullis codd.

(48) *Πελοπίδαι*. «Pelopidae.» Sic dicti a Pelope, qui Tantali Phrygiæ regis filius fuit; et ipse rex, Græciæ regionem nomine Apia, Peloponesum nomi-
navit.

(49) *Κεκροπίδαι*. «Cecropidae» genus traxerunt a Cecrope Athenarum rege, qui magnopere Atticam exornavit, et ad Ægyptiacæ linguæ cognitionem, uipote ex Ægyptio oriis, Græciæ quoque peritiam adjunxit.

(50) *Ἀλκμαῖνες*. «Alcmæon» Atheniensis Pisi-
strati tyrannide civitatem oppressam in libertatem vindicavit; unde Alcmæones.

(51) *Αἰακίδαι*. «Æacidae» sic vocati ab Æaco Jovis filio, singulari justitiæ laude prædito.

terunt? Quæ nobis, si arbitratu nostro commemorare liceret, nihil essent Pelopidæ, nec Cecropidæ, nec Alcmacones, nec Æacidæ, nec Heraclidæ, nec alii quibus nihil est sublimius; qui quidem, cum nihil proprium habeant quod aperte prædicent, ad obscura confugiunt, dæmones videlicet quosdam, et deos, ac fabulas, majoribus suis attribuentes, quorum ea est ratio, ut quod in ipsis maxime speciosum et illustre est, fide careat; quod autem creditur, probrum et contumelia sit.

IV. Quoniam autem de eo viro mihi oratio **773** instituta est, qui nobilitatem virium expendi vult, nec, cum formæ atque colores, et equi, tam nobilissimi, quam abjectissimi ex seipsis explorari soleant, nos contra per ea, quæ extra nos posita sunt, depingi, posteaquam unum aut alterum ex iis, quæ a majoribus ipse habuit, quæque, et ipsius vitæ conveniunt, et maximam ei, si commemorentur, voluptatem allatura sunt, exposuero, ad ipsum confestim me convertam. Aliarum quidem familiarum, vel etiam sigillatim cujuslibet hominis, alia sunt insignia, et narrationes, vel majores, vel minores, quæ, instar paternæ cujusdam hæreditatis, vel longinquius, vel propinquius exorsæ, ad posterum devolvuntur: huic autem utriusque generis decus pietas fuit, quemadmodum nunc oratio declarabit.

V. Persecutio erat, et quidem persecutionum omnium atrocissima maximeque horrenda; iis loquor, quibus Maximini persecutio nota est, qui, cum post multos, qui paulo ante exstiterant, ingruisset, hoc effecit, ut omnes humani ac faciles fuisse viderentur, ingenti nimirum ipse audacia furens, atque impietatis principatum consequi summo studio contendens. Hunc athletarum quidem nostrorum permulti superarunt, et ad mortem usque decertantes, et pene usque ad mortem; hactenus videlicet relictæ, ut victoriæ suæ superstites essent, nec cum ipsis certaminibus abscederent, sed aliis, virtutis aliptæ, vivi martyres, spirantes columna, tacitaque præconia relinquerentur, cum multis autem aliis, et quidem celebribus, paterni etiam illius avi, quibus, cum omne pietatis genus coluissent, eximiam tempestas illa coronidem invexit. Etenim illi quidem animo ita constituti et comparati erant, ut ea omnia facile perpersuri, ob quæ Christus eos, qui ipsius certamen nostra causa susceptum imitantur, corona donat.

VI. Verum quoniam certamen quoque legitimum **D** psis esse oportebat (lex autem martyrii hæc est, ut, nec nos ultra ad certamen accedamus, hæc nimirum ratione tum persecutoribus, tum imbecillioribus athletis consulentes, nec, cum præsentibus sumus,

A τε καὶ Ἡρακλεῖδαι (52), καὶ ὧν οὐδὲν ὑψηλότερον οἶκινες ἐκ τῶν οἰκειῶν φανερώς εἰπεῖν οὐκ ἔχοντες, ἐπὶ τὸ ἀφανὲς καταφεύγουσι, δαίμονας δὲ τινας, καὶ θεοὺς, καὶ μύθους τοῖς προγόνοις ἐπισημαίνοντες, ὧν τὸ σεμνότερον ἀπιστία, καὶ ὕβρις τὸ πιστευόμενον (53).

Δ'. Ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ ἀνδρὸς ἡμῖν ὁ λόγος, κατ' ἀγῶνα κρῖνεσθαι τὴν εὐγένειαν (54) ἀξιούντος, καὶ μὴ, τὰς μὲν μορφὰς, καὶ τὰς χρόας ἐξ ἑαυτῶν δοκιμάζεσθαι, καὶ τῶν ἱππῶν τοὺς εὐγενεστάτους ἢ ἀτιμοτάτους, ἡμᾶς δὲ ζωγραφεῖσθαι τοῖς ἔξωθεν, ἐν ᾗ οὖο τῶν ἐξ ἀρχῆς ὑπαρχόντων αὐτῷ, καὶ ταῦτα οἰκεία τῷ ἐκείνου βίῳ, καὶ οἷς ἂν μάλιστα ἡσθεῖν λεγομένοις, εἰπῶν, ἐπ' αὐτὸν καὶ δὴ τρέφομαι. Ἄλλου μὲν οὖν ἄλλο τι γινώρισμα καὶ διήγημα, καὶ γένους, καὶ τοῦ καθέκαστον, ἢ μικρὸν ἢ μείζον, καθάπερ τις κληρὸς πατρῷος, ἢ πόρρωθεν, ἢ ἐγγύθεν ἡργμένος, κάτεισιν εἰς τοὺς ὕστερον· τοῦτο δὲ γένον τῶν (55) ἀμφοτέρων τὸ εὐσεβὲς ἐπίσημον, δηλώσει δὲ (56) νῦν ὁ λόγος.

Ε'. Διωγμὸς ἦν, καὶ διωγμῶν ὁ φρικωδέστατος καὶ βαρύτερος· εἰδῶσι λέγω τὸν Μαξιμίνου, ὃς πολλοῖς τοῖς (57) ἐγγύθεν γενομένοις ἐπιφύει, πάντας φιλαθρόπους ἀπέδειξε, θράσει τε πολλῷ βέων, καὶ φιλονεικῶν τὴν ἀσθελείαν κράτος (58) ἀναδίστασθαι. Τοῦτον πολλοὶ μὲν ὑπερέσχον τῶν ἡμετέρων ἀγωνιστῶν, καὶ μέχρι θανάτου διηγωνισμένοι, καὶ πρὸ θανάτου μικρόν· τοσοῦτον ἀπολειφθέντες, ὅσον ἐπιβῶναι τῇ νίκῃ, καὶ μὴ συναπελθεῖν τοῖς παλαίσμασιν, ἀλλ' ὑπολειφθῆναι τοῖς ἄλλοις ἀλείπται (59) τῆς ἀρετῆς, ζῶντες μάρτυρες, ἐμπνοὶ στήλαι, σιγῶντα κηρύγματα, σὺν πολλοῖς δὲ τοῖς ἀριθμουμένοις καὶ οἱ πρὸς πατὸς τοῦτο πατέρες, οἷς πᾶσαν ἀσκήσαν εὐσεβείας ὁδὸν, καλὴν ἐπήνεγκεν ὁ καιρὸς ἐκεῖνος τὴν κορωνίδα. Παρασκευῆς μὲν γὰρ οὕτως εἶχον καὶ γνώμης, ὥς πάντα βλάβως ὁσοντες, ἐξ ὧν στεφανοῖ Χριστὸς τοὺς τὴν ἐκείνου μιμησαμένους ὑπὲρ ἡμῶν ἀλλήσιν.

Ζ'. Ἐπὶ δὲ νόμιμον αὐτοῖς εἶδει καὶ τὸν ἀγῶνα γενέσθαι (νόμος δὲ μαρτυρίας, μήτε ἐθελοντὰς πρὸς τὸν ἀγῶνα χωρεῖν, φειδοὶ τῶν διωκόντων καὶ τῶν ἀσθενεστέρων, μήτε παρόντας ἀναδύεσθαι· τὸ μὲν γὰρ θράσους, τὸ δὲ ἀνανδρίας (60) ἐστίν· καὶ (61)

(52) Ἡρακλεῖδαι. «Heraclidæ.» Sic dicti Herculis posterii.

(53) Πιστευόμενον. Tres Regg. et Pass., πιστευόμενον.

(54) Εὐγένειαν. Pass., εὐσέβειαν, «pietatem.»

(55) Τοῦτο δὲ γένον τῶν. Sic plures codd. Coisl. 1. τοῦτο δὲ τῶν γένον τῶν ἀμφοτέρων. In ed., τῷ δὲ γένον ἀμφοτέρων.

(56) Δέ. Nonnulli addunt, καί.

(57) Τοῖς. Deest in Regg. d, ph.

(58) Κράτος. Coisl. 2 alique plures addunt, αὐτός.

(59) Ἀλείπται. «Aliptæ, » id est, «cohortationes.» Mox, σιγῶντα κηρύγματα, «tacita præconia, » quia non sermonibus, sed membrorum lacerationibus pietatem prædicabant.

(60) Ἀνανδρίας. In nonnullis, ἀνανδρίας. «Præclarum est, » inquit Origenes comment. in Joan., «non

(61) Καί. Tres Regg., xāv.

τούτω τιμῶντες ἐκείνῳ τὸν νομοθέτην), τι μηχανῶν-
ται (62); Μᾶλλον δὲ, πρὸς τί φέρονται παρὰ τῆς
πάντα τὰ ἐκείνων ἀγούσης προνοίας; Ἐπὶ τινὰ τῶν
Ποντικῶν ὀρνὲς λόχημι (πολλὰ δὲ αὐτὰ παρ' αὐτοῖς
εἰσι καὶ βαθεῖαι, καὶ ἐπιπλεῖστον διήκουσαι) κατα-
φεύγουσι, λίαν ὀλίγοις χρώμενοι, καὶ τῆς φυγῆς συν-
εργοί, καὶ τῆς τροφῆς ὑπηρέταις. Ἄλλοι μὲν οὖν
θαυμαζέτωσαν τὸ τοῦ χρόνου μήκος (καὶ γὰρ ἐπὶ
πλεῖστον αὐτοῖς, ὥς φασι, τὸ τῆς φυγῆς παρετάθη,
ἔτος που ἔδδομον, καὶ μικρὸν τι πρὸς), τὸ τε τῆς
διαίτης σώμασιν εὖ γεγονόσι στενόν τε καὶ παρηλ-
λαγμένον, ὥς τὸ εἶκός· καὶ τὸ ὑπαιθρίους (63) χρυ-
μοῖς, καὶ θάλλεσι, καὶ ῥυθροῖς τάλαιπωροῖν· ἢ τε
ἀφίλος ἐρημία, καὶ τὸ ἀκοινωνητόν τε καὶ ἀμικτόν·
ἔσον εἰς κακοπάθειαν τοῖς ὑπὸ πολλῶν δορυφορούμέ-
νοις καὶ τιμωμένοις; Ἐγὼ δὲ, ὁ τούτων μείζων ἐστί
καὶ παραδοξότερον, λέξω ἐρχομαι· ἀπιστήσῃ δ' οὐ-
δεὶς, ἢ ὅστις οὐδὲν μέγα οἰεῖται τοὺς ὑπὲρ Χριστοῦ
διωγμούς καὶ κινδύνους, κακῶς γινώσκων καὶ λίαν
ἐπικινδύνως.

nec mihi quisquam fidem abrogabit, nisi qui nihil
Christi causa suscepta, prave utique et admodum
periculose judicans.
Z'. Ἐπόθουν τι καὶ τῶν πρὸς ἡδονὴν οἱ γεννά-
σαι (64), τῷ χρόνῳ κάμνοντες, καὶ τῶν ἀναγκαίων
ὄντες ἐπιχορεῖς (65)· καὶ τὰ μὲν τοῦ Ἰσραὴλ οὐκ
ἐφθέγγαντο (οὐ γὰρ ἦσαν γογγυσταὶ κατὰ τοὺς ἐκεί-
νους (66) ἐν τῇ ἐρήμῳ τάλαιπωροῦντας (67) μετὰ
τὴν ἐξ Αἰγύπτου φυγὴν, ὥς ἄρα βελτίων Αἰγύπτου
αὐτοῖς εἴη τῆς ἐρημίας, πολλὴν τῶν λεβήτων καὶ
τῶν κρεῶν (68) χορηγοῦσα τὴν ἀφθονίαν, τῶν τε
ἄλλων, ὅσα ἐκεῖσε ἀπέλιπον· ἢ γὰρ πλινθεία καὶ ὁ
πῆλός οὐδὲν ἦν αὐτοῖς τότε διὰ τὴν ἀνοιαν), ἄλλα δὲ
ὥς εὐσεβέστερα, καὶ πιστότερα. Τί γάρ ἐστιν, Ἐλε-
γον, τῶν ἀπίστων, εἰ ὁ τῶν θαυμασιῶν Θεός, ὁ θρέ-
φας πλουσίως ἐν ἐρήμῳ ξένον λαόν, καὶ φυγάδα, ὥστε
καὶ ἄρτον ὀμβρῆσαι, καὶ βλύσαι ὀρνίθας, τρέφων οὐ
τοῖς ἀναγκαίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς περιττοῖς· εἰ ὁ
τεμνὼν θάλασσαν, καὶ στήσας ἥλιον, καὶ ποταμὸν ἀνα-
κόψας, καὶ τέλλα δὴ ὑπερίπνυντες, ὅσα πεποίηκε (φι-
λεῖ γὰρ ἐν τοῖς τοιοῦτοις φιλιστορεῖν (69) ἢ ψυχῇ, καὶ
πολλοὶς θαύμασιν ἀνυμνεῖν τὸν Θεόν)· οὗτος, ἐπι-
τήγον, καὶ ἡμᾶς θρέψει σήμερον τοῖς τῆς τροφῆς τοὺς
τῆς εὐσεβείας (70) ἀγωνιστάς; Πολλοὶ μὲν θῆρες τὰς
τῶν πλουσίων διαφυγόντες τραπεζάς, ἅπερ ἦν ποτε
καὶ ἡμεῖν, τοῖς ὄρεσι τούτοις ἐμφωλευούσι· πολλοὶ δὲ
ὀρνίθες τῶν ἐδωδίσμων τοὺς ποθοῦντας ἡμᾶς ὑπερ-
ίπτανται, ὧν τί μὴ θηράσιμόν (71) σοι θαλῆσαντι μό-
νον; Ταῦτ' ἔλεγον, καὶ ἡ θήρα παρῆν, ὅφον αὐτόμα-
τον, ἀπραγμάτευτος πανδαίσια, ἔλαφοι τῶν λόφων

A certamen detrectemus; illud quippe temerarii ac
præcipitis est animi, hoc timidi et ignavi; in hac
quoque re legislatorem honore afficientes), quid
moliuntur? Vel potius, quoniam a divina providen-
tia, 774 quæ omnia eorum gubernabat, feruntur?
Ad quamdam Ponticorum montium silvam (illie au-
tem permultæ sunt et profundæ ac longe se porri-
gentes) cum paucis admodum, tam fugæ comiti-
bus, quam cibi ministris, confugiant. Admirentur
hic quidem alii temporis diuturnitatem (nam in an-
num pene septimum, atque aliquando amplius, pro-
tractum illis exsilium fuisse narrati), et vivendi
rationem corporibus generosis angustam et insolentem,
ut verisimile est; illudque item, quod sub dio
agentes, algoribus, caloribus, pluviis divexarentur;
B ac denique amicis, atque hominum commercio et
societate destitutam solitudinem; quæ res, quam
gravis et ærumnosa iis fuisse putanda est, qui a
multis stipari atque honore affici solebant; Ego au-
tem, quod his majus et admirabilius est, exponam;
magnum esse existimarit persecutiones et pericula
periculose judicans.

VII. Suaviores quasdam epulas egregii viri ex-
optabant, ut qui temporis longinquitate laborarent,
ac necessariorum ciborum fastidium contraxissent.
Nec idcirco tamen Israelitarum sermonibus uteban-
tur (non enim queruli et murmuratores erant, ut
illi, cum, post fugam ex Ægypto, ærumnis in de-
serto premerentur⁶⁶; nimirum solitudinem meliorem
C sibi atque optabiliorem Ægyptum esse rati, ut qui
amplissimam ollarum et carnium, aliarumque
omnium rerum, quas illic reliquerant, copiam ipsis
subministraret; nec enim jam, qua dementia erant,
gravis ipsis laterum confectio et lutum esse vide-
batur); verum alia, quæ majorem pietatem ac fidem
redolebant, loquebantur. Quid enim, aiebant, si-
rine hoc nequit, ut Deus ille miraculorum, qui pe-
regrinum et fugitivum populum adeo large et co-
piose in deserto aluit⁶⁷, ut et panem, et aves tan-
quam ex fonte profunderet, non solum necessariis,
sed etiam superfluis cibis eum nutriens; qui mare
scidit⁶⁸, solis cursum compressit⁶⁹, fluvium inhi-
buit⁷⁰, aliaque deinde subjungentes, quæcunque ab
D eo gesta fuerant (solet enim in hujusmodi rebus
animus veteres historias libenter persequi, ac Dei
gloriam ex multis miraculis celebrare); idem ipse
Deus, inferebant, nos quoque pietatis athletas ho-
dierno die lautioribus obsoniis pascat? Multæ ferè
divitum mensis, quales quondam 775 nobis erant,

⁶⁶ Exod. xvi, 2 sqq.

⁶⁷ ibid. 13.

⁶⁸ Exod. xiv, 21.

⁶⁹ Jos. iii, 16.

⁷⁰ Jos. x, 12.

« non recusare confessionem, nec dubitare mori pro
veritate. Non minus tamen hoc etiam præclarum
e. i., non dare causam tali periculo... non solum
quod incertum nobis est ejus eventus; verum etiam
ne causa simus, cur sceleratiores sint majoribusque
peccatis se contaminent. »

(62) Μηχανῶνται. Or. 2, μηχανῶνται.

(63) Ὑπαιθρίους. Sic plures Regg., duo Coisl.,
Or. 2, etc. In ed., ὑπαιθρίους.

(64) Γερράδαι. Sic Regg. a, c, d, decem Colb.,
Pass. et Jes. In ed., γεννάδες.

(65) Ἐπιχορεῖς. Plures codd., διαχορεῖς.

(66) Κατὰ τοὺς ἐκείνους. Sic sex Regg., octo
Colb., etc. Deest τοῖς in ed.

(67) Τάλαιπωροῦντας. Comb., τάλαιπωρῶντας.

(68) Καὶ τῶν x. Sic Regg. a, ph. Deest τῶν in ed.

(69) Φιλιστορεῖν. Coisl. 1, πολίστωρ εἶναι.
Pas., πολίστωρ εἶναι.

(70) Τοὺς τῆς εὐσεβείας. Sic plures codd. Deest
τῆς in ed.

(71) Ὅτι μὴ θηράσιμον. Sic omnes codd. Men-
dose in ed., ὧν τί μοι θηράσιμον.

fuga elapsæ in his montibus delitescunt; multæ A
esculentæ aves supra nos, qui eas expetimus, volitan-
t; quorum quid omnino est, quod te, vel solum
annuente, non facile capi possit? Hæc eorum verba
erant: ac præda verborum comes erat, obsonium
ultra oblatum, convivium nullo labore instructum,
cervi e tumulis repente apparentes. Quam proceri!
Quam pingues! Quam ad cædem prompti et alacres!
Propemodum eos conjiceret, quod non citius
vocati essent, moleste ferre. Illi capitum nutu allie-
ciebant, hi sequebantur. Quo insectante, et cogente? Nemine. Quibus equis? Quibus canibus? Quo
latratu, aut clamore, aut juvenum studio, viarum exitus, ut venationis leges serunt, occupantium?
Orationis tantumque petitionis vinculo constricti. Quis, vel nostra, vel omnium, qui unquam
fuerunt, memoria, talem venationem ac prædam cognovit?

VIII. O rem admirandam! Ipsi prædæ suæ arbitri B
erant. Quidquid placebat, voluntate tantum teneba-
tur; quod supererat, ad silvas in secundam men-
sam relegabatur. Coqui extemporales, cœna exqui-
sita, convivæ grati, præsens miraculum tanquam
prælium quoddam rerum in spe positarum ha-
bentes. Ex quo etiam ad eam dimicationem, ob
quam hæc illis præsto erant, alacriores reddebantur.
Ac talia quidem sunt, quæ narranda suscep-
ram. Tu vero Dianæ tuas, et Oriones, et Actæo-
nes, infelices illos venatores, mihi narra; tu, in-
quam, qui me persequeris, fabulasque admiraris,
ac cervam virgini substitutam; si quid tantum ad
laudem et gloriam tibi suppetit, ut interim narra-
tionem hanc minime fabulosam esse donemus. Quæ
deinceps sequuntur, quam torpia sunt! Quæ enim
huius commutationis utilitas, si ea de causa virgi-
nem e periculo extrahat, ut hospitibus necem affer-
re doceatur, et inhumanitatem pro humanitate re-
pendere condiscat? Atque hoc hactenus, ex multis
unum, ac pro multis, mea quidem sententia. Quod
etiam ipsum non eo commemoravi, ut ei cumulum
aliquem gloriæ asseram (nam nec mare fluviis, qui
in ipsum influunt, opus habet, etiamsi plurimi ma-
ximique influant: nec is, quem nunc laudamus,
his, qui ad ipsius encomium aliquid erogent); ve-
rum, ut ostendam, quibus ille ortus majoribus,
776 in quos velut in exemplar respiciens, quan-
to longius jaculatus sit. Nam si aliis magnum est
aliquid a majoribus ad gloriam accepisse, majus
se adjecisse, velut fluctu reciprocante.

IX. Quanquam autem conjugii parentum ipsius, D
quod non minus virtutis, quam corporum erat,

(72) *Ὅτι μή.* Reg. ph, ὅτι εἰ μή. Et in Or. 2, ὡς
εἰ μή.

(73) *Πολύ.* In nonnullis, τίνων.

(74) *Θελημασι.* Regg. a, c, d, Coisl. 1, Or. 2,
etc., θελήσει.

(75) *Εὐπρεπές.* Regg. c, d et decem Colb., εὐ-
πρεπές, «parata.» Sic legit Billius.

(76) *Ἐλαφθόλου.* «Dianas.» Dicta est Ἐλα-
φθόλος Diana, quasi cervos scite figens, aut certo
ictu feriens. Hæc Orioni et Actæoni irata, alterum a
scorpione percutiendum, alterum suismet manibus
dilacerandum objecit.

(77) *Ἀντιδοθεῖσαν Ἐλαφον τῆς παρθένου.* «Sub-
stitutam virgini cervam.» Iphigenia Agamemnonis
filia, cum Dianæ in sacrificium esset oblata, Diana

ποθὲν ὑπερφανέντες ἀθρόως. Ὡς μὲν εὐμεγέθεις!
ὥς δὲ πόνες! ὥς δὲ πρόθυμοι πρὸς σφαγὴν! Μονον-
ουχὶ καὶ τοῦτο εἰκάσειν ἦν, ὅτι μὴ (72) τάχιν
ἐκλήθησαν, ἐδυσχέρινον. Οἱ μὲν εἶλον τοῖς νεύμα-
σιν, οἱ δὲ ἤγοντο. Τίνος διώκοντος ἢ συναναγκάζον-
τος; Οὐδενός. Τίνων ἱππέων; Πολίων (73) κυνῶν;
Τίνος ὕλακῆς, ἢ κραυγῆς, ἢ νέων προκαταλόγων
τὰς διεξόδους τοῖς θήρας νόμοις; Εὐχῆς δέσμοι καὶ
δικαίας αἰτήσεως. Τίς ἔγνω τοιοῦτον θήραμα τῶν νῦν,
ἢ τῶν πρότε;

H. Ὁ τοῦ θαύματος! Αὐτοῦ τοῦ θηράματος ἦσαν
ταμίαι. Ὅσον φίλον, εἶχετο θελήμασι (74) μόνον·
ὅσον περιττὸν, ἀπεπέμφθη ταῖς λόχμασι εἰς δευτέραν
τράπεζαν. Οἱ ὀφιοποιοὶ σχεδίοι, τὸ δειπνὸν εὐπρε-
πὲς (75), οἱ δακτύμονες εὐχάριστοι, προύμιον ἔχοντες
ἤδη τῶν ἐλπιζομένων, τὸ παρὸν θαῦμα. Ἐξ οὗ καὶ
πρὸς τὴν ἀθλήσιν, ὑπὲρ ἧς ταῦτα ἦν αὐτοῖς, ἐγίνοντο
προθυμότεροι. Τοιαῦτα τὰ ἐμὰ διηγήματα. Σὺ δέ μοι
λέγε τὰς Ἐλαφθόλους (76) σου, καὶ τοὺς Ὠρίωνας,
καὶ τοὺς Ἀκταίωνας, τοὺς κακοδαίμονας θηρευτὰς,
ὁ ἐμὸς διώκτης, ὁ τοὺς μύθους θαυμάζων, καὶ τὴν
ἀντιδοθεῖσαν Ἐλαφον τῆς παρθένου (77), εἰ τι τοσοῦ-
τον εἰς φιλοτιμίαν ἔστι σοι, καὶ δώμην μὴ μῦθον
εἶναι τὸ ἱστορούμενον (78). Ὡς τὰ γε ἐξῆς τοῦ λόγου,
καὶ λίαν αἰσχυρά. Τί γὰρ ὄφελος τῆς ἀντιδόσεως, εἰ
C
σῶζει παρθένον, ἵνα ξενοκτονεῖν διδασθῇ, ἀπανθρω-
πὴν μαθοῦσα φιλανθρωπίας ἀντιδοῖν; Τοῦτο μὲν
οὖν τοσοῦτον ἐκ πολλῶν ἐν, καὶ ἀντὶ πολλῶν, ὡς ὁ
ἐμὸς (79) λόγος. Καὶ τοῦτο διήλθεν, οὐχ ἵν' ἐκείνῳ
προσθῇ τι τῆς εὐδοξίας (οὔτε γὰρ θάλασσα δέχεται
τῶν εἰσρέοντων εἰς αὐτὴν ποταμῶν, καὶ εἰσρέωσιν
ὅτι πλεῖστοι καὶ μέγιστοι, οὔτε τῶν εἰσιούστων τι
πρὸς εὐφημίαν, ὁ νῦν ἐπαινούμενος)· ἀλλ' ἵν' ἐπιδεί-
ξαιμι, ὅλῳ (80) αὐτῷ τῶν ἐξαρχῆς ὑπαρχόντων, καὶ
πρὸς ὃ παράδειγμα βλέπων, ὅσον ὑπερηκόντισεν (81).
Εἰ γὰρ μέγα τοῖς ἄλλοις τὸ προσλαβεῖν τι παρὰ τῶν
ἄνωθεν εἰς φιλοτιμίαν, μείζον ἐκείνῳ τὸ προσθεῖ-
ναι (82) τοῖς ἄνω παρ' αὐτοῦ, καθάπερ (83) βεύμα-
τος ἀνατρέχοντος.

perfecto ipsi est majoribus suis laudis cumulum ex

Θ. Τῆς δὲ τῶν πατέρων συζυγίας, οὐχ ἦττον κατὰ
τὸ τῆς ἀρετῆς ὁμόμιον, ἢ καὶ τὰ σώματα (84), πολλὰ

miseratione permota, ipsius loco cervam sub-
stituit. Quæ postea Dianæ sacerdos facta, hosti-
bus manus inferre, hominesque ipsi immolare didi-
cit.

(78) *Τὸ ἱστορούμενον.* Sic Regg. a, c, d, bm,
ph et Pass. Deest τὸ in ed.

(79) *Ὁ ἐμὸς.* Sic Regg. a, c, d, bm, ph, Or. 2 et
Pass. Deest ὁ in ed.

(80) *Ὅλῳ.* etc. Bill.: «quibus ornamentis at
initio præditus, et in quod exemplar intuens, » etc.

(81) *ὑπερηκόντισεν.* Or. 2, ὑπερῆκοντισεν.

(82) *Προσθεῖναι.* Or. 2, προσθῆναι.

(83) *Καθάπερ.* In quibusdam, ὡς.

(84) *Ἡ καὶ τὰ σώματα.* In nonnullis, ἢ κατὰ
σώματα.

μὲν καὶ ἄλλα γνωρίσματα, πτωχοτροφίαι, ξενοδοχίαι, ψυχῆς κάθαρσις ἐξ ἐγκρατείας, ἀπόμοιρα κτήσεως Θεῷ καθιερωθείσης (πρᾶγμα οὐκ τότε πολλοῖς σπουδαζόμενον, ὥσπερ νῦν αὐξηθέντες καὶ τιμηθέντες ἐκ τῶν πρώτων ὑποδείγματων [85]), τὰ τε ἄλλα, ὅσα Πόντῳ (86) καὶ Καππαδόκαις μερισταμένοις ἤρκεσε πολλῶν πληροῦν ἀκοάς· ἐμοὶ δὲ μέγιστον δοκεῖ καὶ περιφανέστατον ἡ εὐτεχνία. Τοὺς γὰρ αὐτοὺς πολὺ παιδᾶς καὶ καλλίπαιδᾶς, μῦθοι μὲν ἴσως ἔχουσιν· ἡμῖν δὲ τοῦτους ἡ πεῖρα παρέστησε, τοιοῦτους μὲν αὐτοὺς γεγονότας, ὥστε εἰ καὶ μὴ τοιούτων ἦσαν πατέρες, ἑαυτοῖς εἰς εὐδοξίαν ἀρκεῖν· τοιούτων δὲ πεφηγῶτες πατέρες (87), ὥστε εἰ καὶ μὴ (88) αὐτοὶ τοσούτων (89) ἦσαν εἰς ἀρετὴν, πάντας ὑπεραίρειν τῇ εὐτεχνίᾳ. Ἐνα μὲν γὰρ ἡ δύο γενέσθαι τῶν ἐπαινουμένων, καὶ τῇ φύσει δοῖται τις· ἡ δὲ διὰ πάντων ἀκρότης, σαφὲς τῶν ἀγαθόντων ἐγκώμιον. Ἀπλοὶ δὲ ὁ μακαριστὸς τῶν ἱερῶν καὶ τῶν παρθένων ἀριθμὸς, καὶ τῶν ἐν γάμῳ, μηδὲν τῇ συζυγίᾳ βλαθῆναι (90) βιασαμένων, πρὸς τὴν ἰσὴν τῆς ἀρετῆς εὐδοκίμησιν, ἀλλὰ βίῳ (91) αἰρέσει μᾶλλον, ἢ πολιτείᾳ ταῦτα ποιησαμένων.

quidō demonstrat ille felicitatis nomine prædicandus sacerdotum et virginum numerus, eorumque, qui in matrimonio eam vim sibi adhibuerunt, ut nihil impedimento esset, quominus parem virtutis gloriam assequerentur; atque illud effecerunt, ut hæc generum vitæ potius, quam rationis vivendi electiones essent.

P. Τίς οὐκ οἶδε τὸν τοῦτου πατέρα, Βασίλειον, τὸ μέγα παρὰ πᾶσιν ὄνομα, ὃς πατρικῆς εὐχῆς ἔτυχεν, ἵνα μὴ λέγω μόνος, εἰπερ τις ἀνθρώπων; Παντὸς γὰρ κρατῶν ἀρετῇ, παρὰ τοῦ παιδὸς κωλύεται μόνου τὸ πρωτεῖον ἔχειν. Τίς Ἑμμελίαν (92), τὴν ὅπερ ἐγένετο προκληθεῖσαν, ἢ γενομένην ὃ προελήθη· τὴν τῆς ἑμμελείας ὄντως φερώνυμον, ἢ τοῦτο ἐν γυναιξὶν ὤφθη, εἰ δὲ συντόμως εἰπεῖν, ὅπερ ἐν ἀνδράσιν ἐκείνος. Ὅσα· εἴπερ ἔδει δουλεύοντα (93) πάντως τῇ φύσει τὸν νῦν εὐφημούμενον (94) ἀνθρώπου δοθῆναι, ὥσπερ τινὰ τῶν πάλαι (95) παρὰ Θεοῦ δεδομένων εἰς κοινὸν ὄφελος, μήτε ἐξ ἄλλων μᾶλλον ἀρμόειν, ἢ ἐκείνων τοῦτον γενέσθαι, μήτε ἐκείνους ἐτέρου μᾶλλον ἢ τοῦδε πατρᾶσι ὀνομασθῆναι· ὅπερ οὐκ καλῶς ποιοῦν καὶ συνέδραμεν. Ἐπεὶ δὲ τὰς ἀπαρχὰς τῶν ἐπαίων νόμῳ θεῷ παιθόμενοι, ὃς πατρᾶσι (96) κελεύει πᾶσαν νέμειν τιμὴν, τοῖς μνημονευθεῖσιν ἀποδεδώκαμεν, ἐπ' αὐτὸν ἵωμεν ἥδη, τοσούτων εἰπόντες, ὃ καὶ πᾶσιν ἀν υἱμαὶ δόξειεν ἀληθῶς λέγεσθαι τοῖς ἐκείνων ἐπισταμένοις, ὅτι μόνος ἡμῖν ἔδει τῆς ἐκεί-

(85) Ὑποδείγματων. Pass., παραδείγματων.

(86) Ὅσα Πόντῳ, etc. Basilii parentis tam eximia pietatis munificentiae et charitatis exempla, tum in Ponto, tum apud Cappadoceas præstiterant, ut regiones illæ ac illorum laudibus continuo personarent. Quod quidem monumentum honorificentissimum est, ac ipso marmore pretiosius.

(87) Περφηγῶτες πατέρες. Chrys. et Coisl. 1, περφηγῶτες πατέρας. Pass., περφυγῶτες πατέρας.

(88) Εἰ καὶ μὴ. Regg. c, d et Pass., εἰ μὴ καί.

(89) Τοσούτων. Chrys. et Par., τοσούτοι.

(90) Βλαθῆναι. Duo Coisl., παραβλαθῆναι.

(91) Ἀλλὰ βίῳ, etc. Ostendit hic Gregorius sacerdotium, cœlibatum et matrimonium, vitæ quidem genere et instituto inter se differre, non item ratio-

A multa quoque alia insignia sunt, nimirum, pauperum alendorum, atque hospitum excipendorum studium, animæ purgatio per continentiam, bonorum portio Deo consecrata (quæ res nondum tunc multis studio erat, ut nunc ex primis exemplis adaucta et culta est), aliæque omnia, quæ inter Pontum et Cappadoceas divisa, multorum auribus implendis suffecerunt; mihi tamen maximam et clarissimum esse videtur felicitas in liberis. Nam qui simul et multos, et probos atque honestos filios habuerint, in fabulis fortasse reperias: hos autem experientia ipsa nobis exhibuit, ut qui tales quidem ipsi fuerint, ut, etiamsi talium liberorum parentes haudquaquam exstiterint, sibi ipsis tamen ad nominis claritatem sufficere potuissent; rursum autem ejusmodi filios in lucem extulerint, ut, etiamsi ipsi non tanta virtute fuissent, omnes tamen sobolis felicitate superaturi essent. Nam cum unus aut duo cum laude vivunt, id tale est, ut naturæ ascribi queat; at undique perfecta et ad summum provecta omnium virtus, iis plane, a quibus editi et educati sunt, assignari debet. Quod quidem li-

X. Ecceui Basilii, Basilii nostri pater, incognitus est, vir magni apud omnes nominis, qui paterni voti compos factus est, si quis unquam alius, ne dicam solus? Cum enim reliquos omnes virtute superarit, a solo filio primas obtinere prohibetur. Ecceui 777 Emmelia, quæ id prius appellata est, quod postea fuit; aut id fuit, quod prius nuncupata fuerat; illa, inquam, merito ἐμμελείας, id est, concinnitatis, nomen ferens, quæ, ut uno verbo dicam, hoc inter mulieres fuit, quod ille inter viros; ut, si quidem eum, cujus laudes illustrandas suscepimus, ad servitutem naturæ obeundam, mortalibus dari oportebat, velut quempiam ex præscis illis viris, qui ad publicam utilitatem divino beneficio concessi sunt, neque huic ex aliis potius, quam ex his gigni conveniret, neque illis rursus cujusquam aliorum potius, quam hujus parentes nominari. Quæ duæ res percommodè concurrerunt. Posteaquam autem legi divinæ obtemperantes, quæ honorem omnem parentibus haberi jubet, iis, quorum men-

ne vitæ gerendæ. Diverse viæ sunt, quibus omnes pariter ad virtutis scopum tendere debent. Multos enim liberos procreaverat Basilii pater, quorum alii virginitatem, alii matrimonium amplexi, ad parem virtutis ac pietatis gloriam pervenerunt, et, ut loquitur Tillemontius, tom. IX, art. 4, pag. 7, « inter illos generis vitæ, non sanctitatis discrimen exstitit. »

(92) Ἑμμελίαν. In nonnullis, Ἑμμελίαν. « Emmelia, » Basilii mater.

(93) Δουλεύοντα. Pass., δουλεύσαντα.

(94) Εὐφημούμενον. Reg. d, ἐπαινούμενον.

(95) Τῶν πάλαι. Sic Regg. a, c, d, bni, Coisl. 1 et 2, Or. 2, etc. In ed., τῶν παλαιῶν πάλαι

(96) Ὅς πατρᾶσι. Sic quinque Regg. In ed., πατρᾶσι.

tionem fecimus, primitias laudum persolvimus, ad ipsum jam orationem conferamus, hoc tantum præfati, quod neminem fore puto, qui non verissime a me dici existimet, qui modo illum noverit, nobis in eo laudando atque ornando sola ipsius voce opus esse. Idem enim ipse, et splendida est materia iis, qui laudationis munus aggrediuntur, et solus pro eximia sua dicendi facultate huic materiæ par. At pulchritudinis quidem, et roboris, et magnitudinis laudem, quibus plerosque delectari conspicio, volentibus relinquemus; non quod in his etiam quocumque eorum, qui res parvas in pretio habent, et circa corpus volutantur, inferior esset, cum adhuc ætate floreret, ac nondum philosophia carnem domuisset; sed ne idem nobis, quod imperitioribus B athleticis, usu veniat, qui, profusus in vana minimeque necessaria collutatione viribus, in seriis postea certaminibus, quibus victoria comparatur, ac præconis voce cuiuspiam corona tribuitur, inferiores reperiuntur. Ea vero, quæ nec dictu superflua nec ab orationis scopo aliena fore videntur, laudanda suscipiam.

XI. Illud autem inter omnes sanæ mentis homines constare arbitror, eruditionem inter humana bona principem locum tenere; non de hac nostra solum ac nobiliore loquor, quæ, contempto omni sermonis lepore atque ornatu, saluti uni, atque earum rerum, quæ ratione atque animo intelliguntur, 778 pulchritudini arctissime hæret; sed etiam de externa, quam plerique Christiani, pravo quodam iudicio, ut insidiosam et periculosam, ac procul a Deo avertentem, aspernantur. Quemadmodum enim cælum, terram, aerem, ac quæque eorum complexu coercentur, non ideo contemnere debemus, quia nonnulli scelerate acceperunt, pro Deo ea quæ Dei sunt venerantes; quin potius, quidquid, tum ad vitam, tum ad animi oblectationem usui est, decerpentes, quidquid periculosum est, fugimus; non res creatas adversus Creatorem, ut stulti faciunt, concitantes, sed ex rebus conditis Conditorum agnoscimus⁹⁰, atque omnem intellectum, ut Apostoli verbis utar⁹¹, Christo captivum submittentem: quemadmodum insuper, nec ignis, nec cibus, nec ferrum, nec res ulla alia suapte natura, vel maxime utilis est, vel maxime noxia, verum ut iis, qui utuntur, placeat; atque adeo e reptilibus bestiis quasdam interdum salutaribus medicamentis admiscemus: eodem nos quoque modo ex litteris illis et disciplinis, id sane, quod in inquirenda rerum na-

⁹⁰ Sap. xiii, 5. ⁹¹ II Cor. x, 5.

(97) Οἷς τοὺς. Sic Regg. 2, c, d, bm, ph, Or. 2 et Comb. Prave in ed. Par., ὅτι τοὺς.

(98) Παραχωρήσωμεν. Regg. bm et ph, παραχωρήσωμεν.

(99) Μὴ ταυτὸν. Sic Regg. a, c, d, ph, Coisl. 1 et Or. 2. In ed., μήτ' αὐτόν.

(1) Πάθω. Coisl. 2, πάθωμεν.

(2) Παλαιομένοις. In nonnullis, παλαιουμένοις.

(3) Ἄ δὲ οὐδαμῶς. Or. 2, δ' ὁ οὐδαμῶς.

(4) Περιττός. Reg. ph addit, εἶναι.

(5) Ἀνωμολογησθαι. Sic recte unus Reg. et Coisl. 2. In ed., ἀνὼμολογησθαι.

(6) Τὸν νοῦν. Or. 2, τῶν νοῦν.

(7) Μόνην. Or. 2, μόνον.

A νοῦ φωνῆς ἐκείνοι ἐχωμιμάζουσιν. Ὁ γὰρ αὐτὸς ὑπόθεσις τε λαμπρὰ τοῖς ἑπαινοῦσι, καὶ μόνος τῇ τοῦ λόγου δυνάμει τῆς ὑποθέσεως δέσιος. Κάλλους μὲν δὴ, καὶ ῥώμης, καὶ μεγέθους, οἷς τοὺς (97) πολλοὺς ὁρῶ χαίροντας, τοῖς βουλομένοις παραχωρήσωμεν (98)· οὐχ ὅτι κἀν τοῦτοις ἐλαττόν τινος ἠνέγκατο τῶν μικρολόγων, καὶ περὶ τὸ σῶμα καλινδουμένων, ἕως ἣν ἐτι νέος, καὶ οὐκ φιλοσοφία τῶν σαρκῶν κατεκράτησεν· ἀλλ' ἵνα μὴ ταυτὸν (99) πάθω (1) τοῖς ἀπείροτέροις τῶν ἀθλητῶν, οἱ τὴν ἰσχὺν ἐν τοῖς εἰκῇ παλαιομένοις (2) καὶ παρέργοις κενώσαντες, ἦττους ἐν τοῖς καιρίοις εὐρίσκονται, καὶ τοῖς ἐξ ὧν τὸ νικᾶν ὑπάρχει, καὶ στεφανίτας ἀναγορεύεσθαι. Ἄ δὲ οὐδαμῶς (3) ἂν εἰπὼν οἶμαι περιττός (4) δόξειν, οὐδὲ ἐξω

B τοῦ σκοποῦ βάλλειν τὸν λόγον, ταῦτ' ἐπαινεῖσθαι.

IA'. Οἶμαι δὲ πᾶσιν ἀνωμολογησθαι (5) τὸν νοῦν (6) ἐχόντων, παιδεύειν τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν εἶναι τὸ πρῶτον· οὐ ταύτην μόνην (7) τὴν εὐγενεστέραν, καὶ ἡμετέραν, ἢ πᾶν (8) τὸ ἐν λόγοις κομψὸν καὶ φιλότιμον ἀτιμάζουσα, μόνης ἔχεται τῆς σωτηρίας, καὶ τοῦ κάλλους τῶν νοουμένων· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξωθεν, ἣν οἱ πολλοὶ Χριστιανῶν (9) διαπτύουσιν, ὡς ἐπίβουλον καὶ σφαλερὴν, καὶ Θεοῦ πόρρω βάλλουσιν, κακῶς εἰδότες. Ὅσπερ γὰρ οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ ἀέρα, καὶ ὅσα τούτων, οὐκ ἐπειδὴ κακῶς τινες ἐξειλήφασιν, ἀντὶ Θεοῦ τὰ τοῦ Θεοῦ σέβοντες, διὰ τοῦτο περιφρόνητόν· ἀλλ' ὅσον χρησίμον αὐτῶν καρπούμενοι πρὸς τε ζωὴν καὶ ἀπολαυσιν, ὅσον ἐπικίνδυνον διαφεύγομεν (10)· οὐ τῷ Κτίστῃ τὴν κτίσιν ἐπανιστάντες κατὰ τοὺς ἄφρονας, ἀλλ' ἐκ τῶν δημιουργημάτων τὸν δημιουργὸν καταλαμβάνοντες, καὶ, ὃ ἦσιν ὁ Θεὸς Ἀπόστολος, αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς Χριστόν· ὡς δὲ καὶ πυρὸς, καὶ τροφῆς, καὶ σιδήρου, καὶ τῶν ἄλλων, οὐδὲν κατ' ἐαυτὸ χρησιμώτατον ἴσμεν, ἢ βλαβερώτατον, ἀλλ' ὅπως ἂν δοκῇ τοῖς χρωμένοις (11)· ἦδη δὲ καὶ τῶν ἐρπυστικῶν (12) θηρίων ἐστίν, ἃ τοῖς πρὸς σωτηρίαν φαρμακοῖς συνεκράσαμεν· οὕτω καὶ (13) τούτων, τὸ μὲν ἐξεταστικόν τε καὶ θεωρητικόν, ἐδεξάμεθα· ὅσον δὲ εἰς δαίμονας φέρεται, καὶ πλάνην, καὶ ἀπωλείας βυθὸν, διεπτύσαμεν· ὅτι μὴ κακὰ τούτων πρὸς θεοσέβειαν ὠφελήμεθα (14), ἐκ τοῦ D χείρονος· τὸ κρεῖττον καταμαθόντες (15), καὶ τὴν

(8) Ἡμετέραν, ἢ πᾶν. Sic duo Regg. et duo Coisl. In nonnullis, ἡμετέραν, ἦτις πᾶν. In ed., ἡμετέραν, ἢ πᾶν.

(9) Πολλοὶ Χριστιανῶν. In quibusdam, πολλοὶ τῶν, etc.

(10) Διαφεύγομεν. Sic quinque Regg., Or. 2 et Comb. In ed., διαφεύγωμεν.

(11) Χρωμένοις. Coisl. 1 et Pass. adiunt, οὕτως ἔδοξεν ἔχειν, « sic se videntur habere. »

(12) Ἐρπυστικῶν. Regg. bm, ph, ἐρπητικῶν.

(13) Οὕτω καὶ. Reg. ph, οὕτω δὴ καὶ.

(14) Ὁφελήμεθα. Pass., ὠφελούμεθα.

(15) Καταμαθόντες. Reg. bm, καταμαθάνοντες. Or. 2, καταλαβάνοντες, « deprehendentes. »

ἀσθένειαν ἐκείνων, ἰσχυρὸν τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου πεποιημένοι (16). Οὐκ οὖν ἀτιμαστέον τὴν παιδευσιν, ὅτι τοῦτο δοκεῖ τισιν· ἀλλὰ σκαιούς καὶ ἀπαιδεύτους ὑποληπτέον τοὺς οὕτως ἔχοντας, οἳ βούλονται ἂν ἅπαντας εἶναι καθ' ἑαυτούς, ἢ ἐν τῷ κοινῷ τὸ κατ' αὐτοὺς κρύπτεται, καὶ τοὺς τῆς ἀπαιδευσίας ἐλέγχους διαδιδράσκουσιν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ὑπεθέμεθα καὶ ἀνωμολογήσάμεθα, φέρε, τὰ κατ' αὐτὸν (17) θεωρήσωμεν.

omnes sui similes esse cupiant, ut privata eorum inscitia sub communi deliteat, nec quisquam ipsorum imperitiā prodat et coarguat. Hoc igitur

A tura et contemplatione versatur, suscepimus; quidquid autem ad dæmones, et errorem, et exitii voraginem ducit, respicimus. Imo etiam ab eo ad Dei cultum adjuti sumus, nimirum ex deteriori, id, quod præstantius est, cognoscentes, atque doctrinam nostram illorum imbecillitate fulcientes. Quamobrem, non idcirco eruditio contemnenda est, quod ita quibusdam videatur; quin potius, stulti atque imperiti habendi sunt, qui hoc existimant, quique inscitia sub communi deliteat, nec quisquam ipsorum posito atque pro confesso habito, age, Basilii vitam contemnemur.

IB. Τὰ μὲν δὴ πρῶτα τῆς ἡλικίας ὑπὸ τῷ μεγάλῳ πατρὶ, ὃν κοινὸν παιδευτὴν ἀρετῆς ὁ Πόντος τῇν-καῦτα προῦβάλλετο, σπαργανούται καὶ διαπλάττεται πλάσιν (18) τὴν ἀρίστην τε καὶ καθαρωτάτην, ἣν ἡμερινὴν ὁ θεὸς Δαυὶδ καλῶς ὀνομάζει, καὶ τῆς νυκτερινῆς ἀντίθετον. Ὑπὸ δὲ τούτῳ, καὶ βίον καὶ λόγον συναυξανόμενους τε καὶ συνανιόντας ἀλλήλοις, ὁ θαυμασίος ἐκπαιδεύεται· οὐ Θεσσαλικὸν τι καὶ ὄρειον ἄντρον αὐγῶν, ὡς ἀρετῆς ἐργαστήριον, οὐδέ τινα Κένταυρον (19) ἀλαζόνα τῶν κατ' αὐτὸν (20) ἡρώων διδάσκαλον, οὐδὲ πτώκας βάλλαιν, ἢ κατατρέχειν νεβρῶν, ἢ θηρεύειν ἐλάφους ὑπ' αὐτοῦ διδασκόμενος, ἢ τὰ πολεμικὰ κράτιστος εἶναι, ἢ πωλοδαμνεῖν ἀρίστα, τῷ αὐτῷ πῶλῳ καὶ διδασκάλῳ χρώμενος, ἢ μυελοῖς ἐλάφων τε καὶ λεόντων τοῖς μυθικοῖς ἐκτρεφόμενος· ἀλλὰ τὴν ἐγκύκλιον παιδεύειν παιδευόμενος, καὶ θεοσέβειαν ἐρασκόμενος, καὶ, συνελόν... φάναι, πρὸς τὴν μέλλουσαν τελειότητα διὰ τῶν ἐξ ἀρχῆς μαθημάτων ἀγόμενος. Οἱ μὲν γάρ, ἢ βίον μόνον (21), ἢ λόγον κατορθωκότας, τῷ ἑτέρῳ δὲ λείποντες, οὐδὲν τῶν ἑτεροφθάλων ἐμοὶ δοκεῖν (22) διαφέρουσιν, οἷς μεγάλη μὲν ἡ ζημία, μείζον δὲ τὸ αἶσχος ὁρῶσι καὶ ὀρωμένοις. Οἷς δὲ κατ' ἀμφοτέρας εὐδοκίμειν ὑπάρχει, καὶ εἶναι περιδεξίους, τούτοις καὶ τὸ εἶναι (23) τελεῖους, καὶ βιοτεύειν μετὰ τῆς ἐκείθεν μακαριότητος. Ὅπερ οὖν ἐκείνῳ συμβέβηκεν εὖ ποιοῦν (24) οἰκοθεὸν ἔχοντι τῆς ἀρετῆς τὸ παράδειγμα, πρὸς ὃ βλέπων εὐθὺς ἀριστος ἦν. Ὅσπερ τοὺς πῶλους καὶ τοὺς μόσχους ὀρῶμεν, ὁμοῦ τῇ γενέσει ταῖς μητράσιν ἑαυτῶν παρασκαίροντας· οὕτω καὶ αὐτὸς ἡτῷ πατρὶ παραθέων ἐγγύθεν ἐν πωλικῷ τῷ φρυάγματι, καὶ τῶν ἄκρων τῆς ἀρετῆς κινήματων, οὐ παραπολὺ λειπόμενος· εἰ βούλει δὲ, κἀν τῇ

XII. Prima igitur ætate sub magno patre, quem communem virtutis magistrum eo tempore Pontus proponebat, velut fasciis involvitur, atque optimo illo purissimoque figmento, quod David diurnum pulchre vocat²¹, nocturnoque oppositum effingitur. Sub hoc igitur, et vita simul, et sermone pariter augescentibus, atque in altum assurgentibus, egregius adolescens eruditur; non Thessalicum et montanum⁷⁷⁹ quoddam antrum, quasi virtutis scholam et officinam, jactans, nec arrogantem quemdam Centaurum, heroum sui temporis præceptorem, nec ab eo artem percipit, qua lepores sagittis configat, vel hinnulos cursu insequatur, vel cervos venetur, vel in rebus bellicis excellat, vel feroces equos optime domet, eodem videlicet et equo utens et magistro, nec fabulosis cervorum ac leonum medullis nutritur; sed liberales artes docetur, atque ad Dei cultum excolitur, et, ut uno verbo complectar, per primas ac pueriles disciplinas ad futuram perfectionem ducitur. Nam, qui vel solos mores, vel solam doctrinam consecuti sunt, ab altera vero deseruntur, si mihi nihil a luscis differre videntur, quibus cum magnum detrimentum sit, tum vero major turpitudine, sive alios cernant, sive ab aliis cernantur. At quibus utraque laude excellere, ac velut ambidextris esse contigit, hi nimirum omnibus numeris absoluti sunt, ac cum alterius vitæ beatitudine vitam agunt. Quod quidem illi, ut par erat, contigit, quippe qui domesticum haberet virtutis exemplar, in quod oculorum aciem intendens, statim optimus erat. Et quemadmodum equorum pullos, ac vitulos, simul atque in lucem prodierunt, D matribus suis assultare videmus; sic ille patrem

²¹ Psal. cxxxviii, 16.

(16) Πειποιημένοι. Reg. d, ποιησάμενοι, et ad marg. ut in ed.

(17) Τὰ κατ' αὐτόν. « Hanc hujus vitæ partem, » quæ litteras et eruditionem spectat, « contemnemur. » Etenim de his hic agitur.

(18) Πλάσιν. Juxta Nicetam, per illud figmentum intelligitur baptismus, vel potius mores; quod figmentum David ps. cxxxviii, 16, « diurnum » vocat, dicens: « Die, » vel « per diem, » vel « in die formabuntur. » Sic enim legendum ex Græco textu, ἡμέρας· non « dies formabuntur, » ut in Vulgata.

(19) Κένταυρον. Chiron Centaurus, Achillem in disciplinam acceptum, et equinae suæ parti impositum, jaculari, ac lepores et hinnulos ferire docebat. Eum lactis loco, cervorum ac leonum medullis nutrebat; unde dictus est « Achilles, » quod

communis et usitati cibi, qui χιλός dicitur, experts fuerit.

(20) Κατ' αὐτόν. Sic Regg. bm, ph, duo Coisl., Or. 2, Par., etc. In ed., κατ' αὐτῶν.

(21) Ἡ βίος μόνον. Deest μόνον in Chrys. In Pass. desunt ἡ et μόνον.

(22) Δοκεῖν. Pass., δοκεῖ.

(23) Τούτοις καὶ τὸ εἶναι, etc. « Qui utramque laudem, » inquit Nicetas, « doctrinæ scilicet et vitæ est assecutus, » perfectus est: ac deinceps jam cum alterius sæculi beatitudine vitam traducit, qua puritate et contemplatione pollet.

(24) Εὖ ποιοῦν. In nonnullis, εὖ ποιεῖν, etc. « Virtutis exemplar habens, quo domi præclare imbueretur. »

cum equino et generoso impetu e propinquo affectabatur, nec a summis virtutis illius agitationibus longo intervallo distabat; aut, si mavis, in ipsa quoque virtutis adumbratione, futuræ virtutis pulchritudinem subindicabat, atque accuratioris vitæ notas ante accuratioris vitæ tempus præferebat.

XIII. Illic porro cum satis uberem doctrinam collegisset, nec rei cuiusquam honestæ ignarum et expertem cum esse oporteret, nec ab apicula, quæ ex quibuslibet floribus utilissima quæque decerpit, labore ac diligentia superari, Cæsaream, ut scholarum urbis illius particeps esset, contendit; hanc, inquam, illustrem civitatem, et nostram (nam meorum quoque studiorum dux et magistra exstitit), non minus litterarum atque doctrinæ, quam urbium, 780 quibus præcellit et dominatur, metropolim; quam si quis doctrinæ palma spoliaverit, rem omnium pulcherrimam ipsique maxime propriam eripuerit. Nam cum aliæ civitates aliis ornamentis, vel antiquis, vel novis gloriantur, prout, opinor, vel historiis, vel rebus quibusdam visendis ornatæ sunt; hanc contra, ut arma vel tragædias notæ quædam atque insignia, sic litterarum gloria nobilitat, illustremque reddit. Jam quæ sequuntur, ii exponant, qui et eum apud se erudierunt, et fructum ex ipsius eruditione ceperunt; quantus vilelicet magistris, quantus æqualibus esset, illos nimirum æquans, hos omni doctrinæ genere superans; quantam apud omnes tum plebeios, tum civitatis primarios gloriam brevi tempore assecutus fuerit; maiorem quidem quam illa ætas ferebat, eruditionem, maiorem rursus eruditione morum constantiam et gravitatem ostendens; rhetor inter rhetores, etiam ante sophisticam exhedram; philosophus inter philosophos, etiam ante philosophiæ decreta: et, quod maximum est, sacerdos Christianis, etiam ante initum sacerdotium; tantum ipsi omnes in omnibus rebus concedeabant. Ipsi porro eloquentiæ studium, accessionis duntaxat, ac velut corollarii cuiusdam rationem habebat, hoc tantum scilicet ex ipsa fructus decerpenti, quantum auxilli, ut ea ad nostram philosophiam uteretur; quandoquidem ad explicanda animi sensa ipsius vis ac facultas requiritur. Mens enim, quæ id, quod laborantium incessui haudquaquam dissimilis est. At vero serium et præcipuum illius studium in eo versabatur, ut veræ philosophiæ operam daret, seseque a mundi contagione abrumperet, Deoque adjungeret, ac per terrena, supera lucraretur, et per fluxa et fragilia, ea, quæ firma et æterna sunt, compararet.

(25) Τῆς ἀρετῆς. Pass., τῆς μορφῆς, « formæ. » D

(26) Καυκάριον πόλιν. Billius ad Marg. « Cæsaream Palæstinæ intelligit. » In eandem sententiam inclinat Tillemontius. Verum Nicetas aliquæ eruditi « Cæsaream Cappadociæ » intelligunt. Pro ista opinione pugnant etiam novissimi operum S. Basilii editores, ac pluribus et firmissimis argumentis probant, Basilium et Gregorium, studiorum causa, primum « Cæsaream Cappadociæ » advenisse. Deinde, juxta eosdem editores, Basilium « Constantinopolim » mittitur, et Gregorium « Cæsaream Palæstinæ, ob artis oratoriæ amorem, » ut ipse loquitur, or. vii, n. 6. Vide Basilii vitam, ed. Par. an. 1750, tom. III, n. vi, pag. 40, ubi quæstio hæc optime pertractata videtur.

A σκιαγραφία τὸ μᾶλλον τῆς ἀρετῆς (25) κάλλος ὑποσημαίνων, καὶ πρὸ τοῦ καιροῦ τῆς ἀκριβείας, τὰ τῆς ἀκριβείας προχαρττόμενος.

II*. Ἐπὶ δὲ ἱκανὸς εἶχε τῆς ἐνταῦθα παιδείσεως, ἔδει δ' αὐτὸν μηδὲν τῶν καλῶν διαφυγεῖν, μηδὲ τῷ φιλοπῶνῃ τῆς μελίσσης ἀπολειφθῆναι, συλλεγούσης ἐκ παντὸς ἀνθους τὰ χρησιμώτατα, ἐπὶ τὴν Καισαρείων πόλιν (26) ἐπαίγεται, τῶν τῆδε μετέξω παιδευτηρίων· ταύτην δὲ λέγω τὴν περιφανῆ τε καὶ ἡμετέραν (ἐπεὶ καὶ τῶν ἡμῶν λόγων αὕτη καθηγεμὼν καὶ διδάσκαλος), τὴν οὐχ ἥττον λόγων μητρόπολιν, ἢ τῶν πόλεων ὧν ὑπέρκειται, καὶ καθ' ὧν ἔχει τὴν δυναστείαν· ἦν εἰ τις τοῦ ἐν λόγοις κράτους ἀποστε-

B ρῆσειεν ἀφ' ἑλληνικῶς ἔσται αὐτὸ τὸ κάλλιστον τε καὶ ἰδικώτατον (27). Ἄλλαι μὲν γὰρ τῶν πόλεων ἄλλοις ἀγάλονται καλλωπίσμασιν, ἢ παλαιοῖς, ἢ νέοις, ὅπως ἀν οἶμαι, τῶν διηγημάτων ἔχουσιν, ἢ τὸν ὀρωμένον τῇ δὲ, λόγοι τὸ γνῶρισμα, ὥσπερ ἐν τοῖς ὄπλοις ἢ τοῖς δράμασι τὰ ἐπίσημα. Τὰ δὲ ἐξῆς αὐτοὶ διηγεσθωσαν, οἱ καὶ παιδεύσαντες τὸν ἄνδρα παρ' ἐαυτοῖς, καὶ τῆς παιδείσεως ἀπολαύσαντες· ὅσος μὲν ἦν διδασκάλους, ὅσος δὲ ἤλιξι, τοῖς μὲν παρεκτείνόμενος, τοῖς δὲ ὑπεραίρων κατὰ πᾶν εἶδος παιδείσεως· ὅσον κλέος ἐντὸς ὀλίγου χρόνου παρὰ πᾶσιν ἠνέγκατο, καὶ τοῖς ἐκ τοῦ δήμου, καὶ τοῖς πρώτοις τῆς πόλεως· μεῖζω μὲν τῆς ἡλικίας τὴν παιδευσιν, μεῖζω δὲ τῆς παιδείσεως τὴν τοῦ ἥθους πῆξιν ἐπιδεικνύμενος· C

βῆτωρ ἐν ῥήτορι, καὶ πρὸ τῶν (28) σοφιστικῶν θρόνων· φιλόσοφος ἐν φιλοσόφοις, καὶ πρὸ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ δογμάτων· τὸ μέγιστον, ἱερεὺς Χριστιανός, καὶ πρὸ τῆς ἱερωσύνης· τοσοῦτον ἦν αὐτῷ τὸ παρὰ πάντων συγχωρηκὸς ἐν ἅπασιν. Τῷ δὲ λόγοι μὲν τὸ πάρεργον ἦσαν, τοσοῦτον ἐξ αὐτῶν δρεπομένω, ὅσον εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίαν συνεργούς ἔχειν ἐπιθεῖν δεῖ καὶ τῆς ἐν τούτοις δυνάμεως πρὸς τὴν τῶν νοουμένων δῆλωσιν· κίνημα γὰρ νεκρῶντων (29) ἐστὶ. νοὺς ἀνεκλάλητος. Φιλοσοφία δὲ ἡ σπουδὴ (30), καὶ τὸ βαγῆναι κόσμου, καὶ μετὰ Θεοῦ γενέσθαι τοῖς κάτω τὰ ἄνω πραγματευόμενον, καὶ τοῖς ἀσπράτοις καὶ ῥέουσι τὰ ἐστῶτα καὶ μένοντα κατακτώμενον (31).

sentit, verbis exprimere nequit, hominum torpore

(27) Ἰδικώτατον. Reg. d et Or. 2 ad marg., ἰδικαίτατον. Nicetas hunc locum sic legit: ἔσται τὸ κάλλιστον αὐτῆς τε καὶ ἰδικαίτατον.

(28) Καὶ πρὸ τῶν, etc. Sam. Petit. Miscel. lib. iv. c. 1, p. 10, sic legit: Ῥήτωρ ἐν ῥήτορι, καὶ πρώτων σοφιστικῶν θρόνων· φιλόσοφος ἐν φιλοσόφοις, καὶ πρώτων ἐν φιλοσοφίᾳ δογμάτων· τὸ μέγιστον, ἱερεὺς ἐν Χριστιανοῖς, καὶ πρώτης ἱερωσύνης.

(29) Νεκρῶντων. Sic Coisl. 2, Nicel., Bas., Comhelf. In ed., νεκρῶντων.

(30) Σπουδὴ. Nicel., ἀρετὴ, « virtus. »

(31) Κατακτώμενον. Pass., κτώμενον.

ΜΑ'. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον, τὴν προκαθεζομένην τῆς Ἑφῆας πόλιν (καὶ γὰρ ἡδόκιμαί σοφιστῶν τε καὶ φιλοσόφων τοὺς τελευταίους, ὧν ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὰ κράτιστα συνέλεχτο τάχει τε καὶ μεγέθει (32) φύσεως)· ἐντεῦθεν, ἐπὶ τὸ τῶν λόγων ἔδαφος τὰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πέμπεται, καὶ τῆς καλῆς περὶ τὴν παιδεύειν ἀπληστίας· Ἀθήνας τὰς χρυσᾶς ὄντως ἐμοί, καὶ τῶν καλῶν προσέχουσας, εἴπωρ τινα. Ἐκεῖναι γὰρ μοι τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐγνώρισαν τελευτώτερον, οὐδὲ πρὶν ἀγνοούμενον· καὶ λόγους ἐπιζητῶν, εὐδαιμονίαν ἐκομισάμην· καὶ τρόπον ἕτερον ταυτὸ (33) πέπονθα τῷ Σαούλ, ὃς τὰς θύνας τοῦ πατρὸς ἐπιζητῶν, βασιλείαν εὐράτο (34), μέζον τοῦ ἔργου τὸ πάρεργον ἐμπορευσάμενος. Τὸ μὲν δὴ μέχρι τούτων (35) εὐδρομος ἡμῖν (36) ὁ λόγος, καὶ διὰ λείας τῆς ὁδοῦ φέρων, καὶ ἄγαν εὐσφύρου, καὶ βασιλικῆς ὄντως τῶν τοῦ (37) ἀνδρὸς ἐγκωμίων· τὸ δ' ἐντεῦθεν, οὐκ οἶδ' ὅ τι τῷ λόγῳ χρῆσθωμαι, καὶ πῶς πράξωμαι (38)· ἔχει γὰρ τι καὶ πρόσπαντες ἡμῖν ὁ λόγος. Ποῦ μὲν γὰρ ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, καὶ τοῦ καιροῦ τούτου λαθόμενος, καὶ τῶν κατ' ἐμαυτὸν τι προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις, καὶ μικρὸν τι προσδιατρίβειν τῷ διηγήματι, ὅθεν τε καὶ ὅπως ἡμῖν, καὶ κατὰ τὴν ἀρχῆς συνέστη τὴν τῆς φιλίας, εἰς τὴν συμπνοίας καὶ συμφορίας, εἰ γὰρ προσεπιτείνω οἰκιστότερον. Φιλεῖ γὰρ οὐτε ὅστις βαδίων ἀναχωρεῖν τῶν τερπνῶν θεαμάτων, καὶ ἀφέλκῃ τις βίβλιν, πρὸς αὐτὰ (39) πάλιν φέρεσθαι· οὐτε λόγος τῶν ἡδίστων διηγημάτων. Δέδοικα δὲ τὸ φορτικὸν τῆς ἐγγειορήσεως. Πειράσσομαι μὲν οὖν, ὡς οἷόν τε μετρίως, τοῦτο ποιῆν. Ἄν δ' ἄρα τι καὶ βλαβέμεθα ὑπὸ τοῦ πόθου, συγγνώμη τῷ πάθει πάντων παθῶν ὄντι δικαιοτάτῃ, καὶ ὃ μὴ παθεῖν ἢ ζημία τοῖς γε νῦν ἔχουσιν.

ΙΕ'. Ἐἶχον ἡμεῖς Ἀθηναῖαι, καθάπερ τι βεῦμα ποτάμιον, ἀπὸ μιᾶς σχισθέντας πηγῆς τῆς πατρίδος, εἰς διάφορον ὑπερορίαν κατ' ἔρωτα τῆς παιδείσεως, καὶ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ (40) συνελθόντας, ὥσπερ ἀπὸ συνθήματος, οὕτω Θεοῦ κινήσαντος. Ἐἶχον δὲ μικρῷ (41) μὲν ἐμὲ πρότερον· τὸν δ' εὐθύς μετ' ἐμὲ, μετὰ πολλῆς προσδεχθέντα (42) καὶ περιφανοῦς τῆς ἐλπίδος. Καὶ γὰρ ἐν πολλῶν γλώσσαις ἔκειτο πρὶν ἐπιστῇ· καὶ μέγα ἐκάστους ἦν προκαταλαβεῖν τὸ σπουδαζόμενον. Οὐδὲν δὲ οἷον καὶ ἡδυσμά τι προσθεῖναι τῷ λόγῳ μικρὸν ἀφήγημα, τοῖς μὲν εἰδόσιν, ὑπόμνησιν, τοῖς δὲ ἀγνοοῦσι, διδασκαλίαν. Σοφιστομανοῦσιν Ἀθήνησι τῶν νέων οἱ πλεῖστοι καὶ ἀπρονέστεροι· οὐ τῶν ἀγεννῶν μόνον καὶ τῶν ἀνώνυμων, ἀλλ' ἥδη καὶ τῶν εὐγεγονότων καὶ περιφανεστέρων, ὅτε πληθὺς σύμμιχτον ὄντες, καὶ νέοι, καὶ δυσκάθεκτοι ταῖς ὁρμαῖς (43). Ὅπερ οὖν πάσχοντας ἔστιν ἰδεῖν, περὶ τὰς

1 Reg. ix, 3 sqq.

(32) Μεγέθει. Reg. ph. et Or. 2. μεγέθη.

(33) Ταυτὸ. Regg. c. ph. ταυτὸν.

(34) Εὐράτο. Tres Regg. et Or. 2. εὐρέτο.

(35) Τούτω. Reg. ph. τούτου.

(36) Ἡμῖν. Deest in Reg. a.

(37) Ὅτως τῶν τοῦ. Sic quatuor Regg., Coisl. 1, Or. 2, etc. Deest τῶν in ed

XIV. Hinc Byzantium, urbem totius Orientis principatum tenentem, venit (excellentissimis enim oratoribus philosophisque florebat, quorum brevi optima quæque ingenii celeritate ac magnitudine collegit); atque inde Athenas, hoc est, litterarum sedem ac domicilium, a Deo, atque inexplebili simul et præclara doctrinæ cupiditate mittitur; Athenas, inquam, mihi vere aureas ac, si cuiquam alii, bonorum procuratrices. Nam illæ mihi hominem, non illum quidem ante ignotum, sed tamen plenius noscendum præbuerunt: ac doctrinam exquirens, beatitudinem reperi; mihiq; dispari modo idem quod Sauli 781 accidit, qui patris asinas quærens, regnum invenit²², plusque in ea re, quam obiter agebat, quam in ea, quæ præcipue ipsi curæ erat, lucrificet. Jam nobis quidem hactenus plana, et facili ac vere regia laudum illius via prosperum cursum oratio tenuit: nunc autem quam dicendi rationem sequar, aut, quo me vertam, nescio; habet enim mihi arduum aliquid hic sermo. Huc enim oratione progressus, atque hanc occasionem nactus, rerum etiam mearum aliquid adjungere, paululumque in hac narratione immorari gestio, atque unde, et quo modo, ac quibus ex initiis conflata inter nos amicitia, sive, ut congruentius loquar, animorum conspiratio et naturæ conjunctio fuerit, explicare. Quemadmodum enim oculi a jucundis spectaculis non facile recedunt, ac si quis per vim eos retrahat, eodem rursus feruntur; sic nec sermo a rerum suavissimarum commemoratione. Sed in hoc conatu metuendam mihi difficultatem esse conspicio. Adnitar itaque, ut, quam parcissime potero, id faciam. Quod si nos forte amoris et cupiditatis quæso, ignoscite, affectuum omnium justissimo, et quidem certe, qui sana atque integra mente sunt.

XV. Habebant nos Athenæ, velut fluxum quemdam fluminis, ex eodem patriæ fonte in diversas regiones doctrinæ cupiditate dissectos, rursumque, velut ex composito, Deo videlicet ita impellente, coeuntes. Ac me quidem aliquanto ante habebant; illum autem haud multo post, et quidem cum mirifica et luculenta spe expectatum. Etenim in multorum linguis versabatur, antequam advenisset; nec quisquam erat, qui non præclare secum agi putaret, si id, quod summo studio expetebat, prior occuparet. Nec vero alienum erit narrationem unam, condimenti cujusdam vice, orationi adjungere, ut scientibus quidem memoriam renovet, ignorantibus autem documento sit. Insano quodam erga sophistas studio Athenis tenentur quam plurimi et stolidissimi adolescentes; non modo ignobiles et obscenari, sed nobiles et illustres, ut qui miscella-

(38) Χρήσωμι. . . πράξωμαι. Or. 2 et Comb., γρήσωμι. . . πράξωμαι.

(39) Αὐτὰ. Reg. ph. αὐτὰ.

(40) Τὸ αὐτὸ. Reg. ph. ταυτὸν.

(41) Μικρῷ. Or. 2. μικρόν.

(42) Προσδεχθέντα. Reg. c. εἰσδεχθέντα.

(43) Ταῖς ὁρμαῖς. Reg. Cypri., τὴν ὁρμήν.

nea quædam multitudo sint, et juvenes, et ita effecti, ut eorum impetus vix reprimi possint. Quod igitur in equestribus certaminibus his accidere videmus, qui quis et **782** spectaculis oblectantur; exsiliunt enim, clamant, pulverem in cælum mittunt, sedentes habenas moderantur, aerem verberant, equos digitis, quasi scuticis, in alterum atque alterum latus subinde jungunt, cum nihil horum in ipsorum potestate situm sit: facile inter se aurigas, equos, equorum stationes, certaminis duces permutant; idque quænam tandem? Pauperes plerumque atque inopia laborantes, et quibus ne in unum quidem diem victus suppetit: hoc ipsis quoque plane circa præceptores suos, aliosque ejusdem artis professores, eorumque æmulos accidit; in hoc nimirum elaborantibus, ut et plures ipsi sint, et illos opera sua locupletiores efficiant. Atque ea res vehementer absurda et prodigiosa est. Præoccupantur urbes, viæ, portus, montium cacumina, campi, solitudines, omnes denique Atticæ ac reliquæ Græciæ partes, atque adeo incolarum maxima pars, nam et illos in partes ac studia distractos habent.

XVI. Cum autem juvenis quispiam accesserit, atque in eorum, a quibus captus est, manus et potestatem venerit (venit autem, vel sponte, vel coactus); tum Attica hæc illis consuetudo est, ludusque rei seriæ admistus: Primum, apud eorum aliquem, qui priores ipsum arripuerint, hospitio accipitur, vel amicorum, vel propinquorum, vel qui ejusdem sunt patriæ, vel qui sophisticæ artem apprime callent, ac lucra magistris conciliant, eoque nomine apud eos summo honore ac pretio sunt; quandoquidem illis mercedis loco est, habere qui ipsorum commodis studeant. Deinde, a quolibet cavillis lacessitur; quod quidem, ni fallor, eo faciunt, ut eorum, qui nuper advenerant, fastum reprimant, atque a principio ipsos in potestate redigant. Lacessitur autem: ab aliis, audacius; ab aliis, urbanus, prout ille, vel rusticus et ineptus moribus, vel urbanitate præditus. Atque id ignaris quidem horrendum valde et inhumanum videtur, iis autem perquam jucundum et suave, qui hoc prius norunt. Amplior enim est hæc minarum ostentatio, quam **783** res ipsa. Tum per forum ad balneum cum pompa deducitur. Pompa autem hoc modo se habet: Qui deducendi juvenis munere funguntur, ordine collocati, atque æquis spatiis

Α ἀντιθέτους ἱπποδρομίας, τοὺς φιλίππους τε καὶ φιλοθεάμονας· πηδῶσι, βοῶσιν, οὐρανὸν πέμπουσι κόνιν, ἤνιοχοῖσι καθήμενοι, παίουσι τὸν ἀέρα (44), τοὺς ἱπποὺς δὴ τοῖς δακτύλοις, ὡς μάστιγι (45), ζευγνύουσι, μεταζευγνύουσιν, οὐδενὸς ὄντες κύριοι· ἀντιδιδράσιν ἀλλήλοις βράδιος ἡνιόχους, ἱπποὺς, ἱπποστασίας, στρατηγούς. Καὶ ταῦτα τίνες; Οἱ πένητες πολλάκις καὶ ἄποροι, καὶ μὴδ' ἂν εἰς μίαν ἡμέραν τροφῆς εὐπορήσαντες (46)· τοῦτο καὶ αὐτοὶ πάσχουσιν ἀτέχνως περὶ τοὺς ἑαυτῶν διδασκάλους, καὶ ἀντιτέχνους, ὅπως πλείους τε ὦσιν αὐτοί, χάκεινους εὐπορωτέρους ποιῶσι δι' ἑαυτῶν σπουδὴν ἔχοντες· καὶ τὸ πρᾶγμα ἐστὶν ἐπιεικὺς ἄτοπον καὶ δαιμονιον. Προκαταλαμβάνονται πάλαι, ὅλοι, λιμένες, ὅριον ἄκρα, πεδία, ἐσχατιαί, οὐδὲν ὅ τι μὴ τῆς Ἀττικῆς μέρος, ἢ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, αὐτῶν τῶν (47) οἰκητόρων οἱ πλείστοι· καὶ γὰρ τούτους μεμερισμένους ταῖς σπουδαῖς ἔχουσιν.

ΙΓ'. Ἐπεὶ δ' ἂν ὅν τις ἐπιστῇ τῶν νέων, καὶ ἐν χειρὶ γένηται τῶν ἐλόντων (48) (γίνεται δὲ, ἢ βιασθεῖς, ἢ ἐκὼν), νόμος οὗτός ἐστιν αὐτοῖς Ἀττικὸς (49), καὶ παιδικὰ σπουδῇ σύμμικτος· Πρῶτον μὲν ξαναγέται· παρὰ τινι τῶν προεληφθέντων, ἢ φίλων, ἢ συγγενῶν, ἢ τῶν ἐκ τῆς αὐτῆς πατρίδος, ἢ τῶν ὅσοι περιττοὶ τὰ σοφιστικά, καὶ προσαγωγοὶ τῶν λημμάτων, κἀντεῦθεν μάλιστα διὰ τιμῆς ἐκείνοις· ἐπεὶ καὶ τοῦτο μισθὸς ἐστὶν αὐτοῖς τῶν σπουδαίων τυγχάνειν (50). Ἐπειτα ἐρεσχέλειται παρὰ τοῦ βουλομένου παντός· βούλεται δὲ αὐτοῖς, οἶμαι, τοῦτο τῶν νεηλύδων συστέλλειν (51) τὸ φρόνημα, καὶ ὑπὸ χειρὸς σφῶν ἀπ' ἀρχῆς ἀγειν. Ἐρεσχέλειται δὲ, παρὰ μὲν τῶν, θρασύτερον· παρὰ δὲ τῶν, λογικώτερον, ὅπως ἂν ἀγροικίας, ἢ ἀστείότητος ἔχη. Καὶ τὸ πρᾶγμα, τοῖς μὲν ἀγνοοῦσι λίαν φοβερόν (52) καὶ ἀνήμερον, τοῖς δὲ προεῖδοσι· καὶ μάλα ἡδὺ καὶ φιλάνθρωπον. Πλείων γάρ ἐστιν ἡ ἐνδεΐξις, ἢ τὸ ἔργον τῶν ἀπειλούμενων. Ἐπειτα πομπεύει διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἐπὶ τὸ λουτρόν προαγόμενος. Ἡ πομπὴ δὲ· Διατάξαντες ἑαυτοὺς στοιχῆζεν κατὰ συζύγιαν ἐκ διαστήματος, οἱ τελούντες τῷ νέῳ τὴν πρόδον, ἐπὶ τὸ λουτρόν προπέμπουσιν. Ἐπειδὴν δὲ πλησιάσῃσι (53), βοῇ τε πολλῇ καὶ ἐξάλμασι χρώμενοι, καθάπερ ἐνθουσιῶντες (κελεύει δὲ ἡ βοή, μὴ προβαίνειν, ἀλλ' ἵστασθαι, ὡς

(14) *Παίουσι τὸν ἀέρα*, etc. Nicetas hunc locum sic exponit ac distinguit: Ἀντὶ τοῦ παίειν τοὺς ἱπποὺς ταῖς μάστιγι, τὸν ἀέρα παίουσιν τοῖς δακτύλοις· « Aerem digitis verberant, cum equos scuticis verberare non possint. » Id totum refertur, non ad certas, sed ad certaminum spectatores, quibus cum non liceat equos scuticis verberare, aut habenas moderari, tamen vel clamando, vel digitis, seu manibus plaudendo, sæpe aurigarum conatus ac molitiones frangunt, et equorum impetum deturbant.

(45) *Ὡς μάστιγι*. Deest in Reg., Cypr. Bill. « Stimulis, » quam interpretationem non probat Combesius, quod ad metaphoram inepta sit, nec voci Græcæ respondeat.

(46) *Εὐπορήσαντες*. Regg. bm, ph. et Or. 2, εὐπορήσαντες.

(47) *Τῶν*. Deest in Reg. a.

D (48) *Ἐλόντων*. Sic Regg. a, c, d, duo Coisl., or. 2 et Comb. In ed., ἔχόντων.

(49) *Ἀττικὸς*. Par., Ἀττικῶς. Moris Attici mentionem faciunt Cyrus Theodorus, et Eunapius in vita Proeresii.

(50) *Σπουδαστῶν τυγχάνειν*. In nonnullis, σπουδαστῶν περὶ ταῦτα ἐντυγχάνειν.

(51) *Συστέλλειν*. Reg. c, καταστέλλειν. Bill. « ut novitiorum animos contrahant. »

(52) *Λίαν φοβερόν*, etc. Cyrus Theodorus sic in hanc consuevit inludit: Ναί, ναί, τὸ λουτρόν τοῖς Ἀθήνεσι ξένους, ὡς πλῆκτρον! ὡς φόβητρον! ὡς καὶ νηθία! « Balneum profecto apud Athenienses, quam metuendum, quam formidolosum hospitibus, quam novum spectaculum! »

(53) *Πλησιάσῃσι*. Sic Or. 2. In ed., πλησιάζωσι.

τοῦ λουτροῦ σφᾶς οὐ παραδεχόμενοι)· καὶ ἅμα τῶν θυρῶν ἀρρασσομένων, πατάγῃ τὸν νέον φοβήσαντες, εἶτα τὴν εἰσοδὸν συνχωρήσαντες, οὕτως ἦδη τὴν ἐλευθερίαν διδᾶσιν, ὁμντιμον ἐκ τοῦ λουτροῦ, καὶ ὡς αὐτῶν ἕνα δεχόμενοι· καὶ τοῦτό ἐστιν αὐτοῖς τῆς τελευτῆς (54) τὸ τερονότατον, ἡ ταχίστη τῶν λυπούντων ἀπαλλαγὴ καὶ κατάλυσις. Τότε τοίνυν ἐγὼ τὸν ἐμὸν (55) καὶ μέγαν Βασίλειον, οὐκ αὐτὸς δι' αἰδοῦς ἦγον μόνον (56), τὸ τε τοῦ ἡθους στάσιμον καθορῶν, καὶ τὸ ἐν λόγοις καίριον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἐπειθὸν ὁμοίως ἔχειν, ὅσοι τῶν νέων ἀγνοοῦντες τὸν ἄνδρα ἐτύγχανον. Τοῖς γὰρ πολλοῖς εὐθὺς αἰδέσιμος ἦν, ἀκοῇ προκατελημμένος (57). Ἐξ οὗ τί γίνεται; Μόνος σχεδὸν (58) τῶν ἐπιδημούντων, τὸν κοινὸν διέφυγε νόμον, κρείττονος ἢ κατὰ νήλην ἀξιώθεις τῆς (59) τιμῆς.

quibus non perinde cognitus erat, ut idem facerent, persuadebam. Nam apud multos statim in veneratione erat, ut qui fama et auditione jam eum præcepissent. Ex quo quid contigit? Ipse solus fere ex omnibus, qui studiorum causa Athenas veniebant, communi lege solutus est, maiorem utique honorem, quam tironis conditio ferre videbatur, consecutus.

IX. Τοῦτο ὅμιν τῆς φιλίας προοίμιον· ἐντεῦθεν ὁ τῆς συναφείας σπινθήρ· οὕτως ἐπ' ἀλλήλοις ἐτρέφθημεν. Ἐπειτα συνηνέχθη τι καὶ τοιοῦτον· οὐδὲ γὰρ τοῦτο παραλιπεῖν ἄξιον· Οὐχ ἀπλοῦν γένος εὐρισκω τοὺς Ἀρμενίους, ἀλλὰ καὶ λίαν χρυστόν τι καὶ ὑφαλον. Τότε τοίνυν τῶν ἐκ πλείονος αὐτῷ συνήθων καὶ φίλων τινὲς, ἔτ' ἐκ τοῦ πατρὸς (60) καὶ τῆς ἀνωθεν ἐταιρίας (καὶ γὰρ ἐκεῖνης τῆς διατριβῆς ὄντες ἐτύγγανον), προσιόντες αὐτῷ μετὰ φιλικῷ πλάσματος (φθόνος δὲ ἦν, οὐκ εὐνοία τὸ προσάγον), ἐπηρώτων τε αὐτὸν, φιλονεικῶς μᾶλλον ἢ λογικῶς, καὶ ὑποκλίνειν ἑαυτοῖς ἐπειρῶντο διὰ τῆς πρώτης ἐπιχειρήσεως, τὴν τε ἀνωθεν τοῦ ἀνδρὸς εὐφύταν αἰδέσας, καὶ τὴν τότε τιμὴν οὐ φέροντες. Δεινὸν (61) γὰρ εἶναι, εἰ προσελθόντες τοὺς τρέδωνας, καὶ (62) λαρυγγίζειν (63) προμελετήσαντες, μὴ πλέον ἔχοιεν τοῦ ξένου τε καὶ νηλύδου. Ἐγὼ δὲ ὁ φιλαθήναιος καὶ μάταιος (οὐ γὰρ ἡσθόμην τοῦ φθόνου, πιστεύων τῷ πλάσματι), ἦδη κλινομάνων αὐτῶν, καὶ τὰ νῦτα μεταβαλλόντων (καὶ γὰρ ἐξηλοτύπουον τὸ τῶν Ἀθηνῶν κλέος ἐν ἐκείνοις καταλυθῆναι, καὶ τάχιστα περιφρονηθῆναι), ὑπηρειδόν τε τοὺς νεανίας ἐπανάγων τὸν λόγον, καὶ τὴν παρ' ἐμαυτοῦ βοήθην χαρίζομενος (δύναται δὲ καὶ ἡ μικρὰ προσθήκη τὸ πᾶν ἐν τοιοῦτοις), Ἰσας ὅσμινη (64) τὰς κεφαλὰς, τὸ τοῦ λόγου, κατέστησα. Ὡς δὲ τὸ τῆς διαλέξεως ἔγνω ἀπόρρητον, οὐδὲ καθεκτόν ἐτι τυγχάνον, ἀλλὰ σαφῶς ἦδη παρα-

A distincti, bini eum ad balneum antecedunt. Cum autem propius accesserint, quasi fanatico furore correpti, clamorem ingentem cum salutatione tollescentes (hic autem clamor, ne ulterius progrediantur, vetat, sed ut insistant, tanquam eos balneum minime admittat); simulque pulsatis januis, cum per strepitum juveni metum incusserint, postea concessu ingressu, ita demum eum in libertatem asserunt; atque a balneo redeuntem deinceps ut æqualem ac sodalem accipiunt; atque hoc ipsis est totius hujusce caeremoniæ jucundissimum, nimirum celerrima vexantium discessio ac cælus solutio. Tunc igitur meum magnumque Basilium, non ipse solum veneratione prosequer, quod illius tum in moribus gravitatem, tum in sermonibus maturitatem et prudentiam conspicerem; sed aliis etiam,

B et prudentiam conspicerem; sed aliis etiam, quibus non perinde cognitus erat, ut idem facerent, persuadebam. Nam apud multos statim in veneratione erat, ut qui fama et auditione jam eum præcepissent. Ex quo quid contigit? Ipse solus fere ex omnibus, qui studiorum causa Athenas veniebant, communi lege solutus est, maiorem utique honorem, quam tironis conditio ferre videbatur, consecutus.

XVII. Hoc nobis amicitiae præludium: hinc necessitudinis igniculus: sic mutuo amore sauciati sumus. Postea hujusmodi quoque quiddam accidit; nam ne hoc quidem prætermitti debet: Haud simplicem et apertam nationem Armenios esse invenio, quin potius, admodum tectam et simulatam. Tum ergo nonnulli jam olim eum ipso familiaritate et amicitia conjuncti, tum adhuc ex patre, tum ex veteri sodalitie (nam in illa schola instituti fuerant), ad ipsum per amicitiae speciem accedentes (invidia autem, non benevolentia ducebantur), contentiosius potius, quam doctis et argutis questionibus eum urgebant, ac primo impetu sibi subjicere conabantur, tum quod egregiam ipsius indolem jampridem nossent, tum quod honorem tunc ipsi præstitum permoleste ferrent. Grave enim minimeque ferendum esse judicabant, eos, qui philosophica pallia priores induissent, atque 784 in fundandis verbis operam ante possuissent, extero et tironi nequaquam anteferrī. Ego autem, ille Athenarum amans ac stultus (non enim invidiam senseram, frontis involucri fidem habens, Athenarum gloriam in ipsis oppressam et celerrime contemptam indigno animo ferens), succumbentes jam adollescentes, et terga verentes, reducta disputatione suffulciebam, atque auxilii mei momentum ipsis largiens (in hujusmodi porro rebus vel perexigua

(54) Τελευτῆς. Sic Regg. a, c, d, Coisl. 2, Pass. et Comb. In ed., τελευτῆς, « finis, mors. »

(55) Τὸν ἐμὸν. Regg. a, c, d, Coisl. 2, Or. 2 et Pass. addunt, σοφόν τε, « et sapientem. »

(56) Μόνον. Pass., μόνος.

(57) Προκατελημμένος. Reg. bm et Pass., προκατελημμένος.

(58) Μόνος σχεδόν. Eadem sic testatur Cyrus Theodorus: « Ἀλλ' ἄγχι ταῦτα τοῦ σοφοῦ Βασιλείου μόνου φυγόντος τοὺς νηλύδων νόμους. » Hæc usque ad sapientem Basilium, qui solus tironum lege liberatus fuit.

(59) Ἀξιώθεις τῆς, etc. Sic Regg. a, c, d, Or. 2

et Comb. Deest τῆς in ed

(60) Ἐτ' ἐκ τοῦ πατρὸς. Coisl. 1, εἴτ' ἐκ τοῦ πατρὸς. Nicet., ἐκ τε τοῦ πατρὸς. « Qui quondam, in ipsius patris schola, Basilii fuerant condiscipuli. »

(61) Δεινόν. Sic Regg. a et bm. In ed., δεινόν.

(62) Τρέδωνας, καὶ. Sic quatuor Regg., Or. 2 et Comb. In ed. deest καὶ.

(63) Λαρυγγίζειν. Nicetas hanc vocem exponit: κομψῶς λέγειν « ornate dicere. »

(64) Ἰσας ὅσμινη, etc. Isid ex Homero, *Iliad.* xi, vers. 71, desumptum, ut significet « æquam et anticipitem pugnam. »

accessio quidvis potest), *αἰσῶν*, ut ille ait ⁶⁵. *prælii capita* constitui. At ubi disputationis arcanum intellexi, quod jam ne contineri quidem poterat, sed perspicue sese probebat, repente mutatus, remigationem ad puppim converti, ab illius partibus stans, ambiguanque victoriam reddidi. Qua ex re (ut erat ingenio in primis acuto) magnam statim voluptatem cepit, atque alacritate perfusus, ut cum Homericis verbis omnino describam, strenuos illos juvenes disputatione perturbatos insectabatur; nec ante argumentationibus eos ferire destitit, quam prorsus in fugam convertisset, victoriamque amicitiae, non jam scintilla, sed fax clara et sublimis accenditur.

XVIII. Atque illi quidem sic infecto negotio disces-
serunt, tum suam temeritatem multum incusantes, tum insidiarum nomine tantam in me indignationem concipientes, ut etiam apertas mihi inimicitias indicerent, ac prodicionem objicerent, non modo eorum, sed ipsarum quoque Athenarum; quoniam primo impetu ab uno homine confutati atque ignominia affecti fuerant, et quidem ejusmodi, qui ne fiducia etiam tempus habebat. Ipse contra (humanus enim affectus est, cum, magis quibusdam rebus spe conceptis, in eas subito incidimus, opinione nostra inferiores eas videre), ipse ejusdem quoque affectus periculum faciens, mœrebat,angebatur, non habebat quod sibi de adventu suo gratularetur. Quærebat quod spe sibi effluerat; inane felicitatem Athenas nominabat. Hæc quidem ille: ego autem maximam mœroris partem ipsi adinebam, tum argumentis congregiens, tum rationibus eum mulcens; cum, ut res erat, nec hominis mores statim, ⁷⁸⁵ sed diuturno tempore, ac perfectissima familiaritate, vitæque consuetudine, percipi, nec eruditionem iis, qui periculum ipsius faciunt, ex paucis argumentis ac brevi agnosci, dicerem. Hinc eum ad animi tranquillitatem revocavi, ac benevolentiae specimen simul præbens et accipiens, arctioribus vinculis mecum astrinxim.

XIX. Ut autem temporis progressu desiderium nostrum multo inter nos confessi sumus, ac philosophiam id esse quod a nobis expeteretur, tum vero jam uterque alteri quidvis eramus, contubernales, convictores, concordēs, unum idemque spectantes, serventius quotidie ac firmiter desiderium nobis invicem colligentes. Etenim corporum amo-

Α γυμνούμενον, ἐξαίφνης μεταβαλὼν, πρῶμναν τε (65) ἐκρουσάμην, ἐκείνῳ θέμενος, καὶ ἐτεραλκεία. τὴν νίχην (66) ἐποίησα. Ὁ δὲ ἤσθη (67) τε αὐτίκα τῷ γενομένῳ (καὶ γὰρ ἦν ἀγχίνους, εἰ καὶ τις ἄλλος), καὶ προθυμίας πλησθεὶς, ἵνα τελέως (68) αὐτὸν καθομηρίσω, ἔρεπε κλονέων τῷ λόγῳ τοὺς γεννάδας ἐκείνους, καὶ παίων συλλογισμοῖς, οὐ πρὶν ἀνῆκεν, ἢ τελέως τρέψασθαι, καὶ τὸ κράτος καθαρῶς ἀναδῆσασθαι. Οὗτος δευτέρος ἡμῖν τῆς φιλίας, οὐκ ἐτι σπινθήρ, ἀλλ' ἤδη πυρὸς ἀνάπτεται περιφανὴς καὶ ἀέριος.

haud dubiam adeptus fuisset. Hæc altera nobis

III. Οἱ μὲν οὖν οὕτως ἀπῆλθον ἀπρακτοί, πολλὰ μὲν τῆς προπετείας αὐτοῖς (69) καταμειψόμενοι, πολλὰ δὲ τῆς ἐπιβουλῆς ἐμολι δυσχεράναντες, ὥς καὶ φανεράν ἐχθρὰν ὁμολογῆσαι, καὶ προδοσίαν ἐπικαλεῖν, οὐκ ἐκείνων μόνον (70), ἀλλὰ καὶ αὐτῶν Ἀθηνῶν· ὥς διὰ τῆς πρώτης πείρας ἐληλεγεμένων, καὶ ἡσχυμένων ὑφ' ἐνὸς ἀνδρός, καὶ ταῦτα μὴδὲ τοῦ θαρβεῖν χαίρων ἐχόντος. Ὁ δὲ (καὶ γὰρ ἀνθρώπινον τὸ πάθος, ὅταν μεγάλα ἐλπίσαντες ἀθρόως τοῖς ἐλπίσθεῖσιν (71) ἐντύχωμεν, ἐλάττω τῆς δόξης ὄρεῖν (72) τὰ φαινόμενα), τοῦτο καὶ αὐτὸς πάσχων, ἐσχυρώπαζεν, ἐδυσφόρει, τῆς ἐπιθυμίας αὐτὸν ἐπαινεῖν οὐκ εἶχεν. Ἐξήτει τὸ ἐλπίσθαι· κινήν μαχαρίαν τὰς Ἀθήνας ὠνόμαζεν. Ὁ μὲν δὲ ταῦτα· ἐγὼ δὲ τῆς λύπης ἀφῆρουν τὸ πλεῖστον, καὶ λογικῶς συγγινόμενος, καὶ κατεπείδων τοῖς λογισμοῖς· καὶ, ὅπερ ἦν ἀληθές, οὔτε ἦθος ἀνδρός εὐθὺς ἀλωτὸν εἶναι, λέγων, ὅτι μὴ χρόνῳ πολλῷ καὶ συνοσίᾳ τελευτῶντι (73), οὔτε παιδευσιν τοῖς πειρωμένοις, ἐξ ὀλίγων τε καὶ ἐν ὀλίγῳ (74) γνωρίζεσθαι ὅθεν ἐπανήγον αὐτὸν εἰς τὸ εὐθυμον, καὶ πείραν διδοῦς καὶ λαμβάνων, πλεονεματῶ συνέδησα.

II. Ὡς δὲ, προϊόντος τοῦ χρόνου, τὸν πόθον ἀλλήλοις καθωμολογήσαμεν, καὶ φιλοσοφίαν (75) εἶναι τὸ σπουδαζόμενον, τηλικαῦτα ἤδη τὰ πάντα ἤμεν ἀλλήλοις, ὁμοστέγοι, ὁμοδίατοι, συμφυεῖς, τὸ ἐν βλέποντες, αἰ τὸν πόθον ἀλλήλοις συναύξοντες (76). θερμότερόν τε καὶ βεβαύτερον (77). Οἱ μὲν γὰρ τῶν σωμάτων ἔρωτες, ἐπειδὴ μεόντων εἶσι, καὶ

⁶⁵ Hom. *Iliad.* xi, vers. 72.

(65) *Πρῶμναν τε*, etc. Proverbium de iis qui cursum reflectunt, qui consilium in diversum mutant, et partes, quas prius inebantur, deserunt.

(66) *Ἐτεραλκεία τὴν νίχην*, etc. Sic recte Nicetas exponit: « ut ad Basilium vergeret victoria meo suffragio effeci. » Hanc esse Gregorii mentem Budæus agnoscit. Cum enim pro Armenis stando Gregorius æqualem fecisset pugnae capita; ubi primum « sese Basilio adiunxit, » θέμενος αὐτῷ, victoriam ipsi tribuit, quam Armenis favendo ancipitem fecerat.

(67) Ὁ δὲ ἤσθη. « Latatus est. » Duo Regg., ἤσθη, et ad unius codicis marg., ἤσθητο, « persensit. »

(68) *Τελέως*. Reg. ph, τελείως.

(69) *Ἐαυτοῖς*. Duo Regg., αὐτούς.

(70) *Μόνον*. Reg. a, μόνων.

(71) *Ἐλπίσθαι*. Sic codd. In ed., ἐπιθεῖσιν.

(72) Ὅρα. Sic plerique ac optimæ notæ codd. In ed., ὁρώντες.

(73) *Τελευτῶντι*. Or. 2, Par., Pass., τελευτῶντι.

(74) *Ἐν ὀλίγῳ*. Sic Or. 2, Par. et Pass. Deest ἐν in ed.

(75) *Καὶ φιλοσοφίαν*. Coisl. 1, καὶ τὸ φιλοσοφίαν. Nicetas: τὴν ἀσκησιν τῶν καλῶν « virtutum » seu « vitæ religioſe exercitationem » interpretatur. Qua acceptione Gregorius « ascetas » philosophos appellat.

(76) *Συναύξοντες*. In quibusdam, συναυξάνοντες. Bas., συνάγοντες.

(77) *Βεβαύτερον*. Reg. c, βιαύτερον

ρέουσιν ἴσα καὶ ἡρινόες ἀνθεσιν. Οὕτε γὰρ φλῆξ μέλει, τῆς ὕλης διαπανθήσεως (78). ἀλλὰ τῷ ἀνάπτοντι συναπέρχεται, οὕτε πόθος ὑπέρσταται (79), μαραινομένου, τοῦ ἐπεκκαύματος. Οἱ δὲ κατὰ Θεοῦ τε καὶ σώφρονες, ἐπειδὴ πράγματος ἐστῶτός εἰσι, διὰ τοῦτο καὶ μονιμώτεροι, καὶ ὅσω πλέον (80) αὐτοῖς τὸ κάλλος φαντάζεται, τοσούτω μᾶλλον ἑαυτῷ τε καὶ ἀλλήλοις συνδεῖ τοὺς τῶν αὐτῶν ἑραττάς. Οὗτος τοῦ ὑπὲρ ἡμᾶς ἔρωτος ὅμος (81). Αἰσθάνομαι μὲν οὖν ἔξω τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ μέτρου φερόμενος, καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως ἑμαυτὸν ἐπίσχω τοῦ διηγνήματος. Ἄλ' γάρ μοι τὸ παρεθὲν ἀναγκαῖον φαίνεται, καὶ κρείττον τοῦ προληφθέντος. Κἂν μὲ τις ἀπάγῃ τοῦ πρόσσω τυραννικῶς, τὸ τῶν πολυπόδων πείσομαι, ὣν τῆς θαλάμης ἐξελκομένων, προσέζονται ταῖς κοτύλαις αἱ πέτραι, καὶ οὐ πρὶν ἀρεθίσονται, ἢ παρ' ἀλλήλων τι προσλαβεῖν ἐκ τῆς βίας. Εἰ μὲν οὖν συγχωρήσοι (82) τις, ἔχω τὸ ζητούμενον· εἰ δὲ μὴ, παρ' ἑμαυτοῦ λήψομαι.

quidpiam utrinque acceperint. Proinde si quis mihi meipso accipiam.

Κ'. Οὕτω δὲ τὰ πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες, καὶ τοιαύτας ὑποστήσαντες εὐτειχεῖ (83) θαλάμῃ χρυσέας κίονας (84), ὃ φησι Πίνδαρος, οὕτως ῥημιεν εἰς τὸ πρόσσω, Θεῷ καὶ πόθῳ συνεργῶς χρώμενοι. Ὡ! πῶς ἀδακρυτὴ τὴν τοῦτων ἐνέγκω μνήμην; Ἴσαι μὲν ἐλπιδες ἦγον ἡμᾶς, πράγματος ἐπιφθονωτάτου, τῶν λόγων· φθόνος δὲ ἀπὴν, ζήλος δὲ ἐποπιδάξετο. Ἀγὼν δὲ ἀμφοτέροις, οὐχ ὅστις αὐτὸς τὸ πρωτεῖον ἔχοι (85), ἀλλ' ὅπως τῷ ἑτέρῳ τοῦτο παραχωρήσειεν· τὸ γὰρ ἀλλήλων εὐδόκιμον ἴδιον ἐποιούμεθα. Μία μὲν ἀμφοτέροις ἐδόκει ψυχὴ, δύο σώματα φέρουσα. Καὶ εἰ τὸ πάντα ἐν παῖσι κεῖσθαι, μὴ πειστέον (86) τοῖς λέγουσιν· ἀλλ' ἡμῖν γε πειστέον (87), ὥς ἐν ἀλλήλοις, καὶ παρ' ἀλλήλοις ἐκείμεθα. Ἐν δ' ἀμφοτέροις ἔργον, ἢ ἀρετὴ, καὶ τὸ ζῆν πρὸς τὰς μελλούσας; ἐλπίδας, πρὶν ἐνθόνδε ἀπελθεῖν, ἐνθόνδε μεθισταμένους. Πρὸς δὲ βλέποντες, καὶ βίον καὶ πρᾶξιν ἅπαν ἀπυθύνομεν, παρὰ τε τῆς ἐντολῆς οὕτως ἀγόμενοι, καὶ ἀλλήλοις τὴν ἀρετὴν παραθήγοντες· καὶ, εἰ μὴ μέγα ἔμοι τοῦτο εἰπεῖν, κανόνες ὄντες ἀλλήλοις καὶ στάθμαι, οἷς τὸ εὐθὲς (88), καὶ μὴ, διακρίνεται. Ἐταίρων τε γὰρ ὁμιλοῦμεν, οὐ τοῖς ἀσελεστάτοις, ἀλλὰ τοῖς σωφρονεστάτοις· οὐδὲ τοῖς μαχιμωτάτοις, ἀλλὰ τοῖς εἰρηγικωτάτοις· καὶ οἷς συνείναι λυσιτελέστατον· εἰδότες, ὅτι κακίας ῥῆον μετα-

A res, quia rerum fluxarum sunt, flouit quoque ipsi, non secus ac veris flores. Nam nec flamma, consumpta materia, remanet, sed una cum ea extinguitur, nec desiderium, marcescente fomite, subsistit. At pudici et Deo grati amores, quandoquidem rei stabilis et firmæ sunt, propterea diuturniores etiam sunt; quantoque major pulchritudinis species ipsis obijcitur, tanto etiam arctius, et secum, et inter se, earundem rerum amatores deviaciunt. Hæc quippe superni amoris lex est. Equidem me, extra tempus, et extra modum, præcipitem ferri sentio; nec quonam modo in hos sermones incidam scio; nec rursus quonam pacto meipsum ab huiusmodi narratione reprimere queam. Mihi enim, id quod prætermisum est, necessarium semper videtur, præstantiusque eo quod prius arripui. Quod si quis me vi abducere tentet, ne ulterius progrediar, idem mihi, quod polytis, accidet, quorum acetabulis, cum e cubilibus extrahuntur, petreæ adhærescunt, nec prius divelluntur, quam ex illa vi hoc concesserit, habeo quod quero; sin minus, a

XX. Cum igitur hoc inter nos animo essemus talesque valido thalamo, ut est apud Pindarum **, aureas columnas subjecissemus, ita demum porro progrediebamur, Deo et desiderio adiutoribus utentes. Heu! Quomodo harum rerum mentionem **786** sine lacrymis faciam? Par spes doctrinæ, hoc est, rei omnium invidiosissimæ, nos ducebat; et tamen aberat invidia, æmulation autem in pretio habebatur. Hoc utrique certamen, non uter primas ferret, sed uter alteri eas concederet; uterque enim alterius gloriam pro sua ducebat. Una utrique anima videbatur, duo corpora ferens. Quod si fides iis minime habenda est, qui omnia in omnibus sita esse dicunt; at nobis certe credendum est, quod uterque in altero et apud alterum siti eramus. Unum utrique opus et studium, virtus erat, et ad futuras spes vivere, nosque ita comparare, ut, ante discessum ex hac vita, hinc migraremus. Quod quidem nobis ob oculos ponentes, vitam actionesque omnes nostras dirigebamus, tum divini præcepti ductum sequentes, tum alter alteri virtutis studium exacuentes; atque, nisi hoc arrogantius dicere videar, uterque alteri norma et amussis eramus, qua rectum a pravo discernitur. Non enim cum sodalium nostrorum petulantissimis et impudicissimis, sed cum

** Pind. *Olymp.*, od. vi, vers. 1.

(78) Διαπανθήσεως. Reg. c, διαπανωμένης.

(79) Υπέρσταται. Reg. ph, ἱσταται.

(80) Καὶ ὅσω πλέον, etc. « Quanto magis pulchritudo menti obijcitur. » Nimirum « anima et virtus, » ut exponit Nicetas.

(81) Οὗτος τοῦ ὑπὲρ ἡμᾶς ἔρωτος ὅμος. Nicet., « O τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἡμετέρου ἔρωτος νόμος, » amoris spiritualis et nostri lex, » quasi philosophici et Christiani.

(82) Συγχωρήσοι. Reg. ph, συγχωρήσει.

(83) Εὐτειχεῖ. Sic Regg. a, c, d, bin, undecim Colb., Pindar., etc. In ed., εὐτυχεῖ, « felici, fortunato. »

(84) Χρυσέας κίονας. Sic tres Regg. et tres Colb. In ed., χρυσῆς κίονας. Juxta Pindarum, *Olymp.* od. vi, « aureæ columnæ præclari ejusque instituti initia sunt. »

(85) Ἐχοι. In quibusdam, ἔχει.

(86) Μὴ πειστέον. Reg. bin, μὴ πιστέον. Gregorius hic carpit Anaxagoram, qui « omnia in omnibus esse » docuit; cui licet fides habenda non esset, sibi tamen Gregorius vult haberi, cum se in Basilio, et Basilium in se esse, profiteretur.

(87) Πειστέον. Reg. bin et Comb., πιστέον.

(88) Εὐθὲς. Colb. 1, εὐθύ.

castissimis consuetudinem habebamus; nec cum pugnacissimis, sed cum pacatissimis, iisque, quorum consuetudo maximos fructus afferebat; illud nimirum exploratum habentes, facilius esse vitium contrahere, quam virtutem impertiri; quemadmodum etiam facilius esse morbo alieno infici, quam sanitatem largiri. Disciplinis porro, non tam jucundissimis, quam optimis oblectabamur; nam hinc quoque,

XXI. Duæ nobis viæ notæ erant: altera prima ei præstantior; secunda altera, et inferioris pretii: illa quidem ad sacras aedes nostras, et ad doctores, qui illic erant, ferebat; hæc autem ad externos præceptores. Cæteras omnes, quæ ad festa, spectacula, celebres conventus, epulas, ducebant, æquo ac libenti animo alijs reliqueramus. Nihil enim, mea quidem sententia, magni faciendum est, quod ad recte honesteque vivendum nihil affert, nec sui studiosos meliores reddit. Jam cum alijs alia quædam cognomenta sint, vel a parentibus accepta, vel ex seipsis, hoc est, ex proprijs vitæ studiis institutisque comparata; nobis contra, magna res et magnum nomen erat, Christianos et esse, et nominari; atque ea re magis efferebamur, quam Gyges palæ annuli conversione, si quidem hoc fabulosum non esset, per quam Lydiorum tyrannidem occupavit: aut Midas auro, quod ipsi interitum accersivit, cum voti sui compos factus, nihil præter aurum possideret; quæ et ipsa Phrygia est fabula. Nam quid Hyperborei Abaridis sagittam, aut Argivum Pegasus dicam, quibus non tantum erat per aerem ferri, quantum nobis mutua opera et simul ad Deum attolli? Atque, ut rem in pauca contraham, pestiferae quidem alijs, quantum ad animæ salutem attinet, Athenæ sunt (nec enim id a pijs viris temere existimatur); malis namque opibus, hoc est, idolis, supra reliquam omnem Græciam affluunt, difficileque factu est, non simul cum eorum laudatoribus et patronis in errorem abripi; nobis autem nihil detrimenti ab iis allatum est, utpote qui animo communiti et obsepti eramus. Quin potius, quod vix credibile est, hinc ad fidem confirmati sumus, ipsorum fraudem et imposturam agnoscetes, atque illic dæmones contemnentes, ubi dæmones admiratione afficiuntur. Quod si quis est, aut esse creditur, fluvius, per mare dulcis fluens, aut hoc insi inter omnes æquales ac cœtaneos eramus.

(89) Ὑγίειαν. Reg. hm, ὕγιαν.

(90) Περὶ αὐτό. Pass., πρὸς τὸ αὐτό.

(91) Ἡ πράξιον. Pass., καὶ πράξεων.

(92) Χριστιανούς. Duo Regg., Coisl. 2 et Pass., Χριστιανούς.

(93) Γύγης. Plato *De republ.* II, et Cicero *De offic.* III, narrant, « Gygem » invenisse anulum, cuius palam cum ad se converteret, a nemine conspici poterat, eaque arte Lydiorum regnum occupasse.

(94) Μίδας. « Midas » cum optasset, ut quidquid tangeret, in aurum verteretur, ejus voti compos factus, fame perit, quod cibi omnes quos attraxerat, in aurum commutarentur.

(95) Δι' ὅν. Sic omnes codd. In ed., δι' ὅν.

(96) Ἀδάριδος ὁπτόν. Narrant poeta hunc Abaridem ab Apolline, cui servierat, sagittam accepisse, cujus opera Græciam peragrabat, ac oracula dabat.

λαβεῖν, ἢ ἀρετῆς μεταδοῦναι. ἐπεὶ καὶ νόσου μετασχεῖν μᾶλλον, ἢ ὕγιαν (89) χαρίσασθαι. Μαθημάτων δὲ οὐ τοὺς ἡβίστοις πλέον, ἢ τοὺς καλλίστοις ἐχαίρομεν. ἐπειδὴ κἀντεῦθεν ἐστίν, ἢ πρὸς ἀρετὴν τυποῦσθαι τοὺς νέους, ἢ πρὸς κακίαν.

ΚΑ'. Δύο μὲν ἐγνωρίζοντο ἡμῖν ὁδοί. ἡ μὲν πρώτη καὶ τιμιωτέρα, ἡ δὲ δευτέρα καὶ οὐ τοῦ ἰσοῦ λόγου. ἡ τε πρὸς τοὺς ἱεροὺς ἡμῶν οἴκους, καὶ τοὺς ἐκείσε διδασκάλους φέρουσα, καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἐξωθεν παιδευτάς. Τὰς ἄλλας δὲ τοὺς βουλομένους παρῆκαμεν, ἑορτάς, θέατρα, πανηγύρεις, συμπόσια. Οὐδὲν γάρ, οἶμαι, τίμιον, ὃ μὴ πρὸς ἀρετὴν φέρει, μὴδὲ ποιεῖ βελτίους τοὺς περὶ αὐτὴ (90) σπουδάζοντας. Ἄλλοις μὲν οὖν ἄλλαι προσηγοῖαι τινές εἰσιν, ἢ πατρόθεν, ἢ οἰκοθεν, ἐκ τῶν ἰδίων ἐπιτηδεύματων, ἢ πράξεων (91). ἡμῖν δὲ τὸ μέγα πρᾶγμα καὶ ὄνομα, Χριστιανούς (92) καὶ εἶναι, καὶ ὀνομάζεσθαι. ὅς πλέον ἐφοροῦμεν, ἢ τῇ στροφῇ τῆς σφαιρόνης ὁ Γύγης (93), εἴπερ μὴ μῦθος ἦν, ἐξ ἧς Λυδῶν ἐτυράνησεν. ἢ τῷ χρυσῷ ποτε Μίδας (94), δι' ὃν (95) ἀπώλετο ἐπιτυχὸν τῆς εὐχῆς, καὶ πάντα χρυσὸν κτησάμενος. ἄλλος οὗτος Φρύγιος μῦθος. Τὸν γάρ Ἀδάριδος ὁπτόν (96) τί ἂν λέγοιμι τοῦ Ὑπερβορέου, ἢ τὸν Ἀργεῖον Πήγασον (97), οἷς οὐ τοσοῦτον ἦν τὸ δι' ἀέρος φέρεσθαι, ὅσον ἡμῖν τὸ πρὸς Θεὸν αἰρεσθαι δι' ἀλλήλων, καὶ σὺν ἀλλήλοις; Εἴπω τι συντομώτερον. Βλαβεραὶ (98) μὲν τοῖς ἄλλοις Ἀθηναῖαι, τὰ εἰς ψυχὴν (οὐ γὰρ φαύλως τοῦτο ὀπολαμβάνεται τοῖς εὐσεβεστέροις). καὶ γὰρ πλουτοῦσι τὸν κακὸν πλοῦτον, εἰδωλα (99), μᾶλλον τῆς ἄλλης Ἐλάδος, καὶ χαλεπὸν μὴ συναρπασθῆναι τοῖς τούτων ἐπαινέταις καὶ συνηγόροις. ἡμῖν δ' οὐδεμία παρὰ τούτων ζημία, τὴν διάνοιαν πεπυκνωμένοις καὶ πεφραγμένοις. Τούναντίον μὲν οὖν, εἰ τι χρὴ καὶ παράδοξον εἰπεῖν, εἰς τὴν πίστιν ἐντεῖθεν ἐβεβαυώθημεν, καταμαθόντες αὐτῶν τὸ ἀπατηλὸν καὶ κίβδηλον, ἐνταῦθα δαιμόνων καταφρονήσαντες, οὐ θαυμάζονται δαίμονες. Καὶ εἰ τίς ἐστίν, ἢ πιστεύεται ποταμός (1), δι' ἧς ἄλλης ῥέων γλυκὺς, ἢ ζῶον ἐν πυρὶ σκαίρον (2), ὃ τὰ πάντα ἀλίσκεται, τοῦτο ἡμεῖς ἐν πάσι τοῖς ἔλκι.

animal in igne, quo omnia consumuntur, saliens,

D (97) Ἀργεῖον Πήγασον. « Argivum Pegasus. » Sic dictus equus, qui alatus fingitur, et in Heliconia evolans, et ungula terram feriens, Hypocrenen fontem aperuit. Cum ei Bellerophon insidens, vellet in caelum ascendere, Pegasus, excusso sessore, evolavit et inter sidera collocatus est.

(98) Βλαβεραί. Sic duo Coisl., etc. In ed., βλαβερά. Μοι ὀπολαμβάνεται. Regg. a, hm, ὀπολαμβάνονται.

(99) Εἰδωλα. Sic melioris notæ codd. In ed., τὰ εἰδωλα.

(1) Ποταμός. « Alpheus » Arcadiæ fluvius

(2) Ζῶον ἐν πυρὶ σκαίρον. « Animal in igne saliens. » Schol. : ἡ σαλαμάνδρα. « salamandra, » quæ in ignem injecta, non tantum non laeditur, sed ipsum etiam ignem exstinguit, si Plinio fides habeatur, lib. 2, c. 66.

ΚΒ. Καὶ τὸ κάλλιστον, ὅτι καὶ φρατρία τις περὶ ἡμᾶς οὐκ ἀγεννὴς ἦν, ὅπ' ἐκείνῳ καθηγεμόνι παιδευμένη καὶ ἀγομένη, καὶ τοῖς αὐτοῖς χαίρουσα· εἰ καὶ περὶ παρὰ Λύδιον ἄρμα (5) ἐθέομεν, τὸν ἐκείνου δρόμον καὶ τρόπον· ἐξ ὧν ὑπῆρχεν ἡμῖν ἐπιστήμους μὲν εἶναι παρὰ τοῖς ἡμετέροις παιδευταῖς καὶ συμπράκτορσιν, ἐπιστήμους δὲ παρὰ τῇ Ἑλλάδι πάσῃ, καὶ ταύτης μάλιστα τοῖς γνωριμωτάτοις. Ἦδὲ καὶ μέχρι τῆς ὑπερβολῆς προήλθομεν, ὥς σαφὲς γέγονεν ἐκ πλείονων τῶν ταῦτα διηγουμένων. Παρὰ τοσούτοις μὲν γὰρ οἱ ἡμέτεροι παιδευταί, παρ' ὅσοις Ἀθῆναι (4)· παρὰ τοσούτοις (5) δὲ ἡμεῖς, παρ' ὅσοις οἱ παιδευταί, συνακουόμενοι τε ἀλλήλοις καὶ συλλαλούμενοι, καὶ ξυνωρὶς οὐκ ἀνώνυμος, καὶ ὄντες παρ' αὐτοῖς, καὶ ἀκούοντες. Οὐδὲν τοιοῦτον αὐτοῖς οἱ Ὀρέσται (6) καὶ οἱ Πυλάδαι· οὐδὲν οἱ Μολιονίδαι (7), τῆς Ὀμηρικῆς δέλτου τὸ θαῦμα, οὗς κοινωνία συμφορῶν ἐγνώρισε, καὶ τὸ καλῶς ἄρμα ἐλαύνειν, μεριζομένους ἐν ταυτῇ ἡνίας καὶ μάστιγας. Ἀλλὰ γὰρ ἐλαθον ἑμαυτὸν, εἰς τοὺς ἐμοὺς ὑπαχθεῖς (8) ἐπαίνους, ὁ μὲδ' παρ' ἐτέρου ποτὲ τοῦτο δεξιόμενος (9). Καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν, εἰ κἀνταῦθα τῆς ἐκείνου φιλίας τι παραπέλαυσα, ὥσπερ ζῶντος εἰς ἀρετὴν, οὕτω μεταστάντος εἰς εὐφημίαν. Ἀλλ' ἐπὶ τὴν νύσσαν (10) ἐπαναγέσθω πάλιν ἡμῖν ὁ λόγος.

κεπὶ nam quemadmodum, cum viveret, ad virtutem, ita, cum vita excessit, ad laudem et commendationem mihi prodest. Verum ad metam rursus nobis reducenda est oratio.

ΚΓ. Τίς μὲν οὕτω πολλὰς ἦν τὴν σύνεσιν (11), καὶ πρὸ τῆς πολιᾶς; ἐπεὶ δὲ τούτῳ (12) καὶ Σολομὼν τὸ γῆρας ὀρίζεται. Τίς δὲ οὕτως αἰδέσιμος, ἢ παλαιός, ἢ νέος, μὴ ὅτι τῶν κατὰ τὸν αὐτὸν ἡμῖν χρόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν πλείστον προσηλιδότων; τίς μὲν ἦτορ ἐδεῖτο λόγων (13), διὰ τὸν τρόπον; τίς δὲ μᾶλλον μετέσχε λόγου, καὶ μετὰ τοῦ τρόπου; ποῖον μὲν εἶδος οὐκ ἐπῆλθε παιδεύσεως; μᾶλλον δὲ, ποῖον οὐ μὲθ' ὑπερβολῆς ὡς μόνον; οὕτω μὲν (14) ἅπαντα διελθὼν, ὡς οὐδεὶς ἐν· οὕτω δὲ εἰς ἄκρον ἑκαστον, ὡς τῶν ἄλλων οὐδέν. Σπουδὴ γὰρ εὐφυΐα συνέδραμεν, ἐξ ὧν ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι τὸ κράτος ἔχουσιν (15). Ἠκιστα μὲν τάχους φύσεως διὰ τόνον (16) δεόμενος, ἥκιστα δὲ τόνου διὰ τάχος (17)· οὕτω δ'

^{αα} Sap. iv, 8.

(5) Παρὰ Λύδιον ἄρμα. Tanta erat Lydiorum currum celeritas, ut nullo modo anteverti possent. Hinc proverbium, quo notantur, qui cum multis praestantioribus contendunt.

(4) Ἀθῆναι. Pass. addit, ἤκουοντο, « audiebantur ».

(5) Τοσούτοις. Sic plures Regg., duo Coisl., Or. 2, Par., Pass., etc. In ed., τοιοῦτοις.

(6) Οἱ Ὀρέσται, etc. « Orestes et Pylades » tanto amore inter se complexi sunt, ut, mortuo Pylade, una cum eo Orestes in infernum descenderit.

(7) Μολιονίδαι. « Molionidae » gemini fratres erant tum corporibus, tum artibus. Gregorius eos a matre « Molionidas » vocat; Homerius vero, *Iliad.* xi, vers. 749, et xxiii, vers. 638, a patre Actoridas appellat. Quod errandi occasionem praebuit Nonno, qui, contra Gregorii mentem, per Molionidas, Otium

XXII. Illud autem praeclarissimum, quod circa nos quoddam non ignobile sodalium erat, praecipuorem illum habens, ac ducem sequens, iisdemque rebus gaudens; quamvis alioqui pedites, ut velus habet proverbium, ad Lydium currum, hoc est, illius cursum et mores, curremus; ex quo id nobis contigit, ut, non solum apud praecipitiores et socios, sed etiam apud universam Graciam, ac praesertim clarissimos quosque Graeciae viros, clari atque illustres essemus. Quin etiam, ultra Graeciae fines processimus, ut ex multis haec commemorantibus perspicuum factum est. Nam praecipiores quidem nostri apud tot homines celebres erant, apud quot Aethenae: ac nos item, apud quot homines de praecipitoribus nostris, apud totidem de nobis etiam, et audiebatur, et praedicabatur, ac par quoddam non obscurum et incelebre apud eos, **788** et eramus, et dicebamus. Nec vero quidquam ejusmodi apud eos erant Orestes et Pylades, nec Molionidae illi, Homericō versu celebrati, quos calamitatum societas, atque ars egregie aurigandi nobilitavit, eodem tempore habenas et flagrum inter se partientes. At enim imprudens ipse in meas laudes prolapsus sum, quas ne ab alio quidem unquam praedicari sustinui. Nec mirum videri debet, si hic quoque fructum aliquem ex illius amicitia obiter

cepi; nam quemadmodum, cum viveret, ad virtutem, ita, cum vita excessit, ad laudem et commendationem mihi prodest. Verum ad metam rursus nobis reducenda est oratio.

XXIII. Quis prudentia perinde canus erat, etiam ante canitiem? Quandoquidem hac re senectutem Salomon quoque definivit ^{αα}. Quis, vel senibus, vel juvenibus aequae venerabilis, non de nostrae tantum memoriae viris loquor, sed de iis etiam, qui longo ante tempore vixerunt? Quis doctrina propter mores minus eguit? Quis tamen uberiorem doctrinam cum moribus conjunxit? Quod disciplinae genus est, in quo versatus non sit, atque ita eximie versatus, quasi in eo solo elaborasset? Sic nimirum omnia complexus, ut ne unum quidem quisquam, singula rursus ita ad summum, quasi nihil aliud praeterea didicisset. Ad ingenii enim solertiam studium accedebat, ex quibus imperium scientiis et artibus

D et Ephialtem, duos magnae proceritatis gigantes intellexit.

(8) Υπαχθεῖς. Or. 2, ἐπαχθεῖς.

(9) Δεξιόμενος. Pass., καταδεξιόμενος.

(10) Νύσσαν. Sic duo Coisl., etc. In eu., νήσσαν.

(11) Τίς μὲν οὕτω πολλὰς ἦν τὴν σύνεσιν. Sic plures Regg., Or. 2, Par., etc. In ed., Τίς οὕτω πολλὰς μὲν τὴν σύνεσιν.

(12) Τούτῳ. Plures Regg. et Comb., τούτο.

(13) Λόγων. Pass., λόγου.

(14) Οὕτω μὲν. Or. 2 et Pass. addunt, οὖν.

(15) Τὸ κράτος ἔχουσι. Nicetas: Κατορδοῦνται, καὶ τὴν ἰσχύον ἔχουσιν· « Quibus scientiae et artes comparantur, ac vim obtinent.

(16) Τόνον. Or. 2 et Pass., τὸν τόνον.

(17) Τάχος. Or. 2 et Pass., τὸ τάχος.

comparatur. Qui cum celeritate naturæ propter laborem et contentionem minime opus haberet, quemadmodum nec labore propter ingenii magnitudinem; sic tamen utrumque conjunxerat, ut non satis liqueret, utro nomine admirabilior esset. Quis in rhetorica, illa, inquam, vim ignis spirante, cum eo comparandus, tametsi illius mores a rhetorum moribus dissiderent? Quis in grammatica, quæ linguam ad Græcismum format, historias colligit, metris præest, carminibus leges præscribit? Quis in philosophia, excelsa procumbit scientia, et sursum gradiente, sive eam partem species, quæ in actione et speculatione posita est, sive eam, quæ in logicis demonstrationibus aut oppositionibus et concertationibus 789 versatur, quam *Dialecticam* vocant; in qua adeo excelluit, ut iis, qui cum eo disputabant, facilis esset e labyrinthis sese extricare, quam argumentorum ejus laqueos effugere, si quando res ita postularet? Jam vero astronomiam, geometriam, numerorum proportionem hactenus didicisse contentus, ut non ab iis, qui in hujusmodi rebus sciti et eruditi sunt exagitaretur; quidquid supererat, ut pietatis cultoribus infrugiferum, contempsit, adeo ut, et quod elegit, magis admirari ac prædicare liceat, quam quod reliquit, et rursus, id quod reliquit, majori laude efferre, quam quod elegit. Nam medicinam, quæ philosophiæ et laboris atque industriæ fructus est, corporis morbus, ac morbi curatio, necessariam ipsi reddiderat; unde exorsus, ad artis habitum tandem pervenit. Eam porro artis partem intelligo, non quæ circa perspicua oculisque subjecta et humilia versatur, sed quæ in doctrina et philosophia consistit. Sed quid hæc, tametsi magna ei præclara, si cum morum illius fecerunt, Minoem illum ac Rhadamanthum pro campis Elysiis Græci donandos duxerunt, paradisi atque ex Mosaicis, ut opinor, nostrisque libris, vocabulis hoc ipsum indicantes.

XXIV. Atque hæc ita se habebant, eratque doctrinæ meritis onusta navis, quantum quidem humanæ naturæ assequi datur; neque enim ultra Gades transmeare cuiquam concessum est; ac jam faciendum nobis erat, ut in patriam rediremus, perfectiusque vitæ genus ordiremur, resque spe

Α ἀμφοτέρω συλλαβῶν, καὶ εἰς ἓν ἀγαθόν, ὥστε ἀθ-
λον εἶναι, ποτέρῳ τούτων ἐκείνος θαυμασιώτερος.
Τίς μὲν ῥητορικὴν τοσοῦτος, τὴν πυρὸς μένος πνέου-
σαν (18), εἰ καὶ τὸ ἦθος αὐτῷ μὴ κατὰ ῥήτορας ἦν;
τίς δὲ γραμματικὴν, ἣ γλῶσσαν ἐξελληνίζει, καὶ ἱστο-
ρίαν (19) συνάγει, καὶ μέτροις ἐπισταταί, καὶ νομοθεταί
ποιήμασιν; τίς δὲ φιλοσοφίαν, τὴν ὄντως ὑφ' ἡλὸν τε καὶ
ἀνω βαίνουσαν, ὅση τε πρακτικὴ καὶ θεωρητικὴ, ὅση
τε περὶ τὰς λογικὰς ἀποδείξεις καὶ ἀντιθέσεις
ἔχει (20) καὶ τὰ παλαίσματα, ἣν δὲ (21) διαλεκτι-
κὴν ὀνομάζουσιν· ὥς ῥῶν εἶναι τοὺς λαθυρίθους (22)
διεξελεῖν, ἣ τὰς ἐκείνου τῶν λόγων ἀρχὴς διαφυ-
γεῖν, εἰ τούτου δεήσειεν; Ἀστρονομίας δὲ, καὶ γεω-
μετρίας, καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίας τοσοῦτον λαθὼν,
ὅσον μὴ κλονεῖσθαι τοῖς περὶ ταῦτα κομφοῖς· τὸ
Β περιττὸν διέπτυσεν, ὥς ἀχρηστον τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέ-
λουσιν· ὥστε μάλλον μὲν τὸ αἰρεθὲν τοῦ παρεθέντος
ἐξεῖναι θαυμάζειν, μάλλον δὲ τοῦ αἰρεθέντος τὸ
παρεθέν. Ἰατρικὴν μὲν γὰρ καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀρ-
ρώστια, καὶ νοσοκομία (23), φιλοσοφίας καὶ φιλο-
πονίας οὖσαν καρπὸν, ἀναγκαίαν αὐτῷ πεποιθήκασιν
ἔθεν ἀρξάμενος, εἰς ἕξιν τῆς τέχνης ἀφίκετο· καὶ
ταύτης, οὐχ ὅση περὶ τὸ φαινόμενον ἔχει καὶ κά-
τω (24) κείμενον, ἀλλ' ὅσον δογματικὸν καὶ φιλοσο-
φον. Ἀλλὰ τί ταῦτα, καίπερ τηλικαῦτα τυγχάνοντα,
πρὸς τὴν ἐν τῷ ἦθει τοῦ ἀνδρὸς παιδείαν; Ἀἷρος
τοῖς τοῦ ἀνδρὸς πεπετραμένοις ὁ Μίνως (25) ἐκείνος,
καὶ ὁ Ραδάμανθος, οὗς ἀσφοδελῶν λεγόμενον καὶ
Ἥλυσιον (26) πεδίον ἠξίωσαν Ἑλλήνας, ἐν φαντα-
σίᾳ τοῦ καθ' ἡμᾶς παραδείσου γενομένοι, ἐκ τῶν
C Μωσαϊκῶν, οἶμαι, βιβλίων (27) καὶ ἡμετέρων, εἰ
καὶ περὶ τὴν κλῆσιν τι διγενήθησαν, ἐν ἄλλοις ὀνό-
μασι τοῦτο παραδηλώσαντες.

doctrina conferantur? Qui virtutis ipsius periculum
nugis habent, quos pratis asphodelo referitis, et
videlicet nostri speciem quamdam animo intuentes,
tametsi in nomine nonnihil discreparint, aliis tamen

ΚΑ'. Εἶχε μὲν οὖν (28) οὕτω ταῦτα, καὶ τλήρης
παιδεύσεως ἡ φορεῖς (29), ὥς τοῦν ἐφικτὸν ἀνθρω-
πίνῃ φύσει (τὸ γὰρ ἐπέκεινα Γαδείρων (30) οὐ περα-
τόν)· ἔδει δὲ λοιπὸν ἐπανόδου καὶ βίου τελειώτερου,
καὶ τοῦ λαβέσθαι τῶν ἐλπιζομένων ἡμῖν καὶ συγχει-
μένων. Παρῇν ἡ τῆς ἐκδημίας ἡμέρα, καὶ ὅσα τῆς

(18) *Πνέουσαν*. Quatuor Regg. et Or. 2, πνέου-
σαν. Homerus *Iliad.* vi, vers. 182, de Chimæra
verba faciens, his utitur verbis, quæ ad rhetoricam
traduxit Gregorius.

(19) *Ἱστορίαν*. In nonnullis, *ἱστορίας*.

(20) *Καὶ*. . . *ἔχει*. Regg. d, hm, ph et Pass., ἡ...
ἔχει.

(21) *Ἦν δὲ*. Comb. reserat, δὲ.

(22) *Λαθυρίθους*. « In Creta insula, » inquit
Nonnus, « mons est, in eoque antrum quoddam,
cujus aditus et exitus admodum difficilis atque ar-
duus erat, in quod Minotaurus injectus dicitur.
Quoniam ergo ex labyrintho sese extricare difficile
est, idcirco hanc vocem ad eas quæstiones Gre-
gorius accommodavit, e quibus elabendi nulla est
ratio. »

(23) *Νοσοκομία*. Reg. c, νοσοκομεία. Potest in-

D telligi de leprosororum domo, quam Cæsareæ exstruxe-
rat Basilii.

(24) *Κάτω*. Reg. ph, ἀνω, « sursum. »

(25) *Ὁ Μίνως*, etc. « Minos » rex Cretæ, et Rha-
damanthus Lyciæ rex, ob singularem justitiam a
Plutone inferorum iudices constituti, ut narrat
poetæ.

(26) *Ἥλυσιον*. Dictus est hic locus Elysium,
quasi ἄλυστος, vel, ἀπολύσιος τῆς κολάσεως, quod
« a poena solvat. » Hæc fuit, juxta poetæ, beatorum
requies et habitatio.

(27) *Βιβλίων*. Quatuor Regg. et Or. 2, βιβλίων.

(28) *Ὅτρ*. Deest in Reg. hm et Or. 2.

(29) *Φορεῖς*. Reg. ph, φρονεῖς, « cura, sollicitudo. »

(30) *Γαδείρων*. « Gades » locus est inter Hispa-
niam et Africam, ubi mare permeabile esse negavit
antiquitas. Unde ductum est istud adagium.

ἐκδημίας, ἐξετήριοι λόγοι, προνόμιοι, ἀνακλήσεις, αἰμωγαί, περιπλοκαί, δάκρυα. Οὐδὲν γὰρ οὕτως οὐδενί (31) λυπηρὸν, ὥς τοῖς ἐκείσιν συννόμοις, Ἀθη-
νῶν, καὶ ἀλλήλων τέμνεσθαι (32). Γίνεται δὲ τότε
θέαμα τι ἐλεεινὸν καὶ ἱστορίας ἀξίον. Περιστάντες
ἡμᾶς ὁ τῶν ἐταίρων καὶ ἡλικίων χορὸς, ἔστι δὲ ὢν
καὶ διδασκάλων, οὐδ' ἂν, εἴ τι γένοιτο, μεθήσειν
ἐρασσκον, ἀντιβολοῦντες, βιαζόμενοι, πείθοντες· τί
γὰρ οὐ λέγοντες; τί δ' οὐ πράττοντες, ὦν τοὺς (33)
ἀλγοῦντας εἰκός; Ἐνταῦθά τι κατηγορήσω μὲν ἑμαυ-
τοῦ, κατηγορήσω δὲ τῆς θείας ἐκείνης καὶ ἀλήτου
ψυχῆς, εἰ καὶ τολμηρὸν. Ὁ μὲν γὰρ, τὰς αἰτίας
εἰπὼν τῆς περὶ τὴν ἐπ' ἀνόδον φιλονεικίας, κρείττεον
ᾧ ὦπ' αὐτῶν κατεχόντων· καὶ βίᾳ μὲν, συνεχωρήθη δ'
οὐκ ὅμως τὴν ἐκδημίαν. Ἐγὼ δὲ ὑπελείφθην Ἀθη-
νησι· τὸ μὲν τι μαλακισθεὶς (εἰρήσεται γὰρ τὰ ληθῆς),
τὸ δὲ τι προδοθεὶς παρ' ἐκείνου, πεισθέντος (34)
ἀρεῖναι μὴ ἀφίεντα, καὶ παραχωρήσαι τοῖς ἔλκουσι.
Πρᾶγμα, πρὶν γενέσθαι, μὴ πιστευόμενον· γίνεται
γὰρ ὥσπερ ἐνὸς σώματος εἰς δύο τομῇ, καὶ ἀμφοτέ-
ρων νέκρωσις· ἢ μέσων συνερῶν καὶ ὁμοῦ ὄρων
διάζευξις, γοερὸν (35) μυκωμένων ἐπ' ἀλλήλους, καὶ
ὡς φερόντων τὴν ἀλλοτριώσιν. Οὐ μὴν μακρότερόν
μοι (36) τὸ τῆς ζημίας· οὐ γὰρ ἠνεχόμην (37) ἐπι-
πλεῖον ἐλεεινὸς ὁρᾶσθαι, καὶ πᾶσι λόγον ὑπέχειν τῆς
διαστάσεως· ἀλλ' ἐπιμεινάντά με ταῖς Ἀθηναίαις χρό-
νον οὐχὶ συγχὼν, ποιεῖ τὸν Ὀμηρικὸν Ἱππον (38) ὁ
πόθος· καὶ τὰ δεσμὰ ῥήξας (39) τὸν κατεχόντων,
κροαίῳ κατὰ πιδίῳ, καὶ πρὸς τὸν σύννομον ἐρε-
ρόμην.

leste ferentium. Nec tamen in longum mihi producta est hæc calamitas; neque enim diutius miser conspici, nostræque disjunctionis rationem omnibus reddere sustinui; sed non ita multo tempore Athenis postea commoratus, ut præ animi desiderio equum illum Homericum imitor, perfractisque eorum, a quibus retinebar, vinculis campos pedibus pulso, atque ad sodalem meum impetu fe-

ΚΕ. Ὡς δ' ὦν ἐπανάκαμην (40), μικρὰ τῷ κόσμῳ C
καὶ τῇ σκηπῇ χαρισάμενοι, καὶ ὅσον τὸν τῶν πολλῶν
πόθον ἀφοσιώσασθαι (41) (οὐ γὰρ αὐτοὶ γε εἶχομεν
θεατρικῶς, οὐδ' ἐπιδεικτικῶς), τάχιστα ἐγενόμεθα (42)
ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τελοῦμεν εἰς ἀνδρας ἐξ ἀγενεῶν,
ἀνδρικώτερον τῇ φιλοσοφίᾳ προσβαίνοντες· οὐ σὺν
ἀλλήλοις μὲν ἔτι (οὐ γὰρ ἀφῆκεν ὁ φόβος), τῷ
πόθῳ δὲ σὺν ἀλλήλοις. Τὸν μὲν γὰρ ἡ Καισαρέων
κατέχει (43) πόλις, ὥς τινα δευτέρον οἰκιστὴν τε καὶ
πολιοῦχον· ἔπειτα ἐκδημῖαι τινὲς, ἐπειδὴ γε ἡμᾶς
οὐκ εἶχε, τῶν ἀναγκαίων ὑπολαμβάνουσι, καὶ οὐκ
ἀπὸ σκοποῦ τῆς προχειμένης φιλοσοφίας. Ἐμὲ δὲ
πατέρων εὐλάβεια, καὶ γηροκομία (44), καὶ συμφο-
ρῶν ἐπανάστασις κατασχούσα, τοῦ ἀνδρὸς ἀπήγαγεν

conceptas, atque inter nos compactas, arriperemus. Aderat discessus dies, et quidquid ad discessum pertinebat, extremæ allocutiones, prosecutiones, revocationes, gemitus, complexus, lacrymæ. Nihil enim cuiquam perinde molestum et acerbum est, ut iis, qui illie simul educati sunt, et ab Athenis et inter se divelli. Tum igitur triste et miserum ac commemoratione dignum spectaculum accidit. Circumstare nos sodalium et æqualium, nonnullorumque etiam magistrorum chorus, prorsus negare se nobis abeundi potestatem facturos, obsecrare, cogere, hortari, 790 omnia denique ea tum facere, tum dicere, quæ verisimile est eos, qui in dolore versantur. Hoc loco faciam, ut et meipsum et divinam illam ac irreprehensibilem animam, licet hoc audacius aliquanto videri possit, nonnihil accusem. Ille enim, cum causas exposuisset, cur de reditu suo tam obnixè contenderet, iis, qui eum retinere conabantur, superior exstitit; et quanquam ægre, abeundi tamen facultatem impetravit. Ego autem Athenis relictus sum; partim, ut vere loquar, amicorum precibus emollitus; partim ab ipso quadam ex parte proditus, ut qui eo se adduci passus sit, ut dimitteret non dimittentem, iisque, a quibus trahebar, manus daret. Res profecto, antequam contigisset, incredibilis! Fit enim quasi unius corporis in duas partes sectio, atque utriusque interemptio; aut bonum, qui simul nutriti sunt, atque idem jugum traxerunt, disjunctio, lugubre quiddam utriusque causa mugientium, dissidiumque permole-

XXV. Domum autem reversi, cum mundo ac scenæ nonnihil inservivissemus, hactenus scilicet, ut permultorum desiderio utcumque satisfaceremus; nam ipsi quidem ab ambitione ac theatrica ingenii ostentatione abhorrebamus; juris nostri quamprimum efficitur, atque ex imberbibus inter viros censemur, fortius ac viriliter ad philosophiam accedentes, non quidem jam corpore (haud enim sinebat livor), sed desiderio et amore conjuncti. Ille enim a Cæsariensi civitate, ut alter quispiam conditor et conservator, retinetur; ac deinde, quoniam me carebat, necessarias quasdam peregrinationes, minimeque a proposito sibi philosophiæ scopo alienas, iniit. At me, et pietas erga parentes, et senilis

(31) Οὐδενί. Reg. ph, οὐδ' ἐνί.

(32) Τέμνεσθαι. In nonnullis, συντέμνεσθαι.

(33) Ὀνήτους. Sic plures Regg., plures Colb., Coisl. 1, etc. In ed., ὡς τοὺς.

(34) Πεισθέντος. Sic quinque Regg., undecim Colb., Coisl. 1, Chrys., Or. 2, Par., Pass., etc. In ed., πείθοντος.

(35) Γοερὸν. Comb., γοερῶς.

(36) Μοι. Reg. c, Coisl. 1 et Pass. addunt, συνέβη, « mihi accidit. »

(37) ἠνεχόμην. Regg. l'm, ph, decem Colb. et Pass., ἠνεχώμην.

(38) Ὀμηρικὸν Ἱππον. Vide Homer. *Iliad.* lib. vi sub finem.

(39) Ῥήξας. Reg. d, Coisl. 2, διαρρήξας.

(40) Ἐπανάκαμην. Regg. b'm, ph et Or. 2, ἐπ' ἀνέκαμην.

(41) Ἀφοσιώσασθαι. Sic codd. in ed., ἀφοσιώσασθαι.

(42) Τάχιστα ἐγενόμεθα, etc. Nicetas exponit, « cito quietem et tranquillum recuperavimus. »

(43) Κατέχει. Reg. ph, κατέχει.

(44) Γηροκομία. Or. 2, γηρωκομία.

ætatis cura et incursantes calamitates, ab illius A consortio abstractum tenuerunt; haud recte id quidem fortasse, nec iuste, sed tamen tenuerunt. Atque haud scio, an mihi hinc quoque omnis vitæ difficultas asperitasque orta sit, ac salebrosam ad philosophiam iter fuerit, nec cupiditate 791 mea et animi instituto satis dignum. Sed res quidem nostræ, ut Dei voluntas tulerit, ferantur; atque nunquam per illius deprecationem melius ferantur. Hunc vero, multiplex Dei benignitas, atque erga genus nostrum cura et dispensatio, in multis ante numeribus exploratum, ac quotidie clariorem illustrioremque compertum, in sacrum interea presbyterorum ordinem ascribit, ac splendidam et celebrem Ecclesiæ faciem proponit, atque, per unam Cæsariensem civitatem, universo terrarum orbi B præluet. Quonam autem id modo? Sic nempe, ut eum non subito ad hunc gradum subveheret, nec simul eum et ablueret et sapientia instrueret, quemadmodum plerosque eorum qui nunc antistitum munus appetunt; verum ordine, ac spiritualis progressionis lege, hoc eum honore miceret.

XXVI. Nec enim mihi perturbatio illa temeritasque probatur, quæ apud nos nonnunquam et in nonnullis Ecclesiæ præsidibus existit. Non enim eo audacie progrediar, ut omnes accusem; inique enim facerem. Verum nauticam legem laudo, quæ gubernatori futuro primum remos tradit, deinde ad proram eum collocat, siquæ prioribus numeribus ipsi commissis, tandem eum, post diuturnam remigationem ac ventorum observationem, ad gubernacula constituit. Eadem rei militaris est ratio: milles primum, deinde centurio, tum imperator. Hic optimus ordo est, iisque, qui subsunt, in primis conducibilis. Quam præclare nobiscum ageretur, si idem esset rerum nostrarum status! Nunc autem periculum est, ne ordo omnium sanctissimus, sit quoque omnium maxime ridiculus. Non enim virtute magis, quam maleficio et scelere, sacerdotium paratur; nec digniorum, sed potentiorum, throni sunt. Samuel inter prophetas, ille, inquam, futura prospiciens; sed et Saul, vilis ille et rejiciendus. Roboam Salomonis filius inter reges; sed et Jero-boam, servus et apostata. Cumque nec medici, nec pictoris nomen quisquam obtineat, nisi prius morborum naturas considerarit, aut multos colores miscuerit, variasque formas penicillo expresserit; antistes contra facile invenitur, non elaboratus,

οὐ καλῶς μὲν ἴσως, οὐδὲ δικαίως, ἀπήγαγε δ' οὖν. Σχοπῶ δὲ, εἰ μὴ χάντεσθην μοι πᾶσα ἡ περὶ τὸν βίον ἀνωμαλία καὶ δυσκολία συνέπεσε, καὶ τὸ πρὸς τὴν (45) φιλοσοφίαν οὐκ εὐδοκῶ, οὐδὲ τῆς ἐπιθυμίας (46) καὶ τῆς ὑποθέσεως ἄξιον. Τὰ μὲν οὖν ἡμέτερα, ὅπη τῷ Θεῷ φίλον, ἀγέσθω· ἀγοίτο δὲ ταῖς ἐκείνου πρεσβείαις ἀμεινον. Τὸν δὲ, ἡ πολύτροπος τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία, καὶ περὶ τὸ ἡμέτερον γένος οἰκονομία, διὰ πολλῶν (47) τῶν ἐν μέσῳ γνωρίσασα, καὶ ἀεὶ λαμπρότερον ἀποδείξασα (48), λαμπτήρα τῆς Ἐκκλησίας προτίθησι περιφανῆ τε καὶ περιδότητον, τοῖς ἱεροῖς τοῦ πρεσβυτερίου θρόνοις τέως (49) ἐγκαταλέξασα, καὶ, διὰ μίδς τῆς Καισαρέων πόλεως, τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ πυρσεύουσα (50). Καὶ τίνα τρόπον; Οὐ σχεδιάσασα τὸν βαθμὸν, οὐδὲ ὁμοῦ τοὺς πλάνασα (51) καὶ σοφίσασα, κατὰ τοὺς πολλοὺς τῶν νῦν τῆς προστασίας ἐπιτεμένων· ἀλλὰ τάξει καὶ νόμῳ πνευματικῆς ἀναβάσεως, τῆς τιμῆς ἀξιώσασα

KΓ. Οὐκ ἐπαίνῳ γὰρ ἐγὼ τὴν παρ' ἡμῖν ἀταξίαν καὶ ἀκοσμίαν, ἔστιν ὅτε καὶ ἐφ' ὧν προεδρευόντων ἐν βήμασιν. Οὐ γὰρ ἀπάντων τολμήσω κατηγορεῖν, οὐδὲ δίκαιον. Ἐπαίνῳ τὸν νητέην νόμον, ὃς τὴν κώπην πρότερον ἐγχειρίσας (52) τῷ νῦν κυβερνήτῃ, κάκειθεν ἐπὶ τὴν πρῶραν ἀγαγὼν, καὶ πιστεύσας τὰ ἔμπροσθεν, οὕτως ἐπὶ τῶν οἰάκων καθίζει, μετὰ τὴν πολλὴν (53) τυφθεῖσαν θάλασσαν, καὶ τὴν τῶν ἀνέμων διάσκειν. Ὡς δὲ καὶ τοῖς πολεμικοῖς ἔχει· στρατιώτης, ταξίαρχος, στρατηγός. Αὕτη ἡ τάξις ἀρίστη καὶ λυσitteλεστάτη τοῖς ἀρχομένοις. Τὸ δ' ἡμέτερον, πολλοὺ ἀν ἡν ἄξιον, εἰ οὕτως εἴχε. Νῦν δὲ κινδυνεύει, τὸ πάντων ἀγιώτατον τάγμα, τῶν παρ' ἡμῖν πάντων εἶναι καταγελαστότατον. Οὐ γὰρ ἐξ ἀρετῆς μᾶλλον, ἢ κακουργίας, ἡ προεδρία (54)· οὐδὲ τῶν ἀξιοτέρων, ἀλλὰ τῶν δυνατωτέρων, οἱ θρόνοι. Σαμουὴλ ἐν προφήταις, ὁ τὰ ἔμπροσθεν βλέπων· ἀλλὰ καὶ Σαούλ, ὁ ἀπόδηλος. Ῥοβοὰμ ἐν βασιλεῦσιν, ὁ Σολομῶντος· ἀλλὰ καὶ Ἰεροβοὰμ, ὁ δοῦλος καὶ ἀποστάτης. Καὶ ἱατρός μὲν οὐδεὶς, οὐδὲ ζωγράφος, ὅστις οὐ φύσει ἀβρώστημάτων ἐσκέφατο πρότερον, ἢ πολλὰ χρώματα συνεχέραςεν, ἢ ἐμύρρωσεν· ὁ δὲ πρόεδρος εὐρίσκειται βράδιος, μὴ πονηθεὶς, καὶ πρόσφατος τὴν ἄξιαν, ὁμοῦ τε σπαρεῖς (55) καὶ ἀναδοθεὶς, ὡς ὁ μῦθος (56) ποιεῖ τοὺς γίγαντας. Πλάττομεν αὐθήμερον τοὺς ἀγίους, καὶ σοφοὺς εἶναι κελεύομεν τοὺς

(45) Τὴν. Deest in nonnullis.

(46) Ἐπιθυμίας. Coisl. 1, προθυμίας.

(47) Διὰ πολλῶν, etc. Recte Nicetas: γνώριμον ποιήσασα. «Cum ex multis interim eum muneribus notum fecisset, ac illustriorem reddidisset.»

(48) Ἀποδείξασα. Reg. d et Coisl. 2, ἀναδείξασα.

(49) Τέως. «Tanquam, interea.» Deest in Reg., Cypr., nec reddidit Billius.

(50) Πυρσεύουσα. Regg. c, d, Coisl. 2, Or. 2, Par., Pass., πυρσεύουσα.

(51) Πλάνασα. Sic undecim Colb., etc. In ed., κλήνασα.

(52) Ἐγχειρίσας. Chrys., ἐγχειρήσας.

(53) Πολλῶν. Regg. a, c, d et Or. 2, πολλὰ.

(54) Ἡ προεδρία. Sic codd. Prave in ed., ἡ προεδρία, «vel,» etc.

(55) Σπαρεῖς. Sic decem Colb., Pass., etc. In ea, παρεῖς.

(56) Ὡς ὁ μῦθος, etc. Finxerunt poete Cadmum Agenoris filium, apud Thebas Bæotiae urbem, draconis a se interfecti dentes sevisse, atque hinc exstistisse Gigantes, homines a capite usque ad femur armatos, qui eodem die, inito prælio, omnes sese statim mutuis vulneribus confecerunt, præter quinque qui se Cadmo associarunt.

οὐδὲν σοφισθέντας, οὐδὲ τοῦ βαθμοῦ προεισνεγκόντας
τι, πλὴν τοῦ βούλεσθαι. Καὶ ὁ μὲν στέργει τὴν
κάτω χώραν, καὶ ταπεινῶς (57) ἔστηκεν, ὁ τῆς ὑψη-
λῆς ἀξίως, καὶ πολλὰ μὲν τοῖς θεοῖς λόγους ἐμμελε-
τήσας, πολλὰ δὲ τῇ σαρκὶ νομοθετήσας εἰς ὑποταγὴν
πνεύματος· ὁ δὲ σοβαρῶς (58) προκαθέζεται, καὶ
τὴν ὀφρὺν αἶραι κατὰ τῶν βελτιόνων, καὶ οὐκ ἐπι-
τρέμει τοῖς θρόνοις, οὐδὲ φοβίσσει τὴν ἔξιν, τὸν
ἐγκρατῆ κάτω βλέπων· ἀλλ' ὁμοῦ τῷ κράτει, καὶ
σοφώτερον ἑαυτὸν ὑπολαμβάνει, κακῶς εἰδὼς, καὶ τὸ
φρονεῖν ὑπὸ τῆς ἐξουσίας ἀφρηγμένους.

versus meliores attollit, nec thronis intremiscit, nec ex aspectu horrorem concipit, hominem continentiæ studiosum infra se videns; verum simul cum imperio, sapientiore quoque se esse existimat, prave utique sentiens, atque a potentia et auctoritate de mente deturbatus.

KZ. 'Αλλ' οὐκ ὁ πολὺς οὕτω (59) καὶ μέγας Βα-
σιλῆιος· ἀλλ' ὥσπερ τῶν ἄλλων ἀπάντων, οὕτω καὶ
τοῦ περὶ ταῦτα κόσμου, τοῖς πολλοῖς τύπος καθίστα-
ται. Τὰς γὰρ ἱερὰς πρότερον ὑπαναγινώσκων τῷ
λαῷ βίβλους, ὁ τούτων ἐξηγητής, καὶ ταύτην (60)
οὐκ ἀπαξίωσας τὴν τάξιν τοῦ βήματος, οὕτως ἐν
καθέδρᾳ πρεσβυτέρων, οὕτως ἐν ἐπισκοπῶν αἰνεῖ τὸν
Κύριον, οὐ κλέψας τὴν ἐξουσίαν, οὐδ' ἀρπάσας, οὐδὲ
διώξας τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τιμῆς διωχθεὶς, οὐδ'
ἀνθρωπίνην χάριν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ καὶ θεῖαν δεξάμενος.
'Ο μὲν οὖν τῆς προεδρίας λόγους ἀναμεινάντω· τῷ δὲ
τῆς ὑπεδρίας (61) μικρὸν τι προσδιατρίβωμεν. Οἷον
γὰρ με καὶ τοῦτο μικροῦ παρέδραμεν, ἐν μέσῳ τῶν
ἐρηγμένων καίμενον!

KH. 'Εγένετό τις πρὸς τὸν ἄνδρα διαφορὰ τῷ πρὸ
τούτου (62) καθηγεμόνι τῆς Ἐκκλησίας (τὸ μὲν ὄθεν,
καὶ ὅπως, σιωπᾷν ἄμεινον, πλὴν ἐγένετο), ἀνδρὶ
τάλλα μὲν οὐκ ἀγενεῖ, καὶ θαυμαστῶ τὴν εὐσεβείαν
(63), ὡς εἶδειξεν ὁ τότε διωγμὸς, καὶ ἡ πρὸς
αὐτὸν ἐνστάσις, ὅμως δέ τι παθόντι πρὸς ἐκείνους (64)
ἀνθρώποινον. Ἄπτεται γὰρ οὐ τῶν πολλῶν μόνον,
ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρίστων ὁ μῦθος, ὡς μόνον ἂν εἶναι
τοῦ Θεοῦ τὸ παντελὲς ἀπταίστων καὶ ἀνάλωτων πά-
θει. Κινεῖται οὖν ἐπ' αὐτὸν τῆς Ἐκκλησίας ὅσον
ἐκκρίτων καὶ σοφώτερον· εἴπερ σοφώτεροι τῶν πολ-
λῶν, οἱ κόσμου χωρίζαντες (65) ἑαυτοὺς, καὶ τῷ
Θεῷ τὸν βίον καθιερώσαντες. Λέγω δὲ τοὺς κατ'
ἡμᾶς Ναζιραίους (66), καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα μάλιστα
ἐσπουδακότας· οἱ δεινὸν ποιησάμενοι τὸ σφῶν κρά-
τος (67) περιδεῖν περιυβρισμένον καὶ ἀπωσμένον,

(57) Ταπεινῶς. Or. 2, ταπεινός. Sic legit Billius.

(58) Σοβαρῶς. Sic Regg. 2, c, d et Coisl. 2. In ed., σοβαρός.

(59) Οὕτω. Sic Or. 2 et Pass. In ed., οὕτως.

(60) Καὶ ταύτην, etc. Nec illud lectoris officium, etc. Is profecto videtur esse Gregorii sensus. Basilium namque lectoris munus, ac populo in ecclesia sacros libros legere, non est designatus, cum jam iis exponendis, instar Magistri, par esset. Prius enim in lectoris subsellio, deinde presbyteri sede, demum inter episcopos Deum laudavit. Non bene igitur Billius, « sacerdotii gradum, » interpretatur, quod de « lectoris officio » scribit Gregorius.

(61) Ὑπεδρίας. Reg. bm, ὑπεδρίας.

(62) Τῷ πρὸ τούτου. Regg. 2, c, d, Bass., Pass.,

A sed recens, quantum ad dignitatem, simul salus et editus, quemadmodum poetæ gigantes finxerunt. Uno die sanctos fingimus, eosque sapientes et eruditos 792 esse jubemus, qui nihil didicerunt, nec ad sacerdotium quidquam prius contulerunt, præter velle. Atque ille quidem inferiori sede acquiescit, humilisque stat, qui sublimem promeretur, atque et multum dique in divinorum sermonum meditatione versatus est, et multum dique carni leges sanxit ad spiritui parendum: hic contra superbe et arroganter præsidet, superciliumque adversus meliores attollit, nec ex aspectu horrorem concipit, hominem continentiæ studiosum infra se videns; verum simul cum imperio, sapientiore quoque se esse existimat, prave utique sentiens, atque a potentia et auctoritate de mente deturbatus.

B XXVII. At non ita magnus et insignis Basilus; verum ut aliarum omnium virtutum, sic etiam in his rebus ordinis et disciplinæ exemplar aliis se præbet. Nam cum prius sacros libros populo lectitasset, ipse eorum interpretes, nec illud lectoris officium se indignum duxisset, ita demum presbyterorum, ac deinde in episcoporum cathedra Dominum laudat, non hanc potestatem furatus, neque ea per vim politus, nec honorem prosecutus, sed ab honore quæsitus, nec humano favore, sed divinitus ac Dei gratia sacerdotium consecutus. Verum de sedis principatu hoc loco nos exspectet oratio; atque in ea, quæ ad inferiorem dignitatis locum pertinet, nonnihil immoremur. Quale enim hoc quoque mihi pene effluxit, in medio eorum, quæ a nobis commemorata sunt, jacens

XXVIII. Cum Basilio similitatem quamdam is, qui ante ipsum Ecclesiæ præfuit, exercebat (quibus autem de causis, aut quomodo, silentio dissimulare satius est, cæterum exercebat); vir cætera quidem fortis, ac mirabili pietate præditus, ut illius temporis persecutio et acris adversus eum suscepta contentio perspicue declaravit, sed tamen in Basilio aliquid humani passus. Neque enim vulgares tantum homines, sed etiam præstantissimos quosque 793 viros Momo attingit, ut solius Dei sit omni peccato vacare, atque ab animi perturbatione immunem esse. Ac propterea adversus eum Ecclesiæ pars selectior et sapientior concitatur, si modo sapientiores ii habendi sunt, quam plerique, qui seipsos a mundo sejunxerunt, ac vitam suam Deo consecrarunt. Nazaræus nostrates dico, atque in

τῷ πρὸ τούτου. Intelligit Ensebium, qui proximus ante Basilium Cæsariensem Ecclesiam gubernarat; quique fortem ac constantem animum præbuerat in Valentis persecutione adversus Catholicos.

(63) Εὐσεβέως. Sic plures Regg., Pass., Comb., etc. Mendose in ed., ἀσέβως, « impietatem. »

(64) Πρὸς ἐκείνους. « Adversus hunc, » nempe, « Basilium. »

(65) Χωρίζαντες. Or. 2, χωρήσαντες.

(66) Ναζιραίους. « Nazaræus, » id est, « monachos. »

(67) Τὸ σφῶν κράτος. Basilium intelligit, qui inter monachos principatum pietate ac virtutibus obtinebat. Nam, ut ait Nicetas, Ναζιραῖος καὶ αὐτὸς ἦν· « Nazaræus et ipse erat. »

hujusmodi reus maximum studium atque operam ponentes; qui cum grave atque indignum esse duxissent, pati, ut is, qui principatum inter eos obtinebat, contumelia et probo afficeretur et rejiceretur, pericolosissimum facinus aggrediuntur. A magno et a seditione alieno Ecclesiae corpore deficere, seseque abrumpere constituunt, non exiguam quoque plebis partem amputantes, tam eorum, qui inferioris ordinis erant, quam qui dignitates gerebant. Id autem tribus de causis, ilisque firmissimis, perfacile erat. Primum enim Basilium tanta apud omnes veneratione erat, quanta haud scio an quisquam nostrae aetatis philosophorum, eamque vim habebat, ut tumultuanti parti, si voluisset, animos ac fiduciam afferre potuisset. Deinde, qui molestiam ipsi exhibebat, ob eum tumultum, qui in ipsius electione acciderat, civitati suspectus erat, ut qui non tam legitime atque eum ex canonum praescripto, quam per vim praefecturam accepisset. Postremo aderant episcopi quidam ex Occidente, qui orthodoxos omnes ad suas partes pertrahebant.

XXIX. Quid igitur egregius ille vir, et pacifici discipulus? (Nec enim iis, qui contumelia ipsum affecerant, aut qui ipsi studebant, oblucri poterat; nec illius erat dicere, aut Ecclesiae corpus lacerare, quae etiam aliqui ab haereticis, qui tum potentiam atque imperium obtinebant, oppugnabatur, ac periculose affecta erat.) Simul etiam nobis hac in re consultoribus, ac sinceris monitoribus usus, nobiscum hinc in Pontum profugit, ac pietatis gymnasia, quae illie erant, moderatur; quodque commemoratione dignum est, ipse cum Elia et Joanne, summis philosophis, solitudinem amplectitur; conducibilis id sibi esse existimans, quam in presenti negotio cogitationem quamdam philosophia sua indignam suscipere, ac consilii et prudentiae **794** clavum, quem in tranquillitate tenuerat, in tempestate perdere. Quamvis autem adeo philosophica et admirabilis illius secessio fuerit, praestantior tamen et admirabiliorem ipsius reditum fuisse reperiemus. Sic enim se habuit.

XXX. Cum in his studiis versaremur, ingruit subito nubes grandinis plena, et exitiose stridens, quae obrivit Ecclesias omnes, in quas cecidit, et quas-cunque invasit; imperatorem dico, auri amantissimum et Christi inimicissimum, ac duobus his

⁹⁷ Matth. xi, 29.

(68) *Ἐπ' ἀξίας.* Quatuor Regg., Coisl. 2 et Pass., *ἐπ' ἀξίας.*

(69) *τῷ συστήματι.* Bill.: « Cohorti suae. » Quae interpretatio significare videtur, Basilium excitasse hunc tumultum, de quo agitur, cujus ipse occasio duntaxat fuerat.

(70) *Ἀρχιερεῖν τινές.* « Episcopi quidam. » Hi erant Lucifer et Eusebius apostolicae sedis legati, qui ex Occidente, ad componendos motus, Caesaris missi fuerant.

(71) *Ἀὐτὸς δέ.* etc. « Ipse aliquid praestat memoratum dignum. » Quippe qui non solum monachis regulas tradiderat, sed etiam ipse vitam monasticam amplexus fuerat. Quamvis haec lectio accurata videatur, plures tamen Regg. et Colb. aliique optimae notae hanc alteram lectionem praese ferunt: *αὐτοῖς τε, etc.*, quam lectionem qui secutus fuerit, sic reddere potest: « iisque (monachis) praestat quidpiam

αὐτῷ. » *πρᾶγμα τομῶσιν ἐπικινδυνότατον.* « Απόστασιν ἐκνοῦσι καὶ ῥῆξιν τοῦ μεγάλου καὶ ἀσπασιάστου τῆς Ἐκκλησίας σώματος, οὐκ ὀλίγην καὶ τοῦ λαοῦ μοίραν παρατεμνόμενοι, ὅση τε τῶν κάτω, καὶ ὅση τῶν ἐπ' ἀξίας (68). » *Ῥᾶστον δὲ τοῦτο ἦν ἐκ τριῶν τῶν ἰσχυροτάτων.* « Ὁ τε γὰρ ἀνὴρ αἰδέσιμος, ὡς οὐκ οἶδ' εἰ- τις ἄλλος τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων, καὶ ἱκανὸς θάρσος παρασχέειν, εἰπερ ἐβούλετο, τῷ συστήματι (69). Τὸν τε λυποῦντα δι' ὑποψίας εἶχεν ἡ πόλις, ἐκ τῆς περὶ τὴν κατὰστασιν ταραχῆς, ὡς οὐκ ἐννοημον, οὐδὲ κανονικῶς μᾶλλον, ἢ τυραννικῶς τὴν προστασίαν διεξάμενον. Καὶ παρήσαν τῶν δοτικῶν ἀρχιερέων τινές (70), μεθέλκοντες πρὸς ἑαυτοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὅσον ὀρθόδοξον. »

ipsi exhibebat, ob eum tumultum, qui in ipsius electione acciderat, civitati suspectus erat, ut qui non tam legitime atque eum ex canonum praescripto, quam per vim praefecturam accepisset. Postremo aderant episcopi quidam ex Occidente, qui orthodoxos omnes ad suas partes pertrahebant.

B KΘ. *Τί οὖν ὁ γεννάδας ἐκεῖνος, καὶ τοῦ εἰρηνικοῦ μαθητῆς; Οὕτε γὰρ ἀντιτείνειν εἶχε πρὸς τοὺς ὀβρι- στάς, ἢ τοὺς σπουδαστάς, οὐδὲ πρὸς αὐτοῦ τὸ μάχε- σθαι, ἢ διασπᾶν τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἄλλως πολεμουμένης, καὶ σφαλερῶς διακειμένης, ὑπὸ τῆς τότε τῶν αἰρετικῶν δυναστείας. Καὶ ἅμα συμβούλοις ἡμῖν περὶ τοῦτου χρησάμενος καὶ παραινέταις γνη- σίοις, φυγὰς ἐνθῆνδε σὺν ἡμῖν πρὸς τὸν Πόντον με- ταχωρεῖ, καὶ τοῖς ἐκεῖσε φροντιστηρίοις ἐπιστάται, αὐτὸς δὲ (71) καθίσταται τὴν μνήμης ἀξίον, καὶ τὴν ἔρημον (72) ἀσπάζεται μετὰ Ἡλίου καὶ Ἰωάννου, τῶν πάντων φιλοσόφων. τοῦτο λυσitelειν αὐτῷ μᾶλλον ἡγούμενος, ἢ τὴν διανοηθῆναι περὶ τῶν παρόντων τῆς ἑαυτοῦ (73) φιλοσοφίας ἀνάξιον, καὶ διαφθεῖρειν ἐν ζάλῃ τὴν ἐν γαλήνῃ τῶν λογισμῶν κυβερνήσιν. Καί- περ δὲ οὕτω φιλοσόφου καὶ θαυμασίας οὐσης τῆς ἀναχωρήσεως, κρείττω καὶ θαυμασιωτέραν εὐρήσο- μεν τὴν ἐπάνοδον. Ἔσχε γὰρ οὕτως.*

Λ'. « Ἐν τοῦτοις ὄντων ἡμῶν, ἐξαφνης ἐρίσταται νέφος χαλάξης πληρὲς καὶ τετριγὺς ὀλέθριον (74), πᾶσαν ἐκτρίψαν Ἐκκλησίαν, καθ' ἣς ἐρράγη. καὶ ὅσην ἐπέλαβε βασιλεὺς ὁ φιλοχριστότατος, καὶ μισοχριστότατος; καὶ δύο τὰ μέγιστα ταῦτα (75) νοσῶν,

memoria dignum; » scilicet, ut exponit Nicetas, monasticas leges ipsis instituens: in asceticis praesertim, quae a Niceta Basilio tribuuntur, quamvis Nicephorus Eustathio Sebastiae episcopo tribuat.

(72) *Ἐρημον.* Plures Regg. et Colb., etc., *ἐρημίαν.*

(73) *Τῆς ἑαυτοῦ.* Sic Regg. a, c, d, ph, undecim Colb. et Pass. Deest *ἑαυτοῦ* in ed.

(74) *Τετριγὺς ὀλέθριος.* Schol.: Οὐδὲν λέγει. « Valente significat. » Aliud Schol.: « Ἐνθεν δὴλον, ὅτι οὐκ ἦν ὁ ἅγιος Βασίλειος ἐπὶ Ἰουλιανοῦ ἐπίσκο- πος, ἀλλὰ μετὰ τὸ βασιλεῦσαι Οὐδάλην προχειρίζεται ἐπίσκοπος. » Hinc patet Basilium episcopum non fuisse tempore Juliani; sed postquam Valens impe- rium adeptus est, tunc episcopus creatus fuit. »

(75) *Ταῦτα.* Deest in Regg. a, c, d, ph, novem Colb. et Pass.

ἀπλη-
δύωκ-
μέν,
στια-
προσ-
ἐγι-
λαν-
ξενοί-
τὸ κ-
ἀσεβ-
"Αρ-
πολι-
τὸν
τῶν
δόξα-
γεν-
ἀν τ-
ζομα-
τητι-
ἐκαί-
ἀγόν-
ἐτὸλ-
νετα-
καί
ὀπέ-
divi-
in s-
Α
ἡμέ-
βαρ-
ροῦ-
μικ-
ἀλλ-
δὲ α-
ἡγε-
οικ-
τῷ
τοῦ
τῆς
κατ-
τῶν
χίλ-
καλ-
πολ-
δὲ

δευ-
μα-
δο-
ess-
epi-
qu-
inc-
rel-
τρ-
Fie-
tre-
cie

ἀπληστίαν καὶ βλασφημίαν· ὁ μετὰ τὸν διώκτην, ὁ μετὰ τὸν ἀποστάτην, οὐκ ἀποστάτης μὲν, οὐδὲν δὲ ἀμείνων Χριστιανός, μᾶλλον δὲ Χριστιανῶν τῷ εὐσεβεστάτῳ μέρει, καὶ καθαρωτάτῳ, καὶ προσκυνητῇ τῆς Τριάδος, ἣν δὴ μόνην εὐσέβειαν (76) ἐγὼ καλῶ, καὶ δόξαν σωτήριον. Οὐ γὰρ θεότῃ ταλαντεύομεν, οὐδὲ τὴν μίαν καὶ ἀπρόσιτον φύσιν ἀποξενούμεν ἑαυτῆς, ἐκφύλοις ἀλλοτριότησιν, οὐδὲ κακῶ τὸ κακὸν ὠμέθα, τὴν θῆσον Σαβέλλου συναίρεσιν ἀσεβεστέρῃ διαιρέσει καὶ κατατομῇ λύοντες· ἣν Ἄρειος νουθεσίας, ὁ τῆς μανίας ἐπώνυμος (77), τὸ πολὺ τῆς Ἐκκλησίας διέσεισε καὶ διέφθειρεν· οὗτε τὸν Πατέρα τιμήσας, καὶ ἀτιμάσας τὰ ἐξ αὐτοῦ, διὰ τῶν ἀνίσων βαθμῶν τῆς θεότητος. Ἀλλὰ μίαν μὲν δόξαν Πατὴρς γινώσκουμεν, τὴν ὁμοτιμίαν τοῦ Μονογενοῦς· μίαν δὲ Υἱοῦ, τὴν τοῦ Πνεύματος. Καὶ ὁ τι ἂν τῶν τριῶν κάτω θώμεν, τὸ πᾶν καθαιρεῖν νομίζομεν· τρία μὲν ταῖς ἰδιότησιν (78), ἐν δὲ τῇ θεότητι (79) σέβοντες καὶ γινώσκοντες. Ἄν οὐδὲν ἐννοῶν ἐκεῖνος, οὐδὲ ἄνω βλέπειν δυνάμενος, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀγόντων (80) αὐτὸν ταπεινούμενος, συνταπεινῶν ἐτόλμησεν ἑαυτῷ καὶ φύσιν θεότητος· καὶ κτίσμα γίνεσθαι πονηρὸν, εἰς δουλείαν κατὰ τὴν ἐσποτείαν, καὶ μετὰ τῆς κτίσεως τιθεὶς τὴν ἀκτιστον φύσιν καὶ ὑπέρχρονον.

divinitatis naturam deprimere non dubitavit, atque improbam creaturam se praebeat, dominationem nempe in servitutem detrahens, naturamque increatam et tempore sublimiorem inter res creatas constituens.

ΛΑ'. Ὁ μὲν οὖν οὕτω φρονῶν, καὶ μετὰ τοιαύτης ἡμῖν ἐπιστρατεύει τῆς ἀσεβείας. Οὐ γὰρ ἄλλο τι, ἢ βαρβαρικὴν καταδρομὴν τοῦτο ὑποληπτέον, καθαιρούσαν, οὐ τείχη, καὶ πόλεις, καὶ οἰκίας, οὐδὲ τι τῶν μικρῶν καὶ χειροποιήτων, καὶ αὖθις ἀνορθουμένων, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς αὐτὰς κατασφύρουσαν. Συνεισβάλλει δὲ αὐτῷ καὶ στρατὸς ἄξιος, οἱ κακοὶ τῶν Ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες, οἱ μικροὶ τετράρχαι τῆς ὑπ' αὐτὸν (81) οἰκουμένης· οἱ τὸ μὲν ἔχοντες ἤδη τῶν Ἐκκλησιῶν, τῷ δὲ προσβάλλοντες (82), τὸ δὲ ἐλπίζοντες ἐκ τῆς τοῦ βασιλέως ῥοπῆς καὶ χειρὸς, τῆς μὲν ἐπαγομένης, τῆς δὲ (83) ἀπειλούμενης, ἦγον καὶ τὴν ἡμετέραν καταστρεφόμενοι, οὐδενὶ τοσοῦτον θαρβεῖν ἔχοντες τῶν ἀπάντων, ὅσον τῇ τῶν προειρημένων μικροφυλίᾳ, καὶ ἀπειρίᾳ τοῦ τενηκαῦτα ἡμῶν προεδρεύοντος, καὶ τοῖς ἐν ἡμῖν ἀβρωσθήμασιν. Ὁ μὲν οὖν ἀγὼν πολὺς· ἢ δὲ προθυμία τῶν πλείστων οὐκ ἀγεννή, ἢ δὲ παράταξις ἀσθενής, οὐκ ἔχουσα τὸν προαγωνιστὴν

A gravissimis morbis, inexplibili nimirum avaritia et blasphemia, laborantem; qui post persecutorem, persecutor exstitit, post apostatam, non quidem apostata, sed nihilo tamen melior Christianis, vel, ut rectius loquar, Christianorum piissimae et purissimae parti, ac Trinitatis cultrici, quam quidem solam pietatem ac salutarem doctrinam appello. Non enim divinitatem velut ad libram expendimus, nec unam et inaccessibilem naturam per alienas disjunctiones a se ipsa separamus, nec malum malo curramus, impiam Sabellii contractionem per magis implam divisionem et sectionem dissolventes; quo morbo correptus ille, a furore nomen habens Arius, magnam Ecclesiae partem concussit et labefactavit. Nam nec Patrem honoravit, et ea, quae ex ipso sunt, B dedecore affectit, dum inaequales divinitatis gradus inexit. Verum unam quidem Patris gloriam esse agnoscimus, Unigeniti aequalitatem, unam autem Filii, Spiritus sancti adaequationem. Ac si quid horum trium infra colloceamus, ita existimamus, totam Trinitatem a nobis everti ac deleri; tria quidem quoad proprietates, unum autem quoad divinitatem, venerantes et agnoscentes. Quorum cum ille nihil animadverteret, nec sursum cernere posset, verum ab iis, qui eum ducebant, deprimeretur, secum etiam

XXXI. Hec ille quidem animo, et 795 cum: huiusmodi impietate, adversum nos expeditionem suscipit. Nec enim aliud quiddam ea res existimanda est, quam barbarica incursio, non muros evertens, non urbes, non domos, aut alia quaedam parva et manu facta, et quae rursum refici atque instaurari possint, sed animas ipsas disturbans. Impetum quoque una cum eo facit exercitus ipso dignus, improbi Ecclesiarum gubernatores, saevi atque immanes orbis illius, qui ipsius imperio et ditioni subjectus erat, tetrarchae. Qui cum ex Ecclesiis alias jam tenerent, alias oppugnarent, alias ob imperatoris opem ac manum, quae partim adhibebatur, partim denuntiabatur, in potestatem venturas sperarent, huc quoque, ut nostram in ditionem suam redigerent, venerunt, nulla re perinde freti atque subnixi, ut eorum, de quibus paulo ante locuti sumus, similitate, atque illius, qui tum nobis praesidebat, impe-

(76) *Εὐσέβειαν*. Sic codd. In Par. ed., εὐσέβειον.

(77) *Ὁ τῆς μανίας ἐπώνυμος*. Reg. ph. ὁ τῆς μανίας, etc. Observat Petavius, tom. II *Theolog. dogm.*, pag. 43, Arianos peculiari voce Ariomanitis esse dictos, quo nomine eos appellandos praecipit epistola sua Constantinus. Gregorii verba profert, qui Arium vocat μανίας ἐπώνυμον, « eo sensu, » inquit Petavius, « non quod Ἄρειος a Marte vocaretur, ut putavit interpres. »

(78) *Τρία μὲν ταῖς ἰδιότησιν*. Sic. codd. In ed., τρία μὲν ἰδιώτησι. « Tres quidem quoad proprietates. » Patris proprietas est, quod sit ingenitus; Filii, quod sit genitus; Spiritus sancti, quod a Patre et Filio procedat. Graeci scribunt τρία, respicientes ad πρόσωπα. Latini vero « Tres, » respicien-

tes ad subsistentias, seu personas. Sic Christus, Joan. x, 30, « Ego et Pater unum sumus. Ego et Pater, » qui sumus duo, quoad personas, « unum sumus, » quoad divinitatem.

(79) *Τῇ θεότητι*. Sic quinque Regg., Or. 2 et Pass. Deest τῇ in ed.

(80) *Ἀγόντων*. « Qui eum ducebant. » Demones intelligit, quorum afflatu atque instinctu, impius princeps catholicae fidei bellum inferebat.

(81) *Υπ' αὐτόν*. Pass., ὑπ' αὐτῶν.

(82) *Τῷ δὲ προσβάλλοντες*. Duo Regg., Jes., Par., τὸ δὲ προσβάλλοντες. Comb., τὸ δὲ προσλαμβάνοντες.

(83) *Τῆς μὲν... τῆς δὲ*. Regg. a, e, d, Chrys., Or. 2, etc., τοῖς μὲν... τοῖς δὲ. « Aliis vim inferentem, aliis minas intentantem. »

ritia, ac morbis etiam, qui apud nos grassabantur. Magnum ergo certamen propositum erat; non ignava tamen multorum alacritas, sed infirma erat acies, utpote quæ propugnatore, ac peritō defensore in sermonis et Spiritus viriute careret. Quid igitur generosa illa et excelsa anima, Christique amore vere prædita? Ne multis quidem sermonibus ad hoc opus habuit, ut nobis præsto esset, ac suppetias ferret; verum simul atque nos legationem obeuntes vidit (erat enim utrique nostrum commune hoc certamen, ut qui fidei propugnatores designati essemus), statim legationi cessit; ac spiritualibus rationibus secum optime sapientissimeque distinguens, aliud simultatis tempus esse (si quid etiam ejusmodi affectui indulgendum esset), nempe securitatis et timentiae, independe necessitatis et periculorum tempus; hoc, inquam, secum reputans, confestim e Ponto nobiscum excedit, ac pro periclitante veritate zelo afficitur, ultroque et sponte belli socium se præbet, totumque se matri Ecclesiæ tradit.

XXXII. At fortasse alacriter quidem hanc rem suscepit, verum nequaquam, ut illa animi alacritate dignum erat, dimicavit: aut strenue ille quidem dimicavit, sed non consulte ac prudenter: aut ita prudenter, ut tamen sine periculo: aut hæc quidem omnia perfecte, ac supra quam dici queat, præstitit, cæterum in illius animo veteris simultatis reliquæ quædam residebant? Minime gentium. Omnia quippe simul præstat: inimicitias deponit, 796 consilium agit, aciem instruit; scandala et offensa, quæ in medio erant, ac cætera omnia, quorum fiducia, illi nos bello lacescendos putaverant, submovet. Alios assumit, alios retinet, alios propulsat. Aliis murus firmus et vallum⁸⁸ efficitur; aliis securis petram scindens⁸⁹, aut ignis in spinis⁹⁰, ut divina Scriptura loquitur, sarmentitios homines, et in divinitatem contumeliosos, facile absameus. Quod si quid auxilii Barnabas, qui hæc loquitur ac gratia, qui illum elegit, ac certaminis socium adhibuit.

XXXIII. Atque illi sane sic infectis rebus discesserunt, mali male tum primum pudefacti et superati, atque edocti, etiam si alios omnes homines, Capadoces tamen non ita temere contemnere ac pro nihilo putare; quorum nihil iam proprium est, quam fidei firmitas, atque erga Trinitatem fides animique sinceritas; cujus etiam beneficio hoc habent, quod animis conjuncti sunt, atque concordies, viribusque pollent, eadem videlicet auxilia, quæ divinitati ferunt, accipientes, imo, multo etiam præstantiora et firmiora. Proximum autem Basilio negotium ac studium hoc fuit, antistitem colere atque observare, suspicionem extinguere, mortalibus omnibus persuadere, molestiam eam suam

καὶ τεχνίτην ὑπέρμαχον ἐν δυνάμει λόγου καὶ Πνεύματος. Τί οὖν ἡ γενναία καὶ μεγαλόφρων ἐκείνη ψυχὴ, καὶ ὄντως φιλόχριστος; Οὐδὲ πολλῶν ἐδεήθη λόγων πρὸς τὸ παρῆναι καὶ συμμαχεῖν· ἀλλ' ὁμοῦ τε εἶδεν ἡμᾶς πρεσβεύοντας (κοινὸς γὰρ ἦν ὁ ἀγὼν ἀμφοτέρους ὡς τοῦ λόγου (84) προβεβλημένοις), καὶ τῆς πρεσβείας ἡττήθη· καὶ διελὼν ἀριστα παρ' αὐτῷ καὶ φιλοσοφώτατα τοῖς τοῦ Πνεύματος λογισμοῖς, ἄλλον μὲν εἶναι μικροψυχίας καιρὸν (εἰ τι καὶ τοιοῦτον εἶδε παθεῖν τὸν τῆς ἀδείας), ἄλλον δὲ μακροθυμίας, τὸν τῆς ἀνάγκης· εὐθὺς τοῦ Πόντου μεθ' ἡμῶν ἀπανίσταται, καὶ ζηλοτυπεῖ τὴν ἀληθεῖαν κινδυνεύουσάν, καὶ γίνεται σύμμαχος ἐθελοντῆς, καὶ τῇ μητρὶ γέρον ἐαυτὸν τῇ Ἐκκλησίᾳ δίδωσιν.

tranquillitatis; aliud autem longanimitatis ac patientiae, inquam, secum reputans, confestim e Ponto afficitur, ultroque et sponte belli socium se præbet,

Β ΑΒ'. Ἀρ' οὖν (85) προεθυμῆθη μὲν οὕτως, ἡγωνίσταται δὲ τῆς προθυμίας ἑλάττω; ἡ διαγωνίζεται μὲν ἀνδρικῶς, οὐ συνετῶς δέ; ἡ πεπαιδευμένος μὲν, ἀκινδύνως δέ; ἡ πάντα μὲν ταῦτα τελείως καὶ ὑπὲρ λόγον, ὑπελείπετο δὲ τι τῆς μικροψυχίας ἐν αὐτῷ (86) λείψανον; Οὐδαμῶς. Ἀλλ' ὁμοῦ τὰ πάντα καταλλάσσεται, βουλεύεται, παρατάσσεται· λύει τὰ ἐν τῷ μέσῳ σκῶλα καὶ προσκόμματα, καὶ οἷς ἐκείνοι θαρρόντες καθ' ἡμῶν ἐστρατεύσαντο (87). Τὸ μὲν προσλαμβάνει, τὸ δὲ κατέχει, τὸ δὲ ἀποκρούεται. Γίνεται τοῖς μὲν τείχος ὄχυρόν καὶ χαράκιμα· τοῖς δὲ πέλεκυς κόπτων πέτρων, ἡ πῦρ ἐν ἀκάνθαις, ὃ φησιν ἡ θεία (88) Γραφή, βράδιως ἀναλίσκον τοὺς φρυγανώεις καὶ ὄβριστάς τῆς Θεότητος. Εἰ δὲ τι καὶ Βαρνάβας, ὁ ταῦτα λέγων καὶ γράφων, Παῦλον συνηγωνίστατο, C Παῦλον χάρις τῷ προσελόμενῳ, καὶ συνεργῶν ποιησάμενῳ τοῦ ἀγωνίσματος.

scribit, Paulo decertantū tulit, Paulo habenda est

ΔΓ'. Οἱ μὲν οὖν οὕτως ἀπῆλθον ἀπρακτοὶ, καὶ κακοὶ κακῶς τότε πρῶτον αἰσχυρθέντες καὶ ἡττηθέντες, καὶ μαθόντες μὴ βράδιως Καππαδοκῶν καταφρονεῖν, εἰ καὶ πάντων ἀνθρώπων· ὧν οὐδὲν οὕτως ἴδιον, ὡς τὸ τῆς πίστεως ἀβράγας, καὶ πρὸς τὴν Τριάδα πιστὸν (89) καὶ γνήσιον· παρ' ἧς καὶ τὸ ἡνιώσθαι καὶ τὸ ἰσχύειν αὐτοῖς (90), ἀ βοηθοῦσι βοηθουμένοις, μᾶλλον δὲ, πολλῷ κρείττω καὶ ἰσχυρότερα. Τῷ δὲ τι δεύτερον ἔργον καὶ σπουδασμά γίνεται, θεραπεύειν τὸν πρόεδρον, λύειν τὴν ὑπόψιν, παῖθαι (91) πάντας ἀνθρώπους, ὡς ἂ μὲν λελύπητο, παῖρά τις ἦν τοῦ πονηροῦ καὶ πάλῃ (92) ταῖς εἰς τὸ καλὸν ὁμολοίαις βασκαίνοντος· αὐτὸς δὲ ἥδει νόμους εὐπειθείας καὶ πνευματικῆς τάξεως. Διὰ τοῦτο παρῆν (93), ἐσθίζεν,

⁸⁸ Jerem. i, 18. ⁸⁹ Jerem. xxiii, 29. ⁹⁰ Psal. cxvii, 12.

(84) Ὡς τοῦ λόγου. Id est, τῆς πίστεως, « fidei, » vel « doctrinae fidei. »

(85) Ἀρ' οὖν, etc. Sic in plerisque codd. quæ sequuntur interrogationis notam præferunt.

(86) Ἐρ αὐτῷ. Sic Regg. a, e, Pass. et Comb. In ed., ἐν αὐτῷ.

(87) Ἐστρατεύσαντο. Pass., ἐστρατεύοντο.

(88) θεία. Deest in Reg. bm et Or. 2.

(89) Ἰσχύειν. Reg. ph, πιστὸν τε.

(90) Αὐτοῖς. Reg. ph addit, ὑπάγει.

(91) Παῖθαι. Regg. bm et ph, παῖθαι τε.

(92) Πάλῃ. Basil., ἀπάτη, « fraus. »

(93) Παρῆν. Bas., παρήγει, « hortabatur. »

δπηκουεν, ἐνουθέτει, πάντα ἦν αὐτῷ, σύμβουλος ἀγαθός, παραστάτης δεξιός, τῶν θεῶν ἐξηγητής, τῶν πρακτικῶν καθηγητής (94), γήρας βακτηρία, πίστεως ἔρεισμα, τῶν ἐνδόν ὁ πιστότατος, τῶν ἐκτὸς ὁ πρακτικώτατος· ἐνὶ λόγῳ, τοσοῦτος εἰς εὐνοίαν, ὅσος εἰς ἔχθραν τὸ πρὶν ἐνομιζέτο. Ἐντεῦθεν αὐτῷ περὶ ἡν (95) καὶ τὸ κράτος τῆς Ἐκκλησίας, εἰ καὶ τῆς καθέδρας εἶχε τὰ δεύτερα. Τὴν γὰρ εὐνοίαν εἰσφέρων, τὴν ἐξουσίαν ἀντελάμβανε· καὶ ἦν θαυμαστὴ τις ἡ συμφω- νία, καὶ ἡ πλοχὴ τοῦ δύνασθαι. Ὁ μὲν τὸν λαὸν ἤγεν, ὁ δὲ τὸν ἄγοντα· καὶ οἷον λεοντοκόμος τις ἦν, τέχνη τιθασσεύων τὸν δυναστεύοντα. Καὶ γὰρ εἶδετο, νεω- στή μὲν ἐπὶ τὴν καθέδραν τεθείς, ἔτι δὲ τῆς κοσμη- κῆς ὕλης τι (96) πνέων, οὕτω δὲ κατρητισμένος ἐν τοῖς τοῦ Πνεύματος (97), πολλοὺ δὲ τοῦ κλύδωνος περιζέοντος, καὶ τῶν ἐπικαιμένων τῆς Ἐκκλησίας (98) ἔχθρων, τοῦ χειραγωγούντος καὶ ὑπερείδοντος. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν συμμαχίαν ἠγάπα, καὶ κρατοῦντος ἐκείνου, κρατεῖν αὐτὴς ἐπιλάμβανε.

ac mundanae materiae aliquid adhuc spirans, nondumque in his, quæ Spiritus erant, instructus, ac præterea ingenti tempestate undique æsiuante, 797 atque imminentibus Ecclesiæ hostibus, opus habebat homine, a quo velut porrecta manu duceretur et fulciretur. Quamobrem ipsius auxilium am- plectebatur, eoque victore, se ipse victorem putabat.

ΑΔ'. Τῆς δὲ περὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ ἀνδρός κη- δεμονίας καὶ προστασίας, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα γνω- ρίσματα· παρρησία πρὸς ἄρχοντας, τοὺς τε ἄλλους, καὶ τοὺς δυνατωτάτους τῆς πόλεως· διαφορῶν λύ- σεως (99) οὐκ ἀπιστοῦμεναι, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἐκείνου φωνῆς τυπούμεναι, νόμῳ τῷ τρόπῳ (1) χρώμεναι· προστασίας τῶν δεομένων, αἱ μὲν πλείους πνευμα- τικαὶ, οὐκ ὅλγαι δὲ καὶ σωματικαὶ (καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πολλάκις εἰς ψυχὴν φέροι δι' εὐνοίας δουλού- μενον) (2)· πτωχοτροφίαι, ξηνοδοχίαι, παρθενοκομίαι· νομοθεσίαι μοναστῶν (3), ἐγγραφὴ τε καὶ ἀγγραφὴ· εὐχῶν διατάξεις (4), εὐκοσμίαι τοῦ βήματος, τὰ ἄλλα οἷς ἂν ὁ ἀληθὺς ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ Θεοῦ τεταγμένος, λαὸν ὠφελήσειεν· ἐν δὲ, ὃ μέγιστόν τε καὶ γνωριμώτατον. Αἰμὸς ἦν, καὶ τῶν πώποτε μνη- μονευομένων ὁ χαλεπώτατος· ἔκαμνε δὲ ἡ πόλις, ἐπι- κουρία δ' ἦν οὐδαμῶθεν, οὐδέ τι φάρμακον τῆς κα- κώσεως. Αἱ μὲν γὰρ παραλίαι (5) τὰς τοιαύτας ἐν- δείας οὐ χαλεπῶς ἀναφέρουσι (6), διδοῦσαι τὰ παρ' αὐτῶν, καὶ τὰ παρὰ (7) τῆς θαλάσσης δεχόμεναι· τοῖς δ' ἡπειρώταις ἡμῖν, καὶ τὸ περιττεῦον ἀνόνητον

A acceperat, tentationem quamdam et luctum pravi illius fuisse, honestæ ac laudabili concordie inviden- tis; cæterum non ignarum se esse, quid obedientiæ ordinisque spiritualis leges postularent: ac proinde adesse, docere, dicto audientem se præbere, ino- nere, quidvis denique illi esse, monitor probus, opitulator commodus, divinorum oraculorum inter- pres, rerum agendarum præmonstrator, senectutis subsidium, fidei adminiculum; domesticorum fidelis- simus, externorum ad res gerendas apertissimus; verbo dicam, tantus ad benevolentiam, quantus prius ad inimicitiam esse putabatur. Ex quo factum est, ut, etiamsi cathedra inferior esset, Ecclesiæ tamen imperium obtineret. Etenim pro benevolentia, quam afferebat, auctoritatem recipiebat; ac mirus quidem erat concentus nexusque potestatis. Ille ple- bem ducebat, hic ductorem; ac velut quidam leo- num curator erat, arte demulcens eum, qui princi- patum tenebat; quippe, ut nuper in cathedra collo- catus, quæ Spiritus erant, instructus,

797 atque imminentibus Ecclesiæ hostibus, opus habebat homine, a quo velut porrecta manu duceretur et fulciretur. Quamobrem ipsius auxilium am-

XXXIV. Jam vero ipsius erga Ecclesiam curæ ac præsidii, multa alia quidem indicia sunt: nimi- rum, dicendi libertas apud præsidem, cum aliis, tum potentissimos quosque civitatis; controversiarum diremptiones nequaquam suspectæ, sed ab ejus voce formatae, et ratione modi, legum instar adhibita; egentium patrocinia, plura quidem spiritualia, sed tamen corporea non pauca (nam id quoque sæpenumero ad animam tendit, per benevolentiam subigens, ac velut in servitutem trahens); erga pauperes alendos, hospites excipiendos, curandas virgines studium; monasticarum legum institu- tiones, tum scripto, tum voce traditæ; precum descriptiones, cleri ordines et officia, ea denique omnia, quibus quispiam vere Dei homo, ac Deo adjunctus, plebi prodesse queat. Istud autem unum maximum est et celeberrimum. Fames erat, et quidem post hominum memoriam atrocissima. Lan- guebat civitas, nec ulla ex parte auxilium affereba- tur, nec ulla erat calamitatis medicina. Nam mari- timæ quidem urbes ejusmodi rerum penuriam facile

D judicia pro lege haberentur, ac etiamnum habeantur.

(1) Νόμῳ τῷ τρόπῳ, etc. « Quibus pro lege esset tanti viri auctoritas et virtus. » Schol.: Πιστὰ ἐδί- χει διὰ τὸν τρόπον τοῦ λέγοντος. « Vera videbantur, ob loquentis auctoritatem. »

(2) Δουλούμενον. Reg. Cypri. δηλούμενον, « cum per benevolentiam id obsequii exhibetur. »

(3) Μοναστῶν. Pass., μοναχῶν. De asceticis pro- culdubio loquitur Gregorius.

(4) Εὐχῶν διατάξεις. « Ordinate preces, tum aliae, » inquit Nicetas, « tum divinæ liturgiæ, quæ et exstant, ut res sacræ congrua quadam majestate peragi possint. »

(5) Παραλίαι. Reg. a, c, d, ph et Or 2, παρ- ἀλίοι.

(6) Ἀναφέρουσι. Or. 2, ἐπιφέρουσι.

(7) Παρὰ. In nonnullis, περὶ.

(94) Καθηγητής. Reg. d, ὡρηγητής.

(95) Περιῆν. Deest in Regg. d, bm, ph et Pass.

(96) Τί. Deest in Pass.

(97) Ἐν τοῖς τοῦ Πνεύματος. In quibusdam, ἐν τῷ Πνεύματι.

(98) Τῆς Ἐκκλησίας. Reg. bm, τῇ Ἐκκλησίᾳ. Chrys., τῆς ἀληθείας, « veritatis. » Sic etiam Regg. c, d; sed ad marg., τῆς Ἐκκλησίας.

(99) Διαφορῶν λύσεις, etc. Nicetas sic hunc locum exponit: « Ratio, qua Basilium in dirimendis controversiis utebatur, nequaquam fide carebat, aut in dubium veniebat, quin recta esset, sed ab ipsius sententia constituebatur et confirmabatur; ac mo- dus ille, quo dissidia exstinguebat, legis vim obti- nuit; adeo ut deinceps hujusmodi controversiæ eo- dem modo dirimerentur. » Tanta siquidem erat Ba- silii auctoritas in solvenda dubia, quæstiones, nego- tia, quæ ad ejus arbitrium deferrebantur, ut ejus

perferunt, dantes nimirum ea, quibus affluunt, ac vicissim ea, quibus carent, a mari accipientes; at nos, qui procul a mari degimus, nec ex iis, quibus redundamus, utilitatem ullam capimus, nec ea, quibus egemus, ulla arte comparare possumus, utpote qui, nec quæ habemus, exportare, nec ea, quibus caremus, importare queamus. Sed in huiusmodi malis nihil gravius est, quam crudelitas ac inexplebilis eorum, qui frumentum habent, cupiditas. Observant enim temporum difficultates, et penuriam in quæstum vertunt, atque ex aliorum calamitatibus messem faciunt; nec illud audientes, eum, qui pauperum miseretur, Domino fenerari; nec rursus illud, eum, qui frumentum abscondit, plebi execrabilem esse; nec denique quidquam aliud eorum, quæ vel benignis ac mansuetis hominibus pollicetur Scriptura, vel duris et inhumanis 798 comminatur. Verum ad rem avidiores sunt, quam par sit, maleque sibi consulunt; quemadmodum scilicet aliis sua, ipsi sibiipsis Dei, cuius ope magis se indigere nesciunt, quam alii ipsorum auxilio egeant, viscera præcludentes. Atque hæc quidem frumenti emptores et canpones faciunt, qui nec cognationis jure commoventur, nec Deo, cuius beneficio ipsi frumentum habent, cum alii opprimantur, gratias referunt.

XXXV. At Basilius, nec precibus quidem panem e caelo fundere, nec fugitivum populum in deserto alere poterat, nec indicientem alimoniam e vasculis, fontis instar, scaturire, quæ, res mira! ipso met vacuo replebantur, ut nutricem suam in hospitalitatis præmiū aleret; nec demum quinque panibus multa hominum millia pascere, quorum reliquiæ quoque ipsæ tales erant, ut pluribus aliis mensis sufficerent. Hæc enim Moysis erant, et Eliæ, et Dei mei, a quo ad eos quoque huiusmodi potestas manaverat. Fortasse etiam temporibus illis, atque huic rerum statui conveniebant; quando quidem signa infidelibus, non fidelibus dantur. Verum quæ his consentanea sunt, et eodem tendunt, ea cum pari fide cogitavit atque perfecit. Aperiens enim verbo et cohortationibus suis locupletum horrea, facit quod est in Scriptura, cibum esurientibus frangit, panibusque pauperes saturat, alitque eos in fame, atque esurientes animas implet bonis. Quo tandem modo? Neque enim hoc ad laudis cumulum parvi momenti est. In unum etenim cogens, quos fames vulnerat, et nonnullos etiam, qui spiritum ægre traherant, viros, feminas, pueros, senes, miserabilem omnem ætatem, omnia interim ciborum genera, quibus fames depelli solet, corrogans, atque ollas leguminum, salsique nostratis obsonii, et ad levandam pauperum famem accommodati, plenas proponens; ipse deinde Christi, qui

³ Prov. xix, 47. ⁴ Prov. xi, 26. ⁵ Exod. xvi, 15; Psal. lxxvii, 24. ⁶ III Reg. xvii, 14. ⁷ Matth. xiv, 19; Luc. ix, 16; Joan. vi, 11. ⁸ I Cor. xiv, 32. ⁹ Isa. lviii, 7. ¹⁰ Psal. cxxxi, 15. ¹¹ Psal. xxiii, 19. ¹² Luc. i, 53.

(8) *Εισκομισθήμεθα*. Reg. c, εισκοισμεν.

(9) *Τῆς ἐνδείας*. Or. 2, τὰς ἐνδείας. Nicetas sic exponit: Οὐ θεραπεύουσι τὸ ὑπέρημα τῶν δεομένων, ἀλλ' ἐπιτρέβουσι, καὶ αὐξοῦσι τὸ πάθος. « Egenorum inopiam non levat, sed obvertit atque augment. » Bill., « famem negotiantur. »

(10) *Ἐξαιρ αὐτοῖς*. Reg. c, ἔχειν ἐστὶν αὐτοῖς.

(11) *Τροφὴν ἀδάπανον*. Schol.: Τοῦτο εἶπε διὰ τὴν ὕδριαν τοῦ ἀλείπου τὴν κατὰ τὴν Σαραφθίαν

καὶ τὸ ἐνδὲον ἀνεπιπόνητον, οὐκ ἔχουσιν ὄψας, ἢ διαθώμεθά τι τῶν ὄντων, ἢ τῶν οὐκ ὄντων εισκομισθήμεθα (8). καὶ ὁ χαλεπώτατόν ἐστιν ἐν τοῖς τοιούτοις, ἡ τῶν ἐχόντων ἀναληθία καὶ ἀπληστία. Τηροῦσι γὰρ τοὺς καιροὺς, καὶ καταπραγματεύονται τῆς ἐνδείας (9), καὶ γεωργοῦσι τὰς συμφοράς· οὕτε, τῷ Κυρίῳ δανείζειν τὸν ἐλεοῦντα πτωχοὺς, ἀκούοντες· οὐδ' ἐπὶ ὁ συνέχων εἶπον δημοκατάρατος· οὐ· ἄλλο οὐδὲν τῶν ἢ τοῖς φιλανθρώποις ἐπηγγελμένων, ἢ τοῖς ἀπανθρώποις ἠπειλημένων. Ἄλλ' εἰσὶ τοῦ δέουτος ἀπληστότεροι, καὶ φρονοῦσι κακῶς· ἐκείνοις μὲν τὰ ἑαυτῶν, ἑαυτοῖς δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ σπλάγγνα κλειόντες, οὐ καὶ μέλλον χρῆζοντες ἀγνοοῦσιν, ἢ αὐτῶν ἑτεροί. Ταῦτα μὲν οἱ στυναῖ καὶ σιτοκάπηλοι, καὶ μήτε τὸ συγγενὲς αἰδοῦμενοι, μήτε περὶ τὸ θεῖον εὐχάριστον, παρ' οὗ τὸ ἔχειν αὐτοῖς (10), ἄλλων περὶζομένον.

B παρ' οὗ τὸ ἔχειν αὐτοῖς (10), ἄλλων περὶζομένον. 798 comminatur. Verum ad rem avidiores sunt, quam par sit, maleque sibi consulunt; quemadmodum scilicet aliis sua, ipsi sibiipsis Dei, cuius ope magis se indigere nesciunt, quam alii ipsorum auxilio egeant, viscera præcludentes. Atque hæc quidem frumenti emptores et canpones faciunt, qui nec cognationis jure commoventur, nec Deo, cuius beneficio ipsi frumentum habent, cum alii opprimantur, gratias referunt.

ΔΕ'. Ὁ δὲ θεὸς μὲν οὐκ εἶχεν ἄρτον ἐξ οὐρανοῦ δι' εὐχῆς, καὶ τρέφειν ἐν ἐρήμῳ λαὸν φυγάδα, οὐδὲ πυθμῆσι πηγάζειν τροφὴν ἀδάπανον (11) κινῶσι πληρουμένους, ὁ καὶ παράδοξον, ἵνα τρέφῃ τρέφουσιν εἰς φιλοξενίας ἀντίδοσιν· οὐδὲ πάντε ἀρτοῖς ἐστιν χιλιάδας, ὧν καὶ τὰ λείψανα πολλῶν τραπέζων ἄλλη δύναμις. Ταῦτα γὰρ Μωυσέως ἦν, καὶ Ἠλίου, καὶ τοῦ ἐμοῦ Θεοῦ, παρ' οὗ κακείνοις τὸ ταῦτα δύνασθαι. Ἰσως δὲ καὶ τῶν καιρῶν ἐκείνων, καὶ τῆς τότε καταστάσεως· ἐπειδὴ τὰ σημεῖα τοῖς ἀπίστοις, οὐ τοῖς πιστεύουσιν. Ἄ δὲ τοῖς τοῖς ἐστὶν ἀκόλουθα, καὶ εἰς ταυτὸν φέρεται, ταῦτα καὶ διανοήθη καὶ καταπράξατο μετὰ τῆς αὐτῆς πίστεως. Ἀδύρ γὰρ τὰς τῶν ἐχόντων ἀποθήκας ἀνοίξας καὶ παραινέσει, ποιᾷ τὸ τῆς Γραφῆς· Διαθρύπτει πεινῶσι τροφὴν, καὶ χορτάζει πτωχοὺς ἄρτον (12), καὶ διατρέφει αὐτοὺς ἐν λιμῷ, καὶ ψυχὰς πεινῶσας ἐμπιπλήσιν ἀγαθῶν. Καὶ τίνα τρόπον; οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν εἰς προσθήκην. Συναγαγὼν γὰρ ἐν ταυτῇ τοὺς λιμοῦ τραυματίας, ἐστὶ δὲ οὗς καὶ μικρὸν ἀναπνέοντας, ἀνδρας (13) καὶ γυναῖκας, νηπίους, γέροντας, πᾶσαν ἡλικίαν ἐλεεινὴν, πᾶν εἶδος τροφῆς ἐρανίζων, ὅση συγχάνει λιμοῦ βοήθεια, ἔθνους (14) τε πλήρεις προθεῖς λέβητας, καὶ τοῦ ταριχευτοῦ παρ' ἡμῖν ὕψου, καὶ πένητας τρέφοντος. Ἐπειτα τὴν τοῦ Χριστοῦ διακονίαν μιμούμενος, ὅς, καὶ λευτέρω διαφωννύμενος, οὐκ ἀπηξίου νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ παισὶν, εἰς τὸν συνδούλου, πρὸς τοῦτο συνεργοῖς

D χήραν· « Hoc dixit propter hydriam farinae viduæ Sarephthæ. » Bill.: « gratuitam alimoniam. » (12) *Ἀρτων*. Sic plures Regg. et Colb., duo Coisl., Pass., etc. In ed., ἄρτον.

(13) *Ἀνδρας*. In ed. sequitur καὶ, quod auctoritate codicum melioris notæ delevismus. (14) *Ἐθνους*. Sic omnes melioris notæ codd. « rave in ed., ἔθνους. Juxta Nicetam ἔθνος: est concisum legumen, » scilicet « faba. »

(14) *Ἐθνους*. Sic omnes melioris notæ codd. « rave in ed., ἔθνους. Juxta Nicetam ἔθνος: est concisum legumen, » scilicet « faba. »

χρώμενος, ἐθεράπευε μὲν τὰ σώματα τῶν δεομένων, ἅμα καὶ ἐθεράπευε καὶ τὰς ψυχὰς, συμπλέκων τῇ χρείᾳ τὸ τῆς τιμῆς, καὶ βίου ποιῶν ἀμφοτέρωθεν. ὅπερ αὐτὸς, pauperum corpora et animas curabat, et animarum salutem utrinque leniens.

ΑΓ'. Τοιοῦτος ἦν ὁ νέος σιτοδότης ἡμῶν, καὶ δευτέρως ἰωσήφ· πλὴν ὅτι καὶ πλέον τι λέγειν ἔχομεν. Ὁ μὲν γὰρ καταπραγματεύεται τοῦ λιμοῦ, καὶ τὴν Αἴγυπτον ἐξωνεῖται τῷ φιλανθρώπῳ, τὸν τῆς ἀφθονίας καιρὸν εἰς τὸν τοῦ λιμοῦ διαθέμενος, καὶ τοῖς ἐξέριον ὄντοισι εἰς τοῦτο (15) διαταττόμενος· ὁ δὲ προῖκα χρηστὸς ἦν, καὶ τῆς σιτοδείας (16) ἐπικούρος ἀπραγματεύτο, πρὸς ἐν ὧν, τῷ φιλανθρώπῳ τὸ φιλάνθρωπον κτήσασθαι, καὶ τῶν ἐκείθεν τυχεῖν ἀγαθῶν διὰ τῆς ἐνταῦθα σιτομετρίας. Ταῦτα μετὰ τῆς τοῦ λόγου τροφῆς, καὶ τῆς τελευταίας εὐεργεσίας καὶ διαδόσεως, τῆς ὅπως οὐρανόθεν καὶ ὑψηλῆς· εἴπερ ἄριστος ἀγγέλων λόγος, ὃ ψυχὰς τρέφονται καὶ ποτίζονται θεὸν πεινῶσαι, καὶ ζητοῦσαι τροφὴν οὐ βέουσαν, οὐδ' ἀπιοῦσαν, ἀλλ' αἰετὶ (17) μένουσαν· ἥς σιτοδότης ἦν ἐκεῖνος, καὶ μάλα πλούσιος, ὁ πανέστατος ὧν ἴσμεν καὶ ἀπορώτατος, οὐ λιμὸν ἄριστον, οὐδὲ δέλιαν ὕδατος ἐξιδόμενος, λόγου δὲ πόνον, τοῦ ἀληθινῶς ζωτικῶς καὶ τροφίμου, καὶ εἰς αὐξήσιν ἀγοντος πνευματικῆς ἡλικίας τὸν καλῶς τρεφόμενον.

ΑΖ'. Ἐκ δὲ τούτων καὶ τῶν τοιούτων (τί γὰρ δεῖ πάντα λέγοντα διατρέχειν [18];) ἄρτι τοῦ φερωνόμου τῆς εὐσεβείας (19) μετατεθέντος, καὶ ταῖς ἐκείνου χειρὶν ἡδέως ἀναποφύξαντος, ἐπὶ τὸν ὑψηλὸν τῆς ἐπισκοπῆς θρόνον ἀνάγεται· οὐκ ἀμογητὶ μὲν, οὐδὲ ἀνευ βασκανίας καὶ πάλῃς τῶν τε τῆς πατρίδος (20) προιδρευόντων, καὶ τῶν πονηροτάτων τῆς πόλεως ἐκείνοις συντεταγμένων. Πλὴν ἔδει νικῆσαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ μέντοι καὶ νικᾶ (21) πολλῇ τῇ περιουσίᾳ. Κινεῖ γὰρ ἐκ τῆς ὑπεροχῆς (22) τοὺς χρίστους, ἀνδράς ἐπ' εὐσεβείᾳ γνωρίμους καὶ ζηλωτάς, καὶ μετὰ τούτων τὸν νέον Ἀβραάμ καὶ πατριάρχην ἡμέτερον, τὸν ἐμὸν λέγω (23) πατέρα, περὶ ὃν τι καὶ συμβαίνει θαυμάσιον. Οὐ γὰρ τῷ πλήθει τῶν ἐτῶν μόνον ἐκλειπὸς (24), ἀλλὰ καὶ νόσῳ τετραχωμένος, καὶ πρὸς ταῖς ἐσχάταις ἀναπνοαῖς ὢν, κατατολμᾷ τῆς ὁδοῦ, βοηθήσιον τῇ ψυχῇ, καὶ θαρσύνει (25) τῷ πνεύματι. Καὶ τι σύντομον φθέγγεται, νεκρὸς ὢν· οὕτως ὡς τάφῳ τινὶ τῷ φορεῖν (26), νέος ἐπάνεισιν, εὐσθενῆς, ἀνα βλέπων, βιωθεὶς ἐκ τῆς χειρὸς καὶ

A linteo præcinctus, discipulorum pedes ablueret minime grave duxerat, ministerium imitans, simulque puerorum, sive conservorum suorum, ad eam rem honorem nempe cum necessario alimento conne-

XXXVI. Talis erat novus noster procurator, et secundus Joseph : imo etiam 799 majus aliquid dicere possumus. Ille enim ex fame quæstum captat, ac beniguitate Ægyptum emit¹¹, ubertatis tempus ad famis tempus disponens et administrans, atque aliorum somniis ad eam rem ordinatus. Hic autem gratuito benignus erat, neque in hoc tribuendi frumenti auxilio lucrum ullum captabat, id unum spectans, ut misericordia misericordiam sibi B compararet, ac præsentis annonæ largitione futura bona consequeretur. Accedebat insuper sermonis alimonia, et perfectius beneficium, ac largitio vere cœlestis et sublimis; siquidem angelorum panis sermo est, quo aluntur atque irrigantur animæ Dei fame laborantes, ac cibum, non fluentem et abeuntem, sed perpetuo manentem expelentes; cujus ipse dispensator erat, et quidem perquam locuples, homo alioqui omnium, quos novi, pauperrimus et egentissimus, non panis famem aut sitim aquæ sanans, sed famem verbi illius, quod vere vitale est, ac vim alendi habet, eumque, qui recte nutritur, ad spiritualis ætatis incrementum ducit.

XXXVII. Ob hæc igitur, ac tanta (quid enim omnia recensendo diutius immorari necesse est?) C Basilii, cum is, qui nomen a pietate opposito ducebat, ex hac vita migrasset, atque in ipsius manibus animam libenter exhalasset, ad excelsum episcopatus thronum evehitur; non id quidem citra laborem, ac citra invidiam et dimicationem, tum eorum, qui patriæ præsidebant, tum perditissimorum quorumque urbis civium, qui ad eorum partes sese adjunxerant. Verum fieri aliter non poterat, quin Spiritus sanctus vinceret; atque adeo abunde viciit. Nam ad eum ungendum viros pietate claros ac zelo flagrantes, ab exteris regionibus excitavit, et cum iis novum Abrahamum et patriarcham nostrum, parentem, inquam, meum, cui miranda etiam res quædam accidit. Nam quamvis non solum senectute confectus, sed etiam morbo fractus ac debilitatus esset, animamque ageret, D iter tamen aggredi non dubitavit, ut calculo suo electionem juvaret, Spiritus videlicet ope atque

¹¹ Gen. xli, 1 sqq.

(15) Εἰς τοῦτο. Pass., πρὸς τοῦτο.

(16) Σιτοδείας. Pass., σιτοδοσίας.

(17) Αἰετὶ. Or. 2, εἰς αἰετὶ.

(18) Τί γὰρ δεῖ... διατρέχειν. Sic plures Regg., etc. In ed., τί γὰρ δεῖ... διατρέχει.

(19) Τῆς εὐσεβείας. Alludit ad « Eusebii » nomen, quod a voce εὐσεβεία, id est « pietas », derivatur.

(20) Τῶν τε τῆς πατρίδος, etc. Nicetas exponit : ἀρχοντας· « præsides », haud dubie provinciarum episcopus ac prælatus.

(21) Καὶ νικᾷ. Sic plures Regg. et Or. 2. Deest

καὶ in ed.

(22) Τρεποπίας. Intelligit Eusebium Samosatensem, qui cum Gregorio, theologi nostri patre, Basilium consecravit. Μοι γνωρίμους. Sic codd. In ed., γνωρίσμούς.

(23) Ἐμὸν λέγω. Sic Regg. c, d, ph, Coisl. —, Or. 2, Pass. Deest λέγω in ed.

(24) Ἐκλειπὸς. Pass., λελοιπός.

(25) Θαρσύνει. Regg. c, ph et Or. 2, θαρσύνει.

(26) Φορεῖν. Reg. bm, φορεῖν.

auxilio fretus. Atque ut rem in pauca conferam, A
vehiculo, non secus ac mortuus feretro, impositus,
juvenis redit, firmus ac valens, oculos erectos
habens, a manuum 800 impositione et unctione,
addo etiam, et ab illius, qui ungebatur, capite,
roboratus. Hoc igitur ad presecas narrationes accedat, quod labor sanitatem affert, et animi alacritas
mortuos excitat, et exsiliit senectus Spiritu delibuta.

XXXVIII. Cum autem primarie sedis honore ita
affectus fuisset, ut par erat eos, qui ita vixerant,
eamque gratiam consecuti fuerant, ac talem apud
homines existimationem obtinebant; minime com-
misit, ut ulla in re postea, vel philosophiæ suæ,
vel eorum, qui hoc munus ipsi crediderant, spei,
dedecori esset. Quin potius, quantum alios prius,
tantum quotidie seipsum vincebat, optime utique
ac sapientissime de his rebus sentiens. Sic enim
existimabat, privati quidem hominis virtutem in eo
consistere, ut vitio careat, aut quoquo modo probi-
tatem colat; principem autem et antistitem, ac
præsertim huiusmodi imperium-gerentem, improbi-
tatis notam effugere non posse, nisi multum ante-
cellat, ac melior in dies existat, paremque digni-
tati suæ ac throno virtutem afferat. Vix enim esse,
ut in summo positus, medium assequatur, ac per
exuberantem virtutis amplitudinem, vulgus ad me-
diocritatem pertrahat. Imo vero, ut rectius de his
rebus disseram, quod ego in Salvatore prospicio
(atque etiam, ut opinor, sapientiorum quilibet), quo
tempore nobiscum exsiliit, secundum id quod supra
nos, et nostrum erat, formatus, hoc quoque hic
contigisse animadverto. Proficiebat enim, inquit, ut
ætate, ita etiam sapientiæ et gratia¹¹; non quod hæc
in illo incrementum caperent; quid enim eo, quod a
principio perfectum erat, perfectius esse possit? sed
quod hæc paulatim detegerentur et elucerent. Eodem
sed majorem operationem accepisse arbitror, cum ipsi
nimirum potestas uberiores materiam suppeditaret.

XXXIX. Ac primum quidem illud omnibus
perspicuum facit, munus id, quo affectus fuerat,
non humano favore, sed divino beneficio ipsi conti-
gisse. Id autem ex nobis quoque liquido constabit.
Qualia enim mecum circa illud tempus philosopha-
batur? Nam cum aliis omnibus dubium non esset,
quin, cum id contigisset, statim 801 occurrerem,
maximaque animi voluptate perfunderer (id quod
fortasse alius quispiam fecisset), ac cum eo impe-
rium potius partirer, quam supparem auctoritatem
ac potentiam haberem, idque ex amicitia nostra
conjectarent; ego tamen, cum in omnibus rebus
arrogantiæ suspicionem, ut si quis alius, fugiens,

¹¹ Luc. II, 52.

(27) Ὑψίστην. Or. 2, ὑψίστην.

(28) Πηδᾶ γῆρας χρυσῶν. Reg. bm: πηδᾶ γῆ-
ρας χρυσῶν. Sic etiam legit Billius in vetustissimo
codice, quam lectionem probat Combefisius. Si cui
hæc lectio placuerit, ita reddere potest: « Exsiliit se-
nectus, quæ se Spiritui utendam præbuerit. » Hæc
est enim vis verbi κίχρημι, χρῆζω, « commodum
utendum præbeo. » Quin Schol. Reg. bm hæc ha-
bet, quæ in suo codice legisse testatur Billius: Καὶ
ἀλλὰ οὐδὲ αὐτὸς φησιν: Ἰδοὺ κίχρημι τὰς χεῖρας τῷ
Πνεύματι: « Et ubi ipse ait: Ecce manus meas

Spiritu, commendo. »

(29) Μόγος. Sex Regg. et Or. 2, μόλις.

(30) Μορφωθεῖς, etc. « Formam indutus, quæ et
nobis superior, et nostra erat. » Id est, ut exponit
Nicetas, similis nobis, iisdemque, præter peccatum,
obnoxius.

(31) Ἐτέρον. In nonnullis, ἕτερον

(32) Συρδαναρμεῖσθαι. Nonnulli addunt με.

(33) Κατ' αὐτὸν. Sic Regg. bm, ph, Coisl. 4, Or.
2, Jes. et Comb. In ed. κατ' αὐτῶν.

μὲν, συγγινώσκει δέ. Καὶ μετὰ τοῦτο ἐπιστάνα μὲν, Ἀ τὴν δὲ τῆς καθέδρας τιμὴν οὐ δεξάμενον, τῆς αὐτῆς ἐνεκεν αἰτίας, οὐδὲ τὴν τῶν πρεσβυτέρων προτίμησιν, οὐτε ἐμμέλματο, καὶ προσεπήνεσεν, εὐ ποιῶν τῶρον κατηγορηθῆναι μᾶλλον ὑπ' ὀλίγων ἐδόμενος, τῶν ταύτην ἀγνοησάντων τὴν οἰκονομίαν, ἣ τι πρᾶξαι τῷ λόγῳ καὶ τοῖς αὐτοῦ βουλευμασιν ἐναντίον. Καίτοι, πῶς ἂν μᾶλλον εἰδειξεν ἄνθρωπος πάσης θεωρίας καὶ κολακείας κρείττω τὴν ψυχὴν ἔχων, καὶ πρὸς ἐν μόνον βλέπων, τὸν τοῦ καλοῦ νόμον, ἢ περὶ ἡμῶν οὕτω διανοηθείς, οὗς ἐν πρώτοις τῶν ἑαυτοῦ φίλων καὶ συνήθων ἐγνώρισεν;

Ac certe, quonam modo luculentius specimen edere potuisset animi ab omni adulatione et assentatione alieni, solamque honesti legem intuentis, quam ita de nobis, quos in præcipuorum amicorum et familiarium loco numeroque habuit, constituens?

Μ'. Ἐπειτα, τὸ στασιάζον πρὸς ἑαυτὸν μαλάσσει, Β καὶ θεραπεύει λόγους ἱατρικῆς μεγαλόφρονος. Οὐ γὰρ θεωπευτικῶς, οὐδὲ ἀνελευθέρως τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ λίαν νεανικῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς, ὥς ἂν τις οὐ τὸ παρὸν σκοπῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν εὐπειθεῖαν οἰκονομίαν. Ὅρων γὰρ (34) τὸ μὲν ἀπαλὸν, ἐκλυτον καὶ μαλακίζον, τὸ δὲ αὐστηρὸν, τραχύον καὶ ἀπαυθαδιάζον (35), ἀμφοτέρους βοηθεῖ δι' ὀλίγων· ἐπισκεῖται μὲν τὸ ἀντιτυπὲς, στεβρότῃ δὲ τὸ ἀπαλὸν κερασάμενος· ὀλίγα μὲν λόγῳ προσδεύεται, ἔργῳ δὲ τὰ πλείω θυνηθείς πρὸς τὴν θεραπείαν· οὐ τέρχην δουλούμενος, ἀλλ' εὐνοεῖ σπτεριζόμενος· οὐ δυναστεῖα (36) προσχρώμενος, ἀλλὰ τῷ δύνασθαι μὲν, φειδυσθαι δὲ παραγόμενος. Τὸ δὲ (37) μέγιστον, τῷ πάντας ἡγεῖσθαι τῆς αὐτοῦ διανοίας, καὶ ἀπρόσιτον εἰδέναι τὴν ἀρετὴν· καὶ μίαν μὲν ἑαυτοῖς (38) σωτηρίαν ἡγεῖσθαι, τὸ μετ' ἑκείνου τε καὶ ὑπ' ἑκείνου τετάχθαι, ἕνα δὲ κινδύνον, τὸ προσκρούειν ἐκείνῳ, καὶ ἄλλοτρίωσιν ἀπὸ Θεοῦ νομίζειν τὴν ἀπ' ἑκείνου διάστασιν· οὕτως ἐκόντες ὑπεχώρησαν (39) καὶ ἡττήθησαν (40), καὶ ὥς ἤχη βροντῆς ὑπεκλίθησαν, ἄλλος ἄλλον εἰς ἀπολογίαν προφθάνοντες, καὶ τὸ μέτρον τῆς ἀπειθείας εἰς μέτρον μετενεγκόντες εὐνοίας, καὶ τῆς εἰς ἀρετὴν ἐπιδόσεως, ἣν δὴ μόνην ἀπολογίαν ἰσχυροτάτην ἡύρισκον (41)· πλὴν εἰ τις (42) διὰ κακίαν ἀνίατον ἡμελήθη καὶ παρεβρίφη (43), ἐν αὐτῷ ἐν ἑαυτῷ συντριβὴ καὶ καταναλωθῇ, καθάπερ ἰὸς σιδήρου συνδαπανώμενος.

ix vim, ac virtutis incrementum (quam quidem unam firmissimam ipsi satisfaciendi rationem inveniebant) commutantes; præterquam si quis ob deploratam improbitatem neglectus ac projectus est, ut ipse in seipso contereretur atque consumeretur, non secus ac rubigo simul cum ferro consumi solet.

ΜΑ'. Ἐπὶ δὲ τὰ ὅλοι κατα νοῦν εἶχεν αὐτῷ, καὶ D ὥς οὐκ ἂν τις ψήθη τῶν ἀπίστων κάκιστον ἤγνοη, κά-

ac simul temporis illius invidiam vitans, præsertim cum res ejus nondum pacatæ essent, ac adhuc turbarentur, desiderio meo frenum injecti, domique me continui. Quo nomine mecum quidem ille exposulavit, cæterum veniam dedit. Ac postea, cum ad eum venissem, atque eadem de causa cathedræ honorem, insignioremque inter presbyteros honoris locum recusassem, non modo meum hoc factum non inculpavit, sed etiam, ut debuit, comprobavit; atque a nonnullis, qui rationis ipsius ignari erant, fastus insimulari maluit, quam aliquid facere, quod rationi consiliisque suis adversaretur. At

potuisset animi ab omni adulatione et assentatione de nobis, quos in præcipuorum amicorum et fami-

XL. Deinde, eos, qui ab ipso dissidebant, emollit, ac sublimis et excelsæ medicinæ rationibus curat. Non enim adulatorie ac serviliter, sed perquam fortiter et magnifice hoc facit, ut qui non præsentis solum temporis rationem haberet, sed etiam futuram obedientiam procuraret. Nam cum perspiceret, subditorum animos mollitiæ enervari, et nimia austeritate asperos atque contumaces reddi, utrique malo per alterum medetur, duritiam nimirum mansuetudine et facilitate, mollitiem autem gravitate atque animi firmitate temperans; sermone ad animarum curationem haud multum indigens, opera quam plurima perficiens; non callido artificio homines subigens, sed benevolentia sibi concilians; nec imperii potestate utens, sed per indulgentiam, quam in potestate adhibebat, eos alliciens. Quod autem maximi momenti est, omnes mentis acumine ipsi cedebant, eamque ipsius virtutem esse norant, ut ad eam nemo aspirare posset; atque unam hanc demum sibi salutem esse arbitrabantur, si cum ipso, et sub ipso, sese collocarent, unum vero 802 et certissimum periculum, si in ipsius offensionem incurrerent; ab eo etiam disjungi, nihil aliud esse judicabant, quam a Deo abalienari: sic ultro cesserunt, ac manus dederunt, et quasi ad tonitruum sese submiserunt, alius alium ad ipsi satisfaciendum antevertentes, conceptumque prius adversus ipsum odii vim, in non minorem benevolen-

XLI. Postquam autem res ipsius domesticæ ex animi sententia constitutæ sunt, et quemadmodum

(34) Ὅρων γάρ, etc. Nicetas ex Demosthene referi, plerosque in mansuetudine quidem humiles et abjectos, in gravitate autem arrogantes et contumaces haberi. Hanc Demosthenis sententiam in interpretatione sua amplectitur Billius. Faletur tamen Gregorii verba non incommode posse transitive accipi. Addimus et accipiendi esse.

(35) Ἀπαυθαδιάζον. Plares Regg. ac Colb., αἰθαδιάζον. Regg. bm et Pass., αἰθαδιζόν.

(36) Δυναστεία. Reg. ph, Or. 2 et Pass., δυνα-

στασίας.

(37) Τὸ δέ. Sic Regg. a, bm, ph, Or. 2, etc. Deest δὲ in ed.

(38) Ἐαυτοῖς. Tres Regg., αὐτοῖς.

(39) Ὑπεχώρησαν. Comb. addit καλῶς.

(40) Καὶ ἡττήθησαν. Hæc desunt in Reg. e.

(41) Ὑύρισκον. Regg. e, d, ph, εὔρισκον.

(42) Ἠλήν εἰ τις. Regg. e, d, Chrys., Or. 2 et Comb., εἰ μή τις.

(43) Παρεβρίφη. Reg. e, ἀπεβρίφη.

nemo fide carens, virtutisque illius ignarus, unquam arbitraturs esset, majus quidpiam et sublimius animo agitare incipit. Nam cum alii omnes id tantummodo, quod ante pedes est, videant, suaque ut in tuto sint, laborent (si tamen id satis tutum esse potest), nec ulterius progrediantur, nec magni aliquid et strenui, vel cogitatione complecti, vel efficere queant; ipse contra, tametsi cæteris in rebus moderatus esset, in his tamen modum haudquaquam tenet; verum sublato in altum capite, mentisque oculis quoquoersum jactatis, omnes eas orbis partes, quas salutifera Christi doctrina pervagata est, comprehendit. Cum autem videret, magnam illam Dei hæreditatem, ipsiusque doctrina et legibus, atque cruciatibus acquisitam, gentem illam sanctam, regium illud sacerdotium¹⁴, male se habere, atque in sexcentas opiniones et errores distractum esse: atque vineam illam, quæ ex Ægypto, hoc est, ex impia et caliginosa ignorantia, translata et transplantata fuerat¹⁵, quæque ad tam immensam pulchritudinem et magnitudinem pervenerat, ut terram universam operiret, ac supra montes et cedros assurgeret; hanc, inquam, a pravo et agresti apro, id est, a diabolo, labefactatam et pervastatam¹⁶; haudquaquam satis esse judicavit, si hanc calamitatem tacite deploraret, manusque ad Deum duntaxat tolleret, ab eoque, ut urgentia mala depelleret, precibus contenderet, ipse vero interea dormiret; verum faciendum sibi quoque putavit, ut opem

XLII. Quid enim hac calamitate tristius, cum C MBY. Tí γάρ εἶναι τῆς συμφορᾶς ταύτης ἀναρό-
satius esset, ut is, qui sursum spectat, 803 ope-
ram in rem publicam conferret? Uno etenim homine recte aut male se gerente, nihil hinc reipublice portendi; at republica hoc aut illo modo se habente, singulos etiam eodem modo affici necesse esse. Hæc igitur ille publici commodi procurator et antistes secum reputans atque perpendens (quandoquidem tinea ossium est cor sensu præditum, ut Salomoni¹⁷ et veritati placet; atque ut indolentia læta est et hilaris, ita commiseratio tristis et acerba, pectusque conficit diuturna cogitatio); idcirco mœrebat, angebatur, convulserabatur, idem ipsi, quod Jonæ¹⁸, quod Davidi, usu veniebat, animum despondebat, nec, aut somnum oculis, aut dormitationem palpebris concedebat¹⁹: quidquid carni supererat, curis absumebat, quoad huic malo remedium invenisset; divinam et humanam opem, quæ publicum incendium comprimeret, offusamque nobis caliginem discuteret, implorabat.

XLIII. Atque illud quidem unum valde salutiferum excogitat. Nam cum seipsum, quantum fieri

¹⁴ I Petr. II, 9. ¹⁵ Psal. LXXIX 9. ¹⁶ ibid. 14. ¹⁷ Prov. XIV, 50. ¹⁸ Jon. IV, 9. ¹⁹ Psal. CXXI, 4.

(44) *Ti*. In nonnullis, *ἐτι*.

(45) *Kat' αὐτούς*. Sic plures codd. In ed., *καθ' αὐτούς*.

(46) *Διεσπασμένον*. Pass., *διεσπαρμένον*.

(47) *Ταύτην*. In ed. sequitur *δέ*, quod auctoritate codd. delevimus.

(48) *Μόρον αἰεῖν*. Sic Regg. a, bm et dh. In ed., *αἰεῖν μόνον*.

(49) *Υπὲρ δὲ τοῦ κοινού χρῆναι μᾶλλον σπουδάζειν*. Sic Regg. a, d, duo Volsl., Or. 2, et Comb.

των, περινοεῖ τι (44) τῇ διανοίᾳ μείζον καὶ ὀφελότερον. Τῶν γὰρ ὁλλῶν ἀπάντων τὸ ἐν ποσὶ μόνον ὁρῶντων, καὶ τὸ κατ' αὐτούς (45) ὅπως ἀσφαλῶς ἔξει λογιζομένων, εἴπερ τοῦτο ἀσφαλές, παραιτέρω δ' οὐ προΐοντων, οὐδέ τι μέγα καὶ νεανικόν, ἢ ἐννοῆσαι, ἢ καταπράξασθαι δυναμένων· καίτοι τὰλλα μέτριος ὢν, ἐν τούτοις οὐ μετριάζει· ἀλλ' ὑψοῦ τὴν κεφαλὴν διάρας, καὶ κύκλῳ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα περιαγαγών, πᾶσαν εἰσω ποιεῖται τὴν οἰκουμένην, ὅσην ὁ σωτήριος λόγος ἐπέδραμεν. Ὅρῶν δὲ τὴν μέγαν τοῦ Θεοῦ κληῖρον, καὶ τοῖς αὐτοῦ λόγοις, καὶ νόμοις, καὶ πάθεσι περιποιηθέντα, τὸ ἅγιον ἔθνος, τὸ βασιλεῖον ἐσπέραιον, κακῶς διακείμενον, εἰς τε μυρίας βόξας καὶ πλάνας διεσπασμένον (46)· καὶ τὴν ἐξ Αἰγύπτου μετρημένην καὶ μεταπεφυτευμένην ἀμπελον, ἐκ τῆς ἀθήου καὶ σκοτεινῆς ἀγνοίας εἰς κάλλος τε καὶ μέγεθος ἀπειρον προελθοῦσαν, ὡς καλῶσαι πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ὁρῶν καὶ κέδρων ὑπερκεταίνεσθαι· ταύτην (47) πονηρῇ καὶ ἀγρίῳ σὺν, τῇ διαβόλῃ, λευμασμένην· οὐκ αὐταρχεῖς ὑπολαμβάνει θρηγεῖν ἡσυχῇ τὸ πάθος, καὶ πρὸς Θεὸν μόνον αἶρειν (48) τὰς χεῖρας, καὶ παρ' ἐκείνου τὴν κατεγόντων κακῶν λύσιν ζητεῖν, αὐτὸς δὲ καθεσθῆναι· ἀλλὰ τι καὶ βοηθεῖν, καὶ παρ' ἑαυτοῦ συνεισφέρειν ἥτορ δέειν.

quandam afferret, ac de suo aliquid erogaret.

MBY. Tí γάρ εἶναι τῆς συμφορᾶς ταύτης ἀναρό-
τερον, ὑπὲρ δὲ τοῦ κοινού χρῆναι μᾶλλον σπουδάζειν (49) τὸν ἄνω βλέποντα; Ἐνδὲ μὲν γὰρ (50) εὖ πράττοντος, ἢ κακῶς, οὐδὲν τῷ κοινῷ τοῦτο ἐπισημαίνειν· τοῦ κοινού δὲ οὕτως ἢ ἐκείνως ἔχοντος, καὶ τὸν καθ' ἑκάστον ὁμοίως ἔχειν, πᾶσαν εἶναι ἀνάγκην. Ταῦτ' οὖν ἐννοῶν καὶ σκοπῶν ἐκεῖνος (51), ὁ τοῦ κοινού κηδεμὼν καὶ προστάτης (ἐπιθεὶς σὺν ὁστέων καρδίᾳ αἰσθητικῇ, ὡς Σολομῶντι καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ· καὶ τὸ μὲν ἀνάλγητον, εὐθυμον· τὸ δὲ συμπαθὲς, λυπηρόν· καὶ τῆς καρδίας, ἐμμονος λογισμὸς), διὰ τοῦτο ἐσφάδαζεν, ἡνίατο, κατεστρώσκειτο, ἐπασχε τὸ Ἰωνᾶ, τὸ Δαβὶδ, ἀπελέγετο τὴν ψυχὴν, οὐκ ἐδίδοτο ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐδὲ νυσταγμὸν τοῖς βλεφάροις· προσεδάπανα τὸ λειπόμενον τῶν σαρκῶν ταῖς φροντίσιν, ἕως εὐρη τοῦ κακοῦ λύσιν· ἐπιζητεῖ θείαν βοήθειαν, ἢ ἀνθρωπίνην (52), ἥτις στήσει τὸν κοινὸν ἐμπρησμὸν, καὶ τὴν ἐπέχουσαν ἡμᾶς σκοτομαίναν.

·ΜΓ'. Ἐν μὲν οὖν ἐκεῖνο ἐπινοεῖ καὶ λίαν σωτήριον· Συναγαγὼν ἑαυτὸν, ὡς οἶόν τε ἦν, καὶ συγ-

In ed.: ὑπὲρ δὲ τοῦ μᾶλλον χρῆναι σπουδάζειν, quod sic vertit Billius: «Aut pro qua tandem re magis elaborandum ei qui sursum spectat?»

(50) Ἐνδὲ μὲν γὰρ. Galr. addit ἀνδρός.

(51) Ἐννοῶν καὶ σκοπῶν ἐκεῖνος. Sic pures Regg. et Or. 2. In ed., ἐννοῶν ἐκεῖνος, καὶ σκοπῶν.

(52) Ἡ ἀνθρωπίνην. Reg. hñ et Par., οὐκ ἀνθρωπίνην. In nonnullis deest ἢ.

κλείσας τῷ πνεύματι, καὶ πάντας μὲν ἀνθρώπους λογισμοὺς κινήσας, πᾶν δὲ τῶν Γραφῶν (53) βάθος ἀναλεξάμενος, λογογραφεῖ τὴν εὐσέβειαν, καὶ ἀντιθέτοις πάλαις καὶ μάχαις τὸ πολὺ τῶν αἰρετικῶν ἀποκρούεται θράσος· τοὺς μὲν καὶ εἰς χεῖρας ἰόντας, ἀγχεμάχοις ὅπλοις τοῖς ἀπὸ γλώσσης καταστρεφόμενος· τοὺς δὲ πόρρωθεν, βάλλον τοξόυρασι τοῖς ἐκ μέλανος, οὐδὲν ἀτιμότερου (54) τῶν ἐν ταῖς πλαξὶ χαραγμάτων· οὐδὲ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐθνεί, καὶ μικρῷ τούτῳ, νομοθετοῦντος περὶ βρωμάτων, καὶ πομάτων, καὶ προσκαίρων θυσιῶν, καὶ σαρκὸς καθαρισμῶν· ἀλλὰ παντί (55) γένει καὶ μέρει τῆς οἰκουμένης, περὶ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ἐξ οὗ καὶ τὸ σὺ ζεσθαι περιγίνεται. Δεύτερον δὲ (καὶ γὰρ ὁμοίως ἀτελὲς ὁ λόγος πρᾶξις, καὶ λόγος ἀπρακτός), προσετίθει τῷ λόγῳ καὶ τὴν ἐκ τοῦ πράττειν ἐπικουρίαν· τοὺς μὲν ἐπιδημῶν, πρὸς δὲ τοὺς πρσβεύων, τοὺς δὲ καλῶν (56), νοθετῶν, ἐλέγχων, ἐπιτιμῶν, ἀπειλῶν, ὀνειδίζων, προπολεμῶν ἰθύνων, πόλεων, τῶν καὶ ἑκάστον, πᾶν εἶδος ἐπινοῶν σωτηρίας, πανταχόθεν ἰόμενος· ὁ Βεσελεὴλ ἐκεῖνος, ὁ τῆς θείας ἀρχιτέκτων σκηπτής, πάσῃ πρὸς τὸ ἔργον ὕλη καὶ τέχνῃ χρώμενος, καὶ πάντα πλέκων εἰς κάλλους ἐνὸς περισούσιαν καὶ ἁρμονίαν.

divini fabricator tabernaculi²², materiam omnem et artem ad opificium accommodans, 804 atque omnia contexens, ad eximiam quamdam unius operis pulchritudinem et concinnitatem.

ΜΑ'. Τί τᾶλλα χρὴ λέγειν; Ἄλλ' ἤκειν αὐθις ἡμῖν (57) ὁ χριστομάχος βασιλεὺς, καὶ τῆς πίστεως τύραννος, μετὰ πλείονος τῆς ἀσθεσίας καὶ θερμότηρας τῆς παρατάξεως, ὡς πρὸς ἀνταγωνιστὴν λοχυρότερον ἔντος αὐτῷ τοῦ λόγου, κατὰ τὸ ἀκάθαρτον ἐκείνο πνεῦμα καὶ πονηρὸν, ὃ τοῦ ἀνθρώπου λυθὲν καὶ περιπλανηθὲν, πρὸς τὸν αὐτὸν ἀναστρέφει (58) μετὰ πλείονων πνευμάτων εἰσοικισθόμενον, ὥσπερ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἠκούσαμεν. Τούτου γίνεται μιμητής (59) ἐκεῖνος, ὁμοῦ τε τὴν προτέραν ἦσαν ἀνακαλεσόμενος, καὶ προσθήσων τὴν τοῖς πρώτοις (60) παλαίσμασι. Δεινὸν γὰρ εἶναι καὶ σχέτλιον (61), πολλῶν μὲν ἐθνῶν ἐπαρχόντα, πολλῆς δὲ δόξης ἡξωμένον, πάντας δὲ τοὺς κύκλῳ καταστρεφόμενον τῷ κράτει τῆς ἀσθεσίας, καὶ χειρωσάμενον πᾶν τὸ προστυχόν, ἐνὸς ἀνδρὸς, καὶ μιᾶς πόλεως ἦτων (62) ὀφθῆναι, καὶ γέλῳτα ὀφλεῖν, οὐ τοῖς ἀγροῦσι μόνον αὐτὸν προστάταις τῆς ἀθείας, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς ὑπελάμβανε.

ΜΕ'. Τὸν μὲν δὲ Περσῶν βασιλεῖα φασὶν, ἐπειδὴ ποτε κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐστράτευσεν (63), πᾶν μὲν γένος ἀνθρώπων ἐπ' αὐτοῦς ἐλαύνων, παντὶ δὲ ζῶον θυμῷ καὶ φρονήματι, οὐ ταύτῃ μόνον ἐπαίρεσθαι,

²² Hebr. ix, 9. ²³ 1 Tim. iv, 2. ²⁴ Exod. xxxi, 2 sqq.

(53) Πᾶν δὲ τῶν Γραφῶν, etc. « Cum omnem Scripturarum profunditatem scrutatus esset : cum alios omnes Scripturarum sensus deversisset. »

(54) Ἀτιμότερου. Reg. c et Comb., ἀτιμότεροις.

(55) Ἀλλὰ παντί. Sic tres Regg., Or. 2 et Comb. In ed., ἀλλὰ καὶ παντί.

(56) Καλῶν. Pass., παρακαλῶν.

(57) Ἀδὸς ἡμῶν. Sic tres Regg. In ed., ἡμῖν αὐθις.

(58) Ἀναστρέφει. Reg. ph, ἀντεπιστρέφει.

PATROL. GR. XXXVI.

A poterat, collegisset, et cum spiritu conclusisset, atque et omnes humanos sensus excitasset, et altissima quæque Scripturæ loca pervolvisset, piam doctrinam litteris consignat, adversariisque collationibus et præliis ingentem hæreticorum audaciam frangit ac propulsat; eos quidem, qui manus conferre ausi fuerant, armis linguæ cominus contundens; eos autem, qui procul ab eo dissiti erant, sagittis ex atramento confectis feriens, nihilo inferiore iis litteris, quæ in tabulis insculptæ sunt: nec uni tantum et exiguæ Judæorum nationi de cibis et potionibus, et caducis sacrificiis, carnisque purgationibus²³; sed omnibus hominibus, atque omnibus orbis partibus, de veritatis doctrina, ex qua salus comparatur, leges statuente. Deinde, quoniam æque imperfecta res est, actio sermone destituta, et sermo ab actione remotus, idcirco actionis subsidium adjungebat, alios nimirum adiens, ad alios legationem mittens; alios accersens, admonens, arguens, increpans²⁴, minis insectans, probris incessens, pro gentibus, pro urbibus, pro singulis etiam hominibus certamen suscipiens, omne salutis genus excogitans, undecunque medicinam morbo adhibens; Beseleel ille, ille, inquam, 804 atque pulchritudinem et concinnitatem.

XLIV. Quid alia dicere necesse est? Verum enimvero Christi hostis imperator, et fidei tyrannus, cum majori impietate, ac ferventiori acie, utpote cum potentiori adversario rem habiturus, ad nos iterum venit, impuri ac pravi illius spiritus in modum, qui ex hominis corpore pulsus, diuque vagatus, ad eundem rursus cum majori spirituum agmine habiturus redit, quemadmodum in Evangelio habetur²⁵. Hujus ille imitatore se præbet, tum ut cladem prius acceptam sarciret, tum ut prioribus palæstris aliquid adderet. Indignum enim et miserum esse existimabat, cum multas gentes imperio teneret, magnamque gloriam consecutus esset, ac finitimos omnes impietatis robore atque potentia domuisset, ditionisque suæ, quidquid obvium habuerat, subiecisset, ab uno homine, unaque civitate superari, nec solum impietatis patronis, a quibus ducebatur, sed etiam omnibus mortalibus, ut ipsius opinio ferebat, risui esse.

XLV. Persarum quidem regem narrant, cum infinitam quondam hominum cuiusvis nationis multitudinem secum ducens, atque iracundia et audacia servens, in Græciam expeditionem faceret, non eo

²⁵ Luc. xi, 24 sqq.

(59) Μιμητής. « Imitator. » Sic omnes fere codd. In ed., μαθητής, « discipulus. » Pass. ad marg. habet: Ὁμόλογον λέγω· « Valentem dico. »

(60) Πρώτοις. Deest in Reg. ph. In aliis, προτέροις.

(61) Σχέτλιον. Schol. Reg. bm, χαλεπόν. « Perniciosum, grave, difficile. »

(62) Ἦττω. Sic legendum, vel ἦττον, ut in Or. 2. In ed. et in nonnullis codd., ἦττων.

(63) Ἐστράτευσεν. Plures Regg. et Coisl. 2, ἐστράτευσε.

tantum nomine superbia elatum et in minis immodicum fuisse; sed, ut majorem illis terrorem incuteret, per ea etiam, quæ novo et inusitato modo adversus elementa designabat, formidabilem sese reddidisse. Nova quædam terra et novum mare audiebatur novi illius opificis, et exercitus in continenti navigans, ac rursus pedibus mare peragrans, abreptæ item insulæ, et mare verberibus cæsum, cæteraque omnia, quæ vesani exercitus ducisque haud dubium argumentum erant, ignavioribus quidem formidabilia, fortioribus autem ac firmiori animo præditi stulta et ridicula. Hic vero, nihil quidem ulla hujusmodi re opus habebat, cum bellum adversum nos compararet; verum, quod his pejus et perniciosius erat, hoc, et facere, et dicere ferebatur. Posuit in cælum os suum, blasphemiam in excelsum loquens, et lingua ejus transivit in terra²². Pulchre enim David eum ante nos confixit; illum, inquam, qui cælum in 805 terram inclinabat, ac in rerum creaturarum numerum cogebat naturam mundo sublimiorem, quam ne capere quidem res ulla creata potest, tametsi, ob nostri amorem, aliquantisper nobiscum versata sit, ut nos humi jacentes ad seipsam attraheret.

XLVI. Porro cum illustria quidem prima illius facinora fuerint, tum vero illustriora fuere ea certamina, quæ postrema adversum nos habuit. Quænam autem prima dico? Exsilia, fugæ, bonorum proscriptiones, insidias, tam apertæ, quam obscuræ; sermonum illecebræ, ubi occasio se offerebat; vis, ubi verborum blanditiis locus non erat. Alii quidem ab Ecclesiis extrudebantur, qui scilicet fidem orthodoxam ac nostram profitebantur. Alii autem introducebantur, nempe qui pestiferam et exitialem imperatoris doctrinam tenebant, qui impietatis chirographa exigebant, qui his adhuc graviora scribebant. Presbyteri in medio mari combusti; impii belli duces, non Persas superantes, non Scythas in potestatem redigentes, non aliam quamdam barbaricam gentem debellantes; verum Ecclesiis bellum inferentes, in altaribus saltitantes, hominum et victimarum sanguine incruenta sacrificia contaminantes, ac virginum pudorem probro afficientes. idque quam tandem ob causam? Nimirum, ut Jacob patriarcha expelleretur, ipsique Esau ille, ante

A καὶ ἄμετρον εἶναι ταῖς ἀπειλαῖς· ἀλλ' ὥς ἂν μᾶλλον αὐτοὺς καταπλήξειε, φοβερὸν αὐτὸν ποιεῖν, καὶ ταῖς κατὰ (64) τῶν στοιχείων καινοτομίαις. Γῆ τις ἤκουστο ξένη, καὶ θάλασσα τοῦ νέου δημιουργοῦ, καὶ στρατὸς ἤπειρον πλέων, καὶ παζεύων πέλαγος, νῆσοι τε ἀρπαζόμεναι, καὶ θάλασσα μαστιζομένη, καὶ ὅσα τῆς ἐμπλήκτου σαφῶς ἦν στρατιᾶς καὶ στρατηγίας, κατὰπληξίς μὲν τοῖς ἀγεννεστέροις, γέλως δὲ τοῖς ἀνδρικωτέροις καὶ στεβρότεροις τὸ φρόνημα. Ὁ δὲ τοιοῦτου μὲν οὐδενὸς ἔδειτο καθ' ἡμῶν στρατεύων· ὁ δὲ ἦν ἐκείνων χειρὸν καὶ βλαβερώτερον (65), τοῦτο (66) ποῶν καὶ λέγων ἤκουστο. Ἔθετο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτοῦ, βλασφημίαν λαλῶν εἰς τὸ ὕψος, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ διήλθεν ἐπὶ τῆς γῆς. Καλῶς γὰρ αὐτὸν ὁ θεὸς Δαβὶδ πρὸ ἡμῶν ἐστηλίτευσε, B τὸν οὐρανὸν εἰς γῆν κλίναντα (67), καὶ μετὰ τῆς κτίσεως ἀριθμοῦντα φύσιν τὴν ὑπερκόσμιον, ἣν οὐδὲ χωρεῖν ἡ κτίσις δύναται, κἂν μεθ' ἡμῶν τι (68) γένηται λόγῳ φιλανθρωπίας, ἵν' ἡμᾶς ἐλκύσῃ (69) πρὸς ἑαυτὴν χαμαὶ καίμενους.

ulla creata potest, tametsi, ob nostri amorem, aliquantisper nobiscum versata sit, ut nos humi jacentes ad seipsam attraheret.

MC'. Καὶ δὴ λαμπρὰ μὲν αὐτοῦ τὰ πρῶτα νεανεύματα, λαμπρότερα δὲ τὰ τελευταῖα καθ' ἡμῶν ἀγωνίσματα. Τίνα δὴ λέγω τὰ πρῶτα (70); Ἐξορίαι, φυγαί, θημεύσεις, ἐπιβουλαὶ (71) φανεραὶ τε καὶ ἀφανεῖς· τὸ πείθειν, οὐ καιρὸς ἦν· τὸ βιάζεσθαι, τοῦ πείθειν οὐκ ἔντος. Οἱ μὲν ἐξουθεύοντο τῶν C Ἐκκλησιῶν, ὅσοι τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς· οἱ δὲ εἰσαγόμενοι, ὅσοι τῆς βασιλικῆς ἀπωλείας ἐτύγχανον, οἱ τὰ χειρογράφα τῆς ἀσεβείας ἀπαιτοῦντες, οἱ γράφοντες τὰ τούτων ἐτι χαλεπώτερα. Πρεσβυτέρων ἐμπρησμοὶ (72) θαλάττιοι· στρατηγοὶ δυσσεβεῖς, οὐ Περσῶν κρατοῦντες, οὐ Σκύθας χειρούμενοι, οὐκ ἄλλο τι βαρβαρικὸν ἔθνος ἀνακαθαίροντες· ἀλλ' Ἐκκλησιαίς ἐπιστρατεύοντες (73), καὶ θυσιαστηρίων (74) κατορχούμενοι, καὶ τὰς ἀναιμάκτους θυσίας ἀνθρώπων καὶ θυσῶν αἱμασι χραίνοντες, καὶ παρθένων αἰδῶ καθυδρίζοντες. Ἴνα τί γέννηται; Ἴν' ἐξωσθῇ μὲν Ἰακώβ (75) ὁ πατριάρχης, ἀντισταχθῇ δὲ Ἡσαΐ, ὁ μεμιστημένος καὶ πρὸ γενέσεως. Ταῦτα τῶν πρώτων αὐτοῦ νεανευμάτων τὰ διηγῆματα, ἃ καὶ μέχρι τοῦ νῦν κινεῖ

²² Psal. LXXII, 9.

(64) Κατὰ. Deest in Pass.

(65) Βλαβερώτερον. Reg. c, Or. 2 et Comb., βλαβερώτατον.

(66) Τοῦτο. Regg. c, d, addunt xai.

(67) Κλίναντα. Regg. hm, ph et Pass., κλίνοντα.

(68) Κἂν μεθ' ἡμῶν τι, etc. «Tametsi se nobis inclinaverit; nobiscum commercium habuerit,» nostram scilicet naturam assumens. Deest τι in nonnullis.

(69) Ἐλκύσῃ. Or. 2, ἔλκῃ.

(70) Τίνα δὴ λέγω τὰ πρῶτα; Hæc desunt in Reg. ph.

(71) Ἐπιβουλαί. Deest in Regg. a, d, hm, ph.

(72) Ἐμπρησμοί, etc. Alludit ad octoginta presbyteros, qui Nicomediam ad Valentem missi fuerant, quique navibus incensis impositi, morte cru-

D delissima interierunt. Bill. «Marinæ presbyterorum exustiones.»

(73) Ἐκκλησιαίς ἐπιστρατεύοντες. Pass., Ἐκκλησίας ἀνακαθαίροντες. Sebastianus, Manichæus dux exercitus, accusa Alexandriæ pyra, ad ignem denudatas virgines adnotas compellebat, ut se Arianas dicerent. Deinde quadraginta viros acerbissime cruciavit. Ad hanc crudelitatem accessit sacrilega adolescentis ejusdam petulantia, qui altare conscendens, in eo saltavit.

(74) Καὶ θυσιαστηρίων, etc. «Altaribus insultantes: in eorum contumeliam et opprobrium saltantes.» Budæus, «tripudiis debonestantes.»

(75) Ἰακώβ, etc. Per «Jacob, Athanasium» intelligit. Per «Esau, Georgium,» qui, ejecto Athanasio, in ejus locum subrogatus fuerat.

τοῖς πολλοῖς δάκρυον (76) εἰς μνήμην ἰόντα καὶ ἀκούόμενα.

MZ. Ἐπεὶ δὲ πάντα διεξελθὼν, ἐπὶ τὴν ἄσιστον καὶ ἀνεπηρέαστον τήνδε τῶν Ἐκκλησιῶν μητέρα, ὡς δουλωσάμενος, ὥρμησε, καὶ τὸν λειψόμενον ἐν μόνον (77) ζῶτικόν σπινθῆρα τῆς ἀληθείας· τότε πρῶτον ἤσθετο κακῶς βουλευσάμενος. Ὡς γὰρ βέλως ἰσχυροτέρῳ προσπεσὼν, ἀπεκρούσθη (78), καὶ ὡς καλῶς βραγίς, ὑπεχώρησε. Τοιοῦτῳ τῷ προστάτῃ τῆς Ἐκκλησίας ἐνέτυχε, καὶ τοσοῦτῳ προβόλῳ περιβράγεις διελύθη. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα λεγόντων τε καὶ ἁλίστων, τῶν τότε πεπειραμένων, ἔστιν ἀκούειν· ἱστορεῖ δὲ οὐδεὶς, ὅστις οὐ τῶν ἀπάντων. Ἀλλὰ τοσοῦτοι θαυμάζουσιν, ὅσοι τοὺς τότε ἀγῶνας γνωρίζουσι, τὰς προσβολὰς, τὰς ὑποσχέσεις, τὰς ἀπειλὰς, τοὺς ἐκ τοῦ δικαστικοῦ τάγματος προσπεμπομένους (79) αὐτῷ, καὶ πείθειν ἐπιχειροῦντας, τοὺς ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ, τοὺς ἐκ τῆς (80) γυναικωνίτιδος, τοὺς ἐν γυναικὶν ἄνδρας, καὶ ἐν ἀνδράσι γυναῖκας, τοὺς τοῦτο μόνον ἀνδρικοὺς τὴν ἀσέβειαν· οἱ τὸ φυσικὸς ἀπελγαίνειν οὐκ ἔχοντες, ὧς δύνανται (81) μόνον, τῇ γλώσσῃ πορνεύουσι (82) τὸν ἀρχιμάγειρον Ναβουζαρδάν (83), τὰς ἐκ τῆς τέχνης μαχαίρας ἐπαπειλοῦντα, καὶ τῷ οἰκείῳ περὶ πεμπόμενον. Ὁ δὲ μάλιστα μοι τῶν ἐκείνου θαυμάσιον, καὶ οὐδὲ βουλομένῳ παρελθεῖν δυνατόν. τοῦτο δῶσω τῷ λόγῳ συνελών ὅσον ἐνδέχεται.

MH. Τίς οὐκ οἶδε τὸν τηνικαῦτα ὑπαρχον (84), πολλῷ μὲν τῷ οἰκείῳ θράσει καθ' ἡμῶν μάλιστα χρώμενον (ἐπειδὴ καὶ παρ' ἐκείνων ἦν τῷ βαπτίσματι τελεσθεὶς, ἢ συντελεσθεὶς (85)), πλείω δὲ τῶν ἀναγκαίων ὑπηρετοῦντα τῷ ἐπιτάττοντι, καὶ διὰ τοῦ πάντα χαρίζεσθαι, τὸ κράτος αὐτοῦ συντηροῦντα καὶ φυλάττοντα χρονιώτερον; Τοῦτῳ βρέμεντι κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ λεόντειον μὲν τὸ εἶδος προβεβλημένῳ, λεόντειον (86) δὲ βρυχυμένῳ, καὶ μηδὲ προσιτὸν (87) τοῖς πλείοσιν (88), ὁ γεννάδας ἐκείνος εἰσάγεται· μᾶλλον δὲ, εἰσεσιν, ὥσπερ εἰς ἑορτὴν, οὐκ εἰς κρίσιν καλούμενος. Πῶς ἂν ἀξίως διηγῆσάμην, ἢ τὴν τοῦ ὑπάρχου θρασύτητα, ἢ τὴν τοῦ ἀνδρὸς πρὸς αὐτὸν μετὰ συνέσεως ἐνστάσιν; Τί σοι, **P** φησιν, ὧ οὗτος (89), βούλεται, τούνομα προσει-

⁸² Rom. ix, 41.

(76) Δάκρυον. Reg. ph. δάκρυα.

(77) Μόνον. Deest in Reg. c et Pass.

(78) Ἀπεκρούσθη. In quibusdam, διελύθη. In aliis, διεβράχθη, ei dieλύθη.

(79) Προσπεμπομένους. Comb. et Pass., προπεμπομένους, « quos Valens prae-mittebat. »

(80) Τοὺς ἐκ τῆς. Sic tres Regg., Pass. et Comb. In ed., τοὺς ἐκ τοῦ.

(81) ὧς δύνανται. Duo Regg. et Comb., ὧς δύνανται.

(82) Γλώσσῃ πορνεύουσι. Praevaricatio in Deum quoddam fornicationis genus est. Unde David psal. cv, 59, « Fornicati sunt in adinventiōibus suis. » Hic autem Gregorius aulicos, qui fere omnes Ariana haeresi infecti erant, « Spadones » vocat.

A etiam, quam in lucem prod'isset, odio habitus⁸², subrogaretur. Habetis primorum ipsius facinorum historiam, quorum ipsa quoque commemoratio et auditio multis etiamnum lacrymas movet.

XLVII. Ut vero peragratis omnibus oppidis, ad hanc firmam et inoffensam Ecclesiarum matrem se contulit ut eam in potestatem redigeret, ac vitalem illum veritatis igniculum, qui solus supererat, exstingueret; tum primum se malum consilium iniisse sensit. Nam, ut sagitta in durius ac solidius corpus incidens, repulsus est, et rudentis instar effractus, cessit. In talem Ecclesiae antistitem incidit: in tantum scopulum impactus sese inegregit ac dissolvit. Atque alia quidem ex eorum, **806** qui tunc periculum fecerunt, sermone ac commemoratione accipere licet; nemo autem est, qui non haec memoriae prodant. Verum ii demum admiratione afficiuntur, quibus cognita sunt temporis illius certamina, insultus, pollicitationes, minae; illi ex iudicium classe, qui ad eum mittebantur, eumque flectere ac permovere conabantur; illi ex militari ordine; illi ex gynaeceo; illi inter feminas viri, et inter viros feminae, nec virile quidquam praeter impietatem habentes; qui cum naturali modo libidini operam dare nequeant, quod unum possunt, lingua scortantur; ille denique Nabuzardan, coquorum praefectus, artis suae gladios munitans, atque ad ignem sibi congruentem transmissus. Ego vero id, quod ex omnibus ejus laudibus summe admiror, et quod, ne si cupiam quidem, praeterire queam, breviter, quoad ejus fieri **C** poterit, exponam.

XLVIII. Eccei tandem incognitus ille est, qui tunc apud nos praefecti munereungebatur, tum suapte audacia adversus nos praesertim inflammatus (nam ab illis quoque baptismatis aqua tinctus, vel potius, submersus fuerat); tum etiam amplius, quam necesse esset, imperatori subserviens, atque ex eo quod illi omnibus in rebus obsequeretur, diuturnius imperium sibi conservans? Ad hunc, adversus Ecclesiam frementem, leonisque speciem praeseferentem, ac leonis more rugientem, atque ejusmodi, ut a multis ne adiri quidem posset, vir fortis adducitur; imo vero, ingreditur, perinde ac si non ad iudicium, sed ad festum vocaretur. Quoniam autem modo, vel praefecti audaciam, vel Basilii virtutem et sapientiam, eam, inquam, qua ei restitit,

(83) Ναβουζαρδάν. Intelligit « Demosthenem, » quem Valens ad Basilium praemisera, quemadmodum Nabuchodonosor misit Nabuzardan Jerusalem, ut civitatem incenderet.

(84) Ὑπαρχον. Modestus is erat praefectus.

(85) Παρ' ἐκείνων. . . συντελεσθεὶς. Coisl. 2, παρ' ἐκείνων. Ille, juxta Nicetiam, συντελεσθῆναι, id est, quod καταποντισθῆναι, « submergi. » Bill. « Ab illis. . . confectus fuerat. »

(86) Λεόντειον. In quibusdam, λεονταῖον.

(87) Προσιτόν. Or. 2, προσιτῶν.

(88) Τοῖς πλείοσιν. Sic codd. Deest τοῖς in ed.

(89) Σοι. . . ὧ οὗτος. Sic codd. Prave in ed., σοι. . . ὧ οὗτος.

satis digna oratione complectar? Quæ tua est, inquit, ratio, heus tu, nomine illum compellans (nondum enim eum episcopum vocare dignabatur); ut tanto imperatori obsistere audeas, solusque omnium contumaciter te geras? Quorsum, respondit Basilius, hæc oratio spectat, et quamnam hæc contumacia et arrogantia? Nondum enim id satis intelligo. Quoniam, inquit ille, imperatoris religionem minime colis, omnibus aliis jam inclinatis ac superatis. Non enim, inquit Basilius, hæc vult imperator meus, nec rem ullam creatam adorare sustineo, **307** cum et ipse a Deo creatus sim, et deus esse jubeat. Nos vero, inquit ille, quid tandem tibi videmur? Nihilne sumus qui hæc jubemus? Quid igitur? Non magnum et honorificum existimas ad nostras partes adjungi, sociosque nos habere? Ad hæc Basilius: Vos quidem præfecti estis, et quidem illustres, non inficias eo; minime tamen Deo præstantiores. Socios autem vos habere mihi quidem amplum et honorificum sed ut alios quosdam ex his, qui nobis subjecti sunt, insignitur.

XLIX. Hac oratione commotus præfectus, ac majori ira succensus, de subsellio surrexit, atque asperioribus verbis cum eo agere perrexit. Quid? Potestatem hanc non pertimescis? Cur vero pertimescerem, inquit Basilius? Quid fiet? Quid patiar? Quid patieris, intulit ille? Unum e tam multis, quæ meæ sunt potestatis. Quænam hæc, subjungit Basilius? Fac enim intelligamus. Bonorum, inquit ille, proscriptionem, exsilium, cruciatus, mortem. Tum Basilius: Si quid aliud habes, id nobis mittere. Horum enim, quæ adhuc commemorasti, nihil nos attingit. Quonam modo, inquit ille? Quoniam, inquit Basilius, bonorum proscriptio obnoxius non est, qui nihil habet; nisi forte laceris et detritis hisce pannis indiges ac paucis libellis, in quibus omnes mihi facultates et copiæ sunt. Exsilium autem haud cognosco, qui nullo loco circumscriptus sum; ac neque terram hanc, quam nunc incolo, meam habeo, et eam omnem, in quam projectus fuero, pro mea duco; imo, ut rectius loquar, universam terram Dei esse scio, cujus advena ego sum et peregrinus. Jam tormenta quid accipere queant, cum corpus desit, nisi forte primam plagam dixeris? Hujus enim solius penes te arbitrium et potestas est. Mors porro beneficii mihi loco erit; citius enim me ad Deum transmittet, cui vivo et servio, maximeque ex parte mortem obii, et ad quem jam pridem propero.

L. Quo sermone obstupefactus præfectus: Nemo, inquit, me (nomenque suum adjungit), ad hunc usque diem, ita, nec pari verborum libertate, es allocutus. Neque enim, ait Basilius, fortasse in epi-

πὼν (ὁπω γὰρ ἐπισκοποῦν ἡεῖον καλεῖν), τὸ κατὰ τοσοῦτου κράτους τοιμῶν, καὶ μόνον τῶν ἄλλων ἀπανθαδιᾶζεσθαι; Τοῦ χάριν, ὁ γεννάδας φησί, καὶ τίς ἡ ἀπόνοια; Ὁπω γὰρ ἔχω γινώσκουσιν. Ὅτι μὴ τὰ βασιλεῶς θρησκείαις, φησί, τῶν ἄλλων ἀπάντων ὑποκλιθῆναι καὶ ἡττημένῳ. Οὐ γὰρ ταῦτα, ἐφη, βασιλεὺς ὁ ἐμὸς βούλεται· οὐδὲ κτίσμα τι προσκυρεῖν ἀνέχουμαι, Θεοῦ τε κτίσμα τυγχάνων, καὶ θεὸς εἶναι κεκελευσμένος. Ἡμεῖς δὲ τί σοι δοκοῦμεν; Ἡ εὐδὲν (90), ἐφη, ταῦτα προστάττοντες; Τί δαί; οὐ μέγα σοι τὸ μεθ' ἡμῶν τετάχθαι, καὶ κοινωρὺς εἶναι ἡμῶν; Ὑπαρχει μὲν, φησὶν, ὑμεῖς, καὶ τῶν ἐπισφῶν, οὐκ ἀρρήσομαι· οὐκ δὲ Θεοῦ τιμωτέροι. Καὶ τὸ κοινωρὺς εἶναι, μέγα μὲν (πῶς γὰρ οὐ; πλάσμα Θεοῦ καὶ ὑμεῖς), ἀλλ' ὥστε τίνας ἄλλους τῶν ὑμῶν (91) τεταγμένων. Οὐ γὰρ προσώποις τὸν Χριστιανισμὸν, ἀλλὰ πίστει χαρακτηρίζεσθαι. fuerit (quidni enim? ipsi quoque Dei creatura estis); Non enim personarum dignitate sed fide Christianismum insignitur.

ΜΘ'. Τότε δὴ κινήθοντα τὸν ὑπαρχον, ζῆσαι τε πλέον τῷ θυμῷ, καὶ τῆς καθέδρας ἐξαναστῆναι, καὶ τραχυτέροις πρὸς αὐτὸν χρῆσθαι λόγοις. Τί δαί; οὐ φοβῇ τὴν ἐξουσίαν, φησὶν; Μὴ τί γένηται; μὴ δὲ τί πάθω; Μὴ τί; Τῶν πολλῶν ἐν, ἢ τῆς (92) ἐμῆς δυναστείας ἐστίν. Τίνα ταῦτα; γινώσκουσιν γὰρ ἡμῖν. Δήμευσιν, ἐξοπλῶν, βασάνους, θάνατον. Εἰ τί ἄλλο, φησὶν, ἀπέλλει· τούτων γὰρ οὐδὲν ἡμῶν ἀπτεται. Καὶ τὸν εἰπεῖν· Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Ὅτι τοι, ἐφη, δημεύσει μὲν οὐκ ἄλωτος, ὁ μὴδὲν ἔχων, πληρὴ εἰ τούτων χρήσεις (93) τῶν τρυφῶν μου βασιλῶν, καὶ βιβλίων δόξων, ἐν οἷς ὁ πᾶς ἐμὸς βίος. Ἐξοπλῶν δὲ οὐ γινώσκω, ὁ μὴδὲν τόπω περιτράπτω, καὶ μήτε ταύτην ἔχωρ ἐμὴν, ἢν οὐκ ἔχω, καὶ πᾶσαν ἐμὴν, εἰς ἣν ἂν διψῶ· πολλῶν δὲ, τοῦ Θεοῦ (94) πᾶσαν, οὐ πάροικος ἐγὼ καὶ παρεπίδημος. Αἱ βάναι δὲ, τί ἂν λῶσαι, οὐκ ἔντος σώματος, πληρὴ εἰ τὴν πρώτην λέγουσι πλητῆν; Ταύτης γὰρ οὐ μόνος (95) κύριος. Ὁ δὲ θάνατος εὐεργέτης. Καὶ γὰρ θάνατον πέμψεις μὲν πρὸς Θεόν, ὃς ζωὴ, καὶ πολιτεύομαι (96), καὶ τῷ πλείστῳ (97), τέθνηκα, καὶ πρὸς ὃν ἐπελτῶμαι ἀβύρωθεν.

citius enim me ad Deum transmittet, cui vivo et servio, maximeque ex parte mortem obii, et ad quem jam pridem propero.

D N'. Τούτοις καταπλαγίντα τὸν ὑπαρχον, ὁδδεῖς, φάναι, μέχρι τοῦ νῦν οὕτως ἐμὸι διατίθεται, καὶ μετὰ τοσαύτης τῆς παρήρησας, τὸ αὐτοῦ (98) προσθεῖς νομα. Οὐδὲ γὰρ ἐπιστάτω ἰσως, φη-

(90) Ἡ εὐδὲν, etc. Bill. « nihil sane, inquit Basilius, dum hæc jubetis. » Sed perperam hæc verba Basilio tribuit. Codices bm et ph indicant hæc verba esse præfecti. Ad illorum enim codicum oram legitur: « loquente præfecto: Nihilne, » etc. (91) Ὑμῶν. Coisl. 4, Par., Jes., Ὑμῶν. Pass., Ὑμῶν. « qui vobis subjecti sunt. »

(92) Μὴ τί; Τῶν πολλῶν ἐν ἢ τῆς, etc. Reg. Cyr., Μὴτε τῶν πολλῶν ἐν κάμψῃ σε, ἢ τῆς, etc. Quam lectionem probat Combefisius, et vertit: « Ne

unum e multis, quæ meæ sunt potestatis, frangat te, et de sententia dimoveat. »

(93) Χρήσεις. Par., χρήσεις.

(94) Τοῦ Θεοῦ. Sic sex Regg. et Or. 2. In ed. deest, τοῦ.

(95) Μόνος. Pass., μόνος.

(96) Καὶ πολιτεύομαι. Pass. καὶ ὃ πολιτεύομαι.

(97) Πλείστῳ. Chrys. et Pass. addunt, μέγα.

(98) Τὸ αὐτοῦ. « Suum. » Reg. c, τὸ αὐτοῦ, « il- lius, » nempe, « Basilii. »

σιν (99), ἐρέτυχε· ἡ πάντως ἀν τούτων διε-
λέχθη τὸν τρόπον, ὑπὲρ τοιούτων ἀγωνιζόμενος.
Τάλλα μὲν γὰρ ἐπεικεῖς ἡμεῖς, ὑπαρχε, καὶ
πάντος ἄλλου ταπεινότεροι, τοῦτο τῆς ἐντολῆς
κελευσούσης· καὶ μὴ οἷ τοσοῦτ' κράτει, ἀλλὰ
μηδὲ τῶν τυχεύων ἐν (1) τῇ ὁρῶν ἀλπον-
τες. Οὐ δὲ θεὸς τὸ κινδυνεύονον καὶ προκεί-
μενον, τάλλα περιφρονούντες, πρὸς αὐτὸν (2)
μόνον βλέπομεν. Πῦρ δὲ, καὶ ξίφος, καὶ θῆρες,
καὶ οἱ τὰς σάρκας τέμνοντες θυρεὺς, τρυφή
μᾶλλον ἡμῶν εἰσιν, ἢ κατὰ πληγῆς. Πρὸς ταῦτα
ὄβρις, ἀπειλεῖ, ποιεῖ πᾶν ὅ τι οὐκ ἂν ἦ (3) βου-
λομένη σοι, τῆς ἐξουσίας ἀπάλαυς. Ἀκούετω
ταῦτα καὶ βασιλεὺς· ὡς ἡμᾶς γε οὐκ αἰρήσεις,
οὐδὲ πείσεις, συνθεσθαι τῇ ἀσεβείᾳ, κἂν ἀπει-
λῆς χαλεπώτερα.

ΝΑ'. Ἐπειδὴ (4) ταῦτα εἰπεῖν καὶ ἀκοῦσαι τὸν
ὑπαρχον, καὶ τὴν ἐνστασιν μαθεῖν τοῦ ἀνδρὸς, οὕτως
ἀκατάληκτον καὶ ἀήτητον, τὸν μὲν ἐξω πέμψαι
καὶ μεταστήσασθαι, οὐκ ἔτι μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπειλῆς,
ἀλλὰ τινος αἰδοῦς καὶ ὑποχωρήσεως. Αὐτὸν δὲ τῷ
βασίλει προσελθόντα, ὡς εἶχε τάχους, *Ἡγήμεθα*,
βασίλει, εἰπεῖν, τοῦ τῆσδε προβεβλημένου τῆς
Ἐκκλησίας. Κρίττω ἀπειλῶν ὁ ἀνὴρ, λόγων
στερρότερος, πειθεὶς ἰσχυρότερος. Ἄλλοι δὲ
τινα πειρᾶν τῶν ἀγενεστέρων (5)· τοῦτον δὲ, ἡ
βιάζεσθαι φανερώς, ἢ μὴ προσδοκᾶν εἴξειν ταῖς
ἀπειλαῖς. Ἐφ' οἷς, ἑαυτοῦ καταγόνοντα τὸν βασιλέα,
καὶ τῶν ἐγκωμίων τοῦ ἀνδρὸς ἡτηθέντα (θαυμάζει C
γὰρ ἀνδρὸς ἀρετὴν καὶ πολέμιος), μήτε βιάζεσθαι
κελεύσαι· καὶ ταυτὸν τῷ σιδήρῳ παθεῖν, ὅς μαλάσ-
σεται μὲν τῷ πυρὶ, μένει δὲ ὁμοῦ σίδηρος· καὶ τρέψαντα
εἰς θαῦμα τὴν ἀπειλὴν, τὴν μὲν κοινωνίαν (6) οὐ
δέξασθαι, τὴν μετὰ θεὸν αἰσχυρόμενον, ζητεῖν δὲ
ἀπολογίαν, ἥτις εὐπρεπεστάτη· δηλώσει δὲ καὶ ταύ-
την ὁ λόγος.

ΝΒ'. Εἰς γὰρ τὸ ἱερὸν εἰσελθὼν μετὰ πάσης τῆς
περὶ αὐτὸν δορυφορίας (ἦν δὲ ἡμέρα τῶν Ἐπιφα-
νίων, καὶ ἀθροίσμος [7]), καὶ τοῦ λαοῦ μέρος γε-
νόμενος, οὕτως ἀφοσιούται τὴν ἔνστασιν. Ἄξιον δὲ
μηδὲ τοῦτο παραδραμεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔνδον ἐγένετο,
καὶ τὴν ἀκοὴν προσβαλούσῃ τῇ ψαλμῳδίᾳ κατεβρον-
τήθη, τοῦ τε λαοῦ τὸ πέλαιος εἶδος, καὶ πᾶσαν τὴν
εὐκοσμίαν, ὅση τε περὶ τὸ βῆμα (8), καὶ ὅση πλη-
σίον, ἀγγελικὴν μᾶλλον ἢ ἀνθρωπίνην· τὸν μὲν τοῦ
λαοῦ προτεταγμένον (9) ὄρνιον, οἷον τὸν Σαμουὴλ ὁ
λόγος γράφει, ἀκλινῇ καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὴν ὄψιν,
καὶ τὴν διάνοιαν, ὥσπερ οὐδενὸς καινοῦ γεγονότος;

A scopum incidisti. Alioqui hoc prorsus modo disar-
ruisset, pro hujusmodi rebus in certamen veniens.
Nam ceteris quidem in rebus, o praefecte, man-
sueti et placidi sumus, atque 808 omnium abje-
ctissimi, quemadmodum hoc nobis lege praescriptum
est; ac non dicam adversus tantum imperatorem,
sed ne adversus plebeium quidem quemquam et in-
fimi ordinis hominem supercilium attollimus. Verum
ubi Deus nobis periclitatur, ac proponitur, tum de-
mum alia omnia pro nihilo putantes, ipsum solum
intuemur. Ignis autem, et gladius, et bestiae, et un-
gulae carnem lacerantes, voluptati nobis ac deliciis
potius sunt, quam terrori. Proinde contumelias nos
office, comminare, fac igitur quicquid collibneris;
potestate tua frue. Audiat haec etiam imperator;
B nequaquam profecto nos vinctes, nec effices, ut im-
pie doctrinae assentiamur, ne si his quidem atrociora
miniteris.

LI. Haec postquam praefectus dixit, atque audiit,
ipsiusque contentione animi eam esse cognovit,
ut nulla vis eum perterrefacere ac superare posset,
ipsum quidem foras misit, atque ablegavit, non jam
cum iisdem minis, sed cum quadam reverentia et
summissione. Ipse autem, quam celerrime potuit,
imperatorem adiens: Imperator, inquit, ab hujus
Ecclesiae antistite victi sumus. Minis superior est,
sermonibus firmior, verborum blanditiis fortior. Igni
victus alius quispiam tentandus est; huic autem,
aut vis aperte inferenda, aut non exspectandum, ut
minis cedat. Qua de causa, factum suum improbandum
imperator, Basilique laudibus victus (virtus enim
hosti quoque admirationi est), vim ipsi adhiberi
veluit: idemque ipsi accidit, quod ferro solet,
quod quamvis igni emolliatur, ferri tamen naturam
retinet; minisque in admirationem conversis, illius
quidem societatem haudquaquam amplexus est,
quod mutationem erubesceret, ceterum rationem
quaesivit, qua honestissime ipsi satisfaceret, quam
etiam oratio declarabit.

LII. Etenim, cum in templum, universa satellitum
manu stipatus, ingressus fuisset (erat autem Epi-
phaniae dies, coetusque amplissimus), ac inter laicos
locum habuisset, ita se gessit, ut ipsius communio-
nis quodammodo particeps esse videretur. At ne id
quidem praetermittendum est. Postquam enim in-
tus fuit, atque ipsius aures psalmodum cantu, non
secus ac tonitruo quodam personnerunt, plebisque
pelagus vidit, omnemque ordinem et concinnita-
tem, quae tam in sacrario, 809 quam prope sa-
crarium erat, angelicam potius quam humanam;
atque ipsum quidem ante populum recto corpore

(99) Ἰσως, φησὶν. Sic codd. In ed., φησὶν Ἰσως.

(1) Ἐν. In nonnullis, τινί.

(2) Πρὸς αὐτόν. Sic codd. In ed., πρὸς ἑαυτόν.

(3) Ποιεῖ πᾶν ὅ τι οὐκ ἂν ἦ. Sic Regg. a, bm, ph. Or. 2 et Pass. In ed., ποιεῖ πᾶν ὅ τι ἂν ἦ.

(4) Ἐπειδὴ. Reg. c, ἐπεὶ δὲ.

(5) Ἀγενεστέρων. Quatuor Regg., ἀγενεστέρων.

(6) Κοινωνίαν. Communione, fidei societatem.

(7) Ἀθροίσμος. Reg. hu et Coisl. 1, ἀθροίσμος.

(8) Ὅση τε περὶ τὸ βῆμα. Sic codd. Comb. ad-
dit, τέτακτο, vel, τέτακται. « Tam in sacrario, quam
prope clerum et monachos. » Prave in Par. ed.,
ὅση τε περὶ τὸ βόημα.

(9) Προτεταγμένον. Sic quatuor Regg., duo
Coisl. et plures Colb. In ed., προτεταμένον.

stantem, qualem Scriptura Samuelem describit ¹⁰, A nec corpore, nec oculis, nec animo, perinde ac si nihil novi contigisset, ullam in partem se moventem, sed, in cippi modum, ut ita dicam, Deo et altari affixum; eos autem, a quibus cingebatur, cum timore quodam ac reverentia stantes: hæc, inquam, simul atque perspexit (nec enim simile quidquam unquam viderat), humanum quiddam passus est, ejusque oculi et anima vertigine ac tenebris præ timore replentur. Atque id plerisque adhuc obscurum erat et incognitum. Verum cum dona, quorum ipsemet opifex erat, divinæ mensæ offerenda essent, nec quisquam, ut mos ferebat, simul ea caperet, utpote incertum, an ea Basilius accepturus esset, tum manifeste se affectus prodissacrarii ministris vacillantem supposita manu re-

lill. Jam vero quæ ad ipsum imperatorem, et B quanta cum sapientia prolocutus est (cum quidem ille, nescio quo pacto, rursus nobiscum in ecclesiam se contulisset, et intra velum exstulisset, atque in illius conspectum colloquiumque, quod jam pridem expetebat, venisset); quidnam aliud dicendum est, nisi Dei voces eas fuisse, quas, et qui cum imperatore erant, et nos, qui simul ingressi fueramus, audivimus? Hæc est imperatoris erga nos humanitatis origo, ac prima rerum in meliorem statum compositio; hæc occasio maximam impressionis illius, qua tum vexabamur, partem, non secus ac fluctus quosdam, fregit ac dissolvit.

LIV. Sequitur alia narratio, superioribus haudquaquam inferior. Vincebant improbi, atque adversus Basilium exsilium decernitur; nec quidquam eorum, quæ ad eam rem attinebant, desiderabatur. Nox aderat, in promptu currus, in plausu hostes, in luctu pili, nos parati atque alacris viatoris latus cingebamus; nihil denique, quod ad præclaram ignominiarum spectaret, requirebatur. Sed quid accidit? Exsilii decretum Deus rescindit. Nam qui Egypti, adversus Israelitis sævientis, primogenitos **SIO** percusserat ¹¹, idem imperatoris quoque filium morbi plaga afficit. Et quidem qua celeritate illinc exsilii tabulæ, hinc morbi decretum; ac scelerati scriptoris manus inhibetur, et sanctus periculo liberatur, fitque vir pius febris donum, qua imperatoris audacia coercetur. Quid hoc Dei iudicio, vel æquius, vel celerius excogitari potest? Deinde imperatoris filius ægrotabat, affliettoque cor-

δὲ ἀλλ' (10) ἐστηλωμένον, ἐν οὕτως εἶπω, Θεῷ καὶ τῷ βήματι· τοὺς δὲ περὶ αὐτὸν ἐστησάς ἐν φόβῳ τινὶ καὶ σεβάσματι· ἐπειδὴ ταῦτα εἶδε, καὶ πρὸς οὐδὲν παράδειγμα ἡδύνατο (11) θεωρεῖν τὰ ἀρώμενα, ἐπαθεῖ τι ἀνθρώπινον, σκότου καὶ δίνης πληροῦται τὴν ὄψιν καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ θάμβους. Καὶ τοῦτο ἦν τοῖς πολλοῖς ἀδελφόν ἐστι. Ἐπεὶ δὲ τὰ δῶρα (12) τῇ θεῷ τραπέζῃ προσενεγκεῖν ἔδει, ὧν αὐτοῦργος ἦν, συνεπαλάθετο δ' οὐδεὶς, ὥσπερ ἦν ἔθος, ἀδελφὸν ὅν, εἰ προσήσεται (13), τὴν καὶ αὐτὰ τὸ πάθος γνωρίζεται. Περιτρέπεται (14) γάρ, καὶ εἰ μὴ τις τῶν ἐκ τοῦ βήματος ὑποσχὼν τὴν χεῖρα, τὴν περιτροπήν ἐστησε, καὶ κατηνέχθη πτόμα δακρύων ἄξιον. Ἐλέν (15).

NG'. "Α δὲ αὐτὸ διελεσται τῷ βασιλεῖ, καὶ μεθ' ὅσης τῆς φιλοσοφίας (ἐπειδὴ γε αὐτὸς τρόπον τινὰ συνεκκλησιάζας ἡμῖν, εἶπω τοῦ παραπέτασματος αὐτὸν (16) ἐποίησατο, εἰς τε ὅψιν ἦλθε καὶ λόγους, ποθὼν ἐκ πλείονος), τί χεῖρ καὶ λέγειν (17), τί δ' ἄλλα γε, ἡ Θεοῦ φωνάς, αἱ τοῖς περὶ τὸν βασιλέα, καὶ ἡμῖν τοῖς συνεισελθοῦσιν (18), ἀκούσθησαν; Αὕτη γίνεται τῆς τοῦ βασιλέως περὶ ἡμᾶς φιλανθρωπίας ἀρχή, καὶ κατάστασις πρώτη (19)· τοῦτο τὸ λήμμα (20) τῆς τότε διοχλοῦσης ἐπηρείας τὸ πλείστον, ὥσπερ τι ῥεῦμα, διέλυεν

ND'. Ἐτερον δὲ τῶν εἰρημένων οὐκ ἔλαττον. Ἐνίκων οἱ πονηροὶ, καὶ κυροῦνται κατὰ τοῦ ἀνδρός C ἐξορία· καὶ οὐδὲν ἀπὴν τῶν εἰς τοῦτο φερόντων. Ἡ νύξ παρῆν, ὁ δίφρος εὐτρεπῆς, οἱ μισοῦντες ἐν κρότοις, ἐν ἀθυμίᾳ τὸ εὐσεβές, περὶ τὸν πρόθυμον ὁδοπόρον ἡμεῖς, τὰλλα ὅσα τῆς καλῆς ἀτιμίας πάντα πεπληρωται (21). Τί οὖν; Αὖτε ταύτην Θεός. Ὁ γὰρ πατάξας Αἰγύπτου τὰ πρωτότοκα, τραχυνομένης κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, οὗτος καὶ τὸν παῖδα τοῦ βασιλέως θραύει νόσου πληγῇ· καὶ τὸ τάχος ὅσον! Ἐκείθεν τὴ γράμμα τῆς ἐξορίας, ἐντεῦθεν τὸ δόγμα τῆς ἀνθρωπίας· καὶ ἡ χεῖρ ἐπέχεται τοῦ πονηροῦ γραφείως, καὶ ὁ ἅγιος ἀνασώζεται, καὶ γίνεται πυρετοῦ δῶρον ἀνὴρ εὐσεβῆς, βασιλεὺς θρασὺν σωφρονίζοντος. Τί τούτων ἐνδικώτερον, ἢ ταχύτερον; Τὰ δὲ τούτων ἐξῆς· Ἐκαμνεν ὁ παῖς τῷ βασιλεῖ, καὶ πονηρῶς εἶχε τοῦ σώματος· συνέκαμνε δὲ ὁ πατήρ, (καὶ τί γὰρ ὁ D πατήρ (22);) πανταχόθεν ἐπιζητῶν ἐπικουρίαν τῷ

¹⁰ I Reg. xix, 20. ¹¹ Exod. xii, 29.

(10) Ἀ.Λ.Γ. Deest in Or. 2.

(11) Ἡδύνατο. Reg. ph et Coisl. 2, ἡδύνατο.

(12) Δῶρα. « Vasa aurea, » inquit Nicetas, « οὐαῖ ipse fabricatus fuerat.

(13) Προσῆσεται. Schol.: « Ἀναδέχεται Βασιλεῖος; » Basilium acciperet.

(14) Περιτρέπεται. Comb., περιτρέπεται, « titubet, circumagitur. »

(15) Ἐλέν. Id est, ut observat Nicetas, ταῦτα δὲ οὕτως· « Atque hæc ita, » Hæc est vis huius vocis, et commoda transitio, quam prætermisit Billius.

(16) Ἐαυτόν. Comb., αὐτόν.

(17) Λέγειν. Regg. a, c, καὶ λέγειν.

(18) Συνεισελθοῦσιν. Or. 2 et Pass., συνελθοῦσιν.

(19) Κατάστασις πρώτη. Hæc a Billio prætermissa. Budæus: « prima sedatio. » Ista Gregorii verba doctissimo Tillemontio fucum fecere, ut observat Vita Basilii auctor, tom. III novissimæ editionis, in ejus Vita c. 20, n. 8, pag. 404.

(20) Λήμμα. « Animi constantia, » ut exponit Nicetas.

(21) Πεπληρωται. Duo Regg. et Or. 2, πεπληρωτο.

(22) Τί γὰρ ὁ πατήρ. Quatuor Regg. et Or. 2, τί γὰρ ἡ πατήρ.

πίθει, καὶ ἱατρῶν τοὺς ἀρίστους ἐκλεγόμενος, καὶ Ἀ λιταῖς προσκείμενος, εἴπερ ἄλλοτε ποτε, καὶ κατὰ γῆς ἐρρίμμενος. Ποιεῖ γὰρ καὶ βασιλεὺς ταπεινοὺς πάθος· καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν, ἐπεὶ καὶ Δαδὶδ πρό- τερον ταυτὸ (25) ἐπὶ τῷ παιδί πεπονθὼς, ἀναγέ- γραπται. Ὡς δὲ οὐδὲν εὗρισκεν (24) οὐδαμῶθεν τοῦ κακοῦ φάρμακον, ἐπὶ τὴν πίστιν τοῦ ἀνδρός κατα- φεύγει· καὶ δι' ἐαυτοῦ μὲν οὐκ εἰσκαλεῖ, τὸ τῆς ὕδρευς ὑπόγειον (25) ἀσχυρόμενος, ἐτέροις δὲ τὴν πρεσβείαν ἐπιτρέπει τῶν οἰκειοτάτων ἐαυτῷ καὶ φιλάτων. Καὶ δὲ (26) παρῆν, οὐδὲν ἀναδύς (27), οὐδὲ τοῦ καιροῦ κατεξαναστὰς, ὥσπερ ἄλλος τις, καὶ ὁμοῦ τῇ παρουσίᾳ ῥάων ἡ νόσος γίνεταί, καὶ χρη- στωτέρων ὁ πατήρ τῶν ἐλπίδων· καὶ εἰ μὴ τὴν ἄλμην τῷ ποτίμῳ ὕδατι συνεκράσεν, ὁμοῦ τε τοῦτον εἰσκα- λίσας, καὶ τοῖς ἐτεροδόξοις πιστεύσας, καὶ ὕγείας (28) B τυχὼν ὁ παῖς ταῖς τοῦ πατρὸς χερσὶν ἀπεσώθη. Καὶ τοῦτο ἐπιστεύετο (29) παρὰ τὴν τνηκαῦτα παρόντων, καὶ κοινωνούντων τοῦ πάθους.

NE'. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ τῷ ὑπάρχῳ μικρὸν ὑστερόν φασι συμβῆναι. Κάμπτει καὶ τοῦτον ταῖς τοῦ ἀγίου χερσὶν συμπεσοῦσά τις ἀβρόστια. Καὶ ὄντως πληγὴ τοῖς εὖ φρονούσι παιδεύμα γίνεται, καὶ κρείττων εὐημε- ρίας πολλάκις κακοπάθεια. Ἐκαμιν, ἐδάκρυεν, ἐδυσφόρει, προσέπεμπεν (30), ἡντιβόλει. Τὴν ἀπο- λογίαν ἔχεις, ἐβδα, δὲς σωτηρίαν. Καὶ μὲν τοι καὶ τυγχάνει ταύτης, ὡς αὐτὸς τε (31) ὠμολόγει, καὶ πολλοὺς ἐπειθε τῶν οὐκ εἰδόντων· οὐ γὰρ ἐπαύετο τὰ ἐκείνου καὶ θαυμάζων καὶ διηγούμενος. Ἄρ' οὖν τὰ C μὲν πρὸς ἐκείνους αὐτῷ τοιαῦτα, καὶ εἰς τοῦθ' ἤκου- τα τέλους (32). Τὰ τε πρὸς ἐτέρους ἐτέρως, ἢ περὶ μικρῶν, ἢ μικρὰ πεπολέμηται, ἢ μετρίως περιλοσό- φηται (33), ἢ σιγῆς ἀξίως, ἢ οὐ λαν ἐπαινετῶς; Οὐ μὲν οὖν· ἀλλ' ὁ κινήσας ποτὲ τὴν Ἰσραὴλ Ἄδερ τὸν ἀλιτήριον, οὗτος κινεῖ καὶ τούτῳ τὸν τῆς Ποντι- κῆς μίτρας ὑπαρχον (34)· προφάσει (35) μὲν, ὡς ὑπὲρ γυναικὸς τινὸς ἀγανακτοῦντα, τὸ δ' ἀληθὲς τῆς ἀσεθείας ὑπερμαχοῦντα, καὶ κατὰ τῆς εὐσεθείας ἱστάμενον. Ἐὼ τὰλλα ὅσα (36) καὶ οἷα κατὰ τὸν ἀνδρὸς ἐξέδρισε, ἴσον δὲ εἰπεῖν, καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ, πρὸς ὅν, καὶ δι' ὃν ὁ πόλεμος· ὃ δὲ μάλιστα καὶ τὸν ὀδριστην ἥσχυνε, καὶ τὸν ἀγωνιστὴν ὤψασεν, εἴπερ τι μέγα καὶ ὠφελὲν ἢ φιλοσοφία, καὶ τὸ κρατοῦντα τῶν πολλῶν ταύτῃ φαίνεσθαι, τοῦτο δώσω τῷ λό- γῳ (37).

²² II Reg. xii, 16. ²³ III Reg. xi, 14.

(25) Ταυτὸ. In nonnullis, ταυτὸν. Idem olim Davidi contigisse ob filii morbum narrat Scriptura.

(24) Εὗρισκεν. Coisl. 2 et Pass., ἤρρισκεν.

(25) Ὑπόγειον. Quatuor Regg. et Or. 2, ὑπό- γιον.

(26) Καὶ δὲ. Coisl. 2 et Comb., καὶ ὧς.

(27) Ἀναδύς. Quinque Regg., Coisl. 2 et Pass., ἀναδυεῖς.

(28) Ὑγείας. In quibusdam, ὕγείας.

(29) Ἐπιστεύετο. Sic duo Coisl. In Or. 2, ἐπί- σταυτο. In ed., ἐπιστεύετο.

(30) Προσέπεμπεν. Regg. d et ph, προσέπιπεν, « prociidebat. »

(31) Αὐτός τε. Reg. c, αὐτός γε.

pore erat; pater etiam, utpote pater, simul aegro animo urgebatur, remedium undecunque morbo conquirens, atque optimos quosque medicos seli- gens, ac precibus, ut si alias unquam, incumbens, humique provolutus. Nam reges quoque humiles et obiectos reddit calamitas: nec mirum, cum Da- videm etiam prius ob filii morbum eodem modo affectum fuisse Scriptura testetur²². Cum autem huic malo medicinam nullam inveniret, ad Basilii fidem confugit: et quoniam, ob contumeliam re- cens ipsi illatam, eum suo nomine accersere prae pudore non auderet, alius, quos arctissima familia- ritate et benevolentia devinctos habebat, hanc le- gationem committit. Ille vero nihil cunctatus, nec, quod fortasse alius fecisset, adversus tempus in- sultans, confestim adfuit, atque ad ejus adventum statim levior sit morbus, ac meliorem spem pater animo concipit; et certe, nisi salisam aquam dulci admiscuisset, simul videlicet et ipsum advocans, et

LV. Idem autem et ipsi praefecto non multo post accidisse narrant. Nam hunc quoque morbus quis- piam oboritur, viri sancti manibus subternit. Et quidem profecto plaga cordatis hominibus doctrina efficitur, ac plerumque prospero rerum successu po- tior ac praestabilior est afflictio. Aegro corpore erat, illacrymabat, distorquebatur, Basilium accersebat, obsecrabat. Satisfactionem habes, clamabat, da salu- tem. Et quidem hanc consecutus est, ut et ipse fale- batur, et multis hujus rei ignaris persuadebat; ne- que enim illius virtutes admirari ac praedicare de- sinebat. At hujusmodi quidem fortasse ea, quae cum illis egit, fuerunt, eumque finem habuerunt; caete- rum **811** vero cum aliis alio modo se gessit, aut parvis de rebus, aut parum egregie dimicavit, aut non ita magnam exhibuit constantiam, nec ut homi- num commemorationem, aut certe insignem lau- dem, mereretur? Minime sane. Verum li, qui ne- farium illum Adad adversus Israellem olim provoca- vit²³, idem contra hunc quoque Ponticæ provinciae praefectum excitavit; hoc quidem praetextu, quasi mulierculæ ejusdam causa stomacharetur, sed re vera impietatis defensionem suscipiens, ac pieta- tem oppugnans. Mitto alias omnes contumelias, quibus Basilium vexavit, quod perinde est, ac si Deum dicerem, adversus quem, et ejus causa bel-

(32) Τέλους. Regg. a et ph, τέλος.

(33) Ἡ μετρίως περιλοσόφηται. « Aut non egre- gie philosophatus est: aut non ita magnam exhi- buit constantiam. » Agitur enim hic non de verbis, sed de animi constantia. Unde non recte Bill. « aut non sapienter disseruit. »

(34) Ὑπαρχον. Is Ponti praefectus erat Eusebius, qui calumniis Basilium inurebat.

(35) Προφάσει. Regg. bm, ph et Or. 2, πρόσφασιν.

(36) Ἐὼ τὰλλα ὅσα. Sic duo Coisl., Or. 2, Pass., etc. In ed., ἐὼ τὰλλα καὶ ὅσα, etc.

(37) Τοῦτο δώσω τῷ λόγῳ. Haec desunt in Reg. d et Or. 2.

lum gerebatur. Quod autem, et eum, qui contumeliam inferebat, maxima ignominia affecit, et pugilem nostrum summopere extulit (si modo magnum quiddam et excelsum existimandum est philosophia, et hujus laude vulgus anteire), id oratione prosequar.

LVI. Muljeri cuidam amplissimo loco natae, cuius maritus haud pridem extremo vitae die functus erat, iudicis assessor vim afferebat, invitamque ad nuptias pertrahebat. Illa autem, cum nulla ratione hanc vim effugere posset, consilium capit, non majoris audaciae, quam prudentiae plenum. Ad sacram etenim mensam confugit, Deumque adversus hanc injuriam propugnatores sibi adoptat. Quid igitur, per Trinitatem ipsam! ut forensi quoque dicendi genere nonnihil inter laudes utar, faciendum fuit, non dico Magno Basilio, qui his de rebus leges quoque omnibus statuerat, sed alii cuiquam longe illo inferiori, modo tamen sit sacerdotio praeditus? Quid aliud, nisi ut eam assereret, retineret, omni cura tueretur, Dei clementiae, et legi, quae altaribus honorem haberi jubet, manum porrigeret, omnia denique prius faceret et pateretur, quam ut inhumanius ullum adversus eam consilium iniret, sicque et mensam sacrosanctam, et fidem etiam illam, cum qua supplex erat, contumelia afficeret? Nequaquam, inquit superbus iudex; sed omnes imperio meo cedere, ac Christianos leges suas prodere oportet. Ille igitur supplicem deposcebat; hic omni vi retinebat. Ille rursum furore concitatur, ac magistratus quosdam mittit, qui sancti viri cubiculum perscrutarentur, ignominiae causa potius id faciens, quam quod ejusmodi quidquam necesse esset. Quid ais? Domumne illius, qui ab omni libidinis motu liber est, quem angeli **812** complectuntur, quem vel solum intueri feminæ reformidant? Nec eo contentus, ipsum insuper adesse, et causam dicere jubet, neque id placide et humane, sed quasi unum ex iis, qui capitis dammati sunt. Atque ipse quidem aderat. Ille autem ira et arrogantia plenus pro tribunali sedebat. Stabat Basilius, quemadmodum Jesus meus, Pilato judicante. Cunctabantur porro fulminæ, Deique gladius adhuc exacuebatur, et differebatur; arcus quoque ita contendebatur, ut tamen retineretur, praenitentiae videlicet tempus ac locum aperiens. Hoc enim apud Deum in more atque usu positum est.

LVII. Age vero, alterum persecutoris et athletæ certamen specta. Ille pallium detrahi et lacerari jubebat; iste: *Exuam praeterea, si ita lubet, etiam tunicam*. Ille eum; qui carnis expers erat, verberatorum se minabatur: iste corpus submitebat. Ille, se ungulis laceraturum; at iste: *Hujusmodi laniatione*, inquit, *medicinam hepatis afferes, magnopere, ut*

ΝΖ'. Γυναῖκά τινα τῶν ἐπιφανῶν ἐξ ἀνδρὸς οὐ πρὸ πολλοῦ τὸν βίον ἀπολιπόντος, ὁ τοῦ δικαστοῦ συνέδρος ἐβιάζετο, πρὸς γάμον ἱλαυν ἀπαξιῶσαν. Ἡ δὲ οὐκ ἔχουσα, ὅπως διαφύγῃ τὴν τυραννίδα, βουλὴν βουλευέται, οὐ τολμηρὰν μᾶλλον ἢ συνετήν. Τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσφεύγει, καὶ θεὸν ποιεῖται προστάτην κατὰ τῆς ἐπιτηρείας (38). Τί οὖν εἰποι εἶναι, ὡς πρὸς τῆς Τριᾶδος αὐτῆς (ἐν εἰπω τι καὶ δικανικῶς μεταξὺ τῶν ἐπαλίων)! μὴ ὅτι τὸν μέγαν Βασίλειον, καὶ τῶν τοιοῦτων ἅπασιν νομοθέτην, ἄλλον δὲ τινα τῶν πολλῶν μετ' ἔκεινον, ἱερὰ δὲ ὅμοι; Οὐκ ἀντιποιεῖσθαι, κατέχειν, κήδεσθαι, χεῖρα δρέγειν θεοῦ φιλανθρωπίᾳ, καὶ νόμῳ τῷ τετιμηκότι θυσιαστήρια; οὐ πάντα δρᾶσαι καὶ παθεῖν ἐθέλῃσαι πρότερον, ἢ τι βουλευσασθαι κατ' αὐτῆς ἀπάνθρωπον, καὶ καθυβρίσαι μὲν τὴν ἱερὰν τραπέζαν, καθυβρίσαι δὲ τὴν πίστιν μεθ' ἧς ἱκέτευεν (39); Οὐ, φησὶν ὁ κενὸς (40) δικαστὴς· ἀλλ' ἡτῶσθαι χρὴ πάντας (41) τῆς ἐμῆς δυναστείας, καὶ προδόντας γενέσθαι Χριστιανὸς τῶν οἰκείων νόμων. Ὁ μὲν ἐξήτει τὴν ἱκένιν· ὁ δ' ἔχγετο κατακράτος. Ὁ δ' ἐξεμαίνετο, καὶ τέλος πέμπει τινὰς τῶν ἐπ' ἐξουσίας, τὸν τοῦ ἁγίου κοιτωνίσκον ἐξερευνήσοντας, οὐ κατὰ χρεῖαν μᾶλλον, ἢ ἀτιμίαν. Τί λέγεις; Οἶκον ἐκείνου τοῦ ἀπαθοῦς, ὃν (42) περιέπουσιν ἄγγελοι, ὧς καὶ προσβλέπειν δύνουσι (43) γυναῖκες; Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν παρῆναι καὶ ἀπολογεῖσθαι κελεύει· οὐδὲ ἡμέριως καὶ φιλανθρωπῶς, ἀλλ' ὡς ἓνα τῶν κατακρίτων. Καὶ ὁ μὲν (44) παρῆν· ὁ δὲ (45) προὐκάθητο, γέμων θυμοῦ καὶ φρονήματος. Εἰστέχει δὲ, οἷον ὁ ἐμὸς Ἰησοῦς, Πιλάτου κρίνοντος. Οἱ κεραυνοὶ δὲ ἡμέλουν, ἡ δὲ τοῦ θεοῦ μάχαιρα ἐστειλοῦτο ἐπὶ (46), καὶ ἀνεβάλλετο· καὶ τὸ τέξον ἐνεταίνετο μὲν, κατείχετο δὲ, τῇ μετανοίᾳ καιρὸν ὑπανοίγον. Ὅστις (47) δὴ τοῦ θεοῦ νόμος.

NZ'. Ἀθρεῖ δὲ πάλιν ἐτέραν ἀγωνιστοῦ καὶ διώκτου. Τὸ περιανγχνίον ῥάκος σφενδονᾶσθαι προσέταττεν· ὁ δὲ, Προσαποδόσσομαι (48) σοι, φησὶν, εἰ βούλει, καὶ τὸ χιτῶνιον. Τύπτειν ἡπεῖλει τὸν ἀσάρχον· ὁ δὲ ὑπέκυπτε. Ξεῖν (49) τοῖς θυξιν· ὁ δὲ, Ἰατρύνεις, φησὶ, τὸ ἥπαρ, ὁρῶς ὅπως με κατατρήχον τοῖς τοιοῦτοις θεραπεύων (50) σπαρά-

(38) Ἐπιτηρείας. Sic plures Regg., Or. 2 et Comb. In ed., ἐπιτηρείας.

(39) Ἰκέτευεν. Reg. c, ἱκέτευσεν.

(40) Κενός. « Vanus. » Sic Regg. c, ph, duo Coisl., etc. In ed., κενός, « novus. »

(41) Χρὴ πάντας. Sic. Regg. bm, ph, Chrys., Coisl. 2, Or. 2, Par. et Pass. Deest πάντας in ed.

(42) Ἀπαθούς, ὃν. Sic codd. Prave in ed., ἀπαθούς, ὃ.

(43) Οὐκ οὐρασι. « Verentur, non audent. » Sic Regg. bm, ph, duo Coisl., Or. 2, Par., Jes., Pass., Comb., etc. In ed., οὐρασι, « habitant. »

(44) Καὶ ὁ μὲν. Sic Reg. ph. Deest καὶ in edit.

(45) Ὁ δὲ. Sic tres Regg., Coisl. 2, Chrys., Par., etc. Prave in ed., οὐδὲ.

(46) Ἐπὶ. Reg. ph addit, τε.

(47) Ὅστις. Reg. bm et Or. 2, Ὅσπερ. Alii, ὡσπερ et ὅπερ.

(48) Προσαποδόσσομαι. In nonnullis, συναποδόσσομαι.

(49) Ξεῖν. Or. 2 et Comb., ξύειν

(50) Θεραπεύων. Plures Regg., Or. 2, Par., Pass., θεραπεύσεις.

γῆραςιν. Οἱ μὲν οὖν ἐν τούτοις ἦσαν. Ἡ δὲ πόλις, ὡς ἦσθετο (51) τοῦ κακοῦ, καὶ τοῦ κοινοῦ πάντων κινδύνου (κινδύνου γὰρ ἕκαστος ἑαυτοῦ τὴν ὕβριν ταύτην (52) ἐνόμιζεν), ἐκμαίνεται πᾶσα καὶ ἀνάπτεται· καὶ ὡς καπνοῦ σμήνος (53) κινήσαντος, ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ διεγείρεται καὶ ἀνίσταται, γένος ἅπαν, καὶ ἡλικία πᾶσα, οἱ περὶ τὴν ὀπλοποιητικὴν καὶ βασιλείου ἱστορυγικὴν μάλιστα. Καὶ γὰρ εἰσι περὶ τὰ τοιαῦτα (54) θερμότεροι, καὶ τὸ τολμᾶν ἐκ τῆς παρρησίας ἔχοντες. Καὶ πᾶν ἦν ὄπλον ἐκάστω, τὸ παρὸν ἐκ τῆς τέχνης, ἔστε τι ἄλλο τῷ καιρῷ τύχοι σχεδιασθέν. Αἱ δ' ἄρ' ἐν χερσίν, οἱ λίθοι προβεβλημένοι, τὰ βότρυα εὐτρεπῆ, δρόμος ἁπάντων εἰς, βοή μία, προθυμία κοινή. Θυμὸς, ὁ δεινὸς ὀπλίτης, ἡ (55) στρατηγός. Οὐδὲ γυναῖκες ὁπλοὶ τῆνικαῦτα, τοῦ καιροῦ θήγοντος· μελίσαι δ' ἦσαν αὐταῖς αἱ χειρίδες· αἱ οὐδὲ γυναῖκες ἔμενον ἔτι, τῷ ζήλῳ βωσθεῖσαι, καὶ εἰς ἀνδρῶν (56) θάρσος (57) μεταλλαττόμεναι. Βραχὺς ὁ λόγος· μερίζεσθαι τὴν εὐσέβειαν ὄντο, εἰ τοῦτον διέλοινο· καὶ οὗτος αὐτοῖς εὐσεβέστερος ἦν, ὃς πρῶτος ἐπιβαλεῖ χεῖρα τῷ τολμητῇ τῶν τοιούτων. Τί οὖν ὁ σοδαρὸς (58) ἐκείνος καὶ θρασὺς δικαστής; Ἰκέτης ἦν, ἔλεινός, ἀθλιός, τίνος οὐ ταπεινότερος; ἕως ἐπιτρανέις ὁ χωρὶς αἵματος μάρτυς, καὶ χωρὶς πληγῶν στεφανίτης, καὶ βίᾳ τὸν λαὸν κατασχών αἰδοὶ κρατηθέντα, τὸν ἰκέτην ἑαυτοῦ (59) καὶ ὕβριστὴν διεσώσατο. Ταῦτα ὁ τῶν ἀγίων θεός, ὁ ποιῶν πάντα καὶ μετασχευάζων ἐπὶ τὸ βέλτιον, ὁ τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιτασσόμενος, ταπεινοῖς δὲ χάριν ἐπιμετρῶν. Τί δὲ οὐκ ἔμελλεν ὁ τεμνὸν βάλασσαν, καὶ ποταμὸν ἀνακόψας, καὶ στοιχεῖα τυραννήσας, καὶ χειρῶν ἐκτάσει τροπαιὰ στήσας, ἵνα διασώσῃ λαὸν φυγάδα, καὶ τοῦτον ἐξαίρῃσεσθαι τῶν κινδύνων; mutat, qui superbis resistit, et humilibus gratiam abundanter tribuit⁵⁰. Quidni autem is, qui mare acidit, et fluminis cursum inhibuit, et elementis vim attulit, et manuum extensione trophæum erexit, ut fugitivo populo saluti esset, hunc etiam a periculis extraheret?

NH. Ὁ μὲν δὲ κοσμικὸς πόλεμος ἐνταῦθα ἐτελεύτησε, καὶ πέρας εἶχεν ἐκ θεοῦ δεξιόν, καὶ τῆς ἐκείνου πίστεως ἄξιον. Ἀρχεται δὲ ὁ πόλεμος ἐν θένδε ἡδὴ τῶν ἐπισκόπων, καὶ τῶν ἐκείνοις συμμάχων· οὐ πολλὸν μὲν τὸ ἄδοξον, πλείων (60) δὲ ἡ βλάβη τοῖς ἀρχομένοις. Τίς γὰρ ἂν τοὺς ἄλλους πείσειε μετριάξεν, οὕτω τῶν προσεστώτων διακειμένων; Εἶχον μὲν γὰρ οὐδ' ἐκ πλείονος ἐπεικῶς πρὸς αὐτὸν, τριῶν ὄντων τῶν ὑπαίτιων. Οὐτε γὰρ τῷ τῆς πίστεως λόγῳ συνέβαινον, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη τοῖς πληθεσι βιαζόμενοι· οὐτε τὴν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ (61) μικροψυχίαν τελείως καταλέλυκασιν (62)· καὶ τὸ παρὰ πολλὸ τῆς δόξης κρατεῖσθαι, πάντων βαρύτερον ἦν αὐτοῖς, εἰ

A vides, me prementi. Aque hi quidem in his erant. Civitas autem, simul atque huiusmodi malum ac commune periculum rescivit (periculum enim suum quisque ipsius contumeliam esse existimabat), tota furore corripitur, atque incenditur; ac, velut fumo apum examen movente, certatim omnes cujuslibet generis atque ætatis excitantur et exsurgunt, ac præsertim armorum opifices, imperatorique textores. Nam hi in huiusmodi rebus ferventiores sunt, atque, ob libertatem ac licentiam qua fruuntur, ad audendum paratiores. Unicuique porro teli loco erat, vel quod ars offerebat, vel quod in re præsentī tumultuarie consecratur. Faces in manibus, saxa, fustes in promptu, unus omnium cursus, unus clamor, communis animorum alacritas: furor, miles vehemens, imo belli dux. Ne mulieres quidem tunc temporis inermes erant, hac nimirum occasione animos earum exacuente; radii autem ipsis hastarum loco erant; imo, nec mulieres jam manebant, quippe quas zelus roborasset, atque ad virilem fortitudinem animique magnitudinem traduxisset. Quid plura? Pietatem omnes ita demum inter se partituros censebant, si ipsum dividerent ac discerperent; atque in majorem apud eos pietatis laudem habiturus videbatur, qui primus in eam, qui tantum facinus aggressus esset, manum injecisset. Quid igitur **813** audax ille et insolens iudeus? Supplex erat, miserabilis, calamitosus, quovis homine defection, quoad in conspectum prodians ille incruentus martyr, et sine plagis coronatus, ac populum pudore victum vi retinens, supplicem suum et vexatorem a periculo vindicavit. Hæc sanctorum Deus, qui omnia facit, atque in melius commutat, qui superbis resistit, et humilibus gratiam abundanter tribuit⁵⁰. Quidni autem is, qui mare

LVIII. Hic quidem mundanum bellum finem accepit, exitumque habuit, Deo favente, lætum atque felicem, qualemque illius fides merebatur. Hinc vero jam initium sumit episcoporum, et eorum, qui socios se ipsis adjunxerant, bellum; bellum, inquam, tum per se admodum turpe et ignominiosum, tum subditis ipsis magis perniciosum. Quis enim alios ad modestiam inducere queat, cum ipsi præsules sic se affectos præbeant? Ac tres quidem erant causæ, cur multi etiam pridem parum leni erga eum animo essent. Prima, quod in fidei negotio cum eo minime consentiebant, nisi quantum id ipsis, cogente multitudine, necessario fa-

⁵⁰ Jac. iv, 6.

(51) Ὡς ἦσθετο. Sic Regg. bm et ph. In aliis, ὡς ἦσθεντο. Pass., ὡς ἦσθετο τοῦ κακοῦ τὴν ἐπιβουλήν, καὶ, etc., « ut mali insidias persensit, » etc. In ed. deest ὡς.

(52) Ὑδριν ταύτην. Sic sex Regg. et Pass. Deest ταύτην in edit.

(53) Σμήνος. Sic quatuor Regg., duo Coisl. et Pass. In ed., σμήνος.

(54) Περί τὰ τοιαῦτα. Sic septem Regg., Or. 2 et Pass. In ed., περί ταῦτα.

(55) Ὀπλίτης, ἡ. Or. 2, ὀπλίτης ἦν.

(56) Ἀνδρῶν. Reg. ph, ἀνδρός.

(57) Θάρσος. Duo Regg., θράσος.

(58) Σοδαρός. Reg. ph, σωδαρός.

(59) Ἐαυτοῦ. In quibusdam, αὐτοῦ.

(60) Πλείων. Reg. a, πλείστον.

(61) Τῇ χειροτονίᾳ. Deest τῇ in Reg. a.

(62) Καταλέλυκασιν. In nonnullis, καταλέλυκα-

ciendum erat. Altera, quod dolorem, ex ipsius electione conceptum, nondum omnino ex animis ejeterant. Postrema, quod se longe multumque ab eo gloria superari acerbissime ferrent, tametsi id confiteri turpissimum esset. Orta est et alia quædam similitas, quæ hæc omnia redulceravit. Nam cum patria nostra in duas provincias et metropoles divisa esset, ac multa ex priori novæ metropoli adjungerentur, ea de causa inter illos dissidium excitatum est. Ille enim æquum esse dicebat, ut, cum publicis diocesisibus, nostræ quoque simul dividerentur; ob eamque causam eas parœcias, quæ novæ provinciæ nuper adjunctæ fuerant, ut jam ad se attinentes, atque ab illo distractas, vindicabat. Hic contra veteri consuetudini, atque huic divisioni, quæ olim a Patribus facta fuerat, inhærebat. Atque hæc contentione permulta mala, partim jam contingebant, partim impendebant. Subtrahabantur conventus a novo metropolitā, proventus diripiebantur; **§14** Ecclesiarum presbyteri, alii quidem sermonum blanditijs alliciebantur, alii vero immutabantur. Ex quo illud contingebat, ut Ecclesiarum negotia deterius se haberent, utpote quæ in partes ac studia scinderentur. Homines quippe novarum rerum studio quodammodo delectantur, ac libenti animo noxas suas obiter elucrantur; faciliusque est constituta labefactare, quam labefactata in pristinum statum reducere. Quod autem illum magis in furorem agebat, Taurici redditus erant, qui ab ipso quidem in transitu cernebantur, ad Carsariensem vero devehebantur, ac sancti Orestis proventus colligere, magni æstimabat: adeo ut ipsius etiam iter facientis mulos aliquando corripuerit, ac, ne ultra progredirentur, cum prædatoria manu prohibuerit. Et quam speciosus his rebus prætextus adhibebatur! Filii spirituales, et animæ, et fidei doctrina, cæteraque hujusmodi cupiditatis inexplibilis integumenta (res inventu perfacilis), itemque illud: Tributum hæreticis pendendum non esse: quisquis enim molestiam exhibebat, in hæreticorum numero habebatur.

LIX. Nec tamen ille Dei sanctus, ac supernæ Jerusalem vere metropolites, aut cum iis, qui errabant, abductus est, aut hoc dissimulare ac negligere sustinuit, aut parvum hujus mali remedium excoxit. Sed perspicimus, quæso, quam magnum et admirandum, et illius, quid enim aliud dicam, anima dignum. Etenim dissidium hoc in Ecclesiæ commodum et incrementum convertit, atque hanc

(63) Ἐγένετο. Tres Regg., Coisl. 2, aliique plures, ἐπαγένετο.

(64) Ἡμῶν. Deest in tribus Regg., Or. 2 et Pass.

(65) Προσαγούσης. Tres Regg., προσαγαγούσης.

(66) Τοῖς δημοσίοις. Nicetas, ἀρχαῖς καὶ διοικήσεσι. «Cum publicis præfecturis et administrationibus, Ecclesiæ etiam jura dividerentur.»

(67) Συνδιαίρεσθαι καὶ τὰ ἡμέτερα. Sic sex Regg. In ed., καὶ τὰ ἡμέτερα συνδιαίρεσθαι.

(68) Διαίρεσως. Sic plerique codd. In ed., διαίρεσων.

(69) Νέου μητροπολίτου. Novus ille metropolita fuit Anthimus, non vero Anthemius, ut perpetram annolat Montacutius.

(70) Καὶ τὰ σῶν ἡδέως παρακερδαίνουσι. «Sua propria læto animo lucrantur.» Cum promiscua plebs sacerdotes peccantes cernit, id lucrari

καὶ ὁμολογεῖν αἰσχιστον. Ἐγένετο (63) δὲ καὶ ἄλλαι διαφορά, ἥ ταῦτα ἐκαινοποίησε. Τῆς γὰρ πατρίδος ἡμῶν (64) εἰς δύο διαιρεθείσης ἡγεμονίας καὶ μητροπόλεως, καὶ πολλὰ τῶν ἐκ τῆς προτέρας τῇ νέᾳ προσαγούσης (65), ἐνταῦθεν καὶ τὰ ἐκείνων ἐστασίασθη. Ὁ μὲν γὰρ ἤξiou τοῖς δημοσίοις (66) συνδιαίρεσθαι καὶ τὰ ἡμέτερα (67), καὶ διὰ τοῦτο μεταποιεῖτο τῶν νεωστὶ προσελθόντων, ὡς αὐτῷ διαφερόντων ἦδη κάκεινου κεχωρισμένων· ὁ δὲ τῆς παλαιᾶς εἶχετο συνηθείας, καὶ τῆς ἐκ τῶν Πατέρων ἀνωθεν διαίρεσως (68). Ἐξ ὧν πολλὰ καὶ δεινὰ, τὰ μὲν συνέβαινεν ἦδη, τὰ δὲ ὤδιετο. Ὑπεσπῶντο σύνοδοι παρὰ τοῦ νέου μητροπολίτου (69), πρόσδοι διηρπάζοντο· πρεσβύτεροι τῶν Ἐκκλησιῶν, οἱ μὲν ἀνέπειθοντο, οἱ δὲ ὑπὸ πλάττοντο. Ἐξ ὧν συνέβαινε, καὶ τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν χεῖρον εἶναι δυσταμένον καὶ τεμνομένον. Καὶ γὰρ πῶς ταῖς καινοτομίαις χαίρουσιν ἄνθρωποι, καὶ τὰ σῶν ἡδέως παρακερδαίνουσι (70)· καὶ ῥῆθ' τι καταλῦσαι τῶν καθιστώτων, ἢ καταλῦθαι ἐπαναγαγεῖν. Ὁ δὲ πλείον αὐτὸν ἐξέμηνεν, αἱ Ταυρικά πρόσδοι (71) καὶ παρόδοι (72), αὐτῷ μὲν ὀρώμεναι, ἐκείνῳ δὲ προσγεγόμεναι (73), καὶ τὸν ἅγιον Ὀρίστην ἐκκαρποῦσθαι, μὴ γὰρ ἐτίθετο ὡς καὶ τῶν ἡμῶν λαβεῖσθαι ποτὲ τοῦ ἀνδρὸς ἰδίαν ὄδον ὀδεύοντος, εἰργων τοῦ πρόσω μετὰ ληστρικοῦ συντάγματος. Καὶ ἡ στήψις, ὡς εὐπρεπὴς! Τὰ γὰρ πνευματικὰ τέχνα, καὶ αἱ ψυχαι, καὶ ὁ τῆς πίστεως λόγος, καὶ ταῦτα τὰ τῆς ἀπληστίας (74) ἐπικαλύμματα, πρᾶγμα τῶν εὐπορίστων, καὶ τὸ μὴ χρῆναι βασμοφορεῖν κακοδόξους· πᾶς γὰρ ὁ λυπῶν, κακός

C

δοξος (75).

Nō. Οὐ μὴν ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἀνὴρ Ἰερουσαλὴμ ὄντως μητροπολίτης, ἢ συναπῆχθη τοῖς πταίσουσιν (76), ἢ παριεῖν ταῦτα ἠνέσχετο, ἢ μικρὰν τοῦ κακοῦ λύσιν ἐπενόη. Ἀλλὰ σκοπώμεν, ὡς μεγάλην καὶ θαυμασίαν (77), (καὶ τί γάρ;) ἢ τῆς ἐκείνου ψυχῆς ἀξίαν. Προσθήκην γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ποιεῖται τὴν στάσιν, καὶ τὴν σύμφωρὰν, ὡς κάλλιστα διατίθεται, πλείοσιν ἐπισκόποις τὴν πατρίδα καταπυ-

D

sibi videtur, ut faciat quod velit, utpote jam nemo sit, qui ejus peccata coarguat et insectetur.

(71) Αἱ Ταυρικά πρόσδοι. «Taurici redditus.» Fructus et proventus S. Orestis, per montem Taurum, qui est inter Siciliam et Cappadociam, devehebantur.

(72) Παρόδοι. Savil., παρωρεῖοι, «monti adjacentes.» Nicetas exponit: παροδεύουσαι. «Qui illic transirent, atque in conspectum Anthimi venientes, ejus cupiditatem moverent.»

(73) Προσγεγόμεναι. Plures Regg. et Or. 2, προσγεγόμεναι.

(74) Τὰ τῆς ἀπληστίας. Sic quinque Regg. Deest τῆς in ed.

(75) Κακόςδοξος. Sic duo Coisl., etc. In ed., κακόςδωξος.

(76) Πταίνουσι. Bas. et Gabr., πταίσμασι, «offendiculis.»

(77) Θαυμασίαν. Pass., θαυμαστήν.

κνώσας. Εξ οὗ τί γίνεται: Τρία τὰ κάλλιστα· Φυχῶν Α ἐπιμελεια πλείων, καὶ τὸ πόλιν ἐκάστην τὰ ἐαυτῆς ἔχειν, καὶ τὸ λυθῆναι ταύτῃ τὸν πόλεμον. Ταύτης τῆς ἐπινοίας δέδοικα, μὴ καὶ αὐτὸς ἐγενόμενῃ πάρεργον. Ἦ οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ εἰπεῖν εὐτρεπές (78) χρή. Πάντα γὰρ τοῦ ἀνδρὸς θαυμάζων, οὐ μανέον ὅπως εἰπεῖν δυνατόν, ἐν τούτῳ ἐπαινεῖν οὐκ ἔχω (καὶ γὰρ ὁμολογήσω τὸ πάθος), οὐδὲ ἄλλως τοῖς πολλοῖς ἀγνοούμενον, τὴν περὶ ἡμᾶς κακιστομίαν καὶ ἀπιστίαν (79), ἧς οὐδὲ ὁ χρόνος τὴν λύπην ἀνάλωσεν. Ἐκείθεν γάρ μοι πᾶσα συνέπεισεν ἡ περὶ τὸν βίον ἀνωμαλία καὶ σύγχυσις, καὶ τὸ φιλοσοφεῖν μὴ δυναθῆναι, ἢ μὴ νομίζεσθαι, εἰ καὶ βραχὺς τοῦ δευτέρου λόγος· πλὴν εἰ τις ἐκείνῳ δέξαιτο, ἡμῶν τοῦ ἀνδρὸς ὑπεραπολογουμένων, ὅτι μείζω φρονῶν, ἢ κατὰ τὰ ἀνθρώπινα (80), καὶ τῶν ἐθένδε πρὶν ἀποθιῶναι μεταναστὰς, πάντα ἐποιεῖτο τοῦ Πνεύματος· καὶ φίλιαν αἰδεῖσθαι εἰδώς, ἐνταῦθα μόνον ἡτίμαζεν, οὐ θεὸν εἰδεῖ προτιμηθῆναι, καὶ πλείον (81) ἔχειν τῶν λυομένων (82) τὰ ἐλπίζόμενα.

vita excederet, digressus, omnia ad Spiritum referebat; atque amicitiae officia, quae alioqui sancte colebatur, hic solum aspernabatur, ubi Deum anteponi, atque res in spe positas, quam fragiles et caducas, pluris facere oportebat.

Ἐ. Δέδοικα μὲν οὖν, μὴ βραθυμία ἐγκλημα φαύλων, παρὰ τοῖς τὰ ἐκείνου πάντα ἐπιζητοῦσιν, ἀπληστίας περιπέσω γραφή, παρὰ τοῖς ἐπαινοῦσι τὸ μέτριον, ὃ μὴ δὲ ἐκείνους ἡτίμαζε, Τὸ πᾶν μέτρον (83) ἀριστον, ἐν τοῖς μάλιστα ἐπαινῶν, καὶ παρὰ πάντα τὸν ἑαυτοῦ βίον φυλάξας. Ὅμως δὲ ἀμφοτέρους περιφρονῶν, τοὺς τε λίαν συντόμους, καὶ τοὺς ἄγαν C ἀπληστους, ὡδὶ πως τῷ λόγῳ χρήσομαι. Ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλο τι κατορθοῦσιν, οἱ δὲ τίνα τῶν τῆς ἀρετῆς εἰδῶν ὄντων πλείονων· ἅπαντα δὲ οὐδὲς ἐπὶ ἡλθε πρὸς τὸ ἀκρότατον, οὐκ οὖν τῶν νῦν ἡμῖν γνωσκομένων· ἀλλ' οὗτος ἀριστος ἡμῖν, ὅς ἂν τὰ πλείω τυγχάνῃ (84) κατορθωκώς, ἢ ἐν ὅτι μάλιστα. Ὁ δὲ οὕτω διὰ πάντων ἀφίκετο, ὥς εἶναι φιλοτιμία τις φύσεως. Σκοπῶμεν δὲ οὕτως· Ἀχτησίαν τίς ἐπαινεῖ, καὶ βίον ἄσκειον (85), καὶ ἀπείριτον; Ἐκείνῳ δὲ, τί ποτε ἦν (86), πλὴν τοῦ σώματος, καὶ τῶν ἀναγκαίων τῆς σαρκὸς καλυμμάτων; Πλούτος δὲ, τὸ μὴδὲν ἔχειν, καὶ ὁ σταυρὸς, ὃ συνέζη μόνῳ, ὃν πολλῶν χρημάτων ἐνόμιζεν ἑαυτῷ τιμιώτερον. Ἀπαντα μὲν γὰρ οὐδ' ἂν, εἰ βούλοιτό τις, δυνατόν εἶναι κτήσασθαι· πάντων δὲ εἰδέναι καταφρονεῖν, καὶ οὕτω κρεῖττον τῶν πάντων φαίνεσθαι. Οὕτω δὲ διανοηθεὶς, καὶ οὕτως ἔχων, βωμοῦ μὲν οὐκ ἰδεθῆθαι, καὶ τῆς κενῆς δόξης, οὐδὲ δημοσίου κηρύγματος τοῦ, Κράτης (87) Κράτῃτα

calamitatem quam pulcherrime constituit, patria nimirum pluribus episcopis communita. Ex quo tres praclarissimae res secutae sunt. Nam et animarum cura major suscepta est: et quaelibet civitas proventus suos habuit: et bellum hac ratione compressum et extinctum est. Hujus consilii vereor ne velut appendix quaedam ipse fuero. Neque enim honestius ac speciosius verbum, quo utar, occurrit. Nam cum caetera omnia hujus viri facta, supra quam dici queat, admirer, unum hoc laudare nequeo (dolorem enim confitebor, alioqui nec multis incognitum), eam nimirum, quam in nos adhibuit, novationem ac perfidiam, cujus maerorem ne tempus quidem adhuc exhaurire potuit. Hinc enim mihi omnis vitae inconstantia et perturbatio manavit,

B quodque philosophari 815 nequiverim, aut certe non existimer, tametsi de posteriori non magnopere laborem; nisi quis tamen hoc a me pro illius apologia accipiat, quod sublimiora, quam pro hominis conditione, sentiens, atque hinc, prius etiam quam

LX. Equidem mihi verendum esse video, ne dum apud eos, qui omnes illius laudes requirunt, negligentiae culpam vitare cupio, in immodica prolixitate crimen apud eos incidam, qui mediocritatem laudant, quam nec ille contemnebat, utpote qui sententiam hanc, *Modus omnis optimus*, in primis laudaverit, ac per omnem vitae cursum observaverit. Ego tamen, utrisque perpensis, nempe et iis, qui brevitatis nimirum studiosi sunt, et iis, qui nulla oratione saturari possunt, hunc fere dicendi modum tenebo. Alii alio quodam virtutis officio funguntur. Nonnulli etiam ex pluribus virtutis generibus quaedam assequuntur. Nemo autem est, qui per omnia ad summum usque grassatus sit, eorum quidem certe, qui nobis noti sunt. Verum is apud nos praestantissimus est, qui, vel quamplurima praestiterit, vel unum quam maxime et praestantissime. At Basilii ita omnia peragravit, ut in eo gloriae materiam, quaevisse natura videatur. Id autem sic perspicimus. Laudat quispiam possessionum penuriam, vitamque suppellectilis expertem, et supervacaneis rebus vacuum? Illi vero quid unquam fuit, praeter corpus, ac necessaria carnis integumenta? Divitiae autem illi erant nihil habere, et crux, cum qua sola ipsius vita versabatur, et quam

(78) Εὐτρεπές. Regg. bm, ph et Comb., εὐτρεπής.

(79) Ἀπιστίαν. «Perfidiam,» ac veluti amicitiae jura violasset: vel, ut exponit Nicetas, «parum servatam fidem;» minime vero, «diffidentiam,» ut vertit Billius.

(80) Κατὰ τὰ ἀνθρώπινα. Regg. ph et Bas., κατὰ ἀνθρώπων.

(81) Πλείον. Quinque Regg., πλέον.

(82) Λυομένων. In nonnullis, βλεπομένων, «quam quae videntur.»

(83) Τὸ πᾶν μέτρον, etc. «Modus omnis opti-

mus.» Sententia est Cleobuli, unius ex septem Graeciae sapientibus.

(84) Πλείω τυγχάνῃ. Sic Regg. bm, ph et undecim Colb. In ed., πλείονα τυγχάνῃ.

(85) Ἀσκειον. «Vitam tenuem, simplicem, nullo sumptu et apparatu.»

(86) Ποτε ἦν. Sic quinque Regg., Or. 2 et Jes. Deest ἦν in ed.

(87) Κράτης. «Crates,» praediis relictis, ascendit in editum locum, ac publice proclamavit: «Crates Cratetem libertate donat.» Id est, a pecuniarum servitute se in libertatem asserit.

majori in pretio habebat, quam ingentes pecunie acerros. Neque enim quemquam, etiamsi maxime cupiat, omnia adipisci posse; posse autem omnia contemnere, sicque omnibus rebus præstantiorem se præbere. Hac porro mente præditus, atque ita comparatus, ara quidem opus non habuit, nec inani gloria, nec publico illo præconio: *Crates Cratetem Thebanum libertate donat*. Non enim optimus videri, sed esse, studebat. Nec vero in dolio, atque in medio foro habitabat, ut apud omnes luxum ac delicias sibi compararet, inopiam **816** in rerum copiam novo modo convertens: verum ab omni gloriæ cupiditate alienus, pauper erat et incultus; atque omnibus facultatibus, quas unquam habuerat, æquo animo projectis, leviter facilique vitæ pelagus trans mittebat.

LXI. Admiranda res, continentia, et parvo contentum vivere, nec a voluptatibus superari, nec a ventre, tanquam a sævo et sordido domino, gubernari! Quis unquam tanta inedia fuit, pene etiam dixerim, quis tam carnis expertus? Nam voracitates et saturitates ad eos abjecerat, qui ad brutorum naturam propius accedunt, quorumque servilis atque in terram prona vita est. Ipse autem nihil eorum, quæ post guttur pari deinceps honore sunt, magnum esse censebat; verum necessariis tantum cibis, quandiu licuit, vitam tolerabat, atque hunc solum luxum norat, nempe a luxu abstinere, nec ob eam causam pluribus rebus indigere; sed lilia et aves, quibus simplex atque artificii expertus pulchritudo est, et victus facilis atque ex tempore quesitus, ob oculos habere, quemadmodum Christus meus monet ⁸¹, qui carnis pauperiorem nostram causa subiit, ut nos ipsius divinitate locupletemur. Hinc illi tunica una, et pallium unum, et status humi lectulus, et vigilie, et illuvies (illa ejus decora et ornamenta), et suavissima cœna et obsonium, panis et sal, novum, inquam, illud condimentum, et potio sobria et uberrima, quam nobis nihil laborantibus fontes profundunt. Ex quibus, imo cum quibus, morborum curationes ac medicationes promanant, quod commune utriusque nostrum studium fuit. Oportebat enim me, cum in aliis rebus inferior essem, calamitatum saltem æquam partem habere.

LXII. Magna res virginitas, et cælibatus, atque in angelorum, naturæque singularis ordine censer, veror enim dicere Christi, qui, cum propter nos genitos nasci vellet, ex Virgine gignitur, virginitatem velut lata lege sanciens, ut hinc abducentem ac mundum conscindentem; vel potius, mundum ad mundum transmittentem præsentem nimirum

⁸¹ Math. vi, 26 sqq.

(88) Οὐδὲ πλοῦτος ἔχει. Diogenes Cynicus in media urbe doliū habitabat, ut pauperiorem in opulentiæ instrumentum converteret, atque, ab omnibus stipem accipiens, ample ac profuse viveret.

(89) Πᾶσι παρατρύζαν. Comb. « ut delicias undequaque quæreret. »

(90) Ἀφιλότιμος, etc. « Pauper nulla ambitione, nihil captans, » nec ut Cynici, qui, e mentita paupertate, suis commodis inserviebat.

(91) Κούφος. Reg. d, κούφος.

(92) Ὀλιγόρχεια. In nonnullis, ὀλιγαρχία.

(93) Αὐτὸς δὲ οὐδὲν, etc. Heinsius exercit. sacra, p. 51, sic vertit: « Ipse vero nihil ex iis aestimabat, quæ postquam guttur transierunt ejusdem pretii sunt; cum necessariis, quandiu licuit, se tantum sustentaret. »

(94) Τρυφῶν. Unus Reg., τρυφῶν.

Α Θθαῖον ἐλευθεροῖ. Εἶναι γὰρ, οὐ δοκεῖν, ἐσπουάζεν ἄριστος. Οὐδὲ πῖθον ἔχει (88) καὶ μέσσην τὴν ἀγορὰν, ὥστε πᾶσι παρατρύζαν (89), καὶ νήν ἐυπορίαν τὸ ἀπορεῖν ποιούμενος· ἀφιλότιμος (90) δὲ πένης ἦν καὶ ἀνήρως· καὶ πάντων ἐκβολὴν στέρας, ὧν ποτε εἶχε, κούφος (91) διέπλει τὴν τοῦ βίου θάλασσαν.

ΞΑ'. Θαυμαστὸν ἡ ἐγκράτεια, καὶ ὀλιγόρχεια (92), καὶ τὸ μὴ κρατεῖσθαι τῶν ἡδονῶν, μὴδ', ὡς ὑπὸ πικρᾶς καὶ ἀνελευθέρου δεσποίνης, τῆς γαστρὸς ἀγεσθαι. Τίς οὕτω μᾶλλον ἄτροφος ἦν, οὐ πολὺ δὲ εἶπεν, καὶ ἄσαρκος; Τὰς μὲν γὰρ πλησμονὰς καὶ τοὺς κόρους τοῖς ἀλογωτέροις ἀπέβριψε, καὶ ὧν ἀνδραποδῶδης καὶ κάτω νενευκὸς ὁ βίος. Αὐτὸς δὲ οὐδὲν (93) ἥδει μέγα τῶν μετὰ τὸν λαίμυρ ἑμοτίμων, ἀλλὰ τοῖς ἀναγκαίοις διέζη μόνον, ἕως ἐξῆν, καὶ μόνην ἥδει τρυφήν, τὸ μὴ τρυφῶν (94) φαίνεσθαι, μὴδὲ διὰ τοῦτο δεῖσθαι πλείονων· ἀλλὰ πρὸς τὰ κρίνα βλέπειν καὶ τὰ πτηνὰ, οἷς ἄτεχνον τὸ κάλλος, καὶ σχῆδος ἡ τροφή, κατὰ τὴν μεγάλην παραίνεσιν τοῦ ἑμοῦ Χριστοῦ, καὶ σάρκα (95) δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντος, ἵν' ἡμεῖς πλουτισθῶμεν θεότητι. Ἐνθεῦθεν αὐτῷ τὸ ἐν χιτῶνιον, καὶ τριδῶνιον, καὶ ἡ χαμενρία (96), καὶ ἡ ἀγρυπνία, καὶ ἡ ἀλυσία, τὰ ἐκείνου σεμνολογήματα, καὶ τὸ ἥριστον δεῖπνον καὶ ὄψον, ὃ ἄρτος καὶ οἱ ἄλεις, ἡ καὶ νή καρυκσία, καὶ ποτὸν νηφάλιον τε καὶ ἄφθονον, ὃ γεωργῶσι (97) πηγαὶ μὴδὲν πονουμένοις. Ἐξ ὧν, ἡ μετ' ὧν νοσοκομία καὶ ἰατρεῖαι, τὸ κοινὸν ἡμῶν ἐμφιλοσίφημα. Ἐδεῖ γὰρ με τῶν ἀνιᾶρῶν τὸ ἴσον ἔχειν, τοῖς ἄλλοις λειπόμενον.

ΞΒ'. Μέγα παρθενία, καὶ ἀζυγία, καὶ τὸ μετ' ἀγγέλων τεταχθαι, καὶ τῆς μοναδικῆς φύσεως· ὅκνω γὰρ εἶπεν Χριστοῦ, ὅς, καὶ γεννηθῆναι θελήσας (98) διὰ τοὺς γεννητοὺς ἡμᾶς, ἐκ Παρθένου γεννᾶται, παρθενίαν νομοθετῶν (99), ὡς ἐνθεῦθεν μεταγούσαν, καὶ κόσμον συντέμενονσαν, μᾶλλον δὲ κόσμον κόσμῳ παπέμψουσαν. τὸν ἐνεστώτα (1) τῷ αἰέλοντι. Τίς

(95) Καὶ σάρκα. Pass., τοῦ καὶ σάρκα.

(96) Καὶ ἡ χαμενρία. « Nuda humo lectulus, » Sic quinque Regg. et Or. 2. Deest καὶ in ed.

(97) Ὁ γεωργῶσι, etc. Budæus Comment., p. 749, sic hunc locum interpretatur: « Nequaquam doloribus iis laborantibus, e quibus medicationes et ægorum curationes natæ sunt, in quibus disciplinis vulgo philosophamur, hoc est, studemus. »

(98) Γεννηθῆναι θελήσας. « Nasci volens. » Plures Regg., novem Coll., Or. 2, Pass., γεννηθῆναι θελήσας, « cum eum nasci oporteret. »

(99) Παρθενίαν νομοθετῶν. Testatur Nicetas Basilium De virginitate librum conscripsisse. Ait enim: Λόγον περὶ παρθενίας συνεγράψατο. Combesius legit, ἀσάρκίαν νομοθετῶν. Huic lectioni favet Pass.

(1) Ἐρεστώτα. Quatuor Regg., ἐστώτα.

οὐν ἐκείνου μᾶλλον, ἢ παρθενίαν (2) ἐτίμησεν, ἢ ἁ
σαρκὶ ἐνομοθέτησεν, οὐ τῷ καθ' ἐαυτὸν ὑποδείγματι
μόνον, ἀλλὰ καὶ οἷς ἐσπούδασε; Τίνος οἱ παρθενῶνες,
καὶ τὰ ἐγγραφα διατάγματα, οἷς πᾶσαν μὲν αἰσθη-
σιν ἐσωφρόνιζε, πᾶν δὲ μέλος ἐρῶμιζε, καὶ ὅπως
παρθενεῦεν ἐπειθεν, εἶσω τὰ κάλλη στρέφον ἀπὸ τῶν
ὀρωμένων ἐπὶ τὰ μὴ βλεπόμενα· καὶ τὸ μὲν (3) ἔξω-
θεν ἀπομαραίνων, καὶ τὴν ὕλην ὑποσπῶν (4) τῆς
φλογὸς, τὸ δὲ κρυπτόν τῷ θεῷ δεικνύς, ὃς μόνος τῶν
καθαρῶν ψυχῶν ἐστι νυμφίος, καὶ τὰς ἀγρύπνους
ἐαυτῷ συνεισάγει ψυχὰς, ἔαν μετὰ λαμπρῶν τῶν
λαμπάδων αὐτῷ (5), καὶ δαφνίου τῆς τοῦ ἐλαίου
τροφῆς ἀπαντήσωσιν; Τοῦ τοίνυν ἐρημικοῦ βίου, καὶ
τοῦ μιγᾶδος, μαχομένων πρὸς ἀλλήλους ὡς τὰ πολλὰ,
καὶ δισταμένων, καὶ οὐδετέρου (6) πάντως ἢ τὸ κα-
λὸν, ἢ τὸ φαῦλον ἀνεπίμικτον ἔχοντος· ἀλλὰ τοῦ μὲν,
ἡσυχίου μὲν ὄντος μᾶλλον, καὶ καθεστηκότος, καὶ
θεῷ συνάγοντος, οὐκ ἀτύφου δὲ, διὰ τὸ τῆς ἀρετῆς
ἀδασάνιστον καὶ ἀσύγκριτον· τοῦ δὲ, πρακτικωτέρου
μὲν μᾶλλον καὶ χρησιμωτέρου, τὸ δὲ (7) θορυβῶδες
οὐ φεύγοντος (8), καὶ τούτους ἀριστα κατήλλαξεν
ἀλλήλους καὶ συνεκέρασεν· ἀσκητήρια (9) καὶ μονα-
στήρια δεξιόμενος μὲν, οὐ πόρρω δὲ τῶν κοινωνι-
κῶν καὶ μιγᾶδων, οὐδὲ, ὥσπερ τειχίῳ τινὶ μέσῳ,
ταῦτα διαλαβὼν καὶ ἀπ' ἀλλήλων (10) χωρίσας, ἀλλὰ
πλησίον συνάψας καὶ διαζεύξας· ἵνα μήτε τὸ φιλόσο-
φον ἀκοινώνητον ἦ, μήτε τὸ πρακτικὸν ἀφιλόσοφον·
ὥσπερ δὲ γῆ καὶ θάλασσα, τὰ παρ' ἐαυτῶν ἀλλήλους
ἀντιδίδοντες, εἰς μίαν ὁδεῖαν θεοῦ συντρέχουσι.

invicem separans, verum prope conjungens ac dirimens: ut nec contemplatio communicationis ex-
pers esset, nec actio contemplatione careret; sed quemadmodum terra et mare, ita etiam hæc duæ
vitæ commoda sua inter se communicantes, ad unicam Dei gloriam concurrerent.

ΣΓ. Τί ἐστι; Καλὸν φιlanθρωπία, καὶ πτωχοτρο-
φία, καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας βοήθημα.
Μικρὸν ἀπὸ τῆς πλείους πρέλθε, καὶ θέασαι τὴν
καινὴν πόλιν (11), τὸ τῆς εὐσεβείας ταμεῖον (12), τὸ
κοινὸν τῶν ἐχόντων θησαυρίσμα, εἰς δὲ τὰ περιττὰ
τοῦ πλούτου, ἥδη δὲ καὶ τὰ ἀναγκαῖα ταῖς ἐκείνων
παραινέσεσιν ἀποτίθεται (13), σῆτας ἀποσειόμενα,
καὶ κλέπτας οὐκ εὐφραίνοντα, καὶ φθόνου πάλην,
καὶ καιροῦ φθορὰν (14) διαφεύγοντα· ἐν ᾧ νόσος
φιλοσοφεῖται, καὶ συμφορὰ μακαρίζεται, καὶ τὸ
συμπαθὲς δοκιμάζεται. Τί μοι (15) πρὸς τοῦτο

A ad futurum. Quis igitur magis quam ille, aut virgi-
nitatem in pretio habuit, aut carni leges imposuit,
idque, non suo tantum exemplo, 817 sed etiam per
ea quibus operam dedit? Cujus sunt virginum cœ-
nobio, ac præcepta illa litteris mandata, quibus et
omnes sensus coercebat, et membra omnia compo-
nebat, ac vere virginitatem colere admonerat,
pulchritudinem, ab iis rebus, quæ aspectu sentiuntur,
ad ea, quæ oculorum obtutum fugiant, conver-
tens; atque id quidem, quod externum est, debili-
tans, flammæque materiam subtrahens, quod autem
internum et occultum est, Deo, qui solus est pura-
rum animarum sponsus, atque insomnes animas,
si modo cum claris lampadibus et copiosa olei ali-
monia obviam ipsi prodierint, secum introducit,
B spectandum offerens? Cum igitur solitaria vita, et
ea, quæ societate gaudet, ut plurimum inter se dis-
siderent, ac pugnarent, neutraque omnino, vel
commoda, vel incommoda sua pura et immista ha-
beret; verum illa magis quidem tranquilla et sedata
esset, ac Deo animos copularet, cæterum ob eam
causam fastu non careret, quod virtus non explora-
retur, nec in comparationem veniret; hæc autem
magis quidem actiosa et utilis esset, verum a tu-
multibus minus libera; eas præclare inter se recon-
ciliavit ac permiscuit, pietatis nimirum gymnasia
et monasteria extruens, non tamen longo intervallo
ab iis, qui in sodalitie vivunt, remota, nec, velut
muro quopiam interfecto, ea distinguens atque a se

dirimens: ut nec contemplatio communicationis ex-
pers esset, nec actio contemplatione careret; sed quemadmodum terra et mare, ita etiam hæc duæ

C LXIII. Quid præterea? Pulchra res, benignitas,
et pauperum alendorum studium, atque humane
infirmitati opem ferre. Paululum extra civitatem
pedem effer, ac novam civitatem conspice, illud
pietatis promptuarium, illud commune locupletum
ærarium, in quod, non modo redundantes ac super-
flue opes, sed jam necessarie quoque facultates
per illius cohortationes reconduntur, tineas excu-
tientes, fures non oblectantes, invidiæ certamen, et
temporis corruptionem effugientes; in quo morbus
æquo animo toleratur, et calamitas beata censetur,

(2) Παρθενία. Pass., ἀσκησία.

(3) Καὶ τὸ μὲν. Sic Reg. hm, duodecim Colb.,
duo Coisl., Pass., etc. Mendose in Par. ed., καὶ τὸ
μὲν.

(4) Ὑποσπῶν. In quibusdam, ἀποσπῶν.

(5) Λαμπάδων αὐτῷ. Sic quinque Regg., duo
Coisl. et Pass. In ed., αὐτῷ ponitur post τροφῆς.

(6) Οὐδετέρου. Reg. hm, Or. 2 et Comb., οὐθε-
τέρου.

(7) Τὸ δὲ. Sic quinque Regg., duo Coisl. et Pass.
Deest δὲ in ed.

(8) Φεύγοντος. Sic plures codd. In ed., φεύγον-
τες.

(9) Ἀσκητήρια, etc. Videtur Gregorius hæc stri-
cte accipere, atque intelligere eos, qui singuli in
solitudine, semotis arbitris, in virtutis palaestra sese
exercent. Ad hanc formam instituti videntur Car-
thusiani et Camaldulenses.

(10) Ἀπ' ἀλλήλων. Sic quinque Regg., etc. In

D ed., ἐπ' ἀλλήλων. Mox, χωρίσας, Or. 2, χωρή-
σας.

(11) Καινὴν πόλιν. Intelligit hospitalē do-
mum, quam Basilius, alendis pauperibus et soven-
dis ægrotis, extra Cæsaream construendam cura-
verat.

(12) Ταμεῖον. Quatuor Regg., Pass. et Comb.,
ταμείον.

(13) Ἀποτίθεται. Reg. ph, ἀποτίθενται.

(14) Φθορὰν. Quinque Regg. et Pass., φοράν,
onus.

(15) Τί μοι, etc. Septem mundi miraenla hic a
Gregorio intelliguntur; nempe, Thebæ in Bæotia
septem portas habentes, et Thebæ in Egypto cen-
tum portis cinctæ; muri Babylonii a Semiramide
extracti; Mausoli sepulcrum in Caria ab Artemisia
uxore conditum; Egypti pyramides; colossus Rho-
dii; Romæ Capitolium; Adriani templum apud
Cyzicenos.

et misericordia **318** exploratur. Quid cum hoc opere comparem Thebas septem portas habentes, et *Aegyptias* illas, et muros *Babylonicos*, et *Caricum Mausoli* sepulcrum, et *Pyramides*, et *Colossi* æ immensum, et delubra mira magnitudine atque elegantia arte confecta, jam eversa et prostrata, ceteraque omnia, quæ homines admirantur, atque historiis prodiderunt; ex quibus omnibus, præter inanem quamdam et exiguum gloriam, nulla prorsus utilitas ad exstructores rediit? Mihi vero nulla res perinde admirabilis videtur, atque compendiaria hæc ad salutem via, hic facilis in cælum ascensus. Non jam oculis nostris triste et miserandum spectaculum proponitur, homines ante mortem vita functi, ac pluribus corporis membris mortui, civitatibus, domibus, foro, aquis, hominibus etiam sibi charissimis expulsi, nominibus potius quam corporum lineamenti agnoscendi: nec in publicis cœnibus et conventibus per sodalitia et contubernia offeruntur, non jam misericordiam ob morbum, sed odium sui concitantes; miserabilium cantionum artifices, si quibus tamen vox quoque ipsa superest. Quid res nostras omnes tragicis verbis prosequar, cum nulla oratio huic calamitati par inveniri queat? At ille omnium maxime nobis persuasit, ut, cum homines simus, homines ne contemnamus, nec per nostram in illos crudelitatem, Christum, unum omnium caput, ignominia afficiamus; sed in alienis calamitatibus nobisipsis optime consulamus, Deoque misericordiam, qua ipsi egemus, feneremur. Quocirca ne labra quidem vir nobilis, et nobilibus ortus, gloriaque clarissimus, ægrotis admoovere gravabatur; verum ut fratres amplectebatur, non, ut quispiam fortasse existimaverit, inanem gloriam capians (quis enim ab hoc affectu remotior?), verum per philosophiam suam hoc aliis præscribens, ut ad ægrorum corporum curationem accedere non vererentur. Ita, non modo loquendo, sed etiam tacendo, monitoris partes obibat. Nec vero civitas quidem ad hunc modum se gerebat, regio autem atque externa loca non item: quin potius, omnibus populi præsulibus commune benignitatis erga pauperes et munificentiae certamen proposuit. Et aliorum quidem coqui, et lautæ mensæ, et cupediariorum lenocinia et scitamenta, et elegantes currus, et vestes molles lateque diffuentes: *Basilii* autem, ægroti, et vulnere **319** curationes, et Christi imitatio, non quidem sermone, sed opere lepram purgantis.

LXIV. Quid ad hæc nobis dicturi sunt, qui hodie mihi fastum superciliumque obijciunt? Iniqui sane et acerbi rerum hujusmodi iudices, eosque, qui regulæ non sunt, ad regulam admoventes. An vero fieri potest, ut qui leprosos deoseculetur, et huc usque se demittat, adversus sanos et valentes su-

Α ἔργον, ἐπτάπυλοι θῆβαι, καὶ Αἰγύπτιαι, καὶ τείχη Βαβυλώνια, καὶ Μανυσίου Καρικὸς τάφος, καὶ Πυραμίδες, καὶ Κολοσσὸν χαλκῶς ἀμεινῶν, ἡ ναῶν μεγέθη καὶ κάλλη τῶν μηκέτι ὄντων, ἀλλὰ τε ὅσα θαυμάζουσιν ἄνθρωποι, καὶ ἱστορίαις (16) διδῶσιν· ὧν οὐδὲν τοὺς ἐγείραντας, πλὴν δόξης ὀλίγης ὦνησεν; Ἐμοὶ δὲ θαυμασιώτατον, ἡ σύντομος τῆς σωτηρίας ὁδὸς, ἡ ῥάττη πρὸς οὐρανὸν ἀνάβασις. Οὐκ ἔτι πρόκειται τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν θέαμα δεῖνόν καὶ ἱλαρὸν, ἄνθρωποι (17) νεκροὶ πρὸ θανάτου, καὶ τετελευτηκότες τοῖς πλείστοις τοῦ σώματος μέλεσιν, ἀπελαυνόμενοι πόλεων, οἰκῶν, ἀγορῶν, ὑδάτων, αὐτῶν τῶν φιλάτων, ὀνόμασι μᾶλλον, ἢ σώμασι γνωρίζομενοι· οὐδὲ προτίθενται συνόδοις τε καὶ συλλόγοις κατὰ συζυγίαν τε καὶ συναυλίαν, μηκέτι ἱλεούμενοι διὰ τὴν νόσον, ἀλλὰ μισούμενοι· σοφισταὶ μελῶν ἱλαρῶν, εἰ τι καὶ φωνὴ λαίπεται (18). Τί ἂν ἅπαντα (19) ἐκτραγῶσθῃν τὰ ἡμέτερα, οὐκ ἀρκούντος τοῦ λόγου τῷ πάθει; Ἀλλ' ἐκείνός γε μάλιστα πάντων ἵπαισιν, ἀνθρώπους ὄντας, ἀνθρώπων μὴ καταφρονεῖν, μηδ' ἀτιμάζειν Χριστὸν τὴν μίαν πάντων κεφαλὴν διὰ τῆς εἰς ἐκείνους ἀπανθρωπίας· ἀλλ' ἐν ταῖς ἀλλοτρίαις (20) συμφοραῖς, τὰ οἰκτεῖα εὖ τίθεσθαι, καὶ δανείζειν (21) θεῶν ἔλεον, ἔλεου (22) χρῆζοντας. Διὰ τοῦτο, οὐδὲ τοῖς χειλῶσιν ἀπηξίου τιμῆν τὴν νόσον, ὁ εὐγενής τε καὶ τῶν εὖ γεγενημένων, καὶ τὴν δόξαν ὑπερλαμπρὸς, ἀλλ' ὡς ἀδελφοῦς ἡσπάζετο, οὐχ ὅπερ ἂν τις ὑπολάβοι κενοδοξῶν, (τίς γὰρ τοσοῦτον ἀπέχετο τοῦ πάθους;) ἀλλὰ τὸ προσεῖναι τοῖς σώμασιν ἐπὶ θεραπείᾳ διὰ τῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας τυπῶν, καὶ φθειρομένη καὶ σωπῶσα παραίνεσις. Καὶ οὐχ ἡ μὲν πόλις οὕτως, ἡ χώρα δὲ καὶ τὰ ἐκτὸς, ἐτέρως· ἀλλὰ κοινὸν ἅπασιν ἄγωνα προῦθηκε τοῖς τῷ λαῷ (23) προσεστώσι, τὴν εἰς αὐτοὺς φιλανθρωπίαν, καὶ μεγαλοφυλίαν. Καὶ ἄλλων μὲν εἰ ὀφιοτοιοί, καὶ αἱ λιπαραὶ τράπεζαι, καὶ τὰ μαγειρῶν μαγγανεύματα καὶ κομψεύματα, καὶ οἱ φιλόκαλοι δίφροι, καὶ τῆς ἐσθῆτος ὅση μαλακὴ τε καὶ περιβρῆστος· Βασιλεῖου δὲ, οἱ νοσοῦντες, καὶ τὰ τῶν τραυμάτων ἄκη, καὶ ἡ Χριστοῦ μίμησις, οὐ λόγῳ μὲν, ἔργῳ δὲ λαίπραν καθαίροντος.

ΞΔ'. Πρὸς ταῦτα, τί φήσουσιν ἡμῖν οἱ τὸν τυφὸν ἐγκαλοῦντες ἐκείνῳ καὶ τὴν ὁρμὴν, οἱ πικροὶ τῶν τηλικούτων κριταί, καὶ τῷ κανόνι (24) τοῦς οὐ καλῶς προσάγοντες; Ἔστι λεπρὸς μὲν ἀσπίζεσθαι, καὶ μέχρι τούτου συνταπεινοῦσθαι, τῶν δὲ ὑγιαίνοντων κατοφροῦσθαι; Καὶ τήκειν μὲν τὰς σάρκας

τρίαις in ed.

(21) Δανείζειν. Sic codd. in ed., δανείζει.

(22) Ἐλεῖν. Or. 2, ἔλεος.

(23) Τῷ λαῷ. Plures codd., τῶν λαῶν.

(24) Καὶ τῷ κανόνι, etc. Sic exponit Græcus interpretes: Κανονίζειν αὐτὸν, καὶ ὁρδοῦν βουλόμενοι, αὐτοὶ ἀνθρώποι. Id est: «Componere atque erigere illum cupientes, cum ipsi pravī et obortī sint.»

(16) Ἱστορίαις. Pass., ἱστορίαι.

(17) Ἄνθρωποι, etc. Comb. legit, ἄνθρωποι νεκροὶ καὶ πρὸ θανάτου τετελευτηκότες, etc., «homines mortui, et ante mortem plerisque corporis membris extincti.»

(18) Λαίπεται. Pass., λαίπεται.

(19) Ἄπαντα. Quinque Regg. et Pass., πάντα.

(20) Ταῖς ἀλλοτρίαις. Sic plerique Regg. et Colb., Chrys., Or. 2, Par., Pass., etc. Deest ἄλλο-

δι' ἐγκρατίας, τὴν ψυχὴν δὲ οὐδαίειν κενῷ φρυγά-
γματι; Καὶ τοῦ μὲν Φαρισαίου καταγινώσκειν, καὶ δι-
ηγεῖσθαι τὴν ἐξ ὄγκου ταπεινώσιν, καὶ Χριστὸν εἰδέναι
μέχρι δούλου μορφῆς κατελθόντα, καὶ τελώνιας
συνέσθοντα (25), καὶ νίπτοντα τοὺς πόδας τῶν μα-
θητῶν, καὶ σταυρὸν οὐκ ἀπαξιούντα, ἵνα προσηλώσῃ
τὴν ἐμὴν ἁμαρτίαν (καίτοι τί τοῦτο παραδοξό-
τερον, θεὸν σταυρούμενον (26) βλέπειν, καὶ τοῦτον
μετὰ ληστῶν, καὶ ὑπὸ τῶν παριόντων γελώμενον,
τὸν ἀνάλκτον, καὶ τοῦ παθεῖν ὑψηλότερον)· αὐτὸν δὲ
ὕπερθε φεῖν, καὶ μὴδὲν γινώσκειν ὁμότιμον, ὃ δοκεῖ
τοῖς ἐκείνῳ βασκαίνουσιν; Ἄλλ' οἶμαι τὸ τοῦ ἡθους
εὐσταθές, καὶ βεδηκός, καὶ ἀπεξερμένον, τύπον ὠνό-
μασαν. Οἱ δ' αὐτοὶ μοι δοκοῦσι βραδίως ἂν καὶ τὸν
ἀνδρεῖον καλέσαι θρασύν, καὶ δειλὸν τὸν περιεσκεμ-
μένον, καὶ τὸν σύφρονα μισάνθρωπον, καὶ τὸν
δικαίον ἀκοινώνητον. Καὶ γὰρ οὐ φάυλος τοῦτό τις
περιλοσοφήσαςιν· Ὅτι παραπεπῆγαςι (27) ταῖς
ἀρεταῖς αἱ κακίαι, καὶ εἰσι πῶς ἀγχίθυροι· καὶ
ῥῆστον, ἄλλο τι ὄντα ἔτερον νομισθῆναι τοῖς μὴ τὰ
τοιαῦτα πεπαιδευμένοις. Τίς γὰρ ἐκείνου μᾶλλον ἢ
ἀρετὴν ἐτίμησεν, ἢ κακίαν ἐκόλασεν, ἢ χρηστος
ὥφθη τοῖς κατορθούσιν, ἢ τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐμδρι-
θῆς· οὗ καὶ τὸ μεῖδιμα πολλὰκις ἔπαινος ἦν, καὶ
τὸ σιωπᾶν ἐπιτίμησις, οἰκείῳ συνειδότε τὸ κακὸν
βασανίζουσα; Εἰ δὲ μὴ στωμύλος τις (28) ἦν, μὴδὲ
γελωσιστής, καὶ ἀγοραῖος, μὴδὲ τοῖς πολλοῖς ἀρέ-
σκων, ἐκ τοῦ πᾶσι πάντα γίνεσθαι, καὶ χαρίζεσθαι,
τί τοῦτο; Οὐκ ἐπαινετός μᾶλλον ἢ μεμπτός, τοῖς
γε νοῦν ἔχουσιν; Εἰ μὴ καὶ τὸν λέοντα αἰτιῶτό τις,
ὅτι μὴ πιθήκειον βλέπει, ἀλλὰ βλοσυρὸν καὶ βασιλι-
κὸν, οὗ καὶ τὰ σκιρτήματα γενναῖα, καὶ μετὰ θαύ-
ματος ἀγαπώμενα· καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς (29) σκηνῆς
θαυμάζοι, ὡς ἡδεῖς τε καὶ φιλανθρώπους, ὅτι τοῖς
δήμοις χαρίζονται, καὶ κινουσί γέλωτα τοῖς ἐπὶ
κόρβης βατίσμασι καὶ φοφῆμασι (30). Καίτοι κἂν
εἰ τοῦτο ζητοῦμεν, τίς μὲν οὕτως ἡδὺς ἐν ταῖς
συνουσίαις, ὅσα ἐμὲ γινώσκουσιν τὸν μάλιστα ἐκείνου
πειραζόμενον; τίς (31) διηγῆσθαι χαριέστερος;
τίς μὲν σκῶφαι παιδευτικῶς; τίς δὲ καθάψασθαι
ἀπαλῶς; Καὶ μῆτε τὴν ἐπιτίμησιν θράσος ποιῆ-
σαι (32), μῆτε τὴν ἀνεσιν ἐκλυσιν, ἀλλ' ἀμφοτέρων
τὴν ἀμετρίαν φυγεῖν, ἀμφοτέροις σὺν λόγῳ καὶ καιρῷ
χρῶμενον, κατὰ τοὺς Σαλομώντος νόμους, παντὶ
πράγματι καιρὸν διατάξαντος (33).

in narrando festivior? Quis in jocando argutior? Quis
in objurgando lenior. Sic ut neque increpatio in
temeritate, neque indulgentia in mollietate recideret, sed utriusque excessum fugeret, utroque
congruenter et tempestive utens, juxta Salomonis leges, qui omnibus rebus tempus constituit ²².

ΞΕ'. Ἀλλὰ τί ταῦτα πρὸς τὴν ἐν λόγους τοῦ ἀνδρὸς
ἀρετὴν, καὶ τὸ τῆς διδασκαλίας (34) κράτος τὰ πέ-
ρατα οἰκειούμενον; Ἐτι περὶ τοὺς πρόποδας τοῦ

A pericilium attollat? Qui carnes continentia et inedia
conficiat, inani animi fastu indetur? Qui Pharisaum
damnet, atque illius ex arrogantia depressionem
commemoret, et Christum sciat ad formam usque
servilem sese demisisse, et cum publicanis comē-
disse, et discipulorum pedes abluisse, nec crucem
recusasse, ut peccatum meum affigeret (quanquam
quid hoc mirabilius, Deum, qui capi atque expugnari
nequit, ac perpassione omni sublimior est, penden-
tem, et quidem cum latronibus, ac praetereuntium
lubibrio expositum inivert); idem tamen supra
nubes sese efferat, atque omnibus anteponat, quem-
admodum lis videtur, qui ipsius virtuti invidet?
Verum illi fastus nomen, ut opinor, morum firmitati
et innocentiae imposuerunt. At iidem homines facile
B quoque mihi facturi videntur, ut et fortem, temera-
rium appellent; et prudentem ac circumspexitum, ti-
midum; et temperantem, agrestem et inhumanum;
et justum, illiberalem et sordidum. Neque enim hoc
quidem male tradiderunt: *Virtutibus finitima et*
quodammodo vicina esse vitia; nihilque facilius esse,
quam ut ab illis, qui hujusmodi rerum scientiam
non tenent, res quaedam aliud esse judicetur, quam
revera sit. Quis enim magis aut virtutem coluit, aut
vitium coercuit, vel officio probe functis benignio-
rem ac suaviorem, aut peccantibus severiorem se
praebuit; utpote cujus vel pertenuis risus saepe lau-
datio esset, et silentium increpatio, in propria ni-
mirum cujusque conscientia culpam explorans ac
puniens? Quod si non lepidus quispiam et facetus
erat, nec circumforaneus, nec ex eo quod omnibus
omnia fieret, plerisque gratus et acceptus, quid tum?
Nonne laudem potius quam reprehensionem hoc
nomine meretur, saltem apud mente praeditos? Nisi
quis leonem etiam accusandum puit, quod non si-
milis vultum, sed torrum quemdam et horrificum ac
regium **320** praeferat, cujus ipsae quoque saltatio-
nes fortes et generosae sunt, et cum admiratione
jucundae; atque etiam histriones, ut suaves et hu-
manitatis plenos, admiretur, quoniam populi volu-
ptatibus inserviunt, colaphosque sibi invicem in
malam impingendo, strepitumque ciendo, risum ei
movent. Quanquam etiam, si hoc quaeramus, quis in
cotibus adeo jucundus, quantum quidem ipse eo-
gnosco, qui ipsius maxime periculum feci? Quis in

D LXV. Sed quid ista sunt, praeter illius dicendi fa-
cultate, palmaque doctrinae, qua extremas orbis
partes inter se conciliavit? Adhuc in montis radi-

²² Eccle. iii, 1.

(25) Συνέσθοντα. In nonnullis, συνεσθίοντα.

(26) Θεὸν σταυρούμενον. « Deum crucifixum: »
scilicet ratione carnis assumptae.

(27) Παραπεπῆγαςι, etc. Menander dixit: Ἐγγὺς
ἀγαθῷ κακὸν παραπέφυκε. « Malum natura sua bono
propinquum est. » Et Aristoteles: « Vitia sunt virtu-
tibus ἀγχίθυρα, id est, « vicina. »

(28) Στωμύλος τις. Deest τις in Or. 2.

(29) Τῆς. Deest in pluribus codd.

(30) Φοφῆμασι. Pass., σοφίσμασι.

(31) Τίς. Plures codd. addunt, δέ.

(32) Ποιῆσαι. Pass., ποιείσθαι.

(33) Διατάξαντος. In nonnullis, διδάσκοντος.

(34) Τὸ τῆς διδασκαλίας, etc. « Vis illa doctrinae
orbis fines concilians. »

cibus versamur, a vertice remoti: adhuc fretum trajicimus, relicto magno et profundo Oceano. Existimo enim, si quæ unquam tuba fuit, vel futura est, in aerem quam longissime penetrans, aut vox Dei totum orbem comprehendens, aut universæ terræ motus novo quodam et mirando modo exortus, hæc omnia vocem illius ac mentem fuisse, tantum omnes a tergo relinquentem atque infra se collocantem, quantum nos brutorum naturam superamus. Quis seipsum magis Spiritui purgavit, atque ita se comparavit, ut dignus esset, qui oracula divina explanaret? Quis rursus majori scientiæ luce collustratus est, atque in profunda Spiritus prospexit, ac cum Deo, quæ Dei sunt, exquisivit? Quis porro sermonem habuit animi sensa melius exponentem, ita ut neutra parte, ut plerique, claudicaret, nempe, vel mente sermone destituta, vel sermone qui ad mentis intelligentiam non assurgat: verum parem in utraque re laudem obtineret, parque ipse sibi haud dubie esset, ac vere integer et perfectus. Ac quædam Scriptura hoc Spiritui sancto tribuit, quod omnia scrutetur, etiam profunda Dei²², non ut ignorans, sed ut ex eorum contemplatione summam voluptatem capiens. Basilii autem omnia, quæ Spiritus sunt, perscrutatus est, ex eoque mores omnes erudit, ac sublimiter loqui docuit, hominumque animos **821** a rebus præsentibus abstractos ad futura traduxit.

LXVI. Laudatur apud Davidem solis pulchritudo, et magnitudo, et cursus celeritas, et vis ac facultas; quippe qui sponsum splendore, gigantem magnitudinis referat²³, ac longe lateque progrediendo, tantam vim habeat, ut ab extremis extrema æque collestret, nec locorum intervallis ipsius calor ullo modo minuat. Basilio autem pulchritudo, virtus fuit; magnitudo, theologia; cursus, perpetua mentis agitatio, per quotidianos ascensus ad Deum ferens; potentia, doctrinæ semen ac distributio. Itaque ne hoc quidem mihi dicere verendum est, in omnem terram sonum illius exiisse, atque in fines orbis terræ vim illius verborum²⁴, quod de apostolis Paulus dixit, a Davide mutuatus. Quænam hodie alia ullius conventus lætitia? Quæ conviviorum voluptas? Quæ fori? Quæ ecclesiarum? Quæ principum et privatorum delicia? Quæ monachorum, aut eorum qui societate gaudent? Quæ eorum, qui se a negotiis removerunt, vel eorum qui in rebus gerendis versantur? Quæ eorum qui profanæ, vel eorum qui nostræ disciplinæ studium profitentur? Una, et per omnia, et maxima oblectatio, illius vo-

δρους στρεφόμεθα, τῆς ἀκρας ἀπολειπόμενοι (35). ἔτι πορθμὸν διαπερῶμεν, ἀφέντες τὸ μέγα καὶ βαθὺ πέλαγος. Οἶμαι γάρ, εἰ τις ἐγένετο, ἢ γενήσεται σάλπιγξ ἐπὶ πολλὸ τοῦ ἀέρος φθάνουσα, ἢ τοῦ φωνῆ τὸν κόσμον περιλαμβάνουσα, ἢ σεισμὸς οἰκουμένης ἐκ τινος καινοτομίας καὶ θαύματος, ταῦτα εἶναι τὴν ἐκείνου φωνὴν καὶ διάνοιαν, τοσοῦτον ἅπαντας ἀπολείπουσαν καὶ κάτω τιθεῖσαν, ὅσον τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν ἡμεῖς. Τίς μὲν ἑαυτὸν ἐκάθηρε μᾶλλον τῷ Πνεύματι, καὶ ἄξιον τοῦ διηγεῖσθαι τὰ θεῖα παρασκευάσε; τίς δὲ μᾶλλον ἐρωτίσθη φῶς γνώσεως, καὶ διέκυψεν εἰς τὰ βάθη τοῦ Πνεύματος, καὶ μετὰ Θεοῦ (36) τὰ περὶ Θεοῦ διεσκέφατο; τίς δὲ λόγον ἔσχεν ἀμείνω τῶν νοηθέντων ἐρμηνευτὴν, ὥς μηδ' ἐτέρῳ (37) σκάζειν, κατὰ τοὺς πολλοὺς, ἢ νῦν λόγον οὐκ ἔχοντι, ἢ λόγῳ μὴ κατὰ νοὺν βεβαχότι· ἀλλ' ἀμφοτέρωθεν ὁμοίως εὐδοκίμεῖν, καὶ αὐτὸν ἴσεν ἑαυτῷ φαίνεσθαι, καὶ ὅτως ἄριον. Πάντα μὲν ἐρευνᾶν, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, τῷ Πνεύματι μαμαρτύρηται, οὐχ ὥς ἀγνωστοῦντι, ἀλλ' ὥς ἐντυφῶντι τῇ θεωρίᾳ. Πάντα δὲ ἐκείνῳ διηρεῦνθηται τὰ τοῦ Πνεύματος, ἐξ ὧν ἦθος ἅπαν ἐπαύευσσε, καὶ ὁψηγορίαν ἐδίδαξε (38), καὶ τῶν παρόντων ἀνανέστησε, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα μετεσκευάσεν (39).

omnes erudit, ac sublimiter loqui docuit, hominumque animos ad futura traduxit.

ΣΤ. Ἠλίου μὲν ἐπαινεῖται παρὰ τῷ Δαβὶδ κάλλος, καὶ μέγεθος, καὶ δρόμου τάχος, καὶ δύναμις· λάμπωντος ὡς νομφίου, εὐμεγέθους ὡς γίγαντος, οὗ καὶ τὸ πολὺ διαθαίνειν, ἔχει δύναμιν τοσοῦτον, ὡς ἀπ' ἀκρων τὰ ἀκρα ἰσοτίμως καταφωτίζειν, καὶ μηδὲν ἑλαττοῦσθαι τὴν θερμὴν τοῖς διαστήμασι. Τοῦ δὲ κάλλος μὲν, ἢ ἀρετῆ· μέγεθος δὲ, ἢ θεολογία· δρόμος δὲ, τὸ ἀεικίνητον, καὶ μέχρι Θεοῦ φέρον ταῖς ἀναβάσεσι· δύναμις δὲ, ἢ τοῦ λόγου σπορά καὶ διάδοσις. Ὅστε ἐμοίγε, οὐδὲ τοῦτο εἰπεῖν ὀκνητέον, τὸ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξελαθεῖν τὸν φθόγγον αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τῶν ῥημάτων τὴν δύναμιν· ὃ περὶ τῶν ἀποστόλων ὁ Παῦλος ἔφησε, παρὰ Δαβὶδ ἐκδεξάμενος (40). Τίς μὲν ἄλλη συλλόγου σήμερον χάρις; Τίς δὲ συμποσίων ἡδονή; Τίς δὲ ἀγορῶν; Τίς δὲ ἐκκλησιῶν; Τίς τῶν ἐν τέλει, καὶ τῶν μετ' ἐκείνου τρυφῇ; Τίς μοναστῶν (41), ἢ μιγάδων; Τίς τῶν ἀπραγμόνων, ἢ τῶν ἐν πράγματι (42); Τίς τῶν τὰ ἐξωθεν φιλοσοφούντων, ἢ τὰ ἡμέτερα; Μία, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἡ μεγίστη, τὰ ἐκείνου συγγράμματα καὶ πονήματα. Οὐδὲ γραφεῦσιν (43) εὐπορία τις ἄλλῃ μετ' ἐκείνου, ἢ τὰ ἐκείνου συγγράμματα. Σιωπᾷται

²² I Cor. II, 10. ²³ Psal. XVIII, 6. ²⁴ ibid. 5; Rom. I, 18.

(35) Ἐτι... ἀπολειπόμενοι. Hæc et interjecta desunt in quibusdam codicibus.

(36) Θεοῦ. Or. 2, τοῦ Θεοῦ.

(37) Ἐτέρῳ. Reg. ph, ἐτέρῳ.

(38) Καὶ ὁψηγορίαν ἐδίδαξε. Ait Billius, quasi ex Nicetæ, Gregorium his verbis significare voluisse, librum De Trinitate a Basilio fuisse scriptum; qui liber jam non exstat, nisi forte per hunc librum Orationes de theologia intelligentiæ sint. Verum apud Nicetam nihil tale occurrit.

(39) Μετεσκευάσεν. Reg. ph, Pass. παροσκευάσεν.

(40) Ἐκδεξάμενος. Sic plures Regg., plures Colb. et duo Coisl. In ed., ἐκλεξάμενος, «deligens, colligens.»

(41) Μοναστῶν. «Eorum qui solitariam vitam agunt;» ἢ μιγάδων, «aut eorum, qui pari virtutis palestra cum aliis communicant.»

(42) Πράγματι. Quatuor Regg., Pass. et Comb., πράγμασι.

(43) Γραφεῦσιν, etc. Savil., συγγραφεῦσι τις ἄλλη εὐπορία.

τὰ παλαιά, ὅσα τινὲς τοῖς θεοῖς λόγοις ἐνίδρωσαν· βοῶνται τὰ νέα, καὶ οὗτος ἀριστος ἡμῖν ἐν λόγοις, ὃς ἀνὰ τὰ ἐκείνου μάλιστα τυγχάνη γινώσκων, καὶ διὰ γλώσσης φέρων, καὶ συνετίζων τὰς ἀκοάς· ἤρκεσε γὰρ εἰς ἀντὶ πάντων τοῖς σπουδαιοτέτοις εἰς παιδεύσιν.

intelligit, ac lingua versat, auribusque instillat. Unus enim, omnium loco, studiosis ad eruditionem comparandam sufficit.

ΣΖ'. Ἐγὼ τοῦτο μόνον αὐτοῦ διηγῆσθαι· Ὅταν τὴν Ἑξαήμερον αὐτοῦ μεταχειρίζομαι, καὶ διὰ γλώσσης φέρω, μετὰ τοῦ κτίστου γίνομαι, καὶ γινώσκω κτίσεως λόγους, καὶ θαυμάζω τὸν κτίστην πλείον ἢ πρότερον, ὅψει μὲν διδασκάλῳ χρώμενος. Ὅταν τοῖς ἀντιβόητοις ἐντύχω λόγοις, τὸ Σοδομιτικὸν ὁρῶ πῦρ, ὃ τεφροῦνται γλώσσαι πονηραὶ καὶ παράνομοι, ἢ τὸν Χαλάνης πύργον (44), κακῶς μὲν οἰκοδομούμενον, καλῶς δὲ λυόμενον. Ὅταν τοῖς περὶ Πνεύματος, εὐρίσκω Θεόν, ὃν ἔχω, καὶ παρῆρσιάζομαι τὴν ἀλήθειαν, ἐπιδατεύων τῆς ἐκείνου θεολογίας καὶ θεωρίας. Ὅταν ταῖς Ἀλλαῖς ἐξηγήσῃ, ὃς τοῖς μικρὰ βλέπουσιν ἀναπτύσσει, τρισσῶς (45) ἐν ταῖς στερῇαις αὐτοῦ (46) πλαστὴ τῆς καρδίας ἀπογραφάμενος, πείθομαι μὴ μέχρι τοῦ γράμματος ἵστασθαι, μηδὲ βλέπειν τὰ ἄνω (47) μόνον, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω διαδιδάσκειν, καὶ εἰς βάθος ἔτι χωρεῖν ἐκ βάθους, ἀδύσσοις ἀδύσσοις προτρεχόμενος, καὶ φωτὶ φῶς εὐρίσκων, μέχρις ἂν φθάσω πρὸς τὸ ἀκρότατον. Ὅταν ἀθλητῶν ἔγκωμιος προσομιλήσω, περιφρονῶ τὸ σῶμα, καὶ σὺνειμι τοῖς ἐπαινουμένοις (48), καὶ πρὸς τὴν ἀθλήσιν διεγείρομαι. Ὅταν ἡθικῶς λόγους καὶ πρακτικῶς, καθαίρομαι ψυχὴν καὶ σῶμα, καὶ ναὸς Θεοῦ γίνομαι δεκτικὸς, καὶ ὄργανον κρούμενον Πνεύματι, καὶ θείας ὑμνήδων ὁδῆς τε καὶ δυνάμεως· τοῦτω (49) μεθαρμόζομαι, καὶ ρυθμίζομαι, καὶ ἄλλος ἐξ ἄλλου γίνομαι, τὴν θείαν ἀλλοίωσιν ἀλλοιούμενος. que instrumentum musicum a Spiritu pulsatum, afflatu corrigo et concinnor, atque divina quadam

ΣΗ'. Ἐπὶ δὲ θεολογίας ἐμνήσθην, καὶ τῆς περὶ τοῦτο τοῦ ἀνδρὸς μάλιστα μεγαλοφυΐας, ἔτι καχεῖνο προσήσω τοῖς εἰρημένοις. Χρησιμώτατον γὰρ τοῖς πολλοῖς, τοῦ μὴ βλέπτεσθαι, τὴν χεῖρα περὶ αὐτοῦ ὁδεῖν ἔχοντας. Πρὸς δὲ τοὺς κακούργους ὁ λόγος, οἱ τοῖς αὐτῶν κακοῖς βοηθοῦσιν, ἐξ ὧν ἄλλοις ἐπιτρεάδουσιν. Ἐκεῖνος γάρ, ἕνεκα (50) τοῦ ὁρθοῦ λόγου καὶ τῆς κατὰ τὴν ἁγίαν Τριάδα συναφείας καὶ συνθείας (51), ἢ οὐκ οἶδ' ὅ τι κυριώτερον χρὴ εἰπεῖν καὶ σαφέστερον (52), μὴ ὅτι θρόνων ἐκπεσεῖν, οἷς οὐδὲ

A lumina et lucubrationes. Nec scriptoribus materia ulla alia et copia post eum, præter ipsius scripta, suppetit. Silentur vetera, quæcumque in divinorum oraculorum explanatione a quibusdam elaborata sunt : nova prædicantur ; atque is apud nos eruditissimus habetur, qui libros ipsius quam maxime

Unus enim, omnium loco, studiosis ad eruditionem

LXVII. Hoc tantum de eo dicam. Cum Hexaemeron illius in manus sumo, atque in ore habeo, cum Creatore conjungor, ac creationis rationes cognosco, Creatoremque magis admiror ac suspicio, quam prius solebam, cum solo aspectu magistro uter. Cum libroseos, quibus hæreticorum scripta refutai, B lego, Sodomiticum ignem cerno, quo improbae ac acceleratae linguae in cinerem rediguntur⁴⁴, aut Chalanæ turrim⁴⁵, ut male constructam, ita recte interruptam atque deletam. Cum ea, quæ de Spiritu sancto scripsit, evolvo, Deum, quem habeo, nanciscor, veritatem libero 822 et fidenti animo prædico, illius videlicet theologiæ atque contemplationi insistens. Cum alias ejus enarrationes perlego, quas iis, qui hebetiori ingenio sunt, explicat, trifariam in solidis cordis sui tabulis describens, eo adducor, ut non in externo literarum cortice pedem figam, nec verborum tantum superficiem spectem, sed ulterius progrediar, atque ex profundo in profundum transcam, abyssum per abyssum invocans⁴⁶, ac per lumen lumen inveniens, quoadusque ad summum tandem verticem pervenero. Cum martyrum encomia lego, corpus contemno, et cum iis, qui laudibus efferruntur, animo versor, atque ad certamen excitator. Cum orationes eas, quas de moribus ac bene vivendi ratione scripsit, in manus accipio, animo et corpore purgor, templumque Dei capax efficio, adivinamque gloriam et potentiam canens ; ipsius immutatione alius ex alio efficio.

LXVIII. Quoniam autem theologiæ mentionem feci, ejusque in dicendo sublimitatis, qua ille in eo potissimum argumenti genere usus est, hoc adhuc superioribus adjungam. Simplicibus enim et imperitis utilissimum est providere, ne damno afficiantur, D male et sinistre de ipso existimantes. Mihi vero ad improbos et malignos oratio est, qui ex eo quod alios calumniis incessunt, vitilis suis opem ferre moliantur. Ille etenim pro recta doctrina, sanctæque Trinitatis conjunctione et condeitate, aut

⁴⁴ Gen. xix, 24. ⁴⁵ Gen. xi, 4 sqq. ⁴⁶ Psal. xli, 8.

(44) Χαλάνης πύργον. Sic Septuaginta vocant turrim illam, quæ turris Babylonica, seu Babel, vocari solet.

(45) Τρισσῶς. « Trifariam, » id est, historice, moraliter, et anagogice, seu mystice. Male in Reg. c, τραυῶς.

(46) Ἐαυτοῦ. Pro ἑαυτοῦ, ait Combefisius. « In cordis mei tabulis. »

(47) Μηδὲ βλέπειν τὰ ἄνω. Exponit Nicetas : Ὑψηλῶς αὐτὰ θεωρεῖν. « Alto sensu intelligere Scripturas. » Quod ne quidem Gregorio satis est, sed ulterius jubet progredi, ut majores semper in

Scripturarum intelligentia profectus habeamus.

(48) Ἐπαινουμένοις. Sic sex Regg., decem Colb., Or. 2, Par., Pass., etc. Sic etiam legit Bill. in ed., ἐπαίνους.

(49) Τοῦτω. Id est, Πνεύματι. « Hoc Spiritu, » vel, « ipsius (Spiritus) afflatu. » Bill. : « per eas. »

(50) Ἑνεκα. Sex Regg. et Pass. addunt, μέν.

(51) Καὶ συνθείας. Coisl. 4, καὶ συμπότας, « concretionem. »

(52) Σαφέστερον. Regg. bñ, ph, Or. 2 et Par., συναφέστερον.

nescio quo magis proprio et perspicuo verbo res ea A notari potest, non modo de throno, ad quem ne ab initio quidem cupide prosiliit, exturbari ac deijci, sed etiam exsilio, et morte, atque ante mortem variis cruciatibus affici, prompto alacrique animo tulisset, ac lucro potius quam periculo deputasset. Hoc vero ita esse aperte declarant ea quæ et fecit et passus est : ut qui etiam ob veritatis defensionem exsilio multatus, nihil aliud negotii susceperit, quam uni ex asseclis, ut se acceptis pugillaribus sequeretur, imperaret. Cæterum, sermones cum iudicio disponere⁵⁵, de Davidis consilio et sententia, necessarium esse iudicabat, ac belli tempus, et hæreticorum principatum aliquantisper **823** tolerare, quoad libertatis ac serenitatis tempus successisset, linguæque libertatem ac licentiam attulisset. Illi enim nudam et apertam vocem de Spiritu sancto, quod Deus esset, arripere studebant (quod quidem, tametsi verum erat, impium tamen illis, atque improbo impietatis antistiti videbatur); ut eum quidem cum theologica lingua civitate pellerent, ipsi autem Ecclesiam occuparent, eamque sceleris sui propugnaculum efficerent, atque hinc deinde, velut ex arce quadam, id omne, quod reliquum erat, popularentur. At ille, in aliis quidem vocibus e Scriptura petitis, testimoniisque minime dubiis, eandem vim habentibus, necessariisque argumentis, adversarios ita comprimebat, ut nullo modo repugnare ac contra niti possent, sed, quæ maxima sermonis virtus et prudentia est, propriis vocibus constringerentur. Id autem perspicue ostendit is liber, quem hoc argumento edidit, in quo calamus quasi ex Spiritus pyxide movet; interim tamen propriam vocem usurpare differebat, tum ab ipsomet Spiritu, tum a sinceris ipsius propugnatoribus illud in gratiæ loco petens, ne hoc suo consilio offenderentur; nec committerent ut, dum unam voculam mordicus retinere conarentur, propter inexplibilem cupiditatem omnia perderent, turbulento nimirum tempore convulsa ac distracta pietate. Ipsos enim nihil ex eo incommodi ac detrimenti accepturos, si vocabula paululum immutarentur, modo aliis verbis eadem docerentur; neque enim salutem nostram in verbis potius, quam in rebus consistere; quippe cum ne Judæi quidem rejiciendi sint, si ad aliquod tempus pro Christi voce, vocem *Uncti* sibi concedi postulantes, in nostrum numerum atque ordinem ascribi velint; ai reipublicæ non posse majorem perniciem ac pestem afferri, quam si Ecclesia ab hæreticis occuparetur.

⁵⁵ Psal. cxi, 5.

(53) Ἐπεπήδησεν. Jes., ἐπεδήμησεν. Pass., D Pass. Deest ex in edit.

(54) Φυγὴν. Sic tres Regg., Coisl. 1, Chrys., Jes., etc. In ed., φυγεῖν.

(55) Ἀκολουθῶν. Or. 2, ἀκολουθούντων.

(56) Πυκτὶον. Regg. a, b, p, et septem Colb., πυκτὶον.

(57) Τῶν ἀναγκαιῶν. In quibusdam, τῶν δικαίων, iustum.

(58) Καὶ τῆς αἰθρίας. «Et serenitatis.» Hæc, quæ in editis deerant, addidimus ex quinque Regg., decem Colb., Coisl. 2, Or. 2 et Pass.

(59) Οἱ μὲν γάρ. Sic Or. 2 et Par. Deest γάρ in ed.

(60) Καὶ ταῖς ἐκ τῶν. Sic tres Regg., Or. 2 et

ἀπ' ἀρχῆς ἐπεπήδησεν (53), ἀλλὰ καὶ φυγὴν (54), καὶ θάνατον, καὶ τὰς πρὸ τοῦ θανάτου κολάσεις προθύμως ἐδέξατο ἄν, ὡς κέρδος, οὐ κίνδυνον. Ἀγλοὶ δὲ οἷς τε ἡδὴ πεποίθηκεν, οἷς τε πέπονθεν· ὅς γε καὶ ἐξορίαν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας κατακρίσεις, τοσοῦτον ἐπραγματεύσατο μόνον, ὅσον ἐν τῶν ἀκολουθῶν (55) εἰπεῖν, ἀραμένον τὸ πυκτὶον (56) ἀκολουθεῖν. Οἰκονομεῖν δὲ τοὺς λόγους ἐν κρίσει, τῶν ἀναγκαιῶν (57) ἐνόμιζε, τῷ θεῷ Δαδὶδ περὶ τούτου συμβούλιον χρώμενος, καὶ μικρὸν ὅσον τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν διαφέρειν, καὶ τὴν τῶν αἰρετικῶν δυναστείαν, ἕως ὅ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αἰθρίας (58) ἐπιλάβοι καιρὸς, καὶ ὅψ τῇ γλώσσῃ τὴν παρόρυσιν. Οἱ μὲν γάρ (59) ἐζήτουν λαβεῖσθαι γυμνῆς τῆς περὶ τοῦ Πνεύματος φωνῆς, ὡς εἴη θεός (ὅπερ ὅν ἀληθὲς, ἀσεβὲς ἐκείνοις B ὑπελαμβάνετο. καὶ τῷ κακῷ προστάτῃ τῆς ἀσεβείας)· ἵνα τὸν μὲν τῆς πόλεως μετὰ τῆς θεολόγου γλώσσης ὑπερρίσσωσιν, αὐτοὶ δὲ κατασχόντες τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τῆς ἐκπυλῶν κακίας ὁρμητήριον ποιήσαντες, ἐντεῦθεν τὸ λειπόμενον ἅπαν, ὡς ἐκ τινος ἀκροπόλεως, καταδράμωσιν. Ὁ δὲ, ἐν ἄλλαις μὲν φωναῖς γραφικαῖς, καὶ μαρτυρῖαις ἀναμφιλέτοις ταυτὸν δυναμέναις, καὶ ταῖς ἐκ τῶν (60) συλλογισμῶν ἀνάγκαις, οὕτως ἤρχε τοὺς ἀντιλέγοντας, ὥστε μὴ ἀντιβαίνειν (61) ἔχειν, ἀλλ' οἰκταῖς συνδεῖσθαι φωναῖς, ἡπερ δὴ καὶ μεγίστη λόγου δύναμις καὶ σύνεσις. Ἀγλώσσει δὲ καὶ ὁ λόγος, ὃν περὶ τούτου συνέγραψε, κινῶν τὴν γραφίδα, ὡς ἐκ πυξίδος τοῦ Πνεύματος· τὴν δὲ κυρίαν φωνὴν τέως ὑπερετίθετο (62), παρὰ τε τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, καὶ τῶν γνησίων τούτου συναγωνιστῶν χάριν αὐτῶν, τῇ οἰκονομίᾳ μὴ δυσχεραίνειν (63)· μηδὲ μιᾶς ἀντεχομένου φωνῆς, τὸ πᾶν ἀπολέσαι δι' ἀπλησίαν, τῷ καιρῷ παρασυρείσης τῆς εὐσεβείας. Αὐτοῖς μὲν γὰρ οὐδεμίαν εἶναι ζημίαν, ὑπαλλαττομένων μικρὸν τῶν λέξεων, καὶ φωναῖς ἄλλαις τὸ ἴσον διδασκομένους (64)· οὐδὲ γὰρ ἐν ῥήματι ἡμῖν εἶναι τὴν σωτηρίαν μᾶλλον ἢ πράγμασι· μηδὲ γὰρ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἀπολαβεῖν ἂν, εἰ τὴν τοῦ (65) ἡλειμμένου φωνῆν, ἀντὶ τῆς Χριστοῦ, πρὸς ὀλίγον ἐπιζητούντας, ἡξίουσαν μετ' ἡμῶν τάττεσθαι (66)· τῷ δὲ κοινῷ μεγίστην ἂν βλάβην γενέσθαι, τῆς Ἐκκλησίας κατασχεθείσης.

(61) Ἀντιβαίνειν. Or. 2, ἀντιλέγειν, «contradicere.» (62) Ὑπερετίθετο. Duo Regg. et Pass., ὑπερέθετο. (63) Τῇ οἰκονομίᾳ μὴ δυσχεραίνειν. «Ne indigentia, vel e temperamento, offenderentur.» Quod scilicet expressis verbis Spiritum sanctum Deum non diceret; quamvis, aliis vocibus, eandem vim habentibus, ejus divinitatem prædicaret. Quæ quidem Basilii agendi ratio ab aliis culpata, Magno Athanasio probata fuit. (64) Διδασκομένους. Coisl. 1, τὸ ἴσον δυναμέναις, «eandem vim habentibus.» (65) Τὴν τοῦ. Sic plures Regg. Deest τοῦ in ed. (66) Τάττεσθαι. In nonnullis, τετάχθαι.

ΣΘ. Ἐπει δὲ τι γε παντὸς μᾶλλον ᾔδει τὸ Πνεῦμα Ἀ
Θεὸν, ὁῦλον μὲν ἐξ ὧν καὶ δημοσίᾳ τοῦτο πολλάκις
ἐκῆρυξεν, εἰ ποτε καιρὸς ἦν, καὶ ἰδίᾳ τοῖς ἐρωτῶσι
προθύμως ἀνωμολόγησε· σαφέστερον δὲ πεποίηκεν
ἐν τοῖς πρὸς ἐμὲ λόγοις, πρὸς ὃν οὐδὲν ἀπόρητον
ἦν αὐτῷ περὶ τούτων κοινολογούμεν· μὴδὲ ἀπλῶς
τοῦτο ἀποφηνάμενος, ἀλλ' ὃ μὴδέπω πρότερον πολλά-
κις πεποίηκεν, ἐπαρασάμενος ἑαυτῷ τὸ φρικωδέστα-
τον, αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος ἐκπεσεῖν, εἰ μὴ σέβει τὸ
Πνεῦμα μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ (67), ὡς ὁμοούσιον
καὶ ὁμότιμον. Εἰ δὲ μέ τις δέξαιτο κοινωνὸν ἑαίνου
καὶ τοῖς τοιούτοις, ἐξαγορεύσω τι καὶ τῶν τοῖς πολ-
λοῖς τέως (68) ἀγνοούμενων· ὅτι τοῦ καιροῦ στενο-
χωροῦντος ἡμᾶς, ἑαυτῷ μὲν τὴν οἰκονομίαν ἐπέτρε-
ψεν (69), ἡμῖν δὲ τὴν παρρησίαν, οὗς οὐδεὶς ἐμελλε
κρίνειν, οὐδὲ ἀποβάλλειν τῆς πατριδος, ἀφανείᾳ τε
τιμημένους, ὡς ἐξ ἀμφοτέρων ἰσχυρὸν εἶναι τὸ καθ'
ἡμᾶς Εὐαγγέλιον. Καὶ ταῦτα διήλθον, οὐχ ἵνα τῆς
ἑαίνου δόξης ἐπαραπολογησώμαι (κρεῖττων γὰρ τῶν
ἐγκαλούντων, εἴπερ τινὲς εἰσιν, ὁ ἀνὴρ), ἀλλ' ἵνα μὴ
τοῦτον ὅρον τῆς εὐσεβείας νομίζοντες (70), τὰς ἐν
τοῖς γράμμασι μόνως τοῦ ἀνδρὸς εὐρισκομένας φω-
νὰς, ἀσθενεστέραν τὴν πίστιν ἔχωσι, καὶ ἀπόδειξιν
τῆς ἑαυτῶν κακουργίας, τὴν ἑαίνου θεολογίαν, ἣν
ὁ καιρὸς ἐποιεῖ μετὰ τοῦ Πνεύματος· ἀλλὰ τὸν τῶν
γεγραμμένων νοῦν δοκιμάζοντες, καὶ τὸν σκοπὸν ἀφ'
οὗ ταῦτα ἐγράφετο, μᾶλλον τῇ τε ἀληθείᾳ προσ-
ἀγωνται, καὶ τοὺς ἀπεθούνας ἐπιστομίζωσιν. Ἐμοίγ'
οὖν εἴη, καὶ ὅστις ἐμὸς φίλος, ἢ ἑαίνου θεολογία.
Καὶ τοσοῦτον θαρρῶ τῇ περὶ τὸ πρᾶγμα τοῦ ἀνδρὸς
καθαρότητι, ὥστε καὶ τοῦτο κοινοποιούμαι πρὸς
ἅπαν· κάκειν μὲν τὰ ἐμὰ, ἐμοὶ δὲ τὰ ἑαίνου λο-
γίζοιτο παρά τε Θεῷ καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῖς εὐγνω-
μονεστέροις. Οὐδὲ γὰρ τοὺς εὐαγγελιστὰς φαίμεν
ἀν ὑπερπαντὰ ποιεῖν ἀλλήλοις, ὅτι οἱ μὲν τῷ σαρκικῷ
τοῦ Χριστοῦ πλέον ἐνηκολήθησαν, οἱ δὲ τῇ θεολογίᾳ
προσέθεναν· καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς, οἱ δὲ ἐκ
τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἐποίησαντο τὴν ἀρχὴν· οὕτω τὲ (71)
κήρυγμα διελόμενοι πρὸς τὸ χρησίμον οἶμαι τοῖς δε-
χομένοις, καὶ οὕτω παρὰ τοῦ ἐν αὐτοῖς τυπούμενοι
Πνεύματος.

recusem; ita ut ille mea, mihi vicissim illius omnia, et apud Deum, et apud candidissimos quosque homines, ascribantur. Nam neque evangelistas idcirco inter se pugnare dixerimus, quoniam alii in exponenda Christi humanitate plus operæ posuerunt, alii ad explicandam Divinitatis materiam se contulerunt; atque alii ab his rebus, quæ ad intelligentiam nostram sese accommodant, alii ab iis, quæ captum nostrum superant, auspicati sunt; sic videlicet prædicationem inter se partiti, ut eorum, qui eam excipiebant, utilitas ferebat, atque ita informati et edocti a Spiritu, qui in ipsorum animis erat.

Ο'. Φέρε δὴ, πολλῶν ἐν τοῖς πάλαι καὶ νῦν γεγο-
νῶτων ἀνδρῶν ἐπ' εὐσεβεῖα γνωρίμων, νομοθετῶν,
στρατηγῶν, προφητῶν, διδασκάλων, τῶν ἀνδρικῶν

LXIX. Nam quod aliqui melius quam quivis alii, Spiritum sanctum Deum agnosceret, cum ex eo perspicue constat, quod et hoc sæpe palam, quoad per tempus licebat, prædicavit, et privatim apud eos, a quibus interrogabatur, haud cunctanter confessus est; tum vero in suis ad me sermonibus apertius id demonstravit (neque enim quidquam unquam, cum de his rebus mecum colloqueretur, animo tectum 824 occultumque habuit); non simpliciter hoc affirmans, sed, quod antea ipsi perraro acciderat, sibi rem omnium maxime horrendam imprecatus, nempe, ut ab ipso Spiritu excideret, nisi cum Patre et Filio Spiritum, ut consubstantialem et honore parem, veneretur. Quod si quis me in tantis quoque rebus illius socium admiserit, aliquid, quod plerisque incognitum ante fuit, evulgabo. Nam cum tempus in summas angustias nos redigeret, hanc ipse rationem inibat, ut sibi quidem dispensationem, nobis autem, quos, ob nominis obscuritatem, nemo in iudicium adducturus, patriaque ejecturus esset, loquendi libertatem committeret. Atque ita Evangelium nostrum firmum et validum erat, utriusque præsidio suffultum. Nec vero hæc eo a me commemorata sunt, ut illius existimationem oratione mea defenderem; præstantior enim est, quam ut accusatoribus, si qui tamen sunt, in ipsius famam quidquam liceat; sed ne quidam, pietatis normam ac regulam solas eas voces, quæ in illius libris reperiuntur, esse existimantes, imbecilliorē fidem habeant, eamque de Divinitate disserendi rationem, quam ei tempus illud, non sine Spiritus numine, afferbat, in pravitatis suæ confirmationem trahant; verum eorum, quæ ab eo scripta sunt, sensum ac scopum, quem sibi, dum hæc scriberet, proponebat, expendent, tum ad veritatem magis accedant, tum iis, qui in impietate versantur, os obstruant. Mihi quidem, omnibusque, quibus clarus sum, utinam adsit illius theologia. Atque adeo, hujusce viri, quantum ad hanc rem attinet, puritati usqueadeo confido, ut, præter alia omnia, hoc quoque cum eo commune habere non

LXX. Age igitur, cum multi viri, tum in Veteri, tum in Novo Testamento pietate clari et illustres fuerint, legistatores, militares duces, propheta,

(67) Καὶ Υἱοῦ. Tres Regg. et Or. 2, καὶ τοῦ Υἱοῦ.

(68) Τέως. Deest in Reg. a.

(69) Τὴν οἰκονομίαν ἐπέτρεψεν. « Sibi dispensationem permisit. » Billius addendo, « verbi, » quod delevimus, huic loco tenebras offudit, nedum aliquid lucis afferret. Non enim agitur de « verbi ministerio, » seu « prædicatione, » sed de quodam prædi-

candæ veritatis modo, ut recte exponit Nicetus, οἰκονομηθῆναι τὴν ἀλήθειαν, quod, probante Athanasio, sibi permisit Basilium, ne, magno Ecclesie damno, e sua sede ab hæreticis pelleretur.

(70) Νομίζοντες. Quatuor Regg., Coisi. 1, Or. 2 et Pass., γινώσκοντες, « agnoscentes. »

(71) Τό. Sic omnes fere codd. In ed., τῷ.

doctores, fortes **825** usque ad sanguinis profusionem, cum illis Basilium nostrum conferamus, atque hinc, qualis fuerit, agnoscamus. Adam Dei manu ⁴⁰, ac deliciarum paradisi, et prima lege dignus habitus est; ille tamen, ne quid debite parenti nostro reverentiae contumeliosum dicam, praeceptum minime servavit: hic autem, et illud accepit, et servavit, nec ex scientiae ligno incommodi quidquam accepit; nec dubito, quin flammeum gladium praetergressus, ad paradikum pervenerit. Enos primo spe adductus est, ut Dominum invocaret ⁴¹: hic autem, non solum invocavit, sed, quod invocatione multo praestantius est, aliis quoque praedicavit. Enoch translatus est ⁴², exiguae pietatis premium (fides enim adhuc in umbris erat), hac translatione consecutus, vitaeque sequentis periculum effugit: hujus autem vita omnis nihil aliud quam translatio erat, quippe qui perfecte in vita perfecta probatus et exploratus fuerit. Noe arcam fidei suae commissam accepit ⁴³, et secundi mundi semina parvo ligno credita, atque inter undas conservata: hic autem impietatis diluvium effugit, suamque civitatem arcam salutis effecit, in haereticorum undis facile et leviter supernantem, atque ex eo universum orbem recuperavit.

LXXI. Magnus Abraham, et patriarcha, et novae victimae mactator, eum, quem ex promissione acceperat, beneficii auctori offerens, victimam promptam et alacrem, atque ad caedem properantem ⁴⁴. At nec parva Basilii laus est, qui seipsum Deo obtulit, nec quidquam in ejus locum, tanquam ipsi par, (quidnam enim illud esset?) substitutum est, sed plene perfecteque litatum. Isaac etiam, antequam in lucem ederetur, promissus est ⁴⁵: hic autem sponte seipsum promisit, ac Rebeccam, hoc est, Ecclesiam, non procul quesitam, sed e propinquo assumptam, uxorem duxit, nec per servorum legationem ⁴⁶, sed divino beneficio concessam atque commissam; nec in filiorum praelatione circumventus est, sed unicuique, quod promerebatur, cum Spiritus judicio et delectu, sine ulla fraude ac circumscriptioe, tribuit. Jam vero Jacobi scalam et columnam eam laudo, quam Deo unxit, ejusque etiam cum eo colluctationem ⁴⁷, quaecunque tandem illa erat; est quidem, ut ipse opinor, humani moduli cum divina sublimitate comparatio et contentio, unde etiam procreatae naturae devictae notas **826** gerit. Illius quoque circa ovium greges artificium et felicitatem, et duodecim ex eo natos patriarchas, et benedictionum partitionem cum egregia futurarum rerum praedictione conjunctam, lau-

A μέχρις αίματος, παρ' ἐκείνους (72) τὰ ἡμέτερα θεωρήσαντες, χάντεσθαι τὸν ἀνδρα γνωρίσωμεν. Ἀδάμ ἡξιώθη Θεοῦ χειρὸς, καὶ παραδείσου τρυφῆς, καὶ πρώτης νομοθεσίας· ἀλλ', εἰ μὴ τι λέγω βλάσφημον αἰδοῦ τοῦ προπάτορος, τὴν ἐντολὴν οὐκ ἐφύλαξεν· ὁ δὲ, καὶ ἰδέσθαι ταύτην, καὶ διασώσασθαι, καὶ τῷ ξύλῳ τῆς γνώσεως οὐκ ἐβλάθη, καὶ τὴν φλογίνην (73) βομφαλὴν παρελθὼν, εὖ οἶδα, τοῦ παραδείσου τετύχηκεν. Ἐνὸς ἤλπισε πρώτος ἐπικαλεῖσθαι τὸν Κύριον· ὁ δὲ, καὶ ἐπικέκληται, καὶ τοῖς ἀλλοῖς ἐκήρυξεν, ὅ τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πολὺ τιμωτέρον. Ἐνὸς μετετέθη μικρὰς εὐσεβείας (ἔτι γὰρ ἐν σκαιᾷ ἦν ἡ πίστις) ἄθλον εὐράμενος (74) τὴν μετέθεσιν, καὶ τοῦ ἐξῆς βίου τὸν κίνδυνον διαπέφυγε· τοῦ δὲ, ὅλος ὁ βίος μετέθεσις ἦν, τελείως ἐν βίῳ τελείῳ δοκιμασθέντος. Νῶε κιβωτὸν ἐπιστεύθει, καὶ κόσμου δευτέρου σπέρματα ξύλῳ μικρῷ πιστευθέντα, καὶ καθ' ὁδῶν σωζόμενα· ὁ δὲ κατακλυσθὲν ἀσεβείας διέφυγε, καὶ κιβωτὸν σωτηρίας τὴν ἑαυτοῦ πεποίηται πάλιν, κοῦφος τῶν αἱρετικῶν ὑπερπλέουσιν, ἐξ οὗ κόσμον ὅλον ἀνεκαλέσαστο.

civitatem arcam salutis effecit, in haereticorum undis facile et leviter supernantem, atque ex eo universum orbem recuperavit.

OA. Μέγας ὁ Ἀβραάμ, καὶ πατριάρχης, καὶ θύτης καινῆς θυσίας, τὸν ἐκ τῆς ἐπαγγελίας τῷ δεδωκότι προσαγαγὼν, ἱερεῖον ἔτοιμον, καὶ πρὸς τὴν σφαγὴν ἐπιγόμενον· ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἐκείνου μικρὸν, ἑαυτὸν προστήγαγε τῷ Θεῷ, καὶ οὐδὲν ὡς ἰσότηρι ἀντεδόθη, (τί γὰρ καὶ ἦν;) ὥστε καὶ τελειωθῆναι τὸ καλλίε-
C ρημα. Ἰσαὰκ ἐπηγγέλθη καὶ πρὸ γενέσεως· ὁ δὲ ἀτεπάγγελτος ἦν (75), καὶ τὴν Ῥεβέκκαν, λέγω δὴ (76) τὴν Ἐκκλησίαν, οὐ πόρρωθεν, ἀλλ' ἐγγύθεν ἠγάγετο, οὐδὲ διὰ πρεσβείας οικειτικῆς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ δοθείσαν καὶ πιστευθείσαν· οὐδὲ κατεσορήθη περὶ τὴν τῶν τέκνων προτίμησιν, ἀλλ' ἐκάστη τὰ πρὸς ἀξίαν ἀπαρ-
λογίστως ἐνεμα (77) μετὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χρίσεως. Ἐπαίνῳ τὴν Ἰακώβ κλίμακα, καὶ τὴν στήλην (78), ἣν κλειψὲ τῷ Θεῷ, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν πάλην, ἥ τις ποιεῖ ἦν· οἶμαι δὲ τοῦ ἀνθρωπίνου μέτρου πρὸς τὸ θεῖον ὕψος ἀντιπαρέκτασις, καὶ ἀντίθεσις (79), ὅθεν καὶ ἄγει (80) τὰ σύμβολα τῆς ἡττωμένης γενέσεως (81). Ἐπαίνῳ καὶ τὴν περὶ τὰ θρέμματα τοῦ ἀνδρὸς εὐμυχανίαν καὶ εὐμερίαν, καὶ τοὺς δώδεκα ἐξ αὐτοῦ πατριάρχας, καὶ τὸν τῶν εὐλογιῶν μερισμὸν
D σὺν οὐκ ἀγενεῖ προφητεῖα τοῦ μέλλοντος· ἀλλ' ἐπαίνῳ καὶ τούτου τὴν οὐκ ὁραθείσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ διαθεῖσαν κλίμακα ταῖς κατὰ μέρος εἰς ἀρετὴν (82) ἀναβάσει, καὶ τὴν στήλην, ἣν οὐκ ἤλειψεν, ἀλλ' ἤγειρε τῷ Θεῷ, τὰ τῶν ἀσεβῶν στήλιτεύουσιν, καὶ τὴν πά-

⁴⁰ Gen. i, 27 sqq. ⁴¹ Gen. iv, 26. ⁴² Gen. v, 21 sqq. ⁴³ Gen. vi, 13 sqq. ⁴⁴ Gen. xiii, 4 sqq. ⁴⁵ Gen. xviii, 10 sqq. ⁴⁶ Gen. xxiv, 3 sqq. ⁴⁷ Gen. xxviii, 12 sqq.

(72) Παρ' ἐκ. Regg. d, ph et Pass., παρ' ἐκείνους.

(73) Φλογίνη. Reg. ph, πυρίνη.

(74) Εὐράμενος. Or. 2, εὐρόμενος.

(75) Ἦρ. Deest in Reg. hm.

(76) Δῆ. Deest in Reg. ph.

(77) Ἐνεμα. Or. 2, ἐνεμα.

(78) Στήλην. Vulg. « Titulum. »

(79) Καὶ ἀντίθεσις. Sic sex Regg., duo Coisl., Or. 2, Par., etc. Deest in ed.

(80) Ἀγει. Pass., ἀλαγεί.

(81) Σύμβολα τῆς ἡττωμένης γενέσεως. « Devictae geniturae notas. » Quibus verbis videtur Gregorius significare hoc prelio vim liberos procreandi in Jacobo extinctam fuisse, et quidem nullos postea habuit praeter Benjamin, quem tum mater ejus Rachel in utero gestabat.

(82) Εἰς ἀρετήν. Pass., τῆς ἀρετῆς, « per singularum virtutum gradus. »

λῆν, ἣν οὐκ ἐπάλασε πρὸς Θεόν, ἀλλ' ὑπὲρ Θεοῦ, τὰ αἰρετικῶν καταβάλλουσαν, τὴν τε ποιμαντικὴν τοῦ ἀνδρός, ἐξ ἧς ἐπλούτησε, πλεῖον τῶν ἀσχημῶν προβάτων κτησάμενος τὰ ἐπίσημα, τὴν τε καλὴν πολυτελείαν τῶν κατὰ Θεὸν γεννηθέντων, καὶ τὴν εὐλογίαν, ἣ πολλοὺς ἐστήριξεν.

versus Deum, sed pro Deo suscepit, hæreticorum dogmata deicientem ac prostermentem; ac præterea pastorem illius artem, ex qua locupletatus est, plures oves insignitas, quam sigoi expertes adeptus; elegantem item et numerosam sobolem secundum Deum progenitam, ac denique benedictionem, qua multos suffulcivit.

OB. Ἰωσὴφ ἐγένετο σιτοδότης, ἀλλ' Αἰγύπτου μόνος, καὶ οὐ πολλάκις, καὶ σωματικῶς ὁ δὲ πάντων, καὶ αἰ, καὶ πνευματικῶς, ὅπερ ἔμοι τῆς σιτοδοσίας (83) ἐκείνης αἰδεσιμώτερον. Μετὰ Ἰωβ τοῦ Αὐσίτου (84), καὶ πεπείραται, καὶ νενίκηκε, καὶ ἀνηγώρευται λαμπρῶς ἐπὶ τέλει τῶν ἁθλῶν, μηδενὶ τῶν νικασάντων πολλῶν ὄντων κατασεισθεὶς, ἀλλὰ πολλῶ τῷ περιόντι τὴν πειραστὴν (85) καταπαλαίσας, καὶ τῶν φίλων τὴν ἀλογίαν ἐπιστομίσας, ἀγνοούντων τὸ τοῦ πάθους μυστήριον (86). Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν ἐν τοῖς (87) ἱερεῦσιν αὐτοῦ. Καὶ μέγας Μωϋσῆς μὲν Αἰγύπτου βασανίσας, λαὸν (88) διασώσας ἐν σημείοις πολλοῖς, καὶ τέρασι, τῆς νεφέλης εἰς αὐτὸν χωρήσας, νομοθετήσας τὸν ἐπιπλῶν νόμον, τὸν τε τοῦ γράμματος ἔξωθεν, καὶ ὅσος ἐνδοθεν τὸν τοῦ Πνεύματος. Ἀαρὼν δὲ Μωϋσεὺς ἀδελφός, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὸ πνεῦμα, τοῦ λαοῦ προθυμῶν καὶ προσευχόμενος (89), μύστις τῆς ἱερᾶς καὶ μεγάλης σκητῆς, ἣν ἐπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ (90) ἀνθρώπος. Τούτων δὲ ἀμφοτέρων ζηλωτὴς ἐκεῖνος, βασανίζων μὲν, οὐ σωματικαῖς μάστιγι, πνευματικαῖς δὲ καὶ λογικαῖς, ἔθνος αἰρετικῶν καὶ Αἰγύπτου. ἄγων δὲ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων, ἐπὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, πλαξὶ δὲ νόμος ἐγγράφων, οὐ συντεθειμένων, ἀλλὰ σωζομένων, οὐκ ἔτι σκιοειδῆς (91), ἀλλ' ὅλον πνευματικὸς (92)· εἰς δὲ τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, οὐχ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, πολλάκις δὲ (93), καὶ καθ' ἑκάστην, ὥς εἰπεῖν, εἰσιὼν τὴν ἡμέραν, ὅθεν τὴν ἁγίαν ἡμῖν ἀνακαλύπτει Τριάδα, καὶ λαὸν καθαίρων, οὐ προσκαίρεις βαντισμασιν, ἀλλ' αἰθέριος ἀγνίσματος. Τὸ τὸ κάλλιστον Ἰησοῦ; Στρατηγία, καὶ κληροδοσία, καὶ γῆς τῆς ἁγίας κατασχέσις· ὁ δὲ, οὐκ ἐξαρχος; (94); οὐ στρατηγὸς τῶν διὰ πίστει σωζομένων; οὐ κληροδοτὴς τῶν διαφόρων παρὰ Θεῷ κληρῶν καὶ μονῶν, ἃς διανέμει τοῖς ἀγομένοις (95); ὥστε ἡ κακείνη δύνασθαι τὴν φωνὴν εἰπεῖν, ὅτι *Ἐχοντρία ἐπέπεσόν (96) μοι ἐν τοῖς κρατίστοις*· καὶ, *Ἐν ταῖς χερσὶ σου οἱ*

LXXII. Joseph frumenti distributor fuit **, sed Egypti duntaxat, neque id sapiens, nec nisi corporeo modo. At hic, et omnium, et semper, et spirituali modo: quod quidem illa frumenti distributione, mea quidem sententia, longe præstantius augustiusque censendum est. Cum Job Ausita, et tentatus est, et superior discessit, confectisque certaminibus, illustri præconio victor pronuntiatus est **: ut qui nullo incursantium acerbiorum, quæ multæ fuerunt, impetu concussus et labefectus fuisset, sed tentatorem abunde superasset, atque amicorum calamitatis arcanum ignorantium stultitiam ac temeritatem repressisset. *Moses et Aaron in sacerdotibus ejus* **. Et magnus quidem Moyses, qui Egyptum vexavit, populum in signis multis prodigiisque servavit **, intra nubem processit, duplicem legem sanxit, litteralem nimirum externe, spirituales interne. Aaron autem, Moyses, et corpore, et spiritu frater, pro salute populi preces et sacrificia ad Deum adhibens **, magni illius et sacrosancti tabernaculi mystes, quod fixit Dominus, ac non homo **. Utriusque horum ille æmulus fuit, hæreticam et Egyptiam nationem, non corporeis, sed spiritualibus plagis excrucians; populum autem acquisitionis, bonorum operum sectatorem ** ad promissionis terram ducens, et tabulis, quæ non perfringuntur, sed conservantur, leges, non jam obscuras et obumbratas, sed omni ex parte spirituales, inscribens; atque adeo 827 in Sancta sanctorum, non semel quotannis, sed sæpius, et, ut ita dicam, quotidie ingrediens, atque hinc nobis sanctam Trinitatem detegens, ac postremo, non per fluxas et caducas aspersiones, sed per æternas purificationes, populi labes eluens. Quid pulcherrimum habuit Josue **? Militare imperium, et portionum distributionem, terræque sanctæ possessionem. Isne vero, nonne imperator? Nonne dux eorum, qui

** Gen. xli, 40 sqq. ** Job i, 12 sqq. ** Psal. xcvi, 6. ** Exod. vii, 8 sqq. ** Exod. xxix, 4 sqq. ** Hebr. viii, 2. ** Tit. ii, 14. ** Jos. i, 2 sqq.

(83) *Σιτοδοσίας*. Reg. ph. *σιτομετρίας*.
(84) *Αὐσίτου*. « Ausita. » Biff. « Hussita; » quod Vulgate congruit.

(85) *Πειραστὴν*. In nonnullis, *σορίστην*.
(86) *Τὸ τοῦ πάθους μυστήριον*. Sic plures Regg. Coisl. 1, Or. 2, Par., Pass. In ed., τοῦ πάθους τὸ μυστήριον.

(87) *Ἐν τοῖς*. Sic plures codd. In ed. deest ἐν.

(88) *Λαόν*. Pas., καὶ *λαόν*.

(89) *Προσευχόμενος*. Sic plures Regg. In ed., *προσευχόμενος*.

(90) *Καὶ οὐκ*. Sic textus sacer, et Reg. ph. Deest καὶ in ed.

(91) *Σκιοειδῆς*. Reg. ph. *σκιοειδῶς*.

(92) *Πνευματικὸς*. Reg. ph. *πνευματικαῖς*.

(93) *Πολύκις δέ*. Pass., ἀλλὰ *πολλάκις*.

(94) *Οὐκ ἐξαρχος*; « Nonne princeps, exarcha? » Alludit forsitan ad sedis Basilii dignitatem, quæ totius Ponticæ dioceseos caput erat.

(95) *Ἀγομῆρος*. Nicetas, « iis quos regii, » id est, subditis.

(96) *Ἐπέπεσαν*. Or. 2, ἐπέπεσαν.

salutem per fidem assequuntur? Nonne diversarum **A** κληρονομία μου· κληρονομία τῶν χαμῶν ἐρχομένων, καὶ ἀρ-
 hereditatum ac mansionum, quæ apud Deum sunt, παζομένων πολλῶν τιμιώτεροι.
 assignator, quas militibus suis distribuit? Adeo ut hac quoque voce ipse uti possit: *Funes ceciderunt*
mihî in præclariis 55: et rursus: *In manibus tuis sortes meæ* 57; sortes utique iis, quæ humi ser-
 pūnt, ac diripi possunt, multo præstantiores.

LXXIII. Atque, ut iudices, et iudicum clarissi-
 mos quosque prætereamus, *Samuel inter eos, qui*
invocant nomen ejus 58, et ante nativitatem dona-
 tus 59, et post nativitatem confestim sacer, ac cor-
 nu suo reges et sacerdotes ungens 60. Quid Basilus?
 Nonne ab infantia, et ab ipsa matrice, Deo conse-
 cratus, ac cum diploide altari oblatus est, et cœle-
 stia perspiciebat, et unctus Domini erat, et unctor
 eorum, qui ex Spiritu perficiebantur? David inter
 reges clarus et celebris 61, ejus multæ quidem de
 hostibus victoriæ ac triumphi historiis proditi
 sunt, et præcipuum decus ac ornamentum est man-
 suetudo 62, et ante regiam dignitatem vis citharæ
 malum Spiritum incantans. Salomon cordis latitu-
 dinem a Deo postulavit, et obtinuit 63, eoque sa-
 pientie et contemplationis progressus est, ut omnes
 ætatis suæ mortales nominis celebritate superaret.
 Basilus autem, nisi me opinio fallit, nec illi leni-
 tatis, nec huic sapientiæ laude quidquam, aut mini-
 mum certe concedit; adeo ut imperatorum quoque,
 qui dæmonum intemperitiis agitabantur, furorem
 emolliret; nec regina tantum Austri, aut quidam
 duntaxat homines, sapientiæ ipsius fama commoti,
 e finibus terræ ad eum se conferrent, sed omnibus
 orbis finibus sapientia ipsius nota esset. Ac, quæ
 de Salomone sequuntur, silentio præteribo: sunt
 etiam si nos dicere superselemus.

LXXIV. Eliæ loquendi libertatem, quam adver-
 sus tyrannos adhibuit, ipsiusque per ignem raptum
 laudas 64? Laudas etiam pulchram Eliæ heredi-
 tatem, illam nimirum melotem, quam Eliæ spiritus
 comitatus est 65? Hujus quoque vitam lauda, in
 igne traductam, id est, in tentationum agmine, ac
 salutem per ignem partam, urentem quidem illum,
 sed non perurentem, quod est rubi miraculum 66,
 sublimisque illi concessam pellem, nimirum vir-
 ginitatem. Mitto rore perfusus in flammis adole-
 scentes 67; et fugitivum prophetam 68, in ventre
 ceti precentem, atque ex bestie præcordiis, quasi
 e thalamo, prodeuntem; et justum illum, leonum
 furorem in lacu vincientem 69. Mitto septem Ma-
 chabæorum dimicationem qui cum sacerdote et ma-
 tre in sanguine, atque omnis generis tormentis consummati sunt 70. Quorum ille tolerantiam æmu-
 latus, gloriam quoque retulit

LXXV. Transeo jam ad Novum Testamentum,
 ac iis, qui hic laude atque gloria floruerunt, ipsius

ΟΓ'. Καὶ, ἵνα τοὺς κριτὰς παραδράμωμεν, ἡ τῶν
 κριτῶν τοὺς εὐδοκίμοτάτους, Σαμουὴλ, ἐν τοῖς
 ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ Θεῶ (97) δο-
 τὸς πρὸ γενέσεως, καὶ μετὰ τὴν γέννησιν εὐθὺς ἱε-
 ρὸς, καὶ χρίων βασιλέας καὶ ἱερέας διὰ τοῦ κέρατος.
 Οὗτος δὲ, οὐκ ἐκ βρέφους Θεῷ καθιερωμένος ἀπὸ μη-
 τρας, καὶ μετὰ τῆς διπλοῖδος (98) ἐπιεδομένος τῷ
 βήματι, καὶ βλέπων τὰ ἐπουράνια, καὶ χριστὸς Κυ-
 ρίου ἦν (99), καὶ χρίστης τῶν τελειουμένων ἐκ Πνεύ-
 ματος; Δαβὶδ ἐν βασιλευσὶν ἀόλιμος, οὗ πολλὰ μὲν
 ἱστοροῦνται κατὰ τῶν ἐχθρῶν νίκαι καὶ τρόπαια, ἡ
 πράτης δὲ τὸ ἐπιστημότατον, καὶ πρὸ τῆς βασιλείας
 ἡ τῆς κινύρας δύναμις, καὶ πονηροῦ πνεύματος (1)
 κατεπάρουσα. Σολομὼν πλάτος καρδίας ἠήτησατο παρὰ
 Θεοῦ, καὶ τετύχηνεν, ἐπὶ πλείστον προελθὼν σοφίας
 καὶ θεωρίας, ὥστε γενέσθαι τῶν κατ' αὐτὸν ἀπάν-
 των εὐδοκίμοτάτος. Ὁ δὲ, τοῦ μὲν τῷ πρῶτῳ, τοῦ δὲ
 τῇ σοφίᾳ, κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον, οὐδὲν ἢ μικρῶν λεί-
 πεται: ὥστε καὶ βασιλεὺς θράσος δαιμονούντων (2)
 καταμαλάσσειν· καὶ μὴ βασιλίσσαν νότου μόνον, ἡ
 τὸν δαίνα (3), κατὰ κλέος τῆς αὐτοῦ σοφίας ἐκ τῶν
 περάτων τῆς γῆς ἀπαντᾷ, ἀλλὰ καὶ (4) πᾶσι τοῖς
 πέραςι τὴν ἐκείνου σοφίαν γνωρίζεσθαι. Καὶ τὰ ἐξῆς
 παρήσω τοῦ Σολομῶντος· πᾶσι δὲ ὅληα, καὶ ἡμεῖς
 φειδώμεθα.

autem ea cunctis conspicua **828** et explorata,

ΟΔ'. Ἐπαινέις Ἡλίου τὴν πρὸς τοὺς τυράννους
 παρρησίαν, καὶ τὴν (5) διὰ πυρὸς ἀρπαγὴν; Ἐλισ-
 σαίου τε τὴν καλὴν κληρονομίαν, τὴν μελητήν, ἢ τὸ
 Ἡλίου πνεῦμα συνηκολούθησεν; Ἐπαινέι κακείνου
 τὴν ἐν πυρὶ ζωὴν, τῷ πληθεῖ λέγω τῶν πειρασμῶν,
 καὶ τὴν διὰ πυρὸς σωτηρίαν, καίοντος μὲν, οὐ κα-
 τακαίοντος δὲ, τὸ περὶ τὴν βάτον θαῦμα, καὶ τὸ κα-
 λὸν ἐξ ὕψους θέρος, τὴν ἀσπρλίαν. Ἐὼ τὰλλα, τοὺς
 δροσισθέντας ἐν πυρὶ νεανίας· τὸν ἐν γαστρὶ κήτους
 εὐξάμενον προφήτην φυγάδα καὶ, ὡς ἀπὸ θαλάμου,
 τοῦ θηρὸς προελθόντα· τὸν ἐν λάκκῳ δίκαιον, λεόν-
 των θράσος πεδήσαντα· ἡ τὴν τῶν ἐπὶ τὰ Μακκαβαίων
 ἀθλήσιν, σὺν ἱερεῖ καὶ μητρὶ τελειωθέντων ἐν αἵματι,
 καὶ παντοίοις βασάνων εἰδένων. Ὡς ἐκεῖνος ζηλώσας
 τὴν καρτερίαν, καὶ τὴν δόξαν ἠνέγκατο.

ΟΕ'. Ἐπὶ δὲ τὴν Νέαν μέτειμι Διαθήκην, καὶ τοῖς
 ἐνταῦθα εὐδοκίμοις τὰ ἐκείνου παρεξέτας, τιμή-

55 Psal. xv, 6. 57 Psal. xxx, 16. 58 Psal. xcvi, 6. 59 I Reg. i, 20. 60 I Reg. xvi, 13. 61 II Reg. v, 1
 sqq. 62 Psal. cxxi, 1. 63 III Reg. iv, 29 sqq. 64 IV Reg. i, 1 sqq. 65 IV Reg. ii, 9 sqq. 66 Exod.
 iii, 2. 67 Dan. iii, 5 sqq. 68 Jon. ii, 1 sqq. 69 Dan. xiv, 28 sqq. 70 II Mach. vii, 1 sqq.

(97) Θεῶ. Deest in Or. 2 et Bas.

(98) Μετὰ τῆς διπλοῖδος. Nicetas exponit, ἱερα-
 τικὸν ὁμορφιον, genus stote sacerdotalis apud
 Hebræos. Dicitur etiam διπλοῖς, i. chlamys: ut I
 Reg. xxiv, 5, ubi David oram chlamydis Saulis
 præcidit.

(99) Hr. Deest in pluribus codd.

(1) Πνεύματος. Reg. ph, δαίμονος.
 (2) Δαιμονούντων. Plures Regg., δαιμονώντων.
 (3) Ἡ τὸν δαίνα. Pass., μετὰ τὸν δαίνα.
 (4) Καί. Deest in quatuor Regg. et Or. 2.
 (5) Τὴν. Deest in pluribus Regg. et Or. 2.

τω (6) τὸν μαθητὴν ἐκ τῶν διδασκάλων. Τίς Ἰησοῦ πρόδρομος; Ἰωάννης, ὡς φωνὴ λόγου, καὶ ὡς λύχνος φωτός, οὗ καὶ προσεκήρυττεν ἐν γαστρὶ, καὶ προέδραμεν εἰς ἄδου, διὰ τῆς Ἡρώδου μαρίας παραπεμφθεὶς, ἵνα κηρύξῃ χάριτι τὸν ἐρχόμενον. Καὶ εἰ τῷ φαίνεται τολμηρὸς ὁ λόγος, ἐκεῖνο (7) προσεταξέτω (8) τοῖς λεγομένοις, ὅτι μὴ προτιθεῖς (9), μηδὲ εἰς Ἰσὺν μεταάγων (10) τὸν ἄνδρα τῷ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὑπὲρ πάντας, ταύτην ποιοῦμαι τὴν παρεξέτασιν· ἀλλὰ ζηλωτὴν ἀποφαίνων, καὶ τι τοῦ χαρακτήρος ἐκείνου ἐν ἑαυτῷ φέροντα. Οὐ γὰρ μικρὸν τοῖς σπουδαίοις, καὶ μικρὰ (11) τῶν μεγίστων ἡ μέμησις. Ἡ γὰρ οὐκ ἐναργὴς τῆς ἐκείνου φιλοσοφίας εἰκὼν ὁ ἄνθρωπος; Καὶ οὗτος ἐρημὸν ἔκχεσε· καὶ τούτῳ (12) τρύχινον (13) ἐσθῆμα εἶχον αἱ νύκτες, ἀγνωσμένον, οὐκ ἐπιδεικνύμενον· καὶ οὗτος τὴν τροφὴν ἡγάπησε, θεῶ καθαίρων ἑαυτὸν διὰ τῆς ἐγκρατείας· καὶ οὗτος Χριστοῦ κήρυξ ἡξιώθη (14) γενέσθαι, εἰ καὶ μὴ πρόδρομος· καὶ ἐξέπορεύετο πρὸς αὐτὸν, οὐχ ἡ περιγύρος πᾶσα μόνον, ἀλλ' ἡδὴ καὶ ἡ ὑπερόριος· καὶ οὗτος μέσος τῶν δύο διαθηκῶν, τῆς μὲν καταλύων τὸ γράμμα, τῆς δὲ δημιουργοῦσας τὸ πνεῦμα, καὶ ποιῶν πληρωσιν τοῦ κρυπτομένου νόμου, τὴν τοῦ φαινομένου κατάλυσιν.

tem spiritum in publicum efferens; ac per externae

A vitam conferens, ex magistris discipulum ornabo. Quis praecursor Jesu? Joannes¹¹, ut vox Verbi, et ut lucerna Luminis, qui coram ipso et in ventre exsiliit, et ad inferos per Herodis furorem transmissus est, ut illic quoque mox venturum praedicaret. Quod si cui audacior forte videatur hic sermo, illud prius cogitet, me in hac comparatione non id agere, ut ei, qui inter natos mulierum omnes superavit, Basilium, vel anteponam, vel exaequem; sed ut eum ipsius imitorem fuisse, atque ex ejus forma et caractere nonnihil in se ipso gessisse ostendam. Non enim probis viris exiguam laudem affert, summorum virorum vel parva imitatio. An non enim philosophiae illius simulacrum perspicue in seipso expressit? Ipse quoque in deserto habitavit. Ipse quoque noctu, ut lateret, hominumque fugeret notitiam, aspera veste tectus est. Ipse quoque idem cibi genus adamavit, Deo videlicet per continentiam se purgans. Ipse quoque dignus etiam habitus est, qui Christi praeco fieret, etiamsi non praecursor; atque ad eum egrediebatur, non solum omnis finitima regio, sed etiam externa et longe dissita. Ipse quoque inter duo Testamenta medius, illius videlicet litteram evertens, hujus autem visibilis legis eversionem, occultam legem

829

ΟΖ'. Εμιμήσατο Πέτρον τὸν ζῆλον, Παῦλον τὸν τόνον, τῶν ὀνομαστῶν καὶ μετωνομασμένων (15) ἀμφοτέρων τὴν πίστιν· τῶν υἱῶν (16) Ζεβεδαίου τὸ μεγαλόφρωνον· πάντων τῶν μαθητῶν τὸ εὐτελὲς καὶ ἀπέρριτον. Διὰ ταῦτά τοι καὶ κλεῖς οὐρανῶν πιστεύεται· καὶ οὐχ ὅσον ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ὀλυμπίου, μέλιστα δὲ κύκλον τῷ Εὐαγγελίῳ περιλαμβάνει· καὶ υἱὸς βροντῆς, οὐκ ὀνομάζεται μὲν, γίνεται δέ· καὶ ἐπὶ τὸ στήθος Ἰησοῦ κείμενος, ἐκεῖθεν ἔλκει τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, καὶ τὸ βάθος τῶν νοημάτων. Στέφανος μὲν γὰρ ἐκωλύθη γενέσθαι, εἰ καὶ πρόθυμος ἦν, ἐπισχὼν αἰδοῖ τοὺς λιθάζοντας. Ἐτι δὲ συντομώτερον εἰπεῖν ἔχω, ἵνα μὴ τοῖς καθ' ἑκάστον ἐπεξίω περὶ τούτων. Ἐκεῖνος γάρ (17), τὸ μὲν ἐξεῦρε τῶν καλῶν, τὸ δὲ ἐξήλωσε, τὸ δὲ ἐνίκησε. Τῷ δὲ διὰ πάντων ἰλθεῖν, τῶν νῦν πάντων ἐκράτησεν. Ἐν ἐπὶ πᾶσιν ἔρω, καὶ σύντομον.

alia superavit. In quantum autem per omne virtutis genus grassatus est, omnibus nostrae memoriae hominibus palmam praeripuit. Unum ad omnia adjiciam, idque breve.

ΟΖ'. Τσαυτὴ τοῦ ἀνδρὸς ἡ ἀρετὴ (18), καὶ ἡ τῆς δόξης περιουσία, ὥστε πολλὰ καὶ τῶν ἐκείνου μικρῶν, ἡδὴ καὶ τῶν σωματικῶν ἐλαττωμάτων ἐτέ-

LXXVI. Imitatus est Petri zelum¹², Pauli constantiam et firmitatem, ac utriusque, tum nomine, tum nominis mutatione clarissimi, fidem; filiorum Zebedei grandiloquentiam; discipulorum omnium frugalitatem et superfluarum rerum contemptum. Propterea claves etiam caelorum ipsi committuntur¹³; nec ab Hierosolyma tantum usque ad Illyricum¹⁴, sed majorem circulum Evangelio comprehendit; et filius tonitru, non quidem nominatur, sed efficitur; atque ad Jesu pectus positus, illinc vim dicendi et sententiarum profunditatem haurit. Nam Stephanus fieri¹⁵, quanquam id parato esset animo, prohibitus est; pudore nimirum ac reverentia compresso lapidantium impetu. Atque etiam, ne singula persequar, de his rebus brevius adhuc et compendiosius loqui possum. Ille enim bonorum, alia quidem invenit, alia aemulatus est.

LXXVII. Tanta ipsius virtus gloriaeque praestantia fuit, ut multa etiam ex parvis illius virtutibus, atque adeo ex corporeis defectibus, ab aliis, ad glo-

¹¹ Luc. III, 4. ¹² Act. IV, 8 sqq. ¹³ Matth. XVI, 19.

¹⁴ Rom. XV, 19. ¹⁵ Act. VII, 58.

(6) Τμήσω, etc. Bill. « ex discipulis magistrum ornabo. »

(7) Ἐκεῖνο. Pass., ἐκεῖνος.

(8) Προξεταξέτω. Undecim Collb. et Or. 2, προσεξεταξέτω.

(9) Προτιθεῖς. Coisl. 1, προτιμηθεῖς.

(10) Μετάγων. Quatuor Regg., Or. 2, etc., ἄγων.

(11) Καὶ μικρά. Duo Regg. et Or. 2, καὶ εἰ μικρά. Pass., καὶν μικρά.

(12) Τούτῳ. Or. 2, τούτου.

(13) Τρύχινον. Coisl. 1, τρήχινον.

(14) Ἡξιώθη γενέσθαι. Haec desunt in quinque Regg., Or. 2 et Pass.

(15) Μετωνομασμένων. « Quorum nomina mutata sunt. »

(16) Τῶν υἱῶν. Sic duo Regg., duo Coisl. et Herv. In ed., τοῦ υἱῶν.

(17) Ἐκεῖνος γάρ. Reg. ph et Or. 2, ἐκεῖνος μὲν γάρ.

(18) Ἀρετὴ Coisl. 1 addit, γέγονεν.

iam nominisque claritatem parandam, excogitata A
sint. Cujus generis sunt, pallor, barba, certus in-
cedendi modus, tum etiam ad loquendum minime
promptum esse, sed ut plurimum cogitandum at-
que intro collectum; id quod multi non recte imi-
tantes, nec animadvertentes, in odiosam quamdam tri-
stitionem inciderunt. Vestis etiam genus, et lectuli spe-
cies, et cibi sumendi modus; quorum nihil ille studiose
adhibuit, sed simpliciter, et prout congruebat. Ac
multos jam Basilios specie tenus videre licet, statuas
nimirum in umbris; multum enim fuerit, si repe-
titam echus vocem esse dixerō. Nam illa, quam-
vis postremam duntaxat vocis partem, expressius
tamen effingit: hi autem longius ab eo distant, quam
quantum accedere concupiscunt. Illud vero non
jam parvi, sed maximi etiam momenti ad gloriam
haud immerito existimatur, consuetudinem cum
eo aliquando habuisse, aut eum coluisse, aut quid-
piam ab eo joco vel serio dictum aut factum, mo-
nimenti loco ferre; quemadmodum 830 ipse quo-
que me hoc nomine saepe gloriatum esse scio:
quoniam quæ ab illo velut obiter fiebant, multo
quibus alii elaborant.

LXXVIII. Cum autem cursu consummato, ac fide
servata 78, dissolutionis desiderio teneretur 77,
tempusque coronarum instaret, atque illud quidem
non audivisset: *Ascende montem, et morere* 79; ve-
rum, *Morere*, atque ad nos ascende: hic quoque
miraculum edit, superioribus haudquaquam infe-
rior. Nam cum ferme mortuus et exanimis esset,
maximaque ex parte vita perfunctus, circa extre-
mos sermones robustior fit, ut cum pietatis verbis
abscederet, ac fidelissimis suis cultoribus ad eccle-
siasticos gradus provehendis manum et Spiritum
præberet; ut ne sacrario fraudarentur, quos disci-
pulos atque in sacerdotio adjuutores habuerat. Ad ea
quæ sequuntur, gravatim quidem, sed tamen se con-
feret oratio, licet aliis potius quam nobis hic sermo
conveniat. Nec enim in dolore philosophari queo, etsi,
ut philosopharer, vehementer contenderim, dum mihi
in animo versatur commune detrimentum, et cala-
mitas ea, quæ universum terrarum orbem invasit.

LXXIX. Jacebat ille extremos spiritus ducens,
atque a cœlesti choro, ad quem jam pridem oculo-
rum aciem intendebat, expetitus. Effusa autem cir-
cum eum erat tota civitas, jacturam hanc ager-
ime ferens, ac discessum, perinde ut tyrannidem,

78 II Tim. iv, 7. 77 Philippi. i, 23. 79 Deut. xxxii, 49.

(19) *Εἰς εὐδοξίαν*, etc. Sic olim quidam Aristoteli balbutiem, et Platonis gibbositatem imitabantur.

(20) *Συννευχός*. Sic plures Regg., duo Coisl. et Par. In ed., *συννευχός*.

(21) *Μηδὲ νοηθῆν*. Hæc desunt in pluribus Regg., Coisl. i, Chrys., Pass., etc.

(22) *Ἐχὼρ καὶ συμπύκνωσιν*. Sic Regg. a, bm, ph, duo Coisl., etc. In ed., *ἔχων καὶ συμπύκνωσιν*.

(23) *Σκιάς*. Reg. a, *σκιῶν*, « tabernaculis. »

(24) *Ἀπομνημόνευμα*. Reg. ph, ὑπομνημόνευμα.

(25) *Ἀνάλυσιν*. Sic plerique codd. Sic etiam legit Bill. In ed., *ἀνάβασιν*, « ascensum. »

ροῖς εἰς εὐδοξίαν (19) ἐπινοήθη. Οἷον ὠχρότητα
λέγω, καὶ γενειάδα, καὶ βαδίσματος ἥθος, καὶ τὸ
περὶ λόγον μὴ πρόχειρον, σύννουν τε, ὡς τὰ πολλὰ,
καὶ εἰσω συννευχός (20). ὁ τοῖς πολλοῖς μὴ καλῶς
ζηλωθὲν, μηδὲ νοηθὲν (21), σκυθρωπότης ἐγένετο.
Ἐτι δὲ εἶδος ἐσθῆτος, καὶ σκίμπος σχῆμα, καὶ
τρόπος βρώσεως, ὧν οὐδὲν ἐκείνῳ διὰ σπουδῆς ἦν,
ἀλλ' ἀπλῶς ἔχον, καὶ συμπύκνωσιν (22) ὡς ἔτυχε. Καὶ
πολλοὺς ἂν ἰδοὺς Βασιλείου ἀγρίῳ τοῦ ὀρωμένου, τοὺς
ἐν ταῖς σκιάς (23) ἀνδριάντας· πολλὸν γὰρ εἰπεῖν,
ὅτι καὶ τὸ τῆς ἡχοῦς ὑπερέβηκον. Ἐκείνῳ μὲν γὰρ,
εἰ καὶ τὰ τελευταῖα τῆς φωνῆς, ἀλλ' οὐκ ἐναργέστε-
ρον ὑποκρίνεται· οἱ δὲ πλείονι ἀπέχουσι τοῦ ἀνδρός,
ἢ ὅσον πλησιάζειν ἐπιθυμοῦσιν. Ἐκείνο δὲ οὐκ ἐτι
μικρὸν, ἀλλὰ καὶ μέγιστον εἰς φιλοτιμίαν εἰκότως,
τὸ τυχεῖν ἐκείνῳ ποτὲ πλησιάσαντας, ἢ θεραπεύσαν-
τας, ἢ τι κατὰ παιδιὰν ἢ σπουδῇν εἰρημένον ἢ πε-
πραγμένον, φέρειν ἀπομνημόνευμα (24). ὥσπερ οὖν
καγὼ πολλάκις οἶδα καλλωπισάμενος· ἐπεὶ καὶ τὰ
πάρρηγχα τοῦ ἀνδρός, τῶν πονουμένων ἐτέροις πολὺ
τιμιώτερα καὶ περιφανέστερα.

præstantiora atque illustriora erant, quam ea in

OH'. Ἐπεὶ δὲ τὸν δρόμον τελείας, καὶ τὴν πίστιν
τηρήσας, ἐπόθει τὴν ἀνάλυσιν (25), καὶ ὁ τῶν στε-
φάνων ἐνειστήκει καιρὸς, καί κείνῳ μὲν οὐκ ἤκουσεν·
Εἰς τὸ ὅρος ἀνάδηθι, καὶ τελευτά· τελευτά δὲ,
καὶ ἀνάβαινε πρὸς ἡμᾶς· θαυματοργεῖ τι κἀναυθὰ
τῶν προειρημένων οὐκ ἔλαττον. Νεκρὸς γὰρ ὢν ἤδη
σχεδὸν, καὶ ἄπνους, καὶ τὸ τοῦ βίου πλείστον κατα-
λειπνὸς, εὐτονότερος γίνεται περὶ τοὺς ἐξιτηρίους
τῶν λόγων, ἵνα τοῖς τῆς εὐσεβείας συναπέλθῃ βή-
μασι, καὶ χειροτονίας τῶν γνησιωτάτων αὐτοῦ θερα-
πειτῶν, τὴν χεῖρα δίδωσι καὶ τὸ Πνεῦμα· ὥστε μὴ
ζημιωθῆναι τὸ βῆμα (26) τοὺς ἐκείνου μαθητάς, καὶ
τῆς ἱερωσύνης συλλήπτορας. Τοῖς δὲ ἐξῆς ὁκνεῖ μὲν
προσελθεῖν ὁ λόγος, προσδίδεται (27) δὲ ὅμως, εἰ
καὶ ἄλλοις μᾶλλον ἡμῶν πρέπων ὁ λόγος. Οὐ γὰρ ἔχω
φιλοσοφεῖν ἐν τῷ πάθει, καὶ εἰ σφόδρα φιλοσοφεῖν
ἐσπούδαχα, τῆς κοινῆς μεμνημένος ζημίας, καὶ τοῦ
κατασχόντος πάθους τὴν οἰκουμένην.

OH'. Ἐκεῖτο μὲν ὁ ἀνὴρ τὰ τελευταῖα πνέων, καὶ
παρὰ τῆς ἀνω χοροστασίας ἐπιζητούμενος, πρὸς τὴν
ἐκ πλείονος ἔβλεπεν· ἔγχετο (28) δὲ περὶ αὐτὸν
πᾶσα ἡ πόλις, τὴν ζημίαν οὐ φέροντας, καὶ τῆς
ἐκδημίας, ὡς τυραννίδος, καταδωόντες, καὶ τῆς ψυ-

(26) *Ὅτε μὴ ζημιωθῆναι τὸ βῆμα*. « Ne sacra-
rium, » id est, ordo sacerdotalis et clerus, « iis de-
fraudaretur, quos discipulos et sacerdotii adjuutores
habuisset. » Germanus hic videtur esse verborum
Gregorii sensus. Sic etiam auctor novissimæ operum
Basili editionis interpretatur, tom. III in *Basil. Vita*,
pag. 173. Hanc vir sanctus cautionem habuit, ne
idoneos ministros, longo usu a se probatos, suc-
cessor episcopus, non sine magno Ecclesiæ damno,
removeret, quod frequenter accidit.

(27) *Προσδίδεται*. In quibusdam, *προδίδεται*.

(28) *Ἐγχετο*. In nonnullis, *ἔχετο*.

χῆς λαμβανόμενοι, ὡς καθεκτῆς καὶ βιασθῆναι δυνα-
μένης, ἢ χειρὶν, ἢ δεξέσεων. Ἐποίησε γὰρ αὐτοὺς καὶ
παράφρονας τὸ πάθος· καὶ προσθεῖναι τι τῆς ἐαυ-
τῶν (29) ζωῆς ἕκαστος ἐκείνῳ, εἴπερ οἶόν τε ἦν,
πρόθυμος ἦν. Ὡς δὲ ἡττήθησαν (ἔδει γὰρ αὐτὸν
ἐλεγχθῆναι ἀνθρωπίνῳ ὄντι), καὶ, *Εἰς χεῖράς σου* (30)
παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου, τελευταῖον εἰπὼν,
τοῖς ἀπέχουσιν αὐτὸν ἀγγέλοις οὐκ ἀηδῶς ἀναπ-
έψυξεν (31)· ἔστιν ἃ τοὺς παρόντας μυσταγωγῆτας,
καὶ βελτίους ποιήσας ταῖς ἐπισκῆψεσι. Τότε δὲ θαῦ-
μα γίνεται τῶν πῶποτε γενομένων (32) ὀνομαστό-
τατον.

Π. Προσκομίζετο μὲν ὁ ἅγιος, χειρὶν ἁγίων ὑφού-
μενος· σπουδῇ δ' ἦν ἐκάστῳ, τῷ μὲν χρασπέδου
λαβέσθαι, τῷ δὲ (33) σκιάς, τῷ δὲ τοῦ ἱεροφόρου
σκιμποδός, καὶ φαῦσαι μόνον (τί γὰρ ἐκείνου τοῦ
σώματος ἱερώτερόν (34) τε καὶ καθαρώτερον;) τῷ
δὲ τῶν ἀγόντων ἐλθεῖν πλησίον, τῷ δὲ τῆς θείας ἀπο-
λαύσαι μόντης, ὡς τι κάκεινης πεμπούσης ὕψους.
Πλήρεις ἀγοραὶ, στοαί, διώροφοι (35), τριώροφοι,
τῶν ἐκείνων παραπεμπόντων, προηγουμένων, ἐπο-
μένων, παρεπομένων, ἀλλήλοις ἐπεμβαίνόντων· μυ-
ριάδες γένους παντός, καὶ ἡλικίας ἀπάσης, οὐ πρό-
τερον γνωσκόμεναι. Ψαλμῳδαὶ θρήνοις ὑπερνικώ-
μεναι, καὶ τὸ φιλόσοφον τῷ πάθει καταλύμενον.
Ἀγῶν δὲ τοῖς ἡμετέροις πρὸς τοὺς ἐκτός, Ἑλλήνας,
Ἰουδαίους, ἐπὶ ἡλιδας· ἐκείνοις πρὸς ἡμᾶς, ὅστις πλεόν
ἀποκλαυσάμενος (36), πλείονος μετάσχῃ τῆς ὠφε-
λείας. Πέρας τοῦ λόγου, καὶ εἰς κίνδυνον τελευτᾷ τὸ
πάθος (37)· συναπελθουσὼν αὐτῷ ψυχῶν οὐκ ὀλίγων,
ἐκ τῆς τοῦ ὠτισμοῦ βίας καὶ συγχλονήσεως· αἱ καὶ
τοῦ τέλους ἐμακαρίσθησαν, ὡς ἐκείνῳ συνέδεσθαι,
καὶ θύματα ἐπιτάφια, τάχα ἂν τις εἴποι τῶν θερμο-
τέρων. Μόλις (38) δὲ τὸ σῶμα διαφυγὼν τοὺς ἀρπά-
ζοντας, καὶ νικήσαν τοὺς προπομπεύοντας, οὕτω τῷ
τάφῳ τῶν πατέρων δίδεται, καὶ προστίθεται τοῖς
ἱερεῦσιν ὁ ἀρχιερεὺς (39), τοῖς κήρυξιν ἡ μεγάλη
φωνή, καὶ τοῖς ἑμοῖς ὡσιν ἐνχοῖς, ὁ μάρτυς τοῖς
μάρτυσι. Καὶ νῦν, ὁ μὲν ἔστιν ἐν οὐρανοῖς, κάκει
τάς ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς (40) οἶμαι, προσφέρων θυσίας,
καὶ τοῦ λαοῦ προσευχόμενος (41)· οὐδὲ γὰρ ἀπολι-
πὼν (42) ἡμᾶς, παντάπασιν ἀπολείπειν. Ἡμιθνής
δὲ Γρηγόριος καὶ ἡμίτομος, τῆς μεγάλης ἀπερρώγως

⁷⁷ Psal. lxxi, 6. ⁷⁸ Luc. viii, 44. ⁷⁹ Act. v, 15.

(29) *Ἐαυτῶν*. Pass., *ἐαυτοῦ*.

(30) *Εἰς χεῖράς σου*, etc. Sic accurate apud Nice-
tam verba Græca distinguuntur : « Ad extremum,
cum dixisset : In manus tuas commendo spiritum
meum, haud ægre angelorum, a quibus abducendus
erat, in manibus animam efflavit. » Non recte Bil-
lius, qui hunc locum sic reddit : « Atque ipse ad
angelos eos, a quibus abducebatur, postremis his
verbis habitis : In manus tuas commendo spiritum
meum, animam lætus exhalavit, » quod profecto a Gre-
gorii mente alienum est. Non enim angelis, ut indi-
cat Billii interpretatio, sed Deo Basilium animam
suam moriens commendavit.

(31) *Ἀναπέψυξεν*. Forte, *ἐναπέψυξεν*. Edit.

(32) *Γενομένων*. Savil., *μνημονευομένων*.

(33) *Τῷ δέ*. Sic plerique codd. In ed., τὸ δέ.

A accensans, ejusque animam, non secus ac si vei-
neri, atque vel manibus, vel precibus cogi posset,
arripere studens. Dementes enim eos dolor redde-
bat; nec quisquam erat, qui non aliquam
vitæ suæ partem, si fieri posset, illius vitæ
addere paratus esset. Ut autem cessare (oportebat
enim eum mortalem deprehendi), ipse tandem hæc
verba proferens, *In manus tuas commendo spiritum
meum* ⁷⁷, inter angelos, a quibus abducendus erat,
animam lætus exhalavit; non ante tamen quam
sacrosancta doctrina eos, qui aderant, nonnihil
instruisset, extremisque alloquiis meliores effecis-
set. Tum vero miraculum omnium, quæ unquam
fuerunt, celeberrimum designatur.

LXXX. Efferebatur vir sanctus, sanctorum ⁸³¹
B virorum manibus elatus : unusquisque autem ope-
ram dabat, alius ut simbriam ⁸², alius ut umbram ⁸¹,
alius ut sacrificum lectulum arriperet, ac vel so-
lum attingeret; (quid enim illo corpore sanctius et
purius?) alius ut propius ad eos, qui corpus se-
reabant, accederet; alius ut aspectu solo frueretur,
tanquam eo quoque utilitatis aliquid asserente.
Plena erant fora, porticus, duplicia et triplicia ta-
bulata, hominum deducantium, præeuntium, pro-
sequentium, assectantium, sese invicem premen-
tium; multa millia omnis generis et ætatis ante
eum diem incognita. Psalmodiæ gemitibus cede-
bant, et animi constantia doloris magnitudine fran-
gebatur. Certabant nostri cum exteris, cum ethni-
cis, Judeis, advenis; sique vicissim nobiscum, utris
uberiores lacrymæ uberiorem utilitatem asferrent.
Denique dolor ille in periculum desit. Multæ enim
animæ ex vi protrusionis et compressionis una cum
eo excesserunt; quæ hujus finis nomine felices præ-
dicatæ sunt, ut discessus ipsius sociæ, atque, ut
serventiorum quispiam dixerit, funebres victimæ.
Cum autem corpus vix rapientium manus effluis-
set, ac prosequentes superasset, in parentum se-
pulcro conditur ac sacerdotibus sacerdotum prin-
ceps, prædicatoribus magna vox, meisque auribus
insonans, martyribus martyr adjungitur. At nunc
ille quidem in cælis est, illic etiam, ni fallor, sa-
crificia pro nobis offerens, et pro populo preces
fundens; neque enim ita nos reliquit, ut prorsus
reliquerit. At ego media ex parte mortuus et dis-

D (31) *Ἰερώτερον*. Pass., *ἀγιώτερον*.

(35) *Διώροφοι*. Reg. ph et Pass. addunt, καὶ.

(36) *Ἀποκλαυσάμενος*. Sic plures Regg. et
Colb., Or. 2, Pass., Nicet. et Billius ipse. In ed.,
ἀποκλαυσάμενος.

(37) *Πάθος*. Nicet., *πράγμα*, « res in periculum
desinit. »

(38) *Μόλις*. Quatuor Regg., duo Coisl., Or. 2,
etc., *μόγισ*.

(39) *Ὁ ἀρχιερεὺς*. Regg. a, c, d et Or. 2, ὁ ἱε-
ρεὺς. Nicetas sic exponit : « Patri sacerdoti, et avo
martyri sub Maximino adjungitur. »

(40) *Ὡς*. Deest in Or. 2.

(41) *Προσευχόμενος*. Sic plerique codd. In Coisl.
2, *ὑπερευχόμενος*. In ed., *προσευχόμενος*.

(42) *Ἀπολιπὼν*. Or. 2, *ἀπολείπων*.

sectus Gregorius (utpote a magno illo socio abrup-
tus, atque acerbam et miseram vitam trahens, ut
consentaneum est eum, qui ab eo disjunctus sit),
haud scio, quemnam post illius disciplinam finem
hanciscar; a quo nunc quoque per nocturnas vi-
siones admoneor, et castigor, si quando ab officio
recessero. Nec vero ego quidem luctus laudibus ad-
jungo, atque illius vitam oratione pingo, ac tem-
pori communem virtutis tabulam, salutiferumque
omnibus Ecclesiis, omnibusque animabus exem-
plum propono; in quod, velut in vivam quamdam
legem, intuentes, vitam nostram dirigemus: vo-
bis autem, qui ab ipso doctrina sacra imbuti estis,
quidquam aliud suaserim, quam ut eum semper
spectetis, ac, tanquam ipse **832** et vos videat
et a vobis videatur, Spiritu instruantur.

LXXXI. Adeste jam, ac me circumstitite, omnis
illius chorus, tam qui sacrarii esis, quam qui in-
ferioris ordinis; tam qui ex nostris, quam qui ex
exteris; encomium mecum conficite, alius aliam
quampiam illius virtutem exponentes, et conquiren-
tes: qui thronis insidetis, legislatorem; qui rem-
publicam geritis, civitatis principem, ac velut con-
ditorem; plebei, moderatorem; litterarum studiosi,
præceptorem; virgines, pronubum; conjugatæ, pu-
dicitæ magistrum; solitarii, eum qui vobis pennas
addebat; cænobiaci, judicem; simplices, itineris
ducem; speculationis amantes, theologum; hila-
res, frenum; calamitosi, solatium; senes, baculum;
juvenes, pædagogum; pauperes, largitorem; locu-
pletes, dispensatorem. Quin mihi quoque videntur
et viduæ patronum suum laudaturæ, et orphanum
patrem, et pauperes pauperum amatorem, et pere-
grini hospitalem, et fratres fratrum amatorem, et
ægotantes medicum, ejuscunque volueris morbi et
medicinæ, et sani sanitatis custodem; omnes denique
eum, qui omnibus omnia factus est, ut omnes, aut
certe quamplurimos, lucrificeret.

LXXXII. Habes hæc a nobis, Basili, hoc est, a
lingua quondam tibi suavissima, atque honore et
ætate æquali. Quæ si ad virtutis tue meritum prope
accesserint, beneficium id tuum est; te enim fre-
tus, hanc orationem institui. Sin autem longe infra
dignitatem et spem tuam substituerint, quid face-
rem, homo et senectute, et morbo, et tui deside-
rio confectus? Quanquam Deo quoque gratum est,
quod pro viribus efficitur. Tu vero, sacrum et di-
vinum caput, e cælo nos, quæso, inspice, carnisque
stimulum, a Deo nobis ad disciplinam datum, aut
precibus tuis siste, aut certe, ut cum forti animo
perferamus, persuade: atque omnem nostram vitam
ad id, quod maxime conducibile est, dirige:

(43) *Kal. Pass.* addit, *ὡς*.

(44) *Δη. Reg.* ph addit, *οὖν*.

(45) *Ζητούντες*. In quibusdam, *ζηλοῦντες*.

(46) *Θεωρίας*. *Reg.* ph, *θεολογίας*.

(47) *Τὸν φιλάδελφον*. Sic quinque Regg., Or. 2, Pass. et Comb. Deest *τόν* in ed.

(48) *Ὁ Βασίλειε*. *Reg.* ph addit, *οὐρανοφάντορ*,
« O Basili altissime resplendens. »

(49) *Τετραχωμένους*. Sic plures Regg., duo Coisl.,

συζυγίας, καὶ βίον ἔλκων ἐδυνηρόν, καὶ (43) οὐκ
εὐδρομον, ὅλον εἰκὸς τὸν ἐκεῖνον κεχωρισμένον, οὐν
οἶδα εἰς ὃ τελευτήσων μετὰ τὴν ἐκεῖνου παιδαγωγίαν·
φ. καὶ νῦν ἐτι νοουθετοῦμαι, καὶ σωφρονίζομαι διὰ
νυκτερινῶν ὄψεων, εἰ ποτε τοῦ δέοντος ἔξω πέσοιμι.
Καὶ οὐκ ἐγὼ μὲν οὕτω θρήνους ἀναμίγνυμι τοῖς
ἐπαίνοις, καὶ λογογραφῶ τὴν τοῦ ἀνδρὸς πολιτείαν,
καὶ προτίθημι τῷ χρόνῳ κοινὸν ἀρετῆς πῖνακα, καὶ
πρόγραμμα σωτήριον πάσαις ταῖς Ἐκκλησίαις, ψυ-
χαῖς ἀπάσαις· πρὸς ὃν βλέποντες, ἀπευθυνοῦμεν τὸν
βίον, ὡς νόμον ἐμφυγον· ὁμῖν δὲ συμβουλευέσασθαι· ἂν
ἄλλο τι, τοῖς τὰ ἐκεῖνον τετελεσμένοις, ἢ πρὸς αὐτὸν
ἀεὶ βλέπειν, καὶ ὡς ὁρῶντος καὶ ὁρωμένου, τῷ Πνεύ-
ματι καταρτίζεσθαι.

B

ΠΑ'. Δεῦρο δὴ (44) περιστάντες με πᾶς ὁ ἐκεῖνου
χορὸς, ὅσοι τοῦ βήματος, καὶ ὅσοι τῶν κάτω·
ὅσοι τῶν ἡμετέρων, καὶ ὅσοι τῶν ἔξωθεν· τὴν
εὐφημίαν μοι συνεργάσθε, ἄλλος ἄλλο τι τῶν
ἐκεῖνου καλῶν διηγούμενοι καὶ ζητοῦντες (45) οἱ
τῶν θρόνων, τὸν νομοθέτην· οἱ τῆς πολι-
τείας, τὸν πολιστήν· οἱ τοῦ δήμου, τὴν εὐτα-
ξίαν· οἱ περὶ λόγους, τὸν παιδευτὴν· αἱ παρθένοι,
τὴν νυμφαγωγόν· αἱ ὑπὸ ζυγόν, τὸν σωφρονιστὴν·
οἱ τῆς ἐρημίας, τὸν περωτὴν· οἱ τῆς ἐπιμειξίας, τὸν
δικαστὴν· οἱ τῆς ἀπλότητος, τὸν ὁδηγόν· οἱ τῆς θεω-
ρίας (46), τὸν θεολόγον· οἱ ἐν εὐθυμίᾳ, τὸν χαλινόν·
οἱ ἐν συμφοραῖς, τὴν παράκλησιν· τὴν βακτηρίαν,
ἢ πολιὰ· τὴν παιδαγωγίαν, ἢ νεότης· ἢ πενία, τὸν
ποριστὴν· ἢ εὐπορίαν, τὸν οἰκονόμον. Δοκοῦσί μοι καὶ
χῆραι τὸν προστάτην ἐπαίνεσθαι· καὶ ὄρφανοί, τὸν
πατέρα· καὶ πτωχοί, τὸν φιλόπτωχον· καὶ τὸν φι-
λόξενον, οἱ ξένοι· καὶ ἀδελφοί, τὸν φιλάδελφον (47)·
οἱ νοσούντες, τὸν ἱατρὸν, ἢν βούλει νόσον καὶ ἱατρίαν·
οἱ ὑγιαίνοντες, τὸν φύλακα τῆς ὑγείας· οἱ πάντες,
τὸν πάντα πᾶσι γινόμενον, ἵνα καρδάνῃ τοὺς πάντας,
ἢ κλειόνας.

ΠΒ'. Ταῦτά σοι παρ' ἡμῶν, ὦ Βασίλειε (48), τῆς
ἡδίστης σοὶ ποτε γλώττης, καὶ ὁμοτίμου, καὶ ἡλικος.
Ἐἰ μὲν τῆς ἀξίας ἔγγυς, σὴ τοῦτο χάρις· σοὶ γὰρ
θαρβύων, τὸν περὶ σοῦ λόγον ἐνεστησάμεν. Εἰ δὲ
πόρρω καὶ παρὰ πολὺ τῆς ἐλπίδος, τί χρὴ παθεῖν,
καὶ γῆρξ, καὶ νόσῳ, καὶ τῷ σὺ πόθῳ τετραχωμέ-
νους (49); Πλὴν καὶ Θεῷ φίλον τὸ κατὰ δύναμιν. Σὺ
δὲ ἡμᾶς ἐποπτεῖς ἀνωθεν, ὦ θεῖα καὶ ἱερὰ κεφαλὴ,
καὶ τὸν δεδομένον ἡμῖν παρὰ Θεοῦ (50) σκόλοπα τῆς
σαρκὸς, τὴν ἡμετέραν παιδαγωγίαν, ἢ στήσας ταῖς
σεαυτοῦ πρεσβείαις, ἢ παῖσας (51) καρτερῶς φέρειν·
καὶ τὸν πάντα (52) βίον ἡμῶν διεξάγεις πρὸς τὸ λυ-
σιτελέστατον (53). Εἰ δὲ μεταστατήμεν, δέξαιτο κἀκεῖ-
θεν ἡμᾶς ταῖς σεαυτοῦ (54) σκηναῖς, ὡς ἂν ἀλλήλοις
etc. In ed. et in nonnullis cold., τετραχωμένους.

(50) *Παρὰ Θεοῦ*. Sic duo Regg., Or. 2, Pass., etc.
In ed., περὶ Θεοῦ.

(51) *Ἡ παῖσας*. Comb., ἢ καὶ νῦν παῖσας.

(52) *Τὸν πάντα*. Comb., τὸν πάροντα, « præsen-
tem. »

(53) *Λυσιτελέστατον*. Or. 2, λυσιτελέστατον.

(54) *Σεαυτοῦ*. Or. 2, ἐαυτοῦ.

συζώντες, καὶ συνεποπτεύοντες τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν Τριάδα, καθαρώτερόν τε καὶ τελειώτερον, ἧς νῦν μετρίως δεδύμεθα τὰς ἐμφάσεις, ἐνταῦθα σταθμεύει τῆς ἐφέσεως, καὶ ταύτην λάβοιμεν, ὡς πεπολεμήκαμεν καὶ πεπολεμημένα (55), τὴν ἀντίδοσιν. Σοὶ μὲν οὖν οὗτος παρ' ἡμῶν ὁ λόγος· ἡμᾶς δὲ τίς ἐπαινέσεται μετὰ σὲ τὸν βίον ἀπολείποντας (56); εἰ καὶ τι παράσχοιμεν ἐπ' αὐτοῖς τοῖς λόγοις ἄξιον, ἐν Χριστῷ (57) Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

suppeditare possimus, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula. Amen.

(55) *Πεπολεμημένα*. Coisl. 1, *πολεμημένα*.

(56) *Ἀπολείποντας*. Tres Regg., etc., *ἀπολιπόντας*.

A nosque, posteaquam ex hac vita migraverimus, illi quoque tabernaculis tuis excipe; ut simul viventes et sanctam **833** ac beatam Trinitatem, cujus nunc exiguam speciem et imaginem accepimus, purius pleniusque cernentes, desideriis nostris finem statuamus, ac bellorum eorum, quæ intulimus, vel perulimus, hoc præmium referamus. Atque hanc quidem a nobis orationem habes: nos autem, vitam post te cum morte commutantes, quis laudaturus est? si quid tamen laude dignum habeamus, quod orationi

(57) *Ἐν Χριστῷ*, etc. Hæc et sequentia desunt in plerisque codd.

834 MONITUM IN ORATIONEM XLIV.

I. In hac oratione, quæ « in novam Dominicam » inscribitur, redemptionis nostræ Encænïa laudibus exornat Gregorius. Primum statuit, quam vetus sit illa lex, qua Encænïorum celebratis præscribitur; ac plurimis subinde Scripturarum testimoniis ostendit, quanti nostra referat, ut festivitatem illam humili corde ac pura mente celebremus. Encænïa siquidem spectanda sunt, ut typus seu figura innovationis nostræ, qua a peccati vetustate ad gratiæ novitatem translati sumus. Per hanc enim innovationem, novæ creaturæ effici-mur; ac proinde Encænïorum festum agitantes, salutis quoque nostræ Encænïa colimus. Hinc Christianos omnes hortatur, ut, deposito veteri homine, in vitæ novitate ambulent. Deinde ex variis tempestatum conversionibus, quæ certo et constanti motu sibi mutuo succedunt, atque innovantur, renovationis nostræ exemplum desumit, moxque ornata et eleganti descriptione, veris amœnitatem prædicat. Paucis demum de sancto martyre Mamante prolatis, rursus omnium animos excitat, ut, in hac vita præclare mutati et innovati, ad novam vitam, in qua suave ac sempiternum ver efflorescit, transmitti mereantur. Cognita et laudata fuit hæc oratio a veteribus, in primis a Justiniano (58) et Leontio (59) Byzantino. Immo sanctus Nilus depromptam ex istius orationis numero septimo sententiam, ipse quoque suis honorifice intexit (60). Nam « de ira » agens, sic loquitur: « Ira, » quemadmodum ait ille magnus in theologia vir Gregorius, « tibi sit contra solum serpentem, quo periisti. »

II. Non liquido constat, utrum Gregorius, ante vel post suum ex urbe Constantinopoli reditum, hanc orationem pronuntiaverit. Eam affirmat Nicetas (61) « Nazianzi dictam, in sancti martyris Mamantis templo, urbi proximo, » cujus festum tunc temporis, et ad usque Nicetæ ætatem, in Dominica Paschati proxima, quam Græci « novam Dominicam » appellant, mira incolarum frequentia celebrabatur. Hanc opinionem confirmare videntur hæc Theologi verba (n. 12): « Nunc martyres sub dio populum retinent. » Quæ exponens Nicetas (62), addit: « Partim propter vernale tempus, hiemalis tristitiæ nihil habens; partim ob concurrentium multitudinem, quæ tanta est, ut domus eos, nec tegere, nec suscipere queant. » Istam interpretis sententiam, quoad locum, libenter amplectimur. Verum non ita facile ex eodem interprete conjicere possumus, quo anno habita fuerit hæc oratio. Idem enim Nicetas ex his Theologi verbis (n. 12): « Quo ex numero (martyrum) unus quoque est meus ille laureatus Mamas; meus enim, etsi non apud me; facessat invidia, » etc., concludit, præsentem Basilio pronuntiatam fuisse. Addit enim (63): « Cæterum, quia præsentem Basilio Magno hanc orationem habebat Gregorius, propterea scite adjunxit: Facessat invidia; quasi diceret: Ne mihi succenseas, divine Basili, si quod tuum est, mihi benevolentis affectu vindicæ meumque nomino. » Verum profecto **835** nonnihil asperitatis nobis redolere videtur ista doctissimi viri interpretatio; nec intelligere possumus, quo pacto hæc Theologi verba, « Facessat invidia, » ad præsentem Basilium referri possint. Num igitur Basilium erga amicum invidiæ motibus affectum credemus, aut suspicabimur? Num Gregorius ipse tam injuriosa de amico persenserit? Absit, ut tantorum virorum gloriam vel levissima livoris nebula obscuremus. Libenti potius animo fateamur, nihil ex hac oratione elici posse, quod certo tempus, quo habita fuerit, designet. Non enim citata verba ad Basilium referenda existimamus. Illum certe, si interfuisset, de more compellasset Gregorius. Conjicimus igitur cum Tillemontio (64), ad

(58) *Concil. t. V, p. 695.*

(59) *Bibl. Patrum Lugd. t. IX, p. 681.*

(60) *Cotel., t. III Monum. Græcorum, p. 701.*

(61) *Arg. in hanc or.*

(62) *Comm. in hanc or.*

(63) *Nicetas, Comm. in hanc or.*

(64) *T. IX, § xciv, p. 529.*

annum 383 collocari posse; quamvis non diffiteatur vir doctus potuisse ante Gregorii senioris obitum pronuntiari. Hinc non male concludendum putamus, orationem istam habitam fuisse 16 Aprilis anni 383, in quo Pascha 9 ejusdem mensis incidebat.

ORATIO XLIV^a.

In novam Dominicam.

I. De Enceniis honorandis lex vetus est, eaque praeclare constituta; vel potius, de rebus novis per Encenia honore complectendis; idque non semel, verum saepius, nimirum qualibet anni conversione diem eundem advehente, ne aliqui res pulchrae progressu temporis evanescant, atque oblivionis gurgite obscuratae dilabantur. Innovantur quidem ad Deum insulae, quemadmodum apud Isaiam legimus⁸³, quaecunque tandem illae insulae existimandae sunt; ut autem ipse opinor, gentium Ecclesiae recens constitutae, atque ex salsa et amara infidelitate emergentes, ac firmitatem accipientes, Dei incessibus aptam et congruentem. Innovatur etiam, apud alium prophetam, murus aereus⁸⁴; hoc est, ni fallor, anima firma et aurea, recensque ad pietatem compacta. Praeterea, canticum novum Domino canere jubemur⁸⁵, tam qui in Babylonem pravianque confusionem a peccato pertracti, ac deinde in Jerusalem incolumes reversi sumus (atque illic quidem, ut in terra aliena⁸⁶, canticum divinum canere minime poteramus, hic autem novam cantionem, vitaeque rationem instituiamus); quam qui in virtute perstitimus, novosque subinde in ea progressus⁸³⁶ facimus; cujus virtutis muneribus, sancti et innovatoris Spiritus ope, jam perfuncti sumus, ac etiam nunc fungimur.

II. Tum etiam tabernaculum testimonii innovatur, et quidem magnificis sumptibus, quod Deus ostendit⁸⁷, et Beseleel confecit⁸⁸, et Moyses fixit. Jam regnum quoque Davidi innovatum est, neque id semel, sed prius cum ungeretur, ac postea, cum rex salutaretur⁸⁹. Facta sunt etiam Encenia Jerusalemis, et hiems erat⁹⁰, nimirum infidelitatis, Jesusque aderat, Deus et templum, Deus tempore

⁸³ Isa. xlii, 4. ⁸⁴ Jerem. i, 18. ⁸⁵ Psal. cxlix, 1. ⁸⁶ Psal. cxxxvi, 4. ⁸⁷ Exod. xxxi, 7 ⁸⁸ Exod. xxxv, 30. ⁸⁹ I Paralip. xi, 3. ⁹⁰ Joan. i, 22.

(*) Alias XLIII. Quae autem 44 erat, nunc 41. — Habita 16 Aprilis anni 383, in ecclesia S. Mamantis prope Nazianzum.

(65-99) Κυριακή. Nonnulli addunt, καὶ εἰς τὸ ἔαρ, καὶ εἰς τὸν μάρτυρα Μάμαντα· τῇ γὰρ νέῃ Κυριακῇ ἐπιτελεῖται ἡ μνηεὶς αὐτοῦ ἐν Καισαρείᾳ. « In novam Dominicam, et in ver, ut in martyrem Mamantem; in nova enim Dominica, ipsius memoria Caesaris celebratur. »

(1-59) Ἐγκαινία. « Encenia. » Hoc nomine significatur dedicatio cujuscunque rei; seu festum quo qualiscunque res innovatur, sive templum, sive domus, etc. Sacer erat apud Iudeos dies Enceniorum, ob memoriam instaurati templi post captivitatem.

(60) Ἐπαρούσης. Duo Regg., quinque Colb., etc., ἐπαναγούσης, « reducente. »

(61) Ἐξίτηλα. Ea dicuntur proprie, juxta Nicenam, quae florem amiserunt.

ΛΟΓΟΣ ΜΔ'.

Εἰς τὴν καιρὴν Κυριακὴν (65-99).

A. Ἐγκαινία (1-59) τιμᾶσθαι, παλαιὸς νόμος, καὶ καλῶς ἔχων· μᾶλλον δὲ, τὰ νέα τιμᾶσθαι δι' Ἐγκαινίων· καὶ τοῦτο, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις, ἐκαστῆς τοῦ ἐνιαυτοῦ περιτροπῆς τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπ' αἰούσης (60), ἵνα μὴ ἐξίτηλα (61) τῷ χρόνῳ γένηται τὰ καλὰ, μηδὲ παραρῶσθαι λήθης βυθοῖς ἀμαυρούμενα. Ἐγκαινίζονται μὲν πρὸς Θεὸν νῆσοι, τῷ Ἡσαΐᾳ ὡσπερ (62) ἀνέγνωμεν, ἅστις δὴ τὰς νήσους ταύτας ὑποληπτέον· οἶμαι δὲ τὰς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησίας ἄρτι καθισταμένας, καὶ τῆς ἀλμυρᾶς ἀπιστίας ἀνακυπτούσας, καὶ πῆξιν λαμβανούσας, τῷ Θεῷ βάσιμον. Ἐγκαινίζεται δὲ τεῖχος χαλκοῦν, παρ' ἄλλῳ προσήτῃ· οἶμαι δὲ, ψυχὴ στερεὰ, καὶ χρυσοειδής (63), καὶ ἀρτιπαγὴς εἰς (64) εὐσέθειαν. Ἀδελφὲν δὲ τῷ Κυρίῳ Ἰσὺς καινὸν καλεῖσθαι, εἴτε οἱ (65) εἰς Βαβυλῶνα καὶ τὴν πονηρὰν σύγχυσιν κατασπυρέντες ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας, ἔπειτα πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνασπυρέντες (66) (κακεῖ μὲν οὐ δυνάμενοι τὴν θείαν ἡδεῖν φῶδην, ὡς ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, ἐνταῦθα δὲ νέα φῶδην καὶ πολιτείαν ἱστάμενοι)· εἴτε οἱ μείναντες ἐν τῷ καλῷ, καὶ προκόπτοντες· καὶ τὸ μὲν κατωρθώοντες ἤδη, τὸ δὲ κατορθοῦντες, παρα τοῦ ἁγίου (67) καὶ καινοποιῶ Ὁνεύματος.

B. Ἐγκαινίζεται δὲ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, καὶ λίαν πολυτελῶς, ἣν Θεὸς παρέδειξε, καὶ Βεσελεὴλ ἐτελείωσε, καὶ Μωσὴς ἐπέστητο. Ἐγκαινίζεται δὲ ἡ βασιλεία Δαβὶδ, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ χροιάμενου τὸ πρότερον, ἀναγορευομένου τὸ δεύτερον. Ἐγένετο δὲ τὰ Ἐγκαίνια ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ χειμῶν (68) ἦν, ὁ τῆς ἀπιστίας, καὶ Ἰησοῦς παρῆν, ὁ Θεὸς καὶ νῆας (69), Θεὸς αἰώνιος, νῆας πρόσφατος, ὁ αὐθιμ-

(62) Τῷ Ἡσαΐᾳ. In Septuaginta legitur: Ἐγκαινίζεσθε πρὸς με, νῆσοι. « Innovamini ad me, insulae. » Vulgata: « Taceant ad me insulae. »

(63) Χρυσοειδής. « Auri colorem referens. » Supplicator Combelsius Gregorium scripsisse χαλκοειδής, « aeris firmitatem habens. » Nec immerito, hanc enim vocem exigit metaphora.

(64) Εἰς. In nonnullis, πρὸς.

(65) Εἴτε αὖ. Sic quinque Regg., duo Coisl., Or. 1 et Comb. In ed. deest αὖ.

(66) Ἐπειτα πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνασπυρέντες. Haec desunt in Pass.

(67) Ἁγίου. Deest in quatuor Regg., etc.

(68) Καὶ χειμῶν. Sic quatuor Regg., Pass., Comb. et Joan. x, 22. Deest καὶ in ed.

(69) Θεὸς καὶ νῆας, etc. In nonnullis, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· Θεὸς ὑπερχρόνιος, ἄνθρωπος πρόσφατος, « Deus et homo; Deus omne tempus superans, homo recens dictus. »

ῥην (70) λυόμενος, καὶ τριήμερος ἀνιστάμενος, καὶ μένων εἰς τοὺς αἰῶνας, ἴν' ἐγὼ σωθῶ, καὶ τοῦ παλακοῦ πνύματος ἀνακληθῶ (71), καὶ γένομαι καινὴ κτίσις, διὰ τῆς τοιαύτης φιλανθρωπίας ἀναπλαττόμενος. Ἐπιζητεῖ δὲ ὁ θεὸς Δαδὶ καρδίαν καθάραν ἐν αὐτῷ κτιζομένην, καὶ πνεῦμα εὐθὲς τοῖς ἔγκάτοις ἐγκαινίζομενον· οὐχ ὡς οὐκ ἔχων, (τίς γάρ, εἰ μὴ Δαδὶ ὁ τοσοῦτος;) ἀλλ' ὡς καινὴν γινώσκων τὸ νῦν αἰεὶ (72) προστιθέμενον. Καὶ τί δεῖ μοι πλεόνων Ἐγκαινίων, ἐνὸν τὰ παρόντα γινώσκειν, καὶ ἃ σήμερον πανηγυρίζομεν (73), τῇ ζωῇ μετὰ θάνατον πλησιάσαντες; Ἐγκαίνια, Ἐγκαίνια ἡ πανήγυρις (74), ἀδελφοί. Δεγέσθω γὰρ πολλὰκις ὑφ' ἡδονῆς. Καὶ εἶνα ταῦτα; Οἱ μὲν εἰδότες, διδάξατε· οἱ δὲ ἀγνοοῦντες, τὴν ἀκοήν ἐγκαινίζετε.

Γ. Φῶς ἦν (75) ἀπρόσιτον, καὶ ἀδιάδοχον, ὁ θεὸς, οὔτε ἀρξάμενον, οὔτε παυσόμενον, οὔτε μετρούμενον, ἀκύλαμπές, τριλαμπές, ὀλίγοις ὅσον ἐστὶ θεωρούμενον, οἶμαι δὲ, οὔτε ὀλίγοις. Καὶ φῶτα δευτέρα, τοῦ πρώτου Φωτὸς ἀπαυγάσματα, αἱ περὶ αὐτὸν δυνάμεις, καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα. Τὸ δὲ παρ' ἡμῖν τοῦτο φῶς, οὐχ ὑστερον ἤρξατο μόνον, ἀλλὰ καὶ νυκτὶ τέμνεται, καὶ τέμνει νύκτα ἱσομοιρῇ (76), ὅφει πιστευθῆναι, καὶ ἀερί χυθῆναι (77), καὶ λαμβάνον ὁ δίδωσιν. Ὁρᾷν τε γὰρ ὅφει παρέχει, καὶ πρῶτον ὁρᾶται παρὰ (78) τῆς ὕψεως, καὶ τοῖς ὁρατοῖς περιβρέον, παρβήσαν (79) χαρίζεται. Βουλευθεὶς γὰρ ὁ θεὸς τόνδε τὸν κόσμον συστήσασθαι, τὸν ἐξ ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων συνεστηκότα, τὸν μέγαν καὶ θαυμαστὸν τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ (80) κήρυκα, τοῖς μὲν αἰθέροις αὐτὸς ἐστὶ φῶς, καὶ οὐκ ἄλλο (81)· (τί γὰρ ἔδει φωτὸς δευτέρου τοῖς τὸ μέγιστον ἔχουσι;) τοῖς κάτω δὲ καὶ περὶ ἡμᾶς πρῶτην ἐκλάμπει τὴν τοῦ φωτὸς τούτου δύναμιν. Καὶ γὰρ ἔπρατε τῷ μεγάλῳ φωτὶ τῆς δημιουργίας ἐκ φωτὸς ἀρξασθαι, ὅς λυεῖ τὸ σκότος, καὶ τὴν ἐπέχουσαν τῶς ἀκοσμίαν καὶ ἀταξίαν.

tulit. Conveniebat quippe magno Lumini, opificium suum a lumine auspiciari, quo tenebras, vastamque illam rerum congeriem et confusionem omnia occupantem, solvit ac depellit.

Δ'. Καὶ τοῦτο οὐκ ὀργανικὸν ἀπ' ἀρχῆς ἀναδείξας, οὔτε ἡλικιὸν, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, ἀλλ' ἀσώματον, καὶ ἀνῆλιον (82)· ἔπειτα δὲ καὶ ἡλίῳ δοθῆναι, καταφωτίζειν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς ἄλλοις τὴν ὕλην προϋποστήσας, εἰδοποιήσιν ὑστερον, ἐκάστῳ τάξιν, καὶ σχῆμα, καὶ μέγεθος περιβέις, ἵνα θαυματουργήσῃ τι μείζον, ἐνταῦθα τὸ εἶδος τῆς ὕλης προ-

88 Psal. I., 12.

(70) Ὁ αὐθιμερόν. Alludit ad hæc verba Joan. II., 19: «Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.»

(71) Ἀνακληθῶ. In quibusdam, ἀνακαίνισθῶ, «in-nover.»

(72) Ἀεὶ. Deest in quinque Regg., duodecim Colb., Pass., etc.

(73) Πανηγυρίζομεν. Sic Regg. bm, ph, etc. Alii, πανηγυρίζωμεν, male. — Comb. εορτάζομεν. Edit.

(74) Ἡ πανήγυρις. Unus Colb., ἡ παρούσα πανήγυρις, «præsens festivitas.»

A omni antiquior, et templum recens factum, uno eodemque die solutum, ac tertio post die excitatum, atque in sæcula manens, ut ipse salutem consequar, atque a veteri lapsu revocer, ac per hujusmodi beneficium insauratus, nova creatura efficiar. Quin divinus quoque David cor mundum in se creari, ac spiritum rectum in visceribus innovari postulat⁸⁰, non quod non habeat (quis enim habere possit, si tantus vir eo careat?); sed quod pro novo id ducat, quod nunc quotidie accrescit. Sed quid mihi plura Encænïa colligere necesse est, cum præsentia declarare promptum sit, eaque, quæ hodierno die, vitæ post mortem adjuncti, celebramus? Encænïa, Encænïa, hoc festum est, fratres. Identidem enim hoc verbum præ voluptate repetatur. Et quænam illa? Qui scitis, docete; qui nescitis, auribus innovemini.

III. Lumen erat inaccessible, ac successioni minime obnoxium, Deus, nec principium habens, nec finem habiturum, nec in dimensionem cadens, perpetuo fulgore rutilans, trino splendore micans, atque ejusmodi, ut paucis, imo ne paucis quidem, perspicua sit ipsius magnitudo. Secunda autem lumina, primique Luminis radii, virtutes ipsum circumstantes, atque administri spiritus. At nostrum lumen, non modo serius ortum habuit, sed etiam nocte scinditur, noctemque vicissim æquis partibus secat, oculis concedit, ac per aerem fusum, atque id, quod dat, accipiens. Nam oculis liberam cernendi facultatem præbet, et primum ab oculis cernitur, rebusque iis, quæ sub aspectum cadunt, circumfusum, fiduciam affert. Nam cum Deus hunc ex visibilibus et invisibilibus rebus constantem mundum, hunc, inquam, magnum et admirabilem majestatis suæ præconem, fingere ac construere voluisset, æternis quidem nullum aliud lumen quam seipsum præbuit. Quid enim secundo lumine opus iis erat, qui maximum habebant? Inferioribus autem atque humanis primam hujus luminis vim protulit.

IV. Nec vero id organicum a principio, nec, mea quidem sententia, solare protulit, verum incorporeum, nec a sole productum; sed postea ad orbem terrarum illustrandum soli traditum est. Nam cum in aliis rebus hanc rationem tenuisset, ut materiam prius conderet, ac deinde eam forma convestiret, ordine videlicet, figura ac magnitudine unicuique

(75) Φῶς ἦν. Nicetas, quem sequitur Billius, φῶς ἓν, «lumen unum.»

(76) Ἰσομοιρῇ. Reg. ph, ἐν ἱσομοιρῇ.

(77) Χυθῆναι. Quatuor Regg., Pass., Savil., etc., χυθῆναι.

(78) Παρὰ. Or. 4, ἐκ.

(79) Παρβήσαν. Nicetas exponit, φανέρωσιν, «manifestationem.»

(80) Αὐτοῦ. Duo Colb., Comb., etc., ἐαυτοῦ.

(81) Ἄλλο. Tres Regg., quatuor Colb. et Comb., ἄλλος.

(82) Καὶ ἀνῆλιον. Bill. «et solis experts.»

rei impositis, hic, ut majoris cujusdam miraculi specimen ederet, formam materia priorem protulit (forma enim solis, lumen est); ac postea materiam induxit, nec hunc nimirum, diei oculum, fabricatus. Ita procreato lumine, primum quiddam inter dies numeratur, et secundum, et tertium, ac sic deinceps usque ad septimum operumque cessationis diem, quibus ea, quæ creata sunt, dividuntur ac distinguuntur, arcanis rationibus ordinata et constituta, nec confertim in rerum naturam ab omnipotenti illo Verbo producta, cujus sola etiam cogitatio, vel solus sermo, confectum opus representat. Quod si homo postremus creatus est, idque cum Dei manu atque imagine ornatus sit, nemini mirum videri debet. Construendum enim prius, tanquam regi, palatium erat, atque ita rex introducendus, omni jam suo satellitio stipatus. Quod si, quod eramus, permansissemus, ac præcepto paruissemus, effecti utique fuissetis, quod non eramus, atque ad liquidum vitæ post scientiæ lignum accessissemus. Quid autem effecti? Immortales, ac Deo propius adjuncti. Quoniam autem diaboli invidia mors in mundum intravit⁸¹, hominemque per fraudem illexit ac circumvenit, idcirco Deus passione nostra patitur, nimirum homo factus, eoque paupertatis sese dejecit, ut caro compingatur, quo nos⁸³⁸ ejus paupertate ditemur. Hinc mors, et sepultura, et resurrectio. Hinc nova creatura, et festum festo succedens, ac rursus ego festum diem agito, salutis

V. Quid igitur, dixerit quispiam? Nonne prima Dominica Encænium erat, ea, inquam, quæ sacrosanctam illam noctem, et luminum gestationem excepit? Quid igitur hodiernæ Dominicæ hoc tribuis, o festorum amans, et permulta festorum gaudia comminiscens? Respondeo. Illa salutifera erat, hæc salutis Natale: illa erat sepulture et resurrectionis confinium, hæc secundæ omnino creatio- nis est; ut, quemadmodum prima creatio initium a Dominica die accepit (id quod ex eo perspicue liquet, quod septimus ab ea dies Sabbatum efficitur, quod ab operibus requiem affert); sic etiam rursus secunda ab eadem Dominica incipiat, ut quæ prima sit earum quæ ipsam sequuntur, atque octava ab iis diebus qui ante fluxerunt, sublimi utique sublimior, et admirabili admirabilior. Ad supernæ siqui-

A ὑπεστήσατο (εἶδος γὰρ ἡλίου τὸ φῶς)· μετὰ δὲ τοῦτο τὴν ὕλην ἐπάγει, τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ἡμέρας δημιουργήσας τοῦτον τὸν ἥλιον. Οὕτω τι πρῶτον ἐν ἡμέραις ἀριθμεῖται, καὶ δεῦτερον, καὶ τρίτον, καὶ τὸ ἐξῆς, ὅχρι τῆς ἐβδόμης καὶ καταπαυσίμου τῶν ἔργων ἡμέρας, αἷς καταμερίζεται τὰ γινόμενα (83), λόγοις ἀρρήτοις τασσόμενα, καὶ οὐκ ἀθρώως ἀναριθμένα τῷ πάντα δυνατῷ Λόγῳ, καὶ ὧ τὸ (84) νοῆσαι μόνον, ἢ εἰπεῖν, ἔργον ἐστὶ παριστάμενον. Εἰ δὲ τελευταῖος ὁ ἀνθρώπος ἀνεδείχθη, καὶ ταῦτα χειρὶ Θεοῦ καὶ εἰκόνι τετιμημένος, θαυμαστὸν οὐδὲν. Ἐκεῖ γὰρ, ὡς περ βασιλεῖ, προϋποστήναι τὰ βασίλεια, καὶ οὕτως εἰσαχθῆναι τὸν βασιλέα πᾶσιν ἡδὲ δορυφορούμενον. Εἰ μὲν οὖν ἐμείναμεν (85), ὅπερ ἤμεν, καὶ τὴν ἐντολὴν ἐφυλάξαμεν, ἐγενόμεθα ἄν ὅπερ οὐκ ἤμεν, τῷ ἑσπέρῳ τῆς ζωῆς προσελθόντες, μετὰ τὸ ἐύλογον τῆς γνώσεως. Καὶ τί γεγονότες; Ἀπαθανατισθέντες, καὶ Θεῷ πλησιάζαντες. Ἐπεὶ δὲ τῷ φθόνῳ (86) τοῦ πονηροῦ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ ὕφειλε διὰ τῆς ἀπάτης τὸν ἄνθρωπον, διὰ τοῦτο τῷ ἡμετέρῳ πάθει πάσχει Θεός, γενόμενος ἀνθρώπος, καὶ πτωχεύει τῷ σάρξ (87) παγῆναι, ἵν' ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. Ἐντεῦθεν θάνατος, καὶ ταφή, καὶ ἀνάστασις. Ἐντεῦθεν ἡ καινὴ κτίσις, καὶ μεθέορτος ἐορτή, καὶ πάλιν ἐγὼ πανηγυριστής, ἐγκαινίζων τὴν ἑμαυτοῦ (88) σωτηρίαν, ἐν resurrectione. Hinc nova creatura, et festum festo succedens, ac rursus ego festum diem agito, salutis

C E. Τί οὖν, φησὶν; Οὐχ ἡ πρώτη Κυριακὴ τὸ Ἐγκαινίων ἦν, ἡ μετὰ τὴν ἱερὰν νύκτα καὶ δαδουχίαν; Ἀλλὰ τῇ σήμερον τοῦτο διδως, ὧ (89) φιλέορτε σὺ, καὶ πολλὰς ἐπινοῶν φαίδροτetas; Ἐκείνη τὸ σωτήριον ἦν, αὕτη δὲ (90) τὸ τῆς σωτηρίας γενέθλιον· κακείνη (91) μὲν ἐστὶ μεθόριον τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως, αὕτη δὲ καθαρῶς τῆς δευτέρας γενέσεως (92). Ἰν', ὡς περ ἡ πρώτη κτίσις τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Κυριακῆς λαμβάνει (δῆλον δέ· ἀπὸ γὰρ ταύτης ἐβδόμη τὸ Σάββατον γίνεται, κατάπαυσις οὔσα τῶν ἔργων), οὕτω καὶ ἡ δευτέρα πάλιν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχεται, πρώτη οὔσα τῶν μετ' αὐτὴν, καὶ ὁδοῦς ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῆς, ὑψηλῆς ὑψηλοτέρα, καὶ θαυμασίας θαυμασιωτέρα. Πρὸς γὰρ τὴν ἀνω φέρεῖ κατάστασιν ἦν καὶ ὁ Θεὸς Σολομὼν αἰνέσσεσθαι μοι δοκεῖ, διδόναι D μερίδα τοῖς ἐπτά (93), τῷ βίῳ τοῦτω, νομοθετῶν.

⁸¹ Sap. 11, 24.

(83) Γινόμενα. Regg. c, d, ph, Savil., etc., γινόμενα.

(84) Καὶ ὧ τὸ. In nonnullis, ὧ καὶ τὸ.

(85) Εἰ μὲρ οὐν ἐμείναμεν, etc. Hunc locum sic exponit Nicetas: «Homo, nec actu mortalis, nec immortalis creatus est; verum medius inter Deum et materiam factus, in ea causa erat, ut, si divino præcepto paruisset, Deo uniretur, atque in immortalitatem assereretur. Sin autem legem infregisset, morti obnoxius efficeretur, ac pro impassibili, passibilis, pro immortalis, mortalis fieret.»

(86) Ἐκεῖ δὲ τῷ φθόνῳ. Sic tres Regg., tres Coll., Pass., etc. In ed., Ἐκεῖ γὰρ φθόνῳ.

(87) Τῷ σάρξ. Sic legerat Savilius ex conjectura; quam duo codices, alter Reg., alter Jes., confirmant. In ed., τὸ σάρξ.

(88) Τὴν ἑμαυτοῦ. Sic plerique Regg. In ed., ἑμαυτοῦ τὴν.

(89) Ὡ. Sic codd. In ed., ὦν. Mox, φαίδροτητα, «festivas celebritates.» Non recte Bill. «animi hilaritates.»

(90) Δέ. Deest in pluribus codd.

(91) Κακείνη. Or. 1, κακεῖ, «et illic.»

(92) Γενέσεως. Pass., γεννήσεως. Nova creatio una est, per gratiam scilicet et gloriam, imperfecta et perfecta, ad quam spectat octava, futurum scilicet ævum, quod post istud præsens nos est excepturum.

(93) Τοῖς ἐπτά. Eccle. xi, 2: «Da partem septem, necnon et octo, quia ignoras quid futurum sit mali super terram.» Septem «præsentem vitam,» octo «futuram» significat.

καὶ γε τοῖς ὁκτώ, τῷ μέλλοντι· ἐκ τῆς ἐντεῦθεν εὐ-
πραγίας καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀποκαταστάσεως. Ἀλλὰ καὶ
ὁ μέγας Δαβὶδ τῇ αὐτῇ προσάδει ἐοικε τοὺς περὶ
τῆς ὁγδόης (94) ψαλμοὺς, ὡς περ καὶ τῇ τῶν Ἐγκαι-
νίων ἡμέρᾳ ταύτῃ ψαλμὸν ἑτερον, *Ὀικου τινὰ* (95)
ἐγκαινισμὸν ὀνομάζων· ὅστις ἐσμὲν ἡμεῖς, οἱ Θεοῦ
ναὸς (96) εἶναι τε καὶ ἀκούειν ἡζυμμένοι καὶ γίνε-
σθαι.

et huic Encæniorum diei psalmum alium⁹⁴ nuncupat, *Innovationem quandam domus* nominans: quæ
quidem domus ipsi sumus, qui Dei templum, et esse, et dici, atque adeo fieri, digni habiti sumus.

Γ. Ἐχετε τῶν Ἐγκαινίων τὸν λόγον. Ἀλλ' ἐγκαι-
νίσεσθε, καὶ τὸν παλαιὸν ἀνθρωπὸν ἀπορρίψαντες, ἐν
καινότητι ζωῆς πολιτεύσεσθε, πᾶσι χαλινὸν ἐπιθέντες,
ἐξ ὧν ὁ θάνατος, πάντα τὰ μέλη παιδαγωγήσαντες,
πᾶσαν τὴν πονηρὰν τοῦ ξύλου βρώσιν μισήσαντες, ἣ
ἐμέσαντες (97), καὶ διὰ τοῦτο μόνον μεμνημένοι τῶν
παλαιῶν, ἵνα φύγωμεν. Ὁρατοὶ ἦν εἰς ὄρασιν, καὶ
καλὸς εἰς βρώσιν, ὁ ἐμὲ θανατώσας καρπός· φεύγω-
μεν τὰς εὐχροίας, εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς βλέπωμεν. Μὴ σε
νικησάτω κάλλους ἐπιθυμία, μηδὲ συναρπασθῇς σοῖς
βλεφαéroις (98), εἰ δυνατόν, μέχρι καὶ παροράματος,
τὴν Εὐὰν ἐνθυμηθεὶς, τὸ γλυκὺ δέλεαρ, τὸ τιμώμενον
φάρμακον. Πῶς γὰρ σώσει ῥῥθως ἡ ἀλλοτρία, ὃν ἀπώ-
λεισεν ἡ ἰδία; Μὴ γλυκανθῆτω σοὶ (99) φάρυγξ, οὗ
κατασύρεται πᾶν τὸ διδόμενον· καὶ πρὶν ληφθῆναι,
τιμώμενον, μετὰ τὸ λαβεῖν ἀτιμάζεται. Ἡ ὁσφρησις
ἐθῆλυνέ σε; Φεύγε τὰς εὐωδίας. Τῇ ἀφῇ κατεμαλακί-
σθης; Ἀπόταξι ταῖς λεύκησι, καὶ ταῖς ἀπαλότῃσιν.
Ἡ ἀκοή παρέπεισε; Θές θύραν (1) τοῖς ἀπατηλοῖς λό-
γοις καὶ περιέργοις. Ἀνοίγε σὸν στόμα λόγῳ Θεοῦ, ἵν'
ἐκλύσῃς Πνεῦμα, μὴ σπάσῃς θάνατον. Ὅταν τί σε δε-
λεάζῃ τῶν ἀπειρημένων, μνήσθητι ὅστις ἦς, καὶ ὅθεν
ἀπώλῃας. Ἐὰν μικρόν τι τοῦ λόγου παρεκτραπῇς (2),
πρὸς ἑαυτὸν ἐπανάγω, πρὶν παντελῶς ἔξω πεσεῖν,
καὶ κατενεχθῇαι πρὸς (3) θάνατον, καὶ γενοῦ καινὸς
ἀντὶ παλαίου, καὶ ψυχῆς ἐόρταζε τὰ Ἐγκαίνια.

Cum quidpiam eorum, quæ interdicta sunt, te illiciti, in mentem tibi veniat, quoniam eras et unde per-
ieris. Si vel tantillum a ratione deflexeris, ad teipsum redi, priusquam penitus excidas, et in mortem
proruas; atque ex veteri novus efficere, animæque encænium celebra.

Ζ. Ὁ θυμὸς ἔστω σοὶ κατὰ μόνον τοῦ ὕδατος, δι'
ὃν ἐξέπεσες (4). Τὸ ἐπιθυμητικὸν τετάσθω σοὶ πᾶν
πρὸς Θεὸν, μὴ πρὸς ἄλλο τι τῶν ἐπιβούλων καὶ σφα-
λερῶν. Ὁ λογισμὸς πᾶσιν ἐπιστάτεται, καὶ μὴ καθ-
ελεσθῶ τὸ κρεῖττον ὑπὸ τοῦ χειρόνος. Μὴ μισήσῃς σου
τὸν ἀδελφόν, καὶ ταῦτα δωρεάν, ὑπὲρ οὗ Χριστοῦ ἀπέθαι-
νε, καὶ σὸς ἀδελφὸς ἐγένετο, Θεὸς ὧν καὶ Δεσπότης.
Μὴ φθονήσῃς τῷ κατορθοῦντι, ὁ φθονηθεὶς, καὶ φθονεῖ-
σθαι πεισθεὶς, καὶ διὰ τοῦτο κατενεχθεὶς. Μὴ ἀτιμάσῃς
δάκρυον, ὁ πολλῶν ἄξια δακρύων πεπονθώς, εἴτα ἡλεη-

A dem vitæ statum spectat; quem etiam mihi divinus
ille Salomon designasse videtur, cum præscribere, ut partem septem daremus, id est, huic vitæ; at-
que etiam octo⁹⁵, hoc est, futuro ævo. Id porro
fiet, si et hic honestis actionibus incubuerimus, et
in alio sæculo velint in integrum restituti fueri-
mus. Quin magnus etiam ille David eidem diei psal-
mos *de octava*⁹⁶ accinere videtur, quemadmodum

et dici, atque adeo fieri, digni habiti sumus.

VI. Encæniorum rationem habetis. At vos inno-
vemini, ac, deposito veteri homine, in novitate vi-
tæ⁹⁷ rationes vestras institute, omnibus rebus, ex
quibus mors oritur⁹⁸, frenum injicientes, omnia
membra coercentes, pravam omnem ligni mandu-
cationem detestantes, aut etiam evomentes, atque
ob id solum vetera memoria tenentes, ut ea fugia-
tis. Pulcher erat ad aspectum, et bonus ad esum
fructus iste, qui **839** mihi mortem intulit; proinde
colorum nitorem fugiamus, ad nos ipsos oculos
convertamus. Cave, ne te pulchræ atque eximie
formæ cupiditas superet, neque tuis abripiaris pal-
pebris, ne quidem, si fieri potest, ad tenuem furti-
vumque contuitum; quod quidem assequeris, si
Evam tibi animo proposueris, dulcem illam illeco-
bram, charum venenum. Quoniam enim modo aliena
facile huic salutis erit, quem sua perdidit? Ne dul-
cedine perfundantur fauces tuæ, in quas voluitur
quidquid porrigitur: et quod, antequam accipiaris,
in pretio est, idem acceptum vilesceat et contemni-
tur. Odoratus te effeminavit? Odorum suavitates
fuge. Tactu emollitus es? Lavitati omni ac molli-
tici nuntium remitte. Auditus in fraudem te induxit?
Fraudentis, et coriosis, ac supervacaneis sermo-
nibus ostium claude. Verbo Dei os tuum aperi, ut
Spiritus attrahas⁹⁹, non autem mortem haurias.

VII. Ira tibi adversus serpentem solum exsistat,
per quem excidisti. Omne desiderium tuum ad
Deum tendatur, non ad aliud quidquam insidiosum
ac periculosum. Ratio omnibus præsit; neque id,
quod excellentius est, ab inferiori deorsum traha-
tur. Fratrem tuum, et quidem immerentem, odio
ne habeas, pro quo Christus mortem obiit, ac fra-
ter tuus, cum Deus ac Dominus esset, effectus est.
Recte et ex virtute aliquid gerenti ne invideas,
qui ex invidia laborasti, atque animum induxisti,

⁹⁴ Eccl. xi, 2. ⁹⁵ Psal. vi, 1; xi, 1, etc. ⁹⁶ Psal. xxix, 1. ⁹⁷ Ephes. iv, 22. ⁹⁸ Rom. vi, 6. ⁹⁹ Psal. cxviii, 151.

(94) *Περὶ τῆς ὁγδόης*. Plures psalmi præferunt
hunc titulum: « Pro octava. » Sic psal. vi, xi, etc.

(95) *Ὀικου τινὰ*. Pass., *οἴκου τινός*. Psalmus
xxix habet pro titulo: « In dedicatione domus Da-
vid. »

(96) *Οἱ Θεοῦ ναὸς*. Legitur I Cor. iii, 16: « Ne-
scitis, quia templum Dei estis vos. » Et II Cor. vi,
16: « Vos estis templum Dei vivi. »

(97) *Ἡ ἐμέσαντες*. « Aut evomentes. » Hæc de-

sunt in plerisque optimæ notæ codd.

(98) *Σοῖς βλεφαéroις*. Sic Regg. c, d, ph, decem
Colb., etc. In ed., *τοῖς βλεφαéroις*.

(99) *Σοι*. Tres Regg. et Pass., *σου*.

(1) *Θύρα*. Sic quatuor Regg. Pass., Comb., etc.
In ed., *θύρα*.

(2) *Παρεκτραπῆς*. Plerique codd., *παρετραπῆς*.

(3) *Πρός*. Savil., *εἰς*.

(4) *Ἐξέπεσες*. Reg. om., *ἐξέπεσας*.

ut tibi invideri crederes, eamque ob causam corruisti. Lacrymam ne asperneris, qui multis lacrymis digna perpessus es, ac postea misericordiam consecutus. Pauperem ne repellas, qui Deitatis opes accepisti; sin minus, ac certe in pauperis detrimentum ne dives sis. Nam id quoque ab hominibus inexplibili cupiditate correptis impetrare, permultum est. Peregrinum ne contempnas, pro quo Christus, cujus nos omnes hospites et advenæ sumus, peregrinatus est, ne a paradiso, ut prius, peregrineris. Egenti tectum, cibum, vestem impertiaris, qui in his deliciis, etiam ultra necessitatem. Divitias ne ames, nisi pauperibus **840** opem cum misericordiam consecutus sis : benignitate, tibi vita, omnisque studiorum ac disciplinæ ratio

VIII. Quæ sub iugo estis, Deo quoque nonnihil date : jam enim aliis obstrictæ estis. Virgines, omnia Deo offerte : solutæ quippe estis. Servam voluptatem ne suffluerimini, libertate multatæ, ex eo quod cum iis habitetis, qui mariti quidem non sunt, sed tamen viri. Ut quispiam assiduus voluptatis monumentis prematur, haud sustineo; eam quoque familiaritatem, quæ per aerem contrahitur, odis ac detestor. Proceres, potentiores timeate : qui sublimibus solis insidetis, sublimiores. Ne quid admireris, quod non permaneat; ne contempnas, quod certum et stabile sit; ne quidquam arcius constringas, quod, cum manibus tenetur, effluit; ne quid ex iis, quæ non in invidia, sed in odio sunt, expetas : ne magnopere te efferas, ut ne profundius dejiciaris; ne animos hinc attollas, quod malis præstantior appareas; verum id tibi molestiam pariat, quod a probis supereris. Proximi tui lapsum ne ride; verum tu, quam poteris tutissime, transi, atque interim humi jacenti manum porrige. Nec, cum mærore afficeris, secundarum rerum spem abjice, nec, cum prosperis rebus frueris, mærorem. Annus unus quatuor partes vebit, atque unicuique temporis momentum multas rerum mutationes. Fac ut et sollicitudo voluptatem, et spes melior tristitiam reprimat. Sic innovatur homo : sic Encæ-niorum dies celebratur, hujusmodi deliciis, hujusmodi epulis. *Non apparebis, inquit, in conspectu meo vacuus* ⁹⁰; verum si quid pulchri habes, tecum feres. Nunc vero novus, moribus alius, totus in virum alterum mutatus, appareas. *Vetera transierunt; ecce facta sunt omnia nova* ⁹¹. Hoc festo, munefis loco, præclaram mutationem offer, ac ne sic

A μένος. Μη ἀπόση πένητα, ὁ πλουτήσας θεότητα· εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ μη πλουτήσης κατὰ τοῦ πένητος. Καὶ τοῦτο γάρ (5) πολὺ παρὰ τῶν ἀκορήστων. Μη ἀτιμάσης (6) ξένον, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἐξεντευσεν, οὗ πάντες ἡμεῖς ξένοι καὶ πάροικοι, μη ἀποξενωθῆς τοῦ παραδείσου καθὼς τὸ πρότερον. Μετάδος τῷ δεομένῳ στέγης, σκέπης, τροφῆς, ὁ τοῦτοις ἐντροφῶν, καὶ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν. Μη ἀγαπήσης (7) τὸν πλουτον, εἰ μη βοηθῇ (8) πένησιν. Ἄφες, ὁ ἀφειθείς· ἐλέησον, ὁ ἡλεημένος· κτήσαι τῷ φιλανθρώπῳ τὸ φιλάνθρωπον, ἕως καιρὸς· πᾶς ὁ βίος ἐγκαινίζεισθω σοι, πᾶσα πολιτείας ὁδός.

ferant. Remitte, cum tibi remissum sit : misere-re, dum licet, benignitatem compara : cura, ut omnis innovetur.

B H'. Αἱ ὑπὸ ζυγόν, ὅτε τι καὶ θεῷ· προσεληφθε (9) γάρ. Αἱ παρθένοι, τὸ πᾶν θεῷ· λείψασθε γάρ. Μη γίνεσθε κλέπτρια δούλης ἡδονῆς, φυγοῦσαι τὴν ἐλευθερίαν, ἐκ τοῦ συνοικεῖν, οὐκ ἀνδράσι μὲν, ἀνδράσι δ' ὁμῶς. Οὐδέχομαι κάμνειν ἀεὶ τοῖς τῆς ἡδονῆς ὑπομνήμασι· μισῶ καὶ τὴν δι' αἴρος συνήθειαν. Οἱ δυνάσται, φοβεῖσθε τὸν δυνατότερον· οἱ τῶν ὑψηλῶν θρόνων, τὸν ὑψηλότερον. Μη θαυμάσης μηδὲν, ὃ μη παραμένει· μη παρίδης, ὃ μένει· μηδὲ περισφίγῃς μηδὲν, ὃ διαρρέει κρατούμενον· μη ζηλώσης τι τῶν οὐ φθονουμένων (10), ἀλλὰ μισουμένων· μη ἐπαρθῇς μέγα, ἵνα μη μεῖζον· κατενεχθῇς· μη φρόνῃ τῶν κακῶν (11) φαίνεσθαι· κρείττων· λυποῦ δὲ, τῶν ἀγαθῶν ἡττώμενος· μη γελᾷς πτώμα τοῦ πέλας· διάβαινε δὲ ἀσφαλῶς, ὅση σοι (12) δύναμις, ἀλλὰ καὶ δίδου χεῖρα χαμᾶι κειμένῳ. Μῆτε ἀθυμῶν, ἀπελπίσης· εὐημερίαν· μήτε πράττων καλῶς, ἀθυμίαν. Εἰς ἐνιαυτὸς τέσσαρας ὥρας φέρει, καὶ μία βοτῆ καιροῦ, πολλὰς πραγμάτων μεταβολάς. Ἐπιχοπέτω σοι, μέριμνα μὲν ἡδονῇ, λύπην δὲ ἡ κρείττων ἐλπίς. Οὕτως ἐγκαινίζεται ἄνθρωπος, οὕτως τιμᾶται ἡ τῶν Ἐγκαινίων ἡμέρα, τοιαύτη τρυφῇ, τοιούτοις ἐδέσμασιν. Οὐκ ἐφθόση· φησὶ, κανὼς ἐπ' αὐτοῖς μου· ἀλλ' εἰ τι καλόν, μετὰ σεαυτοῦ φέρων. Νῦν δὲ ἐφθῆται κανὼς, τρόπον ἕτερον (13). Ὡς (14) ἡλλοιωμένος. Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. Τοῦτο τῇ ἑορτῇ καρποφόρησον, τὴν καλὴν ἀλλοίωσιν ἀλλοιωθῆτι· καὶ μηδὲ οὕτω μέγα φρονήσης, ἀλλὰ φθέγγαι τὸ τοῦ Δαβὶδ· Αὐτὴ ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου. D παρ' οὗ πᾶν ἀνθρώπος τὸ κατορθούμενον. Οὐ βούλεται (15) σε ὁ λόγος ποτὲ ἐν ταυτῷ μένειν, ἀλλὰ ἀεὶ κίνητον εἶναι, εὐκίνητον, πάντως νεόκτιστον· ἄν

⁹⁰ Deut. xvi, 16. ⁹¹ II Cor. v, 17.

(5) Γάρ. Deest in quatuor Regg., etc.

(6) Ἀτιμάσης. Savil., ἀτιμάσεις.

(7) Ἀγαπήσης. Savil., ἀγαπήσεις.

(8) Βοηθῇ. In nonnullis, βοηθεῖ.

(9) Προσεληφθε. Sic Regg. bm, ph, aliæque plures. In ed., προσεληφθε, « præoccupatæ enim estis. »

(10) Τὶ τῶν οὐ φθονουμένων, etc. « Quæ invidiæ obnoxia sunt, » id est, præclara et laudabilia, consecrare; quæ autem, non invidiosos, sed invisos homines faciunt, hoc est, vitia, ne expetas.

(11) Μη φρόνῃ, τῶν κακῶν, etc. Sic tres Regg., etc. In ed., μη τῶν κακῶν φρόνῃ.

(12) Σοι. Deest in nonnullis.

(13) Ἑτερος. In quibusdam, ἕτερον.

(14) Ὡς. Tres Regg., Coisl. 2, Pass., ὥς.

(15) Οὐ βούλεται, etc. « Non vult sermo (id est, Scriptura, sacra doctrina), ut unquam in eodem statu permanes. Aurea sententia, » inquit Combefisius, « nec bene a Billio expressa. » Sic enim Billius : « Nec vero eo hæc oratio pertinet. « ut eodem semper statu maneat. »

ἀμαρτάνης, ἐπιστρέφοντα· εἰ κατορθοῖς, ἐπιτεί-
νοντα.
manat, quidquid ab hominibus recte et cum laude
maneas, sed ut perpetuo ac laudabili motu agiteris, ac nova prorsus creatura sis¹; quod quidem asseque-
ris, si, vel in peccatum lapsus, ad bonam frugem te
referas; vel, cum ex virtute aliquid geris, cursum
adurgeas.

Θ. Χθὲς πίστιν εἶχες τὴν τῶν καιρῶν, σήμερον
τὴν τοῦ Θεοῦ γινώρισον (16)· μέχρι τίνος ἐπ' ἀφο-
τέραις χωλαίνεις ταῖς ἰγνύαις; μέχρι τίνος οἰκονο-
μήσεις; Καὶ οἰκοδομησαί ποτε προθυμήθητι· χθὲς
τὸ δοκεῖν τις ἐτίμας, σήμερον τὸ εἶναι προτίμησον.
Μέχρι ποῦ τὰ ἐνὸπνια; καὶ ἡ ἀλήθειά ποτε σπου-
δασθήτω (17) σοι. Χθὲς ἦσθα θεατρικὸς, σήμερον
φάνθη θεωρητικὸς (18)· χθὲς λοιδορὸς, ἱταμὸς, σή-
μερον εὐφημος, ἤμερος· χθὲς κωμαστὴς (19), σή-
μερον σωφρονιστής. Σήμερον οἰνοπότης, αὐριον
ὕδροπότης. Σήμερον κατασπαταλῶν ἐπὶ κλινῶν ἐλε-
φαντίνων, καὶ τὰ πρῶτα μύρα χρίμενος, αὐριον
χαμεύνης καὶ ἀγρυπνός· ἀντὶ γαλοιαστοῦ, σύννου·
ἀντὶ καλλωπιστοῦ, δυσειμῶν· ἀντὶ γαύρου καὶ ἀλα-
ζήνος, εὐτελὲς τὸ φαινόμενον· ἀντὶ χρυσορόφου (20),
στενὸχώρου· κάτω νεύον, ἀντὶ ὑφαίχνης. Ἐάν
οὕτω διανοῇ, καὶ οὕτω ποιῇς, ἔσται σοι ὁ οὐρανὸς
καινός, καὶ ἡ γῆ καινὴ, τὰ τε ἄλλα καὶ τὸν τού-
των (21) λόγον καταλαμβάνοντι.

tens. Hoc si animo fueris, atque ita feceris, cælum
tibi novum erit, et terra nova², nimirum, ut alia,
ita horum etiam rationem intelligenti.

Γ. Ἄλλ' ἀπίωμεν ἤδη, καὶ τῷ καιρῷ τὰ εἰκότα συν-
εορτάσοντας. Πάντα γὰρ εἰς καλὸν τῇ πανηγύρει συν-
τρέχει καὶ συναγállεται· ἴδε γὰρ οἷα τὰ ὀρώμενα. Ἡ
βασιλίσσα τῶν ὥρων τῇ βασιλίδι τῶν ἡμερῶν πομ-
πεύει, καὶ δωροφορεῖ παρ' ἐαυτῆς πᾶν ὃ τι κάλλι-
στον καὶ τερπνότερον. Νῦν οὐρανὸς διαυγέστερος·
νῦν ἥλιος ὑψηλότερος καὶ χρυσοειδέστερος· νῦν σε-
λήνης κύκλος φανότερος (22), καὶ ἀστέρων χορὸς
καθαρότερος. Νῦν αἰγιατοὶ μὲν κύματα σπένδεται,
ἡλὼν δὲ νέφος, ἀέρι δὲ ἄνεμοι, γῆ δὲ φυτοὶς, φυτὰ
δὲ ὕδασι. Νῦν πηγαὶ διαυγέστερον νάουσι· νῦν δὲ
ποταμοὶ θαφύλτερον, τῶν χειμερινῶν δεσμῶν (23)
λυθέντες. Καὶ λειμῶν εὐωδεῖ, καὶ φυτὸν βρύει, καὶ
καίρεται πᾶσα, καὶ ἄρνες ἐπισκίρτωσι χλοεραῖς ταῖς
ἀρούραις. Ἄρτι μὲν ναῦς ἐκ λιμένων ἀνάγεται σὺν
καλεύσμασι, καὶ τούτοις ὡς τὰ πολλὰ φιλοθέοις, καὶ
τῷ Ιστίῳ περοῦται· καὶ περισκίρτῃ δελφίς, ἀνα-
φυσῶν ὧ; ἡδιστον καὶ ἀναπεμπόμενος, καὶ παρα-
πέμπει πλωτῆρας σὺν εὐθυμίᾳ (24). Ἄρτι δὲ γεωρ-
γὸς ἄροτρον πῆγνυται, ἄνω βλέπων, καὶ τὸν καρ-
ποδότην ἐπικαλούμενος, καὶ ὑπὸ ζυγὸν ἄγει βοῦν
ἁρότην (25), καὶ τέμνει γλυκεῖαν (26) αὐλακα, καὶ
ταῖς ἐλπίσιν εὐφραίνεται. Ἄρτι δὲ ποιμὴν καὶ βοῦ-

A quidem magnifice de te sentias; verum dic cum
Davide: *Hæc mutatio dexteræ Excelsi*³, a quo pro-
geritur. Non vult sermo, ut in eodem semper statu
maneas, sed ut perpetuo ac laudabili motu agiteris, ac nova prorsus creatura sis¹; quod quidem asseque-
ris, si, vel in peccatum lapsus, ad bonam frugem te
referas; vel, cum ex virtute aliquid geris, cursum
adurgeas.

841 IX. Heri ad temporis arbitrium fidem tuam
accommodabas, hodie Dei fidem cognosce. Quousque
utroque poplite claudicabis? Quousque dispones? Tan-
dem aliquando alacriter ædifica. Heri alicujus pretii ha-
beris, magni ducebas; hodie reipsa esse, plaris facito.
Usquequo insomnia? Sit quoque tibi aliquando curæ
veritas. Heri spectaculorum studio flagrabas; hodie
contemplationis studiosum te præbe. Heri conviciator,
petulans eras; hodie placidus, laudator. Heri comes-
sator eras; hodie gravitatis et temperantiæ magister.
Hodie temulentus; cras abstemius. Hodie in lectis
eburneis læsciens, ac primariis unguentis delibu-
tus; cras humum pro lecto habens, atque insomnem
noctem ducens; pro secura et faceto, cogitabundus;
pro ornato, et vestium elegantiam nimium ambi-
tiose consecante, pannis indutus; pro superbo et
arrogante, vilis, quantum ad externam speciem;
pro laquearibus aureis, anguste habitans; pro sub-
limi, ac cervicem autoliente, humi vultum demit-
tens. Hoc si animo fueris, et terra nova², nimirum, ut alia,

X. Sed jam ad ea, quæ temporis sunt, celebranda,
nos conferamus. Commodum enim omnia ad hoc
festum concurrunt, simulque lætantur. Vide enim
qualia sint, quæ oculis offeruntur. Princeps anni
pars principi dierum pompam peragit, ac quidquid
pulcherrimum et suavissimum habet, a seipsa tri-
buit. Nunc cælum splendidius; nunc sol sublimior,
aureoque nitore rutilantior; nunc lunæ orbis cla-
rior, et siderum chorus purior. Nunc, et fluctus
cum littoribus, et nobes cum sole, et venti cum
aere, et terra cum stirpibus, et stirpes cum oculis,
in gratiam redeunt. Nunc fontes limpidius fluunt,
nunc flumina uberius, nimirum hibernis vinculis
soluta. Nunc, et pratum suaviter olet, et plantæ
pullulant, et herba detondetur, et in virentibus
arvis agni saltitant. Nunc navis cum celestmatibus,
iisque ut plurimum piis ac religiosis, e portu sol-
vit, veloque, tanquam pennis, cingitur; ac per gy-
rum assultat etiam delphinus, jucundissimum quid-
dam insufflans, seseque in altum evehens, et gau-
dio gestiens, vectores prosequitur. Nunc aratrum
agricola compingit, oculos in altum tollens, frugum-
que datorem invocans, ac bovi aratori jugum inne-

¹ Psal. LXVI, 11. ² 1 Cor. v. 17. ³ Isa. LXX, 17.

(16) Γινώρισον. Sic Regg. hm, ph, duo Coisl.,
etc. In ed., γινώριστον.

(17) Σπουδασθήτω. Sic codd. In ed., σπουδα-
στήτω.

(18) Θεωρητικὸς. Combef., πανηγυρικὸς, «festi
studiosum.»

(19) Κωμαστῆς. Sic codd. Mendose in, Par. ed.
κωμαστῆς.

(20) Χρυσορόφον. Sic codd. In ed., χρυσορό-
φον.

(21) Τὸν τούτων. Sic nonnulli codd. In quibus-
dam, τῶν τούτων. In ed., τῶν τούτων.

(22) Φανότερος. Reg. hm, alique codd., φανέ-
στερος.

(23) Δεσμῶν. Pass., ὁδῶν.

(24) Σὺν εὐθυμίᾳ. Coisl. 4, σὺν εὐφημίᾳ.

(25) Ἀρότην. Regg. hm, ph, ἀρότης.

(26) Γλυκεῖαν. In nonnullis, βαθεῖαν, «profun-
dum.»

etit, dulcemque sulcum proscindit, ac **842** spes A
letas fovet. Nunc pastor et bubulcus fistulas aptant,
ac pastorale carmen inspirant, atque inter plantas
et petras vernalis tempus transigunt. Nunc planta-
rum cultor plantam curat, et aucups calamos con-
struit, ac ramos suspectat, et pennam avium studiose
explorat. Nunc piscator profundum aquæ perspicit,
ac rete suum repurgat, et petris insidet.

XI. Nunc sedulae apes, solutis pennis, et relictis
alvearibus, sapientiae suae documentum praebent,
atque ad prata convolant, floresque diripiunt: et
aliae quidem cellulas elaborant, sexangulas et inter
se oppositas fistulas atuentes, rectasque lineas
angularibus alternantes, non minus ad operis ele-
gantiam, quam ad securitatem: aliae vero mel in
horrea recondunt, atque hospiti suo dulcem fructum
et inaratum proferunt. Utinam nos quoque, qui
Christi apiarum sumus, ac tale tum sapientiae, tum
industriæ et laboris exemplum accepimus, eas imi-
temur! Jam avis nidum construit, atque alia qui-
dem redit, alia immigrat, alia circumvolat, ac ne-
mus cantu suo implet, hominemque garritu demul-
cet. Omnia Deum laudant, et vocibus mutis conce-
lebrant. Propter omnia enim gratiae Deo per me
habentur; atque ita illorum laudatio, mea efficitur,
nimirum a quibus ego laudis argumentum capio.
Nunc quidem omne animantium genus ridet, atque
omnibus sensibus pascitur. Nunc etiam superbus
equus, et jubam arrigens, stabulum fastidit, ac,
perfractis vinculis, per campos lascivius fertur,
atque in fluminibus gestit, seseque ostentat.

XII. Quid cætera commemorem? Nunc martyres
sub dio populum retinent, ac pompam agunt,
splendidisque sedibus piam plebem et Christi aman-
tem convocant, ac certamina sua in publicum pro-
ponunt. Quo e numero unus quoque est meus ille
laureatus (meus enim, etsi non apud me, facessat
invidia, scientibus loquor), Mamas ille insignis, et
pastor, et martyr; qui prius quidem cervas mulge-
bat, ad sanctum virum novo et inusitato lacte alen-
dum certatim properantes; nunc autem metropolis
plebem pascit, hodieque multis hominum millibus
undecunque accurrentibus ver innovat, tum virtutis
pulchritudine **843** varium, tum pastoribus di-

κός ἀρμόζονται σύριγγας, καὶ νόμον ἐμπνέουσι
μέλος, καὶ φυτοῖς καὶ πέτραις ἐνεαρίζουσιν. Ἄρτι δὲ
φυτὸν φυτουργὸς θεραπεύει, καὶ ἱερατὴς καλάμους
οἰκοδομεῖ, καὶ ὑποδύπει πτόρθους, καὶ περιεργά-
ζεται πτερὸν ὄρνιθος. Καὶ ἀλιεὺς βυθὸς διορᾷ, καὶ
δίχτυον ἀνακαθαίρει, καὶ πέτρας ὑπερκαθέζεται.

IA. Ἄρτι μὲν ἡ φιλεργὸς μέλισσα, τὸ πτερὸν
ἐκλύσασα (27), καὶ τῶν σίμβλων ἀπαναστάσα, τὴν
ἐαυτῆς σοφίαν ἐπιδείκνυται, καὶ λειμῶνας ἐφίπτα-
ται, καὶ συλᾷ τὰ ἀνθὴ· καὶ ἡ μὲν ποιεῖ τὰ κηρία,
τὰς ἐξαγώνους καὶ ἀντιθέτους σύριγγας ἐξυφαίνου-
σα, καὶ τὰς εὐθείας ταῖς γωνίαις ἐπαλλάττουσα,
ἐργὸν ὁμοῦ κάλλους καὶ ἀσφαλείας· ἡ δὲ τὸ μέλι (28)
ταῖς ἀποθήκαις ἐναποτίθεται, καὶ γεωργεῖ τῷ ξενί-
ζοντι ναρπὸν γλυκύν (29) καὶ ἀνήροτον. Ὡς ὄφελόν
γε καὶ ἡμεῖς (30), ὁ Χριστοῦ μελισσῶν, καὶ τοιοῦτο
λαβόντες σοφίας καὶ φιλοπονίας ὑπόδειγμα! Ἄρτι δὲ
καλιὰν ὄρνις πηγνύται, καὶ ὁ μὲν ἐπανερχεται, ὁ δὲ
εἰσοικίζεται, ὁ δὲ περιπίπτει, καὶ καταφώνει τὸ
ἄλσος, καὶ περιλαλεῖ τὸν ἀνθρώπον. Πάντα θεὸν
ὕμνει καὶ δοξάζει φωναῖς ἀλαλήτοις (31)· ἐπὶ πᾶσι
γὰρ εὐχαριστεῖται δι' ἐμοῦ θεός· καὶ οὕτως ὁ ἐκεί-
νων ὕμνος, ἡμέτερος γίνεται, παρ' ὧν ἐγὼ τὸ ὕμ-
νεῖν λαμβάνω. Νῦν μὲν γελᾷ πᾶν ζῶον γένος, καὶ
πᾶσαν αἰσθησὶν ἐστιώμεθα. Νῦν δὲ ὑψαύχην ἵππος
καὶ ἀγέρωχος, τοῖς ὀφθαλμοῖς δυσχεραίνων, καὶ τὰ δεσμά
τυραννήσας, χροαίνει κατὰ πεδίον (32), καὶ ποτα-
μοῖς ὠραίζεται.

IB. Τί τᾶλλα; Νῦν μάρτυρες αἰθριάζουσι, καὶ
πομπεύουσι, καὶ λαμπροῖς τοῖς βήμασι (33) συγκα-
λοῦσι λαὸν φιλόχριστον, καὶ τοὺς ἄλλους δημοσιεύου-
σι. Τούτων εἷς ἐστὶ καὶ ὁ ἐμὸς στεφανίτης (ἐμὸς
γὰρ [34], εἰ καὶ μὴ παρ' ἐμοῖ, πιπτέτω φθόνος [35],
εἰδόσι λέγω), Μάμας ὁ περιβόητος, καὶ ποιμὴν, καὶ
μάρτυς· ὁ πρότερον μὲν τῆς ἐλάφους ἀμέλγων κατε-
πειγομένης ἀλλήλων, ἰνα ξένῳ (36) γάλακτι τραφῇ
δικαίως· νῦν δὲ ποιμαίνων λαὸν μητροπόλεως (37),
καὶ τὸ ἔαρ ἐγκαινίζων σήμερον ταῖς πολλαῖς χιλιάσι
τῶν πανταχόθεν ἐπειγομένων, διάφορόν (38) τε ἀρε-
τῆς κάλλει, καὶ ποιμείνιν ἀξίον, καὶ λόγους (39)
ἐπινικίους. Ἐτι δὲ συντομώτερον εἰπεῖν, νῦν ἔαρ

(27) Ἐκλύσασα. «Solutis pennis.» Sic plures
Regg. et Coll. Sic etiam legit Billius. In ed., ἐκλύ-
σασα, «detractis pennis.»

(28) Τὸ μέλι. Sic quinq. Regg. Deest τὸ in ed.

(29) Γλυκύν. Savil., γδύν.

(30) Ἡμεῖς. Sic tres Regg., Coisl. 1, Comb.,
etc. In ed., ὁμεῖς.

(31) Ἀλαλήτοις. «Ineffabilibus, sermonis exper-
tibus.»

(32) Πεδίον. In nonnullis, πεδίον.

(33) Λαμπροῖς τοῖς βήμασι. «Splendidis altari-
bus, seu, «cedibus,» quæ in martyrum memoriam,
Deo eorum nomine consecrata fuerant, ubi sacra
eorum pignora erant condita.

(34) Ἐμὸς γάρ. «Meus enim.» S. Mamas erat
Cappadox, iucirco Gregorius «suum» appellat.

(35) Πιπτέτω φθόνος. «Facessat invidia.» Nice-
tas hunc locum ad Basilium Magnum præsentem

D refert; ac sic exponit: «Quia præsentem Basilio
Magno hanc orationem habebat Gregorius, propter-
ea scite adjunxit: «Facessat invidia:» quasi di-
ceret: Ne mihi succenseas, divine Basili, si quod
tuum est, benevolentiae affectu mihi vindico, meum-
que nomino.» Vide Mon., n. 2.

(36) Ἐξένῳ. Sav., ἐν ξένῳ.

(37) Μητροπόλεως. Per metropolim Cæsaream
intelligit; ubi pretiosæ S. Mamantis reliquiae serva-
bantur.

(38) Διάφορον. Coisl. 1, Pass., etc., διαφόρους.
Ver præstans, tum virtutum ornamenti, tum pa-
storibus dignum, qui ad martyris festum convenie-
bant.

(39) Λόγους. Sic tres Regg., novem Coll., Coisl.
1, etc. «Tum sermonibus ejus triumpho dicatis, in
ejus triumpho memoriam.» In ed., λόγους.

κοσμικὴν, ἔαρ πνευματικὴν, ἔαρ ψυχαῖς, ἔαρ σώμα-
σιν, ἔαρ ὁρώμενον, ἔαρ ἀόρατον· οὐ χάσειθεν μετα-
λάβοιμεν ἐνταῦθα καλῶς ἀμειψθέντες, καὶ καινοὶ
πρὸς τὸν καινὸν βίον παραπεμφθῆμεν (40), ἐν Χρι-
στῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πᾶσα δόξα (41),
τιμὴ, καὶ κράτος σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς δόξαν Θεοῦ
Πατρὸς. Ἀμήν.

cosiro, cui gloria, honor et imperium cum sancto Spiritu, ad gloriam Dei Patris. Amen.

(40) Παραπ. In quibusdam, μεταπεμφθῆμεν.

(41) Ὡς πᾶσα δόξα, etc. Or. 1, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ

agnum, tum sermonibus in ipsius triumpho laudem
consecratis. Atque, ut paucioribus adhuc verbis rem
complectar, nunc ver mundanum, ver spirituale,
ver animis, ver corporibus, ver visibile, ver invisibile :
quo utinam in altero aëre participes efficiamur,
præclare in hac vita mutati, ac novi ad novam vitam
transmittamur in Christo Jesu Domino

κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, « cui gloria et
imperium in sæcula sæculorum. »

344 MONITUM IN ORATIONEM XLV.

I. Hac altera « in sanctum Pascha » inscripta oratione, toti demum ac genuinæ Gregorii orationum collectioni finis imponitur. Nam quæ sequuntur orationes, mox in prævia et unicuique annexa admonitione, inter spuria Theologi opera, plurimis argumentis, rejiciendas probabimus. Id autem modo mirabile prorsus videri debet, quod ex tanta tamque mirifica Gregorii orationum serie, prima et ultima « in sanctum Pascha » inserbantur, sicque ceteras omnes veluti complectantur et comprehendant. Sacrum etenim Pascha, quod ter in ista oratione (n. 2) a Theologo nostro, « in sanctissimæ Trinitatis honorem, » eleganter repetitur, « est, » ut ipse loquitur, « festivitatum festività, ac celebritatum celebritas. » Consentaneum igitur erat, ut tantus divini Verbi præco os suum in sacri Paschalis laudem aperiret ac clauderet. Nec mirum, si, cycni instar, suaviores in ista oratione, quam in prima, sonos edat ac moduletur. In priori namque, paucis quidem, ut vidimus; in ista vero, totas animi ac pietatis vires colligens, Paschatis dignitatem et excellentiam fustiori sermone commendat. Primum ipsius nomen ab Hebræo nomine derivatum ostendit (n. 10), utpote « transitum » significans, cum scilicet « ex Ægypto in Chananæam regionem migrarunt Israelitæ. » Deinde e lege scripta, ac legalibus sacrificiis ad tempus concessis, auditorum animos ad altiora evehit, eosque ad Evangelium et ad novæ legis sacrificia allicit. Hinc mirum in modum sapientiæ Dei profunditatem, ac investigabilem ipsius iudiciorum divitias extollit. Qualis autem fuerit legalis agnus, ipse, allegoriarum ope, ingeniose aperit, et ad Christum, verum utique agnum, eleganter accommodat. Mox, brevi facta mysteriorum Dei enumeratione, peramanter exclamat (n. 30) : « O Pascha, magnum et sacrum Pascha, totiusque mundi pinculum... O Verbum Dei!... hanc velim orationem, non ut primitias, sed ut extremam fortasse oblationem nostram habeas! »

II. Heu! nimium vere his verbis, sui corporis dissolutionem imminere prænuntiavit S. Doctor. Non enim diu huic orationi superfluit vir sanctitate et eloquentia præstantissimus, cujus profecto dies ad multos annos protrahi desiderassemus. Et certe, quamvis modo magnam suscepti oneris partem ex humeris deponamus, ægre tamen tantos tamque salubres pietatis ac doctrinæ rivos claudimus. Cæterum ex dictis manifestum est, hanc orationem extrema Gregorii vitæ tempora spectare. Quo autem præcise anno pronuntiata fuerit, id certo nobis affirmare non licet. Conjicimus tamen ad annum 385 collocari posse, triennio circiter antequam e vivis excederet. Quod vero ad locum spectat, Nicetæ assentimur. Ait enim Gregorium, « post suum ex urbe Constantinopoli reditum, hanc orationem elaborate conscriptam, Arianzi 845 pronuntiasse. » Sic etiam censet Billius (42), et adnotat mendose legi in codice Reginæ, ἐν Ναζιανζῷ. « Neque enim, inquit, hanc urbem Gregorius prædium paternum vocasset. » In codice vero quo utebatur scriptum erat Ἀζιανζῷ. At ignorat quis litteram ν superposuerit, cum minime hæc littera supplenda esset, sed potius littera ζ in ρ commutanda. Arianzum enim locus erat non multum a Nazianzo dissitus, in quo villam habebat Theologus, quemadmodum testatur Gregorius presbyter in ipsius Vita. Unde non immerito colligimus, Arianzi habitam fuisse hanc orationem anno circiter 385. Notandum superest, duo insigniora hujus orationis loca ex oratione tricesima octava, « in Christi Nativitatem, » verbo ad verbum desumpta fuisse. Utrum autem id factum fuerit ab ipso Gregorio, an amanuensium incuria contigerit, prorsus ignoramus. In notis hæc loca observabimus.

(42) Arg. in hanc Orationem.

ORATIO XLV.

In sanctum Pascha.

I. *Super custodiam meam stabo*, inquit admirandus Habacuc ¹. Ego quoque cum ipso hodie, data mihi per Spiritum sanctum potestate ac contemplatione, quasi e specula diligenter observabo, et mecum ipse considerabo, quidnam mihi spectandum proponetur, et quid dicetur. Et steti, ac speculatus sum: et ecce vir sedens super nubes, atque hic perquam sublimis; et facies ejus, ut facies angeli; et amicus ejus, ut splendor fulguris discurrentis ²; et extulit manum suam ad orientem, et clamavit voce magna. Vox ejus, ut vox buccinæ; et in cirenitu ejus, quasi multitudo cœlestis exercitus, et dixit: Hodie salus mundo, tam visibili, quam invisibili. Christus ex mortuis; simul surgite. Christus ad sese; redite. Christus ex sepulcro; peccati vinculis solvamini. Portæ inferi aperiuntur, et mors opprimitur, et vetus Adam deponitur, et novus perficitur; si quæ nova in Christo creatura, renovemini. Hæc quidem ipse dicebat: illi autem idem canebant, quod ante, cum Christus nobis per terrenam nativitatem apparuit: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas* ³. Cum quibus ipse quoque inter vos hæc loquor; atque utinam vocem angelicæ parem accipiam, **846** omnesque orbis terræ fines circumsonantem.

II. Pascha Domini, Pascha, iterumque Pascha dicam, in honorem Trinitatis. Hæc nobis festivitas, et celebritatum celebritas, tanto cœlestis omnibus, non solum humanis et e terra ortis, sed iis etiam, quæ ipsius Christi sunt, ac propter ipsum celebrantur, superior, quanto sol stellis antecellit. Præclara quidem nobis quoque fuit hesternæ candidæ vestis ac luminum gestatio (quam privatim juxta publiceque peregrimus, omne genus hominum ferme, atque omnes magistratu et dignitate insignes, largo igne noctem collustrantes), magnumque illud lumen referens, quod, vel cœlum orbem universum siderum suorum pulchritudine illustrans, superne nobis trajicit, vel super-

¹ Habac. II, 1. ² Nahum II, 4. ³ Luc. II, 14.

¹ Alias XLII. Quæ autem 45 erat, nunc epistola 245. — Habita Arianzi anno circiter 385.

(43) Ἀγιος. Deest in Reg. ph. aliisque pluribus.

(44) Ἀβδακούμ. Rev. ph. Or. 1 et Comb., Ἀμδακούμ.

(45) Διερχομένης. « Discurrentis. » Sic Vulgata et Nobilius. Bill. « pertranseuntis. »

(46) Χριστός εἰς ἑαυτὸν, etc. Nicetas: « Christus ad sese rediit. » Quod exponens, adjungit: « id est, ad divinitatis suæ amplitudinem et dignitatem; quæ, propter dispensationem, ad exiguum tempus spoliatus atque exinanitus fuerat. Receptus autem, ad dexteram Patris consedit. Redite igitur vos quoque ad veterem splendorem et dignitatem, ac divine imaginis decus. »

ΛΟΓΟΣ ΜΕ'.

Εἰς τὸ ἅγιον (43) Πάσχα.

A'. Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, φησὶν ὁ θαυμάσιος Ἀβδακούμ (44). Κἀγὼ μετ' αὐτοῦ σήμερον, τῆς δεδομένης μοι παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐξουσίας καὶ θεωρίας, καὶ ἀποσκοπεύσω καὶ γνῶσομαι, τί ὁφθήσεται, καὶ τί λαληθήσεται μοι. Καὶ ἔστιν, καὶ ἀποσκοπεύσω· καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος ἐπιθεσθὲν ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ οὗτος ὑψηλὸς σφόδρα· καὶ ἡ ὄρασις αὐτοῦ, ὡς ὄρασις ἀγγέλου· καὶ ἡ στολή αὐτοῦ, ὡς φέγγος ἀστραπῆς διερχομένης (45)· καὶ ἐπῆρε τὴν χεῖρα αὐτοῦ κατ' ἀνατολὰς, καὶ ἐδόθη φωνὴ μεγάλη. Φωνὴ αὐτοῦ, ὡς φωνὴ σάλπιγγος· καὶ κύκλω αὐτοῦ, ὡς πλῆθος οὐρανοῦ στρατιᾶς, καὶ εἶπε· Σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ, ὅσος τε ὁρατὸς, καὶ ὅσος ἀόρατος. Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, συνεγείρεσθε· Χριστὸς εἰς ἑαυτὸν (46), ἐπανάρχεσθε· Χριστὸς ἐκ τάφων, ἐλευθερώθητε τῶν δεσμῶν τῆς ἁμαρτίας. Πύλαι Ἰδοῦ ἀνοίγονται, καὶ θάνατος καταλύεται, καὶ ὁ παλαιὸς Ἀδὰμ ἀποτίθεται (47), καὶ ὁ νέος συμπληροῦται (48)· εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, ἀνακαινίξεσθε. Ταῦτα ὁ μὲν ἔλεγεν· οἱ δὲ ἀνύμνουν, ὅπερ καὶ πρότερον, ἦν ἡμῖν ἐπεφάνη Χριστὸς διὰ τῆς κάτω γεννήσεως, τὸ, *Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εὐαγγελίῳ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία*. Μεθ' ὧν καὶ αὐτὸς ἐν ὑμῖν ταῦτα φθέγγομαι· εἴη δὲ καὶ φωνὴ λαβεῖν τῆς ἀγγελικῆς ἀξίαν, καὶ πάντα περιηχοῦσαν τὰ πέρατα.

B. Πάσχα Κυρίου, Πάσχα, καὶ πάλιν ἐρῶ Πάσχα, τιμῇ (49) τῆς Τριάδος. Αὐτὴ ἐορτῶν ἡμῖν ἐορτὴ, καὶ πανήγυρις πανηγύρεων, τοσοῦτον ὑπεραίρουσα πάσας, οὐ τὰς ἀνθρωπικὰς μόνον καὶ χαμαὶ ἐρχομένας (50), ἀλλ' ἡδὴ καὶ τὰς αὐτοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν αὐτῷ τελουμένας, ὅσον ἀστέρως ἥλιος. Καλὴ μὲν (51) καὶ ἡ χθὲς ἡμῖν λαμπροφωρία (52) καὶ φωταγωγία, ἣν ἰδὲ τε καὶ δημοσίᾳ συνεστησάμεθα, πᾶν γένος ἀνθρώπων μικροῦ καὶ ἀξία πᾶσα, θαψιδεῖ τῷ πυρὶ τὴν νύκτα καταφωτίζοντες (53), καὶ τοῦ μεγάλου φωτὸς ἀντίτυπος, ὅσον τε οὐρανὸς ἀνωθεν φρυκτωρεῖ, κόσμον ὅλον (54) αὐγάζων τοῖς παρ' αὐτοῦ κάλλεσι, καὶ ὅσον ὑπερουράνιον, ἐν τε ἀγγέλοις τῇ πρώτῃ φωτεινῇ φύσει μετὰ τὴν πρώτην, τῷ ἐκείθεν πηγὰ-

(47) Ἀποτίθεται. Reg. bm, ἀποτέθειται. Alludit ad hæc Apostoli verba Eph. IV, 22: « Deponere vos secundum pristinam conversationem, » etc.

(48) Καὶ ὁ νέος συμπληροῦται. Hæc desunt in Reg. bm.

(49) Τιμῇ. Sic plures Regg. In ed., τιμή.

(50) Χαμαὶ ἐρχομένας. « E terra ortis, originem ducentibus. » Bill. « humi defixis. »

(51) Μέρ. Plures codd. addunt, ὅν.

(52) Λαμπροφωρία. « Candidæ vestis gestatio. » Alludit hic Gregorius ad candidas neophytorum vestes. Bill. « faciunt et luminum gestatio. »

(53) Καταφωτίζοντες. In nonnullis, καταφωτισαντες.

(54) Ὁλον. Sic codd. In ed., ὅλον.

ζεσθαι (53), καὶ ὅσον ἐν τῇ Τριάδι, παρ' ἧς φῶς ἅπαν συνέστηκεν, ἐξ ἀμερίστου φωτὸς μεριζόμενον καὶ τιμώμενον (56). Καλλίων δὲ ἡ σήμερον, καὶ περιφανεστέρα. Ὅσῳ χθὲς μὲν πρόδρομον ἦν τοῦ μεγάλου φωτὸς ἀνισταμένου τὸ φῶς, καὶ ὅλον εὐφροσύνη τις προσέριος. Σήμερον δὲ τὴν ἀνάστασιν αὐτὴν ἐορτάζομεν, οὐκ ἐτι ἐλπίζομένην, ἀλλ' ἤδη γεγεννημένην (57), καὶ κόσμον ὅλον ἐαυτῇ συνάγουσαν. Ἄλλος μὲν οὖν ἄλλο τι τῷ καιρῷ καρποφορεῖτω, καὶ δωροφορεῖτω (58) δῶρον ἑόρτιον, ἢ μικρὸν, ἢ μέζον, τῶν πνευματικῶν τε καὶ θεῶν φίλων, ὅπως ἂν ἕκαστος ἔχη δυνάμει. Τῆς γὰρ ἀξίας, μάλιστα ἂν καὶ ἀγγελοὶ τύχοιεν, οἱ πρῶτοι, καὶ νοεροὶ, καὶ καθарοὶ, καὶ (59) τῆς ἀνω δόξης ἐπόπται καὶ μάρτυρες· εἴπερ καὶ τοῖσι τὸ πᾶν ἐφικτόν (60) τῆς ὑμνήσεως. Ἡμεῖς δὲ λόγον εἰσείσομεν, ὃν ἔχομεν τὸ κάλλιστόν τε καὶ τιμιώτατον, ἄλλως τε καὶ λόγον ὁμνούντες, ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῆς λογικῆς φύσεως. Ἀρξομαι δὲ ἐντεῦθεν. Οὐδὲ γὰρ ἀνέχομαι, τοὺς περὶ τοῦ μεγάλου θύματος καὶ τῆς μεγίστης ἡμερῶν θύων λόγους, μὴ πρὸς θεὸν ἀναδραμεῖν, κακεῖθεν ποιήσασθαι τὴν ἀρχήν. Καὶ μοι καθήρασε καὶ νοῦν, καὶ ἀκοήν, καὶ διάνοιαν, ὅσοι τρυφεῖ τὰ τοιαῦτα (ἐπειδὴ περὶ θεοῦ καὶ θεῖος ὁ λόγος), ἐν' ἀπέλθῃτε τρυφήσαντες ὄντως τὰ μὴ κενούμενα. Ἔσται δὲ οὗτος πληρέστατός τε ἅμα καὶ συντομώτατος, ὥς μήτε τῷ ἔνδεε' λυπεῖν, μήτε ἀγῆδης εἶναι διὰ τὸν κόρον (61).

qui in huiusmodi rebus delicias positas habetis (quandoquidem de Deo, ac divina est hæc oratio), ut veris deliciis, non autem evanescentibus, expleti discedatis. Erit autem oratio nostra simul et plenissima, et contractissima; ut nec ob defectum molesta sit, nec ob saturitatem tædium afferat.

Γ'. Θεὸς ἦν μὲν ἀεὶ (62), καὶ ἔστι, καὶ ἔσται· μάλ-
λον δὲ, *ἔστιν ἀεὶ* (63). Τὸ γὰρ ἦν, καὶ ἔσται, τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου τμήματα, καὶ τῆς βευστῆς φύσεως· ὁ δὲ ὢν ἀεὶ, καὶ τοῦτο αὐτὸς ἐαυτὸν ὀνομάζει, τῷ Μωϋσεὶ χρηματίζων ἐπὶ τοῦ ὄρους. Ὅλον γὰρ ἐν ἐαυτῷ συλλαβὸν ἔχει τὸ εἶναι, μήτε ἀρχάμενον, μήτε παυσόμενον, ὅλον τι πέλαγος οὐσίας ἀπειρον καὶ ἀόριστον, πᾶσαν ὑπερεκπίπτον ἔννοιαν, καὶ χρόνον, καὶ φύσεως· νῦν μόνῳ σκιαγραφούμενος (64), καὶ τοῦτω λίαν ἀμυδρῶς καὶ μετρίως, οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν (65), ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης, εἰς ἐν τι τῆς ἀληθείας ἰσθαλμα, πρὶν κρατηθῆναι φεῦγον, καὶ πρὶν βοηθῆναι διαδιδράσκον· τοσαῦτα περιλάμπον

* Exod. iii 13 so.

(53) *Πηγάζεσθαι*. Coisl. 1, Or. 1, Jes., Hervag., etc., ἀυγάζεσθαι, «splendorem efficiunt, clarescunt.»

(56) *Τιμώμενον*. In nonnullis, τεμνόμενον, «præcisum.» Quam lectionem probat Combefisius, utpote quæ magis Gregorium sapiat.

(57) *Γεγεννημένην*. Sic plures codd. In ed., γεγεννημένην.

(58) *Καὶ δωροφορεῖτω*. Hæc desunt in nonnullis.

(59) *Καὶ*. Deest in quatuor Regg., quinque Coll. et Comb.

(60) *Ἐφικτόν*. Unus codex addit, ἔστιν.

(61) *Ἔσται ... διὰ τὸν κόρον*. Hæc et interjecta desunt in plerisque codicibus. Ea tamen agnoscit Nicetas.

(62) *Θεὸς ἦν μὲν ἀεὶ*, etc. Hæc et sequentia us-

que celeste est, tum in angelis, quæ prima post primam lucida natura est (nam illinc splendorem trahunt); tum in ipsa Trinitate, a qua lumen omne productum est, ab indivisibili lumine divisum atque honoratum. At hodierna præclarior et excellentior. Nam hesternum lumen magni illius luminis exsurgentis prænuntium erat, ac veluti profesta quædam animorum voluptas. Hodie autem ipsam resurrectionem celebramus, non jam in spe positam, sed jam ortam, mundumque totum sibi conciliantem. Enimvero alius aliud quiddam huic temporis donet, ac munus festivum offerat, vel parvum, vel magnum, modo spirituale, Deoque gratum, unusquisque pro virium suarum ratione. Nam dignum munus offerre vix ipsi quoque angeli possint, illi, inquam, primi, et intelligentes, et puri, supernæque gloriæ spectatores, ac testes; si tamen his quoque omnibus numeris absoluta Dei laudatio concessa est. Nos autem sermonem, quo nec pulchrius quidquam habemus, nec præstantius, conferemus; præsertim Verbum laudantes, ob beneficium, quod ab eo ad naturam ratione utentem profectum est. Hinc autem exordiar. Facere enim nequeo, quin de magnæ victimæ, et die omnium dierum maximo, sermones, victimæ cuiusdam instar, offerens, ad Deum excurram, atque illinc exordium ducam. Ac vos, et mentem, et aures, et intellectum perpergate, 847

(quandoquidem de Deo, ac divina est hæc oratio), ut veris deliciis, non autem evanescentibus, expleti discedatis. Erit autem oratio nostra simul et plenissima, et contractissima; ut nec ob defectum molesta sit, nec ob saturitatem tædium afferat.

III. Deus et semper erat, et est, et erit; vel, ut rectius loquar, semper est. Nam erat et erit, huius nostri temporis, fluxæque et caducæ naturæ segmenta sunt. Ille autem semper est, atque hoc modo seipsum nominat*, cum in monte Moysi oraculum edit. Universum enim esse in seipso complectitur, quod nec principium habuit, nec finem habiturum est, quasi pelagus quoddam essentiae immensum et interminatum, omnem tum temporis, tum naturæ cogitationem superans; mente sola is adumbratus, et quidem perexiguum ac perobscure, non ex his, quæ in ipso sunt, sed quæ circa ipsam, alia nimirum ex alia imagine collecta, ad unum aliquod veritatis simulacrum exorimen-

que ad finem numeri noni, verbo ad verbum nudentur in tricesima octava oratione *De Christi natiuitate*. Utrum autem id factum fuerit ab ipso Gregorio, an amanuensium lapsu contigerit, incertum.

(63) *Ἔστιν ἀεὶ*. «Semper est.» Augustinus *De vera relig.*, c. 49, sic loquitur: «Nihil præterit in æterno, et nihil futurum est; quia et quod præterit, esse desinit; et quod futurum est, nondum coepit. Æternitas autem tantummodo est: nec fuit, quasi non sit; nec erit, quasi adhuc non sit.»

(64) *Σκιαγραφούμενος*. Sic plures Regg. et Collb., Par., etc. In ed., σκιαγραφούμενον.

(65) *Ὁὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτόν*. «Non ex suis.» Id est, non ipsa essentia, secundum quam Deus a nobis comprehendendi nequit; sed ex effectibus, seu operibus a nobis laudatur

dum, quod, priusquam teneatur, effugit, et priusquam intellectui percipiatur, seipsum fuga proripit; tantum principem nostri partem, eamque purgatam, collustrans, quantum oculorum aciem perstringit fulguris celeritas haudquaquam permanentis; ut, meo quidem iudicio, quatenus comprehendi potest, nos ad se trahat (quod enim nullo modo percipi potest, id nec sperat quisquam, nec ad id admittitur); quatenus autem capi nequit, admirationem sui excitet, atque ex ipsa admiratione vehementius desideretur, desideratus purget, purgans autem Deo similes efficiat, cumque id consecuti fuerimus, jam velut cum familiaribus colloquatur (metuo ne hoc audacius a me dictum videri possit), Deus diis unitus et innotescens, ac tantum fortiasse, quantum jam eos, qui cognoscunt, cognitos habet. Immensus igitur est Deus, et ad contemplandum difficilis, idque solum in eo plane habet aliquis existimet, eum, quia simplicis naturæ modo comprehendi possit, vel plene perfecteque natura simplex, exquiramus. Neque enim simplicitas compositio

IV. Jam vero, cum immensitas bifariam consideretur, nempe et principii, et suis ratione (nam quod supra hæc est, nec his continetur, immensum est); cum in superius profundum mens aspexit, in formis illis, quas sibi de Deo effingit, non habens ubi consistat et innitatur, immensum hoc exitusque expers, anarchum, hoc est, principio carens, appellavit: cum autem ad inferiora hæc, et posteriora, immortale atque interitus expers: cum autem utrumque contraxerit, et collegerit, æternum. Æternitas enim, nec tempus, nec temporis pars ulla est; nec enim in mensuram cadit; sed quod nobis tempus est, solis motu definitum, hoc æternis ævum est, nimirum ille quasi temporalis quidam motus, et intervallum, quod simul cum æternis extenditur. Atque hæc nobis in præsentia de Deo dicta sint. Neque enim plura disserere hujus est temporis, quandoquidem nobis hoc loco, non de Dei natura, sed de œconomia instituta est oratio. Deum porro cum dico, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum dico, nec ultra hæc sese diffundente deitate, ne deorum turbam inducamus, nec rursus intra hæc finita atque restricta, ne divinitatis inopia premi iudicemur, vel propter unius principatum Iudaismo

A ἡμῶν τὸ ἡγεμονικὸν, καὶ ταῦτα κεκαθαρμένον (66), ὅσα καὶ ὅσιν, ἀστραπῆς τάχος οὐχ ἰσταμένης· ἐμοὶ δοκεῖν, ἵνα τῷ ληπτῷ μὲν ἔλκη πρὸς αὐτὸν (67) (τὸ γὰρ τελὲς ἀληπτον, ἀνέλπιστον καὶ ἀνεπιχείρητον)· τῷ δὲ ἀλήπτῳ, θαυμάζεται· θαυμαζόμενον δὲ, ποθῆται πλέον· ποθοῦμενον δὲ, καθαίρει· καθαῖρον δὲ, θεοσιδεῖς ἐργάζεται (68)· τοιοῦτοι δὲ γενομένοις, ὡς οἰκεῖοις ἤδη προσομιλῇ (τολμᾷ τι νεανικὸν ὁ λόγος)· θεὸς θεοῖς ἐνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος· καὶ τοσοῦτον ἴσως, ὅσον ἤδη γινώσκει τοὺς γινωσκομένους (69). Ἄπειρον οὖν τὸ θεῖον καὶ δυσθεώρητον· καὶ τοῦτο πάντῃ καταληπτὸν αὐτοῦ μόνον, ἡ ἀπειρία· καὶ τις οἴηται τῷ (70) ἀπλῆς εἶναι φύσεως, ἢ ἕλον (71) ἀληπτον εἶναι, ἢ τελὲς ληπτόν. Τί γὰρ ὃν ἀπλῆς ἐστι φύσεως, ἐπιζητήσωμεν (72). Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο φύσις αὐτῷ, ἢ ἀπλότης· εἴπερ μὴδὲ τοῖς συνθέτοις, τὸ εἶναι μόνον (73) συνθέτοις

comprehendi potest, quod immensus sit; quamlibet sit, rationem hanc habere, ut vel nullo omnino 848 comprehendere queat. Quid enim sit ille, natura illi natura est. quandoquidem nec compositis sola

Δ'. Διχῇ δὲ τοῦ ἀπείρου θεωρουμένου, κατὰ τε ἀρχὴν καὶ τέλος (τὸ γὰρ ὑπὲρ ταῦτα, καὶ μὴ ἐν τοῦτοις, ἀπειρον), ὅταν μὲν εἰς τὸν ἀνω βυθὸν ὁ νοῦς ἀποβλέψῃ, οὐκ ἔχων ὅποι σιγῇ καὶ ἀπερείσται ταῖς περὶ Θεοῦ φαντασίαις, τὸ ἐνταῦθα ἀπειρον καὶ ἀνέκβατον, ἀναρχον προσηγόρευσε· ὅταν δὲ εἰς τὸν κάτω (74), καὶ τὰ ἐξῆς, ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον· ὅταν δὲ συνέλῃ τὸ πᾶν, αἰώνιον. Αἰὼν γὰρ, οὔτε χρόνος, οὔτε χρόνου τι μέρος· οὐδὲ γὰρ μετρητόν· ἀλλ' ὅπερ ἡμῖν ὁ χρόνος, ἡλίου φορᾷ μετρούμενος, τοῦτο τοῖς αἰδίοις αἰὼν, τὸ συμπαρεκτεινόμενον (75) τοῖς οὐσιν (76), οἷόν τι χρονικὸν κίνημα καὶ διάστημα. Ταῦτά μοι περὶ Θεοῦ πεφίλοσοφῆσθαι τανῦν (77). Οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ ταῦτα καιρὸς, ὅτι μὴ θεολογία τὸ προκειμένον ἡμῖν, ἀλλ' οἰκονομία (78). Θεοῦ δὲ ὅταν εἴπω, λέγω Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος· οὔτε ὑπὲρ ταῦτα τῆς θεότητος γεομένης, ἵνα μὴ δῆμον θεῶν εἰσαγάγωμεν· οὔτε ἐντὸς τούτων ὀρίζομένης, ἵνα μὴ πενίαν θεότητος κατακριθῶμεν, ἢ διὰ τὴν μοναρχίαν Ἰουδαίζοντες (79), ἢ διὰ τὴν ἀφθονίαν Ἑλληνίζοντες. Τὸ γὰρ κακὸν ἐν ἀμφοτέροις ὁμοῖον, καὶ ἐν (80) τοῖς ἐναντίοις εὐρίσκηται. Οὕτω μὲν οὖν τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἃ καὶ τοῖς σεραφίμ συνκαλύπτεται, καὶ δοξάζεται· τρισὶν ἁγισμοῖς, εἰς

(66) *Κεκαθαρμένον*. Reg. ph, Savil. et Comb., *κεκαθαρμένον*. « cum purgati fuerimus. »

(67) *Ἐαυτό*. Reg. ph et Or. 1, *ἑαυτόν*.

(68) *Ἐργάζεται*. Comb., *ἀπεργάζεται*.

(69) *Τοὺς γινωσκομένους*. « Qui cognoscunt, » non, « cognoscuntur, » ut Billius. Alludit enim Gregorius ad hæc Apostoli verba, 1 Cor. xiii, 12, « tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. »

(70) *Οἴηται τῷ*. Jes., Par. et Savil., *οἴεται τὸ*.

(71) *Ὁλον*. Par., *ὅλος*.

(72) *Ἐπιζητήσωμεν*. Sic Regg. hm, ph, etc. Sic etiam Billius. In ed., *ἐπιζητήσωμεν*.

(73) *Τὸ εἶναι μόνον*. Sc Coisl. 2. In ed., *μόνον τὸ εἶναι*.

(74) *Εἰς τὸν κάτω*. Regg. hm, ph, etc., *εἰς τὰ*

κάτω. Gloss., *εἰς τὰ μέλλοντα*, « ad ulteriora, ad futura. »

(75) *Τὸ συμπαρεκτεινόμενον*. « Illud ævum quod simul cum existentibus rebus extenditur. »

(76) *Τοῖς οὐσιν*. Comb., « Spiritibus. »

(77) *Πεφίλοσοφῆσθαι τανῦν*. In nonnullis, *πεφίλοσοφῆσθαι τὸ νῦν*.

(78) *Οἰκονομία*. « De œconomia; » id est, inquit Nicetas, « de Incarnationis consilio et œconomia disserere proposuimus. » Ex quibus forsitan colligendum esset, hæc ex oratione de Nativitate excerpta, ad amanuensibus huc fuisse translata.

(79) *Ἰουδαίζοντες*. Judæi unam tantum in Deo personam agnoscebant.

(80) *Ἐρ. Deest in Regg. c, d et Jes.*

μίαν συνιοῦσαι κυριότητα καὶ θεότητα· ὅπερ καὶ (81) ἄλλῃ τινὶ τῶν (82) πρὸ ἡμῶν πεφίλοσόφηται κάλλι-
στά τε καὶ ὑψηλότατα.

sanctorum, quæ etiam a seraphinis obteguntur, ac deitatem coenitibus, celebrantur, quemadmodum et alius quidam ante nos pulcherrime et sublimis-
sime philosophatus est.

Ε'. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔρχεται τῇ ἀγαθότητι τοῦτο, τὸ κινεῖσθαι μόνον τῇ ἑαυτῆς θεωρίᾳ, ἀλλ' ἔδει χεθῆναι τὸ ἀγαθὸν καὶ ὁδεῦσαι, ὡς πλείονα εἶναι τὰ εὐεργετούμενα (τοῦτο γὰρ τῆς ἀκρας ἦν ἀγαθότητος)· πρῶτον μὲν ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις καὶ οὐρανίους· καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν, Λόγῳ συμπληρούμενος, καὶ Πνεύματι τελειούμενος· καὶ οὕτως ὑπέστησαν λαμπρότητες δευτέραι, λειτουργοὶ τῆς πρώτης λαμπρότητος, εἴτε νοερὰ πνεύματα, εἴτε πῦρ, ὅον ἄλλον καὶ ἀσώματον, εἴτε τινὰ φύσιν ἄλλην ὅτι ἐγγυτάτω (83) τῶν εἰρημένων, ταύτας (84) ὑποληπτέον. Βούλομαι μὲν εἰπεῖν, ὅτι ἀκινήτους πρὸς τὸ κακὸν, καὶ μόνην ἔχουσας τὴν τοῦ καλοῦ κίνησιν, αἵτε περὶ θεὸν οὖσας, καὶ τὰ πρῶτα ἐκ θεοῦ λαμπομένης (τὰ γὰρ ἐνταῦθα δευτέρας ἐλλάμψεως)· πεῖθει δέ με, μὴ ἀκινήτους, ἀλλὰ δυσκινήτους (85), καὶ ὑπολαμβάνειν ταύτας καὶ λέγειν, ὁ διὰ τὴν λαμπρότητα Ἐωσφόρος, σκότος διὰ τὴν ἑπάρσιν καὶ γενόμενος καὶ λεγόμενος, αἶ τε ὅπ' αὐτὸν ἀποστατικαὶ δυνάμεις, δημιουργοὶ τῆς κακίας τῆ τοῦ καλοῦ φυγῇ, καὶ ἡμῖν πρόξενοι.

Γ'. Οὕτω μὲν οὖν ὁ νοητὸς αὐτῷ καὶ διὰ ταῦτα ὑπέστη κόσμος, ὡς ἐμὲ γοῦν περὶ τούτων φιλοσοφῆσαι, μικρῷ λόγῳ τὰ μεγάλα σταθμώμενον. Ἐπεὶ δὲ τὰ πρῶτα καλῶς εἶχεν αὐτῷ, δεῦτερον ἐννοεῖ κόσμον, ὅλκον καὶ ὁρώμενον· καὶ οὗτός ἐστι, τὸ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν μέσῳ (86) σύστημά τε καὶ σύγκριμα· ἐπαινετὸν μὲν τῆς καθ' ἑκάστον εὐφυίας, ἀξιεπαινετώτερον δὲ τῆς ἐξ ἀπάντων εὐαρμοστίας καὶ συμφωνίας, ἅλλου πρὸς ἄλλο τι καλῶς ἔχοντος, καὶ πάντων πρὸς ἅπαντα, εἰς ἐνὸς κόσμου συμπλήρωσιν· ἵνα θεῖξῃ, μὴ μόνον οἰκεῖν ἑαυτῷ φύσιν, ἀλλὰ καὶ πάντῃ ξένῃν ὑποστῆσασθαι δυνατὸς εἶναι. Οἰκεῖον μὲν γὰρ θεότητος, αἱ νοερὰ φύσεις, καὶ νῦν μόνῃ ληπτὰ· ἔξον (87) δὲ παντάπασιν, ὅσαι ὑπὸ τὴν αἴσθησιν· καὶ τούτων αὐτῶν ἐστὶ πορρωτέρω, ὅσαι παντελῶς ἀφύχοι καὶ ἀκίνητοι.

quam naturam, sed etiam omnino alienam posse procreare. Divinitatis enim propinquæ sunt intelligentes naturæ, quæque mente sola percipi queunt; alienæ autem omnino, quæcunque sub sensus cadunt; atque his adhuc remotiores, quæ anima omni et motu carent.

Ζ'. Νοῦς μὲν οὖν ἦδη καὶ αἰσθησις (88), οὕτως ἀπ' ἄλλῃλων διακριθέντα (89), τῶν ἰδίων ὅρων ἐντὸς
Isa. vi, 2 sqq.

(81) Ὅπερ καὶ. Duo Colb. et Or. 1, δ καὶ.

(82) Τινὶ τῶν. Sic Regg. d, ph, Or. 1, etc. In ed. dnest τῶν. Budæus intelligit « Dionysium. » Regius Mazarinus et Nicetas, « Athanasium, » quibus assentimur.

(83) Ἐγγυτάτω. In nonnullis, ἐγγυτάτων.

(84) Ταύτας. Sic sex Regg., Par. Jes., Bas. etc. Prave in ed., ταῦτα.

(85) Δυσκινήτους. Sic Regg. c, d, ph, Savil., etc. In ed., δυσκινήτους.

(86) Καὶ τῶν ἐν μέσῳ. « Et rebus mediis, » nimirum aere et aqua, quæ inter cælum et terram

A faventes, vel propter effusam deorum multitudinem gentilismo. Nam utrobique malum æquale est, tametsi in contrariis reperiatur. Sic nimirum Sancta tribus sanctificationibus in unam dominationem et et alius quidam ante nos pulcherrime et sublimis-

V. Quoniam autem bonitati minime satis erat sua ipsius solum contemplatione moveri, sed bonum diffundi ac propagari oportebat, ut plura essent, quæ beneficio afficerentur (id enim summæ bonitatis erat), primum angelos, et cælestes spiritus cogitavit; atque illa cogitatio opus erat, quod Verbo conficiebatur, ac Spiritu perficiebatur; atque ita secundi splendores procreati sunt, primi splendoris administri; sive spiritus mente præditos, sive ignem tanquam materiæ et corporis expertem, 849 sive aliam quamdam naturam proxime ad eas, quas diximus, accedentem, eos existimare oportet. Gessit quidem animus dicere ad malum immobiles, ac solummodo ad bonum propensos, utpote Deum circumstantes, ac primario Dei fulgore collucentes (hæc enim inferiora secundæ illuminationis sunt); verum, ut non omnino immobiles, sed ægre mobiles existimem ac dicam, mihi persuadet ille, ob splendorem, Lucifer, qui propter superbiam caligo effectus est, ac nominatur, et rebelles angeli ei subjecti, vitii per boni fugam architecti, ejusdemque nobis auctores.

VI. Sic igitur atque ob has causas, mundus is intellectualis, ab eo creatus est, quantum quidem ipse de his rebus philosophari queo, exigua oratione res magnas expendens. Posteaquam autem primas partes præclare constitutas vidit, alterum mundum, materia constantem et aspectabilem cogitavit, hanc nimirum ex cælo, et terra, et his rebus quæ eorum complexum continentur, coagmentationem et concretionem: laudabilem illam quidem, ob singularum partium elegantiam; verum laudabiliorem, ob eam, quæ ex universis existit, concinnitatem atque concordiam, alia re videlicet ad aliud quiddam pulchre quadrante, atque omnibus ad omnia scite convenientibus, ad unius mundi ornatu omnibus numeris absolvendum; ut perspicuum fa-

deret, se, non modo sibiipsi cognatam et propinquam procreare. Divinitatis enim propinquæ sunt intelligentes naturæ, quæque mente sola percipi queunt; alienæ autem omnino, quæcunque sub sensus cadunt; atque his adhuc remotiores, quæ anima omni et motu carent.

VII. Enimvero mens jam et sensus, sic inter se discreta, finibus suis se continebant, opificisque

continentur. Nam « mundus, » ut ait Aristoteles, « est coagmentatio ex cælo et terra naturisque intermediis. »

(87) Ἐξόν. Sic Regg. bm, ph, Coisl. 1, etc. Prave in Par. ed., ἔξον.

(88) Νοῦς μὲν οὖν ἦδη καὶ αἰσθησις. « Mens jam et sensus. » Intelligit Gregorius angelos et visibilem mundum a Verbo creatos, qui, vocis organo destituti, opificis sui gloriam tacite enarrant, cum nondum homo creatus esset.

(89) Διακριθέντα. Sic plerique melioris notæ codd. In ed., διακριθέντας.

Verbi maiestatem in seipsis ferebant, taciti laudatores insignis opificii, et canori praecones. Nondum autem ex utroque temperatura ulla erat, aut contrariorum mistio, quæ sublimioris sapientiae ac circa naturarum creationem varietatis et excellentiae specimen exhiberet: nec omnes bonitatis divitiarum notæ atque spectatae erant. Hoc igitur cum artifex Verbum ostendere voluisset, **850** animal unum ex utroque, ex invisibili scilicet ac visibili natura, hominem dico, fabricatur; atque a materia quidem, jam ante producta, sumpto corpore, a se autem insito spiraculo (quod quidem intellectualem animam, Deique imaginem Scriptura vocat*), velut alterum quemdam mundum, in parvo magnum, in terra collocat, angelum alium, mistum adorantem, visibilis naturæ spectatorem, intellectualis mystem, eorum, quæ in terra sunt, regem, superis autem subditum, terrenum et cœlestem, caducum et immortalem, visibilem et intelligibilem, medium inter magnitudinem et humilitatem, eundem spiritum et carnem; spiritum propter gratiam, carnem ob elationem: Huius quidem, ut maneat, eumque, cuius beneficiis ornatus est, concelebre; hoc autem, ut vexetur, ac vexationibus admoneatur, et de magnitudine sibi placens erudiatur et coerceatur; animal hic varie gubernatum, atque alio demigrans, et, quod mysterii extremum est, animi ad Deum nutu et propensione divinitatem consequens. Eo enim mihi veritatis splendor ille, quem hic exigne habuimus, tendit, ut Dei claritatem et videam et

A εἰστήκεισαν, καὶ τὸ τοῦ δημιουργοῦ Λόγου μεγαλεῖον ἐν αὐτοῖς ἔφερον, σιγῶντες ἐπαινέται τῆς μεγαλουργίας, καὶ διαπύρσοι κήρυκες. Οὐπω δὲ ἦν κράμα ἐξ ἀμφοτέρων, οὐδὲ τις μίξις τῶν ἐναντίων, σοφίας μεζόνος γνώρισμα καὶ τῆς περὶ τὰς φύσεις πολυτελείας· οὐδὲ ὁ πᾶς πλοῦτος τῆς ἀγαθότητος γνώριμος. Τοῦτο δὲ βουλῆθεὶς ὁ τεχνίτης ἐπιδείξασθαι Λόγος, καὶ ζῶον ἐν ἐξ ἀμφοτέρων, ἀοράτου τε λέγω καὶ ὁρατῆς φύσεως, δημιουργεῖ, τὸν ἀνθρωπον· καὶ παρὰ μὲν τῆς ὕλης λαβὼν τὸ σῶμα ἡδὲ προϋποστάσης, παρ' αὐτοῦ δὲ πνοὴν ἐνθεῖς (90) (ὃ δὲ νοερὰν ψυχὴν καὶ εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ λόγος). οἶδόν τινα κόσμον ἕτερον, ἐν μικρῷ μέγαν, ἐπὶ τῆς γῆς ἵστησιν, ἀγγελὸν ἄλλον, προσκυνητὴν μικτὸν, ἐπόπτην τῆς ὁρατῆς κτίσεως, μύστην τῆς νοουμένης, βασιλεῖα τῶν ἐπὶ γῆς, βασιλευμένον ἀνωθεν, ἐπίγειον καὶ οὐράνιον, πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον, ὁρατὸν καὶ νοούμενον, μέσον (91) μεγέθους καὶ ταπεινότητος, τὸν αὐτὸν πνεῦμα καὶ σάρκα· πνεῦμα διὰ τὴν χάριν, σάρκα διὰ τὴν ἑσπασιν· τὸ μὲν, ἵνα μένῃ, καὶ δοξάζῃ τὸν εὐεργέτην· τὸ δὲ, ἵνα πάσῃ, καὶ πάσῃ (92) ὑπομνησθῇ, καὶ παιδεύηται τῷ μεγέθει φιλοτιμούμενος (93). Ζῶον ἐνταῦθα (94) οἰκονομούμενον, καὶ ἀλλαχὺ μεθιστάμενον, καὶ πέρας τοῦ μυστηρίου, τῇ πρὸς Θεὸν νεύσει θεούμενον. Εἰς τοῦτο γὰρ ἐμοὶ φέρει τὸ μέτριον ἐνταῦθα φέγγος τῆς ἀληθείας, λαμπρότητα Θεοῦ καὶ ἰδεῖν καὶ παθεῖν ἀξίαν τοῦ καὶ συνδήσαντος, καὶ λύσαντος, καὶ αὐθις συνδήσαντος (95) ὑψηλότερον.

B sentiam dignam eo, qui et constrinxit, et dissol-

VIII. Hunc arbitrii libertate donatum, ut bonum non minus illius esset, qui elegisset, quam ejus, qui semina præbisset, in paradiso (quicumque tandem erat paradisos ille), collocat*, plantarum immortalium cultorem, hoc est, fortasse divinarum cogitationum, tam simpliciorum, quam perfectiorum, nudum per simplicitatem, et vitam artificio carentem, atque omnis integumentum et munimentum expertem. Talem enim esse conveniebat eum, qui primum esset creatus. Ac legem, quasi materiam libero arbitrio tradit. Lex autem illa, præceptum erat, quo præscribebatur, tum quibus arboribus ei utendum esset, tum a qua manus abstinendæ. Ea porro erat scientiæ arbor, non illa quidem, aut male a principio consita, aut per invidiam interdicta (ne illuc linguas snas Dei hostes injiciant, nec serpentes imitentur); sed bona quidem tempestive per-

C H'. Τοῦτον ἔθετο μὲν ἐν τῷ (96) παραδείσῳ, ὅστις ποτὲ ἦν ὁ παράδεισος οὗτος, τῷ αὐτεξουσίῳ τιμησας, ἐν ᾗ τοῦ ἐλομένου τὸ ἀγαθὸν οὐχ ἦττον ἢ τοῦ (97) παρασχόντος τὰ σπέρματα, φυτῶν ἀθανάτων γεωργόν, θείων ἐννοιῶν ἱσῶς, τῶν τε ἀπλουστέρων, καὶ τῶν τελευτετέρων, γυμνὸν τῇ ἀπλότητι, καὶ ζωῇ τῇ ἀτέχνῳ, καὶ ὅλα παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος· τοιοῦτον γὰρ ἔπρεπε εἶναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς· καὶ δίδωσι νόμον, ὕλην τῷ αὐτεξουσίῳ. Ὁ δὲ νόμος ἦν ἐντολὴ, ὣν τε μεταληπτέον αὐτῷ φυτῶν, καὶ οὐ μὴ προσαπτεῖν. Τὸ δὲ ἦν, τὸ ξύλον τῆς γνώσεως, οὗτε φυτεῦν ἀπ' ἀρχῆς κακῶς, οὗτε ἀπαγορευθὲν φθονερῶς (μὴ πεμπέτωσαν ἐκεῖ τὰς γλώσσας οἱ θεομάχοι, μηδὲ τὸν ὄφιν μιμεῖσθωσαν)· ἀλλὰ καλὸν μὲν εὐκαίρως μεταλαμβάνόμενον (θεωρία [98] D γὰρ ἦν τὸ φυτὸν, ὡς ἡ ἐμὴ θεωρία, ἥς μόνοις ἐπιβαίνειν [99] ἀσφαλὲς, τοῖς τὴν ἑξὶν τελευτετέροις [1]),

* Gen. 1, 27; 11, 7. * Gen. 11, 15 sqq.

(90) *Προὶν ἐνθεῖς*. Sic. Coisl. 1, Or. 1, Comb., etc. Sic etiam legit Bill. In Par. ed., ζῶν ἐνθεῖς, « insita vita. »

(91) *Μέσον*. Sic. codd. Mendose in ed., μέσους.

(92) *Πάσῃ*. Reg. ph, πάσῃ.

(93) *Φιλοτιμούμενος*. Regg. bm, ph et Savil., φιλοτιμούμενον.

(94) *Ζῶον ἐνταῦθα*, etc. Id est, animal quod in hac vita, providentia, lege et consilio regatur, et ad aliam vitam transferatur.

(95) *Λύσαντος*. . . συνδήσαντος. Sic plures op-

timæ notæ codd. In ed., λύσαντος. . . συνδήσαντος.

(96) *Ἐν τῷ*. Sic Regg. bm, ph, Or. 1, etc. Derst τῷ in ed.

(97) *Ἡ τοῦ*. Comb., ἡ ἀπὸ τοῦ.

(98) *Θεωρία*. « Contemplatio. » Id est, inquit Nicetas, « aliorum quædam cognitio, iis conveniens, qui sensus exercitatos habent. »

(99) *Ἐπιβαίνειν*. Sic tres Regg. In ed., ἐπιβαίνει.

(1) *Τοῖς*. . . τελευτετέροις. Regg. bm, ph et Savil., τοὺς τελευτετέρους.

οὐ καλὸν δὲ τοῖς ἀπλουτέροις ἔτι, καὶ τὴν ἔφεσιν λιγυτέροις· ὥσπερ οὐδὲ τροφὴ τελεία λυσitelῆς τοῖς ἀπαλοῖς (2) ἔτι, καὶ δεομένοις γάλακτος. Ἐπεὶ δὲ φθόνῳ διαβόλου, καὶ γυναικὸς ἐπηρεῖα, ἦν τε ἐπαθεν, ὡς ἀπαλωτέρα, καὶ ἦν προσήγαγεν, ὡς πιθानωτέρα (φεῦ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας! ἐμὴ γὰρ ἡ τοῦ προπάτορος), τῆς μὲν ἐντολῆς ἐπελάθετο τῆς δοθείσης, καὶ ἡττήθη τῆς μικρᾶς γεύσεως· ὁμοῦ δὲ τοῦ τῆς ζωῆς φύλου, καὶ τοῦ παραδείσου, καὶ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν κακίαν ἐξόριστος γίνεται, καὶ τοὺς δερματίνους ἀμφιέννυται χιτῶνας, ἴσως τὴν παχυτέραν σάρκα, καὶ θνητὴν, καὶ ἀντίτυπον· καὶ τοῦτο πρῶτον γινώσκει τὴν ἰδίαν αἰσχύνην, καὶ ἀπὸ Θεοῦ κρύπτεται. Κερθαίνει μὲν τί κἀνταῦθα, τὸν θάνατον, καὶ τὸ διακοπῆναι τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἦ τὸ κακόν. Καὶ γίνεται φιλανθρωπία, ἡ τιμωρία. Οὕτω γὰρ πείθομαι (3) κολάζειν Θεόν.

et a Deo se abscondit¹⁹. Atque hic quoque tamen mortem, ac peccati praecisionem elucatur, ne malum immortale sit. Ita poena ipsa in misericordiam cessit. Sic enim Deum supplicia inferre censeo.

Θ'. Πολλοὶς δὲ παιδευθεὶς πρότερον ἀντι πολλῶν τῶν ἀμαρτημάτων, ὧν ἡ τῆς κακίας ῥίζα ἐβλάστησε, κατὰ διαφόρους αἰτίας καὶ χρόνους, λόγῳ, νόμῳ, προφηταῖς, εὐεργεσίαις, ἀπειλαῖς, πληγαῖς, ὕδασι, ἐμπρησμοῖς, πολέμοις, νίκαις, ἡτταῖς, σημεῖοις ἐξ οὐρανοῦ, σημεῖοις ἐξ ἀέρος, ἐκ γῆς, ἐκ θαλάττης, ἀνδρῶν, πόλεων, ἐθνῶν, ἀνεπίστοις μεταβολαῖς, ὅφ' ὧν ἐκτριβῆναι τὴν κακίαν τὸ σπουδαζόμενον ἦν· τέλος, ἰσχυροτέρου δέχεται φαρμάκου ἐπὶ δεινότεροις τοῖς ἀρρώστημασιν, ἀλληλοφονίαις, μοιχεύαις, ἐπιπορικίαις, ἀνδρομανίαις. τὸ πάντων ἔσχατον τῶν κακῶν καὶ πρῶτον, εἰδωλολατρίαις (4), καὶ τῇ μεταθέσει τῆς προσκυνήσεως ἀπὸ τοῦ πεποιηκότος ἐπὶ τὰ κτίσματα. Ταῦτα, ἐπειδὴ μείζονος ἔδειτο τοῦ βοηθήματος, μείζονος καὶ τυγχάνει. Τὸ δὲ ἦν, αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ προαιώνιος, ὁ ἀράτος, ὁ ἀπεριληπτός, ὁ ἀσώματος, ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή, τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀθανασίας, τὸ ἐκμαγεῖον τοῦ ἀρχετύπου (5), ἡ μὴ (6) κινουμένη σφραγίς, ἡ ἀπαράλλακτος εἰκὼν, ὁ τοῦ Πατρὸς ὅρος καὶ λόγος, ἐπὶ τὴν ἰδίαν εἰκόνα χωρεῖ, καὶ σάρκα φορεῖ διὰ τὴν σάρκα, καὶ ψυχὴν νοερά (7) διὰ τὴν ἐμὴν ψυχὴν μίγνυται, τῷ ὁμοίῳ τὸ ὁμοιον ἀνακαθάρων. καὶ πάντα γίνεται, πλην τῆς ἀμαρτίας, ἀνθρώπος· κυθελὲς μὲν ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ ψυχὴν καὶ σάρκα προκαθαρθείσης τῷ Πνεύματι (ἔδει γὰρ, καὶ γέννησιν τιμηθῆναι, καὶ παρθερίαν προτιμηθῆναι), προελθὼν δὲ θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως, ἐν ἐκ δύο τῶν ἐναντίων, σαρκὸς καὶ πνεύματος (8), ὧν τὸ μὴ ἐθέλωσε, τὸ δὲ ἐθέλωθι. Ὡς τῆς καινῆς μίξεως! Ὡς τῆς παραδόξου κράσεως! Ὁ ὧν, γίνεται· καὶ ὁ

¹⁹ Gen. iii, 1 sqq.

(2) Ἀπαλοῖς. Sic quatuor Regg., sex Colb., etc. In ed., ἀπλοῖς, « simplicibus. »

(3) Πείθομαι. Comb., ἐγὼ πείθομαι.

(4) Εἰδωλολατρίαις. Reg. ph et Or. 1, εἰδωλολατρίαις.

(5) Ἀρχετύπου. Coisl. 1 addit, κάλλους, « pulchritudinis archetypi expressio. »

Accepta (contemplationis enim, ut ipse contemplando assequor, haec arbor erat, ad quam iis solis tutus **851** est ascensus, qui animi habitu perfectiori sunt); haudquaquam autem bona simplicioribus adhuc animis, atque appetitu avidiori praeditis; quemadmodum nec perfectus ac solidus cibus iis conducit, qui tenera adhuc aetate sunt, lactequae opus habent. Postquam autem diaboli invidia, et fraude facta mulieri, quam, et ut mollior passa est, et, ut ad persuadendum accommodationi, admovit (o infirmitatem meam! meam enim duco primi parentis infirmitatem), accepti mandati oblitus, et huic gustui acerbis acquievit, tum simul et a ligno vitae, et a paradiso, et ab ipso Deo propter peccatum expellitur, et pelliceas tunicas induit, hoc est, fortasse crassiorem carnem, et mortalem, ac refractariam; primumque turpitudinem suam agnoscit,

mortem, ac peccati praecisionem elucatur, ne malum immortale sit. Ita poena ipsa in misericordiam cessit. Sic enim Deum supplicia inferre censeo.

IX. Multis autem prius modis, propter multa peccata, quae ex vitiis radice pullularunt, secundum diversas causas et tempora castigatus, sermone, lege, prophetis, beneficiis, comminationibus, plagis, aquis, incendiis, bellis, victoriis, cladibus, signis e caelo, signis ex aere, ex terra, ex mari, hominum, urbium, gentium, insperatis mutationibus, quae omnia eo tendebant, ut malitia conterreretur; validiori tandem medicamento propter graviores morbos opus habere cepit, nimirum ob mutuas caedes, adulteria, perjuriam, praeposteram libidinem, et, quod omnium malorum extremum ac primum est, idolorum cultum, adorationisque a Creatore ad creaturas translationem. Quae, quoniam majus auxilium requirebant, majus etiam acceperunt. Hoc autem erat ipse Dei Filius, ille saeculis antiquior, ille invisibilis, ille incomprehensibilis, ille incorporeus, illud ex principio principium, illud ex lumine lumen, ille fons vitae et immortalitatis, illa archetypi expressio, illud immotum sigillum, illa per omnia similis imago, ille Patris terminus et ratio, ille, inquam, ad imaginem suam se confert, carnemque carnis causa gerit, et cum intellectuali anima propter animam meam jungitur, ut simile per simile repurget, atque humana omnia, excepto peccato, suscipit; conceptus quidem ex Virgine, animo et carne a Spiritu praepurgatus (nam et generationem honore affici, et virginitatem praeferrere **852** oportebat); progressus autem Deus cum assumpta humanitate, unum ex duobus inter se contrariis, carne nimirum et spiritu, quorum alte-

(6) Ἡ μὴ. Sic Regg. om, pu et Savil. In ed., ἡ μὴ.

(7) Καὶ ψυχῇ νοερά. Par., καὶ ψυχὴν νοεράν.

(8) Σαρκὸς καὶ πνεύματος. Optime Nicetas exponit: Ἀνθρωπότητος καὶ θεότητος. « Cum divinitate et humanitate. »

rum deitatem dedit, alterum accepit. O novam et inauditam misturam! O admirandam temperationem! Qui est, sit: qui increatus est, creatur: qui nullo loco contineri potest, interventu animæ intellectualis, inter divinitatem carnisque crassitiam interjectæ, continetur. Qui alios dat, pauper efficitur: carnis enim meæ paupertatem subit, ut ego deitatis ipsius opes consequar. Qui plenus est, exinanitur: sua enim gloria ad breve tempus exinanitur, ut plenitudinis ipsius ego particeps efficiar. Quenam hæc bonitatis divitiæ? Quodnam erga me mysterium? Divinam imaginem accepi, nec custodi. Ille meam carnem accipit, ut et imagini salutem, et carni immortalitatem afferat: secundum consortium nobiscum init, et quidem priori longe admirabilius. Tum enim id quod præstantius erat, particeps ipse fit. Hoc priori illo divinius: hoc apud

Α δίκτιος, κτίζεται· καὶ ὁ ἀχώρητος, χωρεῖται, διὰ μέσης ψυχῆς νοερᾶς μεσιτευούσης θεότης καὶ σαρκὸς παχύτητι· καὶ ὁ πλουτίζων, πτωχεύει· πτωχεύει γὰρ τὴν ἐμὴν σάρκα, ἵν' ἐγὼ πλουτήσω (9) τὴν αὐτοῦ θεότητα. Καὶ ὁ πλήρης, κενούται· κενούται γὰρ τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἐπὶ μικρὸν (10), ἵν' ἐγὼ τῆς ἐκείνου μεταλάβω πληρώσεως (11). Τίς ὁ πλούτος τῆς ἀγαθότητος; τί τὸ περὶ ἐμὲ τοῦτο μυστήριον; Μετέλαβον τῆς εἰκόνος, καὶ οὐκ ἐφύλαξα· μεταλαμβάνει τῆς ἐμῆς σαρκὸς, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα σώσῃ, καὶ τὴν σάρκα ἀθανάτισῃ. Δευτέραν (12) κοινωνεῖ κοινωνίαν, πολλὴ τῆς προτέρας παραδοξότεραν· ὅσῳ τότε μὲν τοῦ χρεῖντος μετέδωκε, νῦν δὲ μεταλαμβάνει τοῦ χείρονος. Τοῦτο τοῦ προτέρου θεοειδέστερον· τοῦτο τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὑψηλότερον (13).

X. Sed quorsum hæc, dicturus est fortasse quispiam ex his, qui majore erga festum studio ducuntur, fervidiorique animo præditi sunt? Equum ad metam stimula; de iisque, quæ hujus festi sunt, et ob quæ hic assidemus, orationem ad nos habe. Ita vero faciam, etsi paulo altius exorsus sum, sic nimirum et ratione et amore perpellentibus. Nec vero abs re, ut opinor, fuerit, studiosis et honesti cupidis hominibus de nomine ipso Paschæ quædam præfari. Id enim non contemnendum additamentum auribus fuerit. Hoc Pascha, hoc, inquam, magnum et venerandum, Phascha ab Hebræis juxta eorum linguam nominatur: quæ vox transitum sonat¹¹, historica quidem ratione, propter Israelitarum ex Ægypto in Chananæam regionem fugam et migrationem: sin autem spiritualem sensum spectemus, propter nostram ex his inferioribus ad superiora, atque ad promissionis terram progressionem et ascensum. Quod vero in permultis Scripturæ locis accidisse comperimus, 853 ut vocabula quædam ab obscuriori sensu ad apertio-rem, atque ab duriori sono ad elegantio-rem immutata sint, idem hic quoque contigisse animadvertimus. Quidam enim salutiferæ passionis nomen hoc esse arbitrati, ac deinde per litteræ φ in π, et x in χ mu-

B I'. Ἀλλὰ τί τούτων ἡμῖν, τάχα ἂν εἴποι τις τῶν λαν φιλεόρτων καὶ θερμότερων; Κέντει τὸν πῦλον περὶ τὴν νόσον· τὰ τῆς εὐρυτῆς ἡμῖν φιλοσφεί, καὶ οἷς προκαθεζόμεθα σήμερον. Τοῦτο δὲ καὶ ποιήσω, καὶ εἰ μικρὸν ἄνωθεν ἡρξάμην, ὅπως τοῦ λόγου καὶ τοῦ πόθου βιασαμένον (14). Οὐ χεῖρον δὲ ἴσως τοῖς φιλομαθέσι καὶ φιλοκάλοις περὶ τῆς προσηγούρας αὐτῆς τοῦ Πάσχα βραχεία διαλαβεῖν (15). Γένοιτο γὰρ ἂν οὐ φαῦλον τοῦτο ταῖς ἀκοαῖς ἐπεισέδω. Τὸ Πάσχα τοῦτο, τὸ μέγα τε καὶ σεβάσμιον, Φάσκα τοῖς Ἑβραίοις (16) προσαγορεύεται, κατὰ τὴν ἐκείνων φωνήν· δηλοῖ δὲ ἡ φωνὴ τὴν διάβασιν· ἱστορικῶς μὲν, διὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου πρὸς τὴν Χαναναίαν φυγὴν καὶ (17) μετανάστασιν· πνευματικῶς δὲ, διὰ τὴν ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, καὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας πρόδον καὶ ἀνάβασιν. Ὅπερ δὲ πολλὰ τοῦ Γραφῆς συμβὰν εὐρομέν, ἀπὸ τῶν ἀσπετέρων μεταποιηθέντα τινὰ τῶν ὀνομάτων ἐπὶ τὸ σαφέστερον, ἢ τῶν ἀγροικότερων (18) ἐπὶ τὸ εὐσηχημονέστερον, τοῦτο κἀνταῦθα τεθεωρήκαμεν. Τοῦ γὰρ σωτηρίου πάθους ὄνομα (19) τοῦτο εἶναι τινες νομίσαντες, εἰτα ἐξελληνίζοντες (20) τὴν φωνήν, κατὰ τὴν τοῦ ϖ πρὸς τὸ π, καὶ τοῦ κάπα πρὸς τὸ χ μεταποίησιν, Πάσχα τὴν ἡμέραν προσηγόρευκασιν. Παραλαβοῦσα δὲ ἡ συνήθεια τὴν φωνήν, ἰσχυρότεραν

¹¹ Exod. xii, 11.

(9) Πλουτήσω. Reg. ph, πλουτίσω.
(10) Ἐπὶ μικρὸν. « Parumper, tantillum, paululum sua majestate exinanitur, » nempe per Incarnationem.
(11) Ὑψηλώσεως. Reg. d, πληρώσεως.
(12) Δευτέραν. Sic Regg. bm, ph, Savil., etc. In ed., δευτέρον.
(13) Ὑψηλότερον. Hic desinunt, quæ ex or. xxxviii mutata superius notavimus.
(14) Ἀλλὰ τί τούτων. . . βιασαμένον. Hæc et interjecta rursus desumpta ex or. xxxviii sub finem n. 10. Par., Ἀλλὰ τί τοῦτο.
(15) Διαλαβεῖν. Reg. bm, προδιαλαβεῖν.
(16) Φάσκα τοῖς Ἑβραίοις. Sic tres Regg., tres Colb. et Jes. Quam lectionem, ex sequentibus, genuinam arbitramur. Hebræi namque hoc festum nuncupabant, ΠΕΣ, id est, « Phesach, Phase, Phascha. » Græce, διάβασις· Latine, transitus. In ed.,

D Πάσχα τοῖς Ἑβραίοις.
(17) Φυγὴν καὶ. Savil., φυγὴν τε καὶ.
(18) Ἀγροικότερων. Sic codd. In ed., ἀγροικωτέρων.
(19) Πάθος ὄνομα, etc. Vox « Pascha » ab Hebræo nomine ΠΕΣ, « Phase, » seu « Phascha, » id est transitus, derivatur. Apud Græcos, longius aberrarunt, qui linguæ Hebræicæ imperiti, vocem Φάσχα, a verbo Græco πάσχειν, pati, deduxerunt. Hinc Gregorius dicit: « Per litteræ φ in π, et x in χ mutationem, hanc vocem ad linguam Græcam accommodantes, hanc diem Pascha nominarunt. » Clavrior autem fuisset hic locus, si Theologus dixisset: « Per litteræ Δ in π, et η in χ mutationem, hanc vocem, ΠΕΣ, ad linguam Græcam accommodantes, » etc.
(20) Ἐξελληνίζοντες. In nonnullis, Ἑλληνίσαντες.

εποίησε, προστρεχούσης τῆς τῶν πολλῶν ἀκοῆς, ὡς ἂν εὐσεβεστέριφ τῷ ῥήματι.

hæc vox postea consuetudine atque usu confirmata est, multitudine videlicet hoc verbum, ut magis

ΙΑ'. Πάντα μὲν οὖν τὸν νόμον, σκιάν εἶναι τῶν μελλόντων καὶ νοουμένων, ὁ θεὸς Ἀπόστολος πρὸ ἡμῶν ἀπεφάνετο. Καὶ ὁ χρηματίσας πρὸ τούτου τῷ Μωϋσεὶ θεὸς, ἦν ἵνα περὶ τούτων ἐνομοθέτει. Ὅρι γὰρ, φησὶ, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοὶ ἐν τῷ ὄρει· σκιαγραφεῖν τινὰ καὶ προχάραγμα τῶν ἀοράτων παραδεικνύς τὰ ὁρώμενα. Καὶ πειθόμεναι, μηδὲν εἰπῆ, μηδὲ ἀλογίστως, μηδὲ χαμερπῶς τούτων (21) διατετάχθαι, μηδὲ ἀναξίως τῆς τοῦ Θεοῦ νομοθεσίας, καὶ τῆς Μωϋσεως ὑπουργίας· εἰ καὶ χαλεπὸν ἐκάστη τῶν σκιῶν, ἐκάστην ἐφευρεῖν θεωρίαν εἰς λεπτόν (22) καταβαίνοντα, ὅσα τε περὶ τῆς σκηνῆς αὐτῆς, καὶ μέτρων (23), καὶ ὕλης, καὶ τῶν αἰρόντων ταῦτα λευιτῶν τε καὶ λειτουργῶν, ὅσα τε περὶ θυσιῶν, καὶ καθαρῶν, καὶ ἀφαιρεμάτων (24) νομοθετῆται· καὶ μόνοις εἶναι θεωρητὰ τοῖς κατὰ Μωϋσέα τὴν ἀρετὴν, ἥ ἐτι ἐγγυτάτω τῆς ἐκείνου παιδεύσεως. Ἐπεὶ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ὄρει Θεὸς ἀνθρώποις φαντάζεται, τὸ μὲν τι καταβαίνων αὐτὸς τῆς (25) οἰκίας περιωπῆς, τὸ δὲ ἡμᾶς ἀνάγων ἐκ τῆς κάτωθεν (26) ταπεινώσεως, ἵνα χωρηθῇ μετρίως γούν θνητῇ φύσει (27), καὶ ὅσον ἀσφαλές, ὁ ἀχώρητος. Οὐ γὰρ οἶδόν τε ἄλλως ἐν περινοίᾳ Θεοῦ γενέσθαι σώματος ὕλικου καὶ δεσμίου νοῦ πάχος μὴ βοηθοῦμενον. Τότε τοίνυν, οὐ πάντες τῆς αὐτῆς ἀξιοθίντες φαίνονται τάξεώς τε καὶ στάσεως· ἀλλ' ὁ μὲν τῆς, ὁ δὲ τῆς, πρὸς μέτρον, οἶμαι, τῆς ἑαυτοῦ καθάρσεως ἕκαστος· οἱ δὲ καὶ παντάπασιν ἀπεληλαμένοι, καὶ μόνῃς ἀκούειν τῆς ἀνωθεν φωνῆς συγχωροῦμενοι, ὅσοι· θηριώδεις τὸν τρόπον, καὶ θείων μυστηρίων ἀνάξιοι.

quemque, ut opinor, pro purgationis suæ modo ac ipsisque vocis ex alto duntaxat audiendæ potestas divinisque mysteriis indigni.

ΙΒ'. Ὅμως δὲ μέσθην χωροῦντες ἡμεῖς τῶν τε πάντη παχυτέρων τὴν διάνοιαν, καὶ τῶν ἄγαν θεωρητικῶν (28) τε καὶ ἀνηγμένων, ἵνα μήτε παντελῶς ἀργοὶ καὶ ἀκίνητοι μένωμεν, μήτε περιεργότεροι τοῦ δέοντος ὦμεν, καὶ τῶν προκειμένων ἐκπτώτοι καὶ ἀλλότριτοι (τὸ μὲν γὰρ Ἰουδαϊκὸν πῶς καὶ ταπεινόν, τὸ δὲ ὀνειροκριτικόν, καὶ ὁμοίως ἀμφοτέρω κατεγνωσμένα)· οὕτω περὶ τούτων διαλεξόμεθα, κατὰ τὸ ἡμῖν ἐφικτόν, καὶ οὐ λίαν ἐκτοπον, οὐδὲ τοῖς πολλοῖς καταγέλαστον. Ἡγούμεθα (29) γὰρ, ἐπειδὴ πεσόντας

¹¹ Colos. II, 17. ¹² Exod. XXV, 40.

(21) *Χαμερπῶς τούτων*. Sic Regg. bm, ph, alique plures, decem Coll., etc. Deest τούτων in ed.

(22) *Εἰς λεπτόν*, etc. « Minutatim ad singula descendentes. » Billius : « subtiliter ad ea omnia descendentes. »

(23) *Μέτρων*. « De mensuris, dimensionibus. » Bill. : « de modo. »

(24) *Ἀφαιρεμάτων*. « De subductis victimarum partibus, et sacerdoti ascriptis. »

(25) *Τῆς*. In quibusdam, ἐκ τῆς.

(26) *Κάτωθεν*. In nonnullis, κάτω.

(27) *Θνητῇ φύσει*. « A mortali natura. » Quidam

tationem, hanc vocem ad linguam Græcam accommodantes, hunc diem *Pascha* nominarunt. Atque

XI. Enimvero legem universam, futurorum, atque eorum, quæ animo et ratione intelliguntur, umbram fuisse, divinus Apostolus ante nos pronuntiavit¹¹. Ac Deus etiam, qui Moysi ante oracula edidit, cum de his rebus leges illi præscriberet : *Vide, inquit, ut omnia facias juxta exemplar, quod tibi in monte ostensum est*¹² ; ea nimirum, quæ aspectu sentiuntur, quasi adumbrationem quamdam et delineationem earum rerum, quæ oculorum sensum fugiant, esse ostendens. Atque illud persuasum habeo, nihil temere, nec inconsiderate, nihil humiliter atque abjecte, nihil denique Deo legislatore ac ministro Moyse parum dignum, indictum atque constitutum esse ; tametsi difficile factu sit, ut suam cuique umbræ ac figuræ allegoriam exco-gitemus, minutatim ad singula descendentes, quæ tum de arca ipsa et mensuris et materia et Levitis ac ministris eam gestantibus ; tum etiam de sacrificiis et lustrationibus atque oblationibus lege sancta sunt : quæ quidem iis solis conspicua sunt, qui virtute Moysem referunt, vel ad ejus eruditionem proxime accedunt. Nam in ipso quoque monte Deus hominibus apparet, partim de specula sua ipse nonnihil descendens, partim nos ex terrena depressione in altum evehens, ut a mortali natura leviter saltem, et quatenus tutum est, incomprehensibilis ille concipiatur. Neque enim aliter terreni corporis ac mentis vinctæ crassities Deum concipere potest, nisi divinitus adjuvetur. Tunc igitur, non eodem statu atque ordine omnes dignos habitos fuisse constiat ; verum hunc alio, illum alio, unum-ratione. Quidam **854** etiam prorsus arcebantur, fiebat, nimirum iis, qui belluinis erant moribus,

XII. Nos tamen media quadam via inter eos, qui crassiore omnino ingenio sunt, et eos, qui nimio contemplationis et anagogiæ studio ducuntur, incedentes, ut nec prorsus inertes ac torpidi maneamus, nec rursus curiosiores simus, quam par sit, atque a proposito argumento excidamus et evagemur (alterum enim Judaicum quodammodo et abjectum, alterum ineptum et somniorum conjectore dignum est, ac utrumque parem reprehensionem meretur) ; ad hunc modum de his rebus, pro virum

codd., γεννητῇ φύσει, « a creata natura. » Sic legit Billius.

(28) *Ἀγαν θεωρητικῶν*, etc. Combefisius hunc locum ex Budæo sic reddit : « Qui valde spirituales sunt, prorectique animi, altissimos ex Scripturis sensus eliciunt. »

(29) *Ἡγούμεθα*, etc. « Difficilis et obscura, » nquit Nicetas, « hujus loci videtur esse sententia, quia longis hyperbatis concisa est hæc periodus. Hunc autem sensum habet. Existimamus, inquit, quoniam usque ad idololatriam prolapsi fueramus, atque excitari nos erigique oportebat, idcirco nobis

nostrarum modulo, non nimis absurde nec ridicule disse-remus. Ita enim existimamus : quandoquidem nos per peccatum ab initio lapsi, atque voluptatis illecebra usque ad idolorum cultum ac nefarios cruores subrepti fueramus, per viscera misericordiae Dei Patris nostri, qui hominis, tanti manus suae opificii, jacturam facere non sustinuit, revocari ac in pristinum statum restitui oportebat. Quoniam igitur paco illum reformari, quidve fieri? Negligi quidem acriorem medicinam, utpote ad persuadendum minus idoneam, et quae, ob diuturniorem animi tumorem, excacare possit, leni autem ac benigno medicamine procurari, ut erigeretur. Neque enim plantam incurvam, subitam inflexionem, manusque erigentis violentiam ferre (sic enim potius fore, ut laedatur atque infringatur, quam ut erigatur), nec equum praerocem, ac jam aetate aliquanto proveciorem, freni tyrannidem perferre, nisi blanda quadam et adalubunda manu permulceatur. Propterea nobis, alijmenti causa, lex datur, velut maceria quaedam, inter Deum atque idola interjecta, ab his quidem nos abducens, ad illum autem revocans. Ac pabulum quiddam primo indulget, ut majus accipiat. Sacrificia ad tempus concedit, ut Deum in nobis inserat; ac postea, cum commodum fuerit, ipsa quoque sacrificia de medio tollat, mira sapientia per tacitas subtractiones animos nostros sensim immutans, 855 atque ad Evangelium traducens, jam ad obediendum exercitatos et assuefactos.

XIII. Sic igitur atque bis de causis, lex scripta C introducta est, ad Christum nos deducens; atque haec, ut mea fert sententia, sacrificiorum est ratio. Ut autem sapientiae Dei profunditatem, atque impervestigabilem ipsius iudiciorum divitias intelligis, ne ea quidem mysterii prorsus expertia et inutilia, et in nudo ac simplici sanguine defixa reliquit: verum magna illa, et, quantum ad primam naturam, immactabilis, ut ita loquar, victima, legalibus sacrificiis immista est; illa, inquam, non exiguae ejusdem partis orbis terrarum, nec ad exiguum tempus, sed totius mundi nunquam intermoritura expiatio. Proinde agnus quidem accipitur¹⁵, propter innocentiam veterisque nuditatis indumentum. Talis enim est victima illa pro nobis caesa, quae incorruptionis indumentum, ut revera est, appellatur. D

¹⁵ Exod. xii, 3 sqq.

veterem legem datam esse, cum alia multa praeccepta, quae nos ab idolorum cultu abducebant, complectentem, tum ea etiam, quae ad sacrificiorum rationem pertinebant, etc. Billii vero interpretatione omnia disturbantur. Sic enim verit: « Quandoquidem enim nos, ab initio per peccatum lapsos, atque a voluptate usque ad idolorum cultum ac nefarios cruores, subreptos et circumscriptos, propter viscera misericordiae Dei Patris nostri, tanti manus suae opificii, hoc est, hominis, jacturam facere non sustinentes, revocari, atque in veterem statum restitui oportebat, hanc in eo instaurando rationem initam esse existimamus, ut, acriore atque asperiore medicina improbata (ut quae non modicam fidem factura, sed, propter contractum temporis diuturnitatem tumorem, fortasse etiam morbum exulceratura esset), leni ac facili medicamenti genere ipsius reipensis procuraretur: neque enim, » etc.

A ημάς ἐκ τῆς ἀμαρτίας τὸ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ διὰ τῆς ἡδονῆς κλαπέντας μέχρις εἰδωλολατρείας, καὶ τῶν ἀθέσμων αἱμάτων, εἶδει πάλιν ἀνακληθῆναι, καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐπαναχθῆναι, διὰ σπλάγγνα ἐλέους Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, οὐκ ἀνασχομένου ζημιωθῆναι τοσοῦτον ἔργον τῆς οἰκειᾶς χειρὸς τὸν ἄνθρωπον. Πῶς οὖν ἀναπλασθῆναι, καὶ τί γενέσθαι; Τὸ μὲν σφοδρὸν τῆς λατρείας (30) ἀποδοκιμασθῆναι, ὥς οὔτε πείσον, καὶ προσπλήξαι δυνάμενον, διὰ τὴν ἐκ τοῦ χρόνου φυσίωσιν, τῷ δὲ ἡμέρῳ καὶ φιλανθρώπῳ τῆς θεραπείας οἰκονομηθῆναι πρὸς ἐπανόρθωσιν. Μηδὲ γὰρ ἂν (31) πτόρθον ᾐσθῆναι ἐνεργεῖν ἀθρόαν μετακλίσιν (32) καὶ βίαν χειρὸς ἀπευθυνούσης (θᾶττον μὲν τ' ἂν πληγῆναι, ἢ ὀρθωθῆναι), μήτε ἔππον (33) θερμὸν καὶ ὑπερήλικα χαλινὸν τυραννίδα, δίχα τινὸς κολακείας καὶ πομπυσμάτων. Διὰ τοῦτο δίδοται νόμος ἡμῖν εἰς βοήθειαν, οἷόν τι διατείχιμα, μέσον Θεοῦ καὶ εἰδώλων, τῶν μὲν ἀπάγων ἡμᾶς, πρὸς δὲ τὴν ἐπανόρθωσιν. Καὶ συγχωρεῖ τι μικρὸν ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα τὸ μείζον λάβῃ. Συγχωρεῖ τὰς θυσίας τέως, ἵν' ἐγκαταστήσῃ (34) Θεὸν ἔπειτα, ἡνίκα καιρὸς, καταλύσῃ καὶ τὰς θυσίας, σὺφῶς ὑπαλλάττων ἡμᾶς ταῖς κατὰ μικρὸν ὑφαιρέσει (35), καὶ μετὰ τῶν ἐπὶ τὸ Εὐαγγέλιον ᾗδῃ γεγυμνασμένους πρὸς εὐπειθειαν.

II'. Οὕτω μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα, εἰσῆλθεν ὁ γράπτης νόμος, συνάγων ἡμᾶς εἰς Χριστὸν, καὶ οὗτος τῶν θυσιῶν ὁ λόγος, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος (36). Ὡς ἂν δὲ τὸ τῆς σοφίας βάθος μὴ ἀγνοῇς, καὶ τὸν πλοῦτον τῶν ἀνεξιχνιάστων αὐτοῦ χρημάτων, οὐδὲ ταύτας παντελῶς ἀνιέρου ἀφῆκεν, οὐδὲ ἀσυντελεῖς, οὐδὲ μέχρι φιλοῦ προτοῦσας τὸ αἵματος ἄλλα τὸ μέγα (37) καὶ ἄθυτον ἱερεῖον, ἵν' οὕτως εἴπω, ὅσον ἐπὶ τῇ πρώτῃ φύσει, ταῖς νομικαῖς θυσίαις ἐγκαταμέμικται, καὶ οὐ μικροῦ μέρους τῆς οἰκουμένης, οὐδὲ πρὸς ὀλίγον, ἀλλὰ παντὸς τοῦ κόσμου καὶ διακονῶν καθάρσιον. Διὰ (38) τοῦτο λαμβάνεται πρόβατον μὲν, διὰ τὴν ἀκακίαν, καὶ τὸ ἐνδομα τῆς ἀρχαίας γυμνώσεως. Τοιοῦτον γὰρ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν σφάγιον, ἐνδομα ἀφθαρσίας, καὶ ὄν, καὶ (39) καλούμενον. Τέλειον δὲ, οὐ διὰ τὴν θεότητα μόνον, ἧς οὐδὲν τελειώτερον (40), ἀλλὰ

(30) Ἰατρῆσας. Coisl. 1 addit, τέως, « interim. »

(31) Ἄρ. Deest in Or. 1.

(32) Μετάκλινσιν. Sic Reg. ph, octo Colb., Par., etc. « Inflexionem in alteram partem. » In ed. vero, μετάκλησιν, « accitum. »

(33) Μήτε ἔππον. Sic Reg. ph, tres Colb., etc. In Par. ed., μήτε ἔππου.

(34) Ἰν' ἐγκαταστήσῃ. Comb. : « ut Deum constituat, ut Dei sensum religionemque statuatur. »

(35) Ὑφαιρέσει. Coisl. 1 addit, καὶ ὑφέσει, « subtractiones et imminutiones. »

(36) Ὡς ὁ ἐμὸς λόγος. Haec desunt in Or. 1.

(37) Ἀλλὰ τὸ μέγα, etc. Vide Arnaud in hanc orationem, De perpetua Ecclesiae fide circa Eucharistiam, tom. II, lib. vi, cap. 10, pag. 675.

(38) Διὰ. Or. 1, Καὶ διὰ.

(39) Καὶ. Or. 1 addit, ἀεί, « semper. »

(40) Τελειώτερον. Reg. bin, τελειότερον.

καὶ διὰ τὴν πρόσληψιν τὴν χρυσαυτὴν θεότῃ, καὶ γενομένην ὅπερ τὸ χρίσαν (41), καὶ θαρρῶ λέγειν, ὁμῶς. Ἀρρῶν δὲ, ὡς ὑπὲρ (42) τοῦ Ἀδὰμ προσ-αγόμενον, μᾶλλον δὲ τοῦ (43) στερβῶ τοῦ στερρότερον, τοῦ πρώτου πεσόντος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ὅτι μάλιστα μὴδὲν θῆλυ, μὴδὲ ἀνανδρὸν ἐν ἑαυτῷ φέρον· ἀλλὰ καὶ ἐκτραγὲν βίᾳ (44) δεσμῶν παρθενικῶν τε καὶ μητρικῶν, κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν, καὶ τεχθὲν ὄρσεν ἐκ τῆς προφήτιδος, ὡς Ἡσαΐας εὐαγγελίζεται. Ἐνιαύσιον δὲ, ὡς ἥλιον δικαιοσύνης, ἥ ἐκεῖθεν ὀρμώμενον, ἥ τῷ ὀρωμένῳ (45) περιγράφον, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφοντα (46)· στέφανόν τε χρυσότοπος εὐλογοῦμενον, καὶ πανταχόθεν ἴσον ἑαυτῷ καὶ ὁμοιον· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ὡς ζωογονοῦν (47) τὸν τῶν ἀρετῶν (48) κύκλον, ἡπίως ἐπιμιγνυμένων καὶ κίρνα-μένων ἀλλήλαις, νόμῳ φιλίας καὶ τάξεως. Ἀμωμον δὲ καὶ ἀκίβδηλον, ὡς θεραπευτικὸν μῶμων, καὶ τῶν ἀπὸ κακίας ἐλαττωμάτων καὶ μολυσμάτων. Εἰ γὰρ καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνέλαβε, καὶ τὰ νόσους ἐδάστασεν, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς τι πέπονθε τῶν θεραπειᾶς ἀξίων. Ἐπειράσθη μὲν γὰρ κατὰ πάντα, καθ' ὁμοιότητα τὴν ἡμετέραν, χωρὶς ἁμαρτίας δὲ. Ὁ γὰρ διώξας τὸ φαῖνον ἐν τῇ σκοτίᾳ φῶς, οὐ κατέλαθεν.

pro similitudine nostra, cæterum absque peccato ¹². Ille enim, qui lucem in tenebris lucentem ¹³ persecu-

Perfectus autem, non modo propter divinitatem, qua nihil perfectius, sed etiam propter humanitatem divinitate unctam, idemque effectam, quod id a quo uncta est, atque, ut audacter loquar, ὁμῶς, id est, simul Deum. Masculus autem, ut qui pro Adamo potissimum offeratur, verum illo firmo firmior, cum ille primus in peccatum lapsus sit; atque imprimis quod nihil muliebre, nihil molle atque effeminatum gestet; verum e virginis et matris vinculis pro potestate ac vi eruperit, et masculus; ut annuntiat Isaias ¹⁵, ex prophetissa natus sit. Anniculus porro, ut sol justitiæ, vel e cælo progrediens, vel, quantum ad partem eam, quæ oculis cernitur, circumscriptus ac definitus, et ad seipsum rediens: atque item ut benignitatis corona benedi-

dicta ¹⁶, omnique ex parte sibi similis et æqualis: ac præterea ut virtutum, quæ amicitia ordinisque lege leniter placideque inter se conjunguntur et commiscuntur, orbem progignens. Immaculatus insuper et incorruptus, ut qui nævos, et vitia, et sordes a peccato manantes, curet. Quamvis enim peccata nostra suscepit, et morbos portaverit ¹⁷, ipse tamen nihil eorum, quæ **856** curationis indigent, perpressus est. Tentatus est enim per omnia.

Ille enim, qui lucem in tenebris lucentem ¹³ persecu-

ΙΔ'. Τί ἐστι; Μὴν μὲν εἰσάγεται πρῶτος, μᾶλλον δὲ, ἀρχὴ μνηῶν· εἴτε τις τοῦτο παρ' Ἑβραίοις ὦν ἀπ' ἀρχῆς, εἴτε ὕστερον ἐντεῦθεν γενομένος, καὶ παρὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ εἶναι πρῶτος ἀνάθε, καὶ δεκάτῃ δὲ τοῦ μηνός· οὗτος γὰρ ἀριθμῶν πληρέστατος, ἐκ μονάδων πρώτη μονὰς τελεία, καὶ γεννητικὴ τελειότητος. Διατηρεῖται δὲ εἰς πέμπτῃν ἡμέραν, ἴσως ὅτι καθαρτικὸν αἰσθησιῶν τὸ ἐμὸν θῦμα, ἐξ ὧν τὸ πταίειν, καὶ περὶ ᾧ ὁ πόλεμος, εἰσδεχομένης τὸ κέντρον τῆς ἁμαρτίας. Ἐκλέγεται δὲ, οὐκ ἀπὸ τῶν ἀρνῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ χείρονος εἶδους, καὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τῶν ἐρίφων, ὅτι μὴ ὑπὲρ τῶν δικαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ (49) τῶν ἁμαρτωλῶν σφαγιάζεται· τάχα δὲ ὑπὲρ τούτων καὶ πλεον, ὅσῳ καὶ μείζονος χρῆζομεν τῆς φιλανθρωπίας. Θαυμαστόν δὲ οὐδὲν, εἰ μάλιστα μὲν κατ' οἶκον ἕκαστον ἐπιζητεῖται τὸ πρόβατον, εἰ δὲ μὴ, καὶ κατ' οἴκους πατριῶν, διὰ πένταν ἐρανιζόμενον· ἐπειδὴ κράτιστον, μάλιστα μὲν αὐτὸν ἕκαστον ἀρκεῖν ἑαυτῷ πρὸς τελείωσιν, καὶ θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν προσάγειν τῷ καλοῦντι (50) Θεῷ, πάντοτε καὶ διὰ πάντων καθιστούμενον· εἰ δὲ μὴ,

XIV. Quid præterea? Mensis quidem primus, vel mensium potius principium inducitur ²⁰; sive quispiam ab initio apud Hebræos id fuerit, sive ex ea re postea factus sit, atque ab hoc mysterio hoc acceperit, ut princeps esset. Decima autem mensis: quia hic numerus omnium absolutissimus, nimirum ex unitatibus unitas prima perfecta, et perfectionis parens. Asservatur porro in quintum diem, fortasse quia victima mea id habet, ut sensus expurget, a quibus peccatum oritur, et circa quos bellum committitur, utpote peccati aculeum admittentes. Deligitur autem, non solum ex agnis ²¹, sed etiam ex deteriori genere, ex hædis scilicet, qui sinistra manu sunt ²²; quia non pro justis duntaxat, sed etiam pro peccatoribus mactatur; ac fortasse ipsorum potius causa, quandoquidem majori misericordia opus habemus. Illud autem minime mirandum est, quod maxime quidem per singulas domos ovis requiritur; sin minus, at certe per domos familiarum ob paupertatem erogatus: quandoquidem optimum est, potissimum quidem sibi quemque ad per-

¹² Isa. viii, 3. ¹³ Psal. lxxiv, 12. ¹⁴ Isa. lxxv, 4. ¹⁵ Hebr. iv, 15. ¹⁶ Joan. i, 5. ¹⁷ Exod. xii, 2.

(41) Χρίσαν. Sic Regg. bm, ph, Coisl. 2, etc. Mendose in Par. ed., χρίσαν.

(42) Ὡς ὑπὲρ. Sic Regg. bm, pn, alique plures. Sic etiam legit Billius. Prave in ed., ὥσπερ.

(43) Μᾶλλον δὲ τοῦ. Regg. bm, ph, etc., μάλιστα τοῦ.

(44) Καὶ ἐκτραγὲν βίᾳ. « Vi eruperit, » id est, « vi naturæ illata, illies a matris virginitate. » Bill. « violenter eruperit. »

(45) Ὀρωμένῳ. Sic Regg. c, d, ph, tres Colb., Coisl. 2, Jes. Sic etiam legit Billius. In ed., ὀρωμένῳ, « a progrediente descriptus. »

(46) Ἐπιστρέφοντα, etc. In nonnullis codd.,

ἐπιστρέφων, στέφανος..... εὐλογοῦμενος..... Ἰσος..... ὁμοιος, etc.

(47) Ζωογονοῦν. « Vitali fetu progignens. » Quinque Regg., ζωογονῶν.

(48) Ἀρετῶν. Coisl. 1, ὥρῶν, « anni temporum, » quæ inter se leniter commiscuntur. Neque enim subita ab uno contrario ad alterum fit mutatio; nec, ut observat Nicetas, qui hunc etiam locum « de virtutibus » exponit, statim ab ætate ad hiemem transimus.

(49) Καὶ. Savilius addit, ὑπέρ.

(50) Καλοῦντι. Hervag., ζῶντι, « viventi. »

fectionem sufficere, seseque hostiam sanctam viventem vocanti Deo offerre, atque ejusmodi, quæ semper, et per omnia consecratur: sin id non datur, eorum saltem opera et adjumento ad eam rem uti, qui virtute nobis consanguinei sunt, moribusque vicinis sacrificii participes fieri Deus præcipit, si ita opus fuerit.

XV. Hinc sacra nox, noctisque hujus, qua præsens vita suffunditur, inimica, in qua primigenæ tenebræ depelluntur, atque omnia in lucem et ordinem formamque prodeunt, ac confusio ea, quæ prius vigeat, ornatum accipit. Hinc Ægyptum fugimus, hoc est, triste nosque persequens peccatum, ac Pharaonem invisibilem tyrannum, et sævos operum præfectos, ad supernum mundum migrantes: ac luto et conficiendorum laterum labore liberamur, 857 paleari nimirum et instabili carnis hujus constitutione, quæ ne acerosi quidem rationibus in multis validior est. Hinc agnus mactatur, atque actio et contemplatio, seu habitus et actus, pretiosus sanguine signantur; nam hi ostiorum nostrorum postes sunt, hoc est, mentis agitationum et dogmatum, quæ ex contemplatione recte aperiantur atque clauduntur, quandoquidem comprehensionum quoque modus quidam est. Hinc postrema, et persecutoribus gravissima plaga, nocteque profecto digna: ac cogitationum suarum actionumque primogenita luget Ægyptus (quod et semen Chaldaicum sublatum atque oppressum Scriptura vocat²², et puerulos Babylonios ad petram allisos²³ et solutos), atque clamore et vociferatione apud Ægyptios omnia personant: ac tum a nobis illorum exterminator secedet, unctiois metu ac reverentia. Hinc fermentum septem dierum spatio²⁴ submovetur (hic enim numerus omnium maxime mysticus, atque huic mundo consociatus), hoc est, vetus et acida pravitas (non enim illud, quod panem efficit ac vitale est); ut ne quod Ægyptiacæ conspersiois vaticum²⁵, nec ullas Pharisæicæ et impiæ doctrinæ²⁶ reliquias nobis paremus.

XVI. Atque illi quidem luceant: nos autem agnum comedamus; ad vesperam quidem²⁷, quoniam in sæculorum fine Christi passio contigit; siquidem vespere quandoque, peccati videlicet caliginem discutens, discipulis sacramentum impertitur. Non elixum autem, sed tostum²⁸; ut ne quid specula-

²² Judith v. 6. ²³ Psal. cxxvii, 8, 9. ²⁴ Exod. xii, 19. ²⁵ ibid. ²⁶ Matth. xvi, 6. ²⁷ Exod. xii, 18.

²⁸ ibid. 9.

(51) Ὁμοτρόποις. Or. 1, ὁμοιότροποις.

(52) Ἡ ἱερὰ νύξ, etc. Bill.: «sacra nox, et præsentis vitæ, hoc est, suffusæ hujus noctis, inimica,» etc. Hac interpretatione vir doctus non satis Gregorii mentem aperit. Magnum discrimen reperitur inter præsentem vitam, et tenebras quibus præsens vita suffunditur. «Nox sacra,» de qua agitur, inimica quidem est tenebrarum, vitii, peccati, ignorantiae, quæ vitam nostram obsident; sed ipsius præsentis vitæ multum amica est.

(53) Τῆς τε τοῦ ἀχύρου, etc. «Atque his paleis, et levi, straminea, lubricaque infusæ carnis hujus constitutione,» etc.

(54) Καὶ λόγος. «Sermo,» vel, «ratio.»

(55) Παράστατες. Sic Regg. bin, ph, Coisl. 1, Comb., etc. In ed., παραστάτες.

A καὶ συνεργοὶς εἰς τοῦτο κεχρησθαι, τοῖς κατ' ἀρετὴν ὁμογενέσι καὶ ὁμοτρόποις (51). Τοῦτο γὰρ μοι δοκεῖ βούλεσθαι, τὸ κοινωνεῖν τοῖς ἑγγίστα τοῦ θύματος, εἰ δεήσειεν.

persimiles. Hoc enim mihi significare videtur, quod ita opus fuerit.

IE'. Ἐντεῦθεν ἡ ἱερὰ νύξ (52), καὶ τοῦ παρόντος βίου τῆς κεχυμένης, τῆσδε νυκτὸς ἀντίπαλος, καθ' ἣν τὸ πρωτόγονον λύεται σκότος, καὶ εἰς φῶς ἅπαντα, καὶ τάξι, καὶ εἶδος ἔρχεται, καὶ κόσμον ἡ πρὶν ἀκοσμία λαμβάνει. Ἐντεῦθεν Αἰγυπτὸν φεύγομεν, τὴν σκυθρωπὴν καὶ διώκτριαν ἀμαρτίαν, καὶ Φαραὼ τὸν ἀράτον τύραννον, καὶ τοὺς πικροὺς ἐργοδότας, πρὸς τὸν ἄνω μετασκευαζόμενοι κόσμον: καὶ τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς πλινθείας ἐλευθερούμεθα, τῆς τε τοῦ ἀχύρου (53) καὶ σφαλερᾶς τοῦ σαρκίου τοῦδε συστάσεως, καὶ μὴδ' ὅσον ἀχυρώδεσι λογισμοῖς ἐπὶ τῶν πολλῶν κρατουμένης. Ἐντεῦθεν ὁ ἀμνὸς σφαγιάζεται, καὶ σφαγίζονται τῷ τιμῇ αἵματι πρᾶξις καὶ λόγος (54), εἰδὸν ἐξῆς καὶ ἐνέργεια, αἱ τῶν ἡμετέρων θυρῶν παραστάτιδες (55), λέγω δὲ τῶν τοῦ νοῦ κινήματων (56) τε καὶ δογμάτων, καλῶς ἀνοικομένων καὶ κλειομένων ἐκ θεωρίας, ἐπειδὴ μέτρον ἐστί τι καὶ καταλήψεων. Ἐντεῦθεν ἡ τελευταία καὶ βαρυτάτη τοῖς διώκταις πληγὴ, καὶ νυκτὸς ὄντως ἀξία: καὶ θρηνεῖ τὰ πρωτότοκα τῶν οἰκείων λογισμῶν καὶ πράξεων Αἰγυπτῶς (ὁ καὶ σπέρμα Χαλδαίων ἐξαιρόμενον (57) τῇ Γραφῇ καλεῖται, καὶ νήπια Βαβυλώνια τῇ πέτρᾳ προσκροτούμενα [58] καὶ λυόμενα), καὶ βοῆς πάντα μετὰ καὶ κραυγῆς Αἰγυπτίοις (59): καὶ ἡμῶν ἀποχωρήσει τηνικαῦτα ὁ ἐκείνων δολοφρευτής, αἰδοὶ καὶ φόβῳ τοῦ χρίσματος. Ἐντεῦθεν ἄρσις τῆς ζύμης ἐπταήμερος (ὁὗτος γὰρ μυστικώτατος ἀριθμῶν, καὶ τῷ κόσμῳ τούτῳ σύστοιχος [60]), τῆς παλαιᾶς καὶ ὁδῶδους κακίας (οὐ γὰρ τῆς ἀρτοποιοῦ τε καὶ ζωτικῆς)· ἵνα μὴδὲν Αἰγύπτιον ἐπισιτίζόμεθα φύραμα, καὶ λείψανον φαρισσαϊκῆς καὶ ᾠθεύου διδασκαλίας.

IG'. Καὶ οἱ μὲν θρηνεῖσιν ἡμῖν δὲ ὁ ἀμνος βρωθήσεται: τὸ πρὸς ἐσπέραν μὲν, ὅτι ἐπὶ (61) συντελεῖται τῶν αἰώνων τὸ Χριστοῦ πάθος: ἐπει (62) καὶ κοινωνεῖ τοῦ μυστηρίου (63) τοῖς μαθηταῖς ἐν ἐσπέρᾳ, λύων τὸν σκότον τῆς ἀμαρτίας. Οὐχ ἐφόμενος δὲ, ἀλλ' ὀπώμενος: ὡς ἂν μὴδὲν ἀθεώρητον, μὴδ' ὁδα-

D ἀλλ' ὀπώμενος: ὡς ἂν μὴδὲν ἀθεώρητον, μὴδ' ὁδα-

(56) Τῶν τοῦ νοῦ κινήματων. Sic quinque Regg., Or. 1, Comb., etc. Dec. i τῶν in ed.

(57) Ἐξαιρούμενον. Quatuor Colb. et Or. 1, ἐξαιρούμενον.

(58) Προσκροτούμενα. Nicet., προσκρούμενα.

(59) Αἰγυπτίοις. Comb., τοῖς Αἰγυπτίοις.

(60) Σύστοιχος. «Ejusdem cum hoc mundo ordinis. Tum quia,» inquit Nicetas, «septem dierum spatio mundus omnibus suis numeris absolutus est, tum quia expletis septem annorum millibus, mundi finis futurus est.» Anonymus in Reg. a: Ἀτὰρ τὸ ἐπτα αἰῶσι τὸν κόσμον περιόριζεσθαι.

(61) Ἐπί. Sic codd. Mendose in Par. ed., ἐπεί.

(62) Ἐπει. Sic codd. Prave in Par. ed., ἐπεί.

(63) Τοῦ μυστηρίου. Sic Regg. bin, ph, Or. 1, etc. Deest τοῦ in ed.

ρὲς (64) ὁ λόγος ἡμῖν ἄν (65) ἔχη, μὴδ' εὐδιάλυστον, ἀλλ' ὅλος (66) συνεστῶς ἦ, καὶ στεῖρρός, καὶ τῷ καθαρικῷ πυρὶ δεδοκιμασμένος, καὶ παντὸς ὁλώδους ἐλευθέρως, καὶ ἀπέριτος, καὶ τοῖς καλοῖς ἀνθραξι βοηθώμεθα, τὸ διανοητικὸν ἡμῶν ἀνάπτουσι καὶ καθαίρουσι, παρὰ τοῦ πύρ ἐλθόντος βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ τῶν μοχθηρῶν ἔξω ἀναλωτικόν, καὶ τὴν ἀναψιν ἐπισπεύδοντος. Ὅσον μὲν οὖν σαρκῶδες τοῦ λόγου καὶ τρόφιμον, μετὰ τῶν ἐντοσθίων (67) καὶ τῶν κρυφίων τοῦ νοῦ βρωθήσεται καὶ ἀναλωθήσεται, καὶ εἰς πέψιν πνευματικὴν ἀναδοθήσεται, ἄχρι κεφαλῆς καὶ ποδῶν, τῶν τε πρώτων (68) περὶ θεότητος θεωρημάτων, καὶ τῶν τελευταίων τῆς σαρκώσεως (69) φροντισμάτων. Οὐκ ἐξοίσωμεν δὲ οὐδὲν, οὐδὲ εἰς τὸ πρῶτον καταλείψωμεν (70)· ὅτι μὴδὲ ἐκφορὰ τοῖς ἔξω τὰ πολλὰ τῶν ἡμετέρων μυστηρίων, μὴδὲ ὑπὲρ τὴν νόκτα ταύτην ἔστι τις κάθαρσις, καὶ τὸ τῆς ἀναβολῆς οὐκ ἔπαινετόν τοις τοῦ Λόγου μεταλαμβάνουσιν. Ὡς περ γὰρ τὴν ὀργὴν μὴ διημερεύειν, ἀλλὰ προκαταλύειν ἡλίω καλὸν (71), καὶ τῷ θεῷ φίλον, χρονικῶς τε καὶ ἀναγωγικῶς (ἐπιδύεσθαι γὰρ ὀργιζομένους ἡμῖν οὐκ ἀσφαλὲς τὸν τῆς δικαιοσύνης ἡλίον)· οὕτω τὴν τοιαύτην βρώσιν μὴ διανυκτερεύειν (72), μὴδὲ εἰς τὴν ἐξῆς ἀποτίθεσθαι. Ὅσον δὲ δατώδες καὶ ἄβρωτον, καὶ ἡμῖν δυσθεώρητον, οὐδὲ συντριβήσεται, κακῶς διαιρούμενον καὶ νοοῦμενον (ἔω γὰρ λέγειν, ὅτι μὴδὲ, κατὰ τὴν ἱστορίαν, τοῦ Ἰησοῦ [73] συντριβῇ, καὶ τοῖς γε τοῦ θανάτου τοῖς σταυρωταῖς ἐπισπευδομένου, διὰ τὸ Σάββατον)· οὐδὲ (74) ἀπορρίψεται καὶ περιτυρήσεται (75)· ἵνα μὴ δοθῇ τὰ ἅγια τοῖς κακοῖς τοῦ Λόγου σπαράταίς, ὥς περ οὐδὲ τοῖς χοίροις τὸ λαμπρὸν τοῦ Λόγου καὶ μαργαρώδες· ἀλλὰ πυρὶ καταναλωθήσεται, τῷ καὶ τὰ (76) ὀλοκαυτώματα, τὰ πάντα ἐρευνῶντι καὶ εἰδότει πνεύματι λεπτινόμενα καὶ σωζόμενα, οὐκ ἀπολλύμενα καθ' ὁδῶν, οὐδὲ σπειρόμενα· ὥς περ ἡ κεφαλὴ τοῦ μόσχου παρὰ Μωϋσέως, ἡ σχεδιασθεῖσα τῷ Ἰσραὴλ, εἰς ὀνειδισμὸν τῆς σκληρότητος (77).

autem in aquis pereuntia, nec dispersa; quemadmodum vituli illius ab Israel tumultuarie confecti caput a Moyse in duritiis illius probrum sparsum est ³⁷.

IZ. Ἀξίον δὲ μὴδὲ τὸν τῆς βρώσεως τρόπον παρὰδραμεῖν, ὅτι μὴδὲ ὁ νόμος, ἄχρι καὶ τούτου, τὴν θεωρίαν φιλοπονῶν ἐν τῷ γράμματι. Ἀναλώσωμεν (78) γὰρ τὸ θῆμα κατὰ σπουδὴν, καὶ ἄζυμα ἐπὶ πικρίδων συνέσθοντες (79), καὶ τὰς ὁσφύας περιεζωσμένοι, καὶ τὰ ὑποδήματα περικαίμενοι, καὶ πρεσβυτικῶς βακτηρεύοντες. Κατὰ σπουδὴν μὲν, ἵνα μὴ πάθωμεν ὅπερ ὁ Ἀὐτὸς ἐκεῖνος ἀπηγόρευται παρὰ τῆς

lionis expers atque aquosum nobis fidei doctrina habeat, nec ejusmodi, ut facile dissolvi queat, sed tota densa et solida, atque igne purgante explorata, et ab omni crassiore ac superflua materia pura et libera sit; utque bonis illis carbonibus, intellectum nostrum accendentibus et purgantibus, ab eo adjuvemur, qui idcirco in terram venit, ut ad improbas animi habitudines absumentas ignem mitteret ³⁸, ejusque accensionem adurgeret. Quidquid porro carneum et esculentum habet doctrina, cum intestinis abditisque mentis partibus **858** comedetur et absumetur ³¹, atque ad spiritualem concoctionem digeretur, ad caput usque ac pedes, hoc est, primas de Divinitate contemplationes et postremas incarnationis meditationes. Nec vero quidquam effereamus, nec usque ad mane relinquemus ³², quoniam nec ad externos magna nostrorum mysteriorum pars efferenda est, nec ultra hanc noctem purgatio ulla superest, nec in iis qui Verbi participes sunt, procrastinatio laudem habet. Quemadmodum enim praeclarum ac Deo gratum est, ut ira per omnem diem cursum minime duret, verum ante solem occidat ³³, sive id temporali modo, sive anagogico intelligas (nec enim nobis irascentibus Justitiae solem occumbere tutum est); ita nec hujusmodi escam pernoctare, nec in posterum diem recondi expedit. Quidquid autem osseum minimeque ad edendum aptum est, hancque rationem habet, ut difficillime intelligi queat, id nec confringetur ³⁴, hoc est, male dividetur atque intelligetur (mitto enim dicere, quod, nec, quantum ad historicum sensum, os Jesu confractum est, idque cum carnifices ³⁵ ipsius mortem ob Sabbatum adurgerent); nec projicietur et rapiabitur, ne sancta canibus dentur, ac sceleralis Verbi discerptoribus, quemadmodum nec porcis ³⁶ quod in Verbo splendidum et gemmeum est, verum igne absumetur, quo et holocausta, a Spiritu omnia scrutante et sciente attenuata et servata, non

XVII. Ne modus quidem manducationis praeterendum est, cum nec lex ipsa eam praetermiserit, sed contemplationem in verbis et littera eousque elaboraverit. Victimam enim festinanter absumemus, et azymos panes cum lactucis agrestibus comedentes, et lumbis accincti, et calcamentis instructi, ac denique, senum more, baculum gestantes ³⁸. Festinanter quidem, ne in eam culpam incidamus,

³⁰ Luc. xii, 49. ³¹ Exod. xii, 8. ³² ibid. 10. ³³ Ephes. iv, 26. ³⁴ Exod. xii, 46. ³⁵ Joan. xix, 33. ³⁶ Matth. vii, 6. ³⁷ Exod. xxxii, 19 sqq. ³⁸ Exod. xii, 5 sqq.

(64) *Μηδ' ὁδάρεις*. Jes., *μηδ' ὁδάρωδες*.
(65) *Ἀρ. Deest in sex Regg. et Or. 1.*
(66) *Ὅλος*. Or. 1. ὅλος.
(67) *Ἐντοσθίων*. Coisl. 2, aliique nonnulli, ἐντοσθίων.
(68) *Πρώτων*. Reg. bm, πρώτων.
(69) *Σαρκώσεως*. Reg. bm, σαρκός.
(70) *Ἐξοίσωμεν... καταλείψωμεν*. Reg. ph et Coisl. 1, ἐξοίσωμεν... καταλείψωμεν.
(71) *Καλόν*. Nonnulli addunt, τε.
(72) *Διανυκτερεύειν*. Sic Reg. ph et Or. 1. In

e.l., διανυκτερεύειν.
(73) *Τοῦ Ἰησοῦ*. In nonnullis, τὸ Ἰησοῦ.
(74) *Οὐδέ*. Or. 1, οὐτε.
(75) *Περιτυρήσεται*. Or. 1, περισυρρίσεται.
(76) *Τῷ καὶ τὰ*. Sic Regg. bm, ph, novem Colb., Comb., etc. In e.l., ὧ καὶ τὰ.
(77) *Τῆς σκληρότητος*. Sic quinque Regg., etc. Deest τῆς in ed.
(78) *Ἀναλώσωμεν*. Sic quatuor Regg. Alibi, ἀναλώσωμεν, male.
(79) *Συνέσθοντες*. Comb., ἐσθόντες.

a qua Lot divino interdicto avocabatur; ne circumspiciamus, ne stemus in omni circumjacente regione; in montem, salutis causa, confugiamus, ne **859** Sodomitico illo et inusitato igne simul involvamus, nec propter nostram in deterius conversionem, quæ ex cunctatione nasci solet, in salis statum concresecamus ⁸⁵. Cum lactucis autem agrestibus ⁸⁶, quoniam vita divinæ legi consentanea, iis præsertim qui incipiunt, acerbæ et ardua est, voluptatibusque sublimior. Nam etsi novum jugum suave est, et onus leve, ut ex Scriptura audis ⁸⁷; id tamen propter spem sit ac mercedem, hujus vitæ molestiis et ærumnis longe uberiores: alioquin quis non Evangelium legalibus præceptis multo laboriosius atque ærumnosius esse dixerit? Nam cum lex peccatorum duntaxat fines prohibeat, nobis ipsæ etiam causæ, propemodum ut actiones, crimini vertuntur. *Non adulterium committes*, inquit lex ⁸⁸: at tu, ne concupisces quidem ⁸⁹, ex curioso ac studioso contuitu animi affectum incendens. *Non occides*, ait illa ⁹⁰: at tu, ne, si feriaris quidem, referies ⁹¹, quin potius percutienti te ipsum expones. Quanto tandem hæc illis sapientiora! *Non pejerabis*, inquit illa ⁹²: at tu, penitus nec jurabis, nec parvum, nec magnum ⁹³; quod scilicet ex juramento perjurium nascatur. *Non junges domum cum domo*, ait illa, *nec agrum cum agro* ⁹⁴, tyrannide pauperem opprimens: at tu, libenti animo, iustis etiam rationibus quesitas opes executus, atque in eam tollas divitiasque ab aspectu remotas assequaris.

XVIII. Jam lumbi, mutis quidem animantibus remissi ac soluti sint ⁹⁵: neque enim illis inest ratio, quæ voluptatibus imperet; quanquam hæc quoque motus naturalis libidinisque modum norunt. Tibi autem per zonam ac temperantiam restringatur pars illa, quæ libidine æstuat, ac velut hinnitum edit ⁹⁶ (nam hoc verbo Scriptura, hujus affectus turpitudinem exagitant, utitur); ut, mortificationis membris, quæ sunt super terram ⁹⁷, Pascha pure comedas, solitarii illius Joannis et præcursoris ⁹⁸, magnique veritatis præconis, præcinctionem imitans. Sed et aliam zonam novi, nimirum militarem et virilem, juxta quam Euzoni Syriæ et Monozoni quidam nominantur ⁹⁹; ac Deus ipse Jobum alloquens: *Nequaquam*, inquit ¹⁰⁰, *verum accinge ut vir lumbos tuos*, et da responsum virile; quibus

A ἐντολῆς· μὴ περιδιδόμεθα, μὴ στῶμεν ἐν πάσῃ (80) τῇ περιχώρῳ· εἰς τὸ ἔρος ἀποσωθώμεν (81), μὴ συμπαρηλθώμεν τῷ Σοδομιτικῷ καὶ ξένῳ πυρὶ, μὴδ' εἰς στήλην ἄλλος παγῶμεν, ἐκ τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐπιστροφῆς, ὅπερ ἐργάζεται μέλλησις. Ἐπὶ δὲ πικρίδων, διὰ τὸ πικρὸν τοῦ κατὰ Θεὸν βίου, καὶ πρόσαντες, τοῖς ἀρχομένοις μάλιστα, καὶ ἡδονῶν ὑψηλότερον. Εἰ γὰρ καὶ χρηστὸς ὁ νέος ζυγὸς, καὶ τὸ φορτίον ἐλαφρὸν, ὥσπερ ἀκούεις· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦτο καὶ τὴν ἀντίδοσιν, πολλῇ τῆς ἐνταῦθα κακοπαθείας οὖσαν θαφλεστέραν· ἐπεὶ ἄλλως γε, τίς οὐκ ἂν εἴποι, πολλὴ τῶν νομικῶν διατάξεων τὸ εὐαγγέλιον ἐργωδέστερον εἶναι καὶ μοχθηρότερον; Τοῦ γὰρ νόμου τὰ τέλη τῶν (82) ἁμαρτημάτων κωλύοντος, ἡμεῖς καὶ τὰς αἰτίας, ὡς πράξεις σχεδόν, ἐγκαλούμεθα. **B** Οὐ μοιχεύσεις (83), φησὶν ὁ νόμος· σὺ δὲ, οὐδὲ ἐπιθυμήσεις, ἐκ περιέργου θέας καὶ φιλοπόνου φλέγων τὸ πάθος (84). Οὐ φονεύσεις, ἐκεῖνος· σὺ δὲ, οὐδὲ ἀντιπλήξεις, ἀλλὰ καὶ σεαυτὸν ἐμπαρέξεις τῷ παύοντι. Ὅσον ταῦτα ἐκεῖνων (85) φιλοσοφώτερα! Οὐκ ἐπιτοκήσεις, ἐκεῖνος· σὺ δὲ (86), οὐδὲ ὁμῇ τὴν ἀρχὴν, οὐ μικρὸν, οὐ μεῖζον, ὡς τοῦ ὅρκου τὴν ἐπιτοκήν τιτοντος. Οὐ συνάψεις οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, ἐκεῖνος, καὶ ἀγρόν πρὸς ἀγρόν, καταδυναστεύων τοῦ πένητος· σὺ δὲ, ἀποθήσῃ καὶ τὰ δικαίως κτηθέντα προθύμως, καὶ γυμνωθήσῃ τοῖς πένησιν, ἵνα κούφως τὸν σταυρὸν αἴρῃς, καὶ πλουτήσῃς τὰ μὴ ὁρώμενα.

pauperum subsidium spoliaveris ¹⁰¹, ut leviter crucem **C** ἸΗ'. Ὅσφρος δὲ, τοῖς μὲν αἰσίοις, ἀνετος ἔστω καὶ ἄδετος· οὐδὲ γὰρ λόγον ἔχουσι, τὸν κρατοῦντα τῶν ἡδονῶν· οὕτω λέγω, ὅτι κακάεινα ὅρον οἶδε τῆς φύσεως κῆς κινήσεως· σοὶ καὶ ἀναστελλέσθω ζώνῃ καὶ σωφροσύνῃ (87) τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ χρεμετιστικὸν (ὡς ἡ θεία [88] φησὶ Γραφή, τὸ τοῦ πάθους αἰσχροὺν διασύρουσα), ἵνα καθαρῶς ἐσθῇς τὸ Πάσχα, νεκρώσας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν Ἰωάννου ζώνην μιμούμενος, τοῦ ἐρημικοῦ, καὶ προδρόμου, καὶ μεγάλου τῆς ἀληθείας κήρυκος. Οἶδα καὶ ζώνην ἄλλην, τὴν στρατιωτικὴν λέγω καὶ ἀνδρικήν, καθ' ἣν Εὐζωνοὶ Συρίας καὶ Μονόζωνοι τινες ὀνομάζονται· καθ' ἣν καὶ τῷ Ἰωδὲ χρηματίζων φησὶν ὁ Θεός· *Μὴ, ἀλλὰ ζῶσαι ὥσπερ ἄνθρωπος τὴν ὁσφύν σου*, καὶ ὅς ἀπόκρισιν ἀνδρικήν· ἦν καὶ ὁ θεὸς Δαβὶδ (89) περιεζῶσθαι **D** δύναται ἐκ Θεοῦ μεγαλαυχεῖ, καὶ τὸν Θεὸν (90) αὐτὸν

⁸⁵ Gen. xix, 24 sqq. ⁸⁶ Exod. xii, 8. ⁸⁷ Matth. xi, 30. ⁸⁸ Exod. xx, 14. ⁸⁹ Matth. v, 28. ⁹⁰ Exod. xx, 15. ⁹¹ Matth. v, 59. ⁹² Exod. xx, 7. ⁹³ Matth. v, 34. ⁹⁴ Isa. v, 8. ⁹⁵ Matth. xix, 21. ⁹⁶ Exod. xii, 11. ⁹⁷ Jer. v, 8. ⁹⁸ Coloss. iii, 5. ⁹⁹ Matth. iii, 4. ¹⁰⁰ IV Reg. v, 2. ¹⁰¹ Job xxxviii, 5.

(80) Πάση. Sic codd. In ed., πᾶσι.

(81) Ἀποσωθώμεν. Colb. b, ἀνασωθώμεν.

(82) Τῶν. Sic codd. In ed., τοῦ.

(83) Μοιχεύσεις. Savil., μοιχεύσεις.

(84) Τὸ πάθος. «Animi affectum», id est, «libidinem.»

(85) Ὅσον ταῦτα ἐκεῖνων. In nonnullis, ὅσον ταῦτα ἐκεῖνων, etc. «Quanto hæc exquisitoris et severioris disciplinæ.» Billius in prima ed.: «Quanto tandem hæc illis altiora ac difficiliora.»

(86) Σὺ δέ, etc. Bill.: «At tu, nec ullo modo ju-

rabis.»

(87) Ζώνῃ καὶ σωφροσύνῃ. Par., ζώνην καὶ σωφροσύνην.

(88) Ὡς ἡ θεία, etc. Alludit ad hæc verba Jerem. v, 8: «Unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat.»

(89) Ἦν καὶ ὁ θεὸς Δαβὶδ. Intelligit hæc Davidis verba, psal. xvii, 40: «Præcincti me virtute ad bellum.»

(90) Καὶ τὸν Θεόν, etc. Sic in psal. xxi, 1: «Indutus est Dominus fortitudinem, et præcinxit se.»

εἰσάγει ἐνδεδυμένον δύναμιν καὶ περιεζωσμένον, δη-
λαδὴ κατὰ τῶν ἀσεβῶν· εἰ μὴ τῷ φίλῳ, τὸ περιὸν
τῆς δυνάμεως, καὶ οἷον ἀνεσταλμένον, οὕτω παραδη-
λοῦσθαι, καθὼ καὶ φῶς ἀναβάλλεται, ὡς ἱμάτιον. Τὸ
γὰρ ἄσχετον αὐτοῦ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ φωτὸς τίς
ὑποστήσεται; Ζητῶ, τί κοινὸν ὁσφύϊ καὶ ἀληθείᾳ; τί
δαὶ τῷ ἁγίῳ Παύλῳ νοεῖται τὸ φάσκειν· Στῆτε οὖν
περιεζωσμένοι (91) τὴν ὁσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ;
Μήποτε ὡς τοῦ θεωρητικοῦ τὸ ἐπιθυμητικόν· περι-
σφίγγοντος, καὶ οὐκ ἐκώστος ἀλλαχθῶ φέρεσθαι; Οὐ
γὰρ ἐθέλει τὸ περὶ τι διακαίμενον ἐρωτικῶς, πρὸς τὰς
ἄλλας ἡδονὰς τὴν αὐτὴν ἔχειν δύναμιν.
aliorum ferri sinat? Nec enim fieri potest, ut qui

10. Τὰ δὲ ὑποδήματα, ὁ μὲν τῆς ἁγίας γῆς καὶ
θεοσιβούς ψαύειν μέλλων, ὑπολυσέσθω, καθὰ (92) καὶ
Μωϋσῆς ἐκεῖνος ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἵνα μὴδὲν νεκρὸν φέ-
ρῃ, μὴδὲ μέσον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὡς δὲ καὶ εἰ-
τις μαθητὴς ἐπὶ τὸ Εὐαγγέλιον πέμπεται, φιλοσόφως
καὶ ἀπερίττως (93)· ὃν δεῖ (94) πρὸς τῷ ἀγάλῃ, καὶ
ἀράδῳ, καὶ μονοχίτωνι, ἔτι καὶ γυμνοπο-
δεῖν (95), ἵνα φανῶσιν οἱ πόδες ὡραῖοι τῶν εὐαγγελι-
ζομένων εἰρήνην, καὶ ἄλλο πᾶν ἀγαθόν. Ὁ δὲ φεύγων
Αἴγυπτον τε καὶ τὰ Αἰγύπτια, ὑποδεδέσθω, τῆς τε
ἄλλης ἀσφαλείας ἕνεκα καὶ τῆς πρὸς τοὺς σκορπίους
καὶ τοὺς ὄφεις, οὓς καὶ πολλοὺς Αἰγύπτου τρέφει,
ὥστε μὴ βιάπτεσθαι παρὰ τῶν τηρούντων τὴν πτέρ-
ναν, οὓς πατεῖν ἐκελεύσθημεν. Περὶ δὲ τῆς βακτη-
ρίας οὕτως ἔχω, καὶ τοῦ περὶ ταύτην (96) αἰνίγμα-
τος. Τὴν μὲν ὑπερσειστικὴν οἶδα, τὴν δὲ ποιμαντικὴν
τε καὶ διδασκαλικὴν, καὶ τὰ λογικὰ πρόβατα ἐπιστρέ-
φουσιν. Ἀλλὰ σοὶ νῦν τὴν ὑπερβίβουσαν ὁ νόμος δια-
κελεύεται, μήπου τὸν λογισμὸν ὀκλάσῃς, αἷμα Θεοῦ,
καὶ πάθος ἀκούων, καὶ θάνατον, μήπου περιενεχθῇς
ἀθέως, ὡς Θεοῦ συνήγορος· ἀλλ' ἀνέπαισχύντως καὶ
ἀνεκδοιάστως, φάγες τὸ σῶμα, πῖε τὸ αἷμα, εἰ τῆς
ζωῆς ἐπιθυμητικῶς ἔχεις, μήτε τοῖς περὶ σαρ-
κὸς (97) ἀπιστῶν λόγοις, μήτε τοῖς περὶ τὸ πάθος
βλαπτέμοις. Ἐρηρσιζόμενος ἴστασο, πάγιος, βεβη-
κῶς, ἐν μηδενὶ σαλευόμενος ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων,
μηδὲ πειθανόητος λόγοις παρασύρμενος. Ἐπὶ τὸ
ὑψος σεαυτοῦ στήθι, ἐν ταῖς αὐλαῖς Ἱερουσα-
λὴμ στήσον τοῖς πόδας, ἐπὶ τῆς πέτρας (98) ἔρει-
σον, ἵνα μὴ σαλευθῇ σου τὰ κατὰ Θεὸν διαθή-
ματα.

K'. Τί φῆς; Οὕτω ταῦτα ἔδοξεν, Αἴγυπτον ἐξελ-
θεῖν, τὴν σιδηρὰν κάμινον, καταλιπεῖν σε τὴν ἐκεῖσε
πολυθεῖαν (99), καὶ ὑπὸ Μωϋσεῶς ἀγθῆναι, καὶ τῆς

A etiam viribus beneficio divino accinctum se esse
David gloriatur⁸⁸, ac Deum **860** quoque ipsum
potentia indutum atque accinctum inducit⁸⁹, nem-
pe adversus impios: nisi tamen malit quispiam po-
tentiae exuberantiam ac veluti restrictionem his
verbis significari: quo etiam sensu, lumine, sicut
vestimento⁹⁰, amictus dicitur. Insuperabilem enim
potentiae ipsius ac luminis vim quis sustinebit?
Quaero quid lumbis cum veritate commune sit, et
quae Pauli mens fuerit, cum diceret: *State igitur
succincti lumbos vestros in veritate*⁹¹? Num forte
quod speculatio concupiscentiam coerceat, nec
rei cuiuspiam amore flagrat, parem ad alias volu-

B XIX. Jam qui terram sanctam ac divinis vestigiis
impressam contacturus est, calceamenta solvat,
quemadmodum et Moyses ille in monte⁹², ut nihil
mortuum ferat, nec inter Deum atque homines in-
termedium. Consimili modo si quis discipulus ad
praedicandum Evangelium mittitur⁹³, frugalitati ac
simplicitati studeat: quippe quem, praeter id quod
nec aes, nec baculum, nec duplicem tunicam ha-
beat, etiam nudis pedibus iter facere oporteat, ut
pulchri pedes evangelizantium pacem⁹⁴, et quod-
libet aliud bonum, appareant. At vero qui Aegy-
ptum ac res Aegypti fugit, calceos sumat⁹⁵, ut tutus
sit, cum ab aliis rebus, tum a scorpiis et serpenti-
bus, quos permultos Aegyptus alit, ut ab iis, qui
calcaneum observant, et quos calcare jussi sumus⁹⁶,
minime vulneretur. Jam de baculo⁹⁷ atque ejus si-
gnificatione ita sentio. Nam cum alter fulciendi
vim habeat, alter pastoris et doctoris proprius sit,
atque oves ratione praeditas convertat, in viamque
reducatur: hic lex fulcientem baculum tibi prae-
scribit, necubi animo titubet, dum Dei sanguinem et
Passionem et mortem audis, ac dum Dei patronus
atque defensor videri cupis, impie corruas. Quin
potius, sine pudore ac dubitatione corpus ede, san-
guinem bibe, si modo vitae desiderio teneris, nec
sermonibus de carne fidem abrogans, nec ad eers,
qui de passione habentur, impingens. Innixus sta,
firmus et stabilis, atque ita comparatus, ut nulla
in re quatiaris ab adversariis, nec verborum lepore
atque illecebris abripiaris. In fastigio tuo sta, in
atriis Jerusalem pedes statue⁹⁸, in petra suffulci,
861 ut tui secundum Deum gressus non movean-
tur.

XX. Quid ais? Itane fixum ac decretum est, ut ex
Aegypto, hoc est, ex fornace ferrea⁹⁹, excedas, im-
piumque deorum multorum cultum illic vigentem

⁸⁸ Psal. LVII, 35. ⁸⁹ Psal. XCIII, 1. ⁹⁰ Psal. CIII, 2.
⁹¹ Isa. LI, 7. ⁹² Exod. XII, 11. ⁹³ Luc. X, 19. ⁹⁴ Exod. XII, 11. ⁹⁵ Psal. CXLI, 2. ⁹⁶ Deut. IV, 20.

(91) Περιεζωσμένοι. Tres Regg. et novem Colb.,
περιζωσάμενοι.

(92) Καθὰ. Or. 1, καθὼς.

(93) Καὶ ἀπερίττως. Deest in Jes.

(94) Δεῖ. In nonnullis, χρῆ.

(95) Γυμνοποδεῖν. Sic tres Regg., Coisl. 1, Or.
1, Par., etc. In Par. ed., γυμνοποδεῖ.

(96) Περὶ ταύτην. Coisl. 1 et Jes., περὶ ταύτης.

PATROL. GR. XXXVI.

⁹⁷ Ephes. VI, 14. ⁹⁸ Exod. III, 5. ⁹⁹ Luc. X, 5 sqq.

(97) Μήτε τοῖς περὶ σαρκός, etc. Bill. in prima
edit. «Nec doctrinae carnis fidem abrogans, nec
Passionis sermonibus offensus.»

(98) Ἐπὶ τῆς πέτρας. «In petra,» id est, «in
Christo,» juxta Apost. I Cor. X, 4, «Petra autem
erat Christus.»

(99) Πολυθεῖαν. Coisl. 1 et Or. 1 addunt, ἀθέων,
«id est, impiam, sacrilegam.»

relinquas, atque a Moyse, ipsiusque legibus ac militari imperio ducaris? Consilium quoddam tibi porrigo, nequaquam meum, imo admodum quoque meum, si rem spiritualiter expenderis. Vasa aurea et argentea Ægyptiis commodato pete⁶⁸: cum his te itineri committe: ex alienis facultatibus viaticum tibi para, imo ex tuis potius. Servitutis enim ac confectorum laterum merces tibi debetur. Callide tu quoque aliquid circa mercedis flagitationem comminiscere: pulchre fraudas. Esto sane, gravibus hic laboribus vexatus es, cum luto colluctans, id est, cum ærumnoso et impuro corpore, ac domos alienas et caducas extruens, quarum memoria cum sonitu perit. Quid? Gratiasne et absque pretio egredieris? Quid? An Ægyptiis et adversariis potestatibus ea relinques, quæ male adepti sunt, ac pejus consumunt? Nullum jus in ea habent; sacrilegio compilarunt, eripuerunt ei, qui dixit: *Meum est argentum, et meum est aurum*⁶⁹, *daboque ei, cui volueris*⁷⁰. Heri illa possidebant: sic enim permittebatur. Hodie ea tibi Dominus offert ac tradit, honeste et ad salutem usuro. Amicos nobis de mammona iniquitatis comparemus, ut, cum defecerimus, in iudicii tempore recipiamus⁷¹.

XXI. Si Rachel quædam es, aut Lia, hoc est, patriarchica et magna anima, patris quoque tui idola, quæcunque inveneris, surripi, non ut serves, sed ut deleas⁷². Si autem sapiens Israelitis, ad terram promissionis transfer; eoque nomine disruciatur persecutor, atque ex fraude sibi facta hoc intelligat, quod tyrannide ac servitute meliores frustra opprimebat. Hoc si feceris, atque ita ex Ægypto exciseris, ignis, mihi crede, ac nubis columna tibi die ac nocte iter præmonstrabit⁷³, desertum mitigabitur, mare tibi scindetur, Pharaon demergetur, panis pluet, petra scaturiet, Amalec opprimetur, non armis tantum, sed etiam hostilibus justorum manibus, precationem simul atque insuperabile crucis tropæum signantibus; fluminis cursus inhibebitur⁷⁴, sol sistetur, lunæ cursus reprimetur, muri, nullis etiam machinis admotis, corruent, crabrones præcurrunt, viam Israel munientes **862**, atque alienigenas arcentes; reliqua etiam omnia, quæ post hæc, et simul cum his, memorix prodita sunt, ne nimis longum sermonem producam, Dei beneficio tibi concedentur. Ac tale est festum, quod hodierno die agitas; tali epulo, tum natalitio, tum funebri, quantum in te est, accipias, ob eum, qui, tua causa, et natus, et passus est; tale tibi Paschatis mysterium. Hæc lex adumbravit; hæc Christus perfecit, ille, inquam, literæ abrogator, ille Spiritus initiator, qui, ut ex eo, quod passus est, ad patiendum nos erudit, ita ex eo, quod glorificatus est, hoc nobis affert, ut simul glorificemur.

⁶⁸ Exod. xi, 2. ⁶⁹ Agge. ii, 9. ⁷⁰ Daniel iv, 14. ⁷¹ Luc. xvi, 9. ⁷² Gen. xxxi, 19, ⁷³ Exod. xiii 12. ⁷⁴ Jos. iii, 15.

(1) *Ἐκεῖνον*. Or. 1, *ἐκεῖσε*.

(2) *Ἐμὸν ἐστὶ τὸ ἀργύριον*. Sic nonnulli codd. Deest *ἐστὶ* in edit.

(3) *Πολέμιας χειρὸς*. Coisl. 1, ἀπολέμοις πολέμιας, « imbellibus justorum pugnantium armis. »

(4) *Ἀνείργουσαι*. Comb., ἀπειργουσαι.

ἔκεινον (1) νομοθεσίας καὶ στρατηγίας; Εἰσηγούμεαι τι καὶ τῶν οὐκ ἐμῶν, μᾶλλον δὲ καὶ λίαν ἐμῶν, ἂν πνευματικῶς θεωρῆς. Χρῆσαι παρ' Αἰγυπτίων σκευὴ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ· μετὰ τούτων ὀδεύσον· ἐκ τῶν ἄλλοτριῶν ἐφοδιάσθητι, μᾶλλον δὲ τῶν σῶν· χρεωστέσθαι σοι μισθὸς τῆς δουλείας καὶ τῆς πλινθείας· σφίσιαι τι καὶ σὺ περὶ τὴν ἀπαίτησιν· καλῶς ἀποστέρησον. Ἔστω, τεταλαιπώρηχας ἐνταῦθα, τῷ πληρῷ μαχόμενος, τῷ μοχθηρῷ τούτῳ καὶ ρυπαρῷ σώματι, καὶ πόλεις οἰκοδομῶν ἄλλοτρίας καὶ σφαλεράς, ὧν ἀπολείπεται τὸ μνημόσυνον μετ' ἡχοῦ. Τί δαί; προῖκα ἐξέρχῃ καὶ ἀμισθί; Τί δαί; καταλείψεις Αἰγυπτίους καὶ ταῖς ἀντικειμέναις δυνάμεσιν, ἃ κακῶς ἐκτῆσαντο, καὶ χεῖρον δαπανήσουσιν; Οὐκ ἔστιν ἐκεῖνων· ἐσύλησαν, ἤρπασαν τοῦ εἰπόντος· Ἐμὸν ἐστὶ τὸ ἀργύριον (2), καὶ ἐμὸν ἐστὶ τὸ χρυσίον, καὶ δώσω αὐτὸ ᾧ βούλομαι. Χθὲς ἦν ἐκεῖνων· συνχωρεῖτο γάρ. Σήμερον σοὶ προσάγει καὶ δίδωσιν ὁ δεσπότης, καλῶς χρησομένη καὶ σωτηρίως. Κτησώμεθα ἡμῖν αὐτοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμμωνα τῆς ἀδικίας, ἢ ὅταν ἐκλείπωμεν, ἀντιλάβωμεν ἐν καιρῷ κρίσεως.

ΚΑ'. Εἰ μὲν τις εἴ Ῥαχὴλ, ἢ Λεία, ψυχῇ πατριαρχικῇ καὶ μεγάλῃ, καὶ τὰ εἰδωλα κλέψων, ἅπερ ἂν εὐρῆς, τοῦ σοῦ πατρὸς, οὐχ ἵνα φυλάξῃς, ἀλλ' ἵνα ἀφανίσῃς· εἰ δὲ Ἰσραηλῆτις σοφὸς, πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας μετένεγκε· καὶ περὶ τούτων ὁ διώκτης ἀλλήλατω, καὶ γνώτως κατασφισθεῖς, ὅτι μάτην ἐτυράννει καὶ κατεδουλεύτο τοὺς κρείττους. Ἄν οὕτω ποιῇς, καὶ οὕτως ἐξέλθῃς Αἰγυπτου, εὖ οἶδα, στύλῳ πυρὸς καὶ νεφέλῃς ὁδηγηθήσῃ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐρημος ἡμερωθήσεται, θάλασσά σοι τμηθήσεται, Φαραὼ βαπτισθήσεται, ἄρτος ὀμβρήσει, πέτρα πηγᾶσει, Ἀμαλὴ καταπολεμηθήσεται· οὐχ ὅπλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ πολεμίας χειρὸς (3) δικαίων, εὐχὴν ὁμοῦ τυπούσας, καὶ σταυροῦ τρόπαιον τὸ ἀήτητον· ποταμὸς ἀνακοπήσεται, ἥλιος στήσεται, σελήνη σχεθήσεται, τείχη κατενεχθήσεται, καὶ δίχα μηχανημάτων, σφηκία προδραμούνται, ὁδοποιούσαι τῷ Ἰσραὴλ, καὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἀνείργουσαι (4)· τὰλλα τε ὅσα ἐπὶ τούτοις καὶ σὺν τούτοις ἰστόρηται, ἵνα μὴ μακρὸν ἀποτείνω λόγον, παρὰ Θεοῦ σοὶ δοθήσεται. Τοιαύτην ἑορτὴν ἑορτάζεις σήμερον· τοιοῦτον ἐστι (5) τὸ ἐπὶ σοὶ τοῦ γεννηθέντος γενέθλιον, καὶ τοῦ παθόντος (6) ἐπιτάφιον· τοιοῦτόν σοι τὸ τοῦ Πάσχα μυστήριον. Ταῦτα ὁ νόμος ὑπέγραψε· ταῦτα Χριστὸς ἐτελείωσεν, ὁ τοῦ γράμματος (7) καταλυτῆς, ὁ τελειωτῆς τοῦ Πνεύματος, ὃς οἷς ἔπαθε, τὸ πάσχειν διδάσκων, οἷς ἔδοξασθαι, τὸ συνδοξασθῆναι χαρίζεται. Erudit, ita ex eo, quod glorificatus est, hoc nobis affert, ut simul glorificemur.

⁷² Gen. xxxi, 19, ⁷³ Exod. xiii 12. ⁷⁴ Jos. iii, 15.

(5) *Τοιοῦτον ἐστὶ τὸ ἐπιτάφιον*. Legendum videtur, τοιοῦτον ἐστὶ τὸ ἐπιτάφιον· « Talibus epulis natalitia et funus illius, qui pro te natus et passus est, celebra. »

(6) *Παθόντος*. In quibusdam, θανόντος, « mortuus est. »

(7) *Γράμματος*. Bill. « legis. »

ΚΒ. "Εστι τοίνυν (8) ἐξετάσαι πρᾶγμα καὶ δόγμα, A
τοῖς μὲν πολλοῖς παρορῶμενον, ἐμοὶ δὲ, καὶ λίαν
ἐξεταζόμενον. Τίνι γὰρ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν αἷμα, καὶ
περὶ τίνος ἐχέθη, τὸ μέγα καὶ περιδόχον τοῦ Θεοῦ,
καὶ ἀρχιερέως, καὶ θύματος; Κατειγόμεθα (9) μὲν
γὰρ ὑπὸ τοῦ πονηροῦ, πεπραμένοι ὑπὸ τὴν ἀμαρ-
τίαν, καὶ ἀντιλαβόντες τῆς κακίας τὴν ἡδονήν. Εἰ δὲ
τὸ λύτρον οὐκ ἄλλου τινός, ἢ τοῦ κατέχοντος γίνε-
ται, ζητῶ τίνι τοῦτο εἰσηνέχθη, καὶ δι' ἣν τινα τὴν
αἰτίαν; Εἰ μὲν τῷ πονηρῷ, φεῦ τῆς ὕβρεως· εἰ μὴ
παρὰ τοῦ Θεοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν λύ-
τρον ὁ ληστής λαμβάνει, καὶ μισθὸν οὕτως ὑπερ-
φυῇ (10) τῆς ἑαυτοῦ τυραννίδος, δι' ὃν καὶ ἡμῶν
φειδίσθαι δίκαιον ἦν· εἰ δὲ τῷ Πατρὶ, πρῶτον μὲν
πῶς; Οὐχ ὅτι ἐκεῖνον γὰρ ἐκρατούμεθα. Δεύτερον
δὲ, τίς ὁ λόγος, Μονογονοῦς αἷμα τέρπειν Πατέρα, B
ὃς οὐδὲ τὸν Ἰσαὰκ ἐδέξατο παρὰ τοῦ πατρὸς προσ-
φερόμενον, ἀλλ' ἀντηλλάξατο τὴν θυσίαν, κρινὸν ἀντι-
δοῦς τοῦ λογικοῦ θύματος; Ἡ δὲ ὁλον, ὅτι λαμβάνει
μὲν ὁ Πατὴρ, οὐκ αἰτήσας (11), οὐδὲ δεηθείς, ἀλλὰ
διὰ τὴν οἰκονομίαν, καὶ τὸ χρῆμα (12) ἀγιασθῆναι
τῷ ἀνθρωπίνῳ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον· Ἰν' αὐτὸς
ἡμᾶς ἐξέλῃται, τοῦ τυράννου βίᾳ κρατήσας, καὶ πρὸς
ἑαυτὸν (13) ἐπαναγάγῃ διὰ τοῦ Υἱοῦ μεσιτεύσαν-
τος, ᾧ τὰ πάντα παραχωρῶν φαίνεται. Τὰ μὲν δὴ
Χριστοῦ τοιαῦτα, καὶ τὰ πλείυσι σιγῇ σεβέσθω. Ὁ
δὲ χαλκοῦς ὄφρις κρεμάται (14) μὲν κατὰ τὸν δα-
κνόντων ὄφρα, οὐχ ὡς τύπος (15) δὲ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν
παθόντος, ἀλλ' ὡς ἀντίτυπος· καὶ σώζει τοὺς εἰς
αὐτὸν ὀρώντας, οὐχ ὅτι ζῇ πιστευόμενος, ἀλλ' ὅτι
ενεκράτῃ, καὶ συννεκροῖ τὰς ὅτι αὐτὸν (16) δυνά-
μεις, καταλυθεὶς, ὥσπερ ἦν ἀξίος. Καὶ τίς ὁ πρέ-
πων αὐτῷ παρ' ἡμῶν ἐπιτάφιος; Ποῦ σου, θά-
νατε, τὸ κέντρον; Ποῦ σου, ᾧδῃ, τὸ νίκος; Τῷ
σταυρῷ βέβληται, τῷ ζωοποιῷ τεθανάτωσαι. Ἄ-
πνους (17), νεκρὸς, ἀκίνητος, ἀνενέργητος, καὶ, εἰ
τὸ (18) σῆμα σώξεις ὄφρα, ἐν ὕψει στηλιτευμέ-
νος (19).

**Crux te prostravit, vitæ auctor tibi necem attulit.
licet figuram serves, in sublimi loco ignominiose**

ΚΓ'. Μεταληψόμεθα (20) δὲ τοῦ Πάσχα, νῦν μὲν

⁷⁵ Num. xxi, 8. ⁷⁶ Ose. xiii, 14; 1 Cor. xv, 55.

(8) "Ἔστι τοίνυν. Οἱ. 1, "Ἔστι λοιπόν, « Cæle- D
rum. »

(9) *Κατειχόμεθα*. Comb., ἐκρατούμεθα.

(10) Ὑπερφυῆ. Reg. ph, ὕπερφυᾶ.

(11) *ὅχι αἰτήσας*, etc. Or. 1 addit, δέ. Observat scholasticas, duplex esse redimendi genus; alterum, « quo pretium ei, a quo qui captus tenetur, solvitur, et pecunia ab eo redimitur; » alterum, « quo quis pro reo pati sustinet in ipsius unius commodum. » Sic Christus pro nobis cruciatus pertulit, ac sic ejus passione nihil diabolo datum. Præterea sanguis Christi Patri oblati est, « non quod unigeniti Filii crucore effuso delectaretur, » ut his verbis declarat idem scholasticas: Ὅτι τῷ Πατρὶ αἷμα τοῦ Μονογενοῦς προσφέρσθαι ὁποτιθέμεθα. Sed in dicta, Filium sua sponte hominibus reatum in se transtulisse ac mortem subisse, ut hominem redimeret, ac cum Deo in gratiam restitueret, illatamque divine majestati injuriam sarciret.

(12) Τὸ χρῆναι. Reg. ph et Or. 1. τῷ χρῆναι.

XXII. Enimvero alienum non fuerit, reræ ac doctrinam inquirere, a multis quidem neglectam, meo autem iudicio, studiose perquirendam. Ecce enim ille pro nobis sanguis, et quam ob causam fusus est, ille, inquam, magnus et nobilis Dei, tum pontificis, tum victimæ sanguis? Nos enim a diabolo detinebamur, utpote qui venundati essemus sub peccato, ac vitium cum voluptate commutassemus. Quod si redemptionis pretium non alii ulli, quam ei, qui captivos tenet, persolvitur, quæro qui tandem oblatum est, et quam ob causam? Si pravo illi, o gravem contumeliæ! si non a Deo solum, sed Deum quoque ipsum pro redemptionis pretio latro accipit, adeoque insigne et excellens tyrannidis suæ præmium, ejus causa nobis quoque parci æquum erat: si autem Patri, primum quomodo id factum est? Nec enim ab ipso tenebamur. Deinde, quæ ratio afferri potest, ut Unigeniti sanguine Pater oblectetur, qui ne Isaac quidem a patre oblatum accepit, sed ariete, in rationalis victimæ locum substituto, sacrificium permutavit? Perspicuum utique est, Patrem quidem accepisse, non tamen quod petierit, aut eo opus habuerit, verum certa concilii ratione et dispensatione, et quia, per humanitatem a Deo assumptam, homini sanctitatem afferri oportebat; ut, tyranno per vim superato, nos liberaret, atque ad se per mediatorem Filium reduceret, hoc, ad Patris honorem, cui in omnibus rebus cedere perspicitur, dispensantem. **863** Ac de Christo hæc nobis dicta sint, aliaque multo plura silentii honore afficiantur. At vero, serpens æneus adversus serpentem morsus suspenditur ⁷⁸, non tamen ut Christi pro nobis passi typus, verum ut antitypus: atque iis qui ipsum intuentur, salutem affert, dum non vita frui, sed mortuus esse, ac subditas sibi potestates secum interimere creditur, oppressus nimirum et extinctus, sicut merebatur. Et quod tandem illi congruens sacrificium canemus? *Ubi est, mors, stimulus tuus? Ubi tua, inferne, victoria?* ⁷⁹

Exanimis es, mortuus, immobilis, iners, serpentis
pendes.

XXIII. Jam vero Paschatis participes erimus.

(13) 'Εαυτόν. Sic plures Regg. et Colb., Coisl. 1, etc. In ed., αὐτόν.

(14) *Κρεμᾶται*. Reg. *bm*, aliique nonnulli, *κρεμνᾶται*.

(15) *Ὁὐ ὡς τύπος*, etc. «Gregorius, inquit Nicetas, serpentem aneum Christi typum haudquam esse censet (neque fas est ac pium perversum spiritum Christi typum vocari); verum antitypum, id est, contrariam figuram. Etenim serpens a principio homini exitium attulit, Christus autem postea salutem.»

(16) 'Υπ' αὐτόν. Sic Regg. bm, ph, Or. 1, Comb., etc. In ed., ὑπ' αὐτῶ.

(17) ἄπλους. Plures codd. addunt, εἰ.

(18) *Tó. Reg. hm, τι.*

(19) Στηλιτενόμερος. Bill. «decoris et ignom.
niae notis inustus.»

(20) *Μεταληψόμεθα*. Reg. ρη, μεταληψόμεθα,
'paricipes simus.'

nunc quidem adhuc typice, tametsi apertius quam in veteri lege (legale siquidem Pascha; nec enim dicere verebor, figura erat figuræ obscurior); ali- quanto post autem perfectius et purius, tum vide- necet cum Verbum novum illud nobiscum in regno Patris bibet ⁷⁷, patefaciens ac docens, quæ nunc minus plene demonstravit. Novum enim illud sem- per est, quod nunc intelligitur. Quenam autem illa sit portio atque perceptio, dicere nostrum est, illius docere, discipulisque suis hanc doctrinam imper- tiri. Doctrina enim, ejus quoque, qui alit, cibis est. Age vero, nos quoque legis participes effici- mur, verum evangelice non literaliter perfecte non imperfecte, sempiternæ non temporarie. Caput nobis efficiamus, non terrenam Jerusalem, sed cœ- lestem metropolim; non eam, inquam, quæ nunc ab exercitiibus calcatur, sed quæ ab angelis laude et predicatione effertur. Mactemus, non vitulos no- vellos, nec agnoscimus cornua producentes et ungulas ⁷⁸, quæ magna ex parte mortua sunt, ac sensu carent: verum Deo in superno altari cum cœlestibus choris sacrificium laudis immolemus ⁷⁹. Penetrenus pri- mum velamen, ad secundum accedamus, in Sancta sanctorum prospiciamus. Atque, ut majus aliquid dicam, immolemus nos Deo: imo, singulis diebus nosmetipsos motusque omnes immolemus. Omnia pro Verbo excipiamus, per passiones Passionem imitemur, per sanguinem sanguinem honoremus, crucem alacres ascendamus. Dulces sunt **864** clavi, tametsi valde acerbi. Præstat cum Christo, et pro Christo pati, quam cum aliis in deliciis ver- sari.

XXIV. Si Simon Cyrenæus sis, crucem tolle ⁸⁰, ac sequere. Si, ut latro ⁸¹, cruci simul affixus fueris, ut vir probus, Deum agnoscat: si ille quoque propter te tuumque peccatum cum iniquis reputatus sis ⁸², tu propter illum justus fias. Adora tuam causam sus- pensum; et pendens ipse, lucri aliquid ex ipsa quo- que improbitate collige: morte salutem eme: cum Jesu paradisum ingredi, ut intelligas, qui- bus bonis excideras. Pulchritudines illas contem- plare: murmuratorem cum sua blasphemia foris mori sine. Si Joseph Arimathæus sis ⁸³, ab eo, qui cruci affixit, corpus pete: tuum fiat mundi piacul- um. Si Nicodemus sis, nocturnus ille Dei cultor, D funebribus unguentis ipsum unge ⁸⁴. Si Maria quæ- dam sis, si alia Maria, si Salome, si Joanna, dilu- culo lacrymas profunde. Fac, ut prima sublatum apud ⁸⁵, angelos etiam fortasse, atque adeo Je- sum ipsum, videas. Nonnihil loquere; vocem au-

A τυπικῶς ἐστὶ, καὶ εἰ τοῦ παλαιοῦ γυμνότερον (τὸ γὰρ νομικὸν Πάσχα, τοῖς μὲν καὶ λέγω, τύπου τύπος ἦν ἀμυδρότερος).· μικρὸν δὲ ὑστερον, τελειότερον καὶ καθαρώτερον, ἥνικα ἂν αὐτὸ πίνῃ καὶ νὺν ἡμῶν ὁ Λόγος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς, ἀποκα- λύπτων καὶ διδάσκων, ἃ νῦν μετρίως παρέδειξε. Καὶ νὺν γὰρ ἐστὶν αὐτὸ τὸ νῦν γνωριζόμενον. Τίς δὲ ἡ πόσις καὶ ἡ ἀπόλαυσις, ἡμῶν μὲν τὸ μαθεῖν, ἐκεί- νου δὲ τὸ διδάσκειν, καὶ κοινωνεῖν τοῖς αὐτοῦ μαθη- ταῖς τὸν λόγον. Τροφή γὰρ ἐστὶν ἡ διδασκαλία, καὶ τοῦ τρέφοντος. Ἀλλὰ δεῦρο, καὶ ἡμεῖς τοῦ νόμου μεταλά- βωμεν εὐαγγελικῶς, ἀλλὰ μὴ γραπτῶς· τελειῶς, ἀλλὰ μὴ ἀτελῶς· ἀιδίως, ἀλλὰ μὴ προσωκαίρως. Ποιησώ- μεθα κεφαλὴν, μὴ τὴν κάτω Ἱερουσαλὴμ, ἀλλὰ τὴν ἄνω μητρόπολιν· μὴ τὴν ὑπὸ στρατοπέδων νῦν πα- τομένην, ἀλλὰ τὴν ὑπ' ἀγγέλων δοξαζομένην. Θύ- σωμεν, μὴ μόσχους νέους, μηδὲ ἀμνοὺς κέρατα ἐκ- φέροντας καὶ ὀπλάς, παρ' οἷς πολλὸν τὸ νεκρὸν καὶ ἀναίσθητον· ἀλλὰ θύσωμεν τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέ- σεως, ἐπὶ τῷ ἄνω θυσιαστήριον, μετὰ τῆς ἄνω χο- ροστασίας. Διάσωμεν τὸ πρῶτον καταπέτασμα, τῷ δευτέρῳ προσέλθωμεν, εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων πα- ρακλύψωμεν. Εἴπω τὸ μέζον, ἡμεῖς αὐτοὺς θύσωμεν τῷ Θεῷ· μᾶλλον δὲ, θύομεν καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ πᾶσαν κίνησιν. Πάντα ὑπὲρ τοῦ Λόγου δεχώμε- θα, πάθει τὸ πάθος μιμώμεθα, αἵματι τὸ αἷμα σε- μνύνωμεν, ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀνίσταμεν πρόθυμοι. Γλυ- κεῖς οἱ ἥλοι, καὶ εἰ λίαν ὀδυνηροί. Τὸ γὰρ (21) μετὰ Χριστοῦ πάσχειν, καὶ ὑπὲρ Χριστοῦ, τοῦ μετ' ἄλλων C τρυφᾶν αἰρετώτερον

ΚΔ'. Ἄν Σίμων ἦς Κυρηναῖος, τὸν σταυρὸν ἄρον, καὶ ἀκολουθήσων. Ἄν συσταυρωθῇ· ὡς ληστής (22), ὡς εὐγνώμων τὸν Θεὸν γινώσκων· εἰ κακείνος μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη διὰ σὲ καὶ τὴν σὴν ἁμαρτίαν, σὺ γενοῦ δι' ἐκεῖνον ἔννομος. Προσκύνησον τὸν διὰ σὲ κρεμασθέντα (23), καὶ κρεμάμενος· κέρδανόν τι καὶ παρὰ τῆς κακίας· ὦνησαι τῷ θανάτῳ τὴν σωτη- ρίαν· εἰς τὸν παράδεισον εἰσελθε μετὰ Ἰησοῦ, ὥστε μαθεῖν ὡν ἐκτέπταικας. Τὰ ἐκεῖ κάλλη θεώρησον· τὸν γογγυστὴν ἄφες ἀποθανεῖν ἔξω, μετὰ τῆς βλα- σφημίας. Κἂν Ἰωσήφ ἦς ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας (24), αἴ- τησαι τὸ σῶμα παρὰ τοῦ σταυροῦντος· σὸν γενέσθω τὸ τοῦ κόσμου καθάρσιον. Κἂν Νικόδημος ἦς, ὁ νυ- κτερινὸς θεοσεβής, μύροις αὐτὸν ἐνταφιάσων. Κἂν Μαρία τις ἦς, κἂν ἡ ἄλλη (25) Μαρία, κἂν Σαλώμη, κἂν Ἰωάννα, δάκρυσον ὀρθρία (26). Ἴδε πρώτη τὸν λίθον ἠρμένον, τυχόν δὲ καὶ τοὺς ἀγγέλους, καὶ Ἰη- σοῦν αὐτόν. Φθέγγεαι τι· φωνῇς ἀκουσον. Ἄν ἀκού-

⁷⁷ Matth. xxvi, 29. ⁷⁸ Psal. lxxviii, 32. ⁷⁹ Psal. xlii, 14. ⁸⁰ Luc. xxiii, 26. ⁸¹ ibid. 40 seqq. ⁸² Isa. liii, 12. ⁸³ Luc. xxiii, 50. ⁸⁴ Joan. xix, 39. ⁸⁵ Marc. xvi, 1.

(21) Γὰρ. Deest in Regg. ph, Or. 1, aliisque non- nullis.

(22) Ὡς ληστής. Reg. ph, ὡς ὁ ληστής.

(23) Κρεμασθέντα. In nonnullis, σταυρωθέντα, ἢ cruci affixum.

(24) Ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας. Plures Coll., Or. 1, Comb., etc., ὁ Ἀριμαθαῖος.

(25) Κἂν ἡ ἄλλη. Sic quinque Regg., duodecim Coll., etc. Deest ἡ in ed.

(26) Δάκρυσον ὀρθρία. Coisl. 1 et Comb., ἐά- κρυσον, ἀκολούθησον πρὸς τάφον, ἀπάντησον ὀρ- θρία, ἢ plora, ad sepulcrum sequere, occurras dilu- culo.

ση. *Μή μου ἄπτον, πόρρω στήθι, σεβάσθητι τὸν Λόγον, ἀλλὰ μὴ λυπηθῆς. Οἶδε γὰρ οἱς ὁφθῇ πρῶτον. Ἐγκαίνισον τὴν ἀνάστασιν· τῇ Εὐχῇ βοήθησον, τῇ πρώτῃ (27) πεσοῦση, τῇ πρώτῃ Χριστὸν ἀσπάζεσθαι, καὶ γνωρίσαι τοῖς μαθηταῖς. Γενοῦ Πέτρος, ἡ (28) Ἰωάννης· ἐπὶ τὸν τάφον ἐπαίχθητι, ἀντιτρέχων, συντρέχων, τὴν καλὴν ἀμιλλαν ἀμιλλώμενος (29). Κἂν προληφθῇ τῷ τάχει, τῇ σπουδῇ νίκησον, μὴ παρακούσῃς εἰς τὸ μνημεῖον, ἀλλ' ἔνδον γενόμενος. Κἂν ὡς Θωμᾶς ἀπολειφθῇ, τῶν μαθητῶν συνηγμένων, οἱς Χριστὸς ἐμφανίζεται, ὅταν ἴδῃς, μὴ ἀπιστήσῃς· κἂν ἀπιστήσῃς, τοῖς λέγουσι πιστεύουσιν· εἰ δὲ μὴδὲ τούτοις, τοῖς τύποις τῶν ἡλίων πιστώθητι. Ἄν εἰς ἔδου κατή, συγκατέλθῃ. Γινώθι καὶ τὰ ἐκείσε τοῦ Χριστοῦ (30) μυστήρια, τίς ἡ οἰκονομία τῆς διπλῆς καταβάσεως, τίς ὁ λόγος· ἀπλῶς σώζει πάντας ἐπιφανείς, ἡ κἀκεῖ τοὺς πιστεύοντας (31).*

νι, quod duplicis descensus consilium, quæ ratio suo salvos fecerit, an illic quoque duntaxat, qui

KE'. Κἂν εἰς οὐρανοὺς ἀνῆλ, συνάναλθε· γενοῦ μετὰ τῶν παραπεμπόντων ἀγγέλων, ἡ τῶν δεχομένων. Ἀρθῆναι ταῖς πύλαις διακέλευσαι, ὑψηλότεραις γενέσθαι, ἢ ἐκ τοῦ (32) παθεῖν ὑψηλότερον δέξωνται. Ἀπόκριναι τοῖς ἀποροῦσι διὰ τὸ σῶμα, καὶ τὰ τοῦ Πάθους σύμβολα, οἱς μὴ κατελθόν (33) συνανέρχεται, καὶ διὰ τοῦτο πυνθανομένοις· *Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; ὅτι Κύριος κραταῖος καὶ δυνατὸς ἐν πᾶσι ταῖς αἰετὶς πεποίηκε, καὶ ποιεῖ, καὶ τῷ νῦν πολέμῳ καὶ τροπαίῳ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος; καὶ ὅς τῷ διπλῷ τῆς ἐρωτήσεως διπλὴν τὴν ἀπόκρισιν. Κἂν θαυμάζωσι, λέγοντες (34), κατὰ τὴν Ἡσαίου δραματουργίαν (35)· Τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος ἐξ Ἐδὼμ, καὶ τῶν γηγένων; ἡ, Πῶς ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια τοῦ ἀνάλμου καὶ ἀσωμάτου, ὡς λευκοῦ, καὶ πλήρη λευκὸν πατήσαντος; προβαλοῦ τὸ ὥραϊον τῆς στολῆς τοῦ πεπονηθέντος σώματος, τῷ Πάθει καλλωπισθέντος, καὶ τῇ Θεότητι λαμπρυνθέντος, ἧς οὐδὲν ἐρασμιώτερον, οὐδὲ ὥραιότερον.*

KZ'. Πρὸς ταῦτα τί φασιν ἡμῖν οἱ συκοφανταί (36), οἱ μικροὶ τῆς Θεότητος λογισταί, οἱ κατήγοροι τῶν ἐπαινουμένων, οἱ σκοτεινοὶ περὶ τὸ φῶς, οἱ περὶ τὴν σοφίαν ἀπαίδευτοι, ὑπὲρ ὧν Χριστὸς ὡρεᾶν ἀπέθανε, τὰ ἀχάριστα κτίσματα, τὰ τοῦ πονηροῦ πλάσματα; Τοῦτο ἐγκαλεῖς Θεῷ τὴν εὐεργεσίαν; διὰ τοῦτο μικρὸς, ὅτι διὰ σὲ ταπεινός; ὅτι ἐπὶ τὸ πλανώμενον ἦλθεν ὁ Ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων, ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνούς, ἐφ' ὧν

²⁸ Joan. xi, 17. ²⁷ ibid. 2. ²⁸ ibid. 24 sqq.

²⁹ Joan. x, 11.

(27) *Τῇ πρώτῃ*. Sic codd. Deest τῇ in ed.

(28) *Πέτρος, ἡ*. In nonnullis, Πέτρος, καί.

(29) *Ἀμιλλώμενος*. Or. 1, ἀμιλλώμενος.

(30) *Χριστοῦ*. Reg. b, duo Colb. et Or. 1, Θεοῦ, Dei.

(31) *Πιστεύοντας*. In quibusdam, πιστεύσαντας.

(32) *Ἦν ἐκ τοῦ*. Colisl. 1, ἵνα τὸν ἐκ τοῦ.

(33) *Κατελθόν*. Colisl. 1, συγκατελθόν.

(34) *Θαυμάζωσι λέγοντες*. Savil., θαυμάζοντες λέγουσι.

A sculta. Si audieris: *Non me tangere* **, procul sta, Verbum venerare, non autem mtere. Novit enim a quibus primum conspiciendus sit. Resurrectionis encænium celebra; Evæ succurre, quæ primum lapsa, prior quoque Christum salutavit, a discipulis indicavit. Petrum vel Joannem imitare, ad sepulcrum propera, simul ac certatim currens **, atque honesta emulatione contendens. Quod si celeritate antevertaris, studio vince, non inclinato corpore in monumentum introspiciens, sed in ipsum ingrediens. Quod si, Thomæ instar, a cœtu discipulorum, quibus apparuit Christus, abseris, posteaquam videris **, ne rei fidem abroges. Quod si id tibi fidem non facit, narrantibus saltem crede. Si ne his quidem, at certe clavorum impressionibus fidem habe. Si in infernum descendat, simul descende. Ea quod B que mysteria cognosce, quæ Christus illic designaverit: utrum omnes sine ulla exceptione adventu crediderunt.

865 XXV. Si in cœlos ascendat, simul ascende: comitantibus vel excipientibus angelis te adjuuge. Portis, ut attollantur ** ac sublimiores fiant, impersa, quo a passione sublimiorem capiant. Illis, qui propter corpus et Passionis signa, quæ in descensu non allata, secum ascendens tulit, mente dubia et ancipiti sunt, atque ideo percunctantur: *Quis est iste Rex gloriæ?* responde: *Dominus fortis et potens* **, tum in iis omnibus, quæ semper fecit, et facit, tum in præsentī bello ac tropæo, pro humana natura erecto; ac duplici interrogationi respondendum duplex repende. Quod si, secundum dramaticam illam apud Isaïam personarum loquentium inductionem, admiratione defixi, dixerint: *Quis est iste, qui de Edom, rebusque terrenis venit* **? aut, Quomodo rubra sunt ejus, qui sanguinis ac corporis expers est, vestimenta, non secus ac visitatoris, qui torcular plenum calcaverit? stolæ corporis passi pulchritudinem ex adverso profer, quod per Passionem exornatum est, ac per Deitatem, qua nec amabilius quidquam, nec pulchrius, exsplenduit.

XXVI. Quid ad hæc nobis sycophantæ dicunt, acerbi, inquam, isti Divinitatis expensores, rerum honestarum et laudabilium reprehensores, circa lucem tenebrosi, circa sapientiam imperiti, pro quibus Christus gratis mortuus est, ingrata creaturæ, pravi illius segmenta? Siccine Deo beneficium crimini vertis? Eone parvus est, quia propter te humilis, quia ad ovem errantem bonus ille Pastor venit, animam suam pro ovibus ponens **, ad monte,

²⁸ Psal. xxiii, 7, 9. ²⁹ ibid. 8. ³⁰ Isa. lxxiii, 1 sqq.

(35) *Δραματουργίαν*. Gregorius hic non intelligit falsam compositionem, quales sunt actus fabulosi quibus dramatica poemata conficiuntur: sed genus scribendi ita institutum, ut personas loquentes habent, quemadmodum in Isaïæ verbis habentur.

(36) *Πρὸς ταῦτα τί φασιν ἡμῖν οἱ συκοφανταί*, etc. Hæc et sequentia usque ad finem fere numeri 29, verbo ad verbum mutuamur ex Or. xxxviii, num. 11 et 15.

et colles, in quibus sacrificabas⁹⁵, et errantem invenit, et inventam, iisdem humeris, quibus et crucis lignum, sustulit, et acceptam, ad supernam vitam reduxit, eoque subvectam eodem numero atque ordine collocavit, quo eas, quæ minime aberraverunt? Quia lucernam, hoc est, carnem suam, accendit; et domum everrit⁹⁶, mundum scilicet a peccato repurgans, et drachmam, regiam videlicet imaginem fœdis affectibus obrutam, conquisivit, atque amicas sibi virtutes ob repertam drachmam convocat, lætitiæque participes facit, quas incarnationis quoque conscias effecerat? Quia lucernam præviam lux illa clarissima sequitur, et vocem Verbum, et pronubum sponsus, Domino populum eximium comparantem, atque ad Spiritum per aquam præpurgantem? Hæcine **866** Deo objicis? et idcirco inferiorem eum esse censes, quia linteo præcingitur, ac discipulorum pedes abluit⁹⁷, optimamque exaltationis viam ostendit, nimirum humilitatem? Quia propter inclinatum in terram animum se defecit, ut peccati mole deorsum vergentem secum attollat? Quonam autem pacto illud quoque non reprehendis, quod cum publicanis, et apud publicanos comedit, et publicanos discipulos efficit, ut ipse quoque aliquid lucretur? Quid tandem? Peccatorum salutem. Nisi quis forte eo nomine medicum accuset, quod ad corporis morbos se demittat, fetoremque perferat, ut sanitatem ægrotis largiatur: atque eum etiam, qui humanitate ac misericordia permotus, in foveam seipsum inclinat, ut prolapsum jumentum, quemadmodum lege sancitum est⁹⁸, servet.

XXVII. Missus quidem est, verum ut homo; nam **C** duplex in eo natura erat; siquidem, juxta naturæ legem, et fatigatus est, et fame ac siti laboravit, et angore affectus est, et lacrymas fudit. Quod si etiam ut Deus, quid propterea? Missionem⁹⁹, Patris beneplacitum interpretare, ad quem sua quoque refert, tum ut principium temporis expers honoret, tum ne Deo adversari videatur. Nam aliqui, ut traditus fuisse dicitur, ita seipsum tradidisse scribitur¹⁰⁰: atque ut a Patre ad vitam revocatus, et susceptus fuisse, ita seipsum quoque a morte excitasse¹⁰¹, rursusque in cœlum ascendisse, prædicatur. Illa beneplaciti: hæc potestatis. At tu ea quidem, quæ minuunt, atque extenuant, profers; quæ autem efferunt, præteris: atque id quidem expendis, quod passus sit; quod autem sponte, non

A ἐθυσίαζες, καὶ πλανώμενον εὗρε, καὶ εὐρὼν ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνέλαθεν, ἐφ' ὧν καὶ τὸ ξύλον, καὶ λαβὼν ἐπανήγαγεν ἐπὶ τὴν ἄνω ζωὴν, καὶ ἀναγαγὼν τοὺς μένουσι συνηριθμήσεν; ὅτι λύχνον ἤψε, τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, καὶ τὴν οἰκίαν ἐσάρωσε, τῆς ἁμαρτίας τὸν κόσμον ἀποκαθαίρων, καὶ τὴν δραχμὴν ἐξήτησε, τὴν βασιλικὴν εἰκόνα συγκεχωσμένην τοῖς πάθεσι, καὶ συγκαλεῖ τὰς φίλας αὐτῷ δυνάμεις ἐπὶ τῇ τῆς δραχμῆς εὐρίσει, καὶ κοινωνοὺς ποιεῖται τῆς εὐφροσύνης, ἃς καὶ τῆς οἰκονομίας μυστίδας πεποιήτο; ὅτι τῷ προδρόμῳ λύχνῳ (57) τὸ φῶς ἀκολουθεῖ τὸ ὑπερλαμπρον, καὶ τῇ φωνῇ ὁ Λόγος, καὶ τῷ νυμφαγωγῷ ὁ νυμφίος, κατασκευάζοντι Κυρίῳ λαὸν περιούσιον, καὶ προκαθαίροντι ἐπὶ τοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ ὕδατος; Ταῦτα ἐγκαλεῖς τῷ Θεῷ (58); διὰ (59) ταῦτα ὑπολαμβάνεις χεῖρον, ὅτι λεντίῳ διαζώννυται, καὶ νίπτει τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ δείκνυσιν ἀρίστην ὁδὸν ὑψώσεως, τὴν ταπεινώσιν; ὅτι διὰ τὴν συγκύπτουσαν (40) γαμὰ ψυχὴν ταπεινοῦται, ἵνα καὶ συνυψώσῃ τὸ κάτω νεῦον ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας; Ἐκεῖνο δὲ πῶς οὐ κατηγορεῖς, ὅτι καὶ μετὰ τελωνῶν ἐσθίει, καὶ παρὰ τελωναῖς, καὶ μαθητεύει τελωνάς, ἵνα καὶ αὐτός τι κερδάνῃ; Τί τοῦτο; Τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν σωτηρίαν. Εἰ μὴ καὶ τὸν ἱατρὸν αἰτιῶτό τις, ὅτι συγκύπτει ἐπὶ τὰ πάθη, καὶ δυσωδίας ἀνέχεται, ἵνα δῶ τὴν ὑγιειαν τοῖς χάρμους; καὶ τὸν ἐπικλινόμενον βέθρῳ διὰ (41) φιλανθρωπίαν, ἵνα τὸ ἐμπειτικῶς κτήνος κατὰ τὸν νόμον ἀναστήται.

KZ'. Ἀπεστάλη μὲν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος διπλοῦς γὰρ ἦν ἐπὶ καὶ ἐκοπίασε, καὶ ἐπεινήσε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἤγωνίσασε, καὶ ἐδάκρυσε, νόμῳ φύσεως (42). Εἰ δὲ καὶ ὡς Θεός, τί τοῦτο; Τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς ἀποστολῆν εἶναι νόμισον, ἐφ' ὃν ἀναφέρει τὰ ἑαυτοῦ, καὶ ὡς ἀρχὴν τιμῶν ἀχρονον, καὶ τοῦ μὴ δοκεῖν εἶναι ἀντίθεος. Ἐπεὶ καὶ παραδεδοσθαι λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν (43) παραδεδοκῆναι γέγραπται: καὶ ἐγγιγέρθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ ἀνελήφθαι, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν (44) ἀνεστακῆναι, καὶ ἀνεληλυθῆναι πάλιν ἐκεῖνα τῆς εὐδοκίας, ταῦτα τῆς ἐξουσίας. Εὐ δὲ τὰ μὲν ἐλαττοῦντα λέγεις, τὰ ὑψοῦντα δὲ παρατρέχεις: καὶ ὅτι μὲν ἐπάθε, λογίζῃ ὅτι δὲ ἐκὼν, οὐ προστίθεις (45). Οὐκ ἀσχεῖ καὶ νῦν ὁ Λόγος; Ὑπὸ μὲν τῶν ὡς Θεός τιμᾶται καὶ συναλείφεται (46): ὑπὸ δὲ τῶν ὡς σὰρξ **D** ἀτιμάζεται καὶ χωρίζεται (47). Τίςιν ὀργισθῇ πλέον;

⁹⁵ Ose. iv, 13. ⁹⁶ Luc. xv, 8. ⁹⁷ Joan. xiii, 4 sqq. ⁹⁸ Deut. xxii, 4. ⁹⁹ Galat. iv, 4. ¹⁰⁰ Act. x, 14. ¹⁰¹ Ephes. iv, 8 sqq.

(57) Προδρόμῳ λύχνῳ. «Lucernam præviam, id est, Joannem Domini Præcursorem.»

(58) Τῷ Θεῷ. Deest τῷ in pluribus codd.

(59) Διὰ. In nonnullis, καὶ διὰ. Sic legit Billius.

(40) Διὰ τὴν συγκύπτουσαν, etc. Hic per allegoriam indicat Gregorius, «mulierem inclinatam, nec caput erigere valentem, de qua Lucas xiv, 11, significare (humanam naturam), quæ præ peccati gravitate deorsum tendit ac deprimitur.

(41) Διὰ. Reg. bm addit, τῇ.

(42) Φύσεως. Plures Regg., novem Colb., etc., σάρματος, «corporis.»

(43) Ἐκεῖνα καὶ ἑαυτὸν, etc. Scribitur apud Joan.

x, 18, «Nemo tollit eam (animam) a meipso, et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam.»

(44) Ἐαυτόν. Sic plures Regg., plures Colb., etc. In ed., αὐτόν.

(45) Προστίθεις. Reg. bm, προστίθεις.

(46) Συναλείφεται. «Confunditur, in unum contrahitur;» nempe a Sabellio, qui Filium, ut Deum honorans, ipsum cum Patre in unam personam contraherat. Bill. «connectitur.»

(47) Χωρίζεται. «Separatur;» nempe ab Arianis, qui impie contendebant, Filium diversam a Patre naturam habere.

μᾶλλον δὲ, τίσιν ἀφ' ἧ, τοῖς συναυροῦσι κακῶς, ἢ τοῖς μένουσιν; Καὶ γὰρ χάκείνους διαιρεῖν ἔδει, καὶ τοὺς συνάπτειν τοὺς μὲν τῷ ἀριθμῷ, τοὺς δὲ τῇ Θεότητι. Προσκόπτεις τῇ σαρκί; τοῦτο καὶ Ἰουδαῖοι. Ἡ καὶ Σαμαρεῖτην ἀποκαλεῖς (καὶ τὸ ἐξ ἧς σιωπή-σομαι); ἀπιστεῖς τῇ Θεότητι; τοῦτο οὐδὲ οἱ δαίμονες. Ὡ καὶ δαιμόνων ἀπιστότερος σὺ, καὶ Ἰουδαίων ἀγνω-μονέστερος! Ἐκείνοι τὴν τοῦ Ὑίου προσγορίαν ὁμο-τιμίας φωνὴν ἐνόμισαν· οὗτοι τὸν ἐλαύνοντα Θεὸν ἤδεσαν· ἐπειθοντο γὰρ ἐξ ὧν ἔπαχον. Σὺ δὲ, οὐδὲ τὴν ἰσότητά δέχῃ, οὐδὲ ὁμολογεῖς τὴν Θεότητα. Κρεῖτ-τον ἦν σοι περιτεμεῖσθαι καὶ δαιμονῆν, ἢ εἶπω τι καὶ γελοῖως, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ καὶ ὑγίειᾳ διακείσθαι πονηρῶς καὶ ἀθέως. Ἄλλ' ὁ μὲν πρὸς ἐκείνους πόλε-μος; ἢ καταλύεσθαι, ὅτε γούν σωφρονήσαντας εἴπερ ἐθέλοιν, ἢ ἀναβεβλήσθαι, μὴ βουλομένων, ἀλλ' ἐχόν-των ὡς ἔχουσιν. Πάντως ἐκ (48) οὐδὲν δεῖσμεν, ὑπὲρ τῆς Τριάδος, μετὰ τῆς Τριάδος (49) ἀγωνιζόμενοι.

dicam, quam in præputio, et incolumi valetudine, prave atque impie sentire. Sed bellum hoc, quod cum illis gerimus, vel comprimatur, si serius quidem, sed tamen aliquando, meliorem mentem induere velit; vel, si id facere recusent, atque in sententia maneant, in tempus aliud differatur. Nec enim profecto quidquam extimescemus, pro Trinitate, et cum Trinitate dimicantes.

KH'. Nūn δὲ ἀναγκαῖον ἡμῖν οὕτω κεφαλαιῶσαι τὸν λόγον· Γεγόναμεν, ἢ εὖ πάθωμεν· εὖ πεπόνθα-μεν, ἐπειδὴ (50) γεγόναμεν. Τὸν παράδεισον ἐπιστεύ-θημεν, ἵνα τρυφήσωμεν. Ἐντολὴν ἐλάβομεν, ἢ εὐδο-κίᾳ μῆσωμεν ταύτην φυλάξαντες· οὐκ ἀγνοοῦντος τοῦ Θεοῦ τὸ ἐσόμενον, ἀλλὰ νομοθετοῦντος τὸ αὐτεξού-σιον (51). Ἐπατήθημεν, ἐπειδὴ ἐφθονήθημεν (52)· ἐκπεπτώκαμεν, ἐπειδὴ παρήβημεν· ἐνηστεύσαμεν, ἐπειδὴ μὴ ἐνηστεύσαμεν, τοῦ ζύλου τῆς γνώσεως ὀποκρατηθέντες. Ἀρχαία γὰρ ἦν ἡ ἐντολή, καὶ ἡμῖν ὁμόχρονος ψυχῆς τις οὖσα παιδαγωγία, καὶ τρυφῆς σωγρόνισμα· ἦν ἐπετάχθημεν εἰκότως, ἢ ὁ μὴ φυ-λάξαντες ἀποβεβλήκαμεν, φυλάξαντες ἀπολάβωμεν. Ἐδεήθημεν Θεοῦ σαρκουμένου καὶ νεκρουμένου, ἵνα ζήσωμεν· συνενεκρώθημεν, ἵνα καθαρῶμεν· συναν-έστημεν, ἐπειδὴ συνενεκρώθημεν· συνεδοξάσθημεν, ἐπειδὴ συνανέστημεν.

vivamus. Commortui sumus, ut purgemur; simul resurreximus, quoniam simul mortui sumus; si-

mul glorificati sumus, quoniam simul resurreximus. KΘ'. Πολλὰ μὲν δὴ τοῦ τότε καιροῦ τὰ θαύματα· D Θεὸς σταυρούμενος, ἥλιος σκοτιζόμενος; καὶ πάλιν ἀναφλεγόμενος (ἔδει γὰρ τῷ Κτίστῃ συμπαθεῖν καὶ τὰ κτίσματα) καταπέτασμα σχιζόμενον, αἷμα καὶ ὕδωρ τῆς πλευρᾶς χέμενον· τὸ μὲν, ὡς ἀνθρώπου, τὸ δὲ, ὡς ὑπὲρ ἀνθρώπων· γῆ σειομένη, πέτρα ὑπὲρ τῆς πέτρας (53) βρηγνύμεναι, νεκροὶ ἀνιστάμενοι εἰς πί-στιν τῆς τελευταίας καὶ κοινῆς ἀναστάσεως· τὰ ἐπὶ

A adjungis. Proh, qualia Verbum nunc quoque pati- tur! Ab aliis ut Deus honoratur et contrahitur: ab aliis, ut caro, contemnitur, ac separatur. Utris am- plius irascetur? Vel potius, utris condonabit, isne qui male contrahunt, an qui scindunt? Nam et illos dividere, et hos contrahere oportebat; illos, inquam, numero, hos Deitate. Impingis ad carnem? et Judæi quoque ad eam impeerunt. Num 867 Samarita- num etiam vocabis? Nam quod sequitur, tacebo. Deitati fidem abrogas? Hoc ne dæmones quidem ipsi fecerunt. Ita et judicii perversitate Judæos, et incredulitate dæmones superas. Illi enim Filii vo- cabulum, æqualitatis vocem esse censuerunt: hi autem eum, a quo fugabantur, Deum agnoverunt; doloribus nimirum, quos sentiebant, fidem ipsis fa- cientibus. At tu, nec æqualitatem admittis, nec Dei- tatem confiteris. Satiis tibi fuerat circumcisum esse, ac dæmonis intemperis agitari, ut ridicule aliquid

dicam, quam in præputio, et incolumi valetudine, prave atque impie sentire. Sed bellum hoc, quod cum illis gerimus, vel comprimatur, si serius quidem, sed tamen aliquando, meliorem mentem induere velit; vel, si id facere recusent, atque in sententia maneant, in tempus aliud differatur. Nec enim profecto quidquam extimescemus, pro Trinitate, et cum Trinitate dimicantes.

XXVIII. Nunc autem nobis faciendum est, ut ora- tionem in summam ita colligamus: Creati sumus, ut beneficio afficeremur: beneficium accepimus, postquam creati sumus. Paradisus fidei nostræ commissus est, ut deliciis fruermur. Mandatum accepimus, ut, eo servato, gloriam assequeremur; non quod Deus id, quod futurum erat, ignoraret, sed quod arbitrio legem præscriberet. Decepti fuimus, quoniam commodis nostris invisum est. Excidimus, quoniam mandatum transgressi sumus. Jejunavi- mus, quoniam non jejunavimus, ligni nimirum scientiæ suavitatem deliniti ac devicti. Antiquum enim hoc mandatum erat, nobisque contemporanea quæ- dam animæ disciplina, ac deliciarum castigatio: quod non abs re nobis indictum est, ut quod eo non servato perdidimus, servato recuperemur. Opus ha- buimus Deo, qui carnem acciperet ac moreretur, ut resurreximus, quoniam simul mortui sumus; si-

XXIX. Quamvis autem permulta illius temporis miracula fuerint: Deus nempe in cruce pendens, sol obscuratus ac rursus inflammatus (nam creatu- ras quoque Creatori condolare oportebat); velum scissum, sanguis et aqua ex latere profluentes; al- terum, ut hominis; alterum, ut humana conditione majoris; terra tremore concussa, 868 petrae propter petram perruptæ, mortui ad fidem postro-

¹ Joan. viii, 48. ² Marc. v, 7. ³ ibid. 14 sqq.

(48) *Πάρτως δέ*. Sic Reg. ph. Sic etiam videtur legisse Bill. Deest δὲ in ed.

(49) *Μετὰ τῆς Τριάδος*. «Cum Trinitate,» id est, «auspice Trinitate.»

(50) *Ἐπειδή*. Coisl. 1, 8ti.

(51) *Ἀλλὰ νομοθετοῦντος τὸ αὐτεξούσιον*. «Sed quod arbitrio legem præscriberet,» id est, ipsum arbitrium legi subiceret, lege frenaret. Non recte Billius: «quod libertatem arbitrii lege

sanciret;» quasi liberum arbitrium non esset vis nativa hominis, sed aliquid factitium, præcepto constitutum, et lege sancitum.

(52) *Ἐφθονήθημεν*. Sic plures Regg. et Colh., Coisl. 1, Par., Comb., etc. Sic etiam legit Bill. In ed., ἐφθονήσαμεν.

(53) *Υπὲρ τῆς πέτρας*. Hæc desunt in pluribus codd.

mæ et communi resurrectioni asserendam resurgentes; signa partim ad sepulcrum, partim post sepulcrum edita, quæ, quis est, qui pro dignitate laudare queat? Nullum tamen cum salutis meæ miraculo conferendum est; in quo exiguæ cruoris guttæ orbem universum instaurarunt, atque idem, quod laci coagulatum, hominibus præstiterunt, in unum nos conjungentes et constringentes.

XXX. At, o Pascha, magnum, inquam, et sacrum Pascha, tollusque mundi piaculum! Te enim quasi vita præditum alloquar. O Verbum Dei, et lux, et vita, et sapientia, et potentia! Omnibus enim nominibus tuis oblector. O magnæ illius mentis soboles, et progressio, ac signaculum! O Verbum intellectuale, et homo aspectabilis, qui omnia potentie tuæ verbo devincta portas: hanc velim orationem, non ut primitias, sed ut extremam fortasse oblationem nostram habeas, quam tibi duplici nomine offero, tum ut pro acceptis beneficiis tibi gratias agam, tum ut 'supplex rogem, ne ad sacras et necessarias curas, in quibus omnis vita nostra versata est, quidquam afflictionis adjicias; ac corporis in nos tyrannidem (quæ quanta sit, vides, Domine, quamque me curvet), vel sententiam tuam, si quidem a te purgemur, sistas atque comprimas. Quod si, qualem expetimus, vitæ finem nanciscamur, atque in cœlestia tabernacula recipiamur, illic quoque tibi fortasse super altari tuo sancto grata sacrificia offeremus, o Pater, et Verbum, et Spiritus sancte: quia tibi debetur omnis gloria, honor, et imperium, in sæcula sæculorum. Amen.

(54) *Τὰ ἐπὶ τῷ τάφῳ σημεῖα*. Intelligit Gregorius prodigia, quæ in Christi sepultura, et post ipsam contingere. Quæ omnia rite explicat Nicetas.

(55) *Ἀναδυσόμενος*. Par., ἀναδυσόμενος.

(56) *Εὐ*. Deest in pluribus codd.

(57) *Ἀναγκαῖον*. Reg. ph addit, τῶν ὑπὲρ τῶν σὺν ἐντολῶν, χαμάτων, καὶ πόνων ἱερῶν, οἷς, etc. Ne ad necessarios labores pro præceptis tuis, pa-

τῷ τάφῳ σημεῖα (54), τὰ μετὰ τὸν τάφον, ἀ τὶς ἀνὰ ἄλως ὑμνήσειεν; Οὐδὲν δὲ ὅσον τὸ θαῦμα τῆς ἐμῆς σωτηρίας· βανίδες αἵματος ὀλίγαι κόσμον ὅλον ἀναπλάττουσαι, καὶ γίνονται καθάπερ ὅπως γάλακτι πᾶσιν ἀνθρώποις, εἰς ἐν ἡμᾶς συνδέουσαι καὶ συνάγουσαι.

A'. 'Ἄλλ', ὦ Πάσχα, τὸ μέγα καὶ ἱερὸν, καὶ παντὸς τοῦ κόσμου καθάρσιον! ὡς γὰρ ἐμφύχῳ σοι διαλέξομαι. Ὡς Λόγε Θεοῦ, καὶ φῶς, καὶ ζωὴ, καὶ σοφία, καὶ δύναμις! χαίρω γὰρ πᾶσι σου τοῖς ὀνόμασιν. Ὡς νοῦ τοῦ μεγάλου γέννημα, καὶ ὄρημα, καὶ ἐκσφάγισμα! Ὡς Λόγε νοούμενε, καὶ ἀνθρώπε θεωρούμενε, ὅς πάντα φέρεις ἀναδυσόμενος (55) τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεώς σου (56)! νῦν μὲν ἔχῃς τὸν λόγον τοῦτον, οὐκ ἀπαρχὴν, ἀλλὰ συμπλήρωσιν ἰσως τῆς ἡμετέρας καρποφορίας, χαριστηρίον τὸν αὐτὸν καὶ ἰκέσιον μηδὲν κακοπαθεῖν ἡμᾶς ἐξω τῶν ἀναγκαίων (57) καὶ ἱερῶν, οἷς συνεζήσαμεν καὶ στήσας (58) τῷ σώματι τὴν καθ' ἡμῶν τυραννίδα (ὁρᾷς ὅσῃν, Κύριε, καὶ ὡς κάμπτουσαν), ἣ τὴν σὴν ψῆφον, εἰ παρὰ σοῦ καθαιροίμεθα. Εἰ δὲ καταλύσαιμεν ἀξίως τοῦ πόθου, καὶ δεχθείμεν ταῖς οὐρανίαις σκηναῖς, τάχα σοι καὶ αὐτόθι θύσομεν δεκτὰ ἐπὶ τὸ ἅγιόν σου θυσιαστήριον, ὦ Πάτερ, καὶ Λόγε, καὶ Πνεῦμα (59) τὸ ἅγιον· ὅτι σοι πρέπει (60) πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων (61). Ἀμήν.

storalesque curas ac molestias, in quibus, etc

(58) *Στήσαις*. Savil., στήσαι.

(59) *Πνεῦμα*. Reg. bm et Or. 1, ἐν Πνεύμα.

(60) *Πρέπει*. Deest in Regg. bm, ph et duobus Coisl.

(61) *Αἰῶνας τῶν αἰώνων*. Sic duo Coisl., Or. 1 et Hervag. Sic etiam legit Bill. In ed. deest, τῶν αἰώνων.

APPENDIX.

MONITUM.

869 I. In vulgatis hactenus Gregorii operum editionibus, quædam reperiuntur opuscula, quæ, cum falso Theologo nostro ascribantur, in Appendice hujus editionis collocanda iudicavimus. Ac primo quidem inter spuria Gregorii opera reponendam putamus hanc lucubratiunculam, cujus inscriptio: *Σημασία εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ*. «Significatio,» seu potius, observatio, adnotatio «in Ezechielem.» Eam esse «Gregorio prorsus indignam» Tillemontius (62) pronuntiavit. Et sane, perperam nobis orationis nomen sibi vindicare videtur. Rectius enim inscriberetur: «Breves et indigestæ adnotationes in Ezechielem, et alia quædam Scripturæ loca.» Id certe colligitur, tum ex hujus opusculi forma et serie, tum ex isto codicis maximi Colbertini scholio, in quo legitur: *Οὐ μόνον τοῦ Ἰεζεκιήλ εἰσιν αἱ σημειώσεις, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων τινῶν γραφικῶν*. «Adnotationes istæ non solum circa Ezechielem versantur, sed etiam circa alia quædam Scripturarum loca.» Miram profecto videri debet, quod tam informis fetus Gregorio tribuatur, ac inter peregre ipsius orationes locum obtinuerit. Quotquot enim sunt in arte critica magistri hunc fetum ex Theologi

nostri operibus expunxerunt. Billius ipse eruditorum sententiā calculo suo confirmavit. « Dubitant Græci, inquit (63), an hæc lucubratiuncula Gregorio tribuenda sit. Et sane, hic ita involuta et intricata sunt omnia, imo ita inversa et confusa, ipseque stylus adeo salebrosus ac perturbatus, ut mihi hoc opusculum tanti auctoris nomen nullo modo sustinere posse videatur. »

II. Deinde ad confirmandam nostram hac de re opinionem, accedit etiam testimonium hujus scholii : 'Ιστέον, ὅτι οὗτος ὁ λόγος ἀμφιβάλλεται. « Sciendum hanc orationem in dubium revocari. » Præterea desideratur in nonnullis optimæ notæ codicibus hoc opusculum; nec legitur in duobus primis Coisliniani codicibus bibliothecæ Sangermanensis. Idcirco illud merito repudiamus; neque enim his omnino movemur, quæ scholiastes Colbertini maximi, jam præcedenti numero citatus, post laudata verba immediate subjungit : 'Ισως δὲ ὁ πάντα ἅμα εὐρών, οὕτως ἐπέγραψε, διὰ τὸ ἐνίοτε καὶ τὸν Πατέρα οὕτως εὐρεῖν ἐπιγράφαντα, ἐν ᾧ εἰκότως παρασημειοῦσθαι σχεδάρῳ· πρῶτον σημειωσάμενον τὰ εἰς τὸν 'Ιεζεκιήλ, παρένθετα δὲ καὶ ἄλλας γραφικὰς σημειώσεις, ὡς ἐν σχεδάρῳ· ὁμολογηθέντι δὲ παρὰ πάντων τοῦ 'Αγίου τοῦτου εἶναι· ἴσως ὡς ἰδιογράφῳ αὐτοῦ
870 ὄντι, ἢ καὶ ἄλλως πως ὁμολογημένῳ. » Forsan autem is, qui omnia invenit, simul hoc titulo prænotavit, propterea quod Patrem (Gregorium) sic etiam prænotasse repererit in eo libello, in quo hujusmodi observationes describere solebat; prius scilicet observationibus in Ezechielem digestis, tumque, ut in libello, etiam in alia Scripturæ loca insertis; qui libellus omnium communi calculo existimatur Sancti hujus esse fetus; forsitan ut qui ejus manu fuerit exaratus, sive re aliter explorata. » Verum, nemo est qui non videat, hic scholiastam plura conjectando loqui; quamvis doceat existisse libellum, ecommuni omnium sententia Gregorio nostro ascriptum, in quo suas in varia Scripturæ loca observationes describere solebat. Sed ex dictis manifestum est, communem eruditorum sententiam hac in re esse præferendam, utpote quæ validioribus nitatur argumentis. Cæterum, quis fuerit hujus opusculi auctor, ignoratur.

ΣΗΜΑΣΙΑ (64) ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΕΖΕΚΙΗΛ.

A SIGNIFICATIO IN EZECHIELEM.

Νομίζομεν τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸ λογικόν· τὸν λέοντα, τὸ θυμικόν· τὸν μύσχον, τὸ ἐπιθυμητικόν· τὸν ἀετὸν, τὴν συνεδῆσιν ἐπιχειμένην (63) τοῖς λοιποῖς, ὃ ἐστὶ πνεῦμα παρὰ Παύλου λεγόμενον τοῦ ἀνθρώπου· τὸν ἐπικαθεζόμενον, τὸν Πατέρα· τὸ δὲ πνεῦμα, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὴν δὲ νεφέλην, τὸν Υἱόν· ἀπὸ βορρᾶ δὲ, ἀπὸ τῆς εἰσαγωγικῆς, ἐπὶ τὰ κρείττονα ὀδεύοντα. Φέγγος, διὰ τὸ φωτίζεσθαι· πῦρ δὲ, διὰ τὴν παιδεύσιν· τὸ ἐξαστράπτειν, ὅτι ἐκ διαλειμμάτων αἱ κολάσεις· τὸ δὲ κεκαθαρμένον τῆς ψυχῆς, ἡλεκτρον λέγεται· σημειωτέον, ὅτι τὸ τοῦ ἀνθρώπου ὁμοίωμα προηγείται (66). Πᾶσα δὲ ἡ λογικὴ φύσις περουμενὴ ἐστὶ περὶ πνευματικῶς. Συμφέγγουσι δὲ ἀλλήλους, διὰ τὸ κοινωνικὸν καὶ τὴν ὁμόνοιαν. Χεῖρ δὲ ἀνθρώπου ὑποκάτω, διὰ τὸ εὐτακτον. Τὸ δὲ στερέωμα, διὰ τὸ στερρόν. Ἴριν δὲ, διὰ τὴν εἰρήνην καὶ διαθήκην τὴν πρὸς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Σάπφειρος, τὰ ἀπόβρῃτα· κρύσταλλος, τὸ καθαρὸν καὶ ἀδολον. Ὅρθοι (67) οἱ πόδες, διὰ τὸ βάσιμον καὶ μόνιμον. Πῦρ ἐν μέσῳ συστρεφόμενον, οὐχὶ χαῦνον καὶ διαβρόν. Φέγγος δὲ, διὰ τὸ τέλος τῆς ἀναπαύσεως. Τὸ ἔγχος δὲ τῶν ποδῶν, ὡς μὲν ὁ Σύμμαχος, μύσχον, διὰ τὸ γεωπόνον· ὡς δὲ Ἀκύλας, στρογγύλον, διὰ τὸ κάλλιστον τῶν σχημάτων. Τὸ εἶδος δὲ τῶν τροχῶν (68), ὡς μὲν ὁ Σύμμαχος, δακτύ-

Existimamus per hominem, vim rationalem intelligi; per leonem, irascibilem; per vitulum, concupiscibilem; per aquilam^a, conscientiam, quæ reliquis imminet, quæ a Paulo spiritus hominis dicitur^b; per eum qui insidet, Patrem; per spiritum, Spiritum sanctum; per nubem, Filium. Ab aquilone, id est, a prima institutione ad excellentiora progredientem. Jam splendor dicitur, quia homo illuminatur; ignis, propter correctionem; fulgurans, quia per intervalla pœnæ infliguntur; electrum, animæ a vitilis repurgatæ statum significat. Illud autem notandum, hominis similitudinem præcedere. Porro natura omnis rationis particeps spiritualibus pennis instructa est. Mutuo autem se constringunt, propter societatem et concordiam. Manus vero hominis sub pennis, propter ordinis rationem et disciplinam. Firmamentum additur, propter soliditatem ac firmitatem. Iris autem, propter pacem et fœdus a Deo nobiscum initum. Sapphirus autem arcana designat; crystallum, puritatem, animique affectionem ab omni fraude alienam. Ad hæc recti pedes dicuntur, propter incedendi facultatem et constantiam. Ignis in medio convolutus, non autem remissus et diffuens. Splendor autem, propter quietis finem. Jam pedum vestigium, et quidem Symma-

^a Ezech. 1, 5 et sqq. ^b 1 Cor. 11, 11.

^a Alias Or. 47.

(63) In Argumento hujus opusculi.

(64) Σημασία. « Observatio, annotatio. »

(65) Ἐπιχειμένη. « Quæ reliquis imminet. » Bill. « incumbens. »

(66) Προηγείται. « Præit, prior venit, præponitur ordine narrationis. »

(67) Ὅρθοι. Savil., ὀρθοί.

(68) Τὸ εἶδος δὲ τῶν τροχῶν, etc. Billius Com-

ment. in hunc locum ait : « Perspicuum est quædam verba hic desiderari. Nam particula μέν indicat alteram clausulæ partem deesse. » Id vero negat Combefisius, qui alterum membrum a Billio desideratum reperit in his verbis : Ἀνάκμπτον δὲ ὡς εἶδος τοῦ Βεζέξ. Quæ altera expositio est, non quidem ex Aquilæ versione, ut putavit Bill., sed ex Theodotionis interpretatione sumpta, ut auctor est Hierony.

ebus reddidit, vituli, propter agriculturæ laborem : A θινον. 'Ανέχαμπτον δὲ, ὡς εἶδος τοῦ βεζέκ, ὡσεὶ
ut autem Aquila exposuit, *rotundum*, quia figura
ea omnes pulchritudine vincit. Præterea forma rota-
rum, ut explicat Symmachus, *hyacinthina*. Reverte-
buntur autem, instar formæ 871 bezec, velut
iter ægre facientes, quoniam totam lucem non ha-
bent, sed instar formæ bezec, id est, *fulguris*. Ac
si quidem omnibus suis numeris partibusque absol-
vatur hominis similitudo, aliis hominibus domi-
natur: sin secus, contrarium contingit. Jam vero
leo aliquid habet, ferocitatem nempe et superbiam,
ut eo recte comodeque utamur. Vitulum autem,
ut recte atque honeste concupiscamus. Alii Isaías:
Sanctificabis eum in igne ardenti *. A lumbis, et su-
pra, electrum; superiores etenim partes coerceri
nilil necesse est. A lumbis, et infra, ignis; nimirum
gignendi actiones. Atque hæc coercionem et casti-
gationem opus habent. Cæterum Spiritus primum
purgando elevat; ac deinde eos, qui ab hoc purgati
non fuerint, ignis purgat. Tum splendor faustum ac
jucundum finem significat. Hujusmodi enim sunt
pœnæ et castigationes. Unus est opificis scopus, ut
subjectam materiam, arbitrati suo, atque, ut per
artem licet, fabricetur. Quemadmodum Deus bonus
et sapiens est, non autem sicut nos, ita etiam opi-
fex est, seu conditor; quippe qui simplex est, et
compositionis expers; nos autem, qui compositi
sumus, haudquaquam ita sumus. *Justificata est sapientia a filiis suis* †, sapientes videlicet filios dicens.
Ac rursus idem Salvator ipsis dicit, sic loquens :
*Sapientiores sunt filii hujus sæculi filiis lucis in gene-
ratione sua* ‡: per filios lucis eos intelligens, qui
scientiæ luce collustrati sunt. Apostolus quoque his
verbis utitur : *Eramus natura filii iræ* §, non quod
ex natura, sed quia vere rei sunt, iræque obnoxii,
qui peccant. Quinetiam de Juda scriptum est, quod
perditionis filius sit ¶: quo loco perditionis filius
idecirco dicitur, quod pestiferum facinus admiserit.
Isaías tribus annis nudus et sine calceamentis vitam

δυσοδοῦντα, τὸ ὄλον (69) τοῦ φωτὸς μὴ ἔχοντά, ἀλλ'
ὡς εἶδος τοῦ βεζέκ, ὃ ἐστὶ τῆς ἀστραπῆς. Ἐὰν μὲν
ἀπαρτίσῃ τὸ ὁμοίωμα τοῦ ἀνθρώπου, κυριεύει τῶν
ἄλλων ἀνθρώπων (70)· εἰ δὲ μὴ, τὸ ἐναντίον συμβαί-
νει. Ἔχει τι ὁ λέων, τὸ γαῦρον (71), τὸ εὐτονον, ἵνα
καλῶς αὐτῷ χρῆσώμεθα. Τὸν δὲ μόσχον, ἵνα θεόντως
ἐπιθυμῶμεν. Ἡσαΐας λέγει· Ἀγιάσεις αὐτὸν ἐν
πυρὶ καιομένῳ. Ἀπὸ σφύρος, καὶ ἄνω, ἡλεκτρον (72)·
τὰ γὰρ ἄνω οὐ δεῖται κολλάσεως. Ἀπὸ σφύρος, καὶ
κάτω, πῦρ, τὰ γενέσεως πράγματα· ταῦτα δὲ κο-
λλάσεως δεῖται. Τὸ Πνεῦμα πρῶτον ἐξαίρει καθαίρων·
εἶτα τοὺς μὴ καθαρθέντας ἐκ τούτου τὸ πῦρ καθαί-
ρει. Τὸ δὲ φέγγος, χρῆστών (73) τέλος. Τοιαῦτα γὰρ
αἱ κολλάσεις (74). Εἰς ὅρος δημιουργοῦ, τὴν ὑπο-
κειμένην ὕλην, ὡς βούλεται, καὶ ὡς ἐνδέχεται· τῇ
τέχνῃ ποιεῖν· ὥστερ ὁ Θεὸς ἀγαθὸς καὶ σοφός, ἀλλ'
οὐχ ὡς ἡμεῖς, οὕτως καὶ δημιουργός· ἐπειδὴ ἀπλοῦς
καὶ ἀσύνητος· ἡμεῖς γὰρ σύνθετοι ὑπάρχοντες, οὐχ
οὕτως ἐσμέν. Ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων
αὐτῆς, τοὺς σοφοὺς τὰ τέκνα λέγων. Καὶ πάλιν αὐ-
τὸς αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ φησὶ ἐν τῷ· Σοφώτεροι εἰσιν
οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου, ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ
φωτὸς, ἐν τῇ γενεᾷ αὐτῶν· υἱοὺς φωτὸς λέγων
τοὺς πεφωτισμένους τῇ γνώσει. Καὶ, Ἡμεῖς φύσει
τέκνα ὀργῆς, οὐ τὸ κατὰ φύσιν λέγων, ἀλλ' ὅτι ἐν
ἀληθείᾳ ὑπεύθυνοι ὀργῆς τυγχάνουσιν οἱ ἁμαρτάνον-
τες. Καὶ περὶ τοῦ Ἰοῦδα γέγραπται, ὅτι Ἰλδὸς ἀπ-
ώλειας· ἀπωλείας δὲ υἱὸν αὐτὸν εἶπε, τῷ τὰ τῆς
ἀπωλείας πεπραχέναι. Ἡσαΐας ἔτεσι τρισὶ γυμνὸς
καὶ ἀνυποδίστατος (75) διήγαγε. Τὸν Μωσέα φασὶ μετὰ
τὸ ἀκοῦσαι τῶν χρησμῶν τοῦ Θεοῦ, μηκέτι ἀφασθαι
τῆς γυναικὸς, μηδὲ τεκνοποιῆσαι. Βδέλυγμα τῆς
ἐρημώσεως ἕκτως ἐν τόπῳ ἀγίῳ, φασὶν, ὅτι ὁ ναὸς
ὁ ἐν Ἱερουσολύμοις οἰκοδομηθήσεται ὕστερον, ὡς τοῦ
Ἀντιχρίστου πιστευθησομένου ὑπὸ Ἰουδαίων Χριστοῦ
εἶναι, καὶ καθεσθησομένου, καὶ δόξοντος ὅλης τῆς
οἰκουμένης εἶναι βασιλέως. Ἡξεῖ δὲ ἐπ' ἐρημίᾳ τοῦ
κόσμου· βδέλυγμα γὰρ ἐστὶ τῆς ἐρημώσεως. Λέγον-

* Isa. x, 17. † Luc. vii, 35. ‡ Luc. xvi, 8. § Ephes. ii, 3. ¶ Joan. xvii, 12.

mus : ὡσεὶ δυσοδοῦντα. « Quasi malam et diffi-
lem viam nacta, eaque ægre incedentia. » Reg. h
ad marg. ἀντὶ τοῦ, οὐχ εὐδοῦμενον. « Pro non recte
incedentia. »

(69) Τὸ ὄλον. In nonnullis, τὸ τέλος, « lucis per-
fectionem. »

(70) Κυριεύει τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Legendum
putamus : κυριεύει τῶν ἄλλων ζώων· « aliis animan-
tibus dominatur. » Nam si vulgatam lectionem con-
servamus, « aliis hominibus dominatur, » quis igitur
erit illorum verborum sensus? Num, ut perfecta
sit hominis similitudo, cæteris hominibus dominari
debet? Nemo prorsus id fatebitur. Ex consequenti-
bus desumendus est sensus. Illic propriæ singulis
animantibus dotes referuntur. Ac, sicut homo ha-
bet, ut cæteris animantibus dominetur, ita leo, ut
sit viribus siliens, superbus; et vitulus, ut igne
sanctificetur. Quibus si homo congrue utatur, vir-
tute emicabit; sin autem male, vitio sordescet. Nam
homo, vel dominatur affectibus, vel ipsis est manci-
patus. Si primum, perfecta est ipsius similitudo:
sin secus, ipsi, more brutorum, agere continget, ac

proinde perfecta non erit ipsius similitudo.

(71) Ἔχει τι ὁ λέων, τὸ γαῦρον. « Habet leo
quod sit ferox, acer, superbus, cæterorum se re-
gem animantium sentiens. » Bill. « Jam vero leo
aliquid habet, alacritatem nempe et acrimoniam. »
Haud scio; utrum quispiam ipsi assentiat, cum
ait in notis, τὸ γαῦρον hic non tam significare « su-
perbiam, » ut vertit Volfangus, quam « elati animi
alacritatem. »

(72) Ἀπὸ σφύρος, καὶ ἄνω, ἡλεκτρον. Hic « per
lumbos, » intelligit Propheta partem eam, in qua
libidinis ardor exsistit. Superiores autem partes pur-
ras esse designat, ac puritate electro similes.

(73) Χρηστόν. Sic Regg. bm, hu et Coisl. 3. In
ed., χρῆστόν.

(74) Τοιαῦτα γὰρ αἱ κολλάσεις. Juxta Combesii-
simum, hic desinat periphras; nec sequentibus jun-
genda cum Billio, qui vertit : « Hujusmodi enim sunt
supplicia, in quibus inferendis, id unum sibi sumi-
mus rerum opifex proponit, ut subjacentem mate-
riam, » etc.

(75) Ἀνυποδίστατος. Reg. hu et Jes., ἀνυπόδετος

ταί οἱ τρεῖς παῖδες, οἱ ἐν Βαβυλῶνι, καὶ κατὰ τὴν Α transegit. Moysem ferunt, post audita Dei oracula, κάμινον, παῖδες εἶναι τοῦ Ἐξεκίου, καὶ Ἰεζεκιήλ nunquam 872 cum uxore consuetudinem habuisse, δούλος γεγενῆσθαι πρότερον Ἱερεμίου. nec liberos procreasse. Quod autem ad hunc locum

attinet: *Abominatio desolationis stans in loco sancto* ¹¹, aiunt fore, ut Jerosolymitanum templum rursus exstruatur, atque Antichristus a Judæis Christus credatur, in eoque sedeat, totiusque orbis terrarum rex esse videatur. Porro ad mundi desolationem et vastitatem veniet, Abominatio siquidem desolationis est. Feruntur tres illi pueri, in Babylone in fornacem coniecti ¹², Ezechiae filii fuisse, atque Ezechielem Jeremie servum prius exstitisse.

¹¹ Matth. xxiv, 15. ¹² Dan. iii, 19 sqq.

873 MONITUM IN SEQUEMTEM METAPHRASIM.

I. Eruditorum auctoritate et rationibus ducti, hanc in Ecclesiasten Metaphrasim Gregorio Thaumaturgo, Neocæsareæ in Ponto episcopo, restituimus. Nullus enim est dubitandi locus, quin ipse verus ac germanus istius opusculi parens sit agnoscendus. Id primum probatur Eusebii testimonio, qui, de Gregorio Thaumaturgo verba faciens (76), hæc habet: « Ingenii sui nobis maxima in parvo monumenta reliquit. In Ecclesiasten namque Metaphrasim magnificentissime scripsit. » Idem Hieronymus (77) testatur. « Theodorus, inquit, qui postea Gregorius appellatus, Neocæsareæ Ponti episcopus... scripsit Metaphrasim in Ecclesiasten, brevem quidem, sed valde utilem. » Billius aperte declarat, in controversia esse apud Græcos, an hoc opus sit Gregorii Theologi fetus. Deinde subjungit (78): « Certe in eo libro, qui, a permultorum veterum opusculorum collectione, μικρο-πρεσβυτικόν dicitur, non Gregorii Nazianzeni, sed Neocæsariensis nomen præfert. » Demum Tillemontius ipse (79) opusculum istud eidem Gregorio Neocæsariensi, « nemine reclamante, » ascriptum asserit. Observandum præterea, hanc Metaphrasim jam inter alia Gregorii Neocæsariensis episcopi opera Moguntiae anno 1604 a doctissimo Gerardo Vossio vulgatam fuisse (80). Ex quibus profecto constare debet, istud opusculum non ad Gregorium Theologum, sed ad Thaumaturgum pertinere.

II. Cur igitur, dicet forsitan aliquis, in plurimis codicibus ac editis, hæc Metaphrasim inter Gregorii orationes locum occupat? Sic optime respondet Billius, ejusque responsionem ultro amplectimur. « Non est dubium, inquit vir eruditus (81), quin verus istius Metaphrasim auctor sit Gregorius Neocæsariensis. Quod autem huic quoque nostro ascripta fuerit, commune nomen in causa fuit. Nec verb hoc cuiquam mirum videri debet. Frequenter enim in scriptis ecclesiasticis accidit, ut idem liber duobus atque etiam pluribus attribuitur... Quoties idem accidere videmus, temporum infelicitati, et amanuensium aut librariorum incuriæ id assignandum est. » Deinde duo profert hujus rei exempla a se inter legendum annotata, et addit: « Plura hujusmodi deprehendet, qui antiquos scriptores sedula manu versabit. » Eadem propemodum argumenta reperire est apud Gerardum Vossium (82), Gregorii Neocæsariensis operum editorem, in *Censura* circa hanc Metaphrasim. Cæterum, quamvis stylus istius opusculi non usquequaque referat elaboratum illud dicendi genus, quod passim in Theologi nostri scriptis elucet, nihilominus tamen plurima sunt quæ virum pietate et doctrina eximium redolent, multumque corrigendis moribus inservire possunt. Totum Ecclesiastes librum in duodecim capita divisum, brevi quidem, sed accurata omnibusque ingeniis accommodata interpretatione percurrit

(76) *Hist. lib. vii, c. 25.*

(77) *Script. eccl.*

(78) *Monit. in hanc Or.*

(79) *T. IX, p. 464.*

(80) *T. I, p. 149.*

(81) *Monit. in hanc Or.*

(82) *Censura hujus Metaphrasim, t. I, p. 167.*

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΗΝ.

874 METAPHRASIS IN ECCLESIASTEN.

B

Τάδε λέγει Σαλομών, κ. τ. λ.

I. His verbis Salomon, etc.

Vide inter Opera sancti Gregorii Thaumaturgi, hujusce *Patrologiæ* t. X.

a *Alias Or. 53.*

875-892 MONITUM

In primum *De fide orthodoxa* tractatum.

I. De istius tractatus auctore variæ fuerunt eruditorum sententiæ. Alii quidem Latino, alii autem Græco idiomate primitus conscriptum asseruere. Hinc, prout diversa erat illo-

rum opinio, alii ad Latinum, alii ad Græcum scriptorem opusculum istud retulerunt. Qui pro Græco scriptore stabant, causam suam tuebantur hoc præcipue Augustini contextu, in quo S. Doctor de modo quo Deus olim patriarchis apparuerit, loquens, ait (83) : « Gregorius etiam sanctus, episcopus orientalis, apertissime dicit, Deum naturâ invisibilem, quando Patribus visus est, sicut Moysi, cum quo facie ad faciem loquebatur, alicujus conspicabilis materiæ dispositione assumpta, salva sua invisibilitate, videri potuisse. » Unde, re in utramque partem nondum satis discussa, diu pro certo habitum est, Gregorium nostrum istius fetus vere parentem esse; nec tantum ipsis id asserere satis fuit, imo et hujus opusculi Græce, ut dictitabant, a Theologo conscripti, Rufinum interpretem nominarunt. Quamobrem, cum opus istud jam primum Argentorati prodisset anno 1508, ac postea Lipsiæ anno 1522, demum inter Gregorianas orationes vulgatum est, hac epigraphæ decoratum : « Divi Gregorii episcopi Nazianzeni *De fide*, Rufino presbytero interprete, tractatus (84). »

II. Verum rectius sane ii conjectarunt, qui, quamvis non diffiterentur, Gregorium nostrum « pluribus in locis (85) » de eadem quæstione disseruisse, non inde tamen, admissa etiam Augustini auctoritate, intulerunt, tractatum istum Theologo ascribendum esse. Ipsi enim verisimilius visum est, Augustinum ad quædam alia Gregorii orationum loca alluisse; cum præsertim certissime constaret, nusquam exstitisse hujus tractatus Græca, nec quemquam hactenus repertum qui ea se præ manibus habuisse gloriatus sit. De Rufino autem interprete idem hic dicendum, quod de sequenti tractatu adnotat Usse-rius. Ait enim (86) se collectiones manuscriptorum operum Gregorii, quæ Rufinus Latine reddidit, manibus versasse, nec uspiam apparere istud opusculum. Unde concludit vir doctus, « non auctorem magis Gregorium, quam Rufinum illius interpretem censendum esse. » Nec audiendus Natalis Alexander (87), qui superflua subtilitate auguratur, primæ-um istius tractatus scriptorem Latinum fuisse; sed opus, postea Græco idiomate dona- tum, Latinum tandem interpretem habuisse Rufinum. Inconcussum igitur videri debet, tractatum istum, non Græce, sed Latine tantum conscriptum, in lucem prodixisse. Quod quidem aliis etiam nonnullius momenti argumentis probari potest. Nam primum in hoc opusculo Scriptura sacra veteri lectione, quam « Italicam » vocant, citatur. Tum, de « ratione » agens auctor (88), sic ait : « Ratio, quæ apud Græcos λόγος nuncupatur. » Et alibi de « consubstantialitate » loquens : « Hoc est, inquit, quod Græci ὁμοούσιον appellant. » Unde Quenellius (89) : « Viden, inquit, ut Latine primum scriptus libellus? »

III. Posthabita igitur, quæ pro Græco scriptore pugnabat, opinione, ad Latinum sese unanimi fere consensu converterunt eruditi. Sed, in 893 assignando vero ac germano istius tractatus auctore, alii in alias abiere sententias. Chiffletius (90) quidem illum suo Vigilio Tapsensi, in Africa episcopo, tribuere nititur. Quenellius vero (91), Chiffletii sententiam impugnans, plura congerit, ut Gregorio Batico, seu Eliberitano, in provincia Batica episcopo, ascribat. Priores Ambrosii editores inter Mediolanensis episcopi Opera fetum istum collocarunt. At posteriores nostri in Appendicem, velut spurium, rejecerunt (92). Tillemontius (93) in eandem ac Quenellius sententiam inclinat, et Gregorio Eli-beritano attribuit. Persensit tamen vir eruditus, styli nonnihil Phœbadii Aginnensis episcopi dicendi rationem sapere. Hæc Tillemontii conjectura, nostri *Historia Galliarum Litterarum* conscriptores (94), ad quæstionem istam maturius expendendam impulsî, litem demum componere videntur. Multiplici enim argumento, tum ex collatione istius opusculi cum altero Phœbadii tractatu, tum ex forma et notis, quibus, in litterariis disputationibus, vera a falsis secernuntur, deducto, tractatum istum Phœbadio restituere conantur. Longioris sane ac fastidiosæ forsân esset operæ hic recensere quæ ad suam confirmandam sententiam de hac quæstione scripserunt. Ad opus ipsum lectorem remittimus. Legat et judicet. Nos vero eorum rationibus adducti, Phœbadium Aginnensem episcopum, ut verum hujus opusculi auctorem agnoscimus.

IV. Cæterum de istius tractatus excellentia conjicere licet, ex variis eruditorum conati- bus, qui ipsum ad auctores, tum pietate, tum doctrina conspicuos, referre tentarunt. Scriptus videtur contra Arianos, qui Filii substantiam cum Paterna eandem esse inficia- bantur. Ipsi enim vocem ὁμοούσιον, « ejusdem substantiæ, » rejiciebant, ut ὁμοιούσιον, « similis substantiæ, » inducerent. Jampridem adversus eosdem hæreticos libellum ediderat auctor istius tractatus, in quo nonnulla a quibusdam, velut superflua aut ambigua, reprehensa sunt. Idecirco « eadem, » ut ipse loquitur, « planiori sermone in isto tractatu digerit (95), ut sensus sui simplicitatem ostendat, ac legentibus scrupulum amputet. » In *Bibliotheca veterum Patrum* (96) editus reperitur prior ille libellus contra Arianos, quem, ut cum Hieronymo loquamur, « Phœbadius Agenni Galliarum episcopus edidit. » Addit etiam S. Doctor, quod quidem ad rem nostram plurimum valet : « Dicuntur et ejus esse alia

(83) Epist. 148, n. 10.

(84) Bill. ed. t. I, p. 722.

(85) Or. xxviii, n. 17. Or. xxiii, n. 16.

(86) Ad calcem opusc. *De symb.*(87) Natal. Alex. *Hist. eccl.*, sæc. iv, art. 23, n. 2.(88) *Tract.* n. 41 et n. 15.

(89) Opp. Leonis, dissert. xiv, p. 720.

(90) In *Vindictis Vigil.*

(91) Ubi supra.

(92) Nova Ambr. ed. t. II, part. II, p. 343.

(93) T. IX, p. 558 et 727.

(94) T. I, part. II, p. 266 et seqq.

(95) *Tract.*, n. 2.

(96) T. IV, p. 300.

opuscule, quæ necdum legi (97). » Quidni igitur in illorum opusculorum numero, quæ nondum legerat Hieronymus, tractatum istum reponamus? Tanta siquidem est istius cum altero affinitas, ut nullo modo alter ab alio divelli posse videatur. Prior libellus, juxta *Gallia Litteraria* historicos, scriptus videtur anno 357 vel saltem 358; iste vero anno 360 aut 361. Cum autem in præcedentibus editionibus mutilatus ac multis mendis scatens prodierit iste tractatus, Billianum exemplar cum novissimo Ambrosii exemplari, utpote accuratiori, contulimus, et textum, quoad fieri potuit, in integrum restitui curavimus.

(97) Hieronym. *Script. eccles.*, p. 145.

DE FIDE ORTHODOXA CONTRA ARIANOS.

TRACTATUS PRIMUS *.

Vide *Patrologiæ Latinæ* tom. XX, col. 31, inter Opera S. Phœbadii, episcopi Aginnensis.

* Alias Or. 49.

MONITUM

In alterum *De fide orthodoxa* tractatum.

I. Quæ de præcedenti tractatu, in *Monito* ipsi affixo, statuimus, satis profecto indicant, quid de isto sentire debeamus. « Uterque enim, » ut cum Quenellio (98) loquamur, « in styli similitudine convenit... uterque Nicæni Symboli fidem explicat; » ac proinde uterque, cum tanta sit inter eos affinitas, unum eundemque parentem agnoscere debet. Cum igitur constet, præcedentem tractatum, et primitus Latine conscriptum, et Phœbadium Aginnensem episcopum habere auctorem, manifestum arbitramur, idem de isto subsequenti, iudicium esse ferendum.

II. Putavit Quenellius, præcedentem tractatum istius subsequentis apologeticum esse. Ait enim: « Sed quod attendi velim, unus alterius explicatio est et apologeticus, prior posterioris; » unde concludit (99): « Sit igitur certum fixumque unius auctoris esse geminum hunc *De fide Nicæna* tractatum, nullusque separet, quod non materiæ solum affinitate conjunctum est, sed et scriptoris ipsius consilio, et scripti materia, quæ quidem postulat, ut quod posteriori loco positum est hactenus, superiorem deinceps obtineat, cum et prius scriptum sit, et alterius sit scripti materies; et demum prius legi debeat, ut alter melius intelligatur. »

III. Hanc sententiam impugnant *Gallia litteraria* conscriptores (1) duobusque potissimum argumentis ostendunt, tractatum istum nullatenus præ se ferre notas, quibus designatur libellus ab auctore primum contra Arianos editus, et ejus defensionem in præcedenti tractatu aggreditur. Phœbadio namque, præter ambigua quædam et superflua, objectum fuerat, quod in primo libello, ubi « Verbum Dei » pro persona Filii posuerat, tale hoc Verbum intelligere putaret, quale grammatici tradunt, « aerem » scilicet « spiritu oris offensum. » Deinde, quod, cum « unius Dei » vocabulum dixisset, « personas » negasse putaretur; aut, si « Patrem et Filium » nominasset, id acceptum sit, quasi ista vocabula ita posita essent, « ut nomen et cognomen unius personæ. » Unde mirari se fatetur auctor, hoc ita accipi potuisse, quasi personam propriam Verbi, quod est Filius, negaret, quem tot locis verum Filium, non factum, sed de vero Patre natum ingesserat. Nam, ut addit, « nemo verbotenus nominal, quem vere esse in persona sua sæpius profitetur. » Verum in isto breviori tractatu, nihil tale occurrit; nec superfluitatis quidquam aut ambiguitatis circa Nicænam fidem reprehendendam reperitur. Brevem quidem, sed claram et distinctam catholicæ fidei expositionem continet; seu potius, præcedentis tractatus summaria confessio est. Præterea, ut observant *Gallia litteraria* conscriptores, affirmat auctor, se nominatim « in priori libello Sabellianam hæresim damnasse; » quod quidem tribus in locis factum videmus in primo Phœbadii tractatu *Contra Arianos*, quodque in isto posteriori incassum perquirimus. Hinc penitus corrui Quenellii conjectura.

IV. Ut autem de ista questione mentem nostram paucis aperiamus, Phœbadio Aginnensi episcopo tres ascribendos putamus *De fide Nicæna contra Arianos* tractatus. Primum legas velim in *Bibliotheca veterum Patrum* (2). Scriptus est adversus episcopos

(98) Opp. Leonis, dissert. xiv, p. 720.

(99) Ibid. p. 721 et 722.

(1) T. I, part. II, p. 280.

(2) T. IV, p. 300.

secundæ formulæ Sirmiensiſ auctores. Alter vero, et quidem præcedentis apologeticus, ille est, quem in ista Appendice priori loco collocavimus. Tertius denique, ista est subsequens ac brevis Nicenæ fidei confessio, quæ profecto haberi debet, velut summa, seu compendium dogmatum, quæ jam in præcedentibus libellis a Phœbadio Aginnensi pertractata fuerant.

DE FIDE ORTHODOXA CONTRA ARIANOS.

TRACTATUS SECUNDUS *.

Vide inter Opera Phœbadii Aginnensis, tomo supra citato, col. 49.

* Alias Or. 50.

FRAGMENTUM EX ORATIONE CONTRA ASTRONOMOS.

(Edidit Chr. Frid. MATTHEI, *Lectiones Mosquenses*, Lipsiæ, 1779, in-8°, vol. II, p. 38.)

Τοῦ ἀγίου (3) Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἐκ τοῦ (4) πρὸς ἀστρονόμους λόγου.

Ὅσπερ οἱ ἰχθύες οἱ ἐν τοῖς ὕδασι ζῶντες διὰ τῶν ἐν μήτρᾳ συνεπικλυομένων χυμῶν καὶ ὑδάτων εἰς ζωογονίαν ψυγαγωγούνται, μετὰ μέντοι τὸν τόχον οὐ κατ' ἐκπνοήν, ἀλλὰ κατ' εἰσπνοήν καὶ ἀναπνοήν τῆς ζωῆς τοῦ ἀέρος πᾶν ἐμφυχον ἀπολαύει ζῶν· καὶ δεσμός μὲν τῆς ψυχῆς ἐστὶ τὸ σῶμα, δεσμός δὲ τοῦ σώματος ἐστὶ τὸ αἷμα, μᾶλλον δὲ ἡ τοῦ αἵματος ἐνυπόστατος θερμότης, ἥς ἀποψυχωμένης, ὁ τῆς ψυχῆς χωρισμός ἐκ τοῦ σώματος γίνεται, ἀποπηγνυμένου τοῦ αἵματος. Ὅθεν τὰ αὐθιρὰ καὶ αὐθήμερα τῶν ἀνθρώπων νεκρὰ σώματα ἀνατεμνόμενα, χολὴν μὲν ἴσως ἐτι ἔχουσιν ἔνδον, ὡσαύτως καὶ φλέγμα καὶ χυμὸν, αἷμα δὲ οὐδαμῶς· κατ' ἑλλειψιν γάρ, ὡς ἦδη εἶπον, τοῦ θερμοῦ στοιχείου ὁ τῆς ψυχῆς χωρισμός ἐκ τοῦ σώματος γίνεται. Καὶ τούτου χάριν τὰ πλεῖστα τῶν βρεφῶν νυκτὶ καὶ τίχτονται, ἀποψυχωμένης τῆς μήτρας καὶ ἐξωδούσης διὰ τῆς νυκτερινῆς ψύξεως τὸ βρέφος· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὰ πλεῖστα τῶν σωματίων νυκτὶ τελευτῶσιν, ὡς ἀντιδικωμένης τῆς θερμότης τοῦ αἵματος καὶ δη... οὔσης ὑπὸ ψύχους τῆς νυκτός. Καὶ οὗτος μὲν ὁ λόγος τοῦ χωρισμοῦ τῶν ψυχῶν. Ἀναγκαῖον δὲ σε καὶ τὸν ἴδιον τῶν στοιχείων τοῦ σώματος χωρισμὸν ἐπίστασθαι, ἵνα καὶ τὸν τῆς ἀναστάσεως ἐν βεβαίῳ κατέχῃς λόγον. Ἀποχωριζομένης γάρ τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σώματος, τὰ τέσσαρα στοιχεῖα ἐξ ὧν συνήλθον... μων ἐν αὐτοῖς καὶ ἀποφέρονται, ἐν μὲν τῷ πυρὶ τὸ θερμὸν τοῦ αἵματος ὡς εἰς ἴδιαν παρακαταθήκην, ἐν δὲ τῷ ὕδατι τὸ ὑγρὸν, ἐν δὲ τῷ ἀέρι τὸ ψυχρὸν· λοιπὸν ἐν τῇ γῇ, ἥτοι τῷ τάφῳ, ἀπομένει τὸ ξηρὸν.

(3) Hoc fragmentum edidi ex cod. Typograph. Synodalis in fol. num. XIII.

(4) Servatur in bibliothecis Mosquensibus ma-

ἥτοι ὁ χοῦς ὁ ληφθεὶς παρ' αὐτῆς ὑπὸ Θεοῦ ἀπ' ἀρχῆς. Τῷ οὖν καιρῷ τῆς ἀναστάσεως ὡς ἐκ παραθηκῶν τινῶν τῶν εἰρημένων τοῦ κόσμου μερῶν, ἀποδίδωσιν ἕκαστον στοιχεῖον πρὸς τὸν χοῦν τὸ ἴδιον, καὶ πάλιν συνίσταται τὸ σῶμα ἐκ τεσσάρων, καὶ προστρέχει αὐτῷ ἡ ψυχὴ, καὶ οὕτως πάλιν ἀναμορφοῦται ὁ ἀνθρώπος. Θελήσεις δὲ ὡς πάντα φιλολογούντα καὶ τοῦτο ἐν εἰδὲι ποιήσασθαι· φημὶ δὲ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἐνεργειῶν τῆς ψυχῆς μνήμης τέ φημι καὶ λόγου, ἐπιθυμίας καὶ θυμοῦ, γέλωτός τε καὶ πνοῆς, τοῦ ταῦτα, καὶ διὰ ποίων ἐνεργοῦνται μορίων (5). Αἱ μέντοι γὰρ μνήμαι καὶ αἱ τούτων διακρίσεις διὰ τοῦ ἐγκεφάλου ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἐνεργοῦνται· διότιερ πολλάκις κατὰ κεφαλῆς τινες καιρίαν πλητὴν λαβόντες, οὐκ ἀπέθανον μὲν παρ' αὐτά, ἔκφρονες δὲ καὶ ἀνούστατοι γέγοναν· διὰ τοῦτο μετὰφρενα τὰ ἐπισθεν τῆς κεφαλῆς λέγονται. Τὸ δὲ λογιστικὸν διὰ τῆς καρδίας ἐνεργεῖ ἡ ψυχὴ. Τὸ δὲ ἀναπνευστικὸν διὰ τοῦ πνεύματος· τὸ δὲ θυμικὸν διὰ τοῦ αἵματος· ὅθεν ἐστὶν ἰδέσθαι πολλάκις ἐν τοῖς θυμουμένοις κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θυμοῦ, ὕαιμον καὶ πυρακτούμενον τὸ εἶδος αὐτῶν. Τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν ἡ ψυχὴ διὰ τοῦ ἥπατος ἐνεργεῖ· ὅθεν τοῦ ἥπατος ψυχομένου, δυσπευσίας εὐθείας παρακολουθούσης, ἀνορεκτεῖ ὁ ἀνθρώπος περὶ τὰς βρώσεις. Ἐπίστησον γάρ ὡς πάντα τὰ λίχνα ζῶα τέλειον ἥπατος ἔχουσιν· οἷον γίνονται χοῖροι καὶ στρουθίονες. Γινώσκῃ δὲ πάλιν τὸ μειδιαστικὸν διὰ τοῦ σπληνὸς ἐνεργεῖν τὴν ψυχὴν δυσπεπιθίμως πρὸς τοὺς γέλωτας ἔχουσι· καὶ οἱ πολλάκις ὑπὸ πλειόνων γε-

gna copia codd. Gregorii Nazianzeni. In nullo tamen hujus orationis sit mentio.

(5) Ad marg., μόρια λέγοντα τὰ μέλη.

λόντων κατασφύρομενοι, σπληνίζεσθαι φασί. Θελήσεις ἅστρον ἄστρολογίαν μυθευσάμενοι, τὴν τε (8) εἰ-
δὲ πάντως καὶ περὶ σπερμογόνων νοεῖν δι' οἶων καὶ
πῶθεν πρόεισι μορίων, οἵτινές εἰσιν οἱ νεφροί· ὅθεν
καὶ οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοὶ φιλοῦσιν εἰπεῖν τοὺς
λίαν περὶ τὰς συνουσίας ἀφειδῶς ἔχοντας κατα-
κάμπτεσθαι τῇ ὁδῶν τῶν νεφρῶν. Μέντοιγε οὖν
πεφιλολόγητας εἰδέναι χρὴ τὸ τοῖς πολλοῖς ἄδηλον,
ὥς ψυχὴ ἀποβράγῃσα ἐκ τοῦ σώματος καὶ τῶν τοῦ
σώματος ἀπηριθμημένων μορίων, καὶ γυμνὴ καθ'
ἑαυτὴν ἐν ἀσπρίχῃ καὶ ἀσ... μασίχῃ οὖσα, οὕτε
μέμνηται λοιπὸν, οὕτε γεωργεῖ καθὼς μαρτυρεῖ ὁ
εἰπὼν, ὅτι Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται
πάντες οἱ διαλογ... (forte διαλογισμοί) αὐτοῦ.
Ζητήσεις δὲ, σοφὲ, κατὰ τὸν τόπον γενόμενος ἐπι-
μελῶς τὸν περὶ... χῆς (forte ψυχῆς) λόγον. Τὸ
δὲ αὐτοῦ (6) καὶ τοῖς πολλοῖς ἀληπτοῦ ὁμοῦ τε
καὶ ἄλλου... τε καὶ πῶς ψυχὴ ἀσώματος χωρί-
ζεται τοῦ σώματος, καὶ ἐν τῇ τῆς ψυχῆς χωρισμῷ
θάνατος οὐ γίνεται· εἰς γὰρ ἐστὶ καὶ μόνος ψυχῆς
χωρισμὸς ἀπὸ σώματος. Ἐπίστησον δὲ μετὰ πάν-
των τοῦτο· πῶθεν καὶ τίνος χάριν οἱ μὲν τῶν ἀν-
θρώπων φυσικῶς, καὶ οὐκ ἐκ τίνος ἀσκήσεως, ἐξ
αὐτῆς τῆς νεαρᾶς αὐτῶν νηπιότητος οἱ μὲν ὀφεί-
σι, οἱ δὲ πράξει, οἱ δὲ φιλήδονοι, καὶ ἄλλοι σώφρονες,
καὶ ἄλλοι ἡσυχιοὶ, ἕτεροι δὲ ταραχώδεις· καὶ οἱ μὲν
φρόνιμοι, οἱ δὲ ἀκεραῖοτεροι, καὶ οἱ μὲν δόλιοι, οἱ δὲ
ἄφρονες, καὶ ἄλλα πλεῖστα Ἑλλήνες (7). Φιλοσόφων
ἀπαίδευτοι οἱ τὴν πολυθρύλλητον τῶν μετεώρων

(6) Forte τὸ δὴ τοῦτο.

(7) Sic omnia in cod.

ἄστρον ἄστρολογίαν μυθευσάμενοι, τὴν τε (8) εἰ-
μαρμένην δεινῶς δογματίσαντες, τῇ διοικήσει τῶν
ἄστρον, καὶ οὐ θεῶ (9) πάμπαν τὰ καθ' ἡμᾶς
ολακίζεσθαι δεινῶς ἰδογματίσαν. Οἱ δὲ τὰς εὐσυν-
έτους καὶ θεοδότους ἐπιστημονικῶς καταλαβόντες
ποιότητάς τε καὶ ἀληθείς οὐσιώδεις περὶ τῆς ἀν-
θρώπου φυσικῆς πραότητος τε καὶ ὀξύτητος, ἀπαλό-
τητός τε καὶ δεινότητος, σωφροσύνης τε φημι καὶ
ἀκολασίας καὶ τῶν τοιούτων ἀπάντων φυσικῶν
πλεονεκτημάτων, εὐσώφως ἔφησαν οὕτως· ὥς οὐκ
ἀπ' ἐνὸς καὶ μόνου τρόπου αἱ τοιαῦται τῇ φύσει
φυσικαὶ συνεπιγίνονται καὶ συναποτίκτονται γνῶμαι
καὶ καταστάσεις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ δευτέρας τινὸς καὶ
τρίτης καὶ τετάρτης καὶ πέμπτης καὶ ἑκτῆς καὶ
ἑβδόμης αἰτίας· καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ γονικῆς τῶν πα-
τέρων ὁμοιότητος, δεύτερον ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν
στοιχείων ἡμερινῆς καὶ νυκτερινῆς κινήσεως. Γνωθὶ
γάρ, ὦ φιλόσοφε, ὥς τρεῖς κινήσεις ἐκ τῶν διαστη-
μάτων τῶν τριῶν ὥρων τοῖς στοιχείοις ὑπάρχουσιν·
ἀπὸ μὲν πρώτης ὥρας ἡμερινῆς ἄχρι τρίτης κινου-
μένης τῆς χολῆς, ὥς μαρτυροῦσι πολλὰκις ἔωθεν
ὀφθαλμοὶ τινῶν... δέστεροι δὴ ὁρῶμενοι· ἀπὸ δὲ
τρίτης ἕως ἑκτῆς σὺν τῇ θερμῇ τοῦ ἡλίου...
αἵματος κινήσεις καὶ ἀναξέσεις, ὀξύτεραι καὶ πι-
κρότεραι... ὅτεραι δὲ μετὰ βρῶσιν· ἀπὸ δὲ
ἑκτῆς ὥρας ἕως ἐνάτης, εἰσθεν ἡ τοῦ... ματος
κινήσεις γίνεσθαι, καὶ οὕτω λοιπὸν ἡ τοῦ χυμοῦ ἕως
C ἐσπέρας.

(8) In marg., τύχην.

(9) Sic cod.

LITURGIA SANCTI GREGORII

EX COPTICO CONVERSA.

(RENAUDOT, *Liturgiarum Orientalium collectio*, ed. secunda, Francofurti ad Mœnium, 1847, in-4, tom. I.)

Communi Coptitarum traditione hæc Liturgia ascribitur Gregorio Theologo in Ægyptiacis omnibus codi-
cibus et etiam in Græco Bibliothecæ Regiæ; atque etiam eo nomine recensetur a theologis et rituum in-
terpretibus, ut in *Constitutionibus synodicis* Gabrielis filii Tarik, LXX patriarchæ Alexandrini, articulo 26;
Abuseba in *Scientia ecclesiastica*, cap. 85; Abulbircat, cap. 29; Ebnassal Collectionis canonum cap. 12,
et aliis.

Oratio veli (1).

Sacerdos secreto. Domine Deus omnipotens, qui
nosti cogitationes hominum, scrutator cordium et
renum: qui me indignum vocasti ad hoc ministe-
rium sanctum tuum: ne me rejicias, et ne avertas
faciem tuam a me; sed dele omnia delicta mea: et
ablue sordes corporis mei, et maculas animæ meæ

D Purifica me perfecte, ne cum bonitatem tuam depre-
cabor, ut concedas veniam peccatorum aliis, ego
reprobis efficiar. Ita, Domine, non repellas me
moestum et confusum: sed mitte super me Spi-
ritum sanctum tuum, et fac me dignum ut assistam
altari tuo sancto: neque id mihi proveniat in judi-
cium, sed offeram tibi hoc sacrificium, rationabile,

(1) Τοῦ καταπετάσματος in Græca et in aliis Li-
turgiis: nempe quia non ad ipsum altare, sed so-
lummodo in sanctuario, seu bemate dicitur intra
velum, quo secundum ritum Græcum et Orienta-
lem circumdantur. In codice Græco ejusdem Litur-
giæ præmittuntur orationes aliquot, quæ in Copticis
exemplaribus non occurrunt, quia re vera ad istam

non pertinent, sed communis officii partes sunt aut
dicuntur ad libitum. Prima absque titulo, præpa-
ratoria est, sacerdotis indignitatem suam profiten-
tis, divinumque auxilium postulantis, ad inculpato
celebrandum mysterium. Secunda dicenda præscri-
bitur, postquam præparatum fuerit altare, qualis
ea est quam Basilii Coptica representat, ejusdem-

incontinentum (2) cum conscientia pura, in remissionem peccatorum et iniquitatum mearum, veniam delictorum populi tui, requiem et refrigerium Patrum nostrorum, qui olim obdormierunt in fide orthodoxa : ad ædificationem populi tui totius, et ad gloriam tuam, cum Filio tuo unigenito Domino, Deo et Salvatore nostro Jesu Christo, et Spiritu tuo vivificante, tibi que consubstantiali, nunc, etc.

Oratio osculi pacis (3).

(In codd. mss. S. Gregorii; in aliis S. Severi patriarchæ.)

Æterne Fili, qui in sempiternum subsistis, consubstantialis Patri, illique throno et creatione æqualis : qui sola bonitate ex nihilo fecisti hominem, et collocaisti eum in paradiso voluptatis : qui cum cecidisset per deceptionem inimici, et præcepti tui transgressionem, voluisti eum renovare et in dignitatem suam pristinam restituere : non angelos, non archangelos, non patriarchas, neque prophetas voluisti auctores esse nostræ salutis, sed tu absque immutatione carnem assumpsisti, et homo factus es, similis nobis in omnibus, excepto peccato, factus es nobis mediator erga Patrem ; parietem medium di-

¹¹ Joan. xiv, 27.

que sententiæ. Tertia, quæ ad Evangelium dicenda est, suo loco non est posita, sed adhibenda ad Liturgiam istam, quando legitur evangelica lectio. Ea quæ dicitur τοῦ καταπατάσματος, eadem est quæ occurrit in Græca vulgata Basilii, cum exigua vocum diversitate. Quarta tandem ea est quæ præmittitur in codice Ægyptiaco : eam porro codex Regius Græco-Arabicus propriam Ægyptiis fuisse significat, iis verbis Ἐβὴν ἁλλή καταπατάσματος παρ' Αἰγυπτίων. Hinc manifestum est, non multum sollicitos esse debere nos de titulis, quos vel Liturgiæ, vel singulæ orationes habent; modo certum sit illas ex communi Ecclesiæ thesauro esse depromptas, quod quidem de istis orationibus manifestum est : sunt enim iisdem prope verbis in Jacobi, Basilii, vel Chrysostomi Liturgiis. Unde Jacobitarum propriæ non sunt, sed Ecclesiæ, neque unius aut alterius, sed totius Ecclesiæ Orientalis, cum reperiantur non modo in Constantinopolitana, quæ Basilii et Chrysostomi Liturgiis utitur, sed in Hierosolymitana, et Alexandrina, quæ Jacobi Marci que Liturgiis olim utebantur.

(2) In hac oratione, ut in multis aliis, quod semel monuisse sufficiet, mentio est sacrificii eucharistici, non minus quam passim in Græcis Jacobi, Basilii Chrysostomique Liturgiis, et Alexandrinis Græcæ exstantibus, quidquid scripserint varii contentiosæ theologiæ conscribunt, qui præter Chytræum et Rivetum nihil legerunt; ne ipsas quidem, quas impugnant, Liturgias. Utuntur Græci his potissimum vocibus, λογική λατρεία, θυσία, προσφορά, Syri et Æthiopes vocibus ex Hebraica lingua deductis, *Korban*, et aliis. Argutari autem solent morosi illi critici, ex etymologia linguarum Orientalium, quarum peritiam ubique jactant : adeoque *Korban*, aut similes negant significare sacrificium. Hærent tamen in aliis vocibus, quæ τῇ θυσίᾳ pressius respondent, qua Copti, ut multis aliis Græcis frequenter utuntur, ut sunt Syriaca קרבן et Arabica قربان : Ægyptiaca quoque nativa. Illas porro voces omnes indifferenter usurpant Orientales. Dum vero *incontinentum* vocant *oblationem* προσφοράν et θυσίαν, quid intellexerint in obscuro non relinquunt. Αλογίζην, quæ vox frequenter adhibetur, et quam Copti retinuerunt, spirituales significat, per oppositionem ad *corporeum* : quamvis Syri et Arabes eam rigidius et ad litteram interpretati sint.

A ruisti, et inimicitias priores delevisi : conciliasti terrenos cum cælestibus, et fecisti de duobus unum, per dispensationem in carne : ascendisti in cælum corporaliter, et implevisi omnia divinitate tua. Tu dixisti discipulis tuis sanctis et apostolis, *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*¹². Concede jam nobis illam, Domine; et munda nos ab omni macula, ab omni dolo, ab omni mala malitia, ab omni fraudulentia, et injuriarum recordatione mortifera : et fac nos omnes dignos, Domine, ut salutemus invicem in osculo sancto, neque excidamus per judicium a donis tuis immortalibus atque cælestibus; per gratiam tuam et benignitatem Patris tui, et operationem Spiritus tui : tu es enim provisor et largitor omnium bonorum; tibi que offerimus gloriam et honorem, magnificentiam et adorationem, cum Patre tuo bono, vivificante, tibi que consubstantiali, nunc, etc.

Alia oratio ad Filium.

Christe Deus noster, virtus tremenda et incomprehensibilis Dei Patris, qui sedes super thronum flammeum cherubim, cui ministrant potestates

Sed in hac ut in multis, significatio determinatur ex stylo ecclesiastico.

(3) Eadem est quæ in Græco Alexandrino codice, et illam altera sequitur, quam codex ilem continet : non quod vulgo duæ orationes ad osculum pacis dicerentur, sed quia una secundum dierum festorum diversitatem eligeretur, aut ad sacerdotis arbitrium. Hic autem, ut in aliis osculum pacis vocatur ἀσπασμός, quam vocem Ægyptii et Arabes suam leceunt. Incipiunt porro Liturgiæ singulares illæ, non ab orationibus preparatoris, sed ab ea, quæ osculum pacis antecedit, cum reliqua ex communi officio peti soleant. Atque ab eo loco proprie loquendo incipit *anaphora*, *oblatio* seu *sacra actio*. unde in Græco codice, ante orationem sequentem, quæ Præfationi nostræ respondet, titulus hic adjicitur : Ἀρχὴ τῆς προσκομιδῆς : quæ verba Arabs interpret vertit, *Initium sacrificii*. In quibusdam Copticis exemplaribus hæc *Oratio osculi pacis* Severo tribuitur, Antiocheno scilicet, quem Liturgiam scripsisse, communis Jacobitarum traditio est, et eam multi Syriaci codices representant, ex qua hæc oratio transferri potuit, ob arcissimam sedis Alexandrinæ Jacobitæ cum Antiochena conjunctionem : singularemque Severi venerationem. Nam ejus duplex memoria sit, obitus scilicet, atque ejusdem adventus in Ægyptum, septima Toth, et secunda Paophi. Non tamen existimare quisquam debet ex illo titulo, Severum ullum patriarcham Alexandrinum fuisse, quod Guido Fabricius Boderianus absque ulla auctoritate omnibus prope persuasit, cum edidit Ritualem baptismi librum, sub Severi patriarchæ Alexandrini nomine, cum nullus inter permultos, qui in bibliothecis exstant, codicibus, hunc titulum præferat. Nullus sane inter Jacobitas Severus Alexandrinam sedem tenuit : et lingua Syriaca, qua liber ille scriptus est, nunquam in sacris officiis usurpata apud Ægyptios fuit. In Liturgia Basilii Coptica quædam oratio occurrit, quam codices manuscripti nonnulli Joanni Chrysostomo, alii Joanni Bostreno, sive Basorensi attribuant. Primus ut communis Ecclesiarum doctor : alter ut in eadem qua Ægypti Jacobitæ secta, agnitus fuit : amboque diversa ratione talem apud eos auctoritatem nacti sunt, ut orationes ex illorum Liturgiis in Copticas transferrentur.

ignem. Tu es ignis consumens per divinitatem tuam, propter splendorem tuum ineffabilem, et amorem tuum erga homines. Non combussisti, nec repulisti fraudulentum traditorem, cum accessit ad te, sed osculatus es eum osculo amici, ut traheres illum ad poenitentiam, et ad audaciam suam agnitionem. Dignos fac nos, Domine, in hac hora terribili, ut unanimem absque duplicitate cordis, ceterisque nequitias, salutemus invicem in osculo sancto : et ne nos projicias in iudicium, si minus perfecte mundi sumus, neque sicut placitum est bonitati tue, a face peccati, a nequitia, et mortifera injuriarum recordatione : sed tu per ineffabilem clementiam tuam, qui nosti imbecillitatem, et propensionem ad inferiora figmenti nostri, dele omnes maculas peccatorum nostrorum, et non sit nobis in iudicium et condemnationem hoc mysterium divinitatis tue. Tu enim potens es tollere peccata omnia, et auferre injustitias et iniquitates hominum miserorum, tu qui purgas totum mundum : et te decet glorificatio, uno ore, et ab unoquoque, veneratio, magnificentia et adoratio cum Patre tuo hono et Spiritu sancto vivificante, tibi que consubstantiali, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

Sacerdos. Charitas Dei Patrie, gratia Filii unigeniti Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, et communicatio et donum Spiritus sancti, sit cum omnibus vobis.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Sursum corda vestra.

Populus. Habemus ad Dominum.

Sacerdos. Gratias agamus Domino.

Populus. Dignum et justum est.

Sacerdos. Dignum et justum est. *Ter.*

Vere dignum et justum est, ut te laudem, benedicam tibi, et serviam tibi, adoremque et glorificem te, qui es unus, solus, Deus verus, amator hominum, ineffabilis, invisibilis, incomprehensibilis, sine principio, æternus, sine tempore, incircumscriptus, ininvestigabilis, immutabilis, Creator omnium, Salvator omnium ; qui remisisti peccata nostra, qui remisisti ab interitu vitam nostram, qui coronas nos in misericordia et miserationibus. Tu es quem laudant angeli, et adorant archangeli ; tu es cui benedicunt principatus, ad quem clamant dominationes ; tu es cujus gloriam celebrant potestates ; tu es cui throni sursum mittunt gloriam et honorem : millia millium assistant coram te, et dena millia denum millium ministrant tibi. Tu es quem benedicunt invisibiles, quem adorant visibiles, et omnes faciunt verbum tuum, Domine noster.

Diaconus. Qui sedetis surgite.

Sacerdos. Æterne Domine, Deus verus de Deo vero, qui ostendisti nobis lumen Patrie, qui largitus es nobis cognitionem veritatis Spiritus sancti ; qui manifestasti nobis mysterium hoc magnum vite : qui constituisti chorum incorporeorum inter homines : qui dedisti eis qui sunt super terram, canticum seraphim, suscipe voces nostras, cum vocibus

A eorum qui sunt invisibiles. Connumera nos inter potestates cœlestes, ut dicamus cum illis, abjicientes omnes cogitationes absurdas et inutiles, clamemusque idem quod illi dicunt incessabili voce, atque ore indesinenti, benedicamus magnitudinem tuam.

Diaconus. Ad orientem aspice.

Sacerdos. Tu es enim cui assistant cherubim et seraphim senis alis instructi : sex alæ uni, et sex alæ alteri : duabus alis velant facies suas, duabus tegunt pedes suos, et duabus volant : clamante que alter ad alterum, dicunt hymnum triumphalem salutis nostræ, et vocibus gloriosis laudant clamantes et dicentes.

Diaconus. Attendamus.

B *Populus.* Sanctus, sanctus, sanctus

Sacerdos. Sanctus, sanctus Dominus, et sanctus in rebus omnibus, et præclarum lumen substantiæ tuæ, sicut ineffabilis est potestas sapientiæ tuæ, nec verbis explicari potest pelagus amoris tui erga homines. Creasti me hominem per benignitatem tuam, neque indigeas mea servitute, sed ego indigebam dominatione tua : propter clementiam tuam magnam, fecisti me cum non essem : erexisti mihi cœlos in tectum ; firmasti mihi terram ut super eam ambularem : propter me conclusisti mare ; propter me produxisti naturam animalium, et omnia subiecasti sub pedibus meis, nec passus es deesse mihi quidquam ex operibus magnificentiæ tuæ : qui me creasti, posuisti manum tuam super me : descripsisti in me imaginem potestatis tuæ : dedisti mihi donum rationis : aperuisti mihi paradisum voluptatis : dedisti mihi scientiam cognitionis tuæ : manifestasti mihi arborem vite : ostendisti mihi spinam mortis, ne ex ea comederem : mihi interdixisti, ex ea sola ne ederem : comedi voluntarie ; sponte neglexi mandatum tuum, contempsique præcepta tua ; atque induxi mihi sententiam mortis.

Populus. Kyrie, eleison. Domine, miserere.

Sacerdos. Tu, Domine, convertisti mihi poenam in salutem ; sicut pastor bonus errantem sollicite quesivisti : tanquam pater verus laborasti mecum qui cecideram : alligasti me omnibus medicamentis vivificantibus : tu misisti ad me prophetas : propter me infirmum, dedi mihi legis auxilium : tu administrasti mihi salutem, at ego transgressus sum legem tuam, quæ est lumen verum, quod accendisti errantibus et ignorantibus.

Populus. Domine, miserere.

Sacerdos. Tu qui es sempiternus, venisti ad nos super terram, descendisti in uterum Virginis, Deus incircumscriptus ; non rapinam arbitratus es esse aequalem Deo, sed humiliasti teipsum, et accepisti formam servi, benedixisti que naturam meam in te : perfecisti legem tuam pro me, ostendisti mihi rationem resurgendi post lapsum : liberasti eos qui apud inferos detinebantur : sustulisti maledictionem legis : destruxisti peccatum in carne : ostendisti mihi potentiam imperii tui : dedisti visum cœcis : excitasti

mortuos de sepulcris : resuscitasti naturam vero : A plenum mysterio : dedisti mihi participationem manifestasti mihi dispensationem clementiae tuae ; tolerasti injurias iniquorum : praebuisti tergum verberibus, et genas tuas percussoribus permisisti ; propter me, Domine, non avertisti votum tuum ab ignominia sputorum.

Populus. Domine, miserere.

Sacerdos. Venisti ad occisionem tanquam agnus, usque ad crucem : demonstrasti sollicitudinem tuam erga me : occidisti peccatum meum per sepulcrum tuum : elevasti primitias meas usque ad caelos : manifestasti mihi adventum tuum futurum, in quo venturus es judicare vivos et mortuos, ut reddas unicuique secundum opera sua.

Populus. Secundum misericordiam tuam, Deus, etc.

Sacerdos. Offero tibi, domine, symbola liberationis meae : scribo opera mea secundum verba tua (4) : Tu es qui dedisti mihi hoc ministerium

(4) Obscurus locus, quem secundum sententiam Coptice versionis reddidimus, et quem interpretes Arabes, tam istius codicis Coptici, quam Graeci, non videntur intellexisse. Graeca nullam obscuritatem habent. Ταύτης μου τῆς ἐλευθερίας προσφέρω σοι τὰ σύμβολα· τοῖς ῥήμασι σου ἐπύραψα τὰ πρόγμματα. Istius liberationis meae (scilicet per salutarem Christi in carne dispensationem) offero tibi symbola : verbis tuis res ascribo. Haec igitur sententia est : Offero tibi haec symbola, seu elementa panis et vini, quae ex tuo, Christe, instituto, representant passionem tuam, per quam a peccato aeternaque damnatione liberationem consecutus sum, faciens quod ipse jussisti : res vero, sive effectum promissionis a te factae, quoties memoriam tui ita agemus, non meis meritis, sed verbis tuis, quae innox recitanda sunt ascribo, ita ut ab illorum virtute et promissorum tuorum certitudine totum exspectem. Arabs interpres cujus versio contextui adjuncta est in codice Regio, ita vertit : *Offero tibi symbola liberationis meae in verbis tuis, designo praecepta tua : quia ultimam vocem videtur ita legisse, ut ex πρόγμματα fecerit προτάγματα.* Compendia enim scripturae Graecis librariis mediae aetatis familiarissima, saepe fraudi descriptoribus fuisse, sciunt qui manuscriptos codices tractaverunt. Ille vero qui Regium descripsit, suae ipsius imperitiae multa reliquit indicia, sed quam dubitaret de significatione vocum compendiose scriptarum testatus est, dum indicem earum, quae in duabus istis Liturgiis obviae sunt, ad finem adiecit.

Textus vero Copticus, qui primariam Graeci versionem exhibet, aliter omnino eadem verba representat, eo scilicet quo expressimus modo : *Offero tibi symbola liberationis meae, ubi vox Graeca σύμβολον, sequens Aegyptiaca ἐλευθερίαν, ἐλευθέρωσιν, at solutionemque significat, usurpaturque initio Liturgiarum ad titulum orationis illius, quae dicitur Absolutionis. Scribo opera mea secundum verba tua : ita ad verbum versio Arabica quae ambiguitatem habet, quia Arabes praesens et futurum non distinguunt in verborum inflexione : imo imperativus modus nullatenus differt. Itaque verti potest, scribo, ut vertendum est secundum Graecum exemplar primum, scribam, aut sicut Maronita vertit, *Scribe opera mea secundum verbum tuum.* Vox symbolum variis Arabicis vocibus exprimitur, quae tamen ad eandem significationem referuntur, nempe *ἔδωκα* typus, *ἔδειξα* signum, *ἔδειχον* exemplum, etc. Ut observavimus ex comparatione diversorum codicum, quae varietas perplexitatem interpretum satis indicat. Sententia quam Graeca verba praefereunt, simplicior*

corporis tui in pane et vino.

Populus. Credimus [πιστεύομεν].

Sacerdos. Nam ea nocte in qua tradi voluisti (5), voluntate et potestate tua sola, accepisti panem in manus tuas sanctas, puras, immaculatas, beatas et vivificantes.

Populus. Credimus ita esse.

Sacerdos. Et suscepisti in caelum ad Patrem tuum Deum, ac Dominum omnium, et gratias egisti.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et benedixisti illum.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et sanctificasti illum.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et fregisti illum, et dedisti illum tuis gloriosis discipulis sanctis et apostolis puris, dicens : Accipite, manducate ex eo omnes. Hoc est enim corpus meum quod frangitur pro vobis, et pro mul-

est : aliorum interpretum, qualiscunque sit, non videtur huic loco convenire. Neque mirari quisquam debet quod in Graecis interpretandis aliquando hallucinati sint versionum auctores, Arabicarum praesertim, qui Graecas voces Coptice orationi infusas, saepe non satis intellexerunt : quod, ubi opus erit, monebimus. Ita in ea prece quae istam proximae antecedit, *Elevasti primitias meas usque ad caelum*, ut habet textus Copticus, Graece, εἰς οὐρανὸν μου τὴν ἀπαρχὴν ἀνεβίβασας, sententia est simplex, maximeque theologica : Christum carnem suam, vel potius hominem ex Adami progenie assumptum, tanquam humani generis primitias, in caelum elevasse, tum per unionem divinae naturae, tum per ascensionem in caelum. Scilicet *primitiae Christus, primitiae dormientium* (1 Cor. xv, 23) : et eodem sensu in Liturgia Nestorii Eucharistia vocatur *Oblatio viva et sacrificium non maciatum, primitiarum nostrarum.* Cum vero Coptice retinuerint vocem ipsam Graecam ἀπαρχή, ambigue quidem eam reddidit Arabs, qui codicem Graecum interpretatus est *ἡρώα* : qui Copticum pessime ; nempe *oblationem meam* *ἡρώα*. Ut in codice Scaligerano : alii *vota mea*, ut Regius et noster : nullo sensu. Nec enim Christus elevavit ad caelos primitias et oblationes, si de donis propositis intelligatur haec orationis particula, quae nondum consecrata sunt. Neque oblationem sacerdos recte vocare potest *primitias suas et vota sua*, cum neque primitiae sint, proprie loquendo, neque vota illius, sed totius Ecclesiae et circumstantium quorum nomine illa offert : totiusque orationis series, ut animadvertere facile quisque potest, aliud quid omnino significat.

(5) Tota haec pars officii eucharistici convenit cum Graeco ejusdem Liturgiae codice, ut etiam cum aliis omnibus circa recitationem institutae a Christo Eucharistiae, et verborum illius, de qua nihil est singulariter observandum, praeter ea quae dicta sunt ad eundem locum Liturgiae Basilii. *Κλωμένον καὶ διαδιδόμενον*, de Christi corpore, ut *ἐκχυόμενον* de Christi sanguine, per praesens et futurum tempus intelligi potest, secundum versiones Arabicas. In Coptica versione frangitur, et dabitur. Utrovis modo eadem significatio est : Syri praesenti tempore vulgo expresserunt. Mitionem aquae cum vino, quam Ecclesiae omnes servant, contra quae existimant Protestantes, hic locus confirmat, ut etiam reliquae omnes Liturgiae. Nestoriani edisse et bibisse Christum ex pane et calice consecratis dicunt : hic Coptice de solo calice, quod tamen in Graeco codice non legitur.

tia dabitur, in remissionem peccatorum : hoc facite A in meam commemorationem.

Populus. Ita est in rei veritate. Amen.

Sacerdos. Similiter postquam comederunt, accepisti calicem, et miscuisti eum ex fructu vitis et aqua ; et gratias egisti.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et benedixisti illum.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et sanctificasti illum.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et gustasti, et dedisti illum tuis gloriosis discipulis sanctis et apostolis puris, dicens : Accipite, bibite ex eo omnes. Hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui effunditur pro vobis, et pro multis datur in remissionem peccatorum : hoc facite in meam commemorationem.

Populus. Ita quoque est in rei veritate.

Sacerdos. Quotiescunque enim manducaveritis ex

hoc pane, et biberitis ex hoc calice, annuntiabitis mortem meam et confitebimini resurrectionem meam, et mei memoriam facietis, donec veniam.

Populus. Mortem tuam, Domine, annuntiamus, et sanctam resurrectionem tuam et ascensionem confitemur ; te laudamus, tibi gratias agimus, et te deprecamur, Domine Deus noster.

Sacerdos. Et nunc etiam, Domine, memoriam agimus descensus tui ad terram, et mortis tuæ vivificantis, et sepulture tuæ triduante, et resurrectionis a mortuis, et ascensionis ad cœlos, et sessionis tuæ ad dexteram Patris tui, et adventus tui secundi de cœlis tremendi et gloriosi : offerimusque tibi hæc dona tua, ex iis quæ tua sunt, pro omnibus, et propter omnia, et in omnibus.

Diaconus. Adorate Deum cum timore et tremore.

Sacerdos. Tu, Domine, voce tua sola commuta, hæc quæ sunt proposita (6) ; tu coram nobis positus, perfice nobis hoc ministerium plenum mysteriis :

(6) Insigne prorsus hæc oratio continet fidei Coptitarum de vera et reali elementorum transmutatione testimonium : quod in Græco codice non minus legitur, quam in Copticis. Petunt scilicet, ut Deus transmutet dona proposita, voce sua sola, hoc est imperio suo divino, quod idem est ac si dicerent, petere se id quod solius omnipotentis divinæ opus est. Verba quæ transmutationem significant, Græcæ, Ægyptiæ et Arabice plenam illam, et integram rei in rem transformationem designant : *Phonkh*, *ⲡⲏⲕⲏ* et *ⲡⲏⲕⲏ* : ut Græcū *μεταποίησον*.

Christum quasi præsentem alloquuntur, et ad eum orationem dirigunt, in quo adorationis cultus continetur, et simul professio fidei, de vera ejusdem in eucharistica mensa præsentia. Illam satis significant verba Græcæ Liturgiæ. *Αὐτὸς παρὼν τὴν μυστικὴν ταύτην λειτουργίαν κατέργησον* : quæ quidem aliter accipi possent, nempe ut rogaretur Christus adesse, et præsens hoc mysticum ministerium perficere, unde Protestantes concluderent, præsentem non esse illum cujus præsentia postuletur. Sed difficultatem omnem solvunt versiones Copticæ et Arabicæ, dum illud *παρὼν* ita exprimunt, *tu coram nobis positus*, quod exprimunt interpretes Copticus et Arabs : alia lectio, *qui præsens es, et inter nos*.

Sequitur : *Mitte super nos gratiam Spiritus tui sancti, qui sanctificet et transferat hæc dona proposita in corpus et sanguinem salutis nostræ*. Paulo aliter Græcus codex. *Αὐτὸς τὸ Πνεῦμά σου τὸ πανάγιον κατέπεμψον ἵνα ἐπιφοιτήσῃ ἐπὶ ἅγλα, καὶ ἀγαθῇ καὶ ἐνδόξῃ αὐτοῦ παρουσίᾳ, ἁγιασθῇ καὶ μεταποιηθῇ τὰ προελεγμένα καὶ ἅγια δῶρα ταῦτα εἰς αὐτὸ, τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως*. Sententiæ nulla diversitas : plenior et uberius est Græca formula, sed eodem redit. Versio Arabica Græco textui adjuncta illam accurate et verbatim representat. Itaque, quod obiter observandum, rogatur Christus, ut mittat Spiritum suum sanctum ; in quibus verbis agnoscunt Coptitæ Spiritum sanctum esse Spiritum Filii, et ab eo mitti. Mittitur vero Spiritus sanctus ad opus aliquod divinum, et humanis viribus superius, quod de alio, quam de transmutatione donorum in corpus et sanguinem Christi, intelligi non potest. Itaque nihil hæc sententia magis perspicuum, aut magis simplex, atque ad veterem Ecclesiæ Orientalis doctrinam magis accommodatum, cum omnes Liturgiæ Græcæ, Syriacæ, Copticæ cujuscunque ritus aut sectæ, iisdem prope verbis contextam eandem orationem representent. De censura quam in eam, ut a Græ-

cis conservatur, tulerunt recentiores nonnulli, fusc in notis ad Basilianam Liturgiam diximus, quæ reponere necesse non est. Id solum adiciemus : quod cum isti censores inofficiosi, orari non posse existiment pro donis jam consecratis, contra totius Ecclesiæ veteris Orientalis et Occidentalis exemplum, quæ similibus orationibus deleri verborum Christi efficaciam nunquam existimavit, ex ista intelligimus, Coptitas corpus Christi jam præsens agnoscere, cum illam, et Invocationem quæ sequitur, pronuntiant. At hæc controversia Protestantes nihil juvat ; neque auctoritati, quam Ecclesia adversus eos comparat, ex conspirante in fide realis præsentis Orientalium testimonio, detrimentum ullum affert : cum ad fidei quam habent certitudinem, nihil intersit quando, aut quibus verbis consecratio perficiatur, modo eam vere fieri in Liturgia, ita profiteantur, ut panem et vinum in altari, ea perfecta esse negent, sed corpus et sanguinem Christi. Quod porro in hac ipsa oratione dicitur, *Christum præsentem esse et coram sacerdote positum*, idem in homiliis de circulo anni ad Coptitarum usum, in tractatibus Severi episcopi Aschmounin, et in multis aliis, toties inculcatur. ut ambiguitati locus esse nullus queat.

Ex illa tamen ipsa oratione, Claudius Salmasius, vir sane doctissimus, sed qui theologiam attingere non debuisset, habere se factavit, unde missionarios quosdam ex Oriente reversos, qui Orientales idem ac nos credere circa Eucharistiam affirmabant, plene refelleret. Ita scribebat ad Joannem Dallæum, et cum epistola post Salmasii obitum typis publicata fuerit, excusari poterat quod incautus in sinum amici temere effudisset, quæ primum in mentem venerant, nisi bellum illud suum commentum libro *De transsubstantiatione* inseruisset. Illam igitur quam retulimus particulam, quam, ne quid testimonii auctoritati deforet, Arabice descripsit, ita interpretatus est (ep. 52, p. 72) : *Tu confirma in nobis commemorationem ministerii tui sancti : tu mitte super nos gratiam Spiritus tui sancti, ut purificemur, et convertiamus has oblationes viles in corpus et sanguinem Sacerdotis nostri*. In ipsa epistola vernaculam ejusdem orationis versionem legimus, in qua discriminis nonnihil est. *Afin qu'estant sanctes, nous puissions convertir ces Oblations viles et terriennes, au corps et au sang de nostre Sauveur, ou de nostre Salut*. Interpretationem commentario munivit, cujus hæc sententia est : satis agnosce invocationem non fieri, ut gratia sancti Spiritus illabatur super panem et vinum, ut mutando sub-

inserere in nobis memoriam ministerii tui sancti : mitte super nos gratiam Spiritus tui sancti, qui sanctificet, et transferat hæc dona proposita in corpus et sanguinem salutis nostræ. Et hunc quidem panem, facias corpus tuum sapientum, Domine Deus (7), et Salvator noster Jesu Christe, quod datur in remissionem peccatorum et vitam æternam illis qui ex illo communicant. Et rursus, hunc calicem, sanguinem pretiosum Testamenti tui novi, Domine Deus, et Salvator noster Jesu Christe, da-

A tum in remissionem peccatorum et in vitam æternam communicantibus ex eo.

Populus. Amen.

Sacerdos. Itaque rogamus te, Christe Deus noster, confirma fundamenta Ecclesiæ : concordiam charitatis in nobis radicatus inserere : augeatur puritas fidei : præpara nobis viam rectam pietatis : pastores corrobora : eorum greges confirma : da mores recte compositos clero, monachis continentiam, virginibus puritatem, conjugatis concordiam, misericor-

stantias, præsentia corporis et sanguinis talis sit, ut remaneant sintque corpus et sanguis suscipienti, quicumque sit, fidei vel infidei. Verum, inquit, sacerdos ille Coptita ea invocatione quam omnium nomine pronuntiat, id designat solummodo, panem et vinum, quæ a nobis in Cœna suscipiuntur, fieri corpus et sanguinem Domini, illis qui debite illa suscipiunt, quosque Spiritus sanctus prius sanctificaverit : illos quoque solos accipere verum corpus, non panem solummodo, qui prius per fidem et gratiam sancti Spiritus puri facti fuerint. Tandem efficit hanc esse μεταβολήν, sive conversionem, antiquis Patribus memoratam, nec querendam esse aliam. De illorum theologia alium quemvis potius audiendum, etiam ipsi Calvinistæ dudum iudicaverunt, quam Salmasium, qui nemini unquam probavit voces μεταποιεῖν, μεταστοιχείω, μεταρρυθπτεῖν, quibus Patres non minus utuntur, quam simplici μεταβάλλειν, nullam aliam mutationem significare, quam eam quæ mutatio non sit. Sed hoc non agimus : verum eorum Ecclesiæ, et eruditissimis, qui aliquam linguarum Orientalium notitiam habent, Salmasii nomen deferimus, tanquam corruptelæ intolerabilis rei, cum lectionem codicis quem citat, corrupti, et enormis inscitie dum illam absurdissime est interpretatus. Is ipse codex superest in bibliotheca Regia, et in illo, sicut in aliis omnibus legitur non pluralis primæ personæ characteristicam litteram, sed tertie femininæ, quia in lingua Arabica vox *روح* *Rohah*, Spiritus, feminini est generis. In prima etiam voce, quam veritè Salmasius purificemur, nulla nota passivi est, vertendumque fuisset purificemur, quo solo discrimine tota machina Salmasianæ theologiæ funditus ruit. In altera et convertamus similis corruptela est, cum sensus sit, et convertat, vel transferat, perspectoque eam lectionem exhibeat codex manuscriptorum. Quod προσετίθηκα, quæ intelliguntur voce sequenti, non minus communi apud Arabes Christianos voce quam apud Græcos altera, *rites et terrenas oblationes* vertit, non levem significat Arabismi ignorantiam, et in eo qui alios imperiose docere audebat, non facile tolerandam. Sed hunc errorem in libro *De transubstantiatione* emendavit : hæsit in aliis gravioribus longe, magisque perniciosius.

Porro mirari satis nemo potest Salmasium, qui ubique ferme de lingua Ægyptiaca, tanquam sibi non ignota loquitur, ubi opus non erat, ignorantiam vel malam fidem hoc loco ita prodidisse, ut excusationi locum non reliquerit. Codex quo utebatur Ægyptiace scriptus erat et Arabice; cur igitur de primario textu ne verbum quidem fecit, nisi quod illum non intelligebat, quod facile, si opus esset, probaremus. Sane si intellexisset, non illum adeo perficiatæ frontis fuisse quisquam credat, ut, qualem ex Arabica versione commentus est, interpretationem daret : quandoquidem orationi Copticæ prorsus contradicit. Quod etiam si non esset, at quæ mox subiiciuntur, sententiam in aperta luce collocant, demonstrantque peti illapsum sancti Spiritus, ejusque operationem in dona proposita. Nihil autem certius esse quam quod de Salmasiana versione

diximus, sciunt quicumque litteras Orientales a limine salutaverint : Ægyptiacæ linguæ, quæ non adeo communis est, mediocriter peritum esse oportet, ut error agnoscat, cum observare sufficiat ex imperfectissima grammatica vix quæ nota 3 personæ futuri vel subjunctivi, eo loco usurpari, non primæ pluralis personæ notam. Adde testimonium Græci codicis, et adjunctæ versionis Arabice, quæ falsam illam et absurdum Salmasii interpretationem destruant, cum habeant ἀγάπη καὶ μεταποίησις. Corpus et sanguis liberationis, aut salutis nostræ, dicuntur corpus et sanguis Christi, quia per sacrificium corporis, et effusionem sanguinis in passione, tum participationem ejus in sacramentis, salus et liberatio nobis a peccatis præstita est, et porro præstat. Eo in loco codices plerique habent πνεύματι, voce abbreviata, ut alibi sæpius, unde σωτηρία vel σωτηρία legi potest. Sed ambiguitatem determinat codex Græcus, ubi habetur τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως, ut versio ejus Arabica, et aliæ quæ Copticis exemplaribus adiunguntur.

(7) Occurrit hic lectionis varietas. Codex noster quem interpretando secuti sumus, ita ut expressimus, habet ἡμεῖς, facias : versio Arabica similiter : ita tamen, ut ad Spiritum sanctum referri possit; Et faciat : quia ut dictum est feminini Arabici, in quo genere est vox *روح* apud Arabes, tertia persona, eandem quam secunda utriusque generis characteristicam præfert. Verum melior omnino lectio est secundum Græcum exemplar, καὶ ποιήσει, vel potius ποιήσῃ, et faciat, ut ad Spiritum sanctum referatur, cujus postulatur adventus. Ita quoque legitur in aliis codicibus Copticis, qui antiquitate præstant : καὶ ἡμεῖς μεν ἡμεῖς ἡμεῖς εὐχαριστοῦμεν ἡμεῖς : atque ita versiones Arabice. Sententia tamen utrobique eadem est, sive Christus faciat, sive Spiritus sanctus ab eo missus. Versio Maronitæ : Et hic fiat panis corpus sacrosanctum tuum, Domine, neque Coptico, neque Arabico, aut Græco textui respondet. Jam vero Salmasii admiratoribus incumbit, ut speciosam aliquam rationem silentii, quod circa hanc partem orationis observavit, nobis reddant, cum tamen præcedenti necessario conjuncta sit, atque adeo una ex altera explicari debeat. Ex ejus interpretatione, quam priori attribuit, ita vertendum erit : Et hunc quidem panem faciamus, corpus tuum sanctum, Domine : quod codici Græco, Coptico et Arabico repugnat non minus quam omnibus cujuscunque linguæ Liturgiis, sanctorumque Patrum theologiæ, maxime vero Orientalium scriptorum. Illi enim vulgo dicunt, Spiritum sanctum illabi super dona proposita, sicut in B. Mariam Virginem illapsus est, et in altari formare corpus Christi, sicut illud in utero Virginis, ex ejusdem carne et sanguine formavit. Ita Severus Aschmoninensis, Homilia de circulo anni, Barsabii, Abulfargius, et alii quorum testimonia alibi relata sunt. Sacerdos, ministerialis causa est : Spiritus sanctus causa principalis : si quis ultra philosophatus est, ut Diamperenses censores, et emendatores aliquot ignobiles Liturgiarum, minima est hoc in genere illorum auctoritas.

diam illis qui in poenitentia sunt (8), benignitatem A divitibus, modestiam iis qui in dignitate sunt, auxilium pauperibus : senes robora : juvenes erudi : infideles converte : cessent ab Ecclesia schismata : deprime superbiam hæreseon, et nos omnes ad concordiam pietatis adunare digneris.

Populus. Domine, miserere.

Diaconus. Orate pro pace unius catholicæ et apostolicæ Dei Ecclesiæ.

Sacerdos. Memento, Domine pacis, unicæ, sanctæ, catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ tuæ, quæ est a finibus usque ad fines terræ, et eorum qui recte dispensant in ea verbum veritatis.

Diaconus. Orate pro pontifice nostro papa Anba N. D. archiepiscopo magnæ urbis Alexandriæ, et pro orthodoxis episcopis

Sacerdos. Præsertim vero patriarchæ nostri Patris venerabilis Anba N. et Patris nostri episcopi Anba N. et eorum qui hic adsunt, et qui requieverunt, episcoporum, hegumenorum, sacerdotum, diaconorum, subdiaconorum, lectorum, cantorum, exorcistarum, monachorum, virginum, viduarum, continentium, orphanorum, laicorum, et omnium fidelium Ecclesiæ tuæ sanctæ.

Diaconus. Orate pro rege nostro Christum amante (9).

Sacerdos. Memento, Domine, eorum qui regnaverunt cum pietate, et eorum qui regnant.

Diaconus. Memento, Domine, fidelium fratrum nostrorum.

Sacerdos. Memento, Domine, fidelium fratrum C

(8) Hinc demonstratur, poenitentiam in Coptica Ecclesia locum olim habuisse, dudum ante obsœna illa tempora Joannis, et Marci filii Zaraa patriarcharum, qui confessionem peccatorum, et *Canonem*, sive laboriosam poenitentiam, tollere conati sunt, de qua innovatione dictum est in *Historia Alexandrina* (*) et alibi. Esse in poenitentia, status est, ut eorum qui in eadem oratione commemorantur, varii sunt. Non vero is locus intelligendus est de publica illa, qualis in usu erat primis Ecclesiæ sæculis, poenitentia, cujus dudum, præterquam ad publicos peccatores emendandos, disciplina ommissa est. Sed hic intelligendi sunt illi, qui facta apud sacerdotem confessione, *Canonem*, hoc est poenas canonicas suscipiebant, et aliquam illarum partem compleverant, antequam communionem sacramentorum obtinerent, a qua arcebantur per aliquod temporis intervallum. Hæc disciplina fusius alibi exponetur, ex variis auctoribus tum ex canonibus poenitentialibus, qui exstant in codicibus manuscriptis. Poenitentium quoque mentio fit infra, qui intelligi forte debent, per eos qui in confessione sunt.

(9) Servata hæc formula est ex veteri disciplina, ante occupatam a Muhamedanis Ægyptum, in Græco τὸν εὐσεβὲς βασιλευσάντων, quæ verba versiones Arabicæ quædam expresserunt. Nempe cum regnarent Christiani imperatores, hæc formula usurpabatur, quæ postea in libris servata est, adjunctis tamen verbis ultimis, quia pro principibus, qualescunque sint, orant Orientales, si Nestorianos excipimus, in quorum Liturgia memoria fit *regum fidelium*, non aliorum. Ex illo loco recte Salmasius

nostrorum orthodoxorum, qui sunt in palatio, et omnis exercitus.

Diaconus. Orate pro iis qui sunt in palatio fratribus nostris fidelibus, et orthodoxis, et pro universo exercitu.

Sacerdos. Memento, Domine, eorum qui tibi obtulerunt hæc dona, et eorum qui pro se obtulerunt, et eorum pro quibus oblata sunt : concede omnibus mercedem e cælo.

Diaconus. Orate pro iis qui obtulerunt.

Sacerdos. Memento, Domine, habitantium in montibus et cavernis : et fratrum nostrorum qui sunt in captivitate : concede illis ut pacifice ad sua domicilia revertantur.

Diaconus. Orate pro captivis.

B *Populus.* Domine, miserere.

Diaconus. Adorate Agnum Verbum Dei (10).

Sacerdos secreto. Memento, Domine, tenuitatis meæ et remitte mihi peccata mea, ut ubi abundavit iniquitas, ibi superabundet gratia tua : neque propter peccata mea propria, et propter maculas cordis mei deprives populum tuum gratia Spiritus sancti tui.

Populus. Miserere nostri, Deus Salvator noster.

Sacerdos alta voce. Quia populus tuus et Ecclesia tua te obsecrant et Patrem tuum tecum, dicentes : Miserere nostri, Deus Salvator noster. Concede populo tuo cor unum : da tranquillitatem mundo : temperiem bonam aeri : dignare, Domine, benedicere hoc anno ventos cæli et fruges terræ. Dignare Domine, benedicere aquas fluminis, ascendere eas

Liturgiæ antiquitatem commendat, tanquam scriptæ sub Christianis Ægyptum obtinentibus, quia pro illis oratur, et illis qui sunt in palatio. Sed palatium non magis Christianos quam Muhamedanicos principes designat, neque ad familiam regiam referri debet, sed ad fratres orthodoxos, hoc est Jacobitas Christianos, qui tunc erant in aulico ministerio. Multos enim fuisse qui scripturam in aula sultani, aut in divano exercebant, patet ex variis historiæ Alexandrinæ locis, quod pariter sæpissime contigit in aula Bagdadensi, ubi multi Christiani magna apud quosdam califas auctoritate floruerunt, Nestoriani præcipue. Hinc sæpe utraque Ecclesia, Jacobitica et Nestoriana, maximis turbis per illorum hominum ambitionem agitata est : et in Ægypto sub ultimis sultanis, Turcis et Circassis, quos Mamalucos vocant, durissimæ persecutiones excitatæ sunt. Quam lectionem secutus fuerit Maronita interpres cum vertit : *Memento, Domine, regum qui sunt electi in perfectione pietatis, et eorum qui sunt eligendi*, non satis intelligitur, cum sententiam similem neque Copticus neque Arabicus textus offerant.

(10) Hæc diaconi hortatio in codice Græco non occurrit : pia sane et singularis, quam ex Coptica lingua ad verbum interpretati sumus, consentiente Arabica versione. In uno ex codicibus Regiis, illius adeo legitur formula illa frequens *Adorate Deum cum timore* : quod Græce non pronuntiatur, ut omnes similes, cum non adeo antiquum esse significare videtur. Erat in Scaligeri codice, sed pessime interpres reddidit : *Orate pro eo qui portat verbum Dei.*

(*) Hist. Patr. Alex. p. 305.

fac juxta mensuram suam, secundum gratiam tuam. *A* Laetifica faciem terræ, etc. *Ex Liturgia Basilii.*

Infirmis sanitatem : indigentibus solatium : liberationem captivis concede : suscipe ad te orphanos : auxilium da viduis : eos qui angustiantur, bonis sustentata : eos qui ceciderunt erige : stantes confirma : defunctorum memento : eorum qui in confessione sunt, deprecationes suscipe : poenitentes numera cum fidelibus tuis, et fideles tuos cum martyribus tuis : et eos qui hic adsunt, similes effice angelis tuis : nos quoque, qui, licet indigni, ad ministerium tuum per gratiam tuam vocati sumus, ad te suscipe.

Kyrie, eleison, *alta voce.*

Sacerdos. Memento, Domine, salutis hujus loci sancti tui, et omnium locorum, et omnium monasteriorum Patrum nostrorum orthodoxorum, et omnium civitatum totius provinciae et regionis, et omnis pulchritudinis ejus ; et nos omnes libera a fame, a peste, a terræ motibus, submersione, naufragio et incendio ; a captivitate barbarorum, a gladio extraneo, et ab insurrectione haereticorum.

Dignare, Domine, recordari omnium sanctorum qui tibi placuerunt ab initio, Patrum nostrorum sanctorum, patriarcharum, prophetarum, apostolorum, evangelistarum, martyrum, confessorum, et eorum qui Evangelium annuntiaverunt Ecclesiae tuae, et omnium spirituum iustorum qui consummati, defuncti sunt in fide. Praecipue vero sanctae gloria plenae semper Virginis, Genitricis Dei sanctae Mariae, et sancti Joannis Praecursoris, Baptistae et martyris, et sancti Stephani protodiaconi et protomartyris, et contemplativi Deumque viventis evangelistae Marci, apostoli sancti et martyris ; et patriarchae nostri sancti Severi ; et doctoris nostri Dioscori, sancti Cyrilli, sancti Basilii, sancti Gregorii, sancti Joannis Chrysostomi, sancti Athanasii apostolici ; et dominorum nostrorum Patrum iustorum, magni abbatis Antonii, et pii sancti abbatis Pauli, et trium Macariorum, totiusque chori sanctorum tuorum, quorum precibus et intercessionibus, miserere omnium nostrum, et nos omnes libera propter nomen tuum sanctum quod invocatum est super nos.

Sacerdos secreto. Memento, Domine, patrum et fratrum nostrorum qui pridem obdormierunt in fide

(11) Sententia hujus orationis pia valde, et purissimae theologiae plena ; nempe ut Christus per divinam omnipotentiam, secundum promissionem suis factam : *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi*, et singulari modo, per transmutationem panis et vini in corpus et sanguinem suum praesens, mysterium a se institutum perficiat et in eo consummando invisibiliter operetur. In eandem sententiam multa occurrunt in diversis orationibus, tempore distributionis Eucharistiae recitandis, tam apud Jacobitas quam apud Nestorianos, ut sunt ista : *Hoc ipsum esse mysterium crucis et ultimae caenae : hunc calicem ipsum esse quem Christus miscuit*, multaque similia.

(12) In codice Graeco-Arabico aliae duae occurrunt orationes sub eodem titulo τῆς κλασεως, nempe

A orthodoxa : da illis omnibus requiem, cum sanctis tuis, et cum iis quorum nomina commemorata sunt.

Sacerdos post Diptycha dicet. Memento, Domine, eorum quorum memoriam fecimus fidelem, et eorum quorum non meminimus orthodoxorum, et nostri quoque cum illis, o bone amator, hominum Deus.

Populus. Remitte, parce, condona nobis, Deus, offensas nostras quas commisimus voluntarie aut involuntarie, scienter vel ignoranter : Domine, dimitte illas nobis.

Sacerdos. Tu es enim Dens misericors qui non vis mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Convertite nos, Domine, per salutem tuam, et fac nobiscum secundum bonitatem tuam ; tu qui efficis plura quam petimus aut intelligimus : ut in hoc, sicut et in omnibus, glorificetur, benedicatur, et extollatur nomen tuum magnum, sanctissimum, gloriosum et benedictum, cum Patre tuo bono, et Spiritu sancto.

Pax omnibus.

Domine, Salvator noster, amator hominum bone, qui vivificas animas nostras, qui tradidisti te ipsum pro nobis, in salutem pro peccatis nostris : qui in multitudine misericordiae tuae solvisti inimicitias hominum : Unigenitus Deus, qui es in sinu Patris.

Kyrie, eleison. Benedic. Amen.

Sacerdos. Qui benedixisti illo tempore, benedic nunc (11).

Populus. Amen.

Sacerdos. Qui sanctificasti illo tempore, sanctifica nunc.

Populus. Amen.

Sacerdos. Qui divisisti illo tempore, divide nunc.

Populus. Amen.

Sacerdos. Qui dedisti tuis discipulis sanctis et apostolis puris illo tempore, nunc, Domine, da nobis, et omni populo tuo, omnipotens Domine Deus noster.

Diaconus. Orate.

Oratio fractionis ad Filium (12).

Benedictus es, Christe Deus omnipotens, Salvator Ecclesiae tuae : Verbum intelligibile et homo visibilis, qui per incarnationem tuam incomprehen-

dicendae priusquam hostia in minutiores partes frangatur, ad communionem distribuendam. Scilicet, ut alibi monuimus, in liturgicis codicibus scriptae sunt orationes diversae, secundum festorum diversitatem aut sacerdotis arbitrium dicendae. Ista videtur antiquior, cum prior Graeci codicis enucleata Monophysitarum doctrinae professionem contineat : id vero non nisi post scissam per Dioscori sectatores Ecclesiam, factum esse potuit. Habet autem haec oratio obscuritatis nonnihil, non modo circa res, sed etiam ex ipsa vocum aliquot ambiguitate, quam Copticae primi interpretes, et Arabes non satis versionibus suis elucidaverunt.

Statim ad Christum dicitur : *Verbum intelligibile et homo visibilis* : Graece : ὁ λόγος ὁν προνοοῦσιν αὐτὸν, καὶ ἄνθρωπος ὁν προθεωποῦσιν αὐτὸν. Verba haec non

sibilem, præparasti nobis panem cœlestem, corpus hoc tuum sanctum in mysterio omnibus modis sancto (13). Miscuisti nobis calicem ex fructu vitis veræ, quæ est latus divinum tuum et immaculatum, ex quo postquam tradidisti spiritum, manavit nobis sanguis et aqua, quæ mundum universum purifica-

verunt. Acquire nos tibi, o bone, servos tuos: nos indignos fac tibi populum congregatum, regnum, sacerdotium et populum electum. Purifica nos, Domine, sicut sanctificasti has oblationes propositas, et fecisti illas invisibiles ex visibilibus (14), et mysteria tibi soli cognita, Domine Deus et Salvator

salis Græca, seu jam barbariem redolentia, videntur antiquitus esse interpolata, cum simplicius et accuratius sententiam exprimere Alexandrini illi potuissent. Ἀόγε, ὃν νοοῦσιν, ἀνθρώπα, ὃν θεωροῦσιν, quam Arabs primus interpres recte expressit: *Verbum quod intelligitur: homo qui videtur*. Duas scilicet in Christo naturas agnoscere se significant paucis illis verbis, orationis primi auctores, novitate Monophysitarum, ut conicere possumus, nondum imbuti. Ita quoque illa reddidit Coptita interpres: ὁπλοῦτος ἐστὼ ἐρῶν μυστ. πρῶμι ἐστὼ ἐρῶν μυστ. Christus scilicet, ut Verbum Dei, mente tantum concipitur: tanquam homo, oculis videri poterat. Ea autem fidei particula, ab Orientalibus Christianis, Severo, Barsalibio, Homiliarum auctore, et aliis multis accommodari plerumque solet ad Eucharistiæ mysterium, dum dicunt: apostolos et alios, qui cum Christo, dum in terris esset, conversati sunt, hominem simplicem oculis corporis vidisse, Deum oculis mentis agnovisse: ita debere Christianos Eucharistiam suscipiendo, fidem conformare suam, ut quamvis panis et vini elementa solummodo sensibus percipiant, oculo interiore fidei, Christum in illis videant, agnoscant et adorent, quemadmodum latro in cruce illum agnovit, illiusque exemplo dicant: *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum*. Versiones Arabicæ quæ in codicibus Copticis leguntur, sententiam eandem exprimunt.

(13) *Qui per incarnationem tuam incomprehensibilem præparasti nobis panem cœlestem, corpus hoc tuum sanctum, in mysterio omnibus modis sancto*. Sensus istius orationis simplex: quia scilicet Incarnatio Filii Dei, mysterium incomprehensibile est, quo panis vivus de cœlo descendit: panis autem sanctificatus in altaribus, est corpus ipsum quod Filius Dei accepit ex Maria Virgine, et quod dat nobis in sacramento, ut ipsi Coptitæ postea recognoscunt, in confessione quæ fit ante illius susceptionem. Unde frustra sunt ad sententiam istius orationis pervertendam omnes Albertiniani et Claudiani commentarii. Non enim dicitur dari corpus Christi in sacramento, quod intelligi posset de eodem suscepto per fidem, sed hoc corpus, nempe quod sacerdos in disco positum intuetur, quodque mox elevans, et demonstrans, testatur esse ipsum verum corpus Christi. Τοῦτο τὸ σῶμά σου ἐν ἔθῳ ἐν μυστηρίῳ, ita enim legendum videtur in Græco exemplari, ubi scriptum est ἐν μυστήριον πανάγιον ἐν τοῖς ἁγίοις, quod sive ad corpus Christi referatur, sive ad mysterium, perinde est. Arabica versio ad corpus Christi referi. *Corpus tuum hoc, quod est sacramentale; μυστηριώδες, et omnino sanctum*. Vox enim τὸ *serri*, idem significat quod τὸ μυστηριώδες: et qui corpus Christi in sacramento, ita appellat, per oppositionem ad naturale, non negat veram et realem ejusdem corporis in sacramento præsentiam. Id vel unus Gennadius satis demonstrat, qui in homilia nuper edita, cum transsubstantiationem perspicue doceat, titulum hunc inscripsit: Περὶ μυστηριώδους σώματος (α), etc. Versiones Arabicæ duplicem vocem adhibent, et istam, et aliam quæ significat id quod Coptice scribitur in mysterio: τὸ πανάγιον referunt ad corpus Christi. Maronita non recte totam hanc orationem expressit. *Verbum spirituale, qui homo factus es, et inter ho-*

mines versatus, qui per incarnationem tuam incomprehensibilem præparasti nobis panem, corpus hoc tuum sacrosanctum, mysterium omnino sacrosanctum: neque enim Coptico aut Arabico textui versio respondet.

(14) Sic prope ad verbum textus Copticus, ita ut distinctio sit inter purificationem, quam orat sacerdos conferri a Deo sibi et circumstantibus, et sanctificationem elementorum. In prima significanda adhibetur vox τοῦθο, quam Arabes per eam exprimunt quæ proprie mundationem et purificationem significat, aliquando etiam sanctificationem: alteram reddunt ipsa voce Græca ἀγιάζειν, quæ occurrit in Græco codice, utroque in loco. Arabs Græci codicis interpres eadem voce, quæ τὸ ἀγιάζειν proprie respondet, usus est: alii diversam adhibuerunt. Ita distinctionem, non quidem plane necessariam, constituerunt inter sanctificationem suscipientium, et donorum propositorum. Nam cavisse videntur quodammodo, ne comparatio non satis adæquate intelligeretur, cum sanctificationes diversi omnino generis sint: aliter enim sanctificantur homines, aliter dona proposita. Sed intellectus simplicissimus est: Utsanctificasti dona proposita, singulari scilicet ratione quam subjuncta verba explicant, ita ad suscipienda illa digne Christianos sanctifices.

Quomodo autem sanctificaverit Deus dona proposita mox exponitur, faciendo scilicet ea invisibilia ex visibilibus; ὁράτα ἐκ τῶν ὁρατῶν, ut habet codex Græcus. Maronita parum recte, et fecisti illas non adumbratas, sed quidquid apparet est mysterium tuum spirituale, nullo sensu, et contra Coptici Arabicorumque codicum fidem. Sententia hæc est: *has oblationes fecisti ex iis quæ videbantur, esse aliud quid, quod non videtur: nempe erant panis et vinum, fecisti eas esse corpus et sanguinem Christi*. Ante sanctificationem seu consecrationem, erant, et videbantur panis et vinum; post sanctificationem sunt corpus et sanguis, quæ non videntur. Nulla hic ambiguitas, veraque transmutatio in istis verbis agnoscitur, longe distans ab ea quam solam veteribus et ipsis Coptitis creditam fuisse, tam audacter affirmabat Salmasius. Is vero, si bona fide egisset, cum nugaci et absurda interpretatione invocationem Spiritus sancti hujus Liturgiæ contaminare satagebat, comparare hanc orationem cum ista, et cum utraque suam explicationem debuerat. In ista sanctificatio Christianorum, et ipsius sacerdotis postulatur, ut in prima adventus Spiritus sancti, super eos et super dona proposita: nempe, ait Salmasius, ut sanctificemur et convertamus has oblationes in corpus et sanguinem Christi: quamvis, ut supra observavimus, nihil simile legatur in textu Coptico et Arabico. In ista oratione quæ non longo post primam intervallo sequitur, plena paradoxo Salmasiani refutatio est. Orat enim sacerdos Deum, ut se et circumstantes sanctificet, non ut convertant per communionem elementa in corpus et sanguinem, quandoquidem agnoscit consecrationem jam factam, cum Deus illa fecerit invisibilia ex visibilibus; totaque verborum series ostendat, eos qui illa pronuntiant, corpus Christi præsens in altari esse, credere. Porro quæ de Salmasio diximus, ad Albertinum, ad Claudium, ad discipulos eorum non minus pertinent, qui cum pauca Liturgiarum

(*) Opusc. Gr. Gennadii.

noster Jesu Christe. Tu per clementiam tuam magnam fecisti nos dignos filiatione per baptismum sanctum, et docuisti nos formam orationis mysticæ, ut per eam invocarem Patrem tuum. Tu nunc, Domine, fac nos dignos, ut conscientia munda et cogitatione bona, quemadmodum decet filios, cum desiderio et fiducia, audeamus invocare Deum Patrem tuum sanctum qui est in cælis et dicamus: Pater noster, etc.

Oratio post Pater noster.

Etiā, Domine, qui dedisti nobis potestatem calcandi serpentes et scorpiones, et omnem virtutem inimici, contere capita ejus sub pedibus nostris velociter, et repelle a nobis omnes ejus cogitationes malas, contrarias nobis: tu es enim Rex omnium nostrum, Christe Deus noster: et tu es cui mittimus laudem, etc.

Sacerdos dicit orationem Inclinationis.

Diaconus. Inclinate capita vestra Domino.

Tu, Domine, inclinavisti cælos et descendisti, et incarnatus es propter salutem generis humani: tu sedes super cherubim et seraphim, respicisque hu-

testimonia vellicent, ut obscuritate alicujus loci abutantur, perspicua et quæ illorum novitates funditus evertunt, ne indicant quidem.

Sequitur in eadem oratione, et *mysteria tibi soli cognita*. In Græco textu qui manifeste vitiosam scripturam habet *μυστήρια ὧν προνοοῦσιν αὐτὰ σοι, Κύριε*, nullo sensu; hunc expressit Arabs interpres per *mysteria inuisibilia, intellecta tibi, Domine*. Coptica lectio: *Et mysteria quæ tibi cognita sunt, Domine, μυστήριον εἶναι ἐρροῖν μωου ἡτὰρ πνεος*. Versio Arabica: *mysterio plena quod tibi cognitum est, Domine*: male Maronita: *mysterium spirituale*. Sententia ex præcedentibus hæc est. Fecisti oblationes invisibiles ex visibilibus, et mysterium, sive per mysterium quod solus, Domine, intelligis, cum humanæ mentis vires superet. Nam *προνοεῖν* quod est in Græco textu, Copticus, ut superius, explicat per *ἐρροῖν* hoc est *voce*, Arabes per ea verba quæ intelligere, et animo concipere significant.

(15) De illa eximia nec ullius ad Protestantium mentem interpretationis capace confessione, dictum est ad Liturgiam S. Basilii; pauca tantum observabimus, quæ ad istam proprie spectant. Exstat in ea ipsa Liturgia quam citavit Salmasius, ut argumenta subministrantem, quibus et Catholicis os occluderetur, et Calvinistica causa triumpharet. Cur igitur de ista confessione ita locutus est in sua ad Dallæum epistola, ut integram orationem non retulerit, quod erat tamen necessarium, et notam falsissimam adiecerit? Verba ejus sunt: « Post celebrationem Cœnæ, et participationem ejus factam, idem sacerdos monet, id quod a communicantibus susceptum est, verum esse corpus et sanguinem Christi, id est fructum vitis veræ, qui est Christus, ita significans, vinum calicis, non aliter vocari sanguinem Domini verum, quam ut ipse veram se vitem appellavit. » Excusari sane Calvinista potest, Calvinistæ loquens de usu ridiculo vocis Cœnæ, ad Liturgiam, totamque sacram Eucharistiæ celebrandæ actionem significandam. Sed cum publice scribunt, uti debent illis vocibus, quas universa Ecclesia usu non interrupto multorum seculorum consecravit; cum nulla gens Christiana ejuscunque ritus et linguæ, ita locuta unquam fuisse reperiatur. Cedant eruditi illi, qui tantam Orientalium linguarum peritiā ubique ostentant, auctorem ullum, qui *Cœnam* vocaverit celebratio-

nem. Tu nunc, Domine, cum levamus oculos cordium nostrorum ad te, Domine, qui remisisti iniquitates nostras, qui redimis de interitu vitam nostram; adoramus misericordiam tuam inenarrabilem, rogamusque te, ut concedas nobis pacem tuam. Omnia nobis dedisti, acquirere nos tibi, o Deus; neque enim alium novimus præter te, et nomen tuum sanctum pronuntiamus. Converte nos, Deus, ad timorem tuum, et desiderium tui; et concede ut perveniamus ad fruitionem bonorum tuorum. Et qui inclinaverunt capita sua sub manu tua, extolle eos in hujus vitæ decursu: orna eos virtutibus, et præsta ut omnes digni simus regno tuo cœlesti, per beneplacitum Dei Patris tui boni, cum quo tu es benedictus, et cum Spiritu sancto vivificante, tibi que consubstantiali, nunc, etc.

Sacerdos dicit orationem Absolutionis ad Filium.

Domine Jesu Christe Fili unigenite, etc., ut in Liturgia sancti Basilii.

Sacerdos dicit Confessionem.

Corpus sanctum (15) et sanguis pretiosus Jesu Christi Filii Dei nostri. Amen (16).

nem Eucharistiæ, Græce, Latine, Syriace, Ægyptiace, Æthiopice, Persice, aut Armenice?

Sed illud minoris momenti est: ea quæ subjungit, mentita, falsa, plenaque erroris, ignorantiae et temeritatis, excusari nulla ratione possunt, nisi ex auctoris imperitia, quæ excusatio locum non habet. Quis enim cogebat hominem, qui in Ecclesia catholica natus et baptizatus avitam fidem juveniliter deservierat, de rebus theologicis scribere?

Oratio quæ confessionem continet, non dicitur post celebrationem Liturgiæ, neque post communionem, sed antequam ea distribuatur: ut ipsa rituum series satis indicat: adeo ut Salmasius, aut Liturgiam non legisse oporteat, aut neminem futurum existimasse, qui, oculis in eam conjectis, falsi eum testimonii reum agnosceret.

Neque minus falso affirmat, a sacerdote dici post communionem, id quod a communicantibus susceptum est, esse corpus et sanguinem Christi, id est fructum vitis veræ, quæ est Christus. Neque enim quidquam simile legitur in orationibus gratiarum actionis: et cum sacerdos dicit: *Hoc est corpus verum et sanguis pretiosus, Christi Dei nostri*, etc., hæc dicuntur ante communionem. Communicanturi respondent, antequam sacra mysteria susceperint, ita credere se, et credituros ad ultimum usque vitæ spiritum, hoc quod vident in sacerdotis celebrantis manu, quod episcopus et sacerdos, cum ordinantur, manu suscipiunt, neque adhuc ori admoveant, esse corpus et sanguinem Domini, et tamen ex hypothesi Salmasiana, dona proposita, *προεζέμενα*, nihil adhuc sunt, præter panem et vinum, cum in solo usu fiant corpus et sanguis Christi.

Neque in tota hac Liturgia, aut ulla ejuscunque ritus et linguæ reperiatur, talis sacerdotum ad communicantes monito, quam commentus est Salmasius, elementa esse corpus Christi, ut Christus est vitis vera. In oratione fractionis ad Filium legitur: *Præparasti nobis panem coelestem, corpus hoc tuum sanctum in mysterio...* Miscuisti nobis calicem ex fructu vitis veræ, quæ est latus dextræ tuæ et immaculatum. Ita Gaudentius Brix. tract. II *De Pascha*: *Quia quod accipis corpus est illius panis celestis, et sanguis est illius sacre vitis*. Non igitur dixerunt Christi-

(16) Σώμα ἁγιον καὶ αἷμα τίμιον Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἀμήν.

Populus. Amen.

Sanctum et pretiosum corpus et sanguis verus Jesu Christi Filii Dei nostri. Amen (17).

Corpus et sanguis Emmanuelis Dei nostri, hoc est in rei veritate. Amen.

Credo, credo, credo et confiteor usque ad ultimum vitæ spiritum, hoc esse corpus vivificum, quod accepisti, Christe Deus noster, ex Domina omnium nostrum, Deipara, pura, sancta Maria, fecistisque illud unum cum divinitate tua, absque confusione, commistione, aut alteratione : et confessus es confessionem bonam coram Pontio Pilato. Dedisti illud pro nobis super lignum sanctum crucis, voluntate tua sola, pro nobis omnibus. Credo divinitatem tuam separatam non fuisse ab humanitate tua, ne momento quidem aut nictu oculi. Dedisti eam pro nobis ad salutem, remissionem peccatorum et vitam æternam iis qui ex illo communicabunt. Credo hoc vere ita esse.

Oratio gratiarum actionis post Communionem.

Gratias agimus tibi, Christe Deus, Verbum verum ex substantia pura Patris : quia talem in modum dilexisti nos, et tradidisti te ipsum ad immolationem pro salute nostra ; et largitus es nobis vitam, per corpus tuum sanctum, et sanguinem tuum pretiosum, quorum participatione nos modo dignatus es. Eapropter gratias agimus tibi, amator creaturæ tuæ, et mittimus tibi sursum gloriam, honorem et adorationem, cum Patre tuo bono, et Spiritu sancto vivificante, tibi que consubstantiali, nunc, etc.

Oratio inclinationis post Communionem.

Qui est et fuit (æternus), qui venit atque iterum veniet, qui incarnatus et homo factus est, crucique affixus est propter nos : passus est propria voluntate in corpore, cum esset impassibilis tanquam Deus, involutus est et positus in sepulcro, surrexit a mortuis tertia die, et ascendit in cælum, sedetque

aliani *Ægyptii ex fructu vitis veræ, quæ est Christus : sed quæ est latus tuum, ex quo exivit sanguis et aqua.* Theologicæ prorsus et ad sanctorum Patrum mentem, simulque ad eorum confutationem qui Cypriano totaque veterum Ecclesia sapientiores, aquam calici admiscere, piaculum existimant. Itaque in hac oratione fructus vitis veræ, de sanguine Christi in calice exhibito intelligitur, non de toto sacramento. Panis qui de cælo descendit, seu panis cœlestis, est corpus Christi, quod percipitur in sacramento, et in illo est : fructus vitis veræ, est sanguis Christi, in eodem sacramento : adeo ut in disco sit panis cœlestis, quia ut ipsi continentur in eo est corpus Christi : atque pariter in calice, fructus vitis veræ, quæ est Christus, quia in eo continetur sanguis Christi. Comparationis quam Salmasius excogitavit, in illis orationibus vestigium nullum est, et etiam si ullum, vel levissimum posset deprehendi, et obscuritatem induceret, explicaretur illa satis per subsequentem confessionem, in qua nihil figurate dictum, sed simplicissima fidei expositio, quam dissimulavit Salmasius, desperans, ut verisimile est, Calvinisticam illam quacunque subtilitate posse fieri. Quam porro rituum Orientalium imperitus habendus ille sit, qui orationem fractionis dicit recitari post communionem, judicare quisque potest : nam post eam orationem fractio fit, et unio duarum specierum seu *ἀγία ἔνωσις* : tum alia ora-

A ad dexteram majestatis Patris, et iterum venturus est judicare vivos et mortuos : quem benedicunt angeli et laudant archangeli, cujus gloriam loquuntur seraphim, quem adorant cherubim, quem timent et tremunt omnes naturæ, Filius, Verbum Dei Patris, Jesus Christus Dominus noster. Tu es cui inclinat se populus tuus et hæreditas tua, quam acquisivisti sanguine tuo pretioso. Aspice nos omnes, Domine, de cælo sancto tuo, et ex habitaculo tuo præparato : benedic servis tuis, per omnes benedictiones spirituales : custodi eos sub potenti manu tua : confirma eos in fide tua. Da illis et nobis puritatem animarum, corporum, spirituumque nostrorum, et concede nobis finem Christianum qui coram te acceptus sit : quia regnum tuum, Christe Deus

B noster, sanctitate et gloria plenum est, quod nos omnes consequi speramus, per intercessionem Domine omnium nostrum, sanctæ Genitricis Dei, semperque virginis Mariæ : et quatuor lucidorum Michaelis, Gabrielis, Raphaelis et Surielis : et quatuor animalium incorporeorum : et viginti quatuor presbyterorum, cherubim et seraphim, et ordinum cœlestium : et per orationes patriarcharum et prophetarum : Joannis Baptistæ, et centum quadraginta quatuor millium ; dominorum nostrorum apostolorum, et primi diaconorum Stephani : et D. regis Georgii, totius chori martyrum, et chori cruce signatorum, piorum, justorum, virginum prudentum, et puerorum. Benedictio angeli diei istius : benedictio Genitricis Dei sanctæ Mariæ patronæ istius C ecclesiæ, et hujus diei quo ejus memoria celebratur : benedictiones eorum sanctæ, gratiæ, virtutes, dona, auxilia, patientia et charitas eorum, sint nobiscum usque in sæculum. Amen.

Alia oratio gratiarum actionis.

Gratias agimus tibi, Pater noster sancte omnipotens, omnia præstans, creator omnium, qui dedisti D tiones interveniunt : postea, *Pater noster* : tum oratio absolutionis : alia inclinationis : *Sancta sanctis*, cum *τῇ ἀγίᾳ ὑψώσει*, seu elevatione sacramenti, tandem communio. Tamen ex oratione quæ omnibus illis præmittitur, quid in participatione Eucharistiæ datum Christianis fuerit, docere nos vult Salmasius ; nempe non quæ in ipsa oratione contineantur, sed quæ in absurdissimo commentario : quem sola Liturgiæ dispositio refellit. Nam, ut omnia ejus peccata uno intuitu appareant, oratio quam citat, non dicitur post communionem, sed multo prius. Sacerdos non populum alloquitur, sed Deum : nihil dicit eorum quæ Salmasius supponit : tandem oratio confessione explicatur, de qua verbum ille non fecit, nec Albertinus, nec alii, quamvis exstaret in versione Latina scriptus edita, ut in Canone generali Æthiopum. Qui credit quæ illa confessione continentur, a Salmasiana theologia remotissimus est : at ita Copticas credere qui neget, illud saltem negare non poterit verbis significantioribus minusque ambiguis fidem realis transmutationis explicari non posse, adeo ut Ecclesia Romana in professione fidei post Tridentinum concilium publicata, non magis perspicue de Eucharistia loquatur quam ista ante communionem confessio.

(17) Ἁγίον τίμιον σῶμα καὶ αἷμα ἀληθινόν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἀμήν.

nobis hunc cibum sanctum, immortalem, mysticum; A in nobis, ut non sit nobis ad condemnationem, sed qui aperuisti nobis viam vitæ, qui ostendisti nobis semitam qua ascenderemus ad cælum, qui largitus es servis tuis multitudinem bonorum: tu, Domine bone amator hominum, conserva, gratiam doni tui

ut sit requies, gloria, acquisitio vitæ, confirmatio animæ et puritas corpori, ut vivamus in te, et adimpleamus justitiam omni tempore: ut glorificetur nomen tuum in nobis, et tibi debetur honor, gloria, etc.

LITURGIA SANCTI GREGORII ALEXANDRINA.

(RENAUDOT, *Liturgiæ Orient.*, ed. 2, Francof. 1817, p. 83.)

Hanc cum Basiliana representat codex Regius Græco-Aræbicus: de eaque idem dicendum est quod de Basiliana: magnam scilicet esse illius cum Coptica conformitatem, adeo ut una et eadem haberi debeat: cum diversitas sit in illis solis orationibus, quæ ad sacram Actionem seu Anaphoram proprie dictam non spectant: ut sunt præparatoriæ, gratiarum actionis et aliæ nonnullæ.

**DIVINA LITURGIA SANCTI PATRIS NOSTRI
GREGORII.**

**Η ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ
ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ.**

Qui visitasti nos in misericordia et miserationibus (18), Dominator Domine Jesu Christe, et concessisti fiduciam nobis abjectis, peccatoribus et indignis servis tuis, astandi sancto altari tuo, et offerendi tibi timendum et incruentum sacrificium, pro peccatis nostris et populi tui ignorantis: ut sit ad remissionem et requiem eorum qui pridem dormierunt, patrum et fratrum nostrorum, et ad confirmationem omnis populi tui. Respice super me inutilem servum tuum, et dele offensas meas, per benignitatem tuam: et munda labia mea et cor ab omni sorde carnis et spiritus; remove quoque a me omnem cogitationem turpem et imprudentem, et fac me dignum, per virtutem sancti tui Spiritus, hoc ministerio. Suscipe etiam me per bonitatem tuam, dum accedo ad altare sanctum tuum, et dignare ut accepta fiant dona quæ tibi mox offerenda sunt, per manus nostras, compatiens infirmitatibus nostris: et ne rejicias me a facie tua, neque abomineris indignitatem meam: verum miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam, et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam: ut a damnatione immunis, accedens coram gloria tua, dignus efficiar protectione tua, et illuminatione sancti tui Spiritus: neque ut servus peccati reprobis efficiar: sed ut servus qui invenit gratiam, misericordiam et remissionem peccatorum, et nunc et in futuro sæculo. Ita Dominator omnipotens, Domine qui potes omnia, exaudi deprecationem meam. Tu enim es qui omnia operaris in omnibus: omnesque a te tuum in omnibus auxilium requirimus, et defensionem, quia benignus es erga homines et glorificatus, Jesu Deus noster, cum Patre tuo initii experte, et sancto tuo Spiritu, nunc etiam semper.

νος ὑπάρχεις, Ἰησοῦ ὁ Θεὸς ἡμῶν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί.

Ὁ ἐπισκεψάμενος ἡμᾶς ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, καὶ χαρισάμενος ἡμῖν παρῆσίαν, τοῖς ταπεινοῖς καὶ ἁμαρτωλοῖς, καὶ ἀναξίοις δούλοις σου, παραστῆναι τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, καὶ προσφέρειν σοὶ τὴν φοβερὰν καὶ ἀνάμικτον θυσίαν, ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ σου ἀγνοημάτων, εἰς ἀνείην καὶ ἀνάπαυσιν τῶν προκοιμηθέντων πατέρων ἡμῶν καὶ ἀδελφῶν, καὶ στηριγμὸν παντὸς τοῦ λαοῦ σου. Ἐπίβλεψον εἰς ἐμὲ τὸν ἀχρεῖον δούλόν σου, καὶ ἐξάλειψόν μου τὰ παραπτώματα, διὰ τὴν σὴν εὐσπλαγχνίαν· καὶ καθάρισόν μου τὰ χεῖλη καὶ τὴν καρδίαν ἀπὸ παντὸς κολυμβοῦ σαρκὸς τε καὶ πνεύματος· καὶ ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ πάντα λογισμὸν αἰσχρὸν τε καὶ ἀσύνετον· καὶ ἁγιάσον με τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος εἰς τὴν λειτουργίαν ταύτην, καὶ πρόσδεξαι με διὰ τὴν σὴν ἀγαθότητα, προσεγγίζοντα τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ· καὶ εὐδόκησον, Κύριε, δεχτὰ γενέσθαι τὰ μέλλοντα προσαγόμενά σοι δῶρα, διὰ τῶν ἡμετέρων χειρῶν, συγκαταβαίνων ταῖς ἐμαῖς ἀσθενείαις· καὶ μὴ ἀπορρίψης με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου· μὴ βδελύξης με, τὴν ἐμὴν ἀναξιοσύνην, ἀλλ' ἐλέησόν με, ὁ Θεὸς, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου, ἵνα ἀκατακρίτως προσελθὼν κατενώπιον τῆς δόξης σου, καταξιωθῶ τῆς σκέπης σου, καὶ τῆς ἐλλάμψεως τοῦ παναγίου σου Πνεύματος· καὶ μὴ ὡς δούλος ἁμαρτίας ἀποδόκιμος γένωμαι, ἀλλ' ὡς δούλος, ὃς εὐρω* χάριν καὶ ἔλεος καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Ναί, Δέσποτα παντοκράτορ, παντοδύναμη Κύριε, ἐπάκουσον τῆς δεηθείας μου. Σὺ γάρ εἰ ὁ τὰ πάντα ἐνεργῶν ἐν πᾶσι· καὶ τὴν παρὰ σοῦ πάντες ἐπιζητοῦμεν ἐπὶ πᾶσι βοήθειάν τε καὶ ἀντίληψιν· ὅτι φιλόανθρωπος εἶ, καὶ δεδοξασμέ-

(18) Hæc oratio non legitur in Copticis exemplaribus, neque in Græco Arabico titulum ullum habet:

occurrit autem in Liturgia sancti Jacobi, unde notam illam toto Oriente fuisse manifestum est.

Εὐχή μετὰ τὴν ἐτοιμασίαν τοῦ ἁγίου θυσιαστη-
ρίου.

Oratio post preparationem sancti altaris.

Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ διὰ τῆς σωτηριώδους παρουσίας σου καὶ τῆς ἐλλάμψεως τοῦ παναγίου σου Πνεύματος καταξιώσας ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀναξίους δούλους σου παραστῆναι τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, καὶ προσφέρειν καὶ λειτουργεῖν, τοῖς ἀχράντοις μυστηρίοις τῆς καινῆς σου διαθήκης. Αὐτὸς ζωοποιεῖ, καὶ ἀγαθῶν χορηγέ, ποιήσον μεθ' ἡμῶν σημεῖον εἰς ἀγαθόν, καὶ ἀξιώσων ἡμᾶς ἐν καθαρῷ συνεδρεῖν λατρεῦσαι σοι πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν, καὶ ἐν ἁγιασμῷ ταύτην σοι τὴν θείαν προσενέγκειν λειτουργίαν, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ἀπολαυσιν τῆς μελλούσης μακαριότητος. Μνησθῆτι, ἀγαθὲ, ἐργεῖτα, βασιλεῦ τῶν αἰώνων, καὶ τῆς κτίσεως ἀπάσης δημιουργέ, τῶν προσενεγκάντων, καὶ δι' ὧν προσήγαγον· καὶ ἡμᾶς ἀκατακρίτους διαφύλαξον ἐν τῇ ἱερωργίᾳ τῶν θείων σου μυστηρίων· ὅτι ὑλόγηται, καὶ ἡγιάζεται, καὶ δεδῶξασται, τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ἅγιον θυσιαστήριόν σου, μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος νῦν, καὶ.

Εὐχή τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου.

Εἰρήνη πᾶσιν.

Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τοῖς ἁγίοις σου μαθηταῖς καὶ ἱεροῖς σου ἀποστόλοις εἰπὼν, ὅτι πολλοὶ προφήται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον· καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν· ὑμῶν γὰρ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ ὅτι βλέπονσι, καὶ τὰ ὦτα ὁμῶν, ὅτι ἀκούει. Καὶ καταξιωθεῖν ἄρτι τοῦ ἀκοῦσαι καὶ ποιῆσαι τὰ ἁγία σου Εὐαγγέλια, ταῖς λιταῖς τῶν ἱερῶν σου.

Μνημόνευσον οὖν, Δέσποτα, καὶ νῦν, πάντων τῶν ἐντειλαμένων ἡμῖν ἀναξίους, τοῦ μνημονεύειν αὐτῶν εἰς τὰς δεήσεις ἡμετέρας, καὶ τὰς αἰτήσεις, ἃς ἀναβιβάζομέν σοι, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν. Τοὺς προτελευταρχότας, ἀνάπαυσον αὐτούς· κἀμνοντας, ἐβρώσων αὐτούς· σὺ γὰρ εἰ ζωὴ ἡμῶν πάντων, καὶ σωτηρία ἡμῶν πάντων· καὶ ἔλπις ἡμῶν πάντων, καὶ ἰασις ἡμῶν πάντων, καὶ ἀνάστασις οὐκεία πάντων ἡμῶν· καὶ σὺ τὴν δόξαν, τιμὴν, καὶ προσκύνησιν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ παντοκράτορι σου, καὶ παντοπότῃ τεκόντι καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωαρχικῷ καὶ ὁμοουσίου σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ.

Εὐχή τοῦ καταπετάσματος.

Οὐδεὶς ἄξιος τῶν συνδεδεμένων ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς προσέρχεσθαι, ἢ προσεγγίζειν, ἢ λειτουργεῖν σοι, Βασιλεῦ τῆς δόξης. Τὸ γὰρ διακονεῖν σοι, μέγα καὶ φοβερόν, καὶ αὐταῖς ταῖς ἐπουρανίαις δυνάμεσιν ἀπρόσιτον. Ἄλλ' ὁμῶς διὰ τὴν ἄφρατον καὶ ἄμετρον σου φιλανθρωπίαν, ἀτρέπτως, καὶ ἀναλλοίως γέγονας ἄνθρωπος, καὶ ἀρχιε-

Dominator Domine Jesu Christe Deus noster, qui per salutarem adventum tuum et illuminationem sanctissimi Spiritus tui dignos fecisti nos abjectos, peccatores et indignos servos tuos astandi sancto altari tuo, et offerendi, administrandique mysteria immaculata novi tui testamenti. Ipse qui vitam praestas, et bona suppetitas, fac nobiscum signum in bonum et presta nobis, ut in pura conscientia cultum exhibeamus tibi omnibus diebus vitae nostrae, et cum sanctitate divinam hoc tibi offeramus ministerium, in remissionem peccatorum et in fruitionem futurae beatitudinis. Memento, bone, benefice, rex saeculorum et creaturae omnia opifex, eorum qui obtulerunt, et pro quibus obtulerunt: nosque indemnatos conserva in consecratione divinorum mysteriorum: quoniam benedictum est, sanctificatum et glorificatum, gloriosissimum, et magnificentum sanctum nomen tuum, simulque Patris et sancti Spiritus, nunc, etc.

Oratio sancti Evangelii (19).

Pax omnibus.

Dominator Domine Jesu Christe Deus noster, qui sanctis tuis discipulis et sacris apostolis tuis dixisti, quoniam multi prophetae et justi cupierunt videre quae vidistis, et non viderunt: et audire quae auditis, et non audierunt: vestri autem beati sunt oculi, quia vident, et aures vestrae, quia audiunt. Digni quoque efficiamur, nunc audire et facere sancta tua Evangelia, per obsecrationes sanctorum tuorum.

Memento igitur etiam nunc, Domine, omnium eorum qui nobis indignis praeceperunt, ut eorum memoriam haberemus inter supplicationes et obsecrationes, quas tibi offerimus, Domine Deus noster. Qui pridem obierunt, illis requiem praesta: aegrotos sana; tu enim es vita omnium nostrum, salus, spes, medela et resurrectio propria omnium nostrum, et tibi gloriam, honorem et adorationem sursum mittimus, cum omnipotente et omnia vidente Genitore tuo, et sanctissimo, vitaeque auctore principe, tibi-que consubstantiali tuo Spiritu, nunc et semper, etc.

Oratio veli (20).

Nullus dignus est eorum qui illigati sunt carnalibus desideriis et voluptatibus, accedere aut ministerium exhibere tibi, Rex gloriae. Nam ministrare tibi, magnum est et timendum, ipsisque celestibus potestatibus impervium. Attamen per inexplicabilem et immensam benignitatem tuam erga homines, absque conversione aut mutatione, factus es

* Matth. xiii, 17, 16.

(19) Ista oratio non est loco suo posita, cum non dicatur Evangelium, ante eam quae mox sequitur: neque intermitti solet, ut commemorationes fiant. Itaque secunda istius pars ad primam non pertinet, et ab ea est distinguenda.

(20) Diversa est ab ea quam Copticus codex habet: de qua videndae notae ad hunc locum. Ista vero, Οὐδεὶς ἄξιος, legitur in Liturgia Graeca Basilii, sed dum canitur hymnus cherubicus, ut etiam in ea Chrysostomi.

homo, Pontifexque nobis designatus es, liturgicique huius et incruenti sacrificii celebrationem tradidisti nobis, tanquam omnium Dominus. Tu enim dominaris in cælestibus, terrenis et infernis: qui super thronum cherubicum veheris; Dominus seraphim, et Rex Israel: solus sanctus, et in sanctis requiescens. Te igitur deprecorsolum bonum Deum, facilemque ad audiendum: respice super me peccatorem et inutilem servum tuum, et idoneum me fac qui virtute Spiritus sancti gratiam sacerdotii indutus sum, astandi sanctæ tuæ huic mensæ, et consecrandi immaculatum corpus tuum, pretiosumque sanguinem tuum. Ad te enim accedo inclinans cervicem meam, precorque te, ne avertas faciem tuam a me, neque me rejicias ex numero puerorum tuorum: sed dignum me fac, ut offerantur tibi dona ista a me peccatore et indigno servo tuo. Tu enim es qui sanctificas et sanctificaris: qui offers et offeris: qui suscipis et susceperis: qui das et daris, et tibi gloriam referimus cum Patre et sancto Spiritu.

Oratio alia veli apud Ægyptios (21).

Domine Deus noster omnipotens, qui cognoscis mentem hominum, scrutans corda et renes: qui me indignum vocasti ad hoc tuum sacrum ministerium: ne rejicias me, neque avertas faciem tuam a me: sed dele omnia mea peccata, et ablue sordes omnes corporis mei et maculas animæ, totumque me sanctifica, ne dum deprecor te, ut concedas aliis remissionem peccatorum, ipse reprobis efficiar. Quæso, Domine, ne repellas me humiliatum et confusum, sed mitte mihi gratiam sancti tui Spiritus, et fac me dignum astandi sancto altari tuo inculcate, et offerendi tibi rationale et incruentum sacrificium istud, cum conscientia pura, ad remissionem peccatorum, et offensarum mearum, et ad veniam consequendam ignorantiarum populi tui, ad requiem et refrigerium defunctorum patrum et fratrum nostrorum, et ad confirmationem totius populi tui, et ad gloriam tuam, Patris et Filii et Spiritus sancti, nunc, etc.

στηριγμὸν παντὸς τοῦ λαοῦ σου, εἰς ὁδὸν σὴν τοῦ νῦν.

Oratio pacis.

Pax omnibus.

Tu qui es, et ab æterno præexistis, et permanes in sæcula, Patri cœternus et consubstantialis, ejusdem throni, et creationis socius. Qui per solam bonitatem ex nihilo ad existendum adduxisti hominem, et eum constituisti in paradiso voluptatis.

(21) Ea sola reperitur in codice Coptico, neque temere nota adjuncta est, qua illam Ægyptiis propriam esse significatur: cum aliæ ex diversis Liturgiis desumptæ sint: quæ si cum Copticis et aliis comparantur, etsi nonnulla sit diversitas, sunt tamen similes sententiæ et eadem sæpe verba. Unde constat preces illas non singularis alicujus, sed universalis Orientalis Ecclesiæ fuisse.

Ἀρεὺς ἡμῖν ἐχρημάτισας, καὶ τῆς λειτουργικῆς ταύτης καὶ ἀναιμάκτου θυσίας τὴν ἱεουργίαν παρέδωκας ἡμῖν, ὡς Δεσπότης τῶν πάντων. Σὺ γὰρ (εἰ) δεσπόζεις τῶν ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων καὶ τῶν καταθωνίων· ὁ ἐπὶ θρόνου χειρουδικοῦ ἐποχοῦμενος· ὁ τῶν σεραφίμ Κύριος, καὶ Βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ· ὁ μόνος ἅγιος, καὶ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος. Σὲ τοίνυν δυσωπῶ τὸν μόνον ἀγαθόν, καὶ εὐήκοον Θεόν, ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλὸν, καὶ ἄχρετον δοῦλόν σου· καὶ ἰκάνωσόν με τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐνδεδυμένον τὴν τῆς ἱερατείας χάριν, παραστῆναι τῇ ἁγίᾳ σου ταύτῃ τραπέζῃ, καὶ ἱεουργῆσαι τὸ ἀχραντὸν σου σῶμα, καὶ τὸ τίμιόν σου αἷμα. Σοὶ γὰρ προσέρχομαι κλίνας τὸν ἑαυτοῦ αὐχένα· καὶ δέομαι σου, μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ· μὴδὲ ἀποδοκιμάσῃς με ἐκ παλδων σου· ἀλλ' ἀξιώσόν με προσενηχθῆναι σοὶ τὰ ἔωρα ταῦτα, ὅπ' ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ ἀναξίου δούλου σου. Σὺ γὰρ εἰ ἁγιάζων καὶ ἁγιαζόμενος· προσφέρων τε καὶ προσφερόμενος· ὁ δεχόμενος καὶ δεκτός· ὁ διδοὺς καὶ διαδιδόμενος· καὶ σοὶ ὁδὸν ἀναπέμπομεν, μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Εὐχή ἄλλη καταπέδματος παρ' Αἰγυπτίους.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἐπιστάμενος τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων, ὁ ἐτάζων καρδίαν, καὶ νεφροῦς· ὁ ἐμὲ τὸν ἀνάξιον καλέσας πρὸς τὴν σὴν λειτουργίαν ταύτην· μὴ βδελύξῃς με, μὴδὲ τὸ πρόσωπόν σου ἀποστρέψῃς ἀπ' ἐμοῦ· ἀλλ' ἐξάλειψόν μου πάντα τὰ παραπτώματα, καὶ ἀπόπλυνόν μου τὸν ῥύπον τοῦ σώματος, καὶ τὸν σπῖλον τῆς ψυχῆς, καὶ ὅλον με ἁγιάσον, ἵνα μὴ ἰκετεύω σε δοῦναι ἄφεσιν ἄλλοις ἁμαρτιῶν, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. Ναί, Κύριε, μὴ ἀποστραφῇς με τεταπεινωμένον καὶ κατησχυμένον, ἀλλ' ἐξαπὸστείλον μοι τὴν χάριν τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, καὶ ἀξιώσόν με παραστῆναι ἐπὶ τὸ ἅγιόν σου θυσιαστήριον ἀκατακρίτως, καὶ προσφέρειν σοὶ λογικὴν καὶ ἀναιμάκτον προσφορὰν ταύτην, μετὰ συνειδήσεως καθαρᾶς, εἰς συγχώρησιν τῶν ἡμῶν ἁμαρτημάτων, καὶ τῶν παρπτωμάτων· καὶ εἰς ἄφεσιν τῶν τοῦ λαοῦ σου ἁγνοημάτων· εἰς ἀνάπαυσιν καὶ ἀναψυχὴν τῶν προκεκοιμημένων πατέρων ἡμῶν καὶ ἀδελφῶν, καὶ εἰς Πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος

D

Εὐχή τοῦ ἀσπασμοῦ

Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ ὢν, καὶ προὖν, καὶ διαμένων εἰς τοὺς αἰῶνας· ὁ τῷ Πατρὶ συναΐδιος καὶ ὁμοούσιος, καὶ σύμβροτος καὶ συνδημιουργός. Ὁ διὰ μόνην ἀγαθότητα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγων τὸν ἄνθρωπον, καὶ θέμενος αὐτὸν ἐν παραδείσῳ τρυφῆς. Ἀπάτη δὲ τοῦ

Dux quæ sequuntur orationes osculi pacis, eadem sunt ac illæ quas codex Copticus representat: ut etiam aliæ prope omnes quæ sequuntur, de quibus nihil occurrit dicendum, quod in notis ad reliquas dictum non fuerit. Illud singulare isti et paucis quibusdam aliis officiis liturgicis, quod tota recitatio institutionis Eucharistiæ ita refertur, ut ad Christum, in secunda persona, oratio dirigatur.

ἐχθροῦ καὶ παρακοῇ τῆς σῆς ἐντολῆς παραπεσόντα, ἀνακαινίσαι βουλόμενος καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀναγαγεῖν ἀξίωμα, οὐκ ἀγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐ πατριάρχης, οὐ προφήτης τὴν ἡμῶν ἐνεχείρησας σωτηρίαν· ἀλλ' αὐτὸς ἀτρέπτως σὰρξ γενόμενος, καὶ ἐνηνθρώπησας, κατὰ πάντα ὁμοιώθης ἡμῖν, ἐκτὸς μόνως τῆς ἁμαρτίας· μεσίτης ἡμῶν γενόμενος, καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, καὶ τὴν χρονίαν ἐχθραν καθελὼν, τὰ ἐπίγεια τοῖς ἐπουρανίοις συνήψας, καὶ τὰ ἀμφοτέρωθεν εἰς ἐν συνήγαγες καὶ τὴν ἔνσαρκον ἐπλήρωσας οἰκονομίαν. Καὶ μέλλων σωματικῶς ἐλαύνειν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, θεϊκῶς τὰ πάντα πληρῶν, τοῖς ἁγίοις σου μαθηταῖς, καὶ ἀποστόλοις ἐλεγες· *Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν*. Ταύτην καὶ νῦν εἰρήνην ἡμῖν διδρῆσαι. Δέσποτα· χάρισι παντὸς ἀποκάθαρσεν μολύσματος, παντὸς δόλου καὶ πάσης κακίας, καὶ πινούργιας, καὶ τῆς θανατηφόρου μνησικακίας, καὶ καταξίωσον ἡμᾶς ἀσπάσασθαι ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ, εἰς τὸ μετασχεῖν ἀκατακρίτως τῆς ἀθανάτου καὶ ἐπουρανίου σου δωρεᾶς· χάριτι τῆς εὐδοκίας τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Σὺ γὰρ εἰ ὁ χορηγὸς καὶ δοτὴρ πάντων τῶν ἀγαθῶν, καὶ σὺ τὴν δόξαν, τὴν αἰδίον δοξολογίαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ.

Εὐχή ἄλλη τοῦ ἀσπασμοῦ.

Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἡ φοβερά καὶ ἀπερινόητος δύναμις τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· ὁ τοῦ φλογίνου θρόνου τῶν χειρῶν ὑπερακαθήμενος καὶ ὑπὸ πυρίνων δυνάμεων δορυφορούμενος, καὶ πῦρ καταναλίσκων ὑπάρχων ὡς Θεός· καὶ διὰ τὴν σὴν ἄφαντα συγκατάδοσιν καὶ φιλανθρωπίαν μὴ γλιέξας· τῷ προσεγγισμῷ τὸν δολερὸν προσδότην, ἀλλὰ φιλικὸν αὐτὸν ἀσπασάμενος, ἔλκων αὐτὸν εἰς μετάνοιαν καὶ ἐπίγνωσιν τοῦ ἰδίου τολμήματος. Καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα, ἐπὶ τῆς φρικτῆς ταύτης ὥρας, ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ὁχᾷ παντὸς ἐν δόξῃ τοῦ Θεοῦ, καὶ λειψάνου κακίας ἀπολαβεῖν ἀλλήλους ἐν ἁγίῳ φιλήματι. Καὶ μὴ κατακρίνης ἡμᾶς ὑπὲρ μὴ ὀλοτελῶς, καὶ καθὼς ἀρέσαι τῇ σῇ ἀγαθότητι, καθαρῶμεν ἀπὸ πάσης τρυγὸς ἁμαρτίας καὶ πονηρίας καὶ τῆς θανατηφόρου μνησικακίας· ἀλλ' αὐτὸς τῇ σῇ ἀφάτῃ, καὶ ἀνεκδιηγήτῳ εὐσπλαγγνίᾳ εἰδὼς τὸ πλάσμα ἡμῶν τὸ ἀσθενὲς, καὶ ἄτιο βρῖθον, ἐξάλειψον πᾶσαν κηλὶδα παραπτωμάτων ἡμῶν, ἵνα μὴ εἰς κρίμα, ἢ εἰς κατάκριμα ἡμῖν γένηται τὸ θεῖον τοῦτο μυστήριον. Σὺ γὰρ εἰ ὁ δυνάμενος πᾶσαν ἀφίειν ἁμαρτίαν, καὶ υπερβαίνειν ἀδικίας καὶ ἀνομίας τῶν τάλαιπῶρων ἀνθρώπων, καθαρισμὸς τοῦ κόσμου παντὸς ὑπάρχων, καὶ σὺ πρέπεις ἡ παρὰ παντὸς συμφωνῶς δοξολογία, τιμὴ καὶ προσκύνησις, ἅμα τῷ ἀρχάντῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ ζωοποιῷ σου Πνεύματι νῦν, κ. λ.

Καὶ γίνεται ἀσπασμός.

Ὁ διάκονος λέγει· Ἐστῶμεν καλῶς.

Ὁ λαὸς λέγει· Ἐλεος εἰρήνης.

Ὁ ιερεὺς ἐκφωνήσκει·

Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ Πατρὸς, καὶ ἡ χάρις τοῦ μο-

A Eundem vero cum deceptione inimici, et transgressionem mandati tui cecidisset, renovare volens, et ad pristinam restituere dignitatem, non angelum, non archangelum, non patriarcham, non prophetam elegisti, cui salutem nostram committeres, sed ipse non mutatus, caro factus, hominem assumpsisti, et secundum omnia similis nobis factus es, solo excepto peccato: mediator factus inter nos et Patrem, et medium parietem maceriae, diuturnamque inimicitiam cum sustulisses, terrena coelestibus conjunxisti; et utraque in unum conjunxisti, dispensationemque in carne complexisti. Cumque jam corporaliter in coelos ascensurus esses, divinitus omnia perficiens, sanctis tuis discipulis et apostolis dixisti: *Pacem relinquo vobis; pacem meam do vobis*. Eam ipsam pacem nunc nobis, Domine, benigne concede: benigne etiam munda nos ab omni inquinamento, omni dolo, et malitia, et versutia lethalique injuriarum recordatione; et praesta nobis ut salutemur invicem in osculo sancto, ut absque condemnationis periculo participes simus immortalis et coelestis doni tui, per gratiam tuam et beneplacitum Patris, et operationem sancti Spiritus. Tu enim es largitor et dator omnium bonorum, et tibi gloriam aeternamque laudationem referimus, cum Patre tuo principii experte, et sancto tuo Spiritu, nunc et semper.

Oratio alia osculi pacis.

C Christe Deus noster, timenda et non comprehensibilis potestas Dei et Patris: qui super flammis thronum cherubim sedes, qui a potestatibus igneis obsequio coleris, qui es ignis consumens ut Deus: et per ineffabilem benignitatem tuam et amorem hominum, non combussisti in accessu ad te dolosum traditorem, sed amice eum osculatus es trahens illum ad poenitentiam, et audaciae suae agnitionem. Dignare, Domine, ut hac tremenda hora in concordia, absque ulla animi duplicitate, et reliquiis malitiae, amplectamur invicem in osculo sancto: neque condemnes nos, si non perfecte, et sicut placitum est tuae bonitati, mundi sumus ab omni face peccati, et nequitiae, mortiferaeque injuriarum recordationis. Sed ipse ineffabili tua et inenarrabili commiseratione, cognoscens signum nostrum debile, et ad inferiora proclive, dele omnem maculam offensarumstrarum, ut non in iudicium, aut in condemnationem nobis fiat divinum hoc mysterium. Tu enim es potens dimittere quodcumque peccatum, et superare iniquitates, et injustitias miserorum hominum, cum sis purgatio totius mundi; et tibi debetur ab unoquoque continenter glorificatio, honor, et adoratio, cum immaculato tuo Patre, et Spiritu tuo vivificante, nunc et semper, etc.

Et datur osculum pacis.

Diaconus. Stemus decenter.

Populus. Misericordiam pacis.

Sacerdos dicit alta voce:

Charitas Dei Patris et gratia unigeniti Filii Do-

mini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi : et communicatio donumque sancti Spiritus sit cum vobis omnibus.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Sursum corda habeamus.

Populus. Habemus ad Dominum.

Sacerdos. Gratias agamus Domino.

Populus. Dignum et justum est.

Sacerdos. Dignum et justum est. Dignum et justum.

Initium oblationis.

Vere enim dignum est et justum, te laudare, te hymnis celebrare, tibi benedicere, te adorare, te glorificare, solum verum Deum, humani generis amatorem, ineffabilem, invisibilem, incircumscrip-
tum, sine principio, æternum, sine tempore, immensurabilem, immutabilem, nec cogitatione comprehensibilem : factorem universorum, liberatorem omnium : qui propitiis omnibus iniquitatibus nostris, qui sanas omnes infirmitates nostras, qui redimis de corruptione vitam nostram, qui coronas nos in misericordia et miserationibus. Te laudant angeli, te adorant archangeli, te hymnis celebrant principatus, te dominationes inchant : gloriam tuam potestates prædicant, tibi throni acclamationes mittunt, mille millena tibi assistunt, et decies mille millena tibi ministerium offerunt. Te celebrant invisibilia, te adorant ea quæ videntur facientia verbum tuum, Domine.

Diaconus dicit. Qui senectus surgite.

Sacerdos. Tu qui es, o Deus, Domine vere ex Deo vero, qui Patris lumen nobis demonstrasti, qui nobis sancti Spiritus cognitionem veram, concessisti : qui magnum hoc vitæ mysterium ostendisti : qui hominibus instituisi choros incorporeorum, dum seraphicum nobis, qui in terra sumus, hymnum tradidisti, suscipe cum invisibilium voce, etiam nostram. Coniunge nos potestatibus celestibus. Loquamur etiam et nos cum ipsis, abjecta omnium absurdarum cogitationum imaginatione, et clamemus quæ ipsi incessabilibus vocibus proclamant, et indesinenter magnitudinem tuam oribus celebremus.

Diaconus dicit. Ad orientem aspice.

Sacerdos. Te enim circumsistunt seraphim, sex alæ uni, et sex alæ alteri : duabus quidem alis velant facies suas, duabus pedes suos, et duabus volantes, clamant alter ad alterum.

Alta voce. Triumphalem hymnum salutarium nostrorum voce clara et nitida celebrant canunt, clamant, laudant, clamantes et dicentes.

Diaconus. Attendamus.

Populus. Sanctus, sanctus, sanctus Dominus sabaoth, plenum est cælum, etc.

Sacerdos. Sanctus, sanctus es, Domine, et omnino sanctus. Eximium est substantiæ tuæ lumen in-

νογενούς Υἱού, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ἡ κοινωνία, καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ο λαὸς λέγει. Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

Ο ιερεὺς λέγει. Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας.

Ο λαὸς λέγει. Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον.

Ο ιερεὺς λέγει. Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ.

Ο λαὸς λέγει. Ἄξιον καὶ δίκαιον.

Ο ιερεὺς λέγει. Ἄξιον καὶ δίκαιον, ἄξιον καὶ δίκαιον.

Ἀρχὴ τῆς προσκομιδῆς

Ἀληθῶς γὰρ ἄξιόν ἐστιν, καὶ δίκαιόν σε αἰνεῖν, σὲ εὐλογεῖν, σὲ προσκυνεῖν, σὲ δοξάζειν τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, τὸν φιλόανθρωπον, τὸν ἄφραστον, τὸν ἀόρατον, τὸν ἀχώρητον, τὸν ἀναρχόν, τὸν αἰώνιον, τὸν ἀχρονόν, τὸν ἀμέτρητον, τὸν ἀτρεπτόν, τὸν ἀπειρίνον· τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων, τὸν λυτρωτὴν τῶν ἀπάντων· τὸν εὐλατεῦντα πάσαις ταῖς ἀνομίαις ἡμῶν· τὸν ἰώμενον πάσας νόσους ἡμῶν· τὸν λυτρούμενον ἐκ φόβου τὴν ζωὴν ἡμῶν· τὸν στεφανοῦντα ἡμᾶς, ἐν ἐλπίδι καὶ οἰκτιρμοῖς. Σὲ αἰνοῦσιν ἄγγελοι· σὲ προσκυνοῦσιν ἀρχάγγελοι· σὲ ἀρχαὶ ὁμνοῦσι· σὲ κυριότητες ἀνακράζουσι· τὴν σὴν δόξαν ἐξουσίαι ἀναγορεύουσι· σοὶ θρόνοι τὴν εὐφημίαν ἀναπέμπουσι· χιλίαι χιλιάδες σοὶ παραστήκουσι, καὶ μύρια μυριάδες σοὶ τὴν λειτουργίαν προσάγουσι. Σὲ ὕμνεῖ τὰ ἀόρατα· σὲ προσκυνεῖ τὰ φαινόμενα, πάντα ποιοῦντα τὸν λόγον σου, Δέσποτα.

Ο διάκονος λέγει. Οἱ καθήμενοι ἀνάστητε.

Ο ιερεὺς λέγει. Ὁ ὢν θεὸς Κύριε ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινὸς· ὁ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν ὑποδείξας τὸ φέγγος· ὁ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἀληθῆ γνῶσιν ἡμῶν χαρισάμενος· ὁ τὸ μέγα τοῦτο τῆς ζωῆς ἀναδείξας τὸ μυστήριον· ὁ τὴν τῶν ἀσωμάτων τοῖς ἀνθρώποις χοροστασίαν πηξάμενος. Ὁ τὴν τῶν σεραφίμ τοῖς ἐπὶ γῆς παραδόξως ὁμνῶν, δέξαι μετὰ τῶν ἀοράτων καὶ τὴν ἡμετέραν φωνήν. Σύναψον ἡμᾶς ταῖς ἐπουρανίαις δυνάμεσιν. Εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτῶν πᾶσαν ἄτοπον ἔννοιαν περιστείλαντες βοήσωμεν ὥσπερ ἐκεῖναι, ταῖς ἀσιγήτοις ἀνακράζει φωναῖς, ἀκαταπαύστοις στόμασι τὸ σὺν μεγαλεῖον ὁμνήσωμεν.

Ο διάκονος λέγει. Εἰς ἀνατολὰς βλέπετε.

Ο ιερεὺς λέγει. Σοὶ γὰρ παραστήκει κύκλω τὰ σεραφίμ ἐξ πτέρυγες τῶ ἐνὶ· καὶ ταῖς μὲν δυοῖς πτέρυξι κατακαλύπτουσι τὰ πρόσωπα ἑαυτῶν· ταῖς δὲ δυοῖς τοὺς πόδας ἑαυτῶν· καὶ ταῖς μὲν δυοῖς πετόμενα, καὶ ἐκέκραγον ἕτερον πρὸς ἕτερον.

Ἐκφωνήσεις. Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον τῶν σωτηριῶν ἡμῶν, μετὰ φωνῆς ἐνδόξου, λαμπρᾷ τῇ φωνῇ, ὁμνολογοῦντα, ᾄδοντα, βοῶντα, δοξολογοῦντα, κεκραγότες καὶ λέγοντα.

Ο διάκονος λέγει. Πρόσχωμεν

Ο λαὸς λέγει. Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος σαβωῶθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς, κ.λ.

Ο ιερεὺς λέγει. Ἅγιος, ἅγιος εἰ, Κύριε, καὶ πανάγιος. Ἐξαίρετόν σου τῆς οὐσίας τὸ φέγγος·

ἀφραστός σου τῆς σοφίας ἡ δύναμις. Οὐδεὶς λόγος ἐκμετρήσει τῆς σῆς φιλανθρωπίας τὸ πέλαιος. Ἐποίησάς με ἄνθρωπον, ὡς φιλάνθρωπος, οὐκ αὐτὸς τῆς ἐμῆς ἐπίδεξης δουλείας, ἐγὼ δὲ μᾶλλον τῆς σῆς χρηζὼν δεσποτείας. Οὐκ ὄντα με δι' εὐσπλαγχνίαν παράγαγες· οὐρανὸν μοι πρὸς ὄροφον ἔστησας· γῆν μοι πρὸς βάσιν κατέπηξας· δι' ἐμὲ θάλασσαν ἐγαλίνωσας· δι' ἐμὲ τὴν φύσιν τῶν ζώων ἀνέδειξας· πάντα ὑπέταξας ὑπὸ τῶν ποδῶν μου· οὐδ' ἐν τῶν τῆς σῆς φιλανθρωπίας ἐν ἐμοὶ πραγμάτων παρ-
λείπας.

Ο λαὸς λέγει. Κύριε, ἐλέησον.

Ο ιερεὺς λέγει. Εὐ ἐπλάσας με, καὶ ἔθηκας ἐπ' ἐμὲ τὴν χειρά σου· τῆς σῆς ἐξουσίας ἐν ἐμοὶ τὴν εἰκόνα ὑπέγραψας· τοῦ λόγου τὸ δῶρον ἐνέθηκας· εἰς τρυφὴν μοι τὸν παράδεισον ἔνοιξας· τῆς σῆς γνώσεως τὴν διδασκαλίαν παρέδωκας· ἐδειξάς με τὸ δένδρον τῆς ζωῆς· μοι ἔϋλλον ὑπέδειξας· τοῦ θανάτου τὸ κέντρον ἐγνώρισας· ἐνός μοι φυτοῦ τὴν ἀπόλαυσιν ἀπηγόρευσας· ἐξ αὐτοῦ μόνου οὖν εἴπας μοι μὴ φαγεῖν· ἔφαγον, νόμον ἠθέτησα· γνώμῃ τῆς ἐντολῆς παρημέλησα· ἐγὼ δὲ τοῦ θανάτου τὴν ἀπό-
φασιν ἤρπασα.

Ο λαὸς λέγει. Κύριε, ἐλέησον

Ο ιερεὺς λέγει. Εὐ μοι, ὦ Δέσποτα, τὴν τιμωρίαν μετέβαλες· ὡς ποιμὴν ἀγαθὸς εἰς πλανώμενον ἔδραμες· ὡς πατὴρ ἀληθινὸς ἐμοὶ τῷ πεπτωκότι συνήλθης· πᾶσι τοῖς πρὸς ζωὴν φαρμάκοις κατέδωκας. Αὐτὸς μοι προφῆτας ἀπέστειλας· δι' ἐμὲ τὸν νοσοῦντα, νόμον εἰς βοήθειαν ἔδωκας. Αὐτὸς μοι· τὰς πρὸς ὑγιάν ὡς παρανομηθείας, διηκόνησας· φῶς τοῖς πλανωμένοις ἀνέτειλας· τοῖς ἀγνοοῦσι, ὁ ἀεὶ παρὼν ἐπεδήμησας· ἐπὶ τὴν παρθενικὴν ἦλθες νηδύν. Ὁ ἀχώρητος Θεὸς ὢν, οὐκ ἀρπαγμὸν ἡγήσω τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσας μορφῇ δούλου λαβὼν· τὴν ἐμὴν ἐν σοὶ φύσιν ἡύ-
λόγησας· ὑπὲρ ἐμοῦ τὸν νόμον ἐπλήρωσας, τοῦ πτώματος μου τὴν ἀνάστασιν ὑπηγόρευσας. Ἐδω-
κας τοῖς ὑπὸ τοῦ ἔδου κρατούμενοις τὴν ἀρεσιν· τοῦ νόμου τὴν ἀρὰν ἀπεσόδησας· ἐν σαρκὶ τὴν ἁμαρτίαν κατήργησας· τῆς σῆς ἐξουσίας μοι τὴν δυναστείαν ἐγνώρισας· τυφλοῖς τὸ βλέπειν ἀπέδω-
κας· νεκροὺς ἐκ τάφων ἀνέστησας· ῥήματι τὴν φύσιν ἀνώρθωσας· τῆς σῆς εὐσπλαγχνίας μοι τὴν οἰκονομίαν ὑπέδειξας· τῶν πονηρῶν τὴν βίαν ὑπ-
ένεγκας· τὸν νῦτόν σου δέδωκας εἰς μάστιγας· τὰς δὲ σιαγόνas σου ὑπέθηκας εἰς ῥαπίσματα· οὐκ ἀπέστρεψας δι' ἐμὲ τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ αἰσχύνῃς ἐμπυσμάτων.

Ο λαὸς λέγει. Κύριε, ἐλέησον.

Ο ιερεὺς λέγει. Ὡς πρὸβατον ἐπὶ σφαγὴν ἦλθες, μέχρι σταυροῦ τὴν ἐμὴν κηδεμονίαν ὑπέδειξας· τῷ σὺ τάφῳ τὴν ἐμὴν ἁμαρτίαν ἐνέκρωσας· εἰς οὐρανὸν τὴν ἐμὴν ἀπαρχὴν ἀνέβιβσας· τῆς σῆς ἀφ-
έλειός μοι τὴν παρούσαν ἐμήνυσας, ἐν ἣ μέλλεις ἐρχε-
σθαι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστην κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Ο λαὸς λέγει. Κατὰ τὸ ἔλεός σου Κύριε.

A explicabilis est tuæ sapientiæ potentia. Nullus sermo dimetietur benignitatis tuæ erga homines pelagus. Fecisti me hominem, tanquam erga humanum genus benignus, non quod servitio meo indigeres, cum ego potius tuo opus haberem dominio. Me cum non essem, misericordia tua produxisti, cælum mihi quasi tectum constituisti: terram ut in ea ambula-
rem stabilivisti: propter me mare frenasti; pro-
pter me naturam animalium creasti; omnia sub-
jecisti sub pedibus meis, neque benignitatis erga
me tuæ quidquam omisisti.

Populus. Kyrie, eleison.

Sacerdos. Tu formasti me et posuisti super me manum tuam, potestatis tuæ in me imaginem de-
scripsisti: rationis donum indidisti: paradisi mihi ad oblectamentum meum aperuisti: cogita-
tionis tuæ doctrinam tradidisti: arborem mihi, lignum vitæ ostendisti, et mortis stimulum signifi-
casti, unius plantæ fruitionem mihi prohibuisti, ex ea sola dixisti ne comederem: comedi, legem
insuper habui, et ex animi sententia præceptum
neglexi; ego autem sententiam mortis rapui.

Populus. Kyrie, eleison.

Sacerdos. Tu mihi, Domine, pœnam transtulisti: tu velut pastor bonus, ad errantem cucurristi; tanquam pater verus, mihi, cum cecidissem, con-
doluisti, omnibusque ad vitam remediis confovisti. Ipse ad me prophetas misisti; propter me ægrotan-
tem, legem ad auxilium dedisti: ipse mihi ad san-
nandum ea in quibus prævaricatus eram, quæ opus
erant administrasti: errantibus lumen exortus es: ignorantibus tu semper præsens advenisti, et in vir-
ginalem uterum venisti. Incircumscrip-
tus Deus existens, non rapinam arbitratus es esse æqualem Deo, sed temetipsum exinanivisti formam servi ac-
cipiens: meam in te naturam benedixisti: mei causa legem implevisti: quomodo a lapsu meo sur-
gerem, suggessisti. Illis quos infernus detinebat, remissionem dedisti, legisque maledictionem abs-
tulisti. In carne peccatum destruxisti; potestatis
tuæ auctoritatem mihi demonstrasti: cæcis visum
restituisti: mortuos ex sepulcris excitasti: verbo
solo naturam suscitasti: clementiæ tuæ dispensa-
tionem mihi ostendisti: malignorum violentiam sustinuisti: dorsum tuum ad flagella dedisti; ma-
xillas quoque alapis, nec avertisti propter me faciem
tuam ab ignominia sputorum

Populus. Kyrie, eleison.

Sacerdos. Tanquam ovis ad immolationem ve-
nisti, usque ad crucem mei curam ostendisti; tuo
sepulcro meum peccatum interemisti: in cælum
primitias meas elevasti: adventus tui præsentiam
mihi significasti, in quo venturus es judicare vivos
et mortuos, et reddere unicuique secundum opera
eius

Populus. Secundum misericordiam tuam, Domine.

Sacerdos. Istius meae libertatis offero tibi symbola, et verbis tuis res effectas ascribo. Tu mihi mysticam hanc tradidisti carnis tuae, in pane et vino participationem.

Populus. Credimus.

Sacerdos. Ea enim nocte qua ipse tradidisti te ipsum ex propria potestate.

Populus. Credimus.

Sacerdos. Accipiens panem in sanctas immaculatas et intaminatas manus tuas innuisti sursum ad proprium tuum Patrem, Deum nostrum et Deum omnium. Gratias egisti + benedixisti + sanctificasti + fregisti, dedisti sanctis tuis discipulis et apostolis, dixisti: Accipite, edite, hoc est corpus meum quod pro vobis et pro multis frangitur, et datur in remissionem peccatorum, hoc facite in meam commemorationem. Similiter postquam coenatum est, accepisti calicem, et miscuisti illum ex genimine vitis et aqua, gratias egisti + benedixisti + sanctificasti, + dedisti sanctis tuis discipulis et apostolis, et dixisti: Bibite ex eo omnes: hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro vobis et pro multis effunditur in remissionem peccatorum: hoc facite in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem istum bibetis, mortem meam annuntiabitis, et resurrectionem ascensionemque meam confitebimini donec veniam.

Populus. Amen. *Ter.* Mortem tuam, etc.

Sacerdos. Igitur, Domine, memores tuae super terram descensionis, et mortis vivificae, tuaeque triduanæ sepulturæ, et ex mortuis resurrectionis, et in caelos ascensionis, sessionisque ad dexteram Patris, venturique e caelis, secundi terribilis et gloriosi adventus tui. *Alta voce.* Tua ex tuis donis tibi offerentes, secundum omnia, per omnia, et in omnibus.

Populus. Te laudamus, tibi benedicimus

Diaconus. Inclinate capita Deo cum timore.

Sacerdos inclinatus dicit secreto:

Ipse igitur, Domine, tua voce hæc proposita transmuta (22): ipse præsens, mysticam hanc liturgiam perfice: ipse nobis tuæ adorationis et cultus memoriam conserva. Ipse Spiritum tuum sanctum

'Ο ιερὸς λέγει. Ταύτης μου τῆς ἐλευθερίας προσφέρω σοι τὰ σύμβολα, τοῖς ῥήμασί σου ἐπιγράφω τὰ πράγματα. Σὺ μοι τὴν μυστικὴν ταύτην παρέδωκας τῆς σῆς σαρκὸς, ἐν ἄρτῳ καὶ οἶνῳ τὴν μέθεξιν.

'Ο λαὸς λέγει. Πιστεύομεν.

'Ο ιερὸς λέγει. Τῇ γὰρ νυκτὶ ἣ παρεδίδης ἑαυτὸν τῆς σεαυτοῦ ἐξουσίας.

'Ο λαὸς λέγει. Πιστεύομεν

'Ο ιερὸς λέγει. Λαβὼν ἄρτον ἐν ταῖς ἀγίαις καὶ ἀχράντοις καὶ ἀμωμήτοις σου χερσίν, ἐνευσας ἄνω πρὸς τοῦτόν σου Πατέρα Θεὸν ἡμῶν καὶ Θεὸν τῶν ὅλων· ὑψαρίστησας + ὑψόλγησας + ἡγίασας + ἐκλάσας, μετέδωκας τοῖς ἀγίοις σου μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις εἰπας· Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστὶν τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν κλῶμενον, καὶ διαδιδόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λαβὼν ποτήριον, καὶ ἐκέρασας αὐτὸ ἐκ γεννήματος ἀμπέλου καὶ ἐξ ὕδατος, ὑψαρίστησας + ὑψόλγησας + ἡγίασας + μετέδωκας τοῖς ἀγίοις σου μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, εἰπας· Πίστε εἰς αὐτοῦ πάντες· τοῦτό μου ἐστὶν τὸ αἷμα, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὅσάκις γὰρ ἐσθίετε τὸν ἄρτον τοῦτον, πίνετε δὲ καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο, τὸν ἐμὸν θάνατον καταγγέλλετε, καὶ τὴν ἐμὴν ἀνάστασιν ὁμολογεῖτε ἕως οὗ ἂν ἔλθω

'Ο λαὸς λέγει. Ἀμήν. Γ'. Τὸν θάνατόν σου, κ.τ.λ.

'Ο ιερὸς λέγει. Ὡστε οὖν, Δέσποτα, μεμνημένοι τῆς ἐπὶ γῆς συγκαταβάσεως, καὶ τοῦ ζωοποιοῦ θανάτου, καὶ τῆς τριημέρου σου ταφῆς, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς εἰς οὐρανούς ἀνάβου, καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδρας, καὶ τῆς μελλούσης ἀπ' οὐρανῶν δευτέρας καὶ φοβερᾶς, καὶ ἐνδόξου σου παρουσίας. Ἐκφωνήσῃ. Τὰ σὰ ἐκ τῶν ὧν δῶρων σοι προσφέροντες, κατὰ πάντα, καὶ διὰ πάντα καὶ ἐν παντί.

'Ο λαὸς λέγει. Σὲ πινόμεν, σὲ εὐλογοῦμεν.

'Ο διάκονος λέγει. Κλίνατε Θεῷ μετὰ φόβου.

'Ο ιερὸς λέγει ἐν ἑαυτῷ κλίνας·

Αὐτὸς οὖν, Δέσποτα, τῇ σῇ φωνῇ τὰ προκείμενα μεταποιήσων· αὐτὸς παρών, τὴν μυστικὴν ταύτην λειτουργίαν καθάρτισον· αὐτὸς ἡμῶν τῆς σῆς λατρείας τὴν μνήμην διάσωσον. Αὐτὸς τὸ Πνεῦμά σου

(22) Hujus orationis sententiam explicavimus in notis ad eundem locum Liturgiæ Copticæ, quæ expressius significat realem Christi in altari præsentiam: de qua controversia moveri nulla potest, cum illa verba παρών, præsens, ita explicentur, qui coram nobis positus es. De momento consecrationis peractæ non disputant Orientales, ideoque frustra in illorum orationibus significatio quaereretur, reali transmutationi contraria. Invocant Christum, ut mysterium hoc perficiat: non negant idcirco, consecrationem jam factam, cum ejus auctorem et perfectorem, ut præsentem et coram se positum alloquantur. Sed tunc demum perfectum mysterium esse creant, cum omnia quæ ex instituto Christi, per apostolos tradito observanda sunt, perfecere. Cui-

sam transmutationis principem, Christum et Spiritum sanctum agnoscunt: ministerialem, sacerdotem qui verba Christi rite pronuntiat, et ab eo petit, ut mittat Spiritum sanctum, qui omnia consummet atque perficiat. Sed hæc fusius explicata sunt.

Eadem nota dispunximus absurdissimum Claudii Salmasii commentarium in illam periodum invocationis Spiritus sancti, quæ est in Liturgia Coptica. Græca lectio illum ita refellit, ut cum tali interpretatione stare nullatenus queat, atque adeo, si quid obscuritatis foret in Copticis aut Arabicis exemplaribus, discuteretur illa subito. Quæ igitur ad alias invocationis formulas adnotavimus, abunde sufficiunt.

τὸ πανάγιον κατάπεμψον, ἵνα ἐπιφοιτήσαν τῇ ἀγίᾳ καὶ ἀγαθῇ καὶ ἐνδόξῃ αὐτοῦ παρουσίᾳ ἀγίαση καὶ μεταποιήσῃ τὰ προκείμενα, τίμια καὶ ἅγια δῶρα ταῦτα, εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως.

Ὁ λαὸς λέγει. Πρόσχωμεν.

Ὁ διάκονος λέγει. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφωνήσῃ. Καὶ ποιήσει τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον· γένηται εἰς τὸ ἅγιον σῶμα σου, τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος, καὶ Παμβασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον τοῖς ἐξ αὐτοῦ μεταλαμβάνουσιν.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Τὸ δὲ ποτήριον τοῦτο, τὸ τίμιόν σου αἷμα, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης σου, τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος, καὶ Παμβασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον τοῖς ἐξ αὐτοῦ μεταλαμβάνουσιν.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς λέγει καὶ ὁ λαὸς ἀποκρίνεται τὸ, Κύριε ἐλέησον.

Σὲ δυσωπούμεν, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Τῆς Ἐκκλησίας σου, Κύριε, τὴν κρηπίδα κατέστηξον.

Τῆς ἀγάπης ἡμῖν τὴν ὁμόνοιαν ῥίξωσον.

Τῆς πίστεως τὴν ἀλήθειαν αὐξησον.

Τῆς σῆς εὐσεβείας ἡμῖν τὴν ὁδὸν εὐθυτόμησον.

Τοὺς ποιμένας ὀχύρωσον.

Τοὺς ποιμαίνοντους ἀσφάλισαι.

Δὸς τῷ κλήρῳ τὴν εὐκοσμίαν.

Τοῖς μοναχοῖς τὴν ἐγκράτειαν.

Τοῖς ἐν παρθενίᾳ τὸ σωφρονεῖν.

Τοῖς ἐν σεμνῇ γάμῳ τὴν εὐζωίαν.

Τοῖς ἐν μετανοίᾳ τὸ ἔλεος.

Τοῖς πλουτοῦσι τὴν ἀγαθότητα.

Τοῖς πενομένοις τὴν ἐπικουρίαν.

Τοῖς πτωχοῖς τὴν βοήθειαν.

Τοὺς πρεσβύτας περιζῶσον.

Τοὺς νέους σωφρονίσον.

Τοὺς ἀπίστους ἐπίστρεψον.

Παῦσον τῆς Ἐκκλησίας τὰ σχίσματα.

Τῶν αἱρέσεων κατάλυσον τὰ φρυάγματα.

Πάντας ἡμᾶς πρὸς τὴν τῆς σῆς εὐσεβείας ὁμόνοιαν συναψον.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Μνήσθητι, Κύριε, τῆς εἰρήνης τῆς ἁγίας, μόνης, καθολικῆς, καὶ ἀποστολικῆς σου Ἐκκλησίας, τῆς ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, τῶν ὀρθοτομησάντων τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.

Ἐκφωνήσῃ.

Ἐξαίρετως τοῦ ἀγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου ἀρχιερέως ἡμῶν ἁββα Δ'. πάπα καὶ πατριάρχου τῆς μεγαλοπόλεως Ἀλεξανδρείας, καὶ ὑπὲρ τῶν περιόντων ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων, ἀναγνωστῶν, ψαλτῶν, ἐξοριστῶν, μοναζόντων, ἀειπαρθένων.

PATROL. GR. XXXVI

A mitte, ut adveniēns sancta, bona, et gloriosa sum præsēntia, sanctificet et transmutet proposita pretiosa, et sancta dona ista, in ipsum corpus et sanguinem nostræ liberationis.

Populus. Attendamus.

Diaconus. Amen.

Sacerdos alta voce. Et faciat, panem quidem istum fieri sanctum corpus tuum Domini Dei et Salvatoris, supremique Regis omnium nostrum Jesu Christi, in remissionem peccatorum, et ad vitam æternam communicantibus ex illo.

Populus. Amen.

Sacerdos. Calicem autem istum, pretiosum tuum sanguinem novi testamenti tui, Domini, Dei Salvatoris, et supremi Regis omnium nostrum Jesu Christi, in remissionem peccatorum, et ad vitam æternam communicantibus ex illo.

Populus. Amen.

Sacerdos dicit sequentia et populus respondet, Kyrie eleison.

Te obsecramus, Christe Deus noster.

Ecclesiæ tuæ, Domine, fundamentum confirma.

Charitatis nobis concordiam radicitus insere.

Fidei veritatem auge.

Pii tui cultus viam rectam nobis dirige.

Pastores robora.

Eos qui pascuntur, securos præsta.

Da clero morum honestatem,

Monachis temperantiam,

Illis qui virginitatem servant temperantiam,

Illis qui sunt in honorabili conjugio, bonam vitam,

Illis qui in poenitentia sunt, misericordiam,

Divitibus bonitatem,

Indigentibus adjutorium,

Pauperibus auxilium.

Senes robore accinge.

Juvenes temperantes effice.

Infideles converte.

Comprime Ecclesiæ schismata.

Hæreseon fremitus destrue.

Nos omnes ad pii cultus tui concordiam conjunge.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos. Memento, Domine, pacis sanctæ, unius, catholicæ, et apostolicæ tuæ Ecclesiæ, quæ est a finibus usque ad fines orbis, et eorum qui in illa sunt orthodoxorum episcoporum, qui recte dispensant verbum veritatis.

Elevans vocem.

Præcipue sanctissimi et beatissimi pontificis nostri abba N. papæ et patriarchæ magnæ civitatis Alexandriæ, et pro illis qui superstites sunt, episcopis, presbyteris, diaconis, anagnostis, psaltis, exorcistis, monasticam vitam et perpetuam virgini-

tatem profitentibus, continentibus, viduis, orphanis, laicis, et pro omni plenitudine fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos. Memento, Domine, eorum qui pie regnant (23).

Memento, Domine, eorum qui sunt in palatio, fratrum nostrorum fidelium et orthodoxorum, et totius exercitus.

Memento, Domine, eorum qui offerunt sancta hæc dona, et pro quibus et per quos obtulerunt, mercedemque cœlestem retribue illis omnibus.

Memento, Domine, eorum qui sunt in montibus, speluncis, et cavernis terræ.

Et eorum qui in captivitate sunt, fratrum nostrorum, illisque pacificum reditum ad propria concede.

Diaconus. Orate pro captivis.

Populus. Kyrie eleison.

Tunc inclinat sacerdos caput, dicens secreto.

Memento, Domine, etiam miseræ meæ et infelices animæ, et humiliationis meæ, et remitte mihi omnia delicta mea et ubi abundavit peccatum, abundantior præsta gratiam tuam : neque propter peccata mea et immunditiam cordis mei defraudes populum tuum gratia tui sancti Spiritus.

Attollit caput et dicit alta voce.

Populus enim tuus et Ecclesia tua deprecatur te, et per te atque tecum Patrem dicens.

Populus. Miserere nobis, Deus Salvator noster. *Ter.*

Sacerdos. Miserere nobis, Deus Salvator noster. *Ter.*

Populus. Kyrie eleison. *Ter.*

Sacerdos. Memento, Domine, aeris et fructuum terræ.

Memento, Domine, convenientis ascensionis aquarum fluvialium.

Memento, Domine, imbrium et satorum terræ.

(25) Verti posset, qui pie regnaverunt ; sed utramque significationem expressit Coptica Liturgia, ut etiam versiones Arabicæ. Qui hac Liturgia, aut aliis Alexandrini ritus utebantur Christiani, ex vetusta consuetudine, et ex Pauli apostoli præcepto, orabant pro imperatoribus et regibus, quorum nullus tunc Christiani nominis hostis non erat. Mox oratum est pro iisdem, postquam Christo nomen dederunt, non quod Christiani essent, sed quod imperatores. Illi vero cum a Constantino usque religionem servassent, vere pii et Christum amantes dicebantur, unde hæc formula in codices liturgicos ubique recepta est. Videtur autem ea sola ratione conservata fuisse, quod illam immutari debere nemo crederet, cum id fieri non posset absque regnantis principis contumelia. Itaque hæc in libris Missalibus, quamvis in aliquibus leviter immutata ; nam in multis, simpliciter oratio fit pro regibus. Nestoriani veterem

ων, ἐγκρατῶν, χρηρῶν, ὀρφανῶν, λαϊκῶν. καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ πληρώματος, τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν εὐσεβῶν βασιλευσάντων.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ἐν τῷ παλατίῳ, ἡμῶν ἀδελφῶν πιστῶν, καὶ ὀρθοδόξων, καὶ παντὸς τοῦ στρατοπέδου.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν προσφερόντων τὰ ἅγια δῶρα ταῦτα, καὶ ὑπὲρ ὧν, καὶ δι' ὧν προσεκόμισαν, καὶ μισθὸν οὐράνιον παράσχου πᾶσιν αὐτοῖς.

Μνήσθητι, Κύριε, καὶ τῶν ἐν ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς.

Καὶ τῶν ἐν αἰχμαλωσίαις ὄντων ἀδελφῶν ἡμῶν, καὶ εἰρηνικὰς ἀποκαταστάσεις εἰς τὰ ἴδια χάρισαι.

Ὁ διάκονος λέγει. Προσεύξασθε ὑπὲρ τῶν αἰχμαλῶτων.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Τότε κλίνει ἱερεὺς τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν λέγων καθ' ἑαυτὸν ἐν ἑαυτῷ.

Μνήσθητι, Κύριε, καὶ τῆς ἐμῆς ἀθλίας καὶ τλαιπύρου ψυχῆς, ταπεινώσεώς μου, καὶ συγχώρησόν μοι πάντα τὰ ἐμὰ πλημμελήματα καὶ ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, περισσευσόν σου τὴν χάριν, καὶ μὴ διὰ τῆς ἐμᾶς ἁμαρτίας, καὶ τὴν βεβήλωσιν τῆς καρδίας μου, ὑστερήσης τὸν λαόν σου τῆς χάριτος τοῦ ἀγίου σου Πνεύματος.

Υψώσει τὴν κεφαλὴν καὶ ἐκφωνήσει.

Ὁ γὰρ λαὸς σου καὶ ἡ Ἐκκλησία σου ἱκετεύει σε, καὶ διὰ σοῦ καὶ σὺν σοὶ τὸν Πατέρα λέγουσα.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ Θεὸς, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν. Γ'.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ Θεός, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν. Γ'.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον. Γ'.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ἀέρος καὶ τῶν καρπῶν τῆς γῆς.

Μνήσθητι, Κύριε, τῆς συμμέτρου ἀναβάσεως τῶν ποταμῶν ὑδάτων.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ὑετῶν καὶ τῶν σπορίμων τῆς γῆς.

D formulam absque mutatione retinuerunt ; ut legitur in Græca ista, nempe dum officio satisfacere videbantur, principes quosdam suæ sectæ Christianos animo designabant, ut Tartaros illos, quorum imperator a Ginghizchano profligatus est, et Indos quosdam in Malabarica regulos. Similiter Jacobitæ Ægyptii de regibus Æthiopiæ et Nubiæ cogitabant, qui erant, ut sunt etiamnum, Alexandrinæ sedi subiecti. De Muhamedanis Callis, Sultanis, aut aliis, verba Liturgiarum non possunt intelligi : nec tamen inde sequitur vetustiores esse Liturgias Muhamedano imperio, ut nunc se habent. Sunt sane institutæ longe ante illa tempora, cum ex Græcis expressæ sint, sed aliquam diversis locis mutationem passas esse negari non potest : at neque designari quidquam quod adhuc insinuandam realis transmutationis doctrinam pertineat.

Εὐφρανὸν πάλιν καὶ ἀνακαίνισον τὸ πρόσωπον Α *Lætifica etiam et renova faciem terræ.*
τῆς γῆς.

Τοὺς ἀβλακὰς αὐτῆς μέθυσον, πλήθυνον τὰ γεννήματα αὐτῆς· παράστησον ἡμῖν αὐτὰ εἰς σπέρμα, καὶ εἰς θερισμόν, καὶ νῦν εὐλογῶν εὐλόγησον. Τὴν ζωὴν ἡμῶν οἰκονόμησον. Εὐλόγησον τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου, διὰ τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ σου, διὰ τὴν χήραν, καὶ τὸν ὀρφανόν, διὰ τὸν ξένον, καὶ τὸν προσήλυτον, καὶ δι' ἡμᾶς πάντας τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σοί, καὶ ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον. Οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ ἐλπίζουσι, καὶ σὺ δίδως τὴν τροφὴν αὐτῶν ἐν εὐκαιρίᾳ. Ποίησον μεθ' ἡμῶν κατὰ τὴν ἀγαθότητά σου, ὃ διδούς τροφὴν πάσῃ σαρκί. Πλήρωσον χαρὰς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν, ἵνα ἐν πᾶσι, πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύσωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημα σου τὸ ἅγιον.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει, καὶ ὁ λαὸς ἀποκρίνεται.

Κύριε ἐλέησον.

Χάρισαι τῷ λαῷ σου τὴν ὁμόνοιαν.

Τῷ κόσμῳ τὴν εὐστάθειαν.

Τῷ ἀέρι τὴν εὐκρασίαν.

Τοῖς νοσοῦσι τὴν σωτηρίαν.

Τοῖς δεομένοις τὴν ἀνάψυξιν.

Τοῖς ἐν ἐξορίαις τὴν ἀνεσιν.

Τοῖς ὀρφανοῖς τὴν βοήθειαν.

Ταῖς χήραις τὴν ἀντιληψιν.

Τοῖς θλιβομένοις ἐπάραχσον εἰς ἀγαθόν.

Τοὺς ἐστῶτας ὀχύρῳσον.

Τοὺς πεπτωκότας ἔγειρον.

Τοὺς ἐστηκότας ἀσφάλισαι.

Τῶν κεκοιμημένων μνήσθητι.

Τῶν ἐν ὁμολογίᾳ τὰς πρεσβείας πρόσδεξαι.

Τοὺς ἡμαρτηκότας καὶ μετανοήσαντας, συναρίθμησον μετὰ τῶν πιστῶν σου.

Τοὺς πιστοὺς συναρίθμησον μετὰ μαρτύρων σου.

Μιμητὰς τοὺς παρόντας ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ τῶν ἀγγέλων κατὰστησον.

Καὶ ἡμᾶς τῇ σῇ χάριτι πρὸς τὴν σὴν κεκλημένους διακονίαν ἀναξίους ὄντας ὑπόδεξαι.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Μνήσθητι, Κύριε, καὶ τῆς πόλεως ἡμῶν ταύτης, καὶ τῶν ἐν ὀρθοδόξῳ πίστει οἰκούντων ἐν αὐτῇ, καὶ πάσης πόλεως καὶ χώρας σὺν παντὶ τῷ κόσμῳ αὐτῶν. Καὶ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ λιμοῦ καὶ λοιμοῦ, σεισμοῦ καὶ καταποντισμοῦ (1) πυρὸς, καὶ ἀπὸ αἰμαλώσεως βαρβάρων, καὶ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων μαχαίρων, καὶ ἐπαναστάσεως ἐχθρῶν τε καὶ αἰρετικῶν.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν προλαβόντων ὁσίων Πατέρων ἡμῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων, ἁγίων Πατέρων, πατριαρχῶν, ἀποστόλων, προφητῶν, κηρύκων, εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, ὁμολογητῶν,

(1) Legit interpres : καταποντισμοῦ, πυρὸς, virgula interposita. Edit.

Sulcos ejus inebria, multiplica genimina ejus : præbe nobis illa ad semen et ad messem, et nunc benedicens benedicto. Vitam nostram rege : benedic coronæ anni benignitatis tuæ, propter pauperes populi tui, propter viduam et orphanum, propter hospitem et advenam, et propter nos omnes sperantes in te, et invocantes nomen tuum sanctum. Oculi enim omnium in te sperant, et tu das escam illorum in tempore opportuno. Fac nobiscum secundum bonitatem tuam, qui das escam omni carni. Imple gaudio et lætitia corda nostra, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundemus in omne opus bonum, ad faciendam voluntatem tuam sanctam.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos dicit et populus respondet.

Kyrie eleison.

Concede populo tuo concordiam,

Mundo præclarum statum,

Aeri temperiem,

Ægrotantibus salutem,

Indigentibus refrigerium,

Mis qui in exiliis sunt, quietem,

Orphanis auxilium,

Viduis protectionem.

Angustiatis subministra quantum opus est, ut bene sint.

Stantes confirma.

Eos qui ceciderunt erige.

Securos præsta eos qui stant.

Mortuorum reminiscere.

Eorum qui in confessione sunt, intercessiones suscipe.

Eos qui peccaverunt, et egerunt pœnitentiam, annumeram cum fidelibus tuis.

Fideles annumeram cum martyribus tuis.

Eos qui in hoc loco præsentibus sunt, imitatores angelorum constitue.

Et nos gratia tua ad tuum vocatos ministerium indignos licet suscipe.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos. Memento, Domine, et urbis nostræ hujus et habitantium in ea in orthodoxa fide, omnis quoque urbis et regionis, cum omni populo ejus : et libera nos a fame et peste, a terræ motu, a submersione, ab igne, a captivitate barbarorum, a gladiis alienis, ab insultu hostium et hæreticorum.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos. Memento, Domine, eorum qui dudum obierunt sanctorum Patrum nostrorum ; orthodoxorum episcoporum, et omnium qui a sæculo tibi placuerunt sanctorum Patrum, patriarcharum, apostolorum, prophetarum, prædicatorum, evangelii-

starum, martyrum, confessorum, omnisque spiritus A καὶ παντὸς πνεύματος δικαίου, ἐν πίστει Χριστοῦ
justi, in fide Christi consummati. τετελειωμένου.

Alla voce.

Præcipue sanctissimæ, gloriosissimæ, immacu-
latæ, et benedictionibus cumulatæ, dominæ nostræ
beiparæ et semper virginis Mariæ.

Sancti gloriosi, prophetae, præcursoris, baptistæ,
et martyris Joannis.

Sancti Stephani primi diaconi et primi martyris.

Et sancti et beati Patris nostri Marci, apostoli et
vangelistæ.

Et sancti Patris nostri Gregorii.

eorumque quorum hodie memoriam facimus, et
omnis chori sanctorum tuorum, quorum precibus B
intercessionibus miserere nostri, et salva nos,
propter nomen tuum sanctum, quod invocatum est
super nos.

Diaconus recitat Diptycha.

Sacerdos dicit secreto.

Memento, Domine, eorum qui pridem obdormie-
runt, in orthodoxa fide, patrum et fratrum nostro-
rum, et fac animas eorum quiescere, cum sanctis
et justis. Deduc eos et congrega in locum herbidum,
super aquam refectionis, in paradiso voluptatis, et
cum illis quorum nomina recitavimus.

Tunc commemorationem facit vivorum et mortuo-
rum, et post Diptycha sacerdos dicit.

Memento, Domine, eorum quorum meminimus,
et quorum non meminimus fidelium et orthodoxo-
rum, cum quibus et nobis cum ipsis, tanquam bonus
et benignus erga homines Deus.

Populus. Remitte, parce, condona.

Sacerdos. Tu enim es Deus noster, misericors,
nolens mortem peccatoris, sed potius ut converta-
tur et vivat. Deus, visita nos in salutari tuo, fac
nobiscum secundum mansuetudinem tuam, qui
facis longe plura quam petimus, aut cogitamus, ut
in hoc, sicut et in omnibus, glorificetur et exaltetur,
laudetur et benedicatur, et sanctificetur sanctum,
honorandum et benedictum nomen tuum, cum im-
maculato tuo Patre et sancto Spiritu.

Populus. Sicut erat, est, et erit.

Diaconus. Descendite, diaconi.

Sacerdos. Pax omnibus.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Proœmium fractionis (24).

Sacerdos. Jesu Christe, nomen salutare, qui di-

Ἐκφωνήσει.

Ἐξαιρέτως τῆς παναγίας ὑπερενδόξου, ἀχράν-
του, ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ
ἀειπαρθένου Μαρίας.

Τοῦ ἁγίου ἐνδόξου προφήτου, προδρόμου, βαπτί-
στου, καὶ μάρτυρος Ἰωάννου.

Τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ πρωτοδιακόνου καὶ πρω-
τομάρτυρος.

Καὶ τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίου Πατρὸς ἡμῶν Μάρκου,
τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ.

Καὶ τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς Γρηγορίου.

Καὶ ὧν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ τὴν ὑπόμνησιν ποιού-
μεθα, καὶ παντὸς χοροῦ τῶν ἁγίων σου, ὧν ταῖς
εὐχαῖς καὶ πρεσβείαις, καὶ ἡμᾶς ἐλέησον, καὶ σω-
σον διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον, τὸ ἐπικληθὲν ἐφ'
ἡμᾶς.

Ὁ διάκονος λέγει τὰ Διπτύχα.

Ὁ ἱερεὺς λέγει ἐν ἑαυτῷ.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν προκεκοιμημένων ἐν τῇ
ὀρθοδόξῳ πίστει πατέρων ἡμῶν καὶ ἀδελφῶν, καὶ
ἀνάπαυσον τὰς ψυχὰς αὐτῶν μετὰ ὁσίων, μετὰ
δικαίων. Ἐκθρεψον, σύναψον εἰς τόπον χλόης, ἐπὶ
ὕδατος ἀναπαύσεως, ἐν παραδείσῳ τρυφῆς, καὶ
μετὰ τούτων ὧν εἶπομεν τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

Τότε μνημονεύει ζώντων καὶ νεκρῶν, καὶ μετὰ
διπτύχα ὁ ἱερεὺς λέγει.

Μνήσθητι, Κύριε, ὧν ἐμνήσθημεν, καὶ ὧν οὐκ
ἐμνήσθημεν, πιστῶν καὶ ὀρθοδόξων, μεθ' ὧν καὶ
ἡμῖν σὺν αὐτοῖς ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόνητος
θεός.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἄνεξ, ἀφες, συγχώρησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Σὺ γὰρ εἶ ὁ θεὸς ἡμῶν, ἐλεή-
μων, ὁ μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ
ὡς τοῦ ἐπιστρέφαι καὶ ζῆν αὐτόν. Ὁ θεός, ἐπέσχε-
ψον ἡμᾶς ἐν τῷ σωτηρίῳ σου· ποίησον μεθ' ἡμῶν
κατὰ τὴν ἐπιείκειάν σου, ὁ ποιῶν ὑπὲρ ἐκ περισ-
σοῦ ὧν αἰτούμεθα, ἢ νοοῦμεν· ἵνα σου καὶ ἐν τού-
τῳ καθὼς καὶ ἐν παντὶ δοξασθῇ καὶ ὑψωθῇ καὶ
ὑμνηθῇ, καὶ εὐλογηθῇ καὶ ἁγιασθῇ τὸ πανάγιον
καὶ ἐντίμον, καὶ εὐλογημένον σου ὄνομα, ᾧμα τῷ
ἀχράντῳ σου Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι.

Ὁ λαὸς λέγει. Ὡς ἦν, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται.

D *Ὁ διάκονος λέγει. Κατέλθετε, οἱ διάκονοι.*

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαὸς λέγει. Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Προόμιον τῆς κλάσεως.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Ἰησοῦ Χριστέ, τὸ σωτήριον

(24) Hæc oratio non habetur in Copticis exem-
plaribus. Continet autem brevem et distinctam theo-
logiæ Orientalis explicationem, istis verbis: qui
sacerdotes quidem in ordine ministrorum constituisti,
per inuisibilem autem tuam potestatem, ea transmu-
tasti, vel ad verbum transelementasti. Concilium Ro-
manum anno 1079 in causa Berengarii ait (Tom. X
Concil., ed. Paris, p. 378): Panem et vinum per sa-
cræ orationis verba et sacerdotis consecrationem Spi-
ritu sancto invisibiliter operante converti substantia-

liter in corpus Dominicum, natum de Virgine. Remi-
gius (In I Cor. c. x): Panis quem frangimus, utique
primum consecratur a sacerdotibus et a Spiritu sancto.
Ascelinus ep. 2 ad Berengarium (Tom. IX Concil.,
p. 1058): Panem, aii, et vinum in altari, Spiritus
sancti virtute per sacerdotis ministerium, verum cor-
pus verumque sanguinem Christi effici: quæ testimo-
nia ex multis aliis selecta, variis ex Ambrosiano,
Gothico, Mosarabico aliisque auctoritatibus confir-
mantur: tantum abest, ut quisquam olim existima-

ὄνομα, ὃ τὰ θεῖα καὶ ἀχραντα καὶ ἐπουράνια ταῦτα ἡμυστήρια διατυπώσας· ὃ τοὺς μὲν ἱερεῖς ἐν τάξει ὑπηρετῶν στήσας· διὰ δὲ τῆς ἀοράτου σου δυνάμεως αὐτὰ μεταστοιχειώσας. Ὁ τοῖς καθαροῖς τῇ καρδίᾳ ἐπιφαινόμενος, καὶ τοῖς γνησίως προσιοῦσι διὰ σεαυτοῦ παρέχοντος.

Ὁ τότε εὐλογήσας, καὶ νῦν εὐλόγησον.

Ὁ τότε ἀγιάσας, καὶ νῦν ἀγιάσον.

Ὁ τότε κλάσας, καὶ νῦν διάθρεψον.

Ὁ τότε διαδοὺς τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, καὶ νῦν, Δέσποτα, διάδος ἡμῖν καὶ παντὶ τῷ λαῷ σου, φιλόνητο, παντοκράτορ, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Ὁ διάκονος λέγει. Προσεύξαθε.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαὸς λέγει. Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Εὐχὴ τῆς κλάσεως.

Ὁ ὢν, ὁ ἦν, ὁ ἐλθὼν, καὶ πάλιν ἐρχόμενος· ὃ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθήμενος· ὁ ἄρτος, ὁ καταβὰς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ· ὁ μέγας ἀρχιερεὺς, ὁ ἀρχηγὸς τῆς σωτηρίας ἡμῶν· τὸ φῶς ἀληθινὸν τὸ πρὸ πάντων αἰώνων. Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ τοῦ ἰδίου σου Πατρὸς· ὁ εὐδοκῆσας καὶ καταξιώσας κατελθεῖν ἐκ τῶν ὑψωμάτων τοῦ οὐρανοῦ, ἐκ κλίπων τοῦ ἀπροσίτου φωτός, καὶ ἀληθινοῦ καὶ ἀοράτου μόνου Πατρὸς. Σαρκοθεὶς δὲ ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐκ τῆς πανενδόξου, ἀχράντου, ἁγίας δεσποῖνης ὑμῶν Θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ τελῶς ἐναθροπῆσας· καὶ κατὰ μετὰστασιν, τὴν ἀνθρωπότητα ἀναλλοιώσας· ἐνώσας ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν, ἀφράτως καὶ ἀπερινοήτως, ἀτρέπτως δὲ καὶ ἀσυγχύτως, ψυχὴν ἔχουσαν λογικὴν τε καὶ νοερὰν, οὕτως προήλθες ἐξ αὐτῆς θεανθρωποθεὶς· ὁμοούσιος Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιος ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Οὐ δύο πρόσωπα οὖν, οὐδὲ δύο μορφὰς ἔχον, οὐδὲ ἐν δυσὶ φύσει γνωριζόμενος, ἀλλ' εἰς Θεὸς, εἰς Κύριος, μία οὐσία, μία βασιλεία, μία δεσποτεία πᾶ ἐνέ-

A vina, immacolata, et cœlestia hæc mysteria designasti: qui sacerdotes quidem in ordine ministrorum constituisti, per invisibilem autem tuam potentiam ea transformasti: qui mundis corde exhiberis et illis qui sincere accedunt, per te ipsum ea præbes.

Qui tunc benedixisti, etiam nunc benedic.

Qui tunc sanctificasti, etiam nunc sanctifica.

Qui tunc fregisti, etiam nunc frange.

Qui tunc dedisti discipulis et apostolis tuis, etiam nunc, Domine, da nobis et omni populo tuo, benigne, omnipotens, Domine Deus noster.

Diaconus. Orate.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos. Pax omnibus.

B Populus. Et cum spiritu tuo.

Oratio fractionis (25).

Qui es, qui eras, qui venisti, et iterum ven. ius es, qui ad dexteram Patris sedes: panis qui de cœlo descendisti et das vitam mundo: Pontifex magnus, auctor et princeps salutis nostræ. Lux vera existens ante omnia sæcula: qui es splendor gloriæ et character substantiæ Patris proprii tui: qui per beneplacitum tuum dignatus es descendere de excelsis cœli, ex sinu luminis inaccessibilis, et veri, invisibilisque solius Patris. Quique incarnatus de Spiritu sancto, et ex gloriosissima, immacolata, sancta, domina nostra, Deipara et semper virgine Maria, perfecte homo factus es: non per transmutationem, humanitatem mutans, sed uniens tibi eam secundum hypostasim, modo inexplicabili, et inintelligibili, sed absque mutatione et confusione, animam habentem rationalem et intellectu præditam. Ita ex ea processisti, Deus homo factus, consubstantialis Patri secundum divinitatem, et consubstantialis nobis secundum humanitatem. Non duas personas, aut duas formas habens, neque in duabus naturis agnitus: sed unus Deus, unus Dominus: una substantia, unum regnum, una dominatio,

verit detrimentum inferri sacro sacerdotum ministerio, si Christo et Spiritui sancto ut causæ principii, consecratio tribuatur. In ultima parte, ut in multis aliis, erratum est a librario, qui scripsit διὰ σεαυτοῦ παρέχοντος, cum manifeste παρέχων legi debeat. Hoc loco deficit versio Arabica.

(25) Neque illa exstat in Copticis codicibus: sed quamvis isti alios antiquitate non superent, hæc tamen oratio ob perspicuam Jacobiticæ doctrinæ expositionem, Chalcedonensi concilio vetustior esse non potest, cum unius naturæ in Christo confessionem contineat, sed absque confusione, aut alteratione. Quod sequitur, agnoscere Jacobitis Christum esse consubstantialem Patri secundum divinitatem: consubstantialem nobis secundum humanitatem, etsi mirum illis videri possit, qui illorum opinionem non novit, nisi ex vulgatis auctoribus, verissimum tamen est. Quæ enim in hac oratione leguntur reperimus in Coptico Euchologio Bibliothecæ Regiæ, ubi inter Theotokia, seu preces ad Deiparam, hæc occurrunt: Verbum factum est homo, absque divisione, unus ex duobus, divinitate pura absque corruptione, æqualis, sive, consubstantialis Patri: humanitate indivisa, consubstantialis nobis. Reliqua totidem ver-

bis exprimuntur in hymno ad Christum. Plura de illorum opinione circa Incarnationem reperitur in Historia patriarchali (Hist. Patr. Alex., p. 305, 361, 365, 471 et 582), et de illa dicendum erit alibi fusius. Sed hæc oratio accurate illam explicat, magnamque habere debet auctoritatem: cum variis fidei confessionibus, theologorumque sententiis accurate respondeat.

Orationes fractionis aliæ quæ sequuntur, ea præsertim quæ occurrit ultimo loco, cum exstent in Copticis exemplaribus, jam explicatæ sunt in notis ad Gregorianam illa lingua Liturgiam. Ex utriusque porro codicis comparatione, si quæ erat in aliter obscuritas, plene discutitur, et veræ, non metaphoricæ transmutationis fides quam continent, egregie confirmatur tribus diversis linguis, Græca, Ægyptiaca, et Arabica. Ista vero ultima lingua, cum plures versiones habeamus, crescit maiorem in modum testium veteris fidei numerus. Inter quos nullus, aut interpretando, litteralem et simplicem significationem, ad figuratas locutiones avertit, aut per observationem adiunctam, ut aliter quam verba sonant intelligerentur admonuit.

ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Σὺ οὖν, Κύριε, διὰ τῆς πολλῆς σου εὐσπλαχνίας κατηξίωσας ἡμᾶς διὰ τοῦ βαπτίσματος γενέσθαι εἰς υἱοὺς καὶ κληρονόμους. Ἐδίδαξας ἡμᾶς τὸν τύπον τῆς προσευχῆς ὅς ἐστιν ἐμυστήριος, τοῦ προσεύχεσθαι ἐν αὐτῇ τὸν ἀγρὰν-τόν σου Πατέρα. Σὺ οὖν καὶ νῦν, δέσποτα Κύριε, καταξίωσον ἡμᾶς ἐν ἀγιασμένῃ συνειδήσει, καὶ λογισμῷ ἀγαθῷ ἐν πράξει..... πόθω καὶ παρρησίᾳ ἀγαθῇ τοιμᾶν ἐπικαλεῖσθαι τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἄγιον Θεόν, Πατέρα σου, καὶ λέγειν.

Ὁ λαὸς λέγει. Πάτερ ἡμῶν. Καὶ μετὰ τὸ Πάτερ ἡμῶν ὁ ἱερεὺς λέγει.

Ναί, Κύριε, Κύριε, ὁ δεδωκώς ἡμῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὧρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, σύντρυφον καὶ καθυπτάζον τὰς κεφαλὰς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ὑπὸ τοὺς πόδας ἐν τάχει, καὶ πᾶσαν τὴν κακότητον αὐτῶν ἐπίνειαν τὴν καθ' ἡμῶν διασκέδασον, ὅτι σὺ εἶ βασιλεὺς ἡμετέρων· πάντων, Χριστὲ ὁ Θεός· καὶ σὺ τὴν δόξαν καὶ τὴν εὐχαρίστησιν ἀναπέμπομεν, καθ' ἑκάστην ἡμέραν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, κ. τ. λ.

Ὁ διάκονος λέγει. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν.

Εὐχὴ τῆς κεφαλολοκυσίας.

Ὁ κλίνας οὐρανοὺς καὶ κατελθὼν ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς σωτηρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ὁ τῆς σῆς χάριτος πᾶσαν ἐξαπλώσας τὴν εὐθηνίαν, ὁ ποίων πάντα ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ, ὃν αἰτούμεθα, ἡ νοοῦμεν· φιλόανθρωπε, ἀγαθὲ, ἔκτεινόν σου τὴν χεῖρα τὴν ἀόρατον, τὴν εὐλογημένην, τὴν μεστήν ἐλέους καὶ οἰκτιρῶν, καὶ εὐλογῶν εὐλόγησον τοὺς δοῦλους σου, καὶ καθάρισον αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος· καὶ ποιήσον ἡμᾶς μετόχους καὶ συσώμους γενέσθαι τῇ σῇ χάριτι, ὅπως ἐν ἀγιότητι καὶ δικαιοσύνῃ σοὶ τὴν ἰκεσίαν προσάγοντες, καὶ σὺ πρέπει πᾶσα δόξα, μεγαλοσύνη, κράτος τε καὶ ἐξουσία, ἅμα τῷ ἀρχάντῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, κ. τ. λ.

Εὐχὴ ἄλλη ὁμοίως.

Πρότῃς, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐξ ἁγίου τοῦ κατοικητηρίου σου, καὶ ἀπὸ θρόνου τῆς βασιλείας σου, καὶ ἔλθε εἰς τὸ ἀγιασάαι ἡμᾶς τοὺς ἐπικλιναντάς σου. Ὁ ἄνω τῷ πατρὶ συγκαθήμενος, καὶ ὧδε ἡμῖν ἀοράτως συνών καὶ καταξίωσον τῇ κραταίᾳ σου χερὶ, μεταδοῦναι ἡμῖν τοῦ ἀρχάντου σώματος σου, καὶ δι' ἡμῶν παντὶ τῷ λαῷ. Σὺ γὰρ εἶ ὁ κλῶν καὶ κλῶμενος, καὶ ἀχλαστός· καὶ σὺ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, κ. τ. λ.

(27) Sententia hæc, et aliæ similes quæ in Græcorum Orientaliumque libris passim occurrunt, illis qui veram elementorum in corpus et sanguinem Christi transmutationem rejiciunt, venire nunquam possunt in mentem : nec ab illis, quacunque ratione illas torqueant, possunt explicari. Christum scilicet, Orientales in Eucharistia presentem ita agnoscunt, ut viventem, sacerdotemque secundum ordinem Melchisedech, Pontificem futurorum bonorum, qui sacramentum quod ipse instituit, præsentia sua, et ineffabili operatione Spiritus sancti perficiat. Eo

A Jesu Christe. Tu igitur, Domine, per multam tuam misericordiam præstare nobis dignatus es, ut per baptismum efficeremur filii et hæredes. Docuisti nos formam orationis mysticam, qua oraremus immaculatum Patrem tuum. Tu ergo etiam nunc, Dominator Domine, dignos effice nos, ut cum conscientia sanctificata, et mente bona qualis filios decet, cum desiderio, et fiducia bona audeamus invocare, qui in cælis est sanctum Deum Patrem tuum, et dicere.

Populus. Pater noster, et posteaquam recitata est Oratio Dominica, sacerdos dicit.

Ita, Domine : Domine, qui dedisti nobis potestatem calcandi serpentes et scorpiones, omnemque potestatem inimici, contere et subijce capita inimicorum nostrorum sub pedibus nostris velociter, omnemque dolosam eorum adversus nos cogitationem dissipa, quoniam tu es Rex omnium nostrum, Christe, Deus ; tibi que gloriam, et gratiarum actionem et adorationem quotidie offerimus, simulque Patri tuo qui sine principio est, et sancto Spiritui, nunc, etc.

Diaconus. Inclinate capita vestra, etc.

Oratio inclinationis capitis.

Qui inclinans cælos descendisti in terram, ad salutem humani generis, qui gratiæ tuæ omnem abundantiam explicasti : qui omnia facis abundantius quam petimus et cogitamus : benigne, bone, extende manum tuam invisibilem, benedictam, plenam misericordiæ et miserationum, et benedicens benedic servis tuis, eosque munda ab omni inquinamento carnis et spiritus : et fac nos participes esse et concorporeos tuæ gratiæ, ut in sanctitate et justitia tibi supplicationem offeramus : et te decet omnis gloria, magnitudo, potestas et imperium, cum immaculato tuo Patre et sancto Spiritu, nunc, etc.

Oratio alia similiter dicenda.

Attende, Domine Jesu Christe Deus noster, ex sancto habitaculo tuo, et ex throno gloriæ regni tui, et veni ad sanctificandum nos qui inclinamur coram te. Qui sursum sedes cum Patre, et hic nobiscum invisibiliter ades : dignareque potenti manu tua, participes facere nos immaculati corporis tui et pretiosi sanguinis, et per nos omnem populum. Tu enim es qui frangis et frangeris, quamvis infractus (27), et tibi gloriam referimus cum Patre et sancto Spiritu, nunc, etc.

spectant illa quæ superius leguntur : Qui tunc benedixisti, etiam nunc benedic : qui tunc sanctificasti, etiam nunc sanctifica : qui tunc fregisti, etiam nunc frange : qui tunc dedisti discipulis et apostolis tuis, etiam nunc, Domine, da nobis et omni populo tuo. Igitur sacerdos antequam eucharisticum panem frangat, quod facere debet, ut Christi exemplum imitetur, cum invocet, ut fractioni præsens sit, eamque sanctificet : eaque ratione, Christus frangit per sacerdotis ministerium, sicut benedicit et sanctificat eodem illius ministerio. Cum vero panis ille

Diaconus. Attendamus Deo cum timore.

Oratio libertatis, seu absolutionis (28).

Pax omnibus.

Agnus Dei, qui tollis peccatum mundi, qui sanguinem tuum maculæ omnis expertem profudisti ad vitam mundi, et in redemptionem permutationemque omnium tradidisti te ipsum, liberans a morte in qua detinebamur, venundati sub peccato. Qui facis voluntatem timentium te, et orationem eorum exaudis salvasque ipsos: qui justum Job exaudivisti cum, mane surgens, offerret sacrificia pro liberis propriis dicens, ne forte cogitaverint filii mei mala in corde suo coram Deo: exaudi me quoque miserabilem peccatorem et inutilem servum tuum, dum deprecor pro famulis tuis, patribus meis et fratribus, et pro me quoque misero. Benigno vultu et oculo sereno respice super nos hac hora, et dimitte nobis omnem iniquitatem omnemque transgressionem, et inobedientiam contra legem et præcepta tua: omnem quoque reatum conscientie, omnem

consecratus sit ipsum corpus virum Christi Domini, dicunt Coplitæ, Christum esse ipsum qui ut Deus, præsens omnipotenti virtute sua, sacramenta per Spiritum sanctum invisibiliter perficiens: per sacerdotem visibiliter operans, frangit, id est, idem facit quod in Eucharistiæ institutione fecerat. Esse quoque ipsum qui frangitur: quia corpus ejus vivum, sub specie panis frangitur, manet tamen ἀχλαστος quia nulli jam passionis est obnoxium, idem corpus in Liturgiis suis dicunt, Oblationem vivam et rationalem primitiarum nostrarum, vicimamque non immolatam, Deo offerri. Item, Agnum Dei qui quotidie sacrificatur sacramentaliter, et vivit in sæcula: et alia de quibus videndæ notæ ad Theodori Liturgiam. Pari intellectu Græci dixerunt, Christum esse in sacramento eum qui offert, et qui offertur, secuti Gregorium Theologum, qui ita locutus est in Apologetico: Ὅτι μηδὲς ἄξιός τοῦ μεγάλου καὶ Θεοῦ, καὶ θύματος, καὶ ἀρχιερέως, ὅστις μὴ πρότερον ἑαυτὸν παρέστησε τῷ Θεῷ θυσίαν ζῶσαν, ἀγίαν. Dignum esse neminem magno Deo, hostiam et pontifice, qui non prius exhibuerit se Deo hostiam vivam, et sanctam. Ea occasione turbæ non mediocres excitatæ sunt in Ecclesia Constantinopolitana anno Christi 1156 sub Manuele Comneno (a), de quibus Cinnamus l. iv, Nicetas l. vii, et auctores alii fuse scripserunt. Nempe cum Basilius diaconus interpretando Evangelium, publice hanc doctrinam ex pulpito prædicasset, Michael protecdiens Ecclesiæ Constantinopolitanæ, Nicephorus Basilacius, et alii, eam, tanquam hæresin Nestorianam induceret, impugnaverunt, quibus adhæsero Soterichus Panteugenus patriarcha Anthiocenus designatus, Eustathius metropolita Dyrrachii, et alii nonnulli. Synodo habita eodem anno, anathema pronuntiatum in illos est, qui explicatam a Basilio doctrinam impugnarent. Totam istius controversiæ historiam accurate ex Græcis auctoribus explicavit Leo Allatius (*Exercit. 26, adv. Creighton. p. 522 et seq.*); tum multa theologorum veterum et recentiorum testimonia collegit, non modo ex libris editis, sed etiam ex manuscriptis. Ea omnia Dosithæus patriarcha Hierosolymitanus, transtulit in *Enchiridion* suum (p. 41 et seq.), seu editionem Tractatus quem, titulo *Scuti fidei orthodoxæ*, scripserat, quique sy-

A Ὁ διάκονος λέγει. Πρόσχωμεν Θεῷ μετὰ φόβου.

Εὐχή τῆς ἐλευθερίας

Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ ἄμνός τοῦ Θεοῦ, ὁ αἱρὼν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· τὸ πανάσπιλον αὐτοῦ αἶμα διαχύσας ἐπὶ τὴν τοῦ κόσμου ζωὴν, καὶ εἰς λύτρον καὶ ἀντάλλαγμα πάντων, ἑαυτὸν παρέδωκας, ἐν θανάτῳ λυτρωσάμενος, ἐν ᾧ κατειγόμεθα, πεπραμένοι ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Ὁ τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιῶν τὸ θέλημα, καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούων, καὶ σώζων αὐτούς. Ὁ τοῦ δικαίου Ἰωβ εἰσακούσας ἀνιστάμενος τὸ πρῶτ' καὶ ὑπὲρ παιδίων φίλων θυσίας προσαγαγὼν εἰπὼν, μήπως ἐνενόησαν υἱοί μου πονηρὰ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν ἐναντὶ Θεοῦ. Καὶ ἐμοῦ τοῦ ἐλβεינוῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ, καὶ ἀχρείου σου δούλου, ἱκετεύω ὑπὲρ τῶν σῶν οἰκετῶν, πατέρων μου καὶ ἀδελφῶν, καὶ ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ἀθλιότητος. Εὐμενεῖ προσώπῳ καὶ γαληνῷ ὁματι, ἐπίθε ἐφ' ἡμᾶς ἐν ταύτῃ τῇ ὥρᾳ καὶ πάρες σὺν ἡμῖν πᾶσαν ἀθετηρίαν, καὶ πᾶσαν παράδασιν, καὶ παρακοὴν νόμου

nodi Hierosolymitanæ seu Bethleemiticæ, quia in ea probatus et confirmatus fuerat, nomine Lutetiæ olim editus est. Tantum abest propro, ut quod anno 1672 scripserat, synodoque proposuerat, retractaverit, quin potius ea novis et quidem multis argumentis confirmavit. Quod ab Allatio descripsit magnam testimoniorum partem, id eum lativόχρονα fuisse non probat, cum in odio Romanæ Ecclesiæ conuenisse eum sciant omnes, qui Constantinopoli aut Hierosolymis illum viderunt, et satis demonstret Nectarii, cujus discipulus fuit, liber *adversus primum Romani pontificis*; cujus operis, auctorem illum potius quam editorem fuisse, fama in Oriente fuit. Verum cum illud publicaverit et in Præfatione qua Nectarii vitam brevier complexus est, illum ab inimiciis quas contra Latinos perpetuo exercuerat, impense laudaverit, non minus quam Meletium Syri-gum, cujus refutationem Confessionis Cyrilli Lucaris simul edidit, frustra illius in Latinis propensio queritur, a qua longissime remotus fuit. Cum vero Allatianam testimoniorum ex Græcis auctoribus collectionem in opus suum transfudit, eadem opera nullam inter Græcos Latinosque de eucharistiæ fide controversiam esse professus est; agnovitque nihil ab Allatio referri, quod Græcis ignotum foret aut improbatum. De eadem controversia videnda etiam quæ scripsit idem Allatius in Præfatione ad *Excerpta varia rhetorum et sophistarum* (Romæ 1641), in qua multos et quidem gravissimos Wolphiæ, dum Nicetam interpretatus est, errores emendat.

(28) Intelligenda est oratio *Absolutionis* quæ paulo ante Confessionem fidei de Eucharistia pronuntiari solet, ut in aliis Liturgiis observare licet. Nulla ad hanc partem Græci codicis exstat versio Arabica. Sed de sententia dubium esse nullum potest, cum eo ipso loco notetur in codice Coptico, dicendum esse orationem Absolutionis, sed quæ sumenda sit ex Liturgia sancti Basili: quæ diversa est ab ea quam Græcus codex et Copticus representant. Sunt quippe variae istarum absolutionum formulæ.

Sequitur Confessio fidei *Corpus sanctum* et reliqua, quæ cum aliis omnino consentiunt; atque adeo nullis novis observationibus indigent, ut neque preces aliæ quibus hæc Liturgia concluditur.

(a) Hanc synodum edidit cardinalis Angelo Mai in *Spicilegii Romani* tomo X; alterius, anno 1166 Constantinopoli in eadem causa habitæ, Acta jam vulgaverat in volumine IV *Veterum Scriptorum*. Edit. Patr.

καὶ τῶν σὼν ἐντολῶν· ἐτι δὲ καὶ πᾶσαν συνεισὶν, καὶ πᾶσαν ἐνθύμησιν, καὶ πάσαις· πράξεις, καὶ πάσαις κινήσεις γεγωνυλαῖς ἐν αὐτοῖς, ἡμερικῶς τε καὶ νυκτερικῶς ἐπιθεῖσαι καὶ κατακρατῆσαι κατὰ τῆς ψυχῆς. Καὶ ἀθώωσον αὐτοὺς ἀπὸ πάσης συνειδήσεως πονηρῶν, καὶ πάσης ἀκάρπου πράξεως, καὶ παντὸς λογισμοῦ πεπυρωμένου.... * ἐστὶν βέβηλα παρὰ τὴν τῆς ψυχῆς καθαρότητα. Χάρισαι αὐτῶν τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἐπίγνωσιν, καὶ τελειῶς ἀπέχεσθαι ἀπ' αὐτῶν. Δώρησαι αὐτοῖς μετανοίας ἀγνόητος*, καὶ τὴν εἰς σὲ ἐπιστροφὴν· σὺ γὰρ, Δέσποτα Κύριε, ἐπιώχουσας ἐκουσίως ἐν τῷ σε σαρκωθῆναι, διὰ τὴν τοῦ γένους ἡμῶν σωτηρίαν καὶ διέρρηξας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τῶν θείων σου παλάμων ἐφάπλωσιν. Φείσαι πάντων, Δέσποτα φιλόψυχε, ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλα σὰ, καὶ παρὰ σοῦ ἡμέτερα ἀφετήρια, καὶ οὐδὲν τῶν ἐπιτηδεύματων τῶν χειρῶν ἡμῶν δι' ὃ τὴν σὴν βασιλείαν δοξάζομεν καὶ ἀνυμνοῦμέν σε, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἄτινα ν... λου... ὠν... ὁρων.

Πάσαις ἡμέραις ἕως αἰρετικῶν καὶ ἐθνικῶν.

Ἐμπλησον ἡμᾶς τοῦ σοῦ φόβου, καὶ κατεύθυνον εἰς τὸ ἀγαθὸν σου θέλημα· σὺ γὰρ εἰ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πρέπει σοι δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Σῶμα καὶ αἷμα.

Ὁ διάκονος λέγει. Μετὰ φόβου Θεοῦ πρόσχωμεν.

Ὁ ἱερεὺς ὑψοῖ Δεσποτικὸν καὶ ἐκφωνήσκει· Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Εἰς Πατὴρ ἅγιος, εἰς Υἱὸς ἅγιος, ἐν Πνεῦμα ἁγίον. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Ὁ Κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ὁ λαὸς λέγει. Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Εὐλογητὸς Κύριος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Εἰρήνη πᾶσιν.

Ὁ λαὸς λέγει. Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Σῶμα ἅγιον καὶ αἷμα τίμιον, ἀληθινόν, Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἀμήν.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Σῶμα ἅγιον καὶ αἷμα τίμιον, ἀληθινόν, Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἀμήν.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Σῶμα καὶ αἷμα Ἐμμανουὴλ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦτο ἐστὶν ἀληθῶς. Ἀμήν.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἀμήν.

Πιστεύω, πιστεύω, πιστεύω καὶ ὁμολογῶ ἕως ἐσχάτης ἀναπνεύσεως, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ σὰρξ ἡ ζωοποιὸς, ἣν ἔλαβες, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐκ τῆς ἁγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας· καὶ ἐποίησας αὐτὴν μίαν σὺν τῇ θεότητι σου, μὴ ἐν μίσει, μὴδὲ ἐν θυμῷ, μὴδὲ ἐν ἀλλοιώσει· καὶ ἁμαρτύρησας ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν, καὶ παρέδωκεν· αὐτὴν ὑπὲρ ἡμῶν πάντων... ἔρων ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ τοῦ ἁγίου, ἐν τῷ θελήματί σου.

cogitationem, omnes actiones et motus qui in nobis excitantur die ac nocte, ut animam alligent et captivam teneant. Fac eos immunes ab omni conscientia rerum malarum, et omni actione infructuosa, omnique cogitatione sordida eorum quæ profana sint et animæ puritati contraria. Concede ipsis peccatorum agnitionem, utque perfecte ab illis abstineant. Da illis poenitentiae castitatem, et ad te conversionem: tu enim, Dominator Domine, pauper factus es voluntarie, dum carnem assumpsisti, ad generis nostri salutem, et conscidisti chirographum quod erat adversum nos, per divinarum manuum tuarum in cruce expansionem. Parce omnibus, Domine amator animarum, quia omnia tibi servant, et a te sunt præmia liberationis nostræ, non quidquam vero opus manuum nostrarum. Idecirco regnum tuum glorificamus, laudamus te, Christe Deus noster.

Omnibus diebus usque ad hæreticorum et ethnicorum.

Imple nos timore tuo, et dirige nos ad bonam voluntatem tuam: tu enim es Deus noster, et te decet gloria, honor et adoratio.

Sacerdos. Corpus et sanguis.

Diaconus. Cum timore Deo attendamus.

Sacerdos elevat Δεσποτικόν (sen partem hostiæ majorem) et alta voce dicit. Sancta sanctis.

C Populus. Kyrie eleison.

Unus Pater sanctus, unus Filius sanctus, unus Spiritus sanctus. Amen.

Sacerdos. Dominus cum omnibus vobis.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Benedictus Dominus in sæcula. Amen.

Populus. Amen.

Sacerdos. Pax omnibus.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Corpus sanctum et sanguis pretiosus, verus, Jesu Christi Filii Dei. Amen.

Populus. Amen.

Sacerdos. Sanctum corpus, et sanguis pretiosus, verus, Jesu Christi Filii Dei. Amen.

D Populus. Amen.

Sacerdos. Corpus et sanguis Emmanuel Dei nostri, hoc est vere. Amen.

Populus. Amen.

Credo, credo, credo, et confiteor usque ad ultimum spiritum quod hæc ipsa est caro vivifica, quam accepisti, Christe Deus noster, ex sancta domina nostra Deipara et semper virgine Maria· quamque fecisti unam cum divinitate tua, non per missionem, confusionem, aut alterationem: et testatus es sub Pontio Pilato præclaram confessionem; et quam tradidisti pro nobis omnibus, super lignum crucis sanctæ, voluntate tua.

Vere credo, quod divinitas tua nunquam separata fuit ab humanitate tua, in instanti, aut in ictu oculi. Tradidisti eam in redemptionem, et in remissionem peccatorum, et in vitam æternam, illis qui ex ea communicant.

Credo quod hæc re vera sit. Amen.

Populus. Amen.

Diaconus. In pace et charitate.

Sacerdos alta voce. Incomprehensibilis Deus, Verbum incircumscriptum, æternum, suscipe a nobis peccatoribus ex indignis labiis hymnum, cum supernis potestatibus: te enim decet omnis gloria, honor et adoratio cum experte principii Patre tuo, et vivificante tuo Spiritu, in omnia sæcula sæculorum. Amen.

Populus dicit psalmum CL.

Diaconus. Congregamini et intrate, diaconi, cum reverentia.

Oratio gratiarum actionis, post communionem sanctorum mysteriorum.

Diaconus. Ad orationem state.

Sacerdos. Pax omnibus.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Orate pro digna communione.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos dicit hanc orationem. Gratias agimus tibi, Verbum Dei verum, qui es ex substantia Patris principium non habentis, quoniam tantopere dilexisti nos, et dedisti te ipsum pro nobis immolatus. Concede nobis per immaculatum corpus tuum, et pretiosum tuum sanguinem redemptionem, sicut, benigne, præstitisti nobis nunc ut ex ipsis Eucharistiam acciperemus. Idcirco confitemur tibi nunc, benigne et bone, et tibi gloriam, honorem et adorationem continue offerimus, cum experte principii Patre tuo, et sancto tuo Spiritu, nunc, etc.

Diaconus. Capita vestra Domino inclinate.

Oratio inclinationis capitis.

Qui es, qui eras, et venisti in mundum ad eum illuminandum, qui carnem assumens, homo factus es, et crucifixus es pro nobis, passusque voluntarie in carne, mansisti impassibilis ut Deus: sepultusque, tertia die resurrexisti, ascendensque in cælum, sedisti ad dexteram magnitudinis gloriæ Patris: divinum, sanctum, consubstantialiæ æqualis potestatis et gloriæ, et coæternum Spiritum misisti super sanctos tuos discipulos et apostolos, atque per eum illos illuminasti et per eos orbem universum; Christe vere Deus noster.

... Gabriel et Raphael.

Et angelorum quadriformium, animalium incorporeorum; et angelorum, viginti quatuor seniorum; sanctique gloriosi prophætæ, præcursoris, baptistæ et martyris Joannis

Sancti Stephani primi diaconi et primi martyris.

Ἀληθῶς πιστεύω, ὅτι θεότης σου οὐδ' οὐ μηδέποτε χωριθεῖσα ἐξ ἀνθρωπότητός σου, ἐν ἀτόμῳ, οὐδὲ ἐν βίπῃ ὀφθαλμοῦ. Μετέδωκας αὐτὴν εἰς λύτρωσιν, καὶ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον, τοῖς ἐξ αὐτῆς μεταλαμβάνουσι.

Πιστεύω ὅτι αὕτη ἐστὶν ἀληθῶς. Ἀμήν.

Ὁ λαὸς λέγει. Ἀμήν.

Ὁ διάκονος λέγει. Ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀγάπῃ.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφωνήσῃ. Ἀκατάληπτε θεέ, Λόγε ἀχώρητε, ἀδίδε, δέχου παρ' ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν, ἐξ ἀναξίων χειλέων, ὕμνον, μετὰ τῶν ἀνω δυνάμεων· σοὶ γὰρ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ ζωοποιῷ σου Πνεύματι εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

B Ὁ λαὸς λέγει ψαλμὸν ρν'.

Ὁ διάκονος λέγει. Συνάχθητε καὶ εἰσελθετε, οἱ διάκονοι, μετ' εὐλαθείας.

Εὐχὴ εὐχαριστίας μετὰ τὴν μετέληψιν τῶν ἀγίων μυστηρίων.

Ὁ διάκονος λέγει. Ἐπὶ προσευχῆς στάθητε.

Ὁ ἱερεὺς λέγει. Εἰρήνῃ πάντιν.

Ὁ λαὸς λέγει. Καὶ τῷ πνεύματι σου.

Ὁ διάκονος λέγει. Προσεύξασθε ὑπὲρ τῆς ἀξίας μεταλήψεως.

Ὁ λαὸς λέγει. Κύριε ἐλέησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην. Εὐχαριστοῦμέν σοι, Λόγε Θεοῦ ἀληθινέ, ὃ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς, ὅτι οὕτως ἡγάπησας ἡμᾶς καὶ ἐδωκας σεαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐσαγιασθῆς. Κεχαρίσας ἡμῖν, διὰ τοῦ ἀχράντου σου σώματος, καὶ τοῦ τιμίου σου αἵματος, τὴν ἀπολύτρωσιν, ὡς κατηξίωσας ἡμᾶς νῦν, φιλόνηρωπε, ἵνα λάβωμεν ἐξ αὐτῶν εὐχαριστία. Διὸ ἐξομολογοῦμέν σοι νῦν, φιλόνηρωπε, ἀγαθὲ, καὶ σοὶ τὴν δόξαν, καὶ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν προσκύνησιν διηνεκῶς ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ σου Πνεύματι, νῦν, κ. τ. λ.

Ὁ διάκονος λέγει. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνειτε.

Εὐχὴ τῆς κεφαλοκλισίας.

Ὁ ὢν, ὃ ἦν, ὃ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον τοῦ φωτίσαι αὐτόν· ὃ σαρκωθείς, ἐνανθρωπήσας, καὶ σταυρωθείς δι' ἡμᾶς, καὶ παθὼν ἔκουσίως σαρκί, καὶ μείνας ἀπαθῆς, ὡς Θεός· καὶ ταφείς, καὶ ἀναστὰς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθὼν εἰς οὐρανούς, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, τό τε θεῖον, καὶ ἅγιον, καὶ ὁμοούσιον, καὶ ὁμοδύναμον, καὶ ὁμόδοξον, καὶ συναίδιον Πνεῦμα καταπέμφας ἐπὶ τοὺς ἁγίους σου μαθητάς, καὶ ἀποστόλους, καὶ διὰ τούτου φωτίσας μὲν αὐτούς, δι' αὐτῶν δὲ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, Χριστέ, ὃ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν.

... καὶ Γαβριὴλ καὶ Ῥαφαήλ.

Καὶ τῶν ἀγγέλων τετραμέρων ζῶων ἀσωμάτων· καὶ τῶν ἀγγέλων, εἰκοσι τεσσάρων προσκυτέρων. Τοῦ ἁγίου ἐνδόξου, προφήτου, προδρόμου, βαπτιστοῦ, καὶ μάρτυρος Ἰωάννου.

Τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ πρωτοδιακόνου καὶ πρωτομάρτυρος.

Τῶν θείων, ἱερῶν, ἐνδόξων ἀποστόλων, ἀλοφύρων προφητῶν, καὶ καλλινίκων μαρτύρων.

Καὶ τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίου Πατρὸς ἡμῶν Μάρκου τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ, καὶ πάντων τῶν ἁγίων σου.

Καὶ σῶσον, καὶ ἐλέησον, καὶ εὐλόγησον πάντα Χριστιανόν. Καὶ σοὶ τὴν δόξαν καὶ τιμὴν, καὶ προσκύνησιν σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ.

Ἐν εἰρήρῃ τοῦ Θεοῦ ἐτελειώθη ἡ θεία Λειτουργία, ἡ ὁρισμένη τῷ ἑν ἁγίοις Πατρὶ ἡμῶν Θεολόγῳ Γρηγορίῳ.

Divinorum gloriosorum sanctorum apostolorum, prophetarum, qui certamina sustinuerunt, et martyrum præclaris victoriis insignium.

Et sancti et beati Patris nostri Marci apostoli et evangelistæ, chororumque omnium sanctorum tuorum.

Et salva, miserere, benedicque omnemcunque Christianum : tibi que gloriam et honorem et adorationem offerimus, cum Patre tuo qui est absque principio, et sancto Spiritu, nunc et semper.

In pace Dei completa est divina Liturgia, ordinata a sancto Patre nostro Theologo Gregorio.

S. GREGORII THEOLOGI

PRECATIO ET EXORCISMUS AD IMMUNDOS SPIRITUS EJICIENDOS.

(Fragmenta.)

(Ap. IRIARTE, *Cod. Græc. Bibliothecæ Regiæ Matritensis*, in fol., p. 423, cod. CV, f. 79 v°.)

Precatio incipit :

Ἐπικαλούμεθά σε, Δέσποτα Θεὲ καὶ Πάτερ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀφθαρτε, ἀχραντε, ἀχειροποίητε, ἀψηλάφητε, ἀράτε, ἀκατασκέυαστε.

Exorcismus vero incipit :

Ἐξορκίζω ὑμᾶς, πάντα τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα, κατὰ τοῦ Ἑλοῦ Ἀδωναὶ σαβαώθ, ἐξελεῖν καὶ ἀναχωρῆσαι ἀπὸ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ τοῦ δεινός.

Desinit :

Γινώτε, ἔθνη, καὶ ἡττάσθε· φυγαδεύθητε πάντα τὰ δαιμόνια ἐπὶ μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς ὁ σαβαώθ, ὃ πρέπει πάντα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Ἀμήν.

Precationem hanc et exorcismum neque inter edita S. Gregorii Nazianzeni scripta, neque in *Coacti Euchologio* reperias ; quomobrem necdum typis tradita existimamus.

LECTORI.

Decem vel saltem octo S. Gregorii orationes Rufinus Aquileiensis e Græco transtulit in Latinum (v. Rufin. *Histor. eccles.* lib. xi, c. 9, et S. Hieron. *Apolog. contra Rufin.* lib. i, n. 30), in quibus primum ac præcipuum locum obtinet *Apologeticus* ipsius, cum presbyter ordinatus fugisset in solitudinem. Præfixa est orationibus istis Latine versis *Præfatio Rufini ad Apronianum amicum*. Hujus Præfationis fragmentum exstat in editione Maurina; integra legitur in edit. Opp. S. Gregorii Colonie [i. e. Lipsiæ] 1690 (t. I, p. 726—27), unde eam excepimus. Versio Rufini, quæ in editionibus Græco-Latinis Operum S. Gregorii Naz. (etiam in edit. Maurina) desideratur, excusa est Argentinæ 1508, in-4°. Sunt autem orationes S. Gregorii ex Rufini versione juxta ordinem editionis mox laudatæ sequentes: *Apologeticus* liber i (ed. Maurin. orat. 2); *De epiphaniis sive natali Domini* (orat. xxxviii); *De luminibus*, quod est de secundis epiphaniis (orat. xxxix); *De fide* liber i (*Tractatus i de fide orthodoxa contra Arianos*, spurius, olim orat. 49); *De Nicæna fide*, *De Pentecoste et Spiritu sancto* (orat. xli, cui præmittitur *Tractatus ii de fide orthodoxa contra Arianos*, spurius, qui erat olim orat. 50); *De semetipso ex agro reverso* (orat. xxvi); *De dictis Jeremiæ*, præsentis imperatore (orat. xvii); *De reconciliatione et unitate monachorum* (or. vi); *De grandinis vastatione* (orat. xvi); *De Arianis*, quod non liceat semper et publice de Deo contendere (orat. xxvii). Cf. J. Fontanini *Histor. literar. Aquilei.* lib. v (*Vita Rufini* ed. Vallars. lib. ii) c. 8, n. 1—2, *Patrologiæ Latinæ* tom. XXI, col. 488.

PROLOGUS RUFINI IN LIBROS S. GREGORII NAZIANZENI.

Proficiscenti mihi ex Urbe, injungebas, fili charissime, ut tibi absens quoque aliquid operis impenderem, ne nos a consuetis studiis necessitas meæ protectionis inhiheret. Petebas ergo Gregorium tibi in Latinum verti, virum per omnia incomparabilem, qui verbo et operibus clarus, splendidissimum lumen scientiæ Christi Ecclesiis præbuit, dum ea docuit quæ fecit, nec seipsum condemnavit, agendo contraria quam docebat. In Cappadocia domo, episcopo patre, matre quoque satis religiosa oriundus fuit; Athenis et altus et eruditus ut pauci. Nec tamen in conversatione scholari vel ætatis vel sodalium illecebris cedens prodidit pudicitiam, sed tanquam a Domino sibi commissum thesaurum ad domum castam reportavit integrum signaculum castitatis. Denique cum philosophiæ studiis apud Athenas floreret (a), vidit per soporem sedenti sibi et legenti duas decoras satis dextra lævæque feminas consedis. Quas ille castitatis instinctu oculo torviore respiciens, quænam essent et quid sibi vellent percunctabatur. At ille cum familiaris et ambitiosius complectentes, aiunt: *Ne molestie accipias, juvenis, notæ tibi satis et familiares sumus. Altera enim ex nobis sapientia, altera castitas dicitur; et missæ sumus a Domino tecum habitare, quia jucundum nobis et satis mundum in corde tuo habitaculum præparasti.* Tum denique cum ob extremum in litteris profectum Athenis ut oratoriam doceret astringeretur, furtim navem ingressus abscessit. Et cum se inexplorato mari commisisset, tempestate vexatus est, in qua Deo se servitutum vovit. Quod cum faceret, subito a patre episcopo in sacerdotium subrogatus est. Quod ægre ferens discessit ad tempus. Postmodum vero

regressus libellum hunc *Apologeticum* dixit in Ecclesia, causas suæ abscissionis vel etiam reditus allegans. Post hæc etiam defuncto patre succedit in episcopatum apud Nazianzum breve oppidum. Et inde cum post Valentis Ariani tempora Ecclesias Catholici recepissent, Constantinopolim ad instituendam vel docendam Ecclesiam transire exoratus est. Ubi cum magnificum opus in verbo Dei ageret, et infinitas quotidie pene multitudines ab hæreticis ad fidem veram converteret, ut fieri solet, gloriam æmulatio subsecuta est. Ille vero tam erat in timore Domini perfectus, ut cum sensisset causa sui esse inter episcopos disceptationem, statim sponte discederet, dicens illum tantummodo propheticum sermonem: *Si propter me est tempestas ista, tollite me et mittite in mare: et desinet a vobis commotio.* Hujus neque vita aliquid probabilius et sanctius, neque eloquentia clarius et illustrius, neque fide purius et rectius, neque scientia plenius et perfectius inveniri potest, utpote qui solus sit de cujus fide ne dissidentes quidem inter se, ut fieri solet, partes et studia disputare potuerint, sed id obtinuerit apud Dominum et Ecclesias Dei meriti, ut quicumque ausus fuerit doctrinæ ejus in aliquo refragari, ex hoc ipso quia ipse sit magis hæreticus arguatur. Manifestum namque indicium est, non esse rectæ fidei hominem, qui in fide Gregorio non concordat. Hunc ergo absque ullo prorsus lege scrupulo, sciens tamen quod eloquentiæ ejus præfulgidum in Græco lumen non parum necessitas interpretationis obscurat. In quo utrum nostri sermonis paupertas, an ipsa interpretationis natura hoc agat: tu qui utriusque linguae habes peritiam, magis probato.

(a) Vide domnum Clemencetum in *Vita S. Gregorii*, t. I nostræ editionis, col. 461 D. EDIT.

ELIÆ METROPOLITÆ CRETÆ

COMMENTARII

IN S. GREGORII NAZIANZENI ORATIONES XIX

*E CODICE MS. BASILEENSI EXCERPSIT
ET ANNOTATIONEM CUM IN ELIÆ COMMENTARIOS
TUM IN S. GREGORII ORATIONES XIX
ADIECIT*

ALBERTUS IAHNIUS

THEOLOGUS ET PHILOGUS
BERNAS-HELVETIUS,
SOCIETATIS HISTORICO-THEOLOGICÆ LIPSIENSIS SODALIS.

ACCEDUNT

BASILII ALIORUMQUE SCHOLIA IN S. GREGORII ORATIONES,

E CODICIBUS MONACENSIBUS EXCERPTA.

FAUTORIBUS BENEVOLENTISSIMIS

AMICIS DILECTISSIMIS

CAROLO DAREMBERGIO

MEDICINÆ DOCTORI

BIBLIOTHECÆ MAZARINÆ CUSTODI CET.

IOANNI GEORGIO KRABINGERO

BIBLIOTHECÆ REGLE MONACENSIS CUSTODI

ACADEMIÆ REGLE DOCTRINARUM MONACENSIS SOCIO

ET

CAROLO LUDOVICO ROTHIO

PHILOSOPHIÆ DOCTORI

LITERARUM GRÆCARUM LATINARUMQUE IN ACADEMIA BASILEENSI PROFESSORI

HUNC LIBELLUM

SINCERÆ AMICITIÆ GRATIQUE ANIMI TESSERAM

D. D. D.

ALBERTUS IAHNIUS.

Vobis, Viri humanissimi, hoc, qualecunque est, Anecdotorum opusculum debetur,

Nam, ut temporum rationem sequar, viginti et quod excurrit anni sunt, ex quo Tu, amicissime Krabingere, mihi, tunc Monachii commoranti librisque Græcis manu scriptis, illic in bibliotheca regia asservatis, heluanti, cum alia plurima Anecdota Græca, quorum bona pars adhuc edenda restat, tum Scholia in S. Gregorium Nazianzenum, quibus in hoc opusculo usus sum, ad describendum vel excerptum propinasti. Ac etiamsi diu est, quod ego suavi Tecum epistolarum commercio ægre careo (fortasse mea quadam culpa, negotiis misere dissentienti), semper tamen, dum vivam, grato erga Te animo recolam commorationis illius Monacensis delicias, quarum Tu non minima pars fuisti.

Tu autem, carissime Rothi, amicitiae vinculo me, Tibi antea ignotum, adstrinxisti egregio illo beneficio, quod Tua intercessione effecisti, ut pretiosissimus ille codex S. Gregorii Nazianzeni manu scriptus, quo Eliæ commentarii continentur, anno MDCCCXLII ex bibliotheca publica Basileensi, liberaliter annuentibus eius curatoribus, per clarissimum Gerlachium, illius bibliothecæ præfectum, ad me Bernam transmitteretur, utque eum terere et in usum studiorum Platoniorum et Patrologiorum pro lubitu excerptum possem. Eundem Tu codicem, pro egregia Tua erga me benevolentia, cui idem ille Gerlachius iterum opitulatum ivit, nuperrime, quum Excerpta Eliana Lutetiae Parisiorum editurus essem, rursus ad me transmittendum curasti, ut quæ inde excerptissem augere, et plagulas corrigendas ad ἀρχέτυπον exigere possem.

Quod autem Eliæ tandem edendi consilium cepi, quodque operis redemptorem Lutetiae sum nactus, id Tibi, humanissime Darembergi, uni soli debeo. Nam quum ego ante hos quindecim annos, dilatatis paullatim antiquitatis studiis, cum philologia archæologiam, etiam patriam, conjungere et, quæ patrio sunt solo reconditæ, antiquitatis Gallicæ et Romanæ reliquias perscrutari cœpissem, deinde historiæ patriæ operam per septennium navassem, iamque, tanquam peregrinator ad sedem domesticam, ad pristina studia rediissem, et quæ pridem in genere philologo a me elaborari cœpta erant, maturare instituerem, — Te, mi Darembergi, sors propitia horum studiorum fautorem simul et moderatorem mihi obtulit. Tu me, ἀρχέτυπον pulvere obrutum, et hic Bernæ quovis, Hercle, ad humanitatis studia incitamento carentem, ea re erexisti, quod meos conatus Tibi Tuique similibus probari declarasti. Tu me, alios labores philologos meditantem, ad Eliam, scriniis instar κειμήλιου servatum, edendum excitasti sic me interpellando : « Quin Tu pretiosum istud Anecdoton ante omnia in lucem profer, ne id ab alio quopiam occupetur, neve quem Tu in eo describendo la-

borem collocasti, Tibi irritus reddatur. » Quumque ego dicto parens, ad tempus sepositis, quos molitus eram, laboribus, Eliæ editionem pararem, interea redemptorem Tu plurimum reverendum Migneum mihi conciliasti, id est virum natum promovendis studiis SS. Ecclesiæ Patrum, qui quum primum instituisset, Eliæ commentarios integros edere, essetque eorum mole a proposito deterritus, eo lubentius hoc illorum compendium redimendum suscepit.

Accipite igitur, Fautores et Amici benevolentissimi, tanquam grati testimonium animi, hoc, quod Vobis debetur, opusculum, cui si ea desit doctrinæ et copia et perpolitio, qua viri eruditi, literis antiquis officii ergo vacantes, opera sua ornare consueverunt : spero fore, ut mihi ignoscatis. Neque enim Vos latet, me philologiam tanquam *πάρεργον* tractare coactum esse et erudito otio tantum non carere. Sed vel sic de literis antiquis, sacris pariter ac profanis, bene mereri porro conabor, donec Vos, Viri eruditissimi, cum similibus Vestrum meis conatibus favere video. Quod ut porro faciatis utque me amare pergatis, Vos rogo atque oro. Valete.

Dabam Bernæ Helvetiorum pridie Cal. April. MDCCCLVIII.

A. LAHNUS.

PRÆFATIO.

Ecce Tibi, lector benevole, thesaurus eruditionis theologicæ et philologæ, depromtus ex Eliæ, metropolitæ Cretæ, Commentariis in S. Gregorii Nazianzeni orationes XIX. Quibus quidem de Commentariis priusquam verba faciamus, dicendum erit de Elia inso deque reliquis ejus scriptis.

De ætate, qua Elias vixerit, adhuc sub judice lis est. Leunclavius quidem quum procæmio in suam S. Gregorii Nazianzeni editionem (a) p. III dixisset, sibi non constare, quando Elias vixerit, tamen ibidem p. IV hoc de ea quæstione tulit judicium: « Quod si hoc quoque addendum est de Elia, equidem existimo vixisse id temporis hominem, quum Creta per Sarracenos occupata et Byzantinis imperatoribus esset adempta, nimirum annis ab ævo nostro plus minus sexcentis. Scribit enim procæmio Commentariis præmisso, ab se in exsilio scriptum hoc elaboratum fuisse (b): quod exsiliū sane in hos ipsos annos sævitæ Sarracenicæ incidere videtur. » Leunclavio adstipulatus, Streuberus ὁ μαχαρίτης in *Serapeo* a. 1856, p. 181 sq. Eliæ Commentarios post A. C. 823 scriptos existimavit. A Leunclavii conjectura illud haud abhorret, quod alii, in quibus Caveus *Scriptor. Eccles. Hist. Lit.* ed. Basil. t. I p. 641, col. 1, et Elias Dupinus *Nova Biblioth. Scriptor. Eccles.* t. VI p. 127, Eliam nostrum eundem esse statuerunt, ac Eliam Cretensium episcopum, quem synodo Nicænæ II, A. C. 787 habitæ, interfuisse constat. Atqui in Procæmio Eliæ Commentariorum certa deprehenduntur indicia, nostrum ab altero illo Elia prorsus diversum fuisse et longo post eum temporum intervallo vixisse. Dicit autem in Procæmio Elias, ex iis S. Gregorii interpretibus, qui sedecim ejus orationes, vulgo uno volumine comprehendisolutas, explanaverint, Basilium tantum et Gregorium, licet perfunctorie, eas quoque tractasse, quas ipse, longo post illos temporum intervallo (c), nunc sibi illustrandas sumat. Jam vero constat, Basilium, S. Gregorii scholiasten, qui, ne cum S. Basilio Magno confunderetur, ἐλάττω ipse, pro modestia sua, nominari voluit, sua in S. Gregorium scholia Constantino Porphyrogenito dedicasse (d), itaque priore dimidio sæculi X vixisse. Vid. Oudin. *Comm. de Script. Eccl.* t. I col. 649 sq., t. II p. 438 (e). Gregorius autem, presbyter Cæsariensis, alter ille scholiastes ab Elia commemoratus, Basilii æqualis fuit. Vid. Oudin. t. II col. 443 sq. Hæc quum ita se habeant, dubium non est, quin Eliam ætate illis multo recentior fuerit. Verum ex Eliæ in Commentarios Procæmio expiscatus est Oudinus t. I col. 649, t. II col. 1069 sq. qui, licet neglecto primario, quo nos supra usi sumus, loco, tamen primus pulcre vidit, Eliam, quippe Basilio et Gregorio, scholiastis, ætate recentiore, ab altero illo sæculi VIII Elia probe discernendum et ad ævum multo recentius referendum esse. Neque tamen idem Oudinus novos errores satis cavit. Nam primum quidem Basilium et Gregorium ab Elia in *prisca* interpretibus nominatim referri temere pronunciavit t. II col. 1069 sq. quum ille id tantum dicat: S. Gregorii orationes XVII, vulgo teri solitas, multos interpretes, et veteres et recentes, nactus esse. Deinde non erat, cur Oudinus ibid. p. 1070, in recentibus interpretibus Nicetam Serronium, qui A. C. 1080 vixit (vid. Oudin. t. I col. 651), ab Elia significari, et hunc aliquot decenniis illi posteriorem fuisse, itaque vix ante A. C. 1120 collocandum esse statueret. Quæ contra ego, ut in re dubia, ita statuo: Quum Elias post Constantinum Porphyrogenitum Cretæ metropolita exstiterit, necesse est, post Nicephori quoque Phocæ tempora vixerit. Qui quum Cretam insulam A. C. 961 recuperasset (f), essetque religio Christiana, pro ea militante Nicone monacho, illic restaurata, tum demum sedes metropolitana

(a) De ea editione, quæ Eliæ Commentarios Latine versos continet ac Basileæ a. 1571 prodiiit, conf. Harles ad Fabric. *Bibl. gr.* t. VIII p. 394, Streuberus in *Serapeo* a. 1856, p. 178 sqq.

(b) Conf. inscriptio commentariorum fol. 2 (sine num.) r. Ἐξηγήσεις εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἁγίου γρηγορίου τοῦ θεολόγου, πονηθεῖσα τῷ εὐτελεῖ μητροπολίτῃ κρήτης ἡλίας, ὑπερορίῳ τυγχάνοντι.

(c) Hoc enim sibi volunt ista: ὡν πολλῶν κατόπιν ἔβθον αὐτὸς cet. quæ de tempore accipienda (v. Ruhnken. ad Tim. L. V. Pl. v. κατόπιν, p. 154. Schwebel. ad Onosandr. *Strateg.* p. 71), nec ea

significatione sunt dicta, qua formula κατόπιν ἑλθεῖν τινοῦ a Græculorum encomiastis usurpatur, nimirum de eo, qui præstantiam alicujus hominis vel rei oratione non assequitur. Conf. v. c. Theodor. Hyrtac. ap. Boissonad. *Anecd.* t. III, p. 2

(d) Vide infra col. 1073. Edit. Patr.

(e) Notandus hoc loco Lambecii, ab Oudino col. 442 sq. laudati, error, qui contra Eliæ disertum de Basilio testimonium falso pronunciavit, illi ab Elia Commentarios in sedecim tantum S. Gregorii orationes tribui.

(f) Vid. Leon. Diacon. *Hist.* lib II cap. 6 seqq.

denuo erigi potuit. Quam quidem Elias illis temporibus tenuisse censendus est, quum Saraceni, antequam expeditionibus sacris retunderentur, novis viribus aucti, imperii Byzantini fines rursus invaserunt. Ibi tum verisimile est (nam historica ejus rei documenta desideramus), Cretam iterum ab illis infestam, Eliam autem sede pulsum et episcopum in partibus infidelium esse factum. Itaque a vero haud magnopere aberrabimus, si Eliam medio seculo XI, id est sub initium imperii Comnenorum, vixisse statuerimus.

Venimus ad Eliæ metropolitæ scripta, quæ præter Commentarios in S. Gregorium Nazianzenum feruntur. Sunt autem hæc :

I. *Expositio in Jo. Climaci « Scalam Paradisi, »* ingens et prægrande opus, ex quo, uti ex aliis, anonymus quidam *scholia* excerptis, quæ a nonnullis ad Eliam perperam referuntur. Vid. Oudin. *Comm. de Script. Eccl.* t. II col. 1065 sq. ibique Rader. (a), Fabric. et Harles. *Bibl. Gr.* t. IX p. 524 not., p. 525, t. XI p. 615.

II. *Responsa ad Dionysium monachum de VII ejus diversis interrogationibus.* Exstant Græce et Latine in libro V Juris Græco-Romani p. 335-341. Vid. Oudin. t. II col. 1066, Fabric. *B. Gr.* t. XI p. 615 et Harles. (not. bb.).

III. *Responsum de iis virginibus, quæ ante pubertatem semel et iterum desponsatæ sunt.* Vid. Harles. ad Fabric. *B. Gr.* t. XI p. 615 (not. bb.) sq.

Præterea Fabricius *B. Gr.* t. XI p. 615 hæc refert : « Elias Cretensis libro de moribus *Ethnicorum* citatur a Nic. Comneno p. 213, et *Responsis ad monachos Ascetenses* p. 188, et ad *monachos Corinthios*, p. 251, *Responsione IV ad monachos solitarios* p. 190, 220. *Expositionem in epistolam Nazianzeni ad Cleodionum* laudat idem Comnenus p. 258. » In quibus tamen quæ enumerantur varia responsa fortasse ad unum idemque spectant opusculum nec diversa sunt ab illis, de quibus supra dictum, ad *Dionysium monachum responsis*. Certe monachi illi *solitarii* iidem ac *Ascetenses* vel potius *Ascetæ* (b).

Non est autem hoc loco illud silentio prætereundum, quod in opusculis ejusdem nominis scriptorum nonnulla ad nostrum Eliam perperam referuntur. Vid. Harles. ad Fabric. *B. Gr.* t. VI p. 338, t. XI p. 615 et 616 not. Ac fortasse in illis, quæ Nostro tribui vidimus, opusculis quædam ad Eliam Cretæ metropolitam, qui seculo VIII vixit, referenda sunt.

Sed hæc, quocunque se habent modo, illud non est dubium, quin Commentarii in S. Gregorii Nazianzeni orationes primarium Eliæ sint opus. Qui quidem Commentarii, cum aliis in bibliothecis (c), tum in publica Basileensi asservati, lucem nondum viderunt, nisi Latine a Leunclavio versi ex egregio codice ms. Basileensi, quo nos in hoc libro edendo usi sumus (d). Sed ipsa illa interpretatio Latina in causa fuit, ut exemplar Græcum oblivione obrutum jaceret, utque uberrima, quæ Eliæ Commentarii præbent, critices subsidia non satis inde haurirentur, præclara autem, qua ille Commentarios ornavit, doctrina tantum non negligeretur.

Et ad *ἔργον* quidem factitandam illi Commentarii profecto plurimum conferunt. Nam pri-

(a) Codex ms., quo Raderus usus est, olim Augustanus, hodie est Monacensis 420. Interpretationis Elianæ specimen hæc sunt, quæ f. 211, ad *καίμενον : τινές . . φύσει . . περί τὸ ἐγκατέδ . . ἐπὶ ἡρώδῃ ἐχονσι*) annotantur : *φύσει ὡς περὶ ταῦτα ὀργῶσι καὶ ὅλοι τῆς περὶ αὐτὰ ὁμῆς εἰσι καὶ κινήσεως*, in quibus velim attendas exquisitum ὀργῶν (v. Rubnken. ad Tim. L. V. Pl. h. v. p. 193 sq.), ut agnoscas elegantiarum studium, quod Elias, ut in hisce nostris, ita in illis quoque commentariis secutus est.

(b) Eliæ Cretensis scripta, incertum ejusnam et quænam, laudavit Macarius Chrysocephalus. Vid. Fabric. *B. G. t.* VIII p. 679.

(c) Vid. Oudin. *Comm. de Script. Eccles.* t. I col. 651. Harles. ad Fabric. *B. G. t.* VIII p. 431.

(d) Leunclavii versio continetur primo tomo operum S. Gregorii, ab eo Basileæ a. 1571 Latine editorum. Vid. Harles. ad Fabric. *Bibl. Gr. t.* VIII, p. 394. Sed de toto, quem Leunclavio in S. Gregorio inque Elia collocavit labore, uti de Leunclavio ipso, Streuberus, amicus bonis literis præmatura morte ereptus, peraccurate in *Serapeo* a. 1856, p. 177, sqq. retulit. Idem ibid. p. 182 sq. codicem

Basileensem, de quo Leunclavio Proöm. p. III, et Patinus apud Fabric. *Bibl. Gr. t.* VIII, p. 430 sq., descripsit, et quæ ego, quippe codicis aspectu tunc carens, aliqua ex parte minus recte in *Serapeo* a. 1856, p. 172 sq. retuleram, correxit. Ex iis, quæ de Eliæ vita supra diximus, liquido apparet, codicem non ante sec. XI scriptum fuisse. Cæterum varium in codice emendationum genus. Et in Gregorii quidem contextus verbis minio scriptis manus prima nonnulla, manus recentior atramento multa correxit. Item in Commentariis factum, qui partim a prima manu, partim a secunda et recentiore multas emendationes habent, eæque, ut in contextu, in lineis ipsis, vel supra lineas vel denique in margine sunt scriptæ. Quum Billius Leunclavii versionem Eliæ Commentariorum multis partibus ditaverit (adjecit enim commentarios in binas orationes Stelitæicas et alios), necesse est, exemplari Græco, aliqua saltem ex parte codice Basileensi integritate, usus sit. Idem de Cotelero valere ex annot. f. 163 r. post med. liquet. Cæterum Billius, uti Eliæ Commentarios, a Leunclavio latine versos, notis auxit, ita Leunclavianam interpretationem misere truncavit et Eliana, suis notis intermixtis, cœdavit.

munum quidem, qui iis insertus est contextus Orationum S. Gregorii, etsi suis vitiis non caret, tamen sæpe cum optimis, quibus Clemencetus est usus, codicibus manu scriptis conspirat, interdum unus genuinam exhibet lectionem. Deinde Elias ipse quandoque *ῥητορ* exercet. Huc accedit, quod ejus Commentarii haud raro lectiones præbent discrepantes ab iis, quas contextus habet, easque interdum meliores, ut dubium non sit, quin Elias alio eoque emendatiore sit usus contextu, quam qui in codice Basileensi comparet. Sed hæc omnia *ῥητορ* subsidia ex Latina versione vix ac ne vix quidem erui potuisse, quilibet intelligit. Quid multa? Leunclavius, uti Gregorii contextum, quem codex Basileensis exhibet, et quæ ex genere critico Eliæ Commentariis insunt, non ea, qua par erat, diligentia excussit, ita illis Latine vertendis, non Græce edendis, usum egregii critices instrumenti aliis tantum non præclusisse censendus est.

Jam, etsi unus et alter eorum, qui post illum Gregorii Orationibus emendandis et illustrandis operam navarunt, hic illic Leunclavii interpretationem consultavit, attamen egregia, quæ Eliæ Commentariis insunt, eruditionis et theologicæ et philologæ documenta (a) fere neglecta manserunt. Nam præter Coteleros et Suiceros pauci theologi Eliam advertisse videntur, quum vel clarissimus Ullmannus in doctissima de Gregorio Nazianzeno scriptione illius mentionem parce fecerit. Philologi autem cur animum ad Eliæ Commentarios adverterent, eo minus causæ habuerunt, quod Græco exemplari carebant. Quo magis laudandus est Boissonadius, qui cum Basilii Scholiis in Gregorii *Encomium Heronis* Eliæ Commentarios diligenter comparaverit (b).

Ac quoniam illorum Scholiorum mentio est facta, illud teneas oportet, Eliam Basilio et reliquis Gregorii Scholiastis eruditione theologica et philologa multum præstare, id quod ipse in Proëmio significare non dubitavit. Quamquam, ut dicam quod rei est, paullo iniquior est in illos, quibus eum haud pauca debere exploratum habemus.

Sed, ut de Eliæ theologo primum dicamus, ante omnia velim sic habeas, ejus Commentarii permulta inesse, quæ vel in ea, qua hodie versamur, theologiæ luce dignissima sint, quibus theologi dogmatum historiæ studiosi animum advertant. Sic, ut hoc utar, Eunomiani vulgo puri puti Aristotelici habentur. Conf. Ullmann. *De Gregorio Naz.* p. 320 sq. Atqui Elias illos cum Macedonianis etiam ex philosophia recentiorum Platoniorum profecisse argumentis luculentis demonstrat, estque hoc loco omnino ad ea provocandum, quæ Elias de theologia Platonis et recentioris propaginis Platoniorum ab hæreticis in doctrinam Christianam translata f. 167 v. s. 168 r. m. 236 v. i. monet. Deinde permultos Scripturæ Sacræ locos, a S. Gregorio laudatos vel imitando expressos, Elias, eorum sedibus accurate indicatis, sanæ *ἐξηγήσεως* ope egregie illustrat. Porro ille, uberrimo usus theologicæ eruditionis penu, ea quæ Gregorius ex veterum theologorum scriptis suum in usum convertit, ad fontes revocat eorumque locos pariles adfert. Quo ex genere multa sunt recondita, et quæ hodie pauci in promptu habent. Sic ille, non contentus SS. Patres Athanasium, Basilium, Chrysostomum, alios ad partes vocasse, frequens est in laudandis Dionysii, qui fertur, Areopagitæ scriptis, ex quibus quod Gregorium hausisse putavit, etsi temere fecisse multis videbitur, multa tamen apud Gregorium reperiuntur, quæ huic opinioni faveant (c). Quid? quod nec Clementis, qui fertur, Romani scripta Eliæ ignota fuere. Huc accedit, quod præter ea, quæ ille ex veterum theologorum scriptis, expressa auctorum mentione facta, attulit, multa ex iisdem ab eo tacite sunt transsumpta. Sic ille abstrusis Gregorii sententiis explicandis sæpenumero adhibet cum ipsius Gregorii, tum S. Basilii et aliorum locos geminos et ad intelligendum faciliores; sic S. Maximi *ἐξηγήσεως* in S. Gregorium, quamvis plerumque expresse laudatas, tamen interdum tacite suas facit. Atque in hoc compilandi negotio quum ille integrioribus exemplaribus, quam quæ hodie habemus, usus sit, ejus Commentarii nonnihil critici usus præbent. Qui quidem usus multo maior esset, si Elias ubique ipsa scriptorum, a se compilatorum, verba attulisset, neque ea, qui eius mos fuit in laudandis scriptoribus, sæpenumero memoriter tantum recitasset aut circumscribendo amplificasset. Sed de toto hoc critices negotio, quod in compilatorum, etiam ecclesiasticorum, scriptis excutiendis versatur, in *Examine Plagiariorum et Compilatorum*

(a) Conf. Leunclav. Proëm. p. III, cuius verba Streuberus in *Serapeo* a. 1856, p. 181 retulit.

(b) Vid. *Notices et Extraits* t. XI, P. II, p. 151 sqq. [et apud nos infra in hoc volumine. EDIT. PATR.]

(c) Certe S. Gregorius multis locis, præsertim iis, ubi se ipso sublimior fit, cum Dionysio mire con-

spirat, ita quidem, ut potius ex illo, quam Dionysius ex Gregorio hausisse videatur. Quapropter eorum rationes, qui Dionysianos libros quarto demum aut quinto seculo scriptos statuunt (v. Voemel. ad Nicol. Methon. p. 150, 259, b.), denuo ad examen vocandæ sunt.

Græcorum dicendi copia erit. Cæterum Elias, ubi ipse docet, quippe imbutus SS. Patrum doctrina, eo utitur loquendi genere, quod exquisitum est et dignum, cui animus advertant, qui Suiceri Thesaurum Ecclesiasticum ditare velint.

Jam vero si *παίδευν* viri *ἐλληνικὴν* respicimus, eum in illa non minus excellere confitendum est. — Ac primum quidem in veterum philosophorum placitis est versatissimus. Nam præterquam quod Chilonem, Anaxagoram, Democritum, Epicurum, Stoicos, Cynicos, alios excitat, accuratam præsertim Platonis et Aristotelis prodit notitiam, eorumque vel abditas sententias in numero habet et sæpius suas facit. Ne recentiores quidem Aristotelici ei ignoti fuere, e quibus Alexandrum Aphrodisium nominatim laudat. Recentiorum autem Platoniorum, Porphyrii, Jamblichi, Procli, eum bene gnarum fuisse, supra iam vidimus. Quid? quod Elias interdum illis adeo adhæret, ut, neglecto Platone, rivulos Neoplatonicos sectetur et Neoplatonica pro Platoniciis venditet. Denique vel Hermetis, qui fertur, Trismegisti scripta se legisse f. 17 v. s. 153 r. m. manifesto prodit. — Venimus ad rhetoricam Eliæ eruditionem. Nam quum S. Gregorius orator rebus et sententiis theologus fuerit, dicendi autem genere usus rhetoricum, suæ ætatis sophistis, Libanio, Himerio, Proæresio (a), æmulatus sit, oportet sane eum, qui ejus Orationes rite interpretari velit, imbutum esse et rhetorices præceptis et atticæ eloquentiæ interiore cognitione. Cui quidem officio Elias egregie satisfacit, qui et Hermogenis artem rhetoricam crebro ad partes vocet locosque Demosthenis, a Gregorio imitando expressos, diligenter annotet. Quam vero subtile sit ejus judicium in notandis sophisticis Gregorii artificiis, exemplo sint, quæ ad descriptionem pavonis Or. XXVIII, p. 515, A. fol. 50 r. s. annotat. E sophistis saltem Aristidem nominatim excitat. — Præterea neque poetarum, neque historicorum veterum Eliam *ἄγιστον* fuisse, testimonio sunt loci tum ex Homero, Hesiodo, Theocrito, Oppiano, tum ex Herodoto et Thucyde ab eo allati. Denique, ut Eliam nullum non antiquarum literarum genus attigisse intelligas, musicos veteres et mathematicos, in his Eratosthenem, Posidonium, Ptolemæum et Heronem, ex medicis Galenum laudat. — Restat, ut de Elia grammatico dicamus. Nam ne *ἀκριβεία* quidem grammatica in Elia desideratur, quippe qui verborum proprietates accurate perpendat, Atticismos in Gregorio diligenter scrutetur et *συντάξεως* nodos sollerter solvat. Sic ubi autem Elias a ratione grammatica aberrat, ejus *παροράματα* partim Atticismorum sectandorum ninio studio, partim mystico, quod non satis cavit, interpretandi generi tribuenda sunt.

Hæc hactenus de Elia theologo et philologo; nam philologum intelligimus non grammatices magistellum, sed eum, qui nullum non antiquarum literarum genus perscrutatur. Quo accedit, quod Eliæ Commentarii, si in universum spectentur, multum conferunt ad melius cognoscendam seculi XI et rem literariam et græci sermonis proprietatem.

Ac theologiæ quidem et philologiæ studium illa ætate vel in remotis a Byzantio imperii provinciis adhuc floruisse, argumento sunt, quæ de eruditione Eliæ supra diximus. Porro ejus Commentarii egregium sunt documentum illius studiorum rationis, quæ philosophiam Platoniam et Aristotelicam quum inter se, tum cum theologia Christiana intime conjungere conata est (b). Sermonis autem proprietatem quod attinet, etsi ejus tenor subinde Byzantinam volubilitatem et anhelantem, ut ita dicam, multiloquentiam prodit, universe tamen sanus est et qualem decet esse ejus, qui scriptorem eloquentissimum interpretatur. Quid? quod Elias dictionis in Gregorio elegantiam sedulo imitatur, imo interdum superare voluisse videtur (c). Quamquam idem in λέξει suum ævum haud raro prodit, in quibus quædam *ὑποβάθρα*, multa *ἀπαξ λεγόμενα*, multa item audacter innovata apparent, ut ejus Commentarii a nemine eorum negligendi sint, qui posterioris Græcitatæ thesauros augere student.

Hæc omnia quum ita se habeant, quumque Elias primarius, ut illius ævi, scriptor habendus sit, ego iam ante hos quindecim annos, Codicem Basileensem terendum nactus, ejus partim saltem edendi consilium cepi eumque excerpto excussi. Qua quidem in re id potissimum spectavi, ut sedulo annotarem, quibus Eliam in genere theologico et philologo excel-

(a) Vid. Ullmann. *Gregor von Nazianz*. p. 31 sq. qui Socratis testimonium H. E. IV, 26, adfert, tradentis, Gregorium audivisse Libanium. Himerio et Proæresio magistris usum esse.

(b) Quam altas hæc studia radices apud Byzantinos egerint, argumento est illud, quod vel Gennadius Scholarius, acerbissimus Plethonis et Pla-

tonicorum suæ ætatis adversarius, in doctrina Christiana ab illis vindicanda Platonica cum Aristotelicis commiscuit Vid. Gass. *Gennadius und Pletho* (Vratislav. 1844) p. 77 sq. qui ibid. p. 30 de Bessarione, Aristotelicos cum Platoniciis conciliare conato, monuit, neque tamen hoc argumentum satis explicuit.

(c) Conferantur, quæ supra pag. 747 annotavimus.

lere supra vidimus. Neque vero ea neglexi, quæ in Eliæ sermone memoratu digna esse supra auctum. Duplex inde enatum est Excerptorum genus, alterum eorum, quibus continentur, quæ ad illustranda S. Gregorii verba pertinent et uberiorum scholiorum instar habent, alterum eorum, quibus annotatur, quicquid apud Eliam, sive in rebus et sentiis, sive in verbis et locutionibus, insuper notatu dignum mihi est visum. Et in locutionibus quidem enotandis partim ipsis usus sum Eliæ verbis, partim easdem, adjecta locutionum nota, e contextu summatim delibavi. Quorum singula quo spectent, periti sponte intelligent, imperiti ex annotatione, speciminis ergo passim adiecta, discant. Ne autem idcirco merus λεξιθήρας habear, satis provisum puto iis, quæ ex genere theologico et philosopho cum ex Elia ubertim excerpti, tum in annotatione manu haud parca adpersi.

Quod si quis autem totum hoc institutum Anecdota carptim edendi reprobet meque interpellat: Quidni tu Eliam integrum nobis dedisti? is velim cogitet, eius Commentariorum immanem esse molem neque omnino par volumini pretium. Nam præter egregia, quæ crebro elucunt, eruditionis specimina, a nobis accurate exhibita, multa in commentariis, si minus ὥλα, at immensis disputata ambagibus, quæ fere nauseam faciant legentibus. Quo accedit, quod Elias non ubique sequitur, quam ipse Fol. 318 v. m. ponit, regulam: περιεργον ἡγησάμεθα ὀχλεῖν τοῖς αὐτοῖς αὐθις τοὺς ἐντυγχάνοντας. Itaque etiamsi fortasse citius vel serius reperiat, qui tempore in Commentariis describendis abuti velit et redemptorem inveniat, qui tantum volumen prelo mandare non dubitet, ea tamen ex re haud multo plus, opinor, utilitatis redundabit, quam ex nostris Excerptis.

Annotationis hæc fere est ratio: Primum symbolas criticas e Codice Basileensi attuli, cum ad eos S. Gregorii locos, ad quos pertinent quæ ex Eliæ Commentariis excerpti, tum ad alios plurimos, κριτικῶς gratia obiter a me notatos. Inque hoc negotio contextum Gregorii eum ubique sum secutus, quem Codex Basileensis minio scriptum exhibet, ita quidem, ut ejus lectiones cum vulgatis cumque lectionibus codicum a Clemenceto excussorum in annotatione compararem et judicarem. Deinde in Commentariorum contextu, summa item fide transcripto, aperta librarii menda (a) notavi, locos dubios conjectando sanare conatus sum. Porro scriptores ἑλληνας et ecclesiasticos, quorum dictis et sentiis Elias, sive expressa singulorum mentione facta, sive tacite usus est, indicavi et sicubi opus erat illustravi. Tum in locis integris, ab Elia excitatis vel expilatis, ejus scripturæ discrepantiam annotavi, quo ex genere nonnulla etiam in Excerptorum contextu reperiuntur. Denique multa obiter, præsertim in judicandis variis lectionibus, attuli, quæ Gregorii et Eliæ verbis et locutionibus illustrandis inservirent (b).

(a) Ea ex iotacismo potissimum orta, et ex vocabulis temere conflatis aut sejunctis. Alia, quibus contra orthographiæ leges peccatur, tacite sustuli, satis habens nonnulla in annotatione consignasse. Quo pertinent: α et ε promiscue, etiam in vocum clausula, usurpata (ego in compositis ubique α scripsi); iota subscriptum nunc appositum, nunc omisum (ego, ubi defuit, restitui); spiritus in pp fere neglecti, lenis et asper confusi; accentus sæpe perperam positi, v. c. gravis pro acuto in clausulis; enclisis sæpe neglecta; distinguendi notæ haud raro perperam positæ; apostrophe, crasis, diæresis negligentius administratæ. Cæterum si quid inter dum in ordine Excerptorum turbatum videatur, id mihi vitio verti nolim. Nam præterquam quod multa folia in Codice transposita sunt, Eliæ interpretatio ordinem Gregorii verborum, ad quæ illa revocanda erat, non semper strictè sequitur.

(b) In annotatione subinde eo brevior esse potui, quod multis et in rebus et in verbis ad ea provocare mihi licebat scripta, quæ ex genere philologiæ patrologicæ a me elaborata sunt. Sunt autem hæc: 1°. S. Basilii Magnus Plotinians, supplementum editionis Plotini Creuzerianæ, Basilii M. Garnerianæ. Bernæ, apud C. A. Jennium filium. MDCCCXXXVIII. 4°. — 2°. Animadversiones in S. Basilii Magni opera, supplementum editionis Garnerianæ secundæ. Fasciculus I, continens animadversiones in tom. I. Accedunt emblemata Plutarchea ex Basilii Hom. in Psalm. XIV. Bernæ et S. Galli Helvetiorum. Impensis Huberi et Soc. (J. Kørberi). MDCCCXLII.

8°. — 3° et 4°. Censuræ Speciminis novæ editionis cohortationis S. Basilii Magni ad adolescentes de utilitate e libris gentilium capiendi ed. P. C. Hess. Helmstadii. MDCCCXLII. (vid. Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft. 1843. p. 1012-1020. et: Neue Jahrbücher für Philologie u. Pädagogik. 1848. Vol. XLIX, Fasc. IV, p. 371-425.) — 5°. Animadversiones in posteriorem partem Basiliani opusculi de legendis gentilium libris. (vid. Archiv für Philologie und Pädagogik. Vol. XIII, Fasc. III, p. 455-475.) — 6°. Lesefrüchte byzantinischer Theologie: I. Nikolaos Kabasilas. (vid. Theologische Studien und Kritiken. 1843. p. 721-746.) — 7°. Marcus Eugenius über die moralische Schwäche des Menschen. Aus der Münchner Handschrift 495 zum ersten Male und mit Anmerkungen herausgegeben. (vid. Zeitschrift für die historische Theologie. 1845. Fasc. IV, p. 42-75.) — 8°. Dissertatio theologica, qua disputatur, ad quosnam pertineat promissio Spiritus sancti secundum Novi Fœderis doctrinam. Inest disquisitio philologica de Paraclete. Accedunt scholia maximam partem patristica. Basileæ. Typis et impensis bibliopolii Schweighæuseriani. MDCCCXLI. 8°. — 9°. Symbolas contuli ad hunc librum: S. Gregorii Episcopi Nysseni de Anima et Resurrectione cum sorore sua Macrina Dialogus. Gr. et Lat. Ad codd. mss. fidem rec. et illustr. Jo. Georgius Krabingerus, Bibliothecæ Reg. Monac. Custos. Lipsiæ, MDCCCXXXVII. In libraria G. Wuttigii. 8°. — Neque vero SS. Ecclesiæ Patres neglexi in reliquis scriptis meis, quæ tamen enarrare ab hoc loco alienum sit.

Præter quinque quos elaboravi Indices, opusculi utilitatem augebunt Scholia in S. Gregorii Orationes, Appendicis instar e Codicibus Monacensibus a me adjecta. Hisce tamen doleo me non eandem ac Eliæ Commentariis curam adhibere potuisse, redemptore nimirum editionem festinante, quæ res item in causa fuit, ut quosdam scriptorum ab Elia citatorum locos investigare atque ad sedes suas revocare mihi non liceret. Ceteroquin omnem operam dedi, ut hoc opusculo prodessem et theologis Græcæ eruditionis avidis, et philologis, iis quidem, qui, Casaubonorum et Valesiorum exempla secuti, studium SS. Ecclesiæ Patrum a se non alienum haberent.

Ceterum opto, ut quæ Eliæ Commentariis, id est theologiæ Byzantinæ egregio monumento, insunt adminicula ad interiorem notitiam doctrinæ Christianæ, inde capiantur quam diligentissime, utque iidem conferant ad melius cognoscendum et æstimandum nexum, quo veteris philosophiæ et literarum bonarum studia cum eruditione theologia conjungi debent, nostra præsertim ætate, qua sophistæ φιλοσόφῳ αυτοῖ αυτοῖ αυτοῖ unice ingeniolium adorantes eiusmodi placita proferre non erubescunt, quæ, ut a Christiana doctrina et fide abhorrent, ita a cordatioribus antiquitatis philosophis dudum explosa fuerunt.

Scribebam Bernæ Helvetiorum Cal. April. MDCCCLVIII.

CONSPECTUS CODICIS BASILEENSIS

SECUNDUM EDITIONES BILLIANAM ET MAURINAM.

CODEX BASILEENSIS.	EDITIO BILLII PARISIENSIS A. 1609.	EDITIO MAURINA.
Or. I. Πρὸς Εὐνομιανούς προδιόλεξις. Fol. 1. r. — 13 r.	Or. XXXIII, p. 529 A. — 536 A.	Or. XXVII, p. 487 A. — 495 C.
Or. II. Περὶ θεολογίας. Fol. 13. — 62 v.	Or. XXXIV, p. 536 B. — 561 B.	Or. XXVIII, p. 495 A. — 522 C.
Or. III. Περὶ δόγματος καὶ καταστάσεως ἐπισκόπων. Fol. 62 v. — 78 r.	Or. XXXIX, p. 486 C. — 494 B.	Or. XX, p. 376 A. — 384 B.
Or. IV. Περὶ τοῦ πρώτου. Fol. 78 r. — 119 v.	Or. XXXV, p. 561 C. — 577 B.	Or. XXIX, p. 522 A. — 559 D.
Or. V. Περὶ τοῦ δευτέρου. Fol. 119 v. — 148 r.	Or. XXXVI, p. 577 C. — 592 D.	Or. XXX, p. 540 A. — 556 B.
Or. VI. Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Fol. 148 r. — 186 r.	Or. XXXVII, p. 593 A. — 612 D.	Or. XXXI, p. 556 A. — 577 E.
Or. VII. Περὶ τῆς ἐν διαλέξεσιν εὐταξίας. Fol. 186 r. — 223 r.	Or. XXVI, p. 442 D. — 463 D.	Or. XXXII, p. 579 A. — 601 E.
Or. VIII. Πρῶτος εἰρηνικός. Fol. 223 r. — 250 v.	Or. XII, p. 190 B. — 205 A.	Or. VI, p. 178 A. — 194 C.
Or. IX. Δεύτερος εἰρηνικός. Fol. 250 v. — 267 v.	Or. XIII, p. 205 B. — 215 C.	Or. XXIII, p. 425 A. — 454 B.
Or. X. Εἰρηνικός τρίτος. Fol. 267 v. — 285 r.	Or. XIV, p. 215 D. — 224 C.	Or. XXII, p. 414 B. — 425 B.
Or. XI. Κατὰ Ἀρειανῶν καὶ περὶ αὐτοῦ. Fol. 285 r. — 304 r.	Or. XXV, p. 431 C. — 442 C.	Or. XXXIII, p. 603 A. — 615 E.
Or. XII. Εἰς αὐτὸν ἐξ ἀγροῦ ἐπιστάνας, μετὰ τὰ κατὰ Μάξιμον. Fol. 304 r. — 323 r.	Or. XXVIII, p. 472 C. — 486 B.	Or. XXVI, p. 471 A. — 485 D.
Or. XIII. Εἰς αὐτὸν λόγος δεύτερος. Fol. 323 r. — 355 v.	Or. XXVII, p. 464 A. — 472 C.	Or. XXXVI, p. 634 A. — 645 C.
Or. XIV. Πρὸς τοὺς καλέσαντας ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ μὴ ἀπαντήσαντας μετὰ τὸ γενέσθαι πρεσβύτερον. Fol. 355 v. — 356 v.	Or. II, p. 46 A. — 49 C.	Or. III, p. 68 A. — 72 B.
Or. XV. Εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον, ὅτε ἤμελλον αὐτὸν χειροτονεῖν ἐπίσκοπον Σασίμων. Fol. 356 v. — 342 v.	Or. VII, p. 142 A. — 146 C.	Or. IX, p. 234 A. — 238 B.
Or. XVI. Προσφωνήσις ἐκδοθεῖσα ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ Εὐλαλίου ἐπισκόπου Δοδρων. Fol. 342 v. — 347 v.	Or. XXX, p. 494 C. — 496 B.	Or. XIII, p. 253 A. — 255 B.
Or. XVII. Εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἥνικα ἐπέτρεψεν αὐτῷ φροντίζειν τῆς ἐν Ναζιανζῷ ἐκκλησίας. Fol. 347 v. — 355 v.	Or. VIII, p. 145 D. — 149 C.	Or. XII, p. 248 A. — 251 D.
Or. XVIII. Πρὸς τοὺς πολιτευομένους ἀγωνιάοντας καὶ τὸν ἀρχόντα ὀργιζόμενον, καὶ εἰς τὸν μετὰ τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ ἀπολογητικόν, πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον. Fol. 355 r. — 366 r.	Or. XVII, p. 265 C. — 274 A.	Or. XVII, p. 317 A. — 326 A.
Or. XIX. Ἀπολογητικὸς εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον, ἥνικα ἐπίσκοπος Σασίμων ἐχειροτονήθη. Fol. 366 r. — 369 v.	Or. V, p. 154 B. — 156 C.	Or. X, p. 259 A. — 241 C.

I

ELIÆ METROPOLITÆ CRETÆ COMMENTARII IN S. GREGORII NAZ. ORATIONES XIX

E CODICE BASILEENSIS EXCERPTI,

ET

ANNOTATIO CUM IN ELIÆ COMMENTARIOS TUM IN S. GREGORII ORATIONES XIX.

Explicatio siglorum, quæ in Excerptis et in Annotatione occurrunt :

- R. Gregorii contextus in Codice Basileensi.
 Bas. Editio Basileensis Hervagiana a. 1530.
 Fill. Editio Billii Parisina sive Morelliana a. 1609.
 Br. Brodæi notæ ms. cod. Bern. 519.
 C. Editio Clemencetti sive Maurina, ex qua qui citantur Codd. mss. Regii, Coisliniani, Colbertini cet., eorum catalogum apud Clemencetum videas.
 E. Eliæ contextus in Codice Basileensi.
 F. Folium, r. rectum, v. versum, s. summum, m. medium, i. imum.
 L. Leunclavii versio Codicis Basileensis et Annotationes in S. Greg.
 M. Montacutii Variæ Lectiones in S. Greg.
 N. Manus, 1. prima, 2. secunda, atr. expressa litteris atramento scriptis, mg. expressa in margine, rec. recentior, rubr. expressa litteris minio scriptis.

Fol. 2 (absque numero) rect. Ἐξήγησις εἰς τοὺς Ἀ
 λόγους τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, πορη-
 θείσα τῷ εὐτελεῖ μητροπολίτῃ Κρήτης Ἡλῆ, ὑπερ-
 ορίῳ τυγχάνοντι. προθεωρία (1).

Ἐν πενήτησιν δευτέρῳ ἀριθμῷ τῶν τοῦ μεγάλου
 τούτου περιγραφομένων λόγων· λόγους γὰρ καλῶ καὶ
 τὰς συναριθμηθείσας τούτοις ἐπιστολάς· δι' ἧς αἰτίας
 εἴπαμεν ταύτας ἐπεξηγούμενοι οἱ μὲν ἑκατάδεκα τού-
 των, ἐν περιοχῇ μιᾷς συνελημμένοι βίβλου, πολλῶν
 ἐξηγητῶν εὐμοιρήχασιν, καὶ παλαιῶν καὶ νέων, εὖ
 τεθηγμέναις τὰς γλώσσας ἐχόντων ἐπὶ λόγοις. οἱ δὲ γε
 λοιποὶ τούτων ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἐπὶ δυνάμει λόγων
 ἀχμασάντων καὶ τὰ τοῦ πνεύματος συγκρίνουν εἰδόν-
 των μετὰ τοῦ πνεύματος μέτριας γούν, ὅσα ἡμῶς
 εἰδέναι, τετυγχάσιν ἀναπτύξεως. μόνος δὲ τις Βα-

(1) Quæ in operis inscriptione et præfatione, a
 Streubero τῷ μακαρίτῃ in *Serapeo* a. 1856, p. 183
 sq. editis, ad questionem de Eliæ vita deque hisce
 ejus Commentariis pertinent, in Præfatione tracta-
 vimus. Cæterum εἰς τοὺς τοῦ θεολόγου λόγους habet
 inscriptio repetita fol. 1 num. r.

(2) Scribe : ἑκατάδεκα.

(3) Formulam : ἡ θύραθεν (γραφῇ), hoc ipso usus
 Eliæ loco, illustravi in *Nov. Ann. Philol.* Vol. 49,
 Fasc. 4, p. 401 sq. Mox in verbo συνύφανεν Gre-
 gorii imitatio inest. Vid. *Orat. XXVIII*, p. 514, E.
 ibique *El. f. 49 v. i.*

(4) De verbo σφαδάζειν confer Basilium, Gregorii
 scholiasten, cod. Monac. 34 f. 315 v. et Eliam,
 illius scholio usum, ad Gregor. *Or. XXVIII*, p. 506,
 A. Vid. omnino Ruhnken. ad *Tim. L. V. Pl. v. σφα-
 δάζειν*, qui p. 243, b. Basilii scholium attulit. Adde
 verbi exemplum ex S. Maximi loco f. 4 v. i.

(5) Tragica est locutio : καίμῳσα καρδίᾳ. Vid.

στέλειος καὶ Γρηγόριος, οἱ καὶ τοῖς ἐξαίδεκα (2)
 τούτου λόγοις ἐπιβεβλήκασι, προεθυμήθησαν μὲν σχο-
 λικάς τινὰς παρασημειώσεις καὶ εἰς τοὺς προκειμέ-
 νους νῦν ἐπὶ θεωρίᾳ λόγους ἡμῖν καταλιπεῖν· τὸ δὲ
 κατ' αὐτοὺς ἀδιδάκτους ἡμᾶς εἴασαν, οὐ τῶν ἀπὸ
 τῆς θειογράφου γραφῆς, οὐ τῶν ἀπὸ τῆς θύραθεν (3)
 ὅλως φροντίσαντες χρήσεων, οὐ τῶν ἄλλων οὐδε-
 νός, ὣν τὰ μὲν παρωδῶν, τὰ δὲ προσκολλῶν, τὰ δ'
 ἄλλοιων καὶ πολυτρόπως καταποικιλλῶν ὁ μέγας
 οὗτος τούτους συνύφανεν. ὣν πολλῶ κατόπιν ἐλθόν
 αὐτῆς καὶ θαμινώτερον τούτοις προσομιλῶν, ἐσφά-
 δάζον (4) μὲν καὶ καίμῳσαν (5) εἶχόν μου τὴν καρδίαν
 τῷ ὕψει τούτων ἐπιβαλεῖν (6), ὥκνουσιν δὲ ἄλλως καὶ
 ἀνευδύμην, μὴ θεμιτὸν μηδ' (7) ἀσφαλὲς εἶναι καθα-
 ροῦ μὴ καθαροῖς ἀπεσθαι διδασκόμενος (8). ἐπεὶ δέ,

B
 Lobeck. ad Sophocl. *Ajac.* v. 50. Græculi tragicas
 loquendi formulas et voces orationi pedestri, imo
 humi repenti, satis inepte immiscere solent. De eo-
 rundem κακοζηλίᾳ in Homeri et Epicorum imita-
 tione conf. Possin. *Glossar.* ad Pachym. Andronic.
 vv. αἰψήρη ἀγορή. (cui tamen formulæ Pachymeres
 adjecit : ποιητικῶς φάναι) ἀτηρόν. ἀτάλλειν. ἐπα-
 λαστέω. et quæ in *Nov. Ann. Philol. Supplem.* Vol.
 41, Fasc. 3, p. 379 monui. Adde Theophyl. Bulg.
 Episc. *Inst. Reg.* II, 5, p. 45, ἀνδρας θεράπον-
 τας Ἀρῆος... δεινὸν δερκομένους. ibid. χαλκεοθύραξ
 et ἀναλκίς. De Aristophanis imitatione apud Græ-
 culos conf. annott. ad f. 43 r. s.

(6) De verbo ἐπιβάλλειν cf. annott. ad f. 326 r. m.

(7) Cod. μὴ δ'. Tu conf. annott. ad f. 49 r. s.

(8) Conf. Gregor. Naz., *Or. XXVII*, p. 489, C. ibi-
 que *El. f. 4 r. s.* et annott., *Or. XXVIII*, p. 496, D.
 et *El. f. 14 r. m.*, *Or. XX*, p. 376, D. E. et *El. f.*
 64 r. m. Mox scribe : ὁποῖαν οὖν.

οὐκ οἷδ' ὅπως εἴπω, πολλοὺς παρακαλοῦντας εὖρον πρὸς τοῦτο καὶ παραθῆγοντας, οὐκ ἄνευ θειοτέρας εἰμαι κινήσεως τὸν τε ὄκνον ἀπεσκευασάμεθα καὶ τῷ ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος διδόντι λόγον θεαβήρηκότες τὴν ὁποιοῦν ταύτην ἐξηγήσιν κατὰ τὸ ἡμῖν ἐφικτὸν ἐκδεδῶκαμεν, τὰ μὲν θεολογικὰ θεολογικῶς, τὰ δὲ φυσικὰ φυσικῶς καὶ τὰ ἠθικὰ ἠθικῶς, καὶ ἵνα συνελθὼν εἴπω, καταλλήλως ἕκαστον τούτων ταῖς ἐφεστῶσαις τέχναις αὐτοῖς ἀναπτύσσοντες. ἀξιῶ οὖν τοὺς ἐντυχάνοντας μὴ τὸ ἀκριβὲς σκοποῦντας, ἀλλὰ πρὸς τὸ πρόθυμον ἡμῶν ἀποδίδεποντας, οὕτως ἀποδέχσθαι τὰ εἰρημένα.

OR. XXVII.

P. 487, A. Πρὸς τοὺς ἐν λόγῳ κομφοῦς ὁ λόγος.) F. 1 r. med. κομφοῦς δὲ ἦτοι τοὺς πιθανοὺς καὶ σοφοὺς ἐν λόγοις φησίν, ἢ τοὺς πανούργους τε καὶ καμπύλους καὶ διεστραμμένους τὴν διάνοιαν. τὸ γὰρ κομφὸν ἐπὶ μὲν ἑπαίνου τὸ χάριεν (1) καὶ πιθανὸν καὶ σοφὸν σημαίνει βούλεται, ἐπὶ δὲ φλόγου τὸ διεστραμμένον καὶ σκολιὸν καὶ περίεργον, ὃ καὶ μᾶλλον ἐνταῦθα ὑποσημαίνει.

P. 487, A. οἱ τὴν ἀκοὴν προσκινόμενοι καὶ τὴν γλῶσσαν) F. 1 vers. m. Elias comparat 2 Tim. 4, 3. et intelligit: τοὺς σφαδάζοντάς τε τῷ πνεύματι καὶ ὅσον τὴν ψυχὴν προωθούντας καὶ τὴν ἀκοὴν ἐτοιμάζοντας καὶ τὴν γλῶσσαν πρὸς θῆραν τινὸς συλλαβῆς ἢ καὶ λέξεως (2). F. 1 v. i. μεταφορικῇ δὲ ἡ τοῦ κνήθεσθαι λέξις, ἐκ τῶν οἷς ὀρμύς τις χυμὸς διὰ βάθους ἐμφωλεύει (3) τοῦ σώματος καὶ διὰ τοῦ κνήθεσθαι πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν ἐρεθίζεται διαδίδεσθαι πᾶν θαυμασιὸς παραληφθεῖσα.

F. 2 r. i. εὐκτικῶς δὲ τὸν λόγον ἐσχημάτισεν εἰπὼν εἶθε μὲν, (488, A) ... δεικνὺς τὸ ἐνδιάθετον (4) αὐτοῦ καὶ ὅτι σφόδρα ἐκείνου ἐκχέτο.

P. 488, B. σοφιστὰι καὶ κυβεῖται λόγων) F. 2 v. sup. κυβεῖται λόγων· αὕτη γὰρ ἡ ἀσφαλεστέρος γραφή· ἦτοι πεττεύεται καὶ στροφεῖς, οἱ γὰρ πεττεύον-

(1) Scribe: χαρίεν. De voce κομφός conf. El. f. 118 v. m. 140 v. m. 206 v. m. et Schol. Cod. Monac. 34, f. 409 r. f. 464 v. ac vid. Ruhnken. ad Tim. Lex. V. Pl. p. 161 sq. De substantivo κομψία Sinner. ad Gregor. Or. Funer. in Cæsar. p. 28 monuit.

(2) Hæc, uti proxima de verbo κνήθεσθαι, Elias, paucis immutatis, suum in usum convertit ex interpretatione loci Gregoriani apud S. Maximum libro De Variis Difficilibus Locis SS. PP. Dionysii et Gregorii p. 198 ed. Oehler. quo libro quod utor, debeo editoris eruditissimi amicitiae. Cum autem Elias S. Maximi explicationibus difficiendum Gregorii locorum, ipso auctore laudato, aliquoties usus est, tum easdem interdum tacite suos in usus convertit. Conf. v. c. annot. ad f. 20 r. m. Restant plura ex hoc genere apud Eliam, quibus sigillatim investigandis et notandis mihi otium desuit.

(3) De translatō verbo ἐμφωλεύειν conf. Animadvss. in Basil. I, p. 6, 162. Adde Irenæ. I, 7, 1. τὸ ἐμφωλεύειν τῷ κόσμῳ πῦρ ἐκλάμψαν καὶ ἐξαφθέν. cf. El. f. 239 v. s.

(4) Ἐνδιάθετον Nostro omne, quod cum interiore affectu sit. Quid? quod idem f. 340 v. i. τὸ ἐνδιάθετον vocat interjectionem, quam Grammatici vocant. Adverbio ἐνδιαθέτως, i. e. cum affectu, Elias utitur f. 123 r. i. et f. 247 v. i. ubi adverbia εὐκτικῶς et ἐνδιαθέτως conjuncta. Conf. Ernest. Lex. Technol. Rhet. Gr. p. 101.

τες, ὡς ἔτυχε, στρέφουσι τοὺς πεσσοὺς, ῥίπτοντές τε καὶ μεταῤῥίπτοντες. — ἀλλ' οὕτω μὲν, εἰ κυβεῖται ἔχει ἡ γραφή. εἰ δὲ κυβιστάς (5)· εὐρηται γὰρ καὶ οὕτως ἐν τισι τῶν ἀντιγραφῶν· οὐκ ἔθ' ὁμοίος ὁ λόγος. κυβιστὰι γὰρ οἱ κολυμβηταί, καὶ ἴσως ὡς καὶ τούτων ἄνω καὶ κάτω περιφερομένων τε καὶ σοφιστομένων, τοὺς λόγων στροφεῖς κυβιστάς κέκληκεν. ἀσφαλέστερον δὲ ἡ προτέρα γραφή καὶ διάνοια.

P. 488, B. πᾶσαν εὐσεβείας δόδον) F. 2 v. i. seq. (εὐσέβεια) ὅση τε διὰ πράξεως καὶ ὅση διὰ θεωρίας, ἐπεὶ καὶ δι' ἀμφοῖν ἡ ἀληθὴς εὐσέβεια θεωρεῖται.

P. 488, C. πᾶσαν δὲ ἐορτὴν καὶ πένθος ἅπαν) F. 3 r. s. καὶ εἰς ἐορτάς δὲ καὶ εἰς πένθη τινῶν παραβάλλοντες, ἐπεισκούκλουν (6) τὰ τοιαῦτα ζητήματα.

F. 3 r. s. τὸ μὲν οὖν ἀποκναλεσθαι (488, C.) ἀντὶ τοῦ βαρύνεσθαι ἐστὶ καίμενον (7).

F. 488, D. γυναικωνίτην) F. 3 r. m. ἥδη δὲ καὶ μέχρι τῶν γυναικωνιτίδων ἡ τοιαυτὴ τούτων παρεισεφθάρη φλυαρία καὶ βλασφημία.

P. 489, B. μὴ θαυμάσητε δὲ cet.) F. 3 r. i. τοῦτο δὲ προθεραπεία τις ἐστὶ, προθεραπεύουσά (8) τε καὶ τὸ σφοδρὸν τῆς καταφοράς ἀφαιρουμένην.

P. 489, B. ἐστιάσητε) F. 3 v. s. ὅτι ὡς τρυφήν τὰς κατ' αὐτοῦ λοιδορίας ἐλογίζοντο (9).

F. 3 v. i. ἡ δὲ ἐπαναδίκλωσις τοῦ οὐ πυντὸς (489, B) ἀσφαλείας χάριν τῷ μεγάλῳ καὶ βεβαιώσεως ψυχονομῆθῃ.

P. 489, B. τῶν χαμᾶ ἐρχομένων) F. 3 v. i. τῶν μῆπω πτέρυγας πράξεως καὶ θεωρίας ἀναλαβόντων καὶ ὑψοῦ πτερύσσεσθαι δυναμένων, ἀλλ' ἐτι πρόσγεια φρονούντων καὶ χαμᾶ συρομένων.

P. 489, C. τῶν... διαβεβηκότων ἐν θεωρίᾳ) F. 4 r. s. τῶν ἐξητασμένων ἦτοι τῶν ἡκριδωμένων τε καὶ ἀνηγμένων ἢ ἡδραιωμένων ἐν θεωρίᾳ. ἀμφοτέρως γὰρ τὸ διαβεβηκότων τινὲς ἐρμηνεύουσι.

P. 489, C. μὴ καθαρῷ γὰρ ἄπτεσθαι καθαρῷ τυχόν οὐδὲ ἀσφαλές) F. 4, r. s. ἐπιφέρει... ἐργα-

(5) Hæc est scriptura hodie vulgata et omnium apud M. librorum mss. Alteram illam: κυβεῖται, C. in nonnullis libris mss. reperiri testatur, eamque Tollius Insign. It. Ital. p. 34, ad Greg. Naz. Carm. Ined. I, vs. 334. recte tuetur, quamquam ejus annotatio, operarum errore, contrarium suadet. Sermonum aleatores L.

(6) Conf. exempla translati verbi ἐπεισκούκλειν f. 85 r. s. 169 r. ante med. f. 169 r. i. f. 328 r. m. ibique annot.

(7) Hunc verbi ἀποκναλεῖν usum Ruhnken. ad Tim. L. V. Pl. p. 2 sq. et Wyttenbach. Animadvss. in Plut. De Audit. p. 48. A. illustrarunt.

(8) Θεραπεία et θεραπεύειν usitata Eliæ vocabula de leniendis et corrigendis iis, quæ in dictis vel factis nimis dura et importuna sunt. Sic vox θεραπεία usurpata f. 4 v. i. (de lenimento durioris metaphoræ) f. 329 r. m. Sic locutione θεραπεύειν τὴν Elias utitur f. 324 r. s. f. 329 r. m. et i. f. 363 r. s. ubi locutio: θεραπεύειν τὸ τὸλμημα. Conf. etiam f. 151 r. i. (ubi θεραπεύεσθαι dicuntur, quæ contra rationem dialecticam peccata sunt) f. 174 v. s. ubi verbum de lenienda dyriore metaphora est usurpatum. Vid. Ernest. Lex. Rh. Gr. p. 155.

(9) Metaphoram verbi ἐστιᾶν Elias f. 367 r. m. attingit. Conf. Hensel. ad Gregor. Naz. Or. in Nov. Dominic. p. 71.

σίαν (1) ἐκ τῶν τοῦ Πλάτωνος. εἰρηκε γὰρ οὗτος, ὅτι τῷ μὴ καθαρῷ ἀπεισθαι καθαροῦ οὐδὲ θεμιτὸν (1'). πρὸς οὖν τό οὐχὶ θεμιτόν, φησὶν ὁ θεολόγος, ὅτι τυχὸν οὐδὲ ἀσφαλές. οὐ μόνον γὰρ ἀθέμιτον, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλὲς καὶ βλαβερὸν.

P. 489, C. *ἡρίκα ἂν σχολὴν ἀγῶμεν ἀπὸ τῆς ἐξωθεν ἰλῦος* (D.) καὶ *ταραχῆς*, καὶ μὴ τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν συγγένηται τοῖς *μοχθηροῖς τύποις καὶ πλανωμένοις* F. 4 r. m. Ἰὼν δὲ οἶμαι τὸ γεῶδες ἡμῶν σῶμα λέγειν, οὐ ἐντὸς ἡ ψυχῇ, ὅφ' οὐ ὡς τὰ πολλὰ πολεμεῖται αὕτη, κατεξανισταμένου αὐτῆς, ἢ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς (2), ἢ καὶ αὐτὰ τὰ γεῶδη πράγματα, περὶ ἃ ταρασσόμεθα, τύπους δὲ τὰς φαντασίας τῶν γενητῶν (3).

F. 4 r. m. ἀπαλειφάντες τοὺς προεντυπωθέντας (4) τῶν νοητῶν χαρακτήρας τῶν κάτω πραγμάτων.

P. 489, D. *δεῖ γὰρ τῷ ὄντι σχολάζειν καὶ γινώσκειν θεόν* Ex Psalmo 45, 10. σχολάζετε cet., notante Elia f. 4 r. m.

F. 4 r. i. locutio: εἰς πολλὰ περισπᾶν τὸν νοῦν (5).

F. 4 r. i. ἐφ' ὅσον μὲν... τοῖς ἐξω θεοῦ σχολάζομεν πράγμασιν, οὐ δυνάμεθα χωρῆσαι γνῶσιν θεοῦ. τίς γὰρ μερμυκὸν τὰ τοῦ κόσμου καὶ ἐμβατεύων τοῖς περιπασμοῖς τῆς σαρκὸς δύναται τοῖς περὶ θεοῦ λόγοις προσέχειν καὶ τῇ ἀκριβεῖ τῶν θεωρημάτων αὐτοῦ ἐμβαθεύειν (6);

P. 489, D. *τὴν γαστέρα καὶ τὰ ὑπογάστρια* (7)

(1) *Ἐργασία* frequens apud Eliam vox usu rhetorico, de argumenti expolitione; conf. f. 139 r. m. 199 r. i. 200 r. i. 237 v. s. Apud eundem f. 216 r. m. respondent sibi τὸ ἐπιχειρῆμα et αἱ πρὸς τοῦτο ἐργασίαι. Eodem pertinet verbum ἐπεξεργάζεσθαι f. 198 v. m. al. Vid. Ernest. Lex. Rh. Gr. p. 135 sq.

(1') Phaedo. p. 67, B. loco celeberrimo, quo Elias hoc loco, uti f. 14 r. m., memoriter usus, Platonis sententiam, non verba reddidit, qui ejus fere mos est in citandis scriptorum locis. Tollius Ins. I. I. p. 87 in Gregorii hoc loco Platonica sententiam indicavit et veterum usum, ex quo illa fluxit, docte illustravit. Imitatoribus, a Wytttenbachio ad Phaedon. I. I. p. 162 laudatis, adde Porphyry. ad Marcell. cap. 9. et Gregorium locis ad f. 2 (non numeratum) r. indicatis. Ceterum pro οὐδὲ apud Eliam οὐχί, ut est in sequentibus, aut saltem οὐ reponi debet.

(2) Est locutio Paulina Rom. 8, 6, 7.

(3) Hanc vocis ἰλὺς interpretationem praeivit Jamblachus, qui fertur, *De Myst. Egypt.* VII, 2, p. 150 ed. Gal. De anima corpori immersa Maximus Tyr. Diss. 27, 7 ita loquitur: περιβεβλημένη πολλὴν καὶ παντοδαπὴν ἰλὺν. ubi Cod. Flor. glossema ὕλην pro ἰλὺν habuit, quod Heinsio et Marklando fraudi fuit neque a Davisio, propriam vocis potestatem illustrante, satis vindicatum est.

(4) In significandis phantasias ac mentis imaginibus frequens, Gregorii exemplo, apud Eliam usus vocum τύπος (cf. f. 4 r. m.), τυποῦν (cf. 27 r. i.), τύποιμα (cf. f. 27 r. m.), τύποισις (cf. f. 19 r. m.): ἀνατυποῦν (cf. f. 19 r. s. 46 v. m. et annot.), ἐντυποῦν (cf. f. 5 r. m. 27 r. m.). Verbo προεντυποῦν idem, post verba hoc loco excerpta, in eodem argumento haud semel utitur. Conf. etiam f. 63 r. m. ibique annot.

(5) Et verbum περισπᾶν et inde profecta vocabula illustravi Animadvss. in Basil. I, p. 185. Conf. apud El. περισπᾶς f. 4 r. i. 63 v. s. (bis) 260 v. m.: ἀπερισπᾶσως f. 63 v. s.

(6) Primum attende locutionem Paulinam: μερι-

A F. 4 v. m. τὴν γαστέρα Elias interpretatur τὴν γαστριμαργίαν· τὰ ὑπογάστρια εἰ ἡ τῶν ἀφροδισίων ἀκόλαστος ἡδονή.

P. 490, B. *εὐλογεῖν τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ* [8] F. 5 r. m. δύναται... ἡ ἐντετυπωμένη ἀπᾶς τῷ ἡγεμονικῷ τῆς ψυχῆς περὶ θεοῦ ἔννοια ἀνεσις ὀνομάζεσθαι θεοῦ διὰ παντὸς ἐνυπάρχουσα αὐτῷ, τῷ ἡγεμονικῷ τῆς ψυχῆς λέγω, ὃ στόμα ἐστὶ νοητόν, διαπαντὸς δυνάμενον εὐλογεῖν τὸν θεόν.

P. 490, C. *τὸ καλὸν οὐ καλὸν, ὅταν μὴ καλῶς γένηται* [9] F. 5 v. s. ἔστι δὲ τοῦτο παροιμία μὲν κοινή, ἐχρήσατο δὲ ταύτῃ καὶ Κλήμης ὁ πάπας Ῥώμης ἐν τῇ βίβλῳ τῶν τοῦ μεγάλου Πέτρου ἐπιδημιῶν (10).

P. 490, D. (*ἄωρον*) *πένθει γεωμετρία* F. 5 v. s. (λύπης) σκοτιζούσης καὶ οὐκ ἐλπίδος ἐπιβάλλειν τῇ τῶν θεωρημάτων λεπτότητι (11).

F. 6 r. i. ἀγνώμονα δὲ νῦν ἀκοῇν (491, A)... οὐ τὴν ἀχάριστον, ἀλλὰ τὴν ἀσύνητον λέγει. λέγεται γὰρ εὐγνώμων καὶ ὁ καλῶς λογιζόμενος καὶ ὁ συνιών.

F. 7 r. m. laudat Aristot. Eth. Nicom. lib. IV, cap. 10, p. 1123, b. ed. Bekk. ὥσπερ δ' ἐν λήξει... ὁ σάφρονα. cum hac discrepantia lectionis: ὁ περιβολή τε) El. om. τε. — τὸ μᾶλλον... ὡς δεῖ) om. — ψέγομεν) πολλάκις φ. — ὡς καὶ) ὡς. — τῆς τιμῆς) τιμῆς. — ὡς) ὁμοίως, ὡς. — τόν) τὸν μὲν.

μῶν τὰ τοῦ κόσμου, I Cor. 7, 33. Deinde de verbo ἐμβατεύειν, deque varia ejus structura et significatione vid. Giacomell. ad Chrysost. *De Sacerd.* p. 53 sq. Schleusn. Lex. in N. T. h. v. Conf. Gregor. Or. XXXII, p. 595, D. ibique El. f. 214 r. s. qui verbo cum alias, tum f. 134 v. i. usus est. Denique de verbo ἐμβαθεύειν vid. Hass. ad Leon. *Diacon.* p. 461 ed. Bonn. Ceterum totum hunc locum ex Basilio Opp. I. I, p. 175 Elias sumsit, ita quidem ut ἐμβατεύων pro ἐμβαθύνων et ἐμβαθύνειν pro ἀρκεῖν scriberet.

(7) Sic B. E. cuius confer verba f. 67 r. i. ἡ γαστριμαργία καὶ τὰ... ὑπογάστρια πάθη. Vulgo: τὰ ὑπὸ γαστέρα, quod praestat. De locutione γαστήρ καὶ τὰ ὑπὸ γαστέρα, solemniter in significanda ventris et veneris libidine, vid. Boissonad. in Sinneri *Delectu SS. PP.* p. 224, meaque in *Animadvss. in Basil.* I, p. 77. 172. — Mox p. 489, E. ἐξικνεῖται, B. cum Coisl. I. Or. 1. quod magis placet quam vulgatum ἐφικνεῖται: ἐξικνεῖται o. r. ap. M. Confer, quae de verbo ἐξικνεῖσθαι monui in *Nov. Annal. Phil.* Vol. 49, Fasc. 4, p. 394. Adde El. f. 67 v. i. — P. 490, A. ἐπιφυσέσθωσαν, B. ubi vulgo pessime ἐπιφυσέσθωσαν.

(8) Ex Ps. 33, 1. εὐλόγησά τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ.

(9) Vulgo melius γένηται, quod habet *Clementina Epitome* loco infra allato, quem Elias respexit. Male γένοιτο in eadem sententia scriptor anonymus, a Cotelerio ad *Clem. Epit.* laudatus.

(10) Confer *Clementinam Epitomen De Gestis S. Petri* cap. 18, (in Cotelerii *Patribus Apostolicis* T. I. ed. Amstelod.) p. 761. οὐδὲ γὰρ καλὸν τὸ καλόν, ὅφασιν, ὅταν μὴ καλῶς γένηται. ubi Cotelerius videndus.

(11) Voces λεπτὸς et λεπτότης apud veteres quidem scriptores fere vitii significationem habent; recentiores autem iis haud raro in bonam partem uti sunt. Vid. *Animadv. in Basil.* I, p. 122. Apud Eliam f. 18 r. i. locutio: κατὰ λεπτὸν ἐξετάζειν, i. e. accurate disputare. Vocis λεπτὸς in malam partem accipiendae exemplum conf. f. 137 v. m. De ἀσκήσει usurpata λεπτύνειν, ἐκλεπτύνειν f. 13 r. i. 27 r. s.

P. 491, D. γέννησιν . . Θεοῦ cel.) F. 7 v. m. A Paganī γεννήσεις θεῶν καὶ σειρὰς καὶ ὄρμαθούς, καὶ ὅσα ἐφεξῆς καταλέγει, θεοποιούντες (1).

P. 492, B. ἀπεσκευασάμεθα) F. 8 r. m. ἀπεσκευασάμεθα καὶ πόρρω ἐποίησαμεν.

F. 8 v. m. ἀγέλην... χοίρων καλεῖ (492, B.) τοὺς ἀνοήτους τε καὶ βεβοηρωμένους Ἑλληνας καὶ εἰς πάθη ἄτιμα ἐγκυλισμένους (2).

P. 492, B. ἐξώμεν εἰς κάλλος ὥσπερ ἀνδριάντα τὸν θεολόγον.) F. 8 r. m. ὅποιον δεῖ εἶναι τὸν θεολόγον, καλῶς διαγράφωμεν τε καὶ ὑποτυπώσωμεν, ὥσπερ οἱ ἀνδριαντοποιοὶ τυποῦσι τοὺς ἀνδριάντας.

P. 492, C. οὐ τὸ σῶμα ρηστῆταις ὑποκείμενον. — (D.) — οὐ μελέτην θανάτου ποιοῦμεθα [3]) F. 8 v. m. ἐκείνος δὲ μελέτην θανάτου τὸν βίον ποιεῖται, ὃ ἐν ὧν τῇ βίῳ μνημονεύων θανάτου καὶ γυμναζόμενος πρὸς αὐτὸν καὶ ἐτοιμαζόμενος, καὶ ὑποκίζων ἧ καὶ ὑπωπιάζων τὴν σάρκα, κατὰ τὸν μέγαν Ἀποστολὸν (4), καὶ δουλαγωγῶν.

F. 8 v. i. ἔστι μὲν οὖν . . . καὶ θυμὸς χρήσιμος ὃ κατὰ τοῦ διαβόλου (5).

Ibid. κατέληξεν... εἰς... τὴν ἁπλῆστον ἀκοήν (492, D.) διὰ τοὺς λίχνους (6) πρὸς θεολογίας ἀκρόασιν.

P. 492, E. (ὃ πορνήρος) τὸν διὰ τῶν θυρίδων, ὡς ἡ Γραφή φησιν, εἰσὶν αἰσθητῶν εἰσαγῶν θάνατον) F. 9 r. s. (indicato fonte, Jerem. 9, 21) ταῦτα γὰρ θυρίδες τοῦ νοῦ, δι' ὧν προκύπτουν ἀντιλαμβάνεται τῶν αἰσθητῶν.

P. 494, A. τερατείας) F. 9 v. s. τερατεία τὸ πλάττειν ἄτοπα τε καὶ ἀλλόκοτα. Eadem f. 10 r. s. additis περὶ Θεοῦ post ἄτοπα.

F. 10 r. i. ὃ Θεὸς διὰ τοῦ ἐμφυσηματος ζῶων (7) καλητὸν τὸν ἀνθρώπων ἐθηκεν.

(1) Hæc omnia Neoplatonicorum ex doctrina. Celebratum illis τὸ πατριχὸν ἐτὶ τὸ γεννητικὸν ἐν τοῖς θεοῖς. Vid. Creuz. ad Procl. Inst. Theol. p. 224 et p. 226. Multa item illi de σειραῖς θεῶν. Conf. Suid. h. v. ubi Damascii, ut videtur, fragmentum, et vid. Creuz. Annot. in Plot. p. 323, a, h. Krabinger. ad Gregor. Nyss. De Anima et Resurr. p. 263. De translata voce ὄρμαθός vid. Animadv. in Basil. I, p. 66.

(2) De vocc. βεβοηρωμένους et ἐγκυλισμένους (sic leg.) vid. Animadv. in Basil. I, p. 120 sq. et annot. ad Marc. Eugenic. p. 53.

(3) Τὸν βίον ποιοῦμεθα E. et Edd. recte. Ad sententiam conf. Plat. Phæd. p. 67, D. E. 84, A. et El. f. 315 r. s. 316 v. i. 317 r. s. Vid. Sinner. ad Gregor. Naz. Or. Fun. in Cæsar. p. 30.

(4) 1 Cor. 9, 27. ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, ubi v. l. ὑποπιάζω. Conf. Hoeschel. ad Phryn. p. 461 ed. Lobeck. Schleusner. Lexic. in N. T. v. ὑποπιάζω et ὑπωπιάζω. Utramque Elias lectionem copulavit: ὑπωπιάζωμεν, v. ap. M.

(5) Θυμὸς cui bono sit, Elias uberius disputat f. 189 r. ubi vid. annot.

(6) De translato usu vocis λίχνος v. Monk. ad Euripid. Hippol. vs. 917. Conf. Eustath. ad Iliad. α, p. 7. λίχνος τὴν ἀκοήν καὶ ζητητικὸς τὰ εἰς μάθησιν. H. β, p. 174. ἀκοή λίχνος.

(7) Job. 38, 14. Conf. Jo. Glyc. De V. S. R. p. 2, 26. ed. principis Bernensis, et Prolegom. p. XXII sq. Adde Isidor. Pelus. Epp. ed. Schott. p. 45.

(8) Ἀραχνίους ὑφάσματα B. E. probante L.; ἀρ. ὑφάσματα: Ed. Par.; ἀραχνεῖος οἰσμός ὑφάσματα v. ap. M. duo Reg. duo Colb. Or. 1. et Ed. Bas.; ἀραχνεῖος ὑφάσματα C. suadente M. Aranearum tela dicuntur τῶν ἀραχνῶν sive ἀραχνῶν ὑφάσματα,

P. 494, B. τί καὶ τοὺς ἄλλους αὐθημερὸν πλάττει ἀγίους καὶ χειροτονεῖς θεολόγους;) F. 10 r. i. πόθεν δὴ λαβὼν ἡ ποῖα ἐξουσίᾳ τε καὶ δυνάμει αὐθημερὸν καὶ τοὺς ἄλλους πλάττει ἀγίους, οἳ δὴ πηλίνους τινὰς ἀνδριάντας καὶ χειροτονεῖς θεολόγους;

P. 494, B. τί τοῖς ἀραχνίους ὑφάσμασιν [8] ἐνδεσμεῖς τοὺς ἀσθενεστέρους;) F. 10 v. m. ταῖς πλεκτάταις τῶν σῶν λογισμῶν. et paulo post: καλῶς δὲ τοῖς τοῖς συλλογισμοῖς αὐτῶν καὶ παραλογισμοῖς παρεῖκασε. τοῖς γὰρ ἀραχνίους νήμασι μυῖαι μὲν καὶ μικρὰ τινα ζωῦφια ἀλίσκονται, ὑπὸ δὲ τῶν ισχυροτέρων ταῦτα διαβρῆσσονται, καὶ τοῖς τοιοῦτοις συλλογισμοῖς οἱ μὲν ἀσθενεῖς εἰς γνῶσιν ἀλίσκονται, ὑπὸ δὲ τῶν ισχυροτέρων δίκην ἀραχνῶν νημάτων ἐκείνοι μᾶλλον διαβρῆσσονται καὶ ἀφανίζονται.

P. 494, C. θηλύνας) F. 10 v. i. ἐκθηλύνας τε καὶ ἀτονώσας (9).

P. 494, D. βάλλει μοι —) F. 11 r. s. βάλλει ταύτην τοῖς βέλεσι τῶν λόγων, ἀντίλεγε, μὴ φείση.

P. 494, D.) F. 11 r. i. de Platone: οὗτος πρῶτος ἐπένοησε καὶ προσηγόρευσε τὰς ἰδέας, οἷον τὸν καθόλου ἀνθρώπων, τὸν καθόλου βούν, τὸν καθόλου ἵππων καὶ ὅσα καθόλου, νοητὰ τῶν ταῦτα λέγων τῶν αἰσθητῶν παραδείγματα. ἀλλ' ἡμεῖς μὲν ταῦτα λόγους δημιουργικοὺς νομιζομέν τε καὶ ὀνομάζομεν, καθ' οὓς ὁ Θεὸς ὑπεστήσατο τὰ πάντα, παρ' αὐτῷ τε ὄντα καὶ οὐκ ἐξ ἐνθυμήσεως ἐπιγινόμενα ὕστερον. ἅμα γὰρ Θεός, καὶ ἅμα παρ' αὐτῷ πάντων τῶν ὄντων οἱ λόγοι νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν (10). ὃ δὲ Ἰδέων ἔξωθεν τοῦ Θεοῦ ταῦτα λέγει, καὶ πρὸς αὐτὰ βλέποντα τὸν Θεόν, ὡς εἰς ἀρχέτυπα, δημιουργῆσαι τὰ αἰσθητὰ (11).

P. 494, D.) F. 11 r. i. Plato τὸ περὶ προϋπάρξεως

ἀράχνια ὑφάσματα, ἀράχνια, et denique ἀράχνια. Ἀράχνιον autem et araneum et araneæ telam significat. Vid. Valkenar. ad Jo. Chrysost. Or. II in Laud. Pauli Apost. p. XLII sq. Itaque apud Gregorium aut scribendum ἀραχνεῖος ὑφάσματα, aut si ἀραχνίους scribatur, ὑφάσμασιν tanquam glossema delendum. Idem valet de consimili Basilii loco Opp. T. I, p. 55, E. quem ad locum v. Animadv. in Basil. I, p. 90. ubi comparationem sophismatum cum araneorum telis attigi.

(9) Mox ap. Greg. B. th. ga. ap. M. Coisl. 1. et in Edd. male omissum Or. 1. post ἐργαστήριον recte addunt ἀσεβείας, quod Bill. suadente L. interpretando expressit. De translato usu vocis ἐργαστήριον conf. Sinner. ad Gregor. Or. Fun. in Cæsar. p. 24. qui etiam de locutione τὸ τῆς φύσεως ἐργ. monuit, de qua Elias f. 43 v. s. et f. 43 v. m.

(10) Conf. f. 18 r. i. f. 161 v. s. ὃ τοῦ ἀνθρώπου λόγος, ibique annot. f. 195 r. post med. et annot. f. 357 r. i. Aen. Gaz. Theoph. p. 65 ed. Boissonad. ibique Barth. p. 238. Qui Aeneas p. 65 ὃ δημιουργικὸς λόγος, idem Methodio ap. Epiphani. p. 539, B. ὃ σπερματικὸς λόγος. unde de Stoica origine ejus, quem Elias dicit, loquendi usus satis liquet. De Stoicorum seminali ratione vid. Diog. L. VII, 134. Stob. Ecl. Phys. I, p. 372.

(11) Ad hæc manus recentior in margine: *Idea Platonis asseruntur*. Respicit autem Elias ad Timæ. p. 28, C. 29, A. et potissimum ad illa: ὅλον ὡς πρὸς τὸ αἶδιον (παράδειγμα) ἔβλεπεν. quæ verba in causa fuerunt, ut multi ideas secundum Platonem extra Deum positas existimarent. Tu vide Origenem vel potius Hippolytum Philosophum. p. 410 sq. ibique Wolf.

ψυχῶν ὄγμα (1) προπεφυλαρτημένον ἐκράτυνε (2). Α μελλόντων, οὐ τῇ ἀληθείᾳ, τῇ φαντασίᾳ δὲ (9).
P. 494, D.) F. 11 r. i. ἔλεγε δὲ (Πλάτων) διὰ τῶν καλῶν σωμάτων ἐπὶ ψυχὴν ἔρᾶν, ἤγουν διὰ μέσον (3) τῶν ὠραίων σωμάτων ἔρᾶν τῆς ψυχῆς, παιδα-
ραστῶν καὶ σεμνολογίᾳ τὸ πάθος περιστελλών.

P. 494, D.) F. 11 v. m. παρ' ἡμῖν . . . πέρας εὐ-
δαιμονίας ἡ ἡδονή, ἀλλ' ἡ ἀπαθής τε καὶ ἀληθής, ἐνταῦθα μὲν ἡ τῆς ἀρετῆς, ἐκείθεν δὲ ἡ τῆς μακα-
ριότητος καὶ θεώσεως.

P. 495, A. Ἀριστοτέλους τὴν μικρολόγον πρό-
νοϊαν) F. 11 v. m. οὗτος Θεοῦ μὲν πρόνοιαν ὠμολό-
γει, μέχρι δὲ σελήνης δι' ἧκειν (4), τὰ δ' ὑπὸ σελή-
νης (5) ἀπρονόητα καταλείπειν, ἵνα μὴ κάμνη,
ψησὶν, ὁ Θεὸς καὶ πράγματα ἔχει, καὶ τῶν καθ' ἑκα-
στα προνοούμενος.

P. 495, A. F.) 12 r. s. de Cynicis : οὗτοι φιλοσο-
φεῖν ἐπαγγελλόμενοι Κυνηκοὶ προσηγορεύθησαν διὰ
τὴν ἀναίδειαν καὶ τὸ ὑλακτικόν, καὶ τὸ λίγνον καὶ ἀκρα-
τεῖς εἰς ἡδονάς, καὶ τὸ ταῖς ἀγοραῖς ἀεὶ προστρίβε-
σθαι, καὶ τὸ ἀδιάφορον περὶ πάντα, εἰ καὶ σεμνολο-
γοῦντες τὴν μὲν ἀναίδειαν ὠνόμαζον παρῆρσιαν, τὸ
δὲ ὑλακτικὸν ἐλεγκτικόν, τὸ δὲ λίγνον καὶ φιλήδονον
φυσικόν, τὸ δὲ ἀγοραῖον ταπεινόν, τὸ δὲ ἀδιάφορον
ἀπλοῦν (6).

P. 495, A. F.) 12 r. m. οὗ . . . σῶμα καὶ ὁ ἀήρ,
δῆλον. ὄχημα γὰρ οὗτος τοῖς πετεινοῖς (7), καὶ τὰ
μὲν βαρύτερα ταχύτερον δι' αὐτοῦ πρὸς τὰ κάτω
φέρεται, μὴ στέγοντος τὸ βάρος, ἀλλὰ ταχέως ὑπο-
χαλῶντος (8), τὰ δὲ κουφότερα βραδύτερον διὰ τὴν
ελαφρότητα, μικρὸν ὑποβαστάζοντος.

P. 495, A.) F. 12 r. i. θαυγάγια δὲ καὶ ψυχαγωγία
κακοτεχνία τίς ἐστὶ, δι' ἐπιδῶν τε καὶ θυσιῶν ἄγους
θεοὺς καὶ ψυχὰς εἰς ἐρώτησιν καὶ ἀπαγγελίαν τῶν

P. 495, B. βαλτιδιῶν — χειρόνων) F. 12 v.
i. τὸ δὲ συγκριτικὸν Ἀττικῶς ἀντὶ ἀπολύτου.

OR. XXVIII.

F. 13 r. s. οὗτος δὲ (sc. ὁ λόγος) αὐτὸν ἡμῖν τὸν
θεολόγον παρίστησιν ἀπεξεσμένον (10), ἀκραιφνῇ τε
τὴν θεολογίαν πραγματευόμενον καὶ ἐπὶ τῶν σκαμ-
μάτων (11) αὐτῶν ἤδη συμπλεκόμενον, καὶ τῶν πάντα
εἰδέναι βρενθυομένων (12) τὴν ἄνοιαν διελέγχοντα
καὶ τῶν δογμάτων τὸ κίθδηλον θριαμβεῦντα.

P. 496, A. ὥστε μὴ καθάπερ οἱ λύζοντες τῷ
πνεύματι διακόπτεσθαι.) F. 13 r. i. καθάπερ οἱ λύ-
ζοντες τῷ πνεύματι διακόπτονται δηλονότι. λύζον δὲ
ἑίδος νόσου. γράφεται δὲ καὶ λυσσῶντες (13).

P. 496, A. ὅσον... χωρούμεθα) F. 13 r. i. τῇ στενῇ
πύλῃ τῆς θεολογίας λεπτονύθεντες διὰ τῆς καθάρσεως.

P. 496, A.) F. 13 v. s. ἀναθαι δὲ αἱ βλάσται τῆς
κακίας ἢ καὶ αἱ βιωτικαὶ μέριμναι αἱ συμπνίγουσαι
τὸν λόγον καὶ μὴ συγχαροῦσαι τελεσφορεῖν αὐτόν (14).

P. 496, A. τυπωθέντες) F. 13 v. s. ἤγουν παρα-
σκευασθέντες (15) καὶ παρασκευάσαντες ὑμᾶς.

F. 13 v. i. ὅρος (496. B) τὸ ὕψος τῆς θεολογίας,
ὃ προσβῆναι τοῖς χαμαιβρίφει (16) τὸ φρόνημα ἔχουσιν
οὐ δυνατόν.

P. 496, C. ἀγωνιῶντι) F. 14 r. m. ἀγωνιῶντι...
καὶ τρέμοντι διὰ τὴν ἀσθένειαν. ἀγῶνος γὰρ ὡς ἀλη-
θῶς, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν, ἐγγίσει τῷ ἀπροσίτῳ καὶ
πάσῃ γεννητῇ φύσει ἀφαύστην καὶ μόνῃ φύσει δο-
C ράτῳ Θεῷ, ὅπερ οἱ πολλοὶ μακρὰν ἀπελήλυνται, καὶ
τούτων μάλιστα ὁ πάντῃ ἀναγῶνος. μὴ καθαρῷ γὰρ
καθαροῦ ἅπτεσθαι, ὡς μὲν ὁ Πλάτων (17) ψησί, οὐ
θεμιτόν, ὡς δὲ οὗτος, οὐδ' ἀσφαλές.

(1) De hoc Platonis placito, intime conjuncto cum altero illo de ἀναμνήσει, omnia notissima. Conf. tamen Wytenbach. *Disp. de Placito Immort. An.*, Sect. V. p. XVIII sq. XXX sq. ed. Phaedon. Lugd. Bat.

(2) Verbum κρατύνειν Elias etiam f. 79 v. i. cum accusativo conjungit. Vid. annot. ad Jo. Glyc. p. 75. 125.

(3) Scribe: διὰ μέσου et mox παιδεραστῶν. Pervagata apud Patres eccl. opinio de turpi Platonis παιδεραστία. Tu confer ejus *Sympos.* p. 210, A. B.

(4) Sic divisim Cod. Litera η in rasura, eraso fortasse οἱ. Sed legendum : διήκειν, quod est solemne de Deo deque ejus providentia verbum. Conf. El. f. 24 r. m. 279 r. m. et vid. *Animadverss. in Basil.* I, p. 57. 125.

(5) Scribendum : σελήνην. De conjunctione utriusque modi in κάμνη et ἔχει v. Dronk. ad Gregor. Naz. Carm. Sell. p. 62. Eandem Aristoteli de providentia opinionem tribuit Pseudo-Origenes *Philosophum.* p. 140 sq. ed. Wolfii, qui conferendus. Errorum peperit Aristotelis, qui vulgo fertur, liber *De Mundo* cap. 6. Ceterum illa Nostri : ἵνα μὴ κάμνη et c. sunt potius Epicurea quam Aristotelica. Conf. Pseudo-Origenis *Philosophum.* p. 152 ibique Wolf. Plura dabunt *Animadv. in Basil.* I, p. 149.

(6) Eadem Elias f. 307 r. m. ad Or. XXVI, p. 475, C. D. annotat.

(7) Conf. f. 27 v. s. 55 v. s.

(8) De translato χαλᾶν v. Coraës *Atact.* I, p. 207.

(9) De magica animarum evocatione, quæ θαυγάγια, vel ψυχαγωγία, vel ἐπαγωγή dicitur, vide Ruhnken. *ad Tim.* L. V. Pl. v. ἐπαγωγαί, et VV. DD. ab eo p. 115. laudatos.

(10) Conf. supra p. 492, B. ξέσωμεν εἰς κάλλος ὥστε ἀνδριάντα τὸν θεολόγον. ibique El. f. 8 r. m. De translato usu verborum ξέειν, ἀπόξείν v. Creuzer. ad Plotin. *De Pulcrit.* p. 365 sq. Adde Nicephor. Callist. *Hist. Eccl. Proem.* p. 4, C. τῷ τοῦ ἥθους εὐσταθεὶ καὶ ἀπεξεσμένῳ. et p. 5, B.

(11) De translato usu vocis σχάμμα monui in *Nov. Annal. Philol.* Vol. 49, Fasc. 4, p. 397.

(12) Eadem loquendi formula Basilium, Gregorii Scholiasten, in *Excerptis Cod. Mon.* 34 f. 309 r. usum reperies. Quæ in irrisione haud inepte usurpatur, quum alias Græculi Aristophanicis vocibus et locutionibus per χαχοτήλιαν serio et insulse uti soleant. Qua de re monui ad Marc. Eugenic. *De Imbecill. Hom.* a me primo editum et illustratum in *Zeitschrift für die historische Theologie*, anni 1845, P. IV, p. 66 sq. ubi etiam verbi βρενθύσμαι inepte usurpati exemplum allatum est.

(13) Sic Bill. et G. λύζοντες Bas. cum B. E. recte. Quamquam E. addit : καὶ οὗτοι γὰρ τῷ πνεύματι τοῦ ἀσθματος διακόπτονται τὸν λόγον. λύζον Elias i. q. alias λύγξ, s. λυγμός, s. λυγρός, de quo Lobeck. *Palatip.* I, p. 156.

(14) Matth. 15, 7. et 19. Conf. Basil. M. Opp. T. I, p. 175, E.

(15) De verbo τυποῦν, ad animum formandum translato. Toll. *Ins. It. Ital.* p. 78 ad Greg. Naz. Carm. Ined. II, vs. 46. monuit. Cf. El. f. 61 v. m. 133 r. s. 219 r. m. 359 v. i.

(16) Conf. f. 64 v. m. et vid. *Illustriss. Has. ad Leon. Diacon.* p. 419 ed. Bonn.

(17) Conf. p. 496, D. et Or. XXVII, p. 489, C. ubi sedem dicti Platonici indicavimus.

F. 14 r. i. ψυχῇ καὶ σώματι καθαρὸν εἶναι καὶ ἀκηλῶτον.

P. 497, A.) F. 15 r. i. κατὰ... τῶν μικροφύων καὶ χαμερπῶν καὶ εὐπειρηγῶν καὶ οἱ ἐπερόδοιοι ἰσχυον.

P. 497, C. τὴν νεφέλην διέσχον, εἰσω γενόμενος ἀπὸ τῆς ἑλῆς καὶ τῶν ὀλικῶν, καὶ εἰς ἐμμαντόν, ὡς ὁλόν τε, συστραφεῖς.) F. 15 v. i. εἰς ἐαυτὸν κατὰ τὸ δυνατόν συσταλεῖς ἀπὸ τῆς ἐξωθεν περιφορᾶς, καὶ τῶν ὀλικῶν ἐξωγενόμενος καὶ τὴν νεφέλην διαστελλας, καὶ τῷ νοῖ ἐντὸς γενόμενος.

F. 16 r. s. ἐντρανίζειν (1) τῇ πρώτῃ καὶ ἀκτίστῃ φύσει.

P. 497, D.) F. 16 r. m. δι' ἧς (ἀγαθότητος) ἀχώρητος ὢν (Θεός) τῇ φύσει, ὡς δυνατόν, τοῖς ἀξίοις γίνεταί χωρητός, τότε δὲ γέγονε χωρητός, ἀχώρητος [2] ὢν, ὅτε ὁ μονογενὴς ἐσαρκώθη.

P. 497, E. ταῦτα γὰρ Θεοῦ τὰ ὀπίσθια (3), ὅσα μετ' ἐκείνου ἐκείνου γνωρίσματα, ὡς περ αἱ καθ' ὕδατων ἡλίου σκιαὶ καὶ εἰκόνες ταῖς σαθραῖς δέψει παραδεικνύσαι (4) τὸν ἥλιον) F. 16 r. i. ad Sap. 13, 5 ὡς διὰ τινων γραμμάτων τῆς ἐν τούτοις (opera Dei dicit) εὐαρμωστίαις τε καὶ εὐταξίαις ἡ μεγαλειότης αὐτοῦ κηρύττεται. Ibid. ἀπὸ τούτων καὶ τῆς ἐν τούτοις ἁρμονίας καὶ συνοχῆς τὸν συνοχία καὶ συντηρητὴν τούτων γνωρίζομεν. F. 16 v. s. ὡς περ οἱ τὴν ὕψιν ἀσθενούντες ἐν ὕδατι τὸν ἥλιον βλέπουσιν, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἀδυνατούντες ἐντρανίζειν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ, τουτέστι τῇ ὑπερκοσμίῳ ὑπάρξει τε καὶ θεϊότητι αὐτοῦ, ὡς ἐν κατόπτρῳ τινὶ τοῖς κτίσμασι ταύτην ὁρῶμεν. καὶ ὡς περ αἱ καθ' ὕδατων ἡλίου σκιαὶ καὶ εἰκόνες γνωρίσματά εἰσιν ἡλίου, δη-

λονότι ταῖς σαθροτέραις δέψει παραδεικνύσαι τὸν ἥλιον, οὕτως καὶ τὰ κτίσματα, οἰοεὶ τινες σκιαὶ τοῦ νοητοῦ ἡλίου τυγχάνοντα, ἡμῖν ὑποδεικνύουσιν αὐτόν (5).

P. 498, A.) F. 16 r. i. sq. adfertur Dionysii Areopagitae sententia de novem ordinibus angelorum (6).

F. 17. de tribus angelorum triadibus : ὧν ἀπασῶν κατὰ πᾶσαν ὑπερούσιον ὑπεροχὴν ἀσυγκρίτως ὑπερίδρυται τὸ θεῖον ὡς καθόλου.

F. 17 r. m. laudatur Ἰωάννης ὁ πᾶν, τὸ τῆς Διαμασκοῦ θέλημα. nim. definitio cœli Orth. Fid. II, 6.

F. 17 r. m. angeli νόες ὄντες... οὐ σωματικῶς περιγραφόμενοι... οὐδὲ τριχῇ εἰσι διαστατοὶ (7).

F. 17 r. m. τοῖς ἐκεῖ πολιτευομένοις τῶν ἁγίων ἀγγέλων χαίρειν χοροῖς.

P. 498, D. οἷς ὁ ζόφος (8) ἐπιπροσθεῖ καὶ τὸ παχὺ τοῦτο σαρκίον) F. 17 v. i. ἐπιπροσθεῖ, τουτέστιν ἐμπόδισι, ἐπισκοπεῖ πρὸς τὴν τοῦ ἀληθοῦς κατανόησιν. Ibid. εἰς δὲ ὁ ζόφος, ἐρμηνεύει, τὸ παχὺ (9) τοῦτο λέγων σαρκίον. τοῦτο γὰρ ἐπιπροσθύνει καὶ μὴ τῆς ψυχῆς τῷ ὀφθαλμῷ καθαρῶς ὁρᾶν συγχωροῦν, οὐ δίδωσι τοῦ νοητοῦ ἡλίου εἰλικρινεῖς τὰς ἀκτίνας εἰδέσθαι. ζόφος δὲ τοῦτο διὰ τὸ πάχος καὶ τὴν ἐκ τῶν παθῶν ἐγειρομένην ἀχλὺν (10) ἐκάλει.

P. 498, D.) F. 17 v. i. μετριοπροσύνης καὶ τοῦ ἥθικου καὶ πιθανοῦ λόγου καὶ τὸ περὶ τῶν... ὁμολογουμένων διστάζειν.

P. 498, D. ἐκτυπώτερον) F. 18 r. s. ἀντὶ τοῦ ἀληθέστερον, ἐκτὸς τύπου καὶ σκιᾶς (11).

P. 499, A.) F. 18 r. m. ὅτι δὲ καὶ ἀντὶ τοῦ νοῦ τὴν διάνοιαν ἔλαβεν, ὅλῳν (12) ὁ θεὸς Διονύσιος εἰ-

(1) De formula ἐντρανίζειν τινὶ conf. f. 16 v. s. 26 v. m. 203 v. m. ibique annoti.

(2) Cf. de Spiritu sancto ἀχωρήτων simul et χωρητῶν disputantium El. f. 178 v. m. ad Greg. Or. XXXI, p. 575, B. ubi de Spiritu sancto sermo, quem χωρητὸν δι' ἀγαθότητα dixit Basil. De Sp. S. cap. 9. Vocem χωρητός, i. e. cuius capax fieri possit, attigit in Bas. Plot. p. 31. Gregor. Palam. Oratt. p. 83 Mariam dicit τοῦ ἀχωρήτου χώραν. De Deo ἀχωρήτων v. Coteler. in PP. Apost. T. 1, p. 85, a. ed. Amstelod. et eruditum Anglum ad Orig. De Orat. p. 233, D. not. p. 921, a. T. 1, ed. Ruæ. ubi simul de eo, quod Deus πάντας χωρεῖν dicitur. Herm. Trismeg. ed. Paris. p. 15. Deus χωρητικός τῶν πάντων. Ibid. Deus solus bonus, τὰ δὲ ἄλλα χωρητά ἐστὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως, leg. χωρητικά. Locutio χωρητικός Θεοῦ ap. Greg. Pal. Theophane p. 22 med. sæpe reperitur, et ibid. locutio χωρητικός θεὸς καὶ θεοποιῶ ἐνεργείας.

(3) Conf. Gregor. Or. XXXII, p. 590, B. ibique El. f. 205 v. m. Fons locutionis Patribus celebrata in libro Exodi 35, 22, καὶ τότε δέφει τὰ ὀπίσω μου. Quo tamen illi loco τὰ ὀπίσθιά μου scriptum reperisse videntur. Vid. Schleusner. Lexic. in LXX, P. IV, p. 101, et ad quem is provocat, Suicer. Thesaur. Eccl. v. Ὀπίσθια.

(4) B. E. παραδεικνύσαι.

(5) Hæc omnia prorsus Platonica. Conf. De Rep. VI, pag. 510, A. E. VII, p. 516, A. B. 532, B. C. De Legg. X, p. 897, D. E. Platoniam sententiam, hoc ipso usus Eliæ loco, illustravi in Nov. Annal. Philol. Vol. 48, Fasc. 4, p. 419 sq. Ibid. p. 420 de Platonica apud Eliam formula : ὁ νοητὸς ἥλιος, monui. Conf. etiam f. 17 v. i. 122 r. i., ubi annot., 124 r. i. Plura videas in annot. ad Greg. Or. LXXVIII, p. 520, B.

(6) De Carl. Hier. cap. 5, § 2, p. 50 A. ed. Cord. De tribus angelorum triadibus idem ibid. p. 50. C. D. Conf. El. f. 162 v. ante med. et f. 218 r. i. ubi plura.

(7) Videlicet omne corpus τριχῇ διαστατόν. Conf. El. f. 21 v. s. 43 r. m. 262 v. m. et vid. Animadv. in Basil. I, p. 1959.

(8) Voce ζόφος, ad sensum et affectum tenebras translata, etiam Methodius utitur ap. Epiphani. Hæc. p. 567, D. loco a me in Animadv. in Basil. I, p. 131 allato. Conf. El. f. 26 v. m. 63 v. m. 97 r. m.

(9) Frequens apud Patres eccl. usus vocum πάχος, παχύς, παχύτης in notanda corporis mole mentem pręgravante. Conf. El. f. 17 v. i. 26 v. m. 27 r. s. al. et vid. Toll. ad Greg. Naz. Carm. Ined. I, vs. 579, in Insign. It. Ital. p. 54.

(10) Scribe : ἀχλὺν, deque translata voce ἀχλὺς conf. f. 63 v. m. 76 v. m. Maxim. Tyr. Diss. 14, 7. (ψυχῇ) περιβεβλημένη ἐν τῷ δευτέρῳ βίῳ πολλὴν καὶ σκοτεινὴν ἀχλὺν. Metaphoræ ansam dedit Homerus celeberrimis versibus Iliad. V, 127 sq. quos miror Duportum in eruditissimo Gnomologię Homericę opere neglexisse, præsertim quum posterioris ætatis scriptores, præeunte auctore Platonico Alcib. II, p. 150, D. E., illis certatim uti sint.

(11) Voce ἐκτυπώτερον Eliam f. 40 r. m. usum videbis, idque adverbialiter, ut hoc loco Gregorius fecit, qui adjectivo ἐκτυπώτερος usus est Or. XXXIII, p. 615, D. ubi cf. El. f. 304 r. s. Est autem ἐκτυπὼν i. q. ἐκτυπούμενον, non id quod est ἐκτὸς τύπου, ut Elias vult.

(12) Magnopere fallor, aut legendum : ὁλοῖ. Pseudo-Dionysii locus est De Div. Nom. cap. 1, § 1, p. 284, A. ed. Cord. qui in prava lectione : τὴν καθ' ἡμᾶς acquievit. Var. lect. τῆς καθ' ἡμᾶς Eliam confirmat.

ορκώς, ἀρθέγκτως τε καὶ ἀγνώστως συνάπτεσθαι ἡμᾶς Α κατὰ τὴν κρείττονα τῆς καθ' ἡμᾶς λογικῆς καὶ νοερᾶς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας ἔνωσιν (1) τοῖς ἀρθέγκτοις τε καὶ ἀγνώστοις. μόλις γὰρ ἂν τις τῶ ἀκροτάτῳ ἀνθεὶ τοῦ νοῦ (2) ἐν περιλήψει μετρία γενήσεται.

P. 499 A. B.) F. 18 r. i. ἀπερληπτος δὲ (θεός) κατὰ τὸ ἀπειρον, οἷόν τι πῆλαγος βαθύ καὶ ἀόριστον. Ibid. οἱ ἐν ἐκάστῳ τῶν ὄντων τῇ ἀπ' ἀρχῆς ὑπάρξει συγκαταβληθέντες (3) λόγῳ, καθ' οὓς ὑπέστη τῶν ὄντων ἕκαστον καὶ εἰδοποιήσεται.

F. 19 r. s. (ex S. Maximo) ὁ... μὴ συγχωρῶν αὐτὴν (τὴν αἰσθησιν) μὴ δὲ (4) καθ' αὐτὴν γενομένην ἐκτὸς τοῦ ἡνιοχοῦντος λόγου ἐνεργεῖν, μὴ δὲ τὸν λόγον αὐτὸν τῆς τοῦ νοῦ ἀπλότητος ἀφετον ἔων... οὗτος ἀληθῶς διὰ τῶν ὁρωμένων καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς εὐταξίας τὸν ποιητὴν τούτων καὶ συνοχέα καὶ ἀρχηγόν, ὡς ἀνθρώπῳ δυνατόν, ἀνετυπώσατο, F. 19 r. m. μετὰ πᾶσαν τὴν κατ' αἰσθησιν ἐν σχήματι θεώσεως τε καὶ μορφῆς καὶ τυπώσεως καὶ φαντασίας διάβασιν. Ibid. ἡ πρὸς τὸν κρείττον μετ' ἐμμελοῦς ἐξετάσεως καθ' ὁδὸν ἀπὸ τῶν ἡττόνων ἀνάβασιν.

P. 499, C. (ἡ δῆμις) τοῖς ὁρωμένοις προσβάλλουσα, καὶ πεπηγῶσι καλῶς καὶ ὁδεύουσι, καὶ ἀκινήτως, ἴν' οὕτως εἴπω (5), κινουμένοις καὶ φερομένοις) F. 19 r. i. κινεῖσθαι... λέγεται τῷ κατὰ ῥοήν καὶ ἀπορροήν λόγῳ, αὐξήσει τε τῇ περὶ τὸ ποσὸν καὶ μειώσει (6). Ibid. ἡ πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῆς βύσεως

προβολῇ καὶ ἀπόδρασις πρὸς οὐρανόν, ἥλιον, σελήνην καὶ τῶν λοιπῶν ἀστέρων τὸν χορόν. Ibid. ante superiora locutio: μεταβάλλειν εἰς ἄλλο καὶ φύρεσθαι.

P. 497 C. D.) F. 19 v. s. (ἡ κατὰ λόγον γινόμενη εὐτακτος τῶν ἀπάντων διοίκησις) ἀφ' ἧς ἐστὶ συνιδεῖν τοῖς ὁρώσι, μὴ μόνον ἀκυδέρνητον μὴ εἶναι τότε τὸ πᾶν, ἀλλὰ καὶ ἀρχηγόν καὶ αἰτίον ἔχειν θεὸν τὸν συνέχοντά τε καὶ οὐσιώσαντα, τούτεστι ποιήσαντα καὶ προνοίας ἀρρήτοις λόγοις διέποντα.

P. 499, D. E.) F. 19 v. m. Θεοῦ... φύσιν, τὴν ὑπὲρ φύσιν καὶ ἀκατάληπτον, καὶ τῶν ἀπάντων ὁρεκτῶν τὸ ἔσχατον (7), οὐκ ἂν ὅσον ἐστὶ καταλήφεται τις. καὶ γὰρ ἐπιχειρήσῃ, οὐκ ἐφικνέεται μέν, μόνον δὲ τὰς νοερὰς βύσεις ἀμαυρούμενος, καὶ τοῦ ὄντος ἐκπίπτει φωτός, ὡς φιλονεικῆσας (8) ὅλον ἥλιον τῷ σωματικῷ δέξασθαι ὀφθαλμῷ.

P. 499, D. E.) F. 19 v. i. (θεός) κινῶν καὶ τηρῶν τὰ πάντα (9), αὐτὸς μὴ κινούμενος. πάσης γὰρ γενέσεως τε καὶ κινήσεως τῶν ὄντων ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστὶν ὁ θεός, ὡς ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένων καὶ δι' αὐτοῦ κινουμένων καὶ εἰς αὐτὸν τὴν στάσιν ποιησομένων.

P. 499, E.) F. 19 v. i. λίαν ἀγνώμων ἔμῃ μέτρῃ τοῦ εἰδέναι ποιητὴν καὶ δημιουργόν καὶ συνοχέα καὶ προνοητὴν τὸν θεὸν προῖων ἔκουσίως.

P. 500, A.) F. 20 r. s. (θεός) ὁ πάσης οὐσίας ἐπέκεινα, καὶ πάσης γνώσεως ἐστὶν ἐξηρημένος.

P. 500, A. Ina... μηκέτι τοῦ πρόσω δέχεται, τὸ ἔσχατον ὁρεκτὸν ἔχωρ ἡδὴ καὶ εἰς δὲ πᾶσα σπεύ-

(1) Mysticam intellige ἔνωσιν cum Deo, de qua Noster f. 20 r. m. κατὰ ἀπλὴν προσενοῶνται τῷ θεῷ. Vid. Basil. Plot. p. 23. Usitata in ea re cum alia vocabula (v. ibid. p. 22), tum συνάπτεσθαι et συναφῇ. Cf. Athan. De Incarn. c. 56, 57. Porphyrius De Abst. 2, 34, 165. δεῖ ἄρα συναφθέντας καὶ ὁμοιωθέντας αὐτῷ, τὴν αὐτῶν ἀναγωγὴν θυσίαν ἱερὰν προσαγαγεῖν τῷ θεῷ. Jambl. De Myst. Aeg. p. 4, 12. ἡ πρὸς τὸ θεῖον συναφῇ, p. 5, 5 sq., τῇ γνώσει πρὸς αὐτοὺς συναπτεσθῶ. Jambl. De Fato ed. Tennul. p. 177 locutione utitur: ἡ ἐπὶ τὸ ὄν καὶ τὸ θεῖον συναφῇ. Adde Animadvss. in Basil. I, p. 144.

(2) Attende usitatam Platonis locutionem: ἄνθος τοῦ νοῦ, de qua conf. Creuzer. ad Procl. Comm. in Alcib. I, p. 248. Idem de translato usu vocis ἄνθος ad Olympiod. Comm. in Alcib. I, p. 109, universe monuit.

(3) Verbi συγκαταβάλλειν eadem potestate usurpati exempla conf. f. 23 r. m. 84 r. m. Gregor. Or. II, p. 55, A. ὅσον τῆς θείας ἀπορροίας ἡμῖν συγκαταβάλλεται, i. e. insitum est, quem locum Ullmann. in Gregorio Naz. p. 420 minus recte interpretatus est.

(4) Scribe: μηδέ, ut post paulo. Eodem mendo in B. peccatum p. 503, D. Or. XXX, p. 544. XXXI, p. 561, B. C. f. 176 v. s. 220 v. s. 237 v. i. Or. VIII, p. 249, E. Ex eodem mendi genere profecta: μὴ δὲ μιάς pro μηδεμιάς f. 23 r. m., (ubi ann.) et conjunctim scripta μηδὲ f. 57 r. m. μηδεμιάς f. 560 v. i. pro μηδὲ et μηδεμιάς. Adde μηδ' pro μηδὲ f. 2 (sine num.). De μηδὲ, scripto direntis vocibus μὴ δὲ, vid. Bast. Comm. Palaeogr. p. 826, qui quae ibid. de μηδὲ et μὴ δὲ diversis monet, locis supra notatis non usu veniunt. Sunt autem ista apud Eliam f. 19 r. s.: ὁ... μὴ συγχωρῶν usque ad illa f. 19 r. m. ἀπὸ τῶν κρείττονων ἀνάβασιν, ex S. Maximi libro De Variis Difficilib. Locis SS. PP. Dionysii et Gregorii p. 194 et 196 ed. Oehler.

Cum hac discrepantia lectionis: αὐτὴν αὐτῇ Oehler, melius, praesertim si in seqq. γενομένη scribatur. — μὴ δὲ) μηδέ, itemque in seqq., recte, ut supra dictum. — ἐκτὸς τοῦ ἡνιοχοῦ. λ. ἐνεργεῖν) ἐνεργεῖν τοῦ ἡνιοχοῦντος αὐτὴν λόγῳ ἐχωρισμένην (leg. κχωρ.) οὐδὲν, quae Elias in brevibus contraxit. — ἀφετον ἔων) ἀφετον, omisso, quod excidit, τῶν.

(5) Vulgo: ἴνα οὕτως εἴπω. Sed scribendum: ἴν' οὕτως εἴπω. Quem librarius h. l. in ἴνα evitavit hiatum, Or. XXX, p. 553, D. male admisit.

(6) Haec quoque ex S. Maximi libro laudato, p. 196, nec non illa in seqq. apud Eliam: ἡ πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῆς βύσεως προσβολή, et illa: μεταβάλλειν εἰς ἄλλο καὶ φύρεσθαι, dicta nimirum de confusione rerum. Conf. Plat. Gorg. p. 465, E. ὁμοῦ ἂν πάντα χρήματα ἐφύρετο ἐν τῷ αὐτῷ. Disputando res confundere φύρειν significat ap. Gregor. Or. XXIII, p. 432, C. ubi Elias f. 264 v. s., qui f. 273 v. i. verbo sic translato item utitur. Vide Ast. Annot. in Plat. Gorg. p. 445, et adde S. Maxim. libro laudato p. 200. φύρων ἑλληνικῶς τὰ μὴ φερόμενα.

(7) Solemnis in celebranda Dei natura vox ὁρεκτός, qua Noster f. 20 r. m. in eadem re usus est. Vid. Animadvss. in Basil. p. 152, ubi fontem formulæ Aristotelicæ Metaph. XII, 7, indicavi. Idem valet de voce ἐφετός. Vid. Has. ad Leon. Diacon. p. 447 sq. ed. Bonn. et Animadvss. in Basil. p. 141, 152.

(8) Lege: ὡς ὁ φιλονεικῆσας. — id est: sicut is qui solem apertum corporis oculis suspicere contendit. Conf. Plat. De Legg. X, p. 897, D. et quae C. Alexander, vir eruditissimus mihi quae amicissimus, in eandem dicta sententiam attulit ad Oraacula Sibyllina, Proem. vs. 10, T. I, p. 16 novae editionis Parisinae, quam editoris humanitati acceptam debeo. Adde El. f. 78 v. 5.

(9) Primus motor Aristoteli Deus appellatur Metaph. XII, 7. Phys. VIII, 5 et 6. Conf. El. f. 279 r. i.

δει καὶ πολιτεία (1) τοῦ ὀψήλου καὶ διάνοια) F. 20 A r. s. ἴνα... μῆκετι τοῦ πρόσω δέχεται, τὸ ἄκρον ἐρεκτὸν ἔχων ἤδη, καὶ εἰς ὃ πᾶσα ἔφεσις ἵσταται, παυομένων τῶν νοερῶν ἡμῶν ἐνεργειῶν, ἐν ᾧ πάντα τὰ πέρατα πατῶν τῶν γνώσεων ὑπεραβήτως προῦφάσθηκε. F. 20 r. m. νοῦστα... ἡ ψυχὴ ἵσταται τοῦ νοεῖν ἐκεῖνο τὸ νοητὸν μετὰ τὴν αὐτοῦ νοήσιν. τὸ γὰρ νοητὸν κυρίως ἅπαξ οὐκ ἔτι τὴν πρὸς τὸ νοηθῆναι πάλιν ἐκκαλεῖται τῆς ψυχῆς δύναμιν (2).

P. 500, B. *πότερον σῶμα; cel.* F. 20 v. m. πρῶσι δὲ ἡ δεξιὴ τούτῳ κατὰ διαίρεσιν Πλατωνικῶς, διὰ τοῦς ταύτης μέγα φρονούντας (3).

P. 500, D. *πὺς σωθήσεται τὸ διὰ πάντων διήκειν... τὸν Θεόν —;* El. f. 21 r. m. comparat Sap. Sal. 7, 24.

P. 501, A. F. 21 v. s. in notanda doctrina Epicuri hac utitur locutione: εἰς ἄτομα κατακερματίζεσθαι (4).

P. 501, A. καὶ οὕτω διαπεσεῖται ἡμῖν καὶ σῶμα οὐχ ἔξει οὐδὲ πῆξιν τινα ὁ περὶ τοῦ σώματος λόγος. F. 21 v. s. τὸ τριχῇ λέγω διαστατόν· τοῦτο γὰρ σώματος ὅρος καὶ λόγος· καὶ σῶμα οὐχ ἔξει Θεός, ὁ ὕψ' ὁμῶν σῶμα εἶναι ὑποτεθεῖς, οὐδὲ πῆξιν τινα οὐδὲ μῆκος· καὶ βάθος καὶ πλάτος, ταῦτα δὲ οἷς σῶμα χαρακτηρίζεται. F. 21 v. m. τοῦ... ἡμῖν... εἰρηνεν... ὡς διὰ τῆς κοινολεξίας ἐξιδιούμενος (5) τοὺς δι' ἐναντίας.

P. 501, A. εἰ δ' αὖλλον φήσομεν, εἰ μὲν τὸ πέμπτον, ὡς τισιν ἔδοξε, καὶ τὴν κύκλῳ φορὰν φερόμενον (6), ἔστω μὲν αὖλλον τι καὶ πέμπτον σῶμα) F. 21 v. m. Ἀριστοτέλης ὁ φιλόσοφος πέμπτον τι σῶμα τὸν οὐρανὸν ἔδογμάτισε, ἄλλο τι δὲν παρὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα καὶ

πῦρ. ἐκείνων γὰρ τὴν ἐπ' εὐθείας κίνησιν κινουμένων, καὶ τῶν κούφων μὲν ἄνω φερομένων, πυρὸς καὶ ἀέρος, τῶν δὲ βαρέων κάτω, ὕδατος τε καὶ γῆς· αὗται γὰρ αὐτῶν αἱ κατὰ φύσιν κινήσεις· τὸν οὐρανὸν μόνον κατὰ μῆδεν ἐκείνων κινούμενον κυκλοφορεῖσθαι εἰρηνεν ἰδιότροπως (7). F. 21 v. i. verbis: ὡς τισιν ἔδοξε, τοὺς περὶ Ἀριστοτέλην tangi docet.

P. 501, B. F. 22 r. s. ἡ κίνησις... λέγεται ἐπὶ τῶν ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορᾷ (8).

P. 501, C. F. 22 r. i. εἰ γὰρ καὶ Δαβὶδ εἶπεν· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς γλῶσσα (9), ἀλλὰ τὸ κούφον τε καὶ διάπτωρον αὐτῶν καὶ ὅζῳ περὶ τὴν θείαν ἔφεσιν τε καὶ λειτουργίαν διαγράφων καὶ πάσης ὀλικῆς ἐννοίας ἀππληγμένον, εἰρηνεν τοῦτο.

P. 501, C. *πάλιν εἰσέχθη σωμάτων ἐσμὸς ἀλόγιστος καὶ φλυαρίας βυθὸς οὐδαμοῦ στήναι δυναμένος.* F. 22 v. s. πλήθος εἰσάγοντας σωμάτων ἀλόγιστον καὶ βυθόν, ἐξ οὗ ἀπειρία γεννᾶται σωμάτων, ἄλλων ἐξ ἄλλων τιχτομένων καὶ οὐδαμοῦ στήναι δυναμένων.

P. 501, D. οὐδὲ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς ὁ λόγος) F. 22 v. s. Ἑλληνικὸς γὰρ οὗτος ὁ λήρος καὶ τῆς τῶν Στωικῶν φλυαρίας, ὀλικὸν τὸ Θεῖον ὑπείληφόντων (10).

P. 501, D. F. 22 v. m. τοὺς ἀνόμοιον μάλιστα τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν κακούργως (10) εἰσάγοντας. Ibid. εἰπερ οὐσίαν Θεοῦ τὸ ἀγέννητον εἶναι πάντως βιάσαιντο.

P. 501, D. F. 23 r. m. ὁρῶν ὁ ἅγιος τοὺς αἰρετικούς *Εὐνομανοὺς* ἔνα μόνον ἔχοντας ἀγῶνα, τὴν ὑπερούσιον αὐτοῖς ἀνοήτως συγκαταβάλλειν φύσιν

(1) Repetita copula καὶ voces πολιτεία et διάνοια maiorem vim accipiunt, quam si simplici καὶ copularentur. Conf. supra p. 499, C. καὶ πεπηγῶσι καλῶς καὶ ὀδεύουσι. et vid. annot. ad Or. XXVIII, p. 513, A. 518, A. ad Or. XXXII, p. 598, B. 597, D. et ad El. f. 54 r.

(2) Haec et quae insequuntur totidem fere verbis apud S. Maximum libro *De Difficilibus Locis SS. PP. Dionysii et Gregorii* p. 198 ed. Oehler. reperiuntur.

(3) Conf. El. 77 v. m. de Haereticorum disputandi ratione Platonica, quam Gregorium quoque secutum esse ibid. et f. 159 r. s. docet.

(4) De verbo κατακερματίζειν vid. Basil. Plotin. p. 22. Cf. f. 180 v. m. ubi Elias eo utitur in notanda Pneumatomachorum doctrina. Jo. Philopon. in Aristot. *De Anima* I, f. 44. b. med. μὴ βουλούμενος κατὰ τὰ μέρη τοῦ σώματος κατὰ κεκερματίζεσθαι (leg. κατακερματίζεσθαι) αὐτὴν (animam), nimir. Aristoteles contra Timaei placitum. Porphy. ad Marcell. c. 10. συλλέγουσα ἀπὸ τοῦ σώματος πάντα τὰ διασκορπισθέντα μέλη (nim. animae) καὶ εἰς πλῆθος κατακερματίζεσθαι.

(5) Quod Atticistae pro ἐξιδιάζομαι rectius poni docent, ἐξιδιούμαι (vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 199) apud Eliam saepe reperitur: f. 252 v. m. 276 v. i. ἐξιδιούμενος, f. 277 v. s. ἐξιδιούμενων, f. 290 r. ἐξιδιούμενας, f. 292 r. s. τὴν κτίσιν ἅπασαν ἐξιδιούσθε.

(6) Sic B. et Bill. recte. Interrogandi nota C. inepte usus est.

(7) Similia Elias f. 75 r. i. habet. Conf. etiam f. 218 r. m. 279 r. i. Ceterum vide Aristot. *De Caelo* I, 2. et conf. Pseudo-Origen. *Philosophum*. p. 159 ibique Wolf., Clem. *Recogn.* VIII, 15. in PP. Apost.

T. i. p. 569 ed. Amstelod., ibique Coteler.

(8) Frequens apud posterioris aetatis scriptores usus formularum: τὰ ὑπὸ γένεσιν, τὰ ὑπὸ φθορᾷ, sim. de quibus monui ad Jo. Glyc. *De V. S. R.* p. 106. Conf. El. f. 94 v. i. et annot. ad f. 71 r. m.

(9) Ps. 103, 5. Conf. f. 150 v. s. Ceterum cod. Bas. hoc loco et alias compendio solito dād: nonnullis tamen locis distincte Δαυὶδ, estque melior scriptura per ὃ quam Δαβὶδ. Vid. Winer. Gr. Idiom. N. T. p. 44 ed. III. Krabinger. ad Greg. Nyss. *De Prae.* p. 127, 149. Contrario mendo β in ὢ depravatum f. 118 v. s. λαύρως pro λαβρῶς, f. 132 v. m. τὰ ὑπὸ τὸ εὐδομον (I. ἐβδ.) τοῦτ' κεφάλαιον ἀναφερόμενα. Porro conf. f. 514 v. m. Αὐθέρτην pro Ἀδὲρτην. Scripturam Αὐθέρτης Wollus ad Origenis vel potius Hippolyti *Philosophum*. p. 90 sq. tueri conatus est. Tu vide Menag. ad Diog. L. IX, 50.

(10) Tu de Stoicorum deo vide Plutarch. *De Plac. Philos.* I, 7. Diog. Laert. VII, 137. ibique Menag.

(11) Id est: *fraudulenta argumentatione*. Conf. Gregor. Or. XXIX, p. 553, D. ibique Elias f. 102 r. s. Idem f. 151 r. i. ὅπερ τινὲς τῶν αἰρετικῶν κακούργως ὑπενόησαν. f. 171 r. s. ubi locutio κακούργως et ἀμαθῶς συλλογίζεσθαι. Vocī κακούργως, quae Eliam f. 127 v. m. similiter usum vides, respondet κακοήθως f. 103 r. m. id est: *tersuta disputandi ratione*. Κακούργειν, *fraudulente interpretari*, ap. Gregor. Or. XXIX, p. 557, A. ubi cf. El. 111 r. m. Idem sibi vult κακούργως sive κακοτρόπως ἐκλαμβάνειν f. 103 r. m. Conf. etiam κακούργια f. 78 r. m.: κακούργημα κακούργειν f. 168 r. ante med. ibique annot. Vid. Ast. Annot. in Plat. *Gorg.* p. 249, *Animadvers.* in Basil. I, p. 153. — Mox leg. αὐτοῖς.

καὶ τεχνικαὶς μεθόδοις περιλήψει τῆς κατ' αὐτοὺς γνώσεως κρατεῖν ἐπιχειροῦντας, ὡς ζῶντο, τὴν ἀκράτητον δύναμιν καὶ πάσῃ τῇ κτίσει κατὰ τὸ ἰσον ἀχώρητον, δι' ὅλου σχεδὸν τοῦ λόγου τὰς στερήσεις τε καὶ ἀποφάσεις (1) προϋτίμησεν ἐπὶ Θεοῦ λέγειν, μὴ δὲ μίᾳς (2) ἀνασχόμενος θέσεως ἢ καταφάσεως.

P. 502, A. F. 23 r. i. τὸ... ὑποκείμενον (3), ὅπερ γεννᾶται καὶ φθείρεται καὶ πεπoίωται. Ibid. τὸ ὑποκείμενον θεμέλιου τρόπον, ἐφ' ᾧ ταῦτα βέβηκε.

P. 502, A. εἰ μέλλει (4) τελῶς καὶ ἀποχρᾶντως τὸ νοούμενον παραστήσασθαι.) F. 23 r. i. εἰ μέλλομεν τελῶς καὶ ἀπαρλείπτως τὸ νοούμενον κατιστάναι. F. 23 v. s. παραστήσαι οὐσίαν Θεοῦ. εἰ οὐσίας Θεοῦ παραστατικόν (5).

P. 502, E. τυχόν.) F. 24 r. i. συμπεριφερόμενος τοῖς περὶ Εὐνόμιον ἀμφέβαλε τὴν ἀντιστροφὴν.

P. 503, C. F. 24 v. i. Εὐνομιανοὶ πρὸς τὴν ἐξ ἀνθρώπων δόξαν ἐπτοημένοι καὶ σοφοὶ τινες διατοῦτο (6) καὶ ὑπέροργοι.

P. 503, C. τὸ σκολιὸν καὶ γριφοειδές (7) ἐπεισηγήμεν.) F. 25 r. m. (ad : γριφοειδές) τὸ αἰνιγματώδες καὶ σκοτεινόν.

P. 503, D. ὁ μοι λέγειν ὁ λόγος ἀπ' ἀρχῆς ὤρμησε (8). τοῦτο δὲ ἦν τί; (9) τὸ μὴ ληπτὸν εἶναι ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ τὸ θεῖον, μὴ δ' ὅλον ὅσον ἐστὶ

A φαντάζεσθαι.) F. 25 r. s. μὴδ' ὅλον ὅσον ἐστὶ πίπτον (10) εἰς φαντασίαν. F. 25 r. m. οὐκ ἂν ἠρώτησεν, εἰ μὴ πάνυ ἐθάβρει ταῖς ἀποδείξεσι. τοιοῦτον γὰρ καθ' Ἐρμολόγητον (11) τὸ σχῆμα τῆς ἐρωτήσεως. F. 25 r. i. ἡ λογικὴ φύσις δύναται ἀνατελεῖσθαι πρὸς θεὸν καὶ τῆς αὐτοῦ μετέχειν πληρώσεως.

P. 503, E. μακρὰν γὰρ τῆς θείας φύσεως φθόρος) F. 25 r. i. τὰ δὲ μεταξὺ αἰτιολογίαν τινὰ ἔχει βραχείαν τοῦ μακρὰν τῆς θείας καὶ ἀπαθούς φύσεως φθόνον ἀποσκηνοῦν. F. 25 v. s. εἰ γὰρ ἀγαθός ὁ Θεός· οὐδεὶς γάρ, φησὶν, ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός· ἀγαθὸν δὲ οὐδεὶς ἐγγίνεται φθόνος, καθὰ φησι· καὶ Πλάτων (12), πῶς ἂν εἰκότως διὰ φθόνον τὸν περὶ τὰς λογικὰς φύσεις λέγοιτο ἀποκρύπτειν αὐτόν; ὡν δὲ λογικῶν φύσεων καὶ ἡ παραγωγή (13) καὶ ὑπόστασις τῆς ἀκρας αὐτοῦ ἦν ἀγαθότητος. Ibid. πῶς ὁ κυριεύων πάντων φρονήσεις τοῖς κυριευστέτοις; τί γὰρ τῶν ἀγαθῶν ἔχουσιν, ὃ μὴ ἔχειθεν αὐτοῖς χορηγείται; πᾶσα γὰρ δόσις ἀγαθῇ ἀνωθεν αὐτοῖς ἐστίν (14).

P. 504, B. οἱ ἐγγυτέρω Θεοῦ καὶ τῶν ἀνεγκλημάτων αὐτοῦ κριμάτων ἐπόπται καὶ θεωροὶ) F. 25 v. i. ἐπόπτας δὲ καὶ θεωροὺς εἶπεν, ἀπὸ τῆς ἐν ἡμῖν ἀκριβεστεράς αἰσθήσεως τὴν τρανεστέραν (15) κατὰ ληψὶν τῶν τοῦ Θεοῦ ἀνεγκλημάτων ὁδῶν (16)..., κατὰ τὸν μέγαν εἶπεν Ἀπόστολον, αὐτοῖς χαρίζομενος.

Montacut. codicum ga. et pet. fide fretus reponi jussit. Scholiastes apud C. αἰνιγματώδες (leg. αἰνιγματώδης) interpretatur. Alias γρίφον i. q. γριφοειδές. Conf. El. f. 118 v. s. et v. Prolegomm. in Jo. Glyc. De V. S. R. p. XXXII.

C (8) Edd. melius ὤρμησεν. Conf. annot. ad p. 506, C. Ὁρμητο nonnulli apud C. Gregorius simili loco Or. XXX, p. 553, E. ὅπερ ὠρμήθη λέγειν ὁ λόγος, ubi λέγειν et λόγος item conjuncta et λόγον in personam animatum vides eo loquendi usu, de quo v. Animadvss. in Basil. l. p. 15. 60. Ceterum λόγος non minus recte ὁρμᾶν quam ὁρμᾶσθαι dicitur. Vid. Ast. Lex Plat. t. II, p. 474.

(9) Vulgo : τοῦτο δὲ τί ἦν; in quibus Or. 1. τί male omittit. Praestat autem vulgatæ lectio codicis B., siquidem Gregorius interrogandi voces interrogationi lubenter postponit. Sic, ut alia omittam, τίς haud semel postpositum Or. XXXII, p. 591, A. E.; πῶς in clausula p. 591, E. Alia ex hoc genere dabit Basil. Plot. p. 41 sq. Mox scrib. μὴδ', coll. annot. f. 19 r. s.

(10) Scribe : πίπτον.

(11) Hermog. Περὶ Εἰρ. IV, 6. καθόλου γὰρ ὁ ἐρωτῶν, ὡς εἰς νίκην τῇ ἐρωτῇται θαρρῶν, ἐρωτᾷ.

D (12) Timæ. p. 29, E. ἀγαθόν... οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἐγγίνεται φθόνος. Conf. Schwegler. Comm. in Arist. Metaphys. p. 23. De scriptura οὐδεὶς, in Platone minime ferenda, v. Lobeck. ad Phrym. p. 181 sq. Trendelenburg. ad Aristot. De Anima p. 201 sq. Quæ præcedunt : οὐδεὶς... θεός, ex Matth. 19, 17.

(13) Id est procreatio, ex eo usu verbi παράγειν, cujus exempla f. 160 r. m. ἡμεῖς... ἐξ οὐκ ὄντων παρήχθημεν. f. 257 v. s. (Θεός) ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι βούληται καὶ δύναται παραγαγόν. Adde f. 193 v. i. 194 v. s. et v. Animadvss. in Basil. I, p. 92. De voce παραγωγή conf. El. f. 132 r. i. 180 r. i. Eidem Deus ὁ παραγωγὸς τῶν ὄλων. Conf. f. 194 r. s.

(14) Jacob. Ep. 1, 47.

(15) Usitata Eliæ utraque forma et τρανής, ut hoc loco, et τρανός, de qua conf. f. 27 v. s. 63 r. m. 151 v. m. Vid. Animadvss. in Basil. I, p. 190.

(16) Conf. Ep. ad Rom. 11, 33.

(1) In præced. sermo de aientibus et negantibus in Deo.

(2) Scribe : μὴδεμιάς. Sic B. μὴ δὲ μίᾳς in verbis Gregorii Or. XX, p. 380, A. ubi Edd. recte μὴδεμιάς. Conf. annot. f. 19 r. s.

(3) Materiam dicit, loquendi usu Aristotelico. Vid. Trendelenburg. ad Aristot. De Anima p. 324.

(4) Μέλλει B. cum Reg. a. Μέλει codd. ap. M. Μέλλοι E., Gregorii verba in comm. repetens, cum Edd. Eadem discrepantia p. 503, A. εἰ τὸ πᾶν ὑπὸ τοῦ παντός μέλλει περισχεθῆσθαι, ut est in Edd.; nam μέλλοι Reg. bm. tres Colb. et Comb. habent. Tu viucas quæ in Nor. Annal. Philol. Vol. 49, Fasc. 4, p. 591 sq. annotavi. Deinde nostro loco, ubi B. παραστήσασθαι, Edd. παραστήσεσθαι, uti περισχεθῆσθαι p. 503, A. Sed aoristus stare potest. Conf. Lobeck. ad Phrym. p. 714 sqq. Ceterum τελῶς pro τελῶς; E., Gregorii verba in commentariis repetens, uti in eorum explicatione. Sed usitata Gregorio forma τέλει; magis Platonica, quam τέλειος. Conf. modo Or. XXXI, p. 563, C. 564, D. 565, C. Vide Simmer. ad Greg. Naz. Or. Fun. in Caesar. p. 22, meque ad Jo. Glyc. De V. S. R. p. XXII. Jamblich. De Myst. p. 3, 28 ed. Gal. τούτων (cod. Basil. τούτου) οὐδὲν ἀπολείφμεν εἰς τὴν τελείαν (cod. Bas. melius τελάν) ἀπόδειξιν.

(5) Παραστατικὸν cum genitivo, quod declarandi vim habet, f. 249 r. i. item reperitur. Παραστατικόν et δηλωτικόν conjuncta f. 98 r. m. Conf. Basil. T. I, p. 527, C. et v. quæ de verbo παριστάναι monui Animadvss. in Bas. I, p. 35.

(6) Scribe : διὰ τοῦτο, et ὑπέροργοι. Priorem corruptelam etiam f. 140 r. s. 173 v. s. 246 r. s. notatam videbis, ejusque exempla etiam alias in cod. Bas. sæpe occurrunt, v. c. f. 256 v. m. Est etiam, ubi διὰ cum articulo insequente conflatum reperitur, ita quidem, ut accentum retineat; cf. f. 150 v. i. Literarum γγ pro γχ, ut in ὑπέροργοι, male positum exemplum f. 266 v. m. ubi ἐγγυμονεῖ pro ἐγχυμονεῖ.

(7) Γριφοειδές B. optime cum Reg. bm. Coisl. 1. quos C. secutus, qui in quibusdam γριφώδης scriptum testatur. Atque sic Ed. Bas. : γριφοειδές. pessime Ed. Par. cuius loco genuinum γριφοειδές

504, B. *ἐν ἰγχεσιν ἀδύσσου περιπατοῦντες*, A γὰρ τῷ ἐν ἡμῖν νοερῷ, ὡς περ τὸ νέφος τῷ ἡλίῳ, καὶ τὸ δὴ λεγόμενον.) *Job. xxviii, 16*, fontem indicantie Elia f. 25 v. i.

P. 504, B. *Ἰνα μὴ τῷ βράδιῳ τῆς κτήσεως ῥάστη γίνηται* (1) καὶ ἡ τοῦ κτηθέντος ἀποβολή. *φιλεῖ γὰρ τὸ μὲν πόνω* (C.) *κτηθὲν μάλλον κρατεῖσθαι, τὸ δὲ βράδιῳ κτηθὲν καὶ ἀποπτύεσθαι* (2) *τάχιστα, ὡς πάλιν ληφθῆναι δυνάμενον. καὶ οὕτως εὐεργεσία καθίσταται τὸ μὴ πρόχειρον τῆς εὐεργεσίας*) F. 26 r. s. οὐχ ὅλον ὅσον ἐστὶν αὐτὸ ἐνδίδωσι τὸ θεῖον, τάχα μὲν, ἵνα μὴ τῷ ἐτοίμῳ περιφρονῇται τῆς καταλήψεως, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις εἰπομέν (3). εἰσθεν γὰρ τὸ προχείρως καταλαμβάνομεντον βράδιως περιφρονεῖσθαι τε καὶ ἀποβῆλ्लεσθαι, διὰ τὴν ῥάστην τε καὶ πρόχειρον τοῦτου πάλιν ἀνάληψιν.

P. 504, D. *τυχόν... τοῖς ἐνταῦθα κεκαθαμένοις καὶ μακροθυμοῖσι πρὸς τὸ ποθοῦμενον.*) F. 26 r. m. (θεός) οὐχ ἀπάσας ἡμῖν τὰς ἀκτίνας τῆς αὐτοῦ φωτοληφίας ἐνδίδωσι. et: οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος (Lucifer) ὅλον τὸ φῶς ἐχώρησεν, ἀλλ' ὅσον ἦν ἐφικτὸν αὐτῷ, ἢ ὅλον τὸ ἐνδεδομένον. F. 26 v. s. τῶν... τοῖς ἐξ ἐγκρατείας νίτροις καὶ ταῖς μικτικαῖς (4) *πῶαις* τῆς πρακτικῆς εἰς βάθος καθαιρομένων καί... ὡς διὰ κλίμακος τινας τῆς πρακτικῆς εἰς θεωρίαν ἀναπηδῶντων τοῖς μὲν μάλλον, τοῖς δὲ ἥττον αἱ ἐκείθεν ἐλλάμψεις οἰοῖται τις ἀρραβὼν (5) καὶ γεῦμά τι ἐνταῦθα ἐνδίδονται τοῦ τελείου, ἐκείθεν ταμιευομένου δὲ καὶ ὁ Δαυτδ αἰνιττόμενος καὶ δεικνύς, ὡς αἱ ἐνταῦθά τισιν ἐλλάμψεις διδόμεναι οἰοῖται πρόγευμα τί ἐστι τῆς τελείας ἐκείθεν ἐλλάμψεως. nim. Ps. 46, 17. Ibid. (e Gregorii Orat. Fun. in S. Basil., p. 835, A.) συνεποπτεύοντες τὴν ἀγίαν καὶ μακαρίαν Τριάδα καθαρώτερόν τε καὶ τελειώτερον, ἥς νῦν μετρίως δεδῆγμεθα τὰς ἐμφάσεις, ἐνταῦθα σταίμεν τῆς ἐφέσεως.

P. 504, D. καὶ τοῦτο ἐστὶν Ἰσως, ὃ ἔθετο σκότος ἀποκρυφῆν αὐτοῦ (6), τὴν ἡμέτερον παχύτητα, δι' ἣν ὀλίγοι καὶ μικροὶ διακρίπτονται. F. 26 v. m. γνόφον μὲν καλεῖ (7) τὸ ἡμέτερον σῶμα διὰ τὸ πάχος καὶ τὸν ἐντεῦθεν ἐκ τῶν παθῶν ζόφον. ἐπιπροσθεῖ

A γὰρ τῷ ἐν ἡμῖν νοερῷ, ὡς περ τὸ νέφος τῷ ἡλίῳ, καὶ οὐ συγχωρεῖ καθαρῶς ἐνερπίζειν τῷ τῆς δικαιοσύνης ἡλίῳ. F. 26 v. i. συνέδεσε θεὸς τὴν ψυχὴν ἡμῶν σῶματι. Ibid. (ad: ἡμῶν p. 504, D.) ἡμεῖς μὲν... κυρίως ἐσμὲν ἡ ψυχὴ, καὶ ταύτης μάλλον ὁ νοῦς, ἡμέτερον δὲ τὸ σῶμα, περὶ ἡμᾶς δὲ τὰ ἐκτός, οἷον χρήματα καὶ ὅσα τοιαῦτα (8). ἵσταται οὖν μέσος ἡμῶν, τοῦτέστι τῆς ψυχῆς ἡμῶν, καὶ τοῦ Θεοῦ ὁ σωματικὸς οὗτος γνόφος. F. 27 r. s. (τὸ σῶμα) μέσον αὐτοῦ ἱστάμενον καὶ Θεοῦ, ἀποτειγίζει ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ οὐ συγχωρεῖ καθαρῶς ἐνερπίζειν αὐτῷ. Ibid. locutio: ἐκλεπτύνειν ἀστικαίς τὴν τοῦ σώματος παχύτητα. et deinceps hæc: νῦν μὲν γὰρ διὰ τὸ πάχος ἐπιπροσθεῖ τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ, μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν λεπτότερόν τε καὶ καθαρώτερον ἀπολαθόντες αὐτό, καθαρώτερόν τε ὁφόμεθα καὶ τρανότερον.

P. 505, A.) F. 27 r. i. ἀδύνατον... ὅψιν... χωρὶς ἀέρος πεφωτισμένου πλησιάσαι τινὶ τῶν ὁρατῶν καὶ τοῖς τύποις τῶν ὁρωμένων ἐκμάσθαι, ἐν ᾗ ὡς ἐν κηρῷ τυποῦνται καὶ οἰοῖται διαγράφονται καὶ δι' αὐτῆς τῇ τε μνήμῃ καὶ τῇ καθ' ὅλου αἰσθήσει παραπέμπονται.

P. 505, A.) F. 27 v. s. ὅπερ δὲ ἐστὶν ὁ ἀήρ τοῖς χειρταῖς τε καὶ πτηνοῖς, τοῖς μὲν τοῦ ἀναπνεῖν αἰτίας ὢν, τοῖς δὲ πρὸς τοῦτον καὶ ὅχημα τοῦτοῖς γινόμενος, τοῦτο τὸ ὕδωρ τοῖς νηκτοῖς. Ibid. τὰ δὲ περὶ τούτων ἀκριδέστερον ἐρευνήσας ἐν τῇ εἰς τὴν ἐξαήμερον βίβλῳ τοῦ μεγάλου Βασιλεῖου (9) εὐρήσεις.

P. 505, A. ἀμήχανον τοῖς ἐν σώμασι (10) *δίχα τῶν σωματικῶν πάτην γενέσθαι μετὰ τῶν νοουμένων.* ἀεὶ γὰρ τι παρεμπεσέεται τῶν ἡμετέρων, κἂν ὅτι μάλιστα χωρίσας αὐτὸν τῶν ὁρωμένων ὁ νοῦς καὶ καθ' αὐτὸν γενόμενος προσβάλλειν (11) ἐπιχειρῇ τοῖς συγγενέσι καὶ ἀοράτοις.) F. 27 r. m. ἀμήχανον εἶναι τὸν δεσμωτὴν τοῦ σώματος νοῦν ἀποδύσασθαι τέλειον τὰ σωματικὰ μορφώματα καὶ τυπώματα, καὶ γυμνὸν τῶν τοιούτων τοῖς νοητοῖς συγγενέσθαι. κἂν γὰρ ὅτι μάλιστα μῦσαι (12) τὰς αἰσθήσεις σπουδάσῃ, καὶ καθ' αὐτὸν γεγονώς ἐπι-

(1) Γένηται Edd. minus bene.

(2) Sic B. cum Edd.; ἀποπτύεται Or. 1. qua lectione enuntiationis tenor male infringitur.

(3) Conf. El. f. 205 v. i. 204 r. s. 305 v. m. ibique annot.

(4) Legendum: σμηκτικαῖς. Vid. Lobeck. ad Phryn. p. 254 sqq. qui tamen adjectivum σμηκτικὸς D neglexit. Herbis variis L. male.

(5) Conf. 2 Cor. 4, 22. 5, 5. Ephes. 1, 14.

(6) Psal. 17, 13. καὶ ἔθετο σκότος ἀποκρυφῆν αὐτοῦ Conf. Or. XVII p. 320, A. ibique annot. Contra hymnus in Deum in Greg. Naz. Opp. T. II, p. 286 (conf. annot. f. 78 r. s.) illi ὑπερφανέας καλύπτρας tribuit; sic enim Cod. Mon. 547 pro vulg. ὑπερνεφέας x.

(7) Nimirum Gregorius in iis, quæ verba allata præcedunt: μέσος ἡμῶν τε καὶ Θεοῦ ὁ σωματικὸς οὗτος ἵσταται γνόφος, ὡς περ ἡ νεφέλη πάλαι (vulgo: τοπάλαι) τῶν Ἀλγυπτίων καὶ τῶν Ἑβραίων. ubi Scholiastes apud C., immemor Exodi 14, 20, hæc perperam annotat: νεφέλην λέγει τὸ ἐπιπροσθεν (l. ἐπιπροσθούν, v. Anim. in Basil. 1, p. 2 et cf. El. f. 17. v. i. 27 r. s.) τῇ ψυχῇ σῶμα. Rectius hæc adhibuisset Gregorii verbis Or. XXVIII, p. 497, C. ubi corpus νεφέλη vocatur Vox γνόφος ad sensuum tenebras

translatâ Or. XXXII p. 589, C. ubi vid. El. f. 205 v. m. Adde Corder. Onomast. Dionys. v. γνόφος.

(8) Sunt hæc Basilii, ad quem Elias f. 203 v. m. 308 v. m. in eodem argumento provocat, et cuius verbis f. 291 v. m. tacite utitur; vid. Homil. in illud: πρόσθε σεαυτοῦ, Opp. T. II, p. 18, C. Cf. Creuzer. ad Olympiod. Comm. in Alcib. 1. p. 171. Zell. Comm. in Aristot. Eth. Nicom. IX, 4, 3. p. 392 sq. Mox f. 26 r. s. leg. αὐτῆς sc. ψυχῆς, pro αὐτοῦ.

(9) In Hexaem. Hom. VII, Opp. T. I, p. 63, D. E.

(10) Sic B. cum o. ap. M. et Reg. bm. Vulgo: σώματι.

(11) Προσβάλλειν Edd. et E. in seqq. qui etiam f. 64 r. s. et f. 76 v. m. τῇ θεωρίᾳ προσβάλλειν ponit. Idem tamen προσβάλλειν f. 27 v. m. huc respiciens istis verbis: εἰπὼν, μὴ δύνασθαι τὸν δεσμῶν νοῦν καθαρῶς γυμνωθῆναι τῶν τῆδε καὶ ἄλλως τοῖς θεοῖς προσβάλλειν. itemque f. 28 r. i. ad p. 505, E. Θεολογία προσβάλλειν apud Gregor. Or. XX, p. 376, D. et ex eo ap. El. f. 62 v. m. Hisce usus Eliæ locis, translatam verbi προσβάλλειν significationem ejusque variam interpretationem illustravi in Nov. Annal. Philol. Vol. 49, Fasc. 4, p. 418 sq. Ceterum conf. annot. ad Or. XXXI, p. 573, A.

(12) Conferendus Gregor. Or. II, p. 14, D. et loco gemino Or. XX, p. 376, A. μύσαντα τὰ; αἰ-

χειροί τοις συγγενεῖσι καὶ ἀοράτοις προσβάλλειν, ὡς εἴξει παντελῶς τὸ γυμνωθῆναι τῶν φαντασιῶν. αἶψα γὰρ ἐφέλεται (1) τὰ εἶδη καὶ τὰς μορφὰς καὶ τὰ σχήματα, ὡς ἐν κηρῷ τινὶ τῷ μνημονευτικῷ ἐντετυπωμένα. συγγενὴ δὲ τῷ νῷ τὰ νοερά καὶ νοητὰ καλεῖ διὰ τὸ νοερὸν τοῦ νοῦ καὶ ἀσώματον.

P. 505, B.) F. 28 r. s. πῦρ δὲ (τὸ θεῖον λέγεται nim. Deuteron. 4, 24) ὡς καθαρτικὸν τε καὶ ἀναλωτικὸν τῆς ὕλης τε καὶ τῆς μοχθηρᾶς ἑξέως, ὡς καὶ τὸ πῦρ τῆς μὴ συγγενοῦς ὕλης τῷ χρυσῷ (2).

P. 505, A.) F. 28 r. m. (inter alia ex Dionysio Areop.) ὀνομάζεται δὲ ὁ Πατὴρ νοῦς ἀνθρώτου (3), τὸ μὲν διὰ τὸ ὑπεργονίμως γόνιμον καὶ ὑπερῶς ἄδλον αὐτοῦ, τὸ δὲ ὡς μήτε νοῦν, ὡς νοοῦσιν οἱ ποιεῖν δυνάμενοι, μήτε τινὲ τῶν πάντων νοοῦμενος. Ibid. (Λόγος ὁ Υἱός) ὡς ἐκ τοῦ νοῦ τοῦ μεγάλου προελθὼν ἀδιαστάτως τε καὶ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς.

P. 505, C. Λόγον δὲ τίνα παρὰ τὸν ἡσυχάζοντα ἐν ἡμῶν ἡ χεόμενον; F. 28 v. s. λόγον δὲ ἡσυχάζοντα τὸν ἐνδιάθετον καλεῖ. ἔστι γὰρ ἐνδιάθετος λόγος κίνημα τῆς ψυχῆς, ἐν τῷ διαλογιστικῷ (4) συνιστάμενον ἄνευ τινὸς ἐκφωνήσεως. ὅθεν πολλάκις καὶ σωπῶντες λόγον ὄλον παρ' ἑαυτοῖς διεξερχόμεθα καὶ ἐν τοῖς ὀνειρώτοις διαλεγόμεθα. κατὰ τοῦτο δὲ μάλιστα λογιτοὶ πάντες ἐσμέν. καὶ γὰρ οἱ ἐκ γεννητέως κωφοὶ καὶ οἱ διὰ τὴν νόσημα ἢ πάθος τὴν φωνὴν ἀποκοπέντες (5) οὐδὲν ἤττον λογιτοὶ εἰσιν. ἡσυχάζοντα οὖν λόγον τὸν ἐνδιάθετον καλεῖ, χεόμενον δὲ τὸν προφορικόν. ὁ δὲ προφορικὸς λόγος ἐν τῇ φωνῇ καὶ ἐν (6) ταῖς διαλέκτοις τὴν ἐνέργειαν ἔχει, ἤγουν ὁ διὰ γλώσσης καὶ στόματος χεόμενός τε καὶ (7) προφερόμενός λόγος. ἔστι δὲ ἄγγελος νοήματος.

P. 505, D. ἡ δεῖ τούτων ἀποστάντας ἡμᾶς αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ θεῖον ἐκ τούτων [8] ἰδεῖν, ὡς οἶόν τε, μερικὴν τινα φαντασίαν ἐκ τῶν εἰκασμάτων συλλεγομένην; F. 27 v. i. ἀδύνατον γὰρ εἰρεθῆναι ἐν τῇ κτίσει εἰκόνα ἀπαρallάκτως (9) πρῶτην φύσιν παραδεικνύουσαν.

P. 505, E. τίς οὖν μηχανὴ ἐκ τούτων τε καὶ μὴ ταῦτα; F. 29 r. m. τίς... μηχανὴ ἐκ τούτου (10) μὲν, ὡς ἐξ εἰκασμάτων, ἀμυδρῶς τὸ θεῖον γινώσκουσῆσαι. ibique El. f. 63 r. i. Adde Eliam f. 41 r. m. (τῶν αἰσθήσεων) ὡσαύτ' μουσῶν. Olympiodor. Comm. in Plat. Gorg. (in Nov. Annal. Phil. i. 14, Fasc. 2) p. 278 sq. δεῖ τοὺς μέλλοντας τῶν παθῶν ἀπαλλάττεσθαι μύειν καὶ ἀνέχεσθαι. Vide in-super Creuzer. ad Plot. De Pulcr. p. 358 sq. 450.

(1) Conf. annot. ad f. 41 r. m.

(2) Conf. f. 140 v. m. 182 r. m. 249 v. s. Vid. Animadv. in Basil. I. p. 188 (ad p. 163, E.) et quæ Ullmannus in Gregorio Naz. p. 524, 497. Thomasius in Origene p. 100 attulerunt. Prævit Clem. Alex. Strom. V. p. 549. 592. VII. p. 719, laudatus Rittero Hist. Philos. t. 5, p. 460. Ceterum locus geminus est Deuteron. 9, 3.

(3) De Div. Nom. cap. 1, § 1, p. 284, C. ed. Cord.

(4) Elias f. 363 r. s. ubi eadem fere de λόγῳ docet, λογιστικῷ pro διαλογιστικῷ ponit et statim post γινόμενον pro συνιστάμενον. Ad rem conf. Gregor. Carm. Ined. I, vs. 267 sqq. ap. Toll. Ins. It. It. p. 28, qui p. 29 et p. 153, a. de λόγῳ ἐνδιάθετῳ et προφορικῷ paucis monuit. Secundum Platonem (Soph. p. 163, E. Defin. p. 414, C.) Gregorio λόγος est quasi quoddam μέμνημα. Vid. Hoerschel. ad Gregor. Naz. Definit. p. 28 ed. a. 1599.

A ὅταν. μὴ ταῦτα δὲ εἶναι διὰ τὸ αἶψα τι παραμπίπτειν τοῖς περὶ τούτων νοήμασι;

P. 505, E. κάμνει ἐκθῆναι τὰ σωματικά ὁ ἡμέτερος νοῦς καὶ γυμνοῖς ἐμιλῆσαι τοῖς ἀσώματοις) F. 29 r. m. κάμνει ἥτοι ἀσθενεῖ, ἀδυνατεῖ, ἀμυχναεῖ ὁ ἡμέτερος νοῦς ὑπεκδύναται τὰ σωματικά ταῦτα... καὶ ἀσώματως ἐμιλῆσαι τοῖς ἀσώματοις καὶ τοῖς ἄλλοις συγγενέσθαι ἄλλως, μὴδὲν τι τῶν αἰσθητῶν ἐφελκόμενος. F. 29 r. i. locutio: χωρὶς τῶν σωματικῶν τῇ πρώτῃ αἰτίᾳ προσβάλλειν.

P. 506, A. ἐφίεται μὲν πᾶσα λογικὴ φύσις Θεοῦ καὶ τῆς πρώτης αἰτίας καταλαβεῖν. εἰ [11] δὲ ἀδυνατεῖ δι' ἧς εἰπον αἰτίας. κάμνονσα δὲ τῷ πόθῳ καὶ ὅλον σφαδάζουσα καὶ τὴν ἡμῶν εὐφέρουσα, δευτέρον ποιεῖται πλοῦν [12], ἢ πρὸς τὰ ὀρώμενα βλέψαι καὶ τούτων τι ποιῆσαι Θεόν... (B.)... ἢ διὰ τοῦ κάλλους τῶν ὀρωμένων καὶ τῆς εὐταξίας Θεὸν γνωρίσαι, καὶ ὁδηγῶ τῇ φύσει τῶν ὑπὲρ φύσιν χρῆσασθαι.) F. 29 r. i. ἐφίεται μὲν... καταλαβεῖν, τί τὴν φύσιν ἐστὶ καὶ οὐσίαν.—οὐ γὰρ τὸ ἐστὶ Θεὸς καταλαβεῖν ἀδυνατεῖ.—ἀδυνατεῖ δὲ διὰ τὸν ἐπιπροσθούνα τῶν νοήσεων καὶ τὸ προκαλύμμα. Ibid. (ad: σφαδάζουσα) τουτέστι γαλεπῶς φέρουσα. F. 29 v. s. (ad: δευτέρον ποιεῖται πλοῦν) τουτέστι δευτέραν τινὰ ὁδὸν ἐρχεται, τῆς πρώτης ἀποτυχούσα. ἔστι δὲ παροιμία τοῦτο ἐπὶ τῶν τῆς πρώτης βουλῆς ἢ πράξεως ἀποτυγχανόντων καὶ πρὸς δευτέραν τινὰ ὁρμώντων ταττομένη. καὶ οἱ ναυτιλλόμενοι γὰρ, εὐφόρου ἀνέμου ἀποτυχόντες, ὁ δὲ πρῶτος παρ' ἐκείνους πλοῦς καὶ λέγεται καὶ ἐστὶ, ταῖς κώπαις ἀποχρῶνται ἐπὶ τὸν δευτέρον πλοῦν ἐρχόμενοι. F. 29 v. m. (ad: ὁδηγῶ cel.) διδασκάλῳ τῇ ὕψει χρῆσάμενοι τῶν ὑπὲρ τὴν φύσιν καὶ πρὸς τὴν τούτων πάντων ἀναδραμόντες αἰτιῶν.

P. 506, B. C.) F. 29 v. m. τούτοις... ὁ δευτέρος οὗτος πλοῦς... ἀσείβειας γέγονε πρόξενος. F. 29 v. i. εἰδικὸν αἰτιῶν ἢ διατυπωμένην ἐν τῷ νῷ τοῦ τεχνίτου καὶ διασκευαζομένην κατὰ διάνοιαν καὶ εἰδοποιουμένην διαμόρφωσις. Ibid. εἰδικὸν δὲ αἰτιῶν (13) τὴν ἐν αὐτῷ (Deum intellige) τῶν δημιουργημάτων γνώσιν φάμεν, ἣν ἐξ αἰδίου καὶ προαιώνιον ἔσχεν, οὐχ ὕστερον

(5) Ἀποβάλλοντες Elias f. 363 r. s.

(6) Ev omisum f. 363 r. s.

(7) Verba: γεόμενός τε καὶ omis f. 363. r. s.

(8) Ex τούτων, quod E. et Edd. omittunt, B. D probante L. addit cum duobus Regg. tribus Colb. Coisl. 1. et Or. 4. Sed temere ista ex seqq. huc illata sunt.

(9) Adjiciendum: τὴν. Conf. Greg. p. 505, B. τῆς πρώτης φύσεως. ubi v. l. θείας φ. ex glossa. 506, A. τῆς πρώτης αἰτίας.

(10) Leg. τούτων, i. e. ex rebus terrestribus, et nioz τούτου, sc. τοῦ θεοῦ, pro τούτων. Cf. Greg. p. 505, D. Ταῦτα hæc ceteriora et terrestria dici notum est. Vid. Krabing. ad Greg. Nyss. de Anima et Resurr. p. 503 sq. Ante μηχανὴν B. ἢ recte om. Cf. Ast. Lex. Plat. t. 2, p. 544.

(11) Sic B.; tu deleto et et conjungio καταλαβεῖν δὲ, ut est in Edd. Et δὲ..., κάμνονσα τῷ πόθῳ L.

(12) Ad hæc m. rec. f. 29 r. m., δευτέρον πλοῦν ποιεῖν. « imo ποιεῖσθαι. De hoc proverbio vide Elias f. 29 v. s.; plura dabit Wyttienbach. ad Platonem. Phæd. p. 263 sq. Ap. El. f. 1. δὲ δὴ πρῶτος.

(13) De εἰδικῷ sive εἰδικωτάτῳ αἰτίῳ conf. El. f. 34 r. m. 69 v. m. 168 r. m.

κῶψ ἐπιγενομένην, ἀλλὰ συναγωνίζουσιν καὶ συμπαρεκτεινομένην αἰεὶ.

P. 506, C. (ἀστέρων πλῆθος) οἷς καὶ τὸ πᾶν ἀγειν δεδωκασιν [1], κατὰ τὸ ποιὼν ἢ ποσὸν τῆς κινήσεως.) F. 30 r. i. ol. . . Ἑλληνας διὰ τῆς τῶν ἀστρων τούτων τῶν κινουμένων, πρὸς τῆς ἐν τῷ ζωδιακῷ κύκλῳ ἐπιπλοκῆς ἐγγύτητός τε καὶ ἀποστάσεως κατὰ τοιοῦδε ἢ τοιοῦδε σχῆμα συνερχομένων ἀλλήλοις, τὰς γενέσεις τε καὶ τὰ συμβαίνοντα ἡμῖν πλάττουσιν. ἡμεῖς δὲ σημεῖα μὲν ἐκ τούτων γίνεσθαι ὁμολογοῦμεν... τῶν δὲ ἡμετέρων... πράξεων οὐδαμῶς ταῦτα αἷτια εἶναι ἀποφαινόμεθα. ποσὸν μὲν οὖν ἐνταῦθα λέγει ὁ ἅγιος τὸν ἀριθμὸν, ἐν ᾧ τῶν ἀστρων διαστημάτων τε καὶ κινήσεων (F. 30 v. s.) ἐξαριθμοῦσι τὸ μέτρον οἱ περὶ ταῦτα δοιοί. ποιὼν δὲ τὸ διάφορον τῶν σχημάτων, οἷς ἀλλήλοις οἱ κινούμενοι τῶν ἀστέρων πρὸς τοὺς ἐν τῷ ζωδιακῷ κύκλῳ ἐπιπλεκόμενοι, διαφόρους κατὰ τούτους καὶ τὰς γενέσεις ἀποτελοῦσι καὶ τὰ συμβαίνοντα. ἢ διὰ μὲν τοῦ ποσοῦ τὰς συνελεύσεις τῶν ἀστέρων τῶν εἰς ταῦτ' οὐ συντρέχόντων, δύο ἢ καὶ τριῶν τυγόν, καὶ τάδε ἢ τὰδε ἀποτελούντων, ἐσήμανε, διὰ δὲ τοῦ ποιού τὰ σχήματα, τριγωνισμοὺς τυγόν ἢ καὶ ἄλλο τι τοιοῦτον, οἷς Ἑλληνας, περὶ γενεθλιαλογίας καὶ τερατολογίας ἀπασχολούμενοι καὶ πρόνοιαν ἐξελόντες, ἀπρονοήτως τε καὶ ὡς ἔτυχε τὰ κατ' ἡμᾶς ἄγεσθαι ληρωδοῦσι.

F. 32 r. m. τὸ... τάχα (507, C.) προστεθὲν πιθανὸν ὁμοῦ καὶ ἐπιεικὴ τὸν λόγον εἰργάτατο.

P. 508, A.) F. 32 v. s. ἡμᾶς... ὁ λόγος πρὸς τὸν παρaxyγέα τούτων (nim. τῶν ὁρωμένων) ταῖς κατὰ μικρὸν πρόδοις ἐχειραγῶγει... ἐκ τούτων τὸν οὐσιώσαντά τε καὶ τάξαντα συλλογιζόμενος.

P. 508, A. [2] F. 32 v. i. τοῦ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχειν, μάρτυρα παράγει τῶν θύραθεν τινα ποιητῆν. Ὑπ' αἰωνότος οὗτος ἐστίν, εἰ καὶ μὴ ὀνομαστὶ αὐτοῦ μνημονεύει. θνητῷ γάρ, φησιν, ἀμήχανον ἐξονομήναι, οἷα σὺν φιλόσοφῳ διακρίνας ἐκέλευεν αἰθέρα καὶ ἡέρα καὶ χυτὸν ὕδωρ [3]. καὶ πάλιν πάντα δ' ἐν

(1) Δεδώκασι Edd. absque ὑποστιγμῇ, recte. Alia ratio est locorum Or. XXVIII, p. 103, D. 515, A. Or. XXXI, pag. 584, D. Or. XXXII, p. 596, D. quibus a paragoge in clausula vel intercisione enuntiationis, etiam ante consonantem, in Cod. B. recte additum. Vid. Jacobs. Praef. ad *Elia*. H. A. p. XXIII sq. Krabing. ad Gregor. Nyss. *De Prae*. p. 123.

(2) Clemencetus ad Gregorii verba: τὸν εἰρηκότα, hac annotavit: « Schol. τὸν Πλάτωνα. Quod verisimilius quidem dictum videtur de isto philosopho, quam de Oppiano, ut Billius [secutus ille *Elia*] in notis vult. « Recte; nimirum Gregorius verbis illis: τίς ταῦτα ἔμειξε καὶ ἐμέρισε; cet. Platonem respexit in *Timaeo* p. 35, A. seqq. Quae apud Gregorium, p. 508, B. insequuntur: τί τὸ ταῦτα κεινὸς καὶ ἄγον τὴν ἀληκτον φορὰν καὶ ἀκόλυτον; cet. in marg. Coisl. 3. Platoni itidem adscribi Clemencetus testatur. Et sunt sane illorum similia, quae Plato *De Legg.* X, p. 897. C. de anima mundi docet.

(3) Sunt versus Oppiani *Hal.* I, 411—413, et 415. 416. ab *Elia* sua orationi accommodati et, quod nemo non videt, memoriter excitati. Nam illa vs. 411. θνητῷ... ἐξονομήναι, a poeta παρενθετικῶς enunciata, ad praegressa in vs. 410. 411: ἐστὶν οὖν... ναίεταίς, pertinent; deinde ille Jovem alloquendo (conf. vs. 409. Ζεὺ μάκχαρ—) ita per-

A ἀλλήλοις ἑάσω (F. 33 r. s.) ὁμοφροσύνης ὑπὸ δεσμῷ.

P. 508, B.) F. 33 r. s. Θεὸν, πρὸς τὸ οἰκεῖον εἶδος ἑκατὸν τῶν κτισμάτων κινήσαντά τε καὶ οὐσιώσαντα. F. 33 r. m. λαβὼν... τὸ σύν λόγῳ τὸ πᾶν ἄγεσθαι καὶ κυβερνᾶσθαι. Ibid. τὸ πᾶν... τοὺς ἐξ ἀρχῆς ἐντεθέντας αὐτῷ λόγους διασώζει. Ibid. τὸ... ἐξ ἀρχῆς τοῦτο (τὸ πᾶν) συστησάμενον καὶ μέχρι τοῦ νῦν κυβερνῶν. Ibid. ὀρίζονται δ' Ἑλληνας τὴν μὲν τύχην σύμπτωσιν καὶ συνδρομῇ δύο τινῶν αἰτίων ἀπὸ προαιρέσεως μὲν τὴν ἀρχὴν ἐχόντων, ἄλλο δὲ τι περὶ τὸ προκαίρουμένον ἀποτελούντων.

P. 508, C.) F. 33 v. s. ὁ καθαρὸς νοῦς, ἐν μὲν τῇ τῶν ὁρατῶν φυσικῇ θεωρίᾳ γενόμενος, ἢ τοὺς φυσικοὺς λόγους αὐτῶν ἐρευνᾷ, ἢ αὐτὴν τὴν αἰτίαν ζητεῖ, ἐν δὲ τῇ τῶν ἀόρατων διατρέθει, τοὺς τε φυσικοὺς αὐτῶν λόγους ζητεῖ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς γενέσεως αὐτῶν — — ἐν δὲ τῷ Θεῷ γενόμενος, τοὺς περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ πρώτων λόγους ζητεῖ μὲν ὑπὸ τοῦ πύθου φλεγόμενος, οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν δὲ τὴν παραμυθίαν εὐρίσκει· ἀμήχανον γὰρ τοῦτο καὶ ἀνένδεκτον πάσῃ γεννητῇ φύσει· ἐξ Ἰσου· ἐκ δὲ τῶν περὶ αὐτὸν παραμυθεῖται. F. 33 v. m. (Θεόν) τὸν ποιητὴν πάντων καὶ συνοχέα καὶ προνοητῆν. Ibid. ἐδείξε... Θεὸν αἴτιον τῶν πάντων, καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ πρόνοιαν ταῦτα συνεχούσαν.

P. 508, D.) F. 33 v. i. ἀκραίφνῃ τὴν οὐσίαν (Θεοῦ) οὐδεὶς ἐκείνων (prophetarum) εἶδε.

P. 508, D. ἐπειδὴ τὸ θεοειδὲς τοῦτο καὶ θεῖον, λέγω δὲ τὸν ἡμέτερον νοῦν τε καὶ λόγον, τῷ οἰκῶ [4] προσμῖξῃ καὶ ἢ εἰκὼν ἀνέλθῃ πρὸς τὸ πρωτότυπον, οὗ νῦν ἔχει τὴν ἔρεσιν.) F. 34 r. s. τῶν... τῆς ἰδίας φύσεως ἀγαθῶν ἐνετυπώσατο ὁ Θεὸς αὐτῇ (animae) τὰ μιμήματα, ἀλλ' ἢ κακία τῷ θεοειδεῖ τούτῳ χαρακτηρὶ περιχυθεῖσα, τὸ κάλλος αὐτοῦ ἡμαύρωσε τοῖς αἰσχροῖς συγγέασα χρώμασι. Ibid. ἐπειδὴ (5)... ὁ νοῦς πρὸς τὸν νοῦν ἐν ἧτι πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τῆς κατ' ἀρετὴν ὁψώσεως τε καὶ θεώσεως ἀναδράμῃ (6)... τηρικαῦτα... τῆς ἐφέσεως στήσεται.

git vs. 412. 413: οἷα σὺν φιλόσοφῳ διακρίνας ἐκέλευσας; | αἰθέρα τ' αἰγλήεντα καὶ ἡέρα καὶ χυτὸν ὕδωρ. in quibus, apud *Elia* mutilatis, m. 2. mg. καὶ γὰρ post αἰθέρα addidit, pessime, quum vs. 414. verba: καὶ χύονα παμμήτεραν, sequantur. Denique ista apud *Elia* m. πάντα... δεσμῷ, sic habent apud Oppianum vs. 415. 416. πάντα δ' ἐν ἀλλήλοις ὁμοφροσύνης ὑπὸ δεσμῷ, | ἀρρήκτω συνέδρῳ—, quibuscum mire consentiunt Basilii verba, a me illustrata *Animadv.* I, p. 9 sq.

(4) Confirmat B. lectionem a C. e Reg. bm. Coisl. 3 etc. receptam. Eanque habet Par. Aliae pessime: οἰσέω. *Elia* τὸ οἰκεῖον optime interpretatur τὸν νοῦν sive τὸν θεόν. Conf. f. 27 r. m. Fons apud Platonem *De Rep.* VI, p. 490, B. Ceterum in iis, quae apud Gregorium praecedunt, loco vulgatae lectionis: ὡς ἐμὸς λόγος, repone: ὡς ὁ ἐμὸς λ. ex B. duobus Regg. et Or. 1. Vid. Hensel. ad Gregor. Naz. Or. In Nov. Dominie. ed. peculiar. p. 43 sq. Sinuer. ad Gregor. Naz. Or. *Fun. in Caesar.* p. 23.

(5) Codex: ἐπειδὴν — De spiritu leni in vocibus rite conflatis cf. Or. XXXIII. 609, A. ἐμαυτῷ. ubi insuper apostrophe addita, ut f. 280 r. m. τ' ἄλλα pro τὰλλα vel potius τὰλλα. *Elia* in vocibus temere conflatis lenis retinetur. Cf. f. 284 v. m. κατ' αὐτό. Ἐπειδὴν f. 189 r. m. recurrit.

(6) Sequuntur folio 34 r. m. quae habes f. 69 v. m.

P. 508, E. τὸ δὲ νῦν εἶναι βραχεῖα τις [1] ἀπορροή πᾶν (p. 509, A.) τὸ εἰς ἡμᾶς φθάνον F. 34 r. i. ὁ μὲν (Θεός) . . . πηλὸς ἐστὶν ἀόριστος γνώσεως, ἡμεῖς δὲ πεπερατωμένην ἔχομεν τὴν γνώσιν (2). F. 34 v. s. τῆς τελεωτέρας γνώσεως ἀξιοθησόμεθα τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ἥνικα δὲ τελείως ἐλευθερωθῶμεν τῶν κατὰ σύνθεσιν ἑτεροτήτων ἡμῶν, κάτω τὴν αἰσθησιν μετὰ τῆς φαντασίας ἀπολιπόντες, αἰτνες νῦν τὸν νοῦν παρεμποδίζουσαι οὐ συγχωροῦσι τὰς ἐνδοδεόμενας ὅλας ἀκτῖνας εἰσδέχεσθαι. F. 34 v. i. (ad : τὸ δὲ νῦν εἶναι) περιττὸν δὲ τὸ εἶναι ἐνταῦθα καὶ Ἀττικὸν ἰδίωμα, ὡς τὸ οὐκ ἂν ἐκὼν εἶναι τοῦτο ποιήσαιμι.

P. 509, B.) F. 35 v. i. ἐξ ὧν (sc. ex superstitionibus post diluvium) πᾶν γένος ἀνθρώπων καὶ λοιπῶν ζώων εἰς τὸ νῦν ὀρώμενον πλήθος ἐξήλωτο.

P. 509, C.) F. 36 v. i. ἐξήλου δὲ ἡ μὲν κλίμαξ (5) τὴν τοῦ Κυρίου χάσθον ἐσομένην ἐξ οὐρανῶν καὶ τὴν δι' ἀρετῆς τῶν ἀνθρώπων εἰς οὐρανοὺς ἀνοδόν. Ibid. πλήθος ἀγγέλων ἄνω καὶ κάτω διάγουσα τοὺς ἀνακειμένους τῷ Θεῷ (4) διακῶζει.

P. 510, B.) F. 37 v. s. Esaiam et Ezechielem Gregorius vocat τοὺς τῶν μεγάλων ἐπόπτας θεαμάτων. F. 37 v. m. ὁ θεολόγος καλεῖται τὸν Κύριον Σαβαώθ, στρατιῶν δηλαδὴ, τοῦτέστι ἐπουρανίων τάξεων τε καὶ δυνάμεων. F. 37 v. m. αὐτοῖς Σεραφίμ, μὴ δυνάμενοι ἐνατενίζειν αὐτῷ (sc. Deo). F. 37 v. i. sq. πανταχοῦ δὲ τὸ ὁμοίωμα τίθῃσιν ὁ προσήτης (5), διδάσκων ἡμᾶς σκιαγραφίαν τινὰ τῶν θείων τεθεῶσθαι καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν ὁρατῶν φύσιν. F. 38 r. m. τὸ δὲ φέγγος τὸ κύκλω αὐτοῦ (6), οἷον εἰς οἶκον αὐτοῦ (sc. Dei) παρεδείκνυε (Ezechiel) κατὰ τὸ φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτος (7).

F. 58 r. i. ὁ δάτων πλήθει βραχέως καταφερομένων.

P. 510, D. τοῦ ἡγεμονικοῦ τύπως συγγινόμενῃ [8] τοῖς μέλλουσιν ὡς παροῦσιν F. 58 v. s. ἐν τῷ τυποῦσθαι καὶ γράφεσθαι ἐν αὐτῷ τοὺς τύπους καὶ τὰς εἰκόνας τῶν μελλόντων πραγμάτων, δι' ὧν

οἱ δὲ ἄγιοι παρείσαντες usque ad illa : μορφήν ἐκάλειπαν. ubi qui οἱ ἄγιοι, hic οἱ θεοφόροι πατέρες. Pro ἑρεσγέλλας hic ἀρεσγέλλας a m. 1 : e pro ai m. 2. sup. lin. recte. Αἰρεσγέλλια duplici mendo Cod. Bas. Orat. XXVII, p. 489, E. In eodem Cod. f. 1. γθαῖς pro γθῆς Or. 1, p. 4, A. et γθαῖς pro γθῆς Or. 1, p. 4, D. Ex eodem mendi genere est ἀναῖδην pro ἀνέδην f. 255 r. s. ubi conf. annot. Ceterum in Cod. B. nullum vestigium scripturæ ἑρεσγέλλειν, hodie apud Platonem a VV. DD. restituta. Vid. Ast. Annot. in Plat. Phaed. p. 296 sq.

(1) Βραχεῖα τις B. et sexcenties alias τις pro τις, quo mendi genere notando in posterum supersedebo. Similiter vocula τε sæpiissime τε scripta reperitur, id quod hoc loco semel dixisse sufficiat.

(2) Elias in proximis, uti f. 77 r. m. ad Or. XX, p. 385, D., de Dei cognitione κατὰ σχέσιν καὶ οἰκείωσιν plura disputat. Conf. etiam f. 204 v. s. ad Or. XXXII, p. 590, A. Ecclesiasticum usum vocis οἰκείωσις illustravi in Basil. Plot. p. 31.

(3) Genes. 28, 12.

(4) De locutione : ἀνατενίζειν τῷ θεῷ, vid. Suicer. Thesaur. Eccl. v. ἀνέκειμαι. et Meric. Casaubon. ad Paraphr. Enchir. Epict. cap. 26.

(5) Ezech. 1, 5, 16, 22, 26. al. Mox leg. ἀοράτων φ.

(6) Ezech. 1, 4.

(7) 1 Tim. 6, 16.

A δὲ τύπων συγγίνεται τοῖς μέλλουσιν ὡς παροῦσιν. F. 38 v. m. ὁ μακάριος οὗτος πατήρ . . . τὸν νοῦν δι' ὅλου ποιωθείς τῷ ἁγίῳ πνεύματι. Ibid. (ex S. Maximo) οὐ . . . λέγειν θέμις ἐπὶ τῶν θείων, τὸ φανταστὴν πάντως δεῖν παρεῖναι πρὸς διατύπωσιν τῆς φαντασίας, ἀλλὰ παραδόξως τε καὶ ὑπερφῶς, καὶ μὴ παρόντος προσώπου καὶ φωνῶν αἰσθητῶν, μὴ κτυπούμενον δι' ἀέρος, τὴν φαντασίαν ἐνεργεῖν, ὥστε ἀληθῶς ἀκούειν καὶ ὁρᾶν τὸν τὰ θεῖα μυσταγωγούμενον. — (F. 38 v. i.) — τὴν δὲ τοῦ ἡγεμονικοῦ τύπωσιν οἶμαι κατ' ἐμφασιν αὐτὸν λέγειν τοὺς μονοτρόπως, ὡς ἐν εἰκόνι, κατὰ τὴν ἀπλὴν καὶ ἀδιάστατον τοῦ νοεροῦ προσβολὴν τοῖς ἁγίοις προφαινομένους τῶν μελλόντων τύπους.

F. 39 r. m. opposita : κατὰ μὲν τὸ βῆτόν, ἐκ κατὰ δὲ τὴν ἀναγωγὴν (9).

P. 510, E.) F. 39 r. i. (ex S. Maximo) ἀνάλασιν (ὑπονοῶ λέγειν τὸν Θεολόγον) τὴν τε τῶν αἰσθητῶν πάντων ἀπόλειψιν, οὐκ ἔτι ἐνεργούντων ἢ ἐνεργουμένων παρ' αὐτῶν κατὰ τὴν αἰσθησιν, καὶ τῆς περὶ αὐτὰ κατὰ φύσιν ἐν πνεύματι γνωστικῆς θεωρίας ὑπέρβασιν, ἀνάληψιν δὲ τὴν ἐν τῷ Θεῷ γενομένην αὐτῶν (F. 39 v. s.) μετὰ ταῦτα μονήν τε καὶ ἰδρυσιν.

F. 39 v. m. (οὐρανός) ἔρος πάντων τῶν ὑπὸ αἰσθησιν.

P. 511, B. ἐν μικροῖς . . . τῆς ἀληθείας ἰσθάλμυσιν καὶ ὁμοιώμασι Elias explicandi gratia addit f. 40 r. m. Ibid. ad 1 Cor. 13, 2. τὸ ἔσοπρον ἔκτυπώτερον δείκνυσιν τοῦ ἐμφαινομένου τὴν μίμνησιν.

P. 511, B.) F. 40 r. m. διευκρινεῖν de eo quod est explicare, explanare (10). F. 41 r. s. (λόγον) τὸν μέλλοντα τοῖς μαθηταῖς μυστικώτερον ἐπιχορηγεῖσθαι.

P. 511, C. ὁλορ ὀργάνῳ μικρῷ μεγάλα δημιουργοῦμεν, τῇ ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ τὴν τῶν ὄντων γνώσιν θρησκύοντες, καὶ τοῖς νοητοῖς προσβάλλοντες μετὰ τῶν αἰσθησέων ἢ οὐκ ἄνευ αἰσθησέων, ὅς ᾧ περιφερόμεθα καὶ ἀπλανώμεθα, καὶ οὐκ ἔχομεν γυμνῷ τῷ νοῦ (11) γυμνοῖς τοῖς πράγμασιν ἐντυγχάνοντες, μᾶλλον τι προσιέναι

(8) Συγγενομένη Edd. minus recte.

(9) Eadem inter se opposita f. 205 r. m. Quas his locis ἀναγωγὴ, eadem alias etiam θεωρία dicitur. Conf. Hemsterhusianæ, a me edita in Nov. Annal. Philol. Vol. 53, Fasc. 1, p. 8. Quod idem attigit, τὸ βῆτόν, alias etiam τὸ πρόγειρον. Apud Eliam f. 222 v. i. locutio : κατὰ τὸ πρόγειρον νοεῖσθαι, i. e. ad verbum accipi et explicari. non ad sensum μυστικόν. Conf. Has. ad Leon. Diacon. p. 460 ed. Bonn. Totum hoc loquendi genus attigi Animadvss. in Basil. 1. p. 70.

(10) Eandem vim verbum διευκρινεῖν habet f. 67 v. i. διευκρινῶν τὸν λόγον : f. 76 v. s. τὰ ἥδη εἰρημένα διευκρινῶν : f. 120 r. s. 139 r. i. 160 v. i. ubi adjectum ὡς περ translato verbi usum declarat : f. 178 v. s. 198 r. m. διευκρινῶν τὸν λόγον καὶ τὴν αἰτίαν δῆλῃν ποῶν : f. 219 v. m. ἐπειδὴ σοὶ ταῦτα ἀκριβῶς διευκρινῆται : f. 237 r. i. διευκρινεῖν τὸν λόγον, de Gregorio argumenta orationum cum pulvisculo exculiente. Conf. Krabinger. ad Synes. C. E. p. 135. Monui de hoc verbi usu ad Marc. Eugen. De Imbecill. Hominis in Zeitschrift für hist. Theol. 1845. IV. p. 61. Compositio προδιευκρινεῖν Elias utitur f. 153 r. s. δὴ τὰ ἐξῆς ὡς ἥδη προευκρινημένα. Adverbium διευκρινημένως attigi annoti. ad f. 65 v. m.

(11) De forma νοῦ v. annoti. ad Or. XX p. 385, A.

τῇ ἀληθείᾳ καὶ τὸν νοῦν τυποῦσθαι ταῖς καταλή-
ψεσιν.) F. 41 r. m. i. (ad : ἡ οὐκ ἀνευ αἰσθήσεων)
ὡς ἐνοουσὶν μὲν, μὴ μέντοι ἐνεργουσὶν, ἀλλ' ὡσανε-
μουσὶν. porro : ὅταν ἡσυχάζουσιν ὁ νοῦς ἡμῶν ὅτι
μάλιστα χωρὶς αὐτὸν τῶν ὁρωμένων καὶ καθ' αὐτὸν
γενόμενος προσβάλλειν ἐπιχειρῇ —. κάμνοντι γὰρ
ἐκθῆναι τὰ σωματικά καὶ γυμνοὶ προσομιλῆσαι τοῖς
ἀσωμάτοις ἀεὶ τι παρεμπιπτόντων αἰσθητῶν καὶ
σωματικῶν. ὑπὸ τούτων γάρ, τῶν αἰσθήσεων λέγω καὶ
τῶν παρεμπιπτόντων ἐντεῦθεν εἰδῶλων, περιφερόμεθα
τε καὶ πλανώμεθα, καὶ οὐ δυνάμεθα, γυμνῷ ποτε τῷ
νῷ γυμνοὶς τοῖς πράγμασιν ἐντυγχάνοντες, μᾶλλον τι
πλησιάζει τῇ ἀληθείᾳ καὶ τὸν νοῦν, ὥσπερ τινα κη-
ρόν, ταῖς τῶν νοητῶν τυποῦσθαι καταλήψεσιν. ἀεὶ γὰρ
οἱ ἐκ τῶν αἰσθητῶν χαρακτήρες παρεμπιπτοντες
καθαρῶς τυπωθῆναι τοῖς τῶν νοητῶν χαρακτήρεσι τὸν
νοῦν οὐκ ἔωσι, καὶ τῇ τῶν πραγμάτων ἀληθείᾳ προσ-
εῖναι (1).

P. 512. C.) F. 42 r. m. διάρτισις et διάπλασις con-
junctim posita de corporis humani fabrica, διάρτι-
σις eodem sensu f. 42 r. i.

P. 512. C.) F. 43 r. s. κινούσα δὲ ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα,
συμπεριφέρεται καὶ αὕτη (2) τῷ σώματι, ὥσπερ καὶ
ὁ κυβερνήτης κινῶν τὸ πλοῖον διὰ τοῦ πηδαλίου καὶ
συμπεριφερόμενος αὖθις τῷ πλοίῳ (3).

P. 512. C.) F. 43, r. m. οὐ γὰρ (ὁ νοῦς) ὥσπερ
τὰ σώματα περιγράφεται... οὐδὲ τριχῇ ἐστι διαστα-
τὸς... διὰ τὸ μὴ δύνανθαι κατὰ ταύτην καὶ ἐν σώ-
ματι εἶναι καὶ χωρὶς τοῦ σώματος.

P. 512. D. (ὁ νοῦς) πάντα ἐφοδεύων τάχει φορᾷ
καὶ βεύσεως.) F. 43, r. m. ἀοράτῳ φοιτῇ τε καὶ
οἷον βρούσῃ καὶ ταχίστῃ φορᾷ.

P. 512, D.) F. 43 r. m. (ὁ νοῦς) διὰ τοῦ ἀέρος
χωρεῖ, ὥσπερ ὀχούμενος τῷ ῥηθέντι λόγῳ (4). Ibid.
παρπέμπειν, de sermone ad animum transmissio.
Ibid. ὁ γὰρ λόγος οὐ νοῦ γέννημα μόνον, ἀλλὰ καὶ
ἔχμα καὶ πορβμεῖον, τὸν νοῦν μετὰ τῶν πραγμάτων

(1) Hæc prorsus Platonica, non minus quam
Gregorii verba, quibus explicandis inserviunt. Conf.
Phæd. p. 66, B. C. D. Similia Gregor. supra p.
563, A. et ad eum locum Elias f. 27 r. m. qui ibi-
dem, Gregorii exemplo, uti hoc loco, eum imitatus,
verbo παρεμπιπτεῖν, quam Platonico παραπίπτειν
Phæd. p. 66, D., uti maluit, id quod etiam alios fe-
cisse docui *Animadv. in Basil.* I, p. 131. Adde El.
f. 29 r. m. f. 351 r. s. ex Greg. Or. VIII, p. 249,
E. Cum verbo ἐφέλκεσθαι ap. El. f. 27 r. m. conf.
Platonica : μήτε τινα ἄλλην αἰσθησιν ἐφέλκων *Phæd.*
p. 65, E. Adde El. f. 27 r. m. 29 r. m. et conf.
Creuzer. ad Plotin. *De Pulcr.* p. 232 sq.

(2) Noli scribere : καὶ αὕτη. Vid. annot. ad Jo.
Glyc. De V. S. R. p. 63, 66, et conf. El. f. 71 v. i.
216 v. m.

(3) Huic imagini, Aristotelicis celebratæ, ansam
dederunt, quæ Aristoteles *De Anima* I, 3, 2. de
duplici navigantis motu monuit. Conf. El. f. 71 v.
i. 216 v. m. Gubernatoris et navis imagine inge-
niose usus est Jo. Philopon. *Comm. in Aristot. De*
Anima lib. II, f. 52 r. III, f. 57 r. ed. Venet.

(4) Cum hisce, uti cum proximis, conf. f. 217 r.
m. ubi Elias ad gemitum Gregorii locum eadem,
partim totidem verbis, repetit.

(5) Codex : ἡρεμουσῶν. De spiritu aspero pro
leni male posito conf. f. 170 r. s. ἡρεμούσης, f. 313
v. m. ἡρέμα, f. 67 r. i. ἀπάτην. Duplici mendo cod.
B. Or. XXVII, p. 489, E. αἰρεσελῖα pro ἐρεσελῖα.

A διὰ τοῦ ἀέρος, πορβμεῖον. Ibid. τί τὸ πλάτος ἐκείνων
τοῦ ἐνδοθεν χωρήματος, εἰς δὲ πάντα συρρεῖ τὰ διὰ
τῆς ἀκοῆς εἰσγεόμενα ; Ibid. διὰ γὰρ τῶν αἰσθήσεων,
ὡς διὰ τινων θυρίδων, ὁ νοῦς τῶν ἐξωθεν ἐπιδράττεται.
F. 43 r. i. συστέλλεσθαι δὲ (ὁ νοῦς λέγεται) αὖθις
ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων, ὅταν καθ' αὐτὸν θεωρῇ τὰ πρά-
γματα, ἐκείνων ἡρεμουσῶν (5). Ibid. ἕκαστον δὲ τῶν
εἰσιόντων φυλοκρινῶν τε καὶ ἐξετάζων οὗτος (ὁ νοῦς),
τοῖς καταλλήλοις τῆς γνώσεως τόποις ἐναποτίθηναι.

P. 512, D. τίς ἡ πρώτη πλάσις ἡμῶν καὶ σύ-
στασις ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ ;) F. 43 v.
s. φύσεως δὲ ἐργαστήριον (6) τὴν μήτραν τῆς μητρὸς
(λέγει), etc. de spatii formationis fœtus humani.

P. 512, D.) F. 43 v. m. μεθ' ἣν (nim. μετὰ τὴν
τελευταίαν τοῦ εἰδους τελείωσιν) οὐκ ἐτι προσδομέ-
νῃ ἡ φύσις τοῦ ἐργαστηρίου, προφέρει τὸ βρέφος,
μηδὲν ἐλλίπεις (7) ἔχον.

F. 43, v. i. εἶθι (513, A.)... καλεῖ τὰ ὑπὸ τὸ
αὐτὸ γένος, οἷον γένους ὄντος τοῦ ζώου.

P. 513, A. πῶς τὸ αὐτὸ ζῶον [8] θνητὸν καὶ
ἀθάνατον, τὸ μὲν τῇ μεταστάσει, τὸ δὲ τῇ γεννή-
σει [9] ; τὸ μὲν γὰρ ὑπεξῆλθεν [10], τὸ δὲ ἀντείστηλ-
θεν, ὥσπερ ἐν ὀλκῷ ποταμοῦ μὴ ἐστῶτος καὶ μέ-
νοντος.) F. 44 r. m. (ad : τὸ δὲ τῇ γεννήσει) ἀθάνα-
τον... τῇ διαδοχῇ, ἐπισκευαστῆς ὥσπερ οὐσης τῆς
αἰδιότητος, ὡς ἀεὶ τοῦ μὲν ὑπεξισταμένου, τοῦ δὲ
ὑπείσερχομένου, ὥσπερ ἐν βέσματι ποταμοῦ, μὴ
ἐστῶτος μὲν τῷ ἀεὶ φέρεσθαι, μένοντος δὲ τῷ μὴ ἐλ-
λείπειν. καὶ ζῶου τὸ μὲν θανάτῳ βέυσαν ὑπεξῆλ-
θεν, τὸ δὲ ἀντείστηλθεν, ὀλκοῦ δίκην τῇ γενέσει σω-
ζον (11) ἀεὶ τὸ φθειρόμενον.

P. 513, A. πολλὰ δ' ἄν εἰ φιλοσοφῆσαι [12]
περὶ μελῶν καὶ μερῶν καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα τού-
των εὐαρμοστίας.) F. 44 r. m. ἦτοι ἐκ παραλλήλων
τὰ αὐτὰ μέλη καὶ μέρη λέγει, ἡ μέλη μὲν τὰ μόρια
τῶν μερῶν, μέρη δὲ τὰ περιεκτικώτερα καὶ ἀν-
ομοιομερῆ, οἷον κεφαλῇν, χεῖρα, πόδα καὶ τὰ λοιπά.

De verbo ἡρεμεῖν, cui oppositum κινεῖσθαι, et cu-
jus apud Aristotelem non minus frequens usus quam
apud Platonem, vid. Creuzer. *Annot. in Plot.* p.
164, a. Krabinger. ad Greg. Nyss. *De Anima et Re-
surr.* p. 270.

(6) Conf. annot. ad Or. XXVII, p. 494, C.

(7) Ante ἡ littera ē erasa. De crebra commuta-
tione vocē ἑλλίπεις et ἑλλειπής v. Schäfer. ad Greg.
Cor. p. 44, et quæ ad Jo. *Glyc. De V. S. R.* p. 84
annotavi.

(8) Καὶ ante θνητὸν addit, qui hæc f. 197 v. s.
adfert Elias ; satis apte. Conf. annot. ad p. 500, A.

(9) Sic B. cum Edd., Schol. ap. C. et E. f. 197
v. s. Γενέσει tamen E. ad hunc locum, ut est apud
Platonem loco mox laudando. De confusis γένεσις
et γέννησις v. Schneider. ad *Plat. Pol.* IV, p. 436, A.

(10) Ὑπεξῆλθε Edd. et E. f. 197 v. s. Tu conf.
annot. ad Or. XXVIII p. 506, C. Multis in hoc loco
explicando Clemencetus. Tu conf. *Plat. Symp.* p.
207, D. Sunt enim hæc Gregorii Πλατωνικώτατα.
Perverse Schol. ap. C. τῇ μὲν γέννησει θνητὸν, τῇ
δὲ μεταστάσει ἀθάνατον. Plus in his Elias vidit, qui
etiam f. 197 v. s. comparandus est.

(11) Codex : σῶζον.

(12) Sic B. cum Edd. Σπερμολογήσαις R. ap. M.
Coisl. 2 ap. C. quæ scriptura scilicet philosophiam
cavillanti debetur. Conf. Gregor. Or. XXI, p. 536,
D. Or. XXIII p. 433, B.

P. 513, B. *αἱ μὲν... ἀποδέχονται διὰ τῆς ἐν μέσῳ* Α τῶν ἡθῶν καταστάσεις τυποῦται πολλοῖς τὰ ἐν πληγῆς [1] καὶ τυπώσεως) F. 44 v. s. νοερόν τι γρῆμα καὶ θεῖον ὁ νοῦς τυγχάνων, ἀκοινώνητον ἂν εἶχε τὴν χάριν πάντως καὶ ἀμικτών, μὴ διὰ τινος ἐπινοίας φανερουμένης αὐτοῦ τῆς κινήσεως, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ὀργανικῆς ἰδεῆθαι κατασκευῆς, ἵνα πλήκτρου δίκην ὀργανικοῦ τῶν φωνητικῶν μορίων ἀπτόμενος, διὰ τῆς ποιᾶς τῶν φθόγγων τυπώσῃ· ἐρμηνεύσῃ τὴν ἐνδοθεν κίνησιν. Ibid. (τὸ πνεῦμα) μιμνῆσθαι πως τὴν διὰ τοῦ αὐλοῦ γενομένην φωνήν, ταῖς ὑμενώδεσιν ἐξοχαῖς ἐν κύκλῳ περιδονούμενον. Ibid. γεγωνοτέραν αὐτὴν (vocem) ἀπεργάζεται. Ibid. ταῦτα πάντα (votis instrumenta) τὴν ἐν ταῖς νευραῖς τοῦ πλήκτρου κίνησιν ὑποκρίνεται. F. 44 v. i. τῇ... πληγῇ... ἐνεῖσθαι φερομένου πνεύματος τυπούμενος ὁ ἀήρ... διαπορθεύει (τὰς φωνὰς) μέχρι τῆς ἀκοῆς.

P. 513, B.) F. 45 r. m. αἰσθαντικὴ δὲ ὄψις, κατὰ μὲν πρῶτον λόγον, τοῦ χρώματος.

F. 45 r. i. ἡ... στρωφόντης (2) ἐπίτασις καὶ πλεονασμός ἐστι τῆς αὐστηρότητος.

F. 45 v. s. τὸ πυκνὸν καὶ τὸ μακρὸν ἥγουν ἀραιόν.

P. 513, C.) F. 45 v. m. ὕπνου τὸ σύντονον τῆς ἐργηγόρσεως ὑπεχάλασεν (3). F. 46 r. m. (δοκεῖ μοι ἐν τῷ θρεπτικῷ τῆς ψυχῆς μέρει) τῶν καθ' ὕπαρ γινόμενων εἰδωλὰ τινα καὶ ἀπληχμήματα, τῶν τε κατ' αἰσθησιν καὶ τῶν κατὰ διάνοιαν ἐνεργουμένων, ἅπερ αὐτῷ διὰ τοῦ μνημονευτικοῦ τῆς ψυχῆς εἶδους ἐνετυπώθη, ταῦτα καθὼς ἐτύγχανε ζωγραφεῖσθαι, ἐπιπληκμάτως τινος μνημονευτικοῦ τῷ τοιοῦτῳ εἶδει τῆς ψυχῆς παραμείναντος. F. 46 v. m. Δανιὴλ καὶ Ἰωσήφ... θεῖα δύναμις, οὐδέμις αὐτοὺς ἐπιβολούσης αἰσθήσεως, τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν προεπαίδευσεν. Ibid. φύσεως ἀκολουθία (4). Ibid. ἡ γὰρ παραμένει... τῷ μνημονευτικῷ τῆς ψυχῆς τῶν μεθήμερινῶν ἐπιτηδευμάτων τὰ ἀπληχμήματα, ἡ πολλάκις καὶ πρὸς τὰς ποιᾶς τοῦ σώματος διαθέσεις ἡ τῶν ἐνυπνίων κατάστασις ἀνατυπῶνται (5). οὕτω γὰρ... ὁ νέος, σφριγώσης αὐτῷ τῆς ἡλικίας, καταλλήλῳ τῷ πάθει φαντασιόυται. F. 46 v. i. ἐτι δὲ καὶ πρὸς τὰς

Α τῶν ἡθῶν καταστάσεις τυποῦται πολλοῖς τὰ ἐν ὕπνῳ.

P. 513, C.) F. 47 r. s. τὴν δὲ μνήμην φασὶ φαντασίαν εἶναι ἐγκαταλειμμένην ἀπὸ τινος αἰσθήσεως τῆς κατ' ἐνέργειαν φαινομένης, ἢ σωτηρίαν αἰσθήσεώς τε καὶ νοήσεως (6). Ibid. (ψυχῇ) ἔταν... τοὺς τύπους ὧν τε ἐδόξασεν, ὧν τε ἐνόησε διασώζει, μνημονεύειν λέγεται.

P. 513, C.) F. 47 r. m. ἔστι γὰρ ἀνάμνησις μνήμης ἐξιτήλου γενομένης ὑπὸ λήθης ἀνανέωσις (7). λήθη δὲ ἐστὶ μνήμης ἀποβολή.

P. 513, C.) F. 47 r. m. θυμὸς δὲ ἐστὶ ζῆσις τοῦ περικαρδίου αἵματος, ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς χολῆς ἢ ἀναβολώσεως γινόμενη. ἔστι δὲ ὅτε ὁ θυμὸς καὶ δρεξίς ἐστὶν ἀντὶ λυπτήσεως (8). ἀδικούμενοι γὰρ ἢ νομίζοντες ἀδικεῖσθαι, θυμούμεθα. καὶ γίνεται τότε μικτὸν τὸ πάθος ἐξ ἐπιθυμίας καὶ θυμοῦ. ἔστι δὲ ὁ θυμὸς ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐχόντων τὸ δορυφορικὸν (9) τοῦ λογισμοῦ, ἐκδικοῦ τῆς ἐπιθυμίας, ἣν διὰ τῆς ἐφέσεως ἐνταῦθα ἐδήλωσεν ὁ ἅγιος. ὅταν γὰρ ἐπιθυμήσωμεν τινος πράγματος καὶ κωλυθῶμεν ὑπὸ τινος, θυμούμεθα κατ' αὐτοῦ ὡς ἀδικηθέντες, τοῦ λογισμοῦ δηλονότι κρίναντος ἄξιον ἀγανακτήσεως τὸ γεγόμενον, ἐπὶ τῶν φυλασσόντων κατὰ φύσιν τὴν οἰκείαν τάξιν.

P. 513, C. *δοσις ὁ μικρὸς οὗτος διοικεῖται κόσμος*) F. 47 r. i. sq. μικρὸς κόσμος ὁ ἀνθρωπός, ὡς ὅλοις τοῖς ἐγκοσμίσι κοινωνῶν καὶ πάντων μετέχων, μικρὸς μὲν οὖν διὰ τὴν βραχυτητα τοῦ σώματος, μέγας δὲ διὰ τὸ ἀξίωμα τῆς λόγῳ τετιμημένης ψυχῆς (10), καθὼς κοινωνεῖ καὶ τῇ νοερᾷ τῶν ἀγγέλων φύσει.

P. 513, D.) F. 47 v. s. ἡ μὲν... τῶν φύσεων (11) φύσις οὕσα μόνιμος, τουτέστιν ἐπὶ γῆς ἐρρίζωμένη, καθά φησι καὶ Ἀριστοτέλης, οὐ πολυειδὴς ἐστὶ τοῖς μορίοις. Ibid. τὸ τοῦτο (hominis) ἄνω πρὸς τὸ τοῦ ὅλου ἔχει ἄνω. μόνον γὰρ ὁρθίον ἐστὶ τῶν ζώων ὁ ἀνθρωπός καὶ πρὸς οὐρανὸν ἀνατείνεται καὶ ἄνω βλέπει. ἀρχικὰ δὲ ταῦτα καὶ τὴν βασιλικὴν ἀξίαν ὑποσημαίνουσι. τὸ γὰρ μόνον ἐν τοῖς οὖσι τοιοῦτον εἶναι τὸν ἀνθρώπον, τοῖς δὲ ἄλλοις πᾶσι πρὸς τὸ κάτω νενευ-

(1) F. 82 r. s. πληγῆς ἢ φωνῆς ἄερος. Conf. Plato *Tim.* p. 67, B.

(2) Vide Ruhnken. ad *Tim.* L. V. Pl. v. στρωφόν, p. 237 ed. Lugd. Bat. Niclas. ad *Geopon.* L. VI. c. 11, § 2, p. 450 l. II, et de voce μανόν, quam Elias deinceps tangit, Scaliger. ad *Theophr.* De C. Pl. Lib. II, p. 110, b. B. Ruhnken. ad *Tim.* p. 176 sq. Rudolph. ad *Ocell.* Lucan. cap. 2, 198 sq.

(3) Quae Elias in seqq. de somno disputat, eadem paullo amplificata videas f. 170 r. ubi v. annott.

(4) Id est: rerum nexu naturali.

(5) F. 47 v. i. ἀνατυπῶν ἐν eodem positum argumento.

(6) Eadem f. 83 v. i. Posterior memoriae definitio est Platonis. Conf. *Phileb.* p. 34, B. ibique Stallbaum. p. 211.

(7) Eadem fere f. 83 v. i. ubi tamen ἀπολωλὺτας pro ἐξιτήλου γενομένης, et ἀνάκτησις pro ἀνανέωσις. Conf. Plat. *Phileb.* p. 34, B. de recordatione. Ejusdem est, quae apud Eliam insequitur, oblivionis definitio. Conf. *Phileb.* p. 33, E. ibique Stallb. p. 210.

(8) Coniunge: ἀντιλυπτήσεως. Conf. f. 170 r. m. Αἰῶς ὀργῇ ἐστὶ δρεξίς ἀντιλυπτήσεως, θυμὸς αὐτὸς, ut Eliae, ζῆσις τοῦ περικαρδίου αἵματος. Vid. *Animadv.* in Basil. I, p. 184. Macrobi. in S. Sc. 2, 16

ante fin.: motus ejus (animae) est, quidquid irascimur et in fervorem mutuae collisionis (en Graecum ἀντιλυπτήσεως) armamur. Ceterum Aristoteles *De Anima* I, 1, 11, utrumque, et δρεξιν ἀντιλυπτήσεως, et ζῆσιν τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος, in ὀργῆς definitionibus commemorat.

(9) Τὸ δορυφορικόν, i. e. quod praesidii vim habet, ex eo dictum verbi δορυφορεῖν usu, de quo conf. V. D. ad Athenagor. *Leg. pro Christ.* cap. 18, p. 294 ed. Maurin. et *Animadv.* in Basil. I, p. 24. Quod θυμὸς in seqq. ἐκδικος τῆς ἐπιθυμίας dicitur, conf. f. 307 v. s.

(10) De homine microcosmo vid. *Animadv.* in Basil. I, p. 164. Archelai cum Manete *Disputatio* haec habet cap. 8. τὸ γὰρ σῶμα τοῦτο (μικρός, quod excedit, adde) κόσμος καλεῖται: πρὸς τὸν μέγαν κόσμον, καὶ οἱ ἀνθρωποὶ βίζας ἔχουσι κάτω συνδεθείσας τοῖς ἄνω. quae partim ex Platonis *Timaeo* p. 90, B. — τὴν κεφαλὴν καὶ βίζαν ἡμῶν —, partim ex Plotini quodam loco fluxerunt, qui mihi nunc non in promptu est.

(11) Lege: φύτων, quod librarius properans et ad proximum φύσις respiciens, in φύσεων temere commutavit. Ceterum vid. Aristot. *De Plant.* I, 1, p. 816, a, l. 26 sq. p. 816, b, l. 6 sq. ed. Bekk.

κάνει τὰ σώματα σαφῶς δείχνουσι τὴν τῆς ἀξίας Α νει δὲ τὸ κατασκευάζειν. οὐκ εἶπε δὲ ὑφαίνων, ἀλλὰ διαφορὰν (1).

P. 513, D.) F. 47 v. i. ἐξ ἡγεμόνων... καὶ βασιλέων λεγομένων μελισσῶν αὐτοὺς τε τοὺς ἡγεμόνας γενεσθαι καὶ τὰς μελίσσας (2), ἑτερόν τι εἶδος παρ' ἐκείνους, ἐκ δὲ μελισσῶν τοὺς κηφήνας. ἐκ γῆς δὲ διάφορα ζῶα καὶ σκώληκες γεννῶνται παντοῖοι, ἐκ κηφίων κύνθαροι καὶ μηλολόνοι, ἐκ δὲ κάμπης ἑτέρα τινα καὶ αἱ πυρολαμπίδες (3).

P. 513, D.) F. 48 r. s. τὰ μὲν... αὐτῶν (animalium) εἰσι φιλέρημά τε καὶ ὄρεα, τὰ δὲ συνανθρωπιστικά τε καὶ τὰς αὐτὰς ἡμῖν οἰκήσεις (4) καταδεχόμενα.

P. 514, B.) F. 48 v. s. πολλὰ (ζῶα)... τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας φυσικῶς τε καὶ αὐτοδιδάκτως ἔχον φέρουσι, καὶ περὶ τὴν τοῦ οἰκείου συμφέροντος οἰζύτατα τύγγανουσι πρόνοιαν. ὅποιον δὲ τι καὶ τὸ τῶν μυρμηκῶν τυγχάνει γένος, οὔτινας καὶ τὴν χειμερινὴν τροφὴν προνοητικώτατα τέμνουσι. F. 48 v. i. ἐρπιστικά (5) καλεῖ τὰ ἐπὶ γῆς ἔρποντα καὶ ταύτῃ ἐπισυρόμενα, οἷον τὸ τῶν ὀρέων γένος καὶ ἑτέρων οὐκ ὀλίγων.

P. 514, C. τὴν νηκτὴν φύσιν τῶν ὕδατων διολισθαίνουσιν καὶ οἷον ἱταμέτην κατὰ τῆς ὕλης φύσεως) F. 49 r. m. συγγενεῖα τις τοῦτοις (aqualilibus et volatilibus) πρὸς ἀλλήλα. ὥσπερ γὰρ ἔστιν ἰδεῖν τὰ πτηνὰ οἷον διανηχόμενα τὸν ἀέρα τοῖς περσὶς (6), οὕτως καὶ τὴν νηκτὴν φύσιν οἷον ὀλισθηρὰν καὶ ὥσπερ αἰ χρομένην καὶ ἐπιπετομένην τοῖς ὕδασι καὶ τὸ ὕδωρ τέμνουσαν, ὥσπερ ἐκεῖνα ταῖς πτέρυξι, οὕτως καὶ ταύτην τῇ μὲν κινήσει τῶν πετρυγῶν εἰς τὸ πρὸςω χωροῦσαν, τῇ δὲ τοῦ οὐραίου μεταβολῇ τὰς περιστροφὰς καὶ τὰς εὐθείας ὁρμὰς ἐαυτῇ οἰακίζουσιν.

P. 514, D.) F. 49 r. i. ἔστι γὰρ τούτων τὰ μὲν λεπιδωτά, τὰ δὲ ἀλεπίδωτα. ἀντικείμεται δὲ ἡ ἰδιότης τῶν λεπιδωτῶν τῇ ἰδιότητι τῶν ἀλεπίδωτων, οὐ μόνον ἐν εἶδει: ἦτοι μορφῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν ὀνόμασι. τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ σκληρόδερμα καὶ τὰ μαλακόδερμα καὶ ἄλλα πολλὰ.

P. 514, D. τερετίσματα) F. 49 v. m. τὰ τῶν τεττίγων ἄσματα. ἐκαλοῦντο δὲ παρὰ τῶν παλαιῶν μουσικῶν τερετίσματα τὰ ἐκλύτα ἄσματα.

P. 514, E. τίς ὁ κύκλῳ συνυφαίνων φῶδῃν —) F. 49 v. i. μεταφορικῇ μὲν καὶ τροπικῇ ἡ τοῦ συνυφαίνειν λέξις, ἀπὸ τῶν ὑφανόντων ληφθεῖσα, σημαί-

νει δὲ τὸ κατασκευάζειν. οὐκ εἶπε δὲ ὑφαίνων, ἀλλὰ συνυφαίνων, δείκνυς ὅτι ὡς ὄργανον τούτῳ χρώμενος ὁ πάντων τεχνίτης καὶ δημιουργὸς τὴν φῶδῃν συνυφαίνει.

P. 515, A. (ὁ ταῶς) τὸν αὐχένα διάρας καὶ τὸ πτερὸν κυκλωτέρως [7] περιστήσας τὸ χρυσανγῆς καὶ κατὰστερον, θεατρίζει τὸ κάλλος τοῖς ἐρασταῖς μετὰ σοβαροῦ τοῦ βαδίσματος) F. 50 r. s. ὅρα δὲ μοι καὶ τὸν λόγον τοῦ ταῦτα γράφοντος, ἐπὶ τὸ ἀβρότερον ἐνταῦθα μᾶλλον συσκευαζόμενον. ἐναπομιμείται γὰρ τὸ κάλλος τοῦ ταῦτος καὶ ὁ περὶ τούτου λόγος, καὶ διὰ τῆς εὐφραδοῦς φράσεως συνδιατίθεται τε καὶ συνεξωραίζεται, εἰ καὶ τῇ ἐπεμβολῇ περιχέεσθαι. λάμπει γὰρ καὶ ταῖς ἐννοαῖς καὶ τῷ τοῦ λόγου ὅλῳ σώματι.

P. 515, D. τίνος Παλαμήδους τὰ [8] τακτικά κινήματά τε καὶ σχήματα γερῶν, ὡς φασί, καὶ ταῦτα παιδεύματα κινουμένων ἐν τάξει καὶ μετὰ ποικίλης τῆς πησίσεως;) Ad hæc Elias f. 51 r. s. S. Basilium in Hexaëmero p. 74 E. sq. ed. Garn. cum ista scripturæ discrepantia expilat: πῶς μὲν αἱ γέρανται αὗται καὶ. — ἐν τῇ νυκτὶ ἐν νυκτὶ. — ἐτράπετο) τρέπεται. — (75, A.) τῇ μεθ' ἐαυτὴν) ἐτέρα. — F. 51 r. m. εὐρέματα ἢ παιδεύματα.

P. 516, A.) Ad locum de formicis, in quo B. cum Edd. congruit (9), Elias f. 51 v. s. S. Basilium in Hexaëm. p. 83, A. B. tacite exscribit; scripturæ discrepantia sunt istæ: ὅς) οὔτινας. et sic deinceps pluralis numerus, ubi Basilium singulari de formica loquitur. — διὰ βριθυμίας) βριθυμῖα. — παραπέμπει τὸν χρόνον) τὸν χρ. π. — ἀρκεύσαν) ἀρκεύσαν ἐαυτοῖς. — ἐναπόθηται) ἀποθησαυρίζωσι. — βριθυμῶς) βριθυμῖα. — αὐτῶν διαβρόχων) αὐτοὺς διαβρόχους. — καὶ οὐκ... καιρῷ) καὶ τούτου οὐκ ἐν παντὶ καιρῷ. — εὐδιστῇ) εὐδιστῇ. quod sane præstat. — τίς ἐφίκεται λόγος;) τίς οὖν ἐφίκοιτο λόγος τῆς τούτων συνέσεως;

P. 516, B.) Ad locum de plantarum foliis, in quo B. σκέψαι μοι, uti in proximis, loco simplicis σκέψαι habet, Elias f. 51 v. m. hæc annotat: (σκόπει) τὴν ἐν τοῖς φύλλοις φιλοτεχνίαν, πρὸς τε ἥδονην τῆς ὕψεως καὶ τὸ τῶν καρπῶν χρησιμώτατον. εὐφυῶς γὰρ καὶ χρησίμως ταῦτα σώζει τε καὶ θάλλει, τῷ τε διεσχισμένῳ καὶ ὑμενῶδι σκέποντά τε ὁμοῦ καὶ πε-

ficta, vulgatam et genuinam scripturam restituit.

D (6) Elegantissimam imaginem attigi Animadv. in Basil. I, p. 63. nimirum ad Basilii locum Opp. T. I, p. 72. B. τῶν πτηνῶν... διανηχομένων τὸν ἀέρα. unde Elias profecit.

(7) Sic Edd. recte; κυκλωτέρως B. E. Pet. Or. ap. M. Mox θεατρίζει B. recte cum Coisl. 1. Or. 1. etc. quos C. secutus. Edd. θεατρίζειν, idque diu est, quod Br. in θεατρίζειν commutari jussit. Verbo θεατρίζειν, sophistarum more, translato utitur Gregor. Naz. Carm. Ined. I. ap. Toll. Insign. It. Ital. p. 30, vs. 280. de rosa se expandente: — ἔταν, | αὐραὶς βαγέσσα τὸν τόκον θεατρίσει. ubi Toll. Adde Schol. Cod. Monac. 204. f. 22 r. Ceterum hanc pavonis descriptionem in exemplis pictæ et florentis apud Patris Eccl. orationis Caussin. De Eloq. Sacra et Profana Lib. XIV, cap. 20, jure meritoque retulit.

(8) Τὰ vulgo male omisum; nimirum in τακτικά abiit. Similiter peccatum Or. XXIX, p. 535. C.

(9) Ibi pro vulgato ταμῖα Comb. ταμῖα, qua

(1) De hac corporis humani majestate vid. Aristot. De Part. Anim. IV, 10. et conf. Scip. Gentil. ad Tasson. Hierosol. Lib. I, 61 p. 242 sq. Isæ. ad Lactant. Div. Inst. II, 1, p. 617, a. b. T. 1 ed. Paris. et ad Luc. De Opif. Dei cap. 8, p. 712. b. 1. 1 ed. Par. Nec te pœnitebit consuluisse Animadvers. in Basil. I, p. 72 sq. 164 sq.

(2) Aristotelem Hist. An. V, 18, hic Noster sequitur, spreta vulgi opinione, quæ apes ex tauris nasci ferebat. Vid. Boissonad. ad Psell. De Op. Dacm. p. 237 sq.

(3) De varia insectorum generatione, ex terra, vel ex fimo, vel ex erucis. vid. Aristot. H. A. V, 47, et conf. Coteler. ad Clem. Recogn. VIII, 23, p. 571. PP. Apostl. T. 1. ed. Amstelod.

(4) Conferatur S. Basilii Hom. VIII in Hexaëm. p. 75, C. unde Elias hoc loco profecit. De voce συνανθρωπιστικός monui Animadvers. in Basil. I, p. 67.

(5) M. 2. ῖ in ὁ recte commutavit. In contextu Gregorii B. ἐρπιστικά. cum Colb. 3. et Or. 1. Idque ex conjectura ap. M. Sed m. 2. atr., litera ῖ in ὁ re-

παίοντα τῇ προείρ παραπομπῇ τῶν ἡλιακῶν ἀκτί-
νων. Ἰδοὺς γὰρ ἄν, ὅτι ὦν μὲν cet. Nam inde a verbis:
ὦν μὲν.—*Basilium* in *Hexaem.* p. 47, D. E. *Elias*
expilat cum his varr. II. προσβλαθῆς) πρὸς βλά-
θης. optime. — πῶς κατέσχισται) οὕτω. — τὸ φύλ-
λον) τὸ φ. κατέσχισται. — οὐδὲν ἀναίτιον) οὐδὲν οὖν
ἐν τούτοις ἀναίτιον.

F. 51 v. i. τὸ χρήσιμον et τὸ ἥδον ex adverso posita.

P. 516, B.) Ad locum de fructibus, ubi B. ὕγειαν (1)
pro ὕγειαν, *Elias* f. 52 r. s. *Basilium* in *Hexaem.*
p. 47, D. expresse laudat, ejus verbis: αὐτῶν δὲ
τῶν καρπῶν τις ἂν ἐπέλθοι τὴν ποικιλίαν; ita im-
mutatis: τίς ἂν ἐπέλθοι, φησί, τὴν ποικιλίαν; Deinde
χροαῖς pro χροάς.

P. 516, C.) F. 52 r. m. Ποσειδῶνιος μὲν οὖν καὶ
Ἐρατοσθένης καὶ πλάτος αὐτῆς (terræ) καὶ μήκος
ἀποδεδώκασιν (2).

P. 516, C. κολλοὺς θαλαττίους ἀλλήλοις τε καὶ
τῇ γῇ συνεζευγμένους) F. 52 r. m. τοὺς σχήματι
ἰδίῳ ὑπὸ τῆς περιειρημένης γῆς ἐναπολειφθέντας (3) καὶ
πρὸς τὴν ἀλλήλους καὶ πρὸς τὴν γῆν συνδεσμένους (4).

P. 516, D. ὅπη παρείκοι) F. 52 r. i. ἐνθα μάλιστα
ὁ περὶ τὴν καὶ ἐνδοιοῖ.

F. 52 v. m. ἀτεχνον δὲ νῦν (p. 517, A.) τὸ ἀχειρο-
ποίητον εἶπε καὶ θεοῦφαντον.

P. 517, A.) Ad locum de terræ sede *Elias* f. 52
v. i. *Basilium* in *Hexaem.* p. 9, A. ἡγγιάσει cet.
expilat. Varr. lectt.: οὕτως) ὅπως. — φῆς) εἶποι τις.
— ὁπεσπρῶσθαι) m. 1 ὁποστερεῖσθαι, m. 2 in marg.
ὁποστερεῖσθαι, m. 3 in marg. (est Martini Crusii)
ὁπεσπρῶσθαι. quod recte habet et apud *Basilium*
loco vulgati ὁποστερεῖσθαι e Coisl. 1. receptum fuit.
— πλάτει) τῷ πλάτει. — ἀπορήσεις) ἀπορήσειεν ἀνεύ-
λογος ἢ ἡμετέρα διάνοια. — πρὸς τὸ ἄνω) εἰς τὸ ἄνω.
— πάλιν ἐάν... ἐπιζητήσεις) ἐάν τε ὕδωρ εἶναι τὸ
ὁποδελημένον τῇ γῇ, καὶ οὕτω πάλιν ἐπαπορήσεις.
— πρὸς τὸ... καταπλεῖν) χωρὶς δὲ τούτου καὶ αὐτὴν
τὴν ἕδραν ἐπιζητήσεις ἂν αὐτῆς τοῦ ὕδατος, καὶ πάλ-
ιν τίνι στεγανῷ καὶ ἀντερείδοντι ὁ τελευταῖος αὐτοῦ
πυθμῇ ἐπιβαίνει. — τὸ ἐκείνου πάλιν) πάλιν τὸ ἐκεῖ-
νου. Reliqua *Basilii* usque ad περιρροῦντες p. 9, D.
Elias absque varietate lectionis affert. Idem ex iis,
quæ apud *Basilium* insequuntur, quædam suis im-
miscet f. 53 r. s. ἀνάγκη οὖν, κἂν τὴν γῆν αὐτὴν
καθ' ἑαυτὴν εἶναι δῶμεν, κἂν ἐπὶ ὕδατος τίνος αὐτὴν
ἀποσπαστέον εἴπωμεν, κἂν ἐφ' ἐτέρου τινὸς ὀχεύσθαι,
μηδαμοῦ τῆς εὐσεβοῦς διανοίας ἀποχωρεῖν, ἀλλὰ

forma etiam *Basilii*, de formicarum industria do-
cens, p. 85, B. ultitur. Conf. annott. ad f. 52 r. s.
Deinde posterius περὶ, quo facile caremus, omit-
tunt tres Colb. et Or. 1. De præpositione non repe-
tita v. Sinner. ad *Gregor. Naz. Or. Funer.* in *Cæ-
sar.* p. 22, Zell. Comm. ad *Aristot. Eth. Nicom.*
p. 442.

(1) Minus Attice; vid. *Animadverss. in Basil.* I,
p. 88. Mihi quidem ὕγεια, ταμεῖον, similia (v. Lo-
beck. *Paralipom.* I, p. 28 sq.) Atticisimè ad vulga-
rem sermonem declinantis vocabula esse videntur.
(2) De Eratosthenis et Posidonii mensura terræ
vid. Cleomed. *Meteor.* I, 10, et Montucla, *Histoire
des mathématiques* I, p. 242 sq. 269 sq.

(3) Lege: ἐναποληφθέντας, et conf. annott. ad
f. 224 v. m.

A πάντα ὁμοῦ συνδιακρατεῖσθαι ὁμολογεῖν τῇ δυνάμει
τοῦ κτίσαντος. κἂν τινες τῶν δι' ἐναντίας διερωτῶσιν
ἡμᾶς: ἐπὶ τίνος... βάρος; (ap. *Basil.* p. 10, A.) οὐκ
ἄλλο ἢ τὸ προφητικὸν ἐκείνο λεκτέον πρὸς αὐτούς,
ὅτι... τῆς γῆς (ibid.). τοῦτο γὰρ ἡμῖν τε πρὸς νόησιν
ἀσφαλίστατον καὶ... ἀκούουσιν (ibid.). Reliqua ex
Basilio usque ad ἀποδείξω p. 10, D. cum his vv.
II.: ὡς ἄρα) λέγοντες. — πάντοθεν) πανταχόθεν. —
ἀποκλιθεῖ) ἀποκλιθεῖ m. 1: ἀποκλιθεῖ m. 2. —
κατέχοντος) ἔχοντος. — φησὶν) om. — πρὸς τοῦτο)
ἐπὶ τοῦτο. — συνωσθήσεται) συνωθηθήσεται. sic;
fortasse leg. συνωδισθήσεται cum Colb. 2. aut saltem
συνωθήσεται loco mendosi συνωθ. — καὶ ante προσ-
ήκ.) om. — δηλονότι) ὁδὸν ὅτι. — τὸ ἀνώτατον)
τὸ ὑπερκαίμενον. — μέσον) τὸ μ. — μηδαμοῦ) μὴ
δαμοῦ. sic, ut in superioribus μὴ δὲ pro μηδέ. — τὴν
κατὰ φύσιν χώραν) τῆς κ. φ. χώρας. — πᾶσα...
ἐξίστασθαι) om. — γίνεταί) γίνηται. — ἐξευρεθῇ)
εὐρεθῇ.

P. 517, A.) F. 53 r. m. μεταφορικὰ δὲ τὸ τε εἰς
κορυφὰς ὁρέων ἀνῆλθαι, καὶ τὸ εἰς πεδία καθῆσθαι,
τὸ μὲν ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς σώμασι κορυφῶν, τὸ δὲ ἀπὸ
τῶν συνιζησάντων τῷ πόδε μεταληφθέν.

P. 517, C.) F. 53 v. m. pluralis διαπορίαι in ge-
nitivo διαποριῶν.

F. 53 v. i. οὐδὲ ἡ αἰτία αὕτη τοῦ μὴ αὔξειν τὴν
θάλατταν ἀπόβλητος (5).

P. 517, D. οἱ φυσικοὶ καὶ σοφοὶ τὰ μάταια καὶ
κυνάφω μετροῦντες τὴν θάλατταν) F. 54 r. m. τὰ
δ' ἐξῆς καταδρομὴν ἔχει καὶ καταφορὰν τῶν φυσι-
κεύεσθαι: κομψευομένων αἰτιολογεῖν τε πειρωμένων,
καὶ ἄλλο τι εἶναι οἰομένων τὸ χαλινοῦν τὴν θάλασσαν,
ἀλλ' οὐ τὸ δεσποτικὸν πρόσταγμα (6). Ibid. (ad verba:
κυνάφω μετρ.) τοῦτο δὴ τὸ παροιμιώδες, ὃ δὴ τάστιν
εἰώθαμεν ἐπὶ τῶν μικρῶν τιμὴ μέτροις καὶ σταθμοῖς
μικροῖς ἐπιχειροῦντων τὰ μέγιστα. κύαθος γὰρ εἶδος
μέτρου βραχυτάτου (7).

P. 517, E. ἴνα γῇ καὶ θάλασσα δεθῶσι ταῖς
χρεαῖς καὶ ταῖς ἐπιμείλαις, καὶ εἰς ἐν ἔλθῃ τῷ
ἀνθρώπῳ τὰ τοσοῦτον ἀλλήλων διεστηκῶτα (518,
A.) τὴν φύσιν [8] F. 54 r. i. ὁ πλάσας ἡμᾶς θεὸς
κοινωνικοὺς ἡμᾶς εἶναι βουλόμενος καὶ πρὸς τὸ καλὸν
τῆς ὁμονοίας συνάγων, οὐδὲ τοῖς μακροῖς διεργομέ-
νους πελάγεσιν ἀφῆκεν ἀλλήλων διίστασθαι, ἀλλ'
ἐμπνεῖ σοφίαν ἀνθρώποις πλοῖα τεκταίνεσθαι καὶ
ἀλλήλοις ἐπιμίγνυσθαι, ἵν' οὕτω καὶ ἡ ὕγρα φύσις (8)
ξηρὰ, τὰ πλείστον ἀλλήλων διεστηκῶτα καὶ ἀλλήλοις

(4) Videsne, glossa esse lectionem συνδεσμέ-
νους, quam habet Pet. ap. M. et C. loco vulgatæ
συνδεσμένους e Reg. a. recepit.

(5) Monui de voce ἀπόβλητος, hoc *Elizæ* loco usus,
in *Nov. Annal. Phil. Vol. 49, Fasc. 4*, p. 423. Conf.
etiam annott. ad f. 342 v. i. loco ibidem allato.

(6) Conf. *Basil. Homil. in Hex. VII*, Opp. T. I,
p. 63, C. ibique *Animadv.* I. p. 55 sq.

(7) Edd. κατὰ τὴν φύσιν: sed nos præpositione
κατὰ facile caremus.

(8) Conf. *Basil. Hom. in Hex. V*, Opp. T. I,
p. 55, C.

(8) Καὶ m. 2. mg. supplevit; sed plenius etiam
καὶ ἡ scribi oportet. Ex conjunctis copulis καὶ —
καὶ alterutra sæpe oblitterata. Conf. annott. ad p.
500, A. De locutione ὕγρα καὶ ξηρὰ vid. *Schleusn.*

ἐναντιούμενα στοιχεία, συνδεθῶσι τῷ δεσποτικῷ καὶ ἁλὶν προστάγματι, καὶ εἰς ἐν τι τὸ τῶν ἀνθρώπων χρησίμον συνδράμωσι καὶ ὑπηρετῶσι ταῖς χρεαῖς καὶ ἐπιμειλαίαι αὐτῶν (1). Ibid. *χερσαῖον* δὲ ναυτίλον τὸν ἐμπορικὸν ἄνδρα (scil. *Gregorius vocal*, in *ptegressis* p. 517, D.), ἀντιδιαστέλλον αὐτὸν πρὸς τὸν παρὰ ποιηταῖς θαλάσσιον ναύτιλον, ὡς ἐν θαλάσῃ τὴν θάλατταν ἔχοντα. λέγει γάρ πού 'Οππιανὸς ὁ ποιητὴς (2), εἶναι τινα ὑστρακιδῆ τὴν φύσιν ἰχθύον, βαθυτάτῳ μὲν τινι κεκαλυμμένον ὑστράκιῳ, προσεοικότα δὲ πολυπόδεσιν, ὃν καλοῦσι τινες ναύτιλον, ναυτίλλεσθαι φάσκοντες αὐτὸν (f. 54 v. s.) cet. ὃν δὲ θαυμάζων ὁ ποιητὴς φησιν, ὅτι ὁ πρῶτος διαπεράσαι κύμα θαλάσσης ἐνθυμηθεῖς, ἐκείνον, οἶμαι, ἰδὼν τὸν πλόν του ἰχθύος, ὅμοιον ἔργον δουροπαγῆς κατεσκεύασε (3), τὰ μὲν πνοιῇσι πετάσας ἐκ προτόνων, εἰ δ' ὅπισθεν χαλινωθῆρια νηὸς (4).

P. 518, A. καὶ τίς ὁ ποταμοῖς [5] σχίσας πεδιάδας [6] καὶ ὄρη-; F. 54 v. m. πεδιάδας δὲ ποταμῶν (nim. *Gregorius vocal*) τὰς καλουμένας κοίτας αὐτῶν, ὧν δὴ τὸν τορευτὴν καὶ τεχνίτην προτρέπεται ἐπιζητεῖν. de iisdem paulo post: εἰσκασι... εἰς κάλλος ἀποτετορεῦσθαι θαυμάσιον.

P. 518, A. τίς δὲ ἡ τῶν ὕδατων τροφή καὶ τί τὸ ταύτης διάφορον; F. 54 v. i. ἐνδὸς... ὕδατος διὰ τῆς ῥίξης ἐλκομένου, ἄλλως μὲν ἡ τροφή τῇ ῥίξει προστίθεται, ἄλλως δὲ τῷ φλοιῷ τοῦ στελέχους, καὶ ἑτέρως αὐτῷ τῷ στελέχει, καὶ τῇ ἐντερικῇ ἐτέρως, καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς νοτίδος ἐν ἀμπέλῳ μὲν οἶνος, ἐν δὲ τῇ ἐλαίᾳ τὸ ἐλαιον, καὶ ἄλλο τι ἐν ἄλλῳ, ὃ οὐκ ἐστὶ λόγῳ διελθεῖν, ὅπως διαφύρωσι πρὸς ἕκαστον καὶ οἰκείως πρὸς ὃ πέφυκε μεταβάλλεται (7).

P. 518, A. Ἰνα τι καὶ (B) αὐτὸς κατατρυφήσω τοῦ λόγου, θεοῦ τροφήν [8] ἐξηγούμενος) F. 55 r. s. ποιητὴς δὲ τὸν λόγον καθωραῖσας ταῖς τε ἀναφοραῖς καὶ τοῖς ἰσοκαταλήκτοις καὶ τοῖς τῶν σχημάτων παρίσσις, ὡς καὶ τῶν ἐννοιῶν τῶν περὶ τὰ πράγματα οὐσῶν τοιοῦτων, ὁμολογεῖ τοῦ λόγου κατατρυφῆν, θεοῦ τροφήν ἐξηγούμενος.

Lex. N. T. v. *Σηρός*, Boissonad. ad *Psell. De Op. Dm.* p. 206.

(1) Conf. 1. Basil. Hom. in Hex. IV. Opp. T. 1, p. 39, C. D. ubi Pater eruditissimus πλουταρχίζει.

(2) *Halieut.* I, vs. 338 — 340, quos Elias παραφράζει. Imagine, a nautilo petita, Gregorius usus est *Epist.* 65. (59.) eo loco, ad quem Ullmann. in *Greg. Naz.* p. 265. Plinium H. N. IX, 47. laudavit, qui hic quoque comparandus est.

(3) κατ. m. 2 lineola subducta notavit.

(4) Oppian. *Hal.* I, vs. 354 — 359, quos Elias, in ceteris paraphrasi contentus, inde a verbis τὰ μὲν πνοιῇσι πετάσας, quae posterior pars versus 358, accurate refert, nisi quod πετάσας et ὅπισθεν contra leges metricas scribit. Ntὸς idem cum libris mss. quibus neglectis Schneiderus Pauwii conjectura uerῶν uti maluit.

(5) Sic B. probante L. cum Codd. quos C. secutus est. Vulgo: ποταμούς.

(6) Sic B. cum Pet. ap. M. Vulgo: καὶ πεδία. Ego, ut καὶ mihi eripi haud facile patiar (cf. annot. ad *Or.* XXVIII, p. 500, A.), ita πεδιάδας vulgari πεδία cum L. praefero. Ceterum Elias in v. πεδιάδας arguitur.

F. 55 r. s. τὸ ἀγέρωχον καταστειλάς τοῦ φύσιν θεοῦ κατελιγμένα κομπάζοντος ἑτεροδόξου.

F. 55 r. s. χειραγωγῶν πρὸς ταῦτα (ad coelestia) ταῖς κατὰ μικρὸν προβάσσει καὶ τὸν ἑτερόδοξον.

F. 55 v. s. ἐλαττονεῖσθαι verbum, in ἡλαττονεῖτο (9).

P. 518, C.) F. 55 v. s. λέγει δὲ τοῦτον (aërem) ὄχημα μὲν πετεινῶν, ἐπειδὴ ἐν τούτῳ ὄχουται καὶ διὰ τούτου φέρονται, καὶ ὅπερ ἐστὶ τοῖς νηκτοῖς τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, τοῦτο τοῖς πτηνοῖς ἡ ἀερία φύσις γνωρίζεται.

P. 518, D.) F. 55 v. i. Ἀριστοτέλης (10)... καὶ τινες τῶν φυσικῶν ἀτμούς τινας ὑγρούς τε καὶ ξηρούς, ἀπὸ τε θαλάσσης καὶ λιμνῶν καὶ ποταμῶν ῥῆθ καὶ τῶν ἐκ γῆς ὑγρῶν ἀναφερομένων, τῶν ἐν ἀέρι πάντων αἰτιῶνται.

P. 518, E. ὁμοτίμως) F. 56 r. s. ἰσοτίμως ἢ καὶ ἰσομοίως. allato simul *Matth.* 5, 45.

P. 519, B. τίνας ἀτμούς ἀπὸ γῆς αἰτίαση νέφους δημιουργοῦς, ἡ ἀέρος πύκνωσις τινα, ἡ νεφῶν τῶν μαυροτάτων [11] θλίψιν ἢ ῥῆξιν [12], ἢ ἢ μὲν θλίψις σοι τὴν ἀστραπὴν, ἡ δὲ ῥῆξις τὴν βροντὴν ἀπεργάσεται; F. 56 r. i. φυσιολογίας... τὸ πᾶν τῶν γινόμενων ἐν τε τῷ αἰθέρι τε (13) καὶ τῷ ἀέρι ταῖς διπλαῖς ἀναρτώσεσι ἀναθυμιάσει. F. 56 v. s. Ἀριστοτέλης (14)... ἐν τοῖς μετεωρολογικοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενοις μεμῆχθαι μὲν φησι τὴν γῆθεν ἀναφερομένην ἀναθυμιάσιν ἐκ τε τῆς θερμῆς καὶ ξηρᾶς, et paulo post: εἰτα διακρινόμενου τοῦ ἐν αὐτῇ (sc. ἀναθυμιάσει) θερμοῦ καὶ εἰς τὸ ἄνω διασπειρωμένου 5), συνίστασθαι αὐτὴν εἰς νέφη. F. 56 v. i. sq. καὶ ἥσαν ἂν αἰτιάσεως ἀνώτεροι (physici), εἰ ἐπὶ τὴν οὕτω τάξασαν αὐτὰ σοφίαν ἀνήγον τὸ θαῦμα. οὐδὲ γὰρ ἐλαττοῦται, καθά φησι καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, ἡ ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἐκπληξίς, ἐπειδὴν ὁ τρόπος, καθ' ὃν γίνεται τι τῶν παραδόξων, εὐρεθῇ.

P. 519, B. ψαύσας... καὶ οὐρανοῦ καὶ τῶν οὐρανῶν) F. 57 r. m. ταῖς ἐξεταστικαῖς τοῦ νοῦ πολυπραγμοσύναις ἀφαί ἀκροθιγῶς πως καὶ οὐρανοῦ καὶ τῶν οὐρανῶν τοιοῦτον γὰρ τὸ ψαβεῖν μὴ λόγους, μὴ

(7) Basilium Hom. V in *Hexaem.* p. 47, E. 48, A. B. Elias h. l. imitatur.

(8) Sic B. et E. Τρυφῆν m. 2. mg. cum Edd. eamque genuinum esse scripturam Gregorii ipsius arguunt verba: Ἰνα τι καὶ αὐτὸς κατατρυφήσω τ. λ. cet. i. e. ut ipse quoque luxuriante oratione utar, Dei luxuriam enarrans.

(9) Forma ἐλαττονεῖσθαι, dubia quidem et fortasse in ἐλαττονεῖσθαι commutanda, ap. Nicetam Paraphr. in *Gregor. Naz. Carm. Sell.* ed. Dronke, p. 145, 21. in locutione: ἐλαττονεῖσθαι τοῦ καλοῦ.

(10) Conf. Aristoteles, qui fertur, *De Mundo* cap. 4, p. 394, a. l. 9 sqq. ed. Bekk.

(11) Μαυροτάτων Edd. mendose.

(12) Σύρρηξιν Edd.; ῥῆξις tamen eadem in sequentibus. Voce σύρρηξις Elias in eodem argumento usus est f. 198 r. m. ὧν (scil. νεφῶν) ἡ θιάζουσα σύρρηξις λέγεται ποιεῖν τὰς βροντὰς καὶ τὰς ἀστραπάς. Conf. *Animadv.* in *Basil.* I, p. 123.

(13) Te a m. 2. lineola subducta notatum, quipp: expungendum.

(14) *Meteorol.* I, 4, p. 341, a, 6. sqq. ed. Bekk.

(15) Lege: διασπειρωμένου.

αἰτίας τούτων πολυπραγμονῶν, ὁμῶς δὲ μάλλον τῇ A ἀπολυπραγμονήτῳ πίστει χρώμενος παρὸ τῷ λόγῳ τῷ αἰτιολογικῷ.

P. 519, C. ἀγνοῶν καὶ αὐτὸ τοῦτο τὴν ἀγνοίαν) F. 57 r. m. ἀγνοῶν ... ὅτι ἀμαθαίνεις καὶ ἀνοηταίνεις (1), μὴ δὲ (2) αὐτὸ τοῦτο νοῶν, ὅτι ἀγνοεῖς, ὅπερ Πλάτων πρῶτος διπλῆν ὠνόμασεν ἀγνοίαν.

P. 520, A. ἡλιος ... τοὺς ἄλλους ἀστέρας ἀποκρύπτων φαιδρότετι) F. 58 r. s. ὁ ἥλιος τούτους ἅμα καὶ τὴν σελήνην τῇ σφοδρότάτῃ ἀγλῇ ἐναποκρύπτων οὐκ ἐφ' φαίνεσθαι (3).

P. 520, A. ἀποσεμνύνειν) F. 58 r. m. ἐπαίνειν τε καὶ ἐγκωμιάζειν. τοῦτο γὰρ τὸ ἀποσεμνύνειν.

P. 520, A. B.) F. 58 r. m. τοσοῦτος, φησὶν, τὴν δύναμιν, ὥστε ἐξαρχεῖν τὴν ἀπ' αὐτοῦ τῇ ἀερεῖα χύσει ἀναγεομένην αὐτὴν ἀπ' ἄκρων ἄλλων ἄλλα B τῇ θερμότητι περιλαβάνειν, θερμαίνοντος, ἀλλ' οὐ φλέγοντος, ἐν τῷ μὴ ἀθρόον τὰς τροπὰς ποιεῖσθαι, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν καὶ τεταγμένως, ὥς μήτε δι' ὑπερβολὴν θερμότητος καταφλέξει τὴν γῆν, μήτε δι' ἑλλειψὶν κατεψυγμένην καὶ ἄγονον ὑπολίπειν.

P. 520, B. τοῦτο ἐν αἰσθητοῖς ἡλιος, ὅπερ ἐν (C.) νοητοῖς θεός, ἐφη τις τῶν ἀλλοτρίων) F. 58 r. m. τὸ δὲ τοῦτο... θεός, Πλάτωνός (4) ἐστὶ, ὃν δὴ καὶ ἀλλότριον εἶπεν, ὥς Ἑλληνα καὶ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς ἀλλότριον.

F. 58 v. m. (Gregorius p. 520, D.) φαίνεται πως ἐπαμφοτερίζων τοὺς δόγμασιν. ὅτι δὲ τοῖς προφητικοῖς μάλιστα τίθεται (5), ἐνέφηεν εἰπὼν· ἡλίφ προσελέφαντα.

P. 520, D. (ὥρῳ) εὐτάκτως ἐπινοημένων τε καὶ ἀποτινομένων, καὶ ὥσπερ ἐν χορῷ συμπλεκόμενων ἀλλήλαις καὶ δισταγμένων ... καὶ κατὰ μικρὸν κυρωμένων καὶ ταῖς ἐγγύτησι κλεπτομένων) F. 59 r. m. (καιροὶ) καθάπερ .. χορεῖαν ἐλίστοντες, εὐκόσμως τε καὶ εὐτάκτως προσέρχονται ἀλλήλοις τε καὶ συμπλέκονται, καὶ κατὰ μικρὸν αὖθις

(1) Ἀμαθαίνειν et ἀνοηταίνειν Platonicae sunt voces. De illa v. Creuzer. ad Procli Comm. in Alcib. I. p. 201, de hac Animadvers. in Basil. I. p. 157. Hæreticos ἀμαθαίνειν Elias dicit f. 165 r. m., ἀνοηταίνειν f. 162 v. s. 165 r. m. 249 r. m. 347 r. m. Confer eundem f. 281 v. m. ad Greg. Or. XXII, p. 422, C.

(2) Scribe: μηδέ. De duplīci inscientia. secundum Platonem Legg. IX, p. 863, C., multa Platonici docent. Conf. Indices ad Creuzeri Initia Philosophiæ ac Theologiæ Platonicae, T. 3, p. 340 vv. ἀγνοία D διπλῇ, et p. 344 vv. ἀμάθεια διπλῇ. Plura de eadem sententia ex aliis scriptoribus Boissonadius ad Æn. Gaz. p. 222, qui etiam Gregorii hunc locum et Basilii in eum scholium attulit, quod videas in Appendice e Cod. Monac. 34 f. 325 vs. excerptum. Ceterum conf. El. f. 323 v. i. qui eo scholio aperte usus est.

(3) Eadem Elias f. 60 r. m. f. 194 v. s. de sole, reliquis sideribus officiente. Conf. etiam f. 194 r. i. 196 v. s.

(4) Loco celeberrimo De Rep. VI, p. 508, C, ubi τάχαθν, i. e. Deus, τὸν τοῦ ἀγαθοῦ ἔχοντον, i. e. Solem, procreasse Plato docet, Deum prædicans unquam νοητὸν ἥλιον. Idem locus Gregorio observatus est Or. XXI, p. 386, B. Or. XL, p. 693, C. Ullmannus in Gregorio suo p. 532 hasce Platonis imitationes accurate, fontem platonium negligenter indicavit. Ad Platonis locum conf. Ast. Comment. p. 553, qui Gregorium haud neglexit. Adde Plotin. p. 527, B. οὗτος δὲ, ὃν μίμναι αὐτὸν ὡς ἥλιος,

δισταναί τε ἀλλήλων καὶ ὑπατέρχονται (6). Ibid. μεσολαβοῦσιν ἑαρι μὲν καὶ μετοπώρῳ θέρος... θέραι δὲ καὶ χειμῶνι μετόπωρον. Ibid. σφαλεράς... τὰς αἰφνιδίους μεταβολὰς (τῶν ὥρων) οἶδεν ὁ λόγος. F. 59 r. i. ἕκαστος καιρὸς δυσὶν ἄκροις μεσιτεύει, ἄκροις δὲ, ὅτι ὁ μὲν πρὸ αὐτοῦ, ὁ δὲ μετ' αὐτόν. μεσιτεύον δὲ τὸ αὐστηρὸν ἐκατέρου κλέπτεσθαι ποιεῖ, τούτεστι λανθάνειν, καὶ δι' αὐτοῦ μέσου, τρόπον φιλοῦ, καταλλάττει τὰ ἐναντίως ἀλλήλοις ἔχοντα. Ibid. ὑποχαλωμένης τῆς αὐστηρίας διὰ τῆς μεσότητος καὶ θραυομένης κατὰ μικρὸν, καὶ οἶον ὑποκλεπτομένης ταῖς λανθανούσαις ὑπαλλαγαῖς, ἀλύτως ἡ κράσις γίνεται.

F. 60 r. s. τοῖς φωστῆρσι τούτοις ὁ δημιουργὸς τὸ πρωτόκτιστον φῶς ἀναπέθετο, οὐχ ὡς ἀπορῶν ἄλλου φωτός, ἀλλ' ὡς μὴ ἀργὸν ἐκείνῳ μείνῃ τὸ φῶς. φωστῆρ γάρ ἐστιν οὐκ αὐτὸ τὸ φῶς, ἀλλὰ φωτὸς δοχεῖον (7).

F. 60. r. s. πρὸς τὸν ἀστρολόγον δὲ νῦν (p. 521, B) ὁ λόγος, ὃς διὰ τῆς τῶν ἀστρων κινήσεως πλέκει τε καὶ συνιστᾷ τὰ ἡμέτερα, τοιῶσδε μὲν τῶν τοιῶνδε ἀστέρων κινουμένων, τοιῶνδε τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἀποτελεῖσθαι τὸν τηνικαῦτα τικτόμενον ἀνθρώπον λέγων, τοιῶσδε δὲ τοιῶνδε, καὶ τῇ τῶν ἀστρων κινήσει συμπεριφέρεσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς ἅπαντα καὶ πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν ποιῶσθαι καὶ ἐπεσθαι.

P. 521, C.) F. 61 r. s. οὔτε... πνεῦμα νοῆσαι δυνάμεθα δίχα φθορᾶς (8) καὶ χύσεως, οὔτε πῦρ ἐξω τῆς ὕλης καὶ τῆς ἀνω φθορᾶς.

P. 521, D. ὁρᾷς, πῶς λίγιγῶμεν περὶ τὸν λόγον καὶ οὐκ ἔχομεν οἱ προελεθώμεν;) F. 61 r. m. C οὐκ ἔχων ὅποι ἐδράσαι τῆς (10) τοῦ νοῦ πολυπραγμοσύνης, πρὸς τὸν πρόχειρον αὐθις εἰς θεολογίαν ὁμιλον τρέπεται... λίγιγῶ τε πληρωθῆναι ὁμολογεῖ καὶ παρὰ φερομένοις ἐοικέναι.

P. 521, D. — ἀναβάσεις, νοεράς δυνάμεις ἡ νῆας, καθαρὰς φύσεις καὶ ἀκινεθῆλους, ἀκινήτους πρὸς τὸ χεῖρον ἢ δυσκινήτους, περὶ τὸ πρῶτον αἰτίον δεῖ χορευούσας.) Ad hunc locum Elias f. 61

ὑπερσχησε πόθεν; et quæ in eandem rem in Basilio Plot. p. 41 inque Animadvers. in Basil. I, p. 46 attuli. Eliæ ex hoc genere locos ad f. 16 v. s. significavi.

(5) Τίθεται idem ac συντίθεται, loquendi usu apud Græcos per frequentiam. Conf. Elias f. 216 v. s. 218 v. i. ubi v. i. συντίθεται, et vid. Boissonad. ad Zachar. Mithl. p. 378. 412. 450. 453.

(6) Eadem fere Elias f. 194 v. s. ad Or. XXXII, p. 584, D. et f. 240 r. m. ad Or. VI, p. 188, E. 189, A. Mox cod. male: σφαλεράς. Cf. annot. f. 189 r. i.

(7) Horum similia ap. Basil. Hom. VI in Hexaëm. p. 51, C. D.

(8) Θ. erasum, recte.

(9) Loco vulgatæ lectionis ap. Gregor. p. 521, C. παραχύφωμεν, B. παραχύφωμεν, quod Combefisius voluit et antecedens στησόμεθα commendat.

(10) Fortasse legendum: τὰς τοῦ νοῦ πολυπραγμοσύνας. Usitata Eliæ vox πολυπραγμοσύνη, plurali numero posita et in bonam partem usurpata, nimirum de curiosa mentis investigatione. Conf. f. 57 r. m. 105 v. m. Verbum πολυπραγμονεῖν eadem potestate positum videas f. 184 v. s. Conf. Plutarch. De Curios. cap. 5 (sæpe), cap. 7 extr. in versibus, Plotin. p. 401, cap. 6. B. ὁ λόγος... ἐπιτολμήσει καὶ τοῦ διὸς αὐτοῦ τὰς μνήμας πολυπραγμονεῖν. Theodoret. De Provid. p. 58 supr. ed. Turic. Vid. annot. ad Greg. Nyss. De Anima et Resurr. p. 212 ed. Krabing.

r. l. ex Dionysio Areop. (1) De Coel. Hierarchia hæc A refert : *Paulus vel Hierotheus* πρώτην (nim. διακόσμησιν ex tribus τριαδικαῖς διακοσμήσεσιν οὐρανίαις) μὲν εἶναι λέγουσι τὴν περὶ Θεοῦ οὐσαν αἰεὶ καὶ προσεχῶς καὶ ἀμέσως ἐκείθεν ἐλλαμπομένην. Deinde Elias f. 61 v. s. pergit : ἔστι δὲ πάντων μὲν αἴτιον ὁ Θεός. ὥσπερ δὲ λέγεται πρώτη φύσις καὶ πρώτη οὐσία καὶ πρῶτον φῶς καὶ τὰ τοιαῦτα παρὰ τῷ Ἀρεοπαγίτῃ, οὕτω καὶ πρῶτον αἴτιον. et paulo post f. 61 v. m. καὶ τὸ χορεύειν δὲ αὐτὰς ἐκ τοῦ Θεοῦ Διονυσίου εἰληπται. οὗτος γὰρ λέγει τὴν πρώτην τῶν οὐρανίων ἢ ὑπερουρανίων οὐσιῶν διακόσμησιν κύκλῳ Θεοῦ περισταθῆαι καὶ ἀκατάληκτον περιχορεύειν, καὶ τὴν καθαρωτάτην ἐλλάμπεσθαι Ἐλλαμψιν (2).

P. 521, E. ἡ ἄλλος [5] ἄλλην κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς φύσεως καὶ τῆς τάξεως) F. 61 v. m. ἡ ἑγγυτέρω μὲν γὰρ ἐκ Θεοῦ ἀμέσως ἐλλάμπεται, ἡ δὲ μετ' αὐτὴν διὰ μέσης τῆς πρὸ αὐτῆς, καὶ οὕτως αἰ ἐρεῖξῃς.

P. 521, E.) F. 61 v. m. τῷ πρώτῳ καλῶ τυπούνται τε καὶ ποιοῦνται. μόρφωσιν γὰρ ἐνταῦθα τὴν τύπωσιν εἶπεν ἢ καὶ ποίωσιν. F. 61 v. i. ἡμεῖς . . . πρὸς τὴν ἐκείθεν ἀγαθοεῖδειαν κατὰ τὸ δυνατόν μορφούμεθα.

P. 522 A. πάντα ἐπιπορευομένας, πᾶσι πανταχοῦ παρούσας ἐτοίμω, προθυμία τε λειτουργίης καὶ κορυφότητι φύσεως, ἄλλας ἄλλο τι τῆς οἰκουμένης μέρος διεληφύλας, ἢ ἄλλω τινὶ τοῦ παντὸς ἐπιτεταγμένας [4] F. 62 r. s. ἄγγελος . . . ἡμῶν ἐκάστω συμπαρομαρτεῖ, τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκονομοῦντες καὶ βοηθοῦντες ἡμῖν, οὐκ αὐτεξουσίως, ἀλλὰ προστάγματι δεσποτικῷ. Ἔργον γὰρ αὐτοῖς μὲν προηγούμενον C

ἐναντιῶνται τῇ θέξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀκατάληκτως δοξάζειν αὐτόν, περιστατικῇ δὲ τις ἢ πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἐπιστροφή τούτων καὶ ἐπιμέλεια.

P. 522, C.) F. 62 r. i. μόνης εἶπεν, ὡς ἐξαιρέτου καὶ ἀσυγκατάλεκτου.

P. 522, C.) F. 62 v. s. ἰστέον δὲ, ὅτι φόβος εἶδος καὶ ὁ ὄκνος. ἔστι γὰρ ὄκνος φόβος μελλούσης ἐνεργείας.

OR. XX.

P. 576, A. σταθμὸν ἔσχατον) F. 62 v. i. ἐπιζητεῖ δὲ τούτον μετὰ τοῦ προφήτου (5) ὁ ἅγιος, ἵνα πόρρω τῶν ἀνθρώπων ἀποστάς καὶ ἐν τούτῳ (f. 63 v. s.) γενόμενος, ἐαυτὸν τε μόνῃ συγγίνηται καὶ Θεῷ μόνῃ ἀπερισπάστως (6) προσλαλή (7). τοῖς γὰρ ἀθυμοῦσιν ἢ ἐν πολλοῖς συνδιαγωγῇ οὐ παραψυχὴν μᾶλλον ἢ ἄχθος καὶ ἀθυμίαν πέφυκεν ἐμποιεῖν.

P. 576, A. οὐδὲν γὰρ μοι δοκεῖ [8] τοιοῦτον [9], ἢ μύσαντα τὰς αἰσθήσεις, ἔξω σαρκὸς καὶ κόσμου γενόμενον [10], μηδεὶς τῶν ἀνθρωπίνων προσεφαπτόμενον [11], ὅτι μὴ πᾶσι (B.) ἀνδράκῃ, ἐαυτῷ προσλαλοῦντα καὶ τῷ Θεῷ, ἔλῃ ὑπὲρ τὰ ὀρώμενα καὶ αἰεὶ τὰς θείας ἐμφάσεις καθαρῶς [12] ἐν ἐαυτῷ φέρειν, ἀμυεῖς τῶν κάτω χαρακτήρων καὶ πλανωμένων, ὅλον [13] ἔσοπτρον ἀκχιλίδωτον Θεοῦ καὶ τῶν θείων καὶ ὁρ καὶ αἰεὶ γινόμενον [14], φωτὶ προσλαμβάνοντι φῶς καὶ [15] ἀμυροτέρῳ τρανότερον [16], μέχρις ἂν πρὸς τὴν πηγὴν ἐλθωμεν [17] τῶν ἡδὲ ἀπαυρασμάτων καὶ τύχωμεν τοῦ μακαρίου τέλους, λυθέντων ἡμῖν [18] τῶν ἔσοπτρων τῇ ἀληθείᾳ.) F. 63 r. m. (ad : τῶν κάτω χαρακτήρων) φαντασιῶν καὶ τύπων. τὰς γὰρ φαντασίας τῶν γενητῶν χαρακτήρας τούτων ἐκάλεσαν,

ὅτι abiit. Conf. annot. ad Or. XXIX, p. 528, D. et ad fol. 134 v. m.

(12) Ἀεὶ ap. Greg. l. i. ante καθαράς positum. Deinde ἀμυεῖς Edd. pessime, etiam C., qui tamen p. 14, D. recte ἀμυεῖς.

(15) Ὅτως Gregorius l. i., quod magis placet, quippe ex eo dictum vocis usu, quem Wytenbach. ad Plat. Phædon. p. 156 sq. illustravit. Deinceps illa : ἔσοπτρον ἀκχιλίδωτον ex Sap. Sal. 7, 26, petita esse Elias bene vidit.

(14) Ὅν ἐν γινόμενον B. cum Edd.; ὅν apud Gregor. l. i. Pet. ap. M. et C. cum omnibus Regg. Or. 1. Jes. Colb. septem; idem tamen hoc loco ὄν et γινόμενος cum Coisl. 1. et Par. Γενόμενος Th. ap. M. male. Sed fortasse ex Billii conjectura, quam Par. p. 14, C. recepit, legendum : καὶ ὄντα καὶ γινόμενον, nisi participium ad prædicati genus referre malueris. Vid. Ast. Annot. in Plat. Protag. p. 118. In sequentibus προσλαμβάνοντα recte Edd., siquidem hæc omnia ex illis pendent : ἢ μύσαντα cet. in quibus de voce μύσαντα conf. annot. f. 27 r. m. Προσλαμβάνων Th. ap. M. male.

(15) Καὶ Gregorius p. 15, A. item habet; sed omisit Elias hisce usus f. 351 r. s. et facile copula caremus. Conf. annot. f. 351 rs

(16) Τρανότερον B. cum Or. 1. et Elia f. 351 r. s., ut est ap. Gregor. p. 15, A. ubi in hac voce locus παράλληλος desinit. Vulgo : τρανότερον, male. Tu conf. Boissonad. ad Psell. De Op. Dæm. p. 288. Similiter in voce φανὸς peccatur. Vid. Animadvss. in Basil. I, p. 48. et Haensel. ad Gregor. Naz. or. in Nov. Dominic. p. 67.

(17) Διελθὸν ὑποστιγμῇ post ἔλθωμεν, quæ in loco gemino apud Greg. Or. VIII p. 249, E. recte deest.

(18) Ἡμῖν B. addit cum Coisl. 5. et Par., quod,

(1) De Coel. Hier. cap. 1, § 1, p. 50, C. ed. Cord. quem locum Elias memoriter tantum refert. Ceterum conf. f. 162 v. ante med.

(2) De Coel. Hier. cap. 7, § 4, p. 56, B. ed. Cord. Angelorum choreas illustravi in Bas. Plot. p. 42 sq.

(3) Vulgo : ἄλλως, recte.

(4) In iis, quæ insequuntur, B. τὰ ante πάντα et mox p. 522, B. τῷ ante καὶ τοῖς ἄλλοις χορ. omitit, ac facile illia oculis caremus.

(5) Jerem. 9, 2.

(6) De adverbio ἀπερισπάστως conf. annot. ad f. 4 r. i.

(7) Locutionem Θεῷ προσλαλεῖν ad f. 63 r. m. illustramus.

(8) Ἐδδοκεῖ μοι Gregorius loco gemino Or. II. p. 14. D. ubi verba : οὐδὲν γὰρ ἐδόκεῖ... γινόμενον quidam codd. ap. M. omittunt.

(9) Τοιοῦτον, ut est apud Gregor. l. i., B. cum duobus Regg. et Or. 1. quos C. secutus est. Vulgo : τοιοῦτο, inconcinne ante vocalem. Deinde pro ἢ codicibus B. vulgo recte ὅσον, uti apud Gregor. l. i.

(10) Apud Gregorium l. i. hæc adjecta : καὶ εἰς ἐαυτὸν συστραφέντα, in quibus copulam καὶ C. cum sex Regg. recte delet. De participiis sine copula nexis v. Ast. Annot. in Plat. Protag. p. 146, in Phæd. p. 454. De verbis εἰς ἐαυτὸν συστρ. conf. annot. f. 291 v. m.

(11) Edd. προσεφαπτόμενον, ut ap. Greg. l. i. Utroque in seqq. Edd. ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη ex Plat. Phæd. p. 67, A. ἐάν ὅτι μάλιστα μηδὲν ὀμιλῶμεν τῷ σώματι, μηδὲ κοινωνῶμεν, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη, quo etiam Plotin. p. 2, E. respexit. De scriptura ὅτι (v. l. ὁ τι) v. Ast. Annot. in Phædon. p. 548. Lexic. Plat. t. II, p. 486. et conf. El. f. 63 r. i. Mihi tamen potius esse videtur ὁ τι, quod sæpissime in

οὗς δὴ καὶ πλανομένους εἶπεν, ὡς πλανομένων καὶ ἀτάκτων καὶ ἀτάκτων ὄντας εἰκόνας. ἄλλως γὰρ οὐκ ἔστι τὰς ἐκείθεν ἐμφάσεις (1) κατὰ τὸ ἐγγυροῦν καθαρὰς ὑποδέξασθαι, μὴ ἀπαλεῖψαντα τοὺς προεντυπωθέντας τῷ νοῦ χαρακτῆρας τῶν κάτω καὶ χαμαὶ συρομένων πραγμάτων. συγχυθίσονται γὰρ ὑπὸ τῶν προεντετυπωμένων (2), ἀναφυρομένων ταύταις καὶ μὴ συγχυροῦντων καθαρὰς ταύτας εἰσδέξασθαι. Ibid. (ad : ἀποπτορον) ἐλλαμπτήριον. Ibid. (ad : καὶ δὲ καὶ γινόμεν.) δεῖ γὰρ ἀναβάσεις αἰεὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τίθεσθαι καθαρότητος. ὅση γὰρ ἀν καθεύμεθα, τοσοῦτον καὶ τὰς θείας ἐμφάσεις καθαρωτέρως καὶ τρανοτέρως τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν ἐντυπούμεθα, καὶ τῆς θείας ἐνεργείας τὴν ἐμφασιν τρανὴν καὶ ἀσύγχυτον καὶ οὐδὲν ἐπιθολουμένην ἐκ τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς ἐπιδείκνυμεν. Ibid. (ad : λυθέρων... τῇ ἀληθείᾳ) σικί γὰρ τῆς ἀληθείας ἡ ἐνταῦθα ἑλλαμψίς, ἣν ἑνδαλμα ἐν ἄλλοις προσηγόρευσε. ἀλλῆς γὰρ, φηδὲν, ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης εἰς ἓν τι τῆς ἀληθείας ἑνδαλμα (3). ἀπὸ τοῦ Σολωμῶντος (4) δὲ τὸ ἔσποπρον ἀκηλίδωτον εἰληπται. F. 63 r. i. (ad : μύσματα τὰς αἰσθήσεις) τῆς τῶν αἰσθήσεων ἐπιμύσεως ἥτοι συγχλίσσεως. Ibid. (ad : οἱ μὴ πᾶσα ἀνδρῶν) εἰ μὴ ἀναγκαῖον εἴη, τουτέστι μόνων ἐκείνων (intelligi προσεφέπτεσθαι), ὧν ἄνευ ἀδύνατον ζῆν, τῶν συστατικῶν δηλαδὴ τοῦ σώματος, οὗ τῶν πρὸς τρυφήν, ἀλλὰ τῶν πρὸς τροφήν. Ibid. καλεῖ δὲ κόσμον... οὗ τὴν περιγραφὴν τοῦ κόσμου. ταύτης γὰρ ἔξω γενέσθαι ἀδύνατον σῶμα βελθιμένου (5) ἡμᾶς. (F. 63 v. s.) μόνος γὰρ ὁ θεὸς ἀπερίγραπτος, οὗ καὶ κυρίως ἀσώματος, περιγραπτοὶ δὲ καὶ ἄγγελοι, οὗ καὶ κυρίως ἀσώματοι, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀσώματοι λέγονται. Ibid. (ad : σαρκός) τὰ ἐκ τῆς σαρκὸς πάθη καὶ τοὺς ἐντεῦθεν περισπασμούς. Ibid. locutio : οἱ σαρκικοί καὶ κοσμικοὶ περισπασμοί. Ibid. (ad : εἰς τὸν προσλαλοῦντα καὶ τῷ θεῷ) sons indicatur Cor. I, 14. 28. εἰς τὸν δὲ λαλεῖται καὶ τῷ θεῷ (6).

P. 366, C. (ἀν τις) μελέτην οὐ μάλιστα ποιούμενος ἄνω βλέπειν, τῆς κατασπώσης ὕλης ἐπιπρατήσεως) F. 63 v. m. (τὸ σῶμα) ὕλινον ὄν καὶ πολὺ τὸ γεῶδες ἔχον κάτω βρῖθει καὶ συγκατασπᾷ

etsi apud Gregor. p. 249, E. deest, tamen facilius onniti quam adjici potuit. Ceterum respicitur ad 1 Cor. 13, 12. βλέπομεν ἄρτι δι' ἐσώπτου cet.

(1) Tollius *Ins. It. Ital.* p. 86, allato, ad quem ista Eliae pertinent, Gregorii loco : αἰεὶ τὰς θείας ἐμφάσεις καθαρὰς ἐν εἰς τῷ φέρειν, « ἐμφάσεις, inquit, hic sunt illuminationes, seu infusiones cognitionis divinae, quibus menti mysteria divina patefunt : ipse post paullo ἀπαυγάσματα vocat. » Confer eundem p. 30 ad vs. 286 *Carm. Ined.* t. et p. 87 ad vs. 10 *Carm. Ined.* V. Creuzer, ad *Procl. Comment. in Alcib.* I, p. 1, et ad *Procl. Inst. Theol. Plat.* p. 208. Adde *El.* in sqq. et f. 139 v. i.

(2) De verbo ἐντυπῶν et compositis conf. annot. ad f. 4 r. m.

(3) Memoriter nec satis accurate citat Gregor. Or. XXX, p. 552, C. D. ubi Coisl. 1. ἄλλην ἀπ' ἀληθ. Vulgatam lectionem : ἀπ' ἄλλου, Elias h. l. sequitur, ut f. 139 v. i. De voce ἑνδαλμα idem plura ad illum locum f. 140 r. s. Adde f. 40 r. m. *Vi. l. Corder. Onomast. Dionys.* p. 649, b. v. ἑνδαλμα, et Creuzer, ad *Procl. Inst. Theol. Plat.* p. 101.

(4) Sap. 7, 26.

τὴν ψυχὴν. Ibid. ζῶπον *Gregorius alias* (7) *corpus vocat* διὰ τε τὸ πάχος καὶ διὰ τὴν ἐκ τῶν παθῶν ἀχλὺν, τὰχα δὲ καὶ διὰ τὰς ἐκ τῆς διπλῆς τροφῆς ἀναθυμιάσεις, ἐπιθολούσας τὸ ἐν ἡμῖν νοερόν, ἥδη δὲ ποτε καὶ παραφροσύνας πολλάκις ἐκ τῆς πλησμονῆς ἐμποιούσας, ὧν δὴ παθῶν.. ἐλευθεροῦν ἀνάγκη τοὺς ἄνω ἐπειγομένους. F. 63 v. i. οὐ γὰρ ἔστιν ἀόρθον τῇ σχέσει τοῦ σώματος τὸν νοῦν προσειλημμένον καὶ τοῖς ἐντεῦθεν πάθεσιν ἰλυστώμενον, ἐκπετήσιμον πρὸς θεὸν ἀπεργάσασθαι.

P. 376, D.) F. 64 r. s. οὕτε ἀήρ μὴ πῦρ πρότερον φωτισθεὶς φωτίζειν ἕτερα δύναται, οὕτε ὕδωρ μὴ θερμανθὲν ἕτερα θερμαίνειν σώματα, οὕτε ψυχὴ ἐσκοτισμένη τῇ ἐκ τῶν παθῶν ὁμίλῃ (8) καὶ μὴ φωτεινῇ χρηματίσασα.. τῇ τῆς θεολογίας θεωρίᾳ προσβάλλειν (9). F. 64 r. m. μὴ καθαρῷ γὰρ θεολογίας ἀπτεσθαι οὐ θεμιτόν (10).

F. 64 v. m. Deis διανοίαις χθαμαλωτάταις ἐπιφοιτᾷν dicitur et ἐναυλιζέσθαι παρὰ τοῖς γεωδέεσσι τε καὶ χαμαιῤῥιφές τὸ φρόνημα ἔχουσιν. Ibid. (θεοῦ γνώσιν) ἐκ μέρους ἀλώσιμον τοῖς τὰ ὑψηλὰ πέτεσθαι μεμελετηκότιν.

F. 65 r. i. οἱ ὀρώντες καὶ μὴ ἐμβριθέστερον ἐπιτιμῶντες καὶ ἀνεργόντες. Ibid. locutio : μετ' ἐμβριθείας πληροῦν τὴν ἐπιτίμησιν.

F. 65 v. m. παρακεκινήμενος (11) τε καὶ παραδῶλος εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων φοιτᾷ.

F. 65 v. i. τοῦ κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα καθαρεύοντος μέχρι καὶ τῶν σμικροτάτων.

F. 66 r. s. ἀμαρτίας.. καὶ πλημμελείας τινέες.. δεδώκασιν εἶναι διαφοράν, ἀμαρτίαν μὲν τὸ ἐκούσιον πταῖσμα, πλημμελείαν δὲ νοήσαντες τὸ ἀκούσιον.

F. 66 r. m. ἱλαστήριον γενόμενον Χριστὸν οἰκονομικῶς.

F. 66 v. i. (ad : ζῶσαν 377, D. ex *Rom.* 12, 1.) ζῶμεν γὰρ ὄντως τότε ζῶμεν τὴν κατὰ Χριστὸν, ναοὶ αὐτοῦ γεγονότες καὶ αὐτὸν ἐνοικοῦν ἔχοντες.

P. 378, A. τῷ κοσμοκράτορι τῶν κάτω συρομένων) F. 67 r. i. τῶν ἐπὶ τῷ στήθει δηλαδὴ καὶ τῇ κοιλίᾳ πορευομένων, δι' ὧν ἡ τε γαστριμαργία καὶ τὰ ὑπογάστρια δηλοῦται πάθη. Ibid. paulo antea :

(5) Fortasse legendum : περιβεβλημένους, eo verbi usu, de quo vid. *Animadvers. in Basil.* I, p. 135 sq. Conf. *El.* f. 121 r. m.

(6) Conf. Gregor. Or. X p. 239, A. ibique *El.* f. 366 r. i. Gregor. *Carm. Ined.* V. vs. 7. ἔνδον λαλήσω, νοῦν θεοῦ μυστηρίους, | γράφων. apud Toll. *Ins. It. Ital.* p. 84, qui loci Paulini immemor fuit.

(7) Nimirum Or. XXVIII. p. 498, D. ubi vid. ann.

(8) Codex : ὁμίλῃ. Confer exempla spiritus lenis pro aspero positi f. 166 v. m. ὑπ', f. 170 r. s. ὁμίλῳ, f. 177 r. s. ἀπαλόν.

(9) Locum ex parte attuli in *Nov. Annal. Philol.* Vol. 49, Fasc. 4. p. 418. Conf. annot. ad Or. XXVIII, p. 505, A.

(10) Conf. annot. ad f. 2 r.

(11) Hujusmodi adverbiorum pleni sunt Eliae commentarii. A simplicibus derivata verba haec, praeter alia in Excerptis passim obvia, in promptu sunt : f. 162 v. s. ἐστοχασμένος, accommodate f. 252 r. i. σφόδρα ἐστοχασμένως καὶ τῆς ἀκριβείας φροντίζων τῶν λέξεων. f. 319 v. i. locutio ἐστοχασμένως βάλλειν, uti f. 331 r. m. : f. 297 v. m. ἐσχηματισμένως : f. 163 v. s. κεκολασμένως : f. 179 v. s. κεκρι-

λέγεται κόσμος πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ ἡ κοσμικὴ ἀπά-
τη (1) καὶ ἡ κακία.

F. 67 v. s. ἡ συκομορία ἀκαρπύη τι δενδρίδιον.

P. 378, B μαράνας τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως)
F. 67 v. s. τοῦτο (sc. τὸ σαρκικὸν φρόνημα) μαράνας
καὶ ὑπεράνω τούτου γενόμενος, νεκρώσας τὰς σαρκι-
κὰς ἡδονάς. Ibid. locutio : τὰ γῆϊνα ζητεῖν καὶ περὶ
ταῦτα σύρεσθαι.

F. 67 v. m. οὐ μόνον ἄπερ κέκτηται σώζων, ἀλλὰ
καὶ πρὸς τὰ μείζω παρατεινόμενός τε καὶ ὑψηλότερα.

P. 378, B. ἐπεὶ δὲ ἀνεκαθήραμεν τῷ λόγῳ τὸν
θεολόγον) F. 67 v. m. ἐν τῷ περὶ θεολογίας λόγῳ
ἀκριβῶς ἀπέζεσε τὸν θεολόγον. et paulo post, f. 67
v. i. ἀνακαθάραι δὲ φησι ἐν τῷ περιελεῖν πᾶσαν
ἀκαθαρσίαν καὶ φανερόν ποιῆσαι, ὁπεὶ οὐ εἶναι χρὴ
τούτων.

F. 67 v. i. (ad : ἐν βραχεὶ 578 C.) ὅσα ἂν ἐρεῖ τις
περὶ Θεοῦ, βραχέα πάντα ἔσται, μὴ ἐξικνούμενα τῆς
μεγαλειότητος αὐτοῦ. δεικνύς δὲ ὅτι τὸ βραχέα περὶ
Θεοῦ εἰπεῖν, οὗ τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶ σοφίας, ἀλλὰ τῆς
ἁνωθεν ἐπινοίας, τῷ ἐν Τριάδι γνωριζομένῳ Θεῷ καὶ
τούτῳ δὴ ἀνατίθῃσι (2).

P. 378, C.) F. 67 v. i. εὐχομαι. . . μηδὲν ἴδιον
περὶ Θεοῦ ἡ ἐννοῆσαι ἢ φητέξασθαι, ἀλλ' ὄργανον γε-
νέσθαι. . . ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀνακρουόμενον,
κάκεινα μόνον ὑπηρεῖν, ὅσα ἂν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
ἐμπνεῖ.

P. 378 E.) F. 68 r. m. Arius et Sabellius κακῶς
τὸ τριαδικὸν τῆς θεότητος ἐταλάντευον.

P. 579 A. τρία ἐκφυλα καὶ ἀλλότρια [3] F. 68
r. m. (τρεῖς φύσεις) ἐκφύλους τε καὶ ἀλλήλων ἄλλο-
τριουμένας. F. 68 v. m. φῶβω τοῦ μὴ εἰς Ἑλληνιστὸν
ἐκκυλισθῆναι ἐκ τῆς εἰς ἀνίστους βαθμοῦς (4) τῆς
μιάς φύσεως Ἀρείου κατατομῆς.

F. 68 v. m. μὴ πλέον τούτου παρὸ (5) ἐκεῖνο.

μένως, cum iudicio : f. 206 r. post med. μυστηριω-
δῶς καὶ κεκρυμμένως. f. 506 v. s. ὁλοερῶς καὶ κε-
κρυμμένως : f. 73 v. m. 100 v. m. 154 r. ante med.
κεχωρισμένως : f. 546 r. i. πεφροντισμένως, pru-
denter : f. 209 r. m. τεταγμένως. Plura etiam a
compositis profecta : f. 531 v. m. ἀντεστραμμένως,
vice versa : f. 6 v. s. διηρημένως : f. 548 v. m. διηυ-
κρινημένως, oppos. συγκεχυμένως : f. 218 v. m.
ἐμπειρημένως : f. 128 v. m. (bis) ἐνηλλαγμένως :
f. 162 v. i. ἐξηρημένως : f. 152 r. m. ἐξομολογου-
μένως : f. 148 r. s. 279 v. i. ἐπιτετηρημένως, caute.
f. 280 r. s. ἐπιτετηρημένως τε καὶ ὑφειμένως : f. 155
v. m. παρατετηρημένως : f. 102 v. s. προηγουμένως :
f. 35 v. s. συνεπτυγμένως, compendiose, f. 319 v. s.
cum κεφαλαιωδῶς conjunctum : f. 201 v. s. συν-
εσκιασμένως πως καὶ ὑφειμένως : f. 130 v. m. συν-
τημένως : f. 30 r. m. 36 r. s. 64 r. s. 140 r. m.
169 r. m. 301 v. m. συντεταγμένως, compendiose.
f. 212 r. i. τὰ συντεταγμένως ῥηθέντα ἐξαπλῶν. Adde
συγκεχυμένως supra v. διηυκρινημένως, ἐφειμέ-
ως supra vv. ἐπιτετηρημένως et συνεσκιασμένως.
Nec apud Gregorium ejusmodi adverbiorum exem-
pla desunt. Conf. v. c. Or. VI, p. 179, A. XXIII, p.
439, E. ἐπασκευμένως. Or. XXXII, p. 591, B. περι-
κεκομμένως. Vid. Nov. Annal. Philol. Vol. 35,
Fasc. 1, p. 17 sq.

(1) Codex : ἀπάτη. Ceterum apte hæc Noster in
explicanda vi vocis κοσμοκράτωρ, de Diabolo usur-
patæ. Quo de usu vocis vid. Gaulmin. ad Psell. De
Op. Dam. p. 196 sq. ed. Boissonad. Sinner ad Greg.
Naz. Or. Fr. in Cæsar. p. 22.

P. 379, C. δέον) F. 69 r. s. ἀρεμίδου ὄντος. Ἀτ-
τικῶς γὰρ πέφραται (6).

P. 379, D.) F. 69 r. i. εἰ δὲ τοῦτο, μικρῶν ἀνείη δ
Πατὴρ καὶ προβολεύς (7) καὶ ἀναξίων ἀρχῆ.

F. 69 v. s. locutio : ἡ τῶν λογισμῶν ἀκολουθία (8)
τε καὶ ἀνάγκη.

F. 69 v. s. ἐπὶ τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἀπαιγμάματος
οὗ χρόνος μεταξὺ ἐπινοεῖται.

P. 379, E.) F. 69 v. m. ἰστέον, ὅτι οἱ μὲν ἔξω
φιλόσοφοι οὐσίαν μὲν ἐκάλεσαν τὴν ἀπλῶς ὑπαρξίν,
φύσιν δὲ οὐσίαν εἰδοποιηθεῖσαν ὑπὸ τῶν οὐσιωδῶν
διαφορῶν, ἤγουν τὰ εἰδικώτατα εἶδη, τὰ περιεκτικὰ
τῶν ὑποστάσεων, τὰ δὲ περιεχόμενα ὑπὸ τῶν εἰδικω-
τάτων εἰδῶν ὑποστάσεις. οἱ δὲ ἅγιοι (9) παρεάσαντες
τὰς πολλὰς ἐρεσχελίας, τὸ μὲν κοινὸν καὶ κατὰ πολ-
λῶν λεγόμενον, ἤγουν τὸ εἰδικώτατον εἶδος, οὐσίαν καὶ
φύσιν καὶ μορφήν ἐκάλεσαν, οἷον ἀγγελον, ἄνθρωπον,
καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ εἰδικώτατα. τὸ δὲ μερικὸν ἐκά-
λεσαν ἄτομον καὶ πρόσωπον καὶ ὑπόστασιν, οἷον
Πέτρον, Παῦλον. ἔστι δὲ ὑπόστασις οὐσία μετὰ τῶν
ἰδιοτήτων. εὐρίσκεται δὲ πολλάκις καὶ ὑπόστασις καὶ
τὴν ἀπλῶς σημαίνουσα ὑπαρξίν.

P. 380, A.) F. 69 v. i. locutio : ἡ εἰς ἐν αἰτίον
ἀναφορά. F. 70 r. m. παρ' ἡμῖν τὸ ἐν πρесеβύεται
καὶ παρὰ τοὺς ἑτεροδόξους.

P. 380, B.) F. 70 v. s. δείκνυται οὖν ἐντεῦθεν, ὡς
ἰδιότης τῷ Πατρὶ πρὸς τῷ ἀγεννήτῳ καὶ τῷ ἀναρχῶν,
τῷ δὲ Υἱῷ πρὸς τῷ γεννητῷ καὶ ἡ ἀρχῇ.

P. 380, B C.) F. 70 v. m. τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ
εἶναι παραγόμενον. Ibid. οὐ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς
τὸ εἶναι παρήχθη ὁ Υἱός, ἀλλ' αἰεὶ συνῆν τῷ Πατρὶ
ἀχρόνως καὶ ἀρεύσως (10). F. 70 v. i. (ὁ Υἱός) ἐκ
τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς ἀχωρίστως καὶ ἀδιαστάτως.
Ibid. τὰ κτιστὰ πάντα, ῥοῆς καὶ χρόνου ἔκγονα ὄντα.
Ibid. τὰ αὐτὰ πείσεται τοῖς κτιστοῖς καὶ ῥευστοῖς.

(2) Id est : tanquam peculiare tribuit. De hoc
verbi ἀνατίθῃμι usu cf. f. 137 r. m.

(3) Conf. p. 379, B. in eodem argumento : τρεῖς
ἡ ξένας ἡ ἄλλοτριους οὐσίας. Sic B. Ἀνομοίους Edd.
pro ἄλλοτριους : Reg. bm. ἀνομοουσίους, utrumque,
ut videtur, ex interpretatione theologica.

(4) De istis Arii βαθμοῖς conf. annot. ad f. 167 v. s.
(5) De voce παρὸ vid. VV. DD. ad Gregor. Cor.
p. 102 sq. ed. Schæf. et conf. El. f. 57 r. m.

(6) Recte sic Noster, neque secundum magistellos,
qui δέον interpretantur δεόντως. Conf. VV. DD. ad
Gregor. Cor. ed. Schæf. p. 158 sq. 645, 673.

(7) Deus, quippe qui Spiritum sanctum et Sermo-
nem sive Filium ex se protulit, προβολεύς a SS. Pa-
tribus Eccl. vocatur. Conf. Gregor. Naz. Or. XXIII
p. 450, A. προβολέα Πνεύματος. Or. XXIX, p. 524.
A. ὁ μὲν γεννητὴρ καὶ προβολεύς. Elias f. 149 r.
ante med. (ter) 149 v. i. 161 r. m. 164 v. m. 184
r. i. Idem f. 100 r. m. τῷ Πατρὶ... καὶ προβολεῖ.
f. 250 r. s. (Θεός) Πατὴρ τε καὶ προβολεύς. f. 258 v.
m. Πνεῦμα... τῆς αὐτοῦ τοῦ προβολεύς οὐσίας ἄλλο-
τριούμενον. Vid. annot. ad Marc. Eugen. p. 48.

(8) Id est : cogitationum connexus. Orationis
nexum vox ἀκολουθία declarat f. 569 r. m. τῆς ἀκο-
λουθίας ἔχεται πάλιν, quæ de Gregorio dicta, ora-
tionis filium suscipiente.

(9) Οἱ ἅγιοι. Elias SS. Patres Eccl., quod ex annot.
ad f. 54 r. s. patet.

(10) M. 2. p. super ᾧ adscriptis. Sed forma ἀρε-
ύσως frequens apud Eliam : conf. modo f. 71 v. m.
f. 72 v. m. et ibi annot. Quamquam idem forum

F. 71 r. s. αὶ δὲ ἀκτιστά, πάντως κατὰ τὸν τῆς ἀκο-
λουθίας λόγον καὶ ἀτρεπτά. F. 71 r. m. πάντων ...
ποιητῆς, καὶ αὐτῶν τῶν χρόνων, οὐχ ὑπὸ (1) χρόνον.
Ibid. οὐκ ἐπισυνουμένου χρόνου τινὸς μεταξὺ Πατρὸς
καὶ Υἱοῦ.

P. 380, D. εἰ δέ, ὅτι τὰ σώματα ὑπὸ χρόνον,
διὰ τοῦτο ἀξιώσεις κείσθαι καὶ τὸν Υἱὸν ὑπὸ
χρόνον —) F. 71 r. i. (ad : κείσθαι) πίπτειν.

F. 71 v. s. περιφανῶς ἀνοηταίνεις.

F. 381 B.) F. 71 v. m. προσπεινώσας καὶ ἐν τῷ
νῷ ἀνατυπώσας τὸ γεννησόμενον (2).

P. 381, C.) F. 71 v. m. μὴ ἀποβάντος, ὡς βούλεται,
τοῦ ἐπιτηδεύματος.

F. 71 v. m. (Θεός) ἀρεύστω· γεννᾷ καὶ ἐκτὸς
συνδοισμοῦ. ὁ δὲ ἄνθρωπος δῆλον, ὡς ἐναντίως γεννᾷ,
ὑπὸ γένεσιν τελῶν καὶ φθορᾷ καὶ βέουσιν, καὶ πλη-
θυσμὸν καὶ σώμα περικείμενον.

F. 71 v. m. ἔλεως εἴη ὁ πάντων ἐπέκεινα καὶ πᾶ-
σαν νόησιν καὶ κατάληψιν ὑπερβαίνων.

F. 71 v. i. κινεῖ μὲν... τὸ σῶμα ἢ ψυχὴ, κινεῖται·
δὲ καὶ αὕτη αὐτῷ, ὥσπερ καὶ ὁ κυβερνήτης τῷ
πλοίῳ (3).

F. 71 v. i. μεμερισμένως... τῆς ψυχῆς ἐστὶ τὸ
νοεῖν καὶ διανοεῖσθαι, καὶ ὅσον συνθεωρητικόν.

F. 72 r. s. χριστομιμήτως (4).

F. 72 r. m. τὸ κτιζόμενον καταλιπεῖν ἀτελειούρ-
γητον.

F. 72 r. m. δ... ὁ νοῦς ἀνατυπώσμενος ἐγραψεν.

F. 72 v. m. ὅταν δὲ φωνὴν ἐπὶ Θεοῦ καὶ ῥῆμα καὶ
πρόσταγμα λέγωμεν, οὐ διὰ φωνητικῶν ὀργάνων
ἐκπεμπόμενον ψόφον, οὐδὲ ἀέρα διὰ γλώττης τυπού-
μενον τὸν θεῖον λόγον νοοῦμεν.

F. 72 v. m. (Θεός) ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως καὶ ἀπα-
θῶς καὶ ἀρεύστω· γεννᾷ (5).

F. 72 v. i. σὺ... ὑπὸ γένεσιν τελῶν καὶ φθορᾷ
καὶ χρόνον.

P. 382, A.) F. 72 v. i. μηδεὶς ἐπηρεαστικῶς ἐπι-
φυσίῳ τῷ λόγῳ.

P. 382, B. ἐπιτολὰ μόνῃ) F. 73 r. i. διττὴ δὲ τῆς
ἐπιτολῆς ἡ χρῆσις, ποτὲ μὲν ἐπὶ τοῦ θντος, ὡς ὅταν
τόνδε τὸν ἄνθρωπον ἐπιτολὰ διέλωμεν εἰς ψυχὴν καὶ
σῶμα, ἢ τὸ σῶμα τούτου, μῆπω τετελευτηχότος, εἰς

ἀρρευστος et ἀρρεύστω· saepius etiam usus est ;
conf. v. c. f. 90 v. i. 91 r. s. 260 v. s. 260 v. m.

(1) De hoc usu praepositionis ὑπὸ conf. insequen-
tia ap. Gregor. τὰ σώματα ὑπὸ χρόνον. et El. f. 95
v. s. 152 v. m. Locutione τὰ ὑπὸ χρόνον Elias f. 87
r. m. utitur.

(2) Scribe : γεννησόμενον, quod Gregorii verbis
accommodatum. Sic B. γεγεννησθαι p. 382, B. ubi
Edd. minus bene γεγεννησθαι. Est enim utrobique
sermo de generatione divina.

(3) Eadem Elias f. 84 r. s. habet.

(4) Id est : imitatione Christi ; eadem voce Elias
f. 83 r. s. utitur. Conf. annot. ad f. 329 r. m.

(5) Similiter f. 74 v. m. ἀχρόνως καὶ ἀρεύστω· καὶ
ἀπαθῶς γεννᾷ Θεός.

(6) Sic B. cum Edd. ut Or. XLVIII, p. 511. C.
In nonnullis codd. mss. vñ reperi C. annotavit. Tu
vide Lobeck ad Phrynich. p. 453, Winer. Gramm.
Idiom. N. T. p. 59 ed. III. Boissonad. ad Marin.
Vit. Procli 93. Dronk. ad Greg. Naz. Carm. Sell.
p. 9. Exempla formae vocis conferantur f. 4 r. m. 63
r. m. 127 r. i. 239 r. s.

ἄ μὲλῃ καὶ μέρη, μὲλῃ μὲν ὡς σώματος, μέρη δὲ ὡς
ἑλίου· ὅδε γάρ ὁ ἄνθρωπος, ἢ τὸ τούτου σῶμα, ἐν μὲν
ἐστὶ τῷ ὑποκειμένῳ, ποικίλον δὲ λόγον ἐπιδέχεται
ταῖς κατὰ λεπτὸν ἐξεταστικαῖς τοῦ νοῦ θεωρίαις· ποτὶ
δὲ ἐπὶ τοῦ μὴ θντος, ὡς ὅταν τὸ ἀνυπόστατον πλάτ-
τηται κατὰ μόνῃ ἀναζωγράφῃσιν τοῦ νοῦ καὶ φαν-
τασίαν ἀνατυπούμενον.

F. 73 v. m. τῆς ἀγίας καὶ ὑπερουσίου καὶ πάντων
ἐπέκεινα καὶ ἀλήπτου Τριάδος.

F. 73 v. m. τὸ ἐν ἐξαλμα τῆς κινήσεως.

F. 73 v. i. εἰς ἐν αἵτῳ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀνα-
φερομένων.

P. 383, A.) F. 74 v. i. εἰκὼν εἰ Θεοῦ κατὰ τὸ
θεοειδὲς τῆς ψυχῆς.

P. 383, A.) F. 75 r. m. οἱ μὲν... αὐτὴν τὴν ὀπτι-
κὴν δύναμιν διὰ τοῦ μεταξὺ ἀέρος φασὶν ἀχρόνως
προσβάλλουσιν τοῖς ὁρατοῖς καὶ τὰς χροῶς τούτων
αὐλῶς λαμβάνουσιν, πρὸς τὸ πρῶτον αἰσθητήριον
ἀνακομίζουσιν, οἱ δὲ αὐτὰ τὰ εἶδη τῶν χρωμάτων ἀ-
λῶς διὰ τοῦ μεταξὺ ἀέρος διαβαίνειν πρὸς τὴν ὄρασιν.

P. 383, A. πῶς ὁ νοῦς ἐν σοὶ μένει καὶ γεννᾷ
λόγον ἐν ἄλλῳ νοῖ ; (6) F. 75 r. m. ἐπεὶ... ὁ λόγος
οὐ μόνον νοῦ γέννημα, ἀλλὰ καὶ ὄχημα καὶ πορθμεῖον,
ἐντεῦθεν τὸ τοῦ νοῦ νόημα διὰ τοῦ γεννηθέντος ἐξ
αὐτοῦ λόγου πρὸς ἕτερον διαβιβάζεται.

P. 383, C. D.) F. 76 v. s. τοῦτον πρὸς θεωρίαν
ἀνίε·ναι προτρέπεται. F. 76 v. m. τῇ θεωρίᾳ προσ-
βάλλομεν... περιποιούμεν· τῇ ψυχῇ τὸ καθάρσιον,
καὶ τὴν ἐκ τῶν παθῶν ἀχλὺν περιαιρούμεν, καὶ τὸ
ὀπτικὸν αὐτῆς δεικνύντες ὀξυώτερον πρὸς τὴν τοῦ
θντος γνῶσιν καὶ θεωρίαν. Ibid. κοφισθῆναι τῶν
γῆινων.

P. 383, D.) F. 77 r. s. τὸ... εἶναι τοῦ Θεοῦ
καὶ τὸ ὑπάρχειν καὶ χρόνον παντὸς ἐπέκεινα (7) καὶ
φύσει ἀσύγκριτον. Ibid. μὴ ἔχων δὲ ὁ λόγος καταλή-
λοις ἐπὶ Θεοῦ χρήσασθαι ὑποδείγμασι, τοῖς καθ' ἡμᾶς
κέρηται εἰς ἀμυδράν τινα εἰκασίαν τῶν λεγομένων.

F. 77 r. m. locutio : ἡ κομψεία τῶν λέξεων.

F. 77 r. m. (Θεός) πέλαγος ἐστὶν ἀόριστον γνῶ-
σεως.

P. 384, A.) F. 77 r. i. τῆς τελεωτέρας γνώσεως
ἀξιοθησόμεθα... κάτω τὴν αἰσθησιν μετὰ τῆς φαντα-

(7) Lege : ἐπέκεινα, et confer de hoc vocis usu
f. 20 r. s. 71 v. m. 73 v. m. 100 r. m. 157 v. s.
Vocem ἐπέκεινα (ἐπ' ἐκείνα), ultra, Plato primus
ad res intelligibiles transtulit De Rep. VI, p. 509,
B. (τοῦ ἀγαθοῦ) ἐπὶ ἐπέκεινα τῆς οὐσίας πρεσβεῖα
καὶ δυνάμει ὑπερέχοντος. unde hanc dictionem cum
in eadem sententia, tum in similiter pronunciatis
Platonici et Patres eccl. certatim imitati sunt. Conf.
Procl. in Timæ. p. 177 (post med.), et in Alcib. I,
p. 321 ed. Creuz. τὸ δὲ ἐπέκεινα ζωῆς ἐστὶ, καὶ ζωὴ
τοῦ νοῦ ἐπέκεινα ἐν ταῖς ἀρχαῖς. Jamblich. De Myst.
Æg. p. 8, 5. ἐστὶ δὴ οὐκ ἀγαθὸν τὸ τε ἐπέκεινα τῆς οὐ-
σίας καὶ τὸ κατ' οὐσίαν ὑπάρχον. qui locus. Schneidero
ad Polit. I. I. T. 2, p. 234 in promtu non fuit. Ex Pa-
tribus eccl. conf. Orig. C. Cels. VII, 38. et Exhort. ad
Martyr. 47. τὸν ἐπέκεινα τῶν γοητῶν Θεόν. Gregor.
Naz. Hymno in Deum, vs. I. T. II p. 286, ὃ πάν-
των ἐπέκεινα. — quamquam iste hymnus potius
Procli esse videtur, ut in Lesefrüchte altdeutscher
Theol. u. Philos. p. 19 docui. Porro conf. Synes.
Dione p. 48, A. εἰς τὸ ἐπέκεινα λόγου γενέσθαι.
Pseudo-Dionys. Arcop., qui alias saepe hac voca

σίας καταλήποντας, αἵτινες νῦν παρεμπόπτουσαι καὶ Α παρεμποδίζουσαι τὸν νοῦν, οὐ συγχωροῦσι τὰς ἐνδομύνας ὁλας ἀκτίνας εἰσδέχεσθαι. Ibid... *τελεῖα* δέ (γνώσεις), οὐ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν, οὐδὲ πρὸς τὴν ἐκείθεν ἐκπηδῶσαν λαμπρότητα.. ἀλλὰ πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἐκάστου καθάρσεως, καὶ ὅτι τρανοτέρα.. τῆς ἐνταῦθα ἔσται.. οὐκ ἔτι, ὡς νῦν, ἐπιπροσθούτος τοῦ σώματος. F. 77 v. m. *Πλατωνικὸν* τὸ σχῆμα κατὰ πεῦσιν προῖον, ᾧ δὴ ὡς ἐπὶ καινῷ τινι οἱ ἑτερόδοξοι ἐνεκαλλωπίζοντο.

P. 384, A. *τελειώτατον δὲ τῶν ὄντων γνῶσις Θεοῦ*. F. 77 v. m. ἐνταῦθα γὰρ πᾶσα κίνησις τε καὶ ἔρσεις ἴσταιται.

F. 78 r. s. (λέγουσι) τὴν.. βασιλείαν τῶν οὐρανῶν τῆς τῶν ὄντων ἀραιφνοῦς γνώσεως εἶναι κατάληψιν.

OR. XXIX.

F. 78 r. m. *locutio* : ἡ ἀμύη τὰ ῥητὰ πλάνη καὶ κακουργία.

F. 78 r. m. *Eunomiani* el... καὶ πατέρα τὸν Πατέρα συνωμολόγουν, ἀλλ' οὐ διὰ τὴν πρὸς τὸν Ὑῖον σχέσιν, ἀλλὰ καταχρηστικῶς διὰ τὴν δημιουργικὴν ἐπιστήμην, ὡς ἐπὶ τῶν κτισμάτων λέγομεν πατέρας ἔργων καὶ λόγων καὶ τεχνῶν καὶ παιδεύσεων, καθά φησι καὶ *Πλάτων* ὁ πατὴρ τοῦδε τοῦ παντός (1).

F. 78 r. i. (τὸ θεολογεῖν) τῶν ἐξητασμένων... καὶ διαβεβηκῶτων ἐν θεωρίᾳ, καὶ ἡνίκα ἂν σχολῇ ἀπὸ τῆς ἔξωθεν περιπλανήσεως ἀγῶμεν, καὶ οἷς τὸ πρῶγμα διὰ σπουδῆς, καὶ ὅσα ἡμῖν ἐφικτὰ καὶ ἐφ' ὅσον ἡ τοῦ ἀκούοντος ἐξικνεῖται ἔξις, ἵνα μὴ ὁ νοῦς, καθάπερ ὁφθαλμὸς ὅλον τὸν ἥλιον θέλων βλέπειν, ἀπολέσῃ καὶ ὃ ἔχει φῶς.

P. 525, A. — ὥσπερ τινὰ τόκον εὐγενῆ τε καὶ ὀριμον εἰς φῶς προσεγγέγωμεν. F. 78 v. m. καὶ ἡ μὲν ἀπόδοσις ἐνταῦθα, *δημοσθένειον* δὲ τὸ ἐνθύμημα, μικρόν τι παρῳδηθὲν (2).

F. 78 v. m. τὴν ἐκ τούτου (Spiritus sanctum dicit) προσκαλούμενος χάριν.

F. 79 r. s. *locutio* : οἰκονομεῖν ἐν κρίσει τοὺς λόγους καὶ καιρὸν εἰδέναι καὶ μέτρα λόγου καὶ σιωπῆς.

utitur, Ep. II ad Caium, Opp. T. II, p. 591, B. δὲ πάντων ἐπέκεινα. quo loco qui usus est, Gregor. Palamas in Theophane, *Lecti. Mosq.* T. II, p. 14 inf., hæc habet p. 29 supr. τῶν ὡπὲρ τὰ ὄντα τούτων μετοχῶν ἐπέκεινα εἶναι τὸν Θεόν. Quid? quod Origenes voce ὑπερέκεινα in argumento theologico usus est. *Comm. in Jo.* XIX, 4. (ad Jo. 14, 9.) ubi ὑπερέκεινα τῆς οὐσίας.

(1) Eadem f. 92 r. m. Conf. etiam f. 256 v. i. 302 r. i. Platonis sunt verba ex *Timæo* p. 28, C. τὸν... ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντός. quæ Elias meminit, suo more, nec tam verba, quam sensum eufans laudavit.

(2) Nimirum illa in προτάσει p. 522, A. ἐπὶ δὲ τὸ μὲν ἐπιτιμᾶν οὐ μέγα· ῥᾶστον γὰρ καὶ τοῦ βουλομένου παντός· τὸ δὲ ἀντεσάγειν τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀνδρὸς εὐσεβοῦς καὶ νοῦν ἔχοντος — . quæ expressa ex *Olymth.* I, 7. τὸ μὲν οὖν ἐπιτιμᾶν ἴσως φῆσαι τις ἂν ῥάδιον καὶ παντός εἶναι, τὸ δ' ὡπὲρ τῶν παρόντων ὅτι δεῖ πράττειν ἀποφαίνεσθαι, τοῦτ' εἶναι συμβούλου. Quæ apud Gregor. p. 523, A. insequuntur : — παρῳησιαζόμενοι τὴν ἀλήθειαν. iidem sunt Demosthenica, quippe expressa ex *Epi-taph.* cap. 7. τὴν παρῳησίαν ἐκ τῆς ἀληθείας ἡρητημένην οὐκ ἔστιν ἀποτρέψαι τάληθες δηλοῦν.

(3) F. 183 r. i. *locutio* plenior : τὸ ἐξῆς τοῦ λό-

F. 79 r. i. τὸ ἐφεξῆς (5).

P. 523, B. πρὸς ἐξαπάντην τῶν ἀπλουστεῶν ἡ εὐθεστέρεω (F. 79 v. s. ἐπελ... τὸ... εὐθεον (4) ἐπὶ τοῦ ἀνοήτου ἀεὶ (τάττεται), εἰκότως τοῖς ἀπλουστεροῖς τοῖς εὐθεστέροις ἀντέθηκεν.

F. 79 v. m. λέγεται ἄτομα... καὶ τὰ ἐξ ἡλιακῆς ἀκτίνος ἐν ἀέρι διαλυόμενα καὶ οἷον ἐκ τοῦ ἐδάφους ἀνιμώμενα ξεσματῖα τινα κονιορτώδη, καὶ αὐτοῦ τοῦ χοῦς λεπτότερα, ἐξ ὧν Ἐπίκουρος συνίστασθαι πάντα ἔλεγεν (5).

P. 523 D.) F. 80 r. m. ἔστι γὰρ καὶ τόνδε τυχὸν τὸν ἀνθρώπον, ἐν πρόσωπον ὄντα καὶ μίαν ὑπόστασιν, πολλὰ καθ' ἐκάστην γινόμενον, στασιάζειν πρὸς ἑαυτόν, νῦν μὲν νοσοῦντα, νῦν δὲ ὑγιαίνοντα, καὶ ἀεὶ μεταβαλλόμενον ταῖς τε διαφόροις ἡλικίαις, ἥδη δὲ καὶ βούλησσι καὶ ταῖς δυνάμεσι, καὶ κατὰ ταῦτα ἐναντιούμενον. Ibid. προσβύεται μὲν καὶ τιμᾶται παρ' ἡμῖν ἡ μοναρχία. F. 80 r. i. διὰ τῆς ἐπαναλήψεως διαρθροὶ τὴν περὶ τῆς μοναρχίας δόξαν αὐτοῦ.

P. 524 A.) F. 80 r. i. ποῦ γὰρ τὸ ὁμονομενεῖν καὶ ὁμονοεῖν παρ' αὐτῇ (sc. παρὰ τῇ γεννητῇ φύσει); Ibid. (ad : σύννευσίς) σύννευσίς τε καὶ ἐπιστροφή (6). F. 80 v. m. hæc ex libro *Jobi* : πνοὴ δὲ παντοκράτορος ἡ συνέχουσά με (7).

F. 90 r. i. (8) inter alia ex S. Maximo (9) : ὁ κῆρ' ἐπιστήμην ἐκάστης τέχνης συνεκτικὸς λόγος... καθ' ἑκαστον εἶδος τῶν ὑπὸ τὴν τέχνην μορφούμενος.

F. 90 v. s. (τὸ Θεῖον) ὡς ἐντυπὸν τῶ ἐν ἡμῖν ἡγεμονικῷ τὴν ἑαυτοῦ γνῶσιν, ὡς ἥδη πρόαποδεδώκαμεν, καὶ κινεῖν ἡμᾶς πρὸς γνῶσιν αὐτοῦ, κινεῖσθαι λέγεται.

F. 90 v. m. μήπως σαφῶς διαρθρώσας τὰ περὶ αὐτῆς (sc. τὰ περὶ τῆς μοναρχίας).

P. 524, A.) F. 90 v. i. μία θεότης... ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι... ἀσυγγύτως ἡνωμέναις καὶ ἀδιαστάτως διηρημέναις. Ibid. φύσει... ὢν ἀπαθὴς καὶ ἀρρέυστος ὁ Πατὴρ... οὐ πέφυκεν (f. 91 r. s.) ὑπομένειν πάθος ἢ βεῦσιν, ἀλλ' ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀρρέυστος γεννᾷ... ἀρρέυστος... διὰ

γού. i. e. *nexus sententiæ* : f. 202 v. s. τὸ ἐξῆς τῆς λέξεως, i. e. *constructio* : 218 r. m. τὸ ἐξῆς οὕτως sc. ἔχει : 255 v. s. τὸ ἐξῆς, i. q. ἡ συνάφεια τοῦ λόγου in sqq.

(4) M. rec. mg. recte εὐθεος.

(5) De indivisib. Epicuri corpusculis v. Diog. L. X, 43. sqq. 54 sqq. et Menag., Pseudo-Origenis *Philosoph.* p. 149 sq. ed. Wolf. cum editoris annot.

(6) De voce σύννευσις, Platonis recentioribus usitata, vid. Conf. ex *Procl. Inst. Th. Pl.* p. 128, 218. Conf. El. f. 107 r. s. ubi vox in eodem argumento posita, ac h. l. a Gregorio, nimirum in declaranda Dei monarchia. Ceterum vox ἐπιστροφή Platonis recte, non minus usitata, quam quæ ab Elia ea redditur σύννευσις. Vid. Creuzer. *ad Procl. Inst. Th. Pl.* p. 62 sq.

(7) *Joh.* 35, 4, ubi tamen vulgata lectio : πνοὴ δὲ παντοκράτορος ἡ διδάσκουσά με.

(8) Quæ Cod. Bas. f. 81 usque ad f. 89 habet, transposita sunt et ad Or. XXIX, p. 527, D. — p. 531, B. pertinent.

(9) Ex S. Maximi libro *De Variis Difficilib. Locis SS. PP. Dionysii et Gregorii*, p. 240 ed. Oehler. cum hac lectionis discrepantia : ὁ κατ' ἐπιστήμην om. — ὑπὸ τῆς τῆς αὐτῆς. Omissa utrobique repone.

τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀσώματον. F. 91 r. s. τὸ... ἀναρχὸν ἀτελευτήτων, τὸ δὲ χάριτι ἀτελευτήτων οὐ πάντως ἀναρχόν, ὥσπερ οἱ ἄγγελοι. F. 91 r. m. δ... Ὑἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενὴς ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς, ἀχωρίστως καὶ ἀδιαστάτως ἐν αὐτῷ μένων ἀεὶ, ἔχει ἰδίαν ὑπόστασιν παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς. μονογενὴς δὲ ἐστίν, ὅτι μόνος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς μόνως ἐγενήθη. F. 91 r. i. ὁ μέγας Βασιλεὺς ἐν τοῖς ἀντιρρήτικοῖς τὴν τοῦ γεννήματος φωνὴν ἐπὶ τοῦ Ὑιῦ τέως ἀποδοκιμάζει, χρησιμεύον κατατρέχων Εὐνομίου. F. 91 v. s. ἐθεράπευσεν τὸν λόγον, ἐπαγαγὼν τὸ· ἢ οὐκ οἶδ' ὅπως... καλέσειεν, quæ Elias ἐπιδοκαστικά et ἐπιδοκασίαν vocal. Ceterum ἢ om. B.

P. 524, B. οὐ γὰρ δὴ ὑπέρχουσιν ἀγαθότητος εἰπεῖν θαρρήσομεν, ὃ τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφῶντων εἰπεῖν τις ἐξέτολμῃσεν· οἶον κρατὴρ τις ὑπερβύη, (1) σαφῶς οὕτως λέγων ἐν οἷς περὶ πρώτου αἰτίου καὶ δευτέρου φιλοσοφῶν, μὴ ποτε ἀκούσιον τὴν γέννησιν εἰσαγάγωμεν, καὶ οὐκ περὶ τῶν τι φυσικῶν καὶ δυσκάνετον, ἥκιστα ταῖς περὶ θεότητος ὑπονοήσας πρέπον.) F. 91 v. m. Πλάτωνικόν ἐνταῦθα διασφύρει δόγμα. τρία γὰρ ταῦτα διαιρῶν ἐκεῖνος, ἐνδεῖαν, αὐτάρκειαν καὶ ὑπέρχουσιν, μίαν αὐτῶν, τὴν ὑπέρχουσιν, τῇ θεῇ φύσει προσήρμοζεν, οἶον κρατὴρ τις ὑπερβύη (2) λέγων. τὸ τε γὰρ ἐνδεὲς ἐλάττων τοῦ αὐτάρκους, ὁ Θεὸς δὲ ἀνευδής, τὸ τε αὐτάρκεις ἐαυτῷ ἀρκούν, ἑτέροις οὐ μεταδίδωσι, μεταδοτικὸν δὲ τὸ Θεῖον. ἀλλ' ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος ὁ μέγας οὗτος καὶ τὴν ὑπέρχουσιν ὑποπεύει. ἀφηρητὰ γὰρ καὶ αὐτὴ τὴν ἐκούσιον μετάδοσιν, ὥσπερ καὶ ὁ υπερβλύζων κρατὴρ ἀκουσίως ὑπερχέμενος. ὑποπεύει δὲ ταύτην λέγων· μὴ ποτε ἀκούσιον τὴν γέννησιν εἰσαγάγωμεν, καὶ οἶα τινα τὰ φυσικά περὶ τῶν μαθημάτων, δυσχερῆ ὄντα πρὸς τὸ κατ' ἔχειν, ἃ στέγειν ἢ φύσει μὴ δυναμένην, διὰ τινων πόρων ἐκκρίνει τε καὶ τὸ βρῶς ἀποσκεινέεται. ἥκιστα γὰρ πρέπον ταῖς περὶ θεότητος ὑπονοήσας τὴν ἡναγκασμένην τε καὶ ἀκούσιον τὴν γέννησιν εἰσαγεῖν, ὃ τοῖς τοῦ Πλάτωνος ἀκολουθεῖ δόγμασιν ἐκ τῆς τοῦ υπερβλύζοντος κρατῆρος ὑποθέσεως. ἀλλ' ὅπερ ἡμᾶς μικροῦ παρέρραμε

μεταξὺ τῶν εἰρημένων καίμενον· ἐστὶ δὲ τοῦτο τὸ περὶ πρώτου καὶ δευτέρου αἰτίου· πρῶτον μὲν οὖν αἰτίον ὁ Πλάτων ἔλεγε τὸ ἐν, δεύτερον δὲ τὸ ἐκ. ἀλλὰ τὴν μὲν αἰτίαν τούτων ἐπιζητεῖν οὐ τῆς παρούσης ἐστὶν ὑποθέσεως, ἐπισκεπτόν δὲ μὴ ποτε ἐναντιούμενος αὐτὸς ἐαυτῷ φαίνεται, ἐνταῦθα μὲν ἀποποιούμενος τὴν ὑπέρχουσιν τῆς ἀγαθότητος, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ λόγῳ τοῦ πάσχα δογματίζων αὐτὴν ἐν τῷ λέγειν· εἶδει χεθῆναι τὸ ἀγαθὸν καὶ εἰδεῖν (3). καὶ φαμεν, ὡς οὐδαμῶς, ἀλλὰ πνευματικοῖς συγκρίνων τὰ πνευματικά, εἰκότως ἐνταῦθα μὲν ἀποποιεῖται αὐτὴν, ὡς τὸ ἀκούσιον εἰσαγάγουσαν· καὶ δηλοῖ τὸ τοῦ κρατῆρος ὑποδειγμα· ἐκεῖσε δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἐμφαίνουσιν καὶ τίθησι καὶ ἐπιτελεῖ. εἰπὼν γὰρ· χεθῆναι, προσέθηκε· καὶ εἰδεῖν δι' εὐεργεσίαν. F. 91 v. i. sq. Πλάτων δὲ τοῦ κατὰ τὸν κρατῆρα ὑποδείγματος ὑπέρχουσιν θεότητος ἐδογματίζε.

P. 524, C. D.) F. 92 r. m. Eunomiani περὶ τὴν προαιώνιον αὐτοῦ (sc. Filii) γέννησιν ἐπονηθεύοντο. Ibid. πᾶν... κτιστὸν ὑπὸ χρόνον. F. 92 r. i. (ad: νεανικώτερον) τολμηρότερον. F. 92 v. m. οὕτως· ἢ τῶν κακοτρόπως ἐρωτώντων ἐπίνοια διαπέπτωκεν.

P. 524, E.) F. 92 v. i. ἴστέον δὲ, ὅτι αἰὼν λέγεται καταχρηστικῶς μὲν ἢ χιλιονταστήρις καὶ ἢ καθ' ἡμᾶς ζωῇ, λέγεται δὲ παρὰ ταῦτα αἰὼν καὶ ὁ συμπαρεκτεινόμενος (4) τοῖς οὖσιν.

P. 525, A.) F. 93 r. m. οἱ περὶ Εὐνόμιον κακοήθως ἐσοφίζοντο περὶ τὸ τοιοῦτον δόγμα. Ibid. (ad: ἀναρχα) ὑπ' ἀρχὴν δηλονότι, ὡς εἰς αἰτίον, ἀναφερόμενα τὸν Πατέρα. F. 93 v. s. (ὁ Ὑἱὸς) ποιητὴς χρόνων, οὐχ ὑπὸ χρόνον. Ibid. ὁ Μονογενὴς καὶ τὸ πανάγιον Πνεῦμα ὡς εἰς αἰτίον τὸν Πατέρα ἀνάγονται.

P. 525, A. B. κἂν σὺ μορμολύτῃ τοὺς ἀπλουστεύεις. οὐ γὰρ ὑπὸ χρόνον τὰ ἐξ ὧν ὁ χρόνος.) F. 93 v. m. μορμολύττειν δὲ ἐστὶ τὸ ἐκφθεβεῖν, μορμολύκειον γὰρ φασὶ τινες προσώπειον εἶναι, εἰς φόβον παιδίων ἀνοήτων εἰσαγόμενον, ἥτοι τύπου τινὰ ἀλλόκοτον ὅψεως, τὴν ἀρχὴν δὲ λαβεῖν τοῦτο τὸ ὄνομα ἀπὸ τινος γυναικὸς ἀλλόκοτος τε τὴν ὄψιν καὶ θηριομόρφου, Μορμούς ὀνομασμένης, ὡς ἱστορεῖ Θεό-

(1) Sic B. E. cum Edd. Duo Regg. quinque Colb. Coisl. 1. Or. 1. et Th. ap. M. ὑπερβύη. quæ genuina est lectio. Ὑποβρεῖνενim est sensim effluere, ὑπερβρεῖν ex abundantia superfluere. Elias, licet mendosam exhibens lectionem, veram tamen verbis ὑπερχεῖσθαι et ὑπερβλύζειν expressit.

(2) Notandus hoc loco Eliæ error, qui verba: οἶον κρατὴρ τις ὑπερβύη, Platoni tribuerit, ejus in scriptis nec vola eorum nec vestigium reperitur. Sunt potius recentioris cuiuspiam Platonici, qui iis τὸ ὑπερβύη in divina natura et eis μετάδοσιν ἑτοιμον declaravit. Quo de placito, recentioribus Platonici celebrato, conf. Procl. Inst. Th. Pl. cap. 131 p. 194 sq. ibique Creuzer. et ejusdem Annot. in Plot. p. 281, a. Est autem Eliæ iste error eo magis excusandus, quod illa crateris imago reapse a Platone sumpta est, a quo qui in Timæo p. 41, D. fingitur κρατὴρ animæ mundi, recentioribus Platonici ampliam disputandi materiam præbuit. Vid. Creuzer. Dionys. p. 52 sqq. et quos Wolf. ad Pseudo-Orig. Philosoph. p. 119 excitavit. Quod autem Elias Platonem tria principia: ἐνδεῖαν, αὐτάρκειαν et ὑπέρχουσιν, statuisset docet, hæc quoque ex Neoplatonicorum doctrina dicta sunt.

Conf. Procl. Inst. Th. Pl. capp. 9 et 10. quæ sunt περὶ αὐτάρκους (ibique Creuz. p. 18) et loco supra indicato, ubi ὑπερβύη in Deo celebratur. Quamquam, ut dicam quod sentio, αὐτάρκειαν et ἐνδεῖαν Neoplatonici, tanquam principia rerum, ex fabula Platonica de Πόρῳ et Πενίᾳ, ὑπέρχουσιν autem ex commixtione Porci cum Penia exculpissee videntur. Conf. Scholia ad Dissert. meam Platonie. p. 157 sqq. Denique de principiis τοῦ ἐνὸς et τοῦ ὄντος, ab Elia Platoni recte tributis, vid. Parmenid. p. 142-144. Ceterum tota hæc Eliæ disputatio, licet nævis quibusdam non carens, egregie docta est et præclare illustrat eum Gregorii locum, qui Ullmanno in Gregorio Naz. p. 367 merito memorabilia est visus, sed cui ille, neglectis verbis: ὃ τῶν παρ' Ἑλλήσι — φιλοσοφεῖ, parum profuit.

(3) Or. XLV, p. 843, D.

(4) Paulo post verbum συμπαρεκτείνεσθαι eandem significationem positum. Activum συμπαρεκτείνεσθαι eandem vim habet ap. Origen. In Joann. 1, 32. ὁ συμπαρεκτείνων τῇ ἀγεννήτῳ (vulgo mendose ἀγενήτῳ) καὶ αἰδίῳ αὐτοῦ ζωῇ... χρόνος. Idem In Joann. VI, 15. παρὼν παντὶ ἀνθρώπῳ, παντὶ δὲ καὶ ὅλῳ τῷ κόσμῳ συμπαρεκτεινόμενος, in quibus vo-

κριτος (1). ἐπὶ οὖν τοιαῦτα τὰ παρὰ τῶν αἰρετι-
κῶν προτεινόμενα, παιδαριώδη τε καὶ οὐκ ἀνδρας
νοῦν ἔχοντας καταπλήττειν δυνάμενα, ἀποστρέφει
τὸν λόγον πρὸς τὸν αἰρετικὸν καὶ φησι· *κἂν σὺ cei.*
F. 94 r. s. (Filii πρόδοτος) ἀμεσίτευτος.

F. 94 r. m. ἐπὶ τὴν ἀπαθὴ αἰτίαν τοῖς λογισμοῖς
ἀνατρέχον.

F. 94 r. m. ὡς ἓνα τῶν ἀνθρώπων τῶν σῶμα πε-
ρικειμένων καὶ τὸν θεὸν κτίζειν ὑπολαμβάνητε ἓν.

F. 94 r. m. locutio : τὸ κτιζόμενον καταλείπειν
ἀτελειούργητον.

F. 94 v. i. ἄνθρωπος... ὑπὸ γένεσιν τελῶν καὶ φθο-
ρῇ καὶ βέσει, καὶ πληθυσμὸν καὶ σῶμα περιεχόμενος.

P. 526, B.) F. 95 v. m. (ὁ λόγος) ποικίλλεται...
ταῖς ἀπαντήσεσι καὶ ταῖς λύσεσι.

F. 95 v. m. πεπαύση τῶν μακρῶν ἐρεσγελίων.

F. 96 r. s. ἓν οὖν λέγῃ ὁ αἰρετικὸς· εἰ ἐγεννήθη,
cei. usque ad ἐπέκεινα, ex Basilio T. II, 135, A.

ἓν γὰρ λέγῃ ἐκεῖνος· εἰ ἐγεννήθη *cei. Varr. Lectt. :*
ἀλλὰ φησὶ ἓν λέγῃ. — ἀρχῆς ἢ κορυφῇ ἀρχῆς

γὰρ ἢ κορυφῇ. — *μὴ παραλογίζηται* ἀλλ' ὅρα μὴ
παραλογίζηται. *Sequuntur Basiliana ex T. I, 6, B.*

λέγεται γὰρ ἀρχὴ καὶ ἡ πρώτη κίνησις *usque ad*
βίον. Varr. Lectt. : ὡς ἀρχῇ ὡς ὅταν λίγῃ ἡ παροι-
μία. *Deinde verba ἀλλ' ὅδοι usque ad εὐρεῖν ex Ba-*

silio T. II, 135, B. Porro verba : λέγεται ἀρχὴ καὶ
ὅθεν *usque ad κόσμου, ex Basilio T. I, 6, B. C.*

Varr. Lectt. : τοῦ ἐνυπάρχοντος αὐτῷ (τέρου) om.
— ὡς ἐπὶ... *τρόπος* ὡς ἀπὸ θεμελίου οἰκία καὶ

ἀπὸ τρόπου πλοῖον. — *καθὸ* καθὼς. *Rursus illa :*
ἔστι δὲ καὶ ταύτης usque ad ἀνελήφτος, ex Basilio

T. II, 135, B. Varr. LL. : ὁ φόβος τοῦ Κυρίου ὁ
τοῦ Κυρίου φόβος. — *ἀλλὰ... τῆς ψυχῆς* ἥς

πρᾶξις ἢ κατάστασις τ. ψ. *Item illa :* ἀρχὴ
πράξεων *usque ad τέλος, ex Basilio T. I, 6, C. Deni-*

que verba : ἀρχαὶ λέγονται *usque ad ἡ ἀρχῇ, Basili-*
ana T. II, 135, B. C. D. Varr. Lectt. : αὐται αὐ-
ται μὲν. — *εἰς* om. — *οὐ μὴ... προσδίδεται*

αὕτη δὲ ἡ παρὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ λεχθεῖσα ἀρχὴ οὐ-
δὲν προσδίδεται. — *ἀνυπερβάτος... λογισμοῖς* om.

— *ἓν γὰρ... λογισμοῖς* om. — *τὸν νοῦν*
δραμεῖν δραμεῖν τὸν νοῦν. — *ἐπανιόντα* ἐπα-
νιόντα. — *καὶ πλεῖον* om.

F. 96 v. s. ἤως. *pro* ἔχουν (3).

cem συμπαρακτείνεσθαι· Stoici usus esse Ritter.
Hist. Philos. T. 5, p. 495, docet. Basilio verbum
συμπαρακτείνεσθαι pro vulgato συμπαραταθῆναι for-
tasse est restituendum eo loco, de quo conf. Animadv. I, p. 147.

(1) *Adonias. v. 40. De verbo μορμολύττειν vid.*
Ruhnken. ad Tim. L. V. Pl. v. μορμολύττει, p.
181 sq. ed. Lugd. Bat. Eustathius ad Il. Θ, p. 694
ed. Rom. ubi permulta exempla verborum, et activa
et media forma usitatorum, asserti, l. 32. hæc pon-
it : καὶ μορμολύττω καὶ μορμολύττομαι σ. Idem
ad Od. a, p. 1426, 47. τὸ ἐλδεσθαι τὰ πλεῖον μὲν
ὡς καὶ ἐνταῦθα ἐνέργειαν δηλοῖ. ἔστι δὲ ὅτε καὶ πα-
θητικὴν ἔννοιαν ἔχει. ὡς καὶ ἐν Ἰλιάδι. τοιαῦτα δὲ
καὶ τὸ μορμολύττομαι καὶ βιάζομαι καὶ ἄλλα μυρία,
μέσως ἔχοντα. Cum Gregorii loco conferas Basilia-
nos, a me Animadvss. I, p. 159 allatos.

(2) *Cod. reapse* ἦως, nimirum ex male intellectu

F. 96 v. m. locutio : ἀτόποι· περιβάλλειν τινά (3).

F. 84 v. m. (4) τῆς ἐλπίδος διαπέπτωκας.

F. 82 v. s. παιδαριώδη τινὰ ἀθύρματα τὰ ἐκείνου
δείξας προβλήματα.

P. 527, D. *βούλει τι προσπαίξω καὶ τὸν Πα-*
τέρα; F. 82 v. s. βούλει πρὸς τῷ Υἱῷ παίζομεν καὶ

τὸν Πατέρα; παίζομεν γὰρ ὄντως ἐν οἷς γέλοισι περὶ
αὐτοῦ λέγομεν. εἰρωνικὸς δὲ καὶ βαρὺς ὁ λόγος, ἐκ

ζήλου οὕτω σχηματισθεῖς.

F. 83 r. m. οὐχ οὕτως ἄνθρωπος κτίζει ἢ γεννᾷ,
ὡς σύnderμον ἔχειν τῇ βουλῇ· ἢ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον.

P. 528, B. *ψυχῆς πρὸς σῶμα δεσμὸν cei.) F.*
83 v. s. πῶς συνδίδεται αὕτη... τῷ σώματι, ὡς μὴ

ἀφίπτασθαι πρὸ τοῦ καιροῦ. F. 83 v. m. ὥσπερ...
ἐν σώματι ὀφθαλμός, οὕτως ἐν ψυχῇ νοῦς, νοῦ δὲ κί-

νησις ἢ διάνοια. *Ibid.* (ἡ ἐννοια) ἥτις ἐπιμένεισας καὶ
τυπώσασας τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ νοούμενον, ἐνθύμησις

προσαγορεύεται. *Ibid.* ἡ... φρόνησις πλατυνθεῖσα ποιεῖ
τὸν διαλογισμὸν, ἐνδιάθετον ὀνομαζόμενον. F. 83

v. i. sq. τὸ.. φανταστικόν, διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἀντι-
λαμβάνοντων τῶν ὀλικῶν, παραδίδωσι τοῖς τύπους

τούτων τῷ διανοητικῷ ἢ διαλογιστικῷ.

P. 528, C.) F. 84 r. m. τούτων αἱ αἰτίαι τῇ γιν-
νῆσι συγκαταβάλλονται.

P. 528, D. *διαγράφειν* F. 84 v. m. ἔχουν ἀθετεῖν
καὶ ἀπορρίπτειν, *et paulo post :* τὸ δὲ διαγράφειν

εἰληπταὶ ἀπὸ τοῦ διαγράφεσθαι καὶ καταχαράττεσθαι
τὰ ἡθετημένα τῶν συνταγμάτων, ἔτι δὲ καὶ τῶν συμ-

βολαίων τὰ ἀπορρίπτουμένα τε καὶ ἐκβαλλόμενα, ὡς
φευδῇ καὶ νόθα καὶ οὐκ ὀνύχια.

P. 528, D. *ὅτι ποτε* [5] F. 84 v. m. τὸ... ὅ (nim.
in ὅ τι) πλεονασμός· ἔστι κατὰ Ἀττικὴν συνήθειαν.

F. 85 r. s. πολλάκις τοῦτο (sc. quod adversarii
jactant) ἐπεισκυκεῖ καὶ λύειν ἐπιχειρεῖ.

F. 85 v. s. τὸ· *ἐξ ὄντων*, καὶ· *ἐξ οὐκ ὄντων* (529,
A. B.) ἀντὶ τοῦ ὄντες καὶ μὴ ὄντες κατὰ Ἀττικὴν

συνήθειαν (6).

F. 85 v. m. τὸ δὲ· *κἂν τινες ἀγεννητοῦ ἀναπλάτ-*
τωσι, (529, B.) διὰ τοῦς περὶ Πλάτωνος εἰρηκεν. Πλά-

τωνος γὰρ ἡ πλάσις (7) αὕτη, συνάναρχον τῷ Θεῷ εἰ-
ρηκότος ταύτην ἢ καὶ προτεθεικότος, εἰπερ τὸ παρα-

λαβεῖν ὡς προὑποκειμένου τινὸς λαβεῖν ἐστίν. οὕτω
γὰρ φησιν ἐν τῷ Τιμαίῳ (8)· *πᾶν ὅσον ἦν ὄρα-*

τὸν παραλαβὼν, ὁ ποιητὴς δηλονότι καὶ θεός,

compendio vocis ἔχουν. *Vid. Bast. ad Gregor. Cor.*
p. 456 sq. et Comm. Palaeogr. p. 787 sq.

(3) *Similiter f. 88 v. i. εἰς ἄποπον* ἄγειν (τινά) *de*
eo quod est ad absurdum dicere.

(4) *De transpositione foliorum monui ad f. 90 r. i.*

(5) *Scribe : ὅ τι ποτε. etiam in Edd.*

(6) *Dormitavit hoc loco bonus Elias, de eo som-*
nians usu præpositionis ἐκ, *cujus nullum vesti-*
gium in tota Græcitate, ne dicam de Atticismo, re-
peritur. Recte Clemencetus : partim ex entibus,

partim ex non entibus sumus. Ad rem conf. Plat.
Soph. p. 265, C.

(7) *Elias juxta positus : Πλάτωνος et πλάσις, non*
minus quam Gregorius verbo ἀναπλάττειν, eo uti-
tur in Platonis nomen joco, de quo noti Timonis
sillographi versus.

(8) *Timæ. p. 30, A. ubi ἐκ τῆς ἀταξίας pro ἐξ*
ἀταξίας ap. El. qui reliqua ad verbum retulit. De

οὐχ ἡσυχίαν ἄγον, ἀλλὰ κινούμενον πλημμελῶς ἅστων καὶ ἀπειρον καὶ οὐδὲν τέλει περιγραφτὸν καὶ ἀτάκτως, εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐξ ἀταξίας.

F. 86 r. s. προσηρωτῆται plusquam perfectum.

P. 529, C.) F. 86 r. s. ἐλέγχει αὐτούς, ὡς σεσοφισμένους ἢ ἀμαθῶς ἑρωτῶντας.

F. 86 r. m. ἡ ἀπάντησις ἡγουν ἡ ἀπόκρισις (1).

P. 529, E. καὶ οὕτως σοὶ τὸ σοφὸν ἡλίθιον ἀναπαρήσεται.) F. 86 v. s. Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀρροδιμισίως τὸ παρὸν πρόβλημα. F. 86 v. i. σοφὸν δὲ τὸ πρόβλημα τούτων εἰρωνευόμενος καλεῖ, ὡς ἄσοφον καὶ μωρόν.

P. 530, A. διευθύνεσθαι) F. 87 r. m. ἐξετάζεσθαι καὶ πολυπραγμανοῦσθαι.

P. 530, B. [2]) F. 87 r. i. καθὼς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, γνωστικαὶ τινὲς εἰσιν ἰδιότητες ἐπιθεωρούμεναι τῇ μιᾷ οὐσίᾳ καὶ πρὸς τρανήν τινα καὶ ἀσύγχυτον ἔννοιαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος τοὺς προσέχοντας χειραγωγοῦσαι. αἱ γὰρ ἰδιότητες (f. 87 v. s.) cet. ex Basilio T. I, 265, B. C. Varr. LL.: *χαρμηκτῆρες τινες καὶ μορφαί* μορφαί τινες. — *χαρμηκτῆροι* χαρακτῆρισμασι. — *διακόπτουσιν* διακόπτουσι. — *κοινὸν μὲν οὖν* ὅσον κοινόν. — *τινα* om. — *πατρότης* ἡ τε π. — *υἱότης* υἱότης καὶ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἐκπορευτὸν. — *ἐκατέρου* ἐκατέρων. — *ὥστε ἀγέννητον μὲν φῶς cet.* ἀγέννητον μὲν γὰρ φῶς ἀκούσαντες, τὸν Πατέρα νοούμεν, γεννητὸν δὲ φῶς, τὸν Υἱόν, ἐκπορευτὸν δὲ φῶς, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ καθὸ μὲν φῶς καὶ φῶς καὶ φῶς, οὐδεμία (3) παρ' αὐτοῖς ἐναντιότης. καθὸ δὲ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν καὶ ἐκπορευτὸν, ἡ τῶν ἰδιωμάτων ἀντίθεσις. αὕτη γὰρ φύσις ἰδιωμάτων cet. usque ad ἐπερότητα ap. Basil. cum var. lect. δεικνύειν ap. Eliam pro δεικνύναι.

P. 531, A. B.) F. 89 r. s. τὸ ἀγέννητον ἴδιον Θεοῦ... καὶ ἀντιστρέφον καὶ πρὸς αὐτόν. F. 89 v. s. ὥσπερ ὁ Πατὴρ, ἀγέννητος ὢν Θεός, οὕτω καὶ ὁ μονογενὴς Λόγος, γεννητὸς ὢν, ὁμοίως τε καὶ ἀπαρἀλάττως Θεός. F. 89 v. m. δεῖ δὲ οὐ τῶν ὑπαρχόντων τῷ Θεῷ σημαντικόν ἐστι τὸ ἀγέννητον, δῆλον. ὅταν μὲν γὰρ εἰς τοὺς κατόπιν αἰῶνας ἀποβλέψωμεν, ὑπερεκπίπτουσιν πάσης ἀρχῆς εὐρίσκοντες τὴν ζωὴν τοῦ Θεοῦ, ἀγέννητον αὐτὸν λέγομεν. ὅταν δὲ τοῖς ἐπερχομένοις αἰῶσι τὸν νοῦν ἐπεκτείνωμεν, τὸ ἀρί-

στον καὶ ἀπειρον καὶ οὐδὲν τέλει περιγραφτὸν ἀφθαρτον προσαγορεύομεν.

P. 531, C. *λυθέρτος ἡμῖν τοῦ ζῴου καὶ τῆς παχύτητος* [4]). F. 97 r. m. *Apostolus 1 Cor. 15, 12.* τὴν ἀκριβῆ διὰ τοῦ προσώπου γνῶσιν ἐμφαίνων ἀπὸ τῶν κατὰ πρόσωπον ὁρωμένων, μηδενὸς ἐτέρου ἐπιπροσθούτος. ζῴον δὲ καὶ παχύτητα τὸ σῶμα εἶπε διὰ τὸ ἐπιπροσθεῖν τῷ ὀφθαλμῷ τῆς ψυχῆς.

P. 531, D. *τοῖς μὴ πάντῃ χαμερπέσι* [5]) καὶ ὀλικοῖς τῇρ *διάνοιαν*) F. 97 v. s. τοῖς γε μὴ πρὸς χαμαιπετεῖς ἐννοίας κατενηγεμένοις καὶ ὀλικοῖς τὴν διάνοιαν, ὅποιοι δὴ τινες οἱ περὶ *Εὐνόμιον*.

P. 531, E.) F. 97 v. i. μέγα φρονούντας τοὺς περὶ *Εὐνόμιον* ἐπὶ τῇ τῶν συλλογισμῶν πλοκῇ (6), δι' αὐτῶν τούτων κατάγχει αὐτούς (7).

P. 532, A. καὶ *ἀλλῇ cet.*) F. 89 r. m. ἡ ἐπιχειρήσις ἀπὸ τῶν ἀντικειμένων κατασκευάουσα, μὴ οὐσίας εἶναι παραστατικά τὸ τε γεννητὸν καὶ τὸ ἀγέννητον, ἀλλὰ τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως δηλωτικά. Ibid. κατὰ... τὸν *Ἀριστοτέλην* (8) οὕτε τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον οὐσίας ἐπιδέχεται, οὕτε οὐσία εἶναι ἀλλήλαις ἀντικείμεναι συγχωροῦνται παρ' αὐτῷ. F. 98 r. i. S. *Basilius* contra *Eunomium* T. I, 221, D. E. *laudatur*: πολλὰ, ὡ *Εὐνόμιε*, usque ad illa: δύναται τὸ ἀγέννητον. Varr. *Lectt.: olon... ὁ ἀόρατος* ὅσον τὸ ἀφθαρτον καὶ τὸ ἀθάνατον καὶ τὸ ἀόρατον. — *ἀγέννητος* ἀγέννητον. — *ὁ λόγος* ὁ λόγος οὗτος. — *αὐτῷ* αὐτοῦ. — *οὖν μηδέν* οὐδέν. — *εἰ δέ* εἰ δ'. — *δίδως* διδούς.

P. 532, B. *τίς ἐτι cet.*) F. 98 v. m. τὸ δὲ ὡς εἰ μὲν... ἡ ὑποφορά, κατὰ διλήμματος σχηματισθεῖσα καὶ ἐκ προσώπου τῶν... *Εὐνομανῶν* εἰσαγομένη. τοῦτο γὰρ τὸ διλήμματος κακοήθως... προῦβάλλοντο.

Ibid. προσέθηκε δὲ τὸ *τάχην* ἐν τῇ προτάσει πάνυ τεχνικῶς. τὰ γὰρ ἱσχυρότερα τῶν ἀντιλεγόντων ὡς εὐκαταφρόνητα διστακτικῶς προάγειν διδασκόμεθα ἐν τῷ περὶ μεθόδου δεινότητος τοῦ *Ἑρμογένους* βιβλίου (9). F. 99 v. m. (ἔπειτα) τῷ σώματι τὸ διαστατὸν καὶ τῷ ἄσωμάτῳ τὸ ἀδιάστατον. F. 99 v. i. τῆς μὲν οὖν φθαρτῆς γενήσεως τέλος ἡ λύσις τῶν τῆς μῆτρας δεσμών, ἡ δ' ὑπὲρ φύσιν αὐτοτελὴς τις οὐσα πρὸς οὐδὲν τέλος ἐπείγεται. καὶ τοῦ *Ἀριστοτέλους* (10) δὲ τὴν οὐρανίαν κίνησιν τελείαν ὀρίζομε-

usu verbi παραλαμβάνειν, quem Elias attingit, vid. *Symbol. ad Philostr.* V. S. p. 51. *Animadvss. in Basil.* I, p. 8 sq.

(1) Sic ap. Gregor. Or. XXX, p. 549, C. ἀπάντησις responsum adversantis. Apud Eliam f. 89 r. s. locutio ποιεῖν τὴν ἀπάντησιν πρὸς τι, cui ibidem et f. 89 v. i. respondet ἀπαντᾶν πρὸς τι. Ἀπαντᾶν ἐπὶ ἀντιβαίνειν juxta posita f. 128 v. s. De Nazianzeno loquens, adversarios refutatum eunte, Elias f. 159 r. i. formula ἀπαντᾶν πρὸς τινα saepe ulitur. Ejusdem est locutio f. 164 v. m. τὴν ἀπάντησιν ποιεῖσθαι πρὸς τὸν λόγον. Idem usus verbi καταντᾶν f. 529 r. s. πρὸς τοὺς ἐτεροδόξους ἀποτεινόμενος καὶ καταντήσας. De formula ἀπαντᾶν πρὸς conf. VV. DD. ad Gregor. Cor. p. 277 sq. et *Symbol. ad Philostr.* V. S. p. 59, 57. — Mox apud Gregor. οὕτω Edd. ubi B. οὕτως melius. Vid. Krabinger. ad Synes. Opp. t. I, p. 241.

(2) Deinceps in contextu Gregorii p. 530, B. τὴν καὶ λέγειν; Cod. B. optime loco vulgati: τὴν

χρῆ λέγειν; Vide *Animadv. in Basil.* I, p. 68, et conf. Eliam f. 166 r. s.

(3) Codex: οὐδὲ μία. Οὐδὲ μίαν divisim, nec tamē minus mendose scriptum videbis f. 127 r. i. 166 v. m.

(4) Deinceps B. ἐπὶ τοῦτο, recte pro vulgato ἐπὶ τοῦτω.

(5) Sic B. cum Coisl. 4: χαμαιπετεῖ Edd. Noster f. 15 r. i. τῶν μικροφύγων καὶ χαμερπίων. f. 159 v. m. χαμερπῆς διάνοια. Contra infra p. 537, A. τὸ τῶν δογμάτων σαρκικὸν καὶ χαμαιπετές, B. cum pluribus ap. C. Codd., loco vulgati χαμερπῆς.

(6) Elias paulo post: ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου, cum argutiarum significatione, quae voci πλοκή, si cōtranslate, fere inest. Vid. *Animadv. in Basil.* I, p. 89 sq.

(7) Videlicet adversarium arte dialectica.

(8) *Eth. Nicom.* II, 6 et 8; *Metaph.* IV, 10.

(9) *Hermog. II. M. Δ.* cap. 10. Ceterum conf. El. f. 212 v. ante med.

(10) *De Caelo* II, 1.

νοῦ· ποῦ γάρ, φησί, ποτὲ στείη καταπαύσας τὴν

κίνησιν; τί φησούν οἱ τὴν ὑπερφυῆ λέγοντες ἀτελή;

P. 532, D.) F. 100 r. m. τὰ εἶδη συνωνύμως κα-

τηγοῦνται τῶν ὑπ' αὐτὰ ἀτόμων.

F. 100 v. m. ἐπὶ... τῆς ἀγίας καὶ ὑπερουσίου καὶ

πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀλήπτου Τριάδος.

F. 100 v. i. εἰς ἐν αἷτιον Υἱοῦ καὶ Πνεύματος

ἀναφερομένων.

P. 535, D. μεταβαίνει κακούργως) F. 102 r. s.

κακουργεῖς μεταβαλῶν.

F. 103 r. s. passivum διαπορθευθῆναι, sensu dia-

lectico positum, respondet passivo διαδιδασθῆναι (1).

F. 103 r. i. hoc, inquit, κομιδῇ νηπίων (2).

F. 103 v. s. ἐμφήνοι οριπλίνας.

F. 103 v. m. οἱ τῶν ἐκείνου (sc. Eunomii) σοφισμά-

των ἐξηγητημένοι (3).

P. 535, A.) F. 104 r. s. σχέσεις καὶ τῶν πρὸς τι

τὸ τοῦ πατρὸς τιθεὶς ὄνομα αὐτὸ γὰρ τοῦτο, ὃ λέγε-

ται, ἑτέρου εἶναι λέγεται. οἷον ὁ πατήρ υἱοῦ λέγε-

ται πατήρ, καὶ ὁ υἱὸς πατρὸς λέγεται υἱός.

P. 535, B.) F. 104 r. m. S. Basilii, ab Elia lau-

dali, sententia : τὸ πατήρ οὐδὲν ἕτερον σημαίνει, ἢ

ὅτι αἷτιον καὶ ἀρχὴ τοῦ γεννηθέντος ἐξ αὐτοῦ.

F. 104 r. i. καὶ οὕτω τὸ τοῦ Ἐννομίου σπούδασμα

ἐκατέρωθεν διαπέπτωκε.

F. 104 v. s. συμπεριφορικῶς καὶ κατὰ συγχώρησιν.

Ibid. locutio : συμπερινεχθῆναι τοῖς λογιολέσχαις.

F. 104 v. m. τὴν... ἄφραστον καὶ ἀπερινόητον

ὑπαρξιν τοῦ Μονογενοῦς.

P. 535, C. ὁρᾷς, ὅπως ὁμῶν κακομαχεῖν [4] ἐθε-

λότων τὰς στροφὰς διαφεύγομεν;) F. 104 v. i.

τοὺς συνδέσμους αὐτῶν καὶ τὰς ἐκ τῶν λόγων στροφὰς

καὶ τοὺς ἀδιεξήγητους εἶναι δοκοῦντας τῶν σοφισμά-

των λαθυρίνθους ταῖς ἐπιστημονικαῖς τε καὶ δια-

λεκτικαῖς μεθόδοις διέλυσεν ἱκανῶς. Ibid. (ad :

κακομαχεῖν ἐθελ.) κακοτροφούντων καὶ ἐθελοκα-

κούντων. F. 105 r. s. στροφὰς (τὰ ἐπιχειρήματα

καλεῖ) διὰ τὴν πλοκὴν τῶν διλημμάτων καὶ τῶν πα-

ραλογισμῶν, καὶ διὰ τὸ συνεστραμμένον καὶ σκολιὸν

αὐτῶν. Ibid. σαθρὰ καὶ εὐδιάλυτα.

F. 105 r. m. κατὰ ἀμυδράν εἰπεῖν εἰκόνα.

F. 105 r. i. ποῦ... χώραν ἔξει ταῦτα ἐπὶ τῶν

συναΐδων.

(1) Conf. Plat. Legg. X, p. 900, C. ἂν δέ τι δύ-

σκολον ἐμπέτη τοῖς λόγοις, ἐγὼ σφῶ ὥσπερ νῦν δὴ

δεξιόμενος διαβιδῶ τὴν ποταμόν. quæ, ut centena

Platonis alia (de quibus in S. Methodio Platoniz-

ante dicendi copia erit) eruditissimus ille Pater

Eccl. in Symposio X Virg. p. 194 ed. Allat. lucu-

lenta imitatione expressit.

(2) Monui de voce κομιδῇ, hoc usus Eliæ loco, in

Nov. Annal. phil. vol. 49, Fasc. 4, p. 425 sq. Simi-

liter f. 135 r. s. κομιδῇ (l. κομιδῇ, et conf. annou.

ad f. 148 r. m.) πεπλανημένων καὶ ἀνοήτων ἐστὶ.

(3) Eunomiani Nostre οἱ ἐξ Ἐννομίου f. 87 v. s.

167 v. s. al.

(4) Quam Edd. ante κακομαχεῖν addunt voculam

καλ., in B. a prima syllaba insequentis verbi absor-

pta est.

(5) Lege : διαβάντας.

(6) Hæc ex parte contextus Gregorii, in Edd.

omissa.

(7) Nimirum de eo usurpata, qui humiliter de re-

P. 535, D.) F. 105 r. i. (οὐ δυνατόν) τὸ ἦν δια-

βάντες (5) τῷ λογισμῷ εἰς τὸ ὅτε οὐκ ἦν... ὑπερκύ-

ψαι. F. 105 v. s. συμπαρακτείνεται δὲ καὶ τὸ ἦν τῷ

ἀνυπερθέτω τῆς ἀρχῆς ταύτης (sc. Dei).

F. 105 v. m. ἐφ' ὅσον ἂν δυνηθῇ ταῖς τοῦ νοῦ

πολυπραγμοσύναις ἀναδραμεῖν, ὑπερβῆναι τὸ ἦν.

P. 535, D. τὴν περὶ ἡμᾶς τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ

αὐτοῦ οἰκονομικὴν συγκατάθεσιν (6) F. 106 r.

m. (Μονογενῆς) οὐχ ὅτι ἄλλος ἐκ ἑαυτοῦ καὶ ἑαυτοῦ,

ἀλλ' ὅτι καὶ μονοτρόπως.

F. 106 r. m. κάτω κύπτειν εἰ κάτω βλέπειν juxta

posita (7).

F. 106 v. s. ὑγιῶς εἰ ἐσφαλμένως φρονεῖν oppo-

sita.

P. 535, D. E.) F. 106 v. s. ἀλήθεια δὲ (Christus),

ὡς ἐν, οὐ πολλὰ τῇ φύσει· τὸ μὲν γὰρ ἀληθὲς ἐν, τὸ

δὲ ψεῦδος πολυσχεδές (8)· καὶ ἔτι, ὡς ἀληθὲς τοῦ

Θεοῦ σφραγὶς καὶ χαρακτὴρ ἀκριβέστατος, καὶ ὅσα

ἄλλα ἐν τῷ μεγάλῳ ἀπολογητικῷ προεγράφη. ὡς

δὲ, ὡς πάσης λογικῆς φύσεως σύστασις καὶ οὐσίωσις.

F. 106 v. m. φῶς δὲ ἑαυτοῦ τοῦ κόσμου λέγει, ὡς

τῇ λαμπρότητι τῆς γνώσεως τοὺς κεκαθαρωμένους

τὰ δμματα τῆς ψυχῆς καταυγάζων, καὶ ὡς τοῖς ἐν

σχότει τῆς ἀγνοίας κατεχομένους φωτίζων. Ibid. ἵνα

μή τις εἰς υἱὸν δυάδα διατέμῃ Χριστόν. F. 106 v.

i. σοφία δὲ, κατὰ τὸν μέγαν εἰπεῖν Διονύσιον, ὡς πά-

σης σοφίας ὑποστατικῶς. Ibid. (Christus) παντὸς λόγου

καὶ νοῦ καὶ σοφίας ὑπερίδρυται. καὶ τοῦτο ὑπερφωδὺς

ἐννοήσας ὁ μέγας Ἀπόστολος (9), τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ

σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων φησί.

P. 535, E. 536, A.) F. 107 r. s. ταῦτα τὰ ὀνό-

ματα προσμαρτυροῦσι... τὴν αὐτοῦ (sc. Filii) πρὸς

τὸν αὐτὸν (sc. Patrem), ὡς εἰς αἷτιον, κατὰ φύσιν

ἀναφορὰν τε καὶ σύννευσιν. F. 107 r. m. (ad : τοῦ-

τον... ἐσφραγίσθη ὁ Θεός) νοεῖν δὲ δεῖ εἰκόνα

τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου (sc. Christum), οὐ τὴν κατὰ

τὰς τεχνήτας ταύτας ὑστερον ἀπεργασθεῖσαν πρὸς τὸ

ἀρχέτυπον, ἀλλ' ὡς φησιν ὁ μέγας Βασιλεῖος, τὴν

συνυπάρχουσαν καὶ παρεστῆσαν τῷ ὑποστῆσαντι,

καὶ τῷ εἶναι τὸ ἀρχέτυπον οὖσαν, οὐκ ἐκτυπωθεῖσαν

διὰ μιμήσεως, ὥσπερ ἐν σφραγίδι τιנὴ τῆς ὅλης φύ-

σεως τοῦ Πατρὸς ἐναποσημανθείσης τῷ Υἱῷ. F. 107

r. i. εἰκὼν... εἴρηται... ὁ Υἱός... ἐν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ τὰ ἀπαρ-

bus divinis sentit. Vid. Animadv. in Basil. I, p.

75 sq.

(8) Lege : πολυσχεδές : i pro ē a m. 2. sup. lin.

Eodem modo peccatum Or. XXX, p. 554, C. et in

Eliæ ad eum locum commentariis f. 143 r. s. Tu

conf. f. 227 v. m. 327 v. i. πολυσχεδές τὸ ψεῦδος,

in eadem γνώμῃ. Montacutius in VV. LL. in Na-

zianzenum eam vocem loco mendosæ πολυσχεδές,

allato ejusdem sententiæ loco ex Theodoretii De

Provid. libro I, Auctori Vitæ Gregorii Naz. resituit.

Conjecturam, a cod. P. confirmatam, Clemencetus

recepit p. CXXIX. τοὺς πολυσχεδεῖς πλάνην κατεχο-

μένους εἰς μίαν ἄγαν τρέβον. Πολυσχεδεῖς πλάνην usi-

tata Gregorio locutio. Vid. Toll. ad Greg. Carm.

Ined. I, vs. 86, Insign. It. Ital. p. 12. Πολυσχεδὲς

vox nihili; ejus patrocinium Boissonad. ad Psell.

De Op. Dem. p. 262 temere suscepit.

(9) S. Paulum dicit, respiciens ad locum I Cor.

1, 25. post verba a Gregorio laudata : Θεοῦ σοφίαν,

v. 25. Conf. El. f. 142 v. m.

ἀλλாகτον σώζουσα. Ibid. εἰκόνα οἶδεν Ἀπόστολος (1) τὸ κατὰ πάντα ἴσον καὶ ἀπαράλλாகτον (sc. in natura Christi). F. 107 v. s. σφραγὶς γὰρ ἐστὶν ἰσότητος ὁ Μονογενής, ὅλον ἐν αὐτῷ δεικνύς τὸν Πατέρα (2).

P. 536, A. οὐδὲν ἐπικτήτορ οὐδὲ ὑστερον τῷ ὕψι ἐκινεῖται (3) F. 107 v. m. (ad : οὐδὲ . . . ἐκινεῖται) τοῦτο . . . τοῦ ἐπικτήτου σαφηνισμός.

P. 536, B.) F. 108 r. m. οὗτος . . . σποράδην κείμενα ταῦτα ἀναλεγόμενος, κατὰ τοῦ εὐεργέτου προέφερεν. Ibid. εἰ καὶ μείζων ὁ Πατὴρ λέγεται, οὐ παρὰ τοῦτο ἑτεροούσιος ἐστὶ ὁ Υἱός.

F. 108 r. m. τὰ ἐξῆς ὁμοίως ἀποδώσεις (4).

F. 109 v. s. ἐκ τῆς οὐσίας ἐκλάμψας τοῦ Πατρὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς ἀδιαστάτως, ἀχρόνως.

F. 110 r. m. ἃ δὴ πρόξενά τοις ἀνθρώποις σωτηρίας.

P. 536, C.) F. 110 v. s. (ὁ Κύριος) τὴν πείναν προσήκατο, τῆς στερεᾶς τροφῆς διαπνευσθείσης αὐτῷ (5).

F. 111 r. s. ἰκανῶς . . . διακυμωδῆσας (6) καὶ διασύρας τοὺς ἑτεροδόξους ὁ ἅγιος.

P. 537, A. κακουρηγίς) F. 111 r. m. αὐτὸς τὰς λέξεις διαστρέφων, καὶ ἐφ' ἃ μὴ πέφυκε λέγεσθαι, ἐκαστην αὐτῶν βιαζόμενος.

P. 537, A. τῷ διὰ σὲ κενωθέντι (7) F. 111 r. i. ἃ . . . ἦν καὶ εἰς κρύψας διὰ τὴν οἰκονομίαν, ἃ οὐκ ἦν οὐδ' εἰς προσέλαβεν. κένωσιν οὖν τὴν οἰκονομικὴν ὑποστολὴν τῆς θεϊκῆς δόξης καὶ τὴν ἀμεταβόλως τοῦ ὕψους ταπεινώσιν νοητέον. Ibid. τὴν ἐπὶ κοινῇ . . . σωτηρίᾳ οἰκονομηθεῖσαν κένωσιν τε καὶ σάρκωσιν.

P. 537, B. δὲ οὐκ ἦν προσέλαβεν) F. 112 r. m. πρόσλημμα, πρόσληψις, ἢ προσλαμβάνειν crebro posita de ἐναρκώσει Christi.

P. 537, C.) F. 112 r. i. ἰστέον δὲ ὅτι ὅπερ ἐστὶν ἐν σώματι ὀφθαλμός, τοῦτο νοὺς ἐν ψυχῇ, μέρος αὐτῆς τυγχάνων τὸ καθαρῶτατον, οὐ διὰ μέσου προσωμιλήσε θεὸς σαρκί. νοὺς μὲν γὰρ ἐν ψυχῇ, ψυχὴ δὲ ἀπορρήτως ἐν σώματι.

P. 537, D. E.) F. 115 r. m. (Χριστός) οὕτε φανεράσαν τινα καὶ κόμπον περιέβλεπτο cet. Ibid. Δαβὶδ δὲ πόρρωθεν κατανόησας . . . τὰ θαύματα καὶ τὴν

A ἀστράπτουσαν δύναμιν τῆς θεότητος αὐτοῦ, καὶ τῇ ἐντεῦθεν κάλλει τρωθεὶς τὴν καρδίαν, ὥραϊος κάλλει, φησὶν, παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων (8). Ibid. εἰς ὅρος μὲν ἀνεισι (Χριστός), δεικνύς, ὅτι χθαμαλὸς νοὺς οὐκ ἂν γένοιτο πρὸς θεωρίαν ἐπιτήδειος, ἀλλ' ὁ κατ' ἰδίαν γεγονώς ἐξω φροντίζων βιωτικῶν ἐν ἡσυχίᾳ. Ibid. de Christi glorificatione in monte : ἐπὶ τὸ ἐνδοξότερον οἱ χαρακτῆρες διὰ φωτοειδούς χρώματος διεκρώνοντο. ταῦτα δὲ τύποις καὶ οἷον προμήνυμα τῆς δευτέρας αὐτοῦ φρικτῆς παρουσίας ἐτύγγανε. — τὸ οὖν μέλλον τῶς τὸ αἰδίον τε καὶ ἀσύχρητον καὶ ἀπρόσιτον διὰ τοῦ νῦν ὁρωμένου ἐμυσταγωγεί. F. 113 r. m. Christus αὐτοκάθαρος.

P. 538, A.) F. 114 r. s. Christus συγκατατὴν ζωὴν ἡμῶν. . . νευρῶν τὴν ψυχὴν ἡμῶν καὶ συντονώτεραν πρὸς τὸ πνευματικὸν ἀποτελῶν. F. 114 r. i. ὕδωρ ζῶν (9), τευτέστι πνευματικὴν διδασκαλίαν, ἀρδουσαν τὰς ψυχάς.

P. 538, C.) F. 116 r. s. σαρκῶν, ἵνα πᾶν πτῆσι δάκρυον, ὅπερ ὁ ἐκτῆς ἀμαρτίας καπνὸς ἡμῶν προῦξεν.

F. 116 r. m. in lacrymarum descriptione τοῦ ὕγρου τὸ βάρος ἀποσκευάζεσθαι dicitur.

F. 116 v. s. τὸ ἀμετάθετον εἰ τὸ εὐεπίστροφον opposita, de hominibus.

P. 538, D.) F. 116 v. m. (ad : μαλακίσται) πάντα ὅσα πρὸ τοῦ σταυροῦ ὑπομεμενηκώς, τὰ βαπίσματα cet. F. 116 v. m. (ad : μαλακίαν) νόσος μὲν ἐστὶ ἡ χρονία παρατροπὴ τῆς τοῦ σώματος ἕξεως, μαλακία δὲ ἀρχὴ χαυνώσεως σώματος, προάγγελος νόσου. — ἐπὶ δὲ ψυχῆς νόσος μὲν ἀμαρτίας ἐνέργεια, μαλακία δὲ χαυνώσις λογισμοῦ πρὸς συγκατάθεσιν ἐνεργείας.

F. 116 v. m. Christus αὐτοζωὴ (10).

F. 117 r. s. τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας ἡ κατατρυφήσις.

F. 117 r. s. ζωῆς . . . θανάτῳ μὴ διακοπτομένης.

F. 117 r. m. τὸ ἀμετάπτωτον καὶ ἀμετάθετον τῆς ὑποσχέσεως.

(1) Hebr. 10, 1. Οἶδεν est : esse sentit et appellat. Conf. El. f. 120 v. i. et Gregor. Or. XXVI, p. 482, A. ibique El. f. 320 v. s. Monuit de hoc verbi usu ad Jo. Glyc. De V. S. R. p. 69. 88 sq. monuit etiam Sinner. ad Greg. Naz. Or. Fyn. in Caesar. p. 33.

(2) Jo. 6, 27.

(3) Vulgo : προσκινούμενον. Lectioni ἐκινεῖται ἐν Eliae interpretatio auxiliatur. Adde ejusdem verba f. 181 r. m.

(4) Id est : reddes, explicabis.

(5) Eadem Elias de Christo f. 114 v. m. De verbi διαπνεῖσθαι usu eo, qui hic obtinet, dixi Animadvss. in Basil. I. p. 171. Geminus usus passivi διαπνεῖσθαι ap. Melet. De N. H. ed. Cram. p. 56, 17. 99, 27. 100, 1, 14 sq. 22 (ubi διαπνεῖσθαι juxta positum). 104, 3. Ἀδιαπνευστία ap. eund. p. 101, 1. διαπνέσκειν p. 101, 11 sq. et verbum διαπνεῖν activum p. 128, 8.

(6) Apud Eliam f. 275 v. i. locutio : εἰς κακίαν κυμαδεῖν τινα, i. e. tanquam pravum aliquem perstringere. Idem f. 251 v. m. διακυμωδεῖν τε καὶ διασύρειν : passivum διακυμωδεῖσθαι f. 275 r. m. Vid. Ruhnken. ad Tim. L. V. Pl. p. 171 ed. Lugd. Bat. Κυμαδεῖα, quod irridendi materiam praebe-

apud Greg. Or. XXII, p. 419, B. ubi El. f. 276 v. i.

(7) Ex Philipp. 2, 7. ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσεν. Conf. Gregor. Or. XXX, p. 541, D. ibique El. f. 122 r. i. 122 v. s. Or. XVII, p. 325, B. et El. f. 365 r. m. qui etiam f. 121 v. i. de κένώσει Christi comparandus.

(8) Ps. 44, 3. loco celeberrimo, quem Gregorius laudat.

(9) Jo. Ev. 4, 10.

(10) Christum αὐτοκάθαρον ab Elia similiter vocari vides f. 113 r. m. Vocem αὐτοζωῆς, et quidem per hyphen scriptam, Elias de Christo iterum usurpat f. 122 r. i. 129 r. m. quo posteriore loco, ubi f. 131 r. m. factum videbis, αὐτοζωῆς et αὐτοζωῆς conjuncta. Αὐτοαλήθεια Christus Gregorio p. 549, B. et Eliae f. 134 r. m. Est autem frequens apud Gregorium hujusmodi compositorum usus. Conf. porro Or. XXII, p. 414, A. τὴν Θεὸν καὶ αὐτόθεον. ubi C. αὐτόθεον loco vulgati αὐτὸ θεὸν ex Reg. hu. et Montac. reposuit, quibuscum B. congruit : Or. XXIII, p. 425, A. αὐτοφιλανθρωπία. ubi docta Eliae expositio f. 251 r. i. (cf. annot.) : Or. XXIII, p. 432, A. ἅγια καὶ αὐτοαγιάζοντα, ubi B. αὐτοαγιάτης, sed m. 2 atq. mg. αὐτοαγιάζοντα recte cum Edd. :

F. 117 v. s. τοῖς αὐτοῖς ἐμφιλοχωρῆσαι, sc. con-templando et explicando.

P. 538, E.) F. 118 r. s. ἔστι δὲ ἡ ἀνάστασις οὐκ ἄλλο τι, ἀλλ' ἢ πάντως ἡ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασις. F. 118 r. i. τὸν δὲ ᾄδον φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος κοινὸν τινα τόπον εἶναι ἐν cet. T. I, 497, D. usque ad ψυχᾶς. VV. LL.: ἐσωτάτῳ μεσαιτάτῳ. — δι' οὗ τὴν καθόδον εἶναι δι' οὗ ἡ καθόδος. Deinde οὗ γὰρ δὴ cet. ex Basilio ibid. usque ad ἔξωθεν. Var. lect.: ἐπιτεταγμένη ἀποτεταγμένη. Post ἔξωθεν Elias addit: καὶ ὁ Ἡσαῖος (1) πλατύνειν λέγει τὸ στόμα αὐτοῦ τὸν ᾄδον, τροπικώτερον τοῦτο λέγει, ἵνα παραστήσῃ τὸ ἄδρον τῶν ἀπολλυμένων.

F. 118 v. s. αἰνιγματιστὰς καλεῖ τοὺς περὶ Εὐνόμιον (539, A.) διὰ τὸ γρίφον καὶ σκολιδὸν καὶ σκοτεινὸν τῶν αἰνιγμάτων.

F. 118 v. m. (ad: τὸ τοῦ λόγου δυνατόν 539, B.) τὴν ἐν λόγῳ δύναμιν καὶ κομφεῖαν.

F. 118 v. m. ὅταν... τότε δὴ τότε —.

F. 118 v. m. ἡ ἀπερίεργος πίστις καὶ ἀσυζητήτος.

P. 539, C. τὸ τοῦ λόγου κομψόν) F. 118 v. m. τὸ κομψὸν καὶ περιεργον τοῦ λόγου.

P. 118 v. i. ἀπερίεργος τε καὶ ἀτεχνολογῆτως.

P. 539, C.) F. 119 r. s. στραγγαλιὰς δὲ βιαιῶν (2) δογματῶν (3), ἃ καὶ βία εἶναι δοκεῖ, ὡς τῇ ἀνάγκῃ τῶν συλλογισμῶν τε καὶ διλημμάτων πρὸς συγκατάθεσιν τοὺς ἀφελεστέρους ἔλκοντα.

Or. XXX.

F. 119 v. s. οὐκ ἔφθασε κατὰ μέρος καὶ τὰ ἀπὸ τῆς θέας Γραφῆς ἐπ' ἐλαττώσει τοῦ Μονογενοῦς ὑπ' αὐτῶν (4) προτεινόμενα ἐρμηνεύσαι τε καὶ συμβιβάζει.

P. 540, A.) F. 119 v. i. ἐν τῷ προσλαβόντι (5) λόγῳ. Ibid. τὰ δ' αὐτὰ (sc. ἐπιχειρήματα Eunomianorum) καὶ στροφὰς (λέγει) διὰ τὴν πλοκὴν τῶν διλημμάτων καὶ τῶν παραλογισμῶν, καὶ διὰ τὸ συνεστραμμένον καὶ σκολιδὸν αὐτῶν.

P. 541, A.) F. 120 v. i. δύο γεννήσεις ἐπὶ τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ οἶδεν ὁ λόγος, τὴν μὲν ἄνω ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀμητῶρως, τὴν δὲ κάτω (f. 121 r. s.) ἐκ τῆς Παρθένου ἀπατῶρως (6). F. 121 r. m. (Christus) ἀνθρωπος κτίζεται δι' ἡμᾶς, βουλῆσει τοῦ Πατρὸς τὴν ἡμῶν σάρκα περιβαλόμενος.

P. 541, C.) F. 121 v. i. καθείς εἰς κένωσιν ἑαυτὸν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ... ἐδούλευσε καὶ τοῖς

Or. XXXI, p. 575, A. αὐτοκύριος, ubi annot. Adde Eliam f. 178 v. i. de voce αὐτοάγαθος disputantem, quam Gregorius in Spiritus sancti laudem usurpavit, et conf. Corder. Onom. Dionys. h. v. Recentiorum Platoniorum libri ejusmodi vocabulorum pleni sunt.

(1) Memoriter Elias Esai. 5, 13. excitavit; namque illic ᾄδης non τὸ στόμα, sed τὴν ψυχὴν πλατύνειν dicitur.

(2) Sic B. cum Edd.: τῶν βιαιῶν th. ap. M. Reg. bm.

(3) Sic B. cum Edd.: συναλλαγμάτων r. ap. M. Coisl. 1 et Par.

(4) Eunomianos dicit, ad Orat. XXIX repiciens.

(5) Legendum: προλαβόντι i. e. in praecedente oratione. Conf. Voemel. ad Nicol. Methon. p. 62, 256, b.

(6) Notanda rari usus adverbium ἀμητῶρως et ἀπατῶρως, ex eo profecta loquendi usu ecclesiastico, quo Christus ἀμήτωρ et ἀπάτωρ vocatur. Vid.

A ἡμετέροις πάθεσι. F. 122 r. m. locutio: ἡ οἰκονομικὴ συγκατάθεσις (sc. Christi). F. 122. r. i. locutio: ἐν τῇ οὐσίᾳ τὸ ἀπαράλλακτον διασώζειν, de Christo. F. 122 v. m. ἐπισκεψόμεν γὰρ ὄντως τῇ τοῦ νοητοῦ ἡλίου ἀνατολῇ ἐξ ὕψους (7) τῆς αὐτοῦ θεότητος.

P. 541, D. κενωθέντι δι' ἡμᾶς) F. 122 r. i. κένωσιν μὲν οὖν ὀνόμασεν (f. 122 v. s.). . . τὴν εἰς φύσιν ἀνθρωπείαν ταπεινώσιν, μορφὴν δὲ τὴν φύσιν, τὴν οὐσίαν. ὡς γὰρ τὸ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχειν (8) ἴσον δύναται τὸ (9) ἐν οὐσίᾳ Θεοῦ ὑπάρχειν, οὕτω καὶ τὸ μορφῇ ἀνειληφέναι δούλου ἐν τῇ οὐσίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος τὸν Κύριον ἡμῶν γεγεννησθαι σημαίνει.

F. 122 v. i. τὴν ἀρχῆθεν γένησιν (10) τοῦ Μονογενοῦς.

F. 123 r. m. τὸ πρῶτον κεφάλαιον καὶ πάντα τὰ ὑπὸ τοῦτο ἀναφερόμενα (11) καλῶς μεταχειρισάμενος.

F. 123 r. i. ἡμεῖς δὲ πλατικώτερον (12) περὶ τοῦτου λέξομεν.

F. 123 v. s. ὅτε μάλλον τελειωτέρον τε τούτοις (sc. sanctis) συνέσται (ὁ Κύριος) καὶ καθαρώτερον, τῶν ἐσώπτρων λυθέντων.

P. 542, A.) F. 123 v. s. ἡ ἐπαγγελία τοῦ παρόντος οὐκ ἀπαρνέσται... τὸ μέλλον, ἀλλὰ παρεκτείνεται τούτῳ.

F. 124 r. i. ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι... ἕκαστος (sc. justorum)... κατὰ τὸ ἑαυτοῦ μέτρον ἐξ ἐνὸς νοητοῦ ἡλίου διακυγάζεται, καὶ κατ' ἄξιαν ἔλκει τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐφροσύνην, ἀναλόγως ἐκείθεν ἐπιμετρομένην.

F. 124 v. m. ἀνοηταίνει προφανῶς.

P. 542, E.) F. 125 r. m. (ὁ Υἱὸς) καθυποδύς τὴν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑποταγήν.

C P. 543, A.) F. 125 v. m. καὶ τοῦτο... ἐδλαφήσμεσαν (sc. Hæretici), ἐγκαταλείψθαι (sc. Christum in cruce) ὑπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς ἑαυτοῦ θεότητος, ὡς φοβουμένης τὸ πάθος, ἐρεσχελίσαντες. F. 125 v. i. οὗτοι (sc. Hæretici)... τῇ σαρκὶ ἀντὶ ψυχῆς λογικῆς τὴν θεότητα χρηματίζειν ἐρεσχελίσαντες, τὰ τῆς ψυχῆς πάθη, τὸ δειλίας λέγω καὶ τὸ συστέλλεσθαι καὶ φρόν πολλὰκις ἀφίπτασθαι τῆς σαρκός, τῇ θεότητι προσήπτον, ταύτης τῆς αἰρέσεως καὶ Ἀριεργῆς ἐστίν.

P. 543, C.) F. 126 r. m. δραματουργίαν δὲ ὁ ἅγιος τὰ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐκ προσώπου τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κέκληκεν, οὗ τὴν ψευδῇ πλάσιν οὕτω λέγων· τοιαῦτα γὰρ τὰ δράματα· ἀλλὰ τὴν προσ-

Dronk. Ind. ad Gregor. N. Carm. Sell. p. 241, a. Suicer. Thes. Eccl. v. ἀπάτωρ. Boissonad. Anecd. T. III, p. 59. ubi ἀμήτωρ pro ἀμήτωρ, pessimo mendo typographico.

(7) Luc. 1, 78. cuius verbis, a Gregorio allatis, Elias illa: τῇ τοῦ νοητοῦ ἡλίου, de suo adjecit.

(8) Philipp. 2, 6. Statim post verbis: μορφῇ ἀνειληφέναι δούλου, respicitur ad Philipp. 2, 7.

(9) Aut τῷ pro τὸ legendum, aut καί, quod respondet progressu ἴσον, supplendum est. De ἴσος — καὶ et similibus v. Animadvss. in Basil. I, p. 20, 161.

(10) Scribe: γέννησιν, et conf. Gregor. p. 543, A.

(11) Eodem sensu ἀναφερόμενα ὑπὸ τι statim post repetitum. Ἀνάγεσθαι ὑπ' ἑνα λόγον habes f. 160 v. m. Quæ formulæ Aristotelis usitate sunt.

(12) Scribe: πλατικώτερον. Eodem modo peccatum f. 206 r. i. ubi locutio: πλατικώτερον (i. πλατικώτερον) ἱστορεῖν τι.

ωπικήν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως διάθεσιν, ἣν ὡς ἀν-

θρωπος ἀληθῶς χρηματίσας ὁ ὑπερούσιος ὑπέδωκετο.

P. 543, D.) F. 126 r. i. *ἴνα* . . . καὶ ὡ μεταλλάξω τῶν ἐκείνου, τῆς καθαρότητος φημι, τῆς ἀπαιθείας τε καὶ θεώσεως, διὰ τὴν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν . . . σύγκρασιν.

P. 544, A.) F. 126 v. m. σκοτίαν Jo. 1, 5. Elias interpretatur τὸν βίον, διὰ τὸν ἀπὸ τῶν παθῶν ζόφον καὶ τὴν πλάνην. Ibid. σκοτός . . . καλεῖ τὸν ἀνθρωπὸν διὰ τὴν παχύτητα καὶ τὴν ἐπιπρόσθησιν τῆς σαρκός. F. 126 v. i. διὰ τὸ πρόβλημα τῆς σαρκός, ἤγουν διὰ τὸ δρώμενον. Ibid. ἐκεῖνος (sc. Christus). . . καὶ Θεὸς ἦν ἀπρόσitos τε καὶ ἀκατάληπτος, ἡμεῖς δὲ χυρὸς βαρὺς καὶ ὥσπερ τισι πέδαις ταῖς τῆς συγγενούς ὕλης προσπαθείας κατεχόμενοι.

P. 544, B.) F. 127 r. s. προθυμότερον τούτοις ὁρᾷ χειρὰ βοηθείας.

P. 544, B. μὴ δὲ [1] γὰρ Σαβέλλιοι τῷ ῥητῷ τούτῳ παρεσιπείσθωσαν [2] F. 127 r. m. ἐπὶ φθορᾷ παρεσιπείσθωσαν τῶν ἀκρουμένων.

P. 544, C. ὅλοι θεοειδεῖς ὅλου Θεοῦ χωρητικοὶ καὶ μόνου F. 127 r. i. οὐδὲ μίαν (5) περὶ Θεοῦ θεωρίαν ἐν αὐτοῖς φέρομεν διὰ τὸ ἐπιπροσθεῖν κάλυμμα τῷ νοῖ, ἢ μικράν τινα φαντασίαν. τότε δὲ ὅλοι θεοειδεῖς ἦτοι θεοὶ ἐσόμεθα καὶ ὅλης τῆς θεότητος χωρητικοί, ὅλης δὲ τῆς χωρητικῆς πρὸς τὴν ἐκάστου καθαρίσιν. ἡ μὲν (4) γὰρ πανταχοῦ πάρεστι καὶ τὰ πάντα πληροί, ἕκαστος δὲ ὅλην οἶσται ἔχειν, ὅλος θεοειδὴς γενόμενος καὶ μηδὲνα τόπον ἔχων ἀφώτιστον. καὶ ὡς ἐν ἀμυδρᾷ εἰκόνι εἰπεῖν, ὥσπερ ὅλου τοῦ ἡλιακοῦ C φωτὸς ἕκαστος μετέχειν λεγόμεθα, τοῦ ἐφικτοῦ μετέχοντες.

P. 544, D.) F. 127 v. m. (οἱ αἰρετικοί) τοῖς . . . λοιποῖς κακούργως ἐπιφυόμενοι ῥήμασι.

F. 127 v. m. τὸ . . . ἐν ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων, καθὼς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, ἢ δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ, ἢ βουλῇ, ἢ οὐσίᾳ λέγεται.

F. 128 r. m. ἑτεροούσιος (5), de Filio.

P. 545, B.) F. 128 v. m. (ad : οὐ κυρίως) ἐνηλλαγμένως διὰ τὴν ἑνωσιν, ἤγουν οὐ κυρίως.

F. 130 r. s. ἐνια . . . ἐκ γενετῆς οὔτε ὄφιν, οὔτε ὀδόντας ἔχει, ἀλλ' οὐ λέγεται νωδᾷ, οὔτε τυφλᾷ, ἀλλ' οὔτε πεφυκτὰ ἔχειν, οὐδαμῶς ἔχει.

P. 545, E.) F. 130 v. i. τὸ . . . οὐ δύναται ἀφ' D

A αὐτοῦ ποιεῖν (Jo. 5, 3, ap. Gregor.) συμφωνίας μαρτυρία καὶ ἀκριβοὺς ἐγγύτητος καὶ ἀπαρραξίας σημείον. Ibid. vox ἀπαρραξία eodem sensu cum ισότης conjuncta repetitur.

P. 547, A.) F. 131 r. s. Elias dicit, Christum ὡς εἰς αἴτιον καὶ ἀρχὴν τὸν Πατέρα ἀναφέρεισθαι (7). F. 131 r. m. ζῆν δὲ διὰ τὸν Πατέρα λέγεται (sc. Christus ap. Jo. Ev. 6, 58), ὡς εἰς αἴτιον αὐτὸν ἀναφερόμενος. Ibid. ὁ δὲ γὰρ μέγας Βασίλειος· εἰ διὰ τὸν Πατέρα, φησὶν, ὁ Υἱὸς ζῆ, δι' ἑτερον καὶ οὐ δι' αὐτὸν ζῆ. ὁ δὲ δι' ἑτέρου ζῶν, αὐτοζωῇ εἶναι οὐ δύναται. οὐδὲ γὰρ ὁ κατὰ χάριν ἅγιος αὐτοάγιος.

F. 131 v. m. οὐκ ἀποπον τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν . . . τῆς κατὰ μέρος ἐπιστάσεως προσδεῖσθαι ;

F. 131 v. m. ἦπου καὶ παιδαγωγέον καθ' ὅμας αὐτοῦ (sc. Dei et Filii) ὑπανοξομεν — ;

F. 131 v. m. locutio : ἀλόγιστά τινα συνείρειν καὶ ἀδιανόγητα .

F. 131 v. i. ὁρᾶτε, πῶς εἰς αὐτὸν ἀλίσκεσθε ;

P. 547, C. ἡ δὲ ἑλὼρ, ὅτι τῶν αὐτῶν πραγμάτων τοῖς τύποις ἐνσημαίνεται . . . ὁ Πατὴρ . . .) F. 132 r. m. (ad : ἐνσημαίνεται) ἀντὶ τοῦ ἐννοεῖ. θεοπροπῶς γὰρ νοούμεν τὸ ἐννόημα, θελήματος διάδοσιν, οἷον τινος μορφῆς ἐμφασιν ἐν κατόπτηρι, εἰς Υἱὸν ἀχρῶνός διεικνούμενον (8).

F. 132 r. i. ἡ ἐκ μὴ ὄντων τῶν ὄντων παραγωγῇ. Ibid. τὴν ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τῶν ὄντων παραγωγῇ.

F. 132 r. i. (ad : οικονομίαν τε καὶ συντήρησιν C 547, D.) τὸ οικονομεῖσθαι καὶ συντηρεῖσθαι.

P. 548 A. τυποῦσθαι) F. 133 r. s. σχηματίζεσθαι.

P. 548, D.) F. 133 v. s. ἐπεὶ . . . ἐγγὺς τοῦ Θεοῦ ἦμεν ποτε, οὐ τότε, ἀλλὰ προαιρέσει, διὰ δὲ τὴν ἁμαρτίαν ἐκπεπώκαμεν, προσφυῶς ἀποκατάστασις (9) καὶ ἐπάνοδος λέγεται ἡ ἡμετέρα πάλιν πρὸς Θεὸν οικειώσις τε καὶ ἑνωσις.

P. 549, A.) F. 134 r. i. πρὸς τὸν νοῦν μόνον τῶν ῥημάτων ἀποβλέψας, τῆς τάξεως οὐκ ἐφρόντισεν, ὅ δὲ τῆς γοργότητός ἐστιν ἴδιον.

F. 134 v. m. ποῦ γὰρ ἐκεῖνον τὸ διασχεῖν τὸ καταπέτασμα τῆς σαρκὸς καὶ διιδεῖν ἰσχύσαι τὸ τῆς θεότητος ἄδυτον; εἶδεν ὁ καρδίαις ἐμβετεύων, πρὸς ὅτι (10) βλέπων οὕτως ἰκέτευε, καὶ ὅτι οὐ πρὸς τὸ Θεῖον εἶχε τὴν ψυχὴν ἀτενίζουσαν.

(7) Eadem de Christo Elias f. 131 r. i. Conf. etiam insequentia f. 131 r. m. Locutione εἰς ἐν αἴτιον ἀναφέρεισθαι Elias f. 162 v. s. item sensu theologico, nimirum de Filio et Spiritu sancto, uultur; eodem ὑπὸ τὴν πατρικὴν αἰτίαν ἀναφέρεισθαι f. 257 v. i. dicit. Vox ἀναφορά in eodem argumento ap. Gregor. Or. XXXI, p. 563, B. ubi vid. Elias.

(8) Hoc ipso Eliæ usus loco, de verbo ἐνσημαίνεσθαι ad animum translatō monui in Nov. Annal. Philol. Vol. 49, Fasc. 4, p. 407.

(9) Hæc referuntur ad verba Gregorii vulgo post ἀναστάσεως omissa: εἶτον ἀποκαταστάσεως. quæ etiam duo Regg. Coisl. 2. Or. 1. et Comb. addunt. Noli autem hæc verba pro glossa habere; nam Gregorius ἀνάστασιν ipse ἀποκατάστασιν interpretatur. Conf. Krabinger. ad S. Gregor. Nyss. De Preca. d. 153 sq.

(10) Scribe ο, τι. Respicitur ad Luc. 18, 19.

(1) Vulgo : μηδέ, recte.

(2) Sic B. cum Edd.; παρεσιπείσθωσαν Savil. ap. M. et codd. plures. Cui lectioni favere videtur παρεσιπείσθωσαν apud Eliam, cui verbo παρεσιπείσθωσαι f. 3 r. m. ipse usus est. Simplex εισφείρεσθαι apud Gregor. Or. XXXII, p. 596, A. ubi conf. El. f. 214 v. m.

(3) Scribe : οὐδεμίαν.

(4) Cod. μὲν cum duplici accentu; eam scripturam cum alias, tum f. 260 r. m. deprehendi. Vid. Bast. Comm. Palæogr. p. 823.

(5) Cod. per hyphen, quod dicitur. Conf. annot. ad f. 116 v. m.

(6) In 'is quæ p. 545, A. apud Gregorium præcedunt, B. cum Reg. bm. Coisl. 4. et aliis ante εἰρήσθω addit ἡμῖν, quod vulgo male deest. Dativum personæ cum verbi passivo constructum attigi ad Marcum Eugenicum in Zeitschrift für die histor. Theologie 1845. IV, p. 61.

P. 530, A.) F. 135 v. s. δι' ὧν ἐπιχειρημάτων ἢ ἄλλων εἰπεῖν ἐρεσχελημάτων κατὰ τοῦ Υἱοῦ ἐσπουδάσαμεν, ... διὰ ... τούτων μᾶλλον νενικήμεθα τὸν Πατέρα.

P. 550, B.) F. 136 r. s. (Χριστός) δεικνύς ἀπαρχήν, ὡς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, καὶ τὸ ταύτης ἁμωμον ἐπιδεικνύς τῷ Πατρὶ. F. 136 r. m. (Χριστός) αἰτεῖ... κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὡς δὲ Θεὸς χορηγεῖ. F. 136 r. i. οὐ γὰρ ἀπέθετο τὴν προσληφθεῖσαν σάρκα, ὡς οἱ τὰ τῶν Μανιχαίων φρονούντες ἐρεσχελοῦσι λέγοντες, ὡς ἀναληφθεὶς ὁ Χριστὸς ἀπέθετο ταύτην καὶ γυμνῇ τῇ θεότητι ἀνῆλθε πρὸς οὐρανοῦς.

P. 550, C.) F. 136 r. i. τὸ ... σκοπιμώτατον (1) τέλος αὐτῆς (sc. τῆς ἐνανθρωπήσεως) τὸ θεωθῆναι τὸν ἄνθρωπον ἦν.

P. 530, E. ὁ συντελεστής καὶ μεταποιητής) F. 137 r. m. αὐτὸς γὰρ καὶ ἐποίησε πάντα καὶ συντελέσει καὶ μεταποιήσει.

F. 137 r. m. (ὁ Εὐαγγελιστής) τῷ Υἱῷ τὴν τοιαύτην γνώσιν (sc. Dei) ἀνέθηκε (2).

P. 551, A. τὰ ὅλον ἐν χρῶ [3] τοῦ τέλους) F. 137 r. i. (ad: ἐν χρῶ) ἦγον ἐγγύς τοῦ τέλους.

F. 137 v. m. (ὁ Χριστός) διὰ... τὴν τῆς ὑποταγῆς καυτότητα καὶ τὴν ἀδιάσπαστον ἑνωσιν (sc. cum Patre) ... ζωοποιὸς ἐχηρημάτισεν. Ibid. in eodem argumento: ἡ καθ' ὑπόστασιν ἑνωσις, ἡ ἀρρόγτος τε καὶ ἀδιάρρηκτος.

F. 137 v. m. locutio: ἰσχυαῖς ἐπινοαίς ἦτοι λεπταῖς τοῦ νοῦ φαντασίαις χωρίζειν τὸ πρόσλημμα (sc. in Christo) τοῦ προαλαβόντος.

F. 137 v. m. τῶν ... ἀνθρώπων οὐσιωδῶς ἢ τῶν μελλόντων κατηγορεῖται ἄνθρωποι, ὡς ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ πολὺς τὰ θεῖα, τὸ τῆς δαμασκῶ θρέμμα, φησὶν.

P. 551, B.) F. 138 r. m. ταῦταις ταῖς ἐξηγήσεσι καὶ ἐτέραν ἐπιφέρει: γλαφυρωτέραν ἐξηγήσιν, ἢ ἐξηγητῆς ὁ μέγας Βασίλειος.

P. 551, D.) F. 138 r. m. μόνῃ τῇ πρώτῃ φύσει τὴν γνώσιν πάντων ἀναθεῖς.

F. 138 r. i. (τὸ πρόσλημμα sive τὸ πάσχον in Christo) ἀπαφθαρτισθὲν ... τελείαν ἀπάθειαν ἔλαβε.

P. 551, D.) F. 138 v. m. δέησις μὲν ἐστὶν ἰκεσία ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς λυπηρῶν προσφερομένη, προσευχὴ δὲ αἰτησις ἀγαθῶν.

F. 139 r. m. conjunctim posita: ἐργασίαι et ἐνθυμήματα.

F. 139 r. m. δεσσι (sc. Christi appellationes) ταπεινότεραι καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ τούτῳ προσεφραμύζουσαι.

(1) Codex: σκοπιμώτατον. Tu confer exempla formulae σκοπιμώτατον τέλος, a Schneidero in *Lexico v. σκόπιμος* allata, in quibus, quod obiter sit dictum, locus ex celebr. opin. De anima post Origen. Philocal. ed. Tarin. p. 676 reapsecit Philoponi Comm. in Aristot. De anima lib. II fol. 53 r. ed. Venet. a MDXXXV. Sed de toto illo libro celebr. opin. de anima plura in *Examine Plagiariorum et Compilationum Graecorum*.

(2) Nimirum eam, de qua Marc. 13, 32.

(3) Vulgo: ἐν χρόνῳ. Ne quis autem χρῶ e compendio vocis χρόνῳ ortum existimet: ὅλον Gregorius metaphorā ἐν χρῶ mitigandae adjecit. De locutione ἐν χρῶ vid. Jacobs. ad *Philostro. Imagg.* p. 406 sq. et Boissonad. ad *Psell. De op. dæm.* p. 250.

P. 552, A. δέξιον δέλωος cet.) F. 139 r. m. (ad ἰσως) ἵνα δὲ μὴ περιττός τις δόξη καὶ ἱξωρός ὁ περὶ τούτων λόγος, χρῆται τῇ καλουμένῃ θεραπείᾳ. F. 139 r. i. τὸ δὲ ἰσως μετριοφρονῶν ἢ καὶ ἐπιεικευόμενος τέθεικεν, δέξιον ἰσως εἰρηκώς. ἐπιεικειας γὰρ καὶ τὸ περὶ τῶν ὁμολογουμένων ὡς ἀμφιβαλλομένων διστακτικῶς λέγειν.

P. 552, B. τὸ θεῖον ἀκατονόμαστον) F. 139 v. s. ὄνομα παραστατικὸν τῆς φύσεως αὐτοῦ μὴ ἔχον.

P. 552, C. τὴν ἄλυτον φύσιν) F. 139 v. m. ἦτοι τὴν θέαν. ἄλυτος δὲ αὕτη, ὡς ἀπλῇ καὶ ἀσύσθετος. συνθέτων γὰρ τὸ λύεσθαι, καὶ εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθησαν ἀναλύεσθαι, ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ αἱ ψυχὰι ἄλυτοί εἰσι, προσέθηκε τὸ καὶ ἰδιόζουσαν. ἄλυτος γὰρ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλυτον φύσιν.

P. 552, C.) F. 139 v. m. τοῦ. τῆς ἀερίας χύσεως ὑπόδειγμα.

P. 552, C.) F. 139 v. m. laudatur S. Dionysius: τὸ θεῖον ἀνευνόητον πάντη κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ ἀκατάληπτον, ἀλλ' ἐκ τῶν αἰτιατῶν ὑμνητέον. — ὁ μὲν ἐκεῖνος εἶπε κατ' οὐσίαν, οὗτος εἶρηκε κατ' αὐτόν, ἃ δὲ ἐκεῖνος αἰτιατὰ, οὗτος περὶ αὐτόν. — περὶ δὲ αὐτὸν εἶεν ἂν αὐτὰ τε τὰ δημιουργήματα καὶ οἱ προνοητικοὶ τούτων λόγοι.

P. 552, C. D.) F. 139 v. i. ἐκ τε οὖν τῶν περὶ αὐτὸν σκιαγραφοῦμεν τὰ κατ' αὐτόν, καὶ ἐκ τῶν ὁριζμένων λαμβάνομεν ἐμφάσεις τινὰς περὶ Θεοῦ. ὅπερ γὰρ ἐν αἰσθητοῖς ἥλιος, τοῦτο ἐν νοητοῖς Θεός, καὶ πάλιν, ὡς περ ἅμα ἡλίου δίσκος καὶ ἀκτὶς καὶ φῶς, C οὕτω Πατὴρ, Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα. καὶ αἰτίων μὲν τοῖν δυοῖν ὁ Πατὴρ (4), οὐ πρεσβύτερος δὲ, καθάπερ οὐδ' ἐκεῖνων ἥλιος. καὶ ὡς περ τὸ πῦρ καυστικὸν καὶ φωτιστικόν, οὕτω καὶ ὁ Θεός, καὶ ὡς περ ὁ γνόφος ἀμαυρὸν καὶ ἄσχετον, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς εἰς γνώσιν. ἄλλην οὖν ἀπ' ἄλλου φαντασίαν συλλέγομεν. *θεσμοὶ* δὲ τὸ σῶμα ἐκάλεσεν, ὃ καθάπερ τινὶ δεσμῷ νοῦς καὶ ψυχὴ συνδέεται. (F. 140 r. s.) ὅπερ καὶ πολλοὶ τῶν ἐξωθεν δεσμωντήριον καὶ τάφον ὠνόμασαν (5). τὴν ἰσχύνητα δὲ τῆς φαντασίας διδάσκει τὸ Ἰνδαλμα, καὶ Ἰνδαλμα μὲν διὰ τοῦτο, τῆς ἀληθείας δὲ διὰ τὸ εἶναι τὸν Θεόν, εἰ καὶ μὴ ταῦτα, ἃ περὶ αὐτοῦ φανταζόμεθα. διπλοῦν δὲ τὸ Ἰνδαλμα, ποτὲ μὲν ἐπὶ τοῦ παντάπασιν ἀνυπαστάτου, ὡς ἐπὶ σκιᾶς καὶ κατόπτρου, ποτὲ δὲ ἐπὶ τοῦ μετέχοντος ἀληθείας τινός, ὡς ἐπὶ τοῦ παρόντος. ἡ παράθεσις δὲ τῶν ὀνομάτων διαποροῦντός ἐστιν, ὡς μηδενὸς οἰκείως τὴν θέαν εὐρισκομένην παραστήσαι οὐσίαν.

D (4) Horum similia Elias f. 141 v. m. habet.

(5) De corpore, animi et carcere et sepulcro, Plato *Crat.* p. 400, C. ex Orphicorum doctrina monuit. Carceris symbolum, quod Plato *Phaed.* p. 62, B. singillatim protulit, illustrat Creuz. *Annot. in Plot.* p. 260, b. sq. cui addas *Animadvrs. in Basil.* I, p. 125 sq. 137. 187. Conf. El. f. 362 v. s. De sepulcri imagine, qua Plato *Gorg.* p. 495, A. item est usus, vid. Ast. *Annot. in Gorg.* p. 311, qui p. 310 sq. hanc totam doctrinam mysticam egregie enarravit. Adde Sinner. ad *Greg. Naz. or. fun. in Caesar.* p. 30, qui Gregorii locos attingit, quibus corpus sῆμα vel τάφος nuncupatur. — Mox scribendum: δὲ τὸ τοῦτο.

P. 552, D. E. 553, A.) F. 140 v. m. (ἡ θεὸς φωνή) ἦν. μετὰ τὴν δ' ὥρ τιθεῖν, ἀπὸ τοῦ αἰθεὶν ἐτυμολογῶν, ὃ σημαίνει τὸ καλεῖν, ὡς *Ἠλίας*, ἢ θέειν, ὃ σημαίνει τὸ τρέχειν (1), διὰ τὸ δευκλίνον καὶ διαπανητικὸν τῶν μοχθηρῶν ἔξω, ὡς (ad: τοῖς περὶ ταῦτα κομμοῖς P. 553, A.) τοῖς περὶ ταῦτα τεχνικοῖς δοκεῖ, εἰ καὶ ἐγγύς ἐστι τῆς δ' ὥρ φωνῆς καὶ πως καὶ οὐσίαν παραδῶλοι, διὰ τὸ δ' θεὸς ἡμῶν πῦρ *καταναλλοκοῦ ἐστίν* (2), ἀλλ' οὖν τῶν πρὸς τι ἐστὶ.

P. 553, B.) F. 141 r. s. διττῆς... ταύτης οὐσης (sc. τῆς οἰκονομίας), τῆς μὲν ὑπὲρ τὸ σῶμα, ὅφ' ἥς ψικονόμῃται καὶ διεκυβερνᾶτο (3) τὰ καθ' ἡμᾶς πρὸ τοῦ σαρκωθῆναι τὸν ἐνυπόστατον τοῦ θεοῦ λόγον, τῆς δὲ μετὰ τὸ σαρκωθῆναι καὶ μεθ' ἡμῶν ἀναστραφῆναι.

P. 553, D. *Ἰνα* [4] ὡς τὸν θεὸν ἐν ἐαυτῷ φέρων ὁ τοῦτων τι κατορθῶν, μᾶλλον ἐπειγῆται πρὸς τὸ τέλειον καὶ τὴν ἐξ ἀρετῶν οἰκείωσιν.) F. 141 r. m. υἱοὶ θεοῦ χρηματίσαντες καὶ ἐνοικοῦν σὺν θεῷ. F. 141 r. i. τῶν ἄλλων σπουδαίων ἀνδρῶν, ὧν θεὸς ὁ θεὸς διὰ τὴν ἐξ ἀρετῆς οἰκείωσιν. F. 141 v. s. (ἀσκητικοὶ πόνοι) δι' ὧν πρὸς τὸ ὕψος τῶν ἀρετῶν ἀνατρέχοντες, ἐξ ὧν πλουτεῖ τις τὸ ἐνοικοῦν ἔχειν θεόν, ἐξ ἀρετῶν θεῷ οἰκειούμενος. Ibid. δεῖ δὲ καὶ ἐλπίζειν τὰ σωτηριώδη διὰ τὸ πάγιον τῆς τῶν ἀρετῶν ἔξεως. παρέλκον δὲ τὸ δὲ ἐν τῷ. ταῦτα δὲ τῆς οἰκονομίας (5), ἐκ περισσοῦ κείμενον κατὰ Ἀττικῆς.

F. 141 v. m. κατὰ ἀμυδρὰν εἰκόνα εἰπεῖν.

F. 141 v. m. τὰ τρία πρόσωπα, ἀδιαστάτως ἀλλήλων ἄχρις ἡμῶν συγκαταβαίνοντα (6).

P. 554, A.) F. 142 r. i. (ad verba venothicis ei venothice Ev. Jo. 14, 7. 9.) ὁραῖν τὴν γνώσιν καλῶν, ἐπεὶ καὶ ὁ ὀφθαλμὸς ψυχῆς ὁ νοῦς, οὐπερ ἡ γνώσις.

P. 554, B.) F. 142 v. m. εἰ δὲ τις διὰ τοὺς λόγους τοῦ τεχνίτου καὶ αὐτὸν τὸν τεχνίτην φῆσαι τοῖς οἰκοδομήμασιν ἐνυπάρχειν, οὐ πόρρω τοῦ λόγου πεσεῖται. F. 142 v. m. ὡς λόγος δὲ ὁ Υἱὸς ὑμνεῖται παρὰ τῷ Εὐαγγελιστῇ (7).

P. 554, B. *σοφία* δὲ, ὡς ἐπιστήμη θεῶν τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων) F. 142 v. m. λέγεται δὲ σοφία (*Christus*), ὡς τοὺς λόγους πάντων ἐν ἐαυτῷ προέχων, τῶν τε θεῶν καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ τῶν ἀνθρωπίνων καὶ καθ' ἡμᾶς, καὶ κατὰ τὸν μέγαν εἰπεῖν *Διονύσιον*, ὡς πάσης σοφίας ὑποστάτης. οὐ γὰρ μόνον οὗτος πάσης σοφίας ὑπερπλήρης ἐστὶ καὶ τῆς

συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἐστὶν ἀριθμὸς, ἀλλὰ καὶ παντὸς λόγου καὶ νοῦ καὶ σοφίας ὑπερβόρται (8).

P. 554, B.) F. 143 r. s. (ὁ Μονογενὴς) πάντα κατὰ δύναμιν ἀπειρον καὶ ἀπεριόριστον παράγων, καὶ οὐ παράγων μόνον, ἀλλὰ καὶ συντηρῶν καὶ συνέχων τὰ γεγονότα καὶ δύναμιν αὐτοῖς εἰς τὸ εἶναι τε καὶ συνέχεσθαι χορηγῶν (9). Ibid. ἐπέβρωσε τὸ σῶμα ἡμῶν δύναμιν, . . . τὴν κατὰ παθῶν ἐνθεὶς αὐτῷ.

P. 554, B. C. ἀλήθεια δὲ, ὡς ἐν, οὐ πολλὰ τῇ φύσει. τὸ μὲν γὰρ ἀλήθες ἐν, τὸ δὲ ψεῦδος πολυσχεδές [10]) F. 143 r. s. λέγεται δὲ ἀλήθεια, ὡς ἐν, οὐ πολλὰ τῇ φύσει. ἀπλοῦς γὰρ καὶ εἰς ὁ λόγος ἐστὶ τῆς ἀληθείας, ποικίλον δὲ τὸ ψεῦδος καὶ πολυσχεδές.

P. 554, C. τοῦ Πατρὸς ἐσφραγὶς καὶ χαρακτηρ ἀψευδέστατος) Hæc ex Evangelistis, i. e. Joannis, B. verbis: τοῦτον γὰρ ἐσφράγισεν ὁ θεός (11), sumpta esse Elias docet f. 145 r. m.

P. 554, D.) F. 145 v. s. οἱ μὲν ἄλλοι πάντες (sc. *Patres eccl.*) φῶς φασὶν αὐτὸν (sc. *Christum*) λάεσθαι . . . ὡς ἀπρόσιτον τῇ ἐν θεότητι δόξῃ . . . καὶ ὡς τῇ λαμπρότητι τῆς γνώσεως τοὺς κεκαθαμένους τὸ δῆμα τὸ ψυχικὸν καταυγάζοντα. F. 145 v. m. οὐ δὲ ἐντολῶν τήρησις, σαρκὸς κάθαρσις, τοῦ ἐπιπροσθούτος τῇ ψυχῇ νέφους καὶ οὐκ ἔντος καθαρώς ἰδεῖν τὴν θεῖαν ἀκτίνα. οὐ δὲ κάθαρσις, ἐλλαμψίς, οὐ γενομένης, φωτοειδεῖς οἱ ἀνθρωποι καὶ θεοεἰκελοι χρηματίζουσι.

P. 555, A. τοῖς ὑπὸ νόμον καὶ τοῖς ὑπὸ χάριν).

F. 144 r. m. τοῖς τε Ἰουδαίοις τοῖς ὑπὸ νόμον τε οὖσι τὸν διὰ Μωσέως δοθέντα, καὶ τοῖς ὑπὸ τὸ εὐαγγέλιον.

F. 144 v. s. locutio: ἡ κατὰ Χριστὸν παλιντοχία.

F. 144 v. m. locutio: τὸ κατ' εἰκόνα (sc. *Dei*) τηρεῖν ἀδιαλώθητον.

F. 144 v. m. *Christus* ἐλευθερῶν κατεχομένους ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ ταύτης προστάτου δαίμονος.

P. 555, B. C.) F. 145 r. s. καλῶς οὐκ ἀνδράων, ἀλλ' ἐπανδράων εἰρηκεν, ὡς ἀνδείξῃ, ὅτι ἐπὶ τοιαύτῃ ζωῇ γεγονότες καὶ ταύτης ἀπολισθῆσαντες ἐκ βαθυμίας, ἐδεήθημεν πάλιν τοῦ ἐπανάξοντος. ἀνεῖσι μὲν γὰρ τις, ἐνθα μηδέπω ἀναβέβηκεν, ἐπίνεισι δὲ ἐκείσε, ἀφ' οὐπερ ἐκπέπτωκεν, ἀνίστησι δὲ ἐκείσε, ἀφ' οὐπερ ἐκπέπτωκεν. ἀνίστησι μὲν οὖν ἡμᾶς . . . πρὸς τὴν βακαρίαν ζωὴν καὶ ἀκήρατον ἐπανάγων. ἡ γὰρ πα-

(1) Erravit h. l. Elias, qui priorem etymologiam Platoni tribuerit, quum posterior: ἡ θέειν, ὃ σημαίνει τὸ τρέχειν, in Cratylō p. 397, D. reperiatur. Ceterum conf. El. f. 249 v. s. et quæ de his vocis theos veriverbis Ullmannus in Gregorio Naz. p. 324 sq. annotavit.

(2) Deuterōn. 4, 24. Conf. annot. ad f. 28 r. s.

(3) F. 141 v. s. verbum διακυβερνᾶν eodem sensu in eadem re repetitum est. Conf. f. 363 r. m. ἡ... κυβέρνησις τῆς πίστεως.

(4) Vulgo: ἴν', recte, quippe sine hiatus, quem Or. XXVIII, p. 499, C. in Edd. notavimus.

(5) In prægressis verbis pag. 553, C.

(6) Hæc ad p. 553, D. E. pertinent, ubi in iis, quæ sequuntur, ἀλλ' ἐπὶ τὰς τοῦ Υἱοῦ ἔλθωμεν, ὅπερ ὠρμηθῇ ὁ λόγος, B. λέγειν omittit, quod post ὠρμηθῇ vulgo addi solet. Tu confer Or. XXVIII, p. 503, D. ὁ μοι λέγειν ὁ λόγος ἀπ' ἀρχῆς ὠρμησε, ibique annot.

(7) Jo. Ev. 1, 1.

(8) Sequuntur quæ f. 106 v. i. ad 1 Cor. 1, 25. ex Elias excerptimus.

(9) Χορηγῶν recte B. E. Male vulgo apud Gregorium χορηγῶν. De eodem mendo ad Or. XXXII, p. 587, E. monemus. Frequens apud Eliam translatio usus vocabulorum χορηγός, χορηγία, χορηγεῖν et compositorum. Conf. χορηγός adiectivum de Spiritu sancto f. 235 r. i. Χορηγία translatum f. 216 r. m. τὴν ἐξ ἀρετῆς (paulo post ἐξ ἀρετῶν) χορηγίαν τῆς γνώσεως. Χορηγεῖν apud Eliam f. 240 r. s. pro eo quod est χαρίζεσθαι apud Gregor. Or. VI, p. 188, D. Conf. etiam f. 156 r. m. 217 r. m. Χορηγεῖσθαι, i. e. dispensari, Spiritus sanctus dicitur f. 199 v. i. itemque ἐπιχορηγεῖσθαι f. 235 r. i. τῆς ἐκ θεοῦ χάριτος ἐκείνους ἐπιχορηγομένης τοῖς οἰκθῶν πρὸς τὸ καλὸν ἀποδίδεσθαι.

(10) Πολυσχεδές male B. E. Recte vulgo: πολυσχηδές. Vid. annot. ad f. 106 v. s.

(11) Jo. Ev. 6, 27.

ροῦτα ζωὴ θανάτου γεννήτρια. F. 143 r. m. ἀνθρω-
ποι· μέν, οὐχ ἵνα γνωρισθῇ ἡμῖν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι
ἄλλως ἀνθρώπους οὐσίαι καὶ σῶμα περιχειμένους διὰ
τὸ φύσει ἀπρόσιτον προσομιλῆσαι, ἀλλ' ἵνα ... ἡ θεό-
της τοῦ θεανθρώπου Λόγου, ἐνωθεῖσα ... τῇ ἡμετέρᾳ
φύσει, ... ἀπασαν αὐτὴν ... διαναστήσῃ καὶ θεώσῃ.

F. 145 v. m. *Christus* ὁδὸς ἀπαρεξόδευτος. *idem*-
que τοὺς πολυφασεῖς τῆς σοφίας δεικνὺς θησαυροὺς.

F. 145 v. i. τὰ εὐσεβῆ δόγματα, τρέφοντα ψυχὴν
καὶ παινόντα.

F. 146 r. s. *locutio* : καθαίρειν τὸν ῥύπον καὶ
ἀποφορτίζειν τὸ ἐπίπονον βάρος τῆς ἁμαρτίας.

F. 147 v. i. κατὰ πνεῦμα καὶ σάρκα τὴν πρὸς Θεὸν
πορεῖαν ποιοῦμενος. *Ibid.* θεϊκῶς κατὰ τὴν μουσικὴν
θεωρίαν ἐπαίρομενος τῶν ἀνθρωπίνων. *Ibid.* διὰ τῶν
σωματικῶν καὶ πρακτικῶν ἀρετῶν πρὸς τὴν ἄνω
λῆξιν ἐπειγόμενος.

P. 556, B. *ἵνα γένη Θεός, κάτωθεν ἀνελθὼν διὰ
τὸν κατελθόντα δι' ἡμῶς ἀνωθεν*) F. 147 v. i. ἵνα
ὕπὲρ τὴν ὕλην διὰ τῆς πράξεως κάτωθεν ἀνελθὼν τῇ
ἔξει τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς θεωρίας καὶ γνώσεως, αὐλὸς
χάριτι Θεὸς καὶ ἀνείδεος γένοιτο.

P. 556, B.) F. 148 r. s. (ad : *ἐκεῖνο* (1) *τῆρει*) τὴν
ἐκείνου βῆσιν, τὰς δύο φύσεις Χριστοῦ δηλοῦσαν, τη-
ρεῖν προτρέπεται, καὶ ... τὰ μὲν ταπεινότερα αὐτῆς τῷ
προσλήματι, τὰ δ' ὑψηλότερα τῇ θεότητι προσνέμειν.

P. 556, B. *extr.*) F. 148 r. m. (ὁ Μονογενῆς) ὡς
ἐξ ἀδίδου καὶ ἀτρέπτου πεφηνὺς τοῦ Θεοῦ καὶ Πα-
τρός, ἔχει καὶ αὐτὸς ἐν ἰδίᾳ φύσει τὸ ἀδιδόν τε καὶ
ἀτρέπτον, νεώτατον δὲ κομιδῇ (2) καὶ τοῖς τῆς ἐναν-
θρωπήσεως συνδεδραμηκὸς καιροῖς.

OR. XXXI.

P. 556, A. B.) F. 148 v. i. ἀπελευνόνται τοῦ
βύβους τῆς θεολογίας, ὅσοι ... κατὰ τὰ κτήνη βοσκη-
ματώδεις καὶ ἀλόγως τῇ ἐπιθυμίᾳ δουλεύοντες. F.
149 r. *ante med.* *Εὐνομῶναι* καὶ *Μακεδονίαναι*, τὴν
ἐπὶ κακῷ συμφωνίαν ὁμοῦ συμφωνήσαντές τε καὶ
συμφρονήσαντες κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κτίσμα
γὰρ καὶ οὗτοι κάκεινοι αὐτὸ ἐδογματίζον. πάντῃ τῆς
τοῦ προβολῆς οὐσίας ἀλλοτριούντες· περὶ τὸν ὕδιν
αὐθις ἐσχίζοντε, ἐναντίοι γνώμῃ γινόμενοι. *Ibid.*

(1) *Ἐκεῖνο refertur ad verba* Ἰησοῦς Χριστὸς *cel.*
ex Hebr. 13, 8. *sumta ut* Elias *recte docet.* *Inter-*
media : καὶ οὐκ ... ὀνόμασιν *per* *parenthesin* *posita.*
Clemencetus *hoc loco* *nil vidit,* *et misere, ut alias,*
apud eum laborat interpunctio.

(2) *Scribe* : κομιδῇ, *quod* *ad* *νεώτατον* *pertinet.*
Sic *apud Artemidor.* 1, 32 p. 29. *παιδὶ* — *νέω* *κο-*
μιδῇ — *Rigaltius* *annot.* p. 13. *κομιδῇ*, *scriptura*
olim usitata, sed minus bona, reponi jussit.
Idem *mendum annot.* *ad* f. 105 r. i. *ap. El.* f. 153
r. s. *notavius.*

(3) *Conf. Or. c. Timarch.* cap. 25 *ἀδίωντων* ἡγού-
μενος εἶναι ἑμαυτῷ τὸν λοιπὸν βίον. cap. 36. *et De*
F. L. cap. 5.

(4) *De Spiritu Sancto* cap. 16, *Opp. T. III,* p. 44, B.
(5) *Ps.* 103, 5. *Eundem locum* *ab* *Elia* *allatum*
vidimus f. 22 r. i.

(6) *Sic* B. *ex eo usu verbi* *παραγράφειν*, *de quo*
conf. f. 315 v. i. *Vulgatam scripturam* : *παρέγγρα-*
πτον, *habet* B. a. m. 2 *atr.* *eamque* *Elias* *interpre-*
tando : *παραγγεγραμμένον*, *secutus est.* *Verbum*

A *Macedoniani* κτίσμα τοῦτο (sc. τὸ ἅγιον Πνεῦμα)
καὶ ποίημα δογματίζοντες καὶ τῆς τοῦ προβολῆς
οὐσίας ἀλλοτριούντες, μετριοφρονούντες ἦσαν περὶ
τὸν ὕδιν. *Ibid.* *Ennomiani* *sive* *Anomai* πάντῃ ἀλ-
λοτριούντες τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ προβολῆς
τὴν μονογενῆ Λόγον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

P. 557, A. ἡ οὐδὲ βιωτὸς αὐτοῖς ἐστὶν ὁ βίος)
F. 149 v. m. ἡ οὐδὲ βιώσιμος αὐτοῖς ὁ βίος, ἦτοι ἡ
ζωή, ἀλλ' ἀβίωτος καὶ οἶον ζωὴ τις ἄζωος. *et paulo*
post : τὸ δὲ ἡ οὐδὲ βιωτὸς αὐτοῖς ὁ βίος, *ἐκ τῶν*
Αισχίρου (3) *μετελλήπται.*

P. 557, B.) F. 149 v. i. ὁ Πατὴρ τοῦ μονογενοῦς
Λόγου καὶ προβολῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος δοξασθή-
σεται.

P. 557, B.) F. 150 r. i. *καταχρηστικῶς* δὲ (sc. *sancta*
B in S. Scriptura *vocantur*) καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ δίκαιοι,
καὶ ὅσα κατὰ μετοχὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀγιάζον-
ται. οὐ γὰρ φύσει ἅγιοι αἱ τῶν οὐρανῶν δυνάμεις, ὡς
φησὶν ὁ μέγας *Basiliscus* (4). *Ibid.* *in explicanda*
Spiritus sancti doctrina : ὁ καυτὴρ μετὰ τοῦ πυρὸς
νοεῖται. *Ibid.* ἡ μὲν οὐσία αὐτῶν (sc. τῶν οὐρανίων
δυνάμεων) ἀέριον πνεῦμα, εἰ τόχον, ἡ πῦρ αἶλον κατὰ
τὸ γεγραμμένον (f. 150 v. s.). ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέ-
λους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐ-
τοῦ πυρὸς φλόγα (5). διὸ καὶ ἐν τόπῳ εἰσεὶ καὶ
ὁρατοὶ γίνονται, τοῖς ἀέλοις ἐμφανιζόμενοι.

P. 557, C.) F. 150 v. i. *πληκτικώτερον* αὐτοῖς
(sc. *adversariis*) ἐπιφύεται λέγων· οἱ μὲν οὖν δυσχε-
ραίνοντες καθ' ἡμῶν, ὡς ξένον τινὰ Θεὸν τὸ πνεῦμα
εἰσαγόντων καὶ ὧν ἡμῶν παρεγγεγραμμένον ἐξω-
C *θεν* — (*haec ad* : *παραγράφτον* [6]).

P. 557, C. *Ἰστωσαν* *ἐκεῖ φοβούμενοι φόβον*, *οὗ*
μὴ *ἔστι φόβος*) F. 150 v. i. *τούτεστι* *γινωσκέτω-*
σαν, *ἀδεῖ* *φόβον* *φοβούμενοι* (7). *Ibid.* *φοβούμενοι*. . .
Θεὸν ἀνακηρύξαι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διὰ τὸ (8) μὴ φα-
νερῶς (f. 151 r. s.) παρὰ τῇ Γραφῇ φέρεσθαι (9).

P. 557, C. *ἐνδύμα*) F. 151 r. s. ἐνδύμα δὲ λέγει
τὸ κάλυμμα, τὴν ἐπικρυφίν (10). *προφάσει* γὰρ τῆς
τοῦ γράμματος φιλίας τὴν περὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
ἀσιδεῖαν συγκαλύπτουσι.

P. 557, D. 558, A.) F. 151 r. m. φῶς ἦν *δεῖ* ὁ
Πατὴρ ἀπρόσιτον (11) τε καὶ ἀδιάδοχον. *Ibid.* τῆς κατὰ

D *παραγράφειν* *translatum* *ab* *iis, qui, quæ in censum*
non veniunt, subdole in eum referunt. *Vid.* *Toh.*
Ins. II. Ital. p. 49, *ad* *Gregor. Naz. Carm. Ined.*
I. vs. 155. *Ceterum* *conf.* *Gregor.* p. 556, A. *ξένον*
Θεὸν *καὶ* *ἄγραφον.*

(7) *De proverbio* : *ἀδεῖς* *δέος* *δεδιδέναι*, *conf.* f. 260
v. m. *Georg. Gemist. Pletho* *De Differ. Aristot. et*
Plat. Phil. p. 14, b. *δεῖδεν*, *μὴ* *ἡ* *δραστηρὴ* *αὕτη*
κίνησις, κίνησις οὖσα, ἐστὶ *ὅτε* *οὐ* *κινῆσεται*, *ἀδεῖς*
δ' *ὡς* *δεδιδώς.* *Leg.* *ἀδεῖς* *δέος* *δεδιδώς.*

(8) *Scribe* : *διὰ* *τὸ* *et* *mox* *παρὰ* *τῇ.*

(9) *Φέρεσθαι* *de eo, quod est effert, pronunciari,*
frequens, præsertim apud grammaticos. *Conf.* *an-*
not. *ad* *Jo. Glycam* *De V. S. R.* p. 87 s.

(10) *Eodem sensu* *πρόσχημα* *translate* *usurpatur.*
Vid. *Animadv.* *in* *Basil.* 1, p. 57.

(11) *Loquendi formula* : *φῶς* *ἀπρόσιτον*, *de* *Deo*
usurpata, ex 4 *Tim.* 6, 16. *sumta est.* *Conf.* *Basil.*
Plotiniz. p. 50 sq. *Animadv.* *in* *Basil.* 1, p. 155.
Hansel. *ad* *Gregor. or. in Nov. Dominic.* p. 39, *et*
consulendus est *Elias ipse* f. 203 v. s.

φύσιν ἐνότητος παραγραφομένης τὴν πληθυντικὴν φαντασίαν. F. 151 r. i. θεραπευθείσης ἐκατέρωθεν καταλλήλως τῆς ἀσεβοῦς ὑπονοίας. ἔστι γὰρ ὥσπερ θεραπσία τῶν μὲν περὶ τὸ ἐν πλανωμένων ὁ ἀριθμὸς τῆς τριάδος, τῶν δὲ εἰς πληθὸς ἐσκαδασμένων ὁ τῆς ἐνότητος λόγος. Ibid. (lumen sanctae Triadis) τὸ γε εἰς αὐτὸ ἦκον (1), πάντας φωτίζει.

P. 558 A. ὁ ἄλλος παράκλητος) F. 151 v. s. τὸ... ἄλλος ἰσότητος ἔνεκεν, ἀλλ' οὐκ ἐλαττώσεως εἴρηται. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ὁμοφυῶν ἄλλος καὶ ἄλλος λέγομεν, οἷον ἄλλος Πέτρος καὶ ἄλλος Παῦλος, ἐπὶ δὲ τῶν ἑτεροφυῶν ἄλλο καὶ ἄλλο, οἷον ἄλλο βοῦς καὶ ἄλλο ἵππος.

P. 558, A. ἐφαντάσθη) F. 151 v. m. ἐφαντάσθη μὲν οὖν τοῦτο διὰ τὸ ἀμυδρὸν τῆς ἐλλάμψεως (2). ἔστι γὰρ φαντασία μὲν ἡ ἀμυδρὰ περὶ Θεοῦ κατάληψις, γνῶσις δὲ ἡ τρανότερα. Ibid. ὁ μέγας Βασιλεῖος (3) ἐγὼ, φησὶ, καὶ τὸν Γαβριὴλ τὰ μέλλοντα προλέγειν οὐδαμῶς ἄλλως φημί, ἢ τῇ προγνώσει τοῦ Πνεύματος.

F. 152 r. m. οἱ... ἄγγελοι εἰ καὶ ἤρξαντο, ἀλλὰ τὸ ἀφαντοῦ εἶναι κατὰ χάριν εἰλήφασιν καὶ τοῦ εἶναι οὐ παύσονται (4).

F. 152 r. m. ἐξομολογουμένως τε καὶ αὐτοπίστως καταβάλλων τοὺς Πνευματομάχους.

P. 558 C. F. 152 v. s. ἔσται λοιπὸν ἡ θεότης ἐλλειπής, καὶ τὸ ἅγιον ἔχουσα. ἔχοι δ' ἂν πῶς, μὴ τὸ Πνεῦμα ἔχουσα;

P. 558, D. ὥσπερ [5] ἄμεινον τῷ Θεῷ, εἶναι ποτε ἀτελεῖ. F. 152 v. m. ὥσπερ χρεῖττον ὃν τῷ Θεῷ, C φήτης Δαυὶδ, εἰρηκῶς τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν (14), ἢ τοῦτο ἐδήλωσε;

P. 588, D. F. 152 v. m. εἰ οὖν μὴ ἀπαρχῆς ἦν (sc. τὸ Πνεῦμα), ἦν ὅτε οὐκ ἦν, καὶ μεθ' ἡμῶν λοιπὸν καὶ ὑπὸ χρόνον ἔσται. et paulo post: ὁ μὲν γὰρ (scilicet Θεός) αὐτῶν τῶν χρόνων καὶ τῶν αἰώνων ποιητής, ἡμεῖς δὲ ὕστερον καὶ ὑπὸ χρόνον.

νων ποιητής, ἡμεῖς δὲ ὕστερον καὶ ὑπὸ χρόνον.

P. 558, D. εἰ τέτακται μετ' ἐμοῦ, πῶς ἐμὲ ποιεῖ Θεόν; F. 152 v. m. μὴ ὃν αὐτὸ φύσει Θεός, κατὰ (6) τὸν λῆρον ὁμῶν. ἢ πῶς συνάπτει Θεότητι, ἀπερρίγμενον (7) αὐτὸ τοῦ Θεοῦ; φύσει γὰρ ἅγιον ὃν καὶ φύσει Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀγιάζει τε καὶ θεοῦς ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους θέσει καὶ χάριτι. — εἰ δὲ καθ' ὁμᾶς μεθ' ἡμῶν τάττεται, πῶς ἐμὲ ποιήσει Θεόν (8); τὸ γὰρ ἄλλοις τὴν θέωσιν χαρίζμενον φύσει Θεός ἐστι.

P. 558, E. 559, A. F. 155 r. m. θεολόγοι μὲν οὖν παρ' Ἑλλήσι Πλάτων τε καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ πρὸ τούτων Ἑρμῆς, ὁ ἐπικληθεὶς παρ' ἐκείνοις τρισμέγιστος (9), καὶ πρὸς τοῦτοις ἢ μετὰ τοῦτοις ἑτέροι τινες. B θεολογικώτεροι δὲ πάντων Πλάτων τε καὶ Ἀριστοτέλης. πλὴν Πλάτων τε καὶ Ἑρμῆς οὐδαμῶς τῶν παρ' αὐτοῖς συγγραμμάτων νούν εἰπόντες τὸ πνεῦμα εὐρίσκονται, καίτοι περὶ Θεοῦ πολλοῦ φιλοσοφῆσαντες. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Ἑρμῆτιμος ὁ Κλαζομένιος (10) μνημονεύσαντες τοῦτου φαίνονται. Ἀριστοτέλης γὰρ, νούν εἰπὼν τὸν θύραθεν ἐπεισέναι καὶ μόνον εἶναι τοῦτον θεόν (11), συγγίνεσθαι τε καὶ ἐνοῦσθαι ταῖς ᾗδὲ τελειωθείσαις ψυχαῖς, σαφῶς τοῦτο ἐσήμανεν. ᾗδὲ δὲ καὶ τινες τῶν καθ' ἡμᾶς, τοῦ Ἀποστόλου (12) εἰπόντος ἡμεῖς δὲ νούν Χριστοῦ ἔχομεν, νούν Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνόησαν. καὶ Ἀναξαγόρας δὲ, νούν εἶναι τοῖς οὐσιν εἰπὼν τὸν αἴτιον τῆς τάξεως καὶ ἀρμονίας (13), οὐ μακρὰν τῶν καθ' ἡμᾶς ἤλασε. τί γὰρ ἄλλο ὁ προφήτης Δαυὶδ, εἰρηκῶς τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν (14), ἢ τοῦτο ἐδήλωσε;

P. 559, A. ἐφαντάσθησαν μὲν) F. 153 r. m. τουτέστιν ἀμυδρὰν τινα καὶ ἰσχνὴν περὶ τοῦ Πνεύματος ἔσχον ἔννοιαν.

(1) Id est: quantum quidem ad illud pertinet. Vid. annot. ad Jo. Glyc. de V. S. R. p. XXII. et 124. et qui hanc ipsam formulam: τὸ γε ἦκον εἰς, — illustravit. Has. ad Leon. Diac. p. 450 sq. Adde Gregor. Pal. Oratt. p. 25 ed. Matth. ὅσον τὸ εἰς σὲ ἦκον. — Insequentia sunt ex Jo. Ev. 14, 16. Conf. infra f. 185 v. m.

(2) De eo quod est φαντάζεσθαι: conf. infra f. 153 r. m. 161 v. i. 185 v. i.

(3) De Sp. S. cap. 16, Opp. l. III, p. 32, E.

(4) Similia Plato de diis Δημιουργοῦ administris in Timaeo, p. 41, A, B, quo ex loco emendandus et suppleendus est, qui eum retulit, Hippolytus Philosophum, p. 117 sq. ed. Wolf. qui hic quoque in Platonicis nil vidit. — Statim post in ἐξομολογ. m. 2. sup. lin. syllabae om spiritum asperum putida ἀκριβεῖα adpinxit.

(5) Sic B. E. cum Codd. quos C. secutus est. Vulgo mendose: ὅσπερ. Post ἄμεινον m. 2. atr. sup. li. ὃν addidit, quod etsi rursus deletum fuit, tamen reponendum est. Mox scribe: ἀπ' ἀρχῆς, pro ἀπαρχῆς.

(6) Cod. κατὰ.

(7) Scribe: ἀπερρίγμενον.

(8) Conf. annot. ad Or. XXXIII, p. 613, C. Θεοὶ διὰ τριάδος προσκυνουμένης.

(9) Mercurio Elias Orpheum et Homerum adiungit f. 163 v. s. (ad Or. XXXI, p. 566, B. τοῖς σφῶν αὐτῶν ἀλίσκονται Θεολόγοις) ubi eadem in brevius contracta sic effert: Θεολόγοι δὲ Ἑλλήνων Ἑρμῆς, Ὁρφεύς, Ὀμηρος, Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης.

θεολογικώτατοι δὲ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης. in quibus loco compendiose scripti θεολογικώτατοι legendum: θεολογικώτεροι, ut est f. 153 r. m. et ap. Gregor. Or. XXXI, p. 558, E. Ἑλλήνων δὲ οἱ θεολογικώτεροι. quo loco vox θεολογικός, ut alias ap. Gregor. θεολόγος, notione latiore est posita, non ea, qua ipse θεολόγος appellari est solitus. Vid. Ullman. Gregor. v. Naz. p. 187.

D (10) De Hermotimo Clazomenio me omnino nihil scire ingenue fateor, et vereor, ne Elias eum Anaxagorae Clazomenio socium temere adiunxerit.

(11) Aristot. Degener. anim. 2, 3. λέγεται δὲ τὸν νούν μόνον θύραθεν ἐπεισέναι καὶ θεῖον εἶναι μόνον. unde celebratus ὁ θύραθεν νούς, de quo monui in Nov. annal. Phil. vol. 49, Fasc. 4, p. 401. Gregorii verba, ad quae Elias h. l. respicit, p. 559, A. νούν τοῦ παντὸς καὶ τὸν θύραθεν νούν, Ullmannus in Gregorio Naz. p. 547 sq. laudavit, fontem tamen Aristotelicum non indicavit. Ceterum reliqua apud Eliam: συγγίνεσθαι... ψυχαῖς, potius Neoplatonica, quam Aristotelica.

(12) 1 Cor. 2, 16.

(13) De Anaxagorae mente, qua ille tamen tantam deo ex machina usus est, vid. Menag. ad Diog. L. 2, 6. Wolf. ad Pseudo-Orig. philosoph. p. 67. Wytenbach. ad Plat. Phaed. p. 258 sq. ed. Lugd. Bat. Preller. Hist. philosoph. gr. rom. p. 33 sq. p. 36.

(14) Ps. 32, 6.

P. 559, B.) F. 153 r. i. καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἄλλοι, A τὸ δι' οὐ-ἀγιαζόμεθα καὶ τελειούμεθα (1) ἀγνοήσαντες (sc. τὸ Πνεῦμα); F. 153 v. s. (ad : *τολμῶσιν* [cet.]) τὸ ἀπηνές τε καὶ θηριώδες τῶν τότε κρατούντων Πνευματομάχων.³

P. 559, B. C.) F. 153 v. s. τοῦτο γὰρ τὸ κυρίως ἀπειρον καὶ ἐνέργεια καὶ δυνάμεις θεοπρεπής, τὸ εἶναι πανταχῇ, καὶ πληροῦν μὲν ἀρρήτως τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ χωρεῖν ἐν πᾶσι, χωρεῖσθαι δὲ ὑπ' οὐδενός. F. 153 v. m. *Arii sententia* : ὅτι μόνος ὁ Υἱὸς ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονεν ἐξ οὐκ ὄντων, τὰ δὲ λοιπὰ κτίσματα, μὴ δυνάμενα τῆς ἀκράτου (2) χειρὸς τοῦ ἀγεννήτου τὴν ἐργασίαν βαστάσαι, ὡς δι' ὑπουργοῦ ἢ συνεργοῦ τε καὶ βοηθοῦ τοῦ Υἱοῦ ἐγένετο. F. 154 r. s. ἀλλ' οὗτοι μὲν (sc. *Arius* et *Eunomius*) ταῦτα ἐρεσγελούντες ἐτύγχανον. *Ibid.* δημιουργὸν μὲν τὸν Πατέρα ὁμολογοῦμεν διὰ τοῦ Υἱοῦ, οὐχ ὡς δι' ὀργάνου ὑπουργικοῦ, ἀλλὰ φυσικῆς καὶ ἐνυποστάτου δυνάμεως, καὶ ὡς περ λέγομεν τὸ πῦρ φωτίζει καὶ πάλιν φάμεν τὸ φῶς τοῦ πυρὸς φωτίζειν (3). F. 154 r. ante med. ὁλος ἐστὶν ἐν αὐτῷ (sc. *Pater in Filio*) διὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας. F. 154 r. m. ἐργαζομένου ἢ ὁμοίως τοῦ Υἱοῦ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐργάζεται, ὡς πηγὴ τοῦ δημιουργούντος λόγου. *Ibid.* οὐδεὶς λόγος τούτων, τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν, οὕτω περιφανῶς ἀνοηταινόντων.

P. 560, A.) F. 154 v. i. κτιστοδρακτιστον τέρας. F. 155 r. s. (ad : *ταλειούμεθα*) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον . . . τελειοῖ μὲν πάντα, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους, διὰ τοῦ ἁγιασμοῦ. F. 155 r. m. (ad : *εἰ δὲ Θεός, ἀλλ' οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποίημα, οὐδὲ σύνδουλον* [4]) F. 155 r. m. εἰ δὲ Θεός, οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποίημα, οὐδὲ σύνδουλον, εἴπερ οὐδὲ κτίσμα. πᾶν γὰρ κτιστὸν δούλον κατὰ τὸν *τὰ σύμπαντα δοῦλα σά* (5). F. 155 r. i. ἔστι δὲ ἡ δεξιὴ αὐτῶν διαιρετικὴ μὲν, ἀλλὰ ψευδὴς τε καὶ σοφιστικὴ, ἢ καχοργούντων ἢ ἀγνοούντων.

(1) Id quod est τελειοῦν proprium Spiritus sancti. Conf. El. f. 155 r. s. 181 v. s. De voce τελειώσις, in hunc sensum usurpata, monui in *Basil. Plot.* p. 50. 35. Secundum Gregorium Pal. in *Theophane* p. 22 τελειώσις et id quod est τελειοῦναι tum demum locum habent, quum animus Dei capax est factus.

(2) Attende Platonicam vocem ἀκράτος, de qua *Ast. Lex. Plat.* t. I p. 84; ad rem cf. *Plat. Tim.* p. 41, C. D.

(3) Eadem, mutatis mutandis, de Spiritu sancto dici posse, Elias paulo post docet.

(4) In eodem argumento vox ὁμόδουλος posita p. 564, B. οὐ γὰρ ὁμόδουλος δημιουργός (scil. *Christus Spiritus sancti*, tanquam creaturae, ex *Eunomii* opinione), ἀλλ' ὁμοτίμω συνδοξάζομενος. Or. XXXIII, p. 451, A. Or. XXXIII p. 615, B. κτίσμα καὶ ὁμόδουλον. De usu loquendi, apud Patres eccl. graecos pervagato, quo voce ὁμόδουλος et σύνδουλος ad homines et ad omnes omnino res creatas transferri solent, vid. annot. ad *Marcum Eugenium* in *Zeitschr. f. d. hist. Theol.* 1845, IV, p. 55. Elias f. 299 r. i. Gregorii verba Or. XXXIII, p. 613, A. τοῖς ὁμοίοις. ex-quisite interpretatur : τοῖς ὁμοδόλοις.

(5) *Psal.* 118, 91.

(6) Haec pertinent ad Gregorii verba p. 560, C. οὐ γὰρ, ἐπειδὴ —, ἦδη καὶ cet. Παρὰ τοῦτο etiam f. 128 r. m. reperitur. F. 125 v. m. οὐ παρὰ τοῦτο (mendose una voce), i. e. non tamen idcirco, in apodoti, ut hoc loco. Cf. *Animadv.* in *Basil.* I, p. 71.

F. 155 v. m. locutio : ἀριθῶως κατασημαίνειν.

F. 155 v. m. in apodoti : οὐκ ἦδη παρὰ τοῦτο... ἀνάγκη μεταφέρειν (6).

P. 560, D. F. 156 r. s. *Marcionitae* ἐλήρουν... ὅτι τῶν παρὰ τοῖς *Σιμωνιανοῖς* αἰώνων ὁ . . . Λόγος καὶ ἡ Ζωὴ προεβάλλοντο (7) πάλιν αἰώνας δέκα.

P. 560, E. ὡς περ τινὸς δεσμοῦ πολυπλόκου cet.) F. 156 r. m. ταύτης γὰρ λυθείσης, συνδιαλυθίσονται πᾶσαι αἱ πλοκαὶ ἀκολούθως.

P. 561, B. τὰς τῶν συλλογισμῶν ἀρχὴς διαφυγόν [8] F. 156 v. m. ἀρχὴς δὲ οἱ παλαιοὶ τὰ δίκτυα ἐκάλουν, οἷς τὰ θηρία ἡγρεύετο. ἐνταῦθα δὲ τοὺς συλλογισμούς καὶ τὰ σοφίσματα, ὧν ὑπὲρ ἄνω (9) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀναπέφηνε.

F. 156 v. m. locutio : ἀντερωτῆσαι μεθοδεύειν B τὸ ἀπορον. et paullo post : ἀντερωτῆσαι τὸν ἐρωτήσαντα ἐπιστομίζειν.

P. 561, B. C. παραπληκτίσομεν [10] εἰς Θεοῦ μυστήρια παρακύπτουτες, καὶ ταῦτα τίνες [11], οἱ μὴ δὲ τὰ ἐν ποσὶν εἰδέναι δυνάμενοι, μὴ δὲ ψάμμοις θαλασσῶν καὶ σταγόνας ὕδατος καὶ ἡμέρας αἰῶνος ἐξαριθμῆσθαι.) F. 156 v. m. παραπληκτῆσομεν... ἥτοι φλυαρήσομεν τε καὶ ἀδολεσχήσομεν... οἱ μὴ δὲ τὰ ὑπ' ὄψιν κείμενα εἰδέναι δυνάμενοι, μὴ δὲ τὰ αἰσθητὰ ταῦτα ἐξαριθμῆσθαι. et paullo post : ἔστι δὲ τῆς σοφίας *Υησοῦ Σιράχ* τὸ ἄμμοις θαλασσῶν καὶ σταγόνας ὕδατος καὶ ἡμέρας αἰῶνος τίς ἐξιχνιάσει; (12) καὶ εἰρηται περὶ τούτων ἐν τῷ μεγάλῳ ἀπολογητικῷ (13).

P. 561, C. Θεοῦ βάδεσιν ἐμβατεύειν F. 156 v. post m. γυνῶναι τὰ μὴ μόνον νοητὰ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ νοῦν καὶ διάνοιαν.

P. 561 C. λόγον ὑπέχειν τῆς... φύσεως F. 156 v. post m. ἐρμηνεῖν ἀποδιδόναι τῆς... φύσεως (14).

P. 561, D. πόθεν F. 157 r. m. τὸ δὲ πόθεν (15),

(7) De platonico et gnostico, qui hic comparet, usu verbi προβάλλειν vid. *Animadv.* in *Basil.* I p. 25. 56.

(8) Sic B. cum Colb. 5. et Or. 1. recte, scil. τὸ Πνεῦμα. Edd. διαφυγόν, quod ad Θεός minus apte refertur.

(9) Legendum : ὑπὲρ ἄνω.

(10) Sic B. et C. : παραπληκτῆσομεν E. et Bill. mendose, neque παραπληκτῆσωμεν locum habet, quod C. ex tribus Regg. et Coisl. 2. enotavit.

(11) Distinguendum : τίνες; et deinceps bis μηδὲ pro μηδὲ cum Edd. scribendum, uti apud Eliam.

(12) *Sir.* 1, 2. 3. ubi tamen καὶ ἄδυσσον καὶ σοφίαν, pro : καὶ ἡμέρας αἰῶνος.

(13) Cod. : ἀπολογητικῷ. Significat Elias Gregorii Orationem I ex veteri, II ex novo ordine, suosque in eam Commentarios, nimirum in pleniore, quam quod in Cod. Bas. exstat, Commentariorum opere.

(14) Mox in Gregorii contextu : τὸ δὲ τῆς ἐκφάνσεως, ἢ οὕτως εἶπω, — pro vulg. ἐκφάνσεως, B. ἐμφάνσεως. Sed m. 2. atr. x pro μ, et v super as scripsit, atque Elias f. 157 r. m. vulgata lectione bis utitur, inque ea explicanda verbum ἐκφαίνεσθαι ponit. Conf. etiam f. 157 v. s. Ἐκφανσις θεῶν commemoratur Proclo *Inst. Th. Pl.* cap. 125. Aliud sibi vult vox ἐμφάνσις, de qua vid. annot. f. 63 r. m.

(15) Distinguendum : πόθεν; ut ap. Gregor. ubi Edd., etiam C., male πόθεν. — Urbanam negandi formulam restituimus ap. El. f. 175 r. i. qui etiam

ἀντί τοῦ οὐδαμῶς. πολὺ δὲ τοῦτο παρὰ τῇ τραγῳδίᾳ A καὶ τοῖς κωμικοῖς καὶ τῷ Πλάτῳ ἀντί ἀποφάσεως λαμβανόμενον.

P. 562, B.) F. 157 v. s. ἀφραστός... καὶ ἀνερμη-
νευτός καὶ παντὸς λόγου ἐπέκεινα ὁ τρόπος τῆς τού-
των (sc. τῶν τριῶν προσώπων) ἐκφάνσεως.

P. 562, C. D.) Quæ Gregorius h. l. de varia ani-
malium generatione dicit, Elias f. 158 r. s. ab Ari-
stotele de Hist. Animall. et de Generat. Anim. pe-
tita esse recte docet. Phœnicem a Gregorio verbis
p. 562, D. εἰ δὲ τῷ (1) πιστὸς ὁ λόγος cet. intelligi
Elias f. 158 r. m. docet, ubi pluribus de ista fabula
exponit. Idem f. 158 r. i. ad verba: φιλοτιμία φύ-
σεως) ἐμπίδας ἐξ ἀσκαρίδων εἰς ἐμπίδας μεθιστάμε-
ναι καὶ μεταποιούμεναι μεγαλουργίᾳ καὶ ὑπερβολῇ
σοφίας καὶ δυνάμεως.

P. 562, D. τῶν ἡμετέρων) F. 158 v. s. τῶν τῆς
ἡμετέρης γραφῆς. Ibid. paullo ante locutio: τὰ ἐξω-
θεν καὶ Ἑλληνικά.

F. 158 v. m. locutio: τῇ ἀνάγκῃ τῆς ἀληθείας
πέζεσθαι.

P. 563, A. ἐπὶ δὲ τούτων θεωρῶν, ὡς ἐπὶ σκη-
νῆς, τὰ νοούμενα) F. 158 v. i. ἀλλ' ἐπὶ τῶν τοιού-
των, ὡς ἐπὶ εἰκόνας τινὲς καὶ εἰκασίας, θεωρῶν τὰ
νοητὰ καὶ θεῖα. νοούμενα γὰρ ταῦτα καλεῖ, σκηνὴν
δὲ τὰς εἰκόνας, τὰς εἰκασίας. τὰ σκηνικά (2) γὰρ
ἦτοι τραγικά εἰκόνας ἦσαν καὶ εἰκασίαι τῶν πάσαι
γενομένων.

P. 563, A. τῶν εἰκαζόμενων) F. 158 v. i. τῶν εἰς
εἰκασίαν παραλαμβανομένων.

P. 563, B. τί οὖν; cet.) F. 159 r. s. οὓς (sc. hæ-
reticos) ὁ μέγας, τὰ διαλογικά μιμούμενος Πλάτω-
νος πρὸς (3) τὰς ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις, ἐκ τοῦ
πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ πάλιν (4) ἐλέγχων ὑποδείγματος,
δείκνυσιν τὴν Εὐαν cet.

P. 563, B. καλῶς ἔχειν) F. 159 r. s. τῶν ἀπο-
δείξεων δηλαδὴ, ἔχουν ἀρκούντως τε καὶ ἱκανῶς—
vel: πεπιστευκότα ἤδη ταῖς ἀποδείξεσι cet.

F. 159 r. i. de Spiritus sancto: ἐν αὐτῷ... καὶ δι'
αὐτοῦ ἡ προσευχὴ ἡμῶν εὐδογεῖται τε καὶ κατευθύνεται.

F. 159 v. s. locutio: εἰς ὠφέλειαν ψυχῶν δοθῆναι,
de charismatibus, itemque χορηγεῖσθαι.

F. 159 v. i. πάντα διορθώσατο τὰ ὑφορμούμενα D
κακά.

F. 160 r. s. (τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον) ἐξήρηται... πάν-
των τῶν γεγονότων, ὡς μὴ γεγονός.

§ 277 v. m. de ea monuit. Vid. VV. DD. ad Gre-
gor. Cor. 141, 143 sq. 878 ed. Schæf. Locella et
Peerlkamp. ad Xenoph. Ephes. p. 369. Boissonad. ad
Philostr. Her. p. 276. Ast. Lex. Plat. T. 3, p. 125.
Ceterum Elias ex Basilii scholio profecit, quod e
cod. Monac. 34, f. 386 r. in Appendicem retulimus.
(1) Vulgo: εἰδέτω, pessime. Quod C. ex pluribus
Codd. reposuit, ei δὲ τῷ, confirmant B. qui ei δὲ τῷ
habet, et El. l. c. qui ei δὲ τινι interpretatur.

(2) Cod.: σκηνικά.

(3) Πρὸς sub linea punctis notatum, et ad signum",
post πρὸς adpositum, καὶ a m. rec. mg. refertur;
utrumque tamen recte deletum, quum πρὸς sit quod
attinet ad —.

(4) Fortasse legendum: παλαῶ.

(5) Vulgo: μεριστῆς. C. tamen ex tribus Regg.

F. 160 r. i. τῆς ὁλῆς θεότητος τῆς ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ
καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρουμένης.

P. 564, C. ἐρήμην ἀλώσαν) F. 160 v. s. τούτῳ
ἀναπολογῆτως κρατηθῆναι τε καὶ ἡττηθῆναι. παροιμία
δὲ τοῦτο, λεγομένη ἐπὶ τῶν ἀναπολογῆτως καταδικα-
ζομένων.

F. 160. v. m. locutio: μᾶς εἶναι φύσεως καὶ ὅφ'
ἓνα λόγον τὸν τῆς οὐσίας ἀνάγεσθαι.

F. 160 v. i. τὴν ἐν Τριάδι θεωρουμένην θεότητα.

P. 565, A.) F. 161 r. m. οἱς γὰρ ἂν ὑμεῖς τὴν δι-
θεῖαν ἀποσκευασάσθε λόγοις, τοῖσι καὶ ἡμεῖς τὴν
τριθεῖαν ἀποκρουσάμεθα.

P. 565, B. πρὸς ἐν τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν
ἔχει) F. 161 r. m. πρὸς ἓνα τὸν Πατέρα καὶ προβο-
λέα, ὡς πρὸς αἰτίον, τὰ ἐξ αὐτοῦ, ἦτοι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ
ἅγιον Πνεῦμα, τὴν ἀναφορὰν ἔχει.

P. 565, B. οὐδὲ τι τῶν ὅσα τοῖς μεριστοῖς [5]
ὑπάρχει, κἀνταῦθα λαβεῖν ἔστιν) F. 161 v. s.
ἠνέξατο (6) τὰς τε γενέσεις καὶ φθοράς, τὰς τροπὰς
τε καὶ τὰς ἀλλοιώσεις, δι' ἃς οὐδὲ ὁ τοῦ ἀνθρώπου
λόγος (7) ἀεὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀτόμοις ἔχουν προσώποις
θεωρεῖται, τῶν μὲν οἰχομένων, ἄλλων δὲ εἰσαγομέ-
νων, δι' ἣν αἰτίαν ἀναγκασόμεθα καὶ πολλοὺς λέγειν
ἀνθρώπους καὶ ὀλίγους, ἅπερ οὐκ ἔστιν οὐδὲ νοῆ-
σαι (8) ὅλως ἐνταῦθα.

F. 161 v. s. (ad: ἀμέριστος ἐν μεμερισμένοις
565 B.) ἀμέριστος γὰρ ἡ θεότης ἐν τρισὶ προσώ-
ποις (9).

F. 161 v. m. ἀδύνατον εὐρεθῆναι ἐν τῇ κτίσει εἰ-
κόνα ἀπαρλλάκτως ἐν αὐτῇ τὸν τρόπον τῆς ἁγίας
Τριάδος παραδεικνύουσαν. τὸ γὰρ κτιστὸν καὶ σύν-
θετον καὶ βευστὸν καὶ τρεπτὸν καὶ περιγραπτὸν
καὶ σχῆμα ἔχον καὶ φθαρτὸν πῶς σαφῶς δηλώσει τὴν
πάντων τούτων ἀππληγμένην ὑπερούσιον θεῖαν οὐ-
σίαν;

F. 161 v. i. τὸ... πανταζόμενον (565, C.) τὴν με-
ρικὴν, ἀλλ' οὐ τὴν τελείαν γνῶσιν αἰνιττεται.

P. 565, C. D.) F. 162 r. s. τῶν Ἑλλήνων ὁ...
πολύς (10) καὶ συρφετώδης ὄχλος τὴν κτίσιν αὐτὴν
καὶ τὰ ἐν τῇ κτίσει ἐθεοποίησαν. — οἱ δὲ γε τελαστή-
ροι τούτων, Πλάτων τε καὶ Ἀριστοτέλης καὶ ἄλλοι
τῶν τε πρὸ αὐτῶν καὶ τῶν μετ' αὐτούς, ἐπὶ τινὰς ἐτέ-
ρας ἀρχάς (11) ἀνέχθησαν.

P. 565, D.) F. 162 r. m. τοιαύτη μὲν ἡ τῶν ἐτε-
ροδόξων ὑποφορά, πολυθεῖαν εἰσαγεῖν σπουδαζόντων
καὶ βαθμούς τινας τῆς μᾶς θεότητος.

quinque Colb. Or. 1. Par. Comb. μεριστοῖς, quod
B. confirmat. Habent etiam th. r. ap. M.

(6) Codex: φθορὰς.

(7) Λόγον Elias intelligit, quem Stoici σπερματι-
κὸν vocant. Conf. annot. ad f. 11 r. i.

(8) Verbo νοῆσαι Elias λαβεῖν ap. Gregor. recte
interpretatur.

(9) Locum attuli ad Marcum Eugenicum De im-
becillitate hominis, a me primo editum in Zeitschrift
für die historische Theologie, 1845, IV, p. 47 annot.
17. ubi dicendi usum illustravi, ex quo profectum
illud Gregorii: ἀμέριστος ἐν μεμερισμένοις.

(10) Cod.: πολλὸς. Confer exempla literæ λ
male duplicatæ, f. 189 r. i. et f. 239 r. i. notata.

(11) Alia dicit rerum principia, quam quæ vulgus
ponere solebat.

P. 565 D. *ἐπινοία θεωρητόν*) F. 162 r. m. ἑτερόν ἐστι τῷ πράγματι θεωρεῖσθαι, καὶ ἄλλο τῷ (1) λόγῳ καὶ τῇ ἐπινοίᾳ. ἐπὶ μὲν οὖν πάντων τῶν κτισμάτων ἡ μὲν τῶν ὑποστάσεων διαίρεσις πράγματι θεωρεῖται, — ἡ δὲ κοινότης καὶ ἡ συνάφεια καὶ τὸ ἐν λόγῳ καὶ ἐπινοίᾳ (2).

F. 162 r. m. locutio : ἡ ἀγία καὶ ὑπερούσιος καὶ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀληπτος Τριάς.

F. 162 r. i. locutio : ἡ ἀπερίγραπτος θεότης.

F. 162 r. i. in S. Trinitate τὸ ἐν πράγματι, τὸ διηρημένον διανοίᾳ contrario modo θεωρεῖσθαι dicit.

P. 566 A.) F. 162 v. s. κεκολασμένως καὶ διαστακτικῶς τὸν περὶ τούτων (angelos dicit) λόγον ποιεῖται, ἀλλ' οὐκ ἀποφαντικῶς. et paullo post : ποιεῖ δὲ τοῦτο λίαν ἐστοχασμένως.

P. 566, A. *πᾶσα φύσις ἡ ἄνω* [3], F. 162 v. ante m. his verbis Elias docet significari novem apud Dionysium Areopag. οὐράνια τάγματα, in tres triadicas διακοσμήσεις divisa (4). Ibid. Hierotheus apud Dionysium Areopagitam πρώτην μὲν (διακόσμησιν) εἶναι φησι τὴν περὶ Θεοῦ οὐσαν ἀεὶ καὶ προσεχῶς καὶ ἀμέσως ἐλλαμπομένην.

P. 566, A. (*ἀγγελιοὶ*) πρὸς τὸ καλὸν παγιώτεροι τῇ πρὸς τὸ ἄκρον καλὸν ἐγγύτητι.) F. 162 v. i. ἡ πρὸς τὸ ἄκρον καλόν, τουτέστι πρὸς τὸν Θεόν, ἐγγύτης. οὗτος γὰρ καὶ ὡς ἀγαθὸν ὑμνεῖται πρὸς τῶν ἱερῶν θεολόγων, καθὼς φησὶν ὁ μέγας Διονύσιος, καὶ ὡς καλὸν καὶ ὡς κάλλος. Ibid. τὸ δὲ ὑπερούσιον καλὸν κάλλος μὲν λέγεται διὰ τὴν ἀπ' αὐτοῦ πᾶσι τοῖς οὕσι μεταδομένην οἰκειῶς ἐκάστῳ καλλοῦν (5). καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ καθ' ἡμᾶς ἥλιος αὐτῷ τῷ εἶναι φωτίζει πάντα τὰ μετέχουν αὐτοῦ δυνάμει, οὕτω καὶ τοῦτο τὸ κάλλος, ὑπὲρ τὸ ἀποδοθῆναι ὑπόδειγμα (sc. solis) τὸ ἐξηρημένως ἀρχέτυπον, αὐτῇ τῇ ὑπάρξει πᾶσι τοῖς οὕν ἀναλόγως ἐφίησι τὰς τῆς καλλοποιου δυνάμει εὐαρμυστίας. κάλλος μὲν οὖν διὰ τοῦτο, καλὸν δὲ καὶ οὐχ ἀπλῶς καλόν, ἀλλ' ἄκρον καλῶς (6), ὡς πᾶγκαλον καὶ ἀεὶ ὄν καὶ ὡς αὐτως (7) καλὸν καὶ πᾶσι

(1) Fortasse τῷ utroque loco in τὸ commutandum et τῇ delendum. De oppositis inter se πράγματι et λόγῳ, sive ἐπινοίᾳ, sive διανοίᾳ θεωρεῖσθαι similia Elias f. 73 v. s. f. 100 v. m. f. 249 r. m. f. 263 r. i. f. 347 r. m. et conf. f. 162 r. i.

(2) In iis, quae ap. Gregor. p. 565, D. et 566, A. sequuntur : ἡμεῖς τε γὰρ... μεταπίπτοντες. Cod. B. οὐδ' ἐπὶ μιᾷς ἡμέρας, loco vulgati : οὐδὲ ἐπὶ μ. ἡ. quod minus concinnum. Ad rem vid. *Animadverss. in Basil.* I p. 138 sq.

(3) Sic B. cum Edd. Sed Elias Gregorii verba repetens bis scripsit : πᾶσα φύσις ἡ ἄνωτάτω.

(4) Conf. annot. f. 17 r. s. et de insequentibus annot. f. 61 r. i.

(5) Haec ipsis verbis ex Pseudo-Dionysio *De div. nom.* cap. 4, § 6, p. 359, D.

(6) Lege : ἄκρον καλόν, ex Gregorio.

(7) Lege : ὡσαύτως, Platonico loquendi usu in argumento de ideis. Deinceps καὶ ante καλλοῦν delendum. Sunt autem haec quoque Pseudo-Bionysii libro laud. p. 360, A. B. ubi mendosum πρῶτον in περιέγον, quae Eliæ est lectio, mutari debet. Fons apud Plat. *Symp.* p. 214, A. De Deo πηγὴ τοῦ καλοῦ v. Sinner. ad Gregor. *Naz. Or. Fun. in Caesar.* p. 30 et adde *Basil. Plot.* p. 17.

(8) *Iliad.* XIV, 201 quo loco alii Tethyn, cum

A καλόν, καὶ ὡς παντὸς καλοῦ πηγαῖαν καὶ καλλοῦν ὑπεροχικῶς ἐν αὐτῷ περιέχον.

P. 566, B. C.) F. 163 r. m. post allata exempla transformationum numinum : καὶ ὅσα τοιαῦτα ἀλλοκοτά τε καὶ πιστεύεσθαι μὴ δυνάμενα. F. 163 r. post med. Τηθὺν in *Homeri versu* celeberrimo (8) interpretatur τὴν γῆν, uti Ὁκεανὸν τὸ ὕδωρ. Phanes (9) et Ericaræus ἀλλοκοτοὶ τινες θεοὶ καὶ κατὰπτυστοι. Ibid. de Crono : τοὺς οἰκείους... καταπίνοντα παῖδας καὶ αὐθις ἐξεμῶντα καὶ ἀναβιδόντα. F. 163 v. m. οἱ τινες (dii) μετὰ τὴν τοιαύτην διανομήν (apud Homerum *Il.* xiv, 189. commemoratam) αὐθις ἐστασίαζον ζυγομαχοῦντες. F. 163 r. i. ἐκεῖ (apud gentilium deos) μὲν γὰρ στασιάζοντες ἦσαν καὶ ζυγομαχοῦντες.

B F. 164 r. s. μίαν ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ μονογενεῖ καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι τὴν μορφήν θεωρεῖσθαι, τῷ ἀπαρallάκτῳ τῆς θεότητος ἐνιζομένην.

F. 164 r. m. Gregorius ἐπισφραγίζει (10) τὸν οἰκεῖον λόγον.

F. 164 v. m. ἡμᾶς... συγχεῖσας ἐκ τῆς τῶν σὼν λόγων ἀνάγκης εἰς τὸ τρεῖς λέγειν θεούς.

F. 164 v. m. ἡ... ἐνὸς τούτων (sc. unius personæ e S. Trinitate) ἀθέτησις καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ προβολῆς ἐστὶν ἀθέτησις.

P. 567, D.) F. 165 v. s. εὐδῶς *Prov.* 30, 29. interpretatur σταθῆρως καὶ θαρρallῶς. F. 166 r. s. τὸν... ἀλεκτροῦνα... προφήτου ἐπέχειν πρόσωπον, τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης προκαταγγέλλοντος. — τὸ δὲ κατὰ τὸν τράγον ἀνιγναι (*Prov.* 30, 29.) οἱ σαφῶς εἰς Χριστὸν ἀναφέρεται, τί χρὴ καὶ λέγειν ;

C F. 166 v. m. ὑπ' οὐδὲ μίαν (11)... ταῦτα τεχνολογίαν ἀνάγκη.

P. 568, B. ἐν ταῖς καθολικαῖς) F. 167 r. m. εἰώθασιν πολλάκις Ἀττικοὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐπιστολὰς ὀνομάζειν διὰ τὰς ἐγκειμένας ὑποθέσεις. — ἡ καὶ οὕτω ἐν ταῖς καθολικαῖς τῶν Ἀποστόλων ἐπιστολαῖς.

P. 568, E.) F. 167 v. s. m. τινὲς τῶν Ἑλλήνων, οἷς καὶ *Πρόκλος* ὁ Πλατωνικός, *Πορφύριος* τε καὶ *Λάμ-*

Thetide confusam, θάλατταν male interpretati sunt. Vid. Coteler. ad *PP. Apost.* T. I, p. 592 ed. Amstelod.

(9) De Phanete v. Toll. *Insign. It. Ital.* p. 135, a. Coteler. ad *Recogn. Clement.* X, 17. *PP. Apostoll.* T. I, p. 592 ed. Amstelod., Bentlei. *Epist.* ed. Friedem. p. 143 sq. De Ericaræo Bentlei. *ibid.* p. 133 sq. 143 sq. 164 sq. Coteler. l. c. hæc habet : « Quia masculofemina, ideo (opinor) in Orphicis Carminibus inducebatur habens αἰδοῦν ὀπίσω περὶ τὴν πυγὴν, teste Elia Cretensi ad Greg. *Naz. Or.* 3. [*Or.* IV, p. 141, D.] (ubi male [ap. El.] legunt et interpretantur τὴν πυγὴν [*fontem* Bill.] et *Or.* 37. [*Or.* XXXI, p. 566, B.] Nonno ad eandem *Or.* 3 et Suida in *Lexico.* » Quæ argumento sunt, Virum eruditissimum integrioribus Eliæ usum esse commentariis, quam qui in cod. Bas. reperiuntur, cui desunt, quæ ille in *Orationes Steliteucas* commentatus est. Ceterum expresse Elias h. l. ἐν δὲ τοῖς Ὀρφικοῖς ποιήμασι εἰσάγεται... ὁ Φάνης... περὶ τὴν πυγὴν ἔχων τὸ αἰδοῦν.

(10) Id est : velut sigillo concludit et confirmat. Eodem significato vox posita f. 208 r. i. et f. 289 v. m. τὰ μὲν συμπαράνει τε καὶ ἐπισφραγίζει διὰ τῆς ἐπαναλήψεως.

(11) Scribe : ὑπ' (Codex : ὑπ') οὐδεμίαν.

ἐλικοῦς ἡκολούθησαν (1), ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰτίου πάντα βαθμίδων (2) κατιέναι καθ' ὑποβάσεις τε καὶ ὑφέσεις, αὐτῶν τε τῶν οὐσιῶν καὶ ἀξιωματῶν μέχρις αὐτῶν τῶν ἐσχάτων ἀποπερατώσεις, κατ' αὐτοὺς ἐκείνους εἰπεῖν (3), ἐδογματίσαν. ἐντεῦθεν οὖν οἱ ἐξ *Εὐνομίου καὶ Μακεδονίου* τὰς προαριθμήσεις τε καὶ ὑπαριθμήσεις ἐπὶ τὴν ἀχραντον τῶν Χριστιανῶν θεολογίαν ἐλκύσαντες, τὸ ἀνόμοιον ἐπὶ τῶν αἰδιῶς συνόντων προσώπων καὶ τὸ πρῶτον τινα καὶ δευτέρον θεὸν καὶ τρίτον ἐν τούτοις καλεῖσθαι συνήγαγον. οὗς ἱκανῶς μὲν καὶ ὁ μέγας Βασίλειος διήλεγξέ τε καὶ ἐπεστόμισε, μηδὲν τι τῶν πάντων ἐξεστηκέναι τῆς οἰκείας φύσεως συναριθμούμενον τε καὶ προαριθμούμενον ἀποδείξας (4), ἀλλὰ τὰ μὲν ἀριθμούμενα διαμενεινολογῶν ἐστὶν ἐξ ἀρχῆς, τὸν δὲ ἀριθμὸν σημειῶν γνωστικὸν τοῦ πλήθους τῶν ὑποκειμένων παρ' ἡμῶν ἐφαρμόζεσθαι. ἐλέγχων δὲ τούτους καὶ ὁ μέγας οὗτος, ἐνταῦθα πρὸς ἕνα τούτων κατὰ ἀποτροπὴν ποιεῖται τὸν λόγον καὶ φησὶ· γελῶ σου τὰς προαριθμήσεις (5) καὶ τὰς ὑπαριθμήσεις, προφέροντος χρῆσιν εὐαγγελικὴν· βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος (6), καὶ δογματίζοντες ἐντεῦθεν, ὅτι ὑπαριθμεῖται, τούτεστιν ὑποτάσσεται τῷ Πατρὶ μὲν ὁ Υἱός, τῷ Υἱῷ δὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. γελῶ οὖν σου ταύτας, αἷς σὺ μέγα φρονεῖς. καταγέλαστο γὰρ ὄντως εἰσὶν, ἐν τῇ τάξει τῶν ὀνομάτων τὴν τῶν πραγμάτων ὀρίζεμενοι (7) φύσιν, ὧν σημαντικὰ τὰ ὀνόματα.

P. 569, A.) F. 163 r. s. βαθεῖα τις καὶ συνεσκιασμένη βουλή Hæreticorum μικρολογία tribuitur. Ibid. ἐστὶ γὰρ τι αὐτοῖς (sc. Eunomianis et Macedonianis) παλαιὸν σφῆγμα, ὑπὸ 'Αετίου, προστάτου (8) τῆς αἰρέσεως ταύτης, ἐξευρεθὲν, ὃ ἐγραφέ που τῶν ἐαυτοῦ ἐπιστολῶν, λέγων τὰ ἀνόμοια κατὰ τὴν φύσιν ἀνομοίως προφέρεσθαι, καὶ ἀνάπαλιν τὰ ἀνομοίως προφερόμενα ἀνόμοια εἶναι κατὰ τὴν φύσιν. οἷς ἀκολούθως ἀποστολικά τινα ἀποπεισάντες ῥήματα, πονήτως (9) αὐτὰ περιξέουσιν. F. 168 r. med. de iisdem : τὸ αὐτὸ κακούργημα (10) κὰν ταῖς προθέσεσιν αὐταῖς κεκακουρ-

Α γήκασιν. τοῦ γὰρ Πλάτωνος ἐξ τὰ τῶν ὄντων αἷτια ἀποφνημαμένου, ποιητικόν, παραδειγματικόν, ὀργανικόν, ὕλικόν, εἰδικόν, τελικόν, καὶ τῷ μὲν ποιητικῷ τὸ ἐξ οὐ ἀφορισαντος, τῷ δὲ παραδειγματικῷ τὸ καθ' οὐ, τῷ δὲ ὀργανικῷ τὸ δι' οὐ, τῷ δὲ ὕλικῷ τὸ ἐν ᾧ, τῷ δὲ εἰδικῷ τὸ ὑφ' οὐ, τῷ δὲ τελικῷ τὸ εἰς ὃ, καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους αἰθῆς, ὡς τὸ παραδειγματικόν καὶ τὸ ὀργανικόν ἀθετήσαντος, τῷ μὲν ποιητικῷ τὸ ὑφ' οὐ προσυνείμαντος, τῷ δὲ εἰδικῷ τὸ ἐν ᾧ, ἐναντίως Πλάτῳ τῷ ὕλικῷ τὸ ἐξ οὐ, τῷ δὲ τελικῷ τὸ εἰς ὃ (11)· ἐντεῦθεν τὴν μὲν ἐξ οὐ τῷ Πατρὶ ἐδίδωσαν, ἡ (12) ὡς αἰτίῳ τε καὶ τεχνίτῃ τῶν ὄντων, τὴν δὲ δι' οὐ τῷ Υἱῷ, ὡς ὀργάνῳ δημιουργικῷ καὶ ἐργαλεῖν τεχνικῷ, τὴν δὲ ἐν ᾧ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὡς τόπῳ ἢ χρόνῳ, καίτοιγε οὐ παρῶς ἀεὶ τῆς παρατηρήσεως ταύτης παρὰ τῇ *θεῷ Γραφῇ* B φυλαττομένης— ἀλλὰ... τὰ παρὰ Πλάτῳ εἰρημένα ὑποδείγματι καθυπογράφωμεν. προκείσθω δὲ πρὸς διάνωσιν ἀνδριαντοποῖς χαλκεύων ἀνδρείκελα σώματα. ὁ μὲν οὖν ἀνδριαντοποῖς λέγοιτο ἂν κατὰ Πλάτωνα ποιητικὸν αἷτιον, ὁ δὲ Σωκράτης παραδειγματικόν, τὸ δὲ ἐργαλεῖον ὀργανικόν, ὁ δὲ χαλκὸς ὕλικόν, τὸ δὲ τοῦ ἀνδριάντος εἶδος εἰδικόν, ἡ δὲ πρὸς τὸ πρωτότυπον ἀναφορά καὶ ἐξομοίωσις τελικόν. ταῦτα μὲν οὖν οἱ ἐτεροδόξοι.

P. 569, A. αἷς σὺ κατατεχνολογεῖς ἡμῖν τὸ θεῖον) F. 168 v. s. αἷς σὺ ὑπὸ τέχνῃν ἄγειν τολμᾷς τὸ θεῖον καὶ τεχνικοῖς κανόνιν ὑποβάλλειν.

F. 168 v. i. vocem φορὰ ap. Gregor. p. 569, B. Elias φερῆν interpretatur.

C F. 169 r. ante med. Elias pro verbo ἀνακυκλεῖν ap. Gregor. 569, C. (13) locutione συχνάκις ἐπισυκυκλεῖν utitur. Idem f. 169 r. i. τὸ τοῦ ἐτεροδόξου περιεργον, ἄνω καὶ κάτω ἐπισυκυκλοῦντος τὸ μὴ θεὸν γεγράφθαι σαφῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

P. 569, D. διασχόντες τὸ γράμμα) F. 169 r. m. τὴν παχύτητα τοῦ γράμματος διασχὼν καὶ τὸ παραπτάσμα διελὼν, de S. Basilio in Amphiloehis.

F. 169 v. ἀντιπεπονηθώς, id. q. aliis ἀντιστρόφως.

P. 570, A. B.) F. 170 r. s. (14) ὁ ὕπνος ἀργία ἐστὶν

(1) M. 1. compendio syllabæ σαν supra lineam litteram s adscripsit, itaque ἡκολούθησε pro ἡκολούθησαν legi voluit.

(2) Litera η a m. 1. in t inscripta. De βαθμοῖς recentiorum Platoniorum Creuzer. ad Procl. Comm. in Alcib. I, p. 21. monuit; eorundem ὑποβάσεις et ὑφέσεις idem ad Procl. Inst. Theol. Pl. cap. 97 p. 144, c. 125, p. 186. attigit, sed apud Dionys. Areop. C. II. cap. 5. ὑποδεηχῶτα vocavit, quæ sunt υποδεηχότα. De βαθμοῖς ῥήματα, Ariarionem et Eunomii conf. El. f. 68 v. m. 162 r. m. 279 v. i.

(3) Tangit hoc loco Elias usum vocis ἀποπεράτωσις recentioribus Platoniciis frequentatam. Conf. Procl. Inst. Theol. Plat. cap. 147, p. 218 ed. Creuz. qui de hoc vocis usu monuit, sed apud Proclum τοῖς (l. ταῖς) ἀποπεράτωσεσι τῶν πρώτων, scriptum reliquit. Ceterum Elias in brevius contraxit præclarum Basilii scholium, quod e Cod. Monac. 54, fol. 392 v. in Appendicem retulimus.

(4) Gregorius tamen ipse hac or. p. 575, B. τὸ πνεῦμα tanquam συναριθμούμενον prædicat. Quid? quod idem ὑποβάσεις et ὑπερβάσεις mentium cælestium admisit Or. XXXII, p. 598, B. ubi conf. El. f. 218 r. i.

(5) B. in contextu verborum Gregorii f. 167 v. s.

litteras oz in loco eraso scriptas habet

(6) Matth. 28, 19.

(7) Codex : ὀριζόμενα.

(8) Προστάτης proprie dicitur qui genti provincie præest (v. Wesseling. Diatr. de Jud. archom. p. 12), translate auctor et patronus placiti. Greg. Nyss. C. Eunom. XII, p. 816 : ὁ προστάτης αὐτοῦ καὶ σύμμαχος τῶν δογματῶν Ἀριστοτέλης. Epiphani. Hær. LXXIII, c. 1. αἰρέσεως προστάται. Vid. Animate. in Basil. I, p. 191.

(9) Ita Cod. recte, nimir. misere, infelicitate. Vid. Lobeck. ad Phryn. p. 389, Zell. Comm. ad Aristot. Eth. Nicom. p. 94.

(10) Id est : calumniosam S. Scripture interpretationem. Conf. annot. ad f. 22 v. m.

(11) Vix est, quod demonstrat, hæc ex Platoniorum potius et Aristoteliorum libris, quam ex Platone et Aristotele hausta esse.

(12) "H a m. rec. sub linea punctis notatum, quippe delendum. Conf. in seqq. τῷ Υἱῷ, ὡς ὀργάνῳ δημιουργικῷ.

(13) Ibi Cod. Reg. b. loco vulgatæ lectionis : ἀνακυκλεῖς, mendose ἀνακύκλοις.

(14) Horum simillima, sed paullo breviora Noster f. 45 v. i. disputat, Aristotelem ille secutus, cui

αίσθησεως. καθάπερ γὰρ ἀπὸ τῆς διαφόρου γῆς, ὅταν ἐπιβάλλῃ θερμότερον ἀκτίσιν ὁ ἥλιος, ἀτμοὶ τινες ὁμιχλώδεις (1) ἀπὸ τοῦ βάθους ἐξέλκονται, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γῆς (2), τῆς τροφῆς ἔσθαι ἐκ τῆς φυσικῆς θερμότητος ἀναγεούσης. ἀνωφερεῖς δὲ ὄντες οἱ ἀτμοὶ κατὰ φύσιν καὶ ἀερώδεις (3), ἐν τοῖς κατὰ τὴν κεφαλὴν γίνονται χωρίοις (4), ἔστα ἐντεῦθεν ἐπὶ τοὺς τῶν αἰσθητηρίων πόρους ἐξατμιζόμενοι διαφοροῦνται, δι' ὧν ἀργεῖ κατ' ἀνάγκην ἡ αἴσθησις, τῇ παρόδῳ τῶν ἀτμῶν ἐκείνων ὑπεξισύσας. αἱ μὲν γὰρ ὅβριες τοῖς βλεφαρίοις ἐπιλαμβάνονται, οἷόν τινας μηχανῆς μοιχθίνης, τοῦ τοιοῦτου λέγω βάρους, τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπιχαλῶσης τὸ βλέφαρον. παχυνθεῖσα δὲ τοῖς αὐτοῖς τοῖς ἀτμοῖς καὶ ἡ ἀκοή, καθάπερ θύρας (5) τοῖς ἀκουστικοῖς μορίοις ἐπιτεθείσης, ἡσυχίαν ἄγει ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν ἐνεργείας. καὶ τὸ τοιοῦτον πάθος ὕπνος ἐστίν, ἡρεμότης (6) ἐν τῷ σώματι τῆς αἰσθήσεως, ἡ δ' ἐγρηγορία ἐνέργεια αἰσθήσεως. καὶ ὁ μὲν τὸ σύντονον τῆς ἐγρηγορήσεως ἐχάλασεν, ἡ δὲ τὸ ἀναιμένον ἐτόνωσε. Ibid. θυμὸς μὲν γὰρ ἐστὶ ζῆσις τοῦ περικαρδίου αἵματος δι' ὅρεξιν ἀντιληψέως, ὁργὴ δὲ θυμὸς ἔμμενος. Ibid. Elias ad Gregorii verba exponentis, quid sint somnus et vigilia Dei in Vet. Test., Davidis ista afferit : ἵνα τί ὕπνους, Κύριε (7); et Jeremia tres locos, ubi id quod est γρηγορεῖν Deo tribuitur (8).

P. 571, A.) F. 171 r. i. ὁ μόνος... ὁ Βρύσων (9) ἐπιχειρήσας ποτὲ διὰ τῶν μηνίσκων τετραγωνίσει αὐτήν (nim. sphaeram) καταγέλαστος ἐφάνη.

P. 571, C.) F. 171 v. post m. πῶς ληρεῖν νομισθεῖν ἢ παραπταλεῖν (10) —;

F. 172 r. m. ἐπὶ θεοπροπέις τινὰς ἐννοίας ἀνηγόμην μὴ τῷ γράμματι προσκαθήμενος, nim. in iis, quae S. Scriptura de Deo σωματικῶς dicit.

F. 172 v. s. μὴ δύνασθαι ἡμᾶς ἄλλως εἰ μὴ ταῖς κατὰ μικρὸν προσδοίς καὶ ἀναβάσει πρὸς τὴν τελείαν τῆς ἁγίας Τριάδος θεογνωσίαν ἔλθειν. F. 172 v. m. μὴ ἄλλως εἶναι δυνατόν πρὸς τὴν τελεωτέραν

ἡμᾶς ἀναδραμεῖν θεογνωσίαν, εἰ μὴ κατὰ μικρὸν καὶ τεταγμένως.

P. 571, E.) F. 172 v. m. εἰρωνικῶς δὲ σοφοῦς εἶπεν αὐτοῦς· τῆς γὰρ ὄντως σοφίας ἀπεπλανήθησαν· εἰ μὴ τις σοφὸς κατὰ τὴν ψευδομένην σοφίαν, τὴν ἐν κομψείᾳ λέγων (11) καὶ κόμπῳ ῥημάτων, λέγειν αὐτοὺς ὑπολήψοιτο.

P. 572, A.) F. 172 v. i. τὴν Ἰουδαϊκὴν πίστιν καὶ πολιτείαν τοῦ Θεοῦ ἕνα τὸν Πατέρα εἰδέναι.

P. 572, A.) F. 173 r. s. κατὰ μικρὸν ἦλθον ἐπὶ τὸ ἀκριβές τε καὶ τέλειον, σοφῶς ἡμᾶς τοῦ νομοθέτου ὑπαλλάττοντος ταῖς κατὰ μικρὸν ὑφαίρεσιν.

P. 572, B. τὸ μὲν γὰρ ἀκούσιον οὐδὲ μόνιμον, ὥσπερ ἡ βία κατέχεται τῶν ρευμάτων ἢ τῶν φυτῶν, τὸ δὲ ἐκούσιον μόνιμωτέρον τε καὶ ἀσφαλτέστερον F. 173 r. m. τὰ μὲν γὰρ ρεύματα βιαζόμενα, τῇ ρύμῃ πολλάκις τὰ ἔρκη ῥήξαντα, βαρδαυτέραν τὴν φορὰν ἀπεργάζεται. τῶν δὲ φυτῶν ἔνια ἢ θραύεται, τῇ βίᾳ νικώμενα τοῦ ἔλκοντος, ἢ τὸ βιαζόμενον ἐκνικῆσαντα πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀναστρέφει στρεβλότητα.

F. 173 r. i. locutio : ἀπολιθεῖσαι τοῦ καλοῦ, id est primo peccato.

P. 572, B. C.) F. 173 r. i. οἱ τε... παιδαγωγούντες οὐκ ἄθροον πάντα τὰ τῶν παίδων ἐκκόπτειν προάγονται ἁμαρτήματα, ἀλλὰ ταῖς κατὰ μικρὸν ὑφαίρεσιν ποδηγοῦσι πρὸς τὰ βελτίονα, οἱ τε ἱατρούοντες οὐκ ἀμιγῆ τὰ δριμύττονα τῶν φαρμάκων τοῖς κάμνουσιν ἐπορέγουσιν, ἀλλὰ μέλιτι πολλάκις ἢ καὶ ἄλλῳ τινὶ τῶν ἀπολαμπνόντων τὴν αἰσθησὶν περιχρίοντες, τὸν οἶκτον σκοπὸν ἐκπεραλίσουσιν. θρῶσι γὰρ τοῦτο, ἵν' εὐπαράδεκτοι τοῖς τῇ νόσῳ παλαιούσι γένωνται (12) καὶ ἡ διὰ τῶν φαρμάκων προσαγομένη τούτοις φαρμακεία τε καὶ ἱατρεία παραδεχθῇ, τεχνικῶς φαρμακτομένη, ἥτοι ἱατρούουσα, ἢ ὑποκλέπτουσα, ὅσα δριμύττει τὴν αἰσθησὶν, τοῖς ἡδυτέροις τε καὶ αὐτὴν κολακεύουσι, καὶ πρὸς ἡπιότητα (f. 173, v. s.) μεταφέρουσα, ἢ καὶ ὑποκλεπτομένη τοῖς αὐτοῖς τούτοις, λέγω δὴ τοῖς ἡδύνουσιν ἅπαν ὅσον ἀηδὲς, καὶ (13)

somnus est quasi δεσμὸς καὶ ἀκίνησις αἰσθήσεως et ex nutriendi negotio proficisci dicitur. Vid. Trendelenburg. Comm. in Aristot. De anima p. 155 sq.

(1) Codex : ὁμιχλώδεις.

(2) Id est : in terra nostra, sive in terreno corpore nostro. Formulæ καθ' ἡμᾶς per frequens apud Eliam est usus in declarandis rebus, quæ humanæ naturæ conditioni subiecta sunt. Sic τὰ καθ' ἡμᾶς, res humanæ, f. 42 r. s. τοὺς λόγους, καθ' οὓς τὰ καθ' ἡμᾶς διευθύνεται τε καὶ διεξάγεται : f. 170 v. s. 170 v. m. ubi contrarium τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς, res cælestes : f. 203 r. s. τὴ τῶν καθ' ἡμᾶς. Plenius f. 91 r. m. τὰ καθ' ἡμᾶς πράγματα, et f. 19 v. i. τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ αἰσθητά. Deinde formula singulis rebus humanis declarandis inservit. Sic f. 12 v. i. et f. 19 v. i. τὸ καθ' ἡμᾶς σῶμα, corpus humanum : f. 45 v. m. ὁμοῖόν τι γίνεται καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γῇ, quibus explicandis Elias hæc addit : τῷ σώματι λέγω, quæ hoc nostro loco in eadem locutione ommissa vides. Porro f. 202 r. m. 261 r. m. ὁ καθ' ἡμᾶς βίος : f. 203 v. i. ἡ καθ' ἡμᾶς φύσις : f. 258 r. m. οἱ καθ' ἡμᾶς υἱοὶ καὶ γεννήματα. Alio ex genere huiusmodi sunt loci : f. 195 r. i. ἡ ὑπόληψις τῶν καθ' ἡμᾶς, i. e. nostræ fidei hominum sive Christianorum : 211 v. m. ἡ καθ' ἡμᾶς πίστις, i. e. christiana fides :

218 v. i. οἱ καθ' ἡμᾶς σοφοί : 350 r. m. οἱ καθ' ἡμᾶς, quibus oppositi οἱ ἔξω. Vide illustriss. Has. ad Leon. Diacon. p. 462 sqq. ed. Bonn.

(3) F. 45 v. i. hæc adiecta : καὶ πρὸς τὸ ὑπερκαίμενον ἀντηνέοντες.

(4) Ibid. hæc adiecta : οἷόν τις καπνὸς εἰς ἀρμονίας τοίχῳ διαδύμενος.

(5) F. 45 v. i. adiectum : τινός —.

(6) Codex : ἡρεμότης. Conf. annott. ad f. 43 r. i.

(7) Ps. 48, 25. Conf. Schleusner. Lexic. in LXX Interpretes Vet. Test., P. V, p. 392.

(8) Jer. 31, 28. 44, 27.

(9) De Brysone, quadraturam, quæ dicitur, circuli auso, vid. Montucla, Histoire des Mathématiques, T. 1, p. 155, qui Alexandro Aphrodisiensi teste usus est.

(10) Legendum : παραπταλεῖν.

(11) Scribe : λέγω, vel λόγων cum m. 2. mg. Mor fortasse legendum : αὐτὸν pro αὐτοῦς.

(12) Monui de hoc medicorum dolo, ipsius usus Eliæ verbis : οἱ ἱατρούοντες... ἐκπεραλίσουσιν in Nov. Annal. Philol. Vol. 49, Fasc. 4, p. 402.

(13) Dirimendum : διὰ τοῦτο.

διατοῦτο εὐπαρόδεκτος γενομένη καὶ ἀπατώσα τῷ Ἀ
λεῖφ τῆς ἡδονῆς καὶ ὠφελοῦσα λεληθότως τοὺς κά-
μνοντας.

P. 572 C., D.) F. 173 v. m. circumcisio in *Novo Fædere* συνεσχισμένως... καὶ ὑποκεχυμένως ἡθέ-
τηται. Ibid. ταῖς κατὰ μέρος μεταβάσει μεταβάντες
λεληθότως ἐπὶ τὸ Εὐαγγέλιον. τοῦτο γὰρ παρίσταται
νοεῖν διὰ τοῦ *κλαπέντες*, ἐπειδὴ καὶ ἡ κλοπὴ λελη-
θότως εἴωθε γίνεσθαι καὶ κεχυμένως. F. 174 r. s.
εἰκάζειν ap. Gregor. Elias interpretatur ἐξομοιοῦν.

P. 573, A. B.) F. 174 v. s. (ad verba: *ἡλιακῷ
φωτὶ σαθροτέρων ἐτι προσβαλόντες* [1] *τὴν δύνιν*)
προσαπολλύουσι γάρ... τὴν ὀπτικὴν καὶ τῶν αἰσθη-
τῶν ἀντιληπτικὴν (δύναμιν). Ibid. (ad verba: *τοῖς
λαμπρότεροις*, sc. τὴν διάνοιαν) τοῖς τοιοῦτοις...
ἐπιχορηγεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. ὁ γὰρ σάρκινος
ἄνθρωπος, ἀγύμναστον ἔχων πρὸς θεωρίαν τὸν νοῦν,
μᾶλλον δὲ ὅλον ὥσπερ ἐν βορβόρῳ τῷ φρονήματι τῆς
σαρκὸς κατορυγμένον φέρων, ἀδυνάτως ἔχει πρὸς
τὸ πνευματικὸν φῶς τῆς ἀληθείας ἀναβλεῖν. διὸ ὁ
κόσμος, τοῦτέστιν ἡ τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς δεδουλω-
μένη ζωὴ, ὅλον ὠφθαλμὸς ἀσθενῆς φῶς ἡλιακῆς ἀκτί-
νος, τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν οὐχ ὑποδέχεται. ἐπεὶ
δὲ ἡ τοῦ *ἐπιφορτίζεσθαι* λέξις, παχυτέρα τις οὖσα
καὶ σωματικωτέρα, οὐκ οἰκείως ἐπὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος θέσσινται (2), ἐθεράπευσε ταύτην τῇ ὁμολογίᾳ
τοῦ τολμήματος. F. 174 v. i. (ad: *ἐπιδημεῖ*) ἐπι-
φαίνεται.

P. 573, C.) F. 175 r. post m. πρὸς τὴν πρώτην
αἰτίαν ὥσπερ τὰ τοῦ Μονογενοῦς ἅπαντα, οὕτω καὶ
τὰ τοῦ Πνεύματος ἀναφέρεται. F. 175 r. i. χορηγεῖ-
σθαι μὲν οὖν ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ
μεταδίδωσθαι καὶ πέμπεσθαι γέγραπται πολλὰ, οὐδα-
μῶς. ἀλλὰ *λατῖνοι*, τὸ ἐκπορεύεσθαι ἴσον εἶναι νομί-
ζοντες τῷ ἐπιχορηγεῖσθαι καὶ μεταδίδωσθαι, οὐδὲν
οἰονταί προσκόπτειν, εἰ καὶ ἐκπορεύεσθαι τοῦτο ἐκ τοῦ
Υἱοῦ λέγοιεν. ἔστι δὲ οὐχ οὕτω ταῦτ' ἔχοντα. πῶθεν (3)
ἄ γε ὅλῳ καὶ παντὶ, φασί, διαφέρειν (4). τὸ μὲν γὰρ
ἐκπορεύεσθαι τοῦ πῶς ἐστὶ τὸ Πνεῦμα δηλωτικόν. —
τὸ δὲ πέμπεσθαι καὶ χορηγεῖσθαι καὶ μεταδίδωσθαι
οὐ τοῦ πῶς ἐστὶ τὸ Πνεῦμα δηλωτικόν, ἀλλὰ πλουτισμὸς
τις ἐν τούτῳ δηλοῦται καὶ οἷον χυσις τῆς αγαθότητος.

P. 573, D.) F. 175 v. s. τάξει τινὶ ἐπὶ τὸ τέλειον τῆς
θεολογίας ἀνήχθημεν. Ibid. (ad verba: *μῆτε ἀθρόως*

ἐκφαίνοντες, *μῆτε εἰς τέλος κρύπτοντες* [5]) ἵδαν
μῆτε τὸ πᾶν τῆς θεολογίας ἐκφαίνωμεν, μῆτε παντε-
λῶς τῇ συστολῇ ἀποκρύπτωμεν. F. 175 v. m. τέχνης
ἐστὶ τὸ ἐκ τῶν στοιχειωδεστέρων ταῖς κατὰ μικρὸν
προσθήκαις προσδιδάξιν (6) ἐπὶ τὰ τελεώτερα.

P. 573, E.) F. 175 v. i. (ad: *ἀ... παρεκαλύ-
πτετο*) ἂ τοῖς μαθηταῖς τῷ τότε τέως συνεκαλύπτετο.
F. 176 r. s. ἂ τέως οικονομικῶς τῷ τότε τοῖς ἀπο-
στόλοις συνεκαλύπτετο. F. 175 v. i. (ad: *δι' ἃς εἰπον
ἰσως αἰτίας*) φεύγων δὲ τὸ περιαιτολογεῖν καὶ τὸ φορ-
τικὸν εἶναι, διὰ τοῦτο, δοκεῖν (7), διὰ θεραπείας ταῦτα
λέγει. F. 176 r. m. (ad: *ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐνδημη-
σαντος*) διὰ τῆς αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος ἐπιφανείας.

P. 574, A.) F. 176 r. s. (ad: *χωρητῆς* [8] *ἡδὴ
τυγχανούσης τῆς γνώσεως*) ἡ ἀπηκριδωμένη περὶ
τῆς ἐν τρισὶ προσώποις θεωρουμένης (9) γνώσεως θεό-
τητος.

P. 574, B.) F. 176 r. m. (*ἔχω μὲν οὕτω περὶ
τούτων cet.*) ἐπισφραγίζει πάλιν διὰ τῆς ἐπαναλήψεως
τὰ ἀποδεδειγμένα. et statim post: (ad: *καὶ ἔχοιμι*)
εὐχὴ μεταξὺ τοῦτο (sc. τὸ λεχθὲν) ἐπισφραγίζει.

F. 176 v. s. (ad: *ἑωσφόρον*) ἔστι δὲ ἑωσφόρος ὁ
τοῦ Θεοῦ λόγος, ὁ τὰς ἡμετέρας καταυγάζων ψυχάς. ὁ
μὴ πιστεύσας οὖν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μὴ δὲ (10)
ὁμολογήσας εἶναι τοῦτο Θεόν, οὐ μὴ ἴδῃ ἑωσφόρον
ἀνατέλλοντα, οὐδὲ τὴν ἐκεῖθεν δόξαν ἐνοπτρισθῆσθαι.
ἐν τῷ φωτὶ σου γάρ, φησὶν ὁ *προφήτης*, *ὀψόμεθα
φῶς* (11), τοῦτέστιν ἐν τῷ φωτισμῷ τοῦ Πνεύματος
τὸν Μονογενῆ κατανοήσομεν, ὅς ἐστι φῶς ἀληθινόν.
F. 176 v. s. (ad: *δόξαν τῆς ἐκεῖ λαμπρότητος*) ἡ
τις καὶ ἀγγέλους κατὰ τὸ δυνατόν, ἀλλ' οὐχ ὅλη ὅση
ἐστίν, ἐστὶ χωρητῆ.

P. 574, C. πῶς ἐμὲ θεοὶ διὰ τοῦ *βαπτίσμα-
τος*;) F. 176 v. m. Θεοῦ γὰρ τὸ θεοῦν, ὡς καὶ τοῦ
πυρὸς τὸ καίειν τε καὶ φωτίζειν. καὶ ὁ βαπτιζόμενος
δὲ εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος
οἰοθετεῖται Θεῷ καὶ θεοῦται διὰ τῆς τοιαύτης οἰοθε-
σίας. F. 176 v. i. θεοούμεθα μὲν οὖν παρὰ τοῦ Πνεύ-
ματος διὰ τῆς ἀναγεννήσεως, οἰοθετούμενοι δι' αὐτοῦ,
καὶ θέσει καὶ χάριτι θεοὶ χρηματίζοντες.

F. 176 v. i. ἄριστα δὲ πρόσκειται (nimis in loco
ex *Evang. Jo.* 3, 5. ubi de regeneratione), ὅτι ὁ
μὴ βαπτισθεὶς οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ
Θεοῦ. φῶς γάρ ἐστι νοητὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
πάση φύσει λογικῇ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὐρεσιν

1) Confirmat B. genuinam lectionem vulgatam. In quibusdam προσβάλλοντες. Or. 1. προσβαλόντες. Tu confer annoit. ad Or. XXVIII, p. 505, A.

2) Lege: τέθειται.

3) Distingendum: πῶθεν; Conf. annot. ad f. 157 r. m.

4) Legendum: διαφέρει. Interjectum *φασι* proverbialem esse locutionem: ὅλῳ καὶ παντὶ διαφέρει, indicat. Plato *Crat.* p. 434, A. ὅλῳ καὶ παντὶ διαφέρει. S. Methodius ap. Epiphani. p. 541, D. ὅλῳ (Pet. mendose ὅλῳ) καὶ παντὶ... διαφέρων.

5) Simile illud Heracliti de deo Delphico ap. Plut. *De Pyth. orac.* T. II, p. 404: οὐτε λέγει οὐτε κρύπτει, ἀλλὰ σημαίνει.

6) Magnopere fallor, aut legendum προσδιδάξιν. Vid. *Animadvers.* in Basil. I, pag. 54, et quæ ad Marcum Eugen. p. 62 adnotavi. Adde El. f. 353 v. s.

D 7) Δοκεῖν, i. e. uti videtur, infinitivi absolute et nude positi usu apud Græculos pervagato, quo si-
πεῖν, i. e. ut ita dicam, sæpissime, rarius δοκεῖν dicitur. Ceterum m. rec. mg. recte διὰ ante θερα-
πείας supplevit; λέγει pro λέγειν sup. li.

8) Χωρητῆς B. sed χωρητῆς El. f. 176 r. s. cum Edd. De voce χωρητῆς cf. f. 16 r. m.

9) De locutione θεωρεῖσθαι ἐν —, i. e. cerni in —, qua Elias, præsertim in doctrina de Trinitate, libenter utitur, conf. f. 160 r. i. v. i. 161 v. s. 164 r. s. 176 r. s. al. θεωρεῖσθαι διὰ — vi-
deas f. 2. v. i. De hoc usu verb. θεωρεῖν deque varia ejus constructione conf. *Animadvers.* in Basil. I. p. 6 sq.

10) Scribe: μηδέ.

11) Ps. 35, 10

οἶόν τινα καταφάνειαν δι' αὐτοῦ παρεχόμενον.

F. 176 v. i. (in regeneratione per Spiritum Sanctum) ἄνωθεν λοιπὸν ὑφαίνεται τῆς ἡμετέρας (f. 177 r. s.) φύσεως ἢ κατασκευῇ.

F. 177 r. s. παρὰ δὲ τῆς ἀναγεννήσεως ἡ ἀνάπλασις, οὐ . . . τὸν ῥυσσὸν καὶ πεπολιωμένον εἰς ἀπαλὸν (1) καὶ νέον μετασκευάζουσα, ἀλλὰ τὸν κατεστημένον ταῖς ἀμαρτίαις ἢ κακοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἐμπαιλαιωθέντα χάριτι βασιλικῇ ἐπανάγουσα εἰς τὸ τοῦ βρέφους ἀνεύθυνον.

F. 177 r. m. βασιλικῇ δωρεᾷ (nim. regenerationis per Sp. S.) τῶν εὐθύνων ἀφαιρεῖς.

P. 574, D. ὁ τῶν μαρτυριῶν ἐσμός F. 177 r. m. τὸ τῶν μαρτυριῶν πλήθος.

P. 574, D. (Χριστός) δυνάμεις ἐπιτελεῖ, (τὸ Πνεῦμα συμπαρομαρτεῖ) F. 177 v. s. ἐν τῷ τῆς πεντηχοστῆς λόγῳ φησί· ὃ παρῆν, οὐχ ὡς ἐνεργεῖν, ἀλλ' ὡς συμπαρομαρτεῖν, οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τῶν ἐνεργουμένων τῷ θεῷ Πνεύματι, ἀλλὰ συμπαρομαρτεῖν, ἥτοι συνοδεῦον, συνὸν διὰ τὸ ἀχώριστον τῆς Τριάδος, λέγει δὲ ὁ μέγας Βασιλεῖος, ὅτι ὅπου μὲν οἰκία καὶ συμφυῆς καὶ ἀχώριστος ἡ κοινωνία, κυριωτέρα καὶ σημαντικωτέρα φωνὴ τὸ συνυπάρχειν. ὑποβάλλει γὰρ ἔννοιαν τῆς ἀχωρίστου κοινωνίας. ὅπου δὲ ἐνδέχεται τὸ ἐνωθέντα χωρισθῆναι, προσφυῆς φωνὴ τὸ ἐνυπάρχειν. τὴν γοῦν θερμότητα τῷ πυρὶ μὲν συνυπάρχειν φαμέν, τῷ δὲ σώματι ἐνυπάρχειν. ἀκολουθῶς οὖν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα τῷ μονογενεῖ μὲν γιῶν συνυπάρχειν λέγεται, τοῖς δὲ ἄλλοις ἁγίοις ἐνυπάρχειν.

P. 575, A.) F. 178 r. s. λέγεται δὲ ταῦτα τὸ Πνεῦμα, ὡς αἴτιον τούτων καὶ ὡς χορηγοῦν αὐτά.

F. 178 r. s. (Christus) γεγωνὸς καθ' ἡμᾶς (2).

F. 178 r. m. locutio : ταῖς τῶν πιστευόντων διανοίαις ἐμφιλοχερεῖν, de Spiritu sancto.

F. 178 r. m. εἰς τὸ πλήθος τούτων (sc. τῶν παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ κεμένων κλήσεων ἐπὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος) ἀπιδὼν καὶ οἶον ἡλιγιάσας· ἐγὼ μὲν, φησί, (575, A.) φρίττω, τὸν πλοῦτον ἐν τῶν κλήσεων.

F. 178 i. i. εἰπὼν. . . ἐγὼ μὲν οὖν φρίττω (l. c.), οὐδαμῶς λύσας εὐρίσκεται τὸν μερισμὸν ὁ πάνσοφος. καὶ ἐστὶ μὲν ἐνδιαθέτου σχῆμα λόγου τοῦτο, ὁ ἀπόλυτος λέγω μερισμός, ἐκρῶντο δὲ τούτῳ οἱ παλαιοὶ ἐπὶ τῶν φύσει ὁμολογουμένων ἢ καὶ ἀποδεικνυμένων. τοιοῦτον δ' ἂν εἴη καὶ τὸ κατὰ Τιμοκράτους Δημοσθένους προοίμιον, τό· τοῦ μὲν παρόντος

A ἀγῶνος, καὶ τὰ ἐξῆς (5). οὐδαμῶς γὰρ ὁ σύνδεσμος οὗτος ἐλύθη τῷ ῥήτορι, καὶ παρέσχε μυρία πράγματα τοῖς ἀγνοήσασιν τοῦτο τῶν ρητέρων.

P. 575, A. αὐτοκύριος [4] F. 178 r. s. Elias laudat Apostoli dictum : Κύριος τὸ Πνεῦμα (5), deinde addit : ὁ δὲ θεολόγος αὐξων τὴν εὐφημίαν, αὐτοκύριος, οὐ Κύριος εἴρηκεν. ἐντεῦθεν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἡ κυριότης.

P. 575, A. πάντα τῇ οὐσίᾳ πληροῦν, πάντα (B.) συνέχον, πληρωτικὸν κόσμον κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀχώρητον [6] κόσμῳ κατὰ τὴν δύναμιν Ad hæc Elias f. 178 v. s. affert *Basiliana* ex libro de Spir. S. cap. 9, Opp. ed. Garn. T. III, p. 19, D. — p. 20, A. inde a verbo ἀπρόσιτον usque ad illa : οὐχ ὅσον ἔκείνα δύναται, quem ad locum, a me in

B Bas. Plot. p. 25, 9. — p. 24, 25. exhibitum, conf. ibid. p. 30 sq. annotata. Scripturæ discrepantia apud Eliam hæc est : p. 25, lin. 13. πάντα) καὶ πάντα El. — L. 17. 19. ἀξίους) ἁγίοις. — Deinde ommissa ista : οὐχ ἐνὶ usque ad δυνάμειν, p. 25, 19 — 29. — Porro p. 26, l. 9. El. om. οὕτω δὲ. — L. 15.

διαρκῇ) El. male διαρκεῖ. — L. 17. 19. τὴν χάριν ἐλόκληρον) καὶ ἐλόκληρον τὴν χάριν. — F. 178 v. s. ὅ... θεὸς Ἀθανάσιος ἐκτὸς μὲν εἶναι τοῦτο (sc. τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον) τοῦ παντός φησι κατ' οὐσίαν, ἐν πᾶσι δὲ ταῖς αὐτοῦ δυνάμειν. F. 178 v. m. ὁ δὲ μέγας Βασιλεῖος ἀπρόσιτον τῇ φύσει τοῦτο εἶπεν, ὡς ἀληπτον κατὰ τὴν φύσιν καὶ ἀνεκνόητον. Ibid. ἀχώρητον... κόσμῳ κατὰ τὴν δύναμιν, ὡς ἀπειρον· καθ' ὃ καὶ κατ' οὐσίαν ἐστὶν ἀχώρητον· καὶ πάλιν

χωρητὸν λέγεται (7) κατὰ τὴν οὐσίαν, ὡς πληρωτικὸν κατὰ τὴν προρηθεῖσαν αἰτίαν. Ibid. ὁ . . . μέγας Βασιλεῖος περὶ τούτου (nim. περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος) φησὶν, ὅτι πάντα μὲν πληροῖ τῇ δυνάμει, μόνοις δὲ ἐστὶ μεθεκτὸν τοῖς ἀξίοις (8), πάντων πλήρωσιν λέγων τὴν πανταχοῦ παρουσίαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ibid. paullo post : καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὴν δύναμιν πληρωτικὸν ἐστὶ κόσμος καὶ χωρητὸν, ὡς κατ' ἀμφοτέρους (9) πανταχοῦ ὃν καὶ τὰ πάντα πληροῦν, καὶ αὖθις καὶ κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ δύναμιν ἀχώρητον κόσμῳ, ὡς κατ' ἀμφοτέρους ἀπειρον καὶ ἀόριστον καὶ κεχωρισμένον πάντων τῶν ὄντων. ἐστὶ δὲ τό· πάντα τῇ οὐσίᾳ πληροῦν, Σολομώντειον. Πνεῦμα γάρ, φησί, Κυρίου πεπληρώκε τὴν οἰκονομίην (10). τὸ δὲ πάντα συνέχον, ἐφερμηνευτικὸν τοῦ Σολομωντεύου τοῦτο ἐστὶ

tamen ἀχώρητον τῷ κόσμῳ Gregor. Pal. *Theophane* p. 34 med. ubi ad *Basiliana*, ab *Elia* allata, provocans, hæc Gregorii immiscet.

(7) Nimirum a S. Basilio, loco antea laudato.

(8) Sic, ut est apud Basil. in Edd., non ἁγίοις, quod habet Elias f. 178 v. s. et 179 r. s. loco infra allato. Utramque lectionem Gregorius Pal. l. i. in suum usum convertit.

(9) Gregorium et Basilium l. i. intelligit.

(10) Hæc verba neque in libro *Sapientiae*, ubi ea exstare opineris, neque omnino in versione Veteris *Fœderis* τῶν LXX reperiuntur. Simile tamen illud *Jerem.* 23, 24. μὴ οὐκ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; Ceterum, id quod Elias parum advertit, aliud est in Deo τὸ πάντα τῇ οὐσίᾳ πληροῦν, aliud τὸ πάντα συνέχειν. Posterius Deo tribuit liber

(1) Codex : ἀπαλόν.

(2) Id est : *Humanæ naturæ particeps factus*. Conf. annot. ad f. 170 r. s.

(3) Or. c. *Timocr.* cap. 1. Τοῦ μὲν ἀγῶνος, ὃ ἄνδρες διχασταί, τοῦ παρόντος — De particula μέν, cum affirmandi vi per se posita, vid. *Bernhard. De syntaxi Gr.* p. 487. Ceterum presse hic Noster *Hermogenem* sequitur, qui, hoc ipso *Demosthenis* loco usus, de ἀπόλυτῳ μερισμῷ præclare docuit *Peri* 78. II, 7. p. 442 ed. Laur. Conf. Ernest. *Lex. Ioh. Gr.* v. ἀπόλυτος, p. 57 sq. v. μερισμός, p. 209.

(4) Sic B. E. Vulgo : αὐτὸς Κύριος. Tu conf. annot. ad f. 116 v. m.

(5) 2 Cor. 3, 16.

(6) Τῷ ante κόσμῳ B. et Edd. omittunt, neque habet Elias; et facile articulo caremus. Expresse

ῥητοῦ. F. 178 v. m. (τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον) μὴδὲν ὄν Α τοῦ παντὸς τῇ καχωρίσθαι τοῦ παντὸς κατ' οὐσίαν καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν εἶναι, κἂν ταῖς ἐνεργεαῖς καὶ ταῖς δυνάμεισι καὶ ταῖς προνοητικαῖς καὶ φρουρητικαῖς ἐπιλάμψεσιν ἐν πᾶσιν ἔστιν, ὥστε εἶναι πως ἐν πᾶσι καὶ μὴ εἶναι τὸ αὐτό.

P. 575, B. ἀγαθόν) F. 178 v. i. ἐν ἄλλοις δὲ αὐξὼν τὴν εὐφροσύνην, καὶ δεικνύς ὅτι οὐ κατὰ μετουσίαν ἔστιν ἀγαθόν, ἀλλ' οὐσιώδεις ἔχει αὐτό, αὐτο-ἀγαθὸν ἐκάλεισε καὶ πηγὴν ἀγαθότητος, ἀφ' οὗ καὶ τοῖς ἄλλοις τὸ ἀγαθύνεσθαι καὶ ἡ ἀγαθότης πηγάζεται.

P. 575, B. εὐθὲς) Elias f. 178 v. i. fontem indicat Ps. 50, 12, et hæc insuper annotat: εὐθὲς (λέγεται)... ὅτι ἀπεναντίας ἔχει πρὸς τὴν τοῦ θρώως σχολιότητα· κατὰ γὰρ τὴν Γραφὴν Πνεῦμα ἅγιον ἐκφεύζεται ὁδόν· καὶ ὡς αὐτοδικαιοσύνη καὶ αὐτο-ἀλήθεια, παρεκτροπᾶς ἐπὶ θάτερα καὶ ἐκκλίσεις οὐκ ἔχον διὰ τὸ ἀτρεπτον τῆς οὐσίας καὶ ἀναλλοίωτον (1).

P. 575, B. ἡγεμονικόν) F. 178 v. i. ὡς τὸν ἡγεμόνα νοῦν κατευθύνον τῶν ὁδηγῶν παντὸς τοῦ βίου προστησαμένων αὐτό.

P. 575, B. φύσει, οὐ θέσει ἁγιάζον) F. 178 v. i. θέσει καὶ χάριτι (2).

P. 575, B. μετροῦν, οὐ μετρούμενον) F. 179 r. s. μετροῦν τὸν ἁγιασμὸν καὶ τὴν χάριν πρὸς τὴν ἐπιτηδεύτητα τῶν ὑποδεχομένων. ἀπολαύει γὰρ τὰ μετέχοντα αὐτοῦ, ὅσον αὐτὰ πέφυκεν, οὐχ ὅσον αὐτὸ δύναται, καθὼς φησιν ὁ μέγας Βασιλεῖος (3). μετρεῖ μὲν οὖν αὐτὸ τὴν χάριν, ὡς εἴπομεν, οὐδενὶ δὲ μέτρον αὐτὸ περιγράφεται, ἀσώματον ὃν καὶ ἄπορον καὶ ἄπειρον· σωματῶν μὲν γὰρ ταῦτα τὸ δὲ θεῶν Πνεῦμα ἀσώματον, μετεχόμενον ὑπὸ τῶν ἁγίων πρὸς τὴν ἐκείνων ἐπιτηδεύτητα, καθὼς ὁ μέγας Βασιλεῖος λέγων· μόνους δὲ μεθεκτὸν τοῖς ἁγίοις Α, καὶ ὁ Ἀπόστολος· μετόχους γεννηθέντας Πνεύματος ἁγίου (5). ἔστι δὲ ἴσον τοῦτο φησὶ ἐν ἄλλοις ὑπὸ τοῦ μεγάλου τούτου λαχθέντι, ἐν οἷς φησὶ· μεταληπτόν, οὐ μεταληπτικόν. μεταλαμβάνεται μὲν γὰρ ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως, δοκιμῆς αὐτοῦ πρὸς σύστασιν, καὶ μετέχεται κατὰ τὴν ἐκτικὴν ἐκάστου ἐπιτηδεύτητα, αὐτὸ δὲ μεταλαμβάνει ἢ ἐν μεθέξει γίνεται οὐδενός· ἀνευδὲς γὰρ καὶ ἐπαρκοῦν ἑαυτοῦ (6).

Sap. 1, 7. καὶ τὸ συνέχον τὰ πάντα γινώσκιν ἔχει φωνῆς. quem ipsum locum, ab Elia neglectum, Gregorius verbis: πάντα συνέχον, respexit. Origen. De Princip. 1, 3, 5. (fragm. ex Epist. Justin. ad Menam): ὁ μὲν Θεὸς καὶ Πατὴρ συνέχων τὰ πάντα φῶναι εἰς ἕκαστον τῶν ὄντων. Id. De Orat. p. 235, E: δὸν τῇ ἀφάπτῳ δυνάμει τῆς θεότητος αὐτοῦ παύσθαι περιέχεσθαι καὶ συνέχεσθαι τὰ πάντα ὑπ' αὐτοῦ. ubi vide eruditum Anglum Not. p. 921, a. T. 1 ed. Ruæ. Adde Grimm. in Theol. Stud. u. Kritik. 1854 p. 893 (ad Sap. 1. 1.) et p. 899 meaque in Basil. Plot. p. 18.

(1) Conf. Basil. Plot. p. 24 de voce εὐθὲς in Spiritus sancti laudibus ap. Basil. De Sp. S. c. 9, p. 19. C. T. III. Opp. ed. Garn. Illa: Πνεῦμα... ὁδόν, ex Sap. 1, 5.

(2) De vocibus φύσει et θέσει in argumento theologico invicem sibi oppositis cf. El. f. 181 r. i. 181 v. s.

(3) Libro laudato p. 20, A.

(4) Conf. annot. ad f. 178 v. m.

(5) Hebr. 6, 4.

PATROL. GR. XXXVI.

F. 575, B. πληροῦν, οὐ πληρούμενον, συνέχον, οὐ συνεχόμενον.) F. 179 r. m. πληροῖ τὰ πάντα κατὰ τὸ προῤῥηθὲν Σολομώντειον, αὐτὸ δὲ οὐ πληροῦται. ἔστι γὰρ πλήρης καὶ ὑπὲρπλήρης, καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες λαμβάνομεν καὶ πληρούμεθα, αὐτὸ δὲ ἔστιν ἀνευδὲς καὶ ἀμείωτον, καθάπερ καὶ ὁ ἥλιος ἐπιλάμπων τοῖς σώμασι καὶ ποικίλως μετεχόμενος, οὐκ ἐλαττοῦται παρὰ τῶν μετεχόντων. τὸ δὲ συνέχον, οὐ συνεχόμενον τοῦ δηλωθέντος ἔστι Σολομώντειον (7).

F. 179 v. s. διέξοδος et διεξιέναι, de uberiore enarratione.

F. 180 r. i. locutio: ἡ εἰς τὸ εἶναι παραγωγή.

F. 180 r. i. Elias negat, quod sit ὁ Θεοῦ λόγος ἄερος τύποισι σημαντικῇ, διὰ φωνητικῶν ὀργάνων ἐκφερόμενος. οὐ γὰρ προφορᾷ δημιουργεῖ ῥημάτων ὁ Θεός (8).

F. 180 v. m. διὰ τί... ὦ Πνευματομάχε, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις κατακερματίζεις (9) εἰς διαφορὰς φύσεις;

F. 180 v. i. (ad: ὁδητοῦν 575, C.) καὶ μὴ μοι τὴν ὁδηγίαν εἰς πᾶσαν τὴν διακονίαν ἐκλάβοις.

F. 181 r. m. λέγεται δὲ φῶς (τὸ Πνεῦμα) διὰ τὸ πᾶσαν ἄγνοιαν καὶ πλάνην ἐλαύνειν ἐκ πασῶν ψυχῶν. αἷς ἂν ἐγγένηται, καὶ διὰ τὸ ἐπιστρέφειν πρὸς ἑαυτὰ πάντα τὰ ὁλως ὑπὸ τῶν αὐτοῦ μαρμαρυγῶν συνεχόμενα.

F. 181 r. m. ὥσπερ ἀχώριστον τῇ πυρὶ τὸ θερμαίνειν καὶ τῇ φωτὶ τὸ λάμπειν, οὕτω καὶ τῇ Πνεύματι τὸ ἁγιάζειν, τὸ ζωοποιεῖν, ἡ ἀγαθότης, ἡ εὐθύτης (10), καὶ οὐδὲν ἄλλο ἐν ἐπίκτικτον αὐτῷ, οὐδὲ ὑπὲρον ἐπιγινόμενον πρός εστιν.

F. 181 r. i. οἷς... ἂν ἐγγένηται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πάσης κηλίδος ἀποκαθαίρει αὐτούς.

P. 576, C. θεοποιεῖν) F. 181 r. i. θεοποιεῖ δὲ διὰ τοῦ βαπτίσματος, υἱὸς Θεοῦ ἀπεργαζόμενον καὶ θέσει καὶ χάριτι θεοῦ, φύσει Θεὸς τυγχάνον αὐτό. τὸ γὰρ ἄλλοις τὴν θέσιν θεωροῦμεν, πῶς οὐ φύσει Θεός; et paulo post: φύσει... Θεός, ἀλλ' οὐ θέσει καὶ (f. 181 v. s.) χάριτι, τὸ θεοῦν ἐτέρους δυνάμενον.

P. 575. (C. τελειοῦν) F. 181 v. s. in variis explicationibus: ἡ τοὺς βαπτιζομένους, τελειούς ποιοῦν αὐτούς.

F. 181, v. i. (τὸ Πνεῦμα) συντηρητικὸν τῆς ἐπι-

(6) Eodem pertinent ista f. 180 v. m. ubi Elias: Spiritus sanctus, inquit, afflat quoscunque illi placet homines, βούλεται δὲ πρὸς τὸ μέτρον δηλαδὴ τῆς ἐκάστου δυνάμεως, et f. 182 r. i. Spiritus sanctus ut vult sua munera dispensat, βούλεται δὲ κατὰ τὴν ἐκάστου ἐπιτηδεύτητα καὶ δύναμιν.

(7) Sapientiae loco, de quo supra.

(8) Sic f. 181 r. s. οὐ διὰ φωνητικῶν (l. φωνητ.) ὀργάνων ἐκπεμπόμενον φῶρον, οὐδὲ ἀέρα διὰ γλώττης τυπούμενον τὸν θεῶν λόγον νοοῦμεν.

(9) Verbo κατακερματίζειν, de quo ad f. 21 v. s., Meletium De N. H. p. 146 sq. ed. Cram. in notanda Manichæorum doctrina de mundi anima usum reperio: οἷ... Μανιχαῖοι ἀθάνατον αὐτὴν καὶ ἀσώματον λέγουσι, μίαν δὲ μόνην εἶναι τὴν τῶν πάντων ψυχῇ, κατακερματίζομένην καὶ κατατεμνομένην εἰς τὰ καθ' ἑκάστα σώματα ἐμφυγα καὶ ἀλύγα. Quæ tamen ille de fabula græculus Nemesio De N. H. ed. Matthæi. p. 69. 110. suffuratus est.

(10) Voce εὐθύτης, in S. Spiritus laudibus posita, respicitur ad εὐθὲς p. 575, B. ubi conf. El. f. 178 v. i. ibique annot.

δραδευθείσης ἡμῖν δι' αὐτοῦ (nini. τοῦ βαπτίσματος) καθάρσεως. et statim post locutio de baptismo : βραδευθέντες ἐξάλειψιν.

F. 182 r. m. οἱ Ἀπόστολοι πολλήν τινα τὴν οικειότητα ἔφερον πρὸς τὸν τοῦ Εὐαγγελίου λόγον, ὡς ὄρανα ὑπὸ τοῦ παναγίου Πνεύματος κρούμενα καὶ ἐξηκοῦντα τοῦτον.

F. 182 r. m. locutio : ἡ πρὸς τὸν τοῦ κηρύγματος λόγον οικειώσις. et : ἡ πρὸς τὸν Λόγον Χριστὸν οικειώσις τοῦ παναγίου Πνεύματος.

F. 182 r. m. τοσοῦτον... ψικεῖται αὐτῷ (sc. Christo) τὸ Πνεῦμα, ὅτι καὶ Χριστοῦ Πνεῦμα λέγεται (1).

F. 182, r. m. ἐν πυρίναις δέ (sc. γλώσσαις, 575, C. [2]), τάχα μὲν, ὅτι καθαρτικὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἀναλωτικὸν τῆς ὕλης τε καὶ τῆς πονηρᾶς ἔξεως, ὡς καὶ τὸ πῦρ τῆς μὴ συγγενοῦς ὕλης τῷ χρυσῷ, ἣ καὶ ὡς ὁμοούσιον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καὶ τῷ ἑνυποστάτῳ Λόγῳ αὐτοῦ. γέγραπται γάρ ἐν τῷ δευτερονομίῳ Κύριος ὁ Θεός σου πῦρ καταρ-
 αλλισκον δετιρ (3). εἰ οὖν πῦρ ὁ Θεὸς ὕψηλοτέρας διανοίας λόγοις, ἐν εἶδει δὲ πυρὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἱπτάινεται τοῖς μαθηταῖς, ὁμοούσιον ὄρα τὸ Πνεῦμα τῷ Θεῷ.

F. 182 r. i. δ... θρόνος βασιλείας καὶ ἀναπαύσεως σὺμβολον.

P. 575, C. ποιῶν Ἀποστόλους, Προφήτας, Ἐθαγγελιστάς) Elias f. 182 r. i. provocat ad Ephes. 4, 11. ubi haec tria nomina item coniuncta, et ad 1 Cor. 12, 28, ubi similis coniunctio, sed cum gradu distinctione.

F. 182 v. i. ἔχων... ὁ ἄγγελος φυσικῶς τὸ αὐτεξούσιον, ἀπαρεμποδίστως τοῦτω κέρχεται, μὴ ταῖς ἐκ τοῦ σώματος ἀνθολκαῖς, ὥσπερ ὁ ἀνθρώπος, κωλυόμενος. et paullo post : εἰ... αὐτεξούσιός ἐστιν ὁ ἀνθρώπος καὶ φυσικῶς ἔχει τὸ αὐτεξούσιον, ἀλλὰ γε διὰ τὰς ἐκ διαβόλου προσβολὰς καὶ διὰ τὸ βάρος τοῦ σώματος, ἐφυσσε- (f. 183 r. s.) ρίξει ἢ προχείρισις (4) τῆς ἔξεως.

P. 575, D. παντεπισκοπον) F. 183 r. s. ἐστὶ δὲ καὶ πανεπισκοπον (5), ὡς πάντα ἐφορῶν καὶ πάντα ἐπισκοποῦν, καὶ ὡς οὐδενὸς τὴν ἐποπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν διαδράναι δυναμένου. μέχρι γὰρ διαλογισμῶν καὶ ἐννοιῶν καὶ ἐνθυμήσεων δεικνύεται.

P. 575, D. διὰ πάντων χωρῶν τῶν πνευμάτων, νοερῶν... (E.) ... ἄλλων δὲ ἄλλαχού νενεμημένων, D ὡς δηλοῦται τὸ ἀπερίγραφον.) Ad haec Elias f. 183 r. m. Sap. 7, 5. laudat et haec observat : παρέστησε δὲ τὸ ἀχρόνως διὰ πάντων χωρεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον

A καὶ ὁ μέγας οὗτος ἐν τῷ εἰπεῖν· *κατὰ ταῦτό* (6). τῶν γὰρ Προφητῶν καὶ Ἀποστόλων ἄλλων ἄλλαχού διασπαρμένων καὶ οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις διατριβόντων, πᾶσι κατὰ ταῦτον συμπαρῆν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῖς μὲν τὸ τῆς προφητείας χάρισμα ἐνεργοῦν, τοῖς δὲ τὰς ἀπείρους θεοσημείας, ἐν ᾧ δηλοῦται τὸ τοῦ Πνεύματος ἀπερίγραπτον.

F. 183 r. i. ἡμεῖς ἄλλήλοις ἐντυγχάνομεν, φωνῆς διὰ τοῦ ἀέρος διαπορθμευούσης ἀπὸ τῶν λεγόντων εἰς τοὺς ἀκούοντας δεόμενοι τὰ ἐν τῇ ψυχῇ κινήματα καὶ διανοήματα.

P. 576, A.) F. 183 v. m. (ad : ἄλλον Παράκλητον [7]) πέμψει οὖν Παράκλητον ἄλλον, οἷον ἐμέ, ἴσεν μοί. F. 183 v. i. ἀληθεῖς οἱ διὰ τῶν φωνῶν τούτων θεὸν τοῦτο (sc. τὸ Πνεῦμα) ἀποδεικνύοντες. ἰδὶδ τὸ δὲ στηλιτεύειν ἐκ μεταφορᾶς τῆς στήλης εἰρηται. στήλη δὲ ἐστὶ λίθος ἡ χαλκὸς ἐν ἐπιμήκει τετραγώνῳ σχήματι, ἐν ᾧ ἐγγέγραπται ἡ τοῦ στηλιτευομένου ὕβρις.

P. 576, B. ἐμφυχῇ) F. 184 r. s. ἐνεργοὶ διὰ τὴν ἐνέργειαν καὶ οἷον ζῶσαι καὶ ἰσχυραί, ὡς οὐ μόνον ἐν γράμμασι κεῖσθαι ταύτας καὶ φαίνεσθαι οἷον εἰκόνας τινὰς καὶ σύμβολα τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ ὡς αὐτὰ τὰ ἐμφυχα ἰσχύειν, καὶ αὐτὰς ἐκείνας τῶν εἰρηκότων τὰς ψυχὰς ἐμβόαν καὶ πνεύματα. λέγεται δὲ καὶ ἰδία (8) ἐμφυχος λόγων κατὰ *ρήτορας*.

F. 184 r. m. locutio : ἡ δουλικὴ τάξις καὶ ὑπό-
 πτωσις.

P. 576, B. εἴτα τι ἄλλο eet.) F. 184 r. i. καὶ εἴ τι δὲ ἄλλο τοιούτου, ἐπὶ τὸν Πατέρα, ψησί, ἀνεκτέον, οἰκονομικῶς λεγόμενον, ἵνα τὸ ἐξ οὗ δειχθῇ, ὥσπερ καὶ ὁ Υἱός. ὡς γὰρ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκείθεν, οὕτω καὶ ταῦτα ἐπὶ τὸν Πατέρα καὶ προβολέα ἀνακτέον.

F. 184 r. m. ubi de S. Scripturae effatis, quibus Spiritus sanctus a Deo e caelis mitti dicitur : οἰκονομικῶς ταῦτά μοι νοεῖ. ἔρχεται μὲν γὰρ δεσποτικῶς καὶ ὡς κύριον, λέγεται δὲ ἀποστελλέσθαι οἰκονομικῶς, ὡς οὐκ ἀντίθεον.

P. 576, C. πολλὰ διασκεψάμενος πρὸς ἑμαυτὸν τῇ φιλοπραγμοσύνῃ τοῦ νοῦ) F. 184 v. s. πολλά, ψησί, σκεψάμενος πρὸς ἑμαυτὸν καὶ πολυπραγμονήσας τῇ φιλοπραγμοσύνῃ τοῦ λόγου.

P. 576, C. τὸν λόγον εὐθύρας) F. 184 v. s. ἤγουν ἐξετάσας.

P. 576, C. οὐκ ἔχων [9] φῆναι χρὴ τῶν κάτω τῇρ θεῖαν φύσιν παραλαβεῖν [10]) F. 184 v. s. οὐχ εὖρον, πρὸς ὅπερ ἂν τὴν θεῖαν φύσιν ἐξομοιώσαιμι.

P. 576, C. D.) F. 184 v. s. ὥσπερ... ἀληπτα καὶ

(1) Rom. 8, 9.

(2) Act. 2, 5.

(3) Conf. f. 23 r. s. et ibi annot.

(4) Sic, προχείρισις, bis antea, utrobique in eraso η. Sed hoc loco ἡ a. m. f. Vid. Has. ad Leon. Diacon. p. 459 ed. Bonn.

(5) Sic Elias; in contextu Gregorii B. παντεπισκοπον cum Edd. eamque lectionem loco vulgatae, πανεπισκοπον, habet cod. Alex. Sap. 7, 25. quo Gregorius respexit. Πανεπισκοπος ter reperitur in Oracc. Pseudo-Sibyllinis. Vid. Alexander in nova orum editione Parisina T. I, p. 210, a. Similiter in πανεπόπτης et παντεπόπτης 2 Maccab. 9, 5, varia-

ur. Vid. Schleusn. Lexic. in LXX, P. IV, p. 174. Vocem παντεπόπτης Elias f. 249 v. s. in loco, quo usus est, Jo. Damasceni ponere maluit quam πάντων ἐπόπτης.

(6) Ταῦτόν Edd. et in seqq. Ταῦτό in nonnullis reperiri C. testatur, neque tamen eam formam alteri ταῦτόν praetulerim.

(7) Jo. Ev. 14, 16.

(8) M. rec. mg. ἰδία, recte. Conf. Ernest. Lexic. Technolog. Rhet. Gr. v., Ἐμφυχον p. 105, et v. ἰδία p. 158 sq.

(9) Ἐχων B.; vulgo ἔσχον, recte.

(10) Παραλαβεῖν B.; vulgo : παραβαλεῖν, recte.

ἀθεώρητα, καθὼς φησιν ὁ μέγας Διονύσιος (1), ἅ τοις αἰσθητοῖς ἐστὶ τὰ νοητά, καὶ τοῖς ἐν πλάσει καὶ τύπῳ τὰ ἀπλά (2) καὶ ἀτύπωτα, τοῖς τε κατὰ σωματικὰ σχήματα μεμορφωμένοις ἢ τῶν ἀσωμάτων ἀναφῆς καὶ ἀσχημάτιστος ἀμορφία, κατὰ τὸν αὐτὸν τῆς ἀληθείας λόγον καὶ τῶν σωματικῶν ἀπάντων ὑποδείγματων ὑπέρκειται. διδὲ καὶ μικρὰ τις ὁμοίωσις εἰρεθῇ, φεύγει τὸ πλεόν, καταλιπὼν ἡμᾶς κάτω μετὰ τοῦ συντρόφου ἡμῖν ὑποδείγματος. ὁποῖόν τι καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ ὑπόδειγμα, ὃ ταῖς τοῦ νοῦ φιλοπραγμοσύναις ἐντετύπωκα.

P. 576, D. *ὀφθαλμόν*) F. 184 v. m. Elias interpretatur *fontis primam scaturiginem* : τῆς πηγῆς, ut ipse ait, τὴν ἀρχήν, τὴν πρώτην βλυσίν... ἐξ ἧς, ὥσπερ ἀπ' ὀφθαλμοῦ τινος φῶς, τὸ ὕδωρ βλυστάνει ἀναδιδόμενον (3).

P. 576, E. 577, A. *ἡλιον... καὶ ἀκτῖνα καὶ φῶς*) F. 185 r. m. εἶδος μὲν... ἡλίου τὸ φῶς, ὡς ἐν τῷ εἰς τὴν νέαν κυριακὴν εἴρηκε λόγῳ, ὅπερ ἀσωμάτων ἐκάλεσε καὶ ἀνήλιον, ὕλη δὲ τοῦ φωτὸς τὸ ἡλιακὸν σῶμα, ὃ δίσκος. F. 185 v. i. τοῦτοις τοῖς ὑποδείγμασι φαίνεται χρησάμενος· καὶ ὁ κορυφαῖότατος· Πέτρος ἐν τοῖς *Κλημεντείοις* (4), *ὁ ναίνιττεσθαί μοι δοκεῖ καὶ οὗτος ὁ ἅγιος ἐν τῷ, μετὰ τὸ εἰπεῖν ὀφθαλμόν τινα καὶ πηγὴν καὶ ποταμόν ἐνερέθησα, ἐπαγαγεῖν τό καὶ γὰρ καὶ ἄλλοι* (576, D.).

P. 577, B. *σχεθεῖσα* [5] *τῷ ἀντιτύπῳ* [6]) F. 185 v. s. χεθεῖσα ἐν οἴκῳ καὶ τοίχῳ ἀντιτύπῳ, ἥτοι τῇ

ἀντιτύπῳ τοῦ τείχους καὶ πυκνότητι προσπλασθεῖσα τε καὶ καταχεθεῖσα.

P. 557, C.) F. 185 v. m. χρησάμενος οὖν καὶ τούτῳ τῷ ὑποδείγματι (nim. solis radiorum ex aqua in pariete cum vibratione resplendentium, 577, B.), καὶ ἀβρῶς οὕτω φράσας καὶ ἐναργῶς, ἀποδοκιμάζεται πάλιν.

F. 185 v. i. παντὸς... ὑποδείγματος ἀεὶ τὸ θεῖον ὑπερίδρυται.

P. 577, D. *χαίρειν εὔσαι*) F. 185 v. i. τὸ μὲν χαίρειν ἐναυθὰ ἀντὶ τοῦ οἰμῶζιν καὶ στένιν τάττεται, ἐκ δημώδους τινὸς (f. 186 r. s.) παροιμίας ληφθέν. ἔθος γὰρ τοῖς παλαιοῖς ἀποτροπιαζομένοις τοὺς πρὸς οὓς ἀπεχθῶς δέκοντο, τὸ χαίρειν προσφωνοῦντας παρίεναι αὐτούς (7).

B F. 186 r. s. *σκιὰ*... ὄντως πάντα ταῦτα (sc. τὰ ἐν τῷ κόσμῳ παντὰ ἀγαθὰ δοκοῦντα) καὶ εἰκόνες ἀμυραῖ, πρὸς τε τὰ ἐκείθεν ἀγαθὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἀληθεῖαν συγχρινόμενα, εἰ καὶ δοκοῦσι (8) τινες τὰ ὡς ὄντως κατέχειν ἀγαθὰ, τῶν σκιῶν ἐκείνων ἐπιδρατοίμενοι κατὰ τὴν αἰγυπτίαν ἐκείνην, τὴν μὴ τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλὰ τῶν ἱματίων ἐκείνου ἐπιδρατομένην, καὶ νομίζουσιν αὐτὴν κατέχειν τὸν Ἰωσήφ.

P. 577, E. *τὸν αἰῶνα τοῦτο διαπορεύεσθαι διατέμνοντα* [9]) F. 186 r. m. τούτῳ τὸν παρόντα κόσμον, τέμνοντα τὴν πρὸς τὴν σάρκα σῶσειν διὰ τῶν ἀρετῶν, καὶ τῶν ὀλικῶν αὐτοῦ περιαιρούμενον τὴν ἀπάτην.

Conf. Elias ἐξομώσασαι. Ceterum τῶν, quod ante χάτω vulgo deest, C. ex tribus Regg. et tribus Colb. C. supplevit. Confirmit B.

(1) Libro *De Div. Nom.* cap. 4, § 1, p. 284. B. C. usque ad illud ὑπέρκειται, exceptis verbis καὶ τῶν... ὑποδείγματων.

(2) Codex : ἀπλά.

(3) Gregorii loco, adhibitis ex Latina versione Elias verbis, usus est Ullmannus in *Gregoric Naz.* p. 353 sq. Conf. *Arcan.* III vs. 60 sq. ἐκ μονάδος Τριάδος ἐστὶ καὶ ἐκ Τριάδος μονὰς αὐθις, οὕτως πόρος, πηγὴ, ποταμός μέγας cetera. ubi πόρος Nicetæ Davidi i. q. ὀφθαλμός, sive, ut interpres recte vertit, *aquæ os vel ostium*.

(4) αἱ in erasa litera, et in ἱ quidem, uti videtur, estque scriptura : τὰ Κλημεντεῖα, magis usitata quam altera illa : τὰ Κλημέντια. Provocat autem Elias ad *Clementinorum* locum eum, quem videas in *Cotelerii PP. Apost.* T. I ed. Amstelod. p. 606. Mox ἐν in ἐνένησα a. m. 4 sup. li.; ἐνένησα B.

(5) Sic B. cum Edd. Elias tamen haud dubium D quin χεθεῖσα, i. e. γυθεῖσα, legerit, forma posterioris ætatis scriptoris usitata, quæ apud Gregor. quoque Or. IV, p. 113, A. Or. XXIII, p. 428, C. reperitur. Vid. Lobeck. *Parerg.* ad *Phrym.* p. 731 sq. Et profecto radii solis crispantes in pariete effundī aptius quam retineri dicuntur. Itaque L. χεθεῖσα merito probavit. Ceterum pro ἀντιτύπῳ Comb. pessime ἀντιτύπῳ. Recte tamen idem cum Billio in proximis : παλμὸς ἐγένετό τις παράδοξος. ubi B. C. male : παλμὸς ἐγένετο καὶ παράδοξος.

(6) Deinceps in contextu B. mendose ἀπτεν cum Edd.; ἀπτεν C. ex duobus Coisl. Par. Comb. al. reposuit. De confusis ἀπτεν sive ἀπτεν et ἀπτεν conf. Boissonad. in *Notices et Extr.* T. 11, p. 2, p. 181 sq. et quos in *Symbol.* ad *Philostr.* VII. *Soph.* p. 68. 87, b. laudavi. Apud Gregor. Or. IV, p. 90. E. ἐλάττοντες pro vulgato ἐλάττοντες reponi debere Lobeck. *Parerg.* ad *Phrymich.* p. 528 recte

monuit. Est tamen, ubi librarii vel VV. DD. verbum ἀπτεν in ἀπτεν commutatum temere iverunt. Conf. Boissonad. l. c. Sic Millerus in *Not. et Extr.* T. XIV, P. II, p. 272. apud M. Antoninum 4, 21. ψυγα... μεταβάλλουσι καὶ χέονται καὶ ἐξάπτονται. ἐξάπτονται legi voluit. Atqui verbum ἀπτεν passivam haud admittit notionem, et sermo apud Marcum est de mundi exustione, quæ animas maneat. Vid. Plutarch. *De Plac. Philos.* 4, 7, p. 104, ibique Cirsin. De vario, et physico et ethico, usu verbi ἀπτεν sive ἀπτεν et compositorum v. Rigalt. et Schwebel. ad *Onosand.* p. 10 seq., Boissonad. ad *Gregor. Cor.* p. 177, Creuzer *Annot. in Plot.* p. 385, b. sq. lis quæ in *Symb.* ad *Philostr.* V. S. p. 68. 86, a. et in *Bas. Plot.* p. 29 sq. attuli, hæc accedant : *Eman. Bryenn. Harmon.* p. 506 T. III Opp. Wallis. ὁρῶμεν παμπόλλους, πρὸς γε τοῦ μαθεῖν, ὡς προσήκει, παντὰ τὰ περὶ τῆς ἀρμονικῆς εἰρημένα... ἐπὶ τὸ μελοποιεῖν ἀπτεν ἐθέλοντας. *Gregor. Palam. Orat.* p. 109, ubi formula : ἀπτεν ὑπὲρ τὸ δέον. *Ignat. Vita S. Niceph.* in *Act. SS. Martii* T. II, p. 716, A. Elias infra f. 275 v. m. Gregorius eo verbo φυσικῶς, idque aptissime, usus est in depingenda vibratione solis radiorum, qui ex aqua in pariete resplendent. Eiusmodi reflexus solis, veteribus Opticis ἀγχιλλεῖς dicti (v. Voss. ad *Catull.* p. 245), variis imaginibus ansam dederunt. Vid. Rubenken. *Ep. Crit.* II, p. 218 sq. Gregorius hoc loco, ut in *Arcan.* III vs. 65—69. *Carmm.* Sell. ed. Dronck. Trinitatis naturam imagine, ab illis reflexibus petita, declarari non posse jure meritoque arbitratur.

(7) Conf. f. 225 r. m. ibique annuit.

(8) Codex : δοκούσι. Prius u punctis subnotatum.

(9) Διατέμνοντα male omittunt tres ap. C. codd. Elias in hoc verbo male arguitur. Tu conf. *Gregor. Carm. Ined.* II, vs. 16 : τέμνων ὁδοὺς ἀπρίπτους, ibique *Toll. Ins. It. It.* p. 75. Metaphoram attingi in *Nov. Annal. Philol. Suppl.* T. 11, Fasc. 3, p. 366, 10.

F. 186 r. m. *ἐλευσόμενός ποτε μετὰ τὴν τῶν Α* πρᾶξις ἢ τις ὑπόνοια τῶν ἀρεστέων τὸ τοιοῦτον αἰώνων περαιοσιν εἰς τὴν τελείαν λήξιν.

Or. XXXII.

P. 579, A. *ἐμπόρευμα*) F. 186 v. m. πανηγύρεως... μνημονεύσας, ἐπέμεινε τῇ τροπῇ, καταλλήλως αὐτῇ ἀποδοῦς τὸ ἐμπόρευμα. λέγεται γὰρ ἐμπόρευμα ἡ ἐργασία ἥτοι ἡ πραγματεία, ἐξ ἧς κέρθς περιγίνεσθαι εἴωθε, σωματικὸν μὲν τοῖς τὰ σωματικὰ ἐμπορευομένοις, πνευματικὸν δὲ τοῖς πραγματευομένοις τὰ πνευματικὰ.

P. 580, A. *εἰμι μὲν cet.*) F. 186 v. i. τοῦτο τινες σκωπτικῶς κατ' ἐκείνου ἀπέρριπτον.

F. 187 r. m. Elias notat λήρους τῶν λέγοντων διὰ χιλιονταετηρίδος τέλος λαμβάνειν τὴν κόλασιν.

F. 187 r. i. in loco S. Maximi ab Elia laudati locutiones: ἀδιαφόρως ἀμαρτάνειν et ἀδιαφόρως ἀγαθοεργεῖν (1).

F. 187 v. i. ταῖς γῆναις ἀσχοলাῖς τε καὶ φρονέσι καταχωννύς (sc. τὸ χάρισμα).

F. 187 v. i. ὀκνηρία.

P. 580, D. ἡ εἰρήνη) F. 188 r. i. ἦν ὁ Κύριος τοῖς μαθηταῖς ὡς ἐξαίρετόν τινα κλήρον ἐδράβευσεν. Ibid. (εἰρήνη Θεοῦ) εὐστάθειαν ἐμποιοῦσα τῇ ἡγεμονικῇ.

F. 188 v. s. σώματα ἀταξία καὶ στάσει στοιχείων νοσῆσαντα... διαφθαρήσονται.

P. 581, A. *εἰρε... εἰρε...*) F. 189 r. s. ἡ ἐνδολεΐα ἐπιεικῇ τὸν λόγον ποιοῦσα καὶ ἥθικόν.

F. 189 r. m. et i. — *θερμὰς φύσεις καὶ μεγάλας* (581, B) λέγων τοὺς ἀνδρώδεις τε καὶ θυμοειδεῖς. οὗτοι γὰρ πρὸς ὅπερ ἂν βέψωσιν, εἴτε πρὸς τὸ χεῖρον, εἴτε πρὸς τὸ ἀγαθόν, μεγάλα κατορθοῦν πεφύκασι (2). λόγῳ μὲν γὰρ παιδαγωγούμενος ὁ θυμὸς πέφυκε γὰρ κατακοῦνεν ὅτος τοῦ λόγου, ἀλλ' οὐ πάντῃ ἐστὶν ἀνήκους, ὡς τὸ θρεπτικὸν καὶ αὐξητικὸν τῆς ψυχῆς· ἀνδρείαν ποιεῖ καὶ ὑπομονὴν καὶ ἐγκράτειαν· νεῦρον γάρ ἐστι τῆς ψυχῆς, καθὼς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, τόνον αὐτῇ πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἐνστασιν ἐμποιοῦν· τοῦ λόγου δὲ προεκπηδῶν καὶ μὴ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ἐνεργῶν, μανία γίνεται. ἐπειδὴν (3) γὰρ ἡ λόγος ἢ

πάθος ἀνακινήσῃ, καὶ περιζέσῃ τῇ καρδίᾳ τὸ αἷμα καὶ διαναστῇ πρὸς ἄμμαν ἢ ψυχὴν, ἐξαίφνης ἐστὶν ἰδεῖν σὺν ἡ κύνα ἢ πάρδαλιν ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων θηρίων ἐκ τοῦ θυμοῦ τὸν ἄνδρα γενόμενον. οὐκ οὖν τὸ εἰς ὀργὴν ἀπλῶς ἐξάπτεσθαι φαῦλον, ἀλλὰ τὸ μὴ σὺν λόγῳ τοῦτο γίνεσθαι σφαλρόν (4). διὸ καὶ ὁ Κύριος τῷ μὲν ὀργιζομένῳ εἰκὴ τὴν κρίσιν ἐπανατείνεται, τὸ δὲ ἐφ' ᾧ δεῖ κεκρῆσθαι τῇ ὀργῇ οὐ παραιτεῖται. τὸ γὰρ· *ἐχθραν θήσω ἀνὰ μένιν σου καὶ τοῦ ὄψεως* (5), διδάσκοντός ἐστι κεκρῆσθαι τῷ θυμῷ ὡς ὄπλῳ κατὰ τοῦ πονηροῦ καὶ τῆς ἀμαρτίας (6).

P. 581, B. C. *μήπω... ἀμύχανον*) F. 189 v. s. εὐσεβοῦσι... καὶ ὑπὲρ εὐσεβείας ἀποθανεῖν ἔτοιμοι, ὅσοι θερμότερον καὶ κατὰ τῆς ἡδονῆς ἔστανται, χαλῶσης τὸν τῆς ψυχῆς τόνον, ὅσοι ταύτῃ διαθερμαίνονται.

P. 581, C.) F. 189 v. s. τὸ .. θράσος οὐ τοῦ λόγου, ἀλλὰ τῆς ἀλογίας γέννημα, οὐδὲ τῆς μαθησεως, ἀλλὰ τῆς ἀμαθίας, ὡς καὶ *Θουκυδίδης* φησὶν, ὅτι ἀμαθία μὲν θρασείς ποιεῖ, τὸ λελογισμένον δὲ ὀκνηρούς (7). F. 189 v. m. γίνεται δὲ ἡ νάρκωσις, τῶν νεύρων συμπιλομένων, καὶ τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος προεῖναι ἐμποδιζομένου, δι' οὗ τοῖς ζώοις ἡ κίνησις. (ad: *αἱ γενναῖαι δὲ* —) αἱ δὲ γε γενναῖαι καὶ δεύροποι πρὸς ἀμφοτέρω, λόγου μὲν αὐτὰς βυθμίζοντός (8) τε καὶ διευθύνοντός, καὶ δίκην παιδαγωγοῦ τὰ τοῦ θυμοῦ σκιρτήματα καταστέλλοντός, καὶ παιδεύοντός αὐτὸν μηδαμῶς τῆς οἰκείας ἐκβαίνειν τάξεως, ἀγεσθαι δὲ μᾶλλον ἐφ' ὅπερ ἂν οὗτος καθηγήσαιο, μέγα τι χρέμα εὐρίσκονται πρὸς ἀρετὴν, τὰ τοῖς πολλοῖς δυσχερὲς εὐχερῶς ἐξανύουσαι. τοῦ λόγου δὲ ἐπιλείποντος, καὶ τὸ ἴσον εἰς κακίαν αἱ μεγάλα αὐταὶ φύσεις εὐρίσκονται. ὡς γὰρ λόγῳ παιδαγωγούμεναι τὰ μέγιστα κατορθοῦν πεφύκασιν, οὕτως ἀπαιδαγωγῆτοι μέναισαι, περιφανεῖς ἐπὶ κακίᾳ γνωρίζονται καὶ μεγάλα τὰ πτώματα πάσχουσι (9). F. 189 v. i. φύσεις δὲ γενναῖας πληθυντικῶς τοὺς θερμούς καὶ ἀνδρώδεις ἐκάλεσεν... ὅτι, τοῦ τῆς φύσεως ὀνόματος τῶν πολλαχῶς λεγομένων συγγάνοντος, λέγεται

2, 40. ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ἔκνον φέρει. ubi v. Goeller. p. 318. Ceterum τὸ λελογισμένον, licet a Thucydide l. i. non usurpatum, tamen prorsus est Thucydideum.

(8) F. 200 v. i. et 205 r. m. loentio: ἡδὴ βυθμίζειν. quo de usu translatio verbi βυθμίζειν vid. annot. ad Marc. Eugen. p. 75. Adde El. l. 219 r. m.

(9) Billius annotatione ad hunc locum minus apte comparat Plat. Legg. VI, p. 766, A. ubi de homine bene educato, tanquam de ζῶν ἡμερωτάτῳ, sermo est. Tu confer Rempubl. VI, p. 491, D. E. 495. B. ubi Plato docet, praeantissimam quaque indolem, si disciplina careat, pessimam evadere. Socratis egregia est in eandem sententiam disputatio apud Xenoph. Mem. lib. IV, cap. 1, 3. 4. Vid. Fabric. ad Marin. Vit. Procli p. 80 ed. Boissonad. et ad Cod. Apocryph. N. T. p. 538 sq. Ceterum exempla vocis φύσις ea potestate positae, de qua Elias in seqq. monet, apud Platonem et Xenophontem II, cc. et alias crebro reperiuntur. Vid. Est. Lex. Plat. III p. 522.

(1) Conf. Suicer. Thes. Eccl. Gr. ἀγαθοεργέω, cui S. Maximi locus non magis, quam mihi est, in promptu fuit. Neque eo usum video Lobeckium Parerg. ad Phryn. p. 675, qui ἀγαθοεργεῖν, inquit, semel in N. T. legitur, ἀγαθοεργεῖν Cyrill. C. Julian. III. 81 A. « De Novi Testamenti loco, qui est 1 Tim. 6, 18. conf. Schleusner. h. v. quamquam illic de beneficiis, hoc Maximi loco de bene factis, ex beneficiorum studio profectis, verbum est usurpatum. (2) In eandem sententiam Elias uberius disputat f. 189 v. m., ubi v. annot.

(3) Codex: ἐπειδὴν.

(4) Codex: σφαλρόν. Literae λ in voce σφαλρόν male duplicatae crebra sunt exempla in Cod. Bas. Sic σφαλρόν bis male scriptum f. 214 v. s., σφαλρόν f. 304 v. s. 348 r. m., σφαλρόν f. 59 r. m. Adverbium mendose σφαλρόν scriptum f. 1 r. i. 97 v. i.

(5) Gen. 3, 45.

(6) De virtutibus θυμοῦ cf. El. f. 47 r. m. et quae nos in Animadrs. in Basil. I, p. 108, 184, autulimus. Cum postremis Eliae verbis conf. f. 8 v. i.

7) Memoriter, non ipsis verbis laudat Thueyd.

φύσει, καὶ τὸ τοιῶσδε κεκράσθαι καὶ πεφυκέναι. A
F. 189 v. i. (ἄνθρωποι) ὑπὸ μίαν .. ἅπαντες φύσιν
ἀνάγονται.

P. 584, D. εἴη δ' ἂν ὁ αὐτὸς μηδὲν [1] ἀγαθοῦ)
F. 189 v. i. Ἀτιτικόν... τοῦτο, ἀντὶ τοῦ· οὐδὲν
ἀγαθόν.

P. 584, D. τοῦτο ἐστὶ F. 189 v. i. πρὸς... τὸ
πράγμα, οὐ πρὸς τὴν λέξιν ἀπέβλεψε. διὸ καὶ οὐδε-
τέρως τὸν λόγον ἀποδέδωκε.

F. 190 r. s. (ποιμένες Ἐκκλησίας) οἱ καὶ γονέων
ἐπέγουσι τάξιν.

P. 583, A.) F. 190 r. m. ἡ μὲν αἰδώς ἐστὶ φόβος
ἐπὶ προσδοκίᾳ φόγου. φοβούμενοι γὰρ μωμηθῆναι,
ἀπαχόμεθα τοῦ κακοῦ καὶ πρὸς ἀρετὴν ὁδηγούμεθα.
κάλλιστον οὖν τοῦτο τὸ πάθος καὶ βοήθημα πρὸς
ἀρετὴν. — ἡ μέντοι αἰσχύνῃ φόβος ἐστὶν ἐπὶ αἰ-
σχρῇ τινι πεπραγμένῳ. F. 190 r. i. τὸ ὅλον παρεν-
τεθέν, ὁμοιωματικὸν ὂν, θεραπεύει τὴν τολμηρίαν τοῦ
λόγου.

P. 582, B.) F. 190 v. m. εἰρωνικὸν τὸ ἐχρῆν (2).

P. 583, A. δέον F. 191 v. m. ἀρμοδίου ὄντος.
κατὰ γὰρ τὴν Ἀτιτικὴν συνήθειαν εἰς τὸ δέον τοῦτο
μετέβαλλεν.

F. 191 v. i. (τὸ Πνεῦμα) κατὰ ... τὰ ἄλλα
πάντα ἀπαρallάκτως ἔχει πρὸς τε τὸν Πατέρα, πρὸς
τε τὸν Υἱόν.

P. 583, D.) F. 192 r. i. οἱ... μὴ ὀργιζόμενοι ὅπως
ἡ διωθεραμινόμενοι ἐφ' οἷς δεῖ, ἡλίθιοι δοκοῦσιν εἶναι.
δοκεῖ γὰρ ὁ ἡλίθιος ἀναίσθητός τις εἶναι καὶ εἰς ἅπαν
ἀκίνητος (3). F. 193 r. s. (ad : ὑπερπλήτουσα) με-
ταφορικῇ... ἡ λέξις, ἀπὸ τῶν βελῶν τῶν ὑπὲρ τὸν
σκοπὸν φερομένων.

P. 583, E. 584, A.) F. 193 r. i. ἡ θερμότης, ἔξω
τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς πίπτουσα διὰ τὸ ὑπερβάλ-
λιν καὶ μὴ ἐν τῇ μεσότητι τῆς ἀρετῆς ἵστασθαι, ἡ-
τινι ἀρετῇ καὶ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἑλλειψὶς λυμαίνε-
σθαι εἰώθεν (4).

P. 584, A. ἐὰν εἰδῶμεν κόσμον F. 193 v. m.
ἐὰν... γινώσκωμεν τάξει τὸ πᾶν συνεστηκὸς καὶ τὸν
κόσμον αὐτὸν καταμάθομεν, τάξει δηλονότι συστάτα
καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο κόσμον ὄντα τε καὶ λεγόμενον (5).

(1) Οὐδὲν E. cum Edd.: μηδὲν, ut B., Reg. b. Or. 1.
et Comb. : μηδὲν alii. Οὐδὲν et μηδὲν vel τὸ μη-
δὲν de hominibus contentum dici, satis notum est.
Vid. *Animadv. in Basil.* I, p. 162. Sed qui hominem
nequam οὐδὲν ἀγαθοῦ dixerit, equidem praeter Gre-
gorium novi neminem.

(2) Sic Edd. : χρῆν Or. 1. satis bene. Conf. annot.
ad hanc Or. p. 600, D.

(3) Ex Aristotelis sententia *Eth. Nic. lib. IV*,
cap. 11, p. 1126, a, 4, sq. Bekk.

(4) Haec quoque ex Aristotelis sententia *Eth. Nic.*
lib. 2, cap. 6.

(5) Aliter Billius : si modesti et compositi esse
curemus, et Clemencetus : si ordinem noverimus.

(6) Ita Cod. : μᾶ punctis sub linea notatum, in
marg. δύναντι vox nihili, quae recte deleta fuit.
Praeterea ab alia manu in marg. δύναμιν. Sunt
autem haec Eliae verba Gregorii ex Or. XLIV, p. 837,
C. ubi scriptura hodie vulgata : τῷ πάντα δυνατῷ
Λόγῳ. Eam secuti sunt Ullmannus in suo *Gregorio*
Naz. p. 490 et Haensel. In peculiari illius orationis
editione, qui p. 44 recte docuit, formulam πάντα
δυνατὸς ex eo genere esse, quod Lobeckius ad So-

P. 584, B.) F. 193 v. i. (indicato *Esaiæ* loco 51, 6.
quem Gregorius usurpat) προτρέπεται δὲ ὁ πάμμι-
γας καὶ διὰ τῆς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐμβλέ-
ψεως τε καὶ ἀναβλέψεως εἰς εὐταξίαν ἡμᾶς. τάξει
γὰρ καὶ συνέστη τὸ πᾶν καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ
εἶναι παρήχθη. F. 194 r. s. passiva παραχθῆναι ei
διαμορφωθῆναι conjunctim posita. Ibid. locutio :
ὁ παραγωγὸς τῶν ὅλων (Deus.)

P. 584, B, C. οὐδὲ ὁμοῦ τὸ πᾶν ἀναδείξαι καὶ
διακοσμήσαι ἀσθενῆς ἦν F. 194 r. s. (τὰ γινώ-
μενα) λόγοις ἀρρήτοις τασσόμενα καὶ οὐκ ἀθρόον ἀνα-
διδόμενα τῷ πάντα δυνατά (6) Λόγῳ.

P. 584, C. τάξις ἐν ἀγγέλοις F. 194 r. m. Elias
provocat ad *Dionysium Areopagitam* eiusque com-
memorat inter alios ἀγγέλους φρουρητικούς et ἐπι-
στρεπτικούς (7).

P. 584, C. D.) F. 194 r. i. (ἀστέρες) ὑφειμένην
ἔχοντες τὴν λαμπρότητα καὶ κρυπτομένην τὴν ἐκεί-
νων λαμπρότητα (8).

P. 584, D. τάξις ἐν ὥραις καὶ καιροῖς, ἐν κό-
σμῳ [9] προσιοῦσι τε καὶ ὑπακιοῦσι Eadem fere
Elias f. 194 v. s. ad hunc locum annotat, quae f.
59 r. m. ad Or. XXVIII, p. 520, D. nisi quod loco
illorum : τε καὶ συμπλέκονται... ἀλλήλων, hic bre-
vius : ὑπαπέρχονται, ponit. Idem f. 194 v. m. verba
μεσολαβούσιν... μετόπισθον (f. 59 r. m.) integra re-
petit.

P. 584, D. τιθασσεύουσιν [10]. F. 194 v. s. ἡγουν
ἡμεροῦσιν ἀγριαῖνον καὶ πραῖνουσιν. F. 194 v. m.
Elias repetit, quae f. 59 r. i. habet : ἑκαστος... ἔχοντα,
nisi quod loco illorum : κλέπτεσθαι... λαμβάνειν, ista
ponit : τιθασσεύει καὶ καθάπερ τοῖς χειρῶν ἐπιβο-
λαῖς ταῖς ἰδίαις ποιότησιν οἰκαιοὶ ἐκατέρῃ.

F. 194 v. i. (nox et dies) εὐτάκτως ἀλλήλας διαδέχον-
ται καὶ ἀντιπαραχωροῦσι διὰ τῆς προσλήψεως τε καὶ
ἀνθυφαιρέσεως (11).

F. 195 r. s. (στοιχεῖα corporum) ὦν εὐτακτοῦν-
των μὲν ὕγιαίνει τὰ ζῶα, ἀτακτοῦντων δὲ νοσεῖ τε
καὶ φθείρεται (12).

P. 584, D. ἡπλωσεν δέρα F. 195 r. s. ὁ δ' ἄρ
ἡπλωται τε καὶ ὑποδέθηκε. F. 195 r. i. ὁ πάσσοφος

phocli. Aj. v. 1415, illustravit. Fortasse tamen Helle-
nisticum παντοδύναμος Gregorio restituendum ex
Sap. 18, 15 : ὁ παντοδύναμός σου λόγος ἐπ' οὐρανῶν,
ad quae Gregorius Or. XXXI p. 575, D. respexit,
docens τὸ Πνεῦμα in sacra Scriptura παντοδύναμον
appellari. Certe stribligo ista apud Eliam : πάντα
δυνατά, orta ex διτυγραφίᾳ : πάντα δυνατῷ, et
παντοδύναμῳ.

(7) Conf. *De Div. Nom.* c. 15, §. 1, p. 128, B. et
Procl. Inst. Theol. Plat. cap. 144 p. 228 sq. ed.
Creuz. ubi de φρουρητικῷ in diis.

(8) Scil. solis et lunæ. Legendum autem : τῇ ἐκεί-
νων λαμπρότητι. Τὴν sub linea punctis notatum, et
τῇ sup. lin. a. m. 2. Vid. annot. ad f. 58 r. s. Quae
Elias ibi dicit : ὁ ἥλιος... φαίνεσθαι, totidem verbis
f. 194 v. s. repetit.

(9) Ἐν κόσμῳ B. cum Edd. : εὐκοσμίως r. ap. M. et
Codd. nonnulli ap. C. quod tamen glossema sapit.

(10) Edd. τιθασσεύουσι. Tu confer annot. ad Or.
XXVIII, p. 506, C.

(11) Cod. : ἀνθυφαιρέσεως.

(12) De hac morborum causa conf. f. 321 r. m.

(nim. Gregorius) ἀποδόωκε τῷ... ἀέρι τὸ ἐφηπλῶ A τος πάντας τοὺς ἀστέρας καὶ αὐτὴν τὴν ἐλθίνην, σθαί (1) καὶ οἶονε περιχεῖσθαι τῇ γῇ.

P. 585, A. πεπηγότα... τῷ λόγῳ F. 195 r. post m. τῷ τῇ; ἰδίας φύσεως δηλαδὴ, ἢ καὶ τῷ προστάγματι τῷ δημιουργικῷ (2).

P. 585, A. τῇ βούσει F. 195 r. i. ... οὕτω μεταφορικῶς ὠνομάσας τὴν κίνησιν, διὰ τῆς λέξεως ταύτης τὸ βόης ἔκγονα (3) εἶναι καὶ ἀεὶ γίνεσθαι τε καὶ ἀπογίνεσθαι παραστήσαι βουλόμενος. F. 195 v. m. ἡμεῖς μὲν οὖν τὴν λέξιν ἐξομαλίζοντες, τὴν βόην κατ' ἀμφοτέρων, τοῦ τε γίνεσθαι καὶ τοῦ ἀπογίνεσθαι, ἐδεξάμεθα. εἰσι δέ, οἵτινες ἐπὶ τῆς φθορᾶς μόνως ταύτην ἰδέξαντο. quos deinceps refellit.

P. 585, A. B.) F. 195 v. i. τῶν μὲν... νεφῶν ἀτακτούτων καὶ συρρήγνυμένων βιαίως, ἢ τοῦ αἰθέρου πυρὸς πλεονάζοντος ἐν ἀέρι, οἱ σκηπτοὶ συνίστανται, — τοῖς ἀερώμασι (4) δὲ καὶ σήραγξι τῆς γῆς ὕδατων ἢ πνευμάτων εἰσχεομένων, εἴτα στενοχωρουμένων περὶ τὴν ἔξοδον καὶ βιαίως κραδαινόντων αὐτὴν, οἱ σεισμοί. — αἱ δ' ἐπικλύσεις ἐν θαλάσῃ γίνονται, πνευμάτων ἐναντίων ἀντιπνεόντων, καὶ ἐκαστέρου προωθούντος τὴν θάλασσαν. συνάγεται μὲν γὰρ αὕτη ἐπιτοαυτὸ (5) καὶ εἰς ὕψος μετατρέπεται, εἴτα τοῦ ἐνδὸς ἡττηθέντος πνεύματος, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἀνταποδιδόντος, ἐκρήγνυται ἀθρόον καὶ πίπτουσα τὸν κατακλυσμὸν ἐργάζεται. καὶ τοῦτο ἱστορεῖ Ἀριστοτέλης (6) ἐν Ἀχαΐᾳ γενέσθαι, ἔξωθεν μὲν νότου πνέοντος, ἐκείθεν δὲ βορέου ἀντιπνεόντος.

F. 196 r. s. τὸ... αὐτὸ πνεῦμα ἐκκρινόμενον κατὰ μικρὸν μὲν καὶ σποράδην χέμενον καὶ λεπτότερον B ὅν, βροντὰς ποιεῖ καὶ ἀστραπὰς (7). ἂν δ' ἀθρόον καὶ πυκνότερον ἐκκριθῇ, ἐκνεφίας ἀνεμος γίνεσθαι. διὸ καὶ βιαίως ἔστιν. ὅταν δὲ κατασπόμενον ἐκπυρωθῇ, τοῦτο δ' ἐστὶν ἂν λεπτότατον τὸ πνεῦμα γέννηται, καλεῖται πρηστήρ. ἐμπύρρησι γὰρ τὸν ἀέρα τῇ πυρῶσει χρωματίζον. ἂν δὲ ἐν αὐτῷ τῷ νέφει πολὺ καὶ λεπτὸν ἐκθλιθῇ πνεῦμα, κεραυνὸς τοῦτο γίνεσθαι.

P. 585, B. ἀταξία... ἐν δὲ σώμασι τὰς ἀρρώστιας F. 196 r. s. τινὸς τῶν ἐν ἡμῖν στοιχείων πλεονάσαντος ἢ καὶ ἄλλως πως ἀτακτήσαντος.

F. 196 r. m. τὸ δὲ ἢ (8) προσδοκωμένην (585, B.) οὐ διασκευτικῶς, ἀλλὰ συμπλεκτικῶς.

P. 585, C. δταν... τῷ συνδήσαντι F. 196 r. m. ὅταν τῷ δημιουργῷ δόξη τῷ ἐξ ἐναντίων τὸ πᾶν συστησμένον, λύσαι αὐτό.

F. 196 r. m. εἰ... ἀπαρθερίζεται... ἐν τῇ παγχοσμῷ ταύτῃ λύσει ὁ ἀνθρώπος.

P. 585, C. D.) F. 196 v. s. (ἡλίου) ἀποκρύπτων

ἡμέρας οὕσης.

P. 585, E. 586, A.) F. 197 r. m. (ὁ ἀνθρώπος) εἰκότως ὑπερὸν πάντων πάντων ὁδῶ τινι καὶ τάξει δημιουργεῖται. F. 197 r. i. ἴνα... μέγιστον φανῇ τὸ περὶ τὸν σύνδεσμον θαύμα, συνέδησε, φησί, κρυφίως ἡμῖν ἡγουν ἀκαταλήπτως καὶ διὰ τοῦτο ἀρρήτως τὰ ἐναντία. Ibid. τοῦ... ἀνθρωπίνου συγκρίματος ὀλιχώτατον... ὁ χῶς. Ibid. οὗτος (sc. ὁ νοῦς) ... τῆς ψυχῆς τὸ λεπτομερέστερον. F. 197 v. s. φανήσεται γὰρ οὕτω μᾶλλον ἢ τάξις ἀριδηνότερα. Ibid. δύναμιν ἐνθεῖς (sc. Deus) αὐτῇ (sc. animae) ἢ πρὸς θεὸν ἀνατείνεσθαι καὶ ἐκθεοῦσθαι, ἢ αὐτοπροαιρέτως ὁρμαῖς πρὸς τὴν ὕλην βλέπειν καὶ τὰ μυρία πάθη ἐνταῦθεν ἐφέλκεσθαι.

P. 586, A. τὸ αὐτὸ... βέβηκεν F. 197 v. s. τὸ αὐτὸ ζῶον καὶ διεσώσατο τῷ εἶδει, πεπηγόντι καὶ οὐδέποτε λείποντι, καὶ διέλυσε τοὺς ἀτόμους, βέουσι καὶ ὑπεξαγομένοις. τὸ μὲν γὰρ τῶν ἀτόμων ἐπισήγηται τῇ γεννήσει, τὸ δὲ ὑπεξήγηται τῷ θανάτῳ. εἰρχε δὲ καὶ ἐν τῷ περὶ θεολογίας λόγῳ (9) πῶς τὸ αὐτὸ ζῶον καὶ θνητὸν καὶ ἀθάνατον, τὸ μὲν τῇ μεταστάσει, τὸ δὲ τῇ γεννήσει; τὸ μὲν γὰρ ὑπεξήλθε, τὸ δὲ ἀντείστηλθεν, ὥσπερ ἐν ὀλίγῳ ποταμοῦ μὴ ἐστῶτος καὶ μένοντος, μὴ ἐστῶτος μὲν τῷ αἰκινῇ, μένοντος δὲ τῷ ἀνελίπῃ.

F. 197 v. m. προτιμητέος... ὁ δεσπότης τῶν ὁμοδούλων καὶ ὁ πατήρ τῶν πνευμάτων τῶν σωματικῶν παίδων καὶ πατέρων.

F. 197 v. i. ἡ δημιουργικὴ καὶ συνεκτικὴ τῶν ὧν σοφία.

F. 198 r. s. μεστῶσας τὸν λόγον, εἴτα τῷ τμητικῷ τύπῳ χρησάμενος καὶ τί δεῖ καθ' ἑκαστον, φησί, λέγειν (586, B.);

P. 586, C. D.) F. 198 v. m. εἰ τὸ κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὰ μέλη αὐτοῦ ὑπόδειγμα ἐπεξεργάζεται.

F. 198 v. i. locutio : συνάπτεσθαι ἀρρήτως τισὶν ἀφαῖς, de junctura partium corporis humani.

P. 586, E. 587, A.) F. 199 r. m. παρ' αὐτῷ (sc. τῷ νῷ) (10) τοῖς αἰσθητηρίοις τὸ αἰσθάνεσθαι, ὡς παρὰ πηγῆς δεξαμεναῖς βέβηματα, καὶ πρὸς αὐτὸν ἢ αἰσθητοῖς ἀνατρέχει, διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἀποκομιζούσα τὰ αἰσθητά. ὁ δὲ δεχόμενος καὶ φιλοκρινὼν καὶ ἐξετάζων, τοῖς καταλλήλοις τόποις ἀναποτίθεται, καὶ οὕτω πολλῶν τε καὶ παντοδαπῶν εἰσαγομένων, σύγχυσις καὶ πλάνη οὐ πέφυκε γίνεσθαι.

P. 587, A. sq.) F. 199 r. i. τὴν... τῶν ἀρχόντων διαφοράν κατασκευάσαι βουλευθείς, πολὺς

(1) Alias ἐπαπλοῦσθαι de radiis lucis dicitur. Vid. Has. ad Leon. Diacon. p. 431 ed. Bonn.

(2) Prius recte et secundum Stoicorum doctrinam. Conf. annot. ad f. 41 r. i. Male vulgo Λόγῳ, et quidem τῷ μὲν τῷ Λόγῳ, τῷ δὲ —, in quibus C. saltem τὸ μὲν — τὸ δὲ —. ex Reg. b. Coisl. 2. et Or. 1. merito reposuit.

(3) Conf. Synes. Hy. 9, 53. χθονὸς ἔκγονα.

(4) Ἀραιώμασι m. 2. sup. lin. optime reposuit. Nimirum ἀραιώμασι primum in ἀραιώμασι, deinde in ἀερώμασι abiit. Ejus mendi, quo aī in ē depravatū est, exemplū apud Eliam non desunt. F. 298 v. m. de Petro : ἔπεισε τὸν τοῦ ἀρχιερέως δοῦλον.

ubi m. 2 sup. li. recte ἔπαισε. De confusis ἔπαισε et ἔπεισε v. Boissonad. in Not. et Extr. T. XI, P. II, p. 265. Porro ap. El. f. 503 r. i. verba ψεύσο με σε orta ex male directis et corruptis : οὐ ψεύσομαι σε. Adde VV. LL. Or. XXVI, p. 477, B. ubi προσπέζην pro προσπαίζην.

(5) Dirime : ἐπὶ τὸ αὐτό

(6) Meteorol. II, 8, p. 368, b. 6 seq. ed. Bekk.

(7) Conf. annot. ad Or. XXVIII, p. 519, B.

(8) Sic B. E. cum duobus Regg. ap. C. qui vulgatam lectionem : καὶ προσδοκωμένῃν, secutus est.

(9) Or. XXVIII, p. 515, A. ubi v. annot.

(10) Lege : παρ' αὐτοῦ, sc. τοῦ νοῦ.

ἔστι ταῖς ἐργασίαις, ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν ἐπιστολῶν ταύτας λαμβάνων.

P. 587, B. C.) F. 199 v. s. οἱ μὲν Προφῆται σκιωδῶς περὶ τοῦ Χριστοῦ προκατήγγειλαν, οἱ δ' Ἀπόστολοι ἐκφαντορικῶς. Ibid. προτιμωτέρα δὲ σκιᾶς ἀλήθεια, καὶ τὸ οὐ ἕνεκα τοῦ ἕνεκά του. ἕνεκα δὲ τῆς ἀληθείας αἱ σκιαὶ προέδραμον, τὸν νοῦν ἡμῶν εἰς ὁποδογὴν τῆς ἀληθείας προπαρασκευάζουσαι.

P. 587, C.) F. 199 v. m. ἵνα δὲ μὴ οἱ τῶν ἐλαττώσεων ἀξιούμενοι χαρισμάτων ἀδημονῶσι, παρεμβήσαστο αὐτούς.

P. 587, C.) F. 199 v. i. ὁ μὲν λόγος τῆς σοφίας λόγος ἐστὶν ἐνδιάθετος, τῇ σοφίᾳ πεπωμένος (1), ἔχων καὶ τὸν προφορικὸν ἀναλογουμένον, ὁ δὲ λόγος τῆς γνώσεως λόγος ἐστὶν ἐνδιάθετος, τῇ γνώσει πεπωμένος.

F. 200 r. s. τὸ δὲ ὑψηλότερον (587, C.) ἀντὶ τοῦ ὑψηλῶν κατὰ Ἀττικὴν συνήθειαν, ἢ καὶ συγκριτικῶς.

P. 587, D. ἀντιλήψεις) F. 200 r. m. τὸ... διευθύνειν τε καὶ οἷον οἰκίζειν αὐτόν τε καὶ ἐτέρους ἀντιληψίς τις ἐστίν.

P. 587, D.) F. 200 r. i. λαμβάνει δὲ τὴν ἐργασίαν αὐθις ἀπὸ τοῦ σώματος.

P. 587, E. ὁ μὲν ἀρχέτω καὶ προβεβλήσθω (2) F. 200 v. s. ὡς πρόβολός τις καὶ πρόμαχος τῆς τε ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ κοινοῦ τῆς Ἐκκλησίας προβεβλήσθω πληρώματος. — — ἡ τὸ προβεβλήσθω διὰ τοὺς ὅρ' αὐτῶν ἀρπάζοντας τὰ χαρίσματα καὶ μὴ τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος ἀναμένοντας προβολήν. ἢ καὶ τὴν τοῦ κοινοῦ ἐκλογὴν τέθεικε, προβεβλήσθω ὑφ' ἐτέρων λέγων, ἀλλὰ μὴ δι' αὐτοῦ. ἀρπάζεται τὸ χάρισμα.

F. 200 v. i. locutio : τῷ διδασκαλικῷ ἐπιτηδῶν ἀξιώματι (3).

F. 201 r. i. διὰ καθήρσεως εἰς θεωρίαν ἀναγόμεθα.

F. 201 r. i. φουσίωσιν, ὡς εἰς κενὸν οἶδημα (4) καὶ ὄγκον ἐπαίρουσαν.

P. 588, C. εἰ... γεγύμνασθαι σοὶ [5] τὰ αἰσθητήρια) Haec ex Epist. ad Hebraeos 5, 14. sumpta esse, Elias f. 201 v. m. annotat. F. 202 r. s. ἔξιν δὲ λέγει ὁ Ἀπόστολος τὴν ἐπιστήμην καὶ ἀκρίβειαν, αἰσθησεις δὲ τὰς διακριτικὰς δυνάμεις τοῦ νοῦ.

F. 202 v. i. ὅταν σχολάσης ἀπὸ τῆς ἐξωθεν περιπλανήσεως καὶ ταραχῆς.

(1) Πεπωμένος, quod statim post recurrit, m. 2. sup. lin. reposuit. Verbi poiuon exempla conf. f. 23 r. i. 38 v. s. et ap. Gregor. Carm. ined. I, vs. 718, ubi Tollius Ins. It. Ital. p. 65. Adde Væmel. ad Nicol. Methon. p. 256, b. Ποίωσις cum ποιούσθαι ap. El. f. 64 v. m. reperitur.

(2) Post paulo in loco, quem Gregorius ex Epist. ad Rom. 12, 8. adfert, Bill. et C. pessime χωρηγῶν. Elias f. 200 v. m. χορηγῶν (sic). Recte B. et ed. Bas. χορηγῶν. Vid. annot. ad f. 143 r. s.

(3) Eadem locutio f. 201 v. s. et ἐπιτηδῶν verbum eadem significatione f. 202 v. m., nimirum de eo, qui temere aliquid capessit. Conf. etiam f. 209 v. i.

(4) Ad οἶδημα m. rec. mg. pessime ὄγκωμα : debebat saltem ὄγκωμα scribi. De proxima voce ὄγκος conf.

P. 588, C. εἰ... εἰ... χαλεπῆς τὴν διάνοιαν) F. 202 r. s. εἰ... πρὸς τὰ γήινα σύρεται σου ἡ διάνοια.

P. 588, C. D.) F. 202 r. s. (τὰ ὑψηλότερα) ἃ μὴ πέφυκε νοῦς νηπιώδης πέττειν καλῶς ἦτοι καταλαμβάνειν καὶ εἰς προσθήκην μεταβάλλειν καὶ αὐξήσιν τῆς κατὰ Χριστὸν πνευματικῆς ηλικίας, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ λυμαίνεσθαι καὶ βαταβλάπτειν ἐν τοῖς καιρίοις, ὡς αἱ στερεαὶ τροφαὶ τὰ βρεφύλλια (6). F. 202 r. m. τέσσαρες δὲ εἰσι τοῦ θρησκευτικοῦ δυνάμεις, ἐλκτική, ἡ ἔλκουσα τὴν τροφήν, καθεκτική, ἡ ταύτην κατέχουσα καὶ μὴ ἔωσα εὐθὺς ἐκκρίνεσθαι, ἀλωιωτική, ἡ ταύτην ἀλλοιοῦσα εἰς τοὺς χυμούς, ἐξ ὧν τὰ ἔωα τρέφεται τε καὶ αὐξεται, ἀποκριτική, ἡ τὸ περίττωμα διὰ τοῦ ἀφαιδρῶντος ἐκκρίνουσα.

B P. 588, D. τὸν ἀγῶνα) F. 202 v. s. ἀγῶνα μὲν νῦν τὸν φόβον λέγει. ἔστι γὰρ εἶδος φόβου καὶ ἡ ἀγωνία, καὶ ἐστὶν ἡ ἀγωνία φόβος διαπτώσεως ἦγουν ἀποτυχίας. φοβούμενοι γὰρ ἀποτυχεῖν τῆς πράξεως, ἀγωνιῶμεν.

P. 588, E. ταλαντεύεται) F. 202 v. s. ζυγοστατεῖται καὶ δοκιμάζεται.

P. 589, A.) F. 202. v. m. τὰ βραχύτατα ἡμῶν καὶ ἐπιτηρεῖται δοριμέως καὶ πολυπραγμαίνεται. πάντες γάρ, ὡς περ οἱ κατὰ σκοποῦ τοξεύοντες (7), καὶ ἡμῶν τὰς γλώσσας ὁπλίζουσι.

P. 589, B.) F. 203 r. s. δείκνυσιν. λοιπὸν τὸ ἀκίνδυνον καὶ πανταχοῦ μὲν, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις τὴν σιωπὴν ἐχρυσαν.

C F. 203 r. m. ἐξατονεῖν de λόγῳ, qui rem non assquiritur.

F. 203. r. m. locutio : κίνδυνος ἐξήρτηται (8) τινι.

F. 203 r. m. locutio : ὁ λόγος ὁ ἐν προφορᾷ, qui antea ὁ προφορικὸς λόγος.

P. 589, C.) F. 203 v. s. φως δὲ ἀκρότατον ἐνταῦθα, ὡς περ ἐν ἄλλοις ἀκρόσιτον, καλεῖ τὸν ἐν Τριάδι Θεὸν ὑμνούμενόν τε καὶ δοξαζόμενον, ἐκεῖνο μὲν ὡς ἀνεκτὸν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος, τοῦτο δὲ ὡς ἀνώτατον.

F. 203 v. s. (φῶς) ὅσον... οὐρανὸς ἀνωθεν φρουκτωρεῖ.

F. 203 v. s. φωτοχυτεῖσθαι.

F. 203. v. m. γνῶσιν (589, C.)... καλεῖ τὴν ἐπιπροσθούσαν τῷ νοῖ ἡμῶν σωματικὴν παχύτητα.

F. 203 v. m. καθαρῶς ἐντρανίζειν ταῖς ἀκτίσι τοῦ ἀληθινοῦ φωτός (9).

Creuz. ad Olympiod. Comm. in Alcib. I, p. 144.

(5) Scribe : γεγύμνασθαι σοὶ, cum Edd. Locum ex Ep. ad Hebr. 5, 14. Elias observatum videbis f. 222 v. i. Verbum γυμνάζειν illustravi Animadvss. in Basil. I, p. 40. 96: De voce αἰσθητήρια monui ad Gregor. Nyss. De Anima et Resurr. ed. Krab. p. 180 sq.

(6) Conf. κρεῦλλον simm. Synesio Ep. 152. corpus τὸ θυλάκιον τῶν κρεῦλλων.

(7) Loquendi formula : κατὰ σκοποῦ τοξεύειν, ad calumniatores translata, Elias etiam f. 320 r. m. ulitur.

(8) F. l. ἐπήρτηται, et mox : οὐκ ἀνεκτόν.

(9) Eadem significatione ἐντρανίζειν cum dativo positum f. 203 v. i. ἐντρανίζειν τῷ θεῷ φωτί. Conf. annot. ad f. 16 r. s.

F. 203 v. m. ἡμεῖς μὲν γὰρ ἔσμεν ἡ ψυχὴ, καὶ ταύτης μάλιστα ὁ νοῦς, καθὼς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος (2), ἡμέτερον δὲ τὸ σῶμα, περὶ ἡμᾶς δὲ χρήματα, κτήματα, φίλοι.

P. 589, C. D. *Ira μή... τῆς κτήσεως* (F. 203 v. i. φιλεῖ γὰρ ἄλλως (f. 204 r. s.) τὸ μὲν πῶν κτηθὲν περικρατεῖσθαι, τὸ δὲ ῥαδίως κτηθὲν ἀποπύεσθαι τάχιστα (3). ἀπόθετον δὲ εἶπε, τὸ περὶ Θεοῦ κάλλος καὶ τὴν περὶ αὐτὸν δόξαν, ὡς ὀλίγων ἀξίαν καὶ ὀλίγοις ἀποτεταμειυμένην.

P. 589, D. τὸ... ὑστερον ἄλλον ἀρετῆς καὶ τῆς ἐντεῦθεν πρὸς αὐτὸν [4] νεύσεως εἰτὺν ἐξομώσεως (F. 204 r. s. μέσος... ἱστάμενος ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος ὕλης τε καὶ Θεοῦ, ταῖς μὲν πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὰ πῆθι βροαῖς τὰ ἐντυπωθέντα τοῦτω ἐξ ἀρχῆς πρὸς Θεὸν μιμήματα ἀμαυροῖ, τοῖς αἰσχροῖς ἀποκρύπτων αὐτὰ προκαλύμμασι, ταῖς δὲ περὶ (5) Θεὸν νεύσεσι τε καὶ ἀνατάσει τὸν ἐπιπλασθέντα ῥύπον δι' ἐπιμειλίας βίου ἀποκρύψας, θεοειδῆς αὖθις χρηματίζει, καὶ ἡ εἰκὼν ἀνέρχεται πρὸς τὸ πρωτότυπον.

F. 204 r. m. ἡμῖν τοῖς δεσμοῖς τοῦ σώματος.

F. 204 r. m. locutio : ὡς διὰ κλιμακῶς τινος τῆς πρακτικῆς (sc. ἀρετῆς) εἰς θεωρίαν ἀναβεβηκέναι.

F. 204 r. post m. locutio : ἀνατυπώσασθαι τι τῷ νῷ.

P. 589, D. 590, A.) Ad locum Apostoli 1 Cor. 13, 12. ubi de cognitione Dei πρόσωπον κατὰ πρόσωπον, haec habet Elias f. 204 v. s. *duplex Dei scientia, altera*, καθ' ἣν κατὰ φύσιν ἅπαντα γινώσκει, *altera*, καθ' ἣν σχετικῶς ἐπιγινώσκει τοὺς ἰδίους αὐτῷ. γνωρίζων ἐν αὐτοῖς σωζομένους τοὺς χαρακτῆρας αὐτοῦ. et paullo post : κατὰ τὸ δεύτερον... τοῦτο σημαίνονμενον, τὸ τῆς σχέσεώς τε καὶ οἰκειώσεως, ἡ γνῶσις ἐνταῦθα εἰληπταί τῷ Ἀποστόλῳ (6) F. 204 v. m. (deus) ὅσον... τοὺς ἰδίους χαρακτῆρας ἀσυγχύτους ὁρᾷ ἐν αὐτῇ (sc. in anima bona), ὧν τὰ μιμήματα αὐτῇ ἡμετέρα κατασκευῇ... ἐνετύπωσε, τοσοῦτον καὶ οὕτως ἐπιμετρῇ τὴν αὐτοῦ γνῶσιν, ἀναλόγως τῇ καθάρσει τὴν ἑλλαμψίν χορηγῶν. F. 204 v. post m. τελείαν μὲν δηλοῖ (7) τὴν ἡμετέραν ἔσεσθαι ποτε γνῶσιν, οὐ μὴν ἀπαρallάκτως τοιαύτην, οἷα ἡ τοῦ Θεοῦ. ἀνάγκη οὖν τοσοῦτον εἶναι τὸ μέσον τῆς γνῶσεως, ὅσον τῆς θείας φύσεως καὶ τῆς ἡμετέρας.

F. 204 v. i. *Joannis Chrysostomi laudatur sen-*

lencia : νῦν μὲν ὁ Θεὸς αὐτὸς ἐπιδραμεν ἡμῖν, τότε δὲ ἡμεῖς αὐτῷ ἐπιδραμούμεθα.

F. 205 r. s. τὸ ἀφιλόκομπον.

F. 205 v. s. *Deum vocat* τὴν ἀθέατον καὶ ἀπεριγόητον φύσιν.

F. 205 v. m. *ἐπίσθια* δὲ Θεοῦ (590, B.) τὰ μετ' αὐτὸν δημιουργήματα καὶ αἱ πρόνοιαι καὶ οἰκονομίαι. ταῦτα γὰρ ἐπίσθια Θεοῦ, ἡ διὰ τὸν χρόνον, ὡς ὑστερογενῆ, ἡ διὰ τὴν φύσιν, ὡς πολὺ λειπόμενα. τινὲς δὲ ἐπίσθια Θεοῦ τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐνανθρώπησιν νενοήκασιν (8).

P. 590, C.) *Gregorii locutionem* : δονεῖσθαι καὶ ἄνω καὶ κάτω φέρεσθαι, Elias f. 205 v. s. *interpretatur* : ταρασσέσθαι καὶ ἄνω καὶ κάτω συγγεῖσθαι καὶ φέρεσθαι.

F. 206 v. m. ὁ μὲν... θεωρητικὸς πάντως καὶ πρακτικὸς, ὁ δὲ πρακτικὸς οὐ πάντως καὶ θεωρητικὸς.

F. 207 r. s. ὅσοι θηριώδεις τε καὶ κτηνώδεις ἡμῶν, ἀλλόγως τῷ θυμῷ καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ δουλεύοντες.

P. 591, B. *μικροῦ δοξάριον* (F. 208 r. m. δοξάριον δὲ τὸν ἐκκλησιαστικὸν βαθμὸν ὠνόμασεν, ὡς δοξάζοντα τὸν ἐπιβεβηκότα. κατεσμίκρυνε δὲ αὐτὸν διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος, ἡ διὰ τὴν μέλλουσάν δόξαν, τὴν ἀληθὴ καὶ ἀσάλευτον. δοξάριον δὲ καὶ ἡ ἐν λόγῳ εὐδοκίμησις.

P. 591, B.) F. 207 v. i. ἀποστοματίζειν, ubi *Gregorius ἐκμελετᾷ*. Ibid. ad : *περικεκοιμημένως*, οὐ καθ' εἰρμὸν οὐδὲ μετὰ γνῶσεως, ἀλλ' ἀδιαθρόνως τε καὶ περικεκοιμημένως καὶ ἀνοήτως.

P. 591, B. *τοῦτ' ἐκεῖνο* (9) ἡ αὐθημερίνη σοφία (F. 207 v. i. τοῦτ' ἐκεῖνο τὸ ὑπὸ τῶν πολλῶν πάλαι θρυλούμενον (10), ἡ πλασματώδης καὶ αὐθημερινὸς σοφία (f. 208 r. s.) ἐν μέσοις ἡμῶν ἀναστρέφεται, καὶ αὐθημερὸν σοφὸς, ὡς οἱ σπαρτοὶ πάλαι ἀπὸ τῆς γῆς, ἀναφαινόμεθα γίγαντες.

F. 208 r. m. καλεῖ δὲ ἀπόνοισιν (594, C.) τὸ θράσος καὶ τὴν ἀνασυγχυτίαν. et paullo post : ὃν γὰρ αἰδεῖσθαι μέλλον ἦν ἀναγκαῖον, κατὰ τοῦτου ἐξ ἀπονοίας ἐπήροντο.

P. 591, D.) F. 208 v. s. ταῦτα γὰρ αὐτὸς (S. *Joannes*, de se narrans Ev. 13, 25) περὶ αὐτοῦ, εἰ καὶ ὡς περὶ ἐτέρου διὰ τὸ ἀφιλόκομπον διέξεισι. F. 208 v. m. de Christo, in monte glorificato : φωτὶ γὰρ ἄλλω ταυτίζεται καθ' ὑπόστασιν. F. 208 v. m. (ad :

(2) Conf. annot. ad f. 26 v. i.

(3) Conf. annot. ad f. 26 r. s. De voce ἀπόθετος videsis *Symbol. ad Philostr.* V. S. p. 48 sq.

(4) Sic B. Sav. ap. M. et Reg. bm. apud C. qui vulg. αὐτὸ habet, quod ad καθαρωτάτην refertur; sed αὐτὸν ad Θεὸς pertinet, quod Eliam non fugit. Conf. annot. ad Or. VI. p. 188, B.

(5) Legendum : πρὸς. Conferantur, ad quae ista Eliae pertinent, Gregorii verba, et loci gemini Or. VI. p. 188, B., Or. XXXIII, p. 614, C. ibique Elias f. 296 r. m. Σύννευσις (πρὸς) in eodem argumento ap. Eliam f. 293 r. s. De voce σύννευσις, recentioribus Platoniciis frequentata, vide annot. ad f. 80 r. i. Simplicii νεύσις illi fere in malam partem usi sunt. Vid. *Basil. Plot.* p. 39.

(6) De Dei cognitione κατὰ σχέσιν καὶ οἰκειώσιν

D Elias similia disputat locis ad f. 34 r. i. indicatis, quibus verba ἐντυποῦν et χορηγεῖν eadem significatione ac f. 204 v. m. usurpata sunt. De priore illo verbo ad f. 4. r. m., de posteriore ad f. 143 r. s. monui.

(7) Scil. Apostolus loco supra laudato.

(8) Conf. annot. ad Or. XXVIII, p. 497, E.

(9) Sic B.; vulgo negligentius : τοῦτο ἐκεῖνο. Tu v. Ast. Annot. in *Plat. Phaed.* p. 537 sq.

(10) De forma θρυλὼν v. Ast. Annot. in *Plat. Phaedon.* p. 537. Posterioris tamen aetatis scriptoribus magis usitata forma θρυλλῶν, estque hoc loco θρυλλούμενον fortasse eo magis reponendum, quod λλ saepe in λ abiit. Sic f. 280 r. m. τὰλα pro τὰλλα, vel potius pro τὰλλα, male scriptum. Conf. Annot. ad Jo. *Glyc.* De V. S. R. p. 85. 126, a.

παρεῖναι δὲ ἀγωνιῶντι, ἀπὸ κοινοῦ supplendum A (ζῆν) . . . κοινὰ πᾶσιν ἐφῆπλωσε τοῖς μὴ τὰ αἰσθη-
δεῖσαν (1).

P. 591, E.) F. 209 r. m. ἐν μέρει καὶ τεταγμένως
εὐρίσκονται ἐρωτῶντες.

P. 592, A.) F. 209 r. i. οἱ μὲν ἅλλοι τῶν μαθητῶν
ἀτενῶς ἐβλεπον πρὸς ἀλλήλους.

P. 592, C.) F. 209 v. i. θρασύτερον ταῖς περὶ Θεοῦ
διαλέξεσιν ἐπιπηδᾶν. Ibid. (ad : μετρίως) ἤγουν
ὀφειμένως τε καὶ εὐλαδῶς.

P. 592, E. ὑπέκρουσε (2) F. 210 v. m. μεταφο-
ρικῇ δὲ ἡ λέξις ἐκ τῶν τῆς κιθάρας κρουμάτων.

P. 592, E. 593, A.) F. 210 v. s. τῷ τμητικῷ τύπῳ
χρησάμενος καὶ τοιαῦτα, φησὶν, ἔρεῖ ὁ ἀντιλέγων.

P. 593, A.) F. 210 v. m. τὰ δὲ ἐντεῦθεν ἡ ἀπάν-
τησις, ἡ καὶ ἀνθυποφορά, οὐκ ἄνευ προτάσεως ἢ ἀν-
τιπροτάσεως, ἐπειδὴ οἰκειότερον. τὸ μὲν γὰρ πρὸς ἐν
δεῖ πρῶως καὶ μὴ χαλεπῶς ἀπαντῆσαι τοῖς λό-
γοις ἢ ἀντιπρότασις ἐστίν. οἷς γὰρ λόγοις προσδο-
κᾶται τι ρηθῆναι, τοῦτο πρότασις ἐστίν ἢ ἀντιπρότα-
σις. ἡ δὲ ἀνθυποφορά ἥτις λύσις τῆς ὑποφορᾶς οὐ
σιωπᾶν διακελεύεται, ὡ σοφώτατε (3). εἰρωνικὸν
δὲ τοῦτο.

P. 593, C. τυφλότητα ἐπαινεῖν F. 211 r. s.
ἐπαινεῖν τε καὶ εἰσηγεῖσθαι.

P. 593, D. τῇ μνήμῃ τῶν θεῶν δεῖ [4] ἐγκεν-
τρίζεσθαι [5] πρὸς Θεόν F. 211 r. m. καλὸν γὰρ
τῇ μνήμῃ τῶν θεῶν ὥσπερ τινὶ κέντρῳ κινεῖσθαι
τε πρὸς Θεὸν δεῖ καὶ διερεθίζεσθαι.

F. 211 r. i. Macedoniani et Eunomiani εἰς ἐκφύ-
λους φύσεις τὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν καταδι-
ελόντες.

F. 211 v. s. τὰ ὑψηλότερα καὶ λεπτότερα δόγ-
ματα.

P. 594, A. σοφία καὶ τὸ γινώσκειν ἑαυτὸν F. 211 v. m. σοφοῦ γὰρ ἀπόρρηγμα τὸ γινώ-
σκειν τοῦ Χίλωνος (6). νοεῖται δὲ διὰ τούτου καὶ τὸ
γινώσκειν τὴν ἑαυτοῦ φύσιν καὶ τάξιν. καὶ τὸ δελ-
φικὸν δὲ ἐκεῖνο πρόγραμμα τὸ γινώσκειν ἑαυτὸν, οὐκ
ἄλλο ἢ τοῦτο ἐβούλετο.

P. 594, B. εἶναι δεξιότερος F. 211 v. i. Ἀττικὸν
δὲ τὸ ἰδιώμα τὸ τοῖς ἀπαρμεμέτοις χρᾶσθαι ἀντὶ
προστακτικοῦ.

F. 212 r. m. (τὰ πρῶτα καὶ ὧν χωρὶς οὐκ ἔστι

τῆρια πεπρωμένοις.

P. 594, C.) F. 212 r. m. (ad : προβλήματος ἢ
ζητήματος) παρὰ τοῖς ρήτορι προβλημα μὲν κοι-
νῶς καὶ τὸ συνεστῶς καὶ τὸ ἀσύστατον λέγεται,
ζήτημα δὲ μόνον τὸ συνεστῶς (7). παρὰ δὲ θεολο-
γοῦσι καὶ δογματίζουσι εἴη ἂν καὶ ἐτέρως πρόβλημα
μὲν τὸ ἀνεφικτον καὶ ἄπορον (8), ζήτημα δὲ τὸ ἐφ-
ικτὸν καὶ ἄπορον.

P. 594, E.) F. 212 v. ante med. (ad : τάχα) δι-
στακτικὸν δὲ τὸ ἐφεξῆς καὶ διὰ τοῦτο ἱθικὸν τε καὶ
πιθανόν. F. 212 v. m. εἰρηκε δὲ καὶ Δημόκριτος (9).
χάρις τῇ μακαρίᾳ φύσει, διττὰ μὲν εὐδόριστα ἐποί-
ησεν ἀναγκαῖα, τὰ δὲ δυσπόριστα οὐκ ἀναγκαῖα.

F. 212 v. i. τοῖς κατὰ μέρος ἐνδεατρίφας καὶ περιβαλὼν
B ἱκανῶς, διὰ τῆς ἐπαναλήψεως διευκρινεῖ τὸν λόγον.

P. 595, A. καὶ ἡ [40] φλεγμῶνιουσα καὶ ἐκμυ-
νουσα τράπεζα F. 213 r. s. τὴν φλεγμονὴν πρὸς
τὰ πάθη καὶ μανίαν ἐμποιοῦσαν καὶ πρὸς ἀκολασίαν
ἐξάπτουσαν (sc. λέγει).

P. 595, A. τὰ περιττὰ τῆς κτήσεως, ὁ πόνος
τῶν κεκτημένων, ὁλίγων ἐστὶ καλλωπίσματα [41].
F. 213 r. m. πάντοτε οἰκειῶς τὰ περιττὰ τῆς κτήσεως
καὶ μὴ ἀναγκαῖα ὀλίγων εἶπεν ἐγκαλλωπίσματα καὶ
πόνον τῶν κεκτημένων. οἱ τε γὰρ τῶν τοιούτων εὐ-
ποροῦντες καὶ ἐπὶ τούτοις ἐγκαλλωπιζόμενοι ὀλίγοι,
καὶ πόνος ὄντως αὐτοῖς καὶ φροντὶς ἀπόκειται αὐ-
τοῖς κατεσθίουσα. καὶ ἴσασιν οἱ πεπειραμένοι.

P. 595, B.) F. 213 r. i. (ad : οὐ πρὸς μέτρον)
ὅσον γὰρ τις βούλεται, ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, καὶ ὅσον
αὖτις ἢ τινὸς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη, τοσοῦτον καὶ ἡ
ἐκ Θεοῦ πρὸς αὐτόν, καὶ οὐκ ἔστιν ὅρος ἀμφοῖν οὐδὲ
κόρος.

P. 595, B. ἀνάβασις, ἐλλαμψίς [12], ὁλίγη μὲν
ἐνταῦθα, τραυότερα δὲ ἡ ἐλπιζομένη F. 213 r. i.
ἀνάβασις μὲν οὖν ἐστίν ἡ διὰ καθάρσεως εἰσὶν
πράξεις ὑψώσις, ἐλλαμψίς δὲ ἡ διὰ θεωρίας.

F. 213 v. s. locutio : κατὰ κῶλον καὶ κόμμα ἐξ-
απλοῦν.

P. 595, C. τὰ δ' ὑπὲρ ταῦτα, κἂν τῷ σπανίῳ τὸ
τιμωτέρον περιέχη — F. 213 v. s. κἂν, ὡς σπάνια
τε καὶ δύσληπτα καὶ ὀλίγοις κατορθούμενα, ἔχη τὸ
τιμωτέρον.

(1) Nimirum ex praegressis p. 591, D. ἀναδῆναι
δὲ εἰς τὸ ὅρος δεῖσαν.

(2) Sic B. cum duobus Regg. Coisl. 1 et Or. 1,
apud C. qui in vulgata lectione : ὑπέκρουε, acquievit.

(3) Ὁ σοφώτατε, in quo elegantia Platonica inest
(cf. Pol. I. p. 339, E.), cum Edd. E. et B., hic quidem
a m. 2 atr. inf. l.; m. 1. rub. τῷ σοφωτάτῳ. Deinde
loco vulgati κἂν (l. κἂν), quod B. omittit, καὶ τῶν
m. 2. atr. mg. quod praestat propter structuram
verbi ἀπαγορεύεσθαι, de qua v. Animadvers. in Basil.
I, p. 2 sq. Post paullo B. μηδέποτε minus recte pro
vulgato : μή ποτε, cui in sequentibus μηδὲ rite
respondet.

(4) Aef, quod vulgo deest, B. addit cum duobus
Regg. Coisl. A. et Comb. quos C. secutus est.

(5) Sic B. Vulgo : κεντρίζεσθαι, quod minus
placet. Similiter infra, p. 595, A. ἐγκαλλωπίσματα
in καλλωπίσματα abiit.

(6) Conf. El. f. 216 r. i. Quod autem Elias do-
cet, idem sibi voluisse Delphicum illud praeceptum :

notum est, multos id Chiloni tanquam ἀνάθημα tri-
buisse. Vid. Creuzer. ad Olympiod. Comm. in Al-
cib. I, p. 201.

(7) Hermogenem hic quoque Elias sequitur. Vid.
Ernest. Lex. Rh. Gr. v. Ζήτημα, p. 148 sq.

(8) Εὐπορον m. 2. mg. recte. Similiter peccatum
est Or. VI, p. 192. C. in Cod. B.

(9) Vel potius Epicurus. Vid. Menag. ad Diog.
L. X, 144. Mox m. 2 mg. περιβαλὼν, quod, etsi litura
est deletum, tamen recte habet.

(10) Verba καὶ ἡ, vulgo male omissa, B. addit
cum duobus Regg. Coisl. 1. et Comb., quos C. se-
cutus.

(11) Καλλωπίσματα B., ἐγκαλλωπίσματα E. et
lectio vulgata, quae exquisitior. Vid. Animadv. in
Basil. I, p. 116. et conf. quae supra, p. 595, D. de
verbo ἐγκεντρίζεσθαι in κεντρίζεσθαι copiamus
monui.

(12) Sic m. 2. atr.; ἀναβάσεις, ἐλλαμψίς m. 2.
atr. Prius ex Ps. 85, 6. quo de loco v. annot.

P. 595, D. *καὶ οὐκ ἀνέχεται πένης ὦν*) F. 215 A v. i. καὶ οὐκ ἀνέχεται πένης εἶναι. Ἀττικὸν δὲ καὶ τοῦτο.

P. 595, D. *ἐμβατεύει τοῖς βάθεσιν, ἀνίτω καὶ ὀδηγεῖσθω καὶ ὑπὸ τοῦ τοῦ φερέσθω*) F. 215 v. i. sq. ἐμβατεύει τοῖς βάθεσι τῶν νοημάτων. ἐπὶ τούτων γὰρ ταῦτὸν βάθος καὶ ὕψος. ἀνωφερῇ γὰρ καὶ ὑπερ-
κειμένα τὰ θεῖα νοήματα. ὁ γοῦν τοιοῦτος ἀνερχέσθω, φησί, ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς θεωρίας καὶ κουφίζεσθω καὶ ὑπὸ τοῦ νοῦ μετέωρος φερέσθω. F. 215 v. m. ὁ μὲν
τις τοῖς τῆς ὀψιλοτέρας ταύτης θεωρίας πτεροῖς
κουφίζεται.

P. 596, A. *τῶν Ἀριστοτέλους τεχνῶν τὴν κα-
κοτεχνίαν, ἣ τῆς Πλάτωνος εὐρωττίας τὰ γοητεύ-
ματα, οἱ κακῶς εἰς τὴν Ἑκκλησίαν ἡμῶν εἰσεφάρ-
ησαν*) F. 214 v. s. Elias ipse κακοτεχνίαν inter-
pretatur ματαιοπονίαν, alios interpretari dicit
κακομηχανίαν, propter obscuritatem, gloriae ca-
piandae causa quaesitam. F. 214 v. s. εὐρωττίαν δὲ
Πλάτωνος τὴν εὐρυμείαν λέγει τοῦ λόγου, ἣ τὴν
εὐαρμοστίαν τῆς συνθήκης τῶν λέξεων· ἄριστος γάρ,
ὥς φασι, Δημοσθένης μὲν ἐκλέξεσθαι τὰ νοήματα,
Πλάτων δὲ συνθεῖναι καὶ ὁμαλὸν ποιῆσαι τὸν λό-
γον· γοητεύματα δὲ τὰ θελήγητρα (1), θελγομένης τού-
τοις τῆς ἀκοῆς καὶ ἀλίσκομένης ἣ καὶ ἐκλυομένης.
F. 214 v. m. (ad : *εἰσεφάρησαν*) ἐπὶ φθορᾷ καὶ
λύμῃ εἰσεβρόχησαν.

P. 596, C. D.) F. 215 r. s. σὺ, φησὶν, ὁ ὑπερβά-
θμια ἀλλόμενος καὶ τὰ ἐπέκεινα καταλήψεως πολυ-
πραγμονῶν, F. 215 r. s. ἡ . . . δόξα ἐκείνη μόνοις
τοῖς εἰς υἱῶν τάξιν διὰ τῶν θεοποιῶν ἀρετῶν ἀνα-
δραμοῦσιν ἐπήγγελλται. F. 215 r. m. ἀ . . . οὔτε
ἄφραστοι εἶδεν οὔτε οὐκ ἤκουσαν οὔτε ἀνθρώπινοις
νοῦς ἀνετυπώσατο. F. 215 r. i. ταῦτα μὲν ἐπιεικευό-
μενος ὁ ἅγιος οὗτος εἶρκεν. Ibid. οἱ εἰς υἱῶν τάξιν
ἀναδραμόντες καὶ χάριτι θεοῦ χρηματίζαντες.

F. 215 v. m. locutio : ἀληθινὸς καὶ ἐνδιάθετος
λόγος.

P. 596, D. *τοὺς περιττοὺς ἐν λόγῳ καὶ ταῖς λο-
γικαῖς ἀποδείξεσι* (2)) F. 215 v. m. τοὺς περιττοὺς
τῇ τῶν λόγων κομψείᾳ καὶ ταῖς συλλογιστικαῖς ἀπο-
δείξεσιν.

P. 597, A. [3] B.) F. 215 v. i. Elias notat paro-
diam ad Proverb. 19, 1 : *κρείσσων πτωχὸς πορεύ-
μενος ἐν ἀληθείᾳ πλουσίῳ πένητος*. F. 216 r. s. τὸν
ἐν λόγῳ τῷ θύραθεν καὶ γνῶσει τῇ ἐξωθεν πένητα.
Ibid. *στρεβλόχειλος* . . . ὁ ψευδής, ὁ διαστρέφων
τὴν ἀλήθειαν.

P. 597, B. *πεζὺς ὦν*) F. 216 r. m. χεμαῖ συρο-
μένην ἔχων τὴν διάνοιαν.

F. 216 r. m. τὸ μικροπρεπὲς τοῦ νοῦς καὶ λόγου.
ei paullo post : μικροπρεπὲς ὦν τὴν διάνοιαν.

P. 597, C. *γνώθι σαυτὸν, πρῶτον τὰ ἐν χειρὶ
παταρόσπον, τίς εἶ καὶ πόθεν* [4] ἐπλάσθη καὶ
πῶς συνετέθη, ἴσ' εἰκὼν ἥς θεοῦ καὶ τῷ χεῖρονι
συνδεθῆς) F. 216 r. i. *γνώθι σαυτὸν, Χίλων* ὁ σο-
φὸς συμβουλεύει σοι· ἐκείνου γὰρ τοῦτ' ἐτὶ ἀπόφθε-
γμα· τὴν ἐαυτοῦ κατὰμαθε δύναμιν, μᾶλλον δὲ τὴν
οἰκείαν φύσιν καὶ τάξιν. τί, τὰ ἐν χειρὶν ἔσσι τὰ
ἐγγύς σου καὶ πρόχειρα καταλιπὼν, θεοῦ φύσιν πο-
λυπραγμονεῖς; Ibid. πῶς συνετέθη κατὰ συνθήκην
ψυχῆς καὶ σώματος, ἴν' εἰκὼν ἥς τοῦ θεοῦ κατὰ τὸ
θεοειδὲς τῆς ψυχῆς καὶ τῷ χεῖρονι αὐτῆς σώματι
συνδεθῆς.

P. 597, C. *τί τὸ κινήσαν* [5] σε) F. 216 r. i. τί
τὸ κίνησαν σε ἐξ οὐκ ὄντος εἰς τὸ εἶναι καὶ ἐκ τοῦ
δυνάμει εἰς ἐνέργειαν.

P. 597, C. *πῶς ὅστις δόλη· καὶ* (D) *ἐπὶ πλείστον
φθάνουσα, καὶ πότερον παραδοχὴ τίς ἐστι τοῦ
φθάνοντος ἢ πρὸς ἐκεῖνο διδάσκεις*) F. 216 v. s.
ὅστις δὲ λέγει τὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐνέργειαν καὶ τὴν
διὰ τοῦ αἰσθητηρίου αἰσθησιν καὶ ἀντίληψιν τοῦ
αἰσθητοῦ. F. 216 v. m. *sententia quorundam* : χρών-
υσθαι ὑπὸ τοῦ χρώματος τὸν μεταξὺ ἀέρα, καὶ οὕτω
διὰ τούτου πρὸς τὴν ὅστις διαπορρυσθῆναι. Ibid. al-
lato, quod Gregorius sequitur, placito de visu : ὅ
καὶ μᾶλλον οὗτος τε τίθεσται (6) καὶ οἱ ἀκριδέστερον
περὶ τούτου φιλοσοφῆσαντες.

P. 597, D. *πῶς τὸ αὐτὸ καὶ* [7] *κινεῖ καὶ κι-
νεῖται, διὰ βουλῆσεως κυβερνώμενον*) F. 216 v.
m. κινεῖσα δὲ ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα, συμπεριφέρεται καὶ
αὕτη τῷ σώματι, ὥσπερ καὶ ὁ κυβερνήτης ὁ διὰ τοῦ
πηδαλίου κινῶν τὸ πλοῖον καὶ συμπεριφερόμενος αὐ-
τοῦ τῷ πλοίῳ.

P. 597, D. *τίς ἡ τήρησις τοῦ ἀναληφθέντος, ἡ
ἡ* [8] *μνήμη, καὶ τίς ἡ τοῦ ἀπελθόντος ἀνάληψις,
ἡ ἀνάμνησις*) F. 216 v. i. διὰ δὲ τῶν αἰσθήσεων, ὥς
διὰ τινων θυρίδων, ὁ νοῦς προσκομιθεῖ τοῖς ἐξω καὶ
αὐτῶν ἐπιδραττεται καὶ πρὸς ἐαυτὸν ἔλκει τῶν φαι-
νομένων τὰ εἰδῶλα, τοὺς χαρα- (f. 217 r. s.) κτήρας
τῶν ὁρατῶν ἐν ἐαυτῷ καταγράφων καὶ τῇ μνήμῃ
σώζων αὐτούς. μνήμη γὰρ λέγεται, ὅταν οὐ μεσο-
λαβήσῃ λήθη. ταύτης δὲ μεσολαβήσας, ἀνάμνησις.
ἔστι γὰρ ἀνάμνησις μνήμης ἐξιτλήου γενομένης ὑπὸ
λήθης ἀνάληψις τίς ἢ ἀνανέωσις. λήθη δὲ ἐστὶ
μνήμης ἀποβολή.

P. 597, D. E. *πῶς λόγος τοῦ γέννημα καὶ
γεννᾶ λόγον ἐν ἄλλῳ τοῖ*) F. 217 r. m. δεχόμε-
νος... λόγον ὁ ἐρωτῶν πορθμέα τῶν πραγμάτων, περὶ
ὧν ἡ ἐρώτησις, ἀνταποδίδωσι καὶ οὗτος λόγον ἕτερον,

ad Or. XXIII, p. 427, A. et ad f. 311 r. m. De ἀνα-
δάσει conf. El. f. 322 v. m. et vid. Basil. Plot. p.
32 sq. ad Basil. Opp. T. III, p. 20, B. καρδιῶν ἀνα-
δάσει. ubi item v. l. ἀναδάσει.

(1) Codex : θέληγητρα.

(2) Ἀποδείξει B., ἀποδείξεισιν vulgata lectio,
melius. Conf. annot. ad Or. XXVIII p. 506, E.

(3) Optime apud Gregorium p. 597, A. ἰδιαιτά-
τον B. pro vulgato et plebeio ἰδιωτάτον.

(4) Πόθεν B. quod vulgato πῶς praestat. Se, per-

tia : καὶ πῶς . . . συνδεθῆς, B. a m. 2. atr. habet,
in quibus συνετέθης aptius dictum quam vulg. συν-
δέσσης. Deinde ἥς in locum mendosi et vulgati ἥ
C. e Codd. suis restituit.

(5) Sic B. cum Edd.; Or. 4 νικήσαν, perverse.

(6) Id est : assentitur. Conf. annot. ad f. 58 v. m.

(7) Καὶ male omisum in Reg. bm. Tu confer.
annot. ad Orat. XXVIII, p. 500, A.

(8) Sic B.; scribe utrobique : ἡ ἡ —, aut ἡ cum
Edd.

συνεπινεύοντα τοῖς διαπορθευθεῖσι πρὸς αὐτὸν ἢ ἀνανεύοντα πρὸς αὐτά. ἔστι δὲ ὁ προφορικὸς λόγος οὐ μόνον γέννημα, ὡς εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ ὄχημα καὶ πορθμεῖον τῶν τοῦ νοῦ νοημάτων, διαπορθευμένων αὐτὰ πρὸς ἕτερον, καὶ διὰ τῆς ἀκοῆς πρὸς τὸν ἐκείνου νοῦν διαπέμπων. ὁ μοι δοκεῖ καὶ μάλιστα τῶν ἐν ἡμῖν δέξιν εἶναι θαυμάζεσθαι, τί τὸ πλάτος ἐκείνου τοῦ ἐνδοθεν χωρήματος, εἰς δὲ πάντα χωρεῖ τὰ διὰ τῆς ἀκοῆς εἰσχεόμενα.

F. 217 r. m. τὴν... ζωτικὴν δύναμιν... σώματι ἢ ψυχῇ φυσικῶς... χορηγεῖ (1).

P. 597, E. πῶς πῆλυνσι φθόρος καὶ λῆει θάρσος [2], καὶ συστέλλει λύπη καὶ (598, A.) διαχεῖ ἡδονή, καὶ τήκει φθόρος) F. 217 r. i. λύπη μὲν συστέλλει, συμπτώσεως τῶν πόρων καὶ μύσεως ἐν ταῖς λαμπραῖς διαθέσεσι περὶ ἅπαν τὸ σῶμα φυσικῶς γινομένης. Ibid. de suspirio et pallore (3). F. 217. v. s. διαχέονται... καὶ διαλύονται ὑφ' ἡδονῆς οἱ τοῦ σώματος πόροι τῶν ἐκ τινος ἀκοῆς ἡδίστης διαχυθέντων. Ibid. ἐπεὶ... ὁ φθόνος λύπη τίς ἐστιν ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις εὐτυχίμασι τοῖς φθονεροῖς ἐπιγινωμένη, εἰκότως τὰ τῶν λυπομένων συμπτώματα καὶ ἐπὶ τῶν τοιοῦτων θεωρεῖται. ἤδη δὲ χρονιάσης τῆς τοιαύτης λύπης, καὶ σύντηξις αὐτοῖς ἐπακολουθεῖ.

P. 598, A. ἐκμαίνει θυμὸς καὶ αἰδῶς ἐρυθραίνει [4] δι' αἵματος, ὁ μὲν ζέσσαντος, ἡ δὲ ἀναχωρήσαντος [5] F. 217 v. s. θυμὸς μὲν ἐκμαίνει, τοῦ περικαρδίου αἵματος ἀναζέοντος μὲν, οὐκ ἀνατρέχοντος δέ.

P. 598, A. εἰς ἡ τοῦ λογισμοῦ προσεδρία [6], καὶ πῶς πᾶσι τοῦτοις ἐπιστατεῖ καὶ ἡμεροὶ τῶν παθῶν τὰ κινήματα) F. 217 v. m. λογισμὸν δὲ ἐνταῦθα τὸν ἐνδιάθετον λόγον ἢ τὸν νοῦν αὐτὸν καλεῖ. Ibid. paullo post: (ὁ νοῦς) ἔάν μὲν διὰ παντὸς γρηγορή, διπλῇ κατευναίνει τὰ πάθη τοῦ σώματος καὶ ἡμεροὶ τῶν παθῶν τὰ κινήματα, τῶν ἐκ θυμοῦ λέγω καὶ ἐπιθυμίας, ὥσπερ τινῶν ἔκτων ἀταξίας ἢ θηρίων ὀρμᾶς, τῇ τε περὶ τῶν κρειττόνων καὶ προσφυνῶν θεωρίας (7) ἀπασχολεῖται καὶ τῇ ἀταραξίᾳ τοῦ σώματος.

P. 598, A. πῶς αἵματι συγχερεῖται [8] καὶ προῆ τὸ σώμα) F. 217 v. m. (ψυχῇ) συνδεθεῖσα ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ, οἷς οἶδεν ἐκεῖνος λόγους, σώματι

ὀργανικῶ καὶ αἰσθητικῶ, καὶ δύναμιν ζωτικὴν καὶ αἰσθητῶν ἀντιληπτικὴν δι' αὐτῆς ἐνείσα. F. 217 v. i. (θεῶ) τῷ ταύτῃ ἐκείνῳ συνδήσαντι. F. 218 r. s. οὕτε αἷμα (ψυχῇ)... οὕτε κράσις καὶ ἁρμονία στοιχείων, ἐπεὶ καὶ πρὸ τοῦ σώματος ἀν' ἐσθέσθη, εἰ γε ἡ ἁρμονία καὶ τελευταία συνίσταται καὶ πρώτη ἀπόλλυται. αἱ γοῦν τῆς λύρας χορδαὶ ἁρμοσθεῖσαι μὲν τὴν ἁρμονίαν ἐργάζονται, διαλυθεῖσαι δὲ χρόνον τινὰ διαμένουσι, τῆς ἁρμονίας προδιαλυθείσης.

P. 598, B.) F. 218 r. m. φύσιν μὲν οὐρανοῦ καὶ κινήσιν, οἷον ὅτι πέμπτον, τι σῶμα, ὡς Ἀριστοτέλης εἴρηκε, καὶ ἕτερόν τι παρὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, τὴν κύκλῳ φορᾶν φερόμενον, ἐκείνων, τῶν μὲν ἄνω, τῶν δὲ κάτω, ὡς κουροτέρων τε καὶ βαρυτέρων, κινουμένων (9).

P. 598, B. δυνάμειν οὐρανίων [10] ὑποβάσεις καὶ ὑπερθέσεις) F. 218 r. i. ὑποβάσεις δὲ οἶμαι καὶ ὑπερθέσεις δυνάμειν οὐρανίων λέγειν τὰς τριαδικὰς διακοσμήσεις, ὡς ὁ Ἀρεοπαγίτης γράφει Διοκυσίος (11), πρώτῃν μὲν λέγων θρόνους, χειρὸς ἐμ, σεραφίμ, δευτέραν δὲ κυριότητας, δυνάμεις, ἐξουσίας, τρίτῃν ἀρχάς, ἀρχαγγέλους, ἀγγέλους, καὶ ἐν ἐκάστῃ πάλιν διακόσμῃ τρεῖς τάξεις παραδιδούς, ἃς δὴ ὑποβάσεις τε καὶ ὑπερθέσεις ὁ θεὸς οὗτος διδάσκαλος κέκληκεν. αἱ μὲν γὰρ τούτων ὑπερκεῖνται, αἱ δὲ ταύτης ὑποδεχάσι.

F. 218 v. s. ἀκτινοβολία.

F. 218 v. s. τοὺς ἀστέρας πάντας οὐκ ἐν τῷ οὐρανῷ πεπηγέναι, ἀλλὰ τῷ ἀέρι ἐπιχεισθαι (12) φασιν, ἀνεχομένους τῷ τοιοῦτῳ σώματι, καθάπερ τὰ ὄρνεα. F. 218 v. m. ὁ... μέγας Βασιλεὺς ἐν τῷ κατὰ τὴν ἐξαήμερον συντάγματι, περὶ δὲ τοῦ σχήματος, φησί, ἰκανὰ ἡμῖν τὰ παρὰ τοῦ Ἡσαίου εἰρημέτρα (13), καὶ ὁ χρυσοῦς δὲ τὴν γλῶσσαν Ἰωάννης τὰ τοιαῦτα τοῦ Ἡσαίου ῥήματα διερμηνεύων εἴρηκε· ποῦ εἰσιν οἱ κινεῖσθαι λέγοντες τὸν οὐρανόν; ποῦ εἰσιν οἱ σφαιροειδῆ αὐτὸν εἶναι ἀποφανόμενοι; ἀμφοτέρω γὰρ ταῦτα ἐνταῦθα ἀνήρηται. Ibid. τὸν... σφαιροειδῆ τοῦτον οὐρανόν, ἐμπεπηγμένως φέροντα τοὺς λεγομένους ἀστέρας, κυκλικῶς αἰεὶ φέρεσθαι.

F. 218 v. i. (Gregorius) εἰθε... ἐνδιδόναι πολλάκις ἐπὶ τῶν ἀδελφῶς ζυγομαχομένων. ὅτι δὲ τοῖς

(1) Haec confirmant lectionem vulgatam p. 597, E. τρέφεται, cuius loco nonnulli ap. C. Codd. στρέφεται.

(2) Θάρσος B. cum vulg. lectione; Reg. hm. Comb. θράσος, quod, quippe in peius accipi solitum, locum non habet. Vid. Toll. ad Greg. Naz. Carm. Ined. I, vs. 766. Ins. It. II, p. 68. Boissonad. in Notic. et Extr. T. XI, P. II, p. 164, a. De θράσω conf. El. f. 189 v. ante med.

(3) Conf. quae Elias f. 224 v. m. de hoc argumento uberius disputat.

(4) Edd. ἐρυθραίνει, quod poetico ἐρυθραίνει non praetulerim.

(5) — τὸς utrobique m. 2. atr. cum Edd. pro τα m. 1. rub., quod mendosum.

(6) Σ in προσεδρία m. 2. atr. recte delevit. Προεδρία etiam Edd.

(7) Lege: θεωρία. Iota subscriptum in ς abiit crebro mendo, de quo v. Boissonad. in Notic. et

Extr. T. XI, P. II, p. 56, 3. et conf. annot. ad Or. XXIII, p. 429, A.

(8) Κρατεῖται Edd. et B. f. 217 r. m. ubi tamen verba: πῶς... σώματων, cum praegressis male connexa et a m. 2. atr. punctis sub linea notata sunt. Elias f. 217 v. m. Gregorii verba repetens: συγχερεῖται, quod praestat.

(9) Conf. annoti. ad f. 21 v. m.

(10) Καί, quod Edd. ante ὑποβάσεις addunt, B. cum plerisque Codd., quos C. secutus, omittit. Tu confer annoti. ad Or. XXVIII, p. 500, A. Ad rem conf. annoti. ad f. 167 v. s.

(11) De Cael. Hier. loco ad f. 17 r. s. indicato, et deinceps cap. 6. 7. 8.

(12) M. 2. mg. ἐπιχεισθαι. Sed legendum: ἐποχεῖσθαι, ut aer avibus ὄχημα esse dicatur. Vid. annoti. ad f. 12 r. m.

(13) Homil. in Hexaem. I, 8. Opp. T. I, p. 8, E. ubi Basilius ad Esai. 40, 22. provocat.

προφητικῶς μάλιστα τίθεναι (1), ἐνέφηνεν ἐν τῷ περὶ Α

θεολογίας λόγῳ.
P. 598, C. τοὺς παῖδας πλάττομεν ἐν τοῖς πρώτοις ἡμέραις) F. 219 r. m. τοὺς παῖδας, ἀπαλούς ἐτι καὶ ἀτυπώτους τυγχάνοντας, ἐν τοῖς πρώτοις ἡμέραις πλάττομεν ἥτοι τυποῦμεν καὶ ρυθμίζομεν.

P. 598, E.) F. 219 v. m. Elias εἴπερ apud Gregorium non διστακτικῶς, sed βεβαιωτικῶς et pro ἐπειδὴ usurpari docet, exemplo ex Orat. in Christi Nativitatem allato : εἴπερ εἰσὶ φιλόφρονες (2).

P. 599, A.) F. 220 r. s. ἃ (sc. vitia a virtutibus) διακρίνειν οὐ παντός ἐστιν, οὐδὲ τοῦ τυχόντος, ἀλλ' ἀνδρὸς ἐπιστήμονος. ἀγχιθυροὶ γὰρ πως εἰσὶ ταῖς ἀρεταῖς αἱ κακίαι (3).

P. 599, A. B.) F. 220 r. s. σφοδρὸν μὲν οὖν καὶ τὸ εἰπεῖν καὶ σίκεν σοὶ τιμωτέρον, εἰ καὶ τῇ προσθήκῃ τοῦ ἰσως τὸ πολὺ τῆς σφοδρότητος περιήρηται.

P. 599, B. μὴ ὡς ἀπότομος λατρός, μὴ ὡς ἐν [4] τοῦτο μόνον εἰδώς, τὴν καὶ αὖτις καὶ τὴν τομὴν)

F. 220 r. s. μὴ ὡς αὐτὸ τοῦτο, τὰς αὐστηροτέρας μόνον λατρείας εἰδώς. F. 220 r. m. τὰ ἐξῆς... ὡς ἐργασίας ἀπὸ τῆς λατρευτικῆς ἐλήφθησαν.

P. 599, C.) F. 220 r. i. ἀπὸ τῶν πάνυ μικροτέρων ἢ ἐργασίας, κατασκευάζουσα μὲν τὰ εἰρημένα, τὴν δὲ τῶν ἑτεροδόξων θρασυότητα ἀνακόπτουσα.

P. 599, C.) F. 220 r. i. γινώθι ὅτι εἰκὼν εἰ Θεοῦ κατὰ τὸν θεοεἰκλον ἥτοι θεοειδῆ νοῦν καὶ κατὰ τὸ ἀρχικὸν τὸ ἐπὶ γῆς. ποιήσωμεν γὰρ, φησὶν, ἀνθρώπων... καὶ ἀρχέτωσαν (5).

P. 599, C. κρίνεις ἀλλότριον οἰκῆτην καὶ ἐν ἄλλοις οἰκονομεῖ) F. 220 v. s. Elias haec recte repetit ex dicto Apostoli Ep. ad Rom. 14, 4 : σὺ τίς εἰ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκῆτην;

P. 599, D.) F. 220 r. i. μὴ χρηρῇ ἀποτομία κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, F. 220 v. s. μὴ... τέμης αὐτόν, μὴ δὲ (6) ἀπορρήξῃς τὸ μέρος τῆς ἀρτιώσεως τοῦ σώματος τοῦ δεσποτικῶς.

P. 600, A.) F. 221 r. m. τέχνην μυρσφικὴν νοήσεις τὴν σοφίαν τοῦ μυρρίζοντος ἁγίου Πνεύματος.

P. 600, A.) F. 221 r. m. οὐκ ἐστὶν ἐχθρὸς ἰδὸς ἢ κακία τοῦ ἀδελφοῦ, ἵνα ὁμοῦ τῷ πληγῆναι περιουσίας περιπαρῇς.

P. 600, D. ἐχρῆν [7] δὲ καὶ νόμον κεῖσθαι cet.) F. 221 v. i. ἢ μὲν ἐργασία αὕτη ἐξ ἀγράφου παραδόσεως, ἣν δὴ καὶ νόμον καλεῖται, ἐπεὶ καὶ τὸ παλαιὸν καὶ ἄγραφον ἔθος νόμος καλεῖται. exemplum ex magna Apologia : ὡς νόμος τις ἄρα... ἐτύγχανεν.

(1) M. 2. mg. συντίθεται. Tu vide annot. ad f. 58 v. m. qui locus etiam propter argumenti similitudinem cum nostro comparandus est.

(2) Or. XXXVIII, p. 674, E.

(3) Vitia virtutibus ἀγχιθυρα esse, est sententia Gregorii. Vid. annot. ad f. 508 r. m.

(4) Μὴ ὡς ἐν ἑν sup. li. m. 1.) B. cum Edl.; C. μὴ ὡς ex Reg. bm. recepit, eamque E. secutus est lectionem, nisi quod melius μὴ ὡς scripsit.

(5) Gen. 1, 26.

(6) Scribe : μηδέ.

(7) Ἐχρῆν B. : χρῆν C. cum pluribus Regg. Colb. Coisl. 2. et Or. 1. : χρῆναι vniq. lectio, quae ut prorsus respuenda est, ita ex reliquis χρῆν alteri χρῆν preferenda. Est enim χρῆν forma magis

F. 221 v. i. εἰ δὲ τι μετ' ἐπικρύψεως ἐν ὑπονοίας τοῖς καὶ αἰνίγμασιν εἰρημένον

P. 601, C.) F. 222 v. m. (ad : μονάς, Ev. Jo. 14, 2.) μὴν Elias interpretatur τὴν ἐκείθεν ἀνάπαυσιν τε καὶ ὄξαν, τὴν ἀποκατεμένην τοῖς ἁγίοις.

P. 601, D.) F. 222 v. i. κατασκευαστικά καὶ ταῦτα τοῦ μὴ πᾶσιν εἶναι τὸ θεολογεῖν καὶ δογματίζειν κατάλληλον, ἀλλὰ τοῖς τὰ αἰσθητήρια τῆς διανοίας γεγυμνασμένοις καὶ τὴν ἐξὶν τελειωτέροις. πρόβεισι δὲ ἡ ἐργασία ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς σώμασιν ἡμῶν διαφορᾶς τῶν ἡλικιῶν.

P. 601, E.) F. 223 r. m. τὸ δὲ χαίρειν ἐδάσατε παροιμιώδης ἐστίν. οἱ γὰρ παλαιοὶ τοὺς μισουμένους χαίρειν μόνον προσφωνοῦντες παρέτρεχον, εἴτε κατ' ἐπιεικείαν, εἴτε κατ' ἐρωνείαν (8).

Or. VI.

P. 478, A. μικροῦ) F. 223 v. m. παραβραχύ.

F. 224 r. i. locutio : ἡ ἐνδελέχσις (9) τῶν λοιδοριῶν καὶ τῆς τῶν ἀμαρτιῶν συναίσθησεως.

P. 179, A. B. πάντα μοι ἦν ὑπεκκαύματα καὶ ὑπομνήματα... τῆς διακρίσεως) F. 224 v. m. (ad : ὑπεκκαύματα) ὕλη τις... καὶ ἀνάμματα τοῦ πάθους.

P. 179, B. στεναγμός ἐκ βάθους ἀναγεμνός) F. 224 v. m. ὥσπερ ἡ ἔδον διαχεῖ, οὕτως ἡ λύπη συστέλλει, συμπτώσεως τῶν πόρων καὶ μύσεως ἐν ταῖς λυπηραῖς διαθέσει περὶ ἅπαν τὸ σῶμα φυσικῶς γινώσκων, καὶ τοῦ πνεύματος πρὸς τὰς ἐν τῷ βάθει κοιλότητος συνωθούμενου, ὅθεν καὶ τῶν σπλάγχχνων στεναχωρουμένων, τῷ περιέχοντι, βιασιότερα πολλάκις ἡ ὁλὴ τοῦ πνεύματος ὑπὸ τῆς φύσεως γίνεται, πρὸς τὴν τῶν συμπεπτωκότων διαστολὴν τὸ στενωθὲν εὐρουνοῦσης. καὶ τὸ τοιοῦτον ἄσθμα σύμπτωμα λύπης ποιούμεθα, στεναγμὸν αὐτὸ ὀνομάζοντες. ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας καὶ τὸ δάκρυον συνίσταται. μύουσαι γὰρ ὑπὸ λύπης... αἱ λεπταὶ τε καὶ δόηλοι τῶν πόρων διαπνοαὶ καὶ διασφίγγουσαι τὴν ἔδον τῶν σπλάγχχνων διάθεσιν, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς μὴνιγγας τὸν νοτερὸν ἀτμὸν ἀναθλίβουσιν, ὅς πολὺς ἐναπολειφθεὶς (10) ταῖς τοῦ ἐγκεφάλου κοιλότησι, διὰ τῶν κατὰ τὴν μύσιν πόρων ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξωθεῖται, τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἐμπύσεως ἐφελκομένης διὰ σταγόνων τὴν ὕγρασιν. ἡ δὲ σταγὼν δάκρυον λέγεται.

P. 179, B. τοῦ πρὸς Θεὸν ἐκδημία) F. 224 v. s. Elias significari docet : τὴν διὰ προσευχῆς ἐκείνων ἀνάβασιν πρὸς Θεόν, ἔλκουσαν τὸν νοῦν ὑψιτῶν καὶ

quam ἐχρῆν usitata Platoni, cuius locum ex Symp. p. 181, D. χρῆν δὲ καὶ νόμον εἶναι cet. Gregorius hoc loco imitando expressit.

(8) Hoc ipso Elias loco usus, monui de locutione : χαίρειν ἔδν, in Nov. Annal. Philol. Vol. 49, Fasc. 4, p. 405. Conf. f. 185 v. i. sq. Non minus usitatum χαίρειν εἰπεῖν. Vid. Boissonad. in Not. et Extr. t. II, P. II, p. 28. 37. et ad Psell. De Op. Daem. p. 205. Statim post, f. 223 v. m., pro παραβραχύ scribendum : παρά βραχύ.

(9) Voce ἐνδελέχσις Elias etiam f. 256 v. m. in hisce utitur : δομένους τῆς τοῦ λόγου ἐνδελέχσεως.

(10) M. 2. mg. ἐναποληφθεὶς, recte, ut est f. 116 r. m. 247 r. i. 354 v. m. quibus locis eadem iisdem fere verbis repetita, pariter ac f. 321 v. m. ubi la-

ἀρπάζουσιν πρὸς τὸν τῶν ἁγίων ἄγιον.

P. 179, B. *φάρμακον τοῖς ἀκούουσιν κατανύξας*) F. 224 v. m. Elias interpretatur: latreian πρὸς κατάνυξιν διεγείρουσαν.

P. 179, C. *πόδες γυμνοὶ καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς ἐπόμειοι, μηδὲν νεκρὸν φέροντες cet.*) Hæc Elias f. 225 r. s. minus recte μυστικῶς interpretatur. Idem f. 225 r. m. γυμνοποδεῖν εἶλοντο (sc. monachi, de quibus Gregorius loquitur) καὶ τὰ νεκρά τῷ κόσμῳ ἀπορρίψαι, ὃ δὴ καὶ τὸ τῆς κουράς σύμμετρον καὶ ἡ τῶν τριχῶν συμμέτρως (1) αἰνίσσεται περιαιρέσεις, νεκρότητος γὰρ καὶ αὗται τυγχάνουσι γνώρισμα (2).

P. 179, E. *βάδισμα εὐσταθές*) F. 225 r. m. βάδισμα οὕτε τῷ ταχεῖ τὸ ἄτακτον, οὕτε τῷ πάνυ ἀργῷ τὸ κατεβλακευμένον δεικνύον, ἀλλ' εὐσταθῶς τε καὶ ὁμαλῶς καὶ εὐτάκτως γινόμενον.

P. 179, C. *μεῖδιαιμα προσήγες*) F. 225 r. m. μεῖδιαιμα μὴ πάνυ διαχέον, ἀλλὰ συμμέτρως ἔχον καὶ προσήγως (3).

P. 179, D. *ἐπαινος ἄλατι ἡρτυμένος*) F. 225 r. i. ὁ παραμυγνύς τι καὶ τῶν συφόντων καὶ μνήμην φέρων τῶν ἐκείθεν κολάσεων.

P. 179, D. *πρὸς ὁδηγίαν τοῦ κρείττορος*) F. 225 r. i. locutio: ὁδηγεῖν πρὸς τὰ κρείττονα.

F. 225 v. i. κοῦφον δέ τι καὶ ἀνωφερές πρᾶγμα ἡ ἀρετή.

P. 179, E.) F. 225 v. i. ὁ μὲν οὖν σωφροσύνης πτωχεύων τοῦ τιμίου κτήματος, ἡ δικαιοσύνης ἡ ἄλλου τινὸς τῶν πολυτελῶν κειμηλίων, πένης τε καὶ ἀκτῆμων καὶ πτωχὸς εὐρισκόμενος, ἀθλίος τῆς πενίας, ἐλεεινὸς τῆς τῶν τιμίων ἀκτημοσύνης. F. 226 r. s. ἐὰν δέ τις καὶ τὴν ὀπισθοδρῶν συμβῶσαν πτωχείαν καταδεξάμενος, καθὼς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, κυβερνήσῃ πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὡς ὁ Λάζαρος, οὐδὲ οὗτος τοῦ μακαρισμοῦ ἀλλότριος.

P. 179, E. 180, A. *ἡ ἐν παροιμία κατὰσχεςις*) F. 226 r. s. οἱ διὰ βασιλείαν πτωχεύσαντες καὶ παροικεῖν ἐλόμενοι ὡς ξέοι τινὲς καὶ παρεπίδημοι (4)

ἀρχομένων, quod minus διὰ τὴν ἐκεῖθεν κατὰσχεςιν δὲ *κατασχόμενα*.

P. 180, A. *ἡ ἐν ἀγαμίᾳ καλλιτεχνία, εἰπερ κρείττονα τῶν ἀπὸ σαρκὸς ἐρχομένων* [5] τὰ κατὰ Θεὸν γεννήματα) F. 226 r. m. οἱ μὲν γὰρ σαρκολοι πατέρες σωμάτων μόνον εἰσι γεννήτορες, οἱ δὲ πνευματικοὶ πνευματικῶν. ὅση δὲ κρείττων ψυχὴ σώματος, τοσούτῃ τὰ πνευματικὰ γεννήματα τῶν σωματικῶν.

P. 180, A. *οἱ τρυφῶντες τὸ [6] μὴ τρυφᾶν*) F. 226 r. m. οἷς καὶ τρυφὴ λογίζεται τὸ μὴ τρυφᾶν.

P. 180, A. *οἱ σαρκὸς ἔξω καὶ ἐν σαρκί*) F. 226 r. m. οὗτοι καὶ σαρκὶ συνδεδεμένοι σαρκὸς ἔξω εἰσὶ, κατὰ τὸ μὴ φροντίζειν αὐτῆς, μὴ δὲ (7) φεῖσθαι, ἀλλ' ὅλην τὴν ἡμέραν θανατοῦσθαι ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ.

P. 180, B. *ταῦτά μοι συνεῖχε τὴν ψυχὴν*) F. 226 r. i. (ad: ταῦτα —) μεστῶσας τὸν λόγον, διὰ τῆς ἐπαναλήψεως διευκρινεῖ. Ibid. (ad: συνεῖχε τ. ψ.) ἡγουν ἐπιέζον, ἐθλίβον, ἐταπείνου. διαχεῖ μὲν γὰρ, ὡς εἰπομεν, ἡ ἡδονή, συνέχει δὲ ἡ λύπη καὶ συστέλλει, ἐξ ἧς ἡμῖν καὶ τὸ σκυθρωπάζειν ἐγγίνεται. καρδίας μὲν γὰρ εὐφραίνοντες, θάλλει πρόσωπον, ἐν λύπαις δὲ οὐσης σκυθρωπάζει.

P. 180, B. *ἴνα μὴ εἰπω νεανικώτερον* [8]) F. 226 r. i. ὡς καταθρασυνόμενον αὐτοῦ καὶ κατανεανιεύμενον. — Ad insequentia: ὅτι διετελέμεθα cet. hæc Elias: F. 226 v. i. ἐπισυνεῖρει τοῖς ἡδὴ ῥηθεῖσι τὰ λοιπὰ.

P. 181, A.) F. 227 v. m. (ad: οἱ τῆς Τριάδος. ὁμόψυχοι) ἡ τε γὰρ θεότης ἀμέριστος ἐν μεμερισμένοις καὶ ἡμεῖς κατὰ πολλοστὸν ἀπήχημα (9). Ibid. (ad: ζῶντες) locutio de religionis ζήλῳ: ἀλόγιστος θέρμη (10). Ibid. (ad: οἱ τῆς ἀληθείας. ἀεργότες) ἀπλοῦν γάρ τι, ὡς ὁ τῆς ἀληθείας λόγος, ἡ ἀλήθεια, ὥσπερ καὶ τὸ ἀγαθόν, πολυσχιδὲς δὲ τὸ ψεύδος, καὶ ἡ κακία ποικίλη, ἐφ' ὑπερβολὰς ἐκκλίνουσα καὶ ἐλλείψις.

P. 181, C.) F. 228 r. s. (ad: τηρικαῦτα cet.) διακόφας οὖν τὴν τοῦ λόγου συνέχειαν... τῆς ἀκολουθίας ἔχεται πάλιν.

men hoc verbum non comparet. De confusis ἐναποληφθεῖς et ἐναπολειφθεῖς cf. f. 52 r. m. Animadvss. in Basil. I, p. 127 sq. Nec desunt exempla participii ἀποληφθεῖς in ἀπολειφθεῖς depravati. Exempla Militaria codicis Bernensis 97, f. 134. hæc habent: ὁ Ἀννίβας ἐν στενωτάτοις ἀπολειφθεῖς τόποις. — Tu scribe: στενωτάτοις et ἀποληφθεῖς, quod ea positum potestate, qua Plato in Convivio p. 219, E. voce usus est, ubi male itidem ἀπολειφθέντες scribi solebat. Pertinent autem hæc omnia ad pervagatum corruptelæ genus, de quo præter alios VV. DD. Bak. ad Cleomed. p. 416 sq. dixit.

(1) Lege: σύμμετρος.

(2) Tu conf. Muson. Reliqq. ed. Peerlkamp. p. 200 (ubi de ἀνυποδραστῇ), p. 207 sq. (ubi de tonsura moderanda) et Peerlkamp. p. 357 sq. 348 sq.

(3) Codex: προσήγως.

(4) 1 Petr. 4, 17. et Hebr. 11, 13. quibus de locis vid. Schleusner Lex. in N. T. vv. παρεπίδημος et παροιμία. Conf. El. f. 250 r. i. 320 v. m. De vita, tanquam παροιμία, plura dabunt Sinner. ad Gregor. Naz. Or. Fun. in Cæsar. p. 25 sq. et Animadvss. in Basil. I, p. 165 sq.

(5) Ἐρχομένων B. E. probante L., pet. Ox. ap. M., Reg. hu. Coisl. 4. duobus Colb. Jes. Or. I. Vulgo:

ἀρχομένων, quod minus placet.

(6) Τὸ B. cum Reg. hu. Coisl. 3. Or. 4. Vulgatum τῷ m. 2. atr. mg. reposuit. Gregor. Naz. Carm. ined. ap. Toll. Insign. It. Ital. p. 10, vs. 74. τὸ μὴ τρυφᾶν τρυφῶντα, ubi Toll. τῷ μὴ τρυφᾶν legi jubet. Sed accusativus stare posse videtur, si verbum τρυφᾶν, alias cum dativo construi solitum, in hac locutione more Atticorum per se positum accipiat, accusativus autem, tanquam objectum, ad illud referatur.

(7) Scribe: μηδέ. Deinceps pro ὑπὸ m. 2. mg. ὑπέρ, recte.

(8) In contextu Gregorii p. 180, D. ubi B. cum Edd. κρείττων δὲ σωπὴ λόγου, m. 2. atr. sup. li. κρείττον, quod, etsi per se placet, tamen Codd. auxilium desiderat. De neutro γνωμικῶ v. Animadv. in Basil. I, p. 66.

(9) Κατὰ πολλοστὸν ἀπήχημα est flosculus decerpius ex Dionysio Areop. De D. N. cap. 4 § 4, p. 555. De voce Platonica πολλοστός vid. Creuzer. ad Procl. Inst. Theol. Plat. p. 162. Elias eadem formula usus est f. 237 v. i. ubi de voce Neoplatonica ἀπήχημα.

(10) F. 305 r. m. θέρμη πνευματικῇ, i. e. *seferor spiritualis*, in bonam partem accipiendus.

P. 181, C. *ῥῶτον χρυσοῦ καθαρώτερον, λίθων* [1] *τιμαιορέστερον*) F. 228 r. m. δ. . χρυσοῦ καὶ τῶν λίθων οἱ τίμιοι καὶ ἡ τῶν ὑψασμάτων πολυτέλεια, τῶν ὀργανικῶν ὄντα, αὐτὰ καθ' αὐτὰ οὕτε φαῦλά εἰσιν, οὕτε ἀγαθὰ, εἰ μὴ ποῦ τις ἄρα καλῶς χρῆσταιτο τούτοις καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος ὀρίζεται. τῷ τοιοῦτῳ γὰρ πρὸς καλοῦ εὐρεθῆσθαι, οὐ παρὰ τὴν οἰκίαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν χρῆσιν τοῦ σὺν λόγῳ αὐτοῖς χρησαμένου.

P. 182, A. *ἡμεῖς τῆς ἐπὶ τὰ ἄνω οδοῦ καὶ συναγωνιστὴν πρόθυμον*) F. 229 r. s. (ad : *συναγωνιστήν*) ἦτοι συνέργον καὶ βοηθὸν πρόθυμον. ὡς περὶ ἐμφύχου δὲ ταῦτα λέγει διὰ τὸ εἰσηγεῖσθαι καὶ ὑποτίθεσθαι πᾶν ὠφελίμον.

P. 182, A.) F. 229 r. m. (ad : *Θεός . . . ἐν ἡμῖν αὐξέσκει*) κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώσιν, ἀλλ' οὐ καθ' ἡλικίαν. F. 229 v. s. (ad : *τὴν σοφίαν ἐμὴν ἀδελφὴν εἶναι*) κομιδὴ ὁλίγων τὸ διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσεως καὶ τῆς τῶν ἀρετῶν οἰκιστικῆς τὴν αὐτοσοφίαν Χριστοῦ ἀδελφὴν ἑαυτοῦ ὀνομάζειν, καὶ ταῖς πνευματικαῖς ἀφαις καὶ ἀρρήτοις αὐτοῦ περιδράττεσθαι καὶ περιλαμβάνειν αὐτήν.

F. 182, B. *τούτῳ χαλινῷ θυμὸν ἐκπερόμενον, τούτῳ κοιμῶν τήκοιτα φθόνον, τούτῳ προσαναπαύω λύπην, δεσμὸν καρδίας, τούτῳ σωζομένην διαχυσιν ἡδονῆς*) F. 229 v. i. (ad : *θυμὸν ἐκπερ.*) κατὰ τοὺς ἀγεῖνους (2) τῶν ἱππῶν ἐκπιδύνας. Ibid (ad : *κοιμῶν*) κοιμίζει καὶ καταπαύω φθόνον, σφοδρῶς ἐκτμήκοντά τε καὶ κατεσθίοντά τοὺς οἷς ἂν ἐγγένηται. ἔστι δὲ φθόνος λύπη ἐπὶ τοῖς ἄλλοις αὐτυχήμασι. χαλεπώτατον δὲ τοῦτ' ἐπὶ πάθος καὶ δυσίατον. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῶν παθῶν, καὶ φίλοις καὶ τοῖς ἄλλοις κατὰ γένος προσήκουσιν ἐξαγγελλόμενα, θεραπύεται, ὁ δὲ τούτῳ τῷ πάθει ἀλόους, αἰσχυρόμενος ἐξαγγελλοῖται αὐτό, κατεσθίον ἔχει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. λόγος δὲ μόνος περικρατῆς καὶ τούτου, ὡς καὶ τῶν ἄλλων παθῶν, γνωρίζεται, τό τε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὠκύμορον (3) ὅπ' ὅσιν ἄγων καὶ τῶν ἐκείθεν κολάσεων ἀναμνηστικῶν. F. 230 r. s. (ad : *δεσμὸν καρδίας*) τὴν δεσμοῦσαν τὴν καρδίαν. δεσμεῖ γὰρ αὐτὴ, ὥσπερ διαχεῖ ἡ ἡδονή.

P. 182, C.) F. 230 r. s. (ad : *οὗτος . . . μέτριον*)

A οὗτος ὁ λόγος καὶ εὐποροῦντά με οὐκ ἐπ' ἀλαζονείαν ἐξ ἱκτινάσσεσθαι. Ibid. (ad : *πίπτοντι χεῖρα ὀρέγειν*) χεῖρα δίδου καὶ ἀνορθοῦν. F. 230 r. m. τὸ μὲν ἀγαθὸν ἀεὶ φιλεῖν δεῖ, τὸ δὲ κακὸν ἀεὶ μισεῖν, τὰ μέντοι πρόσωπα, ὅφ' ὧν τὸ κακὸν πράττεται, οὐ μόνον οὐ μισεῖν, ἀλλὰ καὶ οἰκτερεῖν καὶ ἐλεεῖν καὶ ἀγαπᾶν. F. 230 r. i. (ad : *πατρίς . . . ἐμῶν*) διδάσκει γάρ με οὗτος (sc. ὁ λόγος), ὡς πάροικον ἐπὶ γῆς καὶ παρεπίδημον ἀναστρέφεσθαι. *ei paullo post : ἄλλοι τῶν πάντων ὁμοῦ (4) τῶν τόπων, ἀλλ' οὐκ ἰδίῳ ἐμοὶ λογιζομένων, ὡς παροίκῳ τε καὶ παρεπίδημῳ.*

P. 182, C. D.) F. 230 v. s. (ad : *οὗτος . . . συμφιλοσοφεῖ*) ὁ λόγος, παρ' ᾧ ἂν ἐγγένηται, καὶ δι' ἀτιμίας καὶ βασιάνων καὶ ὕβρεων . . . καὶ διὰ δόξης καὶ τιμῆς . . . ἀπρωτον τηρεῖ τὸν τοῦτῳ πεφυλαγμένον. F. 230 v. i. (ad : *τράπεζαν λογικὴν*) διανοίας . . . τροφὴ λόγος.

P. 183, B. *οὐκ ἐτι φέρομεν ἀλλήλους καὶ ἀγομεν*) F. 231 v. m. μετὰ . . . τὸ ἀποσχίσαι ἑαυτοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὁ μὲν τῷδε, ὁ δὲ τῷδε φέρων ἑαυτὸν καθυπέταξεν, ὅφ' ὧν διήγοντό τε . . . καὶ ἐφέροντο. τὸ μὲν γὰρ ἄγειν ἐπὶ ἐμφύχων οἱ παλαιοὶ τάττειν εἰώθασιν, τὸ δὲ φέρειν ἐπὶ ἀψύχων.

P. 183, D. *τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον οικονομήσας*) F. 232 v. m. παράδοξον δὲ ὡς ἀληθῶς διὰ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία τούτοις πραγματεύεσθαι. Ibid. (ad *prægressa : ὦ τοῦ cel.*) μεταξύ δὲ τό. ὦ τοῦ παραδόξου τῆς λατρείας φωνήσας, ἐνδιέθετον (5) λόγον εἰργάσατο.

P. 184, B.) F. 233 r. i. (ad : *ὁ λαὸς ὁ πτωχός*) τὸ ἀποσχίσαν σύστημα τῶν μοναχῶν, ὡς ἀποπειρωκὸς τοῦ καλοῦ πλοῦτος τῆς ὁμοιότητος τε καὶ εἰρήνης, ὧν χορηγὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. F. 233 v. m. (ad *repetita : ὅτι . . .*) ἐπὶ τοῖς τῆς εὐχαριστίας αἰτίοις ἐμφιλοχευεῖ (6).

P. 184, C.) F. 234 r. s. (ad : *τῶν ταλάντων*) διὰ . . . τῶν ταλάντων πᾶσαν ἡγοῦμαι δηλοῦσθαι δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, ὧν ἐν καὶ τὸ τῆς διδασκαλίας ἐστὶ χάρισμα, ὅπερ ἀνάγκη τὸν ἐκ Θεοῦ λαβόντα τοῖς τραπέζιταις καταβαλεῖν. εἰ δὲ τις βρθυμῖα τοῦτο μὴ καταβάλῃ, ἐγκαλεῖται παρὰ Θεοῦ, ὡς μὴ ἐπιτεργασάμενος αὐτό.

(1) Πολυτελῶν, quod Edd. post λίθων addunt, omittit B. cum p. ap. M., Regg. bm. hu. Or. 2. et Jes. Usitata quidem de gemmis λίθοι τίμιοι, πολυτελεῖς et πολυτίμητοι (conf. *Animadv. in Basil.* I, p. 61); sed gemmam laud raro λίθον simpliciter vocari notum est.

(2) Scribe : ἀγερώχους, et ἐκπιδύνας, quod verbo ἐκπερόμενον ap. Gregor. respondeat. Literæ ρ, ut hic in ἀγερώχους, male repetitæ, et quod fere ubique factum, absque spiritibus positæ, hæc exempla præsto sunt : f. 52 r. m. ζέοντα καὶ πυρρῶδη, ubi leg. πυρρῶδη. f. 317 r. m. ἐπαρρήξει. f. 327 v. s. ἡρρῶσατο. Vocem ἀγερώχους Hænsel. ad Gregor. Naz. Or. in Nov. Dominic. p. 71, illustrat.

(3) M. 2. sup. li. ὠκύμορον, recte. Vid. *Animadv. in Basil.* M. 1, p. 140 (ad p. 159, B.). Apud Eliam f. 316 v. i. locutio : τὸ ὠκύμορον τῶν ἐπιγελῶν.

(4) Ὁμοῦ vocis ὁμοιότης ap. Gregor. respondet. Codex : ὁμοῦ.

(5) Legendum : ἐνδιέθετον τὸν λόγον εἰργάσατο. De voce ἐνδιέθετος v. annot. ad f. 2 r. i. — In

imagine, quæ ap. Gregor. p. 183, E. insequitur, B. βίᾳ χειρῶς, probante L., loco vulgati βίᾳ χειρῶς, deinde p. 184, A. ἀνορθοῦμενα cum Edd. ubi Or. 1. 2. ἀποσπώμενα. quamquam hanc var. lect. potius ad ἀποκλινόμενα pertinere puto. Gregorius in eadem imagine βίᾳ χειρῶς Or. II, p. 19, D. Or. XXXIII, p. 425, A. B. et posteriore loco item ἀνορθοῦμενα. Ibidem Edd. εἰτ' ἀφιέμενα, melius quam nostrum εἰτα ἀφιέμενα. Ceterum in Or. II, p. 19, D. anonymus V. D. in notis mss., quæ penes me sunt, pro vulgato : ἐνομώτατον, ex Museuli versione : *diuturnum valde*, ἐμμονώτατον optime reposuit. Conf. μόνιμον in prægressis, ubi C. var. lectionem Reg. r. νόμιμον mendoso ἐνομώτατον male tueri conatus est.

(6) Translato ἐμφιλοχευεῖν, i. e. *lubenter versari in aliquo argumento disputando*, Elias etiam f. 241 v. i. et sæpe alias utitur. Neque desunt loci, quibus verbum *vim lubenter contemplantum* habet. Conf. f. 234 r. i. Omnino id quod est *lubenter versari* f. 178 r. m. et alias significat.

F. 234 r. i. locutio : καθάρειν τὸν ῥύπον καὶ Ἀ ἀποφορτίζειν τὸ ἐπίπονον βάρος τῆς ἁμαρτίας.

P. 186, D.) F. 234 r. i. (ad : πάσας καὶ ὅρη καὶ νάματα) τινὲς δὲ διὰ τῶν νηπῶν πνευματικὰ ἐνόησαν ἐνδιαττήματα, καὶ διὰ τῶν ὁρῶν ὕψη θεολογίας, καὶ διὰ τῶν νημάτων τοὺς ἠθικοὺς λόγους τῆς διδασκαλίας, οἷς ἐνεφιλοχῶρει καὶ οἷς ἐσχόλαζε μεριμνῶν.

P. 185, B. [1]) F. 235 r. m. ἐν... τῷ εἰπεῖν καὶ οὐ πάντῃ ἐφύγομεν (2) τοῦ πονηροῦ τὸν φθόνον, δείκνυσιν, ὅτι φθονηθέντες ὑπὸ τοῦ πονηροῦ καὶ ἐπιβουλευθέντες ταῦτα πεπνύσθαι, μὴ φέροντος τὴν ὁμνοῖαν αὐτῶν, δι' ἀπόστασιν ἐκτεπιτωκίτος. φθόνος γὰρ ἐστὶ λύπη ἐπ' ἄλλοις ἀγαθοῖς.

P. 186, B. τὸ περικόψαι τι τῶν τριῶν ἢ ἀποξενώσαι Ἰσον ἡμῖν καὶ τὸ πᾶν ἀνελεῖν καὶ κατὰ πάσης χωρεῖν γυμνῇ τῇ [3] κεφαλῇ τῆς θεότητος) F. 236 v. m. de Sabellio Patrem a Filio subdole dirimente : μὴ φανερώς τοῦτο ἐποίησε, ἀλλὰ κακούργως τε καὶ κεκρυμμένως. F. 236 v. i. de eodem : Πατέρα μὲν ἐκάλει (Θεόν), ἀλλ' οὐ διὰ τὴν πρὸς τὸν ὕδιν σχέσιν, ἀλλὰ καταχρηστικῶς διὰ τὴν δημιουργικὴν ἐπιστήμην, ὡς περ καὶ ἐπὶ τῶν κτισμάτων λέγομεν πατέρας ἔργων καὶ λόγων καὶ τεχνῶν καὶ παιδείσεως. τοῦτο δὲ παρὰ Πλάτωνος παρέλαθεν. καὶ γὰρ χικίνοος τὸν Θεὸν πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς ἐκάλει (4). Ibid. τὸ ἀνευρυθιάσας δὲ κατὰ τινος χωρεῖν μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν γυμναῖς ταῖς κεφαλαῖς χωροῦντων μετεληπται.

P. 186, C. ἐτεροζυγοῦσι περὶ τὴν ἀλήθειαν [5]) F. 236 v. m. κατὰ τὰς τῶν πλαστῶν βροπὰς. Ibid. ἰστέον δέ, ὅτι τὸ μὲν ἐτεροζυγεῖν τὸ ἐπὶ θάτερα ῥέπειν ὁλοῖ, ἐκ μεταφορᾶς τοῦ παρ' ἡμῖν ζυγοῦ ληφθέν, ὃ τὰ σταθμώμενα ἐξισαζόμενα. παρίστησι δὲ διὰ τοῦτου τὸ μὴτ' ἐπὶ δεξιᾷ, μὴτ' ἐπ' ἀριστερᾷ τῆς εὐσεβείας ἐκκλίνειν αὐτούς, ταύτων δὲ εἰπεῖν, ἐφ' ὀπερβολὰς τε καὶ ἐλλείψεως.

F. 237 r. m. (Θεοῦ) ὑπαλιφοντος ἡμᾶς καὶ μὴ ὑποστέλλεσθαι πείθοντος ἐν οἷς περὶ εὐσεβείας ἐστὶν ὁ κίνδυνος.

(1) In contextu p. 185, B. ἐν αὐτῇ B. cum Reg. hu. Or. 1. melius quam vulg. ἐν αὐτῇ.

(2) Sic E. ἀφεύγομεν B. cum Edd. quod præstat.

(3) Τῇ B. optime, cum Reg. hu. tribus Colb. Or. Male vulgo : τε. Tu vide Ast. Additam. ad Comment. in Plat. Phæd. p. 647 (post ejus editionem Politia). Didym. Alexandr. De Trinit. p. 449 ed. Mingarell. τοσαῦτα πρὸς τὰς ἄλλας αἰρέσεις, ὡς οἶόν τε, σωφρόνως διαμαχόμεθα. ἐστὶν (1. ἐστὶ) δὲ τις καὶ ἄλλη γύμνη (sic, et vertit sic perridicule Mingar.) κεφαλῇ τῇ ἀληθείᾳ μαχομένη. Tu sidenter mecum repone : γυμνῇ τῇ κεφαλῇ. Tanti est Platonica locutiones in numerato habere. Veterum morem, ex quo hæc formula fluxit, Tollius Ins. It. Ital. p. 66 sq. et p. 77 illustravit.

(4) Conf. I. 78 r. m. et quæ illic annotavimus.

(5) Mox ap. Gregor. p. 186, C. καταβαλλούσης B. probante ut videtur L., loco vulgati καταλούσης, quod m. 2. atr. ing. reposuit. Sed καταβάλλειν σπινθήρα, i. e. proturbare scintillam, exquisitius dictum, quam καταλύειν.

(6) P. 187, A. Edd. etiam C. εἰ μὴ τῷ φίλον. Legendum : εἰ μὴ τῷ φίλον.

(7) Scribe : μηδέ.

F. 237 v. s. λαμβάνει (sc. Gregorius) ἐργασίαν πρὸς τοῦτο ἀπὸ παραδείγματος. ἢ δὲ ἐργασία τοιαύτη.

P. 187, A. [6] B.) F. 237 v. m. (τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις) πρώτας ἐκ Θεοῦ καὶ περὶ Θεοῦ εἶναι τίθεται . . . ὡς δὲ περὶ αὐτὸν χορευούσας καὶ ἀκατάληκτως ὁμνούσας αὐτόν. F. 237 v. i. (Θεός) ὅλον . . . ἐν αὐτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι, μὴτε ἀρξάμενον μὴτε παυσόμενον, καὶ πάντων ὑπερίδρυται τε καὶ ὑπέρκειται. ὅσα δὲ λέγεται εἶναι, ἐξ αὐτοῦ τε τὸ εἶναι ἔχει καὶ δι' αὐτοῦ φρουρεῖται καὶ σώζεται, μὴ δὲ (7) κυρίως ὄντα αὐτὸ τοῦτο, ὅπερ λέγεται. μόνος γὰρ Θεὸς κυρίως ὢν, τὰ δ' ἄλλα πάντα κατὰ πολλοστὸν ἀπῆχημα τοῦ κυρίως ὄντος λέγεται ὄντα (8).

P. 187, C. D.) F. 238 r. m. (Lucifer) πρώτος ἀποστάς τοῦ ἀγαθοῦ, ἐν τῷ κακῷ γέγονεν. οὐδὲν γὰρ ἑτερόν ἐστι τὸ κακόν, εἰ μὴ τοῦ ἀγαθοῦ στέρησις, ὡς περ καὶ τὸ σκότος στέρησις ἐστὶ φωτός. τὸ γὰρ ἀγαθὸν φῶς ἐστὶ νοητόν. ὁμοίως καὶ τὸ κακὸν σκότος ἐστὶ νοητόν.

F. 238 r. i. (ad : ἡς . . . ἀστασιαστον) ἡς-τινος ἀξίας πρώτων ἐστὶν ἀγαθόν, ἐκ Θεοῦ καὶ τοῦτο ἐπιδραβευθὲν αὐτοῖς, τὸ εἰρηναῖόν τε καὶ ἀστασίαστον.

P. 188, A.) F. 239 r. s. (Satanas) μὴ δύναται . . . διὰ τὴν παρουσίαν τῆς θαλας χάριτος ἐμφυλεῦσαι τῷ τῶν ἀγωνιζομένων νοῦ, καὶ κρύφα ἐπιβουλεύει καὶ σκοτομήνην αὐτὸς ἐν ἡμῖν ἐμποιεῖ, δίκην νεφέλης τὰ ἐπιβολούντα τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸν ἀνεγείρων πάθη. Ibid. Elias Satanam pius πόρρωθεν ἀκροβελίζεσθαι dicit.

P. 188, B. [9] C. D.) F. 239 r. i. καταποικίας (10) τὸν λόγον διαρκῶς, λαμβάνει (sc. ἐργασίας πρὸς τὸ δεῖν ἡμᾶς ὁμονοεῖν) νῦν καὶ ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς κτισμασιν εὐαρμοστίας τε καὶ συμφωνίας. καὶ γὰρ καὶ ὁ κόσμος οὗτος, τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν μέσῳ σύστημά τε καὶ σύγκριμα, τὴν ἐντεθεισάν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τάξιν τηρῶν, αὐτὸ τε τοῦτο δὲ λέγεται κόσμος ἐστίν. ἤνικα δὲ στασιάζας λύση τὴν ἐντεθεισάν ἁρμονίαν αὐτῷ, ἀκοσμία τε καὶ ἀτάξια καὶ ἄλλο τι τῶν πρὶν ὄντων καὶ λέγεται καὶ ἐστὶ.

(8) Hæc omnia, verbis saltem et vocibus, neoplatonica, non minus quam quæ Gregorius de Deo deque primo a Deo numinum ordine docet. Et ex Eliæ quidem verbis attendi velim ista prorsus neoplatonica : ὑπερίδρυσθαι (v. Creuz. ad Procl. Instit. Theol. Plat. p. 140 sq.), φρουρεῖσθαι (v. Procl. Instit. Theol. Plat. cap. 154, p. 228 sq. ed. Creuz.), ἀπῆχημα (v. Creuz. ad Procl. Comm. in Alcib. I, p. 99. 135. 272, et ad Procl. Inst. Th. Pl. p. 192). Deum autem, tanquam omnis οὐσίας promum condum, recentiores Platonici, Platonis exemplo, certatim celebrarunt : nec minus triplicem rerum ordinem idem, Platonicos secuti : locos Tim. p. 41, D. Epist. II, p. 312, E., illustrarunt, ita quidem, ut primum a Deo locum mentibus divinis darent.

(9) In iis quæ ap. Gregor. p. 188, B. reperiuntur, B. διὰ τῆς πρὸς αὐτόν (sc. Θεόν) νεύσεως, loco vulgati : διὰ τῆς πρὸς αὐτὰ (sc. τὰ θεῖα) νεύσεως. Prior præstantior est lectio ; conf. annot. ad Orat. XXXII, p. 589, D.

(10) M. 4. sup. lin. καταποικίλλας, male. Mox f. l. αὐτὸ τοῦτο, etsi τε ap. El. sæpe redundet.

F. 239 v. s. νόμους δὲ κτίσας (188, C.) τοὺς ἐνθεσμεύμενους ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ κτίσαντος λόγους τοῖς κτίσμασι, καθ' οὓς δὴ καὶ μὴ ὄν συνέστη τὸ δὲ τὸ πᾶν καὶ ὅφ' ὧν διασώζεται, καὶ οἵτινες ἀσάλευτοι μένουσιν. ὁθεν καὶ νόμους αὐτοὺς ἐκάλεσε διὰ τὸ βέβαιον αὐτῶν τε καὶ πάγιον. F. 239 v. m. τὸ δὲ σιωπῇ κηρυττόμενος (188, C.) ἐκ τῶν Δαυὶδ ψαλμῶν παρωδήθη (1). οἱ τε γὰρ οὐρανοὶ καὶ πᾶσα ἡ ὁρωμένη κτίσις, καὶ σωπῶντες, δόξαν Θεοῦ διηγούνται τε καὶ κηρύττουσι.

P. 189, A. (ὦραι ἡμέρας κυρτάμεναι) τὸ τῶν ἄκρων αὐστηρὸν τῇ μεσότητι τιθασσεύουσαι, πρὸς τε ἡδονὴν αἶμα καὶ χρεῖαν ἐπιτηδεύως εὐρίστη βραδεύουσαι). Quae Elias f. 240 r. m. et i. ad hunc locum disputat, plane gemina sunt eorum, quae f. 194 v. m. et i. ad locum παράλληλον p. 384, D. adfert: ἕκαστος . . . ἔχοντα. et: ὑποχαλωμένης . . . γίνεται.

P. 189, C. D.) F. 241 v. m. εὐρήσεις πολλά τοιαῦτα ιστορούμενα παρὰ πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις, οὐχ ἤττον δὲ καὶ παρὰ τοῖς μετεωρολογικοῖς Ἀριστοτέλους (2).

P. 189, D. καὶ ἴνα παρῶ —) F. 241 v. i. τῷ τιμητικῷ τύπῳ Gregorium h. l. uti docet.

P. 190, C. στοιχεῖα (3) F. 243 r. m. ἔστι . . . τὸ πῦρ ἐν τῶν τεσσάρων στοιχείων . . . τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ κτισθέν. τοῖς φωστῆρσι δὲ τοῦτο, τῷ ἥλιῳ λέγουσι καὶ τῇ σελήνῃ καὶ τοῖς λοιποῖς, τὸ πρωτοκτιστον φῶς ὃ δημιουργὸς ἐναπέθετο cel. Sequuntur enim quae f. 60 r. s. habet: οὐχ ὥς . . . δοχεῖον. in quibus hoc loco post μένῃ pro τὸ φῶς male σαφῶς scriptum.

P. 190, D. ἐπεὶ δὲ ροεῖν ἤρξαντο) F. 242 r. i. τουτέστι στασιάζειν πρὸς τε ἀλλήλους καὶ πρὸς Θεόν.

P. 190, D. τῆς ἀπονοίας . . . ἀπενοήθησαν) F. 242 r. i. τῆς ἀπονοίας, ἣν κατ' αὐτοῦ παραβόλως τε καὶ παρακεκινδυνευμένως ἀπενοήθησαν.

P. 190, E. 191, A.) F. 244 r. s. καὶ ἔστι τὸ μὲν σχῆμα Δημοσθενικόν. ὅτε γάρ, φησὶν, ἐπορευόμεθα εἰς Δελφοὺς, ἦν ὄραν ταῦτα, πόλεις ἡδαιομένης, εἰς αἵμα κατεσκευάμενα, γύναια δὲ καὶ παιδάρια καὶ πρεσβύτας οἰκτρούς, τὰ μὲν τῷ ἐδάξει προσαρασόμενα, τοὺς δὲ ἀγομένους, καὶ τὰ ἐξῆς (4).

(1) Ps. 18, 1. οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν Θεοῦ. Ad sententiam, qua mundus divinae majestatis praeo esse dicitur, conf. Haensel. ad Gregor. Naz. Or. in Nov. Dominic. p. 41 sq.

(2) Meteorol. I, 7 et 8.

(3) Στοιχεῖα Gregorius solem et lunam intelligit.

(4) Memoria non satis fida fretus, Elias adfert ista ex Or. De Falsa Leg. cap. 22. ὅτε γάρ νῦν ἐπορευόμεθα εἰς Δελφοὺς, ἐξ ἀνάγκης ἦν ὄραν ἡμῖν πάντα ταῦτα, οἰκίας κατεσκευάμενας, τεῖχη περιηρημένα, χώραν ἔρημον τῶν ἐν ἡλικίᾳ, γύναια δὲ καὶ παιδάρια ὅλγα καὶ πρεσβύτας ἀνθρώπους οἰκτρούς.

(5) De voce ἐμμενετικός, Aristoteli et Stoicis in argumento ethico usitata, conf. Aristot. Eth. Nic. 7, 9. ubi Victor. p. 407. Stob. Eclog. Lib. II, cap. 7, p. 106 ed. Heer. ubi ἐμμενετικήν, non ἐμμενητικήν scribi oportet. Verbi ἐμμενεῖν usum, ex quo vox fluxit, illustravi ad Jo. Glyc. De V. S. R. p. XIII.

(6) M. 2. atr. εὔ in ᾱ inscripsit, recte, et sic E. cum Edd. Conf. annot. ad f. 212 r. m.

(7) Scribe: εὐρίπιστον. Proclus Episc. Constanti-

P. 191, E. 192, A.) F. 245 r. s. εἰκεν οὖν, καθὼς φησιν Ἀριστοτέλης, ἡ μεγαλοφυχία οἷον κόσμος τις εἶναι τῶν ἀρετῶν. μελίκους τε γὰρ αὐτὰς ποιεῖ καὶ οὐ γίνεται ἄνευ ἐκεῖνων, καὶ διατοῦτο (8) χαλεπὸν τῇ ἀληθείᾳ μεγαλόφυχον εἶναι. οὐδὲ γὰρ οἷον τε ἄνευ καλοκάγαθίας (9). θεωρεῖται δὲ ἡ μεγαλοφυχία πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ περὶ πάντα ὅσα διαχεῖν οἶδε καὶ λυπεῖν, καὶ περὶ πάσαν εὐημερίαν τε καὶ δυσημερίαν, περὶ δὲ δὴ πάντα μετρίως ἔξει καὶ ἐμμελῶς, καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον οἶσει τὰ συμπίπτοντα, μὴ ῥα-
δῶς μηδ' ὑπὸ τῶν τυχόντων τοῦ ὀρθοῦ λογισμοῦ μεθιστάμενος.

P. 192, A.) F. 245 r. i. εἰπὼν χεῖρους τοὺς διὰ μικροφυχίαν ἀστατοῦντας καὶ μὴ ἐμμενετικούς, οἷς ἂν κρίνωσι, τῶν ἐμμενετικῶν αὐτοῖς τοῦτοις, καὶ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τυγχάνωσιν, οἷς ἐμμενεῖν κεν κρίνασι (5).

P. 192, C. διὰ τὸ ἐν ἀμφοτέροις ἀκίνητον (6)) καὶ ἀστάδμητον) F. 245 v. m. διὰ τὸ τῆς γνώμης κοῦφόν τε καὶ εὐρίπιστατον (7) καὶ τὸ ἐν ἀμφοτέροις εὐκίνητόν τε ὁμοῦ καὶ ἀστάδμητον.

F. 246 v. m. τὴν ὁμόνοιαν περιέπειν.

P. 193, B. μνησώμεθα τὸν . . . διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ πάντα συναγαγόντα καὶ εἰρηγεύσαντα) F. 247 r. m. πρὸς τὸ ἱστοίμους εἶναι: ὑπεραποθνήσκειν ἀλλήλων ὑπαλείψει.

P. 193, B. ἴν' ἐν γῆρᾳ καλῶ καταλύσης τὴν παροικίαν) F. 247 r. m. ἦτοι τὸν βίον. φησὶ γάρ ὁ Δαυὶδ: πάροικος ἐγὼ εἰμι ἐν τῇ γῇ (10). πατὴρ γὰρ ἡμῶν πάλαι μὲν παράδεισος, νῦν δὲ οὐρανός, ἐνθα τὸ πολίτευμα ἡμῶν.

P. 193, C. κυκλοῦσι) F. 247 r. i. περὶ γὰρ τὸ θεῖον ἐστὼτες θυσιαστήριον πνευματικοὶ τινες χορευταὶ καὶ θαυδῶται Χριστοῦ, φῶτα καὶ μέλει τοῦτον καταγεραίρουσι.

P. 193, D.) F. 248 r. m. κατασφαλίζεται τὸν διαβρέοντα καὶ διακεχυμένον ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ χαμαὶ τοὺς λογισμοὺς συρομένους ἔχοντα. — ἡ τάχα τὸν ἐν ἡμῖν τῆς ψυχῆς τόνον, ὃν τροπικῶς ἐσφῶν ἐκάλεσε, τῇ ἀληθείᾳ περιζώνωνται.

F. 248 r. m. Christus ἡ αὐτοαλήθεια.

F. 248 r. i. τὸ τέλος (11) ἡμῖν ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ βοη-

λάττειν ἐκ τῆς εὐρίπιστου τῶν σαρκικῶν ὀρέξεων ἀναθυμιάσεως. ubi editor de voce εὐρίπιστος ad animum translata docte monuit, sed eandem a proverbiali usu vocis εὐρίπος, de quo nos ad Or. XXVI, p. 472, A., temere repetiit. Qui hunc errorem, jam ab Erasmo adagio Euripus homo commissum, recte castigavit, Bisciola Hor. Subsec. T. I, Lib. 6, c. 18. novo errore vocem εὐρίπιστος a verbo nihili εὐρίπι-
ζειν derivavit. Atqui dubium non est, quin εὐρίπι-
στος sit adjectivum ῥιπίστος, a verbo ῥιπίζω pro-
fectum et cum εὐ conjunctum. Conf. Schol. Cod. Monac. 204 f. 82 v.

(8) Haec hactenus ex Aristot. Eth. Nicom. IV, 7, p. 1124, a, 1 — 4, ed. Bekk. ipsis philosophi verbis. Discrepantia lectionis haec est: εἰκεν μὲν οὖν) El. μὲν om. — μελίκους) μελίκους τε. — διὰ τοῦτο) καὶ διατοῦτο. — οὐ γάρ) οὐδὲ γάρ. Ex iis, quae apud Aristotelem cap. 7 et 8. sequuntur, Elias in reliquis hujus loci profecit.

(9) Ps. 118, 19.

(10) Id est: perfectio bonae voluntatis.

βλας βραβεύεται. Ibid., v. m. τοὺς παραχαράττειν (sc. A doctrinam apostolicam) ἐπιχειροῦντας αἰρετικούς.

P. 193, E. 194, A.) F. 248 v. m. οὐτε γὰρ τοπικὴν διάστασιν, ὡς ἐφ' ἡμῶν, δυνάμεθα ἐπὶ τῆς ἀπεριγράπτου λέγειν θεότητος. — F. 249 r. s. in distinctione trium personarum, πρὶν διελεῖν ταῖς ὑποστάσεις, συνάπτομεν τῇ οὐσίᾳ, συνημμένως διαιρούντες καὶ διαιρετῶς συνάπτοντες. paullo post: Τριάς εἰς μονάδα φύσεως καὶ θεότητος ἀνακεφαλαιουμένη, ἥτοι συναυρουμένη τε καὶ συναπτομένη ἀσυγχύτως τε καὶ ἀσυμφύρτως.

F. 249 r. i. κατὰ τὸν ἀποδοθέντα λόγον τῆς προσκυνήσεως.

P. 194, A. B.) F. 249 v. s. λέγεται γὰρ Θεὸς ἡ ἐκ τοῦ θεῖου καὶ περιέπειν τὰ σύμπαντα, ἡ ἐκ τοῦ αἰθέρος, ὃ ἐστὶ καλεῖν ὁ γὰρ Θεὸς πῦρ καταναλίσκον πᾶσαν κακίαν ἐστίν· ἡ ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι τὰ πάντα. ἀλάθητος γὰρ ἐστὶ καὶ παντεπόπτης. οὕτως ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς (1) περὶ τούτων τῶν ὀνομάτων εἰρηκε. F. 249 v. m. (Θεός) οὐδὲ ταῖς νοεραῖς τοῦ νοῦ ἀφαῖς κρατεῖται. φθάνει γὰρ διαδιδράσκων. τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἀπερίληπτον. δηλοῖ γὰρ, ὅτι οὐ περιλαμβάνεται νοήσει, ἐπεὶ καὶ τὸ συλλεγόμενον ἰνδαλμα ἐκ φαντασίας τινός· τῶν περὶ αὐτόν, πρὶν καλῶς κρατηθῆναι, φεύγει. ἡ ἀπερίληπτος λέγοιτο ἂν, ὡς ἀπερίοριστος καὶ ἀπερίγραπτος καὶ ἀπερινόητος. F. 250 r. m. ἅγια.. ἅγιον.. νοήσεις τὴν περὶ αὐτῆς τῆς Τριάδος γνῶσιν καὶ θεωρίαν, ἄδαντον καὶ ἀπροσπέλαστον καὶ αὐταῖς ταῖς ἀγγελικαῖς καὶ θείαις οὖσαν δυνάμειν. οὐ γὰρ δυνατόν αὐταῖς πρὸς αὐτὴν ἀνατελεσθαι. F. 250 r. i. τὴν πρώτην καὶ ἀχέρητον φύσιν.

OR. XXIII.

P. 425, A. B. (2) F. 250 v. m. καὶ (ἀπὸ) τῆς τῶν ἔξωθεν ἐμφαινόμενων (ὑπολήψεως) τόπους προσιμῶν Ἑρμογένους (3) ἡμῖν παραδίδωκεν. F. 251 r. s. (ad : ἀγάπῃ) ἐνεύρου δὲ τὴν ἐλπίδα καὶ ὁδὸν ἐπερρίωνυνεν ἡ ἀγάπη. F. 251 r. m. (ad : ζήλῳ) ἐστὶν οὖν ζήλος μὲν κίνησις ψυχῆς ἀναξέουσας εἰς ἐκδίκησιν τῶν κακῶς γινόμενων. τίθεται δὲ πολλάκις οὗτος καὶ ἀντὶ τοῦ φθόνου· (4) ἐνταῦθα δὲ ἀντὶ τῆς θερμότητος... εἰληπται. F. 251 r. i. (ad : αὐτοφιλανθρω-

π'α) ταῦτα δὲ τὰ ὀνόματα, ἡ αὐτοφιλανθρωπία λέγου καὶ αὐτοαγάπη, τὴν ὡς ὄντως φιλανθρωπίαν τε καὶ ἀγάπην σημαίνειν βούλονται, ὅθεν δὴ καὶ ἡμῖν, ὡς ἐκ τινος πηγῆς, τὸ τῶν ἀρετῶν τούτων πηγάζει ἀγαθόν. τοιοῦτον καὶ τὸ αὐτοάγαθον, ἐξ οὗ καὶ ἡμεῖς ἀγαθοὶ κατὰ χάριν γινόμεθα. διὸ καὶ Πλάτων πάντα τὰ ὡς ὄντως ὄντα, καὶ ὅθεν κατὰ μετοχὴν καὶ ἄλλα λέγεται, παριστάν βουλόμενος, τὸ τῆς ἀντωνυμίας τοῦτ' προσήπτε τοῖς ὀνόμασιν (5).

F. 251 v. s. (τοῦ ἀνθρώπου) τὴν παχυτέραν σάρκα καὶ θνητὴν φορέσαντος καὶ ἀντίτυπον.

F. 251 v. m. οὐκ ἀρετὴ . . . τὸ βίβ' γινόμενον.

P. 425, B. ροὺς κατὰ πρᾶνους τρέχων (6) F. 251 v. m. ἐπεὶ δὲ βαρεῖά τις καὶ κατωφερής ἡ τῆς ἁμαρτίας ῥοπή, τῷ λείψ' τῆς ἡδονῆς καὶ τῇ ραστώνῃ ἡμᾶς δελεάζουσα, πλεῖον τὸ ἔτερον γίνεται. μᾶλλον γὰρ τῷ βάρει τῶν ἀλόγων παθῶν συγκατασπᾶται τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς ἢ τῷ ὑφεῖ τούτου τὸ βαρὺ τε καὶ χοῖκον συναυφύεται.

P. 426, A. χρόνῳ καὶ λόγῳ βεβαιωθὲν ἅπαν καλὸν φύσις καθίσταται) F. 252 r. s. τὸ . . . καὶ λόγῳ ἄριστον κριθὲν καὶ χρόνῳ βεβαιωθὲν εἰς φύσιν καθίσταται.

F. 252 r. s. πεπαγιωμένον ἡμῶν τῇ ἀγάπῃ.

F. 252 v. s. ἐνδιαθέτως ἀνεδόχουν· εἶθε (426, B.).

P. 426, C. D. ποῦ . . . οἱ τὰ τραύματι ἔχοντες καὶ τοὺς μώλωπας ὀνειδίζοντες;) F. 253 r. s. ἐστὶ δὲ διαφορὰ τραυμάτος τε καὶ μώλωπος. τὸ μὲν γὰρ ὕγιασθὲν τραῦμα μώλωψ λέγεται, . . . τραῦμα δὲ πληγὴ μήπω συνουλωθεῖσα ἥτοι διαρρεῖς συνεχέας. ἔλαττον οὖν ὁ μώλωψ τοῦ τραύματος, ὕψαιμὸς τις οὖσα πληγῇ ἢ οὐλῇ ἐκ τραύματος ἐνοσιβρωθεῖσα.

P. 426, D. οἱ τῷ βορβόρῳ ἐγκαλινδουμένοι) F. 253 r. s. βορβόρῳ μὲν ἐγκαλινδουμένους (καλεῖ) τοὺς ἀνέδην (7) τε καὶ ἀνευρυδρίως δίκην χοίρων ταῖς φιληδοναῖς καταβαπτιζομένους. F. 253 r. m. καθ' ἡμέραν αὐτοὶ μεθύοντες καὶ κραυγαλοῦντες (8).

P. 426, E. χρόμεθα διαιτηταῖς τοῖς ἔχθορσι;) In horum verborum interpretatione Elias f. 253 v. m. locutione διχαστάς καθίζειν utitur.

P. 427, A. ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ τίθενται (9).

(1) De Orthod. Fide lib. I, cap. 9, p. 143, A. Opp. T. I ed. Lequien., cuius conferenda annotatio. Apud Eliam in loco ipsis verbis allato discrepantia lectionis hæc est : Θεός ἡ ἐκ) Θεός ἐκ. — παντεπόπτης) πάντων ἐπόπτης. Conf. annot. f. 183 r. s. Ad rem conf. annot. f. 140 v. m. et Suicer. Thes. Eccl. v. Θεός, qui in enumerandis ejus vocis veriverbis etiam Damasceni loco usus est.

(2) Hic velim attendas, quam annot. ad Or. VI, 183, E. attigit, imaginem, petitam ab arbore incurvata, quæ remissa statim ad suum statum reflectitur. Isto loco B. verba : καὶ τὴν.. φύσιν, quæ in eadem imagine ap. Gregor. Or. VI, p. 183, E. recurrit, cum Or. I. om., unde suspicor ea interpol.

(3) Περὶ Εὐδός. I, 1.

(4) De ζήλῳ Noster item f. 272 v. s.

(5) Frustra tamen apud Platonem quæras vocabula, qualia sunt αὐτοάγαθον, αὐτοάγειον simm. de quibus annot. ad f. 116 v. m. et Boissonad. Not. in Æn. Gaz. p. 268. Aristoteles vocibus αὐτοάνθρωπος, αὐτοάκαστον simm. primus, idque in notanda Platonis doctrina de ideis, usus est. Vid. Zell.

Comment. ad Aristot. Eth. Nicom. p. 27.

(6) Cf. Gregor. Naz. Carm. Ined. I, vs. 368-370 : Μόλις γὰρ ἂν τις ἐκ βλας διδασκάλων νεύσειεν εἰς τὸ κρεῖσσον· εἰ δ' ἔχοι τύπον μοχθηρόν, ἡλῶ, ροὺς κατὰ πρᾶνους τρέχων.

Ibi Toll. Ins. It. Ital. p. 39 ad sententiam apta comparat. Gennad. in Combessisii Nov. Auctar. I, p. 1477, A. ἣν μὲν γὰρ ἡ φορὰ τῆς φθορᾶς ἀκάδεκτα ρέουσα, ἀπὸ μετεώρου θέσεως τοῦ παραδείσου ἀναβραγείσα καὶ ὡς καταπρανῶς φερομένη. Legendum : ὡς κατὰ πρᾶνους. Alias natura vitii in præceptis cuentis, adhibito cylindri exemplo, locutione κατὰ τοῦ πρᾶνους φέρεσθαι declaratur. Vid. Animadvrs. in Basil. De L. G. L. p. 469 sq.

(7) Litera e in eraso loco, a m. 2. ut videtur, videlicet pro α. Ἀνέδην, i. e. libere, solute, recte habet, eaque vox sæpe in ἀναδὴν depravata reperitur. Vide Ast. Annot. in Plat. Gorg. p. 323. Jacobs. ad Ælian. H. A. p. 101.

(8) Legendum : κραυγαλῶντες.

(9) Τίθενται B. cum Edd. : διατίθενται r. ap. M. Verbo composito usus est Psalmistes 83, 6. ἀναβά-

οὐχ ὁμολογίας, ἀλλ' ἀρνήσεως, οὐδὲ θεολογίας, Α. βεύτως γεννᾷ καὶ ἐκτὸς συνδυασμοῦ. F. 260 v. m. ἀσύμματον δὲ ἐν (τῷ Θεῷ), ἀσώματος πάντως καὶ γεννήσει καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀβρεύστως καὶ ἀχρόνως.

P. 427, D.) F. 254. v. i. sq. φανερὸν ἦδη τὸ τῆς διενέξεως ποιησάμενος αἰτιον, οὐ πάνυ τι παρὰ δικαιοῖς χριταῖς ὑπεύθυνον ἐν, ... θαρρόντως λοιπὸν πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους ἀποτεινεται.

F. 255 v. m. ἵνα μὴ εἰς τέλος ἐμπανηγυρίζωσι τοῖς αὐτῶν κακοῖς. — F. 256 r. s. πικροφυχίας (Cod. micr.) ἐμπύρευμα oppos. εὐνοίας ζώπυρον.

F. 256 r. m. Elias laudat Aristotelem Ethic. ad Nicom. Lib. VI, cap. 11, 1143. a, 19-24. Bekk. ἡ δὲ B καλουμένη... τοῦ ἀληθοῦς, absque lectionis discrepantia, nisi quod ὁρθῇ δὲ pro ὁρθῇ δ' habet.

P. 498, C. [2] τὸ ἐν ταῖς ψυχαῖς ἀποκείμενον) F. 256 r. i. τὸ μὴ διαβρύνει, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ὁμῶν ἀποκαίμενον, καὶ ἡ ἐντεῦθεν ὠφέλεια, ἣν διὰ τῆς ἀκροάσεως ἀπεθησαυρίσαται.

P. 428, D.) F. 256 r. i. πολλάκις ὑπὲρ Χριστοῦ πεπνῃσμεν, πρὸς τὸ πάσχειν μάλιστα στομαθιζέμεν.

P. 429, A. δοκεῖτε μοι τὸν λόγον προκαλεῖσθαι διὰ τῆς ἡσυχίας) F. 256 v. s. λαμβάνει... ἐκ τοῦ σιγᾶν αὐτοῦς... τὸ διὰ τῆς σιγῆς αὐτοῦς προσκαλεῖσθαι (3) τὸν λόγον. — F. 256 v. m. τὰς δυσκωφεύουσας καὶ βαρύνει ἀκούουσας ἀκοάς.

P. 429, C.) F. 257 r. m. Elias Arianos κτισματολάτρειν dicit.

F. 258 v. m. σοφῶς πᾶν καὶ εὐεπηδῶς (4).

P. 430, C. ἐν ὅντα διηρημένως καὶ διαιρούμενα συνημμένως) Haec Elias f. 259 r. i. Gregorium θεραπεύειν dicit insequentibus verbis: εἰ καὶ παράδοξον τοῦτο εἰπεῖν.

F. 259 v. s. ἐν ἑαυτῷ συγκεκραμμένην (5) τὴν πίστιν ἀνετυπώσατο.

P. 430, E.) F. 260 v. s. ἄνθρωπος μὲν γὰρ ὑπὸ σύνθεσιν καὶ γένεσιν τελῶν καὶ φθορᾶν καὶ βέουσιν, καὶ πληθυσμῶν καὶ σώμα περιβαλλόμενος... σωματικῶς γεννᾷ. Θεὸς δὲ, ἀχρόνος ὢν... καὶ ἀβρεύστος..., ἀρ-

σις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ διέθετο, quo Gregorium respexisse Elias pulcre vidit. Eodem tamen respiciens Gregorius Or. XXVI, p. 475, D. ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ τιθέμενος, simplici τίθεσθαι uti maluit. Quamquam ap. Eliam haec explicantem f. 311 r. m. διατιθέμενος bis positum reperitur. Ceterum ἀρνήσεως B. cum Edd.: ἀρνήσις Coisl. 1. male.

(1) Legendum δὲ. Κοιλὰς κλαυθμῶνος ex Ps. 83, 6. εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ κλαυθμῶνος, quo de loco Elias plura f. 311 r. m.

(2) In iis quae apud Gregor. praecedunt, B. ἐν γὰρ ἐστι (Reg. Cyr. ἐστὶ) mendose pro vulg. ἐν γὰρ ἐστι, quod E. habet. De confusis ἐστι et ἐστὶ praeter alios monuit Voemel. ad Nicol. Methon. p. 260, a.

(3) Scribendum: προκαλεῖσθαι, ut contextus Gregorii in B. et Edd. habet. Translato προκαλεῖσθαι Gregorius utitur Or. XVII, p. 324, A. δῶρον φιλοτιμίαν Θεοῦ προκαλούμενον. Apud Eliam f. 276 v. m. locutio: πρὸς θρόνους προκαλεῖσθαι. Vid. Animadvers. in Basil. 1. p. 190. — Statim post ap. Gregor. p. 429, A. ἐν κοινῷ θεάτρῳ τῇ οἰκουμένῃ. B. cum Edd.: τῆς οἰκουμένης Coisl. 3. male, lit. ἡ κοινὴ pro ἡ subscri-

ptio posita, quo de mendii genere cf. adn. ad f. 217 v. m. (4) M. 1. ἦ in i, ut videtur. Tu v. annot. ad f. 2 (s. num.) r. 326 r. m. et quae in Nov. Annal. phil. Suppl. Vol. 11, Fasc. 3, p. 348 ad Pselli Or. Funer. in Joannem Patric. tuenda voci μεγαλειόβολος (v. l. μεγαλεπύβολος) annotavi.

(5) Scribe: συγκεκραμένην. Sic apud Gregor. Palam. Orati. ed. Matthaei. p. 46. κράμμα mendose scriptum pro κράμα, et p. 47. καύχημα pro καύχημα. Quod ego in loco, quem ex opere Meletii per f. 258 v. s. ἀνθρώπου tum inedito e Cod. Monac. 39. ad Gregorium Nyss. De Resurr. p. 188 ed. Krabbing. attuli, mendosum κράμμις in κεκραμένους mutari jussi: ea emendatione nunc opus non est, quum Meletius Cramerii genuinam lectionem κεκραμένους exhibeat.

(6) Edd. vitiose κᾶν.

(7) Id est: ortus solis, qui proprie dicitur; nam alias Christo, tanquam soli νοητῷ, ἐπιδημία tribuitur, veluti a Gregorio Pal. Orati. p. 122. τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης διὰ σαρκὸς ἐπιδημούντος τῇ γῇ. Conf. El. f. 174 v. i. ad Gregor. Or. XXXI, p. 573, B.

P. 431, A. τί φοβούμεθα φόβον, οὐ μὴ ἐστι φόβος—;) F. 260 v. m.; τοῦτο, τὸ ἀδελφὸς δέος φοβεῖσθαι, καὶ εἰς παρομίαν προῆλθε. Ibid. ὁλέθριος τοῖς οὕτω διακειμένοις ὁ περὶ τὰ τοιαῦτα περισπασμός.

P. 431, B.) F. 261 r. s. πάθη... οἷον... ἀνατύπωσης τοῦ ποῖόν τι γρῆ κτισθῆναι τὸ κτισθόμενον, φροντίς τοῦ μὴ τὸ κτισθόμενον καταλιπεῖν ἀτελεσιουργήτον.

F. 431, C. σοὶ μὲν οὐδὲν ἀνεπιχειρήτορ, οὐδὲ ἀτόλμητορ τῷ κακῷ βραβεύει καὶ διατητῇ θεότητος) F. 261 r. m. τῷ ἑτεροδόξῳ, κακῶς περὶ θεότητος κρίνονται καὶ καταδραβεύονται μᾶλλον, ἢ βραβεύονται.

F. 262 r. i. εἴπερ τοῦτο (sc. τοῦ ἡμετέρου λόγου) μετὰ πνεύματος θεωρουμένου, ἐκείνος (sc. ὁ Λόγος) δίχα Πνεύματος εἶναι πιστεύοιτο.

P. 431, E. 432, A. δοῦν εἰκόσαι τοῖς αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ καὶ τοῖς μικροῖς τὰ μέγιστα) F. 262 v. s. μὴ μέντοι δύνασθαι... τοῖς αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ καὶ τοῖς μικροῖς τὰ μέγιστα φανερῶν, ἀλλ' ἀμυδράν τινα τὴν εἰκασίαν ἐντεῦθεν λαμβάνοντα τὸ ὑπὲρ κατάληψιν ἔδαν.

P. 432, A. B.) F. 262 v. m. πᾶν... τὸ κτιστὸν ὑπὸ χρόνον. Ibid. πᾶν σῶμα... τρις διαστάσεις περιγράφεται, μήκει λέγω καὶ βάθει καὶ πλάτει. Ibid. καὶ τὸ συλλεγόμενον ἵδωλα ἐκ φαντασίας τινὲς τῶν περὶ αὐτὴν (sc. naturam divinam), πρὶν καλῶς κρατηθῆναι, φεύγει. F. 263 r. s. locutio: ἡ τοῦ ἡλίου ἐπιδημία (7). Ibid. ὁ νοητὸς ἡλῖος οὐ πᾶσι τὴν ἑαυτοῦ φαειρότητα χαρίζεται, ἀλλὰ τοῖς ἀξίως αὐτοῦ πολιτευομένοις. φῶς οὖν ἀπρόσιτον καὶ ἀδιόδοχον ὁ Πατήρ. F. 263 v. m. (ad: αὐτοῦ νοῦ χωρίζοντος τὰ ἀχώριστα) τοῦ νοῦ λεπταῖς τισιν ἐπινοαῖς τὰ φύσει ἡκωμένα... χωρίζοντος.

P. 432, A. B.) F. 264 r. s. ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι κατὰ χάριν εἰς τοῦτο ὅπερ εἰσι, καὶ τῇ τοῦ ἐκείθεν φωτὸς μετοχῇ φῶτα καὶ αὐτοὶ χρηματίζουσιν. ἡ δὲ

ptio posita, quo de mendii genere cf. adn. ad f. 217 v. m.

(4) M. 1. ἦ in i, ut videtur. Tu v. annot. ad f. 2 (s. num.) r. 326 r. m. et quae in Nov. Annal. phil. Suppl. Vol. 11, Fasc. 3, p. 348 ad Pselli Or. Funer. in Joannem Patric. tuenda voci μεγαλειόβολος (v. l. μεγαλεπύβολος) annotavi.

(5) Scribe: συγκεκραμένην. Sic apud Gregor. Palam. Orati. ed. Matthaei. p. 46. κράμμα mendose scriptum pro κράμα, et p. 47. καύχημα pro καύχημα. Quod ego in loco, quem ex opere Meletii per f. 258 v. s. ἀνθρώπου tum inedito e Cod. Monac. 39. ad Gregorium Nyss. De Resurr. p. 188 ed. Krabbing. attuli, mendosum κράμμις in κεκραμένους mutari jussi: ea emendatione nunc opus non est, quum Meletius Cramerii genuinam lectionem κεκραμένους exhibeat.

(6) Edd. vitiose κᾶν.

(7) Id est: ortus solis, qui proprie dicitur; nam alias Christo, tanquam soli νοητῷ, ἐπιδημία tribuitur, veluti a Gregorio Pal. Orati. p. 122. τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης διὰ σαρκὸς ἐπιδημούντος τῇ γῇ. Conf. El. f. 174 v. i. ad Gregor. Or. XXXI, p. 573, B.

(sc. θεότης) πηγὴ ζωῆς καὶ φωτός ἐστι, μεταληπτὴ (1) ἅ ὅσα, ἀλλ' οὐ μεταληπτικὴ. ἐκείθεν γὰρ τὰ πάντα ζωογονεῖται, ἐκείθεν φωτίζονται, τῇ ἐκείθεν μεταλήφει συντηροῦνται τε καὶ συνέχονται.

F. 264 r. s. ὅσα ὑπὸ τὴν αἴσθησιν. — τὰ ὑπὸ τὴν λογικὴν πάντα φύσιν.

F. 264 r. m. (ὁ ἄνθρωπος) διοικεῖται μὲν προαιρετικῶς καὶ τὰς ἡνίας πεπίστευται τῆς αὐτοῦ διανοίας, ὥστε ἐφ' ὅπερ ἂν βούλοιο τρέχειν, εἴτε πρὸς τὸ ἀγαθὸν, εἴτε πρὸς τὸ ἐναντίον, δοῦς δὲ τὴν ῥοπὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν θεοειδὴς χρηματίζεται.

P. 432, C. μὴ φύρειν τὰ διεστώτα) F. 264 v. s. φύρουσι καὶ μιγνύουσι τὰ διεστώτα.

P. 433, B. ἐν τοῖς ἐτέρωι συνδροῖς) F. 265 r. i. τῇ τοῦ ἀντιπαλαιόντος σαθρότητι καὶ ἀσθενείᾳ.

F. 265 r. i. ἐστὶ δὲ εὐδαιμονία κατὰ Ἀριστοτέλην (2) ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐν βίῳ τελείῳ.

F. 266 r. i. ταῖς ἐκπεπομέναις παρὰ σοῦ (S. Trinit. alloquitur) φωτοβόλοις ἀγλαῖς καταλαμπόμενοι.

P. 433, E. ἡρώσόμεθα καὶ τὰ κομψὰ ὕμῶν γενήματα ἢ ἐξαμβλώματα) F. 266 v. m. (ad: κομψὰ) τὰ σοφὰ εἰρωνικῶς, ἢ τὰ σχολία ἀληθῶς. ἐπ' ἀμφοτέρων γὰρ ἡ λέξις τάσσεται.

P. 434, B. τὴν εἰς τὸ χαμερπὲς μεταπολῆσιν cel.) F. 267 v. s. de serpente, i. e. de Satana: ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ συρόμενος. Ibid. de eodem: εἰς ἐπιθυμίας ἡμᾶς ἀλλοκροῦς ἐτραχηλίζων.

OR. XXII.

F. 268 v. m. ἐν τῷ συγκεκροτημένῳ πολέμῳ (3).

F. 269 v. m. πρὸ τοῦ συρραγῆναι τὸν πόλεμον (4).

F. 271 r. s. locutio: συνάγεται τι ἐκ τίνος ἀναγκαστικῶς (5).

F. 416, C. οἱ τοῦ φωτός) F. 272 r. s. Christus φῶς θεογονίας ἐπιλάμπων τοῖς πρὸς αὐτὸν ἀναγεύουσι.

F. 272 r. m. ἴνα ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀμυδρᾷ τινι εἰκόνι τὸ ὅπερ ἡμᾶς παραστήσω.

F. 272 r. m. (ὁ Λόγος) καὶ λόγου καὶ νοῦ καὶ σοφίας ἐστὶ χορηγός.

P. 416, C. τροφῆς μὲν καὶ ὕπνου καὶ φθῆς κόρος ἐστὶ καὶ τῶν αἰσχίστων, ὡς λέγουσι) F. 272 v. s. τὸ δὲ πάντων εἶναι κόρον ἐξ Ὁμήρου... εἴληπται. φησὶ γὰρ ἐκείνος· πάντων μὲν κόρος ἐστὶ, καὶ ὕπνου καὶ φιλοπότητος (6), καὶ τῶν λοιπῶν.

(1) Hinc apparet, Eliam p. 432, B. μεταληπτῆς legisse, quod etiam Reg. hu. Coisl. I Or. f. habent. Μεταληπτικῆς Edd. et plerique Codd. minus recte. De adjectivis in tot et tunc confusis vide Bast. Comm. Palaeogr. p. 341 sq. meque Animadvs. in Basil. I, p. 68, 145. et supra annot. ad f. 6 r. m.

(2) Eth. Nicom. I, 6. p. 1098, 15—18. I, 11. p. 1101, 14—17 ed. Bekk.

(3) Id est: in bello conflato. Verbum συγκροτεῖν itidem translato f. 316 r. s. ubi locutio: τὸ θέατρον συγκροτεῖται. 369 r. s. (τὸ τῆς διδασκαλίας χάρισμα) ὑπὸ πλειόνων συγκροτούμενον.

(4) Confer translato ἐτραγῆναι, de quo Symb. ad Philostr. V. S. p. 13. 117. Ἀναρραγῆναι translato ap. Gennad. loco ad Or. XXIII, p. 425, B. allato.

(5) Id est: necessario colligi ex aliqua re.

(6) Itiad. XIII, 636. Cf. Duport. Gnom. Homer. p. 80.

(7) P. 416, D. οὐδεὶς κόρος τοῦ βᾶλλειν p. th. r. ap. M. et sic B. qui tamen a m. 2. atr. mg. ὅρος

λέγουσι δὲ τοῦτο Ἕλληνες, ἐκείθεν μαθόντες.

P. 416, D. [7]) F. 272 v. s. ζῆλος κυρίως κινήσεως ψυχῆς ἀναζεύσεως εἰς ἐκδίκησιν τῶν κακῶς γενομένων, ὑπερβαίνων δὲ τὸν οἰκτεῖον ὅρον εἰς φθόνον ἐκπίπτει καὶ μανίαν.

P. 416, E. τὸ χάριεν, ἢ τῶν ψήφων μετάδοσις) F. 273 r. s. ψήφους μὲν καλεῖ τὰς κρίσεις. — τὸ δὲ χάριεν εἰρωνικῶς, ὡς ἄχαρι μᾶλλον καὶ δεινόν.

F. 273 r. m. τὸ. . . ἔλαττον κακόν, πρὸς μείζον κακόν συγκρινόμενον, ἐν ὑπεροχῇ δοκεῖ εἶναι ἀγαθόν, ὡς Ἀριστοτέλει (8) καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ.

P. 417, B. [9] C.) F. 275 v. i. τοιούτων γὰρ ἡ στάσις, μετὰ τῶν πραγμάτων καὶ τὰ ὀνόματα φύρουσα, ὡς γράφει πού Δημοσθένης (10).

P. 417, C. τριώνιον) F. 274 r. s. τρύχινον (11).

F. 274 r. m. ἐμβριθὲς (417, D.) δὲ τὸ μὴ ἀνεμνόμενον λέγει, μὴδὲ θρυπτικόν τε καὶ βλακικόν.

P. 417, E. κλεπτομένου τοῦ ἀέρος τῷ διαστήματι) F. 274 v. s. τῆς βέβρωσ ἀπονοῦσης τῷ μεταξὺ πολλῶν διαστήματι.

P. 418, B.) F. 273 r. m. τὰς ἀκοὰς αὐτῶν καθ' ἑαυτοὺς ταῖς κατ' ἀλλήλων ὕβρεσιν. ἐστίασιν γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἀπόλαυσιν ἐκάλεσε καὶ ἡδονήν.

P. 418, C. τί ταῦτα πάσχομεν, ὦ οὔτοι, καὶ μέχρι τίνος; πότε δὲ τῆς μέθης ἐκνήψομεν [12] ἢ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν λήμην περιαιρήσομεν —;) F. 275 r. i. τὸ ἐκ τοῦ στασιάζειν ἐπισυμβαίνειν (f. 275 v. s.) πάθος τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ καὶ ἐπιπροσθεῖν αὐτῷ, καὶ μὴ συγχωροῦν καλῶς διακρίνειν τὰ

πράγματα, λήμην ὀνόμασε. — πότε δὲ τὴν μέθην ταύτην ἀποσκευασάμενοι ἀνανήψομεν γρηγορήσαντες, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῶν τὰ ἐκ τῆς στάσεως πάθη, ὡς λήμην τινὰ παχέαν, ἀποσκευασάμενοι... πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐναντενίσκομεν (13);

F. 275 v. m. ἀδράρα (418, D.) δὲ ἀντὶ τοῦ μακρά... καὶ ἐπὶ πλείστον διήκοντα.

F. 275 v. i. τοῦ λόγου ἐξασθενήσαντος, ὃς χαλινῶν οἶδε ψυχὴν ἀτάκτως φερομένην καὶ ἄττουσαν.

P. 418, E. καπνός) F. 276 r. m. τοτέστι προοίμιον.

F. 276 r. m. οὐκ ἐνδοιαστικὸν δὲ ἐνταῦθα τὸ τυχόν (419, A.), ἀλλ' ἠθικόν, ἀντὶ τοῦ ὡς ἐγὼ καταλαμβάνω ἀπὸ τοῦ εὐαγγελικοῦ βῆτου.

P. 419, B. τὴν κοιλίαν) Τὴν ψυχὴν Elias interpretatur f. 276 v. m. ubi locutio: λόγου τροφαί, et

cum Edd.: finem faciamus L. Sed fortasse legendum οὐδεὶς ὅρος οὐδὲ κόρος. Conf. El. f. 213 r. i. καὶ οὐκ ἐστὶν ὅρος ἀμφοῖν οὐδὲ κόρος. Quod paronomasiae genus Lobeck. Paralipomn. I. p. 54, sqq. neglexit.

(8) Eth. Nicom. V, 2, p. 1129, 8 sq. V, 7, p. 1131, 20 sq. Bekk.

(9) P. 417, B. προσβλέπει, B. cum Reg. nu. Or. I. quos C. secutus est. Vulgo mendose προσβλέπει.

(10) Quo id loco Demosthenes dixerit, me nescire ingenue fateor. Sed succurrit primarius in eandem sententiam locus ap. Thucyd. 3, 82, ubi vid. Goeller. p. 499. Adde Sall. B. C. c. 56 ibique Wass.

(11) Conf. Gregor. Or. XXXIII, p. 608, D. de Joanne Baptista: τῆς ἐσθῆτος... τὸ τρύχινον. (τρίχινον r. ap. M.) ubi Elias f. 294 v. i. ὃ τρύχινον ἐσθήμα ἦν.

(12) Sic B. cum Edd.: Reg. bin. minus recte ἐκνήψομεν. et mox: περιαιρήσομεν — ἀναβλέψομεν.

(13) Hæc ad insequens ap. Gregor. ἀναβλέψομεν pertinent.

deinceps ista : δ γάρ ἐστιν ἐν σώματι τροφή, τοῦτο ἂν ψυχῇ λόγος (1).

F. 276 v. m. διανοήματα... ἐκ τῆς αἰσθήσεως, οἷς δὲ δίκαιος σπαράσσεται... θερμαίνεται καὶ ὀρμητικῶς ἔχει.

P. 419, B. *κωμωδία* F. 276 v. i. κωμωδία καὶ ἀφορμὴ γέλωτος καὶ σκαωμάτων τοῖς ἔχθροῖς γίνεται.

F. 277 r. i. χρυσοῦς... ῥέων πολὺς.

F. 277 r. i. ἐθιστὴς οὐσίας καὶ διδακτὴς πάσης ἀρετῆς καὶ κακίας.

F. 277 v. s. οἱ σπουδαῖοι καὶ μὴ πεπλασμένως τὴν ἀρετὴν μετιόντες.

P. 419, E. *πόθεν*;) F. 277 v. m. ἀντὶ τοῦ οὐδαμῶς. ἀποφάσεως γὰρ τοῦτο δύναμιν ἔχει.

P. 420, A. *ἄλλως* F. 277 v. i. τὸ... ἄλλως, ἀντὶ τοῦ μάτην, διὰ τοῦ ὡ στοιχείου γραφόμενον (2).

F. 277 v. i. ὥσπερ ἐν θαλάσῃ τῇ βίῳ τοῦτω δια- νηχόμενος.

F. 279 r. m. πῶς δὲ καὶ σύνθετον τὸ διὰ πάντων διήκειν (3) καὶ πληροῦν τὰ πάντα Θεόν;

F. 279 r. i. εἰ δὲ καὶ τινὲς φασιν ὅλον σῶμα, ὥς τὸ παρὰ τοῖς τῶν 'Ελλήνων σοφοῖς (4) πέμπτον σῶμα λεγόμενον, ὅπερ ἀδύνατον, κινούμενον ἔσται πάντως, ὥσπερ ὁ οὐρανός. τοῦτον γὰρ πέμπτον σῶμα φασιν.

F. 279 r. i. πρῶτον κινῶν ἀκίνητον, ὅπερ ἐστὶ τὸ Θεόν, δι' ἀκινήσεως τὰ πάντα κινῶν (5).

P. 421, A. *τῆς κάτω συγχύσεως ἐπισκοτούσης* [6] *τῇ διανοίᾳ* — (B.) — *τῆς ἐκείθεν ἐλευθερίας* F. 279 v. s. τῆς ἐκείθεν ἐλευθερίας, ἐλευθερούσης ἡμᾶς τῶν ἐπιπροσθούτων δηλαδὴ ἡμῖν ἐν- ταῦθα παθῶν.

P. 421, B. [7] F. 279 v. s. ὑπὲρ δὲ τῶν ἀνεφ- ἵκτων τέως ἡμῖν καθαιρώμεθα τε καὶ προτελώμεθα, ὥς ὕστερον μυηθῶμενοι· τοῦτο γὰρ τὸ *τελεσθησόμενοι* καὶ *στησόμενοι* τῆς ἐφέσεως.

P. 421, C. *μηδὲν ὑπερσέβοντες μηδὲ* [8] *ὑποσέ- βοντες, ἵνα μικρόν τι καὶ αὐτοὺς μνησώμαι τοὺς περὶ ταῦτα σοφοῦς* *Eunomii* βαθμοῦς hoc loco notari, Elias f. 279 v. i. docet.

P. 422, A.) F. 280 v. s. ubi Elias sacra Phrygia tangit : καὶ αὐτοὶ δὲ ἤλουν, ὑποκλίπτοντες αὐτῶν τὰς ὁδούς καὶ εἰς τὰς ἔκτομάς παραθήμεναι.

P. 422, B. *λέγω δὴ τὴν ἐνταῦχος ἡμῖν ἐπαρά-*

στασιν [9] *ζυρομαχείᾳ* ἀδελφικῇ F. 281 r. i. πᾶνο δὲ καὶ ἡ τοῦ ζυρομαχεῖν λέξις προσφυῆς τῷ πράγματι καὶ συμβαίνουσα, ἐκ τῆς τῶν βοῶν τῶν ὑπὸ τὸν αὐτὸν ζυγὸν στασιαζόντων μεταληφθεῖσα (10).

P. 422, C. *τὸ κατ' εἰκόνα* [11], ἡ τοῦ τοῦ δύνα- μος F. 281 v. m. τὸ κατ' εἰκόνα, λέγω δὴ τὸ ἐν ἡμῖν νοερόν.

P. 422, C. *περὶ τὸν νοῦν ἀνταχθεῖν* F. 281 v. i. ἀντὶ τοῦ ἀνόητα δοξάζειν περὶ τοῦ νοῦ.

P. 423, D. *(τὸ ἀστασίαστον) ἐν ἡμῖν πολιτευόμενον, κατὰ μὲν ψυχὴν τῇ τῶν ἀρετῶν ἀντακο- λουθήσει καὶ κοινωνίᾳ, κατὰ δὲ σῶμα τῇ τῶν μελῶν ἡ τῶν στοιχείων πρὸς ἄλληλα εὐαρμοστίᾳ καὶ συμμετρίᾳ, ὧν τὸ μὲν κάλλος, τὸ δὲ ὕγεια ἐστὶ τε καὶ ὀνομάζεται* F. 283 r. m. πολιτεύεται

δὲ καὶ συντηρεῖται (τὸ ἀστασίαστον) κατὰ... ψυ- χὴν, ἐπειδὴν τὸ θυμικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν πρὸς τὸ λογικὸν μὴ στασιάζωσι, ἐξ οὗ καὶ ἀντακολουθεῖν τὰς λογικὰς ἀρετὰς ταῖς ἡθικαῖς καὶ ταύτας ἐκεί- ναις περιγίνεται. Ibid. ἡ μὲν ἡθικὴ ἀρετὴ τὸν σκο- πὸν καὶ τὸ τέλος ποιεῖ ὁρβόν. τῇ γὰρ διεφθαρμένῳ κατὰ τὴν κακίαν καὶ ὑπὸ τῆς ἡδονῆς ἐκνευρισμένῳ πῶς ἂν τὸ τέλος φανήσεται ὁρβόν; τοῦ μὲν οὖν τε- λείου κατὰ τὴν ἡθικὴν ἀρετὴν ἐστὶ τὸ ὑποτίθεσθαι τὸν σκοπὸν καὶ τὸ τέλος ὁρβόν, τῆς φρονήσεως δὲ τὸ τὰ πρὸς τέλος θεωρεῖν. εἰκότως οὖν ἀντακολουθεῖν ἀλλήλαις λέγονται αἱ ἀρεταί, εἴπερ αἱ μὲν τῆς φρο- νήσεως ἀρχαὶ κατὰ τὰς ἡθικάς εἰσιν ἀρετὰς, τὸ δ' ὁρ- θὸν τῶν ἡθικῶν κατὰ τὸν λόγον. Ibid. (ad : ὧν τὸ μὲν κάλλος) ἐστὶ γὰρ κάλλος συμμετρία τῶν ἐν ἡμῖν ἀνομοιομερῶν.

P. 424, D. *ἡττηθῶμεν, ἵνα νικήσωμεν* [12] F. 284 v. m. ἡττηθῶμεν κατ' αὐτὸ (13) τοῦτο τὸ ἀνέχε- σθαι ἐν τῷ ὑβρίζεσθαι, ἵνα νικήσωμεν προσλαβόντες τοὺς διεστῶτας.

OR. XXXIII.

F. 285 r. i. πῶρρωθεν αὐτὸν τοῖς σκώμμασι βάλ- λειν ἐπειρώντο.

F. 285 r. i. locutio : εὐαρίσμητον ποιμνίον.

P. 603, A. *ποῦ ποτέ εἰσιν οἱ... τὸν πλοῦτον κομπάζοντες*;) F. 285 v. m. κομπάζειν γὰρ ἐστὶ πρὸς ἐπὶ κενοῖς μεγαλαυχεῖν.

(9) M. 2. atr. mg. ἐπαναστάσαν recte cum Edd.

(10) Nimirum a Christi jugo sumtam esse meta- phoram, in sequentibus Elias docet. Tu vide Ruhn- ken. ad Tim. Lex. Plat. v. ζυρομαχεῖν, et confer El. f. 163 v. m. et i.

(11) Καὶ m. 2. atr. sup. lin. addidit, habentque Edd. eam vocem, cum explicandis significatione pos- sitam, fortasse tamen non a Gregorio, sed a glossa- tore, siquidem grammaticis καὶ saepe idem est quod ἡγουν. Vid. Bast. Addend. ad Gregor. Cor. p. 893 ed. Schaf. Certe verbis : ἡ τοῦ νοῦ δύναμις, pre- gressa : τὸ κατ' εἰκόνα, explicantur, id quod Elias pul- cre vidit. Conf. Gregor. Or. XXVIII, p. 508, D. τὸ θεοειδὲς τοῦτο καὶ θεῖον, λέγω δὲ τὸν ἡμέτερον νοῦν τε καὶ λόγον· quem ad locum vid. El. f. 54 r. s. Ceterum explicandi formula : λέγω δὴ, qua Elias f. 281 v. m., uti f. 173 v. s. et alias, usus est, for- tasse Gregorio l. c. restituenda est.

(12) Haec B. a. m. 2. atr. mg. habet, neque eo apud E. aut in Edd. desunt.

(13) Codex : κατατό. Conf. annoti. f. 34 r. s.

(1) De sententia Platonica v. Animadvss. in Basil. I. p. 17. Adde El. f. 230 v. i.

(2) Conf. Ruhnken. ad Tim. Lex. V. Pl. p. 199. ed. Lugd. Bat. Boissonad. in Notic. et Extr. t. XI. p. II, p. 78 sq.

(3) M. 2. mg. διήκων. recte, si διήκων scribatur et Θεὸν deleatur. Conf. annot. ad f. 11 v. m.

(4) Conf. annoti. ad f. 21 v. m.

(5) Conf. annoti. ad f. 19 v. i.

(6) Ἐπισκοτούσης B. cum Regg. bm. hu. e quibus C. loco vulgati et mendosi ἐπισκοπούσης merito reposuit. De translatō ἐπισκοτεῖν v. Animadv. in Basil. I. p. 1. et conf. El. f. 17 v. i.

(7) Ibidem B. E. παρετόν cum r. Syrl. ap. M. et Reg. hu. Or. 1. Jes. al. quod, suadente L., C. loco vulgati et mendosi παρατητόν merito reposuit.

(8) Μηδὲν... μηδὲ (μηδὲ) B. cum Regg. hu. Or. 1. atque ita C. pro vulgatis : μηδ'... μηδ'... quorum tamen posterius stare potest. Quidam codd. ap. M. μηδὲν utrobique. Apud eundem Pet. om. μηδ' ὑπο- σέβοντες. — Mox B. male μιμήσομαι.

P. 603, A. [1] *οἱ καὶ θεότητα μετροῦντες* F. A *ρανόν* —) πᾶσι γὰρ ὁμοίως ἐπίσης ἐφῆπλωται (sc. aēr). F. 292 v. i. (ad : *κοινὸν λόγον*) ὁ . . . προφορικὸς λόγος ἐν τῇ φωνῇ καὶ ταῖς διαλέκτοις τὴν ἐνέργειαν ἔχει ἡγουν διὰ γλώσσης καὶ στόματος προφερόμενος. διὸ καὶ προφορικὸς λέγεται. ἔστι δὲ ἄγγελος νοήματος. F. 293 r. s. (ad : *διὰ τοῦ ἐπουρανίου Ἰδὲ ἀνασώθοντες*) πρὸς τὴν προτέραν κατάστασιν ἐπανεσώθημεν διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸ δυνατόν συννεύσεώς τε καὶ ὁμοιώσεως. F. 293 r. i. αἰσχύων τοὺς ἐτεροδόξους . . . εἰς θνείδος αὐτῷ προφέροντας (6) τὸ ἐκ μικρὰς αὐτὸν ὠρμηθῆαι πόλεως.

F. 288 v. i. ἄλλοι δὲ καὶ συγγραφαὶ ταύτας (sc. *Athanasii* ἐξορίας) τοῖς μεταγενεστέροις παρέπεμπον. Ibid. de *Athanasio* : τοῖς ἐκεῖσε (i. e. in *Aegypto*) φροντιστηρίοις ἐπιχωριάζοντα.

F. 289 v. i. ὑποφορὰ εἰ ἀνθυποφέρειν, *varians cum locutione* : ἀπαντᾷ πρὸς.

F. 291 r. m. τοὺς χθσαλοὺς καὶ χαμαιῖφες τὸ φρόνημα ἔχοντας, καὶ περὶ τὰ γῆνια καὶ κάτω συρόμενον.

P. 608, E. *στῶνυλον* F. 291 r. i. τὸν εὐτράπελον καὶ ἀστείολόγον, τὸν τοὺς συμπαρόντας αὐτῷ τῇ εὐτραπέλει ἡδύοντα.

P. 609, A. καθ' ἡσυχίαν ἔμεινεν [2] *συγγινόμενον* [3] F. 291 v. m. (ad : *ἔμεινεν*) τούτεστι τῷ νοῖ. Ibid. τὸ δὲ συγγίνεσθαι τινα λέγειν ἑαυτῷ οὐ μερισμοῦ τινος εἰσάγει ὑπόνοιαν, ἀλλὰ κατ' ἰδίωμα λέγεται γραφικόν, ὡς τὸ *νυκτὸς μετὰ τῆς κυρδίας μου ἡδολέχου*, καὶ *ἐσκαλλε τὸ πνεῦμά μου* [4]. οὐ γάρ δὴ ἕτερος μὲν ἦν ὁ ἀδόλεσχών, ἕτερον δὲ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ἡ καρδιά, ἀλλ' ὁ αὐτὸς καὶ εἰς, ἐκ δύο τούτων συγκεκριμένος, σαρκὸς λέγω καὶ πνεύματος. ἵνα δὲ σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἰστέον, ὡς ἄλλο μὲν ἔσμεν ἡμεῖς καὶ ἄλλο τὸ ἡμέτερον καὶ ἄλλο τὰ περὶ ἡμᾶς. ἡμεῖς μὲν γὰρ ἔσμεν κυρίως ἡ ψυχὴ καὶ ταύτης τὸ καθαρώτατον, λέγω δὴ τὸν νοῦν τὸν ἀπαράλογίστως κρίνοντα τὰ πραττόμενα, ἡμέτερον δὲ τὸ σῶμα, περὶ ἡμᾶς δὲ χρήματα, κτήματα καὶ ὅσα περὶ τὸ σῶμα. ὁ οὖν ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων εἰς νοῦν συναγόμενος, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων κρίσιν τῷ νοῖ ἐπιτρέπων καὶ καθ' ἡσυχίαν ζῶν, τῆς ἐξωθεν περιπλανήσεως ἀποστάς, οὕτως ἑαυτῷ συγγίνεσθαι λέγεται, ὡς (5) τὸ ἡγεμονικὸν συναγόμενον, ὅπερ δὴ κυρίως ἔσμεν ἕκαστος.

F. 291 v. m. προσέθηκε δὲ τὸ *τυχόν* (603, B.), ἡθικώτερον τὸν λόγον ποιῶν.

F. 292 r. s. τοῖς ἐκ τῆς πόλεως ἀγαθοῖς ἐγκαλλωπιζόμενοι.

P. 609, B. C. D. F. 292 r. s. (ad : *ἔνα μὲν οὐ*—)

(1) Mox p. 604, C. καὶ οὐχὶ τοῦτό πως δεινόν, καίπερ ὃν τηλικούτο, ἀλλ' ὅτι καὶ —, B. Καὶ οὐχὶ τοῦτό που δεινόν, C. ex pluribus ap. M. Codd. Πως pro που Or. 1. Par. Coisl. 1. Comb. Τοῦτο οὕτως th. ap. M. Καὶ οὐχὶ τοῦ τόπου δεινόν, *vulgata lectio*. Tu scribe : οὐχὶ . . . πως, et cf. Or. XXV, p. 415, B. δεινὰ ταῦτα καὶ πέρα δεινῶν . . . ἀλλ' οὕτω τοιοῦτον οὐδέν, ὅσον cet. Vid. *Animadvss. in Basil.* I, p. 157 sq. ubi ap. Plutarch. *Adv. Stoic.* cap. 38. οὐ . . . πως pro οὐ . . . πως scribendum erat. Paullo post p. 604, D. τίνα στρατηγὸν θυμῷ ζέοντα, B. cum C. ubi Bill. στρατηγῶν, et Reg. Im. ζέοντα. Deinde p. 605, B. λυγζόμενον, B. cum Schol. ap. M. et pluribus Codd. ap. C. qui eos recte secutus est. Λογίζόμενον male Bill. De confusis λυγίζομαι et λογίζομαι v. Ast. *Comm. in Plat. Pol.* p. 462. Gregor. *Carm. Ined.* I, vs. 427. φῶδς λυγίζω — ap. Toll. *Ins. It.* II, cunus docta anaotatio p. 43, qua etiam de voce λυγισμός ap. Gregor. *Carm. Iamb. III.* μελῶν λογισμοῖς, reponenda monet. Conf. Jacobs. ad Philostr. *Imagg.* p. 456. Vocem λυγισμα Dronk. Indice ad Greg. Naz. *Carm. Sell.* p. 248, b. attigit. Apud Suid. v. *Ἰδισμα* · λογισμα. Suterus noli. mss. ex *Etyim.* M. p. 464, 51. *Ἰγδισμα* · λυγισμα. reposuit.

(2) Codex : ἐμάτω. Conf. f. 54 r. s.

F. 294 r. i. αἱ μὲν οὖν ἱστορίαι (7) τοιαῦται, εἰς ἐργασίαν ληφθεῖσαι.

P. 611, C. ἐξ ἀρετῆς καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀρχέτυπον νεύσεως F. 296 r. m. νεύσεώς τε καὶ ἐξομοιώσεως.

F. 296 r. i. τοὺς θεοειδεῖς χαρακτῆρας, οὓς ὁ πλάστης ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν ἐνετύπωσε. Ibid. μορφῇ . . . ψυχῆς κατὰ φύσιν τὸ θεοειδὲς καὶ ἡ πρὸς θεὸν δι' ἀρετῆς ἐξομοίωσις.

P. 611, C. αἱ δὲ κάτω πατρίδες αὐταὶ καὶ τὰ γένη ταῦτα τῆς προσκυροῦν ζωῆς καὶ σκηνηῆς ἡμῶν εἰσι *παίγνια* F. 296 v. s. καλῶς (8) δὲ σκηνὴν αὐτὴν (sc. τὴν ζωὴν) ἡ διὰ τὸ πρόσκαιρον τοιαῦται γὰρ αἱ σκηναί, πρὸς καιρὸν πηγνύμεναι καὶ αὐθις λυόμεναι· ἡ διὰ τὴν ὑπόκρισιν. κατ' οὐδὲν γὰρ τὰ τῆδε τῶν ἐπὶ σκηνῆς διενήνοχεν. ἐκεῖσε τε γὰρ οἱ τέως διὰ τῆς ὑποκρίσεως εἰναί τινες μεγάλοι νομιζόμενοι καὶ διὰ τοῦτο θαυμάζομενοι, ἐσπείρας καταλαβούσης καὶ τῶν προσωπίων περιηρημένων τῶν τῆς ὑποκρίσεως, περιφανῶς ἐξελέγχονται καὶ ἄθλιοι (9) τῆς ὑποκρίσεως κρίνονται, χάνταῦθα ἐπὶ τῆς παρούσης λέγει ζωῆς· τῆς ἡμέρας παρελθούσης καὶ τῆς νυκτὸς ἐπιστάσης, ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάεσθαι (10), καὶ τῶν προκαλυμμάτων περιαιρεθέντων, οἷς τέως οἱ τῆς γῆς ἐνδοξοὶ εἰναί τινες ἐνομιζοντο, ἄθλιοι περιφανῶς οἱ τοιοῦτοι ἐλέγχονται. πῶς οὖν οὐ σκηνὴ ταῦτα; πῶς δὲ οὐ παίγνια, τοὺς αὐτοῖς προστετηκότας ἀπαπατώντα καὶ πρὸς ὀλίγον εὐφραίνοντα;

P. 611, E. F. 296 v. i. ἵνα . . . τὴν ἐκ Θεοῦ ἄνωθεν δοθεῖσάν μοι εὐγένειαν, ἣ καὶ ἀποβεβλημένην ἐκ βρ-

(3) Συγγινόμενον B. cum pluribus Regg. Συγγενόμενον Edd. minus recte.

(4) Ps. 76, 6.

(5) Scribe : ὡς εἰς τὸ ἡγεμονικὸν συναγόμενος. Conf. εἰς νοῦν συναγόμενος in superioribus, et f. 15 v. i. συσταλὲς εἰς ἑαυτὸν. Gregor. Or. II, p. 14 D. εἰς ἑαυτὸν συστραφέντα. Or. XXVIII p. 497, C. ibique El. f. 15 v. i. Sic Platonici animam πρὸς ἑαυτὴν στρέφεσθαι, seque συνάγειν sive ἀθροίζειν πρὸς ἑαυτὴν dicunt. Vid. Boissonad. ad *Marin. Vit. Procl.* p. 111.

(6) Verbum προφέρειν, cum exprobrandi significatu positum, Elias restituendum f. 294 r. s. ὅπερ ὑμεῖς εἰς ὀνειδισμὸν ἐμοὶ περιφέρετε. Lege : προφέρετε. Similiter f. 298 r. s. ὡς ἐχλημά μοι τοῦτο προφέρετε. Confer locum ex f. 300 v. m. allatum. Monui de hoc verbi usu in *Symbol. ad Philostr. V. S. p. 9. 104, a. Ad Boiss. Not. et Exc. t. XI, p. II, p. 136.*

(7) Exempla dicit, a Gregorio p. 609, D. — 610, B. ex historia sacra allata.

(8) Noli legere : καλεῖ. Nam Elias Gregorium loquentem facit.

(9) Lege : ἄθλιοι, ut est in sequentibus. Deinde ὁ ante χάνταῦθα excidisse videtur.

(10) Jo. Ev. 9, 4.

θυμία; ἐμῆς, διὰ σπουδῆς αὐθις ἀνακαλέσωμαι. Α

P. 612, A. *ἀρεσκίαν*) In interpret. hujus vocis Elias f. 297 r. i. locutione: τέκνα πνευματικά, utilis.

P. 612, B.) F. 297 r. i. τὸ δὲ Ἰσως ἐπεμβλήθην ἐπεικτικῇ τε καὶ ἡθικῶν τὸν λόγον εἰργάσατο.

P. 612, B. C.) F. 297 v. m. ἐσχηματισμένως ἐγκαλεῖ τοῖς Ἀρειανοῖς.

F. 298 r. m. ὡς . . . ἔκ τινος συνθήματος εἰς πάντας τότε ὁ διάβολος ἐχόρευεν.

F. 298 r. i. τὸν νοῦν τοῦ ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἀσχοῦς ἀποβρῦπτων.

P. 612, E. τῇ τοῦ *βλου τραχύτητι* F. 298 r. i. τῇ τραχύτητι τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας καὶ τῇ κατὰ Θεὸν σκληραγωγίᾳ.

P. 613, A. τοῖς ὁμοίοις) F. 299 r. i. τοῖς ὁμο-
δοῦλοις (1).

F. 299 r. i. locutio: ἐπεικτικῶς εἶναι τι.

P. 613, D. *φέρομαι*) F. 500 r. m. ἐπιτίγομαι.

P. 613, D. *μικρὸν μοι τὸ ποιμνίον*) F. 500 v. m. ἐκείνοι . . . εἰς ὀνειδισμὸν αὐτῶν τὴν τοῦ ποιμνίου βραχύτητα προέφερον.

P. 613, E. 614, A.) Ad locum Jo. Ev. 10, 14, a Gregorio laudatum, Elias f. 300 v. m. διπλῆς δὲ τῆς γνώσεως οὐσίας, καὶ τῆς μὲν ἐπὶ τῆς οἰκειώσεως, τῆς δὲ ἐπὶ τῆς εἰδήσεως ταυτομένης, κατ' ἀμφοτέρας ταύτας καὶ γινώσκειν φησὶ τὰ ἴδια καὶ γινώσκεισθαι ὑπὸ τῶν ἰδίων.

P. 614, D.) F. 502 r. i. οἱ . . . περὶ Ἀρειον Πατέρα μὲν τοῦ Μονογενοῦς ἐτίθεντο τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Υἱοῦ δὲ ὁμοουσίου τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ὡς κτίσματος, ὡς σου καὶ *Πλάτων* πατέρα τοῦδε τοῦ παντός τὸν Θεὸν ὡς ποιητὴν ὠνόμαζε καὶ δημιουργόν (2).

P. 615, D. ἡ . . . ἐκτυπωτέρα κατὰληψις) F. 504 r. s. τὴν ἀκριβεστέραν κατὰληψιν . . . λέγει.

OR. XXVI.

P. 471, A. ὦ τέκνα) F. 504 r. i. ἔστι γέννησις

(1) Ad vocem ὁμοδοῦλοις conf. annot. ad f. 155 r. m. Paullo post p. 613, C. θεοὶ διὰ Τριάδος προσκυνουμένης, B. cum Edd. Θεοῦ Reg. a. quod ad ὁμάματα τέλεια refertur. Sed θεοί, i. e. θεωθέντες, recte habet. Conf. Gregor. Or. XXXI. p. 558, D. πῶς ἐμὲ ποιεῖ Θεόν: et ibi El. f. 152 v. m. Or. XXXI. p. 576, C. ibique El. f. 181 r. i. Vid. Is. Casaubon. *Exerc. I ad Baron. Appar. Annal.* p. 61, a. Thomas. in *Origene*. p. 172. 549. Ullmann. in *Gregorio Nazianzeno* p. 235. 599. Baumgarten-Crus. *Hist. Dogm.* T. 2, p. 771 sq. Baur. *Doctrina de Trinitate* T. 1, p. 235, not. 57. Adde *Animadvers. in Basil.* I, p. 148 sq. et Haensel. ad *Gregorii Naz. Or. in Nov. Dominic.* p. 55 sq. Apud unum Gregorium Palam. in *Theophane* plurima ex hoc genere reserpiunt. Dialogus ille, a Matthaeio in *Lectis Mosq.* Fasc. 2. editus, haec habet p. 8 med.: ὁ κτιστὴ κατ' αὐτοῦς χάριτι θεοποιούμενος τῆς οὐσίας μετέχει τοῦ Θεοῦ: ibid. τὴν θεοποιὸν δωρεάν τοῦ Πνεύματος, δι' ἧς μέτοχοι Θεοῦ, μᾶλλον δὲ ἐν πνεύμα μετὰ τοῦ Θεοῦ γίνονται οἱ ἄγιοι: p. 14 supr. Athanasius contra Macedonium — τὸ Θεὸς εἶναι . . . δευτέρον ἔστι τῆς φύσεως καὶ ἡμεῖς γὰρ θεοὶ μὲν γινόμεθα, τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως γενέσθαι οὐ δυνατόν: S. Maximus ap. eund. p. 19 inf. οἱ διόλου γινόμεθα θεοὶ χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος: Athanas. ap. eund. p. 20 supr. κατὰ τὴν θεοποιὸν χάριν καὶ μετέχεται καὶ ὁράται τοῖς ἁγίοις ὁ Θεός, κατ' οὐσίαν δὲ ἀμέθεκτός ἐστι: Gregorius ipse p. 22 med. θεοποιὸς ἐνέργεια: p. 27 med. τοὺς τῆς θείας

σωματικῇ, ἔστι καὶ πνευματικῇ. κατὰ ταύτην οὖν τὴν πνευματικὴν γέννησιν καὶ ὠδινῆσας ὁ μέγας οὐ-
τος τοῖς τῆς ὀρθοδοξίας δόγμασι, καὶ ἀποτικῶν τού-
τους, πρὸς οὓς ὁ λόγος αὐτῶν, καὶ εἰς αὐτῶν πνευμα-
τικῆς ἡλικίας προαγαγών, τέκνα . . . οὐκ ἀπεικτικῶς
καλεῖ, τὴν τῆς εὐσεβείας μὲν ὡς ἔχοντας.

P. 471, A.) Ad locum ex *Epist.* 1 ad Cor. 15, 31, a Gregorio laudatum, Elias f. 504 v. m. docet, simp-
plicem Dei obtestationem, τὸ ἀπλῶς ὀμνύειν, ἀφελές
τε καὶ ἡθικῶν esse; sed per res praeclaras vel per
homines egregios jurare, οὐκ ἔτι τοῦ ἡθικοῦ λόγου
καὶ ἀφελούς, ἀλλὰ μεθόδου λαμπρότητος. ἔστι δὲ τοῦτο
(illud Gregorii, quod Elias adfert ex Orat. de Mac-
cabaeis: οὐ μὰ τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς τοῦ ἀνδρὸς κιν-
δύνους [3]) Δημοσθένειον: οὐ μὰ τοὺς ἐν Μυρα-
θῶνι προκινδυνεύσαντας.

P. 472, A. *πλησμοναῖς, ἔδρεσιν*) F. 505 r. m. π-
λησμοναῖς συσσιτίων καὶ συμποσίων, καὶ ταῖς ἐν-
τεῦθεν ἐκ τοῦ κόρου ὕδρεσι. κόρος γὰρ πατήρ ὕδρεως,
ὡς ἐν ἄλλοις (4) εἰρηκεῖ.

P. 472, A. *κόσμου βράσματι, ταῖς ἀγχιστροφόις
μεταβολαῖς, ὡς περ ἐν Εὐρίπῳ* [3] καὶ *πνεύμασιν*)
F. 505 r. m. (ad: *κόσμον βρ.*) τῶν τῶν κοσμικῶν ἐπι-
θυμιῶν βράσματι δεινῶς ἀνακαυχάσονται. Ibid. (ad:
ἀγχιστρ. μεταβ.) ταῖς εὐμεταστροφόις τῶν κοσμικῶν
πραγμάτων μεταβολαῖς . . . ἀπαιτούταις αἰ.

P. 472, C. [6] *ὄντως ἡμέρα μία βλος ἄλλος ἀν-
θρώπου τοῖς πόθῳ κάμνουσιν.*) F. 505 v. s. παροι-
μία δὲ τοῦτο δημώδης. Ἰσως δὲ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Θεο-
κρίτου ἐν Βουκολικαῖς εἰρημένον ὁ θεολόγος παρ-
έφρασε. λέγει γὰρ ἐκεῖνος, ὅτι οἱ ποθοῦντες ἐν ἡμέρᾳ
μὲν γηράσκουσιν (7).

P. 472, C. *ἐν ὕδρεσιν ἦν τὸ ποθοῦμενον*) F. 505
v. m. τὸ φιλοῦν αὐτῶν (sc. τῶν φιλητῶν) προσηλοῦτο.

P. 472, D. *ἐτοιμὸν εἰς ἐξουσίαν ἀργὸν εἰς
ἐπιθυμίαν, ὡς τις ἔφη τῶν ἀπὸ ἡμῶν*) F. 505 v. m.

χάριτος τεθεωμένων: S. Maximi ap. eund. p. 29
inf. locutio ἡ ἐκ χάριτος θέσεως: θέσεως Gregor.
p. 32 inf. bis ex Dionysio Areopag.: θεοῦν idem
ibid.: θεοῦσθαι ibid. saepe ex eodem illo Dionysio:
ibid. ὡς εἰς θεοποιὸς ex eodem, quae locutio repeti-
tur p. 33 med. ubi item αὐτοθέσεως est personato
illo Dionysio: denique θεοῦσθαι Greg. ipse bis p. 33.

(2) Conf. annot. ad f. 78 r. m.

(3) Or. XV, p. 290, D. Demosthenis locus, ab
Elia laudatus, est *De Cor.* cap. 60, de quo Longinus
II. 'Y. c. 16. praeclare pronuntiavit. Ceterum Elias
toto hoc loco egregie profecit ex Hermogene, qui
eodem illo Demosthenis loco usus est, *Περὶ M. A.*
Lib. II cap. 3, p. 393 sq. ed. Laur.

(4) Or. XXIV, p. 439, A. Conf. Boissonad. in
Notic. et Extr. T. XI, P. II, p. 74 et Anecd. T. I,
p. 49. 401; praeerea *Animadvers. in Basil.* I p. 176
et infra annot. ad f. 358 v. m.

(5) De translatō ac proverbiali usu vocis Εὐρι-
πος vid. Toll. ad *Greg. Naz. Carm. Ined.* I vs.
556, *Ins. It. It.* p. 54, Wyttenbach. ad *Plat. Phae-*
dron. p. 240 Zell. ad *Aristot. Eth. Nicom.* IX, 6,
p. 401. Ceterum Εὐρίπῳ male B.

(6) Paullo antea p. 472, C. πρηνές, quod Savil.
conjecit, B. cum tribus Regg. Coisl. et Comb. quos
C. secutus. Vulgo: τρανές, pessime. Eἰς τὸ πρηνές
idem quod alias κατὰ τὸ πρηνός sive κατὰ πρ-
αγός. Vid. annot. ad Or. XXIII, p. 425, B.

(7) M. 2. mg. οἱ δὲ ποθεῦντες ἐν ἡματι γηράσκου-
σιν. ex Theocr. *Id.* 12, 2. ubi vulgo: ἡματι.

τῆς παρουσίας τοῦ φιλομένου τὴν αἰσθησιν ὑποκλε- A
πώσης τοῦ πολυχρονίου διαστήματος (nim. ante-
gressae absentiae). οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπιθυμητόν,
καθὼς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, ὡς μὴ τῇ συνεχείᾳ
τῆς ἀπολαύσεως εὐκαταρρόνητον γίνεσθαι τὸ
γὰρ ἐνεξουσιάζειν τοῦ ποθομένου τὸ σφοδρὸν ἀμβλύ-
ναι τῆς ἐπιθυμίας καὶ ἀργότερον καθιστᾶ ὥν δὲ σπα-
ρία ἢ κτήσις, περισπούδαστος ἢ ἀπόλαυσις (1).

F. 305 v. i. τὸ κάμνον ἐρωτὶ πνευματικῶν.... ὅσω
περὶ μονίμων ἐστὶ, τοσοῦτω καὶ τῶν ἀλλήθων δρι-
μυτέρων αἰσθάνεται, nim. quam desiderium rerum
corporearum.

F. 306 r. s. οἱ μὲν παρόντες τοῖς φιλητοῖς ἀργό-
τεροι πρὸς τὸ ἐπιθυμεῖν εἰσιν, οἱ δ' ἀποσπασθέντες
αὐτῶν δριμυτέρων τῶν ἀλλήθων αἰσθάνονται.

P. 472, D. *ἔγνω τὸν πόθον, τὸν ῥιπκὴν τύ-
ραννον.*) F. 306 r. m. δριμυτέρων τῶν ἐκ τοῦ πό-
θου βελῶν ἡσθάνομην. Ibid. *τύραννον...* διὰ τὸ ἐξ
αὐτοῦ βίαιον, ἀοράτοις μαστίζοντα τὸν ποθοῦμενον (2)
μάστιξι καὶ πρὸς τὸ ποθοῦμενον συνελαύνοντα, καὶ
μὴ ἐπὶ πολὺ τούτου ἀφίστασθαι πείθοντα. *ῥιπκὴν*
δέ, ὅτι ἡδίσται πάνυ αἱ ἐκ τούτου μαστίγες τοῖς πο-
θοῦσι, συνάπτουσαι τὸν ποθοῦμενον (3).

P. 473, C.) F. 307 r. s. ἀρχιτέκτονα δὲ καλεῖ
Ἀριστοτέλης καὶ ἀρχιτεκτονικὴν ἐπιστήμην τὸν
πᾶσιν ἐπιστήμοσι καὶ πάσαις ἐπιστήμαις ἐπιτάτ-
τοντά τε καὶ ἐπιτάττουσαν. ὅποιον δὲ τὸν φιλόσοφον
καὶ τὴν φιλοσοφίαν εἶναι ἐτίθετο. ἐκείθεν γὰρ αἱ
ἀρχαὶ πάσαις ἐπιστήμαις καὶ πᾶσιν ἐπιστήμοσιν.
τοιοῦτος μὲν ὁ ἀρχιτέκτων (4) κυρίως, ὑπερ ἀναλό-
γως ἀρχιτέκτονα τίνα τῶν ποικίλων τιθεῖς εἶναι ὁ
δῆμιος, ὑπὲρ πάντα τοιοῦτον ἀποφαίνεται εἶναι τὸν
σοφιστὴν ἥτις τὸν εὐρετὴν τῆς κακίας διάβολον (5).

P. 474, A. B. ὁ δειλὸς ἐγὼ ποιμὴν καὶ περισκεμ-
μένος, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀσφάλειαν ὡς ῥαθυμίαν
ἐγκαλούμενος.) F. 308 r. i. ἐπειδὴ παραπεπή-
γασιν ταῖς ἀρεταῖς αἱ κακίαι καὶ εἰσι πως ἀγχιθυ-
ροὶ (6), ἐντεῦθεν οἱ τοῖς πράγμασιν, ὡς ἔτυχεν, ἐπι-
βάλλοντες συγχέουσιν μετὰ τούτων καὶ τὰ ὀνόματα,
μισάνθρωπον μὲν τὸν σὺφρονα ὀνομάζοντες, ἀνδρεῖον
δὲ τὸν τόλμην χρώμενον ἀλογίστῳ, καὶ δειλὸν τὸν περι-
εσκεμμένον. Ibid. τὸ προμηθὲς... καὶ περιεσκεμμένον.

(1) Opp. T. 2. p. 7, A. ubi ista : οὐδὲν γὰρ...
γίνεσθαι, et : ὥν δὲ... ἀπόλαυσις, totidem verbis
leguntur, excepto, quod Elias omisit, τούτων ante
περισπούδαστος. Intermedia : τὸ γὰρ... καθιστᾶ,
Elias de suo adjecit. In quibus attende formam καθ-
ιστᾶω, quam cum similibus Graeculi potius quam
καθίστημι adhibere solent. Vid. Has. ad Leon. Diac.
p. 514 ed. Bonn. De sententia v. Anim. in Bas. I, 49.

(2) Ποθοῦντα m. 2. mg. recte.

(3) Legendum : πρὸς τὸ ποθοῦμενον. — Mox ap.
Gregor. p. 473, A. τῷ φίλτρῳ B. cum Reg. bm. Or. 1.
Comb. quos C. secutus est. Vulgo τῷ male abest.

(4) De hoc loquendi usu Aristotelis proprio vid.
Zell. ad Eth. Nicom. I, 4, p. 5 sq.

(5) Ad insequentia Gregorii verba p. 473, C. D.
Elias f. 307 r. m. eadem de Cynicis observat, quae
ex ejus Commentariis f. 12 r. s. attulimus.

(6) Haec hactenus ex Gregorii Or. XLIII, p. 819,
D. quo de loco vid. Animad. in Basil. I, p. 151.
Verbum παραπεπηγέναι, Isocratis exemplo trans-
latum, ibidem attigi. Adde Græssium in Iahnii
Nov. Annal. Philol. Supplem. t. IV, p. 281.

P. 474, C. ὁμᾶς [7]) F. 308 v. m. τοῦτέστι τὰς
ψυχὰς ὁμῶν καὶ τὴν τούτων ὠφέλειαν. ἡμεῖς γὰρ
ἐσμεν ἡ ψυχὴ, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, ἡμέτερα
δὲ καὶ περὶ ἡμᾶς αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ ὅσα περὶ τὸ σῶμα.

P. 474, D. καθ' ἡσυχίαν ἐμαυτῷ συγγενόμενος) F. 309 v. s. ἐκτὸς θερμῶν γενόμενος καὶ τῷ ἐν
ἡμῖν κρείττονι, τῷ νῦν φημι, συγγενόμενος.

P. 475, B. φύσεως οὕτως ἐχοντες) F. 310 r. i.
τῇ φυσικῇ πρὸς τὰ καλὰ ἐπιτηδεύεσθαι καὶ ταῖς ἐν-
τεῦθεν ἀνθολογαῖς, καὶ ταύτης βιαζομένης.

P. 475, C. D.) F. 311 r. m. κυρίως δὲ κοιλὰς
κλαυθμῶνος (8) ὁ παρὼν βίος, τὸ τῶν στεναγμῶν
χωρῶν, ἐν ᾧ λύπαι καὶ πόνοι καὶ πᾶσα ἡ ἀτερπής
ἀπάτη κατΰκχεται. τρισβόλιος οὖν, ὅς τὴν κοιλᾶδα
τοῦ κλαυθμῶνος φεύγων, ὅπως δύναμις, τὰ ἄνω
ζητεῖ, καὶ τῆς ἀντιλήψεως αὐτῷ παρὰ Θεοῦ γινομέ-
νης, ἀεὶ φιλοπονεῖ τὴν κάθαρσιν, τὰς κατὰ ψυχὴν
καλὰς ἀναβάσεις καὶ προκοπὰς καὶ τὰς ὠφελᾶς
ἐννοίας καὶ πρὸς Θεὸν ἀγούσας ἐν τῇ καρδίᾳ διατι-
θέμενος. et paullo post : τοιοῦτος μὲν ὁ ἐκ δυνάμεως
εἰς δύναμιν πορευόμενος καὶ ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ
διατιθέμενος (9). F. 311 r. i. πᾶσα... ψυχὴ ἀναμάρ-
τητος γενομένη.. οὐκ ἀθρόως.. ἐκείθεν ἀνεισιν, ἀλλ'
ἀναβαθμοῖς τισι ταῖς κατ' ἀρετὴν προκοπαῖς χρω-
μένη.

P. 476, E. ὥστε ἀβολώτως [10] προσομιλεῖν τῷ
Θεῷ καὶ μικρὸν ἐπανάγειν τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν
πλανωμένων) F. 313 r. m. (ad : ἀβολώτως) ἀβο-
λῶτωρ λογισμῷ. Ibid. (ad : ἀπὸ τῶν πλανωμένων)
ἀπὸ τῶν πολυπλανῶν αἰσθήσεων.

P. 476, E. 477, A. In' ἡμεῖς μάθωμεν καὶ
πράξεως καιρὸν, καὶ ἀσχολίας ὑψηλότερον [11])
F. 313 r. i. ἀσχολίαν δὲ ἐνταῦθα τὴν ἡσυχίαν ὠνό-
μασε, σχολάζουσιν μὲν καὶ ἀργοῦσαν πρὸς τὰς βιω-
τικὰς πράξεις, ἀσχολουμένην δὲ περὶ τὴν πνευμα-
τικὴν θεωρίαν. ὑψηλότερα δὲ αὕτη τῆς βιωτικῆς
πράξεως, χωρίζουσα τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν πολυπλανῶν
αἰσθήσεων, αἵτινες πλανώμεναι πλανῶσιν ἡμᾶς.

P. 477, B. *ὅταν γαλήνη πορφυρήται καὶ προσ-
πέσῃ* [12] ταῖς ἀκταῖς ἡδὺ τι καὶ ἡμερῶν) F. 313
v. m. κατὰ μικρὸν ἐπιφρίσσουσα καὶ τοῖς αἰγιαλοῖς
ἡρέμα (13) προσπαίζουσα.

(7) Ex versu 2 Cor. 12, 14. quem Gregorius
laudat. Ceterum conf. annot. ad f. 26 v. i.
(8) Conf. annot. ad f. 254 r. s.
(9) Verbis : ἀναβάσεις... διατιθέμενος, Elias h. l.,
uti paullo antea, cum Gregorio ad Ps. 83, 6, res-
picit. Conf. annot. ad Or. XXIII, p. 427, A. Gre-
gor. Or. XXXI, p. 575, A. ταῖς... κατὰ μέρος προσ-
θήκαις καὶ, ὡς εἶπε Δαβὶδ, ἀναβάσεις.

(10) Male vulgo : ἀβολώτως. Vid. Animad. in
Basil. I, p. 131.

(11) M. 2. atr. mg. ὑψηλότερας, cum E. et Edd. Tu
cf. Plat. Phaedr. p. 227, B. ibique Ast. Annot.
p. 219. Adde Gregor. Palam. Theophane p. 7 Lectt.
Mosq. P. 2. De platonica Pindari imitatione alio
apud Greg. loco monuit schol. cod. Mon. 216 221 r.

(12) Sanato mendo, de quo supra f. 195 v. i.
monuimus, m. 2. atr. sup. lin. προσπαίξῃ scripsit
cum Edd., eamque lectionem Elias secutus est.

Verba πορφυρεῖν et προσπαίξειν, ad mare trans-
lata, hoc quoque usus Gregorii loco, illustravi
Animad. in Basil. I, p. 22 sq.

(13) Codex : ἡρέμα. Conf. annot. ad f. 45 r. i.

F. 313 v. m. προβεβλημένα πετραί τὸ τῆς θαλάττης ἀγριαίνον ἐκθαλζον.

P. 477, C. *φωκία*) F. 313 v. i. βρύα θαλάσσια.

P. 477, D. E.) F. 314 r. m. (τὰ ἀνθρώπινα) τὸ ζαλῶδες καὶ ἀστατον ἔχοντα καὶ πικρόν, ὡσπερ ἡ θάλασσα.

P. 477, E. 478, A.) F. 314 r. i. μάρτυρα παράγει τὸν προφήτην Δαβὶδ (1), ὕδατα καλοῦντα τῶν βιωτικῶν συμφορῶν τὸ πλῆθος, καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς ἀπτομένων καὶ ἀποπνιγουσῶν δίκην ὑδάτων τοὺς μὴ καλῶς διανήχσεσθαι δυναμένους.

F. 314 r. i. locutio : ἡ ἀσωματότης τῆς ψυχῆς.

F. 314 v. s. locutio : βάρος φρενῶν καὶ ἐμβρίθειαν ἔχειν (2).

P. 478, B. *διαγελῶσι*... ἡ ἐλεοῦσι τοὺς σσειομένους) F. 314 v. m. (ad : *διαγελῶσι*) κατὰ τὸν Δημόκριτον Ἀδελφίτην (3). Ibid. ἐλεοῦσι δὲ ὑπὸ φιλανθρωπίας τοὺς οὕτως ἀθλίως περὶ τὰ τῆδε διακειμένους.

P. 478, B. *τοῦ καιροῦ*... *ἐξω φιλοσοφεῖν*) F. 314 v. m. μὴ παρόντων σκαμμάτων, ἐν λόγους φιλοσοφεῖν.

F. 314 v. i. ὡς δι' εἰκόνας τινὲς... τῶν φωκίων τῶν βρῶδων ὑπὸ τῶν κυμάτων τινασσομένων καὶ τῶν πετρῶν τῶν ἀνιάντων μενουσῶν (4) δειξάς τὰ καθ' ἡμᾶς.

F. 315 r. s. ἔστι... μῦθος λόγος ψευδῆς, εἰκονίζων ἀλήθειαν.

F. 315 r. s. φιλόσοφον δὲ ἐνταῦθα (p. 478, E.) τὸν ὡς ὄντως ὑποληπτέον φιλόσοφον, ὃς μελέτην πάντα τὸν βίον ποιεῖται θανάτου (5), ὃς παντὶ τῷ κόσμῳ ἐσταύρωται, καὶ ὥστε ὁ κόσμος ἐσταύρωται (6), καὶ ὃς θνήσκων κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν ζῇ τὴν ἐν Χριστῷ κεκρομένην ζωὴν (7), καὶ ὃς ζῇ οὐκ ἔτι αὐτός, ζῇ δὲ ἐν αὐτῷ Χριστῷ (8).

P. 479, B. *παραγράφεται*) F. 315 v. i. ἤτοι πόρρω ποιήσει, ἢ οὐ συντάξει τῇ ὡς ὄντως εὐγενείᾳ, ὡς κίβδηλον καὶ μὴ γνησίαν. εἰθιστο γὰρ τοῖς παλαιοῖς, ὅσα νόθα καὶ μὴ γνήσια, ἐξωθεν παραγράφειν, ἀφ' οὗ καὶ ἡ λέξις μετεβλήθη.

P. 479, E.) F. 316 r. m. φθειρομένου... τοῦ σώματος, θάλλειν αὐτὴ (sc. ἡ ψυχὴ) πέφυκε μάλιστα καὶ καθαρώτερον τοῖς ἐκείθεν ἐντρανίζεσθαι, μὴ ὀχλουμένη ὑπὸ τῶν παθῶν. εἰ δὲ καὶ λυθῆναι ταύτην τοῦ σώματος δόξει τῷ συνδήσαντι ἐξ ἀρχῆς, δέξεται ἀσμένως τὴν διάλυσιν ταύτην ὡς ἀναγκαίαν ἐλευθερίαν. φυλακὴν γὰρ καὶ δεσμοτήριον τὸ σῶμα τοῦτο

A ἡγοῦμαι πάντες οἱ ἄγιοι, καὶ ἀπαλλαγῆναι τούτου καὶ μετὰ Θεοῦ γενέσθαι, δι' εὐχῆς ὅτι μάλιστα τίθενται, καὶ χαίρουσιν ὅτι ὁ θάνατος φθείρεται καὶ ἡ θνητότης ἀπόλλυται, ἀλλ' οὐχ ἡ οὐσία τοῦ σώματος. οὐδὲ γὰρ εἰ ἀνδριάντα τις ἴδοι χωνευόμενον, ἀπώλειαν τοῦτο ἔρει, ἀλλὰ βελτίω κατασκευῇ.

P. 480, A. [9] *ὥρας*.) F. 316 r. i. ἤτοι συμμετρου τινὸς εὐμορφίας.

P. 480, B. *θεωρήσει τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ οὐράνια*) F. 316 v. m. ἔστι γὰρ φιλοσοφία γνῶσις θεῶν καὶ ἀνθρώπων πραγμάτων. θεωρήσει τὰ οὐράνια τάγματα καὶ τὴν ἐν ἐκείνοις εὐταξίαν καὶ ἀληκτον ὁμνηδίαν.

P. 480, B. *μελετήσῃ τὸν θάνατον*) F. 316 v. i. κατὰ προαίρεσιν ἔστι γὰρ ἡ φιλοσοφία μελέτη θανάτου ἢ καὶ τὸν φυσικόν, διὰ μνήμης ἔχων τοῦτον ἀεὶ (10). Ibid. *tres sunt mortes, una corporis, alia animae*, ἄλλος, ὁ καὶ ἐπαινετός, ὁ διὰ τῆς φιλοσοφίας ἡμῖν γενόμενος, περὶ οὗ φησὶν ὁ Παῦλος· *νεκρώσατε* (f. 317 r. s.) *τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς* (11), ὃν δὲ μελετᾷ ὁ τῷ ὄντι φιλόσοφος (12).

P. 480, E. 481, A.) F. 318 r. m. ἀν... ἐπιστρεφάντες ἐπιβεβῶμεθα, ἀχείρωτοι πᾶσιν ἐσόμεθα. ἂν τε γὰρ κακῶς τις εἴποι, ἡμᾶς μὲν οὐδὲν, ἑαυτὸν δὲ τὰ μέγιστα ἐβλάψεν, ἂν τε ἀδικήσῃ πάλιν, ἡ βλάβη περὶ τὸν ἡδικοκῆτα ἴσταται.

P. 481, A. *ἔργῳ παιδεύων, ἃ μὴ λόγῳ δυνατός ἦν*) F. 318 v. m. οὐ γὰρ οὕτω λόγος πρὸς μίμησιν ἐκκαλεῖσθαι τοῦ λέγοντος δύναται, ὡς αὐτὰ τὰ πράγματα ὑπ' ὅψιν κείμενα.

F. 319 r. m. (ad : *ὅνος ἔστιν ἄγριος ἐν ἐρήμῳ*, p. 401, B. ex *Job*. 39, 5.) ὡς ἐξω τῶν ὀλικῶν καὶ σαινόντων τὴν αἰσθησιν.

F. 319 r. i. Elias laudat illud Salomonis : *μὴ παρεκτείνου πέρης ὥν πλουσίῳ* (13). et haec annotat : ἄλυσταιλές... τοῖς πέννισι, τοῖς τοῦ κόσμου τούτου πλουσίοις συμπαρεκτείνεσθαι.

F. 319 r. i. τὸ φαινόμενον τοῦ γράμματος, et : *διὰ νοῦν, inter se opposita*.

F. 319 r. i. ὁ τὰ θεῖα φιλοσοφῶν κα' ταῖς τοῦ παναγίου φρουρητικαῖς δυνάμεσιν οἰοεῖ τισὶ πτέρυξι κουφίζόμενος.

P. 481, C. *εἰπω τι κεφάλαιον*) F. 319 v. s. συνεπτυγμένος πως καὶ κεφαλαιωδῶς.

P. 481, D. *ἐν σώματι ἀτρέπτος* [14]) F. 319 v.

(1) Ps. 68, 2. et 15.

(2) Haec pertinent ad Gregorii verba p. 478, A. βάρος λογισμοῦ σώφρονος.

(3) Colex : Αὐδερήτην. Tu conf. annot. f. 22 r. i. De Democriti risu v. Pseudo-Orig. *Philosoph.* p. 93 et ibi Wolf. Sequentia verba : ἐλεοῦσι τοὺς σσειομένους, ad Heracliti flumem respiciunt, de quo Pseudo-Orig. *Philosoph.* p. 52 sq. ibique Wolf.

(4) Respicitur ad Gregorii verba p. 478, A. quibus ille imaginem maris turbulentis, in praegressis p. 477, B. depictam, vitae humanae adplicat. Illam imaginem cum interpretatione a Gregorio adjecta Ullmannus suo Gregorio Naz. p. 217-219, vernacule versam inseruit.

(5) Conf. annot. f. 8 v. m.

(6) Galat. 6, 14.

(7) Coloss. 3, 5.

(8) Galat. 2, 20.

(9) Paulo post, p. 480, B. πρὸς τὸν ἐν τῷ σώματι

πον, B. cum Reg. bm. quinque Colb. Coisl. 1. etc. quos C. secutus. Male vulgo : ἐκτός. Eodem mendo laborat Gregor. Naz. Epist. 155, p. 871, D. ed. Colon. καὶ τότε φήσεις τὸ τοῦ Λάκωνος, ὄντως οὐ μετρεῖται ψυχῇ, καὶ δεῖ τὸν ἐκτός ἐόντα πρὸς τὸν ἐκτός βλέπειν ἀνθρώπων. quae Ullmannus in Gregorio Naz. p. 283 recte ita emendat : πρὸς τὸν ἐντός βλ. ἄ., quod habet ed. Maur. t. II, p. 14, B. (Ep. 14.) De ἀνθρώπῳ τῷ ἐντός sive εἰσω v. Creuzer. Annot. in Plot. p. 280, qui, neglecto primario Platonis loco Rep. IX, p. 589, A., multa ex Plat. et ex N. F. attulit. (10) Ad haec et seqq. conf. annot. ad f. 8 v. m.

(11) Coloss. 3, 5.

(12) Statim post B. ἂν δὲ ἡττηθῇ, *μαχήσεται*. Sed m. 2 atr. sup. lin. νικήσει. recte cum vulg.

Cf. Or. XXII, p. 424, D. ἡττηθῶμεν, ἵνα νικήσωμεν.

(13) Prov. 23, 4.

(14) Sic B. ἀπερίγραφτος E. et vulgata lectio, recte. « In corpore non circumscriptus » L.

s. (ὁ φιλόσοφος) ἀπερίγραπτος... ἐν σώματι, τῷ ἐν (1) Α

λογιστικὸν ἐπιβάλλει (6) τῇ θεωρίᾳ τῶν γεγενησάντων ἐν τῇ καρδίᾳ δὲ τοῦτο καθιερῶσιν· ὁ δὲ θυμὸς κατὰ τοῦ διαβόλου βωγνύεται.

P. 481, D. ἐν πάθεσιν ἀπαθής) F. 319 v. s. ἀνάλωτος καὶ ἄτρωτος τοῖς πάθεσιν.

F. 319 v. i. ὑπὸ τῶν εὖ φρονούντων οἱ κατ' αὐτὴν (καχίαν intellige) ποιωθέντες διαβέβληνται.

F. 320 r. s. διὰ παντοίων πειρασμῶν ἄτρωτος δεῖξας αὐτὸν (scil. philosophum) καὶ ἀνάλωτον (2).

P. 481, D. εἰ τιτι τοῦτων τρωτὸς ἐγὼ καὶ ἀλώσιμος) F. 320 r. s. εἰ τιτι τοῦτων τῶν πειρασμῶν, οὓς ἀπηρεθισάμην, καὶ δι' ὧν ἄτρωτος τὸν φιλόσοφον ἔδειξα, τρωτὸς ἐγὼ φανήσομαι.

P. 481, D. οἱ μισοῦντες καὶ πολεμοῦντες) F. 320 r. g. m. οἱ μισοῦντες ἡμᾶς καὶ διαβάλλοντες, ὡς κατὰ σκοποῦ τοξεύοντες (3).

P. 482, A. μίαν σοφίαν οἶδα) F. 320 v. s. οἶδα B καὶ ὀνομάζω.

P. 482, B. εἰ γὰρ καὶ τὸν βαρὺν [4] χιτῶνα ἀποθεῖμην τοῦτον ὡς τάχιστα, ἵνα λάβω κουφότερον) F. 320 v. m. (ad : χιτῶνα) τὸ σῶμα λέγω τῆς ταπεινώσεως.

P. 482, C. σὺ δὲ οὐ ξένος καὶ παρεπίδημος;) Elias f. 320 v. i. provocat ad Psalm. 58, 17, ubi πάροικος ἐπὶ παρεπίδημος conjunctim posita.

P. 482, C. τὸ νοσῶδες) F. 321 r. m. τὸ νοσῶδες, τῆς ὕλης ἀτακτοῦσης, ἐντεῦθεν γὰρ αἱ νόσοι.

F. 321 r. m. τὸ δὲ ἵνα μικρόν τι καυχῆσώμαι, (p. 482, C.) θεραπεία ἐστὶ τῆς δοκούσης, οὐκ οὐσης περιαιτολογίας.

P. 481, A. δορεῖται καὶ σιέται τὰ ἡμέτερα) F. 321 v. i. χιεῖται καὶ ταρασσεται.

P. 483, C.) F. 322 v. s. ὁλος ὁ νοητὸς κόσμος ὅλη τῷ αἰσθητῷ συμβολικῶς τοῖς εἰδεῖσι τυπούμενος φαίνεται, καὶ ὁλος ὁ αἰσθητὸς ὅλη τῷ νοητῷ γνωστικῶς κατὰ νοῦν τοῖς λόγοις ἀπλούμενος θεωρεῖται. F. 322 v. m. καὶ ἄλλως δὲ νοῦν μὲν νοήσεις τὸν Θεόν, ἀνάστασιν δὲ τὴν εἰς ἑαυτοῦ (5) διὰ θεωρίας ἀνάστασιν.

F. 326 r. m. τοῦ... θυμικοῦ σύμβολόν ἐστιν ἡ καρδία. ἔστι γὰρ θυμὸς ζέσις τοῦ περικαρδίου αἵματος. Ibid. ὅταν... κατὰ φύσιν ἐνεργῇ ἡ ψυχὴ, τὸ μὲν ἐπιθυμητικὸν μέρος αὐτῆς τῆς ἀρετῆς ἐφέρεται, τὸ δὲ

(1) Ante ἐν mg. m. 1 addit μή: m. 2. sup. li. μηδενί, recte.

(2) Conf. fol. 320 v. m. δεῖξας τοῖς εἰρημένοις ἑαυτὸν ἄτρωτον καὶ ἀνάλωτον. Similia iterum f. 321 r. i.

(3) Eandem de calumniatoribus locutionem, κατὰ σκοποῦ τοξεύειν, Elias ibidem repetit.

(4) Sic B. satis bene, nisi quod βαρὺν scriptum habet. Reg. bm. Coisl. 1. Or. 1. aliiq.ue optima notae codd. εἰ γὰρ καὶ τὸν βαρὺν ἀπέθεμεν χιτῶνα, in quibus etsi verbum, vulgo male omissum, aptius est collocatum quam in B., recte tamen iste et probante L. ἀποθεῖμην (ἀπεθέμην r. ap. M.) pro vitioso ἀπέθεμεν. Conf. superiora: εἴθε γὰρ ἀποδυσαίμην —, ubi quinque Colb. Or. 1. aliiq.ue item: εἰ γὰρ. Loco vulgatæ lectionis: εἴθε καὶ τὸν βαρὺν χιτῶνα τοῦτον, c. verbo male item omisso: εἴθε γὰρ καὶ τ. β. τ. Sed utrobique εἰ γὰρ, utinam, recte habet et a librariis cum usitatiorē εἴθε commutatum fuit. Conf. Plat. Prot. p. 310, D. Epin. 980, B. — Ceterum ff. 323-326 turbata.

(5) Noli legere: ἐκείνον. Refertur enim ἐκεῖνο ad θυσιαστήριον in progressis apud Gregorium verbis.

(6) De verbo ἐπιβάλλειν, ad animum translatō,

λογιστικὸν ἐπιβάλλει (6) τῇ θεωρίᾳ τῶν γεγενησάντων ἐν τῇ καρδίᾳ δὲ τοῦτο καθιερῶσιν· ὁ δὲ θυμὸς κατὰ τοῦ διαβόλου βωγνύεται.

P. 483, E. παίζουσιν ἐνύπνια) F. 326 v. s. ἐπὶ κασι παίζειν ἐνύπνια, τούτεστι μάτην τοῦτο νομίζουσι. τό τε γὰρ ἐνύπνιον, τό τε παίγνιον μάταιον. τὸ δὲ παίζειν ἐνύπνια ἐπίτασις ματαιότητος.

P. 481, C. τὸ γὰρ συναδικεῖσθαι καὶ συναλγεῖν πεποίηκε) F. 324 r. i. τὸ... κοινὰ τὰ τῶν φίλων οἶεσθαι καὶ συναδικεῖσθαι κρίνειν αὐτοῖς, τοῦτο καὶ συναλγεῖν αὐτοὺς τοῖς φίλοις ἡμῖν πεποίηκε.

F. 324 v. m. μέγα τι πρὸς σωτηρίαν ἐφόδιον ἡ πίστις γνωρίζεται.

F. 325 v. s. (ad p. 485, B. φάρμακον... συνουλωτικόν) ἀρτίωσις et συνουλώσις conjunctim posita.

Or. XXXVI.

P. 634, A. ἐμοῦ τε γὰρ ἐκκρεμᾶσθε (7) καὶ ἀλλήλων. εἰς τοῦ ἐνὸς ἐχόμενοι καὶ Θεοῦ πάντες, ἐξ οὗ καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα [8]. F. 323 r. i. ὁμοῖς τε ὁμοίως τῆς ἐμῆς γλώττης ἐξήρτησθε καὶ ἀλλήλων ἕκαστος. Ibid. Θεοῦ πάντες ἐξήρτημένοι, ἐξ οὗ τε εἰς τὰ πάντα, καὶ εἰς ὃν δὲ δημιουργὸν ἀναφέρονται. ἔστι δὲ τοῦτο Ἀποστολικόν.

P. 635, A. εἰ μὴ τις τοῦτο αὐτὸ ἐμὴν σοφίαν ὑπολαμβάνει τὸ εἰδέναι, ὅτι μὴ σοφὸς εἴη) F. 327 r. s. Σωκράτειον (9) τὸ νόημα, ᾧ... ὁ μέγας οὗτος ἐχρήσατο, κατωτέρω πάντων κεῖσθαι εἰπὼν καὶ μηδὲν εἰδέναι ἢ τὸ εἰδέναι, ὅτι οὐδὲν οἶδεν (10).

P. 635, A. μηδὲ τῆς ἀληθινῆς καὶ πρώτης σοφίας ἐγγύς) F. 323 v. m. τῆς ἀληθινῆς καὶ πρώτης σοφίας πορρωτάτω διακρισμένον.

P. 635, A. οἶεσθαι εἶναι τι μηδὲν ὄντα) F. 323 v. i. τὴν διπλὴν κατὰ Πλάτωνα νοσοῦσιν ἄνοιαν, μήτε σοφὸν τι εἰδότες καὶ προσέτι ἀγνοοῦντες. ὅτι οὐ γινώσκουσι (11).

P. 635, C. ἀλλ' οὐδὲ τῶν κομψῶν τις καὶ ἡδὲον ἐγὼ, καὶ ὁλος κολακεία κλέπτειν τὴν εὐνοίαν) F. 327 v. i. ἀλλ' οὐδὲ τῶν χαριέντων, φησὶν, ἐν ταῖς ὁμιλίαις ἐγὼ καὶ ἡδύνειν ἐν ταῦταις δυναμένον, ὥστε...καρδαίνειν κολακείᾳ τὴν τῶν πολλῶν εὐνοίαν.

P. 635, D. τὴν ἀπλήν καὶ ἀτεχνον ἡμῶν εὐ- hoc ipso usus Eliæ loco, monui in Nov. Annal. Philol. Vol. 49. Fasc. 4, p. 418 sq. Adde fol. 2 (s. n.) r.

(7) Ἐκκρεμᾶσθε B. optime, uti L. vidit; conf. Symbol. ad Philostr. V. S. p. 61. Κρεμᾶσθε C. ex pluribus Regg. et Or. 2. Vulgo: κρεμασθέν. Ceterum C. verba: καὶ ἀλλήλων... πάντες male conjungit.

(8) Vulgo: πάντα. Τὰ πάντα B. cum duob. Regg. cui lectioni patrocinator, quod E. tanquam fontem dicti indicat, Apostolicum illud Rom. 11, 36. sive I Cor. 8, 6. quibus locis item τὰ πάντα. Ceterum eadem verba C. post ἐξ οὗ ex duobus Regg. etc. adiecit, quum vulgo, ut in B. et E., desint. Sed illis facile caremus.

(9) De Socratis sententia, se nihil scire id unum scire professi, vid. Menag. ad Diog. L. II, 32. Heusd. Init. philos. Plat. II, 5, p. 168 sq.

(10) Sequitur narratio de tripede, qui a Thalete per manus sex Sapientum ad Socratem pervenit, ab hoc autem Apollini Delphico sit dedicatus. Cui commentio ansam dederunt, quæ Diog. L. I, 28, aliiq.ue scriptores, a Menagio ad Diog. L. laudati, de illo tripede tradiderunt.

(11) M. rec. mg. Plato quis Arrogans. Conf. El. I. 57 r. m. et ibi annot.

σέδειαν ἐντεχρον πεποιήκασι) F. 327 v. i. τὴν Α ἐφ' οἷς ἡ κλήσις γίγνεται. πάντα γὰρ χαρὶς γάμει εὐσέδειαν ἡμῶν παραχράττειν πειρούμενοι, τὴν ἀπλὴν μὲν, ὡς ἀληθὴ· τὸ γὰρ ψεῦδος πολυσχιδέες· ἀτεχρον δέ, ὡς ὑπὲρ τέχνην, σοφιστικὴν τε καὶ συλλογιστικὴν πεποιήκασι.

F. 328 r. m. locutio : ἀνάγκως ἐπισκυκλεῖσθαι εἰς τὰ ἅγια (1).

F. 328 r. i. (Θεός) ὁ καρδίαις ἐμβατεύων, ὁ καὶ λογισμῶν καὶ ἐνθυμήσεων διεικνούμενος.

P. 636, D. χειροῦσθαι τοῖς ἐαυτῶν προβλήμασιν) F. 328 v. i. καταβουλοῦσθαι τοῖς οἰκείοις προβλήμασι.

F. 329 r. m. κρυφιδέστερον (2).

P. 642, B.) F. 329 r. m. μήτε τὸ ὑπήκοον ὡς δούλον καταβουλοῦσθαι, ἀλλ' ὡς ὁμόδουλον καὶ ὡς ὑπὸ Θεοῦ πιστευθὲν περιέπειν cet.

P. 642, C.) F. 329 r. m. θεοῦ δὲ αὐτοῦς τοῖς ὑπηκόοις γενέσθαι, κατάγε (3) τὸ φιλανθρωπεύεσθαι καὶ ἐλεεῖν καὶ προνοεῖσθαι.

P. 642, D. δέλτοι) F. 329 v. m. αἱ τῶν ἀξιωματικῶν δέλτοι, ἄς καλούμεν καλεῖσεις (4).

P. 642, D. ol... σερνοὶ τὴν ὀπήνην καὶ τὸ τριδώνιον) F. 335 r. s. τριδῶνες δὲ χιτῶνές τινες ἦσαν φαῖοι, οὓς οἱ φιλόσοφοι περιεδίδλκοντο.

P. 642, D. E. οἱ σοφισταί... δημοσίων θηρευταὶ κρότων) F. 329 v. i. (σοφισταί) τεχνικαῖς τισὶν ἐφόδοις ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων· ἔτερον δὲ τοῦτο εἶδος τερπασίας· κλέπτοντες τὴν ἀλήθειαν, συνήγον ψευδῆ τινα καὶ ἀλλόκοτα, κάντευθεν ὑπὸ τοῦ χυδαίου ὄχλου κρότοις καταγεραῖροντό τε καὶ ἐθαυμάζοντο, ὡς σοφίας εἰς ἄκρον ἐληλακότες.

P. 643, A. κραιπαλῶν [5]) F. 335 r. i. μεθύων καὶ τὴν κεφαλὴν ἔχων παραφερομένην.

OR. III (6).

F. 331 r. s. ἐπιτιμητικὸς ὁ λόγος.... ἡ δ' ἐπιτίμησις οὐκ ἄκρατος ἐστίν, ἀλλὰ τοῖς στύφοις προσαναμύγνυσι καὶ τὰ ἀπαλύνοντα.

F. 331 v. m. οἱ ἀχαριστογνώμονες Ἰουδαῖοι.

F. 332 r. s. (ὁ Κύριος) τῆς ἡμῶν χάριν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας τὴν ἡμετέραν ἐσχατιὰν καταλαβών.

P. 69, D.) F. 332 v. i. (ad locum *Matth.* 22, 2. a Gregorio laudatum) γάμψ δὲ (παρεικάζεται τὰ τῆς Νέας Διαθήκης) διὰ τὴν τῶν πραγμάτων φαιδρότητα,

(1) Nimirum de rebus profanis, quæ in sacras intruduntur. Pertinent autem hæc Eliæ verba ad p. 635, D. πολιτικῆς τι καινὴν εἶδος ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὰ ἅγια μετενηγεμένην.

(2) Κρυφιδέης, a quo κρυφιδέστερον (ita enim legendum) est vocabulum ex eo genere, quo personatus ille Dionysius Arcopagita impense delectatus est. Ejusdem farinae vocc. habes f. 20 r. m. ὑπεραβρότης (cf. *Cord. Onomast. Dionys. h. v.*) f. 72 r. s. χριστομιμήτης (conf. θεομιμήτης *De Cæl. Hier.* p. 113, A.), f. 203 v. m. φωτογουτεῖσθαι (conf. φωτοχυσία *De Div. N.* p. 359, A.), f. 218 v. s. ἀκτινοβολία.

(3) Scribe : κατὰ γε. Ceterum Elias recte fecit, quod in Gregorii verbis : θεοὶ γένεσθε, non de eo loquendi usu cogitavit, de quo vid. annot. ad Or. XXXIII, p. 613. C. Adulantis formulam cum illa mystica confudit Ullmannus in *Gregorio Naz.* p. 253.

(4) Δέλτους nobilitatis diplomata Gregorio nuncupari, id quod Eliam non latuit, Ullmannus in *Gregorio Naz.* p. 234, collato *Carm.* VIII, vs. 29, p. 76 docuit.

(5) Statim post *HE.* κόρον κόρψ βαρύνων, probante

πνευματικῆς. διὰ τοῦτο καὶ νόμιμον τὸν Χριστὸν Ἰωάννης καλεῖ (7).

F. 333 r. m. τοῖς γεωδεστέροις ἀσυνέτως προσνευκότες, οὐχ ὁρώσι τὰ νοητά.

P. 70, A.) F. 333 v. s. (ad locum *Ev. Luc.* 14, 18, sq. a Gregorio laudatum) δηλοῖ δὲ τὰς διαφορὰς... βιωτικὰς φροντίδας, δι' ἃς τοῖς γεωδεστέροις ἀσυνέτως προστετηκότες, τῶν πνευματικῶν καὶ οὐρανίων καταφρονοῦμεν (8).

P. 70, D. οἱ στρω πλῆγεις) F. 334 r. s. ἔστι δὲ οἱ στρω κυρίως ἐρεθισμός, ἡ ἐκκαυσις, πύρωσις ἐμμανῆς.

P. 70, D. E. [8] F. 334 r. m. ἴδιον τοῦ πανσόφου τοῦτου διδασκάλου καὶ πλῆττειν ἐμμελῶς, καὶ θεραπεύειν πάλιν λατρικῶς φαρμάκοις λόγων ἡπίων τὰ τραύματα. et paullo post : ἐπληξε τοῖς ἐλέγχοις καὶ θεραπεύει νῦν λόγοις ἡπιωτέροις τὸ πεπληγός.

F. 330 r. s. locutio : υπερβαλλόντως τιμᾶν.

F. 330 r. s. locutio : ἀγαθὴν κατατρυφήσις.

F. 330 v. m. (ἡ ἀρετὴ) ἐσθηράτος τις καθέστηκε.

F. 336 v. s. locutio : ἐπινοῦλὰς ἐξαρτῶειν.

OR. IX.

P. 236, A. διὰ τὸ τρεπτόν καὶ ἀλλιωτόν τῆς ἀνθρωπίνης ἐξέως τε καὶ φύσεως) F. 338 v. i. (ad : *τρ.* καὶ ἀλλ.) τὸ εὐμετάβολόν τε καὶ εὐμετάτρεπτον.

F. 341 r. m. τῶν σαρκῶν... ὑπεκρεουσῶν, τὸ πνεῦμα κοῦφον μετεωρίζεται πρὸς Θεόν, μὴ τῇ παχείᾳ τούτων περιβολῇ βαρυνόμενον.

OR. XIII

F. 342 v. m. locutio : ἐκποδῶν γίνεσθαι (9).

F. 342 v. i. οὐδὲν ἀπόδλητον παρ' αὐτῷ (sc. Θεῷ) (10).

F. 343 r. m. Pharisæus in *Evangelio Eliæ* audit ὁ ἀμετροεπὴς (11) καὶ μεγάλαυχος.

P. 233, B.) F. 343 v. s. (ad : ἡμεῖς... σήμερον) οὐ γὰρ ῥημάτων ἡ εὐχαριστία αὐτῇ δεῖται κεκαλλωπισμένων, οὐδὲ κομφείας λόγων. F. 343 v. i. (ad : ἔστησε τὴν καταγίδα εἰς ἀθαν) αἶρα δὲ ἐστὶ τὸ γαλήνιον πνεῦμα, τὸ φορὸν τε καὶ πλῆμον. Ibid. τὸ σφοδρόν τε καὶ ῥαγδαῖον τῆς τῶν ἑτεροδόξων βίας. Ibid. τὰ ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις ἀναβράζοντα κύματα τῆς αἵρέσεως. Ibid. γαλήνην βαθείαν τῷ ποιμνίῳ Δαδῶν ἐμπυτάνευσσε.

L., idque M. ex *El. Syrl.* r. o. Ga. reponi jussit : C. κόρψ κόρον βαρύνων, ex tribus *Regg. Coisl.* 1. Or. 1. Vulgo κόρον male deest. Ceterum κόρψ κόρον βαρύνειν dictum, ut ἦλψ τὸν ἦλον ἐκκρούειν.

(6) Sub initium hujus orationis, p. 68, A. ἐπιποθεῖτε B. Vulgo : ἐποθεῖτε. Sed leg. : ἐπεποθεῖτε.

(7) Jo. Ev. 5, 29.

(8) In proximis p. 71, A. οἱ κακοὶ διαιτῆται καὶ μετρηταὶ τῆς θεότητος, B. μετρηταὶ cum *Edd.* : μερισταὶ *Reg.* r. quæ lectio ex eo profecta est loquendi usu, de quo conf. *Animadess. in Basil.* l. p. 126 sq. Atqui μετρηταὶ ex eo dictum videtur usu verbi μετρεῖν, quem *ibid.* p. 10. 54 illustravi. Porro p. 72, A. ὁμῖν ὁ λόγος B. cum *Edd.*, ubi *Reg.* 1. ὁμῶν ὁ λ., *Colb.* m. ὁμῖν ὁ λογιζμός, utrumque male.

(9) Scribe : ἐκποδῶν γίνεσθαι.

(10) Conf. 1 *Tim.* 4, 4. πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ οὐδὲν ἀπόδλητον, et vid. *Schleusner. Lexic. N. Test.* v. ἀπόδλητος. Monui de hac voce ad f. 53 v. i.

(11) Attende *Homerico* ἀπαξ λεγόμενον *II.* II, 212, ubi de *Thersite* sermo est.

F. 344 r. i. (ἐρῶν πλῆθος) νεφεδῶν.. ἐπίπτασθαι. A P. 254, A.) F. 344 v. i. (ad : χειμαζόντων, ex Ps. 5, 7.) τὴν ἐπικλυσιν τῶν αἰρετικῶν δηλοῖ, δίκην χειμαζόντων τὸ προστυχὸν παρασύρουσαν.

E. 345 v. m. locutio : ἀνείργειν τινὰ τοῦ πρόσω.

F. 346 v. i. οὐ γὰρ ἂν, εἰ τοῦτο ἦν, τοὺς προσεκτικωτέρους ἐβρώννουν, στομοῦντες αὐτούς, ὡς σίδηρος στομοῦται πυρὶ καὶ ὕδατι. de πειρασμοῖς.

OR. VIII.

P. 248, A. *δραγὸν εἰμι θεῖον, δραγὸν λογικόν, δραγὸν καλῶ τεχνίτη, τῷ πνεύματι ἁρμοζόμενον καὶ κρούμενον.* — *σήμερον κρούει τὸν νοῦν, ἡχικὸν τὸν λόγον* F. 348 r. i. σήμερον ὡς πλήκτρον τῷ αὐτοῦ ἐπιτάγματι κρούοντός μου τὸν νοῦν, τὴν σιγὴν ἀποτίθεται.

P. 248, B. C. *φθέγξομαι cet.* F. 348 v. m. φθέγξομαι δὲ οὐ συγχευμένως, ἀλλὰ διηκρινημένως.

P. 249. B. *φιλεῖ... ψυχὴ [1]... θάλλειν καὶ ἄνω βλέπειν, τῶν ἡδονῶν ὑποδαινοῦσιν καὶ συναπομαραινόμενῶν τῷ σώματι.* F. 350 r. s. ἵνα μήτε τὸ σαρκικὸν φρόνημα, ἀπόλυτον ὃν καὶ ἀχαλίνωτον, βαδίσῃ καταστῆ τὸν ἐπιστάτην νοῦν καὶ πρὸς κακίαν ὑποσύρῃ, μήτε ἡ τῆς ἀρετῆς ἐργασία ἀταλαίπωρος εἴη.

P. 249, B. C. *σοῦ δὲ καὶ ἀλλῶς ἐθαύμασα τὸ ἀρχικὸν [2] καὶ γενναῖον* F. 350 r. m. θαυμάζω σὺν σοῦ τὸ ἀρχαῖχον τοῦ ἡθους καὶ ἀπλαστον. τὸ γὰρ ἀρχαῖον ἐπὶ ἀπλότητος καὶ τῶν ἐξωθεν οἱ πολλοὶ καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς λαμβάνειν εἰκόθασιν.

P. 249, E. *ὁ μὲν εἰσηγεῖται δρασμοὺς καὶ ὄρη καὶ ἐρημίαις, καὶ ἡσυχίαν ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ τὸν νοῦν εἰς ἐαυτὸν ἀναχωρήσαι καὶ συστραφεῖναι ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων, ὥστε ὁμιλεῖν ἀηλιδῶτως Θεῷ καὶ ταῖς τοῦ Πνεύματος αὐγαῖς καθαρῶς ἐναστράπτεσθαι, μηδεὶς ἐπιμνησθέντος τῶν κάτω καὶ βολερῶν, μηδὲ [5] τῷ θείῳ φωτὶ παρεμπέπτοντος, ὥς ἂν ἐπὶ τὴν κτηρὴν ἐλθόμεν τῶν τῆδε ἀπανγισμάτων καὶ στώμεν τοῦ πόθου καὶ τῆς ἐφέσεως, λυθέντων τῶν ἐσόπτρων τῇ ἀληθείᾳ [4]* F. 351 r. s. ἔστι δὲ ἡσυχία μὲν σώματος, κατὰ τὸν θεῖον Ἰωάννην εἰπεῖν τὸν τῆς Κλίμακος,

(1) Ψυχὴ B. recte, cum Reg. hu. Or. 1. Male vulgo ψυχὴν, etiam apud C., qui h. l., ut sexcenties alias, bonis paratis uti dubitavit. Mox ap. El. leg. κατασπῶν.

(2) Ἀρχικὸν B. cum Coisl. 1 : ἀρχαῖχον E. cum Edd. recte. Conf. infra p. 249, C. ὁ τοῦτο μὲν δὴ τῆς σῆς... ἀπλότητος. De usu vocis ἀρχαῖος, in bonam partem, ut Elias docet, acceptae. vid. *Symbol. ad Philostr.* V. S. p. 75. Eum attigit Toll. ad *Gregor. Carm. Ined.* vs. 177, *Insign. It. Ital.* p. 22, ubi tamen ἀρχαῖος φρονεῖν est *stolide sentire*.

(3) Codex : μὴ δέ.

(4) Hæc inde a λυθέντων, ommissa in contextu, m. 2. atr. mg. addidit, neque ea desunt in Edd. Fortasse tamen quispiam hæc ex loco παραλλήλῳ ap. Gregor. Or. XX, p. 376, A. interpolata iudicabit.

(5) Φωτὶ... τρανότερον. Hæc ex Gregorij Or. II, p. 15, A. sive mavis ex Or. XX, p. 376, B. Utrobique καί, vulgo ante ἀμαυροτέρῳ additum, sed ab Elia omissum, delendum censuimus, quum verba φωτὶ... ἀμαυροτέρῳ et φῶς... τρανότερον reapse conjuncta sint neque copula egeant.

(6) Or. XLIII, p. 783, D. οὐχ ἀπλοῦν γένος εὐρίσκω τοὺς Ἀρμενίους, ἀλλὰ λίαν χρυπτὸν τι καὶ ὑπαλόν. ad quæ conf. Schol. Codd. Monacc. 204 f. 40

A ἡθῶν καὶ αἰσθήσεων ἐπιστήμη τε καὶ κατάστασις ψυχῆς δὲ λογισμῶν ἐπιστήμη καὶ ἀσύλητος ἐννοία, τοῦ νοῦ εἰς ἐαυτὸν στραφέντος ἀπὸ τῆς τῶν αἰσθήσεων περιπλανήσεως, καὶ γυμνωθέντος τῶν ἐντεῦθεν μορφωμάτων τε καὶ τυπωμάτων, καὶ κάτω τὰ τῆς φαντασίας καταλιπόντος εἰδῶλα, καὶ ἀβρυπῶτως προσομιλοῦντος Θεῷ, καὶ ταῖς ἐκείθεν αὐγαῖς εἰλικρινῶς ἐλλαμπομένου καὶ φωτὶ φῶς ἀεὶ προσλαμβάνοντος ἀμαυροτέρῳ τρανότερον (5), μέχρις ἂν ἐπὶ Θεόν, τὸ πρῶτον φῶς καὶ ἀκρότατον, ἀναδράμῃ, μᾶλλον δὲ ἐπὶ τὴν πηγὴν τῶν ἐνταῦθα φωτισμῶν καὶ ἐλλάμψεων, ἐνθα πᾶσα ἐφesis ἴσταται, τοῦ μακαρίου τέλους ἐγγίσαντος. εἰ μὴ γὰρ ταῦτα ἀφῆ, οὐ δύναται πρὸς ἐαυτὸν ἐπιστραφεῖν, οὐδ' ἀνεπιβολῶτως καὶ ἀνεπιπροσθήτως προσομιλεῖν Θεῷ. ταῦτα γὰρ παρεμπιπτόντα σύγχυσιν ἀπεργάζεται.

F. 352 v. s. ταῖς κατὰ μικρὸν παιδαγωγίαις καὶ στοιχειώσεσι προσδιδάξιν τοὺς ὑψηλότερους.

OR. XVII.

P. 317, A. *κατὰ τοὺς τῆς τροπῆς νόμους* F. 354 r. m. Elias de τροπῇ in universum plura disputat, in quibus ista : τὸ ὕψαλον λέγεται μὲν κυρίως ἐπὶ τῶν ἐν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης κεχυμένων λίθων, μετενεγκῶν δὲ τοῦτο ἐκείθεν ὁ θεολόγος ὕψαλον ἀνθρωπίνον τὸν χρυπτὸν ὠνόμασεν (6), καὶ γέγονεν ἀμφοῖν κοινὸν ὄνομα τοῦτο. καὶ Δημοσθένης τὸ ἀκονᾶν, ἐπὶ ξίφους κυρίως εἰωθὸς λέγεσθαι, ἐπὶ τὸν διερεθίζοντά τινα εἰς τι τοῦτο ἔλαβε, τί τοῦτον, ὦ μάταιε, λέγων, ἀκονᾶς ; (7) καὶ Ἡλιδῶρος ἐν τοῖς Αἰθιοπικοῖς ἡμέρας ἀρετὴ διαγελώσης εἰρηκε (8), τοῦ γελαστικοῦ ἰδίου τυγχάνοντος ἀνθρώπου.

F. 354 v. i. ὁ... τῶν χαμαιζήλων ὑπεραρθεῖς εἰρήσει τὸ μόνον ἐπιθυμίας ἄξιον.

F. 355 r. s. (ὀλιγοψυχία) τὸν ἀνδρεῖον... κατακλῶσα λογισμὸν.

P. 318, C. *ὁ μέγας Δαυὶδ, ὁ ἐν ὀλίγῃσι πλουτύνόμενος [9]* F. 355 v. m. (Θεός) ἐν μέσσις ταύταις χωρητῶς ἔχειν καὶ ἐμπλατύνεσθαι ποιεῖ.

P. 318, D. *γόνυα παραλειμμένα παρυκαλῶν [10]* Horum verborum fontem Elias f. 353 v.

(sc. ταῖς ὀλίγῃσι) τὸν ἐλπίζοντα ἐπ' αὐτὸν ἀστενο- v. et 216 f. 146 v. quorum posterior, quod obiter sit dictum, χρυπτὸν τε, quod minus placet. Exempla proprii usus vocis ὕψαλος conf. Pausan. 2. 29. Lucill. Epigr. 122. Clem. Alex. *Pædag.* II p. 185 ed. Pott. Eum post Polluc. 1, 115. Suid. h. v. Etym. M. p. 785, 43. illustrarunt Vincent. Riccard. ad *Procl. C. Polit.* p. 120 (ad Procl. de hæreticis verba ὕψαλοι πέτραι) et Matthæi. ad *Chrysost. Eclog.* T. I, p. 28. Translatum usum, de quo Pierson. ad *Mer. Ali.* p. 406, a. ed. Koch., cum proprio, uti Procl. l. l., conjungit Theophan. *Ceram. Homil.* p. 314, B. C. ed. Scors.

(7) Or. c. Aristogiton. cap. 10. Translati verbi ἀκονᾶν, quod illic V. quidam D. temere tentavit, exemplum etiam in Demosthenis, qui fertur, Epist. 2. hoc reperitur : οὐδ' ἐφ' ἐαυτὴν ἀκονῶν τὴν πόλιν.

(8) *Æthiop.* l. 1. Translatum et poëtis maxime tritum usum verbi γελᾶν Hænsel. ad *Greg. Naz. Or. in Nov. Dominic.* p. 71 illustravit, qui Dufresne. ad *Annæ Comn. Alexiad.* p. 21. in phrasi : ἡμέρας διαγελώσης, contulit, qui quidem osculus ex Heliodoro decerptus est.

(9) Ps. 4, 2. ἐν ὀλίγῃσι ἐπλάτυνάς με.

(10) Consolatur, quod durius videtur ad meta-

m. indicans *Esai.* 35, 3. γόνατα παραλελυμένα παρα- A κλήθητες, ad παρακλήθητες interpretationem adjicit: ἔχουν ἀνακτῆσθε.

F. 355 v. i. ἔστι δὲ ἀκηδία (p. 318, B.)... κοσμικῶν μακαρίστρια, Θεοῦ διαβλήτωρ... γεννήτριαί δὲ αὐτῆς ἀναισθησία ψυχῆς καὶ ἀμνημοσύνη Θεοῦ.

P. 319, E. κύκλος τίς ἐστίν... τῶν ἀνθρωπίνων [1] πραγμάτων F. 357 r. m. οὐδὲν γὰρ τῶν τῆδε μόνιμον ἔστηκε. κυκλοφορία γάρ τις, φησίν, ἐστίν... τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, κινουμένων ἀεὶ καὶ ἀστατούντων. Ἡροδότου δὲ τὸ ῥητὸν λέγοντος. κύκλος τῶν ἀνθρωπίνων ἐστὶ πραγμάτων, περιφερόμενος δὲ οὐκ ἐφ' αὐτοὺς εὐτυχεῖν (2).

P. 320, A. κινεῖται [5]) γὰρ, ἢ οὕτως εἰπω, τὸ πᾶν περὶ τὸν ἀκίνητον καὶ σαλεύεται, λόγῳ μὲν οὐδαμῶς [4]) F. 357 r. i. (ad.: λόγῳ) ἤτοι τῇ φύσει.

P. 320, B. C. οὐδὲν ἀκίνητον... οὐδὲ ἐμάλόν, οὐδὲ αὐταρκες F. 358 r. m. τῶν ἐν ἡμῖν, ἔστι δὲ καὶ τοῦτο Ἀριστείδου, οὕτω πως ἐν τοῖς ἰδίοις λέγοντος λόγοις: οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἀσφαλές, οὐδ' ἐμάλόν, οὐδὲ αὐταρκες.

F. 358 v. m. (ol σώφρονες) παιδεύονται ταῖς συμφοραῖς, μὴ ἐξυβρίζειν ταῖς εὐπραγίαις (5)... καὶ ὥσπερ χρυσὸς ἐν πυρὶ, ὅσον νόθον πρὸς ἀρετὴν καὶ κίβδηλον ἀποβαλλόμενοι τε καὶ καθαιρόμενοι τῷ πυρὶ τῶν πειρασμῶν, εὐδοκοῦσιν ἐν ἀσθενείαις.

P. 321, A. [6]) F. 358 v. m. τὸ δ' ἐξῆς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ Πέτρον κεῖται. κάμνουσα γὰρ, φησί, ψυχὴ, τοὔτῃσι κακοπαθοῦσά τε καὶ τοῖς περιστάτικοις σφιγγομένη, ἐγγίζει μᾶλλον Θεῷ.

P. 321, C.) F. 359 v. m. ταύτης (sc. τῆς πρὸς τοὺς ἀρχοντας φυσικῆς τάξεως καὶ ἀκολουθίας)... φυλαττομένης, ἀδικία πᾶσα πόρρω ἡμῶν ἀπελθλάται. F. 359 v. m. (εὐταξίαν) τὴν τῆς ἀδικίας ἐλάττειραν.

phoram. Clem. Tu præter doctam Eliæ annotationem confer, quæ de hellenistico usu verbi παρακαλεῖν monui in Scholiis ad *Dissert. Theol. De Promiss.* Sp. S. p. 65 sq. ubi hunc ipsum Gregorii locum a Matthæi conjectura: ἀνακαλῶν, vindicavi. — Mox ap. Gregor. p. 319, A. in vulgatis: ὁ Θεός, B. cum Regg. a. bm. articulum omittit, quo facile caremus.

(1) Sic B. cum Edd. In quibusdam Codd. ἡμετέρων, quam lectionem si quis genuinam, alteram illam ex interpretatione prolectam censeat, me non adversantem habebit.

(2) Sunt Herodoti verba, memoriter et heglecto ἰωνισμῷ recitata ex libro I. cap. 207, ubi vid. Wes-seling. Gregorius noster Ep. 29 (18) p. 24, C. κύκλος τῶν ἀνθρωπίνων περιτρέχει πραγμάτων.

(3) In quibusdam ap. C. Codd. κινεῖται μὲν γὰρ. Haud ita male. De repetito μὲν vid. Ast. Lex. Plat. T. II, p. 305.

(4) Duo Coisl. temere addunt: τῷ καθ' ἡμᾶς. Tu conf. annot. ad f. 11 r. i. Paullo post B.: πρὸ τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν, cum Reg. bm. et C. Vulgo: πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἡμετέρων, significantius. Ibidem verba: σκότος εἶναι ἀποκρυφὴν αὐτοῦ ex Ps. 17, 15 docente Elia.

(5) F. 359 r. m. ἐν ταῖς εὐπραγίαις ἐξυβρίζειν. ad p. 321, B. διὰ τὸν χρόνον ὑβρίζειν. Conf. annot. ad f. 305 r. m. Gregor. Naz. Ep. 20 (16) p. 19, D.: κάμνουσα γὰρ ψυχὴ ἐγγύς ἐστι Θεοῦ, φησὶ που ὁσυμασιώτατα λέγων ὁ Πέτρος. Vid. Fabric. Cod. Apocryph. N. T. p. 812.

(6) In iis quæ ap. Gregor. sequuntur ἀνω νεύομεν B. cum Edd.; ἀνανεύομεν Reg. bm. melius.

P. 321, D.) F. 359 v. i. νόμον δὲ πνεύματος: τὰ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων διατεταγμένα λέγει, ὅφ' οὗ τυπούμενοι τε καὶ ἐνεργούμενοι, καὶ ἐνῆργουν καὶ ἐκτίρουν.

F. 360, v. i. τοῖς μηδεμίαν (7) ἐπιμέλειαν τοῦ διορατικοῦ τῆς ψυχῆς ποιησαμένοις.

P. 322, B. ἐπ' αὐτῷ [8] βεβήκασι F. 361 r. s. βάσιν δὲ τὴν ἐδραῖωσιν λέγει.

F. 361 v. m. ἐκ... τῆς τῶν ἀρχόντων ἀρετῆς ἡ κακίας πολλὴ τις ἢ τοῦ κοινού πρὸς τοῦτο ἡ κάκεινο ἐπίδοσις, διὰ τὸ φιλεῖν ὧς τὰ πολλὰ ἐξομοιοῦσθαι τοῖς ἀρχουσι τὸ ἀρχόμενον.

F. 362 v. s. εἰκὼν Θεοῦ πάντες οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἡ κακία περιχυθεῖσα τοὺς θεοειδεῖς χαρακτήρας ἐπιτινων ἡμαῦρωσεν.

B P. 323, B. πρὸς βίον ἄλλοι μεδισταμένην, εἰς ὃν πάντες μεταθεσόμεθα, μικρὰ παίζοντες [9] ἐν τῷ τῆς ζωῆς τούτῳ εἰτε δεσποτηρίῳ εἰτε σταδίῳ εἰτε προχαράγματι εἰτε σκιδναμῇ. F. 362 v. s. (ad.: παίζοντες sive παίζαντες, ut ipse legit) ἤτοι ὑποκριτικῶς διαγενόμενοι. deinde: πλὴν γὰρ τῆς ἀρετῆς οὐδὲν τᾶλλα τὰ τοῦ παρόντος βίου διενήνοχεν ὑποκρίσεως διὰ τὸ ταχὺ καταλύεσθαι. καὶ δεσποτηρίον μὲν τὸν παρόντα βίον ἐκάλεσε, παρὰ τοῦ προφητοῦ Δαβὶδ μεταλαβὼν. ἐξάγαγε γάρ, φησίν, ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχὴν μου (10): στάδιον δὲ ὧς ἀγωνιστήριον, προχαράγμα δὲ ὧς σκιδναμῇ διὰ τὸ ἀδέσποτον.

P. 323, D. [11] παρὰ τίνας σοὶ λόγος) Elias f. 363 r. s. ad hunc locum eadem affert, quæ f. 28 v. s. ad p. 505, C. annotat, paucis quidem immutatis, quæ illic significavimus.

C F. 363 r. m. locutio: ἡ συνοχὴ τε καὶ κυβέρνησις τῆς κτίσεως.

F. 324, A. [12] ὅταν... ἐλεούμενον) F. 363 v. i.

Vid. Corder. Onomast. Dionys. v. ἀνανεύω, Animadvers. in Basilium I, p. 75. et conf. El. f. 272 r. s. Simplicii verbo νεύειν propensionem ad divina Gregorius declarat Or. XXXVII, p. 654, B. ubi in verbis: τοῖς καλούμενοις καὶ τοῖς οὕτω νεύουσι, loco mendosi καλούμενοις, ex duobus Regg. duobus Coisl. tribus Colb. et Or. 1 reponendum: βουλομένοις, quod etiam Billius legit. Conf. seqq. p. 654, C. καὶ τὸ βούλεσθαι καλῶς δέχεται τῆς παρὰ Θεοῦ βοήθειας, quæ neglecti Ullmannus in Gregorio Naz. p. 451. καλούμενοις defendens.

(7) Codex: μηδεμίαν.

(8) Ἐπ' αὐτῷ B. et E. nimir. τῷ λόγῳ, satis bene. Vulgata tamen lectio: ἐπ' αὐτῆς, quæ ad πέτρας ἐπαινουμένη refertur, commendatur gemino loco ap. Greg. Or. XXVI, p. 478, A. οἱ δὲ — πέτραι, τῆς πέτρας ἐκείνης ἄξιοι, ἐφ' ἧς βεβήκαμεν quibus, uti nostro loco, ad 1 Cor. 10, 4. respiciunt. De translato βεβήκαμεν vid. annot. ad Jo. Glyc. De V. S. R. p. 84 sq. et conf. El. f. 23 r. i.

(9) Παίζαντες m. 2. atr. et E. cum Edd. recte etsi forma Atticis non usitata. V. Lob. Phryn., 240.

(10) Ps. 141, 10. et conf. de hac interpretatione vocis φυλαχὴ Animadvers. in Basil. I, p. 124.

(11) Paullo antea p. 323, D. πονέσαντι B. et E. f. 363 r. i.: πονήσαντι M. et C. ex duobus Coisl.: ποιήσαντι Edd. quibus ex lectionibus πονέσαντι non minus quam ποιήσαντι a loci sensu abhorret. De forma πονέσω vid. Buttman. Gr. Gr. Ampl. T. 2, p. 222 ed. II. De confusis verbis πονεῖν et ποιεῖν v. Boissonad. in Notic. et Extr. t. XI, P. II, p. 218.

(12) Paullo antea p. 324, A. προκαλούμενον B. cum Regg. bm. tribus Colb. Coisl. 1. Or. 2 et Jes.

τὸ μὲν... βίαιον οὐδὲ μόνιμον, τὸ δ' εὐνοία χειροῦ· Α

μενον παραμένειν μάλιστα πέφυκε.
P. 324, C. *ἔτι μικρόν, καὶ ὁ κόσμος παρέρχεται καὶ ἡ σκηνὴ καταλύεται.* F. 364 r. m. δυσωπεῖ νῦν αὐτὸν καὶ ἐκ τοῦ παροδικὰ εἶναι τὰ τῆδε πάντα. διδὲ καὶ σκηνὴν τὸν κόσμον ὀνομάζει, ἐκ μεταφορᾶς τῶν σκηνῶν, ἃς πρὸς καιρὸν πηγνύντες οἱ γεωργοὶ αὖθις καταλύουσι.

P. 325, B. *τὴν Χριστοῦ κένωσιν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν* F. 365 r. m. λέγεται δὲ κένωσις ἡ εἰς ἐνδύμα ταπεινότερον τῆς ἀξίας αὐτοῦ ἀμεταβδύως ὑπόθεσις, καὶ ἡ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς ἐπαμφάσις.

OR. X.

P. 239, A. *ἴρ' ἔχω τὴν ἀπραγμοσύνην καὶ τὸ φιλοσοφεῖν ἐν ἡσυχίᾳ, πάντα παρὲς τοῖς βουλομένοις, ἔμαντ' δὲ προσλαλῶν καὶ τῷ Πνεύματι.* [1] F. 366 r. i. ἔργον.. ἡσυχίας προηγούμενον ἀμεριμνία πάντων πραγμάτων, εὐλόγων τε καὶ ἀλόγων, προσευχῇ δοκνος, ἐξ ἧς τὸ προσλαλεῖν Θεῷ ἡμῖν περιγίνεται, καὶ τρίτον ἐργασία καρδίας ἀσυλος.

F. 366 v. s. locutio : ὅλον τοῖς τῆς διανοίας κινήμασι προσηλοῦσθαι.

P. 239, C. *ταῦτα*— F. 367 r. m. ταῦτα διελογιζόμεν, καὶ τοῖς τοιοῦτοις διαλογισμοῖς ἐταλαντεύετο (2) μου ἡ ψυχὴ.

P. 239, C. *γράφειν.. σκιῶς καὶ ὄνειρατα καὶ τοῖς ματαίοις ἀναπλάσμοις ἐστιᾶν τὴν διάνοιαν* F. 367 r. m. (ad : *ἐστιᾶν*) εὐφραίνειν τε καὶ τέρπειν. Ibid. (ad : *ὄνειρατα*) ἄπερ ἀκηδίασά ποτε καὶ χανωνέισα ἡ ψυχὴ ἀναπλάττειν εἰσθε καὶ αὐτὴν.

quos C. recte secutus ; προκαλοῦμεν Edd. inepte. Tu v. annot. ad f. 256 v. s.

(1) Paullo post p. 239, B. m. 2. atr. mg. addit omisso in contextu : ἡλιοῦ (i. ἡλιοῦ) περιενδύον τὸν Κάμνηλον, et sic Bas. M. C. ; περινοῦντων Bill. pessime. — P. 239, B. minus recte B. ἐφ' οἷς et τοὺς πολεμικοὺς pro vulgatis : ὑφ' οἷς et πολέμους.

(2) Ταλαντεύεσθαι sive ταλαντοῦσθαι est alternis motibus agitari. Vid. Wesseling. ad Diod. Sic. L. XI, c. 22. T. I. p. 420, b. 421, a. Ruhnken. ad Tim. Lex. V. Pl. p. 247 sq. Jacobs. ad Achill. Tat. p. 461.

(3) Id est : irrita sunt reddita patris et Basilii oratione. De hac potestate verbi διαπίπτειν monui ad J. Glyc. De V. S. R. p. 120, a.

P. 239, C. *νῦν δὲ τί ; cet.* F. 367 r. m. τὰ βουλεύόμενα τῷ μεγάλῳ τούτῳ... διαπίπτει τῶν (3) τοῦ πατρὸς λόγων καὶ τῶν.. Βασιλείου ὑπερισχυσάντων.

P. 239, C. *τῆρας φρονήσεως* F. 367 r. i. ὥσπερ ἐστὶ γῆρας σώματος, οὕτω καὶ φρονήσεως, σταθιρότητος (4) τε καὶ τελειότητος.

F. 367 r. i. καλεῖ δὲ καὶ λιμένα τὸ γῆρας (p. 239, C.), ὡς ἐνόμιζον (5) γαλήναις καὶ ἀταραξίᾳ παθῶν.

P. 239, D. *πλουτοῦντος Θεῷ* Elias hæc explicans f. 367 r. i. utilis locutione : πλουτεῖν Θεῷ, καὶ πᾶσι ποῖς πνευματικοῖς εὐθηνεῖσθαι.

F. 367 v. s. ὠργίζετό τε καὶ ἐκυμαίνεται. ἔστι γὰρ ὁ θυμὸς οἷον ἐκδικος.

P. 239, D. *προσπελῶ τῷ πνεύματι, καὶ ἡ καρδία μου καθίσταται μοι* F. 367 v. s. ἡ ψυχὴ μου διακέχεται ὑφ' ἡδονῆς καὶ προσμεριδιᾶ δοκεῖ, πρώην σκυθρωπάουσα καὶ κατηφιῶσα, καὶ ἡ καρδία μοι ἐν ἱλαρῇ νῦν καταστάσει ἐστὶ, πρώην θολωθεῖσα καὶ ταραχθεῖσα.

F. 367 v. i. sq. ubi de lapsu : ἐκεῖθεν... ἡμῖν καὶ τὰ μυρία τῶν κακῶν ἐπιεσφόρησε (6) πάθῃ.

P. 240, A. *σκηνὴν δὲ ἄλλος ἄλλῃν εὐπρεπεστέραν προβέβληται* F. 368 r. s. (ad : *σκηνήν*) ὑπόκρισιν.. ἐπίκρυψιν κοσμιωτέραν ἐνδείκνυται.

F. 368 r. s. ξυνωρὶς οὐκ ἀνώνυμος ὄντες τε καὶ λεγόμενοι. Ibid. περισσotέρως τῷ πρὸς ἀλλήλους τραθέντες ἔρωτι (7).

F. 368 v. m. τὸ δὲ ἰσως παρενθεῖς (p. 240, D.), τὸ δοκοῦν αὐθαδὲς τεθεράπευκεν.

(4) Metaphoram et scripturam vocis σταθιρότης illustravi Animadvers. in Basil. I p. 176.

(5) Scribendum certissima emendatione : ἐνορμίζον, quod portus imagini unice accommodatum.

(6) De verbo ἐπιεσφρεῖν v. Boissonad. Anecd. t. 3, p. 112.

(7) Hæc delibata ex Gregorii Or. Fun. in Basil., quæ est XLIII, p. 788, A. ξυνωρὶς οὐκ ἀνώνυμος, (del. ὑποστιγμῇ) καὶ ὄντες παρ' αὐτοῖς καὶ ἀκούοντες, uti sequentia ex eadem Or. p. 783, C. οὕτως ἐπ' ἀλλήλοις ἐτρώθημεν. De translatō ξυνωρὶς v. Sinner. ad Greg. Naz. Or. Fun. in Caesar. p. 25. Translatum τρωθῆναι attigi Animadvers. in Basil. I, p. 142.

ADDITAMENTA AD ELIAE COMMENTARIOS.

Or. XXVII, p. 487, A.) Initium Commentariorum C Fol. 1 r. s. quo Elias Eunomianos etiam ἀνομοίους et ἐξουκοντίους appellari solitos docet, Leunclavius Annot. in Greg. Nyss. De Hom. Opif. ed. Oporin. p. 330 ipsis Eliae verbis retulit.

P. 494, D.) F. 11 r. m. de Pythagora : οὗτος... φιλόσοφος ὢν, αὐτὸς τε σωπὴν ἤσκησε, καὶ τοῖς φοιτῶσι τούτῳ ἐπέταττε πρὸ πάντων ἐπὶ πενταετίᾳ σιγᾶν, ἀκρωμένους μόνον. εἰτα παρεχώρει λέγειν, ὡς ἦδη λόγου δύναμιν κτησαμένους. Ὀρφικοὺς δὲ κυάμους λέγει, οὓς ἐξ Ὀρφέως παρελθὼντες Πυθαγόρας μὴ ἐσθλῆν. ὁ γὰρ τοι Ὀρφέως ἐδογματίσας, κυάμους μὴ ἐσθλῆν φιλόσοφον, οἶμαι διὰ τὸ κύειν αἷμα, ὅπερ ὡς θερμαντικὸν εἰς ἀφροδίσια ἐγείρει, ἢ διὰ τὸ ἀναπέμπειν εἰς τὸν ἐγκέφαλον παχεῖς ἀτμοὺς

καὶ ἀχλυώδεις, καταβολοῦντας τῶν βεβρωκότων τὸν νοῦν καὶ συγγέοντας τὸν λογισμὸν καὶ τοὺς ὄνειρους τεταραγμένους ποιοῦντας. τοῦτο δὲ τὸ δόγμα μετ' ἐκείνων Πυθαγόρας ἐκράτυνε. τὸ δὲ καὶ τὴν περὶ τοῦ αὐτοῦ ἔργα καινότεραν ἀλαζονείαν τοιοῦτόν ἐστι· οἱ Πυθαγόρειοι περὶ τίνος ἀποραινόμενοι καὶ λόγον ἀπαιτούμενοι τῶν λεγομένων ἦτοι ἐπὶδοεῖν καὶ βεβαλῶσιν, αὐτὸς ἔργα ἀπεκρίνοντο, τούτεστι, αὐτὸς εἶπεν ὁ Πυθαγόρας, ἀξιοπίστους καὶ ἀναντιρρήτους νομίζοντες τοὺς ἐκείνου λόγους. Πυθαγόρας δὲ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοῖς, καινὴν τινα καὶ ξένην ἀλαζονείαν.

P. 494, D.) F. 11 r. i. post verba : τὸ περὶ πρ. ψ. δ. πρ. ἐκράτυνε, adde : μεταβαίνειν ἀπὸ τοῦδε τοῦ σώματος ληρῶν εἰς ἐκεῖνο καὶ αὖθις εἰς ἕτερον, καὶ περιόδους τοιαύτας τελεῖν κατὰ ἀναλογίαν τῶν

ιδίων ἀμαρτημάτων. διὰ καὶ τὰς μαθήσεις ἀναμνή-
σεις ἔχεται τῆς προτέρας γνώμης, ἥς εἰς λήθην ἐλ-
θούσας μετὰ τὸ ἐνδεέσθαι τοῖς σώμασι, ῥῆσις ποτὲ
αὐθις εἰς ἀνάμνησιν ἔρχεσθαι. Priorem loci particu-
lari Leunclavius Annot. in Greg. Nyss. De Hom.
Orif. p. 360 sq. græce retulit.

P. 495, A.) F. 12 r. m. Προλεμαῖος... ὁ Ἀλεξαν-
δρεὺς καὶ Ἡρώων καὶ οἱ κατ' αὐτοὺς μαθηματικοὶ τὸν
ἀέρα λέγουσιν ἐκ δυοῖν τούτων συνεστάναι, τοῦ πλή-
ρους καὶ τοῦ κενοῦ, ὑπ' ἀμφοῖν περιπεπλεγμένον καὶ
διατετμημένον, ὡς περ σπῶγγον τινά, κενώματα με-
ταξὺ τοῦ σώματος ἔχοντα. ἐπεὶ γὰρ σῶμα καὶ ὁ ἀήρ,
δῶλον etc.

P. 495, B.) F. 12 v. m. κόσμων δὲ, τῶν παρὰ
Δημοκρίτῳ. οὗτος γὰρ καὶ οἱ κατ' αὐτὸν πολλοὺς
ἐλεγον καὶ ἀπείρους, ἵνα μὴ, φησὶν, ἡ δύναμις ἡ θεία
περικλείηται καὶ ἡ τοῦ θεοῦ ἀπείρος ἀγαθότης.

Or. XXVIII, p. 498, B.) F. 17 v. s. Πλάτων...
καὶ πρὸ τούτου Ἑρμῆς, ὁ παρ' Ἑλλήσι τρισημέρι-
στος ἐπικληθεὶς, κενὴ οἰκῆσι δουλεύοντες καὶ ὄξαν
τοῦ θεοῦ κατεκλιθέναί, τί τὴν φύσιν ἐστὶ, βουλόμε-
νοι ἀπενέγκασθαι, τοιοῦτοις τοῖς ῥήμασι οὐκ ἀπο-
νήρως· τοῦτο γὰρ οὐκ ἀτέχνως· ἀλλὰ καὶ σφόδρα
πανουργῶς καὶ τεχνικῶς ἐχρήσαντο, δι' ὧν ὑπελάμ-
βανον καὶ κατεκλιθέναί φύσιν θεοῦ νομισθῆναι, καὶ
τοὺς ἐλέγχους διαφυγεῖν. τὸ γὰρ χαλεπὸν οὐ τὸ ἀδύ-
νατον, ἀλλὰ τὸ δυσχερὲς καὶ δυσκόλον ὑποσημαίνειν
βούλεται. εἰ οὖν οὐκ ἀδύνατον νοῆσαι θεόν, τί τὴν
φύσιν ἐστὶν, ἀλλὰ δυσχερὲς, καταληφθήσεται πάντως
ποτὲ τῶν τῆν ἑξῆς τελευταίους, ὅπερ ἀποκον. Θεὸν
ἄρ οὐδέ τις ἐώρακε ποτε (Jo. 1, 18), ἥτοι ἔγνωκε,
τί τὴν φύσιν ἐστὶν, οὐδ' αἱ πρωτοταγεῖς τῶν ἀνω
δυνάμεων, ὡς εὐθὺς ἔρεϊ. ἀλλὰ τοῦτο μὲν τοιοῦτον
Πλάτωνος καὶ Ἑρμού τὸ πονήρευμα. ἵνα δὲ μὴ τὸ
νοῆθαι ἐκφράσαι ἀπαιτούμενοι καὶ μὴ δυνάμενοι
κατάφωρον καὶ καὶ διελέγχοντο, προκαλύμματα
τάχα καὶ τοῦτο ἡσαλίσαντο, ἐπενεγκόντες ἀνέκφρα-
στον εἶναι τὸ νοηθέν.

P. 499, A.) F. 18 v. s. τὸ δὲ· ὁ ὁφθαλμὸς οὐκ
εἶδεν καὶ οὐκ ἤκουσεν, καὶ τὰ ἐξῆς (1 Cor. 2,
9. ap. Gregor.) ἀπὸ τῆς λεγομένης ἀποκρύφου βί-
βλου Ἠλιοῦ τοῦ προφήτου μετέλαβεν ὁ Ἀπόστολος.
ὑπερ νῦν τῶς ἀκατάληπτα ὄντα τελείως γενομένοις
ὑπερὸν καὶ τὸ νητὸν ἀποβαλοῦσι τοῦ σώματος κατα-
ληφθήσεται.

P. 507, A.) F. 31 r. i. τὸ δὲ ἐξῆς ἐπιφωνηματι-
κόν· ὡ τῆς γελοίας κληροδοσίας· φησὶ γὰρ Ὀμη-
ρος· τριχθὰ δὲ πάντα δαίδασται (l. δῖδ.), ἕκαστος
δ' ἑμμορσεν τιμῆς (Il. XV, 189.).

P. 507, B.) F. 31 v. i. δαίμονας δὲ καὶ θεοὺς τινὲς
μὲν τοὺς αὐτοὺς ὀνόμαζον, τινὲς δὲ θεοὺς μὲν τοὺς
μειζονας καὶ προγενεστέρους, δαίμονας δὲ τοὺς ἐλά-
ττονας καὶ μεταγενεστέρους, ἑτεροὶ δὲ τοὺς ἥρωας.
φησὶ γὰρ καὶ Ἡσιόδοτος· τρεῖς γὰρ μῦθοι εἰσὶν
ἐπιχθόνιον (m. 2 recte ἐπὶ γῆνι) πολυδοτεῖρη
(m. 2. recte πολυδ.), δαίμονες ἀθάνατοι φύλακες
δὲ καὶ ἀνθρώπων.

P. 512, C.) F. 42 v. s. ἡ· κατὰ σύνθεσιν ἔνωσις
ἡ καὶ ὑπόστασις ἐστὶν ἔνωσις (verba : ἡ καὶ...
ἐστὶν in mg. a. m. 1), ἥτις μίαν ὑπόστασιν τῶν
ἐνωμένων ἀποτελεῖ σώματα, σῶζουσα τὰς συνελ-
θούσας πρὸς ἔνωσιν φύσεις καὶ τὴν τούτων διαφορὰν
καὶ τὰ τούτων φυσικὰ ἰδιώματα ἀσύγχυτά τε καὶ
ἀτρεπτα ἐν αὐτῇ, αὐτὴ δὲ πρὸς αὐτὴν οὐδὲ μίαν
(l. οὐδέμιν) ὑπόστασιν ἔχει διαφορὰν. Ad hæc
m. rec. mg. Unio hypostasi a Thome.

P. 513, D.) F. 47 v. m. πολλὴ τις ἡ τοῦ ἀνθρώ-
που πρὸς τὰ ἄλλα ζῷα διαφορὰ, κάκεινων πρὸς τε
τὸν ἀνθρώπον καὶ πρὸς ἄλλα. — εἰ δὲ τὰς αἰ-
τίας τούτων ζητήσῃς, ἀφθόνους σοι παρέξει ἡ περὶ
ζῶων ἱστορία βιβλὸς (nim. Aristotelis) καὶ αὐτὴ δὲ ἡ
περὶ χρεῖας μορίων (nim. Galeni). Ibid. γεννᾶσθαι...
λέγεται, οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν τὰ αὐτὰ μόνον, ὡς Ἀρι-
στοτέλης ἐν τῇ περὶ ζῶων γενέσει (m. 2 mg. recte :
γενέσεως) βιβλῷ διέξει· ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑτέρων ἑτέρα.

P. 515, D.) F. 50 v. i. ποῖος, φησὶν, Εὐκλείδης
ἱσχυσε μιμήσασθαι ταῦτα· ἦν δὲ ὁ Εὐκλείδης

Α οὗτος γεωμετρίας διδάσκαλος, ὃς καὶ γεωμετρικὰ
βιβλία συντάξας, περὶ σχημάτων ἔγραψε. γραμμὰς
δὲ τινὰς διαγράφον, ἐκέλευε τὰ σχήματα τούτων
ἀφελεῖν τῆς ὕλης καὶ κατὰ νοῦν τυπούντας, θεωρεῖν
διὰ τούτων ἑτέρα τινὰ νοητὰ, οὐκ οὕτως· οὐν εἶπε
γραμμὰς, ὡς μὴ παραμενοῦσας τῇ θεωρίᾳ μετὰ τὴν
τῶν τύπων ἀφαίρεσιν, ἥ ὡς οὐκ οὕτως νῦν οὕτως ἐν
χρήσει ὡς περ ἐκείνῳ πάλαι, κάμνοντι ταῖς περὶ τῶν
τοιούτων ἀποδείξεσι. τὸ γὰρ ἀχρηστον ἴσον τῷ μὴ ὄντι.

P. 516, A.) F. 51 r. m. Κνωστὸς πόλις Κρήτης,
ἐν ἣ δαίδαλος ὁ ἀνδριαντοποιὸς ἡ ἀγαλματογλύφος,
ὃς ἐδόκει τῇ τῆς τέχνης ἀκριβεῖ μονοουχὶ τοῖς ἀφύ-
χους ἐμπνεῖν ζωὴν, τὴν τε Ἀριάδνην καὶ χορὸν γυ-
ναικῶν περὶ αὐτὴν κατεσκεύασεν, οὐπερ Ὀμηρος
μένηται λέγων· ἐν δὲ χορὸν ποικίλλε περικλυ-
τὸς ἀμφιγυῖας τῷ εἰκελλόν (l. εἰκελόν) ὁλον ποθ' (l. οἶόν ποτ') ἐν Κνωσὶ εὐρεῖ (l. εὐρ.) δαίδαλος
ἤσκησεν καλλιπλοκήνῳ Ἀριάδῃ.

Or. XXIX, p. 525, E.) F. 95 r. m. πῶς γὰρ θέμις
τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ἴδιον αὐτοῦ γέννημα, καθὼς φη-
σιν ὁ μέγας Ἀθανάσιος, εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων;

P. 527, D.) F. 82 v. i. εἰρωνικῶς δὲ περιδέξιοι
τὸ μὴ τοιοῦτον εἰρκεν, ἡ τάχα καὶ ὡς διλήμματος
προσηνεγμένου. περιδέξιοι γὰρ ἐκάλουν ἄνδρα οἱ
καταιοὶ τὸν ἀμφιδέξιο, ἥγουν τὸν ἐπίσης ἀμφοτέ-
ραις χρώμενον ταῖς χερσίν. οὕτως Ὀμηρος περὶ
Ἀστεροπαίου· βάλλων ἀμφοτέρῃσιν εἰρκε.

P. 529, D.) F. 86 r. i. περιττὴν δὲ σοφίαν τὴν
σοφιστικὴν φησιν, ἡ χρώμενοι οἱ αἰρετικοί, τὰ σο-
φιστικά ταῦτα σοφίσματα προτείνοντο. ἐξ ἧς καὶ
οὗτος τὰς ἀφορμὰς λαμβάνων, ἀπόροις τὰ ἐκείνων
ἔλυνε ἀπορία, ὡς περ καὶ νῦν πεποιήκεν, ἐξ Ἀριστο-
τέλους τὴν ἀφορμὴν τοῦ παρόντος λαβὼν προβλήμα-
τος. ἐκεῖνος γὰρ ἀντικαθιστάμενος πρὸς Πλάτωνα,
λέγοντα τὸν χρόνον ἐν γενέσει, οὕτως συνελογίζετο,
ὡς διὰ βραχέων εἰπεῖν. εἰ μὲν ὁ χρόνος ἐν γενέσει,
χρόνος καὶ ἡ γενέσις, καὶ λοιπὸν ἐρωτᾷ περὶ τούτου
πάλιν τοῦ χρόνου, καὶ εἰ καὶ οὗτος ἐν γενέσει, χρόνος
αὐτῆς ἡ γενέσις, περὶ οὗ ἐρωτῶν ὁμοίως, εἰς ἀπέραν-
τον ἀναβαίνω (ἀναβαίνει m. 2 sup. li. recte), καὶ
οὕτως τὸ ἄδιον ἀναφανταίνεται, εἰ δ' οὐκ ἐν γενέσει,
πάλιν ὁ χρόνος ἀδιον. τὸ γὰρ ἐν μὲν, ἐν γενέσει δὲ
πάντως ἀδιον.

P. 531, A.) F. 89 r. m. ὡς περ δὲ Πλάτων καὶ οἱ
περὶ τούτων, οἱ ἀπὸ τούτου ἀγένητον τὴν ὕλην καὶ
τὰς ἰδέας ἐλεγον, οὕτω καὶ Μαρικαῖοι, δύο ἀρχὰς
ληρούντας, ἀγαθὸν καὶ κακόν, φῶς καὶ σκότος, ἀγέν-
νητον τὸ σκότος εἰσάγουσιν.

P. 534, C.) F. 403 r. s. τρισκαίδεκα εἰδὼν ὄντων
παράλογισμῳ, καθὼς τὸ νῦν σοφιστικὸν ἐλέγχον
βιβλίον διέξεισιν, ἐν τούτων ἐστὶ τὸ παρὰ τὸ πῃ καὶ
ἀπλῶς λεγόμενον· γίνεταί δέ, ὅταν τις τὸ πῃ καὶ
μερικῶς εἰρημένον ἀπλῶς καὶ καθολικῶς εἴπῃ, se-
quitur exemplum Aethiopsis alibi.

Or. XXX, p. 543, A.) F. 125 v. i. hæc porro de
Origene : οὗτος γὰρ πρὸς τοῖς ἄλλοις, οἷς ἐδυσσέβει
κατὰ τῆς ἁγίας Τριάδος, οὐκ ἔλεγε κατὰ τὸν ἀληθῆ
τῆς ὀρθοδοξίας λόγον σάρκα ἐφυχωμένην (m. 1 ἐμφ.
sed m. erasum) ψυχῇ λογικῇ καὶ νοεῖ τὸν τοῦ θεοῦ
λόγον ἐκ τῆς Παρθένου ἀνελκυσθῆναι (f. 126 r. s.),
ἀλλ' ἦδη πρὸ καταβολῆς κόσμου ἠνῶσθαι αὐτὸν τῷ
νῷ, ἐκείνῳ διεθεβαιούτῳ τῷ, ὡς ἐφάσκειν, ἐκτελεγμένῳ
ἀπὸ μυριάδων καὶ κλήδων οὐχ ὑπομεινάντι, καὶ ἅμα
αὐτῷ ἐπ' ἐσχάτων ἐνηνθρωπήκεν τὸν Κύριον (τ. K.
pinnelis sup. et inf. lin. notata) τῶν χρόνων καὶ
σάρκα ἀναλαβεῖν ἀνθρωπίνην, ἣν καὶ πάλιν ἀποδέ-
σθαι διευχυρίζετο.

P. 545, C.) F. 128 v. i. εἰ καὶ τὸ συναμφοτέρον
ἐν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει· τοῦτο γὰρ τῆς τοῦ Εὐδυνχοῦς
συγγύσεως, συγγένους τὰς φύσεις μετὰ τὴν ἔνωσιν
ἀλλὰ τῇ συνόδῳ τε καὶ συνελεύσει τῶν δύο φύσεων
εἰς μίαν σύνθετον ὑπόστασιν. ὅτε γὰρ τὴν τῶν φύ-
σεων ἀρνούμεθα διαφορὰν, ὡς ἐκεῖνος μετὰ τὴν ἔνω-
σιν, ἐξ ὧν ὁ εἰς συνετέθη Χριστὸς, ἀσυγγύτους με-
μενημέναι τὰς φύσεις πιστεύοντες, οὕτε τὴν καὶ
ὑπόστασιν ἀγνοοῦμεν ἔνωσιν.

P. 553, C.) F. 145 r. p. m. ταῦτα δὲ τῆς τοῦ

Ἀπολιτάριον αἰρέσεως ἐναργῶς εἰσιν ἀνατρεπτικά, ὅς μετὰ τῶν ἄλλων ἀσθευνὼν ἄνθρωποι σάρκα καὶ ἄνουν ἀνεῖληθέναι τὸν Κύριον ἐδογματίζεν, ἀντὶ ψυχῆς δὲ καὶ νοῦ τυγχάνειν αὐτοῦ τὴν θεότητα.

Or. XXXI, p. 560, D.) F. 155 v. i. *Σίμων*.. καὶ *Μαρκίων* αἰρεσιάρχαι. καὶ οἱ μὲν ἀπὸ *Σίμωνος* ἐτίμων τὴν οὐδόδα διὰ τοὺς παρ' αὐτοῖς αἰώνας. ἐμυθολόγησε γὰρ ὅτι ὁ *Βυθὸς* τῇ αὐτοῦ *Σιγῇ* συγγενόμενος, ἐγέννησε τὸν *Νοῦν* καὶ τὴν Ἀλφθειαν. καὶ ἐπλάσε προπάτορας μὲν αἰώνας τὸν *Βυθὸν* καὶ τὴν *Σιγὴν*, ὡς εἴρηται, ἐκ δὲ τούτων δευτέρους τὸν *Νοῦν* καὶ τὴν Ἀλφθειαν, καὶ ἀπὸ τούτων τρίτους τὸν *Λόγον* καὶ τὴν *Ζωὴν*, καὶ ἀπὸ τῶν τρίτων τετάρτους τὸν Ἀνθρωπον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. οἱ δ' ἀπὸ *Μαρκίωνος* αὐθίσσαντες τὴν νόσον, ἐξέδοντο τριακὰ διὰ τοὺς περὶ τούτους (F. 156 r. s.) τριακοντα αἰώνας. ἐλθρουν γὰρ ὅτι (sequuntur, quæ habes in Excerptis, hisce auctis:) οἱ τοῖς προσηρημένους ὅκτω συναριθμούμενοι, δέκα καὶ ὀκτὼ γίνονται. ὁ δὲ Ἀνθρωπος καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐτέρους αἰώνας δώδεκα, μεθ' ὧν ὁμοῦ τριακοντα γίνονται. περὶ τὸν δὲ καὶ τὰ τούτους (l. τούτων) ὀνόματα γράφειν, διὰ τὸ γράωδες αὐτῶν καὶ παγύλαστον καὶ καταπίπτον. Similia Elias f. 301 v. m. ad Or. XXXIII, p. 614, C.

P. 566, B.) F. 163 r. p. m. τοὺς δὲ Φάνητας πλὴν ὧν οἱμα πολλοὺς ἀγνοοῖν, οἱ εἰς μὲν οὐτος, κἂν πληθυντικῶς λέγεται, ἐν δὲ τοῖς Ὀρξικοῖς ποιήμασιν εἰσάγεται μετὰ τῶν ἄλλων θεῶν καὶ ὁ Φάνης οὗτος περὶ τὴν πυγὴν ἔχων τὸ αἰδοῖν, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἑρκαπαῖος, καὶ ὁ μὲν Φάνης τῆς ζωογονοῦ δύναμεως προσετίθεναι λέγεται, ὁ δὲ Ἑρκαπαῖος ἐτέρας, ἀλλοτρίους cet.

P. 566, C.) F. 163 v. m. τί ἐροῦσι πρὸς τὸ παρ' Ὀμῖρον ἐκ προσώπου τοῦ Ποσειδῶνος λεγθέν; οὐ γὰρ ἂν καὶ τοῦτο ἀλληγορήσουσι. εἰσάγει γὰρ Ὀμηρος τὸν Ποσειδῶνα ταῦτα λέγοντα καὶ τρόπον τινὰ φυσιοποιεῖν, διὰ μὲν (sic m. 2; m. 1. δι' ἐμὲ δὲ) τὸν αἰθέρα προσκληρωθῆναι ἐν τῇ τοῦ παντὸς διανομῇ, τῷ δ' Ἀδῇ τὸν ἐπινοῦμεν τῶν νεκρῶν τόπον, ἥτοι τὸν καταχθόνιον, αὐτῷ δὲ τῷ ταῦτα ληροῦντι τὴν ἄλυσαν, ἡ γὰρ δὲ ζωνή, φρεῖ, πάντων, ἥτοι κοινῇ, καὶ μακρὸς Ὀλυμπος. οἷτινες cet. in Excerptis.

P. 574, B. ὡς τις... ἐπιλοσόφησης) F. 176 r. i. ταῦτα δὲ ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως ἐστὶ Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ, ὅτινα καὶ ὡς θεοφόρον ἐξυμνεῖ ὁ θεόπνευστος οὗτος καὶ ὁμόνυμος.

P. 575, B. συναριθμούμενον) F. 179 v. i. (τὸ Πνεῦμα) συναριθμεῖται παρὰ τὸν αὐτῆς θεολογούντων εἰς συμπλήρωσιν τῆς ἁγίας Τριᾶδος, οὐ γὰρ ἂν εἰη τριάς, μὴ καὶ τοῦτο συναριθμούμενον, καθὼς ἐμυσταγωγῆθ' ὁ μέγας καὶ θαυματουργὸς Γρηγόριος.

P. 582, D. E.) F. 191 r. i. εἰς τὸν γεννόμενον, ὡς ἡμεῖς λέγομεν καὶ δοξάζομεν, εἰς τὸν κτιστὸν, ὡς Ἀρειανοὶ φασιν, καὶ εἰς τὸν ἀπὸ *Μαρίας* ἀρχόμενον, κατὰ *Φωτεινὸν* τὸν *Σιρμίον*, λέγοντα τοῦτον ἀρξασθαι τοῦ εἶναι ἀπὸ *Μαρίας*, μὴ πρότερον ὄντα ὅλως, καὶ εἰς τὸν ἀναλόντα ὄντα εἰς τὸ εἶναι προῆλθε, κατὰ *Μαρκέλλον* τὸν Ἀγκύρας. οὗτος γὰρ ἐδογματίζεν ὅτι ὡς Λόγος προελθὼν καὶ τὴν οἰκονομίαν τελέσας, αὐθὺς ἀνελύθη εἰς τὸν Πατέρα, ἀπ' οὗ εἰς τὸ εἶναι προῆλθε. ἄνουν δὲ ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν Ἀπολιτάριος ἐκῆρσεν, ἀρξαιὲν λέγων ἀντὶ νοῦ τὴν θεότητα.

— (F. 191 v. s.) — καὶ διὰ τὸ τοῦτον ὁ αὐτὸς ἐδογματίζε λέγων, ὅτι ὡς ἄνθρωπος, κατῆλθεν εἰς γῆν, ἐπιφέρόμενος ἰδίαν σάρκα, προαιώνιον καὶ συνουσιώμενον. — καὶ φαινόμενον δὲ αὐτὸς πάλιν ἔλεγε, δοκῆσαι καὶ φαντασίᾳ τοῦτον ἐνανθρωπήσαι ληρῶν, φαινόμενον μὲν ἄνθρωπον, μὴ διὰ δὲ. — ὁμοίως δὲ καὶ εἰς πολλά, φρεῖ, πνεύματα τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα διήρουν, εἰς τὸ ἄκτιστον, ὡς ἡμεῖς λέγομεν ὀρθῶς δοξάζοντες, καὶ εἰς τὸ κτίσμα, ὡς *Μακεδόσιος*, ἐπισκοπῆσας ἐν Κωνσταντινῷ πόλει, καὶ εἰς τὸ ἐνέργημα, ὡς *Εὐνόμιος* καὶ πρὸ αὐτοῦ Ἀέτιος, καὶ εἰς τὸ φιλάνθρωπον, ὡς ὁ *Αἰδύς* *Σαβέλλιος*.

Or. XXXII, p. 596, A.) F. 214 r. i. δ. Ὁρόρων

Ἐπικούρου μὲν γέγονε μαθητῆς, ἐδογματίζε δὲ πάντων ἀκαταλήψιαν. διὰ καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους καὶ συλλογισμούς οἱ μὲν ἐνστάσεις ὠνόμασαν, ὡς ἐμποδίζοντας πᾶσι ζητήμασιν, οἱ δὲ (F. 214 v. s.) ἐφέξεις, ὡς ἐπέχοντας αὐτὰ καὶ κωλύοντας, διὰ τὸ δογματίζειν ὅτι πάντα ἀκατάληπτα, οἱ δὲ ἀντιθέσεις, ὡς πᾶσιν ἀντιλέγοντας. τοιούτους μὲν ὁ *Πόρβρων*. ὁ δὲ *Χρόσιππος* ἀδελφίδους μὲν ἦν *Πλάτωνος*, δεινότητος δὲ καὶ δυσεκλήτους ἐκέχρητο συλλογισμοῖς ἐν ταῖς διαλέξεσιν, ὡς καὶ τέχνην αὐτὸν παραδοῦναι τῶν τοιούτων συλλογισμῶν, ὧν τὰς διαλύσεις οἱ μεταγενέστεροι φιλόσοφοι γράψαντες ἀντιπαράδεδωκαν.

Or. VI, p. 191, B.) F. 244 r. p. m. ἱστορεῖ δὲ Ἰώσηπος ἐν τῇ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀλώσει, τῇ ὑπὸ Ῥωμαίων ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ γενομένη, γυναικὰ τινα τοῦνομα *Μαρίαν*, πατρὸς Ἑλεαζάρου, τὸ αὐτῆς θυσταμένην τέκνον, βρώμα ἴδιον ποιήσασθαι, ὅπερ καὶ *Λιμὸν φάρμακον* εἶπε. Σύμμαχος δὲ καὶ *Θεοδοσίω* Ναζιραῖους τοὺς ἡγιασμένους ἐκδεδώκασιν εἶναι καὶ τοὺς ἐκ μητρὸς ἀφωρισμένους Θεῷ.

P. 194, C.) F. 250 v. m. εἰρήνην δὲ πάντα νοῦν ὑπερέχουσιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐδέξατο ὁ θεὸς Κύριος. τοῦτο γὰρ ὑπερέχει πάντα νοῦν, οὐ μόνον ἀνθρώπινον, ἀλλὰ καὶ πνευματικόν, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα ὁ μονογενὴς Υἱὸς τῷ Πατρὶ κατῆλλαξεν.

Or. XXXII, p. 432, B.) F. 263 r. i. τοῦτο δὲ κακίνηκε τὸ νόημα, τὴν ἐσφαλμένην ὑπόνοιαν τῶν *Τριθεϊτῶν* διορθούμενος.

Or. XXII, p. 424, C.) F. 284 r. m. κατὰ τὴν τῶν *Θεοσασχιδῶν* ὑπόληψιν εἰ ὁ Υἱὸς ἐπαθε καὶ ἀπέθανε κατὰ τὴν θέαν αὐτοῦ φύσιν, διὰς γέγονεν ἡ τριάς, τοῦ Υἱοῦ ἀποθανόντος, καὶ ἦν ἄρα διὰς μέχρη τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεως αὐτοῦ.

Or. XXXIII, p. 614, B. C.) F. 301 v. m. *Οὐαλεντῖνος* τὴν μίαν ἀρχὴν, τὸν ἕνα θεὸν εἰς δύο κατατέμνων ἐν τῷ δογματίζειν δύο ἀρχὰς ἥτοι δύο θεούς, ἄλλον παρὰ τὸν ἀγᾶθον ἔλεγε τὸν *Δημιουργόν*, καὶ τὸν μὲν ἀγαθὸν ὠνόμαζε Πατέρα τοῦ *Μονογενοῦς*, τὸν δὲ *Δημιουργόν* ἐκάλεσε δίκαιον. τὸν μὲν γὰρ ἐν τῷ νόμῳ κελεύειν, ὀφθαλμοὶ ἀντὶ ὀφθαλμοῦ ἐκκόπτειν καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, τὸν δὲ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ παραινεῖν τῷ βαπτίζομένῳ τὴν δεξιάν συναγόνα στρέφειν καὶ τὴν ἄλλην τῷ παλόντι, καὶ τὸν μὲν προστάζει μισεῖν τὸν ἐχθρόν, τὸν δὲ μᾶλλον ἀγαπᾶν αὐτόν, καὶ τὰ τοιαῦτα.

P. 614, C.) F. 302 v. i. *Μαρκίων* πολλὰς καὶ ποικίλας θεολογίας φιλαρξίας, ὑπέθετο καὶ *δημιουργόν* θεόν, ἐκ τῶν εἰκοσιτέσσαρων στοιχείων ἥτοι γραμμάτων συγκεῖμενον, οὐ κεφαλὴν μὲν τὸ ἄλφα καὶ τὸ ω, τράχηλον δὲ τὸ β καὶ τὸ ψ, ὠμους δὲ τὸ γ καὶ τὸ χ, στήθος δὲ τὸ δ καὶ τὸ φ, καὶ τὰ ἐξῆς μέρη τὸν ὅμοιον τρόπον ἄχρι ποδῶν, οὓς εἶναι (f. 302 r. s.) τὸ μ καὶ τὸ ν. ταῦτα δὲ τὰ εἰκοσιτέσσαρα στοιχεία καὶ ἀριθμοὺς ἐκάλεσεν, ὡς ἀριθμῶν δηλωτικά, ὧν ἕκαστον ἐμφαίνει ἔλεγε ἕκαστην δύναμιν τοῦ τοιούτου θεοῦ, περὶ ὧν περὶ τὸν λέγειν διὰ τὸ γράωδες καὶ ληρώδες αὐτῶν.

P. 614, C.) F. 302 r. s. *Μοντανός*.. γυναικὰ τινα μαινάδα καὶ μάχλον ἐπισυρόμενος, ἐτόλμησεν ἅγιον Πνεῦμα ταύτην προσαγορεύσαι. Eadem Elias f. 280 r. m. ad Or. XXII, p. 421, E.

P. 614, C. *Μαρού* τὴν ὄλην μετὰ τοῦ σκότους) F. 302 r. s. *Μαρός*.. ἀμφοτέρω ταῦτα ἄκτιστα καὶ συνάνταρχα τῷ Θεῷ ὑπέθετο καὶ ἐδογματίσεν.

P. 614, C.) F. 302 r. m. *Ναυάτος*, πρεσβύτερος ὢν τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας, οὐκ ἐδέχτο εἰς μετάθεσιν αὐτὸς παραπεσόντας εἰς ἄρνησιν τῆς πίστεως. ἀλλ' οὐδ' ἄλλον (cod. ἄλλο) τινὰ μετὰ τὸ βάπτισμα ἁμαρτήσαντα, δεῖν ἔλεγε δεχέσθαι εἰς μετάνοιαν. ἀλλ' οὐδὲ τοὺς δευτερογαμούντας προτίστο. ὃν καθελόντες οἱ ὀρθόδοξοι, ὡς ἀβετοῦντα τὴν μετάνοιαν καὶ καθαρὸν ἑαυτὸν λέγοντα καὶ ἀνέγκλητον, καθαρὸν αὐτὸν εἰρωνικῶς προστηρόμενται. Similia Elias f. 280, r. p. m. ad Or. XXII, p. 421, E.

II.

BASILII ALIORUMQUE SCHOLIA

IN S. GREGORII ORATIONES,

E CODICIBUS MONACENSIBUS EXCERPTA.

COD. 34.

BASILII SCHOLIA IN GREGORII NAZ. ORATIONES.

Λόγος α. περί θεολογίας.

Fol. 309, r. form. : οι πάντ' εἰδέναι βρενθυόμενοι.

F. 310 v. κατεδλακευμένοις: μωραίνουσι. Σενοφῶν ἐν τῷ περὶ ἱππικῆς βλακὸν τὸν νοῦρον ἐκάλεισεν, ὅπερ τοῖς προκειμένοις συνάδει· τὰ ὧτα διεφθαρμένῳ καὶ νοῦρῳ (1) τὴν διάνοιαν.

F. 315 v. σφαδάζουσα: σχετλιάζουσα, χαλεπῶς φέρουσα. οὕτως Ἀττικοί.

F. 323 v. ἀγνοῶν καὶ αὐτὸ τοῦτο τὴν ἀγνοίαν: ἀγνοεῖν ἀγνοίαν ἐστὶν τὸ ἐξ ἄκρας ἀνοίας καὶ ἀμαθίας μὴδὲ αὐτὸ τοῦτο νοεῖν καὶ συναίσθανεσθαι, ὅτι ἀμαθαίνει καὶ ἀνοηταίνει (f. 326 r.) καὶ οὐκ οἶδεν (2), οὐδὲ ὅτι ἀγνοεῖ ἐννοεῖ καὶ αἰσθάνεται, ὅπερ ἐστὶν ἡ λεγομένη διπλῇ ἀγνοία. οὕτως δὲ Πλάτων βούλεται ταύτην καλεῖν, πρῶτος εἰς ταύτην ἐληλυθὼς τὴν ἐννοίαν.

F. 329 v. τὸ ὀκνεῖν φοβεῖσθαι ἐστὶ καὶ ἀναβάλλεσθαι ἐπὶ μελλούσης ἐνεργείας, ἣν ἐνεργήσειεν ἂν τις (3).

Λόγος β. εἰς Κυπριανόν.

F. 530 v. ἐμπόρευμα: κυρίως βραχὺ τι λείψανον κυρὸς ἐναπομένον τῇ σποδιᾷ. εἴρηται δὲ ἐπὶ λειψάνου γνώσεως, ἀρετῆς καὶ κακίας, μνήμης καταχρηστικῶς (4).

Λόγος γ. εἰς τοὺς Μακκαδαίους.

F. 534 v. κατὰ: σημαίνει δὲ ἡ πρόθεσις καὶ... ὁμοιότητα. Φερεκράτης· μεξόφρυξ (5), μέλαινα ἐπεικῶς κατ' ἐμέ, ἀντὶ τοῦ ὁμοία ἐμοί. ὁμοίως καὶ Ἡρόδοτος κέχρηται ἐν τῇ β. περὶ Ἰβίδος.

Περὶ ἁγίου Πνεύματος.

F. 383 r. ἀποκνήσαντες: εἰς ὅκνον καὶ ῥαθυμίαν ἐλθόντες. εἴρηται ἀπὸ τοῦ ὅκνου. ὁ δὲ ὅκνος φόβος εἶδος. διαίρεται γὰρ ὁ φόβος εἰς ὅκνον, ὃς ἐστὶ φόβος μελλούσης ἐνεργείας, εἰς κατάληξιν, ἣ ἐστὶ φόβος ἐκ μεγάλης φαντασίας, εἰς ἐκπληξιν, ἣ ἐστὶ φόβος ἐκ συνήθους (6) φαντασίας, εἰς ἀγωνίαν, ἣ ἐστὶ φόβος διαπτώσεως ἥγουν ἀποτυχίας, εἰς αἰδῶ, ἣ ἐστὶ φόβος

(1) Scribe: νοῦρῳ. Sic paullo ante Gregor. Or. 28, p. 498. C. Ibid. vulgo: καταδλακευμένοις. Κατεδλακευμένοις duo Colb. Or. 1. et Bud. Sic quoque B. E. qui f. 17 v. m. ex Basilio hisce profecit: τοῖς φιλοσόφοις καὶ τρυφηλοῖς καὶ ἀναπειπωκόσι καὶ διεφθαρμένοις ὑπὸ τῆς τρυφῆς, ἣ καὶ τοῖς μωροῖ-νουσι, ὡς Σενοφῶν φησι, τὸ κατεδλακευμένον κατὰ τῶν τοιούτων τιθεῖς. Ceterum Xenoph. Π. Ἱππ. non βλακός, sed βλάξ (9, 12) et βλακώδης ἵππος (9, 1).

(2) Adde, quod excidit: ὅτι οὐδὲν οἶδεν. Ὅτι οὐκ οἶδεν minus recte apud Boissonad. ad Aen. Cas. p. 222 ubi hoc scholium editum est. Omissionis causa homaeoteleuton fuit.

A προσδοκίας φόγου, καὶ αἰσχύνῃ, ἣ ἐστὶ φόβος ἐπ' αἰσχυρῷ πεπραγμένῳ.

F. 386 r. πόθεν: τινὲς συνάπτουσιν ἐγκλίνοντες τὸ πόθεν, ὡς ὀνομαζόμενον δῆθεν, ἀγνοοῦντες ὅτι βαρύ-τονον ἐν, ἀντὶ ἀποφάσεως καίται ἐπίσης τῷ οὐδαμῶς. πολὺ δὲ τοῦτο παρὰ τῇ τραγωδίᾳ καὶ τοῖς κωμικοῖς καὶ τῷ Πλάτῳ.

F. 392 v. λέγει ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ματαιότητος εἰς τὴν Ἑκκλησίαν εἰσφρῆσαι ὑποβάσεις τινὰς τῶν οὐσιῶν, ἐκ τῶν ἀνωτάτω καὶ θείων μέχρι καὶ τῶν ἐσχάτων παραδιδούσας (7). πολλὰ τοιαῦτα Ἰουλιανὸς ὁ τὰς χαλδαϊκὰς γράφας ὑποτυπώσας ματαιολογεῖ. οὐχ ἥττον δὲ καὶ οἱ τοῦτο ἑατατολόγησαν ἐξηγηταί, Πορφόριος καὶ Ἰάμβελιχος καὶ Πρόκλος ὁ Πλατωνικός, ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰτίου καθυπόδασιν (8) πάντα βα-

B θμηδὸν κατιέναι κατασειράς σειράς ἄχρι τῶν τελευταίων καὶ τὴν τῶν ἐντιῶν, ὡς αὐτοὶ φασί, ἀποπεράτωσιν, ὡς ἐκ τούτων καὶ περὶ τῶν ἀχρόνως καὶ ἀπαρραλλάκτως τὸ ἐστὶν ἐχόντων καὶ ὁμοούσιον θείων ὑποστάσεων καὶ τούτους τὰ τοιαῦτα συλλογιζόμε-νους κατασοφίζεσθαι.

F. 594. v. διαγράφωμεν: τουτέστιν ἀθετήσομεν τὸ ἀγέννητον.

Εἰς αὐτὸν καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας τὴν καθέδραν ἐπιθυμεῖν Κωνσταντίνου πόλεως.

F. 409 r. κομψών: τὸν ἀλαζονικὸν ἢ λέξις σημαίνει καὶ στωμύλον, καὶ τὸν κόλακα καὶ ἥδυν (9).

F. 410 v. ἐρικνωμένων: ρυτιδόμενων ρυτῶν (10). Εἰς τὸ (11) ἀπολογητικὸν διὰ τὸ μὴ καταδέξασθαι τὸν πρεσβύτερον.

C F. 424 v. μηδαμῷ κιβδήλου ἡγήν: — μεταφο-ρικῶς ἀπὸ τῶν ἀδοκίμων νομισμάτων, οἷς Ἀθηναῖοι μίσει τῷ πρὸς τοὺς Χίους τὸ χ στοιχείον ἐπέγραφον, καὶ τῷ δακτύλῳ ἀναχρούοντες ἐτεκμαίροντο ἥχῳ τὸ εὐροῖζόν τε καὶ δοκιμον. ἀπὸ τοῦ ἀδοκίμου οὖν χρυ-σίου τε καὶ ἀργυρίου εἴρηται.

F. 431 r. ἀποδυσπαστεῖ: δυσχεραίνει καὶ δυσκόλως φέρεται καὶ ἐπιτηδῇ.

(3) C. infra f. 382 r. et Animadv. in Basil. I, p. 94.

(4) Conf. Cod. 204 f. 24 r. Cod. 216 f. 96 v.

(5) Scribe: μεξόφρυς, et cf. Poll. 2, 49. ubi Cratinus laudatur.

(6) Scribe: ἐξ ἀσυνήθους.

(7) Ita Codex: fortasse legendum προϊούσας.

(8) Scribe: καθ' ὑπόδασιν, et mox: κατὰ σειράς, delete altero σειράς, deinde καὶ εἰς τὴν.

(9) Conf. f. 464 v.

(10) Scribe: ἐρρικνωμένων: ἐρρυτιδόμενων, ρυ-τῶν. Vid. Ruhn. Tim. L. V. Pl. p. 228 sq. Aniu-advss. in Basil. I, p. 33 sq.

(11) Scribe: Εἰς τὸν —.

Εἰς Γρηγόριον ἐπίσκοπον Νύσσης.

F. 440 v. *θώμεθα ταῖς ἀκοαῖς θύραν* (1): — πῶς οἷόν τέ ἐστιν τιθεῖναι ἀκοαῖς καὶ καταφράττειν, ὥστε μὴ ἀκοῦειν; ἔστιν γάρ τινα τῶν λεγομένων μὴδὲ ἀκοῦειν, ὡς ἐν θύρᾳ τῶν ὄντων (2) κλειομένων. ἔστιν δὲ καὶ καλῶς ἀνοιγομένων ἀκοῦειν ἀγαλλίαισιν καὶ εὐφροσύνῃν. κλείεσθαι δὲ δεῖ οὐ κατὰ τὸν Ἰθακήσιον ἐκεῖνον κηρῶ, ἀλλὰ λόγῳ καὶ νόμῳ θεῖῳ (3), ὡς μὴ τὰ τῶν Σειρήνων καὶ ἡδονῶν ἐπάσματα ἐπαίειν κατακλυῶντα καὶ πρὸς βλεθρὸν κατασπῶντα.

F. 464 v. *κομψοί*: εἰσὺν κομπηροὶ καὶ ὑπερήφανοι. *Περὶ δογματῶν καὶ καταστάσεως ἐπισκόπου σχεδιασθεῖς*.

F. 491 v. *ὅλον μύσανται τὰς αἰσθήσεις*: — τούτεστι κλείσαντα, χαμψύσαντα καὶ συστελλαντα.

COD. 204.

SCHOLIA ANONYMI IN GREGORII NAZ. ORATIONES.

Αἶρος ε.

F. 22 r. *θεατρίσασα*: ὡς ἐν πομπῇ καὶ θεάτρῳ προπέμψασα. τοὺς γὰρ ἀριστεῖς καὶ βασιλεῖς καὶ στρατηγούς τοὺς νενικηκότας καὶ τοὺς πολεμίους ἡττηθέντας καὶ ὑποσπένδους πεποιηκότας, μετὰ τῶν λαφύρων καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἐστεφανωμένους διὰ μέσης ἦγον δορυφοροῦντες τῆς πόλεως καὶ εὐφημοῦντες. τοῦτο οὖν πομπεύειν καὶ θεατρίζειν ἐκάλουν καὶ παραπέμπεσθαι ὑπὸ (τὴν ?) πολλῶν.

Αἶρος ζ.

F. 24 r. *μέγα μνήμη ἐμπύρευμα*: κυρίως λείψανον πυρὸς ἐναπομένον τῇ σποδιᾷ. εἰρηται δὲ καὶ ἐπὶ λειψάνου γνώσεως, ἀρετῆς, χαλκίας.

Ibid. *οὐδὲν αἰρεῖ με τῶν ὅσα τερὰν τοῖς ἀλλοῖς*: ἐπαίρει, λαμβάνει, καὶ καταδουλοῖ καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλ. ει.

Αἶρος ζ.

F. 29 v. *φθέξομαι τοιγαροῦν οὐ μαλακὸν τι καὶ ἀναδεχθῆμ' αὐτὸν, οὐδὲ τῆς ἡδίστης τῆς πολλῆς* (4) *ἀρμολίας*: οὐχ ἀπαλὸν καὶ ἑκλυτον καὶ ὑπτιον, ἢ ἀνακειρομένην καὶ ἀρυσμον καὶ ἐμμελὲς μᾶλλον, οἷον τὰ τῶν κιθαριστῶν εἰσιν ἄρματα, τῆς ἡδονῆς μόνον ἐκλυτόν καὶ ἐκθληνόντα τὸν ἀκούοντα, ἀλλὰ λίαν ἀνδρόκτον, φησί, καὶ σύντονον.

F. 30. r. *θεωρία* ἢ νοερά λέγεται ἐνέργεια, ἐξ οὗ καὶ θεωρητικὴ φιλοσοφία ἢ νῦν μόνῳ θεωρουμένη.

Ibid. *θεωρίαν εὐστοχον*: εὐεπὶχουλον (5).

F. 31 r. *σοφίζεσθαι* ἐστὶ τὸ λόγῳ ἀπατᾶν.

Ibid. *μεταποιοθῶμεν τῆς ἐκείθεν λαμπρότητος*: τοῦτο τὸ ἀντιποιεῖσθαι σημαίνει καὶ ἀντέχεσθαι. D *Πλάτων* ἐν τῷ Πολιτικῷ ἥκιστα βασιλικῆς μεταποιούμενος τέχνης (6).

(1) Θύρας cod. 204 f. 70 v. Ibid. *ter deinceps* ἐστὶ pro ἐστιν. Ibid. ante τιθεῖναι recte additum θύρας.

(2) Scribe: ὥτ' ἐν θύρᾳ. In Cod. 204 f. 70 v. s. eodem modo peccatum. Idem recte τῶν ὄντων.

(3) Scribe: νόμῳ θεῷ, uti est in Cod. 204 f. 70 v.

(4) Lege: τοῖς πολλοῖς, et deinceps: οὐχ... ἐκμελλές... τῇ ἡδονῇ. Ceterum conf. Schol. Cod. 216, f. 219 r. et Animadv. in Basil. I, p. 21 sq.

(5) Schol. Cod. 499 f. 53 r. εὐεπὶχουλον. Tu lege: εὐεπιβουλον. Ceterum conf. Schol. Cod. 499 f. 23 v.

(6) Male Schol. Cod. 499 f. 54 v. ἀντιποιούμενος, apte tamen hæc adjicit: καὶ θουκυδίδης· καὶ μάλιστα ὡς ἀρετῆς μεταποιούμενοι, ἀντὶ τοῦ ἀντεγόμενοι, ἀντιποιούμενοι. Cel. sup. leg. μεταποιεῖσθαι.

(7) Sic; leg. ποιητῶν πρὸς ποιήματα.

(8) Conf. Schol. Cod. 216 f. 146 v. et annot.

PATROL. GR. XXXVI.

Αἶρος θ.

F. 37 r. ἢ κατὰ τὰ φιλικὰ σχέσις... τριττῇ, ἢ ὡς ποιημάτων πρὸς ποιητὰς (7), ἢ ὡς πατέρων πρὸς υἱούς, ἢ φίλου πρὸς φίλον.

F. 40 v. *Μίαν χρυπτόν τι καὶ ὄραλον*: ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτό, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ὑφάλων πετρῶν, αἰσίστι διὰ τὸ κρύπτεσθαι ὑπὸ τῶν ὀδάτων τῆς θαλάσσης αἱ νῆες προσοκέλλουσιν (8).

Ibid. τρέθωνες δὲ περιδλήματά τινα, τῶν ῥητόρων μὲν ἐρυθροὶ τε καὶ φοινικεῖ, φατοὶ δὲ τῶν φιλοσόφων. παράστημον δὲ τοῦτο ἦν αὐτοῖς καθ' ἑκάστην φοροῦμενον, ὡς τοῖς πολιτευομένοις τὸ νυνὶ σκαραμάλιον (9).

F. 41 v. (10). περὶ τῆς στροφῆς τῆς σφενδόνης Γύγου: *Πλάτων* μὲν ἐν Πολιτείᾳ φησί, ὡς ὁ Γύτης Λυδὸς μὲν τὸ γένος ἦν, ποιμῆν δὲ τὸ ἐπιτηδεῦμα, καὶ ποτε ποιμαίνων ἐν ὄρει εὗρεν ἐν σπηλαίῳ ἵππον χαλκοῦν καὶ τούτου ἐντὶς νεκρὸν ἀνθρώπου, δακτύλιον φοροῦντα, ἐν λαβῶν ἔσχε. καὶ ὅτε μὲν ἐβούλετο ἀφανῆς γενέσθαι· στρεπτός γάρ ἦν ὁ δακτύλιος· τὴν σφενδόνην ἐστρεφεν· ἐμφανίζεσθαι δὲ τοῖς παροῦσιν ἐθέλων, ἐν τάξει μένειν ἤφειλε. οὗτος ποτε πρὸς τὰ βασίλεια τῶν Λυδῶν γενόμενος καὶ στρέψας τὴν σφενδόνην, ἀφανίζεται καὶ εἰπὼν κτείνει τὸν βασιλέα, καὶ ἔσχεν αὐτοῦ τὴν γυναῖκα. *Πλάτων* δὲ εἰσφέρει τὸν μῦθον, ὅτι ὁ δίκαιος ἀνὴρ, κἂν τοῦ Γύγου λάβοι τὸν δακτύλιον, ὡς μὴ ὀράσθαι, οὐδὲ οὕτω ὤφειλεν ἀδικεῖν. δεῖ γὰρ τὸ καλὸν δι' αὐτὸ ἐπιτηδεύεσθαι, καὶ μὴ δι' ἄλλο τι. *Ἡρόδοτος* δὲ φησι, ὡς ἐπιτροπῇ τῆς δεσποίνης ἀναίρει τὸν ταύτης γαμέτην Γύτην.

F. 42 r. *εἰ καὶ πεζοὶ παρὰ Λυδίων ἄρμα ἐθέομεν*: παροιμία ἐπὶ τῶν ἐρίξειν ἐθελόντων καὶ μὴ καταλαμβανόντων ὅτι τάχιστα τὰ δύο (11) ἄρματα. εἰ καὶ πεζοὶ οὖν, φησί, ἤμεν, ἀλλ' ὅμως τάχιστα ἐπίσης ἐθέομεν κατὰ τὸ Λυδίων ἄρμα, ἐχόμενοι τῶν μαθημάτων. ἢ ἡμεῖς οἱ λοιποὶ ὡς πεζοὶ ἤμεν μὴ καταλαβόντες τὸν Βασιλεῖον, ὥσπερ Λυδίων ἄρμα τάχιστα τοῖς μαθήμασι φερόμενον. Ibid. Πέλοψ ὁ Λυδὸς ἄρμα ἔχων ἐξαίρετον πολλοὺς νικῆσας προσκαλεῖτο ὡς (12) ἀγῶνα τὸν νικῆσαντα τοῦτον ἔχειν τὴν αὐτοῦ θυγατέρα. ἡμεῖς τοίνυν παραλύδον (13) ἄρμα ἐθέομεν, ἀντὶ τοῦ ἀπειλεσιπόμεθα, ὡς τοῦ ταχέος ἄρματος διὰ τοῦτο Λυδίου δεικνυμένου.

Ibid. Μολιῶν τις γυνὴ περὶ τὴν Θράκην οἰκοῦσα υἱούς ἔσχεν, ὧν καὶ Ἐριάλτην, οἱ κατ' ἐνιαυτὸν ἡόζανοντο, ὡς ἡ παλαιότητι (?) εἶχε, κατὰ μὲν τὸ μῆκος πῆχυν ἕνα, κατὰ δὲ τὸ πλάτος τριτάλειον. ὕβριστα δὲ οὗτοι γέγοναι καὶ ὑπερήφανοι, καὶ ποτε ἐβουλεύσαντο τὴν Ὀσσαν ἐπιθεῖναι τῷ Ἀθῶν ὄρει δὲ ταῦτα κατὰ τὴν Θράκην· καὶ δι' αὐτῶν ἀνέναι εἰς

ad El. f. 354 r. m.

(9) Conf. Schol. Cod. 216 f. 147 r. et vid. Boissonad. in *Notic. et Exir.* t. 11 P. 2 p. 56. Οἱ πολιτευόμενοι sunt *ascetæ, monachi*.

(10) Cod. Monac. 151 f. 62 sqq. hæc habet, quæ inscriptio prodit: συναγωγὴ καὶ ἐξηγησις εἰς ὧν ἐμνήσθη ἱστοριῶν ὁ ἐν ἀγίοις Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον ἐπισταφῶ λόγῳ. In quibus narratio de Gyge numero quinta f. 64 r., de Lydio curru undecima, de Molionide decima tertia f. 65 r. exstat. Conf. Creuzer. Meletem. P. I, p. 72 sqq. p. 80 sqq. p. 82 sqq.

(11) Legendum: τὰ Λύδια, e Cod. 499 f. 77 v.

(12) Leg.: προῦκαλεῖτο εἰς —. Inseq. mendosa.

(13) Sic; lege: παρὰ Λυδίων. In seqq. verba: ὡς... εἶχε, mendosa.

τὸν Ὀλυμπον θεοὺς μάχεσθαι. οἷς Ζεὺς ὀργισθεὶς κεραυνῶν ἐπαφῆκε, καὶ ἀπώλλοντο (1) διὰ τὴν ὑπερηφάνειαν. κεραυνωθήσεσθαι τῇ μητρὶ προκεχρησμένον.

F. 45 r. *τάριχος* λέγεται πᾶν τὸ πατιόμενον ἄλσι καὶ ἰσχνὸν καὶ κατεσκελετευμένον τῶν ἰχθύων καὶ τῶν ἄλλων κρεῖων.

F. 46 r. τὸ δὲ μέγιστον τῷ (2) πάντας ἡττῶσθαι τῆς αὐτοῦ διανοίας: Ἰσοκράτειον ἐν τῷ πρὸς Νικοκλέα: ἀρχικὸς εἶναι, φησί, βούλοιο μὴ χαλεπότῃ, μὴδὲ τὸ (3) σφόδρα κολάζειν, ἀλλὰ τῷ πάντας ἡττῶσθαι τῆς σῆς διανοίας.

F. 50 r. οὐδὲ δὴ (ἐδεήθη) δημοσίον κηρύγματος τοῦ, Κράτης Κράτῃτα θηβαῖον ἐλευθεροῖ: ὁ Κράτης φιλόσοφος ἦν κυνικός. οὗτος, ὡς περὶ μερίζων ἑαυτὸν εἰς τε τὸν Κράτῃτα καὶ τὸν περὶ οὗ τὴν φωνὴν ἀφίησιν, ἐφη· ὦ ἄνδρες, ὁ Κράτης, τούτεστιν ἐγὼ, τὸν Κράτῃτα, τούτεστιν ἐμέ, τὸν θηβαῖον ἐλευθεροῖ, ἀντὶ τοῦ, ἐγὼ ἑμαυτὸν ἐλευθερῶ. μὴδὲ δουλώσθαι (4) χρήμασι ἢ κτήμασι. ἀφίς γὰρ τὴν τοὺς συμπολίτας καὶ τὰ ἑαυτοῦ πάντα, οὕτως τὴν φωνὴν ταύτην ἀφίηκεν.

Ibid. εἰσω τὰ κάλλι στρέφων: τὰ ἔξω καὶ σωματικά εἰσω μεταστρέφων κάλλι, ὡς μὴ τὴν ἔξω καλῶναι πεύδειν, ἀλλὰ τὴν ἔνδον καὶ ψυχικὴν φαιδρύνειν ὠραιότητα.

Λόγος ια.

F. 62 r. *περιάμματα* τὰ κατὰ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς αὐχένους κλωσμάτια τινὰ βεβαμμένα καὶ σελήνια μηνίσκων χρύσεια καὶ ἀργύρεα ἢ καὶ τῆς εὐταλεστέρας ὕλης, τὰ ἀπὸ (5) τῶν γραῖδων τοῖς βρέφειν ἐπιδεδυμένα. *ἐπάσματα* δὲ τὰ ὑπὸ τῶν αὐτῶν τοῖς νηπίοις ἐπαδόμενα, ἐπιψιθυρίζουσιν. εἰς ἀποτροπιασμὸν καὶ ἅμα ταῖς γλώσσαις ἐπιλιχμουσύν (6) τὰ μέτωπα καὶ ἀποπτουσύν μετὰ τοῦ φυσᾶν ἐκατέρωθεν.

F. 64 r. *μεταποιῇ*: μεταπλάττει.

Ibid. *βάσανός ἐστι καὶ αὕτη*: δοκιμασία.

F. 67 v. *εἰ τις ἐστι καὶ κοιλίας καθαρσίς* —: μὴ ὡς ἔτυχε, φησὶ δεχέσθαι τὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων εἰς τὴν φαντασίαν, καθάπερ εἰς τινὰ γαστέρα, πεμπόμενα, ἀλλὰ τῷ διαλογιστικῷ καὶ διανοητικῷ ταῦτα ὅσον ἀναπεμπόμενους καὶ ἀναδιδόντας κατεργάζεσθαι καὶ νοερώς καταλαβεῖν εἰς πνευματικὴν τροφήν. ἢ μεταφορὰ ἀπὸ τῶν ζώων τῶν τὰς τροφὰς τῷ μηρυκισμῷ ἀναδιδόντων.

F. 69 v. *κεναῖς ἐλπίσιν ἐξαπατώμεθα*: οἷά τινες ματαιαῖς θερμαινόμενοι ἐλπίσιν, ἀπατώμεθα πολλὰ. *κις*, ἀγνεῖα τεθαβήκητες ἢ τινι ἐτέρᾳ τῶν σεμνοτέρων πολιτείᾳ, μυρίων ἐτέρων ἀμαρτημάτων ὄντες ἀνάπλει (7).

Λόγος ιβ.

F. 69 v. οὐδ' ἐστὶ σταθμός —: ὡς ἐπὶ ζυγοῦ γὰρ καὶ τρυτάνης ἀντεταλαντεύμενος, φησὶ, ὁ φίλος καθέλεκε (8) πάντα κουφίζων ἄνω.

(1) Scribe: ἀπώλοντο. Post Ὀλυμπον adde καί.

(2) Scribe: τὸ, nimir. Or. 43, p. 804, E.

(3) Scribe: τῷ. Isocrales in Gregorio etiam alias a schollastis notantur.

(4) Fortasse leg.: — μὴ δεδουλώσθαι διδάσκων. et μοι: τὴν κτήσιν τοῖς συμπολίταις.

(5) Scribe: ὑπό.

(6) Fortasse legendum: ἐπιλιχμαζουσύν.

(7) Eadem forma f. 187 r. reperitur.

F. 70 v. *θώμεθα ταῖς ἀκοαῖς θύρας*. Vide excerpta e Cod. 34 f. 440 v.

Ibid. ταῦτα τῶν σωφρονούντων: τούτεστι τῶν ἐγκρατούντων τοῦ σώματος καὶ τῶν σωματικῶν πάντων ἀφροντιστούντων καὶ ὅσον ἀπολυομένων καὶ χωριζομένων τοῦ σώματος. τοῦτο γὰρ φιλοσοφίας ὅρος ἀληθής, ὅς καὶ τοῖς ἔξω πρεσβεύεται. ὁ γὰρ τῷ ὄντι φιλόσοφος, κατὰ νοῦν ἀεὶ ἐνεργῶν, τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν ἔξω τῶν σωματικῶν καθιστὰς καὶ μηδεμίαν ποιοῦμενος ἐπιστροφὴν, ὅ τι μὴ πᾶσα ἀνάγκη, τρέπον τινὰ τοῦ σώματος χωρίζομενος ἀπολύεται.

Λόγος ιγ.

F. 71 v. τὸ ὑπὲρ τὴν δυνάδα γενέσθαι: πᾶν τὸ ἐνυλον, εἰ καὶ τὸ ἀπλοῦν ἔχει καὶ μονοειδές, καὶ εἰ πρὸς τὰ παχυμερέστερα οὕτως νομίζεται, ἀλλ' ἐν δυάδι θεωρεῖται. ἔχει γὰρ τὸ ὕλικόν ὑποκείμενον καὶ τὸ εἶδος. πᾶν γὰρ κτίσμα ἐξ ὕλης καὶ εἶδους. τοῖς οὖν ὑπερναδάσι πᾶν τὸ ἐν κτίσμασι θεῶ (9) συγγενέσθαι καὶ τὰ λοιπά. ἢ ὕλικὴν δυάδα, ὁ ἐξ ἧς (10) *συζυγίας* εἶπε, τὴν τοῦ σώματος παράγουσιν πρὸς τὴν ψυχὴν ἐφη, ὡς ἐντεῦθεν αὐτῇ τοῦ μὴ πρὸς θεὸν ἀνανεύειν συμβαίνοντος, τῇ σωματικῇ προσπαθεῖν συνδεδεμένη.

F. 72 v. *περωτῇ*: τὸν ἀλείπτῃ καὶ ὅσον περῶντα καὶ πρὸς τοὺς ἀγῶνας κουφίζοντα (11).

F. 73. *ταλάντευεται*: ὡς ἐπὶ τάλαντοισι καὶ σταθμοῖς σταθμίζεται καὶ ζυγοστατεῖται.

F. 74 r. τὸ *παρακαλεῖν* ἢ ἀπλῶς τὸ καλεῖν σημαίνει, ἢ τὴν προτρέπεσθαι, ἢ παραμυθεῖσθαι καὶ εὐφραίνειν. τὸ γὰρ σύνθηες ἐπὶ τῆς ἰκεσίας ἐνδιαδέδληται.

F. 75 v. *πρύμναν*... *ἐκρουσάμην*: παροιμιώδης τοῦτο φησὶ. πρύμναν δὲ κρούεσθαι ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν πύρραν καὶ εἰς τὸ ἐμπροσθεν ἐλαύνοντά τινα, μεταβαλόντα κατὰ πρύμναν καὶ εἰς τοῦπίσω ἐλαύνειν. προσορμώντες δὲ μάλιστα τοῦτο ποιοῦσιν. ἀπὸ γούν τοῦ ἐκείνους τοῦτον ὑπερείδειν καὶ συνηγορεῖν, μεταβαλεῖν δὲ αἰφνης καὶ εἰς συνηγορίαν Βασιλείου τραπεύσθαι, τοῦτο πρύμναν κρούεσθαι ἐφη.

F. 82 v. *εἰρηται* ἀπὸ τοῦ ῥιπίζω ὁ εὐρίπιστος καὶ ταχέως μεταβαλλόμενος.

F. 83. τὸ *περιπομπύζεσθαι* κολακεύεσθαι ἐστὶ. πεποιημένη γὰρ ἡ φωνὴ ἀπὸ τῶν ἵππων, οὗς διὰ τινος ἡρεμαίου φόφου τοῦ διὰ χειλέων ἀκρῶν οἱ ἵπποκόμοι κολακεύουσι (12).

COD. 216.

Εἰς τὸ ἄγιον πτόσσα καὶ τὴν βραδύτητα.

F. 1 r. *ἀλλήλους περιπτύξωμεθα*: τὸ ἀγαπητικὸν καὶ φιλάδελφον καὶ συνδικτικὸν πρὸς ὁμόνοιαν ἐν τούτῳ δεικνύνοντες. τὸ γὰρ περιπτύσσεσθαι τὸ οἰονεῖ προσφύεσθαι καὶ περιπλέκεσθαι ἀλλήλοις δηλοῖ.

F. 2 v. *πλίσσῃ*: ἡθῶν. *διδάσκαλον*: δογμάτων. Ibid. locutio: ὡς περ ἱμάτιόν τι ἀποδύσασθαι τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον.

F. 6 v. *δοκεῖ μοι*... ἀντιδιαστέλλειν τῇ λιθίνῃ καρδίᾳ, τούτεστι τῇ σκληρᾷ καὶ ἀνευδότηι καὶ ἀντι-

(8) Scribe: καθέλεκε. Vid. Animadv. in Basil. I p. 154. Quae f. 70 v. sequuntur, ταῦτα cel. attuli Animadv. in Basil. I p. 187 sq. uti p. 7 ista ex f. 71 v. πᾶν τὸ ἐνυλον... θεωρεῖται.

(9) Adde: ἐξεγένετο, quod Cod. 499 f. 441 r. habet.

(10) Scribe: ὁ ἐξ ἧς.

(11) Conf. Symbol. ad Philostr. V. S. p. 123.

(12) Conf. Cod. 216 f. 293 v.

τυποσῇ, τὴν σαρκίνην, ὅστις τὴν μαλακὴν καὶ ῥαδίως Ἀ
ὁπίκουσαν.

Λόγος β. τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ἅγιον πᾶσχα.

F. 14 v. *οικονομία* . . . ἐπὶ Θεοῦ ἢ τοῦ οἰκείου
μεγέθους ἐκούσιος συγκατάβασις.

F. 18 r. τὸ γυμνὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον τριχῶς ἐξ-
ηγείται. γυμνὸς γάρ, φησὶν, ἦν κατὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ
τρόπου, οὕτω γάρ ἡ διπλὴ ἐπετηδεύθη καὶ πονηρία (1).

F. 18 v. *θεοῦμεθα*· θεοὶ καὶ θεοὶ χρηματίζομεν.

F. 30 v. *εἰς φῶς ἅπαντα καὶ τάξιν καὶ εἶδος ἐρ-
χεται*· ὁ τοῦ ἀληθινοῦ κάλλους τῶν ἀρετῶν δη-
μιουργός, καὶ τὰ ἡμέτερα πλημμελῶς ἰδὼν καὶ ἀτά-
κτως λουσόμενα, εἰς τάξιν αὐτὰ ἐκ τῆς ἀταξίας ἤγαγε.

Λόγος γ. τοῦ αὐτοῦ περὶ *ἐγκαινίων*.

F. 50 v. *ἐορτάζομεν δὲ τὰ ἐγκαίνια διὰ ταύτην τὴν
αἰτίαν*, ἵνα τὰ καλὰ τῇ μνήμῃ φυλάττηται καὶ μὴ
ἐξίτηλα τῷ χρόνῳ γένηται· καὶ τῷ βυθῷ τῆς ἐπιλη-
σμοσύνης παραβρέυση σκοτιζόμενα καὶ καλυπτόμενα.

F. 53 r. *ad verba* : τὴν *ἐπέχουσιν* τῶς *ἀτα-
ξίας* cet. citatur Plato in Timæo p. 30, A. loco su-
pra f. 30 v. expresse.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς Μακκαβαίους.

F. 94 r. τὰ ἐπὶ ξυροῦ ἱστάμενα οὐχ ἰδραῖον ἔχουσι
τὴν βάσιν, ἀλλ' ἀνέδραστον καὶ ταλαντευομένην ἔκα-
τέρωθεν.

Λόγος δ. εἰς τὸν ἅγιον τοῦ Χριστοῦ μάρτυρα
Κυπριανόν.

F. 96 v. *ἔστι δὲ ἐμπύρευμα κυρίως βραχὺ τι
πυρὸς λείψανον ἐν σποδιᾷ κεχυρμένον*. καταχρη-
στικῶς δὲ καὶ μεταφορικῶς ἐμπύρευμα λέγεται καὶ
τὸ ἐναπομένειν ἐν τινὶ κατάλειμμα μνήμης καὶ σω-
ζόμενον.

F. 97 r. *δεύτερον δέ, ὃ καὶ μέγιστον*, τὸ μὴ
κατόπιν cet. : δεύτερον δὲ εὐεργετήθημεν, ὅτι κἄν
ὑπερήμεροι, ἀλλ' οὖν συνεστώσης ἐπὶ τῆς πανηγύ-
ρειος ἤλθομεν, καὶ κατὰ τὴν ἐν τῷ Πλάτωνος Γορ-
γία πεποιμίαν οὐ κατόπιν ἐορτῆς ἰδράμομεν. οὕτω
γὰρ τέλεον παρήλθεν, ἵνα ὁπίσω αὐτῆς ἔλθομεν.

Λόγος ε. εἰς τοὺς λόγους καὶ εἰς τὸν ἐξισωτὴν
Ἰουλιανόν.

F. 108 r. *μέχρις ἂν τοῖς ποτίμοις* cet. : μέχρις
ἂν ποτίμῳ λόγῳ ὅσον ἄλμυρὰν ἀκοὴν ἀποκλύσωμαι,
τοῦτο δὴ τὸ τοῦ Πλάτωνος, τοῦτέστι ἵως ἂν ἀποτί-
ψωμαι τὰ Ἑλληνικὰ ἀκούσματα καὶ μαθήματα ἐν τοῖς
γλυκύσι καὶ πνευματικῶς λόγοις καὶ δόγμασι (2).

F. 109 r. *φθέγξομαι* cet. : φθέγξομαι δέ, καθὰ
πρὸς ἡμῶν ὁ Προυνσαεύς ἐφη *Δίωρ* (f. 109 v.) περὶ
Τιμοθέου τοῦ αὐλοῦτοῦ, οὐ μαλακὸν αὐλοῦμα καὶ ἀνα-
δεσθλὴν, οὐδὲ τῶν πρὸς ἀνεσιν καὶ εὐθυμίαν ἀγόν-
των, οὐδὲ τι τῶν τῆς κιθαρωδίας ἰδίων καὶ πρὸς ἡδο-
νὴν ἐπιτετηδευμένων.

Λόγος ς. τοῦ αὐτοῦ εἰς τὰ ἅγια *θεοφάνια*
εἰπὺν γενέθλια.

F. 122 v. *μὴ ἀκοὴν καταυλίσσωμεν* : jubet Theo-
logus μὴ διὰ τῶν ὧτων διεφθαρμένην μελωδίαν τῶν
ψυχῶν καταχεῖν. ἀνελευθερίας γὰρ πάθος καὶ ταπει-
νότητος ἐκ τοῦ τοιοῦτο τῆς μουσικῆς εἰδους ἐγγί-
(1) Conf. f. 128 r. Ante πονηρία adde ἡ. Inse-
quentia f. 18 v. attuli Animadv. in Basil. I p. 149.
uti p. 141 prægressa f. 14 v.

(2) Conf. Symbol. ad Philostr. V. S. p. 73, ubi
hæc attuli. De insequentibus f. 109 r. conf. Anim-
adv. in Basil. I p. 22, ubi etiam illa ex fol. 122

νεσθαι· πύφουκα. τινὲς γοῦν πρὸς αὐλὸν κορυβαντιῶσι
καὶ ἐκβαλκύνονται. ἐκθλύνει δὲ καὶ χαννοὶ τὴν
δοσφρσιν ἢ ὁσμὴ τῶν βλακικῶν μυρῶν.

F. 123 r. καλῶς δὲ συνήψε τοῖς κύμοις καὶ ταλ-
μέθαις τὰς κοίτας καὶ τὰς ἀσελγείας. ἐκ γὰρ ἐκεί-
νων αὐταὶ γεννῶνται. ὁ γὰρ νωμάζων μεθύει, ὁ δὲ
μεθύων πρὸς κοίτην ὄρξ, ὁ δὲ (?) ἀσελγαίνει τῷ οἴνῳ
πρὸς παρανόμους μίξεις καὶ ἡδονὰς ἀνδραποδῶδεις
ἀναφλεγόμενος.

Ibid. ubi de eo, quod est περιττόν, Gregorius
monet, Scholiastes : λέγει δὲ πού καὶ Πλάτων, ὅτι
ἐλευαρία ἐστὶ πᾶν τὸ περιττόν, εἴτε ἐν λόγοις, εἴτε ἐν
πράγμασι.

F. 123 v. ἰστέον δέ, ὅτι ἀγροίκος μὲν ἐστὶ ὁ ἐν
ἀγροῖς αὐλιζόμενος, ἀγροῖκος δὲ ὁ ἀμαθὴς καὶ
ἀπαιδευτος καὶ τὸ ὅλον ἀνόητος (3).

B F. 124 r. Πλάτων ἐν Τιμαίῳ λέγει, ὅτι τὸ ἦν καὶ
τὸ ἔσται χρόνον εἰσὶν εἶδη, ἡμεῖς δὲ οὐκ ὁρθῶς ταῦτα
φέρομεν εἰς αἰδίων οὐσίαν. λέγομεν γάρ, ὡς εἰ ἦν, ἐστι
τε καὶ ἔσται. τὸ ἔσται δὲ μόνον κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον
προσῆκει. ἐκεῖθεν οὖν λαθὼν ὁ θεολόγος τὴν χρῆσιν,
φησὶν, ὅτι τὸ ἦν καὶ ἔσται τοῦ καθ' ἡμῶς εἰσὶ χρόνον
τμήματα καὶ τῆς βευστῆς φύσεως. τὸν γὰρ ἀνθρωπί-
νων πραγμάτων ἐν κινήσει καὶ ῥοῇ τυγχανόντων, τοιοῦ-
τος καὶ ὁ χρόνος αὐτῶν γνωρίζεται, τὸ μὲν τοι (4) παρ-
ερχόμενος, τὸ δὲ τι μέλλων, τὸ δὲ ἐνεστώς αὐτῷ, παρ-
τελὼς ἀθήρατον, πρὶν γνωσθῆναι, διὰ πᾶν (5) οἴχεται.

Ibid. ὁ νοῦς, εἰκότως ὡς εἰκὼν Θεοῦ, δέχεται τὸ
του θεωρίαν ἀμυδρὰν καὶ μικράν.

F. 124 v. διὰ τί δὲ καὶ ἐννοεῖται τὸ Θεῖον καὶ τε-
λείως οὐ καταλαμβάνεται; ἔμοι δοκεῖ, ἵνα διὰ...
C τοῦ πῶς ὁρᾶσθαι καὶ καταλαμβάνεσθαι ἀμυδρῶς
ἀγῇ ἡμᾶς πρὸς αὐτό.

F. 128 r. ἦν γυμνὸς ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ἀπλό-
τητα τοῦ τρόπου, κατὰ τὴν ἀτεχνον ζωὴν καὶ κατὰ
τὸ ἀναμψιαστον. ὕστερον γὰρ μετὰ τὴν παράβασιν
ἡ διπλὴ, αἱ τέχναι, τὰ ἄμψια.

F. 133 v. ἡ Αἰγυπτὸς ποτὲ μὲν εἰς τὸν ἐνεστώτα
κόσμον λαμβάνεται, ποτὲ δὲ εἰς τὴν σάρκα, ποτὲ δὲ εἰς
ἁμαρτίαν, ποτὲ δὲ εἰς ἀγνοίαν, ποτὲ δὲ εἰς τὴν κάκωσιν.
Λόγος ἐννατος, τοῦ αὐτοῦ ἐπιτάφιος εἰς τὸν μέ-
γαρ Βασίλειον.

F. 135 r. παθαινομένης καὶ ἀπολοφυρομένης δια-
θέσεως ἀναφώνημα τὸ *ἔμελλεν ἄρα*, τοῦτέστι
ἀπέκειτο ἄρα καὶ τοῦτο.

F. 141 v. *παροιμία* δέ ἐστι τὸ ἐξω τοῦ σκοποῦ
εἰλλεῖν, ἐπὶ τῶν ἀποτυγχανόντων, ἐκ μεταφορᾶς
τῶν τοξευόντων καὶ ἀστοχοῦντων.

F. 146 r. *ξεραγείται*· ξενοδοχεῖται.

Ibid. *ἐρεσχελεῖται*· ἐριστικῶς ἐρωτᾶται.

F. 146 v. *οὐχ ἀπλοῦν*· κρυπτόν τε καὶ ὕψαλον·
ἐοικασί ταῖς ὑψαλοῖς πέτραις, αἵτινες ὕψω ὀλίγον ἐπι-
καίμενον ἔχουσαι, κινδύνου παραίτιοι τοῖς πλέουσι γί-
νονται, συντρίβουσιν τὰ προσεγγίζοντα ταῦταις πλοῖα.

F. 147 r. *χιτώνες φαῖοι ἦσαν οἱ τρίβωνες*, ὑπὸ φι-
λοσόφων φορούμενοι.

F. 148 r. *οἱ μὲν γὰρ τῶν σωμάτων* cet. : κατὰ
v. ad partes vocata.

(3) Scribendum primo loco : ἀγροῖκος, secundo
ἀγροίκος. Confer Polluc. Lib. IX sub init.

(4) Scribe : τι, et mox αὐτοῦ.

(5) Cod. 484 f. 75 r. *διαπτᾶν*, recte, si *διαπτᾶν*
scribatur. Post ἀθήρατον *δὲ* excidisse videtur.

γάρ τὸ ὑπὸ Πλάτωνος ῥηθὲν, ὃ μὲν τῶν σωμάτων ἔρωσ ῥέει ὁμοίως τοῖς τοῦ ἔαρος ἄνθρωποις· ἐπειδὴ καὶ τὸ σῶμα λήγει (1) ἀνθρώπων. ὥσπερ γάρ τῆς ἀναπτύξεως τὴν φλόγα ὕλης διαπανθίσσης, καὶ αὕτη ἡ φλόξ τῇ ὕλῃ συναπέρχεται καὶ ἀποσβέννυται, οὕτως ἐάν μαρυνθῇ τὸ ὑπέκκαυμα τοῦ ἔρωτος, τούτεστι τὸ κάλλος τοῦ σώματος, οὐχ ὑφίσταται οὐδὲ ὁ πόθος, ἀλλὰ λύεται. ὃ δὲ κατὰ Θεὸν ἔρωσ ὁ σώφρων ἐπειδὴ ψυχῆς ἀπθυμεῖ, πράγματος ἀθανάτου, διὰ τοῦτο καὶ μόνιμός ἐστι, καὶ ὅσῳ πλέον φαντάζεται καὶ θεωρεῖ τὸ τῆς ψυχῆς κάλλος καὶ τὴν ἐν ἀρετῇ προκοπὴν, τοσοῦτον μᾶλλον συσφίγγει ἑαυτῷ καὶ ἀλλήλοις τοὺς ἐπιθυμοῦντας τῆς αὐτῆς ἀρετῆς.

F. 149 r. εἰ τὸ πάντα ἐν πάσι κείσθαι μὴ πειστέον τοῖς λέγουσιν, ἀλλ' ἡμῖν γε πειστέον, ὥς ἐν ἀλλήλοις καὶ παρ' ἀλλήλοις ἐκείμεθα· τὸ δὲ τὰ πάντα ἐν πάσι κείσθαι εἶπε μὲν καὶ Ἐμπεδοκλῆς, εἶπε δὲ καὶ Ἀναξαγόρας, πλὴν οὐ μετὰ τῆς αὐτῆς γυνήσεως ἀμφότεροι, ἀλλ' ὁ μὲν Ἐμπεδοκλῆς περὶ τῶν τεσσάρων εἶπε στοιχείων, ὅτι οὐ μόνον διωρισμένα εἰσι καὶ καθ' ἑαυτά, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλοις μέμικται. καὶ ὅλην ἐντεῦθεν· πᾶν γὰρ ζῶον τοῖς τέσσαρσι στοιχείοις ζωογονεῖται. ὃ δὲ Ἀναξαγόρας παλαιὸν εὐρὼν δόγμα, ὅτι οὐδὲν ἐκ τοῦ (2) μηδαμῇ γίνεταί, γένεσιν μὲν ἀνῆρει, διάκρισιν δὲ εἰσήγεν ἀντὶ γένεσσεως. ἐλήρει γὰρ ἀλλήλοις μὲν μεμικθαι ταῦτα, διακρίνεσθαι δὲ αὐξάνόμενα. καὶ γὰρ ἐν τῇ αὐτῇ γυνῇ καὶ τρίχας εἶναι καὶ θυλάκας, καὶ φλέβας καὶ ἀρτηρίας, καὶ νεῦρα καὶ ὅσα, καὶ τυγχάνειν μὲν ἀφανῆ διὰ μικρομέρειαν, αὐξάνόμενα δὲ κατὰ μικρὸν διακρίνεσθαι. ὥς γὰρ ἄν, φησὶν, ἐκ μὴ τριχὸς γέννηται (3) θρίξ, καὶ σάρξ ἐκ μὴ σαρκός· οὐ μόνον δὲ τῶν σωμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν χρωμάτων ταῦτα κατηγορεῖ. καὶ γὰρ ἐνεῖναι τῷ λευκῷ τὸ μέλαν εἶλεγε, καὶ τῷ λευκῷ (4) τῷ μέλανι. τὸ αὐτὸ δὲ ἐπὶ τῶν ῥημάτων ἐτίθει, τῷ βαρεῖ τὸ κοῦφον σύμμικτον εἶναι δοξάζων καὶ τοῦτο αὖθις ἐκείνῳ. ἅτινα πάντα ψευδῆ ἐστὶ. πῶς γὰρ τὰ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις συνέσονται;

F. 152 v. ἀστρονομίας... τοσοῦτον λαβὼν, ὅσον ῥῆ cel. : ἀστέρων μὲν... πλοκάς καὶ σχήματα, δι' ὧν ἀναίρεται ἡ πρόνοια, καὶ γένεσιν καὶ εἰμαρμένῃ, καὶ τὰ ἀποτελεσματικὰ καὶ τὸ τῇ φορᾷ τῶν ἀστρον. δίδοναι τὰ ὄντα καὶ τὰ γινόμενα διέπτυσσε, τὸ δὲ εἰδέναι, πῶς γίνονται αἱ τῶν τεσσάρων ὥρων ἐναλλαγὰς διὰ τῆς τεταγμένης τῶν φωστήρων κινήσεως, καὶ τὸ διὰ τῆς ἁρμονίας τῶν οὐρανίων τὸν δημιουργὸν θαυμάζει, καὶ τὸ συμμέτρως τὰ ἀπ' αὐτῶν σημεῖα περιεργάζεσθαι, ἐπομβρίαν δηλοῦντα ἡ ἀρχαῖος ἡ πνευμάτων κινήσεις ἡ τι τοιοῦτον, οὐκ ἀπόσωτο, ἀλλὰ προσεδέξατο.

F. 153 r. τὸ τοῦ σώματος ἀσθενὲς καὶ ἡ νοσοκομία οὐ μικρὸν εἰς φιλοσοφίαν δοκεῖ τῷ Πλάτῳ.

F. 161 r. ἔντος δὲ ἐστὶ τὸ συγκοπὲν καὶ σχισθὲν ὁσπριον, ὅσον κύμας ἡ τι τοιοῦτον (5).

F. 176 v. εἶναι γάρ, οὐ δοκεῖν ἐσπούδαζεν

(1) Schol. Cod. 484 f. 123 r. λέγει, male. Tu v. Alcib. I, p. 151, C.

(2) Cod. 484 f. 125 r. apte supplet: μὴ ὄντος καί.

(3) Scribe: γένοιο.

(4) Cod. 484 f. 125 v. τὸ λευκόν, recte.

(5) Conf. Schol. Cod. 499, fol. 84 r. ibique annot.

(6) Genes. 32, 25.

(7) Scribe: προσφέρωμεν, quod exprobandi po-

δριστος· ὁ ἅγιος, τοῦτο δὲ τὸ τοῦ Αἰσχύλου, οὐχ ὁδοῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι ἤθελεν, ἔσχατον εἰδὼς ὅρον ἀδικίας κατὰ Πλάτωνα, τὸ δοκεῖν δίκαιον εἶναι μὴ ὄντα.

F. 184 v. Νῶε... κόσμον δευτέρου σπέρματα· Νῶε δι' εὐτελοῦς ξύλου καὶ ἐλαχίστου σμικρὰ ζώπυρα τοῦ τῶν ἀνθρώπων δέσσωσι γένους.

F. 185 v. κατὰ τὸν Ἑβραῖον Φίλωνα, οὐκ ἐστὶν ἀρετίπους ἢ ἐν θνητῷ τῷ σώματι ἀρετῇ, ἀλλὰ παρὰ πλῆσιόν τι πάσχουσα νάρκη, μικρὸν ὅσον ὑποχωλεῖται. ἐνάρκησε γάρ, φησὶ, τὸ πλάτος τοῦ μηροῦ καὶ ἐπέσκαζε (6). ὃ δὲ μὴρὸς γενέσεως σύμβολον, ἐπεὶ τὸ παιδοποιεῖν μόριον περὶ τὸν μηρόν ἐστι.

F. 194 r. ὅταν προσφέρωμεν (7) αὐτοῖς, ὅτι ὁ θεὸς αὐτῶν ὁ Κρόνος κατέπινε τοὺς παῖδας αὐτοῦ, φασὶν ὅτι ἄλλο τί ἐστὶ τὸ δι' ὑπονοίας δηλούμενον

F. 201 v. οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ φθέγγομαι μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν· κατὰ... τὸν Πλάτωνα, τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν φθέγγομαι, τούτεστι τὰ αὐτὰ ῥήματα καὶ νοήματα περὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων. Λόγος ἐνδέκατος, τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ἄγιον βέλπυσμα.

F. 224 r. ὥς εὐχῆς πρόκειται προθεσμία καὶ ἀσχολίας τιμωτέρα· ὁ καιρὸς ὁ πρὸ τῆς μεταλήψεως τῆς μυστικῆς θεραπείας... ἐστὶν οὐ γαμικῆς μόνον ὁμιλίας, ἀλλὰ καὶ ἀσχολίας ὑπέρτερος κατὰ τὸν Πίνδαρον, τούτεστι καὶ προτιμότερος καὶ τιμωτερος πάσης ἄλλης φροντίδος καὶ ἐργασίας.

F. 233 v. τῶν ἀπειροκάλων· τούτεστι τῶν φιλοδόξων, τῶν ἀπείρων τοῦ καλοῦ, τούτεστι τῆς ταπεινώσεως, καὶ τῶν ἀμέτρως καλυνομένων (8).

F. 234 v. τοιοῦτους λόγους χαίρειν ἐάσαντες· τῆς δημώδους παροιμίας ἐστὶν ὁ λόγος. οἱ γὰρ παλαιοὶ τοῖς μισοῦμένοις ἀπαντώντες, τὸ χαίρειν μόνον ἐπιλέγοντες παρέτρεχον. ὀδῆλου δὲ τὸ χαίρειν τοῦτ' ἐστὶ οἰμώζειν, κατ' ἀντίφρασιν.

Λόγος δωδέκατος (in S. Gregorium Nyss.)

F. 249 r. λέγει δὲ πού καὶ Θεόγνις ὁ ποιητής, ὅτι πιστὸς ἀνὴρ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἀντερίσασθαι ἄξιος.

Λόγος ιδ'.

F. 279 v. ἔστι δὲ κάμνη μὲν καὶ ἀκρίς καὶ βροῦχος ζωῦσι, ἐρυσίδη δὲ ὡς κοινορτώδης φθορὰ σίτου.

F. 293 v. πομπησμός... ποιά τίς ἐστὶ τῶν ἱπποκόμων φωνή, πομπημένη πρὸς κολακείαν τῶν σκιρτώντων ἱππων.

Λόγος ιε.

F. 300 r. τῆξαι φιλοκεικῶ... πράξεων· τοσοῦτον ὅν ἀνθεκτέον τοῦ σώματος, ὅσον, φησὶ Πλάτων, ὑπηρεσίαν φιλοσοφίᾳ κτωμένων, τοικῶτα λέγων τῷ Παύλῳ, ὅς παραινεῖ, μηδεμίαν ἔχειν τοῦ σώματος πρόνοιαν εἰς ἐπιθυμιῶν ἀφορμὴν (9).

Ibid. ὅπερ τῆξαι θέλω, ἵνα μὴ ὡς ἐν βορβόρῳ ταῖς ἡδοναῖς αὐτοῦ καταβύπτωμαι, ἢ ὡς φησὶν ὁ Πυθαγόρας, ἵνα μὴ χαλεπώτερον ἑμαυτῷ κατασκευάσω τὸ δεσποτήριον.

F. 306 r. conjunctim posita περιττὸς ἐι βαλκινός.

testatem habet. Conf. annot. ad El. f. 293 r. i.

(8) Lege: καλλυνομένων.

(9) Hæc, uti plura in his Scholiis, Basiliana. Conf. Animadv. in S. Basil. De Leg. G. L. in Jahnii Arch. f. Phil. u. Pædag. v. 15 Fasc. 5, p. 466. Ibid., p. 468, et An. in Basil. I p. 123 sq. inseq. attuli, in quibus recte, opinor, καταβύπτωμαι scribi jussi. Nec non illa f. 318 v. Basilii sunt. Cf. An. I p. 163, 170 sq.

F. 518 v. *εἰ μὲν οὐδὲν ἔστι σοι σύντριμμα οὐδὲ μώλωψ· τοῦ ἧσαίου... ἐστὶ καὶ τό· οὐτε τραῦμα, οὐτε μώλωψ, οὐτε πληγὴ φλεγμαίνουσα.* ἔστι δὲ τραῦμα μὲν λύσις τῆς τοῦ σώματος συνεχείας, κατὰ μικρόν τι μέρος τῆς συναφείας διακοπῆς, μώλωψ δὲ ἔχνος πληγῆς ὑφαιμῶν, θλασθέντος τοῦ σώματος ἐκ τῆς ἀντιτυπίας τοῦ πληξάντος, φλεγμονὴ δὲ ὄγκος πυρώδης, συρρύνειν ἐπὶ τὸ ἀσθενῆσαν μέρος τῶν ὕγρων καὶ τῇ παρὰ φύσιν θερμασίᾳ φλεγοντῶν τὸ πεπονθός. ταῦτα δὲ πάθη σώματος ὄντα, εἰς ψυχὴν μεταφέρει τροπολογῶν ὁ θεολόγος, καὶ τραῦμα μὲν ἰσως λέγει τὰς πρὸς ἀλλήλους διαφορὰς καὶ μάχας καὶ τὰ ἐντεῦθεν σχίσματα, μώλωπα δὲ τὴν ὑπουλον καρδίαν, καὶ φλεγμονὴν τὴν ἐξ ἁλόγου οἰήσεως ἔπαρσιν.

Λόγος ιγ.

F. 529 r. σφακελισμός δὲ καλεῖται ἡ ὀλίφης τοῦ ἐγκεφάλου μετὰ φλεγμονῆς, πύρωσις δὲ ἡ παρὰ φύσιν θερμασία, εἴθουν ὁ πυρετός (1).

COD. 499.

Λόγος δ.

F. 52 r. *σαρμάσσειν*· — ᾗ τῃ γλυκεῖ τῆς προσομιλίας.

F. 23 v. *χρὲς ἦσθα θεατρικός, σήμερον φάνηθι θεωρητικός*· ἐπὶ θεωρίᾳ ἀσχολούμενος εἴθουν νοερώς ἐνεργῶν. τοῦτο γάρ ἐστι θεωρία. ἐξ οὗ καὶ θεωρητικὴ φιλοσοφία λέγεται ἡ νῦν μόνῃ ἐνεργουμένη.

F. 21 r. *νῦν αἰγιαλοῖς μὲν κύματα σπένδεται*· — σπένδεται, φιλοῦται τοῖς αἰγιαλοῖς τὰ θαλάττια κύματα, ἀφοφῆτι τούτοις προσπαίζοντα. ἥλιον τὸ νέφος σπένδεται τῷ μὴ ἐπιλυγάζειν (2).

F. 31 r. τυπούσθαι δὲ τὸ ἡγεμονικὸν ἔφη, ὅταν οὐ λόγους ἀκούον, ἀλλὰ τύπους, ὡς ἐν κηρῷ γραφίδος ἐν διανοίᾳ, τῶν λεκτέων καὶ πρακτέων ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δεχόμενον.

F. 32 v. *συνάμυνα κνίζοντα*· τὸ κατατέμνεσθαι κνίζεσθαι λαμβάνεται. ταύτῃ Ὑπερίδης ἐχρήσατο τῇ λέξει.

Λόγος ε (3).

F. 35 v. *εἰ μὴ τι τοιμητέον καὶ μείζον*· εἰληπται δὲ τό· *εἰ μὴ τι*, καὶ ἀντὶ τοῦ πλήν. οὕτω Πλάτων ἐν τῷ Ἀλκιβιάδῃ ἐχρήσατο.

Ibid. *ἐπίδοσις* ἡ αὐξήσις, ἡ πρὸς τὸ καλὸν προκοπὴ καὶ προσθήκη λέγεται.

F. 38 v. *μεταίχμιον* δὲ λέγεται ὁ μεταξὺ δύο φάλαγγων τόπος, ἀπὸ τῆς αἰχμῆς παρωνομασμένος.

F. 50 r. ὁ κότινος στεφανός ἐστι ἀπὸ ἀγριελαίας διδόμενος ἐν τῇ Ὀλυμπίᾳ. τὰ μῆλα δὲ ἐν τοῖς Πυθίοις ἐδίδοντο, ἃ οἱ Δελοφοὶ τῷ Ἀπόλλωνι ἤγον. ἡ δὲ πίτυς ἐν τοῖς Ἰσθμίοις γέρας ἦν, ἅπερ Ἰσθμία τῷ Ποσειδῶνι ἤγον οἱ Κορινθιοὶ ἐν τῷ Ἰσθμῷ. ὕστερον δὲ σέλινα ἐν αὐτῷ ἐδίδοντο τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου. τὰ δὲ σέλινα ἄθλος ἐν τοῖς Νεμείοις ἐδίδοντο, ἃ Νέμεα ἤγον οἱ Νεμεάται τῷ Ἡρακλεῖ ἐν τῇ Νεμέᾳ τῆς Ἀργολι-

αῖας — (4). ἔστιν οὖν κότινος, μῆλα, πίτυς, σέλινα. Λόγος ζ.

F. 50 v. ἡ τοῦ ἰσως ἐνδολεασίας τοῦ ἥθικου λόγου πέφυκε. τὸ δὲ φαῦλον βιώνυμός ἐστι φωνή, εἰς πολλὰς σημασίας διαιρουμένη. λέγεται γὰρ φαῦλον τὸ ἀπλοῦν, ὡς *Εὐριπίδης*· φαῦλος, ἀκομψός. τὸ κακόν, ὡς *Πλάτων* ἐν τῷ Περὶ ψυχῆς φαῦλον πρᾶγμα ἔφη. λέγεται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ τυχόντος, ὡς παρὰ τῶν αὐτῶν πρᾶγμα δ' ἐστὶ, ὡς *δοικεν*, οὐ φαῦλον, οὐδεμιᾶς δεόμενον ἀρετῆς, καὶ ἐπὶ τοῦ μοχθηροῦ, ὡς δούλοι δεσπόταις, καὶ ἐπὶ τῶν μεγάλων *Σοφοκλῆς*· *εἰ μικρός ὢν τὰ φαῦλα νικήσας ἔχω*. καὶ ἐπὶ τοῦ βεβημένου· καὶ φαῦλον ἰσως αὐτοῖς προστάξομεν. εἰρηται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ εὐτελοῦς (5).

Ibid. *εἰ δ' οὖν*· ἑλληπτικῶς εἰρηται τοῦτο, ὡς λείποντος ἑλοῦ κόλλου τοῦ προκειμένου. — ῥητορικαί οὖν εἰσιν αὗται (6) συντάξεις, ὡς τό· *ἀμέλει*, ὡς τό· *εἰς*, ὡς τό· *μὲν οὖν γε*. εἰσι γὰρ ταῦτα συνταγματικά ἐπιβρόήματα, ἀντὶ λόγων δλοκλήρων κείμενα.

F. 51 r. ἀποκλύσσωμαι τοῖς πρὸς πόσιν ἐπιτηδεύοις ἤτοι τοῖς τοῦ Γρηγορίου ἡδέσι λόγοις καὶ πνευματικοῖς τὸ ἀλμυρὸν καὶ ἀηδὲς τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας.

Λόγος θ.

F. 67 r. *ἐπ' οὐδενός... οὐκ ἔστιν, ἐφ' ᾧ τινι οὐχί*· — τούτέστιν ἐν πᾶσι τοῖς κατορθώμασιν ἀπάντων ἀνθρώπων ἐκράτει ὁ μέγας Βασιλεῖος —. ἡ δὲ παράλληλος τῶν ἀποφάσεων θέσις οὐχ, ὡς τινες, περιττὴ, ἀλλὰ κάλλους ἐργαστικὴ ἐστὶ. *Δημοσθένης* ἐν τῷ κατὰ Ἀριστοκράτους· οὐδ' ἔστιν οὐδεὶς, ἀντὶ τοῦ, οὐδεὶς ἐστὶ· καὶ οὐχ ἁπλῶς ἡ δευτέρα ὡς περιττὴ εἰληπται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ βεβαιώσει ἀρνήσεως ἡ παράλληλος χρήσις ἐστὶ καὶ ἐπιτάσει τῶν ὑποκειμένων· κἂν τῷ περὶ στεφάνου· οὕτε γάρ, *εἰς τὴν πόλιν εἰσελθόντων, οὐδεὶς οὐδὲν οὐδὲ ἀδίκως ὕμιν ἐνεκάλεσεν*. τέσσαρα οὖν ἀντὶ τοῦ ἐνός, κἀναυθα οὖν μετὰ κάλλους ἐπίτασιν σημαίνουσι τοῦ λεγομένου.

F. 72. ἐγκύκλιον παιδεύειν φασὶ καὶ τὴν καθόλου εἶναι, ὅσον γραμματικὴν, ῥητορικὴν, φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικὴν καὶ πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τέχνην καὶ ἐπιστήμην, καθ' ἃς, ὥσπερ διὰ τινος κύκλου, δεῖ τὸν σοφὸν περιεῖναι. φασὶ δὲ καὶ ἰδικῶς ἐγκύκλιον τὴν ποιητικὴν. περὶ ἧς καὶ *Πρόκλος* ὁ Πλατωνικός ἐν μονοδίῳ περὶ κύκλου ἐπιγραμμένη (7) τὰς τῶν ποιητῶν διέξεισι ἀρετὰς καὶ τὰ ἴδια. καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ λογικῇ τάδε φησί· *τὰ ἔπη κύκλος*, καθὼς πᾶσα ποίησις περὶ τοὺς αὐτοὺς μύθους καταγίνεται, καὶ περὶ τὰς αὐτὰς ἱστορίας ὥσπερ διὰ τινος περιάγεται κύκλου.

F. 84 r. *ἔτνος*· εἶδος ὀσπρίου. οἱ μὲν κύαμον, οἱ δὲ τὸ καλούμενον πισσάριον, οἱ δὲ ἔψημα ἀθρῶδες (8). ἀφ' οὗ καὶ ἀθήρα κάθαρμα, ἐνθεν καὶ ἐτήρσις παρ' Ἀριστοφάνει. οὕτως *Διογενειανός*.

F. 89 v. *εἰς*· ταῦτα μὲν οὕτως, ἡ ἐκ προσοδίας καὶ τοῦ πνεύματος καὶ τὰ τῆς σημασίας ἔσται φα-

(1) Conf. Schol. Cod. 499, fol. 193 r. ibique annot.

(2) De forma ἐπιλυγάζειν v. Ruhn. ad Tim. L. V. Pl. p. 118, b. sq. Scholium ex parte attuli Animadv. in Basil. I p. 23. Ibid. p. 3 scholium præcedens f. 23 v., et p. 18 inseq. f. 31 r. ad partes vocavi.

(3) In Cod. 499 f. 34 r. incipit: τί δὲ —; in Cod. 204 f. 19 v. τί δαί —; quod præstat.

(4) In C. ante ἔστιν scripti. compendium. Schol. attuli in Jahni Arch. f. Phil. v. 15, Fasc. 3, p. 460.

(5) Vid. Ruhnken. ad Tim. L. V. Pl. v. φαῦλον,

p. 268 sq.

(6) Supplendum: αὗται αἱ.

(7) Scribe: ἐπιγεγραμμένη.

(8) Post ἀθρῶδες, cuius in proximiis καὶ ἀθήρα pro κάθαρμα repono, Scholia Cod. 204 f. 43 r. sic pergunt: τοῦτο γὰρ διασπόμενον (l. διασπόμεν.) σημαίνει. ἀφ' οὗ καὶ ἀθήρα. ἐνθεν καὶ ἐτήρσις παρὰ Ἀριστοφάνει. ἔτνος οὖν τὸ ἐριγθὲν (l. ἐριγθέν) καὶ συγκοπὴν ὀσπριον, ἀπὸ τοῦ ἐρεῖκω τὸ ὀρίζω. Vid. Ruhnken. ad Tim. L. V. Pl. v. ἔτνος, p. 124.

νερά. τοῦ γὰρ πρώτου εἰ φιλουμένου καὶ περισπωμένου, τοῦ δὲ δευτέρου δασυνομένου· οὕτως γὰρ καὶ οἱ τεχνικοὶ προσάγουσι καὶ τὰ ἀκριβῆ δείκνυσιν ἀντιγράφων· ἔσται τὸ δηλούμενον ἀντὶ τοῦ ὑπάρχει ἐν τῶν εἰρημένων [Cod. 204 f. 45 r. ὑπάρχει ἐν, φησί, τοῦτο τὸ εἰρημένον]. παρατηρητέον γάρ, ὡς [Cod. 204 addit: ἐπὶ ῥῆμα ὃν συντακτικὸν καὶ περιοριστικὸν] οὐκ ἐπὶ ἀναπαύσει τελείου λόγου, ἀλλ' ὅτι [Cod. 204. ὁ εἶεν σύνδεσμος] καὶ ἕτερον [Cod. 204. τι] ἐπιφέρεται· λέγον [Cod. 204. ἐπιφέρων ἐπιλέγεται]. ἐν ἀρχῇ δὲ λόγου εὐρισκόμενον ἀντὶ παρακλειούσεως εἰρηται, ὁμοίως τῷ· *ἄγε, ἴσως ἀντὶ τοῦ· εἰα, κατὰ τροπὴν τοῦ α εἰς ε, ὡς· ἔνεκα, ἔνεκεν*.

F. 96 r. τὸν ἀνδρείον καλέσαι θρασὺν cet.: κατὰ μὲν... τὸ πρόχειρον τὸ ἐγγίξειν καὶ τὸ παρομοιοῦσθαι νοεῖται ἀπλῶς (nim. παραπεπηγέναι ap. Gregor.). [Cod. 402 f. addit: ὡς ἐντεῦθεν ὑπονοεῖσθαι τὸν μὲν φρόνιμον πανούργον, τὸν δὲ σῶφρονα ἡλίθιον, δειλὸν τὸν προμηθεῖ, θρασὺν τὸν ἀνδρείον, τὸν οικονομικὸν φειδωλόν, τὸν ἐλευθερόν ἄσωντον.] καὶ ἄλλως δὲ παραπεπηγέναι λέγεται ταῦτα, καθὼς, ὡς περ ἐγκεντρίβας φωτὶν ἐν τῇ αὐτῇ βίβλῃ καὶ τῷ αὐτῷ στελέξει διάφοροι, ἐμπεπήγασιν ἐν τῷ αὐτῷ γένει, λέγω τῇ ποιότητι, αἱ τε κακίαι καὶ αἱ ἀρεταὶ πεφυκυῖαι (1).

Λόγος ια.

F. 125 r. κῶμος· ἡ μέθη καὶ ἡ ἀπὸ μέθης ἀσέλγεια καὶ πόθι πορνικῇ καὶ τὸ κοίμημα.

Λόγος ιγ.

F. 145 v. ἐνταῦθά μοι τὰ δράματα· ἦτοι τὰ περὶ τὴν ὑπόθεσιν πράγματα συνέβη, καὶ τὰ δεινὰ συνέπεσε. τῶν γὰρ ποιημάτων τὰς (2) ἐν ταῖς ὑποθέσεσι συμφορὰς τε καὶ κινδύνους καὶ θανάτους περιέχοντα δράματα ἐκάλουν.

F. 150 r. τοῦτο... κῶθρον· τοῦτο (nim. Anii dogma)... κῶθρον (καλεῖ), ὡς ἐπαμφοτερίζον κατὰ τὸν νοῦν — κῶθρον... ὑποδήματός τι εἶδος πλατύ, ἀμφοτέρως ἐφαρμόζον τοῖς ποσὶ.

F. 152 v. δ — ἐχαρίζοντο (margo: γρ. ἡρανίζοντο ἢ ἐαρίζοντο)· ὡς ἀπὸ ἐράνου συντελούμενα προσεφέροντο, ἢ ἐαρίζοντο, ὡς τινα ἐαρινὰ κομίζοντες ὄνθη, ἢ καὶ ἀνθῶν συνεπιβαλλομένων.

F. 153 v. τὸ τῆς ἀνδρίας φιλότιμον· ἐπὶ ἀγαθοῦ ἐνταῦθα τὸ φιλότιμον εἰληπται. τὴν γὰρ ἐπίδειξιν τῆς καρτερίας καὶ τὴν ὑπὲρ ἀρετῆς τιμὴν σημαίνει.

Λόγος ιδ.

F. 160 v. περὶ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστευσάντων εἰς Χριστὸν ποιεῖται τὸν λόγον. εἰς ἀπαρχὴν γεγόνασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, ἀπρὶς τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἐχόμενοι.

F. 161 r. τὸ σχολῇ ἀντὶ τοῦ μόλις καὶ δυσχερῶς ἢ βραδέως, ἢ ἀντὶ τοῦ οὐδαμοῦ (3) ἐκληπτέον.

(1) Scholium attuli Animadvv. in Basil. I p. 151. Conf. annot. ad El. f. 308 r. m.

(2) Scribe: τὰ.

(3) Scribe: οὐδαμῶς.

(4) Post σύννον in Cod. hoc scripturæ compendium: ὃ quod nondum extricavi.

(5) Sic Cod. scripturæ compendio.

A F. 162 v. ἡμῶν ἕκαστος οὐ κυρίως εἰς λεχθείη ἀν. πῶς γάρ; καὶ τῷ σώματι πολλοὶ τινες, καὶ τῇ ψυχῇ οὐχ ἅπλοῖ, ἀλλὰ ποικίλοι τινες καὶ πολλοὶ ταῖς γνώμας καὶ ταῖς ὁρμαῖς εὐρισκόμενοι.

F. 167 r. εἰσω συννευενκώτας· εἰσω συννεύειν ἐστὶ τὸ κατὰ διάνοιαν νοερώς ἐνεργεῖν, σύννον (4) ἑαυτῷ προσέχοντα καὶ τῷ νοί μὴ πρὸς ἄλλο τι πτοούμενον τῶν ἐκτός.

Ibid. Iv' ἔχω τὸ ἐπιτίμιον· ἀλλαχοῦ τὸ ἐπικίμιον εὐρον, ὅπερ ἐστὶ τὸ μὴ ἀτιμον. οὕτω καὶ ὁ ῥήτωρ ἀφίησι τῷ Μενεκράτει τὴν καταδίκην· καὶ ἡδὲ ἐπιτιμος β' (5). ἐπιτιμία δὲ ἡ εὐπορία ἢ ἡ μὴ ἀτιμία λέγεται. καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτός· ὁσάκις αὐτὸς κινδυνεύοντι περὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐπιτιμίας καὶ τοῦ βίου πάντα διεσώζατο.

Λόγος ις. (Initium: Ἄνδρες —).

F. 171 r. ὦ πῶς συνεζύγη cet.: ἡ νοερά ψυχὴ διαπορούσα δὴ ἅμα καὶ ἀσχάλλουσα ταῦτα διέξεινιν.

F. 177 v. ὥς περ ἐν παιδιᾷ ψήφων· περὶ τούτων καὶ ἀλλαχοῦ εἶπε, ψήφοις παίζειν τὴν ὄψιν. ἐστὶ γὰρ καὶ τοιαύτῃ ματαιότης, ὡς ψήφους τινὰς δεικνύναι τοὺς θαυματοποιούς, καὶ φαίνεσθαι μὲν τόσα ἔρηνωμένους τὰ δὲ (6) μὴ τοσαῦτα καταλαμβάνεσθαι, οὐ γοητεία τυχόν, ἀλλὰ ταχύτητι τοῦ χρωμένου ἀποπλανώντος τὴν αἴσθησιν. καὶ ὡς περ ἐν τῷ παιγνίῳ τῶν ψήφων πολὺ τὸ μάταιον ἔχοντες (7) καὶ τὴν ταχείαν ἀπὸ τῆσδε πρὸς τῆνδε τὴν ψῆφον μεταβαλὼν καὶ ἀποπλάνησιν τῆς ὁψεως, οὕτω καὶ τὰ βευστὰ καὶ πρόσκαιρα ταῦτα ἄλλοι· εἰς ἄλλους (8) μεταρρίπτειται καὶ μετατίθεται μετὰ καὶ τοῦ ἔχειν τὸ μάταιον ἄφατον, ὡς περ αἱ ψῆφοι, καὶ τὴν τῆς αἰσθήσεως πλάνην καὶ ὁψεως.

C F. 182 v. κερδῶν οἱ Ἕλληνες τὸν Ἑρμῆν προσ-αγορεύουσιν, ὡς κέρδους ποιητικόν. ἢ διὰ τὸ κερδάλεον καὶ ἐντρεχεῖς αὐτοῦ ἐπὶ τῇ κλεπτικῇ οὕτω κεκληθῆναι νομίζω. τὴν γὰρ ἐντρεχείαν κέρδος ὠνάμαζον οἱ παλαιοί.

Λόγος ιζ. (Initium: Τι —)

F. 188 r. μυδῶσιν νεκροῖς τὰ ἐνδο· σιστήσασιν. ἐστὶ δὲ δευτέρας συζυγίας τῶν περισπωμένων, καὶ σημαίνει τὸ οἰδαίνειν καὶ φασκῆναι καὶ ὀγκοῦσθαι. οἰδαίνουσι γὰρ καὶ οἱ τάφοι καὶ μυδῶσι (9) τοῖς νεκροῖς κατὰ τὰ ἐνδοθεν.

F. 193 r. ἡ σῆψις τοῦ μυελοῦ σφακελισμός λέγεται, καὶ τὸ ῥῆμα· σφακελίσκει τὸ ὀστέον, ἀντὶ τοῦ, ὃ ἐντὸς τοῦ ὀστέου μυελὸς ἐσάπη. γίνεται δὲ ἐκ τοῦ σφακελισμοῦ σπασμός. λέγεται δὲ σφάκελος καὶ ὁ μέσος τῆς χειρὸς δάκτυλος. σφάκελος καὶ ὁ λεγόμενος σφυγμός καὶ παλμός (10).

F. 194 v. μὴ μόνον τὴν κακίαν ἀμεταστρεπτί (11) φεύγωμεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρετῆς νεανικῶς ἀντεχώμεθα.

(6) Fortasse legendum: τάδε.

(7) Fortasse legendum: ἔχοντι, ei mox μεταβολήν.

(8) Scribe: εἰς ἄλλα.

(9) V. Ruhn. ad Tim. L. V. Pl. v. μυδῶν, p. 184 sq.

(10) Vid. Ruhnken. ad Tim. L. V. Pl. p. 122 sq.

(11) Vid. Ruhnken. ad Tim. L. V. Pl. v. ἀμεταστρεπτί, p. 25 sq.

INDICES.

INDEX I, AUCTORUM QUI IN ELIAE COMMENTARIIS EXCITANTUR.

- Aeschines. Fol. 149 v. m.
 Aëtius. 168 r. s. 191 v. s. (Add.)
 Alexander Aphrodisius. 86 v. s.
 Anaxagoras. 133 r. m.
 Anomaei, vid. *Eunomiani*.
 Apollinarius. 143 r. p. m. (Add.) 191 r. i. (Add.)
 Apostoli. 182 r. m. 199 r. i. 199 v. s.
 Apostolus, vid. *S. Paulus*.
 Aristides. 338 r. m.
 Aristoteles. 7 r. m. 11 v. m. 21 v. m. 21 v. i. 47 v. s.
 47 v. m. (Add.) 53 v. i. 56 v. s. 86 r. i. (Add.) 98 r. m.
 99 v. i. 103 r. s. (Add.) 153 r. m. 158 r. s. 162 r. s. 163
 v. s. (v. annot. fol. 153 r. m.) 168 r. m. 195 v. i. 218 r. i.
 241 v. m. 246 r. s. 256 r. m. 263 r. i. 273 r. m. 307 r. s.
 Arius et Ariani. 68 r. m. v. m. 153 v. m. 154 r. s. 191
 r. i. (Add.) 237 r. m. 297 v. m. 392 r. i.
 S. Athanasius. 95 r. m. (Add.) 178 v. s. 288 v. i.
 S. Basilus Magnus. 27 v. s. 51 r. s. 51 v. m. 52 r. s.
 52 v. i. 53 r. s. 57 r. s. 87 r. i. 91 r. i. 96 r. s. (sexies)
 98 r. i. 104 r. m. 107 r. m. 118 r. i. 127 v. m. 131 r. m.
 156 r. s. 158 r. m. 150 r. i. 151 v. m. 167 v. s. 169 r. m.
 178 v. s. 179 r. s. 218 v. m. 226 r. s. 305 v. m. 308 v. m.
 Basilus, Scholiastes S. Gregorii Naz. 2 (absq. num.) r.
 Bryson. 171 r. m.
 Chilo. 211 v. m. 216 r. i.
 Chrysippus. 214 v. s. (Add.)
 Clemens Romanus. 5 v. s. 183 r. m.
 Comici. 157 r. m.
 Cynici. 12 r. s.
 S. Cyrillus. 250 v. m. (Add.)
 Davides, Eliae etiam *Propheta*. 22 r. i. 26 v. s. 113 r. m.
 153 r. m. 170 r. m. 176 v. s. 239 v. m. 217 r. m. 254 r. s.
 314 r. i. 362 v. s. Vid. etiam *Psalmites*.
 Democritus. 12 v. m. (Add.) 212 v. m. 314 v. m.
 Demosthenes. 78 v. m. 178 r. i. 214 v. s. 244 r. s. 273
 v. i. 304 v. m. 334 r. m.
 Deuteronomium. 28 r. s. 140 v. m. 182 r. m.
 Dionysius Areopagita. 17 r. s. 18 r. m. 28 r. m. 61 r. i.
 61 v. s. 61 v. m. 106 v. i. 139 v. med. 142 v. m. 162 v.
 ante med. 162 v. i. 184 v. s. 194 r. m. 218 r. i.
 Eliae apocryphus. 18 v. s. (Add.)
 Elias Cretensis, de seipso loquens. 2 (absque num.) r.
 26 r. s.
 Epicurus. 79 v. m.
 Eratosthenes. 52 r. i.
 Esaias. 57 v. m. 118 r. i. 193 v. i. 233 v. m.
 Euclides. 50 v. i. (Add.)
 Eunomius et Eunomiani, qui et *Anomaei*. 1 r. s. (Add.)
 7 v. m. 23 r. m. 24 r. i. 24 v. i. 78 r. m. 92 r. m. 93 v. m.
 97 v. s. v. i. 98 v. m. 103 v. m. 104 r. i. 118 v. s. 119 v.
 s. 119 v. i. 149 r. ante med. (bis.) 151 r. s. 167 v. s. 168
 r. s. 191 v. s. (Add.) 211 r. i. 279 v. i.
 Eutyches. 128 v. i. (Add.)
 Evangelistes, vid. *S. Joannes*.
 Ezechiel. 57 v. m.
 Galenus. 47 v. m. (Add.)
 S. Gregorius Nazianzenus, Eliae etiam *Theologus*, locis
 extra seriem tractatis. 63 r. m. 177 v. s. 178 v. i. 179 r. s.
 197 v. s. 219 v. m. 354 r. m.
 S. Gregorius Thaumaturgus. 176 r. i. (Add.) 179 v. i. (Add.)
 Gregorius, Scholiastes S. Gregorii Naz. 2 (absq. n. r.)
 Haeretici. 123 v. m. 123 v. i. 127 v. m. 167 v. m.
 Hellodorus. 354 r. m.
 Hermes Trismegistus. 17 v. s. (Add.) 153 r. m. 163 v.
 s. (v. annot. fol. 153 r. m.)
 Hermogenes. 25 r. m. 98 v. m. 250 v. m.
 Hermolimus Clazomenius. 153 r. m.
 Hero. 12 r. m. (Add.)
 Herodotus. 357 r. m.
 Hesiodus. 31 v. i. (Add.)
 Homerus. 51 r. i. (Add.) 51 r. m. (Add.) 82 v. i. (Add.)
 163 r. post med. 163 v. m. (Add.) 163 v. s. (v. annot. f.
 153 r. m.) 163 v. m. 272 v. s.
 Jamblichus. 167 v. s.
 Jeremias. 9 r. s. 62 v. i. 170 r. m.
 Jesus Siracides. 156 v. m.
 S. Joannes, Eliae etiam *Evangelistes*. 126 v. m. 150 v.
 i. 151 r. m. 142 r. i. 142 v. m. 151 v. s. 176 v. i. 183 v. m.
 208 v. s. 222 v. m. 332 v. i.
 S. Joannes Chrysostomus. 204 v. i. 218 v. m.
 S. Joannes Climacus. 331 r. s.
 S. Joannes Damascenus. 17 r. m. 157 v. m. 249 v. s.
 Jobus. 25 v. i. 80 r. i.
 Josephus. 244 r. p. m. (Add.)
 Latini. 175 r. i.
 S. Lucas. 154 v. m. 333 v. s.
 Macedoniani. 149 r. ante med. 167 v. s. 168 r. s. 191
 r. s. (Add.) 211 r. i.
 Manes et Manichaei. 89 r. m. (Add.) 136 r. i. 302 r. s. (Add.)
 Marcellus Ancyra. 191 r. i. (Add.)
 Marcion et Marcionitae. 153 v. i. (Add.) 156 r. s. 302 v. i.
 (Add.)
 S. Marcus. 157 r. m.
 S. Mattheus. 25 v. s. 56 r. s. 332 v. i.
 S. Maximus. 19 r. s. 38 v. m. 39 r. i. 90 r. i. 187 r. i.
 Montanus. 302 r. s. (Add.)
 Musici. 49 v. m.
 Nauatus. 302 r. m. (Add.)
 Novum Foedus. 173 v. m.
 Oppianus. 32 v. i. 54 r. i. 54 v. s.
 Origenes. 123 v. i. (et Add.)
 Orpheus. 11 r. m. (Add.) 163 r. post med. (v. annot.
 et Add.) 163 v. s. (v. annot. f. 153 r. m.)
 Pagani. 7 v. m. 30 r. i. 30 v. s. 33 r. m. 140 r. s. 167 v. s.
 SS. Patres Ecclesiae. 69 v. m. 143 v. s.
 S. Paulus, Eliae etiam *Apostolus*. 8 v. m. 23 v. i. 40
 i. m. 63 v. s. 66 v. s. m. 97 r. m. 106 v. i. 107 r. i. 142 v.
 m. 148 r. s. 153 r. m. 178 v. s. 179 r. s. 182 r. i. 201 v.
 m. 202 r. s. 204 v. s. 204 v. post med. 220 v. s. 308 v.
 m. 316 v. i. 323 r. i.
 S. Petrus. 185 r. m. 338 v. m.
 Philosophi pagani. 69 v. m. 279 r. i.
 Photinus. 191 r. i. (Add.)
 Physici. 53 v. i. 57 r. s.
 Plato. 4 r. s. 11 r. i. (ter.) 11 r. i. (Add.) 14 r. m. 17
 v. s. (Add.) 20 v. m. 25 v. s. 57 r. m. 58 r. m. 77 v. m.
 78 r. m. 83 v. m. 86 r. i. (Add.) 89 r. m. (Add.) 91 v. m.
 91 v. i. 140 v. m. 153 r. m. 157 r. m. 159 r. s. 162 r. s. 163
 v. s. (v. annot. f. 153 r. m.) 168 r. m. 214 v. s. 236 v. i.
 231 r. i. 302 r. i. 323 v. i.
 Platonici. 83 v. m.
 Pneumatomachi. 152 r. m. 153 v. s. 180 v. m.
 Porphyrius. 167 v. s.
 Posidonius. 52 r. i.
 Proclus. 167 v. s.
 Propheta, vid. *Davides*.
 Prophetæ. 199 v. s.
 Proverbia Salomonis. 163 v. s. 166 r. s. 215 v. i.
 Psalmistes. 150 v. s. 153 r. m. 178 v. i. 291 v. m. 320
 v. m. 326 r. m. 343 r. s. Vid. etiam *Davides*.
 Ptolemæus. 12 r. m. (Add.)
 Pyrrho. 214 r. i. (Add.)
 Pythagoras. 11 r. m. (Add.)
 Rhetores. 178 r. i. 184 r. s. 212 r. m.
 Sabellius. 191 v. s. (Add.) 236 v. m. 236 v. i.
 Sabelliani. 68 r. m.
 Salomo. 63 r. m. 178 v. m. 179 r. m. 319 r. i. Vid. etiam
Proverbia et Sapientia Salomonis.
 Sapientia Salomonis. 178 v. i. 183 r. m.
 Scriptura Sacra. 150 r. i. 168 r. m. 173 r. m. 178 r. m.
 184 r. m.
 Simon et Simoniani. 153 v. i. (Add.) 156 r. s.
 Siracides, vid. *Jesus Siracides*.
 Socrates. 327 r. s.
 Sophistæ. 329 v. i.
 Stoici. 22 v. s.
 Symmachus. 244 r. p. m. (Add.)
 Theocritus. 93 v. m. 303 v. s. (Add.)
 Theodotion. 244 r. p. m.
 Theologi. 212 r. m.
 Theopaschitæ. 284 r. m. (Add.)
 Thucydides. 189 v. ante med.
 Tragicæ. 157 r. m.
 Trithemæ. 263 r. i. (Add.)
 Valentinus. 301 v. m. (Add.)
 Xenophon. Vid. annot. Cod. Mon. 24 fol. 310 v.
 Atticismi. 12 v. i. 54 v. i. 85 v. s. 141 v. s. 182 v. m.
 167 r. m. 189 v. m. 191 v. m. 200 r. s. 211 v. i. 213 v. i.
 Proverbia. 5 v. s. 29 v. s. 54 r. m. 150 v. i. 160 v. s.
 183 v. i. 223 r. m. 260 v. m. 303 v. s.

INDEX II, AUCTORUM, QUI IN SCHOLIIS EXCITANTUR.

Æschylus. Cod. 216, fol. 176 v.
 Anaxagoras. 216, 149 r.
 Aristophanes. 204, 45 r. (not. 499, 84 r.)
 Aristoteles. 499, 72.
 Comici. 34, 386 r.
 Crates. 204, 50 r.
 Demosthenes. 499, 67 r.
 Dio Chrysostomus. 216, 109 r.
 Diogenianus. 499, 84 r.
 Empedocles. 216, 149 r.
 Esaias. 216, 318 v.
 Herodotus. 34, 334 v.; 204, 41 v.
 Hyperides. 499, 32 v.
 Iamblichus. 34, 392 v.
 Isocrates. 204, 46 r.
 Julianus (Auctor Chaldaicarum Hypotyposen). 34, 392 v.

Orator anonymus. 499, 167 r.
 S. Paulus. 216, 300 r.
 Pherocrates. 34, 334 v.
 Philo Judæus. 216, 183 v.
 Pindarus. 216, 221 r.
 Plato. 34, 325 v. 386 r.; 204, 31 r. 41 v.; 216, 97 r.
 108 r. 125 r. 124 r. 148 r. 153 r. 176 v. 201 v. 300 r.;
 499, 35 v. 50 v.
 Porphyrius. 34, 392 v.
 Proclus. 34, 392 v.; 499, 72.
 Pythagoras. 216, 300 r.
 Sophocles. 499, 30 v.
 Theognis. 216, 249 r.
 Tragic. 34, 386 r.
 Xenophon. 34, 310 v.

INDEX III, SCRIPTORUM, QUI IN ANNOTATIONIBUS EXCITANTUR, ILLUSTRANTUR, EMENDANTUR, VINDICANTUR.

Acta apostolorum. Fol. 187 r. i.
 Aeneas Gazæus. 11 r. i.
 Æschines. 149 v. m.
 Anna Comnena. 334 r. m.
 Anonymus auctor libri *Celebr. Opin. de Anima*. 136 r. i.
 Archelai et Manetis disputatio. 47 r. i.
 Aristoteles. 11 v. m. 19 v. m. 19 v. i. 21 v. m. 43 r. m.
 47 r. m. 47 v. s. 47 v. i. 53 v. i. 56 v. s. 98 r. m. 99 v. i.
 192 r. i. 195 v. i. 244 v. m. 245 r. m. 246 r. s. 265 r. i.
 275 r. m. 307 r. s.
 Artemidorus. 148 r. m.
 S. Basilus Magnus. Or. 28, 316, A. et fol. 4 r. i. 13 v.
 s. 13 v. i. 26 v. i. 27 v. s. 33 r. s. 48 r. s. 54 r. i. 54 v. i.
 92 v. i. 150 r. i. 151 v. m. 178 v. m. 218 v. m. 305 v. m.
 Basilus, Scholiastes S. Gregorii Naz. 2 (s. num.) r.
 57 r. m. 157 r. m. 167 v. s.
 Bryennius, Eman. Or. 31, 377, B.
 Clemens Alexandrinus. 334 r. m.
 Clementina. 185 r. m.
 Clementina Epitome. 5 v. s.
 Demosthenes. 78 v. m. 178 r. i. 244 r. s. 275 v. i. 304
 v. m. 334 r. m.
 Deuteronomium. 28 r. s.
 Didymus Alexandrinus. Or. 6, 186, B.
 Diogenes Laertius. 11 r. i.
 S. Epiphanius. 168 r. s.
 Esaias. 118 r. i.
 Etymologicum magnum. 334 r. m.
 Eustathius. 8 v. i. 95 v. m.
 Exempla militaria mss. 224 v. m.
 Exodus. Or. 27, 497, E. Or. 28, 497, E. et fol. 26 v. m.
 Ezechiel. 37 v. i. 38 r. m.
 Dionysius Areopagita. 17 r. s. 18 r. m. 28 r. m. 61 v.
 m. 77 r. s. 162 v. extr. (bis) 167 v. s. 181 v. s. 194 r. m.
 218 r. i. 227 v. m. 329 r. m.
 Genesis. 36 v. i. 189 r. i. 220 r. i. Cod. 216, 183 v.
 Gennadius. Or. 23, 422, B.
 S. Gregorius Naz. extra seriem orat. singulis fere pag.
 S. Gregorius Nyssenus. 168 r. s. et Ind IV v. *αυτοτελες*.
 Gregorius Palamas. Or. 26, 477, A. Or. 31, 575, B. 577
 B. Or. 33, 615, C. et fol. 15 v. i. 77 r. s. 151 r. i. 153 r. i.
 178 v. m. 239 v. s. 263 r. s.
 Heraclitus. Or. 31, 575, D.
 Hermes Trismegistus. 13 v. i.
 Hermogenes. 25 r. m. 98 v. m. 212 r. m. 250 v. m. 304
 v. m.
 Herodotus. 337 r. m.
 S. Hippolytus. 11 r. i. 11 v. m. 21 v. m.
 Homerus. 17 v. i. 163 r. p. m. 272 v. s.
 S. Jacobus. 25 v. s.
 Iamblichus. Or. 28, 302, A. et fol. 4 r. m. 18 r. m. 77 r. s.
 Jeremias. 62 v. i. 170 r. m. 178 v. m.
 Ignatius. Or. 31, 577, B.
 S. Joannes. 107 r. i. 114 r. i. 142 v. m. 143 r. m. 151
 v. s. 183 v. m. 296 v. s. 332 v. i.
 S. Joannes Damascenus. 17 r. m. 219 v. s.
 Jobi liber. 10 r. i. 80 r. i.
 S. Irenæus. 1 v. i.
 Isocrates. 308 r. m.
 S. Lucas. 122 r. i.

Lucillus. 334 r. m.
 Longinus. 304 v. m.
 Maccabeorum liber. Or. 31, 575, D.
 Macrobius. 47 r. m.
 Marcus Antoninus. Or. 31, 577, B.
 S. Maximus. 1 v. i. 19 r. s. 20 r. m. 90 r. i.
 Maximus Tyrius. 4 r. m. 17 v. i.
 Meletius. 180 v. m. 259 v. s.
 S. Methodius. 11 r. i. 103 r. s. 175 r. i.
 Musonius. 225 r. m.
 Nemesius. 53 v. s.
 Nicephorus Callistus. 13 r. s.
 Nicetas Davides. 53 v. s.
 Olympiodorus. 27 r. m.
 Oppianus. 32 v. i. 54 v. s.
 Oracula sibyllina. Or. 31, 575, D.
 Origenes. 77 r. s. 92 v. i. 152 r. m. 178 v. m.
 S. Paulus. Or. 17, 322, B. Or. 20, 376, B. Or. 26, 474,
 C. Or. 52, 387, E. 588, E. Or. 56, 634, A. et fol. 1 v. m.
 4 r. m. 4 r. i. 25 v. i. 26 v. s. 38 r. m. 106 v. i. 107 r. m.
 107 r. i. 111 r. i. 122 v. s. 148 r. s. 153 r. m. 175 r. i. 178
 v. s. 182 r. m. 226 r. s. 315 r. s. (ter) 316 v. i. sq.
 Pausanias. 334 r. m.
 S. Petrus. 226 r. s. 250 r. i.
 Petrus apocryphus. 338 v. m.
 Philoponus. 21 v. s. 43 r. s. 136 r. i.
 Pindarus. Or. 26, 477, A.
 Plato. Or. 20, 576, A. Or. 26, 477, A. 480, B. Or. 27, 492,
 C. Or. 28, 515, A. Or. 32, 600, D. et fol. 11 r. i. 11 v. m. 14
 r. m. 16 v. s. 17 v. i. 19 v. m. 22 r. i. 23 v. s. 28 v. s. 32
 v. i. (bis) 41 r. m. 44 r. m. 47 r. s. 47 r. m. 57 r. m. 58
 r. m. 77 r. s. 78 r. m. 83 v. s. 91 v. m. 140 v. m. 152 r.
 m. 189 v. m. 224 v. m. 315 r. s. Cod. 216, 53 r. et 148 r.
 Pletho. 150 v. i.
 Plotinus. 58 r. m. 105 v. m.
 Plutarchus. Or. 31, 577, B. Or. 33, 604, C. et fol. 103 v. m.
 Pollux. 334 r. m. Cod. 34, 334 v. Cod. 216, 123 v.
 Porphyrius. 4 r. s. 18 r. m. 21 v. s.
 Proclus. Or. 31, 561, C. et fol. 77 r. s. 91 v. m. 167 v.
 s. 194 r. m.
 Proclus CPolitanus. 334 r. m.
 Proverbiorum liber. 319 r. i.
 Psalmistes. Or. 17, 318, C. 320, A. Or. 27, 490, B. Or.
 28, 504, D. Or. 53, 427, A. et fol. 22 r. i. 113 r. m. 130
 v. s. 153 r. m. 155 r. m. 170 r. m. 176 v. s. 239 v. m.
 247 r. m. 254 r. s. 291 v. m. 314 r. i.
 Sapientiae liber. Or. 20, 576, B. Or. 31, 575, D. et fol.
 16 r. i. 178 v. m. 194 r. s.
 Scholiastæ S. Gregorii Naz. Or. 26, 477, A. 1 r. m. 26 v.
 m. 334 r. m.
 Siracides. 156 v. m.
 Stobæus. 11 r. i. 245 r. m.
 Suidas. Or. 33, 605, B. et fol. 7 v. m. 334 r. m.
 Synesius. 77 r. s. 202 r. s.
 Theocritus. 93 v. m. 305 v. s.
 Theodoretus. 105 v. m.
 Theophanes Cerameus. 334 r. m.
 Theophylactus, Bulg. episcop. 2 (s. num.) r.
 Timon Sillographus. 85 v. m.
 Xenophon. 189 v. m. Cod. 34, 310 v.

INDEX IV, RERUM QUÆ IN ANNOTATIONIBUS ILLUSTRANTUR,

VEL OBITER NOTANTUR.

Anaxagoræ mens. Fol. 153 r. m.
 Angelorum choreæ, 61 v. m.; tres triades, 17 r. s.; earum quænam prima, 61 r. i.
 v. Anni temporum vices, 59 r. m.
 Aristotelica: animæ cum gubernatore comparatio, 43 r. s.; animæ duplex motus, *ibid.*; apum generatio, 47 v. i.; Dei providentia, 11 v. m.; Deus primus motor, 19 v. i.; insectorum varia generatio, 47 v. i.; *voûς ὁ θύραθεν*, 153 r. m.; quinta natura, 21 v. m.; rerum principia, 162 r. i.; somni causa, 170 r. s.; vocis *αὐτοάνθρωπος* simm. fictio 251 v. i.; vocum *ἀγγιτέκτων*, *ἀγγιτεκτονικός* usus, 54 r. i.
 Arius: platonizat, 167 v. s.; quomodo Filium a Deo creatum existimaverit, 153 v. m.
 Basiliius, S. Gregorii schol., quando vixerit. Pref. 746.
 Bryso, mathematicus, quadraturam circuli meditatus est. 171 r. m.
 Chilonis *γῶδι σατόν*, 211 v. m.
 Christus: heri et hodie et semper idem 148 r. s.; patris et matris exers, 120 v. i.; quomodo esuriverit, 110 v. m.; Sapientia, 142 v. m.; Sermo, 142 v. m.
 Cynici, 12 r. s.
 Democriti risus, 514 v. m.
 Deus: caligine occultatur, Or. 28, 504, D.; cognitio ejus per habitum et conjunctionem, 54 r. i.; fons pulcri 162 v. i.; ignis consumens, 28 r. s.; indivisus in divisis, 161 v. s.; lux inaccessa, 151 r. m.; omnia continet, 178 v. m.; omnia implet, 178 v. m.; quomodo auctor Filii et Spiritus sancti, 159 v. i., 154 r. ante med.; quomodo dormire dicatur, 170 r. m.; quomodo generet, 72 v. m.; quomodo vigilare dicatur, 170 r. m.
 Elias: compilator SS. Patrum, Basilii, Maximi, aliorum, Pref. 750, et Fol. 1 v. i.; eruditio ejus philologa, Pref. 751; theologica, Pref. 750; loquendi genus, Pref. 752; *παράδοξα*, Or. 51, 577, E. Fol. 83 v. s. 91 v. m. 178 v. m. 287 r. m.; platonizat, 16 v. s. 41 r. m. 44 r. m. 189 v. m. 257 v. i.; scholiasas Gregorii in usus suos convertit, Pref. 749; scripta ejus, Pref. 747; vita, Pref. 745 sq.
 Epicuri corpuscula indivisa, 79 v. m.; de Deo sententia, 11 v. m.; de iis, quæ homini necessaria, 212 v. m.
 Eratosthenis mensura terræ, 52 r. i.
 Ericapæus, 163 r. p. m.
 Eunomiani platonizantes, Pref. 750. Fol. 167 v. s.
 Fulgurum causa, Or. 28, 519, B.
 Græculi Aristophanem imitantur, 13 r. s.; Homerum et Tragicos imitantur, 2 (s. num.) r.
 S. Gregorius Nazianzenus: Demosthenem et Isocratem imitatur 78 v. m. Cod. 204, 46 r.; depingit imagines petitis ab arbore inflexa, Or. 53, 425, A. B. — a *uari*, 514 v. i. — a solis reflexibus ex aqua, Or. 51, 577, B.; locos in orationibus habet *παράλληλους*, Or. 8, 249, E. Or. 20, 376, A. Fol. 351 r. s.; platonica utitur disputandi ratione, 20 v. m.; platonizat, Or. 28, 515, A. Fol. 41 r. m.; sophistas imitatur, Pref. 751, Or. 28, 515, A.
 Gregorius, S. Gregorii Schol. quando vixerit, Pref. 746.
 Gyges, Cod. 204, 41 v.
 Hæretici: eorum disputandi ratio platonica, 20 v. m.; Neoplatonici sectantur, v. Arius, Eunomiani.

Heracliti fletus, 514 v. m.
 Hermotimus Clazomenius, philosophus ficticius, 153 r. m.
 Lydius currus, Cod. 204, 41 v.
 Magica animarum evocatio, 12 r. i.
 Mare hominum commercio inservit, 54 r. i.
 Mari Deus imperat, 54 r. m.
 Medicorum dolus, 173 r. i.
 Molionidæ, Cod. 204, 41 v.
 Microcosmus homo, 47 r. i.
 Morborum causa, 195 r. s.
 Mos veterum in pudore caput velandi, Or. 6, 186, B.
 Musica effeminata, Cod. 104, 29 v.
 Nautilus marinus, 54 r. i.
 Neoplatonica: deorum custodiendi vis, 194 v. m.; deorum generationes, catenæ et series, 7 v. m.; Deus omnis *οὐσία*; promus condus, 257 v. i.; divinæ naturæ abundantia, 91 v. m.; gradus rerum, 167 v. s.; mentium divinarum primus a Deo locus, 237 v. i.; principia rerum: indigentia, sufficientia et abundantia, 91 v. m.; triplex rerum ordo, 237 v. i.
 Nicetas Serronius, S. Gregorii Scholastes, quando vixit, Pref.
 Nomina rerum in civilibus dissidiis mutari solent, 275 v. i.
 Palloris quænam causa, 217 r. i.
 Phanes, 163 r. p. m.
 Platonica: animarum *προσπαράς* et *ἀνάμνησις*, 11 r. s.; corpus animi carcer et sepulchrum, 362 v. s.; crater animæ mundi, 91 v. m.; Deus Bonum, 58 r. m.; — non nisi ex simulacris cognoscitur, 16 v. s.; — sol intelligibilis, 16, v. s. 58 r. m.; Dii demiurgi administri quomodo æterni, 152 r. m.; divinorum cognitio corpore et rebus corporeis impeditur, 41 r. m.; duplex inscientia, 57 r. m. 525 v. i.; fabula de Poro et Penia, 91 v. m.; ideæ, 11 r. i.; ingenia optima quæque absque disciplina pessima evadere, 189 v. m.; memoriæ definitio, 47 r. m.; oblivionis definitio, 47 r. m.; præderastia, 11 r. i.; quis arrogans, 525 v. i.; reminiscentiæ definitio, 47 r. m.; rerum principia, 162 r. s.; sol Boni filius, 58 r. m.; Unum et Ens, 91 v. m.
 Platonis nomen, 83 v. m.
 Posidonii mensura terræ, 52 r. i.
 Socratis effatum, se nihil scire, id unum scire professi, 327 r. s.
 Sol cæteris sideribus officit 58 r. s.; eum intuentes visum amittunt, 19 v. m.
 Somni vis, 45 v. m.
 Spiritus sanctus pro hominum facultate munera sua dispensat, 176 r. s.
 Stoicorum mundi exstio animas manens, Or. 51, 577, 577, B.; — ratio seminalis, fol. 11 r. i.
 Susprii quænam causa, 217 r. i.
 Thalettis tripes, 527 r. s.
 Tonitruum causa, Or. 28, 519, B.
 Unio mystica, 18 r. m.; unio hypostatica Thomæ, 42 v. s. (Add.)
 Vinci ut vincas, Or. 26, 480, B.
 Vita virtutibus cognata, 220 r. s.

INDEX V, EORUM QUÆ EX GENERE GRAMMATICO, LEXICOGRAPHICO ET CRITICO IN ANNOTATIONIBUS TRACTANTUR.

Accentus: acutus pro circumflexo, Or. 28, 497, E; bis positus in eadem voce, Fol. 151 v. m., et vv. *χαρά, μέν*; bis positus in vocibus rite conflatis, v. *μηδέ, μηδέμα, οὐδέμα*; — in vocibus temere conflatis, v. *διά, παρά*; circumflexus pro acuto, 161 v. s.; — pro gravi, 17 v. i.; gravis pro circumflexo 184 v. s.; omissus, 230 r. i.
 Accusativus: ejus cum infinitivo constructio oblitterata, Or. 20, 576, A. Fol. 105 r. i.; male positus pro nominativo, Or. 12, 249, B.
 Adverbia a perfecto passivo derivata, 65 v. m.
 Apostrophe in vocibus rite aut temere conflatis, 54 v. s.
 Articulus male adjectus, Or. 28, 522, B. Fol. 119 r. s.; — male omissus, 54 r. i.; — male repetitus, 351 r. s.

Comparativus et superlativus confusi, 153 r. m.; comparativi et superlativi per *ο* et *ω*, Or. 20, 376, A. Or. 28, 519, B.
 Constructio *ἀπό κοινοῦ*, 209 r. s.
 Dativus personæ cum verbi passivo, Or. 29, 545, B.
 Elisio male neglecta, v. *εἰτα. ἔτα. μηδέ. τοῦτο*.
 Enclisis male neglecta, v. *τε. τις*.
 Homoeoteleuton omissionis causa, Cod. 54, 525 v.
 Hyphen, 116 v. m. 128 r. m.
 Indicativus pro infinitivo male positus, Or. 28, 504, B.
 Infinitivus pro indicativo male positus, Or. 28, 515, A. Or. 32, 588, C.
 Interrogatio inversa, Or. 28, 505, D.; — perperam posita, Or. 28, 501, A.
 Itacismus, v. *αι et ε et α. η et ι. ο et ι. υ et η. υ et ι.*

Litteræ liquidæ male repetitæ, v. λ. μ. ρ.
 Mendum ex anticipatione proximorum, 47 v. s.;
 — ex confusione cum proximis, Or. 28, 515, D. Or.
 29, 535, C.; — ex syllaba male repetita, 194 v. i.;
 — ex temere illatis proximis, Or. 28, 505, D.
 Modorum conjunctio, 11 v. m.
 Neutrum γυναικὶν. Or. 6, 180, D.
 Participium ad prædicati genus relatum, Or. 20,
 376, B.; — sine nexu repetitum, Or. ead., p. 376, A.
 Præpositio, conflata cum pronomine, v. διὰ. ἐπὶ.
 κατά. παρά.; — cum substantivo, Cod. 34, 392 v.; —
 non repetita, Or. 28, 516, A.; — perperam directam,
 47 r. m.; — perperam omissa, 175 v. i.
 Repetitio mendosa ejusdem vocis. Cod. 34, 392 v.
 Singularis verbi perperam positus pro plurali, 167
 v. s. 174 v. s.
 Spiritus : asper pro leni, 43 r. i.; — temere ad-
 jectus in vocibus conflatis, 152 r. m.; — lenis pro
 aspero, 64 r. s.; — temere adjectus in vocibus
 conflatis, 34 r. s.
Tethys cum *Thetide* confusa, 163 r. p. m.
 Ἀδελφότης et Ἀδελφότης, 22 v. i.
 ἀδελφός βίος, 149 v. m.
 ἀγαθοεργεῖν, ἀγαθουργεῖν, 187 r. i.
 ἀγέρωχος et ἀγέρβριος, 229 v. i.
 ἄγιοι, οἱ, SS. *Paires Eccl.* 69 v. m.
 ἄγνοια διπλή, 57 r. m. 523 v. i.
 ἄγροικοι et ἀγροῖχοι, Cod. 216, 123 v.
 ἀγχιθυρὸς transl. 220 r. s.
 ἄδεξ; δέος δεδιέναι sive φοβεῖσθαι, 150 v. i.
 ἀεὶ male omissum, Or. 32, 593, D.
 ἄθλιοι et ἄθλοι, 296 v. s.
 ἀβολώτως et ἀβολότης, Or. 26, 476, E. αἱ et εἰ.
 195 v. i.
 ἀκολουθία, Or. 20, 379, A.; ἀκολουθία φύσεως, 46
 v. m.
 ἀκονᾶν transl. 354 r. m.
 ἄκρον καλὸν et ἄκρον καλῶς, 162 v. i.
 ἀκτινοβολία, 329 r. m.
 ἀλλότριος pro ἀνόμοιος vel ἀνομοούσιος, Or. 20,
 379, A.
 ἄλλως et ἄλλος, Or. 28, 521, E.; idem quod μάτην,
 277 v. i.
 ἀμαθάνειν, 57 r. m. ἀμαθία διπλή, 57 r. m.
 ἀμεινον ὢν et ἀμεινον, Or. 31, 558, D.
 ἀμέριστος ἐν μεμερισμένοις Deus, 161 v. s.
 ἀμεταστρεπτή, Cod. 299, 194 v.
 ἀμετροπέτης, 343 r. m. ἀμητῶρος, 120 v. i.
 ἀμήτωρ Christus, 120 v. i.
 ἀνάβασις et ἀναβάσεις, Or. 32, 595, B.
 ἀναβλέπειν, 275 v. s.
 ἀνάγεσθαι ὑπὸ τι, 123 r. m.
 ἀναγωγή, v. ῥητόν.
 ἀνακείσθαι τῷ Θεῷ, 36 v. i.
 ἀνακυκλεῖν et ἀνακυκλῶν, Or. 31, 569, C.
 ἀνάμνησις quid sit, 47 r. m.
 ἀνανεύειν et ἀνω νεύειν, Or. 17, 321, A. [Or. 32,
 595, E. ἀνανεώσεως B. probante L., Syrl. et th. ap.
 M. et quidam ap. C. pro ἀναβάσεως ed. Bas. quod
 tamen ex præced. repetitum videtur. Tu cf. ἀνα-
 νεύειν Or. 17, 321, A. ibique annot.]
 ἀναρραγήναι transl. 269 v. m.
 ἀνάστασις i. q. ἀποκατάστασις, 153 v. s. [verba :
 εἶτον ἀποκαταστάσεως habent etiam scripti ap. M.
 Ἀποκαταστάσεως pro ἀναστάσεως, omisso εἶτον,
 habet B. probante L.]
 ἀνατιθέναι, 67 v. i.
 ἀνατυποῦν transl. 4 r. m. 46 r. m.
 ἀναφέρεσθαι —, ἀναφορά εἰς αἶτιον, 151 r. s.;
 ἀναφέρεσθαι ὑπὸ τι, 123 r. m.
 ἀνέθην et ἀναίθην, 253 r. s.
 ἄνθος transl., 18 r. m.; ἄνθος τοῦ νοῦ neoplaton., ib.
 ἄνθρωπος, ὁ ἐντός sive εἰσῶ, Or. 26, 480, B.
 ἀνοηταίνειν, 57 r. m.
 ἀντεστραμμένως, 65 v. m.
 ἀντιλήψεις, 47 r. m.
 ἡ ἄνω φύσις et ἡ ἀνωτάτω φύσις, Or. 31, 566, A.
 ἀξίους et ἄγλους, 178 v. m.

ἀπαντᾶν πρὸς τι, 86 r. m.
 ἀπάντησις, τὴν ἀπάντησιν ποιεῖσθαι πρὸς τι, sim. i.
 86 r. m.
 ἀπασχολεῖσθαι verbi structura, Or. 32, 595, A.
 ἀπάτωρ Christus, 120 v. i. ἀπατῶρος, 120 v. i.
 ἀπερίγραπτος et ἀτρεπτος, Or. 20, 481, D.
 ἀπερισπάστως, 4 r. i.
 ἀπερρήγμένον et ἀπερρήγμένον, 152 v. m.
 ἀπήχημα, 227 v. m. 237 v. i.
 ἀπλά et ἀπλά, 184 v. s.
 ἀπόδλητος, 53 v. i. 342 v. i.
 ἀποδιδόναι, 108 r. m.
 ἀπόθετος, 204 r. s.
 ἀποκναεῖν, 3 r. s.
 ἀποληφθεὶς et ἀπολειφθεὶς, 224 v. m.
 ἀπολογητικός et ἀπολογητικός, 156 v. m.
 ἀπόλυτος, v. μεριστός.
 ἀποξείν transl. 19 r. s.
 ἀποπεράτωσις neoplat. 167 v. s.
 ἀπρόσιτος, v. φῶς.
 ἄπτειν et ἄπτειν, Or. 31, 577, B.
 ἀραιώμασι et ἀραιώμασι, 195 v. i.
 ἀράχνια et ἀράχνια ὑδάσματα, Or. 27, 494, B.
 ἀρευστος, ἀρευστός, ἀρρευστος, ἀρρευστός, 70 r. m.
 ἀρχαῖχον et ἀρχαῖχον, Or. 8, 249, B. C.
 ἀρχαῖος, Or. 8, 249, B. C.
 ἀρχιτέκτων, ἀρχιτεκτονικός transl. 307 r. s.
 ἀσυνήθης et συνήθης, Cod. 34, 382 r.
 ἀσχολεῖσθαι verbi structura, Or. 32, 595, A.
 εἰς ἀτοκον ἄγειν, 96 v. m.
 ἄτρωτος καὶ ἀνάλωτος philosophus 320 r. s.
 ἄττειν, ἄττειν et compos., Or. 31, 577, B.; ἄτ-
 τειν et ἄττειν, *ibid.*
 αὐτάρχεια, principium ap. recc. Platonicos, 91 v. m.
 αὐτοάγαθος, 116 v. m.; αὐτοάγαθον, 251 r. i.
 αὐτοάγιος, αὐτοάγιον, αὐτοαγιότης, 116 v. m. 251
 r. i.
 αὐτοαλήθεια, 116 v. m.
 αὐτοάνθρωπος, 251 r. i.
 αὐτοέκαστον, 251 r. i.
 αὐτοζωή, 116 v. m.
 αὐτόθεος, 116 v. m.
 αὐτοκάθαρσις, 116 v. m.
 αὐτοκύριος, Or. 31, 575, A. Fol. 116 v. m.
 αὐτοφιλανθρωπία, 116 v. m.
 ἀχιλλεῖς, Or. 31, 577, B.
 ἀχλὺν et ἀχλὺν, 17 v. i.; ἀχλὺς transl. *ibid.*
 ἀχώρητος Deus, 15 v. i.
 β et υ. 22 r. i.
 βαθμηδὸν et βαθμιδόν, 167 v. s.
 βαθμοί, gradus rerum, ap. rec. Plat. et Hær. 167 v. s.
 βάρος λογισμοῦ, 314 v. s.
 βεδνηκεῖν transl. Or. 17, 322, B.
 βεβορδορμένως, 8 r. m.
 βίλα χειρὶ et βίλα χειρὸς, Or. 6, 183, E.
 βούλεσθαι et καλεῖσθαι, Or. 17, 321, A.
 βρενθούσθαι, 13 r. s.
 βρεφύλλιον, 202 r. s.
 γαστήρ καὶ τὰ ὑπὸ γαστέρα, Or. 27, 489, D.; τὰ
 ὑπὸ γαστέρα et τὰ ὑπογάστρια, *ibid.*
 γελᾶν transl. 354 r. m.
 γένεσις et γέννησις, Or. 28, 513, A.
 γεννᾶσθαι et γίνεσθαι, 71 v. m.
 γέννησις et γέννησις, 122 v. i.
 τὸ γεννητικὸν ἐν θεοῖς neoplat. 7 v. m.
 γίνεσθαι et γενέσθαι, Or. 27, 490, C. 28, 504,
 B. Conf. συγγίνεσθαι.
 γχ et γγ, 24 v. i.
 γνῶρος, corpus, 26 v. m.
 γνῶθι σαυτὸν, Chilonis ἀνάθημα, 211 v. m.
 γρηγορεῖν de Deo, 170 r. m.
 γριφοειδὲς i. q. αἰνιγματώδες, Or. 28, 503, C.;
 γριφοειδὲς et τρυφοειδὲς, *ibid.*
 γυμνῇ τῇ κεφαλῇ, Or. 6, 186, B.
 Διὸς et Δαβίδ, 22 r. i.
 δέλτοι, diplomata nobilitatis, 329 v. m. [Ad βασ-
 λικὰς κελεύσεις, quas Elias l. c. dicit, eodem f. 315
 v. m. docente, Greg. alludit Or. 26, p. 479, C. D.]

- δέον. 69 r. s.
 δεύτερον πλοῦν ποιεῖσθαι. Or. 28, 506, A.
 δηλοῖ et δηλον. 18 r. m.
 διὰ τὸ, διὰ τὸ. 150 v. i.; διὰ τοῦτο, διὰ τοῦτο. 140 r. s.
 διαβιάζειν transl. 103 r. s.
 διαγελᾶν transl. 354 r. m.
 διακυβεῖν transl. 141 r. s.
 διακωμῶδειν. 111 r. s.
 διανήχεται τὸν ἀέρα. 49 r. s.
 διανοίξθαι θεωρεῖσθαι. 162 r. m.
 διαπίπτειν. 367 r. m.
 διαπνέεισθαι. 110 v. m.
 διασπειρόμενος et διασπειρόμενος. 56 v. s.
 διατέμνειν transl. Or. 31, 577, E.
 διατίθεσθαι et τίθεσθαι. Or. 32, 427, A.
 διαφείγειν et φεύγειν. 254 v. m.
 διαφορεῖν, διαφορεῖσθαι et διαφόρησις. 110 v. m.
 διευκρινεῖν. 40 r. m.
 διήκειν, 11 v. m. 279 r. m.; διήκειν, διοικεῖν, 11 v. m.
 διηρημένως. 65 v. m.
 διηρυκρινημένως. 40 r. m.
 δόγματα et συναλλάγματα. 119 r. s.
 δοκεῖν. 175 v. i.
 δορυφορεῖν, δορυφορικόν. 47 r. m.
 ε et αι. 34 r. m. 253 r. s.
 εαυτῇ et αὐτῇ. Or. 6, 185, B.
 ἐγκαλλώπισμα et καλλώπισμα. Or. 32, 595, A.
 ἐγκεκλισμένος et ἐγκλισμένος. 8 r. m.
 ἐγκεντρίζεσθαι et κεντρίζεσθαι. Or. 32, 593, D.
 ἐγκυμονεῖ et ἐγγυμονεῖ. 24 v. i.
 ei temere positum. Or. 28, 506, A.
 ei γὰρ et εἴθε γάρ. Or. 26, 482, B.
 ei δέ τῳ et εἰδέτω. Or. 31, 562, D.
 εἰδικὸν αἴτιον, εἰδικώτατον αἴτιον. 29 v. s.
 ei μέλλει et ei μέλλοι. Or. 28, 502, A.
 εἰπεῖν. 175 v. i.
 εις et ὡς. 291 v. m.
 εἰσφθεῖρεσθαι. Or. 50, 544, B. [Or. 32, 596, A.
 εἰσφθεῖρσαν B. probante L., r. ap. M., Or. 1. alii-
 que ap. C. melius, quam εἰσφθρησαν Bill. (εἰσέφη-
 σαν C. pessime). De verbo εἰσφθεῖρεσθαι v. annot.
 ad Or. 50, 544, B. 'Επεισφρεῖν altig. ann. f. 568 r. s.]
 εἶτ' et εἴτα. Or. 6, 163, E.
 oi ἕκ τινος, asseclae. 103 v. m.
 ἐκδικος, de θυμῷ. 47 r. m.
 ἐκκαίδεκα et ἐκαίδεκα. 2 (s. num.) r.
 ἐκκρέμασθαι et κρέμασθαι. Or. 36, 631, A. [In
 VV. LL. ap. M. ἐκκρεμασθῇ r. Syrl., licet mendo-
 sum, vero proximum.]
 ἐκλεπτύνειν. 5 v. s.
 ἐκπιδᾶν, de θυμῷ. 229 v. i.
 ἐκποδὼν et ἐκποδῶν. 342 v. m.
 ἐκτυπώτερον. 18 r. s.
 ἐκφάνει et ἐμφάνει, Or. 31, 561, C.; ἐκφάνει
 θεῶν, ibid. [ἐκφάνσεως ap. Greg. etiam o. ap. M.]
 ἐλαττονεῖσθαι et ἐλαττονοῦσθαι. 53 v. s.
 ἐλλειψῆς et ἑλλειψῆς. 43 v. m.
 ἐμαυτῷ et ἐμαυτῷ. Or. 33, 609, A.
 ἐμβαθύνειν. 4 r. i. ἐμβατεύειν. 4 r. i.
 ἐμμένειν. 245 r. m.
 ἐμμενετικὸς et ἐμμενητικὸς. 245 r. m.
 ἐμπεπηγμένως. 65 v. m.
 ἐμπύρευμα. Cod. 34, 350 v.
 ἐμφασίς. 63 r. m.
 ἐμφιλογεῖν transl. 233 v. m.
 ἐμφωλεῖν transl. 1 v. i.
 ἐμφυλος, v. ἰδέα.
 τὸ ἐν Platonis. 91 v. m.
 ἐναποληφθεῖς et ἐναπολειφθεῖς. 52 r. m. 224 v. m.
 ἐνδεα, principium apud recc. Platonicos. 91 v. m.
 ἐνδελήχης. 224 r. i.
 ἐνδιάθετος, 2 r. i. 232 v. m.; ἐνδιάθετον, τό, 2. r.
 i.; ἐνδιάθετος, 2 r. i.
 ἐνῆλλαγμένως. 65 v. m.
 ἐνορμίζειν et νορμίζειν. 567 r. i.
 ἐνοσημάνεσθαι transl. 152 r. m.
 ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὁ ἐκ τῷ ἀνθρώπῳ. Or. 26, 480, P
 ἐντρανίζειν τινί. 16 r. s. 203 v. m.
 ἐν τοῦτον transl. 4 r. m. 204 v. s.
 ἐνωσις mystica. 18 r. m.
 ἐξίπτονται et ἐξάττονται. Or. 31, 577, B.
 ἐξηρημένως. 65 v. m.
 τὸ ἐξῆς τοῦ λόγου simm. 79 r. i.
 ἐξιδιούσθαι. 21 v. m.
 ἐξικνεῖσθαι et ἐφικνεῖσθαι. Or. 27, 489, E.
 ἐξομολογουμένως. 65 v. m.
 ἐξυδρίζειν ἐν ταῖς εὐπραγίαις. 385 v. m.
 ἔπαισι et ἔπαισι. 195 v. i.
 ἐπαρῆξει et ἐπαρῆξει. 229 v. i.
 ἐπαρτάσθαι et ἐξαρτάσθαι. 203 r. m.
 ἐπειδὴν et ἐπειδὴν. 31 r. s. 189 r. m.
 ἐπεισχυκλεῖν transl. 3 r. s. 328 r. m.
 ἐπεισφρεῖν. 368 r. s. et supra v. εἰσφθεῖρεσθαι.
 ἐπέκεινα vocis usus platonicus, 77 r. s., ἐπέκεινα
 et ἐπέκεινα. ibid.
 ἐπεξεργάζεσθαι. 4 r. s.
 ἐπεσκεμμένως. 65 v. m.
 ἐπὶ et ὑπὸ, Or. 10, 239, B; ἐπὶ τὸ αὐτὸ et ἐπι-
 τοαυτὸ, 195 v. i.; ἐπὶ τοῦτο, ἐπὶ τούτῳ, Or. 29, 531, C.
 ἐπιβάλλειν τινί. 2 (s. num.) r. 326 r. m.
 ἐπιγίνεσθαι et προσγίνεσθαι. Or. 29, 536, A.
 ἐπιδημία et ἐπιδημείν de Christi adventu, 263 r.
 s.; ἐπιδημία solis, ibid.
 ἐπιλυγάζειν. Cod. 499, 24 r.
 ἐπινοία θεωρεῖσθαι. 162 r. m.
 ἐπιπιδᾶν τινί. 200 v. i.
 ἐπιπροσθεῖν et ἐπίπροσθεν. 26 v. s.
 ἐπισκοτεῖν et ἐπισκοπεῖν. Or. 22, 421, A.
 ἐπιστροφή neoplaton. 80 r. i.
 ἐπισφραγίζειν transl. 164 r. m.
 ἐπιστετηρημένως. 65 v. m.
 ἐπιτορηγεῖν transl. 143 r. s.
 ἐπογείσθαι et ἐπικεῖσθαι. 218 v. s.
 ἐργασία. 4 r. s.
 ἐργαστήριον transl. 145 r. s.
 ἐρεσχέλια et αἰρεσχέλια, αἰρεσχέλια. 34 r. m.
 ἐρπυστικὸς et ἐρηπυστικὸς, ἐρηπυστικὸς. 48 v. i.
 ἔρχεσθαι et ἀρχεσθαι. Or. 6, 180, A. [Gregor. Or.
 26, p. 479, B. γένος... ἀπὸ σαρκὸς ἐρχόμενον. Sic
 B. cum Edd.: ἀρχόμενον Or. 1]
 ἐστιᾶν transl. 3 v. s.
 ἐστοχασμένως. 65 v. m.
 ἐσχηματισμένως. 65 v. m.
 ἔσχω et ἔχω. Or. 31, 576, C.
 ἐτεροούσιος. 128 r. i.
 ἐτι et ἐστί. Or. 33, 428, C. ἔτιος ἐν α. 212 r.
 m. Cod. 216, 161 r.
 εὐεπίβολος et εὐεπὶβολός, Cod. 204, 30 r.; εὐεπι-
 βόλος et εὐεπιβόλος, 258 v. m.
 εὐθες et εὐθρον. 79 v. s.
 εὐθὲς de Πνεύματι ἁγίῳ. 178 v. i.
 εὐθύτης in laudibus Spiritus sancti. 181 r. m.
 εὐκίνητος et ἀκίνητος. Or. 6, 192, C.
 εὐπορον et ἀπορον. 212 r. m.
 εὐρημα et εὐρεμα. Or. 10, 240, C.
 εὐρίπιστον et εὐρίπειστον. 245 v. m.
 Εὐρίπος transl. 305 r. m.
 ἐφαπλούσθαι. 195 r. i.
 ἐφέλκεσθαι. 41 r. m.
 ἐφ' ἐνθ' Deus. 19 v. m.
 ζῆλος. 251 r. m.
 ζήτημα quomodo a προβλήματι differat. 212 r. m.
 ζόφος transl. Or. 23, 498, D.
 η et ι, v. VV. LL. 26 v. s. 152 v. m. 156 v. m.
 158 v. m. 167 v. s. 176 r. s. 180 r. i. 214 v. s.,
 ἡ temere adjectum, 168 r. m.; ἡ et καί, 196 r. m.
 ἡγουν et ἡως. 96 v. s.
 ἡδὴ in apodosi negativa. 155 v. m.
 ὁ νοητὸς ἡμιος. 16 v. s. 58 r. m.
 ἡμεῖς ἡ ψυχὴ. 26 v. i. 308 v. m.
 ἡμέτερον et ἀνθρώπινα. Or. 17, 319, E.
 ἡμέτερον τὸ σῶμα. 26 v. i. 308 v. m.
 ἡμῖν cum verbi passivo, male omisum, Or. 29,
 545, B.; ἡμῖν ethicum, male om., Or. 20, 376, A.
 ἡμεῖν. 43 r. i.
 ἡρώτατο et ῥώτατο. 229 v. i.

ἦως, v. ἦγουν.
 θάρσος et θράσος. Or. 32, 597, E.
 θαλαγωγία. 12 r. i.
 θαυρίζειν transl. Or. 28, 515, A.
 ἐν θατρῶν τῇ οἰκουμένῃ et τῆς οἰκουμένης. Or. 33, 429, A.
 θέλγητρον et θέλγητρον. 214 v. s.
 θεολογικός, θεολόγος, 153 r. m.; θεολογικώτερος et θεολογικώτατος. ib. θεολόγος S. Greg. Naz. 153 r. m.
 θεομιμήτως. 329 r. m.
 θεοποιεῖν. Or. 33, 613, C. θεοποιός. Or. 33, 613, C.
 θεός α θέειν. 140 v. m.; θεός adulatorie, 329 r. m.; θεός i. q. θεωθεῖς, Or. 33, 613, C. Fol. 152 v. m.; θεός et ὁ θεός, Or. 17, 319, A.
 θεοῦν. Or. 33, 613, C. [Or. 31, 576, C. pro θεοποιεῖν r. ap. M. θεοῦν, quod praestare videtur, etsi theop. per se recte habeat. Vid. annot. ad Or. 33, 613, C. et Schol. Cod. Monac. 216, 18 v.]
 θεραπεΐα, θεραπεύειν. 3 r. i. 151 r. i.
 θέρη πνευματική. 227 v. m.
 θέσει, v. φύσει.
 θεωρεῖσθαι ἐν τινι. 176 r. s.
 θεωρία, v. ῥητόν.
 θέωσις. Or. 33, 613, C.
 θυρίδι et θυρίδι. 207 v. i.
 θυμός cui bono, 8 v. i. 189 r. m.; θυμός, ζέσις; αἵματος, 47 r. m.
 θύρα τῶν ὧτων. Cod. 54, 440 v.
 ἡ θύραθεν (γραφῇ). 2 (s. num.) r.
 ὁ θύραθεν νους. 153 r. m.
 ἐ et η, v. VV. LL. 156 v. m. 158 v. i. 183 r. s. 257 r. m. 258 v. m.; subscriptum et v. 194 r. i. 367 r. m.; — et ζ. 217 v. m.; — neglectum, Praef. 754. Or. 31, 565, B.; — perperam adj. 225 r. m.
 ἰδέα ἐμφυγος λόγων, 184 r. s.; ἰδέα et ἰδέα, ibid.
 ἰδαιτάτον et ἰδωτάτον. Or. 32, 597, A.
 ἰός, corpus et corpore. 4 r. m.
 ἰν' et ἰνα. Or. 28, 499, C. Or. 30, 533, D.
 ἰνδαλμα. 63 r. m.
 ἰσον τῷ et ἰσον τῷ. 122 v. s.; ἰσος — καί, ibid.
 [Similiter, ut f. 122 v. s. ap. El., peccatum apud Greg. Or. 31, p. 575, D. ὅπερ ἰσον δύναται τὸ σοφώτατον. Sic p. et th. ap. M. et C. cum pluribus Reg. duobus Coisl. Par. Comb. pro ὅπερ cet. Sed recte B. et duo Regg. τῷ σοφώτατον, id est: vocī σοφώτατον. Minus recte σοφωτάτω L.]
 καθαρόν ἀπεσθαι μὴ καθαρόν μὴ θεμιτόν μηδ' ἀεραλός. 2 (s. num.) r.
 καὸ' ἡμᾶς varii usus formula, 178 r. s.; ἡ καὸ' ἡμᾶς γῆ, 170 r. s.
 καθιστάω simm. 305 v. m.
 καὶ grammaticum i. q. ἦ, οὐν. Or. 22, 416, D.; καὶ interrogationem acuens. Or. 29, 550, B.; καὶ male absorptum, Or. 29, 555, C.; — male adjectum, Or. 20, p. 376, A. 351 v. s.; — male omisum, Or. 32, 595, A.; καὶ — καὶ et καί, Or. 28, 500, A. Or. 32, 597, D. 598, B.
 κακοήθως. 22 v. m.
 κακοτρόπως. 111 r. m.
 κακούργειν, κακούργημα, κακούργως. 22 v. m.
 τὸ καλὸν οὐ καλόν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται. 5 v. s.
 κᾶν et κᾶν. Or. 23, 431, A. κᾶν et κᾶν. Or. 32, 593, A.
 κατὰ cum duplici accentu, 152 v. m.; — perperam adjectum, Or. 28, 518, A. Or. 20, 376, B. Fol. 162 v. extr. 351 r. s.; κατ' αὐτὸ et καταυτό, 284 v. m.; κατὰ γε et κατὰς, 329 r. m.
 καταβάλλειν σπινθήρα et καταλβεῖν σ. Or. 6, 186, C.
 κατάγγειν διὰ συλλογισμῶν. 97 v. i.
 κατακερματίζειν. 21 v. s.
 καταπνῆν. 86 r. m.
 καταποικίλας et καταποικίλλας. 239 r. i.
 κατὰ σκοποῦ τοξεύειν. 202 v. m. 320 r. m.
 καταρρυγᾶν τοῦ λόγου. Or. 28, 518, A.
 καταβλακευμένος, καταβεβλακευμένος. C. 34, 310 v.
 κατόπιν ἔλθειν πινος. Praef. 746.
 τὰ κάτω et κάτω. Or. 31, 576, C.
 κάτω βλέπειν, — κύπτειν. 106 r. m.
 καύχημα et καύχημα. 259 v. s.

κακολασμένως. 63 v. m.
 κεκριμένως. 65 v. m.
 κεκρυμμένως. 65 v. m.
 κενωθῆναι, κένωσις de Christo. 411 r. i.
 κενωρισμένως. 65 v. m.
 κινήσαν et νικήσαν. Or. 32, 597, C.
 τὰ Κλημέντια et τὰ Κλημέντια. 185 r. m.
 κοίλας κλαυθμόνος terra. 254 r. s. 311 r. m.
 κομιδῇ et κομιδῇ. 103 r. i. 148 r. m.
 κομψεία, κομψός. 1 r. m. Cod. 34, 409 r.
 κόρος et ὄρος per paronomasiam conjuncta, Or. 22, 416, D.; κόρος πατὴρ ὕδρεως, Or. 26, 472, A.; κόρῳ κόρον βαρύνειν et κόρον κόρῳ β. Or. 36, 643, A.
 κοσμοκράτωρ, ὁ. 67 r. i.
 ὁ κόσμος et κόσμος, Or. 31, 575, B.; ἐν κόσμῳ et εὐκόσμως, Or. 32, 584, D. [Or. 32, 587, ἐν κόσμῳ p. ap. M. melius quam εὐκόσμως B. et ἐγκοσμίως vulg. Conf. annot. Or. 32, 584, D.]
 κραταλιώντες et κραταλιούντες. 253 r. m.
 κράμα et κράμμα, κραμμός. 259 v. s.
 κρατῆρ platonicius. 91 v. m.
 κρατύνειν c. accusat. 11 r. i.
 κρεθλίον. 202 r. s.
 κυάθῳ μετρεῖν τι. 54 r. m.
 κυβέρνησις transl. 141 r. s.
 κυβευταὶ λόγον et κυβισταὶ λ. 2 r. s.
 κύκλος τῶν ἀνθρωπίνων. 357 r. m.
 κυκλοτερώς et κυκλοτέρως. Or. 28, 515, A. [Apud Greg. Nyss. De Hom. Op. cf. p. 100 ed. Leunclav. loco vulgati κυκλοτέρως (κυκλοτερεῖς Cod. ms. ap. Leuncl. p. 352) repone κυκλοτερώς.]
 κωμωδεῖν τινα. 111 r. s.
 κωμωδία. 111 r. s.
 λ male repetitum, v. VV. LL. 162 r. s. 189 r. i. 259 r. i.; male positum, 207 v. i. Cod. 216, 233, v.
 λαβεῖν i. q. νοῦσαι. 161 v. s.
 λαλεῖν ἑαυτῷ, ἐνδον λαλεῖν. 63 v. s.
 λαλητὸν ζῶον, homo. 40 r. i.
 λέγω δὴ et λέγω δέ. Or. 22, 422, C.
 τὸ λελογισμένον. 189 v. a. m.
 λεπτός, λεπτότης, λεπτόν. 5 v. s.
 λεφθῆναι et φθῆναι. O. 28, 504, B.
 λίθοι, λίθοι τίμιοι, πολυτελεῖς, πολυτίμητοι. Or. 6, 181, C.
 λόγος et λογισμός, Or. 3, 71, A.; λόγος cum λέγειν conjunctum, Or. 31, 553, D. E.; ὁ λ. ὁρμῇ σινε ὁρμάται, Or. 28, 503, D.; λόγος tanquam persona, Or. 31, 553, D. E.; λόγῳ θεωρεῖσθαι, 162 r. m.; ὡς ὁ ἐμός λόγος et ὡς ἐμός λ., Or. 28, 508, D.; λόγος ἐνδιάθετος et προφορικός, 28 v. s.; λ. θεῖος voce caret, 180 r. i.; λ. πνευματικός, 11 r. i. 161 v. s. 195 r. p. m.; λόγοι δημιουργικοί, 11, r. i.; λόγος ρεύμα διανοίας, 28 v. s.; λ. τροφὴ ψυχῆς, 276 v. m.
 Λόγος Χριστός, 142 v. a. m.
 λυγρός, λυγρός. 13 r. i.
 λυγρίζεσθαι, λύγισμα, λυγισμός et λυγρίζεσθαι, λόγισμα, λογισμός. Or. 33, 603, B.
 λύσον i. q. λύξ. 13 r. i.
 μ male repetitum. 259 v. s.
 μακρῶσα καρδία tragic. 2 (s. num.) r.
 μανός, 45 r. i.; μανώτατος, μανώτατος. Or. 28, 519, B.
 μελέτην θανάτου τὸν βίον ποιεῖσθαι. Or. 27, 492, C. Fol. 315 r. s.
 μέλλειν cum aoristi infinitivo et cum fut. infinitivo. Or. 28, 502, A.
 μὲν cum duplici accentu, 127 r. i.; per se positum, 178 r. i.; repetitum, Or. 17, 32, A.
 μεριμνᾶν τὰ τοῦ κόσμου. 4 r. i.
 μερισμός, v. ἀπόλυτος.
 τὰ μεριστὰ et οἱ μερισταί. Or. 31, 565, B.
 μεταληπτός et μεταληπτικός. 264 r. s.
 μετρεῖν. Or. 3, 71, A.
 μετρητής et μεριστής. Or. 3, 71, A.
 μή pote, μηδὲ, et μηδέποτε, μηδὲ. Or. 32, 593, A.
 μηδὲ et μη δέ, μηδέ, 19 r. s.; μηδ' ὡς et μή ὡς, μηδὲ ὡς. Or. 32, 599, B.
 μηδεμία et μη δέ μία, μηδεμία, 19 r. s.; μηδὲ μ' α; et μ' δέ μ' ας, 23 r. m.

μηδὲν, τὸ μηδὲν de homine nequam, Or. 32, 581, E.; μηδὲν, μηδ', et μηδ', μηδ', Or. 22, 421, C.
 τίς *μηκαρή* —, 29 r. m.
μνημονεύειν quid sit. 47 r. s.
μορμολύτω, *μορμολύττομαι*. 93 v. m.
 ἐν *μορῇ* θεοῦ ὑπάρχειν, *μορῇ* δούλου ἀνελιγ-
 γέναι, de Christo 122 v. s.
 μῦθον. Cod. 499, 188 r. μῦθον τὰς αἰσθήσεις 27 r.
 v. *paragogicum ante vocalem male neglectum*,
 Or. 28, 511, C. Or. 20, 576, A.; — in clausula vel in-
 tercisione enunciat. male om., Or. 28, 506, C. 513, A.
 νεύσις *neoplat.*, 204 r. s.; νεύσις πρὸς θεόν, Or.
 6, 188, B. Or. 32, 589, D. Fol. 204 r. s.
νεφέλη, corpus. 26 v. m.
 νοί et νό. Or. 20, 585, A. 28, 511, C.
 νοῦς, *divinum in nobis*, Or. 22, 422, C.; νοῦς ὁ
 θύραθεν, 153 r. m.
 ξεῖν, transl. 13 r. s.
ζυνωρεῖς transl. 368 r. s.
 ο et ω Or. 20, 576, A. 28, 519, B. Fol. 201 r.
 i. 229 v. i.
 ὄγκος, 201 r. i.
 οἰ et ι. 199 v. i.
 οἶδε, *appellat*. 107 r. i.
 οἶδημα et ὄγκωμα. 201 r. i.
 τὸ *οἰκείον* Deus menti, Or. 28, 508, D.
 κατ' *οἰκείωσιν* Dei cognitio. 34 v. s. 204 v. s.
 ὀκνεῖν. Cod. 34, 329 v. i.
 ὀλω καὶ παντί. 175 r. i.
 ὀμῖχλη, ὀμῖχλῶδες et ὀμῖχλη, ὀμῖχλῶδες. 61 r. s.
 ὀμόδουλος. Or. 31, 560, A. Fol. 299 r. i.
 ὀμοῦ i. q. ὀμοῖως. 250 r. i.
 τὸ δὲ Plat. 91 v. m. ὄντως citantis. Or. 20, 576, B.
 ὀπίσθια θεοῦ. Or. 28, 497, E.
 ὀργάν. Praef. 747 not. b.
 ὀργή, ὄρεξις ἀντιληψέως. 47 r. m.
 ὀρεκτὸν Deus 19 v. m.
 ὀρμαθὸς transl. 7 v. m.
 ὄρος et ὁρός per paronom. conj. Or. 22, 416, D.
 ὅ τι et ὅτι. Or. 20, 576, A. Or. 29, 528, D. Fol.
 154 v. m.
 οὐδ' et οὐδέ. Or. 31, 563, D.
 οὐδέμια et οὐδέ μία, οὐδέμια. 87 v. s.
 οὐδὲν de homine nequam, Or. 32, 581, D.; οὐδὲν
 ἀγαθού, *dubiae fidei locutio*, ibid.
 οὐθεὶς. 25 v. s.
 οὐ — πῶς, οὐχί — πῶς, et οὐ — πῶς, οὐχί — πῶς.
 Or. 33, 604, C.
 οὗτος cum καὶ pro αὐτός. 43 r. s.
 οὕτως et οὕτω Or. 29, 529, E.
 ὀφθαλμός, *fontis prima scaturigo*. 184 v. m.
 ὄχημα aer avibus 12 r. m.
 παῖδαντες et παῖζοντες. Or. 17, 523, B.
 παλαιὸς et πάλιν. 159 r. s.
 πανεπίσκοπος et παντεπίσκοπος. Or. 31, 575, D.
 τὰ πάντα et πάντα. Or. 36, 634, A. [τὰ π. p. ap. M.]
 ὁ παντοδύναμος λόγος. 194 r. s.
 παρὰ βραχὺ et παραβραχύ. 223 r. m.; παρὰ τῇ et
 παράτῃ, 151 r. s.; παρὰ τοῦτο et παρατοῦτο, 515 v. m.
 παραβαλεῖν et παραλαβεῖν. Or. 31, 576 C.
 παράγειν, παραγωγεύς, παραγωγή de Deo. 25 v. s.
 παραγράφειν. Or. 31, 557, C.
 παραδεικνύσαι et παραδεικνύσαι. Or. 28, 497, E.
 παρακαλεῖν *hellenist*. Or. 17, 518, D.
 παραλαμβάνειν. 85 v. m.
 παραπαιεῖν et παραπταῖν. 171 v. p. m.
 παραπεπηγέναι transl. 308 r. m. [Conf. Schol.
 Cod. Mon. 499, 96 r.]
 παραπίπτειν 41 r. m.
 παραπληκτίσω et παραπληκτῶσω. 156 v. m. [πα-
 ραπληκτισσόμεν *etiam* Ed. Bas. probante M.]
 παραστατικὸς c. genitivo. 23 v. s.
 παρατετηρημένως. 65 v. m.
 παρεγγράφειν, *παρέγγραπτος* et *παράγραπτος*. Or.
 31, 557, C.
 παρεισφθεῖρσθαι et παραφθεῖρσθαι. Or. 30, 544, B.
 παρεμπίπτειν. 41 r. m.
 παρπηδηῖα *vita*. 226 r. s.

παρτέον et παραιτητέον. Or. 22, 421, B.
 παριστάναι. 23 v. s.
 παρό. 68 v. m.
 παροιμία *vita*, 226, r. s.; *παροιμικός* homo in *vita*, ib.
 ὁ πατήρ τοῦ παντός Deus Platoni. 78 r. m. 256 v. i.
 τὸ *πατρικὸν* ἐν τοῖς θεοῖς, *neoplat.* 1 v. m.
 πάχος, παχύς, παχύτης transl. Or. 28, 498, D.
 παῖδιον et παῖδιάς. Or. 28, 518, A.
 πεποιμένος et πεπωμένος. 199 v. i.
 περὶ ἡμᾶς τὰ ἔκτος. 26 v. i. 308 v. m.
 περιεκοιμένως. 65 v. m.
 περιλαβεῖν et περιβαλεῖν. 212 v. i.
 περιτοπνύεσθαι. Cod. 204, 83.
 περισπασμός. 4 r. i.
 πεφροντισμένως. 65 v. m.
 πλατυκώτερον et πλατικώτερον. 125 r. i.
 πλῆξις ἀέρος vox. 44 r. m.
 πληροῦν τὰ πάντα Dei. 178 v. m.
 ἡ *πλοκή* τοῦ λόγου, — τῶν συλλογισμῶν. 97 v. i.
 πόθεν; 157 r. m. 175 r. i.
 ποιοῦν, *qualitate imbueret*, 199 v. i.; *ποιώσις*, ibid.
 πόλεμος et πολέμιος. Or. 10, 259, B.
 πολιτευόμενοι, οἱ, *monachi*. Cod. 204, 40 v.
 πολλοστός. 227 v. m.
 πολυπραγμανεῖν τι. 61 r. m.
 πολυπραγμοσύνη τοῦ νοῦ. 61 r. m.
 πολὺς et πολλός. 162 r. s.
 πολυσχιδὲς et πολυσχιδής, Or. 30, 554, B. C.;
 Fol. 106 v. s.; *πολυσχιδὲς* τὸ ψεύδος, 106 v. s.
 πονεῖν et ποιεῖν, Or. 17, 523, D.; *πονέσω*, *πο-
 νέσας*, ibid.
 πονήρως. 168 r. s.
 πόρος, *fontis prima scaturigo*. 184 v. m.
 πορφύρειν transl. Or. 26, 477, B.
 πράγματι θεωρεῖσθαι. 162 r. m.
 πρηνὲς et τρανές, Or. 26, 472, C.; εἰς τὸ πρηνές.
 ib.; κατὰ πρηνούς, κατὰ τὸ πρηνούς, Or. 23, 425, B.
 προσηριθμῆσις *Hæreticorum in argumento christo-
 logico*. 167 v. s.
 προβάλλειν *Platonicum et gnost. verbum*. 156 r. s.
 προβολεύς Deus. 100 r. m.
 προδιδουχεῖν. 40 r. m.
 προεδρία et προτεδρία. Or. 32, 598, A.
 προσεντυποῦν transl. 4 r. m. 63 r. m.
 προηγούμενος. 65 v. m.
 προιούσας et παραδιδούσεις. Cod. 54, 392 v.
 προκαλεῖσθαι et προσκαλεῖσθαι. 256 v. s.
 προλαβὼν et προσλαβὼν. 119 v. i.
 πρὸς, *quod attinet ad*. 159 r. s.
 προσάπτειν et προσεφάπτειν. Or. 20, 576, A.
 προσβάλλειν τῇ θεωρίᾳ *simul*. et προσβαλεῖν τῇ θ.
simul. Or. 28, 503, A. Fol. 174 v. s.
 προσβιβάζειν et προσδιάζειν. 175 v. m.
 προσβλέπειν et προβλέπειν. Or. 22, 417, B.
 προσενωθῆναι *θεῷ*. 18 r. m.
 προσπαίζειν transl., Or. 26, 477 B.; *προσπαίζει* et
προσπέζει, ibid.
 προστάτης. 168 r. s.
 πρόσχημα transl. 151 r. s.
 προφέρειν et περιφέρειν, 293 r. i.; — et προσφέ-
 ρειν, Cod. 216, 194 r.; *προφέρειν* εἰς *ὀνειδισμόν*,
simul. 293 r. i.
 προχειρίσις et προχειρίσις. 183 r. s.
 ἡ πρώτη φύσις. 27 v. i.
 πτερωτής transl. Cod. 204, 72 v.
 πῦρ καταναλλίσκων Deus. 28 r. s.
 πυρώδης et πυρρώδης. 229 v. i.
 πῶς; in clausula. Or. 28, 503, D.
 ῥ male repetitum. 229 v. i.
 ῥήξις. Or. 28, 519, B.
 ῥητὸν *oppos.* ἀναγωγή et θεωρία. 39 r. m.
 ῥοὺς κατὰ πρηνούς τρέχον *viliūm*. Or. 23, 425, B.
 ρυθμίζειν transl. 189 v. m.
 ρυσσὸς et ρυσός. Cod. 34, 410 v.
 σειραὶ θεῶν *neoplat.* 7 v. m. [Adde Schol. Cod.
 Monac. 34, 392 v.]
 σῆμα corpus 140 r. s.
 σχάμμα transl. 13 r. s.

- σχηνικός et σχηνικός. 158 v. i.
σκοπιμώτατον et σκοπημώτατον. 136 r. i.
σημητικός et μικτικός. 26 v. s.
ὁ σοφώτατος. Or. 32, 593, A.
σπερμολογείν, convitiōe de philosophantibus.
Or. 28, 513, A. [El. f. 110 v. m. ad Or. XXIX, p. 536, D. ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τῶν σπερμολόγων πτηνῶν, ἃ τὰ τῶν σπερμάτων διεσχεδασμένα καὶ ἀκατακάλυπτα κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς καίμενα συλλέγοντα κατεσθίουσιν. Eadem idem f. 265 r. m. ad Or. XXIII, p. 433, B.]
σταθιρότης. 367 v. i.
στοιχεῖα, sol et luna. Or. 6, 190, C.
στρέφεσθαι πρὸς ἑαυτὴν, simm. de anima. 291 v. m.
στρυφνότης. 45 r. i.
συγγίνεσθαι et συγγενέσθαι. Or. 53, 609, A.
συγκатаβάλλειν. 18 r. i.
συγκραραμένη et συγκραραμένη. 259 v. s.
συγκχυμένως. 65 v. m.
συγκρατεῖσθαι et κρατεῖσθαι. Or. 32, 598, A.
συγκροτεῖν transl. 268 v. m.
σύμμετρος et συμμέτρος. 225 r. m.
συμπαρακτείνειν, συμπαρακτείνεσθαι. 92 v. i.
συνάγειν τι ἐκ τινος ἀναγκαστικῶς, 271 r. s.;
συνάγεσθαι εἰς νοῦν, simm. 291 v. m.
συνανθρωπιστικός. 48 r. s.
συναριθμεῖσθαι, de Spiritu Sancto. 167 v. s.
σύνδουλος. Or. 31, 560, A.
συνεγγυμένος et συνδεμένος. 52 r. m.
συνεπτυγμένως. 65 v. m.
συνεσχισμένως. 65 v. m.
συνέχειν τὰ πάντα Dei. 178 v. m.
συνημμένως. 65 v. m.
σύννευσις neoplat. 80 r. i. 204 r. s.
συντεθῆναι et συνιστάναι. Or. 52, 597, [συντεθῆς etiam E. probante L., et r. ap. M.]
συντετμημένως. 65 v. m.
συνυφαίνεσθαι transl. 2 (s. num.) r.
σύρρηξις. Or. 28, 519, B.
συστέλλεσθαι εἰς ἑαυτὸν, simm. 291 v. m.
σφαδάζειν. 2 (s. num.) r.
σφακελισμός. Cod. 216, 529 r.
σφαλερός et σφαλλερός. 189 r. i.
σφραγίζειν · Deus Filium ἐσφράγισεν. 145 r. m.
κατὰ σχέσιν Dei cognitio. 34 v. s. 204. v. s.
ταλαντεύεσθαι, ταλαντοῦσθαι. 367 r. m.
ταμείον et ταμείον. Or. 28, 516, B. [Gregor. Or. 28, p. 518, D. ταμεία in Edd. ubi B. ταμεία.]
ταῦτα, res visibiles. 29 r. m.
ταῦτόν et ταῦτό. 183 r. i.
τάφος corpus. 140 r. s.
τε neglecta inclinatione scriptum. Or. 28, 508, E.
τέλειος et τέλειος, τελείως et τελείως. Or. 28, 502, A.
τέλος, τό. 248 r. i.
τεταγμένως. 65 v. m.
τίθεσθαι i. q. συντίθεσθαι. 58 v. m. 210 v. s. 218 v. i.
τις encliticum male τίς scriptum, Or. 28., 508, E.; τῷ et τῷ, Or. 6, 187, A.
τίς; in clausula. Or. 28, 503, D. Or. 31, 561, B. C.; τί δα; et τί δέ; Cod. 499, 34 r.
τοιούτον et τοιοῦτο, Or. 20, 576, A.; τοιοῦτον εἶναι et τοιοῦτον ἦ, Or. 20, 576, A.
τὸ μὲν — τὸ δὲ et τῷ μὲν — τῷ δέ. Or. 32, 508, E.
τος et τιχος in adjunct. terminatione. 15 v. i. 264 r. s.
τοῦτ' ἐκεῖνο et τοῦτο ἐκεῖνο. Or. 32, 591, B.
τρανός, τρανής, 25 v. i.; τρανότερον et τρανότερον. Or. 30, 376, A.
τρέφεσθαι et στρέφεσθαι. 217 r. m.
τρυφᾶν τι et τρυφᾶν τινι. Or. 6, 180, A.
τρυφή et τροφή. Or. 28, 518, A.
τρύχινος et τρίχινος. 274 r. s.
τρωθῆναι. 368 r. s.
τύπος, τυποῦν, τύπωμα, τύποις transl. 4 r. m.
τυποῦν, formare. Or. 28, 496, A.
ῦ et ἦ. 48 v. i.; ὕ et ἱ, 123 r. i.
ὕγια et ὕγια. Or. 28, 516, B.
ὕμιν et ὕμῶν. Or. 3, 71, A.
ὕπεράνω et ὑπὲρ ἄνω. 156 v. m.
ὕπερέκεινα. 77 r. s.
ὕπερ et ὑπό. 226 r. m.
ὕπερδύεσθαι neoplat. 257 v. i.
ὕπερογος et ὑπέρογος. 24 v. i.
ὕπερπληρες in divina natura. 91 v. m.
ὕπερρεῖν et ὑπορρεῖν. Or. 29, 524, B.
ὕπερβάσεις mentium celestium. 167 v. s.
ὕπεργυσις in divina natura. 91 v. m.
ὕπνου, de Deo. 170 r. m.
ὕπό: τὰ ὑπὸ γένεσιν, φθορᾶν, χρόνον, simm. 22 r. s. 71 r. m.
ὕποβάσεις mentium celestium. 167 v. s.
ὕπογαστρια, v. τὰ ὑπὸ γαστέρα.
ὕποκειμενον, τό. 23 r. i.
ὕποκαλῶν transl. 12 r. m.
ὕποπιάζω et ὑποπιέζω. 8 v. m. [Gregor. Or. 32, 592, D. νηστείας καὶ ἀγρυπνίας καὶ χαμευνίας, κόπῳ καὶ πᾶσιν ὑποπισμοῖς. sic B. ut th. ap. M. et Comb. ap. C. ὕποπιασμοῖς probante L. Edd.]
ὕφαλος transl. 354 r. m.
ὕφαιμένως. 65 v. m.
ὕφέσεις neoplat. 167 v. s.
φαντάζεσθαι. 151 v. m.
φαῦλος. Cod. 499, 50 v.
φέρεσθαι, efferri. 151 r. s.
φορὰ et φθορὰ, 61 r. s.; φορὰ i. q. ὁρμή, 168 v. i.
φρουρεῖσθαι neoplat. 257 v. i.
φρουρητικὸν in Diis, neoplat. 194 r. m.
φυλαχὴ corpus. 362 v. s.
φύρεσθαι. 19 r. i.
φύσις, indoles, ingenium, 189 v. m.; φύσει oppos. θέσει, 178 v. i.; ἡ ἄνω φύσις, Or. 31, 566, A.; ἡ πρώτη φύσις, 27 v. i.
φυτῶν et φύσεων. 47 v. s.
φωνητικός et φωνικός. 180 r. i.
φῶ; ἀπρόσιτον Deus. 151 r. m.
φωστήρες cœli. 60 r. s.
φωτοχυσία, φωτοχυεῖσθαι. 529 r. m.
χαίρειν ἐάν. 223 r. m.
χαλᾶν transl. 12 r. m.
χαμαιβρύχης. 15 v. i.
χαμερπής et χαμαιπετής. Or. 29, 531, D. [χαμερπέσι, quod L. probavit, habet etiam r. ap. M.; contra p. 557, A. χαμαιπετής cum B. ox. ap. M. et Ed. Bas. pro vulg. χαμερπές.]
χαρίεν et χάριεν i. r. m. [Or. 22, 416, E. item scribe χαρίεν pro χάριεν quod habent B. E. Vid. Winkelmann. ad Plat. Euthyd. p. 157. Sunt tamen VV. DD. qui χάριεν scribere malint.]
χεθεῖς et σχεθεῖς, Or. 31, 577, B.; χεθεῖς i. q. χυθεῖς, ibid. [Gregor. Or. 29, 523, C. ἵνα μὴ τῷ μήκει τοῦ λόγου διαχεθῇ τὰ νοούμενα. Sic B.: διαχευθῇ male Bas., nec melius διασχεθῇ Paris., cuius in VV. LL. διαχεθῇ ex V. F. T. Bill. affertur. Quod Sivilius conjecit, διαχυθῇ, habent Reg. et Cypr. ap. C. qui tamen recte διαχεθῇ.]
χορηγεῖν et χορηγεῖν, Or. 32, 587, E. Fol. 143 r. s.; χορηγεῖν, χορηγία, χορηγός transl. Or. 32, 600, D. Fol. 143 r. s. 204 v. s.
χορῆν et ἐχορῆν, χορῆνα. Or. 32, 600, D. F. 190 v. m.
χριστομημῆτως. 72 r. s.
ἐν χρῶ et ἐν χρόνῳ. Or. 30, 551, A. [Variam lectionem ap. E. ἐν Χριστῷ, quam ille per antiptosin (ἐν τέλει Χριστοῦ) temere explicat, habet r. ap. M., ἐν χρῶ L. recte probavit, habentque etiam G. II. N. in VV. LL. Ed. Paris. Nihil hic vidit Billius.]
χωρεῖν πάντα Dei. 15 v. i.
χωρητικός θεοῦ, simm. 15 v. i.
χωρητός Deus, 15 v. i.; χωρητός et χωρητικός, 15 v. i.; χ. et χωρητός, 176 r. s.
ψεύδομαι σε et ψεύδομαι με σε. 195 v. i.
ψυχαγωγία. 12 r. i.
ω et ο. 201 r. i. Cod. 34, 310 v.
ὠκύμορος et ὠκύμορος. 229 v. i.
ὠσαύτως et ὡς αὐτως, 162 v. i.; ὠσαύτως Platonium, ibid.
ὡς ὁ ἐμὸς λόγος et ὡς ἐμὸς λόγος. Or. 28, 508, D.
ὡσπερ et ὅσπερ. Or. 31, 558, D.

NICETÆ SERRONII ⁽¹⁾

COMMENTARIUS

IN S. GREGORII NAZIANZENI ORATIONES I ET XI.

(Olim XLI et VI.)

ACCEDUNT DUORUM ANONYMORUM SCHOLIA.

(Ex editione Christ. Frid. Matthæi, *S. Gregorii Nazianzeni Orationes binæ* (in edit. 1 et 11, olim 41 et 6) *Græce et Latine*; *varius lectiones, commentarium duplicem et scholia nunquam antea edita ex codd. mss. Mosquensibus adjecit*, etc., Mosquæ 1780 in-4to.)

NOTITIA CODICUM MOSQUENSIIUM.

I. *Codices orationum* (2).

Codex chartaceus sæc. xv, foliorum ccclxv, bi-A
biliothecæ sanctissimæ Synodi, in folio, num. LXVII.

Continet :

a) Gregorii Nazianzeni xvi orationes cum interpretatione Nicetæ metropolitæ Heracleensis.

b) Apocalypsin Joannis Theologi cum commentario Andreæ Cæsariensis.

Præterea in hoc codice notabilia sunt :

1) Fol. 1. Index omnium quæ in eo continentur.

2) Fol. 2. Nota Symeonis cujusdam, qui eum dicavit sanctæ lauræ Athanasii in monte Atho, quæ repetita quoque est fol. 364, 365. Eam hic ascribere placuit. Habet autem sic : Παρούσα θεία καὶ ἱερὰ βίβλος ἐγγένοι παρ' ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου ἐν ἱερομονάχοις Συμεὼν τοῦ Μαλεσηνοῦ. Καὶ ὡς αὐτὴ μαρτυρεῖ, ἐπιμελῶς πᾶν καὶ λίαν καλῶς. Ἐπεὶ οὖν οὕτω κεκοπίακα καὶ οὕτως ἐπεμελησάμην, θέλω καὶ σφόδρα ἀποδέχομαι, ἵνα καὶ μετὰ θάνατόν μου εὐρίσκηται εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς σεδασημίαν καὶ ἱερὰν βασιλικὴν μεγάλην λαύραν τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, ὅπως καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες αὐτὴν εὐχωνται ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου καὶ ἁμαρτωλοῦ, ὡς ἂν παράσχοι μοι ὁ πανάγαθος Θεὸς τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἄφεσιν. Ὁ γοῦν βουλευθεὶς ἄραι ταύτην καὶ ἰδιοποιήσεσθαι ἢ μεταδώσειν πρὸς τίνα ἔξω τῆς ἱερᾶς ταύτης λαύρας, κἂν ὅποιος ἄρα καὶ εἴη, ἐν' ἐπισπᾶται τὰς ἀράς τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου καὶ τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ λαύρᾳ εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ ἁγίων Πατέρων, καὶ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἵνα κληρονόμος τῆς αἰωνίου κολάσεως γένηται.

3) Fol. 2. verso, leguntur varia epigrammata in Gregorium et Nicetam.

I.

Ἄν ὠκεανὸς τὰς θαλάσσας ἐξάγῃ,
Αἰθὴρ δ' ὁ λαμπρὸς κερατίζει τὴν φλόγα,
Βροντὴν δ' ἀκουστὴν συνθλίβεις αἶψα φέρῃ·
Πῶς οὐχὶ βεῖθρα πνευματόρρυθτον χύσιν,
Ποταμὸς ἀκένωτος ἐκ διδαγμάτων,
Ὁ Γρηγόριος νοῦς πλημμυρῇσι πανσόφως,
Ὡς εἰς ἑκατὸν ἐξενεγκεῖν τὴν χάριν.
Καὶ πῦρ φλογίζον καὶ καθαῖρον τὴν ὕλην,
Νόθους δαπανῶν, εὐσεβεῖς δὲ λαμπρύνον;
Καὶ βροντὰς ἀφείς αἰθεροδόμους λόγους,
Βροτοῦς ἀνυψώσκειν εὐσεβοφρόνους.
Καὶ δὴ κατιῶν ὡς θεογράφους πλάκας,
Ἐκ τῶν αὐλῶν μυστικῶν ἀκουσμάτων,
Τὴν βίβλον ὧδὶ συλλαβῶν εὐθυβόλως,
Ἐγγράφῃ καὶ χάραττι καρδίας πλάτῃ,
Κάλλη νοητῶν σωστικῶν σπουδασμάτων,
Τύπους ἀτερπεῖς σῆς ψυχῆς ἀποδέων·
Ὡς ἂν διαρθῇς εἰς ποθομένην πόλιν,
Ἐν ᾗ τὰ λαμπρὰ τῆς Ἑδέμ λάθῃς γέρα.

II.

Εἰς τὸν ἐξηγητήν.

Εὐροῖς δ' ἀμοιβὴν τῶν πόνων ἀρχυθῶτα,
Νικητικῶς ἀρίστα τὴν κλῆσιν φέρον,
Αἰγλῆς ἀμαρυγμῶτα πρὸς θεοπτεῖαν,
Ἀνθ' ὧν συναπηστραφᾶς ἡμῖν ἀφθόνως,
Χάριν θεωρῶν πανσόφῳ Γρηγορίῳ.

III.

Ἐνθάδε πηγὴ ναμάτων ζωηρόντων,
Καὶ κλίμας ἀνάγουσα πρὸς θεωρίαν,
Καὶ κήπος ἡδὺς ἀκηράτων ἀνθέων,
Ἄπας ὁ διψῶν πίνε· βαίνει καὶ τρύφα,
Ἀρδεύει τὸν νοῦν αὖθις ὡς αὐαλέον.
Ἡμεῖς δὲ Χριστὸν δεξιὸν ἐπιστάτην
Νῦν προσλαβόντες τῶνδε τῶν πονημάτων,
Πρὸς τὴν καταρχὴν ἐξαπλούμεν τὰς χεῖρας.

(1) Nicetas, cognomento *Philosophus*, primum episcopus Serronis, deinde archiepiscopus Heracleæ, sæculo xi, scripsit commentarium in Gregorii orationes sexdecim et brevem in quædam ejus poemata Enarrationem. Edit.

(2) Præter orationes in quibusdam codicibus, quos hic recensui, leguntur quoque carmina, epistolæ, vita, testamentum et explicationes historiarum, quarum in orationibus sit mentio. Vide cod C, D, E, G, M, N, O, J, V, T.

4.) Fol. 3. Conspicitur imago S. Gregorii scri- A
bentis.

5.) Fol. 4. Legitur Λαύρας, quæ nota in pleris-
que codicibus, qui olim in laura S. Athanasii fue-
runt, reperitur.

6.) Tandem singulis orationibus ascripta repe-
riuntur argumenta et epigrammata Phile, quæ hic
deinceps reddidi (3).

Στίχοι τοῦ Φιλῆ εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἐν ὕψει
πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

I.

Εἰς τὸν α' (in editis olim 41, nunc 1) λόγον.

Εἰ ζῇ τὰ νεκρὰ τῆς φθορᾶς ἐφαρμένης,
Ἐδεῖξεν Χριστὸς ἐκ ταφῆς ἀν[γε]ρμένους·
Εἰ ζῇ δὲ καὶ νοῦς εἰς ψυχὴν ἤκων λόγων,
Ὁ Γρηγόριος νοῦς εὐφυνὸς ἀν δεικνύει (4).

II.

Εἰς τὸν β' (in editis olim 42, nunc 45) λόγον.

Πῶς δευτερίζεις πρῶτος ὢν ἀλλοτρίως,
Τὰς ὑπερλάμπρους συμπλοκαῖς τῶν δογμάτων,
Καὶ τοῖς δυσλήπτοις τῶν νοημάτων λόγοις,
Ἐξ ὧν τὸ θαῦμα τῆς θεωρίας φέρεται;

Εἰς τὸν αὐτόν.

Ἐμπνευσίς ἰδοὺ τοῖς θανούσι δευτέρα,
Νοημάτων ἔχουσα καὶ τέχνης βάθος.
Παρήκει γὰρ τὴν (εἰ supra δὴ) Ἐλισσαίου τρίτην
Ὁ Γρηγόριος νοῦς τῆς σικίης πεπαυμένης.

III.

Εἰς τὸν γ' (in editis olim 43, nunc 44) λόγον.

Ἄρτι προλαίπει πάσα τέρψις χαρίτων,
Πάν ἐστιῶσα τῶν ἐν αἰσθηταῖς γένος.
Ἦρους γὰρ αὐτὴν τὴν ἀνάστασιν λόγος,
Νῦν δεξιούται πᾶν καλὸν συνεισφέρων,
Πόλον διαυγῇ καλλιλαμπῇ φωσφόρον,
Τὴν γῆν πολύχρουν ἡρινών ἐξ ἀνθέων,
Ἄρδην θάλατταν πᾶσαν ἡμερομένην,
Τὸ μείζον αὐτοῦς εὐσταλεῖς τοὺς ἀέρας,
Πηγὰς, ποταμούς, πᾶσαν ἅμα τὴν κτίσιν.
Ἄνθρωπε, λοιπὸν εἰς ὑπέρτερον βίον,
Ὡς ἀγγίνους, πρόβαινε θάττον μὴ φθάσαν
Τὸ τοῦ τέλους πρόστιμον ἀρπάξεις σε.
Ἡμεῖς δὲ ταῦτα νῦν φράσαντες, ὡς σθένος,
Ἐψηγορικῶν ἐγκαινισμάτων λόγους,
Γράφοντες ἔνθεν ἀνυμνοῦμεν τὸν λόγον.

Εἰς τὸν αὐτὸν λόγον.

Μάμας ἀμολγαῖς εὐπαθῶν πρὶν δορκάδων,
Πανηγυρικοῦς δεῦρο θηλάζει κρότους,
Καὶ τοῦ χρόνου δεικνύει τὴν βασιλίδαν,
Ἡ Πάσχα καὶ τὸν καὶ ψυχῶν ἔαρ φύει.

IV.

Εἰς τὸν δ' (in editis olim 44, nunc 41) λόγον.

Ἄλλ' οὐδ' ὁ νυνὶ συντεθεῖς, Πάτερ, λόγος,
Τοῦ πανσόφου Πνεύματος ἐγράφη δίχα·
Καὶ γὰρ ἓνα κρίνει σε τῶν ἀποστόλων,
Γλωττῆς ξένος πνεύοντα πυρφόρον μένος.

V.

Εἰς τὸν ε' (in editis olim 22, nunc 15) λόγον.

Ἐδεῖξεν Γρηγόριος ἐκ τοῦ νῦν λόγου,
Πῶς δύναται νοῦ ζωγραφεῖν πάντα χροᾶ.
Μικροῦ γὰρ αὐτοῦς ἰνδρακωμένους βλέπω,
Τοὺς παντοδαποὺς τῷ Θεῷ στεφανίτας.

VI.

Εἰς τὸν ς' (in editis olim 18, nunc 24) λόγον.

Ὁ Κυπριανὸς πρὶν μὲν ἦν γόης μέγας·
Ἐς ὑστερον δὲ, τῷ Θεῷ μείζων ὅστις.

Ταύτης δὲ τῆς χάριτος οὐκ ἔχων κόρον,
Καὶ μαρτυρικὸν δεικνύται ὅμα ζέον.

VII.

Εἰς τὸν ζ' (in editis olim 9, nunc 19) λόγον.

Τὸν ἐξισωτὴν τῶν βασιλείων φόρων,
Ὁ Γρηγόριος νοῦς δεξιούται τοῖς λόγοις·
Καὶ τοὺς φόρους τίθησι μετρωτέρους,
Εὐσπλαχνίας πλάστιγγας αὐτῷ ρυθμίσας.

VIII.

Εἰς τὸν η' (in editis olim et nunc 38) λόγον.

Ἄνθρωπε, συστάλῃ πιστεύσας μόνον,
Καὶ μηδὲν ἀμφίβαλλε τὸ πρᾶγμα βλέπων.
Τὰς γὰρ φύσεις ἡμεῖς οὐκ ἐκτίστης λόγος,
Σαρκοῦ μετασχὼν καὶ θεοῦ μέινας πάλιν.

IX.

Εἰς τὸν θ' (in editis olim 20, nunc 43.) λόγον.

Ζῆς μάλα σεμνῶς καὶ τελευτήσας, μάκαρ.
Ὁ σύννομος γὰρ αὐθις ἐψύχασέ σε,
Μονηδίας ἐντεχων ἰσχνὴν ἐγγέτας.
Ὡς πνεῦμα καὶ φῶς τῇ σικίᾳ τοῦ λευφάνου.

X.

Εἰς τὸν ι' (in editis olim et nunc 39.) λόγον.

Γυμνὸν θεωρῶν τὸν Θεὸν καὶ Δεσπότην,
Ἄνθρωπε, γυμνώθητι παθῶν καὶ ἔραμε.
Ὁ γὰρ ποταμὸς τοῦ προκειμένου λόγου,
Παντὸς μολυσμοῦ τὰς ψυχὰς ἀποπλύνει.

XI.

Εἰς τὸν ια' (in editis olim et nunc 40) λόγον.

Ἰδοὺ πάλιν βάπτισμα καὶ φῶτων χάσις.
Δις γὰρ σε, πιστὲ, πρὸς τὸ καλὸν ὁτύνω.
Σὺ γοῦν πάλιν πλύνῃται καὶ φῶς εἰσδέχου,
Καὶ τοῖς ὑποχραίνουσι μὴ χρῶ πρακτέοις.

XII.

Εἰς τὸν ιβ' (in editis olim 6, nunc 11) λόγον.

Ἐδεῖξεν Γρηγόριος ἐκ τοῦ νῦν λόγου
Τὴν τῷ φίλῳ πρέπουσαν εἰς φίλους σχέσιν.
Τῷ γὰρ ἀδελφῷ τοῦ Βασιλείου τάδε
Σοφῶς δι' αὐτὸν ὡς τροφὴν καταρτίζει.

XIII.

Εἰς τὸν ιγ' (in editis olim et nunc 21) λόγον.

Ἀθανάσιε, τάχα καὶ ζῆς καὶ πνέεις,
Ὡς οὐ παρελθὼν τὸν βραχὺν τοῦτον βίον.
Ἀθάνατον γὰρ πανταχοῦ σε δεικνύων
Ὁ Γρηγόριος νοῦς, τόνδε σοὶ πνεῖ τὸν λόγον.

XIV.

Εἰς τὸν ιδ' (in editis olim 32, nunc 43) λόγον.

Ἐπισκοπικὴν σεμνύνων παρουσίαν,
Τὴν τῶν λόγων τράπεζαν εἰς μέσον τίθης.
Καὶ γὰρ ἀγαθὸς ἐστίατωρ εὐρέθης,
Τὸ δογματικὸν, Πάτερ, ἐγγέτας πόμα.

XV.

Εἰς τὸν ιε' (in editis olim 16, nunc 14) λόγον.

Τράπεζαν ἀβρὰν καὶ πρωταεὶον μέγα,
Τὸν δεῦρο σαφῶς ὀργανόεις, Πάτερ, λόγον·
Καὶ τοῖς φίλοις πένησιν αὐτὸν ἐκδίδως,
Οἷς δὴ συναλεῖν ἀξίους τοὺς εὐπόρους.

XVI.

Εἰς τὸν ις' (in editis olim 15, nunc 16) λόγον.

Οὐρανὸν χάλαζαν βίβλα βρύχει·
Πλὴν τὸν μὲν ἐκ γῆς πάντα καρπὸν συντρίβει,
Ποιεῖ δὲ τὸν νῦν αἰθεροδρόμον λόγον,
Πατρὸς πονηρῆς ἀντιφάρμακον πόαν.

(4) Δεικνύει. Forte, δεικνύει. EDIT.

(3) Habet quoque codex bibliothecæ Vindobo-
nensis apud Lambec. III, p. 184.

Ex hoc codice varias lectiones in hac editione notavi A et Nicetæ commentarium inde edidi.

B. Codex (5) membranaceus sæc. xi aut xii. Continet 9 orationes cum commentario Nicetæ. Folia habet 495. Servatur in bibliotheca tabularii imperialis Mosquensis (*In der Bibliothek des Reichs-Archivs*). Hujus usum debeo Gerhardo Friderico a Muller, Rossici imperii consiliario status, viro perillustri et generosissimo.

Istæ orationes hoc ordine leguntur :

- 1) Fol. 1. Ἀναστάσεως ἡμέρα.
- 2) Fol. 18. Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου.
- 3) Fol. 140. Ἐγκαίνια τιμᾶσθαι.
- 4) Fol. 172. Περὶ τῆς ἐορτῆς βραχέα.
- 5) Fol. 229. Τί οἱ οἱ Μακκαβαῖοι.
- 6) Fol. 265. Μικροῦ Κυπριανός.
- 7) Fol. 297. Τίς ἡ τυραννίς.
- 8) Fol. 350. Χριστὸς γεννᾶται.
- 9) Fol. 374. Ἐμῆλεν ἄρα πολλάς.

In hac oratione quædam in fine exciderunt. Nam quæ in editione Parisina 1609, pag. 372 A, a vocabulis καὶ προστίθεται τοῖς ἱερῶσιν ὁ ἀρχιερεὺς leguntur, ea hic in codice a manu recentiori, ommissa interpretatione Nicetæ, ascripta sunt.

C. Codex bibliothecæ (6) sanctissimæ Synodi, in folio, num. LVIII, membranaceus, foliorum ccccii, sæc. ix (7). Continet xlii orationes cum scholiis. Fuit quondam in monasterio Iherorum montis Athus. Nam fol. 4 legitur, τῶν Ἱδῆρων. In fine plerarumque orationum hic notati sunt στίχοι, ut in codicibus V. et N. Testamenti. Post orationem quadragessimam nonam, folio 402 verso, legitur oratio a manu recentiori sæc. xv, cujus hic est index: Πρὸς Εὐάγγριον μοναχὸν περὶ Θεότητος. Incipit: Σφόδρα σε θαυμάζω. Hæc in fine est mutila. Reperitur quoque ibi ab eadem manu hæc nota: Ἰστέον, ὅτι κατὰ τινας ὁ λόγος οὗτος ἀμφισβᾶλλεται. In editis est oratio XLV. [Nunc inter epistolas reposita, ed. Bened. tom. II, ep. 243, ad Evagrium. Edit.]

D. Codex ejusdem bibliothecæ in fol., num. LIV, membranaceus, sæc. xi, foliorum cccxcvii. Hic olim fuit in monasterio Batopedii, ut fol. 2 legitur. Continet 4 orationes cum scholiis (8).

E. Codex ejusdem bibliothecæ num. LV, in folio,

(5) A principio a manu recentiori hæc nota legitur: Ἐκ τῶν τοῦ Διονυσίου ἱερομονάχου καὶ μεγάλου πρωτοσυγγέλου.

(6) In hoc a manu recentiori quibusdam orationibus præfixa leguntur epigrammata, diversa a supra laudatis. In orationem, Ἀναστάσεως ἡμέρα, hoc:

Τὸ Πάγκα Χριστοῦ δεξιὰν ἀρχὴν ἔχον,
λαμπρῶς πανηγυρίζε καὶ θεοφρόνως.

In orationem, Φίλου πιστοῦ, hoc:

Πιστῶν φίλων ἐνταῦθα λαβοῦ λαμπάδα
Τριῶν, Βασιλείου τε καὶ Γρηγορίου.

(7) Hic codex paulo negligentius scriptus est quam reliqui.

(8) Ista scholia partim a prima manu, partim a secunda et recentiori proveniunt. In prima oratione tamen ita evanuerunt, ut vix legi possint. Horum scholiorum nulla vestigia reperi in editione Billii.

foliorum clxxv, sæc. xi aut xii. Continet xiv orationes (9) cum scholiis nonnullis. Hic a principio est mutilus. Exciderunt enim quatuor orationes cum initio quintæ. Præter istas orationes continet:

a) Exemplum Testamenti Gregorii Nazianzeni.

b) Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐξήγησιν τῶν ἐπιταφίων ἱστοριῶν τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασίλειου τοῦ μεγάλου. Incipit: Πρώτη ἐστὶν ἱστορία ἡ περὶ τῶν Πελοπίδων.

In fronte folii a manu recentiori legitur: Οὐκ ἐστὶν αὕτη ἡ ἐξήγησις τοῦ Ἀγίου, ἀλλὰ Νώννου τοῦ ἀββᾶ.

c) Συναγωγὴν καὶ ἐξήγησιν, ὧν ἐμνήσθη ἱστοριῶν ὁ ἐν ἀγίοις Γρηγόριος ἐν τῷ Εἰς τὰ Φῶτα λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ· Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμός. Incipit: Πρώτη ἐστὶν ἱστορία ἡ περὶ τῆς γονῆς.

d) Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐξήγησιν τῶν ἐν τῷ πρώτῳ στηλιτευτικῷ ἱστοριῶν κατὰ Ἰουλιανὸν τοῦ παραβῆτον. Incipit (10): Λόγος ὁ στηλιτευτικὸς.

e) Ἐξήγησιν τῶν ἐν τῷ β' λόγῳ. Incipit: Πρώτη ἐστὶν (11) ἱστορία ἡ περὶ τοῦ (11') Ἀριδάνης.

f) Δοξολογίαν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Incipit (12): Σὲ καὶ νῦν εὐλογοῦμεν.

Fuit hic codex olim in bibliotheca S. Lauræ Athanasii, quod ex hac nota, quæ in ultimo folio legitur, intelligitur: Οἱ μὴ' (i. e. 48) ἀναγινωσκόμενοι λόγοι τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. (13) Βιβλίον τῆς γ' θέσεως.

F. Codex ejusdem bibliothecæ num. LVI, in fol., foliorum cccxvi, scriptus est in charta Lombycina sæc. xv aut xiv. Continet xvi orationes cum Nicetæ interpretatione. Hic variis in locis a vermibus adrosus est.

G. Codex ejusdem bibliothecæ in fol., num. LIX, membranaceus, sæc. x aut xi, foliorum cccxxiv. Continet orationes xxxi. Prima, quæ est in *Cæsarium fratrem*, a principio est mutila.

H. Codex ejusdem bibliothecæ num. LX, in fol., chartaceus, sæc. xiv. Continet in foliis cccxii orationes xvi cum commentario Nicetæ. Fuit hic codex olim in monte Atho in monasterio Dionysii, ut fol. 2 notatum est. In fine hujus codicis, fol. 312,

(9) In hoc codice oratio, Τάδε λέγει Σολομών, ut spuria notatur. Ita enim ibi in principio legitur: Οὗτος ὁ λόγος ἀμφισβᾶλλεται, ὅτι οὐκ ἐστὶ τοῦ Θεολόγου, ἀλλὰ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ, καθὼς καὶ ὁ Σουΐδας γράφει. Suidæ verba tom. I, pag. 493, sic se habent: Ἐγραψε δὲ μεταφράσιν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν, ἐλάχιστον μὲν, πάντο δὲ θαυμαστὴν λόγον.

(10) Hoc primum Græce edidit Montacutius Etoneæ, in-4, anno 1610, p. 127 sqq. (Recuditur infra.)

(11) Vide modo laudatum libellum, p. 159.

(11') Τοῦ. Forte, τῆς. Edit.

(12) Vide Montf. *Bibl. Coislin.*, cod. LI, p. 118, et LXV, p. 120, necnon Fabric. *Bibl. Gr.* vol. VII, p. 513.

(13) Vid. Montf. *Bibl. Coislin.*, cod. VIII, p. 43, et quæ nos notavimus in *Notitia codd. mss. Mosq.*, cod. XXVI, p. 58.

a manu altera legitur: Ἐγράφη καὶ ἐτελειώθη ἡ A
θεία καὶ θεολογικὴ καὶ ἱερὰ αὐτῇ βίβλος ἐν εἰ-
ρωμῇ. (i. e. post Christum natam 1549), καὶ εὖ-
χεσθαι (sic) τὸν γράψαντα οἱ ἀναγ. (Sic). Ibidem ab
αἰκα etiam manu legitur: Ἀφιερώθη καὶ τοῦτο, ὡς
καὶ τὰ λοιπὰ ὑπ' ἐμοῦ Μαξίμου ἀμαρτωλοῦ μοναχοῦ
ἐν τῷ ἁγίῳ δρεὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ μονῇ τοῦ κυροῦ Διο-
νυσίου, διὰ μνημόσυνον τοῦ ἐμοῦ πεφιλημένου πα-
τρὸς. Ὁ δὲ συλλῆσαι (sic) θελήσας, ἐχέτω τὰς ἀρὰς
τῶν ἁγίων Πατέρων. Τμήματα ιζ' καὶ λειτουργίαι δ'.

I. Codex (14) ejusdem bibliothecae num. LXI, in
fol. Continet in foliis cclxxviii orationes xxii.
Scriptus est in membranis saec. x. Fuit olim in
laura Athanasii in monte Atho. Nam fol. 1 legitur:
Ἐβλὼν τῆς τρίτης θέσεως α'. In fine singularum
orationum notatus est numerus versuum. Inest
quoque explicatio signorum scribae, quam jam edi-
dit Montf. *Bibl. Coislin.* cod. CCXLIII, p. 300. Est
hic codex unus ex pulcherrime scriptis. Exornatus
est multo auro variisque coloribus. Nota scribae in
fine hanc reperit: Ἐτελειώθη ἐν Κυρίῳ ἡ πανά-
γαστος αὐτῇ δέλτος τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρη-
γορίου τοῦ Θεολόγου μὴν Ἰουνίου, ε' ἡμέρα κατα-
παυσίμῳ, ὥρᾳ θ', ἰνδικτ. γ', ἔτους ἀπὸ κτίσεως
κόσμου ςυπγ' (6483, i. e. post Christum na-
tum 975), γραφεῖται διὰ χειρὸς Νικολάου μοναχοῦ
καὶ πρεσβυτέρου μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἥ
ἐπώνυμον ὁ Πελεκᾶν. Ὑπὲρ οὗ, πᾶς ὁ ἐντυγχάνων
ταύτῃ τῇ βίβλῳ, ἔσο ὑπερευχόμενος διὰ τὸν Κύ-
ριον.

In hoc codice fol. 122 verso legitur nota a prima
manu scripta cinnabari, quae refertur ad verba,
θάνατον πλησιάσαντες.* Ἐπεὶ γὰρ φθόνῳ, x. τ. λ. (vid.
edit. operum Gregor. ed. Bened. p. 836 C et p. 837 E)
quaeque ita se habet: Ἐν πολλῇ τῶν ἀντιγράφων
καὶ ἑτερά τινὰ διὰ μέσου κείμενα εὗρομεν, ἐνθα τὸ
σημεῖον ὁρᾶς διὰ τῆς κινεσθῆναι (est vero istud
signum eo in loco, ubi ego stellam posui): ἀπερ
ἔδοξεν ἡμῖν ἡ μὴ εἶναι τοῦ Πατρὸς, ἡ μὴ εἶναι ἀνό-
θευτα, ὅμως καὶ ταῦτα πρὸς ἀκριβῆ τῶν ἐντυγα-
νόντων γνῶσιν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν (post finem
orationis fol. 126) τοῦ παρόντος λόγου γραφῆναι
συνειδόμεν. Rursus fol. 126 ante istum suspectum
locum haec nota legitur: Ἐχει δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ προ-
γεγραμμένῳ λόγῳ, ὡς ἐν παραθήκῃ φερόμενα, καθά-
περ ἀνωτέρω ἐν τῷ ἐκ τῆς ἀρχῆς τετάρτῳ σελλιδίῳ,
ὡς ἐσημειώσαμεθα οὕτως. Locus incipit sic: Καὶ
τί δεῖ μοι πλειόνων ἐγκαινίων. Desinit fol. 127 in
verbis, ἀπαθανατισθέντες καὶ Θεῷ πλησιάσαντες.
Post ista verba tertia nota repetitur: Ἔστιν ὑπο-
θέσθαι τοῦ Ἁγίου εἶναι καὶ ταῦτα· ἐπειδὴ γὰρ ὁ Πα-
τήρ τὸν παρόντα λόγον σχεδίων, ἅτε ἐπ' ἐκκλησίας,
προσεφώνησεν, εἰκὸς μετὰ τοῦτο αὐτὸν σχολαιότερον
διελθὼν ἀθετεῖσθαι ταῦτα ἠθέλησεν. Οὕτω μᾶλλον
ἐγὼ περὶ τούτων εἰκάζω.

(14) Hic codex in primis dignus est qui a futuro
editore diligenter comparetur cum editis.

(15) Etiam hic codex est unus ex diligentissime
scriptis.

(16) Hic est unus ex diligentissime et pulcher-

K. Codex (15) ejusdem bibliothecae num. LXII,
in fol. Scriptus est saec. x. Continet in foliis cclx
orationes xvi. In hoc folio 1 est tabula picta, di-
visa in duas partes. Vetustate autem ita pleraque
deleta sunt, ut neutrius partis argumentum co-
gnosci possit. Fol. 2 legitur index orationum litte-
ris aureis, scriptis in cinnabari. Has litteras sub-
inde renovavit recentior manus minio. In fine ad-
ditur etiam explicatio istorum signorum, de quibus
modo dixi in recensione codicis I. In ipso opere
initia et indices orationum necnon litterae initiales
auro et cinnabari necnon aliis coloribus sunt con-
spicuae. Sepe etiam imagines sunt adjectae, quae
argumentum orationum exhibent. Fol. 4 in fine a
manu recentiori legitur: Μηροποτάμου (quod mo-
nasterii nomen est montis Atho) Γεννάδιος ἐρο-
μόναχος.

L. Codex (16) ejusdem bibliothecae num. LXIII,
in fol. Scriptus est in membranis saec. x. Comple-
ctitur in foliis cclxxviii orationes XXIII. Fuit
quondam in monasterio Iberorum montis Athus.
Nam fol. 3 legitur: τῶν Ἰβήρων. Ante orationes
Gregorii Nazianzeni inserta sunt duo folia mem-
branacea saec. ix in quibus pars orationis Joannis
Damasceni legitur. Indicem habet: Ἰωάννου πρε-
σβυτέρου καὶ μοναχοῦ Δαμασκηνοῦ λόγος εἰς τὴν
κοίμησιν τῆς παναγίας Θεοτόκου. Incipit: Ἔστι μὲν
ἀνθρώπων οὐδεὶς.

In hoc codice locus ille orationis XLIII, de quo
C supra dixi in recens. cod. I, separatim legitur. In
fine orationis XXV (nunc XXIII), quae hic est XXIII,
quaedam exciderunt.

M. Codex membranaceus saec. x, foliorum cclxix,
ejusdem bibliothecae, in folio, num. LXIV. Con-
tinet:

a) XXVII orationes Gregorii Nazianzeni. Etiam
hic ille locus cum ista, de qua supra dixi nota in
cod. I, separatim legitur. Praeterea in oratione IV
(nunc V), quae hic est XXI, fol. 271, in margine
legitur locus, qui in editis reperitur pag. 119, A, B,
a verbis, καὶ γὰρ εἰ τὴν ὀρθὴν, ad verba, καταλεί-
ψαντος. Indicem habet iste locus, ἐν ἄλλῳ (scil.
ἀντιγράφῳ). Ergo olim videtur abfuisse a quibus-
dam codicibus.

b) Συναγωγὴν καὶ ἐξήγησιν, ὧν ἐμνήσθη ἱστοριῶν ὁ
ἐν ἁγίοις Πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριος ἐν τῷ *Εἰς τὰ Φῶτα*
λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ· Πάτερ Ἰησοῦς. Incipit: Οἱ θεο-
λόγοι τῶν Ἑλλήνων.

c) Ἐξήγησιν ἱστοριῶν τῶν ἐν τῷ πρώτῳ Σπηλιτευ-
τικῷ. Incipit: Λόγος σπηλιτευτικός.

d) Ἱστορίας τοῦ δευτέρου Σπηλιτευτικοῦ. Incipit:
Ἀριάδνη θυγάτηρ.

N. Codex (17) membranaceus, saec. x aut ix
scriptus, foliorum cclxiv. Est ejusdem bibliothecae,
in fol., num. LXV. Continet li orationes cum scho-

riam scriptis.

(17) A folio 209 ad 216 secunda manus saec. xv
quae exciderant adjecit.

(18) Scholia a manu recentiori scripta videntur.
Sepe etiam alieno loco leguntur. Exempli causa,

liis. Olim fuit in monte Atho, in monasterio Athanasii, quod Laura appellatur.

O. Codex membranaceus sæc. xi aut x, foliorum cccxci. Servatur in eadem bibliotheca, estque in fol., num. LXVI. Continet xlix orationes. Orationis autem primæ, quæ est in editis quoque prima (nunc secunda), initium deest.

P. Codex in charta bombycina sæc. xiv, foliorum dxvi. Fuit quondam in monasterio Iberorum. Nunc in eadem Mosquensi bibliotheca servatur, de qua modo dixi, estque in fol., num. LXVIII. Continet xvi orationes cum commentario Nicetæ. Nicetæ interpretatio hunc habet indicem: Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Νικήτα μητροπολίτου Σεβέρων ἐξηγήσεις εἰς τὸν Θεολόγον. A principio nonnulla scripta sunt minus diligenter a manu recentiori in charta vulgari, in his oratio, Ἀναστάσεως ἡμέρα.

Q. Codex membranaceus sæc. xi aut x foliorum ccix. Est ejusdem bibliothecæ, in fol., num. LXIX. Continet:

a) XIII orationes Gregorii Nazianzeni.

b) Μαρτύριον τῶν (19) ἀγίων καὶ ἐνδόξων τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων Εὐστρατίου, Αὔξεντιου, Εὐγενίου, Μαρδάρου καὶ Ὁρέστου. Μητὶ δεκαεβρίω γ'. Incipit: Βασιλεύοντος Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ.

Hoc in fine est mutilum. Desinit enim in verbis, Καθεσθέντων οὖν αὐτῶν, ὁ ἅγιος Εὐστράτιος εἶπε.

R. Codex ejusdem bibliothecæ in quarto, num. CCLXXXI, foliorum cccxxv. Scriptus est in charta sæc. xv. Fuit quondam in monasterio Batopedii. Continet xi orationes cum Commentario (20) Nicetæ.

S. Codex ejusdem bibliothecæ in quarto, num. CCLXXXII, sæc. xii aut xi, foliorum dxxxv. Scriptus est in membranis. Fuit quondam in monasterio Iberorum. Continet xiv orationes cum commentario anonymi. Est hic codex variis in locis in superiori parte putredine adesus. Cæterum accurate et pulcherrime scriptus. In fine hæc scribæ

A nota legitur: Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ πόνος Κωνσταντίνου.

T. Codex ejusdem bibliothecæ in folio, num. V. Hunc recensui in *Notitia codd. mss. Græcorum*, quæ prodit Mosquæ 1776, in fol., vid. p. 8 et 9. Continet præter alia xvi orationes (21) Gregorii Nazianzeni et Vitam ejusdem, quæ ibi tribuitur Gregorio presbytero.

V. Codex ejusdem bibliothecæ, num. XLI, in fol., membranaceus, sæc. x aut xi. Continet præter alia epistolas aliquot Gregorii Nazianzeni. Hunc l. l. recensui p. 61.

X. Codex chartaceus sæc. xvii, bibliothecæ Typographæ synodalis, num. IV, in quarto. Continet præter alia unam Gregorii Nazianzeni orationem cum scholiis. Incipit: Ἐρχαίνα τιμᾶσθαι. Scholia incipiunt: Ὡς ἐν ἀπρόσιτον καὶ ἀδιάδοχον.

Hunc diligentius recensui in *Notitia codd. mss.*

II. Codices carminum.

A. Codex bibliothecæ sanctissimæ Synodi, num. LIII, in fol. Scriptus est sæc. xii in membranis. Fuit quondam in monasterio Iberorum. Continet in foliis ccxc Gregorii Nazianzeni lv carmina (22) cum paraphrasi.

B. Codex ejusdem bibliothecæ num. CCXLVIII, in quarto. Scriptus est in charta, sæc. xvii. Fuit quondam in monasterio Iberorum. Continet præter alia xiv carmina cum scholiis.

C. Codex ejusdem bibliothecæ num. CCXLVII, in quarto. Hic ab Absalomo monacho scriptus traditur anno mundi 7118, Christi 1610, mensis Maii die 12. Est chartaceus. Continet inter alia xxxiii carmina cum scholiis modo inter versus, modo in margine.

D. Codex bibliothecæ Typographæ synodalis, num. V, in quarto, de quo diligentius exposui in *Notitia codicum mss. Mosquensium*.

E. Codex ejusdem bibliothecæ num. XLI, in quarto. Vide eandem *Notitiam*.

scholia orationis φῶλου πιστοῦ, leguntur in margine orationis: Αὐεῖ μοι τὴν γλῶσσαν. Scholia ad orationem, Ἀναστάσεως ἡμέρα, quæ prima est in hoc codice, maxima ex parte deleta sunt. Ex hoc codice infra quædam excerpti. quæ a scribis aliis recentiori tempore adjecta sunt.

(19) Vid. Fabric. *Bibl. Gr.*, vol. IX, p. 78.

(20) Indicem habet: Νικήτα διακόνου καὶ διδασκάλου τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας ἐρμηνεία εἰς τοὺς βεβημένους λόγους παρὰ τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου.

D (21) Hunc codicem in hac editione non contuli, quia unus est ex negligentissime scriptis, quod comparandis nonnullis Novi Fœderis libris, quos etiam continet, intellexeram.

(22) Ex hoc codice speciminis causa edidi duplicem paraphrasin carminis *De libris canonicis V. et N. Testamenti*. — Hanc Paraphrasin edimus inter scholia quæ Gregorii carminibus subijciuntur. Edit. Patr.

NICETÆ SERRONII COMMENTARIUS

IN ORATIONEM I, OLIM XLI.

S. P. N. Gregorii Theologi, archiepiscopi Constantinopolitani, oratio prima, interpretata a beatissimo et clarissimo metropolitano Heraclea domino Niceta Serronio.

(1) Cum D. Gregorius invito animo sacerdos creatus fuisset, et, patre jam senescente, Nazianzeni gregis curam susciperet, atque id, quod patri deerat, suppleret: eam rem permoleste ferens, in Pontum profugerat, illicque conquiescebat; ac non multo post ipso Paschatis die Nazianzum reversus est, civiumque hortatu in medium ecclesiae prodiens, hanc orationem pronuntiavit. Deinde vero magnum apologeticum (1') per otium conscripsit. Demonstrativa porro est hæc oratio, duplex habens argumentum, Paschalis nempe festi solemnitate, et tarditatem in suscipienda Ecclesiae Nazianzenae præfectura. Nam et festum diem laudibus prosequitur, et tarditatis suæ rationem reddit: tamen hæc defensionis pars paucis absolvatur. Pascha autem non, ut quibusdam visum est, salutiferæ passionis nomen est, verum dictio hæc transitum significat, quemadmodum idem auctor, oratione II de Paschate interpretatur. Sic enim incipit.

Resurrectionis dies. Quoniam, inquit, Resurrectionis dies est, quo ad vos accessi, viri Nazianzeni (ad illos enim hanc orationem habet vir divinus et vere theologus), hunc ipsum diem, ut bonum signum atque omen accipio, quod ipse quoque ab ignavia et infirmitate resurgam, ac mihi sermonum meorum auspiciū, plebisque docendæ ac moderandæ principium faustum et felix erit. Age igitur ob splendidam hanc divinamque festivitatem spiritualiter splendescamus, virtutum videlicet amictu et ornamento illustrati (2). Nos mutuo complectamur, dilectionem et fraternitatem atque arctissimam concordiam hoc signo exprimentes. Nam verbum περιτύσσεσθαι, quasi coalescere, et complexu hæere significat.

Dicamus, fratres, etiam his qui nos oderunt. Hoc autem ab Isaia sumptum est, cujus hæc verba sunt: *Dicite his qui vos oderunt et exsecrantur: Fratres nostri estis*¹. Sensus autem est huiusmodi: His etiam, qui nos odio insectantur, dicamus: O fratres, id est, eos fratrum nomine appellemus. Hoc

¹ Isa. LXVI, 5.

(1) Interprete Billio, p. 1090, qui Pselli scholia interseruit.

(1') Id est orationem I, olim I.

(2) Additur apud Billium: « Sciendum porro, aliud εορτήν esse, et aliud πανήγυριν. Εορτή enim est velut sancti cuiusdam memoria: ducitque hoc nomen etymologiam ἀπὸ τοῦ εὐ ὁρῶειν, id est, grassari

Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου λόγος α', ἑρμηνευθεὶς ὑπὸ τοῦ μακαριωτάτου καὶ ὑπερτίμου μητροπολίτου Ἡρακλείας κυροῦ (3) Νικητὰ τοῦ Σεβέρων.

Col. 395 A 5. Ἀναστάσεως... περιπτυξώμεθα.

Ἄκων χειροτονηθεὶς ἱερεὺς ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὥστε λοιπὸν γράσαντος τοῦ πατρὸς ἀντιλαμβάνεσθαι τοῦ κατὰ Ναζιανζὸν ποιμνίου, καὶ ἀναπληροῦν τὸ πατρικὸν ὑστέρημα, δυσχεράνας ἐφυγεν εἰς τὸν Πόντον, κάκιστα ἡσύχαζε, καὶ μετὰ καιρὸν ἐπανήκεν ἀπὸ τοῦ Πόντου ἐν ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, καὶ παρακληθεὶς ἔστη μέσον τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὸν παρόντα λόγον ἀπεστομάτισεν. Ὑστερον δὲ τὸν μέγαν Ἀπολογητικὸν συνέταξε κατὰ σχολήν. Ἔστι δὲ οὗτος ὁ λόγος πανηγυρικὸς, διτλὴν ἔχων ὑπόθεσιν, αὐτὴν τε τὴν εορτὴν καὶ τὴν βραδυτῆτα τῆς προστασίας τῆς κατὰ Ναζιανζὸν Ἐκκλησίας. Πανηγυρίζει τε (4) ὁμῶν τὴν εορτὴν, καὶ ὑπεραπολογεῖται τῆς βραδυτῆτος, εἰ καὶ τὰ τῆς ἀπολογίας ἐν ἁλίῳ μέρει τοῦ ὅλου λόγου συμπεπεράτῳται. Τὸ δὲ Πάσχα, οὐκ ἔστιν ὄνομα τοῦ σωτηρίου πάθους, ὡς τινες ἐνόμισαν, ἀλλ' ἡ λέξις αὕτη δηλοῖ τὴν διδασκίαν, καθὼς ἐν τῷ δευτέρῳ τοῦ Πάσχα λόγῳ ὁ μέγας οὗτος Θεολόγος Πατὴρ ἐρμηνεύει: Ἀρχεται δ' οὕτως.

Ἐπειδὴ, φησὶν, ἀναστάσεως ἡμέρα ἐστὶ, καθ' ἣν πρὸς ὑμᾶς ἐπεδήμησα, αὐτὴν ταύτην τὴν ἡμέραν, ὡς ἀγαθὸν δέχομαι σύμβολον, ὅτι ἀναστήσομαι καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς δειλίας καὶ ἀσθενείας, καὶ ἔσται μοι ἡ ἀρχὴ τῶν λόγων μου καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ διδάσκειν καὶ τοῦ προῤῥασθαι δεξιὰ, τοῦτέστιν ἀγαθὴ καὶ ἐπιτηδεία. Ἄγε οὖν ἐπὶ τῇ λαμπρᾷ ταύτῃ εορτῇ καὶ πανηγύρει, πνευματικῶς λαμπρυνθώμεν, τῇ περιβολῇ τῶν ἀρετῶν παιδρυνόμενοι, καὶ ἀλλήλους περιπτυξώμεθα, τὸ ἀγαπητικὸν, καὶ φιλάδελφον καὶ συνδευτικὸν πρὸς ὁμόνοιαν ἐν τούτῳ δεικνύοντες. Τὸ γὰρ περιτύσσεσθαι, τὸ ὁλοῦν προσφύεσθαι καὶ περιπλέκεσθαι ἀλλήλους δηλοῖ.

Ibid. 5. Εἰπωμεν... πεπονθότι. Τοῦτο ἐκ τῆς προφητείας Ἡσαίου ἐλαβεν ὁ Θεολόγος, λέγοντος: Εἰπατε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς καὶ βδελυσσομένοις: Ἀδελφοὶ ἡμῶν ἐστέ. Ὁ δὲ νοῦς τοῦ λόγου τοιοῦτός ἐστιν, ὅτι Καὶ αὐτοῖς τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς εἰπωμεν: Ὁ, ὦ ἀδελφοί, τοῦτέστι καλέσωμεν αὐτοὺς τῇ προσ-

ad res honestas et laudabiles: πανήγυρις autem, est Pascha et Ascensio aliæque mystica festa: πανήγυρις vero dicitur ἀπὸ τοῦ πάντας γηρύειν, id est loqui.

(3) De voce κυροῦ cf. Ern. Dronke Praefationem ad Gregorii Carmina selecta (tom. XXXVIII, infra).

(4) Γὰρ interponit b.

ηγορία τῶν ἀδελφῶν. Τοῦτο γὰρ ἀπόδειξις ἀγαθῆς A περὶ αὐτοῦ διαθέσεως. Δεῖ γὰρ καὶ τοῖς ἐχθροῖς λέγειν τὸ, Ὁ ἀδελφοί, καὶ μὴ μόνον τοῖς δι' ἀγάπην τι πεποιθόσιν ἢ πεπονημένοι, ὥσπερ οἱ ἐν Ναζιανζῷ καὶ ἐποίησάν τι δι' ἀγάπην καὶ ἔπαθον. Ἐποίησαν μὲν γὰρ τὴν πρὸς τὸν Θεολόγον τοῦτον Πατέρα παράκλησιν (1), ἵνα τὴν ἱερωσύνην καταδέξῃται καὶ ποιμάνῃ (2) αὐτούς. Ἐπαθον δὲ τὸ μὴ εἰσακουσθῆναι παρ' αὐτοῦ. Καὶ αὖ πάλιν αὐτὸς ἔπαθε τὴν βίαν καὶ ἐποίησε τὴν εὐπειθειαν.

Col. 395 A 7. Συγχωρήσωμεν... ταχυτέος. Συγχωρήσωμεν διὰ τὴν Ἀνάστασιν πρὸς (3) τὰ αἰτιώματα, ἃ ἔχομεν ἀλλήλους αἰτιάσθαι, δώμεν συγγνώμην ἀλλήλοις, ὅμιν μὲν ἐγὼ, ὁ παρ' ὁμῶν (4) τυραννηθεὶς τὴν καλὴν τυραννίδα. Τοῦτο γὰρ νῦν προστίθῃμι (5), ὅτι καλὴ ἐστὶν αὕτη ἡ τυραννίς· ἐπεὶ πρότερον οὐκ ἔδοκει μοι καλὴ, ἀλλὰ βίαία, ἀλλὰ ἀσύμφορος. Καλὴν δὲ αὕτην νῦν λέγω, ὡς ἀπὸ διαθέσεως ἀγαθῆς γεγεννημένην. Ὑμεῖς δὲ πάλιν ὅτε συγγνώμην ἐμοί, εἰ τί μοι μέμφοισθε τῆς βραδυτήτος, καὶ ὅτι οὐκ αὐτίκα ἐπέδραμον καλούμενος. Καίτοιγε, εἰ καὶ μὴ παρ' ὁμῖν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ (6) κρείττων ἐστὶν ἡ λελογισμένη αὕτη βραδυτής, παρὰ τὴν ἐτέρων ἀπερίσκεπτον ταχυτήτα.

Rid. 12. Ἀγαθὸν... δύναμις. Κατασκευάζει ἐνταῦθα, ὅτι ἀμφοτέρω ἐπαινετῶς ἐποίησεν. Καὶ πρότερον, τὴν ἀναχώρησιν, διὰ τὸ φοβηθῆναι τὸ μέγεθος τῆς ἱερωσύνης· καὶ δεύτερον, τὴν ἐπάνοδον, διὰ τὸ μὴ περιπεσεῖν τῷ τῆς ἀπειθείας ἐγκλήματι. Καὶ τὰ παραδείγματα τῆς τε βραδυτήτος (7) καὶ τῆς προθυμίας, ἀπὸ τῆς ἱστορίας λαμβάνει τῆς Παλαιᾶς. Ἀγαθὸν γάρ, φησὶ, καὶ τὸ ὑποχωρῆσαι πρὸς ὀλίγον καὶ τὴν προστασίαν παραμεινέσθαι, κἂν αὐτὸς ὁ Θεὸς κελεύῃ, καὶ αὖθις τὸ προσδραμεῖν. Καὶ ταῦτα οὐκ αὐτὸς ἀναπλάττω, ἀλλ' εὐρίσκω καὶ τὸν Μωϋσεῖα καὶ τὸν Ἱερεμίαν ἀποστελλομένους παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ παρατιμωμένους. Ὁ μὲν γὰρ Μωϋσῆς κελεύόμενος παρὰ (8) τοῦ Θεοῦ πρὸς Φαραῶ ἀπελθεῖν βασιλεῖα Αἰγύπτου, καὶ εἰπεῖν αὐτῷ, ἵνα ἀποσταλῇ τὸν λαὸν αὐτοῦ, τοῦτέστι τοὺς Ἰουδαίους, παρηγεῖτο, προφασίζόμενος, ὅτι βραδύγλωσσός ἐστι καὶ ἰσχνόφωνος, καὶ εἶπε· Δέομαι, Κύριε, προχέρισται ἄλλον δυνάμενον, ὃν ἀποσταλεῖς. Ὁ δὲ Ἱερεμίας προφητεύειν εἰς τὰ ἔθνη πεμπόμενος, καὶ αὐτὸς ἀνεβάλετο (9) λέγων· Ὁ ὢν, Δέσποτα Κύριε, ἰδοὺ οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν, ὅτι νεώτερος ἐγὼ εἰμι. Οὗτοι μὲν ὅν κελεύοντι τῷ Θεῷ ὑπεχώρησαν· ὁ μὲν, τὸ βραδύγλωσσον δεδοικώς, ὁ δὲ, τὴν νεότητά. Ὁ δὲ Ἀαρὼν καὶ Ἥσαϊας, καλοῦντι τῷ Θεῷ ἐτοιμῶς προσέδραμον. Ὁ μὲν γὰρ Ἀαρὼν ἀκούσας παρὰ Κυρίου, Πορεύθητι εἰς συνάντησιν Μωσέως εἰς τὴν ἔρημον, εὐθὺς ἐβάδισε, καὶ συνήντησεν αὐτῷ, μηδὲν τι διακριθεὶς,

A enim argumentum est animi erga eos bene affecti. Nam hostibus quoque dicendum est : O fratres, et non his tantum, qui propter charitatem aliquid fecerunt aut passi sunt, quemadmodum Nazianzenis contigerat, qui propter charitatem aliquid fecerant et passi fuerant : fecerant enim, quatenus Theologum hortati fuerant, vel potius compulerant, ut sacerdotium susciperet, ipsosque pasceret. Passi autem fuerant, quatenus id ab eo nequaquam impetraverant. Rursus ipse et vim passus erat, et rursus intulerat, quod morem ipsis gerere detrectasset.

Remittamus ob resurrectionem omnes culpas, quas utrinque obicere possumus. Veniam alii aliis demus, vobis quidem ego, qui a vobis rectam et laudabilem vim perpeusus sum. Jam enim hoc adjicio, nimirum quod vis hæc nobis allata, bona et laudanda sit: quoniam ante haudquaquam mihi bona videbatur, verum sæva et incommoda. Bonam autem eandem nunc dico, utpote a bono animi affectu natam. Vos autem vicissim mihi ignoscite, si quid mea vos tarditas offenderit, et quia non statim, ut vocatus sum, accurri. Quanquam si non apud vos, certe apud Deum præstantior est circumspecta hæc tarditas aliorum inconsulta celeritate.

B Bonum enim est, etc. Utrumque se recte ac laudabiliter fecisse confirmat, tum quod prius secesserit, sacerdotii magnitudinem reformidans, tum quod postea reversus sit, ne in crimen inobedientiæ incurreret. Atque exempla timoris et alacritatis a Veteris Testamenti historia desumit. Bonum enim est, inquit, et ad aliquod tempus recedere, ac præfecturam fugere, etiam si Deus ipse id jubet, et rursus accurrere. Neque hæc mihi ipse fingo; verum et Mosem, et Hieremiam, cum a Deo mitterentur, hanc provinciam a se rejecisse comperio. Moses enim, cum ei a Deo imperatum esset, ut Pharaonem Ægypti regem adiret, eique denuntiaret ut ipsius populum, hoc est Judæos, emitteret, id facere recusabat, tarditatem linguæ vocisque gracilitatem excusans, ac dicens : *Obsecro, Domine, elige alium viribus valentem, quem mittas*. Hieremias autem, cum ad promulgandam gentibus prophetiam mitteretur, cunctabatur ipse quoque his verbis utens : *Qui es, Domine, ecce nescio loqui, quia adolescentior ego sum*. Vides quemadmodum hi Dei jussa detrectarint, atque id muneris repudiarint, ille tarditatem linguæ veritus, hic adolescentiam. At vero Aaron et Isaïas, cum a Deo vocarentur promptis animis accurrunt. Nam cum Aaroni a Deo dictum fuisset : *Proficiscere obviam Mosi in desertum*, confestim ad iter se accinxit, atque ipsi occurrit, nihil secum disceptans, simulque in Ægyptum profectus est : ita ut, juxta divinum oracu-

¹ Exod. iv, 13. ² Jerem. i, 6. ³ Exod. v, 27.

(1) Ante ἵνα addit b μᾶλλον δὲ βίαν.

(2) Ποιμάνῃ b.

(3) Πάντα pro πρὸς b, recte.

(4) Ὁ παρ' ὁμῖν b.

(5) Νῦν προστίθῃμι: habet paulo post ante ἐπεὶ b.

(6) Παρὰ τῷ Θεῷ b.

(7) Δειλίαν pro βραδυτήτος b.

(8) Ὑπὸ loco παρὰ b.

(9) Ἀνεβάλλετο b.

lum, Moses quidem graciliter et tenui voce ad Aaronem loqueretur, Aaron autem Mosis verba ad Pharaonem populumque magna et clara voce transmitteret. Eodem modo Isaias, cum eum, quem in throno excelso et elato conspicatus fuerat, dicentem audivisset: *Quem mittam et quis proficiscetur ad populum hunc*, nempe Judæorum? dixit: *Ecce ego, mitte me*^{5.6}.

(Magni Basilii interrogatio [1]). Verum quid fuit causæ, quare Moses tergiversaretur, Isaias contra accurreret? *Responsio*: Nimirum quia Moses negotium, ejus causa mittebatur, exploratum habebat: ac proinde id muneris suscipere gravabatur, partim Pharaonis duritiem oculis sibi proponens, partim etiam populi contumaciam moresque vix tractabiles. Periculum enim fecerat Judæorum ingratitude: quippe qui, beneficio quoque affecti, ipsum fuga Ægyptum relinquere coegissent. Isaias autem, cum remissis ipsi peccatis audivisset: *Quis ibit ad populum hunc?* atque existimaret eam ob causam nuntium queri, ut pari beneficio fruereutur illi, ad quos mitteretur, præ animi lætitia seipsum offert, ut illis quoque peccata remitterentur, *Ecce ego*, inquit, *mitte me*. Quare, non sine ratione, et ille mandatam sibi provinciam deprecabatur, et hic cupide ambiebat. Verum ne quis a Theologo quæreret, quare cum accurrere ad Deum et secedere inter se pugnent, utrumque bonum esse diceret, ipse objectioni occurrens, solutionem infert. Si enim, inquit, hæc duo, secessio videlicet atque accedendi promptitudo, pie fiant, neutrum horum turpe censebitur. Quoniam autem modo eam rem et pie recusabit ac defugiet quispiam, et pia rursus alacritate ad eam accedet? Illud quidem, ob propriam infirmitatem, nimirum cum aliquis ipsam animo reputans, ministerii demandati magnitudinem perhorrescit: hoc autem ob vocantis potentiam, nempe cum quis certa fide sibi persuadens nihil esse, quod Deus non possit, imperantem sequitur, eique obtemperat. Animadvertit igitur, quonam pacto Theologus ostendere volens, nec eorum, qui refugerunt, timiditatem, nec eorum, qui prompte se obtulerunt, alacritatem reprehendendam esse, ad utramque personam respexerit, vocantis scilicet et ejus qui vocatur, ut ostendat, si quidem vocantem spectemus, convenire, ut qui vocatur, pareat: sin autem eum qui vocatur, par esse ut vocantem revereat, ac munus sibi commissum detrectet. Atque hac ratione, quamvis recedere et accurrere inter se dissideant, ob diversam tamen causam utrumque laudis nomen habebit.

Mysterium unxit me, mysterio, etc. Sæpenumero mysterii nomen festo tribuere solet, quoniam nos ob mysteria quædam facta, miraculaque designata festa celebramus. Ac nunc igitur propter arcanam

^{5.6} Isa. vi, 8.

(1) Inclusa desunt apud Billium.

(2) Ἀχρηκός b.

(3) Τὸν τῶν b.

(4) Inclusa omittit b [et ed. Clemenceti].

(5) Τοῦ abest b.

καὶ συνεπορεύθη εἰς Αἴγυπτον. Ὅστε κατὰ τὸν θεῖον χρησάμεν, τὸν μὲν Μωσῆα ἰσχνῇ καὶ λεπτῇ τῇ φωνῇ λαλεῖν πρὸς τὸν Ἀαρὼν· τὸν δὲ Ἀαρὼν, τὰ τοῦ Μωϋσέως ῥήματα μεγαλοφώνως διαπορθεύειν πρὸς τὸν Φαραῶ καὶ πρὸς τὸν λαόν. Ἡσαΐας δὲ καὶ αὐτὸς ἀκούσας (2) παρὰ τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, *τίνα ἀποστείλω, καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαόν τοῦτον*, δηλαδὴ τῶν (3) Ἰουδαίων; εἶπεν. *Ἰδοὺ ἐγώ, ἀπόστείλῃ με*.

Col. 395. B 1. Τοῦ [(4) μεγάλου Βασιλείου. Ἐρώτησις.] Διὰ τί δὲ ὁ Μωσῆς μὲν παρηγεῖτο, Ἡσαΐας δὲ προσέτρεχεν; Ἀπόκρισις. Ὅτι Μωσῆς μὲν ᾔδει τὴν ὑπόθεσιν, ἥς ἕνεκα ἀπεστέλλετο· διὰ τοῦτο ὠκνεῖ, πρὸς τὴν τὸ ἀνένδοτον τῆς καρδίας τοῦ (5) Φαραῶ ἀποδλέπων, καὶ πρὸς τὸ δυσπαιθεῖς πάλιν καὶ δυσάγων τοῦ λαοῦ. Πείραν γὰρ εἶς τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν Ἰουδαίων, ὅτι καὶ εὐεργετηθέντες αὐτὸν ἐφυγάδευσαν. Ἡσαΐας δὲ μετὰ τὸ ἀφελθῆναι τὰς ἀμαρτίας αὐτοῦ, ἀκούσας, *τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαόν τοῦτον*; καὶ νομίσας, ὅτι ἐπὶ τούτῳ ζητεῖται ὁ ἀποστελλόμενος, ἵνα τὰ παραπλήσια χάκειναι εὐεργετηθῶσι, πρὸς οὓς ἀποστέλλεται, ὑπὸ περιχαρίας (6) ἑαυτὸν ὑποβάλλει, ἵνα χάκειναι ἀφελθῶσι αἱ ἀμαρτίαι. Ἰδοὺ, φησὶν, ἐγώ, ἀπόστείλῃ με. Ὅστε εὐλογος χάκειναι ἡ παραίτησις καὶ τούτου ἡ προθυμία. Ἵνα δὲ μὴ τις εἴπῃ τῷ Θεολόγῳ· Πῶς ἐναντία ὄντα ἀλλήλοις, τὸ προσδραμεῖν τῷ Θεῷ καλοῦντι, καὶ τὸ ὑποχωρῆσαι, οὐ λέγεις ἀμφοτέρω εἶναι ἀγαθὰ; αὐτὸς προλαβὼν ἐπάγει τὴν λύσιν. Εἰ γὰρ εὐσεβῶς, φησὶ, καὶ ἡ ὑποχώρησις καὶ ἡ προθυμία γίνηται, οὐδέτερον τούτων φαῦλον κριθήσεται. Πῶς δὲ καὶ παραιτήσεται τις εὐσεβῶς καὶ προθυμηθήσεται εὐσεβῶς; Τὸ μὲν, διὰ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν, ὅταν τις εἰς ταύτην ἀποδλέπων, τὸ μέγεθος τῆς διακονίας εὐλαβῆται· τὸ δὲ, διὰ τὴν τοῦ καλοῦντος δύναμιν, ὅταν τις πιστεύσας, ὅτι πάντα δυνατὰ τῷ Θεῷ, ἀκολουθῇ αὐτῷ ἐπιτάττοντι. Ὅρα τοίνυν, πῶς θέλων ὁ Θεολόγος Πατὴρ συστήσαι, ὅτι οὔτε ἡ δειλία τῶν ὑποχωρησάντων μεμπτή, οὔτε ἡ προθυμία τῶν ὀρηγισάντων (7), πρὸς ἀμφοτέρω ἀπείδει τὰ πρόσωπα, τούτεστι πρὸς τὸ καλὸν καὶ (8) καλούμενον, ἵνα δείξῃ τοῦ μὲν καλοῦντος ἄξιον, τὸ τὸν καλούμενον ὑποτάσσεσθαι· τοῦ δὲ καλουμένου, τὸ τὸν καλοῦντα κατευλαβεῖσθαι καὶ ἀναδύεσθαι. Ὅστε κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ τὸ ὑποχωρῆσαι καὶ (9) προσδραμεῖν ἐναντία ὄντα, ἀμφω ἐπαινετὰ ἔσται ἐκ τῆς αἰτίας.

Ibid 6. Μυστήριον... συναντιστάμενον. Μυστήριον, τὴν ἑορτὴν εἰώθε πολλὰκις ὀνομάζειν, διότι ἐπὶ μυστηρίοις τίσις γενομένοις καὶ θαύμασι τὰς ἑορτὰς ἀγομεν. Καὶ νῦν οὖν διὰ τὸ μυστικὸν τῆς ἑορτῆς καὶ

(6) Περιχαρίας b.

(7) Χωρὶς ἐπαίνου addit b.

(8) Πρὸς τὸ repetit hic h.

(9) Καὶ τὸ b

ἀπόρρητον τοῖς πολλοῖς, μυστήριον αὐτὴν καλεῖ. Καὶ λέγει, ὅτι Ἐν ἑορτῇ ἐγενόμην ἱερεὺς, τῇ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἡμέρᾳ, καὶ ἐν ἑορτῇ ὑπεχώρησα, τῇ τῶν Φώτων τάχα, καὶ ἐν ἑορτῇ ἐπανήλθον, τῇ τοῦ Πάσχα. Τῆς μὲν οὖν ὑποχωρήσεως καὶ τῆς ἐπανόδου τὴν αἰτίαν εἶρηκεν. Αὐτὸς γὰρ ἦν κύριος καὶ τοῦ φυγεῖν καὶ τοῦ ἐπανελθεῖν, καὶ ἤδει περὶ αὐτῶν. Τῆς δὲ χρίσεως, οὐκέτι. Ἕτεροι γὰρ αὐτὸν ἔχρισαν. Ἐχρίοντο δὲ πάλαι μὲν οἱ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς τῷ νομικῷ χρίσματι· ὕστερον δὲ τῷ πνευματικῷ, ὅπερ ἐστὶ χειροθεσία καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπίκλησις. Ἀλλὰ τίς ἡ αἰτία τῆς ὑποχωρήσεως; Ἰνα, φησὶν, ἐμαυτὸν ἐπιπυκνῶμαι καὶ ἰδοὺ, εἰ ἄρα τῆς ἱερωσύνης εἰμι ἄξιος. Τίς δὲ ὁ λόγος τῆς κατὰ τὸ Πάσχα ἐπανόδου; Ἰνα αὐτὴν, φησὶ, τὴν ἡμέραν καλὴν συνεργὸν ἔχω καὶ σύμμαχον, λύουσάν μοι καὶ τὴν ἀσθένειαν καὶ ἀδυναμίαν τὴν πρὸς τὴν ἱερωσύνην καὶ τὴν δειλίαν, ἣν εἶχον, εὐλαβοῦμενος τὴν μεγάλην ταύτην ἀξίαν καὶ τὸ τοῦ πράγματος μέγεθος. Ἐδειλίον γὰρ, ὡς ἀσθενῆς, ἀναδίζασθαι λαοῦ προστασίαν. Λέγει δὲ ταῦτα, μεταβιβάων ὁ μέγας. Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, ἐπανήλθον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ὁ σήμερον ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν πνευματικῶς καὶ ἐν τοῖς πνευματικῶς παρασκευάσῃ ἡ καινοποιήσῃ τῷ Πνεύματι, τούτεστι μεταβάλῃ (1) ἀπὸ δειλοῦ καὶ ἀσθενοῦς εἰς θαρραλέον καὶ ἰσχυρόν· ὥστε θαρρόντως καὶ εὐτόνως ἀφηγησθαι τῆς ποίμνης. Μεταβαλεῖ δὲ, τῷ θεῷ Πνεύματι, καὶ τὸν καινὸν ἐνδύσας ἄνθρωπον, τὴν ἱερωσύνην φημί. Ἡ γὰρ χρίσις καὶ ἁμαρτίας λύει, καθά τισι τῶν Πατέρων ἔδοξε, καὶ νέον ἄνθρωπον (2) ποιεῖ τὸν χρίμενον. Ἀπὸ (3) τῇ καινῇ κτίσει, τοῖς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννωμένοις, οἵτινες οὐκ ἐξ αἱμάτων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ γεννῶνται, πλάστην ἀγαθὸν καὶ διδάσκαλον (πλάστην μὲν, ὡς διὰ τοῦ βαπτίσματος τρόπον τινὰ πλάττονται) (4)· διδάσκαλον δὲ, ὡς τὴν πίστιν αὐτοῖς ἐξηγουμένον· ἡ πλάστην μὲν τῶν ἡθῶν, διδάσκαλον δὲ τῶν δογμάτων, Χριστῷ καὶ συνεκρούμενον, διὰ τῆς πρὸς τὰ πάθη νεκρώσεως· καὶ συνανιστάμενον, τῇ ἀναζωώσει τῶν ἀρετῶν· ὁ γὰρ νεκρὸς τῇ ἁμαρτίᾳ γενόμενος, ζῇ πάντως τῇ ἀντικειμένη ἀρετῇ. Ἐκ τοῦ Ἀποστόλου δὲ τὰς γρήσεις (5) ταύτας ἔλαβεν ὁ Θεολόγος. Λέγει γὰρ ποῦ Ἐφεσίοις γράφων ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι Ἐδιδάχθητε ἀποθέσθαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός, ἥτοι (6) τῆς ἀπάτης· ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ ῥοδὸς ὑμῶν, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐμάθετε, ὦ Ἐφέσιοι, ὥσπερ ἱμάτιον ἀποδύσασθαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τούτεστι τὴν ἐφ' ἁμαρτον ζωὴν, ἀνανεοῦσθαι δὲ, τὴν πνευματικὴν

¹ Joan. i, 15. ² Ephes. iv, 21-24.

(1) *Μεταβαλεῖ*. Forte μεταβάλῃ. Edit.

(2) Ἀνθρώπον οὐκ οὐκίτῃ.

(3) Δὲ. Forte, δὲ δὲ. Edit.

(4) Καὶ δημιουργοῦντα τοὺς βαπτισζομένους addit h.

(5) Et hic et paulo inferius in hac oratione legitur in utroque cod. Χρήσεις. Quod ideo moneo,

A festi causam, atque in vulgus ignotam, festum ipsum mysterii nomine appellat, atque : In die festo sacerdos factus sum, fortasse Natalis Christi, et in festo die secessi, Luminum fortasse, et in festo die redii, Paschatis scilicet. Ac secessionis quidem reditusque causam exposuit, quod et fuga et reversio ipsius arbitrii essent : unctionis autem non item, quoniam alii ipsum unxerant. Ungebantur enim olim sacerdotes et pontifices legali unctione : postea vero spirituali : quæ quidem est manuum impositio, sanctique Spiritus invocatio. At quænam causa fuit secessionis? ut, inquit, meipsum inspicerem, ac viderem num sacerdotio dignus essem. Quæ autem ratio, cur ad Paschatis diem rediret? Ut, inquit, diem hunc præclarum adiutorem atque auxilium habeam, cuius ope tum infirmitate et administrandi sacerdotii impotentia liberer, tum ea timiditate qua obsidebar, huius dignitatis magnitudinem, reique pondus et gravitatem extimescens. Verebar enim, ut infirmus, populi regendi provinciam subire, quæ etiam ad vitandam arrogantiam suspicionem dicit. Ob hanc enim causam, inquit, ad diem Resurrectionis Christi reversus sum, ut qui hodie a mortuis surrexit, me quoque ita afficiat, ut spiritualiter juvenescam, atque etiam spiritualiter florescam. Vel etiam Spiritu innovet (id est, ex meticulous et infirmo in fortem et præfidentem Spiritus opera commutet, ita ut audacter et constanter ovili præsim). Novoque homine induat, id est, sacerdotio; nam unctio quoque peccata delet, quemadmodum nonnullis Patribus visum est, ac novæque creaturæ, id est, his qui per baptismum renovantur, qui quidem non ex sanguinibus, sed ex Deo nascuntur, fictorem bonum et magistrum donet (fictorem quidem, ut per baptismum quodammodo fingentem; magistrum autem, ut fidem ipsis enarrantem; vel fictorem quidem morum, magistrum autem doctrinæ Christianæ), cum Christo morientem, per affectum animi mortificationem, et resurgentem per redivivas virtutes. Nam qui peccato mortuus est, virtute contraria procul dubio vivit. Atque hæc a Paulo mutuatus est. Sic enim quodam Epist. ad Ephesios loco scribit : *Edocti estis deponere veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est*. Quod perinde est ac si diceret : Discite, o Ephesii, veterem hominem, id est, flagitiosam vitam non secus ac vestem quamdam exuere. Renovamini autem : spirituali regeneratione, per spiritum, qui in mente vestra habitat. Quæ quidem verba commutans Theologus, dixit :

ne quis ῥήσεις conjiciat. Videatur Philo p. 727 edit. Colon. Allobrog. 1613. Nec aliena sunt quæ Phavorinus in *Lexicon* suum retulit : Χρήσεις λέγεται, ἡ τῶν ἀρχαίων ποιημάτων μαρτυρία. Pag. 1874, vers. 75. Conf. Suiceri *Thesaurum* eccl. in *Χρήσεις*. Conf. etiam Cuperi *Observat.* l. i, c. 16, p. 117 sqq.

(6) Τῆς σαρκός ἥτοι: omitit b.

Me quoque innovet Spiritu. Et rursus : Edocti estis virtutem eximiam instar cujusdam vestis induere. Hanc enim novum hominem vocat, qui secundum Deum creatur, hoc est, ut gratum est Deo.

Heri agnus mactabatur, et postes ungebantur (1), etc. Postquam pro seipso causam dixit Theologus, commodè jam ad festi quoque mysteria progreditur eaque allegorice tractat, atque : *Heri spiritus agnus, Christus videlicet, per divinum panem mactatus est, atque uncti sunt postes nostri, actio nimirum et contemplatio, ac primi animi motus et sensus, qui quidem divino sanguine delibuti sunt. Atque Ægyptus quidem, id est, peccatum quod nos persequeretur, primogenita sua pereuntia luctu prosecuta est, id est, ipsas etiam primas materias et occasiones. Nam cum lex vetus peccatorum fines puniat, nos principia quoque ipsorum, ut quæ actionibus causam præbeant, radicibus evellere atque extirpare jubemur. Vel etiam per primogenita, perfectiora et graviora peccata intelligi possunt, vel simpliciter priora delicta : quæ quidem Christo pro nobis immolato sunt extincta. Nos autem præterit exterminator diabolus qui primos bonos animæ nostræ partus, velut primogenita quædam, opprimere contendit. Et signaculum, quod pretiosi sanguinis profusione constat, dæmoni quidem exterminanti, propter vim suam et potentiam formidabile est; venerabile autem propter dignitatem et excellentiam, utpote regium. Ac sacro sanguine non solum uncti et signati sumus, sed etiam quasi muro quodam undique septi. Etenim vis illius ad omnem nostram essentiam permeat, ita ut utramque hominis partem simul circummuniat. Porro hæc de agno historia continetur in secundo Moysis libro Exod. xii, quam fusius in secunda orat. *De Paschate* persequitur Theologus (2).*

Hodie Ægyptum omnino fugimus, etc. (3). *Hesternio die*, inquit, illa confugerunt, quæ diximus. *Hodie autem*, id est Dominico die, quo Christus revixit, ac transitum ab interitu ad immortalitatem, et a rebus injuriæ obnoxiiis ad ea quæ ab omni injuria tuta sunt, nobis innovavit, *Ægyptum omnino fugimus*, non modo peccati periculum aversati, sed ipsam etiam ad peccatum habitudinem ex animo et sincere detestati. Hac autem mente præditi amarulentus dominus videbitur spi-

(1) PSELLUS. *Et postes ungebantur*. Actio scilicet et contemplatio, quæ mentis sunt apparitrices. Atque eam ob causam luxit Ægyptus primogenita. Primigenis enim cogitationibus meis Deo immolatis, ut per eas nullus adversario pateat aditus, universum nequitie et perversitatis caliginosum agmen ingemuit. (*Ex Billio.*)

(2) Orat. xlv, olim xlii.

(3) PSELLUS : *Hodie fugimus Ægyptum et Pharaonem*. Nam cum crassa corporis moles, quasi Pharo quispiam, principatum animæ accepit, pravæque cogitationes velut quidam operum præfecti urgent, hominemque interiorem cogunt munitiones baudquaquam divinas ædificare, per quas inens in

Α ἀναγέννησιν (4), διὰ τοῦ ἐν τῷ νοῦ ὁμῶν κατοικοῦντος πνεύματος. Ὅπερ μεταβαλὼν εἶπεν ὁ Θεολόγος· Κάμε καινοποιήσῃ τῷ Πνεύματι. Καὶ αὖθις· Ἐδιδάχθητε ἐνδύσασθαι, ὡς λαμπρὰν ἐσθῆτα, τὴν ἀρετὴν. Ταύτην γὰρ ὀνομάζει καινὸν ἄνθρωπον, κτιζόμενον κατὰ Θεὸν, τούτεστιν ὡς ἀρέσκοντα (5)

Col. 397 A 5. Χθές... ἐτειχίσθημεν. Περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογησάμενος ὁ Θεολόγος, χωρεῖ νῦν καὶ ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν ἑορτὴν, ἧ καὶ ἀλληγορεῖ, καὶ φησιν, ὅτι Χθὲς ὁ λογικὸς ἄνθρωπος, ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦ θεοῦ ἄρτου ἐσφαγίσθη, καὶ ἐχρίσθησαν ἡμῶν αἱ φλῆαι, ἡ πράξις καὶ ἡ θεωρία καὶ αἱ πρώται τοῦ νοῦ κινήσεις καὶ αἰσθήσεις ἐχρίσθησαν (6) διὰ τοῦ θεοῦ αἵματος. Καὶ ἡ μὲν Αἴγυπτος, ἡ διώκουσα ἡμᾶς ἁμαρτία, ἐθρήνησεν ἀπολλύμενα τὰ ἑαυτῆς πρωτότοκα, τούτεστι καὶ αὐτὰς τὰς πρώτας ὑποθέσεις καὶ ἀφορμὰς. Τοῦ γὰρ παλαιοῦ νόμου τὰ τέλη τῶν ἁμαρτημάτων κολάζοντος, ἡμεῖς καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν, ὡς αἰτίας τῶν πράξεων, ριζῶθεν ἀνασπῆν ἐκελευσθημεν. Ἡ καὶ πρωτότοκα, τὰ τελειώτερα μᾶλλον τῶν ἁμαρτημάτων καὶ μείζονα. Ἡ ἀπλῶς, τὰ πρότερα πλημμελήματα, ἅπερ ἀπώλλοντο (7) Χριστοῦ τυθέντος ὑπὲρ ἡμῶν. Ἡμᾶς δὲ παρῆλθεν ὁ θλοβεύων διάβολος, ὃς ἀνακρίν ἐπαίγεται, ὥσπερ τινὰ πρωτότοκα, τοὺς πρώτους ἀγαθοὺς τόκους τῆς ψυχῆς ἡμῶν. Καὶ ἡ σφραγίς, ἡ διὰ τῆς χρίσεως τοῦ τιμίου αἵματος, φοβερά μὲν ἐστὶ τῷ θλοβεύοντι δαίμονι, διὰ τὴν δύναμιν αὐτῆς· αἰδέσιμος δὲ, διὰ τὸ ἀξίωμα βασιλικὴ (8) γάρ. Καὶ τῇ ἱερῷ αἵματι οὐ μόνον ἐχρίσθημεν καὶ ἐσφαγίσθημεν, ἀλλὰ καὶ ὥσει τεῖχος αὐτὸ κυκλῶν (9) περιβαλλόμεθα. Διήκει γὰρ αὐτοῦ (10) πρὸς πᾶσαν τὴν οὐσίαν ἡμῶν ἡ (11) δύναμις, ὥστε συναμφοτέρα περιτειγίζειν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν. Κεῖται δὲ πᾶσα ἡ περὶ τοῦ ἁμνοῦ ἱστορία ἐν τῷ δευτέρῳ Μωσαϊκῷ βιβλίῳ, ὅπερ Ἐξοδος ἐπιγράφεται, περὶ τῆς ἱστορίας· πλεονέκτερον ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ τοῦ Πάσχα ὁ Θεολόγος διέξεισιν.

Ibid. 8. Σήμερον . . . φαρμάματος. Χθὲς μὲν, φησὶν, ἔκεινα ἐγένετο, ἅπερ εἰρήκαμεν. Σήμερον δὲ, κατὰ τὴν Κυριακὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Χριστὸς ἀνέβη, καὶ ἀνεκαίνισεν (12) ἡμῖν τὴν ἀπὸ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν διάβασιν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἐπηρεαζομένων πρὸς τὰ ἀνεπηρέαστα, καθαρῶς ἐρύγομεν Αἴγυπτον· οὐ μόνον τὸν κίνδυνον τῆς ἁμαρτίας ἐκκλίναντες, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν διάθεσιν ἀπὸ καρδίας καθαρῶς μισήσαντες. Οὕτω δὲ διακειμένοις ἡμῖν, πικρὸς φανέται δεσποτὴς ὁ νοητὸς Φαραὼ

cælum evehitur, hujusmodi exstructiones quæ munite videntur, luto sunt persimiles, coctis lateribus confectæ, qui quidem omni ex parte perfumunt, atque infirmis cogitationibus quasi paleis perexiguus compositæ. (*Ex Billio.*)

(4) Ἀνανέωσιν loco ἀναγέννησιν b.

(5) Ὡς ἀρέσκει Θεῷ b, quod probō.

(6) Δέ interponit b.

(7) Ἀπώλοντο b.

(8) Βασιλικὸν b. Βασιλικὴ refertur ad σφραγίς.

(9) Κυκλῶν b.

(10) Αὐτοῦ abest b.

(11) Ἡ αὐτοῦ b.

(12) Ἐνεκαίνισεν b, quod probō.

διάβολος· βαρεῖς δὲ ἐπιστάται, οἱ συνεργοῦντες αὐτῷ· δαίμονες· καὶ ἡ ἀμαρτία, πηλὸς καὶ πλινθεία· πηλὸς μὲν λεγομένη, ὅταν πρὸς τὰς ἡδονὰς φαῦλοι (1) ὤμεν· πλινθεία δὲ, ὅταν ποσῶς συστελλώμεθα. Τη- νικαῦτα δὲ καὶ ἐορτάσιμος ἡμῖν ἔσται· ἡ ἐκ τῆς ἀμαρ- τίας πρὸς τὴν δικαιοσύνην διάβασις, καὶ ἄσπομεν τὰ ἐξόδια καὶ διαβατήρια, οὐκέτι κωλυόμενοι ἐορτάζειν· ὥσπερ οὐδὲ οἱ Ἰσραηλῖται μετὰ τὴν τῆς Ἐρυθρᾶς διάβασις· οὐδὲ χρώμενοι τῇ σεσηπυῖα καὶ δξάδει ζύμῃ τῆς ἀμαρτίας, ἀλλ' ὥς ἐν ἑπτὰ ἡμέραις, τῷ ἐπαδικῷ τούτῳ βίῳ, τὴν ἄζυμον καὶ καθαρὰν ἀρετὴν καὶ θεολογίαν μετιόντες. Εἰλικρινεῖα γὰρ ἐστὶ, βίου καθαρότης· ἀλήθεια δὲ, δογμάτων ὁρθότης. Ἐν κε- φαλαίῳ οὖν διὰ τῆς εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας, τὴν πρακτικὴν καὶ θεολογικὴν φιλοσοφίαν ἐστήμανεν. Ὡς περ δὲ οἱ Ἰσραηλῖται ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐξόντες, οὐδὲν ἐπιφέρειντο Αἰγύπτιον κρᾶμα καὶ φύραμα, εἰ μὴ μόνον ἀλευρα· οὕτω χρῆ καὶ ἡμεῖς ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἀναχωροῦντας, μὴ φυλάττειν τι τῆς προτέρας κακίας λείψανον, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν ἄζυμον ἔχειν, μὴ φυρα- θείσαν ἢ ἀνακραθείσαν, οἷά τινι ζύμῃ, τῇ παλαιᾷ καὶ πικρᾷ ἔξει, ἣν ἐσιτούμεθα, ὅτε ἐν Αἰγύπτῳ τῇ ἀμαρτίᾳ διήγομεν. Τί δὲ τὸ Αἰγυπτιακὸν φύραμα, αὐτὸς ὁ Θεολόγος ἐρμηνεύει, ὅτι τὸ ἄθεον δόγμα, ἢ τὸ σκοτεινὸν καὶ βυπαρὸν ἔργον. atque amara animi habitudine, quasi fermento quodam, quo vesebamur, cum in peccato, tanquam in Aegypto, commoraremur. Quid autem sit Aegyptiacum fermentum, Theologus ipse interpretatur, impia nempe doctrina, aut tenebrosa et sordida actio.

Col. 397 B 3. Χθὲς συνεσταυρούμην... συν- εγείρομαι. Τὸ χθὲς θάναται καὶ ὅλον τὸν καιρὸν τῆς Τεσσαρακοστῆς αἰνέττεσθαι. Χθὲς οὖν, φησὶν, συν- εσταυρούμην Χριστῷ, τῶν γυνῶν ὑφούμενος, καὶ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτίας ἀπεχόμενος, καὶ συν- ενεκρούμην καὶ συνεπαπόμην καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ πάθη καὶ τὴν κατὰ νοῦν ἀμαρτίαν μένων νεκρὸς καὶ ἀκί- νητος. Σήμερον ἐνεργοῦμαι τὸ δοξάζεσθαι· τὸ ζωο- ποιεῖσθαι, τὸ ἐξανίστασθαι. Κατὰ ἀντίθεσιν δὲ σχη- ματίζει τὸν λόγον ὁ Θεολόγος. Ἀντίκειται γὰρ τῇ μὲν ἀδοξίᾳ τοῦ σταυροῦ, ἡ δόξα, τῇ δὲ νεκρώσει, ἡ ζωὴ, τῇ δὲ ταφῇ, ἡ ἀνάστασις. Καὶ ὅρα ἀκολουθεῖν· Πρῶτον γὰρ σταύρωσις, ὅπερ ἐστὶ κύλισις τῆς κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτίας· δεῦτερον νέκρωσις, ἔργον συ- στολῆς τῆς κατὰ νοῦν φαύλης κινήσεως· τρίτον ταφὴ, ταυτέστιν ἀναίρεσις καὶ αὐτῆς τῆς πρὸς τὰ πάθη ἐνεργείας· τέταρτον, ἀνάστασις. Ὅταν γὰρ ἀπο- σχώμεθα τοῦ κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτάνειν, εἴτα ἐντεῦ-θεν προκοφώμεν εἰς τὸ μὴδὲ κατὰ νοῦν πολεμεῖσθαι, ἀλλὰ πᾶσαν κίνησιν ἀμαρτητικὴν ὁλοῦν θάψωμεν, τότε ὁ λόγος μόνος ἐν ἡμῖν, ὥσπερ ἐκ νεκρῶν ἐγ- γερμένος, ἀναφαίνεται.

Ibid. 6. Ἀλλὰ . . . οὐκ ἐστὶν. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸ τῆς συμβουλῆς εἶδος χωρεῖ ὁ μέγας Πατήρ, καὶ προτρέπεται Χριστῷ καρποφορεῖν. Δίκαιον γὰρ, ὅτι καὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἔπαθεν, ἵνα τὴν ἀπάθειαν ἡμῖν προσέξη, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέστη, ἀπαρχὴ γενόμε- νος ἀναστάσεως, ἵνα βεβαίαν ἔχωμεν τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. Τῆς γὰρ κτεταλῆς ἀναστάσεως, δεῖ πάν-

(1) Χαῦνοι b, quod magis convenit τῷ συστελλέσθαι.

A ritualis Pharae diabolus, graves item et acerbis praefecti, hoc est, daemones ipsius adjutores, grave etiam lutum et lateritium opus, id est peccatum, quod quidem lutum dicitur, cum voluptatibus flagitiose indulgemus; lateritium autem opus, cum aliquantulum nos ipsos colligimus. Tum vero nobis transitus ille a peccato ad justitiam cum solemnitate celebrandus erit, atque hymnos egressioni et transitui congruentes cantabimus, non jam a quoquam prohibiti quominus festum celebremus, quemadmodum nec Israelitae post maris Rubri transitum, nec putri foetidoque peccati fermento utentes, verum in septenaria hac vita, quasi in septem paschalis diebus fermenti expertem puramque virtutem ac theologiam consecrantes. Sinceritas enim, est vitae puritas; veritas autem doctrinae fideique integritas et rectitudo. In summa itaque per sinceritatem et veritatem activam et theologiam sapientiam designavit. Porro quemadmodum Israelitae ex Aegypto excedentes nullam secum Aegyptiacam misionem ac conspersionem praeter farinam solam deferrebant: sic nobis etiam, cum a peccato recedimus, providendum est, ne quas pristinae malitiae reliquias servemus, verum ut infermentatam virtutem habeamus non conspersam ac permistam cum veteri quodam, quo vesebamur, cum in peccato, tanquam

Heri cum Christo in crucem agebar, etc. Per hoc adverbium, heri, potest et totum Quadragesimae tempus significari. Heri igitur, inquit, cum Christo in crucem suffigebam, a terrenis rebus mentem subvehens, atque ab actu peccati abstinens, et commoriebar et conspellebar, nimirum quoad ipsos etiam affectus et peccati cogitationem mortuus atque immobilis manens. Hodie Dei operatione glorificor, vivificor et resurgo. Antithesis autem figura utitur Theologus. Crucis enim ignominiae opponitur gloria, mortificationi vita, sepulturae resurrectio. Ac vide, quam apto ordine haec verba disposita sint. Praecedit enim crucifixio, id est, ea vis, qua nos ipsos frenamus, ne peccatum in actus exeat. Sequitur mortificatio, hoc est, vitiosorum animi motuum compressio. Huic proxima est sepultura, id est, ipsius quoque circa animi turbu- lentos motus actionis extinctio. Postremum locum tenet resurrectio. Nam cum ab operibus malis abstinuerimus, ac deinde eo progressi fuerimus, ut ne in animo quidem oppugnemur, sed omnes vitiosos motus exciderimus, et velut sepultura affecerimus, tum demum sola in nobis velut a morte excitata ratio elucet.

Sed..... maxime propriam, etc. Transit jam ad deliberativi generis speciem Theologus, atque hortatur, ut Christo munera offeramus: aequum est enim, quoniam ipse quoque nostra causa passus est; ut nobis passionum immunitatem conciliaret; ac pro nobis resurrexit, primitiae videlicet resurrectionis factus, ut firmam resurrectionis spem

animis infixam habeamus. Nam cum caput resurrexerit, universum etiam corpus resurgere necesse est. Atque offerre jubet, non aurum et argentum, gemmasque pretiosas, parva enim terrenaque hæc sunt, nimirum quæ a terra oriantur, atque in terra remaneant, nec dominos suos comitentur, quæ etiam homo sceleratissimus facile paraverit, et in quæ majori animi studio et contentione incumbunt improbi, atque ii, quos mundi princeps in servitute redegit. Sic autem vocatur diabolus, non quod mundi et rerum terrenarum imperium teneat (absit!), sed quod eos, qui improbe et scelerate vivunt, in potestate habeat. Peccatum autem plerisque Scripturæ locis mundi nomine appellatur, juxta illud, quod discipulis Christus dicebat: *Vos non estis de mundo, sicut ego non sum de mundo**, id est, non estis ex eorum numero, qui vitiiis flagitiisque delectantur, quemadmodum nec ego. Terrenum igitur munus Theologus rejicit, ut quod soli divites offerre queant. Nihil autem magnum atque honorificum est apud Deum, quod non pauper quoque donare possit. Inducit autem alterum oblationis genus, quod omnibus commune est, divitibus juxta ac pauperibus, dicens: Nosmetipsos offeramus, qui quidem Deo possessio sumus longe pretiosissima maximeque propria: pretiosissima quidem, quoniam ipsius manibus effecti sumus, ac propter nos omnia, quæ oculis cernuntur, facta sunt. Maxime autem propria ob inspirationem divinæque imaginis similitudinem et rationem. Nam cum res omnes a Deo creatæ, ipsius bonitatis, quantum ad essentiam, participes sint, uberius etiam animantia, quibus, et quatenus sunt, et quatenus vitam habent, communicatur divina bonitas, in hoc eximia est hominis conditio, quod præter ea, quæ jam dicta sunt, ratione quoque præditus sit. Affinis enim quodammodo maximeque propinquus est Deo: tametsi ille incomparabili magnitudine nos superet.

Imaginis decus imagini reddamus, etc. Reddamus, inquit, imagini Dei, id est animæ, imaginis decus, divinas nempe formas, quas peccatum obscuravit. Aptè autem dixit, Reddamus, quippe quod debeatur. Illud enim reddere quis dicitur, quod debet. Nos igitur, qui imaginis dignitatem accepimus, eandem haud dubie a Deo reposcimus. At sancto quidem Cyrillo unum idemque significare videntur, secundum imaginem et secundum similitudinem: verum reliqui Patres in hac sunt sententia, ut per imaginem intelligendi vim arbitriique libertatem et principatum designari putent, per similitudinem autem, virtutum perfectionem, quantum quidem hominis naturæ datur assequi. Hæc enim veluti notæ quædam sunt divinæ naturæ, tranquillitas nullis curis ac distractionibus interrupta, integritas, bonitas, sapientia, justitia, puritas ab omni labe peccati. Reddamus itaque animæ nostræ quod ipsi proprium est. Habet autem hoc proprium, quod ad Creatoris imaginem facta est. Atque etiam dignitatem nostram intelligamus, id est, magnitudinem veteremque nobilitatem. Eam autem cognoverimus, si eam talem receperi-

* Joan. xvii, 16.

τως καὶ ἅπαν τὸ σῶμα ἀναστῆναι. Καὶ καρποφορεῖν κελεύει οὐ χρυσὸν καὶ λίθους καὶ ἀργυρον. Μικρὰ γὰρ ταῦτα καὶ εὐτελεῖ, ἀπὸ γῆς τὰ θνῦτα καὶ τῇ γῇ ἐναπομένοντα, ἀλλ' οὐκ ἀκολουθοῦντα τοῖς κτησαμένοις, ἀ καὶ χάριστος βλάβως ἐκτῆσατο, καὶ περὶ ἃ οἱ φαῦλοι μᾶλλον σπουδάζουσιν, καὶ οὓς ὁ κοσμοκράτωρ ἔχει καταδουλώσας. Οὕτω δὲ ὀνομάζεται ὁ διάβολος, οὐχ ὅτι τοῦ κόσμου κρατεῖ καὶ τῆς κτίσεως, ἀπαγε, ἀλλ' ὅτι ἐκείνων κρατεῖ, τῶν τὴν κακίαν ἐργαζομένων, ἧτις κόσμος πολλαχοῦ εὐρίσκεται λεγομένη, κατὰ τὸ πρὸς τοὺς μαθητὰς ὑπὸ Χριστοῦ εἰρημένον· *Ἵμεις οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου, καθὼς ἐγὼ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰμι*· τούτέστιν, οὐκ ἐστὲ ἐκ τῶν ἀγαπώντων τὴν πονηρίαν ὥσπερ οὖν οὐδὲ ἐγώ. Τὴν μὲν οὖν γῆντην καρποφορίαν ὁ Θεολόγος ἐκβάλλει, ὡς μόνους τοῖς πλουσίοις δυνατὴν οὔσαν. Οὐδὲν δὲ μέγα παρὰ Θεῷ, ὃ μὴ καὶ πένις δωρεῖσθαι δύναται. Εἰσάγει δὲ τὴν κοινὴν, ἣν ὁμοίως πάντες καρποφορεῖν δύνανται, καὶ πλουσιοὶ ὦσιν, καὶ πένιτες, λέγων· Καρποφορήσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς, ὅτινες κτῆμά ἐσμεν τῷ Θεῷ τιμιώτατον καὶ οἰκειότατον· τιμιώτατον μὲν, ὅτι ταῖς αὐτοῦ χειρὶ διηρησίσθημεν καὶ δι' ἡμᾶς πάντα γέγονε τὰ ὀρώμενα· οἰκειότατον δὲ, διὰ τὴν ἐμπνευσιν καὶ τὸ κατ' εἰκόνα καὶ διὰ τὸν λόγον. Πάντα μὲν γὰρ τὰ ὑπὸ Θεοῦ γενόμενα κοινωνοῦσι τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, κατὰ τὸ εἶναι. Ἐκ περισσοῦ δὲ τὰ ζῶα. Κατὰ τε γὰρ τὸ εἶναι καὶ κατὰ τὸ τῆς ζωῆς μετέχειν κοινωνοῦσι τοῦ αγαθοῦ. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, καὶ κατὰ τὰ προειρημένα μὲν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ λογικόν. Οἰκειότερος γὰρ πῶς ἐστὶ πρὸς Θεὸν τῶν αἰσθητῶν ὁ ἄνθρωπος, εἰ καὶ ἀπάντων ὁ Θεὸς ἀσυγκρίτως ὑπέρκειται.

Col. 397 B 12. Ἀποδώμεν... ἡμᾶς ἄνθρωπος. Ἀποδώμεν, φησὶ, τῇ ψυχῇ, τῇ εἰκόνι τοῦ Θεοῦ, τὸ κατ' εἰκόνα ἀξίωμα, δηλαδὴ τοὺς θεοὺς χαρακτηρᾶς, οὓς ἡ ἀμαρτία ἡμαῶρωνσε. Καλῶς δὲ εἶπεν, Ἀποδώμεν, ὡς ὀφειλόμενον. Ἐκεῖνο γὰρ τις ἀποδιδόνα λέγεται, ὅπερ κεχερώστηκε. Καὶ ἡμεῖς οὖν, λαβόντες τὸ κατ' εἰκόνα, ἀπαιτηθῶμεθα πάντως αὐτὸ παρὰ τοῦ δόντος Θεοῦ. Καὶ τῷ μὲν ἀγίῳ Κυρίλλῳ, τὸ αὐτὸ καὶ ἐν εἶναι δοκεῖ, τὸ κατ' εἰκόνα καὶ τὸ καθ' ὁμοίωσιν· τοῖς δὲ λοιποῖς θεοῖς Πατράσι, κατ' εἰκόνα μὲν, τὸ νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον καὶ τὸ ἀρχικόν· καθ' ὁμοίωσιν δὲ, τὸ ἐν ἀρεταῖς τέλειον, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπου φύσει, τὸ ἀγαθόν, τὸ σοφόν, τὸ δίκαιον, τὸ πάσης κακίας ἐλεύθερον, τὸ ἀμέριμνον, τὸ ἀπερίσπαστον καὶ ἀκέραιον. Αὗται γὰρ οἰονεῖ χαρακτηρᾶς τῆς θείας ὑπάρχουσι φύσεως. Ἀποδώμεν οὖν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ τὸ οἰκεῖον αὐτῇ. Οἰκεῖον δὲ αὐτῇ, τὸ κατὰ τὴν εἰκόνα εἶναι τοῦ κτίσαντος, πρὸς ἣν καὶ γέγονεν. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀξίωμα ἡμῶν γνωρίσωμεν, τούτέστι τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς εὐγένειαν. Γνωρίσωμεν δ' ἂν, ἀναλαβόντες αὐτὸ τοιοῦτον, οἷον ἐξ ἀρχῆς ἐλάβομεν· ὡς νῦν ἄλλοι ἀντ' ἄλλων γενόμενοι, οὐ γνωρίζομεν ἑαυτοὺς, ὥσπερ εἰ τις ἄλλος ἀντ' ἄλλου γενόμενος,

λέγει,
μεν ο
πον τ
Γίνετ
μήσε
τύπη
δύνα
σκοπ
Δεστ
θαν
ἐπε
τρο
Λιμ
γρ
λαμ
Το
με
πε
δπ
ἐπ
το
ἡμ
ἀν
μ
λε
ἀ
γ
γ
δ
α
:

λέγει, μὴ γινώσκων αὐτὸν διὰ τὴν ἀλλοίωσιν. Γινώσκον οὖν, ἡλίκοι παρὰ Θεοῦ γεγόναμεν καὶ τὸ ἀρχέτυπον τιμήσωμεν ἐν τῷ τηρεῖν τὴν εἰκόνα ἀμύλντον. Γίνεται δὲ αὕτη ἡ τιμή, διὰ τῆς ἀπηκριβωμένης μιμήσεως, καὶ ὅταν τὸ παράδειγμα ὁμοιον τῷ ἀρχέτυπῳ φαίνεται. Γινώσκον καὶ τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν, τούτέστι τῆς ἑορτῆς τὴν αἰτίαν καὶ τὸν σκοπόν. Δι' ἡμᾶς γὰρ πᾶσα ἡ φιλόανθρωπος τοῦ Δεσπότης οἰκονομία γέγονε, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ θανάτου ἐγεύσατο ὁ ἀθάνατος. Γινώμεθα ὡς Χριστός, ἐπεὶ καὶ Χριστὸς ὡς ἡμεῖς. Ὁ κορυφαῖος ψῆσι Πέτρος, ὅτι Χριστὸς ἐπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμῖν ὑπομιμνᾶν ὑπογραμμόν. Γέγονε γὰρ ὁ Σωτὴρ ὑπογραμμὸς τοῖς ἀνθρώποις, τυπούμενος αὐτοῖς καὶ λαμβάνων ἀπαθῶς τὰ νοήματα τοῦ κόσμου τούτου. Τὸ οὖν, Γινώμεθα ὡς Χριστός, οὕτω νοήσεις. Γινώμεθα καθαροὶ καὶ ἀπαθεῖς, ἐπεὶ καὶ Χριστὸς ταπεινώσας αὐτὸν καὶ συγκαταβάς ἡμῖν, μεμένηκεν, ὅπερ ἦν, καθαρὸς καὶ ἀπαθής. Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδ' εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Ὁ μὲν Θεὸς ὢν, ἄνθρωπος γέγονε. Δεῖ οὖν καὶ ἡμᾶς, Θεοὺς γενέσθαι. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος, ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ αὐτῶν Θεοί. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἀντὶ τῆς ἀκροτάτης δόξης, τὴν ἀκροτάτην ἀναλαβόμενος ἀτιμίαν· ἡμεῖς δὲ, ἀντὶ τῆς ἀκροτάτης ἀτιμίας, τὴν ἀκροτάτην τιμὴν. Κάθεῖνος μὲν φύσει γενόμενος ἄνθρωπος, ἡμεῖς δὲ θέσει Θεοί. Γέγονε γὰρ, ὃ ἔσμεν, κατ' οἰκονομίαν, ἐν ἡμεῖς γενώμεθα, ὃ ἔστιν ἀντιμετρούμενης, ὡς οἶδεν αὐτός, τῇ αὐτοῦ κενώσει τῆς τῶν χάριτι σωζομένων θεώσεως, ὧν θεοειδῶν καὶ ὧν Θεοῦ χωρητικῶν καὶ μόνου γενησομένων. Τοῦτο γὰρ ἡ τελειώσις, πρὸς ἣν σπεύδουσιν οἱ ταύτην ἀληθῶς ἔσεσθαι τὴν ἐπαγγελίαν πιστεύσαντες.

admodum ipse novit, cum eorum, qui per gratiam salutem consequuntur, deificationem, ita ut toti deiformes, et toti Dei capaces, toti denique ipsius unius simus. Hoc enim est ea perfectio, ad quam properat, qui hanc pollicitationem certa fide expectant.

Col. 397 C 1. Προσέλαβε... πτώματι. Εἰσι τὰ ῥήματα ταῦτα σαφὴ καὶ οὐδεμιὰς ἐρμηνείας δεόμενα. Προσέλαβε γὰρ ὁ Χριστὸς τὸ χεῖρον, τὴν ἀνθρωπότητα, ἵνα ὧν τὸ βέλτιον, τὴν θεότητα. Καὶ πλούσιος ὢν τῇ θεότητι, ἐπτώχευσε τῇ σαρκί, ἐν ἡμεῖς πλουτήσωμεν τὴν θεότητα. Καὶ δούλου μορφὴν ἐφόρεσεν, ἐν ἡμεῖς τὴν ἀπὸ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου καὶ τῶν παθῶν ἐλευθερίαν λάβωμεν· ὅπερ ὅλοι, ὅτι εἰχομεν ἐξ ἀρχῆς τὴν ἐλευθερίαν ἀπωλέσαμεν διὰ ταύτην. Δεῖ οὖν ἀπολαβεῖν, ἣν ἔχοντες ἀπεβάλομεν. Κατέβη πρὸς ἡμᾶς· ὁ Ὑψιστος, ἐν ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ ὑψωθῶμεν, ὑπεραρθεύσας τῆς τῶν γερῶν σχέσεως καὶ περρωθέντες πρὸς τὰ οὐράνια. Ἐπειράσθη ἐν τῇ ἐρήμῳ εἰς γαστριμαργίαν, φιλοδοξίαν, φιλοχρηματίαν, καὶ νενίκηκεν ἐν τῇ τρίτῃ ταύτῃ προσβολῇ καὶ πέρα τὸν πειραστὴν, ἡμῖν τὴν νίκην πραγματεύμενος. Ἀλλὰ ἡτιμάσθη ὁ τῆς δόξης Κύριος, ἵνα δοξάσῃ τοὺς ἀτίμους ἡμᾶς· ἀπέθανεν, ἵνα τῷ θανάτῳ αὐτοῦ σωθῶμεν· κατέβη καὶ ἀνέβη, ἵνα ἡμεῖς ἀκολουθήσωμεν αὐτῷ, καὶ ἵνα κάτω κειμένους ἐν τῷ τῆς ἀμαρτίας πτώματι πρὸς αὐτὸν ἐλκύσῃ, ὡς ἡ ὑπόσχεται.

A mus, qualem primum accepimus. Nam nunc alii ex aliis facti nosmet haudquaquam agnoscimus, perinde sane ac si quis in alium hominem translatus, affirmet se sibi ipsi ignotum esse, propter ejusmodi immutationem. Intelligamus igitur, quales a Deo creati sumus, atque exemplar nostrum honoremus, nimirum imaginem a vitiorum sordibus immunem servando. Porro hic honor in accuratissima imitatione consistit, cum exemplum exemplaris sui similitudinem retulerit. Vim etiam mysterii cognoscamus, id est, festi causam et scopum. Nostra etenim causa totum incarnationis Dominicæ mysterium contigit, atque immortalis ille mortem pro nobis quantum ad carnem degustavit. Simus ut Christus, quoniam Christus quoque sicut nos.

B Petrus apostolorum princeps ait : *Christus passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum*¹⁰. Salvator enim mortalibus exemplum factus est, ipsis sese informans, ac mundi hujus cogitationes, circa turbulentos tamen animi motus, suscipiens. Efficiamur ut Christus, qui se ipsum ita humiliavit, atque ad infirmitatem nostram demisit, ut tamen, quod erat, permaneret, nempe purus, et turpium affectuum expers. *Peccatum enim non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus*¹¹. Atque ille quidem, cum Deus esset, homo factus est. Proinde nos quoque deos fieri oportet. Cæterum ille propter nos homo, nos autem propter nosmetipsos dii : atque ille pro summa gloria summam ignominiam suscipiens, nos autem pro extrema ignominia summum honorem. Hoc præterea interest, quod ille natura homo factus est, nos autem adoptione dii. Hoc enim consilio id quod sumus factus est, ut nos id, quod ipse est, efficiamur, compensata nimirum ipsius inanitione quem-

C *Assumpsit quod deterius erat, ut det, etc.* Perspicua sunt hæc verba, nec ulla interpretatione opus habent. Accepit enim Christus quod deterius est, humanitatem scilicet, ut det quod præstantius est, nempe Divinitatem : et cum dives esset, quantum ad Divinitatem, pauper, quantum ad carnem, factus est, ut nos Divinitatis opes consequamur. Servi præterea formam gestavit, ut nos ex diaboli affectuumque servitute in libertatem asseramur. Non dixit, libertatem accipiamus, sed recipiamus ; ut indicet nos a principio quidem libertatem habuisse, verum eam amisisse. Quare nobis ea recipienda est, quam habentes perdidimus. Descendit ad nos Altissimus ille, ut nos abjecti et humiles in sublime feramur, supra terrenarum rerum affectionem evecti, atque ad cœlestia tanquam pennis sublatis. Tentatus est, ac triplici tentationum telo in deserto petitus est Christus a diabolo, gulæ nempe, ambitionis et avaritiæ : atque in hoc triplici certamine tentatorem superavit, nobis videlicet victoriam acquirens. Quin etiam contemptus est ille gloriæ De-

¹⁰ I Petr. II, 5. ¹¹ ibid. 22.

minus, ut nos infames ornet atque illustret. Mortuus est, ut per ejus mortem salutem assequamur. Descendit atque ascendit, ut nos ipsum sequamur, atque ut humi jacentes in peccati lapsu ad seipsum trahat, quemadmodum se facturum recepit, dicens : Cum exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum ¹¹.

Omnia quispiam donet, omnia ei, etc. Enumeravit ea, quæ Christus pro nobis passus est, beneficæque in nos collata, ut probet nos non ex gratuita munificentiâ in eum liberales esse, sed ex debito. Et quidem superius videbatur rerum crassarum et terrenarum oblationem prorsus rejicere, cum dicebat : Aurum fortasse putatis me dicere, aut argentum? imo nosipsum Deo offeramus. Nunc autem ostendit se non omnino hujusmodi munera improbare, sed quod majus est anteferre, nempe ut nosipsum offeramus. Ait igitur, Omnia det quispiam, et aurum et gemmas et vestes, det autem ex debito : quandoquidem priores beneficentiæ partes Christus occupans, mortem pro nobis excepit, ac seipsum pro nobis in sacrificium Patri obtulit. Nam illi peccaveramus, et proinde ipsi nostræ redemptionis pretium persolvendum erat, ut nos condemnatione solveremur. Absit enim ut tyranno diabolo Domini sanguis oblatus fuerit. Pretium autem redemptionis pro nobis Christus est, et culpe succidaneus, utpote qui naturam nostram salutis nostræ causa suscepit, perinde ac si quis pro reo aut captivo seipsum substituat, ad ea perpetiunda, quæ illum pati necesse erat. Quauquam autem, inquit, bona sit omnis oblatio, quam quispiam bene de se merito Christo fecerit, nihil tamen tam eximium daturus est, quam si seipsum obtulerit hujus mysterii rationem intelligentem, id est, cogitantem quæ Resurrectionis causa sit, quidque mortalibus asserre possit, eamque cognitionem actionibus declaraverit, ac propter illum omnia factus fuerit, quæcunque ipse propter nos factus est, id est, sine reprehensione incedens per omnes Christi ætates et potentias, spiritualiter purificatus, corde circumcissus, in templo docens, nundinatores ejiciens, lapidatus, aliæque omnia, partim faciens, partim patiens, quæ ipse nostra causa, vel fecit, vel passus est, nobis exemplum relinquens.

Ac vobis quidem, ut cernitis, pastor hic bonus, etc. Auditores ad fructus Deo offerendos excitans Theologus, hoc faciendum esse probat, tum a persona Christi, cum dixit eum pro redemptionis pretio seipsum nobis dedisse, tum nunc etiam a persona Patris, addens, Quoniam hic quoque pastorem sive episcopum me dispensat. Presbyter etenim jam sum atque hoc pater, non sperat, sed videt : nondum autem sum episcopus, sed me post mortem suam futurum sperat pater, optatque, ut hujusmodi munere dignus sim, ut non mercenarius sim, neque fur, sed pastor : atque a vobis, qui ab eo pascimini, petit, ut me cum a vita migrarit, pastorem accipiat, morigerique animi specimen præbeat. Æquum est autem, ut paternæ petitioni cedatis. Pastor etenim bonus est (quod de seipso Christus prædicavit) animamque suam pro nobis ovibus po-

A Ἐπηγγέλματο γὰρ λέγων· Ὅταν ὑψωθῶ, πάντα ἐλκύσω πρὸς ἐμαυτόν.

Col. 400 A 5. Πάντα . . . γενόμενον. Ἀπληρομήσατο τὰ δι' ἡμᾶς πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰς δοθείσας ἡμῖν εὐεργεσίας, ἵνα δείξῃ μὴ κατὰ χάριν αὐτῷ καρποφοροῦντας, ἀλλὰ κατὰ χρέος. Καὶ ἄνω μὲν ἔδωκε· τέλειον ἐκβάλλειν τὴν διὰ τῶν ὕλων καρποφορίαν, ἐν οἷς ἔλεγεν· Χρυσὸν με ἴσως οἰεσθε λέγειν ἢ ἀργυρον, καρποφορήσωμεν ἡμᾶς αὐτούς· νῦν δὲ δείκνυσιν, ὅτι οὐ παντελῶς ἀποδοκιμάζει τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ προτιμᾷ τὸ μείζον, τουτέστι τὸ ἑαυτοὺς προσάγειν. Φησὶ γοῦν· Πάντα διδόντω τις, καὶ χρυσὸν καὶ λίθους καὶ ὑφάσματα· διδόντω δὲ κατὰ ὁρεῖλήν. Ἐπεὶ προλαβὼν ὁ Χριστὸς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο θάνατον, καὶ ἑαυτὸν τῷ Πατρὶ προσέφερεν θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν. Αὐτῷ γὰρ πεπλημμελήκαμεν, καὶ αὐτὸν ἔδει τὸ ὑπὲρ ἡμῶν λύτρον δεῖσθαι καὶ ὅπως ἡμᾶς λυθῆναι τῆς κατακρίσεως. Μὴ γὰρ γένοιτο τῷ τυράννῳ τὸ τοῦ Δεσπότου αἶμα προσενεχθῆναι. Λύτρον δὲ ὁ Χριστὸς καὶ ἀντάλλαγμα, ὡς τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεξάμενος· ὥσπερ ἐάν τις ὑπὲρ τοῦ ὑπευθύνου ἡ αἰχμάλωτου ἐκδῷ ἑαυτὸν, ὥστε παθεῖν, ἃ ἐκείνου ἔδει παθεῖν. Καλὴ μὲν οὖν, φησὶ, καὶ πᾶσα καρποφορία, ἣν ἂν δώσῃ τις τῷ εὐεργετῇ Χριστῷ· οὐδὲν δὲ τοιοῦτον δώσει μέγα, οἷον ἑαυτὸν τοῦ μυστηρίου συνιέντα τουτέστι νοοῦντα, τίς ἡ τῆς ἀναστάσεως αἰτία, καὶ τί δύναται χαρίζεσθαι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὴν γνῶσιν ταύτην δεικνύοντα ἐπὶ τῶν πράξεων, καὶ πάντα γενόμενον διὰ Χριστὸν, ὅσα ἐκείνος δι' ἡμᾶς, τουτέστι ἀμέμπτως ὀδεύοντα διὰ πασῶν τῶν ἡλικιῶν Χριστοῦ καὶ δυνάμεων, ἀγνιζόμενον πνευματικῶς, περιτεινόμενον τὴν ἐν καρδίᾳ περιτομὴν διδάσκοντα ἐν τῷ ἱερῷ, τοὺς θεοκαπήλους ἐλαύνοντα λιθαζόμενον, τὰ ἅλλα ποιοῦντα ἢ πάσχοντα, ὅσα καὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἐποίησεν ἢ ἔπαθεν, ἡμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμόν.

Ibid. B 1. Καρποφορεῖ . . . πνεύματος. Διαγείρων τοὺς ἀκούοντας εἰς τὸ καρποφορεῖν ὁ Θεολόγος, κατασκευάζει τὸ δεῖν τοῦτο γενέσθαι καὶ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, εἰπὼν, ὅτι κακείνος λύτρον ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν. Κατασκευάζει δὲ νῦν καὶ ἀπὸ τοῦ ἰδίου Πατρὸς, προσθεὶς, ὅτι καὶ οὗτος ἐμὲ ὑμῖν ποιμένα, εἰσὶν ἐπίσκοπον, προμνηστεύεται. Προσθύτερος γὰρ ἦδη εἰμι· καὶ τοῦτο ὁ Πατὴρ οὐκ ἐλπίζει, ἀλλὰ βλέπει· οὕτω δὲ εἰμι ἐπίσκοπος, ἀλλὰ τοῦτο ὁ Πατὴρ ἐλπίζει γενέσθαι με μετὰ τὸν αὐτοῦ θάνατον, καὶ εὐχεται, ὁρῶν μὴ γενέσθαι τοῦ πράγματος, ὡς μὴ μισθωτὸν εἶναι, μᾶθδ κλέπτην ἀλλὰ ποιμένα. Καὶ παρ' ὧν αἰτεῖ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ποιμαινομένων, ἵνα με μετ' αὐτὸν τὸν ποιμαίνοντα δείξῃσθε καὶ τὴν εὐπεύθειαν ἐποδείξησθε. Δίκαιοι δ' ἂν εἴητε, αἰτοῦντι τῷ πατρὶ πείθεσθαι. Ποιμὴν γὰρ ἐστὶ καλὸς (ὁ περὶ αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ εἶπε), καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ ὧν

¹¹ Joan. xii, 32.

τῶν προβάτων τίθῃσι. Δίδωσι δὲ καὶ αὐτὸν διπλοῦν ἑμῖν ἀνὴρ ἀπλοῦ. Κάμει γὰρ εἰς τὴν προστασίαν μεθ' αὐτοῦ ἑταίρε· καὶ γὰρ διπλὴν αὐτῷ μέλλω χρεῖαν πληροῦν, καὶ τοῦ γήριος βακτηρία γενόμενος καὶ τοῦ πνεύματος. Ὑποστηρίξτε γὰρ τὸν πατέρα κεκμηκότα τῷ χρόνῳ, καὶ τὰς πνευματικὰς αὐτῷ καὶ ἐκκλησιαστικὰς συνεισενέγκω φροντίδας.

Col. 400 B 6. Καὶ προστίθῃσι . . . ἄξιον. Καὶ δύο, φησί, ναοὺς ὑμῖν ὁ πατήρ ἐχαρίσατο. Ἐνα μὲν ἄψυχον, ὃν ἐν Ναζιανζῷ φιλοτίμως ἀνήγειρε, περικαλλῆ τινα καὶ οὐράνιον. Οὐράνιον δὲ εἶπεν αὐτὸν, τάχα μὲν διὰ τὸ ὕψος, τάχα δὲ διὰ τὸ ἡμισφαίρειον σχῆμα τῆς ὀροφῆς, ἰσως δὲ καὶ διὰ τὸ τὸν πάντα ναὸν τυύπον ἀποσώζειν τοῦ οὐρανοῦ· ἕτερον δὲ ἑμψυχον. Ἐαυτὸν δὲ οὕτω λέγει ὁ Θεολόγος κατὰ τὸ ἀποστολικόν· Οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε; Καὶ ἀναγκάζεται μὲν, ὡς ἐν συγκρίσει, εἰπεῖν αὐτὸν πολλῷ μείζονα καὶ ὑψηλότερον τοῦ ἄψυχου ναοῦ· ἐπεὶ δὲ φορτικὸν ἐστὶ τὸ αὐτὸν ἐπαινεῖν, ἐκκλίνει τὴν περιαιτολογίαν, καὶ μέσως πως λέγει, ὅτι προστίθῃσι τῷ ἄψυχῳ μὲν, περικαλλεῖ δὲ ναῷ, ἐμὲ τὸν ἐποιοῦν καὶ ἡλίκον, τοῦτέστιν οἷον ἂν καὶ ὅσον κρίνοι τις. Πλὴν ὅποιος ἂν καὶ εἴη, τῷ πατρὶ τιμῶτατος σφόδρα εἰμὶ. Τοιοῦτον οὖν με παρ' αὐτῷ ὄντα, ὑμῖν ἐπιδέδωκε. Καὶ οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι εἰς μὲν τὸ ἀνεγείραι τὸν ἄψυχον ναὸν πολλοῦ πόνου καὶ ἀναλωμάτων ἐδέησε τῷ πατρὶ, εἰς ἐμὲ δὲ οὐχί· πολλοῖς γὰρ καὶ γὰρ ἰδρῶσι καὶ πόνοις, τοῖς τῶν μαθημάτων, δι' ἀκχέσεως τοιοῦτος συνετελέσθη. Ἐπεὶ δὲ πολλάκις τινὰ τῶν πραγμάτων οὐκ ἄξια τῶν πόνων ἀποβαίνουσιν, ὁ Θεολόγος μέσως χωρῶν, οὕτε κρύπτει τοῦτο, ὅτι ἄξιος ἀπέβη τῶν πόνων, οὕτε πάλιν ἀπαυθαδειάζεται, ἀλλ' ἐπιτύχεται μόνον· εἴη δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ τῶν πόνων ἄξιον.

Abis a patre susceptis responderit, nec rursus hoc arroganter affirmat, verum rem potius optandi forma exprimit. Atque utinam laboribus quoque dignum addere liceat.

Ibid. 11. Καὶ . . . μεγαλοψυχία. Ἐτι ἐμφυλῶς οὐκ ὁ Θεολόγος τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῆς τοῦ πατρὸς ἐπιδόσεως· καὶ εἰπὼν, ὅτι Πάντα προστίθῃσιν ὑμῖν τὰ αὐτοῦ, πρὶν ταῦτα ἀπαριθμήσασθαι, μεταξὺ θαύμασε καὶ ἀνεφθέγγετο, Ὡς τῆς μεγαλοψυχίας! τῆς πρὸς τὴν καρποφορίαν δηλαδὴ ἀπλότητος. Οἱ μὲν γὰρ ἔξω σοφοὶ μεγαλοψυχίαν ὀρίζονται, ψυχῆς ἀρετὴν, καθ' ἣν τινες εὐ δύνανται φέρειν τὰ συμβαινόντα· οἱ δὲ ἡμέτεροι διδάσκαλοι, ὡς ἐπιτοποῦν τὴν ἐλευθερίτητα καὶ μεγαλοδωρίαν, μεγαλοψυχίαν ὀνομάζουσιν. Ὡς οὖν καὶ νῦν ὁ Θεολόγος τὸν αὐτοῦ πατέρα μεγαλόψυχον, εἰπὼν μεγαλόδωρον, ἐκάλεισεν· οἶνε δὲ ἐπιδορθοῦμενος, ὃ εἶπεν, οὐ μεγαλοψυχίαν, ἀλλὰ μᾶλλον φιλοτεκνίαν, τὸ πρᾶγμα προσαγορεύει. Διὰ γὰρ τὴν ἀγάπην, φησὶν, ὑμῶν, τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ τέκνων, τοσαύτην ἐπεδείξατο τὴν ἀπλότητα. Ἐπεὶ οὖν ἡ φιλοτεκνία αἰτία γέγονε τῆς μεγαλοψυχίας καὶ τῆς ἀπλότητος, κυριώτερον ἂν εἴη, τὸ πᾶν φιλοτεκνίαν λέγειν, ἀπὸ τῆς αἰτίας καὶ τὸ αἰτιατὴν ὀνομάζοντας. Τάχα δ' ἂν τις καὶ κατὰ τοὺς ἔξω τῆς μεγαλοψυχίας νοήσας ἐνταῦθα, οὐδ' οὕτω κακῶς ἐκταλαί. Ἐπειδὴ γὰρ παρ' ἐκείνοις ὁ μεγαλόψυχος

A nit. Quin et pro simplici duplicem vobis seipsum offert: nam me quoque ad vos regendos socium asciscit: atque ipse ego duplicem usum atque operam illi præstabo, nimirum et senectutis subsidium factus, et spiritus. Nam et patrem senectute fractum et confectum fulciam, et spirituales atque ecclesiasticas curas cum ipso sustinebo.

V Atque inanimato templo animatum, etc. Duo templa, inquit, pater vobis dono dedit, alterum quidem inanimatum quod Nazianzi magnifice extruxit, perelegans quoddam et cœleste. Cœleste autem ipsum dixit, vel propter altitudinem, vel propter semi circula rem tecti figuram, veletiam fortasse quia templum omne cœli figuram servat, alterum autem animatum, sic autem seipsum appellat, secundum illud Apostoli: Nescitis, quod templum Dei estis¹²? Ac cogitur quidem, ut in comparatione, multo majorem et sublimiorem seipsum inanimato templo dicere. Verum quoniam grave est invidiæque plenum proprias laudes prædicare, ad vitandam ostentationis speciem medio quodam modo ait: Inanimi quidem huic, cæterum peregregio templo adjungit me, qualemcumque tandem et quantulumcumque, id est, qualem et quantum judicaveritis. Verum qualiscumque sim, patri tamen sum charissimus, et commendatissimus. Talem me igitur pater tantique apud se pretii, vobis porrexit. Nec vero hoc dici possit, ad erigendum quidem inanimatum templum multo labore multisque sumptibus opus fuisse patri; ad me autem non item. Multis enim ipse quoque sudoribus, tum disciplinarum, tum piæ exercitationis, talis effectus sum. Quoniam autem plerumque accidit, ut quædam nequaquam pro laborum ratione succedant, Theologus medium iter tenens, nec hoc reticet, quod laboribus a patre susceptis responderit, nec rursus hoc arroganter affirmat, verum rem potius optandi forma exprimit.

Suaque omnia vobis proponit, etc. Adhuc in eodem sermone de patris oblatione immoratur: cumque dixisset, Omnia sua vobis proponit, priusquam hæc recenseat, interea cum admiratione sic loquitur: O miram animi magnitudinem, id est, o insignem in offerendo munere simplicitatem. Externi enim sapientes μεγαλοψυχίαν, id est magnanimitatem, definiunt animæ virtutem, per quam nonnulli quæ accidunt, recte ferre possunt. At nostri doctores ut plurimum liberalitem et magnificentiam magnanimitatem nominant. Quemadmodum hoc quoque loco Theologus patrem magnanimum, id est, munificum vocavit. Cæterum quasi corrigens quod dixit, eam rem non magnanimitatem, sed paternum potius amorem appellat. Ob amorem enim vestri, inquit, hoc est, spiritualium suorum filiorum, tantæ simplicitatis specimen edidit. Quoniam igitur paternus amor magnanimitati et simplicitati causam præbuit, rectius fuerit totum hoc paternam indulgentiam dicere, nimirum causæ nomen affecto tribuentes. Quod si quis etiam juxta externorum philosophorum sententiam, hoc loco magnanimitatem intellexe-

¹¹ 1 Cor. iii, 16.

rit, ne sic quidem fortasse aberraverit. Quoniam enim apud illos, qui animæ magnitudine præditus est, vitæ suæ non parci, hac quoque laude patrem ornatum esse Theologus testatur. Ait enim: Pastor est bonus, animamque suam pro ovibus ponit. Illud etiam adjecit: Me quoque filium suum optat talem pastorem fieri, ponentem videlicet animam pro vobis. Quam ob causam ipse admiratione exclamavit. O miram animi magnitudinem! Tum ne quis existimaret, quod pater, ut magnanimus, filium periculis obijcens minus amanter in ipsum affectus sit, huic suspicioni occurrit, dicens: Aut, ut verius loquar, paternum amorem. Nam sic, atque ob hujusmodi causas, filium periculis exponere, non est, inquit, hominis liberos odio habentis, verum impense amantis. Quamobrem etsi magnanimitatem eam rem nominavit, quoniam cum multis laboribus, curis, et periculis ipsi luctandum erat, tamen quia propter vos utilitatemque vestram, et propter Deum res ejusmodi perferendæ sunt, id totum, paternus amor dicendus est. Hæc locutus Theologus, statim ea quæ a patre offeruntur, enumerat. Hæc porro sunt tria. Ac si quidem rem simpliciter complecti voluisset, ita dixisset: Quoniam seipsum dat, et me et templum. Nunc vero magnificam et excellentem oblationem augens et amplificans, tum sua, tum paterna subdividit, varians ac multiplicans nomina. Nam canitiem patrem vocat, juventutem seipsum: et rursus patrem testatorem, seipsum autem hæredem, utpote episcopali throno successurum. Habetis autem, inquit, mecum sermones meos, atque ex his utilissimos quosque et sanctissimos. Non enim ad gratiam docebo, sed ad utilitatem, non ostentabunde, sed spiritualiter, neque ea, quæ oratoria suppediat exercitatio, sed quæ inserit Spiritus sanctus. Etenim humani sermones aures tantum permulcent ac delinunt, nec ulterius progrediuntur: at spirituales ad animam permeant. Eos enim inculpat Spiritus in humanis cordibus, tanquam in tabulis. Cumque dixisset, lapideis, tropum hunc explicuit, adjungens, Vel etiam carnis. Solida enim sunt et lapis, et caro: atque ea, quæ in hæc inciduntur, eam rationem habent, ut vix deleri queant. Hoc autem ab Apostolo sumptum est, qui sic ad Corinthios scripsit: Quoniam estis epistola Christi, ministrata a nobis, inscripta, non atramento, sed Spiritu Dei viventis, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus¹⁴. Quod etiam ab Ezechiele mutuatus est Apostolus, per quem ait Deus: Dabo eis cor alterum, et spiritum novum dabo eis, et evellam cor eorum lapideum ex carne ipsorum, et dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent¹⁵. Dixit etiam alicubi Sirach: Omnis homo ab adolescentia vergit ad malum, et non potuisti corda eorum ex lapideis carnea facere. Proinde nunc, cum dixit Theologus: Tabulis lapideis sive carnis, videtur mihi non interpretandæ dictionis causa hoc dixisse, sed magis ut distinctio-

A οὐκ ἔστι φιλόζωος, τοῦτο προσμαρτυρεῖ καὶ τῷ πατρὶ αὐτοῦ ὁ Θεολόγος. Εἶπε γὰρ, ὅτι Ποιμὴν ἔστι καλὸς, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθειν ὑπὲρ τῶν προβάτων. Προσέθηκε δὲ, ὅτι Καὶ ἐμὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ εὐχεται τοιοῦτον ποιμένα γενέσθαι, τιθέντα δηλαδὴ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ὑμῶν. Ἐπὶ τοῦτοις ἐδόξε μετὰ θαύματος τὸ, ὡς τῆς μεγαλοψυχίας! Εἶτα, ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ, ὅτι τὸν υἱὸν ὁ Πατὴρ, ὡς μεγαλόψυχος, εἰς κινδύνους ἐπιδιδούς, οὐ φείδεται αὐτοῦ, διορθοῦται τὴν ὑπόνοιαν ταύτην εἰπὼν. Ἡ, τὸ γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, τῆς φιλοτεκνίας. . . Τὸ γὰρ οὕτως καὶ ἐπὶ τοιοῦτοις ἐκδιδόναι τὸν υἱὸν, οὐκ ἔστι, φησί, μισοτέκνου, ἀλλὰ μάλιστα φιλοτέκνου. Ὅστε εἰ καὶ μεγαλοψυχίαν τὸ πρᾶγμα ὠνόμασα, διὰ τὸ μέλλειν πόνοις καὶ κινδύνους ὁμιλεῖν, ἀλλ' οὖν ἐπεὶ δι' ὑμᾶς καὶ τὴν ὑμετέραν B ὠφέλειαν καὶ διὰ Θεὸν τὰ τοιαῦτα χρή διαβλεῖν φιλοτεκνία τὸ πᾶν ἔστι. Ταῦτα εἰπὼν ὁ Θεολόγος, ἀπαριθμεῖται εὐθύς καὶ τὰ παρὰ τοῦ πατρὸς καρποφορούμενα. Τὰ δὲ ἔστι τρία. Κἂν μὲν ἀπλῶς εἰπεῖν ἐβούλετο, εἰπὼν ἂν, ὅτι Ἐαυτὸν δίδωσι καὶ ἐμὲ καὶ τὸν ναόν. Νῦν δὲ τὴν φιλότιμον καρποφορίαν ἐπαύξων καὶ μεγαλύνων, ὑποδιαίρει καὶ τὰ ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ πατρὸς, ποικίλλων καὶ πολυπλασιάζων τὰ ὀνόματα. Καὶ πολὺν μὲν λέγει, τὸν πατέρα· νεότητά δὲ, ἑαυτόν. Καὶ αὖθις κληροδοτήν μὲν τὸν πατέρα· ἑαυτὸν δὲ, κληροδόμον, ὡς μέλλοντα τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς διαδέχεσθαι καὶ κληρονομεῖν. Ἔχετε δὲ, φησί, μετ' ἐμοῦ καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους, καὶ τούτων τοὺς C ἐρωτέρους καὶ ὠφελιμωτέρους. Οὐ γὰρ πρὸς χάριν διδάξω, ἀλλὰ πρὸς ὠφέλειαν· οὐδ' ἐπιδεικτικῶς, ἀλλὰ πνευματικῶς· οὐδ' ἄπερ ἡ τῶν λόγων ἀσκησις δίδωσιν, ἀλλ' ἄπερ ἐντίθησι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οἱ μὲν γὰρ ἀνθρώπινον λόγοι, τὰς ἀκοὰς μόνον θέλγουσιν, οὐ παρατίρω προϊόντες· οἱ δὲ πνευματικοί, εἰς τὴν ψυχὴν διαβαίνουσιν. Ἐντυποὶ γὰρ αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα, ὥσπερ πλαξί, ταῖς ἀνθρωπίναις καρδίαις. Καὶ λιθίνας δὲ εἰπὼν, ἡρμήνευσε τὴν τροπὴν, ἐπαγαγὼν, Εἴτουν σαρκίνας. Ἀντιτυπεῖ γὰρ καὶ λίθος καὶ σῆμα, καὶ τὰ ἐγκολαπτόμενα δυσέκνιπτα. Εἰληπταὶ δὲ ὁ λόγος ἐκ τοῦ Ἀποστόλου, γράφοντος Κορινθίοις, ὅτι Ἐστὲ ἐπιστεῖλη Χριστοῦ, διακορηθεῖσα ὧν ἡμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος· οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίνας. Ἐλαβε δὲ καὶ D ὁ Ἀπόστολος τὴν χρῆσιν ἀπὸ τοῦ Ἰεζεκιήλ, δι' οὗ φησιν ὁ Θεός· Δώσω αὐτοῖς καρδίαν ἑτέραν, καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ἐν αὐτοῖς· καὶ ἐκσπάσω τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην ἀπὸ τῆς σαρκὸς αὐτῶν καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην, ὅπως ἐν τοῖς προστάγμασί μου πορεύσωνται. Λέγει δὲ πού καὶ ὁ θαυμάσιος Σιράχ· Πᾶς ἄνθρωπος ἐκ νεότητος ἐπὶ τὸ ποτηρὸν, καὶ οὐκ ἰσχύσαν τὰς καρδίας αὐτῶν ἀντὶ λιθίνων ποιῆσαι σαρκίνας. Καὶ νῦν οὖν εἰπὼν ὁ Θεολόγος, Πλαξὶ λιθίνας, εἴτουν σαρκίνας, δοκεῖ μοι μὴ ἐφερμηνεύειν τὴν λέξιν, ἀλλὰ μάλλον ἀντιδιαστέλλειν τῇ λιθίνῃ καρδίᾳ, τούτεστι τῇ σκληρᾷ καὶ ἀνευδότη καὶ ἀντιτυποῦσῃ τὴν σαρκίνην, ὃ ἔστι τὴν μαλακὴν καὶ βελόως ὑπέκτουςαν, καὶ δεχομένην

¹⁴ II Cor. III, 2. ¹⁵ Ezech. xxxvi, 26-27.

τά καλὰ γράμματα. Οὐ γὰρ ἀπλῶς πάσῃ καρδίᾳ ἐν-
τυποὶ τοὺς θείους λόγους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ
τῇ σαρκίνῃ, τουτέστι τῇ εὐαίσθητῃ. Σαρκὸς γὰρ τὸ
αἰσθάνεσθαι· λίθου δὲ ἴδιον τὸ ἀναίσθητον. Ἡ τάχα
καὶ λιθίνας καὶ σαρκίνας λέγει τὰς καρδίας ὁ Θεο-
λόγος· λιθίνας μὲν, διὰ τὸ στερεὸν καὶ τὸ δυσάπα-
λειπτα εἶναι τὰ ἐν αὐταῖς γράμματα· σαρκίνας δὲ,
διὰ τὸ αἰσθητικόν. Διὸ ἐπάγει, ὅτι ἐν ταῖς τοιαύταις
οἱ λόγοι οὐκ ἐξ ἐπιτολῆς χαραχθήσονται, οὐδὲ ὅσον
ἄνωθεν ἐπιχρωσθήσονται, ἵνα καὶ ῥαδίως ἀπαλεί-
φωιντο· ἀλλ' εἰς βάθος ἐνσημάνθησονται, ὥστε παρα-
μένειν. Καὶ ἐνσημάνθησονται οὐ μέλανι, ἀλλὰ χάριτι.
Ἡ μὲν γὰρ τῶν δικαίων καρδία, ὡς ψῆσιν ὁ μέγας
Βασιλεὺς, Πνεύματι Θεοῦ ζώντος καταγέγραπται·
ἡ δὲ τῶν ἀδίκων καρδία, οὐ Πνεύματι, ἀλλὰ μέλανι,
τῷ συγγενεῖ τοῦ σκότους καὶ ἐχθρῷ τοῦ φωτός.

sed gratia. Justorum enim pectus, ut est apud magnum Basilium, spiritu Dei viventis perscriptum est :
injustorum autem, non spiritu sed atramento tenebrarum cognato, et lucis hoste.

Col. 400 C 7. Ταῦτα μὲν... ἐπαγγελίας. Ἐπ-
εσφράγισε τὰ ῥήματα τοῦ πατρὸς ἐκχώμια, καὶ δευ-
τέρων αὖθις ἤρξατο, ἐξομοίων αὐτὸν τῷ Ἀβραάμ,
ὁμοίως ἐκείνῳ τὴν πρῶν πλάνην καταλιπόντα. Ἐκ
γὰρ τῆς τῶν Ὑψισταρίων λεγομένης αἰρέσεως, εἰς
τὴν εὐσέβειαν μετελήλυθεν. Οὐ μόνον δὲ διὰ τοῦτο
Ἀβραάμ ὀνομάζει τὸν αὐτοῦ πατέρα, ἀλλὰ καὶ ὡς
γηραιὸν, καὶ ὡς φιλόξενον, καὶ ὡς προσάγοντα τὸν
υἱὸν τῷ Θεῷ, εἰ καὶ ἐκούσιος ἦν αὐτῇ ἡ προσαγωγή,
καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν τοῦ Ἀβραάμ ἐξ ἐπιτάγματος.
Πατριάρχην δὲ αὐτὸν καλεῖ, ὡς πατέρα καὶ ἄρχοντα
τῆς πόλεως, ὅσον ἐπὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασι.
Κανὼνα δὲ τῆς ἀρετῆς, ὡς πᾶσαν ἐν αὐτῷ συλλα-
βόντα τὴν ἀρετὴν καὶ τοὺς ἄλλους πρὸς ταύτην εὐ-
θύνοντα, καὶ τὸ μὲν ἄρτιον δοκιμάζοντα καὶ κατ-
έχοντα, καθάπερ ὁ κανὼν, τὸ δὲ περιττὸν καὶ ἑλλεί-
πον, ὡς κακίαν, ξέοντα καὶ ἀποδοκιμάζοντα. Τῆς δὲ
ιερωσύνης τελειώσιν, ὡς πάντα τὰ τῆς ιερουσύνης
ἐντελῶς ἔχοντα. Ἐαυτὸν μέντοι μονογενῆ ὠνόμασεν
ὁ Θεολόγος, βιασάμενος τὸν λόγον, ἵνα μὴδ' ἐν τούτῳ
τῆς κατὰ τὸν Ἰσαὰκ ἐλαττωθείη θυσίας· παρεμυθί-
σατο δὲ τὴν τόλμαν, ἐπαγαγὼν τὸν ἐξ ἐπαγγελίας.
Εἰ γὰρ καὶ μὴ μονογενὴς ἦν κατὰ τὴν γέννησιν, ἐπεὶ
μετ' αὐτὸν καὶ Γοργονία καὶ Καίσαριος ἐγεννήθη,
ἀλλ' οὐν κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν μονογενὴς ἦν. Μόνος
γὰρ τοῖς γονεῦσιν ἐξ ἐπαγγελίας ἐτέχθη, ὥσπερ καὶ
ὁ Ἰσαὰκ τῇ Σάρᾳ καὶ τῷ Ἀβραάμ. Ἡ τάχα μονο-
γενῆ αὐτὸν λέγει, ὡς μόνον ὑπολειφθέντα τῷ πατρὶ,
τῶν ἄλλων ἥδη τέκνων τετελευτηκότων.

Abrahamo et Sara. Vel fortasse unigenitum se dicit, quod solus patri reliquus esset aliis liberis jam extremo vitæ die perfunctis.

Ibid. 12. Ὑμεῖς... ἐπιθυλοῦς. Τοιαύτη μὲν,
φῆσιν, ἡ τοῦ πατρὸς καρποφορία. Δεῖ δὲ καὶ ὑμεῖς
καρποφορεῖν τῷ Θεῷ καὶ ἡμῖν τὴν εὐπειθειαν καὶ
τὸ καλῶς ποιμαίνεσθαι. Ποιμανθεῖητε δ' ἂν καλῶς,
εἰς μὲν τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν, ὥσπερ εἰς μαλακίην
τινα καὶ χλοερὰν πεδιάδα κατασκηνοῦμενοι, καὶ τὸ
τῆς ψυχῆς παίνοντες πρόσωπον. Τῇ δὲ γνώσει καὶ
τῇ θεωρίᾳ καὶ τῷ ποτίσμῳ τῶν θείων Γραφῶν, ὡς
ὑδατὶ ἀναπαύσεως ἐκτρεφόμενοι. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ

A nem ponat inter lapideum cor, id est, durum et inflexile ac rigidum, et inter carneum, id est, mollefacileque cedens, bonasque litteras excipiens. Neque enim citra discrimen in omni corde divinos sermones insculpit Spiritus sanctus, sed in carneo, id est, recte et facile sentiente. Carnis enim est, sentire; lapidum autem proprium, sensu carere. Vel etiam lapidea et carnea pectora dicit Theologus, lapidea quidem ob soliditatem, et quia ægre oblitterantur, quæ in ipsis inscribuntur; carnea autem ob vim sensibilem. Unde etiam subjungit : Quod in hujusmodi cordibus sermones non leviter et superficie tenus insculpentur, ac velut supernæ illinentur, ut facile quoque aboleri possint, sed penitissime consignabuntur, ut perma-

B neant : et quidem consignabuntur, non atramento, sed gratia. Justorum enim pectus, ut est apud magnum Basilium, spiritu Dei viventis perscriptum est : injustorum autem, non spiritu sed atramento tenebrarum cognato, et lucis hoste.

Atque hæc vobis offert venerandus hic, etc. Postquam superiores patris laudes absolvit, secundas jam exorditur, similem eum esse dicens Abrahamæ, ut qui non secus atque ille, pristinum errorem reliquerit. Nam ex ea secta, quæ Hypsistariorum dicitur, ad veræ pietatis doctrinam migravit. Nec eam tantum ob causam patrem suum Abrahamæ nomine appellat, sed etiam ut senem, ut hospitalem, ut Deo filium offerentem : tametsi voluntaria fuerit hæc oblatio, non autem imperata, quemadmodum illa Abrahamæ. Patriarcham autem eum vocat, ut patrem et principem civitatis, quantum quidem ad res ecclesiasticas attinet. Virtutis autem normam ut qui omnes virtutis partes complexus sit, aliosque ad eam dirigat, et rectum quidem regulæ instar exploret ac retineat, superfluum autem et deficiens abradat atque improbet. Jam sacerdotii quoque perfectionem eum vocat, ut omnibus rebus, quæ ad sacerdotium requiruntur, abunde instructum. Seipsum tamen unigenitum Theologus nominavit, vim orationi afferens, ut ne hac quoque parte inferius quidquam pater sacrificio illo Isaaci habeat. Verum hoc aliquanto audacius dictum mitigavit, addens, ex pollicitatione. Nam etsi unigenitus non erat, quantum ad nativitatem, quandoquidem post eum et Gorgonia et Cæsarius procreati sunt : tamen, si promissi rationem spectemus, unigenitus erat. Solus enim ex pollicitatione a pa-

D rentibus progenitus est, quemadmodum Isaac ab

Vos autem, et Deo, et nobis, id muneris, etc. Atque hujusmodi, inquit, est patris mei oblatio. Vobis autem faciendum etiam est, ut Deo, et nobis, obedientiæ munus offeratis, recteque pascamus. Id porro consequemini, si in ea virtute, quæ in actione versatur, tanquam in molli quodam et viridi campo habitetis, animamque saginetis, scientia autem et speculatione ac divinarum Scripturarum dulcibus fluentis tanquam aqua refectionis

educemini, recteque pastorem cognoscatis (ne a falsis magistris decipiāmini, atque in ipsos quasi in pastores incidatis, cum fures sint et latrones) atque a pastore cognoscāmini, non admiscētes scilicet vos alienis gregibus (quæ res ignorationem et errorem pastoribus parit), verum signa et notas circumferētes quas verus pastor vobis iniecit atque impressit. Ex Evangelio autem hæc quoque paraphrastice transtulit. *Cognosco enim meas*, inquit Christus ¹⁶, *et cognoscor a meis*: per cognitionem fortasse affinitatem et necessitudinem intelligens, quasi diceret: Ego necessitudine jungar ovibus meis, et ipsæ mihi jungentur. Sequamini vocantem pastoraliter et libere, id est, citra fucum et aperte, ac pro potestate, ut pastorem decet. Per ostium autem, id est, per catholicam doctrinam, quæ fidelibus omnibus aperta est, ac per ipsam Scripturam, per quam ad fidem introducimur: vel etiam per Christum, qui dixit: *Ego sum ostium* ¹⁷. Alienum autem et mendacem minime sequamini, qui non per Evangelii viam incedit, nec per ostium, hoc est, Christum ingreditur, sed prædonum more per caulam prosilit. Præceptum enim et violentus est hæreticorum omnium impetus, nec, ut disciplinæ ratio postulat, per legitimum ostium ad fidem et Ecclesiam ingrediuntur.

Nec externam vocem audiat, suffrantem, etc. Dixit Christus in Evangelio: *Oves meæ alienorum vocem non norunt* ¹⁸. Illic igitur mutuatus Theologus, hoc loco ait, nec externam vocem audiat: quæ quidem furatur et decipit, atque ab una et uniente veritate in diversas opiniones dispergit, quæ quidem ob acclivitatem montes metaphoricè dicuntur, ob sterilitatem autem solitudines, ob præcipitia autem barathra. Illud vero, Locos, quos non visitat Dominus, omnia quæ dicta sunt explicat. Illic autem locus habetur in Proverbiis Salomonis: *Qui enim oberrat in portis, demorabitur in locis, quos non visitat Æternus*. Jam huiusmodi vox hæreticorum homines a sana doctrina et fide abducit, quæ est in sanctam Trinitatem: quam vocem sanæ doctrinæ oves meæ semper audierunt, atque utinam audiant. Deprædatur item vox hæretica, id est, velut spolia diripit, ac per adulterinos et improbos sermones, eos qui simpliciores sunt, a Christo avertit et separat, qui verus et primus est pastor: primus quidem, quia dux et auctor fidei nostræ dictus est ¹⁹, perfectam doctrinam auspicatus est: verus autem, ob excellentissimam perfectionem. Atque ex Apostolo hæc quoque sumpta sunt. Scribit enim ad Colossenses: *Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam, et inanem fallaciam* ²⁰. Externam igitur philosophiam sanctus Paulus inanem fallaciam nominavit: Theologus autem, sermones adulterinos et corruptos. Postea voto orationem concludit. Optat enim ut pastores atque

καὶ τὸν ποιμένα καλῶς γινώσκοντες, ὥστε μὴ ἀπα-
τῆσθαι παρὰ τῶν ψευδοδιδασκάλων, μηδὲ περιπί-
πτειν αὐτοῖς, ὡς ποιμένι, κλέπταις οὖσι καὶ λησταῖς.
Καὶ γινώσκόμενοι αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ ποιμένου, μὴ παρα-
μιγνύντες δηλονότι ἑαυτοὺς τοῖς ἄλλοτριοῖς θρέμμασιν,
ἐξ ὧν ἡ ἀγνοία τοῖς ποιμέσι γίνεται. Ἀλλὰ τὰ ἐπί-
σημα φέροντες καὶ τοὺς χαρακτῆρας, οὓς ὁ ἀληθινὸς
ποιμὴν ὑμῖν ἐπιβέβληκε καὶ ἐνετύπωνεν. Ἐκ τοῦ
Εὐαγγελίου δὲ καὶ ταῦτα παραπέφρασται. Γινώσκω
γάρ, φησὶν ὁ Χριστὸς, τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκονται
ὑπὸ τῶν ἐμῶν. Γινώσιν ἰσως λέγων, τὴν οἰκείωσιν,
τούτέστι προσοικειωθῆσμαι τοῖς προβάτοις τοῖς ἐμοῖς,
καὶ αὐτὰ ἐμοὶ οἰκειωθήσονται. Ἐπόμεινοι δὲ καὶ τῷ
καλοῦντι ποιμενικῶς καὶ ἐλευθερίως, τούτέστιν ἀδ-
λως καὶ φανερώς καὶ ἐξουσιαστικῶς καὶ ὡς ἐλευθέ-
ροις πρόπον. Διὰ τῆς θύρας δὲ, ἔγουν διὰ τῶν κα-
θολικῶν δογμάτων, τῶν ἅπασι πιστοῖς ἀναπειταμένων,
καὶ δι' αὐτῆς τῆς Γραφῆς, δι' ἧς εἰς τὴν πίστιν εἰσαγό-
μεθα. Ἡ καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ εἰπόντος· Ἐγὼ
εἰμι ἡ θύρα. Ἀλλοτρίω δὲ καὶ ψευδοποιμένι μὴ ἀκο-
λουθοῦντες, ὅτις οὐ διὰ τῆς τοῦ Εὐαγγελίου ὁδοῦ
πορεύεται, οὐδὲ διὰ τῆς θύρας Χριστοῦ εἰσέρχεται,
ἀλλὰ ληστρικῶς διὰ αὐτῆς ὑπερπηδῇ. Βίαιον γάρ
ἅπαν τῶν ἑτεροδόξων τὸ ὄρημα, καὶ οὐ κατὰ τάξιν
διὰ τῆς νομίμου θύρας ἢ πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν
Ἐκκλησίαν εἰσόδος,

Col. 401 A 4. Μηδὲ ξένης... ἀμὴν. Εἰρῃκεν ὁ
Χριστὸς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ
οὐκ οἶδασιν τῶν ἄλλοτρίων τὴν φωνήν. Ἐκείθεν
οὖν λαθὼν ὁ Θεολόγος φησὶν ἐνταῦθα, ὅτι Μηδὲ τῆς
ξένης φωνῆς ἀκούετε, ἥτις ὑποκλέπτει καὶ ἀπατᾷ
καὶ διασκορπίζει ἀπὸ τῆς μιᾶς καὶ ἐνοποιῶ ἀληθείας
εἰς διαφόρους δόξας· αἵτινες δόξαι διὰ μὲν τὸ ἀναντες,
ῥῃ λέγονται τροπικῶς· διὰ δὲ τὸ ἄκαρπον, ἐρημίαι·
διὰ δὲ τὸ χρημνῶδες, βάραθρα. Τὸ δὲ, Καὶ τόπους,
οὓς οὐκ ἐπισκοπεῖ Κύριος, τῶν ῥηθέντων ἐφερμηνευ-
τικόν ἐστιν. Εἰληπταὶ δὲ τὸ ῥητὸν ἀπὸ τῶν Παροι-
μιῶν Σολομῶντος. Ὁ πλανώμενος γάρ, φησὶν,
ἐν πύλαις, ἀλλισθήσεται ἐν τόποις, οἳ οὐκ ἐπι-
σκοπεῖται ὁ Αἰώνιος. Ἡ τοιαύτη τῶν ἑτεροδόξων
φωνή, ἀπάγει μὲν ἀπὸ τῆς ὑγιούς πίστεως, τῆς εἰς
τὴν ἁγίαν Τριάδα, ἧς ἤκουσεν ἀεὶ φωνῆς, τῆς περὶ
τῆς ὑγιούς δηλαδὴ πίστεως, τὰ ἐμὰ πρόβατα. Γένοιτο
δὲ καὶ ἀκούειν. Συλαγωγεῖ (1) δὲ ἡ τῶν αἵρετικῶν
φωνή, τούτέστιν ὡς λάφυρα διαρπάζει καὶ ἀπάγει
τοὺς ἀπλουστέρους, λόγοις παρὰσῃμοις καὶ ἀδοκί-
μοις (τοιοῦτον γὰρ τὸ κίβδηλον), καὶ χωρίζει ἀπὸ
Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ πρώτου ποιμένου· πρώτου
μὲν, ὅτι αὐτὸς ἀρχηγὸς τῆς πίστεως ἡμῖν ἐχρημά-
τισε καὶ τῆς τελείας κατῆρξε διδασκαλίας· ἀληθινοῦ
δὲ, διὰ τὸ κυρίως καὶ καθ' ὑπεροχὴν. Ἐκ δὲ τοῦ Ἀπο-
στόλου καὶ ταῦτα ἐλήφθη. Γράφει γὰρ Κολοσσαεῦσι·
Βλέπετε, μήτις ὑμεῖς ἐστέαι ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς
φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης. Τὴν ἐξωοῦν φιλοσο-
φίαν ὁ μὲν ἅγιος Παῦλος κενὴν ἀπάτην ὠνόμασεν·
ὁ δὲ Θεολόγος, λόγους παρακεχαραγμένους καὶ διε-

¹⁶ Joan. x, 14. ¹⁷ ibid. 7. ¹⁸ ibid. 5. ¹⁹ Hebr. xii, 2. ²⁰ Col. ii, 8.

(1) Et hic et paulo inferius in loco Paulino superscriptum reperitur primæ syllabæ alterum λ in cod. a.

φθαρμένους. Εἶτα καὶ εἰς εὐχὴν κατακλείει τὸν λόγον. Ἐδύχεται γὰρ τῶν τοιούτων ἀλλοφύλων δογματῶν πόρρω φενομένων, καὶ ποιμένας καὶ ποιμνιον, ὥσπερ τινὲς φαρμακιδίους βοτάνης καὶ θάνατον ἐπαγούσης, ἐν εἶναι πάντας καὶ νεμομένους καὶ νέμοντας. Καὶ μήτε νῦν διαζευχθῆναι, μήτε ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ καὶ ἀναπαύσει. Τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ἔλαβεν. Ἐίρηκε γὰρ ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Πατέρα περὶ τῶν μαθητῶν· *Τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου, ἵνα ὦσιν ἕν.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Ἑρμηνεία εἰς τὸν Σ' (1) Λόγον τοῦ Θεολόγου.

Πρόλογος.

Ἐπίσκοπος (2) Σασίμων ἄνων χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, καὶ τυραννηθῆναι δόξας ὁ μέγας οὗτος Πατὴρ, ἀφίσταται μὲν τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης εὐθέως, ἀφικνεῖται δὲ πρὸς Ναζιανζόν. Ὅπερ μὲν ὁ μέγας Βασίλειος, προτρέπεται τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Γρηγόριον, τὸν Νύσσης, ἀπελθεῖν εἰς ἐπίσκεψιν ὁμοῦ καὶ παραμυθίαν τοῦ φίλου καὶ λύσιν τῶν ἐν μέσῳ σκανδάλων. Τοῦτον δὲ δεξιόμενος· ἐκείνῳ· ἡδέως, τὸν παρόντα λόγον ἐκφώνεῖ· πρῶτα μὲν ἐγκωμιάζων τὴν ξυνορίδα τούτων τῶν ἀδελφῶν, εἶτα καὶ καθαπτόμενος τῆς τοῦ φίλου πρὸς αὐτὸν διαθέσεως, ὅτι ἐπισκοπῇ τοιαύτῃ τὸν δούλον ἐπεκήρυξε, τὸν ἡσυχίας ἐραστὴν, τῇ πάσῃ ἐμπειρησμένῃ παραχῆς καὶ συγχύσεως. Ἐπειτα πρὸς τὸν τῆνικαῦτα παρόντα σύλλογον κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἀποστρέφας τὸν λόγον (ἐορτὴν γὰρ μαρτύρων ἐδόξαζον καὶ ἑώρταζον), διδασκαλικὴν προσάγει τὴν παραίνεσιν, πρὸς τὰ καλὰ μὲν παροξύνων, τῶν δὲ φαύλων ἀποτρεπόμενος.

Col. 832 B 6. *Φίλου πιστοῦ... εὐωδέστερον.*

Ἀπὸ γνώμης τὸ προσέμιον. Φησὶ γὰρ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Σιράχ· *Φίλου πιστοῦ οὐκ ἔστιν ἀντάλλαγμα, καὶ οὐκ ἔστι σταθμὸς τῆς καλλοῦς αὐτοῦ· καὶ πάλιν· Φίλος πιστοῦ, σκέπη κραταῖα· ὁ δὲ εὐδὼν αὐτὸν, εὖρε θησαυρόν.* Τὰ (5) δὲ ἐξῆς ἀπὸ τοῦ Σολομώντος παρεφάρθη, λέγοντος· *Ἀδελφός ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὥς πόλις ὀχυρά.* Ἰσχύει γὰρ (4) ὥσπερ *μεμοχλευμένον βασίλειον.* Τὸ δὲ, θησαυρὸς ἔμφυχος, ἐκ τῶν ἔξω. Ἀλέξανδρος γὰρ ἐρωτηθεὶς, ποῦ τοὺς θησαυροὺς ἔχει, τοὺς φίλους παρόντας ὑπέδειξεν, οἵτινες ἔμφυχος ἦσαν θησαυρός. Λέγει δὲ πού καὶ Θεόγνις ὁ ποιητής, ὅτι Πιστὸς ἀνὴρ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἀντρεῖσασθαι ἄξιός, ἥγουν ἀντισταθμῆθαι. Τὸ δὲ, *Ἵπὲρ χρυσίου καὶ λίθου τιμιον πόλιν*, ἐκ τοῦ Δαυὶδ. Ἐκ δὲ τοῦ Ἀσματος τῶν ἁσμάτων τὸ, *Κῆπος κεκλεισμένος, καὶ πηγὴ εσφραγισμένη*, ἥς καὶ τὴν ἑρμηνείαν ὁ Θεολόγος προσέθηκεν, ὅτι ἡ πηγὴ καὶ ὁ κῆπος διὰ τοῦτο εἰσι κεκλεισμένα, ἵνα κατὰ τὸν τῆς χρείας καιρὸν ἀνοι-

A *oves ab huiusmodi alienis dogmatibus tanquam a venenosa quadam herba, morbumque et mortem invehente, procul se removeant, atque unum omnes sint. tam qui pascuntur, quam ii quibus pascendi gregis cura incumbit; ac neque in hoc saeculo, neque in futura vita et requie inter se disjungantur. Quod etiam ipsum ex Evangelio sumpsit Theologus. Dixit enim de discipulis Christus ad Patrem· Serva eos in nomine tuo, ut unum sint.* [(5) Hic autem epilogus communis est precatio, eorum quæ contraria et dira ac detestanda sunt aversionem continens.]

EJUSDEM

Interpretatio in secundam Theologi orationem (6).

Prologus.

B Cum invitus episcopus Sasimorum ordinatus esset a magno Basilio Theologus Gregorius, vim pati existimans magnus ille Pater, confestim ab hoc episcopatu recedit, Nazianzumque petit. Quo cognito, magnus Basilius hortatur fratrem suum Gregorium Nyssenum, proficiscatur ad invisendum simul et consolandum amicum, tollendaque e medio scandala. Ad quem late exceptum ille presentem habuit orationem. Primum quidem, laudata horum fratrum concordia, carpit amici sui erga se animi dispositionem, quoniam tali episcopatu unanimem suum præfecit quietis cupidissimum, omni repleto confusione et tumultu; deinde ad concionem astantem in ecclesia oratione versa C (festum enim martyrum agebant celebrantque), hortativam profert admonitionem, ad bona eos excitans et a malis deterrens.

Amico fideli.... fragrantius. — Ex sententia principium. Ait enim filius Sirach Jesus: *Amico fideli nulla est comparatio, nec ulla est digna ponderatio contra bonitatem illius* 11; et rursus: *Amicus fidelis, protectio fortis. Qui autem invenit illum, thesaurum invenit* 12. Quæ autem sequuntur, ex Salomone desumpta sunt dicente: *Frater a fratre adjutus, sicut urbs munita; viget enim quemadmodum munitum palatium* 13. Hoc autem, vivus thesaurus, ex historia externa. Alexander enim interrogatus, D ubi thesauros haberet, præsentem ostendit amicos, qui vivus erant thesaurus. Dicit quoque alicubi Theognis poeta, quod fidelis vir auro et argento qui opponatur dignus, id est qui pensetur. *Super aurum et lapidem pretiosum multum*, ex David 14; atque e canticorum Cantico illud: *Hortus conclusus, fons signatus* 15; ejus et interpretationem Theologus adjecit: Quoniam fons et hortus ob idipsum conclusi sunt, ut in utilitatis tempore aperiantur et communicentur. Rursumque illud, *filii lucis*, ex

11 Joan. xvii, 11. 12 Eccli. vi, 15. 13 ibid. 14. 15 Prov. xviii, 19. 16 Psal. xviii, 11. 17 Cant. iv, 12.

(1) Olim VI, nunc XI.

(2) Hanc præfationem omittit cod. h.

(3) Τό h. Mox laudat Theog. v. 77, quem vide.

(4) Δέ pro γάρ h.

(5) Inclusa adduntur apud Billium.

(6) Pauca tantum in hanc orationem scholia ex Græco Nicetæ Latine edidit Billius p. 535.

Evangelio. Namque ait: *Ut filii lucis fiat* ¹⁷. Homo autem Dei et Moyses vocatus est ¹⁸, et quidam propheta in Regibus ¹⁹; atque Timotheum sic nominavit Apostolus ²⁰. In Exodo quoque dicitur: *Sacerdotes ad Deum propius accedentes* ²¹. Daniel autem vir nominatus est desideriorum ²²; bonorum quidem adjecit Theologus. Sunt ideo et viri desideriorum malorum. Est igitur amicus fidelis solatii portus. Quod si vero dignus est qui pulcherrimis designetur nominibus, quibus et exornat divina Scriptura sanctos, id vero Dei jam donum est, meritumque meum excedit, ait, mihi talem contigisse amicum (quod si iudicio praeditus sit et utraque doctrina instructus, doctrina quidem externa, nec non nostra praeclarus). Si autem ab amico missus sit consolaturus nos, id est a magno Basilio, quem et eodem honore dignum ac Nyssenum praedico, prout parem virtute et erga nos amore, hoc jucundius est pontificali unguento, quod in pontificis caput profusum, primo eum ornabat, deinde barbam, cum ad ima vestimenta descenderet ²³. Oportet et unguentum intelligere Spiritum sanctum. Hic enim primum totius corporis caput, quod est Christus, implevit; dein descendit in apostolorum chorum qui sunt Christi vultus ornamentum; postea devenit et in reliquum corpus, id est Ecclesiam. Ex David, autem haec quoque excerpuntur dicente: *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum! Sicut unguentum quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti ejus* ²⁴. Ora autem idem est quod stolam vocamus.

ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα, τὸν πώγωνα τὸν Ἀαρὼν, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὴν ὥαν τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ. Ὡς δὲ ἐστίν, ὃ καλούμεν ἐπιτραχήλιον (10).

An vero... effinxit. — An vero, ait, congruenter et sufficienter oratio virum depinxit; aut imitabor diligentes pictores; et sicut illi corpora adumbrantes, secunda et tertia manu ea perficiunt absoluteque coloribus, sic et ego saepius orationis induco colores, ut descriptum a me perfectiorem vobis ob oculos ponam. Neque autem majus habeo, neque praeclarus exemplar quam Moysen et Aaron. Quemadmodum enim illi, sic et magnus Basilius et Nyssenus Gregorius, fratres et carne et pietate. Magnus Basilius legislator, id est canonici juris doctor in sacerdotibus et monachis illustrissimus; Nyssenus vero sacerdotum aliorum sanctissimus, sicut hic Aaron. Magnus Basilius, spiritualis Pharaonis Deus, sicut Moyses visibilis. In Exodo enim

γωνται καὶ μεταλαμβάνονται. Πάλιν τὸ μὲν, υἱοὶ φωτὸς, ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου. Ἰνα γάρ, φησὶν, υἱοὶ φωτὸς γένησθε. Ἀνθρωπος δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Μωϋσῆς εἰρηται, καὶ τις προφήτης ἐν ταῖς Βασιλείαις. Καὶ τὸν Τιμόθεον οὕτως ὀνομάζει ὁ Ἀπόστολος. Ἐν δὲ τῇ Ἐξόδῳ πάλιν εἰρηται. Οἱ ἱερεῖς οἱ ἐγγιζόντες Κυρίῳ τῷ Θεῷ. Ὁ δὲ Δανιὴλ ἀνὴρ ὀνομάσθη ἐπιθυμῶν. Τὸ δὲ, τῶν (1) κρείττωνων, προσέθηκεν ὁ Θεολόγος· διότι εἰσὶ καὶ ἄνδρες ἐπιθυμῶν τῶν χειρόνων. Ἔστι μὲν οὖν (2) ὁ πιστὸς φίλος, λιμὴν ἀναψύξεως (3). Ἄν δὲ καὶ ἄξιός καλεῖσθαι τὰ κάλλιστα τῶν ὀνομάτων, καὶ οὗς τιμᾷ ἡ θεία Γραφή τοὺς ἁγίους (4), τοῦτο δῶρον Θεοῦ, καὶ ὑπὲρ τὴν ἐμὴν ἀξίαν, τὸ ἐπιτυχεῖν με, φησὶ (5), τοιούτου φίλου [ἂν (6) δὲ καὶ συνετὸς εἴη καὶ ἄκρος κατ' ἀμφοτέρας, τὴν τε ἔξω παιδεύειν δηλαδὴ καὶ τὴν ἡμετέραν, λαμπρότερος]. Εἰ δὲ καὶ παρὰ φίλου ἀπέσταλται παρηγορήσειν ἡμᾶς, τούτεστι παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὃν καὶ ὁμότιμόν φημι τῷ Νύσσης, ἡγουν Ἰσὺν κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ κατὰ τὴν πρὸς ἐμὲ φιλίαν, τοῦτο χαριέστερόν ἐστι τοῦ ἀρχιερατικοῦ μύρου ὅπερ κατὰ τὴν κεφαλὴν (7) τοῦ ἀρχιερέως χυθὲν, πρῶτον αὐτὸν (8) ἐκόσμει, εἶτα τὸν πώγωνα, εἵπειτα κατὰ τὴν μέχρη τῶν ἄκρων (9) ἐνδυμάτων αὐτοῦ. Χρὴ δὲ μύρον νοεῖν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τοῦτο γὰρ πρῶτον τὴν τοῦ παντὸς σώματος κεφαλὴν, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἐπλήρου· μεθ' ὃν κατέβαινε ἐπὶ τὸν χορὸν τῶν ἀποστόλων, κόσμον ὄντα τοῦ προσώπου Χριστοῦ· εἶτα κατῆλθε καὶ ἐπὶ τὸ λοιπὸν σῶμα, τούτεστι τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐκ τοῦ Δαυὶδ δὲ καὶ ταῦτα εἰληπται, λέγοντος· Ἰδοὺ δὴ, τί καλὸν ἢ τί τερπνόν, ἄλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφούς ἐπιτοαυτό; Ὡς μύρον

Col. 835 A. Ἀρ' οὖν... ἀνετυπώσατο. Ἀρὰ γε, φησὶ, συμμέτρως καὶ ἀρκούντως ὁ (11) λόγος τὸν ἄνδρα εἰκόνισεν; Ἡ μὴ ἡσομαι τοὺς ἐπιμελεῖς τῶν ζωγράφων· καὶ ὥσπερ ἐκείνοι ταῖς σκιάς τὰ σώματα προχαράσσοντες, δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ χειρὶ ταῦτα ἐπακριβοῦσι καὶ τελειοῦσι τοῖς χρώμασιν, οὕτω καὶ γὰρ πολλὰκις ἐπιβαλὼν τοῦ λόγου τὰ χρώματα, ἵνα τὸν εἰκονιζόμενον παρ' ἐμοῦ παραστήσω ὑμῖν ἐντελέστερον. Οὐκ ἔχω δὲ μείζον, οὐδὲ γνωριμώτερον παράδειγμα, τοῦ κατὰ Μωϋσέα καὶ Ἀαρών. Ὡς γὰρ ἐκείνοι, οὕτω καὶ ὁ μέγας Βασιλεὺς καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος, ἀδελφοὶ καὶ κατὰ σάρκα καὶ κατὰ τὴν εὐσέβειαν. Καὶ ὁ μὲν μέγας Βασιλεὺς, νομοθέτης, ἡγουν κανονιστὴς ἐν ἱερῶσι καὶ μονασταῖς ἐπιφανέστατος· ὁ δὲ Νύσσης, ἱερέων τῶν ἄλλων ἀγιώτατος,

¹⁷ Joan. xii, 36. ¹⁸ Deut. xxxiii, 1. ¹⁹ IV Reg. i, 9. ²⁰ I Tim. vi, 11. ²¹ Exod. xix, 22. ²² Dan. ix, 23. ²³ Psal. cxxxii, 1. ²⁴ ibid. i, 2.

(1) Τῶν ἀβέστ. h.

(2) Φησὶν addit h.

(3) Hic addit h., Ἄν δὲ συνετὸς εἴη καὶ ἄκρος κατ' ἀμφοτέρας τὴν παιδεύειν, τὴν τε ἔξω φημί καὶ τὴν ἡμετέραν. λαμπρότερος. Hæc paulo post habet a.

(4) Hic addit h., Ὅσον λέγω τὸ, σκευὸς ἐκλογῆς, καὶ τὸ, πιστὸς θεράπων, καὶ, λειτουργὸς Κυρίου. καὶ τὰ ὅμοια.

(5) Φημί n.

(6) Inclusa paulo superius habet h.

(7) Κατὰ τῆς κεφαλῆς h.

(8) Αὐτὴν h.

(9) Τῶν interponit h.

(10) Περιτραχήλιον h.

(11) Ἐμὸς in marg. addit h.

ὡς ἔχει Ἀαρὼν (1). Καὶ ὁ μὲν μέγας Βασίλειος, ὁ θεὸς τοῦ νοητοῦ Φαραὼ, ὡς ὁ Μωϋσῆς τοῦ αἰσθητοῦ. Εἰρητο (2) γὰρ πρὸς αὐτὸν ἐν τῇ Ἐξόδῳ· Ἰδοὺ, δέδωκά σε θεὸν Φαραὼ, ἥγουν ἐχειροτόνησά σε. Ὁ (3) Ἰσραὴλ δὲ νοητὸς, ὁ εὐσεβεὶς λαὸς, οὗ προ-
στατο ὁ θεὸς Βασίλειος, καὶ ὃ ἐνομοθέτει. Νεφέ-
λη δὲ, ἡ τοῦ νομικοῦ γράμματος παχύτης, οὗ (4)
εἰσω χωρῶν (5) τῇ διανοίᾳ ἐπώπτευσεν τὰ θεῖα μυ-
στήρια, τὰ ἀπόρρητα τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐμυσταγώ-
γησε (6) ταῦτα διδάσκων· ἡ ὡς εἰς νεφέλην, εἰς τὰ
ἔδωτα τοῦ Πνεύματος εἰσφεύγει καὶ ταῦτα ἐθεώρει.
Σκηνὴ δὲ ἡ μὲν νομικὴ, τυπικὴ τις ἦν, ἣν ἐτεχνίτευσεν
μὲν Βεσελεὴλ, ἐπέτατο δὲ Μωϋσῆς. Ἀληθινὴ δὲ
σκηνή, καθὰ φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἡ Ἐκκλησία τῶν
Χριστιανῶν. Ἰερεῖς δὲ ἀμφότεροι· καὶ ὁ μὲν μέγας
Βασίλειος ἑξαρχὸς τῶν ἱερέων, καὶ μυσταγωγῶν διὰ
τοῦ Νύσσης ἐτέρους καὶ ἱερώων αὐτοῖς τὸν Θεόν· ὁ δὲ
Νύσσης μετὰ τὸν μέγαν Βασίλειον εὐθύς. Καὶ ὅπερ
ἐν τῇ Ἐξόδῳ εἰρηται πρὸς Μωϋσῆν περὶ τοῦ Ἀαρὼν,
ἔτι αὐτὸς ἔσται σοι εἰς στόμα (7), σὺ δὲ αὐτῷ
ἔσθι τὰ πρὸς (8) Θεόν, τοῦτο καὶ οὗτοι ἔσαν ἄλλή-
λοις. Καὶ τότε μὲν ἐκεῖνοι ταῖς δέκα πληγαῖς τὴν
Αἴγυπτον ἐβασάνισαν (9)· νῦν δὲ οὗτοι τὴν σκοτει-
νὴν καὶ διώκτριαν ἀμαρτίαν. Ἐκεῖνοι τὴν Ἐρυθρὰν
ἔτεμον, καὶ οὗτοι τὴν θάλασσαν τῶν παθῶν. Ἐκεῖνοι
τὸν Ἰσραὴλ ἔσωσαν, καὶ τοὺς Αἰγυπτίους ἀπέπνι-
ξαν· οὗτοι τοὺς εὐσεβεῖς διεφύλαξαν, τοὺς δὲ δαίμο-
νας ἢ τοὺς αἰρετικούς κατεπόνησαν. Ἐκεῖνοι τὸ
μάννα ἐξ οὐρανοῦ εἰλκυσαν καὶ ὕδωρ πολὺ καὶ πα-
ράδοξον, τὸ μὲν ἐξ ἀκροτόμου πέτρας ἐξήνεγκαν, τὸ
δὲ ἐγλύκαναν, τὸ ἐν τῇ Μερβῆ δηλαδὴ. Ἔστι δὲ καὶ
ἐν τούτοις (10) ἄρτος μὲν οὐράνιος, ἡ πνευματικὴ
τροφὴ· (11) ὕδωρ δὲ, τὸ ζωηρὸν νῆμα τῆς διδασκα-
λίας τοῦ Χριστοῦ, ὃς ἐστὶν ἡ πέτρα κατὰ τὸν Ἀπό-
στολον. Γλυκαίνόμενον δὲ (12) ὕδωρ ἐνταῦθα νοήσεις,
τὸ ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν λόγων εἰς Χριστὸν μεταγό-
μενον καὶ εὐσεβῶς μεταλαμβάνον. Ἐκεῖνοι μυστικῶς καὶ
συμβολικῶς τῇ τῶν χειρῶν ἐκτάσει τὸν
εταυρὸν τυποῦντες, τὸν Ἀμαλὴν ἐτροπάζοντο, καὶ οὗτοι τὸν διάβολον. Ἐκεῖνοι πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγ-
γελλας ἔσπευδον καὶ τοὺς ἄλλους ὠδήγουν· καὶ οὗτοι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Col. 833 C 2. Τούτων ὁ μὲν... φοβερώτερον.

Ἀπὸ τῶν δύο φησὶ τούτων (13), ὁ μὲν μέγας Βασι-
λειος κρυπτόμενόν με καὶ ἡσυχάζοντα, εἰς μέσον
ἤγαγε καὶ ἐχειροτόνησεν, ἀναξίως κινήθεις τοῦ ἐν
αὐτῷ Πνεύματος. Τοῦτο δὲ φημι, διὰ τὴν βίαν, καὶ
διὰ τὸ ἐμβαλεῖν με εἰς θορύβους καὶ παραχάς. Τοιοῦ-
τον γὰρ τὸ χωρίον τὰ Σάσιμα. Λέγω γάρ, ὅτι ἀναξίως
ἐκινήθη, κἂν τραχύτερος ὁ λόγος. Πάντως δὲ ὁ μέ-
γας Βασίλειος, φίλος ὢν, ὑπομενεῖ πάντα καὶ πάσχων
καὶ ἀκούων. Ἡ γὰρ ἀγάπη πάντα στέγει, πάντα
ὑπομένει. Ὁ δὲ Νύσσης Γρηγόριος, ἥλθε παραμυ-
θούμενος καὶ καταλλάξων καὶ προσημερώων διὰ

ad eum dictum est: *Ecce dedi te Deum Pharaoni*²²,
scilicet ordinavi te. Israel autem spiritualis, pius
populus, cui praeerat magnus Basilius, et cujus le-
gislator erat. Nubes, legalis litterae crassitudo,
quam intellectu ingrediens divina inspexit myste-
ria, aliis nefanda, initiavitque haec docens; vel
sicut in nubem, in adyta Spiritus penetravit, eaque
contemplatus est. Tabernaculum quidem legale,
allegoricum quoddam erat, quod exstruxit Beseleel,
direxitque Moyses²³. Verum autem tabernaculum,
ut ait Apostolus²⁴, Christianorum Ecclesia. Ambo
autem sacerdotes: magnus quidem Basilius sacer-
dotum princeps, et ceteros per Nyssenum diri-
gens, propitiumque eis Deum efficiens; Nyssenus
autem post magnum Basilius primus. Et quod in
Exodo dictum est ad Moysen de Aaron, quoniam
*Ipsa erit tibi in corpus, tu autem ei eris in rebus
quae ad Deum pertinent*²⁵. Quod et ii sibi erant
invicem. Tunc illi quidem decem p'agis Aegyptum
vexaverunt; hi vero tenebrosam vexatricemque
iniquitatem. Primi Rubrum sciderunt, hi vero pas-
sionum mare; primi Israel salvum fecerunt, Aegy-
ptiosque demerserunt; hi vero pios servaverunt,
dæmonesque vel hæreticos obruerunt. Primi man-
na de cælo traxerunt, et aquam multam hominum-
que fidem superantem, partim ex prærupta petra
elicientes, partim edulcantes, in Meriba videlicet.
Est autem et in iis panis quidem cælestis, spiritua-
lis cibus; aqua autem, vivificans torrens doctrinæ
Christi, qui est petra juxta Apostolum²⁶. Edulca-
tam vero aquam hic existimabis, ex ethnica sapien-
tia ad Christum conversum, et pie mutatam. Illi
scite et symbolice manuum extentione crucem fi-
gurantes, Amalec fuderunt; hi vero diabolium. Illi
ad promissionis terram properabant cæterosque
ducebant; hi vero ad regnum cælorum.

Horum alter... summopere reformidant. — Ex
duobus illis, inquit, alter magnus Basilius me abs-
conditum et otiantem in medium produxit et ordi-
navit, impulsus non ut dignum erat Spiritu qui in
ipso est. Hoc autem dico, propter vim, quoniam
in tumultus et turbationes injectus sum. Tale enim
Sasimorum oppidum. Dico enim quod indigne im-
pulsus est, etsi asperior sermo sit. Omnino enim
magnus Basilius, cum sit amicus, omnia feret tum
perpetuens, tum audiens. Nyssenus autem Gregorius
venit consolaturus, et auxiliaturus, et mansuefa-
cturus propter Spiritum qui est in ipso. Et mihi

²² Exod. vii, 1. ²³ Exod. xxxvi, 1. ²⁴ Hebr. viii, 2. ²⁵ Exod. iv, 16. ²⁶ 1 Cor. x, 4.

(1) Ὁ Ἀαρὼν h.

(2) Εἰρηται h.

(3) Ὁ abest h.

(4) Ἡ h.

(5) Hic addit h, ἥγουν πρὸς τὸ βάθος εἰσδύνων.

(6) Ἐμυσταγώγει h.

(7) Τὰ πρὸς τὸν λαόν addit h.

(8) Πρὸς τὸν Θεόν h.

(9) Ἐβασάνισαν h.

(10) Δὲ παρὰ τούτοις h. Mox idem post οὐράνιος
addit ὁ Χριστός.

(11) Hic addit h, Ἐγὼ γάρ, φησὶν, ὁ ἄρτος εἰμὶ
τῆς ζωῆς, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς.

(x2) Μέν pro δέ h.

(13) Ἀπὸ τούτων, φησὶ, τῶν δύο h.

quidem magnum est quod et nunc venit. Hoc tamen molestum est, quod serius quam res postularet, accesserit, et postquam me aggressus est viciique, invitum persuadens ordinari magnus Basilius. Rogo te igitur, cognominem meum, cur, cum te mihi opus esset, non veneris, ad mihi auxiliandum, sed serius? Nunquid te, ut fratris amantem, vis nobis a fratre tuo illatæ puduit? An tu quoque, ut imperium gerens, iniquo animo tulisti quod non audiens fuero ipsi post ordinationem meam? Clamabo ad te, iisdem usus quibus Job verbis, ipse quoque dolore affectus, ut ille ad amicum loquens, non quidem iniquum, quales erant Job amici, neque de iisdem calamitatibus. Quid igitur ait ille? Cui adhæres? cui opem ferre paras? Annon ei, cui robur multum, et brachium validum est? Equidem addam, et cui multa sapientia et scientia. Multi enim consueverunt semper ad validiorem sese convertere partem, et amicorum infirmiores conculcare, potentibus autem ferre auxilium. Quod quidem igitur tu novisti, nempe cui opem ferre volueris. Mihi enim nefas de te quidquam, quod ab honesto alienum sit, pronuntiare; tum, quoniam virtutis omnis exemplar te et normam existimo, tum, quoniam mihi Scripturæ lege interdicitur, ne promptus sim ad iudicandum, sive damnanus, sive culpa liberans. Dixit enim Salomon: *Ne sis promptus in verbis*⁴⁰. Idem et Apostolus: *Nolite ante tempus iudicare*⁴¹. Ego vero paratus sum propter amicitiam, et tibi et cuivis rationem reddere et prudentiæ meæ, et cautionis, etsi nonnulli eam inobedientiam vocaverint; ut discas quod non omnino indignum habeas amicum, neque inconsideratum, sed in quibus niti cum fiducia convenit confidentem, timentemque, secundum Psalmum⁴², ubi est timor: quippe reformidandum est midare.

Quidam igitur placet. . . . rerum impetus. — Apologiam, ait, in tempus aliud transferamus. Nunc vero dicamus aliquid, quod hoc solemnitis tempus deceat. Immunes nos reddamus, fratres, juxta Pauli adhortationem, omnis carnis et spiritus inquinamenti⁴³. Audiamus Isaiam dicentem: *Lavamini, mundi fiat*⁴⁴. Lavemur aqua pœnitentiæ et lacrymarum, et sicut ad Romanos scribit Apostolus: *Exhibeamus corpora nostra, hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium nostrum*⁴⁵. Animadvertite autem verbi cuiusque concinnitatem. Non enim dixit: Faciamus membra nostra hostiam, sed *exhibeamus*; quasi diceret, nihil commune habeamus reliquum ad ea, neque distrahamus ad propria officia, postquam universa ea Deo consecravimus; sed omnem immunditiam reliquam a membris, quæ sunt hostia, præcidamus, hostia enim aliorum est initium, nec quidquam prodest habere immundum. Ideo oportet

Α τοῦ ἐν αὐτῷ Πνεύματος. Καὶ ἐμοὶ μὲν μέγα ἐστὶν, ὅτι καὶ νῦν ἦλθε· μέμφομαι δὲ, ὅτι μετὰ τὴν χρεῖαν ἦλθε καὶ μεθὲ κατέδραμέ μου καὶ ἤτησέ με, ἀκούοντάς χειροτονηθῆναι ὁ μέγας Βασίλειος. Ἐρωτῶ οὖν τὸν ὁμώνυμόν μοι· Διατί, ὅτε σου ἐχρηζόν, οὐκ ἦλθες, ἵνα μοι συμμαχήσῃς, ἀλλ' ὕστερος τοῦ καιροῦ; Ἄρα ὡς φιλάδελφος ἡσχύνῃς τὴν τυραννίδα, ἣν ἐτυράννησέ με ὁ ἀδελφεός σου; ἢ καὶ σὺ ὡς δυναστής ἐδυσχέρανας, δίδωσι ἡπείθουν αὐτῷ πρὸς τὸ χειροτονηθῆναι; Φθέγγομαί τι πρὸς σέ, ἀφ' ὧν εἶπεν ὁ Ἰώβ, ἀλγῶν καγὼ, ὡς ἐκείνος καὶ πρὸς φίλον διαλεγόμενος, εἰ καὶ μὴ φαῦλον, οἷοι ἦσαν οἱ τοῦ Ἰώβ, μὴδὲ ἐφ' ὁμοίους ταῖς συμφοραῖς. Τί οὖν εἶπεν ἐκεῖνος; Τίνι πρόσκεισαι, ἢ τίνι μέλλεις βοηθεῖν; πότερον οὐχ, ὅ πολλὴ ἰσχύς, καὶ ὅ βραχίων κραταῖός ἐστιν; Ἐγὼ δὲ προσείην, καὶ ὅ πολλὴ σοφία καὶ ἐπιστήμη. Ἔθος γὰρ τοῖς πολλοῖς, ἀεὶ πρὸς τὸ δυνατὸν μετατίθεσθαι μέρος, καὶ τοὺς μὲν ἀσθενεστέρους τῶν φίλων καταπατεῖν, θεραπεύειν δὲ τοὺς κρατοῦντας. Τοῦτο μὲν οὖν σὺ οἶδας, τουτέστι τίνι μέλλεις βοηθεῖν. Ἐμοὶ γὰρ οὐ δίκαιον περὶ σοῦ ἀποφαντικῶς λέγειν τι τῶν οὐ καλῶν. Τὸ μὲν, ὅτι καλοῦ παντὸς τύπον σε καὶ κανόνα ἤγημαι· τὸ δὲ, ὅτι καὶ ὑπὸ τῆς Γραφῆς νοουετοῦμαι, μὴ ταχύς εἶναι εἰς κρίσιν, ἥτοι εἰς ἀπόφασιν, ἢ εἰς κατάκρισιν· τοῦ μὲν σοφοῦ Σολομῶντος λέγοντος· *Μὴ ἴσθι ταχύς ἐν λόγοις*· τοῦ δὲ Ἀποστόλου· *Μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίτετε*. Ἐγὼ δὲ ἐτοιμὸς εἰμι διὰ φιλίαν, καὶ σοὶ καὶ παντὶ δοῦναι λόγον τῆς ἐμῆς προμηθείας καὶ ἀσφαλείας, καὶν τινες αὐτὴν ἀπειθεῖαν ὀνομάζουσιν (1)· ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ πάντῃ (2) φαῦλον ἔχεις φίλον καὶ ἀπερίσκεπτον, ἀλλὰ θαρρῶντα μὲν, ἀ θαρρῶν ἀξίον, ἐκεῖ δὲ φοβούμενον, κατὰ τὴν ψαλμωδίαν, οὗ ἐστι φόβος. Φοβερὸν γὰρ, τὸ μὴ φοβέσθαι τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίωμα καὶ μέγεθος.

non episcopatus dignitatem et magnitudinem reformidare.

Col. 836 B 11. *Τί οὖν δοκεῖ... ἐπαναστάσεις.* Τὴν μὲν ἀπολογία, φησὶν, εἰς ἄλλον καιρὸν ὑπερθώμεθα· νῦν δὲ εἰπωμέν τι πρέπον τῷ καιρῷ τούτῳ τῆς πανηγύρεως. Ἐλευθερωθῶμεν, ἀδελφοί, κατὰ τὴν Παύλου παραίνεσιν, ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σωματικοῦ καὶ ψυχικοῦ. Ἀκούσωμεν Ἡσαίου λέγοντος· *Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε· καὶ νυφώμεθα τῷ ὕδατι τῆς μετανοίας καὶ τῶν δακρύων· καὶ καθὼς Ῥωμαίοις γράφει ὁ Ἀπόστολος· Παραστήσωμεν τὰ σώματα ἡμῶν, θυσίας ζῶσαν. ἀγία, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν ἡμῶν λατρείαν.* Ὅρα δὲ τὴν ἀκριβεῖαν ἐκάστης λέξεως. Οὐ γὰρ εἶπε· Ποιήσωμεν τὰ μέλη ἡμῶν θυσίαν, ἀλλὰ, *Παραστήσωμεν*· ὡς ἂν εἰ εἶλεγε, μὴδὲν κοινὸν ἔχωμεν λοιπὸν πρὸς αὐτὰ, μὴδὲ καθέλωμεν πρὸς ἰδιωτικὰς διακονίας, τῷ Θεῷ καθάπαξ αὐτὰ ἀφιερῶσαντες. Ἀλλὰ καὶ πάντα μῶμον λοιπὸν περιέλωμεν ἀπὸ τῶν μελῶν, ἐπειδὴ θυσία ταῦτά ἐστι. Ἡ γὰρ θυσία, ἀπαρχὴ τῶν ἄλλων ἐστὶ, καὶ οὐδὲν ὀφείλει ἔχειν ἀνάθαρτον.

⁴⁰ Prov. xxv, 11. ⁴¹ I Cor. iv, 5. ⁴² Psal. xliii, 5. ⁴³ II Cor. vii, 1. ⁴⁴ Isa. i, 16. ⁴⁵ Rom. xi, 1.

(1) Quartæ syllabæ in cod. a inscriptum est ω.

(2) Vocabulo πάντῃ in cod. a inscriptum est πάντη.

διδὲ χρῆ πάντοθεν ἁμῶν τρηθεῖσθαι τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον, ἵνα ἄξιον εἴη τοῦ θυσιάζεσθαι τῷ Θεῷ. Ἐπειδὴ δὲ εἶπε, Παραστήσατε θυσίαν, ἵνα μὴ τις νομίση, ὅτι κατασφάζει κελεύει τὰ σώματα, ταχέως ἐπήγαγε, ζῶσαν. Καὶ προσέθηκεν, ἀγίαν καὶ εὐδαιμονιστον, διαιρῶν αὐτὴν ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς. Ἡ τοιαύτη γὰρ θυσία, εὐδαιμονιστικῆς· ἡ δὲ τῶν Ἰουδαίων, ἀκάθαρτος. Ἐκείνη τὸ τεθυμένον νεκρὸν ἀπέφηνεν· αὕτη τὸ τεθυμένον, ζῶν ἐργάζεται· ὅτε γὰρ νεκρώσομεν ἡμῶν τὰ μέλη, τότε δυνήσόμεθα ζῆν. Κάκεινη μὲν σωματικῇ, αὕτη δὲ λογικῇ, τουτέστιν οὐδὲν ἔχουσα παχὺ, οὐδὲ αἰσθητόν. Λογικῇ δὲ λατρεία ἐστίν, ἡ πνευματικὴ διακονία, ἡ κατὰ Χριστὸν πολιτεία. Καθάπερ οὖν ὁ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ διακονούμενος, οἷος ἂν ᾖ, συστέλλεται τότε καὶ ἱερώτερος γίνεται· οὕτω καὶ ἡμᾶς τὸν ἅπαντα βίον διακείσθαι χρῆ, ὡς λατρεύοντας καὶ ἱερωμένους. Τὴν μέντοι λατείαν, ἐντεῦθεν ὁ Θεολόγος ὠνόμασε. Δι' αὐτῆς γὰρ ἐντυγχάνομεν καὶ ὀμιλοῦμεν Θεῷ. Οὐδὲν γὰρ οὕτω τῷ καθαρῷ Θεῷ τίμουν, ὡς καθαρότης ἡ κάθαρσις. Ἔστι δὲ καθαρότης μὲν, τὸ ἥδη καθαρῶν· κάθαρσις δὲ, τὸ εἶτι καθαίρεσθαι· ἡ καθαρότης μὲν, τὸ μὴ ἐμπεσεῖν εἰς μολύσματα· κάθαρσις δὲ, τὸ μετὰ τὸ ἐμπεσεῖν ἀπονίπτεσθαι. Ἐν τοίνυν βουλόμεθα ἐορτάζοντες θεραπεύειν τοὺς μάρτυρας, τοῦτο τοῖς ἁθλοῖς αὐτῶν χαρισώμεθα, τὸ καὶ αὐτοὶ στεφανωθῆναι, ὡς νικηταί τῆς ἁμαρτίας καὶ τῶν δαιμόνων, καὶ τὸ ἐπιτυχεῖν τῆς αὐτῆς δόξης, οὐ μόνον τῆς κατὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῆς μελλούσης, ἥς μικρὰ εἰσιν ὑπομνήματα, αἱ ὀρώμεναι τιμαί, αἱ παρ' ἡμῶν τοῖς μάρτυσι προσαγόμεναι. Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλιν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἡγουν πρὸς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀσάρκους δαίμονας, οἵτινες ἀρχαὶ μὲν λέγονται, ὡς ἀρχηγοὶ τῶν παθῶν, οἷς οἱ ταλαίπωροι ἐκόντες δουλεύομεν· ἐξουσίαι δὲ, ὡς διὰ μέσων τῶν παθῶν κατεξουσιάζοντες ἡμῶν· κοσμοκράτορες δὲ, ὡς κατακρατοῦντες τῶν τὰ κοσμικὰ φρονούντων. Τὰ πνεύματα τῆς πορνείας, τὰ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ἡγουν τὰ ἐν τῷ αἱρί στερεφόμενα. Λέγεται γὰρ καὶ ὁ ἀήρ, οὐρανός, ὅπερ ἐρμηνεύων ὁ Θεολόγος, ἐπήγαγε, καὶ περὶ τὰ οὐράνια. Ἀγωνισώμεθα οὖν πρὸς τὸν ἐμφύλιον ἐν ἡμῖν πόλεμον· λέγει γὰρ ὁ Ἀπόστολος, εἶναι τινὰ ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν νόμον ἁμαρτίας, τὸν ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς, ἡγουν τῷ φυσικῷ, καὶ ποιῶντα πολλάκις ἐαυτῷ (1) τὸν νοῦν αἰχμάλωτον καὶ ὑποχείριον. Ἀντιπαρταξώμεθα δὲ καὶ πρὸς τὰς ἐξωθεν ἐπερχομένας ἐπαναστάσεις.

Col. 837 B 1. Ἐνέγκωμεν.... μετρίωτερον. Ὑπέμειναν, φησὶν, οἱ μάρτυρες θηρία καὶ ξίφος καὶ πῦρ· ὑπομείνωμεν καὶ ἡμεῖς, ὡς μὲν θηρίον, τὸν θυμὸν· ὡς δὲ ξίφος, τμητικὸν, τὴν γλῶσσαν· ὡς δὲ πῦρ, τὴν ἡδονὴν κατασβέσωμεν. Πάσας τὰς αἰσθητικὰς δουλαγωγήσωμεν· θῶμεν θύρας ταῖς ἀκοαῖς, εὐκαίρως ἀνοιγομένας πρὸς τὰ θεῖα ῥήματα καὶ εὐκαίρως κλειομένας πρὸς τὰ θέλγοντα καὶ βλάπτοντα

det omnino immaculatum corpus nostrum servemus, ut dignum sit quod Deo offeratur. Postquam autem dixit, exhibeatis hostiam, ne quis existimaret quod immolari jubeat corpora, protinus adjicit, *viventem*; et deinde, *sanctam et Deo placentem*, a Judaica secernens eam. Hæc enim beneplacita est hostia, Judæorum vero immunda; ista enim immolatum mortuum ostendit; hæc autem immolatum viventem efficit. Nam membra nostra cum mortificaverimus, tunc vivere poterimus. Ista quidem corporalis, hæc autem rationalis, nihil scilicet pingue vel sensile habens. Rationabile autem obsequium est, spirituale ministerium, juxta Christum administratio. Sicut igitur qui in Dei domo ministrat, qualis esset, tunc coarctatur et sanctior fit, sic et nosmetipsos per omnem vitam quasi adorantes et sanctificatos præbeamus necessus est. Quod quidem obsequium precatorem Theologus appellavit. Namque per illud quasi adhæremus Deo. Neque enim purus Deus tanto in pretio quidquam habet, quam puritatem aut purgationem. Puritas autem jam purificati est, et purgatio adhuc se purificantis. Puritas quippe, non in inquinamenta incidere; purgatio autem, post inquisitionem mundari. Si igitur festum agentes martyres honore prosequi voluerimus, hoc laboribus eorum indulgeamus, scilicet ut et ipsi coronemur, quasi peccati dæmonumque victores, et eandem consequamur gloriam, non eam modo quæ ex hominibus venit, sed et eam quæ futura est, cujus monumenta exigua sunt qui oculis cernuntur quique a nobis martyribus tribuuntur honores. Non est nobis *colluctatio*, juxta Apostolum, *adversus carnem et sanguinem* ⁴⁶, scilicet adversus homines, sed adversus carnis expertes dæmones, qui principatus dicuntur, quasi passionum principes, quibus miseri ultro servimus; *potestates* vero, quippe qui per passiones dominationem in nobis exercent; *rectores mundi*, ut iis imperantes qui terrestria sapiunt. *Spiritus autem nequitie*, in *caelestibus*, scilicet in aere volitantes. Dicitur enim et aer, cælum, quod interpretatus Theologus adjecit, et quæ circa cælestia feruntur. Certamen igitur ineamus adversus innatum nobis bellum. Ait enim Apostolus ⁴⁷ esse quamdam in membris nostris peccati legem legi mentis adversantem, naturæ scilicet, efficientemque plerumque sibi mentem captivam subjectamque. Nos quoque instruamus adversus earum, quæ externe accidunt, rerum impetus.

Sustineamus... ut mitius loquar. — Sustineunt, ait, martyres belluas, et gladium, et ignem. Sustineamus et nos, velut belluam, iram; velut præcutum gladium, linguam; velut ignem, voluptatem exstinguamus. Omnes sensus in servitutem addicamus. Apponamus auribus nostris januas, quæ ad divina verba tempestive aperiuntur, et ad illecebrosa noxiaque modulamina tempestive clau-

⁴⁶ Ephes. vi, 12. ⁴⁷ Rom. vii, 23.

(1) Suprascriptum αὐτὸν α.

dantur. Regamus oculum, ne per eum in nobis **A** magnum incidat cupiditatis semen; linguam, ne quid vetitum loquamur; tactum rabie laborantem ad inutiles et noxios attactus; gustum deliciarum appetentem et vellicantem. Undique enim refrenandus est petulans, et in esca, et in strato, et in societate, et in oculis, et in auribus, et in gula, atque etiam in naribus. Et quemadmodum boves annulis et funibus, sic et luxuriosus thuribus et unguentis et suavi coronarum odore trahitur. Hoc est quod ait Jeremias ⁴⁹, quoniam *Ascendit mors per fenestras*. Per sensus enim, sicut per fenestras, in animam ingreditur peccati mors. Præter cætera, risum etiam fugiamus. Et sicut in tertio Regum libro, Eliæ ad Deum accedenti adversus Israel, et dicenti ⁵⁰: *Domine, prophetas tuos interfecerunt, et altaria tua everterunt, et ego relictus sum solus, et quærunt animam meam*, respondit oraculum: *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non flexerunt genu ante Baal* (idolum autem erat Baal quod Judæi tunc colebant). Neque nos peccato indulgeamus propter penuriam; sed sicut tres pueri auream imaginem, quam statuit Nabuchodonosor, non adoraverunt, sic et nos turbulentam peccati imaginem, a diabolo erectam, ne adoremus. Qui ventrem pro Deo habet voluptatis causa, avaritiam quoque ventri suppeditantem pro Deo habeat necesse est. Qui enim ante Baal genu flexit ob penuriam, scilicet ingluviem, auream quoque imaginem, avaritiam dico, ob metum adoraret; quippe qui non aliam præsentis viæ causam post aurum novisset. Ne probum inferamus animæ per improbam vendi rationem, sed juxta apostolicam adhortationem ⁵¹, assumamus scutum fidei, quo omnia diaboli ignita tela restinguere poterimus. Hoc vero bellum, scilicet adversus passiones, grave est, sicut adversus tyrannos; et peccatum devincere, magnum tropæum, sicut et martyrum qui persecutores superaverunt. Quod si sic undique concurrimus ad sanctorum festa, vere martyres colimus; si congregimur ut carnalibus et brevi perituris deliciis fruamur, utque alimenta, quæ mox evaeuantur, inferamus, et ut martyrum templa crapulæ et ebrietatis loca efficiamus; si festorum tempus tempus negotiationum ducimus, conventusque nobis fiat ut venalium permutationem faciamus, non ut divinitatem assequamur, cujus mediatores sunt sancti martyres, hortando quidem populum ut ascendat, ac veluti Deus efficiatur; Deum autem rogando, ut inclinet se atque opem ferat: primum quidem, quod id huic tempori conveniat, haud agnosco. *Quid enim paleæ cum tritico?* ait Dominus per Jeremiam ⁵². Quid carnis voluptati commune cum martyrum certaminibus? Deinde equidem volo audacius aliquid dicere. Reveritus vero festam hanc diem, blasphemiam reticeo. Cæterum, non delicias et ebrietatem a nobis martyres exposcunt, ut mitius loquar. Sed hic Theologus bla-

σμάτα. Κυβερνήσωμεν τὸν ὀφθαλμὸν, μήποτε δι' αὐτοῦ ἡμῖν λαυρὸν ἐμπέσῃ τῆς ἐπιθυμίας τὸ κῆμα· τὴν γλῶτταν, μὴ φθεγξώμεθα μὴδὲν ἀπηγορευμένον· τὴν ἀφὴν λυττώσαν πρὸς τὰς περιέρχους καὶ βλαβεράς ἐπαφάς· τὴν γαστρὶν, λιχνευομένην περὶ τὰ ἡδύσματα καὶ σπαράττουσαν· πάντοθεν γὰρ ἀγώγιμός ἐστιν ὁ ἀκόλαστος, καὶ ἀπὸ ἐδωδῆς, καὶ ἀπὸ στρωμνῆς, καὶ ἀπὸ συναναστροφῆς, καὶ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ὠτων, καὶ τῶν γνάθων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μυκτῆρων. Καὶ καθάπερ οἱ βόες τοῖς κρίκοις καὶ τοῖς σχοινοῖς, οὕτω καὶ ὁ ἀκόλαστος θυμιάμασι καὶ μύροις καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν στεφάνων εἰωθλαῖς περιέλεται· καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ φησὶν Ἱερεμίας, ὅτι Ἀνέβη θάνατος διὰ τῶν θυρίδων· διὰ γὰρ τῶν αἰσθήσεων, ὡς διὰ θυρίδων, εἰσέρχεται εἰς τὴν ψυχὴν ὁ τῆς ἀμαρτίας θάνατος. Πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ τὸν γέλωτα φύγωμεν· καὶ ὥσπερ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν τῷ Ἠλία ἐντυγχάνοντι τῷ Θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ λέγοντι, Κύριε, τοὺς ἀροσῆτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέστρεψαν, καὶ ὁ ἀπελείφθη μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχὴν μου· λέγει ὁ χρηματιστής, Κατέλιπον ἐμὰντῷ ἐπτακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῷ Βαάλ (εἰδὼλον δὲ ἦν ἡ Βαάλ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων τότε τιμώμενον)· οὕτω μὴδὲ ἡμεῖς ὑποκύψωμεν τῇ ἀμαρτίᾳ διὰ τὴν χρεῖαν· ἀλλ' ὥσπερ οἱ τρεῖς παῖδες τῇ εἰκόνι τῇ χρυσῇ, ἣν ἔστησεν ὁ Ναβουχοδονόσορ, οὐ προσεκύνησαν· οὕτω καὶ ἡμεῖς τῷ ἐμπαθεῖ εἰδῶλι τῆς ἀμαρτίας, ὅπερ ἔστησεν ὁ διάβολος, μὴ προσκυνήσωμεν. Ὁ τὴν καλίαν φιληδονίας ἔνεκα θεοποιήσας, ἐξ ἀνάγκης τὴν αὐτῆς συστατικὸν θεοποιεῖ φιλαργυρίαν· ὁ γὰρ προσκυνήσας τῇ Βαάλ διὰ τὴν χρεῖαν, τοῦτέστι τὴν γαστριμαργίαν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσῇ, τῇ φιλαργυρίᾳ φημί, διὰ τὸν φόβον προσκυνήσειεν, αἰτίαν ἄλλην περιποιητικὴν τῆς παρούσης ζωῆς μετὰ τὸν χρυσὸν οὐκ εἰδώς. Μὴ καθυβρίζωμεν τὴν ψυχὴν διὰ κακίας, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παραίνεσιν, ἀναλάβωμεν τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνασόμεθα πάντα τὰ βέλη τοῦ Πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβῆσαι. Καὶ οὗτος ὁ πόλεμος, ὁ πρὸς τὰ πάθη, φημί, δεινός ἐστιν, ὥσπερ ὁ πρὸς τοὺς τυράννους· καὶ τὸ νικῆσαι τὴν ἀμαρτίαν, μέγα τρόπαιον, ὡς τὸ περιγενέσθαι τῶν διωκόντων οἱ μάρτυρες. Ἐὰν οὕτω πάντοτε συντρέχωμεν εἰς τὰς τῶν ἁγίων ἑορτάς, ἀληθῶς τιμώμεν τοὺς μάρτυρας· ἐὰν δὲ συνερχώμεθα, ἵνα τρυφήσωμεν σαρκικῶς καὶ προσκαίρως, καὶ ἵνα τὰ κενούμενα βρώματα εἰσενέγκωμεν, καὶ ἵνα ποιήσωμεν τοὺς ναοὺς τῶν μαρτύρων, χωρὶα κραυγῆς καὶ μέθης, καὶ ἐὰν τὸν καιρὸν τῶν ἑορτῶν, καιρὸν συναλλαγμάτων ὑπολαμβάνωμεν, καὶ ἡ σύνοδος ἡμῖν γένηται, ἵνα ὧντων διάμεψιν ποιησώμεθα, οὐχ ἵνα τῆς θεώσεως ἐπιτύχωμεν, ἥς μεσῆται γίνονται οἱ ἅγιοι, τὸν μὲν λαὸν παρακαλοῦντες ἀναβαίνειν καὶ θεοῦσθαι, τὸν δὲ Θεὸν ἱκετεύοντες ἐπικλίνεσθαι καὶ βοηθεῖν, πρῶτον μὲν, οὐδὲ τὸν καιρὸν ἐπιγινώσκω, καιρὸν ἑορτῆς. Τί γάρ τὸ ἄχρυν πρὸς τὸν σίτον; φησὶν ὁ Κύριος διὰ Ἱερεμίου· τί δὲ κοινὸν τῇ τῆς σαρκὸς

⁴⁹ Jerem. ix, 21. ⁵⁰ III Reg. xix, 10 sqq. ⁵¹ Ephes. vi, 16. ⁵² Jerem. xxiii, 28.

τρυφή πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῶν μαρτύρων· Ἐπειτα θέλω μὲν εἰπεῖν τι τοιμηρόν· αἰδοῦμενος δὲ τὴν ἐδρ-
τιον ταύτην ἡμέραν, σιωπῶ τὸ βλάσφημον· πλην,
οὐ τρυφήν καὶ μέθην παρ' ἡμῶν ἀπαιτοῦσιν οἱ μάρ-
τυρες, ἵνα μετρίως εἴπω. Ἄλλ' ἐνταῦθα μὲν ὁ Θεολό-
γος τὴν βλασφημίαν εἰσήγαγεν· ἐν δὲ τοῖς θεοῖς αὐ-
τοῦ ἔπαισιν, αὐτὴν ἐξελάλησεν, εἰπὼν, ὅτι τοῖς δαίμο-
σιν οἱ πάλοι γαστριζόμενοι καὶ τρυφῶντες ἐόρταζον·
οἱ δὲ Χριστιανοὶ τούτων ἐλευθερωθέντες, πνευματι-
κὰς συνόδους τοῖς ἀθλοφόροις συνεστησάμεθα· νῦν δὲ ἀκούσατε, τί φοβοῦμαι, ὦ φιλόχοσμοι καὶ φιλογάστο-
ρες· πρὸς τοὺς δαιμονικοὺς αὐτομολεῖτε τύπους, τούτεστιν ἐὰν γαστριζήσθε ἐν ταῖς ἐορταῖς τῶν ἁγίων καὶ
ταῖς πανηγύρεσιν, οὐ τοὺς ἁγίους τιμᾶτε, ἀλλὰ τοὺς δαίμονας.

Col. 840 A 6. *Μὴ τοίνυν.... τὴν εὐσέβειαν.* Μὴ
ἀνάγκως, φησὶν, ἐορτάζωμεν τὰς ἐορτάς τῶν ἁγίων·
ἀλλ' ὥσπερ πάντα ἡμῖν ἐστί πνευματικὰ, καὶ κατὰ
B *Σιράχ, Στοιχισμὸς ἀνδρός, καὶ γέλως ὀδόν-
των, καὶ βήμα ποδὸς ἀναγγελεῖ περὶ αὐτοῦ, εἰς
πάντα φθάνοντος τοῦ λόγου, ἥτοι τοῦ εὐαγγελικοῦ,
ἢ τοῦ κατὰ τὸ καθήκον· οὕτω καὶ ἡ ἐν ταῖς ἐορταῖς
ἔστω φαιδρότης. Οὐ γὰρ κωλύω τὴν ἐν ταύταις ἀνε-
σιν, ὥστε καὶ δαφιλεστέραν τῆς συνήθους παρα-
θέσθαι· τράπεζαν, καὶ διαχυθῆναι μετρίως, ἀλλὰ
κολάζω τὴν ἀμετρίαν, ἥτις πανταχοῦ βλαβερόν ἐστιν.
Ἄν οὕτω συνερχώμεθα καὶ οὕτως ἐορτάζωμεν, μέγα
μὲν ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἡμεῖς τῶν αὐτῶν ἐπάθλων
τοῖς μάρτυσιν ἐπιτύχωμεν. Τούτοις γὰρ ἐκεῖνα ἀπό-
κεῖται, Ἄ μῆτε ὀφθαλμὸς εἶδε, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπό-
στολος, μῆτε οὖς ἤκουσε, μῆτε ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώ-
που ἀνέσθη. Οὐδὲ γὰρ ἀνθρώπινος νοῦς τῇ εὐκολίᾳ ἐπὶ
πάντα φερόμενος καὶ ἀναπλάττων ἐν ἐξουσίᾳ μαχα-
C *ρίτητας καὶ εὐδαιμονίας, ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ δύναται
ἀνατυπώσασθαι, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν
αὐτόν, τοῖς δι' αἵματος τελεωθεῖσι καὶ τὴν Χριστοῦ
μιμησάμενοις σφραγῆν. Τέως δὲ εἰ καὶ τῶν ἰσων βρα-
βείων τοῖς ἀθληταῖς μὴ ἐπιτύχωμεν, ἀλλ' οὖν τὴν δό-
ξαν αὐτῶν ἐψόμεθα καὶ ἀκουσόμεθα καὶ ἡμεῖς· Εἰς-
εἴθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου, καὶ τῷ
φωτὶ τῆς ἁγίας Γριᾶδος τελειώτερον ἐλλαμψήσο-
μεθα, ἢν ὁμολογοῦμεν παρῆρησιν· καὶ εἴθε ὁμολο-
γοίημεν ἄχρι τελευτῆς, τὴν καλὴν παρακαταθήκην,
ἣν παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐλάβομεν, τῶν ἐν Νι-
καίᾳ συνηθροισμένων, τῶν ἐγγυτέρω τῆς Χριστοῦ
παρουσίας καὶ τῆς πρώτης πίστεως τῶν ἀποστόλων.
Εἰκότως δὲ Χριστὸν μὲν τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρω-
πήσεως ὁ Θεολόγος ἐκάλεσε· πρώτῃν δὲ πίστιν, τὴν
D *Θεολογίαν. Ὁ γὰρ μὴ πιστεύσας πρότερον εἶναι
Θεόν, οὐκ ἂν οὐδὲ ἐνανθρωπήσῃαι τοῦτον δι' ἡμᾶς πιστεύσειε. Προηγείται γὰρ τῆς περὶ ἡμᾶς οἰκονομίας ἡ
ἀληθῆς Θεολογία.***

Col. 840 D 1. *Ὁ δὲ Θεός... αἰώνων. Ἀμήν.*
Εἰς εὐχὴν κατακλιθεὶς τὸν λόγον ὁ Θεολόγος· Ἐλαβε δὲ
τὸ μὲν, ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης, ἐκ τοῦ ἁγίου Παύλου·
ἐμοίως καὶ τὸ, ὁ καταλλάξας ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ τοῦ
σταυροῦ, ἐχθροὺς ὄντας διὰ τῆς ἁμαρτίας. Καὶ τὸ
εὐαγγελισάμενος εἰρήνην τοῖς ἐγγύς καὶ τοῖς μα-
κράν· ὅπερ ὁ ἅγιος Παῦλος ἐκ τοῦ Ἠσαίου λαβὼν
ἡρμήνευσεν, ἐγγύς μὲν καλέσας τοὺς ὑπὸ νόμον,
μακράν δὲ, τοὺς ἔξω νόμου. Τὸ δὲ, ὁ τῆς ἀγάπης

A *sphemiam obtulit. In divinis autem ipsius verbis
eam protulit, dicens quod olim ventri dediti et
luxuriantes, daemonum festa agebant; Christiani
vero, iis liberati, spirituales conventus sanctis
athletis constituimus. Nunc autem audite, quid
timeo, o mundi vel ventris amatores, ad daemonica
transfugitis exemplaria, id est, si ventri indulgetis
in sanctorum festis et solemnitatibus, non sanctos
colitis, sed daemones.*

Ne igitur..... pietatem efferentes. — Ne impure,
ait, sanctorum festa celebremus; sed sicut omnia
nobis spiritualia sunt, et juxta Sirach filium⁸¹:
B *Indumentum viri, et dentium risus, et pedis incessus
de ipso annuntiant, verbo ad omnia pertinent, sive
evangelico, sive ad id quod decet spectante: talis
sit et in festis laetitia. Non enim animi relaxationem
in eis interdictam volo, adeo ut lautior solito
instruat mensa, et moderata adhibeatur hilari-
tas; sed eam, quæ modum excedit, reprehendo,
velut omni modo noxiam. Si nos ita conveniamus
ac festa celebremus, magnum quidem fuerit afir-
mare nos eadem ac martyres præmia consecuturos.
Quos enim hæc manent, quæ nec oculus vidit,
ut ait Apostolus⁸², nec auris audivit, nec in cor
hominis ascendit. Neque enim humanus intellectus
facile ad omnia conversus, et pro potestate beati-
tudinem ac felicitatem fingens, bona illa infor-
mare potest, quæ præparavit Deus diligentibus se,
C *sanguine perfectis Christique occisionem imitatis.
Quod si non eadem atque martyres præmia referamus,
gloriam vero eorum videbimus et audiemus nos quoque,
Venite in gaudium Domini mei; et sanctæ Trinitatis lumine perfectius collustrabimur,
quam libere confitemur. Atque utinam usque in
finem confiteamur præclarum illud depositum,
quod a sanctis Patribus accepimus, Nicææ congre-
gatis, Christi præsentie nascentique fidei apostoli-
cæ propioribus! Fortasse autem Christum Incar-
nationis mysterium Theologus vocavit; primam
vero fidem, Theologiam. Qui enim non prius esse
Deum crediderit, neque eum pro nobis fuisse in-
carnatum credet. Namque erga nos Providentiam
D *primo in loco ponit vera theologia.***

Deus autem..... sæculorum. Amen. — Preca-
tione concludit orationem Theologus. Sumpsit au-
tem hæc verba, Deus pacis, ex sancto Paulo⁸³;
pariterque illa⁸⁴, qui nos sibi per crucem recon-
ciliavit, cum peccato inimici essemus. Necnon
illud⁸⁵, faustum pacis nuntium, tum his qui prope
erant, tum his qui longe, attulit. Quod quidem
sanctus Paulus ex Isaia sumptum interpretatus
est, propiores quidem vocans eos qui sub lege

⁸¹ Eccl. xix, 27. ⁸² I Cor. ii, 9. ⁸³ Rom. xv, 33; xvi, 20; II Cor. xiii, 11, etc. ⁸⁴ Ephes. ii, 16; Rom. v, 10. ⁸⁵ Ephes. ii, 17.

erant, remotiores vero, qui extra legem erant. Hoc autem, charitatis Pater, et ipsa charitas, ex Theologo Joanne est. Ait enim ille: *Charitas ex Deo est*⁸⁷; et: *Deus charitas est*⁸⁸. Atque in Evangelio secundum Joannem dicit Dominus⁸⁹: *Mandatum novum do vobis: ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*. Vetus quidem mandatum erat se invicem diligere. *Diliges enim, inquit, proximum tuum sicut te ipsum*⁹⁰. Sed Dominus novum effecit illud hœ mutatione, jubens eos alios diligere super se ipsos, sicut et ipse dilexit nos, et pro nobis mortii semetipsum tradidit. Ideoque dixit: *Majorem illa charitatem nemo habet, ut aliquis animam suam ponat pro amicis suis*⁹¹. Dicens igitur Theologus quod dedit Deus recte atque honeste vim asferre, et recte item propter metum cedere, ad prius propositum sermonem vertere videtur, quoniam ipsi quidem vim intulit magnus Basilius, hoc recte faciens, ut doctrina sua iis qui sub ipso erant prodesset; rursusque ipse vim passus est et vi coactus est ad episcopatum, illudque propter metum. Inobedientie enim reformidavit crimen, ita ut cum ratione declinaret et cunctaretur, et rursus cum ratione fiduciam concepit et ordinationem sustinuit. Ac deinde subiciens Theologus, quod Deus et parvos greges gratia sua magnificat, obiter creditum sibi gregem innuit, Sasimorum scilicet, qui admodum parvus erat, indigensque et angustus. Deinde sumpsit ex Apostolo illud: *Ipse nos consolabitur consolatione multa*⁹², id est, sublevabit in magno solatio. Orans vero Deum ut seipsum multa dignetur consolatione, vehementi se propter ordinationem suam mœrore affectum fuisse ostendit. Ideo congruam ab eo consolationem petit. Ex Epistola ad Hebræos desumptum est illud: *Refecit nos in omni opere bono*, scilicet perfecit; ex Davide autem illud: *Sicut latantium omnium habitatio est in te*⁹³; similiterque illud: *Ego in justitia apparebo conspectui tuo: satiabor cum apparuerit gloria tua*⁹⁴. Hic enim splendor justis quasi gustus et pignus est; tunc perfecte accipient et satiabuntur Dei gloria, quam in justitia contemplabuntur, scilicet per virtutem eorum, in Christo Jesu Domino nostro.

A Πατήρ καὶ ἡ ἀγάπη, ἐκ τοῦ Θεολόγου Ἰωάννου ἐστὶ. Φησὶ γὰρ ἐκεῖνος· Ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, καὶ ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν. Ἐν δὲ τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ λέγει ὁ Κύριος· Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς. Καὶ μὴ παλαιὰ ἦν ἐντολὴ, τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους. Ἀγαπήσεις γὰρ, φησὶ, τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς καινὴν αὐτὴν ἐποίησε τῷ τρόπῳ, κελεύσας ἀλλήλους ἀγαπᾶν ὑπὲρ ἑαυτοῦς, καθὼς καὶ αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν εἰς θάνατον ἔδωκεν ἑαυτόν· διὸ καὶ εἶπε· Μείζονα ταύτης ἀγάπης οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. Εἰπὼν μὲντοι ὁ Θεολόγος, ὅτι ἔδωκεν ὁ Θεὸς καὶ τυραννεῖν καλῶς, καὶ τυραννεῖσθαι διὰ τὸν φόβον, δοκεῖ πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπόθεσιν τρέπειν τὸν λόγον, ὅτι ἐτυράνησε μὲν αὐτὸν ὁ μέγας Βασιλεὺς καλῶς τοῦτο ποιῶν, ἵνα ὠφελῶνται διὰ τῆς τούτου διδασκαλίας οἱ ὑπ' αὐτόν· ἐτυραννήθη δὲ πάλιν αὐτὸς καὶ ὑπεκάμψθη βίᾳ πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν· καὶ τοῦτο, διὰ τὸν φόβον· ἐφοβήθη γὰρ τὸ ἐγκλημα τῆς ἀπειθείας, ὥστε καὶ εὐλόγως παρητεῖτο καὶ ἀνεύετο, καὶ πάλιν μετὰ λόγου ἐθάβρῃσε καὶ ὑπέβυ τὴν χειροτονίαν. Αὐθις δὲ ἐπαγαγὼν ὁ Θεολόγος, ὅτι ὁ Θεὸς καὶ τὰ μικρὰ ποίμνια μεγαλύνει διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος, ἠνέξατο τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ ποίμνιον, τὸ τῶν Σασίμων, σφόδρα μικρὸν ὑπάρχον καὶ πενιχρὸν καὶ στενόν· εἰτα ἔλαβεν ἐκ τοῦ Ἀποστόλου τὸ, Αὐτὸς ἡμᾶς παρακαλεῖσι παρακλησεὶ πολλῇ, τούτεστι παρηγορήσει ἐν μεγάλῃ παραμυθίᾳ. Εὐχόμενος δὲ πολλῆς παρακλήσεως ἀξιωθῆναι, ἐμφαίνει, ὅτι πολλὴν λύπην ἔσχεν ἐν τῇ χειροτονίᾳ· διὸ ἀνάλογον ζητεῖ ταύτῃ καὶ τὴν παραμυθίαν. ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους δὲ ἐληπτὰ καὶ τὸ, Καταρτίσειεν ἡμᾶς ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ, ἔχουν τελειώσειεν. Ἐκ δὲ τοῦ Δαυὶδ τὸ, ὡς εὐφραινομένων πάντων ἡ κατοικία ἐν σοί· ὁμοίως δὲ τὸ, Ἐγὼ ἐν δικαιοσύνῃ ἐφθάρημι τῷ προσώπῳ σου· χορτασθήσομαι ἐν τῷ ἐφθῆναι μοι τὴν δεξιάν σου. Ἡ γὰρ ἐνταῦθα ἑλλαμψίς, οἷον γεῦμα καὶ ἀρβαζὼν ἐστὶ τοῖς δικαίοις. Τότε δὲ τέλειον ἀπολήγονται καὶ χορτασθήσονται τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, ἣν θεωρήσουσιν ἐν δικαιοσύνῃ, τούτεστι διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

⁸⁷ I Joan. iv, 7.⁸⁸ ibid. 8.⁸⁹ Joan. xiii, 34.⁹⁰ Levit. xix, 18.⁹¹ Joan. xv, 13.⁹² II Cor. i, 4.⁹³ Psal. lxxxvi, 7.⁹⁴ Psal. xvi, 15.

NONNOY ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΩΝ ΕΜΝΗΣΘΗ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

Ο ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΗΡ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΠΡΩΤΩ ΣΤΗΛΙΤΕΥΤΙΚΩ.

NONNI COLLECTIO ET EXPOSITIO HISTORIARUM

QUARUM S. P. N. GREGORIUS MEMINIT IN PRIORE INVECTIVA ADVERSUS JULIANUM IMP.

(Ex libro cui titulus : S. Gregorii Nazianzeni in Julianum invectivæ duæ cum scholiis Græcis nunc primum editis Omnia ex bibliotheca clariss. viri D. Henrici Savilii edidit Montagu Elton 1610, in 4°.)

(1) Ὁ λόγος ὁ στηλιτευτικός, ψόγος ἐστὶ τῶν Ὑουλιανῶν Α πεπραγμένων. Διαφέρει δὲ ψόγου ὁ στηλιτευτικός, ὅτι ὁ μὲν ψόγος, διὰ τῶν ἐγκωμιαστικῶν κεφαλαίων προέρχεται, οἷον γένους, ἀνατροφῆς, πράξεων, συγκρίσεως· (2) στηλιτευτικός δὲ εἴρηται ἀπὸ μεταφορᾶς τῆς στήλης· στήλη δὲ ἐστίν, ἡ λίθος, ἡ χαλκός, ἐν ἐπιμήκει τετραγώνῳ σχήματι, ἐν ᾗ (3) ἐγγέγραπται ἡ τοῦ στηλιτευομένου ὕβρις. Οἷον Ἀθηναῖοι τὸν Ζηλεῖτην Ἀρθμίον, τὸν διαφθείροντα τοὺς Ἕλληνας χρήμασιν, ἐπὶ τῷ μᾶλλον ὑπακοῦσαι τῷ Πέρσῃ, ἐν στήλῃ ἀνέγραψαν, ἀτιμώσαντες καὶ αὐτὸν καὶ ἅπαν τὸ γένος αὐτοῦ, ἐξουσίαν δεδοκότες ἐν τοῖς γράμμασι τῷ βουλομένῳ αὐτὸν ἀποκτείνειν, ἐγγράψαντες καὶ τὴν αἰτίαν ἐν αὐτῇ τῇ στήλῃ, ἥτις ἦν αὐτῷ τῷ Ἀρθμίου ψόγος· Ὅτι, φησὶ, τὸν χρυσὸν τὸν ἐκ τῶν Μήδων εἰς Πελοπόννησον ἤγαγεν. Εἰδέναι δὲ χρῆ, ὅτι πολλάκις, Β καὶ εὐεργετῶν αἱ εὐεργεσίαι ἐν ταῖς στήλαις ἀνεγράφοντο, ὥσπερ (4) ἡ τοῦ Λεύκωνος, τοῦ ἄρχοντος Βοσπόρου ἀνεγράφῃ ἐν Ἀθήναις. Καὶ ἡ μὲν ὑπόθεσις αὕτη· περὶ δὲ τῶν Ἱστοριῶν ὡς οἷον τε, διὰ βραχυτάτων ἐπιμνησθῆσόμεθα.

publica præclare meriti fuerant, beneficia in columnam incidebantur. Sic egregia Leuconis et Bosphori in Rempublicam merita Athenis insculpta sunt. Hæc de orationis hujus inscriptione. Nunc ad historias veniamus, easque, quam brevissime fieri poterit, explicemus.

α'. Περὶ Ἐμπεδοκλέους καὶ Ἀριστοῦ, καὶ Ἐμπεδοκτίμου, καὶ Τροφωνίου.

Ὁ μὲν Ἐμπεδοκλῆς Σικελιώτης ἦν τὸ γένος, Πυθαγόρειος δὲ τὴν φιλοσοφίαν, Βουλόμενος δὲ λενοδοξῆσαι, ὡς ὅτι ἀνιερῶθη καὶ μετάρσιος γέγονεν εἰς

(1) Demosth. Φιλ. γ'.

(2) Supple ex Anonymo ad orationem I in Julianum infra : Ὁ δὲ στηλιτευτικός διὰ τῶν πράξεων μόνον· εἰ τύχοι δὲ καὶ συγκρίσεως, quæ propter homœoteleuton sunt ommissa et legit interpres.

(3) Anonym. ψ.

(4) Anonym. ὕβρις. εἰδέναι δὲ χρῆ.... ἀνεγρά-

(5) Oratio hæc invectiva (quam στηλιτευτικὴν Græci vocant) vituperatio est rerum a Juliano gestarum. Hoc autem differt invectiva oratio a vituperatrice, quod in vituperatione oratio per demonstrativi generis capita progrediatur, ut per genus, educationem, actiones, comparisonem; in invectiva autem, solum per res gestas, aut etiam, si ita res tulerit, per comparisonem. Steliticum autem hoc dicendi genus nuncupatur, translatione ducta ἀπὸ τῆς στήλης, id est a columna. Est porro columna lapis aut æs oblongum quadrata figura in quo inscribitur ejus, qui invectiva oratione proscinditur, contumelia. Verbi gratia, Athenienses Zeliten, qui Græcos pecuniis corruptos eo adduxerat, ut Persarum regi parere quam liberi esse mal-
leut, in columna insculperunt, eum cum toto genere ignominia notantes, atque ipsius obtruncandi licentiam publico edicto cuius concedentes, causamque in columna inscribentes, quod e Media aurum in Peloponnesum attulisset. Scire autem est operæ pretium, quod eorum quoque, qui de republica præclare meriti fuerant, beneficia in columnam incidebantur. Sic egregia Leuconis et Bosphori in Rempublicam merita Athenis insculpta sunt. Hæc de orationis hujus inscriptione. Nunc ad historias veniamus, easque, quam brevissime fieri poterit, explicemus.

1. De Empedocle, Aristæ, Empedotimo et Trophonio.

Empedocles, genere Siculus, fuit Pythagoricæ philosophiæ sectator. Hic inanis gloriæ cupiditate inflammatus, quasi sublimis in cælum raptus, atque

ζωντο, omissis intermediis et quæ sequuntur usque ad finem Prologi.

(5) Textus Latinus is est quem dedit Billius in sua editione Operum Gregorii Naz. Ex diverso exemplari prodit, ut patet, et in multis discordat a Græco Nonni. Nihil tamen mutamus ut exemplaris utriusque lectio servetur

indeorum immortalium numerum ascitus et consecratus esset, in *Ætnæ* ignem sese coniecit. Hic porro ignis *Vulcani* crateres, hoc est foramina appellatur. Sic miser vi flammæ absumptus interiit. At vero Deus huiusmodi exitium inanis gloriæ desiderio contractum in publicum proferre volens, effecit ut ad convincendam eorum, qui vano famæ studio flagrarent, stultitiam, calceus ipsius ex igne incolumis egereretur. Atque ita perspicuum omnibus factum est, eum divinitatem haudquaquam adeptum fuisse, verum per inanem gloriæ amorem omnino exarsisse. *Trophonius* autem, *Aristæus*, et *Empedotimus* *Lebadia* *Bœotiae* urbe orti sunt, vaticinandique artem coluerunt: qui etiam inanis famæ studio incensi, ac divinitatis opinionem sibi apud homines conciliare cupientes, in specus quasdam se præcípites dederunt, ut prorsus de medio tollerentur, nec quidquam ex corporis eorum reliquiis inveniri posset. Hic eorum fuit exitus. Cæterum cognitum est eos illic mortem obiisse, quod circa hunc locum oraculum exstiterit. Est autem proverbium, in *Trophonii* specum oraculi causa proficisci, de hominibus pallidis atque a risu abhorrentibus. Quisquis enim ad oraculum illud se conferebat, tristis perpetuoque pallore affectus recedebat. Quod quidem argumento erat hos vales pallore confectos nec in subterraneo huiusmodi loco in risum unquam solutos interiisse. *Trophonius* porro et *Agamedes*, ipsius germanus, divinandi *Apollinis Delphicum* exstruxissent.

2. De Proteo.

Hic *Proteus* genere *Thrax* erat, filiosque habuit *Molom* et *Telegonum*: qui cum loca omnia latrocinii infesta tenerent, ab *Hercule* propter *Geryonis* boves illac iter faciente interempti sunt. *Proteus* igitur ob filiorum amissionem luctu perditus ac desperatione fractus in mare præcípitem se dedit, ac deorum miseratione immortalitatem est consecutus, marinusque daemon effectus est, atque in *Pharia* insula domicilium sibi fixit. Hic etiam cum *phocis* versari dicitur. Idem *Alexandri* *Heleam*, cum a *Græcia* *Trojam* navigaret, accepit, ipsique inane *Helenæ* simulacrum dedit. Postea autem cum *Menelaus* confecto bello *Trojano* *Heleam* in *Ægypto* esse rescivisset, atque ad *Proteum* se contulisset, eam ab eo accepit. Hac porro facultate præditus esse *Proteus* credebatur, ut quoties a quibusdam adiretur, sese transformaret, ac nunc hoc, nunc illud efficeretur.

3. De Hercule et incendio.

Crebro sermone jactatur, *Herculem* *Jovis* et *Alcmenæ* filium præstanti virtute heroem duodecim certamina confecisse. De ipsius autem incendio et conflagratione hæc memoriæ prodita sunt. Uxorem habebat nomine *Dejaniram*, quam superato rivali *Acheloo* ab *Æneō* acceperat, ex eaque *Hylum* procreavit. Hanc ergo *Dejaniram* cum in patriam suam duceret, *Nessus* *Hippocentaurus* ad ipsius aspectum amore exarsit, atque in flumine quodam cum ea congredi tentavit. Quod cum *Hercules* intellexisset, sagittæ ictu eum oppressit. Moriens autem ille

Α ούρανοῦς, ἔβαλεν ἑαυτὸν ἐν τῷ ἀναδιδομένῳ πυρὶ τῆς *Αἰτνῆς*. Τοῦτο δὲ τὸ πῦρ λέγεται, οἱ τοῦ *Ἥφαίστου* κρατῆρες. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀπώλετο ὑπὸ τοῦ πυρός. Ὁ δὲ θεὸς βουλόμενος δημοσιεῦσαι αὐτοῦ τὴν κενοδοξίαν, τὸ σάνδαλον αὐτοῦ ἀποπτυσθῆναι σῶον ἐκ τοῦ πυρὸς ἐποίησε. Καὶ οὕτως ἐγνώσθη πᾶσιν, ὅτι θεὸς μὲν οὐ γέγονε, κατεκῆκε δὲ εἰς τέλος ἀξίως τῆς οἰκείας κενοδοξίας. Οἱ δὲ περὶ τὸν *Τροφώνιον* καὶ *Ἐμπεδοκτίμον* καὶ *Ἀρισταῖον* ὑπῆρχον μὲν ἐκ τῆς *Βοιωτίας*, πόλεως *Λεβαδίας*, μάντις δὲ ταῖς τέχναις· καὶ οὗτοι βουλόμενοι κενοδοξῆσαι καὶ δεῖξαι, ὅτι ἀνελήφθησαν, ἑαυτοὺς ἐν τισιν ὑποβρυχίοις σπηλαιοῖς ἔβαλον, ἐπὶ τῷ τεθνάναι, καὶ μὴ εὐρεθῆναι αὐτῶν τὰ λείψανα. Οὗτοι δὲ τεθνήκασιν· ἐγνώσθησαν δὲ ὅτι ἐκεῖσε ἀπέθανον, διὰ τὸ μαντεῖον φανῆναι περὶ τὸν τόπον. Ἔστι δὲ τις παροιμία ἢ λέγουσα· *Εἰς Τροφώνιον μεμάντευσαι*. Λέγεται ἔτι ἐπὶ τῶν ὠχρίωντων, καὶ μηδέποτε γελώντων. Πᾶς γὰρ ὁ καταβαίνων εἰς τὸ μαντεῖον ἐκεῖνον, ἀγέλαστος ἀνῆι καὶ ὠχρίων διηγεκῶς. Ἐλεγχος δὲ ἦν οὗτος αὐτῶν τούτων, ὅτι ὠχρίασαντες, καὶ μηδέποτε ἐν τῷ ὑποβρυχίῳ γέλασαντες τεθνήκασιν. Ἡξιώθησαν δὲ ὁ *Τροφώνιος* καὶ Ἀγαμήδης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ μαντεῦσθαι, διὰ τὸ κτίσαι αὐτοὺς ἀπὸ οἰκείων χρημάτων τὸ ἱερὸν τὸ ἐν *Δελφοῖς* τοῦ Ἀπόλλωνος.

β'. Περὶ τοῦ Πρωτέως.

Οὗτος ὁ *Πρωτεὺς* *Αἰγυπτίου* μὲν ἦν τὸ γένος· εἶχε δὲ δύο υἱούς, *Μῶλον* καὶ *Τηλέγονον*. Τούτους ληστὰς ὄντας ὁ *Ἡρακλῆς* ἐλθὼν ἀπέκτεινε ἀπερχόμενος διὰ τοὺς *Γηρυόνου* βούς. Τοῦτον οὖν ἀθυμοῦντα τὸν *Πρωτέα* διὰ τὴν ἀποβολὴν τῶν τέκνων, καὶ ρίψαντα ἑαυτὸν εἰς θάλασσαν, οἱ θεοὶ ἐλεήσαντες ἀπηθανάτισαν· καὶ γέγονε δαίμων θαλάττιος καὶ ἐρχεται καὶ οἰκεῖ τὴν *Φαρίαν* νῆσον. Οὗτος λέγεται καὶ μετὰ τῶν φωκίων ἐνδαιτυῖσθαι. Οὗτος καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν Ἑλένην ἔλαβεν ἐλθόντος ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, καὶ δέδωκεν αὐτῷ τὸ εἶδωλον τῆς Ἑλένης. Ὑστερον δὲ *Μενελάου* μετὰ τὸν *Τρωϊκὸν* πόλεμον μαθόντος, ὡς εἰς *Αἰγυπτόν* ἔσται ἡ Ἑλένη, καὶ ἐλθόντος παρὰ τὸν *Πρωτέα*, δέδωκεν αὐτὴν αὐτῷ. Λέγεται δὲ οὗτος ὁ *Πρωτεὺς* μεταμορφοῦσθαι πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας, καὶ ποτὲ μὲν φαίνεσθαι τοιοῦτος, ποτὲ δὲ τοιοῦτος.

γ'. Περὶ Ἡρακλέους καὶ τῆς πυρᾶς αὐτοῦ.

Πολὺς μὲν ὁ λόγος θρυλλεῖ τὸν *Ἡρακλέα*, ὅτι υἱὸς ὦν τοῦ *Διὸς* καὶ *Ἀλκμήνης*, ἥρως τε ὦν, τοὺς δώδεκα ἄθλους ἐξήνυσεν. Ἡ δὲ νῦν ἐν τῷδε τῷ χωρίῳ περὶ τῆς πυρᾶς ἱστορία ἐστὶν αὕτη· Οὗτος ὁ *Ἡρακλῆς* εἶχε γυναῖκα ὀνόματι *Δηϊάνειραν*, ἣν ἔλαβεν ἐξ *Οἰνέως*, ἀντερραστῆς γενόμενος Ἀχελώφ τῷ ποταμῷ· ἐξ ἧς ἔτεκε καὶ τὸν Ὑλλον. Ταύτην τοίνυν τὴν *Δηϊάνειον*, ἅμα τῷ λαθεῖν καὶ ἀποφείρειν ἐν τῇ οἰκίᾳ πατρὸς, ἰδὼν ὁ *Νέσσος* εἰς τῶν Ἱπποκενταύρων, ἠράσθη αὐτῆς, καὶ κατὰ τινὰ ποταμὸν ἠβουλήθη αὐτῇ συγγενέσθαι. Ὁ οὖν *Ἡρακλῆς* μαθὼν, κατατοξεῦει τὸν

Νέσσον. Ἀποθνήσκων δὲ ἐκείνος, ἐκ τοῦ αἵματος αὐτοῦ δίδωσι τῇ Δηϊάνειρᾳ, ὑπειπὼν τε καὶ ἀπατήσας, ὅτι Ἔσται σοι τοῦτο τὸ αἶμα πρὸς φίλτρον τοῦ Ἡρακλέους· ἵνα, φησὶν, ἂν μάθῃς, ὅτι ἄλλης ἐρᾷ, χρίσης ἐκ τοῦ αἵματος τούτου τὸ ἐνδύμα τοῦ Ἡρακλέους, καὶ μεθιστᾷς αὐτὸν εἰς τὸν ἑαυτῆς πόθον. Τοῦτο οὖν τὸ αἶμα εἶχεν ἡ Δηϊάνειρα. Τοῦ οὖν Ἡρακλέους τῆς Ἰόλης τῆς τοῦ Εὐρύτου θυγατρὸς ἐρασθέντος καὶ λαβόντος, καὶ διὰ τοῦ Λίχα πέμψαντος αὐτὴν ὡς αἰχμάλωτον πρὸς τὴν Δηϊάνειραν, εἰς ἐνωϊαν καὶ ζηλοτυπίαν ἐκινήθη ἡ Δηϊάνειρα, καὶ βουληθεῖσα τὸν ἔρωτα μεταστῆσαι εἰς ἑαυτὴν, τὸν χιτῶνα τοῦ Ἡρακλέους χρίει τῷ αἵματι τοῦ Νέσσου, καὶ δίδωσιν ἐνδύσασθαι τῷ Ἡρακλεῖ· τὸ δὲ ἦν ἀνδροφόνον τὸ αἶμα. Ἐνδύσαντο γὰρ τοῦ Ἡρακλέους, ὤφηφεν ὁ χιτῶν, καὶ κατέφλεξεν αὐτὸν· ὁ δὲ καϊόμενος καὶ ῥίψας ἑαυτὸν ἐν τῷ πλησίον ποταμῷ, θερμὸν τὸ ὕδωρ ἐποίησεν· ἐξ οὗ λοιπὸν γέγονασιν αἱ Θερμοπύλαι, μεταξύ Θερταλίας καὶ Φωκίδος.

δ. Περὶ τῆς Πέλοπος κρεουργίας (1).

Τάνταλος Φρυγίας ἦν βασιλεὺς· οὗτος γεννᾷ τὸν Πέλοπα. Τούτῳ τῷ Ταντάλῳ ποτὲ οἱ θεοὶ ἐπεξενώθησαν. Λαβὼν οὖν τὸν Πέλοπα τὸν ἴδιον υἱὸν ὁ Τάνταλος, κατασφάττει, καὶ κρεουργεῖ, καὶ ἐφεί, καὶ παρατίθῃσιν εὐωχίαν τοῖς θεοῖς. Τούτων δὲ τῶν κρεῶν, ἡ Δημήτηρ βαλοῦσα χεῖρα, ἔλαβε καὶ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ὧμου· οἱ δὲ ἄλλοι θεοὶ ἐλεῖσαντες τὸν Τάνταλον, καὶ θαυμάσαντες ὅτι τοῦ παιδὸς αὐτοῦ κατεφρόνησε, συντιθέασιν τὰ κρέα, καὶ ἀποτελοῦσι σῶον τὸν Πέλοπα. Ἦν δὲ λείπον ἐκεῖνο ὃ ἔφαγεν ἐκ τοῦ ὧμου ἡ Δημήτηρ. Προσθέντες οὖν ἐλεφάντινόν τι κατὰ τὸν ὧμον, ἐπλήρωσαν σῶον τὸν Πέλοπα. Οὕτω οὖν λοιπὸν ἅπαν τὸ Πελοποννέσι γένος ἐκ τούτου ἦν ἐπίσημον, ἐχόντων σῶων ἐν τοῖς ὧμοις τὸν ἐλεφάντινον τόπον.

ε. Περὶ τῆς τῶν Φρυγῶν ἐκτομῆς.

Κατὰ τὴν Φρυγίαν ἐσέβοντο τὴν μητέρα τῶν θεῶν τὴν Ῥέαν ὑπὲρ πάντα θεόν. Ταύτῃ οὖν τὰς τελετὰς ποιοῦντες οἱ Φρύγες, κατέτεμον ἑαυτοὺς μαχαίραις, οὐκ ἀποκτείνειαι ἐθέλοντες, ἀλλὰ μόνον αἱμάξαι. Τοῦτο δὲ ἐποίουν κηλούμενοι αὐλοῖς, ἵνα ἀπόνως φέρωσι πληττόμενοι. Μετὰ δὲ τὰς πληγὰς, πρὸς ἀκαθάρτους μίξεις ἐχώρουν, γυναικῶν δὲ λέγῃ, οὐκ ἀνδρῶν.

ς. Περὶ τοῦ Μίδρου.

(2) Ὁ τοῖνον Μίδρας νομίζεται παρὰ Πέρσαις εἶναι ὁ ἥλιος, καὶ θυσιάζουσιν αὐτῷ, καὶ τελοῦσι τινὰς τελετὰς εἰς αὐτόν. Οὐ δύναται οὖν τις εἰς αὐτὸν τελεσθῆναι, εἰ μὴ πρότερον διὰ τῶν βαθμῶν τῶν κολάσεων παρέλθοι. Βαθμοὶ δὲ εἰσι κολάσεων, τὸν μὲν ἀριθμὸν ὀδοῦντα, ἔχοντες δὲ ὑπόδασιν καὶ ἀνάβασιν. Κολάζονται γὰρ πρῶτον τὰς ἐλαφροτέρας, εἴτα τὰς ἐρασιωχετέρας· καὶ εἰθ' οὕτω μετὰ τὸ παρελθεῖν διὰ πασῶν τῶν κολάσεων, τότε τελεῖται ὁ τελούμενος. Αἱ δὲ κολάσεις εἰσὶ, τὸ διὰ πυρὸς παρελθεῖν, τὸ διὰ κρύους, διὰ πείνης καὶ δίψης, διὰ ὀδοπορίας πολλῆς, καὶ ἀπλῶς διὰ πασῶν τῶν τοιούτων.

ζ. Περὶ τῆς ἐν Ταύροις ξεροκτορίας.

Ταῦροι ἔθνος ἐστὶ περὶ τὴν Σκυθίαν. Ἐν τούτοις μετετέθη ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἡ θυγάτηρ Ἀγαμέμνονος.

(1) Scholium hoc omittitur in editione Billii.

A cruorem suum Dejaniræ impertit, fraudulentò animo subfatus, ei ad sui amore inflammandum Herculem hunc cruorem adjumento fore, ut si quando, inquit, eum mulieris alterius amore flagrare senseris, hoc sanguine vestem ipsius tingas, atque ita ipsius amorem ad te revoces. Dejanira ergo hunc cruorem asservabat. Cumque Hercules Iolam quam misere deperibat, accepisset, eamque per Lichen velut captivam, ad Dejaniram misisset, zelotypia percita, Herculisque amorem ad se revocare cupiens, ipsius vestem Nessi sanguine delibutam ipsi induendam dedit. Exitiosus porro erat hic cruor. Cum ergo hujusmodi vestem Hercules induisset, statim succensus atque exustus est. In hac autem conflagratione cum in propinquum amnem se conjecisset, calidam aquam effecit. Ex quo deinceps exstiterunt Thermopylæ inter Thessaliam et Phocidem.

4. De Pelopis laniatione.

Tantalus rex erat Phrygiæ. Pelopem genuit. Ab hoc Tantalo dii quondam hospitio recepti sunt. Sumens ergo filium suum Pelopem Tantalus, maciat, laniat, coquit apponitque diis in cibum. Ceres cum manu ex hoc cibo sumpsisset, ex humero comedit. Cæteri autem dii, misericordia commoti admiratique quod Tantalus proprio filio non percipisset, carnes conjungunt salvumque Pelopem faciunt. Deerat autem hoc frustum ex humero quod comederat Ceres. Addentes ergo dii aliquid eboris humero Pelopem integrum restituerunt. Ideo nunc genus Pelopidum ex hoc deinceps fuit insignitum, omnibus in humero habentibus locum eburneum.

5. De Phrygum exsectione.

In Phrygia præ cæteris diis colebatur Rhea mater deorum. In hujus ergo sacris Phryges cultris seipsos incidebant, non ut sibi necem afferrent, sed ut sanguinem duntaxat extraherent. Hoc autem cum faciebant, tibiis deliniebantur, ut ictus sine doloris sensu perferrent. Post plagas vero ad impuros et nefarios concubitus ruebant, mulierum dico, non virorum.

6. De Mithra.

Hic Mithra apud Persas sol esse existimatur, eique victimas immolant, ac sacra quædam in ipsius honorem faciunt. Nullus porro ipsius sacris initiari potest, nisi prius per quasdam suppliciorum gradus transierit. Sunt autem tormentorum gradus octoginta, partim remissiores, partim intentiones. Primum enim levioribus suppliciis, deinde acrioribus afficiuntur, atque ita post decursa omnia tormenta ipsius sacris imbuuntur. Igni quippe et aqua atque hujusmodi suppliciorum generibus excruciantur.

7. De hospitum cæde apud Tauros

Tauri populi sunt circa Scythiam. Apud eos a Diana translata est Iphigenia Agamemnonis filia,

(2) Similia num. 47 infra.

cum in Aulide jam jamque a Græcis mactanda esset, nisi ipsi dea vicarium cervum pro victima supposuisset. Cum ergo Iphigenia apud Tauros esset, ne ab hospitibus, qui eo appellebant, agnosceretur, idcirco eos Dianæ immolari permittebat. Atque hæc est hospitum cædes, cujus mentionem Gregorius facit. Postea autem cum Orestes ab Erynnibus perterrefactus atque agitatus ad Tauros perrexisset, atque ad necem velut hospes arreptus, Iphigeniæque ut sacerdoti oblatus fuisset, per eburneum humerum ab ea agnitus est, liberque dimissus. Atque ipse deinceps acceptam sororem in Græciam reduxit.

8. De mactatione regie puellæ apud Trojam.

Cum Achilles, Polyxenam Priami filiam in matrimonium accipere cupiens, Trojam ingressus esset, a Paride in Apollinis templo ex insidiis obtruncatus est. Postmodum autem Pyrrho filio suo ad virilem ætatem peracto in somnis apparuit, ostenditque necesse esse Polyxenam, quæ ei mortis causam attulerat, sibi immolari. Pyrrhus itaque eam parta victoria acceptam ad Achillis patris tumulum jugulavit.

9. De Menæceo.

Menæceus Creontis Thebarum regis filius erat. Cum ergo septem duces Thebis bellum intulissent, oraculum edidit Tiresias vates, fore ut statim bellum conficeretur, ac victoria penes Thebanos esset, si quispiam regii sanguinis atque indigenarum ex serpentis dentibus enatorum sese ultro morti offerret. Quocirca ille inscio patre ac veste mutata in confertam hostium aciem impetum fecit, ab iisque interemptus est.

14. De filiabus Scedasii.

Peloponnesiaco bello cum Lacedæmonii Athenienses vi atque armis superassent, socios quoque suos bello lacessendos sibi putarunt. Atque expeditione adversus Thebanos suscepta, priusquam castra urbi admovissent, in Leuctris Thebanorum urbe inito prælio fusi ac profligati sunt, cum dux Thebanorum Epaminondas insignem in eo certamine operam navasset. Hæc autem clades Lacedæmonii ob hujusmodi causam in Leuctris accidit: Scedasus Leuctrensis tres filias habebat. Quidam autem Lacedæmonii olim ab ipsis hospitio excepti puellas constuprarunt. Ac metuentes, ne patri suo illæ acceptam injuriam narrarent, manus ipsis intulerunt. Reversus ergo in patriam Scedasus, re cognita, diris omnibus Lacedæmonios ad ipsum filiarum sepulcrum devovit, miseraque omnia imprecatus est. Ac proinde Lacedæmonii apud Leuctra rem infelicitate gesserunt.

11. De Laconicis adolescentibus.

Lacedæmonii cum cives suos ac liberos fortitudine ac tolerantia excellere cuperent: verberibus eos exercebant, eique qui dolores fortius pertulisset, præmium persolvebant.

Α νος ἡ Ἰφιγένεια, ἐν τῷ μέλλειν αὐτὴν θύεσθαι ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ Αὐλίδι· ὑπὲρ ἧς Ἐλαφον ἡ θεὸς ἀμείψασα, δέδωκε θύσαι. Αὕτη οὖν ἡ Ἰφιγένεια, οὔσα ἐν τοῖς Ταύροις, διὰ τὸ μὴ ἐπιγνωσθῆναι παρὰ τῶν ἐπιξενουμένων, τίς ἐστιν, ἐτέτρεπε θύειν αὐτοὺς τῇ Ἀρτέμιδι· καὶ αὕτη ἦν ἡ ξενοκτονία, ἣν λέγει ὁ θεὸς Γρηγόριος. Ὑστερον δὲ ὁ Ὀρέστης δαιματούμενος ὑπὸ τῶν Ἑριννύων, καὶ ἐλθὼν παρὰ τοῖς Ταύροις, καὶ συλληθεὶς ὡς ξένος ἐπ' ἀναίρεσαι, καὶ προσενεχθεὶς ὡς ἱερεὶα τῇ Ἰφιγένειᾳ, ἐπεγνώσθη διὰ τοῦ ἐλεφαντίνου ὤμου καὶ ἀφείθη τῆς θυσίας· οὕτως λοιπὸν λαθὼν ὁ Ὀρέστης τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν, λέγω δὴ τὴν Ἰφιγένειαν, κομίζει εἰς τὴν Ἑλλάδα.

η'. Περὶ τῆς ἐπὶ Τροίᾳ θυσίας τῆς βασιλικῆς κόρης.

Β Πολυξένη ἐστὶ θυγάτηρ Πριάμου, ἣν ὁ Ἀχιλλεὺς βουληθεὶς γῆμαι, εἰσῆλθεν ἐν τῇ Τροίᾳ· καὶ κατὰ λόγον τινὰ τοξεύεται ὑπὸ Πάριδος ἐν τῷ ναῶ τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ ἀποθνήσκει· ἐν ὑστέρῳ δὲ χρόνῳ ἀνδρωθέντι· Πύρρῳ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἐφαίνη κατ' ὄναρ, δεῖν αὐτῇ τυθῆναι τὴν Πολυξένην δι' ἣν ἀπώλετο. Καὶ ὁ Πύρρος ὢν ἐν Τροίᾳ, καὶ πυρπολήσας τὸ Ἴλιον, ταύτην μετὰ τὴν νίκην λαθὼν, σφάττει ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ Ἀχιλλέως τοῦ οἰκείου πατρὸς.

θ'. Περὶ τοῦ Μενονικεύς.

Ο ὁ Μενονικεύς Κρέοντος ἦν υἱός, βασιλεὺς Θηβῶν. Πολεμουμένης οὖν τῆς ἰδίας πατρίδος τῶν Θηβῶν, ὑπὸ τῶν ἐπὶ τὰ στρατηγῶν, ἐχρησμήθησε Τειρεσίας μάντις ὢν παραυτίκα παύσεσθαι τὸν πόλεμον, καὶ ἐσεσθαι αὐτοῖς νίκην, εἰ τοῦ βασιλικοῦ γένους τῶν αὐτοχθόνων, τῶν ἀναδοθέντων ἐκ τῶν ὀδόντων τοῦ δράκοντος, τίς ἑαυτὸν δῶ πρὸς ἀναίρεσιν. Μαθὼν τοῦτο ὁ Μενονικεύς, καὶ θέλων ἐλευθερῶσαι τῆς πολιορκίας τὴν πόλιν, δέδωκεν ἑαυτὸν πρὸς ἀναίρεσιν, δῖχα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Κρέοντος.

ι'. Περὶ τῶν Σκεδάσου θυγατέρων.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐν τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ, μετὰ τὸ κατακράτος νικῆσαι τοὺς Ἀθηναίους, ἤβουλήθησαν καὶ τοὺς ἰδίους συμμάχους πολεμῆσαι· καὶ ὀρμήσαντες κατὰ Θηβαίων, πρὶν προσεγγίσει τῇ πόλει, γενόμενοι ἐν Λεύκτροις (πόλις δὲ αὕτη Θηβῶν), συμβαλόντες ἠττήθησαν, Ἐπαμινώνδου στρατηγοῦ Θηβαίων εὐδοκίμησαντος. Τὸ δὲ πάθος τοῖς Λακεδαιμονίοις γέγονεν ἐν Λεύκτροις ἐξ αἰτίας τοιαύτης· Σκεδάσος Λευκτραῖος ὢν, εἶχε τρεῖς θυγάτερας. Τινὲς δὲ τῶν Λακεδαιμονίων πάλαι παρ' αὐταῖς ἐπιξενωθέντες, μίξει τὰς κόρας ἐνύβρισαν· φοβηθέντες οὖν οἱ Λακεδαιμόνιοι, μήπως δημοσιεύσῃσι τῷ ἰδίῳ πατρὶ τὴν ἀσέλγειαν, ἀναιροῦσιν αὐτάς. Ἐπανελθὼν δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει τοῖς Λεύκτροις ὁ Σκεδάσος, καὶ μαθὼν τὸ γεγονός, κατηράσατο πᾶσι Λακεδαιμονίοις, παρ' αὐτὸν τὸν τάφον τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, ἀτυχῆσαι. Διὸ καὶ ἡ ἀτυχία ἐφάσεν ἐν Λεύκτροις τοὺς Λακεδαιμονίους.

ια'. Περὶ τῶν Λακωνικῶν ἐφηθῶν.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι βουλόμενοι καρτερικοὺς καὶ ἀνδρείους εἶναι τοὺς αὐτῶν πολίτας καὶ παῖδας, ἐγύμναζον ταῖς μαστιγώσεσι, καὶ τῷ ἐπὶ πλέον καρτεροῦντι ἄθλον ἐδίδοτο.

ιβ'. Περὶ τῆς Ἀρτέμιδος.

Τὸ δὲ κατὰ τὴν Ἀρτεμιν, αὕτη παρθένος οὔσα καὶ σόφρων ἢ θεός, ἔχειρε τοῖς αἵμασι τῆς ξενοκτονίας τιμᾶσθαι.

ιγ'. Περὶ τοῦ κωρείου τοῦ Σωκράτους.

Σωκράτης τὸ μὲν γένος ἦν Ἀθηναῖος, φιλόσοφος δὲ τὴν παιδείαν. Τοῦτον ὡς δαιμόνια καὶνὰ παραιοφύροντα τῇ πολιτείᾳ ἠτιάσαντο Ἄνυτος καὶ Μέλिटος· κατεκρίθη οὖν ὡς διαφθεῖρων τοὺς νέους ἀποθανεῖν πίνοντα κώνειον· καὶ πῶν ἀπέθανεν.

ιδ'. Περὶ τοῦ Ἐπικτήτου σκέλους.

Ἐπικτήτος φιλόσοφος ἦν· οὗτος ἐδέθη ὑπὸ τυράννου τὸ σκέλος· ὑστερὸν δὲ ἡβουλήθη λύσαι αὐτὸν ὁ τυράννος· Ἡρώτα οὖν αὐτὸν οὕτω· Θέλεις, ὦ Ἐπικτήτε, λύσω σε; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· Τί γάρ, δέδεμαι; ὡς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ δῆθεν μὴ δεδεμένης. Λέγεται οὖν μὴ τὸ σῶμα εἶναι ἄνθρωπος, ἀλλ' ἡ ψυχή.

ιε'. Περὶ Ἀναξάρχου.

Ἀναξάρχος φιλόσοφος ἦν. Οὗτος συσχεθεὶς ὑπὸ Ἀρχελάου τοῦ τυράννου, καὶ βληθεὶς ἐν ὀλμῳ, ἐπίσσετο μοχλῷ ξυλίνῳ. Πτίσσεσθαι δὲ ἐστὶ, τὸ δίκην πτισσάνης τύπτεσθαι· ἔθεν δὲ καὶ πτισσάνη παρὰ το πτίσσεσθαι. Πτισσόμενος δὲ οὕτως ἔφη· Πτίσσε, πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου θύλακον, οὐ γάρ πτίσσεις Ἀναξάρχον· αἰνιττόμενος, οἷα φιλόσοφος δῆθεν, τοῦ σώματος μὴδένα λόγον ποιείσθαι.

ισ'. Περὶ τοῦ Κλεομβρότου πηδήματος.

Κλεομβρότος Ἀμβρακιώτης τὸ γένος. Πόλις δὲ αὕτη ἐπὶ τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου. Ἐντυχὼν τῷ Φαίδωνι, τῷ περὶ ψυχῆς διαλόγῳ Πλάτωνος, καὶ μαθὼν, ὡς ἀμεινόν ἐστι τῇ ψυχῇ ὁ χωρισμὸς τοῦ σώματος, ἔβριψεν ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ τείχους, καὶ τέθνηκεν· ἵνα ᾔθνην ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐξελευσῶσα χωρισθῇ τοῦ σώματος.

ιζ'. Περὶ τῶν κυάμων.

Πυθαγόρειοι γένος φιλοσόφων, ἐκ Πυθαγόρου τοῦ Σαμίου. Οὗτοι δι' αἰνιγμάτων τὰ τῆς φιλοσοφίας ἐμάνθανον δόγματα. Παρεδίδото δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο τὸ αἰνίγμα, Κυάμους μὴ ἐσθλῆιν· τουτέστι, μὴ προδιδόντας τὸ δίκαιον δωροδοκεῖσθαι χρήμασιν. Οἱ γάρ Ἀθηναῖον πάλοι δικασταὶ ἀντὶ ψήφων κυάμοις ἐχρῶντο πρὸς κατάκρισιν ἐν τοῖς δικαστηρίοις. Φησὶν οὖν, ἐκ τῶν κυάμων τῶν ἐκ τοῦ δικαστηρίου μὴ δεῖν ἐσθλῆιν.

ιη'. Περὶ Θεανῶς.

Αὕτη ἡ Θεανὴ ὑπὸ τυράννου συνεσχέθη ἐπὶ τῷ εἰπεῖν τῆς πατρίδος τὰ ἀπόρρητα· καὶ μὴ θέλουσα, τὴν ἑαυτῆς γλῶτταν ἀποδακνοῦσα, ἐνέπτυσσε τῷ τυράννῳ.

ιθ'. Περὶ Ἐπαμινώνδα.

Ὁ Ἐπαμινώνας τὸ γένος ἦν Θηβαῖος, στρατηγὸς μέγιστος, ὁ ἀριστεύσας ἐν τῷ Λευκτικῷ πολέμῳ, μαθητὴς γενόμενος Φιλόλαου τοῦ Πυθαγορείου. Οὗτος πολεμῶν ἐνεκρατεύετο πάνυ καὶ ἀπὸ βρωμάτων.

(1) Hæc desunt apud Biliun.

A

12. De crure ad altare suo.

Diana, quamvis virgo, ac pudicitie laude clara, cruoribus tamen illis oblectabatur, qui in hospitum cæde fundi solebant.

13. De Socratis cicuta.

Socrates patria Atheniensis erat, vitæ institute philosophus. Hunc velut dæmonem quemdam in Rempubicam perniciose introducens Anytus et Melitus in iudicium vocarunt. Atque ipse velut pueros corrumpens ad cicutæ poculum damnatus est, quo hausto e vita excessit.

14. De Epicteti cruce.

Epictetus philosophus erat. Huic a Macedone tyranno crux vinculis astrictum est. Postea autem cum eum solvere tyrannus vellet, ex eoque quæret: Visne, Epictete, te solvam? Quid, inquit, an sum astrictus? Quibus videlicet verbis hoc significabat, animam suam nequaquam vinctam fuisse. Itaque non corpus homo esse dicitur, sed anima.

15. De Anaxarcho.

Anaxarchus philosophus profitebatur. Hic ab Archelao tyranno correptus atque in mortarium conjectus lignea sude tundebar. Πτίσσεσθαι enim est ptissanæ instar atteri, unde et ptissana dicta est. Cum ergo tunderetur, Tunde, inquit, Anaxarchi utrem; neque enim Anaxarchum tundis. His nimirum verbis, ut philosophus, significans nullam corporis rationem a se haberi.

16. De saltu Cleombroti.

Cleombrotus Ambraciotes, quæ veteris Epiri civitas est, cum in Platonis dialogum de anima, cui Phædo titulus est, incidisset, didicissetque magis esse e re animæ separari a corpore, quam cum eo conjungi, e muro se præcipitem dedit, stulteqe interiit, ut videlicet animus ipsius e corporis vinculis evolare.

17. De fabis Pythagoricis.

Pythagoreorum secta a Pythagora Samio fluxit. Qui autem ejusmodi sectæ sese addixerant, philosophiæ dogmata per symbola quædam et ænigmata disciebant. Inter alia autem hoc quoque ænigma ipsis tradebatur, fabas minime edendas esse, hoc est, non esse prodendum jus, nec iudiciorum fidem pecunia commutandam. Olim enim Athenienses iudices ad proditorum condemnationem fabis calculorum loco utebantur. Interdicit ergo suis Pythagoras ne judiciales fabas edant.

18. De Theano (1).

Theano, cum a tyranno vinculis constricta tenebatur ut patriæ secreta declararet, et nollet, ipsa linguam suam dentibus procidit et in faciem tyranni exspuit.

19. De Epaminonda et Scipione.

Epaminondas genere Thebanus erat, duxque maximus, qui in Leuctrico prælio Thebanorum copiis præfuit. Præceptorem habuit Philolaum Pythagoreum. Hic in bellis eximia continentie laude flo-

rebat, tum a ciborum copia, tum a rebus veneris, A tum denique ab omni voluptatis genere sese abstinens. Quo etiam factum est, ut maxima adversus Lacedæmonios tropæa exerexit. Huic et vitæ genere et moribus non dissimilis exstitit Scipio Romanorum imperator. Cujus singularis quoque virtus emicuit in bello Carthaginensi. Unde etiam a devicta gente Africani nomen retulit. Africani enim erant Carthaginenses.

20. De Alpheo fluvio (1).

Alpheus fluvius est Arcadiæ. Arcadiæ autem urbs Peloponnesi. Est et in Sicilia fons quidam Arethusa nomine. Ferunt autem Alpheum Arethusæ amore captum per mare in Arethusam influere, nec maris contagione infici, sed puros atque integros latices ad amasiam secum ferre.

20. De his qui pedibus illotis vivunt, atque humi cubant.

Selli gens est Dodonæa, ex qua fagi sacerdotes creabantur. In hac autem fago Jovis oraculum erat, vocabaturque quercus Dodonæa. Atque hi sacerdotes, ut qui Deo ancillarentur, pudicitiam colebant, nec balneis utebantur, nec in tecto, sed in ruda humo dormiebant, quemadmodum his verbis testatur poeta :

*Hos juxta Sellis sedes est fixa prophetis,
Qui nec humi somnos carpunt, nec balnea curant.*

21. De Solonis inexplēbilitate.

Solon Atheniensis legislator erat. A quo cum postulatū esset, ut juventuti leges scriberet, jurisjurandi religione cives eo adegit, ut decem annos ipsius legibus acquiescerent, ac postea, si minus ipsis ariderent, eas abrogarent. Id autem hoc consilio faciebat, ut ipsi legibus illius aliquantulum obtemperare assuescerent. Non enim erat ignarus fore ut, si leges quas ipsis ferebat, semel degustassent, ægre ab his postea divellerentur. Accepto ergo a civibus jurejurando, cum leges ipsis imposuisset, Athenis excessit, decennium ab urbe abfuturus. Peragratīs autem multis urbibus in Lydiam quoque ad Cræsum profectus est. Hunc itaque rex admiratione afficere cupiens, ad thesauros suos duxit, ipsique quantum auro afflueret, ostendit. Moxque eum a thesauris redeuntem interrogavit, æquis tandem ex omnibus mortalibus ipsi beatissimus videretur, existimans utique eum felicitatis primas ipsi daturum. Solon autem Tellum Atheniensem sibi omnium beatissimum videri respondit. Beatitudinem enim non in opibus ac superbia, sed in vitæ tranquillitate constituebat. Inexplēbilem itaque Solonem Cræsus vocat, quod majores opes auro Lydio videre exoptaret. Sunt autem divitiæ genus quoddam felicitatis in rebus externis situm. Est quippe triplex felicitas, animæ tranquillitas, corporis sanitas, et rerum externarum affluentia. Ac proinde adjiciendum erat Soloni : Si animo quoque præstantissimus esses, o Cræse, abunde tibi est opum ad explendos externæ felicitatis numeros.

(1) Græca, quæ apud Nonnum desunt, exhibet Cosmas Hierosolymitanus ad λόγ. ξʹ S. Gregorii.

καὶ ἀπὸ ἀφροδισίων καὶ πάσης, ἡδυσπαθείας· διὸ καὶ μέγιστα κατὰ Λακεδαιμονίων ἐστῆσε τρόπαια. Ὁ δὲ Σκιπίων, καὶ αὐτὸς στρατηγὸς Ῥωμαίων, ὁμοίως κατὰ τὴν δίκαιαν καὶ τὸ ἥθος Ἑπαμινώνδα· ἤριστευσε δὲ καὶ αὐτὸς, ἐν τῷ πρὸς Καρχηδόνιους πολέμῳ, ὡς ἐκ τῆς νίκης τοῦ ἔθνους, τὴν ἐπωνυμίαν λαβεῖν καὶ κληθῆναι Σκιπίων Ἀφρικανὸς· Καρχηδόνιοι γὰρ οἱ Ἀφροί.

κ'. Περὶ τῶν ἀνιπτοπόδων καὶ χαμαιενῶν.

Παρ' Ὀμήρῳ τῷ ποιητῇ Σελλοὶ ἔθνος Δωδωναίων. Ἐκ τούτων ἱερεῖς τῆς φηγοῦ προεβάλλοντο· αὕτη δὲ ἡ φηγὸς μαντεῖον ἦν τοῦ Διὸς, ἡ καλουμένη Δωδωναία θρῦς. Οὗτοι οὖν οἱ ἱερεῖς, οἷα θεοῦ ὄντες θεραπευταί, ἀγνεύοντες οὔτε ἐλούοντο, οὔτε ἐν κλίνῃ ἐκάθευδον, ἀλλὰ χαμαὶ, ὡς φησὶν ὁ ποιητὴς ἐν τούτῳ τῷ ἔπει·

... ἀμφὶ δὲ Σελλοὶ
Συννόοντο· ὑποφθῖται ἀνιπτοπόδες χαμαιεῦναι.

κα'. Περὶ Σόλωνος ἀπληστίας.

Σόλων νομοθέτης ἦν Ἀθηναίων. Οὗτος αἰτούμενος νομοθετῆσαι τοὺς νόμους, ἀπῆγγε τοὺς πολλὰς ὄρκους, ὅτι δὴ δεκαετίαν στέρεῶσι καὶ ἐμμένωσι τοῖς παρ' αὐτοῦ τιθεμένοις νόμοις· καὶ λοιπόν, εἰ μὴ συναρέσουσιν αὐτοῖς, τὸ τρηκᾶδε λύσουσι. Τοῦτο δὲ ἐποίησεν, ἵνα τέως προσεβίη αὐτοὺς ἐμμένειν ἐπ' ὀλίγον χρόνον τοῖς νόμοις. Ἦδει γὰρ ὡς εἰ γεύσονται τῆς νομοθεσίας, λοιπὸν δυσμεταθέτως σχήσουσιν αὐτῆς. Λαβὼν τοίνυν ὁ Σόλων τὸν ὄρκον παρὰ τῶν Ἀθηναίων, καὶ νομοθετήσας αὐτοῖς, ἐξῆλθεν ἀπὸ Ἀθηνῶν ὀφείλων τὴν δεκαετίαν ἐξω ποιῆσαι. Περιπολὼν οὖν τὰς πόλεις, ἦλθε καὶ εἰς Λυδίαν παρὰ Κροῖσον τὸν βασιλέα. Ὦν ἐλθόντα ὁ Κροῖσος, εἰς θαῦμα θέλων κινήσαι, ἐπεμφεν εἰς τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ· ἐπανήκοντα δὲ ἀπὸ τῶν θησαυρῶν τὸν Σόλωνα, ἤρετο ὁ Κροῖσος, τίνα νομίζει εὐδαιμονέστερον πάντων ἀνθρώπων, ὑπολαμβάνων, ὅτι δὴ αὐτὸν πρὸ πάντων εἶποι. Ὁ δὲ Σόλων ἀπεκρίνατο, Τέλλον τὸν Ἀθηναῖον. Ὀρίζετο γὰρ ὁ Σόλων, οὐ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν περιφάνειαν εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ τὸν ἀπαθῶς ζήσαντα, ἀποθανόντα δὲ ἀριστεύσαντα. Νῦν οὖν ἀπληστον καλεῖ τὸν Σόλωνα, ὡς πλείονα πλοῦτον τοῦ Λυδίου χρυσοῦ ὀρεγόμενον θεάσασθαι. Καὶ ὁ πλοῦτος δὲ εὐδαιμονία τις περὶ τὰ ἐκτός. Τρεῖς δὲ εὐδαιμονίας οἶδεν ὁ λόγος· τὴν ἐν ψυχῇ ἀπάθειαν, τὴν ἐν σώματι ὑγείαν, τὴν περὶ τὰ ἐκτός πολυτέλειαν. Ἐχρῆν οὖν τὸν Σόλωνα προσθεῖναι, ὅτι Εἰ καὶ τῇ ψυχῇ ἦς ἀριστος, ἱκανὸς σοὶ ὁ πλοῦτος πρὸς τὴν περὶ τὰ ἐκτός εὐδαιμονίαν.

Similia enim apud utrumque non semel legere est. Vide Opp. Gregorii nostræ edit. tom. IV.

κβ'. *Περὶ Σωκράτους φιλοκαλίας.*

Ὁ Σωκράτης φιλόσοφος ὦν περιῆγε τὴν ἀγορὰν, καὶ τὰ μεράκια προετρέπετο ἐπὶ φιλοσοφίαν· καὶ μάλιστα ἐνόμιζεν εἶναι πρὸς φιλοσοφίαν ἐπιτήδεια τὰ περικαλλῆ μεράκια· τοὺς γὰρ εὐμόρφους λέγουσιν εἶναι καὶ εὐφρεῖς. Ἦν οὖν δόξα παρὰ Ἀθηναίους, ὅτι παιδεραστής ἦν ὁ Σωκράτης, διὰ τὸ ἐπιλέγεσθαι τοὺς εὐμόρφους. Εὐρίσκεται δὲ καὶ ὁ Πλάτων ἐν τῷ *Θεαιτήτῳ*, καὶ πανταχοῦ οὕτω λέγων περὶ Σωκράτους· ὅτι Καλὸς ὁ Θεαίτητος, καὶ καλὸς ὁ Χαρμίδης. Ἀντικρὺς οὖν ἐν τοῖς λόγοις ἐμφασιν παρέχει ὁ Πλάτων, ὅτι Σωκράτης ὑποπτεύθη τοιοῦτος εἶναι, διὰ τὰς τοιαύτας, ὡς εἶπον, ἀντερωτήσεις· ὅτι καλὸς μὲν ἦν, οὐ τὴν ὄψιν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν. Ὑπενοήθη δὲ ὅτι καὶ τῷ Ἀλκιβιάδῃ συγγίνεται κατὰ τὸν αἰσχρὸν ἔρωτα. Οἱ δὲ περὶ Σωκράτους λέγοντες, φασὶν ὅτι συνεγένετο πᾶσιν, οὐ κατὰ τὸν ἐμπαθῆ ἔρωτα, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἔνθεον.

κγ'. *Περὶ Πλάτωνος λιγυρίας.*

Πλάτων ὁ φιλόσοφος ἀκούων, ὅτι μεγαλοφυῆς ὁ Διονύσιος ὁ τῆς Σικελίας τύραννος, ἐπλευσε πρὸς αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν ἐξηγγεῖται νῦν τοῦ Πλάτωνος λέγουσιν ὅτι ἐπλευσε διὰ δύο αἰτίας· ἵνα καὶ ἱστορήσῃ τὸ ἐν τῇ Ἀφνῇ πῦρ ἀναδιδόμενον, καὶ ἵνα πείσῃ Διονύσιον φιλοσοφῆσαι. Ὁ δὲ μακάριος Γρηγόριος φησιν, ὅτι διὰ τοῦτο ἀπῆλθεν ὁ Πλάτων ἐν Σικελίᾳ, διὰ τὴν πολυτέλειαν τῶν ἀρίστων, ὧν ἐποίησε Διονύσιος· καὶ ποιεῖται τεκμήριον, ὅτι ἀληθῶς διὰ τὴν λιγυρίαν ἐπλευσε τὸ πρᾶθῆναι αὐτὸν παρὰ Διονυσίου. Ἐπράθη δὲ τῷ ὄντι Πόλλιδι τῷ ναυάρχῳ τῶν Λακεδαιμονίων, δαάγοντι τριναυτὰ ἐκέισε· εἶτα ὁ Πόλλις ἐλθὼν εἰς Ἀἴγινα πωλεῖ αὐτὸν πεντήκοντα μυνῶν τῷ Ἀννικάρῳ.

Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν Στωϊκῶν ἀρχαῖοι φασιν, ὡς διὰ λιγυρίαν πρὸς τὸν Διονύσιον ἀπῆλθεν ὁ Πλάτων, οἷς καὶ ὁ Γρηγόριος μάλλον συντίθεται, καὶ οὐ τοῖς νεωτέροις Πλάτωνος ἐξηγηταῖς. Λέγει δὲ καὶ ὁ Ξενοφῶν εἰς τὴν πρὸς *Ἀισχίνην ἐπιστολὴν*, ὡς διὰ λαίμαργίαν ὁ Πλάτων εἰς τὴν Σικελίαν ἀπῆλθε πρὸς Διονύσιον τὸν τύραννον.

κδ'. *Περὶ Ξενοκράτους ὀψοφαγίας.*

Ξενοκράτης καὶ Ἀριστοτέλης μαθηταὶ τοῦ Πλάτωνος. Οἵτινες καὶ διεδέξαντο αὐτοῦ τὴν διατριβήν· καὶ ὁ μὲν Ξενοκράτης ἐποίησε Στωϊκὴν αἵρεσιν, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὴν Περιπατητικὴν. Λέγεται δὲ ὅτι οὕτω σῶφρων ἦν ὁ Ξενοκράτης, καὶ οὕτως ὑπέταξε τὰ πάθη τῷ λόγῳ, ὅτι καὶ τρυφῶν οὐκ ἐκνεῖτο πρὸς τὰ ἀφροδίσια. Ὁ οὖν μακάριος Γρηγόριος κοτηγορεῖ αὐτοῦ ὡς λαίμαργου καὶ ὀψοφάγου, καὶ μηδὲν παραιτούμενον ἐσθίειν ὡς φιλοσόφου. Φιλοσοφία γὰρ ἐστὶν ἀρετῆς ἐγκράτεια καὶ εὐταξία βρωμάτων, ut philosophum decebat. Philosophi enim est temperantiam colere, ac modum in cibis tenere.

κε'. *Περὶ Διογένους στωμυλίας.*

Διογένης κυνικός ἦν φιλόσοφος. Κυνικός δὲ ἥκουσεν ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν χερσαίων κυνῶν. Ὡς περ γὰρ οἱ κύνες οὗτοι ἔχουσιν τι καὶ φυλακτικὸν καὶ διακρι-

(1) Inclusa desunt apud Billium.

A 22. *De Socratico pulchritudinis amore.*

Socrates philosophus forum circumibat, juvenesque ad philosophiam studium hortabatur, ac praesertim eleganti forma praeditos, quos ad philosophiam aptos esse judicabat. Nam qui liberali forma sunt, eosdem quoque egregia animi indole esse ferunt. In hanc ergo opinionem adducti sunt Athenienses, ut Socratem puerorum amore correptum esse putarent, quod pulcherrimos quosque deligeret. Quin ipse quoque Plato tum in *Theaeteto*, tum passim in suis scriptis ita Socratem loquentem inducit, Pulcher est Theaetetus, pulcher Charmides. Ac plane in dialogis suis ostendit Socratem hujusmodi suspicione laborasse, propter tales, ut verisimile est, adversarias percunctationes. At vero ille animi non corporis pulchritudinem intelligebat. Quanquam Atheniensibus in hanc suspicionem venit, ut eum obscenae libidinis causa cum Alcibiade consuetudinem habere existimarent.

23. *De Platonis liguratione.*

Philosophus Plato cum Dionysium Siciliae tyrannum ingenii magnitudine atque indole praestare intellexisset, ad eum navigavit. Ac Platonis quidem interpretes duplicem hujus navigationis causam afferunt, alteram, ut ignem illum qui ex Aetna erumpebat, viseret: alteram, ut Dionysium ad amplectendam philosophiam hortaretur. Ac beatus Gregorius hanc ipsi adeundae Siciliae causam fuisse ait, ut magnificis et opiparis Dionysii cenis frueretur. Idque hac deum conjectura vere colligi censet, quod a Dionysio propter ipsius ligurationem venditus sit. Revera enim vinditus est, utpote a Dionysio Pollidi Lacedaemonio Navarcho, qui tum illic degebat, dono oblatus: ac deinde ab ipso Pollide, cum in Aeginam appulisset, Aniceri quinquaginta minis venditus.

[Multi autem inter antiquiores Stoicos Platonem dicunt ligurationis causa ad Dionysium perrexisse, quos audiendos potius existimat Gregorius quam recentes Platonicos. Xenophon in *epistolam ad Aeschinem* ait Platonem deliciarum Sicularum amore Dionysium tyrannum adisse (1).]

24. *De Xenocratis edacitate.*

Xenocrates et Aristoteles Platonis discipuli fuerunt, eique in philosophiae professione successerunt. Ac Xenocrates quidem Stoicam sectam condidit, Aristoteles autem Peripateticam. Fertur porro tanta fuisse in Xenocrate pudicitiae laus, ut, cum etiam mollius et delicatius viveret, nullis libidinis stimulis incitaretur. Ac proinde ita moderandos atque frenandos affectus esse dicebat, ut rationi obediant. Insectatur ergo eum Theologus ut lurconem et heluonem, nec ab ullo ciborum genere abinentem, ac modum in cibis tenere.

25. *De Diogenis dicacitate.*

Diogenes Cynicus philosophus erat. Cynicus autem dictus est translatione a canibus ducta. Quem admodum enim canes latrandi discernendique

facultate præditi sunt (discernunt enim domesticos A et familiares ab exteris, ac domesticos custodiunt), ad eundem ipse quoque modum utraque facultate pollebat. Nam et philosophiæ dogmata custodiebat, et idoneos ad philosophiam ab his qui minime idonei erant, distinguebat. Merito itaque Diogenes cum talis esset, maxima dicendi libertate utebatur: atque et magnos et potentes viros et eloquentes aliosque omnes honesti causa coarguebat: idque lepidius aliquando scurriliusque faciebat. Huc igitur spectans D. Gregorius Diogenem ridiculum potius aut impostorem fuisse ait, quam philosophum. Est enim στωμυλία fraus ea, qua homines verborum lepore facetiisque circumveniuntur.

26. De eo, qui in dolio habitabat.

Hæc quoque historia ad Diogenem spectat. Narrant enim eum in dolio biemis tempore habitare solitum, ac sub vesperam quidem ingredi propter frigus, interdiu autem egredi propter solem. Unde cum aliquando ad solem apricaretur, ac superveniens Alexander solis lumen ipsi ademisset, apri cantique officeret, quærereturque, nunquid vellet: Nihil, inquit, aliud, quam ut apricanti ne obstes. Aut igitur ad hanc historiam alludit Gregorius, aut, ut probabile est, ad eam quæ Ptolemæorum tempore contigit: quæ quidem ad hunc modum se habet: Sotades quispiam Alexandrinus philosophus in loco quodam stans apricabatur, ac pediculos quærebat. Hunc e sublimi conspiciat Ptolemæus descendit, ut eum in aulam duceret. Sotades autem eo conspecto in dolii cujusdam jacentis fragmentum sese inclusit, sicque Ptolemæo absconditus est; postea autem ut miser et infortunatus suggillatus est. Alii dicunt Ptolemæum hoc iambicum in eum contorsisse:

Malo fortunæ guttam, quam prudentiæ dolium.

Quibus verbis significabat dolium quidem illud prudentia scatere propter Sotadem, qui eo includebatur: tamen quia ipse infortunatus esset, nihil ipsi tantam prudentiæ ubertatem profuisse. Ac talis quidem est hæc historia. Nunc ad constructionem veniamus, καὶ τῆς Διογένους στωμυλίας ὅψ' ἤς τοὺς ξένους ὑπεξίστησι, quorum verborum hic sensus est: *Diogenes dicacitate sua eos qui ipsi umbram efficiebant submovebat.* Per tyrannos autem, tyrannicos sermones intelligit, quibus secedere cogebat eos a quibus adibatur. Quocirca sive una eademque sit dicacitas Diogenis et dolii historia, constructio juncta est; sive duæ sint historiæ, construenda erit Diogenis dicacitas cum eo quod sequitur, ὅψ' ἤς τοὺς ξένους ὑπεξίστησι. Quod autem per tyrannos importuni atque insolentes sermones intelligantur (1), ipsemet Gregorius dixit

(1) Fallitur Nonnus, inquit Billius schol. 40, ad I contra Julian., p. 409. Cum Diogenes aliquando apud quemdam cœnaret eique simul et placentæ et hordeacæ panes apponerentur, submotis panibus in placentas manus iniecit, illud tragicum non intempestive proferens:

τικὸν (διακρίνουσι γὰρ τοὺς οἰκίους τῶν ξένων, καὶ φυλάττουσι τοὺς οἰκίους), οὕτω καὶ οὗτος ἐμὲ μίτο τὸ διακριτικὸν καὶ φυλακτικόν· καὶ ἐφύλαττε μὲν τὰ τῆς φιλοσοφίας δόγματα, διεκρίνε δὲ τοὺς ἐπιτηδείους καὶ ἀνεπιτηδείους· πρὸς φιλοσοφίαν. Αὐτὸς οὖν ὁ Διογένης τοιοῦτος ὢν, ἦν εἰκότως καὶ εὐπαρόρσιastos. Ἠλεγχεν οὖν καὶ δυνάστας καὶ ἑλλογίμους, καὶ πάντα ἀνθρώπον ὄθην διὰ τὸ καλόν· ἐλέγχων δὲ, ἀσσειότερον καὶ γελοιωδέστερον ἤλεγχε. Πρὸς τοῦτο οὖν ἀποβλέψας ὁ μακάριος Γρηγόριος λέγει, ὅτι ὁ Διογένης γελοῖος μᾶλλον ἢ καὶ ἀπατητικός, ἢ φιλόσοφος. Στωμυλία δὲ ἐστὶν ἡ κατὰ ἀσσειότητα ἀπάτη προσηγορευμένη.

κς'. Περὶ τοῦ ἐνοικοῦντος τὸν πύθον.

Πολλὰ καὶ δύναται ἐξηγηθῆναι· καὶ αὕτη γὰρ περὶ Διογένους ἐστὶ. Λέγεται οὖν, ὅτι ἐν τῷ χειμῶνι οὗτος πύθον ἔκει, ἐν ᾧ ἐσπέρας εἰσῆι διὰ τὸ κρύος, ἡμέρας δὲ ἐξῆι διὰ τὸν ἥλιον. Διὸ καὶ ποτε θερμαινόμενου αὐτοῦ ἐν τῷ ἡλίῳ, ἐπέστη ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν, ἀποσκοτῶν αὐτῷ τοῦ μὴ θερμαίνεσθαι αὐτὸν ἐν τῷ ἡλίῳ, καὶ λέγων· Εἰπέ, Διόγενες, τί βούλει σοὶ χαρίσωμαι; Ὁ δὲ εἶπε· Τοῦτό μοι χάρισαι τὸ μικρὸν ὑπεκστῆναι μοι, ἵνα θερμανθῶ. Ἡ οὖν αὕτη ἐστὶν ἡ ἱστορία, ἥ, ὡς εἶκός, ἡ γενομένη ἐπὶ τοῦ Πτολεμαίου· ἐστὶ δὲ αὕτη· Σωτᾶδης τις Ἀλεξανδρεὺς φιλόσοφος, ἵστατο ἐν τόπῳ τινὶ ἐν ἡλίῳ φειρόμενος. Τοῦτον ἀνωθεν ἐκ τινος ἀπόπτου θεασάμενος ὁ Πτολεμαῖος, κατήλθεν ἵνα αὐτὸν λάβοι εἰς τὰ βασιλῆα. Ὁ δὲ Σωτᾶδης ἰδὼν αὐτὸν, εἰσθλὲν εἰς κλάτμα πύθου κειμένου, καὶ ὑπεκρύβη τὸν Πτολεμαῖον. Ὑστερον δὲ ὡς ἀτυχῇ τινες τοῦτον διέβαλλον. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν, ὅτι αὐτὸς ὁ Πτολεμαῖος, καὶ τὸ ἱαμβεῖον τοῦτο ἀπεφθέγγετο·

Θέλω τύχης σταλαγμόν, ἢ φρενῶν πύθον.

Αἰνιττόμενος ὅτι ὁ πύθος ἐκεῖνος μεστός ἐστι φρενῶν, διὰ [τὸ] τὸν Σωτᾶδην ἐντὸς αὐτοῦ εἶναι· καὶ ὁμοῦ διὰ τὸ εἶναι οὐτὸν ἀτυχῇ, οὐδὲν αὐτὸν ὠφέλησεν ἡ τῶν φρενῶν πληθὺς. Καὶ ἡ μὲν ἱστορία αὕτη· ἡ δὲ σύνταξις ἐστὶν οὕτω· Καὶ τῆς Διογένους στωμυλίας, ὅψ' ἤς τοὺς ξένους ὑπεξίστησιν· ἢ ὅτι ὁ Διογένης διὰ τῆς στωμυλίας ἐποίησεν ἀποχωρεῖν τοὺς τὴν σκιάν αὐτῷ ποιοῦντας (τοῖς τυράννοις δὲ λέγει, ἀντὶ τοῦ, τοῖς λόγοις τοῖς τυραννικοῖς, ποῶν ἀναχωρεῖν τοὺς ἐντυγχάνοντας), ἢ οὖν μιᾶς οὕσης τῆς κατὰ τὴν στωμυλίαν καὶ τὸν πύθον ἡ σύνταξις συνδέεται, ἢ δύο οὐσῶν τῶν ἱστοριῶν, σύντάξις δεῖ τὴν Διογένους στωμυλίαν μετὰ τοῦ, ὅψ' ἤς. Ὅτι δὲ τυράννοις καλοῦσι τοὺς θρασεῖς λόγους, καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος ἀνὴρ Γρηγόριος εἶπεν· ὡς ἐκ τῆς τραγωδίας· μάλιστα γὰρ οἱ τραγικοὶ τῇ τοιαύτῃ κέχρηται τροπῇ. Τὸ δὲ, τοὺς εὐτελεῖς ἄρτους τοῖς σπασαμοῦσιν,

*Ὁ ξέρε, τυράννοις ἐκ πόδων μετίστας.
Hospes, tyrannis cede confestim via.*

Per tyrannos videlicet (quod nomen olim in honore erat) placentas significans, per hospites autem cibarios et viles panes.

ἐστὶν αὐτῷ παρῳδῆσις. Ἔστι μὲν τοιοῦτόν τι παρὰ A
τραγικῶς, μᾶλλον δὲ παρὰ κωμικῶς λεγόμενον, ὅτι
διὰ τῶν ἡδυτέρων ἄρτων τοὺς εὐτελεῖς ἀποφαυλίζου-
σιν ἄρτους. Καταπαλίζει οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος τῇ
παρῳδῇσι χρώμενος· Ὅτι, φησί, διὰ τῆς στωμυλίας
τῆς ἡδονούσης ἐν τῷ φθέγγεσθαι, ἀποφαύλιζε τοὺς
παρτυγγάνοντας, διελέγων αὐτούς. Κατὰ δὲ τὴν
ἐμὴν κρίσιν, μίαν ἡγημαὶ τὴν κατὰ τὴν στωμυλίαν
καὶ τὸν πῖθον ἱστορίαν.

κζ'. Περὶ τοῦ Ἐπικούρου.

Ἐπίκουρος φιλόσοφος γέγονεν, ὅστις μὴ προνοεῖ-
σθαι τὸν Θεὸν τῶν τῆδε πραγμάτων ἐδόξασεν. Οὗτος
δὲ καὶ τέλος παντὸς ἀγαθοῦ ἐτίθετο τὴν ἡδονήν, οὐ
τὴν ἀκάθαρτον, ἀλλὰ τὴν φυσικωτάτην κατάστασιν. B
Καὶ οἱ φιλόσοφοι ἀποσκορακίζουσιν αὐτὸν ὡς μὴ
λέγοντα Πρόνοιαν, καὶ ὅτι τέλος τίθεται τὴν ἡδονήν,
καὶ οὐ τὸ ἀγαθόν, τὸ πρῶτιστον καὶ μόνον. Τοῦτο δὲ
ἐστὶν ὁ Θεός.

κη'. Περὶ τοῦ Κράτητος.

Κράτης Θηβαῖος ἦν τῆς Βοιωτίας τὸ γένος. Οὗτος
φιλοσοφῆσαι θέλων τὴν κυνικὴν φιλοσοφίαν, λαβὼν
τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, ἐρρίψε τῷ δήμῳ, κηρύξας
οὕτω· Κράτης ἀπολύει τὰ Κράτητος, ἵνα μὴ τὰ
Κράτητος κρατήσῃ τὸν Κράτητα. Καὶ τὰ χωρία αὐ-
τοῦ εἴασε γενέσθαι μηλόδοτα. Μηλόδοτον δὲ ἐστὶ
χωρίον, ἐν ᾧ ἀπολύονται τὰ πρόβατα εἰς τὸ βόσκει-
σθαι. Μῆλα γὰρ καλοῦνται τὰ πρόβατα· ἐνθεν καὶ
μηλονόμοι οἱ ποιμένες, καὶ μηλωτὴ ἡ δορὰ τοῦ
προβάτου λέγεται.

κθ'. Περὶ τοῦ τριδωνίου.

Κυνικὸς πάλιν φιλόσοφος, ἡ Ἀντισθένης, ἡ Ζήνων·
διαφορεῖται γάρ. Οὗτος πλείων, καὶ χειμῶνος συμ-
βάντος, καὶ ναυαγίου γινομένου, καὶ πάντων ἐκρι-
πτουμένων, εὐχαρίστως φέρων τὴν ἐσομένην αὐτῷ
πενίαν, πρὸς τὴν τύχην ἐφθέγγετο· Εὖγε, ὦ τύχη·
χάριν σοι ὁμολογῶ, ὅτι τὴν ἐμὴν οὐσίαν ἀχρι τοῦ τρι-
δωνίου περιέστησας· δηλῶν, ὅτι οὐδὲν τῆς οὐσίας
αὐτοῦ, ἧς ἦν ἐμπεφορτισμένος, τῇ νηὶ καταλείφθη.

λ'. Περὶ τοῦ Ἀντισθένης.

Οὗτος ὁ Ἀντισθένης κυνικὸς ἦν φιλόσοφος· ὅς
τυφθεὶς καὶ πληγθεὶς τὸ πρόσωπον, λαβὼν χαρτίον
καὶ ἐγγράψας τὸν τύφαντα, ἐκόλλησεν εἰς τὸ ἑαυτοῦ
μέτωπον, καὶ οὕτω περιῆγε.

λα'. Περὶ τοῦ φιλοσόφου πανημέρου στέαντος ἐν τῷ ἡλίῳ.

Πολεμουμένης τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ὁ
φιλόσοφος στάς ἔλην τὴν ἡμέραν ὑπὸ τὸν ἥλιον,
προσπύζατο, καὶ ἔπασσε πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ
κατέφλεξε τοὺς βαρβάρους καὶ αὐτὸν τὸν φιλόσοφον.

λβ'. Περὶ τῆς Ποτιδαίας.

Ποτιδαία πόλις ἐστὶν ἐν τῇ Θράκῃ κειμένη. Ἐν
ταύτῃ τῇ Ποτιδαίᾳ φιλόσοφος Ποτιδαϊάτης ἔστη ἐν
χειμερινῷ καιρῷ παννύχιος εὐχόμενος· καὶ τοσοῦτον

ex tragædia. Tragici enim potissimum hujusmodi
tropo utuntur. Quod autem ait, Viles panes pla-
centis, hoc per allusionem dicit. Etenim hujus-
modi quiddam apud tragicos, vel potius apud comi-
cos dicitur. Per suaviores panes viliores panes
dejiciunt atque aspernantur. Ad hoc ergo alludens
Gregorius hunc Diogeni morem fuisse ait, ut dica-
citate, quæ auditorum animos oblectat, vilipende-
ret eos, qui ipsi forte occurrebant, nimirum ipsos
coarguens. Meo tamen judicio una eademque est
dicacitatis et dolii historia.

27. De Epicuro.

Epicurus philosophus Deum humanarum rerum
cura minime tangi censuit. Idem summum bonum
in voluptate constituit : quanquam qui philosopho-
rum dogmata interpretantur, eum non in impura
atque obscena voluptate summum bonum posuisse
dicunt, sed in statu maxime naturali. Hunc omnes
philosophi explodunt, tum quod divinam providen-
tiam negarit, tum quod voluptatem summum bo-
num esse pronuntiavit, non autem primum illud
ac solum bonum, hoc est Deum.

28. De Cratete.

Crates patria Thebanus, quæ Bæotiæ urbs est,
Cynicæ philosophiæ cupiditate captus, facultates
omnes suas in vulgus projecit, atque ita proclama-
vit: Crates Cratetis bona abjicit, ne Cratetis bona
Cratetem superent. Ac prædia sua μηλόδοτα reli-
quit : μηλόδοτος autem is locus est, qui pecudibus
ad pascendum relinquitur; μῆλα enim oves sunt :
unde μηλονόμοι pastores dicuntur, et μηλωτῇ, ovina
pellis.

29. De tribonio.

Cynicus rursus philosophus, vel Antisthenes vel
Zeno [1] (nam utrumque dicitur), cum aliquando
navigaret, ac coorta tempestate opes quasdam suas
naufragio amisisset, æquo et grato animo futuram
suam paupertatem ferens, Fortunam his verbis
allocutus est : Bene se res habet, Fortuna : gra-
tiam tibi ago, quod facultates meas ad tribonium
usque redegistis.

30. De Antisthene.

Antisthenes hic Cynicus philosophus cum a quo-
dam verberatus fuisset, vulnusque in facie acce-
pisset, accepta charta, ejus a quo percussus fuerat,
nomen in ea inscripsit, eamque postea fronti suæ
agglutinatam circumferebat.

31. De eo qui toto die in sole stetit.

Cum Roma a barbaris bello premeretur tempo-
re τοῦ Βασιλοῦ, ille toto diei curriculo sub sole
stans preces fudit : ceciditque ignis, quo et barbari
et philosophus ipse conflagrarent.

32. De Potidæa.

Potidæa urbs quædam est in Thracia sita. In ea
philosophus quidam Potidæates hiemis tempore tote
nocte inter precandum stetit, animoque ita in su-

(1) Zeno tamen fuit Stoicus.

blime raptus fuit, ut frigoris vim minime persense-
rit. "Ἐκτασιν autem hoc loco appellat affectum il-
lum philosophi extra se rapti, atque animo in su-
blime elati. Per στάσιν autem non intestinum bellum
eto corpore precatus sit.

33. De Arcadica questione.

Homerus poeta profectus in Arcadium, quæ Pe-
loponnesi regio est, incidit in piscatores quosdam,
qui pediculos a corporibus suis excutiebant. Cum-
que ex ipsis quævisset: *Viri Arcades, qui piscandi
artem profitemini, aliquidne cepistis?* illi hoc car-
mine responderunt:

Liquimus acceptos, non captos ferre necesse est.

Quo quidem versu hoc volebant, se pediculos eos
quos ceperant, occidisse: quos autem capere ne-
quiverant, in vestibis suis ferre. Quod quidem
ænigma cum Homerus non intellexisset, exiguo
tempore illic versatus, mœrore oppressus est.
Ferunt autem editum fuisse Homero oraculum,
tam ipsi vitæ finem fore, cum propositam quæstio-
nem solvere non potuisset.

34. De Aristotele et Euripo.

Aristoteles philosophus Platonis discipulus fuit.
Qui cum se potissimum huic philosophiæ parti
dedidisset, quæ in contemplanda cognoscendaque
rerum natura versatur, rerum omnium subcœle-
stium causas naturasque explicare studuit, ut ter-
ræ, maris, aeris, ætheris, animantium, stirpium,
pluviæ, nivis, terræmotus, cometarum. Hic rerum
omnium, ut videtur, naturam perscrutatus, Euripi
quoque naturam indagare et cognoscere voluit.
Quam cum assequi non potuisset, in hanc maris
partem se præcipitem dedit, atque interiit, his
verbis utens: Quoniam Aristoteles Euripum mi-
nime cepit, Aristotelem Euripus habeat. Atque ita
negotio infecto mortem obiit Aristoteles. Euripus
porro locus est maris inter Bœotiam insulam et
Atticam, qui unius diei spatio septies mutatur.
Illic enim aqua suffugit, velutque absorbetur, ac
rursus regurgitat cumulatque, ut prius. Quod au-
tem ad constructionem attinet, verbum plurale,
mortui sunt, communiter ambobus servit, nempe
Homero et Aristotele. Homerus enim qui sibi pri-
mas poeseos arrogabat, cum in Arcadica questione hæsisset,
mœrore contabuit. Aristoteles autem qui
sibi incomprehensibilia Dei opificia cognoscere eorumque causas explicare videbatur, ad Euripum
se contulit: cumque in ejus causa indaganda perplexus hæsisset, sese in mare præcipitavit, mise-
reque periit.

35. De puteo Cleanthis.

Cleanthes quoque de numero Cynicorum philo-
sophorum erat (1). Hic in puteo quodam sese col-
locans pertranseuntibus aquam hauriebat, ac pro
eo panem, quo vesceretur, accipiebat. Quo nomine
in summa admiratione apud philosophos erat, ut
laborum patientissimus.

36. De tristitia Heracliti.

Heraclitus et Democritus, qui eodem tempore
vixerunt, physicæque operam dederunt, mundi in-

(1) Imo Stoicus erat, et Zenoni successit.

metάρσιος γέγνε την ψυχὴν, ὥστε μὴ αἰσθάνεσθαι
τοῦ χύους τοῦ χειμῶνος. Ἐκτασιν οὖν φησι τὸ
μετάρσιον τῆς ψυχῆς.

ac seditionem significat, sed quod ille statim ac re-

λγ'. Περὶ τοῦ Ἀρκαδικοῦ ζητήματος.

"Ὁμηρος ὁ ποιητὴς περὶ τὴν Ἀρκადίαν γεγνῶς
(χώρα δὲ αὕτη τῆς Πελοποννήσου), περιέτυχεν
ἀλιεύσι φθειριζομένοις, καὶ ἠρώτησεν αὐτοὺς οὕτως·
Ἄνδρες ἀπ' Ἀρκადίης ἀλιήτορες, ἦ ῥ' ἐχομέν τι;
Ἔστι δὲ ὁ νοὺς τῆς ἐρωτήσεως οὗτος· Ὁ ἄνδρες
Ἀρκάδες, ἀλιεῖς τὴν τέχνην, ἄρα ἐθιράσαμέν τι;
Οἱ δὲ ἀλιεῖς ἀπεκρίναντο τοῦτο τὸ ἔπος·

"Ὅσος ἔλομεν λιπόμεσθα, τὰ δ' οὐχ ἔλομεν φε-
ρόμεσθα.

Ὁ δὲ νοὺς τοῦτου τοῦ ἔπους τοιοῦτος· ὅτι οὗς μὲν
φθειράς ἐθιράσαμεν, ἀπεκτείναμεν ἐνταῦθα· οὗς δὲ
οὐκ ἱσχύσαμεν θηρεύσασθαι, φέρομεν ἐν τοῖς ἱμα-
τίοις. Οὐκ ἐνόησε δὲ Ὁμηρος τοῦτο τὸ ἔπος, ὥς φησι,
καὶ μικρὸν ἐκείσε γενόμενος ἀπέθανεν ἀπὸ λύπης.
Λέγουσι δὲ εἶναι καὶ χρησμὸν δοθέντα Ὁμήρῳ, ὅτι
ὅταν αὐτῷ προτεθεῖη ζήτημά τι, καὶ μὴ εὖροι, τότε
ἀποθάνεταί.

λδ'. Περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Εὐρίπου.

Ἀριστοτέλης ὁ φιλόσοφος, μαθητὴς γέγονε Πλά-
τωνος· εἰ καὶ τὰ μάλιστα περὶ τὸ φυσιολογικὸν μέρος
τῆς φιλοσοφίας ἐπιδοὺς ἑαυτὸν, ἐσπούδαζε πάντων
τῶν μετὰ τὰ οὐράνια σώματα τὰς αἰτίας εἰπεῖν καὶ
τὰς φύσεις· ὁλον, γῆς, θαλάττης, ἀέρος, αἰθέρος,
ζῶων, φυτῶν, ὕετος, χιόνος, σεισμῶν, κομητῶν,
πάντων ἀπλῶς. Οὗτος οὖν τὴν πάντων, ὥς εἰκοι
διερευνησάμενος φύσιν, ἐβουλήθη καὶ τὴν τοῦ Εὐρίπου
φυσιολογήσαι· μὴ ἱσχύσας δὲ καταλαβεῖν, ἐρρίψεν
ἑαυτὸν ἐν τούτῳ τῷ μέρει τῆς θαλάσσης, τοῦτο
ἐπιφθεγξάμενος· Ἐπειδὴ Ἀριστοτέλης οὐχ εἶλε τὸν
Εὐρίπον, Εὐρίπος ἐχέτω τὸν Ἀριστοτέλην. Καὶ
τέθνηκεν οὕτως ὁ Ἀριστοτέλης. Ὁ δὲ Εὐρίπος,
τόπος ἐστὶ τῆς θαλάσσης μετὰ τῆς Βοιωτίας νήσου
καὶ τῆς Ἀττικῆς, ὅς ἐπτάκις τρέπεται τῆς ἡμέρας.
Τρέπεται δὲ τὸ ὕδωρ τὸ ἐν τούτῳ τῷ μέρει τῷ ὑπο-
φεύγειν καὶ οἰοεὶ ἀναβρόφεισθαι, καὶ πάλιν ἐξερεῖ-
γέσθαι, καὶ ἀναπληροῦσθαι πάλιν ὥς ἦν. Τοῦτο δὲ,
ὥς εἶπον, γίνεται ἐπτάκις τῆς ἡμέρας.

Homero et Aristotele. Homerus enim qui sibi pri-
mas poeseos arrogabat, cum in Arcadica questione hæsisset,
mœrore contabuit. Aristoteles autem qui
sibi incomprehensibilia Dei opificia cognoscere eorumque causas explicare videbatur, ad Euripum
se contulit: cumque in ejus causa indaganda perplexus hæsisset, sese in mare præcipitavit, mise-
reque periit.

Δ λε'. Περὶ τοῦ Κλεάνθους καὶ τοῦ φρέατος.

Κλεάνθης εἰς ἦν καὶ αὐτὸς τῶν κυνικῶν φιλοσό-
φων. Οὗτος ἐν τινι φρέατι ἑαυτὸν στήσας, ἠρύετο
ὕδωρ τοῖς παριοῦσι, καὶ διδοὺς πιεῖν, ἐλάμβανε παρ'
αὐτῶν ἄρτον καὶ ἡσθία. Θαυμάζεται δὲ παρὰ τῶν
φιλοσόφων ἐν τούτῳ καὶ οὗτος ὡς καρτερικὸς.

λς'. Περὶ τῆς Ἡρακλείτου κατηφείας.

Ἡράκλειτος καὶ Δημόκριτος, οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ γε-
γονότες χρόνῳ, φησικὸι δὲ ὄντες, ὁμοίως τὴν τοῦ

κόσμου ἀλλεπαλληλίαν διέπαιξαν, ὁ μὲν γελῶν, ὁ δὲ Ἀ constanciam æque suggillarunt, ille flens, hic ridens. Democritus Abderites erat, Heraclitus Ephesius.

λζ'. *Περὶ τῶν φαλλῶν.*

Τῷ Διονύσῳ ἑορτὴν ἄγοντες οἱ Ἕλληνες, φαλλοῖς ἐτίμων αὐτόν. Φαλλὸς δὲ ἐστὶν ἐκ δέρματος βουσίου, σχῆμα αἰδοίου ἀνδρός. Καὶ τοῦτο περιετίθουν ἑαυτοῖς καὶ ἐν τοῖς τραγῆλοις καὶ ἐν τοῖς μέσοις μηροῖς, καὶ ἐξωρχοῦντο, τιμῶντες ἐκ τούτου τὸν Διονύσον. Τὴν δὲ τιμὴν ταύτην ἤγον τῷ Διονύσῳ διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν· Ἐκ Σεμέλης τῆς Κάδμου θυγατρὸς γεννᾶται ὁ Διόνυσος· αὕτη δὲ κεραυνωθεῖσα, ἐξηγεῖτο ὑπὸ τοῦ Διονύσου. Περιπλανώμενός δὲ τούτῳ καὶ ζητοῦντι, Πρόσυμνος παῖς οὕτω λεγόμενος περιέτιχε τῷ Διονύσῳ, καὶ ὑπέσχετο δεῖξαι αὐτῷ τὴν μητέρα, εἰ παιδεραστήσει αὐτόν. Ὁ δὲ Διόνυσος ὑπέσχετο τοῦτο. Λέγει αὐτῷ ὁ Πρόσυμνος, ὅτι ἐν Λέρνῃ ἐστὶν ἡ Σεμέλη. Εἴτα εἰσῆλθεν ὁ Διόνυσος ἐν τῇ θαλάττῃ, ἵνα παράσῃ ἐν τῇ Λέρνῃ. Συνηκολούθησεν αὐτῷ καὶ ὁ Πρόσυμνος. Καὶ ὁ μὲν Διόνυσος, ὡς θεός, οὐ τέθηκεν· ὁ δὲ Πρόσυμνος τέθηκε. Λυπηθεὶς δὲ ὁ Διόνυσος, ὅτι ὁ ἐραστής αὐτοῦ τέθηκε, πρὸς τιμὴν αὐτοῦ καὶ μνήμην αἰδοῖον ξύλινον ἐκ συκίνου ξύλου ἐπελέκησε, μεμνημένος τῆς συντελεσθείσης αὐτοῖς αἰσχρᾶς καὶ παρανόμου ἡδονῆς· καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν τοῖς φαλλοῖς τιμῶσι τὸν Διονύσον. Φαλλοὶ οὖν εἰσιν οὗτοι πάντες· ἰθύφαλλοι δὲ, οἱ εἰς τοὺς μηροὺς μόνον ἐπ' εὐθείας ἐπιδεσμούμενοι.

dinīs cum ipso perpetratae memoriam reficiens. Ac pro sceptro hoc circumferebat. Atque hæc causa est, cur ethnici phallis Bacchum honorent. Enimvero phalli dicuntur veretra omnia, ithyphalli ea demum, quæ rigida atque in longum arrecta sunt : unde etiam φαλλήτάρια vocantur.

λη'-λθ'. *Κατὰ τῶν ἀπύγων καὶ μελαμπύγων.*

Ὁ Πειρίθους καταλθὼν εἰς τὸν ἄδην διὰ τὸ ἀρπάσαι τὴν Περσεφόνην τὴν τοῦ Πλούτωνος, ἐδέθη κάτω παρὰ πέτραις τισί. Κατελθὼν δὲ ὁ Ἡρακλῆς, καὶ θέλων λαβεῖν τὸν Πειρίθου, αὐτὸν μὲν ἀνέλικυσεν· αἱ δὲ πυγὰὶ αὐτοῦ προσέμειναν ἐπὶ πέτρῃ. Ἐκλήθη οὖν ὁ Πειρίθους ἄπυγος· πυγὸς γὰρ καλεῖται τὸ κάθισμα ἐκάστου ἀνθρώπου. Ἡ δὲ κατὰ τοὺς μελαμπύγους ἐστὶν αὕτη· Δύο τινὲς ἀδελφοὶ κατὰ γῆν πᾶσαν ἀδίκιαν ἐνδεικνύμενοι, ἐλέγοντο Κέρκοπες, ἐκ τῆς τῶν ἔργων δριμύτητος τὴν ἐκωνυμίαν λαχόντες. Ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐλέγετο Πάσσαλος, ὁ δὲ ἕτερος Ἀκλήμων, ὡς φησι Δίος ὁ ὑπομνηματιστής. Τούτους δὲ ἡ μήτηρ, Μήμωνις τῷ ὀνόματι, ἐωρακυῖα κατὰ γῆν πολλὰ δεινὰ ἐργαζομένους αὐτοὺς, εἶπε μὴ περιτίχειν μελαμπύγῳ· καὶ ποτε τοῦ Ἡρακλέους ὑπὸ δένδρον κοιμωμένου, καὶ τὸν αὐτοῦ ὄπλων ὑποκεκλιμένων τῷ φυτῷ, πλησιάσαντες οὗτοι τοῖς ὄπλοις, ἐπιχειρήσαι· ἐβουλήθησαν. Εὐθύς δὲ ὁ Ἡρακλῆς αἰσθόμενος, λαβὼν αὐτοὺς, καὶ κατακεφαλα ἐπὶ ξύλου δεσμεύσας, ἐδάσασεν ἐξόπισθεν. Καὶ τότε ἐκείνοι τῆς ἐντολῆς τῆς ἑαυτῶν μητρὸς ἐμνήσθησαν κρεμᾶμενοι, τοῦ Ἡρακλέους τὴν πυγὴν μέλαιναν θεασάμενοι ἐκ τῆς τῶν τριχῶν δασύτητος· οἱ καὶ πρὸς ἀλλήλους αὐτὸ τοῦτο διαλεγόμενοι, γέλῳτα πολλὸν

37. *De phallis.*

Libero patri cum festum agerent gentiles, phallis eum honorabant. Est autem phallus pellis rubra in veretri figuram efficta. Hos undique sibi ipsis tum in collis tum in mediis femoribus imponebant : saltabantque in Bacchi honorem. Hoc porro honoris genere ipsum ob huiusmodi causam afficiebant : Ex Semele Cadmi uxore Bacchus procreatus est. Hanc fulmine percussam atque extinctam cum huc illucque oberrans Bacchus quæreret, adolescens quidam nomine Polyymnus in eum incidit, facturumque se pollicitus est, ut ipsi matrem suam ostenderet, si venereas voluptates abs se carpi pateretur. Quod cum promississet Bacchus, narravit Polyymnus Semelen apud Lernam esse : sicque ab ipso Bacchus constupratus est. Cumque postea mare ingressus esset, ut in Lernam trajiceret, comitem se quoque adjunxit Polyymnus (1). Ac Bacchus quidem ut deus, incolumis inde rediit : Polyymnus autem morte oppressus est. Bacchus igitur amasii mortem ægre ferens, ad ipsius honorem ac memoriam ligneum veretrum ex ficulnea cæsum ac rubro colore illitum solatii causa semper gestabat, ut non sine magna voluptate nefariæ libidinīs cum ipso perpetratae memoriam reficiens.

38-39. *De Melampygis et Apygis.*

Apygorum, hoc est, natibus carentium, fabula hæc est : Piritibus cum ad inferos descendisset ob Proserpinæ uxoris Plutonis raptum, ad petras quasdam victus est. Cum ergo Hercules descendisset, ac Pirithoum accipere vellet, ipsum quidem sursum pertraxit : cæterum ipsius nates rupi adhæserunt. Ac proinde Apygus dictus est. Quod autem Melampygos attinet, hic sermo circumfertur : Duo fratres erant nullum non flagitii genus perpetrantes, qui a facinorum suorum acrimonia Cercorum (Cercopum legendum puto) cognomentum nacti sunt. Nam alioqui alter ipsorum Passalus vocabatur, alter Aclemon, ut auctor est Dion commentator. Mater igitur eorum nomine Memmonis cum eos plurima graviaque flagitia committere videret, cavendum ipsis esse admonuit, ne in Melampygom inciderent. Accidit forte ut Hercules positus sub arbore quadam armis somno indulgeret. Hi igitur propius accedentes armis ipsius manum injicere tentarunt. Quod cum protinus Hercules sensisset, capite arreptos, atque ad lignum quoddam obvinctos gestabat. Ac tum illis pendentibus materni mandati recordatio subiit, cum Herculis nates ex pilorum densitate nigras esse perspexis

(1) Aliter hoc narrat Clemens in *Adhort.*

sent : atque hoc inter se colloquentes maximum Herculi risum moverunt : ob idque eos confestim missos fecit.

40. De venerando Pane.

Penelope Ulyssis uxor fuit. Quo post Trojanum bellum huc atque illuc oberrante, permulti proci venerunt, ut Penelopen sibi matrimonio jungerent. At illa diem de die ducebat, nemini nubere volens, quod Ulysses maritum suum exspectaret. Quo factum est, ut omnes impetu facto eam compresserint, gravidamque reddiderint : ita Panem peperit. Unde etiam hoc nomine vocatus est, quod ab omnibus satus fuerit. Alii admodum eximia forma pudicitiaeque Penelopen fuisse ferunt : ideoque ipsius amore inflammatum Mercurium hirci formam induisse : ipsam autem mentis errore affectam ac furore correptam hircum adamasse, ab eoque inagitatam fuisse ; atque ex eo coitu Panem exstisisse divinitatemque a patre consecutum fuisse. Atque hic est Pan hircinos pedes habens.

41. De Buthena.

Buthenas hic Hercules est, ita ob huiusmodi causam appellatus : Cum per Dryopum regionem Hyllum filium suum humeris gestans iter faceret, ac puer fame affectus cibum a patre peteret : ille agricolam quemdam arantem nomine Theodamantem reperit, panemque ab eo postulavit. Quod ille cum non modo recusasset, sed Herculem quoque contumeliosis verbis insectatus fuisset : tum Hercules bovem unum ex his qui arabant, acceptum jugulavit, ac eum filio epulatus est. Ob eamque causam Buthenae cognomentum nactus est, quod totum bovem uno epulo confecisset. Hinc Herculi cum Dryopibus bellum contigit. Nam cum Theodamas ad urbem ascendisset, atque infestum hostem in regionem accessisse nuntiasset, Herculem videlicet intelligens, ad eum opprimendum egressi sunt, commissoque praelio omnes ab eo superati sunt.

42. De Trivespero.

Herculem tribus noctibus conceptum fuisse, et ex materno utero decidisse ferunt : atque huiusmodi quæquæ nugæ ac fabulæ de eo circumferuntur. Consimilem quoque in modum aiunt eum nocte una cum Thestii filibus rem habuisse, omnesque ex eo peperisse : adeo ut hoc quoque nomine in deorum numerum relatus fuerit, atque hoc certamen decimum tertium appellatum sit.

43. De Idoliano et Tauricremo.

Quoniam Julianus Apostata præclarissimum Christianorum nomen in Galilæos commutare ac transferre studuerat : idcirco nunc quoque D. Gregorius eum irridere vult, atque : Licet nobis quoque Julianum suis nominibus appellare, ac velut coloribus suis depingere. Proinde ipsi quoque eum Idolianum nominemus, ut idolorum cultorem, et Pisæum, ut Jovem Pisæ colentem. Jupiter enim Pisæ, quæ Elidis urbs est, colebatur. Julianum ergo, inquit, par est Pisæum vocare, quem admodum et Adonium propter Adonidem. Nam

προσηψαν τῷ Ἡρακλεῖ. Καὶ εὐθὺς κατὰ τοῦτο τῶν δεσμῶν ἐλυτρώσατο, καὶ ἀπέλυσεν αὐτούς.

μ'. Περὶ τοῦ Σεμροῦ Παρός.

Πηνελόπη γυνὴ γέγονε τοῦ Ὀδυσσεύς. Τοῦτου δὲ πλανωμένου μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, πολλοὶ τινες ἦλθον μνηστευσόμενοι τὴν Πηνελόπην. Ἡ δὲ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἀνεβάλλετο, μηδενὶ θέλουσα γαμηθῆναι, διὰ τὸ περιμένειν αὐτὴν τὸν Ὀδυσσεύα τὸν ἄνδρα αὐτῆς. Πάντες οὖν συμφρασάμενοι, συγγεγόνασιν αὐτῇ· ἡ δὲ ἐγκυμονήσασα ἔτεκε τὸν Πᾶνα· διὸ καὶ Πᾶν καλεῖται, ὅτι ἐκ πάντων ἐσπάρη. Ἕτεροι δὲ λέγουσιν ὅτι πάννυ εὐμορφος καὶ σώφρων ἦν ἡ Πηνελόπη· καὶ διὰ τοῦτο ἡράσθη αὐτῆς ὁ Ἑρμῆς, καὶ μετεβλήθη εἰς τράγον, καὶ ἐκνοήσας αὐτὴν μαγεῖα εἰς ἔρωτα αὐτοῦ ἐκίνησε· καὶ ὠχεύθη ὑπὸ τοῦ τράγου, καὶ συνέλαβε καὶ ἔτεκε τὸν Πᾶνα. Τοῦτον δὲ ἐθεοποίησαν· οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ Πᾶν ὁ τραγόπους.

μα'. Περὶ τοῦ Βουθοῖνα.

Ὁ Ἡρακλῆς ἐστὶν ὁ καλούμενος βουθοῖνας· ἐκλήθη δὲ διὰ τοιαύτην αἰτίαν· Τὴν Δρύοπιδα γῆν παρῆει ὁ Ἡρακλῆς, βασιτάζων καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ὑλλον· εἶτα πεπειναχὸς τοῦ Ὑλλου καὶ αἰτοῦντος τροφὴν, ἀροτριῶντά τινα θειοδάμαντα οὕτω λεγόμενον εὐρὼν, ᾗτησεν ὁ Ἡρακλῆς ἄρτον· ὁ δὲ οὐ δέδωκεν, ἀλλὰ καὶ ὕβρισεν. Ὁ δὲ Ἡρακλῆς ἕνα τῶν ἀροτριῶντων βοῶν λαβὼν ἐσφαξε, καὶ ἐθονήθη καὶ αὐτὸς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὑλλος· καὶ ἐκλήθη διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην βουθοῖνας, ἐπειδὴ ὅλον ἐθονήθη τὸν βοῦν· ἐνθεν τῷ Ἡρακλεῖ γέγονεν ὁ πρὸς τοὺς Δρύοπας πόλεμος. Τοῦ γὰρ θειοδάμαντος ἀνελθόντος εἰς τὴν πόλιν, καὶ εἰπόντος, ὡς Πολέμιος ἦλθεν εἰς τὴν χώραν ἡμῶν, ἐξηλθον κατ' αὐτοῦ οἱ Δρύοπες, καὶ νενίκηκε πάντας αὐτούς ὁ Ἡρακλῆς, καὶ λαμβάνει αἰχμάλωτον τὸν Ὑλλον τὸν υἱὸν τοῦ θειοδάμαντος.

μβ'. Περὶ τοῦ Τριεσπέρου.

Λέγεται ὁ Ἡρακλῆς διὰ τριῶν ἐσπερῶν συλληφθῆναι ὁμοίως καὶ τεχθῆναι· καὶ ἐν μῇ νυχτὶ πενήτηκοντα ταῖς Θεοτίου θυγατράσι μιγῆναι, καὶ παιδοποιῆσαι ἐξ αὐτῶν πασῶν, ὥστε καὶ διὰ ταῦτα θεοποιῆσαι αὐτὸν, καὶ τοῦτο τρισκαίδεκατον αὐτοῦ ἄθλον ὀνομάσαι.

μγ'. Περὶ τοῦ Εἰδωλιανοῦ καὶ Κανσιταύρου.

Ἐπειδὴ ὁ Παραβάτης τὸ τῶν Χριστιανῶν κάλλιπτον ὄνομα, εἰς Γαλιλαίους μεταθεῖναι ἐσπούδαζε, νῦν βούλεται ὁ θεὸς Γρηγόριος διαπαίξει αὐτὸν, καὶ εἰπεῖν, ὅτι Ἐξὸν καὶ ἡμῖν τὸν Ἰουλιανὸν καλεῖν ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ὀνομάτων. Φησὶν οὖν· Καλέσωμεν αὐτὸν καὶ ἡμεῖς Εἰδωλιανόν, ὡς εἰδωλολάτρην, καὶ Πισαῖον, ὡς τὸν ἐν Πίσῃ Δία τιμῶντα· Ζεὺς δὲ ἐν Πίσῃ τῇ πόλει ἐτιμᾶτο· Πίστα δὲ, πόλις ἐστὶ τῆς Ἡλίδος. Καὶ Ἀδωναιὸν διὰ τὸν Ἀδωνιν. Λέγεται δὲ σεβασθῆναι τὸν Ἀδωνιν ὁ Ἰουλιανός· οὗτος δὲ ὁ Ἀδωνις ἡράσθη ὑπὸ τῆς Ἀρροδίτης ἀνθρώπος ὢν,

ἐρονεύθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀρεως, διὰ τὸ ἀντρασθῆναι τὸν Ἀρεα τῆς Ἀφροδίτης. Καυσίταυρον δὲ δεῖ, φησί, καλεῖν τὸν Ἰουλιανόν, διὰ τὸ ταύρους ὀλοκλήρους θυσιάζειν καὶ κατακαίειν τοῖς θεοῖς αὐτοῦ.

lanitur. Tauricremum denique Julianum appellare

Adonidem quoque summa religione a Juliano entum fuisse narrant. Hunc porro Adonidem a Venere adamatum, atque a Marte, qui ipsius quoque Veneris amore flagrabat, interemptum fuisse fabulantur.

convenit, ut totos boves diis suis immolantem et

μδ'. Περὶ τῆς Κερδαλῆς καὶ τοῦ Μίνως.
Κερδῶ καλεῖται ἡ ἀλώπηξ· ἐνθεν καὶ κερδαλῆ, ἡ πονηρία καὶ ἡ κακία καὶ ἡ δολιότης· δόλιον γὰρ καὶ παγκάκιστον καὶ πονηρὸν τὸ ζῶον τοῦτο ἡ ἀλώπηξ. Ὁ δὲ Μίνως δίκαιος ἄνθρωπος· ἐνομίζετο εἶναι, ὡς υἱὸς τοῦ Διὸς. Ὁ οὖν λέγει ὁ θεὸς Γρηγόριος τοῦτό ἐστιν· ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς τὴν ἑαυτοῦ παγκάκιστον πονηρίαν δι' ἐπιπλάστου ἥθους ἀπέκρυπτεν, ἄδικος ὢν ἐν δικαίῳ προσχήμετι.

με'. Περὶ τοῦ Μελάμπος καὶ τοῦ Πρωτέως.
Ὁ Πρωτεὺς οὗτός ἐστιν ὁ τῆς Θράκης, οὗ τοὺς υἱοὺς ἀπέκτεινε ὁ Ἡρακλῆς. Οὗτος οὖν καὶ μάντις ἦν, καὶ γενόμενος ἐνάλιος δαίμων, καὶ οἰκῶν τὴν Φάρον· διὸ καὶ Πρωτεύς νῆσος ἡ Φάρος ἐκέκλητο. Ἵνα μὴ οὖν αἰτῆται μαντείας καὶ προγνώσεις διὰ τοὺς πλησιάζοντας αὐτῷ, τὴν τοῦτον δόλῃσιν μὴ φέρον, μεταμόρφου ἑαυτὸν μαγεῖα τινί, καὶ ἄγνωστον ἑαυτὸν ἐπολεῖ τοῖς πρὸς αὐτὸν πλησιάζουσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Μελάμπος μάντις ἦν καὶ ἱεροφάντης. Οὗτος ἐξέφηνε τὰ ἐν Αἰγύπτῳ ἱερὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἅπερ ἐμιμήσαντο οἱ Ἕλληνες. Καὶ αὐτὸς δὲ τῶν μεταμορφουμένων ἦν, ὡς καὶ αὐτὸς ὢν μαντομάχος. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἄνθρωποι εἶχον φύσει τοιαύτην δύναμιν παρέδρον, ὥστε μεταμορφοῦσθαι εἰς ὃ ἂν θέλωσιν, ὥστε μὴ γινώσκεισθαι παρὰ τῶν πρὸς αὐτοὺς διαλεγομένων.

μς'. Περὶ τοῦ Αἰτναίου πυρός.
Σικελία νῆσός ἐστι μεγίστη, διαχειμένη περὶ Ἰταλίαν. Ἐν ταύτῃ ἐστὶ πόλις, Κατάνη οὕτω καλουμένη· ὑπὲράνω δὲ τῆς Κατάνης ἐστὶν ὄρος, ἐξ οὗ ἀναδίδεται πῦρ πολὺ τε καὶ διηνεκές. Καλεῖται δὲ τὸ ὄρος Αἶτνη· καλοῦνται δὲ καὶ οἱ τοῦ Ἡραίστου κρατῆρες. Τοῦτο δὲ τὸ πῦρ ἐστὶν ὅτε τοσοῦτον ὑπερβλύζει, ὥστε καὶ ποταμὸν φέρεσθαι, καὶ ρεῖν ὡς ὕδωρ μετὰ τῆς ἀναδιδόμενης πυρώδους ὕλης· ἐστὶ δὲ καὶ θεῖον τι τὸ πῦρ τοῦτο. Λέγεται δὲ ὅτι πατήρ τις μεθ' υἱοῦ εὐρέθη ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, καὶ ἄφνω ἐρρύθη πρὸς αὐτὸν τὸ πῦρ, καὶ ἀπορον αὐτοῖς γέγονε τὸ παρελθεῖν. Ὁ δὲ παῖς ἔλαβε τὸν ἑαυτοῦ πατέρα καὶ ἐβάστασε· καὶ ἐρυθρίασαν τὸ πῦρ τὴν πρᾶξιν τοῦ υἱοῦ, ἀνεκόπη τῆς ἐπιρροῆς· καὶ παρήλθεν ὁ παῖς καὶ ὁ πατήρ ἀβλαβεῖς.

μς'. Περὶ τῆς ἐν τῷ Μίθρα κολάσεως (1).
Τὸν Μίθραν νομίζουσι Πέρσαι τὸν ἥλιον εἶναι· καὶ τούτῳ θύουσι πολλὰς θυσίας, καὶ τελοῦνται τινὰς εἰς αὐτὸν τελετάς. Οὐδεὶς δὲ δύναται τελεῖσθαι τὰς τοῦ Μίθρου τελετάς, εἰ μὴ διὰ πασῶν τῶν κολάσεων παρέλθοι, καὶ δέλξει ἑαυτὸν ἀπαθῆ τινα καὶ ὄσιον. Λέγονται δὲ ὀδοήκοντα εἶναι κολάσεις, ἃς κατὰ βαθμὸν δεῖ τὸν τελεσθσόμενον παρελθεῖν· οἷον,

(1) Similia num. 6 supra.

44. De vulpina pelle.

Κερδῶ vulpes vocatur : unde et κερδαλῆ, malitia atque improbitas et fraudulentia. Versutum quippe est hoc animal, miræque malitiæ et perversitatis. At vero Minos justus et integer homo habebatur, ut Jovis filius. Hunc autem sensum Gregorii verba habent : Quod Julianus singularem suam animi perversitatem humanitatis cujusdam et clementiæ larva contegebat, ac sub justitiæ specie injustus et

B sceleratus erat.

45. De Proteo et Melampo.

Proteus hic Thrax erat, cujus filios Hercules obtruncavit. Hic vaticinandi arte præstabat, ac marinus deus effectus est, Pharumque incoluit. Unde et Protei insula Pharus vocata est. Cum autem multi propter ipsius vaticinationes ad eum se conferrent, horum obturbationem atque importunitatem ægre ferens, arte quadam magica in aliam aliamque subinde formam sese transmutabat, atque ita sui prospectum accedentibus adimebat. Eodem quoque modo Melampus vates erat hierophantes, qui Ægyptiorum sacra Græcis patefecit, eaque ipsi postea imitati sunt. Hic etiam sese subinde transformabat, ut vates magiæque peritus. Hujusmodi quippe homines eam facultatem habebant, ut quamcunque vellent formam assumerent, ne ab his, qui eos alloquebantur, ullo modo cognosci possent.

46. De Ætnæo igne.

Sicilia maxima est insula circa Italiam sita. In ea urbs est Catana nomine : ad cujus verticem mons est, ex quo copiosus ac perpetuus ignis erumpit. Hic mons Ætna vocatur, atque etiam Vulcani crateres. Hujusmodi porro ignis adeo nonnunquam exundat, ut fluminis more feratur, atque cum materia illa ignea, quæ sursum emicat, instar aquæ fluat. Ac procul dubio divinus est ignis. Fingunt patrem quemdam cum filio suo in hoc monte inventum fuisse, atque ignem repente fluminis in morem profluxisse, transitumque ipsis interclusisse, ac tum filium suis humeris sublatum parentem gestasse, eoque facinore ignem velut permotum ac pudore affectum cursum suum compressisse : atque ita et patrem et filium incolentes pertransisse.

47. De Mithræ suppliciis.

Persæ Mithram solem esse existimant, eique multa sacrificia offerunt, quibusdamque ipsius sacris initiantur : ad quæ nemo admittitur, nisi qui prius omnia tormentorum genera pertulerit, pietatisque suæ fortitudinisque animi in perferendis doloribus specimen dederit. Aiunt autem octoginta esse cruciatuum genera, per quæ certo ordine ei

qui initiandus est, necessario transeundum est : A
verbi causa, primum ei diebus multis natanda
est aqua. Deinde necessario ipsi faciendum est, ut
se in ignem coniciat, postea in solitudine versari,
sibi que ipsi inedia imperare necesse habet : at-
que ita ad alia pergere, quousque octoginta, ut diximus, suppliciorum generibus defunctus fuit.
Quibus si supervixerit, tum demum sacris Mithriaciis

πρῶτον διανήξασθαι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὕδωρ πολὺ·
εἶτα εἰς πῦρ ἐμβάλλειν ἑαυτὸν· εἶτα ἐν ἐρήμῳ διατη-
θῆναι καὶ ἀσιτῆσαι, καὶ ἄλλα τινὰ ἄχρις οὗ, ὡς εἴπο-
μεν, τὰς ὀγδοήκοντα κολάσεις παρέλθῃ· καὶ τότε
λοιπὸν ἐμύουσι αὐτὸν τὰ τελευτέρα, ἐὰν ζήσῃ.
Initiatur.

48. De Echeto et Phalaridis crudelitate.

Echetus Epiri tyrannus fuit : qui, ut erat insigni
crudelitate, varia suppliciorum tormentorumque
genera excogitabat. Ex quo efficiebatur, ut qui ali-
quem immanissime excruciarī vellent, ad eum mitterent : quemadmodum poeta quoque ipse de eo
cecinit :

Ad regem Echetum mortalium omnium carnificem.

Huic non dissimilis erat Phalaris genere Sicu-
lus, ipse quoque novorum tormentorum inven-
tor. Qui ut a Dionysio sævissimo et immanis-
simo tyranno gratiam iniret, bovem æreum
excogitavit, in quem qui supplicio afficiendi erant,
injicerentur, posteaque igni succenderentur, ut
qui interna flamma exurerentur, clamorem bo-
vis mugitui similem ederent. Cujus inhumanitatem
conspicatus atque execratus Dionysius, ipsum sup-
plicii auctorem in taurum coniecit, atque in in-
strumento suo combussit.

τὴν τέχνην βάνασσον, τοῦ τοιοῦτου χαλκοῦ ταύρου αὐτουργὸν, οἰόμενον αὐτῷ χαρίζεσθαι τῇ καινότητι
τῆς τιμωρίας, ἐμβάλλων εἰς τὸ τοιοῦτο χαλκοῦν κολαστήριον, καὶ ὑφάψας πυρὰν, ἀνέβλε πρῶτον καὶ
μόνον τῆς καινῆς τιμωρίας τὸν δημιουργόν· τὸν δὲ βῶν ἐν Δελφοῖς ἀποπέμψας, ἀνάθημα τῷ Πυθίῳ καθ-
έριωσε.

49. De hydra.

Bellua quædam apud Lernam fuisse fingitur,
quingenta, vel, ut alii malunt, novem capita ser-
pentum habens : quam Hercules cum famulo Hyllō
interfecit. Quin hoc quoque fabulantur, exciso uno
capite duo altera renasci consuevisse : ita ut du-
plicato numero centiceps exsisteret. Quod cum
Hyllus perspexisset, artem adhibuit, ignemque at-
tulit, atque ita ut quodque caput excidebatur, in
flammas injiciebat. Ita tandem bellua illa truci-
data est.

50. De Patarica chimæra.

Pataræ, quæ Lyciæ civitas est, mons esse com-
memoratur, in quo bellua quædam erat ab ante-
riore parte leo, a posteriore draco, a media chimæ-
ra : ignem faucibus evomens, regionique atque om-
nibus qui illac iter faciebant, perniciem asserens.
Quo cum Pegaso vectus Bellerophon perrexisset,
arte bestiam circumvenit. Nam plumbeum globum
hanceæ cuspidi impositum in os chimære injecit.
Plumbum porro ut flammæ solum præcordia
ipsius colliquefecit, atque ita belluam interemit.

51. De Cerbero.

Fingunt canem quemdam tricipitem apud inferos
esse, ac portas custodire : atque eos quidem qui
ad inferos descendunt, assentabunde mulcere, eos
autem qui ascendere conantur, morsu insectari,

μη'. Περὶ τοῦ Ἐχέτου καὶ Φαλάριδος.

Ἐχέτος τῆς Ἠπείρου ὑπῆρχε τύραννος. Οὗτος
ὀμώτατος ὢν, ἐπενόει παντοίας τιμωρίας καὶ κολα-
στήρια. Πρὸς τοῦτον οἱ θέλοντες ἀπειθῶς κολάσαι
διέπεμπον· ὡς καὶ ὁ ποιητὴς λέγει περὶ αὐτοῦ·

B *Εἰς Ἐχέτον βασιλῆα βροτῶν δηλήμονα πάντων.*

Ὁ δὲ Φάλαρις, ὅτος καινότερων κολαστηρίων γέ-
γονεν εὐρετής· ἦν δὲ τὸ γένος Σικελιώτης. Οὗτος
χαρίζόμενος Διονυσίῳ τῷ τυράννῳ, ὄντι ὀμωτάτῳ καὶ
τυραννικῷ καὶ τιμωρητικῷ, ἐπενόησε βῶν χαλκοῦν,
ἐν ᾧ ἔδει βάλλειν τοὺς κολαζόμενους, καὶ πῦρ ἀνα-
καίεσθαι· ἵνα ἐπὶ οὗτος καὶ καίόμενοι καὶ βῶντες,
διατρεχούσης τῆς φωνῆς διὰ τοῦ στόματος τοῦ ταύρου,
δόξῃ ὁ ταῦρος καίόμενος μυκηθμὸν ἀποτελεῖν. Τοῦ-
του δὲ τοῦ Φαλάριδος τὸ ἀπάνθρωπον θεασάμενος ὁ
Διονύσιος, αὐτὸν τοῦτον ἐνέβαλεν εἰς τὸν βῶν, καὶ
καύσας ἀπέκτεινεν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ μηχανήμασι· ὡς
δὲ αὐτὸς ὁ Φάλαρις ἐν ἐπιστολῇ φησι, Περὶλλασὸν τινα,

μθ'. Περὶ τῆς ὕδρας.

C Θηρίον μυθεύεται ἡ ὕδρα γενέσθαι περὶ τὴν Λέρ-
νην πεντηκοντακέφαλον, οἱ δὲ ἐννεακέφαλον· τὰς δὲ
κεφαλὰς εἶναι ὄφειν. Ὅπερ ἐλθὼν ὁ Ἡρακλῆς μετὰ
Ἵλλα τοῦ θεράποντος αὐτοῦ ἀπέκτεινε. Μυθεύεται δὲ
καὶ τοῦτο, ὅτι, τεμνομένης μιᾶς κεφαλῆς αὐτῆς, δύο
ἀντ' αὐτῆς παρεφύοντο, ὥστε γενέσθαι ἐπὶ τὸ διπλά-
σιον ἑκατὸν κεφαλὰς. Ὁ δὲ Ἵλας μαθὼν τοῦτο, ἐμη-
χανήσατο, καὶ πῦρ ἔφερε καὶ τὴν τεμνομένην κεφα-
λὴν ἐνεπίμπερα· καὶ οὕτως ἴσχυσαν τὰς πάσας ἀπο-
κτείναι.

ν. Περὶ τῆς Παταρικῆς χιμαιρας.

Πάταρα πόλις ἐστὶ τῆς Λυκίας. Λέγεται δὲ, ὅτι ἐν
ταύτῃ ἐστὶν ὄρος, ἐν ᾧ ὄρει ἦν θηρίον, ὁ πρόσθεν μὲν
ἦν θηρίον, ἐπισθεν δὲ δράκων, μέση δὲ ἦν χίμαιρα·
D ἐξ ἧς χιμαιρας πῦρ ἐκ τοῦ στόματος ἀνέδιδετο, καὶ
ἐλυμαίνετο τὴν χώραν, καὶ πάντας τοὺς παριόντας.
Ἵστερον δὲ ἐλθὼν ὁ Βελλεροφόντης, ἔχων τὸν Πή-
γασον ἵππον, ἐτεχνάσατο καὶ τῷ δράτῃ αὐτοῦ περι-
θεῖναι σφαῖραν μολύβδου, καὶ ἐμβάλλειν εἰς τὸ στόμα
τῆς χιμαιρας. Ἐλύθη δὲ ἀπὸ τοῦ πυρὸς ὁ μολύβδος,
καὶ ἐχώνευσε τὰ σπλάγχνα αὐτῆς· καὶ οὕτως ἀπ-
έκτεινε τὴν χίμαιραν.

να'. Περὶ τοῦ Κερβέρου.

Μυθεύεται, ὅτι ἐστὶ τις κύων, ἔχων τρεῖς κεφαλὰς,
ὃς καλεῖται Κέρβερος· καὶ οὗτος φυλάττει τὰς πύλας
τοῦ ᾗδου, καὶ τοὺς μὲν καταβαίνοντας εἰς τὸν ᾗδην
σαίνει· καὶ κολακεύει, τοὺς δὲ ἀνιόντας δάκνει καὶ οὐκ

ἐὰν ἀναλθεῖν. Φησὶν οὖν, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ὅτε κατῆλθε ἀσcesumque prohibere. Hunc Hercules, cum ad rapiendam Proserpinam simul cum Pirithoo descendisset, in reditu interemisit dicitur.

δδ'. Περὶ τῆς Ἐκύλλης.

Μυθεῖται, ὅτι ἐν τῷ Τυρρηνικῷ πελάγει θηρίον ἦν, ὃ ἦν γυνὴ μὲν περικαλλὴς μέχρι τοῦ ὀμφαλοῦ, ἐνθεν δὲ καὶ ἐνθεν κυνὼν κεφαλὰι προσπεφύκασιν αὐτῇ ἐξ· τὸ δὲ ἄλλο αὐτῆς σῶμα ὀφιώδες. Ὁ, φησὶ, θηρίον τοῦς παραπλέοντας τὰ πελάγη ταῦτα κατήσθιεν ἀφειδῶς καὶ θηριωδῶς.

νε'. Περὶ Χάρυβδος.

Κατὰ τὸ Σικελικὸν καὶ Τυρρηνικὸν πέλαγος ἐστὶ τις τόπος, ἐν ᾧ ἡ θάλασσα γίνεται ἀμπωτις καὶ ῥαχία· καὶ διστάται τὸ ὕδωρ, ὥστε τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, εἶγε δυνατόν, ὁρᾶσθαι. Ἀμπωτις δὲ ἐστίν, ὅσον ἀνάποσις τις καὶ ἀναβρόφησις· τὸ δὲ ὕδωρ ὑπονοστεῖ ἐν τισὶ κοιλώμασι τῶν πετρῶν, καὶ πάλιν ἐκρήγνυται, ὃ καὶ καλεῖται ῥαχία. Ἦν δὲ οὗτος ὁ τόπος τοῖς πλεόνουσιν ἐπικίνδυνος καὶ θανάτου μεστός. Ὀλοδρῦχίον γάρ τὸ πλοῖον ἐγίνετο ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, εἰ συνέβη, πλεόντος τοῦ πλοίου, γενέσθαι ἀμπώτιδα καὶ ῥαχίαν. Περὶ τούτων Ὀμήρος ἐφη·

Ἔνθεν μὲν Ἐκύλλη, ἐτέρωθι δὲ διὰ Χάρυβδις.

Ἀντίθετον δὲ ἐκάλεσε τὴν Χάρυβδι, πρὸς τὴν Ἐκύλλαν παραβαλὼν.

νεδ'. Περὶ τῆς τοῦ Ἄδου κυνέης.

Ὁμήρος ὁ ποιητὴς εἰσφέρει τὸν Δία ἀορασίαν τινὰ καὶ ἀφάνειαν ἐμπούσαντα περὶ τοὺς Ἕλληνας, ὥστε μὴ ὁρᾶσθαι. Λέγει οὖν μυθικώτερον, ὅτι τὴν κυνέαν τοῦ Ἄδου ἦτοι τοῦ Πλούτωνος περιέβαλεν αὐτοὺς ὥστε μὴ ὁρᾶσθαι· ἡ δὲ κυνέα, περικεφαλαία ἐστὶ τοῦ Ἄδου ἦτοι τοῦ Πλούτωνος.

νεε'. Περὶ δακτύλιου τοῦ Γύγου.

Πλάτων ὁ φιλόσοφος ἐν Πολιτείᾳ (ἐστὶ δὲ οὗτος αὐτοῦ λεγομένη πραγματεία) εἰσφέρει τὸν μῦθον τοῦτον, οὕτω λέγων· ὅτι Γύγης ἦν τις ποιμὴν περὶ τὴν Λυδίαν. Οὗτος ποιμαίνων ἐν τινὶ ὄρει τὰ πρόβατα, περιέτυχε σπηλαίῳ τινὶ· καὶ εἰσελθὼν ἐν αὐτῷ εὗρεν ἵππον χαλκοῦν, καὶ ἐνδον τοῦ χαλκοῦ ἵππου ἀνθρώπον νεκρὸν, καὶ δακτύλιον· οὗ δακτύλιου ἡ κεφαλὴ στρεπτή ἦν καὶ ἐστρέφετο· ἦντινα κεφαλὴν καλεῖ σφενδόνην σαφῶς ὁ θεὸς Γρηγόριος. Ἐλαβεν οὖν ὁ Γύγης, φησὶ, τὸν δακτύλιον, καὶ ἐξῆλθε· καὶ ἡνίκα μὲν ἦν ἐν τῇ τάξει ὁ δακτύλιος ἐωρᾶτο ὑπὸ πάντων· ἡνίκα δὲ τὴν σφενδόνην τοῦ δακτύλιου ἐστρέφεν, ἀφανὴς ἐγίνετο πᾶσιν. Ὁ οὖν Πλάτων εἰσφέρει τὸν μῦθον τοῦτον· ὅτι, φησὶν, ὁ δίκαιος ἀνὴρ, κἂν τοῦ Γύγου λάβῃ δακτύλιον ἵνα μὴ ὁρᾶται ὑπὸ τινος, οὐδ' οὕτως ὤφειλεν ἀδικοῦν. Δεῖ γὰρ τὸ καλὸν δι' αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν ἐπιτηδεύειν, καὶ μὴ δι' ἄλλους τινάς.

gem interfecit, regnumque accepit. Herodotus tamen Gygis historiam aliter exponit. Scribit enim reginæ mandato Candaulem ab eo interemptum,

νες'. Περὶ τῶν Λινδιῶν.

Λίνδος πόλις παλαιὰ τῆς Ῥόδου· ἐν ταύτῃ τῇ ἱερῇ τῷ θύοντι καὶ θοινωμένῳ τὸν βόυν, οἱ θύοντες κατ-

52. De Scylla.

In Tyrrhenico mari belluam quamdam fuisse fabulantur, quæ umbilico tenus mulier erat admodum formosa: cæterum hinc atque illinc sex canina capita ipsi adhærebant, ac reliqua corporis parte anguis erat, atque illos qui circa loca illa navigabant, immanissime devorabat.

53. De Charybdi.

Circa Siculum, hoc est Tyrrhenicum mare, locus quidam est, in quo mare velut in se absorbetur, vicissimque exæstuat, atque unda separatur: adeo ut ipsum maris fundum, si quidem id fieri posset, hac in parte conspiceretur liceat. Ἀμπωτις est quasi ἀνάποσις quædam, id est, rehitio ac resorbitio aquæ. Unda enim in quibusdam rupium cavitatibus subsidit, ac rursus erumpit: quod quidem ῥαχία vocatur. Erat autem hic locus navigantibus infestus et periculosus exitiis plenus. Illic enim navis tota deprimebatur, ac pessumibat, si curren- te navi reciprocatio fluctuum æstusque contigisset, de quo Homerus:

Hinc est Scylla vorax, adversa parte Charybdis.

Adversam autem Charybdim vocat, quoniam Scyllæ opposita est.

54. De Orci galea.

Homerus Jovem inducit caliginem quamdam atque obscuritatem Græcis magica arte offundentem, ne ab ipsis perspiceretur. Κυνὴ autem galea est Orci, hoc est Plutonis.

55. De Gygis annulo.

Plato in Dialogis de Republica fabulam hanc narrat: Gyges Lydius quidam opilio erat: qui cum pecudes in monte pasceret, in antrum quoddam incidit, eoque ingressus æneum equum reperit, atque intra eum humanum cadaver et annulum, cujus pala volubilis erat. Accepto itaque annulo Gyges antro excessit: at quoties suo loco erat annulus, ab omnibus cernebatur; quoties autem annuli palam convertēbat, a nemine videri poterat. Atque hanc fabulam inducit Plato, atque, virum justum, etiamsi Gygis annulum acceperit, ne quis eum intueri possit, ne sic quidem sceleris aliquid admittēre debere. Virtutem enim propter seipsam colendam atque amplectendam esse, non propter aliud quidquam. Gyges ergo cum hoc annulo in regiam Lydorum aulam profectus conversa annuli pala, conspectum sui omnibus ademittit, ingressusque regem interfecit, regnumque accepit. Herodotus tamen Gygis historiam aliter exponit. Scribit enim ipsumque imperio potitum fuisse.

56. De Lindiis, qui Buthenam omni exsecratione devovēnt.

Lindus antiqua Rhodi urbs est: in ea sacerdotem sacrificantem ac bovem comedentem sacrificii

Jiris omnibus devovebant, conviciisque et nefariis A
verborum contumeliis proseindebant.

57. *De hospitum caede apud Tauros.*

Tauri Scythiae populi sunt, cujus montes Tauri
vocantur, aut etiam urbes quaedam. Apud hanc
gentem Diana colitur. Cumque eo Agamemnonis
filia Iphigenia a Diana delata fuisset, hospites om-
nes mactabant, ne videlicet ipsi in patriam reversi
perspicuum facerent ubi esset Iphigenia.

58. *De Laconibus, qui ad aram virgis sese mutuo
caedebant.*

Lacedaemonii ut liberos suos fortes ac tolerantes
redderent, atque ad dolores perpetuos erudirent,
plagis eos ad altaria lacerabant, eique qui non
ignave et molliter, sed strenue ac genere plagas
pertulisset, praeium constituebant.

59. *De Phrygum excisione.*

Apud Phryges Rhea deorum mater colebatur :
eujus cum festum celebrarent, quoniam ipsi ob
multa ejus scortia a Corybantibus vesica excisa
fuera, idcirco ipsi deam suam colentes femora
sua humerosque concidebant. Alii autem tibiis lu-
debant, amasium ipsius Atya honorantes : simul
etiam ut tibiae suavitate sensus doloris quem excisio
afferebat, eluderetur.

60. *De spuris, qui in Cynosarges abiciebantur.*

Cynosarges locus erat Athenis, in quo de nothis
judicium ferebatur, hujusne an illius filii essent.
Vocant autem apud Athenienses libertinos quoque
nothos, nam ipsi quoque nothi sunt, si cum inge-
nuis conferantur. Qui etiam ipsi censebantur et
explorabantur, an omnino libertate donati fuissent.
Cynosarges autem hic locus hanc ob causam
vocatus est. Cum non ab eo longe loco sacrificium
in templo fieret, ingressus canis carnem victimae
rapuit, atque in hunc locum tulit, illicque templum
exstructum est : vocatumque Cynosarges, quasi
Cynosarces, a carnibus videlicet et cane. Postea
autem in locum x successit γ, ac proinde Cyno-
sarges vocatur.

61. *De Xantho et Chalcide.*

[(1) Xanthus fluvius erat Troadis qui contra
Achillem se erexit Trojanos caedentem. Chalcis ve-
ro, ut aiunt, puella quaedam fuit quae juvenem
quemdam adamavit : cui cum jungi non potuisset,
in lamentis vitam finit. Illius miserentes dii eam
in avim mutaverunt.]

Homerus,

Quem Xanthum superi appellant, hominesque Sca-
mandrum.

Et alio loco :

Chalcida dii de more vocant, hominesque Cymindem.
Quae quidem ridet Gregorius.

(1) Inclusa omittit Billius.

(2) Cod. Reg. ἔθνος Σκυθικὸν ἦτοι Βούλγαροι.

(3) Id. ὑπομονητικῶς.

ἠρώντο, καὶ διαλοιδοροῦντο, καὶ ὑβρίζον ὑβρεὶς οὐχ
όσας.

νζ'. *Περὶ τῆς ἐν Ταύροις ξενοκτορίας.*

Ἦδη εἶπομεν, ὅτι ἔθνος ἐστὶν ἡ Σκυθία, καὶ τὰ
ὄρη αὐτῆς καλοῦνται Ταῦροι, ἦτοι πόλις λεγομένη
Ταῦροι (2). Ἐν ταύτῃ τιμᾶται ἡ Ἀρτεμις. Τῆς οὖν
Ἰφιγενείας θυγατρὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος ἐνταῦθα
ὕπὸ τῆς Ἀρτεμίδος ἐνεχθείσης, τοὺς ἀφικομένους
ξένους ἔθουον, πρὸς τὸ μὴ κατὰ δῆλον γενέσθαι τὴν
Ἰφιγένειαν μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν ξένων.

νη'. *Περὶ Λακώνων ξαινομένων τῷ αἵματι.*

Ῥηθεῖσα μὲν καὶ ἡδὴ πρότερον, καὶ ἡδὴ λελέξε-
ται· Οἱ Λακεδαιμόνιοι καρτερικοὺς τοὺς ἑαυτῶν παῖ-
δας εἶναι ἐκδιδάσκοντες, μαστιγώσασιν ἐχρῶντο, ἐκ-
διδάσκοντες αὐτοὺς ὑπονητικῶς (3) ἔχειν ταῖς μά-
στιξι· καὶ τοὺτους ξαίνον ταῖς πληγαῖς παρὰ τοὺς
βωμούς· καὶ τῷ μὴ ὀλιγωρήσαντι, ἀλλὰ γενναίως
ἐνεγκόντι, δῶλον ἐδίδοσαν.

νθ'. *Περὶ τοῦ κατετέμενέσθαι τοὺς Φρύγας.*

Παρὰ τοῖς Φρυγῶν ἐτιμᾶτο ἡ Ῥέα ἡ μήτηρ τῶν
θεῶν. Ταύτῃ (4) πανηγυρίζοντες, καθότι ἀπετμήθη
αὐτὴ παρὰ τῶν Κορυδάντων τὴν κύστιν διὰ τὰς πολλὰς
αὐτῆς πορνείας, θεραπεύοντες δῆθεν τὴν ἑαυτῶν
θεὸν (5), κατέτεμνον ἑαυτῶν τοὺς μηροὺς καὶ τοὺς
ὤμους. Ἄλλοι δὲ ἡύλουν, τὸν ἑραστὴν αὐτῆς τιμῶν-
τες Ἄττυν· ἅμα δὲ ἵνα ὑποκλέπτηται διὰ τῆς τῶν
αὐλῶν ἡδονῆς ἡ τῆς κατατομῆς ὀδύνη.

ξ'. *Περὶ τοῦ Κυνοσάργεος.*

Τὸ Κυνοσάργεος τόπος ἦν ἐν Ἀθήναις, ἐν ᾧ οἱ νό-
θοι ἐκρίνοντο, εἰ τοῦδε ὄντως γέγονεν υἱός. Ἐχάλουν
δὲ παρὰ Ἀθηναίους καὶ τοὺς ἀπελευθέρους νόθους·
νόθοι γὰρ καὶ οὗτοι πρὸς τοὺς ἐκ γεννητῆς (6) ἐλευ-
θέρους· καὶ οὗτοι δὲ ἐκρίνοντο, καὶ ἰδοκιμάζοντο, εἰ
ὅλως ἐλευθερώθησαν. Κυνοσάργες δὲ ἤκουσαν ὁ τόπος
ἀπὸ τούτου· Θυσίας πλησίον ἐν ἱερῷ γενομένης, εἰσ-
ελθὼν κύων ἤρπασε χρέα τοῦ θύματος, καὶ ἤγαγεν
ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ· καὶ ἐκεῖ ἐκτίσθη τις νεὺς, καὶ
ἐκλήθη Κυνοσάργες, οἷον κυνοσαρκες, ἀπὸ τῶν σαρ-
κῶν καὶ τοῦ κυνός. Ὑστερον δὲ τοῦ x ἐξεληθόντος,
εἰσῆλθε τὸ γ· διὸ καὶ Κυνοσάργες καλεῖται.

ξα'. *Περὶ τοῦ Ξάνθου καὶ τῆς Χαλκίδος.*

Ξάνθος ποταμὸς τῆς Τροίας, ὃς καὶ ἐπανάστη
Ἀχιλλεὺς κτείνοντι τοὺς Τρῶας. Ἡ δὲ Χαλκίς, ὡς φασί,
κὸρη τις γέγονε· νέου δὲ τινος ἐρώσα, καὶ μὴ τυ-
χοῦσα, ἑαυτὴν ὑπέξηγαγε σὺν ὀδυρμῷ τοῦ βίου·
ἦν ἐλεήσαντες οἱ θεοὶ εἰς ὄρνεν μετέβαλον. Ὀμηρος·

Ὅρ Ξάνθον καλέουσι θεοὶ, ἄνδρες δὲ Σκάμανδρον.

Καὶ πάλιν,

Χαλκίδα κυκλήσκουσι θεοὶ, ἄνδρες δὲ Κίμινδα.
Διαπαύει οὖν αὐτοὺς [6] θεὸς διδάσκαλος.

(4) Id. add. δέ.

(5) Id. θεῶν.

(6) Id. ἐκ γεννητῆς.

Ξβ'. *Περὶ τοῦ Παλαμήδου.*

Παλαμήδης, Εὐβοεὺς ὢν τὸ γένος (Εὐβοία δὲ, νῆσος ἀπαντικρὺ τῆς Ἀττικῆς), οὗτος εὖρε τὸ ἀριθμεῖν καὶ τὸ ταβλίζειν, καὶ χρῆσθαι (1) καὶ ἄλλαις πολλαῖς μεθόδοις. Οὗτος δὲ ὁ Παλαμήδης εἰς ἐστὶ τῶν συστρατευσαμένων ἐπὶ τὸ Ἰλίον. Ἀπέθανε δὲ ἐν τῇ Τροίᾳ κατὰ ἐπιβουλὴν τοῦ Ὀδυσσεύς. Ὀδυσσεύς γὰρ εἶχεν ἐχθρὸν διὰ τοιαύτην αἰτίαν· Τοῦ Ἀγαμέμνονος προτρεπομένου τὸν Ὀδυσσεύς ἐπὶ τὴν περὶ Τροίαν ἔξοδον, μὴ θέλων ὁ Ὀδυσσεὺς ἐξελθεῖν (2), μανίαν προσεποιήσατο (3)· καὶ βαλὼν ὄνον καὶ βούν, ἐδόκει ἀροτριᾶν ἐν μανίας προσποιήσει. Ὁ δὲ Παλαμήδης ἤλεγξεν, (4) ὅτι δὴ οὐ μαίνεται· ἤλεγξε δὲ αὐτὸν, Τηλέμαχον τὸν υἱὸν αὐτοῦ πρόβεις πρὸ τοῦ ἀρότρου. Εἶτα φθάσας ὁ Ὀδυσσεὺς περὶ τὸ πεδίον (5) καὶ παρελθὼν ἐν μέρει, ἐπῆρε τὸ ἀρότρον, ἵνα μὴ πλήξῃ τὸ παιδίον· καὶ ἐγνώσθη ὅτι προσεποιεῖτο (6) τὴν μανίαν. Ταύτην οὖν τὴν μῆνιν μνησιῶν ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ Τροίᾳ, ποιεῖ πλαστὴν ἐπιστολήν, ὡς ἀπὸ Πριάμου πρὸς τὸν Παλαμήδην περὶ προδοσίας τῶν Ἑλλήνων· καὶ ὑποτίθῃσιν ἐν τῇ τοῦ Παλαμήδου σκηνῇ. Ὑστερον δὲ κατηγορίας ὑπ' αὐτοῦ γενομένης κατὰ Παλαμήδου ὡς προδότου, εὐρέθη ἐπιστολὴ κατακρίνουσα αὐτόν· καὶ τέθνηκεν ὑπὸ Ἀγαμέμνονος καὶ πάντων τῶν Ἑλλήνων.

Ξγ'. *Περὶ τοῦ κολοιοῦ.*

Μῦθος τις ἐστὶ τοιοῦτος· Κρίσις ἦν, φησί, περὶ κάλλους ὀρνέων· καὶ ὁ Ζεὺς διατηγῆς ὑπῆρχε τῆς κρίσεως. Ἦν δὲ ὀρισθεῖσα ἡμέρα ἐν ᾗ ἔδει συναλισθῆναι (7) τὰ ὄρνεα παρὰ τὸν Δία. Τῇ προτεραίᾳ δὲ τῆς ὀρισθεῖσης ἡμέρας, παρὰ τοὺς ποταμοὺς φοιτήσαντα τὰ ὄρνεα, τοῖς νάμασιν ἀπενίπτοντο (8) τὰ πτερὰ, ἵνα τὸ φυσικὸν ἐκάστῳ διαλάμψῃ κάλλος· ὁ δὲ κολοῖος (ἐστὶ δὲ τοῦτο τὸ ὄρνεον εὐ μάλα μικρὸν μὲν τὸ σῶμα, ἀκαλλές δὲ τὸ εἶδος) τῶν ἐκπεσόντων παρὰ τοῖς ὕδασι πτερῶν περιθεὶς ἑαυτῷ, ἦκε καὶ αὐτὸς παρὰ τὸν Δία, ὡς ληφόμενος τοῦ κάλλους τὸ νικητήριον. Ἀνέμου δὲ ὕδα πνεύσαντος καὶ ἀποσχεδασάντος τὰ ἀλλόφωλα τῶν πτερῶν, γυμνὸς ὑπῆρθε τοῦ κάλλους, ἔχων δὲ μόνην τὴν ἐκ φύσεως αὐτῷ περικειμένην ἀμορφίαν, οὕτω τῆς αἰσχύνης ἀπῆλause.

Ξδ'. *Περὶ γραδῆς διαστρωθείσης τὸν ὦμον.*

Γυνὴ τις καλούμενη, ὡς μὲν τινες λέγουσι, Σίβυλλα, ὡς δὲ ἄλλοι, Φιμόνη, ὡς δὲ ἕτεροι, Φιλύρα, ἐσείσθη παρὰ πινος νεανίσκου. Ἦ δὲ γυνὴ ὕβριστικώτερον διενεχθεῖσα πρὸς τὸν νεανίσκον, ὕβριsen αὐτόν. Ἦν δὲ ἡ ὕβρις ἡ λεχθεῖσα ἑμμετρος στίχος· καὶ τῆς ἁρμονίας τοῦ λόγου τῆς γραδῆς ἀρσεάσης τοῖς παρισταμένοις, τὸ μέτρον τοῦ στίχου ἔλαβον· καὶ οὕτως ἐτεγχώθη τὰ περὶ τοὺς στίχους (9).

Ξε'. *Περὶ Κυκλώπων.*

Ἐν τῇ Σικελίᾳ τῇ νήσῳ περὶ τὰ ὄρεϊνά αὐτῆς λέγονται γενέσθαι (10) οἱ Κύκλωπες, ποιμενικὸν μὲν βίον ἐπιτηδεύοντες, ζῶντες δὲ βιαιότερον. Λέγονται δὲ

- (1) Cod. reg. Καὶ αὐτῷ τῷ ταβλίζειν χρῆσθαι.
- (2) Id. Ἀπελθεῖν.
- (3) Id. Προσποιησάμενος.
- (4) Id. Ὑπὸ Παλαμήδει ἠλέγχθη.
- (5) Id. Περὶ τὸ παιδίον.

A 62. *De Palamede.*

Palamedes Eubœensis erat. Est autem Eubœa insula e regione Atticæ sita. Hic numeros invenit, usumque tesserarum, ac pleraque alia artificiosa. De numero eorum fuit, qui adversus Trojam expeditionem susceperunt: atque Ulyssis insidiis apud Trojam oppressus est. Ulyssem enim inimicum ob hujusmodi causam habebat: Cum Agamemnon Ulyssem ad bellum Trojanum hortaretur, nec eo proficisci vellet Ulysses, ob idque furorem simularet, ac velut mente captus terram araret, Palamedes furoris simulationem ita deprehendit. Nam cum filium ipsius Telemachum ante aratrum collocasset: simulatque Ulysses ad filium pervenit, aratrum sustulit, ne puerum læderet. Ita fraus detecta est, patuitque eum integræ mentis esse. Quam ob causam infensus Palamedi Ulysses, cum in Troade esset, commentitiâ epistolâ nomine Priami ad Palamedem de Græcorum proditione conscribit, eamque in Palamedis tentorio clam liquit. Posteaque instituta adversus Palamedem velut proditorem accusatione, inventa epistola condemnatus est, atque ab Agamemnone Græcisque omnibus morte multatus.

63. *De graculo pennisque ipsius.*

Disceptabant aves de pulchritudine, ac penes Jovem hujus controversiæ arbitrium erat. Præscriptus erat dies, ad quem aves omnes apud Jovem congregari necesse habebant. Pridie autem diei illius aves ad fluvios convolantes pennas suas in undis abluebant, ut naturalis ejusque pulchritudo illustrius splenderet. At graculus avis perexiguo corpore formaque minime eleganti pennis aliarum avium, quæ juxta aquas deciderant, sibi impositis, ipse quoque ad Jovem se contulit, ut pulchritudinis palmam accepturus; sed cum obortus ventus alienas pennas, quibus seipsum ornaverat excussisset, repente externa et ascititia pulchritudine nudatus, deformis, ut natura erat, inventus est, ac pro sperata gloria ignominiam retulit.

64. *De anu, quæ humero impulsa et concussa est.*

Mulier quædam Bylla nomine, vel, ut alii dicunt, Phinona, vel etiam, ut alii tradunt, Philyra a juvene quodam concussa, in eum petulantius rapta est, ipsumque contumeliosis verbis insectata est. Erat porro hæc contumelia carmen modulatum ac numerosum: qui verborum concentus cum circumstantibus arrisisset, carminis mensuram acceperunt, atque ita poesin in artem redegerunt.

65. *De Cyclopiis.*

In Sicilia insula circa montana ipsius loca Cyclopes exstitisse feruntur, pastoralem quidem vitam colentes, cæterum insolenter et importune

- (6) Id. Ὅτι νηφάλιος ἐστὶ.
- (7) Id. συναλισθῆναι.
- (8) Id. ἀπενίπτοντο.
- (9) Id. περὶ τοῦ στίχου.
- (10) Id. γίνεσθαι.

viventes. Hi etiam humanis carnibus vixisse atque Ulyssis socios comedisse dicuntur. Horum tres præcipuos numerant Bronten, Steropen et Argen, arte fabricandi eximios et excellentes, qui arte sua tonitru et fulgur Jovi elaborarunt. Cyclopes autem dicebantur, si Hesiodo credimus, quoniam unum in facie orbiculari forma oculum habebant; ut autem Palæphato placet, quia rotundas quasdam sedes incolebant.

66. De purpura.

In Tyro insula canis quidam pastoralis ad litus profectus inventam concham edit, ipsiusque cruore os suum infecit. Pastor itaque canem suum vulnere affectum esse existimans, accepta lana cruorem ex ipsius ore abstergebat. Ac canem quidem nullum vulnus accepisse reperit, cæterum lanam purpurea tinctura imbutam fuisse. Quare cum pastor concham naturæ suæ tingendi facultate valere perspexisset, eam rem pervulgavit. Atque hunc in modum collectis in mari conchyliis nomines purpuram confecerunt.

67. De agricultura et fabricandarum navium arte.

Ceres, ut est in fabulis, Proserpinam filiam habuit, quam Pluto rapuit. Hæc ergo cum filiam quærens varia loca peragrasset, in Atticam profecta est, atque a Triptolemo quodam in Eleusine hospitio accepta ab eo certior facta est, Proserpinam a Plutone raptam fuisse. Pro quo beneficio ipsi semina dedit, hoc est triticum et hordeum, mandavitque ei ne mortalibus ea invideret, sed omnibus spargeret, ut discerent terras serere et celere, ac fructus dulces et sativos comedere. Olim enim rustici sagis victitabant. Unde etiam a sago φαγεῖν, id est, comedere dictum est. Triptolemus igitur, accepto, ut aiunt, draconum alatorum curru, Celeoque comitatus huc illucque vagabatur semina mortalibus libenter impertiens. Quod autem apud Athenienses primum inventam foisse extruendarum navium artem dicit Gregorius, puto eum intellexisse de belli navalis arte. Nam aliqui Phœnices primi navem ædificasse dicuntur, et triremem Semiramis.

68. De Celeo et Icario.

De Celeo superiore fabula diximus, nimirum eum cum Triptolemo ad impertienda mortalibus semina oberrasse. Quod autem ad Icarium attinet, Bacchum vini inventorem existisse aiunt ac proinde vitis præsidem eum esse censent. Hic ergo Athenas profectus, atque Icarium quemdam obvium habens, palmitem vitis ipsi conserendum dedit. Quem cum ipse consevisset et excoluisset, expressa tandem uva, bibit ipse ac pastoribus propinavit. At illi inebriati, nec enim ante vinum hauserant, exstimantes se ab Icario intoxicatos fuisse, manūs

οὔτοι ἀνθρωποφάγοι εἶναι, καὶ κατεδεδωκέναι τοὺς τοῦ Ὀδυσσεύς ἐταίρους. Τρεῖς δὲ αὐτῶν λέγονται οἱ ἐξοχώτατοι, Βρόντης, Στερόπη, Ἀργής. Λέγονται δὲ οὗτοι αὐτοὶ καὶ ἐξοχώτατοι χαλκεῖς τὴν τέχνην· οἵτινες διὰ τῆς οἰκείας τέχνης, τὴν βροντὴν καὶ τὴν ἀστραπὴν τῷ Διὶ κατεσκεύασαν. Κύκλωπες δὲ ἐλέγοντο, ὥς μὲν Ἡσίοδος, ὅτι ἕνα εἶχον κυκλωτερῇ ὀφθαλμῶν ἐν τῇ ὀφεί· ὥς δὲ Παλαίφατος, ὅτι κυκλωτερῇ τινι νήσῳ ὄκουν.

Ξ'. Περὶ ἀλουργίδος.

Ἐν Τύρῳ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κύων ποιμενικὴ πορευομένη, εὐρούσα κογχύλιον ἔφαγεν. Εἶτα τὸ αἷμα τοῦ κογχυλίου ἔθαψε τῆς κυνὸς τὸ στόμα· εἶτα ὁ ποιμὴν νομίζων πεπληχθαι τὴν κύνα, λαβὼν ἔριον ἀπέμασσε τὸ αἷμα τοῦ στόματος τῆς κυνός. Καὶ εὐρηται μὲν ἡ κύων ἔχουσα μὴδὲν (1) φαῦλον, τὸ δὲ ἔριον τὴν τῆς πορφύρας ἀναδεγεγμένον βαφὴν. Εἶτα ἐγνωκώς ὁ ποιμὴν ὅτι τὸ κογχύλιον τοιαύτην ἔχει φύσιν βαπτικὴν, ἐδημοσίευσεν αὐτὸ τοῦτο· καὶ οὕτω συνέλεγον ἐκ τῆς θαλάσσης τὰ κογχύλια, καὶ κατεσκεύασαν (2) τὴν πορφύραν· ἐκ δὲ ταύτης, τὰς ἀλουργίδας.

Ξ'. Περὶ τῆς γεωργίας καὶ ναυπηγίας.

Καθὼς μυθεύεται, ἡ Δημήτηρ εἶχε θυγατέρα τὴν Περσεφόνην. Ταύτην ἤρπασεν (3) ὁ Πλούτων. Περιούσα δὲ ἡ Δημήτηρ καὶ ζητοῦσα τὴν θυγατέρα Περσεφόνην, ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ καταλύει παρὰ Τριπτολέμῳ τινὶ ἐν κώμῃ Ἐλευσίνῃ οὕτω καλουμένη. Μανθάνει οὖν αὐτὴ παρὰ Τριπτολέμου, ὅτι ὁ Πλούτων ἤρπασε τὴν Περσεφόνην· καὶ ὑπὲρ ταύτης τῆς εὐεργεσίας δίδωσι τῷ Τριπτολέμῳ τὰ σπέρματα, λέγων δὴ σῖτον καὶ κριθήν, ἐντεταμένη μὴ φθονῆσαι, ἀλλὰ περιελθεῖν καὶ σκορπίσαι τὰ σπέρματα πᾶσιν ἀνθρώποις· ἵνα μάθωσι τὸ σπείρειν καὶ γεωργεῖν καὶ ἐσθλείν τοὺς ἡμέρους καρπούς. Πάλαι γάρ οἱ ἀγροικοὶ ἥσθιον τοὺς βαλάνους ἐκ τῶν φηγῶν· ἔνθεν ἀπὸ τῆς φηγῶς τὸ φαγεῖν εἴρηται. Λέγεται δὲ, ὅτι ὁ Τριπτολέμος λαβὼν ἄρμα δρακόντων περρωτῶν, συμπαραλαβὼν καὶ τὸν Κελεὺν, οὕτως ἐπλανᾶτο φιλοτιμούμενος τὰ σπέρματα. Λέγει δὲ ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι καὶ ἡ ναυπηγία παρὰ Ἀθηναίους εὐρηται. Οἶμαι δὲ αὐτὸν λέγειν περὶ τῆς ναυμαχικῆς τέχνης· ναύμαχοι (4) κατ' ἄκρον Ἀθηναῖοι· ναῦν γὰρ λέγονται οἱ πρῶτοι Φοίνικες ναυπηγῆσαι· τρίτῃ δὲ, ἡ Σεμί-
D ραμῖς.

Ξη'. Περὶ τοῦ Κελεοῦ καὶ Ἰκαρίου.

Περὶ μὲν τοῦ Κελεοῦ εἴπομεν ἐν τῇ πρὸ ταύτης ἱστορίᾳ, ὅτι μετὰ τοῦ Τριπτολέμου ἐπλανᾶτο διδοὺς τὰ σπέρματα. Περὶ δὲ τοῦ Ἰκαρίου ἐστὶν αὕτη· λέγεται, ὅτι ὁ οἶνος παρὰ τοῦ Διονύσου ἤρρηται· διὸ καὶ ἔφορον τῆς ἀμπέλου λέγουσιν εἶναι τὸν Διόνυσον. Οὗτος οὖν ὁ Διόνυσος ἔλθων ἐν Ἀθήναις, Ἰκαρίῳ τινὶ περιτυχῶν, δέδωκεν αὐτῷ κλῆμα ἀμπέλου φυτεῖσθαι· ὁ δὲ καὶ ἐφύτευσε, καὶ ἐγεώργησεν οἶνον, καὶ ἔπιε, καὶ δέδωκε καὶ ποιμέσι πιεῖν. Οἱ δὲ ποιμένες μεθύσαντες, διὰ τὸ ἐκ τοῦ παραδόξου πρῶτον πιεῖν, νομίσαντες φαρμαχθῆναι παρὰ τοῦ Ἰκαρίου

(1) Cod. reg. ἔχουσα μὲν οὐδέν.

(2) Id. κατέμαζαν.

(3) Id. ταύτην ἦν (f. οὖν) ἤρπασεν.

(4) Id. ναυμάχοι.

ἀποκτείνουσιν αὐτόν· ἡ δὲ Ἡριγόνη ἡ τοῦτου θυγάτηρ, διὰ τῆς κυνὸς τοῦ Ἰκαρίου γνοῦσα, ὅτι ἀπέθανεν, ἐποτινίσθη καὶ ἡσυχάζει, καὶ, καθὼς μυθεύουσιν οἱ πλανώμενοι· Ἕλληνες, ταύτην ἐλεήσαντες οἱ θεοὶ διὰ τὸ πάθος, μετέθηκαν εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ νῦν ἔστιν ἐν τοῖς ἀστροῖς ἡ Ἡριγόνη. Τὸ δὲ λέγειν, Μυστήριον ὕμιν αἰσχρὸν ταῦτα ἐποίησε, οὐ περὶ τοῦ Ἰκαρίου λέγει, ἀλλὰ περὶ τῆς κατὰ τὴν Δήμητραν μυθολογίας. Λέγεται δὲ αὕτη, οὐ μόνον δεδωκέναι αὐτοῖς τὰ σπέρματα, ἀλλὰ καὶ θεσφόν τινα μυστηρίων διδάσκειν, ἅτινα τελούνται οἱ Ἕλληνες. Ὡς γὰρ παρὰ τοῖς θεοδιδάκτοις Χριστιανοῖς ἔστι τὸ ἅγιον φῶς, οὕτω καὶ παρ' ἐκείνοις ἡ τοιάδε. Ἡ δὲ τοιαύτη τῶν Ἑλλήνων ἑορτὴ λέγεται Δημήτρια (1).

ξ'. Περὶ τοῦ θρησκευεῖν καὶ μυεῖσθαι.

Λέγεται, ὅτι ὁ Ὀρφεὺς Θρᾷξ ὢν τὸ γένος, καὶ θεολόγους τὰ Ἑλλήνων μυστήρια, ἐδίδαξε πῶς δεῖ τιμᾶν θεούς. Τοῦτο οὖν τὸ τιμᾶν θεούς ἐκάλεσαν (2) θρησκεύειν, ὡς Θρακίας οὔσης τῆς εὐρέσεως (3). Ἄλλοι δὲ ἡτυμολόγησαν, ὅτι τὸ θρησκεύειν παρῆκται ἀπὸ τοῦ οἰοῦν θεοδρασκεύειν, τούτεστι θεὸν ὁρᾶν. Τὸ δὲ μυεῖσθαι εἴρηται, ἡ παρὰ τὸ μυστήρια καὶ ἀπόρρητα τελείσθαι, ἡ διὰ τὸ μύοντας τὰς αἰσθήσεις καὶ ἐπέκεινα γινόμενους πάσης σωματικῆς φαντασίας, οὕτως εἰσδέχεσθαι τὰς θείας ἐλλάμψεις.

ο'. Περὶ τοῦ θύειν καὶ ἀστρονομεῖν.

Λέγεται δὲ ὅτι τὸ θύειν θεοὶς Χαλδαῖοι· ἐξεύρον, εἰπὺν Κύριοι· διαφορεῖται γὰρ ἡ ἱστορία· Χαλδαῖοι δὲ ἔθνος Περσικόν. Τὴν δὲ ἀστρονομίαν λέγονται πρῶτοι εὐρηκέναι Βαβυλώνιοι διὰ Ζωροάστρου· δεῦτεροι δὲ διεδέξαντο Αἰγύπτιοι. Τὴν δὲ γεωμετρίαν (4) εὗρον Αἰγύπτιοι διὰ τὸ τὸν Νεῖλον τὴν αὐτῶν κατάρδοντα χώραν, συγγεῖν τὰ τῆς δεσποτίας ἐκάστου γνωρίσματα· διαιροῦντες οὖν πολλάκις τὴν γῆν, καὶ ποικίλοις σχηματισμοῖς χρώμενοι, ἀρχηγοὶ τῆς ἐπιστήμης γεγόνασι. Τὴν δὲ μαγείαν, φασὶν, εὗρον Μῆδοι, εἰτα Πέρσαι. Διαφέρει δὲ μαγεία γοητείας, καὶ γοητεία φαρμακείας· τοῦτο· ὅτι ἡ μὲν μαγεία, ἐπίκλησίς ἐστι δαιμόνων ἀγαθοποιῶν, πρὸς ἀγαθοῦ τινος σύστασιν· ὥσπερ τὰ τοῦ Ἀπολλωνίου Τυανέως θεσπίσματα δι' ἀγαθὸν γεγόνασι. Γοητεία δὲ ἐστὶν ἐπίκλησις δαιμόνων κακοποιῶν, περὶ τοὺς τάφους ἐλλοιμμένων, ἐπὶ κακοῦ τινος σύστασιν· γοητεία δὲ ἤκουσεν ἀπὸ τῶν γόνων καὶ τῶν θρήνων τῶν περὶ τοὺς τάφους γινόμενων. Φαρμακεία δὲ, ὅταν διὰ τινος σκευασίας θανατηφόρου, ἡ πρὸς φίλτρον δόση, ἡ καὶ ἄλλως πῶς προσαχθῇ τινὶ διὰ στόματος.

πα'. Περὶ τῆς ὄνειρομαντίας.

Τελμισσὸς, πόλις ἐστὶ Παμφυλίας· αὕτη δὲ παλαιότατη πόλις· ἦν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κροίσου. Οὗτοι λέγονται πρῶτοι τοὺς ὄνειρους εὐρεῖν, καὶ διακρίνειν τὰ τέρατα. Ἐλεγον γὰρ, εἰ γέγονέ τι παράδοξον, ὅτι τότε σημαίνει, καὶ πάντως ὡς ἂν εἶπον συνέβαινεν ἐξεργεσθαι (5).

(1) Id. add. καὶ Ἐλευσίνα (f. Ἐλευσίνα).

(2) Id. ἐκάλεσε.

(3) Ms. reg. 236 αἰρέσεως.

A ipsi attulerunt. Ejus itaque filia Erigone ex patris canis latratu mortem ipsius intelligens, qui ritabatur, et in summo mœnore versabatur. Atque ut opinionis errore sibi fingunt gentiles, ipsius luctu dii permoti in cœlum eam transtulerunt: ac nunc inter astra est Erigone. Quod autem ait Gregorius, Turpe vobis mysterium fecit, hæc non ad Icarium spectant, sed ad Cereris fabulam. Fertur enim Ceres, non solum ipsis semina dedisse, sed etiam legem quamdam mysteriorum, quibus gentiles initiantur. Ut enim apud divinitus edoctos Christianos est sanctus baptisumus: sic etiam apud illos hujusmodi festum dicitur et mysterium. Vocantur enim hæc sacra Δημήτρια, id est Cerealia.

69. De religionis cultu et initiatione.

B Orpheus quidam, ut ferunt, genere Thrax, de Græcorum mysteriis pertractavit, cultumque deorum tradidit. Hunc autem deorum cultum θρησκεύειν, vocavit, quasi θρησκεία, id est, religio hujus inventrix esset. Alii deductam hanc vocem putant, quasi a verbo θεοδρασκεύειν, id est, *Deum videre*; μυεῖσθαι autem dictum est, quod mysteriis atque arcanis sacris imbuerentur, vel etiam quia μύοντες, id est, claudentes sensus, ac supra omnem corpoream speciem evecti, ita demum divinas illuminationes admitterent.

70. De sacrificiis, astronomia et geometria.

C Diis sacrificare quidam Chaldaeorum, alii Cypriorum inventum esse aiunt: nec enim utri hoc invenerint satis constat. Chaldaei autem Persica est natio. At vero astronomiam primi Babylonii per Zoroastrum invenisse dicuntur. Proximi eam exceperunt Ægyptii, ex immensitate terræ et locorum divisionibus prius edocti, atque ita ad scribendum adducti. Jam magi Medii invenerunt. Differt autem magia a goetia, et goetia a pharmacia. Magia enim est bonorum dæmonum ad boni cuiuspiam conciliationem et conservationem invocatio: quemadmodum Apollonii Tyanei vaticinia ob bonum exstiterunt. Goetia autem est malorum dæmonum circa sepulcra sese volutantium ad mali alicujus procuracionem invocatio. Goetia autem dicta est ἀπὸ τῶν γόνων καὶ τῶν θρήνων, id est, a clamoribus et luctibus, qui circa sepulcra eduntur. D Pharmacia autem est, cum exitiosum quoddam medicamentum vel amatorum poculum alicui hauriendum porrigitur.

71. De arte conjecturæ ex somniis faciendæ.

Telmessus antiquissima Pamphyliæ urbs est, quæ Cræsi tempestate florebat. Hi primi rationem invenisse dicuntur, qua insomnia explorari ac dijudicari possent; si quid enim præter morem in somnis accidisset, quid illud portenderet, dicebant: ac quidquid dixissent, eventu ipso haud dubie comprobabatur.

(4) Cod. reg. add. γεωμετρεῖν.

(5) Colb. 3 γενέσθαι.

72. De divinandi arte.

Divinatrix scientia partim ὀρνεοσκοπητικὴ ἐστὶν, quam Phryges invenerunt, partim οἰκοσκοπητικὴ, partim ἐνδόσιος, partim χειροσκόπος, partim παλματικὴ. Ὀρνεοσκοπητικὴ ἐστὶν, cum volante hac vel illa ave, ante vel retro, dextrorsum vel sinistrorsum, quid hoc significet, dicimus, quam divinationis partem Telegonus invenisse dicitur. Οἰκοσκοπητικὴ, cum quis ea quæ in domo contingunt, enarrat, quidque hoc portendat, exponit. Verbi causa, quoniam in tecto felis, aut serpens, aut mus apparuit, aut exhaustum est oleum, aut mel, aut vinum, aut aqua, aut cinis, aut aliud quiddam, hoc significat. De quo genere opus edidit Xenocrates. Ἐνδόσιος autem, cum ea quæ in via occurrunt, enarrantur. Ut si occurrerit quispiam hoc gestans, hoc tibi accidet; si autem ille, hoc tibi eveniet. De quo genere Pollux pertractavit. Χειροσκόπος vero, cum ex manuum extensione ac rugis dicimus rem hanc illum manere, vel quod ipsius nuptiæ ambiantur, vel quod liberos procreabit, vel huiusmodi aliquid: de quo volumen conscripsit Helenus. Παλματικὴ denique, cum ex corporis palpitatione aliquid cognoscitur. Ut, si palpitet oculus dexter, poris. De quo genere opus elucubravat Posidonius.

73. De Scythia, qui adversus heros suos rebellarunt.

Quidam ex nomadibus Scythia relictis famulis suis e Scythia latrocinandi causa excesserunt. Prius tamen eos excæcarunt, ac postea hoc muneri ipsis injunxerunt, ut cum eorum uxoribus hac coagularent. Cumque multum temporis interfuxisset, nec Scythæ patriam repeterent, uxores eorum cum excæcatis servis stupri consuetudinem habuerunt, ex ipsisque conceperunt ac pepererunt; atque ita pro Scythia qui abscesserant liberi nascuntur, servili tamen semine procreati. Ergo cum Scythæ illi, qui olim patria egressi fuerant, in Scythiam reddissent, hos ex servis progenitos ætate florescentes repererunt, atque obviam ipsis cum armis cunctes. Ac conserto inter eos certamine reduces illi Scythæ fusi et superati sunt. Qua clade accepta auctor ipsis fuit quispiam, ne armis, sed verberibus cum ipsis pugnarent. Armis enim pugnare iis demum convenire, quibus cum pari conditione hostibus res esset: ut virgas ipsis intentare argumentum esse herilis adversus servos potestatis. Illi itaque, servis patribus nati, cum veteres Scythas cum virgis conspexissent, velut dominis suis sese submiserunt: sicque sublatum et extinctum est bellum.

74. De Thessalia equa et muliere Lacedæmonia.

Nulla est urbs, quæ non eximium aliquod ornamentum habeat, ut Thessalia equos, Attica argenti metalla, India auream arenam. Consimilem etiam in modum Lacedæmonii venatorios canes primæ bonitatis, et mulieres strenuas et intrepidas. Habuit etiam Sicilia fontem nomine Arethusam, cujus

(1) Cod. reg. Colb. Πόλλης
(2) Reg. add. τῆς.

A οβ'. Περὶ τῆς οἰωνιστικῆς.

Τῆς δὲ οἰωνιστικῆς, τὸ μὲν ἐστὶν ὀρνεοσκοπητικόν, τὸ δὲ οἰκοσκοπητικόν, τὸ δὲ ἐνδόσιον, τὸ δὲ χειροσκοπητικόν, τὸ δὲ παλμαστικόν. Ὀρνεοσκοπητικόν δὲ ἐστὶν, ὅταν πετομένου τοῦδε ἢ τοῦδε ὄρνιθος, ἢ ἐμπροσθεν ἢ ὀπίσω, ἢ δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ, εἰπωμεν, ὅτι τότε σημαίνει: λέγεται δὲ ἐξερρηχέναι πρῶτος Τηλέγονος. Οἰκοσκοπητικόν δὲ ἐστὶν, ὅταν τὰ ἐν τῷ οἴκῳ συμβαίνοντα ἐξηγήσται καὶ εἰπῃ, ὅτι τότε σημαίνει. Ἐπειδὴ ἐν τῇ στέγῃ ἐφάνη γαλῆ, ἢ ὄφις, ἢ μῦς, ἢ ἐκινώθη εἰλαιον, ἢ μέλι, ἢ οἶνος, ἢ ὕδωρ, ἢ τέφρα, ἢ ἄλλο τι, ὅτι τότε σημαίνει: ταῦτα δὲ συνεγράψατο Ξενοκράτης. Ἐνδόσιον δὲ ἐστὶν, ὅταν ἐξηγήσται τὰ ἐν τῇ ὁδῷ ὑπαντῶντα: ὅταν ὅτι Ἐάν σοι ὑπαντήσῃ τις τότε βαστάζων, τότε σοι συμβήσεται: ἐάν ὁ δεῖνα, τότε: ὅπερ συνεγράψατο Πόλλης (1). Χειροσκοπητικόν δὲ ἐστὶν, ὅταν διὰ (2) ἐκτάσεως τῶν χειρῶν καὶ διὰ τῶν ρυτίδων εἰπωμεν, ὅτι τότε ἢ τότε αὐτὸν μένει, ἢ ὅτι γαμῆ ἢ παιδοποιεῖ, ἢ τι τοιοῦτον: ὅπερ συνεγράψατο Ἐλενος. Παλμαστικόν δὲ ἐστὶν, τὸ διὰ τῆς πάλσεως τοῦ σώματος γνωριζόμενον: οἶον, ἐπάλλῃ ὁ δεξιὸς ὀφθαλμὸς, τότε σημαίνει: ἢ ὁ ὤμος, ἢ ὁ μηρὸς, τότε: ὁ συνεγράψατο Ποσειδώνιος καὶ ἄλλοι πολλοί.

hoc indicat, aut si humerus, aut reliqua pars cor-

ογ'. Περὶ τῶν Σκυθικῶν δούλων.

Τῶν νομάδων Σκυθῶν μέρος τι ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Σκυθίας πλανώμενον ἐπὶ ληστεία. Εἶσαν δὲ οὗτοι οἰκέτας (3), ὥστε μετὰ τῶν γυναικῶν τυρεῦσιν τὸ γάλα. Τοὺς δὲ οἰκέτας αὐτῶν ἐξετύφλουν οἱ Σκύθαι ζηλοτυποῦντες, καὶ οὕτω παρεῖχον αὐτοῖς τυρεῦσιν τὸ γάλα. Χρόνου δὲ γενομένου, καὶ τῶν Σκυθῶν τῶν ἐξελθόντων μὴ ὑποστρεφόντων, αἱ γυναῖκες φοιτῶσι πρὸς τοὺς δούλους τοὺς ἐκτυφλωθέντας καὶ συγγίνονται αὐτοῖς, καὶ συλλαμβάνουσι, καὶ γεννῶσι: καὶ γίνονται παῖδες ἀντὶ τῶν ἐξελθόντων Σκυθῶν. Ἦσαν δὲ δοῦλοι οἱ τεχθέντες κατὰ τὸ σπέρμα. Οἱ οὖν πάλοι ἐξελθόντες Σκύθαι ὑποστρέφαντες, εὗρον τούτους τοὺς γεννηθέντας ἐκ τῶν δούλων ἡβήσαντας, καὶ ἐναντιούμενους αὐτοῖς: καὶ γενομένου πολέμου μεταξὺ τῶν δουλοσπόρων καὶ τῶν ἐπανελθόντων Σκυθῶν, ἡττῶνται πάνυ οἱ ἐπανελθόντες. Τούτοις οὖν ἡττηθεῖσιν, εἰς συνεβούλευσιν τις μὴ ὅπλοις αὐτοὺς πολεμῆσαι, ἀλλὰ διὰ μαστίγων. Τὸ γὰρ δι' ὅπλων, φησὶ, πολεμῆσαι τινες, ὥς ἀπὸ ἰσῶν πρὸς ἰσους ἐστὶν ὁ πόλεμος: τὸ δὲ ἀπὸ μαστίγων αὐτοῖς ἐπελθεῖν, ὥς ἀπὸ δεσποτῶν εἰς δούλους ἐστὶν. Οἱ οὖν δουλόσποροι, θασάμενοι τοὺς Σκύθας μετὰ τῶν μαστίγων, ὑπέκλυψαν ὥς οἰκεῖοις δεσπόταις, καὶ οὕτω κατελύθη ὁ πόλεμος.

οδ'. Περὶ Θεταλικῶν ἵππων.

Πᾶσα πόλις, ἢ χώρα ἔχει τι ἐξαιρετὸν ἰδιώμα: οἶον, ἡ Θεταλῶν χώρα ἔσχε τοὺς ἵππους: ἡ Ἀθηναίων, τὰ μέταλλα τοῦ ἀργύρου: ἡ Ἰνδία, τὴν χρυσίδα ψάμμον: ὁμοίως καὶ ἡ Λακεδαιμονίων, κύνες θηρευτικάς (ἐνθεν καὶ οἱ Λακωνικοὶ κύνες), καὶ γυναῖκας ἀνδρείας καὶ ἀπτοήτους. Ἔσχε δὲ καὶ ἡ

(3) Id. ἑσάσαντες τοὺς οἰκέτας οἶκον.

77. *De eo quod ait Gregorius, Orpheus transeat cum A sua cithara.*

Orpheus musicus tantum suavitate cantus valuit, ut eo, vel magia potius sua quercus animantesque rationis expertes atque adeo saxa et fluvios ad se pertraheret. Hujus poemata circumferuntur, quæ pro theologia gentiles habent. In his deorum ordines seriemque ac nonnullorum facinora quædam, quæque quorundam caeremoniæ atque initiandi ritus, et qui rerum aliquarum parentes effectoresque sint recenset. Hujus igitur Orphei nonnulla producit Gregorius quæ de Jove et Cerere dicta sunt. Priora enim de Jove dicit, posteriora de Cerere. Ac sensus quidem horum versuum qui ad Jovem spectant, est talis: O Jupiter gloriose, deorum omnium maxime, qui limo omni contineris tam ovium, quam equorum, quamque mulorum. Quo videlicet carmine Orpheus Jovem usque etiam ad pecudum ac jumentorum stercus vivificam suam facultatem emittere significabat. Carminis autem de Cerere hic est sensus: Deam sublato corpore femora sua detexisse ut amasiis suis corporis sui copiam faceret. Quibus verbis Orpheus Cereris vim ac facultatem iis a quibus expetitur, in promptu esse innuit, eamque paratam ad sese ipsis dandam, eosque explendos. Divus itaque Gregorius hoc velut sædum atque obscenum, atque illud etiam Jovis ut impurum traducit, meritoque sugillat.

τὴν καὶ μυῆσαι αὐτούς. Ὁ οὖν θεὸς Γρηγόριος, ὡς καὶ τούτου ὄντος αἰσχροῦ, καὶ τοῦ περὶ τὸν Δία ἀκαθάρτου, διασφύρει καὶ διαγελά αὐτοὺς ἀξίως.

78. *De Phænete et Ericapæo.*

In Orphicis poematis hæc duo nomina simul cum aliis multis inducuntur. Ex quibus Phænetem inducit penem retro circa nates habentem: aiuntque eum vivificæ facultatis præsidem atque antisitem esse. Consimili modo Ericapæum alii cuiusdam facultati præesse narrant. Quod autem de eo, qui deos omnes devorabat, loquitur, non Ericapæum intelligit, sed Saturnum. Hic enim filios duos quos procrearat, devorasse, ac devoratos evomuisse dicitur. Nam cum Jovis loco saxum devorasset, subsidente saxo cunctos evomit.

79. *De Homero.*

Homerus in suis poematis sursum deorsumque Saturnum et Jovem fabulose jactat, Junonem etiam et Venerem et Palladem ac multos alios deos, quos ex poetis cognitos habemus. Comicum autem eum vocat Gregorius, quod nonnulla comice ac jocose de diis protulerit, ut quod Juno eleganti veste induta egregieque ornata ad Jovem se contulerit, eumque ut voluptuariam fefellerit, ac cum ipso dormierit. Quo quid magis ridiculum excogitari possit? Tragicum vero eundem nominat, quod quædam tristitia et luctuosa de diis commentus sit: velut quod Jupiter Vulcanum in Lemnum præcipitem dejecerit: quod Venus a Diomede vulnus acce-

(1) Cod. reg. ἐμμελῶς.

(2) Id. συλλαβῶν.

(3) Id. add. ὅτι ἡ Ἥρα φορεύσασα (sic) καὶ καλλωπισμένη ἀπῆλθε παρὰ τὸν Δία, καὶ ἠσπάτισεν

οἱ. *Περὶ Ὀρφείως καὶ κιθάρας.*

Ὀρφεὺς γέγονε μουσικὸς, θράξ τὸ γένος· ὃς λέγεται οὕτω προσηγῶς καὶ ἐμμελῶς (1) ᾄσαι, ὡς ἐπακολουθεῖν τῇ ψῆθι αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ τῇ μαγείᾳ, τὰς δρυς, καὶ τῶν ζώων τὰ ἄλογα, καὶ τοὺς λίθους, καὶ τοὺς ποταμούς. Τούτου δὲ φέρονται ποιήματα, ἅτινα ὡς θεολογία· ἔχουσιν Ἕλληνες. Ἐν δὲ τούτοις τοῖς ποιήμασι, διὰ μυθικῶν συμβόλων (2) λέγει τὰς τῶν θεῶν τάξεις καὶ σειρὰς, καὶ τίνων τίνα ἔργα, καὶ ποῖα τίνων τελέσματα, καὶ τίνες τίνων δημιουργοί. Τούτου τοίνυν τοῦ Ὀρφείως ἐνία ἐπη παρατίθουσιν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ἃ εἰσι περὶ τοῦ Διὸς εἰρημένα, καὶ τῆς Δήμητρος. Τὰ μὲν γὰρ πρῶτα περὶ τοῦ Διὸς λέγει, τὰ δὲ ὕστερα περὶ τῆς Δήμητρος. Καὶ ὁ νοῦς μὲν τῶν περὶ τοῦ Διὸς ἐπῶν, οὕτως ἐστίν· ὅτι Ὁ Ζεὺς ἔνδοξος καὶ μέγιστος τῶν πάντων θεῶν, περιεχόμενος τῇ κόπρῃ πάσῃ, ὅση τε προβάτων, ὅση τε ἵππων καὶ ἡμιόνων. Μηλείη δὲ κόπρος ἐστὶν ἡ τῶν προβάτων· μῆλα γὰρ τὰ πρόβατα. Διὰ τοῦδε τοῦ ἔπους δῆθεν ὁ Ὀρφεὺς ἐσήμανεν, ὅτι ὁ Ζεὺς ἄχρι καὶ τῆς κτηνώδους ὕλης ἐκπέμπει τὰς αὐτοῦ ζωογόνους δυνάμεις. Τοῦ δὲ περὶ τῆς Δήμητρος ἔπους ὁ νοῦς ἐστὶν οὗτος· ὅτι Ἐπαιρομένη ἡ θεὰ, τοὺς αὐτῆς μηροῦς ἀνεσφύρατο (λέγει δὲ περὶ τῶν ἱματίων), ἵνα, φησί, τοὺς ἐρῶντας αὐτῆς ἀξιώσῃ τῆς συνουσίας. Διὰ δὲ τούτων ὁ Ὀρφεὺς αἰνίττεται, ὅτι ἡ θεὰ δύναμις τοῖς ἐπιθυμοῦσιν αὐτῆς, ἔτοιμος γίνεται τοῦ ἐπιδοῦναι αὐ-

C οἱ. *Περὶ Φάνητος καὶ Ἑρικαπαίου.*

Ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς ποιήμασιν εἰσπλήνθη τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν ὧν, τὸν Φάνητα εἰσφέρει αἰδοῖον ἔχοντα ὅπισθω περὶ τὴν πυγὴν. Λέγουσι δὲ αὐτὸν ἔφορον εἶναι τῆς ζωογόνου δυνάμεως· ὁμοίως δὲ καὶ τὸν Ἑρικαπαῖον λέγουσιν ἐτέρας ἔφορον εἶναι δυνάμεως. Περὶ δὲ τοῦ, Ὁ πάντας καταπίων θεός, οὐ λέγει περὶ τοῦ Ἑρικαπαίου, ἀλλὰ περὶ τοῦ Κρόνου. Λέγεται γὰρ οὗτος, οὗς ἔτεκεν υἱούς, πάλιν καταπιεῖν, καὶ ἐμέσαι οὗς ἤδη κατέπε. Λέγεται λίθον καταπιεῖν ἀντὶ τοῦ Διὸς, καὶ τοῦ λίθου κατελθόντος ἐμέσαι πάντας.

οἱ. *Περὶ Ὀμήρου.*

Καὶ ἡ περὶ τούτων πολυθρύλλητος ἱστορία. Ἐν γὰρ τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ ὄντω τε καὶ κάτω, Κρόνον τε καὶ Δία μυθολογεῖ, καὶ Ἥραν καὶ Ἀφροδίτην, Ἀθηνᾶν τε ἐπὶ πᾶσι τούτοις· καὶ ἀπλῶς οὗς ἐκ τῆς ποιήσεως ἴσμεν. Κωμωδοποιῶν δὲ τὸν Ὀμηρον ἐκάλεσεν, ὡς ἐνία ἀποσπασμάτα εἰς θεοὺς εἰρηκότα (3). Τραγωδοποιῶν δὲ, ὅτι ἐνία πένθιμα περὶ τῶν θεῶν μυθολογεῖ· οἷον, ὅτι τὸν Ἥραιστον κατεχρήμινεν ἐν Ἀθήνῃ ὁ Ζεὺς· καὶ ὅτι ἐτρώθη ἡ Ἀφροδίτη ὑπὸ τοῦ Διομήδους. Ταῦτα δὲ δῆθεν δακρύων ἄξια. Τῇ μὲν γὰρ τραγωδίᾳ ἔπεται τὰ δάκρυα· τῇ δὲ κωμωδίᾳ, ὁ γέλως.

(f. ἡπάτησεν) αὐτὸν ὡς ἡρόδιον καὶ συνεκαθεύδῃσεν αὐτῇ. Καὶ τί τούτου γελοιωδέστερον; et ea legit interpretes.

perit. Quæ profecto luctu ac lacrymis digna sunt. Tragediam quippe lacrymæ sequuntur, quænamadmodum risus comædiæ.

π'. *Περὶ Ὀκεανοῦ καὶ Τηθύος.*

Καὶ τοῦτον δὲ τὸν μῦθον εἰσφέρουσιν οἱ ποιηταί, ὅτι ὁ Ὀκεανὸς πατὴρ ἐστὶ πάντων τῶν θεῶν, ἡ δὲ Τηθύς μήτηρ. Ἀνδρόγυνον δὲ ὁ Ὀκεανὸς καὶ ἡ Τηθύς· καὶ ὅτι πάλαι διέστησαν ἀπ' ἀλλήλων· διὰ δὲ δυσωπήσεως τῆς Ἥρας γίνεται πάλιν συνάφεια αὐτῶν καὶ φίλα. Ὁ δὲ μῦθος αἰνίσσεται, ὅτι ὁ Ὀκεανὸς μὲν ἐστὶν ἡ ὑγρὰ φύσις· ἡ δὲ Τηθύς ἡ ξηρὰ, τούτῃ ἐστιν, ἡ γῆ· καὶ ὅτι πάλαι τῆς ὑγρᾶς φύσεως μὴ συγγινόμενης τῇ γῇ, οὐδὲν ἐξωγονεῖτο, καὶ ἀπώλυτο πάντα. Εἶτα ἡ Ἥρα, ὡς ἐφορος οὖσα τῆς συζεύξεως, καταλλάττει τὰ δύο στοιχεῖα εἰς συνάφειαν, καὶ γίνεται λοιπὸν ζυωγόνος.

πα'. *Περὶ Διὸς καὶ Ἥρας.*

Ὁ Ζεὺς ἐχαρίζετο μᾶλλον τοῖς Τρωσὶ, καὶ ἐποίει ἡττᾶσθαι τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν ἱκεσίαν τῆς Θέτιδος, ἕνεκεν τοῦ Ἀχιλλεύου, ἵνα ζητήσωσιν αὐτὸν οἱ Ἕλληνες ἡττώμενοι. Ἡ Ἥρα ἐφρόντιζε τῶν Ἕλλήνων φροντίζουσα δὲ, βουλευέται ἀπατῆσαι τὸν Δία, πρὸς μίξιν αὐτὸν καὶ ὑπνον ἐκβαχεύουσα, ἵνα, καθεύδοντος τοῦ Διὸς, δόσῃτο οἱ Τρῶες γενόμενοι ἡττηθῶσιν ἀπὸ τῶν Ἕλλήνων. Ταῦτα οὖν βουλευσαμένη, λαμβάνει τὰ πορνικὰ καλλωπίσματα πάντα ἐκ τοῦ κεστοῦ τῆς Ἀφροδίτης. Ὁ δὲ κεστός μυθεύεται κάμψεϊν τι εἶναι, ἐν ᾧ πάντα τὰ πρὸς κάλλος καὶ εὐμορφίαν καὶ χάριτας καὶ λαμπρότητα προσώπου ἐναπόκεινται. Εἶτα κοσμησαμένη ἀνείσι παρὰ τὸν Δία, καὶ κινεῖ αὐτὸν ἐκ τοῦ πλάσματος τούτου πρὸς ἡδονὴν καὶ λαγνείαν· ἐκ γῆς δὲ περιέβαλλεν ἑαυτῇ καὶ τῆς τῶν μύρων εὐωδίας. Καὶ γὰρ ἡ γῆ, φησὶν, ἐδλάστησε βοτάνας, ὅσον λῶτον, κρόκον, καὶ ὑάκινθον, ῥόδα, καὶ τὰ λοιπὰ ἀρώματα ἔργα μυρεψῶν, καὶ μόσχον. sibi undique injecit. Terra enim, ut inquit poeta, thos, illia, cassiam, cinamomum, stacten, reliquaque

πβ'. *Περὶ τῆς Ἥρας δεδεμένης.*

Ἡ Ἥρα πολλάκις ἐξηλοτύπει τὸν Ἡρακλέα. Ἐν τῷ γοῦν ὑποστρέφειν αὐτὸν ἐκ τῆς Τροίας, ὅτε μετὰ τοῦ Τελαμῶνος αὐτὴν ἐπόρθησε, διετάραξε τὴν θάλασσαν, καὶ τοὺς ἀνέμους διήγειρε· καὶ ἐχειμαζε τὸ σκάφος τῇ βίᾳ καὶ τῷ κλύδωνι τοῦ Ἡρακλέως. Τὴν δὲ ὑπνον μαγγανείᾳ τινὶ χρησαμένη προσελθεῖν ἐποίησε τῷ Διὶ, καὶ ἐφύπνυσεν αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐγρηγορῶς βοηθήσῃ τῷ Ἡρακλεῖ χειμαζομένῳ. Μαθὼν δὲ μετὰ τὸν ὑπνον ὁ Ζεὺς τὸ κατασκευάσμα τῆς Ἥρας, τιμωρεῖται αὐτὴν οὕτω· Δύο ἄκμονας δῆσας αὐτῇ περὶ τοὺς πόδας, περὶ δὲ τὰς χεῖρας πέδας ἀδιαλύτους, ἐκρέμασεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, τιμωρῶν αὐτήν.

πγ'. *Περὶ φόβου τῶν θεῶν.*

Παρ' Ὀμήρῳ εἰς τὴν Υἱὰ Φωφίδαν, τοῦ Ἀχιλλεύου κατὰ κράτος ἀριστεύοντος, φόβος ἔλαβε τὸν Δία μήπως παρὰ τὸ εἰμαρμένον ὁ Ἀχιλλεὺς πορθήσῃ τὸ

80. *De Oceano et Thetide.*

Hanc quoque fabulam inducunt poetae, Oceanum videlicet deorum omnium patrem esse, ac Thetidem matrem, ipsosque hermaphroditum quemdam esse. Aiunt etiam dissidium olim inter eos exstitisse, cæterum opera precibusque Junonis coisisse rursus inter eos amicitiam atque concordiam. Qua fabula, inquiunt, significatur per Oceanum aquam, per Thetidem autem terram intelligendam esse: quodque olim aqua nihil commercii cum terra habente nulla res in vitam producebatur, sed interibant omnia. Postea autem Junonem conjunctionis et matrimonii præsidem duo hæc elementa in concordiam reduxisse: atque ita deinceps rerum procreationem consecutam fuisse.

81. *De nubigrega Jove et Junone.*

Fabula hæc hujusmodi de causa conflictæ est: Jupiter in Trojanorum partem magis propendebat, atque ob Thetidis deprecationem in Achillis gratiam inferiores Græcos effliciebat, ut videlicet ipsi ab hostibus superati Achillem requirere cogerentur. At Juno Græcis consultum cupiens per venerum congressum imposturam Jovi facere meditatur. Ac posteaquam cum ipso perbacchata est, somnum ei conciliat, ut, dum ille dormit, Trojani omni auxilio destituti a Græcis vincantur. Hoc consilio inito, meretricia ornamenta ex Veneris cesto assumit. Cestum porro thecam quamdam fuisse aiunt, in qua omnia fraudum genera recondita erant, quæ ad pulchritudinem et elegantiam ac venustatem vultusque splendorem usui esse possunt. Ita ornata ad Jovem ascendit, atque hujusmodi fuco eum ad voluptatem et libidinem inflammata: quinetiam et terra unguentorum suavitates herbas protulit, ut crocum, rosas, lotum, hyacintharum aromata unguentis accommodata.

82. *De Junone in æthere ac nubibus pendente, vinculisque ferreis astricta.*

Junone, ut passim legitur, dolore zelotypiæ adversus Herculem percita erat. Proinde cum ille Trojam cum Telamone populatus, ex ea expeditione rediret, Juno mare perturbavit, excitatisque ventis procellosum tempestuosumque reddidit. Itaque et ventorum et undarum impetu navis Herculis jactabatur. Interea præstigiis quibusdam adhibitis Jovi somnum accersivit: ne, si vigilaret, Herculi tempestate jactato ac periclitanti auxilium ferret. Expergefactus itaque Jupiter intellecta Junonis fraude hoc supplicio in eam usus est: Duabus incudibus pedes ipsius astrinxit, vincetisque itidem manibus firmissimis quibusdam catenis eam e caelo suspendit.

83. *De terrore diis injecto.*

Cum Achilles omni animi corporisque robore pugnaret, egregiamque operam navaret, subit Jovem metus, ne præter satum ille Trojam expugna-

ret. Quo timore affectus diis liberum facit, ut quibus quisque vellet, opem ferret, atque alii Trojanis, alii Græcis auxilio essent. Hac potestate ipsis facta Jupiter quidem, ut fingunt poëtae, e cælo tonuit: Neptunus autem mare concussit: Pluto vero cælo ac mari commotis pertimuit, ne emota quoque terra ii qui sub terra erant, erumperent, ac res imperii sui in lucem proferrentur. Sunt autem de hac re hi Homeri versus:

Atque Erebi dominus regali sede relicta
Exsiliit pavidus, metuens ne sorte superne
Conculceret terram tumidum qui temperat æquor.

84. De nutu superciliorum et commotione erinium.

Homerus Jovem inducit, pollicitationem hanc, qua Thetidi Achillis injuriam sese ulturum recepit superciliorum agitatione confirmantem, ac simul cum capitis nutu criniumque commotione cælum ipsum commoventem, Ambrosios autem crines imperii vocat, utpote quos nullus mortalium habere potest.

85. De Marte sauciato et in Chalcoceramo incluso.

Martem a Diomede vulneratum fuisse lib. *Iliad.* v narrat Homerus. Idem in vincula conjectus est ab Oto et Ephialto Alois filiis tyrannica natura præditis, qui circa Thessaliam exstiterunt, diisque bellum inferre meditati sunt. Mars ergo primus cum ipsis congressus est, atque ab iis superatus, in Chalcoceramo victus est. Est autem Chalcoceramus urbs hoc nomine appellata: vel genus est vinculi difficilis atque insolubilis. Ferunt porro Otum et Ephialtem nono ætatis anno triginta sex altitudinis cubitos habuisse, latitudinis autem novem cubitos.

86. De amatore Veneris.

Venus Vulcani fabri uxor erat. Hanc Mars adamavit, cumque ea adulterium perpetravit. Cujus rei certior factus Vulcanus, arte sua Marti ad subagitandam Venerem accedenti laqueos neccit, in quos imprudens ille incidit, atque a Vulcano detinetur, ac deprehenditur Venerem constuprans. Nec miseratione eorum affectus Vulcanus: quin potius ut publicam ipsis ignominiam inureret, deos accivit, libidinemque eorum ob oculos ipsis posuit. Ac tum videntes dii, quemadmodum adulter ille et adultera quasi in triumphum expositi laqueis tenerentur, magno ob eos risu diffusi sunt. Ac postea persoluta exigua pecunia Vulcano pro redemptionis pretio Mars solutus est.

87. De bellis.

Pallas et Juno Græcis studentes cum Venere et Marte, qui Trojanorum partes tuebantur, bellum gerebant. Possunt etiam hæc bella intelligi, quæ vel gigantes cum diis, vel Titanes ipsi cum Baccho inierunt.

88. De Saturno et Cæli excisione.

Poetæ Cælum Saturni patrem fuisse fingunt. Saturnus itaque ne quis alius ex patre nasceretur, accepta falce genitalem patris sui partem excidit, atque in mare projecit: atque exorta spuma nata

Ἴλιον. Τοῦτο δὲ φοβούμενος, ἐ[πι]τρέπει τοῖς θεοῖς τὴν βουλόμενον ᾧ βούλεται ἀπελθεῖν καὶ βοηθῆσαι. Ἰνα οἱ μὲν τοῖς Τρωσὶν, οἱ δὲ τοῖς Ἑλλήσι βοηθῶσι. Τούτων οὖν ἐπιτραπέντων, ὁ μὲν Ζεὺς, κατὰ τὸν μῦθον, ἐβρόντησεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ὁ δὲ Ποσειδὼν σείει τὴν θάλασσαν· ὁ δὲ Ἄρης, σεισθέντων τῆς τε θαλάσσης καὶ τοῦ οὐρανοῦ, ἐφοβήθη μήπως σεισθείης τῆς γῆς ἀνάρρηξις γένηται τῶν καταχθονίων, καὶ δημοσιευθῇ τὰ κατ' αὐτόν. Ἔστι δὲ τὰ ἐπὶ ταῦτα Δείσας δ' ἐκ θρόνου ἄλτο καὶ ἰαχε, μὴ οἱ ὑπερ-
Γαῖαν ἀνάρρῃξει Ποσειδάων ἐνὸς ἰχθῶν.

πδ. Περὶ συννεύσεως τῶν θρωῶν.

Ὅμηρος εἰσφέρει τὸν Δία μετὰ τὴν τῆς Θέτιδος ἱκεσίαν τὴν περὶ τοῦ Ἀχιλλέως, ὑποσχόμενον, κεκνηκότα μὲν τὰς θρωῶς ἐν τῇ ὑποσχέσει, σείσαντα δὲ τὰς τρίχας ἐπὶ τῇ κατανεύσει τῆς κεφαλῆς, καὶ συγκινήσαντα, φησί, τὸν ὅλον οὐρανὸν ἐπὶ τῇ τῶν τριχῶν κινήσει. Ἀμβροσίας δὲ τὰς τρίχας εἶπεν, ὅλον, ἅς οὐδεὶς βροτῶν δύναται ἔχειν.

πε. Περὶ τοῦ Ἀρεως τιτρωσχομένου.

Λέγει ὁ ποιητής, ὅτι ἐπρώθῃ ὑπὸ τοῦ Διομήδους· ταῦτα λέγει ἐν τῇ βραχυδίᾳ Ε. Ἐδέθη δὲ παρὰ τοῦ Ὄτου καὶ τοῦ Ἐφιάλτου. Οὗτοι δὲ ἦσαν υἱοὶ μὲν Ἀλκίως, καὶ τύραννοι τὴν φύσιν· ἐγένοντο δὲ περὶ Θετταλίαν. Οὗτοι ἐμελέτησαν ἀνταρσίαν κατὰ τῶν θεῶν. Ὁ οὖν Ἄρης πρῶτος ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν, εἰτα ἡττηθεὶς, ἐδέθη ἐν χαλκῷ κεράμῳ· χαλκοῦς δὲ κέραμος, ἣ πόλις ἐστὶν οὕτω καλουμένη, ἣ εἰδὸς τι δεσμοῦ δυσχεροῦς καὶ δυσλύτου. Λέγονται δὲ οἱ περὶ Ὄτον καὶ Ἐφιάλτην ἐνναεταῖς ὄντες, εἶναι ἐνναεργυριοὶ κατὰ τὸ μήκος, κατὰ δὲ τὸ πλάτος, ἐννεαπη-
χεις.

πς. Περὶ τοῦ ἐραστοῦ τῆς Ἀφροδίτης.

Ἀφροδίτῃ γυνὴ ἦν τοῦ Ἥφαιστου τοῦ χαλκῆως. Ταύτης ἡράσθη ὁ Ἄρης, καὶ ἐμοίχευσεν αὐτήν. Ὁ οὖν Ἥφαιστος μαθὼν τοῦτο, τῇ τέχνῃ αὐτοῦ ἐτεχνάσατο τὰς πάγας, καὶ τίθησι τῷ Ἀρεὶ ἐρχομένῳ ἐπὶ τῇ μοιχείᾳ τῆς Ἀφροδίτης· καὶ ἐμπίπτει εἰς τὰς πάγας καὶ κατέχεται ὁ Ἄρης, καὶ φωρᾶται μοιχεύων τὴν Ἀφροδίτην. Καὶ οὐκ ἔλυσεν αὐτοὺς ὁ Ἥφαιστος, ἀλλ' εἰασεν αὐτοὺς εἰς παραδειγματισμὸν αὐτῶν, ἕως οὗ ἐκάλεισε τοὺς θεοὺς καὶ δημοσίευσεν αὐτοὺς. Καὶ τότε οἱ θεοὶ εἰδότες τὸ πῶς θριαμβευόμενοι (ἐν ταῖς πάγαις κατεχόμενοι ἦσαν οἱ δύο, ὅτε μοιχὸς καὶ ἡ μοιχαλὶς), πολὺν ἐπ' αὐτοὺς κατέχεον γέλωτα· καὶ τότε λύεται ὁ Ἄρης, ὅτε μικρὰ τινα λύτρα δίδωσι τῷ Ἥφαιστῳ. Ἀμφιγύνη δὲ τὸν Ἥφαιστον ἐκάλεισεν, ὡς χυλὸν.

πζ. Περὶ τῶν πολέμων.

Ἀθηνᾶ μὲν καὶ Ἥρα φροντίζουσαι τῶν Ἑλλήνων, ἐπολέμουν πρὸς Ἀφροδίτην καὶ Ἀρεα φροντίζοντας τῶν Τρώων. Ἐπιοὶ δὲ πολέμους, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν Γιγάντων πρὸς τοὺς δῆθεν θεοὺς, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν Τιτάνων πρὸς τὸν Διόνυσον.

πη. Περὶ Κρόνου καὶ τοῦ Οὐρανοῦ.

Κατὰ τὸν μῦθον, ὁ Οὐρανὸς, φησί, γίνεται Κρόνου πατήρ. Ὁ Κρόνος οὖν μὴ βουλούμενος γενέσθαι αὐτῷ ἑτεροῦ παῖδα, λαβὼν δρέπανον ἐκτέμνει τὰ αἰδοῖα τοῦ πατρὸς, καὶ ρίπτει αὐτὰ εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ ἀφροῦ

γενομένου ἐγεννήθη ἡ Ἀφροδίτη· ἔνθεν καὶ Ἀφρο- A
δίτη ὠνομάσθη ὡς ἐκ τοῦ ἀφροῦ.

πθ'. Περὶ τῆς τοῦ Διὸς πρὸς τὸν Κρόνον ἐπαν-
στάσεως.

Ὁ Ζεὺς μαθὼν, ὅτι τεκνοφάγος ἐστὶν ὁ Κρόνος ὁ
πατὴρ αὐτοῦ, ἐπανίσταται αὐτῷ, καὶ ἐκβάλλει αὐ-
τὸν τῆς βασιλείας, καὶ καταταρταροῖ αὐτὸν μετὰ τῶν
Τιτάνων. Κατὰ μίμησιν δὲ εἶπε τοῦ πατρὸς, ὅτι καὶ
ὁ Κρόνος ἐπανάστη τῷ Οὐρανῷ, καὶ ἐξέτεμεν αὐτοῦ
τὰ αἰδοῖα καὶ ἔλαβε τὴν βασιλείαν. Γλυκύν δὲ λίθον
καὶ τὸν αὐτὸν πικρὸν τυραννοκτόνον τὸν Δία καλεῖ·
λίθον μὲν, ἐπειδὴ, ὡς εἶπον, ἡ Πέα λίθον δέδωκε τῷ
Κρόνῳ καταπιεῖν ἀντὶ τοῦ Διός· τυραννοκτόνον δὲ
καλεῖ, ἡ ὅτι ἐπανάστη τῷ Κρόνῳ ὁ Ζεὺς, ἡ ὅτι ὁ τοῦ-
του λίθος ἐποίησεν αὐτὸν ἐμέσαι, καὶ οὐς πρότερον
κατέπιε.

autem, vel quia Jupiter adversus Saturnum rebellavit, vel quia hujusmodi lapidem eos quoque, quos
prius devorarat, evomere coegit.

ι'. Περὶ τοῦ Κερδῶν.

Κερδῶν θεὸν καλοῦσιν οἱ Ἕλληνες τὸν Ἑρμῆν, ὡς
κέρδους περιποιητικόν. Δὴ καὶ Ἀριστοφάνης ὁ κω-
μικὸς ἐν τῷ δράματι τῷ Πλουτῷ, ἀπορῶν, τίνα δεῖ
καλέσαι τὸν Ἑρμῆν, φησὶν· Ἑμπολαῖον αὐτὸν ἰδρυ-
σάμεθα, τούτῃσι, κέρδους ἑφορον.

ιγ'. Περὶ Διὸς πάντα γινομένου.

Ὁ Ζεὺς γενόμενος αἰετὸς διὰ μαγανείας τινὸς,
ἤρπασε τὸν Γανυμήδην, ἑραστὴς αὐτοῦ πρὸς παιδ-
ερασίαν· Φρύξ δὲ ὁ Γανυμήδης. Ὁ δὲ μῦθος ἔχει,
ὅτι ἤρπασεν ὁ Ζεὺς τὸν Γανυμήδην, ἵνα ποιήσῃ αὐτὸν
ὀνοχόν, ὅταν ἀριστοποιῇ τοῖς θεοῖς· οὗτος δὲ ὁ Ζεὺς
γοητεία τινὶ γέγονε χρυσός, καὶ Δανάη συνεγένετο·
πάλιν ταῦρος, καὶ τὴν Εὐρώπην ἤρπασε· κύκνος δὲ C
γενόμενος, Λήδαν ἐπόρνευσε· πάλιν ταῦρος γενόμε-
νος, τὴν Πασίφην ἐπόρνευσε· σάτυρος δὲ γενόμενος
καὶ τὰλλα μυρία κακὰ πράξας διὰ φιληδονίαν καὶ
λαγνείαν.

[92. (51) De Thestii filiabus.

Jam diximus Herculem una nocte cum l. Thestii filiabus congressum fuisse, eumque Trivesperī no-
men ex eo consecutum, quod tribus diebus procreatus sit.

93. De Marte irā præsīde.

Mars bellorum præsēs dicitur, atque iram spirans, quoniam ea in bellis indigemus ut irascibilem ani-
mæ nostræ facultatem moveat.

94. De Bacchi temulentia.

Bacchum vitis ac vini atque ipsius etiam ebrietatis præsīdem esse aiunt : ipsumque etiam mero se
obruentem fingunt, consilioque Junonis huic vitio sese addixisse, hoc videlicet agentis, ut ille immoderato
potu mentis errorem contraheret. Ipsi enim ut Jovis filio infesta erat. Omnes enim ex Jove progenitos
zelotypia insectabatur.

95. De Diana hospites odio habente.

De Tauris et Iphigenia jam verba fecimus. Diana enim apud Tauroscythas colebatur : habebantque
illi Iphigeniam Agamemnonis filiam sacerdotem hospites ipsi immolantem. Ipsa quippe hospitum cæde
oblectabatur.]

ιγς'. Περὶ τοῦ Λοξίου.

Ὁ Ἀπόλλων μαντευόμενος, οὐ σαφῶς, οὐδὲ διαρ-
ρήδην τοὺς χρησμοὺς τοῖς χρησμοφδομένοις ἔλεγεν,
ἀλλ' ἀσαφῶς καὶ λοξῶς· δὲ ἤκουσε Λοξίας, ὡς τὰ-

(51) Inclusa omittit Nonnus.

PATROL. GR. XXXVI.

89. De insurrectione Jovis adversus Saturnum.

Jupiter Saturnum patrem adeo crudelem atque
immanem esse sentiens, ut filios suos devora-
ret, impetum adversus eum facit, regnumque ei
abstrahit, propriumque patrem principatu extur-
bat. Ad imitationem autem patris hoc ab eo factum
esse ait Gregorius, quoniam ipse quoque Saturnus
adversus Cælum insurrexerat, ac pudendas ipsi
partes absciderat, imperiumque ad se transtulerat.
Dulcem porro lapidem Jovem vocat, eundemque
acerbum tyrannicidam : lapidem quidem quoniam
Rhea, ut a nobis dictum est, Saturno lapidem

B Jovis loco devorandum porrexerat : tyrannicidam

90. De Lucreo deo.

Lucrium deum Mercurium Græci vocant, ut
lucri auctorem. Unde etiam comicus Aristophanes
in Pluto addubitans quo nomine Mercurius appel-
landus sit, Statuamus eum, inquit, ἐμπολαῖον, id est
quæstus et lucri præsīdem.

91. De eo qui propter mulieres quidvis efficitur.

Jovem intelligit, qui præstigiis quibusdam in
aquilam transformatus, Ganymedem rapuit, ut eo
ad masculam libidinem abuteretur. Phryx autem
erat Ganymedes, idcirco, ut poetæ fabulantur, a
Jove raptus, ut pocillatoris munere fungeretur,
cum Jupiter deos prandio excepturus esset. Idem
Jupiter præstigiōsa quadam arte aurum effectus
Danaen compressit. Rursus sub tauri formæ Euro-
pam rapuit, quemadmodum etiam in cygnum com-
mutatus Ledæ stuprum intulit, et in satyrum con-
versus Nycteidem nympham aliaque secenta fla-
gitia propter voluptatem libidinemque perpetravit.

D

96. De Loxia oracula edente.

Apollo vaticinans nequaquam aperte ac perspi-
cuae iis a quibus consulebatur, oracula edebat, sed
obscuræ atque oblique. Unde etiam Loxias dictus est

ut contraria nū, quæ eventura erant, vaticinia afferens, ob idque multos in fraudem impellens. Quorum in numero Cræsus quoque Lydorum rex fuit. Nam cum ipse oraculum accepisset :

Cræsus Halyn penetrans regnum pervertet opimum : incertum autem esset, quodnam regnum eversurus esset, existimans ille Apollinem de hostium regno ntque imperio loqui, Halyn fluvium trajecit, primumque imperium evertit.

97. *De immoderato et effrenato risu.*

Simul atque Vulcanus Martem adulterio cum Venere junctum laqueis suis irretivit et astrinxit, ut de ipsis triumpharet, deos convocavit : qui cum eos vidissent, effusissimum risum ediderunt. Claudicantem autem eundem Vulcanum vocat Gregorius. Claudus enim erat hic deus (1) apud

psos. Tenuibus porro tibiis oblectabatur Vulcanus, quoniam tibiis incidens Mars in ejus laqueos, inutiles illæ ipsi exsisterunt.

98. *De Jove ad pingue convivium currente.*

Jupiter in Æthiopiam ad epulas profectus est, quas Æthiopes instruxerant, ipsumque cum diis aliis invitarant. Epulæ autem illæ Æthiopum, atque earum causa sacrificium erat, quod Jovi fiebat. De qua re hæc Homeri carmina sunt :

*Jupiter hesternæ cænatum luce probatos
Ivit ad Æthiopes, atque omnis turba deorum.*

(52) Vide finem 1 Iliad. Nam hic inanis est Nonni expositio.

ναντία τῶν ἐκθεσμενίων χρησµεδῶν. Καὶ ἐκ τοῦ-
του ἠπατῶντο πολλοί· µάλιστα δὲ πάντων ὁ Κροΐ-
σος ὁ Λυδός. Ἦν γὰρ αὐτῷ ὁ δοθεὶς χρησµὸς
οὗτος·

Κροΐσος Ἄλυν διαβάς, µεγάλην ἀρχὴν καταλύσει.
Οὐκ ἦν δὲ σαφὲς ποίαν ἀρχὴν καταλύσει. Νοµίζας
οὖν ὁ Κροΐσος, ὅτι τὴν τῶν ἐναντίων ἀρχὴν λέγει,
ἐπέρασε τὸν Ἄλυν ποταµὸν, καὶ τὴν οἰκίαν ἀρχὴν
κατέλυσε.

ἑξ. *Περὶ γέλωτος ἀμετρίας.*

Χωλεύοντα θεὸν λέγει τὸν Ἥφαιστον· χωλὸς γὰρ
οὗτος παρ' αὐτοῖς. Ὅν ὁρῶντες ὑπηρετοῦντα καὶ
χωλεύοντα, ἐγέλων οἱ θεοί· καὶ ὅτε ταῖς πάγαις τὸν
Ἄρεα ὁ Ἥφαιστος διὰ τὴν μοιχείαν συνέδραμεν, ἐκά-
λεσε τοὺς θεοὺς, καὶ πολλὸν γέλωτα κατ' αὐτοῦ
κατέχευον.

ἑτ'. *Περὶ τοῦ ἐπὶ δαίτα τρέχειν τὸν Δία.*

Ὁ Ζεὺς ἀπῆλθεν ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ ἐπὶ ἄριστον. Οἱ
οὖν Αἰθιοπεὶς ἀριστοποιήσαντες, ἐκάλεσαν αὐτὸν τε
καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς σὺν αὐτῷ. Τὸ δὲ ἄριστον τὸ
Αἰθιοπικὸν καὶ ἡ δαίτα αὕτη, θυσία ἦν γινομένη τῷ
Δίῃ· τὰ δὲ ἐπὶ εἰσι ταῦτα·

Ζεὺς γὰρ ἐπ' Ὀκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας,
Χθιῶς ἔβη μετὰ δαίτα, θεοὶ θ' ἅμα πάντες ἐπορτο.

NONNOY ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΞΗΓΗΣΙΣ

QN EMNHΘH ΙΣΤΟΡΙQN

Ο ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΗΡ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

ΕΝ Τῷ ΚΑΤΑ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΣΤΗΛΙΤ ΕΥΤΙΚῷ ΔΕΥΤΕΡῷ.

NONNI COLLECTIO ET INTERPRETATIO HISTORIARUM

QUARUM S. P. N. GREGORIUS MEMINIT IN INVECTIVA II ADVERSUS JULIANUM.

1. *De Ariadnes corona.*

Ariadne Minois Cretensium regis filia, Thesei Atheniensium regis, qui eo ad interficiendum Minotaurum perrexerat, amore capta est. Hanc porro a Theseo acceptam in Naxos insulam duxit, cumque ea rem habuit, atque in ejus honorem coronam in caelo stellis quibusdam depinxit.

C

α'. *Περὶ τοῦ Ἀριάδνης στεφάνου.*

Ἀριάδνη θυγάτηρ ὑπῆρχε Μίνωος τοῦ Κρητῶν βασιλέως. Αὕτη ἡράσθη Θεσέως τοῦ Ἀθηνῶν βασιλέως, ἐλθόντος ἐπ' ἀναίρεσει τοῦ Μινωταύρου. Ἐκ τοῦ οὖν Θεσέως ἔλαβεν αὐτὴν ὁ Διόνυσος, καὶ ἀνῆγαγεν ἐν τῇ Νάξῳ, καὶ συνεμίγη αὐτῇ· καὶ πρὸς τιμὴν αὐτῆς, στέφανον ἐν τῷ οὐρανῷ δι' ἀστέρων ὑπεζωγράφησεν.

β'. Περὶ τῆς Βερονίκης.

A

2. De Berenices crine (53).

Ἡ δὲ τοῦ πλοκάμου τῆς Βερονίκης ἐστὶν αὕτη· Βερονίκη γυνὴ τις ἦν τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου καλουμένου. Τοῦ οὖν ἀνδρὸς αὐτῆς τοῦ Πτολεμαίου ὄντος ἐν πολέμοις, ἠβόησε, ὅτι εἰ ὑποστρέψει ἀτρωτός, τῶν πλοκάμων τῶν αὐτῆς ἀπόκαρμα ἀναθήσει ἀνάθημα ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ ἀνέθηκεν ἡ Βερονίκη τὸν πλόκαμον ἀποκείρας τὸν αὐτῆς, ὑποστρέψαντος τοῦ Πτολεμαίου. Κόνων δὲ τις ἦν ἀστρονόμος ἐπὶ τῶν αὐτῆς χρόνων, ὃς πρὸς Κολακείαν αὐτῆς φησιν, ὅτι οἱ θεοὶ τὸν πλόκαμον τοῦτον ἐν ἀστροῖς ἀνέθηκαν. Καὶ νῦν ἐστὶ τις βοτρυοειδὴς θέσις ἀστέρων ἐν τῷ οὐρανῷ, ὃ καλοῦσι πλόκαμον Βερονίκης.

γ'. Περὶ τοῦ κύκνου.

B

3. De cygno.

Ἡ δὲ περὶ τοῦ κύκνου ἐστὶν αὕτη· Ὁ Ζεὺς ἐρασθεὶς, ὡς μὲν τινες λέγουσι, τῆς Νεμεσεως, ὡς δὲ ἕτεροι, τῆς Λήδας, καὶ βουλόμενος συγγενέσθαι αὐτῇ, καὶ μὴ ὁρα[σ]θῆναι ὑπὸ τῆς Ἥρας, ἐξωμοιώθη κύκνῳ, καὶ συνεγένετο τῇ ἐρωμένῃ. Νῦν οὖν οὗτος ὁ κύκνος κατεστηρίχθη ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ἐστὶ φησὶν, ὑποζωγραφηθεὶς καὶ ἀστρον ὁ κύκνος.

δ'. Περὶ τοῦ ταύρου.

4. De tauro.

Ἡ δὲ περὶ τοῦ ταύρου ἐστὶν αὕτη· Ταῦρός τις ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἀνεδόθη περὶ τὴν Ἑλλάδα. Οὗτος ἐλυμαίνετο τὴν χώραν καὶ εἰσέινετο πολλά. Ἐπὶ τοῦτον ἦλθεν ὁ Θησεύς, καὶ ἀνέλεν αὐτόν. Καὶ βουλόμενοι οἱ θεοὶ μέγα τὸ ἔργον τοῦ Θησεύς δεῖξαι, καὶ θεραπεῦσαι τὸν Ποσειδῶνα, κατεστήριξαν τὸν ταῦρον ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ νῦν ἐστὶ διὰ ἀστέρων ὑποζωγραφηθεὶς ὁ ταῦρος ἐν τῷ οὐρανῷ.

ε'. Περὶ τοῦ λέοντος.

5. De leone.

Ἡ δὲ περὶ τοῦ λέοντος ἱστορία ἐστὶν αὕτη· Λέων ζῶν ἀγριον ἦν ἐν τῇ Νεμέᾳ· χώρα δὲ αὕτη τῆς Πελοποννήσου. Οὗτος οὖν ὁ λέων ἐλυμαίνετο τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ. Εὐρυσεύς οὖν βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν, καὶ μηνὶον τῷ Ἡρακλεῖ, πέμπει αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἀνελεῖν τὸν λέοντα· καὶ νῦν ἐστὶν ὁ λέων ἐν ἀστροῖς. Quamobrem dii ut Herculis certamen clarum atque illustre redderent, stellis in cælo leonem depinxerunt : ac nunc leo inter astra est.

ς'. Περὶ τοῦ ὄφιουχος.

6. De Ophiucho.

Ἡ δὲ περὶ τοῦ ὄφιουχος ἐστὶν αὕτη· Λέγεται εἶναι οὕτως ὁ ὄφιουχος ὁ Ἀσκληπιδῆς, ὁ ἑφορός τῆς ἱατρικῆς. Σύμβολον δὲ ὁ ὄφις τοῦ ἀγῆρως· λέγεται γὰρ ἀποδύσθαι τὸ γῆρας ὁ ὄφις καὶ ἀνανεοῦσθαι. Ἐπεὶ οὖν ὁ Ἀσκληπιδῆς διὰ τῆς ἱατρικῆς ἀνάγει τὰ ἀνθρώπινα σώματα, ποιοῦσιν αὐτὴν μετὰ τοῦ δράκοντος. Θέλοντες οὖν οἱ θεοὶ ἀντὶ ἀγάματος αὐτὸν ἀνιερῶσαι, δι' ἀστέρων αὐτὸν ἀνιέρωσαν ἐν τῷ οὐρανῷ.

ζ'. Περὶ τοῦ Σαλμωνέως.

7. De Salmoneo e corio tonante.

Σαλμωνεὺς Αἰόλου μὲν ἦν υἱός, βασιλεὺς δὲ Θετταλῶν. Οὗτος ἀσεβὴς, φησὶν, εἰς θεοὺς γενόμενος, ποσοάπτων ἄρματι βύρσας ξηράς τε καὶ σκληράς, καὶ λιβητάς τινας μετὰ τῶν βουρῶν, ἤχους ἀπετέλει· μετὰ χειράς τε βασιτάζων καιομένας λαμπάδας ἐμεγαλαύχει, καθάπερ ὁ Ζεὺς βροντᾶν τε καὶ ἀστρά-

Berenice Ptolemæi cognomento Evergetis uxor erat : quæ marito bellum peregre gerente hoc voto se obstrinxit ut si illæsus atque incolumis ille rediret, ipsa detonsos crines in templo donarii cuiusdam loco appenderet. Quo etiam voto defuncta est. Erat autem ipsius tempore astronomus quidam Comonus nomine, qui ut ipsi adularetur, deos ipsius crinem inter astra retulisse affirmavit. Ac proinde nunc nexus quidam stellarum in cælo est, quem Berenices crinem appellant.

Jupiter, ut quidam tradunt, Nemeseos, ut autem alii, Leda amore inflammatus, cum eaque stupri commercium habere cupiens, ne a Junone perspiceretur, cygni formam subiit : atque ita cum amica congressus est. Nunc ergo hic cygnus in cælo pictus est, atque inter astra collocatus.

Taurus quidam a Neptuno circa Græciam emissus est : qui cum regionem totam pervastaret, maximamque perniciem ipsi asferret, tandem a Theseo interemptus est. Quocirca dii ut magnum atque illustre Thesei facinus ostenderent, simul etiam ut iram Neptuni lenirent, Taurum inter cælestia astra defixerunt.

Leo ferum ac truculentum animal erat in Nemea. Est autem Nemea Peloponnesi regio. Hic igitur leo maximis detrimentis regionem afficiebat. Eurystheus itaque, Mycenarum rex, hoc indicat Herculi, eique negotium dat, ut leonem de medio tollat. Profectusque Hercules leonem interfecit.

Ophiuchus hic (Tullius Anguitenentem vertit) Æsculapius esse dicitur, medicinæ præses : serpens enim longissimam quamdam vitam ac senectutis expertem designat. Ferunt enim eum senectutem exuere, atque ad juventutem redire. Quoniam igitur Æsculapius artis suæ opera et adjumento corpora humana renovat, idcirco eum cum dracone collocavit. Diī autem eum statua loco consecrare cupientes, per stellas ipsum in cælo consecrarunt.

Salmoneus Æoli filius rex Thessalorum erat vir in deos impius ac nefarius. Hic coria quædam sicca et dura consuens atque accommodans, ac lebetes quosdam cum coriis pulsans, sonos quosdam edebat, atque ardentes facies manibus gestans insolenter jactabat se Jovis instar tonare ac fulgurare :

(53) Hæc et quæ sequuntur usque ad dicta de Salmoneo sine distinctione in Græco legebantur.

quoad tandem a Jove fulminis ictu oppressus est. A
Filiam autem impuberem reliquit nomine Tyro,
quæ apud patrum Cepheum educata Enipei flumi-
nis patri amore flagrare cœpit. Quod cum Neptu-
nus animadvertisset, fluvii similitudinem induit,
atque Enipei loco ea potitus est : ex eoque con-
gressu Peliam et Neleum concepit eosque utero
gerebat, a Criteo postea in matrimonium accepta
est, tandemque peperit, ut quidem erat hominum
opinio, ex Criteo, revera autem ex Neptuno. Quan-
quam ex ipso quoque Criteo postea liberos extulit.

8. De Babylonio Zopyro.

Darius Persarum rex cum Babylonem diuturna ob-
sidione cinctam tenuisset, nec eam expugnare posset,
ob idque animo angeretur, Zopyrus quidam, vir
strenuus magnitudineque animi præstans, ut res
ipsa declaravit, nec obscuri apud Darium nominis,
hæc machinatur : Inciso naso atque auribus, mul-
tisque sibi inflictis verberibus ad Babylonios trans-
fugit, perinde ac gravissimis injuriis a Dario af-
fectus. Ita simulans se erga Babylonios optime af-
fectum esse, dux belli ab iis creatur, ac certamine
quodam inito, magnam in Darii exercitu stragem
edidit. Qua re benevolentia fidem apud eos nactus
Dario diem præstituit, qua Babylonem oppugnaret.
In ea itaque Babylonii persuasit, ut sibi urbis cla-
ves traderent : quibus acceptis, portas aperuit, ac
Persas introduxit. Ita in Darii imperium ditionem-
que redacta est Babylon. Hæc Herodotus lib. iii
Histor.

9. De Cyro Parysatidis filio.

Darius minor Xerxis filius ex Parysatide filios
duos procreavit, Cyrum et Artaxerxem. Mortuo
autem Dario de imperio fratres contendebant, atque
Artaxerxi quidem ut natu majori jus temporis re-
gnum asserebat : Cyrum autem ut juniorem et cha-
riorem mater designabat ; superior tamen obta-
tem fuit Artaxerxes, imperiumque obtinuit. Cyrus
itaque Artaxerxi subesse nolens a fratre suo pe-
tit, ut sibi Asiæ satrapiam ac velut provinciam ad-
ministrandam concederet. Quod cum impetrasset,
in Ioniam descendit, illicque præfecturæ sede sua
de imperio rursus cogitare cœpit, pellectisque La-
cedæmoniis quibusdam aliisque Græcis numero cir-
citer decem millibus, ipsis persuasit, ut belli socie-
tatem cum eo inirent ipsumque sequerentur. His
itaque comitatus ad Persidem usque ascendit
consertoque inter Artaxerxis Cyrique copias præ-
lio victoriam referunt Cyri milites, tametsi per-
exiguo numero, si cum Artaxerxis exercitu conse-
rantur. Græci enim aciei instruendæ peritissimi
erant, ac licet perpauci, arte tamen ac solertia
ingentem hostium multitudinem superabant. At
Cyrus brevi victoria elatus atque insolens a pha-
lange sua in Artaxerxis phalangem impetum facit,
ut videlicet Artaxerxem ipsum obtruncaret. Ita
solutus a multis trucidatus est, regnique spe frustratus periit. Hæc Xenophon in rerum Græcarum
Historiis.

πτειν, ἕως ὑπὸ Διὸς κεραυνωθεὶς ἀνῆρέθη· καὶ κατ-
έλιπε θυγατέρα ἀφῆλκα ὀνόματι Τυρώ. Αὕτη τρα-
φεῖσα ὑπὸ τοῦ ἰδίου θεοῦ πρὸς πατὲρ Κηφείως,
ἡράσθη τοῦ ἐγγυρίου ποταμοῦ Ἐνιπέως. Τοῦτῃ δὲ
τῷ ποταμῷ ὁμοιωθεὶς ὁ Ποσειδῶν συνεγένετο τῇ Τυ-
ρῷ, καὶ συνέλαβε τὸν Νηλέα καὶ τὸν Περίαν. Ἐγκυος
δὲ οὕσα ἐγαμήθη ὑπὸ Κρηθείως, καὶ ὕστερον ἔτεκεν
ἡ Τυρῷ, τῷ μὲν δοκεῖν ἐκ Κρηθείως, τῇ δὲ ἀληθείᾳ
ἐκ Ποσειδῶνος· ὕστερον δὲ καὶ ἐξ αὐτοῦ Κρηθείως
ἔσχε παῖδα ἡ Τυρῷ.

η'. Περὶ τοῦ Ζωπύρου.

Δαρεῖος, ὁ Περσῶν βασιλεὺς, πολιορκῶν τὴν Βα-
βυλῶνα ἐπὶ χρόνον πολὺν, καὶ δυσπορθήτου οὐσης
αὐτῆς, καὶ ἀσχάλλοντος ἐπὶ πολὺν καιρὸν, Ζώπυρος
τις ἀνδρεῖος τὴν ψυχὴν, ὡς ἔδειξε τὸ πρᾶγμα, καὶ
οὐκ ἄδοξος παρὰ τῷ Δαρείῳ, μηχανάται τι τοιοῦτον·
Κόψας ἑαυτοῦ τὴν ῥίνα καὶ τὰ ὦτα, καὶ μαστίζειν
ἑαυτὸν καταξάνας, ὅθῃεν αὐτομολεῖ πρὸς τοὺς Βα-
βυλωνίους, ὡς δεινὰ πεπονθὼς παρὰ τοῦ Δαρείου.
Εἶτα ἀπελθὼν, προσποιεῖται εὐνοεῖν τοῖς Βαβυλω-
νίοις, καὶ ὑποτίθεται αὐτοῖς τινα κατὰ τοῦ Δαρείου·
καὶ ἀπλῶς πίστιν ἐγγενῆ τοῖς Βαβυλωνίοις, στρα-
τηγήσας ὑπὲρ Βαβυλωνίων, καὶ ἀνελὼν πολλοὺς τοῦ
Δαρείου. Συνθεὶς δὲ σύνθημα μετὰ Δαρείου ἡμέραν
ῥωρισμένην, ἐν ἣ δεῖ αὐτὸν προσβάλλειν τῇ Βαβυλῶνι,
ἐν ταύτῃ παθεῖ τοὺς Βαβυλωνίους λαθεῖν τὰς κλεῖς
τῶν πυλῶν. Εἶτα λαθὼν, ἤνοιξε, καὶ εἰσήγαγε τοὺς
Πέρσας· καὶ οὕτως ἐχειρώθη ἡ Βαβυλὼν. Ταῦτα
C Ἡρόδοτός φησιν ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Ἱστοριῶν.

θ'. Περὶ τοῦ Κύρου τοῦ Παρυσάτιδος.

Δαρεῖος ὁ μικρὸς, ὁ υἱὸς Ξέρξου, γεννᾷ ἐκ τῆς
Παρυσάτιδος δύο υἱοὺς, Κύρον καὶ Ἀρταξέρξην.
Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Δαρείου, ἡμισηθῆναι οἱ δύο
περὶ τῆς βασιλείας. Καὶ τὸν μὲν Ἀρταξέρξην, ὡς
πρεσβύτερον, ἦγεν ὁ χρόνος ἐπὶ τὸ βασιλεῦσαι· τὸν
δὲ Κύρον, ὡς νεώτερον καὶ φιλούμενον, ἡ μήτηρ
προεβάλλετο. Ἐπικρατεῖ δὲ ὁ Ἀρταξέρξης διὰ τὸν
χρόνον, καὶ βασιλεύει. Ὁ οὖν Κύρος μὴ θέλων
ὑπεῖχειν τῷ Ἀρταξέρξει, αἰτεῖ τὸν ἴδιον ἀδελφὸν
δοῦναι αὐτῷ τὴν τῆς Ἀσίας σατραπείαν, οἷον ἐπαρ-
χότητα, καὶ λαθὼν κατήλθεν ἐπὶ τὴν Ἰωνίαν· ἀκείῃσθε
καθεζόμενος, εἰς Ἰωνίαν ἔλθων πάλιν τῆς βασιλείας,
καὶ πείσας Λακεδαιμονίων ἀνδρας τινὰς, καὶ ἄλλους
D Ἕλληνας, ὡς μυρίους, συνακολουθεῖν αὐτῷ. Τούτων
οὖν συνακολουθούντων ἀνῆλθεν ἕως Περσίδος· καὶ
συμβολῆς γενομένης μεταξὺ τῶν Ἀρταξέρξου καὶ
τῶν Κύρου, νικῶσιν οἱ τοῦ Κύρου, καὶ ταῦτα ὄντες
πολὺ ἐλάχιστοι πρὸς τὴν Ἀρταξέρξου στρατείαν· οἱ
γὰρ Ἕλληνες ἤδεισαν καλῶς παρατάττεσθαι· καὶ
ὀλίγοι ὄντες τέχνη ἐνίκων τοὺς πολλοὺς. Ὁ γοῦν
Κύρος ἐπαρθεὶς τῇ νίκῃ, ἐφορμᾷ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ
φάλαγγος ἐπὶ τὴν φάλαγγα τοῦ Ἀρταξέρξου, ὡς
δῆθεν αὐτὸν τὸν Ἀρταξέρξην κατασφάζων, καὶ δια-
φθεῖρεται μόνος ὢν· καὶ οὕτω τελευτᾷ μὴ βασιλεύ-
σας. Ταῦτα λέγει ὁ Ξενοφὼν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς.

ι'. Περὶ τοῦ Ἰστιαίου.

A

10. De Samiorum tyrannide.

Ἰστιαῖος Σάμιος μὲν ἦν τὸ γένος· φίλος δὲ γενόμενος Δαρείου τοῦ Περσῶν βασιλέως, ἐλήφθη ὑπ' αὐτοῦ ἐν Περσίδι. Ἐκεῖ δὲ διατρώμενος, ἐπεθύμει ἰδεῖν τὴν οἰκίαν πατρίδα· μὴ ἀπολυόμενος δὲ, γράφει τῷ ἰδίῳ ἀνεψίῳ τῷ Ἀρισταγόρῃ μελετῆσαι ἀποστασίαν· καὶ παῖθαι δὲ καὶ τινὰς τῶν Ἴωνων συναποστῆναι. Γράφει δὲ, ὡς μὴ φωραθῆναι, τὸν τρόπον τοῦτον· Λαβὼν πιστὸν οἰκέτην, καὶ τοῦτου τὴν κεφαλὴν ξυρήσας, ἐγγράττει τῇ κεφαλῇ ὃ ἐβούλετο δηλῶσαι· εἴτα μέλανι ἐγκαύσας μελαίνει τὴν χάραξιν, καὶ ἀρτῆκεν ἀνεγχεῖν τὰς τρίχας· καὶ μετὰ τὸ κομᾶσαι αὐτὸν, ἀποπέμπει λέγων τῷ οἰκῆτῃ πάλιν ἐκείσε ἀποξυρῆσθαι, ἵνα γνῷ Ἀρισταγόρας τὰ γράμματα. Ἀναγνοὺς τοίνυν ὁ Ἀρισταγόρας, καὶ μαθὼν, ἐποίησε τὴν ἀποστασίαν σχεδὸν πάντων τῶν Ἴωνων. Εἴτα μανθάνει ἐν Περσίδι ὁ βασιλεὺς, καὶ σύμβουλος γίνεται τῷ Ἰστιαίῳ, ὡς Ἑλληνι, τί δεῖ ποιῆσαι· καὶ συμβουλεύεται παρὰ τοῦ Ἰστιαίου, αὐτὸν πέμψαι εἰς τὴν Ἀσίαν, ὡς ἱκανὸν ὄντα διαλύσαι τὰ περὶ τῆς ἀποστάσεως. Ἐλθὼν οὖν ὁ Ἰστιαῖος ἐν τῇ Ἀσίᾳ, καὶ ὡς ὑποπτος γενόμενος ὅλου τοῦ πράγματος, παρὰ τοῦ Ἀρταφέρνη τοῦ ὑπάρχοντος Σάρδεων ἤκουσε ταῦτα· Τοῦτο δὲ ὑπόδημα ἐβράβε μὲν Ἰστιαῖος, ὑπέδησας δὲ Ἀρισταγόρας· ὑπόδημα δὲ, τὴν ὅλην κατασκευὴν ἔλεγε. Ταῦτα ὁ Ἡρόδοτος λέγει ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν Ἱστοριῶν.

ια'. Περὶ τῶν ἑκατονταχειρῶν.

Ὅτι γεγόνασι δύο τινές, ὁ Κότος καὶ ὁ Βριάρεως ἔχοντες ἑκατὸν χεῖρας· καὶ οὗτοι μετὰ τῶν θεῶν ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς Γίγαντας.

ιβ'. Περὶ τῆς ἀμπώτιδος.

Ἀμπωτις, ὡς ἦδη ἡμῖν εἰρηται, ἐναντία ἐστὶ τῇ ῥαχίᾳ. Ταῦτα δὲ πάθος ἐστὶ θαλάσσης στενῆς περικλειομένης ἢ ὑπὸ νήσων, ἢ ὑπὸ γωνιῶν. Ἀμπωτις δὲ ἐστὶν οἶον ἀνάπτως καὶ ἀναβρόβη[σις] ὑποστελλομένου τοῦ ὕδατος εἰς μυχοὺς τινὰς τῆς ὑποκειμένης γῆς, καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ἐκφοιτῶντος. Τὸ μὲν οὖν ὑποσταλῆναι τὸ ὕδωρ ἔσω εἰς τὰ κοῖλα τῆς γῆς, λέγεται ἀμπωτις· τὸ δὲ πάλιν ἐκρεῦσαι τοῦτο, καλεῖται ῥαχία. Γίνεται δὲ τοῦτο πολλάκις τῆς ἡμέρας, μάλιστα ἂν πνῆ ἄνεμος. Πάσχει δὲ τὸ πάθος τοῦτο ὁ Εὐριπὸς περὶ τὴν Ἑλλάδα· διὸ καὶ Εὐριπὸς ὠνόμασται οἶον ὁ εὐτρεπτος καὶ εὐχερῶς περιπίπτων. Εἰς τοῦτον λέγεται Ἀριστοτέλης αὐτὸν ρίψαι. Εἰρηται δὲ ἡμῖν τοῦτο καὶ ἐν τῷ α' λόγῳ.

ιγ'. Περὶ τῶν Ἠλύσιων πεδίων.

Ὅτι περὶ ὁ Χριστιανικὸς λόγος ὑπογράφει τινὰ εἶναι παράδεισον, οὗτω καὶ οἱ Ἕλληνες ὑπογράφουσι τινὰ χώρον, ὃν καλοῦσι Μακάρων νήσους. Καλοῦσι δὲ αὐτὸν καὶ Ἠλύσιον πεδίον, παρὰ τὸ ἐλευσεσθαι ἐκεῖσε τοὺς καλῶς βεβιωκότας. Ὁ δὲ Παδάμανθος υἱὸς λέγεται εἶναι τοῦ Αἰδός, ἔχειν δὲ τὴν δικαστικὴν ἀξίαν, καὶ δικάζειν τοὺς ἐν Ἀδου· καὶ τοὺς μὲν ἀξιόους κολλᾶσσεως, πέμπειν παρὰ τὸν Κωκυτὸν καὶ τὸν Πυριφλεγ-

Histiæus Samius a Dario Persarum rege, qui eum amore complectebatur, in Perside retentus est, illicque degens patriæ videndæ cupiditate flagrabat. Cumque commeatum a rege impetrare non posset, cum Aristagora consobрино suo per litteras egit, ut defectionem moliretur, atque Ionum etiam quosdam ad idem facinus sollicitaret. Sic porro scripsit: Servum quemdam cuius fidem exploratam habebat, accepit, rasoque ipsius capite, ea quæ Aristagoræ significare volebat, ipsi inussit, atque ita eum tantisper apud se tenuit, quoad crines ipsi renati essent, ac tum ipsum emittit, jubetque ut cum in Ioniam pervenerit, caput radat, ut Aristagoras litteras legat. Aristagoras itaque perfectis cognitisque Histiaei litteris omnes propemodum Iones ad defectionem impulit. Quod cum in Persidem ad regem allatum esset, ipse Histiaem ut Græcum hominem in consilium adhibet, percunctaturque quid facto opus sit, suadet ille regi, ut se in Asiam mittat. Tantum enim se illic auctoritate ac potentia florere, ut totum illud defectionis consilium facile infringere queat. Profectus igitur in Asiam, apud Artaphernem qui Sardes cum imperio tenebat in suspicionem venit, quasi totius conjurationis architectus esset. Ac proinde hæc ab eo audivit: Hanc vestem consuit quidem Histiaeus, induit autem Aristagoras; per vestem videlicet totam illam fraudem proditiōis consilium intelligens.

C

11. De centimanis.

Diximus in superioris orationis historiis duos quosdam centimanos exstitisse, Cottum et Briareum, qui cum diis adversus gigantes bellum gesserunt.

12. De reciprocatione Euripi.

Ἀμπωτις, ut jam a nobis dictum est, ῥαχίς adversatur: sunt autem hæc maris affectiones coarctati ac circumclusi vel ab insulis vel a terris; ἀμπωτις autem est velut ebibitio atque exorbitio, colligente videlicet sese aqua in quosdam terræ subjacentis recessus, ac paulatim rursus effugiente. Cum ergo in terræ cavitates aqua sese colligit, ἀμπωτις dicitur: cum autem rursus effluit, appellatur ῥαχία. Quod quidem diei unius spatio identidem contingit, ac præsertim flante vento. Atque ita afficitur Euripus, qui circa Græciam est. Unde etiam Euripus vocatur, quasi εὐτρεπτος, facileque in orbem volubilis. In quem Aristoteles sese præcipitem egisse fertur, ut præcedente oratione diximus.

13. De Elysiis campis.

Quemadmodum Christiana fides atque doctrina paradisum quemdam describit, ita gentiles quoque fictitium quemdam locum describunt, quem Fortunatorum insulas vocant sive Elysium campum, quod videlicet eo veniant, qui vitæ curriculum honeste et cum virtute confecerunt. At vero Rhadamanthus Jovis filius esse, judicisque munere apud inferos fungi dicitur: atque eos quidem qui supplicio digni sunt.

an Cocytum et Pyriphlegethontem mittere; eos autem qui recte et cum laude vixerunt, ad beatorum insulas.

14. De vocibus ἑταίρου et προπίνειν et λαρυγγίζειν.

Plato aliique omnes philosophi eos, qui litterarum doctrinaeque studium serio profitebantur, ἑταίρους, hoc est amicos et sodales vocabant. Julianus itaque, ut qui philosophiae operam dedisset, nihilo se insolentiorum ob imperium magisque arrogantiem et contumacem praebebat: verum ut Platonem videlicet, ceterosque philosophos imitaretur, sodales omnes vocabat: idque nominis frequens illis in colloquiis erat. Quod autem ad propinandi vocem attinet, sciendum est priscis omnibus regibus hunc morem fuisse, ut cum publicum festum celebrarent, vinum in aureis vel argenteis phialis temperatum a pocillatore quidem ipsi acciperent, atque in sinceræ amicitiae signum nonnihil e poculo haurirent, ac postea cui visum ipsis fuisset, poculum praeberent. Idque propinare vocabatur, quod nos φιλοτινία, id est, ad potandum invitationem appellamus. At vero λαρυγγίζειν imitatio quaedam vocis est, cum quis in verbis suis sibimet placens vocem quodammodo claudit, atque in angustum contrahit, ut in faucibus detineri videatur.

15. De Minervæ tibiis.

Cum Minerva quondam tibiis ludens flumen pertransiret, umbramque suam buccasque inflatas in aquis conspexisset, ob idque sibi ipsa turpis videretur: tibiis, ut deformitatis causam abiecit. Cum enim quis tibia canit, flatus maxillas tumefacit, luseremque deformem reddit. Has porro tibiis invenisse Marsyam ferunt, atque initio cum Apolline artis certamine ab eo victum, atque ad fluminis ripam excoriatum fuisse. Unde etiam Marsyas fluvius appellatur.

16. De daemonum liguritione.

Dæmones omnes sacrificiorum nidoribus gaudentes, liguritores sunt: praesertim autem hoc nomine sugillatur Mercurius. Unde et δηλακρίων dicitur, δῆλον κρέα, id est, carnes persequens. Quod autem fallaces et impostores eosdem vocat Gregorius, quamquam hoc propter omnes dicit, potissimum tamen propter Apollinem, qui dubia et fallacia oracula edebat.

[17. De Triptolemis, Celeis et draconibus.

Diximus in praecedente oratione, Triptoleum et Celeum semina, hoc est triticum et hordeum a Cere accepisse, atque alato draconum curru vectos universum terrarum orbem peragrasse, frumentum mortalibus ad serendum suppeditantes.

18. De Orpheo et ejus nugacissima de diis conscriptione.

Orpheus genere Thrac sono citharæ res quoque ipsas anima carentes demulcebat. Hujus poemata circumferuntur, in quibus per fabulosas symbola deorum seriem essentiaque modos, deorumque actiones facultatesque describit. Has autem fabulas Orpheus turpiter atque obscene profaneque confingit (54).]

19. De eo, quod ait Gregorius, quercum loqui desinasse.

Dodona urbs est in Epiro sita, in quaerat quercus Jovi sacra, in eaque oraculum ejus mulierculæ prophetissæ erant. Atque illi qui oraculum consulebant, quercum ingrediebantur, ac tum movebatur

(54) Inclusa desunt in Græco.

A γέθοντα· τοὺς δὲ ἀγαθὰ ἐργασασμένους, παρὰ τὰς Μακάρων νήσους.

ιβ'. Περὶ τοῦ, Ἑταίρε, καὶ Προπίνειν.

Ὁ Πλάτων καὶ πάντες οἱ φιλόσοφοι τοὺς γνησίους ἐραστὰς τῶν λόγων, ἑταίρους καλοῦσιν, οἷοναί φίλους. Ὁ οὖν Ὑουλιανὸς ὡς φιλοσοφῆσας, οὐκ ἀπηυθαδιάζετο τῇ βασιλείᾳ, ἀλλ' ἐμιμείτο δῆθεν Πλάτωνα καὶ τοὺς ἄλλους πάντας, καλῶν ἑταίρους, καὶ πολὺ τοῦτο τὸ ὄνομα ἐν ταῖς συνουσίαις αὐτοῦ ἦν. Τὸ δὲ προπίνων, τοῦτό ἐστι· Πάντες οἱ ἀρχαῖοι βασιλεῖς ἐπιτελοῦντες ἐορτὴν πάνδημον, ἐν φιάλαις ἢ χρυσαῖς ἢ ἀργυραῖς κινῶντες, ἐδέχοντο μὲν παρὰ τοῦ οἰνοχόου αὐτοῖ· ἀπέπινον δὲ μικρὸν ἐκ τῆς κύλικος, ὡς συμβόλου ὄντος τούτου φιλίας πολλῆς, καὶ τότε παρέχον ᾧ ἂν ἠδούλοντο, χαρίζομενοι καὶ τὴν κύλικα. Καὶ ἐκαλεῖτο μὲν αὐτὸ τοῦτο, προπίνειν· ἡ δὲ ἡμέρα, φιλοτινία. Τὸ δὲ λαρυγγίζειν, μίμησις ἐστὶ φωνῆς, ὅταν τις ἐπιτεροπόμενος οἷς λέγει, ἐπιθήσκει πως τῇ φωνῇ καὶ στενοὶ αὐτὴν, ὥστε δοκεῖν ἐν τῇ λάρυγγι αὐτὴν παρακατέχεσθαι.

vocis est, cum quis in verbis suis sibimet placens

ιγ'. Περὶ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν αὐλῶν.

Ἀθηνᾶ ποτε τοὺς αὐλοὺς λαβοῦσα, παρὰ πηγὴν ἵσταμένη ἤλυσε· θεασαμένη δὲ ἐν τῷ ὕδατι τὴν ἑαυτῆς σκιάν, πεφύσημένης ἔχουσαν τὰς γνάθους, καὶ ἀπρεπείς ἐκ τούτου φαινομένης, ἐβρίβε τοὺς αὐλοὺς, ὡς ἀμορφίας αἰτίους. Ἐν γὰρ τῷ αὐλεῖν, τὸ πνεῦμα ἐξογκοῖ τὰς γνάθους καὶ ἀμόρφους ποιεῖ τοὺς αὐλοῦντας. Τούτους τοὺς βριφέντας αὐλοὺς λέγεται Μαρσύας εὐρῆκεναι, καὶ ἐρίσαι τῷ Ἀπόλλωνι, καὶ ἡττηθῆναι, καὶ ἐκδαρῆναι παρὰ τὸν ποταμὸν· ἐξ οὗ Μαρσύας ὁ ποταμὸς λέγεται.

ιδ'. Περὶ τῶν λίχων δαιμόνων.

Ὅτι πάντες οἱ δαίμονες, κνίσσαις χαίροντες, λίχνοι εἰσι· μάλιστα δὲ κωμωφεῖται ὁ Ἑρμῆς· διὸ καὶ λέγεται κρέα δῆλον Λακρίων. Ὡς ἀπατηλοὶ δὲ πάντες οἱ δαίμονες, ἐξαίρετως δὲ ὁ Ἀπόλλων, ὅτι ἀπατηλοῦς ἔλεγε χρησμούς.

Ελεγε χρησμούς.

propter Apollinem, qui dubia et fallacia

oracula edebat.

Triptoleum et Celeum semina, hoc est triticum et hordeum

a Cere accepisse, atque alato draconum curru vectos universum

terrarum orbem peragrasse, frumentum mortalibus ad

serendum suppeditantes.

Orpheus genere Thrac sono citharæ res quoque ipsas anima

carentes demulcebat. Hujus poemata circumferuntur, in

quibus per fabulosas symbola deorum seriem essentiaque

modos, deorumque actiones facultatesque describit. Has

autem fabulas Orpheus turpiter atque obscene profaneque

confingit (54).]

19. De eo, quod ait Gregorius, quercum loqui desinasse.

Dodona urbs est in Epiro sita, in quaerat quercus Jovi

sacra, in eaque oraculum ejus mulierculæ prophetissæ

erant. Atque illi qui oraculum consulebant, quercum

ingrediebantur, ac tum movebatur

(54) Inclusa desunt in Græco.

δῆθεν ἡ θρῶς· καὶ λοιπὸν ἐφθέγγοντο αἱ γυναῖκες λέγουσαι, ὅτι Τάδε προλέγει ὁ Ζεὺς. Τὸ δὲ περὶ τοῦ λέβητος τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐν ταύτῃ τῇ Δωδώνῃ λέγεται, ὅτι ἐν ὤφει τινὶ ἱστατο ἀνδριάς βασιτάζων ῥάβδον, καὶ παρ' αὐτὸν λέβης τις ἱστατο. Οἱ οὖν μαντευόμενοι, ἤρχοντο παρὰ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἤδοντο. Ὅτε οὖν ἤθελε χρησμοῦσθαι αὐτοῖς ὁ θεός, ὁ ἀνδριάς ἐκαίνο· ἐπαιε τῇ ῥάβδῳ τὸν λέβητα· εἶτα ἤχει ὁ λέβης, καὶ ἐκ τοῦ λέβητος ἤχος τις ἀπετελεῖτο ἐναρμόνιος· καὶ ἐνεφοροῦντο αἱ προφήτιδες, καὶ ἔλεγον ὅ αὐτοῖς ὁ δαίμων ἐνέβαλλε.

κ'. Περὶ τῆς Πυθίας.

Φωκίς, χώρα ἐστὶν ἐν τῇ Ἑλλάδι. Ἐν ταύτῃ ἐστὶ πόλις καλουμένη Δελφοί. Ἐν ταύτῃ ἐστὶν ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὃ καλεῖται Πυθώ. Ἐν τούτῳ τῷ ἱερῷ ἦν ὁ τρίπους, καὶ αἱ ψῆφοι αἱ μαντικάι. Καὶ αἱ μὲν μαντικαὶ ψῆφοι ἦσαν ἐν τῇ ψιάλῃ τοῦ τρίποδος. Ἡνίκα οὖν ὁ μαντεύμενος ἤρώτα περὶ τῆς μαντείας, αἱ ψῆφοι ἤλλοντο καὶ ἐκινούντο ἐν τῇ ψιάλῃ. Τότε οὖν ἡ [προφήτις vel ἱέρεια] ἐνεφορεῖτο, καὶ ἔλεγεν ὅ ἤθελεν ὁ Ἀπόλλων· ἐκαλεῖτο δὲ ἡ προφήτις Πυθία. Ταύτην πληροῦσθαι εἶπεν ἐνταῦθα καὶ ἐμφορεῖσθαι καὶ ἐνθουσιᾶσθαι.

κα'. Περὶ τῆς Κασταλίας.

Πηγὴ ἦν ἐν Δάφνῃ τῇ κατὰ Ἀντιόχειαν, ἐν ᾗ λέγε-
ται τὸν Ἀπόλλωνα παρεδρεῦειν, καὶ μαντείας καὶ
χρησμοὺς τοῖς ἐρχομένοις, περὶ τὸ ὕδωρ λέγεσθαι· λέ-
γεται δὲ, ὅτι ἡνίκα ἐμαντεύετο τις ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ,
αὔρας τινὰς καὶ πνοὰς τὸ ὕδωρ ἀνεδίδου, καὶ ἀναδιδό-
μένων τῶν τοιούτων πνευμάτων, οἱ ἱερεῖς οἱ περὶ τὴν
πηγὴν ἐνθουσιῶντες ἔλεγον, ὅ ἤθελεν ὁ δαίμων.

κβ'. Περὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀφώρου.

Περὶ τοῦτου τοίνυν τοῦ ἀνδριάντος ποῦ τε ἱστατο
καὶ πῶς ἐφθέγγετο, ἡμεῖς οὐχ ἱστορήσαμεν. Δεῖ δὲ
νομίζειν εἶναι τὸν ἀνδριάντα ἐν Δελφοῖς, καὶ αὐτὸν
φωνὴν ἀναρρῶν ἀποτέμνοντα. Εἰδέναι γὰρ χρὴ,
ὅτι αἱ τῶν δαιμόνων φωναὶ ἀναρροῖ αἰεὶ διὰ τὸ μὴ
εἶχειν ὄργανα φωνητικὰ, ὅπως διατυπώσῃ τὴν ἐξ-
ερχομένην φωνήν.

κγ'. Περὶ τῆς Δάφνης.

Δάφνη, φησὶ, κόρη ὑπῆρχεν, ἐκ Λάδωνος τοῦ πο-
ταμοῦ καὶ Γῆς γῆς τὴν γένεσιν εὐτυχήσασα. Αὕτη,
φησὶ, περικαλλῆς τε οὖσα τῷ εἶδει, καὶ ὠραιζομένη
ταῖς ἡέσεσι, εἰς ἔρωτα ἐκίνησέ τὸν Ἀπόλλωνα· ὃ δὲ
Ἀπόλλων κινούμενος ἐκ τοῦ ἔρωτος, ἐπεδίωκε τὴν
Δάφνην, εἰ πῶς ἰσχύσει συγγενέσθαι αὐτῇ. Ἡ οὖν κόρη
τὴν παρθενίαν ἐθέλουσα φυλάξαι, τῇ οἰκείᾳ μητρὶ τῇ
Γῇ προσηύξατο βοηθῆσαι αὐτῇ. Ἡ δὲ Γῆ διανοίξασα
τοὺς ἐαυτῆς κόλπους ἐδέξατο τὴν παῖδα· καὶ ψυχ-
αγωγῆσαι θέλουσα τὸν θεόν, φυτὸν ἀνήκεν ὁμόνυμον
τῇ κόρῃ ὅπερ λαδών ὁ Ἀπόλλων, στέφεται παρὰ τὸν
τρίποδα, ψυχᾶγωγούμενος ἀντὶ τῆς ἐρωμένης τῷ
φυτῷ τῆς Δάφνης.

κδ'. Περὶ Διονύσου ἀνδρογύνου.

Τὸν Διόνυσον λέγουσι καὶ τὰ ἀνδρῶν ποιεῖν, καὶ
τὰ γυναικῶν πάσχειν· καὶ τὰς Βάκχας περὶ αὐτὸν

(53) Penes fluvii filia dicitur Ovid. Metam.

A scilicet quercus, posteaque loquebantur mulieres, quidque diceret Jupiter, renuntiabant. De lebete autem ita se habet historia: In eadem urbe statua quædam erat in sublimi quodam loco erecta, virgam gestans, circa quam lebes quidam fixus erat. Ergo qui oraculum consulebant, ad hunc locum se conferebant, precesque fundebant. Cum igitur ipsis responsa dare vellet deus, statua illa lebetem virga seriebat, ac tinniebat lebes, concinnusque quidam sonus ex eo edebatur. Tum vero numine afflabatur prophetissæ, quæque ipsis dæmon suggerebat, loquebantur.

20. De Pythia.

In Phocide, quæ Græciæ regio est, Delphos, urbs erat, in eaque Apollinis templum, nomine Pytho. In hoc porro templo tripus erat, calculique vaticinii in tripodis phiala. Cum ergo is qui oraculum adibat, responsum petebat, calculi prosiliebat ac movebatur: ac tum prophetissa, quam Pythiam sacerdotem vocabant, numine implebatur, dicebatque quidquid Apollini collibuisse. Quod enim hoc loco Gregorius eam impleri ait, idem est quod numine afflari.

21. De Castalia.

Castalia fons erat in Antiochia, cui Apollinem assidere veteres dicebant, atque oracula ad aquam edere. Cumque eo quidam oraculi consulendi causa se conferebant, aqua illa, ut ferunt, auras et flatus emittebat: ac tum sacerdotes, qui circa fontem erant, quæ dæmonis voluntas tulisset, dicebant.

22. De statua muta.

De hac statua, nec quo tempore, nec ubi erecta fuerit, nec quomodo loquebatur, quidquam historiis proditum reperimus. Existimandum est autem Delphicam quoque statuam, cum verba faceret, inarticulatas voces extulisse. Voces quippe dæmonum minime articulatae sunt, eo quod vocalibus organis, quibus exeuntes voces imprimantur, careant.

23. De Lauro.

Daphne, ut ferunt fabulæ, Ladonis amnis (53) et Terræ filia erat. Hæc eximia formæ pulchritudine atque elegantia Apollinem amore inflammavit, Apollo autem amoris stimulis incitatus puellam persequatur, ut ea potiretur. At illa virginitatem tueri cupiens, parentis Terræ opem supplex implo-
ravit. Proinde mater aperto sinu suo natam excepit, atque in Apollinis solatium arborem puellæ cognominem protulit. Quam cum ille accepisset, ea apud tripodem cinctus est, ut hac ratione adamatæ Daphnes desiderium leniret.

24. De Baccho androgyno.

Bacchum ferunt et masculam libidinem exercere, et femineam pati, ac Mænadibus circumæ-

ptum esse. Saepenumero diximus eum vini auctorem ac praesidem esse, illudque et viris et mulieribus dedisse, quo ingurgitati atque obruti promiscue choreas agunt. Satyros autem pastores esse aiunt; sunt tamen qui eos daemones quosdam Bacchi assecras esse existiment. De Phallo superiore oratione diximus, nimirum sceleratum ac nefarium quemdam hominem fuisse turpe atque obscenum veretrum habentem: ad cuius similitudinem mimi penem ex pellibus effingunt, vocantque φαληγάριον eumque in bacchanalibus per ludum circumferunt: in eoque olim perditī illi homines initiabantur.

25. De Semele et tonitruo.

Semele Cadmi filia a Jove amata atque compressa, Bacchum ex eo concepit. Quo nomine Juno zelotypiae facibus inflammata in Semeles nutricem sese transformavit, petendumque ipsi a Jove censuit, ut cum ea ita consuetudinem haberet, quemadmodum cum Junone consuevisset. Consuevit autem eum tonitruo et fulmine. Hoc porro concilium idcirco ei Juno dedit, ut Jove ad eam cum tonitruo accedente confestim illa, ut mortalis, deflagraret, atque ita pellice defungeretur, quod etiam accidit. Nam cum Jupiter ad Semelem venisset, petijissetque illa, ut eodem modo secum congregaretur, quo cum Junone solebat: congregatur ille, eamque fulmine oppressit: ac tum acceptum Bacchum, setum adhuc immaturum femori suo insuit, posteaque septimo mense accedens Mercurius Jovis femur aperuit: sicque natus est Bacchus accepitque eum Jupiter, atque in Nysam Thraciae urbem deportavit, nymphisque lacte alendum tradidit.

26. De utroque pede claudo Vulcano.

Claudus erat Vulcanus, unde et ἀμφιγυῖς dictus est (γυῖα enim membra sunt), arte faber aërius. Illic Venerem in matrimonio habebat, qua Mars per adulterium abusus est. Atque eos in ipso facinore constitutos laqueis deprehendit. Deum autem eum vocat fuligine ac fumo obsitum; αἰθάλη enim genus est fumi crassioris. Fumo porro ille infectus erat, ut faber. Jam cum arte clarum et insignem appellaret poetae, quoniam illustris erat apud illos ars fabrilis. Thersitem autem Olympium idcirco eum vocat Gregorius: Homerus enim quemdam hominem inducit Thersitem nomine, claudum, gibbum, strabonem, calvum ac procacem et petulantem, atque hunc Graecorum castra secutum, non ut bellum gereret, sed ut omnibus ludibrio esset. Quoniam igitur Vulcanus claudus erat, fumoque obsitus, Deus vester, inquit ad ethnicos, Thersites est Olympius, claudus nimirum ut ille, ac procax et petulans. Quod autem mox sequitur, Non jam propter adulterium vincitur Mavors, ex eadem fabula pendet. Mars enim adulterium cum Venere perpe-
tratus Vulcani laqueis irretitus est. Quod vero ad-

A μαινάδας γενομένας ἐκθαχχεύειν, καὶ τοὺς Σατύρους καὶ τοὺς Σειληνοὺς ἐξορχουμένους περὶ αὐτόν. Εἴπομεν δὲ πολλάκις, ὅτι αὐτόν λέγουσιν εἶναι τοῦ οἴνου δημιουργόν καὶ ἑφορον· καὶ ὅτι δίδωκε καὶ ταῖς γυναῖξιν καὶ τοῖς ἀνδράσι, καὶ ἐπιον, καὶ ἐμεθύσθησαν, καὶ μεθύσθοντες μετὰ τῶν γυναικῶν χορεύουσι περὶ αὐτόν. Τοὺς δὲ Σατύρους λέγουσιν εἶναι ποιμένας· ἄλλοι δὲ, θεοὺς τινὰς δαίμονας περὶ τὸν Διόνυσον. Περὶ δὲ τοῦ φαλλοῦ ἤδη εἰρήκαμεν ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ, ὅτι ἀκάθαρτός τις ἦν αἰδοῖον ἔχων αἰσχρὸν, ᾧ ὁμοιοῦσι νῦν οἱ μῖμοι δερμάτινον, ὃ καλοῦσι φαληγάριον· καὶ τοῦτο ἔχουσιν ἐν τοῖς Διονυσίοις, φοροῦντες ἐν παιγνίοις καὶ ἐορτάζουσιν, ἐν ᾧ τότε ἐτέλουν ἐκεῖνοι.

κς'. Περὶ Σεμέλης.

B Σεμέλη, Κάδμου ἦν θυγάτηρ. Ταύτης ἡράσθη ὁ Ζεὺς, καὶ συγγίνεται αὐτῇ· ἥ καὶ συλλαβοῦσα εἶχεν ἐξ αὐτοῦ τὸν Διόνυσον. Ἡ δὲ Ἥρα ζηλοτύπως φερόμένη, σχηματίζεται πρόσωπον τροφοῦ ἐγνωσμένης τῇ Σεμέλῃ, καὶ συμβουλεύει αὐτῇ τῇ Σεμέλῃ ἐγκύω εἶναι, ὅτι Αἰτῆσαι τὸν Δία συγγενέσθαι σοι ὥσπερ συγγίνεται τῇ Ἥρᾳ. Συνεγίνετο δὲ ὁ Ζεὺς τῇ Ἥρᾳ μετὰ βροντῶν καὶ κεραυνῶν. Ταῦτα δὲ συνεβούλευεν ἡ Ἥρα τῇ Σεμέλῃ, ἵνα ἐρχομένου τοῦ Διὸς μετὰ κεραυνῶν πρὸς αὐτήν, ὡς θνητὴ καταφλεχθῇσεται, καὶ μηκέτι ἔχει τὴν ἀντίζηλον· ὃ δὴ καὶ γέγονε. Τοῦ γὰρ Διὸς ἐλθόντος πάλιν πρὸς τὴν Σεμέλην, ἤτησεν ἡ Σεμέλη οὕτως αὐτῇ συγγενέσθαι, ὡς τῇ Ἥρᾳ· καὶ ὡς συνεγίνετο αὐτῇ, κεραυνοῦται καὶ ἀπόλλυται ἡ C Σεμέλη. Καὶ τότε λαθὼν ὁ Ζεὺς τὸν Διόνυσον ἐμβρυον ὄντα, ἐρράψεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ μηρῷ· καὶ ὕστερον ἐν τῷ ἐβδόμῳ μηνὶ ἐλθὼν ὁ Ἑρμῆς, ἀναπτύσσει τὸν μηρὸν τοῦ Διὸς, καὶ γεννᾶται, ὃς φασιν, ὁ Διόνυσος· καὶ λαμβάνει αὐτὸν εἰς Νύσσαν τῆς Θράκης, κακεῖ παρὰ τῶν νυμφῶν γαλακτοτροφεῖται.

κς'. Περὶ τοῦ Ἡφαίστου.

Χωλὸς ἦν ὁ Ἡφαίστος, διὸ καὶ ἀμφιγυῖς· γυῖα γὰρ τὰ μέλη. Ἦν δὲ χαλκεὺς τὴν τέχνην. Τούτου γυνὴ ἦν ἡ Ἀφροδίτη, καὶ ταύτην ἐμοιχεύετο ὁ Ἄρης. Εὐρίσκει οὖν ὁ Ἡφαίστος τὴν μοιχείαν γενομένην στήσας πάγας. Θεὸν δὲ αὐτὸν λέγει κατηθαλωμένον καὶ κεκαπνισμένον· αἰθάλη γάρ, εἶδος καπνοῦ παχυτέρου· ἐκεκάπνιστο δὲ, ὡς χαλκεὺς. Κλυτοτέχνην δὲ αὐτὸν καλοῦσιν οἱ ποιηταί, διὰ τὸ ἐνδοξον εἶναι ἐκ τῆς χαλκευτικῆς τέχνης, ἥ καὶ διὰ τὸ εὐφυὲς αὐτὴν μεταίνα. Θεραίτην δὲ αὐτὸν Ὀλύμπιον καλεῖ, διὰ τοιαύτην αἰτίαν· Ὁ Ὀμηρὸς εἰσφέρει τινὰ ἀνθρωπὸν ὀνόματι Θεραίτην, καὶ χῳλὸν καὶ στραβὸν καὶ κυρτὸν καὶ μαδαρὸν καὶ προπετῆ· καὶ, φησὶν, ὁ τοιοῦτος ἠκολούθει τῷ στρατοπέδῳ, οὐ διὰ τὸ πολεμεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸ γελάσθαι. Ἐπεὶ οὖν ὁ Ἡφαίστος χῳλὸς ἦν καὶ κεκαπνισμένος, λέγει αὐτὸς, ὅτι ὡς Θεραίτης ἦν ὁ Ἡφαίστος ὕμῳ. Ὀλύμπιον δὲ αὐτὸν εἶπεν, οἶονεῖ οὐράνιον· Ὀλυμπος γὰρ ὁ οὐρανός. Ἡ πάλιν Ὀλύμπιον αὐτὸν εἶπε, διότι ἐξ Ὀλύμπου ἦν, ἥτις ἔχει τὸ ἐργαστήριον αὐτοῦ· ὃ καὶ ἕως νῦν ἐν τῇ Λυκίᾳ λέγεται εἶναι ἐν τόπῳ τινὶ τῆς Ὀλύμπου, ἐν ᾧ αὐτόματον πῦρ ἀναδίδεται καὶ

ἐπωνόμασται Ἡφαίστειον· ἐν ᾧ τόπων καὶ ναὺν αὐτῶν οἱ τότε Ἕλληνες ἀνήγειραν. Ἀντικρὺ δὲ οὖσα ἡ Ὀλυμπος τῆς Κύπρου, ἐνθα φυγοῦσα ἡ Ἀφροδίτη κατῴκησε, κάκειθεν ἠκολούθησε τῷ Ἀρει, καὶ ἐφυγον εἰς τὸν Αἰθῶνα, κάκει τὸ πορνεῖον αὐτῆς συνετέθη, καὶ ἔλαθεν ἐκεῖ καὶ τὸν Ἀδωνιν. Θεραΐτης οὖν Ὀλύμπιος καὶ ὁ χυλὸς καὶ προπετής θεὸς ὡμῶν ἐρῆται. Τὸ δὲ, Δεσμώτης Ἀρης διὰ μοιχείαν, τῆς αὐτῆς ἐξήρτηται ἱστορίας. Μοιχεύων γὰρ ὁ Ἀρης τὴν Ἀφροδίτην, ἐδέθη ταῖς πάγαις ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστου. Τὸ δὲ, μετὰ τοῦ δειμοῦ καὶ τοῦ φόβου καὶ τοῦ κυδοιμοῦ, λέγει, ὅτι οὗτοι θεράποντες εἶναι λέγονται τοῦ Ἀρεος, οἱ δὲ τοῦ πολέμου· καὶ ὅτι οὗτοι συμπεπνῶνται τῷ Ἀρει· καὶ ὅτι ὁ Ἡφαίστος οὐκ ἐφοβήθη τὸν φόβον καὶ τὸν δαίμονα καὶ τὸν κυδοιμόν. Τραυματίαν δὲ καλεῖ τὸν Ἀρεα, ἐπειδὴ ἐτρώθη ὑπὸ τοῦ Διομήδους, προπητευσόμενος (56) ἐν τῷ πολέμῳ· καὶ ἡ περὶ τῆς Ἀφροδίτης ἱστορία ἐντεῦθεν ἐξήρτηται, ὅτι πόρνη ἦν. Ἐμοιχεύθη γὰρ ὑπὸ τοῦ Ἀρεος, καὶ ὅτι καὶ τῆς μίξεως αὐτὴν λέγουσιν ἑφορον εἶναι οἱ Ἕλληνες. Διὰ τοῦτο εἶπεν αὐτὴν ὑπηρετεῖν.

κζ'. Περὶ Ἀθηνᾶς καὶ δράκοντος.

Ὁ Ζεὺς, βουλόμενος ἀποκυῖσαι ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου αὐτοῦ τὴν Ἀθηνᾶν, ἐδεῖτο συνεργοῦ τοῦ συλλαβόντος καὶ πλῆξοντος τὴν κεφαλὴν, ἵνα κυηθῇ· καὶ λόγους προσφέρει περὶ τούτου τῷ Ἡφαίστῳ· ὁ δὲ Ἡφαίστος οὐκ ἄλλως εἶλετο σχίσαι τὴν κεφαλὴν τοῦ Διὸς, εἰ μὴ τὴν γεννωμένην ἀποπαρθευεῖν· καὶ ὑπέσχετο ὁ Ζεὺς. Λαβὼν οὖν ὁ Ἡφαίστος τὸν βουπλήγα, τέμνει τὴν κεφαλὴν τοῦ Διὸς, καὶ ἐξέρχεται ἡ Ἀθηνᾶ, καὶ ἐπεδύωκεν αὐτὴν ὁ Ἡφαίστος, ἵνα αὐτῇ συγγένηται· καὶ ἐπιδύων ἀπεσπέρμηνεν εἰς τὸν μηρὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Ἡ δὲ Ἀθηνᾶ λαβοῦσα ἔριον, ἐξεμάξατο τὸ σπέρμα, καὶ ἔβριψεν ἐν τῇ γῇ· καὶ ἐγένετο ἐκ τῆς γῆς καὶ τοῦ ἐρίου ἄνθρωπος δρακοντόπους, ὃς ἐκαλεῖτο Ἐριχθόνιος, ἀπὸ τοῦ ἐρίου καὶ τῆς χθονὸς λαβὼν τὸ ὄνομα.

κη'. Περὶ Ἡρακλέους μαινομένου.

Μεγάρη οὕτω καλούμενη, Κρέοντος τοῦ Θηβῶν βασιλέως θυγάτηρ, ἐγαμήθη τῷ Ἡρακλεῖ, καὶ ἐπαυδοποίησεν ἐξ αὐτοῦ. Ἡ δὲ Ἡρα ἀπεχθὼς πρὸς τὸν Ἡρακλέα ἐχούσα διὰ πολλὰ, ἐνέβαλεν αὐτῷ μανίαν, καὶ μανεὶς ἀπέκτεινε τὰ ἑαυτοῦ τέκνα, ἃ ἔσχεν ἐκ τῆς Μεγάρης.

κθ'. Περὶ Διὸς πάντα γινομένου.

Λέγεται ὁ Ζεὺς, ἐρασθεὶς τῆς Δανάης, χρυσοῦς γενέσθαι, καὶ ρυθῆναι, καὶ οὕτως αὐτῇ συγγενέσθαι. Ὁμοίως ἐρασθεὶς καὶ Γανυμήδους, ἀετὸς ἐγένετο· καὶ οὕτως αἱ μετεβάλλετο μαγανεῖαις, πάντα γινόμενος δι' ἀκαθαρσίαν, ὁ παρ' αὐτοῖς ἐξοχώτατος θεὸς, καὶ πάντες τοὺς ἄλλους θεοὺς ἀνέλκων εἰς οὐρανοῦς.

λ'. Περὶ τάφου τοῦ Διὸς.

Λέγεται ὁ Ζεὺς τραφῆναι καὶ ἀποθανεῖν ἐν τῇ Κρήτῃ, καὶ ἐκεῖ εἶναι αὐτοῦ τὸν τάφον, ἐν ᾧ ἐπιγράφεται τοῦ Διὸς τάφος, ὥστε εἶναι αὐτὸν ἐλεγχοντῶν

A jungit, Cum terrore, timore et tumultu, hoc ideo dicit, quia hi Pollidis filii, Martis famuli esse, Martisque vicem dolere dicuntur : tum etiam quia Vulcanus nec terrorem, nec metum, nec tumultum pertimuit. Ad hæc vulneratum fuisse Martem subjungit, quoniam temere pugnans a Diomede sauciatus est. Quod denique Venerem meretricem appellat, cum eadem fabula cohæret : a Marte enim constuprata est. Vel etiam meretricem eam ob hanc causam vocat, quoniam libidinis ac coitus præsidem eam esse gentiles affirmant

B 27. De Minerva virgine draconem pariente.

Cum Jupiter Minervam ex cerebro suo procreare vellet, quæreretque aliquem, qui facile ei parvo cum dolore caput ipsius feriret, ut illa in vitam lucemque prodiret, de hac re cum Vulcano verba fecit. Vulcanus autem hac una conditione caput ipsi secare voluit, ut eam quæ mox nascitura erat, devirginaret. Idque promisit Jupiter. Accepta itaque securi Vulcanus Jovis caput scindit, sicque exiit Minerva : quam protinus Vulcanus persequi cœpit, ut cum ea rem haberet. Atque illa insectione in Minervæ femur semen fudit, quod quidem Minerva lana accepta extersit, atque in terram abiecit. Ita e terra ac lana illa exstitit homo draconis pedes habens, qui proinde Erichthonius vocatur, ἀπὸ τοῦ ἐρίου καὶ τῆς χθονός, id est, a lana et terra nomen habens.

28. De Megara Herculis uxore.

Megara Creontis Thebarum regis filia Herculi nupsit, ex eoque liberos habuit. At Juno multis de causis Herculem infesto odio persequens, furem ipsi injecit. Quo percitus ille filios, quos ex Megara sustulerat, obtruncavit.

29. De eo, quod ait Gregorius, Jovem ob libidinem et salacitatem quidvis effici.

Jupiter Danaes amore flagrans aurum effectus est, ac diffluxit : sicque cum ea congressus est. Eodem modo Ganymedis amore correptus aquila factus est. Atque ita seipsum subinde præstigiis quibusdam in alias aliasque formas immutabat, atque ob impuram libidinem in quidvis vertebatur, ille, inquam, præstantissimus apud ethnicos deus, atque omnes deos vi ad se in cælum trahens.

30. De Jovis sepulcro in Creta.

Jupiter in Creta diem vitæ extremum clausisse atque humo conditus fuisse dicitur : ibique monumentum ipsius esse, in quo Jovem illic jacere cre-

datur, inscripto docet. Eoque convinci amentiam A λεγόντων τὸν Δία θεόν. Ἐλέγχονται γάρ, ὅτι καὶ ἀν-
et vanitatem eorum, qui Jovem deum esse asserunt. θρωπος ἦν καὶ τέθνηκε καὶ κεῖται ἐν τῇ Κρήτῃ.
Ex eo enim vincuntur, quia et homo erat, et
mortuus est, et jacet in Creta.

31. De Lucrio deo (57).

De hoc tametsi superiore oratione diximus, hoc tamen nunc quoque dicimus, Mercurium nempe apud
ethnicos Iovis praesidem esse. Unde etiam marsupium ipsi gestandum tribuunt, ac furtorum antistitem
ipsum dicunt: ac κερδῶν et λόγιον, et ἄγγελον et ἀγορᾶν et κλῶπα, et ejusmodi nominibus eum appel-
lant, id est, *lucrum* (hoc enim nomine Arnobius utitur) et *facundum* et *nuntium* et *forensem* et *furum*.

32. De honore quo Nilus ab Aegyptiis afficitur.

De hac historia nullam mentionem Herodotus facit. Apud Aristenetum autem rhethorem hoc legi, Aegyptios festum solenne Nilo publicitus celebrare atque omnes tam viros quam mulieres ad urbium B theatra sese conferre, illicque quas quisque et quæque epulas habeat, esitare: ac tum instituta communi chorea hymnos eosdem Nilo cantillare, quos Jovi canere solent: tanquam videlicet Nilus Jovis opus ipsis exsequatur, ac regioni praesit. Idcirco autem fortasse androgynorum honores vocat, quod omni frequentia viri ac mulieres perbacchantur, ac æpenumero, ut in temulentia, libidini indulgeant.

33. De Iside et Mendetibus.

Isis apud Aegyptios magnopere colitur. Io hanc esse dicunt, quæ a Jove Argo erepta est, atque in Iovem commutata. Cornua enim circa ipsius statuæ caput appingunt. In eorum enim, ut jam diximus, apud Aegyptios numero est, quæ maximis honoribus afficiuntur. Mendesiorum autem historia est hujusmodi: Aegyptii Pana Mendetem vocant, quoniam lingua ipsorum Mendes hircum sonat. Pan porro hircinam formam habet. Tanta autem religione Mendetem hunc sive Pana colunt, ut a capris quoque omnino abstineant, quod Deus ipsorum caprina forma sit. Jam vero Apides boves sunt, qui magno in honore apud Aegyptios habentur. Pariebant autem illi, licet alioqui puri atque incorrupti pristino tempore fuissent; signumque aliquod habebant, ex quo apud Aegyptios constabat Apides eos esse, ac longo temporis spatio gignebantur. Cum autem procreatus fuisset Apis, maximum festum circa eum Aegyptii celebrabant, ac sacerdotes etiam quidam, qui bovi ipsi sacra faciebant. Quod autem ait Gregorius feras quasdam portentosas compositæque naturæ, hoc intelligit, quod ipse quoque Alexandria vidi, nimirum perexiguas quasdam statuas, caput canis habentes atque adnexum aliud caput felis, aliudque insuper accipitris. Quæ quidem Aegyptii colebant, statuisque inscribebant. Nec vero pictam hujusmodi naturam venerabantur, sed etiam belluas alias mutas, quas nefas est venerari.

34. De Pane et Priapo.

Panos historia sic se habet: Ferunt Penelopes uxoris Ulyssis procos apud eam obstinato animo mansisse, tandemque omnes ea potitos esse, ex

(57) Hæc omittit Nonnus.

λβ'. Περὶ Νεῖλου.

Ἡρόδοτος οὐδὲν λέγει. ἀνέγνων δὲ παρὰ Ἀριστᾶν- νέτω τῷ ἱστορικῷ, ὅστις ἱστορεῖ, ὅτι ἐορτάζουσιν Αἰγύπτιοι τῷ Νεῖλῳ ἐορτὴν πανδημεῖ πάντες καὶ πᾶσαι B ἐργόμενοι περὶ τὰ θέατρα τῶν πόλεων, ἀκείσας θοι- νῶνται ἕκαστος ὃ ἔχει, χοροὺς τε συστησάμενοι ᾄδουσι τῷ Νεῖλῳ ὕμνους, ἃς τῷ Διὶ ᾄδουσιν, ὡς τοῦ Νεῖλου τὸ τοῦ Διὸς ἔργον ποιούντος, καὶ ἄρδοντος τὴν χώραν. Ἀνδρογύνων δὲ δοκεῖ λέγειν τιμὰς, τὸ πανδημεῖ τοὺς ἄρρενας μετὰ τῶν γυναικῶν ἐκβακχεύεσθαι καὶ πολλάκις ἐν μέθῃ ἀσελᾶναιεν.

λγ'. Περὶ Ἰσιδος καὶ Μενδησιῶν.

Ἡ Ἰσις τιμᾶται παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις, καὶ μεγάλως τιμᾶται. Λέγεται δὲ αὕτη εἶναι ἡ Ἰὼ ἡ ἀρπασθεῖσα παρὰ τοῦ Διὸς ἐκ τοῦ Ἀργεῖος καὶ μεταβληθεῖσα εἰς βοῦν. Κέρατα γὰρ περὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀγάλματος C αὐτῆς ποιοῦσιν. Ὡς εἶπον δὲ, τῶν πάντων τιμωμένων ἦν παρ' Αἰγυπτίοις. Ἡ δὲ περὶ τοὺς Μενδησίους, ἐστὶν αὕτη. Τὸν Πᾶνα Μένδητα καλοῦσιν οἱ Αἰγύπτιοι, διὰ τὸ καὶ τὸν τράγον τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ Μένδητα καλεῖν. Ὁ δὲ Πᾶν τραγοπρόσωπος ἐστὶ. Σέ- δονται οὖν οὕτω τὸν Μένδητα τοῦτον, ἥτοι τὸν Πᾶνα, ὥστε μὴδὲ γεύεσθαι αἰγῶν διὰ τὸ τοῦτον εἶδος ἔχειν τὴν τῶν αἰγῶν τὸν Πᾶνα τὸν αὐτῶν θεόν. Οἱ δὲ Ἄπιδες, βοὺς εἰσι τιμώμενοι παρ' Αἰγυπτίοις· ἐτί- κτοντο δὲ οὗτοι καθαροὶ δὴ τινες, ἐν τῷ πρὶν χρόνῳ, καὶ σημειῶν εἶχον τι, ὃ ἐδήλου αὐτοὺς εἶναι Ἄπιδας. Ἐγεννῶντο δὲ διὰ χρόνου πολλοῦ· ἐπὶ δὲ ἐγεννή- θησαν, ἐορτὴν μεγάλην ἥγον οἱ Αἰγύπτιοι· καὶ ἱε- ρεῖς τινες περὶ τὸν γεννηθέντα βοῦν, οἵτινες ἱεροῦντο αὐτῷ τῷ βοί. Τὸ δὲ, γράφειν θηρία σύνθετα καὶ ἀλ- D λόκοτα, τοῦτο λέγει, ὃ καὶ εἶδον ἐγὼ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀγαλμάτια μικρὰ, ἔχοντα κεφαλὴν κυνὸς, καὶ παραφουμένην κεφαλὴν ἐτέραν αἰλοῦρου, καὶ ἐτέραν ἱέρακος, καὶ ἐσέβοντο ταῦτα οἱ Ἕλλη- νες, καὶ ἐν εἰκόσιν ἐνέγραφον. Οὐ μόνον δὲ τοιαύτην φύσιν ἐνέγραφον, ἀλλὰ καὶ ἄλλα θηριόμορφα τινα, ὃ ἐσέβοντο οἱ Αἰγύπτιοι· ὃ θέμις οὐκ ἐστὶ.

λδ'. Περὶ τοῦ Πριάπου καὶ τοῦ Πανός.

Λέγεται, ὅτι ὅτε οἱ μνηστήρες τῇ Πηνελόπῃ τῇ τοῦ Ὀδυσσεύος γυναικὶ παρέμενον, συνεμίγησαν αὐτῇ πάντες, καὶ ἐγεννήθη ὁ Πᾶν, ὡς καὶ ἐν τῷ πρώτῳ

λόγῳ εἴρηται· Πάν δὲ ἐκλήθη, ἐπειδὴ ἀπὸ πάντων τῶν μνηστῆρων συνελήφθη. Λέγουσι δὲ Αἰγύπτιοι, αὐτῆς τῆς μίξεως εἶναι ἑφορον τὸν Πᾶνα· ἔνθεν καὶ τραγοσκελὴ αὐτὸν ποιοῦσι, διὰ τὸ κατωφερῆ εἶναι τὸν τράγον περὶ τὰς μίξεις, ὃν καὶ καλοῦσιν Αἰγύπτιοι Μένδητα. Ἡ δὲ περὶ τὸν Πρίαπον, ἐστὶν αὕτη· Λέγεται μετὰ τὸ ἀνελθεῖν τὴν Ἀφροδίτην ἐκ τῆς Αἰθιοπίας, κάλλος ἀμέτρητον ἐπιφέρεισθαι· ὥστε καὶ αὐτὸν τὸν Δία ἐρασθῆναι αὐτῆς, καὶ συγγενόμενον αὐτῇ, ζῆλον ἀπειρον τῇ Ἡρᾷ καταλιπεῖν. Εὐθύς οὖν ἡ Ἡρα τὸ μέλλον προσκοπήσασα, καὶ ὅτι ἡμελλε τὸ τικόμενον ἐκ ταύτης βρέφος κάλλος ὑπερφέρειν, καὶ κατακρατῆσαι πάντων τῶν ἐν Διὶ τεχθέντων, ἤψατο τῆς κοιλίας τῆς Ἀφροδίτης, καὶ παρσχεύασε μαγγανείᾳ τινὶ τὸ βρέφος κακώμορφον τεχθῆναι. Τεχθέντος οὖν τοῦ βρέφους ἀμόρφου καὶ ἀσχημοῦ πάνυ, αἰσχροῦ τε καὶ περισσοσάρκου, καὶ ἑωρακῦα αὐτὸ ἡ μήτηρ, ὅτι μέλλει τὸ τεχθὲν πλείστον αὐτῇ φόνον ἐπιφέρειν, ἔρριψε λαθοῦσα εἰς ὄρος. Περιτυχὼν δὲ τις τούτῳ ποιμὴν, λαθὼν ἀνέθριψε· καὶ ὡς πρὸς εὐκαρπίαν τῆς γῆς καὶ τῶν κτηνῶν καὶ τετραπόδων νομίσας εἶναι τὸ ἐκείνῳ ὑπάρχον πάθος (λέγω δὲ τὸ τοῦ αἰδοῦτο· εἶχε γὰρ τοῦτο ἐπάνω τῆς πυγῆς), λαθὼν ἰδρύσατο, καὶ ἐτίμησε, καὶ ὠνόμασε Πρίαπον· δηλῶν, κατὰ τὴν τῶν Ἰταλῶν γλῶσσαν, τὸν ἐκ πλάνης τοῦ ἐν πλάνῃ καὶ ἐρημῇ σώζοντα· καὶ ἐξ ἐκείνου λέγεται παρὰ τοῖς ποιμέσιν τιμᾶσθαι ὁ Πρίαπος. Τὸν δὲ Ἐρμαφρόδιτον, ἀρρενόητόν τινα καὶ ἀνδρόγυνόν φασιν εἶναι, καὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς αἰδοῖον φέροντα, καὶ πάσχειν μὲν τὰ τῶν γυναικῶν, δρᾶν δὲ τὰ τῶν ἀνδρῶν.

λς'. Περὶ θεῶν διεσπασμένων.

Περσεφόνη γεννᾷ τὸν Ζαγραίον Διόνυσον, ἐκ τοῦ Διὸς συλλαβοῦσα αὐτόν. Τοῦτον γεννηθέντα οἱ Τιτᾶνες (δαίμονες δὲ τάξεις αὗται) φθονήσαντες τῷ Διόνυσῳ, ὡς ἐκ Διὸς ἔχοντι τὴν γέννησιν, διασπαράσσουσιν αὐτόν. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν, ὅτι καὶ ὑπόθεσιν τῆς Ἡρας διεσπάσθη ὑπὸ τῶν Τιτάνων ὁ Διόνυσος. Καὶ περὶ μὲν τῶν διεσπασμένων θεῶν, ἐστὶν αὕτη ἡ τοῦ Διόνυσου· περὶ δὲ τῶν περικεκομμένων, οὐδεμίᾳ τις φαίνεται ἡμῖν ἱστορία, ἢ ἡ περὶ τῶν Γιγάντων. Οὗτοι γὰρ πολεμεῖν ἔβηλον τοῖς θεοῖς. Οἱ δὲ θεοὶ ἀντιστρατεύσάμενοι, ἐπολέμησαν, καὶ κατέκοψαν αὐτούς, τοῦ Διὸς τὸν κεραυνὸν ἐπιπέψαντος αὐτοῖς καὶ καταφλέ-

λς'. Περὶ τοῦ Κωκυτοῦ καὶ Πυριφλεγέθοντος.

Ὁ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδωνι περὶ τῶν λέξεων καὶ τῶν ἀποκληρώσεων τῶν ψυχῶν λέγει, ὅτι οἱ ἀδίκως βεβιωκότες, κολάζονται ἐν τῷ Κωκυτῷ καὶ ἐν τῷ Πυριφλεγέθοντι, καὶ ἐν τῷ Ταρτάρῳ. Ποταμοὶ δὲ οὗτοι εἰσιν· ὁ μὲν Κωκυτὸς, ψυχρότατος· ὁ δὲ Πυριφλεγέθων, θερμότατος· ὁ δὲ Τάρταρος, μέσος τις τόπος τοῦ παντός, ἐν ᾧ ἀνίμης ἐστὶν ὕδατων καὶ κατὰ ποσιν ἄχρι τοῦ τέλους τοῦ παντός, σκοτεινός τις καὶ ἀφεγγής· καὶ ὅτι καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ

A ipsisque Pana exstitisse. Atque idcirco Pan dictus est, quod ab omnibus procis procreatus fuerit. Ac dicunt Aegyptii eum coitus ipsius praesidem esse: unde etiam hircinis cruribus eum describunt, quod hircus ad venerem proclivis sit, quem Aegyptii Mendetem vocant. Haec de Pane: nunc de Priapo. Aiunt Venerem, cum ex Aethiopia veniret, incredibilem quamdam pulchritudinem secum attulisse: adeo ut Jupiter quoque ipse ejus amore inflammat, ac cum ea congressus infinitam Junoni zelotypiam injecerit. Confestim ergo Juno futurum praesentens, prospiciensque fore ut infans, qui ex ea proditurus erat, corporis elegantia filios omnes Jovis antecelleret, praestigii quibusdam antevergens Veneris ventrem attraxit, effecitque ut infans deformis pareretur. Cum igitur turpis ac foedus in primis et obscenus obesusque puer in lucem prodiiisset, conspiciens mater filii deformitatem summo sibi dedecori ac probro fore, acceptum infantem in montem projecit: in quem cum pastor quidam incidisset, ipsum accepit et educavit. Atque ut ad fertilitatem terrae et jumentorum ac quadrupedum esse arbitratus hoc vitium, quod ipsi inerat, hoc est obsceni membri accepit illud fixitque et honoravit, Priapumque vocavit, id est, juxta Latinam linguam, eum qui ex errore liberatus iis qui in errore ac solitudine versantur, salutem illaturus est (58). Atque ex eo tempore a pastoribus coli coepit est Priapus.

55. De concisis ac discerpitis diis.

Proserpina ex Jove Liberum patrem concepit, quem, simul atque in lucem editus est, Titanes, qui daemoniaci quidam ordines quidam sunt, invidia aestro adversus eum perciti, quoniam a Jove procreatus esset, crudelissime discerpserunt. Alii Junonis consilio atque impulsione eum a Titanibus laceratum fuisse affirmant. Atque haec de discerpitis diis. Quod autem ad concisos deos attinet, nihil de hac re memoriae proditum est, nisi forte hoc de gigantibus intelligendum est, qui cum bellum diis intulissent, ab ipsis superati et concisi sunt, atque a Jove immisso fulmine concremati.

56. De panis.

Plato in Phaedone de animarum sedibus ac paenis panisque verba faciens, ait eos qui injuste et scelerate vixerunt, in Coccyto et Pyriphlegthonte atque in Tartaro poenas luere. Fluvii autem sunt illi, quorum alter frigidissimus est, alter calidissimus. Tartarus vero medius mundi quidam locus est obscurus et caliginosus, in quo flagitiosi et nefarii homines excruciantur. At vero Acheron, qui medius quoque quodammodo est, lustralis po-

tius esse videtur, quam scelerum vindex, utpote A
qui hominum peccata abluat et abstergat.

37. De Tantalō (59).

Tantalus Jovis filius erat. Hic cum deorum mensa dignus habitus fuisset, ipsorum mysteria pervulgavit: ob idque hujusmodi poenam pendit: In subterraneis tribunalibus petram capiti superimpositam habet, atque infra se aquam uberem et copiosam et frugiferas plantas: ipsique minax lapis impendit, atque in ea calamitate est, ut si adjacente aqua sitim sedare tentet, lapis cadens eum excruciet: ita miser et fame et siti contabescit, videns quidem ea quibus et fami et siti mederi possit, ceterum eo calamitatis redactus, ut iis ob impendentem ipsius cervibus petram, frui nequeat.

38. De Tityō.

Tityus Latonæ amore captus est, eamque capitis vello tenuit. Postea Diana et Apollo Latonæ filii sagittis eum confecerunt, ac sustulerunt. Nuncque, ut ferunt fabulæ, sagittis trajectory pectus habet, ex eoque cruciatur.

39. De Ixione.

Ixion Junonem deperibat: ejusque nefariam cupiditatem Juno ad Jovem detulerat. Jupiter itaque ut exploratum haberet, num vere ille Junonem deamaret, Junonis formam nebulae impressit, ipsique proposuit, Ixion autem ipsam Junonem esse arbitratus cum ea congreditur. Quo facinore succensus Jupiter hujusmodi supplicio eum affecit: In rota eum extendit, effecitque ut rota perpetua volubilitate feratur. Ita ille sursum semper deorsumque volvitur, eoque supplicii genere vexatur.

40. De eo cujus jecur ab avibus roditur.

Prometheus ignem diis furatus esse, atque ad homines detulisse fertur, Jovem insuper in carnum sacrificii distributione circumscriptisse, ac proinde eum ad iram incitasse. Jupiter itaque ad hunc modum in eum animadvertit: Ad Caucasum montem eum alligavit, ipsique aquilam inmisit, quæ jecur ipsius quotidie renascens quotidie depasceretur.

μα'. Περὶ τῆς Κυκλωπείας τιμῆς (60).

Ὁ Κύκλωψ, οὗτος λέγεται εἶναι ἥρωας τις ληστρικὸς καὶ ποιμὴν, ὃς ὤκει τὴν Σικελίαν, εἶχε δὲ ἓνα ὀφθαλμὸν. Τοῦ οὖν Ὀδυσσεὺς ἀποπλανηθέντος μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον μετὰ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ, καὶ ἐλθόντος περὶ τὴν Σικελίαν, ὁ Κύκλωψ συνέλαβε καὶ αὐτὸν τὸν Ὀδυσσεῆα καὶ τοὺς ἑταίρους αὐτοῦ· καὶ τοὺς μὲν ἑταίρους αὐτοῦ πρῶτους κατέφαγε, τὸν δὲ Ὀδυσσεῆα τήρησας εἰς ὑστερον καταφαγεῖν οὐκ ἴσχυσε διαδράντος αὐτοῦ· διέδρασε δὲ μεθύσας τὸν Κύκλωπα καὶ τυφλώσας αὐτόν· καὶ ὑπὸ τὸ ἐριον ἐνὸς κριοῦ κατακρεμάσας αὐτόν, καὶ ἐξελθὼν σὺν τῷ κριῷ, οὕτως ἀπέδρα.

μβ'. Περὶ στηλῶν Ἑρακλείων.

Τοῦ Ἑρακλέους περὶ τὰ Γάδαιρα ἐλθόντος, καὶ μηκέτι ἰσχύσαντος περαιτέρω ἀπελθεῖν· οὔτε γὰρ περᾶσαι ἴσχυσε τὸν Ἀκεανόν· τὰ γὰρ Γάδαιρα εἰσοδὸς ἐστὶν ἀπὸ τοῦ Ἀκεανοῦ εἰς τὴν θυτικὴν θάλασσαν· ἀχρι οὖν τὸν Γαδείρων γενόμενος, στήλας ἐστήσεν ἐκεῖ, ὥς μέχρι τῶν ἐκείσε βατῆς οὐσῆς τῆς θαλάσσης· καὶ τῆς γῆς, καὶ τὸ ἐπέκεινα οὐκέτι· καὶ ἀκούει ὁ τόπος Ἑρακλείους στηλαί.

(59) Numm. 37, 38, 39 sine distinctione in Græco leguntur.

(60) Græca jam cum Latinis non concordant,

κολάζονται οἱ ἄδικοι· ὁ δὲ Ἀχέρων, καὶ αὐτὸς μέσος· τις, ὃς καθαρσίῃ ἔοικε, καὶ οὐ κολαστηρίῳ, ῥύπτων καὶ σμύχων τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων.

λζ'. Περὶ Ταντάλου.

Ὁ μὲν Τάνταλος υἱὸς ἦν τοῦ Διὸς. Οὗτος, ὡς φασιν, ἡξιώθη τῆς τραπέζης τῶν θεῶν· καὶ ἀξιωθείς, ἐδημοσίευσεν τὰ μυστήρια αὐτῶν, καὶ κολάζεται κόλασιν διὰ τοῦτο τοιάνδε· Ἔστιν ἐν τοῖς ὑπὸ γῆν δικαιοτηρίοις, ἔχων πέτραν ἐπάνω αὐτοῦ, καὶ κάτω ὕδωρ πολὺ καὶ βλαστήματα καρποφόρα· καὶ ἡρτῆται ὁ λίθος κατ' αὐτοῦ. Ἐάν οὖν, φησί, θέλῃ πιεῖν ἐκ τοῦ παρακειμένου ὕδατος, πίπτει ἡ πέτρα ἐπάνω αὐτοῦ, καὶ τιμωρεῖται αὐτόν. Ἐκ τούτου φησὶν ὅτι λιμὴ καὶ δίψη τήκεται· ὁρῶν μὲν ἀφ' ὧν δεῖ φαγεῖν καὶ πιεῖν, μὴ δυνάμενος δὲ μετασχεῖν διὰ τὴν ἐπηρτημένην κατ' αὐτοῦ πέτραν. Ἡ δὲ περὶ τοῦ Τίτυος, ἐστὶν αὕτη.

λη'. Περὶ Τίτυος.

Ὁ Τίτυς ἡράσθη τῆς Ἀητοῦς, καὶ ἐρασθεὶς ἐκράτησεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ χρηδέμνου, θέλων αὐτῇ συγενέσθαι· εἰτα Ἀρτεμὶς καὶ Ἀπόλλων, παῖδες οὗτος τῆς Ἀητοῦς, κατετόξευσαν αὐτόν καὶ ἀνέκλον· καὶ νῦν, φησί, κολάζεται ἐν τῷ ᾄδῃ, ἔχων τὰ βέλη ἐμπεπαρμένα ἐν τῷ ἥπατι. Ἡ δὲ περὶ τὸν Ἰξίωνα ἐστὶν αὕτη.

λθ'. Περὶ Ἰξίωνος.

Ἰξίων ἡράσθη τῆς Ἥρας· ἡ δὲ Ἥρα προσαγγέλλει τῷ Διὶ· ὁ δὲ Ζεὺς βουλευθεὶς γνῶναι εἰ ὄντως ἡράσθη αὐτῆς, ἐξομοιοὶ νεφέλην τῇ Ἥρᾳ, καὶ πέμπει πρὸς αὐτόν· ὁ δὲ Ἰξίων νομίσας αὐτὴν τὴν Ἥραν εἶναι, συμμίσγεται αὐτῇ τῇ νεφελῇ. Καὶ ὀργισθεὶς ὁ Ζεὺς, κολάζει αὐτόν οὕτως· Τροχῷ διατείνας αὐτόν, ἐποίησεν αὐτὸν φέρεσθαι τὸν τροχόν· καὶ ἐστὶν αὐτὸς ἀνακυκλούμενος καὶ καταφερόμενος ταύτην τινὰ τιμωρίαν.

μ'. Περὶ Προμηθεὺς.

Ὁ Προμηθεὺς, οὗτος λέγεται κλέψαι τὸ πῦρ παρὰ τῶν θεῶν, καὶ ἐνεγκεῖν εἰς ἀνθρώπους· καὶ ὅτι περὶ τὰ χρέατα τῆς θυσίας ἀπατήσας τὸν Δία, εἰς ὀργὰς ἐκίνησε τοῦτον διττάς. Τοῦτον οὖν θέλων τιμωρῆσασθαι, ἐποίησεν αὐτόν κατεσθῆναι αὐτοῦ τὸ ἥπαρ· τῇ δὲ νυκτὶ πάλιν ἀνεπληροῦτο· καὶ πάλιν ἤρχετο ὁ ἀετὸς ἡμέρας γινομένης, καὶ ἥσθιεν αὐτό, ἕως οὗ δ' ἐλθὼν ὁ Ἑρακλῆς, ἐτόξευσεν τὸ ὄρνειον τοῦτο.

sed, ut jam diximus, utrumque textum retinemus, utpote e diverso fonte derivatum.

μγ. *Περὶ τοῦ φαιλλοῦ.*

Τοῦ Ὁσιρίδος, ἤτοι Διονύσου, διασπασθέντος ὑπὸ Τυφῶνος, φασίν, ὡς ἡ τούτου ἀδελφὴ ἡ Ἰσις, τὰ τούτου μέλη σὺν πόνῳ πολλῷ συλλέξασα, μόνον τὸ αἰδοῖον οὐχ εὔρε. Τούτου χάριν εἰκόνα τοῦ αἰδοίου ποιήσασα, προσκυνεῖσθαι ὑπὸ πάντων ἐκέλευσε. Γίνεται οὖν παρ' Ἑλλήσιν ἑορτὴ τοῦ φαιλλοῦ, ἣν προσηγόρευσαν Φαλλογῶρια.

MONITUM ⁽¹⁾.

Collectionem historiarum ac fabularum, Nonno auctore, quarum S. Gregorius Nazianzenus meminit in duabus *contra Julianum imp. invectionibus*, jamdiu edidit Richardus Montacutius, eaque collectio in Nazianzeni editiones utiliter recepta fuit. Nunc mihi in Vaticanis codicibus persimilis historiarum fabularumque collectio eodem Nonno auctore occurrit, ad alias duas Nazianzeni orationes, nempe ad *Epitaphium divi Basilii*, et ad homiliam in *sancta Lumina*; quod ego sane scriptum, Montacutii exemplum secutus, in lucem emittere libenter decrevi, resecatis tamen iis fere omnibus, quæ apud Cosmam (2), ad litteram jam exstabant. Etsi enim in superiore opere nihil Cosmæ detraxi, quanquam is sæpe Montacutianum Nonnum expilabat, nunc illas tamen Vaticani Nonni partes in hoc meo libro nolui recedere quæ apud Cosmam leguntur.

ΤΟΥ ΑΒΒΑ ΝΟΝΝΟΥ ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

Ἦν ἐμνήσθη ὁ πάνσοφος καὶ ἐν ἁγίοις μέγας Γρηγόριος ὁ Θεολόγος εἰς τὸν Ἐπιτάφιον τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν καὶ μεγάλου Βασιλεῖος (3).

NONNI ABBATIS COLLECTIO ET INTERPRETATIO

HISTORIARUM GRÆCARUM,

Quarum meminit sapientissimus et inter sanctos magnus Gregorius Theologus in laudatione funebri sancti Patris nostri Basilii.

Οἱ τῶν ἔξω ῥήτορες τε καὶ σοφισταὶ βουλόμενοι Ἀ τὸν ἐγκωμιαζόμενον παρ' αὐτῶν εὐγενέστατον δεῖξαι, λέγουσιν, ὡς οὗτος τὸ γένος κατάρχει, εἰ τύχοι, ἀπὸ Πέλοπος ἢ Κέκροπος, ἢ Ἡρακλέους, ἢ τῶν ἄλλων τῶν νομισθέντων ἡρώων, ἢ καὶ ἄλλως πως ἀγαθῶν γενομένων ἀνδρῶν. Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι οἱ τοῦ θειοτάτου Βασιλεῖος προπάτορες, μετίζους καὶ εὐγενέστεροι ἦσαν τῶν νομιζομένων παρὰ τοῖς ἔξω εὐγενῶν. Καὶ ὁ μὲν νοῦς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦτο βούλεται. Εἰπεῖν δὲ δεῖ τίνες οὗτοι· οἶον, ὁ Πέλοψ, καὶ ὁ Κέκροψ, καὶ Ἀλκμαίων, καὶ ὁ Ἡρακλῆς· οἱ γὰρ τούτων ἀπόγονοι λέγονται· λοιπὸν ἀπὸ μὲν τοῦ Πέλοπος Πελοπίδαι, οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ Κέκροπος Κεκροπίδαι, οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀλκμαίωνος Ἀλκμαιωνίδαι, οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἡρακλέους Ἡρακλειδαι, καὶ ἀπὸ τοῦ Αἰακοῦ Αἰακίδαι.

Rhetores et sophistæ profani ea mente ut, quem celebrant, natalibus clarum ostendant, ex genere eum, dummodo ita fieri possit, vel Pelopis, aut Cecropis alicujusve ex aliis pro heroibus habitis vel ex viris qui quoquo modo unquam inclaruerunt, declarant. Refert igitur divus Gregorius progenitores sanctissimi Basilii ex iis fuisse qui clari et nobiles apud ethnicos habebantur. Et hæc est mens divi Gregorii. At quinam sint isti dicere oportet. Pelops, Cecrops, Alcæon, Hercules: quorum posterii alii Pelopidæ a Pelope, alii Cecropidæ a Cecrope, Alcæonidæ alii, ab Alcæone, ab Heraclide alii Heraclidæ, et tandem ab Ææo Æacidæ alii posthac nominantur.

(1) Mai *Spicileg. Rom.* II, 374.

(2) Vide hujusce *Patrologiæ* tom. XXXVIII, Opp. Gregorii tom. IV.

(3) Oratio XLIII, olim XXXII, pag. 769 nov. edit.

1. De Pelope.

Pelops filius erat Tantalī Phrygiæ regis. Hic Tantalus cum Ilo, qui in Troade condidit Ilium, bellum gerens, clademque metuens, filium suum Pelopem præbitis pecuniariis subsidiis ad Epirum petendam induxit. Si vicerim, inquit, in Phrygiam revertere; sin autem fuerim victus, in Europa manere. Opibus acceptis in Græciam advenit Pelops, in regionem quæ vocabatur Apia et regem habebat Oenomaum, puellæ nomine Hippodamiæ patrem. Pelops, Oenomaos in equestri prælio superato, ejus filiam Hippodamiam uxorem duxit, regioneque potitus cui pro Apia Peloponnesi vocabulum imposuit, hoc est, Pelopis insula. Omnes illius posterī Pelopidæ nominantur; ii sunt: Atreus, Thyestes, Agamemno, Menelaus, et ultimus Orestes. Hæc sufficiunt de Pelopide, modo in Cecropem defluat oratio.

2. De Cecrope.

Rex Atheniensium Cecrops fuit, quo regnante maxime floruit Attica regio: bilinguis vocabatur, quod duabus calluerit linguis, Græca scilicet et Ægyptiaca. Dicuntur Athenienses ex Ægypto ab urbe Saide migrasse duce illo Cecrope, qui, dum in Græciam transiret, Græcam et Ægyptiacam linguam ediscebat, et utriusque gnarus eo advenit. Falsa est opinio quæ tenet Athenienses fuisse indigenas, infirma hac verisimilitudine nixa illos nunquam expulsos in Attica incolas collocasse. Nam sterilis adeo terra non magnum apud alios immigrationis desiderium excitavit. Hactenus de Cecrope; de Alcæone nunc loquamur.

γάρ οὐσα ἡ χώρα, οὐ πάνυ ἦν ζῆλωτῇ καὶ ἄλλους ἐισοικίσαι. Περὶ μὲν Ἀλκμαίωνος.

3. De Alcæone.

Hic natione Atheniensis clarum nomen adeptus est ob animi firmitatem quam in tuenda Atheniensium libertate exhibuit. Tyrannide Athenis a Pisistrato occupata, patriæ servitutem non ferens, migravit, ac toto exsiliū tempore curas omnes in restituenda libertate contulit, secum reputans quomodo illud tanti momenti consilium perficeret. Delphos profectus, ad sacerdotem Apollinis venit oraculi gratia pretio redimendi. Quod illi bene cessit. Quapropter cunctos dei ministros suis audientes dictis suumque in arbitrium subjectos videns, sacerdoti et Pythiæ persuasit ut, si quis Lacedæmonius interrogaturus oraculum veniret, nullum aliud ei responsum nisi hoc daretur: Vobis Deus præcipit ut Athenis instauretis libertatem. Quo sæpius dato Lacedæmonis incitamento, hi tandem venerunt expuleruntque tyrannos ex Athenis. Ab illo tempore magnum fuit Alcæonis decus qui sapientia Atheniensium restituit libertatem. Sed huc usque de Alcæone.

α'. Περὶ τοῦ Πέλοπος.

Πέλοψ υἱὸς γέγονε Ταντάλου Φρυγίας βασιλέως. Ὁ Τάνταλος δὲ οὗτος πόλεμον ἐσχηκώς μετὰ Ἴλου τοῦ κτίσαντος τὸ Ἴλιον τὸ ἐπὶ Τροίας, καὶ φοβούμενος τὴν ἥτταν, ἐπέτρεψε τῷ Πέλοπι τῷ ἰδίῳ παιδὶ λαβόντι χρήματα, ἀπάραι ἐπὶ τὴν Ἥπειρον, εἰπὼν ταῦτα, ὅτι Ἐάν μὲν νικήσω, ὑποστρέψεις πάλιν εἰς τὴν Φρυγίαν· ἐπὰν δὲ ἡττηθῶ, μένε εἰς τὴν Εὐρώπην. Λαθὼν οὖν ὁ Πέλοψ χρήματα, ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐν χώρῃ Ἀπία καλουμένῃ· ἥτις Ἀπία χώρα βασιλεῖα εἶχε τὸν Οἰνόμαον, ἔχοντα θυγατέρα Ἰπποδάμειαν ὀνόματι. Εἷστα ἀγωνισάμενος ἐνταῦθα ὁ Πέλοψ ἵππικόν ἀγῶνα μετὰ Οἰνομάου, καὶ νικήσας, ἔλαβε γυναῖκα τὴν τοῦ Οἰνομάου θυγατέρα Ἰπποδάμειαν, καὶ κατέσχε τὴν χώραν· καὶ ἀντὶ Ἀπίας ἐκάλεσαν αὐτὴν Πελοπόννησον, ὃ ἐστὶν ἡ τοῦ Πέλοπος νῆσος. Πάντες οὖν οἱ ἀπὸ τοῦ Πέλοπος καλοῦνται Πελοπίδαι· οἷον, Ἀτρεὺς, Θυέστης, Ἀγαμέμνων, Μενέλαος, καὶ τελευταῖος Ὀρέστης. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Πέλοπος ταῦτα, περὶ δὲ τοῦ Κέκροπος ἤδη λέγεται.

β'. Περὶ τοῦ Κέκροπος.

Κέκροψ βασιλεὺς γέγονεν Ἀθηναίων· ὃς μεγάλως τὴν Ἀττικὴν κατεκόσμησεν. Οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ διφυὴς καλούμενος· ἐκαλεῖτο δὲ διφυὴς, ὅτι δύο φωνὰς ἦν ἡσκημένος· μίαν μὲν τὴν τῆς Ἑλλάδος, ἑτέραν δὲ τὴν τῆς Αἰγύπτου. Λέγεται γάρ, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀποικοὶ εἰσιν Αἰγυπτίων, ἀπὸ Σάεως πόλεως. Ἠγεμὸν οὖν τῆς ἀποικίας γέγονεν οὗτος ὁ Κέκροψ· καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔμαθε τὴν Ἑλλάδα φωνὴν καὶ τὴν Αἰγυπτίαν· καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν ἔχων καὶ τὴν Αἰγυπτίαν. Ὁ δὲ λόγος, ὁ λέγων αὐτόχθονας εἶναι Ἀθηναίους, μῦθος ἐστὶ, λαθὼν τὸ πλάσμα ἀπὸ τοῦ μηδέποτε ἀπωσθῆναι, μᾶλλον δὲ ἀναθῆναι τοὺς οἰκῆσαντας εἰς τὴν Ἀττικὴν. Λεπτόγως εἰσοικίσαι. Περὶ μὲν Κέκροπος ἄλλος· εἰπεῖν δὲ δεῖ

γ'. Περὶ Ἀλκμαίωνος.

Οὗτος Ἀθηναῖος ἦν τὸ γένος, ἐπίσημος λίαν, τὴν ἐλευθερίαν ἀεὶ φυλάττειν ἐθέλων τοῖς Ἀθηναίοις. Τυραννηθείσης οὖν τῆς πόλεως ὑπὸ Πεισιστράτου, ἐξῆλθεν οὗτος, μὴ φέρων ὄρεῖν δουλευούσας τὰς Ἀθῆνας. Ἐξεληθὼν οὖν μηχανάται, καὶ σκοπὸν εἶχε πῶς τὴν ἐλευθερίαν ἀποκαταστήσει Ἀθηναίους. Ἀπελθὼν οὖν εἰς Δελφοὺς εἰς Ἀπολλώνιον ἱερὸν, ἐκμισθοῦται παρὰ Δελφοῦς τὸ ἱερὸν ἐπὶ μισθοφορίᾳ· ἐκμισθωσάμενος δὲ, καὶ ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν πάντας τοὺς τοῦ θεοῦ διακόνους, πείθει τὴν ἱέρειαν καὶ τὴν Πυθίαν, ἵνα εἰ ἔλθῃ ποτὲ Λακεδαιμόνιος μαντεύσόμενος, μηδὲν ἄλλο λέγειν αὐτῷ, ἢ ὅτι Ἐλευθεροῦν τὰς Ἀθῆνας λέγει ὑμῖν ὁ θεός. Τούτου συνεχῶς καὶ πλειστάκις γινόμενου, παρωρμήθησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ ἐλθόντες ἐξέβαλον ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν τοὺς τυράννους. Μέγα οὖν κλέος ἔσχεν ἕκτοτε ὁ Ἀλκμαίων, ἐλευθερώσας τὰς Ἀθῆνας σοφίᾳ. Ἀλλὰ τὰς αὐτὰ περὶ Ἀλκμαίωνος.

δ. *Περὶ Αἰακοῦ.*

Οὗτος υἱὸς ἐλέγετο εἶναι τοῦ Διὸς, δίκαιος τὰ μά-
λιστα. Διὸ ποτὲ ἀβροχίας γενομένης ἐν τῇ Ἑλλάδι,
ῥῆλον πρὸς αὐτὸν οἱ προσετώτες τῶν πλυνόντων, παρα-
καλοῦντες εὐχασθαι τῷ ἰδίῳ πατρὶ, ἵνα γέννηται υἱός.
'Ο δὲ στὰς καὶ εὐχόμενος, ἔλυσε διὰ τῆς εὐχῆς τοὺς
αὐχμούς, καὶ κατεβῆναι ὕδωρ ποτίζον τὴν Ἑλλάδα·
μάλιστα δὲ καὶ ἐκ τούτου ἡ εὐσέβεια ἐδείχθη τοῦ
Αἰακοῦ. Οὗτος οὖν γεννᾷ δύο υἱούς, τὸν Πηλέα καὶ
τὸν Τελαμῶνα· ὧν ὁ μὲν Πηλεὺς τίκεται τὸν Ἀχιλλέα,
ὁ δὲ Τελαμῶν τὸν Αἴαντα. Οἵτινες ἐκαλοῦντο Αἰακί-
δαι, τὴν ἀπὸ τοῦ πάππου τιμὴν ἐκ τούτου προφε-
ρόμενοι.

ε. *Περὶ Ἡρακλέους.*

Οὗτος λέγεται υἱὸς γαγονέσθαι τοῦ Διός. 'Ο γὰρ
Ζεὺς ὁμοιωθεὶς τῷ Ἀμφιτρύωνι, συνεγένετο τῇ
'Αλκμήνῃ· καὶ ἐγεννήθη ὁ Ἡρακλῆς, ὃς καὶ τοὺς
μεγάλους ἐκείνους ἀθλοὺς διήνυσεν. Πολλοὶ οὖν γεγό-
νασιν ἀπὸ Ἡρακλέους, ὧν πρῶτος καὶ ἐνδοξος ὁ
'Υλλος, ἐξ οὗ καὶ οἱ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλεῖς
'Ηρακλίδαι λέγονται.

ς. *Περὶ τῆς Ἐλαφεβόλου, καὶ Ὠρίωνος, καὶ
Ἀκταίωνος.*

Τὴν Ἀρτεμιν λέγουσι τῆς κατὰ θῆραν τοξείας εἶναι
ἑφορον. Λέγεται οὖν αὕτη ἡ θεὸς βάλλειν εὐστόχως
τὰς ἐλάφους, ὥστε ἀκούσαι τὴν Ἀρτεμιν Ἐλαφε-
βόλον θεόν. 'Ο δὲ Ὠρίων καὶ ὁ Ἀκταίων, θηράται
καὶ οὗτοι ὤπῃσιν. 'Ο μὲν οὖν Ἀκταίων κυνηγέτης
ἦν, καὶ εἶδε τὴν Ἀρτεμιν γυμνὴν· ἡ δὲ θεὸς ἀθέμιτον
τοῦτο ὑπολαβοῦσα, τὸ τοὺς θεοὺς ἰδεῖν γυμνοὺς, καὶ
μάλιστα τὰς παρθένους, χολωθείσα, μανθναὶ ἐποίησε
τοὺς κύνας αὐτοῦ τοῦ Ἀκταίωνος, καὶ ὡς ἔλαφον
ἔχοντα κέρατα ἐώρων αὐτὸν οἱ κύνες, οὕτως ὥστε
λέγεσθαι τὸν Ἀκταίωνα ὑπὸ κυνῶν συρῆναι. Καὶ ὁ
'Ὠρίων δὲ, οὗτος ἐστὶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρῆσαι τοὺς θεοὺς
ἐν τῇ βύρσῃ τοῦ βοῦς τοῦ σφαγέντος ὑπὸ τοῦ Οἰνέως
τοῦ Θηβῶν βασιλέως ἐπὶ τῇ φιλοξενίᾳ τῶν θεῶν·
γενόμενος δὲ Ὠρίων, καὶ ὧν θηρολέτης, ἠράσθη τῆς
'Αρτέμιδος. Εἶτα ἡ θεὸς ὀργισθεῖσα, ἀνῆκε σκορπίον
κατ' αὐτοῦ, καὶ κρουσθεὶς οὗτος ἀπέθανε· διὸ ἐστὶν
ἐν τῷ οὐρανῷ, ὡς οἱ μῦθοι λέγουσι, μετὰ τοῦ σκορ-
πίου.

ζ. *Περὶ τοῦ Πηγάσου.*

Τῆς Παταρικῆς Χιμαίρας ἀναφύσεως, περὶ ἧς
μῆνυται καὶ οὗτος ὁ θεὸς Γρηγόριος ἐν τοῖς Στη-
λιτευτικοῖς, ἐν ἱστορίᾳ πεντηκοστῇ, καὶ λυμαιο-
μένης τὴν χώραν τῶν Λυκίων, καὶ τοῦ Προΐτου βα-
σιλεύοντος τῆς Λυκίας, προσετάχθη ὁ Βελλεροφόντης
ἀποκτείνειν τὴν Χιμαίραν. Ἦν δὲ τὸ θηρίον, ὡς κά-
κεισε παρεστήσαμεν τοιοῦτον· πρόσθε μὲν λέων,
ὅπισθεν δὲ δράκων, μέσον δὲ Χιμαίρα· ἐξ ἧς Χιμαί-
ρας τὸ πῦρ ἀνεδίδετο, καὶ ἦν δυσάλωτον τὸ θηρίον.
Τὸν ἵππον οὖν Πήγασον ἐκ θεοῦ εὐρών ὁ Βελλερο-
φόντης, ὃς ἐλέγετο ἔχειν πτερὰ, καὶ ὕδωρ ἀπὸ τῶν
δυνύων ἀποστὰζειν, ἐλθὼν, σύμμαχον εὐρών τὴν
πτήσιν τοῦ ἵππου, διὰ τὸ εἶναι πτερωτὸν, ὡς εἶπον,
καὶ σφαίραν μολίβδου περιθεὶς ἐν τῷ ἀκρῷ τοῦ δό-
ρατος, αὐτὸς ὁ Βελλεροφόντης ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα
τῆς Χιμαίρας, καὶ ἀπὸ τοῦ πυρὸς διελύθη ὁ μολίβδος,
καὶ ἀνέβη τὴν Χιμαίραν.

A

4. *De Aeaco.*

Dicitur ille Jovis filius et prae caeteris justus. Ideo
cum siccitate magnopere quodam anno Graecia labo-
raret, ad eum venerunt civitatum proceres supplices
ut genitorem oraret suum ad impetrandum
imbrem. Surgens et orans precibus suis siccitati
finem imposuit, et cecidit imber Graeciam irrigans
atque refrigerans. Ex hoc autem tempore celebrata
fuit Aeci pietas. Hic duos filios Peleum et Telamo-
nem genuit; Peleus genuit Achillem, Telamon ge-
nuit Ajacem. Qui vocabantur Aecidae, ex hoc etiam
abavi memoria commendati.

5. *De Hercule.*

Ille dicitur fuisse Jovis filius; Jupiter enim sub
Amphitryonis imagine congressus est cum Alceme-
na: unde natus est Hercules, qui tantos labores
perfecit. Multi ex Hercule orti sunt, inter quos
primus et longe clarissimus Hyllus; ex eo etiam
Lacedaemoniorum reges Heraclidae vocantur.

6. *De Elaphebolo, Orione et Actaeone.*

Dianam dicunt venatoriae artis praesidem et so-
lerti manu transfigere cervos, unde fuit cognomi-
nata dea Elaphebolus. Venatores fuerunt Orion et
Actaeon. Actaeon igitur venator erat, et nudam
aspexit Dianam, quae, nefarium scelus hoc existi-
mans deos tanto aspicere, et praesertim virgines,
ad ulciscendam injuriam fecit canes Actaeonis ra-
bidos et amentes, qui illum quasi cervum cornua
habentem videntes, ut fertur, laceraverunt atque
voraverunt. Orion autem ortum ducit ex eo quod
minxerunt superi in pelle bovis ab Oeneo Theba-
rum rege immolati ad recipiendos hospitio deos.
Orto ergo Orione, cum ferarum esset destructor,
adamavit eum Diana. Deinde dea furore accensa
in illum projecit scorpionem a quo infelix Orion
morsus, emisit spiritum. Quapropter in caelo est
cum scorpione, ut fabulantur.

7. *De Pegaso.*

Chimera Patavica, ex seipsa renascente, de qua
in Steliteuticis, in quinquagesima historia mentio-
nem facit divus Gregorius, regionem Lyciorum po-
pulante, regnante in Lycia Praeto, Bellerophonti ut
eam interficeret mandatum est. Erat bellua, sicut
jam depinximus, talis: a fronte leo, a tergo dra-
co, in medio Chimera ipsa ignem projiciens, et
difficilis erat accessus ad eam. Cum Bellerophon
invenisset Pegasus divinum equum qui alas ha-
bere dicebatur, et undam unguibus jacere, usus
est quasi adjutorio alis equi, et plumbeam in supe-
riori parte lanceae stabiliens sphaeram quam in os
Chimerae projecit, plumbo per ignem liquefacto,
occidit Chimeram.

D

8. De labyrintho.

In insula Creta mons est in quo invenitur speculnea in modum antri ad quam difficilis aditus, sed difficilior ex ea reditus; hic Minotauri mansio esse dicitur. Per difficultatem e labyrintho redeundi, divus Gregorius inextricabilia sermonis obiter innuit e quibus nemo semel alligatus sese expedire poterat; adjungit ἄρκυς, quod est species retis crassissimi, quo utuntur adversus leonem vel quamvis aliam ex feris immanem venatores.

9. De Gadibus.

Gades locus est in partibus Hesperii. Locus hic maris terminus est et quasi sejunctio nostri maris a mari Atlantico. Circa Gades vero mare non navigabile esse dicitur propter ejus turbulentiam et obscuritatem. Γάδεια dicitur παρὰ τὴν γῆν καὶ τὴν θειράν· θειρὴ vero dicitur humilis. Ex eo ergo quod terra hic humilis est Γάδεια nomen accepit.

10. De equo vincula frangente.

Poeta Homerus ad Alexandri velocitatem depingendam illum cum equo comparat his verbis:

Ut equus in stabulo nutritus cum e stabulo elapsus
[fuerit.

11. De sparsis et sponte nascentibus gigantibus.

Dicunt Cadmum vel quemvis alium Thebis in Boeotia maritimi draconis dentes avulsos in terram quasi semen projecisse unde viri surrexerunt armati; editi sunt autem a femoribus ad superna, et sic stantes seipsos invicem trucidarunt.

12. De Thebis quæ septem portas habebant.

Divus Gregorius hic sermonem facit de spectaculis. Urbs vero quæ septem portas habebat est in Græcia ea quæ Amphionis et Zethi citharæ modulaminibus exstructa est; Thebæ vero Ægyptiæ habent centum portas; urbs olim maxima, adeo ut centum portas haberet. Dicunt validissima fuisse Babylonis mœnia, lateribus asphalto junctis structa et in immensum longitudinis, latitudinis et circumferentiae spatium porrecta.

13. De Mausolo Care.

Mausoli Caris sepulcrum etiam amplissimum. Rex fuit Carie Mausolus qui sibi ingenti sumptu edificavit sepulcrum super terrenum aggerem, paludosis in locis, jacens in interiori sepulcro. Scribitur sepulcrum Caricum, possessive; et Caris, quod gentem designat Mausoli Caris. Pyramides etiam, in Ægypto magnis sumptibus ædificate, admiratione dignæ sunt. Eas Christiani dicunt horrea fuisse Joseph, ethnici vero, inter quos Herodotus, sepulcra regum quorundam. Verisimile est pyramides post tempora Joseph et exitum Israel ab ethnicis exstructas ut sepulture regum inservirent. Rhodium colossus innuit

A

η'. Περὶ τοῦ λαβυρίνθου.

Ἐν τῇ Κρήτῃ τῇ νήσῳ ὁρος ἐστίν, ἐν ᾧ σπήλαιον ἀνερῶδες, καὶ δύσσοδον περὶ τὴν κάθοδον, καὶ δυσχερὲς πᾶν περὶ τὴν ἀνοδὸν· ἐν ᾧ λέγεται ὁ Μινώταυρος ἐμβληθῆναι. Ἐπεὶ οὖν δυσχερὲς τὸ ἐκδῆναι τοῦ λαβυρίνθου, νῦν ὁ θεὸς Γρηγόριος ἐλαβεν αὐτὸ ἐπὶ τοῦ λόγου τῶν ἀφύκτων, ὧν οὐδεὶς ἠδύνατο ἐκφυγεῖν, ἀλλ' ἠλίσκετο. Ἐπιφέρει δὲ καὶ τὰς ἄρκυς· ἄρκυς δὲ ἐστὶν εἶδος δικτύου παχυσχοίνου, ὃ ἰστιάσι πρὸς θήραν λέοντος, ἢ ἄλλου τῶν ἰσχυρῶν ζώων.

θ'. Περὶ τῶν Γάδεων.

Γάδεια τόπος ἐστὶ περὶ τὰ Ἑσπερία μέρη· ὁ τόπος δὲ οὗτος, ἀποτελεστέσις ἐστὶ θαλάσσης, καὶ οἶονεῖ ἐκκρίσις ἀπὸ τῆς ὥς πρὸς ἡμᾶς θαλάσσης, ἐπὶ τὴν Ἀτλαντίδα θάλασσαν. Λέγεται οὖν μηκέτι μετὰ τὰ Γάδεια πλέεσθαι τὴν θάλατταν ἐκείνην, διὰ τὸ εἶναι βραχύωδη καὶ σκοτεινὴν. Γάδεια δὲ ἤκουσε παρὰ τὴν γῆν καὶ τὴν θειράν· θειρὴ δὲ καλεῖται τράχηλος. Παρὰ τὸ οὖν τῆς γῆς εἶναι τράχηλον ἐκείσε, ἤκουσε Γάδεια.

ι'. Περὶ ἱπποῦ τοῦ διαβρήξαντος τὰ δεσμά.

Ὅμηρος ὁ ποιητὴς βουλόμενος τὴν Ἀλεξάνδρου δξύτητα τὴν περὶ τοῦ πώλου ἐκφράσαι, διὰ παραβολῆς εἰκάζει τὸν ἥρωα, ἐπειπὼν τότε ἔπος·

Ὡς δ' ὅτε τις στατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ
[πατήρ.

ια'. Περὶ τῶν σπαρέντων καὶ φνέκτων αὐθημερὸν γιγάντων.

Ἐν Θήβαις τῆς Βουωτίας λέγεται, ὅτι Κάδμος, ἢ ἄλλος τις, λαβὼν τοὺς τοῦ δελφίνου δράκοντος ἐσπειρεν ὀδόντας εἰς τὴν γῆν, καὶ ἀνεδόθησαν ἔνοπλοι ἄνδρες· ἀνεδόθησαν δὲ ἀπὸ μῆρῶν ἕως ἄνω, καὶ οὕτως ἰστάμενοι ἐπολέμουν ἀλλήλοις.

ιβ'. Περὶ τῶν ἐκταπύλων Θηβῶν.

Ὁ θεὸς Γρηγόριος περὶ θεάματα βούλεται εἰπεῖν ἡμῖν ἐνταῦθα· αἱ δὲ πύλαι, ἐπτάπυλοι εἰσιν, αἱ τῆς Ἑλλάδος, αἱ ὑπὸ Ἀμφίονος καὶ Ζήθου κτισθεῖσαι διὰ κιθάρας· αἱ δὲ Αἰγύπτιας Θῆβαι, εἰσὶν ἑκατοντάπυλοι· μεγίστη δὲ πάλαι γέγονε, καὶ οὕτως μεγίστη ὥστε ἑκατὸν ἔχειν τὰς πύλας. Τὰ δὲ ταίχη τὰ Βαβυλώνια λέγεται εἶναι ἰσχυρότατα· ἀπὸ γὰρ πλίνθου ὁπτιῆς καὶ ἀσφάλτου λυομένης ἐκτίσθησαν, καὶ τὸ πλάτος ἔχοντα πολλὸν, καὶ τὸ ὕψος, καὶ τὴν περιφέρειαν.

D

ιγ'. Περὶ τοῦ Μανσωλοῦ τοῦ Καρὸς.

Ὁ τάφος Μανσωλοῦ τοῦ Καρὸς μέγιστός ἐστι καὶ αὐτός· Μανσωλὸς γὰρ Καρίας γέγονε τύραννος· ὃς ἐκτίσεν ἑαυτῷ τάφον πολυανάλωτον, ἐν χώματι τινι καὶ ἐν λιμναζούσῃ λίμνῃ ἔκδον κείμενος τοῦ τάφου· γράφεται δὲ καὶ ὁ Καρικὸς τάφος, ἵνα ἢ κτητικός· γράφεται δὲ καὶ Καρὸς, ἵνα ἢ ἐθνικός τοῦ Μανσωλοῦ τοῦ Καρὸς. Αἱ δὲ πυραμίδες, καὶ αὗται θαύματός εἰσιν ἄξια, ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἐκτισμέναι πολυανάλωτοι· ἄστινας Χριστιανοὶ μὲν λέγονται εἶναι τὰ ὦρεϊα τοῦ Ἰωσήφ, Ἕλληνες δὲ τάφους βασιλέων τινῶν, ὧν ἐστὶ καὶ Ἡρόδοτος· ὡς δὲ εἰκὸς μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰωσήφ, καὶ τὴν ἐξοδὸν τοῦ Ἰσραὴλ, ἐποίησαντο αὐτὰς τάφους βασιλέων οἱ Ἕλληνες.

Περὶ δὲ τοῦ κολοσσῷ λέγει τοῦ ἀνακαιμένου ἐν Ἀ qui mole sua et ingenti æris adhibiti pondere admiracionem movet.
 ῥόδῳ, ὅτι μέγιστός ἐστιν ἀνδρίας, χαλκὸν ἔχων
 πολλὴν καὶ ἀξιοθαύμαστον.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΝΟΝΝΟΥ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

Ἦν ἐμνήσθη ὁ πάνσοφος καὶ θεῖος Γρηγόριος ἐν τῷ Εἰς τὰ ἁγία φῶτα λόγῳ (1).

EJUSDEM MONACHI NONNI

INTERPRETATIO GRÆCARUM HISTORIARUM

Quarum meminit sapientissimus et divus Gregorius in oratione *De sacris luminibus*.

α'. Περὶ τοῦ Διὸς.

Τὸν Δία οἱ θεολόγοι τῶν Ἑλλήνων ἐκ Κρόνου λέγουσι γεννηθῆναι, καὶ γεννηθέντα περισωθῆναι τοιῷσδε· Ὁ Κρόνος τῇ Ῥέᾳ γενόμενος σύνοικος, ἅπερ ἔτικτεν αὐτῇ παιδία, αὐτὸς λαμβάνων κατέπινεν· καὶ οὕτως ἐπὶ πολλῶν τούτου γενομένου, ἄτεκνος ἔμενεν ἡ Ῥέα. Ὅτε οὖν ἐγέννησε τὸν Δία, ἡ Ῥέα φοβουμένη μήπως καὶ τὸ βρέφος τοῦτο καταποθῇ ἀπόληται, λίθον μὲν σπαργανύσασα, δέδωκε τῷ Κρόνῳ ὡς βρέφος καταπίνειν· τὸν δὲ Δία ὑπερέθετο ἐν τῇ Κρήτῃ, καὶ παρέσταζε τῷ βρέφει τούτῳ τοὺς Κορύδαντας καὶ τοὺς Κουρήτας ὀρχεῖσθαι καὶ κροτεῖν καὶ κτυπεῖν τὰ ὅπλα αὐτῶν, καὶ γενέσθαι τινὰ ἔχον τὸν θυνάμενον ὑποκλέπτειν καὶ παρακροεῖν τὸν ἐκ τοῦ κλαυθμοῦ τοῦ παιδίου ἦχον, ἵνα μὴ μαθὼν ὁ Κρόνος ποῦ κρύπτεται τὸ παιδίον, τοῦτο λαθὼν καταπῇ. Νῦν οὖν πατέρα μὲν μισότεκνον λέγει τὸν Κρόνον, παιδίον δὲ κλαυθμυρίζον τὸν Δία· τοὺς Κουρήτας δὲ λέγει τοὺς μετὰ τῶν Κορύδαντων ταχθέντας παρὰ τῆς Ῥέας ὀρχεῖσθαι, δαίμονες δὲ οὗτοι οἱ Κορύδαντες· ἐνόπλιον δὲ ὄρχησιν λέγει τὴν πυρρήχιον· κτύπον γάρ τινα ἐν ταῖς ἀσπίσιν ἐποιοῦν οὗτοι, πρὸς τὸ ὑπερηχεῖσθαι τὸν κλαυθμὸν τοῦ παιδίου. Κρητῶν δὲ τυράννους εἶπεν, ὅτι οἱ μὲν θεολόγοι τῶν Ἑλλήνων θεὸν λέγουσι γενέσθαι τὸν Κρόνον καὶ τὸν Δία· ἡ δὲ ἱστορία ἡ δημώδης, ἥ καὶ τίθεται ὁ θεῖος Γρηγόριος λέγων, ὅτι ὁ Ζεὺς οὗτος τυράννος ἦν Κρητῶν, καὶ θέλοντες αὐτὸν θεραπεύειν οἱ ὑπήκοοι, ἐμυθολόγουν, ὡς ἐκ Κρόνου θεοῦ καὶ Ῥέας ἔχει τὴν γένεσιν, ἐπεὶ ἀνθρωπος ἦν· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, ἅν Ἑλλήνες ἀπαρέσκωνται· οἱ γὰρ Ἑλλήνες οὐ θέλουσιν αὐτὸν εἶναι ἀνθρωπον καὶ τυράννον Κρητῶν, ἀλλὰ θεόν.

β'. Περὶ τῆς ἀρπασθείσης Κόρης.

Δημήτηρ θεὸς οὗσα τίκτει θυγατέρα ἀπὸ τοῦ Διὸς, ἥντινα ἐκάλουν καὶ Κόρην, καὶ Περσεφόνην. Ταύτης ἡράσθη ὁ Πλούτων· καὶ ἥρπασε αὐὴ κατέλθεν ἐν τῷ ᾗδῃ. Ἡ οὖν Δημήτηρ περιεῖχε ζητοῦσα τὴν Κόρην,

B

1. De Jove.

Jovem theologi Græcorum Saturno dicunt natum, et natum salvatum fuisse isto modo: Saturnus Rheæ cum esset conjunctus, quos edebat ex pueros, ille capiebat et hauriebat; et ita sæpissime cum hoc evenisset, sine pueris remansit Rhea. Cum igitur genuit Jovem, Rhea timens ne eodem modo quoque puer ille periret, lapidem cum panno involvisset, dedit Saturno ut puerum manducandum, Jovem autem deposuit in Creta, et illi circumposuit Corybantas et Curetas qui saltibus et plausibus ei arma feriendo tumultum cierent quo posset celari et tegi sonus vagituum pueri, ne disceret Saturnus ubi latebat puer, caperet eum et haurire. Nunc igitur patrem pueros detestantem dicit Saturnum, infantemque gemebundum Jovem. Curetas dicit eos cum Corybantis ordinatorum a Rhea ad saltandum; dæmones vero sunt isti Corybantæ. Armata saltationem dicit pyrrhichium: sonum enim quemdam in clypeis faciebant illi, ut dominarentur gemitus infantis. Cretensium reges dicit, quia theologi Græcorum deos factos fuisse dicunt Saturnum et Jovem. Hæc est historia communis, quam sequitur divus Gregorius dicens, Jovem istum regem fuisse Cretensium, et volentes eum colere subjecti, finxerunt eum e Saturno deo et Rhea ortum habere, cum homo esset. Ideo addit, Quamvis Græci contradicant; Græci enim non volunt eum esse hominem et regem

D Cretensium, sed deum.

2. De erepta virgine.

Ceres, dea cum esset, gignit filiam a Jove, quam vocabant Coren et Persephonen. Illam amavit Pluto, et sustulit et descendit in inferos. Ceres igitur circumibat quærens virginem, et cum diu

(1) Oratio olim et nunc XXXIX, p. 677 nov. edit.

errasset, venit in Atticam. Adveniens autem, locum in quem venerat vocavit Eleusina, ex verbo ἐληλυθέναι. Didicit vero e Celeo et Triptolemo, virginem raptam fuisse a Plutone et esse in inferis. Cum igitur didicisset dea ista, finem fecit erroris. Gratiā agens viris pro beneficio illo, dedit eis semina, ut frumentum, hordeum et olera; dicitur enim frugum præsēs esse Ceres. Cum dedisset semina, dedit etiam dracones et currus alis instructos, circumcumeundi causa et dandi omnibus frumentum et hordeum; nōdum enim didicerant homines manducare panem, aut uti frumento, sed nomadum vitam agebant: non modo frumentum, sed etiam omnes seminales fructus dedit, et mysteria instituit et docuit quomodo oportet initiare et initiari. Noctu autem peragebantur mysteria in Eleusi; templum enim hic dedicatum fuit ipsi Cereri. Dicit autem, Et hæc facit et hæc patitur, quia Ceres felix fuit discendo filiae (sortem) et finem fecit erroris, et quia eā beneficium intulit eis, dans semina, et statuens mysteria. Cognovit autem Eleusis hæc, de pago dicit, in quem cum venisset Ceres, faciebat mysteria. Dicit autem, Silendis et silentio dignis, propter legem jubentē neminem initiatorum mysteria divulgare, sed silere, et cum profanis non communicare.

τελεσθέντων τὰ μυστήρια δημοσιεύειν τὴν τελετὴν, ἀλλὰ σιωπῇ κατέχειν, καὶ μὴ ἐκφέρειν πρὸς τοὺς ἀμύητους.

3. De femore parturiente imperfectum fetum.

Semele filia fuit Cadmi Thebarum regis. Illam cum amavisset Jupiter, sese miscuit ei, quod in invidiam et odium movit Junonem uxorem suam. Invida igitur Juno Semelem adit et dicit ei: Revera (ille) fallit te; non enim Jupiter est qui sese jungit tecum; ad me enim, ait, cum intrat, fulguribus et tonitribus coruscat. Si igitur venit ad te Jupiter, dic illi ut quomodo Junonem adit, sic te adeat. Et si miscetur tibi cum fulguribus et tonitribus, revera Jupiter tibi miscetur. Si autem aliter quocunque modo, non est Jupiter. Cum hæc prædixisset Juno, et venit Jupiter ad Semelem, rogatus est ab ea ut misceretur ei sicut Junoni. Deinde cum ille sese junxisset ei cum fulminibus, non tulit Semele fulmina, et obiit. Jupiter igitur cito fetum qui erat in Semele cepit, posuit in suum femur et sult, donec complerentur novem menses. Erat vero ille Bacchus: imperfectum autem fetum dicit, quia femur eum genuit Jovis. Deum *andrynum* vocat Bacchum, ut quandoque seminae partes agentem, id est eadem quam mulieres patientem, aliquando vero viri partes agentem, id est ea viro- rum facientem. Chorū autem ebriosum dicit Satyros et Bacchos et Silenos; dæmones sunt isti comites et socii Bacchi. Eos et exercitum protervum dæmonum dicit. Protervum eum vocat propter ebrietatem. Cum enim vini præsēs sit Bacchus, verisimiliter cum eo dæmones ebrios introducit. Illud autem, Thebanorum dementia eum honorans, quia Thebanus erat genere Bacchus, ut ex Semele natus. Quippe dixi-

καὶ πολλὰ πλανηθεῖσα ἦλθεν ἐν τῇ Ἀττικῇ. Ἐλθοῦσα δὲ, τὸν μὲν τόπον ἐν ᾧ ἦλθεν, ἐκάλεσεν Ἐλεουσῖνα παρὰ τὸ ἐληλυθέναι. Ἐμαθε δὲ παρὰ τοῦ Κελεοῦ καὶ τοῦ Τριπτολέμου, ὅτι ἡ Κόρη ἡρπάγη ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος, καὶ ἔστιν ἐν τῷ ᾄδῃ. Μαθοῦσα οὖν ἡ θεὸς ταῦτα, ἔληξε τῆς πλάνης. Ἀμειβομένη δὲ τοὺς ἀνδρας ὑπὲρ τῆς χάριτος ταύτης, δέδωκεν αὐτοῖς τὰ σπέρματα, οἷον σῖτον, κριθὴν, καὶ ὁσπριον· λέγεται γὰρ τῶν σπερματικῶν καρπῶν εἶναι ἐφορος ἡ Δημήτηρ. Δοῦσα δὲ τὰ σπέρματα, δέδωκε καὶ δράκοντας καὶ ἄρματα πτερωτὰ πρὸς τὸ περιελθεῖν καὶ δοῦναι πᾶσι τὸν σῖτον καὶ τὴν κριθήν· οὕτω γὰρ ἤδεισαν οἱ ἀνθρώποι ἐσθίειν ἄρτον, ᾗ χρῆσθαι σίτῳ, ἀλλὰ νομαδικὸν βίον ἔζων· οὐ μόνον δὲ τὸν σῖτον, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς σπερματικούς καρποὺς δέδωκε· καὶ τὰ μυστήρια ἐτέλεσεν αὐτοῖς, καὶ ἔδειξε πῶς δεῖ τελεῖν καὶ τελειῖσθαι. Νύκτωρ δὲ ἐγένετο ἡ τελετὴ ἐν τῇ Ἐλεουσίνῃ· ἱερὸν γὰρ ἐκτίσθη ἐκεῖσε αὐτῆς τῆς Δημήτρος. Εἶπε δὲ, Καὶ τὰ μὲν ποιεῖ, τὰ δὲ πάσχει, διὰ τὸ καὶ τὴν Δήμητραν παθεῖν εὖ ἐν τῷ ἀκούσαι περὶ τῆς θυγατρὸς λῆσαι τῆς πλάνης, καὶ ταύτην δὲ ποιῆσαι εὖ τοῦτους, δοῦσα τὰ σπέρματα, καὶ τελέσασα τὰ μυστήρια. Τὸ δὲ, Οἶδεν Ἐλεουσὶς ταῦτα, περὶ τῆς κόμης λέγει, ἐν ᾗ ἔλθοῦσα ἡ Δημήτηρ ἐποίει τὰ μυστήρια. Εἶπε δὲ, Τῶν σεσωπημένων καὶ σιωπῆς ὄντων ἀξίων, διὰ τὸ νόμον εἶναι τὸν καλεῖοντα μηδὲνα τῶν

γ'. Περὶ τοῦ ὠδινόντος μηροῦ ἀτελὲς κίημα.

Σεμέλη, θυγάτηρ γέγονε Κάδμου τοῦ Θεβῶν βασιλέως. Ταύτης ἐρασθεὶς ὁ Ζεὺς, συνεγένετο αὐτῇ, καὶ εἰς ζῆλον καὶ φθόνον ἐκίνησεν Ἥραν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. Ζηλοτυπήσασα οὖν ἡ Ἥρα, ἀπέρχεται πρὸς τὴν Σεμέλην καὶ λέγει αὐτῇ, ὅτι Ὀντως ἀπατᾷ σε· οὐδὲ γὰρ ὁ Ζεὺς ἔστιν ὁ συγγενόμενός σοι· ἐμοὶ γὰρ, φησὶν, ὅτε συγγίνεται, μετὰ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν συγγίνεται. Ἐὰν οὖν ἔλθῃ πρὸς σὲ ὁ Ζεὺς, εἰπὲ αὐτῷ· Ὡς συγγίγῃ τῇ Ἥρᾳ, οὕτω σύνελθέ μοι. Καὶ εἰ μὲν συγγιγνέται σοι μετὰ ἀστραπῶν καὶ κεραυνῶν, τῷ ὄντι ὁ Ζεὺς σοι συγγίνεται. Εἰ δὲ ἄλλως πως, οὐκ ἔστιν ὁ Ζεὺς. Ταῦτα ὑποθεμένης τῆς Ἥρας, ἐλθόντος τοῦ Διὸς πρὸς τὴν Σεμέλην, ἠτήθη παρ' αὐτῆς συγγενέσθαι αὐτῇ ὡς τῇ Ἥρᾳ. Εἶτα συγγινομένου μετὰ κεραυνῶν, μὴ ἐνεγκοῦσα ἡ Σεμέλη τοὺς κεραυνούς, ἀπέθανεν. Ὁ οὖν Ζεὺς θάπτον τὸ ἐμβρυον ὃ ἦν ἐν τῇ Σεμέλῃ λαβὼν, ἔβαλεν εἰς τὸν μηρὸν καὶ ἐβράσεν, ἕως οὗ γέννηται τῶν ἐννέα μηνῶν. Ἦν δὲ οὗτος ὁ Διόνυσος. Ἀτελὲς δὲ κύημα λέγει, ὅτι ὁ μηρὸς αὐτὸν ἐκύησε τοῦ Διός. Θεὸν ἀνδρόγυνον καλεῖ τὸν Διόνυσον, ὡς ποτὲ μὲν γυναικιζόμενον, τούτέστι τὰ τῶν γυναικῶν πάσχοντα· ποτὲ δὲ ἀνδριζόμενον, τούτέστι τὰ τῶν ἀνδρῶν ἐνεργοῦντα. Χορὸν δὲ μεθυόντων λέγει τοὺς Σατύρους καὶ τοὺς Βάκχους καὶ τοὺς Σειληνούς· δαίμονες δὲ οὗτοι ὁπαδοὶ καὶ ὁμοκείμεθοι τοῦ Διονύσου. Αὐτοὺς δὲ τούτους λέγει, καὶ στρατὸν ἔκλυτον τοὺς δαίμονας. Ἐκλυτον δὲ αὐτὸν καλεῖ, διὰ τὴν μέθην. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦ οἴνου ἐφορος ὁ Διόνυσος, εἰκότως τοὺς σὺν αὐτῷ δαίμονας μεθυστάς εἰσάγει ὄντας. Τὸ δὲ, Θεβαλῶν ἀνοία τοῦτον

τιμῶσα, ὅτι Θηβαῖος ἦν τὸ γένος ὁ Διόνυσος, ὡς ἐκ Α
τῆς Σεμέλης γεννηθείς· εἴπομεν γάρ, ὅτι Σεμέλη
θυγάτηρ ἦν Κάδμου τοῦ Θηβῶν βασιλέως. Ἄνοιαν
δὲ καλῶς εἶπε Θηβαίων, ἐπειδὴ ἐπὶ μωρία πολλῇ
διαβάλλονται οἱ Θηβαῖοι, καὶ ἐστὶ παροιμία ἡ λέγου-
σα· *Βοιωτία ὄς*. Διὰ τί δὲ ὁ κεραυνὸς προσκυνεῖται;
Διότι κατέφλεξε τὴν Σεμέλην. Τὸ δὲ, Ὡσπερ ἄλλο τι
κεφαλὴ πρότερον, ἑτέρα μὲν ἐστὶν ἱστορία· ἐπειδὴ
δὲ συμπλέκεται ταύτῃ, ἀναγκαῖον καὶ αὐτὴν ἐξηγή-
σασθαι. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Διὸς γέγονε κεφαλὴ ποτε
ὠδίνων, ὅτι ἐν αὐτῇ εἶχε τὴν Ἀθηνᾶν. Λέγεται γάρ
ἡ Ἀθηνᾶ, ὅτι ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς ἐγεννήθη·
ἐκεῖ γὰρ αὐτὴν ὠδινέν ὁ Ζεὺς, καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ
ἔτεκεν ἐξ αὐτῆς τὴν Ἀθηνᾶν.

δ'. Περὶ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῶν αἰσχυρῶν
μυστηρίων αὐτῆς.

Λέγεται, ὅτι ἐκ τῶν αἰθέρων τοῦ Οὐρανοῦ ἔσχε τὴν
γέννησιν ἡ Ἀφροδίτη· ὁ γὰρ Κρόνος, φησὶν, υἱὸς
τοῦ Οὐρανοῦ, λαβὼν τὸ δρέπανον, ἀπέκοψε τοῦ Ἰδίου
πατρὸς τὰ αἰδοῖα, καὶ ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ
πεσόντα ταῦτα, καὶ ἄφρον συνάξαντα, ἀπεκύησε τὴν
Ἀφροδίτην. Διὸ καὶ Ἀφροδίτῃ καλεῖται, ὡς ἐκ τοῦ
ἄφρου καὶ τῆς καταδύσεως γενομένη. Διὸ εἶπεν· Αἰ-
σχυρῶς γινόμενης καὶ τιμωμένης. Ὅμοιός γάρ καὶ αἱ
τιμαὶ αἱ περὶ αὐτὴν καὶ αἱ ἐορταὶ δι' αἰσχυροργίας
καὶ ἡδυσθαθείας καὶ πορνείας ἐτελοῦντο, ὡς καὶ τῆς
πορνείας αὐτῆς οὐσῆς ἐφόρου τῆς Ἀφροδίτης.

ε'. Περὶ τῆς τῶν Ταύρων ξεινοκτορίας.

Οἱ Ταῦροι ἔθνος Σκυθικὸν, καθὼς φησὶν ὁ Ἡρό-
δοτος, ἐν ᾧ ἦν ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος, εἰς ὃ ἦν ἰέρεια
ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀγαμέμνονος Ἰφιγένεια. Ἐν τούτῳ
τῷ ἱερῷ πάντα ἀνθρώπων ἐπιδημοῦντα ξένον ἔθυσον
τῇ Ἀρτέμειδι. Καὶ περὶ ταύτης τῆς ἱστορίας ἐν τῷ
Στηλιτευτικῷ σαφῶς λέξομεν.

ς'. Περὶ τοῦ Τροφώνιου.

Τροφώνιος καὶ Ἀγαμήδης ἀδελφοὶ δύο γεγόνασι,
μάντιες τὴν τέχνην. Τούτων ὁ Τροφώνιος, ὑπὸ κeno-
δοξίας ὑποδρόχους δὴ γεγονώς, ἐν σπήλαιῳ τινὶ ἀπέ-
ψυξεν. Εἶτα οἱ Θεοὶ ἐλεήσαντες, φησὶν, αὐτὸν τὸν
τόπον ἐν ᾧ ἀπέψυξεν, ἐποίησαν μαντεύεσθαι· καὶ
κατήεσαν εἰς τὸ σπήλαιον, καὶ τινὰς τελετὰς ποιούν-
τες ἀνῆσαν, ὡς χρησμοδοτισθέντες. Λέγεται δὲ, ὅτι
πᾶς καταλθὼν εἰς τὸ σπήλαιον ἐκεῖνο, ἐκ τοῦ λοιποῦ
ἀγέλαστος ἦν.

ζ'. Περὶ τῆς Δωδωναίας δρυός.

Ἡ Δωδωνὴ πόλις ἐστὶ περὶ τὴν παλαιάν Ἡπει-
ρον. Ἐν ταύτῃ ἦν δρυς, ἐν ᾗ ἐλέγετο ὁ Ζεὺς ἐπισκιά-
ζειν καὶ μαντεῖαν δίδοιαι τοῖς χρῆζουσιν, μαντείας
ἐξ αὐτῆς δρυὸς κινήματα τῷ μάντι ἐξηχούμενα.

η'. Περὶ τῆς Κασταλίας.

Ἔστι πηγὴ περὶ τὴν Ἀντιόχειαν, ἐν ᾗ ὁ Ἀπόλ-
λων ἐφεδρεύει· ἐν ᾗ πηγῇ μαντεία τις ἐξεφέρετο
κατὰ τὴν τοιαύτην ἐκροὴν τοῦ νάματος, οὐ κατὰ φω-
νὴν· οὐ γὰρ φωνὴ τις ἐξηχεῖτο, ἀλλ' ἀπλοῦ ἤχου τινὸς
καὶ πνεύματος ἀναδιδόμενου καὶ ἐκροῆς, πρὸς ᾧ
ἐνὸς ἱστάμενοι καὶ νοοῦντες τὰ σύμβολα ταῦτα. Ἐλε-
γον τὰ μέλλοντα.

mus Semelem filiam fuisse Cadmi Thebarum re-
gis. Dementiam vero pulchre dixit Thebanorum,
cum dementia magna laborent Thebani; et est pro-
verbium dicens: *Thebanus sus*. Cur vero fulmen
adoratur? Quia incendit Semelen. Illud vero, Ut
caput alium quemdam setum prius parturierat, alia
est historia. Cum autem comprehenditur in ea quam
dicimus necesse etiam eam explicari. Caput Jovis
parturiens fuit, quia in eo habuit Minervam. Dicitur
enim Minerva e capite Jovis prodiisse, quippe hic
eam genuit Jupiter, et cum ope securis Vulcani e
capite Jupiter traxisset, genuit ex eo Minervam.

Ἡφαίστου μετὰ ἀξίνης κατὰ τῆς κεφαλῆς ὁ Ζεὺς,

4. De Venere et turpibus misteriis ejus.

Dicitur e pudendis Coeli habuisse ortum Venus:
Tempus enim, ait, filius Coeli cepit falcem, secuit
proprii patris pudenda, et projecit in mare, et
labentia illa spumam cum contraxissent, ge-
nuerunt Venerem. Itaque et Aphrodite vocatur,
ut e spuma et immersione nata. Itaque dicit, Tur-
piter nata et honorata. Decebat enim ut cultus et
festa Veneris in turpitudine, deliciis et scortatione
celebrarentur, cum ipsa sit scortationis praeses.

5. De Taurorum caede.

Tauri, populus Scythicus, ut dicit Herodotus, apud
quos fuit templum Dianae, in quo erat sacerdos filia
Agamemnonis Iphigenia. In hoc templo omnem ho-
minem advenientem peregrinum immolabant Dianae.
Et de ea historia in *Stelitentico* plane dicemus.

6. De Trophonio.

Trophonius et Agamedes fratres duo fuerunt,
vates arte: quorum alter, Trophonius, superbia ni-
mium inflatus, speluncam quamdam subiit et non
amplius apparuit. Deinde Dii miserti, ait, ipsum
locum in quo evanuerat, oraculo insignierunt; et
descenderunt in antrum, et quaedam mysteria insti-
tuerunt, ut oracula dantes. Dicunt omnem descen-
dentem in hoc antrum, in futurum nunquam
ridere.

7. De Dodonaea quercu.

Dodone urbs est versus veterem Epirum. In ea
erat quercus sub cujus umbra dicebatur Jupiter
quiescere et oracula dare petentibus, oracula ex
ipsa quercu motibus vati sonantibus.

8. De Castalia.

Est fons versus Antiochiam, cui Apollo prae-
sidebat. In eo fonte oraculum quoddam narrabatur
secundum talem vel talem cursum undae, non secun-
dum vocem; non enim vox quaedam audiebatur,
sed tantum murmur quoddam et quasi spiritus ex
fluentis exiens, juxta quod quidam scientes et in-
telligentes signa ista, dicebant futura.

9. De pœnis Mithræ.

De Mithra alii aliter senserunt: quidam enim solem, alii præsidem ignis, alique specialem quamdam potentiam intellexerunt. Quædam mysteria habet, apud Chaldæos imprimis. Initiandi Mithræ mysteriis secundum quamdam mensuram poenarum probabantur, primum levioribus, deinde majoribus poenis addicti, ut, exempli causa, jejuniis quinquaginta dierum; quod si patienter tulisset initiatus, postea per biduum scalpebatur; eum deinde supra nivem viginti diebus manere jubebant, sic paulatim ad maximum usque poenas augentes. Si patiens fortianimo esse videbatur, tunc eum recondita mysteria docebant.

10. De Iside.

Isis eadem habita est cum Io, quæ rapta fuit a Jove. Jupiter enim, ait, rapuit Io, et metuens Junonem uxorem suam mutavit Io in vaccam, et nunc in albam, nunc in nigram, nunc in cineream, et ita errabat cum ea. Venit igitur et in Ægyptum errans cum ea, et propter hoc honorant Ægyptii Io, id est Isim. Ideo in statu ejus capiti cornua vaccae imponunt, significantes virginis in vaccam mutationem.

11. De Mendesiis hircis.

Ægyptiorum lingua hircus vocatur μένδης. Honorabant quidam Ægyptiorum hircum dicatum genitali potentie. Dicitur enim lascivum animal esse hircus. Hircos igitur incolæ prope Mendesium cornu non manducabant, præ reverentia genitalis Dei. Honorabant et magnopere pastores hircorum; erat et templum Mendetis apud Ægyptios, in quo statua pedes hircinos et erectum pudendum habens.

12. De Nilo.

Nilus fluvius est Ægypti, qui, super ripas sese effundens causis quas dicit omnisciens Herodotus, honoratur ab eis. In ascensione enim venerantur eum ut Deum, et celebrant ut abundantie nuntium, putantes aquam supereffluentem esse deum.

13. De animalibus et serpentibus quos venerabantur Ægyptii.

Ægyptii venerabantur ibides, crocodilos, serpentes, feles et quædam piscium genera, irrationali cultu sibi dedecus tribuentes. De eis accurate dicit Herodotus, qui etiam de omni eorum religione et regibus diligenter et copiose scripsit.

(1) Cod. Ἰσιδι.

A 0'. Περὶ τῶν κολάσεων τοῦ Μίθρου.

Τὸν Μίθραν ἄλλοι ἄλλως ἐνόμισαν· οἱ μὲν γὰρ τὸν ἥλιον, οἱ δὲ τὸν ἑφορον τοῦ πυρὸς, ἄλλοι δὲ εἰδικὴν τινα δύναμιν. Γίνονται δὲ τούτῳ τῷ Μίθρῳ τινὲς τελεταί, καὶ παρὰ τῶν Χαλδαίων μάλιστα. Οἱ δὲ τελούμενοι τῷ Μίθρῳ, κατὰ βαθμὸν τινα ἐτελοῦντο κολάσεων· πρότερον δὲ τὰς ἐλαφροτάτας· κολάσεις παρελάμβανον, καὶ εἰθ' οὕτως τὰς δραστικωτέρας· οἶον, πρότερον ἐλίμωττον αὐτοὺς τοὺς τελουμένους ἐπὶ πεντήκοντα ἡμέρας, εἰ τύχοι· εἴτα εἰ ἤγαγε καρτερικῶς, ἐποιοῦν αὐτὸν πάλιν ξεσθῆναι ἐπὶ δύο ἡμέρας· εἴτα πάλιν εἰς χιόνα ποιῆσαι εἰκοσιν ἡμέρας· καὶ οὕτως ἀπλῶς τὰς κολάσεις ἐπὶ τὸ μείζον κατὰ μικρὸν αὐξήσαντες· εἰ δὲ τελούμενος καρτερῶν ἐφαινετο, τότε λοιπὸν αὐτὸν ἐτέλουν τὰ τελεώτατα.

B

i'. Περὶ τῆς Ἰσιδος.

Ἡ Ἰσις αὕτη ἐνομίσθη τῇ Ἰῷ (1) τῇ ἀρπαθείσῃ ὑπὸ τοῦ Διὸς· ὁ γὰρ Ζεὺς, φησὶν, ἤρπασε τὴν Ἰῶ, καὶ φοβούμενος τὴν Ἥραν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, μετέβαλε τὴν Ἰῶ εἰς βοῦν, καὶ ποτὲ μὲν εἰς λευκὴν, ποτὲ δὲ εἰς μέλαιναν, ποτὲ δὲ εἰς ἰάζουσαν, καὶ οὕτως ἐπλανᾶτο μετ' αὐτῆς. Ἦλθεν οὖν καὶ ἐν Αἰγύπτῳ πλανώμενος μετ' αὐτῆς· καὶ διὰ τοῦτο τιμῶσιν οἱ Αἰγύπτιοι τὴν Ἰῶ, ἥτοι τὴν Ἰσιδα· διὸ ἐπὶ τοῦ ἀγάλματος αὐτῆς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κέρατα βοῦς ἐγγλύφουσιν, σημαίνοντες τῆς κόρης τὴν εἰς βοῦν μεταβολήν.

ia'. Περὶ τῶν Μενδησιῶν τράγων.

Αἰγυπτιστὶ ὁ τράγος καλεῖται μένδης. Ἐσέβοντο δὲ ἐνίοι τῶν Αἰγυπτίων τὸν τράγον ἀνακαίμενον τῇ γονίμῳ δυνάμει· λέγεται γὰρ ὀχευτικὸν ζῶον εἶναι ὁ τράγος. Τοὺς οὖν τράγους οἱ οἰκοῦντες κατὰ τὸ μενδήσιον κέρας οὐκ ἔσθιον, αἰδοῖ τοῦ γονίμου θεοῦ· ἐτίμων δὲ μεγάλως καὶ τοὺς αἰπόλους τῶν τράγων. Ἦν δὲ καὶ ἱερὸν τοῦ Μένδητος παρ' Αἰγυπτίους, ἐν ᾧ ἱερῷ τὸ ἀγαλμα τραγοσκελὲς ἦν, ὄρθιον τὸ αἰδοῖον ἔχον.

ib'. Περὶ τοῦ Νεῖλου.

Ποταμὸς ἐστὶν ὁ Νεῖλος ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, ὃς ὑπερεκχυνόμενος διὰ τὰς αἰτίας, ὃς φησὶν ὁ πανσοφώτατος Ἡρόδοτος, τιμᾶται παρ' αὐτῶν. Ἐν γὰρ τῇ ἀναβάσει τιμῶσιν αὐτὸν ὡς θεόν, καὶ εὐφημοῦσιν ὡς εὐφορίας αἰτίον, νομίζοντες τὸ ὕδωρ τὸ αὐξάνομενον εἶναι θεόν.

ic'. Περὶ τῶν κροκόδλων καὶ τῶν ἑρπετῶν ὧν ἐσέβορτο οἱ Αἰγύπτιοι.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐσέβοντο τὰς ἰβίδας, τοὺς κροκοδείλους, τοὺς ὄφεις, τὰς αἰλούρους, καὶ τινα τῶν ἰχθύων γένη, ἐξ ἀλόγου τιμῆς ἑαυτοῖς ἀτιμίαν πορίζομενοι. Περὶ δὲ τούτων ἀκριβεστέρον φησὶν ὁ Ἡρόδοτος, ὁ καὶ περὶ πάσης αὐτῶν τῆς θρησκείας καὶ τῶν βασιλέων ἀκριβῶς καὶ διὰ πλάτος συγγραφέμενος.

MONITUM

AD SEQUENTIA SCHOLIA BASILII MINIMI.

(BOISSONADE (a) in *Notices et Extraits des Mss. de la Bibliothèque du Roi et autres bibliothèques*. Tom. XI, p. 53. Paris, Imprim. Royale, 1837.)

Basiliius, Cæsareæ Capadociæ sæculo x episcopus, qui, ne cum S. Basilio Magno confunderetur, ἐλάχιστος, minimus, ipse, pro modestia sua, nominari voluit, Commentaria amplissima scripsit in *Orationes* Gregorii Nazianzeni huc usque inedita. Hæc magni faciebant Fabricius et Ruhnkenius et ea luce dignissima pronuntiavit Hase ad Leonem Diaconum (p. 227). Basilii scholia Ruhnkenius habuerat ex ms. Vossiano qui in bibliotheca Leydensi asservatur et iis usus est in notis eruditissimis quibus *Lexicon Platonicum* Timæi illustravit. Doctissimus Bast, vir in veteribus grammaticis, si quis alius, versatus, ex opere Basilii juxta ms. Regium 573 nonnulla ad proprium usum excerpterat, quæ nunc cum reliquis ejus aduersariis servat bibliotheca Universitatis Oxoniensis. Eadem scholia ipse non semel adhibui in iis quæ ad Diogenem, ad Nicetam Eugenianum et in Herodiani *Epimerismata* adnotavi.

Quæ cum ita sint, litteraturæ sacræ hoc illustrationi fore putavi si in ista *Excerptorum et notitiarum Collectione*, quæ Regiminis munificentia prodit, loca satis ampla ex opere Basilii exscriberem. *Steluteica contra Julianum* elegi quæ præ aliis Gregorii orationibus multa continent notatu digna (b). Addidi epistolam nuncupatoriam quam Basiliius commentariis suis præfixit. Luce non est indigna. Eam jam Bandinii ediderat in *Catalogo*, sed non sine mendis et lacunis.

Codex regius quem sequor n. 573 notatur. Pergamenus est, in 4^a, undecimi sæculi, ut videtur, manu scriptus haud imperita; 279 foliis constat. Inter Coislinianos mss., quatuor Basilii scholia continent; juxta *Catalogum* sæculo decimo ascribendi sunt. Eum qui n. 236 prænotatur contuli cum ms. 573 et varias lectiones adjeci.

(a) Obiit vir desideratissimus ante hos paucos menses in vico Passiaco juxta Parisios, 111 Id. Septembris 1857, annos natus octoginta quinque.

(b) Addidit etiam postea vir doctissimus scholia ad orationem Gregorii in honorem Heronis philosophi. Vide infra.

BASILII EPISTOLA NUNCUPATORIA

AD CONSTANTINUM IMP.

Βασίλειος (cod. p. 1) ἐλάχιστος, ὁ Καυκα-
σίας (1) Καππαδοκίας, τῷ φιλοχρίστῳ δεσπότη
Κωνσταντίνῳ (2) αὐτοκράτορι.

Ἐν ταῖς μεγίσταις καὶ δημοτελέσι τῶν πανηγύ-
ρσεων, μέγιστε Αὐτοκράτορ, οὐ μόνον οἱ ἐν τέλει, καὶ

(1) Articulum δ, qui deest in ms. Regio, supplevi ex Bandinio et Coislin. Non minus perspicue se commentarii auctorem innuit Basiliius in loco sequenti quo jam Seberus usus est: Καὶ Βασίλειος (cod. p. 68) δὲ ὁ Μέγας οὐ κοινωνῶς καὶ ὀνόματος καὶ θρόνου ὁ ταῦτα γράφων ἐγώ.

Cum nobis imprimis propositum sit ut Basilii opus notum faciamus, locum integrum exscribere placet in quo verba citata leguntur; inde etiam nonnihil luminis accipiet historia critica Apocalypseos. Ad Gregorii verba (orat. 42, col. 470 A), ὡς Ἰωάννης διδάσκει με διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως, Basiliius hæc adnotat (cod. Coislin. p. 69, 2): Ἐκ τοῦ μὴ προσκεῖσθαι τῷ Πατρὶ τῶν ἐπιθέτων τὰ γνωρίσματα τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ἀποστόλου καὶ θεολόγου Ἰωάννου, ἐπειράθησάν τινες τὴν Ἀποκάλυψιν ἀθετεῖν, ὡς μὴ τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ἄλλου δὲ τινος εἶναι Ἰωάννου· καὶ οὐ θαυμαστὸν, ἐπεὶ καὶ τῶν παλαιῶν οὐκ ὀλίγοι τοῦτο πεπνυσμένοι, τοῦ καταλόγου τῶν ἱερῶν ἐξορίζοντες Γραμμάτων. Διονύσιος μέντοι ὁ Ἀλεξανδρείας· ἀθετεῖσθαι μὲν, φησὶν, οὐκ ἂν τοι-

A Basiliius minimus, Cæsareæ Cappadociæ episcopus, Christi amanti Constantino imperatori.

In solemnitatibus publicis, Imperator maxime, non modo qui muneribus publicis funguntur, lu-

μῆσαιμι τὸ βιβλίων, πολλῶν αὐτὸ διὰ σπουδῆς ἔχοντων, μάλιστα δὲ τῆς ἐμμαντοῦ φρονήσεως τὴν ἐπόλησιν τὴν περὶ αὐτοῦ λαμβάνω, κεκρυμμένην εἶναι τινα καὶ θαυμασιωτέραν τὴν καθ' ἑκάστον ἐκδοχὴν ἐκλαμβάνων. Τούτοις θαυμάζει μὲν καὶ τὴν γραφὴν οὐκ ἀθετεῖν ἔφη, ἐκ δὲ τοῦ χαρακτήρος, ἄλλου τινός, ἀλλ' οὐ τοῦ ἀποστόλου εἶναι. Τεκμηριούται δὲ τὸν λόγον [Coisl. ἀποστ. τεκμηρ. τῷ λόγῳ. Lege ἀποστ. εἶναι τεκμηρ. τὸν λ.] ὅτι μὲν οὖν ἐκ τῶν μυστηρίων καὶ τῶν ἐν αὐτῇ θείων ἐννοιῶν ὁμνουμένης, οὐκ ἄξιον ἐκ μόνης ἰδέας λόγων καὶ χαρακτήρος τοσοῦτον ἔργον διαγράφεσθαι, ἐπεὶ καὶ ρητόρων καὶ συγγραφέων καὶ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς οὐκ

(2) Lambecius putat hic agi non de Constantino Magno, sed de alio imperatore multo juniore. Oudin, Fabricius, D. Louvard Constantinum Porphyrogenetam intelligunt. Quod enim propter eruditionem laudetur imperator, hoc Porphyrogenetam magis quam quemvis alium innuit; et hæc conjectura firmatur nota 5 mox sequenti.

culentis opibus gloriaque superbiunt atque præpollent, sed jam et qui mediocrem vivendi rationem elegerunt et moderatam sortiti sunt fortunam, pro facultate sua vos venerari propere quaerunt. Sed alii quidem auro et argento, et margaritis, vel lapidibus pellucidis, vel quibusdam pretiosis suppellectilibus, vel et velis flore multo distinctis certatim piant; alii vero aliis atque aliis muneribus, juxta cujusque facultates vel voluntatem atque studium; cuncti enim accipientem fortunam prospere fungi peroptant, et quasi philtrum, quo maxime oblato fruatur, conficiunt. Omnibus igitur, ut æquum est, de suis conferentibus, variamque et magnificam oblationem pendentibus, ac præsertim in hac Christi natalium solemnitate, in his de debellatis inimicis gratiarum actionibus, visum est ne nos soli immunes sederemus, vel inane viam et irritum laborem passim faceremus, juxta Cynici istius insipientiam, stomachantis atque Atheniensium populum irridentis; at contra propriis manibus generose hauriamus, et quidquid in nostra facultate sit decoris, optimo tibi imperatori atque humanissimo asseramus. Quorum vero nihil tam dignum quod litterarum amanti offeratur, quam sermo, nobis visum est. Verum in se non is videbitur, qui regalem recreet, sapientemque delectet mentem: vides enim ut sit rudis et inelegans, atque, ut ita dicam, omnino leporum inops. Verumtamen, cum ita se habeat, e nostris pretiosissimum munus est, quoniam simius et Æthiops maximi faciunt et formosissimam reputant prolis suæ deformitatem. Quod si tibi

οὐκ ὀλίγους λόγους εἰδούς ἕνεκα διαφέροντας περιγράφωμεν, καὶ Βασίλειος δὲ ὁ Μέγας, οὗ κοινοῦ καὶ ὀνόματος καὶ θρόνου ὁ ταῦτα γράφων ἐγὼ, ἐν δευτέρῳ λόγῳ τῷ πρὸς Εὐνόμιον Ἀντιόχεικῳ οὕτω πως ἐγκρίνων φησὶ (Basil. t. I, p. 249): Ἀὐτὸς δ' εὐαγγελιστῆς (εἰπὼν ὁ Ἰωάννης· προεῖρηται γὰρ τὸ· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος), αὐτὸς οὖν, φησὶν, ἐν ἑτέρῳ ὁδεῖται ἐλεῶν· Ὁ δὲν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ παντοκράτωρ (Apos. I, 8). Τόλυν αὐτοῦ Βασιλείου τὸ προδήλως ἐν τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ εὐαγγελιστοῦ εἶναι κεκρικένος, τίς λοιπὸν ὁ ἀντειπεῖν ὅπως θρασυνόμος; Ὁμοίως καὶ Ὁριγένης· Διὰ τί, φησὶν, οὐκ εἶπεν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ (α); καὶ μὴν ὁ αὐτὸς Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει λέγει· Καὶ ἐπέκλητο τὸ ὄνομα αὐτοῦ Λόγος τοῦ Θεοῦ.

(3) Ex verbis hic allatis βαρεὶ πλούτῳ et ἐξωγκωμένοι ad id lere inducor ut credam Basilium Plutarchi locum ex Vita Alexandri sibi imitandum proposuisse, ubi (cap. 48) Philota gesta describit: Ὅγκῳ δὲ φρονήματος καὶ βάρεϊ πλούτου, καὶ τῇ περὶ τὸ σῶμα θεραπείᾳ καὶ διαίτῃ χρώμενος ἐπαχθέστερον ἢ κατ' ἰδιώτην. Lambecius (Comm. Bibl. Vindob., III, p. 500), qui prima prælationis nostræ verba juxta vetustissimum et optimæ notæ codicem Vindobonensis bibliothecæ citavit, hunc locum sic exscribit, οὐ μόνον ἐντελεῖ καὶ βαρεὶ πλούτῳ, sed male legerit, et ms. eandem cum aliis lectionem præferre debet, οὐ ἐν τέλει, publicani, qui muneribus publicis funguntur. Nec raro occurrit hic loquendi modus. Thucydides (vi, 88): τῶν τε ἐφόρων καὶ τῶν ἐν τέλει ὄντων. Alias (v, 47): οἱ τὰ τέλη ἔχοντες. Arriano in Indiciis (xii, 5) τὰ τέλη sunt magistratus ipsi. Ait apud Indos quosdam inspectores

A βαρεὶ πλούτῳ καὶ ὁδῇ ἐξωγκωμένοι (3) καὶ ὑπερφέροντες, ἀλλ' ἤδη [Band. ἡ δὴ] καὶ οἱ ἐν αὐταρχείᾳ ζῆν ἡρημένοι, καὶ μετρίαν εἰληχότες τὴν ὑπαρξιν, κατὰ δύναμιν ὑμᾶς καταγεραίρειν (4) ἐπελγόνται· ἀλλ' οἱ μὲν χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ, καὶ μαργάραις ἢ λίθοις διαυγέσιν, ἢ τισὶ σκεύεσι πολυτελέσιν, ἢ καὶ πέλοις πολυανθήσιν ἀφοσιούνται, τὸ φιλότιμον ἐπιδεικνύμενοι· οἱ δὲ τινες ἄλλοις καὶ ἄλλοις, ὥς ἂν ἔχωσι προθυμίας ἢ ἐμπορίας [Band. προθ. ἢ εὐνοίας·] γνώμης ὅτι μάλιστα κατευστοχεῖν [Band. καὶ εὐστοχεῖν] ἐπιέμενοι [Band., Coisl. ἰέμενοι] σύμπαντες τοῦ δεδόμενου, καὶ τὸ φίλτρον ὄσον, καὶ ὅ μάλιστα πρόσφορομένῳ ἡσθεῖν πραγματευσάμενοι. Πολλῶν οὖν, ὥς εἰκόσιν συντελούντων καὶ ποικίλῃν ὁμῇ καὶ πολυτελεῇ [Band. πολυειδίᾳ] τὴν εἰσφορὰν ἐμποιοῦντων, καὶ μάλιστα κατὰ τὴνδε τὴν τῶν Χριστοῦ Γενεθλίων πανήγυριν, καὶ τὴν κατ' ἐχθρῶν νικητήριον εὐχαριστίαν (5) ἐδόκει μὴ μόνους ἡμᾶς ἀσυντελεῖς [Band. ἀτελεῖς] οὕτω καθῆσθαι, ἢ κενὴν [Coisl. κενήν] ἄλλως ἀνύειν (6) καὶ μόχθον ἀνήνυτον τῆδε καὶ τῆδε, κατὰ τὴν τοῦ κυνὸς ἐκείνου παραπληγίαν ἐπιμοχθούσας, καταμωκωμένου δὴθεν τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ἢ καὶ χερσὶν αὐταῖς ὕδωρ εὐγνωμόνως ἀρύττειν (7) καὶ πᾶν ὅ τι ἐκ τῶν δυνατῶν ἡμῖν καὶ τιμῶν ἀγαθῶν σοὶ βασιλεῖ καὶ φιλανθρώπῳ [Band., Coisl. καὶ τιμίῳ] προσκομίζειν· τούτων δὲ οὐκ ἄλλο τι τῷ φιλολόγῳ, ἀλλ' ἢ λόγος ἐδόκει· ἐδόκει δὲ οὐ καθ' αὐτόν πως εἶναι τοιοῦτος οἷος βασιλικὴν εὐ διαθεῖναι [Band. εὐδιαθ.] καὶ σοφὴν εὐφράνειν διάνοιαν· ὁρᾷ γὰρ ὡς ἀγλευχῆς τις καὶ ἀκαλλῆς ἐστὶ, καὶ, ὥς εἰπεῖν λόγῳ, ἀνεπαφρόδιτος. Πλὴν ἀλλ' ἡμῶν τῶν πάντων καὶ οὗτός ἐστι τιμῶν, ὅτι δὴ καὶ

esse (ἐπίσκοποι) qui in provinciis quæ sub dominatione regis sunt regi, in iis vero quæ propriis legibus reguntur magistratibus (τοῖς τέλεσι) renuntiant quidquid agitur. Tέλη eodem sensu apud Appianum, Punic. c. 4. Vide Greg. in I contra Julian. et Scholiasten Montacutii (infra).

(4) Bandinium sequor. Ms. Reg. simplex habet γεραίρειν, Coisl. composui καταγερα, verbaque aliter disponit, τὴν ὑπαρξιν, καταγεραίρειν ὑμᾶς κατὰ δύναμιν ἐπελγόνται.

(5) Ex his argui potest hic agi de Constantino Porphyrogeneta; non absurde enim referendus videtur locus ad conjurationem anno 918, mense Decembri, factam de Basilio ad imperium revocando, quam sanguis conjuratorum exstinxit. En verba unius e continuatoribus Theophanis: Δεκαμῆριον δὲ μηνὶ Ἰνδικτιῶνος ε', ἐπιβουλὴν τινες κατὰ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἐμελέτησαν, βουλομένοι τὸν Βασίλειον Στέφανον ἐν τῇ νήσῳ ὄντα ἐν τῷ παλατίῳ ἀγαγεῖν. Ταύτης οὖν μηνυθείσης Κωνσταντίνῳ διὰ Μιχαὴλ τοῦ Διαβολίτου λεγομένου, τοὺς ἐπιβούλους κρατήσας ὁ Βασίλειος, τῶν μὲν τὰς βίβλας καὶ τὰ ὅσα ἀπέχετο, τοὺς δὲ δαρμῷ ἀφορήτῳ ὑπέβαλεν, καὶ θνοὺς ἐπικαθίσας διὰ μέσης τῆς πόλεως ἐθριάμβευσεν, καὶ ἐξορίᾳ παρέπεμψεν.

(6) Supple vocem ὁδόν, quæ legitur apud Gregorium Corinthium in loco quem hausisse ait ex Aristophanis, ubi tamen deest: μάτην ἄρα τὴν ὁδὸν ἀνύτομεν.

(7) Alludit ad ea quæ de Persa Sineta refert Ælian. Hist. var. 32. — Ms. Coisl. habet ἀρύειν. Atticismus est ἀρύττειν, vel melius ἀρύτειν, de quo videndus Pierson ad Marin., et interpretes Gregorii Corinthii.

πίθηκος καὶ Αἰθίοψ μέγιστον τίθεται ἑκάτερος καὶ οὐκ ἀλλοτρίων τῶν οἰκείων ὀδῶν τὴν ἀμορφίαν (8). Εἰ δὲ καὶ σοὶ τῷ παντί μω κριθεῖται τοιοῦτος [Band. τοιοῦτο], οὐ κατ' ἄλλο τι, ἀλλ' ἢ κατ' αὐτὸ δῆλον τὸ τῆς ὑποθέσεως ἡδὺν ἐφθῆσεται καὶ χαρίεις. Τί γάρ σοι τῶν ἀπάντων ἐρασμιώτερον ἢ τί γε τιμαλφέστερον ἄλλο, ἢ Γρηγόριον καὶ τὰ [Band., Coisl. τὰ τοῦ] Γρηγορίου ἐνοπριζεσθαι καὶ ἀκούεσθαι! Τίνος ἦδιον λόγους ἢ νοῦν ἀνιχνεύειν ἢ τοῦ Γρηγόρου νοῦ (9) τοῦτου (οὕτω γὰρ καλεῖν αὐτὸν ἔστιν οἰκειώτερον); τίνος ἀβυσσον σοφίας! τίνος ὕψος θεολογίας, ἢ φράσεως ἅμα κάλλος καὶ μέγεθος (10) ἢ ὅσα παντοίας ἐστὶ τέχνης καὶ θεωρίας καὶ χάριτος! Τῶν οὖν πανσόφων τοῦτου λόγων, εἰ καὶ τολμηρὸν, ὅμως ἔδοξε καὶ τὰ Πατράσιν εἰς ἐξήγησιν καὶ διασάφηνσιν ῥητῶν νυνὼν ἐσπουδασμένα ἐπιτομώτερόν πως καὶ σαφέστερον, κατὰ τὸ ἐνὸν, διαθέσθαι, πρὸς δὲ, τινὰ (11) καὶ ἡμῖν προστεθεῖσθαι [Band. προτεθ.] εἰς ἐξάπλωσιν νοημάτων καὶ τῆς ἐν βάθει διανοίας ἐνάργειαν. Ἐτι δὲ καὶ [Band., ἐνάργειαν... καὶ] πολλοὺς ὅσους χωρίους, ὑπεροραθεῖσι μὲν ὡς ἐπιδηλοῦντες ἰσως ἐκείνους, δεομένους δὲ τίνος, ἢ κατ' ἐννοιαν ἐρμηνείας, ἢ κατὰ σύμφρασιν ἢ σύνταξιν ἀκολουθίας, ἢ κατὰ θεωρίαν ἐπιστάσεως, ἢ κατὰ τινὰς τεχνικὰς ἐφόδους περιόδων τε καὶ σημάτων καὶ ἰδεῶν ποικίλων ἐπισημασίας· τοῦτοις οὖν ὁ πόνος ἡμῖν οὕτος ἐσπουδάσθη [Coisl. ἐσπ. οὕτος. Band. οὕτος ἐσπουδ.] Πρὸς δ' ἐτι, καὶ σιγῶν τινῶν ἀρμολογίας ἐπιδείκνυσθαι θέσεις, καὶ τόπους προσήκοντας τοῦτων ἐκάσταις, οὐκ ἀπὸ τίνος οὐμένου (12) ἀλογίστου ἐμπειρίας, ὅποια (13) τῶν μικρὰ [Coisl. σμικρὰ] βλεπόντων θέλει μόνον ὑπάρχει [Coisl., Band. ὑπάρχειν] τὴν ἀλθίστην. Ἐν οἷς (14) περιωρῶν ἔστιν ἀλωμένους ἐνίοις, τὰς αὐτὰς πού περιόδους, τὰ αὐτὰ συνδετικὰ τῶν μερῶν τοῦ λόγου μόρια ἄλλοτε ἄλλως ἐξαγγελλόντων, καὶ τὴν ὑπόκρισιν διαφθερόντων, καὶ τὸ ἥθος ἅπαν λυμαινόμενων, καὶ ὅσον ψυχρὰ τινὰ μέλη περιφρόντων [Band. τινὰ... περι... των,] τὰ ἀνεμμένα ἔστιν ὅτε ἐνταίνοντων, καὶ διαλύοντων ἐμπάλιν τὰ τεταμένα (15)· ἀλλὰ τέχνης θεσμοὶς ἐπιβεβλημένας καὶ περιόδων εἰρμῶ καὶ τὰ-

(8) Hæc forte auctori nostro suggessit Synesius (epist. 1). Ad Nicandrum mittens sermonem de quo ut iudicet postulat, quia paterni oculi minus perspicaces quam alieni, eadem utitur comparatione qua hic Basilii: Τὰς πιθήκους γὰρ φασι, ἐπειδὴν τέκωσιν, ὡς περ ἀγάμασιν ἐνατείνουσιν τοῖς βρέφεσιν, ἀγαμένας τοῦ κάλλους· οὕτως ἐστὶν ἢ φύσις φιλότεκνον! τὰ δὲ ἀλλήλων ὁρῶσιν ἅπερ ἐστὶ, πιθήκων παιδία.

(9) Ms. 573, ἐρηγόρου. Prætulit γρηγόρου ex Bandinio et Coisl. Cum eadem forma hoc verbo utitur anonymus quidam auctor versuum politicorum parvi pretii (apud Matthæi Greg. orat. binæ, p. 4), [supra, col. 935 A] qui, ut Basilii, ludit in nomine Gregorii:

Πῶς οὐχὶ ρεῖθρα πνευματόρρυθνον χόσιν

Ποταμὸς ἀνένωτος ἐκ διδαγμάτων

Ὁ γρηγόρος τοῦς πλημμυρήσει πανσόφους;

Eundem lusum et eandem formam habet Nicephorus Callistus in carmine brevi in quo Patres Ecclesiæ recenset (ap. Fabric. Bibl. Gr., VII, 441).

Ὁ γρηγόρος τοῦς, τῶν βροτῶν ἡ τερατότης.

(10) Coisl., καὶ κάλλος. Voces καλὸς et μέγας

A quoque honoratissimo talis videretur, non ob aliud nisi ob ipsum propositum gratior acceptiorque reputabitur. Quid enim omnium tibi iucundius atque pretiosius, quam Gregorium et Gregorii opera contueri atque audire? Cujus gratius est sermones et mentem investigare, quam illius Vigilantis (Γρηγόρου) (sic enim vocare eum magis proprium est)? Quantæ abyssus sapientiæ! Quantæ altitudo theologiæ, sive eloquii decore simul et magnitudine, sive varia arte, speculatione et gratia! Constituimus igitur, etsi id audax, quæ Patres ad sapientissimorum horum sermonum verba nonnulla explicanda explanandaque accurate ediderunt, brevior ac lucidiore quodam modo exponere, et præterea nonnulla e nostris addere, ad sententias enucleandas, sensumque abseonditum magis in lucem promendum, denique et pluribus locis, neglectis quidem ut liquido forsitan patentibus, at quibus opus esset aliqua vel secundum sensum interpretatione, vel secundum seriem ordinemque verborum concordantia, vel secundum theoriam animadversione, vel secundum quasdam technicas periodorum schematumque et variorum scribendi generum regulas; his igitur operam studiosius impendere curavimus. Præterea et nonnullorum punctorum congruentes ostendimus positiones, locaque eorum singulis idonea, non e quadam nec prorsus irrationabili experientia, qualis est eorum parva penduntium tantummodo sensum illustrare: in quo negligenter perspicientes nonnunquam deerraverunt nonnulli, easdem nunc periodos, easdem copulativas sermonis partium particulas alias alibi enuntiantes, et actionem corrumpentes, et passionem omnem pervertentes, et quasi frigida quædam membra illustrantes, soluta nonnunquam contrahentes, intentaque vicissim dissolventes; sed artis legibus impositas et periodorum serie et ordine conjunctivarum particularum interpunctis distinctas. Tale igitur nostrum, Serenissime, munus, tale tibi litterarum amantissimo offertur. His tibi gratulamur, omni laude et victoriæ hymnis

junctæ sæpe occurrunt apud scriptores Græcos, ut jam dixi ad hæc Eunapii verba in *Vita Prisci*, initio (p. 333): κάλλιστός τε ὢν, καὶ μέγας ἐφθῆναι.

(11) Mss. πρὸς δὲ τινὰ, quod emendavi. Formula πρὸς δὲ absolute posita cum ellipsi vocis τοῦτοις, sæpe occurrit apud Herodotum et apud alios non semel. Videndi Schæfer in *Ellipsis*; Fischer in *Weller*; Reiff in *Artemidorum* (p. 258). Mox loco πρὸς δὲ τι, ut legunt mss., scripsi πρὸς δ' ἐτι. Herodotus (tom. VIII, cap. 90, 22): Πρὸς δὲ ἐτι καὶ προσελάβετο φίλος ἐὼν Ἀρπαράμνης.

(12) Ms. 573, οὐμένου Coisl., οὐμέν οὖν. Bandinium sequor.

(13) Lego ὅποια cum Bandinio; ms. 573 ὅποια; Coisl. in ὅποια vel ὅποιον, non male.

(14) Ἐν οἷς. Quasi scriberetur ἐν ᾧ, in quo. Quid de hoc usu pluralis numeri sentiendum sit, jam dixi in notis ad Nicetam (vi, 454).

(15) Bandin. τεταγμένα. Iis quæ alias (*Ad Marin.* p. 71, 146) adnotavi de permutatione vocum τεταμένος et τεταγμένος, adde locum Fischeri in *Wellerum* (tom. III, p. 177); cf. Wakefield in *Silva* (tom. V, p. 8). Melissa epistolam quam ad Clearetem scripsit

pretiosioribus; his nobis quidem satis abunde suppeditatis juxta mensuram præeuntis supernæ gratiæ; vobis vero non ingrate accipientibus dispositisque, ut puto, quantum æstimari licet de vestræ mentis generositate atque in scientias studio.

προσευπορηθείς [Band. ἡμῖν προευν.] κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνωθεν χάριτος χορηγηθείσης, ὑμῖν δὲ, προσερχέσθαι καὶ προσδεχέσθαι οὐκ ἀδῶς, οἶμαι, ὅπου [Band. ὅπου] ἐστὶν εἰκάσαι τὸ εὐγενὲς καὶ φιλοπύστημον τῆς ὑμετέρας [Band. ὑμετέρας] διάνοιας.

Ita se habet propositum meum.

Α ξει τῶν συνδεύων μορίων περιεστιγμένας. Τοιοῦτο τοι [Band., Coisl. τοιοῦτόν τι] τὸ ἡμέτερον, Γαληνότης, δῶρον· τοιοῦτό σοι τῷ φιλόλογῳ τὸ προσφερόμενον· τοῦτοις σε δεξιούμεθα, παντὸς ἐπαίνου καὶ παιάνων (16) κρείττοσιν ἐπινικίων· τοῖς ἡμῖν μὲν, ἐκτεταμένα, juxta ms. A 87 bibliothecæ Mazarinæ.

ἔχει δὲ μοι ὧδε [Coisl. Band. ὧδέ μοι] τὰ τῆς ὑποθέσεως.

sic claudit: Πιστεύειν γὰρ χρὴ τῷ τὰς ψυχὰς κάλλει τε καὶ πλοῦτι, μᾶλλον ἢ τῷ τὰς θύοις καὶ τῶν χρημάτων· τὰ μὲν γὰρ φθόρος καὶ νοῦτος παραιρέται, τὰ δὲ μέχρι θανάτου παρέντι ἐντεταγμένα. Emendo,

(16) Παϊάνων recepi ex Bandinio. Ms. 573, παιώνων; Coisl., παιώνων.

BASILII SCHOLIA

IN GREGORII ORATIONEM I CONTRA JULIANUM IMP.

In primam orationem stelitenticam contra Julianum.

Non obscurus sermonis finis, Apostata nequitiam exprobrans, multisque eum lacessens argumentis, quinimo et propriis pennis sagittans, quibus iste quasi per aera vagatus exaltatus est, et fabulis, historiis, sophismatibus fraudulentis, præstigiisque et sacrificiis, ac dæmonum fraudibusque et oraculis adversus nos atque Christum cum ignominia invecus est. Maxima igitur supposita materia, multus est Patri sermonis artificii habitus. Nunc quidem panegyricæ, nunc vero judiciali modo, nunc autem deliberative procedit, juxta genus omne artis inflexo variatoque sermone. Et mythicis quidem adinventionibus atque historiis abundavit, confutationibus, ut ex proposito necesse erat, simul enuntiatis adjunctisque vi sermonum argumentis et sententiis probationum connexionem.

Audite hæc, omnes gentes¹, et quæ sequuntur. Proemii protasis e prophetis desumitur verbis, maxime proposito accommodata, in quo de imperatore agitur, qui multis gentibus ac civitatibus præerat, universumque terrarum orbem fere concusserat, et in Excelsum impietatem locutus fue-

B Εἰς (Cod. p. 262) τὸν δ' εὖν κατὰ Ἰουλιανὸν Στρηλιτενικῶν (17).

Οὐκ (18) ἀδῶς ὁ σκοπὸς τὴν τοῦ Παραλάτου στηλιτεύων κακίαν, καὶ πολλοῖς βάλλων αὐτὸν τοῖς ἐγγειρήμασιν, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τοῖς αὐτοῦ περὶ (19) κατατοξεύων, οἷς ἐκεῖνος ἀεροδατῶν ἐπήρθη, καὶ μύθοις καὶ ἱστορίαις, καὶ σοφίσμασι δολεροῖς, γοηταῖς τε καὶ θυσίαις, καὶ δαιμόνων ἀπάταις τε καὶ χρησμοῖς καθ' ἡμῶν τε καὶ Χριστοῦ ἐξυθρίσας ἐπετρέξατο. Πλειστής δὲ ὄσης τῆς ὕλης ὑποκειμένης, πολὺς ἐστὶ τῷ Πατρὶ (20) καὶ ὁ τῆς τέχνης τοῦ λόγου σχηματισμός. Πῇ μὲν γὰρ πανηγυρικῶς, πῇ δὲ δικανικῶς, πῇ δὲ καὶ συμβουλευτικῶς πρόεισι, κατὰ πᾶν εἶδος τῆς τέχνης στρεφόμενός τε καὶ ποικιλλόμενος. Καὶ μυθικῶν δὲ πλασμάτων (21) καὶ ἱστοριῶν προσευπόρησεν ἀνασκευῶν συναναφανομένων ἀναγκαίως τῇ ὑπόθεσιν, καὶ συνυφανομένων [Coisl. συμφαινόμενων] δυνάμει λόγων τοῖς ἐνθυμήμασι καὶ ἐπιχειρήμασι τῇ συμφράσει (22) τῶν ἀποδείξεων.

Col. 552 A 2. Ἀκούσατε ταῦτα, πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὰ ἐξῆς. Τοῦ προοιμίου ἡ πρότασις ἐκ Προφητικῶν εἰληπταῖς φωνῶν ἄγαν προσήκουσα τῇ ὑπόθεσιν, ἐν ᾗ Ἀυτοκράτωρ μὲν ὑπόκειται, πολλῶν ἐθνῶν ἐπάρχων καὶ πόλεων, καὶ μικροῦ πᾶσαν κατασεύσας τὴν οἰκουμένην, καὶ εἰς τὸ ὕψος λαλήσας ἀδικίαν,

¹ Psal. XLVIII, 2.

(17) Coislin., εἰς τὸν κατὰ Ἰουλιανὸν στηλιτενικῶν α'.

(18) D. Clemencetius in *Monito ad Stelitenticam* hunc locum citat a verbis οὐκ ἀδῶς usque ad ποικιλλόμενος. Αὐτὸν βάλλων legit, minus bene.

(19) Manifeste alludit auctor ad illius aquilæ verba quæ, juxta fabulam, propriis exuviis pennatam vidit sagittam qua confossa jacebat... οὐχ ὅτι ἄλλων, ἀλλὰ τοῖς αὐτῶν περὶ οἷς ἀνισκόμεθα.

(20) S. Gregorius Nazianzenus.

(21) Alias (*ad Marinum*, p. 113, 148) hæc verba

μῦθοι καὶ πλάσματα, μυθικά πλάσματα, illustravi. Videnda etiam quæ recentius observavit Wittenbach in libro *II Philomathia*. S. Theodori panegyrista his hoc loquendi modo utitur:

Ὅς πρᾶγμα καὶ γὰρ πλάσμα τοῦ μύθου βλέπω... Καὶ τοὺς σκοπεῖς σου τῶν μύθων καὶ πλάσμων.

(22) Forte τῆς συμφράσεως. Vox σύμφρασις, quæ in *Thesouro* Henrici Stephani desideratur, hic, ut puto, innuit seriem, connexionem probationum. Vide Ernesti *Lexicon technologicum*.

καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τοῦ παντὸς κόσμου κύριον καὶ τεχνίτην· εἰκότως οὖν οὐχὶ τοὺς τὴν οἰκουμένην μόνον οἰκούντας καλεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰς οὐρανίους [Sic. Coisl. Cod. 573 οὐρανίας] πάσας Δυνάμεις, τὸ κήρυγμα μεϊζόνως ἐπαίρων, ὡς ἐκ τινος περιωπῆς· τοῦτο γὰρ τὸ ἀποπτον βούλεται, ἐξ οὗ ἐστὶν ὅφισθαι πολλά, μηδενὸς ὄψιν καὶ φωνὴν ἐπιπροσθεύοντος. Ἐπεὶ οὖν καὶ πρὸς οἰκουμένην ὅλην καὶ κόσμον ὅλον ὁ λόγος, οὐκ ἐξ ἀπόπτου μόνον, ἀλλὰ καὶ μεσαιτάτης ἐφη περιωπῆς· ἔστι μὲν γὰρ πῶς καὶ ἐν ὁψηλῷ τινὰ καὶ ἐν ἀπόπτῳ εἶναι, μὴ μὲν ἐν μεσαιτάτῃ καὶ ἐπὶ κέντρῳ· καὶ οὐ δὴ πού πρόσεστι τῶν κηρυττομένων ὅτι αὐτοὺς πάντας ἐπίσης ἐπατεῖν.

Col. 533 I A. Πλὴν ὅσον. Διχῇ διαστέλλει τοῖσι καὶ τὸν σκοπὸν χωρὶς ἱστῆσιν Ἡσαίου, τὸν μὲν ὅσον ἐπὶ τῷ Ἰσραὴλ ἡθετηκότι μαρτυράσθαι, τὸν δὲ πάλιν, ἐπὶ τυράννῳ ἀθετήσαντι καὶ καταπεσόντι.

Ibid. 6. Ἄκουε καὶ ἡ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ψυχὴ, εἰ τις αἰσθησις. Ἐπαινεῖ καὶ Μέγαν αὐτὸν πολλάκις καλεῖ, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς κατὰ τοῦ Ἀποστόλου λόγοις, ἐξ ἀντιπαρεθέσεως τυράννου καὶ μισοχρίστου, ὡς φιλόχριστον τοῦτον κατακοσμῶν τοῖς ἐπαίνοις. Ἔστι δὲ ἐν οἷς καὶ ὑπεραπολογεῖται τῆς ὑποψίας, ὡς συναπαχθέντος Ἀρειανῶς ἀπλότητι, οὐ μὲν κακουργίᾳ καὶ δυσφημίᾳ· τὰ δ' ἄλλα χριστιανοῖς μέγα ὄφελος καὶ λέγει καὶ ἐξυμνεῖ γεγενῆσθαι. Εἰ τις δὲ αἰσθησις, φησὶ, διὰ τὸ Ἄκουε, ὡς μὴ πάντῃ δόλῳ μηδὲ πᾶσιν αἰσθησιν τῶν τῆδε τοῖς ἀπελθοῦσιν ἔχειν (23)· μόναις γὰρ τοῦτο ταῖς τῶν Μακαρίων ἐν ἄλλοις φησὶν ἀποκεκριθῆαι ψυχαῖς.

Ibid. C 12. Καὶ γὰρ οὐ τῷ Λόγῳ (24) μόνῳ. Τῷ θεῷ λέγει Λόγῳ· οὕτως γὰρ ὀνομάζεται.

Ibid. 13. Μετὰ τῶν ἄλλων. Ποίῳ ἄλλων; οἷς ὀνομάζεται Υἱὸς, Σοφία, Δύναμις, καὶ τὰ λοιπά. Χαίρει γὰρ, φησὶ, καὶ τῇ προσηγορίᾳ ταύτῃ καὶ τῇ δυνάμει. Ποίᾳ; τῆς κλήσεως ταύτης· οὐδὲν γὰρ ἕτερον δύναται νοῦν ἐρμηνεύσαι καλῶς, ἢ Λόγος ὅλον ἐν ἑαυτῷ [Coisl. ἐν αὐτῷ] φέρων τὸν νοῦν· ὡς ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τὸν Πατέρα τε καὶ Γεννήτορα· Ὁ γὰρ ὁρακῶς, φησὶν, ἐμὲ, τὸν Πατέρα ὁράων (Joann. vi, 46.)

Col. 537 A 2. Εἰ δὲ ὅλος συμμίξαι. Κατὰ ἀποστροφήν πρὸς αὐτὸν ἐκείνον φησὶν· Ἐδεξάς σου τοῖσι τὴν ἡτταν, συμμίξαι ἡμῖν καὶ εἰς χεῖρας ἔλθεῖν φοβηθεῖς, κἂν ἔδοξας νικᾶν ἐκείνον, ὃν ἡγωνίσω (Cod. p. 263) μὴ ἀγωνίσασθαι πρὸς αὐτὸν (25), τοῦτέστιν ἡμᾶς· ἐν οἷς δείκνυσαι καὶ τῶν λόγων τυράννον ὄντα, ἐσχάτην ἀλογίαν, οὐ μόνον βίαν προσάψας αὐτῷ.

* Psal. LXXII, 8. * Joann. xiv, 9.

(23) Legendum videtur εἶναι vel τοὺς ἀπελθόντας ἔχειν. Scholiastes Montacutii hic opportune notat: Αἰσθησις, Ἰσοκρατικόν. Similia enim habet Isocrates in *Evagora*, initio: Εἰ τις αἰσθησις τοῖς τετελευτηκόσι περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων. Huic Isocratis loco, quem excerpsit D. Clemenceet, alius addi potest haud absimilis ex *Menexeno* Platonis (§ 21): Εἰ τις ἐστὶ τοῖς τετελευτηκόσι αἰσθησις τῶν ζώντων. Formula εἰ τις αἰσθησις, cum de mortuis agitur, alias

A rat², atque in ipsum totius mundi Dominum et artificem. Non immerito igitur non terrarum orbem incolentes modo vocat, sed et cœlestes omnes potestates, advocacione altius elata, quasi e specula quadam. Hoc enim vult ἀποπτον, id est ex quo multa licet aspicere, nihil oculos vel vocem prohibente. Cum igitur et ad universam terram, universumque mundum sermo sit, non ex edita tantummodo, sed ex mediterranea specula dixit. Etenim fieri potest ut quivis in excelso quodam editoque loco sit constitutus, non autem in mediterraneo et in centro, neque ab omnibus, ad quos verba facit, pariter exaudiatur.

Hoc unum interest. His dividit propositum, ostenditque ab Isaia diversum: hic enim ea ob Israel qui Dei legem rejecerat contestatur; noster vero ob tyrannum qui et eam rejecit et misere occidit.

Audi hęc etiam, Constantii Magni anima, si quis mortuis sensus. Laudat Magnumque eum sæpius vocat, et maxime in sermonibus adversum Apostatam, ex parallelo tyranni Christoque inimici, quasi Christi amantem hunc laudibus exornans. Alicubi eum defendens dicit ad Arianismum inclinatam fuisse simplicitate, non autem impietate atque infamia: cæterum Christianis eundem magnæ utilitati fuisse et ait et prædicat. Si quis sensus, ait, audi, propter quod non omnino patet neque omnibus hujusce mundi rerum sensum esse defunctis: solis enim hoc beatorum animabus concessum alias dicit.

Neque enim Verbo duntaxat. Divino scilicet Verbo: ita enim nominatur.

Præter alia vocabula. Quænam alia? Quibus nominatur Filius, Sapientia, Virtus, et cætera. Gaudet enim, ait, hoc nomine ac nominis tui et facultate. Qua? hujus nominis. Neque enim alius recte sensus accipi potest, nisi Verbum totum in se ipso sensum ferens: sicut Filius et Verbum Patremque et Genitorem: Qui enim vidit me, ait, Patrem vidit³.

Quod si omnino signa conferre. Per apostrophem hunc istum compellat. His te victum declarasti, signa nobiscum conferre et manus conserere veritus, etsi devincere existimasti eum, quem ne dimicares, tantopere a te dimicatum est, nos scilicet: in quibus ostendit et sermonum tyrannum cum summa stoliditate, non cum violentia tantummodo, egisse.

etiam occurrit. Gottleber in *Menexeno* quædam exempla affert. Vide clar. Wolf. in hunc *Leptineæ* locum (§ 71, not. ad v. 305): Εἰ τινες τούτων τῶν τετελευτηκότων λάβοιεν τρόπον τινὶ τοῦ νοῦ ἐγγιγνομένου πράγματος αἰσθησιν.

(24) Editi, λόγῳ μόνον.

(25) Videtur Basilius textum sequi in nonnullis discrepantem ab eo quem nunc habemus.

Enimvero mihi jam exsiliū, atque ad panegyrium gestit oratio. Animadvertite quæ innuit de panegyrico genere.

Tum qui jejuniis. Deum suppliciter exorantes noctu diuque, in solitudine viventes, aut vitam simili modo degentes designat, illosque quorum bona publicata sunt, vel qui variis adhuc tentationibus laborant, quique in montibus, aut speluncis, aut terræ cavis habitant, quibus, ut vere dicam, mundus non dignus erat.

Vel patria sua, ut quidem dicitur. Fugitivos innuit et a propriis disjunctos. Hoc vero, ut quidem dicitur propter familiares adjacet parvæ et corporalis necessitudinis. Vera enim necessitudo et maxima quæ supernæ patriæ et cognationis est. Vitæ autem materiam divitias vocat.

Alteram vero partem dicit eos qui, cum Deum constiteantur, talibus scandalizantur rebus, impiis scilicet exaltatis; scandalizantur vero ob paupertatem, ut hic ait, animæ, cogitationibus incensi, peccatorum pacem ac felicitatem non ferentes, præsentibus inservientes, et solummodo hujusce modi miraculis in veritate confirmantur.

Atque utinam ille quoque cætus ad chorum nostrum se adjungeret. Exinde patet quod nondum monachi in unum coierant, quibus de pace orationes ascriptæ sunt, quorumque non criminatur fidem, non adulterinam cantationem eorum opinionem vocans, neque ignobilem inconcinnavit, sed peculiarem neque ad eadem vergentem.

Quamnam autem et qualem. Inclutatus igitur hic ad verba quædam molesta, atque ad vituperationem, verecundia autem retinetur, ut ipse ait, et spe unitatis procurandæ.

Unam classem unumque animarum genus abduco atque propello. Parvæ fidei homines designat, et in tentationum tempore scandalizatos, et errore deductos, quibus et peiores ait eos, qui tempori ne tantillum quidem obstiterunt, sed sponte improbos se præbuerunt.

Hoc enim immuto. Quidnam vero? Hoc, in mare projectit: non enim in mare. Immuto enim, ait, ac transpono illud. Namque projectit Apostatam secundumque Pharaonem, ubi ipsi projicienti gratum fuit, et, ut ait, quemadmodum ipse justum censuit.

Ac velut per circulum quemdam. Quomodo velut per circulum quemdam dirigit ac moderatur? Ne-

(26) Recepi πανηγυρικὸν ex Coisl. pro τυραννικόν ms. 573. Cæterum quid sibi velit Basilii non bene video. Scholium forte quoddam innuit de genere panegyrico; et reipsa scholiastes apud Montanum agit de triplici genere oratorio: panegyrico scilicet, deliberativo et judiciali.

(27) Nonnulla hic deesse puto.

(28) Gregorii orationes tres intelligit εἰρηγυϊκός

Ibid. B 9. Ἡδὴ δέ μοι πηδᾷ καὶ λεται πρὸς πανηγυρισμὸν ὁ λόγος. Σημειῶσαι ὅτι καὶ ἐπισημαίνεται διὰ τὸ πανηγυρικὸν εἶδος (26).

Ibid. 11. Ὅσοι τε ῥηστῆλαις. Τοὺς τὸ θεῖον ἐκλιπαροῦντας νυκτὸς καὶ ἡμέρας, μονάζοντάς τε, καὶ τοὺς τὸν βίον ἐκείνους παραπλησίους λέγει, τοὺς τε δημεύσεις ὑπομεμενηκότας, καὶ τοὺς ἐπὶ προστάλαιπωροῦντας [Coisl. πρὸς ταλ.] ἐν ποικίλαις βασάνοις, καὶ ὁρεσι δὲ καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς τῆς γῆς ὁπαῖς ἐνδιαπωμένους, ὧν ὡς ἀληθῶς οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος.

Ibid. C 12. Ἡ τῆς ἐαντῶν ὁ δὴ λέγεται. Τοὺς φυγάδας αἰνίττεται καὶ τῶν οικείων διασχυθέντας. Τὰ δὲ ὁ δὴ λέγεται διὰ τοὺς οικείους (27) πρόσκειται τῆς μικρᾶς καὶ σωματικῆς οικιότητος· ἡ γὰρ ἀληθὴς οικιότης καὶ μεγίστη, ἡ τῆς ἁπλῆς πατρίδος καὶ συγγενείας ἐστὶ. Κακίας δὲ ὅλην τὸν πλοῦτον εἶπεν (Ibid. C 11).

Col. 340 A 7. Ἐτέρων δὲ μοῖραν λέγει τοὺς, ὅσοι θεὸν ὁμολογῶντες σκανδαλίζονται ταῖς τοιαύταις οἰκονομίαις, ὑπομένουν τῶν ἀσεβῶν σκανδαλίζονται δὲ διὰ πτωχείαν, ὥς αὐτὸς ἐφη (Ibid. A 13), ψυχῆς, ἐμπυριζόμενοι τοῖς λογισμοῖς, εἰρήνην ἀμαρτωλῶν καὶ εὐτυχίαν μὴ φέροντες, δούλοι ὄντες τῶν παρόντων, καὶ μόνοις τοῖς τοιοῦτοις παραδόξοις θαύμασι πρὸς τὴν ἀλήθειαν βεβαιούνται.

Ibid. C 3. Εἶθε μοι τοῦ χοροῦ μέρος ἦν καὶ αὐτὸ τὸ σύστημα. Ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι οὕτω ἡ τῶν μοναχῶν ἑνωσις ἐγεγένητο, ἐφ' οἷς ἐβρέθησαν οἱ Εὐρηγικοί (28), ὧν οὐ μέμφεται τὴν πίστιν, ἀλλ' ἐβλήθη τὴν αὐτῶν δόξαν ἀποκαλῶν (Ibid. C. 5) καὶ οὐκ ἀδόκιμον, οὐκ εὐρύθμον δὲ, ἀλλ' ἰδίαν καὶ οὐκ εἰς τὸ αὐτὸ ἐρχομένην.

Ibid. 12. Ἄλλ' ὅποιαν καὶ τίνα. Κινηθεὶς οὖν ἐντεῦθεν πρὸς λόγον ἀπὸ τινος καὶ φόγον, ἐπέσχευ αἰδοῖ τῆς ἐλπίδος, ὥς αὐτὸς φησι (Ibid. C 13), καὶ τῆς ἐνώσεως.

Col. 341 A 1. Μίαν μοῖραν καὶ ἐν (29) ψυχῶν γένος ἀποκηρύττω. Τοὺς ὀλιγοπίστους λέγει, καὶ ἐν καιρῷ πειρασμῶν σκανδαλισθέντας, καὶ τῇ πλάνῃ καθυπαχθέντας, ὧν καὶ χεῖρους φησὶν ἐκείνους, οὐ μὴδὲ μικρὸν ἀντέστησαν [Coisl., ἀντεβόησαν] τῷ καιρῷ, οὐδὲ πρὸς ὀλίγον ἀντέστησαν, ἀλλ' ἐκ περιουσίας ἐφάνησαν κακοί.

Ibid. C 6. Τοῦτο γὰρ μεθαρμόζω. Τοῦτο ποῖον; τὸ «εἰς θάλασσαν» ἐβρίψεν· οὐδὲ γὰρ εἰς θάλασσαν. Μεθαρμόζω γὰρ, ἐφη, καὶ μετατίθημι τοῦτο· ἐβρίψεν γὰρ τὸν [ms. 573, ἐβρίψεν τόν] ἀποστάτην καὶ δεύτερον Φαραῶ ὅποιον φίλον τῷ ἀποβρίψαντι ἦν, καὶ ὅπως, φησὶν, ἐδικαίωσεν.

Ibid. 11. Καὶ ὅλον (30) διὰ κύκλου τινός. Πῶς διὰ κύκλου τινός οἶος [Coisl., οἶον] τέ ἐστιν εὐθύνειν;

A', B', Γ' inscriptas, quæ in editione Clemenceti sexta, vicesima secunda et vicesima tertia sunt. Schisma de quo hic agit ortum duxerat ex eo quod pater S. Gregorii subscripserat formulæ Arianae in concilio Ariminensi editæ.

(29) Editi omittunt καὶ.

(30) Editi, οἶον.

οὐδὲ γὰρ ὁ κύκλος εὐθύς [ms. 573, εὐθής] ὑπάρχει, A
οὐδὲ εὐθύνη· διδ (Cod. p. 263) καὶ τὸ τινός [Codd.,
τίνος] πρόσκειται· ὡς οἰονεῖ πως (31) διὰ κύκλου κι-
νηθέντων τῶν πραγμάτων ἡμῖν, ἐκ τοῦ ἀφ' οὗπερ
σημείου (32) τῆς εὐσεβείας καὶ διὰ τῆς ἀσεβείας
κυκλικῶς πορευθέντων εἰς τὸ αὐτὸ πάλιν τῆς εὐσε-
βείας παρεληλυθῆσι σημείον· ὁμοῦ μὲν γὰρ σαλευόμενά
πως καὶ μὴ σαλευόμενα τὰ ἡμέτερα, καὶ ταῖς τοῦ
βίου περιτροπαῖς τε καὶ καλιβήροισι φερόμενα, αὖθις
ὡς ἐν ἀκινήτῳ τινὶ τάξει καὶ προνοίᾳ μένει πάγια,
τὰ αὐτὰ διὰ τῶν ἐναντίων παραδόξως ὀδεύοντα.

Col. 544 A 9. Ὅταν αὐτῶν (33) δυνηθῶμεν πα-
ραλθεῖν τάχει ποδῶν τὴν ἀσέβειαν. Παρῴθηκε
τὸ προφητικόν (Psal. xxxvi, 35)· Εἶδον τὸν ἀσεβῆ
ὑπερψεύζομενον καὶ ἐπαυρόμενον, καὶ τὰ ἐξῆς
μέχρι τοῦ Παρῆλθε (34), καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν· καὶ τότε B
οὐκ ἔστι, φησὶ [ms. 573, οὐκ φησὶ], τοῦτο ἰδεῖν; ἢ
δῆλον ὅταν (35) τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν τάχει ποδὸς
ἀσφαλεῖ, τουτέστιν ἀποφυγῇ, θάπτον δυνηθῆμεν
παρελθεῖν.

Ibid. B 6. Λαοῖς οἷς παρέδωκε. Τουτέστι, Πέρ-
σαις. Οὕτω γὰρ μεθρημοσθή καὶ τοῦτο, ἀντὶ τῶν Αἰ-
θιοπίων (36) ληφθέν· ἐκεῖνοίς γὰρ τὸν ὕβριστήν πα-
ρέδωκε.

Ibid. 9. Οὐκ ἐπὶ πολὺ (37) μετεωρισθέντα.
Ἐτη γὰρ δύο ἐβασίλευσεν ὁ τρισκατάρατος, ἐπεὶ
πέντε ἔτη καῖσαρ ἐγένετο, προβαλλομένου αὐτὸν τοῦ
Θεοῦ καὶ βασιλείως.

Ibid. 13. Διαίροντων κεφαλὴν. Παραπέφρασται
καὶ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἐν κατάραις ὁρεῶς εἰρημένου·
Αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν, σὺ δὲ τηρήσεις C
αὐτοῦ πτέραν (Gen. iii, 15). Λάθρα μὲν γὰρ
ὥσπερ ἔρποντες τὴν ἡμῶν ἐτήρουν Ἕλληνες πτέραν
καὶ τὰ ἔσχατα, μὴ οἷοι τε ὄντες κεφαλὴν ἐπαίρειν,
καὶ παρβήσιάζεσθαι καχοργεῖν· ἐκελεύσθησαν γὰρ
πατεῖσθαι ὑπ' ἡμῶν, καὶ μικρόν τι καὶ φανερώς
ἔδοξαν κρατεῖν

Col. 545 A 9. Συστενάξει καὶ συνωδίνει. Τὸ
ἀποστολικὸν τρανότερον ἐξηγείται τίνι συνωδίνει καὶ
συστενάξει (38)· ὅτι τοῖς ἀνθρώποις καὶ τῇ φθορᾷ
τῶν γιγνομένων καὶ ἀπογιγνομένων· στένει οὖν,
φησὶ, καὶ ὀδυνᾶται διὰ τὸν ἐκ παρακοῆς θάνατον
καὶ τὴν φθοράν. Πλὴν ἀποκαρδοκεῖ τὴν τῶν τέκνων
τοῦ Θεοῦ ἀποχάλυψιν, εἰσὶν ἀνάστασιν καὶ τὴν

* Psal. xxxvi, 35, 36. * Gen. 3, 15. * Rom. VIII, 19. *

(31) Coisl., ὡς.

(32) In ms. 573 vox σημείου compendiose scribi-
tur H.

(33) Editi, αὐτοῦ, quod ad praecedentem τοῦ ἀσε-
βοῦς spectat; αὐτῶν tamen forte praestat. Mox editi,
τάχει καὶ ἀσφαλεῖ ποδός. Basilius videtur legisse
τάχει ποδός ἀσφαλεῖ.

(34) Coisl., παρῆλθεν; editi. παρῆλθον, quod
praestat.

(35) Scribendum puto ἢ δῆλον ὅταν. Non consen-
tiant interpretes in scribendis formulis ἢ δηλαδὴ ὅτι
... ἢ δῆλονοσι. Quidam ἢ δηλαδὴ ὅτι, ἢ δῆλονοσι
scribunt; alii ἢ δῆλα δῆ, ἢ δῆλον ὅτι. Sunt qui in-
terrogandi notam post haec verba ponant; alii non.
Clar. Heindorff, inter eos annumerandus qui de Pla-
tone bene meruerunt, legit in Protagora, initio: Πά-

A que enim circulus rectus est neque dirigit; ideoque
adjicitur *quendam*, quasi enim per circulum di-
rectis rebus nostris, ex quo pietatis signo et
per impietatem in orbem profectis ad idem rursus
pietatis pertransiit signum: fluctuantes enim simul
et non fluctuantes res nostrae, ac per vitae agitatio-
nes aestusque ablatae, rursus in stabili quodam
ordine et providentia firmæ manent, iisdem per
contraria mirum in modum gradientibus.

Si quidem ipsorum impietatem pedum celeritate
præterire possimus. Alludit ad hæc prophetica:
Vidi impium superexaltatum et elevatum, et quæ
sequuntur usque ad illa: Et transivi, et ecce non
erat*. Ubi autem, ait, illud conspiciere liceat?
Quippe manifestum cum impietatem eorum cele-
ritate pedis stabili, id est effugiat, celerius præ-
terire possemus.

Populis quibus traditus est, scilicet Persis. Ita
enim convenit et illud pro Æthiopicis acceptum.
Namque istis violentum tradidit.

Cum haud diu intumuissent. Duobus eum annis
ter maledictus iste regnavit, cum jam a quinque an-
nis Cæsar factus esset, promovente eum Deo et im-
peratore.

Caput attollentes. Hic alluditur ad ea quæ in
serpentis maledictione dicta sunt: Ipse observabit
caput tuum, et tu calcaneum ipsius observabis.
Occulte enim sicut serpentes nostrum observabant
gentiles calcaneum, atque extrema, cum non caput
valerent attollere, et male facere liberius audere.
Jussi sunt enim a nobis proculcari, etsi parvum
aliquid et manifeste dominari videantur.

Ingemiscit et parturit. Apostoli textus manife-
stius indicat quibus ingemiscit et parturit; id est
hominibus et corruptioni nascentium et intereup-
tium. Gemit igitur, ait, doletque, ob mortem ex
contumacia et corruptionem; altamen expectat
Dei filiorum revelationem*, seu resurrectionem et
incorruptionem speratamque libertatem adipisci-

θεν, ὃ Σώκρατες, φαίνει; ἢ δῆλα δῆ ὅτι ἀπὸ Κυνηγε-
σίου τοῦ περὶ τὴν Ἀλκιβιάδου ὥραν; ubi legendum
ἢ δῆλα δῆ, ἢ δῆλον ὅτι, sine interrogationis signo
ut sit inter sermocinandum, cum scilicet interlo-
cutor suæ ipsius interrogationi affirmative respon-
det; vel admissio ἢ cum nota interrogandi, reticen-
tia subintelligenda.

(36) Quia reipsa de Æthiopicis agitur in psalmo
LXXIII (vers. 14), ex quo Pater hæc mutuatur: Ἐδω-
κας αὐτὸν βρώμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοσι.

(37) Deest hoc scholium in 573; habet Coisl.
ad marginem, sed prima manu.

(38) Agitur de loco Pauli ad Rom. VIII, 22: Ὁδω-
μεν γὰρ ὅτι πάσα ἡ κτίσις συστενάξει καὶ συνωδίνει
ἀχρι τοῦ νῦν. Ut autem scholii sensus pateat, con-
ferendus textus Paulinus.

tur. Etenim ingemit fugetque corruptis servire respuens, quæ ob incorruptionem creata est; verumtamen accipit invita, sed propter eum qui ipsam ob spem subiecit.

Atque illos quasi in sicco transmittens. Israelitas in angusto et sicco transmittens, Ægyptios vero, secundum propriam ipsius naturam, inundans atque obruens.

Panis pluvie instar fusus. Mannam ostendit; hanc enim pro necessitate affatim singulis diebus dabat. Cujus quidem si quis aliquid in crastinum thesaurizaret, vietum statim ac inutile fieret. Quod vero supra necessitatem atque ex superfluitate, coturnicem innuit. Pluisse quippe dicitur tanquam pulverem carnes, et sicut arenam maris volatilia pennata; quibus ostenditur supra necessitatem atque ex abundanti.

Muri concussi numero vim habenti: septenario videlicet numero. Septem enim, ait, sacerdotes, cum tubis septem, septies Hiericho mœnia circum-euntes, concusserunt atque in terram dejecerunt, numeri scilicet virtute. Dictum est de hoc numero in Oratone in Pentecosten copiosius.

* Rom. viii, 20. * Psal. lxxvii, 27. * Josue vi, 4 sqq.

(39) Hæc confirmant lectionem τοῖς δὲ quam Montacutus et Clemencetus receperunt.

(40) Scribi posset αὐτῆς. Αὐτὴν 573, male.

(41) Coisl. ἐτεθησαύριστο. Est quod hæreas. De augmenti rescacatione egi in notis ad Eunapium (pp. 504, 587). Clar. Hæc exempla nonnulla affert in indice ad Timarionem (Notices des mss., t. IX, p. II, p. 257).

(42) Videtur Basilius ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ in suo exemplari legisse.

(43) Coisl. ἀριθμῷ δ. ἔχοντα; cod. 573 ἀριθμὸν δ. ἔχοντα. Lego ἔχοντι emendatione mihi non dubia. Hanc confirmant vox ἀριθμῷ in Coisl. et verba τῷ ἐβδόμῳ δηλονότι ἀριθμῷ, phrasis denique ἀκολουθία postulat. ἔχοντα pro ἔχοντι positum fuerit quod scripture compendia in vocibus in α et i desinentibus adhibita descriptoribus sæpe fucum fecerunt; inde accusativi pro dativis et vice versa. — Hæc jam tetigi in notis ad Nicetani Eugeniannum (III, 318) et ad Manasse (IX, 180), ubi varias lectiones λάμποντα et λάμποντι, στέργοντι et στέργοντα, ποθέοντι et ποθέοντα, adduxi. — ἔχοντι ergo in ἔχοντα mutato, descriptor quidam ἀριθμὸν scripserit ut concordarent casus.

(44) Ms. uterque eis τὴν ὡς λόγῳ. Oratio in Pentecosten in editione Clemenceti est quadragesima prima. Reipsa in hunc locum, qui legitur initio orationis, τὴν ἐβδομάδα τιμῶσιν Ἑβραίων παῖδες, ἐκ τῆς Μωϋσέως νομοθεσίας ὥσπερ οἱ Πυθαγορικοὶ τὴν τετρακτὺν ὑπερὸν, ἤν δὴ καὶ ὄρκον πεποιήνται. Basilis sequentia scripsit quæ Lector conferre poterit cum commentario Hierocli in Versus aureos (Notices des mss., t. IX, p. II, p. 257), ex quo doctrinam suam manifeste hausit scholiastes noster. ὡς τοῖς (ms. 573 p. 106, 4; Coisl. p. 103, 2) ὁ Πυθαγόρας Σάμιος φιλόσοφος, ἀφ' οὗ Πυθαγορικοὶ ὀνομάσθησαν· παρ' οἷς τετρακτὺς ἐτετίμητο· πηγὴν γὰρ τὴν τετράδα τῆς αἰθείας διακοσμήσεως ἀπεφάναντο, τὴν αὐτὴν οὖσαν τῷ δημιουργῷ. Ἀριθμὸς

(a) Legendum δέ, ut apud Hieroclem, p. 222.

ἀφθαρσίαν, καὶ τὴν ἐλπίζομένην ἐλευθερίαν ἐκδέχεται. ὀρνεῖ μὲν γὰρ καὶ στενάζει ἀπαξιοῦσα φθαρτοῖς δουλεύειν, ἐπ' ἀφθαρσίᾳ κτισθεῖσα· ἐκδέχεται δὲ ὁμῶς οὐχ ἔκουσα, ἀλλὰ διὰ [Coisl. ἐκούσα διὰ] τὸν ὑποτάξαντά ἐπ' ἐλπίδι.

Col. 548 A 13. Καὶ τοὺς μὲν ὡς ξηρὰ παραπέμψουσα. Τοὺς Ἰσραηλίτας ἐν ἰσθμῷ καὶ ξηρᾷ παραπέμψουσα, τοῖς δὲ (39), ταῖς Αἰγυπτίοις, κατὰ τὴν αὐτῆς φύσιν (40) ἐπιστρέψουσα, καὶ καταποντοῦσα.

Ibid. B 3. Ἄρτος ὄψερος. Τὸ μάννα λέγει· τοῦτο γὰρ τῇ χρεῖα σύμμετρον ἐκάστης ἡμέρας ἐδίδου· τὸ γὰρ εἶ τι πρὸς τὴν αὐριον τεθησαύριστο (41), ἔωλόν τε καὶ ἀχρηστον τῇ ἐξῆς ὑπῆρχεν (Exod. xv, 19, 20)· ὑπὲρ τὴν χρεῖαν δὲ καὶ (cod. p. 264) ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ (42) τὴν ὀρυγομήτρην (Exod. xvi, 13) νοητέον· βρέξαι γὰρ εἰρηται (Ps. lxxvii, 27) ὥσει χνοῦν σάρκα, καὶ ὥσει ἄμμον θαλασσῶν πετεινὰ περρωτὰ, οἷς τὸ ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ δεδῆλωται καὶ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν.

Ibid. 10. Τεῖχη κατασειόμενα ἀριθμῷ (43) δύναμιν ἔχοντι. Τῷ ἐβδόμῳ δηλονότι ἀριθμῷ. Ἐπὶ γὰρ, φησὶ, ἱερεῖς μετὰ σαλπγγων ζ', ἑπτάκις τὰ τεῖχη (Coisl. τῷ τελεῖ) Ἰερικῶς περιελθόντες, κατέσεισάν τε καὶ εἰς γῆν καταβελήκασιν, δυνάμει δηλονότι τοῦ ἀριθμοῦ. Εἰρηται περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἐν τῷ εἰς τὴν Πεντηκοστήν (44) λόγῳ πλατυτέρον.

γὰρ ἀριθμῷ αὐτῷ ὁ Θεὸς ὕμνητο. Εἰ γὰρ τὰ ὄντα πάντα, φησὶ, ταῖς αἰδέσις αὐτοῦ βουλήσεσιν ὑφέστηκεν, ὅλον ὅτι καὶ ὁ ἀριθμὸς ὁ ἐν ἐκάστῳ εἶδει τῶν ὄντων. Καὶ ὁ πρῶτος ἀριθμὸς ἐκεῖ ἐστίν· ἐκεῖθεν γὰρ καὶ ὁ ἐνταῦθα. Ἐλτα, φησὶν, ἀπὸ τοῦ ἐνὸς τὸ πεπερασμένον διάστημα γέγονεν ἡ δεκάς· ὁ γὰρ ἐπὶ πλέον ἀριθμὸν ἐθέλων, ἀνακάμπει πάλιν ἐπὶ τὸ ἐν καὶ τὰ ἐξῆς, μέτρι τῆς αὐτῆς πάλιν δεκάδος, καὶ οὕτω δευτέραν καὶ τρίτην μέτρι δεκάδος ἐπαριθμῶν, ἐν τῇ δεκάδι τῶν δεκάδων ἐν τοῖς ρ' γεγονώς, αὐθὺς ἐπὶ τὴν πρώτην παλιννοστέ· ἥς δεκάδος δύναμις, ἡ τετρακτὺς· ἐν δὲ ταύτῃ ἡνωμένη τις τελειότης θεωρεῖται. Κατὰ γὰρ σύνθεσιν τὴν ἀπὸ μονάδος ἕως τετραδὸς δεκάς γίνεται· ἐν γὰρ καὶ δύο καὶ γ' καὶ δ', δέκα. Ἔστι δὲ καὶ μεσότης ἀριθμητικῆς μονάδος καὶ ἐβδομάδος ἡ τετράς· τῷ ἴσῳ γὰρ ἀριθμῷ ὑπερέχει καὶ ὑπερέχεται, τριάδι [sic Coisl. ; Neg. τετράδι] μὲν ἐβδομάδος λειπομένη, τριάδι δὲ καὶ ὑπερέχουσα μονάδος [Coisl. μονῆς]. Ἀριστοὶ δὲ καὶ κάλλιστοι τῶν ἀριθμῶν καὶ ἡ μονάς καὶ ἡ ἐβδομάς. Μόνη τῶν ἐντὸς δεκάδος ἡ μονάς, ὡς ἀρχὴ πάντος ἀριθμοῦ, τὰς πάντων δυνάμεις ἐν αὐτῇ συνέχει· ἡ δὲ ἐβδομάς, ὡς ἀμῆτωρ καὶ παρόνεος, τὴν τῆς μονάδος ἀξίαν δευτέρως ἔχει, τῆς δὲ (a) ἀγεννήτου μονάδος καὶ τῆς ἀμῆτορος ἐβδομάδος ἡ τετράς μέση κειμένη τὰς τῶν γεννώντων καὶ γεννωμένων δυνάμεις συνελήφεν, ἀπὸ δυάδος γεννωμένη καὶ γεννώσα τὸν ἡ' ἀριθμὸν. Καὶ στερεοῦ πρώτῃ ἐμφασίς ἐν τῇ τετράδι εὐρίσκεται· τὸ γὰρ σημεῖον ἀναλογὸν ἐστὶ μονάδι, τῇ δυάδι γραμμῇ, ἐπιφάνεια τῇ τριάδι, τὸ στερεὸν δὲ τῇ τετράδι. Πάλιν κριτικαὶ δυνάμεις τέσσαρες, νοῦς, ἐπιστήμη, δόξα, αἴσθησις. Καὶ ἀπλῶς τὰ ὄντα πάντα ἡ τετράς ἀνεδέσαστο, στοιχεῖα ἀριθμῶν, ὥρας ἔτους, ἡλικιῶν συνοικισμῶν. Καὶ οὐχ ἐστὶν εἰπεῖν ὃ μὴ τῆς τετρακτὸς ὡς ρίζης καὶ ἀρχῆς ἡρηται· ἐστὶ γὰρ, ὡς ἐφημεν, δημιουργὸς τῶν ὁλῶν αἰτία, Θεὸς νοητὸς, αἰτίας οὐρανοῦ καὶ αἰσθητοῦ κόσμου. Dein multus est scholiastes in exponendis numeri septeni proprietatibus. Ex his quæ fuse

Col. 547 A 5. Τὸ τοῦ προσώπου (45) κακότηες. Α. Τοῦ Ἰουλιανῶν λέγει, ἤνικα τὸ στρατιωτικὸν ἐωπλίσθη κατὰ τῶν ἐν τέλει. Σημειώσαι ὅτι φόβῳ καινοτομίας (Vide col. 499 B) διὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, τὸ στρατιωτικὸν ἐκαινοτόμησε κατὰ τῶν ἐν τέλει καὶ ἀξιώματι· ἐν οἷς καὶ οὗτος σὺν Γάλλῳ τῷ ἀδελφῷ [Coisl., μετὰ Γάλλου τοῦ ἀδελφοῦ] ἐνέιχeto, ὑπὸ δὲ Κωνσταντίνου σίσωστο· καὶ ἐν τινι τῶν βασιλικῶν χωρίων βασιλικῆς (46) μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ θεραπείας ἤξιοτο διὰ τὰς ἐπαγομένης αἰτίας τρεῖς (47), καὶ οὕτε τῷ Θεῷ, οὕτε τῷ σώσαντι βασιλεῖ χάριν ἔσχεν, ἀλλ' ἀμφοτέροις ὥσθη κακός, ἀπὸ μὲν τοῦ Θεοῦ [Coisl., μὲν Θ.], ἀπόστασιν ἐνοῶν, κατὰ δὲ Κωνσταντίου ἐπανάστασιν, στρατὸν ἀπὸ δύσεως κατὰ τοῦ βασιλέως ἀγείρας, εἰ καὶ προφθάσαν τὸ τέλος τοῦ Κωνσταντίου ἔσθησε τὴν ἐπιβουλὴν.

Ibid. B 14. Ὁ δὲ μοι πρὸ τούτων εἰπεῖν ἀναγκαιόν. Τὰ πρότερα τῶν πραγμάτων ἀναχρονίως [MS. 573 ἀναγνωρίσας] λέγει.

Col. 552 A 12. Τῷ μέντοι (48) κλήρῳ φέροντες αὐτοὺς κατέλεξαν. Σημειώσαι ὅτι καὶ ἀμφοτέροις τοῖς ἀδελφοῖς (49) κλήρῳ κατατεταχθαι φάσκει.

Ibid. B 4. Ὁ μὲν καὶ κατὰ ἀλήθειαν εὐσεβῶν. Τὸν Γάλλον ψησὶ γνήσιον εἰς εὐσέβειαν ὑπάρχειν, εἰ καὶ τὴν φύσιν θερμότερον, Ἰουλιανὸν δὲ τὸν καιρὸν ἐξουνοῦμενον καὶ κρύπτοντα ἐπικεικίας πλάσματι τὴν ἐμφυτον κακοήθειαν.

Col. 553 B 3. Ὁ ψυχῆς σοφῆς εἰς τὸ κακοποιῆσαι. Σοφοῦ ὄντος αὐτοῦ εἰς τὸ κακοποιῆσαι, τὴν εἰς αὐτὸν βάσανον καὶ κακῶσιν αἰώνιαν οὐκ ἀποπέφυγε, καίπερ τοῦ Θεοῦ τὸ μέλλον διὰ τῶν δρωμένων προκηρύττοντος, ἵνα τὴν ἀσέβειαν ἀνακόψῃ τῇ τῆς προγνώσεως ὑποδείξει.

Ibid. C 9. Ἀλλὰ γινώσκῃ νοούμενος. Ἄλλ' ἵνα, φησὶν, Ἰουλιανὸς γινώσκῃ ὑπὸ Θεοῦ μὴ ἀνοούμενος, ἀλλὰ καταλαμβανόμενος ὑπ' αὐτοῦ μὴ ὑπεραίρηται.

Col. 557 A 6. Πλέον ἢ καλῶς. Ἀντὶ τοῦ πλέον τοῦ καλῶς ἔχοντος, ὅπερ ἐστὶ, κακῶς, καὶ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἰσχυρίζομενος, ὥς τὸν ἡττω λόγον εἰς γυμνασίαν ὤθην (50) ἀναλαμβανόμενος, δυνάμει δὲ

Morum istius pravitatem. Juliani scilicet, cum milites adversus eos qui imperio potiebantur, fuerunt instructi. Animadvertit quod novarum rerum formidine propter Constantini Magni mortem, exercitum instauravit adversus imperio politos ac dignitatibus: in quibus et iste cum Gallo fratre deprehensus, a Constantio servatus est. Et in quodam regionum oppidorum regali cum fratre officio dignatus est ob tres citatas causas, et neque Deo, neque salvatori imperatori gratias egit, sed utriusque visus est improbus, a Dei fide discedens atque adversus Constantium rebellionem parans, exercitu a stativis adversus imperatorem congregato, nisi Constantii mors insidias prævertisset.

Quod autem necessario mihi prius exponendum est. Resumpto altius tempore hæc dicit.

Quin etiam in clerum seipsos ascripserunt. Animadvertit quod utrumque fratrem in clero ordinatos fuisse dicit.

Alter quidem vere et serio pietatem profitemens. Galium ait sincera pietate præditum fuisse, quamvis natura fervidiorem, Julianum vero tempus redimentem, abscondentemque sub mansuetudinis specie insitam pravitatem.

O sapientem animam ad malefaciendum! Sapiens iste cum esset ad malefaciendum, suum autem cruciatum, malumque æternum non effugit, etsi Deus futura per ea quæ facta erant proclamaret, ut impietatem compesceret præscientiam demonstrans.

Verum consilia sua patere intelligeret. Sed ut, ait, Julianus se a Deo cognitum intelligeret, neque animo efferretur, fraudem suam teneri sentiens.

Plus quam æquum. Nempe plus quam decebat, id est pessime, et pro Græcis contendens, quasi inferiorem doctrinam exercitationis videlicet causa tuens, et vi sermonis ac sophismatibus, non vero

prosequitur pauca describam quæ ad rem in qua versamur spectant. Ἐννοῶ δὲ, ait Gregorius, καὶ τὰς ἐπὶ τὰς σάλπγγας Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, καὶ περιόδους τοσαύτας, καὶ ἡμέρας, καὶ ἱεράς, ἐξ ὧν τὰ Ἱερουσόλυνα τελεῖται κατασείσεται. Quod Basilii his verbis explicat: Ἱερὸν πόλις ἦν Ἰσραηλῖταις εἰδὼν, Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ στρατηγούσης. Ἐπὶ γὰρ ἱερεῖς μετὰ τοσοῦτων σαλπγγῶν ἐν ἐπὶ τὰς ἡμέραις, ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἵνα κύκλῳ παρεσκευάσαν· οὕτω κατέσεισέ τε καὶ κατηρίπωσε τὴν πόλιν. De his et aliis nugis ad numerorum vim spectantibus vide Meursium ad Chalcidum (p. 3), et in primis Classical Journal, tom. VIII, p. 365.

(45) Editi, τρόπον, quod sane præstat.

(46) Vox βασιλικῆς deest in ms. 573; addidi ex Coisl. Deest etiam in quibusdam mss. S. Gregorii apud Clemencetum. Hanc vocem merito retinuit vir doctissimus; sed errat cum Socratis auctoritatem appellat; scribere debuit Sozomenum. — Mss. ἡξιοῦντο.

(47) Has indicat Gregorius loco citato.

(48) Coisl. μὲν γε, ut editi, qui mox ἐγκατέλεξαν legunt. Additur in margine, prima manu, e regione vocis κλήρῳ: Κλήρον λέ. (lego κλήρος λέγεται) τὸ λαχεῖν καὶ ἡ κληρονομία, καὶ τὸ σύστημα τῶν παπᾶδων ὃ καὶ νῦν τίθησι.

(49) Similia habet Sozomenus (Hist. l. v. c. 2): Παραδόξως δὲ ὧδε διασωθέντες, προσετάχθησαν ἐν Καππαδοκίᾳ διατρίβειν ἐν Μακέλλῳ... ἐνθα δὲ θεραπείας καὶ ἀγωγῆς βασιλικῆς ἤξιοῦντο, καὶ μαθήματι καὶ γυμνασίῳ τὰς καθ' ἡλικίαν ἐχρόντο, καὶ λόγων διδασκάλοις, καὶ τοῖς ὑφηγηταῖς τῶν ἀγίων Γραφῶν, ὥς καὶ κλήρῳ ἐγκαταλεγεῖν, καὶ ὑπαναγνώσκειν τῷ λαῷ τὰς ἐκκλησιαστικὰς βίβλους. Et S. Gregorius etiam infra de Juliano: Ὁ τῶν θεῶν ὑπαναγνώστης ποτὲ λογίων, καὶ τῆς τοῦ μεγάλου βήματος ἡξιώμενος τιμῆς.

(50) Δῆθεν recepi ex Coisl. pro λέ. (id est λέγει) alterius codicis. Λέγει etiam admitti posset si ad Gregorium referatur.

veritate Græcorum doctrinam pia meliorique doctrina præstantiorem demonstrans.

Ipsi porro Asia impietatis schola erat, impietatis nempe quæ ad siderum scientiam spectat, et quæ sequuntur. Cælestium enim motu quum res nostras dirigant, creationemque Creatoris loco quasi Deum habeant, hanc non immerito impietatis scholam vocat. Ipsi enim tunc circa siderum scientiam et genituras præscientiasque ac præstigia vanissime versati, hanc impietatem edocebant.

Contrariam mutationem quærens. Valetudines ad summum bonitatis perductas periculosas esse medicorum filii pronuntiant; commotis igitur omnibus in generatione sive ad melius sive ad pejus, necesse est moveantur et mutantur mobilia corpora et negotia: ex quo et saturitatem ait in insolentiam prolabi. Apostasiam enim docet, juxta illud: Manducavit Jacob, et impletus est, et incrassatus est dilectus¹⁰. Ad summum igitur et Christianorum perducta valetudine, cum altius ad meliora non jam ire liceret, ad pejora propulsa atque ad contrarium translata est.

Contritionem quidem præcedit contumelia. Hæc e Proverbiis obscure dicta, nunc explanat: contumeliæ ait, hoc est animi elationis assecclam esse contritionem et humiliationem, humiliationis autem gloriam. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam¹¹, contraria contrariis subrogans, C contritionem quidem contens atque dejiciens, humiliationem vero efferens ac gloria afficiens.

Dejectionem scilicet inter delictum et resipiscenciam. Quomodo? Deliquit prius, deinde se ipsum humilians, ad resipiscenciam conversus est, custodiens eloquium tuum; tanquam scilicet ex peccato dejectio nata sit, ex hoc autem interposita, morum correctio et resipiscencia subsequuta sit.

Ac Cæsari quidem et imperium et vita finem ac-

¹⁰ Deut. xxxii, 15. ¹¹ I Petr. v, 5.

(51) Sic Coislin. Ms. 575, ὅση γε. Vox ἀσεβείας quæ sequitur ὅσης postulat. Editi aliter legunt; recipi saltem possent ὅση τε et γε. Basilii verba τῆς ἀσεβείας addidisse videtur ut vocis ὅσης sensum exponeret.

(52) Coislin. πεπονήηται. Sic male scriptum fuerit ab amanuensi quodam qui voces περιγράφοντες et θεοποιούντες, in nominandi casu positas, cum verbo concordare putavit; at πεπονήηται legendum ut ad Gregorium spectet. Participia ponuntur in nominandi casu absoluto et referuntur ad voces οἱ ἐν Ἀσίᾳ, οἱ Ἀσιστοί, quæ subaudiuntur.

(53) Hic forte quædam aliter primitus erant disposita. Textus me inducit ut credam Basilium scripsisse, θεραπευσάμενοι καὶ φανταζόμενοι, τὴν τ. ἀσ. ἐξεπαίδευσον.

(54) Hippocrates, exempli gratia (Aphor. i, 3): Ἐν τοῖσι γυμναστικοῖσιν αἱ ἐπ' ἄκρον εὐεξία σφαλεραί, ἦν ἐν τῷ ἐσχάτῳ ἔωσιν κτλ.

(55) Fortasse legendum φησί, nam ipsa sunt Gregorii verba: Καὶ ὁ κόρος δι' ὃν ὑβρίσθημεν. — Aliter nihil haberet quæstionem in quo hæreremus; jam

A λόγου καὶ σπρίσματος, ἀλλ' οὐκ ἀληθεῖς, ἰσχυρότερον τὸν Ἑλλήνων λόγον ἢ (Cod. p. 264, 2) τὸν τῆς ἀσεβείας καὶ τοῦ κρείττονος ἀποδεικνύμενος.

Ibid. B 6. Ἀσία δὲ ἦν αὐτοῦ τῆς ἀσεβείας διδασκαλεῖον, ὅσης γε (51) τῆς ἀσεβείας περὶ ἀστρονομίαι, καὶ τὰ ἐξ ἧς. Τῇ γὰρ κινήσει τῶν οὐρανίων περιγράφοντες τὰ ἡμέτερα, καὶ τὴν κτίσιν θεοποιούντες παρὰ τὸν κτίσαντα, ἀσεβείας διδασκαλεῖον εἰκότως ταύτην πεπονήηται (52). οὗτοι γὰρ οἱ ἐν Ἀσίᾳ τηλικαῦτα ἀστρονομία καὶ γενέσει τὰς προγνώσεις τερατευσάμενοι, τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν ἐξεπαίδευσον φανταζόμενοι (53).

Ibid. 13. Τῇ ἐναντίᾳ ζητοῦσα μεταβολήν. Τὰς εἰς ἄκρον εὐεξίας σφαλεράς λατρίων παλῆς φασί (54) κινουμένων γὰρ πάντων τῶν ἐν γενέσει ἤτοιγε πρὸς τὸ κρεῖττον ἢ καὶ τὸ χεῖρον, ἀνάγκη κινεῖσθαι καὶ μεταβάλλειν τὰ κινητὰ σώματά τε καὶ πράγματα, ἐξ οὗ καὶ τὸν κόρον φασί (55) ὑβρίζειν ἀποστασίαν γὰρ διδάσκει, κατὰ τὸ Ἐγαγεν Ἰακώβ, καὶ ἐνεπλήσθη, καὶ ἀπελθόντες ὁ ἡραπηνόμενος (Deut. xxxii, 15). Εἰς ἄκρον οὖν καὶ τῆς χριστιανῶν ἐληλακυίας εὐεξίας, ἐπεὶ μὴ οὐδὲν τε πλέον ἦν εἶναι (56) ἐπὶ τὸ κρεῖττον, ἐπὶ τὸ χεῖρον κινήθην καὶ ἐναντίον (57) μεταβέβηται.

Col. 560 A 2. Πρὸ μὲν συντριβῆς ἡρεῖται ὕδρις. Παροιμιακὸς ὁ λόγος (38) ἀσαφῶς εἰρημένος, ὃν καὶ διασαφῶν, τῇ ὕδρι, ἐφη, ἥτοι τῇ ἐπάσει, ἐπακολουθεῖ συντριβὴ καὶ ταπεινώσις, ταπεινώσει δὲ εὐεξία. Κύριος ἀπερηφάνους ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. (Prov. iii, 34), τὰ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις ἀντείστατον, τὴν ἑπάρσιν μὲν συντριβῶν καὶ ταπεινῶν, τὴν ταπεινώσιν δὲ δοξάζων τε καὶ ὀψών.

Ibid. 13. Μέσσην [Cod. 575, μέσον] πλημμυλείας καὶ διορθώσεως. Πῶς; Ἐπλημμύλησε πρότερον, εἰτα ταπεινωθεὶς διορθώθη, φυλάξας τὸ λόγιόν σου (Psal. cxviii, 67), ὡς ἐκ μὲν τῆς ἀμαρτίας τεχθείσης τῆς ταπεινώσεως, ἐξ ἧς μέσης ἡ ἐπιστροφή καὶ διορθώσις ἠκολούθησεν.

Ibid. C 1. Ὅρον μὲν [Coisl. ὅρον μὲν] ἡ βα-

enim Satietalem (Κόρος) ut Injuriam (Ὑβρις) matrem induxerat Theognis (153 Brunck.), quod etiam in proverbium cesserat.

Τίττει τοι κόρος ὕδριν, ὅταν κακῷ ἄλως ἐπηται Ἀνθρώπῳ, καὶ ὅτῳ μὴ ῥός ἀρτίος ἦ.

In Pindaro e contra (Ol. xiii, 12) Injuria mater est Satietatis. Ἐθέλοντι δ' ἀλεγεῖν Ἴδριν Κόρου ματέρα θρασύμυθον. Vide Heyne in hunc Pindari locum.

(56) Ms. 575, πλέον εἶναι ἐπὶ. Coislin., πλέον ἦν ἐπὶ. Utramque lectionem admisi.

(57) Coislin., ἐπὶ τὸ ἐναντίον καὶ τὸ χεῖρον κινήθην μετ.

(58) Scripsit Gregorius, πρὸ μ. σ. ἡ γ. ὕδρις, αὐτοῖς παροιμιαῖς καλῶς φασί, quæ Basilii exponens verbis παροιμιακὸς ὁ λόγος utitur, ex quo induci posset eum non vidisse per verba αὐτοῖς παροιμιαῖς hic intelligi Proverbia Salomonis, in quibus (xvi, 18) reipsa legitur locus citatus. Est etiam in Proverbiis locus alter (xxix, 25) quem opportune hic asserere poterat Gregorius vel Basilii: Ὑβρις ἀνδρα ταπεινῶν, τοὺς δὲ ταπεινῶντας ἐρεῖται ὁδοῖν Κύριος.

σελεύει τῷ Καίσαρι καὶ ὁ βίος λαμβάνει. Γάλλον A
γὰρ ἀνέδειξεν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖος Ἀντιοχείας
καίσαρα, τὸ οὐκ εἶναι περιθελὲς αὐτῷ [Cod. 573 αὐτό]
τοῦ πρὶν ἀξιώματος ὄνομα. Ἐπεὶ δὲ τυραννίδα με-
λετήσας καὶ μὴ λαθὼν ἀνηρέθη, ὅρον εἰληφεν, ἥτοι
τέλος καὶ περιορισμὸν, ἥ τε ζωὴ αὐτοῦ καὶ ἡ βασι-
λεύει. Ἦν γὰρ ἀνελὼν, μὴ μηνύσας τῷ βασιλεὶ Κων-
σταντίῳ, Μαγνέντιον (59) ὑπαρχον Ἐφῶν καὶ Μάγρον
κουαίστωρα· ἐφ' ὃ [forte ἐφ' ᾧ] κινήθει ὁ Κωνσταν-
τιος, μεταστειλόμενος αὐτὸν, περὶ νῆσον Φλανω-
νίαν (60) ἀναίρεθῆναι ἐκέλευσεν. Σιωπῇ δὲ φησὶ
τὰ ἐν μέσῳ, αἰδούμενος αὐτῶν τὸ εὐσεβεῖς, ὡς χρι-
στιανῶν· θρασέως γὰρ ὁ μὲν ἐπανάστη ὁ Γάλλος, ὁ
δὲ Κωνσταντῖος ἀνέειπεν. Ἐπεὶ οὖν κατηγορήσαντος
τοῦ ἐτέρου, τὸν ἑτερον ἀφείναι τῆς αἰτίας ἀνάγκη
ἦν, τὸ θράσος ἀμφοῖν, ἐπαφεί, τὰ ἐν μέσῳ σιγῇ ἐφη.

Col. 561 C 4. Καὶ δι' αὐτῶν ὧν ἐγκέκληκα.
Ἀπολογεῖται ὑπὲρ Κωνσταντίου, ὅτι, καὶ δι' ὧν ἐγ-
κέκληκα, (cod. p. 265) ἥτοι ἐνεγκλημάτισα [leg. ἐνε-
κλημ-], κατηγορήκα, ἀπολελογημαι, φησὶ, ἱκανῶς
ὑπὲρ αὐτοῦ χρηστότητα [Cod. χρηστότης] γὰρ εἰ-
πὼν, ἐδήλωσα τὴν τῆς κατηγορίας ἀρεσιν· διὰ γὰρ
ἀγαθότητα ἔλαβε τὸν θῆρα τοῖς τοῦ Χριστοῦ θρέμ-
μασιν ἐπιστήσας.

Col. 564 B 4. Ὅς γε καὶ εἰ τι παρελύπησεν.
Ἐλύπει γὰρ τοὺς ὀρθοδόξους, προστεθεὶς ἀπλότητι
τοῖς Ἀρειανοῖς, ἔλκων καὶ βιαζόμενος πρὸς ἔνωσιν,
ὥστε μὴ διεστάναι ταῖς δόξαις, ἀλλ' ἐν πάντας χρι-
στιανούς εἶναι. Πλὴν δύο, φησὶ, χρηστότητες οὐ συν-
ῆλθον (61), ἥν τε πρὸς τὴν εὐσεβείαν καὶ τοὺς χρι-
στιανούς εἶχεν, καὶ ἥν πρὸς τὸ ἀσεβέστατον χρι-
στευσάμενος ἐνεδείξατο τοῦ μέλλοντος ἐν ἀγνοίᾳ.

Ibid. C 7. Δυσκλίνητον λόγῳ. Ἰσχυρὸν, δυσανά-
σκευον, καὶ μὴ δυνάμενον λόγῳ ἀληθείας κινήθῃναι
καὶ ἀνατραπῆναι.

Ibid. 9. Ἡμιλλήθη τῷ ἀναδειξαντι. Τῷ ἀναδεί-
ξαντι βασιλεῖ Κωνσταντίῳ. Πῶς ἡμιλλήθη; καινότε-
ρον τρέπον, μὴ γὰρ ἀρετῇ σθένων, καὶ εὐσεβείᾳ,
ἀρετῇ τε καὶ κακίᾳ ἐφιλονέκησεν ἐκνικᾶν.

Col. 565 B 5. Τίς δὲ οὐκ ἐκ τῆς πίστεως; Τίς,
φησὶν, οὐκ ἂν ἤλπισεν Ἰουλιανὸν ἐκ τῆς πίστεως ἥς
ἐπιστεύθη (62) παρὰ Κωνσταντίου, γεγενῆσθαι αὐτὸν

(59) Socrati et Philostorgio Domitianus. Quin Ba-
silius erraverit vix dubitandi locus.

(60) Apud Socratem Φλάνων audit, περὶ Φλάνωνα
τὴν νῆσον. Ubi caedes sit admissa non consentit
inter historicos. Vide Valesium ad Ammianum Mar-
cellinum, xiv, c. 41, p. 57.

(61) Coislin. et editi, συνείστηλον. Melius συνῆλθον.
Admittenda etiam videtur ex mss. particula negativa
οὐ quæ in editis desideratur, καὶ δύο χρηστότητες
οὐ συνῆλθον ἀλλήλαις. Ac duæ benignitates non con-
cordarunt: altera scilicet erga pium genus, altera
quam, futuri nescius, erga omnium hominum im-
piissimum exhibuit.

(62) Editores Gregorii ἦν ἐπιστεύθη retinuerunt
cum lectionem ἥς ex pluribus mss. haberent. Ἦς
recipiendum puto ea ratione quod ex duabus le-
ctionibus ea eligenda est quæ minus trita videtur.
In locis quæ attractionem admittunt amanuenses
æpe pronomini casum assignarunt quem postu-

A cipit. Gallum enim creavit imperator Constantius
Antiochie Cæsarem, ei attributo veteris dignitatis
nomine. Cum vero tyrannidem molitus deprehen-
susque interfectus esset, terminum accepit, aut
finem atque peractionem et vita ejus et imperium.
Interfecerat enim, inscio Constantio imperatore,
Magnentium Orientis legatum et Magnum quæstor-
em: quo permotus Constantius accitum eum ad
Phlaniam insulam interficere jussit: se autem ait
silentio premere quæ interea acciderunt, eorum
pietatem venerans, ut Christianorum. Temere enim
insurrexerat Gallus, Constantius vero interfecti.
Dum igitur alterum accusat, alterum crimine libe-
ret necesse est: ideoque temeritate in utroque
reprehensa, quæ in medio sita sunt, silentio præ-
terire se dicit.

Per ea quoque quæ objeci. Constantium defendit,
quod, et per ea quæ objeci, sive criminatus sum,
reprehendi, causam ejus, ait, satis defendi. Nam
benignitatem ejus ostendens, accusationis veniam
indicavi. Propter benignitatem enim feram Christi
ovibus insciens præfecit.

Qui quidem et si quid nobis molestiæ exhibuit.
Orthodoxis molestiam exhibuit, Arianis cum sim-
plicitate indulgens, ad unitatem excitans atque
compellens, ut non jam opinionibus differentes,
unum omnes Christiani essent. Attamen hæ duæ,
inquit, benignitates non concordarunt: altera sci-
licet erga pietatem et Christianos: altera quam
futura nescius erga impiissimum benigne agens
exhibuit.

Ut sermone vix convelli posset. Validum, infra-
ctum, nec quod veritatis sermone moveri et everti
posset.

Cum eo qui designatus fuerat certavit. Qui impe-
ratorem eum designaverat Constantius. Quo modo
certavit? novo modo: non enim virtutis ac pieta-
tis laude, sed impietate et improbitate superare
eum contendit.

Quis non ex fide? Quis, ait, non speravisset Ju-
lianum ex fide quæ a Constantio habita est, fieri
justiorem, quod quidem præter ævum, et impro-

abāt verbum loco casus quē postulat nomen.
Quod ex nota Brunckii ad Aristophanem (*Thesmoph.*
855) patebit, ut ii noscent quibus eam legere pla-
cuerit. In uno e marmoribus Oxoniensibus legitur
decretum quod in honorem cujusdam Clinodemi
Delii tulerant: ΕΠΙ ΤΗ: ΑΙΠΕΡΕΙΗ: ΕΧΩΝ ΔΙΑΤΕ-
ΛΕΙ ΠΕΡΙ ΤΟ ΙΕΡΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΔΗΜΟΝ. Reine-
sius, qui hæc exscripsit, HN EXQN legit. Ut inter
utramque lectionem statueretur, videndum esset
marmor; interim magna cum probabilitate dicere
possumus ἢ veram esse lectionem quæ in ἡν male
mutata fuerit. Horatii (*1 Sat. vi, 15*) veteres edi-
tiones et mss. habent:

... notante

Judice, quo nosti, populo. . .

Cum autem criticus nescio quis scripsisset quem,
mendum in omnibus editionibus repetitum fuit us-
que ad Bentleii recensionem, qui ablativum at-
tractivum quo reposuit et exemplis demonstravit

bitatis ejus innatam acerbiter mitemiorem effici, reputans utrumque justo et imperatorio iudicio, Gallum quidem poena affectum, Julianum vero electum, ex praestantissimo natu minoris honore iustam prioris poenam, quam pro temeritate passus est, iudicans atque secum reputans. Alia ratione illud demonstrare conatur Juliani electionem non omnino inconsideratam fuisse. Non tam enim ob Juliani fidem fidenti animo erat Constantius, quam ob suasmet vires, eum quam primum oppressurus, si quid novarum rerum moliretur. Sicut et Porum, Iudae regem, qui praecclare pugnaverant, Alexander Magnus cum devicisset, non modo vivere permisit, sed et rursus regnare praecipit: namque in sua potestate esset, si malum comperiret, rursus devincere poenaque afflicere.

Cum mihi causam facile obtinere liceat, etiam superato. Quomodo superato causam obtinere liceret? Quis vinceret, et quem? Quodammodo superantibus videlicet contradicentibus, Constantiumque criminari conantibus, convictus videtur eum laudans. Inferiorem vero causam assumens divinus orator, iste vir, si malus est, ait, qui imperium Juliano commisit, iste cui imperium commissum est, quique ad huiusmodi honorem evectus est, ac postea scelus se praebuit, quis existimari debet? Talem ubi nequitiam collocabimus? Et si impius illius mores non praevenisse in culpa ponitur, ipsum improbitatis fontem quo tandem loco statuere par est? Assullogiston porro vel omnino inexplicabile, vel intellectu difficile et quod non facile deprehendi potest, vel ipsam improbitatem, irrationabile quiddam atque inexplicabile, esse dicit, quae non quid bonum quidve decorum cogitat.

Haec ipsum Platonem, et quae sequuntur. Isti igitur apud Graecos philosophorum praestantissimi, maximoque in pretio Juliano habitii, sermone solo virtutem coronantes ac philosophantes, edocentesque injuriam pati potius quam inferre; Geometriae vero aequitatem, eam quae per geometricas methodos demonstratur, erroris expertem iustitiam et veritatem; egregiosque magistros, quos iste conscripserat, Porphyrium et Libanium sophistas dicit.

hanc constructionem, Graecis familiarem, a lingua Latina non alienam esse. his quae collegit addam sequentia ex Fabretto (*Inscr. Dom. p. 321*):

FIBUR MIHI PATRIA
AGRICOLA SVM
VOCITATUS FLAVIVS. IDEM EGO SVM
DISCVMBENS VT ME VIDETIS, SIC ET
APVD SVPEROS ANNIS QVIBVS FATA
DEDERE ANIMVLAM COLVI.

(63) Verba et π. τὸ εἶδος loco suo mota videntur; in textu edito rectius ponuntur post ἐπιστεύθη.

(64) Basilium vel amanuensem hic errasse patet; sensus et syntaxis ἀμφοτέρων postulant; mox vox ἀμφοῖν pro genitivo habenda et sic interpretanda: et alias etiam hic locus eget medica manu.

(65) Ms. Reg. ἐφ, quod sustineri posset; at ἐφ

δικαιότερον, καὶ παρὰ τὸ εἶδος (63), καὶ τὸ τῆς κακίας [Cod. 573 τὸ κακ.] αὐτοῦ ἐμφυτον καὶ δυσμενὲς ἡμερώτερον ἐσεσθαι, λογιζόμενος ὡς ἀμφοτέροις (64) δικαίᾳ κρίσει καὶ βασιλικῇ τοῦ μὲν Γάλλου [Coisl. μεγάλου] ἐπιτιμηθέντος, Ἰουλιανοῦ δὲ προβληθέντος, ἐκ τῆς ὑπερβαλλούσης τιμῆς τοῦ δευτέρου δικαίαν τοῦ προτέρου τὴν κατάχρισιν, ἣν διὰ τὴν προπέτειαν ὑπομεμένηκει [cod. 573, ὑπομένηκει] κρίνων καὶ συλλογιζόμενος. Καὶ ἄλλως ἐπιχειρεῖ δεικνύσαι οὐκ ἀλόγιστον πάντῃ τὴν Ἰουλιανοῦ προβολὴν, ὅτι οὐχ ὅσον διὰ πίστιν Ἰουλιανοῦ ἐθάρβει Κωνσταντίος, ὅσον διὰ τὴν ἰδίαν ἰσχύν, θάπτον καταλύσων αὐτὸν, εἰ τι ἐπιχειροῖ νεώτερον· ὥσπερ καὶ Πῶρον, τὸν Ἰνδῶν βασιλεύοντα, λαμπρῶς ἡγωνισμένον Ἀλέξανδρος ὁ μέγας καταβάλων, οὐ μόνον ζῆν εἴασεν, ἀλλὰ καὶ βασιλεύειν ἐπέταξεν· ἐπ' αὐτῷ γὰρ ἦν ἰσχύος κράτει βουλομένη, εἰ κακὸν λάβοι, χειροῦσθαι πάλιν καὶ δίκας ἀπαιτεῖν.

Ibid. D 6. Ἐρὸν κρατεῖν καὶ ἡττημένον. Πῶς οἶόν τε ἦν κρατεῖν ἡττημένον; καὶ ὁ κρατήσων [ms. 573, ὁ κράτης] τίς καὶ τίνα; ὡς τῶν ἀντιλεγόντων νικῶντων ὅθεν καὶ φαῦλον Κωνσταντίον πειρωμένων δεικνύσαι, ἡττησθαι δοκεῖ ὁ τοῦτον ἐπαινῶν· εἰτα λαβὼν τὸν ἥττω λόγον ὁ θεοσπίσιος· Ὀύτος ἀνὴρ, εἰ οὐκ ἀγαθός, ἔφη (65), ὁ τὴν βασιλείαν Ἰουλιανῷ πεπιστευκώς, ὁ πιστευθεὶς καὶ εἰς τοιαύτην τιμὴν ἀναχθεὶς, καὶ κακῶς ἀποδεχθεὶς, τίς ἂν πρὸς ἐκεῖνον νομισθεῖ; ποῦ δὲ καὶ τὴν τοιαύτην δέξιον θεῖναι κακίαν; εἰ γὰρ τὸ μὴ προειδέναι τὸν ἐξάριστον ἐκεῖνου τρόπον ὑπὸ αἰτίαν ἐστίν, αὐτὴν τὴν πηγὴν [cod. 573, ἐστὶ τὴν π.] τῆς κακίας ποῦ τάξει δίκαιον; τὸ δὲ (cod. p. 265, 2) ἀσυλλόγιστον, ἡ ὅλως ἀκατανόητόν ἐστιν, ἡ δυσνόητον καὶ μὴ βραδίως θηρώμενον, ἡ αὐτὴν τὴν πονηρίαν ἀλόγιστόν τι καὶ ἀνόητον εἶναι φησι, μὴ συλλογιζομένην τὸ ἀγαθὸν καὶ προσήκον.

Col. 568 A 12. M. B. p. 66 B. — C. p. 96 D. — M. p. 23. Ταῦτα Πλάτωνες [ms. 573 Πλάτωνος], καὶ τὰ ἐξῆς. Οὗτοι τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφων οἱ κράτιστοι, καὶ μάλιστα ἐκεῖνι τιμώμενοι, λόγῳ μόνῳ τὴν ἀρετὴν σεμνύνοντες καὶ φιλοσοφοῦντες ἐκδιδάσκοντες τὸ ἀδικεῖσθαι μᾶλλον ἢ περὶ ἀδικεῖν (66) γεωμετρίας δὲ ἰσότητα, τὴν διὰ τῶν γεωμετρικῶν μεθόδων δεικνυμένην ἀδιάρηστον δικαιοσύνην τε καὶ ἀλήθειαν (67). Γερραλοῦς δὲ διδασκάλους, τοὺς κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον γεγονότας, Πορφύριον καὶ Λιβανίου λέγει τοὺς σοφιστάς.

multo praestat. Nonnulla observavi, ad Marinum (p. 90), de hac facili permutatione vocum ἐφ et ἐφ.

(66) Bene Socrates in Critone Platonis (§ 10): Οὐδαμῶς ἄρα δεῖ ἀδικεῖν, οὐδὲ ἀδικούμενον ἄρα ἀνταδικεῖν, ὡς οἱ πολλοὶ οἰοῦνται. Locus ipse ad quem alludit Gregorius legitur in Gorgia (pag. 469 C. §. 55). Εἰ δ' ἀναγκαῖον εἴη, inquit Socrates ad Polum, ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι, ἐλοίμην ἂν μᾶλλον ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν. Clemencet. alium locum laudavit, at is ille est quem intendit Gregorius. De hac praeclara ethicae paganæ sententia vide loca quae indicant Fischerus ad Critonem; Davisius in Tusculanas et Wolfius ad Libanium.

(67) In his quae hic de ἰσότητος γεωμετρικῇ ait auctor, manifeste alludit ad haec Socratis verba in

Ibid. B 9. *Οἱ καὶ λόγῳ πλάττονσι πόλεις*. Πά-
τωνα τοῦτοις καταπαίζει λόγῳ πλάσαντα πόλεις (68)
τὰς ἔργῳ μήτε συστάσας μήτε συστήναι δυναμένας.
Μὴ εἶναι δὲ Πρόνοιαν καὶ Θεὸν οἱ περὶ Πυθαγόραν
καὶ Ἀριστοτέλην καὶ Δημόκριτον καὶ Ἐπικούρου
ἐδόξαζον καὶ οἱ κατ' αὐτοὺς (69)· οὗς καὶ διασύρων,
τὴν ἀρετὴν λέγει ἄλλως καὶ ματαίως ὄνομα (70)
εὐπρεπὲς εἶναι αὐτοῖς πράγματος χηρεῖον.

Col. 569 A 1. *Ἡ [Coisl., H] γὰρ οὐ συνειδέεις ταῦτα*;
Ταῦτα, φησὶν, ἢ οὐδ' ὅπως τινὲς συνειδὸν οὐδὲ ἐφαντά-
σθησαν, οὐδὲ ταῖς τῆς ἀληθείας αὐγαῖς τὴν διάνοιαν
ἐκαθάρθσαν, ἀλλὰ βαθεῖ σκότῳ καὶ βορβόρῳ πρὸς τὰ
κάτω καὶ τὴν ἀσθησὶν ἑλσπώμενοι (ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ
ἀλυσὶ κατασπᾶσθαι [71]), οὐδὲν ὑπὲρ τοῦς ἀκαθάρτους
δαίμονας ἔγνωσαν· ἢ εἰ τις μικρὴν κατὰ Σωκράτην
καὶ Πλάτωνα, καὶ τινὰς ἑτέρους ἔγαν εὐαριθμήτους,
ὑπὸ τῶν πιθανωτέρων παρεσύρῃ, καὶ ταῖς τῶν πολ-
λῶν δόξαις συναπλήχῃ μὴ ἀντιστῇ· ἢ γὰρ πιθανό-
της ἐγγίζει πῶς τῇ ἀληθείᾳ (72).

Ibid. B 9. *Χρῆναι φιλοσοφίας καὶ βασιλείας*
εἰς ταυτὸ συνελθεῖν. Ὁ ἐν Πλάτῳ Σωκράτης τότε
τὰς πόλεις παύσεσθαι [cod. 573, παύσασθαι] κακῶν (73)
ἔφη, ὅταν φιλοσοφία καὶ βασιλεία συνέλθωσιν. Ἄλλ'
ἔκεινοι μὲν οὕτω· ὁ δὲ οὐχ ἵνα παύσωνται, ἀλλ' ἵνα
πλησθῶσι κακῶν. Ἔσπευσε γὰρ ἐν αὐτῷ ταῦτα συνελ-
θεῖν, καὶ ἐαυτὸν ἀνέδρασε (74) καὶ τῇ τῆς βασιλείας
μεγάλῃ προσηγορίᾳ ἐτίμησε, καὶ οὐδὲ τὸν κύριον
τῆς βασιλείας διάδημα περιδεβλήσθαι, ἀλλὰ καὶ διὰ
τοῦτο μάλιστα πρὸς αὐτὸν [Coisl., πρὸς αὐτὸν μάλιστα] C
ἐκστρατεύει.

Col. 572 A 9. *Μὴ θαυμάζετωσαν*, καὶ τὰ ἐξῆς.
Οἱ μὴ τῶν τοῦ Θεοῦ λόγων τὸ ἀτέκμαρτον ἐπιστάμε-
νοι βῆθος, μὴ θαυμάζετωσαν, φησὶ· ἀναίτιον γὰρ πάντῃ

Gorgia (§ 135 Heind.) : Ἀληθὲς σε ὅτι ἡ ἰσότης ἡ
γυμναστική καὶ ἐν θεοῖς καὶ ἐν ἀνθρώποις μέγα δύ-
νεται.

(68) Hæc in memoriam revocant locum parallelum
orationis quam dixit Gregorius in honorem Heronis
philosophi (p. 413) : Ταύτης χαρπὸς τῆς φιλοσοφίας,
οὐ λόγῳ πλαττόμεναι πόλεις· σκινδαφοὶ τινες, ὡς
αὐτοὶ φασί, καὶ τραγέλαφοι, ἃ γλώσσα μόνῃ συντί-
θῃσι. Basilii Scholion (p. 430, l. ms. 573) dignum
est ut legatur. *Λόγῳ πλαττόμεναι*. Οἷα ἡ ὑπὸ Πλά-
τωνος πιασθεῖσα μὲν, μηδέποτε δὲ γεγούνα· διὰ καὶ
ἐπάγει· Σκινδαφοὶ τινες, καὶ βλίτuri καὶ τραγέλαφοι,
ἀνυπαρκτά πράγματα, συνθέσεις στοιχείων καὶ λέ-
ξεων, γλώττῃ μόνον καὶ στόματι φερόμενα, κ. τ. λ.
Videtur Basilii in exemplari suo legisse verba καὶ
βλίτuri, quæ in textu edito desiderantur. Proverbia-
liter dicebatur βλίτuri καὶ σκινδαφός, ut res nota-
rentur commentitiæ (Etymol. M. — Cf. not. ad
Epimer. Herod. p. 291.) At hoc forte in causa fuit
ut Basilii vocem utramque legerit, cum Gregorius
σκινδαφοὶ tantum scripserat, rejecto βλίτuri, ut bar-
barum aliquid et vile sonante. — Vide Scholia ad
orationem in honorem Heronis philosophi, infra.
Edit.

(69) Non bene, mea quidem sententia, Basilii
Aristotelem et Pythagoram una cum Democrito et
Epicuro de atheismo postulat. Alias nonnulla de
Epicuro et Democrito adnotavit quæ hic exscribere
operæ pretium duco. Ad hæc Gregorii verba (orat.
olim 33, nunc 27) : *Βάλλε μοι τὸ κενὸν, τὸ πᾶν*,
sic de Democrito loquitur : *Δούκιππος* (ms. p. 130,
1) καὶ ἑταῖρος αὐτοῦ Δημόκριτος στοιχεῖα φασιν

A *Qui civitates etiam sermone fingunt*. His perstrin-
git Platonem, sermone fingentem civitates, quæ
reipsa nec constitutæ sunt, nec constitui possunt.
Non vero Providentiam esse, neque Deum Pytha-
goræ, Aristotelis, Democriti et Epicuri discipuli
existimabant, necnon et qui eorum doctrinas pro-
fessi sunt, quos noster deridens virtutem dicit
inane ac speciosum duntaxat nomen esse eis, ac
re omni vacuum.

Aut enim quispiam eorum hæc non intellexit?
Hæc, inquit, aut nullo modo perspexerunt quidam
eorum atque excogitaverunt, neque veritatis radiis
mentem purgaverunt, sed tenebrosa caligine et
aito cæno circa terrena atque in sensum cadentia
provoluti, in limo scilicet demersi, nihil supra im-
mundos demones intellexerunt. Aut si quis leviter
prospexit juxta Socratem, Platonemque et quos-
dam alios paucissimos, a probabiliori sermone
abreptus est; probabilitas enim quodammodo ad
veritatem appropinquat.

Oportere enim philosophiam et imperium in unum
convenire. Apud Platonem Socrates tunc malorum
finem urbibus fore dixit, cum philosophia et impe-
rium convenirent. Sic illi. Iste vero, non ut malo-
rum finis sit civitatibus, sed ut iis potius imple-
rentur. Festinavit enim ea in se congregare, sibi
ipse diadema imposuit, magnoque imperatoris no-
mine seipsum ornavit; neque expectavit ut per
dominium imperii diademate cingeretur, sed et ideo
adversus eum cum exercitu profectus est.

Nec tamen mirentur, et reliqua. Qui Dei judicio-
rum altitudinem omni conjectura sublimiorem,
comprehendere non possunt, ne mirentur, ait. Ne-

εἶναι τὸ κενὸν καὶ τὸ πᾶν, καὶ τούτων τὸ μὲν
πᾶν καὶ στερεὸν ἐν, τὸ δὲ κενόν [cod. κενόν] τε
καὶ μὲν, μὴ ἐν· καὶ οὐδὲν μᾶλλον τὸ ἐν τοῦ μὴ
ἐντος εἶναι φασιν, ὅτι οὐδὲ τὸ κενὸν τοῦ σώματος·
αἷτια δὲ ταῦτα τῶν ὄντων ὡς ὕλην· πανταχοῦ γὰρ
εἶναι κενὸν ὅπου καὶ πᾶν· οὐδὲ φασιν τὸ παράπαν
μηδὲν εἶναι κενόν, μηδὲ αὐτὸν τὸν ὁρώμενον ἀέρα.
πᾶν μὲν ὄντα καὶ σῶμα καὶ ταῖς ἀτόμους περι-
πλήθῃ. Tum ad verba *αὐτόματῳ Ἐπικούρου*
(orat. olim 23, nunc 25), hæc de Epicuro scribit:
Οὕτως ληρούντος ἢ φιλοσοφούντος, τὰ τῆς Προνοίας
ἐκβάλλοντος, καὶ τὰς ἀτόμους αἰτωμένου, καὶ τὴν
ἡδονὴν τέλος τῆς εὐδαιμονίας εἶναι ὀρίζοντος.

D (70) Ms. 573, *ματαιῶς ἐν. εὐπρ.* Optime Basilii
Gregorianum ἄλλως voce *ματαίως* exponit. Eodem
modo adverbium ἄλλως interpretantur scholiastes
Aristophanis (*Plut.* 1100) et Timæus Lexicographus
(p. 198) de quo videnda Ruhnkenii nota.

(71) Verba parenthesis conclusa desunt in cod.
573; leguntur ad marginem Coisl. et prima manu.

(72) *Ἡ γὰρ πᾶν . . . ἀληθὲς*. Hæc non habet
573, sed Coisl. in margine, eadem manu, et vi-
dentur pars esse scholii Basiliani.

(73) Celebris hæc sententia legitur in libro v
Reipublicæ Platonis (p. 388). Eam Latine reddidit
Rutilius Lupus (l. c. 6, p. 21), quem ad hunc locum
præclare illustravit doctus ejus interpres.

(74) Hic margini nonnulla addita sunt quæ Basilii
esse non puto : Ὅτι ἐαυτὸν ἐστὶς ὁ δυσώυνδος,
καὶ οὐ περιέμεινε τὸν Κωνσταντῖον ταύτης αὐτὸν τῆς
τιμῆς ἀξίωσαι. Eodem, paucis mutatis, habet scho-
liastes Montacutii.

que enim malorum causa ullo modo divinum numen est: vitium ejus est qui elegit. Ideoque non invitatus a vitio repressus est, non tamen ad improbitatem impulsus est a Deo.

Ad hanc expeditionem. Ἐκστρατία paroxytonus: compositum enim remittit.

Sed magis arcanum. Præstitum videlicet tempus. Adveniebat a dæmonibus excitatus, futurum pollicentibus, aut magis non juxta diabolicam prænotionem, sed juxta cognitionem, mortem ex insidiis Constantio moliens: cujus et architectus erat, domesticorum quemdam celans, propter conatum nequitiae quam facere meditabatur. Quod vero non per dæmones hoc fieret, Persia ostendit quam sagaces atque in eum benevoli dæmones: nisi hoc quoque ipsum, quod Julianus nequam et improbus sit, ipsis ascribemus.

Neque obscurum bellum. Hic ex insidiis innuit occidisse Constantium. Etenim, ait, consceleratus ille ac nefarius intellexisset ac eventu comperisset se adversus seipsum hac celeritate usum fuisse, et ante suam in Perside stragem, amentiae poenas persolvisset.

Et sapientissimum hominem in laqueis irretitum tenens. Imperator enim, detecta istius nequissimi viri defectione atque rebellione, cum magno exercitu adversus ejus amentiam impietatemque iracundia lervens, undique cingebat eum, omnes ejus spes præcidents, nisi in medio itinere diem extremum clausisset. Quæ autem interponuntur: *Proh nostrum vitium!* ostendunt peccatis nostris factum fuisse ut Constantius, antequam illatas nobis injurias ulcisceretur, e vita migraverit.

Eamque quæ ipsis accidit vexationem. Quæ ipsi accidit dicens, adjicit aut a diabolo invectam, et reliqua. Videtur enim his verbis, quæ temere et fortuito contigit, ostendere. Ideo mitigans et quasi se corrigens explicavit, quæ ipsis vel a diabolo invecta est atque ingruit, vel Dei judicii permissa est, quæ solus novit.

Quidam enim extremas duntaxat eorum plagas, Supremas, et magnas et letiferas lugent, et quas hic perpetiuntur poenas, quas sustinentes multati sunt. Mihi autem, ait, in mentem venit eos deflere, tum ob hujusce vitæ tormenta, tum ob sequentis vitæ cruciatus.—Et nondum, adjicit, quod maximum est dico. Quid? A Deo ejici, quod cæteris omnibus gravius est.

Qui potero non lugere? Diversam ostendit poenam eorum quidem qui vexati sunt, ac tormentis succubuerunt, et eorum vero qui sua sponte ad

A κακῶν τὸ θεῖον, τοῦ δὲ προελομένου τὰ τῆς κακίας· διὸ καὶ τῆς μὲν οὐκ ἐπισχέθη ἀκονεῖ, οὐ μὴν ἐπὶ ῥῆθι πρὸς τὴν κακίαν ὑπὸ Θεοῦ.

Ibid. B 9. Ἐπὶ τὴν ἐκστρατίαν. Ἐκστρατία παροξυτώνως· συντεθὲν γὰρ ἀναπέμπει (75).

Ibid. 13. Ἀλλ' ἀπορήτοτεράν. Προθεσμίαν δηλονότι· παρὴν (76) ὑπὸ δαιμόνων ἀρθεὶς τὸ μέλλον ὑπισχνουμένων, ἢ μέλλον οὐ κατὰ πρόγνωσιν δαιμονιώδη, ἀλλὰ κατὰ γνῶσιν, θάνατον (cod. p. 266, 1) ἐκ συσκευῆς Κωνσταντίῳ μελετῶν· οὐ καὶ αὐτοῦργος ἦν, κλέψας τινὰ (77) τῶν ἐνδον, διὰ τὴν ἐπιχείρησιν τῆς πονηρίας ἣν ἐμελέτα ποιεῖν. Ὅτι δὲ οὐ διὰ δαιμόνων τοῦτο ἦν, ἔδειξεν ἡ Περσίς ὅπως εὐστοχοὶ αὐτῷ [ms. 573 αὐτοῦ] πρὸς εὐεργεσίαν οἱ δαίμονες, εἰ μὴ τιγὲ καὶ αὐτὸ τὸ κακὸν εἶναι Ἰουλιανὸν τοῦτοις ἀξίως προσθήτομεν.

Ibid. C 11. Μηδ' ὁ ἀφανὴς πόλεμος. Ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦτοις αἰνιττεται θεθνάει Κωνσταντίον· ἢ [Coisl. 5] γὰρ ἄν, φησί, ὁ ἀλιτῆριος ἔγνω δι' ἔργου πληροφορηθεὶς, καθ' ἑαυτοῦ τάχυνας, καὶ πρὸ τῶν Περσῶν ἐσωφρονίσθη ἂν τὴν μάχην.

Col. 573 A 10. Καὶ τὸν σωφώτατον ἔχων ἐν ἀρ-
κυσί. Ὁ γὰρ βασιλεὺς, αἰσθόμενος τοῦ ἀλιτῆριου τὴν κατ' αὐτοῦ ὕψσαν τε καὶ ἐπανάστασιν, στρατῷ πολλῷ καὶ θυμῷ ζέοντι κατὰ τῆς ἀπονοίας καὶ ἀσεβείας αὐτοῦ, συνέσχεν ἄν, προὔποτε μνόμενος (78) τὰς ἐλπίδας ἐκείνου, εἰ μὴ ἐν ἀκμῇ τῆς ὁδοῦ καταλέλυκε τὴν βίον. Τὸ δὲ μεταξὺ ἀναφωνηθὲν, Ὡς ἡμετέρας κακίας! δηλοῖ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν συμβεβηκέναι πρὸς τῆς ἐκδικήσεως ἡμῶν τὸ τοῦ βίου πέρας Κωνσταντίον δεδέχθαι.

Ibid. B 7. Καὶ τῆς συμπεσοῦσης ἐκπληείας. Συμπεσοῦσης ἐλπίων, ἐπάγει, ἡ παρὰ τοῦ Πονηροῦ, καὶ τὰ ἐξ ἧς· ἔδοκει γὰρ ἐκ τῆς τοιαύτης φωνῆς τὰς ἐκ ταυτομάτου καὶ τυχεράς λέγειν· διὸ εὐκρίνων [ms. 573 λέγειν· διευκρινῶν] καὶ διορθούμενος διέστειλεν, ἢ παρὰ μὲν τοῦ Πονηροῦ κινήθεισας καὶ προσπεσοῦσας, παρὰ Θεοῦ δὲ συγγωρηθείσας κρίμασιν οἷς μόνος οἶδεν αὐτός.

Ibid. 14. Οἱ μὲν γὰρ τὰς τελευτάς αὐτῶν πληγὰς. Τὰς ἐσχάτας, τὰς μεγάλας καὶ θανασίμου, ὁδύρονται, καὶ τὰς ἐντεῦθεν βατάνους, ἃς ὑπομεινάντες καὶ ἡττηθέντες ἐξημῶθησαν. Ἔμοι δὲ, φησὶν (ibid. C 7), ἐπεισὶ θρηγῆν μετὰ τῶν. ἐντεῦθεν, καὶ τῶν ἐκείθεν βασάνων ἔρεκα. Καὶ οὕτω, φησί, τὸ μέγιστον λέγω· πόλον; τὸ ἐξωσθῆναι Θεοῦ, μείζον ἀπάντων ὑπάρχον.

Col. 576 A 1. Πῶς μὴ θαυμάσω; Τὰς διαφορὰς λέγει τῆς ἀπωλείας τῶν δεδιωγμένων, εἴτα συλλήφθέντων, καὶ ἡττηθέντων, τῶν προσδραμόντων καὶ

(75) Hæc desunt in ms. 573, addita in margine Coisl., prima manu, e regione vocis ἐκστρατεύει (supra col. 1097 C 1); sed manifeste ad hunc locum revocanda sunt. Scholiastes ἐκστρατίαν legebat, quod et Clemencetius ex pluribus niss. habuit.

(76) Cod. 573 παρ' ἧν, Coisl. παρ' ὧν, editi παρὼν παρὴν prætulī, quod phrasim expeditiorem reddit.

(77) Coisl. in margine et prima manu: Ὅτι ὁ

κλαπὲς κατεμήνυε τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἐπιχειρῆσαι δεῖ.

(78) Coisl. iterum in margine nonnulla exhibet e regione vocis βασιλεὺς posita, sed male, nam ut hic revocentur sensus manifeste postulat. Τοσοῦτον γὰρ ἀπελήφθη καὶ φυγεῖν οὐκ εἴχεν, ὅτι μόλις ὑπερῶν τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ ἵσχυσε χειρῶσθαι, ἢ δὲ βασιλεύσας. Eadem quoque sensum habet scholiastes Montaculii.

αὐτομοληζάντων εἰς τὴν κακίαν, ὧν ἀπάντων πλέον τὸν συναρπάσαντα βίξ [Coisl. om. βίξ] καὶ βιασάμενον θρηγεῖν χρῆναί μέ φησι. Μᾶλλον δὲ τοῖς μὲν οὐδὲν δεινὸν ἐπηρεασθεῖς τὸ πεπονθέναι [Coisl. ἐπὶ ηρ. καὶ πεπ.] ὑπὲρ Χριστοῦ, τοῖς δὲ, παθοῦσι δηλονότι (79) καὶ ἡττηθεῖται, προοίμιον τὰ πάθη τῶν ἀποκειμένων [ms. 573 ὑποκειμ.,] κολάσεων οἷς καὶ βέλτιον ἦν [id. οἷς βέλτ. Coisl. εἰεν], φησί, εἰ καὶ μακρότερον ἐκολάσθησαν· ἐν οἷς δηλοῦται μηδὲ τούτους ἀμίσθι τὰς πληγὰς ὑποστῆναι· μακρῶ δὲ ὁμοῦς βέλτιον αὐτοῖς ἦν μὴ τοῖς ἐκείθεν δικαστηρίοις (80) ταμειοῦσθαι.

Ibid. 12. Ταῦτα μὲν οὖν. Ποῖα; τὸ θρηγεῖν καὶ συμπαῖώς ἔχειν πρὸς τοὺς πεπτωκότας, καὶ μὴ ἐπιχολῶρειν τοὺς ἐστηκότας ἐπὶ τοῖς πεπτωκόσι.

Ibid. B 10. Καὶ τὸ πρῶτον αὐτοῦ τῶν τοιμημάτων. Ποῖον πρῶτον; αἵματι ἀνοσίου τὸ τοῦ (cod. p. 266, 2) βαπτίσματος ἀπορρῦπτεται καὶ ἀφαγνίζεται λουτρόν· οὗτος τὸ [Coisl. τὰ] ἐξῆς· τὸ δὲ, «Εἰς οἷους ἐμπέμπειν ἀναγκάζομαι λόγους!» ἐπεμβέβληται σχελιαστικῶς. «Αἱμαγνίζεται» [ms. 573 ἀφαγνίζεις] καὶ τὰς χεῖρας, «ἀνάγκους ἐργάζεται» (81). τὰς τὴν ἀναίμακτον δεχομένης θυσίαν, δι' ὧν ἡμεῖς τῆς θεότητος καὶ τῶν παθημάτων κοινωνοῦμεν Χριστῶ (82).

Ibid. C 3. Ἐντόμοις, ἀντὶ τοῦ, σφαγίοις (83).

Ibid. 8. Ἀλλ' ἐπειδὴ γὰρ ἐντόμων ἐμνησθην. Διὰ τινῶν ζώων θυομένων καὶ τῶν σπλάγγνων ἀνατεννομένων ὑποσημαίνεισθαι τίνα ἐλέγετο τοῦτω μαντευομένων ἐν ἀδύτοις τοῖς καὶ ζοφώδεσι χωρίοις, ὑπὸ διδασκάλῳ [Coisl. ὑποδιδ.] τῶν τοιούτων. Καὶ δὴ φησι (col. 577 A 13), *Θυομένην τὰ σπλάγγνα σταυρὸν ἀναδεικνύσιν στεφανοῦμενον*. Καὶ δὲ μὲν τῶν τοιούτων μύστης καὶ τῆς ἀσθελείας διδασκαλὸς παρηρμη[ήνευσεν?] ὡς περιγεγραμμένων ἡμῶν διὰ τοῦ κύκλου, πρὸς τὸν οἰκεῖον σκοπὸν σχεδιάζων τὸ δεικνύμενον· πρὸς δὲ καὶ ὁ μέγας Γρηγόριος οὗτος ταλαντεύεσθαι καὶ ζυγοστατεῖσθαι τὴν γνώμην φησί· πλὴν ἐν ταῖς μεγάλας καινοτομίαις καινοτομεῖσθαι καὶ συμβαίνειν κατατίθεσθαι πολλὰ τὸν τρόπον τοῦτον, καὶ καθαρῶς παραδηλοῦσθαι τὰ θαύματος ἄξια εἰς τὴν τοῦ ἡμετέρου κράτους συναίσθησιν· ὁμοῦς, *Εἰ μὲν ψευδῆ*, φησὶν (ibid. B 6), *αὐραὶ φέρονται· εἰ δὲ ἀληθῆ, πάλιν τότε καὶ τότε*.

Col. 580 B 7. Ἀνεῖσι δ' οὖν καὶ τῇ ψυχῇ δαιμονῶν καὶ τοῖς πράγμασι. Ἀπ' ἐκείνης ἐπλήσθη δαιμόνων τῆς ἡμέρας, ἀπ' ἧς καὶ τοιαῦτα προεθυμῆθη [Coisl. προεμνησθῆ], καὶ ἐβουλεύσατο τὴν ἀποστασίαν ἀπὸ Θεοῦ.

Ibid. 11. Ἀλλὰ γὰρ ἐκδηλότερον (84) καὶ περιφανέστερον. Δαιμόνιον τότε ἐπλήσθη, ἐπισημαίνων

(79) Coisl. in., δηλον. ms. Reg. scribit δηλονότι cum signo hyphen.

(80) Coisl. δικαιοτηρίοις. Lectionis varietas inter δικαιοτηρίοις et δικαιοτήριος inducit ut credatur in his Philostrati verbis (*Her.* p. 268), τὰ τούτων δικαιοτήρια τε καὶ δικαιοτήρια, duplicem inesse lectionem, ut videntur Valesius et Villosion.

(81) Verba ἀν. ἐργ. desunt in ms. 573; habet Coisl. in margine, etiam prima manu, et forte

A impietatem accurrerunt, e quibus eum amplius alios secum vi abstrahentem et pessumdantem, sibi lugendum esse dicit. Quin potius his quidem qui vexati sunt nihil grave accidit, quod pro Christo passi sint; illis vero qui cruciatus passi sunt videlicet, et tormentis succubuerunt, hoc praeludium quoddam earum poenarum quæ eos mument; quibus scilicet conducibilis erat, ait, diutius excruciarī: quo ostenditur neque illos frustra et incassum labores pertulisse; multo tamen satius ipsis fuisset non ad divinum tribunal reservari.

Atque huc quidem. Quænam? Deslere et commiseratione prosequi devictos, neque stantes de lapsis lætari.

B Atque hinc quidem facinora sua auspicatur. Quale primum hoc facinus? Impuro et nefario sanguine baptismatis lavacrum profanat atque exstergit. Sic quod sequitur. Hoc vero: *Proh!* in quos sermones incurrere cogor! per querimoniarum modum interjectum est. *Manusque suas profanat*, impuras efficit, quæ incruentum sacrificium susceperant, per quod nos Deitati et passionibus Christi communicamus.

Per incisiones, id est victimarum viscera.

At quoniam incisionum mentionem feci. Per quædam animalia immolata et viscera incisa indicari quædam dicebantur huic oracula sciscitanti in adytis nonnullis tenebrosisque locis, a talium maleficiorum magistro. Atque igitur ait quod *sacrificanti victimarum exta coronatam crucem ostendunt*. Talium vero pontifex et impietatis magister fiducia confirmabatur, tanquam circumscripti essemus per circulum, ad proprium propositum quæ ostenderentur prave et sinistre ex tempore interpretatus. Ad quod et magnus ille Gregorius se dubii atque ancipitis esse animi, et mentem quasi in trutina pendente habere dicit: verumtamen in magnis novationibus innovari atque accidere hoc modo multa constituit, et pure declarari admiratione digna, in nostræ dominationis conscientiam. Attamen, *Si falsum est*, ait, *in auras abeat: si autem verum, rursus hoc atque illud*.

D Cæterum ascendit, tum animo arreptitius, tum rebus ipsis. Ab eo die dæmonibus impletus est, quo res tam sceleratas et nefarias in animo immiserat ac defectionem a Deo molitus fuerat.

Verum id apertius et manifestius tunc patuit. Dæmonibus tunc impletus est, oculorum acie perpe-

Basilii non sunt.

(82) Coisl. in. δι' ὧν ἡμ. Χριστῶ καὶ τῆς θ. καὶ τ. παθ. κοιν. Pro δι' ὧν mallem δι' ἧς, ut scripsit Gregorius.

(83) Hæc omittit ms. 573, habet Coisl. in margine.

(84) Gregorii textus editus habet tantum, ἀλλὰ τότε καὶ περιφανέστερον.

etum faciens quinam illi essent quos coluerat, nihil a latrantibus differentes.

Atque in impietate excellenti viro, quiddam vidit. In quodam manuscriptorum fide legitur pro εἶδε, quod exprobrantis proprium est nequitiam: hic vero melius εἶδε cum aut certe edoctus est; id est a se ipso vidit, non autem ab iis qui ad impietatem eum alliciebant, edoctus est. Invenies autem hanc quoque lectionem in sermone de Herone philosopho.

Ut callidis consiliis veritatem obrueret. Sophista nata, qui harum rerum scientiam callent, mendacia ea vocant, quæ adjuncta probatione, animos decipiunt, eosque qui his utuntur σοφίζεσθαι, hoc est vafre et subdole ratiocinari dicunt.

Hæc apud illos lusitent Empedocles. Iste inani jactantia tumens philosophus, qui ut deus haberetur, cum seipsum in Siculi crateris ignes dejecisset, ex oculis evanuit, soloque calce, quem ignes rejecerant, inanis ejus amentia prodita est. Hi vero, in nonnullis antris cum varia mente delituissent, eorum amentia prodita, probro et contumelia perfusi sunt.

Honorem a Deo, imo sublimius assurgere. Quid honore, qui venit a Deo, sublimius? Quid igitur ait? Tres classes assignat eorum qui laude digna faciunt, vel propter honorem quem a Deo consequuntur, vel ipsum bonum honestumque, non vero propter honores atque remunerationem: quæ quidem prima justorum classis est: secunda, quæ prius dicta est, propter honorem apud Deum; tertia, qui pænæ metu, a scelere et maleficio deterrentur, honestaque et laudabilia faciunt.

Proteum enim omitto. Hunc fabulæ dicunt quamlibet formam assumere posse. Quem a Menelao ægre devictum Homerus narrat.

Qui quidem primum leo factus est promissa juba, Ac deinde draco, et panthera, et ingens sus.

Promissa leonis juba ornatus symbolum, draco voluptatis, tertia feritatis et iracundiæ, quarta immanitatis protervitatis.

Acerbitati crudelitatisque excusationem. Videri humanum, perquam inhumanum erat illi. Persuadere enim quærens et blanditias adhibens, ac deinde nihil proficiens, sæviebat, eratque ei crudelitatis excusatio benignitas, ut non sine causa vim afferre videretur, contemptis ejus blanditiis ac ficta benignitate.

Non tam quia benevolo erga magnum imperatorem animo fuerant. Sub specie quod erga magnum imperatorem benevoli erant, ex aula Christianos sub-

(85) Coislin., ἀλειφ. δαιμόνων, quod non probō; hic enim, ut puto, non dæmones, sed sophistæ intelligendi, qui Julianum ad propriam impietatem allicere conabantur. Hujusce paragraphi initio Basilii Gregorii textum sic legit, εἶδε τι ἀνδρὺς σοφοῦ, quod certe præstat lectioni editæ, εἶδε τι εἶς οὖν ἀνδρὺς σοφ., ex qua phrasis sit impedita. Legatur saltem, εἶς οὖν εἶδε τι — εἶς οὖν ἐδιδάχθη.

A σαφῶς διὰ τῶν ὀφθαλμῶν οὐς θεράπευε μὴδὲν διαφερόντων τῶν ὕλακτούντων.

Ibid. C 2. Εἶδε τι ἀνδρὺς σοφοῦ τὴν κακίαν. Ἐν τινι τῶν ἀντιγράφων ἴδετε [ms. 575 εἶδετε] ἀντὶ τοῦ εἶδε φέρεται, ὅπερ στυλιτευόντος ἐστὶ τὴν κακίαν ἴδιον· ἐνταῦθα δὲ ἄμεινον τὸ εἶδε, πρὸς τὸ εἶς οὖν ἐδιδάχθη, τοῦτέστιν ἀφ' αὐτοῦ συνεῖδε, ἀλλ' οὐ παρὰ τῶν εἰς τὴν ἀσέβειαν ἀλειφόντων (85) ἐδιδάχθη. Εὐρήσεις δὲ τὴν λέξιν καὶ ἐν τῇ εἰς Ἡρώνα τὸν φιλόσοφον λόγῳ (86).

Col. 581 B 3. Καὶ συγκαλίσγειν τὴν ἀλήθειαν τοῖς σοφίσμασι. Σοφίσματα οἱ περὶ ταῦτα δεινὰ καλοῦσι κυρίως τὰ μετὰ κατασκευῆς ἀπατηλὰ ψεύσματα, καὶ τοὺς χρωμένους τούτοις, σοφίζεσθαι λέγουσι.

B Ibid. 9. Ταῦτα παιζέτωσαν παρ' ἐκείνοις Ἐμπεδοκλείς. Οὗτος ἀλαζῶν φιλόσοφος, ὃς, ἵνα θεὸς νομισθῇ, τοῖς Σικελικοῖς κρατῆραι τοῦ πυρὸς αὐτὸν ἐπαφείς, ἠφάνισται, μόνῳ δὲ τῷ σανδάλῳ ἀναδραστήντι, ἔξω ἐβρίμμεν, κατεμηνύθη, τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ στυλιτευόντι. Οἱ δὲ ἀδούτοις τίσι καὶ ἐπινοίας κατακρύψαντες αὐτοὺς ποικιλίαις, ὑπὸ τῆς αὐτῆς κενοδοξίας ἡλέγχθησαν καὶ καθυβρίσθησαν.

Ibid. C 12. Τῆς παρὰ Θεοῦ τιμῆς, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὸ (87) ταύτην. Τῆς δὲ παρὰ Θεοῦ τιμῆς τί ἂν ὑπέριτερον εἴη; Τί οὖν φησί; Τρεῖς τάξεις παραδίδωσιν, ὧν ἕνεκά τις τῶν ἐπαινετῶν τὰ ἔργα ποιεῖ, ἢ τῆς παρὰ Θεοῦ τιμῆς χάριν, ἢ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, ἀλλ' οὐ διὰ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ τιμὴν τε καὶ ἀνταπόδοσιν, ἥτις καὶ πρώτη τάξις τῶν ἐπαινετῶν ἐστὶ· δευτέρα δὲ (cod. p. 267), ἡ ἐρημένη πρότερον, τῆς τιμῆς τοῦ Θεοῦ ἕνεκα· τρίτη δὲ, ἡ διὰ φόβον κολάσεως φεύγουσα τὴν μοχθηρίαν καὶ πράττουσα τὰ ἐπαινετά.

Col. 585 A 5. Τὸν γὰρ Πρωτῆα παρήμι. Τοῦτόν φασι οἱ μῦθοι μεταβάλλεσθαι εἰς ὅπερ ἂν ἔδουλήθη. Ὁμηρος ὑπὸ τοῦ Μενελάου κρατηθέντα ἀκουσίως φησί (Odys. iv, 456).

Ἦτοι μὲν πρότεστα λέων γένει· ἠγέρειος, Αὐτὰρ ἔπειτα δράκων, καὶ πάρδαλις, ἠδὲ μέγας [σῦς].

Καὶ τὸ μὲν ἠγέρειος σύμβολον καλλωπισμοῦ, τὸ δὲ δράκων ἡβονῆς, τὸ δὲ τρίτον τῆς μετὰ θυμοῦ ἀγριότητος, τὸ δὲ τέταρτον τῆς μετὰ ἀκαθαρσίας θρασυτήτος.

Ibid. 9. Καὶ ἀπολογία τῆς ἀγριότητος ἢ χρηστότης. Τὸ δοκεῖν φιλόφρων, λίαν ἀπάνθρωπον ἦν αὐτῷ [ms. 573 αὐτοῦ]· πείθειν γὰρ ἐπιχειρῶν καὶ θωπεύων, εἶτα [Coisl. εἶς] ἀποτυγχάνων, ἡγριούτο, καὶ ἦν αὐτῷ ἀπολογία τῆς ἀγριότητος ἢ χρηστότης, ὥς εἰκότως δοκοῖν βιάζεσθαι, ὑπερρωμένης αὐτοῦ τῆς θωπείας, τῆς δὴθεν χρηστότητος.

Ibid. C 2. Οὐχ ὡς εὐνοῦς τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ. Πρόφατιν, ὡς εὐνοῦς τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ Κωνσταντῳ, τῶν βασιλείων ἐξῆγε Χριστιανούς, τῇ δ' ἀληθείᾳ, τῷ

(86) Vide Gregorii orationem in honorem Heronis philosophi. (Locus a Basilio indicatus is est, ut puto, εἶδε τι μέγα καὶ νεανικόν [col. 1197], ubi mss. quidam legunt ἴδε ut hic ἴδετε.

(87) Editi ὑπέρ, quod præstat; et ex his quæ Basilii adnotat, patet eum legisse ὑπέρ· ὑπὸ autem mendose scripulum ab amanuensi.

μείζονι βασιλεῖ Χριστῷ· τούτων οὖν τοὺς μὲν παρ-
ωσάμενος, τοὺς [ms. 573 τοῦ] δὲ θανάτῳ προεξάγων,
φησὶ, πρότερον.

Col. 588 A 14. Τολμᾷ τε ἡδὴ (88) καὶ κατὰ τοῦ
μεγάλου συνθήματος. Τὸν τίμιον σταυρὸν λέγει, ὃς
προπομπεύει καὶ προπορεύεται καὶ ἀγεί τὸν στρατὸν
εἰς ὕψος αἰρόμενος, λυτήριον καμάτων ὑπάρχων, καὶ
κατὰ Ῥωμαίους ὀνομαζόμενος. Ἔοικε δὲ τοῦτο ση-
μαίνειν ἡ Λατίνων φωνή, τὸ *signum* ἢ *bāndon*, ἢ τι
ἕτερον βασιλεῦσιν τῶν [Coisl. βασιλευόντων] λοιπῶν
σημαίων βασιλικῶν, ὅσα ἐξῆς ἀπαριθμεῖται.

Ibid. C 1. Εὐθρόεστατε καὶ ἀσεβέστατε. Μετὰ
βαρύτητος ἄγαν σφοδρῶς ἀποστρέφας λέγει· οὐ μόνον
αὐτὸν ἀπαίδευτον, ἀλλὰ καὶ μωρὸν ἀποκαλῶν δει-
κνυσι. Παλαιὸν δὲ καὶ νέον τὸ κήρυγμα εἶπε, τὸ μὲν,
ὅτι καὶ πρὸ αἰώνων καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου ἦν,
εἶτα καὶ ὑπὸ [Coisl. ὑπὲρ] προφητῶν κεκήρυκτο τῆς
Παλαιᾶς Διαθήκης, τὸ δὲ, ὅτι καὶ ἐν τῇ συντελείᾳ
πεφανέρωται τῶν αἰώνων, τὸ μὲν τοῖς ὀλίγοις ταῖς
πρωτέραις γενεαῖς ἐν σκιαγραφίαις καὶ τύποις, πολ-
λοῖς δὲ τοῖς ἐν τῇ χάριτι ἐκτυπώτερον. Τὸ δὲ, Ὡς ὑμεῖς
τῶν θεῶν ὁμῶν τινα νέον δεῖ τερατεύεσθε, αἰνίτ-
τεται τὴν Ἀπόλλωνα, ἐπεὶ καὶ ἀγένοιον ἱστοροῦσιν
αὐτόν.

Col. 589 A 2. Ἦν ὡς θεὸς ἐποίησεν. Ἦν κληρο-
νομίαν καὶ ἐποίησεν [ms. 573 κληρὸν ἐπ.] καὶ ἐκλη-
ρονόμησεν· ὡς θεὸς ἐποίησεν, ὡς ἀνθρώπος ἐκληρο-
νόμησε· σὺ κατὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ τοῦ τὴν
κόσμον καθήραντος τοῖς σοῖς μιαινοῖς ἐκχυθεῖσιν αἵ-
μασι τοῖς δαίμοσιν.

Col. 589 C 10. Ὁ τῆν Ἡρακλέους σέδω [Editi.
θαυμάζων] πυρᾶν. Οὗτος [Coisl. οὐ] χιτῶνα ὑπὸ τοῦ
Νέσσου τοῦ γίγαντος καταβρέυσαντος αἵματος κεκρι-
σμένον ἐνδεσδυκώς, βέλει βληθέντος ὑπὸ Ἡρακλέους
διὰ τὴν βίαν τῆς Διαινεύρας· ὅστις (cod. p. 267, 2)
χιτῶν τῷ τῆς ὕδρας αἵματι πεφάρμακτο (89)· τοῦτω
γὰρ φίλτρον χάριν τὸν χιτῶνα φαρμάξασα στέλλει· ὁ
δὲ ἐνδύς, ἐν βωμῷ παρέστη θύσων. Τῇ τοίνυν θέρμῃ
τοῦ πυρὸς τοῦ χιτῶνος ἐξάψαντος, ὁ πολυάθλος οὗτος
οὐκ ἔσπεξε τὴν πυρᾶν, ἀλλὰ μεγάλα βοῶν καὶ θρηνῶν,
νήσας ξύλων πυρκαϊᾶν, καὶ ἐν [Coisl. πυρῇ. ἐν] ταύτῃ
περισπαιραθεὶς, ἀπηλλάγη ἀπανθρακωθείς [Coisl.
ἀπηθῆρ]· καὶ τοῦ τοιοῦτου θεοῦ νενόμισται ἀτυχῆ-
ματος, γεγρονῶς καὶ περὶ γυναῖκας ἀδίκως καὶ ἀκό-
λαστος. Τὰς δὲ λοιπὰς τῶν ἱστοριῶν πλατύτερον
ἐκθεθεμέναις εὐρήσεις ἄλλοι (90), καὶ περιεργον λοι-
πὸν πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν ἀδολεσεῖν.

Col. 593 A 8. Ὅρᾳς τοὺς δάσιους τούτους. Μέχρι
τούτων τοὺς θαυμαζομένους ἐν Ἑλλάδι συναριθμη-
σάμενος καὶ τοὺς ἐν Ῥωμαίοις εὐδοκιμηκῆτας ἐν
πολέμοις καὶ στρατηγίαις, Σκηπίωνας καὶ τοὺς κατ'
αὐτοῦς, καὶ τὰ αὐτοῦ Ὑουλίου αὐχήματα ἐπαγα-
γῶν, ἐν τῷ τῷ [ms. Coisl. ἐν οἷς τῷ στρ.] στρατῷ (91)
συμβαδίζειν καὶ σχεδιάζειν [Coisl. συμβαδίζων καὶ
σχεδιάζων] ταῖς τροφαῖς, καὶ τὴν αὐτοσυργὸν [Coisl.

A ducebat, sed reipsa quod erga majorem imperato-
rem Christum benevoli erant: quorum igitur alios
quidem submovebat, alios morte prius subducebat,
ait.

Quinetiam adversus magnum illud vexillum au-
dacia effertur. Pretiosam dicit crucem, quæ magni-
fice præcedit, in altumque elata exercitum ducit,
ærumnarum solvendarum vim habens, hincque
apud Romanos nomen trahens. Hoc autem indicare
videtur Latina vox *signum* vel *bandum*, vel quodvis
aliud principatum in reliqua imperatoria vexilla
tenens, quæ continuo enumerantur.

Homo stultissime et impiissime. Per apostrophen
cum vehementia et acerbitate invehens dicit: non
modo eum imperitum, sed et stultum compellans
ostendit. Veterem novamque prædicationem dixit,
veterem quia ante sæcula mundique principium
erat, vel a Veteris Testamenti prophetis prædicata
est; novam vero, quia in sæculorum consummatione
manifestata est; veterem, quia paucis et prioribus
generationibus adumbrata et figuris expressa, mul-
tisque in gratia apertius declarata. Hoc vero, *Ut*
vos deorum quemdam portentose confingitis, Apolli-
nem innuit, quem imberbem fuisse narrant.

Quam ut Deus creavit. Quam hæreditatem et fecit
et hæreditate consecutus est. Ut Deus fecit, ut
homo hæreditate consecutus est. Tu adversus Christi
sanguinem, quo mundus purgatus est, cum impuris
C cruoribus tuis, quos dæmonibus offers.

Qui Herculis rogam admiraris. Hic tunicam Nes-
si gigantis cruore infectam fluente induerat, sagitta
ab Hercule perfossi propter vim Dejaniræ illatam:
quæ quidem tunica hydræ sanguine infecta erat.
Herculi philtiri instar hanc tunicam veneno perfu-
sam induendam mittit. Quam cum induisset, ad
altare sacrificaturus accessit. Ignis vero calore
tunica accensa, miserrimus ille non pressit incen-
dium, sed magnopere vociferans gemensque, ligno-
rum extruxit rogam, in eum insilit et statim
flammæ ardore deflagrat, atque ex hoc infortunio
deus reputatus est, qui erga mulieres violentus iis-
que deditissimus fuerat. Reliquas vero historias
D fusius expositas alibi invenies, et cæterum sæpius
de iis effutire supervacaneum est.

Videsne hos pauperes. Postquam hucusque eos
qui apud Græcos in admiratione erant enumeravit,
nunc cum his eos etiam recenset qui apud Roma-
nos in bellis ac militaribus imperiis illustrati
sunt, velut Scipiones aliosque eorum similes: qui-
bus ea quoque adnectit, ob quæ Julianus gloriaba-
tur, nempe quod cum exercitu graderetur, simplici
et illaborato victu vesceretur, omniaque in bello

(88) Ms. 573 τολμᾷ τε ἡδὴ· editi τολμᾷ δὲ ἡδὴ.

(89) Coisl. ἐπεφάρμακτο. Vide supra not. 41.

(90) Apud Nonnum scilicet.

(91) De hac articuli repetitione vide *Notices des*
mss. t. XI, parte II, pag. 22.

per se administraret; quibus sanctorum Patrum et pietati addictorum hominum vitas opponit, qui vere sublimem in Christo philosophiam professi sunt. Dein Græcorum virtutes describit, et sicut in prima *De pace oratione post monachorum reconciliationem*, ostendit ad eas philosophiæ normas minime Græcam ineptiam pervenire posse; et quod maxime exaltata est propriam argumentorum vanitatem jactans.

Quot vero homines his virtutibus excelluerunt et quandiu? Et hæc quidem, ait, si quadam philosophia prædita sunt, quam pauca si conferas cum chiliadibus et myriadibus apud nos, qui hanc philosophiam, et multo majorem atque admirabiliorum consecrati sunt, et in omni loco, ex omni genere, fortuna et ætate. Deinde quæ objici possent refellens, ait, quod, etsi philosophia nostra sermonis elegantia careat, hoc parvi momenti, cum pietatem constituent neque sermo, neque sapientia ab ore profecta, sed actio, et fructus speculationis cum præclara vita conjunctus, quemadmodum etiam, ait, cuidam vestrum visum est, actionem sermone anteponendam esse asserenti. Majore enim est ratione prudentia in operibus, atque in rebus, non simpliciter in verbis, doctrina et sapientia.

Atque ad auream illam ætatem. De hac aurea ætate Libanius in sermone *de Juliano* mentionem facit, ex Hesiodo desumptam. Nam ille humanæ naturæ vitas hujusmodi materiis comparat, virtute et vitio earum notas effingens, atque auream quamdam ætatem vocans, alteram argenteam, ac deinceps alias quasdam inferiores materias apponens, atque cum earum differentia comparans generis nostri vitas, alias quidem auri splendoris imagine purificans, ut rubiginis omnisque vitii expertes; alias vero dividens, ut medium quoddam inter virtutem et vitium tenentes aut magis aut minus quam sincerum bonum aut malum, sicut in materia caries, sordes ac rubigo.

Atque harum rerum laudibus aures nostras personare oportebat. Laudans enim Libanius Juliani imperium, atque hoc sibi opinionis errore fingens, ut regni ejus tempora aureum genus vocabat, ut qui hæc atque illa fecisset aut esset facturus, quæ non contigerunt. Ideoque momentanea hæc atque imaginaria dicit.

Quod meo quidem judicio alius animadvertisset. Quidnam? Nempe quod parvis æque ac magnis persecutionem moliri in tantæ Christianorum multitudinis temporibus, quasi ex hoc et quam plurimam amentiam cum ignominia demonstrari in istis ejus, totum fere Romanorum persequi et evertere imperium conantis, in quibus illud sane perquam

αὐτοῦργη] στρατηγίαν ἐπισυνάπτει, ἀντιτιθεῖς τοῦς βίους τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ ἀσκητῶν, ἀληθῶς τὴν ὑψηλὴν ἐν Χριστῷ φιλοσοφίαν ἡσυχαστῶν. Καὶ διαγράφει τὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐπαίρει δὲ, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ τῶν *Εἰρηνικῶν* (92), ἐπὶ τῇ τῶν *μοναχῶν*, ὡς ἐλθόν τέ ἐστι πρὸς τοὺς τοιοῦτους τῆς φιλοσοφίας καὶ νόνας ἐξικνεῖσθαι τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν· καὶ ὅτι μάλιστα ἐπαρθεῖν κομπάζων (93) ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ τῶν λογισμῶν ματαιότητι.

Col. 597 A 10. *Πόσοι ταῦτα καὶ μέχρι τίνος;* Καὶ ταῦτα, φησὶν, εἰ φιλοσοφίας τινὸς ἐχόμενά ἐστιν, εὐαριθμητὰ ὑπάρχει πρὸς τὰς παρ' ἡμῖν χιλιάδας καὶ μυριάδας, καὶ τοιαῦτα πεφιλοσοφηκότας καὶ ὑπὲρ ταῦτα καὶ θαυμασιώτερα, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ καὶ ἐκ παντὸς γένους καὶ τύχης καὶ ἡλικίας· πρὸς οἷς [ms. 573 οὗς] καὶ τὴν δοκοῦσαν ἀντιθεσιν ἐπιλύων, φησὶν, ὅτι καὶ ἄλογος ἡ ἡμετέρα φιλοσοφία δόξη, οὐδὲ τοῦτο μέγα, ἐπεὶ τὴν εὐσέβειαν οὐ λόγος ὀρίζει καὶ στόματος σοφία, ἀλλὰ πράξις, καὶ καρπὸς θεωρίας, βίῳ λαμπρῷ συλλεγόμενος, ὡς καὶ τινα, φησὶ, τῶν παρ' ὑμῖν ἔδοξε, πράξιν λόγου τιμιώτερον εἶναι φιλοσοφήσαντι (94). Ἰδὲ γὰρ εὐλογον πλεον ἐν ἔργοις; [Coisl. ἐν λόγοις], καὶ ἡ ἐν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' οὐχ [ms. 573 πρ. οὐχ] ἀπλῶς ἐν τοῖς λόγοις, παιδεύσεις τε καὶ σοφία.

Col. 600 B 7. *Καὶ πρὸς τὴν χρυσῇ ἐκείνην γενεάν.* Ταύτης τῆς λεγομένης χρυσεῖς γενεᾶς Λιβάνιος ἐν τῷ εἰς *Ἰουλιανὸν* μέμνηται λόγῳ, ἐξ *Ἡσιόδου* λαβὼν· οὗτος (Hes. *Ἔργ.* 108, sqq.) γὰρ ταῖς τοιαύταις ὕλαις παρεικάζει τοὺς βίους τῆς φύσεως; τῆς ἀνθρωπίνης, ἐξ ἀρετῆς [ms. 573, ἀρεως] καὶ κακίας διατυπούμενος τοὺς χαρακτῆρας, χρυσῇ καλῶν γενεᾶν, καὶ (cod. p. 268, 1) ἀργυρᾷ ἐτέραν, καὶ καθέξης τινὰς ὕλας παρατιθεῖς ἄλλας ὑποδεθκυίας, τῇ διαφορᾷ τῶν ὕλων συγκρίνων τοὺς βίους τοῦ ἡμετέρου γένους, τοὺς μὲν ἀπειλικρινῶν τῇ εἰκόνι τῆς λαμπρότητος τοῦ χρυσοῦ, ὡς τοῦ καὶ πάσης κακίας ἀνεπίδεκτους. τοὺς δὲ ἄλλως διακρίνων, ἥτοι μέσῳ πως ἔχοντας ἀρετῆς καὶ κακίας, ἢ μᾶλλον ἢ ἥττον ἢ καὶ ἀκρατον τὸ καλὸν ἢ κακὸν, ὡς ἐν ὕλῃ τὸ σαθρὸν καὶ τὸ κοπρῶδες καὶ τὸ ἴον.

Ibid. C 3. *Καὶ περιθρῦλλεῖσθαι ἡμῶν ἔδει τὰ ὦτα.* Ἐπαινῶν γὰρ Λιβάνιος τὴν ἐκείνου ἀρχὴν, καὶ φαντασιοσκοπῶν [codd. φαντασιοσκοπῶν], καὶ τοὺς χρόνους [Coisl. τοῦ χρόνου] τῆς βασιλείας Ἰουλιανοῦ γένος χρυσοῦν ἐκάλει, τὰδε καὶ τὰδε πεποιηκός, ἢ ποιεῖν μέλλοντος, ἅπτερ οὐκ ἐγένετο· διὸ καὶ ἀκαριαῖα ταῦτα καὶ φαντασιώδῃ φησὶ.

Col. 601 A 9. *Ὁ μοι δοκεῖ ἄλλοι μὲν ἂν ἰδεῖν.* Τὸ ποῖον συνιδεῖν; τὸ καὶ μικροῖς καὶ μεγάλῳις πλεῖν τὸν διωγμὸν ἐν καιροῖς τῆς τῶν Χριστιανῶν ἐπιδόσεως, ὡς ἐκ τούτου καὶ πλείστην δὴ ἀνοίαν στήλιτεῖσθαι ἐν τούτοις αὐτοῦ, πᾶσαν μικροῦ τὴν τῶν *Ῥωμαίων* διώκειν καὶ καταλύειν ἀρχὴν πειρωμένου, ἐν οἷς καὶ τὸ κοῦφον αὐτοῦ καὶ μετράκιον

(92) Vide supra not. 28.

(93) Κομπάζουσα scribere debebat.

(94) Innuit forte hoc anonymum epigramma

(Anal. 446)

Ἦς λόγος ἐστὶ μάταιος ὃ μὴ τετελεσμένος ἔργῳ, καὶ πᾶσα πράξις τὸν λόγον ἔργον ἔχει.

δὲς δεικνύει, ὅτι τῇ μεταθέσει τῆς κλήσεως τῶν Γαλιλαίων ὤφθη καὶ τὴν διάθεσιν συνακολουθῆσαι· πλήν καὶ ἔργῳ δεδῶκεται ὅτι μέγιστον εἰς δόξαν ἡ τοῦ Χριστιανοῦ [ms. 573 Χριστιανισμοῦ] κλήσις, καὶ διὰ τοῦτο ἀποστερεῖν ἡμᾶς· τοῦτου ἐμηχανᾶτο, ἢ δεδουκῶς, καθάπερ οἱ δαίμονες, τὴν προσηγορίαν.

Ibid. C 2. Ἡμεῖς δ' οὐ παρακινήσομεν αὐτοῖς τὰ ὀνόματα. Οὐκ ἔχομεν γάρ, φησίν, εἰς ὃ τι καταγελαστότερον μεταθεσθῆναι τὰ ἡμέτερα τῶν ὀνομάτων, τῶν σεμνῶν φωνῶν ὁμῶν καὶ τῶν ἐξῆς ἐπαγομένων.

Ibid. 8. Δεῖ γάρ ἡ ἀτυχεῖν, (95) παρ' ἐκείνοις. Πῶς ἀτυχεῖν; εἰς πολλὰς ἀκολασταίνειν γυναῖκας ἕνα, τοῦτέστι τὸν κράτιστον Ἡρακλέα.

Ibid. 9. Ἡ ἐκ πολλῶν γεννᾶσθαι [edd. γίνεσθαι] ἕνα. Τίνα; τὸν Πῆνα λέγει, ὃν φασί, πολλοὺς μνηστῆρας τῇ Πηνελόπῃ συνελθόντας, ἕνα τοῦτον γεννηθῆναι τὸν ἀσχίστον, κεραιφόρον καὶ τραγοσκελῆ.

Col. 604 A 3. Βουθολίαν καὶ Τριέσπερον. Τὸν αὐτὸν λέγει Ἡρακλέα. Οὗτος γάρ διερχόμενος, ζευγίτην ἀροτριῶντα εὐρών, καὶ τὸν ἕτερον τοῦτου θύσας τῶν βοῶν, θοήνῃ ἑαυτοῦ καὶ θρόμα πεποιήται· ἐξ οὗ καὶ ὀνόμασται. Ὁ αὐτὸς οὗτος (ibid. 7) καὶ τὰς Θεοτίου ὕθυατέρας ἐν μιᾷ διέφθειρε νυκτί· καὶ διὰ τριῶν νυκτῶν ἐτέχθη τῇ Ἀλκμήνῃ, καινοτομήσαντος τοῦ μεγάλου Διὸς, ὡς φασιν, δι' ἀκολασίας ἔρωτα, καὶ τὰς ἡμέρας, καὶ κελύσαντος [Coisl. ἡμέρας κελ.] ἡλίῳ ἐπὶ τριεὶ μὴ ἀνατεῖλαι ἡμέραις, ὡς μὴ ἀρκούσης νυκτὸς μιᾶς ἐκπλῆσαι τὸν οὕτω θερμὸν (col. p. 268, 2) καὶ ἀτειρῆ ἔρωτα.

Ibid. 14. Εἰδωλιανὸν καὶ Πισαῖον. Διὰ τὴν μετανομίαν τῶν Γαλιλαίων, ἀντισκώπτοντες [Coisl. ἀντὶ τοῦ σκώπτοντες] Εἰδωλιανὸν αὐτὸν καὶ Πισαῖον [Coisl. Πισσαῖον] ἐκάλουν, οἱ μὴ συναπαχθέντες τῇ δεισιδαίμονι πλάνῃ αὐτοῦ, τὸ μὲν ἀπὸ τῶν εἰδῶλων, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς Πίσσης [Coisl. Πίσσης.]· οὕτω γάρ ἐν τισιν εὐρίθται τῶν ἀντιγράφων· ἢ ἀπὸ τῆς πειθοῦς· ὅτι, φασί, καὶ τοῦτο, εἰ καὶ βραχύτερον τῆς βίας, ὁμῶς παρ' αὐτῷ ἦν. Εἰδωλιανὸν οὖν αὐτὸν ὀνομάχασι, καὶ Ἀδωναιὸν (ibid. 15) ἀπὸ Ἀδωνίδος, καὶ Καυσίταυρον, ὅτι πολλὰκις ταύρους ὠλοκαύτει· ἀλλὰ κἀν τοῖς νομίσμασι ταῦρον ἐνετύπου· διὸ καὶ Ἀντιοχεῖς ἀποσκώπτοντες κατὰ πρόσωπον ἑλεγον· Τὸ νόμισμά σου ταῦρον ἔχει καὶ τὸν κόσμον ἀνατρέπει· τροπικῶς, ἀπὸ τοῦ ὑπὸ τῶν ταύρων καὶ τῶν βοῶν ἑλκομένου καὶ τὴν γῆν ἀνατρέποντος· ἀρότρου.

Col. 605 A 10. Τῇ λεοντῇ τὴν κερδαλῇ ἐγκρύπτων. Παροιμιακῶς εἰρηται ἀπὸ τῆς δορᾶς τοῦ λέοντος καὶ τῆς κερδοῦς, εἶπον ἀλώπεκος. Εἰληπται ἀπὸ τῶν ζώων. Λέων, ἰσχυρότατος καὶ βασιλικώτατος τῶν ζώων, δυνάμει θαρρόν ἄνθρωπον, δόλου παντὸς ἐλειθερον· κερδῶ δὲ, βρώμῃ μὲν ἀσθενὲς [codd. ἀσθενής], δόλῳ δὲ κρατοῦν καὶ ἰσχυροτέρων. Βούλεται δὲ λέγειν ὁ λόγος, ὅτι τῷ τυραννικῷ καὶ βασιλικῷ ἦθει ἐκρυπτεν ὁ Ἀποστάτης τὸ πανουργον καὶ δολερὸν, ἀλλ' οὐχ, ὡς βασιλεὺς, τὰ βασιλεῖ πρόποντα ἐλυθερίως καὶ ἀπανούργως ἐτέλει.

(95) Editi ἀδixaίν, recte; ἀτυχεῖν quod legunt nonnulli mss., sensui multum officit; et ideo Basilus, πῶς ἀτυχεῖν; inquit.

A juvenile et leve ipsius ostendit, quoniam nominis Galileorum mutationem animorum quoque mutationem secuturam esse arbitratus est. Veruntamen reipsa perspicuum fuit Christiani nomen maximi ad gloriam ponderis esse, ac proinde hoc is molitus est, ut id nobis eriperet, vel timens, ut daemones, hanc appellationem.

Nos autem nomina ipsis haudquaquam imvertemus. Neque enim ullum aliud magis ridiculum est, in quod nostra nomina immutemus, praeclaris vestris phallis, et aliis quæ continuo enumerantur.

Apud illos injuria afficere oportet. Quomodo injuria afficere? Nempe multas ignominia afficere mulieres unum, scilicet fortissimum Herculeum.

B Vel ex multis procreari unum. Quemnam? Pana dicit, quem aiunt, multis amatoribus cum Penelope congressis, unum procreatum fuisse deformissimum, cornigerum atque hircinis pedibus.

Buthenam et Trivesperum. Eundem ita Herculeum vocat. Hic enim iter faciens, cum jugum bouum terram aratro sulcans obvium habuisset, unum ex bobus acceptum jugulavit, eumque sibi epulum et escam fecit. Unde et sic dictus est. Hic idem quinquaginta Thestii filias una nocte stupravit. Et per tres noctes Alcmena eum concepit, ex integro restaurantem magno Jove, ut aiunt, ob libidinis petulantiam, amores, et dies, solique imperante per tres continuos dies non oriri, quasi non sufficiente nocte una ad expleendum adeo calidum atque indefessum amorem.

Idolianum et Pisæum. Propter Galileorum nominis immutationem, eodem ludo ulciscentes, Idolianum eum et Pisæum vocabant, qui non superstitionis ejus erroribus abstracti erant, alterum quidem ab idolis, alterum a Πίσσης (Pisa). Ita enim in nonnullis invenitur manuscriptis; vel a πειθοῦς (persuasione); quod, aiunt, hæc quoque, etsi rarior violentia, tamen apud eum erat. Idolianum igitur eum nuncupaverunt, et Adoniseum ab Adonide, et Tauricremum, quod sæpius boves igne cremaret. Monetam quoque tauro signabat. Quapropter Antiocheni vultum ejus deridentes dicebant: Moneta tua taurum habet et mundum invertit; metaphorice desumptum ex aratro quod a bobus extrahitur terramque invertit.

Leoninæ pelli vulpinam prætexens. Proverbialiter dictum a leonis corio, vulpisque. Hoc ab animalibus desumptum. Leo, validissimum regalissimumque animalium, viribus confidens indomitis, atque ab omni dolo liberum. Contra vulpes, robore quidem debilis, astu superior et valentior est. Cujus sermonis hic sensus, quod sub tyrannicis regisque moribus Apostatam fraudem et versutiam occultabat, neque ut imperator, ea quæ imperatorem decebant, libere ac simpliciter exsequeretur.

Ut nulla omnino ratione malum vitari posset. Hoc est ut non ab alterutro malo aberrarent, nempe ut vel ii qui non adorarent, tanquam imperatoris contemtores supplicio afficerentur, vel qui adorarent, una quoque idola colere atque adorare viderentur, quasi omnia mala in adoratione artificiose continerentur.

Etenim benignitate quadam crudelitatem condire studet. Benignitatem vocat insolite imperatorie largitionis liberalitatem; et crudelitatem, impietatem eam, quæ per hujusce humanitatis speciem inducebatur, militum simplicitatem pecunia illiciens et inescans.

Melampus quemdam aut Proteum suspicari posset. Jam de Proteo dictum est. Melampus et ipse versutia, præstigiis magicisque incantamentis celebrissimus est.

Unica techna et fraude venalis prostabat. Nempe per dolosam unam machinam et malignum ac veneratorium consilium vendebatur.

Ad consuetam frigida potationem. Post multam vini cum aqua misti potationem de more sincerum frigidumque merum biberant; deinde quidam sublati in altum oculis Christi nomen fauste invocaverunt; ac compotatorum aliquis: Post abjuratorem, ait, Christum adhuc invocatis? Ad ea quæ sequuntur, ut animadversione digna, operæ pretium est animo attendere.

Ætnæum ignem. Ætna Siciliæ mons est, in cujus vertice hiatus quidam cum aestu et fragore multo ignem in altum evomit, primo per cacumina elatum; qui deinde in subjecta loca invecus, horridi et malefidi fluminis instar, proximos campos vastat. Narrat fabula Jovem, cum gigantes adversus ipsum insurrexissent, eorum validissimum prostravisse, ac fulmine percussum cruciatu affecisse: cujus anhelitus, utpote igneus, ea per quæ fluit, incendat, finitimamque omnem et subiacentem regionem exurat.

Et columnas cruoris plenas. In columnis enim eorum, qui ipsis minime parebant, manus per gyrum extendentes, et columnas iis tanquam cingentes, sanctorum carnes fustibus lacerabant.

Virgines castas vestibus nudantes, ac postea proscindentes et dissecantes. Profecto horrendum illud, omnemque non modo impietatem, sed et feritatem

Col. 608 A 13. *Ὅς κακοῦ γε τοῦ παντός (96) μὴ εἶναι διαμαρτεῖν. Τούτῃστιν, ὡς εἶναι μὴ ἀποτυχεῖν τοῦ παντός κακοῦ, ἥτοι μὴ προσκυνούντας, ὡς βασιλέως κολάζεσθαι ὕβριστάς, ἢ προσκυνούντας συμπροσκυνεῖν δοκεῖν καὶ λατρεύειν εἰδώλοισι, ὡς τῆς προσκυνήσεως τὸ πᾶν ἐχούσης τῶν κακῶν σεσοφισμένως.*

Ibid. D 3. *Φαρμαχθῆναι καὶ φιλανθρωπία τινὶ τὸ ἀνάνθρωπον. Φιλανθρωπίαν καλεῖ τὴν τῆς ἐκτόπου [Coisl. ἐκτύπου] βασιλικῆς δωρεᾶς φιλοτιμίαν ἀπανθρωπίαν δὲ, τὴν διὰ τῆς δοκούσης φιλανθρωπίας εἰσαγομένην ἀσέβειαν, χρήμασι φαρμακευοῦσης καὶ δολασζούσης στρατιωτικὴν ἀπλότητα.*

B Col. 609 A 3. *Μελάμπους [Coisl. Μελ. τις.], οἶμαι, τις ἢ Πρωτεύς. Εἰρήται (97) περὶ Πρωτέως· ὁ δὲ Μελάμπους καὶ αὐτὸς ἐπὶ πανουργίαις διαβέβηται καὶ γοητείαις καὶ μαγανείαις ἀπατηλαῖς (98).*

Ibid. B 5. *Ἐρὸς τεχνάσματος ὤριος ἦν. Ὄιον, ἐωνημένος, πεπραγ[γ]μένος διὰ μιᾶς μηχανῆς δολερὰς καὶ πανούργου σκέψεως.*

Col. 612 A 1. *Τῇ ψυχροπόρῳ (99) κύλιξι. Μετὰ τὴν πολλὴν κεκραμένην αἰνοποισίαν, τῇ συνῆθει [Coisl. συνθείᾳ] ἐπέχρηστο ἀκρατοποιᾶ ψυχροῦ οἴνου· εἴτα εἰς ἔνομά [ms. 573 ὀνόματα] τινες ἀναβέβησαντες Χριστοῦ (1) εὐφήμεως ἀνείπον [Coisl. ἀνείπον]· ἔπειτα τις τῶν συμποταζόντων, *Ματὰ τὴν ἀρρησιον, ἔφη, Χριστὸν* (cod. p. 269 1) *ἐτι ἐπικαλεῖσθε; Καὶ τὰ ἐπόμενα σημειῶσαι ὡς ἀξία ἐπιστάσεως.**

Col. 613 A 9. *Τὸ Αἰτραῖον πῦρ. Αἰτὴν ὁρος ἐστὶ Σικελικόν, ἐν ᾧ χάσμα τι κατὰ κορυφῆς ἐνυπάρχον, βρασμῷ καὶ ἤχῳ πολλῷ πῦρ ἄνω ἀπερεύγεται, πρότερον κατὰ τοὺς κρατῆρας αἰρόμενον, εἰτ' αὐθις κατὰ τῶν ὑποκειμένων φερόμενον φοβερῷ καὶ ἀπίστῳ τινὶ βέβηματι φθείρει τὰ παρακείμενα. Ὁ δὲ μῦθος φησι, Γιγάντων ἐπαναστάδων τῷ Διὶ, τὸν τούτων τυραννικώτερον καταλαβὼν [ms. 573. καταβαλὼν] καὶ κεραυνῷ βαλὼν, φησὶν, ἐτιμωρήσατο· ἐξ οὗτινος [ms. 573 οὗτινος] τὸ ἀναπεμπόμενον ἄσμα [Coisl. ἄσμα], πυρίπνουν ὄν, λυμάνεται, τὰ δὲ ὧν βελί πυρπολοῦν, καὶ πᾶν καταπλέγον τὸ προσπελάζον καὶ ὑποκείμενον.*

D Ibid. C 2. *Καὶ τοὺς πλήρεις [Coisl. πλήρης] αἱμάτων κίλρας. Ἐν κίσει γὰρ τὰς χεῖρας τῶν μὴ πευθαρχούντων ἐξαπλοῦντες κύκλω καὶ περιζωννύοντες, τῶν ἁγίων τὰς σάρκας θρακάλισι κατέξαινον.*

Col. 616 B 2. *Παρθένους ἀντὶς τῆς ἐσθῆτος γυμνώσαντες [Coisl. γυμνῶσαντες], εἰτ' ἀνακείραντες [Coisl. ἀνακείραντες] καὶ διακείραντες.*

(96) Editi ὡς κακοῦ γε τοῦ παντός, non male.

(97) Supra, ad col. 585 A 5.

(98) Alias (ad Mapin., p. 88) de Melampo nonnulla dixi quæ videri possunt. De illo egit Nonnus (Hist. i, 45) ad hunc Gregorii locum. Libanius Juliano, (Orat. 14, t. I, p. 421, 20) ut ejus in divinatione peritiam extollat, Παῖδα, inquit, τὸν Μελάμπουν ἀπέφηνας.

(99) Cod. 573 ψυχροπόρῳ, quod omnino non admittit sensus. Notanda permutatio vocum ex φόρος et φόρος compositarum, de qua dixi ad Nicetam (ix, 90).

(1) Dominus Clemencetus, qui hoc scholion citavit, hic Χριστὸν scripsit, quod sensu caret. Ms. Xv, i. e. Χριστοῦ. Mox idem Clemencetus omittit ἐτι.

φρικτὸν τοῦτο ὡς ἀληθὺς, καὶ πάσης, οὐκ ἀσεβείας; A *exsuperans*. Quomodo enim fera similibus suorum carnibus vesceretur?

Col. 630 C 2. Ὡς ἐπαινοῖται τὸ σύμβολον. Τί ταύτης τῆς ψυχῆς ἱερώτερον τε καὶ ὑψηλότερον; γὰρ ἅπαντα θεῖς τὰ σωματικά τε καὶ γήινα, καὶ αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ σωματίου μεθεῖς καὶ ὑπερφρονήσας, ὑψωθείς τε καὶ μετέωρος γεγινώς, καὶ αὐτῆς τῆς οὐρανοῦ ἀφίδος ὑπερῶς, ἐπαντρυφῶν ὥσπερ τοῖς δεινοῖς, ὡς ταπεινοῖς, ἐπαγγελλών [Colisl. ἐπαγγέλλων], καὶ λίαν χαμπερεῖς ἐπατώσας τοὺς αἰκίζοντας.

Col. 621 C 6. Ὑπὲρ οὗ τάχα μόνου δικαίως ἐπασχε. Ποῖος; τοῦ, ὅτι τὸν ἐξάριστον τοῦτον, ἦν ἡ καὶ ἐκείνου γένος ἅπαν ἐκινδύνευεν ἀπολωλεῖναι, καὶ αὐτὸς εἰς τὴν τῶν σεσωκότων αὐτὸν καὶ ἀποκρυφάντων. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα, ψῆσιν, ἀδίκως ἐπασχεν, ὅτι δὲ κακὸν τοσοῦτον τῇ οἰκουμένη τῶν ἑλάνθανεν Ἰουλιανόν, διὰ τοῦτο καὶ πλείω προσπαθεῖν ἄξιός ἦν, ψῆσι.

Col. 624 A 8. Ὡς μικρὸν εἶναι (2) τὴν Ἑχέτου καὶ Φαλάριδος ἀπανθρωπίαν. Ἀμφω (3) ἤστην περιδύοιτο τὴν ὁμότητα καὶ τὴν ἀπανθρωπίαν. ὧν ὁ μὲν Ἑχέτος, Σικελίας τύραννος ἦν, δε. ἀκρωτηριαζὼν τοῦ σώματος τὰ μέλη [Colisl. τῶν μελῶν] καὶ τὰ αἰδοῖα ἀποτέμνων, οὐκίστω θανάτῳ παρεδίδου· ὁ Φάλαρις δὲ, Διονυσίου [Colisl. Διονύσιου, ut infra] τῷ τυράννῳ βοῦν χαλκοῦν κατασκευάσας, ἐν τούτῳ [Colisl. ἐν ᾧ περ] ὑποκαίοντῳ ἀνθρώπους εἰσβάλλειν εἰσῆγετο τῷ Διονυσίῳ, ὡς ἂν τῇ τούτων οὐμωγῇ φοβερὸν ὑπῆρχεσθαι, ὥσπερ τοῦ βοῦς μυκώμενου· ἐν ᾧ καὶ πρῶτος δικαίως αὐτὸς ἐμδληθεῖς τὴν πείραν ἐδίδαξεν.

Ibid. B 1. Τίς ἂν μοι δοίη τὴν Ἡροδότου καὶ Θουκυλίδου σχολήν τε καὶ γλῶτταν; Ἱστορικοὶ ἐγενέσθησαν οὗτοι τῶν παρ' Ἑλλήσι θαυμαζομένων, τὰς Ἑλληνικάς γράψαντες ἱστορίας. Ἀλλ', ὦ Πάτερ ἡμέτερε καὶ τὴν σοφίαν ὑπέρτερε, οὐδὲν προσδεῖ γλῶττης ἡμῖν τῆς ἐκείνων· ἤρκειεν γὰρ οὐδὲν ἥττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, ἢ τῆς ὑμετέρας γλῶττης βροντῇ τε καὶ ἀστραπῇ, ὑπερφωνῆσαι καὶ καταστράφαι (4) καὶ στήλῃ μακρᾷ θριαμβεῦσαι, εἰ δὲ καὶ καταβαλεῖν καὶ καταφλέσαι κακίαν οὕτω λαμπράν, καὶ ὡς αἰθάλῃν λιμνῆσαι αὐτοῖς εἰδώλοισι καὶ μύθοις καὶ τελεταῖς καὶ μαγανείαις τὸν ἀνιτήριον.

Ibid. 5. Τὸν Ὀρόντην. Ποταμὸς οὗτός ἐστιν Ἀντιόχειας (5), ἐν ᾧ περ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀναιρουμένους ἐρρίπτει κτείνων ἀδελῶς, ὅν καὶ τοῖς νεκροῖς στε-

Nimirum signum illud sibi placere. Quid hac anima sanctius atque sublimius? Nam cum corporea omnia et terrena infra se posuisset, atque ipsum etiam corpus suum contempsisset, in sublimeque elatus penderet, ac ipsa cœlesti suspensione admodum delectaretur, dolorum acerbities velut in deliciis habens, quasi humiles humique demissiones eos, qui ipsum cruciabant, cavillis incessebat.

Quo etiam solo nomine merito fortasse hæc perpetiebatur. Quonam nomine? Hoc quod impiissimum istum, tum, cum genus ipsius totum vitæ discrimine versaretur, ex iis unus ille fuerat qui servaverant atque surtim subduxerant. Nam cætera quidem, ait, injuste passus est; quoniam vero tantum orbi malum servans absconderat Julianum, ideo et plura pati merebatur, ait.

Ut jam parva sit Echeti et Phalaridis crudelitas. Ambo erant crudelitate et inhumanitate famosissimi. Quorum alter, Echetus, Siciliæ tyrannus erat, qui nonnullos extremis corporis artibus præcisis, genitalibusque obtruncatis, horrenda nece afficiebat. Phalaris vero Dionysio tyranno æneum bovem confecerat, in quem supposito igne calefactum homines injici Dionysio suadebat, ut eorum ejulatus tremendus sonus fieret, bovis instar mugientis; sed ipse merito primus in eum injectus experimentum dedit.

Quis mihi Herodoti ac Thucydidis otium linguamque suppedabit? Historici autem hi duo viri fuerunt, apud Græcos admiratione florentes, qui Græcas historias scripserunt. Verum, o venerande Pater, adeoque sapientia sublimis, nihil nobis eorum lingua opus est. Sufficit enim haudquaquam minus, imo potius, tuæ linguæ tonitru et fulgur, ad proclamandum, ad fulgore oculorum aciem præstringendam, ad insculpendum quasi in columna magna, atque etiam ad deiciendam atque inurendam pravitatem adeo formidandam, et sicut cinerem ventillandum ipsis idolis, et fabulis, et initiationibus, et incantamentis, nefarium hunc atque impiissimum.

Orontem. Est autem hic Orontes Antiochiæ fluvius, qui quidem eorum, qui ab isto necabantur et in eum projiciebantur, multitudine opprimebatur,

rem Basilii notavi et quædam dixi de Echeto.

(4) Alludit ad hunc locum jam a multis imitatum et laudatum:

Ἐπεὺθεν ὀργῇ περιελθὼς Οὐλύμπιος
Ἦστραπ', ἐβρόντα, ἐννεύχα τὴν Ἑλλάδα.

(5) D. Letronne observat hic vocem Ἀντιόχεια notare territorium Antiochenum, et positam fuisse pro Ἀντιόχεις, ut apud Strabonem (§ IV, p. 73) vox ἡ Ἀπάμεια tum urbem Apameam tum regionem Apameensem designat.

(2) Edit. et Colisl. μικρὸν εἶναι. Col. 573 μικρὸν ἔν. Clemencetius μικρὸν invenit in uno ex suis mss., quod præstat. Ὡς χαλεπὸν εἶναι οἱ φίλοι inquit Chremylus in *Pluto* (v. 782). Nihil apud veteres magis tritum quam hic usus neutri generis, sed amanuenses non semel, ut ibi verba μικρὸν et φιλανθρωπίαν juxta genus concordare inepte voluerunt. Vide Schœffer ad *Ellipses* Lud. Boos (p. 535).

(3) Mss. ἀμφὸν. Scripsi ἀμφω, quod jam proposui in nota ad *Epimerismata* Herodiani (p. 38), ubi scholion hoc integrum citatur; ubi etiam erro-

ut ab Homero allosionem ducens dixit. Dissectorum vero puerorum virginumque, et eorum qui pro pietate se periculis objecerant, corpora in puteis, et fossis, et muris, cavisque nonnullis locis abscondebant.

Melioris fortunæ tempore infortunio affectam. In hac magna nostra Cæsarea templum erat et statua Fortunæ, quod, in istius imperii et felicitatis tempore, vir quispiam, acriori pietate præditus, incenderat atque in cinerem redegerat: ex quo Cæsarienses ab eo contumeliis affecti diuturnis exiliis multati sunt.

Norumque deum illum nobis effingunt. Ipsum dixit atheum Idolianum. Ita enim eum, qui istius opera venerabantur, effingebant vocabantque.

Atqui hydram nemo unquam lenem et mansuetam dixit. Erat hydra genus serpentis multiceps, cujus capita Hercules, ut poetæ fingunt, secare nequibat, pro uno nimirum multis aliis, si fabulæ fides adhibenda est, enascentibus, nisi lolaus, qui tum aderat, eumque adjuvabat, abscissa capita exussisset.

Pataricam Chimæram. Ipsa tria capita, juxta Homærum, habebat. A fronte, ait, leo, a tergo draco, in medio chimæra. Hanc Bellerophon Pataræ in Cilicia interfecit. Cerberum quoque inferorum canem tria capita similiter habuisse fingunt. Inferni κυνέην, caninam pellem, nigram circum caput aiunt. Κυνέη autem, quæ e canina pelle confecta est. De cæteris historiis sæpius dictum est.

Partim jam horrescunt, dum excitantur

Partim superhorrescunt. Post jam excitatas excitantur. Partim adhuc quiescunt, toto scilicet draconis tractu nondum emoto.

Quemadmodum fulmine. Aliæ partes, ait, occupantur, aliæ nigrore prius inficiuntur. Sicco enim vapore spissato, atque in locis congesto, et alicui rei adhærescente, primum quidem nubes nigrescit, dein tumescens agitur, dissiliensque pendet, fulguransque defertur, quod fulmen vocant.

Nam quæ nec Diocletianus. Hic primus Christianos contumeliis affecit, dein Maximianus post eum et super eum; deinde Maximus vehementius adhuc, cujus, ut ait, a Deo percussus corpus læde mutilatum est, imaginesque hanc fœditatem infamia notant.

Porro quam scita et acuta ratio carnificis illius et Dei desertoris. Cum quidem verberans et omni cru-

(6) Vide supra ad col. 604 A 14.

(7) Hoc scholion jam laudavi ad *Epimerismata* Herodiani (p. 149), voce *Χίμαιρα*.

(8) D. Letronne ad hunc locum adnotavit, Basilii vel amanuensium lapsu scriptum Κιλικίας pro Αιλικίας, Patarum enim Lyciæ metropolim fuisse, ut patet ex hac inscriptione quæ in una ex ejus por-

Α νοῦσθαι: ἐξ Ὅμηρου (*Iliad.* Φ, 219) λαβὼν εἶπε: τῶν δ' ἀνατεμνομένων παίδων τε καὶ παρθένων καὶ τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας κινδυνεύοντων φρέσσι τε καὶ διώρυξι καὶ τοίχοις καὶ κολοῖς τισὶν ἐναπέκρυπτε τόποις.

Col. 625 A 9. Ἐν καιρῷ τῆς εὐτυχίας ἀνυχῆσάσης. Ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Καισαρείᾳ τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ναὸς ἦν καὶ στήλη τῆς Τύχης, ὅνπερ, ἐν καιρῷ τῆς αὐτοῦ βασιλείας καὶ εὐτυχίας, πυρὶ τις τῶν εἰς εὐσέβειαν θερμότερων καταβαλὼν ἀπηθάλασε: διὸ καὶ ὅπ' αὐτοῦ περιωρισμένου ἀτελήσαντο, μακράς ὑπερορίας κατακριθέντες.

Ibid. C 12. Καὶ τὸν νέον θεὸν ἡμῶν ἀναπλάττοντες. Αὐτὸν λέγει τὸν θεὸν Εἰδωλιανόν (6). Οὕτω γὰρ αὐτὸν οἱ τὰ ἐκείνου οἰδόντες ἀνέπλαττόν τε καὶ ἀνηγόρευον.

Ibid. D 1. Τὴν ὕδρα οὐδεὶς ποτε εἶπεν ἡμερόν. Εἶδος ὅρεως ὕδρα πολυκέφαλον, ἥς ὁ Ἡρακλῆς, ὥς ὁ μῦθος, τὰς κεφαλὰς ἀποτέμνων οὐκ ἤρκει, ἀντὶ μιᾶς πλειόνων, ὥς φασί, φουμένων, εἰ μὴ ὁ Ἰώλεως παρών τε καὶ συμμαχῶν ἐνεπίμπρα τὰς τεμνομένας.

Col. 628 A 1. Πатарικήν Χίμαιραν. Αὕτη (7) τρεῖς κεφαλὰς καθ' Ὅμηρον (*Iliad.* Ξ, 181) εἶχε: πρόσθεν [Coiisl. πρόσθε] γὰρ, ἔξη, λέων, ὀπίσθεν δὲ δράκων, μέση δὲ χίμαιρα: ἦν ὁ Βελλεροφόντης ἀνέλεν ἐν Πατάροις τῆς Κιλικίας (8). Τρεῖς καὶ τὸν Κέρβερον τοῦ Ἰδίου κύνα φασὶ κεφαλὰς ὁμοίως ἔχειν. Ἄλδος δὲ κυνέην, μέλαιναν περικεφαλαῖαν φασὶ: κυνέη δὲ ἡ ἀπὸ κυνὸς δέρματος κατεσκευασμένη. Περὶ τῶν ἄλλων ἱστοριῶν (9) εἴρηται πολλάκις.

Col. 629 A 1. Αἱ μὲν δὴ φρίσσουσιν. Ἐγγηγεμένα εἰσὶν.

Ibid. Αἱ δὲ ἐπιφρίσσουσιν. Ἐπὶ ταῖς ἡδὴ ἐγεροθείσαις ἐπεγείρονται: αἱ δὲ τέως μὲν ἡρεμοῦσι, τοῦ ὄλκου μήκει ὅλου τοῦ δράκοντος κινήθεντος.

Ibid. 3. Ὅσπερ κεραυνῷ [Coiisl. καὶ κεραυνῷ]. Τὰ μὲν, φησὶ, κατέχεται, τὰ δὲ (Cod. p. 270, 4) προμειλαινεται: τῆς γὰρ ξηρᾶς ἀναθυμιάσεως παχυθείσης, καὶ τόποις [Coiisl. τόπῳ] συναθροισθείσης, καὶ ἐπὶ τι κατασχεθείσης, μελαινεται μὲν πρότερον, εἴτα πνευματωθεῖσα κινεῖται, καὶ βῆγνυμένη ἐξάπτεται, καὶ κάτω ἀστράπτουσα φέρεται, ὃ καὶ σκηπτὸς D καλεῖται.

Ibid. B 1. Ἄ γὰρ μήτε Διοκλητιανός. Οὗτος πρῶτος Χριστιανούς ἐνέθρισκεν, εἴτα Μαξιμίνος (10) μετ' ἐκείνων καὶ ὑπὲρ ἐκείνων, ἔπειτα Μάξιμος ὑπερβαλλόντως, ὅς, φησὶ, καὶ ὑπὸ Θεοῦ πληγείς, ἐλωδύθη τὸ σῶμα, οὕτινος [ms. 573 οὕτινος] καὶ αἱ εἰκόνες στηλιτεύουσιν τὴν λώθην.

Col. 632 A 7. Καὶ ὁ λόγος ὡς πάνσοφος τοῦ φονεῦτος [ms. 575 λόγ. ὁ περίσοφος τοῦ φονεῦτος]

tis inventa est: ΠΑΤΑΡΕΩΝ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΟΥ ΑΥΚΙΟΥ ΕΘΝΟΥΣ Ο ΔΗΜΟΣ.

(9) Historias scilicet de Gyge, Seylla, Charybde et aliis, quas Nonnus exposuit.

(10) Editi, rectius, Μαξιμιανός. Quæ hic Grægius ait de Maximino et ejus statuis, hæc potius ad Maximianum spectare videntur.

καὶ ἀποστάτου [Coisl. προστάτου]. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτῶν καὶ παντοίως αἰκιζόμενος καὶ μαιφονῶν καὶ τῶν χρημάτων ἀπεστέρει, μὴ ἐξεῖναι δίκας ὑπὲρ τούτων λαμβάνειν Χριστιανοὶς ἐνομοθέτει, ἐκ τῶν ἡμετέρων νόμων δὴθεν καταδικάζων ἡμᾶς μήτε ἀμύνεσθαι, μήτε δικάζεσθαι τυραννουμένους, μήτε μὴν τὰ ἡμέτερα ἀπαιτεῖν ἀπὸ τῶν αἰρόντων, μήτε τι ὅλως (11) κακῆσθαι, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν θείων ἐντολῶν προτεθῇ· ταῦτά φησιν ἀκριβῶς προσωμίληκίαι ὁ Πατήρ, ἐκεῖνο δὲ οὐκ ἀνεγνωκέναι (Matth. xxi, 41), ὅτι κακὸς κακῶς ἀπολείται ὁ τὸ θεῖον ἐξαργυρῶν, ὡς αὐτὸς [Coisl. ἐξαρν. αὐτ.]. Ὡς περ οὖν ἡμᾶς τοιούτους εἶναι νομοθετεῖ [ms. 573, νομοθετεῖ], καὶ πρὸς τὸ ἀκρότατον τῆς ἀρετῆς ἐπέγει· τοιαῦτα γὰρ τὰ ἡμέτερα τῆς ἀκρας φιλοσοφίας τοῦ Κυρίου ἐντάγματα· οὕτω δεικνυσιν αὐτὸν τῇ παραθέσει κακίστον· ἅμα δὲ καὶ [Coisl. δεικν. ἑ. τ. π. κακ. αὐτόν· ἅμα καὶ] τοῖς αὐτοῦ ἐγκυλίω θεοῖς, τὸ κακίστους [Coisl. κακίστην] εἶναι ἀποκρίνεται (12)· ἐν τοῖς γὰρ ἡμῖν μὲν ἡ κρείττων μοῖρα, ἐκείνοις δὲ ἡ [ms. 573, δ' ἡ] χεῖρων. Εἰ δὲ περ καὶ αὐτοὶ [ms. 573 αὐτὰ] μεταποιεῖνται, εἰ καὶ μὴ τοῖς ἔργοις, ἀλλ' οὖν (13) καλοκαγαθίας καὶ ἡμερότητας, καὶ τοῦ δίκαιον ἡμᾶς μὲν καὶ πάσχοντας καρτερεῖν λέγειν καὶ μὴδ' ἀντιλέγειν, αὐτοὺς δὲ μὴδὲ φειδομένων φειδεσθαι· οὐκ αἰσθανόμενος ὁ ἀνδρῶς, ὅτι τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας τὰ μὲν ἀνάγκην ἔχει τηρεῖσθαι, καὶ κίνδυνος τοῖς μὴ φυλάσσουσιν ἐπεταί, τὰ δ' αἵρεσιν ἀλλ' οὐκ ἀνάγκην, καὶ φυλάσσουσι μὲν τιμὴν καὶ ἀντίδοσιν, μὴ φυλάσσουσι [Coisl. φυλάσσουσιν] δὲ οὐδ' ὄντινός [Coisl. ὄντινες οὖν] κίνδυνον. Καὶ τὰ τούτων παραδείγματα δηλοῖ.

Col. 636 A 14. Ὁ πρῶτον μετὰ τὸν πρῶτον ἡσπασάμην. Ὁ πρῶτον· τὸ τῶν λόγων δηλονότι κράτος, φησὶν, ἡσπασάμην· μετὰ γὰρ τὸ πρῶτον καὶ τὸ θεῖον (ὃ καὶ ἐπιφέρων διασφαλεῖ, τὰ θεῖα λέγων καὶ τῶν νοητῶν τῆς ἐλπίδας)· μετὰ γὰρ τὰ πρῶτα ταῦτα, τὸν θεὸν καὶ τὰ θεῖα, πρότερον τῶν λοιπῶν ἀπάντων τὸ κράτος, φησὶν, ἡσπασάμην τῶν λόγων.

Col. 637 A 5. Οὗς τὸ «Αὐτοὺς ἔφα» τὸ πρῶτον (cod. p. 270, 2) καὶ μέγιστον ἐστὶ τῶν δογμάτων. Τοῖς Πυθαγορείοις. Μετὰ τὴν πρῶτον τῆς φιλοσοφίας σιωπὴν, ἡ μέτρον λόγων εἰδίδασκε, νόμος ἦν αὐτοῖς, ὅτι ἂν τῶν δογμάτων ἐρωτωμένοις, εἰς ἀπόδειξιν τὸ, Αὐτοὺς ἔφα· μόνον ἔρχεται ὅτι φάναι Πυθαγόρᾳ τοῦτ' εἶη δεδογμένον· ὅπερ δύναται ἐν ἄλλοις ῥήμασιν ἴσον τοῦ Πλάτωνος ἡμετέρου. Βοῦλεται δὲ ὁ λόγος μὴ ἐξεῖναι διαπιστεῖν τοῖς ὑπὸ προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ ἀξιολόγων προσώπων εἰρημένους. Ἐν ἄλλοις, μὴ ἐπεξεῖναι διὰ πίστεως, γράφεται, ἀντὶ τοῦ, μὴ περιεργάζεσθαι καὶ πολυπραγμονεῖν. Χρυσῶν δὲ ἐπὶ τῶν λέγει, ὡς Πυθαγόρας συνεγράφατο, ἢ τινες ἄλ-

ciatus genere lacescens, et trucidans, et fortunis spoliatus, non licere Christianis ea ulcisci ediceret, lege nostra videlicet nos condemnans, ne mala afflicti ulcisceremur, nec litem intenderemus, nec nostra ab eripientibus repeteremus, nec quidquam omnino possideremus, ceteraque e divinis mandatis adjiceret. Qui quidem, ut ait Pater, in his accurate versatus, illud tamen non legit, quod malus male perdetur, hoc est quisquis divinum nomen ejuravit, ut ipse. Quemadmodum igitur ut tales simus præscribit, et ad summum virtutis apicem extollit: hæc enim nostra summæ philosophiæ Domini præcepta; sic ostendit seipsum comparatione pessimus, simulque deos suos criminans, pessimus fuisse reprehendit. In his enim nobis quidem pars melior, illis vero pejor. Sin autem ipsi quoque probitatis aliquid et lenitatis, si non rebus ipsis, oratione saltem sibi vindicant, quonam modo æquum est, nos quidem, cum malis afficimur, patientiam adhibere, nec injuriam referre, sed ipsis ne parcentibus quidem parcere? Minime reputans impius quod alia quidem necessitate observamus, et non observantibus periculum consequitur, alia autem arbitrio, non vero necessitate; observantibus honor et præmium; non autem observantibus nihil periculi. Quorum exempla exponit.

Quod primum post id quod primum est amplexatus sum. Quod primum: nempe sermonum robur, ait, amplexatus sum: etenim post id quod primum et divinum est (statimque postea exponens, res divinas, ait, et spes eorum quæ mente intelliguntur), post hæc prima, Deum ac divina, potius reliquis omnibus robur, ait, amplexatus sum sermonum.

Quibus illud, Ipse dixit, dogmatum omnium primum est et maximum. Nempe Pythagoricis. Post primum philosophiæ illius silentium, quo sermonum modum edocebantur, mos erat apud illos cum de dogmatibus interrogarentur, probationis gratia respondere: Ipse dixit. Satis erat ita hoc Pythagoræ visum fuisse. Quod quidem parem vim habet quod nostrum Crede. Vult porro nobis hic sermo non licere iis fidem abrogare, quæ a prophetis, et apostolis, virisque fide dignis dicta sunt. Alias non discurrendum de fide scribitur, id est non curiosius inquirendum atque investigandum. De aureis carminibus mentionem facit, quæ Pythagoras con-

(11) Orator, aliis verbis, μήτε κακῆσθαι τι τὴν ἀρχήν, quod D. Clemencet in nota vertit, nec quidquam possideamus jure domini. Billius, recte, nec quidquam omnino possideamus. Editor Benedictinus, quod et interpretes ipso peritiores fugit, videtur ignorasse, in istiusmodi phrasibus, cum sunt negativæ, vocem τὴν ἀρχήν nihil aliud significare quam prorsus, omnino. Vide Lennep, ad Phalaridem (ep. 16, p. 82); Fischer in Indice Æschinis Socratici; Elsner in Observationibus sacris (p. 319); Fabricium in Sexto Empirico (Hyp. I. xiv, 96; II, 6, 50). An vero idem dicendum sit de phrasibus

affirmativis, apud eruditos non constat. Loca quædam invenire est in quibus hæreas; in sequenti tamen Herodoti loco vocem ἀρχήν (Clio, 140, 13) sensus non videtur tribuendus quem Latine habent prorsus, omnino, revera: Καὶ ἀμφὶ μὲν τῶ νόμῳ τούτῳ ἐχέτω ὡς καὶ ἀρχήν ἐνομήσθ.

(12) Vox ἐγκυλίω orta videtur ex prava lectione quam Basilii habuerit in suo exemplari. Editi, recte, τοῖς αὐτοῦ θεοῖς ἐν καλῶ τούτῳ τυγχάνον.

(13) Forte ἀλλ' οὖν λόγῳ ut phrasim ἀκολουθία constet et antithesis fiat cum ἔργοις.

scripsit vel Pythagoricorum nonnulli in hexametro A tono, seu heroico metro, quæ et plumbea ludens nuncupatus est magnus hic magister, aureorumque carminum verissime conditor.

Quod si tuos quoque esse ostenderis, quomodo nos eorum minime participes? Si ostenderis tuos esse sermones, cur nobis quoque in eis nihil juris est? *Mistōr* enim μέτεστι (*particeps* est) significat, sicut *ἐξὸρ*, *ἐξεστι* (*licet*). Quomodo igitur hoc ostendes? Pro: Non tuos esse sermones ostendes. Cujus autem Græcismi sermones sunt, tu qui homonymias studiose captas, earumque sensus! Una porro denominatione et homonymia diversæ res significantur, ut canis; ac rursus plurimis vocabulis una et eadem notatur, cujusmodi sunt *δορ*, *ξίφος*, *μάχαιρα*, quæ tria *gladium* significant. Aliis denique alia significantur, ut in heteronymis. Etenim necesse erat vel ad dæmonum religionem hæc pertinere, vel ad gentilia; et si religionis sunt, non tamen apud omnes eadem sacrificia patrantur, ita ut homonymum sit omnibus gentilibus Græcizari. Sic in uno Græcizari omnia congregantur ethnica religionis genera, ut hierophantis videtur, qui cæremoniarum mysteria iis, qui initiantur, aperiunt. Alii enim aliter honores dæmonibus proferunt; et reliqua quæ divinissimus Pater adjicit. Ideoque licet nobis istum in jus *ἐξούλης* vocare, qui nobis hoc ademerit.

Que nadmodum quasnam victimas et quibus dæmonibus. Subauditur mactare has atque illas. Neque enim omnibus dæmonibus eadem mactabantur, sed aliis quidem boves, oves, porci, aliis vero alia atque alia. Et quibus, ait, dæmonibus. Neque enim omnibus eadem, neque uni omnia, neque similiter, sed diversis modis. Non igitur Græcizari uni cuiusdam deorum separatim attributum atque assignatum est in honorem. Non enim si eosdem et lingua et religione Græcizari contigit, protinus et sermones ipsi et Græca lingua ad religionem pertinebunt. Atque hac ratione rursus de sermonibus istum in jus *ἐξούλης* vocare habebimus.

Non enim si duo circa idem versentur, ambo proinde eadem inter se sunt. Duo quædam nomina de uno subjecto dicuntur, sicut aurifex et pictor, ut fieri potest, de Petro: non autem aurum fundere idem est ac pingere, et vice versa. Rationi enim ea con-

(14) Coislin. *ἐξούλης*, Regius *ἐξ ὕλης*, utrobique male. Infra hæc iterum tangit Basilii, sed cum alia verborum dispositione, ex quo patet locum perturbatum esse. In secunda periodo scribit *ἐξούλης* γράφειν *ἐξοίμεν*, quod magis probandum; nam *ἐξούλης* in formula *ἐξούλης* *ὁἷχ* vel *γραφή* non adjectiva est. Primam periodum scripsit homo qui antiquæ hujus phrasos juris Attici significationem non noverat; causa *ἐξούλης* dicta ejus erat qui rebus quas juste possidebat vel spoliabatur (a). Quasi dicat Basilii: Licet nobis Julianum in jus *ἐξούλης* vocare, qui nobis sermonem Græcum adimere vult. *Ἐξούλης* τῶν λόγων γράφειν *ἐξοίμεν*. In alia phrasi

λοι τῶν Πυθαγορείων ἐν ἑξαμέτρῳ τόνω, εἶπουν ἡρωικῷ μέτρῳ, ἅπερ καὶ μοιθεῖα καταπαίρων εἰρήκει ὁ μέγας διδάσκαλος οὗτος καὶ χρυσὸν ἐπὼν ὡς ἀληθῶς ἀργιτέκτων.

Col. 637 B 11. *Εἰ δὲ καὶ σοῦς, πῶς τούτων ἡμῖν οὐ μὲτόν;* *Εἰ δὲ καὶ σοῦς* δηλονότι τοὺς λόγους [ms. 573, *ἔδειξέ σου δηλ. τοῦ λόγου*], πῶς οὐ μέτεστι τούτων καὶ ἡμῖν; τὸ γὰρ *μὲτόν* μέτεστι σημαίνει, ὡς τὸ *ἐξὸρ* *ἐξεστι*. Πῶς οὖν σὺ δειξέεις; ἀντὶ τοῦ, οὐ δειξέεις τοὺς λόγους σοῦς. Ἀλλὰ τίνας εἰσὶ τοῦ Ἑλληνίζειν, ὃ περὶ τὰς ὁμωνυμίας ἔχων σὺ τὴν ἀκριθεῖς ἐπιστήμην καὶ τὰ ὅπ' αὐτῶν δηλοῦμενα. Ἡ γὰρ μὲν προσήγορά καὶ ὁμωνυμία διάφορα σημαίνεται [Codd. ἡ γ. μία προσήγορία x. ὁμ. διάφ. σ.], οἶον, κίων· ἡ διαφόρος προσήγορία ἐν, οἶον, *δορ*, *ξίφος*, *μάχαιρα*· ἡ ἑτέρας ἑτερα ἐτερωνύμως δηλονότι· ἀνάγκη γὰρ ἡ τῆς θρησκείας ταῦτα εἶναι ἢ τοῦ ἐθνικοῦ [Coisl. *ἔθνους*]· καὶ εἰ τῆς θρησκείας, οὐ παρὰ πᾶσι τὰ αὐτὰ [Coisl. αὐτοῦ] τῶν θυσίων τελεῖται; ὡς ὁμωνύμων εἶναι πᾶσι τοῖς θρησκειούτοις: τὸ Ἑλληνίζειν. Οὕτως ἐν τῷ Ἑλληνίζειν πάντα κατηγορεῖται τῆς θρησκείας τὰ εἰδῶ, ὡς τοῖς ἱεροφάνταις δοκεῖ, τοῖς τὰ μυστήρια τῶν τελετῶν τοῖς μουσμένοις ἐκφαίνουσιν· ἄλλοι γὰρ ἄλλως τὰς τιμὰς τοῖς δαίμοσι προσφέρουσι· καὶ τὰ ἐξῆς ὅσα ὁ θεοπέσιος ἐπάγει. Καὶ διὰ τοῦτ' ἂν ἐξούλης (14) καὶ ταύτης *ἐξω* γραφεῖμεν τῆς κατηγορίας.

Col. 640 A 1. *Ἔστιν* (cod. p. 271, 1) *δ καὶ οἱς τῶν δαιμόνων*. Συνοπακούεται τὸ *θύειν* τὰδε καὶ τὰδε (15)· οὐδὲ γὰρ πᾶσι δαίμοσι τὰ αὐτὰ ἐθύετο, ἀλλὰ τοῖς μὲν βόες, πρόβατα, χοῖροι, τοῖς δὲ ἄλλα καὶ ἄλλα. Οἷς, φησὶ, τῶν δαιμόνων· οὕτε γὰρ πᾶσι τὰ αὐτὰ, οὕτε ἐνὶ τὰ πάντα, οὐδὲ μὴν ὁμοίως, ἀλλ' ἐτεροτρόπως· οὐ τοίνυν ἔγκριτον τὸ Ἑλληνίζειν, καὶ κεχωρισμένως [Coisl. *κεχωρισμένως*] ἡρώριστό τι τῶν εἰδῶν εἰς τιμὴν· οὐδὲ γὰρ εἰ τοὺς αὐτοὺς συμβέβηκε καὶ τὴν γλῶτταν Ἑλληνίζειν καὶ τῆς θρησκείας τῆς αὐτῆς εἶναι, παρὰ τοῦτο καὶ τῆς θρησκείας εἶεν οἱ λόγοι καὶ τὸ Ἑλληνίζειν· ὡς καὶ διὰ ταῦτα *ἐξούλης* [ms. 573 *ἐξ ὕλης*] τῶν λόγων γράφειν [ms. 573 *γραφὴν*] *ἐξοίμεν*.

Ibid. B 15. *Οὐ γὰρ εἰ περὶ* [Coisl. γὰρ εἶπεν] *ταυτὸν ἄμφορ, καὶ ἀλλήλοισι ἄμφορ ταῦτα*. Δύο τινὰ ὀνόματα καθ' ἑνὸς ὑποκειμένου κατηγορεῖται, οἶον *χρυσόχθος* καὶ *ζωγράφος*, εἰ τύχοι, κατὰ Πέτρου, ἀλλ' οὐκ αἰεὶ καὶ τὸ *χρυσόχθος* *ζωγραφεῖν* ἔστιν [ms.

ἐξούλης καὶ ταύτης *ἐξω* γραφεῖμεν *κατηγορίας*, additio vocis *ἐξούλης* sensu caret, mea quidem sententia, ut et altera lectio *ἐξ ὕλης*.

(15) Male Basilii subaudit *θύειν* τὰδε. En verba oratoris: *Εἰ μὲν οὖν τῆς θρησκείας, δεῖξον ποῦ καὶ παρὰ τίσι τῶν ἱερῶν τὸ Ἑλληνίζειν ἐνομομον, ὥσπερ καὶ τὸ θύειν ἔστιν ἃ καὶ οἱς τῶν δαιμόνων*. Si quid subaudiendum, non certe *θύειν*, quod hic legitur, sed tantum *ἔστιν* ante *οἷς*· *ἔστιν ἃ καὶ ἔστιν οἷς*. Habuit forte Basilii exemplar vitiosum, vel hæsit in formula *ἔστιν ἃ καὶ οἷς*· eum certe multum torsit hic locus, quod patet ex ejus prolixis et im-peditis argumentis.

573 χρ. καὶ ζωγρ. ἐξόν], ἢ τὸ ἀνάπαλιν· ἀσυλλόγι-
στα γὰρ τὰ τοιαῦτα. Καὶ πῶς οἶόν τέ ἐστιν; Εἰ τὸν
Ἑλληνίζοντα οὕτω καλοῦντα θρησκεύειν [Coisl. Ἑλλ.
οὕτω καὶ θρ.] συμβέβηκεν, ἥδη καὶ τοὺς οὕτω θρη-
σκέουσας μόνους Ἑλληνας εἰπομεν.

Ibid. C. 9. Τὸ μὲν σμερδαλέον. Τοῦτο τὸ κατα-
πληκτικὸν σημαίνει· τὸ δὲ κοναβίζειν, ἔχειν ἢ κτυ-
πεῖν. Τὸ μῶν, τὸ μὴ οὖν. Τὸ δῆπουθεν, συνδεσμι-
κὸν ἐπιρρήμα βεβαιώσεως, τὸ ἄττα φιλούμενον τὸ
τινὰ (16), δασυνόμενον δὲ τὸ ἄτινα δηλοῖ. Τὸ δὲ ἀμωσ-
γέπως, τὸ μερικὸν καὶ ἀπὸ τίνος μέρους. Φησὶν οὖν
μὴ ταῦτα μόνα εἶναι· καὶ τὸ κομπηρὸν τῆς φράσεως,
ἀλλὰ καὶ τὸ παρὸν, καὶ εὐτελὲς τῆς ἀνὰ χεῖρα ὁμι-
λίας Ἑλληνικῆς ἐστὶ διαλέκτου· καὶ μάτην, φησί, λη-
ρεῖς, τῶν μὲν ἀπειργῶν ἡμᾶς, τῶν δὲ τὴν χρῆσιν
ὑπεροπῶν ὑβρίζομένην παρ' ἡμῶν, ὡς οὐχ Ἑλληνικῆς
ὑπαρχούσης. Τῆς ματαιότητος! τῆς παρακοπῆς τῶν
φρενῶν!

Col. 641 A. 15. *El mèn kai theia eisí* [ms. 575,
θ. φησὶν, εἰσί] *φωναί*. Εἰ γὰρ εἰσί θεαὶ φωναί, ἤτοι
θεοῦ ἢ καὶ ἀγγέλων, οἱ (17) διὰ γυμνῶν τῶν ἐννοιῶν
καὶ τυπωμάτων συγγίνονται ἀλλήλοις, εἰποῖεν ἄλλοι,
φησὶν· ὡς καὶ ἔχειναι τούτων ὑπάρχουσαι γυμναί,
πολύ τὸ τίμιον ἔχουσι. Τὸ δὲ τῶν σῶν μῶλυ θεῶν,
καὶ τὸν Σάνθον, καὶ τὴν χαλκίδα, καταγελῶ, φησί,
τῆς εἰκαιομυθίας τῆς ποιητικῆς [Coisl. τῆς ποιητ.
εἰκ.], ἢ καὶ ταῦτα ἐκαινοτόμησεν εἰς κατάπληξιν
μειρακιώδη. Τούτων δὲ ἐστὶ τὸ μὲν, εἶδος ὀρνέου, ἢ
χαλκίς· τὸ δὲ, ποταμὸς, ὁ Σάνθος· ρίζιον [Coisl.
ρίζιον] δὲ βοτάνης τὸ μῶλυ (18), ἢ [Coisl. ὡς] φησὶν
Ὅμηρος [Moly *Odys.* i. 305; Chalc. *Il.* xiv, 291; Xanth. *Il.* xx, 74] ὑπὸ μὲν ἀνθρώπων ἐτέως, ὑπὸ
δὲ τῶν θεῶν οὕτως ὀνομάσθαι.

Σὸν τὸ Ἑλληνίζειν; εἰπέ μοι, καὶ τὰ ἐπόμενα. C
Τούτοις βάλλει τὸν ἀλιτήριον, καὶ τῇ πυκνότητι τῶν
ἐπιχειρημάτων καὶ παραδειγμάτων ἐλέγχει, καὶ τῆς
ἀνοίας καὶ κακοηθείας στήλιτεύει τὸ ὑπερβάλλον, καὶ
αὐτῆς ἀπογυμνοῖ τῆς ἀλουργίδος, ὡς μὴδὲν αὐτῷ
διαφερούσης κατὰ τὴν τῶν θεοπισμάτων αὐτοῦ λύσ-
σαν. Πένθιμον δὲ τοῖς κακοῖς βῆκος καὶ ὑπερήφανον
εἶπε (Col. 644 C 2) ταύτην, ὅτι ἐν κακοῖς καὶ συμ-
φοραῖς πενθοῦντες μελανειμονοῦσιν ἄνθρωποι τοιοῦ-
τον δὲ καὶ τὸ τῆς πορφύρας ἄνθος καὶ χρώμα· τὸ
ὑπερήφανον δηλοῖ καὶ Ὅμηρος τὸν δι' αἵματος πορ-
φύρεον φράσας θάνατον.

Col. 645 B 14. *El δὲ ταῦτά σοι κακουργίας εἶ-
ναι δοκεῖ* [Coisl. κακ. οἶμαι δοκ.] τὸ λείον ἡμρι-
εσμένης [Coisl. ἡμφιεσμένης]. Ταῦτα πρὸς τὸν
ἀκροατὴν ἀποστρέφας λέγει. *Κερδαλώτερα δὲ, τὰ*
πανουργώτερα, ὡς ἂν εἴποι τις, καὶ δολερώτερα (εἰ-
ρηται ἀπὸ τῆς ἀλώπεκος, κερδοῦς (19) οὕτω πως
κεκλημένης)· ὡς καὶ τὰ ὑποκείμενα δολῶς βεβου-

(16) Scribe τινά. Alias (*Notices des mss.* t. X, p.
ii, pp. 141, 279) jam notavi amanuensium lapsus
in vocabis ἄττα et ἄττα. Alia loca nunc afferam.
Theodorus Prodrum (Lazer *Misc.* t. II, p. 567):
Τῷ τοῦ Ἰζίου τοῦ τροχῷ προσδεδύσθαι ἢ ἄλλα τὰ πά-
σχειν τῶν ἀμυγδάλων κακῶν. Corrige ἢ ἄλλ' ἄττα
pro ἢ ἄλλα τινά. Joannes Chrysost. (*Ecl.* p. 12)
ὀλίγα ἄττα διεξελθόν. «Malim ἄττα,» ait Matthæi;
quod sine dubio erat admittendum, et ita jam Sa-
vilius scripserat. Lucianus (*Hes.* 6, 5), μικρὰ ἄττα
διεξιόντες. Scribe μικρὰ ἄττα, id est μικρὰ τινά.

uraria. Quæ scilicet ratione hoc fieri posset? Quo-
si ita contigerit, ut qui et lingua Græca utitur, et
qui deos colit, unus et idem sit, jam ita deos co-
lentes solos Græcos dicere poterimus.

Τὸ μὲν σμερδαλέον. Hoc significat horrendum,
κοναβίζειν autem strepere, tinnire. Eodem modo
μῶν idem quod μὴ, num. Δῆπουθεν autem copu-
lativum adverbium est; ἄττα vero, cum aspiratur,
quæ quidem significat; cum autem tenuatur, alia
quædam. Denique ἀμωσγέπως partim, quædam te-
nus aut vulgariter. Ait igitur non hæc sola esse; et
fucate sermonis dictiones, sed et pedestres, et viles,
vulgarique usus Græcæ item linguæ sunt. Et fru-
stra, ait, deliras, a quibusdam non arcens, et alio-
rum usum fastidiose patiens contumeliose a nobis
usurpandum, quasi non Græcæ dictionis essent. O
vanitatem atque mentis vesaniam!

Si quædam etiam deorum voces sunt. Si enim di-
vinæ voces sunt, sive Dei, sive angelorum, qui per
nudas cogitationes et informationes commercium
inter se habent, de his alii pronuntiant, ait. Quæ
quidem illorum, cum nudæ sint, majore in pretio
habentur. Tuorum vero deorum moly, Xanthum et
chalcidem, rideo, ait, ineptias poetarum, qui hæc
ad puerilem incutiendum metum invenerunt. Quo-
rum primum, chalcis, avium genus; alterum Xan-
thus, fluvius; tertium, moly, stirpis cujusdam
radix est: quæ Homerus dixit aliter ab hominibus,
a diis ita nominari.

Xanth. *Il.* xx, 74] ὑπὸ μὲν ἀνθρώπων ἐτέως, ὑπὸ

Quid ais? tuum est Græcizari? et quæ sequuntur.
His impiissimum istum lacescit, et argumentor-
um documentorumque frequentia confutat, ejus-
que amentie et perversitatis summam impudentiam
ignominia afficit, ipsaque purpura nudat, ut nihil
ei afferente juxta imperiorum ejus rabiem. Quam
pannum ait luctuosum improbis ac superbum,
quod in malis et calamitatibus homines in mærore
et luctu versantur, atras vestes gerentes. Atque
hic purpuræ flos et color. Superbum quoque osten-
dit Homerus, qui purpuream cruentam mortem
vocat.

Quod si ea vobis versutam improbitatem lenitate
tectam respicere. Hæc per apostrophen ad auditorem
dicit. Astutiora hæc majoris improbitatis, ut ita
quispiam dicat, et dolosiora (sumpta autem est hæc
vox a vulpe, quæ κερδῶ appellatur): quomodo quæ
exponuntur meditaretur Apostata, et nos devincere
omnibus modis pararet, simul ac quæ apud nos

Annæ Comnenæ textus editus (p. 147 B), ἄλλ' ἄττα
ὁμοιότροπα. Scribe ἄλλ' ἄττα ὁμ.; et alias (p. 148
D), ἄλλα τὰ ποιῶν. Scribe ἄλλ' ἄττα π.

(17) Coisl. οἶον pro ol. Ex contextu scribendum
videtur ἢ.

(18) De μῶλυ jam dixi in notis ad *Heroica* Philo-
strati. Ait D. Virey (*Dict. des sciences méd.*, t.
XXIV, p. 55), nec subdubitans, *Homerum moly*
esse *allium nigrum* Linnæi; sed in re tam incerta
nimis affirmative loquitur.

(19) Vide ad col. 606 A 10.

admirabilia sunt in divinis dogmatibusque et miraculis, et in ceteris decoribus, traditionibus atque institutis. Festinabat enim ne quidquid eorum ipsius malignam versutiam effugeret, nisi præviam pœna propriis consiliis et fraudibus impium istum in Perside ante occupasset. Liquido enim patuisset, ait, quinam hominum, fossas superantium, virtutis saltus, et quamnam simiarum imitationes.

φησι (col. 649 A 3), τίνα μὲν ἀνθρώπων, ὅπερ [ms. 573, ἀνθρ. κ' ὅπερ] τὰ ἐσκαμμένα ἐπαιρομένων, τῆς ἀρετῆς ἄλματα, τίνα δὲ πιθήκων μιμήματα.

Ut quod ait Plato. Quid ait, et de quo? De civitate quam sermone finxerat atque adumbraverat. Quid igitur ait? Ut eorum consilium motu præditum atque in opus perductum videamus. At sicut non Platonica civitas, ita nunquam istius opibus florens visa est. Verumtamen sanctus ille vir nostræ philosophiæ dogmata et fundamenta speculatur atque deprehendit rebus florentia, et hodie manifesta et resonantia; istorum vero instabiles aperite ostendit insipientesque ineptias; quæ quidem neque exstiterunt, neque vel in umbris inanibusque eloquiis expromi potuerunt, cum multa habeant turpia cum impietate, et cum imbecillitate ridicula, multamque morum licentiam atque corruptelam. μετὰ τῆς ἀσεβείας, καὶ μετὰ τοῦ ἀσθενοῦς τὸ γελοῖον, καὶ γὰρ τῶν ἡθῶν τὸ λανθάνον καὶ κατεφθαρμένον.

Præclarum erit Hesiodi Theogoniam... Præter Opera et dies, præter Clypeum, alterum huius poema est, Theogonia hic memorata, deorum generationem et nominum denominationes enumerans, in quibus fictorum deorum omnis theologia, gestaque et mores referuntur; sicut et in Homeri rhapsodiis: quæ et pueris et adhuc puerilia sapientibus in promptu sunt. Cum istis igitur conferens noster hic theologus, non modo contemplationem nostram et philosophiæ nostræ theologiam, sed et practicam atque moralem, per hanc comparisonem Græcam omnem vanitatem aperte ostendit, demonstravitque non modo ad nostras non accedere, sed ab iis multum abesse Græcorum imaginationes. An vero, ait, hæc ad nostram religionem et doctrinam accedunt, apud quos lex et norma amicitiae, et quæ sequuntur; quæ quasi uno contuitu usque ad finem enumerans, extra omnem comparisonem doctrinam nostram, longèque illorum doctrina præstantiorem esse ostendit.

(20) Alludit ad sententiam Socratis in Timæo, circa initium: 'Ἀκούουσιν' ἂν ᾤη τὰ μετὰ ταῦτα περὶ τῆς πολιτείας ἦν διήλθομεν, οἷόν τι πρὸς αὐτὴν παπνοῦς τυγχάνω. Προσέειπε δὲ ὅτι τινὶ μοι τοιῶδες τὸ πάθος, οἷόν ἐστι τις ζῶα καλὰ που θεασάμενος, εἴτε ὑπὸ γραφῆς εἰργασμένα, εἴτε καὶ ζῶντα ἀλτθίνως,

λευμένου τοῦ Ἀποστάτου, καὶ νικῶν [Coisl. Ἀποστ. νικ.] ἡμᾶς; καὶ τούτοις παντοίως μηχανωμένους, καὶ τὰ θαυμάζόμενα παρ' ἡμῶν ἐν τε θεοῖς δόγμασι τε καὶ θαύμασι καὶ ταῖς λοιπαῖς σεμνοπρεπείαις καὶ παραδόσεσι καὶ πολιτείαις. Ἐσπευδε γὰρ μὴδὲ ταῦτα ἀνακούρητα μένειν ἔξω, εἰ μὴ προσθάτασα [ms. 573 προϋθάτα] ἢ δίκην κατέλυσε τὸν ἀνόνσιον αὐταῖς βουλαῖς καὶ δολιότητι ἐν Περσίδι. Ἐδείχθη γὰρ ἂν, 573, ἀνθρ. κ' ὅπερ] τὰ ἐσκαμμένα ἐπαιρομένων, τῆς

Col. 649 B 9. 'Ἰν' ὃ φησι Πλάτων. Τί φησι (20), καὶ περὶ τίνος; Περί τῆς ἐν λόγοις αὐτῷ πλασθείσης [Coisl. πλ. αὐτῷ] καὶ σκιαγραφηθείσης πόλεως· τί οὖν φησι; ἵνα ἴδωμεν κινουμένην ἐν ἔργοις αὐτοῖς καὶ τὴν τούτων τῆς κακίας ἐπίνοιαν· ἀλλ' ὥσπερ οὐχ ἡ Πλατωνική (21), οὐδὲ τούτου εὖ ποιούσα ταῖς πράγμασι δέδεικται πῶποτε. Πλὴν ὁ θεσπέσιος οὗτος ἀνὴρ θεωρεῖ τε καὶ ἀντεζητᾷ τῶν ἡμετέρων τὰ τῆς φιλοσοφίας δόγματα τε καὶ σκάμματα τοῖς πράγμασιν ἐστώτα καὶ μέχρι καὶ τῆμερον φαινόμενα καὶ φθεγγόμενα, τῶν δὲ τὴν ἀνυπόστατον ἐξελέγχει καὶ ἀνόητον ψευδίαν, τὴν μήτε γεγεννημένην, μήτε οὖν κἂν ἐν σκιάς [Coisl. σκηναῖς] καὶ κενολογαίς παραδεῖσθαι δεδυνημένην, πολλὴ ἔχουσαν τὸ αἰσχρὸν καὶ γὰρ τῶν ἡθῶν τὸ λανθάνον καὶ κατεφθαρ-

Col. 653 A 4. Καλὲν προσδεῖσθαι τὴν Ἡσιόδου Θεογονίαν. Μετὰ τὰ Ἔργα καὶ ἡμέρας καὶ τὴν λεγομένην Ἀσπίδα, ποιημάτων τί ἐστι καὶ ἡ μνημονευομένη αὐτῇ Θεογονία, θεῶν γένεσιν καὶ ὀνομάτων κλήσεις καταλεγόμενῃ, ἐν οἷς τῶν μυθευομένων θεῶν πᾶσα ἡ θεολογία καὶ τὰ πρακτικὰ καὶ ἠθικὰ φέρεται· καὶ ἐν ταῖς Ὀμήρου ῥαψωδίαις ὁμοίως· ἃ καὶ παισὶ καὶ τοῖς ἄρτι παιδείας γενομένοις [Coisl. γενομ. παιδ.] δῆλα. Τούτοις οὖν παρατεθεικὸς ὁ ἡμέτερος οὗτος θεολόγος, οὐ μόνον τὸ θεωρητικὸν ἡμῶν καὶ θεολογικὸν τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ τὸ πρακτικὸν τε καὶ ἠθικὸν, ἐλέγξας, κατὰ σύγκρισιν, τὴν Ἑλληνικὴν ἀπασαν ματαιώτητα, εἰδείξεν οὐδ' ἔγγυς τῶν ἡμετέρων, πολλοῦ γὰρ καὶ δεῖ, τὰ τῶν Ἑλλήνων φαντάσματα. Καίτοι γὰρ, φάσκων, πῶς ταῦτα τῶν ἡμετέρων ἔγγυς, οἷς ὁρος μὲν φιλίας, καὶ τὰ ἐξῆς, ὅσα, ὡς ἐν συνόψει, μέχρι τέλους καταλέγων, ἀσύγκριτα δείκνυσιν τὰ ἡμέτερα καὶ παντὸς αὐτῶν λόγου χρεῖττω.

ἡσυχίαν δὲ ἄγοντα, εἰς ἐπιθυμίαν ἀφίκοιτο θεάσασθαι κινουμένα τε αὐτὰ καὶ... Ταῦτόν καὶ ἐγὼ πέπονθα πρὸς τὴν πόλιν ἣν διήλθομεν.

(21) Ms. 573 πλάνη. Coisl. compendiose, πλ. quod Πλατωνικῇ intelligendum non dubito, et sic scripsi.

ΕΙΣ (cod. p. 272) ΤΟΝ [ΤΩΝ] ΚΑΤΑ 'ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ Α
ΣΤΗΛΙΤΕΥΤΙΚΩΝ ΛΕΥΤΕΡΟΝ.

Col. 654 c. 14. Οὗτος μὲν δὴ τῶν ἐμῶν λόγων
ὁ πρῶτος ἀεθλος ἐκτετέλεσται. Εἰληπται τὸ προ-
είμιον ἐξ 'Ομήρου τῆς 'Οδυσσεύς (23). 'Οδυσσεύς
γὰρ ὁ τοῦ Λαέρτου, μετὰ τὴν ἐπὶ Τίῳ στρατείαν,
ὑποστρέφων οἴκῳ, κινδύνους πλείστοις τε ἄλλοις
ὀμιληκῶς, τέλος καὶ ναυαγίῳ τὴν τε ναῦν καὶ τὰ
ὑπάρχοντα ἀπολωλεκῶς, εἰς τὸν οἶκον πτωχεύων καὶ
μὴ γνωρίζομενος ἦκε, μνηστῆρας τῆς γυναικὸς οὐκ
ὀλίγους καταλβὼν τὰ ἑαυτοῦ κατεσθλόντας· οὐ
μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ὡς πτωχὸν ἐπικερτομοῦντας
καὶ ἐνυβρίζοντας εἶχον. Ἐπεὶ δὲ Πηνελόπη (Odys.
xii, init.) τόξον τε καὶ πελέκειν προεδιημένη, ἐν
οἷς ποτὲ 'Οδυσσεὺς τὴν ἐκτεθλὸν ἀσκούμενος τέχνην,
τὰ βέλη πρὸς τὸν σκοπὸν ἤφει, προφάσει πλανῶσα
τὸν νοῦν αὐτῶν καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἐπαίρουσα, ἀνωθεν
ἐξ ἡ κοσμίως ἐπιφανείσα, ὡς· «Εἴ τις ὧμῶν τοῦτ' ἐπὶ
τόξῳ ἐντείνει, καὶ διὰ τῆς τῶν πελέκεων ὁπῆς τὸ
βέλος ἰθύνει, τοῦτ' εἰς γάμον ἐφέβομαι συνα-
φθεῖσα.» Οἱ δὲ μετὰ τὴν πείραν ἀπέπειον ἥτονη-
κότες. Εἴτα 'Οδυσσεὺς [Coisl. εἴτ' 'Οδ.] τοῦτο, καίτοι
[Coisl. καίπερ] πολλῶν ἀπειργόντων, λαμβάνει [Coisl.
λαμβάνοι], καὶ τείνει θάπτον, καὶ βάλλει, καὶ τοῦ
σκοποῦ μάλα τυγχάνει· ἔπειτα τοῦτ' ἐπὶ τοῦ εἰπόντος,
κατὰ τοῦ πρώτου τῶν μνηστῆρων Ἀντινόου, ἀνδρὸς
τυραννικωτάτου καὶ βιαίου, εὐθύνας βάλλει καὶ κατα-
βάλλει· οὕτω δὲ καὶ τοὺς ὑβριστὰς ἐφεξῆς ἐπεξέρ-
χεται τῶν μνηστῆρων καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὸν οἶκον
ἐλευθερώσας ἀπειλῇφει. Τοῦτο δὴ τὸ ἐπο; κατα-
κollῶν ὁ μέγας Γρηγόριος, ἔστι δ' οἷς καὶ παρῶδων,
προσφόρως κέχρηται· καὶ τὸν [Coisl. τὸ] πρῶτον
κατὰ τοῦ παλαμναίου καὶ τῶν ἀσεδῶν διηγουμένη
ἀεθλον ἐφη, καὶ ἐπὶ τὸν δεύτερον τοῦτον κεχωρη-
κέναι, καὶ τὰ θεῖα τῆς δίκης δείκνυσσι βέλη, οἷς τῶν
ἤχων τοῦτον ἀπώλετο τὸ μνημόσυον (Psal. ix).

Col. 665 A 7. Τὰ δίκαια τοῦ Θεοῦ στάθμα, καὶ οἷς
ἀντιταλαντεύεται πονηρία. Τοῦτέστι, τοῖς εἰρημέ-
νοις ὑπ' ἡμῶν, φησί, κατὰ τοῦ τυράννου καὶ τῶν δυσσε-
δῶν ἐπὶ τοῖς τετολημμένοις αὐτοῖς κατὰ τῶν εὐσεδῶν
[Coisl. ἀσεδῶν], προστιθεῖμι καταλέγων καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ
τάλαντά τε καὶ στάθμια (23), οἷσσι τοῖς ταλάντοις
ἀντισταθμᾶται καὶ ἀντιτίθεται πονηρία. Τίνα δὲ
ταῦτά ἐστι τὰ τοῖς ἀσεδέσιν ἀντιμετρούμενα καὶ ἀπο-
διδόμενα; τὰς ἐνδίκους φησί νότους (24), καὶ τὰ ἐξῆς

(22) Initio libri xii, cum Ulysses procos allo-
quitur :

Οὗτος μὲν δὴ ἀεθλος ἀάτος ἐκτετέλεσται·
Νῦν αὖτε σκοπεῖν ἄλλοι, ὃν οὕτω τις βάλεν ἀνὴρ,
Εἴσομαι, αἷκε τύχοιμι.

(23) Editi σταθμῖα. In diminutivis huiusmodi ac-
centus variat.

(24) Haec sunt Gregorii verba, νότους μὲν δὴ τῶν
ἀσεδῶν ἐνδίκους καὶ ῥήξεις οὐκ ἀφανείς. Ad vocem
νότους et ad ῥήξεις referendum videtur scholion
Montacutii, Ἀρειανὼν δηλονότι, quod male, ut puto,
superius locatum fuit ad verba, συμφόραν ἐπικό-
πτειν ἔλεν. Arii mortem narrat Basilius in scho-
lio ad haec verba (orat. 26, olim 27) : Μέμνη-
σθε γὰρ τῆς ἀποστολικῆς ἐκείνης εὐχῆς ἣ τὸν
ἀρχηγὸν τῆς ἀσεβείας (Arius) κατέλυσε ἐν τό-
ποις ἀξίοις τῶν τῆς γλώσσης ἀμαρτημάτων.

IN SECUNDAM ADVERSUS JULIANUM
ORATIONEM STELITEUTICAM.

Ac primum quidem sermonum meorum certamen
confectum atque absolutum est. Ex Homeri Odyssaea
proœmium sumptum est. Ulysses enim Laertii
filius, post Trojanum bellum domi reversus, mul-
tis variisque periculis obnoxius, navi denique om-
nibusque opibus orbatus, in palatium mendicans
ignotusque venit, uxoris suae procos non paucos
nactus sua ipsius comedentes; imo ipsum ut men-
dicum irridentes et contumeliis lacescentes ha-
buit. Cum autem Penelope arcum et securus pro-
posuisset, in quibus quondam Ulysses, sagittandi
artem colens, sagittas ad scopum emittebat, spe-
cioso prætextu animum eorum illudens, spemque
B excitans, dixissetque ornatissimo habitu superven-
niens : « Si quis vestrum hunc arcum extenderit
et per securium foramen sagittam recte direxerit,
huic in matrimonium conjungi patiar. » Qui vero
experti infirmiores destiterunt; tum Ulysses ar-
cum, multis licet obsistentibus, accipit, oculus ten-
dit, sagittat ac scopum scite attingit. Deinde illud,
quod memoravimus, dicens, primum ex omnibus
procis Antinoum, ferocissimum violentissimumque
virum, petit ac statim transfigit; ac deinceps pro-
tervos procos interimit singulos, domumque suam
et uxorem insolentia liberat. Hinc igitur ista mu-
tuatus vir sanctus, partimque ad ea alludens, apte
ad sermonem accommodat; primumque adversus
homicidam atque impios absolutum esse certamen
C dicit, atque se ad secundum illud convertere, di-
vinasque pœnæ ostendit sagittas, quibus omnis im-
piorum malitia refellitur et cum sonitu perit eo-
rum memoria.

δυσσεδῶν τὸ πᾶν σύνταγμα κατετοξεύθη, καὶ μετ'

Justas Dei lances et quibus improbitas compen-
satur. Id est, His, quæ prius diximus, ait, adversus
tyrannum atque impios, ob ipsorum contra pios
admissa, adjiciam nunc Dei stateras atque lances,
quibus lancibus compensatur et rependitur im-
probitas. Quenam autem illa sunt impii compen-
sata atque reddita? Juste ait morbos et reliqua
mala accidisse talia admissis, per vera visa cala-
mitates et pœnas, et per insomnia animadversio-

D Ἀρειὸς γὰρ, ait Basilius (man. 573, p. 193. 2), δὲ
ὄχιλου γεγονῶς Κωνσταντίνῳ τῷ βασιλεὶ τῷ εὐσεβε-
στάτῳ, ἤπειγε δι' αὐτοῦ καὶ Ἀλέξανδρον εἰς κοι-
νωνίαν δεῖξασθαι τοῦτον, ὑποκρινόμενος εὐσεβεῖν· ὁ δὲ
τῇ τοῦ βασιλέως ἀξίωσει περιαλγῆς γεγονῶς, θεῶν
τὴν κρίσιν δι' εὐχῆς ἀνατίθεισιν. Ὀρίστο ἡ κυρία·
εὐτρέπιτο ὁ δυσσεβής· εἶχετο λοιπὸν τῆς ὁδοῦ, καὶ
τῷ ἱερῷ προσήγγικεν ᾧ ἄντειχετο θερμότερον τῆς
εὐχῆς ὁ ἀρχιερεὺς· τί οὖν τὸ ἐξῆς; τὸν μὲν ἀπε-
δῶν εἶχε. τὰ δὲ κατέρρει τῶν σπλάγγνων τῇ κόπῳ
συννεκνεομένα, ἡ δὲ δύστηνος οὐ μᾶλλον ἡ δύσ-
φημος ἀπέπλυστο ἀναφυσθεῖσα τούτου ψυχῇ. ἐν
κοπῶνι καὶ ἐν βεβήλοις τόποις τὴν παμδέδῃλον
καὶ μυστράν αὐτοῖς ὀδύμασι καὶ βλασφημίαις συν-
απορρήξασα ζῶν. Alias (orat. 21) Gregorius de
Ario : Ταύτης τῆς λύσεως ἤρετο μὲν Ἀρειὸς ὁ τῆς
μανίας ἐκπνομῆς, ὃς καὶ δίκην ἔδωκεν ἀκολάστον
γλώσσης, τὴν ἐν θεόλοις τόποις κατάλυσιν, εὐχῆς

nes, castigationes et flagra. Talia enim supplicia non per vera visa solummodo, sed et vigilantes patiebantur.

Aut rerum eventus temerario cuidam motui. Ita enim nonnulli e Græcis, Providentiam rejicientes, et fortuito casu res moderari docentes, omnia temerariæ fortunæ tribuebant. Hæc igitur, ait, non fortuito istis, qui in Christianos adeo sævierant, evenerunt, sed Dei iracundiæ atque indignationis indicia sunt. Non enim gentilium cuivis, non quibusdam recta indole præditis, sed iis qui maxime contumeliis affecerunt atque eo amentia proveci sunt ut humanas carnes vorarent.

Ex ipsorum scilicet libris fatale esse affirmans. Hoc enim ille machinatus est, quod ex Hebraicis et arcanis quibusdam divinisque libris repererat prophetizatam eorum in Hierosolymam revocationem hoc tempore factum iri, templique reedificationem. Specie autem, at non veritate, suæ erga eos benevolentia, magisque adversus nos consilio, hæc agebat, falsa deprehendere conatus quæ nos, quæ Christus de ea prædixit et, simulque istorum adversus nos furorem excitare, discordiam serens, et bellum utrinque parare duplex, ut omni ex parte lacesseremur.

Ut vero sævo turbine. Animadvertite ut admirabile ac formidandum illud vere divinæ iracundiæ simul et potestatis portentum, ad impiorum terrorem, piorum vero incolumitatem.

Hoc autem uno jam ore omnes referunt ac pro certo habent. Hoc quoque operæ pretium est animadvertere, quod et narrationis formidabilius atque ad fidem dixit stabilius, velut ab omnibus et narratum et creditum.

Quod autem hoc etiam mirabilius clariusque fuit. Narraverunt hoc quoque multi alii, ad impiorum Hebræorum ethnicorumque infamiam. Stetit igitur lux in caelo, in crucis typum efformata et crucis figuram ambiens, vel lucido circulo coronans pretiosam, stellatamque circumiens crucem. Quod in terra prius impiis contemptui fuerat, signum, quatuor partibus figura constans, nomenque. Quodnam? Crux. Ac quoniam victores in victoriae

ἔργον οὐ νόσου γεγόμενος, καὶ τὴν Ἰουδα βῆξεν ὑποστάς, ἐπ' ἰσθ' προσοΐα τοῦ Λόγου: ad quæ Basiliius adiuvat (cf. orat. 25, col. 23): Ὀχλουμένου (ms. 575, p. 55, 4) γὰρ, φησί, τοῦ βασιλείως ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξάνδρου ἐξεβέβητο, καλεῦσαι καὶ αὐτὸς ἐπὶ συνόδῳ ἀπολογησόμενον προσδεχθῆναι ὁρισθεὶς δὲ τῆς κυρίας, Ἀλέξανδρος μὲν πρὸς Θεὸν ἤρκα τὰς χεῖρας, ὁ δὲ ὅσον οὐκ ἦδη καλεῖσθαι μέλλων, ἐν τινὶ τῶν ἀφεδριῶνων ἀγωνιῶν εἰσελθὼν, ἅμα σκυβάλλας καὶ τῶν ἐγκάτων αἰσχροῦς ἀποκνεοῦται, τὴν βέβηλον ἐν βεβήλοις ἐκείθεν ἀποφυσήσας ψυχὴν. Moneendus lector cum hic et infra Alexandri nomen occurrit, Basilium de Alexandro CP. episcopo verba

τῶν δεινῶν ἀ συμβέβηκε τοῖς τολμηταῖς τῶν τοιοῦτων, τὰς ὑπαρ (cod. p. 272, 2) συμφορὰς καὶ ποινας, καὶ τὰς δι' ὀνειράτων ἐτάσεις τε καὶ παθεύσεις καὶ μάστιγας· καὶ τοιαύτας γὰρ οὐ καθ' ὑπαρ καὶ [ms. 575 μόνον ἀλλὰ καὶ] ἐργηγορτές αἰκίσεις ἐδέξαντο.

Ibid. C 4. Οὐδ' αὐτομάτῳ τινὶ φορῇ. Οὕτω γὰρ Ἑλλήνων τινὲς ἐδέξαζον, Πρόνοιαν ἀτιμάσαντες καὶ τὸ αὐτόματον δογματίζαντες, τῇ ἀλόγῳ τύχῃ διδόντες τὸ πᾶν. Οὐκ οὖν, φησί, αὐτομάτως ταῦτα τοῖς κατὰ χριστιανῶν οὕτω λυτῆσασι συμβεβήκει, ἀλλ' ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως [Coisl. ἀνακτῆσεως] Θεοῦ ταῦτα γνωρίσματα· οὐδὲ γὰρ τοῖς τυχοῦσιν Ἑλλήνων, οὐδὲ τῶν ἐπιεικεστέρων τισὶν, ἀλλὰ τοῖς ἐξυβρίσασι μᾶλλον καὶ οὕτως ἐκμανεῖσιν ὥς καὶ σαρκῶν ψφασθαι ἀνθρωπίνων.

B Col. 668 B 2. Ἐπιθειάζων δὴθεν ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς βίβλων. Μεμηχάνηται γὰρ αὐτῷ καὶ τοῦτο, ὥς ἐξ Ἑβραίων ἀποκρύφων καὶ θείων βίβλων εὑροὶ προφητευσίσαν (25) κατὰ τόνδε τὸν καιρὸν τὴν αὐτῶν πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ γενήσεσθαι ἀνάκλησιν, καὶ τὸν νῶν ἀναδείματ' αἰ. Σχῆματι δὲ, ἀλλ' οὐκ ἀληθείᾳ, τῆς πρὸς αὐτοὺς [ms. 575 αὐτῶν] εὐνοίας, ἐπινοίᾳ δὲ μᾶλλον τῇ καθ' ἡμῶν, ταῦτα εἰσηγεῖτο, πειρώμενος δεῖξαι ψευδῆ τὰ ἡμέτερα καὶ Χριστοῦ περὶ [Coisl. καὶ περὶ] ταύτης προφητευσθέντα, καὶ ἅμα τὴν ἐκείνων καθ' ἡμῶν μανίαν ἐγεῖραι φιλονεικῶν, καὶ πόλεμον ἐκατέρωθεν στήσαι διπλοῦν, ὥς ἀνπανταχόθεν βαλλοίμεθα.

Ibid. C 5. Ὡς δ' ἐπ' ἀγρίας λαίλαπος. Σημειώ-
C τέον ὥς παράδοξον καὶ φορικτὸν τοῦτο καὶ θείας ὥς ἀληθῶς ὀργῆς ἅμα καὶ δυναστείας τὸ τερατούργημα, εἰς κατὰπληξιν μὲν ἀσέδων, τῶν εὐσεβούντων δὲ πρὸς ἀσφάλειαν.

Col. 669 A 1. Ὁ δὲ [ms. 573 οἱ δὲ] ἅπαντες καὶ λέγουσι καὶ πιστεύουσιν. Καὶ τοῦτο σημειωτέον, ὃ καὶ τοῦ προκειμένου φοβερώτερον ἐν καὶ πρὸς πίστιν ἐφησε βεβαιώτερον, ὥς ὑπὸ πάντων καὶ λεγόμενον καὶ πιστευόμενον.

Ibid. 12. Ὁ δὲ καὶ ἐπὶ τούτων παραδοξότερον καὶ περιφανέστερον, ἔστη φῶς ἐν οὐρανῷ. Ἰστέ-
ρηται πολλοῖς ἐτέροις (26) καὶ τοῦτο, τῶν δυσσεβῶν Ἑβραίων καὶ Ἑλλήνων στηλιτεύον τὸ δόσφημον. Ἔσθη οὖν τὸν σταυρὸν περιγράφον τὸ φῶς κύκλῳ, ἦτοι διαγράφον τὸν σταυρὸν καὶ διατυποῦν [Coisl. διατυπούμενον] ἢ καὶ στεφανοῦν καὶ κύκλῳ φωτοειδεῖ τὸν τίμιον καὶ κατὰστρον περιλαμβάνον σταυρὸν. Ἐ τὸ πρότερον ὑπὸ τῶν ἀθέων ἐπὶ γῆς ἀτιμαζόμε-

facere, non de Alexandro Alexandrino.

(25) Scholiastes Montacutii hæc opportune ad scholii finem adiuvat: ἐπὶ τούτου τοῦ σημειωμένου καὶ παρὰ τῷ Συγγραφεῖ τὸ ἐπιθειάζειν εὐρέθη. Εἰ reipsa in Thucydide (viii, 53), quem laudat titulo ὁ Συγγραφεύς, *præstantissimus historicus*, quædam non absimilia leguntur: Κηρύκων περὶ μουσικῶν, δι' ἅπερ ἔφυγε (Alcibiades) μαρτυρουμένων καὶ ἐπιβουλεύοντων μὴ κατὰγειν.

(26) Hæc narrat Theodoretus (*Hist. eccl.* III, 20): Ὡφθη ἐν τῷ οὐρανῷ τοῦ σωτηρίου Σταυροῦ τὸ σχῆμα φωτοειδές.

νον » σημείον, τὸ τετραμερὲς σχῆμα · « ὄνομα » δέ · ἅ ποῖον ; ὁ Σταυρός. Ἐπεὶ οὖν τοῖς νικῶσιν ἔθος κατὰ τῶν ἡττωμένων ἐχθρῶν τρόπαιον, ὡς σύμβολον νίκης, ἑστάναι, καὶ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν κατὰ τῶν ἀσεβοῦντων τοῦτο γίνεται, θεϊότερόν τε καὶ παντὸς τροπαίου περιφανέστερον, ὑψίστον τρόπαιον καὶ εὐλασφόρον

Ibid. B 14. Καὶ τῶν οὐρανίων καταψευδόμενος. Ἐχθάλλει τὰς γενέσεις, καὶ ἀθετεῖ αὐτῶν, ὡς ψευδομένων, τὸ μάταιον, τῇ τῶν ἀστέρων φορᾷ καὶ κινήσει ἀνατιθέντων (cod. p. 273, 1), καὶ πλεονάζων τὰ συμβαίνοντα, καὶ διασπείρει τὴν πλάνην αὐτοῦ τε καὶ τῶν αὐτῷ τιμωμένων ἀστρολόγων καὶ μάντεων.

Ibid. C 2. Λέγε μοι καὶ σὺ τοὺς σοὺς ἀστέρας. Ἀριάδην (27) καὶ Βερωνίχην [codd. Βερνίκη], γυναῖκες θνηταί, ὧν τῆς μὲν, τῇ τῆς πλάνης αὐτονομία, στέφανον, τῆς δὲ πλόκαμον κατηστερίσθαι φασί, καὶ τοὺς ἀστέρας ἐν οὐρανῷ καταψευδόμενοι συντιθέασιν ἐπιδεικνύντες, κἀντεῦθεν τε σχηματίζοντες καὶ ἐκείθεν τοὺς πρὶν ἢ ταύτας γεννηθῆναι ἐν οὐρανῷ τὴν ἰδρυσιν ἐσχηκότας.

Ibid. 4. Καὶ τὸν ἀσελγῆ Κύνκρον. ὦτινι, φασίν, ὁμοιωθεὶς ὁ Ζεὺς, τῇ Ἀθήᾳ συνελθὼν, ὄρνιθος τρόπον ὧν ἐγκυμονεῖ, ἐξ οὗ Ἑλένην μινθεύεται γεννηθῆναι. ἡ Κάστορος ἀδελφὴ καὶ Πολυδεύκους. Ταῦρον δὲ ὄρνιθιν τὸν αὐτὸν Δία καλεῖ εἰς ὃν μεταμορφωθείς τὴν Εὐρώπην ἀρπάξας φθείρει. Ὀφιοῦχος δὲ, φερωνύμιος ὄφιν κατέχων ἄνθρωπος, κατὰ τὸν νότιον ὁμοίως · ὁ δὲ λέων ἐχόμενος [ms. 575, ἐχόμενα] καρκίνου καὶ τοῦ θερινοῦ τροπικοῦ · οὐστιας, φησί, τούτους λόγους ἀπατηλοῖς συντεθεικότες καὶ ὀνομάσαντες, τοὺς μὲν θεοὺς, τοὺς δὲ ἀστέρας ἐπλάσαντο ὁμῶς, φησίν, ἐκ τῶν οὐρανίων ἔχω καὶ γὰρ ἀστέρας, ἀλλ' οὐ θεοὺς, αὐτὸ τοῦτο ὅπερ εἰσὶ καλῶν, ἀλλ' οὐ μεθιστῶν τὴν προσηγορίαν, ὅτι μὴδὲ τὴν οὐσίαν ἔχω οὐδ' ἀστέρας σημαντικούς, τὸν μὲν Χριστοῦ παρουσίας, τὸν δὲ στέφανον αὐτοῦ νίκης καὶ τροπαίου, συμπαθούνας [ms. 575, συμπαθούνας] τοῖς ἡμετέροις κατὰ τὴν μεγάλην τοῦ παντὸς ἁρμονίαν τε καὶ οἰκείωσιν · οἰκείωται γάρ πως ἁρμοττόμενον τὸ πᾶν τῷ παντί, καὶ συγγενὲς ἐστὶ καὶ προσήγορον · διὸ καὶ φῶς τῷ φωτὶ [ms. 573, καὶ φησι τῷ φ.] προλάμπει Χριστῷ, καὶ τῷ νικητῇ τὸ τοῦ τροπαίου συνεκλάμπει στέφανωμα.

Col. 672 B 3. Ἐκιδειξάτωσαν ἔτι καὶ νῦν τὰς ἐσθῆτας. Σημειωτέον ὅτι καὶ ἐπὶ τὰς ἐσθῆτας καὶ

(27) Ut intelligatur scholion, hæc ex Gregorii textu sunt supplenda : τὸν Ἀριάδην στέφανον καὶ Βερωνίχην πλόκαμον, κ. τ. λ. Scholiastes ms. Dris Clarke (Catal. Gaisford p. 43) nihil nos edocet de origine harum stellarum. Locum tamen exscribam ut emendationes quasdam proponam : Λέγουσιν Ἀριάδην τινὰ στέφανον καὶ Βερωνίχην πλόκαμον, τοιαῦτά τινα παραληροῦντες. Ἀριάδην, ὡς φασιν, θυγατὴρ Μίνως [edit. Μήως] ὑπῆρχεν τοῦ Κρητῶν βασιλέως· αὕτη ἡράσθη θησείως, τοῦ Ἀθηναίου [f. Ἀθηναίου] βασιλέως, ἐλθόντος ἐπ' ἀναίρεσει [ed. ἐπαναίρεσει] τοῦ Μινωταύρου [ed. Μινωταύρου]. Ἐκ τοῦ οὖν θησείως ἔλαβεν αὐτὴν ὁ Διόνυσος, καὶ ἀνήγαγεν αὐτὴν ἐν τῇ Νάξῳ [ed. ἀνάξῳ] καὶ συνεμίγη αὐτῇ, καὶ πρὸς τιμὴν αὐτῆς στέφανον ἐν τῷ οὐρανῷ δι' ἀστέρων ὑπεσώγραφησεν. Ἡ δὲ τοῦ πλόκαμου Βερωνίχης ἐστὶν αὕτη. Γέγονε [lego : Βερο-

A signum adversus devictos hostes tropæum statuere solent, idcirco et Christo Deo nostro victoriæ adversus impios obtentæ sit illud, diviniusque et omni tropæo præclarior, altissimum luciferumque tropæum.

Falsaque de cælestibus loqueris. Invehitur in natiuitates, earumque ignominia afficit vanitatem, ut falsarum, siderum motu et conversione eventus textentium atque dirigentium, ipsiusque et eorum qui apud ipsum in honore erant astrologorum et hariolorum errorem irridet.

Sidera quoque tua mihi expone. Ariadne et Berenice, mortales feminæ, quarum prioris quidem erroris licentia, coronam, alterius vero cæsariem inter astra relatas esse fabulantur, ac sidera etiam in cælo mentientes conficiunt ostendentes, effingentesque ea, antequam illæ nascerentur, collocationem in cælo habuisse.

Et salacem Cyncrum. Cujus formam cum assumpsisset Jupiter, cum Leda coiens, avis instar ovum peperit, ex quo Helenam natam esse fabulantur, Castoris Pollucisque sororem. Taurum vero petulantem eundem Jovem vocat, qui hanc mutuatus formam, raptam Europam stupravit. Ophiuchus autem, quo nomine serpentem occupans innuitur homo, juxta meridiem similiter. Leo est post cancrum æstivum et tropicum. Quos vero, ait, fallacibus verbis effingentes atque nominantes, alios quidem in deorum, alios in siderum numerum ascripserunt. Verumtamen, ait, ipse nonnihil habeo quod de cælestibus : sed astra non deos, idem quod apud voco, nec denominationem transmuto, quod nec essentiam. Stellæ igitur habeo indices, alteram Christi præsentiam, alteram autem, in coronæ specie affectam, victoriæ et triumphi, quæ velut naturæ consensione ad res nostras afficiuntur, juxta magnam videlicet universi concinnitatem atque necessitudinem. Pulchre enim et apte quadrat omnia ad omnia, et congener atque congruus est. Ideoque lux luci prævia fulget Christo, et victori triumphi collucet corona.

Proferant nunc quoque vestes suas. Animadvertite quod in vestibus et palliis eorum stellis signatum

νίκης ἐστὶν αὕτη, nempe ἱστορία. Γέγονε] γυνὴ τοῦ [ed. τῆς] ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Πτολεμαίου. Τοῦ οὖν ἀνδρὸς αὐτῆς ὄντος ἐν πολέμοις, εὗξατο ὅτι, εἰ ὑποστρέψει ἄτρωτος, τὸν πλόκαμον ἀποκείρασα τὴν ἑαυτῆς ἐν τῷ [ιστῷ] ἀναθήσει. Κόμων οὖν [γέγονεν] ἀστρονόμος τότε καὶ πρὸς... κίαν [κολακείαν] αὐτῆς ἔφη ὑπὸ τῶν θεῶν ὑποσώζεσθαι αὐτὴν ἐν τῷ οὐρανῷ δι' ἀστέρων βοτρυτοειδῶς. Lacunas conjiciendo supplavi. Conjecturas tamen confirmat Nonnus (Hist. Collect. II, 1) qui consuli potest ; et si ejus auctoritas non tanta videtur ut eo vade Cononem astronomum habeamus pro αὐλικῷ et homine delizioso, addam testimonium Callimachi, Theonis, Achillis Tatii, Hesychii et Hygini, quorum loca collegit Walckenaer in præclaris suis annotationibus ad *Fragmenta elegiacæ Callimachi* (p. 36 sqq.).

erat distinctum crucis signum, quodque supernaturale illud prodigium, non in paucis solum, ut res ea obscura maneret, nec in nostris duntaxat, ut id tanquam fictitium repudiari possit; sed et in adversariis quoque perspicuum hoc signum erat. Simul ac aliquis narrabat hæc alteri, ipse semetipsum stellis perfusum videbat, crucibusque omni ex parte in vestimentis respersum, atque omni textorio calculo, elaborataque pictura magis varium. Atque hoc miraculum omnem animi dissidentis ambiguitatem superabat: neque enim temporis vetustas ei suspicionem afferebat, quippe cum ex recenti adhuc cerneretur, ac pene, ex quo tempore res ea contigerat, eadem adhuc hominum generatio superstes esset, qui visu et auditu illud palam perspexissent miraculum.

Atque utilitatem ex timore consecuti. Quamnam utilitatem? Quod metu liberati sunt. Quo enim timore propulsi, ad ecclesias properantes, et sancto baptismo purificati, hoc utile consequantur quod omnis timoris immunes erant.

Furoris æstro percitus. Quasi æstro ex cruciatus. Æstrum exiguum quoddam animal pennatum est, in boves involans, atrocique aculeo eos feriens, quo perciti, ad montes, stagna et fluvis præcipiti impetu feruntur. Sic et ille impulsus, ex animi sui sententia res Christianorum habere videbatur, ex his quæ jam confecerat, et se quidquid vellet expugnare posse credebatur.

Ac ne illud quidem perspicies. Quid? Nempe inter thræsus, fiduciam, et thæsus, audaciam, multum interesse, etiamsi aliqui nominum affinitate conjungi videantur, sicut inter fortitudinem et ignaviam. Fortitudinis enim est, in iis rebus in quibus audacia adhibenda est et quæ vires non excedunt, fidenti animo esse; ignaviæ autem periculum detrectare. At vero adversus impossibilia et contraria se objicere temeritatis est, et refugere cautionis ac securitatis. Et quæ habentur tueri et eorum quæ non habeas aliquid adipisci non unum et idem sunt. Si quidem haud magno negotio id a sapientibus comparari queat, accipiendum; si autem in contrarium cedat, contemnendum. Stultum enim est, ut speratorum aliquid adipiscaris, de rebus omnium tuarum summa periclitari.

Ac Salmoneum quemdam e corio tonantem. Impium quemdam hunc fuisse fingunt, qui tonantem

(28) Mss. ambo ἐξη, iacundose et fere sine sensu: ἐξη scripsi. Coislin. ἑτερα pro ἑτέρω, ut recte legit ms. Regius; ms. uterque ἐντά, quod mutavi in ἐαυτόν. Sensus est: Vix aliquis alteri mirabilia hæc narraverat, ipse semetipsum crucibus stellatum videbat; vel: Simul ac aliquis narrabat, ipse, etc. Hunc loquendi modum, οὐ φθάνω... καί, inter alios illustraverunt Marekland (ad Suppl. 1219) et Dr Coray (ad Hippocr., *De aquis*, etc., p. 273), quos jam laudavi in notis ad Eunapium (p. 273) in hoc loco (p. 77 Commel.): Οὐ γὰρ ἐφθάνεν ἑκείνος ἐξ ἀνθρώπων ἀπὼν, καὶ ἦ τε θεραπεῖα τῶν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὸ Σεραπεῖον ἱερὸν διεσχεδάννυτο. Vix e vivis abierat Antoninus cum dispersi sunt decorum ministri in Alexandria et Serapeio. Grego-

τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἄστροις ἐνατετύπωτο τὸ τοῦ σταυροῦ κατὰστατικὸν σημεῖον, καὶ ὅτι τὸ ὑπερφύεθαι τοῦτο τερατούργημα οὐκ ἐν βραχείῳ, ὥστε καὶ λαμβάνειν, οὐδ' ἐν ἡμετέροις μόνον, ὥστε καὶ παραγράφεσθαι ὡς πλαττόμενον· ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῖς ἐναντίοις ἐναργὲς τὸ σημεῖον· οὐ γὰρ ἐφθῇ τις διηγούμενος ἑτέρω, καὶ ἑαυτὸν καθέωρα (28) κατὰστερον καὶ πάντοθεν ἐσταυρωμένον, πάσης ἱστοργικῆς, φησὶ, ψηφίδος καὶ περιέργου ζωγραφίας ποικιλώτερον (29) ἀμπισχόμενον τὸν χιτῶνα (30). Καὶ τὸ θαῦμα μείζον πάσης ἀπίστου γνώμης καθέστηκεν, ἀπὸ τοῦ μηδὲ χρόνων παρολκαῖς τισὶ πλαττεσθαι δοκεῖν, ὡς ἂν τῷ ἀδῆλῳ τὸ ὑποπτον ἔχειν· ἐξ ὑπογυίου γὰρ γέγραπται, καὶ σχεδὸν ἐφ' ᾧ τοῦ καιροῦ πέπρακται, τῆς αὐτῆς [ms. 573 αὐτοῦ] ἱσταμένης γενεᾶς, καὶ τῶν (cod. p. 273) αὐτῶν ὄψει τε καὶ ἀκοῇ ἐπησθημένων· προσώπων τὸ τερατούργημα.

Col. 672 C 6. *Διὰ τῶν φοβερῶν* (31) *ὡφεληθέντων*. Τίνα ὡφέλειαν; τὸ μὴ φοβεῖσθαι· διὰ γὰρ τῶν τοιούτων φοβερῶν ταῖς ἐκκλησίαις προσδεδραμηκότες, καὶ τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι ἀγνισθέντες, ὡφέλητον τὸ μὴ δεδοικέναι, παντὸς δέους ἔξω γεγεννημένοι.

Ibid. 10. *Οἰστρηλατούμενος*. Ὡς ἐν οἰστρῷ ἐλαυνόμενος. Οἰστρος (32) δὲ ζωφιδὸν τί ἐστὶν ὑπόπτερον, βουσίην ἐπιπτάμενον, καὶ κέντρῳ δεινῷ πλήττον, ὡς ἐλαύνεσθαι, καὶ πρὸς ὄρη καὶ λίμνας καὶ ποταμούς σφᾶς αὐτὰς ἐπαφίεναι. Οὕτως οὖν καὶ αὐτὸς ἐλαυνόμενος, ἐδόκει κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν βουλὴν αὐτοῦ καὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν ἔχειν, οἷς ἦδη κατείργαστο, καὶ τὸ πᾶν θελήσαντι αὐτῷ μόνον ἀλωτὸν εἶναι ἐπίστευεν.

Col. 673 A 7. *Καὶ οὐδὲ ἐκεῖνο συνιδεῖν* [Coisl. *συνήδριν*] *δυνήθεις*. Ποῖον; ὅτι θράσος καὶ θάρσος πολὺ διήνεγκε, καὶ τοὺς ὀνόμασι δοκοῦντα πλησιάζειν. ὅσον ἀνδρία καὶ ἀνανδρία. Ἀνδρία μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐν τοῖς τολμητοῖς καὶ δυνατοῖς καταθαρσεῖν, δειλίας δὲ τὸ ὀφείσθαι· τὸ δ' ἐν τοῖς ἐναντίοις καὶ ἀδυνάτοις ὁμοσε χωρεῖν θράσους, τὸ δ' ὑποχωρεῖν ἀσφαλείας· καὶ τὸ φυλάζειν οὖν τὰ θντα καὶ τῶν οὐκ ὄντων τι προσλαβεῖν, οὐ ταυτὸν τοῦ τολῆναι μετὰ βρασιώνης ἀγαθοῦ σώφροσιν ἀνθεκτέον, τὸ δ' ἀντιπίπτον περιοπτεῖν· ἀνόητον δὲ τὸ ὑπὲρ κτήσεως ἐλπιζομένων κινδυνεύειν τοῖς ὑπάρχουσιν ἅπασιν.

Col. 673 A 7. *Καὶ οὐδὲ ἐκεῖνο συνιδεῖν* [Coisl. *συνήδριν*] *δυνήθεις*. Ποῖον; ὅτι θράσος καὶ θάρσος πολὺ διήνεγκε, καὶ τοὺς ὀνόμασι δοκοῦντα πλησιάζειν. ὅσον ἀνδρία καὶ ἀνανδρία. Ἀνδρία μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐν τοῖς τολμητοῖς καὶ δυνατοῖς καταθαρσεῖν, δειλίας δὲ τὸ ὀφείσθαι· τὸ δ' ἐν τοῖς ἐναντίοις καὶ ἀδυνάτοις ὁμοσε χωρεῖν θράσους, τὸ δ' ὑποχωρεῖν ἀσφαλείας· καὶ τὸ φυλάζειν οὖν τὰ θντα καὶ τῶν οὐκ ὄντων τι προσλαβεῖν, οὐ ταυτὸν τοῦ τολῆναι μετὰ βρασιώνης ἀγαθοῦ σώφροσιν ἀνθεκτέον, τὸ δ' ἀντιπίπτον περιοπτεῖν· ἀνόητον δὲ τὸ ὑπὲρ κτήσεως ἐλπιζομένων κινδυνεύειν τοῖς ὑπάρχουσιν ἅπασιν.

Ibid. B. 14. *Καὶ Σαλμωνεύς τις ἐκ βόρσης βορρῶν*. Ἀσεβῇ τινα μυθεύονται εἶναι τοῦτον,

rii verba, ὁμοῦ τε γὰρ ταῦτα διηγείτο τις... καὶ τὸ θαῦμα ἑώρα, lectionem meam confirmant; formula enim, οὐκ ἐφθῇ τις διηγούμενος... καί, omnino synonyma est cum ὁμοῦ τε ταῦτα διηγείτο τις... καί.

(29) Hæc narravit Socrates (iii. 20), Sozomenus (v. 22) et Theodoretus (iii, 20).

(30) His confirmatur lectio plurium mss., ἀμπισχόμενον vel ἀμπισχόμενον, quæ, ut puto, in textu Gregorii recipienda esset.

(31) Omnino legendum, ὡφεληθέντας. Variant editi in hoc loco, at lectionem Billii prætulimus.

(32) Hoc scholion laudavi in notis ad *Epimerismata* Herodiani (p. 141) usque ad ἐπαφίεναι. Ms. 573 legit, σφᾶς αὐτὰς ἐπίεναι τε καὶ ἐπαφίεναι.

ἴστε καὶ βροντῶντι, φασὶ, τῷ Διὶ, βροντᾶν καὶ αὐτὸς ἄντεμχανᾶτο, ἐκ βύρσης ἐπικτυπῶν ξηρὰς καὶ χλευάζων.

Ibid. C 1. Τραϊανὸς δὲ λέγει καὶ Ἀδριανὸς πλῆθυντικῶς. Οἵτινες βασιλεῖς ἦσθην Ῥωμαίων, ἐπὶ τῇ ἀνδρίᾳ καὶ τῷ ἀσφαλὲς ἐσχηκότας διὰ καὶ πολεμικῶ-τάτω ἐγενέσθην, καὶ πολλὰς πόλεις καὶ χώρας ὅλας καὶ ἔθνη μυρία τῇ Ῥωμαίων ὑπέταξαν ἐξουσίᾳ. Τοῦναντίον δὲ Κάρων [Coiat. Κάρων] καὶ Οὐαλεριανὸν ὅρμηϊ λέγεται ἀτάκτῳ καὶ ἀνοίᾳ πεπονθέναι ἐν Περσῶν ὁρίοις καταλυθέντας· πλὴν, φησὶ, οὐκ ὀνει-δίξω τύχας, διεξοδικώτερον καταλέγων τὰ σφίσι συμβεβηκότα· ἐληπτὰ δὲ τοῦτο [ms. 573 εἰλ. γὰρ τ.] ἀπὸ τῆς Εὐριπίδου τραγῳδίας Ὀρέστου (33).

Ibid. C 14. Τῆς ὁρμῆς ἦν. Ποίᾳ; τοῦ προκειμέ-νου σκοποῦ· ἴν', εἰ κρατήσῃ Περσῶν, ὅλον τοῖς δαίμοσι παραστήσῃ τὸ Χριστιανῶν γένος, ἐπαγόμε-νος καὶ εἰς ἐν πᾶσαν μαντείαν καὶ πορτείας ῥητῆς τε καὶ ἀρρήτου θυσίας τερατείαν ἄγων [ms. 573, p. 274, 1, om. ἄγων], οἰκονομῶ θείᾳ, ἵνα πᾶσα ἐν ὅλῳ συγκαταλυθῇ· αὐτῷ θύτῃ καὶ τελεστῇ τῶν τοιούτων.

Col. 676 B 9. Ὅσπερ ψάμμου ποδὸς ὑπο-σκασθεμένης. Ἐπειπερ, λεπτή ὥσπερ κόνις ἐκ λίθας μικρὰς διωριμένης, ἀλλ' οὐ συνεχρῆς ἡ ψάμμος, καὶ οὐ βάσιν ἔχουσα διὰ τοῦτο στερεάν, οὐδὲ πῆξιν ἀν-τεριδόντος ἐν αὐτῇ τοῦ ποδός, ὑποσπᾶται μὴ ὑφιστα-μένη σχεδόννυται τῇ διεχείρᾳ, καὶ εἰς τοῦπίσω μᾶλ-λον ἢ τοῦμπροσθεν βάλλει τὸν ὁδοὶ πόρον.

Ibid. C 8. Ἐξ ὑπερδεξίων. Ὡς ἂν τις εἰποι δε-ξιῶς ἔχοντων καὶ ἐπιτηδεύων καὶ πρὸς ἄμυναν ἐπι-δεξίων· τοιαῦτα δὲ τὰ ὑπερκαίμενα χωρία καὶ τοῖς βάλλουσι καὶ μαχομένοις εὐεπίφορα. Διεῖν γὰρ πό-λεων ὑπερκαίμενων, ἐξ ὧν ἔδει ἐκατέρωθεν βάλλε-σθαι τοὺς ὑποκαίμενους καὶ ποταμῷ μέσῳ πλέοντας, πρὸ ὀφθαλμῶν λοιπῶν αὐτῶν τὰ πέρατα καὶ τὸ τέλος τοῦ ὁλέθρου.

Ibid. 12. Ἀπορρήξας καὶ περιαγαγών. Τοῦ πο-ταμοῦ ἀποτεμνὸν μέρος καὶ ἀπορρήξας, καὶ ὡς ἐν κύκλῳ περιαγαγών καὶ περικάμψας· ἡ γὰρ περί-πρόθεσις κύκλῳ καὶ οὐ κατ' εὐθείαν τὴν ἀγωγὴν ἐμ-φαίνει.

Col. 677 A 3. Κατὰ μετώπων δὲ ἱστασθαι καὶ κινδυνεύειν. Ἡ Περσικὴ δύναμις κατὰ πρόσωπον ἱστασθαι καὶ μάχεσθαι οὐκ ἔμετο δεῖν διχα μεγάλης ἀνάγκης, ἐνυπάρχοντος αὐτῇ ἐκ περιουσίας καὶ ἀκιν-δύνως κρατεῖν.

Ibid. 5. Ἐκ δὲ τῶν ὁδῶν καὶ τῶν στενῶν ἢ παρειακοί. Τοῦτέστι βάλλουσα καὶ τοξεύουσα, ὅπου ἂν ἐγγυρεῖν ἰδοῖται ἀκινδύνως ἐνίκα.

Ibid. B 2. Τὸν ἐπὶ Βαβυλῶνι πρὸς Κύρον Ζώπυρον μισησάμενος. Ζώπυρος (34) οὗτος ὑπασπιστὴς Κυ-

A Jovem æmulari conabatur, per corium siccum stre- pitum edens irridentisque.

Trujanosque illos et Adrianos sibi ob oculos pro- ponens. Qui quidem Romanorum imperatores erant, atque virtuti prudentiam adjecerant. Ideoque in re militari excelluerunt, multasque urbes, integrasque provincias, atque innumeras gentes Romanorum ditioni subjunxerunt. Contra Carum et Valerianum ferunt stolidi ac temerarii impetus pœnas dedisse, et in Persarum finibus fuisse deletos. Attamen, ait, non fortunas exprobro, fusius quæ iis accide- runt exponens. Ab Euripide porro in *Orestis* tra- gœdia, hoc sumptum est.

B Totusque ferebatur. In quidnam? In eam expedi- tionem. Ut si Persas superaret, universum Christia- norum genus sub dæmonum potestatem redige- ret, omni divinationis et præstigiæ, dicendo- rumque et tacendorum sacrificiorum vanitate in unum collecta, quadam Dei providentia, ut universa ea simul cum ipso hujusmodi rerum sacrificio et initiate delectetur.

Velut arena pedibus subtrahitur. Arena quippe tenuis quidem est ut pulvis, non autem coherens, ut quæ ex perexiguïs lapillis coacervata sit, pro- ptereaque nihil firmum ac solidum habeat, ubi gressus figi possit; ita ut impresso pedi sese ipsa subducatur, diducens, atque in tergum potius quam in frontem viatorem mittat.

C E loco superiori. Scilicet ex commodis, atque ad defensionem maxime idoneis locis. Hæc enim edita loca ad feriendum propulsandumque admo- dum commoda. Duæ enim urbes eminebant, e qui- bus necesse erat utrinque telis peti qui in humi- lioribus locis erant ac flumen trajicere conaban- tur: ita ut illi ante oculos nihil nisi perniciem certamque necem prospiciebant.

Cum dirupisset ac circumduxisset. Parte scilicet fluvii præcisâ abductaque et quasi in circulo cir- cumducta et inflexa. Præpositio enim περί circui- tum, non rectam directionem indicat.

D Adversa quidem acie sibi standum et periculum adire. Persicæ copiæ adversa acie sibi standum et decertandum non putaverunt, nisi magna necessi- tate urgente, cum nullo negotio ac discrimine vic- toriam obtinere liceret.

E tumulis et locorum angustiis, ubi facultas da- retur. Id est tela et sagittas deficientes, ubi id impune fieri videretur.

Zopyri illius erga Cyrum, in Babylonis obsidione, facinus imitatur. Zopyrus ille Cyri armiger erat

(33) En Gregorii verba: ἴν' ὃ φησὶν ἡ τραγῳδία, μὴ ὀνειδίξω τύχας. Et reipsa Orestes ait in tra- gœdia quæ ejus nomine inscribitur, initio:

Ὁ γὰρ μακάριος, κοῦκ ὀνειδίξω τύχας, Διὸς πεφυκώς, ὡς λέγουσι, Τάνταρος.

Ex hoc Basilii loco expungendus erit in textu Gregorii articulus τὰς quod hemistichium impedit.

(34) Zopyri historiam narrat Herodotus (III, 153 sqq.). Lapsus est Gregorius Cyrum pro Dario scri- bens, quod secutus est Basilii; at scholiastes Montacutii Darium restituit.

Babylonem obsidentis. Quem, cum eam oppugnare minime posset, adiit, urbis oppugnationem pollicitus. Ac se ipsum foede dilacerans, ad Babylonios transfugit, quasi Cyro maxime infensus, qui ipsum adeo atrocibus plagis exercuivisset, corporisque mutilationem ostendens. Illi vero istis fidem adhibentes et fraude decepti, inscii seipsos et Babylonem Zopyro et Cyro tradiderunt.

Ac risus insuper accedebat. Quibusnam accedebat? Nempe hostibus. Persuadentine? vel persuaso ei exercitui? Hostibus, inquam, risus accedebat, cum jam in eo essent ut persuasos trucidarent: quos enim sibi ipsis mortem consciscere videbant, propriamque salutem igne conflantes, quomodo poterant non ridere? Quod quidem pro joco et risu habendum, credidisse scilicet Apostatam et suos a Deo dementia percussos, quasi supervacuum onus rejicientes et celerius quam quæ ex opinione prædicta erant, evenire.

Nonnulli enim a Persis eum jaculo confixum fuisse aiunt. Quidam enim eum temerario ac furioso impetu huc atque illuc ruentem idem quod Cyro Parysatidis filio Artaxerxisque fratri accidit, passum fuisse aiunt. Hic enim Cyrus, sed non magnus, congregatis decem Græcorum millibus, in quibus Xenophon Grylli filius, ut ille ipse in sua de Cyri expeditione historia narrat, fratri in acie occurrit, et cum eo congressus, jamque victor, proprio impetu lapsus cum fratre interiit. Sic et eum aiunt interiisse a Persis jaculo confixum. Quoquo autem pacto res se habeat, et a quo interfectus sit, letale certe orbique universo salutare vulnus accipit, ac per unicam incisionem multorum viscerum, male creditorum, incisionis poenas exsolvit. Quod etiam ipsum admiratione dignum, quomodo qui se per viscerum sectiones omnia nosse arbitrabatur, plagam sectionemque visceribus suis infligendam ignoravit.

Tyrannide profecto digna. Jovianum dicit pium virum atque imperio admodum dignum. Prisci enim reges tyrannos appellabant, et regnum tyrannidem. Postea autem discrimen hæc vox accepit, ut qui per vim ac non ex legum præscripto res administraret, tyrannus vocaretur; rex autem, qui legitime imperium gubernaret, et consilium adhiberet, resque prudenter et consulte gereret.

Aut aliud quiddam eorum, quæ fama ferebantur, metuentes. Quænam? Timuerunt enim ne forte necessitate ad desperationem compulsi, ac per desperationem excitatis animis, furiosius in eos ir-

(53) Si reipsa Basilius in mente habuit, ut ex ejus textu induci potest, Cyrum et Artaxerxem una in prælio apud Cunaxam cæsos fuisse, a vero multum aberravit.

A ρου τελών, πολιορκούντος Βαβυλῶνα καὶ οὐχ οἰοῦ τε ὄντος εἰλεῖν, προσελθὼν Κύρῳ, ὑπισχνέται τὴν ἄλωσιν· καὶ δὴ αἰκισάμενος ἑαυτὸν, αὐτομολεῖ Βαβυλωνίοις, ὡς δὴ τι προσκεχρουκῶς Κύρῳ, ὁ δὲ αἰκίσαιτο ταῖς ἀνυποίτοις ταύταις αὐτὸν, φησὶν, [Coisl. ἀνυπ. ταύταις φησ.], αἰκίαις, δεικνὺς τὴν τοῦ σώματος λύθην· οἱ δὲ ταῖς τοιαύταις πιστεύσαντες καὶ θεαβήρηκότες ἀπάταις, ἐλαθον ἑαυτοὺς τε προδεδωκότες καὶ Βαβυλῶνα Ζωπύρῳ καὶ Κύρῳ.

Ibid. C 12. Καὶ προσῆν ὁ γέλως. Τίσι προσῆν; ἄρα τοῖς πολεμίοις; ἢ τῷ βουλευσάντι; ἢ τῷ πεισθέντι καὶ τῇ στρατιᾷ; Τοῖς πολεμίοις, οἶμαι, κατὰ γέλως ἦν, ἐπειδὴ καὶ ἡ σφαγὴ οὐ μακρὰν τῶν πεπιστευκότων· αὐτόχειρας γὰρ τῆς ἑαυτῶν σφαγῆς γεγονότας ἐωρακότες, καὶ [Coisl. om. καὶ] τὴν αὐτῶν σωτηρίαν πυρὶ παραδεδωκότες, πῶς οὐ κατὰ γέλῳ εἰκὸς ἦν; Ἔστι δὲ νοστὶν καὶ ὡς ἐν παιδιᾷ καὶ γέλῳτι εἶχειν τὸ γεγονός, τὸν τε πιστεύσαντα [ms. 573 τὸν πιστ.] Ἀποστάτην τοὺς σὺν αὐτῷ θεοβλαθεῖς βληθέντας, ὡς περὶ τὸν φόρτον ἀποστεισαμένον [ms. 573 ἀποστεισάμενον] καὶ ὁσττον (ms. 573 p. 274) τῶν κατὰ γνῶμην προηγγελμένων ἐπιτυχεῖν.

Col. 680 A 4. Οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ Περσῶν κατηκορτίσθαι φασίν. Ἀτάκτοις, φησὶν, ἐκδρομαῖς τῆδε κάκεισε σὺν ἐμπληξίᾳ [Coisl. ἐκπληξίᾳ] φερόμενον, ὁμοῖόν τι πεπονθέναι Κύρῳ τῷ Παρυσάτιδος, καὶ Ἀρταξέρξου ἀδελφῷ· οὗτος γὰρ ὁ Κύρος, ἀλλ' οὐχ ὁ μέγας, συνανελθὼν μετὰ μυρίων Ἑλλήνων, ἐν οἷς καὶ Ξενοφῶν ὁ Γρύλλου, ὡς αὐτὸς ἐκεῖνος ἐν τῇ Ἀναβάσει γράφει, συνὼν [Coisl. συνῆν] μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ, συμβαλὼν, καὶ, νικῶν ἦδη, θράσει οικίῳ συμπεσὼν τῷ ἀδελφῷ συνανήρηται (33). Οὕτω δὲ καὶ αὐτὸν φασὶν ἀνηρῆσθαι ὑπὸ Περσῶν βεβλημένον· ἢ οὖν οὕτως ἢ ἐκεῖνος [Coisl. ἐκεῖνος]. ὁ δ' ὅτου καὶ δὴ, ὅμως δέχεται πληγὴν καιρίαν καὶ παντὶ τῷ κόσμῳ σωτήριον, μὲν τὴν (36) σφαγῆς πολλῶν σπλάγχχνων ἀνατομῆς κακῶς πιστευθέντων ἀπαιτηθεὶς τιμωρίαν· ὅπερ καὶ θαύματος ἄξιον, ὅπως πάντα γινώσκαι οἰόμενος ταῖς ἀνατομαῖς, τὴν τῶν ἑαυτοῦ σπλάγχχνων ἡγνότης τομὴν καὶ πληγὴν.

Col. 681 C 1. Καὶ τὸ εἶδος ἀληθῶς δέξιον τυραννίδος. Ἰσοβανὸν λέγει ἄνδρα εὐσεβῆ καὶ τὸ εἶδος δέξιον ἔχοντα βασιλείας· τοὺς γὰρ βασιλεῖς οἱ παλαιοὶ τυράννους ἐκάλουν, καὶ τὴν βασιλείαν τυραννίδα· ὕστερον γὰρ διαφορὰν ἐδέξατο ἡ φωνή, τὸν μὲν βίσιον καὶ μὴ κατὰ τοὺς νόμους πολιτευόμενον μόναρχον, τύραννον, βασιλεῖα δὲ, τὸν πετιόμενον νόμοις, καὶ τῇ βουλῇ χρώμενον, καὶ πράττοντα τὰ βεβουλευμένα καὶ ἔννομα.

Ibid. 9. Ἡ τι Δελφάρτες ἄλλο τῶν λεγομένων. Τίνων λεγομένων; ἔδεισαν γὰρ ἴσως μὴ πως ὁμοίως τῇ ἀνάγκῃ χωρήσαντες καὶ ἀπογνώσει τὸν θυμὸν ἀνέψαντες, κατ' αὐτῶν ὁρμήσῃσιν ἀμεταστρεπτοί,

(36) Τόλμη ms. uterque; editi τομῇ, quod præstat; et Basilius ipsum τομῇ legisse patet ex voce ἀνατομῆς, quæ cum τομῇ antithesis efficit.

καὶ ἡ τελείως τρέψωσιν, ἡ πολλῶν φόνῳ Περσῶν καὶ οὐκ ἀναιμῶτι τεθνῆξονται.

Ibid. C 12. Πυρφόρον δὲ ἀπὸ τίνος παροιμίας φατίν (37)· ἐφείδοντο γὰρ ἐν τοῖς πολέμοις τῶν προηγουμένων μάντειων στεφανηφορούντων καὶ δῆλας κατεχόντων πρὸς θυσίας εὐτρεπείς· καὶ [ms. 575 om. καὶ] οἱ νικῶντες οὖν ὡς ἱερῶν ἐφείδοντο τῶν τοιούτων. Εἴρηται ὑπερβολικῶς ἐπὶ τῶν κατανικηθέντων, ὥς οὐδὲ πυρφόρος ἐξέφυγεν. Ἰκανῶς οὖν ἐδόκει τι προσειληφέναι εὐμερίας, καὶ πρὸς τὴν ἐλπίδα ἐδεδοίκεσαν τῶν μελλόντων (58).

Col. 684 A 15. Καὶ τὸ τοῦ Ἡροδότου περὶ τῆς Σαμίῳν τυραννίδος. Ἀρταφέρνης ὁ Περσῶν σατράπης ἦν αὐτὸ Ἰστιαίων ὑπὲρ τῆς τῶν Ἰωνῶν ἀποστάσιος· ὁ δὲ τὴν αἰτίαν εἰς Ἀρισταγόραν μετετίθει [Coisl. ἐπέθε]. Τὸν δόλον οὖν καὶ τὸν τρόπον συνειὶς ὁ σατράπης, ἐξονειδίζων τὴν χρεῖαν (39) ταύτην ἀπέρριψε· τὸ δ' ἀπόφθεγμα παροιμιακὴν τάξιν [ms. 575, παροιμία κατατάξιν] εἰλήφει (40) τὸ πανούργον τοῦ Ἰστιαίου καὶ δολορράφον ἐλέγχον [ms. 575, ἐλέγχων].

Ibid. 6. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡμῖν ἐστὶ νεκρός. Σύγκρισιν Κωνσταντίου ταφῆς καὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ θεοστυγοῦς, προστιθεὶς καὶ περὶ Κωνσταντίου καὶ ταῦτα, ὅτι φωνὴ τις ἤκούετο ψαλλόντων καὶ παραπεμπόντων (cod. p. 275, 1) Ἀγγελικῶν, οἶμαι, Δυνάμεων [Coisl. ἀγγ. δυνάμ.]. Ἀλλ' οὖν ἡμεῖς, φησὶ (col. 685 A 9), τὸ κοινότερον (41) ἐννοοῦντες, τὸν πρῶτον καὶ μέγαν Κωνσταντίνον, τὸν βαλόντα τὴν κρηπίδα (42) τῆς βασιλικῆς τῷ Χριστιανισμῷ δυναστείας καὶ πίστεως, καὶ τὰ ἐξῆς ἀποδοδόμενα τῷ εἰρημῷ τῆς συντάξεως.

Col. 688 A 3. Τῷ δὲ αἰσχρὰ μὲν τὰ τῆς ἐκστρατείας. Ἡ ἀντίθεσις τῆς συγκρίσεως· «ἠλαύνετο δῆμοις» καὶ τὰ ἐχόμενα, τὴν ἄρνησιν καὶ τὴν ἦσαν ὀνειδισόμενος, καὶ πᾶν κακὸν πάσχων καὶ ἀκούων, οἷς οὗτοι οἱ μῆμοι λέγετον τῶν γελοίων εἰώθασιν, καὶ τοῖς ἐπὶ σκληρῆς αἰσχεσὶν ἐκπαυέτο· οἷς, φησὶν (ibid.), οἱ τοιοῦτοι νεανιεύονται τέχνην ἔχοντες τὴν ὕβριν· ὑποδέχεται δὲ αὐτὸν ἡ Ταρσέων [ms. 575, Ταρσέως] πόλις, ἀντὶ τίνος, φησὶν, οὐκ οἶδα δεινοῦ κατακρηπίδαν τὴν ἀτιμίαν ὑποδέξασθαι ταύτην, ἐνθα δὲ οἱ τέμενος, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ibid. B 5. Οὐκ ἀγνοῶν ὥς δυσὶ μὲν καὶ τρισὶ. Εἰς τοσοῦτους τῶν κολάων καὶ τὴν ἀσεβείαν

(37) Nihil magis tritum quam hoc proverbium, οὐδὲ πυρφόρος ἐλείφθη. Videndi praefer scholion Basilii, *Paramiographi Graeci*, scholiastes Montacutii in hunc Gregorii locum; Hesychii interpretes sub voce *Πυρφόρος*. Casaubon in *Casaubonianis* (p. 78) cum nota Wolfii (p. 283), et G. Michaelis in *Dissertatione de stratagemate Cedeonis* (§ 2).

(38) Videtur Basilius Gregorii mentem non bene cepisse; scholiastes Montacutii hic Oratoris sententiae magis adheret. Illum vide infra.

(39) *Χρεῖα*, ut vocem grammaticam illustravit Ernesti in *Lexico technologico*. Conferendae etiam *Emendationes* Leopardi (III, 7). Grammaticis Latinis quibusdam *χρεῖα* est *usus, necessitas*, male. Quintilianus et Seneca ab ea voce veritenda abstinerunt, sed litteris Latinis scripserunt *chria*. In hoc loco *χρεῖα* significat hoc apophthegma, hoc

A rumperent, et vel rerum faciem omnino verterent, vel multa Persarum caede et multo cruore trucidarentur.

Ignifer. Hoc ex proverbio. Parcebant enim in bello praecuntibus vatibus corona redimitis facesque ferentibus ad sacrificia consumenda. Victores enim eis ut pontificibus parcebant. Hoc igitur per hyperbolen dicitur de iis, qui ita ad internecionem caesi sunt, ut ne signifer quidem superfuert. Satis magnam sibi videbantur gloriam habuisse, ac de futuris metuerant.

Atque illud Herodoti de Samniorum tyrannide. Artaphernes Persarum satrapa Histiaeum de Ionum defectione criminabatur: ille autem culpam in Aristagoram rejiciebat. Fraudem igitur et dolum cum intelligeret satrapa, hoc dicterium vituperans in eum contorsit; quod quidem apophthegma in proverbium venit, fraudulentam Histiaei artificiosamque agendi rationem exprobrans.

Quoniam autem nos etiam exanime corpus habemus. Facta inter Constantii, impique Juliani funera comparatione, haec quoque de Constantio adiciens, quod vox quaedam audita est psallentium, prosequentiumque angelicarum, ut puto, Virtutum. «At nos», ait, «vulgus ignobile, magnum cogitantes Constantinum, a quo primo imperatoriae potentiae et fidei Christianae fundamenta jacta sunt, et caetera syntaxis nexu conjuncta.

Cum turpis et foeda expeditio. Altera pars comparationis. «Exagitabatur a populis», et quae sequuntur, ob abjuratorem clademque ignominia lacescit, et omne malum patiens atque audiens, cum iis quae mimi et histiones dicere solent, probisque a scena petitis, deducebatur; cum iis, ait, quae hujusmodi homines, qui petulantiam pro arte habent, perpetrare consueverunt. Excipit eum Tarsensis civitas, haud scio quomodo et quam ob causam hac contumelia multata. Huic illi templum infame, et quae sequuntur.

D Non alioqui nescius duobus aut tribus. Isthis adulatoribus, eique impietate paribus potestas data

lepide dictum Artaphernis quod in Gregorio et Herodoto (VI, 1) habes.

(40) Reipsa Diogenianus (VIII, 49) hanc vocem ait proverbialiter dictam; adhibetur, inquit, Ἐπὶ τῶν τὰ ἑαυτῶν ἐγκλήματα ἄλλοις πανούργως προσαπτόντων. Vid. P. Schott, in *Diogenianum*.

(41) Coisl. κοινότερον, permutatione frequenti (vid. ad Tiber. Rhet., p. 38). Vera lectio est κοινότερον, quam habent editi; at eam male Latine rediditam puto verbis id quod communius est; ἡμεῖς τὸ κοινότερον synonymum est, ut mihi videtur, cum ἡμεῖς οἱ κοινότεροι, nos vulgus ignobile.

(42) S. Gregorius (or. XXI) ait Jovianum imperii initio episcopos ab exsilio revocasse, ἵνα ἀρίστην ἑαυτῷ προκαταστήσῃ τὴν τῆς βασιλείας κρηπίδα. — Κρηπίδα, adnotat Basilius (ms. 575, p. 60, 2), ὑποβάθραν, θεμέλιον, ἐνταῦθα· δηλοῖ δὲ εἶδος ὑποδημάτων.

erat, tantum impietatis præmium, terram omnem A
mar'aque Romanorum imperio subjecta exilare,
et reliqua. Majoribus autem expositis, hæc parva
modo dixit exprobrare, iisque decus inferre ma-
xima. Attamen ostendit et per ea, ait, non per
maxima solummodo, cum Elysiis campis ac Rha-
damanti legitimo iudicio haudquaquam dignum
esse. Fingunt enim Græcorum filii Elysium cam-
pum jucundam quamdam esse et amœnam regio-
nem, suavissimorum omnis generis fructuum fera-
cissimam, ac ter quotannis fructus proferentem;
Rhadamantum vero inferoram iudicem incorru-
ptum.

Hoc illud videlicet, calculorum præstigiæ. Trans-
latum autem hoc est a ludionibus, qui oculis su-
cum faciunt ac per calculos decipiunt, efficientes B
præstigiis ut, juxta proverbium, duo tria esse vi-
deantur. Fraudem innuit, quæ levissimos quosque
istorum suspensos tenens, eorum mentes subripie-
bat, nec tantum, imo et iis qui philosophiæ larvam
gerebant, illud « sodalis, sodalis, » accinens, eos
infectis rebus decipiens dimittebat, haud satis con-
stitutum habentes utri magis succenserent, ipsi-
ne, inquit, ob fraudem, an sibi ipsis, quod ad eum
se contulissent.

Palam pugno feriens, calcibusque impetens. Id
est insiliens et calcitrans ut Antronius asinus. Pu-
gnis autem cædere, est inflexis intro et compres-
sis digitis aliquem pulsare ac ferire : ex quo πυ-
κτική ἀγωνία, pugilatio, nomen duxit. Hæc sunt
optimi et sapientissimi imperatoris egregia bona,
quibus frui terrarum orbem sapiens istius lauda-
tor Libanius inepte prædicabat.

Sufflationes et refationes. Nostros ritus, atque
insufflationes in sancto baptismo usitatas in ri-
sum et calumniam trahens, impius iste homo ve-
tulis ostentabat, ipse aræ ignem sufflans, malis in-
decere tumentibus. Minervam autem deam suam
sapientissimus iste imperator non cogitabat, ti-
biis sumptis canere conantem. Hæc autem, cum in
undæ ripa propriam conspexisset umbram, buc-
casque indecore sublatis animadvertisset, tibiis
protinus cum execratione projecit.

Mysterii obtentu petulantem libidinem obvelans. D
In sacris enim ac demonum mysteriis, simul cum
seortis in adyta descendens, mystica probra cele-

(45) Locus sanus non videtur; ms. 575 legit eis
τοσούτο. Coisliniani lectionem prætulit. Forte legen-
dum ὁμοίων vel ὁμοίους. Aliter ἐδδθη simul cum
eis τοσούτους et cum dativo ὁμοίοις construitur,
quod durum certe est, sed non sine exemplo.

(44) Coislin. φέρων τρεῖς τοῦ ἐν.

(45) Ait Gregorius in funebri oratione de Basilio
Magno (orat. olim xx, nunc xliii), tempus fuisse
quo theologi sermone uterentur *superflua verborum
lepore et arte fucata experte*; tunc, pergit, ταυτὸν
ἦν ψήφοις τε παίζειν τὴν θύην κλεπτουσῶν τῶ τάχει
τῆς μεταθέσεως... καὶ περὶ Θεοῦ λέγειν τι καὶ ἀκού-
ειν κινώτερον καὶ περίεργον. Ad quæ Basilius (cod.
575 p. 55, 1, hæc adnotat : Ἔστι γὰρ καὶ τοιαύτη
ματαιότης, ὡς ψήφους τινὰς δεικνύουσι τοὺς θαυμα-

ὁμοίους (45) τὸ κράτος ἐδδθη, τῆς ἀσεθείας ὁ τοσούτος
μισθός, ληΐζεσθαι τὴν ὑπὸ Ῥωμαίοις γῆν τε καὶ θά-
λασσαν, καὶ τὰ ἐξῆς· τὰ μείζω γὰρ καταλέξας, ταῦτα
μικρὰ τάχα εἶπεν ἐγκαλεῖν, καὶ τούτοις καθυβρίζειν
τὰ μέγιστα· πλὴν δαίνονται καὶ διὰ τούτων, φησὶν, οὐ
διὰ τῶν μειζόνων μόνον, ὡς οὐκ ἄξιος Ἡλυσίων Πε-
δίων, οὐδὲ τῆς Ῥαδαμάνθους κρίσεως ἐνδικωτάτης.
Μυθεύονται γὰρ Ἕλληνων παῖδες τὸ μὲν Ἡλυσίων
Πεδίον χώρον τινα ἐπιτερεπῆ, ἡδίστων καὶ παντοίων
εὐφορώτατον καρπῶν, φέροντα τρεῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ (44),
δικαστὴν δὲ τὸν Ῥαδάμανθυν τῶν ἐν ἄδου ἀδίκαστον
[Coisl. ἀδίκ. τῶν ἐν ἄδ.].

Col. 689 A 6. Τοῦτ' ἐκεῖνο αἱ τῶν ψήφων κλο-
παί. Μετενήχκεται ἀπὸ τῶν ψηφολόγων, οἱ [Coisl.
οἶον] κλέπτουσι τὰς θύεις καὶ ψήφοις ἐξαπατῶσιν (45)
ἐκ θυεῖν, κατὰ τὴν παροιμίαν (46), τρεῖς φαντάζοντες
ὄρβην· τὸ δ' ὅλον αἰνιττεται τὴν ἀπάτην, δι' ἧς τῶν
κουροτέρων μεταωρίζων τὸν νοῦν ἐσύλα, οὐ μόνον δὲ,
ἀλλὰ γὰρ καὶ [ms. 575, ἀλλὰ καὶ] τοὺς φιλοσοφίαν
ὑποκρινομένους ἐφέλκων, διὰ τοῦ, ἰ ἐταῖρε καὶ ἐταῖρε, κ
ἀπράκτους φανακίζων ἀπέπεμπεν, οὐκ ἔχοντα ὅτινι
τῆς ἀδουλίας μέμψονται πλέον, ἐκεῖνω, φησὶ, διὰ τὴν
ἀπάτην, ἣ ἑαυτοῖς διὰ τὴν ἐπιδημίαν.

Ibid. B 15. Παῶν πὸς δημοσίαν καὶ λὰς ἐναλλό-
μενος. Τουτέστιν ἐπιπυδῶν καὶ λακτίζων ὡς ὄνος
Ἀντρώνιος (47). Πῶς δὲ παίζειν ἐστὶ τὸ ἐπικλινομένου
εἶσω καὶ ἐσφιγμένου τῶν δακτύλων παίζειν καὶ
κρούειν, ἐξ οὗ καὶ ἡ πυκτική ἀγωνία ὠνόμασται. Τοιαῦτα
C τοῦ καλοῦ τε καὶ σοφωτάτου βασιλεῶς τὰ ἀγαθὰ, ὧν
γεῦσαι τὴν οἰκουμένην ὁ σοφὸς ἐπαινέτης αὐτοῦ Λι-
βάνιος ἐληρώδει.

Ibid. C 1. Φυσήσεις καὶ ἀναφυσήσεις [edit. ἀντι-
φυσήσ.] Διασύρων ὁ δυσσεβὴς τὰ ἡμέτερα καὶ τὰς
ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι ἐμψυσθήεις [Coislin. ἐκφυσ.]
κωμῶδων, τοῖς γραῖθλοῖς ἀπέλκεζεν (cod. p. 275),
αὐτὸς τὸ ἐπιβώμιον πῦρ φυσῶν καὶ ταῖς γνάθοις ἐν-
ασχημονῶν. Τὴν αὐτοῦ θεῶν Ἀθηνᾶν ὁ πάνσοφος οὐ-
τος βασιλεὺς οὐκ ἐνενοεῖ, αὐλοὺς ἀναλαβομένην καὶ
αὐλεῖν ἐπιχειροῦσαν [Coisl. ἐπιχειρεῖν]· ἡ δὲ, ὡς πλη-
σιον ὕδατος τὴν ἑαυτῆς ἥσθετο σκιάν, καὶ τὰς γνά-
θους κατενόησεν αἰρομένας οὐκ εὐπρεπῶς, ῥίψασα
θεῶν κατηράσατο τοῖς αὐλοῖς.

Col. 692 A 2. Ὑποκλέπτων τὸ ἀσελγὲς μυστη-
ρίου προσχήματι. Ἐν ταῖς τελεταῖς καὶ τοῖς τῶν δαι-
μόνων μυστηρίοις, πόρνας ἅμα γυναῖξιν συγκατιῶν

τοποιοῦς, καὶ φαίνεσθαι μὲν τόσας, ἔρυνωμένες δὲ
μὴ τοσαύτας καταλαμβάνεσθαι, μὴ γοητεία τυχόν,
ἀλλὰ ταχυτέτι, φησὶ, τοῦ χρωμένου, ἀποπλα-
νῶντος τὴν αἰσθησιν. Adde scholiasten Montacu-
tii, p. 13.

(46) Proverbium hoc vide apud Suidam, ad voces
Ἐκ θυεῖν τρεῖς βλέπεις. Adde Adagia Erasmi, iii,
1, 6.

(47) Ms. 575 ὡς ὄνος ἄγριος. Coislin. lectionem
recepit. Vox ἄγριος non aliud est quam glossa vel
forte amanuensis ipsius emendatio qui nesciebat,
asinus apud Antronenses adeo grandes, asperos et
pigros, ut inde proverbialiter diceretur, Ἀντρώ-
νιος ὄνος.

ἐν τοῖς ἀδούτοις, ἤγε τὰ αἵσχη τὰ μυστικά, καὶ, συμφθειρόμενος καὶ φθειρών, ἐκλεπτε τὸ ἀσελγές, ὡς δὴ τι [Coisl. δῆτι] θεὸν ἐπιτελῶν, προπίνων ταῖς πόρναις καὶ προπινόμενος ὑπ' αὐτῶν, σχήματι καὶ προφάσει μυστηρίων ἀναγιασμοῦ [ms. 573 ἀναγιασμοῦ]· τοιαῦτα ὁ σεμνὸς οὗτος βασιλεὺς καὶ κρείττωνόμνου-
μενος ἡδονῶν ἐπετέλει.

Ibid. B 1. Τότε τοίνυν οὐ σαῦλος ἄγῳ τοῦ ἀν-
δρός. Σημειωτέον τὸ ἥθος τοῦ Ἀποστάτου ὡς ἐξά-
ριστον καὶ σεσοδημένον καὶ δαιμονῶν (48)· ὁ καὶ
μάντις, οἶμαι, καὶ ἀσφαλὴς ψυσιονόμων ἐθήρασεν
αὐν, εἰπὼν πλήρη δαιμονῶν τὸν ἄνδρα, καὶ κακίας
ἀπάσης μεστὸν καταγύγιον· ἐκπέφρασται δὲ πᾶν
οἰκείως, καὶ τῷ Πατρὶ καὶ προφητικῶς ταῦτα διηγό-
ρευται· δείκνυσι γὰρ τούτοις ἡμῖν καὶ ἐναργῶς τῷ
λόγῳ παρίστησιν ὅποιον ἡ πείρα διὰ τῶν ἔργων
ἐγνώρισαι τέρας, ὅλον οὐ πρότερον ἢ φύσις ἐγέννη-
σεν, ἀλλόκοτον τι θηρίον κατὰ τὰς ἑκύλλας ἐκείνας
καὶ Χιμαίρας [ms. 573, Σκ. καὶ Χιμ.] δεικνύμενον.

Col. 695 B 2. Ὡς οὐκ ἐφορῶντός τινος τὰ ἡμέ-
τερα. Τοῦτο γὰρ ἐδόξαζεν ἡμῶν τὸ ἀντίπαλον, μηδὲ
μίαν κυβερνήσεως αἰτίαν ἢ θεὸν ἐφορον εἶναι τῶν τῆδε,
ἀλλ' αὐτομάτως τὸ πᾶν οὕτως φέρεσθαι καὶ τῶν εὐ ἢ
κακῶς βιούτων οὐδ' ἦντινα τὴν ἀνταπόδοσιν ἔσεσθαι.

Ibid. C 6. Ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν τιнос ἀσέβων. Ἐκ
τῶν προφητῶν τιнос τῶν δοκούντων ὑμῖν, φησὶν,
ἀσέβων λαμβάνω τὸν ἐπινίκιον· οἷς ἐπισυνάπτει καὶ
τὰς θυσίας καὶ τὰς τελετὰς καὶ τὰ τῆς ἀσεβείας μυσ-
τήρια, καὶ τὰ τούτοις ἐχόμενα.

Ibid. 11. Ποῦ Βαβυλῶν. Ταῦτα γὰρ αὐτῷ καὶ ἡ
οἰκουμένη πᾶσα ἐκ τῶν εἰρηγμένων, ἐντόμων τε καὶ
σφαγίων (49), καὶ τῶν λοιπῶν ὠνευροπολεῖτο τῷ δυσ-
σεβεῖ χειρούμενα.

Col. 696 C 5. Ἡ τὸν ἐμύοντα κατὰ τῆς Ἰα-
κώβ ὑπερηφανίας Θεόν (50). Ἦτοι τὸν ἐμύοντα
κατὰ τὴν Ἰακώβ εἰς τίνα; εἰς τὴν τῆς ὑπεροχῆς καὶ
υπεράνω πάντων φαινόμενον Θεόν· ἢ τὸν ἐμύοντα
Θεὸν κατὰ τῆς Ἰακώβ καὶ πίστεως καὶ μεγαλοφροσύ-
νης, ὥσπερ φησὶν ὁ Ἰακώβ· οὐ κατὰ δαιμονίων ὠμυνεν,
ἐλλὰ κατὰ Θεόν· εἰς ὅρκον γὰρ, φησὶν, οὐ δαίμονας
ἐλάμβανεν, ἀλλὰ Θεὸν εὐσεβῶς ὅρκον ἐποιεῖτο, τὸν
υπεράνω πάντων καὶ ὄντα (cod. p. 276, 1) καὶ φαινό-
μενον.

Col. 698 A 7. Ταῦτα Χριστιανοῖς παρὰ σοῦ. D
Ταῦτα ἀνταποδίδως τάπικερα [ms. 573 τὰ ἐπίχ.]
Χριστιανοῖς, ἀνθ' ὧν ἢ δι' ὧν καλῶς ἐσώθης ἀναρ-
πασθεὶς ὑπ' αὐτῶν, καὶ τῆς ἐνδίκου σφαγῆς λυτρω-
θεὶς.

Ibid. 5. Τότε μὲν δυσανασχετοῦντες. Πρὸς τὸ
« πρότερον » ἀποδίδεται τοῦτο· ἀναλαμβάνει γὰρ ὅτι

(48) Δαιμονίων mss., sine sensu. Emendatio obvia
et non dubia. Supra Gregorius de Juliano ait, τῇ
ψυχῇ δαιμονίων καὶ τοῖς πράγμασι.

(49) Supra jam ἐντομα per vocem σφαγία expo-
suit. Scholiastes Apollonii Rhodii (i, 587)· ἐντομα,
τὰ σφαγία, κυρίως τὰ τοῖς νεκροῖς ἀναγιζόμενα.

(50) Clemencetus in nota ad hunc locum scholion
Basilii retulitque ad ἄλλα κατὰ Θεόν. Male scripsit
ἐξου pro ἢ τόν. Cum autem Basilii interpretatio

A brabat, et corruptus ipse et corrumpens; atque
libidinis petulantiam occultabat, nempe tanquam
aliquid divinum peragens, scortis præbens, quæ
etiam ipsi vicissim præbebant, sub nefariorum
mysteriorum specie atque obtentu: gravis hic im-
perator, et qui ut voluptatibus superior laudaba-
tur, hujusmodi res gerebat.

Tunc igitur me non malum de hoc viro. Notanda
Apostatae indoles, ut scelestia, et agitata, et demoni-
aci. Quam quidem vates, opinor, certusque phy-
siognomon deprehendisset, plenum daemonibus
virum declarans, omnique nequitia repletum di-
versorium. Exposita sunt maxime proprie et a Pa-
tre prophetice hæc dicta sunt. Ostendit enim illis
nobis, et manifeste sermone constituit, quale expe-
rientia operibus cognovit monstrum, quale non
prius natura genuit, variis generibus conflata
belluam ostensam velut Scyllæ illæ et Chimææ.

Tanquam videlicet nemo esset qui res nostras in-
spiceret. Hoc enim jactabant adversarii nostri, ne-
que ullam gubernationis causam vel Deum esse
terrestria inspicientem, sed fortuito omnia ita
ferri, atque iis qui honeste vel male vixerunt nul-
lam futuram esse retributionem.

Ab indoctorum nostratium quodam. A propheta-
rum quodam, qui indocti apud vos videntur, ait,
triumphale carmen desumo. Quibus subjungit et
sacrificia, et caeremonias, et impietatis mysteria,
C cæteraque hujusmodi.

Ubi Babylon? Hujus atque universi orbis, ex
istis quæ jam diximus immolationibus atque inci-
sionibus, reliquisque aliis, possessionem quasi
somnia sibi promittebat.

Deum qui jurat adversus superbiam Jacob. In
quem adversus Jacob jurantem? In supereminen-
tem omniaque superantem Deum. Aut jurantem
Deum per Jacob fidem et magnanimitatem, sicut
ait Jacob: non per dæmones juravit, sed per
Deum. In jusjurandum enim, ait, non dæmones
accepit, sed Deum religiose jusjurandum fecit, qui
super omnia et est et videtur.

Hæc tu scilicet Christianis. Hæc Christianis præ-
mia persolvis, pro iis aut propter ea quibus pul-
chre servatus es ab ipsis subtractus, et justa nece
liberatus.

Tum nos ægre et acerbe ferentes. Ad « prius qui-
dem » hæc referuntur. Repetit enim quod cum sus-

satis sit impedita, D. Clemencetus conjicit ἐμύοντα
pro ἐμύοντα, qui opitulatur, qui ulciscitur. Sed ni-
hil mutandum, cum manifeste Gregorii sermo ad
hæc verba prophetæ Amos spectaret quæ laudat ipse
Clemencetus: Ὁμνύει Κύριος κατὰ τῆς ὑπερηφανίας
Ἰακώβ. Male omnino Basilii interpretatus est, et
eam Gregorio mentem fuisse patet ut significaret,
« Quem alium adiutorem expectare potuimus nisi
Deum illum qui juravit contra superbiam Jacob? »

lineretur atque differretur a Deo sua adversus A
impios ira, nos aegre ferentes eas mittebamur vo-
ces. Dein post multa adjicit: *Hæc autem ipse
prius.... nunc vero, et reliqua.*

*Cecidit Bel, contritus est Dagon, palus factus
est Saron.* Bel, Dagon et Saron, templa et signa et
dæmonum nomina. E Scriptura hæc sumpta sunt:
ad similitudinem eorum quæ hoc temporis evene-
runt. A piis enim hæc omnia deleta et eversa, et
penitus diruta sunt. Deinde adjicit et nostra, et
futura prænuntiat, quæ et nunc adhuc perspicun-
tur vel evenientia, vel jam impleta, vel certe fu-
tura, ut probe scio: iis enim quæ eventu confir-
mata sunt in futurorum fide confirmatus sum.

Non jam adversum nos festos dies agent. Solemn-
itates ac festa celebrabunt, gaudentes adversus nos
impii inimici, ac legis iniquæ decreto a falsa et
adulterina doctrina nos excludentes. Prohibebant
enim ne Christiani Græcarum litterarum ac doctri-
narum participes essent: hac ratione se illud con-
secuturos arbitantes, ut linguas quoque nostras
inhiberent.

Ignem facifer tuus exstinguat. Ignem gerebat is
qui facem tenebat, simul et sacrificiis ignem im-
mittens, et sacra et cæremonias ad aliquod tempus
illuminans: posteaque eundem exstinguens, turpia
et obscena mysteria in tenebris celebrandi spatium da-
bat. Ac tum sacrorum antistes meretricia veste indu-
tus turpiter de rebus sacris disserebat. Ideo subjun-
git: «*Fœdas tuas et tenebris plenas noctes cohibe.*»

Aerem sparsit. Proprie singula exprimit: «*Pro-
duxit, firmavit, tornavit, sparsit, limites imposuit,
traxit, anima donavit, ad suam formam effinxit.*»
«*Εμόρφωσε* ad Dei quoque imaginem innuit. Εμό-
ρφωσε, hoc est, animalia rationis expertia, bruta et
sentiendi facultate prædita anima donavit. Flu-
minum tractum atque cursum voce Εἴλκυσε, *traxit*,
significavit. «*Ὁρίσε*, limitem scilicet mari imposuit.
Terminum enim, inquit, *imposuit, quem non
præteribis*»¹⁹. Aerem quoque sparsum esse valde
proprie dixit: ille enim per universum inane, ut
appellatur, fusus ac sparsus est. Apie autem illud
etiam, «*cælum tornavit.*» Quasi in circulo et
torno circumductum, sphaerica forma effinctum est.
Firmum solidumque terræ proprium est. Lumini
autem solute et quasi incorporaliter eunti dedit
locum subjiciens aere gracili et exsili vehi.

Dejice jam Triptolemos tuos. Jam de iis dictum
est in oratione in *Theophaniam*, ac de Orpheo
¹⁹ Psal. civ, 9.

(51) Ms. 573 σκότου. Scribitur δ σκότος et τὸ
σκότος. D. Clemencetius legit σκότους juxta ple-
rosque mss. Mox Gregorius, τὸ σκότος ἔλυσε. Est
in ejus carminibus locus haud absimilis:

Τῶν δὲ νύκτες, νύκτος ὅπως ἄξια.
Ad quæ scholiastes Doctoris Clarke hæc adnotat
(Catal. Gaisford. p. 35): Νύκτες δὲ εἰσι σκότους
ἀξίαι κατὰ τὸν κλεόν καὶ τὰ τῆς ἐκείνου μυστήρια
τέλετῆς.

ἦνίκα ἀνεβάλλετο καὶ ἀνοχῆς· εἶχετο ἡ κατὰ τῶν
ἀσεβῶν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, δυσανασχετοῦντες ἐκείνας
ἠφιέμεν τὰς φωνάς· εἴτ' ἐπάγει μετὰ πολλά (col. 700
A 11). Ταῦτα μὲν οὖν πρότερον, νυνὶ δὲ, καὶ τὸ
λοιπὰ.

Col. 701 A 3. Ἔπεσε Βῆλ, συνετρίβη Δαγών,
ἔλη ἐγένετο ὁ Σαρών. Βῆλ καὶ Δαγών καὶ Σαρών,
ναοὶ καὶ στήλαι καὶ δαιμόνων ὀνόματα· ἐκ δὲ τῆς
Γραφῆς (Isa. xlvī, 1; xxxiii, 9) ἐλήφθη καὶ ταῦτα·
καθ' ὁμοίωσιν τῶν κατ' ἐκεῖνο [Coisl. ἐκείνου] καιροῦ
συμβεδηκότων· ὑπὸ γὰρ τῶν εὐσεβῶν καθήρηται
ταῦτα καὶ συνετρίβη, καὶ ἀπωλεῖα τελεῖα παραδέ-
δοται· εἴτα ἐπιφέρει καὶ τὰ ἡμέτερα καὶ προφητεύει
τὰ μέλλοντα, ἃ καὶ νῦν ἐτι καθορᾶται γινόμενα καὶ
γεγονότα ἤδη, καὶ γενησόμενα εὖ οἶδα· τοῖς τελε-
B σθεῖσι γὰρ βεβαίως ἔχω [Coisl. ἔχω] καὶ τὰ ἐσόμενα.

Ibid. C 2. Οὐκ ἐτι πανηγυρίζουσιν καθ' ἡμῶν.
Πανηγυρίζουσι τελέσουσι καὶ ἑορτάς, ἐπιχαίροντες ἡμῖν
οἱ ἐχθροὶ ὄντες ἀσεβεῖς, νόμῳ ἀνόμῳ ἀποκλείσαντες
τῆς κιβδήλου καὶ ἀδοκίμου παιδείσεως· ἀπεῖραν
γὰρ Χριστιανούς παιδείας Ἑλληνικῆς καὶ σοφίας με-
ταλαμβάνειν, καὶ τὰς γλώττας ἡμῶν ἀποφράττειν καὶ
τούτῳ κακούργως οἰόμενοι.

Col. 704 A 6. Σδεσάτω τὸ πῦρ ὁ δαδούχος.
Ἐπυρφόρει οὗτος ὁ δαδούχος, ὁμοῦ τὰς τε θυσίας
ὀλοκαυτῶν καὶ φωτίζων ἐπὶ τινα χρόνον τὰς τελετάς·
εἴτα κατασθενύνων ἐδίδου καιρὸν ἐν σκότῳ τὰ αἰσχρὰ
τῶν μυστηρίων τελεῖσθαι. Πορνικὴν δὲ στολὴν ὁ λε-
ροφάντης ἐνδιδυσκόμενος αἰσχροῦς ἱερουργεῖ· διὰ
C ἐπιφέρει· «*Ἐπίσχες σου τὰς αἰσχράς καὶ σκότους*» (51)
γεμούσας νύκτας.

Ibid. B 12. Ἐσπείρειν ἀέρα. Οἰκείως ἕκαστον
ἀποδίδωσιν· «*ὕπεστῆσατο, ἤρρασαν, ἐγύρωσαν,*
ἔσπειραν, ὥρισαν, εἴλκυαν, ἐψύχωσαν, ἐμόρφωσαν»
διὰ μὲν γὰρ τοῦ «*ἐμόρφωσαν*» τὸ κατ' εἰκόνα δηλῶν·
διὰ δὲ τοῦ «*ἐψύχωσαν*» τὸ ζωτικὸν λογικὸν τε καὶ
[ms. 573, ζωτικὸν τε λόγ. καὶ] νοερὸν καὶ τὸ ἄλογον
μέρος τῆς ψυχῆς· διὰ τοῦ «*εἴλκυαν*» τὸν ὀκλὸν καὶ
τὴν τῶν ποταμῶν φοράν· τὸ δὲ «*ὥρισαν*» ἐμφατι-
κὸν ἐστὶ τοῦ διορισμοῦ τῆς θαλάσσης. «*Ὅριον γάρ,*
φησὶν, *ἔθον δ' οὐ παρελεύσεται*» (Psal. ciii, 9).
Ἐσπάρθαι δὲ καὶ τὸν ἀέρα εἰκότως εἶπε· κέχυται
γὰρ καὶ διέσπαρται παντὶ λεγομένῳ κενῷ· οἰκεῖον δὲ
καὶ τὸ «*ἐγύρωσαν*»· οὐρανὸν· ὡς ἐν γύρῳ γὰρ καὶ
D τὸρνῳ περιγαγὼν (52) σφαιρικῶς ἐτεκτάνετο· τὸ
δ' ἑδραῖον καὶ στερεὸν ἴδιον (cod. p. 276, 2) γῆς· τῷ
φωτὶ δὲ λελυμένος καὶ οἶον ἀσωμάτως ἰόντι δίδωκε
χώραν ὑποστήσας ἐπιβατεύειν ἀέρι ἀραιῷ [ms. 573
εὐρεῖ] καὶ λεπτῷ.

Ibid. C 3. Κατάβαλε σου τοὺς Τριπολέμους.
Εἴρηται περὶ τούτων ἐν τῷ εἰς τὰ Θεογόνια λόγῳ (53)

(52) Hic voce περιγαγεῖν explicatur verbum
γυροῦν· alias vice versa. Cum enim Gregorius
in alio sermone dixisset (or. 34, nunc 28), τίς περι-
ήγαγεν οὐρανόν; Basilius hæc observat: ἴσον ἐστὶ
τῷ ἐγύρωσε, κυκλοτερῆ καὶ σφαιροειδῆ εἰργάσατο·
ἡ γὰρ περὶ κύκλον σημαίνει· ἡ τὴν περιφορὰν τοῦ
κυκλοφορικοῦ τοῦτου πάματος ὑποληπτέον.

(53) In Basiliū scholiis ad sermonem εἰς τὰ
Θεογόνια (orat. 58), nihil de Triptolemo invenire

καὶ περὶ Ὀρφέως δεδῆλωται μοι ἐν ἄλλοις (54), καὶ ἂν ταῖς φερομέναις ἱστορίαις (55) πλατύτερον εὐρήσεις.

Ibid. C 41. Οὐκ ἔτι φθέγγεται δρυς. Τὴν ἐν Δωδώνῃ λέγει δρῦν (56) φθειρομένην καὶ λάλον, καὶ ληρούσαν τὰ τῆς πλάνης μαντεύματα. Αἰδέηται δὲ τὸν ἐν Δελφοῖς (57) φησι τρίποδα, καὶ Πυθίαν τὴν ἐν Δῆλῳ (58). Πληρουμένην δὲ εἶπε, καθότι μυθεύονται, ἀπὸ τινος γάστματος πνεύματος ἀναφερομένου, ἰερείαν τινα ὑπερβαίνουσιν κάτωθεν διὰ τῶν μυρίων ἐπεισπνέσθαι, καὶ πληροῦσθαι μαντικῶν ληρημάτων, καὶ τοὺς λεγομένους ἐντεῦθεν ἀποθεσπίζειν χρησμούς. Περὶ δὲ τῶν ἐξῆς λέλεκται ἐν ἄλλοις (59). Πλὴν καὶ ταῦτα πάντα σεσυγκέναι φησί.

Col. 705 A 3. Καὶ Προσύμῳ τῷ καλῷ θεῷ [Coisl. Θεῷ] παθαινόμενος. Τοῦτοστι πάσῃων, καὶ τῷ ὥρῳ Προσύμῳ συμφθειρόμενος· ὁ δὲ Πρόσ-υμνος, ὕμνα κύριον ἀσελγείας καὶ ἀκολασίας τοῦ τοιοῦτου θεοῦ ὑπουργὸς ὧν καὶ ἐρώμενος (60). Θερσίτην δὲ Ὀλύμπιον τὸν Ἡραίστον αἰνίττεται, ἀπεικάζων τῷ καταγελάστῳ καὶ αἰσχίστῳ Θερσίτῃ τῷ Ὀμηρικῷ.

Ibid. B 3. Τὸν Κερδῶρον καὶ τὸν Λόγιον. Τὸν Ἑρμῆν λέγει, ἀπὸ τοῦ λόγου Λόγιον καλῶν, ἀπὸ δὲ γε τοῦ κέρδους καὶ τῶν κλεμμάτων Κερδῶρον· ἐπεὶ δὲ καὶ μοιχὸς ἕάλω καθ' Ὀμηρον, δεσμοῖς ἀφύκτοις ὑπ' Ἀρεῶς σὺν Ἀφροδίτῃ πεδῆθεις, αὐτὸς μὲν Ἑραγώνιος ἦν, θεοὶ δ' ὀρῶντες ἀσθέστῳ κατείχοντο γέλωτι (61)· ἀλλ' ἐγὼ, φησὶ [Coisl. πασι. Greg. ibid.], συγκαλύπτω μὲν τοὺς ὀφθαλμοὺς αἰδούμενος τῷ [ms. 575, ὁφθ. τῷ] αἰσχίστῳ τούτῳ θεάματι (62).

Ibid. 6. Σὺ δὲ μοι προσκύνει το σύντονόν τε τοῦ λόγου καὶ τὸ Σακέλλιον. Τοῦ Ἑρμοῦ καὶ ταῦτα· ὡς δὲ δῆθεν σεμνὰ φράζει· καὶ τὸ τοῦ λόγου δὲ κε-

est, nec etiam ubinam de eo loqui potuisset non video. In sermone εἰς τὰ ἅγια Φῶτα (orat. 39), qui apud quosdam εἰς τὰ θεοφάνια inscribitur, Gregorius, ut in praesenti loco, κελεύει τινας καὶ Τριπολέμους αἰτ; sed Basilius nihil in hunc locum adnotavit. Expositionem forte ab ipsius expositione diversam innuit; quod tamen verò simile non est.

(54) Quem locum innuat non video. Oratio in Epiphaniam locum Basilio dederat ut quædam de Orpheo diceret (Ὀρφέως τελεῖται καὶ μυστήρια, verba sunt Gregorii orat. 38), sed dicere noluit; quædam etiam adnotare potuisset in hæc verba primæ Stelienticæ: Ὀρφεὺς παρίτω μετὰ τῆς κιθάρας καὶ τῆς πάντα ἐλκούσης ψῆθης. At nihil occurrit, in mss. saltem quibus nitor.

(55) Exempli gratia, in Nomi Collectione historiarum (Συναγωγὴ ἱστοριῶν) l. i, c. 77.

(56) Gregorius in carmine 29: Καταλὴ, Ἀδρῆ τε, δρυὸς μαντεύματα κείσθω. Codex doctoris Clarke scholion in hunc locum exhibet valde mutilum (Catalog. ms. Clarke, p. 48), quod nihil mutans edidit Gaisford. Illud juvat hic emendatius atterere: Δωδώνη πόλις ἐστὶ περὶ τὴν Ἠπειρόν· ἐν ταύτῃ ἦν δρυς ἐν ᾗ Ζεὺς ἐπισκιάζειν ἐλέγετο, καὶ μαντεῖαν τοῖς χρεῖσιν δίδοναι ἐξ αὐτῆς τῆς δρυὸς. . . . ἐξηχούμενα· Ὀμηρος δὲ (Iliad. xvi, 234), Σέλλοι, φησὶν, οὐ τῆς Δωδώνης δρυὸς μάντις, ὑποχῶ. [forte ὑποφύτας] τὸ ἔθνος προσαγορεύων· οὐτούς δὲ χαμαιεύνας φησὶ καὶ ἀντιπόδας, θῶ

ostensum est mihi in aliis, atque in iis quæ historiæ dicuntur, fusius invenies

Non jam querculus loquitur. Quercum in Dodone dicit, vocalem et erroris oracula eloquentem. Lebetem vero in Delphis ait tripodem; et Pythiam Delicam vatem. Impletam vocat, ut fabulantur, quod, spiritu ex quodam hiatu prorumpente, illa vates supergrediebatur, et quasi ab innumeris spirantibus implebatur propheticis ineptiis, quas deinde ut oracula proferebat. De cæteris jam aliud dictum est, etsi potius esset, aiti, silentio omnia premere.

Deus in pulchri Proshymni amorem propensus. Scilicet patiens et formoso Proshymno turpiter abusus. Proshymnus, nomen proprium est. Petulantiae ac libidinis istius Dei minister erat et amasius. Thersitem autem Olympium Vulcanum innuit, eum comparans cum ridiculo et turpissimo apud Homerum Thersite.

Lucrium tuum et Logium. Mercurium dicit, Logium a λόγον (sermone) vocans, et a κέρους (lucro) et furtis Lucrium. Cum autem mæchus deprehensus est, juxta Homerum, ineluctabilibus vinculis a Marte cum Venere illigatus, ipse quidem in manifesto scelere esset, diique videntes cachinnos immanes sustulerunt. Sed ego, ait, oculos obtego turpissimi hujus spectaculi pudore.

Tibi vero per me sane liceat sermonis contentionem et sacculum. Hæc quoque ad Mercurium spectant. Quasi decora eloquitur, et orationis gravitatem

[forte τῷ θεῷ] ἀνακείμενος· ἐνθα καὶ γυναῖκας ἔλεγον ἐμφορουμένας προλέγειν καὶ μαντεύσθαι, καὶ ταύτας ὅσον τοὺς ἱερεῖς ἀγγενοῦσας φασί

(57) Errat Basilius, at Nonnus (Hist Collect. ii, 2 infra) recte scripsit. Voce λέβης Gregorius non tripodam Delphicam intelligit, sed vas illud æreum quod statua flagellabat. Van Dalen in famigerato suo De oraculis tractatu (c. 9) loca nonnulla collegit quæ ad Dodonæas fabulas spectant. At videunda in primis Dissertatio in qua præses de Brosses de hoc oraculo fuse agit (Acad. des B. L. t. XXXV). Adde Claverium De oraculis (p. 9). Nescio an jam alicui sit animadversum, Suidam ea quæ in Δωδώνῃ disserit, ex Nonno exscripsisse, et imperatricem Eudoxiam ex eodem fonte hausisse in Violario (p. 187), cum de lebetem agit.

(58) Iterum erravit Basilius, at iterum recte Nonnus (Hist. ii, 13). Pythiam Delphicam, non Delicam intelligit Gregorius.

(59) Ubinam loci, nescio, si de sui ipsius scholiis loquitur; at deficiente Basilio vide Nonnum (ii, 14 sqq.)

(60) De Proshymni turpi historia vide Clementem Alexandrinum, Protrept. p. 22, Arnob. v, p. 176.

(61) Errore singulari hic Basilius Mercurium pro Marte, et Martem pro Vulcano ponit.

(62) Non videtur Basilius mentem Gregorii cepisse, qui hic statuarum Mercurii habitum obacruvuz intelligit, quas videre pudet.

contentionemque confert cum sacculo furtorum A receptaculo, qui et ipse videlicet adorabatur.

Et Isides, et Attides, et Mendesii dii. Egyptii et isti dii, de quibus jam dictum est. Attamen Priapus quidem deus habebatur et ipse, turpiter depictus, inguen seu veretrum erectum habens ingentis magnitudinis. Hermaphroditus vero duplicem, ut illi narrant, sortitus est naturam, virilem scilicet et femineam, utramque libidinem agens, sicut et Tiresiam ferunt. Attis vero et Osiris, ille quidem virilibus partibus truncatus est, eaque quæ feminarum sunt patiens cultus est : Osiris autem, postquam toto corpore laceratus ac de medio sublatus fuit, Deus existimatus est.

Audite orationem viri non mediocriter in ejusmodi rebus eruditi. De semetipso dicit, non se simpliciter laudans, verum magis suasio ac non ingrato dicendi genere. Consequenter enim rhetores in suasio genere de semetipsis sublimiter loqui, ut magis libenter consilium excipiant. Neque enim eo, qui suadet, humiliter loquente, facile quispiam cohortationem accipiat. Unde igitur tanta mihi contigerit doctrina? Ex iis, ait, atque illis.

Illud vero magnum ne omnino quidem peccasse, aut certe non gravissime. Postquam autem se dixisse sentit « supra naturæ modum » protinus quasi seipsum corrigens adjecit : « aut certe non gravissime. » Nemo enim prorsus peccato caret. Nam supra humanæ naturæ modum, ait, absque peccato esse Deus constituit. Forsan suspicari posset quodammodo et illud, humanæ naturæ esse dicere peccati expertem esse, et si hoc culpæ immune, ut ita dicam, quasi humanæ naturæ proprium peccatum. Quid igitur dicemus? Ex iis quæ acciderunt speculari. Neque enim malum est natura, neque ad peccatum creata est, sed ad incorruptionem. Si et quavis ratione virtute et illud naturæ adesset, quod igitur potestatem habuit accipere, habuit quodammodo et illud, non constituyente Deo, transgressionem autem ad perniciem irrepente atque omni vi atque ope nitente, serpentis artifi-

(65) Voce τὸ σύντονον manifeste alludit Gregorius ad eandem statuas. Verba τοῦ λόγου, quæ Basilio placent, mihi invenuste dicta videntur. Sic distinguendum erit, ut intentio et etiam intonatio oratoris pateat, τὸ δὲ μοι προσκύνει τὸ σύντονον — τοῦ λόγου — καὶ τὸ σακέλλιον. At mihi persuadere non possum. Gregorium, qui semper stylo excelso utitur, ad hæc facete dicta descendisse ut auditorum risus moveret. Scripserit tantum τὸ σύντονον, καὶ τὸ σακέλλιον, ἐν σοὶ μόνον αἰδέσμεον. Ultima verba jungo cum σακέλλιον· in editis subsequentis periodi pars sunt, al sine sensu. Σακέλλιον hoc (ὁ θησαυρὸς τῶν σὺλῶν vel τῶν σὺλων, sed potius σὺλων) crumena est quam in multis monumentis Mercurius manu gerit.

(64) Quid sint Ἀττίδες, dii Egyptii, non video. Textus Gregorii habet, αἱ τὰ Ἰσίδες καὶ οἱ Μενδήσιοι θεοὶ καὶ οἱ Ἀττίδες. Et sine dubio hic restituendum Ἀττίδες.

κροτημένον καὶ σύντονον ἐπισυνάπτει, καὶ τὸ τῶν σὺλῶν [Coisl. σὺλων] τὸν θησαυρὸν σακέλλιον, ὡς καὶ αὐτοῦ [Coisl. ὡς αὐτ.] τάχα προσκυνουμένου (65).

Ibid. 8. Αἱ τὰ Ἰσίδες καὶ Ἀττίδες (64) καὶ Μενδήσιοι. Αἰγύπτιοι καὶ οὗτοι θεοὶ, περὶ ὧν ἐλέχθη (65). Πλὴν Πρίαπος μὲν θεὸς ἐνομήσθη καὶ αὐτὸς, αἰσχυρὸς καὶ γραφόμενος τὸ ἐπίσειον [Coisl. ἐπείσειον], ἦτοι τὸ αἰδοῖον, ἐκκαρμὲς ἔχων ὅτι μέγιστον [Coisl. ὅτι καὶ μεγ.]. Ἑρμαφρόδιτος δὲ διττὴν, ὡς αὐτοὶ φασιν, ἔλαχε φύσιν, ἀρρένους τε καὶ θηλείας, ἐκατέρωθεν ἀσελγαίνων, ὥσπερ καὶ τὸν Τειρεσίαν ἱστοροῦσιν. Ἀττίς δὲ [Coisl. τε] καὶ Ὀσίρις (66), ὁ μὲν τὰ αἰδοῖα ἀποκείσθαι, καὶ τὰ τῶν ἀνδρῶν ἀφῆρηται, τὰ γυναικῶν δὲ πάσων ἐτιμήθη· Ὀσίρις δὲ διεσπάσθη, καὶ ἀνάρπακτος γεγὼνός, θεὸς ἐνομήσθη.

Ibid. C 9. Ἀκούσατε λόγον ἀνδρὸς οὐ μετρίως τὰ τοιαῦτα πεπαιδευμένου. Περὶ ἑαυτοῦ λέγει, οὐχ ἀπλῶς ἑαυτὸν ἐπαινῶν, ἀλλὰ ῥητορικώτερον εἰρηται καὶ ἀνεπαχθῶς· νόμος γὰρ ῥητόρων ἐν συμβουλευτικῇ (cod. p. 277) εἶδει καὶ ἑαυτὸν τινα ἐπαινεῖν, εὐπαρδέκτον ποιοῦντα τὴν συμβουλὴν· οὐδὲ γὰρ ἂν μετριολογούντος τὴν συμβουλευόντος εὐχερῶς ἂν δέξαιτο τις τὴν προτροπὴν (67). Πόθεν οὖν τὸ τῆς τοιαύτης παιδεύσεως [ms. 575 τῆς παιδ.] μοι περιέσται; ἐκ τῶνδε, φησί, καὶ τῶνδε:

Ibid. 12. Μέγα μὲν τὸ μηδὲ τὴν ἀρχὴν τυχεῖν ἀμαρτόντας ἢ μὴ τὰ μέγιστα. Ἐπειδὴ γὰρ ἥσθητο τὸ « ὑπὲρ τὴν φύσιν » εἰρηκώς, αὐτίκα πρὸς διόρθωσιν ἤλθεν ἐπενεγκών « ἢ μὴ τὰ μέγιστα »· οὐδεὶς γὰρ ἀναμάρτητος· ὑπὲρ γὰρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὸ ἀναμάρτητον, φησὶν, ἔταξεν [ms. 575 ἀναμ. ἔτ.] ὁ θεός. Ὑποπτευθεῖη δ' ἂν πως καὶ τοῦτο, ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι λέγειν τὸ ἀμαρτητικὸν [Coisl. λέγ. τὸ ἀναμάρτητον]· καὶ, εἰ τοῦτο ἀνεύθυνόν πως, ὡς ἀνθρωπίνης φύσεως ἰδίον ἡ ἀμαρτία· τί οὖν ἐροῦμεν; ἀπὸ τοῦ συμβαίνοντος τοῦτο σκοπεῖσθαι· οὐ γὰρ κακὸν ἡ φύσις, οὐδ' ἐπὶ ἀμαρτίᾳ ἔκτισται [Coisl. ἐροῦμεν· ἔκτισται], ἀλλ' ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ· εἰ καὶ πως δυνάμει καὶ τοῦτο τῇ φύσει παρῆν, ὁ τοίνυν δύναιμι εἶχε λαβεῖν, εἶχε, εἶχε πως καὶ τοῦτο οὐ τάξαντος τοῦ θεοῦ, τῇ παραβάσει δὲ παρεισφθαρείσης, καὶ εἰς ἐνέργειαν ἐλθούσης, ὅπως ἀπάτη διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ λαλήσαντος, τῆς ἀμαρτίας. Διὰ [Coisl. διὰ]

D (65) Apud Nonnum, exempli gratia. Si de iis locus est Basilius, locus non occurrit.

(66) De Atti et Osiride Basilius intelligit hæc Gregorii verba, τοὺς ὑπὸ μανίας περιεχομένους ἢ διεσπασμένους θεούς· Nonnus (ii 29) διεσπασμένους θεούς de Baccho Zagreo a Titanis caeso, quod admitti potest; et περιεχομένους θεούς de Gigantibus quos dii vicerunt et deturbarunt. Mala est hæc posterior interpretatio; verba enim ὑπὸ μανίας περιχ. nonnisi de Attide possunt intelligi.

(67) Coisl. οὐδὲ γ. ἂν μετριολογούντος εὐχερῶς ἂν δέξαιτο τὴν πρ. Præstat lectio ms. 575, quam secutus sum. Addidi ἂν ante δέξαιτο. Repetitio conjunctionis ἂν, quam habet codex Coisl.ianus, omnino suaderem ut in textu Gregorii recipiatur : non raro occurrit tam in prosaico quam in metrico sermone.

τὰ ἀποδεδικῶς ἦδη τάξει λέγεται τὸν Θεὸν γραφικῶς χαρακτῆρι, τὸν οὕτω τὸν ἀνθρώπων πλάσαντα καὶ τοῦτου δεκτικὸν ἐργασάμενον.

Col. 708 A 2. Δεύτερον δὲ ὡς [Coisl. δεύτ. ὡς] ἐμοὶ δοκεῖ. Πρώτου [ms. 573 Ἡρώτος] τεθέντος τοῦ μὴ ἁμαρτεῖν ἢ μὴ μέγα, δεύτερον ἔπεται τὸ πταίσαντας καὶ παιδευσθέντας, εἴτα ἀνέσεως ἐπιτυχόντας, ἐν αἰσθήσει αἱ καὶ μνήμη τῆς παιδείσεως εἶναι, καὶ μὴ ἁμαρτεῖν πάλιν, ἀλλ' ἀποφυγεῖν μάλιστα δευτέρα, ἐκ δευτέρας, φησὶ, κακίας καὶ ἁμαρτίας.

Col. 709 A 4. Μηδὲ τὸν παρόντα καιρὸν ἐπαίρωμεν. Τουτέστι, μὴ ταῖς ἐπινικίαις ἡμῶν [ms. 573 ὡμῶν] πανηγύρεσι καὶ εὐωχίαις ταῖς εἰρημέναις ἐπιχαίρωμεν τοσοῦτον, ὥστε καὶ ἐπαίρειν καὶ μεγαλύνειν αὐτὰς πλέον ἢ χρη' Ἑλληνικοῖς τισιν ἔθεσι καὶ καλλωπισμοῖς· μηδὲ χρότοις καὶ μέθαις (68) ἐπαίρωμεν τὸν καιρὸν· οὐ γὰρ ἀξίον ἐστὶ τιμᾶν τὰ θεῖα καὶ τὰ ἡμέτερα τοῦτοις τῶν πανηγύρεων· ἀτιμία γὰρ, ἀλλ' οὐ τιμὴ, τὰ οὕτω τελούμενα.

Ibid. C 5. Εἰ καὶ ὀρχήσασθαι δεῖς. Τὴν Ἡρωιδάδος ὀρχησιν παραιτεῖται, ἥς ἔργον, φησὶ, Βαπτιστοῦ θάνατος· τὴν δὲ τοῦ Δαυὶδ [ms. 573 δαδ] καὶ ἐπικρίνει, μὴ ἀτιμάζων, ἐπὶ τῇ καταπαύσει τῆς κιθωτοῦ, ἣν καὶ τῆς εὐκινήτου καὶ πολυστρόφου τῆς κατὰ Θεὸν πορείας μυστήριον ἡγέται· ἀλληγορῶν, καὶ δίδωσι τοῦτοις νοεῖν οὐκ ἀπόδητον εἶναι καὶ τὴν ἐν ἔορταῖς καὶ εὐφροσύναις καὶ πανηγύρεσι θείαις διάχυσιν ψυχῆς εὐσεβοῦς, δοξαζομένου Θεοῦ, καὶ τῇ οἰκονομίᾳ (cod. p. 277) Χριστοῦ καὶ ταῖς τῶν ἁγίων C μνείαις ἐλλαμπυνομένης [Coisl. μνήμαις ἐλλαμπόμενης]. Ἐνθεν, οἶμαι, οὐκ ἀποδέδληται, παρακωλύρηται δὲ πῶς, καὶ ὡς εὐσεβὲς [Coisl. καὶ εὐσ.] λελόγησται ἡ τῶν ἁσμάτων ὁμνῶδια, ποικίλως σὺν ἡδονῇ στρεφόμενης [Coisl. τρεφόμενης, ms. 573 στρεφόμενης] τοῖς ῥυθμοῖς τῆς ψῆδς, ὡς καὶ χεῖρας εὐρύθμως νομασθῆναι τε καὶ πόδας, καὶ ὅλον πῶς συνδιατίθεσθαι τῷ μέλει τὸ σῶμα ἀκαταγνώστως.

Col. 712 A 14. Μὴ ὦν κατέγνωμεν. Τουτέστι μὴ τῶν πράξεων ὧν κατέγνωμεν, ὡς βιαιῶν καὶ τυραννικῶν, τὰ αὐτὰ (69) τῶν πράξεων ἐκείνων διαπραξώμεθα.

Ibid. B 7. Μὴ τοίνυν θελήσωμεν τὴν ὀργὴν μετρηθῆναι. Οἷον ἀντιστηκῶσαι καὶ ἀντιμετρηθῆναι τὴν ὀργὴν καὶ τὰς τιμωρίας· μὴ τοίνυν θελήσωμεν ἀντιδοῦναι κακὰ ἀντὶ κακῶν, καὶ οἷα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πεπόνθαμεν ποιῆσαι εἰς αὐτούς· ἀξίως γὰρ οὐ δυνάσμεθα κολάσαι (70). Ἐπεὶ οὖν τὸ πᾶν εἰσπράξασθαι οὐ δυνατόν, τὸ πᾶν σύγχωρήσωμεν.

(68) Gregorius supra (col. 708 C 12) μηδὲ κώμοις καὶ μέθαις, et fortasse Basilius, χρότοις scripsit ut synonymum voci κώμοις, nam οἱ χρότοι, strepitus, plausus, convivia comitantur. Κωμάζειν, inquit ad hunc locum scholiastes Montacutii, ἐστὶ μετὰ μέθης ἀσχυρῶς ζῆναι· κῶμος δὲ τὸ δνομα. Basilius ad vocem κωμαστῆς quam in alia oratione (orat. 43) Gregorius adhibuit, hæc adnotat: Κωμαστῆς, κῶμος (ms 575, p. 105, 2) καὶ τὸ παίγνιον, καὶ ὁ ἔπαινος· ἐξ οὗ καὶ ἐγκώμιον εἰρηται, καὶ ἡ μέθη, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ μέθης ἀσέλγεια. Διαστέλλει· καὶ ὁ Ἀπόστο-

A ciis per illum qui in ipso locutus erat, peccato. Propter eventum jam constituisse dicitur Deum graphico caractere, qui ita hominem effinxerit atque hujus capacem effecerit.

Proximum autem, ut mihi videtur. Postquam primum positus est minime peccare, vel certe non graviter, secundum est, si cum peccato admissio castigati, ac postea indulgentius habiti, in disciplinæ semper sensu et memoria hæreant, nec rursus indulgeant peccato, secundaque verbera ob secundam, ut ait, iniquitatem secundumque peccatum fugiant.

Ne præsens tempus extollamus. Id est, ne festis, solemnitatibus atque unguentis, ut modo dixit, adeo exsultemus ut ea extollamus et magnificemus B ultra quod decet, sicut in quibusdam Græcorum ritibus et pompis. Neque plausibus et ebrietatibus tempus extollamus. Non enim decet divina nostraque istis solemnitatibus venerari. Nam quæ ita fiunt dedecus sunt, non vero decus.

Quod si te etiam saltare oportet. Herodiadis salutationem exprobat, quæ Baptistæ, ait, necem attulit. Davidis vero incessionem probat, non indecoram, ob arcæ requiem, quam quidem incessionis Deo gratæ agilitatem et volubilitatem mystice figurare censet: atque hoc ipsis intelligendum præbet, minime abjiciendam atque improbandam in festis ac divinis celebratibus animi diffusionem et modulatam agitationem, atque ob Dei gloriam ejusque sanctorum celebritates corpore cum animo tripudiente. Unde, opinor, non improbat, sed quodammodo licitus est, et ut pius habetur anticorum hymnorumque cantus, et voces cum volupate varie rhythmis modulatæ, manusque et pedes certa quadam numerorum moderatione agitati, ac totum denique corpus quadam inflexione non vituperabili ad cantum compositum.

Ne quæ prius reprehendamus. Hoc est, ne quæ illis objiciebamus, ut tetra et tyrannica, eadem in eos usurpemus.

Proinde ne iram metiri in animum inducamus. Nempe remetiri et compensare iram et pœnas. Ne igitur in animum inducamus mala pro malis re- D pendere, et quæ a Græcis passi sumus, ea in eos facere. Dignam enim pœnam sumere nequiremus. Verum quoniam pœnas omnes ab ipsis exposcere non possumus, pœnas omnes ipsis remittamus.

λος (Rom. xiii, 15): μὴ κῶμοις καὶ μέθαις· καὶ Θεόκριτος (Idyll. iii, 1): Κωμάσσω πρὸς τὰν Ἀμαρυλλίδα, ἀντὶ τοῦ ἐπὶ πορνείᾳ πορεύομαι.

(69) Ex his patet legendum in textu Gregorii, μὴ ὦν κατέγνωμεν ταῦτα πράξωμεν, pro ταῦτα.

(70) Hic mancus est textus scholiastis Montacutii: Ἐάσωμεν οὖν... ἐτρα κολάζεσθαι τοὺς ἐχθροὺς τῶ συνεῖδον πληττομένους, κατὰ τὴν τραγωδίαν· ἡ σύνεσις γὰρ ἀπόλλυσι τὸν δεινὰ ἐργασμένον. Videtur legendum, ἐάσωμεν οὖν σὺν μέτροις κολάζεσθαι.

Qui cum per ea quæ passus est. Qui quidem A
Christus Deusque noster, victis per ea quæ passus
est persecutoribus, eo nomine multo magis supera-
vit, quod cum multis partibus majorem adversus eos
iram ostendere posset, hoc tamen non modo non
fecit, verum etiam pro singulari quadam benignitate,
proipis Patrem precatus est ne hoc iis crimini daret.

Mitto divina et nostra. Quæ a Deo et a divinis
scriptoribus de suppliciis istos hic manentibus,
accepimus, ait, mitto dicere et prætereo. At tu ad
tuos Græcorum sermones venias, quibus poetæ et
philosophi delectantur; qui quidem igneos quos-
dam fluvios ad improborum cruciatum tradiderunt,
Pyrphlegetontes, et Cocytos, et Acherontes (plurali
scilicet numero sic quodammodo appellatos); per
quos quidem fluvios apud vos poetæ ac philosophi
improbis cruciant. Et Tantalum duplici pœna
laborantem aiunt, inter aquas stantem usque ad os
et barbam. At cum senex, ut Homerus ait, corpus
demittit bibendi cupidissimus, protinus paludem,
in qua demersus stabat, dæmon exsiccet. Tityum
vero super multa plethra recubentem (tanta enim
corporis erat magnitudo), et ab avibus jecore dila-
cerato semperque vorato, cum semper renascitur,
narrat fabula. Atque Ixionem rotæ magno impetu
versatæ devinctum et cum ea in orbem volutum.
Hi sunt qui inferorum suppliciis addicti sunt. Que-
nam vero impiissimum istum Julianum manent?
Multo graviora illis, ait, perpetietur et eo magis
lugebit, quo magis improbitate præstat: quando
quidem pœnæ atque cruciatus pro modo eorum,
quæ quisque scelerate fecit, tribuuntur.

Hoc tibi pro pede sit munus. Narratum est quo-
modo Ulysses, Illo revertens, multis objectus
fuerit periculis, atque vicesimo anno domum re-
dierit, pauperi similis, omnibusque ignotus. Arcum-
que experiri simulans quo Penelope, procos
suos eludens, per securium foramina sagittare ju-
bebat. Istis parum proficientibus, ipse intendit ar-
cum, telo ad destinatum misso, Antinoum proco-
rum primum transfigit, opportune percussum:
ad quem dejectum hæc verba dixit: Hoc tibi pro
pede sit munus. Pedem vero bovis innuit, quo a
mensa arrepto conjectoque supplicem Ulyssem
male multaverat. His quoque usus est adversus
istum homicidam Idolium (sic enim eum nomi-

(71) Τους Πυρφλεγέθοντάς σου καὶ τοὺς Κωκυ-
τοὺς καὶ τοὺς Ἀχέροντας, ait emphatice Grego-
rius.

(72) Ms. 573, πλέθρα. Alteram lectionem elegi
quam habet Homerus (Od. xi, 576):

Καὶ Τίτυν ἐλθόν, Γαίης ἐρικυδέος υἱόν,
Κείμενον ἐν θαπέῳ· ὃ δ' ἐννέα κείτο πλέθρα·
Γ' ὥς δέ μιν ἐκάτερθε παρημένο ἦπαρ ἔκειρον.

Scholias ms. doctoris Clarke (Catal. Gaisford.
p. 55), qui cum Nonno conferri potest, de Titio no-

Ibid. 43. Ὅς οἷς πέπονθε. Ὅστις Χριστὸς καὶ
Θεὸς ἡμῶν ἐφ' οἷς πέπονθε τὸ εὐδίκιμον καὶ αἰνετὸν
εἰς νίκην ἔχων, πολλῶν πλεονενίκηκεν, ἐφ' οἷς, ὡς Θεὸς
δυνατὸς ὢν πολλὰ πλάσιον εἰς αὐτοὺς ἐνδείξασθαι τὴν
δύναμιν, τοῦτο οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ ὑπερεύχεται τῷ
Πατρὶ μὴ στήναι αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν, φιλάνθρωπίας
ὑπερβολῇ.

Col. 714 B 9. Ἐὼ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἡμέτερα. Ὅσα
ἐκ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἔχοντες Γραφῶν περὶ τῶν
ἐκεῖθεν δικαιοτηρίων, ἐὼ, φησί, καὶ καταλιμπάνω-
ταῦτα· ἐπὶ δὲ τοὺς σοὺς ἔλθε τῶν Ἑλλήνων λόγους,
οἷς ἀρέσκονται ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι, οἱ [Coisl.
οἶον] ποταμοὺς πυρὸς εἰς κλάσιν ἐκτιθέασιν, Πυρι-
φλεγέθοντας, Κωκυτοὺς τε καὶ Ἀχέροντας, πληθυν-
B τικῶς (71) οὕτω πως εἰρημένους· οἷστις τοιοῦτοις
κολάζουσι [ms. 573, οἷστις κολ.] ποταμοῖς οἱ παρ' ὑμῖν
[Coisl. ἡμῖν] ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι τὴν κακίαν. Καὶ
Τάνταλον δὴψ φασὶ (ibid.) κολάζόμενον [Coisl. δὴψ
κολ.] ἐφ' ὕδατος ἐστρηχότα μέχρι στόματος καὶ γενείου.
Ὅμηρος (Odys. xi), ἀλλ' ὅτε, φησὶν, ὁ γέριον κύ-
ψαι πίειν μενεαίνων, καταζήνασκε [Coisl. καταζήν.]
δαίμων, ξηραίνων τὴν ἐν ἧ ἔστηκε λίμνην. Τιτυὸν
δὲ ἐπὶ πολλὰ κείμενον (72) πλέθρα (τοσοῦτος γὰρ ἦν
τὸ σῶμα), ὄνισι τὸ ἦπαρ κειρόμενόν τε καὶ ἀεὶ
ἐσθιόμενον, εἰ καὶ ἀεὶ πληρούμενον [ms. 573 ἐσθ. καὶ
μὴ πληρ.], ὁ μῦθος φησὶ· Ἰξίωνα δὲ βοῖζουμένην
τροχῶ συνδεσμένον καὶ συγχυκλούμενον (73)· καὶ οὐ-
C τοι μὲν οἱ τῶν ἐν ᾧδου κολαστηρίων ἡξιωμένοι· οὐ-
τοὶ δὲ ὁ ἐξάγριτος Ἰουλιανὸς τίνων; πολλὴ, φησὶ,
χαλεπωτέρων τούτων καὶ πείσεται καὶ οἰμώξεται,
ὅση καὶ πονηρία [forte πονηρία] διήνεγκεν· ἐπεὶ καὶ
αἱ τίσεις καὶ ἀντιδόσεις κατὰ τὸ μέτρον νέμονται τῶν
ἡμαρτημένων.

Col. 716 A 5. Τοῦτό τοι ἀντὶ ποδὸς ξεινήιον.
Εἴρηται ὡς Ὀδυσσεὺς ὑποστρέφων Ἰλιθεὺς πολλοῖς
περιπέπτωκε (cod. p. 278) κινδύνους, καὶ εἰκοστῷ
[Coisl. περιπεπτωκὸς κινδ. εἰκ.] ἔται ἐν τῷ αὐτοῦ
ἐφθασεν οἴκῳ, πτωχῷ ὅμοιος, μὴδὲ γνωριζόμενος
ὑπὸ τινος, καὶ προφάσει δοκιμῆς τὸ τέξον λαμβάνει,
ᾧτινι Πηνελόπεια, τοῦ αὐτοῦ [Coisl. αὐτοῦ] ἐξα-
πατώσα μνηστῆρας, τοξεύειν κατὰ τῶν ὁπῶν τῶν
πελέκειον διεκλεύετο· τῶν δὲ ἡπορηκότων, οὗτος
D ἐντείνει μὲν τὸ τέξον, καὶ τοῦ σκοποῦ τυχόν, λοιπὸν
ἐπὶ Ἀντίνοον τὸν πρῶτον βάλλει τῶν μνηστῆρων,
καιρίως πληξας, πρὸς ὃν καὶ τοῦτ' ἐπος (Odys.
xxii, 290) ἐπιφθέγγεται πεσόντα, Ἀντὶ ποδός, λέ-
γων, τοῦτ' σοι τὸ ξεινίον [Coisl. ξένειον] (74)· πόδα

tam scripsit quæ sic incipit: Κολάζετε δὲ ἐν ᾧδῃ
Τιτύς. Lege κολάζεται δὲ ἐν ᾧδῃ Τιτύς.

(73) Vide eundem scholiasten (p. 44) in hunc
Gregorii versum (carm. 8, De anima, vers. 38):

Ἰξίωνα κύκλοιςιν ἀλτροτάτοις...

(74) Μνημονικὸν ἀμαρτήμα. Eumæus Ctesippum,
non Antinoum alloquitur. Lapsus est etiam scho-
liastes Montacutii. In proverbium ceaserat hoc he-
mistichium: Τοῦτό σοι ἀντὶ ποδός ξεινήιον.

δὲ λέγει. [Coisl. πῶς λέγ.] βοῆς, ὅτινα προσαιτοῦνται ἅπλῳ ὁδοῦσαι ἀπὸ τῆς τραπέζης λαβὼν καὶ ἐπιβρίψας κακῶς διέθηκε· χέρρηται δὲ τούτῳ κατὰ τοῦ παλαμναίου Εἰδωλιανῶ (75) (οὕτω γὰρ αὐτὸν καλεῖν οἰκειότερον) ἀνθ' ὧν ὡμῶς χέρρηται καὶ ἀπανθρώπως Χριστιανοῖς, εἰ καὶ τῷ κωδὶκι τῆς δοκούσης ἐπεικειας τὸν Ἀραβικὸν τῆς μανίας λύκον (76) ὑπέκρυπτεν [ms. 573 ἀπέκρ.], ἄφ' ὧς δὲ εἶπεν ἀντὶ τοῦ βέλτεστε καὶ καλῶ, σαρκάζων προσεπειπὶν δὲ αὐτὸν ἔφη τοῖς αὐτοῦ, ἐπειδὴ τῶν Ἑλληνικῶν ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων αἱ κομμωτικαὶ (77) αὐταὶ λέξεις γνωρίζονται.

Ibid. 12. Νεὺλῳρος καταράχτας [ms. 573, καταράβ.] Αἰθιοπίας. Πέτραι ὕψηλα καὶ ἀπότομοι εἰσιν ὑπερθεῖν Αἰθιοπίας, ἐξ ὧν καταρρέγγονται ὁ Νεῖλος καὶ καταρρέει· δούπη δὲ καὶ ἤχη πολλῶν προσαρασόμενος ταῖς πέτραις ὄνομα τῷ τότῳ Καταδούπου [Coisl. κατὰ δούπων] ἄφηκεν. Ὡς περ δὲ ἀδύνατον [Coisl. ὡς π. ἀδύν.] τούτων κατασχεῖν τὸν ῥοὺν, οὕτω, φησὶν, ἀμήχανον καὶ τὰς Χριστιανῶν γλώσσας. πεδῆσαι, τοῦ μὴ τὰ ὑμέτερα διελέγειν στηλιτεούσας.

Ibid. B. Ταῦτα Βασίλειος καὶ Γρηγόριος. Κοινοποιεῖται κἀνατοῦα τὰ ἐαυτοῦ τοῖς τοῦ μεγάλου Βασιλείου, οὗς, φησὶν, εἰδὼς ὁμοιοῦντας καὶ ἀντιδοξοῦντάς σοι, « τὴν Κυκλώπειον ἐτίμας τιμῇ, καὶ τελευταίους ἐταμίου τοῦ κινδύνου, καὶ δῶρον ἐπινίκιον ἐπενέσεις τοῖς δαίμοσιν, εἰ σε ἀπὸ τῆς Παρσίδος ὑπεδεξάμεθα [ms. 573, ἐδεξ.] ἐπανήκοντα. » Κυκλώπειον δὲ τιμῇ τίνι λέγει; Ὁδοῦσεύς, καθ' Ὁμηρον (Odys. ix), ἔτι περισσομένης αὐτῷ τῆς νῆρος καὶ τινὸν ἐταίρων, εἰς νῆσον καταίρει Κυκλώπειον. Καὶ δὴ τῆς νῆρος ἀποδοῖς ἀνείσι πρὸς τὴν νῆσον, εἰ τινὰς ἀνθρώπων εὖροι κατοικοῦντας. Ὁ δὲ σπηλαίῳ κενῷ περιτυχὼν, καὶ τινὰ σημεῖα ἐνοικούντων εὐρηκῶς, ἔμενε τοὺς οἰκήτορας· ἦλθε δὲ τις ἀνὴρ ὑπὲρ ἀνδρα· οὐδὲ γὰρ ἔθηκε, φησὶν Ὁμηρος (Odys. ix, 190), ἀνδρὶ στοφαγῷ. Κυκλώπ οὗτος ἦν, ὄνομα Πολύφημος, ἠρέματα καὶ νέμων καὶ εἰσελαύνων ἦδη ἐν τῷ σπηλαίῳ· ὁ δὲ τοῦτον καὶ τοὺς ἐταίρους ἰδὼν, τίνες εἴεν ἠρώτα· Ὁδοῦσεύς δὲ καταλέγει τὰ τε ἄλλα καὶ τοῦνομα (cod. p. 278, 2), ὅτιν ἐαυτὸν παρονομάζων· εἴτα σὺν τε δύο τὸν ἐταῖρον μάφρας τε καὶ συντρίψας, δειπνον, φησὶν (Homer. l. c. 289), ἐαυτῷ ποιεῖται. Δείσας οὖν Ὁδοῦσεύς οἶκῳ αὐτὸν δεξιούται, ὃν ἐν ἀσκήῳ φέρων ἦκε, καὶ, λόγοις ἐκμειλισόμενος, ξένιον ἐπεζήτη· ὁ δὲ πύματος ἔφη (Odys. ix, 369) τὸν ὅτιν κατέδεσθαι, « Τοῦτό τοι ξενίησιν » ἐπειπὼν (αὐτῇ οὖν ἡ Κυκλώπειος εἰρηται χάρις)· ὃν ἐν ὑστέριῳ τῷ οἶκῳ τὰς φρένας δαμασθέντα ἐτίσας Ὁδοῦσεύς, ὀφθαλμοῦ ἀλαῶσας τε καὶ ἀποστερήσας.

Ibid. C. 1. Οὐ γὰρ ἀγεννέστεροι τῶν νεανίσκων ἔκεινται. Τῶν τριῶν λέγει παίδων, καὶ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, καὶ τῶν ᾿Μακκαβαίων σὺν μητρὶ

(75) Vide supra ad col. 604 A 14.

(76) Basilus forsitan animum intendebat ad hunc locum Matthæi (vii, 15) : Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἐσθῆθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες. Quod vero similis videbitur si attendatur, nonnullos antiquos Patres in suis exemplaribus κωδικοῖς habuisse pro ἐνδύμασι (vide Pric. in Matth.

A nari magis proprium erat) pro ea qua in Christianos usus est crudelitate, etsi simulatae mansuetudinis vellere Arabicum furoris lupum absconderit. Ὡστε, id est optime, præclare per irrisionem compellat, propriis ipsum verbis allocutus, quoniam hujusmodi dictiones ex ethnicis carminibus ac monumentis desumptas esse constat.

Cataractæ Nili ab Æthiopia. Petræ sunt altissimæ et præruptæ supra Æthiopiæ montana, e quibus prosilit et defluit Nilus : atque non sine ingenti doupῳ, id est sonitu ac fragore petris aliditur, unde etiam huic loco Cataduparum nomen inditum est. Sicut igitur impossibile est illarum profluentes aquas coercere, sic, ut ait, et Christianorum linguæ vincula injici, res vestras insectanti ac proscindenti fieri non potest.

Hæc tibi Basilus et Gregorius. Ille propria cum Magni Basilii operibus conjungit, quos, ait, cum noveris concordēs ac tibi adversarios, « Cyclopico honore afflictebas, postremosque ad periculum reservabas, ac fortasse tanquam triumphale quoddam ingens et magnificum munus dæmonibus excogitabas, si te a Perside redeuntem excepissent. » Quinam autem Cyclopici hic honor est? Ulysses, ut Homerus prodidit, adhuc salvata ipsi nave et nonnullis amicis, in Cyclopium insulam appulit. Cumque e navi descendisset ac per insulam oberraret, si quos incolæ inveniret, in antrum quoddam incidit, illicque signa quædam incolarum nactus, incolas expectabat. Venit autem vir quidam inusitatae magnitudinis. Neque enim, ut Homeri verbis utar, similis erat viro frumentum edenti. Cyclops porro hic erat, nomine Polyphemus, armenta pasceus eaque jam in antrum reducens. Qui, viso Ulysse ejusque sociis, quinam essent rogabat. Ulysses autem, cum alia, tum nomen quoque suum exponit, Neminem scilicet seipsum nuncupans. Tum vero ille duos ex ipsis simul arreptos contrivit, eorumque corporibus, ut ait, sibi cœnam paravit. Perterritus igitur Ulysses vino, quod secum in utre detulerat, eum delinit, ac verbis mulcet, munusque hospitale ab eo requirit. Ille vero dixit postremum Neminem comestum iri : « Hoc, inquit, tibi hospitale munus (hæc igitur Cyclopa dicitur gratia.) » Quem vero, cum demum Ulysses ipsius mentem vino concussisset, oculis orbavit atque ita pœnas sumpsit.

Neque enim adolescentibus illis ignaviores sumus. Tres dicit pueros, et Daniele prophetam, et septem Machabæos cum matre ac pontifice peri-

loc. cit.). Ad eundem locum eodem verbo utitur Gregorius in hoc versu carminis 17 contra falsos episcopos, vers. 38 :

Τὸ κώδιον πάρελθε, τὸν λύκον βιλέπε.

(77) Coisl. κωμωτικῶν. Gregorius verbo λῶστας ridere voluit Julianum Atticos lepores affectantem. Vox est prisca auctoribus Atticis satis usitata et apud sophistas frequentissima.

culis sese obicientes, eosque qui te imperante strenuum animum praeſtiterunt; ex quibus alter, cum Deorum tuorum matri contumeliam intulisset, atque ipsius aram dirupisset et evertisset, tanquam reus vocatus est, ut victor autem ad interrogationem ingressus est, ac cum majori fiducia et libertate egressus est. Periculum enim quem non vicit magis eum confirmat. « Alter vero toto corpore δορκαλίσι dilaceratus » id est capreae nervis ac loris. Quos autem esse narrant Arethusium Marcum, beatumque Eusebium Samosatensem. Et reliqua animadversione digna, quomodo irrideatur atque ludibrio vertatur impiorum furor patientia piorum, et parva omnia dira, et maxima dices, ad excelsam magnamque animae paratam elationem.

Hæc oratio Porphyrii mendaciis. Iste Porphyrius adversus fidem nostram scripsit, et de Græcorum dogmatibus, tanquam divinis et admirandis, verba faciens, multas nugas atque excogitationes condidit; tanquam ipse esset qui cælum et terram creasset atque constituisset; nec tantummodo de rebus in sensus, sed etiam in intelligentiam cadentibus multa insolenter blateravit.

Aut etiam præ Misopogone. Cum Julianus Antiochiam venisset, adversus Persas cum exercitu profectus, Antiochenes cum alia ipsius, tum barbaram etiam cavillis incesserunt, ut ipse opinabatur, profundam et hirsutam, et sacerdotalem, ob quam tamen ipse magnopere sibi placebat. Illi autem oblique eum ut Apostatam irridebant, barbaramque conviciis incessebant. Adversus quos Misopogonem illum scripsit et Antiochicum; namque et illum libello titulum inscripsit. Fucatum ipsi orationis propositum. Laudans enim vituperat, et parum curare simulans, ut philosophus videlicet, omnino ira vincitur, vehementius invehens, eosque qui ipsum irriserant, oratione tanquam morsu corripuens. Nudat enim oratione quæ animo volebat, et contumelias profert, atque in Christum fidem probis afficit; neque quisquam aliud in hac oratione manifestius ac luculentius animadvertere poterit. Multa enim probra, tanquam Antiochenium civitati congrua, in ipsum conjicit, Libanio huic operi conscribendo collaborante. In quo et

A καὶ ἱερεῖ συγχινδυνεύσαντων, καὶ τῶν ἐπὶ σοῦ νεανειουσαμένων, ὧν ὁ μὲν τὴν μητέρα τῶν αὐτῶν θεῶν καλυβρίσας πῶς καὶ τὸν βωμὸν διασπείρας, καὶ διασκορπίσας, προσεκλήθη [ms. 573 διασκ. προσεκλ.] μὲν ὡς κατάχρητος [ms. 573, ὡς κριτός], εἰσῆλθε δὲ πρὸς τὴν ἐρώτησιν καὶ ἐξέτασιν νικηφόρος, ἐξῆλθε δὲ πλείονος τῆς παρήρησας· ἡ πεῖρα γὰρ εὐθαρσέστερον ἐργάζεται τὸν οὐχ ἡττημένον. « Ὁ δὲ πᾶν τὸ σῶμα δορκαλίσι καταξανθεῖς, » τοῦτέστι δορκαδὸς νεύροις ἢ λώροις (78). Τοῦτους δὲ φασι εἶναι τόν τε Ἀρεθοῦσιον Μάρκον, καὶ τὸν μακαρίτην Εὐσεβίον Σαμοσατίων (79). Καὶ τὰ λοιπὰ ἀξία σημειώσεως, ὅπως γελᾶται καὶ καταπαίζεται μανία ἀσεβῶν καρτερίᾳ τῶν εὐσεβῶν, καὶ μικρὰ πάντα τὰ δεινὰ, καὶ τὰ μέγιστα εἰποις (80), πρὸς ὕψλὸν καὶ μέγα τὸ τῆς ψυχῆς κεκτημένον ἀνάστημα.

Col. 717 B 1. Τῶν Πορφυρίου ψευσμάτων. Οὗτος ὁ Πορφύριος κατὰ τῆς πίστεως ἡμῶν ἔγραφε, καὶ περὶ δογμάτων Ἑλληνικῶν ὡς περὶ θεῶν διεξῶν [Coisl. διεξῶν], συνέταξε λήρους καὶ φάσματα, ὡς αὐτὸς καὶ κτίσας καὶ τάξας οὐρανὸν καὶ γῆν, καὶ τὰ ἐν αἰσθήσει πάντα, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ περὶ νοητῶν καταφραζάμενος [Coisl. καταφρασυνόμενος].

Ibid. 3. Ἡ τοῦ Μισοπάγωνος. Ἦνίχα γὰρ ἐν Ἀντιοχείᾳ γέγονεν Ἰουλιανὸς ἐπὶ Πέρσας στρατεύων, ἀπέσκηψαν εἰς αὐτὸν Ἀντιοχεῖς τὰ τε [Coisl. τὰ τ'] ἀλλὰ καὶ τὸν πῶγωνα, ὡς αὐτὸς φητο, τὸν βαθὺν καὶ κατεσκληρότα καὶ ἱερατικὸν [Coisl. ἱερατικὴν], ἐφ' οἷς αὐτὸς καὶ [Coisl. ἐφ' οἷς καὶ] μέγα ἐφρόνει· οἱ δὲ πλαγίως καὶ ὡς ἀποστάτην [Coisl. καὶ ἀποστασίαν] ἐπιτωθάζοντες καὶ τὸν πῶγωνα λλοιδόρουν· πρὸς οὓς τὸν Μισοπάγωνα τοῦτον γράφει, ἦτοι Ἀντιοχικόν· καὶ τοῦτο γὰρ προσεπιγράφει. Ἐσχημάτισται δὲ αὐτῶ τὰ τῆς ὑποθέσεως· ἐπαινῶν γὰρ φέγει, καὶ δοκῶν ἀφροντιστεῖν, ὡς δὲ ἔην φιλοσοφῶν, πᾶν νικᾶται τῇ ὀργῇ, σφοδρότερον ἐπεξῶν καὶ δάκνων τῷ λόγῳ τοὺς σκώψαντας· ἀπογυμνοὶ γὰρ ἐν τῷ λόγῳ τὰ ἐν τῷ νῷ, καὶ τὰς ὕβρεις προφέρει (81), καὶ τὴν εἰς Χριστὸν προσονειδίζει πίστιν [Misopog. p. 357 C]· ἃ τις καὶ ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ κατὰ τοῦ σαφέστερόν τε καὶ διεξοδικώτερον· πολλὰ γὰρ στίγματα, ὡς προσόντα τῇ (Cod. p. 279) Ἀντιοχείᾳ πόλει, ἐνέστιξεν ἑαυτῷ, Διθανίου συμπεπονηχότος τῇ συγγραφῇ· ἐν ᾧ καὶ μεγάλα [Coisl. μέγα] ἐπεκρύπτει Ἰουλιανὸς προσι-

(78) Scholiastes Montacutii ait: Δορκαλίδης ὀργάνῳ εἶσι κολαστικῷ, et forte flagella ex pelle dorcadis confecta. Supra Basilium vocem μάστιγι voce δορκαλίσι exponit; at vero simile videtur ex enarrationis consecutione δορκαλίδης etiam unguis ferreos fuisse, ut putavit Budæus. Cf. *Theſaurum Græcum* Stephani. Ἡ δορκάς est vel capreolus, vel dama, vel gazel apud Arabes (Vide Coray in *Theophr.*, p. 192; Camus in *Aristot.*). Philo, Carpathensis episcopus, in *Enarratione Cantici cantic.*, (p. 62) dorcadis nomini Græco etymologiam sic assignat: Δορκᾶς ὀξυδερκής ἐστὶ ζῶον· διὸ καὶ φερωνύμως κέκληται δορκάς. Et alibi (p. 210): Δορκᾶς ὀξυδερκής καὶ ὀξεῖ τῷ δρόμῳ τὸ ζῶον ἐστίν. Reponendum puto ὀξὺ pro ὀξεῖ. Psellus in *Paraphrasi in Canticum* (c. II, u. 9) ad hanc etymologiam animum

intendit cum ait:

Ἡ δὲ δορκάς σοι τροπικῶς τὸν βλέποντα σημαίνει.

Οὕτω γὰρ βλέπειν ἀφ' ὧν ἀπάντων τὰς καρδίας. Pro οὕτω scribendum forte οὕτος; et sic legebat Zino, qui in sua interpretatione Latina nam ipse scripsit. *Etymologicum magnum*, nonnisi forma magnum, eandem etymologiam agnoscit.

(70) Et ea fuit sententia Eliæ Cretensis. Vide Clemenceti notam.

(80) Fositan εἰπὴς scripserat. Supra Coisl. πάντα τῶν δεινῶν, quod forte præstat.

(81) Gallice, ad verbum: il profere des injures. Petrus Alexandrinus apud Theodoretum (*Hist. Eccl.* IV. 22, p. 178 A): Κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ παρθέτων ὕβρεις, ἃς ἡ γλῶττα προφέρει οὐκ ἀνέχεται.

θείς μὴδὲ πόποι· ἀπειπῆσαι, ὥς οὐκ ἀπλήστως ὄφθην Ἀ
 χρώμενος ταῖς τροφαῖς.

Col. 720 A 3. Ἡράκλειος δὲ στήλαι ἐν Γαδεί-
 ρους ἑστᾶσιν, ἐν ἑκατέραις, ὥς φαίν, ἡπείρους, Εὐ-
 ρώπῃ τε καὶ Λιβύῃ.

Ibid. 7. *Κινουμένην*. Κεκίνηται ἤδη, καὶ κινεῖται
 ἔτι, καὶ κινήσεται ἔτι καὶ ἔτι, ὧ μακαριώτατε καὶ
 προφητικώτατε ἄνερ, εἴπερ εὖ τε καὶ καλῶς ἀπεφοί-
 δασας, καὶ συνοδεύει τῷ παντὶ χρόνῳ λόλος εἰκῶν
 καὶ στήλη, τὰ τε [Coisl. τὰ τ'] ἐκείνου στηλιτεύουσα
 καὶ δημοσιεύουσα αἵσχη καὶ τῆς ἀσεβείας τὰ δόγματα,
 καὶ τὰ σὰ κατωρθώματα καὶ τῆς εὐσεβοῦς Χριστιαν-
 ῶν πίστεως παιδεύουσα ἱερά τε καὶ θεία διδά-
 γματα.

Τέλος. Μηδεὶς τῶν ἐντυγχάνοντων ἐπιτιμάτω εἰ
 καὶ τινα τῶν μὴ λίαν ἀσαφῶν σημειώσεως ἔτυχε τῆς
 παρ' ἡμῶν, ὥς ὄφθην ἐρμηνείας δεῖσθαι καὶ σαφηνείας
 εἰς δῆλωσιν τῶν ὑποκειμένων ἐννοιῶν· ἐμέλησε γὰρ
 ἡμῖν οὐ τῶν ῥητῶν μόνον τὴν ἐγκεκριμένον εἰς
 φῶς, κατὰ τὸ δυνατόν, ἀγειν νοῦν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς
 τινα τῶν παραδόξων καὶ θαύματος ἀξίων σημειοῦ-
 σθαι, πρὸς δὲ, καὶ τοῦ Ἀποστάτου τὸ κακότηθές τε καὶ
 τῶν κακούργημάτων τὸ ἐν ταῖς μηχαναῖς ποικίλον,
 ἔτι δὲ [ms. 573 ἔτι τε] καὶ τὴν ὁμότητα καὶ ἀπανθρω-
 πίαν αὐτοῦ τε ἅμα καὶ τῶν τοῖς εἰδώλοις προστετηκό-
 των, καὶ τὴν παράδοξον αὐθις κατάλυσιν τοῦ τυράν-
 νου οὗτου (82), θάττον ἢ βουλῆς εἶχεν, αὐτοῖς εἰδώλοις
 καὶ δαίμοσι καὶ προσκυνηταῖς αὐτῶν [Coisl. αὐτοῖς] C
 οἰχομένου· μάλιστα δὲ πάντων, τὸ τῆς ἀνασκευῆς (85)
 ἀμήχανον, καὶ πολύχουν τῶν [Coisl. τῶν τ'] ἐπιχειρη-
 μάτων, καὶ ἐργασίων τὸ πλούσιον καὶ μετ' ἰσχύος
 εὐπρόσδοον, καὶ τῶν ἐνθυμημάτων δὲ τὸ δριμύ τε καὶ
 ἐν βίῃ συνεστραμμένον (84) καὶ ἀφυκτον, ὥς αὐτὸν
 τοῖς αὐτοῦ (85) πεπεδησθαι τε καὶ περιτρέπεσθαι,
 καὶ μὴδ' ἀναπνεῖν συγχωρεῖσθαι τὸν ἄθλιον, ἀγχόνη
 λόγων τῶν αὐτοῦ σφιγγόμενον τε καὶ συμπιγόμενον,
 ὅπερ καὶ ἄμαχον εἰς ἀντίρρῃσιν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ
 ὅτ' ἔτι καὶ τοῦτο γὰρ ἐν ἀπάσῃ τῇ τοιαύτῃ πραγματείᾳ
 ἡμῖν ἐσπούδασθη, καὶ τῶν μικρὰ βλεπόντων, καὶ
 γάλακτος, ἀλλ' οὐ στερεᾶς τῶν λόγων τροφῆς δεομέ-

(82) Hic (p. 279) membrana lacera est in ms. 573.

(85) Ἀνασκευή, *refutatio*. De hac voce et sequen-
 tibus, quae ad artem dialecticam pertinent, vide
Lexicon technologicum Ernesti.

(84) Gregorius in oratione funebri de Basilio
 Magno (orat. 43, olim 20) : Ὁς βῆλον εἶναι τοὺς λα-
 θυρίθους διεξελθεῖν ἢ τὰς ἐκείνου τῶν λόγων ἀρχὰς
 διαφυγεῖν. Labyrinthus, inquit scholiastes noster
 [ms. 573, p. 21, 2] σπῆλαιον ἦν ἢ οἰκοδόμημα ἀδιεξό-
 δευτον ἐν τῇ Κρήτῃ, ἐν ᾧ ὁ Μινώταυρος· καὶ ἐν Αἰ-
 γύπτῳ δὲ ἄλλος τῇ ποικιλίᾳ τοῦ ἔργου δυσδιεξέγωγος.
 Alias, ad haec verba Gregorii (or. 28, olim 54) Λα-
 θύρινθος Κρητικὸς· Ἔστι γὰρ καὶ ἕτερος ἐν Αἰ-
 γύπτῳ· ὁ δὲ Κρητικὸς οὗτος· κοχλιῶδής ἐστι καὶ δυσ-
 διεξόδευτον κατεσκευάσται ἄντρον, ἐν ᾧ τὸν μυθικόν,
 Μινώταυρον ὄντα, καὶ πολλοὺς λυμαινόμενον τοὺς
 εἰσιόντας (constructio deficit. Supplenda forte vox
 λέγουσας, μυθεύοντα, vel quid simile), συνέβαινε
 πάσας τῇ τε δυσκολίᾳ τοῦ ἄντρον αὐτοῖς περι-
 κίπτοντας, καὶ πολλάκις κατὰ τὸ αὐτὸ γινόμενους

magnifice de se jactat Julianus, illudque etiam
 tanquam praeclarum aliquid addit, nunquam se
 cruditate laborasse, quod scilicet cibis ad saturita-
 tem minime uteretur.

Herculeæ columnæ. Gadibus stabant in utroque,
 ut ferunt, continenti, Europa scilicet et Libya.

Quin motu prædita. Motu jam prædita fuit, nunc
 adhuc prædita est, et semper prædita erit in futu-
 rum, o felicissime et propheticissime vir, recte et
 optime vaticinatus es, et in omni tempore stabit et
 loquetur hæc imago et columna, quæ istius pro-
 bra et impia dogmata proscindet ac publicabit, nec-
 non et egregia tua facinora, pirque Christiano-
 rum fidei sanctam divinamque doctrinam conspi-
 cuam reddet.

Finis. Nemo nobis crimini det, si nonnulla non
 obscuriora a nobis signata sunt, tanquam iis inter-
 pretatione ac elucidatione opus esset ad sensus
 absconditos manifestandos. Namque dedimus ope-
 ram non modo ad dictorum mentem abscon-
 ditam, juxta vires nostras, in lucem proferen-
 dam, sed etiam ad notanda quæcunque admi-
 ratione digna erant. Præterea ostendimus et Apo-
 statæ perversitatem, et in sceleribus excogitandis
 varietatem, atque etiam crudelitatem et inhumanita-
 tem tum ejus, tum eorum qui idola colebant, et
 miram insuper tyranni perniciem sic.... celerius
 quam voluntatis habebat, ipsis idolis et dæmonibus
 et eorum cultoribus adveniente. Præsertim ante
 omnia orationis vim inexpugnabilem, innumeram-
 que argumentorum varietatem, auream operis
 ubertatem, mistamque cum robore facilitatem, et
 sententias acerrime et altissime condensatas in-
 fractasque adeo, ut impium istum irretitum ever-
 sumque non respirare sinat, et tanquam verborum
 suorum funiculo constrictum atque strangulatum
 teneat; non enim quidquam habet quod refutandi
 causa respondeat. Imo illud etiam in omni hoc ne-
 gotio a nobis curatum est, scilicet eorum quæ parva
 speculantur, et lacte, non vero solida sermonum
 esca egent, utilitatem intellexi. Ideoque omnino

σημείον, καὶ τῇ μετ' ἰσχύος ἐρμῇ διαφθεῖρεσθαι τοῦ
 θηρίου, ἕως θησεῖς. Ἀριᾶδνης ὑποθεμένης, μίτῳ
 ἐφαψάμενος αὐτὸν, ἐκείνους τὰ καταλαβὼν ἀνείλεν, καὶ
 ἀπλάνως καὶ ἀλωδῆτως τῇ ἀναμνήσει αὐθις τοῦ
 μίτου διεξῆλθε· μυθεύεται δὲ τοῦτον ἐκ μίθους ταύ-
 ρου Πασιφάη γεννηθῆναι τῇ τοῦ Μίνως. Φησὶ δὲ τοῦ
 Αἰγυπτίου Ἡρόδοτος (II, 148) τὰ τε ἄλλα μέγιστα λό-
 γου εἶναι, καὶ τὰ ὑπὸ γῆν, οὐδὲν δὲ ἦν καὶ τὰ ὑπὲρ
 γῆν καὶ ὁρώμενα· αἱ τε γὰρ ἔξωθεν διὰ τῶν στεγῶν
 ἦσαν, καὶ οἱ ἐλιγμοὶ τῶν αὐτῶν ποικίλοι ὄντες θαῦμα
 μύθῳ παρτίγον ἐξ αὐτῆς εἰς τὰ οἰκῆματα διεξίοντι,
 καὶ ἐκ τῶν οἰκημάτων εἰς τὰς παστάδας, εἰς στέγας
 τε ἄλλας ἐκ τῶν παστάδων· οὗτος δὲ ὑπὸ δώδεκα βασι-
 λέων τὴν ἀρχὴν Αἰγύπτου ἐνσπόνδως· διανειμαμένων,
 δόξαν αὐτοῖς, καὶ τοῦτο ὁμοῦ κατεσκευάσθαι λέ-
 γεται.

(85) Ms. Reg. αὐτοῖς, Coisl. αὐτοῦ. Scripsi αὐ-
 τοῦ. De hac mutatione vide epistolam criticam D.
 Bast. (p. 212) ubi agit de pronominebus αὐτῶν,
 αὐτοῦ, cum juxtaponuntur.

solidam et virilem devorans et conterens escam digerensque non destiti, ne verborum explanatio negligenteretur. Et periodorum latius promissarum, neclens et contrahens, breviorum et lucidiorem, ut quam maxime terminum disposui, ut nihil virilium et ad contemplationem sublimium læderetur, et illi communi et delicata et consueta sensus interpretatione adjuvarentur. Nonnulla punctis technice distinxī.

πομένων], καὶ οὗτοι τῷ κοινῷ τε καὶ ἀπαλῷ καὶ εὐθεῖ καὶ συνήθει τῆς ἐρμηνείας ὠφελοῖντο· τινὰ δὲ καὶ περὶ στιγμῶν τεχνικῶς ὑπεστηγνάνην.

Α νων, συνεῖδον τὴν ὠφέλειαν. Διὸ καὶ τὴν πᾶν [ms. 573, τὴν οὐ πᾶν] στερεὰν καὶ ἀνδρώδη καταμασώμενος [Coisl. καταμασώμ.] καὶ καταλαβάνων τροφὴν καὶ κατεργαζόμενος οὐ διέλιπον, ὥς μηδὲ λείξωον ἐξηγήσεως καταφρονῆσαι· καὶ τῶν διὰ μακροῦ δὲ ἀποδιδόμενων περιόδων, συνεῖρων καὶ συνάγων, ἐπιτομώτερον καὶ σαφέστερον, ὥς οἶόν τε, τὸν σκοπὸν ἐξεθέμην (cod. 279, 2)· ὅπως, μηδενὸς τῶν ἀνδρικῶν τε καὶ ὑψηλῶν εἰς θεωρίαν βλαπτομένου [Coisl. βλαπτομένου], καὶ οὗτοι τῷ κοινῷ τε καὶ ἀπαλῷ καὶ εὐθεῖ καὶ συνήθει τῆς ἐρμηνείας ὠφελοῖντο· τινὰ δὲ καὶ περὶ στιγμῶν τεχνικῶς ὑπεστηγνάνην.

BASILII SELEUCIENSIS

COGNOMENTO MINIMI

SCHOLIA IN GREGORII ENCOMIUM HERONIS PHILOSOPHI *

(BOISSONADE, *Notices des ms.* XI, n, 151. — Vide *Monitum* ad Scholia ejusdem Basilii ad *Steleutetica contra Julianum*.

Hieronymus in libro *De scriptoribus ecclesiasticis* hic agi contendit de Maximo Cynico cujus conversio falsa simulataque virtutes fucum Gregorio primum fecerant; Heronisque nomen falso ab amanuensi positum. Hieronymi sententiam amplexi sunt Billius et Clemencetus. Satis sit observare vix concipi posse quomodo Elias Cretensis et Basilius de hac nominum permutatione omnino siluerint, quos tamen latere non potuit. Omnes præterea mss. codices in Heronis nomine consentiunt. En Basilii verba ad orationem Gregorii *Contra Maximum philosophum* initio (orat. olim 28, nunc 26) cod. p. 198, 1: Μάξιμός τις, κυνικός φιλόσοφος, προσοικειωθείς τῷ Πατρὶ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἴσα καὶ ἀδελφῷ τιμηθεὶς τε καὶ ἀσμενέστατα προσδεχθεὶς, ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἀποστάς ὀθῆεν λατρείας τῆς τε κυνικῆς ἀναίδειας, κατηχεῖται καὶ ἀπολούεται τὰ τῆς πλάνης αἵματι· καὶ Χριστιανὸς γεγὼνὼς, ὁμοδιαίτος λοιπὸν ἐχρημάτισε τῷ μεγάλῳ· εἰτα μεταβαλὼν, ἐπανεστάται καὶ καθυλακτεῖ κατὰ τοῦ εὐεργέτου, καὶ τὸν θρόνον ὑφαρπάζει, χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν διαφερομένων οὐ τῇ πίστει μᾶλλον ἢ τῷ θρόνῳ. Διὸ καὶ μικρὸν ὑποχωρήσας τοῦ θρόνου, καὶ ἐν ἀγρῷ τινὶ ἡσυχάσας, ἔπειτα ὑπὸ τοῦ ὀρθοδόξου τῶν καὶ τιμῇ ἀρετῇ εἰδῶτων κληθεὶς, μὴ φερόντων τὴν ἀλλοτριώσιν, ἐπέστη, καὶ τοῦτον προσφωνεῖ τὸν λόγον.

* Oratio olim XXIII, nunc XXV.

BASILII MINIMI SCHOLIA

IN GREGORII ORATIONEM

DE HERONE PHILOSOPHO.

Hic cynicus quidem philosophus erat, patria Alexandrinus, nobilis et nobili genere natus: imo martyrio insignitus, postquam detestatus cynismum, nostram fidem prætulit, nostrarumque viarum sanctissimam atque utilissimam ingressus est. Cum autem Ariana hæresis vigeret, ac magnus Athanasius extremum vitæ diem clausisset, beatissimus autem Petrus, qui ei successerat, expulsus fuisset, ac Lucius thronum arripuisset, atrocissimamque adversus orthodoxos persecutionem excitasset, hic philosophus propterea quod veritatem intrepido animo assereret, privatos magistratusque sive privatim sive palam

Καὶ (cod. 573, p. 128, 2) οὗτος (1). Κυνικός φιλόσοφος ὢν, Ἀλεξανδρεὺς τὸ γένος, εὐγενὴς καὶ ἐξ εὐγενῶν (2) ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐκ μαρτύρων, βδελυξάμενος τὸν κυνισμόν, αἰρεῖται τὰ ἡμέτερα, καὶ τῶν ἡμετέρων προτιμᾷ τῶν ἐδῶν τὴν εὐσεβεστέραν καὶ λυσίτελεστέραν· καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Ἀρειανικῆς αἰρέσεως, μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Ἀθανασίου κοίμῃσιν, Πέτρου τοῦ μακαριωτάτου, μετὰ τοῦτον προδεδημένου, ἐξωσθέντος, καὶ Λουκίου τὸν θρόνον ἀρπάσαντος (3), καὶ διωγμὸν μέγαν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων κεκινηκότος, ζῆλῳ κινήθεις ὁ φιλόσοφος οὗτος παρῆρσιάζεται τὴν ἀλήθειαν νοουθετῶν, διδά-

(1) Voce καὶ Basilius Heronem philosophum a Maximo distinguit.

(2) Gregorium sequitur qui ait Heronem esse ἀρι-

στον ἐξ ἀρίστων, καὶ ἐξ εὐγενῶν εὐγενέστατον.

(3) Hæc narrant Theodoretus (*Hist. eccl.* iv, 21) et Socrates (*Hist. eccl.* iv, 21).

σμων, ἐλέγχων ἰδιώτας, ἀρχοντας, ἰδία καὶ δημοσία. Α. admonens, docens atque confutans ab impio magistratu corripitur, multisque verberibus dorso acceptis, exsilio multatur. Ad hunc igitur hæc oratio habita est, præsentem, propriasque ipsius laudes audientem.

Col. 1197 A 2. Τὸν φιλόσοφον ἐπαινέσομαι. Καὶ ἐν τῷ σώματι, ψῆσιν, ἀσθενῶς διακίμαι, τὸν φιλόσοφον ὅμως ἐπαινέσω· αὐτὸ γὰρ τοῦτο τὸ φιλόσοφον ἐπαινεῖν, φιλόσοφόν ἐστι καὶ προσφιλὲς τῷ Θεῷ.

Ibid. Ἐπαινέσω (4) δέ. Κατασκευὴ τοῦτο τῆς προτάσεως ἐστὶν ἐξ αἰτίας· ἐγὼ γὰρ σοφίας, ἥτοι τοῦ Θεοῦ, θεράπων εἰμι καὶ δοῦλος, φιλόσοφος δὲ ἐκεῖνος, τούτεστι Θεὸν φιλῶν· ἐπαινῶν οὖν αὐτὸν, Θεὸν φιλῶ, καὶ προσφιλὲς τι Θεῷ ἐργάζομαι, καὶ φιλοσοφῶ.

Ibid. 5. Ὡστε μοι καὶ πρὸς λόγον ὁ ἔπαινος. Ἀνὲ τοῦ εὐλογος καὶ κατὰ λόγον γεγενημένος, ἵνα, εἰ μὴ τι ἄλλο, ἐν τῷ θαυμάζειν τὸν φιλόσοφον, φιλοσοφῶ· ὡς γὰρ ὁ ἐμὸς λόγος καὶ ὁ σκοπὸς· ἔχει, εὐλογὸν ἐστὶν ἡ φιλοσοφεῖν, ἡ τιμᾶν φιλοσοφίαν, ὅπως μὴ ἀλογίαν (cod. p. 129, 1) κατακριθῶμεν ὄντες λογι-καί· καὶ διὰ τοῦ τοιούτου λόγου τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸν θεῖον λόγον σπεύδωμεν ἀναλθεῖν (5).

Ibid. B 2. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἐτι περιφρονῇσει φιλοσοφία. Τοῦτο· ποῖον; τὸ ἡμᾶς ὠφελεῖν· τίς; ἥτις φιλοσοφία ἔργον ἔχει καὶ σπούδασμα τὸ καλοποιεῖν τὸν ἡμέτερον βίον.

Col. 1200 A 13. Καὶ δι' ἐὺγλωττίας. Τοῦτο ἔργον τῆς νόθου σοφίας, ἡ ἐν λόγῳ μόνῃ κεῖται καὶ εὐγλωττία, καταγοητεύουσα καὶ κατακνηλούσα καὶ ὡσεὶ πως φαρμακεύουσα, ὑπεράνωθεν δὲ τοῦτο ἐπαρθῆναι μὴ δυναμένη, ἀλλὰ μὴδὲ βουλομένη. φησί.

Ibid. B 1. Ὁ περιδέξιος τὴν ἀρετὴν. Ὁ ἀμφιδέξιος, ὁ ἀμφοτέραις χερσὶ χρήσασθαι δυνατός, καὶ τῇ ἀριστερᾷ ὡς περ τῇ δεξιᾷ ἐνεργεῖν (6).

Ἐν ἀλλοτρίῳ δὲ σχήματι, τῇ λαμπροφιλίᾳ φησί. ἡμέτερον γὰρ τὸ μελαινειμονεῖν, καὶ κατὰ τὴν ἐσθῆτα ταπεινοφρονεῖν, καὶ μὴ περπερεῖα (7) ἐπαίρεσθαι, καὶ ἱμντίων καλλωπισμῷ σθεῖν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ταῦτα φιλοσοφεῖν ἀληθῶς· ὁ δὲ τύπῳ ἐγκωμίων εὐφημῶ οὕτως τῷ ἀγγελικῷ περιτεθεικὸς ἀποσεμνύνει τῷ σχήματι.

Ibid. B 10. Δεῦρὸ μοι, φιλόσοφε. Τούτοις (8) διαφορὰν σοφίας καὶ φιλοσοφίας νομοθετεῖ. Ἔτερον γὰρ ἐστὶ τὸ φιλοῦμενον, ὅσον σοφία ὡς ὑποκείμενον· ἔτερον δὲ τὸ φιλοῦν πρόσωπον, ὁ δεινὰ, ὁ καὶ κατηγοροῦμενον τύπον ἐπέχει. Εἰ μὴ γὰρ τίς ἐστι σοφία, μέχρι τίνος ῥηθεῖν τὸ σοφίαν φιλεῖν; Ἔως τίνος ὀρισθήσεται τὸ φιλεῖν, εἰ μὴ τι τὸ φιλοῦμενον εἴη, ὅσον σοφία;

Ibid. 15. Κἀμοῦ τοῦ διὰ τούτων μυσταγωγον-

(4) Edit. ἐπαινέσομαι.

(5) Hæc fuse enarrat Elias Cretensis.

(6) Καὶ ὅπως ἀποφραττῇ τὸ ὅσον περιδέξιον, ait Gregorius in alia oratione (orat. 29, olim 35) et Basilii hæc adnotat: Περιδέξιος, ὁ ἀμφιδέξιος, εἴτουν ὁ ἀμφοτέραις ἐπίσης χρώμενος ταῖς χερσίν, ὡς τῇ δεξιᾷ καὶ τῇ ἀριστερᾷ· τοιοῦτοι δὲ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων. Ὁμηρος, βάλλων ἀμφοτέρῃσι, περὶ τοῦ

A admonens, docens atque confutans ab impio magistratu corripitur, multisque verberibus dorso acceptis, exsilio multatur. Ad hunc igitur hæc oratio habita est, præsentem, propriasque ipsius laudes audientem.

Philosophum laudabo. Etsi infirmo sum corpore, ait, philosophum tamen laudibus meis prosequar; philosophicum enim est et Deo gratum, philosophum laudare.

Laudabo autem. Confirmatio hæc propositionis est a causa desumpta. Ego enim Sapientiæ, Dei scilicet, famulus sum et servus, philosophus vero ille, id est Deum diligens. Laudans igitur eum, Deum diligo, gratissimumque Deo facio, et philosophi opus exsequor.

B Ac proinde non incongrue hoc laudis munus suscipio πρὸς λόγον, id est apte et iuxta rationem, ut, si nihil aliud, hoc saltem quod philosophum admiror, philosopher. Ut enim mihi sententia et propositum sese habet, secundum rationem est aut philosophari, aut philosophiam honore prosequi, ne insipientiæ damnemur, rationabiles dum sumus; et per hunc philosophiæ sermonem ad divinum Verbum pervenire properamus.

Hoc enim non jam contemnet philosophia. Quid hoc? nobismetipsis prodesse. Quis proderit? Philosophia, cujus hoc munus et studium est, ut de vita nostra præclare mereatur.

C Ac per linguæ facundiam. Hoc opus adulterinæ sapientiæ, quæ in verbo tantum ac linguæ facundia sita est, præstigia offundens, et delinens, et tanquam veneno inficiens, supra hæc autem esserri nec potest, nec cupit, ut ait.

Virtute dexter. Ita vocari solent qui ambidextri sunt, id est utraque manu ac sinistra tanquam dextra uti possunt.

In alieno habitu. Nempe vestitus candore. Nostrum enim est nigrum vestimentum gestare, humilesque vestes induere, et vanitate ac superbia non inflari nec vestimentis superbire, sed et secundum ea quoque vere philosophos nos gerere. Hic autem figura laudum non ingrata sic angelico circumdans exaltat habitu.

Adesdum, philosophe. His verbis inter sapientiam et philosophiam differentiam ostendit. Aliud enim est quod amatur, sicut sapientia quasi subjectum, aliud est quod amat, quod et designati figuram inhibet. Si enim non aliqua sit sapientia, quem in finem diceretur sapientiam amare? Quousque destinetur ille amor, si non sit aliquid quod ametur, sicut sapientia?

Atque ad me, qui per hæc in mysteria sum ad-

Ἀστεροπαίου φησὶν (II. xxi, 162), ἐπὶ περιδέξιος ἦεν. Τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ κατὰ διλήμματος ἐρωτᾶν· δύο κατὰ ταυτὸν ἐρωτῶν ἀμφοτέρωθεν βάλλειν δοκεῖ.

(7) Vanitate et superbia non inflari. De voce τι-περος et ab ea derivatis vide interpretes Wolf in Casaubonianas emendationes T.

(8) Τούτοις spectat ad verba textus, q. σοφία.

solidam et virilem devorans et conterens escam digerensque non destitit, ne verborum explanatio negligetur. Et periodorum latius promissarum, neciens et contrahens, breviorum et lucidiorum, ut quam maxime terminum disposui, ut nihil virilium et ad contemplationem sublimium læderetur, et illi communi et delicata et consueta sensus interpretatione adjuvantur. Nonnulla punctis technice distinxit.

πομένων], καὶ οὗτοι τῷ κοινῷ τε καὶ ἀπαλῷ καὶ εὐθεὶ καὶ συνήθει τῆς ἐρμηνείας ὠφελοῖντο· τινὰ δὲ καὶ περὶ στιγμῶν τεχνικῶς ὑποσημνήμαίην.

νων, συνεῖδον τὴν ὠφέλειαν. Διὸ καὶ τὴν πάλιν [ms. 573, τὴν οὐ πάλιν] στερεὰν καὶ ἀνδρόδην καταμασώμενος [Coisl. καταμασώμ.] καὶ καταλασίων τροφὴν καὶ κατεργαζόμενος οὐ διέλιπον, ὥς μηδὲ λέξεων ἐξηγήσεως καταφρονῆσαι· καὶ τῶν διὰ μακροῦ δὲ ἀποδομένων περιόδων, συνείρων καὶ συνάγων, ἐπιτομώτερον καὶ σαφέστερον, ὥς οἶόν τε, τὸν σκοπὸν ἐξεθέμην (cod. 279, 2)· ὅπως, μηδενὸς τῶν ἀνδρικῶν τε καὶ ὑψηλῶν εἰς θεωρίαν βλαπτομένου [Coisl. βλα-

πομένων], καὶ οὗτοι τῷ κοινῷ τε καὶ ἀπαλῷ καὶ εὐθεὶ καὶ συνήθει τῆς ἐρμηνείας ὠφελοῖντο· τινὰ δὲ καὶ περὶ στιγμῶν τεχνικῶς ὑποσημνήμαίην.

BASILII SELEUCIENSIS

COGNOMENTO MINIMI

SCHOLIA IN GREGORII ENCOMIUM HERONIS PHILOSOPHI *

(BOISSONADE, *Notices des ms.* XI, II, 131. — Vide *Monitum* ad Scholia ejusdem Basilii ad *Steleutetica contra Julianum*.

Hieronymus in libro *De scriptoribus ecclesiasticis* hic agi contendit de Maximo Cynico cujus conversio falsa simulataque virtutes fucum Gregorio primum fecerant; Heronisque nomen falso ab amanuensi positum. Hieronymi sententiam amplexi sunt Billius et Clemencet. Satis sit observare vix concipi posse quomodo Elias Cretensis et Basilius de hac nominum permutatione omnino siluerint, quos tamen latere non potuit. Omnes praeterea mss. codices in Heronis nomine consentiunt. En Basilii verba ad orationem Gregorii *Contra Maximum philosophum* initio (orat. olim 28, nunc 26) cod. p. 198, 1: Μάξιμός τις, κυνικὸς φιλόσοφος, προσοικειωθείς τῷ Πατρὶ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἴσα καὶ ἀδελφῷ τιμηθεὶς τε καὶ ἀσμενέστατα προσδεχθεὶς, ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἀποστάς δῆθεν λατρείας τῆς τε κυνικῆς ἀναίδειας, κατηχεῖται καὶ ἀπολούεται τὰ τῆς πλάνης αἰσῶν· καὶ Χριστιανὸς γεγὼνὼς, ὁμοδίατος λοιπὸν ἐχρημάτισε τῷ μεγάλῳ· εἰτα μεταβαλὼν, ἐπανίσταται καὶ καθυλακτεῖ κατὰ τοῦ εὐεργέτου, καὶ τὸν θρόνον ὑφαρπάζει, χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν διαφερομένων οὐ τῇ πίστει μᾶλλον ἢ τῷ θρόνῳ. Διὸ καὶ μικρὸν ὑποχωρήσας τοῦ θρόνου, καὶ ἐν ἀγρῷ τινὶ ἡσυχάσας, ἔπειτα ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων καὶ τιμῶν ἀρετῇ εἰδῶτων κληθεὶς, μὴ φερόντων τὴν ἀλλοτρίωσιν, ἐπέστη, καὶ τοῦτον προσφωνεῖ τὸν λόγον.

* Oratio olim XXIII, nunc XXV.

BASILII MINIMI SCHOLIA

IN GREGORII ORATIONEM

DE HERONE PHILOSOPHO.

Hic cynicus quidem philosophus erat, patria Alexandrinus, nobilis et nobili genere natus: imo martyrio insignitus, postquam detestatus cynismum, nostram fidem praetulit, nostrarumque viarum sanctissimam atque utilissimam ingressus est. Cum autem Ariana haeresis vigeret, ac magnus Athanasius extremum vitae diem clausisset, beatissimus autem Petrus, qui ei successerat, expulsus fuisset, ac Lucius thronum arripuisset, atrocissimamque adversus orthodoxos persecutionem excitasset, hic philosophus propterea quod veritatem intrepido animo assereret, privatos magistratusque sive privatim sive palam

Καὶ (cod. 573, p. 198, 2) οὗτος (1), Κυνικὸς φιλόσοφος ὢν, Ἀλεξανδρεὺς τὸ γένος, εὐγενὴς καὶ ἐξ εὐγενῶν (2) ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐκ μαρτύρων, βδελυξάμενος τὸν κυνισμόν, αἰρεῖται τὰ ἡμέτερα, καὶ τῶν ἡμετέρων προτιμᾷ τῶν ἐδῶν τὴν εὐσεβεστέραν καὶ λυσitelεστέραν· καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς Ἀρειανικῆς αἵρέσεως, μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Ἀθανασίου κοίμησιν, Πέτρου τοῦ μακαριωτάτου, μετὰ τοῦτον προδεληγμένου, ἐξωσθέντος, καὶ Λουκίου τὸν θρόνον ἀρπάξαντος (3), καὶ διωγμὸν μέγαν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων κεκινηκότος, ζήλῳ κινήθεὶς ὁ φιλόσοφος οὗτος παρῆρσιάζεται τὴν ἀλήθειαν νοουθετῶν, διδά-

(1) Voce καὶ Basilius Heronem philosophum a Maximo distinguit.

(2) Gregorium sequitur qui ait Heronem esse ἀρι-

στον ἐξ ἀρίστων, καὶ ἐξ εὐγενῶν εὐγενέστατον.

(3) Haec narrant Theodoretus (*Hist. eccl.* IV, 21) et Socrates (*Hist. eccl.* IV, 21).

σκων, λέγγων ιδιώτας, ἄρχοντας, ἰδία καὶ δημοσίᾳ. καὶ δὴ συναρπασθεὶς ὑπὸ τῆς δυσσεβοῦς ἐξουσίας, ξαίνεται κατὰ νότου πολλάς, καὶ ὑπερβολῇ κατακρίνεται. Πρὸς τοῦτον οὖν ἐκπεφώνηται ὁ λόγος παρόντα καὶ τῶν ἐπαινῶν τῶν αὐτοῦ ἐπαινοῦντα.

Col. 1197 A 2. Τὸν φιλόσοφον ἐπαινέσομαι. Καὶ ἐν τῷ σώματι, ψῆσιν, ἀσθενῶς διάκειμαι, τὸν φιλόσοφον ὅμως ἐπαινέσω· αὐτὸ γὰρ τοῦτο τὸ φιλόσοφον ἐπαινεῖν, φιλόσοφόν ἐστι καὶ προσφιλὲς τῷ Θεῷ.

Ibid. Ἐπαινέσω (4) δέ. Κατασκευὴ τοῦτο τῆς προτάσεως ἐστὶν ἐξ αἰτίας· ἐγὼ γὰρ σοφίας, ἥτοι τοῦ Θεοῦ, θεράπων εἰμι καὶ δοῦλος, φιλόσοφος δὲ ἐκείνος, τούτεστι Θεὸν φιλῶν· ἐπαινῶν οὖν αὐτὸν, Θεὸν φιλῶ, καὶ προσφιλὲς τι Θεῷ ἐργάζομαι, καὶ φιλοσοφῶ.

Ibid. 5. Ὅστε μοι καὶ πρὸς λόγον ὁ ἐπαινος. Ἀντὶ τοῦ εὐλογος καὶ κατὰ λόγον γεγενημένος, ἵνα, εἰ μὴ τι ἄλλο, ἐν τῷ θαυμάζειν τὸν φιλόσοφον, φιλοσοφῶ· ὡς γὰρ ὁ ἐμὸς λόγος καὶ ὁ σκοπὸς· ἔχει, εὐλογόν ἐστὶν ἢ φιλοσοφεῖν, ἢ τιμᾶν φιλοσοφίαν, ὅπως μὴ ἀλόγῳ (cod. p. 129, 1) κατακριθῶμεν ὄντες λογικοί· καὶ διὰ τοῦ τοιοῦτου λόγου τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸν θεῖον λόγον σπεύδομεν ἀναλθεῖν (5).

Ibid. B 2. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἐτι περιφρονήσει φιλοσοφία. Τοῦτο· ποῖον; τὸ ἡμᾶς ὠφελεῖν· τίς; ἥτις φιλοσοφία ἔργον ἔχει καὶ σπούδασμα τὸ καλοποιεῖν τὸν ἡμέτερον βίον.

Col. 1200 A 13. Καὶ δι' εὐγλωττίας. Τοῦτο ἔργον τῆς νόθου σοφίας, ἣ ἐν λόγῳ μόνῃ κεῖται καὶ εὐγλωττία, καταγοητεύουσα καὶ κατακλυοῦσα καὶ ὡσεὶ πως φαρμακεύουσα, ὑπεράνωθεν δὲ τοῦτο ἐπαρθῆναι μὴ δυναμένη, ἀλλὰ μὴδὲ βουλομένη, ψῆσι.

Ibid. B 1. Ὁ περιδέξιος τὴν ἀρετὴν. Ὁ ἀμφιδέξιος, ὁ ἀμφοτέραις χερσὶ χρῆσασθαι δυνατός, καὶ τῇ ἀριστερᾷ ὡς περ τῇ δεξιᾷ ἐνεργεῖν (6).

Ἐν ἀλλοτρίῳ δὲ σχήματι, τῇ λαμπροφωρίᾳ ψῆσι. ἡμέτερον γὰρ τὸ μελανειμονεῖν, καὶ κατὰ τὴν ἐσθῆτα ταπεινοφρονεῖν, καὶ μὴ περπερεῖα (7) ἐπαίρεσθαι, καὶ ἱματίων καλλωπισμῷ σοφεῖν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ταῦτα φιλοσοφεῖν ἀληθῶς· ὁ δὲ τύπῳ ἐγκωμίων εὐφήμῳ οὕτως τῷ ἀγγελικῷ περιτεθεικὼς ἀποσεμνύνει τῷ σχήματι.

Ibid. B 10. Δεῦρ μοι, φιλόσοφε. Τοῖς (8) διαφορὰν σοφίας καὶ φιλοσοφίας νομοθετεῖ. Ἐτερον γὰρ ἐστὶ τὸ φιλοῦμενον, ὅσον σοφία ὡς ὑποκείμενον· ἕτερον δὲ τὸ φιλοῦν πρόσωπον, ὁ δέσιν, ὁ καὶ κατηγορουμένον τύπον ἐπέχει. Εἰ μὴ γὰρ τίς ἐστὶ σοφία, μέχρι τίνος ῥηθεῖν τὸ σοφίαν φιλεῖν; Ἔως τίνος ὀρισθῆσεται τὸ φιλεῖν, εἰ μὴ τι τὸ φιλοῦμενον εἴη, ὅσον σοφία;

Ibid. 15. Κάμου τοῦ διὰ τούτων μυσταγωγου-

(4) Edit. ἐπαινέσομαι.

(5) Hæc fuse enarrat Elias Cretensis.

(6) Καὶ ὅπως ἀποφεύξῃ τὸν σὸν περιδέξιον, ait Gregorius in alia oratione (orat. 29, olim 35) et Basilii hæc annotat: Περιδέξιος, ὁ ἀμφιδέξιος, εἴτουν ὁ ἀμφοτέραις ἐπίσης χρώμενος ταῖς χερσίν, ὡς τῇ δεξιᾷ καὶ τῇ ἀριστερᾷ· τοιοῦτοι δὲ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων. Ὁμηρος, βάλλον ἀμφοτέρῃσι, περὶ τοῦ

A admonens, docens atque confutans ab impio magistratu corripitur, multisque verberibus dorso acceptis, exsilio multatur. Ad hunc igitur hæc oratio habita est, præsentem, propriasque ipsius laudes audientem.

Philosophum laudabo. Etsi infirmo sum corpore, ait, philosophum tamen laudibus meis prosequar; philosophicum enim est et Deo gratum, philosophum laudare.

Laudabo autem. Confirmatio hæc propositionis est a causa desumpta. Ego enim Sapientiæ, Dei scilicet, famulus sum et servus, philosophus vero ille, id est Deum diligens. Laudans igitur eum, Deum diligo, gratissimumque Deo facio, et philosophi opus exsequor.

B Ac proinde non incongrue hoc laudis munus suscipio πρὸς λόγον, id est apte et juxta rationem, ut, si nihil aliud, hoc saltem quod philosophum admiror, philosopher. Ut enim mihi sententia et propositum sese habet, secundum rationem est aut philosophari, aut philosophiam honore prosequi, ne insipientiæ damnemur, rationabiles dum sumus; et per hunc philosophiæ sermonem ad divinum Verbum pervenire properamus.

Hoc enim non jam contemnet philosophia. Quid hoc? nobismetipsis prodesse. Quis proderit? Philosophia, cujus hoc munus et studium est, ut de vita nostra præclare mereatur.

C Ac per linguæ facundiam. Hoc opus adulterinæ sapientiæ, quæ in verbo tantum ac linguæ facundia sita est, præstigia offundens, et delinens, et tanquam veneno inficiens, supra hæc autem esse nec potest, nec cupit, ut ait.

Virtute dexter. Ita vocari solent qui ambidextri sunt, id est utraque manu ac sinistra tanquam dextra uti possunt.

In alieno habitu. Nempe vestitus candore. Nostrum enim est nigrum vestimentum gestare, humilesque vestes induere, et vanitate ac superbia non inflari nec vestimentis superbire, sed et secundum ea quod vere philosophos nos gerere. Hic autem figura laudum non ingrata sic angelico circumdans exaltat habitu.

D Adesdum, philosophe. His verbis inter sapientiam et philosophiam differentiam ostendit. Aliud enim est quod amatur, sicut sapientia quasi subjectum, aliud est quod amat, quod et designati figuram inhibet. Si enim non aliqua sit sapientia, quem in finem diceretur sapientiam amare? Quousque definetur ille amor, si non sit aliquid quod ametur, sicut sapientia?

Atque ad me, qui per hæc in mysteria sum ad-

Ἀστεροπαίου ψῆσιν (II. xxi. 162), ἐπὶ περιδέξιος ἦεν. Τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ κατὰ διλήμματος ἐρωτᾶν· δύο κατὰ ταῦτον ἐρωτῶν ἀμφοτέρωθεν βάλλειν δοκεῖ.

(7) Vanitate et superbia non inflari. De voce πέρπερος et ab ea derivatis vide interpretes Hesychii; Wolf in Casaubonianas emendationes Toup., etc.

(8) Τοῖς spectat ad verba textus, φιλόσοφε καὶ σοφί.

ductus. Vel electionem, vel sacram doctrinam et A baptismum dicit, quod et magis probabile. Christianorum enim doctrinam sapere atque excolere nondum catechumeno et baptismo nondum initiato, licitum erat. Quando autem illis tempus rite constitutum adveniret, baptismum melius administrabant: ita autem per sacerdotes, aut mysteria aut mensam mysticam loquitur: ad quæ te adducunt et sapientie sermo pieque disciplinæ, et vita plena negotiorum et actionis: per me, ait, qui per hæc deificationem profiteor. Christum enim induentes, Dei filii, diique ipsi sumus.

Et proclamabo non in media Olympia. Olympia locus erat Arcadiæ in Peloponneso, et mons excelsus: in quo annua certamina celebrabant, victoresque proclamabant et coronis ornabant. Paneratum autem, et cestum, et cursum genera certaminum esse dicit, de quibus alias fusius dictum est, in honorem heroum vel nonnullorum demonum celebrata, calamitate quadam et mytho honoratrum. Fabulantur enim aliquem vi interemptum hic sepultum fuisse: de quo et certamen. Consuetudinem legitimam dixit, quod hæc consuetudine prius celebrata, ac deinde lege præscripta sunt.

Atque eorum, qui ipsum, injuriæ inferendæ causa, persequerantur. Ita sermonem strues: et persequentium persecutionum persecutor. Quomodo? scilicet fortiter patiendi illatas a persecutoribus injurias. Nihil enim, ait, ita persecutorem et male facientem superat, ut patientis alacritas.

Nec philosophicum. Nempe neque nostrum est talem mirari nobilitatem, quæ ex sanguinibus et ex corporali coitu: hanc enim noctes largiuntur. Quæ autem ex litteris, regum manus, scriptaque jussa. Ascensionem vero ad primum illud bonum, quæ fit per exercitium et virtutem in divinum illudque secundum imaginem ejus ex quo et originem traximus.

Sed etiam ex martyribus. Quia martyr ille et a martyribus parentibus natus est.

Civis enim, si quidem sapientiæ ratio habeatur. Hic subauditur, factus est. Civis factus est, inquit, sapientia quidem, totius orbis terrarum. Non enim circumscribitur exiguis limitibus talis sapientia. At si corpus spectemus, Alexandriae urbis civis

(9) Elias Cretensis hanc interpretationem non admittit.

(10) Hic quædam deesse videntur, aut sub verbis *ἄπρ ἐτέλει* latet altera lectio. Scribe, ut sensus restituatur, *τέως ἀκατήχητῳ* καὶ τοῦ βαπτίσματος ἀμύητῳ ἐξῆν.

(11) Subaudi *στῆθι* πλησίον, ex contextu, quæ forte omisit amanuensis.

(12) Forte *Χριστὸν γάρ*.

(13) Errat scholiastes. Elias Cretensis, rectius, juxta veritatem historicam, *Certis temporibus*, inquit, *theatrum constituebatur*. Videtur etiam Basilium Olympiam urbem a monte Olympo non distinxisse. In nota proxime sequenti locum alterum afferro, ubi *ἐν Ὀλύμπῳ* pro *Ὀλυμπία* scripsit.

(14) Quem locum innuat non video. In *Encomio*

μένον. Ἡ τὴν χειροτονίαν, ἢ τὴν μυσταγωγίαν καὶ τὸ βάπτισμα λέγει, ὃ καὶ μᾶλλον εἰκός (9)· τὰ μὲν γὰρ Χριστιανῶν ἦδη καὶ φρονεῖν καὶ ποιεῖν τέως ἀκατήχητῳ καὶ τοῦ βαπτίσματος ἄπρ ἐτέλει (10)· ὡς ὁ καιρὸς ἐκείνοις ἐθίμως τηνικαῦτα εἶχεν, ἐν τῷ τέλει ταμειουσμένοις τὸ βάπτισμα· διὰ τούτων δὲ, ἢ τῶν ἱερέων (11) λέγει ἢ τῶν θείων τελετῶν καὶ τῆς μυστικῆς τραπέζης, οἷς σε προσάγει καὶ ὁ λόγος τῆς σοφίας καὶ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, καὶ ὁ βίος τῆς πολιτείας καὶ πράξεως, δι' ἐμοῦ, φησι, τοῦ μυσταγωγούντος τὴν θέωσιν. Χριστὸν (12) διὰ τοῦ φωτισματος ἐνδύμενοι, υἱοὶ Θεοῦ καὶ θεοὶ γινόμεθα.

Ibid. C 3. Καὶ ἀνακηρύξω οὐκ ἐν Ὀλυμπίᾳ. Ὀλυμπία τόπος ἦν ἐν Ἀρχαδίᾳ τῆς Πελοποννήσου. καὶ ὁρος ὕψλόν· ἐν ᾧ ἀγῶνας ἐτησίους ἐξετέλουν (13). καὶ τοὺς νικῶντας ἐστεφάνουν ἀνακηρύττοντες· παγκράτιον δὲ καὶ πυγμὴν καὶ δίαυλον (cod. p. 129, 2) εἰδὼ ἀγωνισμάτων φησὶν (ibid.) εἶναι, περὶ ὧν εἴρηται ἐν ἄλλοις (14) πλατύτερον, εἰς τιμὴν ἡρώων καὶ τιῶν δαιμόνων τελούμενα, συμφορὰ τινι καὶ μύθῳ τετιμημένων· μυθεύονται γάρ, βασιῶς τινὸς ἐκεῖ τελευτήσαντος, ἐκείσε ταφῆναι, περὶ οὗ καὶ ὁ ἀγὼν (15). Συνήθειαν δὲ ἐννομον εἶπε (ibid.), διὰ τὸ συνηθεῖα μὲν τινι πρότερον ταῦτα τελεῖσθαι, ἔπειτα δὲ καὶ νόμῳ κρατύνεσθαι.

Col. 1201 A 9. Καὶ τῶν διωκόντων τῷ [cod. τῷ] ποιεῖν κακῶς. Οὕτω συνάφεις τὸν λόγον καὶ τῶν διωκόντων διωκτῶν διώκτης· πῶς; ἐν τῷ πάσχειν προθύμως τὰ κακὰ ποιούμενα ὑπὸ τῶν διωκτῶν· οὐδὲν γάρ, φησὶ (ibid.), οὕτω τὸν διώκτην καὶ ποιοῦντα κακῶς νικᾷ, ὡς ἡ προθυμία τοῦ πάσχοντος.

Ibid. B 1. Οὐδὲ φιλόσοφος. Ἔστι δηλονότι, οὐδὲ ἡμέτερον, τὴν τοιαύτην θαυμάζειν εὐγένειαν, οὐδὲ τὴν ἐξ αἱμάτων καὶ ἐκ συνουσίας σωματικῆς ταύτην γὰρ νύκτες χαρίζονται· τὴν ἐκ γραμμάτων δὲ, βασιλέων χεῖρες καὶ τὰ ἔγγραφα διατάγματα· ἄνοδον δὲ τὴν πρὸς τὸ πρῶτον ἀγαθόν, τὴν δι' ἀσκήσεως καὶ ἀρετῆς εἰς τὸ θεῖον καὶ τὸ κατ' εἰκόνα ἐξ οὗ καὶ γεγονάμεν.

Ibid. 10. Ἐκ μαρτύρων δέ. Ὅτι μάρτυς οὗτος καὶ ἐκ μαρτύρων γένων ἐφύ.

Ibid. 11. Πολίτης δὲ σοφία μὲν. Συνεξακούεται τὸ, γέγονε· πολίτης γέγονε, φησὶ, τῇ μὲν σοφίᾳ, τῆς οἰκουμένης πάσης· οὐ γὰρ περιγράφεται μικροῖς ὅροις ἡ τοιαύτη σοφία. Τῷ δὲ σώματι, τῆς Ἀλεξανδρέων γέγονε πολίτης, τῆς σὺν ὑμῖν, τοῖς Κωνσταντι-

S. Cypriani, sub finem (orat. 24, olim 18), ad Gregorii verba, οὐ κόντιος Ὀλυμπικός, Basilium hæc adnotat: Ἐν (cod. 573, p. 123, 2) τισι τόποις ὠρισμένοις ἀγῶνας οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐτίθεσαν, ἐν οἷς νέοι τινὲς καὶ ἔφηβοι ἠγωνίζοντο· τοῖς δὲ νικῶσιν, ἐν μὲν Ὀλύμπῳ ἐκ κοτίων, εἴθουν ἐλαίας, στεφανοὺς ἐδόδοτο εἰς γέρας· ἐν δὲ Δελφοῖς, μῆλα· ἐν δὲ Ἰσθμῷ πέτρως· ἐν δὲ Νεμέᾳ, σέλινα. Et in *Panegyrico Machabeorum* (orat. 15, olim 22), ad vocem Ὀλυμπιονίκης legitur hæc scholiastis brevis adnotatio: οὕτως (cod. p. 119) ὁ κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας νενικηκώς ἐκαλεῖτο.

(15) Hæc intelligenda sunt de ludis Nemæis. Vide Scholiastas Pindari, in *Nemæis*, initio: Villosion in *Memoriis Academiae*, t. XXXVIII B, p. 31.

νου πολιταῖς, ἢ εὐθέως μεθ' ὑμᾶς, καὶ τῆς Ἰσῆς A
 ὑμῖν, ἢ δευτέρα, φησί, καὶ μεθ' ὑμᾶς, ὥς μὴ ἀνεχο-
 μένης ἑτέρα; δευτέραν ὑπάρχειν καὶ ἐλάττω.

Ibid. C 11. Ἐπειδὴ βίων αἰρέσεως [cod. αἰρέ-
 σεις]. Ἐπεὶ, φησὶν, αἰρεῖσθαι τινα τῶν βίων ἐδόκει
 αὐτῷ, ἣν αἰρεσιν καὶ ἐπιλογὴν καὶ (16) κρηπίδα καὶ
 οἶονε θεμέλιον τοῦ καλῶς πράττειν ἐγὼ ὀρίζομαι.

Ibid. 13. Εἶδὲ τι μέγα καὶ ῥαυρινόν. Ἀντὶ τοῦ,
 συναῖδεν, ἐβουλεύσατο, καὶ διανοηθεὶς προέκρινε·
 τὴν δὲ φιλοσοφίαν λέγει προτιμᾶν· οὐδεὶς γὰρ προ-
 κρίνει τι μὴ βουλευσάμενος· προτιμᾷ δ' οὖν φιλοσο-
 φίαν, ἥς καὶ προτίσται (17)· ἐπειδὴ δὲ διττὴ πῶς
 τοῦτ' ἐκθεωρεῖται, οὐδὲ βουλῆς τοῦτο ἀξιώσας, τὴν
 ἔξω καταλιπὼν, προκρίνει τὴν ἡμετέραν ψήφοις ἀπά-
 σαις. Πάλαι γὰρ αἱ κρίσεις ψήφοις ἐκρίνοντο λευκαῖς B
 τε καὶ μελαίναις, ἐν αἷς συνέβαινε ἐπὶ τινων μὴ
 πάσας συμψηφίαν τὴν δικαιοσύνην, ὅτε δὴ καὶ τὰ τῶν
 ζητημάτων ἀμφεγνωμονεῖτο· ὁμοῦ ὁμοῦ δὲ τῶν
 λευκῶν ἀπάσων, ἥρει (cod. p. 150, 1) τὸν ἀντίδικον
 ὁ ταῖς λευκαῖς ἐντυχὼν, ἢ τὰς πλείους ἔχων λευ-
 κὰς ἢ τὰς ἀπάσας, αἱ καὶ λαμπρὸν καὶ ἀναμφήρι-
 στον νίκην παρεῖχον (18).

Col. 1204 B 1. Παταχοῦ γὰρ τῷ καθ' ἑαυτόν.
 « Πρὸς τὴν αἰρετωτέραν καὶ λυσίτελεστέραν ὁδὸν
 πᾶσι Χριστιανοῖς, » συναπτόν τοῦτο τῷ φιλοσο-
 φεῖν (19)· καὶ σὺν τῷ ἑαυτοῦ ἕκαστον συλλαμβάνειν
 καὶ τὸ κοινόν· τοῦτο γὰρ ψυχῆς ἐπιτελεωτάτης καὶ
 φιλοσοφωτάτης· οὐδὲ γὰρ ἕκαστον ἡμῶν ἑαυτῷ, ἀντὶ C
 τοῦ, οὐ δι' ἑαυτὸν μόνον, γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν,
 ἥτοι διὰ πάντας ὅσοι τῆς αὐτῆς ἐσμεν φύσεως.

Ibid. 12. Ὁρῶν δὲ τὸν μὲν ἐρημικόν. Ἀπὸ
 συγκρίσεως τῶν βίων μέγαν [cod. μέγα] μὲν καὶ
 ὑψηλὸν καὶ ὑπὲρ τὰ ἀνθρώπινα ἵπταται τὸν ἐρημι-
 κὸν βίον· τὸν δὲ κοινὸν καὶ ἐπιμικτὸν πρὸς τὸν και-
 ρὸν νόμῳ ἵπταται ἐγκυμῶν, καὶ ἐγγὺς θείας οἰκονο-
 μίας συνάγει· σχῆμα δὲ καὶ σκηνὴν, τὸν Ἑλληνικὸν
 τύπον καὶ τὴν ὑπόκρισιν ἀποφαίνει· ἀπὸ μεταφορᾶς
 τῶν σκηνικῶν προσωπείων, περὶ ὧν ἤδη ἔρρέθη (20).

Col. 1205 A 1. Διὰ τοῦτο περιπατοῦς μὲν, καὶ
 τὰ ἐξῆς. Εἶδὲ φιλοσόφων λέγει, ἀπὸ τόπων καὶ ἐνερ-
 γειῶν, καὶ τῶν προσεστώτων, ὀνομασμένων. Καὶ ἀπὸ
 μὲν ἐνεργείας, ἢ περιπατητικῆς, τοῦ ταύτης προϊστα-
 μένου τοῦς οἰκείους ὁμιλητάς περιπατοῦντος διδά-
 σκοντος· ἀπὸ δὲ τῆς Ἀκαδημίας, Ἀκαδημαϊκῆ· καὶ
 Στωϊκῆς, ἀπὸ τῆς Στοᾶς. Τὸ δὲ αὐτόματον Ἐπικούρου
 φησὶν, οὕτως ληρούντος ἢ φιλοσοφούντος, τὰ τῆς

(16) Delendum καὶ ante κρηπίδα. Gregorius dixe-
 rat, ἐπειδὴ βίων αἰρέσεως καιρὸς ἐδόκει, ἣν κρηπίδα
 τοῦ πράττειν εὖ ἢ κακῶς ἐγὼ τίθεμαι· Basilii vo-
 cem αἰρεσιν per καὶ ἐπιλογὴν exponit et κρηπίδα per
 καὶ οἶονε θεμέλιον. Repetiti voculæ καὶ ante κρη-
 πίδα amanuensis oscitantie sine dubio tribuenda est.

(17) Legendum ἦν καὶ προτίσται.

(18) Hinc dictum proverbiale, πάσαις ψήφοις,
 πάσαις νικᾶν, κρατεῖν, αἰρεῖν, cuius multa occur-
 runt exempla in *Ellipsisibus Græcis* editionis Schæfer.

(19) Locus vitiosus : πρὸς delendum est, et pro
 φιλοσοφεῖν legendum φιλοσοφεῖ. Quod ex contextu

natus est, quæ vel cum urbe vestra, o Constanti-
 nopolitani, vel certe statim post vestram, quæ pari
 gloria ac vos, vel secunda, ait, et post vos, nulli
 alii civitati inferior et secunda.

Cum eligendi vitæ generis tempus. Postquam, ait,
 aliquod vitæ genus eligere sibi videbatur, quam ego
 quidem electionem et delectum, basim et quasi fun-
 damentum vitæ recte peragendæ esse duco.

Vidit magnum aliquid et generosum. Eide, vidit,
 id est, constituit, molitus est et meditatus ele-
 git. Philosophiam se dicit antepone. Nemo
 enim quidquam præferet non animo meditatus.
 Antepont igitur philosophiam, quam et sibi præ-
 sificit. Postquam autem duplex quodammodo ei visa
 fuit, ne in deliberationem quidem id admisit,
 externaque relicta, nostram longe potiore
 duxit. Olim enim apud Græcos iudices albis
 nigrisque lapillis iudicia exercebant, in quibus con-
 tingebat de quibusdam non omnes eandem ferro
 sententiam, cum ambiguis esset iudicii eventus.
 Concordantibus autem albis, vicit adversarium qui
 albos sortitus est, sive plerosque albos habens,
 sive omnes, quod præclaram et minime dubiam
 victoriam præbet.

Privatum commodum cum communi ubique com-
 plecti. « Ad præstantiorem et fructuosioreν vitæ
 rationem omnibus Christianis : » hoc cum φιλοσοφεῖν
 construendum est : et cum proprio quemque et
 commune bonum complecti ; quod quidem animæ
 perfectissimæ et sapientissimæ est. Neque enim
 quemquam nostrum sibi, id est non propter se
 solum natum fuisse ; sed et omnibus, id est propter
 omnes qui ejusdem naturæ participes sumus.

Videns autem vitam solitariam. In vitarum com-
 paratione magnam quidem sublimemque atque plus
 quam humanam exaltat solitariam vitam. Com-
 munem vero commistamque vitam ad tempus usu
 celebrat laudans, atque divinæ naturæ proximam
 asserit. *Habitum et larem*, Græcorum fastum et
 dissimulationem designat. Desumitur metaphora ex
 scenæ spectaculis, de quibus jam dictum est.

Ac proinde Peripateticorum, etc. Philosophorum
 genera dicit, e locis, muneribus, præsidibus nomi-
 natorum. Ex caractere quidem Peripatetica schola,
 D cujus præses comes et discipulos deambulans
 edocebat ; ex Academia vero Academica, et
 Stoica e Stoa. Epicuri autem atomisticam dicit,
 sic effluentis ac philosophantis, Providentiamque
 ejicientis atque inducentis atomos, voluptatemque
 patet.

(20) Ad hæc Gregorii verba (orat. 16, olim 15) :
 Οἱ τοὶς ὑψηλοῖς θρόνοις ἐγκαθεζόμενοι καὶ τὴν ἀρχι-
 κὴν σκηνὴν αἰρούντες. — Τῆς, ait Basilii (cod. 573,
 p. 128; 1), τῶν ἀξιωμάτων ἀρχῆς τὸν κόμπον λέγει
 σκηνὴν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν σκηνικῶν τῆς κομμορίας
 τρόπων, ἐν οἷς πρόσωπα, μᾶλλον δὲ προσωπεῖα
 βασιλέων εἰσάγεται, καὶ τυράννων, καὶ στρατηγῶν,
 ὑπὸ πνήτων καὶ εὐτελῶν, τὰς ἐκείνων ὑποδεδυκό-
 των σκευὰς, ὡς μετὰ τὴν τοιαύτην πομπὴν τε καὶ
 σκηνὴν ἀποδύντες, ἴσοι καὶ εὐτελεῖς, ὥσπερ τὸ πρῶν,
 μεμενῆκασιν.

felicitatis finem esse affirmantis. Plato autem in *Republica*, Homerum comædorum lana coronatum ex civitate sua expellendum censet, quemadmodum a mulieribus hirundines fugari solent, propter garrulitatem.

Atque illorum quidem arrogantiam refutans. In habitus similitudine nihil imminui et lædi, vincere autem magis istorum jactantiam atque audaciam, vel potius impudentiam. Etenim ex etymologia αὐτὸς — ἀνδάνω, aliquem sibi metipsi placentem dicimus habitum habere.

Non sermone factæ civitates. Qualis a Platone facta civitas, quæ nunquam existit. Ideoque subjicit : *Scindapsi quidam et blituri et tragelaphi*, inania negotia, quæ per litterarum et dictionum structionem componuntur, ac lingua duntaxat et ore proferuntur. *Categoriæ* autem Aristotelis, propositiones quæ ex subjecto et prædicato constant, ex quibus syllogismi nectuntur, et in quas rursus resolvuntur : quemadmodum scilicet etiam illæ ex terminis, et in eosdem rursus resolvuntur. At vero misiones (ut appellantur), conjunctiones quædam sunt materiarum et rerum necessariorum, contingentium et accidentium. Hujus enim quod dicitur impossibile, contrarium est necessarium : unum enim necesse est esse, alterum non. Hæc vero *symbolata et parasyndmata* modo dictarum categoriarum diversa sunt genera, de quibus si fusius dicendum foret tempus deficeret.

Nec lineæ quædam. Non satis compertum quomodo lineæ esse possint, nusquam sitæ, sicut geometræ de sensilibus his lineis, quasi de hac dextra —, et de hac recurva , et de sinuosa , quæ hic scribuntur, et sitæ sunt, et videntur, ratione sejungentes a materia, et corporibus et sensilibus absque materia et ex detractatione ipsas desumunt quibus varia geometriæ schemata construxerunt. Hinc et astronomiæ studiosi stellarum figuras effingunt, astrologicasque tabulas struunt, et sidera circumscribunt, quibus et cognoscere et prædicere opinantur futura, Providentiam, ait, ludificantes, ac Providentiæ secreta usurpantes. Quæ secundaria huic philosopho et quasi ludus erant, ut qui iis non uteretur, sed scire satis haberet, ut ne ab iis quæ earum rerum scientiam sibi arrogabant, circumveniretur ac deluderetur.

Si omnes studium suum atque operam contulerint. Ad quid contulerint? ad syllogismorum conclusionem. Quod enim per syllogismum demonstratur, conclusio vocatur. Exempli gratia, essentia de omni animali demonstrata patefactaque et animali

A *Προνοίας* ἐκβάλλοντος, καὶ τὰς ἀτόμους αἰτιωμένου, καὶ τὴν ἡδονὴν τέλος τῆς εὐδαιμονίας εἶναι ὀρίζοντος. Πλάτων δ' ἐν ταῖς *Πολιτείαις* (III, c. 9, Ast.) Ὅμηρον κωμῳδῶν ἔριψ στέφαντας ἐκβάλλειν ἔφη τῆς οἰκείας πολιτείας, ὥσπερ τὰς χελιδόνας αἱ γυναῖκες, φησὶ, διὰ τὴν ἀδολοσχίαν.

Ibid. 9. Καὶ νικῶν τὴν μὲν ἐκείνων αὐθάδεϊαν. Ἐν τῇ τοῦ σχήματος ὁμοιότητι μὴδὲν ἐλαττούσθαι καὶ παραβλάπτεσθαι, νικᾷν δὲ μᾶλλον τὴν ἐκείνων ἀλαζονείαν καὶ ἀνταρέσκειαν, εἰσὺν αὐθάδεϊαν· ὁδῶς γὰρ πῶς αὐτὴν ἐτυμολογοῦσιν, αὐτοάδειαν τινα οὔσαν, ὡς ἂν τοῦ σχήματος ἔχουσιν.

Ibid. B 10. Οὐ λόγῳ πλαττόμεναι. Οἷα ἡ ὑπὸ Πλάτωνος πλασθεῖσα μὲν, μὴδέποτε δὲ γενοῦσα· διὸ καὶ ἐπάγει, *σκιρταῖοι τινες καὶ βλιττοὶ καὶ τραγέλαφοι* (21), ἀνύπαρκτα πράγματα, συνθέσεις στοιχείων καὶ λέξεων, γλώττῃ μόνον καὶ στόματι φερόμενα. « Κατηγορίαι » δὲ Ἀριστοτέλους, αἱ ἐξ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου προτάσεις, ἐξ ὧν οἱ συλλογισμοὶ συμπλέκονται, καὶ εἰς ἅπερ ἀναλύονται πάλιν· αἱ δὲ ἐξ ὧν καὶ αὐτὰ συγκεῖμαι, καὶ εἰς αὐτοὺς αὖθις (cod. p. 130, 2) ἀναλύονται. Αἱ δὲ λεγόμεναι « μίξεις », συμπλοκαὶ τινὲς εἰσιν ὧν καὶ πραγμάτων ἀναγκαίων, ἐνδεχομένων καὶ ὑπαρχόντων· ἡ γὰρ τοῦ λεγομένου ἀδυνάτου ἀντιστροφή ἐστὶ τοῦ ἀναγκαίου· ὁ γὰρ ἀνάγκη εἶναι, τοῦτο ἀνάγκη μὴ εἶναι. Τὰ δὲ « συμβάματα καὶ παρασυμβάματα », τῶν εἰρημένων κατηγοριῶν εἰσιν εἰδη, περὶ ὧν ἡ χρόνος ἡμῖν ἐπιλείπει λεπτότερον ἐξηγουμένους.

C Ibid. C 1. Οὐδὲ γραμμαὶ τινες. Ἀπορεῖται πῶς οἷόν τε εἶναι γραμμάς μετὰ τοῦ κειμένου, οἷον γεωμετρῆται ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν τούτων γραμμῶν, οἷον εὐθείας ταυτησί, καὶ καμπύλης καὶ ξυστροειδοῦς, τῶν ἐνταυθοὶ καὶ γραφομένων καὶ κειμένων καὶ ὁρωμένων, τῇ λόγῳ χωρίζοντες ἀπὸ τῆς ὕλης καὶ τῶν σωμάτων καὶ τῶν αἰσθητῶν, ἄλλως νοοῦσι ταύτας καὶ ἀφέντας, ὅφ' ὧν καὶ τὰ πολυειδῆ σχήματα συντιθέασιν τῆς γεωμετρίας (22). Ἐκ τούτων οὖν καὶ οἱ ἀστρονομίας μεταποιούμενοι τοὺς σχηματισμοὺς τῶν ἀστέρων διατυποῦσι, καὶ τὰ λεγόμενα θεμάτια συντιθέασιν, καὶ καταγράφουσι τοὺς ἀστέρας, ἐξ ὧν καὶ γινώσκουσιν καὶ προλέγειν οἴονται τὰ ἐσόμενα, τῆς Προνοίας, φησὶ, καταπαίζοντες, καὶ τὰ ἀπόρρητα τῆς Προνοίας σφετερίζοντες· ὁ πάρεργα τῷ φιλοσόφῳ τούτῳ καὶ παιζόμενα ὁπῆρχον· μὴ χρωμένῳ μὲν, εἰδῶτι δὲ, ὡς μὴ καταπαίξεσθαι ὑπὸ τῶν οἰόμενων ταῦτα εἰδέναι.

D Col. 1208 B 1. Συναγόντων μὲν πάντων. Τὶ συναγόντων; συλλογιζομένων, συμπεραίνοντων· τὸ γὰρ ἀποδεικνύμενον ἀπὸ τοῦ συλλογισμοῦ συμπέρασμα λέγεται· οἷον, τῆς οὐσίας κατὰ παντὸς ζώου κατηγορουμένης καὶ λεγομένης, καὶ τοῦ ζώου ὁμοίως

(21) Vide Basilii scholia ad *Orationem I* in *Julianum*, not., supra.

(22) Alias etiam Gregorius de lineis geometricis loquitur (orat. 28, olim 34) : ποῖος Εὐκλείδης ἐμμήσατο ταῦτα (apum cellulae) γραμμαῖς ἐμφιλοσοφῶν ταῖς οὐκ οὐσίαις, καὶ κάμνων ἐν ταῖς ἀποδείξεσι; Quæ sic exponit Basilii : Οὗτος (cod. p. 215, 2)

γεωμετρίας διδάσκαλος, ἐν τρισκαίδεκα βιβλίοις τὰ τοιαῦτα συντάξας μαθήματα. Γραμμάς δὲ οὐκ οὐσας εἶπεν, ἐπειδὴ τίθησι μὲν καὶ γράφει εὐθείαν καὶ καμπύλην γραμμὴν, καὶ τὰ λοιπὰ τούτων εἰδη, βούλεται δὲ μὴ τὴν γραφομένην ταύτην νοεῖν, νοητῶς δὲ πῶς καὶ τῆς ὕλης ἐκτὸς ταῦτα θεωρεῖν· καὶ τυχὸν ἐν τούτοις κάμνει, κοπούμενος ἐν ταῖς ἀποδείξεσι.

κατὰ παντός ἀνθρώπου, τί [*cod. τι τό. — Cf. Elias A* pariter de omni homine, quid ex iis arguitur atque
Cret. infra ad hunc locum] ἐκ τούτων συμπεραίνεται
καὶ συνάγεται; τὸ τὴν οὐσίαν καὶ εἶναι καὶ κατηγο-
ρεῖσθαι κατὰ παντός ἀνθρώπου.

Ibid. B 5. Ταῦτα τῆς Ἀρτισθένης ἀλαζονείας.
Καὶ οὗτος φιλόσοφος ἦν ἀλαζών καὶ ὑπερήφανος, ὡς
ὑπὸ τινος ὕβριστοῦ τὸ πρόσωπον συντριβείς, ἐπ-
ἔγραψε δὲ τῷ προσώπῳ, ὥσπερ ἐν ἀνδριάντι, τὸν
παίσαντα, στηλιτεύων τὸν ὕβριστήν, ἵνα θερμότεραν
τὴν κατηγορίαν ἐνδείξαιτο (23). καὶ Διογένης γαστρί-
μαργός, ὃν φασὶ (24) πολὺποδα ὠμὸν βεβρωκότα
τελευτῆσαι. Καὶ ὁ Κράτης τῆς αὐτῆς ἐστὶ τῶν Κυ-
νῶν φρατρία, ὅστις καὶ κοινοὺς εἶναι τοὺς γάμους
ἀνομοθέτει (25). Τούτων καὶ φεῖσθαι ἐφη διὰ τὴν
προσηγορίαν τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας, αἰδούμενος, ὡς
φησιν, ὅπως καὶ (*cod. p. 151*) αὐτοὶ τε παραπολαύ-
σασιν τοῦ νῦν τούτου ἐπαινουμένου ἀνδρός.

Ibid. C 1. Ἦν δὲ γαλήνην. Ἦν, ἡρεσὶ, καιρὸς
ὅτε εἰρήνην εἰχομεν καὶ γαλήνην ἀπὸ τῶν ἐπικειμέ-
νων τούτων αἰρέσεων, Σίμωνος τοῦ Μάγου καὶ Μαρ-
κίωνος, καὶ τῶν κατ' αὐτούς. ὢν ὁ μὲν πατέρα ἑαυ-
τὸν ὠνόμαζε τοῦ Χριστοῦ, συνεπήγετο δὲ καὶ γυ-
ναϊκά τινα μυσταγῆν, μαγείαις καὶ γοητείαις πολλοὺς
ἐξίστην. ὁ δὲ Μαρκίων μαθητὴς ἦν Κέρδωνος, ὃς
καὶ δύο ἀρχὰς εἰσήγε, τὴν μὲν ἀγαθὴν, τὴν δὲ πο-
νηρὰν, καὶ τὸν Χριστὸν δοκῆσαι ἀνθρώπον γεγενῆσθαι,
καὶ τὴν ψυχὴν μοῖραν εἶναι τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας (26).
ἐξ ὧν οἱ λεγόμενοι Ἀρτοτυρεῖται, ἐπεὶ γάλακτι φυ-
ράσαντες ζύμην τοῖς μαθηταῖς μεταδίδασιν (27).
Οὗτος οὖν ὁ Μαρκίων, καὶ Πολύκαρπον συναντήσας,
εἰπεῖν λέγεται πρὸς αὐτόν. « Ἐπιγινώσκεις ἡμᾶς,
Πολύκαρπε; » ὁ δὲ πρὸς αὐτόν, « Ἐπιγινώσκω σε, »
ἐφη, « τὸν πρωτότοκον τοῦ Σατανᾶ. » Οὐαλεντίνος δὲ
καὶ Βασίλειδος, ὁ μὲν ἀσώματον φανῆναι τὸν Χριστὸν
ἐμυθεύετο καὶ πάθους ἐκτός εἶναι, καὶ γοητείαις καὶ
ἐπωδαῖς ἐχρήτο καὶ εἰδωλοθύτοις. Οὐαλεντίνος δὲ
Βυθὸν καὶ Σιγὴν εἰσηγεῖτο, καὶ τὸν Χριστὸν ἀσώ-
ματον ὀφθῆναι, καὶ τέλος εἰς ἔσχατον βυθὸν (28)
ἀσπελάσας ἐξώκειλεν. ἦν δὲ ἐπίσκοπος Αἰγύπτου.
Καὶ Κήρινθος καὶ Καρποκράτης ἐκ συνοουσίας ἀν-
δρός καὶ γυναικὸς τὸν Χριστὸν γεννηθῆναι ἐληρώδουν,
ὅθεν καὶ Πτωχοὶ ὠνομάζοντο. οὕτω γὰρ παρ'
Ἑβραίων ἐρμηνεύεται ὁ Ἑδωναῖος.

Καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ τῷ Δημιουργῷ πολέμη- D

(23) Ad verbum fere Gregorium exscripsit, qui
hæc narrat in prima *Stelientica* (col. 596, B 4):
Μέγας δὲ Ἀντισθένης ὅτι, τὸ πρόσωπον συντριβείς
ὑπὸ τινος τῶν ὕβριστῶν καὶ θρασέων, ἐπιγράφει τῷ
μετώπῳ μόνον, ὥσπερ ἀνδριάντι δημιουργῆς, τὸν
παίσαντα, ἵνα καὶ κατηγορήσῃ θερμότερον.

(24) Vide Menag. ad Diogen. Laert., vi, 76.

(25) Gregorius, τῆς Κράτους κοινογαμίας.

(26) Φεύζονται, ait S. Gregorius (orat. 33, olim
24), Μαρκίωνος τὸν ἐκ στοιχείων καὶ ἀριθμῶν θεόν.
Marcion, observat hic Basilii (*cod. p. 185, 1*):
Κατὰ Πυθαγόραν, εἰς ἀριθμὸν λόγους ἀναλογίας τὴν
θεολογίαν ἀριθμητικῶς ἐπιλοσόφει, τὰς ἀρχὰς τῶν
εἰδῶν ὀπισθοθεσάμενος, τότε ἐν καὶ τὴν ἀρίστον
δυάδα. τὸ μὲν ἐν, τὸ αὐτοάγαθον καὶ τῶν ὄντων αἰ-
τιον. τὴν ἀρίστον δὲ δυάδα, κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν
ὕλην. καὶ τὸ μέγα καὶ μικρὸν, καὶ πεπερασμένον
καὶ ἀπείρουν.

A pariter de omni homine, quid ex iis arguitur atque
concluditur? Essentiam et esse et demonstrari de
omni homine.

Hæc de Antisthenis vanitate. Hic etiam philoso-
phus vanus et arrogans. Cujus cum petulans qui-
dam faciem contrivisset, ejus a quo percussus fue-
rat, nomen in fronte sua, tanquam in statua inscri-
psit: ut huic, a quo contumeliam acceperat, infami-
æ notam majorem inureret. Diogenes ventri
adeo deditus erat, ut ipsum ferant erudo polypo
per ingluviem devorato mortem obiisse. Et Crates,
ejusdem cynicorum familiæ, communes esse mulie-
res volebat. Verum ob cynicæ philosophiæ nomen
lis parcendum existimat, veritus, sicut ait, ut non
ullum ipsi quoque fructum ex viri laudati philo-
sophia capiant.

Cum tranquilla omnia haberemus. Tempus, ait,
cum pacem haberemus tranquillaque omnia ab hæ-
resum procellis, Simonis videlicet Magi, et Marcio-
nis et cæterorum qui cum illis vixerunt. Quorum
quidem alter seipsum Christi patrem nominabat,
confecit vero et mulierem quamdam abominabilem,
magicis et nefariis artibus multos stupore afficiens.
Marcion quidem Cerdonis erat discipulus. Duo prin-
cipia induxit, bonum et malum; et Christum natum
fuisse hominem per speciem, animamque partem
esse Dei essentia. Ex quo Artotyritæ vocati, cum
lacte fermentum diluentes inter discipulos divi-
dant. Iste igitur Marcion, cum Polycarpum obvium
haberet, ei dixisse fertur: « Nostin' nos, Poly-
carpe? » — « Optime te nosco, » inquit, « Satanæ pri-
mogenitum. » Valentinus vero et Basilides: alter
quidem incorporeum apparuisse Christum fabula-
batur, et passionis immunem esse; et maleficiis
incantationibusque usus est et idolis sacrificavit,
Valentinus autem Bythum et Sigen induxit, et
Christum incorporeum visum fuisse, ac denique in
inum abyssum licentiæ delapsus est. *Ægypti* erat
episcopus. Cerinthus et Carpoceus et viri cum
muliere concubitu Christum fuisse procreatum blas-
phemabant, unde et Ptochi, Mendici, nominaban-
tur: ita enim apud Hebræos interpretatur vox
Ebionites.

Bellumque pro bono adversus Creatorem gesserunt.

(27) Mendum retinui, at sine dubio Basiliius scri-
psit vel scribere debuit Ἀρτοτυρεῖται, ex ἄρτος et
τυρεῖον, ut patet ex verbis sequentibus πυράσαντες
ζύμην quibus vocem Ἀρτοτυρεῖται explicat: conjectu-
ram confirmat locus Timothei (Coteler. *Monum.* 1,
293) qui cum Basilii textu conferri debet: Οἱ οὖν
Ἀρτοτυρεῖται ἐκ τῆς αἰρέσεως τούτου τοῦ Μαρκίω-
νος κατάγονται. παραμειβούσι δὲ τὴν κλῆσιν προ-
σθηκαὶς ἐπινουῶν. γάλακτι γὰρ φυρώντες ζύμην,
τοῖς οἰκείοις μύστασι ὀρέγουσιν.

(28) Ludit Basilii in voce βυθός, Gregorium se-
cutus, cujus hæc sunt verba: *Omnes istos absor-
buit eorum abyssus et operuit silentium, ut mere-
bantur.* Ἐπειτα κατεπόθησαν τῷ αὐτῶν Βυθῷ καὶ τῇ
Σιγῇ παραδοθέντες, ὥσπερ ἦν ἄξιον. Alias etiam hæc
imagine usus est Gregorius: Τὸν Βυθὸν καὶ τὴν
Σιγὴν καὶ τοὺς μυθικοὺς Αἰῶνας, τὰ βυθὸ καὶ σιγῆς
ὄντως ἄξια.

impietate lædentes Deum, atque in innumeros errores atque opiniones delapsi, bellum gerebant, adversus quid? Adversus bonum, ait. Bonum enim ipse cum sit, naturali bonitate se bello peti sustinet. Vel ad Marcionem extenditur impium, qui duo adversaria principia statuens, Bonum et Creatorem, ut iste erroris arbitrio fabulabatur, quorum alterum quidem justum, alterum vero malum vocabat. Et mali opus mundum aiebat, et materiam pessimam. Qui et serpentem Creatore meliorem dicere ausus est, quod hic quidem invidia, ait, gustum ligni vitæ prohibuit, ille autem largiter de ejus fructibus degustare suavit. Quæpropter implacabile bellum bellari eis dixit Pater.

Et Montani malus spiritus. Montanus iste se ipsum Paracletum vocabat, duoque scorta inducens, prophetissas appellabat, et tres substantias in unam adunavit personam. Qui et sanguine diluens frumentum, in communionem adhærentibus distribuebat. Isti autem Peptuzeni vocantur a Peptuza, medico vico, quem Jerusalem quoque vocabant. *Et Manis tenebræ*, ait. Alia quædam fallacia, exitiosaque pietatis pestis.

Ille injustitiæ turbo. De Ario loquitur, quem turbini æquiparat propter turbulentum ejus ingenium. Etenim violentus et præceps venti spiritus, qui per nubes eruptionem inflammatus est, ac refulsit, et magna vi in terra fertur, fulmen appellatur. Qui autem media duntaxat ex parte ac subito ignescit, πρηστήρ. Qui denique prorsus igne caret, turbo dicitur.

Rursus malum imperium. Constantium dicit. Hic enim Arii doctrinis favens, locum dedit adversus pios impiis.

Sed jam non ita pridem splendida persecutio. Juliani scilicet Apostatæ. Hunc enim Persia oppressit, multorum Christianorum morte ab uno sanguine vindicata.

Nunc autem turpis et indecora persecutio cooritur. Sub Constante videlicet persecutio quæ Christianorum patrocinium ad defensionem prætexens, veros Christianos aggreditur excruciatque.

Navis onus portans. Presbyterum, ait, unum vel duos, quos alii Urbasium et Menedemum esse aiunt, alii Heliodorum et Theodulum, per navigationem combustos.

Nec vero sacerdotium tantam vim. Supple ad in-

(39) Hæc jam dixerat Gregorius in oratione II De pace (cod. 22, olim 14): Τὸ Μοντανῶ πονηρὸν πνεῦμα κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; et Basilii (cod. p. 180) ait: 'Εαυτὸν γὰρ ὁ δυσσεβὴς ἀντιστήγαγεν εἰς τὴν Τριάδα. Videtur etiam Montanus nomine sancti Spiritus unam e mulierculis quæ ipsi adhærebant, designasse, si tamen alterum hunc Gregorii locum (orat. ead.), Μοντανῶ τὸ πονηρὸν πνεῦμα καὶ γυναικίον, recte exposuit Basilii: Γυναικίον γὰρ (cod. p. 185, 1) τινα, inquit, ἀσελγῆ καὶ μαινάδα Πνεῦμα ἅγιον ἐτόλμησεν εἰπεῖν, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ Πονηρὸν ἐνεργεῖν τε καὶ λαλοῦν.

A *σαντες.* Τῇ δυσσεβείᾳ κατατεμόντες τὸ Θεῖον, καὶ εἰς μυρίας πλάνας καὶ δόξας ἐληλυθότες, ἐμάχοντο, ὑπὲρ τίνος; Τοῦ ἀγαθοῦ, φησί. Ἀγαθὸν γὰρ αὐτοῦ ὄντος καὶ τῇ φυσικῇ ἀγαθότητι ἀνεχομένου πολεμεῖσθαι. Ἡ πρὸς Μαρκίωνα ἀποταίνεται τὸν δυσσεβῆ, ὃς δύο ἀντικειμένους ἀρχὰς ὑποθεῖς, Ἀγαθὸν καὶ Δημιουργόν, ὡς ἐκείνος τῇ τῆς πλάνης αὐτονομίᾳ ἐμβολόγει, ὡν τὸν μὲν δίκαιον, τὸν δὲ πονηρὸν προσηγόρευσε· καὶ τοῦ Πονηροῦ τεκτόνημα τὸν κόσμον ἔφη, καὶ τὴν ὕλην κακίστην· ὃς καὶ τὸν ὄφιν ἐτόλμησεν εἰπεῖν τοῦ Δημιουργοῦ ἀγαθώτερον, ὅτι ὁ μὲν φθόνῳ, φησί, τὴν γῆυσιν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἐκώλυσε, ὁ δὲ ἀφθόνως ταύτης μεταλαβεῖν συνεβόλευσε. Διὰ ταῦτα ἀσπονδὸν πόλεμον πολεμηθῆναι τοῦτοις εἶρηγεν ὁ Πατήρ.

B *Ibid. C 9. Καὶ Μοντανῶ τὸ πονηρὸν Πνεῦμα* (29). Οὗτος ὁ Μοντανὸς Παράκλητον ἐκάλεε αὐτὸν, καὶ δύο πόρνους ἐπαγόμενος (cod. p. 131, 2), προφητείας ἐπωνόμασε, καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις εἰς ἓν συνέχευε πρόσωπον· ὃς καὶ αἱματι φύρων ἄλφита, εἰς μετάληψιν τοῖς φοιτηταῖς μετέδιδου. Οὗτοι δὲ καὶ Πεκπουζηνολ καλοῦνται, ἀπὸ Πεκπουζῆς, εὐτελοῦς κωμυδρίου (30), ἣν καὶ Ἱερουσαλήμ ἐκάλουν. Καὶ τὸ Μάνου, φησί, σκότος· ἄλλη τις τεοαταία, καὶ τῆς εὐσεβείας ὁλοβρία ἀπόπτωσις.

Col. 1209 A 5. Ὁ τυφλὸς τῆς ἀδικίας. Τὸν Ἀρειὸν λέγει· τυφλὸν δὲ ἀπαικάζει αὐτὸν, διὰ τὸ ταρχυῶδες· ἐπεὶ καὶ τὰ σφοδρὰ καὶ ἀτακτα πνεύματα τὴν τοῦ νέφους ἐκρηξίν ἀναπυρωθὲν καὶ ἀστράψαν, καὶ βιαίως ἐπὶ γῆς φερόμενον, κεραυνὸς καλεῖται· ἡμίπυρον δὲ ὃν καὶ ἄθρον, πρηστήρ· παντελὺς δὲ ἄπυρον ὑπάρχον, τυφλὸν προσαγορεύεται (31).

Ibid. B 5. Πάλιν πονηρὰ βασιλεία. Τὸν Κωνσταντίνον λέγει· οὗτος γὰρ, τὰ Ἀρείου φρονῶν, χύραν δέδωκε κατὰ τὴν εὐσεβῶν ἀσεβείαν.

Ibid. C 18. Ἀρτι μὲν ὁ λαμπρὸς διωγμὸς. Ὁ ἐπὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἀποστάτου· τοῦτον γὰρ ἡ Περσίς καταλάβουκε, Χριστιανῶν πολλῶν αἱμάτων δι' ἐνὸς τούτου αἵματος ἀπαιτήσασα δίκην.

Col. 1212 A 3. Ἀρτι δὲ ὁ ἀρεπῆς ἀρχεται· ὁ ὑπὸ Κωνσταντος διωγμὸς δηλονότι, ἔχων, φησί, πρόσχημα Χριστιανοῖς ἀμύνειν καὶ βοηθεῖν, τοῖς ὡς ἀληθῶς Χριστιανοῖς ἐπιφύομενος καὶ κατακλιζόμενος [forte κατακλιζόμενος].

D *Ibid. B 1. Ναῦς φόρτον ἔχουσα.* Πρεσβύτερον, φησὶν, ἓνα ἢ δύο, ὡς τινες Οὐρβασσον καὶ Μενέδημον, οἱ δὲ Ἠλιώδορον καὶ Θεόδουλον, τοὺς ἐν τῷ πλοίῳ καίντας.

Ibid. 18. Καὶ οὐδὲ τοσοῦτον ἡ ἱερωσύνη. Λαίπαι

(30) Ms. φ· id est φασί, quod mutandum erat, nam ipsa sunt Gregorii verba quibus alias (or. 33, ol. 25) etiam usus est: Μάνου τὴν ὕλην μετὰ τοῦ σκότους· quod Basilii sic exponit: Οὗτος (cod. p. 185) τὴν ὕλην ἀκτιστον ὑπετίθει καὶ συνάναρχον τῷ Θεῷ, καὶ τὸ σκότος ὁμοίως.

(31) Basilii Aristotelem exscribit, De mundo, capp. 4, 16. Cæterum hæc distinctiones non ab iis abluuntur quas admittebant Stoici juxta Diogenem Laertium (vii, 154). Vide supra expositionem vocis κεραυνὸς in scholiis Basilii ad orationem I contra Julianum, schol. ad col. 629 A 3.

τῷ, αἰδοῦς ἤξιωται, ὅσον οὐδὲ τελευταίῃς ἔτυχεν εὐσχη-
μονεστέρας· ἀλλ' ἔτι γε καὶ εἰ ἀποθυήσκειν ἔχρην,
εὐσχημονεστέρω πάντως ἔδει θανάτῳ· εἰ δὲ μὴ τοῦτο,
ταφῆς μηδαμῶς ἀτυχεῖν, ἣ καὶ τοῖς ἀσεβέσιν ὀφεί-
λεται.

Col. 1213 A 3. Τὸν τῆς σῆς ὁμολογίας καθ-
ηγητήν. Τοῖς αὐτοῦ, φησί, περὶ τῆς εὐσεβείας ἀγῶσι
τῆς σῆς γεγενῆσθαι ὁμολογίας καθηγητήν· λέγει δὲ
τὸν μέγαν Ἀθανάσιον.

Ibid. 8. Μετὰ τὴν περιβόητον χεῖρα καὶ τοὺς
ζῶντας νεκρούς. Περί ὧν εἰρηται ἐν τῷ εἰς αὐτὸν
Ἐπιταφίῳ (32).

Ibid 14. Ὁ τῆς ἀληθείας προδότης. Λούκιον
φησὶ τὸν Ἀρειανόν, ὃν καὶ ἀδίου πηγῆς διαφιλέστε-
ρον εἶπε ποταμὸν, ὡς Ἀρείου μάλλον παρασύροντα
καὶ ποταμὸν τὴν εὐσέβειαν κατακλύσαντα· οὐ καὶ
τὰς παρανόμους πράξεις καὶ μαιφονίας (μέχρι γὰρ
καὶ τούτων ἐχώρησεν) ὀκνεῖν εἰπεῖν ἔφη.

Ibid. C 4. Ἐστρατήγει μὲν ἀνὴρ. Ἕλληνα (33)
οὗτος ἦν, ἐκ τῶν εἰδῶλων καὶ ἀκαθάρτων (cod.
p. 132, 1) αἰμάτων ἐπὶ τὰ μυσταρώματα. Τίνα δὲ
ταῦτα; εἰσὶν τὰ Ἀρείου δόγματα, ἣ τὰ τολμώμενα
ὑπ' αὐτοῦ, τῆς μαιφονίας καὶ τῆς ἡμῶν ὕβρεως, ἣν
καὶ ἱεουργεῖν τοῖς δαίμοσιν ἔφη, ἐπὶ τῇ τοῦ μακα-
ρίου Πέτρου ἐξωθήσει τοῦ μετὰ Ἀθανάσιον. Διὰ δὲ
τοῦ Ταβεήλ (Isai, vii, 6) τὸν Λούκιον ἐδήλωσεν (Col.
1213 D 1), ὃν καὶ βασιλεῦσαι καὶ τῆς ἐκκλησίας
ἐγκρατῆ μεθ' ὅπλων γεγενῆσθαι, τὸν μέχρι καὶ τῶν
ἐν ἐρήμῳ μοναχῶν τὸν διωγμὸν ἐπιτείναντα.

Col. 1216 B 2. Ὡς δὲ ἀκούω τί τοῦτο. Τί τοῦτο, C
ἀκούω, φησί, φοβερόν ὄντως, ἀλλ' ὅμως ὅπερ ἀκούω
ἢ τολμηρὰ μου φέγγεται γλῶσσαι· ἣ γὰρ μὴ τοιαύτη
καὶ ἀτολμος εὐλαθεῖται διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς
κακίας εἰπεῖν. Τίνα δὲ ταῦτα ἐστί; σιωπώμενας
ψαλμωδίας, βλασφήμους δὲ δημηγορούσας γλώσσας
ἐπὶ τῶν ἱερῶν θρόνων, καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν ὀρχή-
μασι [ms. ὀρχήσασαι] καὶ λογίσμασι τὰ θεῖα μυστή-
ρια ἡμῶν κομψοῦμενα.

Ibid. 14. Καὶ ὁδοῖς Σιών ἐπιβάλλει πένθος.
Κλαίει, φησὶν, Ἰερεμίας, καὶ οὐ μόνον ἐκ τειχῶν ἐκ-
καλεῖται θρήνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς ὁδοῖς Σιών ἐπιτίθῃσι
πένθος, διότι οὐκ ἀγροῦσι τοὺς ἐορτάζοντας (Thren.
1, 4).

Ibid. C 1. Ἐθρήνησε δέ. Διαφυγὼν γὰρ ὁ ἀρχιε-
ρεὺς Πέτρος, καὶ ἐν Ῥώμῃ γεγονώς, τῶν τεθνηκό-
των ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοὺς χιτῶνας ἡμαγμένους ἐν τῇ
ἐκκλησίᾳ προτεθεικώς, ἐθριάμβευσε, καὶ πάνθημα
δάκρυα κεινηκώς, τὸ πάθος παρέστησε, καὶ τῶν
δευνῶν ἑλαβεν ἐπικουρίαν.

Ibid. 11. Σὲ δὲ κινεῖ. Πρὸς τὸν φιλόσοφον Ἡρώνα
ἢ ὑποστροφή τοῦ λόγου.

(32) En locus quem Basilius indicat (Greg. or. 21):
Εἰ τις ὑμῶν οἶδε τὴν χεῖρα ἣν ὁ Ἅγιος κατεψεύσθη
καὶ τὸν ζῶντα νεκρὸν, οἶδεν ὃ λέγω. Quæ Basilius
satis dilucide exponit: Οὗτοι (cod. p. 56, 1) κατ-
εἶπον αὐτοῦ συκοφαντοῦντες, ὡς ἄρα τινὸς Ἀρσε-
νίου, ὑπ' αὐτοῦ ἀναίρεθέντος. Τὴν χεῖρα τεμῶν ἦν
καὶ ἐπεδείκνυσαν, νεκροῦ τινος ἀποτεμόντες· ταύτην
οὖν, φησὶν, Ἀρσένιον, οὗ τὴν χεῖρα κατεψεύδοντο
νεκρόφθαι ὡς ἀπὸ νεκροῦ, παρεστήσατο, ἀμφοτέρω

cutiendum pudorem habuit, ut honestiorem saltem
mortem consequeretur. Quippe si mori necesse
fuisset, honestius mori debuissent; aut si non mor-
tem, at certe sepulturam, quæ impiis etiam et sa-
crilegis hominibus debetur.

Illum tuæ confessionis ducem. Per ea pericula
quæ pro fidei orthodoxæ defensione suscepit, illum
ait tuæ confessionis ducem esse factum: loquitur
autem de magno Athanasio.

*Post illam omnium ore celebratam manum, post
vivos mortuos:* de quibus dictum est in *Epita-
phio* ei dedicato.

Ille veritatis proditor. Lucium dicit Arianum,
quem et impio fonte uberiorē vocat fluvium, quippe
qui magis quam Arius, diripiebat atque fluvii instar
pietatem abrumpebat mergebatque. Piget eum illi-
cita flagitia dicere et nefarias cædes, eo enim
ventum erat.

Ducis munere fungebatur vir. Græcus iste erat ex
idolis et impuris crucioribus ad execrabiliora faci-
nora pergens. Quænam ista? Certe Arii doctrinæ,
sive ab eo nefarie ausa, immundis sacrificiis con-
tumeliaque adversus nos quasi victima quadam
dæmonibus litans, ut ait, cum expelleretur beatus
Petrus Athanasii successor. At per Tabeel Lucium
ostendit, quem et regnavisse et armis Ecclesiæ po-
tuit esse, persecutionemque usque ad monachos
in deserto extendisse.

Aique ut audio, hocce...? Hocce? Audio, in-
quit, aliquid horrendum; sed audax mea lingua istud
eloquitur. Hæc enim non timidior est et ea quæ
talita propter mali immanitatem dicere recuset.
Quænam vero sunt ista? Psalmodyas silentio com-
pressas, blasphemias linguas in sacrosanctis thronis
concionantes, saltationibusque et fœdis membrorum
inflexionibus divina mysteria nostra sugillata.

Viisque Sion luctum indicit. Luget, ait, Jeremias,
et non modo ex urbis mœnibus ad luctum homines
hortatur, sed et viis Sion imponit luctum, eo quod
nullos festa celebraturos adducunt.

Deinceps quoque deflevit. Cum enim effugisset
D præsul Petrus, Romamque venisset, ac cruentas
eorum vestes [qui Alexandriæ interempti fuerant,
in ecclesia exposuisset, populum vehementer com-
movit, universisque lacrymas elicit, ac calamita-
tem velut in omnium aspectu defixit, et malorum
remedium invenit.

Te vero commovet. Ad philosophum Heronem
sermo regreditur.

τῷ χεῖρῃ δεικνύς, τὴν ἐκείνων χεῖρα κερτομῶν, καὶ
τὸν ζῶντα τοῦτον νεκρὸν Ἀρσένιον. Quæ hic ab
Athanasio jocose dicta refert Basilius, τὴν ἐκεί-
νων χεῖρα κερτομῶν, hæc ad verba Athanasii spe-
ciant quæ citavit Socrates: Ἀρσένιος μὲν, ὡς ὁράτε,
τὰς δύο χεῖρας ἔχων ἐπεύρηται· τῆς τρίτης δὲ τὸν
τόπον ὅθεν ἀφῆρηται δεικνύτωσαν οἱ κατήγοροι.

(33) Vide scholia ad initium orationis.

Impia potestatis. Sive imperatoris sive cuiusdam A in dignitate constituit.

Et veteres ac novos deos. Veteres, nempe duodecim circum Saturnum numeratos; novos vero, qui ab ipsis orti sunt, usque ad ultimos filios et nepotes heroas, et usque ad ipsos serpentes ferasque. *Indecoras praeestigias,* Panos, Hircos, Apides, Dracones, Phallos quosdam et lthyphallos Aphrogeneas, quibus, ait, si divinitatem definiunt, o miseros et perditos homines! Debent enim ipsae quoque eorum significationes et sermones venerandi esse et rerum honestarum signa turpitudine vacare. Quod si aliud quoddam mysterium esse contendunt, quidnam hoc sit nos doceant.

Qui Deus quidem appeiatur, cum de eo separatim B sermo habetur. Ut Filium, genitum Deum et Dominum, cum de eo separatim sermo habetur. Quando autem cum Patre nominatur, Dominus nomine communi, « illudque propter naturam. » Una enim communiter et divinitas; « hoc propter unicum divinitatis principatum, » qui cum non natura, sed dominatio sit, unus et idem est in tribus. « Unum denique Spiritum sanctum et semper a Patre procedentem. » Non enim processit semel prodiens et disjunctus: Deum unum haec tria cognoscant, qui ea quae apponuntur apprimè intelligunt: qui oppugnantur, ait, et animo concipitur, et praedicatur. Horum quodque differt unum. Ab impiis enim oppugnantur; a piorum vero aliis solum mente concipitur, non autem libere praedicatur; ab aliis vero, qui spiritualesiores sunt, et mente concipitur, et proclamatur vel praedicatur.

Ut nec Patri principium tribuamus. Id est ne eum sub aliud principium ponamus. Ita enim principium illi attribuitur. « Illi quippe et principio minime carent, et quodam modo carent. » Primum, quantum ad causam; non enim principii sunt expertes quantum ad causam. Ex Patre enim sunt. Sed

(34) Vox *dei* deest in textu edito Gregorii et opportune, ut puto, reciperetur. Verba etiam *η* καὶ προῖόν, ejusdem textus glossam sapiunt. Non absurde tamen diceretur, Gregorium, cum in re adeo obscura versaretur (loquitur de processione Spiritus sancti), ut sententiam suam clarius exponeret, voci προελθόν synonymum προῖόν addidisse. Quod si D

(35) Gregorius orthodoxiam patris sui laudans (or. 48, ol. 19): *Necerat, inquit, τῷ ἐνὶ Σαβελλίῳ, οὐτε τοῖς τρισὶν Ἀρειανίζων.* Basilii ad hunc locum haec opportune adnotat: Σαβελλίου (cod. p. 172, 1) τοῦτο, inquit, τὸν αὐτὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον συμφύροντος καὶ συστέλλοντος, καὶ ἀθέως ἀναλύοντος τὰς ὑποστάσεις, καὶ εἰς ἓν ἡ μηδὲν καθαρῶς πρόσωπον ἄγοντος. Ἀρελοῦ δὲ τὸ κατατέμνειν εἰς ἀνισότητα μεγέθους καὶ φύσεως· οὕτε γὰρ μεγέθει ἴσα οὕτε φύσει ὁ μανιώδης ἐληρώδει τὰ πρόσωπα· ἡλιοτέρῳ γὰρ ταῦτα ἀλλήλων, τὸ πολυθεῶν ἐνταῦθα πραγματευόμενος. Alias (or. 34, olim 24), cum de Trinitate verba facit, Gregorius, ait Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, μήτε οὕτω ἀλλήλων ἀπῆρηται, ὡς φύσει τέμνεσθαι, μήτε οὕτως ἐστένωται, ὡς εἰς ἓν πρόσωπον περιτρεσθαι· τὸ μὲν γὰρ, addit, τῆς Ἀρειανῆς μαρίας, τὸ δὲ τῆς Σαβελλιανικῆς ἀθείας

Col. 1217 A 2. *Αυτσεβοῦς ἐξουσίας.* Τοῦ βασιλέως ἡ τινοῦ τῶν ἐπ' ἐξουσίας.

Col. 1220 A 3. *Παλαιούς θεούς καὶ νέους.* Παλαιούς, τοὺς περὶ Κρόνον δώδεκα ἀριθμουμένους· νέους δὲ, τοὺς ἀπ' ἐκείνων καὶ καθεξῆς μέχρι τῶν ἐσχάτων υἱῶν καὶ ἐπεκρινῶν ἡρώων, καὶ ὄχρους αὐτῶν ἐρπετῶν καὶ κνωδάλων· ἀσχήμονα δὲ τερατεύματα, Πάνας (Nonnus Hist. II, 28) καὶ τράγους (Nonn. II, 27), καὶ Ἀπίδας (Nonn. ibid.) καὶ ὀράκοντας, καὶ φαλλούς τινας καὶ ἰθυφάλλους, καὶ τὰς (cod. τῆς) Ἀφρογενείας, οἷς, φησὶν, εἰ μὲν τὸ θεῖον ὀρίζονται, ὡς τῆς κακοδαιμονίας! Δεῖ γὰρ καὶ τὰς ἐμφάσεις καὶ τοὺς λόγους τούτων εὐσχήμονας εἶναι, καὶ καλὰς τῶν καλῶν, ἀλλὰ μὴ αἰσχυράς· εἰ δὲ ἄλλο τι μυστήριον, τί τοῦτο ἐστὶ, περὶέτωσαν ἡμᾶς.

Col. 220 B 6. *Θεὸν μὲν ὅταν καθ' ἑαυτόν.* Ὡς Υἱὸν, τὸν γεννητὸν Θεὸν καὶ Κύριον, ὅταν καθ' ἑαυτὸν λέγεται· ὅταν δὲ μετὰ τοῦ Πατρὸς ὀνομάζεται, Κύριος ὀνόματι κοινῷ· τὸ μὲν, ἦτοι διὰ τὴν φύσιν· μία γὰρ κοινῶς καὶ ἡ θεότης· τὸ δὲ, ἦτοι Κύριον, διὰ τὴν μοναρχίαν (cod. p. 132, 1), ἦτις, οἱ φύσις, ἀλλὰ κυριότης ὧσα, μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐστὶν ἐν τοῖς τρισίν. Ἐν ἁγίῳ Πνεύματι προελθὼν καὶ δεῖ (34) προελθὼν ἐκ τοῦ Πατρὸς· οὐ γὰρ ἐξεφοίτησεν ἀπαξ προελθὼν καὶ διεστηχός· Θεὸν ἕνα τὰ νοητῶς παρακείμενα τρία ταῦτα νοητέον· πολεμούμενον, φησὶ, καὶ νοούμενον, καὶ λεγόμενον· τούτων δὲ ἕκαστον διαφέρει· τοῖς μὲν ἀσεβέσι πολεμούμενον· εὐσεβέσι δὲ, τοῖς μὲν νοούμενον μόνον, μὴ μέντοι καὶ κηρυττόμενον παρρησίᾳ, τοῖς πνευματικωτέροις δὲ καὶ νοούμενον καὶ λεγόμενον, εἴτουν κηρυττόμενον.

Ibid. 13. *Μήτε ὑπ' ἀρχὴν ποιεῖν τὸν Πατέρα (35).* Τουτέστι μὴ υποτάσσειν αὐτὸν ἀρχῇ ἐτέρᾳ· οὕτω· γὰρ ἡ ἀρχὴ ἐτέρᾳ προσκίσσεται. Οὐκ ἀναρχα δὲ, καὶ ἀναρχά πως. Τὸ μὲν τῷ αἰτίῳ· τὸ οὐκ ἀναρχόν φησιν εἶναι τῷ αἰτίῳ· ἐκ τοῦ Πατρὸς γὰρ ἀναρχα δὲ τῷ χρόνῳ· οὐ γὰρ ὑπὸ χρόνου· πῶς γὰρ ὁ βῶν

ἐστίν. Et Basilii ait (cod. p. 190): *Μήτε οὕτως ἀπῆρηται· πῶς; ὡς καὶ τῇ φύσει τέμνεσθαι, οἷά περ ἀλλήλων ἐχόμενα, καὶ διασπασθῆναι μὴ δυνάμενα· οὐτε οὕτως ἐστένωται, ὡς ἐνὶ περιγράφῃσι προσώπων καὶ συγκαλύσθαι· ἐστὶ γὰρ τῶν μὲν πάντῃ διαιρετῶν ἐνικωτέρα (subaudi ἡ Τριάς), ὡς μὴ πάντῃ διαιρεσθῆναι· φύσει γὰρ ἡνωται· τῶν δὲ τελέως μοναδικῶν ἀφθονωτέρα, ταῖς ὑποστάσεσι διαιρουμένη.* Cum de discrimine quod hypostases inter et personas statuebatur, (orat. 21) Graeci et Latini theologi disputarent, eorum in hac causa dissidium γελοιοῖται ἢ ἐλεεινόν. Tum addit: *Πλοτεως ἐδοξε διαφορά ἡ περὶ τὸν ἥχον μικρολογία· εἰτα Σαβελλισμός ἐνταῦθα ἐπενοήθη τοῖς τρισὶ προσώποις, καὶ Ἀρειανισμός ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσι, τὰς τῆς φιλονεικίας ἀναπλάσματα.* Quod Basilii sic exponit: (cod. p. 161, 1) Σαβ. ἐπενοήθη· πῶς; μὴ τῶν ὑποστάσεων εἰσαγομένων, ἀλλὰ τῶν προσώπων, ὡς δὴ τι διαφέρειν δοκοῦντα τῶν ὑποστάσεων· ὡς ἀνυπόστατον τὴν Τριάδα ἐπινοεῖσθαι, εἰς μίαν συναγομένην ὑπόστασιν· ὅπερ ἐστὶ Σαβελλισμός· ὁ, φησὶ, διὰ πέναν ὀνομάτων καὶ διὰ τὸ στενὸν τῆς Ὑμναίων φωνῆς συνέπιπτε. Πάλιν, τῶν ὑποστάσεων ὁμολογουμένων, Ἀρειανισμός ὑπενοεῖτο, καὶ τῆς μίαν οὐσίας καὶ φύσεως κατατομή. De Sa bellio vide Wolf. in Anecdotis II. IV, p. 14.)

χρόνος καὶ τὸ ἀνούσιον πρεσβύτερον εἰη τῶν οὐσιῶν καὶ ἐστῶτων ἀεὶ;
fuit, tempus et quod non erat, iis quæ stabilia sunt et quæ semper exstiterunt, prius atque antiquius esset?

Col. 1221 A 1. *Μῆτε μίαν Ἰουδαϊκὴν*. Στενὴν, φησὶν, ὡς μονοπρόσωπον· φθονερὰν δὲ καὶ ἀδύνατον, ὡς ἢ μὴ δυναμένην, ἢ φθονοῦσαν μὴ ποῦ τὸ ἀγαθὸν ὑπερεκθλύσαν εἰς Υἱοῦ γέννησιν διαχεθεῖη ἢ Πνεύματος εἰς προέλευσιν· διὰ καὶ τινες αὐτῶν, φησὶ, προάγουσι μὲν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς, εἰς ἑαυτὸν δὲ πάλιν ἀναλύουσι τὸν Πατέρα· οἱ δὲ (36) καταβάλλουσι τὰς φύσεις, θεότητος ἀλλοτριούντες, ὥσπερ τῆς θείας φύσεως διδοικίας μὴ ἀντεξάγοντο καὶ ἀντιφέροντο ἀλλήλαις. Τὸ δὲ· ὑπὲρ τὰ κτίσματα· οὕτω συνάφεις· ὡς μὴ δυναμένην ὑπὲρ τὰ κτίσματα γεννᾶν ἢ προάγειν· οἰοτέρα γὰρ καὶ ὑπὲρ τὰ κτίσματα ἡ θεία γέννησις, ἀλλ' οὐ ζωώδης καὶ σωματικῇ.

Ibid. 9. Καὶ τοῦτο θεῖον ἔχουσι. Τὸ μοναδικὸν δηλονότι· ὥσπερ ἡ φύσις μία καὶ μοναδικὴ ἐνεστὶν ἐν τοῖς τρισίν, εἰς μόνος Πατὴρ οὐκ ἄλλος, εἰς μόνος Υἱὸς καὶ οὐκ ἄλλος, καὶ ἐν Πνεῦμα ἅγιον καὶ οὐκ ἄλλο· καὶ πολὺ γὰρ, φησὶ, τῶν παρ' ἡμῖν ἀληθέστερον· ἰσάτης, ὅτι μόνως καὶ ἰδιοτρόπως· οὐ γὰρ υἱὸς τινος πρότερον, εἴτα πατὴρ, καὶ οὐ μετὰ συζυγίας καὶ σωματικῶς ὥσπερ ἡμεῖς, καὶ ἔλον Πατὴρ ἀπ' ἀρχῆς· τὸ γὰρ ἡμέτερον, φησὶν, ἀδελφον· ποῖον; τὸ ἐνὸς μόνου καὶ ἔλου υἱοῦ πατέρα τινὰ χρηματίζειν, ἐνδεχομένου καὶ ἐτέρων.

Ibid. 10. Οὐδὲ μᾶλλον καὶ ἥττον. Αὐτοαγιάτης γὰρ ἔλον ἐν, τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον οὐκ ἂν δέξαιτο· τὸ δὲ μὴ γεγονέναι ὑπὸ τινος καὶ ἡ θεότης κοινὸν, φησὶ, τῆς ἁγίας Τριάδος, Υἱῷ δὲ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐξ αἰτίου.

Ibid. C 1. *Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς*. Ὡς ἀπόρρητον τοῦτο παρακρούεται, ἐπιφέρων ταυτὶ, «Γενοῦ τι,» λέγων, «πρότερον τῶν λεγομένων»· τοῦτέστι Θεοῦ, καὶ ὅσον τῆς ἐλλάμψεως ἐκείνης ἡξιωμένος, καὶ τῆνικαῦτα τοσοῦτον εἰση ὅσον ὑπ' ἐκείνων γινώσκεται καὶ γνωσθήσεται.

Ibid. D 3. *Παράδοξον ἔχουσιν*. Παράδοξον γὰρ ὡς ἀληθῶς τοῦτο διαίρεσθαι τὴν ἀδιαιρέτως, καὶ ἐνοῦσθαι διηρημένως· ὁ μόνως τηρεῖται ἐν τῇ ἁγίᾳ τῶν ὑποστάσεων Τριάδι· καὶ τῷ μοναδικῷ τῆς Θεότητος.

Ibid. 6. *Ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπικῶς*. Οὐ γὰρ ἡ ὑπαρξὶς καὶ τὸ εἶναι οὐκ ἀνθρώπινον, τοῦτον καὶ ἡ γέννησις οὐκ ἀνθρωπινῇ· ἀπαθὴς γάρ. Φοβεῖσθαι δὲ χρόνον καὶ κτίσιν εἰπὼν, ἀγορεύει (37) μὴ λέγειν ἢ πιστεύειν κτιστὸν τι καὶ γεννητὸν τῆς ἁγίας Τριάδος. Μὴδὲ συνηγορεῖν δοκῶν τῷ Θεῷ, ἀνέλης, φησὶ, Θεὸν, τοῦτέστιν ἀναίρησιν· ἀναίρεσις γὰρ θεότητος Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος Ἰσον ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ἀνελείν.

Col. 1224 A 4. *Μὴ φοβηθῇ· τὴν πρόδοον*. Τοῦ

(36) Ariani scilicet. Vide Eliam Cretensem ad hunc locum.

A quantum ad tempus, principii expertes sunt. Nec enim temporis subjecti sunt. Quomodo enim, quod

Neque unam Judaicam. Angustum ait, propter unicam personam; invidum vero atque imbecillum, quippe quod vel non potest, vel invidet, ne quid boni exsiliens in Filii generatione perfunderetur, vel in Spiritus processione. Ideoque eorum nonnulli, ait, Filium quidem ex Patre producant, eundem autem rursum in Patrem resolvunt; alii vero naturas dejiciunt, a Divinitate alienando, perinde ac si divina natura timeret, ne ipsæ adversum se insurgerent ac invicem bellum inferrent. Hoc vero B «Supra res conditas» ita construes, quasi vim non habens supra res conditas gignendi vel producendi. Divinior enim et supra res conditas divina generatio, non autem animalis vel corporalis.

Ut hoc quoque divinum habeant. Singularitatem nimirum. Quemadmodum natura una et singularis in tribus inest, unus solus Pater non alius, unus solus Filius et non alius, et unus Spiritus sanctus et non alius: et hoc multo quidem verius, ait, quam quæ apud nos hoc nomen obtinent. Pater, quia proprio et singulari modo; neque enim filius alicujus fuit prius, postea pater, et non ex conjunctione et corporaliter sicut nos, sed in totum Pater ab initio. De nobis, ait, hoc certo affirmari nequit. Quidnam? Nempe quod solius et totius filii C pater quispiam vocetur, quod cæteris convenit.

Nec magis et minus. Namque cum ipsamet sanctitas in totum est, nec magis nec minus accipere potest. A nullo creatum fuisse atque ipsam divinitatem ait sancti Trinitati commune, Filio et sancto Spiritui, quod uterque eorum ex Patre velut a principio est.

Quod si modum quæris. Tanquam arcanum illud expellit, hoc adjecto: «Fac sis quiddam prius eorum quæ commemoravimus,» Deus scilicet, et illa glorificatus illuminatione, tum demum scies quantum ab illis cognoscitur et cognoscetur.

Cujus divisio plane admirabilis. Prorsus admirabile illud est, quod et citra divisionem dividuntur, et divisim copulantur: quod solummodo observatur in sancta personarum Trinitate et in Divinitatis unitate.

Non autem humano modo. Cujus enim existentia et esse humanum est, ejus et generatio non humana. Ab omni enim passione aliena est. Metui autem tempus et creationem dicens, prohibet ne dicatur vel credatur quidpiam creatum et genitum sanctæ Trinitatis; et cum patrocinium Dei suscipere non vis, Deum, ait, tollas, id est tolles. Sublatio enim divinitatis Filii et sancti Spiritus idem est atque Deum tollere.

Processionem ne metuas. Sancti Spiritus proces-

(37) Nullus dubito quin Basilium scripserit, ἀπαγορεύει, prohibet.

ἀγίου Πνεύματος τὴν πρόθεον λέγει· ὅτι, φησὶν, ὁ A
πλούσιος καὶ δυνατὸς κατὰ πάντα οὐκ ἀνάγκην ἔχει
ἢ μὴ προβάλλειν· ἐκάτερον γὰρ ὁμοίως ἀδιάστως
ἔχει, καὶ προβέβληκεν ἥδη τὸ ἅγιον ἀχρόνως καὶ
ἀδιάστως Πνεῦμα.

Ibid. 13. Μήτε τῆς τριθείας ἐγκλημα. Καὶ μὴν
διαβέβληται τὸ τῆς τριθείας δόγμα, κατὰ τὸν τοῦ
λεγόμενου Φιλοπόνου λῆρον (38), ὃς εἰς μερικὰς οὐσίας
Ἀριστοτελικῶς διῆρει καὶ τὴν θεῖαν. Ἀλλ' οὐ γὰρ
οὐχ οὕτως ταῦτα νοητέον· μίᾳ καὶ τῆς αὐτῆς μενού-
σης ἀδιαιρέτως ἐν τοῖς τρισὶ, καὶ θεός, καὶ θεός, καὶ
θεός ἕκαστον λέγεται· κοινῇ γὰρ καὶ μία θεότης. Μὴ
τοίνυν αἰσχυνοῦν, φησὶ, ἕως ἂν καὶ ἄλλος κινδυνεύῃ
ζημιούμενος τὴν διθεῖαν· κρείσσον γὰρ τοῦτο λέγειν,
ὁμολογούντα τὴν ἐν τοῖς τρισὶ θεότητα, καὶ μὴ ζη-
μιωθῆναι κινδυνεύειν τὴν διθεῖαν λέγειν Υἱοῦ καὶ B
ἀγίου Πνεύματος· ὅπερ οἱ περὶ Ἀρείον καὶ Μακεδό-
νιν περὶ τὴν θεότητα πεπνῆσσι· ἢ γὰρ συνέλυσας
περιόπτον τὴν τῶν δύο θεότητα καὶ ἀφαιρούμενος,
ἢ συνηπόρησας εἰς ἀπορίαν ἑλθών. Πῶς οὐ κινδυνώ-
δης ἢ τριθεῖα· ἀλλὰ τοῦτο μὴ φοβεῖσθαι· ὁ μὲν γὰρ
συλλύσας καὶ περικόφας ἐναυάγησε, μετὰ τῶν λογι-
σμῶν καὶ θεότητα ζημιωθείς· σοὶ δὲ περιμένει σῶα
ἢ θεότης· καὶ ἐξησθέντην ὁ λόγος, τὸν τῆς ὑπάρξεως
τρόπον διαπορῶν τῆς τριθείας.

Ibid. B 7. Τὴν ρέαν εὐσέβειαν. Εὐφῆμως οὕτως
τὴν ἀσείδειαν εἶπε, τὴν τεχνολογικῶς, ἀλλ' οὐκ ἀπο-
στολικῶς κηρυττομένην ὑπὸ τῶν ἀντιδοξούντων, ἣν
καὶ μικρόλογον ἔφη σοφίαν. Οὐ δεῖν δὲ λέγει ἡττηθῆναι C
λόγῳ κατασοφισθέντα τινὰ καὶ κλαπέντα ψευδολογίας,
δεῖν δὲ μᾶλλον τὸ ζημιωθῆναι θεότητα.

Ibid. C 8. Τῆς Τριάδος κατοικοῦσης. Τὸ ἐξῆς
οὕτως· Μένησά μοι τῆς Τριάδος, τῆς ἐν ταῖς σκηναῖς
τῶν ἀγγέλων, καὶ τῆς ἐν αὐταῖς κατοικοῦσης, δηλο-
νόντι Τριάδος· τοῦτέστι, μένησά μοι, πότε· ὅταν ἐκδη-
μήσῃ· ποῦ· ἐν ταῖς σκηναῖς· ποῖαις· τῆς κατοικοῦ-
σης ἐν αὐταῖς, τῆς ἁγίας Τριάδος, ταῖς ἐν αἷς ἢ
ἁγία Τριάς κατοικεῖ. Καὶ τοῦ μικροῦ τούτου θέρους,
ἀπὸ κοινοῦ τὸ μένησθαι· τοῦ καρποῦ τῆς ἐμῆς πρὸς
σὲ διδασκαλίας καὶ κατηχήσεως· ἢ ὅτι βραχεῖς τέως
ἦσαν οἱ δεδεγμένοι τὸν τῶν ὁρθῶν δογμάτων σπόρον,
καὶ διὰ τοῦτο εἶπε τὸ θέρος μικρόν.

Col. 1225 A 4. Τὴν ἡμετέραν κλήσιν καὶ τὴν D
ἀπιστορὶ ἐπιδημίαν. Τάχα ἐκλήθη καὶ οὗτος· ὅπ' αὐ-
τοῦ ἐν τῇ ὑπερορίᾳ· τοῦτο γὰρ διὰ τῶν ἐπαγομένων
αἰνίττεται· συγκακοπαθεῖν γὰρ εἶπεν, ἀλλ' οὐ συν-
τρυφεῖν ἐπιδεδημήκαμεν. Καὶ πρὸς ὑμᾶς, φησὶν,
ἐπ' αὐτῷ πάλιν (39), σαφῶς διὰ τῶν τοιούτων δηλοῦται
ἐκδεδημηκέναι αὐτὸν ποῦ τὸν φιλόσοφον, καὶ τὸ τνη-
καῦτα, μήπω τοῦ βίου μεταστάντα.

(38) Præcipui Joannis Philoponi errores deprehen-
duntur in tractatu cui titulum fecerat: *Arbiter*, ὁ Διαι-
τητής. Auctor fuit, saltem unus ex auctoribus hæ-
resis Tritheitarum. Ὁ τὰ μάταια πονήσας Ἰωάννης
ὁ Τριθεΐτης, αἶτ Ἰωάννης Damascenus ludens in no-

sionem dicit. Quippe, ait, in omnibus dives ac po-
tens non necessitatem habet vel non producere.
Utrumque enim pariter sponte fit; atque produxit
jam sanctum non in tempore, non coactus Spiritum.

Nec vero tritheia crimen. Quippe editum fuerat
tritheia dogma a quodam Philopono dicto, qui in
partiles substantias Aristotelice dividit et divinita-
tem: hoc vero non ita intelligendum est. Unius enim
ejusdemque manentis indivisibiliter in tribus, est:
Deus, Deus, Deus quisque dicatur. Communis enim
et una deitas. Ne igitur, ait, te pudeat, quandiu
alius quoque eadem ratione in ditheia periculo ver-
satur. Melius enim hoc dicere, consistentem in tri-
bus divinitatem, nec periculum incurere ditheiam
dicendi Filii et sancti Spiritus. Quod quidem Ari-
ani et Macedoniani de divinitate admiserunt. Et
enim aut crimen obiectum dilues circumcidens
utriusque divinitatem atque auferens; aut cum illo
hærebis animi anxietate laborans. Quomodo enim
non periculosa tritheia? Verum illud ne timeas.
Ille enim diluens et circumcidens naufragium fa-
ciat, cum rationibus suis divinitatis jacturam pas-
sus; tibi autem permanebit incolumis divinitas;
etsi ratio ipsa imbecillitate laborarit, de tritheia
existentia modo dubitans.

Novamque pietatem. Per euphoniā sic impieta-
tem vocat, artificiose sed non apostolice ab hete-
rodoxis annuntiatam, quamque jejunam ac minu-
tam sapientiam dixit. Non grave et acerbum dicit
sermone victum esse sophistica disputatione delu-
sum atque deceptum; grave autem et acerbum est
deitatis jacturam fecisse.

Trinitatis habitantis. Ita verborum series acci-
pienda: Memor esto mihi Trinitatis, quæ in ange-
lorum tabernaculis, et quæ in eis habitat, videlicet
Trinitatis. Hoc est, memor esto mihi: quando? Cum
peregrinationem obieris; ubi? In tabernaculis. In
quibusnam? Habitantis in eis, sanctæ Trinitatis,
in quibus sancta Trinitas inhabitat; et messis
hujus exiguæ, similiter memor esto, fructus mee
ad te disciplinæ et catecheseos; vel quoniam huc
usque pauci erant qui rectorum dogmatum semina
acceperant; ideoque messem exiguam dicit.

Vocationem nostram et incredibilem peregrinatio-
nem. Breviter vocatus est ille ab eo in exilio. Hoc
enim iis quæ sequuntur in lucem promittitur. Nam
se ærumnarum socium fuisse dicit, non autem ut
deliciarum esset particeps. Et ad vos, ait, rursus
regredere; manifeste per hæc ostenditur hunc phi-
losophum decessisse, et tunc, nondum e vita exces-
sisse.

mine Philoponus. Vide *Biblioth. gr.*, t. X, pagg.
640 et 651.

(39) Hic lapsus est amanuensis. Basilius scribere
debuit, καὶ πρὸς ὑμᾶς, φησὶν, ἐπ' αὐτῷ πάλιν.

EJUSDEM BASILII

SCHOLIA

Ad S. Gregorii Naz. Orationem funebrem in Cæsarium fratrem.

(Edidit Lud. de Sinner. Paris 1836, ap. Gaume fratres, in-12)

Col. 756 A 3. *Οἰσεθέ με ἴσως, ὦ φίλοι, καὶ ἄδελφοι, καὶ πατέρες.* Γῆς γνησιότητος τὰ ἐγγύτερα ταῦτα ὀνόματα· οὐδὲν γὰρ πατὴρ οἰκειότερον, οὐδὲ ἀδελφὸς γνησιώτερον, ἢ φίλου πιστοῦ τιμιώτερον· ῥιπυὶ δὲ *πρᾶγμα καὶ δρομα*, εἰς ἐν συνελόν ταῦτα εἶπεν. Ἡδὺ μὲν γὰρ καὶ φίλος, ἥδιον δὲ καὶ ἀδελφός, ὁ τῆς ἀδελφότητος τὸ πρᾶγμα τῷ ὄντι τηρῶν, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὸν Κἀῖν λυτῶν. Ἡδίστον δὲ πάντων πατήρ, ὁ πατὴρ τὰ σχετικὰ ὡσπερ ὁ Δαυὶδ σώζων πατρικὰ σπλάγχνα, καὶ τὸν πατραλοῖαν οὕτω θερμῶς ἀποκλαιόμενος υἱόν. Τούτοις οὖν σεμνύνει καὶ αὐτὸς τοὺς πρὸς οὓς αὐτῷ ὁ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐπιτάφιος, *Οἰσεθέ με, λέγων, τὸν λόγον ὑποδεξέσθαι* τούτου, ὡς θρήνους καὶ ὀδυρμούς ὑποδεσληκέναι τῷ ἀδελφῷ· Οὐ μὲν οὖν, οὐκ ἔστι τούτο, φησὶν· ἀλλ' οὐδὲ κατ' ἐπίδειξιν τινα καὶ κομψίαν πρὸς τὸ θέλξει τοὺς ἀκροατάς, καὶ ἡδονὴν καὶ χάριν ἐργάσασθαι, τὴν ἀκοὴν ὁμῶν ἐστιάσοντα (40).

Ibid. 40. Καὶ σοφίσασθαι (41) τὸ ἀλγοῦν. Πῶς ἔστι σοφίσασθαι τὸ ἀλγοῦν; Ἡ (42) δὴλον, μὴ ἀλγοῦντες, ὡς ἀλγοῦντες διατιθέμενοι· τοῖς *φιλικοῖς* δὲ πάθεσι, τούτεστι, τοῖς ἡμετέροις· αὐτοὶ μὲν μηδὲν ἄλγους πεπονθότες, τοῖς φίλοις δὲ συμπαθοῦντες ἡμῖν.

Ibid. 42. Χρῆναι γὰρ ἡμᾶς. Ὡς αὖτε, φησὶν, ἡμῖν χρῆναι καὶ τὴν συμφορὰν ἡμῶν ἐπιδεικτικῶς τε καὶ πομπικῶς τῷ λόγῳ διατιθέναι, καθάπερ ὅτε ἡμεν νέοι, καὶ πρὸς πάντα φιλότιμοι καὶ περιττοί, τὰ τε περὶ τὴν ὕλην καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦς.

Ibid. B 3. Μὴ τοῦτο περὶ ἡμῶν ὑπολάβετε. Εἰ καλὸν τι καὶ δεξιὸν ὑπολαμβάνειν ἐθέλετε περὶ ἡμῶν, τοιοῦτόν τι *μηδαμῶς*, φησὶν, *ὑπολάβετε*· εἴτε πλεόν ἢ καλῶς ἔχει θρηνησαί· εἴτε ἀδρῶς τε καὶ κομψῶς ἀπαγγεῖλαι καὶ κατ' ἐπίδειξιν τὸν λόγον κατακαλλῦναι.

Ibid. 12. Ἀλλ' ὅσον ἀποσιώσασθαι τὸν περὶ ταῦτα λόγον (43). Τὸ ὅσον καὶ καθήκον ἑκατέρω· ἐναρμόσασθαι καὶ ἀποδοῦναι, θαυμάσαι τε ἀπερίττως, καὶ θαυμάσαι μετρίως· τῆς γὰρ ἀνοσιγίας καὶ ἡμετέρας φιλοσοφίας καὶ ταῦτα, τὸ τε δικαίον μετ' ἐγκωμίων μεμνησθαι, καὶ τὸ θρήνων ἐπὶ νεκρῶν

Οἰσεθέ... καὶ πατέρες. Propinquitatis hæc proxima nomina. Nihil enim patre antiquius, nihil fratre sincerius, aut fideli amico pretiosius. *Res suavis nomenque suave* ad personas prædictis charitatis titulis designatas, quas nunc mente in unum colligit, refert. Suave enim quid amicus, suavius autem et frater, qui fraternitatis officium servat erga fratrem, non autem velut Cain rabie effertur; suavissimum autem omnium pater, qui quæ patrem decent paterna servat viscera, velut David parricidam tam affectuose vocans filium. His ergo charitatis titulis ipsa oratio funebris in fratrem illustrat eos quos alloquitur, Existimatis me, dicens, hunc sermonem suscipere tanquam gemitus et lamentationes fratri daturum? Nullo modo, non est sic, inquit; non enim ad ostentationem quamdam vel elegantiam ad mulcendos auditores, non ad suavitatem et gratiam sermonis eliciendam, me auditum vestrum invocasse, vos credere oportet.

Καὶ σοφίσ. τὸ ἀλγοῦν. Quid est discere luctum? Id est, non lugentes, quasi lugentes sentire; *amici calamitatibus*, id est *nostris*: ipsi quidem nihil luctus passi, amicis autem nobis condolentes.

Χρῆναι γὰρ ἡμᾶς. Quasi, inquit, oporteret nos, calamitatem nostram cum ostentatione et pompa, sermone explicare, veluti fiebat, cum juniores essemus, et in omnibus gloriam quærentes et ambitiosi tum circa res terrenas, tum circa sermones ipsos.

Μὴ τοῦτο... ὑπολάβετε. Si quid pulchri et dextri de nobis vultis supponere, nullo modo quid tale, inquit, existimetis, nos sive amplius quam par sit, lucturos, sive molliter et ornate locuturos et ad ostentationem ornaturus sermonem.

Ἀλλ' ὅσον... λόγον. Quantum sufficit ut justum et congruum laudi et lacrymis tribuam, nec ultra modum laudando nec plus quam decet lugendo; celestis enim nostræ philosophiæ est, et iustorum meminisse cum laudibus, et planctum super mortuis auspicari; non tamen in gemitibus

(40) Aut male intellexit Nostrum, aut aliter legit hic Basilus. Supplendum videtur ὑπολαβεῖν ὁμᾶς με χρῆ.

(41) Lege σοφίσθητε cum editis.

(42) Forsan scribendum ἦ.

(43) Editi νόμον.

longius procedere, quod ad immoderationem pertineret; lacrymis autem omnino abstinere duritiam dico.

Τὸ μετὰ τοῦτο ἤδη. Hinc statuit sermonis capita; et sic post exordia transit ad primam laudem partem, id est ad originem.

Καίσαρῳ πατέρες μὲν. Originem jam celebrans, sic laudat fratrem.

Καὶ τοσοῦτον...πίότητος. Cujus et quantae pinguedinis? Olea fructiferae, pietatis, ex qua tantum assumpsit pinguedinis, ut et alios in piam fidem insereret, doceret, in necessitatibus auxiliaretur, animis morbo erroris laborantibus remedium et curationem praestaret.

Πολὺς τὸ φαινόμενον. His verbis multa exterioris virtutis in patre demonstrat indicia, plurimas autem virtutes absconditas multis ignotas, quas expedit, inquit, opinionibus vestris et cogitationibus relinquere, non autem sermone tentando exponere, illas minuire, ipsisque quod habent miraculi eripere.

Ὡστε καὶ ἤδη τισί. Constructio est: ὥστε πιστευθῆναι καὶ ῥηθῆναι τισι, μηδὲ τὴν τοῦ ἀνδρὸς τελειότητα, etc.: interposita enim parenthesis disjuncta membra phrasim; sensus autem est: perfectionem mariti ad nullum alium quam ad [sanctam illam] matrem, ut ipsius opus, referri (hoc enim, inquit, nonnulli credunt et praedicant), hujusque pietatis praemium et coronam accessisse majorem et perfectiorem pietatem patris.

Ἐκ τῆς παρ. εἰς τὴν κατοικίαν. Ex terrenis et transitoriis rebus; in his enim est incolatus, habitatio autem aeterna et indeficiens est felicitas et coelestis beatitudo.

Πλήρεις ἡμερῶν. Communi dierum nomine utriusque vitae comprehendit dies quos plenissimos esse declarat: [pleni, inquit, dierum] tum transitoriorum et deficientium, tum etiam permanentium et aeternorum; pleni sunt ergo illorum dies, non imperfecti. quippe quibus nec longitudo hujus vitae nec vitae coelestis splendor desit (43').

Καὶ πάσης εὐδαιμ. μέτ. ἐκλήρωσαν. In omnibus et per omnia mensuram felicitatis et beatitudinis, quantum possibile erat, expleverunt, expleta, inquit, illa postrema, non dixit calamitate, sed dispensatione, et probatione, ut quispiam existimare queat, inquit. Vide quomodo et illud ad felicitatem illorum referat, quod, praemisso eo filio cui propter aetatis lubricum magis timendum erat, ipsi securo animo vitam clauserint et cum universa domo ad coelestia transmigrarint, quod reipsa perfectae est felicitatis.

(43') Græcum hujus scholii textum, dissolutum et ανακολουθεῖς maxime laborantem, divinando interpretati sumus.

ἀνάρξαι· οὐ μὴν καὶ πρόσω ταῖς οἰμωγαῖς χωρῆσαι· τὸ μὲν γὰρ ἀμετρίας, τὸ δὲ ἀναληγσίας λέγω, τὸ μὴ διακρῦσαι.

Col. 757 A 6. Τὸ μετὰ τοῦτο ἤδη. Ἐντεῦθεν προεκτίθεται τὰ τῆς ὑποθέσεως κεφάλαια· καὶ οὕτω μετὰ τὰ προοίμια χωρεῖ πρὸς τὸ πρῶτον τῶν ἐγκυμίων μέρος, εἰπὺν τὸ γένος.

Ibid. B 1. Καίσαρῳ πατέρες μὲν. Τὸ γένος ἤδη ἐπαινῶν, καὶ τούτου σεμνύνει τὸν ἀδελφόν.

Ibid. C 2. Καὶ τοσοῦτον κοινωρήσας τῆς πίότητος. Πόσον καὶ ποίας πίότητος; Τῆς καλλιέσιμου, τῆς εὐσεβείας, ἀφ' ἧς τοσοῦτον τῆς πίότητος ἐπεσπάσατο, ὥστε καὶ ἄλλους εἰς τὴν εὐσεβῆ πίστιν ἐκνεύειν, ὥστε καὶ διδάσκει, καὶ τῆς ὠφελείας μεταδοῦναι, εἰς ψυχῶν νόσῳ κακοπιστίας καμνουσῶν θεραπείαν B καὶ ἱσιν.

Ibid. 9. Πολὺς τὸ φαινόμενον. Τοῦτο ὡς καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον πολλὰ σύμβολα τῆς τοῦ πατρὸς δείκνυσθαι ἀρετῆς· πλεῖστα δὲ καὶ κρυπτά, μὴ τοῖς πολλοῖς γνωστοκείμενα· ἃ καὶ βέλτερόν ἐστι ταῖς ὑπονοήσας, φησί, καὶ ταῖς ἀγαθαῖς ὑπολήψεσι συγχωρεῖν, ἀλλὰ μὴ, τῷ λόγῳ περιωμμένους ἐκτιθέναι, ἐλαττοῦν καὶ περικόπτειν τὸ ἐνυπάρχον τοῦ θαύματος.

Col. 760 A 5. Ὡστε καὶ (44) ἤδη τισί. Τὸ ἐξῆς· ὥστε πιστευθῆναι καὶ ῥηθῆναι τισι, μηδὲ τὴν τοῦ ἀνδρὸς τελειότητα· μεταξὺ γὰρ ἡ περικοπή τεθείσα διέστησε τὰ τῆς διανοίας· ἐστὶ δὲ οὕτως ὁ νοῦς· τὴν τελειότητα τοῦ ἀνδρὸς, μὴ ἄλλου τινὸς πιστευθῆναι εἶναι, ἀλλ' ἡ τῆς μητρὸς ἔργον γενέσθαι· τοῦτο γὰρ, φησί, τισὶ καὶ πιστευθῆναι καὶ ῥηθῆναι συνέβη· καὶ τῆς εὐσεβείας ταύτης ἀθλον καὶ στέφανον ἐπιτεθῆναι τὴν τοῦ πατρὸς μεζῶ (44') καὶ τελωτέραν εὐσέβειαν.

Ibid. B 1. Ἐκ τῆς παροικίας εἰς τὴν κατοικίαν. Ἐκ τῶν τῆδε καὶ προσκαίρων· τοιαύτη γὰρ ἡ παροιμία· κατοικία δὲ, ἡ αἰωνία καὶ μὴ μεταπίπτουσα εὐδαιμονία, καὶ ἡ ἐκεῖθεν μακαριότης.

Ibid. 6. Πλήρεις (45) ἡμερῶν. Κοινῶς τὰς ἡμέρας τὰς τῆς ζωῆς πληρεστάτας ἐκατέρας ὁμοίως ἐκφέρει, τῶν τε λυομένων καὶ προσκαίρων, καὶ τῶν μενουσῶν καὶ αἰωνίων, ὡς πλήρεις, ἀλλ' οὐκ ἑλλειπτεῖς εἶναι, καὶ τῆς ζωῆς ταύτης καὶ τῆς λαμπρότητος ἐκείνης οὐκ ὑφειμένας.

Ibid. 9. Καὶ πάσης εὐδαιμονίας μέτρον ἐκλήρωσαν. Καὶ ἐν πάσι καὶ κατὰ πάντα τὸ μέτρον τῆς εὐδαιμονίας καὶ μακαριότητος, ὅσον περ ἐν ἡν, ἐκλήρωσαν ἐσχηκότες, πλήρη τῆς τελευταίας ταύτης· οὐ συμφορᾶς δὲ εἶπεν, ἀλλ' οἰκονομίας καὶ δοκιμασίας, ὡς ἂν τις, φησὶν, ὑπολάβῃ. Καὶ θέσσαι ὅπως τούτοις εἰς εὐδαιμονίαν καὶ ταῦτα ἔλκει καὶ παρατίθῃ, τὸ τὸν σφαλερώτερον διὰ νεότητα καὶ ἡλικίαν τῶν παίδων προπέμψαι, καὶ ἐν ἀσφαλεῖ τὸν βίον καταλύσαι, καὶ πρὸς τὰ οὐράνια μεταστῆναι πανοικί, ὅπερ τελείας εὐδαιμονίας ἐστίν.

(44) Καὶ om. in editis.

(44') Editi μεζῶνα.

(45) Scribe πλήρεις cum editis

Ibid. C 7. Ἀλλὰ τούτωντιον. Ποῖον; Εἰ τῶν Α τοιούτων γεννητόρων ἀμελήσας, καὶ τῶν ἐγγύθεν ὑποδείγματων καταφρονήσας, μὴ θαύμαζε, φησί, εἰ πρὸς ἐτέρους οὐκ εἶδεν, ἀλλὰ πρὸς τούτους· θαύμαζε δὲ μᾶλλον τὸ ἐναντίον εἰ πρὸς ἐτέρους ἰδὼν καὶ οὐκ ἐπαινετὰ ὑποδείγματα, τούτων ὑπερεφρόνησε.

Ibid. 12. Καὶ τὴν ἐπὶ πᾶσι τοῦ ἀνδρὸς χάριν. Τὸ σωματικὸν χάρισμα λέγει, καὶ τὸ κάλλος· τοῦτο γὰρ ἡ εὐαρμοστία παραθηλοῖ, καὶ τὴ ἐν πᾶσι τοῦ ἀνδρὸς καλὸν καὶ σύμφωνον ὡς ἐν φθόγγῳ.

Col. 761 A 5. Ὡς πῶς ἀδακρυτὶ παρέλθω. Ἀνωτέρω, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ τοῦ λόγου, τὸν θρήνον καὶ τοὺς θρηνοῦντας παραιτησάμενος, νῦν ὥσπερ αἰσθόμενος ἑαυτὸν εἰς τοιαῦτα ἐληλυθότα καὶ σχετλιάσαντα, θάττον ἐπιλαμβάνεται ἑαυτοῦ παρὰ τὴν ὑπόθεσιν πεπραγότος, καὶ ἀπολογεῖται ὡς μὴ ἀφιλόσοφον λογισθῆναι διὰ τὸ πάθος· καίτοι δακρῦσαι ἐπὶ νεκρῷ οὐκ ἔξω, ἔφη, τοῦ ἡμετέρου νόμου· ἐνάρξαι μέντοι καὶ μὴ πλεόν, ἢ καλῶς ἔχει, θρηνεῖν ἔξεσθαι. Σχετλιάσας οὖν καὶ Ὡς πῶς εἰπὼν, οὐ θρηνεῖ πάντως· οὐ γὰρ ἡ ἀρχὴ θρήνου ἦδη καὶ θρήνός ἐστιν, ὥσπερ οὐδ' ἡ τῆς ὁδοῦ ἀρχὴ, ὁδός, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον.

Ibid. B 5. Τίς δὲ τῇ τῶν βελτίστων αὐτὸν προσέθηκε; Τίς, φησί, τούτων πλεόν, τούτεστι τῶν βελτίστων, τοῖς τε ἄλλοις καὶ τοῖς ἐκ τῆς πατρίδος, προτίμησεν ἢ προστέθεικεν ἑαυτόν;

Ibid. 8. Καίτοι (45') διὰ τὸ μέγεθος. Τῆς πόλεως Ἀλεξανδρείας δηλαδὴ, ὡς μεγίστης αὐτῆς ὑπαρχούσης· καὶ διὰ τὸ μέγεθος πάντων σχεδὸν χρυπομένων, καὶ μὴδὲ γνωρίζομένων, οὐδεὶς τοῦτου γνωριμώτερος ἢ περιφανέστερος ἐπὶ σωφροσύνῃ καὶ συνέσει.

Ibid. C 2. Καὶ πάντων (46) ὡς ἐν ἐξασκήσας. Συνήθη ταῦτα τῷ Πατρὶ τὸ στρέφειν τε καὶ συνάγειν μετὰ κάλλους, τὰ τῇ φράσει συνεστραμμένα καὶ καταναγκασμένα ἀθρότερον ἀπαγγέλλειν. Πάντα οὖν, φησὶν, ὡς ἐν τῶν μαθημάτων ἐξήσκησε, καὶ οὐδὲ τῶν πρεσβυτέρων τις, μὴ οἷε γε τῶν ἡλικίων, οὕτως εὐκόλως καὶ ἀσφαλῶς κατῴρθησε. Καὶ πάλιν τούτων ἕκαστον ἀντὶ πάντων, τούτεστι, πάντα ὡς ἐν μάθημα ἦδει, καὶ ἕκαστον ὡς πάντα· τὴν γνῶσιν γὰρ ἀπάντων ὡς ἐνδὲς μαθήματος εἶχε, καὶ ἐνδὲς ἐκάστου εἰδῆσιν πάλιν, ὡς ἀπάντων.

Ibid. 7. Καὶ τῆς ἐπικινδύνου τοῖς ἄλλοις παιδεύσεως. Τῆς ἀστρονομίας καὶ ἀστρολογίας, λέγει, ἥς καὶ τὸ χρησίμων ἐπιφέρει, τὸ ἐκ τῆς τῶν οὐρανίων κινήσεως τὸν Δημιουργὸν θαυμάζειν, καὶ τὸ βλαβερόν τε καὶ ἀχρηστον ἐπιδείκνυσιν, (46') οὐ τῇ φορᾷ τῶν ἀστρῶν, καὶ τὰ ἐξῆς τῶν ἐπομένων.

Ibid. D 1. Ἀριθμῶν καὶ λογισμῶν. Ἦτοι ἀριθμητικῆς, τῆς ἐν ποσότησιν ἀριθμῶν δίχην γραμμῶν, ἐν τριγώνοις καὶ τετραγώνοις σχήμασι καὶ πολυγώνοις ποικιλλομένης. Λογισμῶν δὲ, εἴσου λόγων τε καὶ ἀναλογιῶν, ὡς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους· περὶ

Ἀλλὰ τούτωντιον. Ne mireris, inquit, si ad ceteros noluit spectare, talibus neglectis parentibus, et spretis proximorum exemplis; mirare vero potius quod apud alios videns non laudabilia exempla, illa contempserit.

Καὶ τὴν... χάριν. Corporalem venustatem et pulchritudinem dicit. Hoc enim significat εὐαρμοστία, pulcherque viri in omnibus, velut in sonis, concentus.

Ὡς πῶς ἀδακρυτὶ παρέλθω. Superius et in ipso sermonis exordio, gemitum et gementes deprecatus, nunc quasi inchoati gemitus et querelæ sibi conscius, seipsum statim coercet contra propositum facientem, seque excusat ne ipsum infirmi animi esse dolor arguat. Nec tamen, inquit, contra legem nostram est lugere mortuum; inchoare planctum et intra justos limites lamentari licet. Gemoens ergo et Ὡς πῶς exclamans, non lamentationem perficit: inchoatio enim lamentationis non est ipsa lamentatio, sicut initium viæ non ipsa via est, juxta magnum Basilium.

Τίς δὲ τῇ... προσέθηκε; Quis, inquit, illis, id est viris optimis, cum aliis, tum ex ipsius patria oriundis magis assidua familiaritate se adjunxit? Quis illos in majori pretio habuit?

Καίτοι διὰ τὸ μέγεθος. Urbis Alexandrinæ videlicet, quæ revera maxima erat. Quamvis igitur, propter urbis magnitudinem, omnes fere laterent, vixque ullus notesceret, nemo illo clarior aut illustrior ob temperantiam et sagacitatem.

Καὶ πάντα ὡς ἐν ἐξασκήσας. Concisam hanc et elegantem verborum oppositionem usurpare amat Pater. Omnia, inquit, ut unum, id est, omnes scientias ut unam, excoluerat, et nullus inter majores natus, nedum inter æquales, ita facili certe pede hanc viam cucurrit; singula rursum ut omnia, omnes videlicet scientias ut unam callebat, et unamquamque ut omnes; omnium enim ut unius notitiam habebat, et uniuscujusque ut omnium.

Καὶ τῆς... παιδεύσεως. De astronomia et astrologia loquitur, cujus disciplinæ cum utilitatem, admirationem scilicet Creatoris ex corporum cælestium motu, tum periculum et vanitatem exponit, cum dicit: Οὐ τῇ φορᾷ τῶν ἀστρῶν, et quæ sequuntur.

Ἀριθμῶν καὶ λογισμῶν. Id est arithmeticæ, quæ circa quantitates numerorum versatur, horum, linearum instar, trigonis, tetragonis, polygonisque figuris variata; λογισμῶν, id est rationum et analogiarum quibus ad se invicem referuntur: de

(45') Editi καίτοι γε.

(46) Lege πάντα cum editis.

(46') Illic quædam deesse videntur.

quo fusius tractavimus in commentariis nostris A
ad sermonem de Pentecoste.

Kal tēs θαυμασίας ιατρικῆς. Non ironice *admirabilem* vocat artem medicam, sed quod verum est dicit. Vere enim admiratione digna videtur ars quæ exploratis naturis et temperamentis, therapeuticæ exponit regulas. Non loquitur enim de arte illa empirica et insulsa quæ non semel, ex ignorantia primarum causarum, nocere potest : quæ causæ juxta scientiæ regulas consideratæ, investigatæ, necnon inter se secundum naturæ et rationis leges collatæ, morborum quasi radices et fontes patefaciunt, ex quibus variæ affectionum species scaturiunt et germinant : hæc autem pravarum radicum prava propago congruis medicamentorum adhibitionibus succiditur et marcescit.

Met' ἐκείνων... ἀριθμοῖτο. Nemo igitur, inquit, ita ineptus erat ut illi primas invideret; imo, si quis primas ambiret, ille in maximi honoris loco habebat illas Cæsario concedere, primumque inter secundos obtinere locum.

Ἡ νῦν κακῶς... διαλυθεῖσα. Par contemplatione dignum matri videbantur, quod nunc, inquit, morte per invidiam dissolutum est. Corpus et personam invidiæ tribuit, quæ per se subsistere nequit. Non ergo hanc *malam dissolutionem* quasi poenam naturæ humanæ inflictam exponit, quod probabiliter facere potuisset. Sic autem loquens quid sibi voluerit nescio, nisi forte ad patrem invidiæ alluserit. Ex eo enim invidia et mors, inquit, nempe Sattana invidiæ pater.

Kal πρὸς... σταλῆναι. Constantium, ni fallor, indicat, ad quem absentem, communi senatus decreto hic legatus missus est, rogaturus ut princeps civitas viro eruditorum principe ornaretur, si modo primaria revera urbs et nomine suo digna futura esset.

Συντυχία... ἄλογος. Quod absque omni consilio et deliberatione accidit, hoc *συντυχίαν ἄλογον* καὶ ἀνατίον (*eventum fortuitum ratione et causa carens*) appellat. Ad id genus pertinent, quæcumque facimus nullo de his inito consilio, nulla prævia meditatione, ut si, v. c., nihil de emendo libro cogitantes egressi, illum nobis obvium factum emamus : hæc fortuita sunt, hic est cæcus casus. Spontanea vero (αὐτόματα) raro, inopinatoque et absque omni arte causante sunt : Sic v. c. terræ motu factio, saxum evellitur sedilis figuram habens, et alia id genus, quæ vix semel et iterum conspiciere datur. Res vero fortuitæ sæpius occurrunt, illasque aliquando sic expectationi nostræ respondere possibile est, ut artem quamdam in causa habere videantur.

Ὁ πάντα καισαρίῳ πολὺς. In omnibus, inquit, honoratus ego et πολὺς (*multus*), id est magnus, siquidem in majori pretio me quam omnes alios habebat et magni faciebat.

(47) Vide infra, ad orationem 41, in *Pentecosten*. EDIT.

ὡν εἰρηται πλατύτερον (47) ἐν τῷ εἰς τὴν Πεντηκοστὴν λόγῳ διὰ τῶν ἡμετέρων ὑπομνημάτων.

Ibid. Kal tēs θαυμασίας ιατρικῆς. Οὐκ εἰρωνεύομενος θαυμασίας εἶπεν, ἀλλὰ τὸ ὃν ἐφη· θαύματος γὰρ τῷ ὄντι ἀξία ἢ ἐκ τῶν φύσεων καὶ τῶν κράσεων μεθοδεύουσα, καὶ τῆς θεραπείας τοὺς τρόπους παραδίδουσα. Οὐ μὴν τῆς ἐμπειρικῆς καὶ τῆς ἀλόγου τριβῆς, ἣ καὶ βλάψειεν ἔστιν ὅτε τῇ ἀγνοίᾳ τῶν πρώτων αἰτίων· ὥσπερ ἐπιστημονίως θεωρούμενά τε καὶ διερευνώμενα, καὶ φυσικῶς τε καὶ λογικῶς συγκρινόμενα, ἀπαγγέλλουσι τὰς οἷον βίβας καὶ πηγὰς τῶν νοσημάτων, ἐξ ὧν ἐκδύζονται καὶ τὰ ποικίλα τῶν παθῶν ἐκπλαστάνουσιν εἶδη, ὧν βίβων ταῖς καταλλήλοις τῶν φαρμάκων ἱατρικαὶς ἐκκόπτονται τε καὶ καταμαραινόμεναι τὰ βλαστήματα.

B

Ibid. 6. Met' ἐκείνων εὐθὺς ἀριθμοῖτο. Οὐδαὶς οὖν, φησὶν, ἀμαθῶς τοῦτο περὶ πρεσβέων ἀμεισθητήσε· μέγα δὲ τῷ τοιοῦτῳ τῷ περὶ πρωτείων φιλονεικοῦντι, παραχωροῦντι Καίσαρι τὰ πρεσβεῖα, ἐν τοῖς δευτέροις τὸ πρεσβεῖον λαμβάνειν.

Col. 764 B 8. Ἡ νῦν κακῶς ὑπὸ τοῦ φθόνου διαλυθεῖσα. Θέας ἀξία ξυνωρίς τῇ μητρὶ καθορώμενοι, ἦτις νῦν, φησὶ, θανάτῳ ὑπὸ τοῦ φθόνου λελυται. Σωματοποιεῖ δὲ καὶ προσωποποιεῖ τὸν φθόνον, πρᾶγμα μὴ καθ' ἑαυτὸ συστήναι δυνάμενον. Μὴ οὖν τὸ τῆς φύσεως ἐπιτίμιον τέως ἔχων αἰτιᾶσθαι τὰ κακῶς εἶπε λυθῆναι· οὐκ οἶδ' ὅπως, ἢ (47') μὴ ποτε ἀνάγων εἰς τὸ πρωτότυπον τοῦ φθόνου, οὕτως ἐφη· ἐξ ἐκείνου γὰρ ὁ τε φθόνος καὶ ὁ θάνατος, λέγει, τοῦ τὸν φθόνον γεγεννηκότος Σατάν.

C

Ibid. C 4. Kal πρὸς βασιλέα πρεσβεῖαν σταλῆναι. Οἶμαι, Κωνσταντῖον λέγει, μὴ παρόντα μὲν· ἀπὸ δὲ κοινοῦ δόγματος συγλήτου, πρεσβευτὴν τοῦτον σταλῆναι, ὥστε τὴν πρώτην πόλιν τῷ πρώτῳ τῶν σοφῶν, εἶτον Καίσαρι, κοσμηθῆναι, εἰ πρώτην ὡς ἀληθῶς εἶναι δεῖ, καὶ τῆς ἐπωνυμίας ἀξίαν.

Ibid. 14. Συντυχία τις ἔδοξεν ἄλογος. Ὅπερ οὐκ ἀπὸ γνώμης καὶ βουλῆς γίγνεται, ἀπλῶς δὲ συμβάν οὕτως, *συντυχίαν ἄλογον* εἶπε καὶ ἀνατίον· ὅσα γὰρ μὴ μεριμνήσαντες, μηδὲ προβουλευσάμενοι, ἀπλῶς δ' οὕτως ἐπιτύχοιμεν, εἰν ἂν τοιαῦτα, οἷον εἰ προϊόντες μὴ σκοπὸν βίβλον ὠνεῖσθαι, ἐπιτυχόντες δ' ὠνησαίμεθα· τυχερὰ ταῦτα καὶ ἄλογος *συντυχία*· τὸ αὐτόματον δὲ σπάνιον, καὶ πάσης τέχνης ἐκτὸς καὶ προσδοκίας. Οἷον, σεισμοῦ γεγονότος, ἐξ ὁρους λίθον σπασθῆναι, θώκου τύπον ἔχοντα· οἷά τινα καὶ τοιαῦτα· σπάνια δ' ὁμῶς καὶ οὐχ ὥς ἐπὶ πολὺ ὁρᾶται. Τῶν δὲ συντυχικῶν ὡς ἐπὶ πλείστον ἡ σύμβασις, καὶ τέχνης καὶ προσδοκίας ἔγγυς καὶ φύσει οὐκ ἀδύνατον.

D

Col. 765 A 8. Ὁ πάντα καισαρίῳ πολὺς. Ὁ κατὰ πάντα, φησὶ, τίμιος ἐγὼ, καὶ πολὺς, εἴτουν μέγας, ὡς οὐδενὸς ἐκείνῳ τιμιωτέρου ὄντος ἐμοῦ, καὶ πολλοῦ ἀξίου τυγχάνοντος.

(47') Forsan leg. εἰ.

Ibid. B 3. *Μᾶλλον δὲ ἐκ πόθος πρεσβύτερος* (48). A. *Μᾶλλον πρεσβύτερος*. Id est, non tunc temporis, sed jamdudum philosophari mihi statutum erat. Philosophiæ enim desiderium ante hoc tempus me subierat, quamvis serius illud actu compleverim, nec votum practica statim vita consecuta sit.

Ibid. 5. *Τὰ πρῶτα τῆς παιδείσεως*. Τὰ τίμια καὶ ποτιμότερα, ἤτοι τοὺς λόγους, καὶ τῆς παιδείσεως τὰ ἐξαιρέτα, ὡς ἀν (48*) ναῦ τῇ πατρίδι ἀνατεθεικότα ἀνάθημα, τὸν ἑπαινόν τε καὶ τὰ ἐγκώμια, καὶ ἐν τούτοις θαυμασθέντα. Δόξης δὲ ἐπιθυμία, φησί, καὶ τοῦ προστασθαι τῆς πατρίδος, τοῖς βασιλεῖσι δίδωσιν αὐτὸν (49), καὶ τὰ ἐξῆς.

Ibid. 11. *Πολλοστὸν τετάχθαι παρὰ Θεῷ κρεῖττον*. Κρεῖττον ἐστὶν ἔσχατον καὶ μετὰ πολλοὺς παρὰ Θεῷ τετάχθαι, ἢ παρὰ τῷ κάτω βασιλεῖ πρωτεύειν. B. *Μέμψους δὲ οὐκ ἄξιον κέρχικε* τὸ αὐτὸν τοῖς βασιλεῖσι δεδοκῆναι *Καίσαριν*· τὸ γὰρ φιλοσοφεῖν οὐ πολλὸν, φησί, διὰ τὸ χαλεπὸν καὶ ἐπίπονον· ὅση γὰρ μέγιστον καὶ λυσιτελέστερον, τοσοῦτ' καὶ χαλεπὸν. Τῶν γὰρ ὑπὸ τῆς θείας προνοίας προσκεκλημένων ἐστὶ τοῦτο, ἥτις καὶ χεῖρα βοηθείας τούτοις καλῶς ὀρέγει· καὶ τὸ μὲν μέγιστον τοῦτο, οὐ μικρὸν δὲ καὶ τὸ τοῦ δευτέρου βίου, καλοκαγαθίας μεταποιεῖσθαι, καὶ πλείων τῶν κάτω λόγον ἔχειν Θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας.

Col. 768 A 2. *Ἀμισθοῦν δὲ τὴν τῆς τέχνης φιλανθρωπίας*. Σημειῶσαι ὅπως τοῖς ἐν τέλει καὶ ἀξιωματικῶν τὴν τῆς τέχνης ἀμισθοῦν εἶπε *φιλανθρωπίας*, ἀλλ' οὐ πᾶσιν ἀπλῶς.

Ibid. 8. *Καὶ οὐδὲν* (49*) *Ἰπποκράτους ὀρκιστοῦ προσδεόμενος*. Ὅρκον ἐγγράφως καταλείπειν Ἰπποκράτης (50), μὴδὲν τῆς φιλανθρωπίας ταύτης τέχνης νοθεύειν, μήτε δολοῦν, ἀλλ' οὐδὲ μισθαρνεῖν· οἱ γὰρ μισθαρνεῶντες, φησί, δουλεύειν ἀναγκάζουσι τὰς ἐπιστήμας.

Ibid. C 3. *Μεῖζω τῆς φαινομένης εἰς τὸ κοινὸν εὐσεβείας*. Μεγάλης οὐσίας καὶ τῆς εἰς τὸ φαινόμενον καὶ κοινὸν εὐσεβείας, μεῖζω τὴν κατὰ τὸν χρυπετὸν ἄνθρωπον, τῷ Θεῷ παριστάς καὶ γνωρίζων εὐσεβείαν.

Ibid. 10. *Οὐ λογικῶς μόνον*. Ἔστι γὰρ καὶ εὐσεβῶς. Πῶς οὖν καὶ τί τὸ διάφορον ἀμφοῖν; Ἔστι γὰρ τὸ λογικῶς ἀποδεικνύειν κατὰ τοὺς τῆς λογικῆς φιλοσοφίας συλλογισμοὺς, ἀνασκευάζειν τε καὶ κατασκευάζειν· ἀλλὰ καὶ εὐσεβῶς καὶ πνευματικῶς ταῖς θείαις χρώμενον Γραφαῖς, καὶ οὐκ ἀνεμίνως, φησί, καὶ ὅπως καὶ ἀσθενῶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα διαπύρως καὶ ἐνδιαθέτως ἐπιχειρεῖν.

Ibid. 15. *Ἐλύσσα καθ' ἡμῶν βασιλεὺς δ' δυσώνυμος*. Ἰουλιανὸν λέγει, οὐ καὶ τὸ ὄνομα ὡς μιαιφόνου. Qui, inquit, postquam in seipsum primum, per Christi ejurationem (scripsit enim ex τῆς

Id est, non tunc temporis, sed jamdudum philosophari mihi statutum erat. Philosophiæ enim desiderium ante hoc tempus me subierat, quamvis serius illud actu compleverim, nec votum practica statim vita consecuta sit.

Τὰ πρῶτα τῆς παιδείσεως ἀναθέτα τῇ πατρίδι. Cæsarium, inquit, postquam patriæ pretiosiora ingenii sui monumenta, scripta scilicet, et scientiæ suæ primitias, necnon admirationem sui et laudes publicas quasi in templo dedicasset, gloriæ cupiditas et patriæ tutelam suscipiendi votum ad aulam regiam compulsi, τοῖς βασιλεῖσι δίδωσιν, etc.

Πολλοστὸν... κρεῖττον. Præstat apud Deum inter postremos censerī quam apud regem terrenum primas ferre. Non reprehensione dignum censeat Cæsarium quod se in aulam contulerit. Philosophari enim, inquit, non multorum est; res siquidem ardua est et laboriosa eoque difficilior quo utilior et sublimior. Hoc enim illis tantum possibile est quos divina providentia vocavit, ipsis auxilium ferens et amicam manum porrigens. Verum tamen etsi id vitæ genus primum sit et nobilissimum, non tamen secundum parvi faciendum est, quo quis probitati studens majorem Dei salutisque suæ quam terrenarum rerum rationem habet.

Ἀμισθοῦν... φιλανθρωπίας. Notanda agendi ratio qua proceribus tantum, non autem omnibus indiscriminatim gratuitam artis humanitatem proponit.

Καὶ οὐδὲν... προσδεόμενος. In scriptis reliquit jusjurandum suum Hippocrates, quo recipit se nullo modo humanam illam artem adulteraturum aut depravaturum, neque ex ea quæstum facturum: hoc enim agentes, inquit, servitutem scientiæ imponunt.

Μεῖζω... εὐσεβείας. Etsi non modica illius pietas in publico spectaretur, majorem tamen, quantum ad absconditum hominem, Deo offerebat et notam faciebat.

Οὐ λογικῶς μόνον. Pro veritate enim pie etiam certari potest. Quomodo? et in quo differt uterque certandi modus? Dialectice videlicet certat qui demonstrationes juxta logicæ regulas exponit, argumentaque destruit vel struit: dicit autem Cæsarium pro veritate certare pie et spiritualiter, sacris videlicet Scripturis innixum, non debiliter, nec supino remissoque animo, sed vehementer et ferventi impetu adversarios urgentem.

Ἐλύσσα... δυσώνυμος. Julianum dicit, ejus, utpote scelerati, nomen infandum est et pessimum. Qui, inquit, postquam in seipsum primum, per Christi ejurationem (scripsit enim ex τῆς

(48) Editi δ μὲν πόθος πρ.

(48*) Forsan leg. ἐν.

(49) Lege αὐτόν. Editi.

(49*) Editi μηδέν.

(50) V. Hippocratis *Jusjurandum*, t. 42-44 ed. Linden, præsertim p. 43, lin. 2. Sed ibi medicus ἵκεν μισθοῦ καὶ ἐυγγραφῆς artem suam filios educturum,

ἢν χορίζωσι μανθάνειν, jurat. Sedem loci, οἱ γὰρ... ἐπιστήμας, non inveni. De decenti ornatu, t. 1, p. 55, l. 4. Hippocrates quidem ἀφιλαργυρίαν inter virtutes medici enumerat, sed de constituenda ab ipso mercede fuse agit *Præceptionib.* c. 4. Alii meliora deni.

ἀθετήσας eodem sensu ac διὰ τὴν... ἀθήτησιν) A στοῦ, καὶ καθ' ἑαυτοῦ ἔμεινετο πρῶτον, καὶ τοῖς ἄλ-
λοις ἤδη ἀφόρητος ἦν καὶ ἐπαχθής· καὶ ὑποκλέπτων
ἐν πλάσματι ἐπικεικίας τὸν διωγμὸν. Οὐδὲ κατὰ τοὺς
ἄλλους Χριστομάχους καὶ διώκτας, μεγαλοφύχως καὶ
περιφανῶς ἐαυτῷ περιεγράφετο τὴν ἀσέβειαν εἰς
τοῦμφανὲς, οὐδὲ εἰς ἑαυτὸν ὅλην τὴν ἀσέβειαν ἀριδή-
λως ἐδείκνυ.

Kal τὸ μὲν πρῶτον. Hoc primum artificium ex-
cogitavit, ut qui Christi causa patiebantur (illud
enim honorabilius erat) eos tanquam facinorosos
cruciatu afficeret, improbitatis notam illis impo-
nens. Alterum, quod neminem tyrannice violenten-
que ad apostasiam compelleret, sed persuasionem
tantum multiformemque et dolosum sermonum ap-
paratum adhiberet; cujus sibilorum variis lenoci-
niis cedere athletes Christi vaser serpens coge-
bat. [Magis enim proficere sibi videbatur Julianus] si
Christiani sponte impietatem amplecterentur, infam-
iam inde contrahentes, quam si id periculi metu
facerent.

Kal λόγῳ... δυνατόν. Promptus et paratus
athleta erat, opere et sermone munitus adversus
hostem in utroque genere pollentem. Jam enim
dixerat tyrannum multum esse in armis et magnum
in dicendi facultate, adversus quæ athletam suum
armavit Christus sermone et virtute cælesti. Λόγων
autem οἰκειότητι προσάγειν, id est adulari [Cæsa-
rium] quasi sibi communione eloquentiæ conjunc-
tum (ὡς λόγους φκειωμένον αὐτῷ) et scientiæ
non expertem, idque exultando et gloriando.

Kal γὰρ καὶ λογικάς. Modo expositum est, quæ
ad logicam pertinent, circa demonstrationes et syl-
logismos versari. Hic vero loci λογικάς dixit pro
διαλεκτικάς vel σοφιστικάς· nonnullas enim argutias
ambitiosaque verba significat.

Τὸ περιβόητον τοῦτο. Quale? Illud scilicet: *O
felicem patrem!* inquit, felicitatem talium liberorum
patris admirans; sed, *O infelices liberos!* addidit, ad
pietatem scilicet respiciens quam impius ille in-
felicitatis instar habebat; propter quam tamen Cæ-
sarium honoratum fuisse ait, ignominiae et beatæ
infelicitatis cum fratre participem factum: magis
enim illum tali dedecore nobilitavit [Julianus] quam
si cum ipso fortunam suam participasset. *Exsul
ergo beatus*, inquit, *ad nos redit, tropæo ornatus,*
*atque ob talem ignominiam clarior quam ob reliquæ
vitæ splendorem.*

Kal ὡς διδοὺς μᾶλλον χάριν. Postquam res
ad Christianos rediissent cum maximo honore et
gloria, inquit, *cum quot et quantis testimoniis!* in
aulam rursum receptus est, velut ipse beneficium
potius dans quam aliquo munere donatus.

(50*) Lege χωροῦσι: cum editis.

(51) Sic cod. pro προσάγειν. In textu cod. Reg. 524
habet προσάγειν. Græci omnino sibilantes in pro-
nuntiatione fere non duplicant. Inde tot librario-
rum errores in codd. Quæ autem ego olim monui,
ad Longi Pastor. p. 175, nonnisi de σ ante σ vi-
tando dicta esse volui. Plat. *Euthyd.* p. 304, D.
προσστὰς dedit primus Heindorf.: codd. habent

A στοῦ, καὶ καθ' ἑαυτοῦ ἔμεινετο πρῶτον, καὶ τοῖς ἄλ-
λοις ἤδη ἀφόρητος ἦν καὶ ἐπαχθής· καὶ ὑποκλέπτων
ἐν πλάσματι ἐπικεικίας τὸν διωγμὸν. Οὐδὲ κατὰ τοὺς
ἄλλους Χριστομάχους καὶ διώκτας, μεγαλοφύχως καὶ
περιφανῶς ἐαυτῷ περιεγράφετο τὴν ἀσέβειαν εἰς
τοῦμφανὲς, οὐδὲ εἰς ἑαυτὸν ὅλην τὴν ἀσέβειαν ἀριδή-
λως ἐδείκνυ.

Col. 769 A 1. Kal τὸ μὲν πρῶτον. Τοῦτο πρῶτον
σοφίζεται καὶ τεχνάζεται, τὸ πάσχοντας ὡς Χρι-
στιανοὺς (τοῦτ' ἂν τὸ προυργιαίτερον ἦν) ὡς δὴθεν
κακοῦργους κολλᾶσθαι, πρόρασιν κακοουργίας τοῦ-
τοις ἐπιτιθεῖς. Δεύτερον δὲ τέχνασμα δηλονότι, οὐ
τυραννίδος καὶ βίας, ἀλλὰ πειθοῦς δνόματι, καὶ
λόγοις ποικίλοις καὶ ἀπατηλοῖς πείθειν ἐπεχίρει,
καὶ πλοκαῖς καὶ σκολιότησι τῶν ἐκείνου συριγμῶν
ὁ σκολιὸς θρῖς ἡνάγκαζεν ἡττᾶσθαι τοὺς ἀθλητάς.
ὡς ἂν αὐθαιρέτως δὴθεν χωροῦντας (50*) πρὸς τὴν
ἀσέβειαν, μείζον ἢ τοῦ κινδύνου τὸ τῆς αἰσχύνῃς
αὐτοῖς.

Ibid. B 11. Kal λόγῳ καὶ ἔργῳ πρὸς τὸν ἐν ἀμ-
φοτέροις δυνατόν. Ἀθλητῆς ἐτοιμος ἦν καὶ λόγῳ
καὶ ἔργῳ πεπραγμένος πρὸς τὸν ἐν ἀμφοτέροις
δυνατόν. Ἡδὲ γὰρ καὶ τῇ τῶν λόγων δεινότητι μέ-
γαν τὸν τύραννον εἶπε, καὶ τῇ τῶν ὅπλων πληθύνει, οἷς
καὶ τὸν ἀθλητὴν ὥπλισεν λόγῳ καὶ θεῖᾳ δυνάμει Χρι-
στοῦ. Λόγων δὲ οἰκειότητι προσάγειν (51), τοῦτέστι.
κολακεύειν, ὡς λόγοις φκειωμένον αὐτῷ καὶ οὐκ
ἀμαθῇ, περιχαίρων καὶ χαριεντιζόμενος· εἶτα καὶ
δεδιττόμενος πάλιν τῇ ἐξουσίᾳ.

Ibid. 13. Kal γὰρ καὶ λογικάς. Οὐ πρὸ πολλοῦ
περὶ τῶν λογικῶν ἡμῖν ἐσημειώθη· ὡς συλλογισμοὺς
καὶ ἀποδείξεις αἰνιττεται· διαλεκτικὰς δὲ, τὰς σο-
φιστικὰς· στεροφὰς γὰρ τινὰς καὶ κομψὰς λέξεις
σημαίνει.

Col. 772 A 8. Τὸ περιβόητον τοῦτο. Ποῖον; Τὸ
ὡ πατὴρ εὐτυχῶς· τῆς εὐτυχίας καὶ εὐπαιδίας
θαυμάζειν· δυστυχῶν δὲ παίδων πάλιν φησί, διὰ
τὴν εὐσέβειαν, ἣν δυστυχίαν ὁ δυσσεβὴς ἀπεκάλει,
ἐν ἣ καὶ τιμῆς ἡξιώσθαι φάσκει, τῇ κοινωνίᾳ τῆς
τοῦ ἀδελφοῦ εὐτυχῶς δυστυχίας καὶ ἀτιμίας. Τῇ
γὰρ τοιαύτῃ ἀτιμίᾳ, τιμῆς μάλιστα τῇ τῆς τόχης
κοινωνίᾳ ἡξίωσε. Φυχὰς οὖν ὁ μακάριος ἐκείθεν
πρὸς ἡμᾶς ἐπανήκει· τροπαιοῦχος τε καὶ περιφω-
ρότερος τὴν ἀτιμίαν ταύτην, παρὰ τῆς τοῦ λοιποῦ
βίου λαμπρότητα.

Ibid. C 4. Kal ὡς διδοὺς μᾶλλον χάριν. Ἐπαν-
ελθόντων γὰρ Χριστιανοῖς τῶν πραγμάτων μετὰ δό-
ξης καὶ τιμῆς, καὶ μεθ' ὧν καὶ ὧν μαρτυριῶν,
τοῖς βασιλείοις, φησὶν, ἀναλαμβάνεται, ὡς χαρίζο-
μενος μᾶλλον αὐτοῖς, ἢ παρ' αὐτῶν τι χάριτος κομι-
ζόμενος.

προστὰς. Schol. ad Soph. *Trach.* 1185 etiamnum
προστήτης legitur pro προσστήτης. Hemsterh. *Al-*
ditam mss. ad Stephani *Thesaur.* προσστὰς unice
probat. Etiam ante x unum tantum σ tolerasse Græ-
cos librariorum docet ine Boissonad. ad *Anecd.* t. II,
p. 355, et t. 5, p. 251, ob vitandam καχοφωνίαν,
ut ibi docent grammatici veteres.

Col. 773 A 3. *Τὴν οὐ πολλοστήν ἀπὸ βασιλείως* A *Τὴν οὐ πολλοστήν... ἀρχήν*. Id est præclaram, nec multis inferiorem.

Ibid. 4. *Ἡ δὲ ἐστὶ (51'), ταμειύειν βασιλεῖ τὰ χρήματα*. Τούτεστι, συλλέγειν καὶ συντηρεῖν ἐν ταμείοις· εἰκεν αὕτη φορολογία εἶναι.

Ibid. 5. *Ἀρπάσαντα τὸν καιρὸν εἰς νοθεύτησιν*. Τοῦ σεισμοῦ τὴν πρόφασιν καὶ τὸν καιρὸν λέγει, τοῦ ἐν Νικαίᾳ μεγίστου γεγονότος, ὅφ' οὐ καὶ τῷ συμπτῶματι σκεπασθεὶς διεσώθη. Καὶ λοιπὸν διενεστώ, μεταδόμενος τὴν στρατείαν διὰ τὸν κίνδυνον, ἀμείδειν καὶ τὰ βασίλεια, ὅπερ καὶ ἐκ πολλοῦ πρὸς ἐμὲ γράφων ἐκείθεν· ἐμὲ δὲ τὸν καιρὸν ἀρπάσαντα εἰς νοθεύτησιν τοῦ κινδύνου, μὴ διαλιπεῖν ὑποτιθέσθαι, ἐν τοῖς χείροσιν ἀεὶ μὴ καλινδεῖσθαι τὴν οὕτω φιλόσοφον ψυχὴν.

Ibid. 9. *Ἀλλὰ τοῦ μὲν σεισμοῦ κρείττω ἐγένετο*. Ἀλλὰ γὰρ τοῦ μὲν σεισμοῦ κρείττω ἐγένετο· οὐκ ἐστὶ δὲ καὶ τῆς νόσου· τὸ μὲν γὰρ ἴδιον τῆς αὐτοῦ ἦν εὐσεβείας, τὸ παραδόξως διασωθῆναι· τὸ δὲ κοινὸν πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους· ἀνθρώπος γὰρ ἦν, οὐ μὴν τὴν φύσιν ἀθάνατος.

Ibid. 13. *Καὶ προέλαθεν ἡ παραμυθία τὸ πάθος*. Τὸ τοῦ θανάτου πάθος προέλαθεν ἡ παραμυθία τῆς ἀπὸ τοῦ σεισμοῦ σωτηρίας, ὅπως τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ὑπερῶν, τῇ λύπῃ ὡσπερὶ κατασεισθέντες καὶ καταπεσόντες, τῆς τότε σωτηρίας τῷ παραδόξῳ, φησὶν, ἐγκαυχασώμεθα.

Ibid. C 3. *Μαρτύρων βήμασι πομπεύμενος*. Τούτεστι, παραπεμπόμενος, καὶ ὡς ἐπινικίῳ πομπῇ δορυφορούμενος, καὶ ἐν βήμασι μαρτύρων δοξαζόμενος, ὡς ἂν τῆς σοροῦ ἐν τοῖς βήμασιν ἀποτιθεμένης, ὡς μάρτυρος τῶν μαρτύρων· λαμπροφῶριαν δὲ μῆτρὸς ὑποληπτέον τὴν ἐξαλλαγὴν τῆς λαμπρᾶς ἐσθῆτος, ἀποσεισασμένης τὴν πενήθηρ, διὰ τὴν τῆς μαρτυρίας δόξαν καὶ τὴν εὐσεβείαν, καὶ ὡσπερ εὐφρανομένης, ἀλλ' οὐκ ἀθύμως ἀλουίστης. Νεόκτιστον δὲ ψυχὴν, ὡς ἐν ἐσχάτοις ἀνακτισθεῖσαν, καὶ τῷ δι' ὑδατός τε καὶ Πνεύματος ἀναμορφωθείσαν βαπτίσματι.

Col. 676 A 4. *Ὁ πικρὸς λίθος*. Πικρὸν τοῦτον καλεῖ τὸν οὐδὲν ἐπταικότα λίθον· δηλονότι ὡς καλύψαντα τὸ μὴ καλύπτεσθαι ἄξιον σώμα τε καὶ κάλλος· λίθος δὲ καὶ τοῖς ἁγίοις ἐν καιρῷ λύτης μεγάλης καὶ σφοδρᾶς, μὴδὲν δύσφημον ἄλλο, ἀλλ' ἢ τοῖς ἀψύχοις ἐπαρᾶσθαι τε καὶ κατηγορεῖν· ὡς Δαυὶδ· *Ὁρη τὰ Γελβοῦ* (52).

Ibid. 11. *Καὶ ἀλογία μᾶλλον* (52'). Ἀλογία γάρ ἐστι καὶ σκότισις νοῦ τῷ ὄντι, ἢ ἐκ τῶν τοιοῦτων ἀφροσύναις τῶν ἀπελθόντων.

Ibid. 12. *Τὸ δ' ἐμὸν δῶρον, λόγος*, φησὶν, ἐστὶ, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ibid. C 2. *Τὰς ψευδομένας τιμάς*. Τὰς ἀνυπάρχουσας καὶ ἀνυποστάτους· τοιοῦτον γὰρ τὸ ψεῦδος· καὶ λεγόμενον οὐχ ὑφίσταται, ὅποια καὶ ἡ τῶν αἰσθη-

Ἡ δὲ ἐστὶ... τὰ χρήματα. Id est colligere pecunias collectasque in gazophylacio servare. Hoc munus tributorum exactio fuisse videtur.

Ἀρπάσαντα... νοθεύτησιν. Ad occasionem alludit quam arripuit ex vehementi terræ motu Nicææ exortio, e quo ipsa ruina protectus Cæsarius incolumis evasit. Exinde meditabatur a rebus periculo obnoxiiis militiam transferre, sibique commutare aulam, quemadmodum mihi per litteras jam pridem significaverat: Mihi, inquit, qui hanc occasionem de periculo monendi arripiens, non cessabam hanc tam philosophicam animam hortari ne semper in deterioribus rebus volutaretur.

Ἀλλὰ τοῦ... ἐγένετο. Re enim vera terræ motu superior fuit, morbo vero non item. Illud enim propter pietatem proprium habuit, ut miraculose salvaretur; hoc cum cæteris commune: homo enim erat, nec sane natura immortalis.

Καὶ προέλαθεν... τὸ πάθος. Mortis ejus calamitatem antevertit consolatio divinitus receptæ in terræ motu salutis, ut ipsius morte postea concussi et quasi mærore prostrati, admirandæ hujus salvationis memoria gloriaremur.

Μαρτύρων βήμασι πομπεύμενος. Id est deductus, quasi triumphali pompa comitatus, et sacrariis martyrum dignatus, ejus videlicet loculo, utpote martyris, in sacrariis martyrum depositio. Matris vero λαμπροφῶριαν intelligendum est de susceptione vestis splendide, excussa scilicet funebri, propter gloriosum filii martyrium pietatemque; ipsa siquidem mater exultabat nedam luctui remisso se dederet. *Recens creatam* (νεόκτιστον) dicit fratris animam, quippe quæ ultimis vitæ temporibus regenerata sit perque Spiritum et aquam in baptisate transformata.

Ὁ πικρὸς λίθος. Amarum vocat lapidem qui nullius casus causa exstitit, quod videlicet operturus esset corpus et pulchritudinem, quæ celari minime oportebat. Solent autem viri sancti, cum magno et vehementi dolore premuntur, nullum acerbis verbis impetere nisi res inanimatas in quas maledicta et objurgationes jactant, ut David, *Montes Gelboe*, inquiens, etc.

Καὶ ἀλογία μᾶλλον. Insaniam enim et cæcitate mentis arguit hoc modo vita functis parentari.

Τὸ δὲ ἐμὸν δῶρον, λόγος. Supple ἐστὶ. Meum, inquit, munus oratio est, etc.

Τὰς ψευδομένας τιμάς. Id est non revera existentes, non subsistentes. Tale est enim mendacium: ne prolatum quidem subsistit: sic et phan-

(51') Editi ἦν.

(52') II Reg. i, 21.

(52') Editi μᾶλλον καὶ ἀλογία πάθος.

tasinata quibus sensus decipiuntur, postquam paulisper nolis illuserint, statim evanescent velut somnium evigilantis.

Ὁ μὴ μὴ... δεξιόμενοι. Tanquam per specula et ænigmata aliquam habemus imaginem, et quasi fluxum et guttulam summæ pulchritudinis; utinam vero ad ipsum perfectionis fontem perveniamus, puraque mente puram veritatem aliquando intuentes, hanc mercedem laboris hic in studio virtutis exhausti inveniamus, ut ibi perfectiorem virtutem consequamur, qui est sacræ nostræ disciplinæ finis.

Τὶ λοιπὸν ἐστὶ. Juxta leges rhetoricæ quæ ad laudationes funebres spectant, Basilii sermo progreditur: expositis enim ordineque tractatis orationis capitibus, solemne erat antiquis, cum finem dicendi facerent, in consanguineorum consolationem orationem convertere.

Καὶ τοῦτο ὑμέτερον. Se excusat ne mirum senibus videatur, Si ego, inquit, juvenis admonendi munus suscipiam, et aliquid rectius quam vos ipsi dicere videar: nam et hoc quoque vestrum est, qui vitæ nobis et scientiæ auctores existitis.

Ὁδὲ δ... βλος μακρός. Si cum divina et sempiterna natura comparetur, inquit, ne tota quidem hominis vita in terrisque conversatio longa est; vigesimum nempe supra centesimum annum vix nunquam attingens, nedum hæ vitæ reliquiæ quæ nobis supersunt, illud enim præoccupat quod mox dicturus est, nempe, Πόσον ἡμᾶς ἐφθῇ Καيسάριος; (quantum nos anteverit Cæsarius?) Mortem autem C

occasum appellat vitæ humanæ.
Καὶ παλαιστῶν μέτρον. Mensurabilem ait numerum; mensuræ enim genus est palmus: *Palmares posuisti dies meos*, inquit David, id est *mensurabiles*. Palmus autem mensura est, quæ quatuor digitis coherentibus, vel etiam pugno, quatuor nempe digitis interioribus flexis, representatur, alioque nomine δώρον apud Græcos appellatur: Hesiodus:

Trispathamean rotæ curvaturam secare in decapalmari curru.

Πάντα ματαιότης ματαιότητων. Dictum est vanitatem esse quod temere fit aut dicitur, quodque veluti labor et afflictio est inutilis; labor enim inutilis quodammodo afflictio est. Apud Ecclesiastem vero vanitas non est aliquid subsistentia carens; habet enim spiritus et auræ, id est animæ, præsumptionem. Magistri mentem secutus Basilius, *Hoc est*, inquit, *inconsideratus quidam animi impetus et rapa hominis distractio.*

Τέλος λόγος... Θεὸν φοβού. Animadvertite, inquit, hoc duntaxat commodi ex hac vita tibi accessurum ut per rerum visibilibus perturbationem et fluctuationem ad res fixas et mansuras deducaris.

Καὶ... πρὸς τὰ ἄνω. Spiritum sanctum innuit

(53) Editi εὐρίσκειμεν.

(53') Editi ἀνθρώπων.

(54) Sic codex. Lege ἡ.

(54') Δύοις τὰ ζωῆς pro λύσις et πνοῆς Basilius in textu suo legisse videtur.

σεων πλάνη· μικρὸν γὰρ θέλξασα, ἀπέστη, θάπτον, ὥς ἐνύπνιον ἐξεγειρομένου.

Ibid. 6. Ὁ μὴ μὴ ἀπορροῇ ἐνταῦθα δεξιόμενοι. Τὸ ὅσον ἐν ἐσόπτροις καὶ ἐν αἰνίγμασι, τὴν τοῦ καλοῦ ἔχοντες φαντασίαν, καὶ οἷον ἀπὸ βρομίας τινα καλλονῆς καὶ βανίδας, αὐτῇ δὲ τῇ πηγῇ τοῦ ἀγαθοῦ, μετὰ τοῦτο ἐντόχοιμεν, καὶ τῆς περὶ τὸ καλὸν ἐνταῦθα σπουδῆς καὶ φιλοπορίας, τὴν τελειωτέραν ἐκείσε, καθαρῶ τῷ νῷ καθαρὰν ἐποπτεύσαντες ἀλήθειαν, μισθὸν τοῦτο εὐρίσκειμεν (53), ὅπερ δὲ πούθεν καὶ τέλος ἐστὶ τῆς ἡμετέρας μυσταγωγίας.

Ibid. D2 Τὶ λοιπὸν ἐστὶ; Κατὰ τὴν τῶν ἐπιταφίων τεχνικὴν διαίρεσιν, πρόεισι καὶ αὐτῷ ὁ λόγος· μετὰ γὰρ τὴν ἐκθεσιν καὶ τὴν τῶν πρακτέων ἐξάπλωσιν τῶν κεφαλαίων, τέλος καὶ παραμυθία τῶν προστηκόντων οἱ παλαιοὶ κέχρηται.

Col. 777 B 3. Καὶ τοῦτο ὑμέτερον. Ὑπεραπολογεῖται μὴ θαυμαστὸν γέροισι δοῆαι, νοθετεῖν τὸν νέον, φησὶν, ἐμὲ, εἰ τι καὶ ἀμεινον λέγειν ὡμῶν δοκῶ· ὑμέτερον γὰρ ἐστὶ καὶ τοῦτο, τῶν καὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ εἶδεναι ἡμῖν αἰτίων.

Ibid. 7. Ὁδὲ δ πᾶς ἀνθρώπου (53') βλος μακρός. Τῇ θεῇ φύσει καὶ ἀτελευτήτῃ παραβαλλόμενος, φησὶν, οὐδὲ ὁ πᾶς ἀνθρώπου βλος καὶ ἡ ζωὴ μακρὴ ἐστὶν οἱ (54) τὰ ἑκατὸν εἴκοσι τυχόν τῆς ζωῆς ἔτη· οὐχὶ δὲ τὸ τῆς ζωῆς λείψανον ἡμῶν καὶ τὸ λειπόμεινον ἐστὶ· πρὸς γὰρ τὸ, Πόσον ἡμᾶς ἐφθῇ Καيسάριος; ὁ σκοπὸς ὁρᾷ· οὖν δὲ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς (54') τὸν θάνατον εἶπε.

Ibid. D 7. Καὶ παλαιστῶν μέτρον. Μετρητὸν λέγει ἀριθμὸν· μέτρον γὰρ εἶδος ἢ παλαιστῆ. Παλαιστὰς ἔθου τὰς ἡμέρας μου, φησὶν ὁ Δαυὶδ (55), εἶπουν μετρητάς· παλαιστῆ δὲ ἐστὶ μέτρον, τεσσάρων δακτύλων ἐπαλλήλως συνθεθεμένων, ἢ καὶ πῦξ εἶσω κλιθέντων τῶν δακτύλων, ὃ καὶ δώρον καλεῖται. Ἡσιόδος (55')·

Τρισπίθαμον δ' αἶψιν τάμνειν δεκαδώρῳ ἀμάξῃ.

Col. 780 A 14. Πάντα ματαιότης ματαιότητων. Εἴρηται περὶ ματαιότητος, ὅτι τὸ εἰχὴ γινόμενόν ἐστιν ἢ λεγόμενον· ἢ καὶ ὡς αἴτη καὶ βλάβη ἀνόντὸς ἐστὶν· ὃ δὲ ἀνωρελὲς καὶ αἴτη ἐστὶ, τρόπον τινὰ βλάβης ἐστὶν· ὃ δὲ Ἐκκλησιαστής οὐχ ὡς ἀνυπαρκτόν τι, ἀλλὰ πνεύματός τε καὶ αὔρας ὡς ψυχῆς προαίρεσιν ἔχον. Κατὰ τὸν νοῦν τοῦ διδασκάλου ἐξεῖληψε τὸ ῥήτόν· ἀλογος, φησὶν, ὁρμὴ ψυχῆς ἐστὶ, καὶ ἀνθρώπου περιπασμὸς ἀκερδῆς.

Ibid. B 3. Τέλος λόγου, ἐπὶ πᾶν ἄκουε, τὸν Θεὸν φοβού. Σημειῶσαι τοῦτο, φησὶ, μόνον κέρδος τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, διὰ τῆς ταραχῆς καὶ ἀνωμαλίας τῶν ὁρατῶν, ἐπὶ τὰ ἐστώτα ὁδηγηθῆναι καὶ μένοντα.

Ibid. C 1. Καὶ τῷ πνεύματι φέροντι πρὸς τὰ

(55) Psalm. xxxviii, 6, ubi cod. Vatican. pro παλαιστάς habet παλαιάς. Παλαιστάς lectio est codicis Alexandrini.

(55') Εἴρη. κ. ἡμ. 428.

ἀνω. Ἦτοι τῷ ἀγίῳ, ἢ τῷ νοερῷ τῆς ψυχῆς. Ἀεὶ ἂν γὰρ καὶ αὐτὸ ἐφίεται τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῶν ἀνω καὶ οὐρανίων· ἔλκει δὲ καὶ τὸ σῶμα, εἰ γε ἄρα γνησίως τῷ συγγενεῖ ἐποιέμεθα.

Ibid. 13. Οὐ φιλοσοφῆσαι τὰ Ἱπποκράτους. Οὗτοι ἀριστοὶ γεγόνασιν ἱατρῶν, καὶ τοῖς συγγράφουσι θαυμαζόμενοι· οἷς γεγόνασι τινες καὶ ἀντίθετοι, τάναντία ἐν τισὶ καὶ γράψαντες καὶ σπουδάσαντες. Ὅπως δὲ ἐπ' ἄλλοτρίαις συμφοραῖς ἱατροὶ λύπας καρπῶνται (56), εἴρηται· τοῖς νοσοῦσι γὰρ καὶ ἐν συμφοραῖς οὖσι συμπάσχουσι, καὶ μάλιστα ταῖς ἀποτυχταῖς.

Ibid. D 2. Οὐκ ἀποδείξει τὰ Εὐκλείδου. Οὗτοι γεωμετρῶν βέλτιστοι· Πτολεμαῖος δὲ καὶ ἀστρονόμων πολλῶν, μᾶλλον δὲ πάντων διήνεγκεν.

Col. 781 A 2. Οὐ καλλωπίζεται τοῖς Πλάτωνος. Καὶ οὗτοι φιλοσόφων οἱ δοκιμώτατοι· μάλιστα πάντων Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ὑπέρχονται.

Ibid. B 3. Καὶ μητρὸς πάθος κερδύνται. Πῶς; Δ' ὑποσχέσεως καλῆς καὶ ὁσίας, δοῦναι πάντα τῷ παιδί (57) τῷ ἐκείνου· διὰ τῶν πενήτων, καὶ δι' ὧν τὸ τῆς μητρὸς κεκένωται τῆς λύπης πάθος, τῇ φιλοτιμίᾳ διαχυθείσης εἰς εὐθυμίαν.

Ibid. 11. Πείθομαι σοφῶν λόγοις, μέχρι τοῦ, αὐτοῦ ἐπισκοποῦντος. Τοῦ συνδεδεμένου ἀπολυθεῖσα, σώματος (58) δηλονότι, ἐν συναισθήσει αὐτίκα γίνεται τοῦ καλοῦ ἢ ψυχῆ. Ἡ ἀποτεθέντος, φησὶ πάλιν. Τίνος; Οὐ τοῦ σώματος· ἀπλῶς· οὕτω γὰρ ἄμεινον διαστέλλειν τοῦ δ' ἐπισκοποῦντος σωματικοῦ πάχους, καὶ τῆς ἀχλύος, τῆς τὴν σκότῳσιν τίως ἐμποιοῦσης· ὡς ἤδη τῇ ἀναστάσει τοῦ σώματος ἀποκαθαρθέντος, καὶ κόφου καὶ διειδεσάτου λοιπὸν γεγεννημένου· οὐ γὰρ τὸ σῶμα λέγει ἀποτεθεῖσθαι παντελῶς μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τῇ δὲ λύσει ἅμα καὶ τῷ θανάτῳ ἀποτεθειμένου μὲν ἐκείνου, τῇ δὲ ἀναστάσει τελείῃ καὶ τῇ ἐξαλλαγῇ καὶ μεταποιήσει ἀπαλλαγείσα τῶν ἐπισκοποῦντων, θαυμασίαν εὐθὺς τινα ἡδονὴν ἥδεται τε καὶ ἀγάλλεται ἡ ψυχῆ.

Ἡ οὐκ οἶδα, φησὶν, εἰ καὶ λέγειν χρὴ, ὅπερ αἰνύττεται τῇ διαπορήσει, τὰ ἀμφοτέρᾳ ἅμα εἰσαγεῖν (59), τὴν τε τοῦ σώματος λύσιν, καὶ τὴν ἀπόθεσιν τοῦ σκοτασμοῦ, ὡς καὶ διαλυθέντος καὶ αὐθις ἀναληφθέντος, καὶ τῇ ἐξαλλαγῇ μεταποιηθέντος, καὶ καθαρθέντος τοῦ σώματος, καὶ ὅλου πνευματικοῦ γεγονότος, ἀλλ' οὐχὶ παρὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀπόθεσιν τούτου τὴν παντελῆ· τὸ οὕτω διστακτικῶς παραινιπτόμενον ἤδη βεβαίον.

Ibid. C 6. Καὶ τὰς περικειμένας ἀποσεισμένον (60) πέδας. Καὶ ἐντεῦθεν οὐκ ἄδηλον, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν διάλυσιν καὶ τοῦ ἐπισκοποῦντος σώματος τὴν ἀπόθεσιν λέγει, ἐν συναισθήσει γίνεσθαι τοῦ καλοῦ, οὐ μὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν· οὐ γὰρ ἂν μικρὸν ἔφησεν ὑπερτον· Καὶ τὸ συγγενὲς σαρκίον ἀπολαμβάνει.

Col. 784 A 5. Ὅλον εἰς ἐαυτὴν ἀναλώσασα. Τῇ

vel intellectualem animæ nostræ partem, quæ semper ad bonum, ad ea quæ sursum sunt, et ad cœlestia sponte tendens, ipsum corpus secum rapit, dummodo congenito nobis [cœlestium studio] obtemperemus.

Οὐ φιλοσοφῆσαι τὰ Ἱπποκράτους. Hippocrates et Galenus principem inter medicos locum obtinere, maximeque a scriptoribus laudati sunt: surrexerunt tamen doctrinæ illorum adversarii, qui contraria scripserunt et secuti sunt. Quomodo vero medici ex alienis calamitatibus proprias molestias capiant explicatum est: ægrotantibus videlicet et afflictis, maximeque ob adversam fortunam desperantibus, compatiuntur.

Οὐκ ἀποδείξει τὰ Εὐκλείδου. Hi sunt geometrarum principes; Ptolemæus autem multis etiam astronomis, imo omnibus antecellit.

Οὐ καλλωπίζεται τοῖς Πλάτωνος. Et hi sunt philosophorum illustrissimi; sed omnibus præstant Plato et Aristoteles.

Καὶ μητρὸς πάθος κερδύνται. Quomodo? Per præclaram videlicet et sanctam pollicitationem, qua omnia Filio [in sepulchrale munus] se daturam recipit: exhausto enim per munificentiam in pauperes matris luctu, ipsa lætitia diffundetur.

Πείθομαι... τοῦ ἐπισκοποῦντος. Sibi copulato corpore soluta mens, bonum statim persentit. Ἡ ἀποτεθέντος, vel deposito inquit. Quo? Non ipso corpore: sic enim melius distinguitur; deposita, inquit, corporali crassitie quæ tenebras offundit, et nebula quæ in terra degentibus obscuritatem parit: corpus siquidem per resurrectionem purificatur, leveque et lucidissimum efficitur. Non dicit enim animus ita deposuisse corpus ut nihil ex illo post resurrectionem retineat: anima, inquit, a corpore per mortem dissoluto separata, illud autem in resurrectione ita reformatum et immutatum recipiens ut mole gravi et tenebras generante liberetur, mirabilem quamdam voluptatem statim consecuta delectatur et exsultat.

Ἡ οὐκ οἶδα, inquit, εἰ τι καὶ λέγειν χρὴ. Vel quo verbo ea res appellanda sit nescio. Rem tamen inter ipsam hæsitacionis suæ confessionem aliquatenus exponit, dum simul inducit hinc corporis solutionem, illinc depositionem obscuritatis, innuens videlicet, corpus, post dissolutionem immutatum, reformatum, purificatum et spirituale factum, rursus esse suscipiendum, nedum omnino abijciendum. Jam vero quod hic hæsitanter innuit, confirmatur est.

Καὶ τὰς... πέδας. Inde etiam manifestum est dicere Basilium quod anima post suam a corpore separationem molisque spirituales oculos gravantis depositionem, bono statim perfruitur, non vero post resurrectionem; alioquin non dixisset post etiam aliquanto, Cum cognatam carnem receperit.

Ὅλον... ἀναλώσασα. Carne enim per resurrectio-

(56) Lege καρποῦνται.

(57) Sic cod.

(58) Forsan σώματος in textu Basilii deérat.

(59) Lege εἰσαγωγ.

(60) Scribe cum editis ἀποσεισμένην.

nem reformatā totaque spiritali facta jam unum A quid, non duo, corpus et anima erunt.

Kal πνεῦμα... Θεός. Quod est anima, hoc ipsum fiet corpus in illam assumptum: hanc enim naturarum communionem requirit humanitatis deificatio: absorptio, inquit, in vita quod corruptibile erat et caducum.

Οὐρανοῦ μετασχηματισμόν. Non jam enim corruptioni serviet, neque mortali naturae congemet, sed ad libertatem et immortalitatem filiorum Dei reformatum et transformatum, totum renovabitur pulchriusque evadet.

Εἶτε... βούλεσθαι. Visionem suam, ad ambiguum somniorum naturam retulit.

Alia (somnia), inquit Homerus, ex cornu, alia ex ebore proficiuntur. Alia siquidem somnia, veritatem manifestantia, per portas corneas egrediuntur, juxta Homerum; alia autem, quae falsorum imagines inducunt, per portas eburneas. Aliquando enim, quae nobis cordi sunt in somniis videmus, per imaginationem representata; aliquando etiam a Deo nobis fluxu quodam cognitionem suam participante visio proficiuntur, res praesentes aut futuras, de quibus ne minimum quidem cogitavimus, significans. Inde est quod Aristoteles visiones id genus quasi exordia futurorum esse dicit, veraeque et utiles prophetias; alias vero, nonnisi cogitationum et actionum nostrarum consequentias: quae enim quisque assidue tractat, meditatur et exercet, haec saepe in somnis per temere effusas imaginationem sibi videre videtur.

Ἀγέλς τοὺς θρήνους. Non tamen hic loci lamentabatur, sed quia fratrem patheticè allocutus est, ideo sic loquitur: Vehementer ergo commotus lamentantisque affectum gerens, lamentatione tamen ipsa abstinit, legemque quam sibi in principio sermonis imposuerat fideliter servans, ejulatum quidem inchoavit, sed minime in eo perstitit neque lamentabilia verba effudit. Luctu enim dignum censuit morbum animae, mortemque ex peccato susceptam, non autem profectionem fratris ad Dominum. Deinde, *Me ipsum, inquit, inspiciam, measque ipse res explorabo, ne quid luctu dignum mecum feram.* Ad haec, *Fillii, ait, hominum, et cetera,* quae velut communia naturae humanae vitia exponit, admonens, exhortans, consiliumque amice praebens.

Ὅτι βραδύνομεν ἐν τοῖς τάφοις. Sic aliquis veterum sapientum, de corporibus loquens, nos sepius circumferre dixit.

Ἢ ἐκείθεν δόξα. Quam, inquit, desidero. Quae sequuntur notatione digna sunt.

(61) Ὁ ποιητής, scilicet Homerus, *Od. T. 565.* De hoc usu verbi φησὶν v. Boissonad. ad Marini *Vitam Procli*, p. 142 sq. ad Eunnar. p. 417 sq., et Krabinger. ad Synes. *De provid.*, p. 355. Locum hunc Basilii nostri jam descriptum ediderat Boissonad. *Notul. in Odyss.*, t. II, p. 314. Legendus est omnino de re Eustathius.

(62) Loci sedem non novi: similia tamen leges ap. Aristot. in libro *Περὶ τῆς καθ' ἑνὸν μάρτυρος*, c. 1 et 2, p. 56-58 ed. Sylburg.

γὰρ μεταποιήσει πνευματικὸν ὅλον γεγονός, ἐν λοιπὸν, οὐ πολλὰ ἔσται.

Ibid. 6. *Καὶ πνεῦμα, καὶ νοῦς, καὶ Θεός.* Ὅπερ ἡ ψυχὴ, τοῦτο καὶ αὐτὴ τῇ ἀνακράσει γινόμενον τοῦτο γὰρ ἡ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως βούλεται θέωσις· ὑπὸ τῆς ζωῆς, φησὶ, καταποθέντος τοῦ θνητοῦ παντός καὶ τοῦ μέντορος.

Ibid. B 4. *Οὐρανοῦ μετασχηματισμόν.* Οὐκέτι γὰρ τῇ φθορᾷ δουλεύσει, οὐδὲ συστενάζει, ἀλλὰ τὰς τῆν ἐλευθερίαν καὶ ἀφθαρσίαν τῶν τέκνων μεταποίηθεις τοῦ Θεοῦ καὶ μετασχηματισθεις, καινὸς ὅλος ἔσται καὶ ὠραιότερος.

Ibid. 12. *Εἶτε τῆς ἀληθείας οὕτως ἐχούσης, εἶτε τοῦ βούλεσθαι.* Τῇ φύσει τῶν ἐνείρων ἐβρίφη τὸ διττὸν τῆς ὁράσεως.

B *Οἱ μὲν γὰρ, φησὶ, (61) κερδέσσι τετεύχεται, οἱ δ' ἐλέσσαντι.]*

Οἱ μὲν γὰρ ἀληθεῖς, οἱ διὰ τῶν κερατίνων πυλῶν, καθ' Ὅμηρον, ἐρχόμενοι, οἱ δὲ ψευδεῖς, οἱ διὰ τῶν ἐλεφαντίνων. Ἔστι γὰρ ὅτε ἀπερ βούλομεθα καθορώμεν, ἀνατυπούμενον ἐν φαντασίαις. Ἔστι δ' ὅτε καὶ θεῖα τινὶ ἀπορροῇ συγκινουμένης τῆς φαντασίας, καὶ τὰ ὄντα τε καὶ τὰ μέλλοντα τῶν ἐσομένων προβολούσης, περὶ ὧν οὐδ' ὀπισθεῖον πεφροντίκαμεν. Διὸ καὶ (62) Ἀριστοτέλης ταῦτα μὲν ὡς ἀρχὰς ἔφησε τῶν ἐσομένων, καὶ προφητείας ἀληθεῖς καὶ λυσitelεῖς, ἐκεῖνα δὲ ὡς τέλη τῶν ἡμετέρων βουλῶν τε καὶ πράξεων· ἃ γὰρ ἐν συνθειᾷ ἔχει καὶ μελέτῃ καὶ ἀσκήσει διηγεκεῖ ἕκαστος, ἐκεῖνα καὶ ἐν ἐνείροις δοκεῖ ἐνχευμένως καὶ ἀνοήτως καθορᾶν.

Ibid. 14. *Ἀγέλς τοὺς θρήνους.* Καίτοι οὐκ ἐθρήνησε νῦν, ἀλλ' ὅτι ἀνεκαλέσατο τὸν ἀδελφὸν περιπαθῶς, καὶ διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε, πρὸς τὸ θρηνησαι κινηθεῖς τε καὶ συγχυθεῖς, ἀφῆκεν ὡς ἀληθῶς τοὺς θρήνους, καὶ κατὰ τῶν ἀνω τὴν ὑπόσχεσιν ἐναρξάμενος, οὐ παρηγόρησεν ἐπιμείνας καὶ θρηνησῶν· θρήνων γὰρ ἄξιον τὸ κατὰ ψυχὴν ἐφ' ἄλλος, καὶ τὸν ἐξ ἀμαρτίας θάνατον, οὐ μὴν τὴν τοῦ ἀδελφοῦ ἐπιδημίαν πρὸς Κύριον. Εἶτα εἰς ἑμαυτὸν, εἶπε, βλέψω καὶ τὰ ἑμαυτοῦ ἐπισκέψομαι, μὴ τι θρήνων ἄξιον φέρω. Ἐπειτα, *Υἱοὶ ἀνθρώπων,* καὶ τὰ ἐξῆς, ὡς κοινὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καταλέγει, καὶ νοθετεῖ προτρεπόμενος καὶ συμβουλευῶν

Ibid. C 14. *Ὅτι βραδύνομεν ἐν τοῖς τάφοις.* Οὕτω γὰρ τι τῶν πάλαι σοφῶν (63) τάφους περιφομένους ὑφ' ἡμῶν τὰ σώματα κέκληκεν.

Col. 795 A 1. *Ἢ ἐκείθεν δόξα.* Ἢς, φησὶν, ἐφλεμαί. Τὰ ἐξῆς ἄξια σημειώσεως.

(63) Vetus hic sapiens Heraclitus est, teste Sexto Empirico, *Pyrrhon. Hyp. III, 24*: Ὁ Ἡράκλειτος φησιν, ὅτι καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ ἀποθάνειν καὶ ἐν τῷ ζῆν ἡμᾶς ἐστὶ καὶ ἐν τῷ τεθνάναι· ὅτε μὲν γὰρ ἡμεῖς ζῶμεν, τὰς ψυχὰς ἡμῶν τεθνάναι καὶ ἐν ἡμῖν τετάφθαι· ὅτε δὲ ἡμεῖς ἀποθνήσκωμεν, τὰς ψυχὰς ἀναβίου καὶ ζῆν. V. Heindorf. et Stallbaum. ad Platon. *Corg.* p. 493, A. Quid autem hoc placitum in systemate philosophico Heracliti valuerit, lege ap.

Ibid. 5. Ἐκεῖνο δὲ οὐ δέδοικα. Ποῖον; Μή μοι τὸ ἄσῳμα τοῦτο διαρρῦνεν καὶ διαφθαρὲν, παντελῶς οὐχ ἴσεται. Τοῦτο γὰρ, φησὶν, οὐ δέδοικα· οὐδὲ γὰρ, εἰ διαρρῦνεν τε καὶ διαλυθὲν ἤδη, καὶ παντελῶς οὐχ ἴσεται, πλάσμα ὑπάρχον τοῦ Θεοῦ. Οὐδὲ γὰρ οἶόν τε τὴν αὐτὴν τοῖς ἀλόγοις κατακριθῆναι ἀτιμίαν, καὶ μηδὲν πλέον ἐκείνων ἔχειν μετὰ τὸν θάνατον, ἀλλ' εἰς παντελὴ ἀνυπαρξίαν χωρῆσαι. Καὶ εἴθε, φησὶ, τοῦτο ἦν τοῖς πονηροῖς, καὶ τοῦ αἰωνίου πυρὸς ἀξίους. Χεῖρον γὰρ κακὸν εἶναι τινα καὶ πυρὸς ἔνοχον, ἢ τὸ μηδὲν εἶναι.

Ibid. B 4. Ὡς τὰ γε μετὰ τοῦτο λαμπρά. Τὸ εἶδος νεκρώσασθαι τὰ μέλη, εἶδος πάντα τῷ πνεύματι δαπανήσασθαι, καὶ τὰ ἐξῆς. Τὰ γὰρ μετὰ τοῦτο λαμπρά, φησὶ, πάντα, καὶ λίαν ὑπὲρ ἀξίαν ἢ ἐλπίς, εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν βασιλείαν ἀπάγουσα τὴν οὐράνιον.

Ibid. 5. Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι (64) μυνήσκει αὐτοῦ; Ἐπισκεπτέον ὡς τὸ τί ἐστὶν ἄνθρωπος, καὶ τὰ ἀκόλουθα, ἐπὶ τοῦ καθόλου ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἐπὶ παντὸς εἰληφεν ἀνθρώπου.

Ibid. 9. Ἐκεῖνα μετὰ τοῦ κάτω κόσμου. Μικρὸς καὶ ταπεινὸς θνητὸς τε καὶ ἐπίγειος· τὰ τοῦ κάτω κόσμου ταῦτα. Μέγας καὶ ὑψηλός, ἀθάνατος τε καὶ οὐράνιος· ταῦτα μετὰ τοῦ ἄνω καὶ τοῦ Θεοῦ· τοιοῦτος γὰρ ὁ ἄνθρωπος.

Ibid. C 5. Ἴρα γεγώμεθα οἱ πάντες ἐν ἐν Χριστῷ. Πῶς; Τῷ Χριστῷ γενομένῳ τὰ πάντα ἐν πᾶσι τοῖς ἐν ἡμῖν τελείως· τὰ πάντα γὰρ ὁ Χριστὸς τῶν ἐν ἡμῖν σαρκικῶν εἰληφεν ἰδιωμάτων. Κατὰ γὰρ τὰ πάντα γέγονεν, ὡς ἡμεῖς (65), πλην ἁμαρτίας. Γενησώμεθα, φησὶ, καὶ οἱ πάντες ἡμεῖς ἐν ἐν Χριστῷ, καὶ οὐκέτι ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐσώμεθα, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς σαρκὸς γνωρίσματα καὶ τῆς φύσεως.

Col. 788 A 2. Εὐχαριστοῦντες, δεξιόις τε καὶ ἀριστεροῖς. Τίνα δὲ ταῦτα ἐστὶν; Ἡδέα, φησὶ, καὶ ἀνιάρα. Καὶ πῶς ἐν ἀριστεροῖς ἐστὶν εὐχαριστεῖν καὶ ἀνιάραι; Ὅτι δὴ καὶ αὐτὰ σωτηρίας ὅπλα οἶδεν ὁ Ἀπόστολος. Αὐτῷ οὖν κἂν τοῦτοις εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, τὰς τῶν προκαταλύοντων ἡμῶν ψυχὰς τῷ Θεῷ παρακατατιθέμεθα· ὥσπερ δὲ ἐν ὁδῷ κοινῇ, τῶν ταχύτερων προκαταλύοντων ἤδη, καὶ ἀναπαυμένων ἐν καταλύματι, μεταφορικῶς εἶπε. Καὶ ἡμεῖς, φησὶν, ὁμοίως τὸν λόγον ἀναπαύσαντες καταλύσομεν, καὶ ὑμεῖς τῶν ταχέων λήξετε. Ὑμέτερον δὲ τόπον εἰρηκεν, ὡς τοῖς γέρονσιν ἐτοιμασθέντα. Ὡς δὲ τεύνηκότες λυπηρὸν ὄνρον ἐφ' Ἐκαστοῦ δεδομένον, παρὰ τὸ εἰκὸς μὲν, διὰ τὴν νεότητά, οὐκ ἀπεικὸς δὲ, διὰ τὴν φύσιν, καὶ τὴν ταῦτα θέλειν οἰκομῶσαν σοφίαν.

Ibid. B.8. Συγχαροῦμέν σου τοῖς λόγοις (66). Τοῦ-

Schleiermacher. in F. A. Wolfii Museum der Alterthumswissenschaft, t. I, p. 494 sqq.

(64) Editi μυνήσκη.

Ἐκεῖνο δὲ οὐ δέδοικα. Quid? ne mihi, inquit, corpus hoc, cum semel defluerit ac corruptum fuerit, prorsus exstinguatur. Minime, inquit, illud timeo: neque enim, si defluere et corruptionem pati potuerit, ideo prorsus exstinguetur, quippe quod Dei sit signum: impossibile est, videlicet, illud corpus eadem, qua bruta animalia ignominia multari, nihiloque meliore post mortem conditione esse, sed nullo modo subsistens in nihilum abire. Atque utinam, inquit, improbis hominibus et igne æterno dignis sic se res haberet. Pejus enim malum est igni destinatum existere quam non omnino existere.

Ὡς τὰ γε... λαμπρά. Magna et luculenta sunt quæ postea sequuntur, id est quæ sequuntur membrorum mortificationem, omnium per spiritum assumptionem, etc. His enim, inquit, omnia succedent præclara, præsertimque spes omne meritum longe superans, quæ ad vitam et regnum cælorum viam parat.

Τί ἐστὶν ἄνθρωπος ὅτι μυνήσκει αὐτοῦ; Notandum est hæc verba, Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, Quid est homo, et reliqua, ad hominem generatim sumptum, sive ad omnes homines et ad naturam humanam referri.

Ἐκεῖνα μετὰ τοῦ κάτω κόσμου. Parvus, humilis, mortalis, terrenus: hæc ad inferiorem mundum pertinent; magnus, excelsus, immortalis, cælestis: hæc [est Basilii] cum mundo superiori et cum Deo: talis est enim natura hominis.

Ἴρα... ἐν Χριστῷ: quomodo? Ut unum, inquit, efficiamur in Christo qui perfecte omnia factus est in omnibus quæ in nobis sunt. Assumpsit revera Christus omnes carnis nostræ proprietates, secundum omnia enim similis nobis factus est, excepto peccato. Omnes, inquit, unum erimus in Christo, neque erunt amplius inter nos mas et femina, aliæque carnis et naturæ mortalis discrimina.

Εὐχαριστοῦντες... καὶ ἀριστεροῖς. Qualia sunt hæc? Laeta intelligit et tristia. Sed quamobrem in sinistris et tristibus gratias agendum est? Quia scilicet et illa instrumenta salutis novit Apostolus. In illis igitur ipsis Deo esse gratias agentes, eorum qui, ante nos, ad hospitium pervenerunt animas ipsi commendamus: eorum, inquit metaphorice, qui tanquam in communi via citius deversati, ad hospitium requiem pervenere. Et nos quoque, inquit, dicendi finem facientes, quiescemus; vos autem lugendi finem facite. Vestrum, inquit, sepulchrum, id est, senibus opportune præparatum. Illud autem sepulchrum quasi triste munus Cæsario ait esse donatum, præpostere quidem propter ipsius juventutem, non absurde autem, si ad naturam humanam spectatur, necnon ad divinam sapientiam quæ res terrenas administrat.

Συγχαροῦμέν σου τοῖς λόγοις. hoc est, cedi-

(65) Hebr. iv, 15.

(66) Editi τοῖς σοῖς λόγοις.

mus et assentimur administrationi tuæ, altitudini A
sapientie tuæ, rationibusque quibus universa agun-
tur et gubernantur.

Τῶν φιλοκόσμων ψυχῶν. Nota quod dicit de iis
qui, jam morituri, quasi reluctanti perturbatoque
animo ex hac vita abstrahuntur, sic nempe affici
propriū esse animarum mundo et carni addicta-
rum; alacriter autem exire illorum esse qui ad
dicessum prompti, semperque ob timorem Dei pa-
rati, ad hanc beatam longævamque vitam festinant
quæ est in Christo Jesu Domino nostro: cui gloria
in sæcula sæculorum. Amen

ἐστίν, ὑποχωροῦμεν, ὑπέικομεν ταῖς σαῖς οἰκονο-
μίαις, καὶ τῷ σὺ βάθει τῆς σοφίας, καὶ τοῖς λόγοις
οἷς τὸ πᾶν φέρεται καὶ κυβερνᾶται.

Ibid. 14. Ἄ τῶν φιλοκόσμων ψυχῶν. Σημειω-
τέον τοῦτο ὅτι ἐπὶ τῶν βίᾳ ἀποσπωμένων καὶ τεθνή-
ξεσθαι μελλόντων, ταρattoμένων δὲ, τεκμήριον εἶναι
τοῦτο φησι καὶ πάθος φιλοκόσμων ψυχῶν καὶ φιλο-
σάρκων· τῶν προθύμων δὲ (67) πρὸς τὴν ἐκδημίαν,
τῶν διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἐτοιμασθέντων, καὶ πρὸς
τὴν ἐκείθεν ζωὴν ἐπιειγομένων, τὴν ἐν Χριστῷ Ἰη-
σοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰῶνων. Ἀμήν.

EJUSDEM BASILII SCHOLIUM

de λόγῳ et ἀναλογίᾳ.

Aliud est relatio, et aliud proportio. Sunt autem B
relationes numerorum undecim, proportiones decem. Proportio autem est collectio relationum, ita
ut duæ relationes unam efficiant proportionem,
v. c. quatuor relative ad duo, quoad duplum, et
decem relative ad quinque. Ergo cum duas has re-
lationes proposuero dicam: quam relationem ha-
bent quatuor ad duo, eandem habent decem ad
quinque. Est enim submultiplex. Ergo propor-
tio est relationum similitudo; ut hæc ad illam,
sic altera ad alteram se habet. Relatio autem est
duorum terminorum ad sese invicem dispositio.
Quodcumque enim limitibus circumscribitur, dupli-
cem habet^o notam, æqualitatis aut inæqualitatis.
Æqualitas autem est indivisibilis: non enim modo
hæc, modo alia est. In inæqualitate autem est majus et
minus. Porro in majori est multiplex, verbi gratia,
duplum, triplum; sic duo constituunt duplum unius,
tria triplum. Totum autem cum particula v. c. tria
sunt relative ad duo. Nam continent duo et parti-
culam. Porro totum cum particula sunt quinque
relative ad tria, nam continent tria et duas partes.
Numerus autem superparticularis dicitur, cum
majus pluries continet minus, velut quinque
relative ad duo. Multipliciter superparticulare au-
tem velut octo relative ad tria quia octo bis tria
includit, bisque tertiam partem insuper. Similiter
minus habet quinque convenientias oppositas iis
de quibus diximus. Submultiplex ubi bis conti-
netur numerus in majori velut duo relative ad
unum. Subduplex et cætera juxta bis et ter.
Superparticularis, subsuperparticularis; multiplici-
ter superparticularis, multipliciter subsuperparti-
cularis. Undecim ergo omnino sunt relationes,
totidemque convenientiæ: proportionem autem nume-
rorum, decem. Proportio est collatio relationum.
Quemadmodum relatio unius ad duo est relatio

(68) Ἐτερόν ἐστι λόγος, καὶ ἕτερον ἀναλογία. Εἰσὶ δὲ
λόγοι τῶν ἀριθμῶν ια'. ἀναλογίαι ε'. Ἐστὶ δὲ ἀναλο-
γία, συναγωγή λόγων, ὡς τοὺς δύο λόγους μίαν
ποιεῖν ἀναλογίαν, οἷον τοῦ τέσσαρα πρὸς τὸν δύο,
κατὰ τὸν διπλάσιον· καὶ τοῦ ε' πρὸς τὸν ε'. Ὅταν οὖν
τοὺς δύο τούτους ἀθροίσω λόγους καὶ εἴπω· ὃν λόγον
ἔχει ὁ δ' πρὸς τὸν β' κατὰ τὸ διπλάσιον, τοῦτον καὶ ὁ ε'
πρὸς τὸν ε', καὶ ὃν ὁ β' πρὸς τὸν δ', ὁ ε' πρὸς τὸν ε'.
ὑποπολλαπλάσιον γάρ. Ἐστὶ τοίνυν ἀναλογία, λόγων
ὁμοιότης, ὡς ὁδε πρὸς τόνδε, οὕτως ὁδε πρὸς τόνδε.
Λόγος δὲ ἐστὶ δύο ὄρων πρὸς ἀλλήλους σχέσις· τὸ γὰρ
πρὸς τι ποσὸν εἰς δύο διαιρεῖται, ἰσότηα καὶ ἀνισότηα.
Ἄλλ' ἡ μὲν ἰσότης, ἀδιαίρετος. Οὐ γὰρ ἐστὶν αὐτῆς
τὸ μὲν τοιόνδε, τὸ δὲ τοιόνδε. Τοῦ δ' ἀνίστου τὸ μὲν
μείζον, τὸ δ' ἐλάττω· πάλιν τοῦ μείζονος τὸ μὲν
πολλαπλάσιον, οἷον διπλάσιον, τριπλάσιον, ὡς τοῦ α' ὁ
β' διπλάσιος· τριπλάσιος δὲ ὁ γ'. Τὸ δὲ ἐπιμόριον,
οἷον ὁ γ' πρὸς τὸν β'· ἔχει γὰρ τὸν β' καὶ μόριον αὐτοῦ.
Τὸ δὲ ἐπιμερές, οἷον ὁ ε' πρὸς τὸν γ'· ἔχει γὰρ αὐτὸν
καὶ β' μέρος αὐτοῦ. Τὸ δὲ πολλαπλάσιον ἐπιμόριον,
ὅταν ὁ μείζων πλεονάκις ἔχη τὸν ἐλάττωνα, ὡς ὁ ε'
τὸν β'. Τὸ δὲ πολλαπλάσιον ἐπιμερές, ὡς ὁ η' πρὸς
τὸν γ', δις ἔχων τὸν γ' καὶ δύο τρίτα. Ὅμοιως καὶ
τοῦ ἐλάττωτος ε' σχέσεις ἀντιδιαστελλόμεναι τῇ ὑπὸ
προθέσει. Ὑποπολλαπλάσιος δις μετρῶν τὸν ἐν συγ-
κρίσει μείζονος· οἷον ὁ β' πρὸς τὸν α'. Ὑποδιπλάσιος
καὶ ἑξῆς ὁμοίως κατὰ τὸ δις καὶ τρίς. Ὑποεπιμόριος·
ὑποεπιμερές· ὑποπολλαπλασιεπιμόριος· ὑποπολλα-
πλασιεπιμερές. Ἐνδεκα οὖν οἱ πάντες λόγοι, καὶ αἱ
σχέσεις μετὰ τοῦ ἰσού. Ἀναλογίαι δὲ τῶν ἀριθμῶν
ι'. Ἀναλογία ἐστὶ σύνθεσις λόγων. Οἷον λόγος ἐστὶ
τοῦ ἐνὸς πρὸς τὸν β' ὁ διπλάσιος· τοῦ δὲ β' πρὸς τὸν
δ' ὁμοίως. Σύνθεσις τούτων α' β' δ'. Τρεῖς δὲ αἱ ἀνα-
λογίαι· γεωμετρικῇ, ἀριθμητικῇ, μουσικῇ. Καὶ γεω-
μετρικῇ μὲν, ἥτις τὴν ὑπεροχὴν οὐ σώζει, τοὺς λό-
γους δὲ· οἷον ὡς β' πρὸς δ', οὕτως δ' πρὸς η'. Ὑπερ-
ἔχει οὖν τὰ μὲν δ' τῶν β', δυνάδι τὰ δὲ η' τῶν δ'

(67) Deesse quid videtur. Fort. leg. τὸ διπροθύ-
μως ἐπὶ τῶν προπρόξ.

(68) Similia v. in Nicomachi Gerasini Institut.

arithmet. l. II, c. 21 sqq., collato C. L. Struve in G.
Schneider. Supplement. ad Lexic. Græc. s. v. Πολλα-
πλασιεπιμερές.

τετράδι. Οὐ δὲ λόγοι οἱ αὐτοί· διπλάσιος γὰρ ἡ καὶ κυρίως ἀναλογία. Ὁ λόγος σχέσις ἐστίν, ὡς εἴρηται· β' πρὸς τὸν δ'· ις' πρὸς τὸν η'· ἀνάλογος δύο λόγων σύνθεσις. Ἀριθμητικὴ ἀναλογία, ἡ τοὺς μὲν λόγους οὐ σώζει, τὴν ὑπεροχὴν δὲ, ὡς δύο πρὸς ἓνα, οὕτω γ' πρὸς β'. Ἡ αὐτὴ ὑπεροχὴ λόγος· β' πρὸς α' διπλάσιος, γ' πρὸς β' ἡμιόλιος. Ἔστιν οὖν γεωμετρικὴ μὲν, ἡ τῶν λόγων ταυτότης· ἀριθμητικὴ δὲ, ἡ τῶν ὑπεροχῶν· ὥς γὰρ ὁ ιθ' πρὸς τὸν η' ὑπερέχει, τοῦτον ὑπερέχεται ὁ ζ' τοῦ η'. τρίτῃ γὰρ. Ἡ δ' μεσότης ἐναντία τῇ ἀρμονικῇ· ὡς ὁ μείζων πρὸς τὸν ἐλάττωνα, οὕτως ἡ διαφορὰ τῶν ἐλαττόνων πρὸς τὴν διαφορὰν τῶν μειζόνων· ζ' ε' γ'. Ἡ ε' μεσότης τῇ γεωμετρικῇ ἐναντία· ὡς ὁ μείζων πρὸς τὸν ἐλάττωνα, καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἐλαττόνων πρὸς τὴν διαφορὰν τῶν μειζόνων· ε' δ' β'. Ἡ ζ' ἐναντία τῇ γεωμετρικῇ· ὡς ὁ μείζων πρὸς τὸν μέσον, οὕτως ἡ τῶν ἐλαττόνων διαφορὰ πρὸς τὴν τῶν μειζόνων· ζ' δ' α'. Ἐξόδοι, ὡς μέγιστος πρὸς τὸν ἐλάχιστον, οὕτως καὶ ἡ διαφορὰ πρὸς τὴν τῶν ἐλασσόνων· θ' η'· ζ'· ἡμιόλιος γάρ. Ὁγδόη, ὡς ὁ μέγιστος πρὸς τὸν ἐλάττωνα, οὕτως ἡ τῶν ἄκρων διαφορὰ πρὸς τὴν τῶν μειζόνων· ζ' ζ' θ'. ἡμιόλιος γὰρ ἔχει τοὺς δύο λόγους. Ἐνάτη, ὅταν τριῶν ὄρων ὦντων, ὃν ἔχει λόγον ὁ μείζων πρὸς τὸν ἐλάττωνα, τοῦτον καὶ ἡ τῶν ἄκρων ὑπεροχὴ πρὸς τὴν τῶν ἐλαττόνων. Δεκάτη ἐν τρισὶν ὄροις, ὡς ὁ μείζων πρὸς τὸν ἐλάχιστον, καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἄκρων πρὸς τὴν διαφορὰν τῶν μειζόνων· οἷον γ' ε' η'. ἐπιμερὴς γὰρ ὁ ἐν ἐκατέραις λόγος. Καὶ ταῦτα μὲν μείζω, ἡ κατὰ σχολικὴν ἰσως συντομίαν· καίπερ πολλῶν παραλείμμεν· οὐκ ἄχρηστα δὲ ὅμως τοῖς σπουδαιότεροις, εἰς γνῶσιν οἶμαι λόγου καὶ ἀναλογίας καὶ τῆς τούτων διαφορᾶς.

secundum duplum, ita duorum ad quatuor. Horum unio unum, duo, tria. Triplicis autem generis sunt proportionales: geometrica, arithmetica, et musicalis. Geometrica est quæ non curat excedens, sed relationes; uti duo sunt relative ad quatuor, ita quatuor relative ad octo. Quatuor igitur duo superant duobus, octo autem quatuor superant quatuor. Relationes autem sunt eadem: duplex enim est semper proportio. Relatio est dispositio, uti dictum est: v. c. duorum ad quatuor, sedecim ad octo; proportio duarum relationum collatio. Proportio arithmetica est quæ relationes quidem non curat, sed excedens. Sicut duo se habent ad unum, sic tria ad duo. Idem excedens igitur est relatio. Duo sunt duplum unius; si tria referas ad duo, est ratio sesquialtera. Ergo proportio geometrica est identitas relationum, arithmetica autem identitas differentiarum. Nam quanto duodecim superant octo, tanto superantur sex ab octo, nimirum tertia parte. Quarta proportio opponitur: ut majus relative ad minus, sic distantia minorum relative ad distantiam majorum: sex, quinque et tria quintæ geometricæ opponitur: sicut majus relative ad minus, sic et differentia minorum relative ad differentiam majorum. Quinque, quatuor, duo, sextæ opponitur geometricæ. Sicut majus relative ad medium, sic differentia minorum relative ad differentiam majorum, sex, quatuor, unum. Septima; sicut maximum relative ad minimum, sic et differentia relative ad minora, novem, octo, sex; est enim sesquialtera. Octava sicut maximum relative ad minus, sic et differentia extremorum ad differentiam majorum: sic, septem, novem: duas enim habet relationes sesquialteras. Nona; tribus terminis positus, quam relationem major habet relative ad minorem, eandem habet summorum differentiam relative ad minorem. Decima in tribus terminis; sicut major ad minimum, ita et differentia summorum relative ad differentiam majorum: e. g. tria, quinque, octo. Superparticularis enim in utrisque relatio. Et hæc quidem, quamvis multis omissis longiora sunt quam deceat scholæ concisionem, non inutilia autem diligentioribus, ad relationis et proportionis notionem atque differentiam comprehendendam.

SCHOLIA ANONYMI

AD GREGORII ORATIONEM PRIMAM CONTRA JULIANUM IMP.

(Ex editione Richardii Montacutii, Etone 1610, 4.)

Col. 532 A 3. Σηλιτευτικός. Ὁ σηλιτευτικός οὗτος λόγος, φόγος ἐστὶ τῶν Ἰουλιανῶ πεπραγμένων. Διαφέρει δὲ φόγος σηλιτευτικοῦ, ὅτι ὁ μὲν φόγος διὰ τῶν ἐγκωμιαστικῶν κεφαλαίων προέρχεται, οἷον γένους, ἀνατροφῆς, πράξεων, συγκρίσεως· ὁ δὲ σηλιτευτικός διὰ τῶν πράξεων μόνον· εἰ τούτοις δὲ, καὶ συγκρίσεως. Σηλιτευτικός δὲ εἴρηται ἀπὸ μεταφορᾶς τῆς στήλης. Στήλη δὲ, ἐστὶ λίθος ἡ χαλκὸς ἐν ἐπιμήκει τετραγώνῳ σχήματι, ἐν ᾧ ἐγγράφεται ἡ τοῦ σηλιτευομένου ὕβρις. Εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι πολλάκις εὐεργεσίαι ταῖς στήλαις ἐνγράφοντο· scindiuntur, contumelia. Scire autem operæ pretium est quod nonnunquam beneficia in stelis inscribuntur.

Σηλιτευτικός. Invectiva hæc oratio, vituperatio est Juliani gestorum. Hoc autem differt invectiva oratio a vituperatrice, quod in vituperatione oratio per demonstrativi generis capita progrediatur, ut per genus, educationem, gesta, comparisonem; in invectiva autem solum per res gestas, aut etiam, si ita res tulerit, per comparisonem. Steliticum autem hoc dicendi genus nuncupatur translatione ducta ἀπὸ τῆς στήλης, id est a columna. Est porro columna lapis, vel æs oblongum, quadrata figura in quo inscribitur ejus qui invectiva oratione prosequitur.

est quod nonnunquam beneficia in stelis inscribuntur.

Ἐρωτίσασθε. In auribus ponite.

Περιωπῆς. — Περιωπή, *specula*, locus excelsus est. Ita dicitur, quia exinde omni ex parte circumspicitur. Ὡς enim poetice oculus. Et ἀποπτον ex ἀφορβῇ venit. Voco igitur omnes, ait, ex edito quodam et medio loco, ex quo vocatos a me multum prospicere possim.

Γενήσεσθε. Non quod nunc audiunt, qui postea erunt. Quomodo enim? Sed quod et ipsi qui in posterum futuri sunt, tunc exaudiant, sicut et nos qui nunc in hoc mundo vitam degimus.

Δύναμις. Audite, ei vos.

Δράκοντα. Καθελοῦσι supple, ut antea.

Ταῦτα. Caelum scilicet et terram.

Κωνσταντίου. Animadvertite quomodo in omni oratione egregiam de Constantio imperatore mentionem facit, neque in aliis quidem nequitiam ejus obijurat, sed simplicitatem potius ac levitatem; hic manifeste laudat. Nec est quod mireris. Zelus enim adversus idololatrias adeo mutaverat eum, ut sincerus amicus iis fieret qui, non per nequitiam, ut ipse dicit, sed propter simplicitatem ipsi molesti fuerant. Consueverat enim Pater in majore malo ignorare minus ignorantibus. Lege ejus *De pace*, orationem nec non *adversus Eunomianos*, in qua dicit: De mundo, de materia, deinde Christi cruciatibus philosophare, etc. *Ελληνικόν*, καὶ πάλιν [*Reg. B* ἐν τῷ] τὸν πρὸς Εὐνομιανούρ, ἐνθα φησί· Φιλοσόφαι μοι περὶ κόσμου καὶ ὕλης, εἴτα περὶ Χριστοῦ παθημάτων, καὶ τὰ ἐξῆς.

Αἰσθησις. Isocratice, nempe, Si quis mortuis sensus est eorum quæ in terra aguntur.

Τοῦ δέ. Constantii scilicet anima magis quam aliorum omnium imperatorum audiat.

Βεβαιώσάμενος. Pro βεβαιώσας, cum confirmasset et stabilivisset.

O gravem offensam. Hoc ante apodosin est interponendum. Offensam, qua ipse affectus est Constantius, qui talem pestem nescierat.

Aluit. Patruus enim ejus erat.

Βασιλεῦσαι. Pro Ποιῆσαι βασιλεῦσαι, Effecit ut rex constitueretur.

Voluptatem capturum. Valde gavisurum.

Sanctiorem. Sermonem videlicet.

Nefarias. Immundas, impuras.

Præstantia. Nempe quod supervacuum est, et redundans, nimisque copiosum.

Omnis hujus sæculi. Pulchra hæc definitio. Namque eruditio et secundum nos mysterium, non autem hujus sæculi, neque principum ejus, sed quæ desuper et a lucis Patre venit.

Διαπορευομένη. Supple ὅτι.

Atque illa. Insipiens sapientia.

Et apud tales. Præstantiores et insigniores.

Exhibebit. Circumdabit.

Assistet gratia. Pro, stabit in cyclo.

Quis theatrum exhibebit — Quis dabit mihi tales, ait, auditores, qui digni sint gratia? Quanam? Quam Deus nobis concedere dignatus est, sublato tyranno.

A Ibid. 4. *Ἐρωτίσασθε.* Ἐν τοῖς ὡς ἰδέσθε.

Ibid. 7. *Περιωπῆς.* Περιωπή, ὅτι τόπος ὕψιλος· εἰρηται δὲ ἀπὸ τοῦ περισσῶς ὀρβῇ ἐκείθεν. Ὡς γὰρ ποιητικῶς ὁ ὀφθαλμός· καὶ τὸ ἀποπτον δὲ ἀπὸ τοῦ ἀφορβῇ εἰρηται. Καλῶ γοῦν ἀπαντας, φησὶν, ἐκ τίνος ὕψιλου καὶ μεσαιτάτου τόπου, πολὺ τὸ ἀφορβῇ τοὺς καλουμένους ἐμοὶ παρέχοντος.

Ibid. 10. *Γενήσεσθε.* Οὐχ ὅτι νῦν ἀκούουσιν οἱ γενησόμενοι (πῶς γάρ;), ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτοὶ ὕστερον ἀκούσονται τῶν λόγων ἐντυγχάνοντες, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς οἱ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διάγοντες.

Ibid. 11. *Δύναμις.* Ἀκούσατε, καὶ ὑμεῖς.

Ibid. B 2. *Δράκοντα.* Καθελοῦσι, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ.

Col. 535 A 2. *Ταῦτα.* Τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

Ibid. 6. *Κωνσταντίου.* Σημείωσον, πῶς ἐν ὅλῳ B τῷ στηλιτευτικῷ καλῶς μέμνηται Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως· οὐδὲ ἐν τοῖς ἄλλοις μὲν αὐτοῦ κακίαν αὐτῷ μαρτυρῶν, ἀλλ' ἀπλότητα μᾶλλον καὶ κουφότητα· ἐνταῦθα δὲ καὶ σαφῶς ἐπαινῶν. Καὶ μὴ θαυμάσης. Ὁ γὰρ κατὰ τοῦ εἰδωλολάτρου ζήλος διήλλαττεν αὐτὸν ὀλοταλῶς, καὶ φίλον ἐποίησεν γνήσιον τῶν οὐ κατὰ κακίαν, ὡς αὐτὸς ποῦ φησὶν, ἀλλὰ δι' εὐθεσίας λελυπηκότων. Ἐπεὶ καὶ τὸ ἄλλο ἦθος τοῦ Πατρὸς τοιοῦτον, ἐν τῷ ὑπερβάλλοντι κακῷ συγγινώσκειν τοῖς μικρότερον ἀγνοοῦσιν [*Reg. B*, τοῖς μικρότερον αὐτοῦ τὸ εἰρηνικὸν ἀγνοοῦσιν]. Ἀνάγνωθι αὐτοῦ τὸν

Ibid. 7. *Αἰσθησις.* Ἰσοκρατικόν, ἀντὶ τοῦ, Ἐάν τις αἰσθησίς ἐστι τῶν τῆδε ἀκούειν.

Ibid. 8. Τοῦ δέ. Τούτου δὲ τοῦ Κωνσταντίου ἡ ψυχὴ δηλονότι καὶ πάντων τῶν ἄλλων βασιλέων πλέον ἀκούειν.

Ibid. 10. *Βεβαιώσάμενος.* Ἀντὶ τοῦ, βεβαιώσας καὶ κυρώσας.

Ibid. 12. Ὡς τῆς ἐπιτηδεύσεως. Τοῦτο μεταξὺ νόησον πρὸ τῆς ἀποδόσεως. Ἐπιτηδεύειν δέ, ἣν αὐτὸς ἐπιτηδεύει Κωνσταντίος, ἀγνοήσας τὸ τοιοῦτον κακόν.

Ibid. 14. *Ἐπιτρέφων.* Θεὸς γὰρ αὐτοῦ ἦν.

Ibid. B 1. *Βασιλεῦσαι.* Ἀντὶ τοῦ, Ποιῆσαι βασιλεῦσαι.

Ibid. 3. *Ἦσθηίη.* Χαρεῖη.

Ibid. 7. *Ἰερώτερον.* Τὸν λόγον.

Ibid. 8. *Ἐναγείς.* Μυσταροῦς, ἀκαθάρτους.

Ibid. 9. *Περιουσία.* Ἀντὶ τοῦ, περιτετεῦον καὶ πλεονάζον καὶ λίαν εὐπορον.

Ibid. 11. Ἡ τοῦ αἰῶνος. Καλὸς ὁ προ[σ]διορισμός. Παίδευσις γὰρ καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον, ἀλλ' οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ, ἀνωθεν δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς τῶν φῶτων.

Ibid. 12. *Διαπορευομένη.* Ἐστὶ δηλονότι.

Ibid. 14. *Ἐκείνη.* Ἡ ἀσοφος σοφία.

Ibid. *Τοιούτοις.* Ἐπισημοτέροις καὶ ὀνομαστοτέροις.

Ibid. C 9. *Περιστήσκει τῇ χάριτι.* Ἀντὶ τοῦ, Κύκλῳ στήσκει [*Reg. D* Τίς θεάτρον περιστήσκει.] Τίς δώσει μοι τοιούτους, φησὶν, ἀκροατάς, ὥστε καὶ ἀξίους εἶναι τῆς χάριτος; Ποίας; Ἦν ὁ Θεὸς ἡμῖν ἔχαριστο καθελὼν τὸν τύραννον.

Ibid. Παρισούμενον. Παραμέτρούμενον.

Ibid. 11. Λόγω. Οὐ μόνον, φησί, τῷ Θεῷ Λόγω ἢ διὰ λόγου χάρις οικειοτάτη καὶ πρεπωδεστώτη τῶν ἄλλων χαρίτων, ἧς αὐτῷ προσφέρομεν, ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων ἕκαστος, οἷα διαφερόντως ταύτῃ τῇ Λόγου προσηγορίᾳ χαίροντι μετὰ τῶν ἄλλων προσηγοριῶν, ὧν ὀνομάζεται, Θύρας, φέρε εἰπεῖν, Ζωῆς, Ἀληθείας, Φωτός. Οὐ μόνον οὖν τῷ Θεῷ Λόγω, φησὶν, ἢ διὰ λόγου χάρις οικειοτάτη τῶν ἄλλων ἐν ἄλλοις χαρίτων, ἀλλὰ καὶ τῷ τυράννῳ πρέπουσα κόλασις, λόγῳ κολάσθαι τῷ στηλιτευτικῷ τούτῳ ἀνθ' ὧν εἰς τοὺς λόγους παρανομῶν ἐβλῶ. Ἡ δὲ παρανομία, ὅτι τοὺς Χριστιανούς παιδεύεσθαι τὴν κοινὴν ταύτην παιδευσιν ἐκώλυνεν. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλως ἐν κοινῷ ἐξηγησασθαι, εἰ λόγον ἐνταῦθα νοήσαιμεν τὸν κοινὸν ἀπάντων ἀνθρώπων, ὅς τοῦ τε εὐλόγου καὶ τοῦ ἀλόγου μέσος ἔστηκεν· ὧν τὸ μὲν εὐλογον ἐξίς αὐτοῦ καὶ σχέσις, τὸ δὲ ἀλογον στέρησις. Οὐ μόνον οὖν τῷ λόγῳ τούτῳ ἢ διὰ λόγου χάρις οικειοτάτη, χαίροντι διαφερόντως καὶ μάλιστα τῇ τοῦ λόγου προσηγορίᾳ καὶ θυνάμει μετὰ τῶν ἄλλων εὐλόγων ὧν ὀνομάζεται, φέρε εἰπεῖν, παιδεύσεως, σοφίας, ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ κείνῳ πρέπουσα δίκη, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀριστείδῃ δὲ τὸ ἐνθύμημα.

Col. 536 A 8. Πρῶτον μὲν. Δύο φησὶν αἰτίας τῆς ἀλογίας τῆς ἐκείνου, ἣν εἰς τοὺς λόγους πέπονθε· πρῶτον μὲν ὅτι κακορργότατα τὴν ἐπινομίαν τοῦ λόγου μετωνόμασεν ἐπὶ τὸ δοκοῦν, οὐκέτι λόγους, ἀλλ' Ἑλλήνων παιδευσιν ἢ σοφίαν προσαγορεύων, C ἀγνοῶν ὁ δευτέρως, ὅτι οὐ καθ' ὃ Ἕλληνας, ἀλλὰ καθ' ὃ ζῶα λογικὰ ἐφιλοσόφησαν· εἰ δὲ τοῦτο, πάντων ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐ τῶν Ἑλλήνων ἢ παιδεύσεις· δευτέρον δὲ ὅτι λανθάνειν ἡμᾶς ἐνόμισεν, εὐτελοῦς τινος ἀποστερῶν τῶν τοιοῦτων λόγων, οἱ τῆς εὐλογίας ἐλιγωροῦντες, τῆς ἀληθείας ἐχόμεθα. Ἄλλως. Οὕτω διαλύσας τὴν φράσιν, σαφέστερον νοήσεις καὶ βέλτιον· Εἰ λήσιν ἡμᾶς ὑπελάμβανεν, οὐ μέλλων ἀγαθὸς τινος ἀποστερῆσειν ἡμᾶς, ἀλλὰ φοβούμενος τοὺς τῆς ἀσθείας ἐλέγχους, οἱ καὶ πάλιν τούτους περιφρονοῦμεν τοὺς λόγους, τὴν ἰσχὺν ἔχοντας οὐκ ἐν τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἐν τῇ κόμπῃ καὶ τῷ σεμνῷ τῆς λέξεως. Οὐκ ἔλαθεν οὖν ἡμᾶς τοὺς ἐλέγχους μέλλον φοβούμενος, ἢ τῶν λόγων ἀποστερεῖν ἐπιγόμενος.

Ibid. 11. Φῶρας. Ἀντὶ τοῦ, κλέπτας, ὅθεν καὶ τὸ ἐπαντοφώρω, ἀντὶ τοῦ, ἐπ' αὐτῇ κλοπῇ.

Ibid. B 5. Ὁρ. Ὁρτινουν, φησὶν, ἐνθυμημάτων τῆς ἀληθείας ἀδυνατώτερον ἐπισχεθῆναι ἡμᾶς. Ἀδυνατον δὲ καὶ τῶν λόγων ἐπισχεῖν ἡμᾶς καὶ τῆς γνώσεως αὐτῆς· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τοῦ τὸν Θεὸν ὁμολογεῖν γλώσσας ἔχοντας ἀδυνατώτερον ἐπισχεθῆναι. Οὕτως οὖν νοήσεις· Ὁν ἐνθυμημάτων καὶ γνώσεως τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ τὸν Θεὸν ὁμολογεῖν ἀδυνατώτερον ἡμᾶς εἶρξαι τὸν τυράννον τῶν λόγων.

Ibid. 8. Λόγον. Τὸν ἀληθῆ δηλονότι.

Ibid. C 1. Θαβροῦντος. Πιστεύοντος.

A Παρισούμενον. Adæquatam, cum gratia conferendam.

Verbo. Non modo, ait, Deo Verbo quæ per verba rependitur gratia aptissima et congruentissima est omnium gratiarum, quas ei attribuimus, ex facultatibus quisque, utpote hoc Verbi vocabulo admodum gaudenti, præter alia vocabula, quibus appellatur, Januam videlicet, Vitam, Veritatem, Lucem. Non modo igitur Deo Verbo, ait, gratia, quæ per verba rependitur, aptissima est omnium in cæteris gratis verum etiam tyranno congruens supplicium fuerit, sermone hoc invecivo puniri, quod scelus adversus sermones perpetratum. Scelusque illud, ne communem hanc doctrinam docerentur christiani prohibuit. Alio quoque sensu locus explicari potest, B si sermonem hic intelligamus communem omnium hominum, qui inter rationale et irrationale stat medius: quorum rationale quidem habitus ejus statusque, irrationale autem privatio. Non modo igitur huic sermoni gratia ea, quæ per sermonem agitur, maxime convenit, gaudenti in primis et maxime sermonis denominatione et vi præter alia rationalia vocabula, quibus appellatur, videlicet doctrina, sapientia, virtute; sed huic quoque congruens poena, et quæ sequuntur. — Aristilis hæc sententia.

Primum quidem. Duas istius stoliditatis causas refert, qua de sermonibus cogitavit: primum quidem, quia malitiose ac veleratorie appellationem ad id quod ipsi visum est, transtulit, non jam sermones, sed Græcorum disciplinam vel sapientiam appellans, stolidè nescius quod non juxta quod Græci, sed juxta quod animalia rationalia philosophati sunt: quod quidem omnium hominum, non autem Græcorum disciplina; secundo, quoniam ignotum nobis fore existimavit, non magno horum sermonum bono ab eo nos privari, quippe qui verborum elegantiam parvi pendentes, veritatem solum magno in pretio habemus. — Aliter. — Phrasin, partibus ita sejunctis, melius ac magis perspicue intelliges. Nobis obscurum fore existimavit, non bono aliquo nos privaturus, verum impietatis confutationes extimescens; quippe qui hos sermones admodum aspernemur, velut robur habentes, non in veritatis cognitione, sed in dictionis elegantia ac lenocinio. Nos igitur non fessellit confutationes magis extimescens, quam sermonibus privare conatus.

Φῶρας. Pro κλέπτας, fures, unde et ἐπαντοφώρω pro ἐπ' αὐτῇ κλοπῇ, in manifesto furto.

A quibus. A quibus ait argumentis veritatis minus compesci ac reprimi possumus. Impossibile est enim a sermonibus nos compesci et cognitione ejus: non solummodo, verum etiam et inhiberi ne Deum confiteamur, linguam habentes. Sic igitur intelliges: ab argumentis et veritatis cognitione Deique confessione nos comprimere huic sermonum tyranno impossibilis est.

Sermonem. Nempe verum.

Confidentis. Credentis.

Quippe adversus. Quippe adversus pugnantes A coronæ, id est, pro pugnantibus (Demosth.) Quod maxima est vestri laus.

Panegyricum. Præsens enim sermo, Juliani cum ait nequitie vituperatio, immortalisque impietatis stela, panegyrici generis est. Panegyricum enim genus in rhetorice vituperationem laudationemque comprehendit, sicut judiciale accusationem et defensionem, atque deliberativum adhortationem quamlibet et consilium, unde huic generi Græce nomen συμβουλευτικόν indiditum.

Ad choream. Quatuor ad solemnitatem hominum classes vocat, quarum secunda in duas dividitur. Hanc primam vocat, quicunque jejuniis et orationibus addicti, Deum orabant ut ab urgentibus tunc molestiis liberationem daret; secundam vocat, quæ in duas partes divisa est, nempe qui in corporibus passi sunt, et qui in rebus exterioribus passi sunt, qui opum suarum, atque auctoritatis et potentie jacturam pertulerunt, qui e patria ejecti, qui a conjunctis et amicis disjuncti sunt; tertiam, omnes qui, cum Deum confiteantur ac religiosi sint, providentiae rationes ignorant plerumque ex contrariis contra spem procurantis, felicem vero opportunumque contrariorum eventum non ferentes, præsentium semper servi sunt, et his recentioribus miraculis in veritate confirmantur. Quartam vocat conditionem, omnes illos quorum animæ hujus mundi scenam ad stuporem usque mirantur, eos his Isaie verbis adhortatur, ut spiritali animi oculo a visibili errore et deceptione educto, in posterum solum esse Deum cognoscant. Quintam ad solemnitatem secum concelebrandam classem vocat, eos scilicet qui nunc usque a magistri cætu defece-
runt, quos sperat brevi, animo converso, in eundem reversuros esse confidit.

Kal. Aut copulativa καὶ redundat, aut hæc superioribus connectens, ita phrasin strues: Hos quoque sermo in choream convocat, quicunque magnis certaminibus exantlati, multisque temporis insultibus percussi, ac corporibus licet fracti et debilitati, animis tamen invicti permanserunt, omniaque in Christo fortiter sustinentes, mundo spectaculum exstiterunt. Ita verborum ordinem strues.

Ut quidem dicitur. A plerisque scilicet et pusillanimis. Paucis autem excelsisque animo una patria vera est et mater superna Jerusalem. Namque creditur, non est autem vere nobis in terra patria, nihilque eorum quæ a Patre enumerata sunt.

Hujusmodi. Scilicet tyranno interempto, religione ad pristinum statum reversa, magis confidebat.

Ἐποημένας. Mirantes extimescentesque. Qui enim alicui rei admodum strictus est, ne ab ea abripiatur pertimescit.

Adulterinam. Non fictitiam, sed puram ac sinceram. Κῆδης ex historia dictum. Athenienses Chios detestantes adulteros ipsorum nummos X si-

Ibid. 8. Κατὰ γὰρ. Κατὰ γὰρ τῶν ἀγωνιζομένων οἱ στέφανοι, ἀντὶ τοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων (Δημοσθέν.), ἔπερ μέγιστόν ἐστι καθ' ὁμῶν ἐγκώμιον.

Col. 537 B 9. Πανηγυρισμόν. Ὁ γὰρ παρὼν λόγος, φόνος ὢν τῆς Ἰουλιανοῦ κακίας, καὶ στήλη τῆς ἀσθελείας ἀθάνατος, τοῦ πανηγυρικοῦ εἶδους ἐστὶ. Τὸ γὰρ πανηγυρικὸν τῆς ῥητορικῆς εἶδος εἰς φόνον διήρηται καὶ ἐγκώμιον, ὥσπερ τὸ δικανικὸν εἰς κατηγορίαν καὶ ἀπολογίαν, καὶ τὸ συμβουλευτικὸν εἰς τε παραίνεσιν ἀσταςίστον καὶ εἰς ὁμώνυμον τῷ γένει συμβουλῆν.

Ibid. 11. Εἰς χορεῖαν. Τέσσαρας εἰς τὴν πανηγυριν μοῖρας καλεῖ, ὧν ἡ δευτέρα εἰς δύο διήρηται. Καὶ πρώτην μὲν καλεῖ ἐκείνην, ὅσοι νηστείαις καὶ δεή-
σαι προσκείμενοι παρεκάλουν τὸν Θεὸν δοῦναι λύσιν B τῶν τότε κατεχόντων ἀνιρῶν· δευτέραν δὲ καλεῖ τὴν εἰς δύο διηρημένην, εἰς τε πεπονθότας ἐν τοῖς σώμασιν, εἰς τε πεπονθότας ἐν τοῖς ἐκτὸς, καὶ περιηρημένους χρήματα, δυναστείαν, κτήματα, καὶ πα-
τριδος μὲν ἀπελαθόντας, τῶν δὲ οἰκείων καὶ φι-
λτάτων διαzeugθέντας· τρίτην, ὅσοι τὴν μὲν ὁμολο-
γίαν εὐσεβεῖς ὄντες, τοὺς δὲ τῆς Προνοίας λόγους ἀγνοοῦντες διὰ τῶν ἐναντιῶν πολλὰκις παρ' ἐλπίδα διοικουμένης, τὴν τε πρόσκαιρον τῶν ἐναντιῶν εὐημερίαν οὐ φέροντες, δοῦλοι τῶν παρόντων αἰεὶ εἰσι, τοὺς δὲ ὑστερον θαύμασι βεβαιοῦνται πρὸς τὴν ἀλή-
θειαν· τετάρτην καλεῖ μοῖραν ἐκείνου, ὅσοι περὶ τὴν τοῦ κόσμου τούτου σκηνὴν τὰς ψυχὰς ἐπτόνηται, προτρέπων τούτους τοῖς Ἡσαίου ῥήμασιν, ἀποστη-
σαντας τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς ὄμμα τῆς τῶν ὀρωμέ-
νων ἀπάτης καὶ πλάνης γυνῶναι λοιπὸν τὸν ὄντως C ὄντα Θεόν· πέμπτην ἐπιζητεῖ συμπανηγυρίζαι μοῖ-
ραν αὐτῷ, ἥ τέως μὲν τοῦ χοροῦ τοῦ διδασκάλου δι-
έστη, μικρὸν δὲ ὑστερον εἰς ταυτὸν ἔλθειν ἐκ μετα-
νοίας ἐλπίζεται.

Ibid. C 9. Καὶ. Ἡ δὲ καὶ σύνδεσμος περιτεύει, ἡ ταῦτα τοῖς ἄνω συνάψας, οὕτω στήσεις τὴν φρά-
σιν· Κάκειναις, ψῆσιν, ὁ λόγος εἰς χορεῖαν συγκα-
λεῖ, ὅσοι μεγάλους ἀνατλάντες ἄγῳνας, καὶ πολλὰς πληγέντας τοῦ καιροῦ προσβολαῖς, καὶ τὰ μὲν σώ-
ματα κάμνοντες, τὰς δὲ ψυχὰς ἀήτητοι μένοντες, καὶ πάντα ἰσχύοντες ἐν Χριστῷ, θέατρον ἐγενήθησαν τῷ κόσμῳ. Οὕτω στήσεις τὴν φράσιν.

Ibid. 14. Δὴ λέγεται. Τοῖς πολλοῖς καὶ ταπει-
νοῖς τὴν διάνοιαν. Τοῖς γὰρ ὀλίγοις καὶ ὕψι τοῖς μία πατρίς ὡς ἀληθῶς καὶ μήτηρ ἡ ἄνω Ἰερουσαλὴμ. Νομίζεται γὰρ, οὐκ ἐστὶ δὲ κατὰ ἀλήθειαν ἡμῖν ἐν γῇ πατρίς, ἥ ὅλως τι τῶν ἀπηριθμημένων τῷ Πατρὶ.

Col. 540 B 4. Τοιοῦτοις. Οἷον τοῖς νῦν, τῷ κατα-
λυθῆναι τὸν τύραννον, καὶ τὴν εὐσέβειαν εἰς τὸ ἀρ-
χαῖον ἐπανελθοῦσαν μᾶλλον παρῆρησάσθαι.

Ibid. 7. Ἐποημένας. Εἰρηται ἀπὸ τοῦ ποιεῖσθαι καὶ φοβεῖσθαι. Ὁ γὰρ τιτι πράγματι προστετηκώς, περιδεῖς ἐστὶ, μὴ πως ἀφαιρεθῇ αὐτοῦ.

Ibid. C 5. Κίεθελον. Οὐ νόθον, ἀλλὰ καθαρὰν καὶ γνησίαν. Εἰρηται ἀπὸ ἱστορίας. Οἱ Ἀθηναῖοι Χίους μισοῦντες, ἐν τοῖς ἀδοκίμοις ἐαυτῶν νομίσμασι X si-

ἐγχαράττοντες ἐκάλουν χιθῶνα· εἶτα πρὸς τὸ εὐ-
φρονότερον μετέβαλον τὸ Χ εἰς Κ.

Ibid. 16. *Περίεπω*. Περίεπω εἰρηται ἀπὸ τοῦ, περίε-
πειν, ὅ ἐστιν ἀκολουθεῖν.

Col. 541 A 1. *Μίαν*. Τέσσαρας ἀρτίως μοίρας κα-
λέσας εἰς τὴν πανήγυριν, δύο νῦν ἀποκηρύττει ταύ-
της, ἐκβάλλει καὶ ἀπελαύνει, ἐκείνους τε ὅσοι μικρὰς
αὐτοῖς τοῦ καιροῦ προσβολῆς γενομένης, εὐθὺς τῆς
ἀληθείας ἀπίστησαν, ἀρνησάμενοι τὴν εὐσέβειαν·
καὶ τοὺς τούτων χεῖρους, ὅσοι τῷ καιρῷ μὴδὲ πρὸς
ὀλίγον ἀντιστατήσαντες, αὐτεπάγγελτοι πρὸς τοὺς
ἐχθροὺς μεθρημόσαντο τε καὶ δὴ μετετάξαντο.

Ibid. 8. *Ἐπιπολαίως*. Κούφως, ἐλαφρῶς, ἀρβί-
ζως.

Ibid. D 3. *Ἀνυπορόητο*. Ἰουδιανοῦ βασιλεύοντος,
ὁ λόγος οὗτος καὶ ὁ μετ' αὐτὸν ἀμφοτέροι λέγονται.
Μετὰ γὰρ τὸν ἀσεβέστατον Ἰουλιανὸν Ἰουδιανὸς βα-
σιλεύει.

Col. 544 B 8. *Κύματα*. Τὴν Ἰουλιανοῦ κακίαν.
Ἐπὶ δύο γὰρ ἔτη ὁ τρισεκατάρατος ἐβασίλευσεν· ἐπὶ
δὲ πέντε ἔτη Καῖσαρ ἐγένετο προβαλλομένου αὐτὸν
Κωνσταντίου.

Col. 545 A 11. *Ἀποκαταδοκοῦσα*. Ἐπιμελῶς ἐπι-
τηροῦσα, καὶ ἀπεκδεχομένη.

Col. 549 B 5. *Ἐν τέλει*. Τὸ τέλος πολλὰ καὶ λέγε-
ται. Τέλος γὰρ ἡ ἀρχή, ὡς νῦν· τέλος καὶ τὸ διδόν-
μενον τοῖς βασιλεῦσι· τέλος καὶ τὸ δαπάνημα, ὅθεν
καὶ πολυτελές, τὸ πολυανάλωτον· τέλος καὶ τὸ πέ-
ρας· τέλος καὶ τὸ τάγμα κατὰ στρατόν· *Ἐν τελέεσσιν*.
(Ὁμηρος.)

Ibid. 14. *Πρὸ τούτων*. Πρὸ τῆς ἀποστάσεως, καὶ
τῆς ἐπαναστάσεως.

Col. 553 C 9. *Προβλήματος*. Τὸ γὰρ φαινόμενον
Ἰουλιανοῦ πρόβλημα πρὸ τῆς βασιλείας εὐσεβὲς
ἐδόκει καὶ ἡμερον.

Col. 556 D 1. *Σήραγγες*. Αἱ ὑπὸ γῆν ἐπιμήκεις
ρήξεις, οἷοναι φλέβες τινὲς οὖσαι τῆς γῆς (69), ἃς
ὑποτρέχον τὸ ὕδωρ ἐπιζητεῖ διέξοδον. Ἐντεῦθεν καὶ
σηραγγώδης τόπος εἰρηται διατετηρημένος.

Col. 557 A 1. *Κρατοῦντος*. Ὡς εἰ ἔλεγεν· Εἰς
ὅσον αὐτῷ συνῆν ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός, ἐκώλυεν
αὐτὸν τῆς φανερᾶς αὐτοῦ καὶ τελειωτάτης ἀπο-
νοίας.

Ibid. 5. *Σύνεσιν*. Ἡ ὁμοίς τις αὐτὸν ἐνδείκνυται
τῶν λεγομένων, ἢ συνετὸς Χριστιανὸς ἡσθάνετο, ὅτι
οὐχ ὑγιαίνει κατὰ τὴν σωτήριον ἡμῖν φιλοσοφίαν.

Ibid. C 3. *Τῷ ὄντι*. Ὁ, φησὶν, εὐχερὲς ἐστὶ, τοῦτο
δυσχερὲς ἢ κακία ποιεῖ. Φύσει μὲν γὰρ εὐχερὲς τὸ
φυλάξαι τὰ ἀγαθὰ ἤδη κτηθέντα, δυσχερὲς δὲ τὸ
κτῆσασθαι· ἀλλ' ἡμεῖς ἐν ταῖς εὐπραγίαις ὑβρίζοντες
τούναντίον ποιούμεεν, εὐχερὲς μὲν τὸ κτῆσασθαι, δυσ-
χερὲς δὲ τὸ φυλάξαι. Ἔστι δὲ Δημοσθευικόν.

Col. 560 A 7. *Ἐναντία ἐναντίοις*. Ἔστι τις
ἐναντίος τῇ κακίᾳ, καὶ ἀντεισάγει αὐτῷ τὸ ἐναντίον
τῇ κακίᾳ, ἐμμισηθὲν τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐναντίου
τὸ ἐναντίον.

Ibid. 13. *Μέσσην*. Πρῶτον ἢ ἀμαρτία, εἶτα δευ-

A gnantes, eos vocabant χιθῶνα; deinceps ob eupho-
niam X in K mutaverunt.

Περίεπω. Περίεπω dictum est a περιεῖπειν, cir-
cum sequi, quod vim habet comitari.

Unam. Quatuor modo classes ad festum cum
advocasset, duas nunc ab eo propellit, dimittit
atque ejicit, eos scilicet, qui parvo temporis as-
sultu lacessiti, statim a veritate recesserunt, reli-
gionemque abjuraverunt, atque his etiam adhuc
peiores, qui tempori ne tantillum quidem obsi-
stentes, sponte sua ad inimicos defeceerunt atque
transierunt.

Ἐπιπολαίως. Leviter, strictim, sine radice.

Inspicabilem. Joviano regnante, sermo ille et
B qui sequitur ambo dicuntur: namque post impiis-
simum Julianum Jovianus regnat.

Fluctus. Juliani nequitia. Duobus enim annis ter
maledictus iste regnavit; quinque annis Caesar fac-
tus est, a Constantio proventus.

Ἀποκαταδοκοῦσα, intente ac firmiter sperans
atque exspectans.

Ἐν τέλει. Τέλος multiplici sensu usurpatur.
Dicitur dignitas, ut nunc; vectigal, quod regibus
penditur; sumptus, unde πολυτελές, valde sump-
tuosum; finis et terminus; exercitus ordo: *Ἐν*
τελέεσσιν (Inter militum ordines). HOMERUS.

C *Prus*. Ante defectionem atque rebellionem.

Speciem. Externa Juliani species, antequam re-
gnaret, reverenda videbatur et mitis.

Σήραγγες. Longæ sunt sub terra cavernæ, quasi
quædam venæ terræ (69). quas aqua replet exitum
quærens: exinde σηραγγώδης locus dicitur perfo-
ratus.

Ejus qui rerum potiebatur. Quasi diceret: In
quantum ei natu major frater conversabatur, pro-
hibebat ne is manifesto et vehementissimo furori
indulgeret.

Prudentiam. Vel similis quilibet eum dictis judi-
cabat, vel prudens Christianus sentiebat quod non
saperet secundum salutarem nobis philosophiam.

Vere enim. Quod, ait, facile est, hoc difficile
nequitia efficit. Natura enim facile est bona jam
comparata conservare, difficile autem adipisci.
Nos vero in prosperis superbientes contrarium fa-
cimus: facile quidem adipisci, difficile autem ser-
vare. Demosthenica est hæc sententia.

Contrariis contraria. Si quis est nequitia contra-
rius, vicissim inducit ei contrarium nequitia, pro
mercede virtutem, et contrario contrarium.

Dejectionem interponens. Primum peccatum,

(69) Hoc est: Seranges longæ quædam sunt sub terra rupturæ, quasi venæ terræ, etc.

deinde humillatio, et tertio eloquium Domini custodienti resipiscentia. Media igitur, ut vides, utriusque humillatio.

Vita accipit. Vita accipit finem, et illius qui Juliani fratrem Cæsarem fecerat, et ipsius Cæsaris obtruncationem passi. Utriusque vita, ait, terminum et finem habuit; non utrique vero, sed uni Cæsari, regnum et vita finem habuit.

Reprehenderit. Quibus, ait, causis unum principem accusabimus, iisdem alterum crimine et reprehensione liberabimus. Itaque si alteri culpam quamvis crimini vertimus, eadem culpa alterum crimine liberabimus. Et vice versa.

Minime circumspectus. Inconsideratus, minime dubitans.

Exiguo temporis puncto. Acies temporis, felicitas. Ita et Isocrates: Optimum felicitatis tempus esse; felicitatem nunc imperatoris Juliani.

Τῷ παλαμναίῳ. Sanguinario dæmoni. Hoc vocabulo ferissimos ad ultionemque promptissimos dæmones vocabant.

Adventu. Ante enim Salvatoris adventum concilium erat apud Romanos, seu concio; quod quidem concilium quotannis duos consules deligebat, qui bellis præerant, aliis publicas res administrantibus. Cum vero sub consulibus res belli male cederent, dictatorem præficiebant, qui solus per sex menses imperio potiebatur.

Fratris cædem. Juliani fratrem, adversus ipsum insurgentem Constantius interemit.

Ipsam Platonem. Platonis philosophia divisa est in Stoicos et Peripateticos. Porticus vero (quæ Varia dicebatur propter ea quæ huic inscripta erant, ut navale apud Salamina prælium, Marathonique pugna) magister fuit Chrysippus; peripati autem, seu Lycei Aristoteles; et Plato, Academiæ.

Κομψὰ λαρυγγίζοντες. Κομψόν est elegans ac venustum; κόμπων autem magnum. Λαρυγγίζειν vero est guttur ad euphemiam aptare, sive exercitatione, sive quibusdam lotionibus.

Ex triviis. Contemnendos sordidosque homines, ex triviis esse dicebant.

Obolum. Obolus apud Athenienses est æreus, ut ait Diodorus Siculus.

Ad voluptatem. Epicuri et Pyrrhonis discipuli Deum voluptatem esse definiunt. Hoc argumentum instituit: Si omnia, bona ac turpia, propter voluptatem sunt, deus ergo voluptas: minime intelligunt quod alia quidem in voluptatem turpem et exitiosam, alia vero in divinam ac salutarem, alia denique, media quodammodo, ut moderate comedere, lavari, de publicis rebus loqui, et similia.

Non intellexit. Dogmata quæ prohibebantur nemo

Α τερὸν ἢ ταπεινώσεις, καὶ τρίτον ἢ κατὰ τὸ φυλάξει τὸ λόγιον Κυρίου διδρῶσις. Μίσση τοίνυν, ὡς ὀφεί, ἀμφοῖν ἢ ταπεινώσεις.

Ibid. C 1. *Ὁ βίος λαμβάνει.* Ὁ βίος λαμβάνει πέρας, καὶ τοῦ πεποιηκότος Καίσαρα τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἰουλιανοῦ, καὶ τοῦ πεπονθότος τὴν σφαγὴν αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος. Ἀμφοτέρων ὁ βίος, φησὶν, ὅρον καὶ πέρας εἶχεν· οὐκ ἀμφοτέροις δὲ, ἀλλὰ μόνῳ τῷ Καίσαρι, ἡ βασιλεία καὶ ὁ βίος ὅρον εἶχον.

Ibid. 7. *Οὐκ ἐπαινῆσειεν.* Δι' ὧν, φησὶν, αἰτιῶν θατέρου τῶν βασιλέων κατηγορήσομεν, διὰ τούτων τὸν ἕτερον τῶν αἰτιῶν καὶ μέμψεων ἀπολύσομεν· οἷον, κατηγοροῦμεν μὲν τοῦ ἐνὸς ἀμαρτίαν τινὰ, διὰ ταύτης τὸν ἕτερον αἰτίας ἀπολύσομεν· καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ὁμοίως.

Col. 561 B 8. *Ἀπερίσκεπτος.* Ἀνευδόλαστος.

Ibid. 14. *Ἀκμὴ βραχεία.* Ἀκμὴ καιροῦ, ἡ εὐτυχία· οὕτω καὶ Ἰσοκράτης· Κράτιστον μὲν τῆς ἀκμῆς τὸν καιρὸν τυγχάνειν. Εὐτυχίαν δὲ νῦν τὴν τοῦ βασιλέως Ἰουλιανοῦ.

Ibid. 15. *Τῷ παλαμναίῳ.* Τῷ φοινικῷ δαίμονι. Παλαμναίους γὰρ εἶλεγον τοὺς ὠμοτάτους καὶ τιμωρητικούς δαίμονας.

Col. 564 B 1. *Ἐπιδημία.* Πρὸ γὰρ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας βουλὴ παρὰ Ῥωμαίοις ἦν, ἥτοι Σύγκλητος· ἥτις βουλὴ κατ' ἐνιαυτὸν δύο ὑπάτους ἐχειροτῶνει, οἱ τοὺς πολέμους [Reg. B, πολέμους] ἐπιστεύοντο, ἄλλων τὰ πολιτικά διοικούντων. Ἡνίκα δὲ μετὰ τῶν ὑπάτων ἐν τοῖς πολέμοις ἐδυστύχουν, δικτάτορα προέβαλλον, τὸν μόναρχον, ὃς μῆνας εἶχεν ἐξ [Colb. 3, μῆνας ἔρχε μόνους ἐξ].

Col. 565 A 6. *Ἀδελφῶν σφαγῆς.* Τὸν γὰρ Ἰουλιανοῦ ἀδελφὸν ἐναντίως ἔχοντα αὐτῷ, ἀνετίεν ὁ Κωνσταντίος.

Col. 568 A 12. *Πλάτῳ αὐτόν.* Ἡ τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφία διηρέθη εἰς Στωϊκούς καὶ Περιπατητικούς· καὶ τῆς μὲν Στωϊκῆς (ἥ καὶ Ποικίλης ἐλέγετο διὰ τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα, οἷον, ἣ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία, ἥ τὰ κατὰ Μαραθῶνα) ἡγήσατο ὁ Χρύσιππος, τοῦ δὲ Περιπάτου, ἥτοι τοῦ Λυκείου, Ἀριστοτέλης, Πλάτων δὲ τῆς Ἀκαδημίας.

Ibid. 14. *Κομψὰ λαρυγγίζοντες.* Κομψόν, ἐστὶ τὸ εὐπρεπὲς καὶ χαρίεν· κόμπων δὲ τὸ μέγα. Λαρυγγίζειν δὲ ἐστὶ τὸ τὸν λάρυγγα πρὸς εὐφημίαν ἀγεῖν, ἢ μελέτῃ ἢ τισὶ κλύσματι.

Ibid. B 4. *Ἐκ τῶν τριόδων.* Τοὺς εὐκαταφρονητοὺς καὶ εὐτελεῖς, ἐκ τῶν τριόδων εἶναι φησὶν.

Ibid. 12. *Ὁβολός.* Ὁβολὸς παρ' Ἀθηναίους ἐστὶ χαλκός, ὡς φησὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης.

Ibid. C 3. *Εἰς ἡδονήν.* Οἱ τοῦ Ἐπικούρου καὶ τοῦ Πύρρωνος, θεὸν εἶναι τὴν ἡδονὴν ὀρίζουσι· τοῦτο συλλογίζόμενοι, ὅτι εἰ πάντα, ἀγαθὰ τε καὶ αἰσχροῦ, δι' ἡδονὴν γίνεται, θεὸς ἄρα ἡ ἡδονή· μὴ συνιέντες ὅτι τὰ μὲν, εἰς ἡδονὴν αἰσχροὺ καὶ ὀλέθριον, τὰ δὲ, εἰς θείαν καὶ σωτήριον, τὰ δὲ, μέσα πως, οἷον τὸ φαγεῖν συμμέτρως, τὸ λούσασθαι, τὸ περὶ πολιτικῶν ἱκεῖν, καὶ τὰ ὅμοια.

Col. 569 A 2. *Ὁ συνέειδε.* Τὰ παρ' αὐτοῖς δὲ-

γματα οὐδεις αὐτῶν κατενόησεν, ὅτι πολλῆς ἀνοίας A eorum intellexit, quia multa insipientia multis erroribus repleta.

Ibid. 11. *Μάλλον*. Τῆς ἀληθείας δηλονότι. Ἡ γὰρ πιθανότης ἐγγίζουσα τῇ ἀληθείᾳ, τοὺς πολλοὺς ἀπατᾷ.

Ibid. B 11. *Φιλοσοφίαν καὶ βασιλείαν*. Λόγος ἦν τῶν φιλοσοφῶν [τῶν τότε φιλ. Colb. 3] δοκούντων, ὅτι τότε πόλεις καλῶς [καλῶς αἱ πόλεις. Colb. 3] πράξουσιν, ὅταν βασιλεῖς φιλοσοφῶσιν, ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσῃ· τοῦτο γοῦν αὐτῶν διασύρει νῦν ὁ θεὸς Γρηγόριος.

Ibid. C 2. *Μεγάλη προσηγορία*. Εἰπὼν, ὅτι οὐ τὸ ἄρπαγμα βασιλείαν χαρίζεται, ἐπιφέρει λέγων, ὅτι τρία ἐστὶ καθ' ἃ δικαίως καὶ νομίμως τις βασιλεύει, γέρας ἀρετῆς τὴν τιμὴν λαβὼν, ἢ ὅτε ὁ χρόνος τοῦτο χαρίζεται [ἢ γὰρ ὁ χρόνος τοῦτο χαρίζεται Colb. 3] δειξας ἐκείνων παντοίας ἀρεταῖς καὶ μεγίσταις εὐδοκίμουνα καὶ διαπρέποντα· ἢ βασιλεὺς δοκιμασία καὶ κρίσις· ἢ ψῆφος τῆς [καὶ ψῆφος· ἢ κρίσις τῆς Colb. 3] συγκλήτου βουλῆς κοινῇ. Ὁ μὲν [Colb. 3] καθ' ἐν δὲ τούτων κρατήσας, τύραννος μᾶλλον ἢ βασιλεὺς.

Ibid. 7. *Δεύτερον δέ*. Οὐ περιέμεινε γὰρ τὸν θεὸν καὶ βασιλείᾳ τῆς τιμῆς αὐτὸν ἀξιώσαι, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐστεφεν.

Col. 572 B 1. *Οὐκ ἐπῆρθη*. Οὐκ ἐπῆρθη μὲν εἰς τὴν κακίαν ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ κυβερνήσεως. Ἀντὶ τοῦ, Οὐχ ἡ κυβερνήσις τοῦ Θεοῦ ἐπῆρεν αὐτὸν εἰς κακίαν, ἀλλ' οὐδὲ ἐπεσχέθη ὅτι αὐτῆς προεβόλετο ἀπ᾽ αὐτῆς εὐσεβείας τὴν ἀσέβειαν.

Ibid. 6. *Τῷ λαθεῖν*. Τῷ λαθεῖν τοὺς βαρβάρους C δηλονότι.

Ibid. 14. *Κλέψας τιμή*. Ἀντὶ τοῦ, διὰ τίνος τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις, προδιδόντος καὶ μηνύοντος ἐκείνῳ τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἐπιχειρεῖν δεῖ, καὶ οὕτω νομίζων δεῖν αὐτὸν βυσθῆναι.

Ibid. C 3. *Εὐστοχοί*. Μέγιστον σημεῖον καὶ ἐναργὲς ἡ κατὰ τὴν Περσίδα σφαγὴ Ἰουλιανοῦ, τοῦ μὴ κατὰ πρόγνωσιν αὐτὸν βασιλεύσαι τούτων. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, καὶ ἐκστρατεύοντι αὐτῷ τὴν ἤτταν ἐδῆλωσαν ἄν, καὶ ἐν Πέρσῃς ὄντι τῷ παραπλήγι, τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτομόλου ἀπάτην προεῖπον ἄν.

Col. 573 A 4. *Γερραιοῦ*. Καὶ γὰρ ἤδη βασιλεύοντι τῷ Ἰουλιανῷ τὸ περιγενέσθαι τοῦ στρατοῦ, καὶ τῆς δυνάμεως, ἣτις αὐτῷ τὴν φυγὴν οὐ συνεχῶς· πολλὸς ἀγὼν καὶ δυσχέρεια γέγονε.

Col. 576 C 1. *Ἀγανίττειται*. Ἀνάγινος ἀπεργάζεται. Τὸ γὰρ ἀγανίττειν ἐναντίον ἐστὶ τῷ ἀγνίττειν.

Col. 577 A 4. *Ἐπισημῆναι*. Τὸ θεῖον δηλονότι. Ἐπὶ γὰρ ταῖς μεγίσταις μεταβολαῖς, καὶ μεγάλα τὰ σημεῖα εἰσθῆναι γίνεσθαι.

Ibid. 12. *Θυομένῳ*. Αἱ τοιαῦται μεσότητες τὴν ἀναφορὰν ἔχουσιν ἐπὶ τὸν κύριον, ἥτοι τὸν κτήτορα· οἶον, οἰκοδομεῖ μοι οἶκον ὁ οἰκοδόμος, οἰκοδομοῦμαι δ' ἐγώ.

Ibid. B 5. *Παρσχεδίασε*. Ἀντὶ τοῦ, παρὰ τὸ ὃν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐξέλαβε, καὶ ἐκ τοῦ εὐθέως τοῖς παροῦσι παρερμηνεύσας ἐψεύσατο.

Ibid. 8. *Ἐλκεται*. Ταῦτα πρὸς τὸ σπλάγχχνον ἔχει

Propinquitatem magis. Veritatis videlicet. Prohabilitas enim veritati proxima plerosque decipit.

Philosophiam et imperium. Sermo erat apud eos qui philosophiam prosteri videbantur, tum civitatibus optimum fore, cum vel reges philosopharentur, vel philosophi regnarent. Hanc igitur eorum sententiam nunc divinus Gregorius irridet.

Magno nomine. Cum dixit quod non raptus regnum largitur, adjicit dicens quod tria sunt per quæ juste et legitime quispiam regnat, ut, virtutis præmio dignitate accepta, sive cum tempus hoc largiatur, ostendens illum multis ac maximis virtutibus commendatum ac præcellentem; sive regis electio ac iudicium; sive commune convocati senatus suffragium. Iste vero juxta nullum ex iis imperio potitus, tyrannus magis quam imperator.

Deinde. Non exspectavit donec patruus et imperator ipsum hoc dignitate dignaretur, sed seipsum coronavit.

Non excitatus est. Non quidem ad malum excitatus est Dei gubernatione, id est, non Dei gubernatio eum ad malum excitavit, sed nec item ea repressus est cum impietatem pietati semel anteposuerit.

Fallendo. Barbaros videlicet fallendo.

Per domesticorum quemdam celans. Id est, per aulicum quemdam proditorem, tempusque illi indicans quo facinus tentandum erat, et ita seipsum liberandum esse existimans.

Sciti ac solertes. Maximum indicium manifestumque in bello adversus Persas Juliani cædes, quod non juxta istorum præscientiam regnavit. Quod si res ita se haberet, et pugnanti ei cladem ostendissent, et in Perside profugato per transfugam indias prædixissent.

Præstantissimus. Etenim jam regnanti Juliano superare exercitum ac opes reducere, quæ fugam ei non permittebant non sine multo prælio et magna difficultate assecutus est.

Ἀγανίττειται. Impuras efficit. Namque ἀγανίττειν· contrarium est ἀγνίττειν, purificare.

Signum accesserit. Nempe divinum. In maximis enim mutationibus magna quoque fieri signa solent.

Θυομένῳ. Tales mediæ formæ ad dominum seu herum referuntur. Ita, οἰκοδομεῖ, ædificat, mihi domum architectus, οἰκοδομοῦμαι, mihi ædifico, ego.

Ex tempore interpretatus est. Scilicet contra verum rectumque accepit, et ex tempore de præsentibus rebus prave interpretatus, mentitus est.

Trahitur. Hæc ad viscera referuntur, in quibus

crux cum circulo visa est. Ostendebant enim crucem regnaturam aliquando fore : corona enim regni signum ; etsi impius ac cæcus iste aliter dicat nempe circumscriptionem finemque crucis et Christianorum regni circulo indicari.

Id agebat. Providenter curabat.

Αὐθαδιάζεσθαι. In mala acceptione, sicut plerumque, usurpatur αὐθαδιάζεσθαι pro audacter, petulantè ac inconsiderate agere ; nunc autem in bona apud Gregorium, oblectari et dimicare significat.

Callide. Apodosis. Si bellum aperte susciperet, illud atque illud accideret ; at si callide et artificiose bellum gereret, et quæ sequuntur.

Id unum expetentes. Prima classis eorum qui laude digni sunt, est pulchrum diligere propter ipsum pulchrum, non autem propter quodvis aliud, quod quidem melius est et majori virtute præstantium. Secunda classis pulchrum diligere propter mercedis spem atque expectationem. Tertia classis, pœnæ timore bonum facere.

Insigne atque honorificum. Pusillanimitatem simul atque ignaviam tyranni Juliani vituperat ; quod iste non aperte, sed artificiose ac dolose salutarem doctrinam persecutus sit.

Vesana. Quorum populorum ac civitatum proterviam coercere et reprimere difficile aut impossibile erat.

Non scripta. Illud idem ac si legibus præscriptum. Qui enim inhibere potest et negligit, verius hoc facit.

Humanius. Nempe ut iste putavit, ideoque statim adjunxit vocabulum δῆθεν, videlicet. Sic igitur intelliges, ne in alienum sensum incidas. Quis vero ille ? Superius quidem aperte ac publice vim inferre, regium simul et magni animi habebatur ; callide autem ad suadendum conari, vile atque ignavum. Quomodo igitur hic, callide ad suadendum conari, lenius atque humanius magisque regium ? Contrarium illud quidem non est, contrarium autem esse videtur, nisi quod ille sic opinaretur ; adjungit, id sibi videlicet assumit suadendi partes. Non enim secundum veritatem illius erat persuasio, sophismata auctoris nequitiae, pro instrumento tyranno utentis.

Retinuit. Non enim suadendi partes ad extremum conservavit, sed deinceps ad manifestam violentiam seipsum vertit.

Perquam crudelis. Quomodo humanitas perquam inhumana ? Sicut ipse dicebat, per humanitatem nobis vim inferrebat. Itaque vere dici poterat crudele ei esse mansuetum videri.

Persuasio. Prius etenim sophismatibus et paralogismis usus persuadere conabatur. Cum vero ad persuadendum viribus exhaustis non pervenisset, vim inferebat morsu ac rabie sæviens, quasi fera quædam bestia. Qui autem de hac feritate excusabant eum, dicebant quod propter multam ejus be-

τὴν ἀναφορὰν, ἐν ᾧ ὁ σταυρὸς σὺν τῷ κύκλῳ ἐφάνη. Ἐδῆλου γὰρ, ὅτι δεῖ τὸν σταυρὸν βασιλεύειν. Ὁ γὰρ στέφανος βασιλείας σημείων, εἰ καὶ ἐτέρως ὁ ἄθεος ἐκεῖνος καὶ παραπλήξῃ φησιν, ὅτι περιγραφὴν καὶ παῦλαν ὁλοὶ ὁ κύκλος τῆς τοῦ σταυροῦ καὶ Χριστιανῶν βασιλείας.

Ibid. 12. Ἐκρυπτανέετο. Ὁκονόμητο.

Col. 580 C 11. Αὐθαδιάζεσθαι. Ἐπὶ κακοῦ μὲν, ὡς τὰ πολλὰ, εἰρηται τὸ αὐθαδιάζεσθαι, ὅσον ἐπὶ τοῦ θρασύνεσθαι, καὶ προπετεῦσθαι, καὶ σὺν ἀπονοήᾳ κινεῖσθαι· νῦν δὲ ἐπὶ καλοῦ εἰρηται τῷ Πατρὶ, ἀντὶ τοῦ, ἀπομάχεσθαι.

Col. 581 A 6. Τέχνης. Ἀπόδοσις. Ὡς τὸ μὲν φανερώς ἀνιέσθαι τὸν πόλεμον, τὸ καὶ τὸ συμβῆσεται· εἰ δὲ μετὰ τῆς τέχνης στρατεύσεις, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ibid. D 4. Πᾶσα ἐρεσις. Πρώτῃ τάξει τῶν ἐπαινετῶν τὸ ἀγαπᾶν τὸ καλὸν δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, καὶ μὴ δι' ἄλλο τι· ὅπερ ἐστὶ βέλτιον, καὶ τῶν ἐπὶ πλείστον ἀρετῆς προσελθόντων. Δευτέρᾳ τάξει, τὸ ἀγαπᾶν τὸ καλὸν δι' ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν μισθοῦ. Τρίτῃ τάξει, τῷ φόβῳ κολάσεως ποιεῖν τὸ ἀγαθόν.

Col. 584 B 2. Μεγαλοπρεπές. Μικροφυλίαν ἅμα καὶ δουλοπρέπειαν τοῦ τυράννου καταγινώσκει Ἰουλιανοῦ· διὰ τὸ μὴ φανερώς, ἀλλὰ τεχνικῶς καὶ δουλερώς διώκειν τὸ σωτήριον δόγμα.

Ibid. 11. Ἀληπτος. Ὡς δῆμων καὶ πόλεων ἡ αὐθάδεια ληφθῆναι καὶ κρατηθῆναι χαλεπὸν ἢ ἀδύνατον ἦν.

Ibid. 14. Ἀρραφον. Ἔοικε τοῦτο, τῷ συγγραφικῷ ἐκείνῳ. Ὁ γὰρ δυνάμενος παῦσαι, περιορῶν δὲ, ἀληθέστερον τοῦτο δρᾷ.

Ibid. C 1. Ἡμερώτερον. Ὡς ἐκεῖνος ἐνόμιζε δῆλον ὅτι· διὰ τοῦτο καὶ ἐπιφέρει εὐθέως τὸ δῆθεν. Οὕτως οὖν νοήσεις, ἵνα τὸ ἐναντιοφανὲς ἐκφυγῇ. Ποῖον τοῦτο ; Ἀνωτέρω τὸ μὲν φανερώς καὶ δημοσίᾳ βιάζεσθαι, βασιλικὸν ὁμοῦ καὶ μεγαλόφυχον ἐνομίζετο, τὸ δὲ τεχνικῶς πειρᾶσθαι πείθειν, δουλοπρεπές τε ἅμα καὶ ἀγεννές. Πῶς οὖν ἐνταῦθα, τὸ μετὰ τέχνης πειρᾶσθαι πείθειν ἡμερώτερον καὶ βασιλικώτερον ; Ἐναντίον μὲν οὐκ ἔστιν, ἐναντιοφανὲς δὲ, πλὴν ὡς ἐκεῖνος ᾤετο οὕτως· ὅτι καὶ ἐπιφέρει, εἰς αὐτὸν δῆθεν φέρεται τὸ τῆς πειθοῦς. Οὐ γὰρ κατ' ἀλήθειαν ἐκείνου ἦν ἡ πειθὼ, σοφίσματα δὲ τοῦ δημιουργοῦ τῆς κακίας, ὀργάνῳ κεχρημένου τῷ τυράννῳ.

Ibid. 3. Διεσώσατο. Οὐδὲ τὴν δοκοῦσαν πειθὼ μέχρι τέλους ἐφύλαξεν, ἀλλὰ λοιπὸν ἐτράπη καὶ εἰς τὸ φανερώς βιάζεσθαι.

Col. 585 A 8. Ἀλατ ἀπάνθρωπον. Πῶς τὸ φιλόανθρωπον ἀπάνθρωπον ; Ὡς μὲν αὐτὸς ἔλεγεν, ὑπὸ φιλόανθρωπίας ἡμᾶς ἐδίδασκε· ὡς δὲ ἡ ἀλῆθεια, ἀπάνθρωπον ἦν αὐτῷ τὸ δοκεῖν φιλόανθρωπον.

Ibid. 9. Πιθανόν. Πρώτερον μὲν γὰρ ἐπειρᾶτο σοφίσμασι τιτι καὶ παραλογισμοῖς χρώμενος πείθειν· ὡς δὲ τῆς πειθοῦς ἐξασθενῶν διημάρτανε, καὶ προσεδίδασκε ὕλακτῶν καὶ ἀγριαίνων ὥσπερ τι θηρίον ἀνήμερον. Καὶ οἱ ὑπὲρ τῆς ἀγριότητος ἀπολογούμενοι, ἔλεγον, ὅτι ὑπὸ χρηστότητος πολλῆς, καὶ

τοῦ τοὺς Χριστιανούς ἐθέλειν πρὸς τὸ κρεῖττον με-
ταστῆσαι ἀγριαίνει καὶ βιάζεται.

Ibid. 11. Ἀποτυχάνων. Τοῦτο ποῖον; Τὸ βού-
λεσθαι τὸν Ὑουλιανὸν δοκεῖν εἰκότως βιάζεσθαι.

Ibid. B 2. Πάγαις. Καὶ ἡ παγίς, καὶ ἡ πάγη εἴ-
ρηται.

Ibid. 3. Εἰς γε πρόπος. Εἰς τῶν δύο, ἡ πάγης, ἡ
διωγμοῦ· ἦν δ' αὐτῷ πάγη μὲν οἱ λόγοι, διωγμὸς
δὲ τὸ βιάζεσθαι.

Ibid. 7. Πᾶσι διώκαις. Οὕτως ἐν τοῖς πολέμοις
οἱ Ἀθηναῖοι πρῶτοις ἐπεχείρουν τοῖς ἰσχυροτέροις,
τοὺς ἀσθενετέρους τέως ἄσσαντες· οὗτοι τῶν κρεῖτ-
τόνων χειρωθέντων ῥᾶδιως οἱ χεῖρους ἁλώσονται.

Ibid. 14. Τὰ βασίλεια. Τῷ τὴν ἀρχὴν ἐγχειρῆσαι
τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ τὴν ἀσθεῖαν.

Ibid. C 2. Μεγάλῳ βασιλεῖ. Μέγαν βασιλέα οἶμαι
λέγειν αὐτὸν Κωνσταντῖον [addit. Colb. 3, τὸν ὑπ'
ἐκείνῳ δολοφονηθέντα], μέζονα δὲ τὸν Χριστόν.

Ibid. 6. Εὐπιστον. Εὐχερῶς πειθόμενον.

Ibid. D 1. Ἠλιπίαν. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ πονηροί,
τοῖς ἀεὶ παροῦσι δουλεύοντες, καὶ μηδὲν γνησίως.

Ibid. 3. Διόκτης. Διάβολός δηλονότι· οὐχ ὅτι δ'
ἐκὼν, ἀλλ' ἄκων οὐκ ἔδωκε, τοῦ Θεοῦ μὴ συγχωρή-
σαντος τὸ πᾶν ὑφελέσθαι διὰ σπλάγχνα ἐλέους αὐτοῦ.

Ibid. 5. Ὁσων. Ὁ γὰρ κρεμασθεὶς ὅρις τὴν
ἀμαρτίαν ὑπεδήλου καὶ ὑπὴνίττετο καταλυθησομένην
ἐν τῷ σταυρῷ.

Col. 588 A 5. Τῶν κάτω. Τῶν ἀρχομένων, καὶ μὴ
ὄντων ἐν περιφανείᾳ καὶ εὐδοξίᾳ ταύτῃ τῇ φαινομένῃ.

Ibid. 14. Συνθήματος. Συνθήμα ἐστὶ τὸ [Colb. 3,
τ'] σημεῖον καὶ σύμβολον τοῦ στρατοῦ, ὃ καλοῦσι
βάνδον. Λέγει δὲ νῦν τὸ ἔχον ἐπὶ τοῦ ἄκρου τὸν σταυ-
ρὸν τὸν σωτήριον, ὃ κατὰ τῶν ἐναντίων ἀρβραγῆς
ἱσταται τρόποιον. Πάλιν, τὰ καλούμενα παρὰ Ῥω-
μαίοις σίγμα καὶ βάνδα, ταῦτα ὁ Ἀττικίζων συνθή-
ματα καὶ σημεία καλεῖ. Καὶ εἰ τι μὲν σύνθημα,
τοῦτο καὶ σημεῖον, οὐκ εἰ τι δὲ σημεῖον, τοῦτο ἤδη
καὶ σύνθημα. Ἔστι γὰρ σύνθημα τὸ παρὰ τοῦ
στρατηγοῦ τοῖς στρατιώταις διδόμενον σύμβολον,
πρὸς τὸ μὴ ἀγνοεῖσθαι αὐτοὺς ἀλλήλοις· οἷον ἀρ-
χάγγελος [ἀρχάγγελε Colb. 3], Θεοτόκε, Χριστὸς βα-
σιλεύει.

Ibid. B 2. Καμῖτων. Ἀντὶ τοῦ, καταλῶν τῶν D
πόνων τὸ στράτευμα. Colb. 3.

Ibid. 8. Ἐκ' ἄκρων. Ἀντὶ τοῦ, ἐκ' ἄκρων κα-
μάκων καὶ καλάμων· αὐτὸ γὰρ τὸ δόρυ τὸ βαστά-
ζον τὸν σταυρὸν, ἢ βασιλέως πρόσωπον, ἢ χάσμα
δράκοντος, κάμαξ ἀκούει, οἷον εἰ τις κάλαμος·
Colb. 3.

Ibid. 9. Φολισιν. Φολίς ἀντὶ τοῦ ἡ λεθρίης·
ἐστὶ δὲ τὸ δέρμα τοῦ ὄφιος, ἥτοι αἱ λεπίδες τοῦ ὄφ-
ματος.

Ibid. C 1. Ἀκαίδευτότατος. Πεπαιδευτο μὲν γὰρ
τὰ μικρὰ ταῦτα, ὅσα ἐν γράμμασι καὶ φωναῖς εἰς
ἀέρα διαλυομέναις, ἀπαιδευτότατος δὲ τὰ σωτη-
ριώδη καὶ παραμένοντα τοῖς κτησαμένοις.

¹¹ Luc. 1, 78.

A nignitatem ac benevolentiam, dum Christianos ad
melius convertere vellet, saeviebat atque vim infe-
rebat.

Nihil profecisset. Quid vero? Nempe cum non
sine causa vim asserere Julianus videri vellet.

Πάγαις. Laqueus παγίς et πάγη Græce dicitur.

Alterutro modo. Alteruter e duobus, aut laqueus,
aut persecutio. Erant autem ei laquei verba, et
persecutio vis illata.

Omnibus persecutoribus. Ita in bellis Athenienses
primos adoriebantur validiores, infirmioribus huc-
usque neglectis. Etenim, fortioribus devictis, faci-
lius debiliores capiuntur.

Aulam totam. Dignitates impertiens illis qui sibi
impietate similes erant.

Magnum imperatorem. Magnum imperatorem vo-
cat, ut opinor, Constantium (illius dolo subla-
tum), majorem vero Christum.

Εὐπιστον. Ad persuadendum faciliores.

Sperabat. Tales enim mali semper præsentibus
inservientes, et nulli sincera fide.

Qui persecutionem excitabat. Scilicet diabolus.
Non quia libens, sed invitatus non dedit, non per-
mittente Deo omnes abripi, propter viscera miseri-
cordiæ suæ ¹².

A serpentibus. Suspensus enim serpens peccatura
subindicabat, atque innuebat deletum iri in cruce.

Plebei ordinis. Eorum scilicet qui regebantur,
neque in splendore ac fama hujus mundi erant.

Συνθήματος. Συνθήμα signum est et symbolum
exercitus, quod βάνδον vocant. Hic designat illud,
cujus in vertice crux erat salutis, quodque adver-
sus inimicos infractum stat tropæum. Rursus,
quæ apud Romanos vocabantur signa et βάνδον,
hæc atticissans συνθήματα et σημεία vocat. Quod-
cunque σύνθημα, σημεῖον est, non autem omne ση-
μεῖον σύνθημα quoque est. Etenim σύνθημα symbo-
lum est a duce militibus datum, ut alii alios agno-
scerent: sicut archangelus, Dei Mater, Christus
regnat.

Ærumnarum solvendarum vim habens. Ia est;
exercitum a laboribus recreans.

Super summas lanceas. Nempe super summos
palos vel arundines. Lancea enim ipsa ferebat cru-
cem, vel imperatoris effigiem, vel draconem hiantem.
Palus quoddam arundinis genus est.

Φολισιν. Φολίς est squama vel tegumentum: pellis
est serpentis, vel pellis squamulæ.

Imperitissime. Peritus erat istorum futilium, si-
cut litterarum et verborum in æra evanescentium;
imperitissimus vero salutarium et possidentibus
permanentium.

Paucis. *Mysterium nostrum paucis quidem, id est mundis et in contemplatione acerrimis; vetus autem multis, et deorsum ambulantibus, novum vero paucis et excelsioribus recens.*

Martyres. *Neque martyres per te fieri curavisti. Prius enim dixit quod martyrii quoque gloriam nobis invidebat.*

Apparitiones. *Quorum sanctorum qui apparebant mari laborantibus, vel aliter periclitantibus, et qui ob praevisionem futura praenuntiabant praedicebantque.*

Ἐχέδια. *Ex improvise quaesita.*

Ἀντουργὸν στρατηγίαν. *Belli gerendi rationem qua rex per se ipsum regnat bellumque gerit.*

Vitiosa affectione vacuus. *Habemus in nobismet ipsis et iram, et amorem, et si quid aliud hujusmodi in nostra natura a Deo hominibus infusum. Quae juxta liberum arbitrium ad pejora non amovetur, meliorum amorem rejicientes, corporalia et instabilia misere cupinus. Idem adversus passionem nostras via omissa; in populares nostros inique invehimur.*

Persae. *Apud quos et poenas persolvit, impietate quidem non dignas, poenas tamen in praesenti sufficientes.*

Quod licet. *Ejus adversus nos cura et contentio. Non erat Juliano ratio media inter consiliorum suorum apertam vel manifestationem vel occultationem. Verum eo furoris et insipientiae pervenerat, ut sursum deorsumque odium in nos concitare non desineret. Si moderate igitur saperet, raro quidem diceret et subindicaret sententiam, plura vero reticens absconderet. Hoc enim medium inter euari et omnia omnibus non manifestare.*

Ab hac nova. *Dicebant enim qui eadem cum Juliano sentiebant, quod nunc in unum convenerant philosophia simul atque imperium.*

Admiranda. *Haec ironice.*

Ἡ δρέμος. *In aliis ἦ. cum duro afflatu; scilicet, cuinam philosophiae et imperio. Haec atque haec verbis tantum bona. Populi vero dissidentes, et haec atque haec mala; quae non verbis tantum, sicut pulchra, sed re ipsa consideranda sunt. Haec irridens adversus Platonicos dixit.*

Περὶ θρυλλεῖσθαι. *Frustra personare.*

Vel illi insignem quamdam gloriam. *Ita vult, ut opinor: Quae haec mala ad gloriam Juliano erant profutura, ut ipse, ita ut vel Romanorum reipublicae ad tranquillitatem (ita se locus habet), quam ad gloriam isti, pro, quae ut jam interpretatus est.*

Qui haec. *Qualia haec? quae scilicet Graeci dicebant, nunc in unum convenire imperium et philosophiam. Exinde felices, ait, homines ad auream hanc aetatem revertentes.*

Διδόσκειν. *Διδόσκειν hic pro εξεως, habitu dixit. Praeceptum enim dispositione, διδάσκειν, sit habitus, εξεις, habitus vero firmum aliquid perfectumque bonum in anima constituit. Habemus autem nos*

Ibid. 9. Ὀλίγοις. Τὸ μυστήριον ἡμῶν τοῖς μὲν ὀλίγοις, ἀντὶ τοῦ, καθαρῶς καὶ ὀξυτάτοις τὴν θεωρίαν· καὶ αὐτὸν τοῖς γε πολλοῖς καὶ χαμαὶ ἐρχομένοις, νέν δὲ τοῖς ὀλίγοις καὶ ὑψηλοτέροις πρόσφατον.

Col. 589. B 2. Μάρτυρας. Οὐδὲ μάρτυρας τὸ ἐπὶ τοῖς γενέσθαι ἐσπούδακας· φθάσας γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐφθόνην ἡμῖν καὶ τῆς τοῦ μαρτυρίου τιμῆς.

Ibid. C 4. Αἱ ἐπιπράνεια. Ὡς ἀγίων τὸ ἐπιπράνεσθαι τοῖς κάμνουσι κατὰ θάλατταν, ἢ ἄλλως κινδυνεύουσι, καὶ ὧν τὸ διὰ προρρήσεων προμηνύειν καὶ προλέγειν τὰ μέλλοντα.

Col. 593 A 4. Ἐχέδια. Τὰ ἐξ αὐτοσχεδίου γινόμενα.

Ibid. 5. Ἀντουργόν. Ἀντουργὸν στρατηγίαν ἦν βασιλεὺς δι' αὐτοῦ βασιλεύει καὶ στρατηγεί.

Ibid. B 5. Ἀπαθούς ἔρωτος. Ἐχομεν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς καὶ ὀργὴν καὶ ἔρωτα, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο ἐν τῇ ἡμετέρᾳ φύσει παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἐμψυτευθέν· ἃ κατὰ τὸ αὐτεξούσιον ἐπὶ τὸ χεῖρον ἡμεῖς παρατρέποντες, τὸ τῶν κραιπνῶν ἐρᾶν παρωσάμενοι, τῶν σωματικῶν καὶ ἀσάτων ἀθλίως ἐπιθυμοῦμεν· ὡσαύτως καὶ τοῦ θυμοῦσθαι κατὰ τῶν παθῶν ἀφέντες, τοῖς ὁμοφύλοις ἡμῶν οὐκ ὀρθῶς ἀγριάζομεν.

Col. 600 A 2. Πέρσαι. Ἐν οἷς καὶ δίκην ἔδωκε, τῆς μὲν ἀσθενείας οὐκ ἔδεικνεν, δίκην δὲ ὅμως ἐν τῷ παρόντι ἱκανῆν.

Ibid. 5. Καὶ τοῦτο. Τὸ καθ' ἡμῶν σπούδασμα. Οὐκ ἦν τῷ Ἰουλιανῷ μέσον τοῦ τε ἐκφραίνειν καὶ τοῦ κρύπτειν παντελῶς· ἀλλ' οὕτω τῆς μανίας εἶχετο καὶ παραπληξίας, ὥστε ἄνω καὶ κάτω τὸ καθ' ἡμῶν μέσον καλῶν [ἰσ. στρέφων] οὐκ ἐπαύετο. Εἰ δὲ μετρίως γοῦν ἐσωφρόνει, ὀλιγάκις μὲν ἔλεγε καὶ ὑπεδῆλου τὴν γνώμην, τὰ πολλὰ δὲ σιωπῶν ἀπέκρυπτε. Τοῦτο γὰρ μέσον ἐστὶ τοῦ τε ἐκλαλεῖν, καὶ τοῦ πάντα πᾶσι μὴ ἐκφραίνειν.

Ibid. B 5. Τῆς νέας. Ἐλεγον γὰρ οἱ τὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ φρονούντες, ὅτι Νῦν εἰς ταῦτ' συνῆλθε φιλοσοφία τε ἅμα καὶ βασιλεία.

Ibid. 6. Θανυμαστῆς. Ἐν εἰρωνεῖα ταῦτα.

Ibid. 15. Ἡ δρέμος. Ἐν ἄλλοις, ἦ, μετὰ τῆς δασείας· τούτέστιν, ἥτιν φιλοσοφία καὶ βασιλεία· τότε μὲν καὶ τότε τὰ μέχρι λόγου ἀγαθὰ. Αἱμοὶ δὲ στασιάζοντες, καὶ τὸ καὶ τὸ κακὰ, ἃ μὴ μέχρι λόγου, ὥσπερ τὰ καλὰ, ἀλλ' αὐτῷ τῷ ἔργῳ πάρεστιν ὀρᾶν. Διασύρων δὲ λέγει ταῦτα κατὰ τῶν Πλατωνικῶν.

D Ibid. C 3. Περιθρυλλεῖσθαι. Περιτρεχέσθαι μάτην.

Ibid. 8. Ἡ πρὸς εὐδοξίαν. Οὕτω θέλει ὡς νομίζω· Ἄ ταῦτα κακὰ πρὸς εὐδοξίαν τῷ Ἰουλιανῷ κάλλιστα εἶχεν, ὡς αὐτὸς ὥστε ἢ τῷ κοινῷ τῶν Ῥωμαίων πρὸς ἀσφάλειαν (τὸ κείμενον δὲ οὕτως ἔχει), ἢ πρὸς εὐδοξίαν ἐκείνῳ, ἀντὶ τοῦ, ἃ ὡς ἦδη ὑπέλαβεν.

Ibid. 12. Ὅστις ἀν. Ποῦτα ταῦτα; Τὸ λέγειν τοὺς Ἕλληνας ὅτι νῦν εἰς ταυτὸν ἦλθον βασιλεία καὶ φιλοσοφία. Κάντεσθαι εὐδαίμονες, φησὶν, οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὴν χρυσὴν ἐκείνην γενεάν ἐπανελθόντες.

Col. 601 B 5. Διδόσκειν. Διδόσκειν ἐνταῦθα ἀντὶ τῆς εξεως εἶπεν. Ἡ μὲν γὰρ διδάσκειν προτοῦσα, εξεις γίνεται, ἢ δὲ εξεις βέβαιόν τι καὶ τέλειον ἀγαθὸν ἐν τῇ ψυχῇ καθίσταται. Ἐχομεν δὲ ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ

Ibid. 12. *Τι καὶ μῦρον.* Τὸν Χριστὸν, μῦρον γὰρ Ἀ
ἐκκενωθὲν τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Ibid. 15. *Εἴθε μοι.* Κάμολ γένοιτο, ὁπὲ γοῦν καὶ
μόγις, διὰ τῶν σὺν εὐχῶν, ἅγιε Πάτερ, ἐπειδὴ πάντα
δυνατὰ τῷ Θεῷ.

Ibid. B 11. *Καὶ πομπεύειν.* Πομπεύειν καὶ ἐπὶ
καλοῦ λέγεται καὶ ἐπὶ κακοῦ· ἐπὶ καλοῦ μὲν, ἥνικα
τῆς ἑορτῆς οὐσης προϊόντες ἐπ' ἀγορᾶς βαδίζωμεν,
εἰς τιμὴν κεκοσμημένοι τῆς πανηγύρεως· ἐπὶ κακοῦ
δὲ, ὡς ὅταν ἐν τῇ πομπῇ τῷ Διονύσῳ οἱ Ἕλληνες ἐφ'
ἀμαξίων προϊόντες ἀλλήλους ἔλεγον κακῶς, καὶ πρὸς
τὸ μὴ αἰσχυρῆσθαι, προσωπεῖα, λέγοντες, ἐφόρου
οἱ πλείστοι. Ἐντεῦθεν καὶ πομπεύειν λέγομεν, τοὺς
φαιδῶν τι δρᾶσαντας, καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς μεθ'
ὑδρεως ἀγομένους.

Ibid. C 1. *Λυγισμάτων.* Λύγισμα, ἐστὶ θηλυδριώ-
δης μετὰ τοῦ ἀκκίζεσθαι καὶ θρύπτεσθαι γινόμενη
τῶν ἀστέμων ὁμιλία· καὶ λυγίζεσθαι μὲν ἐστὶ, τὸ
τεχνικῶς ὀρχεῖσθαι καὶ θρύπτεσθαι, ἥτοι τοῖς μέ-
λεσι καὶ τῇ φωνῇ κατακλιόμενον ἀκκίζεσθαι· θρύ-
πτεσθαι δὲ ἐστὶ, τὸ ἀνευ φωνῆς καὶ τέχνης ἀκκί-
ζεσθαι τε καὶ κατακλιθεῖν τοῖς τοῦ σώματος μέ-
λεσιν. Εἴρηται δὲ ἀπὸ τοῦ λύγου. Λύγος δὲ λέγεται
παροξυτόνως· τὸ ἱμαντῶδες φυτόν. Οὐ γοῦν λυγίζων
στρέφεται, καθὰ καὶ τὸ φυτόν ἐκεῖνο, ἀκκιζόμενος
καὶ θρυπτόμενος· εὐδὴλον δὲ, ὡς ὀξυνόμενον τὸ λυγὸς
ὄνομα, σημαίνει ποιητικῶς τὸν ὀλεθρον. Λύγος δὲ
εἴρηται καὶ παθητικῇ φωνῇ· λυγίζεται, ἀντὶ τοῦ
στρέφεται αἰσχυρῶς καὶ ὀρχηστικῶς.

Ibid. 3. *Σύννοιαν.* Ἰσοκράτης ἡμᾶς ἐδίδαξε τίς
ὁ σύννοιος, καὶ τίς ὁ σκυθρωπός· ὅτι ὁ μὲν κατηφής,
ἀεὶ καὶ αὐθάδης· ὁ δὲ σύννοιος ὁ διὰ παντὸς προσέχων
ἑαυτῷ καὶ συνῶν, ἐν τε τῷ προσέχειν ἑαυτῷ τὸν
νοῦν συνάγων.

Col. 712 A 3. *Παπαίρεσως.* Τὸ ἐορτάζειν νοητῶς,
ἀλλὰ μὴ κατὰ τοὺς ἀφρονας αἰσθητῶς.

Ibid. 8. *Κολάσαι.* Ἀντὶ τοῦ, Κολάσωμεν αὐτούς·
μετροῦμεν τὴν κόλασιν, φησὶν, ἐν ᾧ μὴ κολάσαι κατ'
ἐξουσίαν ἰσχύσαμεν, ἔασωμεν οὖν — ετρα κολάζε-
σθαι τοὺς ἐχθροὺς τῷ συνεῖδῳι πληττομένους κατὰ
τὴν τραγῳδίαν. Ἡ σύνεσις γὰρ ἀπόλλυσι τὸν δεινὰ
εἰργασμένον.

Col. 713 A 4. *Πεῖσαι.* Διὰ τοῦ πείσαι τοὺς πεπον-
θότας ἐτι ζώντας, ὅηλον ὅτι, φέρειν καρτερῶς, ἃ
πεπόνθασιν.

Ibid. C. 2. *Ἀριθμηθῆσεται.* Οὕτως ἡ φράσις,
μετ' ἐκείνων ἀριθμηθῆσεται καὶ πρὸ ἐκείνων ὁ Ἰου-
λιανός· οὐ τῷδε καὶ τῷδε κολαζόμενος, ἀλλ' ὀψόμεθα
τίσι καὶ οἷσις κολαζόμενος, τοῖς ἐκείθεν.

Ibid. 8. *Κειρόμενος.* Ὁ Προμηθεὺς λέγεται κλέ-
ψαι τὸ πῦρ παρὰ τῷ Θεῷ καὶ ἐνεγκεῖν εἰς ἀνθρώπους·
καὶ ὅτι περὶ τὰ κρέα τῆς θυσίας ἀπατήσας τὸν Δία,
εἰς ἔργῃν ἐκίνησεν αὐτὸν διττῶς. Τοῦτον θέλων τι-
μωρήσασθαι, ἐποίησεν ἀετὸν κατεσθίειν αὐτοῦ τὸ
ἥπαρ· καὶ τὴν μὲν ἡμέραν κατησθίετο τὸ ἥπαρ, τὴν
δὲ νύκτα πάλιν ἀνεπληροῦτο, καὶ πάλιν ἔρχεται ὁ
ἀετὸς, καὶ ἥσθιεν αὐτὸ, ἕως οὗ ὁ Ἡρακλῆς ἐλθὼν

Unguentum quoque quoddam. Christum. Unguen-
tum enim effusum nomen ejus ¹².

Atque utinam mihi. Mihi quoque contingat, sero
licet et ægre, per preces tuas, sancte Pater, om-
nia cum Deo possibilia sint.

Et pompam agere. Πομπεύειν et malo et bono
accipitur sensu. Bono quidem, cum festo die præ-
euntes ad forum procedimus, in solemnitatis ho-
norem ornati; malo autem, cum in Bacchi festum
Græci in curribus procedentes, se invicem contu-
meliis lacescebant, atque, ne ipsos puderet, perso-
nati plerique ambulabant. Exinde nos πομπεύειν,
pompam agere, dicimus, si qui turpia quædam
facientes, per forum proterve debacchentur.

Fædis modulationibus. Αὐγισμα, modulatio, est
effeminata indecoraque conversatio, cum enervata
luxuriosaque corporis contorsione. Λυγίζεσθαι est
scite saltare ac corpus contorquere, cum membro-
rum et vocis modulationibus. Θρύπτεσθαι vero sine
voce et arte corporis membra inflectere ac contor-
quere: hoc ex λύγου, vimine, venit. Λύγος paroxy-
tonus dicit flexibilis planta. Λυγίζων, qui corpus
modulatur, igitur inflectitur plantæ hujus instar,
cum membra flectit et contorquet. Nomen vero
λυγός oxytonus poetice pestem significat. Λύγος
quoque dicitur vox passiva, et λυγίζεται pro tur-
piter et saltatorie flectitur.

Σύννοιαν, mæstitiam. Docuit nos Isocrates quis
σύννοιος, in cogitatione defixus, et quis σκυθρωπός,
cui frons obducta est. Hic quidem vultu semper
obducto et severo, ille vero ubique sibi intentus
et cogitabundus est, mentemque in se intentam
defligit.

Nostræ admonitionis. Spiritualiter festum agere,
non autem sicut insipientes materialiter.

Pænas inferre. Id est, pæna afficiemus eos. Me-
tiamur pœnam, ait, ne pro jure nostro pœnas in-
feramus: sinamus vero... pœnas dare inimicos
conscientiæ stimulis versatos juxta tragediam.
Conscientia enim sontem enecat.

Persuadentes. Ipsi nimirum persuadentes ad-
huc viventibus, ut forti animo ferant quæ passi
sunt.

Recensebitur. Sic phrasis: cum his recensebitur,
atque ante illos; non hoc vel illo supplicio cru-
ciatus, sed quibus et quantis afficiatur pœnis jam
tunc videbimus.

Jecur depascatur. Prometheus dicitur ignem a
Deo subripuisse atque in homines intulisse; et
quoniam Jovem de sacrificii carnibus deceperat,
duplicem in se Dei iram concitavit. Qui eum pœna
afficere volens, aquilam jussit jecur ejus devorare.
Interdium igitur comedebatur Promethei jecur, no-
ctuque renascebatur; rursusque veniebat aquila,
quæ comedebat illud, donec Hercules veniens sa-

gittis hanc avem interficeret. Hæc est igitur de je-
core ab avibus devorato historia.

Munus. Hic epilogus. Parodia est ex Homeri
Odyssea. Ingressus mendici habitus post redditum in
patriam Ulysses, Penelopes procos opipare epulan-
tes invenit. Et primum Antinoum adiens, ut ad pu-
gnam eum provocaret, se victum queritare quasi
mendicorum et errorem simulavit. Nihil ille dedit.
Ulysses vero insistente, atque eum molestiis ac con-
tumeliis gravante, Antinous, partem aliquam bovini
pedis arreptam in Ulyssem conjecit. Qui, ictu devi-
tato, statim arcum tetendit Antinoumque transfixit;
dein superbiens et quasi injuriam ulciscens, hæc ad
inimicum exclamat: Hoc tibi pro pede sit munus,
id est, hoc munus tibi reddo pro bovis pede quem
in me conjecisti. *Pro pede* nunc intelliges pro per-
secutionibus adversus nos, et pro dementis Juliani
adversus nos atque adversus sermones iniquitate.

Ἀντίθετοι, adversarii. Ἀντίθετον cum genitivo et
cum dativo usurpatur; ita ut æque dici possit:
Σὺν ἀντίθετος εἰ et ejus, id est, adversarius, in-
imicus, antagonistis.

Ψηφολογικῶν. Ψηφολόγοι sunt præstigiatores.
Ψηφολογικοί igitur λόγοι, inanes futilisque sermones,
sunt decipientes sermones, sicut præstigiatores
rapida globulorum translatione spectantium oculos
decipiunt.

Δορκάλισι, toris. Δορκαλίδες sunt supplicii in-
strumenta, flagella quæ ita vocantur e nervis ca-
preæ facta, sicut ὑστριχίδες *flagella aculeis hirsuta*,
ex τριχῶν ὕος, suis *seta*, nomen acceperunt. Est
quoque ὑστριχίς animal quoddam suis pilos habens,
quos, cum persequitur, adversus insequentes ja-
culatur.

Porphyrrii. Porphyrius indoctus quidam. Alius
in nos magis quam in se furens, Julianum tempore
præcedit. Hujus vero stolidos sermones multi fa-
ciunt Græci.

Misopogone. Multa cum probra conjecissent An-
tiocheni in ipsum Julianum, ejusque barham,
quam prægrandiorem philosophorum more gere-
bat, libellum scripsit, cui titulus Antiochensis vel
Misopogon. In quo jocans et glorificans scribit se
ita simplice et sobrio fuisse victu, ut nunquam ex
satieta vel repletionem cruditate laboraverit.

Παραδόλυσας, obtriteris ac pene confeceris. Pro
ἀνάλωσας, per euphoniā. Alibi παρανάλωμα est
quod supervenit casu aliquo, sicut accessio et appen-
dix. Exempli gratia hæc sint theoria: Dux in pugna
hostes fundens atque interficiens, nescius suorum
aliquos interemit; hostes ei ἀνάλωμα sunt, civesque
sui quos per ignorantiam sustulit, παρανάλωμα.
Processit aliquis in forum, quid factururus, oleum
forte aut vestem empturus. Præterea, aliud quid-
dam obvium habuit, emitque. Primum ei factum
est ἔργον, opus, deinde πάρεργον, accessio. Rursum

ἐπόμενον τὸ ἔργον τοῦτο. Αἷμα οὖν ἐστὶν ἡ περὶ τοῦ
καίρεσθαι τὸ ἔργον ὑπὸ τῶν ὀφειθῶν ιστορία.

Col. 716 A 5. *Ξεινήιον.* Ὁ ἐπιλόγος ἐνταῦθα·
ἔστι δὲ παρῶν ἀπὸ τῆς ὀμήρου ποιήσεως τῆς
Ὀδυσσεύς. Εἰσελθὼν ἐν σχήματι πτωχοῦ μετὰ τὴν
ἐπάνοδον εἰς τὰ ἑαυτοῦ Ὀδυσσεύς, εὗρεν εὐωχουμέ-
νους ἐν αὐτῇ τοὺς μνηστῆρας· καὶ πρῶτον τῷ Ἀντι-
νόῳ προσελθὼν, ὡς ἂν ἐπὶ μάχῃ αὐτὸν ἐρεθίσαι,
προσεποιεῖτο δεῖσθαι τροφῆς ὅλα πτωχὸς τις καὶ
ἀλήτης. Ὁ δὲ οὐκ εἶδεν· Ὀδυσσεύς δὲ ἐπιμένον-
τος, καὶ τὰ μὲν ἐνοχλοῦντος, τὰ δὲ καὶ ὀνειδίζοντος,
ὁ Ἀντίνοος μέρος τι ποδὸς βοείου λαβὼν κατακοντί-
σας ἐπαφῆκεν Ὀδυσσεύ· καὶ τὴν μὲν βολὴν διέφυγεν
Ὀδυσσεύς· εὐθὺς δὲ τείνας τὸ τόξον βάλλει τὸν Ἀντί-
νοον· εἶτα μεγαλαυχῶν ἐπὶ τούτῳ, καὶ λόγῳ, τὸν
ἔχθρὸν ἀμύνεται τοιῦδε· Τοῦτό τοι ἀντὶ ποδὸς ξει-
νήιον ἀντὶ τοῦ, Τοῦτό σοι προσφέρω ξεινήιον ἀντὶ τοῦ
βοείου ποδός, ὃν ἐμοῦ κατακόντισας. Ἀντὶ ποδός δὲ
νῦν νοήσεις ἀντὶ τοῦ καθ' ἡμῶν διωγμοῦ καὶ τῆς εἰς
ἡμᾶς καὶ τοὺς λόγους παρανομίας τοῦ παραπλήρους
Ἰουλιανοῦ.

Ibid. B 2. *Ἀντίθετοι.* Τὸ ἀντίθετον καὶ πρὸς γε-
νικῆς, καὶ πρὸς δοτικῆς συντάσσεται, ὥστε καὶ τὸ
ἴσον· κἀντίθετος αὐτῷ εἰμι καὶ αὐτοῦ· τοῦτέστι,
ἀντίπαλος, ἐναντίος, ἀνταγωνιστής.

Col. 717 A 2. *Ψηφολογικῶν.* Ψηφολόγοι, οἱ ψη-
φοκλέπται. Ψηφολογικοί τοίνυν λόγοι, οἱ πλανῶντες
ὥστε οἱ ψηφοκλέπται τοὺς ὀφθαλμοὺς τῷ τάχει τῆς
μεταθέσεως τῶν ψήφων.

C Ibid. 5. *Δορκάλισι.* Δορκαλίδες ὄργανά εἰσι κολα-
στικά· ἴσως δὲ αἱ μάλιστα αἱ ἀπὸ ἱμάντων δορκάδος
οὕτω λέγονται, ὡς ὑστριχίδες αἱ ἀπὸ τριχῶν υἷδας.
Ἔστι δὲ καὶ ὑστριχίς θηρίον τι τρίχας ἔχον υἷδες, ἃς
ἐν τῷ διώκειν ἐξακοντίζει κατὰ τῶν διωκόντων.

Ibid. B 2. *Πορφυρίῳ.* Πορφυρίος τις ἀμαθής.
Ἄλλος καθ' ἡμῶν, μᾶλλον δὲ καθ' ἑαυτοῦ μανέας
προλαμβάνει τῷ χρόνῳ τὸν Ἰουλιανόν. Τοῦτου τοὺς
κιβδηλοὺς λόγους πάνυ τιμῶσιν οἱ Ἕλληνες.

Ibid. 3. *Μισοπώγωνος.* Πολλὰ τῶν Ἀντιοχέων
ἀποσκωφάντων εἰς αὐτὸν Ἰουλιανὸν καὶ τὸν πώγωνα,
ὃν ἔτρεφε φιλοσοφεῖν προσποιούμενος, λόγον γράφει
ὅς ἡ ἐπιγραφή Ἀντιοχικός ἢ Μισοπώγων· Ἐν τούτῳ
τῷ λόγῳ χαριεντιζόμενος καὶ σεμνυνόμενος γράφει
οὕτω ἀπέριτον ἔχειν σῶμα, ὡς μηδέποτε ἀπεπτήσαν
ἐκ κόρου καὶ πλησμονῆς.

Ibid. 13. *Παραδόλυσας.* Ἀντὶ τοῦ ἀνάλωσας. Εὐ-
ρυθμίας γὰρ ἔνεκα πρόσκειται. Ἄλλαχθ' δὲ παρανά-
λωμά ἐστι τὸ ἐπιαμυδαῖνον ἐκ τινος τύχης, ὅλον ἐστὶ
καὶ τὸ πάρεργον, καὶ παρεμπόρευμα. Παραδείγματος
δὲ χάριν ὑποκαίτω τοιαῦτα τῇ θεωρίᾳ. Στρατηγὸς
ἐν μάχῃ τοὺς πολεμικοὺς κόπτων καὶ κτείνειν, ἀγνοή-
σας τῶν ὁμοφυλῶν τινὰς συναντεῖν. Γέγονεν οὖν αὐτῷ
ἀνάλωμα μὲν οἱ πολέμοι, παρανάλωμα δὲ οἱ πολλοὶ
διὰ τὴν ἀγνοίαν ἀναιρεθέντες. Προβλή τις εἰς τὴν
ἀγορὰν, τῶς τι ποιήσων, εἰαιον τυχὸν ἢ ἱμάτιον
ὠνήσόμενος. Μεταξὺ ἄλλο παρεμπέσεν. ὠνήσατο,

καὶ γέγονεν αὐτῷ ἔργον μὲν τὸ πρῶτον, πάρεργον δὲ τὸ δεύτερον. Πάλιν, τὴν ἐμπορίαν ἐμπορὸς οἶνον ἔχων ἢ ἔλαιον, μεταξὺ σίτον εὐρών ἐπ' εὐκαιρίας εὐωνον, καὶ τοῦτον ὤνῃσατο. Καλοῦσαι μὲν ἐμπορίαν τὴν συνήθη καὶ πρώτην, παρεμπόρευμα δὲ τὸ δεύτερον ἐξ εὐκαιρίας. Καὶ εἰ τι μὲν παρεμπόρευμα, τοῦτο καὶ πάρεργον· οὐκ, εἰ τι δὲ πάρεργον, τοῦτο ἤδη καὶ παρεμπόρευμα καλεῖται· ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ πάρεργον καλεῖται παρεμπόρευμα, ὃ δευτέρῳ λόγῳ κατὰ συμβεβηκὸς ἐξ εὐκαιρίας εἰς ἐμπορίαν τις ἔλαθεν.

Ibid. 15. Ἐρυγὰς. Τὸ ὄνομα ἐρυγῇ· τὸ δὲ ῥῆμα ἐρυγγάνω ἀντὶ τοῦ ἐρεύγομαι.

A mercator vini et olei mercaturam faciens, si frumentum venditu facile ex occasione reperit, illud emit. Vocant quidem ἐμπορίαν primam consuetamque mercaturam; quæ autem per occasionem facta est, παρεμπόρευμα, *accessio*, *appendix*. Et si quid παρεμπόρευμα, πάρεργον quoque est; quod si quid vero πάρεργον, non ideo et παρεμπόρευμα vocatur; verum hoc πάρεργον παρεμπόρευμα quoque vocatur, quod fortuito ex occasione quilibet in mercaturam accepit.

Ἐρυγὰς, *ructus*. Nomen est ἐρυγῇ. Verbum ἐρυγγάνω pro ἐρεύγομαι, *eructo*.

INDEX ORATIONUM S. GREGORII

NAZIANZENI

IN QUO NOVUS ORDO CUM VETERI COMPARATUR.

Paginas intellige editionis Maurinæ quas typis grandioribus expressas textui inseruimus.

Novus Ordo.	Pag. Vetus Ordo
I. <i>In sanctum Pascha et in tarditatem,</i>	3. XLI.
II. <i>Apologetica, in qua causas exponit, ob quas, post sibi impositam sacerdotii dignitatem, in Pontum fugerit, ac rursum Nazianzum redierit, et quæ sit sacerdotis professio,</i>	11. I.
III. <i>Ad eos qui ipsum acciverant, nec occurrerant,</i>	68. II.
IV. <i>Adversus Julianum imperatorem prior invectiva,</i>	78. III.
V. <i>Secunda in Julianum imperatorem invectiva,</i>	147. IV.
VI. <i>Prima de pace, ob monachorum reconciliationem, post silentium, præsentem patre,</i>	178. XII.
VII. <i>Funeris in laudem Cæsarii fratris, superstitionibus adhuc parentibus,</i>	198. X.
VIII. <i>Funeris in laudem sororis suæ Gorgoniæ,</i>	218. XI.
IX. <i>Apologeticus ad patrem suum Gregorium, præsentem Basilio Magno, cum episcopus Sasimorum creatus est,</i>	234. VII.
X. <i>In seipsum ad patrem et Basilium Magnum, post reditum e fuga,</i>	239. V.
XI. <i>Ad Gregorium Nyssenum, Basilii Magni fratrem, qui post illius consecrationem venerat,</i>	241. VI.
XII. <i>Ad patrem, cum ei Nazianzænæ Ecclesiæ curam commisisset,</i>	248. VIII.
XIII. <i>In consecratione Eulalii Doarensium episcopi,</i>	253. XXX.
XIV. <i>De pauperum amore,</i>	257. XVI.
XV. <i>In Machabæorum laudem,</i>	286. XXII.
XVI. <i>In patrem tacentem propter plagam grandinis,</i>	299. XV.
XVII. <i>Ad cives Nazianzenos gravi timore perculosos, et præfectum irascentem,</i>	317. XVII.
XVIII. <i>Funeris in patrem, præsentem Basilio,</i>	330. XIX.
XIX. <i>De suis sermonibus, et ad Julianum tributorem exæquatorem,</i>	364. IX.
XX. <i>De dogmate et constitutione episcoporum,</i>	376. XXIX.
XXI. <i>In laudem magni Athanasii,</i>	386. XXI.
XXII. <i>Secunda de pace, in Constantini urbe habita, post ortam in populo contentionem, de quibusdam episcopis inter se dissentientibus,</i>	414. XIV.
XXIII. <i>Tertia de pace, quam post dissidium composuere qui ejusdem fidei sunt,</i>	425. XIII.
XXIV. <i>In laudem sancti martyris Cypriani cum postridie illius sollemnis memorie rure rediisset Gregorius,</i>	437. XVIII.
XXV. <i>In laudem Heronis philosophi,</i>	454. XXIII.
XXVI. <i>In seipsum cum rure rediisset, post ea quæ a Mazimo perpetrata fuerant,</i>	471. XXVIII.
XXVII. <i>Theologica prima. Adversus Eunomianos prævia dissertatio,</i>	487. XXXIII.
XXVIII. <i>Theologica secunda. De Theologia,</i>	495. XXXIV.
XXIX. <i>Theologica tertia. De Filio,</i>	523. XXXV.
XXX. <i>Theologica quarta. De Filio,</i>	540. XXXVI.
XXXI. <i>Theologica quinta. De Spiritu sancto,</i>	556. XXXVII.
XXXII. <i>De moderatione in disputationibus servanda, et quod non sit cujusvis hominis, nec cujusvis temporis de Deo disputare,</i>	579. XXVI.
XXXIII. <i>Adversus Arianos et de seipso,</i>	603. XXV.
XXXIV. <i>In Ægyptiorum adventum,</i>	619. XXIV.
XXXV. <i>De martyribus et adversus Arianos,</i>	629. XLVIII.
XXXVI. <i>De seipso, et ad eos qui ipsum cathedram Constantinopolitanam affectare dicebant, et de populi alacritate quam erga eum ostenderat,</i>	634. XXVII.
XXXVII. <i>In dictum Evangelii: Cum consummasset Jesus hos sermones, etc.</i>	645. XXXI.
XXXVIII. <i>In Theophania, sive Natalitia Salvatoris,</i>	663. XXXVIII.
XXXIX. <i>In sancta Lumina,</i>	677. XXXIX.
XL. <i>In sanctum Baptisma,</i>	691. XL.
XLI. <i>In Pentecosten,</i>	731. XLIV.

τὸ μέγα τῆς πίστεως ἡμῶν μυστήριον, οὐ κατὰ A διάθεσιν, ἀλλὰ σὺν Θεῷ φάναι [f. φάναι], κατὰ τὸ μεῖζον καὶ κρείττον, τὴν ἔξιν. Οὐκοῦν τῷ τῆς διαθέσεως ὀνόματι ἀντὶ τῆς ἔξιος ὁ Πατὴρ ἐχρήσατο.

Col. 604 C 6. Λόγω. Ἐπιδιόρθωσις τοῦτο. Τί λέγω ταῖς ἀγγελικαῖς παρατάξεσι; καὶ λόγῳ μόνῳ τοὺς πονηροὺς ἐχθροὺς ἀμύνεσθαι εὐκολον ἦν αὐτῷ.

Col. 605 A 1. Ἀποπεμπόμεθα. Διὰ τί τὰ τοιαῦτα τῶν γελοίων εἰς τὸ θέατρον ἀποπέμπομεν; Ἐπεὶ οὐδέποτε νικῆσομεν τοὺς ἐκεῖ παίζοντάς τοις τοιοῦτοις τῶν γελοίων. Κόρρη δὲ λέγει τὴν κεφαλὴν, ἣν εἰώθασιν πατάσσειν οἱ μῖμοι παίζοντες.

Ibid. 11. Τῷ Μίνωος. Μίνως υἱὸς ὢν τοῦ Διὸς, δίκαιος ἄνθρωπος ἐνομίζετο. Ὁ οὖν λέγει ὁ θεὸς Γρηγόριος τοῦτό ἐστιν· ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς τὴν ἑαυτοῦ B πονηρίαν δι' ἐπιπλάστου ἥθους ἀπέκρυπτεν, ἄδικος ὢν ἐν δικαίῳ σχήματι.

Ibid. 13. Ἐπεικῶς. Ἀντὶ τοῦ, ἐν ἐπεικειᾷς πλάσματι καὶ προσήματι· τὸ δ' ἐπιβόημα τοῦτο σημαίνει καὶ τὸ πᾶν, καὶ τὸ παράδοξον, καὶ παρ' ἐλπίδα, καὶ τὸ μετὰ ἐπεικειᾷς καὶ χρηστότητος, ὥσπερ νῦν. Σημαίνει καὶ τὸ μετρίως, ἥτοι συμμετρώς.

Ibid. C 4. Βασιλεύοντα. Καταγινώσκοντός ἐστι βασιλέων φανερώς.

Ibid. 4. Συγκροτεῖν. Ἐν μὲν ἑτέροις, τὸ συγκροτεῖν ἀντὶ τοῦ διδάσκειν εἰρηται· ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τοῦ συνάγειν καὶ συνάπτειν καὶ συνιστᾶν. Συγκροτεῖ οὖν, ἀντὶ τοῦ, συνδεῖ, καὶ πρὸς ἁρμονίαν ἄγει. Τὸ δὲ δεῖ, ἀντὶ τοῦ, χρῆ, εἰρηται. Τὸ, δεῖ, τέσσαρα ἔχει τὰ C σημαίνόμενα. Δεῖ γάρ, ἀντὶ τοῦ, χρῆ· καὶ δεῖ, ἀντὶ τοῦ, χρεια ἐστίν. Οἶον, δεῖ δὲ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστι γενέσθαι τῶν δεόντων. (Δημοσθ.) Καὶ δεῖ, ἀντὶ τοῦ, δεσμεῖ· καὶ δεῖ, ἐν διαλύσει ἀντὶ τοῦ, ἀπῆχει.

Ibid. 8. Πλάσματος. Ἐν ἀνδριάσι καὶ εἰκόσι γραπταῖς.

Ibid. 15. Συνθήμασιν. Ἄ καλοῦσι κοδιχιλλία. Τοῖς τῶν ἀρχόντων συνθήμασιν, εἴτ' οὖν συμβόλοις.

Col. 608 A 7. Δηλητήρια. Παρὰ τὸ δηλῆσασθαι, τὸ βλέπτειν.

Ibid. 10. Ταῖς εἰκόσι. Διὰ τὴν μηχανὴν ταύτην καὶ τὸν δόλον, ὃν ἡμῖν ἤγειρεν.

Ibid. B 5. Πρόσχημα. Ἀντὶ τοῦ, πρόφασιν μὲν, καὶ πλάσμα, καὶ παραπέτασμα δόλου.

Ibid. Αἰσχίον. Τὸ ἀπλοῦν αἰσχρόν, τὸ συγκριτικὸν αἰσχίον.

Ibid. 12. Φθάνοντος. Καταλαμβάνοντος. Οὐ γὰρ νῦν προλαμβάνοντος.

Ibid. 15. Σχεδιασθεῖσα. Ἐκ τοῦ εὐθὺς καὶ παραχρῆμα ἐφευρεθεῖσα.

Ibid. D 2. Πάλιν. Ἀντὶ τοῦ, Πάλιν τὸ προκάλυμμα, καὶ καταπέτασμα τοῦ σοφίζεσθαι καὶ τεχνάζεσθαι τὸν δόλον προβάλλεται.

Ibid. 3. Φαρμαχθῆναι. Μιχθῆναι καὶ συμπλακῆναι καὶ συντεθῆναι.

Ibid. 5. Μεθ' ὧν. Ἀλογίας καὶ ἀπληστίας.

Col. 609 A 12. Σχήμα. Ποῖον σχῆμα; Τὸ νόμον δοκεῖν βασιλικῆς δωρεᾶς ἀρχαιοτέρας.

Christiani magnum fidei nostrae mysterium, non secundum dispositionem, sed cum Deo manifestare, secundum majus meliusque, secundum habitum. *Dispositionis* igitur vocabulo pro *habitu* Patet ususest.

Sermone. Correctio hoc. Quid dico per angelorum exercitus? Et sermone solo prava inimicos ulcisci promptum erat ei.

Id remittimus. Cur hæc ridicula ad theatrum remittimus? Quoniam nunquam refellemus istos qui ridiculis illis pueriliter effugiunt. Malam vocal caput, quod ludentes mimi verberare consueverant.

Minois. Minos, Jovis cum esset filius, vir justus habebatur. Quod igitur dicit divinus Gregorius, hoc est: Julianus propriam perversitatem ascitiliis moribus occultabat, injustus cum esset sub justis specie.

Leniter. Hoc est, moderationis specie et forma. Adverbium illud, ἐπεικῶς, et multum, et mirum in modum, et contra spem, et cum moderatione et benignitate, sicut nunc significat; nec non moderate et congruenter.

Imperatores. Reges manifeste vituperantis est.

Συγκροτεῖν. In aliis quidem συγκροτεῖν pro διδάσκειν *docere* vim habet; hic vero cogere, coaptare, constituere. Συγκροτεῖ igitur, id est, constringit et apte constituit. Δεῖ, *oportet*, pro χρῆ, *necesse est, opus est*, dicitur. Vocabulum δεῖ quatuor habet acceptiones: Usurpatur pro *necesse est*, opus est: qualiter, Opibus opus est, quibus absque nihil fieri potest eorum quæ fieri debent. (Dem.) Dicitur quoque pro *vincit*; denique δεῖ, sine complexione, pro *abest*.

Imaginibus. In statuis et imaginibus pictis.

Notis, quos codicillos vocant. Principum notis, seu symbolis.

Δηλητήρια, toxicum. Α δηλῆσασθαι, *lædere, nocere*.

Imaginibus. Per hanc fraudem dolumque, quem nobis molitus est.

Πρόσχημα. Hoc est prætextum, astutiam, fraudis D involucrium.

Αἰσχίον. Positivum αἰσχρόν, comparativum Αἰσχίον.

Φθάνοντος. Permeante, non hic præoccupante.

Σχεδιασθεῖσα. Ex tempore, ex improvise institutus.

Rursus. Itoc est, rursus involucrium speciosusque prætextus sophismatum dolique occultandi præbatur.

Φαρμαχθῆναι. Miscere, condire, conficere medicamenta.

Cum quibus. Vecordia scilicet atque avaritia.

Species. Quænam species? Imperatoris largitionis morem videri antiquissimum.

Quam infringi nefas. Non sic oportet agere, sed A conversione ac poenitentia quod religiosum est confestim recipere et recuperare.

Poculum. Κύλιξ, genus quoddam poculi vel scyphi; sicut: Multa sunt inter poculum summumque labrum.

Zelo et iracundia. Zelus est, ut jam nonnunquam dixi, cujusdam boni cupiditas, animæ superveniens cum nec invidetur possidenti. Cupiebant igitur illi sanctos martyres imitari, pro Christo mortem pati, poenitentia pristinos errores repudiant, magis recentiore mali conscientia et cognitione, prioris ignorantiae, falsæ dolosæque denegationis peccatum per confessionem delentes.

Indicem. Proximi mali manifestum iracundum est B cum repente exortus ignis evomitur, plerumque fluminis instar.

Decretum. Juxta quod non aperte lucusque tyrannus vim inferebat.

Ut enim præteream. Præteritionis figura, qua ex abrupto dicens, dicere non videtur.

Explebantur. A vulgo scilicet.

Pro his rebus. Pro domibus sacris, laicos vel diaconos, magis vero omnes qui sacerdotibus erant subjecti.

Heliopolitarum. Ubi Christiani quotidie verberabantur et necabantur.

Conspicuum. Mistionis natura erat similem non habens. Quid enim magis horrendum quam hordeo C carnes humanas miscuisse, pabulumque porcis objecisse?

Cujuslibet conditionis. Id est a divite et egeno, ab imperante et subjecto, a servo et libero.

Atque huic quidem carnes. Apibus et vespis. Scimus autem illud, quod cum masculinum genus cum femineo conjungatur, etsi multa sint feminea, unum vero masculinum, masculinum præpollet.

Symbolum. Forte dixerit aliquis: Ecce et sancti quoque symbola studio habere noverunt. Dicimus igitur quod cum illi puri sanctique essent, et in lucidis semper veritatis speculis oculos habentes, omnia pure videbant. Exinde nihil est horum bestorum virorum, quod non cum veritate sive dictum, sive factum sit. Nos vero hac mensura et altitudine virtutis maxime, imo omnino destituti, nulli talium studere, vel omnino curam impendere debemus, quibus pauca quidem veritatis ænigmata, maxima vero hujus ignorantia.

Aureum. Petebant enim ab eo, ut vel templum eis rediceret reedificaretque quod everterat, vel non parvam auri summam ad templi instaurationem persolveret; denique ne tantillum quidem concedentem invenerunt. Quo manifestum fuit eum pro pietate magis quam pro infirmitate adeo abstulisse. Quandiu enim ab eo tantum petebant,

Ibid. B. 13. Ἄλυσον. Οὐ δεῖ δὲ οὕτως, ἀλλ' ἐπι-στροφῇ καὶ μετανοίᾳ τὸ εὐσεβεῖς εὐθὺς ἀναλαμβάνειν καὶ ἀνακτᾶσθαι.

Col. 612 A 1. Κύλικι. Κύλιξ εἶδος ποτηρίου καὶ φιάλης· ὡς, Πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χειλέος ἀκρου.

Ibid. 10. Ζήλω καὶ θυμῷ. Ζῆλος ἐστίν, ὡς ἤδη πολλάκις εἶπον, ἐπιθυμία τινὸς καλοῦ, ἐγγινομένη τῇ ψυχῇ ἀνευ τοῦ φρονῆσαι τῷ κεκτημένῳ. Ἐπεθύμουν καὶ οὗτοι μιμῆσασθαι ἀγίους μάρτυρας, τὸ ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ἀποθανεῖν ἐκ μετανοίας γνωσιμαχίσαντες, μᾶλλον δὲ τῇ ὑστερον τοῦ κακοῦ συναισθήσει καὶ γνώσει, τῆς προλαβούσης ἀγνοίας καὶ σοφιστικῆς καὶ ἀπατηλῆς ἀρνήσεως τὸ ἀμάρτημα διὰ τῆς ὁμολογίας ἐξαφανίζοντες.

Col. 615 A 14. Μήνυμα. Τοῦ κακοῦ τοῦ μικροῦ ὑστερον ἐπομένου δῆλον ἐστὶ· ἐξαίφνης γὰρ ἀναδοθὲν τὸ πῦρ ἔλκεται ποταμοῦ δίκην ἐπὶ τὸ πολὺ.

Ibid. B 2 Ἀδύνατος. Καθ' ὃ μὴ φανερώς τέως ὁ τύραννος ἐβιάζετο.

Ibid. 10. Ἵνα ἐάσω. Τὸ καθ' ὑποσιώπησιν σχῆμα, δι' οὗ λέγων ἐξ ἐπιδρομῆς, δοκεῖ μὴ λέγειν.

Ibid. 13. Πληροῦμενα. Παρ' ἐκαστοῖς τῶν δόμων δηλονότι.

Ibid. C 1. Ὑπερ τούτων. Ὑπὲρ τῶν οἰκων τῶν ἱερῶν, λαϊκῶν ἢ διακόνων, μᾶλλον δὲ πάντας ἀπλῶς τοὺς ὑπὸ τοῖς ἱερῶν.

Col. 616 A 3. Ἡλιουπολιτῶν. Ἡ δὲ ἦν, τὸ Χριστιανὸς ὁσημέραι παλεῖν ὁμοῦ καὶ κτείνειν.

Ibid. C 1. Ὀφθεῖσαν. Μίξεως φύσις ἦν ὁμοίαν οὐκ ἔχουσα. Τίς γὰρ λέγεται πλὴν τούτων, κριθαῖς μίξει σάρκας ἀνθρώπων, καὶ τροφήν τοῖς χοίροις παραθεῖναι;

Col. 620 A 4. Πάσῃ καὶ τύχῃ. Ἀντὶ τοῦ, πλουσίῳ καὶ πένητι, καὶ ἀρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, καὶ δούλῳ καὶ ἐλευθέρῳ.

Ibid. B 8. Καὶ τῷ μὲν τὰς σάρκας. Τοῖς σφῆζι καὶ ταῖς μελίσσαις. Ἵσμεν δὲ ἐκεῖνο, ἐπὶ ἀρβενικοῦ καὶ θηλυκοῦ συνημμένον, καὶ πλεῖον ἢ τὸ θηλυκόν, ἐν δὲ τὸ ἀρβενικόν, τὸ ἀρβενικὸν ἐπικρατεῖ.

Ibid. C 2. Σύμβολον. Εἶποι ἄν τις ἴσως· Ἰδοὺ καὶ οἱ ἅγιοι προσέχειν ἱσαὶ συμβόλοις. Λέγομεν οὖν, ἐπὶ ἐκεῖνοι καθαροὶ καὶ ἅγιοι ὄντες, καὶ διαυγέσιν διὰ τοῖς τῆς ἀληθείας κατόπτροις ἐνατενίζοντες, D πάντα καθαρῶς εὐρών. Κάντεῦθεν οὐδὲν ἐστὶ τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν, ὃ μὴ σὺν ἀληθείᾳ, ἣ μὲν ἐλέγετο, ἣ δὲ ἐπράττετο· ἡμεῖς δὲ τοῦτου τοῦ μέτρου, καὶ τοῦ ὕψους τῆς ἀρετῆς πλεῖστον, καὶ πάντῳ ὁμολογουμένως ἀπολειπόμενοι, οὐδενὶ τοιούτων ἐπιχειρεῖν, ἣ ὅλως προσέχειν ὀφείλομεν, οἷς ὀλίγα μὲν τὰ τῆς ἀληθείας αἰνίγματα, πλεῖστη δὲ ταύτης ἡ ἀγνοία.

Col. 621 A 8. Χρυσοῦν. Ἀπῆλθον γὰρ αὐτὸν ἡ τὸν ναὸν αὐτοῖς ἀναδεικνύσθαι καὶ ἀνοικοδομησά· ἐν καθέλευν, ἢ χρυσίον οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν οἰκοδομίαν ἀποτίσαι· ὑστερον δὲ καὶ εἰς ὀλίγον πάντῳ καταστάντες, οὐδ' ὡς περὶ ὁμολογούμενον ἠύρισκον. Ὁ δὲ ὅλον ἐγένετο, ὡς ὑπὲρ εὐσεβείας μᾶλλον ἢ ἀδυναμίας, ἐκείνῳ καὶ τῆς ἐνστάσεως εἶεν. Εἰς ὅσον μὲν γὰρ τὸ πλεῖον

ἀπῆλθον, ὑπόνοια ἦν τοῦ, διὰ τῆς τῶν χρημάτων ἀπορίας, ἀλγυθῶνας ἀνάγκη φέρειν· ἐπειδὴ δὲ κατ-
ιόντες εἰς νόμισμα ἦλθον, τότε σαφῶς ἐγνώσθη
(ἐνεδίδου γὰρ οὐδ' οὕτως), ὥς οὐ τῇ τῶν χρημάτων
ἀπορίᾳ τὰς βασάνους ὁ γέρων ὑπέμεινε, ἀλλ' ὑπὲρ
τοῦ μὴ μέγα ἢ μικρὸν τοῖς βασανισταῖς προέσθαι
τὸν ἀριστέα.

Col. 624 B 11. Διῶρυξι. Ἔστιν αὐτὸς ὁ πορθμὸς·
διῶρυξ δὲ αὐτὸ τὸ διορύσσειν, ἵνα διῶρυξ ἢ πορθμὸς.
Λέγεται καὶ ταύτην ἔχειν τὴν διαφορὰν ἡ διῶρυξ
πρὸς τὴν διῶρυχα, ἣν ἔχει ἡ ἐλευθέρωσις πρὸς τὴν
ἐλευθερίαν· κακεῖ γὰρ ἡ ἐλευθέρωσις πρὸς τὴν ἐλευ-
θερίαν ὁδὸς ἐστὶ.

Ibid. 15. Ψυχωγῶν. Ἀντὶ τοῦ, Ἐπὶ τῷ ψυχᾷ
δῆθεν ἐκ τοῦ ἁδου ἀναγαγεῖν πρὸς τὴν μαντείαν.

Ibid. Νερομισμέταις. Γοήτων γὰρ μάλλον ἢ Ἐλ-
λήνων ἐστὶ.

Col. 625 B 1. Μέσση βαδίζων. Ἀντὶ τοῦ, μήτε
Ἑλλῆσι λίαν, μήτε Χριστιανοῖς προσκείμενος, ἀλλὰ
πρὸς ἀμφοτέρους μέσως πως ἔχων. Ἄλλως· Ἀπό-
δοσις· τίς οὐκ οἶδεν ὅτι, δῆμου τινὸς ἐπιμανέντος
ἡμῖν, ἐπειδὴ μέσση βαδίζων ὁ τοῦ ἔθνους ἀρχων, ἀτιμος
ἐκρίνετο; Τὸ γὰρ μετρίως καὶ μέσως πως ἔχειν περὶ
ἡμᾶς, ἔγκλημα μέγα Ὑουλιανὸς ἐποίητο.

Ibid. C 1. Πρόγραμμα. Οἱ Ἀθηναῖοι βουλευεῖν τῆς
βουλῆς μελλούσης, ἢ μελλόντος ἐκκλησιάζειν τοῦ
δήμου, προέγραφον, ὅτι τῆδε τῇ ἡμέρᾳ ὁ δῆμος ἐκ-
κλησιάζει, ἢ ἡ βουλὴ βουλεύει, καὶ τοῦτο ἐκάλουν
πρόγραμμα.

Ibid. 11. Νέον θεόν. Ὑουλιανὸν ἐπὶκλῶσι.

Col. 629 B 1. Πρῶτος ἐνυθρίσας. Πρῶτος οὐχὶ
πάντων τῶν διωγάντων, ἀλλὰ πρῶτος τῶν ἐν ἐκείνῳ
τῷ διωγμῷ, τούτῳ τῷ ἰσχυρῷ. Οὐ γὰρ εἰς γέγονε
διωγμὸς ἀδιάκοπος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἀλλὰ πολ-
λοὶ κατὰ καιροῦς, ὧν ἕκαστος ὄρον ἔσχε τοῦ Κυρίου
τὴν ἀντιληψίν.

Ibid. C 1. Κεχρησθαι. Μισθὸν ἀπῆται τοὺς Χρι-
στιανούς τοῦ χρῆσασθαι τοῖς δικαστηρίοις, τὸ θυμιᾶ-
σαι ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν ἐμπροσθεν τῶν δικαστηρίων,
τοσοῦτον μικροῦ καὶ εὐτελοῦς πράγματος.

Ibid. 6. Κοινή. Ὡς εἰ ἔλεγεν· Ὁρᾶτε οἷαν ὁμότητα
καὶ ἀπανθρωπίαν καθ' ἡμῶν διανοεῖτο ὁ παμμίαιρος.

Col. 632 A 7. Φονεῖτοῦ. Φονεῖτοῦ καὶ παρανό-
μου κατ' ἀλήθειαν, προστάτου καὶ νομοθέτου κατὰ
τοὺς τὰ ἐκείνου σέβοντας.

Ibid. 10. Νόμου. Πάνω μὲν οὖν ταῦτα πάντα τοῦ
τῶν Χριστιανῶν νόμου, καὶ οὐκ ἀρνούμεθα καὶ σὺ
πλέον μανῆς, καὶ μεῖζον μετὰ τῶν σῶν δαιμόνων
ὀλακτῆς. Ἄλλ' οὐ πάντων, ὧ τρισάθλιε σὺ, τὸ πρὸς
ἄκρον τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς ἀναβαίνειν, οὐδὲ τῶν
πρὸς βίαν ταῦτα καὶ τυραννίδα (ἡ γὰρ ἀν' οὐχ οὕτω
καλὸν), ἀλλὰ τῶν ἐπ' ἐξουσίας καὶ γνώμης τῆς ἡμετέ-
ρας· εἴτα σὺ ταῦτα καταναγκάζεις ποιεῖν, τίς ὦν καὶ
πόθεν, καὶ τίνας τοῦ παραδείγματος τῶν πρὸ σοῦ
βασιλέων; Εἰς ἡμῖν βασιλεὺς, ὧ τυράννε σὺ καὶ τῆς
κατ' οὐρανὸν βασιλείας ἐχθρὸς, ὅς τούτων ἡμᾶς ἀπαι-
τῆσαι τοὺς λόγους καὶ τὰς εὐθύνas, εἴτε κολάσων εἰς

A suspicio esse poterat eum propter opum inopiam,
ad tot cruciatus perferendos necessitate compul-
sum. Postquam autem semper descendentes ad
nummum venerunt, tum liquido declaratum est
(ne hoc quidem persolvit) non divitiarum inopia
hæc tam dira senem pertulisse, sed ne aut multum
aut parum cruciatibus concederet vir generosus.

Διῶρυξι. Est ipse ductus : διῶρυξ, fossa, idem
est ac διορύσσειν, fodere, ut ductus fiat. Eandem
quoque inter se differentiam habent διῶρυξ et
διῶρυξ, fossa et ductus, quam liberatio et libertas.
Hic quoque liberatio ad libertatem via est.

Animarum evocationem. Scilicet ad animas ab
inferno evocandas ad divinationem.

Legitima. Magorum enim potius quam gentilium
sunt.

Media via. Nempe neque ad gentiles nimium,
neque ad Christianos inclinatus, sed inter hos
atque illos quasi medium secutus. Aliter : Apode-
sis. Quis nescit quod, cum promiscua plebs furen-
ter in nos impetum fecisset, media via incedens
gentis præfectus, cum ignominia iudicium subiit?
Moderatione enim et quasi medio quodam erga nos
uti crimen magnum Julianus faciebat.

Edictum. Athenienses, cum senatus consulere
vellet, vel populus esset congregandus, edicto præ-
nuntiabant quod illa die populus congregaretur
vel senatus ad concionem coiret, illudque edictum
πρόγραμμα vocabant.

C Novum Deum. Julianum scilicet.

Qui primus contumeliis affecit. Primus non
omnium persecutorum, sed in hac persecutione,
id est ultima. Non enim una facta est persecutio
sine intermissione ab initio usque ad finem, sed
multæ juxta tempora, quarum quæque ad Domini
religionem subvertendam tendebat.

Uti. Quasi mercedem a Christianis postulabat,
ad tribunalibus utendum, ut thus ad aras ante
tribunalia propositas afferrent, tam parvæ villis-
que rei.

Communi. Haud secus atque diceret : Videte
quantam feritatem et inhumanitatem adversus nos
excogitaverit iste vir immundissimus.

D Carnificis. Carnificis et legum transgressoris
secundum veritatem, patroni et legislatoris juxta
istius adoratores.

Lege. Maxime igitur hæc omnia Christianorum
lege sancita, neque negabimus, etsi majori rabie
sævias, magisque cum dæmonibus tuis vocifereris.
Non enim omnium est, o miserrime, ad summum
boni et virtutis ascendere, neque ad violentiam
hanc et tyrannidem (non enim ita pulchrum foret),
sed juxta facultatem sententiamque nostram.
Deinde tu hæc cogis facere, quis sis et unde, et
quonam exemplo imperatorum qui ante te exstite-
runt? Unus nobis rex, o tyranne tu cælestisque
regni inimice, qui de iis a nobis rationem repo-
scet, sive castigaturus in finem optimum simul et

salutarem, sive et aliter miserans ad summam evexerit philosophiam, aut nequeutes, aut, ut verius dicam, minime sapientes, sed luto, mundoque atque in eis mistioni subactos. Haec quidem repositet a nobis ille in tempore opportuno, tua vero quid interest et refert, o impiissime tyranne?

Σηκοῖς. Haec vocabula σηκός et τέμενος templum totum significant. Templum altare significat, in quo nobis divina mysteriorum apponitur mensa, paganis vero in quo immundum stat idolum. Exinde et caro minio illita et comedenda Alexandriae, a σηκοῦ, *fano*, vocabatur, quasi a templo. Ille enim in templo primum deleta est. Namque Ptolemæus Philadelphus, unus ex duodecim Ptolemæis, hanc carnem exornat duas ob causas, aut, quod verum est, quia Alexandrinus panis, cum non salsus sit, lumbricum parit vermem, quem nihil ita occidit, ut Sinopense minium (cui hoc nomen ex urbe Sinope inditum); aut quia Ptolemæo astrologi dicebant, sic Martem velle ex urbis horoscopo, hos rubro colore penitus tingi: Minium igitur, aiunt, carni impositum Martem delectabit.

Θαυμάζω. Pro καταγινώσκω, *crimini verto*.

Exagitet. Animadvertendum est quod exagitare et persequi in confessione perstantes, majus est quam negare.

Habitus. Habitus rationalis essentiae. Operæ pretium est animadvertere quod habitus quoque de pravitate dicitur. Nonnulli enim de sola virtute diei existimabant, et de mali negatione.

Assignatam. Seorsum attributam.

Causam obtinebimus. Ut nos quidem meliorem, isti vero pejorem partem habentes, quod non dabant gentiles.

Parcentibus. Christianis. Nos enim, in favoris nostri temporibus, omni paganorum genti parcebamus.

Libertatem. Publice recitant gentiles, causas agunt, aliaque faciunt quaecunque cives, nullo Christianorum prohibente, nisi vero palam atque publice impietatem ostentare prohibeantur. Neque enim fas esset religione vera ubique praevalente impietatem palam exhiberi.

Crimini vertentes. Recte admodum. Ita enim in Christianos inique agebant, cum florentes essent, ut iis crimini verterent eorum in prosperis temporibus erga paganos humanitatem atque mansuetudinem.

Ἐπιταττομένοις. Nobis Christianis videlicet.

Periculo. Attendes hic, omnis ad desperationis barathrum expulsus, ut Christiani quidem universi, quicumque in Christum baptizati sumus. Si quis vero ad virtutis verticem pervenire nequit, sed medium aliquid tenet, nihil talis periculi pertimescat: minor vero mediocritatis honor et merces.

A πέρας χρηστὸν τε ὁμοῦ καὶ σωτήριον, εἴτε καὶ ἄλλως ἡμᾶς ἐλεῆσθαι πρὸς ἄκρην ἐλάσει φιλοσοφίαν, ἢ μὴ δυνήσεντας, ἢ τὸ γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, οὐ πάνυ φροντίσαντας, ἀλλ' ἡττηθέντας πηλοῦ καὶ κόσμου καὶ τῆς ἐν τούτοις συγχύσεως. Ταῦτα μὲν ζητήσει παρ' ἡμῶν ἐκεῖνος ἐν δέοντι· σοὶ δὲ τί προσήκει καὶ διαφέρει, ὧ ἀσεβέστατε τύραννε;

Ibid. B 9. Σηκοῖς. Ὁ μὲν σηκός καὶ τὸ τέμενος σημαίνει τὸ ἱερὸν ὅλον· ὁ δὲ ναὸς σημαίνει τὸ θυσιαστήριον, ἐν ᾧ ἡμῖν μὲν ἡ θεία τῶν μυστηρίων πρόκειται τράπεζα, Ἑλλῃσι δὲ τὸ βδελυρὸν ἐν τούτῳ εἰδωλὸν εἰστίκει. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ κρέας τῷ μίλτῳ χριόμενον, καὶ ἐψόμενον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἀπὸ σηκοῦ ἐκαλεῖτο, ὁμοίᾳ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ. Ἐκεῖσε γὰρ ἐν τῷ ἱερῷ γινόμενον πρῶτον ἐπράθη. Πτολεμαῖος γὰρ ὁ **B** Φιλάδελφος, εἰς τῶν ἑβ' Πτολεμαίων, τοῦτο τὸ κρέας ἐπιτηδεύει διὰ δύο αἰτίας, ἢ, ὅπερ ἀληθές, ὅτι ὁ Ἀλεξάνδρειος ἄρτος ἀναλτος ὢν, ποιῇ τὴν καλουμένην ἑλμινον, ταῦτα; δὲ οὐδὲν οὕτως ἀναίρει ὥς ἡ ἐκ Σινώπης μίλτος (ἣν καὶ Σινωπίδιον καλοῦσιν ἐκ τῆς πόλεως)· ἢ ὅτι οἱ ἀστρολόγοι ἔλεγον Πτολεμαίῳ, ὥς ἐθέλοντα τὸν Ἄρην ἀπὸ τοῦ θέματος τῆς πόλεως ταῦτα φοινίσσεσθαι διαπαντός. Ἡ μίλτος οὖν, φασὶ, μετὰ τοῦ κρέως προτιθεμένη, τὴν ἡδονὴν ἀποπληρώσει τῷ Ἀρεί.

Ibid. 12. Θαυμάζω. Ἀντὶ τοῦ, Καταγινώσκω.

Ibid. C 2. Περιωθῶν. Σημειωτέον, ὅτι τὸ περιωθεῖν καὶ διώκειν τοὺς ἐμμένοντας, τοῦ ἀρνήσασθαι μεῖζόν ἐστιν.

Ibid. 8. Ἐξέω. Τῶν ἔξεων τῆς λογικῆς οὐσίας. Σημειῶσαι δὲ, ὅτι ἡ ἔξις καὶ ἐπὶ κακίας λέγεται. **C** Τινὲς γὰρ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς μόνῃς ἡξίου λέγεσθαι, ἐπὶ δὲ κακίας τὴν στέρησιν.

Ibid. 9. Ἀποκεκρίσθαι. Χωρὶς ἀποδεδοσθαι.

Ibid. 11. Νικήσομεν. Ὡς ἡμεῖς μὲν τὴν κρείσσονα μοῖραν ἔχοντες, ὅπερ οὐ δώσουσιν οἱ Ἕλληνες.

Col. 633 A 2. Φειδομένων. Τῶν Χριστιανῶν. Ἡμεῖς γὰρ ἐν τοῖς τῆς ἡμετέρας ἰσχύος καιροῖς, Ἑλλήνων καὶ παντὸς ἔθνους ἄλλου ἐφειδομεν.

Ibid. 7. Παῖρρησις. Καὶ ἀναγινώσκουσιν οἱ Ἕλληνες, καὶ δικάζονται, καὶ τὰ ἄλλα πράττουσιν ὅσα πολῖται, μηδενὸς Χριστιανῶν κωλύοντος, πλην εἰ κωλύοντο φανερώς καὶ δημοσίᾳ δυσσεβεῖν. Οὐ γὰρ θέμις εὐσεβείας πανταχοῦ κρατούσης παῖρρησιάζεσθαι τὴν ἀσέβειαν.

Ibid. B. 1. Ἐγκαλοῦντες. Καλῶς πάνυ. Οὕτω γὰρ κακῶς τοὺς Χριστιανούς ἐπόλουν ἰσχυόντες, ὥστε ἐγκαλεῖν αὐτοῖς καὶ τὴν ἐν τῷ πράττειν καλῶς τὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας φιланθρωπίαν καὶ ἡμερότητα.

Ibid. 9. Ἐπιταττομένοις. Ἡμῖν Χριστιανεῖς δηλονότι.

Ibid. 10. Κίρδυνος. Ἐπιστήσεις ἐνταῦθα, πᾶς ὁ πρὸς τὸ τῆς ἀπογνώσεως βάραθρον ἐξωθούμενος, ὥς Χριστιανοὶ μὲν ἅπαντες, ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν. Εἰ δὲ τις εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀρετῆς ἀφικέσθαι οὐ δύναται, ἀλλὰ μέσσην τινὰ βαδίζει, τῶν τοιούτων κίνδυνος μὲν οὐδεὶς, ἦτιον δὲ ἡ τιμὴ καὶ ἡ τῆς μεσότητος ἀμοιβή.

Col. 636 A 6. Προσκείμενος. Προστυπακουστέον A Προσκείμενος. Subaudiendum τυγχάνει, est. τὸ τυγχάνει.

Ibid. 15. Τὰ θεῖα λέγω. Ἀντὶ τοῦ, τοῖς λόγους λέγω τοὺς εἰς τὰ θεῖα κηρύγματά τε καὶ δόγματα, καὶ τὰς ἐντεῦθεν ἐλπίδας.

Ibid. B 2. Πίνδαρος. Πίνδαρος εἰς ἐστὶ τῶν πρὸς λύραν λεγόντων. Οὗτος οὖν ὁ λυρικός τέσσαρας γράφει νίκας, αἱ καὶ πράττονται. Ἐν τῇ μιᾷ τοίνυν τῶν νικῶν ἐκεῖνό φησιν· ὅτι τὸ οἰκεῖον ἕκαστον πιέζει κακόν· ὃ ἐστὶ, πάντα ἀνθρώπων τὸ ἴδιον ἀντὶ κακόν.

Ibid. 14. Τελχίνες. Παρ' Ἑλλήσιν φθονεροὶ τινες δαίμονες.

Ibid. C 9. Κἄν τι δίκαιον δόξης. Οὐκ εἶπε, κἂν τι δίκαιον εἴπῃς, ἀλλὰ, δόξης λέγειν. Σοῦ δὲ δοκεῖν τὸ δίκαιόν τι λέγειν. Δόξομεν καὶ ἡμεῖς ἡττάσθαι, καὶ διὰ τὴν δόξαν ἀνισχύμεθα μὲν, οὐ μεμφόμεθα δέ.

Ibid. 14. Καὶ τὸ Ἑλληρίζειν. Θουκυδίδης ὁ Ἀθηναῖος συγγραφεὺς μάρτυς ἡμῖν, ὡς οὐ τῆς θρησκείας ἀλλ' Ἑλληνος, καὶ τῶν ἐκεῖνου παίδων ἡ Ἑλληνίζουσα διὰλεκτος. Οὗτω γὰρ φησιν ἐν τῷ προοίμῳ τῆς ἐαυτοῦ συγγραφῆς· Δοκεῖ δέ μοι, οὐδὲ τοῦνομα τοῦτο ξυμπασά πω εἶχεν, ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸ Ἑλληνος τοῦ Δευκαλίωνος καὶ πάνυ οὐδὲ εἶναι ἡ ἐπὶ κλησὶς αὐτῇ, κατὰ ἔθνη δὲ ἄλλα τε καὶ τὸ Πελασγικὸν ἐπιπλείστον, ἀπ' ἐαυτῶν τὴν ἐπωνυμίαν παρέχεσθαι. Ἑλληνος δὲ καὶ τῶν παίδων αὐτοῦ ἐν τῇ Φθιώτιδι ἰσχυσάντων, καὶ ἐπαγομένων αὐτοὺς ἐπ' ὠφελείας εἰς τὰς ἄλλας πόλεις, καθ' ἑκάστους μὲν ἦδη τῇ ὁμιλίᾳ μέλλον καλεῖσθαι Ἑλληνας, οὐ μέντοι πολλοῦ γε χρόνου ἡδύνατο καὶ ἄπασι ἐκνικῆσαι. Τεκμηριοὶ δὲ μάλιστα Ὅμηρος. Πολλῷ γὰρ ὕστερος ἐστὶ καὶ τῶν Τρωϊκῶν γενόμενος, οὐδαμοῦ τοὺς ξυμπαντας ὠνόμασεν, οὐδ' ἄλλους ἢ τοὺς Ἀχιλλεύς ἐκ τῆς Φθιώτιδος, οἵπερ καὶ πρῶτοι Ἑλληνες ἦσαν· Δαναοὺς δὲ ἐν τοῖς ἔπεισι, καὶ Ἀργεῖους, καὶ Ἀχαιοὺς ἀνακαλεῖ. Οὐδὲ μὲν, οὐδὲ βαρβάρους εἶρηκε, διὰ τὸ μηδὲ Ἑλληνάς πω, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἀντίπαλον εἰς ἐν ὄνομα ἀποκεκριθῆαι.

Col. 637 C 2. Καὶ τὰ δηλούμενα. Τῶν δηλουμένων, τὰ μὲν μὴ προσσηγορίᾳ καὶ τῇ αὐτῇ λέξει διάφορὰ ἐστὶ τῷ σημαίνοντι, οἷον ἡ κυρίως φωνή, καὶ τὸ στοιχεῖον. Πῇ μὲν γὰρ σημαίνει τὰ γράμματα, πῇ δὲ τὰ στοιχεῖα, ἥτοι τὰς ποιότητας ἐξ ὧν τὰ σώματα· τὰ δὲ διάφοροι ὀνόμασι ταῦτά ἐστιν, οἷον, Κρεῖττον, ἄμεινον, βέλτιον, κάλλιον· καὶ ἐστίας· καὶ εὐωχία.

Col. 640 A 5. Ἱεροφάνταις. Παρὰ τὸ τὰ ἱερά ἐκφαίνειν. Εἰσὶ γὰρ οἱ ἱεραργοί.

Ibid. 9. Παιδεραστεῖν. Τὸ παιδεραστεῖν εἴτ' αἰσχρῶς, εἴτε σωφρόνως, πᾶσι μὲν Ἑλλήσι, μάλιστα δὲ τοῖς Ἀθηναίοις ἐννομον ἦν. Καὶ Πέρσαι· δὲ, καθ' Ἡρόδοτον, τοῖς παισὶν ἐμίγνυντο, παρ' Ἑλλήνων τοῦτο μαθόντες.

Ibid. Ἡ τὸ πορνεύειν. Τὸ πορνεύειν τοὺς ἄνδρας, καὶ πορνέεσθαι τὰς γυναῖκας μάλιστα παρὰ Κορινθίοις ἔθος ἦν· παρ' οἷς καὶ γεγόνασιν αἱ περιβόητοι πόρναι ἐκείναι, ὧν καὶ ἡ Λαΐς καὶ ἡ Κύβνη καὶ ἡ Σαλαβαχχὶ. Ἡ γὰρ Φρύνη Ἀθηνὴς ἦν.

Divina dico. Id est, sermones dico ad divina mandata dogmataque spectantes, atque spes exinde conceptas.

Pindarum. Pindarus unus est ad lyram canentium. Hic igitur lyricus quatuor scribit victorias, quæ obtinentur. In prima victoriarum hoc dicit, quod omnis propria inolestia premit, id est, quivis homo proprium malum dolet.

Telchines. Apud Græcos invidi quidam daemonum.

Quod si iusti aliquid. Non dixit, quod si iusti aliquid dixeris, sed dicere visus fueris. Tuum enim videri justum aliquid dicere. Videbimur et nos vinci, et propter hanc opinionem dolebimus quidem, sed non te reprehendemus.

Græcizare. Thucydides Atheniensis historicus testis nobis quod non idololatriæ, sed Hellenis ejusque filiorum Græca fuit dialectus. Sic enim ait in historiæ suæ præcæmionem : Videtur autem mihi nōdum nomen illud universam habuisse, sed ante Hellena, Deucalionis filium, minime fuisse hanc appellationem : gentes enim aliæ, Pelasgico genere pleræque, a semetipsis cognomen habuisse. Hellenes quidem ejusque filii in Phthiotide vigentibus et se ipsos diffundentibus utilitatis causa in alias civitates, singuli jam commercio magis vocari Hellenes cœperunt, nec quidem multo tempore omnibus prævalere hoc valuit. Quod ostendit maxime Homerus. Namque multo tempore post Troicas res natus, nusquam universos nominavit, neque alios atque ex Phthiotide Achillis comites, qui et primi Hellenes erant. Danaos vero in carminibus, et Argivos, et Achivos vocat. Neque barbaros dixit propterea quod nondum Hellenes (ut mihi videtur) in par unumque nomen convenissent.

Significant. Ex iis quæ significantur, alia quidem uno vocabulo et eadem dictione, sensu sunt diversa, qualis κυρίου, domini, vox, atque στοιχείον, elementum. Nonnunquam enim litteras significat, nonnunquam elementa, seu principia quibus constant corpora; alia vero diversis nominibus eadem sunt, sicut κρεῖττον, ἄμεινον, βέλτιον, κάλλιον, melius, pulchrius, rectius, ac pariter ἐστίας et εὐωχία, epulum, convivium.

Hierophantis. Ἱεροφάντης, ab ἱερά, sacra, et φαίνω, manifestare. Hi sunt enim sacrificatores.

Παιδεραστεῖν. Παιδεραστεῖν, pueros adamare sive turpiter, sive sapienter, apud omnes Græcos, præsertimque Athenienses, usitatissimum erat. Persæ quoque, juxta Herodotum, pueris abutebantur, quod a Græcis didicerant.

Scortari. Scortari homines, feminasque meretricium agere maxime apud Corinthios in usu venerat. Hic enim exstiterunt famosæ illæ meretrices, quales Laïs, Cyæna et Salabacchio. Phryne autem Atheniensis erat.

Excerptor. Pro ἐξαίρετον, selectum, et γνωριμώ-
τατον, maxime proprium.

Commune. Sicut ovis, bos.

Duo erga idem. De Græcismo, lingua et deorum
cultus. Si enim ambo Græcizari pariter dicuntur,
Græcizari secundum linguam, et Græcizari secun-
dum deorum cultum inter se multum differunt.

A posteriori. A fucato sermone.

Partitio id est, quænam proprietas, possessio
rei. Ἀποκλήρωσις a κλήρου, sorte, vel κληρονομίας,
hereditate dictum est, vel a terræ mensura. In utra-
que enim possessori possessio et proprietas est.

Græcas vocas. Hellas mulier et vox, sicut et Per-
sis vox, et mulier, et regio. Sic et Cæsarea mu-
lier, et Antiochia, et vox eodem nomine ac civitas;
et Armenia mulier, et vox simili nomine quam re-
gio. — Aliter. Quærens invenio gentilia hæc nomina
in derivatione frequenter a norma abhorreere posse.
Sic enim Pagasa urbs, ejus civis tripliciter dictus
Pagasæus, Pagasæus, Pagasites; et rursus Agæus
et Egæotes. In Cilicia Agos civis dicitur Agius;
in Macedonia Egæotes; in Attica vero Agæus. Pa-
gasæ autem in Thessalia nomen habuerunt eo quod
ab Argo initium duxit, παγγῆνα. Non modo Ale-
xandria mulier, sed et Alexandris ita et Cappa-
docis.

Neque ars ulla. Institutum plerumque artis est.
Institutur enim de rebus cum arte et sine arte:
verbi gratia, jejunare, sapere, simpliciter et non
exquisite vivere; quod si quid artis est, hoc et
institutum; et si institutum est, non ideo ars.

Omnia tamen in medium. Hæc talia disserere
atque enumerare sacræ tuxæ ac religiosæ animæ
est, non autem dæmoniackæ istius impii et simi-
lium.

Phanicum litteræ. Litteras primos omnium
Ægyptios formasse aiunt, deinde Phœnices eas
collegisse, ac postea Cadmum, Agenoris filium,
eum ex Phœnicia in Græciam se contulisset, illinc
eas in eam regionem transportasse. Erant porro
olim sexdecim tantum litteræ, α, β, γ, δ, ε, ι, κ, λ,
μ, ν, ο, π, ρ, σ, τ, υ; post autem aiunt insuper octo
inventas fuisse: quatuor quidem a Palamede, ξ, θ,
φ, χ; a Simonide poeta quatuor reliquas, η, ζ, ψ, ω.

Pravum et sceleratum agmen. Rebellionis agmen
dicit, adversus leges et regulas quas edixit, ut
disciplina privarentur Christiani e multis coordi-
nata, atque ita dissolveretur agmen aciesque ver-
borum. Atque utinam, ait, agmen illud adversus
religionem quam ocissime dissolutum sit: sic enim
multis nos malis liberaremur.

Initiationum. Preces erant, quæ de ægrotantibus,
de absentibus, de fructibus aoud nos fiunt.

Ibid. 12. Ἐκκριτορ. Ἀντὶ τοῦ, ἐξαίρετον καὶ
γνωριμώτατον.

Ibid. 15. τῶν κοινῶν. οἷον πρόβατον, βοῦν.

Ibid. C 3. Περὶ ταυτὸν ἄμω. Περὶ τὸ Ἑλληνί-
ζειν ἢ τε γλῶσσα, καὶ ἡ θρησκεία. Εἰ δὲ καὶ τὸ Ἑλ-
ληνίζειν ταυτὸν, τὸ Ἑλληνίζειν κατὰ τὴν φωνὴν τὸ τε
Ἑλληνίζειν κατὰ τὴν θρησκείαν ἀλλήλων κατ' ἄμω
πολλῶ διέστηκεν.

Ibid. 11 τοῦτου. τοῦ κομφοῦ.

Ibid. Ἀποκλήρωσις. Ἀντὶ τοῦ, τίς ἡ οἰκειότης
καὶ σχέσις τοῦ πράγματος. Εἴρηται δὲ ἀπὸ τοῦ κλή-
ρου ἢ τῆς κληρονομίας, ἢ τοῦ μέτρου τῆς γῆς. Ἐν
ἀμφοτέροις γὰρ σχέσις ἐστὶ, καὶ οἰκειότης κληρούχῃ.

Col. 641 A 7. Ἑλλάδος φωνῆς. Καὶ Ἑλλὰς γυνή,
καὶ φωνή, ὡσπερ καὶ Περσὶς φωνή, καὶ γυνή καὶ χώρα.

B οὕτω καὶ Καίσαρεια γυνή, καὶ Ἀντιοχεια, καὶ φωνή
ὁμωνύμως τῇ πόλει, καὶ Ἀρμενία γυνή καὶ φωνή
ὁμωνύμως τῇ χώρῃ. Ἄλλως. Ζητῶν εὐρίσκει μὴ κανο-
νικῇ ἀκολουθίᾳ τινὲ δύνασθαι καθυποβάλλεσθαι τὰ
ἐθνικὰ ταῦτα ὀνόματα. τοῦ γὰρ Πάγασα μὲν ἡ
πόλις, ὁ δὲ πολίτης εὐρέθῃ τριχῶς, Παγασαῖος, Πα-
γασαῖος, Παγασίτης· καὶ πάλιν, Αἰγαῖος καὶ Αἰγαῖ-
της. Ἄλλ' ἐπὶ μὲν τῶν ἐν Κιλικίᾳ Αἰγῶν, Αἰγαῖος ὁ
πολίτης· ἐπὶ δὲ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Αἰγῶν, Αἰγαῖωτης·
ἐπὶ δὲ τῶν ἐν τῇ Ἀκτῇ Αἰγαίου· αἱ δὲ Πάγασαι τῆς
Θετταλίας ἀπὸ τοῦ τὴν Ἀργὴν παγγῆναι κατὰ τὸν
τόπον, εἴρηται. οὐ μόνον δὲ Ἀλεξανδρεία γυνή, ἀλλὰ
καὶ Ἀλεξανδρίς· οὕτω καὶ Καππαδοκίς.

Ibid. B 6. οὕτε τέχνη τις. Ἡ μὲν ἐπιτήδευσις
ἐπὶ πλεόν ἐστι τῆς τέχνης. Ἐπιτηδεύει γὰρ καὶ τὰ
μετὰ τέχνης, καὶ χωρὶς γινόμενα· οἷον τὸ εὖχεσθαι,
τὸ νηστεύειν, τὸ σωφρονεῖν, τὸ ἀπλῶς καὶ ἀφελῶς
ζῆν. Καὶ εἰ τι μὲν τέχνη, τοῦτο καὶ ἐπιτήδευσις· οὐκ,
εἰ τι δὲ ἐπιτήδευσις, τοῦτο ἤδη καὶ τέχνη.

Ibid. 14. πάντα δὲ εἰς μέσον. τὰ τοιαῦτα λογι-
ζεσθαι καὶ διεξέρχεσθαι τῆς σῆς ἱερᾶς καὶ θεοφιλοῦς
ὑπῆρχε ψυχῆς, οὐ τῆς δαιμονιώδους ἐκείνης τοῦ δυσ-
σεβοῦς, καὶ τῶν ὁμοίων.

Ibid. C 5. Φοινίκων τὰ γράμμ. Πρώτους λέγουσι
γράμματα τυπώσαι τοὺς Αἰγυπτίους, ἔπειτα συναγα-
γεῖν Φοινίκας, καὶ εἰς Ἑλλάδα κομίσει Κάδμους τοῦ
Ἀγῆνορος, ἀπὸ Φοινίκης εἰς τὴν Ἑλλάδα παραγενό-
μενον. Διὸ καὶ φοινίκια αὐτὰ προσαγορευθῆναι.
Εἶναι δὲ τὰ παλαιὰ γράμματα ις· α, β, γ, δ, ε, ι,
κ, λ, μ, ν, ο, π, ρ, σ, τ, υ, ὑστερον δὲ καὶ προσευ-
ρεθῆναι ὀκτώ· ὑπὸ μὲν Παλαμῆδους τέτταρα, ξ, θ,
φ, χ· ὑπὸ Σιμωνίδου δὲ τοῦ μελοποιῦ, τὰ ὑπόλοιπα
τέτταρα, η, ζ, ψ, ω.

Col. 645 B 4. Πορηδὸν σύνταγμα. τὸ τῆς ἐπα-
ναστάσεως φησι σύνταγμα, κατὰ τοὺς ὁρους καὶ νό-
μους οὓς προσέθηκεν, ὥστε τῆς παιδείσεως ἀμοίρους
εἶναι Χριστιανούς τῆς ἐκ πολλῶν συνεστηκυίας, καὶ
λοιπὸν ταύτῃ διέλειτο ἐπ' αὐτῇ τὸ σύνταγμα καὶ τὸ
σύστημα τῶν λόγων. Ἄλλ' εἶθε, φησί, καὶ τὸ σύντα-
γμα αὐτὸ κατὰ τῆς εὐσεβείας τάχιστα διελύθη· οὕτω
γὰρ ἂν πλείστον ἡμεῖς κακῶν ἀπηλλάγημεν.

Col. 648 C 5. Προτελείων. Προτελείοι εὐχαί, αἱ
περὶ νοσοῦντων, καὶ ἀποδήμων παρ' ἡμῖν καὶ καρ-
πῶν καὶ τῶν τοιούτων.

Col. 649 A 2. *Μέχρι τῆς ὀνειρώξεως.* Εἶτε τρισαθλίῳ μάλλον Ἰουλιανῷ κέρδος ἦν τὸ βασιλεῦσαι μέχρι τῆς ἐν ὑπνοῖς ἔξωτος· εἴπερ ἡμῖν μὲν οἱ στέφανοι πλείους ἐπὶ πλείον ἀγωνιζομένοις, καὶ πρὸς μηδὲνα τῶν ἀνταγωνιστῶν κρατοῦμένοις, ἐκείνῳ δὲ μείζων ἢ βάσανος, ὅση καὶ πλεον τοὺς ἁγίους ἐκόλαζεν, ὡς οὖν ἐγὼ κρίνω. Ὁ γὰρ ἅγιος πατὴρ ἀμφίβολον αὐτὸ τέθεικε. Μάλλον Ἰουλιανῷ κέρδος ἦν τὸ θάπτον ἀπελθεῖν, καὶ ταύτῃ τῇ οὐρανίῳ δίκῃ ἔλαττον τῆς τιμωρίας ὀφλήσαι. Ἡμῖν μὲν γὰρ ἀθλήσασαι καὶ νενικηκόσι, μείζων ἢ φιλοτιμία καὶ εὐδοξία, ὅ τε παρὰ Θεοῦ ἔπαινος ὁμοῦ τε καὶ στέφανος πάσης φιλοτιμίας ὑψηλότερός τε καὶ μακαριστότερος, μὴ προσελθοῦσι δὲ εἰς ἀγῶνα τοσούτον καὶ ἀθλήσιν, τῷ μηδὲνα διώκειν, κίνδυνος οὐδεὶς. Ὀνειρώξιν δὲ λέγει τὴν διὰ τῶν ὀνειρῶν φαντασίαν, τὴν ὅσιν τὴν ἐν τοῖς ὑπνοῖς. Ὀνειρώτῳ δὲ τὸ ῥῆμα, ἀντὶ τοῦ, Δι' ὀνειρῶν βλέπω. Τὸ δὲ ὀνειροπολεῖν, ἐγρηγορότος ἐστὶν ἐνύπνιον. Τὸ γὰρ τοῖς πολλοῖς ἀποφαντάζεσθαι σημαίνονμενον, τοῦτο παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις τὸ ὀνειροπολεῖν δηλοῖ. Φαντάζεσθαι δὲ κυρίως ἐστὶ τὸ φαντασθαι.

Ibid. 4. *Πιθήκων μιμήματα.* Ἀλλοσκοντα οἱ πίθηκοι μὴ ὄντες ἄνθρωποι· οὕτως οὖν καὶ Ἰουλιανὸς μάλλον ἔαλω τὰ Χριστιανῶν μιμούμενος, τῷ διδασκαλεῖα καὶ τὰ τοιαῦτα ἰδρύσασθαι διανοεῖσθαι.

Ibid. B 5. *Οὐδὲν δὲ οἶον.* Ἀντὶ τοῦ, οὐδὲν περιττον, ἢ οὐδὲν δυσχερές.

Ibid. 8. *Πέρας τῶν συνελθεῖν.* Ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν δηλονότι. Τί δὲ ἄλλο ἦν τὸ πέρας τῶν συνελθεῖν αὐτῶν, ἢ ματαιότης, πολὺ μὲν τὸ δυσσεβές, πλεον δὲ τὸ ἀνυπόστατον ἔχουσα;

Col. 652 A 6. *τὴν μακαρίαν.* Ἐκκλησίαν, πολιτείαν δηλονότι. Τὸ δὲ μακαρίαν, κατ' εἰρωνείαν εἰρηται.

Ibid. 11. *Γέλωτα ἐν δακρύοις.* Καλλιμάχειον τοιοῦτο φέρεται. Ἐπεὶ θεός οὐδὲ γελᾶσαι ἀχλαστὶ μερόπασιν οἰζυροῖσιν ἔδωκεν.

Ibid. B 10. *Γραψάτωσαν.* Ἀντὶ τοῦ, λογογραφῶσαν αὐτοὺς, οἵτινες κατὰ τὸ σχῆμα προκαθέζεσθαι μέλλουσιν.

Ibid. *Ταῖρια.* Ἔστι διάδημα κεφαλῆς ἐξ ὑφάσματος ἀντὶ στεφάνου τῷ μετώπῳ προστιθεμένη ταύτῃ καὶ γυναῖκες στεφανοῦνται, καὶ μάλιστα αἱ Ῥωμαῖαι καὶ πολλοὶ πολλάκις παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι ποιεῖται τὸδε τὸ ῥῆμα, ταινίῳ, ταινιοῖς.

Ibid. C 10. *Ταῦτα μὲν δὴ.* Ἀντὶ τοῦ, ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Col. 653 A 1. *Ἐποφύτης.* Ἐποφύτης ἐστὶν ὁ ὑπρέτης καὶ ὑπαναγινώσκων τοῖς προεδρεύουσιν ἱερεῦσιν, ὥσαντι εἰπομεν ἀναγνώστᾶς ἢ διακόνους.

Ibid. 9. *Αἱ τούτοις ἐπαρτίμεν.* Τοῖς θεοῖς δηλονότι, παρὰ τῶν γεννασιότατων γιγάντων. Ὁ γὰρ Ἐγκέλαδος, ὡς ληροῦντες φασι, ἐπαρτίκε τῷ Διὶ τὴν Σικελίαν, εἴτα ταύτην ὁ Ζεὺς κατ' ἐκείνου τρέψας ἔθαψεν αὐτὸν, καὶ ὑπόκειται τῇ Σικελίᾳ ὁ Ἐγκέλαδος.

Ibid 10. *Πικρὰ τούτων.* Τῶν γιγάντων.

Ibid. 11. *Χίμαιρα.* Χίμαιρα καλεῖται ἡ αἰεὶ, ἢ ἐν

A *Ultra cogitationis somnium.* An ter misero magis Juliano commodo cesserit non ultra in somniis visum regnavisse. Quod si nobis quidem coronæ plures magis laborantibus, adversariorumque nemini cedentibus; isti vero major pœna, quo magis in sanctos sæviret, sicut mihi videtur. Sanctus enim Pater hoc in ancipiti statuit. Majori lucro Juliano erat celerius abire, et ideo minus a cœlo supplicium incurrisse. Nobis vero luctantibus atque vincentibus, gloria major famaue, cum a Deo laus simul et corona omni gloria excelsior et beatior non diutius certamen hoc atque luctam sustinentibus: nemine enim jam persequente, nihil erat periculi. Ὀνειρώξιν vocat e somniis cogitationes, in somnis visum. Ὀνειρώτῳ verbum per somnia B *aspicere* significat. Ὀνειροπολεῖν vero *vigilantis* est *somnium*. Res multas sibi cogitatione fingere apud doctos ὀνειροπολεῖν vim habet. Φαντάζεσθαι vero, *animo sibi fingere*, proprie est φαντασθαι, *videri*.

Simiorum imitationes. Simios non esse homines liquet. Sic igitur et Julianum apertum est Christianorum mores imitatum, utpote scholas similiaque constituere meditaretur.

Nec vero quidquam. Hoc est, nihil ita commodum, nihil ita facile.

Conventuum finis. Gentilium videlicet; quis autem alius conventuum finis erat, ac vanitas, multum quidem impietatis, plus vero infirmitatis habens?

C *Beatam.* Nempe Ecclesiam, rerum administrationem. Beatam hic per antiphrasin usurpatum.

Risum in lacrymis. Hoc refert Callimachus:

Nec sine fletu

Humanis dedit Omnipotens effundere risum.

Describant. Ordinem cultumque assignent, quo quisque sedere debeat.

Vittæ. Diadema capitis est e textura, quasi corona frontem circumdans. His vittis mulieres coronantur, et maxime Romane. Hinc apud historicos frequenter usurpatur verbum ταινίῳ, ταινιοῖς *vittis cingere*.

D *Hæc quidem.* Pro, hæc ad hunc modum se habent.

Interpretes. Ἐποφύτης est *minister* qui præsidibus sacris lectionem recitat, sicut quos lectores vel diaconos vocamus.

In eos injectæ. In deos scilicet a fortissimis gigantibus. Enceladus enim, ut aiunt insipientes, in Jovem Siciliam inject; qua Jupiter in illum conversa sepelivit cum, et Siciliæ subjacet Enceladus.

Acerbi eorum. Gigantum scilicet.

Chimæra. Chimæra vocatur capella in *hieme*

χειμῶνι, nata. Nunc vero de Patarica dicit.

Omnis mali colluvies. Hic φιλοτιμία pro ἀφθονία, copia magna, δαφίλεια, magnificentia; πολυτέλεια, sumptus. Ut jam non semel dixi, tres sunt nominis acceptiones: litium amor, inanis gloria, vel superbia, tertio magnificentia et liberalitas.

Alii parcat. Parcitis, vos gentiles. Per ironiam dicit grandiloquentiae, μεγαληγορίας.

Μοιχᾶδος. Non dicitur μοιχᾶς vel μοιχαλῆς, mœcha. Pro nomine utuntur participio historici, μοιχευομένη scilicet mœchata. At sancti Patres istis parvi momenti voculis non exquisitiorem curam adhibuerunt, ut Dei homines, verum nonnunquam id ultro neglexerunt, rerum veritati potius studentes, quæ nominibus neque extolli neque humiliari consuevit. Lacon vero Lacæna, sicut draco, draecæna. Hæ sunt Peloponnesi partes, Laconica, Heliaca, Messeniaca, Argolica, Arcadica.

Inusitata. De natura scilicet.

Joni consilio. Nugæ (ut vero dicam) multæ et turpissimæ divina apud Græcos augustaque videntur. Ino neque vetus quoddam documentum apud eos, ut ipsi dicunt, vel humanarum, vel divinarum rerum. Græci semper pueri estis, ait in Dialogis Plato; neque enim apud Græcos vetus est documentum ullum. Dicitur in Critia Soloni apud quemdam ex Hieropoli in Ægypto hierophantarum superbienti, quod sciret simul ac testis esset multo cæteris juniores esse qui Græciam incoluerant: quorum vel ab initio eam incolentes, vel cum illis eam amplificantes, alii quidem ex Ægypto, alii vero ex Asia profecti consedere. Sic Danaus quinquaginta filiarum pater; sic Pelops, sic Cadmus, sic Phoenix.

Glorientur. Id est, sed potius superbiant.

Nudos theologos. Qui citra fabularum involucrum de his divinis disserant.

Per figmenta. Id est per plasticam atque picturam.

Pietatem colere liceat. Quomodo non stultum, cum pietatem sine damno colere liceat, impium esse malle cum damno?

Laudant eos. Poetas.

Quibus. Nempe poetis.

Legibus. Græcorum scilicet.

Simul et publice. Nihil aliud quam deos comædiis lacesunt poetæ. Nonnunquam et tragædiis istorum calamitates publicant.

Duplicis sensus. Nempe allegorica. Allegorici enim plerique divinæ Scripturæ loci. Namque aliud quam quod videtur ostendentes, absconditum sensum intelligendum præbent. Διπλῆς, allegoria, nomen apud sanctos Patres invenitur.

Pulcherrimi cujusdam corporis instar. Corpus

A χειμῶνι γεννηθεῖσα. Nῦν δὲ περὶ τῆς Παταρικῆς φησι.

Ibid. 12. Φιλοτιμία παντὸς κακοῦ. Ἀντὶ τοῦ ἀφθονία, δαφίλεια, πολυτέλεια. Ὡς δὲ πολλάκις εἶπον, τρία ἐστὶ τὰ σημαίνοντα τοῦ ὀνόματος· φιλονεικία, κενοδοξία ἥτις ὑπερηφάνια, καὶ τρίτον τὸ δαφίλεις καὶ φιλόδωρον.

Ibid. B 10. Ἀλλῆς φείδεσθαι. Φείδεσθε, οἱ Ἕλληνας ὁμῆς. Διὰ τὴν εἰρωνεῖαν εἶπε, μεγαληγορίας.

Col. 656 A 15. Μοιχᾶδος. Ἡ μοιχᾶς, ἡ μοιχαλῆς οὐκ εἴρηται. Χρῶνται δὲ ἀντὶ τοῦ ὀνόματος τῇ μετοχῇ οἱ συγγραφεῖς, ὅσων ἡ μοιχευομένη. Ἄλλ' οἱ ἄγιοι Πατέρες οὐκ ἐπρόντισαν τῆς πάσης ἀκριβείας τῶν εὐτελῶν λεξυδρίων τούτων, ὡς Θεοῦ ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐστὶν ἡ παρὶδον ἐκόντες, τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν προτιμήσαντες, ἡ οὕτε ὠφείδουσι, οὕτε ταπεινοῦσθαι τοῖς ὀνόμασι πέφυκε. Λάκων δὲ Λάκαινα, ὡς δράκων δράκαινα. Μοῖραι δὲ Πελοποννήσου αὐταὶ Λακωνική, Ἡλιακή, Μεσσηνιακή, Ἀργολική, Ἀρκαδική.

Ibid. C 2. Τῶν νεομισημένων. Περὶ φύσεως δηλονότι.

Ibid. 4. Δὲ μῆτιν. Αἴσχος ὡς ἀληθὲς πολὺς τε καὶ αἰσχιστος τὰ παρ' Ἑλλήσι θεῖα δοκεῖ καὶ τεύεσθαι· οὐ μόνον δὲ, ἀλλ' οὐδὲ παλαιὸν τι μάθημα παρ' αὐτοῖς, ὡς αὐτοὶ φασιν, οὕτε τῶν ἀνθρωπίνων, οὕτε τῶν θείων. Ἕλληνας αἰεὶ πατέρες ἐστε, φησὶ πού τῶν ἑαυτοῦ διαλόγων ὁ Πλάτων, παρὰ γὰρ Ἑλλήσι μάθημα παλαιὸν οὐκ ἐστὶν· εἴρηται ἐν τῷ Κριτίᾳ πρὸς Σέλωνα μεγαλοφρονοῦντα παρὰ τινι τῶν ἐν Ἡλίου πόλει τῇ κατ' Αἴγυπτον ἱεροπροφητῶν, εἰδότες ἅμα καὶ μαρτυροῦντος, ὅτι πολλοὶ νεώτεροι τῶν ἄλλων οἱ τὴν Ἑλλάδα χώραν οἰκήσαντες. Οἱ τε γὰρ ἀνωθεν ἐξ ἀρχῆς αὐτὴν οἰκήσαντες, οἱ τε μετ' ἐκείνους αὐτὴν αὐξήσαντες, οἱ μὲν ἐξ Αἰγύπτου, οἱ δὲ ἐκ τῆς Ἀσίας ἐλθόντες κατέμενον. Ὡς Δαναὸς ὁ πεντήκοντα θυγατέρων πατήρ ὡς Πάρις, ὡς Κάδμος, ὡς Φοῖβος.

Ibid. 7. Καὶ φιλοτιμεισθώσαν. Ἀντὶ τοῦ, Ἄλλα καὶ μεγαφρονεῖωσαν.

Ibid. 12. Γυμνοὺς θεοὺς. Τοὺς ἀνευ τινὸς προκαλύμματος θεολογήσαντας.

Ibid. D 2. Ἐν πλάσμασι. Ἀντὶ τοῦ, ἐν πλαστικῇ, καὶ ζωγραφικῇ.

Col. 657 A 3. Ἐνὲρ εὐσεβ. Πῶς οὐκ εὐθεός, ἐνὸν τὸ εὐσεβεῖν ἀζημίως, αἰρεῖσθαι μετὰ ζημίας ἀσεβεῖν;

Ibid. 14. Ἐπαινοῦσι τοὺς. Τοὺς ποιητάς.

Ibid. B 1. Οἷς τὸ μῆ. Οἷς, ποιηταῖς δηλονότι.

Ibid. 4. Τῶν νόμων. Τῶν Ἑλληνικῶν δηλονότι.

Ibid. 5. Ὁμοῦ καὶ δημοσίᾳ. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἢ κομψοῦσθαι οἱ ποιηταὶ τοὺς θεοὺς. Ἔστι δὲ ἡ καὶ τραγωδοῦσι, τὰς ἐκείνων συμφορὰς δημοσιεύοντες.

Ibid. 9. Τῆς διπλῆς. Ἀντὶ τοῦ διπλοῦ. Διπλοὶ γὰρ οἱ πλείστοι τῆς θείας Γραφῆς λόγοι. Ἄλλο γὰρ τῷ φαινόμενῳ δηλοῦντες, ἄλλο νοεῖν τῷ κρυπτομένῳ διδάσκει. Τὸ δὲ τῆς διπλῆς ὄνομα, παρὰ τοῖς ἁγίοις Πατράσιν εὐρηται.

Ibid. 12. Ὅσπερ τι σῶμα καλόν. Σῶμα λάδος;

τὸν κρυπτόμενον νοῦν, ἐσθῆτα τὸ φαινόμενον A accipies absconditum sensum, vestem vero scriptam litteram.

Ibid. C 3. *Δυσχεραίνω*. Οἱ μὲν Ἀττικοὶ τὸ δυσχεραίνω πρὸς αἰτιατικὴν συντάττουσι, νυνὶ δὲ ὁ Πατὴρ πρὸς δοτικὴν συντάττει, ἀντὶ τοῦ, *Δυσχεραίνω* ἐπ' αὐτῶν περὶ αὐτῶν δὲ λέγει τῶν δηλουμένων, καὶ νοουμένων, καὶ τῶν αὐτῶν ἐμφάσεων.

Ibid. 11. *Τίς ἡ σύνεσις*. Διὰ πετρῶν τῷ ῥοθίῳ κεκαλυμμένων πρὸς λιμένα ἐπαίγεσθαι. Πρόβολοι δὲ καὶ ὕφαλοι, ἀφανῆ βράχη· ὅλον ἐστὶν ὑπὸ τὴν ἅλα, τούτεστι τὴν θάλασσαν.

Col. 660 A 1. *Θεωρητικός τόπος*. Ἀντὶ τοῦ, δογματικός. Ἐν ἄλλοις δὲ τρόποις εὐρίσκεται.

Ibid. 2. *Τῶν ὑποθέσεων*. Ἀντὶ τοῦ, ἀρχῶν καὶ κρηπιδῶν καὶ θεμελίων· τὰ γὰρ φαινόμενον παρ' Ἑλλήσιν ὑπὲρ τὸ ἀλληγορούμενον καὶ νοούμενον B κάλλιον.

Ibid. 5. *Αὐτοῦ*. Τὰ παρ' Ἑλλήσιν οὐ συμβαίνουσιν ἀλλήλοις, ὥς πολλάκις τὰ τῶ ἐνὶ εἰρημένῳ ἀνδρὶ, ἄλλω καὶ ἄλλω δοκεῖν εἰρήσθαι, ἀλλὰ μὴ αὐτῶ.

Ibid. 12. *Πλάττειν αὐτούς*. Ἄρα ταῖς τοῦ Ἰσοκράτους παραινήσεσι χρώμενοι δυνήσονται σφάς αὐτοὺς βελτίους ποιεῖν καλῶς· Μὴ τιμάτωσαν οὖν τοὺς θεούς. Ἐκεῖνοι γὰρ καὶ πρὸς ἀλλήλους στασιάζουσι, καὶ μᾶλλον ἄδικοι καὶ ἀκόλαστοι, ἢ δίκαιοι καὶ σώφρονες, ὥστε μισεῖν τοὺς θεοὺς ἄξιον τὸν γε σώφρονα καὶ δίκαιον εἶναι βουλόμενον· μισεῖν δὲ καὶ τὴν Ἰσοκράτην αὐτὸν εὐλογον, καὶ εἰ τις ἄλλος αὐτοῖς παρόμοιος, ὅτι πολλὰ καὶ ἀγαθὰ ἐπαίνεσαντες καὶ πονήσαντες, πονηροὺς θεοὺς τιμᾶν εἰσηγγήσαντες.

Ibid. 14. *Ἀριστορ ὁμόνοια*. Κατ' ἀπόφασιν ἀναγνωστέον. C

Ibid. B 4. *Τίσι τοῦτο διδάξουσι*. Τὴν ὁμόνοιαν δηλονότι.

Ibid. 14. *Πρὸς τὴν κρείσσω*. Ἀἴλον ὅτι πρὸς τὴν ἀρετὴν λέγει.

Ibid. C 2. *Ἐνθα τὸ κακόν*. Ἐνθα φησὶν, ἐν τῷ χρῆσθαι τοῖς κακοῖς. Αἴλον ὅτι καὶ τὸ κακὸν εἶναι ἀνθρωπινον, οὐ μόνον οὐκ ἄτιμον, ἀλλὰ καὶ τίμιον, ὥς θεῶν τινος προϊσταμένου τῆς κακίας ἐκείνης, ἥτοι τοῦ πάθους οὐ ἡ κακία, ἥτοι τὸ πάθος ἐστὶ τιμώμενον βίωμοις καὶ θυσίαις. Οὕτως ὁρθῶς νοήσεις λαμβάνων τὴν αἰτιατικὴν ἀντὶ τῆς γενικῆς. Ὅσπερ τὸ ἐξόν καὶ παρόν, ἀντὶ τοῦ, ἐξόντος καὶ παρόντος λαμβάνομεν· οὕτω κἀνταῦθα ἀντὶ τοῦ, θεῶν τινος προϊσταμένου, ληπτέον τὴν αἰτιατικὴν.

Ibid. 12. *Δεύτερον αὐτοῖς*. Δεύτερον εἶπεν, ἐπειδὴ πρότερον ἔταξεν. . . ὅπερ . . . ἔχειν οὐ δύνανται, τὴν ὁμόνοιαν.

Ibid. 13. *Τὴν πρώτην αἰτίαν*. Ἀντὶ τοῦ, τοὺς γονεῖς μετὰ θεῶν.

Col. 661 A 8. *Σακέλλιον*. Σακέλλιον Ῥωμαϊκὴ λέξις ἐστὶ, φυλακὴν τῶν χρημάτων σημαίνουσα, ὅθεν καὶ *σακέλλάριον* καλοῦσι τὸν ταμίαν καὶ φύλακα τῶν χρημάτων.

Ibid. B 2. *Φρυγὶ μενρακίσκοις*. Μενρακίσκος εἰ-

Permolesse laturi sint. Attici cum accusativo *δυσχεραίνω* verbum constituunt : nunc vero Pater cum dativo : quasi diceret, *δυσχεραίνω, moleste fero* ob id : *περὶ αὐτῶν* dicit de iis quæ ostenduntur et quæ intelliguntur, et de eorum sensu.

Quæ prudentia est. Per petras sub undis latentes ad portum properare. Saxa et scopuli, invisibilia brevia; quæ salo, id est mari subsunt.

Contemplativus locus. Pro dogmaticus. In aliis pro τόπος τρόπος invenitur.

Ab hypothesisibus. Id a fundamentis, principiis. Quod enim apud Græcos ostenditur pulchrius est B quam quod allegorice significatur atque intelligitur.

Ejusdem. Hæc Græca non eveniunt alia aliis, ita ut sæpius unī viro dicta, alii et alii dici videantur, sed non huic.

Eos informare. Nunquid Isocratis consiliis utentes se ipsos meliores pulchre facere poterunt? Ne colant igitur deos : isti enim inter se dissident, et magis injusti ac petulantes, quam iusti sapientesque : ita ut odisse deos deceret virum qui sapiens justusque esse vellet. Odisse autem Isocratem ipsum æquum est, et si quis alius illis fere similis, quod multa et bona cum laudavissent et laboravissent, pravos deos colere docuerunt.

Optima res concordia. Secundum apophasin legendum est. C

Quibus hoc docebunt. Concordiam scilicet.

Ad meliorem. Nempe ad virtutem dicit.

Ubi vitiosum esse. Cum videlicet vitiiis utantur. Manifestum est malum esse hominem, non dedecori, sed honori esse, utpote a deorum aliquo perpetrata hæc vitia, sive vitiosas affectiones, cujus malitia vel affectiones aris atque sacrificiis ornantur. Sic recte intelliges, accusativum sumens pro genitivo : quemadmodum Græce ἐξόν et παρόν pro ἐξόντος et παρόντος sumimus; sic et nunc pro θεῶν τινὸς προϊσταμένου, *deorum aliquo quasi duce et antistite*, intelligendum est accusativum.

Secundo ipsis. Secundo dixit, cum jam primum constituit quod quidem habere non possunt, nempe concordiam.

Primam causam. Id est parentes post divinum numen.

Σακέλλιον. Σακέλλιον Romana vox est, divitiarum custodiam indicans, unde et sacellarium vocant opum dispensatorem ac custodem.

Phrygiis adolescentulis. Μενρακίσκος et με-ρά-

κίον dicitur *adolescentulus*, quoniam μείον vel ἥττον *minus*, dicunt et loquuntur viris juvenes.

Λοιβαίς. Pro σπονδαίς, *libaminibus*. Dicitur ex λείβειν, id est, στάζειν, *stillare*, et σπένδειν, *libare*.

An vero hæc. Postquam Græcorum mores enumeravit, omnesque ostendit non mediocri et qualibet insipientia et spurcitia plenos, nostros nunc, quasi summatim et sermone brevi exponit, excelsos omnes et omni ex parte divinos palam demonstrans.

Malum exstitisse. Non exstitisse malum crimen nobis tantummodo, verum a malo parum abfuisse, idque solummodo cogitatione commisisse.

Perjurium. Quid dico, ait, quod perjurium Christianis maxime nefas, cum iusjurandum bonum nobis solis ipsum interdictum sit? Non enim modo turpius perpetraciones, sed et principia evellere vult sermo.

Immortale. Id est, per id quod rationale est.

Ne levissimis quidem. Sicut mulierem solummodo ad concupiscentiam oculos atque animum intendere.

Juxta leges. Juxta politicas scilicet, et juxta ipsam antiquam divinamque legem, cum quidem umbra et forma esset secundum Christum perfectionis. Non enim ait Moyses, Non tendes, neque in initio concupiscere vel occidere meditaberis; sed: *Non concupiscas, Non machaberis, Non occides*¹⁴: ita ut hic non ab ineundo sed ab absolvendo consilio deterreat.

Obsecrent. Id est ad virtutem adhortentur.

Non in virtute proficere. Non decet Christianos, ait Pater, non in virtute proficere et augmentis præclarioribus fieri. Qui enim in uno bono semper et omnino inhererent, pueris similes sunt qui hoc ludo ludere consueverunt; nempe turbinem in lævi aliquo loco ponentes, funiculo verberantes circumdant, ex quo fit ut uno et eodem semper moveatur motu, ideoque non quidquam proficiunt, sed eodem stant loco. — Alias pro στρόμβων legitur στρομβών, cum accentu circumflexo. De iis regula est quod, si appellativa sint, producantur; si vero adjectiva, brevia fiant: στρόμβος, στρομβός. Attendendum est igitur quæ vocabulo sit acceptio. Στροφαί, *gyri*, igitur στρόμβοι, *trochi*, vocantur; quod vero vertitur ἀκροπήνιον, *turbo*.

In vitio ponimus. Attende quomodo dixerit vitium esse et in eodem statu hærerere videri, et ad majus aliquod bonum non proficere. Vere enim ita sumus, juxta moralem nunc Christiani. Nostrum plerique, et secundum ipsam speculationem, sicut in imagine scriptus homo, qui habitum quidem hominis fert atque formam, motum vero non habet neque vim aliquam; qui appellatione quidem dignus habetur, ab actione vero amovetur. Tales nunc Christianorum plerique, quod lugendum est, cum et primus ego sim.

¹⁴ Exod. xx, 17, 14, 13.

ρηται και μειράκιον, ἀπὸ τοῦ μείον και ἥττον εἶρεῖν και λέγειν τῶν ἀνδρῶν τὸν νέον.

Ibid. C 3. *Λοιβαίς*. Ἀντὶ τοῦ, σπονδαίς. Εἰρηται παρὰ τὸ λείβειν, και στάζειν, και σπένδειν.

Ibid. 6. *Πὼς ταῦτα*. Εἰπὼν τὰ τῶν Ἑλλήνων, και δείξας πάντα οὐ μέσης και τῆς τυχοῦσης ἀλογίας και βδελυρίας μεστὰ, τὰ ἡμέτερα λοιπὸν, ὡς ἂν ἐν κεφαλαίῳ και βραχείῳ λόγῳ, διεξέρχεται, ὑψηλὰ πάντα και πανταχοῦ θεῖα δημοσιεύων.

Ibid. 9. *Τὸ γενέσθαι κακόν*. Οὐ τὸ γενέσθαι κακὸν ἐγκλημα ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ και τὸ πρὸς κακίαν ὁρμῆσαι και μόνον τῇ διανοίᾳ συνθέσθαι.

Ibid. 14. *Ἐπιόρχον δέ*. Τί λέγω, φησὶν, ὅτι βαρύνοντες Χριστιανοὶ ἐπιόρχον ὁμοῦσαι, δοπογε και αὐτὸ τὸ εὐορκεῖν μόνους ἡμῖν ἀπηγορευμένον ἐστίν; Οὐ γὰρ μόνον τὰ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ και τὰς ἀρχὰς τῶν φαύλων ἐκκόπτειν ὁ λόγος ἐθέλει.

Col. 664 A 8. *Τῷ ἀδαράτῳ*. Ἀντὶ τοῦ, τῷ λογικῷ.

Ibid. 9. *Μηδὲ τῶν μικρῶν*. Οἶον τὸ μόνον ἐμβλέψαι γυναῖκας πρὸς τὸ ἐπιθυμεῖν, και συνθέσθαι τῇ ἐπιθυμίᾳ.

Ibid. 12. *Νόμους*. Κατὰ τοὺς πολιτικούς δηλονότι· και κατ' αὐτὸν δὲ τὸν παλαιὸν και θεῖον νόμον, ἐπεὶ σκιά και τύπος ἦν τῆς κατὰ Χριστὸν τελειότητος.

Οὐ γὰρ ἔφη Μωϋσής· Οὐχ ὁρμήσεις, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπιχειρήσεις ἐπιθυμῆσαι, ἢ φονεῦσαι, ἀλλ', *Οὐκ ἐπιθυμήσεις τοῦδε, Οὐ μοιχεύσεις, Οὐ φονεύσεις*· ὥστε και οὗτος οὐ τῆς ἀρχῆς, τοῦ δὲ τέλους ἐπικόπτει.

C

Ibid. B 3. *Παρακαλεῖν*. Ἀντὶ τοῦ, προτρέπειν εἰς ἀρετὴν.

Ibid. 12. *Μὴ προβαίνειν τῷ καλῷ*. Ἀποπον, λέγει ὁ Πάτερ, Χριστιανοὺς ὄντας, μὴ ἀναβαίνειν τῇ ἀρετῇ, και λαμπροτέρους γίνεσθαι ταῖς ἐπιδόσεσιν. Οἱ γὰρ ἐν ἐνὶ καλῷ διὰ παντὸς στρεφόμενοι, παίσιν ἐοίκασιν, οἱ παιδιὰν εἰώθασιν ταύτην παίζειν· ἀκροπήνιον ἐπὶ τινος λαίῳ χωρίῳ θέμενοι, και τοῦτον ἱμάσι παίοντες περιστρέφουσιν, ἐξ οὗ συμβαίνει μίαν και τὴν αὐτὴν αἰὶ κινεῖσθαι τὴν κίνησιν, οὐ προϊούσιν ἐπὶ τι ἄλλο, ἀλλὰ τὸ στάσιμον ἔχουσιν. Ἐν ἄλλῳ στρομβῶν περισπωμένως. Τὰ δὲ τοιαῦτα, φησὶν ὁ κωνων, ὅτι, εἰ μὲν προσγορηκὰ εἰεν, βαρύνονται· εἰ δὲ ἐπιθετα, ὀξύνονται. Στρόμβος· στρομβός. D

Ibid. 13. *Κακὰ δοκεῖ*. Ὅρα πῶς κακίαν εἶπεν εἶναι, και δοκεῖν τὸ μένειν ἐν τῷ αὐτῷ, και μὴ προϊέναι ἐπὶ τι μείζον ἀγαθόν. Ἐπ' ἀληθείας δὲ οὕτως ἐσμὲν κατὰ τὸ ἥθικόν οἱ νῦν Χριστιανοί· οἱ πλείστοι δ' ἡμῶν, και κατ' αὐτὸ τὸ θεωρητικόν, ὡς ὁ ἐν εἰκόνι γραπτὸς ἄνθρωπος, δὲ σχῆμα μὲν ἀνθρώπου φέρει και τύπον, κίνησιν δ' οὐκ ἔχει οὐδ' ἐνέργειαν, ἀλλ' ἀξιοῦται μὲν τῆς κλήσεως, ἀλλοτριοῦται δὲ τῆς πράξεως. Τοιοῦτοι νῦν οἱ πλείους τῶν Χριστιανῶν, ὁ και θαρρύνειν ἄξιον, ἐπεὶ και πρῶτος ἐγώ

ANONYMI SCHOLIA

AD GREGORII ORATIONEM SECUNDAM CONTRA JULIANUM IMP.

Col. 663 A 3. Σκοπόν. Εἰς ὃν σκοπόν οὐκ οἶδα, A
φησὶν, εἰ τις ἄλλος ἐπεχείρησεν εἰπεῖν. Ἀντὶ τοῦ, οὐκ
οἶδα εἰ προλαβὼν ἄλλος τὴν ἀξίαν τοῦ τυράννου τε-
λευτήν τῷ λόγῳ διεξῆλθεν.

Ibid. 6. Εἰρημέροις προσθεῖναι. Ποῖον τοῦτο; Τὸ
προσθεῖναι τοῖς προτέροις λόγοις τὴν δικαίαν, ἐπὶ
τῷ τυράννῳ, τοῦ δεσπότου φήγον.

Ibid. 8. Ἀντιταλαρτεύεται. Ἀντὶ τοῦ, σταθμίζε-
ται καὶ ἐξετάζεται.

Ibid. 11. Συμφορὰν. Ἀρειανῶν δηλονότι.

Ibid. 12. Σωρροῖζειν. Ἀναστέλλειν.

Ibid. 13. Ἐπίσταται μέτροις. Ἐπληρώθη μέχρι
τοῦτου τὸ προοίμιον.

Ibid. B 5. Ἀνοήτους μεταμέλειαι. Εἰκότως. Ἐν
τῷ πάσχειν ἀνάγκῃ; ἐστίν, οὐ τρόπου γνῶσιν ἔχοντος B
ἢ μεταμέλειαν.

Ibid. 10. Ἐκτραγυδῆσαι. Ὅσα ἢ περὶ τοὺς
θεοὺς οἴκους παρανομήσασιν, ἢ τὸ καὶ ποιήσασιν,
εἰς ἃν ἀξίως ἐκτραγυδῆσαι; Ἀπὸ κοινοῦ γὰρ τοῦτο
δεῖ λαθεῖν.

Ibid. 15. Νεανισσαμένοις. Τὸ νεανιεύεσθαι ἐν-
τεῦθεν εἰρηται, ὅτι νεανίσκοι κατὰ τὴν ῥώμην ἰσχύον-
τες σεμνύνονται ταύτῃ, καὶ πάνυ φιλοτιμοῦνται.
Νεανιεύεσθαι γοῦν ἐστίν, ἥνίκα τις δυνάμενος, φιλο-
τιμεῖται τῇ δυναστείᾳ καὶ σεμνύνεται.

Ibid. 17. Ὑπερβήσομαι. Τὸ κατὰ ἀποσιώπησιν
ἐστὶ σχῆμα, ἐν ᾧ τελείως ἀποσιωπῶντες τὰ πράγ-
ματα, ἔμψαιν αὐτῶν μόνην παρέχοντες.

Col. 668 A 1. Τὸ Ἠνεῦμα ἐνυδρίζω. Καὶ ἐνυ-
δρίζω τὸ πᾶγμα καὶ ἐνυδρίζω τῷ πράγματι. C

Ibid. B 2. Ἐπιθειάζων. Ἀντὶ τοῦ, τὰ θεῖα λόγια,
τὰ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις διαμαρτυρούμενος, οἷον τοὺς
κουφοτάτους Ἰουδαίους παρορμῶν δῆθεν καὶ παρα-
καλῶν εἰς τὴν κάθοδον καὶ τὴν τοῦ ἱεροῦ οἰκοδομήν·
διαμαρτύρεται δῆθεν τὸν θεὸν αὐτῶν, καὶ τὰς ἐκείνου
προβόσεις, ὅτι δὴ μὴ κωλύει τὸν καιρὸν τῆς καθόδου
ἐπιστάνα, ἀλλὰ καὶ συνεπιλαμβάνεσθαι ταύτης
ἔτοιμος εἴη. Ἐπὶ τούτου τοῦ σημειομένου, καὶ παρὰ
τῷ συγγραφῇ, τὸ ἐπιθειάζειν εὐρέθη.

Ibid. C 5. Ἐλάττω νομίζειν. Εἰ τι δὴποτε ἐποιοῦν,
ἐκαστον ἐλάττω ἐνόμιζον ἥ; ὠφελον προθυμίας.

Ibid. 6. Αἰλαπος. Αἰλαψ ὁ μετὰ συστροφῆς D
ἄνεμος· βρασμός δὲ γῆς, εὐδῆλον ὅτι σεισμός.

Ibid. 9. Βοήθειαν. Ὁρμήσαν δηλονότι, νομίζοντες
ὕπερ αὐτῶν γεγενῆσθαι τὸ θαῦμα. Ἄλλοι δὲ ἄλλως
εἶχον καὶ γνώμης καὶ ὁρμῆς.

Ibid. 15. Κατάκληξι. Θαυματουργεῖ τὸ θεῖον ἐν
τοῖς τοιοῦτοις καιροῖς δυσὶν ἔνεκα· ἓνα καὶ τοὺς ἀσε-

Scopum. Ad quem scopum haud scio, ait, an
quisquam collimarit, id est, haud scio an alius
quisquam praevis dignum tyranni exitium sermone
exposuerit.

Quae superius a nobis dicta sunt. Quenam haec?
Adjungere prioribus sermonibus justas in tyran-
num poenas a Domino decretas.

Compensatur. Id est, expenditur atque exqui-
ritur.

Calamitatem. Arianorum videlicet.

Σωρροῖζειν, emendare, sapientem efficere. Pro
ἀναστέλλειν, reprimere.

Modo quem ipse perspectum habet. Illic desinit
prooemium.

Et inutiles poenitentias. Haud mirum. In patiendo
necessitatis est, non modi cognitionem habente,
vel poenitentiam.

Pro dignitate narrare. Quaecumque vel ob flagitia
circa sacras aedes admissa, vel ob haec atque illa
facinora, quis pro dignitate narrare atque exagger-
rare possit? In communi hoc accipiendum est.

Νεανισσαμένοις. Νεανιεύεσθαι, juvenari hinc di-
ctum est, quod juvenes robore vigentes ideo su-
perbiunt ac quodlibet audent. Juvenari igitur est,
quando quis viribus pollens, robore suo ferociens
atque superbiens est.

Præteribo. Præteritionis figura est, qua res ab-
solute reticentes, earum tantummodo speciem ex-
hibemus.

Τὸ Ἠνεῦμα ἐνυδρίζω. Spiritui contumeliam intul-
erat. Ἐνυδρίζω verbum cum accusativo et cum
dativo dicitur.

Fatale esse affirmans. Id est divina verba, quae
apud Judæos venerationi sunt testatur, nempe le-
vissimos Judæos nimirum incitans advocansque ad
reditum in patriam templique instaurationem.
Attestatur videlicet ipsorum Deum, ejusque præ-
dictiones, ne impedimento sit ipsi reditus tempus
constituenti, sed et ad illud suscipiendum sit pa-
ratus. Hoc sensu et apud historicum ἐπιθειάζ-
ειν invenitur.

Inferiora ducerent. Quod si quid unquam face-
rent, minoris momenti ducebant quam cui tanto
studio operam navabant.

Αἰλαπος. Αἰλαψ est ventus cum turbine; βρα-
σμός vero telluris hiantis tremor.

Periculi propulsationem. Perrexerunt scilicet re-
putantes pro sibimetipsis factum esse prodigium.
Alii alius erant sententiae et impulsiones.

Terrorem. Prodigium edit divinum Numen in his
temporibus duas ob causas: ut et impios terrore

perculosos ab impietate deterreret. et pios religiosiores efficeret, hoc miraculo in fide confirmatos.

Nadab et Abiud. Quando πρὸς cum dativo occurrat, quod praeit dativum quoque accipere debet, ita ut sit ἡ τῷ περὶ τῷ Νάδαβ καὶ Ἀβιούδ θαύματι, *prodigium quod Nadab et Abiud acciderit*, pro ἐπ' αὐτοῖς θαύματα, *deus prodigia*, praepositione hic pro alia usurpata. Noverunt atticissantes quoque περὶ αὐτῶν, *de eo*, vocem pro περὶ αὐτοῦ dicere.

Extremis corporis partibus truncatos. Sive manibus, sive pedibus, sive naso, sive auribus. Anmadvertas hanc verborum structuram: Ἐκρωτηρίαζεν αὐτὸν τοῦδε τοῦ μέλους, *Præcidit eum hoc membro.* Ἀκρωτηρίαζειν, *extremia abscidere* est.

Τὸ κομψόν. Τὸ κομψὸν quatuor acceptiones habet: dicitur vel de scite ornata muliere aut adolescente, vel de splendido, vel de facili et sano, vel de eleganti et amabili. Venit ex vocabulo κόμπος, *jactantia*.

De caelestibus. Quæ sursum sunt ac deorsum unius Domini creatoris sunt mancipia. Nil igitur mirum quod superna nostris miseriis commoveri noverunt.

Et civitates. Quas igitur civitates orbis terrarum hic dicit, quæ et mari obrutæ, et terræ motibus prostrate sunt?

Ἐρ γειτόνων. Ἐν scribendum, non vero ἐξ. Duæ enim sunt sermonis partes, pro ἐν τοῖς τῶν γειτόνων.

Multo tempore. Id est, multo tempore opus esse ad eas instaurandas.

Omniem textorii calculi elegantiam. Id est, textoriae artis. Calculi, ut opinor, Musonii, vel quos in vestimentis ars scite exornavit.

Signo. Σύνθημα proprie est signum a duce militibus datum, ut inter se alii alios in acie agnoscant. Abusive autem σύνθημα est quod quisquam ex proposito dicit vel facit. Venit ex συνθέσθαι *componere*.

Καὶ μνηθῆναι. Μνηθῆναι, *inittari* cum accusativo et genitivo dicitur.

Ad ipsum caput. Præcipuum et summum.

Humanissimum. Hoc per ironiam.

Υὔψισθαι. Υὔψισθαι est succumbere et timere. Hic aliquid prode, quod facere possumus, in quo quidem refugere licet, sed cum nequitia cedentis et timentis prode eorum aliquid quæ vires non excedunt. Sic igitur cum tali nequitia recedere, timiditatis est; at cum ratione et consilio honeste refugere, cautionis ac prudentiae est, non autem timiditatis. In utraque igitur, in timiditate atque in cautione refugii potest; sed timiditatis est, si cum ea quam diximus nequitia refugimus; cautionis vero si cum prudenti consilio refugimus..... invenimus.

Δεῖς τῆς ἀσθείας στήσεως καταπλαγίντας, καὶ τοὺς εὐσεβεῖς εὐσεβεστέρους ἐργάσαιο εἰς τὴν πίστιν τῶν γεγονότι βεβαιωθέντας.

Col. 669 A 6. Νάδαβ καὶ Ἀβιούδ. Ἐν ᾧ πρὸς δοτικὴν ἀπήντησε, δοτικὴν δὲ λαβεῖν καὶ τὸ προσηγούμενον, ἐν ᾧ ἡ τῷ περὶ τῷ Νάδαβ καὶ Ἀβιούδ θαύματι, ἀντὶ τοῦ, ἐπ' αὐτοῖς θαύματα προθέσεως ἐνταῦθα, ἀντὶ τῆς προθέσεως λαμβανομένης. Ἰσασὶ δὲ οἱ Ἀττικίζοντες, καὶ τὴν περὶ αὐτῶν φωνὴν ἀντὶ τῆς περὶ αὐτοῦ λέγειν.

Ibid. 8. Ἀκρωτηρίασαν. Τυχὸν χειρῶν, ἢ ποδῶν, ἢ ῥινός, ἢ ὠτίων. Σημειῶσαι δὲ τὴν σύνταξιν ὅτι ἠκρωτηρίαζεν αὐτὸν τοῦδε τοῦ μέλους. Ἀκρωτηρίαζειν δὲ ἐστὶ, τὸ ἀποκόπτειν τὰ ἄκρα.

Ibid. B 10. Τὸ κομψόν. Τὸ κομψὸν ἐπὶ τεσσάρων εἴρηται· ἐπὶ τοῦ κεκαλλωπισμένου γυναικοῦ τυχὸν ἢ μεираκίου, ἢ ἐπὶ τοῦ ὑπερφάνου, ἢ ἐπὶ τοῦ ῥαδίου καὶ ὕγιους, ἢ ἐπὶ τοῦ ἀστείου καὶ χαριέντος. Εἴρηται δὲ ὡς ἀπὸ τοῦ κόμπου.

Col. 672 A 1. Ἐκ τῶν οὐρανίων. Τὰ γὰρ ἄνω καὶ τὰ κάτω ἐνδὸς Δεσπότου δοῦλα τοῦ δημιουργήσαντος. Εἰκότως οὖν καὶ τὰ ἄνω τοῖς ἡμετέροις οἶδε συμπάσχειν.

Ibid. 4. Ὅτι καὶ πόλεις. Ποίας ἄρα πόλεις ἐκ τῆς οἰκουμένης ἐνταῦθα λέγει, αἱ καὶ πελάγεσιν ἐπεκλύσθησαν, καὶ σεισμοῖς κατηνέχθησαν;

Ibid. 11. Ἐρ γειτόνων. Ἐν γειτόνων, διὰ τοῦ ν γραπτέον· δύο γὰρ εἰσι μέρη λόγου· ἀντὶ τοῦ, ἐν τοῖς τῶν γειτόνων.

Ibid. 13. Πολλοῦ χρόνου. Ἀντὶ τοῦ, χρειαὶ εἶναι πολλοῦ χρόνου εἰς τὸ ὀρθῶσαι αὐτάς.

Ibid. B 11. Πάσης λειτουργικῆς. Ἀντὶ τοῦ, ὕφαντικῆς. Ψηφίδος, ὡς οἶμαι, Μουσωνέως, ἢ ἄς καὶ ἐν τοῖς ἐσθῆμασι τέχνη ἐκαλλώπισε.

Ibid. 14. Σύνθηματος. Ἐστὶ σύνθημα κυρίως τὸ σημεῖον τὸ παρὰ τοῦ στρατηγοῦ τοῖς στρατιώταις διδόμενον, ὥστε ἀλλήλους κατὰ τὴν μάχην μὴ ἀγνοεῖν. Ἐστὶ δὲ καὶ καταχρηστικῶς σύνθημα, ὃ συνθίμενος λέγει ἢ πράττει. Παρὰ γὰρ τὸ συνθέσθαι εἴρηται.

Ibid. C 5. Καὶ μνηθῆναι. Τὸ μνηθῆναι αἰτιατικῇ καὶ γενικῇ συντάσσεται.

Ibid. 11. Κεφάλαιον. Τὸ καίριον καὶ συνεκτικόν.

D Col. 673 A 3. Φιλανθρωποτάτην. Τοῦτο κατ' εἰρωνείαν.

Ibid. 12. Υὔψισθαι. Υὔψισθαι, ἐστὶ τὸ ὑποπίπτειν καὶ δεδιέναι. Κάντεθέν τι προδιδόναι ὡς ποιῆσαι δυνάμεθα, ἐν ᾧ ὑποχωρεῖν μὲν ἐστίν, ἀλλὰ μετὰ κακίας τῆς τοῦ ὑποκαταπυκνότητος καὶ δεδιότητος προδιδόναι τι τῶν εἰς δύναμιν. Τὸ οὕτως οὖν μετὰ τοιαύτης κακίας ὑποχωρεῖν, δειλίας ἐστὶ· τὸ δὲ μετὰ λογισμοῦ βουλομένους ὀρθῶς ὑποχωρεῖν, ἀσφαλείας ἐστίν, οὐ δειλίας. Ἐν ἐκατέρῳ μὲν οὖν, ἐν τε τῇ δειλίᾳ, ἐν τε τῇ ἀσφαλείᾳ ὑποχωρεῖν ἐστίν, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς δειλίας, μεθ' ἧς εἰρήκαμεν κακίας ὑποχωροῦμεν, ἐπὶ δὲ τῆς ἀσφαλείας ὑποχωροῦμεν μετὰ σώφρονος λογισμοῦ... τρῶν... αὐτοῦς... ἐγ... ἐγχείρω... ἡμᾶς... νον εὐρίτκομεν.

Ibid. 13. Ὀθίζεσθαι. Ὀθίζω καὶ ὠθίζομαι τὸ Ἀ ῥῆμα· τὸ δὲ ὄνομα ὠθισμός.

Ibid. B 11. Ἀπερισκέπτως. Ἀβασανίστως.

Ibid. C 4. Οἱ δίκαι· οἱ δίκαις ἔδωκαν ὁρμῆς ἀλογίστου, καταλυθέντες ἐν Περσῶν ὄροις, ἐν ἀκμῇ τῆς εὐτυχίας, ἴν', ὃ φησιν ἡ τραγωδία, μὴ ὀνειδίζω τὴν τύχην. Οὕτως ὑπερβάντα σε δεῖ νοῆσαι.

Col. 676 A 2. Καλλιέρημα. Ἔστι τὸ τοὺς θύοντας, ἤτοι τοὺς θυομένους αἰσίων καὶ δεξιῶν ἐπιτυχεῖν τῶν ἀπὸ τοῦ ἥπατος σημείων. Καλῶν οὖν ἐπιτυχῶν ὁ παραπλήξ ἐκείνος, ὡς ἤτο, ὃ ἐστὶ καλλιέρησας, ἔλεγεν ὡς εἰ οὕτως ἐπ' αὐτῶν ἀποβαίη τῶν ἔργων, πάντας παραστήσω τοὺς Χριστιανούς καὶ θύσω τοῖς δαίμοσιν. Ἄλλως· Καλλιέρῳ σημαίνει τὸ δεξιῶν ἐπιτυχεῖν σημείων ἐν τῷ θύειν ἀπὸ τοῦ ἥπατος. Ἐν τούτῳ γὰρ φαίνεται τὸ ἀποδησόμενον ἢ χρηστὸν ἢ τούναντιον ἀνιάρδον, ὡς ἐνόμιζον οἱ ἀνόητοι. Καλλιερεῖν γοῦν ἔλεγον, ἡνίκα τῶν λερεῶν καλῶν καὶ αἰσίων ἐτύγγανον.

Ibid. 9. Ἀσσυρίων. Ἀντὶ τοῦ, διὰ μέτης τῶν Ἀσσυρίων ῥέων. Ὡσπερ γὰρ τὸ μὲν διαπλεῖν, τὸ ἐπὶ τοῦ μέσου πλεῖν· τὸ δὲ περιπλεῖν, τὸ κύκλῳ πλεῖν· τὸ δὲ παραπλεῖν, τὸ παρὰ τὴν γῆν· οὕτω κἀνταῦθα τὸ διαρρεῖν, τὸ διὰ μέσου ρεῖν· τὸ δὲ παραρρεῖν, καὶ παραμείβεσθαι τὸ κατὰ μίαν τοῦ τόπου πλευρὰν ρεῖν, τὸ δὲ περιρρεῖν, τὸ πανταχόθεν.

Ibid. 11. Ταύτην ἑλὼν. Ἀντὶ τοῦ, τὴν Ἀσσυρίων λαβὼν καὶ δενδροτομήσας. Εἰκότως. Ταύτης γὰρ ἔδει πρώτης κρατῆσαι, καὶ οὕτως ἐπιχειρήσαι Πέρσαις ἀνατολικωτέροις οὖσιν Ἀσσυρίων.

Ibid. B 1. Ἀμρότερη. Ὅτι καὶ ἤλθε ταχέως, καὶ Πέρσαις ἐκόντες ὑπαχώρουσι εἰς τοῖς προσθεν αὐτὸν ἐπαγόμενοι.

Ibid. 9. Ψάμμου ποδῶν ὑποσπασθείσης. Ὁ βαδίζων ἐπὶ ψάμμου, εἰ τις ἄνθρωπος ταύτην ὑποσπάσει λαθὼν, ἀνάγκη πεσὼν οὐ βαδίζει· καὶ ἄλλως δὲ, βρεχομένων αἰγιαλῶν τῶν ποδῶν ὑποσπᾶται ἢ ψάμμος.

Ibid. 14. Τένταγρον. Τένταγρος ἐστὶν ἱλὺς ἐπιπολάζοντος ὕδατος ὀλίγου, καὶ βοτάνης ἐπιφανομένης τῷ ὕδατι. Ἔλος δὲ, ἐστὶν ἱλὺς ὕδατος ἐπιτεχυμένου πολλοῦ, καὶ βαθείας ὕλης, ἢ παπύρου, ἢ καλάμου ἐκφυομένης ἀπὸ τοῦ πηλοῦ, καὶ ὑπερανιστηκυίας τοῦ ὕδατος.

Ibid. Ὀχυρωτέρας. Ὀχυροῦται καὶ ἐχυροῦται. Ἐχυρωτέρα διὰ τοῦ ω· ἡ γὰρ β' συλλαβὴ συστέλλεται· καὶ τὸν μὲν κανόνα τῶν τε συγκριτικῶν καὶ τῶν ὑπερθετικῶν οὐκ ἀγνοοῦμεν, καὶ ὅτι τὰ τοιαῦτα συστέλλεται τε καὶ ἐκτείνεται τε.

Ibid. C 3. Φυσική. Φυσικὴν ἀσφάλειαν τὸ τέναγος, χειροποίητον δὲ τὸ τεῖχος καὶ τὸν τάφρον καλεῖ.

Ibid. 7. Διεξέλδαι. Ἴνα μὴ διὰ μέσου τῶν πόλεων ἐν τῷ ποταμῷ διεξέλδῃ τὸ ναυτικὸν κινδυνεύσῃ, ἀπορρήξας τὸν ποταμὸν καὶ ἀποκόψας ἔσρεψεν.

Ibid. 8. Ἐξ ὑπερδεξιῶν. Ἀντὶ τοῦ, ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων. Τὰ ὑψηλότερα γὰρ, φασὶν, ὑπερδέξια. Ὑψηλότερα δ' ἐπέκειντο τῷ Εὐφράτῃ τὰ δύο πολιεσματα, Κτισιφῶν καὶ Κωχῆ.

Ὀθίζεσθαι. Se obtrudere. Ὀθίζω καὶ ὠθίζομαι verbum: nomen vero ὠθισμός, tumultus.

Inconsulte. Inconsiderate, imprudenter.

Pœnas. Qui impetus inconsulti pœnas dederunt, cæsi in Persarum sinibus in medio felicitatis cursu, ne, quemadmodum ait tragicus, fortunas exprobrum. Sic transposita hæc intelligas.

Votiva victima. Nempe cum vel sacrificantes vel sacrificati fausta et prospera ex jecore signa sortiantur. Fausta igitur nactus insipiens iste, ut opinabatur, quod significat καλλιέρησας, dicebat se, si omnia res confirmavisset, Christianos omnes subjecturum atque mactaturum dæmonibus. Aliter. Καλλιέρῳ significat fausta nancisci signa ex jecore in sacrificando. In jecore enim apparebant res futuræ, sive optimæ, sive contra adversæ, ut existimabant insipientes isti. Καλλιερεῖν igitur dicebant, cum fausta et prospera omnia consequerentur.

Assyriæ. Id est, per mediam Assyriorum regionem fluens. Sic ut διαπλεῖν, *transnavigare*, per medium navigare est; περιπλεῖν, *circumnavigare*, in circulo navigare; παραπλεῖν, *secus navigare*, terram navi radere; ita nunc et διαρρεῖν, *interfluere*, per medium fluere est; παραρρεῖν et παραμείβεσθαι *secus unum loci latus fluere*, et περιρρεῖν, *circumfluere*, omni ex parte fluere.

Cepisset. Nempe capta vastaque Assyriorum regione. Haud mirum. Hac enim potiri necesse erat, priusquam Persas, magis ad orientem versos quam Assyrios, aggredieretur.

Utrum enim dicitur. Nempe quod celeriter venit, et Persæ consulto cedentes ad ulterius procedendum eum allexerunt.

Arena pedibus subtracta. Qui ambulat super arenam, ea subito subtracta, ex necessitate lapsus non ambulat. Aliter, madente litore pedibus arena subtrahitur.

Τένταγρον. Τένταγρος vadum est quoniam parum aquæ stagnantis herbæque aquis supereffluentes efficiunt. Ἔλος vero vadum multis aquis repletum silvaque profunda, vel papyro vel arundine de cœno coortis, et sub unda latentibus.

Ὀχυρωτέρας, firmiorem. Ὀχυροῦται et ἐχυροῦται munitur; ἐχυρωτέρα, munitior, propter ω, syllaba enim secunda contrahitur. Regulam quidem comparativorum et superlativorum non ignoramus, juxta quam hæc contrahuntur, vel producuntur.

Natura. Naturale præsidium paludem, manufactum mœnia et fossam vocat.

Procedere. Ne per flumen navalibus copiis in mediam urbem penetrantibus periclitaretur, diruplum atque interscissum amnem avertit.

Ὑπερδεξιῶν, e loco superiori. Id est, ex excelioribus: excelsiora enim, aiunt, superiora. Excelsiora vero Euphrati supereminabant oppida duo, Ctesiphon et Coche.

A tergo. A tergo relinquit Ciesiphontem Cochenque : eas expugnare impossibile erat. Transiit eas a tergo relinquens.

Perfossam. Erat prior, ait, fossa, quam instauravit iterumque effodit Julianus.

A fronte. Persicæ copię a fronte et adversa acie stare et cum illo dimicare minime convenire statuebant.

Παρείχοι, ubi facultas daretur. Παρείχοι, pro cedere homini vel cuivis alii, et in præcipiti atque abrupto loco quodlibet excipere. Sic quoque apud historicos. Aliter : pro ubi tumuli et locorum angustię eis occurrerent.

Via transitibus. Δίοδος est per medios tumulos via, cui exitus in partem adversam; exitum vero non habens vocatur εἴσοδος.

Erga Romanos optime affectus. Nempe quod in offensionem venerat. Sic equidem ut modo dixi Babylon Darii temporibus per audax Zopyri facinus capta est. Sic quoque Cyri temporibus : Magnam fossam prope Euphratem Cyrus cum fecisset, eoque flumen avertisset, atque ita sicca in mediam urbem via parata (interfluit enim Babylonem Euphrates), per hanc ingressus urbem ita potitus est.

Οὕτως ἐπίμαχον. Ἐπίμαχον, id est pugnæ exponentum. Venter igitur, cui affatim cibaria, paratæque ex cibis salus, debellatu facilem pertinacemque exercitum efficit. Namque cibos in promptu habeas, non sui compos est, sed comedere satagit.

Risus insuper accedebat. Cur insuper accedebat risus? Quia fere se ipsum pessumdederat Julianus, cibariis igne deletis.

Ὡσαι, adegisse. Ὡθῆσαι verbum est, sublataque media syllaba dicunt Ὡσαι. Hic ut liquido patet, supple gladium.

Viscerum exsolvit. Humanorum viscerum scilicet. Mactatis enim ab eo multis ante bellum Christianis, et visceribus inspectis, vates eum in bello victurum prædixerant; crediditque insipiens. Hic ergo prave creditorum a Juliano humanorum scilicet viscerum.

Qui post illum renunciatus fuerat. Jovinianus accepit imperium post impiissimum Julianum : Persis post victoriam pacis conditiones imponentibus, ex necessitate, pro exercitus salute, urbem Nisibim tunc Romanam tradidit.

Milites fracti. Quomodo, ait, non erat potens? Quod exercitus manibus ac spe fracti debilitatique erant.

Hoc in more positum. Isocrates in Evagora de illis dicit, quod id primum curabant ut corporum suorum domini fierent.

(70) Melius scr. codd. Paris. Ἰουδιανός.

Ibid. 9. Κατόπιν αὐτοῦ. Κατόπιν αὐτοῦ ποιεῖται τὴν Κτησιφώντα καὶ τὴν Κωχὴν. Ἀδύνατον γὰρ αὐτὰς εἶναι· παρῆλθεν αὐτὰς εἰσας ὀπίσω.

Ibid. 13. Ἐκ διώρυγος. Ἦν καὶ προτέρα, φησὶν, ἡ διώρυξ, ἐπισκεύασε δ' αὐτὴν καὶ ἐπώρυξεν Ἰουλιανός.

Col. 677 A 3. Κατὰ μετώπον. Περσικὴ δύναμις οὐκ ᾤήθη εἶναι ἀντίπρωρος καὶ ἀντιπρόσωπος· σταθεῖσα μάχεσθαι.

Ibid. 6. Παρείχοι. Τὸ παρείχοι, ἀντὶ τοῦ, τὸ ὑποχωροῦν τῷ ἀνθρώπῳ ἢ καὶ ἄλλῳ ζῳῳ, καὶ ὑποδεχόμενον ἐν κρημνῷ τυχόν, ἢ δυσχερεῖα· οὕτω καὶ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν. Ἄλλως, ἀντὶ τοῦ, ἐνθα ἀν οἱ λόφοι, καὶ τὰ στενὰ ὑποδέχονται αὐτοὺς.

Ibid. 7. Τῆς διόδου. Δίοδος, ἐστὶν ἡ διὰ μέσου λόφων τινῶν ὁδός, ἐξοδὸν ἔχουσα εἰς τὸ καταντικρὺ· ἡ δὲ ἐξοδὸν οὐκ ἔχουσα, εἴσοδος.

Ibid. B 5. Εὐτροὺς δὲ τοῖς Ῥωμαίων. Διὰ τὸ προσκεχρουκέναι δῆλον ἐστὶ. Οὕτω μὲν, ὡς ἀρχαῖος εἶπον, ἡ Βαβυλὼν ἐπὶ Δαριεῖ, διὰ τῆς τοῦ Ζωπύρου τὸλμης ἐτάλω. Ἐπὶ δὲ τοῦ Κύρου οὕτω· Μέγα δρυγμα παρὰ τὸν Εὐφράτην ὁ Κύρος ποιήσας, καὶ τὸν ποταμὸν ἐκεῖ παρατρέψας, καὶ ταύτῃ τὸν ματαῖον τῆς πόλεως πόρον ξηράνας (διαβρέει γὰρ τὴν Βαβυλῶνα ὁ Εὐφράτης), δι' ἐκεῖνον εἰσελθὼν, οὕτως εἶλε τὴν πόλιν.

Ibid. 11. Οὕτως ἐπίμαχον. Ἀντὶ τοῦ, εὐχερὲς εἰς τὸ πολεμείσθαι. Ἡ γαστήρ οὖν εὐποροῦσα τροφᾶς ἔχειν, καὶ τὸ ἔτοιμον ἔχειν τὴν ἐκ τῆς τροφῆς σωτηρίαν, εὐχερῆ πρὸς τὸ πολεμείσθαι ποιεῖ τὸν στρατὸν, καὶ φιλονεικῶν δὲ. Εὐπορῶν γὰρ τροφῶν οὐκ ἐγκρατεύεται, ἀλλὰ φιλονεικεῖ φαγεῖν.

Ibid. C 12. Προσῆν ὁ γέλως. Διὰ τί προσῆν ὁ γέλως; Ἐπειδὴ σχεδὸν αὐτὸν διεχρήσατο Ἰουλιανός ἐμπρήσας τὸν σίτον.

Col. 680 B 4. Ὡσαι. Ὡθῆσαι, ἐστὶ ῥῆμα. καὶ τὴν μέσσην οὐλλαθὴν ὑφελόντες λέγουσιν Ὡσαι· δῆλον δὲ ἐστίν, ὅτι ξίφος, ὅπερ νοήσεις ἐξώθεν.

Ibid. 10. Σπλάγχων ἀπαιτεῖται. Ἀνθρωπίνων σπλάγχων δηλονότι. Θυομένων γὰρ αὐτῇ πολλῶν πρὸς τοῦ πολέμου Χριστιανῶν, καὶ ἡπατοσκοπίης ἐνταῦθα γινομένης, προέλεγον οἱ μάντιες ἐκ ταύτης, ὅτι δὲ νικήσει τὸν πόλεμον· καὶ ὁ μάταιος ἐπίστευσε.

D Πιστευθέντων οὖν παρὰ Ἰουλιανὸς κακῶς τῶν ἀνθρωπίνων δηλονότι σπλάγχων.

Col. 681 B 12. Ὁ μετ' ἐκεῖνον ἀναβήθη. Ἰουδιανός (70) δεξάμενος τὴν βασιλείαν μετὰ τὸν ἀσεβέστατον Ἰουλιανόν, ὃς συμβᾶσι τοῖς Πέρσαις μετὰ τὴν νίκην, τὸ νῦν καλούμενον Νήστιμον Ῥωμαίων ὄν, ἀναγκαῖως ὑπὲρ τῆς τοῦ στρατοῦ σωτηρίας Πέρσαις παρέδωκεν.

Ibid. C 3. Τοῦ στρατοῦ παρεικότος. Πῶς, φησὶν, οὐ δυνατός ἦν; τοῦ στρατοῦ παρεμμένου καὶ παραλελυμένου, καὶ κατὰ τὰς χεῖρας, καὶ κατὰ τὰς ἐλπίδας.

Ibid. 8. Καὶ γὰρ νόμος. Ἰσοκράτης ἐν τῷ Ἐδ-αγέρᾳ περὶ αὐτῶν λέγει, ὡς ἤρκοῦντο τῷ κύριοι τῶν σωμάτων γενέσθαι.

Ibid. 9. *Δεισάρτες ἄλλοι*. Καὶ ἄλλο τι φοβηθέν-
τας, φησί. Ποίον; Μὴ ἀπογόνοντας οἱ Ῥωμαῖοι τὴν
ἐαυτῶν σωτηρίαν ἀνδριμάσονται πλέον, καὶ τῶν
ἐχθρῶν κρατήσουσι. Μία γὰρ τοῖς ἡττηθεῖσι σωτηρία,
τὸ μὴ προσδοκῆσαι σωτηρίαν (71)· ἀλλ' οὕτως σὺ-
ἐπιπείσει τοῖς κεκρατηκόσιν ὥς τεθηξομένοις. Καὶ
τοῦτο· τινός ἐστιν ἐνθύμημα τῶν παρὰ Ῥωμαίων
ἀρχαίων.

Ibid. 12. *Πυρφόρος*. Πυρφόρος φησὶ τοὺς ἱερέας
τοὺς τὸ ἐπιθώμιον παρανάπτοντας. Ἐν τοῖς γούν
πολέμοις εἰώθασιν τῶν ἱερῶν οἱ νενικηκότες φείδε-
σθαι. Ἐπὶ δὲ τῶν παντελῶς ἡττημένων καὶ συμπα-
τηθέντων ἐν τῷ πολέμῳ, εἰώθασιν, ὑπερβολῇ χρώμε-
νοι, οὕτω λέγειν· Οὕτως ἀπώλοντο, ὥστε οὐδὲ πυρ-
φόρος, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν, ἱερεὺς, ὑπελείφθη τῷ
στρατῷ.

Ibid. 15. *Προλαβεῖν εὐήμερίας*. Καὶ τὸ βραχύ
τι κατὰ τὸν πόλεμον εὐήμερῆσαι, ἱκανόν ἐστιν ὑπο-
θέσθαι καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἐλπίδα μεγίστην.

Col. 684 A 7. *Ἄν.* Συνθηκῶν δηλονότι.

Ibid. *Ἐκείνον*. Ἰουλιανόν.

Ibid. *Τούτον*. Τὸν διαδεξάμενον δηλονότι.

Ibid. C 4. *Ὁμῶνυμον ἐκείνοις*. Τὴν Κωνσταν-
τίνου πόλιν φησὶν ὁμῶνυμον ἐκείνοις Κωνσταντίνῳ
καὶ Κωνσταντίνῳ.

Ibid. 7. *Γέρας*. Τὴν ἀκουσμένην φησὶ φωνήν.

Col. 685 B 3. *Τάξις ἐνόπλιον*. Ὁ μὲν ἀνὴρ ἑνο-
πλος, ἡ δὲ πρᾶξις ἐνόπλιος, ὅσον ὁρχησις ἐνόπλιος,
τάξις ἐνόπλιος.

Ibid. 6. *Καὶ γεννάδας*. Τί δεῖ λέγειν τὸ καὶ τό;
ἀλλ' Ἰουλιανὸς αὐτὸς, ὁ ἄρτι τυραννήσας μάλλον, ἢ
βασιλεύσας, ἀπαντήσας καὶ αὐτὸς προέπειπε.

Ibid. 10. *Χάριν*. Βασιλικὴν τιμὴν τῷ κατοικομένῳ
διδούς, βασιλικὴν ἀντελάμβανε μετὰ τῆς ἀλουργρίας
τὸ σῶμα παραπέμπων.

Col. 688 A 4. *Δημοσίαις*. Βλασφημοῦσαις αὐτὸν
καὶ καταρωμέναις αὐτῷ. Καὶ μάλιστα οἱ Ἀντιοχεῖς
πολλὰ εἰς αὐτὸν ἀπέσκηπτον.

Ibid. 5. *Βωμολόχοις*. Βωμολόχους λέγομεν τοὺς
εὐτελεῖς καὶ πένοντας· τούτεστι, τοὺς περὶ τὸν βω-
μὸν λοχῶντας καὶ προσταθεζομένους αὐτῷ, ἵνα τις
εὐποιήσῃ αὐτοῖς διδούς τι πρὸς τὴν ἀναγκαίαν τρο-
φήν. Βωμολόχοι δὲ καὶ οἱ ὀρνίθες οἱ τὸν βωμὸν πε-
ριπτάμενοι, καὶ τι κρέας ἀπὸ τῶν ἐντόμων ἀρπά-
ζοντες, ὅσον κόρακες, ἰκτίνες, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν
ὀρνέων. Ἡ λέξις οὖν ἐπὶ τῶν εὐτελῶν λέγεται.

Ibid. *Μῖμοι γελοίων*. Προηγούντο, φησὶ, τοῦ λει-
ψάνου τοῦ δυσσεβοῦς Ἰουλιανοῦ οἱ ἀπὸ τοῦ θεάτρου
αὐληταί, καὶ ὁρχησταί, ὥσπερ ἦν ἄξιον. Ἐπομ-
πέυετο τοίνυν καταλούμενος καὶ κατορχούμενος καὶ
διὰ τὴν ἄρνησιν τῆς πίστεως καὶ διὰ τὴν ἥτταν τοῦ
πολέμου.

Ibid. 15. *Τάφος ἐξάριστος*. Τὸ ἄγος πάντοτε ἐπὶ
κακοῦ λαμβάνεται τοῦ μύστους· ἀγιστεῖαν δὲ καὶ
ἀγιστεύειν, ἐπὶ τοῦ καθαροῦ καὶ ἁγίου. Ἀγιστεύει
ἀντὶ τοῦ, καθαρεύει.

Ibid. B 6. *Δυσὶ καὶ τρισὶ*. Οὐκ ἀγνοῶν, ὅτι μείζω

(71) Virgillii versus ad verbum :

Una salus victis nullam sperare salutem.

A *Aut aliud metuentes*. Et aliud quiddam timentes.
ait. Quid? Ne desperantes Romani de propria sa-
lute, magis accenderentur hostesque debellarent.
— Una salus victis, nullam sperare salutem.
— Atque sic in victores irruerent ut morituri.
Hæc quidem veterum Romanorum sententia est.

Ignifer. Igniferos vocat sacerdotes sacrum ignem
ad altare ferentes. In bellis enim sacerdotibus vi-
ctores parcere solent. De penitus bello fractis pro-
fligatisque mos est hyperbolice dicere : adeo delati
sunt, ut ne ignifer quidem, id est sacerdos, exer-
citu superfuert.

B *Felix enim successus*. Levissimus enim in bello
successus satis est ut letam futuri spem conciliet.

Quarum. Conditionum scilicet.

Absolute illo. Juliano.

Hunc. Successorem videlicet.

Illis cognominem. Constantini urbem ait cogno-
minem illis, Constantino scilicet et Constantio.

Proæmium. Exauditam vocem ait.

Τάξις ἐνόπλιον (aciem armis instructam). Di-
citur vir ἐνοπλος armatus, res ἐνόπλιος, armata, ut
saltatio armata, acies armata.

Audax. Quid hoc atque illud dicere opus est? At
C Julianus ipse, recens tyrannus potius quam rex,
occurrens procedebat.

Gratiam. Regalem honorem defuncto tribuens,
regalem vicissim accipiebat, cum purpura corpus
deducens.

Publicis. Maledictis lacessentibus eum, ac diris
devoentibus. Et præsertim Antiocheni multa in
eum opprobria conjiciebant.

Βωμολόχοις, scurribus. Βωμολόχους vocamus
sordidos atque inopes, id est, in aris insidiantes,
ac prope sedentes, ut iis quilibet beneficeret, quæ
opus essent ad victum largiens. Βωμολόχοι quoque
aves aram circumvolitantes, atque aliquid carnis e
victimis arripientes, ut corvi, milvii, avesque hujus
D generis. Textus hic abjectos homines designat.

Mimi et histriones. Præbant, ait, impii Juliani
reliquias e theatro tibicines et saltatores, ut æquum
erat. Efferebatur igitur maledictus inter tibias et
saltationes, et propter fidei objuratorem et propter
belli cladem.

Tumulus impurus et execrandus. Ἄγος ubique de
re impura atque execranda intelligitur; ἀγιστεῖαν
vero et ἀγιστεύειν de re pura et sancta. Ἀγιστεύει
pro καθαρεύει, purum efficit.

Duobus aut tribus. Non alioqui nescius quod

majora fecisset administratione mala, nisi celeriter eum Deus sustulisset. Habebat enim circum se nonnullos pari impietate ac nequitia, qui breviter imperium vastavissent, nisi rerum facies hac peste mox liberata esset.

Ἀμπώτιδας. Ἀμπωτίς, ut jam dictum est, contraria est maris aestui. Hæc motus sunt maris angustii, coarctatique vel insulis vel angulis. Ἀμπωτίς est, cum sit reciprocatio atque absorptio undarum in aliquos subjacentis terræ abyssos ingruentium atque paulo post rursus exorientium. Dicitur ergo ἀμπωτίς aqua suffugiente, et ῥαχία rursus erumpente: quod fit sæpius unoquoque die, præsertim cum spirat ventus. Hoc patitur circum Græciam Euripus, qui sic vocatur ex εὐτρέπessθαι, facile converti, quippe qui facile mutatur atque convertitur.

Elysii Campis. Quemadmodum Christiana doctrina paradisi quemdam esse affirmat, sic et Græci regionem quamdam esse fingunt, quam Beatorum insulas vocant; nominantque Elysium campum, quod hic veniant, ἐλευσέσθαι, qui recte vixerunt. Rhadamanthus, filius Jovis, Inferorum iudex, eos qui peccaverunt ad Cocytum et Phlegætonem mittit; bonos vero in Beatorum insulas.

Sodalis. Plato, alique omnes philosophi, eos qui sincero animo philosophiæ operam dabant, sodales vocabant, velut amicos. Julianus autem quasi philosophatus, non regno superbit, sed imitabatur nimirum Platonem et philosophos, sodales omnes vocans. Atque frequens illud nomen in ejus conversationibus. — **Propino** autem hoc est: omnes antiqui reges, cum solemnia sacra celebrarent, phialas aureas aut argenteas mista potione plenas a pincernis accipiebant, ac postea parum quiddam ex poculo exsorbentes, tunc illi quem honore prosequi volebant, tradebant: quod erat multæ amicitiae symbolum, et *propinare* vocabatur. Diesque ille *φιλοτιμία*. — Denique λαρυγγίζειν imitatio quædam vocis est, cum quis suis sermonibus delectatus, quodammodo obturat premitque vocem.

Defuere, pro cadere, marcere: metaphora e floribus sumpta.

Comessationibus. Comessari est cum ebrietate turpiter canere. Nomen est κῶμος, *comessatio*.

Cingamus. Rosis scilicet, aut liliis, aut myrrhis, aut loto, aut lauro.

Tibicinum cantu. Συναυλία est cum duo vel plures tibicines simul vel simile vel diversum canunt: alter calamo, alter cornu, alter ære sonat. Vocamus quoque *συναυλίαν*, si quis cantat ad citharæ simul ac tibicis sonum.

Novæ lunæ festum. Neomenias Græci proprie *hieromenias* vocabant, et abusive festum.

ἂν εἰργάσατο τῇ πολιτείᾳ κακὰ, εἰ μὴ ταχέως ὁ θεὸς αὐτὴν ἐξέκοψεν. Εἶχε γὰρ περὶ αὐτὸν τοιοῦτους τινὰς ἀσθεῖς καὶ ἀθέους, οἱ ταχέως ἂν τὴν πολιτείαν ἐδύσαν, εἰ μὴ τὰ πράγματα ταχέως ἐλαβε τῶν λυπούντων ἀπαλλαγὴν.

Ibid. C 6. Ἀμπώτιδας. Ἀμπωτίς, ὡς ἤδη εἰρηται, ἐναντία ἐστὶ τῇ ῥοθίᾳ. Ταῦτα δὲ πάθος ἐστὶ θαλάττης στενῆς περικλειομένης ἢ ὑπὸ νήσων, ἢ ὑπὸ γωνιῶν. Ἀμπωτίς δὲ ἐστίν, οἷον εἰ ἀνάπτωσι καὶ ἀναβρόφῃσις ὑποστελλομένου τοῦ ὕδατος εἰς μυχοὺς τινὰς τῆς ὑποκαίμενης γῆς, καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ἐκφυτοῦντος. Τὸ μὲν οὖν ὑποσταλῆναι λέγεται ἀμπωτίς, τὸ δὲ πάλιν ἐκρεῦσαι λέγεται ῥαχία. Τοῦτο δὲ γίνεται πολλάκις τῆς ἡμέρας, καὶ μάλιστα ἐὰν πνέῃ ἄνεμος. Πάσχει δὲ τοῦτο ὁ περὶ τὴν Ἑλλάδα Εὐριπος, ὃς καὶ εἰρηται ἀπὸ τοῦ εὐτρέπεσθαι, οἰοῦναι εὐτρεπτος καὶ εὐχερῶς πίπτων.

Ibid. 11. Ἡλυσιών. Ὅσπερ ὁ Χριστιανικὸς λόγος ὑπογράφει τινὰ παράδεισον, οὕτω καὶ οἱ Ἕλληνες ὑπογράφουσι τι χωρίον, ὃ καλοῦσι Μακάρων νήσους. Καλοῦσι δὲ αὐτὸ Ἡλύσιον πεδῖον, παρὰ τὸ ἐλευσέσθαι ἐκεῖσε τοὺς καλῶς βεβιωκότας. Ὁ δὲ Ῥαδάμανθος, υἱὸς τοῦ Διὸς, δικαστὴς ἐν ᾧδου, τοὺς μὲν ἀμαρτάνοντας παρὰ τὸν Κωκυτὸν καὶ τὸν Πυριφλεγέθοντα πέμπει, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς εἰς τὰς Μακάρων νήσους.

Col. 689 A 10. Ἐταῖρε. Ὁ Πλάτων καὶ οἱ φιλόσοφοι τοὺς γνησίους ἑραστάς τῶν λόγων ἐταίρους καλοῦσιν, οἰοῦναι φίλους· ὃ δὲ Ἰουλιανὸς ὡς φιλοσοφῆσας, οὐκ ἀπαυθαδιζεται τῇ βασιλείᾳ, ἀλλ' ἐμμελεῖται δῆθεν Πλάτωνα καὶ τοὺς φιλοσόφους, ἐταίρους πάντας καλῶν· καὶ πολὺ τοῦτο τὸ ὄνομα ἐν ταῖς συνουσίαις αὐτοῦ· τὸ δὲ προπίνω, τοῦτό ἐστι. Πάντες οἱ ἀρχαῖοι βασιλεῖς ἐπιτελοῦντες πάνδημον ἑορτήν, ἐν χρυσαῖς φιάλαις ἢ ἀργυραῖς κιρνούμεναις, ἐδέχοντο μὲν παρὰ τοῦ οἰνοχόου αὐτοὶ, ἀπέπινον δὲ μικρὸν ἐκ τῆς κύλικος, καὶ τότε παρεῖχον ᾧ ἂν ἐβούλοντο, χαρμζόμενοι τὴν κύλικα. Τοῦτο δὲ ἦν σύμβολον φιλίας πολλῆς. Καὶ τοῦτο μὲν ἐκαλεῖτο προπίνειν· ἡ δὲ ἡμέρα, φιλοτησία. Τὸ δὲ λαρυγγίζειν, μίμησις ἐστὶ φωνῆς, ὅταν τις τερπόμενος οἷς λέγει, ἐπί-ῃσι-πως τῇ φωνῇ, καὶ στενοὶ αὐτῇ.

Col. 708 C 4. Υποφρεῖ. Ἀντὶ τοῦ, πίπτει καὶ μαραίνεται. Εἴρηται γὰρ ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀνθρώπων.

Ibid. 11. Κῶμοις. Κωμάζειν, ἐστὶ μετὰ μέθης αἰσχρῶς ᾄδειν. Κῶμος δὲ τὸ ὄνομα.

Ibid. 12. Στέψωμεν. Ῥέοις τυχεῖν, ἢ κρίνοις, ἢ μυρρίναις, ἢ λωτῇ, ἢ δάφνῃ.

Col. 709 A 1. Συναυλίαις. Συναυλία ἐστὶν ἡνίκα δύο ἢ καὶ πλείους αὐληταὶ συναυλοῦσιν ἅμα, εἴτε ὁμοιον, εἴτε διάφορον· ὃ μὲν καλᾶμψ, ὃ δὲ κέρατι, ὃ δὲ τῷ χαλκῷ ἐναυλεῖ. Λέγομεν δὲ συναυλίαν, καὶ κιθάρας ἅμα συγκαρουμένης αὐλῇ καὶ συμφθεγγομένης.

Ibid. 2. Ἰερομηνίας. Τὰς νομηνίας οἱ Ἕλληνες ἱερομηνίας ἐκάλουν κυρίως· καταχρηστικῶς δὲ καὶ τὴν ἑορτήν.

Novus Ordo.

- XLIII. *Supremum vale coram centum quinquaginta episcopis,*
 XLIII. *Funeris oratio in laudem Basilii Magni, Cæsareæ in Cappadocia episcopi,*
 XLIV. *In novam Dominicam,*
 XLV. *In sanctum Pascha,*

Vetus Ordo

748. XXXII.

770. XX.

835. XLIII.

845. XLII.

IN APPENDICE.

- Significatio in Ezechielem,*
Metaphrasis in Ecclesiasten,
De fide orthodoxa contra Arianos,
De fide orthodoxa tractatus secundus,
Orationes, olim XLV, XLVI, LI, LII, nunc inter Epistolas.

870. XLVII.

874. LIII.

894. XLIX.

906. L.

INDEX ORATIONUM S. GREGORII

NAZIANZENI

IN QUO VETUS ORDO CUM NOVO COMPARATUR.

Ordo vetus Ordo novus

Pag.

I.	II.	<i>Oratio apologetica in qua causas exponit ob quas, post sibi impositam sacerdotii dignitatem, in Pontum fugerit, ac rursum Nazianzum rediit: et quæ sit sacerdotis professio,</i>	144.
II.	III.	<i>Ad eos qui ipsum acciverant, nec occurrerant,</i>	68.
III.	IV.	<i>Adversus Julianum imperatorem, prior invectiva,</i>	78.
IV.	V.	<i>Secunda in Julianum imperatorem invectiva,</i>	147.
V.	X.	<i>In seipsum, ad patrem et Basilium Magnum post reditum e fuga.</i>	239.
VI.	XI.	<i>Ad Gregorium Nyssenum, Basilii Magni fratrem, qui post illius consecrationem venerat,</i>	241.
VII.	IX.	<i>Apologeticus ad patrem suum Gregorium præsentem Basilio Magno, cum episcopus Sasimorum creatus esset,</i>	234.
VIII.	XII.	<i>Ad patrem, cum ei Nazianzenæ Ecclesiæ curam commisisset,</i>	248.
IX.	XIX.	<i>De suis sermonibus, et ad Julianum tributorem exæquatorem,</i>	364.
X.	VII.	<i>Funeris in laudem Cæsarii fratris, superstitionibus adhuc parentibus.</i>	198.
XI.	VIII.	<i>Funeris in laudem sororis suæ Gorgoniæ.</i>	218.
XII.	VI.	<i>Prima de pace, ob monachorum reconciliationem, post silentium, præsentem patre,</i>	178.
XIII.	XXIII.	<i>Tertia de pace quam post dissidium composuere qui ejusdem fidei sunt.</i>	425.
XIV.	XXII.	<i>Secunda de pace, in Constantini urbe habita, ob ortam in populo contentionem, de quibusdam episcopis inter se dissidentibus,</i>	414.
XV.	XVI.	<i>In patrem tacentem propter plagam grandinis,</i>	299.
XVI.	XIV.	<i>De pauperum amore,</i>	257.
XVII.	XVII.	<i>Ad cives Nazianzenos gravi timore perculosos et præfectum irascentem.</i>	317.
XVIII.	XXIV.	<i>In laudem sancti martyris Cypriani, cum postridie illius solemnem memoriæ rure redisset Gregorius.</i>	437.
XIX.	XVIII.	<i>Funeris in patrem, præsentem Basilio,</i>	330.
XX.	XLIII.	<i>Funeris oratio in laudem Basilii Magni, Cæsareæ in Cappadocia episcopi.</i>	770.

Ordo vetus Ordo novus

Pag

XXI.	XXI.	<i>In laudem Magni Athanasii,</i>	386.
XXII.	XV.	<i>In Machabæorum laudem,</i>	286.
XXIII.	XXV.	<i>In laudem Heronis philosophi,</i>	454.
XXIV.	XXXIV.	<i>In Ægyptiorum adventum,</i>	619.
XXV.	XXXIII.	<i>Adversus Arianos et de seipso.</i>	603.
XXVI.	XXXII.	<i>De moderatione in disputationibus servanda, et quod non sit cuiusvis hominis, nec cuiusvis temporis de Deo disputare,</i>	579.
XXVII.	XXXVI.	<i>De seipso, et ad eos qui ipsum cathedram Constantinopolitanam affectare dicebant, et de populi alacritate quam erga eum ostenderat,</i>	634.
XXVIII.	XXVI.	<i>In seipsum cum rure rediisset, post ea quæ a Maximo perpetrata fuerant,</i>	471.
XXIX.	XX.	<i>De dogmate et constitutione episcoporum,</i>	376.
XXX.	XIII.	<i>In consecratione Eulalii Doarensium episcopi,</i>	253.
XXXI.	XXXVII.	<i>In dictum Evangelii, Cum consummasset Jesus hos sermones, etc.</i>	645.
XXXII.	XLII.	<i>Supremum vale coram centum quinquaginta episcopis,</i>	748.
XXXIII.	XXVII.	<i>Theologica prima. Adversus Eunomianos prævia dissertatio,</i>	787.
XXXIV.	XXVIII.	<i>Theologica secunda. De theologia.</i>	495.
XXXV.	XXX.	<i>Theologica tertia. De Filio.</i>	522.
XXXVI.	XXX.	<i>Theologica quarta. De Filio.</i>	540.
XXXVII.	XXXI.	<i>Theologica quinta. De Spiritu sancto,</i>	556.
XXXVIII.	XXXVIII.	<i>In Theophania sive Natalitia Salvatoris.</i>	663.
XXXIX.	XXXIX.	<i>In sancta Lumina,</i>	677.
XL.	XL.	<i>In sanctum Baptisma,</i>	691.
XLI.	I.	<i>In sanctum Pascha, et tarditatem,</i>	3.
XLII.	XLV.	<i>In sanctum Pascha,</i>	845.
XLIII.	XLIV.	<i>In novam Dominicam,</i>	835.
XLIV.	XLI.	<i>In Pentecosten.</i>	731.
XLV.		<i>Epistola ad Evagrium monachum de divinitate, nunc inter Epistolas.</i>	
XLVI.		<i>Epistola ad Nectarium Constantinopolitanum episcopum, inter Epistolas.</i>	
XLVII.		<i>Significatio in Ezechielem, Nunc in Appendice Tomi I, p.</i>	870.
XLVIII.	XXXV.	<i>De martyribus et adversus Arianos.</i>	629.
XLIX.		<i>De fide orthodoxa, contra Arianos, in Appendice,</i>	894.
L.		<i>De fide orthodoxa, tractatus secundus, in Appendice,</i>	906.
LI.		<i>Epistola prima ad Cledonium presbyterum, inter Epistolas.</i>	
LII.		<i>Epistola secunda ad Cledonium, adversus Apollinarium, inter Epistolas.</i>	
LIII.		<i>Metaphrasis seu translatio in Ecclesiasten, in Appendice.</i>	874.

INDEX ANALYTICUS

Paginæ indicantur editionis Maurinæ

A

Aaron, Moysi non minus pietate quam corpore frater, 212, 826. Sacerdotum sanctissimus, 242. Moysi pro lingua, 212. Ad vocationem promptus, quia vocantis ope confidebat, 64. Ad montem acciuit, 577. Aaron inter eos qui ad montem acciti erant, quo tempore Deus Moysi miracula edebat, 55. Extra nubem et in propinquo, dum Deus Moysi loqueretur, 590. Aaron perillustis vir, cum filiis suis, sacerdotii oleo delibutus, 248. Unguentum in Aaronis caput usque ad barbam et vestem defudit, 248. Aaron primus eorum qui a Moysse consecrati sunt, 590. Magni illius et sacrosancti tabernaculi mystes, 826. Aaron, et il omnes qui populi antistites fuerunt, non sine laboribus et sudoribus præfecturæ munus obierunt, 58. Aaron secundum Moysen primas apud Deum obtinet, 56. Nec tamen illis saluti esse potest, 56. Aaron et Hur Moysi manus in monte sufficiunt, 248. Aaron alter, Gregorius senior, 199. Item Gregorius Nyssenus, 212. Aaronis æmulus Basilus Magnus, 826.

Abaridis Hyperborei sagitta, 786. Basilus et Gregorius cum ea comparantur, 786.

Abelis munus acceptum, quare, 88. Abelis vox per tacitum crurum audita, 311.

Abiron. Vide Dathan.

Abiud et Nadab alieno igne consumpti, atque idem exitii quod et impietatis locum ac tempus nacti, 58.

Abjuratio impietatis et divinitatis confessio in baptismo, quenam, 759.

Abominatio desolationis. quid, 872.

Abraham solus, Chananæis universis præstantior, 755. Peregrinus fuit, 610. Ex fide iustificatus, 509. Fidelitatis, iustitiæ laudem ex fide consecutus, 238. Abraham Deum, non ut Deum vidit, sed ut hominem aluit, 509. Cur Dei Filium in corporis humani forma vidit, 902. Cur vicesima prima generatione patriarchatu ornatus, 755. Filio, præter ætatem, donatus, ad confirmationem alterius seminis promissi, 85. Abraham, et patriarcha, et novæ victimæ mactator, 825. Eum quem ex promissione acceperat, beneficii auctori obtulit, 825. Novam et inauditam victimam Christique figuram, 509. Abraham sacrificium, quo filium Deo libentius obtulit, quam ob eo primum acceperat, 525. Abraham sacrificio præstantius quod Machabæorum mater obtulit, nisi tamen hoc audacius dictum, 269. Abraham vernaculi, quamvis pauci essent, innumerabiles copias fugerunt, 755. Abraham sinns, quicunque tandem ille est, 209. Expectendus, 741. Misericordies excipiet, 570.

Abrahamo similis, Gregorius senior, 59, 221. Item Basilus Magnus, 825.

Abrahamicus Pater ab exilio redux saxis excipitur, 657. Vide Eusebius Samosatenis.

Abraon parricida per Davidem excusatus, 414. Absalon non magis a patre defletus, quam pax absens a Gregorio Theologo, 414. Absalonis manus cum illo, proverbium, 591.

Abstractio mentis quanta in duobus philosophis, 111. Academicus disputator, a Christiana simplicitate abscedit, 805.

Accaron. Ethnici, Juliano extincto, non amplius muscam querent, deum Accaron, 166.

Accusator, si falsa obiciat, non nos sed seipsum lædit, 420. Si vera, nos ipsos potius quam eum accusamus; a nobis enim illi sermonis materia subministratur, 420.

Achab, ea vinea Naboth hortum facit, luxur ornamentum, muliebres delicias, 651. Achab, crudelis rex, 149. Achab alter, Julianus Apostata, 149.

Acheron. Vide Pyriphlegmon.

Achilles, unde sic dictus, et qua ratione a centauro educatus, 779.

Acrimonia. Non omnis animorum acrimonia in vitio ponenda, sed ea tantum quæ iustitiam et temeritatem

conjunctam habet, 581. Acrimonia animi, cum ad pietatem accessit, zelum parit, 456.

Actæones infelices venatores, 775.

Actio sine fide accepta Deo non est, 475. Mortua est, 738. Actio sermone deslituta, et sermo actione carens, atque imperfectæ res, 805. Actiones Christi ita nostrorum exemplaria sunt, ut tamen plenam perfectamque similitudinem fugiant, quare, 715. Actionis referendæ capaces infantes, qua ætate, 714. Actione speculatio comparatur, 721.

Actorida, quinam apud Homerum, 788.

Actuum apostolorum liber, quid de Atheniensibus naret, 583.

Acus. Vide Camelus.

Adad, adversus Israellem suscitatus, 811.

Adam Dei signum, 562. Adam solus a Deo effectus, non tamen solus homo. Ita in divinis, Pater solus ingenuus, et tamen Filium divinitatis consortem habet, 551. Primus Adam, apud Gregorium, Adam innocens, 677. Mandatum accepit, non quod Deus futurum ignoraret, sed quod arbitrio legem præscriberet, 867. Vide Primus homo.

Adamus per voluptatem et mulierem circumventus, 637. Eo adductus ut deitatem sibi invideri credat, 638. Diabolus in paradisu adversus eum irrepsit, 442. Adamus, Evam pro socia, hostem expertus est, 354. Prima lege dignus habitus, præceptum minime servavit, 825. Sub peccato constitutus, 755. E paradiso exturbatus, 21. Casus illius ac pœnæ cui additus est, brevis enarratio, 678. Pœna cui ob mandati violationem obnoxius fuit, in misericordiam cessit, 881. Adamus sibi et posteris eorum clauserat, 688. Eidem participavimus, a serpente in fraudem inducti, et per peccatum morte affecti, 609. In eo mortui sumus, 665. Per coelestem Adamum saluti restituti sumus, 609. Pronuntiata in Adamum sententia, qua ratione in passione Christi rescissa, 685. Christus propter Adamum, hoc est, propter eum qui sub peccato factus est, 21. Novus Adam Christus, 542. Christus, nostri causa, novus Adam, ac Deus adversus peccatum patibilis, 540. Adamus alter, in externa Christi Domini facie, conspicuus, 442. Christus Adam alter, 678. Potestas tenebrarum in Adamum visibilis impetum faciens, in Deum incurrit, ac superatur, 678. Vetus Adam, unde exciderat, a Christo reductus, et ad illud vitæ lignum adductus, a quo scientiæ lignum male perceptum nos removerat, 25. Adam vetus totus in baptismo sepultus, 687. Adami et Evæ sibi, Seth, 562. Adam et Seth, non diversæ naturæ, etiam si primus a Deo effectus, alter ab Adamo et Eva procreatus, 685. Quid inde adversus Macedonios colligi possit, 685. Adamus Christi morte salvatus, 459. Adamo Basilus Magnus comparatur, 825.

Adamas et magnes. Naturam eorum imitatur Athanasius; percutientibus adamas, et dissidentibus magnes effectus, 406. Adamas percussus nec confusus, eorum qui ex vulgi contagione detrimentum non accipiunt, imago, 458.

Administratores reipublicæ ab expiatione abstineant, 570.

Admiratio. Nihil admiratione dignum quod non permaneat, 840.

Adolescentes in flammis rore perfusi, 838. Adolescentes Athenienses, quo studio in sophistas tenebantur, 781. Spartani, in Dianæ festo virgis lacerati, 109. Adolescentes nugis Delphicis ornati, 450.

Adonæus, nomen Juliano Apostatæ inditum, 115.

Adoranda tota Trinitas, 194. Adorandus qui nostra causa suspensus est, 861.

Adorantes in Filio Patrem, in Spiritu sancto Filium, 450.

Adorare et orare spiritu, quid, 583.

Adorata in Trinitate unitas, 194.

Adoratio eor. Spiritui sancto debita, 574. Cur creatura deneganda, 806. Adoratio Romanorum imperatorum eorumque imaginis, 116. Adoratio idolorum cum ritu Romano a Juliano imperatore permista, 117.

Adulterium in muliere pernam constitutam habet, non in viro, 649. Lege utique humana, et minime probanda, 649. Secus lege divina constitutum, 649, 650. Adulterium dicitur omne scelus in divinum Nomen commissum, quare, 657. Adulterium in ligno, 657. Adulterium, quidam cultus, 656. Ne animo adulterium committas, corpore castitatem colens, 656.

Adventus Christi monarchie Romanorum epocha, 94. Adventus Christi in Jerusalem, cum reditu Athanasii comparatio, 405. Adventus Christi secundus postremo terre motu designatur, 402. Inopinatus erit, 728.

Adversam fortunam ferre facilius esse videtur, quam secundam conservare, 415. Adversa Deo pars, diabolus, 187. Adversa res secundis plerumque utilis, 25. Adversa, cum absunt, succumbere turpissimum, 478. In adversis promptissimum et fortissimum solatium, Dei recordatio, 319.

Adversarius. Satis superque est unus adversarius, 539. Adversarius potestatibus bellum indicendum, 424.

Advocatio Christi, ut intelligenda, 350.

Adytum horrendum in quod Julianus Apostata descendit, 102.

Æcidie, nihil essent in comparatione parentum Basilii Magni, 772.

Ægra anima Deo propinqua, 521.

Ægrotus, quibus de causis curandus, 716. Vide Morbus, Pauper.

Ægyptiaca plaga in Ecclesiam ab hæreticis, introducta, 596. A Christianis, sub Juliano Apostata, eor. ut quomodo provocata, 165. Ægyptiaca tyrannide, hoc est ferrea fornice, Israelitæ oppressi, 190.

Ægyptii, litterarum, ut quibusdam videtur, inventores, 156. Osiridis cultores, 680. De vasis aureis et argenteis ab Ægyptiis commodato petendis, consilium etiamnum datur, spiritualiter intelligendum, 861. Ægyptii mari rubro cooperi atque obrui, 83. Ægyptii populorum optimus, et Christi amantissimus, 621. Gregorii Theologi populus: quibus de causis, 621. Classis frumentarie quam in urbem regiam ducere solebant, elegans et magnifica descriptio, 622. Ægyptii fide ac verbi predicatione per totum orbem celeberrimi, 619. Cur optimi fructuum largitores a Gregorio Theologo appellati, 619. Populos multos et urbes magnas corporaliter, universum vero terrarum orbem spiritualiter alunt, 620. Catholicis Constantinopolitanis, nulla multitudinis Arianorum habitatione, adiunguntur, 622. Ægyptii et Macedones Gregorium præter canonem, Ecclesie Constantinopolitane præfectum expostulant, 745. Vide Gregorius Theologus. Ægyptiorum deus, Serapis, 621. Plaga numerosa, 86. Plaga in Israelitarum gratiam inflicta, 190. Errores in fugam versi ab eo qui in Ægyptum pulsus est, 537. Ægyptiorum ovis a Christo superati, 621. Vide Hircus, Apis, Isis, Osiris, Serapis, Julianus Apostata extincto, a Christianis irriti, 169. Deorum illorum nomina, 169.

Ægyptus a Josepho emptæ, 799. Propter Hebræos cruciatur, 445. Querulis et murmuratoribus Israelitis, solitudine mellior et optabilior, 774. A Christo ditata, ipsum vicissim alit, 619. Frumentis nimirum quæ ex ea Constantinopolim asportantur, 619. Ægyptus a Gregorio Alexandrinæ sedis invasore vastata, 596. Ægypti amœnitates et divitiæ, 619. Pyramides, 818. Cum hospitali nomo a Basilio constructa haud comparanda, 818. Ægypti rector Palladius, 604. Prædictus secundo Philagrius, 404. Vineæ ex Ægypto, hoc est ex tenebrosa impietate, translata, 165. In Ægypto Christus recte adoratur et colitur, 675. Si diuturniorem in Ægypto moram faciat, ex Ægypto vocandus est, 675.

Æmulatio virtutem parit, 484.

Æones Valentianorum fabulosi, 614, 560. Æones Marcionitarum triginta et octo, 732.

Ær pro Deo habitus et cultus, 506. Uberrimus et copiosissimus thesaurus, 518. Variæ de eo questiones, 518. Cum respirandi facultatem largitur, sicut vitam conservat, parentum erga filios amore imitari videtur, 188. Aer crucis signo sanctificatus, cum Iudei, ab instauratione templi sui, miraculo prohibiti sunt, 151.

Ætas plenam virtutis argumentum decedente maturitatem habens, tricesimus annus, 718. Quid commodi verus philosophus ex juvenili ætate percipiat, 479.

Æternitas, quid, 667. Æternitas, temporis et avi differentia, 667. Æternitas et tempus in quo differunt, 848. Æternitas quid, ex S. Augustino, 847.

Æternus. Quod æternum est, non protinus quoque principio, id est origine caret, 525.

Æthiops atrum colorem vel ignis ardorem non abiciens, cujus imago, 105. Ecquando tantum laboris pro Christo suscepimus, quantum Æthiopum regina, ut Salomonis sapientiam audiret, 712.

Ætius ficto subdoloque animo ab Arianis damnatur, 400.

Ætina. Empedocles in ardentem Ætinam se præcipitem deiecit, quare, 104.

Ætneus ignis, Juliani Apostatæ furoris imago, 120. Gigantis penas dantis anhelitus, 120. Ex fabula Græcorum quam Gregorius sugillat, 120.

Ævum, in quo a tempore differt, 667; ab æternitate, 848.

Affectus. Quorum communis est spiritus, horum affectus quoque communis, 471. Quibus autem idem affectus est, eadem etiam ad credendum propensio, 471. Plerique homines, alios affectibus suis meliuntur, 105. Affectus amputandi, tam spirituales quam corporales, 659. Affectuum omnium iniquissimus simul et æquissimus, quis, 637.

Afflicto nonnunquam commodum est ad salutem pharmacum, 190. Afflicto plerumque prospero rerum eventu præstabilior, 810. Afflictis cito et in hilaritate succurrendum, 282. Afflictorum lacryma non spernenda, 839.

Agenoris filius, draconis dentes sevit, ex quibus gigantes exstiterunt, 792. Fabulæ huius applicatio ad eos qui citius antistes et sacerdotes consecrant, 791.

Aglaophon incredibili quadam elegantium formarum pingendarum et sculptendarum peritia claruit, 515.

Agnus, Paschæ victima, Christi figura: quare perfectus, masculus, anniculus, immaculatus, 855. Quare mense primo, a decima mensis ad quintam decimam, et ex hædis qui sinistra mane sunt, 856. Reliquarum ejus figurarum moralis explicatio, 857. Agnus, Christi nomen, quare, 556. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900.

Agricoltura ab Atheniensibus, siquidem ipsis fides est, inventa, 156.

Agrirentinorum tyrannus, Phalaris, 125.

Alacritas. Nihil persecutorem ita superat, ut patientia alacritas, 455. Alacritas animi mortuos excitat; quæ ratione, 800.

Alenæones nihil essent in comparatione majorum Basilii Magni, 772.

Alexander Constantinopolis episcopus, magnus Trinitatis propagator et præco, 655. Oratione ad Deum fusa, impletatis ducem Arium oppressit, 655.

Alexander Magnus, victo Poro vitam dedit, et Indorum regnum ipsi restituit, quare, 96.

Alexandria, doctrinæ omnis officina, 201. Ea in urbe, omnes obscuro et incogniti propter ipsius magnitudinem, 201. Alexandria Constantinopolis æqualis, vel certe statim post eam numerata, omnibus rebus urbes omnes antecellit, 456. Nihil tam proprium habet quam æcerium erga Christianam religionem studium, 456.

Alexandrinus populus orbi universo comparatus, 589. Alexandrina Ecclesia, quibus malis a Palladio duce affecta, 465. Vide Palladius. Alexandrinæ sedis invasores, Georgius, 594. Gregorius Cappadox, 595. Lucius, 462. Alexandrii per sexus et ætates atque artes divisi, cum civitas eorum publico honore aliquem excipit, 404. In eos a quibus injuriam acceperunt acerbissimi, 405. Quod penarum genus a Georgio Athanasii adversario exegerint, 405. Alexandrinorum erga Christianam religionem studium, a voluntate quidem principium ducens, a natura postea confirmatum, 456. Alexandrinorum crudelitas in Christianos, sub Juliano imperatore, 121. Temporis licentia immoderate abutuntur, et templum Dei cruore victimarum et Christianorum implent, 121.

Alimenta pauperibus in unum coactis, a Basilio distributa, 798.

Alipies. Cyprianus (Cartaginensis) in exilio positus, septem fidelibus se præbet, 447. Alipie virtutis erant, qui, sub Maximini persecutione, martyrium non usque ad mortem passi fuerant 775.

Alius. Vox non de alienis, sed de iis quorum eadem substantia est, usurpata, 740.

Allegoria. In allegoriis media via tenenda, quænam, 834. Rerum honestarum significationes et species turpitudine vacare debent, 466. In Christianorum allegoriis nec externa species indecora est, et quod occultatur admirandum est, 145. Contra in allegoriis quibus ethnici deorum suorum flagitia excusare nituntur, 144. Allegorica Dei nomina, Spiritus, Ignis, Lux, etc. cur attributa, 505.

Alpheus. Arcadiæ fluvius, 767.

Altare aliud est, cujus figure sunt ea quæ nunc videntur, 485. Huic astabimus, et in eo sacrificium offeremus tanto iis quæ nunc offeruntur præstantius, quanto veri-

tas umbræ antecellit, 483. Altare adversus altare a Maximi Cylici aetatoribus erectum, 485. Altaris ministrorum inopia, multis de causis sublevanda, 475. Quenam ista causa, 475.

Amabilis. Eundem simul et amabilissimum et castissimum esse, haud facile contingit, 531.

Amalec per crucem, Moysis manibus adumbratam, oppressus, 241.

Ambitio, malorum parens, 485.

Ambrosius (S.), quid de Constantio Augusto honorifice dicat, 76.

Amici fideles excellentis, 311. Præcipue si lucis filius sit et homo Dei, 242. Amico carere gravissima calamitas est, 890. Amici ex mammona iniquitatis comparandi, 661.

Amicorum mundanorum lacrymae, luctus ac gemitus, ut diaboli illecebram vitæque ad Deum ferentis impedimentum præterire suadebat Cyprianus, 447.

Amicitia commoda, 890. Amicitia non posthabendus Spiritus sanctus, 240. Amicitia lex apud Christianos, quibus ipse est, quia ratione, 146. Nihil amicitia venerabilis, 239.

Aminon et Apamon, miseri nautæ, Constantinopolim ex Ægypto missi, ut Maximi Philosophi ceptis adessent, 617.

Ammonitæ, quibus ne Domini quidem ecclesiam ingredi licebat, in ea quæ apud Catholicos sanctissima sunt irrumperet, 51. Ammonitis comparantur qui dialectice et inipis sermonibus adversus divinitatem insurgunt, 760.

Amnes, nonnisi quatenus id expedit, redundantes, pacis et concordie documenta sunt, 189.

Amicitias veris ad Eucharistiarum festum concurrentes, 811.

Amor, dulcis tyrannus, 472. Contemptus in zelotypiam convertitur, 70. Amor erga susceptos liberos, feram et agrestem vitam ad humanitatem excoluit, 586. Amor non minus inter instituit sodales, quam inter consanguineos et affines evalescit, 440. Amor linguam acuit; ad accusandum promptissimus et acutissimus est, 70. Amor divinus animis nostris per ordinem infusus, 886. Amor mutius, quasi data lege, promulgatus, cum Deus charitatis dici voluit, 246. Legis observatione magis quam legislatoris laude, amor in eum declarandus, 71. Quis ovium erga pastores amor esse debeat, 72. Qui vero Dei amore præditi sunt, bono conjungi propter bonum ipsum exoptant, non autem propter honores in altero avo reconditos, 104. Amor nostri praposterus plurimum ad virtutem impediendum affert, 21. Amor Socraticus præverecondia non omnino descriptus, 110. Amoris vim totam in leui effundere quam pulchram, 651. Amore laborare leve est, tametsi dilatio ipsa molestiam afferat, 472. Amores corporum instabiles; pudici ac Deo grati, longe duratioribus, 785.

Amorrhæorum rex, exiguus princeps, 78. De Amorrhæorum mensura nondum cumulatæ questio proponitur, 305.

Amos divinitissime philosophans, 85. Qua ratione de Deo ac de ejus providentia disseruit, 85. Ex caprariorum et morum collector sit propheta, 610.

Amuletum magnum et pulchrum Trinitas, 703. Amuleta illa spernenda, quibus diabolus in leviores animos irrepti, 703.

Ananias et Sapphira, novi pecuniae fures ideo dicti, quod nova haud dubie sit propriarum rerum subreptio, 626. Ananias et Sapphira, postquam Spiritui sancto mentiti sunt, horribilis infamiae nota inusta, 576.

Anarchia, Dei loco a quibusdam introducta, 523. Anarchi vox in Scriptura non existat, sed ex ea colligitur, 750. Anarchi nomen, cur Deo attribuitur, 848.

Anastasis medicula, nomen a pietate habens, quare, 706. A Maximo Tyrico invaditur, 470.

Anathema a Christo pro fratribus esse, ac nonnihil, ut damnatur, perperit, Gregorius non recusat, 758.

Anaxagoras, omnia in omnibus esse credidit, 786. Anaxagoræ cingulum a Juliano Apostata laudibus effertur, 412.

Anaxarchi uter a Juliano Apostata laudatur, 409. Patientia coacta potius ac necessaria, quam libera et voluntaria, 409.

Andreas, Epiri apostolus, 611.

Angelica natura corporis experta, 521. Etsi principium habuit, finem non est habitura, 552. Angelicæ virtutes primæ primum lumen hauriunt, et lumen ipsæ sunt, ac perfecti illius luminis radii, 187.

Angelus utrum pro suo quisque ordine illuminetur, an potius pro divine illuminationis modo, hanc vel illam secundum accipiat, ambiguum, 693. Angelus, captivitatis Babylonicæ juvenes, in mediis flammis, refrigeravit, 297. Angelus superari nequit, 481. Qui ceteros ad seditionem

concellare ausus est, dignas arrogantia sua penas dedit, lucis loco tenebris multatus, vel polina a seipso valigo effectus, 187. Angeli primum creati, 668. Qua de causa creati, 848. Angeli secundi splendores, primi splendore administri, 668. An velut ignem materiam expertem et incorporeum coexistimare oporteat, 608. Cur spiritus et ignis vocati, 531. Nobis incorporei, aut quam proximè ad hoc accedentes, 521. Puræ naturæ, ad malum non facile mobiles, 521. Quo sensu hoc dictum, 521. Ut a summa pulchritudine illustrati, 522. Varia eorum ministeria, 522. An spiritus mente præditi, an quasi ignis materiam et corporis experta, 849. Angeli simpliciter naturæ præditi, cur in bonum immobiliter defixi, 586. Ad malum, primum non omnino immobiles, sed egre mobiles, 658. Ad malum (naturæ) non immobiles, sed egre mobiles, 849. Ad malum egre vel nullo modo moveri possunt, 759. Ad id proximè accedunt ut (naturæ) impeccabiles sint, quare, 693. Angeli post Deum primi, a Spiritu sancto perfectionem et splendorem habent, 739. Angeli, prima post primatum, lucida natura, 846. Angeli rebelles, per boni fugam vitium effecerunt, illudque nobis contraxerunt, 668. Vide Lucifer. Vitii per boni fugam architecti, ejusdemque nobis auctores, 849.

Angeli boni dignitatis eorum primum illud est quo locati sint ac dissidii expertes, 187. Hoc a sancta Trinitate acceperunt, ut unum sint, quemadmodum ab eadem illuminationem acceperunt, 187. Pari purissimi Dei cultores, sacerdotum veneratione prosequuntur, 525. Baptismus propter splendorem cognitionem celebrant, 695. Qua ratione Deum videant, 494. Angeli, in figura hominum sæpe visi, Deo, ut hoc possent, ipsis concedente, 902. Cum corporea forma pinguntur, veste candidi ac splendidi, 451. Quod naturalem ipsorum paritatem designat, 453. Angeli orbis custodes, 890. Ecclesiæ præsidēs, 763. Ecclesiarum præsidēs et patroni, 763. Angeli illi quibus Joannes in Apocalypsi loquitur, quinam, 753. Angeli, filii Dei, hominis pro nobis facti, gloriam prædicant, 24. In ejus natalitiae hymnum dicant, 674. Angelorum vita, virginitas, 652. Julianus Apostata angelorum opera extinetus, 78. Mortuo fidei optatur ut angelorum choream spectet, simul tripudiet et exsultet, 298. Angelos bonos incarnationis sum conscios Dei Filios habuerat, 672. Angelos Sadducei negarunt, 538.

Anguipes. Vide Gigantes.

Anima ex Deo est, atque divina, supernæque divinitatis particeps, 20. Ad eam properat, tametsi villiori interim ac deteriori astricta sit, 20. Ad Dei imaginem creata, 188. Dei et superiorum imitatio, eaque sola, nobilitatem suam sanctam tectamque tueri potest, 188. Veritate dogmatibus imbuta, apud Deum ampla est et magnifica, 781. Anima beata et immortalis est, atque immortalibus vel supplicis vel laudis vel vitium aut virtutis afflictor, 26. Etsi principium habuit, finem non est habitura, 552. Anima, multa et inextricabiles de anima, ejusque cum corpore conjunctione questionēs, 597. Quoniam modo corpori conjuncta sit nescimus, 261. Cur corpori conjuncta, prima causa, 39. Secunda, 21. Anima hoc est corpori quod Deus animæ, 12. Anima firma et aurea, recensens ad pietatem compacta, muro æreo innovato comparata, 835. Anima, juxta allegoriam legem, venter nominata, 517. Quanto anima corpus antecellit, tanto præstantius est eam purgare quam corpus, 639.

Animæ interventu carni junctus est Deus, quare, 25. Animæ pulchritudo, quantum scienda, 480. Animæ et corporis bellum quam varium et ærumnabile, 261. Qua sapientia et quo Dei arcano anima corpori conjuncta sit, et hujus belli lege constricta, 261. Animæ integritas multis antiquæ legis præceptis significata, 56. Animæ cibis, quis, 517. Animæ mors peccatum, 660. Animæ status post mortem. Anima Deo chara, posteaquam hinc excesserit, protinus bonum quod eam movet, contemplantur, 213. Reconditum bestiditatem, qualem jam nunc per simulacrum agnoscimus, percipit, 213. Vide Basilium, Casarius, Gorgonia. Apostolus discessum a corpore, præsentiam ad Deum appellat, 213. Animam corpori subicere, iniquissimum, 21. Anima nihil præstantius habemus, 25. Animæ pennas adde, mundo eam eripere, Deoque dare, spiritualis medicinae ac totius religionis scopus est, 25. Aristoteles de anima sermone confutandi, 495. Animarum dispensatoribus quoniam lex statuenda, 757. Animarum medici, sacerdotes, 25. Animarum cura, ab his tantum suscipienda, qui corpus deorum trahens, quantum fieri potest, superarunt, auresque suas ac mentis aciem satis repurgarunt, 376. Animarum cura fore corporata, quare, 359. Animarum improbandum calamitas in adventu sponsi, 750. Absurda et præpostera, de animabus usum alibi vernaculo cogitatio, 635.

Animal. Idem animal mortale simul et immortale, quia

ratione, 513. Animal ignem exstinguens, salamandra, 781. Animal ex hircis et cervo confutum, 438.

Animantium generationis ratio multiplex, 562. Animantium discrimina, et, velut in republica, vitæ officia enumerantur, 513.

Animus generosus et indoctus cui comparandus, 581. Animus non liberalis et sordidus, ampliore in vinea Domini laborem mercedis loco habet, 707. Animi perturbationes quomodo compescendæ, 659. Animum ad pietatis studium, mutatis rite ratione, transferre, rari omnino est exempli, 448. Animorum morbus longe gravior quam corporum, 269. A voluntate manat, et cum hinc demigraverimus, nobiscum abcedit, 569. Non iidem animorum impetus sunt, maris et femina, senectutis et adolescentiæ, divitiarum et paupertatis, 26. Alia ejusdem argumenti, 26. Animorum relaxandorum spiritualis ratio Christianis proponitur in martyrum festivitibus, 315. Animorum nostrorum in alia corpora migrationes et circulationes, dogma Platonium, 494.

Anna Samuelem, prius etiam quam procreatus esset, Deo vocit, 705. Machabæorum mater, sacrificium suum cum Anna Samuelem infantem offerentis sacrificio comparat, 295.

Anna vetula et casta femina, Christum Deum in templo confitetur, 686.

Annona recte esurientium Christus, 619.

Annullus Gygis. Per hujus conversionem Lydiorum tyrannis occupata, 786.

Annus jubilæus apud Hebræos, post annorum septimanas, 752. Quam remissionem operaretur, 752. Anni tempestates unde, 520. Qua de causa distinctæ, 531.

Antichamus Thyanorum episcopus, civitate sua in novæ Cappodociæ metropolim erecta, dioceses novæ provincie sui juris esse contendit, 815. Basilus antiquæ metropolis antistes, veteri consuetudini, quod ordinem ecclesiasticum, detracti non vult, 815. Inde simulacris inter utrumque, 815. Antichrii Tauricos sancti Orestis redditus amicit; Basilii mulos his onustos corripit, quo prætextu, 814.

Antichristus. Veretur Gregorius ne turbaris catholicorum dissidio rebus superveniat, 419. Antichristus a Judæis, ut quorundam fert opinio, Christus habendus, totiusque orbis terrarum rex existimandus, 872. Antichristi præcursor et diaboli administer Georgius, Alexandrinæ sedis invasor, 569.

Antiochia Judæorum captivitas, 741.

Antiochus rex, a Machabæis oratione interpellatus, 290. Patria superna Jerusalem, quam nullus Antiochus expugnabit, 291. Antiochus, nimis in adorationem conversis, Machabæorum vim et constantiam admirat, 297. Antiochus noster quotidianus, diabolus, 298. Machabæi, Antiochi temporibus superiores, 288.

Antistes. Non omnis ætas ad obeundum antistitis munus idonea, 686. Nec contrarium evincit Danielis exemplum, 686. Antistes numeris omnibus absolutus, quis, 687. Antistes simplex sit et varius; rectus et multiplex, 54. Improbis notam effugere non potest, nisi parem dignitatem virtutem afferat, 800. Antistes tam facile invenit, quam gigantes a poetis efficit, 791. Antistes salutis principia nescire absurdum est, 401. Antistes futuros, qua ratione educari et institui oporteret, 589. Antistes a Paulo ad Timotheum scribente informati, 591. Antistitem splendide viventem descriptio et censura, 765.

Antisthenes Cynicorum magister, 493. Percussoris sui nomen in fronte inscribit, quo fine, 111. Antisthenis vanitas, cum Maximi Cynici studiis comparata, et eis posthabita, 489.

Antithesis pauperum et divitum, 267.

Antitypa pretiosi corporis et sanguinis, ipsum Christi corpus et sanguinem apud Gregorium significant, 299.

Antonius. Vitam ejus, ut monasticæ professionis normam conscripsit Athanasius, 588. Vide Athanasius.

Antrum, Thessalicum et Montanum, quasi virtutis schola ab ethnicis lætatum, 779.

Aper agrestis et pravus, diabolus, 802. Apri ferocioribus similes Eunomiani, 569.

Aprium Christi sumus, 842.

Apis Memphitarum, 690. Apis, Egyptiorum deus, vitulus erat obitus et præpinguis, 621. Vide Memphis.

Apis aculeus, iræ moriem non afferentis imago, 546. Apes quot et quanta, vere novo, sapientis documenta præbent, 842. Utinam nos quoque, qui Christi apium sumus, eas imitemur, 842. Apum in favis construendæ labor et industria, 515. Hujus operis descriptio, 515. Apum artificium Euclides nullus imitando expressit, 455.

Apium Nemeum miseros adolescentes olim ornat, 450.

Apollinaris, fratris inter Catholicos dissidii causa, 422. Deum nec pro nobis omnino genitum, nec a morte revocatum docuit, 422. Mentem humanam a Christo assumptam negavit, 422.

Apollo, Paulo plantatore, rigans, 583. Ecclesia, Gregorio ævo, in multos Apollones divisa, 582. Acipit Deus et Pauli plantationem, et rigationem Apollo, 588.

Apollo, vales obliquus, fraudem exemplo suo persuadens, 146. Apollo, Juliano imperatore sublato, rursus muta statua, 168.

Apostoli, quem ordinem inter se custodirent, 591. Præclarum et laudabile ordinis ecclesiastici exemplum effecti, 591. Non omnes ad miraculum transfigurationis admissi, 591. Apostoli, in transfiguratione Christi, pene obcecati, 903. Apostoli multiplices ratione Spiritum sanctum sibi astantem experti, 740. Externis linguis loquebantur, an pluribus simul et audientium propriis, an vero una tantum, ex qua plures efficerentur, 745. Apostoli, cur apud nationes multas peregrini fuerint, 610. Quam quisque provinciam Evangelii luce collustravit, 611. Quid ex umbra saltem ipsa operarentur, 405. Apostoli eorumque posteris, non sine laboribus et sudoribus præfecturæ munus obierunt, 58. Apostoli, quo sensu præclara colonia dicti, 767. Apostolorum nobile sanum Constantinopoli, 459. Festa eadem in urbe celebrata, 767.

Apostolici et prophetici libri, Juliano extincto, soli evolvantur, 467.

Apitudo ad bonum major vel minor est in diversis hominibus; nec tamen sola sufficit, ut in opus prodeat, 634.

Aqua pro Deo habita et culta, 506. Quis aquam in nubibus alligat, 518. Cum fluida sit et labilis, cur non tota decidit, 518. Aqua tum e petra emanans, tum educta, 86. Aqua salis dulci admista per Valentem imperatorem; cur et quomodo, 810. Aquæ, ut res quasdam desuper, quasdam per radices nutriunt, 518. Aquæ subterraneæ, quomodo specimen præbent eorum qui de Deo philosophantur, 757. Aquæ baptismi Christi sanctificata, 538. Aquæ Jordanis, Christi baptismi purificata, 673.

Aquila. Dei Filius hoc nomine vocatur, quia post resurrectionem, ut rex altum, ad Patris revolat sedem, 900. Aquila, id est, conscientia reliquis incumbens, quæ a Paulo spiritus hominis dicitur, 870.

Aquila Judæus, Scripturæ interpres, quomodo Ezechielis locum, de pelum vestigio, reddidit, 670. Aquilæ, apud Ezechielem, puerilis vel prima institutio, 870.

Ara Dianæ, juvenum errore respersa 109.

Ara nec in tela construenda labor et industria, 515. Araneæ artificium Euclides nullus imitando expressit, 515. Aratrum. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900.

Arbitrii libertas. Virtutis igitur per arbitrii libertatem exsuscitatus, 639. Arbitrii libertas, cur homini data, 670. Quo Dei consilio homini concessa, 850. Arbitrio Adami lex præscripta, 867.

Arbor scientiæ, qualis fuerit, 850. Bona quidem tempestive percepta, 850. Contemplationi comparata, 851. Est in fabulis arbor, quæ morte vivit, et sectione palliat, 478. Hujusmodi quidam vir philosophus esse videtur, 478.

Arca Noe, quæ in diluvio vim diluvii evasit, eorum, qui ex vulgi contagione detrimentum non contrahunt, imago, 458. Arca fidei Noe commissa, per quam secundi mundi semina conservata sunt, cum Casarca civitate, arca salutis a Basilio Magno effecta, comparatur, 825. Cur Ecclesia Nazianzena arca Noe vocata, 541.

Arca veteris testamenti a Levitis gestabatur, 594. Arca testimonii in Silo primum fixa, cum Anastasia ædificata, in qua Gregorius iidem catholicam primum instituit, comparata, 766. Arca testimonii ab exteris occupata, miseranda res erat; non tamen adeo gravis, atque Ecclesiæ decore suo per contentiones et rixas spoliata, 415. Arce sue venerationi consulit Deus, penes ab Heli sacerdote, et ab Oza sumptis, 56, 577.

Archangelus. Sacerdos cum angelis stat, cum archangelis glorificat, 48. Archangeli vox et extrema tuba expectanda, 215.

Archisacerdotalis sedes; nempe Constantinopolitana, 636. Arcum nonnunquam relaxari oportet, 477.

Aretibusior furor in Christianos, sub Juliano imperatore, 121. Virgines sacras, contumeliose habitas, proscindunt, dissecant, propriis dentibus comminunt, 121. Crudis earum hepaticus sese ingurgitasse feruntur; et palpitantibus adhuc visceribus suillum pabulum inpersisse; ferocissimosque porcos immisisse, 121. Quibus modis Marcum episcopum torquent, et qua de causa, 122. Echeto et Phalaride crudeliores, 125.

Argivus Pegasus. Ejus tantum non erat per acrem ferri,

quantum Gregorio et Basilio, dum Athenis agerent, mutua opera simul ad Deum attolli, 787.

Argumenta quibus Deum esse probatur 512. Argumenta in quibus scopum assequi utile est, et aberrare minime periculosum, 495. Argumentorum infirmitate veritate innuitur et labefactari, 897.

Argutia. Timendum ne in argutiis et captionibus fidem solvamus, 469.

Ariadnes corona, quid in comparatione crucis in celo fulgentis, 150.

Ariana heresis. Cur Patrem et Filium unius essentiam denegavit, 897. Quo sensu Filium natum agnovit, 897. Ariana heresis, unius essentiae nomine sobiato, in fidei confessionem introducta, 895. Immitis et rapide ejusdem flammæ instar, magnam orbis terrarum partem percurrit, 460. A Nicænis Patribus compressa et extincta, sub Constantio rursus erumpit, 460. Arianae mulieres, furiarum instar, adversus Ecclesiam debacchantur supra naturam et malum viriles, 650. Jezabeli similes, 650. Magnadis quas fabula vocat, cur comparatæ, 651. Arianorum dogma baptismi virtutem evacuat, 615. Arianorum in Catholicos vesaniam, 805.

Ariani ad Filii Dei carnem impingunt, 866. Judici perveritate Judeos, incredulitate demones superant, 867. Cur Ariomania dicta, 794. Ambitione, et potentia regum omnia conturbant, 898. Cur traditam a Nicænis Patribus fidem, et homousion, id est unius substantiæ vocabulum tollere nitentur, 895. Qua de causa homousion seu unius substantiæ vocabulum rejiciant; et quo pretexto, 898. Refelluntur, 899. Ariani Deum ex Deo Filium ita dicebant, ut ex Deo factus non natus intelligeretur, 895. Dei Filium facturum nuncupari prohibent, 897. Jussa non mutant, et tamen Filium creaturam haberi volunt, 897. Ut Filium a Patre sejunquant, atque inferiori loco ponunt, ita Spiritum rursus a Filio separant, inferiorisque faciunt, 725. Hoc eis placuit, ut Deus degeneraret in Filio, quasi non potuerit Pater de semetipso talem habere Filium qualis ipse est, 901. Fraus eorum post Seleuciense concilium, 400. Multi præsumes ea decepti, 400. Paucis exceptis, omnes in eam inciderunt; alii citius, alii serius, 401. Quibus de causis, 401. Ariani Ecclesiam multitudine deficiunt; parvum gregem aspernantur; divinitatem metuantur, 605. In hoc nro concordēs erant, quod in publicis conventibus seipsos jactarent, 455.

Arianismus Græcis a Latinis alfigebatur, quod Græci tres hypostasies admitterent, 440. Vide Latini.

Arianus populus in Catholicos fureas, 764. Mutatis rebus non castigatus, 765. Ariani furoris est, Patris et Filii et Spiritus sancti naturam scindere, 625.

Ariani, quibus modis Catholicos affligerent, 604. Malorum quæ ipsis intulerunt elegans et lamentabili expositio, 604. Tempia cruore sanctorum contaminant, et in sepulchra convertunt 764. Ariani episcopi, sævi tetrarchæ orbis illius qui Valentii parebat, 795. Ariani, ab ipsis etiam præfectis, qui eorum furori obsecundabant, crudelitatis accusati, 696. Ariani a Gregorio sugillati, quod pravo consilio Catholicorum dissidia observarent, 426. Insulsa eorum adversus Gregorium objectiones, 607. Lepida Gregorii responsa, 608. Quæ mala eos impendeant, ob dissectam divinitatem, et male divisam, in id quod præest, et in id quod subest, 755, 754. Ariani ab Ecclesiis, quas Constantinopoli occupabant, expelluntur, et ea in urbe eorum hæresis instar nebulæ dissipatur, 629. Nyctioracibus similes, orta luce, aufugunt, 650. Dum Ecclesiarum potentiam, nox erat, 650. Quæ noctis hujus calamitas: quot et quanta, ea, durante perpetrata facinora, 650. Ariani in imperatores contumeliosi, 764.

Aries in rationalis victimæ, hoc est, Isaac locum substitutus, 862.

Aristæus quidam, Thebanus vates, in penitissimos quondam terræ recessus se abdedit, ut Deus et in cœlum raptus esse videretur, 101. Fraus ejus deprehensa, 194.

Aristagoras, Samiorum dux, ab Histiro inducitur ut a Persis deficiat, 157.

Aristoteles, materiam eternam esse conflavit, 529. Vita virtutibus vicina esse tradit, 819. Cum reciprocos Euripi æstus explicare non posset, præ mœnore obiit, 112. Non ejus sed piscatorum more Gregorius docet, 455. Aristotelis balbutient quidam imitabantur, 829. Aristotelis parca nimis providentia, artificium, mortales de anima sermones, 495. Prævum artificium, 596.

Arius contradicendi et nova de Deo prædicandi licentiam induxit, 595. Magnam Ecclesiæ partem concussit ac labefactavit, 794. A furore pulchre nomen habens, 460. Quo sensu id a Gregorio dictum, 791. Arius, Dei Filium ex nullis exstantibus esse dixit, 596. Ex Patre natum fraudulenter confessus est, 897. Per tria unum oppugna-

vit, 759. Arius divinas tres personas in tria diversa et aliena separat, 579. Judæismi propugnator, 50. In obcenis et imperis locis exsinctus; orationis non morbi viribus oppressus; ac Judæ instar, per eandem Verbi proditionem disruptus, 595. Alexandro Constantinopolitano præsele orante, interit, 395. Mors illius horrenda; et Judæ proditione digna, 460. Arii hæresis pulchre furor notissima, 30, 579. Divinitatem scindebat, 558. Arii divisio. Vide Sabellius. Paris impietatis est vel Sabellii more personas connectere, vel Arii instar naturas distinguere, 576. Arii et Arianorum novus Judæismus, 614. Arii discipuli divinitatem ingenio circumscribentes, non modo Gentium, sed etiam Procedentem divinæ naturæ finibus exturbant, 595. Arii et hæresis ejus descriptio, 460.

Arma. Armorum opifices ob licentiam quæ forebantur, ad audendum parati, 812. Basilio Magno in judicium contumeliose vocato, præseleum discerpere volunt, 812.

Armenii, haud simplex et apertum genus, Basilio Athenas recens ingressu cur invideant, 785. Contentiosis argutiis eum urgent; succumbentes et terga vertentes Gregorius juvat; mox deserit, 784. Victi et confusi, Gregorium Athenarum gloriam proditoriorem vocant, 784.

Arrogantia Dathan et Abironis, 591.

Ars architectonica sancti Spiritus, 568. Ars artilum, animas regere, 29. Ars magica. Vide Magus.

Arsupicinas ars, laude ac prædicatione ab ethnicis effertur, 165.

Ascalonitarum in Christianos effrenis audacia, sub Juliano imperatore, 167.

Ascendere ad altiores virtutis gradum omnes debent, 367.

Ascensio Christi, ut honoranda, 865. Ascensiones in corde ponebant hæretici, non theologia, sed blasphemia, cum alius alium impietate superaret, 437.

Ascetia Basilii Magni, 795, 797.

Ascia et securis, cur olim super altare non ascenderent, 556.

Asia, impietatis schola Juliano principi, 91.

Asinus querens Saul, regnum invenit, 610.

Aspicientium vitium in rem aspectam transit, ut in rebus physicis, ita et in moralibus, 417. Hinc diversa de eadem re judicia, 418.

Aspis. Hæreticorum fetus aspidum ovīs corporali, 455.

Assyrius et Ægyptius censendus est qui animi ipsilitudo et voluntate ipsis adjungitur, 651.

Astarte. Aurum et argentum, non secus atque gentiles olim Astartem, adoramus, 514.

Astronomi, et mathematicorum genus omne, ut a Gregorio compellantur, 150. Ad signum crucis, quod in celo sub Juliano imperatore visum est, provocantur, 150. Vide Judæi.

Astronomia, Babilonicorum inventum, 157.

Astronomia, solis ac siderum certa comprehensio non est, 519. Unde, et quomodo acquisita, 519.

Astutia in eo qui vim adhibere nequit, veniam aliquam meretur; in imperatore admodum turpis est, 117.

Athanasius (S.) in divinis moribus ac disciplinis educatur, 589. Liberalibus artibus perexiguam temporis spatium tribuit, ne ea nescire videatur, quæ sibi contemplanda duxerat, 589. Justorum omnium, tam eorum qui ante Christum quam eorum qui postea vixerunt, in se virtutes expressit, 588. Divinarum rerum contemplationem et vitæ ac morum splendorem, mirifice connectit, 589. Verbum belli socium in eo invenit; et Spiritus sanctus hominem qui pro se spirat, 590. Nondum in episcoporum numerum affectus, primas tenet inter eos qui Nicæam, ad concilium generale, convenerant, 594. Variæ hac de re opiniones, 594. Athanasius, conciliis ecclesiasticorum graduum muneribus perfunctus, Alexandrino populo præficitur, 589. Apostolico et spirituali modo ad Marci thronum evehitur, 590. Quantum ejus ope indigeret Ecclesia, 589. Quot et quanta ejus in Ecclesia merita fuerint, 590. Qualem in Ecclesiæ regimine se præbuerit, 591. Athanasius vere homo Dei, ac magnæ veritatis tuba, 595. Quam rationem inter Sabellii et Arii dogmata tenebat, 595. De trina unius deitatis sanctificatione pulcherrime philosophatus est, 818. Mirum videri debuisset si injuriarum et calumniarum ignibus non expiatoris fuisset, 597.

Athanasius, Tragediarum, quas pertulit, initium et causam, 594. Quomodo Gregorius theologus ad hanc tragediam non nihil contulerit, 594. Gregorius quidam humanissime ab Anastasio exceptus, consilium, ut hominum sermo est, capit, adversus patrem et patronum insurgendi, 594. Illatum Athanasio crimen, ex manu (Arsenii), mors viventis objecta; injustum exilium, 595. Athanasius divi Antonii vitam conscripsit, monastica vitæ præcepta sub

narrationis specie, tanquam ista lege, promulgans, 388. Cavendum tamen ne fictio in ea narratione existimetur, 388. Sedes illius (cum secundo exsulare) a Georgio invaditur, Cappadocia quodam monstro, malo genere, animo pejore, 388. Vide Georgius. Athanasius exsul, Egypti monasteria peragravit, 397. Dum in monasteriis Egypti versaretur, ostendit, et sacerdotum philosophis expertis non esse, et philosophiam sacri antisitit Institutione opus habere, 398. Qua illius veneratione monachi afficerentur, 398. Pauca ei ad sacerdotum perfectionem conferentes, multo plura ad philosophiam utilitatem ab eo recipiebant, 398. Eo submoto, idem Ecclesia pertulit, quod Samson ablatiis crinibus, 402. Fuga illius, præclara peregrinatio, pro Trinitate, et cum Trinitate suscepta, potius appellanda, 403. Athanasius totius prope Egypti concursus excepit, cum, Georgio sedis ejus invasore, morte multato, Alexandriam rediit, 403. Tanta erat effusio populi, ut Flavio magno et Nilo comparari posset, 404. Chæream usque Athanasio obviam venit. Vide Chæreas. Eo fere modo Alexandriam ingreditur, quo Christus, dum pillo insidaret, Jerusalem ingressus est, 405. Cujusdam evangelii sermone, ipsi imperatori præstavit, 404. Occasione Philagii Egypti rectoris, 404.

Athanasius Alexandriam reversus, ut pulchre se gerit, 406. Ita docuit, ut vixit, ita decoravit ut docuit, 403. Pares certaminibus honores consecutus, nihil egit honoribus illis indignum, 405. De hypostasii voce dissidentes conciliavit, 410. Quod (Juliani Apostatæ artibus) ex Christianis decebat, gentium acceSSIONE supplebat, 407. Ideo sub Juliano Apostata rursus in exilium missus, 407. Egregium virum triplici certamine oportebat, 407. Athanasius, Joviano imperante, ab exilio revocatus, 408. Quod Nicænis Patribus, circa Filium, prius concessum fuerat, in asserenda Spiritus sancti divinitate, superbo afflatu, consequitur, 408. Imperatori donum vere regium offert: scriptum nimirum fidei confessionem adversus novum dogma, 408. De eo dogmate conjectura, 408. Confessionem illam, tum Occidentales, tum quidquid in Oriente vitale est, admittunt, 409. Quod postea gessit pervulgatis atque omni fama celebratis ipsius exiliis et fugis nibilo inferius existimandum, 410. Studium in quo innumebat enarratio, 410. Athanasius, orbis oculis, Sacerdotum antistes, fidelium columen, secunda Christi lucerna, 462. Egyptiis Joseph alter, 620. Unus omnia vere complexus est, quo singulatum gentiles diis suis tribuunt, 411. In omni Christianorum conditione, ob speciem quamdam virtutem, laudandus, 392. Quam in eo parva fuerunt, ad nominis celebritatem aliis abunde sufficerent, 392. Vita sua episcopatus norma efficitur, ipsius dogmata pro fidei regula habentur, 411. In bona senectute vitam claudit, 411. Athanasii vitam conscribere Gregorius optaverat, 388. Athanasium laudare idem est quod virtutem laudibus efferre, 386.

Athela a Sabelio propagata, 29, 50. Quo sensu, 50. Atheismus Epicuri, illis qui disputationes amant impugmandum proponitur, 491.

Athenæ, litterarum sedes et domicilium, Gregorio theologo fere aures, 780. Athenas studiorum causa venientes, quomodo excepti, 782. Athenæ, quod ad solutem attinet, aliis pestiferæ, Gregorio et Basilio nihil detrimenti afferunt, 786. Idolis supra reliquam omnem Græciam abundant, 786. Quo studio adolescentem in sophistis ibi tenerentur, 781. Quibus comparati, 782.

Athenienses, agriculture, et pavium extructionis. ut ipsi dicunt, inventores, 156.

Athletæ imperiti est in vana colluctatione vires profunderè, 777. Athletæ imperiti, ærem ferienti similis est qui egregium animi indolem vanis studiis occupari sustinet, 389. Athletæ emulandi, qui ex eo quod humi jacent, his qui supra siti sunt, victoriam extorquent, 431. Athletas quovis tempore ac modo, ex omni sexu et ætate habere cupit Ecclesia, 298.

Atlantium pelagus, Nonne immoico largiendi amore flagrant, ad exhauriendum sufficere non potuissent, 345. Vide Nonna.

Atomii Epicuri, illis qui disputationes amant, insectandi proponuntur, 491.

Atramentum. Sagittis ex atramento confectis fectire, 303.

Attica, erga juvenes, Athenas studiorum causa venientes, consuetudo, 782. Aliis horrenda et inhumana, aliis perquam jucunda, 782. Qua pompa juvenes illi deducantur, 783.

Attice loqui non magis ethnicorum est quam Christianorum, 158. Vide Græci.

Avaritia, inestimabilis, 881. Avaritia manum siccit: eam largitio et beneficentia extendat, 718. Avaritia laudabilis est, si paululum hic denique, ut in altera vita dives, et

copiosus simus, 370. Avaritiam, hoc est alterum idololatrum genus, nullo supplicio Novatus vindicavit, 690. Avaritiam stultitia, 879.

Audacia signa ne in minimis quidem disputationibus præbenda, 698. Audacia et fiducia quatenus differunt, 152.

Audire minus periculosum quam loqui, 71.

Auditor, tanquam peritus quidam arbitri, inter orationem et veritatem, immeritis laudes improbat, et meritas efflagitat, si modo probus et æquus sit, 218.

Augurandi disciplina a quibus inventa, 137.

Augustinus (S.) ex Theologi Apologetico arma contra Pelagianos deponit, 10, 55.

Aviditas insatibilis, quando et ubi pietatis laudem mereatur, 601.

Avium inter se discrimina, 314. Avium volatus et motus a quibusdam primò observatus, 157. Avibus Dei gloria per gentiles attributa, 307.

Avicii nonnulli, sub Juliano Apostata, latrociniis vincent Centimanos, 159. Avicorum officia, 642.

Aura quidam tenuis, Dei præsentiam illis adumbrabat, 310. Auram perflantem tenere, 753.

Aurum, occultus tyrannus, per quem nunc multa sursum deorsumque, velut in latorem ludo, jectantur, 620, 621. Aurum vestibus assumptum minus virum habet quam melote Elisei, 610.

Auxilium Dei, ipsum recte velle divino auxilio indiget, 651. Auxilio suo destitutum figmentum suum Deus non derelinquit, 695. Adversus hostem internum magna perfecta fide opus est, majori Dei auxilio, nec parva contentione nostra, 22.

B

Baal. Aurum et argentum, non secus atque olim ethnici Baal, adoramus, 314. Sub persecutione Juliani, plusquam septem milia fuerant qui non flexerunt genu coram Baal, 106.

Babylonici, astronomie inventores, 357. Babylonici muri cum hospitali domo a Basilio constructis non comparandi, 818. Hæretici malorum nostrorum scintillam accendunt, et Babylonica flammam sublimiorem reddunt, 491.

Bacchus. Quantum mysteria nostra ab ejus mysteriis distent, 679. Bacchus ad temulentiam incensivus, 146.

Bacchus Androgynus, atque ebriorum chorum secum trahens, Juliano extincto, rursus irridetur, 168.

Baculus duplex: alter fulcendi vim habens, alter pastoris ac doctoris proprius: utriusque significatio, 860.

Baculi et virgæ discrimina, apud Theologum, 314.

Balaam. Si verum est quod de cruce coronata a Juliano sacrificante conspicitur et de interpretatione hujus signi refertur, rursus Balaam vaticinatur, 102.

Balthasar in pocula sacra debeccatur, 605.

Baptismus omnium Dei beneficiorum præclarissimum est et præstantissimum, 692. Quo line institutus, 695. Varii baptismorum genera: Moysis, Joannis, Christi, martyrum, penitentium, 688. Baptismus ignis æterni, quid efficiat, 690. Baptismus Christi mysterium excelsum, 677.

Qua ratione celebrandum, 686, 690. Quamvis vitæ Christianæ documenta contineat, 686. Omnium ejus circumstantiarum explicatio, 687. Baptismus legalibus sacramentis longe præstantior, 698. Illius figura erat quodammodo circumcisio, 713. Cur aqua et spiritu constet, 695.

Unus est: illius particeps non est qui Spiritum sanctum non honorat, 615. In nomine creati et conservi datus, Spiritui sancto injuriæ infert, 615. Tum plenus et perfectus est, cum in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti confertur, 615. Virtus ejus Ariana hæresi e medio sublata, 615. Baptismus omni ætati, sexui et ordini utilis ac necessarius, 702. Maxima benignitatis Dei celeritate, volenti conceditur, 715. Qui rite illum suscipit, multipliciter beatus, 715. Infantis, si quod periculum urgeat, statim administrandus, quare, 715. Si absit periculum, tertius circiter annus expectandus, quare, 714. Inter baptismum et mortem, temporis aliquid intercedat, 699.

Ad baptismum festinatione properandum, ut Petrus et Joannes ad Christi sepulchrum properarunt, 710.

Baptismus non differendus: liquet multis probatur argumentis, 698. Ut miserum est, cum manna transierit, cibum querere, ita et baptismi gratiam, occasione baptismi neglecta, 799. Eorum qui baptismum differunt excusationes refelluntur, 701. Quam incauta eorum cautio, 702. Excusationes a solemnitate delectu, 709. Refelluntur, 710. Alia excusatio, ex parentum et charorum absentia, 710. Refellitur, 710. Item alia ex ministrorum defectu, 711. Alia excusatio, ab ætate qua Christus baptizatus est, 714. Refellitur, 714. Arcanum consilium, eorum qui baptismum differunt, 705. Ut sanpe voluptatibus in

terum indulgeant, 705. Parabola de operariis non eadem hora vocatis abutuntur, 705. Catechumenus ante baptismum se emundat, 715. Baptizandis proponitur ut peccata publice confiteantur, quare, 712. Exorcismus in baptismo adhibitus, 712. Lydius lapis est ad quem expioratur, quam sincero quisque animo ad baptismum accedat, 712. Baptismus conditionum inaequalitatem tollit, 712. Validum est in periculis auxilium, 701. Magnum in vita, et in mortis articulo solatium, 701. Quae virtus ejus, et quam multiplex, 692, 717. Varia ejus nomina: donum, gratia, unctio, illuminatio, indumentum, lavacrum, sigillum, 695. Explicantur, 695. Baptismus, et vitae cursum inveniuntur signaculum est, ita ut qui adultiori aetate sunt, gratia est collapsaque imaginis erectio, 695.

Baptismus, quot et quanta in nobis operari debeat, 716, 718. Etsi culpam omnem delet, non tamen a satisfactione pro injuriis debita eximit, 717. Baptismalis purgatio omnibus communis. Perdita, difficile recuperatur, 696. Baptismus, secundum ea prioris vitae pactum cum Deo initum, 695. Quam periculose partum illud violatur, 696. Ceteris ea violatione refricata, obduci quidem potest, sed nonnisi multis cum gemitibus et lacrymis aegre tandem obducitur, 696. Baptismi gratia: quemadmodum nos primum creavit Deus, ita creatos baptismi gratia iustificavit ac reliquit, 695. Gratia baptismi in coluina nubis praefigurata, 902. Haec baptismi gratia et facultas est, ut cuiusque hominis peccatum purget, easque obstructions vel maculas, quae vitio contrahuntur, prorsus abstergat, 695. Nulli labori parendum quo baptismi gratia percipiatur, 712. Baptismi gratia multorum mandatorum nos admonet; quorum, 716. Sollicitae servanda, 717, 719. Orationibus ac bonis operibus impetranda et conservanda, 716. Haec bona opera, quantum, 716. Baptismi desiderium ad obtinendam vim baptismi non sufficit, 709. Baptismi vis eadem, quidquid inter ministros interit, 712. Modo eadem fide informetur, 712. Ministri baptismi sigillis regum diversae quidem materiae, sed eandem imaginem imprimentibus comparati, 715. Ab his quos iuliterant, ad mensam excipiebantur, 711. Baptismi ceremoniae, quid praesignent, 728.

Baptizatus seipsum totum Deo offerat: sit holocaustum ratione praeditum et victima perfecta, 725. Per virtutis habitum redemptionem sibi certam faciat, 686. Ne ad eundem vomitum redeat, 686. Quoniam dogmata foras exportare, atque ad vulgi aures efferre possit, 728. Baptizatorum tria genera inter se comparata: primum, eorum qui ante baptismum, per omnia vitiorum genera grassabantur et de industria vitium amplexabantur, 707. Secundum, eorum qui tametsi malum perpetrarent, id tamen minime probabant, 728. Tertium, eorum qui honeste et cum laude vivebant, seu ex bona indole id facerent, seu ad baptismum seipsos praepargarent, 728. Quinam aliis praefrendi, 728. Non baptizatorum tria genera: primum, eorum qui, si detur baptismus, non gravatim accipiant; si vero non detur, sua deque ferant, 708. Secundum, eorum qui baptismum honorantes, moras producant, 708. Tertium, eorum qui baptismum, vel propter infantiam, vel propter inopinatam casum accipere non possunt, 708. Quodnam discrimen inter eos, 708. Postremi nec caelestis gloria nec supplicis a iusto iudice afficiuntur, 708. Licet signati non fuerint, improbate carent, atque hanc jacturam potius passi sunt quam fecerunt, 708.

Barbari a Juliano victi, 151. Barbari (Gothi) bello Romanos laesunt, 604. Thraciam populantur, a Deo collecti, in pacem soluta per Romanos Trinitatis, 604. Barbarica incurso animas subvertens, quid, 795.

Barnabas, Si quid auxilii Paulo decertanti tulit, Paulo habenda est gratia qui illum elegit ac certaminis socium adhibuit, 796. Barnabae dictum de igne, samentitios homines, et in divinitatem contumeliosos absumente (ex deperdito quodam ejus scripto), 796.

Basilius impietatis, a Juliano imperatore dudum conceptus et oblata occasione subito profusus, 407. Basilius impietatis, in haereticorum operibus latens, a catholicis, Deo dante, in medium proferendus, et quidem mortuus ac motu carens, 454.

Basilius, Basilii Magni pater, a filio solo prohibitus ne primas obtineret, 776. Communis virtutis magister in Ponto propositus, 778.

Basilius Magnus (S.), paterno et materno genere clarissimus, 772. Basilio, paterni et materni generis decus, pietas fuit, 775. Avi illius fide comparati, ut omnia pro Christo paterentur, 775. In foga persecutionis, magnam rerum omnium penuriam sustinent, 774. Suaves quasdam cupulas exoptant, fuscisque ad Deum precibus impetrant, quae eorum oratio, 774. Quam prompte et mirabiliter exaudita, 775. Cervi sese ultro in ubsonium offerunt, 778.

Gregorii in eos qui historiae fidem abrogant animadvertit, 774. Basilii maioribus suis laudis cumulum ex se adiicit, 776. Parentum illius quale conjugium, et quanta in liberis felicitas, 776. Basilii, sub magno patre adulescens eruditur, 778. Liberales artes edocetur et per pueriles disciplinas ad futuram perfectionem ducitur, 779. Patrem assetatur, nec a summis illius virtutibus longo distat, 779. Basilii Caesarem studiorum causa contendit, 779. Caesarem Palaestinae an Cappadociae? 779. Sacerdos Christianis ibi fuit, etiam ante initum sacerdotium, 780. Eloquentiae studium accessionis dotalis ipsi rationem habuit, 780. Caesarea Byzantium, inde Athenas mittitur, 780. Mirifica mullorum spe expectatus, 781. Basilii Athenas adveniens, ab Attica erga juvenes lege solutus, 783. Attica lex, quoniam, 782. Armeniis ab eam rem invidiosos et contentiosos eorum argutis appellitis, victoriam reportat, 784. In quibusdam disciplinis nullus ei comparandus, quod per partes declaratur, 788. Quosque astronomiam, geometriam, arithmetica et medicinam didicerit, 789. Basilii et Gregorii ex eodem patris fonte in diversas regiones dissecti, rursus Athenas coeunt, 781. Mutuo deinceps amore sauciantur, 785. Basilii Athenas spe sua inferiores videns contristatur, 784. Maxima mororis parte a Gregorio levatus, arctioribus quam antea vinculis ei adjungitur, 784. Uterque duas tantum vias cognoscunt, quarum una ad aedes sacras, altera ad professores ducit, 786. Christianae esse et nominari omnibus rebus praestantius habent, 786. Urbis superstitionibus non implicatur, 786. Hoc inter sodales erant quod fluvius fluens dulcis per mare, 787.

Basilius et Gregorius, praecelsissimi sodalitati praereptores, 787. Per totam Graciam celebres, 787. Oreste et Pylade celebriores, 788. Triste ac miserum spectaculum, cum Athenis profecturi sunt et domum reversuri, 789. Ubi obstitere sodales et magistri, 789. Gregorius solus remanere coactus, diu miser esse non sustinet; equum Homericum imitatur, et, ruptis vinculis, ad sodalem impetu fertur, 790. Uterque domum reversi, cum nonnihil scenae dedissent, sui juris efficiuntur, 798. Basilii a Caesariensi civitate retinetur; Gregorium pietas erga parentes ab eo abstractum tenet, 790. Basilii, Caesarem siquandiu retentus, postea necessaria peregrinatione suscepit, 790. Basilii et Gregorii, duplens in Julianum invectiva auctores, 174. Basilii in presbyterorum ordinem ascriptus, 791. Non subito, sed spirituales progressionis lege, 792. Nazaraeorum Christianorum princeps, maxima apud omnes veneratione fuit, 795. Presbyterio initiatus, episcopo suo fit invisus, 792. Vide Eusebium. Basilii, cum exorta ob illatas sibi injurias dissidia componere non posset, in Pontum profugit, 793. Pietatis gymnasia ibi constituta moderatur; ascetica scribit, 795. Secessio ejus admirabilis; reditus vero praestantior, 795. Audito belli nuntio, quod Ariani Caesariensibus inferre proponebant, Caesarem redit, 795. Aciem instruit; officinula in medio posita submovet, 796. Qualem se gerit erga Eusebium, 796. Ejus dicendi libertas apud praesides, 797. Judicia pro lege habita, libri ascetici, liturgia, 797. Basilii in publica fame, horrea divitum verbo et cohortationibus aperit, 798. Pauperibus in usum coactis, alimenta ipse distribuit, 798. Secundus Joseph, 798. Sermonem etiam animas pascit, 799. Alioqui pauperissimus et egentissimus, 799. Eusebio vita functo, in episcopatum thronum evehiitur, 799. Non tamen citra laborem se citra invidiam, 799. Viri pietate clari ad eum ungendum ab exteris regionibus acciti, 799. Et cum eis Gregorius Theologi pater. Vide Gregorius senior. Basilii Caesareae episcopus, qualem in hoc munere se gerat, 257. Quibus nominibus a Theologo appellatur, 336. In summo positus, non virtute crescit, sed majore virtutis operatione fulget, 800. Erga Gregorium ita se gerit, ut solius honesti sectatorem se praebet, 801. Quoniam id pacto, a se dissidentes sibi conciliat, 801. Ut omnes ei ultro cesserunt, 882. Orbem universum pacare aggreditur, 898. Publicis Ecclesiae calamitatibus vehementer affectus erat, 805. Piam doctrinam litteris consignat, 805. Haereticos, alios quidem armis linguae comibus contudit, alios sagittis ex atramento confectis ferit, 805. Legationes pro pace mittit, 805.

Basilius veritatis igniculus, et solus post primam Valentis persecutionem (in Asia) superstes, 805. Pro fide catholica cum Modesto praefecto decertat, 806. Victor ab eodem praefecto renuntiatur, 808. Quatenus optimatus imperii, socios in religione habere amplum et honorificum dedit, 807. Car bonorum proscriptionem non timuit et exilium non agnoscat, 807. Cur mortem beneficentibus sibi futuram dicat, 807. Qualis Epiphaniae die, acriter sacrificii solennia, imperatori visus est, 809. Altera die, imperatorem Dei voce alloquens, auditus, 809. Exsilio in-

eum decreto, plaudunt hostes, pii lugent; Deus inhibita scriptoris manu decretum rescindit, 809. Egrotante imperatoris filio, accessit, 810. Ad ejus adventum levior fit morbus: cur non omnino expulsus, 810. Basilium domum alendis pauperibus et fovendis aegrotis aedificat, 817. Ieptosus ut fratres osculatur et amplectitur, 818. Viduam, quam ad sacram mensam confugerat, omni cura tuelur, 811. Ab Eusebio praefecto petitam retinet; propterea contumellis ab eo vexatur, 811. Causam dicere jussus, 812. Minis interpellatus, 812. Tumultus inde exorti descriptio, 812. Praefectus ex vexatore supplex, per Basilium a periculo vindicatur, 813. Basilium pluribus episcopis invidus, 813. Principia simulationum, dissensio in fidei causa, dolor ex ejus electione, Basilii gloria, 813. Cappadocia duas in provincias divisa, veteri consuetudini, quoad ordinem ecclesiasticum, inheret, 813. Nova metropolis episcopus, parochias (dioceses) novae provinciae sibi vindicat: mala hinc exorta, 813. Basilium dissidium illud, novorum episcopatum erectione, in incrementum Ecclesiae convertit, 814. Gregorium Sasimorum episcopum ordinat, 814. Spreta nimium amicitiae officia, ubi Deum anteponi oportebat, 816. Gregorium non suasionem induci, sed cogit, ut se Sasimorum episcopum ordinari patitur, 337. Gregorius ad eum hac de re sermones, 337. Basilium, hoc in negotio, spiritum amicitiae posthabere non sustinuit: non paxus est talentum in terra defossum latere, 240. Alia ejusdem argumenti, 240. Basilium Spiritum sanctum Deum appellare differt, 823. Quod nempe haeretici vocem illam arripere studeant, ut, eo expulso, omnia populentur, 823. Ab amicis contenti ne hoc suo consilio offendantur, quibus argumentis, 823. Interea haereticos aliis vocibus aequae idoneis compromittit, 823. Melius quam quisvis alii, Spiritum sanctum Deum agnoscebat: idque variis argumentis declaratur, 823. Ejus hac de re imprecatio, 824. Dispensatione sibi reservata, loquendi libertatem Gregorio committit, 824. Haec agendi ratio ab aliis culpata, sed magno Athanasio probata, 825. Ejus de divinitate scripta quo animo expendi oporteat, 824.

Basilium et Gregorium, Juliani Apostatae conatum adversarii; postremo quoque ad persecutionem reservati, 171. Basilium, fere mortuus et exanimis, sermone robustior fit, ut cum pietatis verbis abcedat, 850. Fidelissimis discipulis manus imponit ne sacrario fraudentur, 830. Sacramentum, quid, 830. Caesariensis quis animus dum extremos spiritus duceret, 830. Extrema ejus verba et mors, 830. Funeris ejus elegans et magnifica descriptio, 831. Nunc in caelis est, sacrificia pro nobis offerens, 831. Gregorius ab eo per visiones nocturnas officii sui admonetur, 830. Eum invocatur, omnibusque tum civitatis, tum Ecclesiae ordinibus, exemplum, patronum et intercessorem proponit, 832. Quo tempore Basilium obierit, 769. Ejus encomium, quam arduum opus, 770. Cur a Gregorio susceptum, et serius quam tempus postulabat, 771. Basilii eximiae dotes, 788. Nihil unquam aliud quam piam orbique universo salutarem doctrinam spiravit, 771. Corporeis dotibus nullo inferior antequam philosophia carnem domasset, 777. Omnes alios tantum dicendi facultate superavit, quantum nos brutorum naturam superamus, 830. Doctrina sua omnes orbis partes inter se conciliavit, 777. Omnia quae Spiritus sunt, persecutus est, 777. Soli comparatus, 821. Ei pulchritudo virtutis fuit; magnitudo, theologia; cursus, quotidiani ad Deum ascensus; potentia, doctrinae semen ac distributio, 821. Lucubrationes et volumina ejus, una et maxima omnium ordinum oblectatio, 821. De singulis ejus opusculis Gregorii sententia, 821. Basilium cum praestantissimis tum veteris, tum novi testamenti viris comparatur, 821. Nomina eorum: Adam, Enos, Enoch, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, 823. Joseph, Job, Moyses, Aaron, 826. Josue, Samuel, David, Salomon, 827. Elias, tres pueri, Jonas, Daniel, Machabaei, Joannes Baptista, 828. Petrus et Paulus, Joannes et Jacobus, Stephanus, 829. Basilium omnibus nostrae memoriae hominibus palmam praeripuit, 829.

Basilium de fastu et supercilio accusatur, et ab iis qui sine regula sunt, regula admoventur, 819. Censores illi morum firmitati et innocentiae fastus nomen imponunt, 819. Non lepidus quisquam, et facetus aut circumforaneus, erat; ob hoc laude potius quam reprehensione dignior, saltem apud mentis praeditos, 819. Nemo tamen in coetibus eo jucundior, in narrando festivior, in jocando argutior, in oburgando lenior, 820. Basilium pauper fuit, non fratribus more, sed ab omni glorie cupiditate alienus; item a voracitate et luxu, 816. Nemo virginitatem majorem pretio habuit, 816. Virginitatem nobis exstruxit, et leges posuit, 817. Eremiticum vitae genus cum comobitico permixxit, quae ratio, 817. Basilii habitum et corporeos defectus, multi ad nominis claritatem parandum imitari student, 829. Multos Basilii specie tenus videre licebat,

sed longius ab eo distantes quam quantum accedere cupiebant, 829. Quaedam ejus dicta vel facta, monumenti loco referre, maximi habebatur, 829. Ipse Gregorius hoc nomine saepe gloriatum est, 850. Basilium et Gregorium Nysenus fratres, Moysi et Aaroni comparantur, quare, 242. Beata. In beatam ethnicorum jacere, quid sit apud Gregorium, 140.

Beatitude aeterna, in Patris et Filii, et Spiritus sancti, plena cognitione posita est, 615. Cum cognitio ipsa (Trinitatis) beatitudo sit, quantum, quæso, illud est quod cognoscitur, 422. Beatitude aeternae gradus Deus, in medio coelitus stans, distinguit ac dividit, 694.

Beatus. Duplici nomine beatus praedicari debet, cui, purissimae luci, quantum humanae naturae datum est, commisceri licuerit, 387. Hominem ante mortem, beatum praedicare non oportet, 301. Mortuo fidei optandum ut statim beatorum virorum gloriam et splendorem spectet, 209.

Beelzebub: cum iniqua regula, hoc est contentiones atque iracundia ultimur, nunc ei, nunc Jesu, eandem adversus malos et spiritus morbos potentiam ascribimus, 417.

Bel. Juliano extincto, rursus Ecclesia canit: Cecidit Bel, 166.

Belial. Ubi Belial adversus Christum aciem instruit, ne animos nostros frangi atque expugnari sinamus, 447.

Bella ex cupiditate orta, 375. Bellum hoc unum agnoscamus quod cum adversariis potestatibus (diabolo) committitur, 424. Belli cum diabolo gerendi necessitas, originalis peccati puna est, 475. Belli interni descriptio, 54. Bellum inter spiritum et carnem, 219. In hoc certamine, corpus, egrotante anima, belle habet; anima autem floret, cum voluptates decedunt, atque una cum corpore marcescunt, 249.

Bellum inter Christianos quam difficile deponatur et conquiescat, 35, 54. Bellum quoddam, sacrum dicitur, quemadmodum et barbaricum, 762. Bellum sacrum illud est quod Gregorius inter sacerdotes et episcopos ferro non potuit, 762. Bello ac paci tempus a Salomone statutum, 425. Bellum, pace a Deo disjuncte laudabilis, 52.

Benedicere. Cum Gregorius senior gratiarum actionis verba in mysterii celebratione protulisset, ac populum benedixisset, in lectulum se contulit, 530.

Benedicti panes. Nonne morbo decumbenti in somnis visum est, Gregorium panibus pro suo more benedictis eam aluisse, 531.

Benedictio patris firmat domos filiorum, 64, 649. Obedientiam habes, benedictionem reddere: verba Gregorii ad patrem, 64. Benedictionem, quam qui praetererat agricolis impertire solent, non accipere, quid sit, et quam acerba res, 305. Gregem scire, pascere in benedictione apud veteres positum erat, 65.

Beneficium Dei est, quod sumus, quod Deum cognoscimus, et quod ei offeramus, habemus, 368. Cum a Deo beneficium petitur, ipse beneficium afficitur, 713. Non minuta Deoque parum digna beneficia postulanda, 713. Beneficii gratia celeritate conduplicatur, 284. Letandum est, cum beneficium damus, 283. Dei erga nos beneficiorum elegans et compendiosa descriptio, 373.

Bene mereri. Homo nihil tam divinum habet quam de aliis bene mereri, 276.

Benevolentia erga homines pulchra res est: testis Jesus, qui nostri causa homo factus est, 258. Benevolentiae divinae testimonia, 319. Benevolentia pudor incutitur, cum, oblata ulciscendi potestate, noxa condonatur, 324.

Benignitas necessaria, non libera, legis est, non consilii, 285. Benignitas hic impendatur, primumquam in altero saeculo vitae rationes referamus, 324. Deus pro collatis in nos beneficiis, benignitatem a nobis vicissim reposcit, 275. Nihil tam divinum homo habet quam benignitatem ac beneficentiam, 323. Benignitate Deus maxime delectatur, 324.

Berenices coma quid in comparatione crucis in vultu fulgentis, 150.

Beseleel, divini tabernaculi fabricator, 803. Antisilium exemplar, 803.

Bethlehem propter Eden; res parva et conspicienda, propter magnam et ab oculis remotam, 21. Bethlehem, cur totius terrae metropolis dicta, 512. Bethlehem honoranda, quae nos in paradysum reduxit, 674.

Biditae. Vide Macedoniani.

Bilis: quatenus ejus utilitas, ex proverbio Graecorum, 426.

Binarium in Trinitate superatum, quare, 430.

Bonum. Deus in bonum et opificem male divisus, 634. Bonum diffundere ac propagare summa bonitatis erat;

hinc angelorum et hominum creatio, 818. Boni nomen ob-
tinere non debet, quod dominos suos haudquaquam
meliores efficit, 436. Bonum quod a natura profici-
scitur laudem non meretur; id solum laude dignum quod
a libera voluntate fuit, 436. Bonum in nobis non partim
gratia, partim liberum arbitrium operatur, 20. Boni
propter se studium, constans et stabile est, 641. Quæ per
se bona sunt, nisi bene tractentur, boni gratiam amit-
tunt, 490. Bonum maximum est Deum compescere, et in
eo manentem ab omni peccato abstinere, 881. Bonorum
cælestium maximum est ut sciamus quomodo natura di-
vina eadem, et unitas intelligatur, et Trinitas reperiat, 483.
Summum bonum in voluptate constituit Epicuri philo-
sophia, 111. Bonorum humanorum optimum, eruditio,
777. Bonorum hujus vite fragilitas et inconstantia, 366.
Communis est hominum infelicitatis principium, 882.
Ejusdem est difficultatis bonum aliquod adipisci, et
adeptum conservare, 715. Cur alii bonis hujus vite af-
fluant, alii malis premantur, inscrutabile divinæ sapientie
mysterium, 279. Apud Deum æquabile quiddam
habet id quod nobis inæquale esse videtur, 280. Nulla
hujus vite bona hominibus certa et diuturna, 271. Ut,
perspecta eorum omnium instabilitate, ad futura vite
portum contendamus, 271. Bona hujus vite non magis
possidentium quam sperantium propria, 363. Bona præ-
sentia, id est, felicitatem præsentem, retinere diffi-
cilius est quam absentia adipisci, 92. Bonorum partem
Deo consecrare, Gregorii ævo satis frequens, 776.

Bonus. Deus solus bonus est, id est, summe bonus,
549. Bonus ille est ad quem bonitatis Dei rivus se-
cundario cursu dimanavit, 510. Bonorum quanta pau-
citas, 42.

Brachium. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900.

Briareus. Vide Gigantes. Briarei manus publicis bonis
injicere, proverbium, 354.

Buccæ Juliani Apostatae indecore tumentes, 161.

Buthenas, Herculis cognomen, quare, 146. Buthenas
Deus, conviciis apud Lindios colebatur, 151. Vide
Hercules.

Bythus et Syge, Valentini Æones, 614

Byzantium, urbs totius Europæ principatum tenens,
302. Totius Orientis, 780. Vide Constantinopolis.

C

Cadmus, Agenoris filius, 792.

Cædes ingens a promiscua plebe in Christianos furente
perpetrata, sub Juliano imperatore, 126. Præfectus qui
eam vindicare voluerat, exsilio muliatus, 127.

Cæremonia baptismi explicatur, 728.

Cæsarea (Palesina, an Cappadocia) litterarum ac do-
ctrinae metropolis, 779.

Cæsarea Cappadocia, ab fidei fervore, ad seditionem
proclivis, 354. Cæsarea civis de episcopi creatione inter
se contentant, 353. Virum eligunt vita et moribus exi-
mium, divino tamen baptismo nondum consignatum, 354.
Vide Gregorius senior. Cæsariensibus bellum illatum ab
Arianis, 795. Cæsariensis civitas fame laborans, 798. Ba-
silii studio sustentatur, 798.

Cæsari reddenda quæ sunt Cæsaris; et quæ sunt Dei
Deo, 370.

Cæsarius, Gregorii Theologi frater. Parentes ejus miri-
ficis omnium laudibus ad cælum evecti, nec minus virtu-
tis quam senectutis nomine venerandi, 199. Cæsarius,
piissime a parentibus educatus, 200. Ingenii celeritate ac
magnitudine plurimos post se relinquit, 201. Alexandriam
doctrinae causa proficiscitur, 201. Ea in urbe improbus
vitæ, et optimorum familiaritati se adjungit, 201. Nullus
eo presidibus charior, ob temperantiam illustrior, ob inge-
nii sagacitatem clarior, 291. Omnia doctrinae genera
ut unum excolit, et singula rursus ut omnia, 201. Quidquid
in humanis disciplinis bonum est, colligit; quiddam
noxium, effugit ac reprobat, 202. Omne virtutis ac di-
sciplinae genus in animam suam colligit, ut omnis generis
merces in navem operariam, 202. Cæsarius et Gre-
gorius: hic ex Græcia, ille Alexandria, eodem tempore, li-
cet non ex compacte, Byzantium appulsi, 202. Cæsarius
publicis, quos civitas offerebat, honoribus, Gregorii con-
siliis anteposit, etque domum redeunt comes adiungit,
203. Postea gloriæ cupiditate ductus, atque, ut aiebat,
quo urbi presidio esset, in aulam se confert, 204. Quæ
res parentibus et Gregorio non admodum grata fuit,
204.

Cæsarius, secularis vitæ genus sic amplexus est, ut
tamen Deo viveret, 201. Primum inter medicos gradum
obinet, et in amicorum numero apud imperatorem habet-
tur, 201. Cratete simplicior, cum magnis quotidie digni-
tibus oraretur, majoribustamen dignus videbatur, 201.

Ipsi ad dignitatem hoc primum erat quod Christianus esset
et nominaretur, 205. Cætera ludus quidam ac nugæ ipsi
fuerunt, 205. Cæsarius, fidem ejurare a Juliano Apostata
compulsus, cypei vice magnum Verbum obtulit, 206. Cer-
tamini prasides, hinc Christus, illinc diabolus, 206. Utrunque
theatrum spectantium, atque uter vinceret, magis labo-
rantium quam illi quos spectabant, 206. Victor Cæsarius,
nec sic quidem efficitur, imperatore doctrina ejus frui et
ornari gestiente, 206. Celeberrimum Juliani de Gregorio
patre ac de filiis ejus dictum, 206. Cæsarius ad secundum
adventum reservatus, 206. Ad suos redit, victor in-
cruentus, atque ob ignominiam clarior, 207. Cæsarius, Ju-
liano in Perside prostrato, in aulam rursum receptus,
207. Inter imperatores certamen erat, quisnam Cæsa-
rium sibi magis adjungeret, 207. Præfecturam in Bithynia
gessit, in pecuniarum collectione ac thesaurorum cura
positam, 207. De ea præfectura varie criticorum senten-
tia, 196. Hanc illi velut majorem dignitatem prælium
esse imperator voluit, 207. Cæsarius, terræ motu Nicæam
exorto, fere solus incolomis evadit, ipsa ruina protectus,
208. Totum se supernæ patriæ adiungere animo constituit,
208. Morbo correptus obit, 208. Ann. 368 exeunte vel
369 ineunte; sed non in patria sua, 195. Post mortem
clarus, et Gregorio in somnio sæpe visus est, 215. Funebre
munus et Gregorius offert, quale, 208. Anniversarios ei
honores et commemorationes spondet, 209. Oratio ad
Cæsarii parentes consolatoria, 210. Prima consolationis
ratio ex humanæ vitæ brevitate, 210. Secunda, ex
malis quibus Cæsarius ereptus est, 211. Tertia, si quæ
bona Cæsarius amisit, maiorum quæ illis admista sunt
expers est, 212. Quarta, ex beatitudine quæ iustorum
animas et eorum corpora manet, 215. Quinta, ex spe
renovationis totius mundi, in qua Cæsarius non jam
peregrinantem, sed clarum, illustrem et excelsum vido-
bunt, 215. Gravis ad auditores exhortatio, 214. Precatio
ad Deum pro anima Cæsarii, 216. Cæsarius alter a Gre-
gorii fratre, 197.

Cain ad inferendam fratri necem invidia impulsus, 638.
De Cain septies supplicium sumitur, hoc est fratrem cad-
dis ab eo poenæ repetuntur, 735.

Calamitas illi qui ea afflictiunt commodum sæpe atque
utilitati est, 166. Reges quoque humiles et abjectos red-
dit, 810. Calamitatis publicæ causa, in peccata popolorum
conjiuncta, 512. Calamitate Deus alios castigat, alios
erudit, 306. Quanta infelicitas ejus qui non calamitate
melior evadit, 307. Calamitatem misericordia assistit,
320. In calamitate publica, quid populo, quid sacerdo-
tibus agendum, 509. Calamitatum origo quænam, 235.

Calceamenta solvere quid sit, 860.

Calcei a quibus et quando sumendi, 860.

Calculorum præstigia a Juliano adhibita, 160. Calculo-
rum inventores Eubœi, 156. Calculorum inversio, a qui-
bus, et quandonam fiat, 416, 417.

Calix. In calamitate publica doceat pastor quomodo ira
quæ appellatur calix in manu Domini, et calix ruinæ qui
exhibitur, peccatis proportionem respondeat, 302.

Calumnia, sapientum animabus insidias struit, 883. Ab
improbis adhibita, ut vitiiis suis opem ferant, 822.

Camelum acu admitti, natura impossibile, Deo volenti
possibile, 516.

Cancer, animal, organum et sidus; tres cancri, etsi
connumerentur, non ejusdem substantiæ sunt, 568. Hinc
argumentum connumerationis ab Eusebianis propositum
corruit, 568.

Candaces, ut a catechumenis imitandus, 711.

Canis. Cur philosophi cynici hoc nomine vocati, 484.
Canis terrestris et marini exemplum quo fine ab Euse-
bianis adductum, 553. Canis terrestris, marinus et cele-
stis; tres canes connumerantur, nec tamen ejusdem sub-
stantiæ sunt, 568. Vide Cancer.

Canitei quidpiam et palloris philosophum decet, 482.

Cantica graduum, quænam, 475. Quoniam ea canera
mystico sensu dicantur, 475. Cantica canticorum, quare
sic dicta, 692.

Cappadocia, regio sacra et apud omnes pietatis lande
clara, 391. Cappadocum nihil tam proprium quam fidei
firmitas, 796. Cappadocia; non minus juvenum quam
equorum bona nutrix, 772. Obsonio falso utitur, 798.
Duas in provincias quo tempore divisa, 815.

Capricornus in siderum numerum ascriptus, quid in
comparatione crucis in celo fulgentis, 150.

Captivitas Judæorum multiplex, 745. Captivitatis Baby-
lonicæ descriptio, 190.

Caput nostrum, quomodo et qua de causa purifican-
dum, 722. Caput non sit qui vix aut manus aut pes, aut
vilius quoddam corporis membrum est, 369.

Carmelus Eliæ, a Gregorio Theologo cogitatus, postquam
Sasimorum episcopus consecratus est, 239.

Carmina a vetula muliere primum inventa, qua ratione, 136.

Caro Christi, propter eam qua animae cupiditati obsecuta est, simulque condemnata, 24. Caro, nubis cojusdam instar, animae lumen obscurat, nec divini radii splendorem pure intueri sinit, 682. Multiplici ratione in virgine superatur, 653. Carnis humanae constitutio, ita plerumque imbecillis ut palearii ratiocinio vincatur, 857. Carni Deus jungitur, 25.

Carpocrates alique multi, bellum pro bono adversus Creatorem gesserunt, 460. Eorum nega atque praestigia, submet tandem, ut aequum erat, profundo absorptae, ac silentio traditae, 460.

Carus, imperator a Persis oppressus, 152.

Castalia, extincto Juliano imperatore, rursus siletur et silet, 170. Castalii fontis latices, 679.

Castigatio resita interduum praestabilior, 521. Paternae benevolentiae argumentum, 511. Iis qui malo aliquo affliguntur commodo saepe atque utilitati est, 166. Castigatio quilibet in hac vita levis est, in comparatione maiorum quae impios manent, 504.

Castitas. Paulus castitatem viro et mulieri, velut lege, praescribit; quo tandem modo, 650. Corpore castitatem colens ne animo adulterium committat, 658.

Castus. Eundem simul et amabilissimum et castissimum esse haud facile contingit, 534.

Casus inopiniti, mortem afferentes, enumerantur, 701. Rerum procreatio atque productio, casui vel fortune, minime tribuenda, 308.

Catechumenus in pietatis vestibulo adhuc versatur, 702. Ante baptismum se emundat, 715. Catechumeni in Cassariensem episcopum ordinati, egente urbis populo facti, 351. Episcoporum, et Gregorii Senioris contrariis de hae ordinatione sententiae, 351.

Cathedra pontificalis, invidiosum et periculosum fastigium, 767.

Catholici, propter alia scelera sua, Arianis persecutoribus a Deo traditi, 750. In ira parva percussi, in sempiterna misericordia glorificandi, 753. Ecclesiis, domibus, et ipsis solitudinibus pui, 761. Catholicorum exilia sub Arianis principibus, 761. Catholicorum et Arianorum in urbe regia comparatio, 613. Catholici, omnibus licet destituti, haereticis longe ditiores, 615.

Caupones veritatis, quinam, 54. Quidam Christo, cauponom et negotiatorum instar, abutuntur, 697.

Causa non semper effectui suo antiquior, 523. Quidquid alicuius rei causa factum est, abiecius est eo propter quod factum est, 450. Quod alterius causa creatum est, eo abiecius est, 760. Quo sensu Deus Pater dicatur causa divinitatis in Filio et Spiritu sancto, 579, 580. Causa Dei, per silentium et quietem non prodenda, 402. In causa Dei, quisquis affectu sincero Deum colit, etsi natura mansuetus, vere pugnax efficitur, 186.

Cautio incauta, 703.

Ceropide, quinam, 772. Nihil essent in comparatione maiorum Basilii Magni, 772.

Celeritas praeepti, ubinam maxime periculosa, 532. Celeritas in verbis cavenda, 591.

Celeus, Eleusinae rex se Triptolemi pater, 679.

Celestina pia et religiosa, cum naves e portu solvebunt adhiberi plerumque solita, 811.

Centaurus, heroum sui temporis praceptor, 770.

Centurio, cur Christi potentiam requirit, et praesentiam illius deprecatur, 235. Laudabili timore perterritus, medicum in mides suas non admittit, 682. Medicinam exposcens, medicum non admittit, tanquam ejus praesentia indignus, 578.

Cephus, Ecclesiae, Gregorii vero in multis Cephas divisa, 583.

Cerberus apud inferos tris et similia capita habens, 127.

Cerdo haereticus. *Vide* Carpoerates.

Cereris vagationes, et turpissima facta, 679. Quantum mysteria nostra ab hujusmodi sacris abhorreant, 679.

Cereorum ignes in funeribus Christianorum, 157.

Cerinthus haereticus. *Vide* Carpoerates.

Certaminum, quibus haeresis vincitur, praemium, ecclesiae regnum est, ac Deum effici, omnis doloris sensu sublimiorem, 453. Certaminum equestrium spectatores, ut ridicule se gerebant, 781.

Cerva, Iphigeniae substituta, 775.

Cervi scipios martyribus in obsonium offerant, 775.

Chareus locus, diei unius itinere, Alexandria distans, 403. Nilus ab eo Alexandriam influat, 403. Populus, Nilii fluminis instar, effusus, et retroacti cursu fluens, Athanasio ab exilio redeunti ad eum locum obviam occurrit, 403.

Chalane turris, id est turris Babel, 821. In ea linguae

hominum divise sunt, 599. In Ecclesia denuo excitatur, et linguae dividit, 591.

Chaldaei vel *Cyprii*, sacrificiorum profanorum inventores, 177. Chaldaeorum astrologia, 680. Chaldaicum semen, quid iuxta Scripturam, 857.

Chameleon, in quidvis facile mutatus, ut aiunt, atque colores omnes, candore uno excepto, suscipiens, cujus imago, 105.

Chamos. Aurum et argentum, non secus atque olim ethnici exsecrandum Chamos, adoramus, 511.

Chananza mulier depressa, misericordiam implorans, et micas exposcens, eorum exemplar qui poenitentia baptismi tinguntur, 689. Chananza anima, hoc est, per peccatum in terram inclinata, 717. Chananei universi, Abrahamo uni non anteponendi, 753.

Charitas, legis ac prophetarum summa, 416. Charitatis, spei, et zeli comparatio, 425. Pulchra res est charitas; ejus testis Apostolus, qui Israelis causa gravius aliquid adversus se proloqui non dubitavit, 238. Testis Deus ipse qui charitas appellatur, 278. Si quis roget quidnam sit quod adoramus, promptum est respondere quod sit charitas, 416. Deus noster charitas est, eoque nomine magis delectatur, 416. Quid causa est, cur qui charitatem colimus, mutuis odibus flagramus, 416. Deus charitas appellatur, per ipsum quoque vocabulum nos admovent, ut virtutem illam quae proprie Dei est comparare studeamus, 187. Charitatis parens, imo ipsa charitas Deus, 246. His nominibus praecipue delectatur, ut per ipsa quoque vocabula, multum amorem, quasi lata lege, promulget, 246. Servorum, et filiorum Dei discrimen ex timore et charitate, 589. Charitas non est, si faciliora quispiam sibi ipsi det, asperiora proximo tribuat, 562. Charitas, ut summa legis et prophetarum finis, ita praecipuum omnium primum maximumque censenda est, 260. Hujus praecipua pars in eo sita, ut pauperes amore et benevolentia complectamur, 360. Ex charitate ad pauperes accedendum, 277. Omnia charitatis officia, quaecunque sint, Christus in se recipit, 476. Charitas animis infusa, naturae vim obtinet, 428.

Charybdis, aequorea pestis Scyllae opposita, 129.

Cherubini duo, separatim a Moyse numerati, 567. Quid inde adversus connumerationis argumentum, ab Eusebii propositionem, 567. Cherubini ab Ezechiele descripti, 510. Cherubini pro throno Deus habet, 740. Pro vehiculo, 510.

Chimera Patarica, tria ac diversa capita habens, 127.

Chirographa impietatis ab Orthodoxis per Arianos exacta, 803.

Chiron centaurus, Achillis praceptor, 779.

Christiana religio, sanctissima vitae praeeptia tradit, 116. Praeeptorum illorum expositio, 146. Christiana vita voluptatibus sublimior, his praesertim qui incipiunt acerba et ardua est, 839. Suavis tamen propter spem ac mercedem, 839. Christiani hominis est salutem tantum ob oculos sibi proponere; quae autem ad eam nihil adjuvamenti afferunt, aspernari, 545. Christianus homo, multo altior sapit et querit, quam qui in republica versatur, 515. Christianis beatissimum est quod pro Christo patiantur, 100. Jucundus est pietatis causa pati, quam aliis in gloria versari, 101. De illis sermo est qui vere Christiani sunt, 101. Christianos, quantumvis fortes, sui tantum rationem habere non oportet, sed persecutoribus quoque parcere, 122.

Christiani a Christo cognomen habent, 93. Gens toto passim orbe lucens, regale sacerdotium, 93. Christiani nomen ideo venerabile, quia Christus Deus, 636. Si creaturam colerem, Christianus utique non appellarer, 636. Christiani, ob licentiam et honores, in insolentiam prolapsi, 91. Quam in adversis gloriam collegerant, in secundis rebus dissipant, 92. Christiani quibus de causis a gentilibus spreto, 165. Christiani sub Juliano vexati, quibus de causis, 100. Quas fraudes Julianus firmioribus Christianis necat, 117. Christiani, contumelias causa, Galilaei a Juliano imperatore vocati, 112. Ut ita vocarentur publica lege decrevit, 114. Car Christi appellationem eis praecipere cogitaverit, 114. Christiani sub Juliano Apostata humanioribus litteris, et sermonibus interdicti, 152. Eos idem imperator omni libertate et fiducia spoliare, foris et tribunaliis arere, et omni praesidio legum privare constituebat, 152. Quod nec Diocletianus, nec Maximinus in animum induxerunt, 152. Ethnici persecutores quantum Christianis inferiores, 125. Christiani, florentibus rebus, erga ethnicos mansueti et faciles, 150. Nulli aliquid simile intulerunt, quanta multa ab ethnicis, sub Juliano Augusto, vel patra vel denuntiata fuerant, 151.

Christiani, externam rituum speciem ita curant, ut in interno homine plus operae studique ponant, 111. Ipsi lex virtutis est ac, levissimis quidem vitis succumbere,

146. Non in virtute proficere, et in eodem statu herere, in vitio ponunt, 147. Christianus in eodem statu ne maneat, perpetuo motu agitur, in peccatum lapsus, respiscat; cum ex virtute aliquid gerit, cursum adurgeat, 840. In Christo nusquam exsul, nusquam peregrinus, 463. Christiani etiam peccati causam criminari vertuntur, 839. Quantum apud eos pudicitiae studium, 146. Christiani multi extremam inopiam, instar omnium opum, philosophia cojunt, 146. Eam sibi vim adhibent, ut pene carnis omnino expertes esse videantur, 146. Christiani comicis cavillis, Gregorii avo laceant, 52. Ob intestina bella, 53. Christianorum linguis, ne falsas religiones insectetur, impediri non potest, 174. Ut nec Nili cataractae, aut solis radius inhiberi, 174. Christianorum ritus, ipsis aptissima congruunt; nec magis humana ingenia, quam vi divina, et temporis firmitate vigorem adepti sunt, 139. Ideo ethnici inimitabiles, 130.

Christianismus non personarum dignitate, sed fide insignitur, 807.

Christus heri et hodie corporaliter, idemque spiritualiter, 556. Spiritualis legis consummator et finis, 25. Litterae abrogator et Spiritus initiator, 862. Verus panis, et verus vitae auctor, 238. Caput nostrum, 12. Martyrum primus, 439. Princeps pastorum, 84. Aliis in ruinam, aliis in resurrectionem positus, 322. Credentibus salus est, non credentibus poena; aliis odor vitae in vitam, aliis odor mortis in mortem, 902. Christus magnus Deus, magna hostia, magnus pontifex, 56. In ipso duo unita, et ambo Deus; duas naturas, non duo Filii, 646. Christus Deus et homo, 537. Utriusque in eo naturae indicia, 537, 538. Deus et homo; unum ex utroque, et utrumque per unum, 23. Quibus verbis Nestorius atque Eutyches percelluntur, 23. Ut in eo gemina et duplex, divina scilicet et humana, substantia, ita una eademque persona, 903. Utriusque naturae discrimina, 904. Christus humana omnia, excepto peccato, suscepit, 851. Oleo exultationis perfusus, cum Pater humanitatem divinitate unxit, ut faceret utraque unum, 311. Christum Deum negant, demonibus increduli, 673. Christus Filius Dei, quomodo ab aliis Christis differt, 553. Christi multi pro uno ab haereticis introducti, quales, 582. Christus matris expers quatenus Deus, patre carens quatenus homo, 536. Quatenus Dei Verbum, id quod erat exinanivit, quod non erat assumptum, 646. Haec exinanitio, quasi gloriae submitio et imminutio, nimirum respectu nostri, propter servi formam assumptam, 617. Varia nomina quibus Christus appellari solet, explicantur, 647. Varia ejus nomina, ob duplicem naturam, sedulo distinguenda, 545. Alia humanitatis, alia Verbi sunt propria, 545. Quamdam de eo dicta secundum humanitatem, ipsi quoque Verbo tribui possunt, 545. Missus est ut homo, 673. Etiam ut Deus mitti potuit, qua ratione, 673. Cum Patrem dixit majorem, ea vox ad causam (seu principium generationis aeternae); cum aequalem, haec ad Verbi naturam referenda, 544. Patrem Deum suum vocat, non ratione Verbi, sed humanitatis, 545. Patrem autem dicit, non humanitatis, sed Verbi respectu, 545. Extremum diem, non ut Dei Filius, sed ut homo, ignoravit, 831. Vel etenim ignoravit, quatenus non aliter cognovit quam Pater, 531.

Christus, propter nos servus effectus, 592. Magnum ipsi atque amplum Dei Filium nominari, quo sensu, 541. Nomen accepit quod est super omne nomen, id est, Deus, 541. Dominus et Christus factus est, opera quidem ejus qui genitus est, bona autem voluntate Genitoris, 541. Varia ejus nomina, ut homo est, explicantur, 535. Quae nomina ejus perpetuam humanitati ascribenda, 531. Propter nos ad formam usque servilem seipsum exinanivit, 438. Subjectio ejus, paternae voluntatis adimpletio, 542. Quo sensu inobediens dicitur, 542. Patri subiecti omnia et vicissim ei Pater, 543. Mysteriorum ejus synopsis, 733. Mystera ejus, salva divinitate, accipienda sunt, qua ratione, 903. Christus nativitate suae arbitrio, 714. Qua de causa ex virgine conceptus, 832. Quamvis ex semine David nominetur, non ideo viros honore praetulit, 830. Ex virgine quoque nascitur; quod et pro mulieribus valet, 850. Juxta retrogradam Lucam descriptionem, a veteri et sub peccato constituto Adamo septuagesimus septimus numeratur, 733. Cur descriptionis tempore natus, 572. Vide Descriptio. Lux in tenebris lucet, id est, Christus in saeculo, 898. Christus a Magis cum stella concurrentibus adoratur, 686. A Simeone in ulna accipitur, 686. Rum Anna vetula et casta femina confiteatur, 686. In Aegyptum fugatus, regionem illam dicit, 619. Praeficitur aetate et sapientia, quomodo id accipiendum, 800. Christus baptizatus ut homo, ut aquis ipsis sanctitatem afferret, 588. Christi baptismum numeris omnibus absolutum, 688. Circumstantiarum ejus explicatio. Vide Baptisma. Cur non ante tricesimum annum baptizatus,

714. Christus miraculum in nuptiis edit, et conjugium praesentia sua honestat, 705. Unde invidia in eum exort; unde odium, insidia, proditio, crux, et ea omnia quae nobis salutem pepererunt, 718. Ex populi frequentia, signorum editione et miraculis quae homines ad Evangelium adducebant, 718. Vinu nominis ejus damones reformidant, 114. Quibus de causis loca saepe commutaret, 645. Quo praecipua illius opera tendant, 646, 647. Omnia omnibus efficitur, 645. Christus quaedam quaestiones solvere, quaedam, velut obstruendo interrogantium ore, comprimere solet, 648. Varia benignitatis ejus exempla, 615. Samaritanus et daemonium habens a Judaeis vocatus, nec erubescit, nec de conviciatoribus suis queritur, 115. Qua de causa didrachmum. Transi guratio ejus, salva divinitate accipienda est, qua ratione, 903. Apostoli fulgore luminis ejus pene obcaecati, 903. Non omnes discipuli ad hujus miraculi spectaculum admitti, quare, 591. Quo consilio discipulorum pedes abluunt, aliaque multa praestiterit, 866.

Christus, nostri causa dictus est maledictum et peccatum, ac novus Adam effectus, 513. Pro nobis maledictum et peccatum, 646. Martyrii quoque ac sanguinis baptismi baptizatus, 688. Cum voluntate sola non redimere posset, pro iniquitatibus nostris ad mortem usque ductus est, quare, 372. Passionis suae arbitrio quemadmodum et nativitate, 714. Christus, magna et quantum ad primam naturam, immaculabilis victima; totius mundi nunquam intermoritura expiatio, 853. Agno paschali praefigurata, 853. Crucem non recusavit, ut peccatum meum affigeret, 819. Crucem conscendens, peccata nostra secum, ut illic interirent, duxit, 115. Manus illius pro impiis et propter eos clavis confixae, 108. Pro eorum a quibus in crucem agebatur salute lacrymas fundit, 115. In cruce pendens, a latrone Deus agnitus, 864. Christus, nec a Patre nec a sua divinitate in passione derelictus, sed quatenus nostra representavit, 515. Nos enim eramus derelicti prius atque contempti, 545. In passione Christi, dum adversarius in Adamum visibilem impetum facit, in Deum incurrit ac superatur, 678. Quomodo ex his qui passus est obedientiam didicit, 545. Quomodo ipse lenitas potest ille qui tentantur auxiliari, 544. Miracula quae mortis ejus tempore facta sunt, 867. Cum salutis nostrae miraculo minime conferenda, 868. Christi non typus sed antitypos erat serpens aeneus, 865. Cruciatibus ejus omnes nos instaurati, 609. Exiguus sanguinis ejus guttas orbem universum instaurarunt, 868. Ne odio haberes fratrem tuum pro quo Christus mortem oblit, frater noster, cum Deus ac Dominus esset, effectus, 839. Pro peregrinis peregrinatus est, 839. Pro hominibus aequae mortuus est, 372. Utrumque sexum, passionis suae, salute donavit, 650. Voluntas ejus, cum tota delicata sit, Deo non adversatur, 578. Pro haereticis gratis mortuus est, 672, 865. Utrum omnes sine ulla exceptione adventu suo salvos fecerit, 864. An in infernum descendens, illic quoque eos duntaxat salvos fecerit qui crediderant, 864. Christi passio in saeculorum fine configit, 837. Passionibus suis omnia melitur, aetate quadam humanitatis et benevolentiae erga genus nostrum, 543. Ex suis nostra aestimat, expensa cum passionibus virium imbecillitate, 545. Corpus illius passum, per passionem exornatum est, ac per deitatem exsplenduit, 865.

Christus propter iniquitates nostras ad mortem ductus; sepultus, ut mortem gustaret, 728. Ad vitam rediit, atque in caelos ascendit, ut nos humi jacentes secum ducat, 728. Gloriosus et illustris rediturus, non quidem carnes, nec tamen corpore vacans, sed augustius diviniusque corpus habens, quale ipse solus novit, 728. Ob id ab haereticis contemptus, propter quod honorari debuerat, 617. Ad haereticos ejus divinitati, ob ea quae passus est, detrahentes apostrophe, 865. Christi mysteria, quot festis diebus suppeditant, 674. Unus eorum scopus, nostra perfectio et instauratio, 674. Eorum finis hominem Deum efficere ac supernam beatitudinem ipsi comparare, 23, 24. Eo tendunt ut ei similes efficiamur, 5. Christus, in omni sua aetate ac omnibus mysteriis, Christianorum exemplar; quod per partes ostenditur, 675. Christo, Deo, hostia et pontifice nemo dignus, nisi qui prius seipsum Deo hostiam viventem et sanctam obulerit, 86. Christus, qua ratione imitandus, 715. Actiones ejus ita nostrarum exemplaria sunt, ut tamen plenam perfectamque similitudinem fugiant, quare, 715. Ille tertio die a morte ad vitam rediit, nos post diuturnum tempus: alia exempla, 715. Christus, ex eo quod passus est, ad patiendum nos erudit, 869. Ex eo quod glorificatus est, hoc nobis affert ut simul glorificemur, 862. Baptizatum cum Christo sepeliri oportet, filium Dei esse, atque adeo deum ipsum, 215. Ethnicis ostendamus quid illos damones doceant, quid Christus nos erudiat, 179. Eos qui secundum Christum vivunt, Scriptura pro christis agnoscit, 591. Christus omnia charitatis officia in se recipit, 476.

Eorum qui recte esuriunt cibis et annona est. 619. Christi benigni benigna sunt omnia. 615. Christi benignitas unitanda. 572. Christum in interiori homine habere Apostolus ait, quo sensu. 897. Christum e caelo deducere, quid sit. 596. Christus interpellat pro nobis, id est, mediationis ratione supplicat. 550. Intercedit, ut homo, pro nostra salute. 550. Advocatio ejus, ut intelligenda. 550. Qualia ab haereticis patitur. 675. Ab impiis etiamnum accipit quae ignominiam habent. 735. A bonis, quae cum honore conjuncta sunt. 735. Quo consilio illis iram, istis premium differt. 735. Regnabit usque ad restitutionis tempora, et regni ejus non erit finis. 541. Qua ratione haec duo constant. 542. Regnare duplici modo dicitur: uno ut omnipotens ac volentium nolentium Rex; altero ut subjectionem in nobis gignens. 542. Inopinato ut sponsus adveniat. 729. Ut erit omnia in omnibus. 544. Christi gladius, quid. 582. Christi nomen, Gregorii awo, demones fugabat. 55.

Chrysippi solutiones. 596. Chrysippi philosophi in verbis novandis curiositas a Luciano irrita. 458. Chrysippi, quid Julianum imperatorem edocuerint. 96.

Cibus idem est corpori, quod animae sermo. 517. Cibo solido quinam indigeant. 54.

Cicadae lyra, et voces, quibus viatore prosequitur. 514. Quis lyram cicadis in pectore dedit, et canis illos atque garrulos quos in arborum ramis fundunt? 514.

Cicatrix peccati, post justificationem refricata, non nisi cum multis gemitibus et lacrymis aegre tandem obducitur. 636.

Ciliaris pontificum capiti imposita. 241.

Ciniphes ac canomyia ranas in Aegypto sequebantur. 506.

Circenses ludi. Constantinopolitani cives ita circa eos insanunt, ut eos pro vita et serio quodam instituto habeant. 615.

Circulatores, Eunomianorum exemplar. 488.

Circumcisio, baptismi quaedam figura. 715. Circumcisio a Paulo primum admissa, deinde sublata. 572.

Citharae Davidicae vis malum spiritum incantans. 827.

Civile dissidium externo bello magis odiosum. 158. Ut carnes proprias morsibus appetere horribilius est quam alienas. 158.

Civitas. De civitate sua gloriari quam insulsum. 610. Civitas quoniam optime gubernetur. 424. Civitatis supernae felicitas expectanda. 570.

Clamor spiritualis, per quem res alioquin minus exaudibiles cognoscuntur. 501. Per quem Deus tacentem quoque Moysen audivit. 501.

Cleanthis puteus, ab ethnicis commendatus. 112.

Clementia. Grave ac periculosum est ignoscendi assiduitate clementiam exhaurire, quare. 521.

Cleobulus, unus ex septem sapientibus. 815.

Cleombrotus ad praecipitum, ex libri Platonis lectione, impulsus. 109.

Clericus (Joannes) Gregorii maleficus aut imperitus interpres. 529.

Clericorum tres tantum gradus, post episcopum, in Ecclesia Constantinopolitana. 756.

Coches arx Ctesiphonti addita, quam firmiorem reddit. 435. Vide Julianus.

Cocytus, ethnicorum terror. 175.

Caelstis gloria, donum Dei et virtutis praemium. 20.

Ceclibatus, magna res est, qui in angelorum ordine censemur. 816. Vide Matrimonium.

Caelum. Quis caelum circumegit ac tornavit? Imo quid caelum ipsum. 519. Caelum ratio ordine, aeri lucem, terrae pluvias impertiens, benevolentiae legibus teneri videtur. 188. Caelum pro Deo habitum et cultum. 504.

Cena. Ne eos imitemur qui ad cenam evangelicam invitati non venerunt. 69.

Cenaculum. Cur Christi mysterium discipulis in cenaculo apertum. 740.

Cenobia, virginitas a Basilio Magno constructa. 817.

Cenobitarum et eremitarum inter se dissimilitudo. 597.

Cogitatio utilis ac necessaria, Deum sermones nostros audire. 881. Cogitatio divina. Vide Verbum. Cogitationes sultorum. 887.

Cognatio praestantior inter eos qui secundum virtutem progeniti sunt. 291.

Cognitio Dei, beatitudo est. 452. Cognitio rerum creaturarum, nec exacta, nec absoluta; harum solas umbras invenimus. 409.

Colloqui et congruere cum Deo quis debeat. 577.

Colossi ass. immensum. 818.

Columba, diluvii finem nuntiavit. 688. Cur in ejus specie Spiritus sanctus visus est. 688. Non ideo Spiritus sancti divinitati detrahendum. 688. Columbae penae cur a David expetita. 518.

Columna salis vere immortalis est, animaeque in vitium relabentis accusatrix. 510. Columna a Jacob uncta, fortasse ut lapidem salutis nostrae causa unctum significet. 509. Columna nubes interdu obumbrans; et columna ignis noctu splendens. 86. Columnae septem quibus Sapientiae domus nititur. 735. Columna Herculeis columnis sublimior ac splendidior, duplex in Julianum Apostatam inventa. 176. Columnae aureae, quid apud Pindarum. 785.

Coma. In eos qui ad pastorale munus nihil aliud conuclerunt quam quod comam raserint. 475. Flavae comae pudicas mulieres non ornant. 225.

Commemorationes anniversariae pro defunctis. 309.

Commiseratio in cadentem inimicum, iis qui stant lege praescripta. 100.

Communio haereticorum ut virus viperæ fugienda. 605.

Comparatio de his quae videntur, in Deo minime facienda. 899. 900.

Comprehendere. Nec Deus, nec ipsa creaturae natura hominis ingenio comprehendere potest. 522.

Concilium Nicaenum, divinitatis doctrinam certis finibus ac verbis circumscribit. 460. Nicaeni concilii tractatus. 904. Fides, seu fidei confessio. 894.

Concilium Seleuciense, Chalanae turris, sive Caipha concilium quo Christus condemnatur. 599. Piam et velerem doctrinam sustulit. 599. Vide Seleucia.

Concilium presbyterorum Ecclesiae Constantinopolitanae a Gregorio commendatum. 756.

Concionandi provincia, quando et a quibus suscipienda. 686.

Concordia, rerum creaturarum ornamentum. 425. Concordiae bonum a Trinitate exorditur: cui nihil aequum proprium est ac naturae unitas, et in seipsa concordia. 425. Exiguum concedamus, ut concordiam, quam majus bonum est recipiamus. 424. Concordiam privatim non publice bonam existimare, absurdum est. 425. Vide Pax.

Concordia. In hoc uno concordies erant Ariani quod in publicis conventibus seipsos jactarent. 455. Male concordies erant qui turrim exstremabant; quemadmodum vane quoque quidam facere non verentur. 745.

Condemnare. Malus celerem adducit ut bonum etiam virum condemnet; contra, vir probus ne malum quidem facile condemnaverit. 595. Hujus discriminis causa. 395.

Condonatio persaepe magni ad salutem momenti est ei qui injuriam intulit. 548.

Confessio peccati, magna villi medicina. 512. Confessio publica peccatorum, baptizandis proposita, quare. 712.

Confusio totam hanc rerum machinam in fine dissolvit. 585. Confusionis et perturbationis incommoda. 585.

Congredi et colloqui cum Deo quis debeat. 577.

Conjugatorum inter se officia. 640.

Conjugium bonum a Deo conciliatur. 554. Christi praesentia honestatum. 705. Conjugium Gregorii Senioris et Nonnae praestantissimum. 554. Conjugii felices exemplum in Basilii Magni parentibus. 776.

Connumerari, quid sit. 566. Eunomiani sola consubstantialia connumerari falso dicunt. 567. Quid inde contra fidem deducant. 567. Refelluntur. 567.

Conscientiae propriae reatus magna poena est. 173.

Considerationis expertus est improbitas. 96.

Consilium. Miserum est consilium serum capere, ac tum damni sensu affici, cum nulla ratione sarciri potest. 709.

Consolationis ratio multiplex iis proposita, qui mortuos parentes aut consanguineos ludent. 210.

Constantini Magni status equestris. 807.

Constantinopolis, urbs post Romam prima. 645. De primatu cum ea contendit. 843. Circa ludos circenses aliaque spectacula insaniens. 845. Ut alia, ita divinis rebus illudebat. 419. Situs illius amenissimus. 608. Constantinopolis, quibus titulis insignita. 755. Fidei velut emporium commune. 755. Zelum habet, etsi non secundum scientiam. 767. Martyrum parens. 629. Eorum cultu, Ariani rerum potentibus, orbat. 629. Ob ecclesias Ariani ereptas et Catholicis restitutas, exultat, honoremque pristinum martyribus deferit. 629. Constantinopolis Ecclesiae status, cum Gregorius illic advenit. 749. Seges quondam parva, sed Dei oculis magna. 751. Status illius variis sub figuris a Gregorio descriptus. 751. Ut seges illa postmodum crevit. 752. Quam spem Gregorius de illa conceperit. 752. Omnes hujus Ecclesiae ordines commendat. 756. Tres tantum in clero, post episcopum, gradus recenset, presbyterorum, diaconorum et lectorum. 756.

Constantinopolitani catholici, ab omni haereticum specie alieni. 614. Eorum religiosi mores. 608. Maximi Cynici artibus delusi, quasi tenelli boves vinculis soluti, a legitimo pasto: distracti. 485. Grex numero quidem angu-

stus, at pietate simplicissimus, quo tempore Gregorius hunc Ecclesiam presidebat, 469. Ea in Gregorio amant propter quam ab aemulis oppugnatur, 637. Erga eum affectu, ut ferrum eam magnetem, 634. Quare, 636. Constantinopolitanos disputandi cupiditas et linguae prurigo invaserant, et in exsequendis Christianae vitae officiis seigniores effecerant, 402. Eorum rixae, 575. Constantinopolitana sedes, archisacerdotalis, 636.

Constantius imperator divitissimus, Christique amantissimus, 93. Omnes tum suae, tum superioris memoriae imperatores, animi solertia longe antecellit: plura ejusdem argumenti, 93. Christi hereditatem pro viribus auxit; et eo nomine decessores suos gloria superavit, 78. Christianos crescere, atque in summam gloriae potentiaeque amplitudinem pervenire cupiebat, 94. Alius et magis regie de his cogitans quam plerique soleant, quare, 94. Constantius non tanto apud veteres, quanto apud nos odio flagravit, 75. Cum Romae ageret, contaminari se putavit si aram Victoriae videret, 76. Ob leges pro Christiana religione datas, Constantino aequiparandus 76. Ab Hilario et Athanasio laudatus, 76. Etsi comosubstantialis vocem non admisit, sensum tamen illius sincere confessus est, 77. A Gregorio Theologo, factorum omnium nescio, laudatus, postea vituperatus, 77. Constantius Arianæ impietati auctoritatem præbet, 460. Si catholicis molestus fuit, non religionis contemptum id fecit; cur ergo, 460. Ejus in catholicos agendi ratio, simplicitati tribuitur, 399. Quod nempe zelum haberet, sed non secundum scientiam, 399. Constantius, qua mente Gallum et Julianum a cognatorum corde servaverit, 87. Gallo Casare interempto, Julianum ei substituit, 92. *Vide* Julianus. Constantius Julianum fovendo et Casarem creando, ignorantia lapsus est, 78. Stultitia a quibuscumque insinuat, 98. Quod Julianus, ob Galli necem, hosti effecto, vires per commissum imperium addiderit, 93. Accusatio diluitur, quibus argumentis, 93.

Constantius inutili penitentiis, ut ferunt, in extremo vitam spiritu affectus, 402. Quod nimirum propinquis suis necem intulisset; Julianum Apostatam exulisset; ac novis fidei dogmatibus studuisset, 403. Obviam Juliano cum exercitu procedens, obit, 99. Julianus tamen sibi successore designato, 99. Constantii funeris descriptio, 139. Celebris pompa deductur, productis per totam noctem canticis, et cereorum ignibus, ut in Christianorum more positum, 139. Corporis elatio conjunctam cum morore celebritatem habet, 138. Deductur ad patriam civitatem, 138. Cum corpus Tauri iuga superaret, vox quædam, si multorum narrationi fides est, e summis locis audiebatur, psallentem et prosequentem, 138. Angelicarum forte virtutum, 138. Ut ad regiam urbem accessit, totius exercitus satelliti exceptum est, 138. Julianus ipse novus imperator, ut exanimi corpori, detracto diademate, demissoque, ut decebat, aspectu obviam procedat, a militibus admonitus atque coactus, 139. Illudque ad sepulchrum et nobile Apostolorum sanum prosequatur, 139. Constantii anima a Gregorio interpellata, 78.

Consuetudo temporis longinquitate confirmata, pro lege habita est, 306. Hinc idololatria lege constituta, 306.

Consuetudo. Familiaritas. Nihil refert cum quibus consuetudinem habeamus; modo in communi hominum cœtu tanquam in secreto vivamus; atque inter eos qui minime philosophantur, philosophia studia colamus, 468.

Contemplatio. Ad contemplationem assurgere volenti, necessaria sunt timoris rudimenta, 681. Quibus gradibus ad contemplationem ascenditur, 681. Contemplatio, non unica ad salutem via, 601.

Contemptus. Mœror ex contemptu nostri susceptus, quandoque in zelotypiam exardescit, 70. Quidquid facile percipitur, facile quoque in contemptum venit, 282.

Contentio et iracundia, iniquis judiciorum regulis, 417. Contentiones inter Christianos, quousque progrediantur, 417. Gravissima eorum incommoda, 418, 419. *Vide* Dissidium, Bellum.

Continentia, certo tempore, idque ex communi pacto et consensu, matrimonio junctis, non lege, sed consilio proponitur, 704.

Contraria per contraria procurare, Dei sapientia novit, 443. Contraria interdum aequè mala sunt, 848. Contrarium mistio in homine, 830.

Contritus. Dei contritus colligentis, et oppressos ad se recipientis allocutio, 753.

Conversio ad Deum, rari omnino exempli est, 448. Vere conversionis signa, 718.

Coquorum praefectus Nabuzardan, 806. Coquorum praefectus Demosthenes, ad ignem sibi congruentem a Basilio Magno missus, quare, 806.

Cor contritum. Hoc nomine vocatur sacrificium purificationis quod Deus a nobis requirit, 300. 2° sensu prædi-

tum, ossium tinea, ut Salomoni et veritati placeat, 807. Cor mulieris prætereuntes irretit, 885. Cor et intestina, qua ratione per baptismum lustranda, 723.

Corona gloriae lœta, pro mercedem Ephraim, et corona contumeliae (id est, clerus Ecclesiae catholicae clericis Arianis subrogatus) 756. Omnia hominum convicia unica spinea corona quae victori nostro coronam detraxit, et per quam sancti, vitae asperitate, velut corona se redimiri sentiunt, minoris habenda, 612. Corona laevis cinctus per Platonem Homerus; atque dimissus, ne juvenibus noxius et exitiosus esset, 458. Coronae adversus pugnantes comparantur, 80. Non autem supra sedentes, 80.

Corpus materiae expertum ac volubile quidam sibi finxerunt, 501. Corpus non est Deus; idque multiplici ratione probatur. *Vide* Deus. Corpora ex materia et forma constant, 430. Corpus humanum, ærumnosum, abjectum et infidum, 261. Ejus cum anima luctationis descriptio, 261. *Vide* Homo, Bellum, Anima. Corpus curandum est propter eum quod illud animae conjunxit, 262. Corporis afflictione Deus maxime conciliatur, 444. Corpore sublimior Basilus, etiam antequam hinc migraret, 771. Corpus animae vinculum appellat, 771. Corpus humanum ad gloriam coelestis hereditatem, ab anima, post resurrectionem, admittendum, 213. Quanta illius in hoc statu agilitas et subtilitas futura sit, 213.

Corpus Christi. Qua ratione educari oportet antilites et magnum Christi corpus tractaturos, 389. Corpus ejus est Ecclesia, 586. Omnes corpus unum in Christo simus, 587.

Correctio. Ab eo qui correctionem adhibet, quae ratio tenenda, 599. Correctio ea utilis et fructuosa, quae per confessionem ac publicam ignominiam, contemptioremque victus rationem efficitur, 599.

Corrigia calceamenti Christi, quid significet, 681.

Corripi a viro justo salus est, quam ab improbo inungi, 347.

Corruptio. Humana vita a corruptione matre nostra incipit, per corruptionem graditur, et in corruptionem desinit, 361. Corruptio ultima nihil aliud quam rerum omnium confusio, 585.

Corybantes, Rheæ sacerdotes, 678.

Cotus. *Vide* Gigantes.

Crates, prædixi relicta, publico præconio libertatem ostentat, 111. Crates dictum, de seipso libertate donato, 813. Cratesis matrimonium commune, 459.

Creatio, ex Dei bonitate decreta, 668. Creatio angelorum et hominum, quae de causa, 848. Quis creationis nostrae finis, 681. Ut Deum laudemus, et per bona opera imitemur, 681, 683. Ut deificemur, 147. Ut beneficio afficiamur, 867.

Creatura propria non est, 760. Creaturae arcanis rationibus ordinatae et constitutae sunt, nec confertim in rerum natura productae, 837.

Creavit ac gignit me: quomodo hæc intelligenda, 540. Primum ad humanitatem a Christo assumptam: alterum ad aeternam et incomprehensibilem Verbi generationem referendum, 541.

Crede Christianorum. *Vide* Julianus.

Credentibus salus, et non credentibus poena, Christus, 902.

Credere in aliquid et credere de aliquo non idem est; illud enim divinitati convenit, hoc rei cuiuslibet, 560.

Cretensis labyrinthus, 516.

Crimen quodcumque in Deum commissum, cur fornicatio et adulterium dicatur, 687.

Criminatio injusta est, cum ob multorum, vel quorundam culpam universus ordo in invidiam et crimen vocatur, 420. Criminatio sacerdotibus illata, non in eis sistit, sed quandoque in religionis mysterium transit, 420.

Crines. In crinibus situm robur, unum ex antiquis miraculis quae potentiam Dei testantur, 86.

Crocus Solonem turpiter eiecit, quare, 410.

Cruciatu. Christus Deus, per suos cruciatus, nos quoque ad subeundos cruciatus erudit, 433.

Crumena Christi nos ad pauperes alendos exhortatur, 283.

Crux Christi, longe ante adumbrata, cum Aaron et Hur Moyses manus in monte suffulcebant, 249. Quibus de causis Christus eam conscenderit, 449. *Vide* Serpens, Lignum. Peccatum ligno crucis affixum est, 439. Crux mortem prostravit, 865. Ad honorandas Christi passiones alacrier conscendatur, 865. Dulces clavi, tametsi valde acerbi, 864. Crux Christi quandoque per disserendi facultatem evacuat, 597. Nonnunquam sermonis ornatus, 539. Crucem coronatam Julianus sacrificanti exilis ostensam esse fertur, 101. Quae signi hujus interpretatio ab impietatis magistro, 101. Crucis signum demones et spectra quae Julianum terruerant, dissipavit, 102. Crucis signum in caelo, sub Juliano Apostata, cum Judei ab in-

stauratione templi sui, repentina terrae agitatione prohibiti sunt, 150. Idem signum in vestibus eorum qui hæc narrabant vel audiebant, 150. *Vide* Judai.

Ctesiphon, arx Persiae dimissa, 135. *Vide* Judæi.

Cubicularii imperatoris; an principi fideles, incertum; Deo autem magna ex parte infidi, 767.

Cunctatio, in salutis negotio quam periculosa, 839.

Cupiditas, bellorum parens, 375. Cupiditas, apud Christianos, pene ut actio plectitur, 146.

Curam animarum suscipere tutum non est, priusquam urbs perfecte sit purgata, 55.

Curatio aliorum, imperfectis periculosa, 25.

Curetum plausus et saltationes, 678.

Curiosus de mysteriis interrogans, ad explicationem ordinis naturæ provocatur, 383.

Curus igneus Eliæ quid significat, 510. Peditem ad Lydium currum currere, proverbium, 787.

Cyathus. Cyathos mare metiri, 517.

Cyclopes, juxta paganos, artis ferrariæ et aruorum inventores, 156.

Cygni cantus, pennis in auram expansis, 511.

Cynicismus exiguis finibus coerceri non sustinet, totum orbem pro civitate habens, 456.

Cynici, unde sic dicti, 493. Ex canibus sic appellati, quare, 454. Cynicum logiavies et circumforanea levis, 493.

Cynosarges, locus Athenarum ignobilis, in quem spurii coniciebantur, 435. Reliqui in Cynosarges releguntur; id est, pro spuris habeantur, proverbium, 135.

Cyprianus a Gregorio magnifico laudatus, quisnam fuerit. Auctorum hac de re opiniones, 453. Ex duobus Cyprianis, Antiocheno et Carthaginiensi, Gregorius unum efformasse videtur, 457.

Cyprianus (Antiochenus) arte magica in notitiam hominum venerat, 442. Impulso diaboli, Justinæ virginis pudicitiam tentat, 442. Dæmonem quandam, corporum ac vo-
luptatis amantem, pro lenone assumit, et ad labefaciendam Justina mittit, 445. Victum a Justina spernit, 444. Eam ob causam ab eo male habitus, ad Justina Deum confugit, et per fidem in Christum spiritu malo purgatur, 444. Magicos libros publice proponit, et in ignem conjicit, 444. Sacra sacri gregis ovis efficitur; atque etiam aditus: Pastor deinde creatur, ac pastorem optimus et probatissimus, 445. Cineres ejus futura portendunt, dæmones opprimunt, morbos depellunt, 449.

Cyprianus (Carthaginiensis) impetus omnes persecutorum, et scopolus quidam incurantibus fluctus, propulsavit, 446. In exilium deportatur, 446. In exilio positus, iudei per litteras hortatur ac roborat, 446. Aliptem eis se præbet, 447.

Cyrus, Babylonis oppugnator, 134. Zopyri erga eum facinus, 154. Cyrus Parysatidis filius, proelio cum Artaxerxe fratre commisso, temeritate sua victoriam amittit, 153.

D

Dædalus, ex veterum opinione statuis immobilibus oculos mobiles induxit, 516. Labyrinthum in Creta construxit, 516. Gnosius Dædali chorus ad numeros musicos sese movens, 516. In puellas gratiam ad omnem artis pulchritudinem contextus et expositus, 516.

Dæmonis impostura plerumque in eo posita, ut rei honeste specie ad malum abutatur, 367. Dæmones invidia atque odio adversus homines flagrant, 681. Homines dæmonum viventes supernis bonis frui, cur ferre non possunt, 681. Quidam ad exercenda lenonum ministeria coheres, 443. Quas lenocinii mercedes ambiunt, 413. Jesum inviti confitentur, 103. Eum a quo fugabantur (Christum) Deum esse noverant, 675. Christum Deum agnoverunt, quare, 867. Dæmones subterranei, 403. Signaculum crucis non sustinent, 402. Dæmones, Cypriani martyris cineribus oppressi, 449. Dæmones Julianam Apostatam saepe prosternunt, 112. Eo Gregorii, invocato Christo, contremiscent, 63. Dæmonum exercitus a Juliano movetur, 152. Dæmonum cultores mysteria sua externis prodere religioni habent, 491.

Dagon. Juliano extincto, rursus Ecclesie canit: Contritus est Dagon, 166.

Damasus Papa, Petrum Alexandrinum sede sua ejectum, et Roman profugum benigne excipit, 464.

Daniel justus, leonum furorem in lacu vinciens, 828. Exemplum ejus a quibusdam intempestive prolatus, ad excusandos eos qui ante languinem senes docere aggrediuntur, 686.

Daphne arbor, extincto Juliano, rursus fabulis deplorata, 169.

Dathan et Abiron adversus Moysen furore elati, 658. Eorum arrogantia fugienda, 591. Dathan et Abironis contumelia et impietas a contentiosis hominibus renovata, 591.

David inter filios Jesse natu minimus, 65. Sublimem et arrogantem Goliath mysticis lapidibus prostravit, 167. Ex ovium gregibus ad pascendum Israelem assumptus, 610. Ex pastore psalter, pravorum spirituum incantator, et rex Israel a Spiritu sancto effectus, 742. Magnus medicus ac malis eliam spiritus, per spiritum in ipso habitantem, incantans, 518. Per spiritualem concentum. Saul, cum a dæmone strangularetur, medicinam fecit, 167. David in tribulationibus diatatur, et mortis umbra circumfusus, Dei ope iunxit, adversus eam insurgit, 518. Mansuetudinis exemplar, 250. Per mansuetudinem multos superavit, 167. Columbe pennas expetit, vel quod leviores sint, vel quod spiritum adumbrant, 518. Geibos montibus dira omnia deprecatur, quare, 414. Non tantis lacrymis Jonathan, ac postea filium Absalonem deiebat, quantis Gregorius pacem absentem, 414. David non sine laboribus et auditoribus præfectum munus obit, 38. Temperantiam testis, 259. Cum Bethlehemiticæ cisternæ copia ipsi facta est, minime bibit, 259. David assuat, neque habet quo se vertat, et quis salvus esse poterit? 318. Saltatio ejus, ob artem requiem, quid mystice significet, 171. David gratiam prophetiam penitentia conservat, 689. Ob filii morbum ad preces confugit, 810. Absalonem parricidam excusat, 414. David in dicendo maxime sublimis, 565. Extincto Juliano Apostata, rursus libere cantet, 167.

Debitor, si ad pedes provolvatur, quid cum eo ageamus, 716.

Decalogus novus, Dei digito inscriptus, compendiosus salutis doctrinæ, sacerdotum ministerio insculpta, 727.

Decius imperator, qualis in Christianos fuerit, 446.

Decorum in risu tenendum, 491.

Definitio. Deus cum definitur, ipsa definitione crescit, 900.

Deformis corpore verus philosophus, anima formosus et elegans est, 480. Rose non absimilis, quare, 480.

Deificatione quam, vero ac sincero philosophie studio, et mentis in Deum elatione conciliata, 387. Sacerdos, per sacra munia et per mensam mysticam, sacrum deificationis munus obit, 453. Deificatione, finis est ad quem creati sumus, 147.

Deitas, ne quiddam femineum dicatur, 360. Deitas una. *Vide* Trinitas.

Delicia Dei, delicioso genere dicendi explicanda, 518. Deliciae nullæ his meliores que in mandatis Dei posite habentur, 475. Delicia Christianorum, sermo de Deo; et narrationes festivitatis eorum congruentes, 666. Delicia Christianorum, a peccato mundari, 690.

Delphica tripodis præstigia, 679. Delphicae nage miseris adolescentes olim orabant, 480.

Delphinus, quomodo veris tempore per gyrum assulat, et navis sceiores gaudii gastiens prosequitur, 841.

Demophilus, Asianorum antistes, Ecclesie quæ Constantinopoli tenebat, excedere coactus, 615.

Demosthenes eorumque præfatus, ad ignem sibi congruentem, a Rastio missus, quare, 806. Demosthenis sententia, de indignis propter dignos honorandis, 543.

Depositum a Patribus acceptum et custodiendum, quodnam, 193.

Desisio. Detidentur interim in hac vita pietatis cultores, dum Dei benignitas tantisper occultatur, 393. Quod quidem in Job ostensum, 396. *Vide* Job.

Descriptio in exilis, qua ratione obtineatur, 374. Descriptio, cujus tempore Christus natus est, cur veneranda, 674. Descriptionis tempore nascitur Christus, 371. Ut descriptores et tributorem exactores pudore quodam afficiat et misericordia commoveat, 372. Descriptio a tributi exactoribus sancta et humane facienda, 371.

Descriptor humanum se præbet, si ipse feliciter in libro viventium et pereuntium describi cupit, 375.

Desiderium, omne ad Deum tendit, 859. Desiderium baptismi Candacis exemplo suadeatur, 711. Desiderium baptismi, ad obtinendam vim ejus non sufficit, 709. Desiderio laborantibus, totius humanæ vitæ instar est unicus dies, 472.

Deus. Unde ea vox, juxta quosdam, originem doceat, 535. Relativa est, non absoluta, 535. Oratio de Deo quam difficilis, 569. Labentius de Deo quidpiam discamus quam doceamus, 71. De Deo verba facere præclarum, 568.

Seipsum Deo purum exhibere præclarus, 568. De Deo disserere, non omnium est, nec ejuslibet temporis, nec apud omnes, 489. Quando, apud quos, de quibus, et quousque id faciendum, 489. De Deo sermonem habens, mente et cogitatione horreat, 685. De Deo disserenti

periculum triplex incumbit, unde, 589. Dei natura omnem orationis facultatem superat, 561. Deus spiritu solo intelligitur, 51. Eorum qui de Deo philosophantur tria genera, 757. Tres antiquissimae de Deo sententiae, 525. Philosophorum absque deo sententiae, 97. Alii supra deos obolum efferunt, alii ne Deum quidem omnino esse censent, alii Deum rerum humanarum cura non tangi, 97. Deus hermaphroditus, a Valentino et Marcione inductus, 560. Deus nullo nomine exprimi potest, 552. Nulla voce quae totam Dei naturam complectatur, 552. Ad exponendam Dei naturam, edisserendum quid sit Deus; nec satis est aperire quid non sit, 502. Quid sit Deus explicari non potest, 528. Quid sit Deus ex toto capere nullus hominum potest, 552. Hoc est Deus, quod cum dicitur non potest dici, cum aestimatur, non potest aestimari, cum definitur, ipsa definitione crescit, 900.

Deus. Ens omnium quae sunt pulcherrimum et sublimissimum; nisi quis cum mali supra omnem essentiam ponere, 187. Alia omnia ut sint, a Deo acceperunt, 187. Deus unus in Trinitate, qua ratione confitendus, 579, 580. Dei nomina toti Trinitati communia; alia potestatis, alia aeternitatis, 535. Dei natura captem omnem superat: quod sit Deus percipi potest; quid et quale sit, non potest, 499. Deus ex rerum aspectu consideratione agnoscitur, 508. Deum esse, qui mundum condiderit, eumque summa providentia regat, argumentis ex rerum naturalium consideratione deductis ostenditur, 512. Deum esse, tum oculi ipsi, tum lex naturalis docent, qua ratione, 499. Ut musicum instrumentum aspicies, auctorem ejus mente reputas, sic universa haec rerum moles Deum esse convincit, 499. Deus semper est: universum esse in se complectitur; quasi pelagus quoddam essentiae immensum, 817. Dei essentiae nomina propria, Ens et Deus; magis proprium Ens, quare, 552. Dei essentia ipsi soli convenit, 551. Essentia Dei, et natura et appellatio una est, tametsi per cogitationes quasdam distinctas nomina quoque distinguantur, 552. Quod proprie dicitur Deus, revera Deus est, non quod nomen solum, 552. Et rursus quod natura sua Deus est, vere Deus nuncupatur, 552. Dei essentia non sunt immortalitas, et innocentia et immortalitas, cur, 550. Dei essentia aliquid positivum est, non negativum, 551. Quenam illa sit, Eunomiani quaerunt; nos, hac soluta caligine, atque crassitie discimus, 551. Deus natura sua simplex est; nec tamen simplicitas ei natura est, 848. Deus, et erat semper, et est, et erit; vel, ut rectius dicatur, semper est, 666. Atque hoc modo seipsum nominat, cum in monte Moysi oraculum edit, 666. Universum quod est in se complectitur; nec principium habens, nec finem habiturum; omnem tum temporis, tum naturae cogitationem superans, 666. Nec prorsus incomprehensibilis, nec perfecte comprehensibilis, quare, 867. Principii et finis ratione immensus, 667. Cur anarchus et immortalis atque aeternus appellatus, 848.

Deus, non est corpus, 451. Idque vel communes ipsae Je Deo notiones facie convincunt, 451. Non circumscribitur, 500. Corpus non est, ne aliqui compositum, et ideo solutioni obnoxium eum esse necesse sit, 500. Si corpus esset, non omnia pervaderet, quare, 500. Ne corporeus Deus in aliis corporibus, more liquidorum inter se permistorum, esse dicitur; id enim Epicuri atomis absurdum et anilius, 501. Sed nec Deus corpus illud est materiae expertus ac volubile, quod quidam sibi fingunt, 501. Nullo in genere corporum colloqui debet; est enim incorporeus, 501. Deus corpus non est, cum sit immensus, infinitus, figura expertus, ac huiusmodi ut nec tangi nec oculis cerni queat, 500. Nulla Dei species ex rerum corporearum simulacris colligi aut fingi potest, 505. Deus, in Scriptura, dormit, vigilat, irascitur, proficiscitur, et pro throno cherubim habet, 570. Ex nostris rebus, ea quae Dei sunt, ut potius, nominavimus, 570. Cum nostri curam, ob eas, quas ipse per spectas habet, causas, velut abijci, dormire dicitur, 570. Cum, repentina mutatione, beneficiis nos afficit, vigilare dicitur, 570. Cum in aliquem animadvertit, irasci eum finximus, 570. Quod autem nunc hic nunc illic operatur, incedere dicitur, 570. Quod in coelestibus mentibus velut libenter immoritur, sedere atque in throno esse nuncupavimus, 570. Alia ejusdem argumenti, 570. In summa: alia quaedam Dei facultas aliud quiddam rerum corporearum nobis depiaxit, 570.

Deus, cum sit lux omnium sublimissima, facie non videtur, quare, 589. Deus, lumen inaccessible, et ineffabile; hoc in intelligibilibus, quod sol in sensibilibus, 693. Praesentia sua infinitatem animae coarctat, 255. Quemadmodum sol oculorum imbecillitatem prodit, 255. Deum in ipso videre nos possumus, sicut nec solem in-

mis oculis intueri, 497. Quid Deus natura sua et essentia sit, nullus hominum invenire potest, 508. Tunc demum cognoscetur, cum mens humana ad exemplar illud ejus est imago ascendit, 508. Cognoscere sicut et cognitus sum: quanta pollicitatio! Deum perinde cognoscere ut cogniti sumus, 590. Dei plena et absoluta cognitio omni creaturae impossibilis, 498. Dei naturam nulla mens prorsus concepit, 552. Deum nemo upquam comprehendit, 500. Deum cernere angeli fortasse queant, si non prorsus, at certe plenius quam nos, 498. Deus mente sola exigue adumbratus, et ex his solum quae circa eum sunt: alia ejusdem argumenti, 847. Deus quia ob causas humano intellectu comprehendere non possit, 501. Quatenus comprehendere potest, nos ad se trahit: quatenus capi nequit, admirationem et desiderium sui excitat, 847. Id solum in eo comprehendere potest, quod immensus sit, 847. Deum intellectu percipere difficile: eloqui autem impossibile, 498. Qua mente id a Platone dictum, 498. Verius dicitur Dei naturam nullius quidem verbis explicari posse; animo autem atque intellectu comprehendere multo minus posse, 498. Dei substantia nulli rerum factarum substantia similis, 899. Nihil aliud est, nisi ipsum quod Deus est, 899. Deo assimilari nihil potest, 899. Dei in hac vita cognitio, exiguis quidam rivulus, et parvus magnae lucis argenti, 509. Dei principia homina, Spiritus, Ignis, Lux, Charitas, Sapientia, Justitia, Mens, Verbum, 505. Explicantur, et ex illis ostenditur Dei naturam cognosci non posse, nisi quis mente et cogitatione supra omnem corporeum speciem assurgat, 505. Deum nemo in hac vita concipere potest, nisi divinitus adjuvetur, 835. Deus diis, id est, purgatis hominibus innotescit, et quatenus, 847. Quomodo sancti, Scriptura teste, Deum cognoverunt, 509. Vide Patriarchae, Enos, Enoch, Abraham, Jacob, Elias, Isaïas, Ezechiel, Paulus. Deus, quo ordine hominibus in monte apparuit, 833. Dei posteriora vidit Moyses, quatenus tandem illa erant, 590. Eadem Gregorius in seipsum collectus vidit, 497. Dei posteriora sunt ea quae post eum existerunt, nobisque ipsius nomen declarant, 497. Non secus ac solis in aquis simulacra, infirmis oculis solem representant, 497.

Deus altis quidem lux, altis ignis est, unicusque videlicet ratione subjecta materiae, vel qualitate, 255. Deum tanquam ignem videt, qui eum ut lucem minime cognovit, 587. Ubinam Deus? 502. Ubi ante mundum conditum? non levem haec difficultatem parit, 595. Deum extra humani ingenii captem esse probant, 503.

Deus nullo modo mali causa est, 96. Dei est, non hominis, omni vitio carere, 810. Quod ipsis etiam ethnicis notum, 810. Deus Sapientiae nomine praecipue delectatur, 57. Nihil temere atque incassum operatur, 893. Inaccessibilis et intractabilis iudicis, tum universam rerum machinam, tum res quoque nostras regit ac gubernat, 520. Deus aliter res nostras insinuat, atque mortales solent, 610. Vide Providentia. Deus nihil tam proprium habet, quam omnes beneficiis afficere, 597. Ad iram a nobis vi adigitur; ad misericordiam suapte natura fertur; 810. Deus Charitas vocatur, quare, Vide Charitas. Item pacis nomine vocari potuit, Vide Pax. Deus peccatoris mortem non vult, sed redditum, 166. Deus omnia, quemadmodum voluit, fecit, 902. Dei voluntas, actio est, 581. Deus patibilis, 510. Deum perbessione omni sublimiorem in cruce penitentem et ludibrio expositum intueri quam mirabile, 819. Deus, nostrae salutis causa, homo factus, 665. Pro nobis, ut nos secum in gloriam reduceret, supplicio affectus est, 424. Mortem ipsam, nostrae salutis causa, pertulit, 615. Deus intelligibilium omnium summus est vertex, in quo desiderium omne conquiescit ac defigitur, 586. Deo nosmetipsos offerre debemus, 5. Optimus hic ordo est, ut qui rem aliquam auspiciatur, a Deo initium ducat, et in Deo conquiescat, 11. Dei apud meminit, quam spiritum ducere, debemus, 490. Dei recordatio, promptissimum et fortissimum in adversis solatio, 319. Dei tabernaculum, Ecclesia, 568. Dei vehiculum, hoc est, cherubim, 510. Dei deliciae, delicioso dicendi genere explicanda, 518. Deus nec loco circumscriptus, nec venalis est, ut totus ditiorum sit, 419. Deus nos et pro divitiis habet, et divites reddit, 166. Deus proprie Deus noster est, non autem proprie Pater, 514. Deum ex homine efficit, 68. Deum efficit, totorum pro Deo certanum praemium est, 433.

Dextera. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 960. Neque ad dexteram neque ad sinistram declinare, quid sit, 883.

Diabolus, quo sensu mundi princeps appellatus, 5. Pravus et agrestis asper, hereditatem Domini pervertens, 802. In paradisum, adversus hominem qui primus effectus est, ab initio irrepsit, 442. Medius inter angelos stans, Iobum ad cruciatum poposcit, 442. Dominum ipsum

adorsus, et tentationem admovit, 412. Ipse per Cyprianum magnum sanctam Justinæ animam, atque intactum corpus aggressus est, 443. Diabolus, incarnatione Verbi, et Christi passione deceptus, qua ratione, 685. Secum ipse pugnas, dissidia et seditiones in Ecclesia movet, 188. Diabolus, versipellis, atque in conatibus suis varius et multiplex, 443. Technas ejus animæ puræ celerius deprehendunt, 443. Diabolus, luminis persecutor et tentator, si baptismo justificatum adorsus fuerit, qua ratione repellendus, 697. Scripturarum peritus est hic latro, 697. Vitii sophista, ea Scripturæ loca supprimit quibus confutari potest, 697. Aliæ ipsius artes, 697. Diabolus, hominis odium non abiciens, cujus exemplar, 105. Diaboli complementum, Julianus Apostata, 55.

Diaconorum Ecclesiæ Constantinopolitanæ modestia, 756.

Diadema imperatorum quibus antiquo more impositum, 98.

Dialectica, in quo versatur, 789.

Dialogus sub Cæsarii nomine vulgatus illius non esse declarat, 197.

Diana venatrix, cervam Iphigeniæ sibi oblata loco substituit, 773. Hostium odium exemplo suo excitat, 146. Ut apud Tauras in Scythia colebatur, 679. Apud Spartanos, 679. Virgo crudelis, 679. Dianæ festum, in quo Spartani adolescentes virgis lacerantur, 109. Dianæ sacerdos. *Vide* Iphigenia.

Discendi facultas, probis et honestis virtutis incrementum, improbis et flagitiosis vitii stimulus, 90.

Didrachmum a Christo solum, servituti nostræ sublevandæ causa, 372.

Dies luminum, quænam, 676. Quæ et quanta hujus diei gratia, 677. Dies Dominica nova, quænam apud Græcos, 350. Diem (Pentecostes) Spiritui sacrum honori habemus, 739. Dies solemnitas ad presbyterorum ordinationem expectabatur, 4. Dies humani, dies mali, 231. Dies secundum Deum optabiles, 231. Dies vitæ extremus, animæ justæ dies festus, 231. Dies Domini magnus et horrendus, 890. Diei illius, cum nobiscum Deus judicis sua loquatur, descriptio, 505. Dierum hebdomades, 752. Dierum et annorum primitiæ Deo ab Hebræis consecrate, 732. Dierum et noctium incrementum et diminutio; inæqualitatis æqualitas, unde, 530.

Difficultates temporum non observandæ ad comparandas opes, 315.

Digitus Dei descripti sumus in libro viventium et per-euntium, 375.

Dignitas. Sedes primariæ dignitatem admirari stultum, fugere prudentissimum, 485. Dignitatum et graduum diversitas, utinam nulla esset, 485.

Dilgentiatis partim in terra relictæ, partim infra terram occultatæ, partim in cælum evectæ, 307. Quænam elementa et alia corpora pro diis habita, 306, 307. Vitia ipsa pro diis habita, 307. Dil esurientes, Pelopis dilaniatione satiati, 679. Dil gentium silentium suum vitari non poterunt, 679. Dil gentium, liddinis ac vitiorum duces et patroni, 145, 681. Eorum bella ad rebellionem incitativa sunt, 144. Quare, 145. In eorum religione, vitiosum esse honorificum etiam existimatur, quare, 145. *Vide* Saturnus, Jupiter, Mars, Apollo, Mercurius, Diana, Sylvanus, Bacchus, Hercules, Juno. Dil gentium, extincto Juliano imperatore, rursus contemnuntur, 168. Deorum illorum nomina et attributa, 168. Deorum quædam voces propriæ, juxta Homerum, 155. *Vide* Moly, Xanthus. Deorum gentilitatis obsceni anores, 141. Quam periculose ob omnipotem oculos positi, 145. Nonnulli altiore et abstrusiori in narrationibus illis sensum reconditum esse dicunt, 145. Refelluntur, 144. Rerum divinarum ne indicationes quidem ipsas inhonestas esse convenit, 144. Alia ejusdem argumenti, 144. *Vide* Allegoria.

Diluvii finis per columbam annuntiat, 688. Diluvium animarum, quod Ariane fraudis temporibus grassabatur, Ecclesia Nazianzena superavit, 541. Orbis universi diluvium sola effugit, 185.

Diocletianus, primus Christianos contumeliis affectit, 129. Non quia persecutorum omium primus, sed quia decimam persecutionem sub ejus successoribus protractam, prior excitavit, 129.

Diogenis ingluviæ, 459. Diogenis dolium incoletis dicacitas, 111. Diogenes tyrannus hospites loco cedere jubet, 111. Quidam illud, 111.

Discere. Diu discendum, priusquam docendi munus suscipiamus, 37.

Disciplina. Quibusnam disciplinis vel ad virtutem vel ad vitium juvenes informantur, 786. Præclarum ordinis ac disciplinæ exemplum in apostolis, 591.

Discipuli Christi, magni omnes et excelsi viri, atque electione digni, 591. Quem ordinem inter se custodierint,

591. Non omnes admittuntur ad transfigurationis Domini spectaculum, 591. Neque ad preces in supremo agone versantis, 591. Nulla in eis morositas aut dommandi libido, 592. Petrus et Paulus magni Christi discipuli, 58. Lumen efficitur, ut discipuli a magno lumine Christo vocati sunt, 721. Summa eorum quæ Jesus discipulis suis præscribit, 47. Nos Christi discipuli, non magistri pietatem nobis imitandam proponamus, 372.

Discordia, malorum turpissimum, ac perniciosissimum, 580. Qui discordiam infense oderunt, ad Deum et divinas mentes accedunt, 187. Quare, 187.

Disjunctio. Alterutram disjunctionem in omni argumento veram non esse, 529.

Disputatio non magis omnibus congruit, quam idem ciborum genus, 601. Disputatio de rebus fidei eruditioribus relinquenda, 593. Disputatio de Deo non celeriter agenda, 522. Quo perfectior est, eo difficilior, 511. Disputationem de Deo habendi cupiditas non laudanda, 577. Arguta et artificiosa de spiritualibus disputatio, quam indecora, 739. Disputationes supervacaneæ Evangelium evacuant, 539.

Disputationis genus duplex; alterum pro veritate, aliterum de veritate, 525. In disputationibus cavendum ne fratrem præcipiti judicio condemnemus, 599. Ne in minimis quidem disputationibus audaciæ signa præbenda, 598. Disputationum pugnæ, quæ nullam utilitatem afferunt: sic quidquid in verbis vel supervacaneum, vel curiosum est, vocat Paulus, 488. Ex uni disputationis tardio al omnes disputationes nausea plerumque contrahitur, 537.

Disputare. Non quilibet, nec semper de fide disputandum, 600. Mala ex Eunomianorum disputandi libidine oria, 488. Disputandi cupiditas. *Vide* Constantinopolitani.

Dissidia omnia unde exorta, 581. Dissidia quandoque permittit Deus, ut quantum pacis bonum sit intelligatur, 185. Domus illa ut civitas optime gubernatur, quæ vel nullis omnino, vel certe minimis dissidiis laborat; aut si laboret, quamprimum ad se redit, 424. Dissidia nescire, Deo et angelis maxime proprium est, 187. Ea compingere Dei proprium est, deinde hominum eorum qui concordiam bonum perspectrum habent; id est, Trinitatem colunt, 425. Dissidiis gaudentes, adversæ Deo partis, hoc est, diaboli sunt, quare, 187. Dissidiorum inter catholicos principia, 416. Dissidia catholicorum inde exorta, quod ex duobus eximtis pastoribus (Antiochenis, Meletio et Paulino) uter magis expetendus esset, reperire non possent, 427. Non de deitate, sed de ordine ac disciplina erant, 426. In catholicorum dissidiis, qui heri plus videbatur, hodie impius habetur; qui hesternæ diæ Joseph, aut Elias, aut Joannes, nunc scortator, vel Judas, vel Caiphas, 417. Dissidia Catholice, circorum et theatrorum certaminibus comparata, 763. Euripo nunc exundanti, nunc subsidenti, 765. Ludis puerorum in foro lustrantium, 765. Qui medias partes in illis tenebant, ab utrisque male habebantur, 425. Dissidiis omnia funditus evertuntur, 189. Veretur Gregorius ne, turbatis catholicorum dissidio rebus, Antichristus veniat, 419. Dissidiorum inter catholicos finis, 428. Hujus pacis sponzor Gregorius, 428.

Dissidere. Vocabulis non dissidendum quando syllabæ ad eandem sententiam ferunt, 684. Cum iis dissidere qui eandem fidem profitentur, improbissimum, aut maxime miserandum, 416. Quosdam dissidere quam inter se consentire præstat, eos videlicet qui ad malum conspirant, 416.

Dives in studio habeat, ut pauperem bonorum suorum participem faciat, tanquam alienorum dispensator, 480. Dives ulcerosum pro foribus jacentem præteriens, non imitandus, 370. Calamitatis ejus descriptio, 370. Per magnum et inextricabile chaos a Lazaro sejunctus, 741. Linguam suam a paupere Lazaro refrigerari postulat, nec obtinet, quare, 476. Dives philosophus, quid studio habeat, 480. Divites pluribus indigent; bibuntque, ut majore siti inflammentur, 480. Divitum officia, 612. Divitum et pauperum antithesis, 627, 881, 882.

Divinatio. Quoddam genus divinationis est, quo impostores cum subterraneis daemonibus congregiantur, 103. Divinatio quæ in somniis sita est, a quibus inventa, 157.

Divinitas, sola ex omnibus rebus causæ experts, 540. Graduum ac descensuum mensura minime subficienda, 541. Quod tamen ab hæreticis factum est, 541. Divinitatis arbitri et dimensores, quinam, 71. Ad divinarum rerum tractationem accedere haudquaquam tutum, nisi prius moles deorum trahens, quantum fieri potest, superata, aurisque ac mentis acies repurgata fuerint, 576. De divinis rebus oratio publica quam difficilis; et unde, 31.

Dispendium ac detrimentum omne potius ferendum, quam divinitatis jactura fiat, 660. Divinitatis doctrina certis finibus ac verbis a Nicenis Patribus circumscripta, 460.

Divitiae communes, pietas, 751. Prope te est verbum Dei: quid his divitiis compendiosius, 596. Divitarum male collectarum morbus est, ut plura appetere non desinat, 212. Divitarum cupiditas inextinguibilis, 314. Quod ipsi etiam ethnici confitentur, 314. Divitias labefactari ac perire necesse est, 882. Qui opibus student, audiant prophetam dicentem: *Divitiae si affluunt, nolite cor opprimere*, 612.

Doara, secundae Cappadociae oppidum, 253. Episcopus orthodoxus a Gregorio patre, et a Gregorio Theologo huic ordinatus, 252. Non in Basilii, antiquae metropolis episcopatum contempnimus, 254. Sed quod sacerdotes et praesules augere studentur, 254.

Docere prius ac postea discere, non bonus ordo, 761. Prius docere aggredi, quam ipsi satis edocti simus, stultum ac temerarium, 35. Docere magnum et praecursum est, ad discere periculo vacat, 388.

Doctores et antistites salutis principia nescire absurdum est, 401. Vulgo fortasse ignoscendum, si fraudem haereticorum per errorem admeris; at doctori quo tandem modo id concedatur? 401.

Doctrina in actione quam in sermone praestantior, 112. Christiana, simul vetus et nova, 138. Vetus quantum ad praedicationes, ac sublucentes delatilis motus, nova ratione posterioris Domini adventus ac miraculorum, 138. Quosnam auditores respuit, quibusnam perspicua, quibusnam abdita, 497. Doctrina divinitatis, certis finibus ac verbis a concilio Niceno circumscripta, 460. Doctrina purgata, quam apud Deum ampla et magnifica, 751. Rudes animos erudire facilius, quam falsa doctrina institutos, 33. Doctrinae atque eloquentiae non magnopere confidendum, 369.

Dodonae quercus deliramenta quo loco a Christianis ponenda, 679.

Dogmata quae recens baptizatus foras exportare, atque ad vulgi aures efferre potest, 728.

Dolor interdum sanitate praestabilior, 321.

Dominiatio. Duae summae rerum omnium differentiae, dominatio et servitus, 625. Non quas apud nos vel tyranni scidit, vel paupertas disjunctit, sed quas natura distinxit, 625. Dominiatio effectrix est, et princeps ac motus expers; et vocatur Deus, 625. Servitus creatura nominatur, 625. Quid inde ad astruendam Filii et Spiritus sancti divinitatem, 624.

Dominica prima, et Dominica nova quatenus differunt, 838.

Domus quanam optime gubernetur, 424.

Donativum a militibus acceptum impiae scenae locum dedit sub Juliano Apostata, qua ratione, 118.

Donum, baptismi nomen, 693. Praestantiora naturae dona omnibus communia sunt, 591. Alia vero quae libidinem excitant et possessores cruciant, paucis hominibus propria, 593. Dona in sacrificio offerenda Valens imperator ipsemet effecerat, 809. Dona salutis necessaria non potentior sunt, sed voluntum, 591, 593.

Drachma evangelica, regia imago fœdis affectibus obruta, et a Christo conquesta, 863.

Draco. Vexilla Romanorum imperatorum horrendis draconum hiatibus inflata, 107. Magnus draco, Julianus Apostata, 78. Mystici dracones ethnicorum extincto Juliano, dejecti, 168.

Dramatica personarum, apud Isaiam, inductio, quid, 865.

Dubius. In causa dubia vincat humanitas et facilitas, 690. In dubiis et incertis rebus, ad benignitatem et humanitatem propensiores nos esse oportet, 595.

Duci praestat quam alios ducere, 35.

E

Ecclesia Christi, eadem vetus simul et nova, 107. A Christo, ut Deo, creata; ut homine, haereditate acquisita, 107. Mirifica propagationis ejus descriptio, 107. Ecclesia Dei multis sudoribus et victimis, tam ante Christum, quam post Christum, caesis, collecta, 400. Dei tabernaculum variis virtutum ornamentis constructum, 368. Pulchra vinea, 705. Viva Dei vinea, 631. Ecclesiae matri Basilii Magnus totum se tradidit, 793. Ecclesiae fundamenta Petrus in fidem suam accepit, 591. Ecclesia corpus est, cujus membra diversas functiones habent, 586. Ecclesiae corpus, instar compositae cujusdam et inaequalis belluae, ex pluribus variisque moribus constitutum, 51. A seditione alienum est, 793. Qui unitatem evertunt, tanquam Ecclesiae labes et perniciēs, ablegandi, 612. Quid ordo in Ecclesia constituit ad totius Ecclesiae concordantiam, 586. In Ecclesiis hoc Deus constituit, ut alii

pascant, alii pascantur, 12. In Ecclesia posuit Deus primum apostolos, etc., 587. Ad Ecclesiae regimen per gradus est ascendendum, 13. In Ecclesia gradus nullus parvus est, 14. Ad Ecclesiae perfectionem, ministros ejus vulgo sublimiores esse oportet, 12. Ecclesia ab Arianis ex multitudine definita, 603. Ecclesiae pars selectior, quoniam, 793. Ecclesiae complementum, sacerdotalis ordo, 13. Ecclesia primitivorum, hoc est, civium supernae Jerusalem, 221. Ecclesiae gentium per insulas innovatas ab Isata designatae, 833.

Ecclesia persecutionibus illustrior et splendidior facta, 460. Post persecutiones ethnicorum, altera tempestas adversus Ecclesiam excitatur, id est, Arius, 460. Ecclesia unde ludibris obnoxia, 53. Probo ac dedecore affecta, 401. Ab illis qui sub Arianis persecutione temporibus obsecuti sunt, 401. In Ecclesiis nostras, velut gravis quidam morbus, irrepserunt Sexti et Pyrrhones, et contradicendi libidine excitata lingua, 593. Ecclesiae quot et quante calamitates, 393. Ecclesia, sub Juliano Augusto, quasi vidua, et viro carens, 85. Ecclesiae cruce victimarum et Christianorum ab ethnicis impleta, sub Juliano imperatore, 121. Ecclesiae facies quam trista, avo Gregorii, 51. Ecclesia in multis Paulos et Cephas et Apolliones divisa, 582. Ecclesiae throni ab Arianis post Seleuciense concilium occupati, 400. Ecclesia Nazianzena cur arca Noe vocata, 511. Ecclesiae ab haereticis occupatae, cum Gregorius Constantinopolim ad confutandos haereticos venit, 419. Adversus Ecclesiam debacchatur furiarum (Arianarum mulierum) exercitus, 630. Ecclesiae regende magna difficultas, 51. Quod raro accidit, Ecclesiae lex non est, 687. Unam tantum Ecclesiae utilitatem ob oculos ponendam spirituales episcopi probe sciunt, 357. Quidam Cappadoces Ecclesiae matri indigni, 591. Abiecsum Ecclesiae membrum, benigne ac humane tractandum, quare, 657. Ecclesiae throni, non digniorum, sed plerumque potentiorum sunt, 791. Ecclesiae ministris in exemplum propositae leges, 791. Ecclesiasticae reipublicae nihil melius, quam ut quisque paci studeat, 424.

Ecclesiastes, Hebraeorum rex, omnibus qui ante fuerant sapientior, 875. Quibus gradibus ad hoc pervenit, ut sapientiam verum hominis bonum esse intelligeret, 875. Hominum et jumentorum idem genus apud Deum esse cogitaverat, 879. Amissa sapientia, sui similis esse non poterat, 884. In quot et quantos errores incidit, 886. Metaphrasis in Ecclesiasten, Gregorii opus, non Theologi, sed Thaumaturgi, 875.

Echelus, Epirotarum tyrannus, crudelitatis nomine celebris, 125.

Eden. Bethlehem propter Eden, 24. *Vide* Bethlehem.

Edictum a Caesare Augusto ut describeretur universus orbis, 371. Edicta Juliani Apostatae in aedes sacras, 120. Edictum imperatoris ad comprimendas haereses validius, quam theologi sermo, 639.

Eleazar et Ithamar, Aaronis filii, sacerdotii oleo delibuti, 248.

Eleazarus, primitiae eorum qui ante Christum pro religione passi sunt, quare, 287. Septem filios offert, 288. Nempe spirituales, 288, 297. Coelestia mysteria didicerat et docuerat; Israellem proprio sanguine lustraverat, 296. Septem Machabæorum mortem, sacerdotii sui fructum retulit, 296.

Electiones episcoporum solis Nazaraei Christianis, aut iis potissimum committi oporteret, quare, 336.

Electionem et vinculum tollere, apud Isaiam, quid sit, 343.

Electrum, apud Ezechielem, animae a vitiiis purgata statum significat, 870.

Eleemosyna, haud infrugifera, 889. Munifice autem largiendum est, 589. Eleemosyna necessaria, non libera; lex, non consilium, 283. Qualis esse debeat. *Vide* Pauper, Misericordia, Beneficium. Indignis quoque danda, ne ea defraudentur digni, 343.

Elementa varia pro diis habita et culta, 506, 507. Elementorum permistio ac temperatio, pacis et concordiae documentum, 189.

Eleusinae urbis sacra, 679.

Elias, ob prophetiae munus, populi antistes, 38. Siccitatem depulsi, 519. Elias, refrigerata post siccitatem terra, e torrente refocillatus, cujus imago, 589. Ejus aetia quaedam, 754. Dei praesentiam, non autem naturam ipsam, aura quaedam tenuis ei adumbravit, 510. Elias et Joannes, summi philosophi, 793. Elias in sublime assumptus, 83. Igneo curru abreptus, 610. Novus Elias Joannes Baptista, 687. Elias loquendi libertas, 828. Elias curru igneo quid significet, 510.

Eligere. Prudentum est, ut in bonis meliora, ita in malis leviora eligere, 705.

Eliseus ob prophetiae munus, populi antistes, 38. A

pueris lacessitus, 607. Ejus acta quædam, 734. Elisei Melote plus virum habuit, quam aurum vestibus assum, 610. Elisei pulchra hæreditas, 828.

Eloquentia non magnopere confidendum, 369. Elysi campi, ex Mosaicis libris, ad paradisi nostri formam excogitati, 789.

Emmelia, Basilii Magni mater, merito *ἐμμελία*, id est, concinnitatis nomen habuit, quare, 777.

Empedocles, ut Deus et raptus in cælum videretur, in ardentem Ætnam se præcipitem dedit, 104. Calceio ignis æstu objecto proditus est, 104.

Empedotimus, Thebanus vates, cum Trophonio et Aristæo miserorum hominum chorus, 104. In penitissimus terre recessus sese abdiderunt, ut dii haberentur, 104. Deprehensa fraude, non plus honoris ex hujusmodi furto secassa adepti sunt, quam contumeliæ ob comprehensam fraudem, 104. In speluncis illis fame extincti sunt, 164.

Emporium fidei, Constantinopolis, 733.

Enach. Genus illius Israelitis quondam opprimebat, 274.

Enceia, quid hoc nomine significetur, 835. Eorum sollemnitas veteri lege constituta, quare, 835. Sacrarum ædium cordisque innovationem complectitur, 836. Varia Enceiorum exempla, 836. Enceia novæ Dominicæ, quænam, Enceia, verbum identidem præ voluptate repetendum, 836. Eucenium anime, 839. Ut celebrandum, 840. Eucenium resurrectionis celebrandum, 864. Ad Enceiorum festum veris amoenitatibus concurrunt, 811.

Enceiadus. Vide Gigantes.

Enoch, septimus inter primævos homines, 753. De eo non constat an Dei naturam comprehenderit, aut comprehensus sit, 509. Enoch translatus est, exiguum pietatis premium hac translatione consecutus, 823. Pietas ejus cur exigua dicta, 825. Quare Basilii Magnus ei comparatus, 825.

Enos, primus ape adductus est ut Dominum invocaret, 825, 258. Aut ut Dei nomine vocaretur, 525, 258. Spem habuit, non cognitionis Dei, sed invocationis, 509. Quare Basilii Magnus ei comparatus, 825.

Ens. Vox ad indicandam Dei essentiam aptior quam Deus, quare, 833. Proprium est essentia Dei nomen, 525. Ens proprium est Dei, 553.

Enthusiasmus, honestum ac speciosum vocabulum quo dæmonum participatio appellatur, 105.

Epaminondas et Scipiones intuetur Julianus Apostata, quare, 109.

Epicteti patientia, coacta potius quam voluntaria, 109. Epicuri atheismus, atomi, voluptas, 494. Epicuri philosophia nullum voluptate superius bonum constituit, 111. Ita qui disputare gestantur proponit, ut Epicuri impium Numinis contemptum, atque alienam philosophiam voluptatem exagitant, 494.

Epiphania. Quæ vocis hujus, et quam diversa apud veteres acceptio, 662. Qualis Basilii Magnus eo die, inter sacrificii solennia Valenti imperatori visus, 809.

Epirotarum tyrannus, Echetus, 125.

Episcopalis successio quænam proprie æstimanda, 390.

Episcopi et presbyteri appellatio primis Ecclesiæ temporibus communis, 9. Post primum sæculum distingui cepta, 9. Secundo inclinato sæculo, communiter distincta, 9, 10. Medio sæculo quarto promiscue adhiberi prohibita, 9, 10. Episcopi, humanis in rebus, ne adversus plebem quidem supercilium attollunt; at ubi Deus nobis periclitatur, ipsum solum intuentur, 808. Episcoporum seniles carnes ab Arianiis lacerate, 605. Episcopis quænam jussurandi forma præscripta, 471. Episcoporum auctoritas a Petavio contra Salmasium asserta, 9. Episcoporum electionem quibus commissam esse oporteret. Vide Electio. Episcopus Cæsariensis metropoleos, archisacerdos appellatus, 553. Seditio in ejus electione, 553. Electus a populo, episcopi qui aderant consecrandus offeritur, 553. Episcopi Nicæam contendentes, ut Arianis furori obisterent, Gregorium Theologum patrem catechesis sermonibus imbuunt, 538. Episcopi seniores patriarchæ appellati, 764. Episcopus. Vide Antistes, Pastor, Prelatus, Sacerdos.

Epistola Pauli ad Timotheum, antistites futuros informat, 391.

Equus ferocior frenum, nisi blanda manu permulceatur, non ferens, ejus imago, 854. Equum Homericum Gregorius imitatur, cum Athenis relictus ad Basilium solem impetu fertur, 790. Equum ad metam stimulare; proverbium, 669, 833. Eodem equo et magistro quinam utantur, 779. Generosi et indocilis animi cum equo indomito comparatio, 581. Equi optimi in Cappadocia nutritantur, 772. Equi ex seipsis, non vero ex his quæ extra nos sunt explorati, 773. Quid inde, 773.

Erat. Vox de Dei Filio tertio repetita, cur, 646.

Eremitarum et cœnobarum inter se dissimulatio, 597.

Eremiticæ vitæ commoda et incommoda, 817. Item cœnobiticæ, 817. Utrumque genus a Basilio conciliatum, 817.

Ericapæus cum Phane et aliis diis irridetur, 141.

Error, quatenus vulgo condonandus, 401. Erroris et seductionis consilia, 887. Refelluntur, 887.

Eruditio, etiam mundana, inter humana bona principem locum tenet, 777. Eam Christiani multi pravo judicio aspernantur, 778. Refelluntur, et quæ doctrinæ illius præstantia sit, aperitur, 778.

Esau, ante etiam quam in lucem prodisset, odio habitus, 805. Hoc bellorum quæ Ariani movent consilium est, ut Jacob expellatur, ipsique Esau ille subrogetur, 805.

Essentia Dei. Vide Deus. Essentia Dei non est ingentium esse, 551. Deus quasi pelagus quoddam essentia, 847. Deum supra omnem essentiam ponere et in ipso quidquid est collocare, per theologum licet, quare, 187. Essentia una et tres hypostases pie ab Orientalibus dicebantur, quod primum divinitatis naturam, alterum trium personarum proprietates declararet, 409. Unius essentia nomen, *homousia*, etiam in Scripturis non reperitur, admitti debet, 879. In Scripturis continetur, 898. Cur ab Arianiis rejectum, 898. Unius essentia nomine sublato, Ariana hæresis in fidei formulam introducit, 895.

Est, vox Deo propria; Erat et Erit, hujus nostri temporis, fluxusque et caduca naturæ segmenta sunt, 847. Hoc proprie non est, quod id quod non erat antiquus est, 760. Creatura proprie non est, 760.

Ethnici quidam theologi Spiritum sanctum, ut Gregorio videtur, per imaginem quamdam conceperunt, 559. Vide Gentiles. Dii ethnicorum a suismet theologis convicti, 566.

Eva, Adami segmentum, 562. Quid inde, 562. Eva et Seth ex eodem Adamo, non tamen ambo geniti: quid inde contra Macedonios, 565. Eva, tum generis nostri, tum peccati mater, 227. Ob infirmitatem, prior cladem passa est, et ob persuadendi facilitatem viro intulit, 670. Adamo pro socia sua hostem se præbuit, 554. Primum lapsa, prior quoque Christum, post resurrectionem, salutavit, 864. Eva, dulcis illecebra, charum venenum, 839. Cupiditate mala superabitur, qui eam sibi animo proposuerit, 839. Eva et Adami soboles, Seth, 562.

Evangelista non inter se discordes, etiam si alii in exponenda Christi humanitate plus operæ posuerint, illi ad explanandam divinitatis naturam se contulerint, 814.

Evangelium supervacaneis disputationibus evacuat, 559.

Eubœi, calculorum et mathematicarum disciplinarum inventores, 156.

Eucharistia. Christi corpus in hoc sacramento sine pudore ac dubitatione edatur, et sanguis bibatur, 860. Alia ejusdem argumenti, 860. Vide Corpus Christi. Eucharistia, sacrificium externum et magnorum mysteriorum antitypum, 56. Eucharistia, incrementum sacrificii, per quod Christi passionibus et divinitati communicamus, 10. Eucharistia mysteria, typi salutis, 325. Quo sensu, 325.

Euclides. Equis Euclides apum et aranearum artificum unquam imitando expressit, 515.

Eulalius, orthodoxus Doarensis Ecclesiæ episcopus ordinatur, 252. Gregorii Theologi ea de re oratio, 253.

Eunomiani in errore induci ex eo quod Pater dicatur Deus Domini nostri Jesu Christi, 544, 545. Non intellexerunt Deum illius dici, non ratione Verbi, sed humanitatis, 544, 545. Dei Filium æquivoce Deum dici contendunt, 555, 556. Equivoce simul et proprie, cum interit a Patre natura dissidet, 555. Hanc in rem canis terrestris et marini exemplum adducunt, 555. Refelluntur, 555. Ab uno homonymis genere ad aliud transire convincuntur, 553. Dei generationem et creationem, et Deum ex nihilo ortum prædicant, 491. Fluxiones suas et divisiones et sectiones prius abijciant, et de incorporea Dei natura quasi de corporea disputare desinant, 528. Ita fortasse dignum aliquod generatione divina concipere animo queant, 528. Eunomiani Isagogicum librum ad simpliciorum fraudem excogitant, 525. Seire se omnia et docere profitentur, 489. Se unquamque sapientes et acutos esse existimant, 559. Quæ jactantia eorum, 491. Unius diei momento sanctos fingunt et theologos creant; dialecticorum agmen, ut olim fabula gigantes, producant, 491. Levisimorum hominum amentia ad suam utilitatem abutuntur, 494. Lingue prurigne, ut morbo, laborant, 494. Lingua eorum et manus ad Gregorii sermones pruriunt, 488. Enigma tum studiosi, 559. Disputationum pugnis oblectantur, linguam volubilem habent, atque nobilioribus verbis inuse-

etandis aerem, 488. Circulatorum instar, hoc unum sibi proponunt ut imperitorum oculos perstringant, 488. Mala hinc exorta, 488, 491. Ludicre eorum interrogationes et ex arena constructæ domus, 529. Eunomianorum objecta, cum Gregorii responsis. Objectione prima: Si Filius et Spiritus sanctus Patri cœterni, cur non etiam principii expertes? 525. Responsio: Quia ex ipso, non post ipsum: quantum ad causam, principio non carent; quantum ad tempus, principii expertes, 525. Objectione secunda: Quomodo a passione immunis est hæc generatio? 525. Responsio: Quia incorporea, 525. Objectione tertia: Quisnam est Pater qui principii expertis sit? 525. Responsio: Nempe is cuius ne ipsius quidem essentia origo ulla reperiri potest, 525. Objectione quarta: Ipsum hoc, *genuit et genitus est*, quid aliud quam generationis initium inducit? 526. Responsio: Scriptura in his quæ temporaliter dicit, inversa temporum ratione multa profert; quid ergo si dixerimus: a principio genitus erat? 526. Objectione quinta: Vel volens (Pater) Filium genuit, vel nolens; si nolens, vis ergo ei illata est; si volens, ergo Filius voluntatis est Filius. 526. Dilemma, aliis Gregorii dilemmatibus retusum, 527. Responsio: Quod in voluntatem cadit, non voluntatis est, sed volentis; Patri generatio fortasse est ipsa generandi voluntas, 527. Objectione sexta: Quomodo genitus est? 528. Responsio: Ut scit Pater qui genuit, et Filius qui genitus est, 529.

Eunomiani arguari pergunt. Objectione septima: Existente vel non existente genuit Pater, 529. Responsio: O fuitiles nugæ! Hæc nobis conveniunt qui partim ex entibus, partim ex non entibus sumus; at hic generatio cum essentia ipsa convenit, atque a principio existit, 529. Objectione octava: Non idem sunt genitum et ingentum, ac proinde nec Filius cum Patre idem est, 530. Responsio: Idem non sunt quantum ad proprietatem ingentit et geniti; natura vel substantia idem sunt, 530. Objectione nona: Si ratione essentia idem sunt, cum ingentus sit Pater, ingentus quoque Filius erit, 531. Responsio: Recte, si ingentum essentia Dei esset; non est autem, 531. Objectione decima: Si Deus gignendi finem non fecit, imperfecta est generatio; si gignere cessavit, immensum quoque corpi, 532. Responsio: Sempiternum ne sit Filio nasci necne, nondum dico, quoadusque illud Scripturæ: *Ante omnes colles gignit* me, accuratius expendere, 532.

Eunomianorum parallogismus ex hac propositione deductus: Pater major Filio quantum ad causam. Pater causa natura; ergo major natura, 534. Responsio: Ab eo quod secundum rationem quædam dicitur, ad id quod simpliciter dicitur, captiose progreditur argumentatio, 534. Eorum dilemma: Pater vel essentia vel actionis nomen est; si essentia, Filius diversam a Patre essentiam habet; si actionis, Filius creatura est, 534. Responsio prima: Nec essentia nomen est Pater, nec actionis; sed relationem eam indicat quam Pater erga Filium habet, vel Filius erga Patrem, 535. Responsio secunda: Elsi Pater essentia vel actionis nomen dicitur, Eunomiani causam non obtinent, quare, 535. Eunomianorum disputationis præcipuum caput: Si Deus, et Deus et Deus, quid cause est qui tres sint Dei? 561. Responsio: Nobis Deus unus est, quoniam una deitas, atque ad unum ea quæ ex eo sunt referuntur, etiamsi tres personas credimus, 565. Individua in divinis est divinitas, 565. Cum ad divinitatem primamque causam respexerimus, unum est quod mentis nostræ oculis observatur; cum rursus ad ea in quibus est divinitas, et quæ ex prima causa, citra ullam temporis interapedinem, ac pari gloria sunt, tria sunt quæ adorantur, 565. Objectione: Apud ethnicos deitas una est, ut docent philosophi, et apud genus universum humanitas una; et tamen plures sunt dii et multi homines, 565. Responsio: At illic communitas unitatem habet, quæ cogitatione sola considerari possit, 565. Nostræ doctrine non eadem est ratio, sed personarum Trinitatis qualibet unitatem essentia habet, non minus ejus cum quæ conjungitur, quam sui ipsius respectu, 566. Eunomianorum argumentatio ex numeris petita. Quæ ejusdem essentia sunt, connumerantur (verbi gratia, duo vel tres dicuntur), 566. Quæ autem disparem substantiam habent, minime connumerantur, 567. Catholici, juxta hanc rationem, tres deos dicere debent: Eunomianis nullum tale periculum imminet, 567. Responsio prima: Numerus eam vim habet, ut subjectorum quantitate non item rerum naturam explicet, 567. Responsio secunda: Tria numerantur quæ totidem numero sunt, etiamsi natura differant; unum autem et unum, et unum, totidem unitates quæ substantia conjunguntur, 567. Amplior hujus responsi explicatio et illustratio ab exemplis, 567.

Eunomiani sacrilegi Scripturæ profanatores, 540. Quibus Scripturæ locis Verbi divinitatem oppugnant, 556. Brevis ad ea explicanda methodus: sublimiores voces di-

vinitati, humiliores humanitati ascribantur, 557, 540. Objectionibus suis veritatis viam turbant, 557. Objectionum illarum solutio, 557. In disputationibus de Filio fracti, acrioribus animis in Spiritum sanctum luctantur, 557. Rabulis comparati, 564. Macedonianis in impletato perfectiores, 564. Spiritum sanctum pro nihilo habent, 525. Baptismi firmam everunt, 615.

Eunuchi perstringuntur, 806. Feminarum curam habentes, virorum officiis ab imperatoribus Romanis præfeci, 599. Eunuchorum sub Constantio imperatore vitia, 399. Eorum ope utitur Georgius Alexandrinæ sedis invasor, 399. Eunuchi, cur a Gregorio passim insectati, 656. Eorum castimonia laudem non meretur, 636. Qualem pudicitiam ab eis postulet Gregorius, 636. Circa divinitatem pudice et caste se gerant, 657. Ne adulterium animo committant, 658. Omnes in vitium ita feruntur ut idem sit eunuchum et impium vocari, 658. Gravis ad eunuchos omnes admonitio, 658. Eunuchorum genus aliquod honorandum, 658. Eunuchorum spiritualium tria genera, 658.

Euphrates, fluvius omnium maximus, 155. Assyriæ partem perluit, Persidem præterlabitur, et cum Tigride miscetur, 155. Julianus Apostata portem haud minimam Euphratis dirumpit, et tantum ex eo circumducit, ut gestands navibus par esse queat, 155.

Euripiæstus. Vide Aristoteles. Euripi nunc exundantes, nunc subsidentes, controversiarum in Ecclesiis ætatum imago, 765.

Eusebius, Cæsareæ in Cappadocia episcopus, nomen a pietate apposite ducebat, 799. Non sine tumultu in episcopum electus, et ideo civitati suspectus, 795. Similitates cum Basilio presbytero exerceat, 792. Vir cætera quidem egregius, 792. Schisma inde secutum, 795. Ea similitate simul et Eusebii imperitia freti Ariani, Cæsaream se conferunt, 795. Quæ pacis redintegrandæ occasio fuit. Vide Basilium.

Eusebius, episcopus Occidentalis, 795.

Eusebius Samosatensis, ab exilio redux, saxis excipitur, 605.

Eusebius præfectus Basilio Magno infensus, quare, 811. Ex vexatore supplex, 813. Vide Basilium.

Euzoni et Monozoni Syriæ, 859.

Excusatio, ex timore petita, minor est quam quæ ex ignorantia facti, 401.

Exemplum quod raro accidit, lex Ecclesiæ non est, 687. Idque tribus proverbii confirmatur, 687.

Exercitus omnis in idololatram a Juliano fraudulenter inductus, 118.

Exinanitio Christi, quid, 647.

Existimatio. Ut erga hominum de nobis existimationem affectos esse nos oportet, 641.

Exorcismus in baptismo adhibitus, 712.

Expeditio in Catholicos a Valente imperatore suscepta, 794. Barbarica incursio animas subvertens, 795. Alia ejusdem Valentis in Cæsarienses et Basilium, 805.

Experientia, stultorum magistra, 192.

Expiatio mundi, Christus, 855.

Expilatio administratoribus republicæ prohibita, 570.

Executio sui ipsius, quam laudanda, 659.

Exilium nullum est viro Christiano, 465. Exilia Catholicorum sub Ariani principibus, 761.

Ezechias, rex Juda, quibus verbis Deum rogaverit et contestatus sit adversus Sennacherib, 165. Quo successu, Precibus adhibitis, vitæ incremento, gratia simul et signo retroactæ graduum umbræ donatus, 550. Hoc miraculo non inferius, quod pro Gregorii Senioris valetudine factum est, 550. Tres pueri in fornacem Babilonicam conjecti, filii Ezechiae fuisse ferebantur, 872.

Ezechiel, prophetarum omnium maxime admirabilis et excelsus, 465. Magnus mysteriorum et visionum conspiciet et interpret, 45. Quem impetum in pastores faciat, 45. Quid adversus malos principes et sacerdotes conestietur, 45. Vehiculum Dei, hoc est, cherubim, descripsit, 510. Quid sit illa visio incertum, 510. Cæterum nec ille, nec alius ejusdem ordinis, Dei naturam aut vidit, aut alius patefecit, 510. Visionis ejus explicatio, 870. Significatio in Ezechielem Gregorio male ascripta, 869. Ab imperio quodam male digesta, 869. Ex libello, quem communis sententia Gregorii opus esse ferebat, decerpta, 870. Ezechielem Jeremiæ servum exstitisse ferebatur, 872. Quod Ezechiel de ossium ac nervorum compactione disserit, futuræ corporum resurrectionis argumentum est, 215.

F

Fabula jure suo quidvis libere configit, 478. Scriptura sacra plerumque ad res dilucidius explicandas hujusmodi exemplis utitur, 478. Fabularum gentilitatis, non Scri-

plurimum nostrarum ludus est, ut agmentorum venustate quasi praestigias auribus atque animis offundant, 60. Fabula, idololatricae subsidium et patrocinium, 506. Fabulae gentium obscenae; quibus si divinitatem indicant, singularis stultitia est, 466. Refelluntur qui altiorem et abstrusorem sensum in poetarum fabulis reconditum esse dicunt, 145. *Vide Allegoria.*

Fallere. Nihil facilius est quam ut seipsum quis fallat, 635.

Fama suavior est animae, quam oleum corpori, 883.

Fames audiendi verbum Domini egre suffertur, 620. Paucos esse qui vere ac sincere huic medeantur, 620. Fames publica Caesare, 798. *Vide Basilus.*

Familiaritas. Quod genus familiaritatis in virgine detestandum, 849. *Vide Consuetudo.*

Familiarium insignia et narrationes, instar paternae hereditatis, ad posteros devolvuntur, 775.

Favere. Natura comparatum est ut suis quisque, tam praediis, quam liberis sermonibus faveat, 656.

Favus. *Vide Apis.*

Fel a Christo gustatum adversus mortiferum pomi gustum, 25.

Fellus Oxoniensis, operum sancti Cypriani Carthaginensis editor, 455. Cyprianum, Antiochia Pisdiae episcopum et martyrem, unquam exstitisse negat, 455. Refellitur, 456.

Femina domi manens virumque amans, a Salomone laudata, 222. Quae honeste intus versatur, ac muliebria officia virili animo exsequitur, foris oberrantia opposita, 222. Alia ejusdem argumenti, 225.

Feræ in sanctorum corpora ab Ariani immissae, 605.

Ferari Christianorum, quid sit, 751.

Ferrum. Ut candens ferrum aqua frigida, ita philosophicus animus periculis obdurescit, 466. Ferro ipso fortior sapientia, 888.

Favor imperitus, inutilis, 583.

Festinatio ultra fidei confessionem, si quando poscitur, progrediens, his periculis quae eruditione carent, 594.

Festivitas quaedam infestiva Gregorio reddita; cur et quando, 69. Festivitates martyrum quomodo celebrandae, 244. In festivitatibus Christianorum tympana non adhibenda, 171. Festivitates, ut a gentilibus celebratae, 665.

Festum. Festi praecipuum caput, Dei memoria, 685.

Festa, ut a Christianis celebranda, 171, 751. Non Judaeorum aut gentilium more, 171, 751. Saeculi pompa, et omne dedecus a Christianorum festis arceatur, 170. Haec gentilitatis festorum sunt, 170. Festos dies agitat Judaeus secundum litteram; gentilis, ut daemonibus placet; Christianus secundum Deum, 245. Quia ratione festus dies, ut Deo gratum est, celebretur, et in eo martyres honore afficiantur, 245. Festum novae lunae ubi cunctum cantu plausibusque a gentilibus celebratum, 170. Festi ac lati dies a gentilibus adversus Christianos acti, 167. Festorum civilium, quae per familias quotannis agebantur, enumeratio, 691.

Ficulnea infructuosa, eius qui baptismi gratiam negligit imago, 696. An Dominus illi parcat, incertum, 697.

Fides, doctrinae nostrae complementum, 559. In investigandis rerum principis potius sequenda quam ratio, 519. Non eruditior tantum, sed etiam simpliciorum est, 596. Fide, non personarum dignitate, christiani-mus insignitur, 807. Fides sub dio degens, copiosa et magnifica impietate praestantior, 755. Ex omnibus rebus una est quae nulla vi expugnari queat, 174. Idque Machabeorum exemplo declaratur, 174. Intra pietatis fideique orthodoxae fines consistendum, ne in alterutrum ex erroribus contrariis incidamus, 759. Fides conscripta apud Nicæam a recte credentibus episcopis trecentis decem et octo, 894. Ipsius fidei, seu confessionis fidei, tenor, 894. Fidei formula a baptizatis conscripta vel subsignata, 726. Quenam, 727. Fidei dogmata quae recens baptizato foras exportare, atque ad vulgi aures efferre licet, 728. Caetera intus addiscenda, et quasi sub sigillo tenenda, 728. Fidei depositum a baptizato ante omnia custodiendum, 724. Fides pulchra res est: testis Abraham qui iustitiae laudem ex fide consecutus est, 258. Omnibus Dei amatoribus admodum probabile est, neminem eorum qui ante Christum numeros omnes virtutis impleverunt, id citra Christi fidem esse consecutum, 287. Fidei doctrinam assidue proponere utile est, 757. Fidem de divinitate nostram, Spiritus sancti auxilio freti, in lucem producimus, 825. De fide non semper, nec quibuscumque disputandum, 600. Fidei propugnatores precibus juvare simpliciorum est, 726. Fidei doctrina, ne quid speculationis expertis atque aequum nobis habeat, 857. Timendum ut in argutis et captiosis fidem solvamus, 469. Fidei in alterutram partem conten-

tiosae deflexiones vitandae, 759. Ne scilicet in discrepando alterutri ex oppositis erroribus faveamus, 759. Fidei obtentu fidei integritatem violare maxime mortiferum est, 895. Contentiosi tanquam pro fide contentendos haberi volunt, 417. Rectae fidei vita congruere debet, 612. Fidem moribus quidam anteveriunt, 554. Fides sine operibus mortua est, quemadmodum et opera si fides absit, 728. Ut actio sine fide non est accepta, ita fides sine operibus mortua est, 475. Fides, quo sensu dicitur a theologo merces operum, 554. Fidei scutum in omnibus assumendum, 245. Fidei Christianae, sub Juliano Apostata, desertores, quales fuerint, 83. Fidei abjuratio Juliano, post mortem suam, ab histrionibus et mimis exprobrata, 159. *Fides tua saluum te fecit*, quibusnam hoc Christus dicturus est, 284.

Fides imperatoribus servanda, sed prius Deo, propter quem ipsis etiam imperatoribus, 542.

Fiducia et audacia quatenus differunt, 152.

Figura. Figuratum omnium antiquae legis allegoriae, quibus conspicuae, 855. His solis qui virtute Moysen referunt, 855.

Filius Dei, Deus est, non ut nos dii sumus appellati, vel ut Moyses Pharaonis deus dictus est, sed Deus verus, 898. Filium proprie Deum esse Scripturarum testimonio demonstratur, 555. Filium Deum negaus, Iudei insipientiores est, qui Filii nomen aequalitatis vocem esse censebant, 675. Filius Dei, profecto Deus non erit, si creatus fuerit, 468. Filium creaturam admittens, deitatis iacturam facit, et in eum contumeliosus existit, 451. Si Filius creatura est, creaturam colimus praeter Creatorem, 657. Filius non ex nihilo productus, 580. Non corporum instar generatus, 580, 581. Neque humano more, 580, 581. Filii non generatio, sed creatio metuenda, cur, 724. Filium genitum asserere minime periculosum est, 450. Filii generatio passionis omnis expertis, 554. Filius non est extensio partis alienius ex Patre, 895. Generatio ejus magna non esset, si comprehendi posset, 528. Ipsa hominis generatio atque natura incomprehensibilis, 528. Filius an voluntate genitus, 527. Cum sit a principio, incerto quaeritur utrum ante generationem existerit, 550. Filius vere Filius, quod et solus sit, et solius, ac singulari modo, et solum, 467. Multo minus a Patre differt, quam filius omnis a parente suo, 554. Secundum excellentiorem quandam relationem Filius est, 560. Ita dictus, quia essentia idem est cum Patre, et ex illo est, 555. Filius Dei unius substantiae cum Patre, quod Graeci dicunt *ὁμοούσιον*, 894. Id est, unius essentiae, 899. Tantis est, quantus videbitur Pater: totus de toto, integer de integro, perfectus de perfecta consummatumque virtute, 901.

Filius non ita ex Patre exstitit ut prius in Patre fuerit, postea autem in esse prodierit, 582. Ex Patre est, non post ipsum nisi sola principii cogitatione, 582. Principium habet, id est, Patrem, ut causam, 580. Sin de tempore principium intellexeris, principii omnis expertis est, 580. Eandem cum Patre aeternitatem habens, 580. Rerum omnium principium est, 580. Per Filium facta sunt omnia, non simpliciter, sed quaecumque facta sunt, 565. Filius, ex principio principium, 881. Patris terminus et ratio, 851. Filius voluntatem propriam atque a Patris voluntate separatam non habet, 548. Sed quorum una deitas, ita una quoque voluntas, 548. Sermo dicit suum non esse, sed Patris; quo sensu, 548. Fieri nullo modo potest ut Filius a iquo faciat quod Pater non faciat, 547. Quod Patrem facientem videt ipse facit, non serviliter atque indocte, sed perite et heriliter; aptius dicitur, atque paternae, 547. Non similia sunt utriusque opera; sed par utriusque potestas atque auctoritas, 547. Filius, Dei sapientia dictus, ut nunquam Pater sine sapientia, hoc est, sine Filio suo esse credatur, 897. Alia multa ejusdem argumenti, 897. Nomina Filii multa sunt, et multis quae de eo intelliguntur imposita, 552. Explicantur, 555. Filius variis nominibus appellatur, quae significationes divinarum ejus operum ostendunt, 900. Nominum illorum descriptio et explicatio, 900. Cur Patris imago dictus, 554. Primogenitus omnis creaturae, 901. Filius visus est, non ut Deus erat, sed ut homo capere poterat de Deo, 902. Qua ratione Patribus visus sit, 902. Missus quidem est; verum ut homo: quod si etiam ut Deus, nihil inde quod haereticis faveat, 866. De celo descendit, id est, humanitatem assumpsit, 548. *Vide Incarnatio.* Extremum diem ignoravit ut homo, 551. *Vide Christus.* Qua ratione vivit propter Patrem 547. Filius, ut Filius, Spiritui sancto non anteponendus, 725.

Filius hominis. Cur Christus ita vocatus, 556.

Filius Sunamitidis, vite redditus, 751. Filius Valentis imperatoris, cur non incolumis acceptus post orationem Basilii, 810.

Filii Heli sacerdotis. Facinoris quod in sacrificia committebant, penitus solvit eorum pater, 377. Filii Eccebia

regis Juda, 872. Filiorum Zebedæi grandiloquentia, 829.

Filiæ Schedai in Leuctris occisæ, 109.

Fimbria vestis Christi contacta, fluxum peccati iustificatus homo compressit, 717.

Finis ad quem creati sumus, descriptio, 117. Finem vite huius exoptare bonum est, 26. De morborum fine quidquam præclare cognosci non potest, principiis non recte consideratis, 380.

Flamma, ipsam, cuius fetus est, materiam absorbens, improbitatis homines improbos absorbentis imago, 426.

Flava comæ pudicis mulieribus interdictæ, 223.

Flores et fructus, eorumque varietas atque utilitas consideranda, ut si nihil aliud, ex ipsis saltem beneficiis Deum cognoscamus, 516. Flores quibus in Christianorum festis redimi licet, 171.

Fons aquæ vivæ. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900.

Fontes. Variæ de illis quæstiones proponuntur, 518. Fontis Castalii latices, quo loco a Christianis ponendi, 679.

Forma solis, lumen, 837.

Formicarum penuaria, et cætera omnia historiarum monumentis consignata, 516. Curiose de mysteriis interrogantes ad ea consideranda et explicanda provocantur, 516.

Fornicatio et adulterium dicitur omne scelus in divinum Numen commissum, quare, 637.

Fortuna. Rerum omnium procreatio atque productio cui vel fortunæ minime tribuenda, 508. Sed nec eorum dispositio atque conservatio, 508. Fortunam adversam ferre facilius quam secundam conservare, 415. Fortunæ templum, a Cæsariensibus Cappadociæ, sub Juliano imperatore, igni traditum, 126. Quæ Julianus in Cæsariensium admisit, fortasse ne obijcere quidem sequum fuerit, 126. Iusta indignatione commotus, ad huius facti ultionem progressus esse videbatur, 126. Quandoquidem iniustitias dominantium nonnihil concedendum est, 126.

Frater. Fratrem, sola plerumque suspitione ducti, præcandidimus, quem adhibita benignitate fortasse lucraremur, 600. Fratrum nomine appellandi qui nobis infensi sunt, si tamen id æquo animo palantur, 424.

Fraternus amor pulchra res est; ejusque testem habemus Jesum, qui frater noster vocari sustinuit, 258. Fratrum infirmitates qua ratione tolerandæ et curandæ, 600.

Fraus pulchra, quænam, 861. Fraus Arianorum post Seleuciense concilium, 400. Paucis exceptis, omnes in eam inciderunt; sed alii citius, alii serius, 401. Qui Ariane fraudis auctoribus manus dederunt, qua ratione dijudicandi, 401. Fraus a Juliano imperatore militibus facta, 117. Pauci eam effugerunt, 117.

Frigidi vini potatio, in veterum conviviis, 119. Quænam hæc potatio, 119.

Fructuum varietas, uberrima copia, et pulchritudo, 516. Ex ipsis Deus agnoscendus, 516.

Frugalitati ac simplicitati studeat, quisquis ad prædicandum Evangelium mittitur, 860.

Frumentum abscondens, plebi execrabilis est, 797. Frumenti emptores civibus maxime nocent, cum nec cognitionis jure commoventur, nec Deo frumentorum largitori gratias agunt, 798.

Fucus et pigmenta scenicis et trivialibus feminis Gorgonia relinquebat, 224. Si vir illam fucus uxorem perasperit, eam hoc ornatu spoliât, 631.

Fuga peccati, magna vili medicina, 512.

Fugere et civitate in civitatem, et persecutoribus cedere jubemur, quibus de causis, 122. Quandonam ex fuga redeundi, et sese persecutorum arbitrio tradendi officium sibi incumbere existimat episcopus, 225.

Fulgetra. Variæ atque inextricabiles de fulgetris ac tonitruis quæstiones, 519.

Funera Christianorum, psalmodiarum cantu et cereorum ignibus ornata, 157.

Funeribus renumeratio pietatis Constantii Augusti, quænam, 158. Funeribus oratio, quænam esse debeat. Vide Oratio.

Furum ac latronum, quos animarum pastor metuere debet, agendi ratio, 475.

Futurum. Dæmones non certo futura prævident, 93. Idque Juliani Augusti morte, quam prævidere nequiverant, luculenter ostensum est, 475. Futura, suis quibusque temporibus, complenda a Patribus in Filio Dei visa sunt, 902.

G

Gabronitæ melioris conditionis quam Gregorius, dum

Ecclesiæ Constantinopolitanæ opem ferret, quare, 639. Quinam Gabonitarum appellatione hic designati, 639.

Gades, quid, 789. Ultra Gades transire nemi concessum, ex proverbio, 789.

Galatarum dementia, 421. Vide Marcelliani.

Galilæorum nomen, contumeliæ causa, Christianis a Juliano imperatore datum, 112.

Gallus, Juliani frater, a consanguineorum cæde servatus, 87. Qua ratione educatus. Vide Julianus Aug. Gallus Constantii benignitate Cæsar effectus, 91. Res novas molitus, Constantii jussu necatur, 92. Gregorius, dum utriusque pietatem veneratur, temeritatem haudquaquam laudat, 92.

Gazæorum in Christianos effrenis audacia, sub Juliano imperatore, 121.

Gedeonis vellus, et terra vicissim compluta et sicca, 56. Pauci delecti milites multa hominum millia vincunt, 86. Trecenti viri tot hominum milibus non inferiores, 753.

Gelboe montibus dira omnia deprecatur David, 414. Quam ob causam, 414.

Generatio divina, ineffabilis, 581. Non curiosius inquirenda, 582. Aliquid ea dignum concipere, ut possibile, 528. Silentii honore decoranda, 529. Generatio divina, initium expers; nec contrarium evincunt hæc verba: *genuit et genitus est*, 526. Curiose de ea pertractare, periculo non vacat, 528. Ne passionem metuamus, dum generationem in Deo confitemur, 468. Generatio divina a passione immunis, 525. Hominum generationi quam dissimilis, 525. Vide Trinitas. Generatio Christi, 21. Ad comparandam homini supernam beatitudinem, 25.

Generationis animalium varii modi, 562. Modus singularis quo idem animal a seipso consumitur et procreatur, 562.

Genitum et ingentium quo sensu idem sint, quo diversa, 550. Deus quomodo genitus, 529. Ut scit Pater qui genuit, et Filius qui genitus est, 529. Quod supra hæc est, nube obiegitur, 529. An Pater Filium voluntate genuerit, 537. Geniti et ejus qui genuit eadem est natura, cur, 550.

Gentilis populus; an pullo quem Jesus conscendit significatus, 405. Gentiles, malorum dæmonum fectores, et sacerdotes et cultores, 668. Per nomina quæ colunt, sibi ipsis dedecus incurrunt, 680. Dæmonibus in hanc amentiam impulsus, 680. Quæ legibus vindicantur, ea ut divina venerantur, 143. Cur deos vitiorum patronos efflaxerunt, 681. Tibicinum cantu plausibusque, novæ lunæ festum celebrant, 170. Ut in aliis se gerunt, 665. In festis diebus agitando villosi, 751. Scelerum quæ in Christianos perpetrarunt, brevis enarratio, 166, 167. Gentiles, extincto Juliano, non jam filios suos et filias dæmonis immolabant, 166. Sævo atque infenso animo, disputantium Christianorum sermones expendunt, 491. Gentilium obscenæ fabulæ; obsceniora sacrificia, 466. Fæda sacrificia, 507. Eorum fœdissimi ritus, 151. Ad cæcæ gentilitatis probum expositi, 154. Gentilium mysteria egregie perstringuntur, 678.

Gentilismus et Judaismus e diametro oppositi; quod Judaismus unam tantum in Deo personam, gentilismus plures deos admittat, 668, 848.

Genus. Generis splendor in eo consistit, ut divinam imaginem conservemus, 447.

Geometria, a quibus inventa, 136.

Georgius Cappadox, infensissimus Athanasii hostis, et sedis illius invasor, 594. Athanasio pulso, Egyptum vastat; Syriam populatur; Orientis quantum potest arripit, 598. Diaboli administer, zizaniarum sator, Antichristi præcursor, 599. Episcopo eo tempore disertissimo, linguæ vice, utitur, 599. De eo episcopo variæ opiniones, 599. Opes Ecclesiæ quam bona pauperum sunt, in flagitiosos usus insumit, 599. Eunuchorum ope utitur, 599. Quas impietatis et audaciæ suæ penas luerit, 405.

Gigas. Gigantum genus quoddam erat et reliquorum hominum, 274. Gigantes, unde, juxta poetam, exorti, 792. Gigantes angulipedes, Cotus, Briareus, Gyges, Enceladus, 141. Insulæ in eos injectæ, 141. Immanes eorum fetus et soboles, 141.

Glacies. E cujus utero egressa est, 518.

Gladus ebrius in cælo, quænam facere jubetur, 504. Gladus Christi, sermo acutus, pios ab impiis dividens, 522. Verbi divini sectio, bonum a malo dividens, fidelem ab infideli secans, filium et filiam et narium adversus patrem et matrem et socrum excitans, 687.

Gloria futura. Vide Salus. Gloriam illam adeo Gregorius appetebat, ut dicere posset: *Deficit in salutare tuam anima mea*, 214. Ioannis gloriæ studium magno ad

virtutem impedimento est, 58. Qui gloriam ex liberalitate collectam alteri concesserit, haud facile reperietur, 544. Proximi oppressionem gloriam suam ducere, bono publico maxime contrarium, 421. Exigua hujus vitæ gloria ne magnum aliquid existimetur, 565.

Gloriari. De civitate sua gloriari quam insulsum, 610. Ne gloriatur sapiens in sapientia sua; nec in ulla re, ex iis quæ apud mortales laudi ducuntur, quisquam gloriatur, 270. Qui gloriatur, hac una in re gloriatur quod Deum cognoscat ac requirat, 270.

Gnosus: urbs Crete nobilissima, 516. Gnosius Dadali chorus, 516.

Goliath, a gigantibus oriundus, 254. A Davide prostratus, 254. Vide David.

Gomorrhæ ac Sodomorum celebris improbitas, celebrior interitus, 589.

Gorgonia, Gregorii Theologi soror; parentum illius encomium, 220. Sublimius disserendo, illi patria fuit celestis Jerusalem, 221. Nobilitas, divina imaginis conservatio, 221. Tum in matrimonio, tum in cohibitu, omnes ætatis sue mulieres pudicitia laude superavit, 222. Carni per matrimonium copulata, non ideo a spiritu disjuncta est, nec quia caput virum habebat, ideo primum caput ignoravit, 222. Maritum ad se pertraxit; filios et nepotes spiritus fructum effecit, 222. Gorgonia si a dotibus mulieri fortè ascriptis laudetur, perinde est ac si quis ab umbra statum laudet, 223. Virtutum quas colebat, diversa et luculenta descriptio, 225. Nullum oratum moribus suis præstantiorem agnovit, 224. Unus illi rubor placebat quem pudor offert, unus candor quem parit continentia, 224. Nulla mulier divinas res, tum ex divinis oraculis, tum ex propria intelligentia, magis cognovit, 224. Gorgonia, vehiculo mularum furore abrepto, ossibus ac nervis conteritur, 227. Medicum alium præter Deum habere non sustinet, virorum oculos et manus erubescens, 227. Salutem a Deo consequitur, 227. Insoliti cujusdam et prodigiosi morbi, quo tenebatur, descriptio, 228. Item miraculi quo, pretiosi corporis et sanguinis antitypa lacrymis admiscens, ab eo morbo sanatur, 229. Hoc miraculum, quando Gorgonia vixit, tectum et silentio compressum, cur a Gregorio patefactum, 229.

Gorgonia divina visione optatum obitus diem prænoscit, 229. Baptismus recens acceperat, 250. Baptismus pene ei soli non gratia sed sigillum fuit, 250. Ut maritus eodem sacramento perferretur, sique non dimidia tantum ex parte, sed tota perfecta discederet, precibus a Deo impetravit, 250. Dierum secundum Deum plena solvit, aut assumit, aut avolat, aut transmigra, aut paulatim ante corpus abscedit, 251. Psalmidæ verba ad exitum pertinentia rectando, 252. De anno mortis illius conjectura, 217. Supremæ Trinitatis, totam sese solimenti contemplandam et tenendam præbentis, illuminatione perfuruit, 253. Gorgonia hæc una liberis suis opes reliquit, nempe sui imitationem, et ejusdem laudis studium, 225. Exemplo suo conspicuum fecit, masculum et feminam, corporis non animæ discrimen esse, 227. Studio habebat de gratiarum donis minime se jactare ac gloriari, 227. Viri ejus nomen ignotum; patria Iconium, si Eliæ Cretensis fides, 217. De Gorgoniæ liberis quid certum habebatur, 217.

Graculus, alienis p'umis detractis, nudus ac turpis est, 556.

Gradus. Graduum et functionum diversitas in Ecclesia, 586. Gradus nullus in Ecclesia parvus, 14. Gradus tres honestorum virorum: primus, eorum qui bono propter bonum conjungi exoptant; secundus, eorum qui mercede bonum faciunt; tertius, eorum qui penæ metu a scelere abstinant, 104. Graduum et dignitatum diversitas nitum nulla esset, 485.

Graduum cantica, quænam, 475. Ea canere quinam mystico sensu dicantur, 475.

Græcari, nulla ethnica religionis lege præscriptum est, 153. Eisi præscriptum esset, non tamen ad ethnicos privatum pertineret, 153. Insula Juliani imperatoris sententia, quæ Græcari ethnicorum non Christianorum esse dicebat, 151. Vide Julianus.

Græcismus, vox in ore Juliani Apostatæ ambigua, 153. Variæ illius acceptiones, 154.

Græcorum, qui pallio et promissa barba gravitatis speciem præ se ferunt, fastus et insolentia, 457.

Grammatica plurimas artes complectitur, 788.

Grandiloquentia filiorum Zebedæ, 829.

Grandius plaga natalis Gregorii solum afflicta, 299.

Gregorii ad populum ea de re oratio, 299.

Gratia, baptismi nomen, quare, 693. Gratia baptismi, per quam Christus ad nos immigravit, quot et quanta in nobis operari debeat, 716. Ob eam superbia extollit quam periculosum, 719. Ejus conservatio ex Deo et

ex homine, 719. Acceptionem Dei beneficii et gratia veniam qua diligentia tueri oportet, 719. Ad gratiam a lege transeundum, 57. Gratiarum diversitas est, 743. Alia gratia opus est ad discernendum quænam sit præstantior, 745. Gratiam propheticam ad gentes migrare Jonas propheta cognovit, 62. Gratiam propheticam David penitentia conservat, 689. Gratia faciarum quædam pro fratribus facere cupiebat Gregorius, 453. O miraculas divinæ gratiæ opes! mens et lingua Christum habent; illa credendo, hæc confitendo, 396. Gratia divina indigemus omnes, 257. Si fidem astruentes nihil patimur, Deo sit gratia; si patimur, sit quoque Deo gratia, 742. Gratia Spiritus sancti ad explicanda mysteria ejus necessaria, 753. Quod in morbum incidimus, humanæ infirmitatis est; quod morbum depulimus, id rationis munus est divini gratiæ, 185. Gratia, boni principium. Agnosce unde habes quod sis, quod sapias, quod Deum cognoscas, 275. Alia multa ejusdem argumentum, 275. A Deo omnia, 198. Bonum omne initium a Deo ducit, 187. Recte factum, bonorum omnium suppetitiori acceptum referatur, 634. Ipsum etiam recte velle divino auxilio indiget, 654. A Deo est, 654. Quibus datum est, quomodo intelligendum, 654, 655. Item, Non est volentis, neque currentis, 651. Vulneribus per Maximi philosophi consecrationem Ecclesiæ inflicti mederi, Trinitatis opus est, 485. Christus Eunomianos immutat; pro argutioribus credentes, ac pro iis, quales nunc nominantur, Christianos efficit, 539. Catholicoz de Antiocheno episcopo dissidentium concordia, Trinitatis opus, 453. Deo acceptum referri debet, si sanctis ejus digna loquamur, 393, 450. Dei, qui omnia facit et mutat, benignitatis donum est quod doctrina in melius transferatur, et stoliditas rationi subficiatur, 441. Qui directionis dedit mandatum, dedit et omnia præstare quæ ad observationem ejus pertinent, 246. Gratia quanta virtus, Paulus ex persecutore, Spiritus sancti dono, pius effectus, 742. Ex malo in bonum mutatus, ne de seipso magnifice sentiat, 840. Dicit potius cum Davide: *Hæc mutatio dextera Excelsi*, a quo præmanat quicquid ab hominibus recte et cum laude geritur, 840. Cyprianus libros magicos igne absumit; a demonibus secedit; Deo adjungitur, o mirificam gratiæ potentiam! 441. Idem pastor creatur, ac pastor optimus et probatissimus; hæc Deus facit, 445. Peccatores ad vitam revocare Christi solus est, qui sua potestate mortuos vivificat, 758. *Lazarus, veni foras*; magna vox Verbi qua peccatores ad vitam redeunt, et fenebris vinculis solvantur, 718. Utinam Christiani fidei pravitate mortuos suscitet, quemadmodum corpore mortuos ad vitam lucemque revocavit, 674. Gratia divina in indignos minime influit, 255. Ea scilicet quæ vivorum sacramentis conferitur, 256. Sæpe fastum et elationem parit; quod omnium malorum nostrorum miserum est, 256. Gratia talentum vocata, 48. Gorgonia Theologi soror, studio habebat de gratiarum donis minime se jactare atque gloriari, 227.

Gregorius Thaumaturgus, divino Numine afflatus, 574. Ejus de Trinitate confessio, 574.

Gregorius, Theologi pater, in Hypsistiorum errore aliquando versatur, 528, 555. Animalium simulacra aut idola non coluit, 329. Ante baptismum Christianus, 554. Fidem moribus anteverit, 551. In magnis reipublice muneribus versatus, ne terentio quidem facultates suas auxit, 554. Dum catechizatur, contra morem genus fecit, et qui eum catechi et sacerdoti orationem profert, 558. Quod futuri episcopatus ejus præsagium habetur, 558. Baptizatus et ex aqua egressus, lumine et gloria circumdatur, 559. Ex oleastro in fructiferam olivam pulchre insitus, 199. Alter Aaron aut Moyses, 199. Dives his rebus quæ oculis cernuntur; ditior iis quæ tactu et absconditæ sunt, 199. Gregorius et Nonna uxor, filiorum simul et Christi amantes, sed Christi quam liberorum amantiores, 200. Virtutum et bonorum operum quibus ambo vacabant luculenta descriptio, 200. Ille novus Abraham, hæc Sara, quare, 220. Ille virorum, hæc feminarum exemplar, 221. Totam vitam ita instituerunt, ut nihil aliud quam moris meditatio fuerit, 210. Gregorius non repente, sed legitimo tempore interfecto, sacerdotium suscipit, 340. Feros Nazianzenorum mores mitigat, 540, 541. Orihodoxæ doctrinæ pater et magister efficitur, 541. Novus Abraham et Cappadociæ patriarcha, 799. Templum Nazianzi exstruxit, 5. Catechomenum, in Cæsariensem episcopum electum et, cogente populo, a provincialibus ordinatum non probat, 551. Artificialis quodam hæreticorum scripto decipitur; fide tamen intus illæsa, 542. Exortam ideo in Ecclesia sua tempestatem sedat, Theologo pietatis et operæ socio, 542. Quo zelo restiterit præfecto militum a Juliano imperatore misso, et Nazianzenum templum sibi tradi exposcenti, 553.

Cedit praefectus, alioquin calcibus cadendus, 553.

Gregorius morbo jacens, exiguum quiddam et desperatum spirans, ipsa Paschalis nocte et lecto surgit, et pro populo mysteria peragit, 550. Quod de sola recitatione liturgiae intelligendum, 550. Miraculo sanatur, et Dominica nova cum omni populo sacrificium offerri, 550. Quamnam apud Graecos Dominica nova, 550. Basilium Magnum in Caesariensem episcopum ordinari curat, 557, 799. Ariani et Valenti imperatori obsistit, 558. Morbo ultimo laborans, interitum ex sola liturgia robore concipit, 558. Prope centenarius obit, 558. Anno 574, 528. Quanta ipsius in omnium linguis et mentibus veneratio, 559. Gregorii patris ultimae dotes, 5, 6. Mansuetus et placidus pastor fuit, 193. Patrum optimus et filiorum amantissimus, 193. Abrahæ comparatur, 59. Ira ejus apud aculeo similis, qui ita pungit, ut mortem non afferat, 316. Tanta ipsius benignitas, quanta nec ab homine postulanda videtur; minæ ejus quâ ratione solverentur, 316. Stephano martyri comparatus, ob ignoscendi facilitatem, 346. Gregorius Theologus, ante ortum a pia matre Deo promissus, et statim atque in lucem editus est, consecratus, 537. Ab utero Deo consecratus, 49. Sub piis parentibus Nazianzi primum educatus cum Caesario fratre, 201. In Palestinam missus, ibique ob amorem artis oratoriae moratur, Caesario Alexandriam profecto, 201. Gregorius et Caesarius, hic ex Græcia, ille Alexandria eodem tempore Bysantium appulsi, 202. Domum simul redeunt, 203. Vide Caesarius. Gregorius Athenas advenerat paulo ante Basilium, 781. Exortus, dum navigaret, gravi tempestate, vehementer timet, ne non baptizatus et vita discedat, 552. Parentum precibus naufragio liberatus, Rhodum appulsi, 552. Basilium Athenas a Deo missum excipit, 780. Qui inde lucri percepit, 552.

Gregorius et Basilios, ex eodem patris fonte in diversas regiones dissecti, rursus Athenas coeunt, 781. Mutuo deinceps amore sanciuntur, 781. Gregorius Armenios Basilium argutis urgentes primum juvat, mox deserit, 781. Dum Athenis agunt, urbis superstitionibus non implentur, 786. Quæ de causa acriter ibi amicitia vinculis Athenis conjuncti, 783. Duas tantum vias cognoscunt, quarum una ad aedes sacras, altera ad professores ducit, 786. Christianos esse et nominari, omnibus rebus præstantes habent, 786. Hoc inter æquales erant, quod fluvius per mare dulcis fluens, 787. Præclarissimi sodaliti præceptores, 787. Per totam Græciam celebres, 787. Oreste et Pylade celebriores, 788. Triste hic miserum spectaculum cum Athenis profecturi sunt, et domum reversuri, 789. Ut obstitere sodales et magistri, 789. Gregorius solus remanere coactus, diu miser esse non sustinet, 790. Equum Homerico imitatur, et ruptis vinculis, ad sodalem impetu fertur, 790. Uterque domum reversi, cum nonnullis scenæ dedissent, sui juris efficiuntur, 790. Basilios a Caesariensi civitate retinetur; Gregorius pietas erga parentes ab eo abstractum tenet, 790. Gregorius linguam suam in profundis disciplinis eruditam, divinis postea nobilitat, 637. Sive in presbyterum ordinationi consentit, 11. Die solemniter presbyter consecratus, 4. In Pontum secedit, quibus de causis, 14, 15, 16. Gregorius presbyteratus non pudit ob altioris gradus cupiditatem, ut quidam forte suspicabantur, 15. Quid eum deterreat a praefectura, 47. A sacerdote, 48. Gregorii post fugam reditus variae causæ, 59.

Gregorius patri obedientem se præbet, et ideo benedictionem sibi reddi postulat, 61. Juliano Augusti minas non timet, 55. Postremus licet, ad persecutionem ejus cum Basilio reservatus, 174. Orto inter monachos Nazianzenos et Gregorium patrem schismate, obmutescit, procul ab omni bono remotus, 179. In Pontica solitudine, 178. Dolor ejus die ac nocte renovatur, per ipsa etiam monastica vitæ officia quibus schismatici vacabant, 179. Quoniam id pacto, 180. Quo fine Julianum Augustum duplici invectione proscindit, 79, 81, 82. Orationes illæ scripse, non palam pronuntiavit, 75. Juliani facinora luget ob Christianos vexatos, 100. Gravius autem ob sequentis vitæ cruciatu, qui Julianum ipsum et impietatis illius socios manent, 100. Gregorius, schismate composito, silentium exiit, et fidelibus imo populo Deo sermonem offert, 181. Sermonis illius scopus est, ut, propter pacem, gratia Deo agantur, et fideles de bono pacis admonerentur, 183. Caesarium fratrem oratione funebri celebrat, anno 568 exeunte vel 569 ineunte, 198. Gorgonium sororem anno 570, 218. Basilio ab episcopo suo vexato auctor est, ut in Pontum recedat, 795. Basilio in episcopum electo, domi se continet, ne invidia pateat, 801. Postea cum ad eum venisset, insigniorem inter presbyteros honoris locum recusat; ob utrumque factum a Basilio laudatus, 801. Caesariæ agebat, quo tempore Valens imperator cum Basilio colloquium in Ecclesia habuit, 809. Basilium Dei voce lo-

quentem audivit, 809. Gregorius, propositio sibi episcopati munere, acerbitate ac modestia impletur, 256. Eodemque modo alliciter quo poëti ad fulgura, 256. Episcopum Sasimorum ordinari se patitur, non suasionem inductus, sed coactus, 257. Ejus hac de re tum ad Basilium, tum ad alios, oratio, 256. Sasimorum episcopus esse renuit, 659. A Basilio ordinatus; cum cætera Basilii facta, supra quam dici potest, admiretur, hoc unum laudare nequit, 814. Hinc illi omnis vitæ perturbatio manavit, 814. Basilium tamen excusat, 815. Solitudinem et silentium expetit, 564. Quibus de causis, 564. Fugam post ordinationem illam capescit, 335. Quibus rationibus in solitaria vitæ proposito aliquandiu steterit, 259. Quas cogitationes in Basilium tum animo versaret, 240. Quibus rationibus inductus sit, ut sententiam maret, et onus inunctum suscipere, 239, 240. Aliam ejusdem argumenti orationem habet ad Gregorium Nyssenum, 241.

Gregorius de patre ac Basilio queritur, quod ipsum in animarum forum intulerint, 558. Quare animarum cura foro comparata, 558. Gregorius, etiam post reditum e fuga, curam Ecclesiæ Sasimensis suscipere non vult, Ecclesiæ Nazianzenæ cum suo patre curam non recusat, 251. Velut magnæ aquilæ et altissime volanti pulvis non inutilis, e propinquo advolans, 251. Patre mortuo, penam suam Spiritui, quo volet, et quoque modo volet, daturus, 251. Gregorius, propter plagam grandinis quæ natale solum afflixerat, sermonem ad populum habet, 299. Medio circiter anno 575, 299. Tunc pastorum princeps, 501. Divinæ misericordiæ sponsores se præbet, 509. In ordinatione Eulalii Doarensis, manus in se a quodam sacerdote immissas queritur, 251. Julianum præfectum in cives Nazianzenos ira commotum fletere modis omnibus tentat, habito ea de re sermone anno 575 circiter exeunte, 517. Gregorium patrem, medio circiter anno 574, funebri oratione commendat, præsentem Basilio, 550. Patre vita functo, solitudinem ac silentium expetit; quibus de causis, 564. Sermonem habet ad Julianum amicum, tribuit exequandis Nazianzeni præfectum, quare, 365. In Isauriam secedit anno 575, 365. Gregorius dignus habetur qui Trinitatis cultor ac sincerus præco fiat, 455. Eo animo Constantinopolim petit ut Catholicis ærumnarum socius esset, 469. Non sponte, sed invite, animarum regimen suscipit, 612. Quæ lenitate ac modestia fuerit cum Ariani Constantinopolitanis, 612. Ejus mansuetudo pro amicitia habetur, 612. Id Christi passionibus et ignominia minoris ducit, 612. Constantinopoli receptus in domo pia consanguineorum et amicorum, apud quos Catholicis ab Ariani vexati conveniebant, 484. Exiguum Catholicorum gregem impense laudat, et a detractatione tuetur, 615. Parvulam eorum Ecclesiam latorem se visurum certissime prædicit, 615. Catholicos eo modo erga se affectos experitur quo ferrum erga magnetelem, 654. Quæ tanti desiderii causa, 656.

Gregorius non novum fontem Constantinopolitanis rupit, sed abditum illum, quem Ariani obstruxerant, aperuit, 655. Nec jucundum nec facilem se præbuit, sed eum in quem morositatis polius et rusticitatis quam adulationis et servilis animi nota caderet, 655. Quod philosophiæ genus ea in urbe colebat, 656. Cui latebras quæreretur, 656. Gregem suum sermonibus foris, non temere jactatis, sed quos lectissimos habuit; non meretriciorum, ut a quodam perhibebatur, sed gravium et pudicorum, 756. Pro mercede, Trinitatis confessionem expetit, 756. Ita docuit, ut adversarios contumeliosis aut conviciis non incesceret, 757. Pacis ita studiosus, ut nihil de veritate relaxaret, 757. Hoc temporis spatio habitæ orationes multæ; in his quinque theologicæ, ex quibus Theologi cognomen adeptus est, 486. Gregorius, ut Joannes, efficitur vox clamantis in deserto, 648. Deserto prius loco, et siccitate laboranti, nunc autem valde habitabili et frequenti, 648. Lapidibus appetitus in urbe regia, pati non detrimento ducit, sed polius non pati, 428. Periculorum quæ pro Christo toleravit optimum fructum refert, populi Catholici incrementum, 428. Gregorius Maximum cynicem amanter excipit, familiarium numero ascribit, et publico encomio, sub Heronis homine, celebrat, 455. Corpore tunc temporis aeger, 454. Quid, audita illius in episcopum consecratione, egerit, 470. Gregorius ab adversariis ex omni parte tentatus, 482. Unam hanc sapientiam se scire proficitur, quæ in timore Dei sita est, 482. Ipsa superbie dives, 482. Nusquam exsul, 482. Thronum episcopalem prompto et hilari animo nunquam se concessisse declarat, 482. Pecuniis spoliari non poterat, cum nullas haberet, 485. Amicos suos, parendo polius quam accipiendo, gravaverat, 484. Eos tamen experitur, alios contrarios, alios a longe stantes, 484. Solus relictus,

constantiter omnia tolerat; eos tantum lugens qui sibi molesti fuerant, 484. Parum adest quin Petrus eum abbeget, 434. Petrus ille, quis, 484.

Gregorius, clamans licet et lamentans, in archisacerdotali sede a civibus Constantinopolitanis collocatur, 636. Anno circiter 579, 575. Concilii in urbe regia congregati suffragio, Constantinopolitanam Ecclesiam praeficitur, 745. Meletio concilii praeside vita functo, Antiochenam Ecclesiam regimen Paulino, ex condito, dimitti obnixè rogat; quo negato, de secessu cogitare coepit, 745. Egyptii et Macedones eum, praeter canonem, Ecclesiam Constantinopolitanam prepositum exposulant; datam hinc occasionem secedenti avidius arripit, 745. Votis ejus annuitur, 745. Ultimum vale dicitur administrationis suae rationem reddere, et collegarum iudicium subire paratum se ostendit, 748. Regiam civitatem salutifera doctrina imbuit concilii Patribus offert, 755. Constantinopolitanam cathedram se non affectasse multiplice ratione demonstrat, 638. Huic Ecclesiae, ut vidum tutor atque curator, opem ferre tantum intenderat, 639. Gregorius verum minimeque adulterinum sacerdotium custodivit, 761. Imperatorum aulas calcare non appetiit, 761. Pro laboris mercede secedendi licentiam petit, 761. Fastidii ac lassitudinis ejus causa: prima, corpus tempore, morbo ac labore confectum; secunda, mansuetudo sibi toties in crimen versa; tertia, cum invidis haereticis et Catholicis pugnandi necessitas; quarta, episcoporum inter se dissidia, 762. Quinta, Oriens et Occidens, Antiocheni schismatis occasione, divisi, 763. Pacis inter Catholicos Antiochenos initum sponsorem se praebuerat, 438. Missionis libellum petit, 766. Supremum vale Ecclesiae Constantinopolitanae dedit, 766. Eius lingua sileat, se tamen manu et armento pro fide pugnatum spondet, 767. Senectute, morbo, et Basilii desiderio confectus, 852. Ab ipso Basilio vita functo, per visiones nocturnas officii admonetur, 851. Punebris orationis tributum Basilio Magno persolvit, 771. Quibus de causis, 771. Gregorii effigies. Sapientiae et sacrae litterarum studiosum se proficitur, 533. Sermonibus doctrinaeque studiis se delectari non inficitur, 152. Uno sermone sapientiae dives, ac pretiosa margarita cum omnibus aliis quae quondam habuit commutata, 181. Alia ejusdem argumenti, 181. Dicentes audire, quam dicere paratior, 581. A suscepta narratione seipsum reprimere vix poterat, 785. In omni sermone atque actione ipsi propositum erat, ut fidei suae commissos perfectos redderet, 219. Non quidem anathema pro haereticis fieri, sed tamen aliquam gratiam iacturam pro illis facere cupiebat, 453. Solitudinem ab initio amaverat, 11. Eamque in maximis gravissimisque periculis Deo venerat, 14. Ei vita privata lucris ac divitiis omnibus optabilior, 58.

Gregorius, in miraculis admittendis cautissimus, 101. Demisse de orationibus suis sentit, 371. Item de seipso, 580. Laudes suas ab alio praedicari nunquam sustinuit, 788. Oblectamenta quibus labores suos levare solebat, ambulationes in maris ripa, circa solis occasum, 477. Cum neophyti eos a quibus baptizati erant ad mensam exciperent, ipse laudabili et honesta eorum vita ali, et eo modo ab eis excipit optat, 711. Persecutionis tempore lapsos non recipit, qui vel nullo modo, vel non satis deprimuntur, nec patrato criminali parem vitae emendationem afferunt, 690. Cumque recipit, convenientem eis locum assignat, 690. Ut se gerit in eos qui injurias intulerant, 761. Referendae injuriae potestatem, satis gravem penam existimat, 764. Gregorius petulantiae ab Ariani accusatur, 607. Circa hominem de se existimationem ita affectus, ut siquidem ea contingeret, non libenter acciperet, 611. Sin minus, valere juberet, nec quidquam de rei veritate propter hominum opinionem detracturus esset, 611. Quam alienus semper fuerit a mutanda, pro temporum diversitate, fidei et doctrinae forma, 611. De corporis in se tyrannide apud Deum deplorat, 868. Inde mœstus est, unde aili gaudent, 761. Nec mirabitur, si quando morosus aut musio plenus a perisque audiat, quare, 761. In crimen ei datur quod Ariani ponarum vicem non reddiderit, 764. Gregorio exprobratum est quod nec mensa oppara, nec magnifica veste uteretur, nec splendide in publicum prodiret, 765. Criminationem diluit, et propositos ita viventes perstringit, 765. Seipsum ad vulgi mores inflectere non vult, 765. Pastor timidus et circumspectus habetur, eamque ob causam, cautionis, tanquam ignaviae notam subit, 474. Qua ratione notam illam expungat, 474. Deum rusticitatis suae patronum invenit, 610. In seipsum collectus, Dei posteritatem vidit: quidnam sit illud, 497.

Gregorius Nyssenus, viriutum omnium norma et exemplar, 215. Theologo in episcopum Sasimorum ordinato,

Nazianzum venit ut eum consoletur, 215. Serius quam res postularet accessit, ut Theologo visum est, 245. Gregorius Magnus multa ex Theologi Apologetico ex cerpsit, 10.

Gregorius quidam, consilium, ut hominum sermo est, capit adversus Alhanasium insurgendi, 594. Cum tamen magnam apud eum gratiam et auctoritatem obtineret, 594. Utrum ex iis fuerit qui fabulam de manu Arsenii contexerant, res dubia et incerta, 595. Gregorii Cappadociae, Alexandrinae sedis invasoris, prava indoles, 595.

Grex fidei concessionem retinens, pastoris sui defensio est ac gloriae corona, 611. Item bene ordinatus, 749. Grex Catholicorum exiguus, a detrahentium lingua defensus, 615.

Grus. Vide Palamedes.

Gubernari. Tribus his rebus gubernamur, supplicii metu, salutis gloriae spe, et cultu virtutum, 535.

Gustus, ut, et qua de causa purgandus, 722.

Gyges annuli conversione Lydiorum tyrannus efficitur, 786.

Gynaecae omnia, simplicitatis alumna, Eunomianorum disputationibus turbata, 488.

Gypsum aqua permistum, et lactis colorem mentiens, subdola fidei confessionis imago, 895.

H

Habacuc. Gregorius stylium ejus imitatur, et quasi e specula cum eo diligenter observat, 815. Habacuc acriori oratione utilis propter iudicium iniquitatum, 42.

Habitus. Ei qui bono habitu penitus imbutus fuerit, in malum labi difficilior est, quam ab initio bonum Ceri, 426.

Habitus malus. Progressam improbitatem excindere quam difficile, 598.

Habitus (vestimentum). Quo habitu simus, philosophico an communi, nihil refert, 458.

Haereditas Domini terram universam operuit, 802. A pravo et agresti apro devastata, 802. Eam tollere Julianus aggreditur, 107.

Haereres priorum saeculorum bellum pro bono adversus Creatorem gerebant, 460. Earum enumeratio, 460. Aliae, prima propositione, auctorum suorum consilia produunt; aliae virus suum per ea quae nobiscum habent communia defendunt, 895. Istis nihil periculosius esse potest, 895. Prima vinci facile possunt, vel facile vitari, 895.

Haeretici, sycophantae, 865. Aliis etiam titulis a Gregorio designati, 865. Eorum variae de Christo sententiae, 675. Pro uno Christo multos introducunt, 582. Quid eos induxit ut Christum proprie Deum esse negarent, 545. Christus pro haereticis gratis mortuus est, 672, 865. Ob id ab haereticis contemptus propter quod honorari debebat, 647. Qualia ab eis patitur, 675. Haeretici inter se concordēs, ac discordes, 536. Instar fluviorum, qui a se divisi rursus coeunt, 536. Quibus in rebus consentiant, aut in quibus contendant, plane intelligi nequit, 556. Haereticorum, qui prioribus saeculis Ecclesiam turbaverant, nunc ac praestigia suomet profundo absorptae ac silentio traditae, 460. Quoniam in his profundi ac silentii vocibus allusio, 460. Haereticorum communio ut viperæ virus fugienda, 605. Non corpus laetit, sed intimos animae recessos inficit, 605. Ecclesias ab haereticis occupari, maxima reipublicae perniciēs est, 825. Vide insuper Ariani, Eunomiani, Sabelliani, Macedoniani.

Hebraei, litterarum, ut quibusdam videtur, inventores, 156. Ut nomen *Jehova* reverebantur, 552. Quidquam Deo inferius, iisdem ac Dei nomen litteris scribi non sustinebant, 552. Juvenes suos a quibusdam Scripturae libris arcebant, 600. Non cuivis aetati quamlibet partem Scripturae legere concedebant, 55. Idque non lege, sed consuetudine introductum, 55. Egyptus propter eos cruciatur, mare scinditur, solis cursus inhibetur, 445. Hebraeorum ritus qua ratione a Christianis celebrati, 734.

Hecatae caliginosa spectra, 679.

Heil sacerdos, quibus verbis utatur filios suos increpans, 170. Sceleris eorum penas solvit, 577.

Helfodorus presbyter, sub Valentis Ariani persecutione, mediis in fluctibus igne consumptus, 461.

Heliopolitarum in Christianos concursio, sub Juliano imperatore, 121.

Heracleidae, Herculis posterii, 772. Nihil essent in comparatione majorum Basilii Magni, 772.

Heraclitus, ob humanas miseriae flere solitus, 112.

Hercules Buthones dictus, id est, boum vorator, 146.

Trivesperus, 146. Herculis rogus unde exaltatus, 146. Ejusdem ortus et infortunio, 108. Turpia certamina, 146. Herculeae columnae. Vide Columna.

Hercules, extincto Juliano Apostata, rursus furit, vel farero desit, 168.

Hermaphroditus deus a Valentino et Marcione indutus, 560.

Hero. Heronis nomine inscripta oratio, qua Gregorius Maximum laudat, 451. Auctorum ea de re opiniones, 481. *Vide* Maximus cynicus.

Heronis scripta, 212.

Herodes persecutor, 108. Furit, et in odium Redemptoris, eos qui redimendi erant medio tollit, 571. Infantes occidit, 733. Herodis furor in Joannem, 828. Si ad Herodem adductus fuerit Christi discipulus, plerumque ne verbum quidem unum respondeat, quare, 675.

Herodiani de censu Christum interrogant, 648.

Herodiadis saltatio inhonesta non imitanda, 171. Baptistae necem attulit, 171.

Herodotus memorabilis quiddam de Samiorum tyrannide scripsit, 157. Herodoti linguam exoptat Gregorius, ut improbitatem Juliani futuro tempore tradat, 126.

Heroes paganorum. Quod in ipsis maxime speciosum est, fide caret; quod autem creditur, probrum et contumelia est, 772. Heroes ac demones calamitatibus tantum et fabulis celebritatem consecuti, 455. Heroes, a Centauro educati, 779. Heroes in Basilii Magni genere multi, 772.

Hesiodi Theogonia, et alia commentata, 141.

Hexaemeron Basilii Magni creationis rationes aperit, 821.

Hiems impietatis invida et inamœna, 85.

Hieronymus (S.) Epiphaniorem vocem aliter ac Gregorius inte ligit, 662.

Hippocratis et Galeni, et eorum qui ipsis adversantur dogmata non amplius pertractare, nulla Caesario medico vita functo calamitas est, quare, 212.

Hircus, Ægyptiorum deus. *Vide* Mendesium. Hircus Mendesius, 680.

Histiæ Samii a Persis defectio, et Herodoti ea de re sententia, 157.

Historiæ sacræ non temere, aut ad oblationem solam, fabularum gentiliū instar, conscripæ, 60. Sed ut in eis submonitiones et documenta habeamus, 60.

Holocaustum. Simus holocausta ratione prædita, 723.

Homerus, divinarum comediarum et tragediarum scriptor, 142. Huiusmodi fabularum expositio, 142. Refelluntur qui abstrusorem et absconditum in eis sensum esse volunt, 145. Homerus voces quasdam vocibus nostris præstantiores diis attribuit, 135. Cum Arcadica questionem solvere non posset, pro mœrore obiit, 111. Homerus corona lanea per Platonem cinctus, atque dimissus, 438.

Homines. Homo, animal ex invisibili et visibili natura, mente ac sensu, a Deo fabricatum, 850. Contrario- rum mistio, et sapientiæ sublimioris argumentum, 849. Priusquam crearetur, omnes summæ bonitatis divitiæ nondum apparuerant, 849. Homo, velut angelus alter, superis additus, rex eorum quæ in terra sunt, 850. Quo Deo consilio mentem et corpus, atque arbitrii libertatem acceperit, 850. Homo, animal ex invisibili ac visibili natura, Verbo artificis, fabricatum: ex corpore et ex Dei spiraculo, quod intellectualem animam Deique imaginem Scriptura vocat, 669. Homo mundus alter, in parvo magnus; mistus adorator, 669, 850. Aliæ hominis egregiæ dotes, et excellentiæ ejus insignia, 669, 850. Homo animal caducum et immortale, Deum attingens nec comprehendens, appropinquans et procul recedens, 49. Mistus adorator, visibilis naturæ spectator, intellectualis mystes, 850. Parvus mundus, qui variis affectibus tanquam legis gubernatur, 515. Parvus et magnus, humilis et excelsus, mortalis et immortalis, terrenus et celestis, 211. *Id est*, *lumen*, dictus, quod ratione præditus sit, 695. Hominis mirabilia, 397. Hæc etsi quis cognovit, adhuc timeat religionis mysteria investigare, 598.

Homo creator, divina manu et imagine ornatus, ut non superi tantum, sed etiam inferi adoratores essent, 685. *Vide* Creatio. Homo fabricatus, 850. Ut Verbum artifex omnes bonitatis divitiæ ostenderet, 849. Rerum omnium, quæ in terra sunt, dominus et rex a Deo constitutus, 275. Hominem post alia omnia creatum esse mirum videri non debet, 837. Prius tanquam regi construendum pelatium erat, 837. Hominis vita ex sapientia prove- nit, 881. Homines, sublimes et excelsiores, quare, 367. Primus homo in paradiso collocatus, plantarum immortalium cultor, 670. Hoc est fortasse, divinarum cogitationum 670. Hominem primum qualem creari decebat, 670. Viti et infirmitatis expertem esse conveniebat, 850. Hominum communis infelicitas, unde, 882. Homo, si quod erat permansisset, effectus fuisset quod non erat; immortalis ac Deo adjunctus fuisset, 837. Invidia diaboli a Condi-

lore suo misere separatus, 683. Lex, quasi materia, ejus libero arbitrio tradita, quid præscriberet, 670. Ut primus homo ejus memoriam abiecit et ab eâ victus est, 670. Quæ hujus peccati penas dedit, in misericordiam cesserunt, 670.

Homines liberi sunt, ex eadem terræ massa coagmentati, et ejusdem vitæ heredes, 572. Quod alii imperio teneantur, dum alii imperant, grave jugum et primi peccati poena est; cui nihil acerbitatis a rerum administratoribus addendum, 572. Homo in labore et arumina nascitur, vivit et moritur, 575. Homo Nautilus terrestris dictus, quare, 517. Labori natus, 475. Pauci sunt homines Dei, quamvis omnes Dei signum, 587. Novarum rerum studio quoddammodo delectantur, 814. Homines quibusdam demonibus necare, apud ethnicos in more positum, 278. Quænam ab omnibus hominibus vehementer expetantur, 396. Hominis modum excedit omni vitio carere, 310. Homini magnum est, si minus ut nihil peccet; saltem peccat, emendari atque ad viam reduci, 45. Hominis instauratio. Quemadmodum nos primum creavit Deus, ita creatos instauravit, ac rexit, 695. Et quidem signum divini, primumque signum mentum superanti, 695. Hominis reformationem quo pacto fieri oportuit, 854. Homo Deus esse jubetur, 806. Hominem Deum fieri oportet, qua ratione, 215. Quatenus id assequatur, 847. Quo sensu speculum Dei fiat, 576. Nihil tam divinum habet quam benignitatem ac beneficentiam, 525. Homo apud te jumento vilior non est, o homo, quod cum in foveam incidit aut aberravit, erigere ac reducere tibi lex præscribit, 278. Homo calamitosus sit Deus, Dei misericordiam imitando, 276. Quæ homini salutis ratio, 891. Hominem cum Christo sepeliri oportet: Filium Dei esse, atque adeo Deum ipsum, 215. Cur Filius Dei homo vocatus, 555, 900.

Homoousios quid sit, 899. Admitti debet, etiam si non in Scripturis repertum, 899. In Scripturis invenitur, 899.

Homoousion, id est, aliud ipsum, 901.

Homonymia inter Deum Patrem et Filium, ab Euno- manis per fraudem introducta, 555, 554. Eunomanis ab uno homonymiæ genere ad aliud, ratiocinando transire convicti, 555.

Honestum. Si honestum alterius causa sectemur, virtus instabilis est, 611.

Honor. Qui latebras quærent ut præstantiori honore digni habeantur, cum iis comparati qui eximias formas paululum ostensas statim ex oculis subducunt, 656.

Horrea divitum, Basilii Magni cohortationibus aperta, 798.

Horrendorum quæ peccatores manent enumeratione, 511.

Hospites apud Scythas occisi, 679.

Hospitalis domus, a Basilio Magno prope Casaream constructa ludentia descriptio, 817. Nullum ex septem orbis miraculis ei comparandum, 818.

Hospitalitatis cultor, Lot Sodomitis, 258. Hospitalitas Raab meretrici, alioquin parum laudatæ, justitiæ laudem attulit, 705.

Humanitas a Deo propter nos suscepta, 544, 548.

Humani generis lapsus et redemptio in summa declarantur, 867. Humana res velut orbis quidam voluntur, 519. Mutationi obnoxia sunt, 520. Humanæ affectiones quo sensu Deo tribuantur, 570.

Humeri, ut et qua de causa purgandi, 722.

Humilis ac Deo submissus facile contemnitur, 69.

Humilitas publicanum extulit, nullo alio nomine commendatum, 703. Humilitatem gloria comitatur, 92. Humilitatem præ se ferre, et in divinis disputationibus tyrannidem sibi vindicare turpissimum est, 592. Humilitatis ac modestiæ laus, cui præcipue tribuenda, 592. Humilitatis exempla multa passim exstant, ac præ aliis omnium Salvator, 259. Humilitatis falsæ descriptio, 545.

Hur, Moysis manus cum Aaron in monte sufficiens, 218.

Hydrum nemo unquam lenem et mansuetam dixit, quod novem capita pro uno proferret, 127. Hæc similitudine refelluntur qui Julianum a persecutionis crimine vindicant, quare, 127.

Hymni, pro tympanis in Christianorum festis assumen- di, 171.

Hypostasis nomine, substantis sive essentia quandoque intellecta, 891. Catholica vocis illius explicatio, 759. Hypostasis, sive persona, 684. Essentia una et tres hypo- stases pie ab Orientalibus dicebantur, quod primum divinitatis naturam; alterum trium personarum proprietates declararet, 409. Hypostasim ab essentia distinguere La- tini non poterant, 409. *Vide* Latini. Hypostases tres.

siue tres personæ in uno Deo confidendæ; et quidem unumquodque eum sua proprietate, 579.

Hypocritarum, unde sic dicti, 528, 553. Variæ de illis opinionones, 528. Hypocritarum, radix minime laudabilis, ex gentili errore et legali vanitate constata, 553. Idola rejicientes, ignem et lucernas colunt, 555. Sabbatum et quendam a nonnullis cibis abinentiam observantes, circumcisionem aspernantur, 555.

I

Idolatriæ magis contemnendi quam ea quæ ipsi adorabant, 507.

Idolatriæ origo, 506. Genus multiplex, 506. Idolatriæ consuetudo temporis longinquitate firmata, pro lege habita est, 506. Subsidium ei et patrocinium ex fabulis, 506.

Idolorum cultus, omnium malorum extremum ac primum, 671.

Ignavia nimis curiositatis præponenda, 593.

Igniculus veritatis post primam Valentis persecutionem superstes, Basilii Magnus, 805.

Ignis pro Deo habitus et cultus, 506. Utrum angelos velut ignem materis expertem et incorporeum existimare oporteat, 668. Vide Angeli. Ignis purgans, ad quem mittendum Christus venit in terram: quæ vis ac virtus ejus, 720. Scelerum ultor, quatuorplex, 720. Ignis Sodomiticus, quem sulphure et procella permixtum Deus in peccatores omnes fundit, 720. Ignis diabolo et angelis præparatus, 720. Ignis divinitus immixtus Eliæ sacrificium absorpsit, 734. Ignis sempiternus, 721. Alius eo mitior, 721. Ignis æterni baptismi, 690. Deum tanquam ignem viset, qui eum ut lucem minime cognovit, 587.

Ignorantia ad prælatorum purgationem non sufficit, si in hæreticorum fraudem inciderint, 401. Vulgo fortasse ignoscendum, si fraudem hæreticorum per errorem admiserit; at doctores quo tandem modo id concedatur, 401. Romanorum legem nemini, quamlibet rustico et indocto, ignorare licebat, 401. Nulla lex exstat, quæ criminibus ex juris ignorantia commissis optuletur, 401. Qui Arianae fraudis auctoribus scienter manus dederunt, minus excusabiles quam qui ex ignorantia isdem assensum præbuerunt, 401.

Illuminatio, baptismi nomen, quare, 695. Varia et multiplex in baptismo, 721.

Imagines imperatorum adorari solite, quo cumulator ipsius imperatoribus veneratio redderetur, 116. Quid imaginibus illis imperatores, pro suo quique affectu, appingi gauderent, 116.

Imago. Dei Filius imago Patris et bonitatis, 555. Homo, Dei manu et imagine ornatus, 685. Imago Dei in homine, spiraculum Dei corpori insitum, seu anima rationalis, 669. Imago Dei a nobis accepta nec custodita; quomodo restituta, 852. Imaginis divine conservatio, vera nobilitas, 221. Imago nulla ex rebus creatis assumpta, Deitatis ac Trinitatis veritatem assequi potest, 452.

Imitatio. Provis viris non exiguum laudem affert summorum virorum vel parva imitatio, 828.

Immensitas Dei, ratione principii et finis consideranda, 848.

Imperator subditis suis se Deum præbeat, 642. Alia eius officia, 642. Inter postremos apud Deum censeri satius est et sublimius quam apud terrenum imperatorem primas ferre, 204. Imperatores ab Arianis contumeliose sprete, 761. Publicis statuis apud Romanos ornati, 116. Quænam his imaginibus imperatores appingi gauderent, 116. Imperatore indignum est conatus suos et intentiones arte occultare, 117.

Imperatorie largitionis dies, tum anniversarius, tum ex tempore aliqua de causa institutus, 117.

Imperium sacerdotale regali præstantius ac perfectius, 523. Imperii ecclesiastici quo major dignitas, eo majus periculum est, 17. Imperium Romanorum, ante adventum Christi, in unius principatum non plane venerat, 91. Cum adventu Christi simul ingressum est: cum Christianorum rebus incrementum simul accepit, 94. Ab exteriori natione vastatur, ob improbitatem Christianorum et vigentem adversus Trinitatem impietatem, 415. Imperium et philosophiam in unum coire oportere, sententia est præto consilio a Juliani amicis usurpata, 97.

Imperare omnes velle, et neminem imperium suscipere par malum est, 13. Imperandum subditis tanquam conservis, 514.

Impietas, ad excogitanda mala solers et ingeniosa, atque ad aliquod aggendum mire audax, 594. Paris impietatis est, vel Sabellii more personas divinas connectere, vel Arii iustas naturas distinguere ac separare, 576. Multa ferenda

priusquam alios impietatis damnemus, 599. Impietatis chirographa ab episcopis exacta post Seleuciense concilium, 400.

Impius. Gravis error cum impius prudens æstimatur, 886. Impii sero damnum suum intelligent, 729. Supplici barathrum impiis in inferno destinatum, 879. Impiorum, qui nihil præter hanc vitam cogitant, vani vermones, 890. Omnino fugiendi, 881. Eorum, inter morbi cruciatus, confessiones et inutiles poenitentiam, 148.

Impossibile dicitur, quod habita virum, temporis ac personæ ratione, fieri non potest, 546. Quod plerumque non fit, 546. Quod iustitiam atque rationi adversatur, 546. A quo nostra voluntas abhorret, 546. Quod cum Dei voluntate fieri possit, natura non potest, 546. Quod nulla omnino ratione fieri potest, 546.

Impostera demonis in quo posita, 507. Facile imposturam facit quidquid delectat, 149.

Improbitas, flammæ comparata quæ materiam, cuius fetus est, absorbit, 426. Considerationis experts, 96. Improbitatem non suspicatur, cuius animus ab improbitate liber ac purus est, 94.

Improbiorum calamitates et nocendi prurigo, 877.

Impudentia eum, in quo domicilium habet, odio dignum esse coarguit, 883.

Impuro rem puram attingere periculosum, 489. Ut agris oculis solis radios intueri, 489.

Incantamentis opus non est ad infantium conservationem, 705. Diabolus cum incantamentis illis in leviorum hominum animos irrepit, 705.

Incarnatio Filii Dei, quo summæ bonitatis consilio peracta, 851. Huius mysterii consilium fuit, ut hominem instauraret, Deique notam in nobis geramus, tantum ab eo informati, ut ex ipso solo agnoscamur, 215. Ut nobis salus pareretur, 541. Incarnationis causa, Dei benignitas in hominem, invidia diaboli a Conditoris suo misere separatum, 685. Incarnationis totius oeconomia medicinæ loco nobis est, 25. Mysterium hoc exponitur, 685. In eo Deus homo efficitur, 685. Deus nostra causa humanitatem suscipit, 215. Jesus nostri causa homo factus, 258. Verbum Dei, compositum, nostra causa inanitum, imo etiam humanatum, 557. Cur deinde exaltatum, 557. Quod erat permansit, quod non erat assumpsit, 557. In principio sine causa, propter quam esset, 557. Qua de causa postea natus, 557. Cur humanitas in unam cum eo personam assumpta, 557, 541.

Incarnatio, nova et inaudita mistura, et admiranda temperatio, 671, 832. Alia huius dispensationis miracula, 671, 832. Divinæ bonitatis in eodem mysterio divitiæ, 671. Citra hæresim Arianam accipienda, qua ratione, 905. In ea Dei Filius hominem induit, 905. Id est, carni et animæ, personæ unitate, sociatus est, 905. Humanam naturam suscepti pro hominum salute, 904. Dei Filius, nostri causa, hominis quoque filius factus est, 727. Arcano modo, ac sine ulla spurcile et Virgine Maria progressus, 727. Totus homo, idemque Deus, pro toto homine læso, 728. Impatiibilis divinitate, patibilis assumptæ humanitatis ratione: alia ejusdem argumenti, 728. In incarnatione procreatio virginitati admista, 685. Angelicæ virtutes ac potestates incarnationis consensu fuerunt, 865. Incarnationis reprehensores, circa lucem tenebrosi, circa sapientiam imperiti; ingratis creaturæ, diaboli figmenta, 672. Alia multa ejusdem argumenti, 671.

Incertum et inæquabilis prosperitatis humanæ, 270. Instabilibus ventis fides potius haberi possit, 270. Ideo a Deo permessa sunt, ut his perspectis ad futuræ vitæ portum contendamus, 371.

Incessus. Modum quemdam ac decorum in incessu tenendum esse, 491.

Inconabulum quoddam sapientiæ, timor Domini, 529.

Indigentia, cupiditatis mater, 575.

Infantes sine baptismo defuncti, supplicio non affecti, quare, 708. Quando baptizandi, 715. Quando referendis actionibus obnoxii, 714. Vide Baptismus. Infantes ab Herode occisi, ut constanea Christo victima, et pro eo cæsa, venerandi, 673.

Infelicitatis apud homines maxime grassantis principium, 882.

Infirmas fratris qua ratione toleranda et curanda, 600. Infirmities fraternæ, quatenus tolerandæ et curandæ, 600.

Ingenitum et Deus idem non sunt, 531. Ingenitum et genitum inter se opponuntur, ut habitus et privatio, 531. Ingeniti vox in Scriptura non exstat; sed ex ea colligitur, 570.

Inimicitia. Ob inimicitiam facile decipimur; non secus ac ille qui vertigine laborat, 417. Absurdum fuerit existimare, dum inimicitiarum et simulatum amore teneamur, Deo qui pro nobis mortuus est, rem gratam fieri, 421.

Inimicus minime suspectus letaliter vulnus infert, 762. De inimici casu letali lex vetat, 100.

Inique iudiciorum regulæ. *Vide* Contentio, Iracundia, Inimicitia, Aspectus, Insanire, Criminatio, Vertigo, Impostura.

Iniquitas ex Babylone a senioribus iudicibus egressa, 43. De quibusdam illud hodieque intelligendum, 45.

Initiationes superstitionis a Thracibus inventæ, 137.

Injuria. Referenda injuriæ potestas, satis gravis poena in eo qui injuriam intulerunt, 764. Injuriarum condonatio, cum eas ulciscendi potestas adest, rari admodum exempli, 172.

Innovare. Quibus virtutum operibus non innovari oportet, 838, 840, 841. Innovatæ apud Isaiam insulæ, gentium Ecclesiæ recens constitutæ, 833. Innovatus, apud Jeremiam, murus æreus, anima firma, recensque ad pietatem compacta, 833. *Vide* Encænium.

Ino Græcorum, eadem quæ Isis Egyptiorum, 631.

Inobediens Christus quo sensu dicitur, 542.

Inobedientia. Graves poenæ gravesque minæ adversus inobedientiam intenduntur, 62.

Inopia eorum qui altari ministrant quibus de causis sublevanda, 475. Turpe sane est hæc et ministros altarium exposcere, et fideles non elargiri, 476. Inopia pressus quibusdam divitiis splendidissimum quemque superare possit, 754. Inopia externa a Christianis multis, instar omnium opum, colitur, 146.

Insanire. Libenter omnibus omnia concedimus, hac lege et conditione ut nobiscum insaniant, 418.

Insolentia comitem habet calamitatem, 92.

Insulæ innovatæ, quid apud Isaiam, 833.

Intellectualia. Mens per res sensibiles ad ea evehitur, 503. Intellectualia percipere quantumvis in seipsam collecta mens humana contendat, sensibile quoddam semper irrepit, 503. Intellectualibus, absque rerum corporearum adminiculo, mente conjungi, iis impossibile qui corporibus conjuncti sunt, 505. Hinc allegorica Dei nomina, Spiritus, Ignis, Lux, etc., 503.

Intemperantia et libido corporis, sapientes etiam viros furere afficit, 442. Equulei petulantis et indomiti more, rationem secum arripit, 442.

Invidia probum virum sequitur, 879. Fructuum ejus demonstratio ab exemplis, 637.

Invidus spiritus cum virtute decertans in homine justo, 396.

Invocationis sanctorum exemplum, 450. Item beatæ Mariæ, 443.

Iphigenia virgo, cum Dianæ in sacrificium offerretur, qua ratione e periculo extracta, 775. Fit Dianæ sacerdos, et hospites ei immolare dicit, 775.

Ipsæ dicit, summum Pythagorici dogma, aureisque carminibus præstantius, 153. Verborum illorum sensus, 153. Recens arrogantia, 491.

Ira cito compressa, apud aculeo similis, 546. Adversus demonem solum gerenda, 839. Ira et merore impletur Gregorius propter Christum, quare, 647. Eorum qui per iram impotentiam cæcutiunt agendi ratio, 406. Ira, calix in manu Domini appellatur, 300. Deceat pastor quomodo peccatis proportionem respondeat, 300. Ira Dei in confessione præoccupanda, 309. Ira Dei naturæ repugnat, 309. Quo sensu Deum irasci Scriptura dicat, 570. Ira divinæ quamdam faciem audimus, hoc est, commotionis adversus eos qui ea digni sunt residuum, 346.

Iracundia et contentio, inique iudiciorum regulæ, 417.

Iris, pacis ac fœderis a Deo nobiscum initi signum, 870.

Isaac, antequam in lucem ederetur, promissus, 825. A patre oblatas, a Deo non acceptus, ariete in locum ejus substituit, et sacrificio permutato, 862. Basilii Magnus ei comparatus, quare, 825.

Isagogicus Eunomianorum libellus, 523.

Isaias, vocis sublimitate propheta omnes antecellit, 78. Ad vocationem promptè obedit, quia vocationis ope confusus, 64. Dominum in gloriæ throno sedentem vidit, 510. Quid sit illa visio incertum, 510. Cæterum nec Isaias, nec alius ejusdem ordinis, Dei naturam aut vidit, aut aliis patefecit, 510. Quam orationem adhibuerit, cum Dei gloriam et cingentes eum seraphim conspexit, 233. Quinam ab eo ventriloqui dicantur, 55.

Isis Egyptiorum, eadem quæ Ino Græcorum: ejus sacra, 631. Infortunia, 680.

Ismael potione relictus, Ecclesiæ per Athanasium relictæ imago, 589.

Israel, primogenitus filius appellatus; sed non eodem sensu quo Christus Dominus, 896.

Israel populus, quare Filium Dei per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis vidit, 902. Vultus Moysi gloriæ ferre non potuit, 682. Infans, dum lege tenebatur, 181.

Israelitæ obdurati, 389. Quot et quantis virtutibus ornati, et Dei beneficiis affecti, dum pacem inter se et cum Deo habuerunt, 190. Quot et quanta perpassi, postquam in seipsos furere et in multas partes dividi ceperunt, 190. *Vide* Captivitas. Israeli a prophetis obijciatur quod filios suos et filias demoniis immolarent, 166. Israeli, seminis et radicis loco, relictis præules, qui post Seleucienæ concilium Arianorum frandi restiterunt, 401.

Israelitarum sub Romanis quanta depressio, 494.

Isthmica pinus miseros adolescentes olim ornat, 450.

Ithamar, Aaronis filius, sacerdotii oleo delibutus, 248.

Ithyphalli: turpe nomen quod pudor exponere non sinit, 114.

Ixonis cruciatus, 175. Terrores ethnicorum ipsis philosophis etiam placentes, 175.

J

Jacob, patris benedictionem subripiendo, rem bonam non bene per insidias captavit, 59. Quod tamen ab Augustino excusatum, 59. Sublimem quamdam scalam et ascendentes angelos in somnis conspicatus est, 509. Columnam non sine mysterio quodam unxit, 509. Fortasse ut lapidem salutis nostræ causæ unctum significaret, 509. Cuidam loco nomen imposuit, *Domus Dei*, 509. Aut *Facies Dei*, quare, 509. Pro pietatis præmio, Israeli nomine nuncupatus, 509. Nec ipse, nec quisquam eo sublimior, gloriam potuit se totam Dei naturam vidisse, 509. Jacobi scala et cum Deo colloquatio, quæcumque tandem illa sit, 825. Forte humani moduli cum divina sublimitate comparatio, 825. Jacob pro duabus virginibus, quatuordecim annis Lahan Syro serviens, laLore non frangebatur, quare, 472. Duodecim patriarcharum parens, 825. Non tantis lacrymis venditum Josephum revocabat, quantis Gregorius pacem absentem, 414. Jacobi circa oves artificium, felicitas, duodecim ex eo nati patriarchæ, benedictionum partitio cum egregia futurorum prædictione conjuncta, 826. Jacob alter, Basilii Magnus, quare, 825.

Jannis et Jambris arrogantia, non jam adversus Moysen, sed adversus veritatem arma indumentum, atque adversus sanam doctrinam insurgentium, 52.

Jebus, Jerusalem effecta, 766.

Jehova, quid significet, 532. Quanta apud Hebræos hujus nominis reverentia, 532.

Jejunare. Christus paulo ante tentationem jejunavit; nos ante Pascha, 715. Jejunium unum idemque est; at utriusque temporis non parva est differentia, 715. Ille jejunium adversus tentationum impetus obijci; nobis autem jejunium hoc præstat, ut cum Christo commemoramus, ac festum præcedat purgatio, 715. Ad virum nostratrum modulum jejunium attemperavimus, 715. Quikam tamen ultra virum facultatem in jejunando prosiliunt, 715.

Jephthæ: sacrificio illius magnificentius erat quod Machabæorum mater obtulit, quare, 296.

Jeremias, receptissimus prophetarum, 901. Prophetarum omnium ad commiserationem propensissimus, 517. Non sorte quadam ac falsi lege sanctificatus, 633. Prophetiæ munus prius subire non audeat, quam vim et facultatem a Deo acceperit, 64. Quomodo sacerdotes malos reprehendat, 46. Matri succenset, se in lucem editum dolens, 211. Quousque Jerosolymam defeat, 166. Rebus inanitis luctum imperat, ac muros ad lacrymas invitat, 166. Jeremias alter ad comploranda quæ orthodoxi Alexandrini sub Valentis persecutione passi sunt adhibendus, 461. Jeremiæ Threnorum lectio lacrymas movet, 191. Jeremiam aliquem exoptat Gregorius, qui lamentationes suas Ecclesiæ calamitatis exequiare possit, 595.

Jeroboam, peccati servus: quis eo nomine a Gregorio signetur, 638.

Jerusalem a gentibus conculcata, 415. Templum illius, si quibusdam fides est, rursus extruendum, et sedes Antichristi futurum, 872. Jerosolymæ solum, quatenus Judæis sub Romanorum jugo pateat, 191. Per diem duntaxat ipsis conspicuum est, ut solitudinem ejus luceant, 191. Jerusalem superna, una excelis viris patria, 611. Jerusalem quæ mente percipitur, una est magnorum et excelsorum virorum patria, 447. Civis illius Christus est, et concives Ecclesiæ primitivorum, 221.

Jesu, filius Nave, successor Moysi ab ipso Moyse designatus, 248. Septem tubis, totidemque sacerdotibus muros Jericho everit, 753, 754.

Jesus, nostri causa homo factus, 238. *Vide* Christus, Filius Dei, Incarnatio. Jesus pura perfectio est, 734. Cur baptismi aqua tinctus, superno testimonio coronatus, len-

tatus, 21. Eum qui vicerat devincit, 21. Jesus baptizatur, simul descendamus, ut simul etiam ascendamus, 686. Omnium ejus baptismi circumstantiarum moralis explicatio, 866. Jesus baptizatur in Spiritu, 688. Jesus qui piscatores elegerat, ipse quoque piscatur, 615. Alia multa de Jesu, 615. Jesus a navigio per Petrum ablegatus, quare, 578. Quid discipulis suis ad predicationem eos mittens praecribat, 47. Exemplo suo testis est pulchram rem esse fratrum amorem, 258. Benevolentiam erga homines, 258. Longanimitatem, 258. Corporis castigationem, 259. Orationem et vigiliam, 259. Castimoniam et virginitatem, 259. Humilitatem, 259. Inopiam et pecuniarum contemptum, 259. Cum sublimioribus rebus discipulos initiaret, cur mysterium eis in cenaculo imperit, 740. Ei qui a Petro percussus fuerat aurem restituit, 258. Jesu praecursor Joannes, 228.

Jezebel, in diebus Eliae, adversus prophetas Domini eadem anhelans, 630. Cur eam inspirata divinitus historia proscindit, 630. Naboth vineam merenti Achab tradidit, ut ex vineis hortum faceret, luxuriam ornamentum, mulieres delicias, 631. Jezebeli similes Arianae mulieres, 630. Quare, 631.

Joanna, diluculo lacrymas profundens, Christianis imitanda proponitur, 861.

Joannes Baptista, vir inter natos mulierum maximus, 610. In locum editis Zachariae silentium solvit, 182. Vox erat lucerna, Verbi lucis praevia, 183, 569. Praecursor Jesu, ut vox Verbi, et ut lucerna luminis, 828. Coram ipso in ventre exsiliens, et ad inferos per Herodis furorem transmissus, 828. Quas functiones obierit, 865. Lucerna ante lucem; vox ante Verbum; mediator ante mediatorum; medius inter Vetus et Novum Testamentum, 587. Quid militibus praecribat, 569. Joannis baptismus, nec judaico more, nec tamen in Spiritu collatum, 688. Joanni mors illata per saltationem, 171. Martyrii sui, et illud secuturæ passionis Christi praescius fuit, 687. Novus Elias, et plus quam propheta, quare, 687. Desertum ejus a Gregorio exoptatum, 239. Reliquiae, sub Juliano Apostata, igni traditae, 167. Joannis Baptistae æmulus Basilus Magnus, 828.

Joannes evangelista, cur Verbi praecursor a Gregorio appellatus, 411. Excelsum et sublime de Verbo insonat, 636. Qui hesternae die Joannes erat, *Vide* Dissidia.

Job, ad cruciatum postulatus, 442. Tentatus, confectisque certaminibus victor pronuntiatur, 826. Calamitates ejus descriptio, 596. In eo virtus cum invidio spiritu multis de causis decernatur, 596. In fine certaminis, sanctus vir illustri praecoxi victor pronuntiatur, 597. In calamitatibus philosophatur, 266. Theologus memoriae lapsu verba ejus Salomoni tribuit, 573.

Joel sacerdotibus luctum indicit, 42. Altaris ministros, premente fame, in luctu versari jubet, 43.

Jonas, fugitivus propheta, 828. Fugiebat a facie Domini, vel potius fugere putabat, 60. Tridua sepultura, majoris mysterii figuram gerente, comprehensum, 60. Ideo fugit, et Ninivitis predicare distulit, quod Israelis profectionem perspicere, et gratiam propheticae ad gentes migrare sentiret, 62. Ob eam causam venia fortasse dignus, 62. Jonas concionantem audiamus, ne igne et sulphure velut aquis obruamur, 510.

Jonathas non magis deficiet a Davide, quam pax absens a Gregorio Theologo, 414.

Joppe. Jonas in Joppen, et Joppe rursus in Tharsum, qua causa ductus, 61. Joppe apud Hebraeos gaudium significat, 62.

Jordanis cursus intercisus, 86. Aquae, Christi baptismo purificate, 675. Quare, 687.

Joseph ascendit in Bethlehem, ut cum Maria sibi desponsata uxore profleret, 371.

Joseph patriarcha: ejus historiae synopsis, 86. Odio habitus ac venditus, 752. In eo elucet divinae munificentiae argumentum, cum ex rebus perditis ac deploratis iter secundum aperire vult, 752. In Ægyptum a Deo ductus; in femina exploratus, etc., 445. Frumenti distributor, sed Ægypti dotalax, neque id sapiens, nec nisi corporeo modo, 826. Ex servo frumenti distributor, et innumerabilem copiarum pater, 610. Benignitate Ægyptum emit, 799. Joseph alter Ægyptiis, Petrus Alexandrinus, Athanasii successor, 620. Josepho similis Basilus Magnus, 798.

Joseph Arimatheus, ut imitandus, 861. Josephi Judei liber de imperatrice ratione, a Gregorio laudatus, 287. Qui hesternae die Joseph erat, *Vide* Dissidia.

Josue, populi antistes, 58. Tubae filius septem, 755. Militare imperium habuit, et portionum distributionem, 827. *Vide* Jesu filius Nave.

Jovianus, vir ut aliis rebus, ita pietate clarus et insi-

gnis, 156. Juliano imperatore in expeditione Persica mortuo, imperator in ipsis castris, atque in ipsa periculorum flamma renuntiatur, 156. Cladis haeres effectus, 156. Nec manus cum Persis conserrere, nec progredi ullo modo potest, 156. Castra movere copiasque reducere salagit, 156. Totus in eo est ut exercitum servet, nervosque Romanis relinquat, 157. Fœdera cum Persis indre cogitur, conditionibus turpibus sane, Romanorumque potentia indignis, 157. Hoc nisi fecisset, ne ignifer quidem, ut dici solet, exercitui superfluisset, 157. Aia in Joviani excaecationem, 157. Jovianus mira pietate animique lenitate praeditus, 408. Veritatem in sexcentas opiniones distractam quaerit, ut aut universum orbem conciliet, aut optima parti se adjungat; excelsae simul ac magnificae de rebus maximis cogitans, 408.

Jubilaeus annus. *Vide* Annus. Judaeus, in festis celebrandis litterae soli addictus, 731.

Judaei, Dei hostes, 108. Per totum orbem hospites et peregrini, 415. A Juliano imperatore in Christianos immissi; templi scilicet instaurationem ex libris suis fatalem esse persuasi, 149. In id opus et manu multa, et animi alacritate ac labore incumbunt, 149. Uxores eorum, omni ornatu in operis structuram collato, nec teneris membris parentes, pietatis officio sese fungi existimant, 149. Repentina terrae agitatione simul una repelluntur, 149. Vicinum templum ingredientes, ignis et templo occurrentes alios absumit, alios praecipuis membrorum partibus truncat, 150. Hoc uno jam ore omnes referunt, 149. Nec fidem quicquam derogare potest, 150. Clarior adhuc miraculum, lux in caelo crucem in orbem describens, 150. Aer eodem signo sanctificatus, 151. Vestes eorum qui haec narrabant vel audiebant crucis notis consignatae, 150. Infideles multi, hoc miraculo percussi, ad sacerdotes properant, et baptismi purificantur, 150. Astrologi, astronomi et mathematici ad hujus signi contemplationem provocati, 150.

Judaica paritas est, si ingenito solo divinitatem circumscribamus, 579. Judaicae sapientiae est, relictiis rebus syllabas consecrari, 571.

Judaismus et gentilismus et diametro oppositi. *Vide* Gentilismus. Judaismus, theologiae morbus, cujus Arius Alexandrinus auctor, 50.

Judas, cur filius perditionis dictus, 871. Invidia laqueo dignus et proditor effectus, 658. Judae imitator Julianus, 108. Nisi quod non laqueo, ut Judas, penitentis animi significationem dedit, 108. Judas alter, Maximus cynicus, 485.

Judex. Homo rerum suarum tardus judex, 589. Memque alienarum diligens explorator, 589. Judices non judicandi, 569. Judices, populi Hebraeorum antistes, 58. Judices multi magnis et excelsis viris gravissima quaeque facilius condonant, quam humilibus quidquam levissimi momenti, 245. Judicum iniquitas, apud Deum expositulandi causa, 42.

Judicium. Dei de nobis iudicium magis curandum, quam mortalium omnium in unum coactorum, 640. Iudicia Dei tum universam rerum machinam, tum res quoque nostras gubernantis, cur inaccessa et inscrutabilia, 520. Ultimi Dei iudicii descriptio, 505.

Judico. Amantes et non amantes de iisdem rebus non eadem judicant, 417, 418.

Jugum Christi suave et onus leve, qua ratione, 859.

Julianus imperator, draco, Apostata, magna mens, Assyrius, communis omnium hostis, 78. Mala quae fecit, quare lugenda, 100. Gregorii dum in eum orationes scriptae tantummodo, non coram habitae, 75. Julianus, exercitu in proceres armato, cum Gallo fratre servatus, nec Deo ob salutem, nec imperatori per quem salutem acciperat, gratias habuit, 86. Jude mali labe, 86.

Julianus et Gallus, velut generis reliquiae, a Constantio ad imperium serrati, 87. Splendide in imperatoria domo educati, 87. Christianae philosophiae operam dederunt, et in clerum ascripti divinos libros plebi lecciarunt, 88. Gallus natura ferocior, vere tamen pietatem colens; Julianus mansuetudinis obtentu morum pravitate occultans, 88. Ambo aequalibus expensis, non pari voluntate, eadem sacram exstruunt, 88. Galli munus, ut Abelis, acceptum, Juliani repudiatur, 89. Idque miraculo declaratum, 89. Miraculum, novum illud quidem, sed tamen verius quam mirabilius, 89. Complures ejus testes oculatos Gregorius offert, 90. Julianus Christi discipulus fuerat; multaque ad salutem spectantia partim dixerat, partim audierat, 100. Ad virilem aetatem progressus, majorem impietatis partem, id exigente imperatoris disciplina, occultat, 91. Quae tamen interdum sese prodit, 91. Instar ignis in materia latens, et aquae in subterraneis compressae, 90. Fidis amicis mentis arcanum aperit, 94.

De religione disputando plus quam æquum est, pro ethnicis contendit, 91. Is omnibus gaudet quibus morum impietas exprimitur, 91. Gallo fraire Casare facto, pro animi libidine perniciosius studis et præceptoribus operam dat, 91. Siderum scientiam et præstigiarum artem colit, 91. Magistri ejus ex trivis et barathris collecti, 96. Dum Athenis versaretur, Gregorii Theologi eruditionem et pietatem cognovit, 206. Multa mala imperio Romano portendere Gregorio visus est, 161. Quæ morosi et commotioris ingenii signa præberet, 162. Gregorii verba, ut hæc conspexit: *Quantum malum sibi alii Romanum imperium*, 162. Eorum testes appellat Gregorius, quotquot Athenis cum eo erant, 162.

Julianus Gallo fratri, ob illicitas molitiones interempto, in Casarea dignitate succedit, 92. Constantii deliberatione, 93. Constantius ob id per apostrophen a Gregorio increpitus, 93. Tum excusatus, ob lenitatem et probitatem quæ minime suspicax est, 94, 95. Julianus Epaminondas et Scipiones intuitus, iter cum exercitu carpit, vicium tenuem amplectitur, eorum belli gerendi rationem laudibus effert, 109. Ne ad intuendâ Christianorum philosophorum, id est, monachorum, virtutes compellatur, 110. Quibus ex rebus benevolentiam concipere debuit, ex his ad majus odium incensus est, 96. Hæc eum philosophi docuerunt, 96. Non tam de fratris interitu, quam de secundis Christianorum rebus dolebat, 97. Fratrem ut hostem, propter religionem, habebat, 97. Philosophiam et imperium in unum coire oportere dicitur, quare, 97. Julianus, primus Christianorum ut adversus imperatorem rebellaret in animum induxit, 137. Ut quondam Scytharum servi adversus dominos suos rebellasse feruntur, 137. Primum illius arrogantia facinus fuit, quod sibi ipse diadema imposuit, 98. Tum ab Occidente pedem movet; quo prætextu; quo fine, 98. Ingenti celeritate regionem suam et barbaricæ græ partem aliquam peragrât, transitum suum, faciendum potius quam vincendo, rapit, 98. Aulæ imminere incipit, dæmonum promissis fretus, an structis Constantii vitæ insidiis, 99. Progredientem exercitus Constantii circumstat, eique fugam omnem præcidiit, 99. Interea Constantius obit, de sua in Julianum benignitate se excusans, 99. Quem tamen sibi successorem designat, 99. Julianus, ut Constantii corpus celebri pompa delatum ad urbem regiam accessit, ei obviam procedere cogitur, 139. Detracto diademate, demissoque, ut decebat ante imperatorem, aspectu, 139.

Julianus vix imperium adeptus est, cum impietatem palam profitteretur, 101. Initiationi Christianæ execrabilem initiationem opponit; impuro sanguine baptismum abstergit, 101. Quidquid sanctitatis per baptismum et Eucharistiam contrahere poterat, eradere conatur, 101. Per incisiones et sacrificia imperiale aulam constituit, 101. Humor de coronata cruce, quam ipsi sacrificanti victimarum exta ostenderant, 101. Gregorius hæc de re dubii et ancipitis animi, 101. Prodigium, si falsum est, in auras abeat, 102. Julianus in aditum horrendum, impostore commite, descendit, 102. Spectris et nescio quibus nugis perterritus, seipsum cruce signat, 102. Cedunt dæmones; rursus audacia, terrores, signaculum, dæmonum fuga, 102. Sinistra veritatis interpretatio ab antistite sacerorum, 102. Julianus ad exitii voraginem ductus, ab eo die dæmonibus oppletus, 103. Enthusiasmus ascriptus, 103. *Vide* Enthusiasmus. Julianus, primus imperatorum Christianorum adversus Christum furore percitus, 407. Statim atque imperator declaratus, erga Constantium improbe, erga Deum improbus se gerit, 407. Persecutionem omnium quæ fuerunt terrimam excoGITat, certaminis honores martyribus invidens, 407. Julianus, Ecclesiæ persecutor, 105. Vim non bene successuram animadvertit, quare, 103. Calhædæ et artificioso bellum gerit, 105. Delatos martyribus honores invidet, 104. Quo plura adversus honores illos comminiscitur, hos eo majores reddit, 104. Maxime stoliditatis per apostrophen arguitur, quod Christi hereditatem et mysteria tollere aggressus sit, 107. Nec magnos Christi pugiles veritus sit, 108. Neniurum quas, sprete religione, admiratur, descriptio et irrisio, 109. Julianus, ante omnia gloriam Christianorum nominisque celebritatem insecutur, 105. Impietatem edicto non proficitur, verum turpiter et ignave pietatem vexat, 105. Vim et tyrannidem populari turbæ permittit, velut proposita lege non scripta id se velle promulgans, 105. Suadendi partes sibi assumit, crudeli usus lenitate et violenta persuasionem, 105. *Ethiopsis* instar ignis ardorem non abjicientes, 105. Aliæ comparationes, 105. Christianis, in quidvis, præter clementiam, se veritit, 105. Melampo vel Proteo similis, 118. Christianos, contumeliæ causa, Galilæos vocat, 112. Ita vocari lege constituit, 114. Quod perquam juvenile ac leve et imperatore indignum, 114. Absurde cogitavit nomen hunc pudori vel dolori futurum esse Christianis, 115. Multa

nomina, ab eius vita petita, Christianis adversus eum suppetere, 105. Victimarius, Pisæus, Adonæus et Tauricremus a quibusdam appellatus est, 105. Mira est hujus rei facilitas, 105. Id vero ad scenam et theatra remittendum, 116.

Julianus Christianos sceleratum agmen vocat, quo dissoluto Romanum imperium in prisca felicitate cerneretur, 137. Hæc verba improbitatem lenitate tectam respiciunt, 138. Stratagemate omnibus persecutoribus familiari, a domesticis exordium sceleris ducit, 106. Ex magnatibus qui benevolæ erga Constantium animo fuerant, alios interitit, alios expellit, 106. Præcipua judiciorum illorum causa, Christianismus, 106. Militum partem non minimam ad se pertrahit, 104. A multis, tum proceribus tum plebeis, ut levis quedam machina a firmissimo muro repellitur, 107. *Vide* Casarius. In Labarum vexillum audacia effertur, 107. Leoninæ pelli vulpinam, aut Minos larvam injustitias prætexens, leniter vim affert, 106. Imaginibus suis dæmones adjungit ut cum eo dæmones honorentur, aut ipse affectus contumelia videatur, 117. Fraus ad notandum infamiam perpetui imperatorem abunde sufficiens, 117. Huic impietatis laqueum pauci effugiunt; ob eam rem penis additi, 117. Pietatis pars videbitur in condenda illius temporis tragedia vel comædia laborare, 116. Julianus fraudem militibus donativum accepturis facit, ut idois suis incendiant, 118. Exercitus lotus parvo igne atque auro, ac per exiguum suffuturum corrui, 118. Hoc nefario consilio perfecta sunt quæ Persarum myriades et omnia tormenta efflicere non potuissent, 118. Milites quidam, agnita fraude, eam detestantur, 119. Eorum ad Christum oratio, 119. Ad Julianum, 119. Exsilio tantum mulctati, ne martyres fiant, 120. Julianus vim ad impietatem accipit ex petulantia Christianorum, 91. Ejus persecutio sævissima, 461. Hoc unum proceribus ad gloriam abunde fuit, quod imperatoris voluntatem suâ crudelitate superasset, 461. A dæmonibus sæpe prostratus, ab eis gratiam inire studet, 112. Versutis ac sophisticis argutis persecutionem tegit, 353. Nunc allicit, nunc comminator, 353. Præfectus militum ab eo missus, Nazianzenum templum sibi tradi exposcit, 353. Gregorio seniori urbis episcopo cedit, alioquin caecibus cædendus, 353. Juliani furor varius et inconstans; *Ætnæ* igni similis, 129. Edicta in ades sacras proponit, 120. Seditio pluribus in locis adversus Christianos hinc exortatur lamentabilis enarratio, 121. *Vide* Alexandrini. Gazæi. Heliopolitæ. Aethusiæ. Provincia præfectum exsilio mulctat, quod, seditione in Christianos exorta, multis Christianorum in judicium rapit, in nonnullos etiam gentilium animadvertisset, 127. *Nihil grave esse iudicat, si manus una gentilis decem Galilæos interfecit*, 127. Nullum persecutionis edictum hoc verbo expressus et formidabilis, 127. Quam iracunde ac imprudenter auctorem illius a persecutionis crimine quidam absolvant, 127. Adhuc inhumaniora facere instituit, 128. Alia inique peragit, alia spe et minis velut adumbrat, 128. Draconi et fulmini hæc in re similis, 128. Quæ nec Diocletianus, nec quisvis collegarum ejus in animum induxerunt hæc ille cogitabat, 129. Consilia ejus adversus Christianos, 352.

Julianus Christianos libertate spoliare, ab omnibus conventibus, foris, publicis cortibus, ipsique adeo tribunaliis arcere consuebat, 129. Insularum rationes quibus consilium illud culpa vacare contendit, 129. Scripturæ loca profert, quibus injurias ulcisci prohibemur, et similia, 130. Ratiocinationis hujus lepida et solida refutatio, 130. Quo prætextu Christianos humanioribus litteris tum docendis, tum discendis interdixit, 179. Quo fine id egerit, obscurum non est; at inde timiditas ejus et ignavia clarescunt, 80. Christianos Attice loqui prohibuit, ne vera loquerentur non impedivit, 80. Nihil est in quo magis, quam in litterarum doctrina Christianis interdicenda, iniquum se præbuerit, 131. Lata lege sermones Christianis eripuit, 132. Inde factum est ut quare sibi maxime gloriarum existimabat in ea maxime ineptiret, 132. Sermones et *Græci*, gentilium; stoliditatem et rusticitatem, Christianorum esse contendit, 132. Nec quidquam aliud, quam *crede*, sapientiæ Christianorum esse, 133. Refellitur 1°. Sermones et Græcismum quorundam præ aliis esse, insula est opinio, 133. 2° *Crede* Christianorum Pythagorici non irriserint, quibus ipse dixit dogmatum omnium maximum esse, 133. 3° *Crede* Christianorum divinæ est auctoritatis, 133. Julianus invidia in Athanasium concitatur, 407. Christianos imperio subijcere parvum ducit; Athanasium superare gloriosum, 407. Palam aperteque eum a civitate exturbat, 407. Rapsaces alter, 138. Ut omnes allicit, blande loquitur, et Christianorum instituta imitari cogit, 407. Non tamen ultra cogitationis somnum procedit, 139. Ethnicis, nonnisi similiarum instar, Christianorum sanctiones, divina potestate vim adeptas, imitari possunt, 407. Idque Julianus

expertus esset, 407. Conventus ethiolorum, ad imitationem Ecclesiae Christianae ordinati, et eorum qui ibi docerentur, longa et ridicula descriptio, 140. Julianus sic animo comparatus erat, ut ad praesentes acerbitates aliquid quotidie gravius excogitaret, 147. Duorum juvenum, sub eius persecutione, constantia, 175. Furit in dies vehementius adversus Christianos, non secus ac fluctus super fluctus excitans, 148. Alia ejus facinora, quibus describendis Herodoti ac Thucydidi otium et linguam adhiberi oporteret, 126. Orontes fluvius nocturnas caedes, socia imperatoris opera, occultat, 126. Concavae ac semotissimae autem partes, lacus, putei, fossae, mysteriis scatent dissectorum puerorum et virginum ad magicas operationes, 126. Haec omnia premere atque occultare satagebat, 126. Quae in Caesarienses ob dirutum Fortunae templum admisit, ei obicere fortasse non aequum fuerit, quare, 126.

Julianus *Misopogonem* adversus Antiochenes, qui barbam ejus irridenti, una cum Libanio componit, 175. Opus, vivente Julianus, ab adulteribus commendatum; eo extincto, ut mera barba cum suis auctoribus sprellum, 175. In eo Julianus magnopere se inflat, quod nunquam ex nimia saturitate crudelitatem contraxerit, 175. Quod Christianos tam acerbe vexaverit, consulto praeterit, 175. Gregorii ea de re sententia, 176. Julianus Judaeorum quoque nationem in Christianos immittit, 149. In veterato nostri odio in eorum pectoribus clam flagrante utitur, 149. Eorum in patriam reditum, et templi inaugurationem ex ipsorum libris fatalem esse affirmat; idque facile persuadet, 149. Miraculorum, quibus in id opus incumbentes repulsi sunt, enarratio, 149. *Vide* Judaei.

Julianus ad ipsum calamitatum suarum caput tandem devenit, 151. Prosperi cuiusdam, adversus Occiduos barbaros bellici successus occasionem rapit, 152. Duplicem exercitum inde movens, alterum militum, alterum demonum, adversus Persas expeditionem suscipit, 152. Rebus Romanis adhuc exulceratis, alienam regionem cogitat, 152. Salmoene similis, 152. Trajanus et Adrianus sibi ob oculos proponit, 152. Carus et Valerianus in Persarum finibus oppressi in mentem ei non veniunt, 152. Totus in eam expeditionem seruit, omni divinationis et sacrificiorum vanitate in unum collecta, 153. Christianos omnes demonibus subicere voret, si modo propositi compos exstaret, 155. Eos demonibus, instar cuiusdam victimae, promittit, 161. Basilii et Gregorii consilium et artum illius adversarii, postremo quoque ad persecutionem reservat, 174. Inter haec, Christianorum defensio una est, spes in Deum, 164. Quas voces in eum emitterent, 164. Quibus gemitibus cum eo expostularent, 163.

Julianus ob expeditionem Persiam publicis et scurrilibus vocibus exagitat, 159. Assyrie partem, quam perluens Euphrates illic cum Tigride miscetur, capit et pervastat, 155. Persis incursionibus ejus celeritate deceptis, aut consulto eum allicientibus, quaedam castella diruit, 155. Ad Ctesiphontem castra ponit, 155. Arcem firmissimam, cui ex arce alia fortissima Cochen appellata robur accedit, 155. Eam inexpugnabilem repertam, cum ultra procedere non posset, a tergo relinquit, 155. Euphrate Tigridi juncto, naves e fluvio ad fluvium into pervecas conservat, 151. Persicae copiae, viam transitibus occupatis, eum ne porro progrediatur inhihent, 154. Quo se veritat non habet, 154. Cuiusdam Persae transfugam se simulantis oratio ad Julianum, ut naves incendat, et frumenta projiciat, 154. Julianus, credula levitate, maxime autem Deo exagitante, dictis fidem habet, 151. Languet exercitus, animis concidit, in imperatorem accenditur; nihil bonae spei reliquum est, 155. Quemdam de eo sermonem commemorant, quasi Romanis ipsis salutem invideret, 155. Sermonis illius tenor, 156.

Julianus letale vulnus accipit, 156. Hoc mirum est eum, ut artis divinatoriae peritum, non previdisse, 156. De vulneris hujus auctore varii et incerti rumores, 155. Gravior ex vulnere aegrotans, in fluminis ripa jacet, 156. Eos imitari contendit qui ex hominum oculis se subduxerunt, eamque ob causam pro diis habiti sunt, 156. In profluentem corpus suum projicere conatur, 156. Id minime praetereundum, quia maximum perditus illius amentiae argumentum habet, 156. Eunuchus, hac re cognita, aliisque testefacta, conatu obsistit, 156. Julianus cum sic et imperium gessisset, et bellum administrasset, sic quoque a vita discedit, 156. Vis Numipis ultirica eum ad Persas ablegavit, illicque causam disceptavit et mortuum re-duxit, 407. Julianus finem amentia sua dignum tulit, 162. Deo consueta patientia erga eum uti nolente, quare, 162. Aruspice quam colebat, et eorum omnium quae in Christianos et Persas constituerat, quavis vanitas, 165. Angelorum opera extinctus est, 78. Obitus ejus, quo tempore, 75. Juliani cum turpis et feda expeditio, tum vero

turpior atque ignominiosior reditus, 159. Funeris illius cum Constantii funere comparatio, 157. Julianum mortuum histriones et mimi ducunt, probris et ludibris incessunt, 159. Eique fidei abjuratorem, cladem et vitas sinem exprobrant, 159. Tarsensis civitas eum excipit, 159. Hic illi sanum ignobile, ac ne piorum quidem oculis spectabile, 159. Julianum mortuum, si cuiusdam narrationi fides, terra nequidem ad sepulcrum assumit, sed aestu vehementi projicit, 408. Eo exstincto, carbonem ejus molestiam adhuc inferebant, 638.

Juliani compendiosa imago, 159. Regum omnium impiorum vitia in se collegisse videtur, 148. Defectionem Jeroboam, crudelitatem Achab, duritiam Pharaonis, sacrilegium Nabuchodonosoris, 149. Nulla unquam natura ad malorum inventionem illius natura uberius fuit, 149. Post Herodem persecutorem, post Judam proditor, post Pilatum christicida, post Judaea Dei hostis, 108. Nabuchodonosor alter, 750. Cur Christum invisum habuerit, 750. Per impietatem et pervicacem vitii studium, nominis splendorem sibi conciliare oblituit, quare, 95. Homo, iudicio suo, mortalium omnium facundissimus, 79. Orationes illius nefariae; magis nefariae sacrificia, 79. Sapientia insipiens, 79. Altaris ignem accendens vetulis mulieribus sufflationes et refutationes ostentat, 161. Buccae illius indecore tumentes risum ingentem ipsis etiam genti illius excitant, 161. Propinationibus et poculis meretricibus palam publiceque provocat, vicissimque provocatur; mysterii obtentu petulantem libidinem obvelans, 161.

Julianus tale monstrum fuit, quale nunquam antea visum fuerat, 162. Duobus aut tribus illius impietatis mercedem ita persolvit, ut omnes Romanorum terras expiaturi viderentur, 159. Latrocinis et avaritia Centimanos vincebant, 159. De aulicis illis etiam ethnici querebantur, 159. Provinciarum imperia crudelissimis hominibus committit, 159. Ad haec obtinenda nam suffragium erat, a fide defectio, 160. Ob gloriae studium omnia sibi arrogat et jus dicere vult, 160. Hinc causae multae, interfecto unius noctis spatio, commutatae, non secus ac fluctuum reciprocaiones, 160. Iudicis munere fungens, aulam clamoribus ac membrorum strepitu implet, 160. Quod Elysii campis et Rhadamanthi gloria, quam affectabat, prorsus indignum, 160. Sodales multos ex Aesetis scholis, quasi beneficiis eos ornaturus, accersit, 160. Cum adsunt illud sodalis multum propinat, calculorum praestigias et oculorum ludificationes ostentat, ac praeterea nihil, 160. Multos rusticorum ad se, ut plebis mos erat, accedentes palam pugno ferit, calcibusque impetit, 161. Juliano extincto, sermonum et praestigiarum ejus vanitas demonstratur, 167. Ethnicae religionis mysteria et oracula ludibrio rursus habentur, 168. Item et falsi dii, 168. Deorum illorum nomina et attributa, 168. Qui Christianos persecuti sunt, vulgi et civilium clamoribus exagitantur, in theatris, in foro, in conventibus, 175. Ab ipsis etiam qui persecutionis socii fuerunt, ipsemet dii, deprehensa fraude, praecipites deturbantur, 168. Juliano interfecto, quid Christianis incumbat, 165. Ut impiorum exitum lugeant, et hostes suos benignitate prosequantur, 163. Ut caecitatem eorum deficiat, et futurum cruciatum deplorent, 166. Ne quidquam eorum quae perperis sunt sciant, 172. Ne praeteritae castigationis obliviscantur, 170. Sed ad seipsos redeant, atque hoc tempus tranquillitatis prudenter ac moderate constituent, 170. Quoniam pacto id assequantur, 170. Gravissimae Gregorii ea de re ad Christianos admonitiones, 169. His tamen non obstantibus, ad triumphalem cantum sese convertere debet oratio, 169. Quibus causticis Gregorius utatur, 169. Julianus, tribus exsequendis praefectus, Gregorii amicus, fidelem cum eo magistris ac discipulis usus; pia patria et familia ortus, 573. Litteris et doctrina semper ad optima quoque ductus, 574. Julianus alter, totius Cappadociae procurator, 516. Hunc in Nazianzenos iratum Gregorius oratione aggreditur, ut eum ad mansuetudinem revocet, 516.

Junonis meretricii mores, 142.

Jupiter. Exemplum ejus honori parentibus debito contrarium, quare, 145. Item pudicitiae et continentiae, 145. Item sobrietati, 146. Jovis partus et subreptio, 678. Quantum mysteria nostra hujusmodi nenias antecellant, 678. Jovis sepulchrum in Creta ostenditur, 169.

Jusjurandum omni ratione fugere convenit, 885. Idque praesertim quod in Dei nomine concipitur, 885. Jusjurandum Christianis solis interdictum, quare, 146. Qualem jurisjurandi formam Spiritus sanctus episcopis condiderit, 471.

Justificatus parabolam spiritus immundi contemnitur, 719.

Justina virgo et martyr, qualis fuerit, 442. Quibus modis a Cypriano tentata, 445. Statim atque insidias intelligit, Deum adversus detestabilem amorem sponsum assu-

nul, 443. Virginem Mariam supplex obsecrat ut periclitanti virgini opem ferat, 443. Quod proprie et absque figura dictum, 437. Aliis operibus Deum sibi propitium reddit, 443, 444. Victrix e certamine discedit, 443, 444.

Justitia, nomen Filio Dei attributum, quare, 533.

Justus. Mira res, cum injuriarum et calumniarum ignibus hic non exploratur, 397.

Justi sicut luminaria sunt in mundo, qua ratione, 691. Persæpe impiorum manibus ac potestati deduntur, non ut illis honor habeatur, sed ut horum virtus exploretur, 333.

Juvenis prudens regi stolido antepositur, 880. Juvenes quibusnam discipulis vel ad virtutem, vel ad vitium erudiantur, 786. Juvenes duo, sub Juliano Apostata, crudelibus pro fide suppliciis vexati, 173. Juvenes viduæ a matrimonio per Novatianos arcebantur, 690. Juvenum consilia, senum sententiæ male prælata, 640.

Juventuti quid agendum ne malis seipsam tradat, 890.

L

Lahan Syrus. Jacob ei quatuordecim annis serviens haudquaquam labore frangebatur, quare, 472.

Labari vexilli descriptio, 107.

Labefactare ac perdere facilius est quam conservare, 473. Constituta labefactare facilius, quam labefactata restituere, 814.

Labor quandoque sanitatem affert; idque novo exemplo declaratur, 800. Quod non sine labore atque industria partum est, acutius tenetur, 304. Labori homo nascitur, 473.

Laborare. Hoc ipsum, amplius laborare, amplioris mercedis loco habendum, 706. His quidem certe, qui animo sunt non omnino illiberali et sordido, 707.

Labyrinthus Cretensis, poetarum figmentum, 516. Quinam exitus et ambages illius in comparatione favorum, quos apis, admiranda prorsus industria, ordinare novit, 515.

Lacedæmonii, ad Dianæ aram virginis lacerari plum habebant, 134.

Lacena mulier, ut omnes alias antecellit, ita Christianorum ritus omnibus humanis adinventioibus præstant, 139.

Lacrymæ afflictorum cur non spernendæ, 839. Lacrymæ philosophorum Christianorum (monachorum) peccati diluvium, et mundi piamentum, 110. Lacrymæ, pro hereticis obstinatis fundendæ, 690. In lacrymis seminandum, ut in exultatione metamus, 510. Lacrymis ad Deum fusi misericordia vicissim rependi solet, 444.

Lacte quidam alendi sunt, 34.

Laici ne levisima quidem errata Ecclesiæ pastoribus concedunt, 589. Laicorum officia erga sanam doctrinam, 639.

Lamech : cur poena septuagies septies de eo repetita, 753.

Lapis angularis. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900.

Lapsus proximi non ridendus, quare, 840.

Largitionem, non oblata rei pretio, sed offerentis affectu et facultate Deus metitur 568. Vide Eleemosyna.

Latini, ob linguæ suæ angustias et verborum inopiam, hypostasim ab essentia distinguere non poterant, 409. Ideo, ne tres substantias admittere viderentur, personarum vocabulum induxerunt, 409, 410. Quæ jejuna de vocibus altercatio diversæ fidei speciem præbuit, 410. Vide Sabellianismus, Arianismus.

Latro cruci cum Christo simul affixus, qua ratione imitandus, 864. Cum Jesu paradisum ingressus, 864.

Lavacrum, baptismi nomen, 693.

Laudatio. Res laudatione crescent, quatenus, 770.

Laus rerum honestarum, prima bene merendi ratio est, 434. Emulationem parit, 434. Quominus bonorum qui extremum diem clausurunt laudes predicentur, invidia metus impedire non debet, 219.

Lazarus quispiam, si quando ad domus fores provolvatur, qua de causa reficiendus, 716. Lazarus pauper, quam periculose hic contemnatur, 643. Lazarus in sinu Abrahæ, 711. Dives per magnum et inextricabile chaos a Lazaro sejunctus, 741. Eum rogat, nec tamen ejus opem impetrat, quare, 476. Lazare, veni foras: magna vox Verbi, qua peccatores ad vitam redeunt, et fenebris vinculis solvuntur, 718. Ut Lazarum quatriddo mortuum Deus ad vitam revocavit, sic Maximum cynicum quadriennio exsulem in patriam reduxit, 463.

Lebes Delphica, extincto Juliano, non jam vaticinatur, 168.

Lectoris in Ecclesia officium, 792. Lectorum Ecclesiæ Constantinopolitanæ concinnitas a Gregorio commendata, 746.

Legalem sanguinem aquæ baptismi puritate superant, 698. Evangelium legalibus præceptis laboriosius et ærumnoserius esse nemo dixerit, 839.

Legationes pro pace a Basilio missæ, 803.

Leno. Lenonum ministeria dæmones exercent, 443.

Lenocinium. Quam lenocinii mercedem ambiendi dæmones, 443.

Leo Magnus (S.). Præclara ejus verba ad dignoscendam in Christo utramque naturam, 536.

Leo. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900. Leo in siderum numerum ascriptus, quid in comparatione crucis in celo fulgentis, 150. In Ezechieli visione vim irascibilem designat, 870. Leo rapiens et rugiens, quis, 497. Non accusandus quod non simis vultum præferat: quid inde? 820. Summum virum a rebus minimis commendare, idem est ac leonem ab unguibus laudare, 233. Leonum furor a Daniele, in lacu, victus, 828. Ut leonum et cæterorum animantium non lidem sunt motus atque impetus: sic nec præfectorum et subditorum, 401.

Leoninæ pelii vulpinam prætexere, 116.

Leontius, Cæsariæ Cappadociæ episcopus, 538. Unus ex illis erat a quibus Gregorii pater salutis auxilium poposcit, cum Nicæam ad concilium generale contenderent, 338.

Lepra, hoc est, deformis pravitas, 718. Qui ea solutus est, purgationem sacerdoti ostendat, quare, 718. Lepra vel morbo sacro laborantes, cur in pretio habendi, 282.

Leprosus septem diebus purgatur, 734. Leprosus, grave et miserandum spectaculum, 263. Leprosorum pauperum lamentabilis status, 263. Gemitus eorum internis templi cantibus ex adverso respondet; atque adversus mysticas voces miserabilis luctus excitatur, 266. Benevolentia erga leprosos vario argumentorum genere suadetur, 266. Leprosus decimus, quanquam Samaritanus esset, alios tamen grati animi officio vicit, 718. Hic, præ cæteris, imitandus, 719. Leprosorum tristis imago, 818. Basilius Magnus eos osculatur, et ut fratres amplectitur, 818.

Levi, in lumbis Abrahæ, 529. Qua ratione in lumbis patris esset, antequam in lucem prodiret, 382.

Leviathan. Diabolus hoc nomine vocatus; non ideo Jesu, qui agnus et margarita dicitur, præferendus, 688.

Levitæ, gradibus et officiorum varietate distincti, eximium ordinis ac disciplinæ specimen, 391. Arcam gestabant, 391.

Levitatis opinionem subeunt, qui facili momento in contrarias sententias feruntur, 192.

Lex. Deus legem, prophetas, ac prius etiam naturalem legem non scriptam, eorum quæ geruntur censorem dedit, 276. Legis mandatum, lucerna et lumen est, 694.

Lex, arbitrio Adami præscripta, 867. Quasi materia, libero arbitrio tradita, 830. Lex vetus homini data, velut materia quadam inter Deum atque idola interjecta, 854.

Cum primum ferretur, terrores multi eos qui ad montem acciti erant inferiori loco sistebant, 53. Lumen typicum erat, veritatem adumbrans, 694. Futurorum et spirituum umbra fuit, 853. Difficile est suam cuique figuræ allegoriam excogitare, 853. Lex rudis infantem Israelæ multis arietum millibus tenebat, per cruenta sacrificia futurum adumbrans, 181. Lex Moysi data, fisque qui e vulgo sunt, litteralis; iis qui supra vulgus ascendunt, spiritualis, 53, 377. Mystéria Paschæ Domini Jesu adumbravit, 862. Ad Christum deducebat, 853. Præcepta ejus multa integritatem animæ significantia, 56. Peccatorum fines duntaxat prohibet; nobis vero ipsæ etiam peccati causæ crimini vertuntur, 839. Legis participatio, alia evangelica, alia litteralis; prior affectanda, 865. A lege ad gratiam transeundum, 57. Legis et prophetarum caput est unitas spiritus in vinculo pacis, 438. Summa legis, charitas, 260.

Lex animarum dispensatoribus rectæque doctrinæ arbitris a Gregorio præscripta, quænam, 737. Velle imperatoris lex est non scripta, et quidem scriptis legibus firmiter atque valentior, quare, 127. Legis nostræ non est, vi et coacte, sed sponte gubernari, 231. Qui legem legunt, legem non intelligunt; qui se legis interpretes proferunt, magistris aliis opus habent, 648. Legisperiti Jesum Christum de perfectione interrogant, 648. Suprema et prima Dei lex imitanda, quænam, 274.

Libanus. Juliano extincto, rursus Ecclesia canit : Pudefactus est Libanus, 166.

Libellus repudiij. Vide Repudium.

Liber viventium et pereuntium, 373. In eo jam inscri-

pi sumus pro vitæ actæ merito, 373. Libri nonnulli Scripturæ sacræ juvenibus apud Hebræos interdicti, 600.

Libera voluntas ad laudem obtinendam necessaria, 636.

Libertas arbitrii, cur homini data, 880. Libertati quasi materia lex est, 880. Libertas et divitiæ primi hominis in sola mandati observatione sitæ erant, 275. Libertas et regnum est, dominationem probe agnoscere, 432.

Librum arbitrium. Qui hominem primum creavit, liberum eum suique arbitrii reliquit, sola mandati lege coercitum, 275.

Libido, sapientes etiam viros furore afficit, 442. Equulei petulantis et indomiti more, rationem secum abripens, 412. Saturitatis filia, 439. Sub deorum nomine culta, 507. Mysteriorum obtentu a Juliano imperatore obvelata, 161. Turpe est, cum ætate consequeris ac deflexeris, libidinem tamen minime consensuisse, 703.

Libra. Divinitatem ad libram expendere non licet, 794.

Licentia princeps carens eximenda, 12.

Lignum scientiæ intempestive perceptum, nos a ligno vitæ removerat, 25. Christus ideo crucem consendit, ut ligno sanctitatem afferret, 459. Adamus per Christum ad vitæ lignum adductus, 25. Per ignominie lignum, ad vitæ lignum, unde excederamus, revocati sumus, 609.

Lingua nisi ratione gubernetur, in lapsum facile impellit, 71. Lingue parcere quam præclarum sit, 880. Ac necessarium, 881. Lingue prurigo, ætate Gregorii vigenis, 576. *Vide* Constantinopolitani. Lingue prurigo Eunuomianis objecta, 492. Car manibus vinctis linguam armavit, 492. Velus linguarum divisio, laudabilis; quæ in Pentecoste evenit, laudabilior, 745. Varietas linguarum quibus apostoli loquebantur, signum infidelibus erat, non fidelibus, 742. Ista locutio: *Audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes*, ambiguitatem habet, 743. Quomodo intelligenda, 745. In linguis apparet Spiritus sanctus, propter cognitionem quam cum Verbo habet, 746. In linguis igneis, in propter purgationem, vel propter essentiam divinam, 740. In linguis dispersitis, ob gratiarum diversitatem, 740. Nec diabolo aditum aut ansam, nec improbis linguarum licentiam dare oportet, 427. Cum linguis pugnare sacerdoti non vacat, 641. Sacerdos sacrificium altaris offerat, priusquam lingua ejus exultatione impleta sit, divinæque melodice plectrum effecta, 57. Lingua Latina inopia efficit, ut Occidentales hypostasim ab essentia distinguere non possint, 409.

Littera. De litterarum inventoribus conjecturæ, 156. De litteris disputare, quam turpe, 737. Hæreticorum erga litteram studium, impleratis est obtentus, 557. Litteræ Judaico more serviunt, qui relictis rebus syllabas consecretur, 571. Litteræ vetustas fugienda, ut spiritus novitati serviatur, 57. E littera surgendum ut spiritum sequamur, 646. Litteram duntaxat prospicienti Christus petra offensionis est, 322.

Liturgia Basilii Magni, 797. Liturgia pro remedio a Gregorio seniore adhibita, 358.

Livor res secundas, misericordia calamitatem sistit, 330. Lividorum tabes, affectum omnium iniquissimus anul et æquissimus, quarre, 637. Ea quæ recta sunt, iniicere vult, 427. Musca in oleo morienti, et suavitatem corruptæ, similis, 427.

Lugos. *Logos* apud Græcos, idem quod apud nos *ratio*, 900. Inter Deum Patrem et Filium personas vel vocabula distinguit, quia et ipse Filius ratio dicitur, 900.

Longanimitas pulchra res est, 258. Testes Christus, et Stephanus, 258.

Loquacitas inepta, piis hominibus jucunda non est, 559.

Loqui. Inexplicabilis est hominum loquendi et audiendi sitis, 874. Frequenter, non tamen absque modo et mensura, de Deo loquendum, 593.

Lot. Et uni Sodomitæ universi non anteposendi, 753. Iot Sodomiti, moribus tamen haudquaquam Sodomiti, 258. Hospitalitatis cultor, 258.

Lucas in Achaia prædicator, 611.

Lucerna supra candelabrum collocanda, numeris omnibus absoluta divinitatis confessio, 251. Ideo Basilii Gregorius pontificem unxit, quia passus non est lucernam modio, ut dicitur, obduci, 240. Lucernæ quibus totum Ecclesie corpus illustratur, quænam sint, 171. In Christianorum festis adhibende, 171.

Lucianus philosophorum vitia frequenter irridet, 411.

Lucifer et Eusebius episcopi Occidentales, Cæsarem Cappadociæ adsumt, et orthodoxos omnes ad suas partes pertrahunt, 795.

Lucifer angelus, propter superbiam caligo effectus, 849. Ob splendorem ita dictus; ob superbiam caligo effectus, 668. Ob invidiam et mentis elationem prolapsus, 637.

Lucius Alexandrinæ sedis invasor, secunda quædam Ægypti plaga, secundus Arius, 462. Quorundam flagitiorum ejus enumeratio, cum omnia referre pigeat, 462. Tabee nomine a Gregorio designatus, 463.

Lucius. *Vide* Mercurius.

Ludere. Adversus seipsum ludere, quam periculosum et stolidum, 704.

Lumbi et renes quæ ratione per baptismum lustrandi, 723. Quandonam in veritate succincti, 860.

Lumen primum ac purissimum, deitas, 721. Primum, Deus trino splendore micans; secunda lumina primique luminis radii, angeli, 836. Lumen magno conveniebat officium suum a lumine aspicari, 837. Lumen hoc nostrum quod nocte scinditur, ante solem creatum est; postea vero ad orbem illustrandum soli traditum, 837. Forma solis est, 837. Lumen primum Deus, secundum angelus; tertium homo, 695. Alia lumina hominibus a Deo concessa, 694. Lumen de lumine; vox de Filio Dei, etiam ab Ariis dicta, licet in Scripturis non extet, quid inde, 898. Non tamen recto sensu ab eis intellecta, 898. Lumen illud quod Deus est, æstimari, comprehendere et examinari non potest, 900. Luminum quæ Scriptura commemorat, enumeratio et explicatio, 720. Lumen omne quod cernitur, perexiguus divinæ lucis radius est, 589. Lumen pervigilii Paschæ quænam lumina referat, 846. Veluti profusa quædam animorum voluptas est, 846. Luminum dies, quænam apud Gregorium, 676. Quæ et quantitas hujus diei gratia, 677. Unum illud lumen fugiendum, quod ex sævo igne (scelerum vindice) nascitur, 720. Aliud verum, aliud fallax; de utroque multa, 721.

Luminaria in mundo effici; quidnam hoc, 721.

Luna, mundi gubernatrix habita, 506. Novæ lune festum, ut a gentilibus celebratum, 170. Lunæ affectiones, ut in multorum notitiis venere, 519. Ignoræ de luna quæstiones, 521.

Lupus Arabicus, alios omnes crudelitate et proceritate vincit, 497. Luporum, quos animarum pastor timere debet, agendi ratio, 475.

Luscus. A lusco non differt qui vel solos mores vel solam doctrinam consecutus est, 779.

Lutum. Gentiles qui obscenis sacrificiis corpora sua mundabant, lutum luto purgabant, 466.

Lux, nomen Filio Dei attributum, quare, 554. Una lux in tribus solibus, unam deitatem in tribus personis utcumque representare posset, 563.

Luxus divitum exponitur et perstringitur, 268.

Lydius lapis ad quem catechumenorum animos exploratur, 712. Lydiorum tyrannis, ut a Gyge occupata, 786.

Lyra Orphei, 680.

M

Macedoniani (qui Spiritum sanctum creaturam habent) contumeliosi sunt et mali servi, atque adeo malorum pessimi, 736. Dimidia ex parte recte sentiunt, 571. Blasphemiam ansam ex eo arripiunt, quod Scriptura Spiritum sanctum nec dilucide nec sæpe Deum vocat, 569. Refelluntur, 569, 574. Rabulis comparati, 564. Catholicos Trideitas vocant, cum ipsi eadem ratione Bideitas vocari possint, 564.

Machabæi, apud multos non honorati; digni tamen qui ab omnibus honore afficiantur, 286. Gregorius eorum historiam ex Josephi historici libro de imperatrice ratione desumit, 287. Non ideo contemendi, quia ante crucis mysterium tales fuerunt, 287. Machabæi, Eleazari filii (spirituales), 288. Fortes et magnanimi filii, nobilissimi matris nobilissimi soboles, alacres veritatis pugiles, 288. Antiochi temporibus superiores, sinceri Mosaicæ legis discipuli, exacti patrum rituum custodes, 288. Numero septem, 288. Unum spirantes, unum ad vitam iter, hoc est, mortem pro lege Dei oppellit, agnoscetes, 288. Non minus animis quam corporibus fratres, mortis causa inter se æmuli, 288. Hoc unum metuentes, ne fessus tyrannus cruciandi finem faceret, 288. Machabæorum sermones ad tyrannum, quales fuerint in summa declaratur, 290. Quibus verbis seipsos mutuo cohortentur, 292. Se, velut aprorum dentes, invicem accunt, 293. Facinus eorum Jephthæ sacrificio cautius atque magnificentius, quare, 296. Danielis certaminibus haudquaquam inferius, 297. Juvenum in Assyria captivorum luctationibus haudquaquam cedit, 297. Machabæi martyribus Christianis laude haud inferiores, quare, 297. Judæorum status in hujus certaminis periculo continebatur, 297. Ipse quoque Antiochus eos demiratus est, 297. Machabæorum mater, sollicita ne non ipsis supplicium inferatur, 288. Sacrificium ejus Abrahæ sacrificio præstantius, quare, 289. Quanta

ejus animi fortitudo, 289. Qua ratione cum filiis deceratur, 291. Ejus exhortatio ad filios, 291. Ad Deum gratiarum actio post consummatum eorum martyrium, 294. Orationem ad tyrannum convertit, et filiis adjungi se postulat, 295. Ad rogum, ut ad nuptialem thalamum, currit, ne sanctum et generosum corpus profani homines contingant, 296. Machabæorum exemplum sacerdotibus, matribus et adolescentibus propositum, 277.

Machina mundi inscrutabilibus Dei judiciis regitur, 522. Tota hæc rerum machina in fine dissolvenda, aut in præstantiorem statum commutanda, 583.

Madianitæ universi, uni Moysi non antepoenendi, 753.

Mænades Quales feminas fabulæ Mænadas vocent, 631. Arianae mulieres simile quiddam eorum procacitati una nocte perpetrarunt, 631. Nefandi hujus spectaculi descriptio, 632.

Magia, Persarum inventum, 157.

Magister. Magistri nostri bonitas æmulanda, 570. Non magistri pietatem nobis imitandam proponemus? 572.

Magistratus potestas iniquo animo non ferenda, 522. Magistratus immanes et sanguinarios quale supplicium maneat, 890. Magistratibus quibus periculum est ne baptismi gratia depereat, quid agendum, 704.

Magnus vir magna, parvus parva aggreditur, 59.

Magus. Cyprianus magus arte illa in notitiam hominum venerat, 442. Artis hujus libri a Cypriano publice propositi, et in ignem coniecti, 444. Magi artem sacrificandi, et per victimas vaticinandi, sectantes, 680. Magi omnium Regem agnoscunt, et ex sideris aspectu celestem conjecturam assequuntur, 571. Magorum dux stella, quæ prius ab ortu in Bethlehem concurrat, 150. Magorum dona Christum Regem, Deum, et nostræ salutis causa morituum testantur, 674.

Major, vox ab Eunomianis jactata ut Patris et Filii æqualitatem tollant in Trinitate, 544. Cum Pater maior Filio dicitur, majoris vox ad causam (principium) referenda, 544. Ratione humanitatis, Pater Filio major intelligi potest, 545. Sed non tam honorifice, quam ratione principii, 545.

Malicias, quid malis sacerdotibus exprobet, 45.

Maledictio: quis fructus ex ea colligendus, 420. *Vide* Accusator. Maledictio et audaciæ portas omnibus aperit nimia hæreticos in Ecclesia recipiendi facilitas, 51.

Maledicere. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur, 649.

Maledictio matris eradicat fundamenta, 649. Maledictio montis Gelboe, 512.

Maledictum nostri causa, Christus, 512.

Maligni et improbi, ex eo quod alios calumniis incesunt, vitii suis opem ferre moluntur, 822.

Malum, non a Deo creatum, sed nostrum opus est et diaboli, 727. Ex incuria et scordia ad nos irrepit, non autem a Creatore; eius essentia nulla, 727. Mali causa nullatenus Deo ascribenda, 98. Ex boni incuria nascitur; non secus ac tenebrarum principium est lucis secessio, 572. In malo perseverare funestum et exitiosum, 767. De origine malorum, quibus terra nonnunquam afflicta, variæ ac peritiles questiones, 502. Mala hæc levia sunt in comparatione iræ, ignis et carbonum qui impios in altera vita manent, 504. Malum malo non permutandum, sed bonum semper tenendum, 759. Malis premuntur viri sancti, 548. Quibus de causis, 548. Malo alieno erudiri nos oportet, 514. Quisquis premittitur, ingeniosus et solers esse solet ad querendam mali depulsionem, 441. Malum malo extrudi nonnunquam evenit, 444.

Malus celerrime adducitur ut bonum etiam virum condemnent, 595. Crimen est apud Christianos non modo malum existisse, sed etiam a malo parum abuisse, 146. Malus male perdetur: sententiæ hujus applicatio ad Julianum imperatorem, 150.

Mamas (S.) insignis pastor et martyr, prius quidem cervas mugebat, ad eum novo et inusitato lacte alendum properantes, 842. Festum ejus in metropoli (Cæsareæ Cappadociæ) vere novo et magna populi frequentia celebratum, 842.

Mammona iniquitatis ad comparandos amicos impendatur, 861.

Manassis confessio, Deo accepta, 568.

Manes. Manis tenebræ, 460. Una cum tenebris materia, 614.

Manichæorum tenebræ longius philosophorum commentis projiciendæ, 531.

Mansiones apud Deum multæ, 495, 601. Omnes implebuntur, 495. Mansionum illarum diversitas, quomodo intelligenda, 495.

Mansuetudo quandoque pro amentia habetur, 612. Man-

suetudinis exemplar, David, 239.

Manue perisse se existimat quod Dei visionem natura sua præstantiorem habuerit, 235. Timore mortis correptus, quod Deum viderit, 577. Conspectum Dei, per imaginem sibi observantia, ferre non potuit, 510. Timore correptus, cum Dei species ei objecta est, 682.

Manus Christi pro impiis, et propter eos, clavis confixa, 24, 108. Manus, qua ratione purificandæ, 723. Res maculæ omnis expertes impura manu contrectare, nefarium et execrabile est, 884. Manus Moysis, ad precationem compositæ quantum potuerint, 255. Manus hominis, sub pennis animalium, in Ezechielis visione, 870. Ordinem et disciplinam significant, 870. Manus Absalonis cum illo, proverbium, 394.

Mara, aqua amara, et ad potandum non bona, per vitam lignum dulcis reddita, 637.

Marcelliani, personarum Trinitatem cum Sabellio negabant: unde Galatæ dicti, 422.

Marcion, Dei hermaphroditus introductor, 560. Marcionis Deus, ex elementis et numeris conflatus, 614.

Marcionitæ, quem Æonum numerum colant, 732.

Marcus evangelista in Italia prædicavit, 611. Marci thronus, Alexandrina Ecclesia, 390.

Marcus Arethusius, hæreticorum fidei formularum auctor, 122. Vir eximius a Gregorio dictus, 122. Ex hypocondria factorum, 122. Immanissime ab Arethusiis habitus, quod templum Constantii nutu eversum, sub Juliano instaurare noluerit, nec terunt vitam redimere, 122. A pueris ad pueros pendulus remissus, qui stilis corpus illius excipit, 125. Alia suppliciorum genera quibus affectus est, 124. Ex ipsis etiam cruciatibus delicias capit, 124. Unus ex iis fuerat qui Julianum principem, cum totum genus ipsius periclitaretur, servaverat, 125. Salustii præfecti et pagani verba ad Julianum de Marci cruciatibus, 125.

Mare, et magnitudine et lenitate mirabile, 517. Variæ ac multiplices de mirabilibus ejus questiones, 517. Paucissimis Scripturæ verbis verius explicantur, quam prolixis physicorum disputationibus, 517. Mare propter Hebræos scinditur, 445. Scissum Hebræos transmisit; et rursum colens Ægyptios obruit, 86. Mare a Xerxe Persarum rege verberibus cæsum, 804. Mare fluvius qui in ipsum influunt opus non habens, ejus imago, 775. Turbidum et ventis agitatum, humanæ vitæ et rerum humanarum imago, 477. Mare Parthenicum, per quod Gregorius, Alexandria in Græciam navigans, gravi tempestate jactatur, 531.

Margarita. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900. Margarita pretiosa cum omnibus bonis a Gregorio commutata, 181. Margarita undique sibi similis et æque fulgens, qualiscunque imago Trinitatis, 627.

Maria, soror Moysis, triumphale carmen auspicatur, 83. Lepra inficitur, quod adversus fratrem murmurasset, 638.

Maria, Virgo Deipara, 525. Animo et carne a Spiritu præpurata, 851. Dei Filius in eam illapsus est, 901. Deum concepit et peperit, 905. Ex ea Dei et hominis Filius processit, 905. Arcano modo ac sine ulla spurcitie, 727. Maria Virgo a Justina virgine invocatur, 445.

Maria quædam, Maria Salome et Joanna, ut imitandæ, 864.

Maritimæ urbes, cur necessariis rebus affluant, 797.

Mars vulneratus, aut æneo carcere conclusus, 142. De eo alia quædam, 142, 168. Mars ad iram incensus, 146.

Martyr impetus omnes persecutorum frangens, scopulo incursantes fluctus propulsant comparatus, 446. Primus Martyrum, Christus, 459. Martyres, victimæ pro Christo cæse, Christi pugiles, 108.

Martyres quidam, Juliani, qui postea imperator fuit, dona recusant, quare, 90. Martyres, multum utilitatis præstant ad vitam recte instituendam, 459. Divinitatis consequendæ mediatores, quo sensu, 245. Eorum memoria celebranda; et cætera omnia eorum certaminibus inferiora censenda, 459. Festivitates eorum ut celebrandæ, 244. Certamina ut honoranda, 244. Quibus honorum generibus delectentur, 450. Virtutum officis colendi, 449. Martyrum exemplo certandum, ut quotidianis saltem dimicationibus easdem coronas, aut his proximis, consequamur, 566. Martyrum vel sola corpora idem possunt quod animæ sanctæ; et sanguinis gutta idem quod corpora, 108. Martyres morbos curant, demones pellunt, apparent, futura prædicant, 108. Pacem Ecclesiæ Constantinopolitane pepererunt, 629. Martyribus præclari honores et festa constituta, 108. Martyrum encomia a Basilio Magno composita, 822. Gregorius honoribus eorum oblectatur, 459. Martyres quidam vivi, et victoriæ suæ superstites, 775. Martyrum baptismus, 688. Martyrum sepulcris ignes a Gentilibus admoti, ut per eorum ignomi-

niam alios certamine deterrent, 167.

Martyrii vel sanguinis baptismus, cur cæteris angustius, 588. Martyrii lex est, ut nec ultro ad certamen accedatur; nec illud, cum adest, detractetur, 773.

Mater Machabæorum. Vide Machabæi.

Mater filiorum Zebedæi, 653. Quid a Jesu postulavit, quid ad hæc Salvator, 655. Quæ ratione hæc mulier excusanda, 655.

Matres quædam carnis duntaxat matres sunt, 295. Quæ ratione se gerant erga filios suos, 295.

Materia et forma : ex illis corpora constant, 430. Materia primigena ex non ente procreata, 529. Eam æternam esse nonnulli constringunt, 529. Materiam deprimentem superare quam difficile, 53.

Materno affectu nihil mollius, 653.

Mathematicæ disciplinæ a quibus inventæ, 156.

Matrimonium inire quibus expedit, 651. Matrimonium, bonum est; sed virginitas illo præstantior, 652. Etsi honorator est virginitas, non ideo turpe et ignominiosum est matrimonium, 703. Quale esse debeat, 704. Vide Conjugium. Matrimonii Christiani exemplum, 221, 222. Matrimonio junctorum officia mutua, 650. Consilium, non lex eis datur, ut ex communi pacto et consensu, certis temporibus, continentia vacent, 704.

Matheus publicanus, animarum negotiator per Spiritum sanctum effectus, 742. Cur Publicani cognomentum perinde atque aliud quoddam nobilitatis insigne adiungat, 441.

Mausoli sepulchrum, 818.

Maximinus imperator adeo in Christianos sævit, ut persecutores qui paulo ante exstiterant humani fuisse viderentur, 775. Impietatis principatum ambiebat, 773. A multis diversa ratione superatur, 773. Persecutio ejus omnium atrocissima, 775.

Maximus philosophus et Cynicus, a Gregorio laudatus, 451. Utrum Heronis quoque nomen habuerit, 451. Ab his Maximis accurate discernendus, ad quos Athanasius et Basilii scripserunt, 452.

Maximus, qualis Gregorio visus ante revelatam hypocrisisim. Philosophorum, atque etiam veritatis martyrum optimus ac præstantissimus, 454. Adulterinæ doctrinæ confutator, 454. Virtute, tam quæ in contemplatione quam quæ in actione versatur, eminens, 454. Canis, non impudentia, sed oris libertate; non ingluvie, sed quia in diem vivit; non latratu, sed boni custodia; et quia virtutis familiaris mulcet, alienis autem oblatrat, 453. Dignus qui in universo Ecclesiæ cœtu victor proclametur, ob devictum hæresis mendacium, 453. Veritatis athleta verissimus, et persecutorum suorum, per patienti alacritatem persecutor, 453. Ex optimis optimus, et ex nobilibus nobilissimus, 453. Quod videlicet non tantum martyr exstiterit, sed etiam ex martyribus, 456. Si corpus spectetur, Alexandria ortus; si sapientia ratio habeatur, totius orbis terrarum civis, 456. Luxum, delicias atque opes et potentiam magis aspernatur, quam illos aspernari solent qui his rebus excellunt, 456. Maximus philosophiam Christianam eligit, mentem suam orationis elegantia distrahi nequaquam passus, 457. Vitam communem solitariæ præferit; medius inter Græcorum vanitatem et Christianam sapientiam incedit, 458. Illorum habitum et larvam, istorum autem veritatem et sublimitatem proficitur, 458. Peripateticorum, Academicorum et Epicureorum sectas repellit; quod Cynici malum gerunt abhorret; quod bonum fovet amplectitur, 458. Humanæ philosophiæ fructus secundo loco semper habuit, obiterque ac velut per ludum attigit, 459. Præmarium et antiquissimum ejus studium, pro jure et æquo cum prædibis expostulare, alique veri cynici munia obire, 459.

Maximus, calamitatum quas Alexandrini Catholici sub Palladio duce et Lucio pseudo-episcopo experti sunt, particeps, 464. Plagis affectus, fortitudinem in omnium oculis, tanquam in columba sculptis, 463. Cum lingua ejus munus suum obire non posset, etiam lacens constantiæ magistrum se præbuit, 465. In Oasim solitudinem exsulatum missus est, 465. Multarum ibi virtutum specimina præbuit, 465. Post quadriennium ab exilio rediit, ut Lazarus post quadriennium ad vitam revocatus, 465. Maximus, qualis a Gregorio descriptus post revelatam hypocrisisim : peritissimus villi artifex, pastor ideo factus ut laniaret et dispergeret, atque aliorum labores infringere, 473. Ob pecunias Ecclesiæ, Gregorio bellum inferit, et Judæ præditiorem similem se præbet, 483, 484. Altare adversus altare a sectatoribus ejus erectum, 485. Legitimum pastorem simplicitate ad gregis dissolutionem et exitum abutuntur, 485. Maximus quibusnam fretus Anastasiam invadit, 470. Consecratos ejus superveniente niagistratu expulsi, ritum in tibicinis domo peragunt, 470.

Mederi. Mira medendi ratio, qua Deus contraria per

contraria procurat, 183. Varia curationis illius exempla, 183.

Mediatio Christi, 550. Vide Christus.

Mediator ante mediatorem, Joannes Baptista, 587. Inter Deum et homines, sacerdotes, 55. Mediatores divinitatis consequendæ martyres, qua ratione, 215.

Medicina, philosophiæ, laboris atque industriæ fructus, 789. Basilio Magno ob corporis morbum et curationem necessaria, 789. Medicinæ acrioris incommoda, et præcipue moralis, 854. Medicinæ spiritua'is scopus est animæ pennas addere, mundo eam eripere Deoque dare, 23. Christum per Spiritum sanctum in pectoris domicilium admittere, 23. Medicinæ regula in curandis Ecclesiæ membris, 599. Verbis illis constat : *Argue, increpa, obsecra*, 599.

Medicus. Medici animarum, ut eas curare debent, 23. Ad corporis medicos provocantur, 23. Medici nomen non statim obtinetur, quid inde ? 791. Medicus imperitus, qua ratione se gerit in morbis deperatis, 699. Horas largitur, quarum potestas penes eum non est; de morbo post mortem disputans; aut recessibus suis mercedem augens, 699.

Medius. Media quædam via incedendum inter eos qui crassiore omnino ingenio sunt, et eos qui nimio contemplationis et anagogiæ studio tenentur, 851.

Mel. Mellis ipsius satietas vomitum movet, 490.

Melampus et Proteus, vates in quamvis formam sese immutantes, 118. Julianum imperatorem Melampum quendam aut Proteum suspicari licebat, 118.

Melampygos, turpe nomen quod explicare pudor non sinit, 114.

Meichisedech Christus eo nomine vocatus, ut matris expers quoad naturam divinam, patre autem carens quantum ad nostram, 556. Ut rex Salem, id est, pacis, et rex justitiæ, 556.

Meletius, Antiochenus antistes, inita paulo ante cum Paulino concordia, Constantinopoli moritur, 745. Tum Gregorius pacis conditiones observari petit; quo negato, de abdicanda sede cogitat, 745.

Melote Elisei, 610.

Membrum. Alii aliorum in Christo membra sumus, 587. Membrorum hominis functiones, et eorum inter se concinnitas, 515. Membra mortificanda, et omnia per spiritum absumenda, qua ratione, 214. Omnibus membris purificemur, 721. Quomodo et qua de causa, 722.

Memoria martyrum celebranda, 459. Vide Martyres. Optimi potissimum viri memoria colendi sunt, 458.

Memoria et reminiscentiæ discrimen, 597. Utriusque causa difficile cognoscitur, 597. Qui patitur, memoria tenacior est, 607.

Memphis, urbs Ægypti, Apis rituli adoratrix, 621. Memphis Apis a Christo ejusque discipulis superatus, 621.

Menander, malum natura sua bono propinquum esse non male cogitavit, 819.

Mendacium. Verum unum est, mendacium multiplex, 554.

Mendesium, urbs Ægypti quæ hircum deum habebat, 621. Mendesius hircus a Christo ejusque discipulis superatus, 621. Mendesii dii, 169.

Menecei sanguis pro Thebanis effusus, 109.

Mens ad hoc creata ut sursum tendat, 510. Cum in eodem loco maneat, omnia lustrat ac pervagatur, 597. Sensuum opera cum externis versatur, atque externa excipit, 597. Languet humana mens ac fatiscit, quando cum sua infirmitate ea quæ vires ejus superant speculatur, 505. Per res sensibiles ad intellectuales evehitur, 505. Mens intermedia per quam Filius Dei cum carne conjunctus est, 557. Mente prædita natura, divinitatis propinqua est, 669.

Mensa in Christianorum solemnitatibus frequentanda, qualis sit, 171. Spiritualis et divina, in qua reficimur, et deliciamur, nec propter saturitatem quidquam petulantius agimus, 171. Mulier vidua cui vis inferior, ad sacram mensam confugit, 811. A Basilio Magno defenditur, 811. Vide Basilii. Mensæ divitum cum pauperum mensa comparatio, 268.

Mensura eadem qua mensi fuerimus, nobis a Deo rependitur, 572.

Mentiri. Nunc ego mentior, propositio nec vera nec falsa, 529.

Mercatores illi non æmulandi, qui amittunt maxima ut exigua tueantur, 424.

Merces. Mala non bonæ rei merces, 495. Merces a Christo iudice ad justam Dei lancem exigenda, 728. Bonis lux, seu Deus sese spectandum cognoscendumque præbens; malis contra, tenebræ atque aversio a Deo, 728. Æqua mercedis repensæ inequalitas, ab his non intellecta qui priores in vinea laborarunt, 502. Mercede aliquod

facere, secundus honestorum virorum gratia est, 104.
Mercurius Exemplum ejus ad avaritiam, ad questum Indecorum et furtum incentivum est, 143.

Mereri. Prima bene merendi ratio est, rerum honestarum laus, 434.

Meretricis merces a templo exterminata, et excussa, 90. Meretrices propinationibus et poculis a Juliano Apostata provocatae, et vicissim eum provocantes, 161.

Metuere. Nihil perinde metuendum ac ne quid magis quam Deum metuamus, 192.

Metus. Penae metu a scelere et maleficio deterri, tertius honestorum virorum gradus est, 104. Secundus mercede facere; primus, bono propter bonum ipsum conjungi exoptare, 104.

Meus et tuus, voces in Ecclesiarum dissidiis frequentes, quousque audientur, 765.

Michaeas, Sion in sanguinibus aedificari non ferebat, 41. Quid praefectis et sacerdotibus denuntiet, 42. Qua ratione luxum reprimat, 274.

Midas, nihil praeter aurum possidens, 787.

Militares ordines, pro suo quisque gradu ac dignitate, donativum accipiebant, 118.

Militis stipendiis suis contenti sint, 369. Militum pars non minima ad Julianum Apostatam pertracta, 106. Juliani fraude, ad thus diis adolendum illecta, 117. Quidam, agnita Juliani fraude, eam detestantur, 119. Vide Julianus.

Militiae lex, ecclesiasticis in exemplum proposita, 791.

Minerva, e Jovis capite nata, 679. Minerva virgo, draconem parit, 168. Tibias exsecrata dicitur, posteaquam aquis, vice speculi usa, eas dedecori esse perspexit, 161.

Minima quae sibi offeruntur, Deus accipit, 368.

Minister baptismi sigillo regis comparatus, quare, 712. Quidquid inter ministros intersit, baptismi vis eadem est, modo eadem fide informantur, 712.

Minos et Rhadamanthus, nugae, 789. Minois larvam injustitiae praetextens Julianus, leniter vim affert, 116.

Minuta, ne in magnis rebus in rationem mittantur, 711.

Miraculum. Novo atque inusitato sceleri et impietati signum aliquod et portentum accedere, a vero non abhorret, 101. Hoc persepe jam in maximis mutationibus accidit, 101. Miracula Dei antiqua recensentur, 255. Miracula notis Paschas, 856. Miracula Moysis, Eliae et ipsius Christi, cur temporibus illis congruentia, 798. Miraculum in gratiam Ezechiae regis Juda editum, 530. Miracula antiqua cum prodigiis quae Deus in Julianum operatus est, conferuntur, 83. Olim pro Israele facta, ut hodie renovantur, 861. Miracula Christi, invidia in eum confatae occasio fuerunt, 715. Miraculum Transfigurationis, 591. Miracula quinque panum, et septem panum, 754. Miracula martyrum, 108. Monachorum, 110. Miracula in gratiam avorum Basilii Magni facta, 774. Gregorio ea referenti nemo fides abrogabit, nisi qui nihil magnum existimarit persecutiones et pericula Christi causa suscepta, 777. Prae utique et admodum periculose iudicant, 777. Miraculum, quo pars templi a Juliano extructa saepe concidit, 89. Complures hujus testes oculati, 89. Miraculum in Gregorii Senioris baptismo, 339. Gregorius Senior miraculo sanatur, 350. Gorgonia, 229. Miracula quae templi Jerusalemiani instaurationem prohibuerunt, 149. Septem mundi miracula, quanam, 818. Domui alendis pauperibus a Basilio Magno constructae minime comparanda, cur, 818.

Miser existimandus, qui materiae usque adeo haeret, ut nec in veritatis radios mentis aciem intendere, nec supra inferiora haec assurgere queat, 387. Hac cecitate miser est, etiamsi res hujus vitae illi ex animi sententia fluant, 587.

Miserabiles, ut adjuvandi, 262. Varium et multiplex eorum genus, 262.

Miseratio ex animo collata, magnum est calamitoso remedium, 277.

Miseriae est extrema non propriis viribus, sed aliorum imbecillitate nisi atque confidere, 435.

Misericordia. Nullus omnino cultus Deo perinde gratus est, ut misericordia, 260. Misericordia naturae Dei consentanea, 509. Misericordia et veritas Deum praecedunt, 260. Misericordia Deo ante judicium offerenda, 260. Deus in pondere et judicio misericordiam ponit, 260. Misericordiam Deus vult, non sacrificium, 285. Per misericordiam et fidem peccata purgantur, 285. Misericordiae officia animae sordes absterunt, 285. Misericordia in pauperes, ut exercenda, 284. Vide Pauper.

Misericordia per misericordiam concilianda, 314. Mise-

ricordiam, qua ipsi egemus, Deo feneremur, 818. Misericordia calamitatem sistit, 320. Non in postremis beatitudinibus est misericordia, 284. Homo. Dei misericordiam imitando, calamitosis deus est, 276. Misericordiam in seipsum quisque facere potest, 14. Misericordiae divinae sponsor Gregorius in calamitate publica, 309.

Misopogon, Juliani imperatoris opusculum adversus Antiochenes, qui barbam ejus irridebant, 175. Vivente Juliano, ob purpuram commendatum; eo extincto, ut mera barba irrisum, 175. Vide Julianus.

Missionis libellus, id est, apud Gregorium, episcopale munus abdicandi licentia, 766.

Mistio nova in incarnatione Verbi, 671. Haec mistio quanam, 683.

Mithras ignis supplicio probat eos qui sacris ejus intantur, 680. Sacris ejus intantur, per duodecim tormentorum genera probati, 125. Mithrae crudelia sacra, mysticae unctiones, 109.

Moabitae et Ammonitae Domini ecclesiam ingredi non licebat, 51. Moabitae comparantur qui dialecticis et impis sermonibus adversus divinitatem insurgunt, 760.

Modestus, Orientis praefectus, 806. Illustre Basilii cum eo certamen, 806. Basilium minis superiorem experitur, et se victum agnoscit, 808.

Modestus praefectus, morbo correptus Basilii manibus subternitur, et sanitatem recipit, 810. Virtutes illius admirari et praedicare non desinit, 810.

Modus quo Filius Dei gignitur, et Spiritus sanctus procedit, soli Deo cognitus, 467. Modum quemdam ac decorum, ut in vestitu, victu, visu atque incessu, ita in sermone ac silentio tenendum esse, 491. Modus omnis optimus; Cleobuli sententia, 813.

Moror, cordis vinculum, qua ratione sedandus, 182. Moror et animi consternatio, mentis tenebrae, 240.

Molestia. Vir philosophus vitae molestias virtutis vegetem existimat, 479.

Mollonidae, iidem qui apud Homerum Actoridae, 788.

Moly, vox, juxta Homerum, diis propria, qua stirpis cujusdam radicem significant, 153.

Momus praestantissimos quoque viros attingit, 795.

Monachi, philosophi appellati, 574. Eorum qui Nazianzi debebant verae opes, 574. Monachorum vitae genus, ac praestantissimae virtutes, 110. Ingens eorum numerus, 112. Multi valde quondam sublimis et splendidi, tum opibus tum nobilitate, tum potentia, 112. Etsi sermonis elegantia careant, praestantiores tamen sunt prudentia atque doctrina in actione, 112. Eorum lacrymae peccati diluvium, et mundi plamentum, 110. Nonnulli extenta manu flammam extinguunt, et alia mirabilia operantur, 110. Monachi Aegyptii pro Athanasio, velut pro Christo, periclitantur, qua ratione, 598. Monachorum Nazianzenorum ceteris, ab episcopo suo divisus, ad concordiam invitatur, 822. Vide Nazianzenus.

Monarchia, quo sensu Deo attributa, 525.

Monasteria Aegyptii ab Athanasio exsule peragrata, 397.

Monastica professio, morum gravitate potius quam corporis secessionem insignitur, 598.

Montani spiritus, 421. Vide Phryges. Malus spiritus, 460. Pravus et muliebris, 614.

Morbus. Qui sacro morbo, id est, lepra corrupti sunt, praecipuo quodam miserationis affectu permovere debent, 261. Morbus ad pauperem accedens, malum atrocissimum ac votis omnibus aversandum, 262. Ut morbus miraculo depellatur duo accedere necesse est, aegroti fidem et medici vim et facultatem, 546. Morbus animae, corporis morbo longe gravior, quare, 269. Morbi pestiferi, dissidiorum omnes ordines Ecclesiae conturbantium et abripientium imago, 763.

Mores hominis, non nisi vitae consuetudine percipiuntur, 783. Ordo praeposterus, cum non mores dignitati, sed dignitas moribus fidem astruit, 391. Qui vel solos mores vel solam doctrinam consecuti sunt, nihil a lucis differre videntur, 779. Morum doctrinae, quam Christiana religio tradit, expositio, et cum propositis gentilitatis deorum exemplis comparatio, 146.

Mors et vita sibi invicem succedunt, 361. Mors temporalis, an proprie mors appellari queat incertum, 361. Mortem optare bonum est, 26. Mors sanctorum, non vitae finis, sed discessus ad Deum, vel desiderii cumulus, vel vinculum solutio, vel oneris excussio appellanda, 448. Mors pro Christo, iter ad victoriam, 55. Mors animae, peccatum, 660. Mors una, peccatum, 561. Mortem peccati sanctissimus quisque timere debet, 214. Mors, ubi est stimulus tuus? 865. Mortis tempus ars nulla vel astutia submovere potest, 885. Casus inopinati mortem afferentes enumerantur, 701.

Mortale et caducum, ut absorbetur a vita post resurrectionem, 215. Mortale per immortale assumere quid sit, 146.

Mortalium vita, quam fluxa et instabilis, 874.
 Mortui qui secundum Deum vixerunt, Deo vivunt, 386.
 Mortui precibus postis Deo commendandi, 215. Mortuos lugere ac laudare licet, siquidem id moderate fiat, 198.
 Gentiles, dum per libamina et coronas mortuis parentant, patriæ legi potius et stolido mœori quam rationi serviunt, 209. Monumentorum honores mortuis delatus, unum ex idololatriæ principia, 506.
 Morsus serpentis furivus et clandestinus, 888.
 Motio. In sanctissima Trinitate, una eademque divinitatis motio et voluntas, 380.
 Motus solis ac siderum, qua ratione in notitiam venerint, 519. Quis eorum auctor, 519. Prima rerum causa motus expers, 625. Quilibet sanctissimæ Trinitatis persona, spontaneo motu mobilis, 624.
 Moyses, prius expositus, deinde legislator, 610. Cur Dei Filium in rubo, in flamma ignis vidit, 902. Quare calcementa solvere iussus, 860. Vocanti Deo repugnabat, ministerii magnitudinem extimescens, 64. Merito quidem prophetam omnis dignus, 903. Populi antistes, 58. Israelitarum antistes et legislator, 212. Equæ sacerdos ac Aaron, principum princeps, et sacerdotum sacerdos; Aaron pro lingua utens, 242. Pharaonis Deus effectus, 86. Quot et quanta operatus sit, 589. Ægyptum vexavit, 826. Moyses et Aaron Ægyptum vexantes, et alia multa simul præstantes, 826. Moysis baptismus in nube et in mari, per figuram, 688. Moysis miracula, post egressum ex Ægypto, 255. Moyses Dei conspectu dignus habitus, 86. Propius ad Deum solus accedit, 577. Nubem penetrat, et cum Deo congreditur, 577. In montem ascendit, et nubem ingreditur, et leges ac tabulas accipit, 55. Vulgo quidem litteræ, aliis autem spiritus, 55. Moyses et situm cœli, et ordines mundi, et elementorum vices, totius denique orbis ornamenta digessit, indicavit, expressit, 902. Hoc testimonio insignitus: Nemo erit ex prophetis ut servus meus Moyses, cui facie ad faciem, et os ad os locutus sum, 905. Deum tamen pure videre non potuit, 905. Cum rogaret ut faciem Dei pure videret, responsum accepit: « Non videbit homo faciem meam, et vivet, » 902. Dei posteriora ægre vidit, 647. Deum ipsum, aut ejus a corpore vacuitatem, quo tandem modo perspicere potuisset, qui et corpus erat, et corporis oculis cernebat, 647. Non tantum de Deo vidit, quantum exoptabat, 590. Plus fuit quod eum fugit, quam quod conspexit, 590. Cur velamen inter se et obduratos Israelitas interjecit, 589. Israel vultus ejus gloriam ferre non potuit, 682. Moyses sacerdotum manus consecrabat, 590. Plura de Moysse, 590. Moyses mansuetudinis exemplar, 258. Dathan et Abiron adversus eum furor elati, 658. Moyses sola mente clamans, a Deo exauditur, 501. Moysis tabernaculum, totius mundi figura et imago, 521. Ad cœlestium exemplar constructum, 568. Moyses, per arcanam et mysticam manuum figuram, Amalectarum copias fregit, 242, 253. Hoc manus ejus ad precationem compositæ poterant, quod multa millia pericere nequiverunt, 255. Cum adhuc vitæ usura frueretur, suo loco Jesum designat, 248. Moysis æmulus Basilius Magnus, quare, 826. Moysen ferunt, post audita Dei oracula, nunquam cum uxore consuetudinem habuisse, 873.
 Muliebris pietatis fines, quinam sint, 224. Muliebris ornatus descriptio et censura, 225.
 Mulier, ut mollior, fraudem in paradiso prior passa est, 881. Mulieris et viri par apud Deum conditio, 650. Mutua utriusque officia, 650. Mulier, si genus corruptat et adulteret, expellitur, 63. Cætera ejus vitia a viro ferenda vel corrigenda, quomodo, 651. Vide Repudium, Adulterium, Vir, Uxor. Cor mulieris, velut sagena quædam, prætereuntes irretit, 885. A muliere que vel manum tantum manui connexit, nonnisi propitio Deo liberari quis potest, 885. Mulieris fortis eximie dotes, 225. Mulieri nullus ornatus bonis moribus præstantior, 224. Unus illi rubor placeat quem pudor avertit, unus candor quem parit continentia, 224. Mulier vetula, carminum inventrix, qua ratione, 156. Mulierum in contextendis telis solertiam Scriptura sacra demiratur, 515. De mulierum pudicitia quid dicat Ecclesiastes, 885. Mulieres spectaculorum amantes, ad contemplandum Juliani Augusti finem invitatas, 82. Ad colorem confugientes, ob venustatem invenustas, atque ob fœditatem deformiores, 545. Mulieres pie mysticas voces in ecclesia pronuntiare solebant, 356. Cyprini martyris corpus, apud mulierem piam diu occultum, 445. Alteri pie mulieri revelatum, 448. Ut mulieres quoque ex eo sanctificentur, 448. Mulieres Cæsarienses, Basilio Magno in iudicium vocato, excitantur, 812. Radios habitarum loco habent; pietatem inter se partituras censeant, si calumnie auctorem discerpant, 812. A Basilio retineantur, 815. Mulierum misericordium manus, juvenescente obsidione, non victum filis porrigentes, sed

potius ad cibum sibi parandum eos lacerantes, 191. Mulieres vetulæ, quibus Julianus Apostata, ignem altaris accendens, sufflationes et refutationes ostendit, 161.
 Multitudo, qualem antistitem exoptet, 765. Non sacerdotes, sed rhetores querit; alia ejusdem argumendi, 765. Promiscua multitudo a disputationibus arcenda, 601.
 Mundus ex visibilibus et invisibilibus constat, 321. Mundus duplex; utriusque discrimina, 531, 533. Mundus alter immaterialis et invisibilis, alter materialis et visibilis, 29. Mundus visibilis a sole, invisibilis a Deo collatus, 386. Mundus intellectibilis, quo ordine et quas ob causas creatus, 668. Mundus materia constans et aspectabilis, a Deo procreatus, 669. Iis qui disputare gestiunt proponitur, ut, relictis quæ ad Trinitatem spectant, de mundo vel de mundis philosophentur, 493. Mundus aspectabilis, ob singularem partium elegantiam mirabilis; ob universarum concinnitatem mirabilior, 849. Quas ob causas creatus, 849. Mundus universus ex nihilo creatus, 737. Creatoris providentia gubernatus, et aliquando in præstantiorem statum immutandus, 737. Ridicula mundi partiti inter Jovem, Neptunum et Plutonem, 507. Mundus alter, homo, 669, 850. Vide Homo. Mundus, impostor, 567. Abripe animam tuam ex hoc mundo: Sodomam fuge, 704. Adhuc paululum, et mundus transibit, 524. Mundi expiatio, Christus, 855.
 Munus Deo satis dignum non est, etiamsi omnia omnium hominum opera et facultates simul offerantur, 754. Pietatem a nobis postulat, 754.
 Munus suum cuique Ecclesiæ membro attributum, 586. Hæc munerum diversitas, quam religiose observanda, 587, 588.
 Murus æreus, apud Jeremiam, anima firma et aurea, recensensque ad pietatem compacta, 857. Muri ad lacrymas a Jeremia invitati, 166. Muri Jericho, septem tubis Josue, totidemque circubus, diebus et sacerdotibus, eversi, 735, 734.
 Musca in oleo moriens et suavitatem corruptens, livoris imago, 427. Musca, deus Accaron, 166. Vide Accaron.
 Mutationes maximæ non sine miraculo plerumque acciderunt, 101.
 Myrias. Impius myriades numerat, Deus vero electionis vasa, 754.
 Mysterium. In mysterio absconditum Dei sapientiam loqui, non nisi rite preparatis expedit, 685. Præparationes illæ, quenam, 682. Mysteria religionis non investiganda, 598. Rerum naturalium ordo ad explicandum iis proponitur, qui curiose de mysteriis interrogant, 385. Mysteriorum curiosi scrutatori idem accidit quod voci contentione immodica fractæ, aut oculo solem adversum intuenti, 582. Mysteriorum magna pars ad externos non efferenda, 858. Mysterium legis et prophetarum, unitas spiritus in vinculo pacis, 458. Omnia Christi mysteria pro homine, 691.
 Mysteria Nativitatis Domini, 664. Pascha, 4. Quæ Christus in inferno designavit, ad examinandum proposita, 864. Mysterium Pentecostes, 753. Mysterii verba prophetas ignominiosos prosterunt, 726. Mysterium altaris, sacerdotis ore peractum, sacrosanctum est, atque in cœlum nos evehit, 525. Saluti nostræ typos continet, 525. Mysteriorum Christi finis est ut ei similes efficiamur, 5.
 Mysteria ethnicæ religionis, Juliano extincto, rursus ludibrio habita, 168. Mysteria gentilium, error et temulentia, 677. Egrege percelluntur, 678.
 Mysticæ ac necessariæ voces a piis mulieribus in Ecclesia pronuntiar solite, quenam, 536. Mystica mystice proloquamur, 491.
 N
 Naboth. Vineæ ejus Achabo per Jezabelem tradita. Vide Achab.
 Nabuchodonosor, rex sacrilegus, 149. Nabuchodonosor alter, Julianus Apostata, 750.
 Nabuzardan, coquorum præfectus, 806. Gregorius Theologus nulla vasa ministerio sacro destinata Nabuzardæ coquorum præfecto tradidit, 605.
 Nadab et Abiud, cur igne assumpti, 55.
 Nahum Elcesæus, Ninivitarum onus prædicans, zelotem Deum perhorrescit, 511.
 Nasci. Eundem hominem bis nasci natura impossibile, Deo volenti possibile, 546. Nemo nostrum sibi soli natus est; sed omnibus etiam qui ejusdem naturæ participes sunt, omnes nati sumus, 457.
 Nativitas. Triplex natalivitas genus: ex corporibus, ex baptismo, ex resurrectione, 692. Nativitas Domini, propria Christianorum festivas, non more gentium celebranda, 665. Nativitatis Christi solemnitas alia quædam

mysteria complectitur, 686. Nativitas et baptismus Domini eodem die quondam apud Orientales celebrata, 663. Nativitatis Domini mysteria, 664. Circumstantiæ, 371. Nativitate Christi, natiuitatis nostræ vinculis soluti sumus, 674. Nihil in nobis sit quod primam natiuitatem oleat, 721. Natiuitatum observatio, qualem astrologi adhibent, irridetur, 680.

Natura, utpote qua nihil fortius, inimicitiam superat, 414. Natura divina ob nostri amorem aliquantisper nobis commensata, 803. Natura duplex in Christo, non duo filii, 616. Utriusque naturæ discrimina, 904.

Navigatio. Secundam navigationem inire, quid, 306. Navigationis commoda, 317.

Navis presbyterum portans, mari commissa, et igne admoto mediis in fluctibus cum onere assumpta, 461. Quod sub Valentis Ariani persecutione factum, 461. Navis vestigia aquis impressa tenere, 753. Navim Ægineam Gregorius intemptivo prorsus tempore consendit, 351. Navem paululum exonerat, ut levius naviges, 612. Navium exstructio ab Atheniensibus, ut ipsi dicunt, inventa, 156.

Nautica lex ecclesiasticis in exemplum proposita, 791.

Nautilus, piscis, navigii speciem habens, 317. Cur homo, nautilus terrestris dictus, 317.

Nazaræi Christiani, pars Ecclesiæ selectior, 795. Ab Eusebio Cæsariensi episcopo deficient, ob similitates quas cum Basilio habet, 795. Nazaræorum chori, 767. Nazaræorum Christianorum principes Basilii, 793.

Nazianzenæ plebis elogium, 71. Nazianzeni, grex sanctus, ac Christo, principe pastorem, dignus, 64. Nazianzena Ecclesia, cur arca Noe, sub Gregorii senioris regimine, appellata, 185, 341. Grex parvus, sed ob pacis studium maxime commendatus, 185, 341. Præclaram illam hereditatem, hoc est, concordie bonum ad extremum usque non retinet, 185, 341. In fraudem (Arianæ mali-tie) ultima probatur, sed prima erigitur, 185, 341.

Nazianzen monachi a Gregorio, Theologi patre, episcopo suo deficient, quod faventem Arianis formulam admiserit, 177. Schismatis huius epocha et duratio, 178. Partes dissidentes, ob veritatem mendacis seipsos lacessunt; ob charitatem, odium exercent, 180. Nec tamen charitatis illius, quæ in ipsis erat, ignis prorsus extinctus est, 186. Omnibus eadem erat de fide sententia, 186. Omnes moderate se gesserunt, 186. Schismatis tempore, quidam monachi pastores effecti, hoc est, in sacerdotum ordinem ab episcopo extraneo evehi, 181. Schisma componitur; monachorum reditus moderationis Gregorii præmium fuit, 195. Monachi suspicionem abiciunt, quam formula illa afferre potuit, 186. A duobus Gregoriis, ut fratres, in presbyterorum ordine suscipiuntur, eorumque zelus comprobatur, 183.

Nazianzen templum a Gregorio patre exstructum, 3. Ejus descriptio, 359.

Nectarium, post Gregorii discessum, Ecclesiæ Constantinopolitanæ episcopus ordinatur, 748.

Negotiatio occasio in solemnitatibus, 579.

Negotiatio præstantissima est, qua exigui sanguinis pretio celeste regnum emitur, 447.

Negotiator magnus exiguis rebus atque omnino perituris magna et æterna emit, 181. Negotiatorum, qui mercaturæ causa mare traiciunt, cum philosopho tranquillam vitam agente comparatio, 58. Quidam, cauponum et negotiatorum instar, Christo abutuntur, 697.

Negotium. Negotia huius sæculi imposturam faciunt, 397. Negotia in humanis rebus suscepta, quam vana et inutilla, 874.

Nemæum apium. Vide Apium.

Nembroth sublimis, et humana conditione, apud se, major, 274.

Neophyti eos a quibus initiati fuerant ad mensam excipiebant, 711. Qua ratione Gregorius ab iis excipi et alii euperet, 711. Neophytorum candidæ vestes, 846.

Nicæni concilii fides, seu fidei confessio, 894. Tractatus contra omnes hæreses invicta veritate oppositus, 904. Nicæni Patres certis finibus ac verbis divinitatis doctrinam circumscriptam, 1460.

Nicodemus dimidia tantum ex parte Christum amans, 285. Nocturnus Dei cultor, 864. Qua ratione a nobis imitandus, 864.

Nilus, honoribus ab Ægyptiis dedecoratus, 680. Frugum parens, ut ipsi prædicant, spicisque copiosus et locuples, ubertatem cubitis metiens, 680. Nilus fluvius, vere aurifluus et spicis uber, 405. Ægyptum ditat; e terra pluit, ac tempestive, maris instar, exundat, 619. Ut Nil cataractæ arte nulla inhiberi possunt, sic nec Christianorum lingua præpediri ne gentiliū errores prosciundat, 174.

Ninivitas imitemur, improbitali medicinam adhibentes, 310.

Nix. Qui nivis thesauri, 318.

Nobilis viri officia, 642.

Nobilitas, in pietate sita, atque in eo, ut unde ortum habuimus, et quo tandem perventuri sumus intelligamus, 553. Vera nobilitas in imagine Dei consistit, 611. In divinae imaginis conservatione, 221. Non genere, sed moribus designatur, 221. Nobilitas animæ terrenarum rerum studio inficitur, 439. Triplex nobilitatis genus; primum ab imagine Dei, alterum a sanguine, tertium a virtute, 479. Est et aliud, quod in principum diplomatibus et edictis consistit, 456, 479, 611. Istud aliquo in pretio habent qui sitam in coloribus pulchritudinem amplectuntur, simiamque ob id venerantur quod leo esse iussa sit, 479. Nobilitatem quæ a parentibus manat, aut a victoriis et litteris oritur, vel quam regum quoque manus largiuntur, admirari nec Christianum nec philosophicum est, 456. Eam tantum admirari licet quam pietas et mores indicant, quæque ad illud bonum unde originem traximus evehit, 456.

Noe, arcam fidei suæ commissam accepit, et secundi mundi semina parvo ligno credita, 825. Huic orbis semina commissæ, exiguo ligno diluvium fugientia, 509. Noe generum semina conservavit, ut terra sanctoribus incolis ornaretur, 85. Temporibus ejus purgatio contingit, 318. Quare Basilii Magnus ei comparatus, 825.

Nomen Christi super omne nomen, 541. Dæmones fugat, 53. Nomina Filii Dei referuntur et explicantur, 900. Nomina Spiritus sancti, quæ eum Deum esse demonstrant, 575. Nomen ab hominibus ducere, id est, Paulianus a Paulo vocari, non debet, qui a Deo creatus est, 636. Christianus, cum sit a Christo salvatus, erubescat ab aliis nomen ducere, 763. Liceat, perspicuitatis causa, nova nomina fingere, 684.

Nonna, Gregorii Theologi mater, ab ipsis proavis Deo consecrata, pietatem, hereditatis instar, ad liberos deduxit, 200. Gregorii mariti sui perfectionem ipsi adscribendam esse nonnulli credunt, 200. Et rei familiaris augendi laude, et pietatis gloria excellit, 335. Omne philosophiæ genus coluit, 335. Cum marito, bonorum operum participes, 543. Saræ comparata, 39. Saræ spiritualis appellata, 361. Eximiarum illius virtutum descriptio, 335. Visu nocturno et morbo recreatur, 331.

Nosse seipsum, genus est sapientiæ, 594.

Novatus, persecutionis tempore lapsos non recepit, 690. Crudelitas ejus pro lege non habenda, 690. Cum avaritia, alterum idololatriæ genus, nulla pena vindicaret, stuprum sine spe reconciliationis condemnavit, 690. Novati audacia, seu impura puritas, nominis honestate multitudinem inescans, 422. Arrogantia, et sita in verbis puritas, 614. Temeritas, 460. De eo locus obscurus, 460. Erroris ejus reliquæ, 460.

Novati discipuli penitentiam non admittunt, 689. Perstringuntur, 689. Lapsos, ne martyrio quidem perfunctos, non admittunt, 689. Juvenibus viduis ineundi matrimonii potestatem non faciunt, 690. Refelluntur, 690.

Novitas non captanda, 597.

Novus Adam, Christus, 685. Vide Adam, Christus.

Nox Paschæ, sacra nox, noctisque huius, qua præsens vita suffunditur, inimica, 836. Noctis Paschæ miracula, 836. Noctis futura vitanda, quænam, 721.

Noxa. Non solum septies, sed etiam sæpius noxas remittere jubemur, 434. Noxas suas elucari, quid, 874.

Nubere expedit, annon? Utrumque appositissime dici potest, quare, 651.

Nubes. Quis aquam in nubibus alligat, 318. Nubes olim inter Ægyptios et Hebræos, mediæ inter nos et Deum caliginis obductæ figura, 504.

Nudus, qua de causa vestiendus, 716.

Numerus, non rerum naturam, ut Eunomianis placet, sed subjectorum quantitatem explicat, 567. Septenarius Hebræis venerandus, 732. Quaternarius Pythagoricis, 732. Octonarius et tricenarius Simonianis ac Marconitis, 732. De septenario multa ex Scripturis, 733.

Nuptiæ. Nuptias secundas dissuadere Scriptura videtur, 650. Non tamen damnat, 690. Tertius præter legem; ultra hunc numerum excedere, porcinum est et rari exempli, 650. Nuptiis, quas bonus pater bono sponso celebrat, quinam adesse recusant, quinam ab eis arcentur, 729.

Nuptiale cubiculum sibi ipsi male præcudit anima, quam ingrediendi tempus in lampadam adoratione consumit, 729.

O.

Obedientiæ lex, tam terrena quam celestia tuetur atque conservat, 369. Obedientiam didicit Christus ex his quæ passus est, 545.

Obedire. Obediendum, Deo quidem omnibus de causis; æqualibus nostris propter charitatis fœdus; principibus propter ordinem, publicæque disciplinæ rationem, 521.

Oburgare haud magnum; sententiam vero suam confirmare, viri pii est ac mente præditi, 522.

Oburgatio sapientis unus, choro canentium improborum optabilior, 885. Oburgatio crebrior desperationem et audaciam parit, 27. Aut contumaciam et audaciam, 27.

Obtemperare. Ut servi heris suis, et uxores viris, et Ecclesia Christo, et discipuli magistris et pastoribus obtemperare jubentur: ita nobis etiam præscribitur ut sublimioribus potestatibus pareamus, 531.

Occidens, tragediam in Alexandrina Ecclesia post Athanasii obitum excitatam dellevit, 461.

Occidentales, et quidquid in Oriente vitale est, fidei confessionem Joviano imperatori ab Athanasio oblatam admittunt, 409.

Occidui barbari a Juliano Cæsare victi, 151.

Oceanus, Junonis opera, in gratiam cum Thetide rediens, 142. Oceani, apud ethnicos, quinquam, 566.

Oculus, organum omnium promptissimum atque avidissimum, 444. Cum sit tantillus, cur tamen longe pertingat, intellectu difficile, 597. Oculus cæcorum erat Job, 225. Mirabiles et ineffabiles oculorum proprietates, 515. Oculi Dei in pauperem respiciunt, 285. Inter oculos Dei et palpebras ejus quid discernimus, 285. Oculi septem, quibus Zorobabellis lapis ornatur, 755. Oculis agris solis radios intueri periculosum, 489. Oculis lascivis et impudicus virginitatem minime servat, 652. Oculi prociaces, ea etiam quæ attingere nefas est attingunt, 442. Oculorum procacium aspectus, multos de mentis gradu dejiciunt, 882. Oculorum ludificationes a Juliano Apostata adhibita, 160.

Odor vitæ in vitam; odor mortis in mortem, Christus, 902.

Odor insuavis ex improbitate nascens, 600.

Offensionis petra Christus est. Iis qui literam duntaxat prospiciunt, 522.

Og, rex Basan, exiguus princeps, 78.

Oleum minus suave corpori, quam animæ fama, 883.

Oleum sacerdotii, 184. Pontificis caput sacra unctionis oleo perfusum, 251.

Olfactus, ut, et qua de causa purificandus, 722.

Olympica oliva miseros adolescentes olim ornabat, 450.

Olympus Thersites, extincto Juliano, rursus claudicans et deformis, 168. In Olympio victor non magis exultat, quam Machabeorum mater, filiis suis martyrio perfunctis, 244.

Olympus, nigrorum Jovis superciliorum nutu concussus, 142.

Omnipotens solus aut Altissimus, ab Hypsistariis religione cultus, 535.

Onager legibus suis vivens, philosophicæ libertatis exemplar, 481.

Operari usque modo Pater dicitur et Filius, quo sensu, 547.

Operarii non eadem hora vocati, 705. Refelluntur qui eorum parabola abutuntur, 706.

Operationes sancti Spiritus, 755.

Opes, fluxæ et caducæ sunt, 459. Sexcentorum malorum occasiones, 881. Quodnam in eis bonum agnoscendum, 572. Tunc tantum in tuto positæ, cum Deo et pauperibus erogantur, 535. Opes Ecclesiæ, bona pauperum sunt, 599. Opes, vel ob Christum deponendæ, vel Christo in persona pauperum communicandæ, 269. Inopia extrema a Christianis multis, instar omnium opum, colitur, 146.

Ophinchus, Esculapii nomen, quare, 150.

Opinio. Multitudo, fervidiore fide prædita, prius omnia projecit, quam opiniones eas quas domo secum afferi, 51. Veritas in sexcentas opiniones distracta, cum Jovianus, extincto Juliano, imperium suscepit, 408. Nihil de rei veritate propter hominum opinionem deprehendendum, 641.

Oppressio. Proximi oppressionem gloriam suam ducere, bono publico maxime contrarium, 424.

Opus sermone fortius est, 641.

Opera Dei veritas et iudicium, 541. Fides sine operibus mortua est, quemadmodum et opera sine fide, 728.

Orare et adorare spiritui, quid, 565. Quid oremus quemadmodum oportet nescimus, 565. Oratio spiritui, oratio et mente, id est, in mente et spiritu, 565.

Oratio, pulchra res; hujus rei fidem faciat Jesus, ante passionem precibus incumbens, 259. Ad assequendum et conservandum justificationis gratiam necessaria, 716. Quam Deo grata, et nobis utilis, 716.

Oratio quæ auditores omnes, fervente disputationum æstia, concinet, ac scientiæ lumine collustrat, quam difficilis, 51. Oratio funebris, qualis esse debeat, 351, 352.

Quibusnam debeatur, 770. Oratio funebris in laudem Basilii, ubi et quando habita, 769.

Orator. Prævia ejus sapientia est sapientiam in sermone ac dictionum strophis, atque adulterinis et supervacaneis figuris sitam aspernari, 500. Qui pauca de virtute verba facit, multa vero operibus exhibet, fidem et auctoritatem sermoni suo conciliat, 501.

Orbis. Res nostræ velut orbis quidam voluntur, 270.

Orci galeam induere, proverbium, 128. Callidus Ecclesiæ persecutor nulla ratione se occultabit, licet Orci galeam induat, 128.

Ordo optimus est, ut qui rem aliquam auspicatur, a Deo initium ducat et in Deo conquiescat, 11. Quod ipsis etiam ethnicis probatum, 11.

Ordinis elogium, 584. Et mirabiles in toto orbe effectus, 584. Ordine, graduum diversitas in Ecclesia constituta, 586. Ordinis in Ecclesia tenendi exempla, ex veterum accessu ad montem, 590. Ex ordine sacerdotali, 590. Ex ordine Levitico, 591. Ex Christi discipulis, 591. Ordinis perturbatio, celeberrimæ et ultimæ corruptionis causa futura est, 185.

Orestes et Pylades, 788. Basilii et Gregorius eis celeberrimos, 788. Sancti Orestis proventus colligere magnum Anthimo Tyanensi videtur, 814.

Organum. Sincerus verbi minister organum divinum est, organum a Spiritu sancto concors redditum ac pulsatum, 248.

Orgia Thracum, 680. Gentiles religionem ab eis natam esse dicunt, 680.

Oriens et Occidens animo et voluntate divisi, 765. Gregorius Theologus pro eis et ab eis oppugnatur, 767.

Orientalium agendi et sentiendi ratio multiplex, 409.

Originalis peccati præmia, 572, 575. Vide Peccatum.

Orion. Maceriam ejus quis novit, 521.

Oriones, infelices venatores, 775.

Orontes fluvius, Juliani imperatoris opera, cadaverum acervis compressus, poetica locutio, 126.

Orphani et viduæ non misereri, peccatum est iram Dei provocans, 515.

Orpheus, gentiliū theologus, 168. Cum cithara et cantu omnia trahere perhibetur, 141. Theologia ejus irridetur, 141. Orphæi sacra et mysteria; lyra ipsi a gentilibus efficta, 680.

Osiris, deus Ægyptiorum, a Typho deo dilaceratus, 621, 680.

Osseum quidquid est, in agno paschali non confringendum, 858. Quantum ad historicum sensum, nec os Jesu confractum est, 858. Osseum, minimeque ad edendum aptum, dogmata significant quæ difficile intelligi possunt, 858. Id non confringetur, hoc est male dividetur; alia ejusdem argumenti, 858.

Ossium ac nervorum compactio, de qua Ezechiel disseverit, futuræ corporum resurrectionis argumentum est, 215.

Ostium, nomen Christo attributum, quare, 550.

Otus et Ephialtes, magnæ proceritatis gigantes, 788.

Ovis. Cur Christus eo nomine vocatus, 556. Ovis, ne pastorem pascat; satis est est si recte pascatur, 569.

Ovinum erga pastorem officia, 6.

Oza, arcam tangere ausus, incolumem eam servat; ipse vero interit, 577.

P

Pacificator verus, a littera ad mentem traducit, 759.

Pacifici, in electorum ordine, soli filii Dei vocantur, 421.

Pactum cum Deo initium in baptismo, 695.

Palamedes, aciei instruendæ artem grævis præceptoribus didicisse fertur, 515. Mathematicarum disciplinarum inventor, ob idque morte multatus, 156. Palamedes Eubææ annon, 156.

Palestræ leges imitandæ, quæ athletas humi jacere jubent, ut iis qui supra sunt victoriam extorqueant, 424.

Palladius, Ægypti rector, Catholicos affligit, 604. Quas in Alexandrina Ecclesia strages dederit, nec oratio ut par est exprimere, nec auris capere potest; earum brevis et lamentabilis descriptio, 465. Hujusmodi adversus Christianos contumelia, quasi victima quadam, vir ethnicus dæmonis habitat, 465.

Pallium fuscum vel atrum vita sancta præterdit, 417.

Pallor, sublimium virorum flos. 417. Palloris quippiam et cantitæ philosophum decet, 482.

Palpebræ. Inter palpebras et oculos Dei quia discernimus, 288.

Pan, a contumelia nomen, ut par erat, consecutus, 114.

Panis, in deserto pluviam instar fusus, 86. Panem e coelo fundere, Moyses erat, 798. Quinque panibus multa hominum millia pascere, Christi Domini, a quo ad Moysen quoque huiusmodi potestas manaverat, 798. Quinque panibus in deserto quinque hominum millia nutriuntur; ac rursus septem panibus quatuor millia, 258, 754. Panis spiritualis ab oratore Christiano fractus, 257. Item panis angelorum, 258. Verus panis et vera vitæ auctor, Jesus, 258. Panis benedictio. *Vide* Benedictio.

Parabola de operariis non eadem hora vocatis, 705. Ea abutuntur, qui baptismum licentioris vitæ causa differunt, 705. Refelluntur, 706. Parabola immundi spiritus; a iustificato semper considerata, 719.

Paradisi plantæ immortales, quid significant, 850. Paradisi plantæ, quas primus homo colebat, fortasse divinæ cogitationes, 670. Paradisum cum Jesu latro ingreditur, 864.

Paralogismus Eunomianorum, 554.

Parasyllabata, propositiones quæ sensum integrum non efficiunt, 458.

Parcimoniam tum in victu, tum in restitui, elogium; testes ejus Elias, Joannes et Petrus, 239.

Pardus, notis et maculis variegatus, 497.

Parentes, post primam ortus causam colendi et venerandi; idque ratio docet ac theologia persuadet, 145. Parentibus honorem omnem haberi divina lex jubet, 777. Filiorum virtutes parentibus ascribere æquissimum ac iustissimum est, 288.

Parrhasius, pictor insignis, 515.

Parvuli sine baptismo defuncti, nullo supplicio affecti, quare, 708.

Pascha. Nominis illius explicatio secundum historicum et secundum spirituale sensum, 852. Ut ea vox ex Hebraea, *Phase*, formata est, 855. Pascha usque tertio annuntiatur, in honorem Trinitatis, 846. Festivitas tanto ceteris omnibus superior, quanto sol stellæ antecellit, 846. Pascha Domini, totius mundi placium, 868. Paschæ dies, omnium maximus, 846. De die paschæ oratio Gregorii, simul et plenissima et contractissima, 877. Paschæ noctis mysteria, 856. Paschæ mysteria, 845, 867. Qualia nobis sint, 862. Eorum explicatio, 4. Pascha novum nunc tantum intelligitur; plenius in regno Dei a nobis percipiendum, 865. Typice adhuc illius participes sumus; apertius tamen quam in veteri lege, 865. Pascha lexale, novi paschatis in coelo percipiendi figura obscurior, 865. Paschæ victima. *Vide* Agnus.

Passio Christi, 857. *Vide* Christus.

Pastor. Cur Christus hoc nomine vocatus, 553. Pastorum principes, Christus, 64. Veri pastores exemplum, Paulus apostolus, 58. Regularum pastoribus a beato Paulo traditarum synopsis, 46, 47. Quas Jesus ipse tradiderit, cum discipulis ad prædicandum misit, 47. Boni pastores imago, 45. Pastori via regia incredendum, 28. Qualis debeat esse pastoris animarum in oves suas affectus, 472, 475. Pastoris armentarii cum animarum pastore comparatio, 16, 17. Hujus officia longe graviora et difficiliora, 17.

Pastoris prima cura, ut nihil inordinatum in seipso gestet, 17. Vitium ejus facile, virtus ægre communicatur, 17. Pastori primo cavendum ne virtutis malus pictor existat, neve aliis mederi tentans, ipse ulceribus scateat, 18. Sic se comparet, ut quod ex virtute gerit, ad legis divinæ normam, non ad alios pastores expendat, 19. El summa virtute opus est, in qua semper proficiat, 19. Ab illo non solum hoc requiritur ut malus non sit, verum etiam ut virtute præstet, 19. Ut magis virtute antecellat, quam honore ac dignitate superet, 19. Virtutis suæ præstantia multitudinem ad mediocritatem tracturus est, 19. Non per vim imperaturus, sed persuasionem allecturus, quare, 19. Pastoris vitium est non esse quam optimum, 19.

Primum pastoris munus, verbi prædicatio, 29. Pastori maxime necessaria scientia theologica, 29. Synopsis eorum quæ circa theologiam optime callere debet, 29. Pastoris variæ formæ ad lucrandas animas, 27, 28. Cum grege gaudente gaudere, et cum moriente ingemiscere jubetur, 522. Quæ optima sit pastoris defensio, 749. Gloria ejus et defensio, grex veræ fidei confessionem retinens, 641. Gregis bonum ab eo ad pastorem, ut in radiorum solarium refractione accidere videmus, sese reflectit, 475.

Pastoris boni officia, præsertim in tempore malo, 238. Magnum illi de animarum salute certamen, 21. Unde oritur, 27, 278. Pastores ne vitium gladiumque supervenientem dissimulent, 45. Quam reverenda, in assumendo pastoris officio, celeritas, 48. Variis Scripturæ locis et figuris hoc declaratur, 48. Ne longa quidem sanctus

efformando pastori præstituta, longum tempus censeri debet, 48.

Pastoris tum improbitas, tum imperitia, sibi et quibus præest valde periculosa, 23. Pastoris alieni descriptio, 6, 474. Scelerati pastores est lac comedere, lana indui, pinguisima quæque jugulare aut vendere, reliqua autem bestialis aut præcipitulis relinquere, 258. Malo pastori metuenda pericula, ex Osea et Michæa, 41. Ex Joel et Habacuc, 42. Ex Malachia, 45. Ex Zacharia, 44. Ex Ezechiele, 45. Ex Jeremia, 46. Pastori terrorem incutiant etiam Pharisei probris onerati, et Scribæ redarguti, 47. Probrorum illorum summa, 47.

Pater, prima S. Tr. persona. V. T. Deum Patrem aperte, Filium obscurius prædicabat, 572. Pater in bonum et opificem a priscis novatoribus dissectus, 621. Uno tamen omnium consensu, modo Deus agnoscitur, 624. Pater nec aliunde nec a seipso esse habet, 380. Eliæ in hac verba Commentarius, 580. Forte pro *nec a seipso*, *sed legendum a seipso*, 580. Pater vere Pater, ac multo quidem verius quam qui apud nos in nomen obtinent, quare, 467. Pater, principii expers, quippe cujus essentiae origo nulla reperiri potest, 523. Proprie pater est; quod de homine dici nequit, 526. Pater, principii expers, id est, causæ; fons, lumen sempiternum, 580. Lumen sempiternum ingenium, 380. Pater semper Pater fuit, 556. Pater semper ingenuus; Filius semper genitus, 582. Pater, ne masculus Deus dicatur, quia Pater nominatur, 560.

Pater, nec essentiae nec actionis nomen est, 555. Sed relationem eam indicat quam Pater erga Filium habet, vel Filius erga Patrem, 555. Esi essentiae vel actionis nomen dicitur, Eunomiani causam suam non obtinent, 555. Esi Filium habere Deus dicitur, non ideoque terræ cognationis nostræ nomina in Deum transferenda, 560. Pater ingenuus, nihil eorum quæ corporibus conveniunt, in gignendo patitur, 450, 451. Pater deitatis quæ in Filio et Spiritu sancto consideratur causa est, 30, 379. Causa, id est origo, 50, 579, 580. Unio est Pater, ex quo et ad quem ea quæ deinceps sequuntur, referuntur, 753.

Pater et Filius, etsi duæ personæ creduntur, ratione tamen et substantia unus sunt, 901. Unitas substantiæ Patris et Filii credenda, licet res ipsa quæ est inenarrabilis, definiri non possit, 899. Ipsum esse, commune atque æquale est Filio cum Patre, licet aliqui hoc a Patre Filios habeat, 547. Patris et Filii communis est divinitas, 549. Patri principii dignitas non imminuenda, quam ut Pater et genitor habet, 579. Pater non ita amandus, ut illi paternitas adimatur, 379. Nullius Pater est, si Filius ab eo natura diversus dicatur, et una cum reliquis creaturis abalienetur, 579. Deo Patri, ut primæ causæ, multo majus est divinitatis, quam rerum creaturarum, principium esse; ac per interpositam deitatem ad res creatas venire, quam ut horum causa deitas condita fuerit; quemadmodum Arianis placet, 429. Quænam Ariarum vox hic arguatur, 429. Deum Patrem minus honorat qui ipsum inferiorum principium constituit, quam qui natura et gloria æqualis, 429. Quare, 429, 430. Deo Patri nihil præstabilius quam Filii Patrem esse; quod quidem gloriæ accessio est, non decessio, quemadmodum et Spiritus productorem esse, 450. Pater solus Deus dicitur, non ad exclusionem Filii, sed ut tollantur qui falso dii appellantur, 549. Quæ ratione major dici possit, 725. Vox *major* in hæreticorum ore suspecta, quare, 725. Pater major Filio quantum ad causam, 554. Paralogismus ab Eunomianis inde confectus, 554. *Vide* Eunomiani. Filius Dei. Trinitas.

Patres antiqui quæ ratione Filium Dei viderunt, 902. Spiritum sanctum agnoverunt, 569. Patribus ita Dei Filius apparuit, ut futura, suis quibusque temporibus complenda, in illo cernerentur, 902.

Pati. Cum Christo et pro Christo pati, quam cum alijs in deliciis versari, præstat, 864. Quæ pro Christo patimur charitatem perficiunt, et ad sequentia certamina velut arria existunt, 621.

Patiens. Nihil persecutorem ita superat, ut patientis alacritas, 455.

Patria una est magnis et excelsis viris: nempe Jerusalem illa quæ mente percipitur, 477, 611. Omnis vitæ conversatio ad veram patriam referenda, 482.

Patriarcha. Nullus patriarcharum gloriosi potuit se totam Dei naturam animo percipere, 509. Patriarchæ duodecim ex Jacobo nati, 826. Patriarcha, episcopus senior, 764.

Paulus persecutor, Spiritus sancti dono pius effectus, 742. Cur oculorum sensu orbatus, 682. Breviati Verbi præco et assertor; piscatorum discipulus ac præceptor, 488. Quæ mente Evangelium quod prædicabat cum alijs apostolis communicaverit, 748. Principio circumdatus ac purificans, more medicorum; deinde circumdationem

aufferens, 572. Paulus gentium Apostolus, 611. Gentium concionator et Judaeorum patronus, 40. Omnes zelo prosequitur, 40. Majus aliquid pro suis secundum carnem fratribus ausus est; quidam illud, 40. Paulum unum proferamus, atque in eo quanta et qualis res sit animarum cura consideremus, 58. Paulus, veli pastoris exemplum, 58. Tribulationum quas pertulit elegans enumeratio, 58. Ejusdem in animarum regimine mirifica varietas, 59. Immensa charitas, 40. Optavit, ut, si fieri posset, Israel in locum ejus subrogatus ad Christum introduceretur, 600. Charitas ejus erga scelestum Corinthi, 689. Juvenibus viduis ineundi matrimonii potestatem facit, quare, 690. Omni hominum generi, aetati et conditioni leges posuit, 59. In Epistola ad Timotheum leges imponit, quibus futuros Ecclesiae antistites informat, 591. Paulus spectaculum angelis et hominibus, medius inter homines ac Deum constitutus, 59. Pro illis videlicet dicens, Deo autem peculiarem populum concilians, 59. Cur pristinae suarum persecutionum mentionem faciat, 441. Paulus, divinas nec personas nonnunquam consummat; eandem nunc prænumerans, nunc subnumerans, quare, 637. Cur Dei operationem Spiritui sancto ascribat, 637. Quibus verbis utatur, cum personas distinguit, item, cum unam deitatem colligit, 637. Paulus, mortificationis exemplum, 259. Quo sensu non se vivere, sed Christum in ipso vivere dicat, 578. Nulli alii quam Christo vixit; paradisi spectator fuit; perfectionis causa, mortis desiderio flagravat, 590. Ad sublimitatis ejus mensuram mortali nemo pervenit, 585. Ea quae ad tertium cælum raptus vidit, in vulgus effere prohibuit, 511. Non Dei naturam, sed solum judicia assequi conatur, eaque nullius ingenio comprehendi posse fatetur, 512. Variæ de Paulo antitheses: nunc luget, nunc lætitia afficitur; nunc apostolorum minimus est, nunc experimentum pollicetur Christi in se loquens, 59. Ejusdem generis alia multa, 59. Ecclesia, Gregorii ævo, in multis Paulos divisa, 582. Etsi Paulum honoramus, non tamen Pauliani vocamur, 656. Pauli plantatio. *Vide* Apollo.

Pavo, cur medicus appellatus, 514. Pulchritudinis suæ non ignarus, 515. Ut elegantiam et gloriam affectat, 514.

Pauper. Nihil apud Deum magnum est quod non pauper quoque donare possit, 711. Pauper et paucis, quibus de causis reficiendi, 716. Pauper, cur non repellendus, 859. Divitiæ non amandæ, nisi pauperibus opem ferant, 859. Ut Deo, ita nobis derelictus est pauper, 277. Qui nihil habet, saltem illacrymando, pauperi succurrat, 277. Pauper in simplicitate ambulans, et fatuo prælatus apud Saomonem, cujus imago, 597. Pauperis ac divitis comparatio, 881.

Pauperes omnes sumus, divinaque gratia indigemus, 257. Pauperes in partem divitiarum vocandi, ut opes nostræ sanctitate quadam imbuantur, 269. Pauperes cito et in hilaritate reficiendi, 282. Ad eos, quocunque morbo laborant, cum fiducia et ex charitate accedendum, 277. Charitatis præcipua pars in eo sila est, ut pauperes amore et benevolentia complectamur, 260. Omnibus pauperibus, quocunque de causa incommodis premanur, viscera ex divina lege aperienda sunt, 250. Misericordiae in pauperes maximum, et constans, et sincerum præceptum est, et ab omnibus sacris auctoribus non semel, sed iterum ac saepius commendatum, 282. Christus in pauperibus honorandus et reficiendus, 285. In eis etiam parce nutritis Christus alitur, 515. Pauperes membra nostra sunt, tametsi calamitate curventur, 277. In manus nostras intuentur, ut nos ipsi in Dei manus cum re aliqua egemus, 261. Benevolentia erga pauperes vario et multiplici argumentorum genere susdatur, 262. Pauperes contemnere ac præterire alienum a nobis est, qui Christi oves sumus, 267. Alienum item ab humana natura, quæ commiserationem veluti lata lege sanxit, 267. Pauperes, nostri secundum Deum fratres, etiam si nolumus, 266. Eandem nobiscum naturam nati, 266. Mysteriorum Christi participes effecti, 266. Alia ejusdem argumenti, 266. Pauperum et divitum antithesis, ut divitum erga pauperes viscera moveantur, 267. Pauperum lepra laborantium descriptio, 265. *Vide* Leprosus. De pauperibus infirmis locus obscurior, et interpretum de eo sententiae, 268. Sunt qui religionis prætextu pauperes acerbis verbis insectantur, ipsisque insultant, 278. Gravis ad eos admonitio, 278. Pauperes oppressi, quia timor Dei rarus est, 881. Pauperum vexatio, præcipua iræ Dei provocationis causa, 515.

Paupertas et divitiæ, ac cætera hujus generis nomina, simul cum vitio in hominum genus irreperunt, 275. Morbus ad paupertatem accedens, malum atrocissimum ac vitiis omnibus aversandum, 262. Paupertatem cum virtute conjunctam laudamus, cum qua Lazarus salutem as-

sequitur, atque in sinu Abraham locupletatur, 282.

Pax. Dei nomen est, quo admonemur ut virtutem illam, quæ proprie Dei est, comparare studemus, 187. Pax Dei; Deus pacis; pax Deus, 414. Pax, bonorum præstantissimum atque utilissimum, 580. Pax, bonum ab omnibus laudatum, a paucis conservatum, 414. Pax populo a sacerdote data et vicissim ab eo recepta, 414. Pax, imperium est in animi passiones, 424. Non omnis pax amanda ac complectenda, sed eaque boni causa inicitur, ac Deo copulat, 192. Bello ac paci tempus a Salomone statutum, 425. Pax illa colenda, quam pacificus hinc discedens quasi legatum quoddam nobis reliquit, 424. Nihil perinde grave est atque acerbum, ut pax pulsa et fugata, 415. Ut optima quadam dissensio, ita pax quadam pernicio, 415. Ea scilicet qua impiis et male affectis assentimur, 415. Pax a latronibus culta, 415. Pacis studiosi ad Deum et divinas mentes accedunt, quare, 187. Pacis et unitatis studium aliis operibus, etiam pro fide susceptis, præstantius, 410. Pacis et concordiae bonum omnia prædicant; mundus partium suarum ordine atque concentu, 188. Anni tempestates sibi invicem placide succedentes; dies et nox, 189. Aliaque permuta, 189. Necnon et ipsa rerum naturalium perturbatio, 189. Reipublicæ etiam Christianæ nihil melius quam pacis bonum, 421. Ad pacem et concordiam Israelitarum malis erudiri nos oportet, 190. Ut omnia pace conservantur, ita dissidiis funditus evellantur, 189. Pacem absentem quibus lacrymis rovet Gregorius, 414. *Vide* Jacob, David.

Peccare hominis est, quare, 695. Fieri non potest quin aliquid peccemus, ut homines, 427. Nemo est qui non intenderit labatur, 884.

Peccator. Varia peccatorum ingenia; alii, servit'em in modum, peccatum suffragantur, 22. Alii excusationes in peccatis excusant, 22. Alii aures suas obstruunt, ne sapientiae remediis curentur, 22. Postremo, qui majore audacia sunt, nudo capite, ut est in proverbio, in flagitium omne prorumpunt, 22. Gravis ad eos omnes admonitio, 22. Peccatores a Gregorio non recepti, cum patratu crimini parem vitæ emendationem non afferunt, 690. Vere penitentibus convenientem locum assignat, 690.

Peccatum, est animæ interitus, 561, 660. Peccatum, Christi morte, ligno crucis affixum est, 459. Eum vitæ statum qui omni prorsus peccato vacaret, Deus supra humanæ naturæ modum constituit, 169. Dei solius est omni peccato vacare, 795. Peccati vel ipsi suspicio cavenda, 42. Peccati fuga, magni vitii medicina, 512. In peccatum relabi quam periculosum, 717. *Vide* Cicatrix. Peccata duplicia de manu Domini tribuuntur, 505.

Peccatum originale. Primi hominis peccatum, vitii radix, ex qua multa peccata pullulant, 671. Adamus sibi et posteris cælum clausurat, 688. Homo invidia diaboli atque acerbis peccati gustu, a Deo misere separatus, 685. Genus nostrum, propter vitii accessum, a bono deturbatum atque defectum, 457. Homo totus cecidit, atque ob primi hominis inobedientiam et diaboli fraudem condemnatus est, 422. Pulcher erat ad aspectum fructus ille qui mihi mortem attulit, 859. Ira tibi adversus serpentem solum existat, per quem excidisti, 859. In paradiso decepti fuimus, quoniam commodis nostris invidemus est, 867. Opus habuimus Deo qui moreretur, ut vivamus, 867. Per scientiæ lignum minus tempestive perceptum, a vitæ ligno exturbati sumus, 681. Diaboli invidia mors in mundum intravit, hominemque per fraudem illexit ac circumvenit, 857. Si quod eramus permansissemus, ac præcepto paruissemus, effecti fuisset quod non eramus, immortales et Deo conjunctiores, 857. Nemo, saltem in natura generatione procreata, omnino a sordē purus est, 279. Peccati originalis præmia, 572, 575. Malæ cupiditates ex primo illo gustu, qui nobis interitum attulit, originem traxerunt, 459. Quemadmodum mandato parere recusavimus, ita licentiæ erroris traditi sumus, 681. Omnis generis vitiorum sedes effecti sumus, 681. *Vide* Adam, Eva, Primus homo.

Pedes, ne ultra vires conetur, 597. Pedilem ad Lydium currum currere, proverbium, 787.

Pegasus Argivus, 787. *Vide* Argivus.

Pelagus quoddam essentiae immensum et interminatum, Deus, 667.

Pelopidae, unde nobilitati, 109. Nihil essent in comparatione parentum Basilii Magni, 772. Pelops ianatus, 108. A Tantalopatre diis in cibum appositus, 679.

Pennarum propter volatus sublimitatem liquefactio, cui timenda, 505.

Pentecostes, magnum et venerandum Christianis mysterium, 733. Pentecostes diem Hebræi colunt, ac nos item colimus; illi quidem typice, nos autem mystice ritum illum peragimus, 754. Dierum hebdomades Pentecosten pariunt, 752.

Poenuria efficit ut ad Deum nosmetipsos conferamus, 521.

Perdere ac labefactare facilius est quam conservare, 475.

Peregrinus domo carens, qua de causa excipiendus, 716. Christus pro peregrinis peregrinatus est, 859.

Perfectus Viri perfectissimi est, privatae utilitatis cum publicis commodis conjunctam habere rationem, 457.

Peripatetici, quid Julianum imperatorem edocuerint, 96.

Perjurium adeo atrox et nefarium apud Christianos censetur, ut iurandum quoque ipsum iis solis interdicitur, 146.

Persa quidam Zopyri erga Cyrum facinus imitatur, et Juliano persuadet ut naves onerarias cum frumentis incendat, 154. Eius ad Julianum oratio, 154.

Persae, magicae artis inventores, 157. Magna tolerantia in bello persantes, 112. Aut a Juliano delusi, aut Julianum consilio allicientes, cum Julianus ita progressus est ut ad Ctesiphontem castra poneret, 155. Juliano imperatore interfecto, Romanos ad manum habebant, 157. In victoria moderate se gerunt, 156.

Persecutio Maximini, omnium atrocissima, 775. Prima Arianorum in Catholicos persecutionis causa, unde nam, 750. Persecutionem omnium terrarum Julianus excoquit, 407. Ea persecutio, multitudinis peccantis castigatio fuit, 84. Valentis imperatoris persecutio quid singulare habuerit, 750.

Persecutiones Christianam religionem potius illustrant quam debilitant, 105. Ecclesiam illustriorem splendidioremque per supplicia reddebant, 460.

Persecutores una vincendi ratio est, in Christo gloriari, et pro Christo mortem oppetere, 53. Stratagemata omnibus persecutoribus familiare fuit, ut a domesticis et satellitum manu sceleris exordium ducerent, quare, 106.

Persia causam, qua inter Christianos et Julianum Apostatam agebatur, disceptavit, 461.

Persica Juliani expeditio, 152.

Persona. Catholica vocis illius explicatio, 759. Persona in Christo non nisi una, 904. Personae Trinitatis. *v. iae Trinitas.*

Perturbationes animi, ut compescenda, 659.

Pes. Propede hospitale munus; quidam hoc, et unde assumptum, 174. Pedes discipulorum a Christo abluti, quo consilio, 866. Pedes, qua ratione purificandi, 722.

Petavius episcoporum auctoritatem contra Salsasium egregie defendit, 9.

Petra. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900. Petra offensio, Christus, iis qui litteram duntaxat prospiciunt, 522. Petra fontis riuu scaturiens, 255.

Petrus, discipulorum omnium charissimus, 572. Ad Christi agnitionem animi ardore alios anteibat, 510. Eo nomine beatus praedicatus est, et res maximas in fidem accepit, 510. Ecclesiae fundamenta in fidem suam accepit, 591. Petrus, Ecclesiae columen, cur Christum a navi amandaverit, 255. Jesum a navio ablegat, tanquam ejus praesentia minime dignus, 578, 682. Quod gladium sustulisset objuratus, 258. Circa Salvatoris passionem humani aliquid perperussus, 689. Ut abjuracionem sanavit, 689.

Petrus et Joannes, ad sepulcrum Domini properantes, ut imitandi, 864.

Petrus et Andreas piscatores, Christo per Spiritum sanctum irretiti, orbem universum sermonis rebus complexi sunt, 742.

Petrus et Paulus, magni Christi discipuli, 58. Una cum gubernatione gratiam acceperunt; omnibus omnia facti sunt, ut omnes lucrifacerent, 58. Evangelii promulgationem ita inter se partiti sunt, ut pauperes interim communium animorum studio complecterentur, 285.

Petrus Judeorum apostolus, 611. Lupinis unico asse emptis alebatur, 259. Parcimoniae exemplar, 259. Sententia ex Constitutionibus apostolicis sub nomine Petri a Gregorio prolata, 274. Etsi Petrum honoramus, non tamen Petriani vocamur, 656. Petri zelum imitatur Basilii Magnus, 829.

Petrus Alexandrinus, Athanasii successor, e sede sua a Lucio expulsus, 462. Athanasii in throno et in doctrina successor, 620. Petrus non minus virtute quam nomine, Aegypti Joseph alter, 620. Eius et Athanasii eximia laus, 620. Petrus Romam fugit, signa immanitatis quam Alexandrini Catholici experti fuerant, Occidentis spectanda proponit, 461. Cruentis occisorum vestes Ecclesiae Romanae profert, ac per tacitam accusationem omnibus lacrymas movet, 461. A Damaso pontifice benigne exceptus, 464. Episcopos ex Aegypto mittit, ut Maximum Cydicum Constantinopolis episcopum consecraret, 617. Er-

rorem suum agnoscit, et cum Gregorio Theologo in gratiam redit, 617.

Petulantia sermonis Gregorio Theologo ab Arianis obiecta, 607.

Phalaris, Agrigentinorum tyrannus, crudelitatis nomine celebris, 125.

Phallus Deus, in pulchri Proshymni amorem propensus, magnum ethnicorum mysterium, 168. De eodem, 114, 679.

Phanetes apud ethnicos, quinam, 566.

Pharao, Josephum honore afficit, 445. Pharaois Deus, Moyses, 86, 589, 590. Pharaois durities, 149. Pharao ad divinae adversus impios vindictae specimen reservatus, 502. Pharao alter, Julianus Apostata, 148.

Phariseus damnatus, et ex arrogantia depressus, 819. Phariseum non solum genus, sed etiam morum vitaeque ratio efficit, 651. Pharisei probis onerati, pastoribus Ecclesiae timorem incutunt, 47. Pharisei, tum iudaici tum nostrates, multis et praeclaris rebus offenduntur, 651.

Phidias, nobilis statuarius, 515.

Philagrius, alteram Aegypti praefecturam gerens, maximis honoribus Alexandriae exceptus, 404. Dubium an imperator, imo magnus quoque Athanasius pari honore introductus esset, 404.

Philosophari maximum est, sed non omnibus datum, 204. Extra tempus philosophari, cum autem opus daretur, philosophiae experientem apparere, turpissimum, 478.

Philosophia, excelsa scientia, et procul gradiens, 788. Non in vultus tristitia, sed in animi firmitate ac mentis puritate sinceraque ad bonum propensione consistit, 458. Perturbationum animi domina, 456. Philosophiae operam dare oportet, aut philosophiam honore complecti, 454. Philosophia nihil fortius est, inexpugnabilius nihil, 481. Philosophiae caput primum, quodnam, 508. Philosophiae studium deificationem quamdam conciliat, 587.

Philosophia Christiana, humilis quidem in specie et abjecta; ceterum in occulto sublimis, atque ad Deum duccens, 457. Fructus illius non iidem qui profanae; istorum enumeratio, 458. Philosophia profana, habilius obtentu veritatis umbras assimilatur, 457.

Philosophicus animus, ex eo quod passus sit, generosior redditur; atque ut candens ferrum aqua frigida, ita perculis obdurescit, 466.

Philosophus eo ipso vincit quod se vinci patitur, 481. Philosopho quid agendum, si Samaritanus vocatur, 481. Philosophi senis officia, 479. Veri philosophi magnifica descriptio, 478. Philosophi cum onagro legibus suis vivente comparatio, 481. Vegetus et corpulentus philosophus, ingratus Gregorio Theologo spectaculum, 482. Philosophus quidam a gentilibus laudatus, quod toto die stans soli preces adhibuerit, 111. Alius quod hieme, in speculatione pernox, ne vim quidem frigoris propter mentis abstractionem senserit, 111. Philosophus imperatoris Alexandrinus auctor est, ut templum Christianorum duplici cruore, victimarum et hominum, impleant, 121. Pythiodorus ei nomen erat, si cuidam manuscripto codici fides, 121.

Philosophi gentiles, philosophis Christianis, id est, monachis, longe inferiores, 110. Philosophorum gentilium errores et vitia, 111. Artes eorum, velut Aegyptiacae quaedam plagae, in Ecclesiam introducae, 596. Philosophorum absonae de Deo, de providentia et de virtute opiniones, 97. Philosophi multi providentiam vel omnino vel ex parte negant, 281. In absurdis sermonibus celerem et expeditam linguam habent, et novitate delectant, 281. Eorum commenta refelluntur, 281.

Phinees, pulchri zeli exemplar, 259, 295. Madianitidem una cum Israelita gladio transiit, 259. Unde nomen habuit, 259. Zelo magnam sibi famam peperit, 516.

Phocylides, improbitatem inconsideratam esse scripsit, 96.

Phoeadius Aginnensis Tractatus de fide orthodoxa contra Arianos auctor, 895.

Phoebus. Sine aere Phoebum minime vaticinari, gravis ac veneranda ethnicorum sententia, 145.

Phoenices, litterarum, ut quibusdam placet, inventores, 156.

Photini terrenus Christus, 614.

Phryges, avium volatum et motum primi observant, 157. Phrygum exsectiones, 109, 678. Phrygum initiantium et initiatorum furor, 422.

Phrygia fabula, de Mida nihil praeter aurum possidente, 786.

Physici, maris mirabilia expedire non possunt, 517. Dum res tantas ex ingenio suo astant, cyathum mare metiuntur, 517.

Pictor. Ut pictores ex intervallo tabulas melius perspi-

ciunt, sic mutuum desiderium disjunctione melius exploratur, 458. Pictoris nomen non statim obtineatur, quid inde, 791.

Pietas maximum vitæ præstium, 463. Communes apud Deum divitiæ, quibus pauper splendidissimum quemque superare potest, 751. Quare, 751. Pietas non in exiguis rebus, verum in animi firmitate ac mentis puritate sinceræque ad bonum propensione consistit, 458. Non in multis de Deo sermonibus posita est, 71. Pietas major ac perfectior pro pietatis præmio accepta, 200. Pietas dimidiata improbat, 637. Pietatem edicto sancire multo melius est, quam eadem comprimere, adulterium coercere, furtum castigare, 639.

Pilatus Christicida; ipsius imitator Julianus, 108. Pilatus, in hoc verbo: *Quod scripsi, scripsi*, ut imitandus, 796.

Pindarus, quid columnas aureas vocet, 785.

Piñus Isthmica miseros adolescentes olim ornat, 450.

Pisces, nomen Juliano Apostatæ inditum, 115.

Piscatores et pauperes multis divitiis prælati, 610.

Piscatorio, non Aristotelico more docet Gregorius, 453.

Piscium varii affectus, et contrariæ, tam in formis, quam in nominibus, proprietates, 514.

Pius. Hominibus piis altæ sedes assignatæ, 878. Viri pii laudandi, 388. *Vide* boni. Pius ac Deo caræ animæ est divinus rebus humana omnia submittere, 356.

Plaga cordatis hominibus doctrina efficitur, 810. Plagas affici grave est; sed plaga meliorem non fieri gravissimum, 511.

Plantæ pro vim in diversum inflexæ, et cum laxantur ad sese recurrentes, eorum imaginem præbent qui, sub lato schismate, ferventioribus animis ad seipsos accurrunt, 185. Plantarum varia genera, utilitas et pulchritudo, 516.

Plato, civitatem quæ reipsa consistere nequit, sermone fingit, 97. Dionysii Syracusii tyrannidem tantum non adorat; et supra deos obolum effert, 97. Materiam eternam esse conlinxit, 529. Quibus verbis causæ secundæ a prima processionem declararet, 524. Platonis dictum de primo rerum motore ac moderatore, 508. De Dei perceptione, 498. De licentia eximenda, 12. De sole, 520. Platonis idem, remissionis, aulorum in alta corpora transmigratione, 494. Liguritis, ob quam ipse venditur, 111. Gibbositatem ejus quidam olim imitabantur, 829.

Platonem Quid Julianum imperatorem edocuerint, 96.

Platonice facundie præstigiæ, 596.

Plausus vulgi ac theatri, a Gregorio relictus, 459. Plausibus quasi pennis in sublime ferri, 763. Illis privati, Gregorio grave non erat, 765.

Pleiadis vinculum quis novit? 521.

Plinius, quid de salamandra tradiderit, 787.

Pluvie cum sermone comparatio, 300. Pluvie parens mensuris suis ac bilancibus omnia regit, 519. Pluvia sua omnes æque alit Deus, 370.

Poderis, indumentum pontificale, 241.

Pœna. De Deo pœnam aliquam indulgentem queri non licet, 885. Pœnam vitare abjectis animis amplum videtur; excelsio animo præditi ad mercedem quoque aspirant, 699.

Pœnitentia, cur ab Ecclesiæ ministro aliis eroganda, 689. Apostrophe ad Novatianos qui eam non admittunt, 639. Impiorum, inter morbi cruciatibus, confessiones et inutilis pœnitentiæ, 148. Pœnitentiæ baptismus, asperum et laboriosum, 688. Opera pœnitentiæ, 689. *Vide* Cicatrix. Hoc apud Deum in more positum est, ut supplicii dilatione pœnitentiæ tempus et locum aperiat, 812. Pœnitentiæ gratiam prophetis David conservavit, 689.

Pœsi jucunditas ex lœbulis et deorum probis conciliata, 145.

Pœtæ profani, in deos contumeliosi a gentilibus tamen laudati, 145.

Pollicitatio pro voto facta, finem per opus accipiat, 881.

Polyarchia, Dei loco, a quibusdam introducta, 523.

Polygnosus, nobilissimus pictor, 515. Nonagesima Olympiade floruit, 515.

Polypos, petrarum ad quas accesserit colores referens, cujus imago, 611, 782.

Pontifex. Cur Christus eo nomine vocatus, 556. Pontifex. *Vide* Pastor, Præfectus, Sacerdos.

Pontificale indumentum, poderis, 241.

Pontus. Multa majorum S. Basilii præclare facta suppeditat, 772. Basilii Magni patria, Basilium ejus patrem virtutis magistrum habet, 778. In Ponto silvæ majores sunt et profundæ, ac longe se porrigentes, 774. Majores Basilii Magni, grassante persecutione, ad eas confugiunt,

774.

Porcus est, qui egregias et pellucidas veritatis margaritas conculcat, 497.

Porphyrii mendacia et deliramenta, quibus gentiles tantum divinis vocibus exsultant, 175.

Porus. Indorum rex, 96. *Vide* Alexander.

Posse vel non posse: varia et multiplex earum locutionum significatio, 545. *Vide* Impossibile.

Potentia. Cur Filius Dei hoc nomine vocetur, 531.

Potestas. Implorant manibus ac potestati persæpe justitiam deduntur, non ut illis honor habeatur, sed ut horum virtus exploretur, 395. Potestates in Ecclesiis a Deo constitutæ, 12. Ut Ecclesiæ membra unum corpus Christo dignum existant, 12. Potestatibus sublimioribus parere jubemur, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, 521. Idque ex doctrinæ nostræ lege comprimis laudanda, et a Spiritu Sancto præclare constituta, 521.

Potidæa, urbs ad Thraciam sita, 111.

Potidæates quidam philosophus, in speculatione pernox, vim frigoris non sentit, 111.

Præceptorum omnium primum maximumque, charitas, 260.

Prædicator Evangelii quibus virtutibus studere debeat, 860.

Præesse. Quancunque scientia et virtute quis sit instructus, præesse aliis reformidet, 20.

Præfectura. Apostoli eorumque posteris, non sine laboribus et sudoribus, præfecturæ munus obierunt, 58. Præfecturam deponere non tutum, 63. Quis horumque verborum sensus, 63. Præfecturæ nec facile acceptandæ, nec obstinatus recusandæ, 62. Præfecturam obstinatus recusanti quid verendum, 65. Præfecturam sibi delatam ex veteribus sanctis alii prompte, alii mora injecta susceperunt, 64. Istorum non culpanda timiditas, nec illorum alacritas reprehendenda, 61. Præfecturam ex obedientia suscipiens, et spem omnem in Deo repositam habens, in perfectum ac numeris omnibus absolutum antisitem a Deo componitur, 65.

Præfectus. Imperiales præfecti in Ecclesiis contumeliosi, 764. Mutatis rebus non mutati, 763. Præfectorum nimia multitudo in dissolutam vivendi licentiam reiecit, 569. Præfectos provinciarum socios in religione habere, quatenus amplum et honorificum, 807.

Præscientia. Dei consilium ac præscientia magnarum rerum materiam longe ante præstituit, 389. Præscientiæ Dei præclarum argumentum in templo quod Gallus et Julianus pariter exstruebant, 89. Præscientiam futurorum ex nubibus et ventis quærere vanissimum est, 889.

Præsepe adorandum, per quod, cum rationis expertes essemus, a Verbo nutriti sumus, 674.

Præsepium, in quo Christus nascitur, propter paradisum; res parva et conspicua, propter magnam et ab oculis remotam, 24.

Præsideri. Qua difficultate premantur qui in Ecclesia president, 588.

Præstigiarius artes a Juliano Apostata colebantur, 91.

Præstulis indigni descriptio, 590.

Presbyteri et episcopi appellatio, quoadusque communis, 9. Presbyteri consecratio die solemniter agebatur, 4. Presbyteri, quo sensu pietate miseri, et dignitate infelices a Gregorio dicti, 15. Presbyteri una cum navi, cui ab Arianis impositi erant, confragantes, 461, 606, 764, 895. Presbyteri Ecclesiæ Constantinopolitanæ a Gregorio laudati, 756. Presbyterorum nimia, ævo Gregorii, multitudo, 15.

Primitiæ. Hoc nomine vocabantur sacrificia quæ veteres pro mortuis agebant, 450. Primitiarum nomen cur orationi de sancto Cypriano attributum, 450. Primitiis frugum Deus non fraudandus, 515.

Princeps imperio sacerdotis, Christi lege, subjectus, 522. Principum officia erga sanam doctrinam, 659. Principum edicta quandoque plus valent adversus hæreticos, quam theologicæ sermones, 659. Si videli et male docentibus os obstruant, persecutione oppressis opem ferant, et interfectores animarum reprimant, 659, 660. Principibus obsequendum propter ordinem, publicæque disciplinæ rationem, 521. Propter conscientiam, 521. Idque lege a Spiritu Sancto præclare constituta et cumprimis laudanda, 521.

Principatus verus in hoc positus est, ut salutis inimicus vincatur, 447.

Principium. Tria principia ethnicorum more non constituenda, 579. Quod in principio erat, semper fuisse credendum est; nec aliunde esse quam ex eo qui principium non habet, 896. Principia rerum consideranda, ut de fine quidquam statuamus, 580.

Probitas familiares suos mirum in modum oblectat, 881.

Probus, ne malum quidem facile condemnaverit, 395. Etiam in hac vita felix est, 877. Eum invidia sequitur, 879.

Proceres, potentiores time, 840.

Processio Spiritus sancti, vox perspicuitatis causa recens introducta, 684. Processio Spiritus sancti a Patre, 561. A Filio, 903. Citra generationem, 555. Non anxie inquirenda, 582.

Procrastinatio in iis qui verbi divini participes sunt, laudem non habet, 858.

Profanus. Apud profanas animas nihil pulchri fidem invenire potest, 359.

Profundum et Silentium, duo Valentini Aones, 460.

Prophetæ inter Christum et legem interjecti, 25. Cum Paulus ipse spiritus prophetarum eis subijci affirmet, non est cur de ea re dubitemus, 587, 748. Verisimile non est Jonam, cum propheta esset, Dei consilia circa Ninivitarum conversionem ignorasse, 61. Visio a propheta requireretur, 45. Prophetæ, ob prophetiæ munus, populi antistites, 38. Prophetæ, boni et mali, 791. Prophetarum finis, caritas, 260. Ad prophetiæ munus vocati, partim alacri animo vocationi paruerunt, partim oblata gratiæ moras iniecerunt, quare, 61.

Propinquos lædere minime pium est; scelus in eos perpetratum, omnium maximum esse iudicatur, 219.

Proposito nec vera nec falsa: Nunc ego mentior, 529.

Proserpine raptus, 679.

Prosopopeia, Scripturæ familiaris, 540.

Prosperitas. Fallacibus noctis insomniis fides potius haberi potest quam hominum prosperitati, 270. Aliæ comparationes, 270.

Proteus, Ægyptius, sophista fabulosus, 103. *Vide* Melampus.

Proverbia Salomonis, pædagogica sapientia, 322.

Providentia. Nihil eorum quæ ad salutem data sunt, citra Dei providentiam existit, 877. Mundus universus, tam visibilis quam invisibilis, Creatoris providentia gubernatur, 727. Deus omnia creavit, et quemadmodum ipse vult ac novit moderatur, 279. Verbum, Dei Filius, omnium artifex rerumquestrarum arbitri ac moderator, 148. Dei providentia haudquaquam impies omnes confestim persequitur, 886. Attamen Dei scientiam non effugient, 886. Divinæ providentiæ adversus impios argumenti, 148. Providentiæ Dei rationes Verbo quidem clare, nobis autem obscuræ, 83. Dei rationes omni conjectura sublimiores, ad id quod morbis nostris melius est haud dubie referuntur, 98. Res hujus vitæ non ideo temere aique incondite gubernantur, quia exploratas earum rationes non habemus, 280. Qui providentiam negant, propter inscitiam sapientes sunt, aut propter supervacaneam sapientiam insipientes ac stolidi, 280. Eorum opiniones referuntur et refelluntur, 281. Providentiæ specimen egregium in templo quod Galus et Julianus simul exstruebant, 89. In Juliani Augusti obitu, 82. Absonæ philosophorum de providentia sententiæ, 97.

Prudens. Prudentum et cordatorum est, ut in bonis meliora et excellentiora, ita in malis minora et leviora eligere, 703. Prudentis est calamitatibus erudiri, 320. Prudentum hominum quæ secunda classis, 607.

Prudentiæ sermo suscipiendus, ne ab imperitia nostra potius quam a molestia et difficultate absorbeamur, 319.

Psalmodarum concentus, 767.

Psalmorum cantus apud monachos, 110.

Psallens ex pastore, David, 742.

Ptolomæi scripta, 212.

Publicanus humilitate exaltatus, et nullo alio nomine commendatus, 705. Publicani cognomentum Matthæo adjunctum, quare, 441.

Pudicitia studium tale est apud Christianos, ut oculus quoque frenetur ac reprimatur, 146.

Pudor. Mulieri rubor unus placeat quem pudor affert, 224. Pudoris lege nullum majus adjumentum ad virtutem excoGITARI potest, 582.

Puellæ regis sacrificium, 109.

Pueri in fornacem Babylonicam conjecti, Ezechie regis filii fuisse credebantur, 762. Puerorum ludi, dissidiorum inter Catholicos imago, 765.

Pugiles Christi, quibus periculis se objecerunt, 108.

Pugna pro bono immodica, Ecclesiæ ludibris obnoxiam reddit, 53. In omni pugna, etiam pro Christo suscepta, modus tenendus, 53.

Pugnare pro Christo non licet, nisi prout Christo gratum est, 55.

Pulchritudo corporis humani, membrorum inter se proportio, 425. Concordiæ fructus, 425. Pulchritudo corporis, temporis et morbi ludibrium, 653. Pulchritudo vera, in anima et imagine Dei posita, 335.

Pullus Athanasium ab exilio reducem et Alexandriam ingredientem vehabat, 403. De pulli quo Jesus vehabatur significatione conjectura, 403.

Purgatio peccati per baptismum, 693. Omnibus communis, et labore vacua, 696. Equiva talis est legalis atque umbratiis purgatio, 678. Secunda purgatio post baptismum, 696. Difficilior et molestior, 678. Quantam vim lacrymarum impendemus, ut ea cum baptismi fonte exæquari possit? 678.

Puritas ei necessaria qui cum Deo consuetudinem habere cupit, 682.

Purpura, a Tyriis, cane florem indicante, primum inventa, 156.

Purus. Ad eum qui purus est, per vitæ probitatem ascendamus, 585. Puræ animæ technas diaboli celerius deprehendunt, 445.

Pyramides Ægypti, 818. Cum hospitali domo a Basilio constructa non comparandæ, 818.

Pyriphlegethones, Coccyi et Acherontes, quibus multiplicentur, 173. Non solum a poetis, verum etiam a philosophis gentilibus admissi, 173.

Pyrrhonis instantiæ et assensus retentiones, 596. Pyrrhones, velut gravis quidam ac malignus morbus, in Ecclesiam irreperunt, 593.

Pythagoræ silentium, fabæ; discipulorum ejus verbum: *Ipse dixit*, 494.

Pythagorica pro fabis contentio, 109. Pythagoricum de animabus alibi usquam versatis dogma refellitur, 635.

Pythia, extincto Juliano imperatore, rursus imposturæ convicta, 168.

Q

Quadrupedibus Dei gloria per gentiles attributa, 507.

Quæstio. Superflui quæstionum ad fidem pertinentium stiones ac deflexus excidendi, 421. Illæ solum de Deo movendæ quæstiones, quæ ingenii nostri modulum, atque auditoris caput non excedunt, 490. Quæstiones quædam a Christo solutæ, quædam velut obstructo interrogantium ore compressæ, 648. Quæstionum delectus haberi debet, ut aliæ contentiosis hominibus relinquuntur, aliæ tractentur; sed et istæ non omnes eodem modo agilandæ, 421. Quæstionum absurditatem absurdioribus interrogationibus solvere licet, 649. Quandoque Spiritus auctoritas per quæstiones deletur, 539. Quæstio Arcadica. *Vide* Homer.

Quando. Si quæras quando Filius Dei genitus, et quando Spiritus procedens, hæc supra *quando* sunt, 521.

Quaternarium numerum in honore Pythagorici habebant, et per eum jurare consueverant, 752.

Quercus Dodonææ deliramenta, 679.

Quibus datum est; quomodo intelligendum, 654.

Quies, sabbatum, 752.

Quomodo Filius Dei genitus est, 528. Ut sit Pater qui genuit, et Filius qui genitus est, 529.

R

Raab meretrix, ob solam hospitalitatem laudata, 705. Cui bene de hospitibus merendi studium et laudi fuit et saluti, 258.

Rabula. Eunomiani et Macedoniani rabulis similes, 564.

Rachel, patris idola surripiens, ut a nobis imitanda, 861.

Radium vitæ hujus fontem Gregorius Deum intelligit, 376.

Ramatha, parva magni Samuelis patria, 609.

Rapsaces Assyrius, pro Sennacherib rege bellum administrat, Jerosolymam obsidet; lenibus verbis ac vernacula lingua cives allicere aggreditur, 158. Rapsaces alter, Julianus Apostata, 158.

Ratio, quæ apud Græcos *λογική* nuncupatur, 900. Ratio ex Deo est, et prima in pectoribus nostris condita lex, 508. Omnibus præsti, 859. Ex iis rebus quæ oculis cernuntur ad Deum erehit, 508. Si in astruendis mysteriis ratio ipsa imbecillitate laboret, quid facto opus eat, 468. Rationis est cognoscere quenam hominis caput excedat, 519. Ratio salutis hominibus, quænam, 891. Rationi tenebras offundit animæ improbitas, 426. Rationem administrationis suæ reddit Gregorius coram universali concilio, 748.

Rebecca, ab Isaac procul quærita et per servorum legationem, 825. Rebecca, id est Ecclesia, 825.

Recordatio Dei, promptissimum et fortissimum in adversis solatium, 519.

Redemptio. Nomen Filio Dei attributum, qua ratione, 533. Redemptio humani generis in summa declaratur, 867. Redemptionis humanæ pretium diabolo a quo captivi tenebamur, an Deo Patri a quo non tenebamur perso-

lulum, 862. Quæstionis solutio, 863. Redemptio, certa baptizatis effecta per virtutis habitum, 686.

Reformationem hominis quo pacto fieri oportuit. 1° Data lege, et concessio sacrificiorum usu. 2° Animarum immutatione, atque ad Evangelium traductione, 833.

Regere animas ars est artium, 20.

Regiæ puellæ sacrificium, 109.

Regina Austri et finibus terræ ad Salomonem se confert, 827.

Regnum cælorum ultro vim patitur, et tyrannidem sufferi, 710. In Dei cognitione positum, 584. Præcipue vero in sanctissimæ Trinitatis contemplatione, 506. Non ideo parvum, quia sinapis grano comparatum, 686.

Regnum Christi duplex; primum ut omnipotentis; secundum ut libenter obediens efficientis, 512. Quoad primam significationem, regni ejus non erit finis; quoad secundam, regnabit usque ad restitutionis tempora, 512.

Regula, cum sit eadem, recto parit, et superfluum resecat, 522. Qui sine regula sunt, alios regulæ admovent, 819.

Relaxatio animi non interdicta; petulantia vero coercenda, 243.

Religionis mysteria non investiganda, 598.

Reliquiæ martyrum, quanta possunt, 108. Reliquiæ multæ sanctorum, igni traditæ sub Juliano Apostata, 167.

Renes, in justificatione peccatoris, laudabilem immutationem sentiant, vim totam appetitus in Deum transferentes, 723.

Reptilibus Dei gloria per gentiles attributa, 507, 680.

Repudiū libellum lex antiqua ob causas omnes concedit; Christus ob solum adulterium, 650.

Requies hic, scilicet in rebus quæ deorsum voluntur, non est, 256.

Res omnium perfectissima, Dei cognitio, 584. Primas in celo tenere, 570. Res familiaris ex aliorum egestate non augenda, 570. Res adversæ secundis plerumque utiliores, 23. Rerum etiam jucundissimarum fastidium tandem oboritur, 416. Res humanæ velut orbis quidam volvuntur, 519. Per earum inconstantiam ad æterna revocantur, 520. De rebus alienis loqui jucundissimum, præsertim si vel benevolentia quadam vel odio trahamur, 11. Rebus relictis syllabas consecrari, Judaicæ sapientiæ est, 571.

Resipiscencia. Nulla re Deus perinde delectatur, ut hominis resipiscencia, 691.

Respublica; nihil ei portenditur ex eo quod privatus homo recte vel male se gerit, 805. Ut respublica se habet, ita singulos affici necesse est, 805. Reipublicæ administrator quid Cæsari, quid Deo reddere debeat, 570. Ut se gerere debeat erga pauperes, 570. Reipublicæ etiam ecclesiasticæ nihil melius quam pacis bonum, 424.

Resurgere. Christus tertio die resurrexit, nos post diuturnum tempus, 715.

Resurrectio, nomen Filio Dei attributum, quare, 535. Resurrectio Christi propter resurrectionem nostram, 25. Resurrectio carnis a quibusdam hæreticis negata, et verbis æquivocis specie tenus admissa, 898. Resurrectionem Sadducæi negaverunt, 538. Resurrectionis futuræ argumentum ex Ezechiele propheta, 215.

Retia. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900.

Rex Christus exigentium vectigal, illud nihilominus pendit, 538. Regi, et præfectis, et proceribus obedientem esse convenit, quare, 889. Regis sermonibus diligenter advertere convenit, 885. Rex imperium cum Christo gerit; gladium ab illo accepit; cum imago Dei sit, Dei quoque imagini imperat, 525. Reges, una cum subditis in libro viventium et perentium descripti, 575. Regum præcipuæ virtutes, benignitas, munificentia, humanitas, 525. Supera solius Dei, infera autem regum etiam sunt, 642. Subditis suis deos præbeant; hic imperium eorum sit, non autem in auro et in exercitiis, 642. Vide Imperator Regis cor in manu Dei, 642. Reges, boni et mali, 791. Civitati cujus et rex adolescens, et principes ventri dediti, mala imminet, 889. Beata est cujus ingenuus vir regnum tenet, 889. Regi stolidi juvenis prudens anteponitur, 880.

Rhadamanthus et Minos, nugæ, 789. Rhadamanthi gloriam Julianus imperator affectat, 160.

Rhea, Deorum mater: cujusmodi sacra homines furore capiti in festo ejus obirent, 678, 679.

Rhetorica, vim ignis spirans, 788.

Ridicule de re ridicula loqui, 488.

Ridiculi et faceti in exercitiis comitatu esse solebant, 155. Hujusmodi virum Juliano Imperatori necem intulisse ferebatur, 156.

Risus hominum stolidorum cui similis, 885. Risui præferenda est ira prudens, 885. Modum quemdam ac-deco-

rum in risu tenendum esse, 491. Risum in lacrymis poetæ agnoscunt, 140. Risum irridere, 225.

Ritus quidam Hebræorum a Christianis celebrati, sed diversa ratione, 734.

Roboam et Jeroboam inter reges, 791. Roboam juste reprehensus, quod pro nihilo habita senum sententia juvenum consiliis paruerit, 640.

Rogus Hercules unde excitatus, 108.

Roma: Constantinopolis post eam prima, cum ea de primatu contendit, 645.

Romanum imperium, quale malum nutriet in Juliano principe, 162. Romanæ res exulcerata, cum Julianus expeditionem in Persas suscipit, 152. Romanis ipsis salutem a Juliano imperatore invisam esse ferebatur, 153. Romana Judæorum captivitas, 744. Romanum imperium ab externa natione vastatum, qua de causa, 415. Romanorum vexillorum descriptio, 107.

Ros. Quis roris stillas peperit? 518.

Rosa. Qui corpore deformis anima formosus est, rosæ comparandus, quæ in bacca nec florida nec suave olenti, florida tamen ipsa est, suavissimumque odorem efflat, 480.

Rubus Moysi ostensus, quem ignis urens non perurebat, eorum, qui ex vulgi contagione detrimentum non contrahunt, imago, 458.

Rudimenta timoris, ad contemplationem assurgere volenti necessaria, 681.

Rupes incursantes undas circa se frangens, ejus qui bonum propter se colit imago, 641.

Rustici, a Juliano Apostata palam pugno contusi, 161.

S

SABAOTH. Dominus Sabaoth in gloriæ throno sedens ab Isia visus, 510.

Sabbatismus præsens animarum, in æternitatis die desinet, 735.

Sabbatum, Hebræa lingua quietem significat, 732. Sabbatum Judæorum ab Hypsistariis observatum, 535.

Sabelliani Patrem et Filium intelligi volebant, quasi nomen et cognomen unus personæ, 895. Sabelliana secta, damnata, 895. Sabellianæ impietatis est, Patrem et Filium et Spiritum sanctum in unam circumscribere personam, 635.

Sabellismus Latinis ab Orientalibus attingebatur, quod Latini, tres personas admittendo, tres hypostases rejicerent, 410. Vide Latini.

Sabellius delatam impiæ contrahebat et resolvebat, 541. Quis harum locutionum sensus, 541. Ipsum Patrem, ipsum Filium profiteri, 901. Per unum tria convellit, 759. Contraactionem divinitatis in unam personam primis excogitavit, 595. Divinas tres personas in unum contrahit, 378. Nuda nomina Patris et Filii et Spiritus sancti admittit, 379. Paris impietatis est, vel Sabellii more personæ connectere, vel Arii instar naturas distinguere, 576. Sabellii contractio et Arii divisio, ma' ex diametro opposita, et impietate paria, 681. Sabellii contractio, quænam, 794. Mala monarchiæ assertio, 460. Resolutio et confusio, 614.

Sacerdos, mediator inter Deum et homines, 55. Animarum pronubus, 49. Ecclesiæ suæ sponsus, 70. Sacerdos, in Ecclesiarum dissidio inane nomen, 50. Quod in maledictione olim dicebatur: *Factus est sacerdos sicut populus*, 52. Gregorio nunc prorsus expleri videtur, 51. Sacerdotis habitum et nomen subire non licet, priusquam sanctis operibus manus purificata, 56. Omnis membra, justitiæ arma effecta, 57. Et cor divinis eloquiis incensum fuerit, 57. Alia ad sacerdotis munus obeundum prærequisita, 57, 58. Sacerdos Heli quas pœnas perpendit, 56. Sacerdotis manus in monte sublata quantum potuerint, 253. Vide Moyses. Sacerdotes, pastorum, præsulum, prælatorum, præsidum et antistitem appellationem cum episcopis communem antiquitus habebant, 67. Sacerdotes, medicis animarum, 25. Sic animas curare debent, ut curandi modus sibi et aegris utilis fiat, 25. Gregorii ævo, despectu habiti, 50. Etiam apud probos, 52. In scena ridebantur, 52. Ob intestina bella quibus Oriens conflagravit, 53. Sacerdotum sacerdos, Moyses, 242. Sacerdotum manus a Moyse consecrata, 590. Sacerdotum primus Aaron, 590. In sacerdotibus antiquæ legis ne corporum quidem labea a censura immunes, 56. Sacerdotibus antiquæ legis multa imperata ad significandam animæ integritatem, 56. Juniorum sacerdotum temeritas et stultitia, 55. Docere volunt veteris et novi Testamenti characterem nondum perspecto, 56. Sacerdotum Ecclesiæ Nazianzenæ veræ opes, 574. Sacerdotum manus vultumque pie mulieres venerantur, 555. Sacerdotibus in calamitate publica lugendum, 42. Sacerdotibus quid timendum, 569. Ex prophetis et ex Evangelio, 41. Vide Pastores.

Sacerdotale imperium regali præstantius, 525. Sacerdo-

talem stolam nulli Hebræorum attingere licebat, 56.

Sacerdotium, non virtute magis quam scelere a multis paratum, 791. Alia ejusdem argumenti, 793. Ad sacerdotium nulla preparatio justo longior, 48. Ordo sacerdotii in veteri lege, 590. Ordo sacerdotii in nova lege, 591. Sacerdotii forma cum Gregorii senis catechesi miscetur, 558.

Sacrificium iis quæ nunc offeruntur præstantius. *Vide* Altare. Abrahæ sacrificium, 525. *Vide* Abraham. Aliud sacrificium eo præstantius a matre Machabæorum oblatum 289. Caduca Judæorum sacrificia, 805. Sacrificia veteris legis nec a quibuslibet, nec quovis tempore consumenda, 56. In sacrificiis legalibus nulla macula, 56. Lex vetus per cruenta sacrificia futurum adumbravit, 181. Sacrificia legis antiquæ ad tempus concessa, et postea de medio sublata, quare, 851. Mysterii expertia non fuerunt, 855. Sacrificium et pontifex Christus 56. Nemo eo dignus, nisi qui prius seipsum Deo hostiam viventem, sanctam, exhibuerit, 56. Sacrificium nostrum externum, magnorum mysteriorum antitypum, 56. Ad illud offerendum multa et magna in sacerdote requisita, 56. Dispositionum illarum enumeratio, 57, 58. Aræ Christianorum a purissimo et incruento sacrificio nomen habent, 166. Sacrificium purgationis quod Deus a nobis requirit, 500. Illud est quod cor contritum, et laudis sacrificium, et novam creaturam, et novum hominem appellare Scriptura consuevit, 500. Sacrificia gentiliū a Chaldeis vel Cypris inventa, 507. Foeda et turpissima, 507. Obscena, 466. Quibus si divinitatem indicant, o singularem stultitiam! 466. Sacrificium puellæ reginæ, 109.

Sadducæi Spiritum sanctum non esse censuerunt, nec angelos, nec resurrectionem, 558. Christum de resurrectione tentant, 648.

Sæculi hujus negotia imposturam faciunt, 579. *Usque ad consummationem sæculi*: quo sensu id accipiendum, 542.

Sal. Irretito oculo gradere, ne in salis lapidem concreas, 704. Salis columna de conversione ad vitium velut triumphum agit, 86.

Salamandra, animal ignem extinguens, si Plinio fides, 757.

Salustius præfectus, religione non moribus gentilis, 125. Quid de Arethuserio in episcopum suum crudelitate tentat, 125.

Salmasius, a Petavio circa episcoporum auctoritatem egregie confutatus, 9.

Salmoenus alter, Julianus Apostata, 152.

Salomon cordis latitudinem a Deo postulavit et obtinuit, 827. Omnes ætatis suæ mortales nominis celebritate superavit, 827. Quo sensu stultissimum se hominum dicit, 578. Non sibi propriam prudentiam habet, sed divina sapientia afflatur, 578. Forti mulieri leges ponit, 553. Ut alius rebus, ita bello ac paci tempus statuit, 425. Eum finem sapientiæ constituit, ut invenerit quantum ea a se fugeret, 512. Salomon sapientissimus, per mulieres percussus, 558. A quibusdam accusatus in verbis suis, 510. Pristina ipsius verba, ob postremum sapientis lapsum a nonnullis abrogata, 510. *Vide* Ecclesiastes.

Salsum obsonium in Cappadocia commune, 798.

Saltare. Si te saltare oportet, salta quidem, sed Davidis, non filie Herodiadis ritu, 171.

Saltatio Davidis ob arcæ requiem, Deo gratam incessionem mystice significat, 171. Saltatio filius Herodiadis inhonesta, Baptiste necem attulit, 171. Saltationis quædam doctrina est, cujus gratia multa et difficilia peraguntur, 57. An ergo sapientia minoris æstimabitur? 57.

Salvator. *Vide* Christus.

Salus perfecta, in quo posita, 596. Via trita qua multi ad salutem pervenerunt, quenam, 596. Ut vitæ genus multiplex est, sic non una ad salutem via, 601. Hæc una hominibus salutis ratio est, ut eorum animæ Deum agnoscant, et ad eum convolent, 891. Salus, morte emenda, 864. Gemitibus conceditur, 519. In salutis negotio cunctatio periculosa, 839. Salutis necessaria dona, non potentiorum sunt, sed voluntium, 594, 595. Salutis nostræ miraculum, 868. Deus mortem ipsam nostræ salutis causa pertulit, 615. *Vide* Christus. Quod salvamur, id et a nobis et a Deo esse oportet, 634. Optimo jure totum salutis opus Deo assignatur, quare, 634. *Ecce nunc dies salutis*: hoc in loco, *Nunc* tempus omne designat, 700. Salus a venibus animis cum caduco questu commutata, 85. Tu majus aliquid salute quæris, nempe alterius vitæ gloriam et splendorem; mihi vero salutem consequi maximum est et futuras penas vitare, 596. Tu viam minime tritam et inaccessam ingredi; ego tritam a que calcata, et qua multi ad salutem pervenerunt, 596. Salutem tantum ob oculos sibi proponere; quæ autem ad eam nihil adjumenti afferunt, ut villa asperari, Christiani hominis est, 515.

Tres eorum qui salutem consequuntur ordines, servorum, mercenariorum, et filiorum, 699.

Samaria. Quis pro nobis orabit ut non amplius Jerusalem et Samaria sinus, quæ vicissim propter peccata, hostibus traduntur, 51.

Samaritanus: Christus eo nomine contumeliose vocatus, 558. Philosopho quid agendum si Samaritanus vocetur, 481. Samaritanus leprosus, qui decimus erat, alios omnes grati animi officio vicit, 718.

Samiorum tyrannis, 157. Herodoti de ea dictum, 157.

Samson, quod ille ablati crinibus, Ecclesia submoto Athanasio pertulit, 402. Samsonis robur in crinibus situm, 86.

Samuel, priusquam natus esset, Deo promissus; et ab ortu suo consecratus, 705. Ex parva civitate ortus, 609. Ante nativitatem Deo donatus, et post nativitatem confestim sacer, 827. Cornu suo reges et sacerdotes ungens, 827. Ex claris urbibus ortos gubernavit, 837. Ideo celebris, quod ante prævideret, 546. Populi antistes, 58. Non sine multis laboribus præfecturæ munus obijt, 58. Magnus Samuel, cum Israele propter regem contendens, ut se ipsum ab avaritiæ suspitione purgat, 761. Samuel et Saul inter prophetas, 791. Samuel per ventriloquum tractus, aut trahi visus, 103. Qua corporis habitudine pro populo Deum oraret, 809. Quis nunc Samuel pro populo orans et sacrificans? 54. Basilii Magnus Samueli comparatus, 809-827.

Sancta Dei a sacerdotibus polluta, 45.

Sancta sanctorum ideo dicta, quod præcipuam dignitatem haberent, 692. A Seraphinis oblecta, 818. Tribus sanctificationibus in unam dominationem et deitatem coeuntibus celebrata, 692. Sancta sanctorum uni duntaxat, ac semel quotannis adire licebat, 56. Contemplatio ad Sancta sanctorum contendit, 260. In Sancta sanctorum prospiciamus, 865.

Sancti, post mortem suam venerandi, 771. Verborum honore celebrandi, quare, 287. Eo magis post mortem Deum pro nobis deprecantur quo magis Deo appropinquant, 552. Deus nulla in re perinde ut in sanctis acquiescit, 570. Præterita sanctorum vitia minime celanda, 441. Eorum commemoratione nulla injuria sanctis inferitur, 441. Prioris vitæ simul et conversionis sanctorum mentio facienda, ut ex utriusque collatione Dei beneficentia magis celebretur, 441. Et iis qui converti coeperunt ad melius sperandum via existat, 441. Sancti viri quibus de causis malis premantur, 548. Sancti uno die fidei, quinam, 791. Sanctorum cruor ab Ariani sparsus, 764.

Sanctificatio: nomen Filio Dei attributum, quare, 555.

Sanctitas ipsa Dei, Spiritus sanctus, 558.

Sanguis. Dei, tum pontificis, tum sacrificii, sanguis pro nobis effusus est, 862. Sanguis Christi per sanguinem honorandus, 865.

Sanguinis profluvium, peccati figura, 717.

Sanguisugam a Salomone descriptam in contrarium amulatur Gregorii Theologi mater, 544.

Sanitas, membrorum et elementorum corporis inter se concinnitas, 425. Concordiæ fructus, 425. Ad optima quæque sanitate utendum, 480.

Sapiens et philosophus quonam modo appellari potest, qui primaria religionis doctrina caret? 642. Ne quis supra modum sapiens, 884. Sapientis objurgatio quam optabilis, 885. Sapientes diei unius momento exortos Gregorius aspernatur, 576. Sapientiores quinam habendi sint, 270.

Sapientia, cur Filius Dei hoc nomine vocetur, 554, 900. Sapientia Dei quo sensu initium habuit, et creata seu genita dicitur, 897. Sapientia divina magnarum rerum fundamenta multo ante jacere, ac contraria per contraria procurare novit, 445.

Sapientia prima est vita proba et honesta Deoque purgata vel certe se purgans, 500. Hæc sapientia laudanda et complectenda, per quam ignobiles gloriam consecuti sunt, 500. Alia ejusdem argumenti, 500. Sapientia quæ per opera demonstratur, præstantior est quam quæ sermone splendescit, 501. Sapientie sermo vitia comprimit, et veras divitiis secum affert, 182. Possessorem suum in secundis rebus modestum reddit, in paupertate fortem ac magnanimum, 182. Alia ejusdem argumenti, 182. Sapientia divitiis tanto clarior, quanto argentum umbra sua splendidius apparet, 884. Cum timorem excesserit atque ad charitatem nos subverget, ex servis jam amicos ac filios Dei efficit, 589. Plus potest quam potentissimorum hominum acies, 884. Ferro etiam ipso fortior est, 888. Cum paupertate conjuncta, hac cielit et contemnitur; ad postea audietur, 888. Sapientie genus est seipsum nosse, 594. Vita hominis ex sapientia provenit, 884. Sapientia unus diei, quenam, 591. Sapientie adulterinæ descriptio, 451. Sapphirus, apud Ezechielem, arcana designat, 870.

Sara, uxor Abrahæ, 220. A Nonna Theologi matre superata, quatenus, 220. Eadem Nonna, Sara spiritus, 59, 361.

Sarephata vidua filius, vitæ redditus, 751.
Sarmenitili, et in divinitatem contumeliosi homines, igne absumendi, 796.

Saron. Juliano extincto, rursus Ecclesia canit : Palus factus est Saron, 166.

Satanas, sub pedibus Catholicorum a Deo brevi contemendus, 454.

Satielas mellis ipsius, vomitum movet, 496.
Satisfactio pro injuriis, etiam ab iis qui postea baptizantur, non omittenda, 717.

Saturitas libidinem parit, 459. Saturitas sermonis non minus auriibus inimica est, quam immodicus cibus corpori, 691.

Saturnus, filios devorans, 566. Exemplum ejus honori parentibus debito contrarium, quare, 145.

Saul, patris asinas querens regnum invenit, 610, 781.
Ad praefecturam vocatus, sub paternis vasis se occultat, 62. Prophetavit, 255. Unde proverbium : Num Saul inter prophetas ? 235. Sauli, cum a pravo demone strangularetur, medicina per spiritum Davidis concitum facta est, 167, 444. Dei verba ad Saulem de Davide, 549.

Scandalum aut offendiculum nemini ponendum, 12. Certa et atrox poena scandali auctoribus constituta, 12.

Scelestus sanguis aras Christianorum, sub Juliano Apostata, contaminavit, 166.

Scelus, latrones inter se jungit, 415. Scelerum etiam principia Christiani plectunt; et eorum profluvia multo ante cohibent, 146.

Scena. Quod ridiculum est potius quam grave et modestum, Gregorius ad scenam et theatra remittit, 116.

Schedasi filiarum sanguis in Leucris fusus, et postea vindicta, 109.

Schisma, unicae Christi tunicae divisio est, 178. Schismata inter Christianos, unde, 581. Primum eorum principium a Diabolo, 188. Eorum descriptio, 582. Effectus, 182.

Scientia humana, quam exigua, 511. Qui addit scientiam addit doctorem; quis hujus verbi sensus, 49. Scientia siderum a Juliano imperatore culta, 91.

Scindapsus, vox inanis ex Gregorio; plantæ genus in India nascentes, juxta quosdam veteres, 438.

Scipiones intuetur Julianus Apostata, quare, 109.

Scopulus incurstantes fluctus propulsans, martyris impetus omnes persecutorum fragrantis imago, 446.

Scribae a Christo redarguti, 47.

Scriptura sacra, verius et clarius quam omnes physici docet, qui fiat ut mare arenam per termino habeat, 517. Non Scripturae, sed fabularum gentilitatis est, figmentorum venustate quasi praestigiis animis offundere, 60. Scripturae historiae tradit, ut alia exempla fugiamus, alia amplectamur, 60. Nihil in ea temere conscriptum, 60. Imaginibus ad libitum confectis utitur ad res diuicilius explicandas, 478. Per corporum figuram sublimiora significat, 638. Res quandoque dicit quae non sunt, cur, 570. Deo multas affectiones humanas tribuit, somnum, vigiliam, etc., quo sensu, 570. Quidam non dicit, quae tamen ex ea colliguntur, 570. Vide Ingenitum, Anarchus, Deus. Quidam, ob duo vel tria Scripturae verba imperite cognita, sapientes sibi videntur, 591. Hebraei juvenes a quibusdam Scripturae sacrae libris arcebantur, 600. Scripturarum veritas est diabolus, 637.

Scylla, aequorea pestis, sex in ordem, maximeque horrenda capita habens, 127. Ejus descriptio, 127.

Scytharum in hospites feritas, 679. Scytharum servi adversus dominos suos rebellassent, 157. Eorum imitator Julianus, qui primus Christianorum adversus imperatorem dominum suum rebellavit, 157.

Sebasteni, Joannis Baptistae reliquias, sub Juliano Apostata, igni tradiderunt, 167.

Securis, in Scriptura, insanabilis animi excisionem significat, 687.

Sedes altae piis hominibus assignatae, 878.

Seditio. Ad seditioem conjurati, pacem inter se colunt, 415. Seditioes multae in Christianos sub Juliano Apostata, 121.

Segnities iners et supina, et imperitus fervor aequae inutilis, 585.

Segor. Ad oppidum Segor e Sodomis confugiamus, 510.

Selenicia et Constantinopolis, pulcherrimis antea nominibus clare urbes, turpissimarum rerum notis celebres factae, 599. Propter ambiguas fidei formulas in eis digestae, 599. Seleniciae sanum erat Theclæ virginis, 599.

Seleniciense concilium, Georgii Ariani potentia coactum; deinde Constantinopolim translatum, 599. Piam et veterem doctrinam, labefacta consubstantialitatis voce, ausulit, 599. Ambigua fidei confessione impietati viam

aperuit, 599, 400. Malorum quæ inde secuta sunt descriptio, 400.

Seleucus, Antiochi pater, honores multos Judæorum nationi tribuerat, 297. Ab ipso Antiocho Judæorum per seculore laudatus, 297.

Semele fulmine feritur, 168. Tonitruum ejus adoratum, 679.

Seminare ad justitiam, quantum praestet, 721.

Senatorem esse, primariamque in eo ordine sedem obtinere, maximum nobilitatis argumentum est, 410.

Senatorialis ordo extra nubem et longius Aarone gradum fixit, dum Deus Moysi loqueretur, 590.

Senectus cum virtute conjuncta, imperitiae juventuti praestat, 48. Salomon senectutem prudentia deflevit, 788. Gloriationis corona, senectus, 501. Quid officii viro philosopho in senectute incumbat, 479. Senectus spiritu delibuta exilit, 800. Nihil senectute fortius, 239.

Sennacherib. Ezechias adversus eum Deum contestatur, 165.

Sensus omnes ad animam referuntur, 587. Ad eandem modum omnia Ecclesiae membra ad Christum, 587. Sensus cordis mei turbati sunt in me; Jeremiae sententia, 517. Quid Jeremias hic per sensus intelligat, 517. Fortasse impulsiones animæ, cogitationesque potissimum illas quæ a sensibus proficiuntur, 517. Haec ad corporis etiam sensus referri possunt, 517. Quæ sub sensu cadunt, a Deo aliena sunt, 669. Mors ascendit per fenestras nostras, hoc est, ut Gregorio videtur, per sensum sedes, 214. Sensus omnes purgandi, 721. Quomodo, et qua de causa, 722.

Sensus verborum. Si quid ambiguum videatur in verbis, ad sensus debent verba conferri, 895.

Sententia in hominem a Deo pronuntiata, qua ratione in passione Christi rescissa, 685. Sententiam mutare non turpe est; sed in malo perseverare funestum et exitiosum, 767.

Sentiendi vis ab anima proficiuntur, 587.

Seon, rex Amorrhæorum, exiguis principibus, 78.

Sepia atramentum ante se vomens, ejus qui argumentorum infirmitatem maledictis obtegat imago, 757.

Septies. Vide Noxa.

Septimanarum genus multiplex, 752.

Sepultura Christi adversus nostram in terram reversionem, 25.

Seraphini Deum cingentes, 235. Tres sanctitates in unam divinitatem contrahunt, 626. Tres sanctificationes a seraphinis emissæ, in unam dominationem ac deitatem coeunt, 688.

Serapis, Egyptiorum Deus, 621.

Sermo, idem est animæ quod cibus corpori, 517. Sermonis alimonia, largitio vere coelestis, et angelorum panis, 799. Sermo divinus mirabile augmentum affert, et in virum perficit, 54. Aurea inauris pretiosio Sardo alligata, hoc est, sapientis sermo auri recte audienti, 57. Sermone et disputationis cura eruditioribus mandetur, 595. Si tibi est sermo prudentiae, responde, 595. Sermoneis ornatu crucem nonnunquam evacuat, 559. Virilem sermonis cibum quidam non ferunt, 54. Sermo actione carens, imperfecta res est, 805. Modum quemdam ac decorum in sermone teneundum esse, 491. Sermoneis saturitas quam auriibus inimica, 691. Qui de Deo curiose inquisit, prius cognosce quomodo mens sermonis opera percipitur vicissim et communicatur, 512. Quomodo sermo mentis fetus est, atque in alia mente sermonem procreat; quomodo sermoni cogitatio impertitur, 597. Sermones postros Deum audire, utilis ac necessaria cogitatio, 581. Sermones veri ac solidi, belluinis hominibus lapides sunt, 497. Sermone malo nullatenus insistendum, 885. Sermones quibus ad peccatum invitatur, ne auriibus quidem excipiendi, 710. Ad impiorum sermones nullo modo accedendum, 884. Sermones a Juliano tyrannide oppressi, 81.

Serpens æneus, Christi pro nobis passi non typus, sed antitypus, 863. Serpentinus morsus, furivus et clandestinus, 888. Serpens impostor pia mulieris continentia superatus, 227. Quis dedit ut calcem supra serpentes, non jam calcaneum occulte observantes, sed caput attolentes ? 81. Dominus fortis et potens, 84. Christus crucem consuevit, ut de serpente triumpharet, 459. Quidam milites, sub Juliano imperatore, a serpentibus non vulnerati, quod serpentem illum suspensum, Christique vulneribus oppressum, intuerentur, 106.

Servitus et dominatio, duæ summæ rerum differentiae, 625. Servitus et paupertas in legis divinae transgressione positæ, atque hinc exortæ, 275.

Servus improbus domino benefacienti conflitur, verum eidem corripienti nequaquam pari studio adjungitur, 321. Servorum malorum character, 756.

Seth, Adami et Evæ soboles, 562. Quid inde, 562.

Sextus et Pyrrho philosophi, cæteris omnibus oppositi,

593. Velut gravis quidam morbus in Ecclesias nostras irrepserunt, 595.

Siculi viri, Arethuse aquam bibentes, 139. Ex edito de ipsis oraculo principem inter alios homines laudem obtinent, 139.

Sidera numero comprehensa, et suo quaque nomine appellata, 614. Siderum multitudo, pro deorum multitudine, culta, 506. Siderum motus et conversiones, unde, 519. Ut in notitiam venire, 519. Siderum scientia a Juliano imperatore colebatur, 91.

Sige et Bythus, Valentini Aëones, 614.

Sigillum, baptismi nomen, quare, 693. Sigilla regum, ministris baptismi comparata, quare, 712.

Signa infidelibus, non fidelibus dantur, 798.

Silentium, magnum Dei donum, 589. Modum quemdam ac decorum in silentio tenendum esse, 491. Qui Deum amant, tametsi aliqui pacati ac moderati sint, lenes et faciles esse non sustinent, cum per silentium et quietem Dei causa proditor, 402. Silentium Zachariae, filio in lucem edito, solum, 182. Silentium, ex proverbio, consensus est, 429. Silentium pythagoricum iis qui disputationes amant insectandum proponitur, 494.

Silentium ac profundum, duo ex Aëonibus Valentini heretici, 460.

Silo. Nova Silo, ubinam et quare, 766.

Simeon, Christum in ulnis accipit, 686.

Simia. Alii hominum motus, aliae simiarum imitationes, 139. De simiarum imitatione locus difficilis explicatur, 159.

Simile secundum Scripturas : ambigua verba, pravo consilio, fidei formulæ ab Ariarianis inserta, 400.

Simon, Antiochem inducit ut adversus Judæos expeditionem suscipiat, 297. Antiochus, cum infectis rebus discessisset, ei succenset, 297. Simon Cyrenæus, ut imitandus, 864. Simon alique veteres heretici cum suis præstigiis silentio traditi, 459.

Simplicitas, parum cauta est, 94.

Simulatum nihil constans ac diuturnum, 545.

Sinapis grano regnum celorum comparatur, nec ideo parvum reputatur, 688.

Sitire. Deus siti sitiri, 713.

Socraticus amor, præ verecundia, non omnino describitur, 110.

Sodalium delectus cur a juvenibus maxime adhibendus, 785.

Sodoma. Mundus ut Sodoma fugiendus, 704. Solomorum et Gomorrhæ celebris improbitas, celebrior interitus, 589.

Sodomitæ universi, uni Lot minime anteposendi, 733.

Sol, oculus diei, 857. Idem est in sensibilibus quod Deus in intellectibilibus, 520. Quod etiam a Platone dictum, 520. Ut sol mundum visibilem, sic Deus invisibilem collustrat, 586. Soli traditum est lumen ad orbem illustrandum, non autem ab eo productum, 857. Solis forma, lumen, 857. Solem oriri facit Deus non minus super malos quam super bonos, 370. Sol et luna pacis et concordie documentum, 189. Solis cursus propter Hebræos inhibitus, 445. Sol stans potentiam Dei testatus est, 86. Sol Christo in cruce pendente obscuratus, quod creaturas omnes Creatori condolare oporteret, 867. Rursus inflammatus, 867. Solis ac siderum motus ut in notitiam venire, 519. Solis mirabilia, 520. Multæ de sole questiones, 520. Ut aëris oculis solis radios intueri periculosum, ita impuro rem puram attingere, 489. Sol post nubem, qua prius obducebatur, jucundior illucescens, sanctorum ab inordinata vita conversorum imago, 440. Sol pro Deo et mundi gubernatore a quibusdam habitus, 506. Solis cum Basilio Magno comparatio, 821.

Solium in adversis promptissimum et fortissimum, Dei recordatio, 319.

Solemnitatis, in qua Valens imperator vertigine correptus est, elegans et magnifica descriptio, 808.

Solitaria vitæ præclarum encomium, 14, 15. Quæ de ea prædicat Gregorius, ab iis tantum intellecta qui ejus amore tenentur, 14, 15. Sed apud plerisque risui et despectui habita, quare, 14, 15. Solitariae atque communis vitæ comparatio, 457.

Solitudo, pulchra res, 239. Idque docet Eliæ Carmelus, Joannis desertum, ac mons ipse in quem Jesus secedere solebat, 239. Elias et Joannes libenter in solitudine philosophantur, 476, 793. Solitudo, arx quædam Theologo fuit, divinæ ascensionis mater, ac Deum ex homine efficiens, 68. Solitudinis Gregorii fructus, 476, 477.

Solon a Cresso turpiter ejectus, quare, 110.

Somnus, quo sensu Deo attribuitur, 570.

Sophia. Sanctæ Sophiæ templum, cum Jebus esset, Jerusalem a Gregorio Theologo effectum est, 766.

Sophista vitii, diabolus, 697. Quo studio adolescentes Athenis in sophistas tenebantur, 781.

Sors. Ne sorte quadam ac fatali lege Jeremiam sanctificatum, et alios ab ipsa vulva rejectos habeamus, 633.

Spartani adolescentes in Dianæ festo virgis lacerati, 109, 679.

Spectaculum. Qui spectaculis delectantur, ut ridicule se gerunt, 781.

Spectra, quibus Julianus Apostata perterritus seipsum cruce signat, 102. Spectra caliginosa Hecata, 679.

Specula. Habacuc et specula observans, et cum eo Gregorius, 845.

Speculum Dei, homo efficitur, 576. Quo sensu, 576.

Spes non confundens, commodum in malis remedium, 81. Spes, angustiarum rerum medicina, 518. Spes futurorum pro deliciis habenda, 566.

Spiritus sanctus, vere sanctus; est enim ipsamet sanctitas, 467, 558. Erat a principio, quare, 558. Attributorum, quæ ab æterno habet, expositio, 758. Spiritus sanctus factus non est, 564. Increatus et temporis expertus, 756. Si creatura est, incassum baptizati sumus, 657. De propria Filii Dei, et ex una eademque substantia missus, 905. Non est accidens, non vis, non facultas aliqua in alio existens, 559. Essentia est; non creatura, sed Deus, 560. Spiritus sanctus, non apud quoslibet Deus appellandus, 756. Quoadusque tempus id ferat, 756. Difficilis de Spiritu sancto disputatio, quare, 557. Variæ de eo Christianorum sententiæ, 559. Ex his qui Deum ipsum credunt, alii fidem intus retinent, alii eam confitentur, 559. Spiritum sanctum creaturam non esse quidam sentiebant, et tamen Deum vocari moleste ferebant, 756. Ut Gregorius cum eis agendum putat, ut eos compellat, 757. Virtutes eorum laudibus effert, et pro eis anathema esse cupit, 757. Basilii Magni de Spiritu sancto sententia. Vide Basilium. Spiritus sanctus Deus est, et ei ex quo procedit consubstantialis, 563. Spiritui sancto divinitatem auferre blasphemiam est non theologia, 625. Deus comprobatur, quod sanctificet, et nos deos efficiat, 625. Quod templum illius dicamur, 625. Quod ad baptismum numeris omnibus absolutum requiratur, 626. Quod in eum credamus, 560.

Spiritus sancti divinitas, ut probari potest ab iis qui nullo eam Scripturæ testimonio niti concesserint, 574. Unum eorum fuit quæ Christi discipuli initio portare non poterant, 575. Ideo in Novo Testamento subobscurè quodammodo indicata, 572. Sed post ascensionem Domini aperte revelata, 573. Variis Scripturæ testimoniis comprobatur, 574. Divina nomina quibus Spiritus sanctus appellatur, 575. Quæ de eo humiliter dicuntur, ut intelligenda, 576. Spiritus sanctus, nec novus nec introductus Deus, sed a patris agnitus, 569. Primum a prophetis, deinde a Christo promissus, 741. Omnia cum Christo creavit ac restituit, 741. Davidem et alios quosdam ex parvis magnos effecit, 742. Vide David, Amos, Petrus, Mattheus, Paulus. Spiritus sanctus vim suam in angelis exercebat, 739. Deinde Patribus et prophetis futura præmonstravit, 739. Christo adest, non ut operans, sed ut æqualem comitans, 739. Multiplici ratione apostolis ante Pentecosten adfuit, sed in Pentecoste modo perfectiori, 740. Car modo corpore cerni voluit; cur in linguis, iisque igneis et dispersit; cur sedentibus, atque in cubiculo, 740. Alia ejus mirabilia, 742. Spiritus Sancti operationes septem, 753. Spiritus sancti processio, vox perspicuitatis causa recens introducta, 684. Spiritus sancti processio non metuenda, quasi processio idem sit ac generatio, 468. Non anxie inquirenda, 582. Quomodo a Patre procedat, non anxio studio perscrutandum, 582. Spiritus sanctus citra generationem procedens, 555. Procedit a Patre, 561. A Filio, 905. Quatenus a Patre procedit, creatura non est; quatenus genitus non est, Filius non est; quatenus inter ingentium et genitum medius est, Deus est, 561. Spiritus multi ab hæreticis conficti, quales, 582. Spiritum sanctum Sadducæi negaverunt, 558. Eum ethnicis quidam theologi, ut Gregorio videtur, per imaginem quamdam conceperunt, 559. Peregrinus Deus ab hæreticis impie dictus, 556. Ab Eunomianis pro nihilo habitus, 555. Hæreticorum in Spiritum sanctum objecta, cum Gregorii responsis. Objectio prima: Spiritus sanctus aut ingentis aut genitus; si ingentis, erunt duo principii expertes; si genitus, aut ex Patre aut ex Filio; si ex Patre, erunt duo Filii; si ex Filio, nepos Deus existit, 560. Responsio: Falsa est divisio, qua inter ingentium et genitum nihil medium esse hæretici arbitrantur, 560. Spiritus sanctus nec ingentis, nec genitus, sed procedens, 561. Objectio secunda: Quæ ergo est hæc processio? 561. Responsio: Dic tu quæ Patris ingentia sit, et ego Filii generationem et Spiritus processionem explicare aggrediar, 561. Hinc fiet ut ambo deliramus, in Dei mysteria

oculos injicientes, cum ne ea quidem quæ ante pedes sunt acere possimus, 561. Objectio tertia: Da mihi ex eodem aliud esse Filium, aliud quod Filius non sit, et tamen ejusdem cum illo substantiæ, 562. Responsio: Da tu quoque mihi Deum alium, Deique naturam, et tibi Trinitatem aliam cum iisdem nominibus dabo, 562. Cum vero Deus unus sit, unde tandem similitudinem tibi repræsentabo? 562. An rursus postulas ex terrenis et humanis rebus eam duci? Id quidem turpe; et tamen adnitur hinc quoque nonnullam orationi meæ opem afferre, 562. Eva et Seth ex eodem Adamo; non tamen ambo geniti, 563. Objectio quarta: Quis Spiritum adoravit? Quis veterum aut recentium eum oravit? 563. Responsio prima: Hujus rei pleniorum causam postea reddemus, cum de non scriptis dogmatibus disseremus, 563. *Vide Scriptura.* Responsio secunda: Spiritus est in quo adoramus, et per quem oramus, 563. Unius adoratio trium adoratio est, propter æqualem trium Personarum dignitatem ac divinitatem, 563. Spiritus sanctus quibus de causis adorandus, 574. Heriliter, non serviliter adest invocanti, 735. Spiritu adorare et orare quid sit, 563.

Spiritus prophetarum *Vide* Propheta.

Spiritus vitalis unde acceptus, 551.

Spiritus vitiosi septem, 585. Qua ratione curandum ne majori quam prius apparatu animam occupent, 585. Spiritus immundus, cum ab homine exierit, quibus artibus redire contendat, 719. *Vide* Parabola.

Sponsus Ecclesiæ, Christus, 729. Ut versabitur cum prudentibus animabus, quæ in cubiculo ejus introductæ fuerint, 729. Cum aderit ille, et ut ei procedatur exigit, quam tristis et misera calamitas imprudentium animarum! 730.

Statuæ propinquorum, unum ex primis idololatriæ principibus, 506. Statuæ deorum vel demoniorum adeo magnificæ, ut pretium ipsum vulgi animos inescaret, 507. Statuæ Maximini imperatoris, ob Christianorum persecutionem, mutilatæ, 129. Statuæ ab umbra laudare proverbium, 225.

Stella, Magorum dux, ab ortu in Bethleem cucurrit, et Christi præsentiam indicavit, 150. Quis stellas ordine collocavit? Imo quid stellæ? 519.

Stephanus martyr, majus aliquod morte Christo obtulit, nempe longanimitatem, 546. Pro iis a quibus lapidatur preces fudit, 258. Stephanus fieri Basilium Magnus reverentia prohibuit est, qua ratione, 829.

Stercus fœculne sterili adhibendum, id est, lacrymæ, gemitus, preces, vigiliæ, etc. 696.

Sterilis. Sermo in terram sterilem incidens, ipse quoque sterilis est, 496.

Sterilitas. Terræ sterilitatis plaga percussæ luctuosa descriptio, 503. Quam levis hæc castigatio, in comparatione malorum quæ impio manent, 504.

Stipendium, quid sit, 569.

Stoici. Quid Julianum imperatorem docuerint, 96. Stoicorum supercilium, 495.

Stratagemata persecutoribus Ecclesiæ familiare, 106.

Studium præceptis ad docendum et regendum, cuiusmodi, 48. Quod difficillius expugnatur, majori studio appetitur, 585.

Stultitia unius multis periculum accersit, 888.

Stultum in sublime atollit et prudentem deprimit, improbitatis opus est, 888. Stultorum cogitationes, fraudes et imposturæ, 887. Vera eorum effigies, 888.

Subditis tanquam conservis imperandum, 514.

Sublimes et excelsi creati sumus, 567.

Substantiæ unius vocabulum in Scripturis contentum, 898. *Vide* Ariani, Essentia.

Subterranea vaticinia, 679.

Successio episcopalis quænam proprie æstimanda, 590.

Suffragia. Athanasius totius populi suffragiis ad Marci thronum evehitur, 590.

Sunamitis filius vitæ redditus, 754. Elisæi inflexione suscitatus, 754.

Supercilium Stoicorum, 495.

Superflua, cujus sint, 570.

Surge, abeamus hinc. Quis eorum verborum sensus, 567.

Susanna, mortis periculo liberata, et a sævis senioribus servata, 443.

Suspiciari. Is improbitatem non suspicatur, cujus animus ab improbitate liber ac purus est, 94, 249.

Suspicio. Cum suspicio sola animum nostrum male habet, lenitate potius quam celeritate utendum, 192.

Sycomoros, quid significet, 682.

Sycophantæ hæretici, 863. Sycophantarum genera inter homines grassantia, 879.

Syllabas consecrari. *Vide* Littera. Judæus.

Symbamata, propositiones quæ sensum integrum efficiunt, 458.

Syria a Gregorio Alexandrinæ sedis invasore vastata, 598.

T

Tabeel. Lucius, Alexandrinæ sedis invasor, hoc nomine a Gregorio designatus, 465.

Tabernaculum Dei, Ecclesia, 568. Tabernaculum sacrosanctum, quod fixit Dominus et non homo, 826. Tabernaculum Moysis, totius mundi figura et imago, 521. Ad celestium exemplar constructum, 568. Adhuc paululum, et hoc tabernaculum (corporis nostri) dissolvetur, 524.

Tactus, ut et quæ de causa purgandus, 722.

Talentum. Non talentum solum, sed talenti quæstus requiritur, 474. Talentorum multorum debitor in Evangelio, debito liberatus, 524. Non, ut ei remissum fuerat, ipse remittit, 524. Eam ob causam Dominus ira commovetur, 524. Gregorio exprobratum est quod talentum in terra defoderet, quare, 580. Talentum in terra defossum latere non putat Basilium, 240.

Taneos principes, stulti, 41.

Tantalus Pelopem filium diis in cibum apponit, 679. Tantalus cruciatus, 175.

Tauricremus, nomen Juliano Apostatæ inditum, 115. Taurus petulans inter sidera, quid in comparatione crucis in cælo fulgens, 150.

Tauri populi, hospites occidebant, 100. Hospites necare plium habebant, 154.

Taurici redditus Anthimum Tyanorum Episcopum in furorem agunt, quare, 814.

Tectinæ diaboli ab animabus puris celerius deprehensæ, 443.

Telchines, id est, præstigiatores, 132. Qui pravi Telchines Juliano Apostatæ in mentem induxerunt, ut sermones Christianis eriperet, 132.

Telmessus, urbs Lyciæ: incolæ ejus, divinationis quæ in somniis sita est, inventores, 137.

Temeritas, imperitiæ comes, 52. Inscitiæ fetus, 581.

Temperatio admiranda in Incarnatione Verbi, 671.

Tempestas in tranquillitate cogitanda, 521. Tempestas exorta cum Gregorius navigaret, 552.

Templum Spiritus sancti dicimur; hinc Deus Spiritus sanctus, 625. Templum vivum Dei vivi esse debet qui ad sacrificium altaris accedit, 57. In templum Dei architectonica Spiritus sancti arte construitur et coagmentatur, 568. Templum ingredi cuiquam liberum non erat, nisi et animo et corpore purus esset, 56. Templi Jerosolymitani parietes contingere promiscuæ multitudini non licebat, 577. Templi Jerosolymitani instauratio a Judæis, sub Juliano imperatore, suscepta, quibus miraculis prohibita, 150. *Vide* Judæi. Templum Jerosolymitanum, si quibusdam fides est, rursus extruendum, et sedes Antichristi futurum, 872. Templum a Gregorio patre Nazianzi extructum, 5. Ejus descriptio, 559. Tempia cruce sanctorum ab Arianis contaminata, et in sepulchra immutata, 764. Temporaliter dicta, inversa temporum ratione Scripturæ usu prolata, 526.

Tempus, solis motu definitum, 848. Suum cuique negotio destinatum est tempus, 490. Tempus omne ad expectandum baptismum idoneum, 700. Salutis negotium agendi semper tempus adest, 700. Reliqua omnia tempore suo facienda, 700. *Ecce nunc tempus acceptabile*: hoc in loco particula *nunc* tempus omne designat, 700. Tempus hoc rebus maxime contrariis plenum est; quod partium enumeratione declarat, 878. Tempus præsens, laboris; futurum, præmiorum est, 567. Temporis commoditate ad quæstum utamur, fluxus et fragilibus æterna clementes, 524. Totius temporis, adeoque tenuissimi et brevissimi cujusque horæ momenti ratio a nobis exigenda, 474. Temporum difficultates non observandæ ad comparandas opes, 515. Id enim iniquorum ac sceleratorum est, 515.

Tenebræ meridiane, quid, 721. Tenebræ palpabiles, nona Ægyptiorum plaga, 749. Tenebræ oculis nostris undique offusæ, Dei latibulum sunt, 520. Animi improbitati rationi tenebras offundit, 426.

Tentatio. Eorum qui tentatione pulsantur genus duplex, 478. Alii ne tantillum quidem rerum adversarum impetum sustinent; alii petreæ instar sunt, 478. Justis raro contingit in tentationem tradi, ut tentatorem ignominia palam perfundant, 84. Tentationes diaboli, ut repellendæ, 697.

Tentator diabolus, quam pugnandi rationem adhibeat 697. Scripturarum peritus est, et vitii sophista, 697. Ut conversionem differri suadet, et parvis dilationibus incautos decipit, 700. Cum aperto Marte nihil proficit, insidias obscure tendit, 702. Nullum insidiandi finem facit, 702. Qua ratione propulsandus, 702.

Terra, communis omnium parens, 516. Terræ firmitas

et stabilitas, 874. Terra, cum cibis largitur, parentum erga filios amorem imitari videtur, 188. Terræ sterilitatis plaga percussæ descriptio, 505. Terra sterilis sermonem in se incidentem sterilem reddit, 496. Variæ de terra questiones, 517. Nihil in eis ratio deprehendit, si Dei voluntatem exceperis, 517. Terræ motus, post hominum memoriam maximus, Nicææ exortus, 207. Anno 568. Valentiniano et Valente consulibus, 195. Eventus quidam, terræ motus appellati, 571, 572, 714. Aggæi locus, de altera cæli et terræ motione, quomodo intelligendus, 401. Paulo fides habenda, postremum hunc terræ motum nihil aliud fore affirmant quam secundum Christi adventum, 402.

Testamentum. Veteris et Novi Testamenti caractere nondum perspecto docere, in vitio positum, 56. Duo Testamenta cur terræ motus appellati, 572. Non subito, sed paulatim, ac pædagogici et medici more, ab assuetis abstrahunt, 572. Primum, sublatiis idolis, sacrificia permisit, 572. Secundum, submotiis sacrificiis, Circumcisionem non subito prohibuit, postea tamen abstulit, 572. Primum Deum Patrem aperte predicabat, Filium obscurus; Novum perspicue Filium ostendit, et Spiritus sancti divinitatem subobscurè quodammodo indicavit, 572. Sed post ascensionem, Spiritus sanctus sese nobis aperte declaravit, 573.

Tethides dii, quinam, 566.

Textores imperatorii, ob libertatem qua fruebantur, ad audendum parati, 812. Basilio Magno in iudicium contumeliose vocato, præfectum discerpere volunt, 812.

Thebæ Egyptiæ, centum portis cinctæ, unum ex septem mundi miraculis, 818. Cum hospitali domo a Basilio Magno constructa non comparandæ, 818.

Thebanus vates, 104.

Thebanorum in festivitibus suis amentia, 679.

Thecla, inter Christi pugiles cum apostolis et Stephano recensetur, 108. A tyranno ipsius proco, et a matre adhuc crudeliori servata, 443. Ei Seleuciæ fanum erat, 599.

Theodulus presbyter, sub Valentis Ariani persecutione, mediis in fluctibus igne consumptus, 461.

Theogonia Hesiodi, 141.

Theologia, per vitæ puritatem et mandatorum observationem acquirenda, 585. In quibus potissimum versari debeat, 29. Tres circa theologiam morbi, 29. Sermonem de theologia habens, Moysi in montem ascendenti comparatus, 496. Impurus ac profanus ad audiendum de theologia sermonem non accedat, 496. Theologiæ tractandæ superflua et fucata ratio, primis Ecclesiæ temporibus, Ecclesiæ aditu arcebat, 593. Is ordo in ea tenendus, ut nec repente omnia in lucem proferamus, nec in finem usque occultemus, 575. Oratio de theologia non ea mente audienda, ut verbum inde rapiatur, et sana doctrina obreptionibus et calumniis discerpatur, 496. Qui ita affectus est, male bestiæ ad montem accedere prohibita comparatus, 496.

Theologica scientia pastori maxime necessaria, 29. Theologice Gregorii orationes Constantinopoli anno 580 habitæ, 487. Singulæ primo pro concione habitæ; postea maturius digestæ; et ab ipso Gregorio litteris consignatæ, ut conjicitur, 487.

Theologus, quis apud nos præstantissimus censeatur, 532. Theologum quam maxime purum esse necesse est, 495. Theologos electione ac suffragio effectos asperratur Gregorius, 576. Theologi ethnici Spiritum sanctum, ut Gregorio videtur, per imaginem quamdam conceperunt, 559.

Theophania. Quid hac voce apud Orientales significatum, 662. Theophania et Natalitia Domini, duo nomina uni eidemque festo imposita, 664. Primum, quod eo die Deus apparuerit; secundum, quod natus sit, 665.

Thesaurus. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900.

Thessala equa, principem inter ejusdem generis animalia locum obtinens, 159.

Thomas, postquam vidit, ut a nobis imitandus, 861. Item in attractione Verbi, 722. Thomas, Indię Apostolus, 611.

Thracæ, superstitionis initiationis inventores, 137.

Thracia a Gothis populata, 604. Vide Barbari.

Throni ecclesiastici, non digniorum, sed plerumque potentiorum erant, 791.

Thucydidis linguam et otium optat Gregorius, ut Juliani facinora describere possit, 126.

Thymiana compositionis imitari non omnibus licitum erat, 56.

Timere. Quæ quisque ut jamjam perperussus timet, hæc passus est, etiam si non patitur, 172. Hoc unum timeamus, ne quid magis quam Deum timeamus, 245.

Timiditas, nimis audacitati præponenda, 593.

Timor Dei commendatur, 891. Salutaris, cæterum

rarus, 881. Hinc pauperes oppressi, et iudices iniqui, 881. Timor, principium sapientiæ, 681. Velut primum quoddam incunabulum, 589. Ubi timor, illic quoque mandatorum observatio, 681. Timoris rudimenta, ad contemplationem assurgere volenti necessaria, 681. Qui timore percussus, vel aliis de causis, Arianae fraudis auctoribus scienter manus dederunt, minus excusabiles quam qui ex ignorantia iisdem assensum præbuerunt, 401.

Timotheus. Ad eum scripta Pauli epistola leges continet, quibus futuri Ecclesiæ antistites informantur, 591. Titanes et gigantes, nominibus simul ac rebus horrendi, 141.

Titus, Silvano et Timotheo tertius accedens, 240.

Tity cruciatus, 175.

Tonitru firmat Deus, quo sensu, 547. Variæ atque inextricabiles de tonitruis questiones, 519. Tonitruum Semelæ, 679.

Traditionis divine non scriptæ argumenta. De non scriptis dogmatibus disseremus, 565. Scriptura quædam non dicit, quæ tamen ex ea colliguntur, 570.

Tragelaphus. Vox iohannis ex Gregorio; juxta alios, animal ex hircio et cervo conflatum, 458. Tragelaphi, 560.

Tragediarum, quas pertulit Athanasius, initium et causa, 591.

Traiani prudentia et animi magnitudo admirationi esse solent, 152.

Transfiguratio Christi, salva ejus divinitate accipienda est, qua ratione, 905. Apostoli pene in ea obcecati, 905. Non omnes ad hoc miraculum admissi, 591.

Tres in nomine Domini congregati, pures apud Deum censentur quam multi divinitatem abnegantes, 755.

Tribunal internum, quod nemo effugere potest, 641. Id solum ob oculos propositum habentes, rectum vitæ iter teneamus, 641. Ultimo die unum et postremum ac formidabile tribunal erit, 505. Magis etiam justum quam formidabile, 505. Tribunalia futuræ vitæ, quibus hujus vitæ impunitas impio tradit, 504.

Tributa. Nihil eis in divina condemnatione gravius, 575. Tributorum exactores Christum descriptionis tempore natum intueantur, 572.

Trideitæ. Vide Macedoniani.

Trinitas, Pater, Filius ac Spiritus sanctus; Deus unusquisque, si separatim consideretur, propter consubstantialitatem; Deus tria hæc, propter monarchiam, 724. Perfecta ex tribus perfectis Trinitas agnoscenda, quare, 430. Trinitas non inæquale rerum enumeratio est, sed æquale et honore parium complexio, 431. Binarium in ea separatim, quare, 430. Deum dicens theologus, Patrem et Filium et Spiritum sanctum dicit, 668, 848. Gregori de Trinitate disserentis linguam superat id quod cogitat ac dicit, 582. Deus in tribus maxime consistit, in Patre, Filio et Spiritu sancto, 635. Naturæ divina, ut magis singularis quam ea quæ in divisionem cadunt, ita et copiosior iis quæ prorsus singularia sunt, 625. Sine personarum Trinitate Deitas imperfecta, imo nulla, 558. In Trinitate una eademque divinitatis motio et voluntas, 580. Unitas in Trinitate consistens, Pater et Filius et Spiritus sanctus, 524.

Trinitas personarum in unitate consistit, quod sit unus substantiæ, 895. Erat lux vera Pater, erat lux vera Filius, erat lux vera alius Paracletus, 537. Sed unum erat, lux vera, Deus unus, 558. Compendiaria et simplex Trinitatis confessio, hæc est: Ex luce Patre lucem Filium in luce Spiritu sancto percipimus, 558. Aliæ Trinitatis confessiones, 485, 585, 614, 621. Trinitas Deus unus est, et esse creditur, non minus propter concordiam quam propter identitatem essentiae personarum, 187. Nomen unum, Patri et Filio et Spiritu sancto commune, deitas, 727. Pater et Filius, etsi duo nomina appellantur, ratione tamen et substantia unus sunt, 894. Deus triplex lumen, quantum ad hypostases sive personas; unum autem, quantum ad substantiæ sive divinitatis rationem, 684. Pater, Filius et Spiritus sanctus unus quoad essentiam, ac divisionis omnis expertem adorationem; tria, quantum ad hypostases sive personas, 759. Ingenitus, et genitus, et procedens dici possunt, 760. Adoramus Patrem et Filium et Spiritum sanctum, in Filio Patrem, in Spiritu Filium cognoscentes, 193. Nec tria tanquam unum accipientes, et tria unum esse credentes, 194. Unum enim sunt, non personæ sed divinitatis ratione, 194. Patrem, verum Patrem confitemur; Filium Dei, verum Filium Dei; et Spiritum sanctum, vere Spiritum sanctum credimus; tres personas unius substantiæ et unius divinitatis confitemur, 904. Inconfusa trium personarum distinctio in una divinitatis natura conservatur, 561. Filius non est Pater, sed est id quod Pater; Spiritus sanctus non est Filius, sed est id quod Filius, 561. Triæ hæc unum, si divinitatem spe-

etes; et unum tria, si proprietatum ratio habeatur; quare unum tria, 562. Natipam deitatis in tribus subsistentem, ipsam secum concordem; vitas et vitam, lumina et lumen, Deum unumquodque, si separatim consideretur, agnoscamus; Deum rursus hæc tria, 452. Tres personæ subsistentiæ Trinitatis absque commistione, aut resolutione, aut confusione intelligenda, 580. Divinas tres personas in numerum unum contrahere, impius error, 395. Unitas personæ cur a Trinitate removenda, 450. Patri essentia non ita tribuenda, ut Filium et Spiritum sanctum per se subsistere negemus, 577. Pater, Filius et Spiritus sanctus a Græcis dicuntur *tria*, supple *prosopa*; a Latinis *tres*, supple *personæ*, vel subsistentiæ, 794. In personarum divinarum proprietatibus nulla confusio, 576. Hæc particula, *Ex quo, per quem, et in quo*, non naturas secant, sed unus et inconfusus naturæ proprietates exprimit, 684. Deum unum retinere necesse est, et tres personas confiteri, atque cum sua quaque proprietate, 50. Trinitatis personarum proprietates, 580, 794. Pater genitor et productor, citra tamen ullam passionem ac tempus, atque incorporeo modo, 524. Filius soboles; Spiritus sanctus, processio, 524. Ingenitum et genitum inducimus, et ex Patre procedentem, 524. Hoc Patri et Filio et Spiritui sancto commune est, quod minime creati sunt, atque ipsa divinitas; hoc autem Filio et Spiritui sancto, quod uterque eorum ex Patre est: at vero Patris proprietas hæc est, quod ingenitus sit; Filii, quod genitus; Spiritus sancti, quod procedat, 467. Sic instituendi Christiani, ut unum ingenitum agnoscat, hoc est, Patrem; unum item genitum Dominum, Filium videlicet, qui Deus quidem appellatur, cum de Deo separatim sermo habetur, Dominus autem quando cum Patre nominatur; unum denique Spiritum sanctum a Patre procedentem, Deum quoque ipsum, 466. Nec Patri principium tribuamus, ne quid primo prius inducamus; nec Filium et Spiritum sanctum principii expertes esse astruamus, ne Patri quod ipsi proprium est adimamus, 466. Illi et principio minime carent, et quodammodo carent, 467. Quantum ad causam, principio non carent; ex Deo enim sunt, licet non post ipsum: quantum ad tempus, principii sunt expertes, 467. Filius ne dicatur ingenitus, 467. Pater unus ingenitus, 467. Ne Spiritum Sanctum Filium dicamus, 467. Ille verum Filium aut verum Patrem confitetur, qui proprietates utriusque personæ servat, 894. Filius et Spiritus sanctus singulariter habent; ille filiationis, hic processionis, 467. Filius et Spiritus sanctus nec principii expertes dicendi, nec ad alterum a Deo Patre principium referendi, 429. Pater, Pater est, et principii expertis; Filius, Filius est, ac non principii expertis, ex Patre si quidem; Spiritus sanctus, vere Spiritus est, procedens quidem ex Patre, non tamen filiationis modo, ut nec generationis, verum processionis, 684. Trinitatis personarum proprietates non anxius inquirenda, 595. Spiritus sancti processio tam inexplicabilis, quam Patris ingentura, et Filii generatio, 561. Hæc explicare quisquis aggreditur, delirat, 561. Quam relationem atque ordinem inter se habeant, Trinitati ipsi soli, ac purgata mente hominibus relinquatur, 451. Nos unam et eandem deitatis naturam teneamus, quæ ex principii experte, ex generatione et processione agnoscutur, 451. Personæ divinæ non minus ob relationem quam inter se habent laudanda, quam si unaquæque per se privatim accepta et intellecta esset, 450. Trinitatis conjunctio et condeitas, 822. Filius et Spiritus sanctus Patri coeterni, 525. Quantum ad tempus, principii expertes, 525. In Trinitate nihil servum est, nec creatum, nec adventitium, 723. Credimus immutabilem et inconvertibilem, sicut Patrem, ita et Spiritum sanctum et Filium Dei, 903. Nomina cuique personæ propria explicantur, 555. Principii experti nomen Pater; principio, Filius; ei autem quod cum principio est, Spiritus sanctus, 758. Principii expertem esse, principium esse, cum principio esse, non natura Dei sunt, sed circa naturam considerantur, 758. Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, tres proprietates, una divinitas, nec gloria, nec honore, nec regno divisa, 574. Deitatis principium et ea quæ a principio manant pari honore prosequenda; quia nec tempore, nec natura, nec cultu et veneratione distincta; unum divinum existentia, et conjunctum divisa, 50. Inter Filium et Patrem nihil peculiare, quia communia omnia, 547. Trinitas in unitate, et unitas in Trinitate adoranda, 468. Sancissimæ Trinitatis personæ adoranda, 578. Unitas in Trinitate adorata; et Trinitas in unitatem collecta, tota adoranda, 194. In adoranda Trinitate nihil supercolendum aut subcolendum, 421. Quibus verbis Eunomius perstringitur, 421. Una hæc pietatis regula proposita est, ut Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unam in tribus personis deitatem et potentiam adoremus, 421. In Filio Patre, in Spiritu sancto Filium adorandus, 450. Nulla Trinitatis persona sine aliis vult honorari, 657. In confitenda

Trinitate tritheism trimen, a Macedonianis obiectum, minime timendum erat, cum ipsi quoque, eadem ratione, in ditheism periculo versarentur, 468. Non tria in deitate principia constituenda more gentilium, qui deorum multitudinem induxerunt; nec rursus unum iudeo more statuendum; quod nempe individuum sit et imbecillum, utpote similem sibi personam habere nolens, aut producere non valens, 467. Unitas maiestatis non sinit deos plurali numero nuncupari, 901. Tria nomina et tres personæ unus esse essentia, unus maiestatis atque potentia credimus, 895. Hinc tres personas et unum Deum confitemur, 895. Nobis Deus unus est, etiamsi tres personas credimus, 565. In deitate nihil eorum reperitur quæ divinis rebus contingunt, 565. Divinitas in tribus dividui individua, velut in tribus solibus una lux, 565. Divinitatem aspicienti, unum est quod oculis mentis observatur; si ea spectemus in quibus est divinitas, tria sunt quæ adorantur, 565. Apud ethnicos divinitas una, et plures dii; apud nos humanitas una, et plures homines: sed in his unitas, non re, sed sola cogitatione, 565. In Trinitate quælibet persona unitatem deitatis habet, tam alterius personæ, quam sui ipsius respectu, propter essentia identitatem, 566. Multa de Filio et Spiritu sancto hæresis capita referuntur et confutantur, 624. Trinitas nulli rerum inferarum comparari potest, 576. Variæ imagines quibus eam adumbrare tentatum est, 576. Quis imaginum illarum usus, 577. Trinitas margarita undique sibi simili et æque fulgenti comparata, 657. Ex eo quod nobis inest, mente, sermone ac spiritu intelligitur, quantum quidem ex parvis maxima conicere possumus; quandoquidem nulla imago veritatem assequi potest, 451, 452. Trinitatis lumen non subito, sed tacitis accessionibus, atque e claritate in claritatem progressionibus illuxit, 575. Velut Testamentum Deum Patrem aperte, Filium obscurius prædicabat; Novum perspicue Filium ostendit, et Spiritus sancti divinitatem subobscurè quodammodo indicavit, 572. Verum Spiritus sanctus, post ascensionem Christi, sese nobis aperte declaravit, 575. Vide Spiritus sanctus. Trinitas, concordia principium, 425. Vide Concordia. Trinitatis opus fuit, quod Catholici de Antiocheno episcopo dissidentes ad concordiam revocarentur, 453. Trinitas, longanimitas est; quod eos, a quibus scinditur, toleret: omnibus aliquando, vel per illuminationem, vel per penam agnoscenda, 453. Trinitatis cultor ac sincerus præco Gregorius, 453. Gregorii Thaumaturgi de Trinitate confessio, 574. Triptolemus, Celei Eleusinae regis filius, 679.

Tristitia sapientum animas contrahit, 883. Tritheism crimen. Catholicis ab hæreticis impactum, diluere cuius sit, 725. A Gregorio dissolutum, 564. Vide Ennomiani.

Troja. Actum in ea puellæ regis sacrificium, 109. Hæc puella quanam, 109.

Trophonius, Thebanus vates, impostor, 104. Trophonii subterranea vaticinia, 679.

Turpe hoc solum est, malos affectus executos non habere, 659.

Tympana in Christianorum festis non adhibenda, 171.

Tyrannis, quid sit, 708. Tyrannis Samiorum, 157. Tyrannis Lydiorum a Gyge occupata, 786. Tyrannidem in divinis disputationibus sibi vindicare non licet, 592.

Tyrannus et Pharaon invisibilis, 856. Tyrannus occultus, aurum, 620.

Tyranni tragici: quid hoc nomine Diogenes intellexerit, 111.

Tyrii, purpuræ inventores, 156.

U

Uitionis aliquid quandoque Deus peccantibus reservat, ne si omnino ignoscat, benignitate deteriores fiant, 546.

Umbras tenere, proverbium, 755.

Unctio, baptismi nomen, quare, 695. Unctio humanitatis Christi in eo posita est, quod fuerit divinitate delibutus, 541.

Ungendus Christus funebribus unguentis, qua ratione, 861.

Unguentum sacerdotale, 248. Unguentum in Christianorum festivitibus adhibendum, sacerdotale et regium est, 171. Magni unguentarii arte confectum, ac pro nobis fustum, 171. Unguentorum infusiones a Christianis et plii viris ad Gynæcea remissæ, 208.

Unigenitus. Cur nomen illud Filio Dei attributum, 554.

Unitas, in Trinitate adorata, 194. Vide Trinitas. Unitas spiritus in vinculo pacis, legis et prophetarum mysteriorum est, seu caput, 458.

Urbes maritimæ necessarii rebus affluunt, quare, 797.

Usura et fœnus terram contaminant, 512.

Utilitas. Privata utilitas cum publicis commodis conjunctam habere rationem, perfectissimorum atque sapientissimorum est, 437. Quidam ex prisca viris ad publicam utilitatem divino beneficio concessi, 777.

Uxore bona nihil melius, mala nihil pejus, 531. *Vide* Mulier.

V

Vafer, facile vitia sua de aliis suspicatur et prædicat, 482.

Valens imperator, auri amantissimus, et Christi inimicissimus, 794. Post Apostatam, non quidem apostata, sed nihilo melior Christianus, 794, 750. Qualis persecutio ejus; quo animo expeditionem in Catholicos suscepit, 794. Hæc expeditio, Barbarica incursio animas subvertens, 795. Juliani Apostatæ persecutione acerbior, 461. Prima Valentis certamina in Orthodoxos, 805. Eorum commemoratio lacrymas movet, 805. Gregorius Senior ei obstitit, 558. Valens, Basilio episcopatum gerente, Cæsarem iterum venit, 804. Quas cogitationes tunc animo volveret, 804. Ejus cum Xerxe Persarum rege similitudo, 804. Valentis in Cæsarienses et in Basilium expeditio, 805. Temporis illius certamina, insultus, sollicitationes, minæ, 806. Valens, audita Modesti relatione qua se victum a Basilio fatebatur, ipse vincitur, et Basilio vim inferri vetat, 808. Mutationem tamen erubescit ferro similis, quod igni licet emollitum ferri naturam retinet, 805. Solemnitatis, in qua vertigine correptus est, elegans et magnifica descriptio, 805. Rursus in Ecclesiam se confert, et Basilium Dei voce loquentem audit, 809. Hæc prima rerum in meliorem statum compositio, 809. Valens filio ægrotante Basilium accessit, 810. Non tamen incolumem recipit, quod Arianis simul credens salsam aquam dulci admiscuit, 810. Valentis aqueductus urbem Constantinopolim mediam intersecans, 607.

Valentinus, Dei hermaphroditus introductor, 560. Aliæ ejus fabulæ, 560. *Æones*, 614.

Valerianus imperator a Persis oppressus, 152.

Vasa aurea et argentea ab Ægyptiis commodata etiamnum petenda, cur et quomodo, 861.

Vaticinia subterranea, 679.

Veetigal a Christo penditur, cum exigentium Rex esset, 558.

Vehiculum Dei, hoc est, cherubim, 510.

Velle bonum divino auxilio indiget, 651. A Deo est, 654.

Venales animæ cum caduco quæstu salutem suam committentes, 85.

Venatrix Dea, 775.

Venia, Dei beneficio et gratia concessa, quam diligenter conservanda, 719.

Venter, acerbus quidam ac detestabilis dominus, malorum omnium parens, 146. Ad crassum vulgus abjicitur ab iis qui Christianam paupertatem colunt, 146. Qua ratione per baptismum sanctificandus, 725. Venter, juxta allegoriam leges, anima vocatur, 517.

Ventilabrum, in Scriptura purgationem significat, 687.

Ventriloqui, quinam ab Isaia dicti, 55. Ventriloquorum signa, laudibus ab ethnicis elata, 165. Ventriloqua Samuel trahit aut trahere videtur, 102.

Ventum creare Deus dicitur, quo sensu, 547. Quæ ventorum promptuaria, 518.

Venus. Veneris meretricia mysteria, 679.

Ver post hiemis tristitiam dulcius. Sanctorum ab inordinata vivendi consuetudine conversorum imago, 440. Aliæ ejusdem generis comparationes, 440. Veris amonitates ad Enceniorum festum concurrentes, 841. Elegans earum descriptio, 841.

Verbum, Filii Dei nomen, quare, 551. Verbum, Filius Dei; non aer spiritui oris offensus, quale grammaticè verbum tradunt, sed sapientia quæ ex Deo est, 894. Verbum omnium artifex, rerumque nostrarum arbiter ac moderator, 118. Rerum omnium concinnator, 581. Non in principio factum est, ut volunt Ariani, sed in principio erat, 896. Cum Deus angelos primum cogitavit, illa cogitatio opus erat quod Verbo confidebatur, 848. Verbi divini sola cogitatio, vel solus sermo, confectum opus representat, 857. Verbum brevium, quid, 488. Verbum in Incarnatione crassesceit, 664. Secundum consortium nobiscum init, et quidem priori longe admirabilis, 832. Vox Verbi quam fortis ad suscitandum Lazarum, et peccatores ad vitam revocandos, 718. Qualia nunc Verbum a Sabellianis et Arianis patitur, 866. Indignis formidolosum, piis ac rite præparatis accessibile, 682. Verbi prædicatio, primum

pastorismunus, 29. Universalem scientiam postulat, 29. In verbis cavenda celeritas, 591. Salutem nostram non in verbis potius quam in rebus consistere, 825. Verba quæ ab hominibus excogitantur, modum nullum habent, 874. De verbis et loquacitate plura, 874. Mens quæ sensa sua verbis exprimere nequit, cui comparata, 780. Ut pieraque insomnia vana sunt, sic etiam pieraque verba, 881. Turpia verba, utpote Deo non inaudita, omni ratione fugienda, 881.

Veritas, nomen Filio Dei ascriptum, quare, 554, 900. Inter hæreses media incedit, 579. In radiis ejus mentis aciem non intendere miserum, etiamsi res hujus vitæ ex animi sententia fluant, 587. Aliud pro veritate, aliud de veritate disputare, 525. Veritas, rerum omnium fortissima, 427. Veritas unum est, mendacium multiplex, 551. Veritas odio vel amore plerumque surripit solet, 11. Veritati nihil anteponendum, 447. Veritatis igniculus post primam Valentis persecutionem relictus, 805. Veritatis capones, quinam, 54.

Vernaculus. *Vide* Abraham.

Vertigine laboranti terra movetur, dum aliis fixa et stabilis est, 417. Ad eundem nos quoque modum ob inimicitiam facile decipimur, 417.

Vestimentum. *Vide* Habitus.

Vestis candidæ gestatio in pervigilio Paschæ, 816. Vestis splendide sordes manifestiores sunt, 653. Hinc diaboli conatus ut puriores animas commaculet, 655.

Vestitus. Modum quemdam ac decorum in vestitu tenendum esse, 491.

Vetus Adam, totus in baptismo sepultus, 687.

Vexillum Labarum, cur apud Latinos ita vocatum, 107. A Juliano Apostata sublatum, 107. Vexillorum Romanorum descriptio, 107.

Via, nomen Christo attributum, quare, 555, 900. Via ad cælum una est, eaque angusta, quare, 493. Argumentum inde petitum ad revincendam Ennomii loquacitatem, 495. Via trita salutis, quanam, 596. Via ad salutem multiplex, 601. Via media et regia, ea est qua virtus incedit, 739.

Vicini pravi septuplum in sinum suum recipientes, 753.

Victima, quantum ad primam naturam immaetabilis, et totius mundi nunquam intermoriitura expiatio, Christus, 825. Victima prompta et alacris, atque ad eadem properans, Isaac, 825. Juliani imperatoris victimæ tam aperta, quam occultæ, 165. Futurorum præsentio ex victimarum incisione a Magis introducta, 680.

Victimarius, nomen Juliano Apostatæ inditum, 115.

Victoria, non pugnatum, 651. Sed deus est victoriam afferre, et incolumem scapham ad portum ducere, 655. Victoria. *Vide* Athletæ.

Vidua ad sacram mensam confugiens a Basilio Magno defenditur, 811. Vidua minuta duo, a Domino accepta, 253. Viduæ Sarephatæ filius vitæ redditus, 751. Viduæ juvenes a matrimonio non accendæ, 690.

Vigilia, quo sensu Deo attributa, 570.

Vincere. Vinci nos sinamus, ut vincamus, 424. Idque ferunt palæstræ leges, 424. Vinci aliquando præstat quam vincere, 60. Vincit philosophus, eo ipso quod vinci se patitur, 481. Vincat semper quod omnibus profuturum est, 251.

Vinculum et electionem tollere, apud Isaiam, quid sit, 545.

Vinula spiritus tenacissima, 259.

Vindicta, satis magna est homini probo ac moderato, cum is qui injuriam intulit metu concutitur, et conscientia propriæ cruciatu afficitur, 172.

Vinea ex Ægypto, hoc est ex impia et caliginosa ignorantia translata, 165, 802. Fidei pulchritudine magnitudineque aucta, 165. Terram universam operuit, ac supra montes et cedros assurrexit, 802. Sub Juliano imperatore, maceria nudata, et viatoribus agrestique apro objecta, 165. Sub Arianis principibus, a diabolo labefacta et pervastata, 802. Vinea vera atque a bono agricola optime purgata, in amaritudinem versa est, 180. Vinea in quam operarii, ex Christi parabola, mittuntur, Ecclesiam significat, 705. Vinea Naboth per Jezabelem Achabo tradita, 631.

Vinum exoticum ad vinum patrium velut tyrannus accedens, 269. *Vide* Tyrannus.

Viperæ virus, ut differt ab improbitate fraterna, 600.

Vir adulter nulli supplicio obnoxius est, mulier autem adulterii piaculo constringitur, 649. Lege haudquaquam probanda, 649. Viri erant qui eam sanxerunt, ac propter adversus mulieres lata est, 649. Unus viri et mulieris creator; pulvis unus uterque, lex una, etc., 649. Equo ex viro et muliere procreati sumus, 649. Aliæ ejusdem argumenti, 650. Viri et mulieris officia mutua, 650.

Virgæ et baculi discrimina, apud Theologum, 544.

Virginitas, magna res est, 816. Quæ casta est, a mundo penitus abscondit, 567. Virginitas, angelicum vitæ genus, 632, 633. Unde lædatur, 632. Oculi lascivus et impudicus virginitatem minime servat, 632. Procreatio, in Incarnatione Verbi, virginitati admista, 683. Mulieres virginitatem colant, ut Christi matres sint, 664. Etsi honoratior est virginitas, non ideo turpe et ignominiosum est matrimonium, 703.

Virgo Maria, Deipara, 525. Vide Maria.

Virgo, Deo conjuncta, aquæ præter naturam sursum elatæ comparata, 655. Quo purior cernitur, eo enixius a maligno impugnata, 655. Virgini cavendum ne cum materia matrimonio jungatur, etiam in coelibatu perstans, 632. Alia virginitas officia, 632, 633. Virginitas libertati quæ consuetudo contraria; quod genus familiaritatis Gregorius in virgine detestatur, 840. Virgo crudelis, Diana, 679.

Virgines et conjugatæ unum sint in Domino, mutuumque aliæ altarum ornamentum, 632. Quia id ratione fieri possit, 632. Virginitatem et conjugatorem varia in Deum officia, 840. Cenobia virginibus a Basilio Magno constructa, et præcepta litteris mandata, 817. Virginitas pudor ab Ariani probro affectus, 805. Virgines Alexandrinæ, quibus contumeliis ab Ariani affectæ, 605. Cædes hoc probro tolerabilioris, 605. Virgines sacre immanissime ab Arethusiis habitæ, sub Juliano imperatore, 121. Vide Arethusiis. Virginitas imprudentium quæ calamitas, cum, aliis in sponsi cubiculum introductis, ipsæ ab ingressu arcebantur, 729.

Virtus. Quare Filius Dei hoc nomine vocatus, 900. Virtus, unica ad Deum via. licet in partes divisa, 493. A Deo hominibus fuit, 586. Cum invido spiritu in Job decertavit, quibus de causis, 596. Instabilis est, si honestum alterius causa sectemur, 611. Virtutem mercedis expertem esse oportet, ut virtus maneat, nihil sibi præter hominum ipsum proponens, 756. Virtutis cultus ad vitii fugam adjuvandus, quare, 683. Eodem in vitio sunt, promptitudo ad vitium, et segnitias ad virtutem, 710. Virtus Christianis et infidelibus venerationi est, 448. Is quondam rerum status erat, ut non minus virtute quam gradum dignitate honoris præstantia censeretur, 591. Virtutis incrementum probis et honestis ex dicendi facultate, 90. Virtutis adeptio rara et ardua, quamlibet etiam multa sint quæ nos ad eam trahant et invitent, 17. Lex virtutis est Christianis, ne levissimis quidem vitiis succumbere, 146. Non in virtute proficere, in vitio positum est apud Christianos, 147. Incrementa virtutis appetenda quoadusque ad finem pervenerimus, ad quem creati sumus, 147. Philosophorum de virtute opiniones, 97.

Virtutes in media et regia via sitæ, 739. Multarum virtutum enumeratio et commendatio, ab exemplis sanctorum, 258. Inter eas illam quæ cæteras vincat invenire, haud admodum promptum et facile est, 258. Harum unaquæque, una quadam salutis via est, 260. Qui eas excolit, hoc agat ut gradiatur atque ulterius progredi studeat, et Christi vestigiis insistat, 260.

Vires. Extremæ miseræ est, non propriis viribus, sed aliorum imbecillitate niti atque confidere, 453. Piorum est functiones suas viribus propriis metiri, et eas repudiare quæ vires superant, 250.

Vis Gregorio illata, ut Ecclesiæ curam susciperet, 249. Vi et coacte gubernari legis nostræ non est, 251.

Vita. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900. Vita humana a corruptione incipit, et in corruptionem desinit, 561. Mare vita nostra hæc est, 477. Nam hic quoque multum est amaritudinis et instabilitatis, 477. Vitæ hujus finem exoptare bonum est, 26. Vita mortalium quam fluxa et instabilis, 874. Vita humana quam brevis, si cum divina et sempiterna natura comparetur, 210. Ex longiori vita quid lucri timendum, 210. Ejusmodi vita nostra est, ut cum non sinus nascamur, cum nati fuerimus rursum dissolvamur, 210. Figuræ quibus Scriptura vitæ nostræ brevitate ostendit, 211.

Vita et mors sibi invicem succedunt, 561. Vitæ hujus commoda nonnunquam refundit Deus ut de futuris fidem faciat, 521. Vita proba et honesta, prima sapientia est, 500. Certum vitæ genus sibi constituere tanti momenti res est, ut totius vitæ vel recte vel male traducendæ fundamentum in eo positum sit, 456. Curandum semper ut omnis vita nostra, omnisque studiorum et disciplinæ ratio innovetur, 840. Quibus operibus in novitate vitæ instituat, 838. Vitæ solitariæ cum vita communi comparatio, 457.

Vitalis spiritus unde acceptus, 534.

Vitium, subversio turbida, ac mentis ebrietas et error, 43. Per boni fugam contractum, 668. In proclivi est, etiam nullo uti: hente, 418. Vitium in promptu est, et facilius ad malum cursus, 425. Eodem in vitio sunt promptitudo ad

vitium, et segnitias ad virtutem, 710. Vitii stimulus improbis et flagitiosis, ex dicendi facultate, 90. Vitii magnus sophista diabolus, 697. Vitii mensura per duplum impleta 503. Vitia ipsa pro diis a gentilibus habitata, aut certe sub deorum nomine culta, 507. Vitia virtutibus vicina esse, non male cogitatum, 819. Hinc vitii nomen virtuti ab imperitis inditum, 819.

Vitulus. Cur Filius Dei hoc nomine vocatus, 900. Vitulus Apis. Vide Apis, Memphis.

Vituperatio, nullam auctoritatem habet, si ex animi improbitate fiat, 426.

Viventium Deus est, non mortuorum, 586.

Vivere. Deo vivunt omnes qui secundum Deum vixerunt, etiamsi ex hac vita migrarint, 586.

Vocalibus non dissidendum, quando syllabæ ad eandem sententiam ferunt, 684.

Vocare. Quo vocatus est, in eo gradu quisque maneat, 569. Deo ad ministerium vocante, sancti, alii quidem repugnant, ministerium extimescentes, alii prompte obediunt, vocantis ope confisi, 61.

Vocationi divinæ statim obtemperandum, 710.

Volens. Non est volentis neque currentis, quomodo intelligendum, 634. Volucrum in elaborandis nidis solertia, 515.

Voluntarium. Quod voluntarium non est, nec diuturnum est, 572. Quod autem voluntarium est, tum diuturnius est, tum certius, 572.

Voluntas et electio eorum quæ recta sunt divinum quoddam beneficium est, atque a Dei benignitate dimanans, 634. Voluntas munificentia, opum et copiarum oblatione præstantior, 754. Voluntas una eademque in Trinitate agnoscenda, 580. An Deus Pater Filium voluntate genuerit, 527. Voluntas Christi tota desolata; Deo non adversatur, 578. Voluntas Dei, actio est, 581. Perfecta est actio, 508.

Voluptas, summum Epicureis bonum, 111. Ventris voluptates, canis rabidus et lanians, 225.

Vomitum, satietate excitatum, 490. Ad vomitum suum redire, proverbium, 192.

Votiva dona Christianorum, sacrilega ethnicorum manu direpta et profanata, sub Juliano imperatore, 166.

Votum. Pollicitatio pro voto facta, finem per opus accipiat, 881. Alia ejusdem argumenti, 881.

Vox, quomodo ad auditum perveniat, 513. Minime committendum ne pro una voce retinenda, omnia perdanter, 825. Ne Judæi quidem rejiciendi, si, pro Christo vocem uncti ad aliquod tempus sibi concedi postulantes, baptizari velint, 825. Voces mysticæ ac necessarie a mulieribus in Ecclesia pronuntiari solitæ, 556. Voces quadam vobis nostris præstantiores, ab Homero diis attributæ, 135.

Vulcanus, deus Loripes, Martem corripit et constrigit, 142. Utroque pede claudicans, at in deprehendis adulteris celer, 168.

Vulgus. Vulgo fortasse ignoscendum, si fraudem hæreticorum per errorem admisit, 401.

Vulpes, de qua in canticis, versuta quædam anima fidei anceps, et pro temporum varietate alia atque alia, 497.

X

Xanthus, vox qua dii Scamandrum fluvium vocant apud Homerum, 155.

Xenocratis voracitas, 111. Xenocrates tamen ob fragilitatem commendatur, 111.

Xerxis Persarum regis vesania, cum expeditionem in Græciam faceret, 804.

Z

Zachæus, heri publicanus, hodie magnificus, ut imitandus, 716. Zachæi super sycomorum evectio quid significet, 682. Zachæi exemplo, quia ratione super sycomorum evehamur, 578.

Zacharias, quid adversus malos sacerdotes contestetur, 41.

Zacharias. Silentium ejus a Joanne in lucem edito solutus, 182.

Zebedæi filiorum grandiloquentia, 829. Zebedæi filiorum mater, eorum quæ pro ipsis petebat modum ignoravit, 653. Digna tamen cui ob vim amoris erga filios ignoscetur, 653.

Zelus, res laudabilis, modo intra fines suos consistat, 416. Moram non patitur, 458. Animi acrimonia, cum ad pietatem accesserit, zelum parit, 456. Zelus autem fidei præsidium est, 456. Zeli, charitatis et spei comparatio, 425.

Zeno, Stoicorum magister, 495. Fortunæ gratias agit, quare, 111.

Zeuxippus nova Jerusalem a Gregorio appellatus, 609.
Interpretum hac de re opiniones, 609.

Zeuxis, pictor sua ætate maximus, 613.

Zizania nobis dormientibus superseminatum, 573. Zi-
zaniarum sator, Georgius Alexandrinæ sedis invasor,
599.

Zona lumbos restringens, carnis mortificatio, 859. Zo-
na militaris in Job et in Davide, quid significet, 859.

Zopyri erga Cyrum in Babylonis obsidione facinus,
134.

Zorobabel. Lapis ejus septem oculis ornatus, 733.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. GREGORIUS THEOLOGUS, ARCHIEPISCOPUS CONSTANTINOPOLITANUS.

ORATIONES S. GREGORII.

<i>Monitum in quinque sequentes theologicas orationes.</i>	9
Oratio XXVII. — <i>Theologica prima.</i> — Adversus Eu- nomianos prævia dissertatio.	11
Oratio XXVIII. — <i>Theologica secunda.</i> — De theolo- gia.	26
Oratio XXIX. — <i>Theologica tertia.</i> — De Filio.	74
Oratio XXX. — <i>Theologica quarta.</i> — De Filio.	103
Oratio XXXI. — <i>Theologica quinta.</i> — De Spiritu san- cto.	151
<i>Monitum in Orationem XXXII.</i>	171
Oratio XXXII. — De moderatione in disputationibus servanda, et quod non sit cujusvis hominis, nec cujusvis temporis de Deo disputare.	174
<i>Monitum in Orationem XXXIII.</i>	213
Oratio XXXIII. — Adversus Arianos, et de seipso.	214
<i>Monitum in Orationem XXXIV.</i>	258
Oratio XXXIV. — In Ægyptiorum adventum.	242
<i>Monitum in Orationem XXXV.</i>	253
Oratio XXXV. — De martyribus, et adversus Arianos.	258
<i>Monitum in Orationem XXXVI.</i>	263
Oratio XXXVI. — De seipso, et ad eos qui ipsum ca- thedram Constantinopolitanam affectare dicebant, et de populi alicritate, quam erga eum ostenderat.	266
<i>Monitum in Orationem XXXVII.</i>	277
Oratio XXXVII. — In dictum Evangelii : <i>Cum consum- masset Jesus hos sermones, etc.</i>	282
<i>Monitum in Orationem XXXVIII.</i>	510
Oratio XXXVIII. — In Theophania, sive Natalitia Sal- vatoris.	511
<i>Monitum in Orationem XXXIX et XL.</i>	534
Oratio XXXIX. — In sancta Lumina.	535
Oratio XL. — In sanctum Baptisma.	559
<i>Monitum in Orationem XLI.</i>	427
Oratio XLI. — In Pentecosten.	427
<i>Monitum in Orationem XLII.</i>	453
Oratio XLII. — Supremum vale, coram centum quin- quaginta episcopis.	458
<i>Monitum in Orationem XLIII.</i>	493
Oratio XLIII. — Funebris oratio in laudem Basilii Ma- gni Cæsareæ in Cappadocia episcopi.	494
<i>Monitum in Orationem XLIV.</i>	605
Oratio XLIV. — In novam Dominicam.	607
<i>Monitum in Orationem XLV.</i>	621
Oratio XLV. — In sanctum Pascha.	623
APPENDIX.	663

<i>Monitum.</i>	663
Significatio in Ezechielem.	666
<i>Monitum in sequentem Metaphrasim.</i>	670
Metaphrasis in Ecclesiasten (memoratur tantum).	670
<i>Monitum in primum De fide orthodoxa tractatum.</i>	670
Tractatus primus <i>De fide orthodoxa</i> , contra Arianos (tantum memoratur).	674
<i>Monitum in alterum De fide orthodoxa tractatum.</i>	674
Tractatus secundus <i>De fide orthodoxa</i> , contra Arianos (memoratur tantum).	675
Fragmentum ex Oratione contra astronomos.	675
Liturgia Coptica.	677
Liturgia Alexandrina.	700
Precatio et exorcismus ad immundos spiritus ejicien- dos. Fragmenta.	754
RUFINI Prologus in libros S. Gregorii Nazianzeni.	756
ELIÆ METROPOLITÆ CÆSARÆ commentarii in orationes XI S. Gregorii.	758
Epistola nuncupatoria.	741
Præfatio.	746
Conspectus codicis Basileensis.	753
Commentarii Eliæ.	758
Addimenta ad Eliæ commentarios.	899
Indices.	918
NICETAS SERRONIUS.	
Notitia codicum Mosquensium.	934
Commentarius Nicetæ in orationem I S. Gregorii.	913
In orationem II.	970
NONNUS ABBAS.	
Commentarius in orationem I S. Gregorii contra Julia- num.	985
In orationem II ejusdem contra Julianum.	1035
In laudem funebrem S. Basilii.	1034
In orationem in sancta Lumina.	1066
BASILII MINIMI.	
Monitum ad scholia sequentia.	1073
Epistola nuncupatoria ad Constantinum imperatorem.	1074
Scholia in Gregorii orationem I contra Julianum.	1079
In orationem de Herone philosopho.	1159
Ad orationem funebrem in Cæsarium fratrem.	1181
De λόγῳ et ἀναλογία.	1203
ANONYMI Scholia in Orationem I contra Julianum.	1206
Ejusdem in Orationem II contra Julianum.	1215
Index analyticus.	1261

FINIS TOMI TRICESIMI SEXTI.